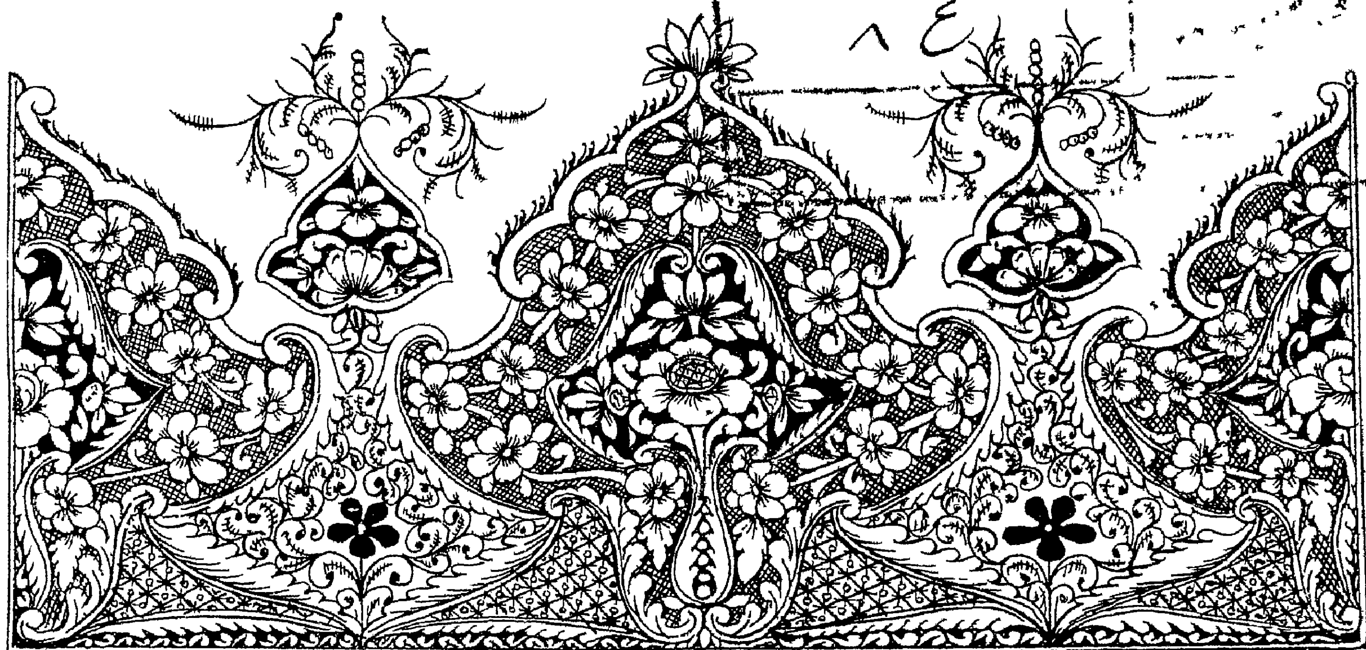
ويتم نعمته عليك وعلى آل يعقوب

صراح

مع اضافهٔ بقية اللغات عربی و فرهنگ مشکلات فارسی مسمی

قراح

در مطبع مصطفائی واقع کانپور طبع شد

بسم الله الرحمن الرحيم

قال الفقير الى مولاه الغني به عمن سواه الواثق بالمتعالي عن الولد والوالد **ابو الفضل محمد بن عمر بن خالد المدعو بجمال القرشي** حمل الله احواله وحصل آماله احمد الله
وهو المحمود بكل اللغات دجله واشكره وهو المشكور على كثرة الهبات قلبا واصلي على مصلي مضمار الرسالة بعثة وزمانا ومجلي ميدان الدلالة رتبة ومكانا محمد الذي تحدت به على الالسن بعربية
تذللت له كل صعبة ابية وعلى آله ذوي المناطق الفصاح وصحبه اولي المواثق الصحاح صلوة متصلة الصباح بالرواح واسلم تسليما **وبعد** فان صحاح اللغة دواء العلة سقام
الجهل وشفاء الغلة لذوي النهل بل مصحح من لغات العرب لكل سقيم ومنهج لطالبي الادب مستقيم ولعمر الله لقد جلى به الجوهري جوهره وابان فيه فضله واظهره فلله دره ثم لله دره
ما احسن ترتيبه واتقن تهذيبه شكر الله سعيه فيه وكافاه بالخير اضعاف ما يكافيه ولقد كنت برهة من الزمان في تطلابه لانتشر ان تيسر لي باستكتابه حتى ظفرت بنسخة مصححة بخزانة من
كتب المدرسة الصاجبية البرهانية المسعودية بكاشغر دامت معمورة مبانيها بسعادة بقاء بانيها في اربع مجلدات ضخام صحاح كاسمها غير سقام فحملني استثقالها على الايجاز وطالبني
وعد له الايجاز بالانجاز شعر فطالما قام رجائي وقعد حتى رأى انجاز دهري ما وعد فتأتي لي بعدما استخرت الله تعالى هذا الطرز الآتي وتأتي على نجح حاجتي ووعده المأتي فتحريت الايجاز فيه لا الانتخاب
وتجنبت الاطالة والاطناب معرضا عن الاستشهادات بالاشعار ودون الامثال والآيات والآثار فما اوردت منها الا ابياتا قلائل حيث اضطررت فيه الى الدلائل لما ان
صاحب الكتاب اطنب غاية الاطناب في الاشعار وبيان الانساب وترجمت بالفارسية مفردات اللغة من انواعها الثلث ليشترك في استفادتها الاوساط والاحداث وحذفت
عن الاسم والمصدر حالة التحريف آلة التعريف ورسمت عن اختلاف ابواب ثلاثيات المصادر بعينين عنيت بهما عيني فعلي الماضي والمضارع اذ الاختلاف فيهما واقع ورقمت
اختلاف حركاتهما اولا ثم فسرت انواع تلك الحركة بحسب حالاتهما ثانيا لان حجر الرقم ربما تيرك في الكتابة ويبهم واصطلحت ايضا رقمين هندسيين موضع الاولى والثانية من العينين
مع بيان ان المصدر من باب واحد او بابين وبينت بلفظة ايضا في المترادفة معنى آخر من الثانية المصادقة هذا وقد اقتفيت الصحاح في ترتيبه احسن المباني ونفيت تكرير اللفظ عند
تقرير المعاني ليصغر حجم الكتاب ويخف النقل والاستكتاب تسهيلا للكتبة وترغيبا للطلبة على وفق جهدهم في ابتغاء طلباتهم وقدر هماتهم في استكفاء مهماتهم نعم دهم ابناء زماننا لاسيما في
اكتساب الفضل قاصرة وان كانوا من بني الاكاسرة والقياصرة وسميته **بالصراح** من الصحاح وسالت الله الخير به للطالب والصلاح والفوز لي والفلاح وان يلحقني بالصلحاء
العابرين ويرزقني ذكرا صالحا في الغابرين ويجعل لي لسان صدق في الآخرين راجيا من الفضلاء العاثرين عليه عفو هفوتي فيه والعثرة في القلة منها والكثرة واصلاح ما فسد وترويج ما كسد

وان لایرشقونی بسهام الطعن واللوم۔ وتیذاکرونی بماعندہم من الخیر بین القوم۔ وتیاملوا فیما یاملونہ من غیرہم للغد بعد الیوم تحقیقا لحسن ظنی بکرمہم۔ وتصدیقا لما یلیق بی من محاسن شیمہم۔ ان ارید الا الاصلاح ما استطعت۔ وما توفیقی الا باللہ علیہ توکلت والیہ انیب وما قلت شعر

لله در الجوهری فانه یصفو لشاربه ومابمرنق	لعلی ذری التصنیف احسن مرتق یسقی به القرشی ندمان النهی	عمل الصحاح وحازنے ترتیبه کاسی فوائد مطرف ومعتق	قصب السباق لما به لم یسبق فاشرب لتحظی کاسہ اذکیس	ہذا الصراح من الصحاح مروق یحظی بها لا خطسنہ لاحمق

باب الالف المهموزة

قال صاحب الصحاح ابو نصر اسمعیل بن حماد الجوہری رحمہ اللہ نذکر فی ہذا الباب الہمزة الاصلیة التی ہی لام الفعل فاما الہمزة المبدلة من الواو ونحو الغزاء الذی اصلہ غزاو لانہ من غزوت او المبدلة من الیاء ونحو الآباء الذی اصلہ ابای لانہ من ابیت فنذکرہما فی باب الواو والیاء ونذکر فیہ ان ہمزة الاشیاء والآلاء غیر اصلیة انشاء اللہ تعالی

فصل الالف

اجأ۔ اجأ۔ علی وزن فعل بفتحتین کوہی از طی اجئیون مثل اجیون منسوبون الیہ۔

آء۔ آء۔ علی وزن عاع درختی آءة یکے واواز۔

اباءة۔[1] فی مذکور فی المعتل۔

اتاءة۔ بحمزة زنی ست از قبیلہ بکر بن وائل مادر قیس بن ضرار وکوہی۔

اثئیة۔ جماعت واصبح موتثا لا یشتہی الطعام

ازاء الغنم اشبعہا سیر کرد آنرا (رع بفتحہما) وازاء عن الحاجة بدل شد در جوع نمود از حاجت۔

اشاء۔ کسحاب خرما بنان ریزہ مذکور فی المعتل۔

اکاء۔ وثیقہ گرفت از مدیون خود بگواہان (رع بفتحہما) قال ابو زید اکاءاکارة کاجابة اذا اراد امرا فغاجاتہ علی تفئة ذلک فہابک ورجع عنہ یعنی شخصے ارادہ کاری کرد پس در آمدی تو برو بہنگام آن دوی از تو ترسیدہ ازان کار باز ماند۔

الاء۔ بقصر درختے ست تلخ اویم مالوؤ بغ بہ ذکر فی المعتل۔

ائبة۔ بروزن ومعنی ہبنة۔

فصل الباء

بوبؤ۔ بوبؤ۔ اصل یقال ہو من بوبو الکرم وبابات الصبی

ای قلت لہ بابی انت وامی۔

بدؤ۔ بدؤ۔ آغاز کردن (رع بفتحہما) یقال بدات بالشئ ای ابتدات بہ وبداتہ ای فعلتہ ابتداءً وآفریدن وبدأ اللہ الخلق وابداہم بمعنے۔ ویقال فعل ذلک عودا وبدءا وفی عودہ وبدئہ وعودتہ وبداتہ ویقال رجع عودہ علی بدئہ ای رجع فی الطریق الذی جاء منہ۔ وہو ما یبدیٔ وما یعید ای ما یتکلم ببادئة ولا عائدة وجہتر نخستین درجہتری ثنیان دومین دی درجہتری وبخش از جزور تمار بداة مثلہ ابداء بدوء بضمتین ج مثل جفن واجفان وجفون بدیٔ کار نو ونخستین ابداء کار بدیع ونو آوردن بدو بدیٔ ایضا چاہ کہ بوقت اسلام کندہ باشند ونخستین از ہر چیز وفی الحدیث حریم البئر البدیٔ خمس وعشرون ذراعا۔ ویقال افعلہ بادی بدء وبادی بدیٔ ای اول کل شئ والیاء من بادی ساکنة فی موضع النصب ہکذا یتکلمون بہ۔ ویقال افعلہ بداة ذی بدء ای اول اول۔ ولک البداة بالضم والفتح مقصورة وممدودة اے لک ان تبدا قبل غیرک فی الرمی وغیرہ۔ وبدیٔ الرجل فہو مبدوء اذا اخذہ الجدری والحصبة۔

بذء۔ بذء۔ بالمعجمة ناخوش دیدن حال کسے را وکراہیت داشتن۔ ونکوہیدن جای را دچراگاہ را (رع بفتحہما) ارض بذیٔة زمینے کہ دروی چراگاہ نباشد وامراة بذیة بلا ہمز نذکر فی باب المعتل۔

برء۔ براءة۔ بیزار شدن از عیب ووام ومانند آن (رع بکسر الاول وفتح الثانی) برء بالضم بہ شدن از بیماری (رع بفتحہما) واہل الحجاز یقولون برأت من المرض برءً بالفتح وہو باریٔ من مرضہ۔ برء آفریدن (رع بفتحہما) وہو الباریٔ۔ بریة آفریدگان وقد ترکت العرب الہمزة۔ وہی ایضا جاز ان تکون من البری وہو التراب غیر مہموز براء بفتحتین ممدودہ نخستین شب از ماہ۔ ابراء بیزار گردانیدن یقال ابراہ اللہ من المرض۔ تبرئة کذلک۔ تبری بیزار شدن یقال تبرات من کذا وانا براء منہ وخلاء بفتحتین لا تثنی ولا یجمع لانہ مصدر فی الاصل۔ وانا بریٔ وخلی منہ ونحن براء بالضم مثل سفہاء وبراء بالکسر مثل کبار وابراء وابریاء مثل احباب والصباء۔ وہم بریون وہی بریئة وہما بریئتان وہن بریات وبرایا ورجل بریٔ وبراء بالضم مثل عجیب وعجاب۔ وبارأت شریکے اے فارقتہ۔ وبارأ الرجل امراتہ۔ واستبرأت الجاریة واستبرأت ما عندک

بسأ۔ بسأ۔ بفتحتین بسوء بضمتین۔ آرام یافتن بچیزی وانس گرفتن (رع بالکسر وبفتحہما) یقال بسأبہ

اجأ۔ بدؤ
برء
آء
آباءة
اتاءة
اثئیة
ازاء
اشاء
اکاء
الاء
ائبة
بذء۔ بسأ
بوبؤ

[1] اباءة اشارۃ الی مہموز اللام لا ناقص ۱۲ ۔ آر تم شجر لا شجر کما وہم الجوہری ۱۲ ق ۔ ہذہ اللغات المکتوبة تحت الخط العرضی الی الفصل من الضمیمة اللطیفة وہکذا فی آخر کل فصل وباب الی آخر الکتاب زدتہا لافادة الطلاب فتدبر وتشکر ۱۲ ۔ رمز الی عین الماضی وعین المستقبل یعنی بفتح العین فیہما وہکذا فی توضیح کل لغة ۱۲

وناقة لبسوء اے لتی لاتمنع الحالب۔ والبسأ نے فلان فبسئت بہ۔

بطاء۔ بطاء۔ بالضم درنگ کردن (ع بضمہا) وآہستگے نقیض سرعت البطاء کذلک وہو بطیٔ۔ ویقال ابطأت ولا یقال ابطیت واستبطأتک وتقول فی التعجب وما ابطأک وما بطأک وتباطأ الرجل فی مسیرہ۔ وبطآن ذا خروجا بالفتح والضم اے بطؤ ذا خروجا وابطأ القوم اذا کانت دوابہم بطاء۔

بک۔ بکٔ۔ کم شیر شدن ناقۃ (ع بفتحہا) بکوء بضمتین کذلک فہے بکیٔ وبکیئۃ والنیق بکاء بالکسر والمد

بوء۔ مباءۃ۔ جای باش۔ وجای گاو وشتی وشتر وتبوأت منزلا ای نزلتہ۔ وبوأت للرجل منزلا وبوأتہ ای ہیأتہ ومکنت لہ فیہ استباءۃ جا ساختن وہو بیباءۃ سوء مثال بیعۃ ای بحالۃ سوء وانہ لحسن البیأۃ وتبوئۃ راست کردن نیزہ سوی کسے اباءۃ بازگردانیدن شتر بخوابگاہ واباءت علیہ مالہ اے ارحت علیہ ابلہ وغنمہ۔ باءۃ مثل باعۃ لغۃ فی المباءۃ ومنہ سمی النکاح باء وباءۃ لان الرجل یتبوأ من اہلہ ای یستمکن منہا۔ بواء برابر یقال دم فلان بواء بدم فلان اذا کان کفوا لہ وفی الحدیث امرہم ان یتباوؤا۔ ویقال اجابونا عن بوأ واحد ای اجابونا جوابا واحدا۔ واباءت القاتل بالقتیل اذا قتلتہ بہ۔ وباء بصاحبہ اذا قتل بہ۔ ومنہ قولہم باءت عرار بکحل وہما بقرتان قتلت احدہما بالاخرے۔ ویقال بوء بہ اے کن ممن یقتل بہ وقولہ تعالیٰ وباؤا بغضب من اللہ اے رجعوا بہ ای صار علیہم۔ وباء باثمہ وباء بحقہ بوء ا بوء ا ای

اقر وذا یکون ابدا بما علیہ لا لہ۔ ویقال فی ارض کذا فلاۃ بتبیٔ فی فلاۃ اے تذہب۔

بہء۔ بہاء۔ وبہوء بضمتین انس گرفتن بہ کسی ناقۃ بہاء بالمد اذا انست بالحالب۔ واما البہاء من الحسن فہی من بہی الرجل غیر مہموزۃ۔ ویقال بابہأت وما بأہت لہ ای ما فطنت لہ۔

بتأ۔ بالمکان اقامت نمود (ع بفتحہا)

بثأ۔ بالمثلثۃ مثلہ۔

بثاءۃ۔ موضعے۔

فصل التاء

تأتأ۔ رجل تأتاء۔ علی فعلال گنگلاج[1] وفیہ تأتأۃ ای تردد فی الکلام بالتاء۔

تنأ۔ تنوء۔ بضمتین مقیم شدن بجائی (ع بفتحہا) وہم تناء البلد ای قطانہ۔ والاسم تناءۃ بالکسر والمد

تیتاء۔ آنکہ وقت جماع حدث کند یا آنکہ پیش از ادخال انزال کند تیتاء تنتاء مثلہ۔

تفیٔ۔ تند شد وخشم گرفت (ع ک ا ف) وتفیئۃ الشیٔ ہنگام آن چیز واول آن۔

فصل الثاء

ثأثأ۔ ثأثات الابل اذا اردتہا ثأثأۃ دفع کردن از کسی[2] ثأثأت عن القوم ای دفعت عنہم ولقیتہ فتثأثأت منہ ای ہبتہ۔ واثأتہ بسہم اثاءۃ ای رمیتہ۔

تدء۔ تندوۃ۔ بالضم بن پستان مرد اذا ضممت اولہا ہمزت وان فتحت لم تہمز۔

ثفء۔ ثفاء۔ بالضم مشدد احمد ودانہ اسپندان[3]۔

ثمء۔ ثمٔ۔ چرب خورانیدن سر وثرید کردن نان۔ وسر شکستن۔

ثرطئۃ۔ سست وکوتاہ از مرد وزن۔

ثطأ۔ ثطأۃ۔ پایمال نمود اورا (ع بفتحہا) وگول شد (ع ک ا ف ۲) ثطأۃ بالضم والفتح وابہ الیست خردہ

ثاءۃ۔ موضعے در بلاد ہذیل اثأتہ بسہم اثاءۃ رمیتہ۔

فصل الجیم

جؤجؤ۔ جؤجؤ۔ سینۂ مرغ وکشتی جآجی (ج) جأجأۃ خواندن شتر را یعنی جی جی گفتن صلتہ بالباء والاسم جیٔ مثال جیع لینت الہمزۃ الاولے۔

جبأ۔ جبأ۔ سمارق[4] سرخ جباۃ جماعت علی غیر قیاس۔ اجبأت الارض ای کثرت کمأتہا وہی ارض مجبأۃ سمارق ناک۔ واجبأت الزرع ای بعتہ قبل ان یبدو صلاحہ۔ وفی الحدیث من اجبیٰ فقد اربیٰ بلا ہمز واصلہ الہمز۔ جبأۃ کندۂ کفش ونعلین دوزی۔ جبأ۔ جبوء بضمتین سر درکشیدن از کسے (ع بفتحہا) جبأت عینی عنہ اے نبت عنہ۔ جبأ بالضم والتشدید بددل۔ جباء علیہ الاسود اے خرج علیہ الحیۃ من جحرہ ومنہ الجابئ وہو الجراد۔

جرء۔ جرأۃ۔ بالضم دلیری وبترک الہمزۃ فیقال جرۃ مثال کرۃ کما قالوا للمرأۃ مرۃ۔ جراءۃ بالفتح والمد دلیر شدن (ع بضمہا) یقال ہو جریٔ المقدم اے جریٔ عند الاقدام وجرأتک علی فلان حتے اجترأت علیہ۔

جزء۔ جزء۔ بالمعجمۃ والضم پارہ اجزاء (ج) جزء بالفتح نام مردی۔ وبخش کردن۔ وپارہ پارہ کردن تجزئۃ کذلک۔ وبسندہ کردن بچیزی یقال جزأت بہ ای اکتفیت بہ۔ جزوء بضمتین بسندہ کردن شتر از آب بعلف (ع بفتحہا) اجزاء تجزئۃ بسندہ کنانیدن طلبتہ جازئۃ۔ واجزأنی الشیٔ اے کفانی واجزأت عنک شاۃ

ثطأۃ۔ بطء۔ ثاءۃ۔ جؤجؤ۔ تبأ۔ بثأ۔ بثاءۃ۔ جبأ۔ بکٔ۔ تأتأ۔ بوء۔ تنأ۔ تیتاء۔ تفیٔ۔ جرأ۔ ثأثأ۔ بدء۔ جزء۔ ثفء۔ ثمء۔ ثرطئۃ

[1] شخصے را گویند کہ در زبانش گرفتگی باشد ہندی توتلا ۱۲ [2] ذکرہ ہہنا فی غیر محلہ بل موضعہ (ث د ا) ۱۲ ق [3] اشارۃ الی جمعہ ۱۲ [4] رستنی باشد کہ برزمین نمناک مانند نصف بیضۂ مکوس متکون میگردد ہندی بعین چھتر کا

اى قفضت وهى لغة فى جزت - واجتزأت بالشئ و تجزأت به اے اکتفيت به - واجزأت عنك مجزأ فلان ومجزأة فلان اى اغنيت عنك مغناه جزأة بالضم دستۀ درفش و اجزأته اى جعلت له نصابا -

جسء - جسأ - درشت وسخت شدن دست از کار (ع بفتحها) جساة مثال جرعة اسم فيه وهى فى الدواب يبس المعطف -

جشء - تجشؤ - آروغ دادن تجشئة مثله جشاة مثال همزة اسم فيه جشار بالضم والمد مثله جشو بفتحتين برآمدن دل - واجتشأتنى البلدة و اجتشأتها اى لم توافقك ولم توافقها وجشأ القوم من بلد الى بلد اے خرجوا - جشء كمان سبك و چوب سبك

جفء - جفاء - بالضم والمد خاشاك آب آورد للعه ويقال ذهب الزبد جفاء اى باطلا - قوله تعالى فاما الزبد فيذهب جفاء - وجفأ الوادى اذا رمى بالقذر والزبد - وكذلك القدر اذا رمت بالزبد فى الغليان واجفأ لغة فيه - وجفأت القدر ايضا اذا كفأتها وامَلتها فصببت ما فيها ولا يقال اجفأتها - وجفأت الرجل اى صرعته - واجتفأت الشئ اقتلعته و رميت به -

جنء - جنأ - الرجل على الشئ وجانأ عليه وتجانأ عليه اذا اكب عليه - رجل اجنأ - مرد كوز پشت مجنأ بالضم سپر -

جىء - مجىء - جيأة - آمدن والجيأة هو من المرة الواحدة الا انه وضع موضع المصدر مثل الرجفة والرحمة - جيأة بالكسر على فعلة اسم منه - ويقال جئت مجيا حسنا وهو شاذ لان المصدر من فعل يفعل بفتح الاولى وكسر الثانية مفعل بفتح العين وقد شذ منه حروف فجاءت على مفعل كالمجئ هذا والمعيض والمصير والمكيل - اجاءة آوردن وجاءنى فاعلنى فجئته اى غالبنى بكثرة المجئ فغلبته - وتقول الحمد لله الذى جاء بك - والحمد لله اذ جئت - ولا تقل الحمد لله الذى جئت - ويقال اجاءته الى كذا اى الجأته واضطررته اليه وفى المثل شر ما يجيئك الى مخة عرقوب - قال الاصمعى وذلك ان العرقوب لا مخ فيه - وانما يحوج اليه من لا يقدر على شئ - و قولهم لو كان ذلك فى الجئ والجئ ما نفعه - قال ابو عمرو فالجئ الطعام والجئ الشراب قال الاموى هما اسمان من قولهم جأجأت بالابل اے دعوتها للشرب وهأهأت بها اے دعوتها للعلف

جلأ بالرجل جلأ وجلارة افگند اورا وجلأ ثوبه انداخت پارچه اورا (ع بفتحها)

جمىء عليه خشم گرفت براو (ع ك اف ۱۲) تجمأ فى ثيابه گرد آمد در پارچه خود وتجمأ عليه گرفت ان را وپنهان ساخت وتجمأ القوم فراهم آمدند وجمأ وجماء شخص فرس اجمأ وجمأ اسپى كه غرۀ پيشانيش كشيده باشد والاجماء الاسم -

يجوء - لغة فى يجى جاء نام مردى جوءة بالضم دوديه است در يمن اوهى كبثة -

فصل الحاء

حبء - حبأ بفتحتين همنشين وخاصه بادشاه احباء ج

حتء - حت ء - ريشه تافتن گليم را (ع بفتح او كسر ۲) يهمز ولا يهمز واحتأت الثوب اى فتلته -

حجء - حج - شاد شدن (ع بفتحها و بفتح او كسر ۲) صلة بالباء حجأ بفتحتين مولع وبخيل شدن (ع بكسر او فتح ۲) يهمز ولا حجئت به وتحجأت به بمعنى -

حدء - حدأة - بفتحات تبرتيشه حدأ ج - حدأة بكسر الاول خاد حدأ جماعة - حدأ بر گردانيدن (ع بفتحها) حدأ بفتحتين برچفسيدن برجائى (ع بكسر او فتح ۲) ويقال حدئت به اى لزقت به وحدئت اليه اى لجأت اليه - وحدئت عليه واليه اى حدبته ونصرته ومنعته من الظلم -

حزء - حزء - برداشتن سراب چيز برا (ع بفتحها) يقال منه حزأ السراب الشخص يحزؤه اى رفعه لغة فى حزاه يحزوه بلا همز - وحزأت الابل جمعتها وسقتها -

حشء - حشء - تير بر شكم زدن (ع بفتحها) وحشأت المرأة باضعتها - محشأ بالكسر گليم درشت محاشئ ج -

حصء - حصء - سيراب شدن يقال حصأ من الماء اى رويت منه - واحصأته ارويته - و حصأ بها اى حبق

حضء - حضأت النار بالمعجمة سعرتها يهمز ولا محضأ بالكسر آتش كاد و بالمد ايضا على مفعال -

حطء - حطء - افگندن يقال منه حطأت به الارض اى صرعته و تيز دادن - وجماع كردن - و بر پشت زدن كسى را به كف دست (ع بفتحها) قال ابن عباس رضى الله عنهما اخذ رسول الله صلى الله عليه وسلم بقفاى فحطأنى حطأة وقال اذهب فادع لى فلانا و كفك برآوردن ديگ صلة بالباء حطئ على فعيل مرد فرومايه يقال حطئ بطئ اتباع - حطيئة مرد كوتاه و زشت - ونام مردى عنز حنطئة بالضم و فتح الثانى و كسر الثالث مثال علبطة اى عريضة ضخمة -

حدء - جسء - جشء - حزء - حشء - جفء - جمى عليه - حضء - يجوء - حطء - جنء - جىء - حب - حتء - حج

له جاآنى صوابه جايانى لانه معتل العين مهموز اللام لا عكسه ۱۲ ق سه خسارة الى جاءة سهو آه الى كسر العين فى الماضى وفتحها فى المضارع ۱۲ سه آه كفش دوزان كه بدان چرم را سوراخ كنند هندى سُتالى ۱۲ لله كفك آب هندى پانى كا پهين ۱۲ -

حبط - حنبطأ - حنبطأة حنبطى - بلا همز ایضاً کوتاه فربه کلان شکم بحنبطى کذلک بهمز و لا و خشم آلود واحنبطأ الرجل اے انتفخ بطنهٔ -

حف - خفأ - بیخ بردی سپید که آنرا بخورند -

حک - احکأت العقدة ای شددتها -

حل - حلؤ - علی فعول بضمتین سودن سنگ بر سنگ وحلأت الجلد اذا قشرته - حلاءة بالضم والمد پوست تنگ که بر خیزد از پوست بوقت دباغت و فی المثل حلأت حالئة عن کوعها - لان المرأة الصناع ربما استاجرت فقشرت کوعها - تحلئ بالکسر پوست کار در سیده و زخم شده حلأ بفتحتین زخم رسیده شدن پوست (صح ک اف ٢) وبتخاله دمیدن یقال منه حلئت شفتی اے بثرت - حل - تبار یانه زدن - وبشمشیر زدن ودادن وحلأت الابل عن الماء تحلئة وتحلیئا اذ طردتها عنه ومنعتها ان ترده - و حلأت السویق انما هو من الحلاوة - قال الفراء قد همزوا الحس بمهوز لانه من الحلواء -

حم - حمأ بفتحتین گل سیاه و تیره قوله تعالى من حمأ مسنون - حماة بالتسکین کذلک یقال منه حمأت البیر حمأ ای نزعت حمأتها - حمان بضمتین لای ناک شدن چاه (صح ک اف ٢) احمار لای بر انداختن - وحمئت علیه ای غضبت - حم بالکسر خویشاوند شوی چون پدر و برادر حمی مثل ققا حمو مثل ابو حم مثل آب کذلک احمار ج -

حن - حنا - بالکسر المد مشدد احناحنارة اخص منه تحنیة بحنی التحنا رنگ کردن - حنارتان دو ریگ توده

احرنبأ - آمده شد برای خشم و بدی

حنظأو - کجر دحل کوتاه -

حفیسأ - کوتاه بد خلقت -

حاء - نام مردے وسیعود فی الالف اللینة

فصل الخاء

خب - خبء - پنهان کردن (صع بفتحها) و پنهان کرده و پنهانی خبئ علی فعیل مثله خبء السموات باران خبء الارض نبات خابئة خم و هو بلا همز ایضاً - و اختبأت ای استترت جاریة مخبأة ای مستترة - خبأة مثال همزة زن بسیار پنهان شونده وطلعة بسیار روی نماینده قال ان البغض کنائنی الی الخباة الطلعة

خت - اختتاء - بمعنی اختباء واختتأت منه ای اختبأت خوفا او حیاء قال ابو عبید اختتأت له اے ختلته -

خج - خجء - نکاح کردن رجل خجأة ای نکحة مثال همزة وفحل خجأة کثیر الضراب وکثیر اللحم الثقیل تخاجأ فی المشی تباطؤ -

خذ - خذوء - فروتنی کردن (صع بکسر و فتحها ایضا) معجمة باللام - استخذاء کذلک واخذأه ای ذلله -

خر - خرء - بالضم پلیدی خروء علی فعول ج مثل جند وجنود - خراءة بالفتح والمد کراهیت داشتن (صع ک اف ٢) ویقال للمخرج مخروة ومخراة -

خس - خسء - راندن سگ راو رفتن سگ لازم ومتعد (صع بفتحها) انخساء رفتن سگ خسء خسوء بفتحتین خیره شدن چشم ومنه قوله تع خاسئا و هو حسیر - تخاسأ القوم بالحجارة ای تراموابها - و کانت بینهم مخاسأة -

خطأ - خطأ - بفتحتین ناراست و هو نقیض صواب وقد یمد وقرئ بهما قوله تعالى ومن قتل مؤمنا خطأ ممدودا ومقصورا - خطأت تخطأت بمعنی ولا تقل اخطیت وبعضهم یقوله - خطء بالکسر والسکون گناه قوله تعالى ان قتلهم کان خطأ کبیرا ای اثما - خطأ خطأة بفتح الاول وکسر الثانی گناه کردن (صع بفتحها) خطیئة علی فعیلة اسم فیه - ولک ان تشدد الیاء لان کل یاء ساکنة قبلها کسرة او واو ساکنة قبلها ضمة وهما زائدتان للمد لا للالحاق ولا هما من نفس الکلمة فانک تقلب الهمزة بعد الواو واوا وبعد الیاء یاء وتدغم فتقول فی مقروء مقرو وفی خطیئة خطیة وجمعها خطایا والاصل فیها خطائی علے فعائل فلما اجتمعت همزتان قلبت الثانیة یاء لکسرة ما قبلها ثم قلبت الفا لاستثقال الحرکة علیها ثم قلبت الهمزة الاولی یاء لخفائها بین الالفین - وفی المثل مع الخواطی سهم صائب یضرب للذی یکثر الخطأ ویاتی الاحیان بالصواب قال الاموی المخطی من اراد الصواب فصار الی غیره - والخاطی من تعمد لما لا ینبغی تخطئة تخطیئ بخطا منسوب کردن ویقال اخطأت فخطأتنی وتخطأت له فی المسئلة اے اخطأت وتخطاه ای اخطاه -

خل - خلء - مقصور خلاء بالکسر ممدود حرونی کردن وفروختن ناقه بے علتی (صع بفتحها) یقال خلأت الناقة کما یقال فی الجمل الح وفی الفرس حرن - وفی حدیث سراقة ما حلأت و لا حرنت ولکن حبسها حابس الفیل -

خفأه - از بیخ بر کند آن را پس بر زمین زد (صع بفتحها)

خفأبیته - بشکست خانه را و بر انداخت خفأ القربة درید مشک را و گسترد آنرا بر حوض تا که زمین آب حوض را جذب نکند -

خمأ - موضعے -

خنأت الجذع - بریدم شاخ درخت را

حبط - حاء جف - خب حک حل خت خج خذ حم - خل خر خس خفأه حن - خفأبیته احرنبأ - خطأ حنظأو - خمأ حفیسأ - خنأت الجذع

ف (حنبطأ) ذکره بعد ترکیب ح ط ا فی غیر محله بل موضعه بعد ح ب ا - ق -

(ع بفتحہا) وخنیتہ بالیاء مثلہ۔

خاربک علینا یعنی شتاب کن۔

فصل الدال

درء۔ دء۔ دیداء۔ بالکسر والمد داداۃ سخت دویدن شتر وآوی سہ شب آخر ماہ پیش از شبہای محاق وقال ابو عمرو دیداء داداء آخر ماہ۔

درء۔ درء۔ دور کردن و دفع کردن (ع بفتحہا) وفی الحدیث ادرءوا الحدود بالشبہات۔ درو بضمتین ناگاہ برآمدن (ع بفتحہا) ومنہ کوکب دریٔ علی فعیل بالکسر والتشدید مثال سکین یشدۃ توقدہ وتلألؤہ قال ابو عبیدان ضممت الدال قلت دری علی فعیلی غیر مہموز فیکون منسوبا الی الدر لانہ لیس فی کلامہم فعیل ومن ہمزہ من القراء اراد فعول مثل سبوح فاستثقل فرد بعضہ الی الکسر وحکی الاخفش عن بعضہم دری بالفتح علی فعیل من درأتہ مہموزاً۔ دراری ستارگان روشن وتدرأ علینا فلان ای تطاول۔ ویقال السلطان ذو تدرء بضم التاء ای ذو عدۃ وقوۃ علی دفع اعدائہ وہو اسم موضوع للدفع والتاء زائدۃ کما زیدت فی ترتب وتنضب وتنفل۔ وتدارأتم ای اختلفتم وتدافعتم وکذلک ادارأتم واصلہ تدارأتم ادغمت التاء فی الدال واجتلبت الالف لیصح الابتداء بہا۔ مدارأۃ یکدیگر را دفع کردن۔ و خلاف کردن ویقال ہو لا یداری ولا یماری واما المداراۃ فی حسن الخلق والمعاشرۃ فان الاحمر یقول فیہ انہ یہمز ولا یہمز۔ ویقال دارأتہ وداریتہ اذا اتقیتہ ولاینتہ۔ ویقال جاء السیل درءاً بالضم ای من بعید درء بالفتح کژی ویقال اقمت درء فلان ای اعوجاجہ۔ بر ذات درء وہو الجید وطریق ذو درء علی فعول ای ذو کسور وجرفۃ دریئۃ ستور یا جز آن کہ در پس آن تیرانداز پنہان شود بجہت انداختن صید را۔ وحلقۃ کہ آن را بر نیزہ بربایند وادرأت للصید علی افتعلت ای اتخذت لہ دریئۃ۔ درء بضمتین غدود ناک شدن پشت شتر وآماسیدن (ع بضمہا) بعیر داریٔ نعت منہ وناقۃ داریٔ ایضا وادرأت الناقۃ بضرعہا ای انزلت اللبن وارخت ضرعہا عند النتاج فہی مدریٔ۔

دفء۔ دفء۔ بالکسر شیر وپشم وزہ ستور و مانند آن کہ از وی نفع گیرند قولہ تعالی والانعام خلقہا لکم فیہا دفء گرمی وناخوشی ادفارج دفارۃ دفاء مصدر منہ۔ یقال اقعد فی دفء ہذا الحائط ای فی کنہ۔ رجل دفی علی فعل جامہ گرم پوشیدہ دفان کذلک وہی دفأی۔ وادفأہ الثوب وتدفأ ہو بالثوب واستدفأ وادفأ بہ وہو افتعل منہ ای لبس ما یدفئہ۔ ودفؤت لیلتنا ویوم دفیٔ علی فعیل ولیلۃ دفیئۃ وکذلک الثوب والبیت۔ مدفئۃ شتران بسیار ویشدد ایضا۔ مدفأۃ شتر بسیار پشم وبہ دفأی مثال عجمی باران آخر بہار وثاءی بالثاء کذلک۔ وکل نیرۃ ونتاج قبیل الصیف فہی دفائیۃ ودثائیۃ قال واول الدفائی وقوع الجبہۃ وآخر الصرفۃ

دکء۔ مداکأۃ۔ انبوہی کردن۔ وزحمت دادن وگرد آمدن قوم بر کسے وتداکأ القوم ای ازدحموا۔

دنء۔ دنی۔ علی فعیل مرد فرومایہ والفعل منہ علی (ع بفتحہا) فہو دانی۔ دنارۃ دنورۃ فرومایہ شدن در فعل (ع بضمہا وفتح الاول) دنیئۃ عیب ونقیصۃ دنأ بفتحتین کوزی ادنأ کوژپشت۔

داء داء۔ بیماری ادواء ج ومنہ یقال داء الرجل یداء فہو داء۔ ودئت یا رجل و اداأت ایضا فانت مدیٔ واداأتہ ای اصبتہ بداء متعدد ولازم۔ وادأت ادارۃ وادوأت ادوأ اذا اتہمتہ۔ وقولہم بہ داء ظبی معناہ لیس لہ داء کما لا داء بالظبی۔

دبأ۔ قرار گرفت (ع بفتحہا) دبأ بالعصا زد آنرا دباۃ گریختن دبأہ ودبأ علیہ تدبیئا پوشیدہ وپنہان کرد آنرا۔

دثائی۔ کعربی بارانیکہ بعد از شدت گرما آید و بچہ گوسفند کہ در گرما پیدا شود۔ تدربأ الشیٔ مضطرب شد۔

فصل الذال

ذرء۔ ذرء۔ آفریدن (ع بفتحہا) منہ الذریۃ بالضم والتشدید وہی نسل الثقلین بترک الہمزۃ ذراری ج وفی الحدیث ذرء النار ای انہم خلقوا لہا۔ ذرأ بفتحتین سپیدی موی وپیری (ع ک ا ف ۲) ہو اذرأ وہی ذرآ۔ وذرئ شعرہ وذرأ العنان ذرأۃ بالضم اسم فیہ۔ وفرس اذرأ وجدی اذرأ ای ارقش الاذنین وسائرہ اسود و عناق ذرآء وہو من شیاب المعزدون الضأن وملح ذرآنی وذرآنی بتحریک الراء وتسکینہا نمک سخت سپید وذرأت الارض ای بذرتہا وزرع ذری وترک الہمزۃ اصح فیہ۔

ذیأ۔ ذیأت اللحم فتذیأ ای انضجتہ حتی یسقط عن عظمہ۔ وتذیأت القرحۃ فسدت وتقطعت۔

ذرء ذاء۔ ذرذارۃ زجر کردن واضطراب نمودن در رفتار تذرء ذوء وذوء ذوۃ مثلہ۔

خاربک علینا

درء درء دبأ درء دفء۔ دثائی ذرء دکء ذنء۔ ذیأ ذرء ذاء داء

ذباة۔ بالفتح زن خرد سال لاغر خوبصورت چالاک۔
ذما علیه۔ دشوار آمد (ع بفتحها)

فصل الراء

رأرأ۔ رأرأ۔ السراب۔ لمع ورأرأت المرأة بعينها برقت ورأرأت عيناه اذا كان يديرهما وهو رأرأ رأرأ العين على فعلل۔

ربأ۔ ربأ چشم داشتن و دیدبانی کردن و بر بلندی بر آمدن يقال منه ربأت القوم وارتبأتهم مربا مرباة مرتبأ جای دیدبان يقال ربأت المرباة اے علوتها۔ ربيئة طليعة ربايا ج ويقال انى لاربابك عن هذا الامر اے ارفعك عنه۔ وماربأت ربء فلان اى ما علمت به ولم اكترث له وربأته اے حذرته واتقيته۔

رثأ۔ رثأ۔ دوشیدن شیر بر ماست سطبر شدن آن ارتثاء ماست شدن شیر رثيئة ماست و يقال الرثيئة تفثاء الغضب۔ وارتثأ عليهم امرهم اى اختلط وهم يرثؤن رأيهم اى يخلطون وارتثأ فلان فی رأيه اے خلط

رجأ۔ ارجأت الامر اخرته قوله تعالى وآخرون مرجؤن لامر الله ومرجون لامر الله بغير همز۔ رجل مرجئ مثال مرجع ورجل مرج بلا همز ايضا وهم مرجئة والنسبة اليه مرجئي هذا اذا همزت فاذا لم تهمز قلت رجل مرج مثل معط وهم المرجية بالتشديد۔ وارجأت الناقة اے دنا نتاجها يهمز ولا وعند ابی عمرو هو مهموز لا غير۔

ردأ۔ رداءة۔ بالفتح ممدود تباه شدن (ع بضمها) فهو ردی اے فاسد اردأ ارمتعد منه و یاری کردن و یار کسے شدن يقال منه اردأته بنفسی۔ ردء بالکسر یار قوله تعالى ارسله معی ردءا يصدقنی

زرأ۔ رزء۔ بالضم مصیبت ارزاء ج رزأت الرجل ارزأه ومرزاته اذا اصبت منه خيرا ما كان ويقال ما زرأته وما رزئته ماله اے ما نقصته و ارتزأ الشئ اى انتقص۔ رزيئة مصیبت وکمی رزايا ج رجل مرزأ كريم يصيب الناس خيره ورزأته رزيئة اى اصابته مصيبة۔

رشأ۔ رشأ۔ آهو بره۔

رطأ۔ رطی۔ علی فعیل گول۔

رفأ۔ رفء۔ پیوستن و نیکو کردن بریدگی و دریدگی جامه و بغير همز ايضا يقال من اغتاب خرق ومن استغفر رفأ۔ رفاء۔ بالكسر والمد سازوار آمدن و بر چسپان شدن يقال للمتزوج بالرفاء والبنين ترفئة بالرفاء والبنين گفتن بوجه دعا لا زنا شوئی ويهدء بلا همز ايضا ومعناه السكون والطمانينة من رفوته اى سكنته۔ وارفأت السفينة اے قربتها من الشط۔ مرفأ۔ بالضم جاے بلب آمدن کشتی وارفأت اليه اى لجأت اليه ورافاته في البيع اى حابيته وترافؤا اى توافقوا وتظاهروا۔

رقأ۔ رقوء۔ بضمتین ایستادن آب چشم وخون (ع بفتحها) يقال ارقأ الله دمعه اے سكنه رقوء على فعول بالفتح آنچه بر جراحت نهند تا خون بایستد وفی الحديث لا تسبوا الابل فان فيها رقوء الدم اى انها تعطى فی الديات فتحقن بها الدماء ويقال ارقأ على ظلعك لغة فی ارق على ظلعك اى ارفق بنفسك ولا تحمل عليها اكثر مما تطيق۔

رمأ۔ رموء۔ بضمتين بیک جای بودن ستور (ع بفتحها)

رهأ۔ ويقال رهيأت۔ رأيى اذا لم تحكمه ورهيأت السحابة وترهيأت اذا تمخضت للمطر۔ قال والمرأة ترهيأت فی مشيتها اے تكفأت وترهيأ الرجل فی امره اذا هم به ثم امسك وهو يريد ان يفعله۔

روأ۔ رواء۔ درختی رار تو یکے۔ تروئة ترفئے انديشه کردن در کار روية اسم فيه غير مهموز۔

رتأ العقدة رتوء سخت کردگره را (ع بفتحها) رتأ فلانا خبه کرد آن را وایستاده گردانید و رفت رتان۔ پو یه دویدن شتر ارتأ ضحك فی فتور وما رتأ كبده بطعام یعنی بخور و چیزیکه تسکین گرسنگی او کند هذا خاص بالكبد۔

رنأ اليه۔ دید (ع بفتحها) وجاء يرتأ فی مشيته تثاقل واليرتأ فی فصل اليار۔

ريأه۔ تربئة از خبه رهانید وارتأ فی الامر رو اگر رایاه اتقاه ورار لغة فی ارأی والاسم الرى بالكسر۔

فصل الزاء

زأ۔ زأ۔ تزأزأت من الرجل تزأزؤا شديدا اذا تصاغرت له وفرقت منه۔

زكأ۔ رجل زكأة۔ مثال همزة مرد بسیار سیم و زر و نقد دهنده يقال زكأته زكأ۔ اى عجلت نقده وانه لزكأ النقد۔ وزكأت الناقة بولدها تزكأ زكأ رمت به عند رجليها۔

زنأ۔ زن۔ زنوء۔ بر او بر آمدن و نزدیک شدن يقال زنأت الخمسين اے دنوت و کوتاه شدن يقال زنأ الظل اى قصر و شتاب گرفتن بول و غائط يقال زنأ بوله وبناه گرفتن يقال زنأت اليه (ع بفتحها) وازنأت غيرك الجاته۔ زناء بالفتح والمد

ذباة۔ ره۔ ذما علیه۔ زرء۔ رأرأ۔ راو۔ رتأ العقدة رتوء۔ ربأ۔ رشأ۔ رطأ۔ رفأ۔ رنأ اليه۔ ريأه۔ زأزأ۔ رجأ۔ زكأ۔ رقأ۔ زنأ۔ ردأ۔ رمأ۔

ج كمعط ذكره ثنائی غير محله بل موضع الناقص وهم المرجئة مخففه۔ ق ۹۲ الحديث هذا قول اكثم لا حديث۔ ق

کوتاه رجل زناء مرد تنگ آمده بقضای حاجت وفی الحدیث نهی ان یصلی الرجل وهو زناء ای حاقن۔ ظل زناء سایهٔ تنگ تزنئة تنگ گردانیدن

الزباٗة۔ بالفتح الغضبة

زور المئنة۔ اندوهی که از مرگ پیدا شود۔ زار الدهر به ای انقلب الدهر به قال ابوعمرو فرحت بهذه الکلمة۔

فصل السین

سأسأ۔ سأسات بالحمار ساسا گفتم خر را بوقت آب خوردن وی وفی المثل قرب الحمار من الرد ہته ولا تقل له سأسأ۔

سبٔ۔ سبأ۔ مسبأ۔ خمر خریدن بجهت باز فروختن (ع بفتحها) یقال سبأت الخمر واستبأتها ولا یقال ذلک الا فی الخمر والاسم سباء علی فعال بالکسر والمد۔ سبیئة خمر۔ سباء خمار فاذا اشتریت الخمر تحملها الی بلد آخر قلت سبیتها بلا همز۔ سباء بالفتح والمد نام مردی که عامهٔ قبائل یمن از نسل وست یصرف ولا یصرف وهو سبا بن یشجب بن یعرب ابن قحطان۔ سبٔ التفات ناکردن بسوگند دروغ ودلیری نمودن بدان وتازیانه زدن و باتش سوختن کسے را انسبار پوست باز شدن مسبأ راه کوه سبائیة منسوب بعبد الله بن سبا۔

سرأ۔ سرأ تخم نهادن ملخ واسرأت الجرادة ای حان وقت ذلک منها۔ سرأة بالکسر تخم ملخ سروة کذلک واصله مهموز۔ ارض سرئة ای ذات سروة۔

سلأ۔ سلأ۔ روغن کشیدن از مسکه سلاٗت السمن واستلأته بمعنی سلاء بالکسر والمد اسم منه وخار دور کردن سلاء بالضم مشدد ممدود دشل خار از خارخرما سلاءة یکے۔ وتازیانه زدن یقال سلأه مائة سوط ونقد کردن یقال سلأه مائة درهم۔

سوء۔ سوء۔ مساءة۔ مسائیة اندوهگین کردن (ع ف اض ۲) سوء بالضم اسم فیه وقرئ قوله تعالی دائرة السوء یعنی الهزیمة والشر ویقال هذا رجل سوء علی الاضافة ثم تدخل علیه الالف واللام فتقول هذا رجل السوء قال الاخفش لا یقال الرجل السوء ویقال الحق الیقین وحق الیقین جمیعا لان السوء لیس بالرجل والیقین هو الحق قال ولا یقال هذا رجل السوء بضم السین۔ اساءة بدی کردن صلته بالی سوء ای الفیض حسنی سیئة بدی واصلها سیوئة فقلبت الواو یاء وادغمت وفلان سیئ الاختیار وقد یخفف ویقال سئ الاختیار امرأة سوأ ای قبیحة۔ ویقال عندی ما ساءه وناءه وما یسوءه وینوءه قال ابن السکیت سوٗت به ظنا واسأت به الظن بالالف واللام اذا جاز فعله بالالف قوله تعالی تخرج بیضاء من غیر سوء ای من غیر برص سوأة عورت ورسوائی وخوی زشت سوآء شلّه۔ تسوئة تسوی عیب کردن بر چیزی یقال سوّأت علیه ما صنع ای عبته وقلت له اسأت ویقال ان اسأت فسوئ علیّ ویقال سؤت الرجل سوائیة ومسائیة بحذف الهمزة ای ساءه ما رآه منی واصلها سوأئیة ومسائیة اصلها مساوئة علی القلب فکرهوا الواو مع الهمزة وقولهم الخیل تجری علی مساویها ای انها وان کانت بها اوصاب وعیوب فان کرمها یحملها علی الجری واستاء الرجل من السوء کما تقول اغتم من الغم۔

سیٔ۔ سیٔ۔ بالفتح شیر گرد آمده در اطراف پستان وتسیأت الناقة اذا ارسلت لبنها من غیر حلب وهو السیٔ وقد انسا اللبن۔

مسبتأ۔ کسی که سرش دراز باشد مانند کوخ۔

سخأ النار۔ بجل جعل لها مذهبا تحت القدر سخاها شلّه۔

سندأو۔ علی وزن فنعلو وبالهاء ایضا مرد سبک ودلیر بهر کار پیش آینده وکوتاه وباریک تن با پهنائی سر ومرد کلان سر وماده گرگ سندوون ج

سطأها۔ جماع کرد اورا (ع بفتحها)

اسلنطأ۔ بر آمد بسوی چیزی تا نظر کند بطرف آن۔

فصل الشین

شأشأ۔ شأشأت بالحمار تشؤ تشؤ گفتم خر را بوقت ایستاده کردن وخواندنش۔

شطأ۔ شطأ الزرع والنبات خوشه وبرگ کشت واشطأ الزرع ای خرج شطؤه قال الاخفش فی قوله تعالی اخرج شطأه ای طرفه۔ شطء بستن رحل بر شتر شاطئ الوادی کرانهٔ رود ج شطوء یقال شاطئ الاودیة فلا یجمع وشاطأت الرجل اذا مشیت علی شاطئ وهو مشی علی الشاطئ الآخر۔

شقأ۔ شقأ۔ شقوء بر آمدن دندان شتر و شانه کردن مو مشقأ فرق سر۔ شقأ بالکسر شانه و شقائه بالعصا شقار اصبت مشقاه ای مفرقه۔

شنأ۔ شنارة۔ شنال شناعة دشمنی شن ثلث لغات شنأ شنآن بتحریک النون وتسکینها مصادر منه شنان بلا همز شلّه (ع ک اف ۲) وقرئ بهما قوله تعالی شنآن قوم وهما شاذان فی المعنی واللفظ لان فعلان بالتحریک انما هو من بناء ما کان معناه الحرکة والاضطراب کالضربان والخفقان بالتسکین شاذ فی اللفظ لانه لم یجئ شئ من المصادر علیه ویقال شنئ فلان فلانا ای ابغضه شنأ وشنآنا ویقال

مسبتأ
سور۔ سخأ النا
الزباة۔ سند
زور المئنة
سطأها
اسلنطأ
سأسأ
شأشأ
سب۔ شطء
شقأ
شنأ
سرأ
سلأ
سیٔ

شَئِیَ الرجل فهو مشنوء ای مبغض ان کان جمیلا۔ رجل شَنَاعلی مفعل ای قبیح المنظر و بہا شنأ و ہم مشناسوا فیہ الواحد والمثنی والمجموع مشنا بالکسر علی مفعال مثلہ وتشانئوا ای تباغضوا و شنئ بہ ای اقر شنوہ بالفتح علی فعول تردوری داشتن از آلایش یقال فیہ شنوءة ومنہ ازد شنوءة وہم حی من الیمن ویقال بالتشدید غیر مہموز ایضا ویقال شنائی مہموز شنوئی غیر مہموز فی النسبۃ الیہا۔

شَیْئٌ شی۔ چیز تصغیرہ شُیَیْئٌ بکسر الشین وضمہا والجمع اشیاء غیر مصروف قال الخلیل انما ترک صرفہ لان اصلہ فعلاء جمع علی غیر واحدہ کما ان الشعراء جمع علی غیر واحدہ لان الفاعل لا یجمع علی فعلاء ثم استثقلوا الہمزتین فی آخرہ فنقلوا الاولی الی اول الکلمۃ فقالوا اشیاء کما قالوا اعقاب لعقاب وانیق وقسی فصار تقدیرہ لفعاء یدل علی صحۃ ذلک انہ لا یصرف وانہ یصغر علی اشیاء ویجمع علی اشاوی بفتح الواو وکسرہا مثل صحاوی واصلہ اشائی قلبت الہمزۃ یاء فاجتمعت ثلث یاءات فحذفت الوسطی وقلبت الاخیرۃ الفا وابدلت من الاولی واو کما قالوا اتیتہ اتوۃ ویجمع ایضا علی اشایا واشیاوات وقال الاخفش ہو افعلاء لان اصلہ اشیاء فحذفت الہمزۃ التی بین الیاء والالف للتخفیف فلہذا لم یصرف۔ قال لہ المازنی کیف یصغر العرب اشیاء فقال اشیاء قال لہ ترکت قولک لان کل جمع کسر علی غیر واحدہ وہو من ابنیۃ الجمع فانہ یرد فی التصغیر الی واحدہ کما قالوا شویعرون فی تصغیر الشعراء وفیما لا یعقل بالالف والتاء فکان یجب ان یقولوا شییات وہذا القول لا یلزم الخلیل لان فعلاء لیس من ابنیۃ الجمع وقال الکسائی اشیاء افعال من شیئ مثل فرخ وافراخ وانما ترکوا صرفہا لکثرۃ استعمالہم بہا لانہا

شبہت بفعلاء وہذا القول یدخل علیہ ان لا یصرف ابناء واسماء۔ وقال الفراء اصل شیئ شیّئ مثل شیّع فجمع علی افعلاء مثل ہین واہیناء ثم خفف فقیل شیئ کما قالوا ہین۔ وقالوا اشیاء فحذفوا الہمزۃ الاولی وہذا القول یدخل علیہ ان لا یجمع علی اشاوی۔ مشیئۃ خواستن (ع بفتحہما) وقولہم کل شیئ بشیئۃ اللہ مثال شیعۃ ای بمشیئۃ اللہ شیأت الرجل علی الامر ای حملتہ علیہ۔ واشاءہ لغۃ فی اجاءہ ای الجاءہ وتمیم تقول شر ما یشیئک الی مخۃ عرقوب یعنی یجیئک۔

شَیَأَۃ۔ پرہ قفل۔

شَناسِیْ۔ سخت وسطبر۔

شُکَاءُ ناب البعیر۔ برآمدن دندان پیشین شتر سکلی طفرہ پارہ شدن ناخن او (ع ک ا ف ۲) اشکات الشجر بغصونہا اخرجتہا۔

شَارِنی۔ سبقت کردن از من۔ شارنی فلان اندوہگین کرد مرا ودر شگفت انداخت مرا یشوء وشئی قلب شارنی شیئان مرد دو رسن شینوت بہ شگفت انداخت شدم یاد وسرور شیدم۔

فصل الصاد

صَأْصَأَ۔ صَأْصَأَۃ۔ نگرستین خواستن سگ بچہ پیش از چشم کشادن یقال صأصأ الجرو اذا لم یفتح عینیہ اوان فتحہ۔ وفی الحدیث فقحنا وصأصأتم ای ابصرنا امرنا ولم تبصروہ وترسیدن از کسی تصاغر مور مثلہ وگشنی ناپذیرفتن نخلہ۔ ودانہ سخت ناکردن خرما۔

صَبَأَ۔ صَبْأً۔ صبوء بفتحتین برآمدن دندان کودک ونشتر شتر کرہ (ع بفتحہما) واز دینی بکیشی شدن صابئی لغت منہ وجمعہ صابئون

وہم جنس من اہل الکتاب۔ واصبأ النجم ای طلع الثریا وصبأت علی القوم ای طلعت علیہم۔

صَدِئَ۔ صَدَءٌ۔ زنگ گرفتن آہن ومس وجز آن (ع ک ا ف ۲) ویدی صدئۃ من الحدید ای سہکۃ وفلان صاغر صدئ ایضا اذا لزمہ العار واللوم جدی اصدا عناق صداء بزغالہ سرخ کہ بسیاہی زند صداۃ بالضم رنگ سرخ سیر وہی من شیات المعز والخیل یقال کمیت اصدأ صدا بالضم والمد حی از یمن۔

صاء۔ صارۃ۔ مثل صاعۃ ما یخرج من رحم الشاۃ بعد الولادۃ من القذی یقال القت الشاۃ صاءتہا تصیئۃ درشور انیدن سر البشستین چنانکہ ریم از وے پاک نشود۔

صتأہ وصتألہ۔ قصد کرد او را (ع بفتحہما)

صرر۔ اہملوہ وقال الاخفش عن الخلیل ومن العرب من یہمزہ قالوا فی صرح صرء۔

صمأ علیہم۔ نمودار شد (ع بفتحہما) وما صماک علی ہذا چہ چیز برانگیخت ترا برمن صمأتہ فانصمأ۔

صیئۃ۔ صیارۃ پلیدیکہ از پس ولادت برآید۔

فصل الضاد

ضنضئی۔ ضنضئ۔ بالکسر اصل

ضَبَأَ۔ ضَبْأً۔ ضبوء بفتحتین نہان شدن مضبأ نہان جائے وضبأ ای لصق بالارض۔ ضابی نام مردے ضبأت بہ الارض ای الصقتہ بہا فہو مضبور بہ وضبأت الیدی لجات۔ واضبأ الرجل علی الشیئ اذا شکت علیہ وکتمہ فہو مضبئ علیہ ومنہ اضبأ فلان علی داہیۃ مثل اضب۔

صدأ شئ شیأۃ۔ صاء شناسی شکانات البعیر صتأہ شارنی۔ صرء صمأ علیہم۔ صیئۃ صأصأ ضنضئی ضبأ صبأ

ع۔ اشیائی بالہمزۃ غلط لانہ لا یصح ہمز الیاء الا اذا کانت اصلا غیر زائدۃ۔ ۲ تا ۵ آمدن دندان نیش ۶ تا ۹ کہ شتر صاحب وجرہ

ضن ء ضنو ء بسیار بچه شدن زن فهی ضنائی وضنانة وبسیار شدن مال (ع ع بفتحهما) اضناء بسیار مال وفرزند شدن یقال اضنات المرأة ای کثر ولدها واضنا القوم کثرت ماشیتهم ضن‌ء بالکسر اصل وجایگاه ویقال فلان فی ضن‌ء صدق. ضن‌ء بالکسر والفتح فرزند.

ضوء. ضوء. بالضم والفتح روشنائی ضیاء بالکسر والمد مثله ضوء ضوا بالمد والضم مصدر ان منه (ع ع ف اص ۲) اضاءة روشن شدن وکردن لازم ومتعدی.

ضهء. مضاهأة. مانند شدن یقال ضاهات وضاهیت یهمز ولا یهمز وقری بهما قوله تعالی یضاهئون ویضاهون قول الذین کفروا.

ضدیء. خشم گرفتن (ع ع ک اف ۲)

ضرأ. پنهان گشتن (ع ع بفتحهما) الضرات الابل مونث الضرات النخل والشجر خشک شد.

ضیات المرأة. بسیار شد فرزند او والمعروف بالنون والتخفیف.

فصل الطاء

طأطأ. طأطأ. سر پست کردن تطأطأ مثله یقال تطأطأت لهم تطأطؤ الدلاة ای خفضت لهم نفسی کتطأطؤ الدلاة وهو جمع دال الذی ینزع بالدلو. طأطاء زمین پست.

طرء. طرو بفتحتین از جائی وشهری برآمدن یقال طرأت علی القوم.

طسء. طسأ. بالسکون والتحریک ناگوارنده شدن ودل گرفتن از روغن وچربش (ع ع ک اف ۲)

طفء. طفوء بفتحتین فرو مردن آتش (ع ع ک اف ۲) انطفاء مثله انطفاء مثله اطفاء متعدی مطفی الجمر روزی از روزهای عجوز اطفاء بر زمین چفسیدن وجمل مطلنفئ الشرف ای لازق السنام.

طنء. طن‌ء. بالکسر باقی جان یقال ترکته بطنئه ای بحشاشة نفسه وهذه حیة لا تطنئ ای لا یعیش بلدغها صاحبها ای تقتل من ساعتها یهمز ولا یهمز واصله مهموز.

طاء. طاءة. مثل طاعة دور شدن اسپ بچراگاه فرس بعید الطاءة ولای وکل طیئی مثال سید پدر قبیله از یمن طائی منسوب علی غیر قیاس واصله طیئی مثال طیعی فقلبوا الیاء الاولی الفا لفتحة الطاء وحذفوا الثانیة.

طبأة. خوی نیک باشد یا بد.

طثأ. لغوک چوب بازی کرد وانداخت چیزی که اندر روش باشد. (ع ع بفتحهما).

طثأة. بالضم وکهمزة زکام اطثأ اصابه همز وسنکلاخ وبرمانده از گفتار طثأ اجماع کرد او (ع ع بفتحهما)

طفنشاء. ضعیف البصر.

طلاء الدم. بالضم والشد والمد قشرته.

اطلنساء. کاطفنس گشت از منزلی بسوی منزلی

فصل الظاء

ظمء. ظمء. بالکسر مدت میان دو نوبت آب خوردن شتر وتشنگی ظما بفتحتین تشنه شدن (ع ع ک اف ۲) قوم ظماء علی فعال بالکسر یقال للفرس ان فصوصه لظماء ای لیست بر هلة کثیرة اللحم اظماء تظمئة تشنه کردن ظمآن علی فعلان تشنه ظمائی مونثه ظمء الحیوة من حین الولادة الی وقت الموت ویقال ما بقی منه الا قدر ظمء الحمار ای لم یبق من عمره الا الیسیر لان من الدواب لیس اقصر ظمأ من الحمار.

ظأظأ. التیس ظأظأة وظأظاء آواز کردن بز کوهی نر ظأظأ الاعلم والاهتم یعنی سخن کردن بسخنی که فهمیده نشود در آن غنه باشد اعلم شخصی را گویند که لب بزینش شکافته باشد واهتم کسیکه دندان پیشینش شکسته.

ظبأة. کفتار لنگ.

ظرء. آب بسته وخاک خشک شده بسرما.

ظورة. مرد گول ظیأة مثله.

ظیاه. تیظیئا اند وگین کرد او را.

فصل العین

عبء. عبء. ساختن عطر وساختن آماده کردن وباک داشتن یقال ما عبأت به ای ما بالیت به قوله تعالی قل ما یعبؤ بکم ربی (ع ع بفتحهما) تعبئة تعبی آماده وساخته کردن اسپان عبء بالکسر بار اعباء ج وتنک بار وهما عبان وعبء الشیء نظیره اعتباء درآگندن تعبیة الجیش بلا همزه.

عندأوة. بروزن فنعلوة دشواری وپیچیدگی فریب وستم واقدام کننده دلیر عندأ مثله وایضا مکر وسخت ترین بلاها یقال تحت طریقتک لعندأوة ای تحت اطراقک وسکوتک لمکر.

فصل الغین

غرقیء. غرقیء پوست تنگ بیضه مرغ. قال الفراء همزته زائدة لانه من الغرق وکذلک همزة کرفئة وطلسئة زائدتان.

غأغأ. بانگ زاغهای کوهی.

ضنء — طنء — طأطأ — ضوء — طاء — ظبأة — ظرء — ظورة — ضهء — ظیأة — طبأة — ضدیء — طثأ — ضرأ — طثأة — ضیات المرأة — طفنشاء — طلاء الدم — اطلنساء — عندأوة — طأطأ — ظمء — طرء — غرقیء — طسء — طفء — غأغأ

غبأ-فقأ قرأ فأفأ فتأ فيأ فثأ فجأ فرأ فبأة فنذأية فسأ افضائة فشأ-فلأه فنأ فطأ قثأ

غبأ له وغبأ اليه قصد كرد (ع بفتحها)

فصل الفاء

فأفأ۔ فأفأ۔ علی فعلال سخن فاناک گوینده

فتأ ويقال ما افتأت۔ اذكره اى مازلت اذكره ولا يتكلم به الا بالجحد وقوله تعالىٰ تالله تفتؤا تذكر يوسف اى ماتفتؤا۔

فثأ۔ فثأ۔ ديگ را باز ايستانيدن از جوش بآب وشكستن خشم را السخن وفرونشاندن خشم كسے را (ع بفتحها) افثار مانده شدن ودمه برافتادن وشكستن گرما ومن امثالهم فى اليسيرمن البر ان الرثية تفثأ الغضب واصله ان رجلا كان غضب على قوم وكان مع غضبه جائعا فسقوه رثيئة فسكن غضبه وكف عنهم۔

فجأ۔ فجاءة۔ بالضم ناگاه۔ فجاءة بالضم والمد ناگاه گرفتن (ع بكسر الاولى وبفتحها) فجأ مفاجاءة كذلك يقال فجأه الامر فاجأه بمعنًى۔ فجاءة المازنى نام مردے

فرأ۔ فرأ خر كره فرار بالكسر ج وفى المثل كل الصيد فى جوف الفرا ويقال انكحنا الفرا فسترى بابدال الهمزة الفا۔

فسأ۔ تفسئو۔ كهنه شدن ودريدن جامه وكذلك تمسؤ وتقصؤ تفسئة كشيدن ودرانيدن جامه را

فشأ۔ تفشؤ۔ پراگنده وفاش شدن بيمارى يقال تفشأ بالقوم المرض۔

فطأ۔ فطأة۔ برپشت زدن يقال منه فطأه وفطأها اى جامعها وفطأبه الارض صرعه وفطأ بسلاحه رمى به وفطاء بالثاء ايضاً۔ فطأة بفتحات بيخچى بينى افطأ نعت منه اى فطس وفطئ البعير ذالطأ من ظهره خلقة۔

فقأ۔ تفقأت السحابة عن مائها اى تشققت وتفقأت البهمى اى تشققت لفائفها عن ثمرها وتفقأ الدمل والقرح ايضاً۔ فقء تفقئة كور كردن فقء ايضاً پوست كه با بچه بيرون آيد از رحم وتفقأت شحما نصبه على التميز۔

فيأ۔ فئ۔ بازگشتن (ع ف اك ۲) يقال هو سريع الفئ من غضبه وهو حسن الفيأة مثال الفيعة اى حسن الرجوع وايضاً خراج وغنيمت وسايه زوال كه بعد از گشتن آفتاب باشد ومالم يكن عليه الشمس فهو ظل افياء وفيوء بضمتين ج۔ افاءة باز گردانيدن وغنيمت دادن يقال افاء الله على المسلمين مال الكافرين ومنه قوله تعالىٰ وما افاء الله على رسوله من اهل القرىٰ واستفأت هذا المال اى اخذته فيأ۔ فئة مثال فعة گروه والهاء عوض من الياء التى نقصت من وسطه واصله فئ مثال فيع فئون وفئات ج تفيئة سايه انداختن يقال فيأت الشجرة وتفيأت انا فى فيئها وتفيأت الظلال تقلبت مفيؤة جائيكه آفتاب نرسد۔

فبأة۔ بارانى كه ساعتى تيز بارد پس باز ايستد

فنذأية۔ بالكسر تبر فناديد ج على غير قياس الفندأوة فى (ف ن و)

افضائة۔ خوارانيدم اورا والصواب بالقاف

فلأه۔ تباه كرد اورا (ع بفتحها)

فنأ۔ فراوانى وبسكون ۲ شر دمه كه از جماعت آمده باشد يقال جاء فنأ منهم۔

فصل القاف

قثأ۔ قثاء۔ بالكسر والتشديد خيار قثاءة يكى مقثأة خيار زار مقثورة كذلك۔ واقثأ القوم اے اكثر عندهم القثاء واقثأت الارض كذلك۔

قرأ۔ قرء۔ بالفتح حيض اقراء وقرؤ بضمتين ج۔ اقرء وكذلك فى القلة وفى الحديث دعى الصلوٰة ايام اقرائك۔ وايضاً پاكى وهو من الاضداد وميان دو حيض وسپرى شدن حيض ووقت حيض ووقت پاكى زن۔ اقرأت المراة اى حاضت وطهرت ايضاً۔ قال الاخفش اى صارت صاحبة حيض فاذا حاضت قلت قرأت بلا الف۔ اقراء نزديك آمدن حاجت وبوقت وزيدن باد تا رسى بوقت آن يقال منه اقرأت الريح اذا دخلت فى وقتها قال الهذلى (ع) اذا هبت لقارئها الرياح اى لوقتها۔ استقراء ماندن فحل ناقه را تا ببيند كه آبستن شده است يا نى قال ابو عمرو ويقال دفع فلان جارية الى فلانة تقرئها اے تمسكها عندها حتى تحيض للاستبراء۔ واقرأت النجوم اذا تاخر مطرها۔ قرآن جمع كردن وبنى يقال ما قرأت الناقة سلا قط اى ما جمعت وما قرأت جنينا اى لم تضم رحمها على ولد وايضاً خواندن قرأت مثله قارئ نعت منه قرأة جماعة مثل كافر وكفرة ومنه سمى القرآن وقال ابو عبيدة سمى به القرآن لانه يجمع السور ويضمها۔ وقوله تعالى ان علينا جمعه وقرآنه فاذا قرأناه فاتبع قرآنه قال ابن عباس رضى فاذا بيناه فاعمل بما بيناه لك۔ وفلان قرأ عليك السلام واقرأك السلام بمعنًى۔ اقراء خوانانيدن مقرئ نعت منه۔ قراء مرد پارسا وقد تقرأ اى تنسك والجمع قراؤن وقراء ايضاً جمع قارئ مثل كافر وكفار۔ قراة بالكسر مثل قرعة وباء يقال ذهبت قراة البلاد واهل الحجاز يقولون قرة البلاد بلا همز ومعناه انه اذا مرض بها

ع۔ كسے كه در گفتن بسيار فا آرد چون حرف ف فلان گويد ۱۲ ۔ ع۔ بيخ شدن بينى ۱۲

بعد ذلک فلیس من وباء البلد۔

قفص۔ قفص ۔خوردن قصنا، بوے گرفتن مشک (ع ک ا ف ۲) یقال قربة قضئة وثوب قضئ من طول الندی۔ قضاة بضم القاف عار یقال فے حسبه قضاة ای عار ویقال فی عینه قضاة اے فساد۔

قم۔ قموء ۔ قموة بضمتین فربہ شدن ستور قمر قماءة بالفتح خوار شدن ۔ (ع بضمہا) قمی نعت منہ وہو الصغیر الذلیل اقماء خوار گردانیدن اقماءته اے صغرته وذللته وخداوندستور فربہ شدن و شگفت آوردن۔ تقموء جمع کردن چیزہا اندک اندک قیئة علی فعیلة نام مردے۔

قن۔ تقنئة ۔تقنو۔ سخنار نگ کردن ریش راو سخت سرخ شدن احمر قانی سخت سرخ تمغاة تقنوة جائیکہ آفتاب نرسد وبغیر ہمزہ ایضاً۔

قی۔ قی ۔ برانداختن از گلو (ع ن ای ۲) و فی الحدیث الراجع فی ہبتہ کالراجع فی قیئہ۔ واستقاء وتقیاء ای تکلف القئ۔ اقاءة تقیئة قی آوردن ثوب یقئ الصبغ اذا کان مشبعا۔ قیوء داروی قے آرندہ علی فعول بالفتح قیاء بالضم والمد کذلک

قاقا ۔ بانگہای زاغہای عراق قیقی کرد برج بیدے تخمہ مرغ وپوست تنک کہ بپیدے بیضہ ملزق باشد۔

قبا الطعام ۔خوردن آنرا۔ (ع لفتحہما) وقبائن الشراب امتلاء قباءة وقباءة گیاہ کہ چریدہ شود۔

قندو ۔ کفنعلو بدخوار و بدخود فربہ کوتاہ بزرگ سر کوتاہ اندام لاغر ومرد دلیر اقدام کنندہ ومرد کوتاہ گردن سخت سر وسبک ودرست واکثر مایوصف بہ الجمل قندادة مثلہ فی الکل۔

قرضئ ۔کز برج از نادر درخت بری ست کہ شگوفہ زرد تر از ورس باشد واحدتہ بہاو۔

قفئت الارض ۔ قفأ باران رسیدہ شد زمین پس متغیر شد نبات آن وتباہ شد (ع ک ف ۲) او القفء ان یقع التراب علی البقل والتقدم فی (ف ق ر) اقتفأ الخبز اقتفاہ۔

فصل الکاف

کاکا ۔ کاکاً تکاکا ای جبن ونکص متکاکے کوتاہ تکاکو، گرد آمدن یقال مالکم تکاکاتم علیہ اے تجمعتم۔

کث۔ کث ۔ برسر آب آمدن شیر وکفک بر آوردن دیگ (ع لفتحہما) یقال خذ کثاہ قدرک ورستن موی وپشم شتر تکثئة بر آمدن شیر ور وغن برسر آب وسر شیر وسر ہای علف خوردن ستور۔

کدء ۔ کدؤ بالضمتین سرما خوردن گیاہ وبی آب ماندن وناگوالیدن[1] آن۔ (ع لفتحہما) نکدئة و یرئ بر آوردن زمین نبات را بسبب سرما خوردگی ارض کادئة ای لطیئة النبات۔

کرفی ۔ کرفئ بالکسر ابر برہم نشستہ کرفئة پارہ از وی و پوست بیرون بیضہ وکرفات القدر ای ازبدت للغلی۔

کس۔ کس ۔ از پس راندن یقال مر فلان یکسأ القوم ای یطردہم ویتبعہم ویکسعہم مثلہ ومنہ قولہم کسع الشتاء بسبعة نجم۔ والاکساء الادبار۔

کش۔ کش ۔ بریان کردن گوشت فہو کشئ کشاءة واکشاءة ایضے وہو یتکشأ اللحم ای یاکلہ وہو یابس کشأت القثاء اکلتہ وکشأت الطعام قال ابو عبیدة تکشأ الادیم اے تقشر۔

کف۔ کف ۔ باز گردانیدن کسی را از جہتی کہ روی آورده باشد یقال کفأته فانکفأ ای صرفته فانصرف عما توجہ۔ وتکفأت المرأة فی مشیتہا ای تبخترت یعنی ناوناوان[2] رفت وکفأت الاناء ای کبیتہ وقلبتہ فہو مکفوء۔ کفاء بالکسر المدشقة او شقتان تصح احدہما بالاخری ثم یخل بہ مؤخر الخباء یقال منہ اکفأت البیت۔ اکفاء نوعی از عیوب قافیہ کہ بعضی بیت را حرف روی دیگر باشد وبعضی را دیگر وتفاوت حرکات روی نیز گفتہ اند وایضاً خم دادن وکژ کردن ستور[3] را تا آنچہ در روی باشد بریزد۔ وخم دادن کمان را کفئ مانند وہمتا کفوء بضمتین وبسکون الوسط کذلک والمصدر کفاءة بالمد وقولہم لاکفاء لہ بالکسر ای لانظیر لہ وہو فی الاصل مصدر وفی الحدیث شاتان مکافئتان ای متساویتان وہذا مکافئ لہ ای مساو لہ مکافاة پاداش دادن ویقال مالی بہ قبل ولا کفاء ای طاقة۔ المکافأة تکافو برابر ایستادن اکتفاء برگردانیدن ستور را ونگونسار کردن وبستہ کردن بچیزے استکفاء یکسالہ نتاج ستور خواستن از کسی یقال استکفأت ابلہ فاکفأنیہا ای عطانی لبنہا ووبرہا واولادہا سنة۔ کفاءة بالفتح والضم اسم فیہ یقال اعطنی کفاءة ناقتک۔ ویقال اکفأت الابل کفأتین اذا جعلتہا نصفین ینتج کل عام نصفہا ویترک نصفہا کما یصنع بالارض فی الزراعة۔

کل۔ کلاء ۔ گیاہ ومنہ کلیت الارض واکلأت وہی ارض کلئة ومکلئة۔ سواء کان یابسہ یا رطبہ۔ کل علف خوردن ستور اکلاء مثلہ۔ کلاءة بالکسر والمد نگہبانی کردن (ع ک ا ف ۲) ویقال اذہب فی کلاءة اللہ۔ واکتلأت منہم ای احترست واکتلأت عینی ای لم تنم وسہرت وحذرت مکلاء بالتشدید

قرضئ ـ کف، قفص، قفئت الارض، قم، کاکا، کث، قن، قی ـ کدء، کرفی، قاقا، کس، قبا الطعام ـ کل، قندو ـ کش

[1] ناگوالیدن نشو کردن و بالیدن نبالیدن نبات یا حیوان ۱۲ [2] خرامان ۱۲ [3] ظرف چون کاسہ وکوزہ وسبو وخم ۱۲

کراغه ز دود وجاے سلب آب مدن کشتی تکلئة تکلی التتین کشتے کلاء ممدود ومشدد موضعی در بصره که کشتی گاه آنجاست یذکر و یؤنث - و یقال کلّأت تکلئة اذا اتیت مکانا فیه مستتر من الریح - والموضع مکلّأ و کلّاء ویقال بلّغ اللہ بک اکلأ العمر ای آخره وابعده وکلأ الدینُ ای تاخّر - کالی نسیہ یقال عینه کالکالی ای نقده کالنسئة وفی الحدیث انہ صلی اللہ علیہ وسلم نہی عن الکالی بالکالی والاصمعی لا یہمزه - قال ابو عبیدہ سکلات ۓ استنسأت نسیئة - وکذلک استکلأت - کلأة بالضم وہو من التاخر - وکلأت فی الطعام واکلأت فیہ اے سلفت فیہ - وما اعطیت فیہ نسیئته من الدراہم فہی الکلأة بالضم واکلأت بدری فیہ ازار دوتہ فیہ -

کمء - کمأة - سماروغ واحد ہا کمء علی غیر قیاس و ہو من النوادر وکمأت القوم ای اطعمتہم الکمأة - واکمأت الارض ای کثرت کمأتہا - واکمأت فلانا السن ای شیخته وکمئت رجلہ تشقّقت -

کیء - کیء - وکاء وکیأة ای ضعیف جبان مثل کاع وکیع -

کنأ - کنأة - نباتی بعیدہ جرجیر - کنثأ درسن سخت ومرد بزرگ ریش با آبنوسی یا زیبائی آن -

کرثیء - کز برج ابر بلند گرد آمده وپوست تنک بیضه کرثئه وقد یفتح گیاه فراہم باہم پیچیده وکرثأ شده وغیره بسیار وانبوه شد سوے آن وجزان کرثأ شاشله بسبر کرشیار و کراثار خرمای خشک پاکیزه

فصل اللام

لؤلؤ - لؤلؤة - بالضم وانہ مروارید لؤلؤ لآلی ج ولیقال لا افعلہ ما لألأت الفور ای بصبصت باذنابہا

وتلألأ البرق ای لمع - قال الفراء سمعت العرب یقول صاحب اللؤلؤ لآل مثال لعال والقیاس لأّ آء مثال لتّار -

لب - لباء - فلہ علی فعل بکسر الفاء وفتح العین یقال سنہ لبات لبأ ولباتہ ای اطعمتہ لبأ والبأ فلان ای کثر لباؤہ - والبأت الجدی خلہ خوراندم بزغالہ را او استلبأ ہو بنفسہ - والبأت الشاة ولدہا ای ارضعتہ اللبأ والتبأہا ولدہا عشار ملابی ذا دنا نتاجہا - لبوة مادہ شیر لباة ساکنة الباء لغة فیہا تلبیتہ لبیک گفتن درحج واصلہ بلا ہمز - قال الفراء ربما خرجت بہم فصاحتہم الی ان یہمزوا مالیس بمہموز - قالوا لبّأت بالحج وحلّأت السویق - ورثأت المیت

لجء - لجأ - بفتحتین ملجأ پناه گرفتن صلتہ بالی یقال لجأت الیہ والتجأت الیہ بمعنی تلجئتہ بستم فرمودن الجار مضطر کردن کسے را بکاری والجأت امری الی اللہ ای اسندتہ الیہ عمرو بن لجأ التیمی شاعر -

لطء - لطأ - بر زمین چفسیدن دع لفتحہا لطور بضمتین کذلک دع ک ف ۲) -

لفء - لفء - پوست باز کردن چوب راو باز کشادن باد ابر را از ہوا وباز کردن گوشت از استخوان ولعصازدن لفئیة گوشت پاره بی استخوان

لکء - لکء - یقال لکأت بہ الارض ای ضربت بہ الارض وتلکأ ای تباطأ وتوقف

لمء - لمء - یقال المأ بالشیء ای اشتمل علیہ یقال ذہب ثوبی فما ادری من المأ بہ - والمأ اللص علی الشیء فذہب بہ - والمأت الدواب المرعی ای ترکتہ صعیدا لیس بہ شیء - وتلمأت الارض علیہ ای استوت علیہ ووارتہ والتمئ لون الرجل ای تغیر مثل التمع -

لثأ الکلب - لیسید سگ - دع لفتحہا)

نطأ کجبل - چیز اندک -

لاءة - آبی ست مر عبس را لوءة بروزن ومعنی سوءة

تلہلأ - بپسایگی رفت وبددل شد -

لیاء کلتاب دانہ ایست سپید مانند نخود که خورده میشود الیأت الناقة درنگ کرد بر رفتار -

فصل المیم

مت ء - مت ء - لیعصازدن وکشیدن رسن

مرء - مراءة - گوارا شدن طعام دع لضمہا) طعام مریء گوارنده (دع ک اف ۲) ایضا وہو کما یقال فقہ وفقہ لضمون القاف ویکسر ونہد و مرئنی الطعام ومرأنی قال الفراء یقال فی اتباع ہنأنی الطعام ومرأنی بغیر الف فاذا افردوہا قالوا امرأنی بالالف وہذا طعام ممریء ومرئت الطعام ای استمرأتہ - مروءة بضمتین مردمی لک ان تشدد فیہ - مرؤ الرجل ای صار ذا مروءة فہو مریء علی فعیل - وتمرّأ ای تکلف المروءة - وفلان تیمرأ بنا ای یطلب المروءة بنقصنا وعیبنا - مری گلوی سرخ گوسپند وجز آن مرو بضمتین ج کسر یر وسرر مرء مرد وضم المیم لغة فیہ - وہما مرآن صالحان ولا یجمع علی لفظہ وبعضہم یقولون مرؤن ومنہ مرأة صالحة ومرة بترک الہمزة ایضا وان دخل علیہ الف الوصل کان فیہ ثلث لغات فتح الراء علی کل حال وضمہا علی کل حال واعرابہا علی کل حال یقال ہذا امرؤ ورأیت امرأ ومررت بامرئ - وہذہ امرأة مفتوحة الراء علی کل حال - واسقطت الالف فی التصغیر قلت مریء ومریئة - وسمی الذئب مرأ والنسبة مرئی منسوب - مرئی نام شاعر وکذلک النسبة الی امرء القیس

لثأ الکلب - نطأ - لاءة - لب - تلہلأ - لیاء - مت - مرء - لجء - کمء - لطء - کیء - لفء - کنأة - کرثیء - لکء - لمء - لؤلؤ

۱ عنوان شیر حیوان نوزاییده هندی میوسی ۲　　سلہ القیاس بدلوی لالآر ولالال - ق - سلہ جد عمرو بن الاشعب لا والدہ - ق

وان شئت قلت امرئی۔

مس ء ومس ء۔ بیباکی ماسی بیباک۔

مل ء۔ مل ء۔ پر کردن وَلو ملاءَی اعلی فعلی وکوز ملآن مار والعامة تقول ملار مار۔ مِل بالکسر چری ویقال اعطنی مِلأه ومِلأیه وثلثة املأئه وامتلار الشیٔ وتملا بمعنی یقال تملا من طعامٍ وشرابٍ وتملا غیظا واملات النزع فی القوس اذا شددت النزع فیها ملأة بالضم مثال تمعة زکام وملیٔ الرجل واملاه الله ای ازکمه۔ فهو مملور علی غیر قیاس۔ وملؤ الرجل صار ملیئاً ای ثقة فهو غنی ملیٔ ومصدره ملار ملارة ممدودان ملارة بالضم چادر ملار ج ممالاة یارمندی کردن کار وتمالؤا علی الامرای اجتمعوا علیه وتعاونوا۔ ملأ جماعت مردم وخو یقال ما احسن ملأ بنی فلان ای عشیرتهم واخلاقهم املار ج وفی الحدیث احسنوا املارکم۔

مٔن۔ منیئة۔ پوست ترنهاده بجهت وبانت وهو اول ما ید بغ ثم افیق ثم ادیم یقال سنه منات الاهاب نئاً اذا القعته فی الدباغ۔

ملیته بغیر همزمرگ۔

مأمأت۔ الشاة والظبیه پی درپی کرد آواز خود را پس می می کرد۔

مطأها۔ جماع کرد اورا۔ (ع بفتحها)۔

ماقیء۔ العین ومؤقها مؤخرها او مقدمها یعنی در گوشه چشم بطرف گوش یا بطرف بینی وفی الصحاح مذکور فی دم ر ق)

ماء السنور۔ بموئر موئر ومو ائر آواز کرد گربه موء نعت منه المائئة بهمزتین والمائیة وتخفیف السنور یعنی گربه اموء الرجل صاح صیاحة یعنی بانگ کرد مانند بانگ کردن گربه۔

فصل النون

نأنأ۔ نأنأت۔ فی الرای ای خلطت فیه تخلیطاً ولم تبرمه۔ نأنأة سستی وفی الحدیث طوبی لمن مات فی النأنأة یعنی اول الاسلام ای قبل ان یقوی فهو رجل نأنأر ای ضعیف ونأنأته ای نهنهته عما یرید وکففته عنه وتنأنأ ای تضعف واسترخی۔

نبء۔ نبأة۔ آواز نرم یقال رمی فانبأ ای لم یشرم ولم یخدش سیل نابی ورجل نابی جار من بلد آخر نبأ نبوءً بفتحتین بیرون آمدن از جائے بجائی وهذا المعنی اراد الاعرابی بقوله یا نبیٔ الله ای یا من خرج من مکة الی المدینة فانکر علیه الهمز۔ نبأت به الارض جارت به۔ نبأ آگاهی وخبر یقال سنه نبأ وانبأ نبأ بعضے ای اخبره منه اخذ النبی تبرک الهمزة کما ترکت فی ذریة وبریة وخابیة الا اهل المدینة فانهم یهمزون هذه الاحرف ولا یهمزون فی غیرها ویخالفون العرب فی ذلک۔ وتصغیر نبی نُبَیِّئ مثال نُبَیِّع۔ وتصغیر نبوة نُبَیِّئة مثال نُبَیِّعة۔ ج جمع نبی نبار علی افعلار ویجمع علی انبیار الفیاً مثال افعلار۔

نتء۔ نتء۔ نتور۔ برآمدن وبیرون آمدن از جای خود وآماس کردن ریش ومطلع شدن بر کسے وگوالیدن ورسیده شدن دختر۔

نجء۔ نجء۔ بچشم کردن تنجانة بمعنی نجانة۔ رجل نجیء العین ونجور العین علی فعیل وفعول اے خبیث العین وکذلک نجیٔ العین نجؤ العین علی فعِل وفعُل۔ وفی الحدیث ردوا نجأة السائل باللقمة ای ردوا شدة نظره الی طعامکم۔

ندء۔ ندء۔ کوماج نهادن در ریگ وخاکستر وگوشت بر آتش نهادن تندی اسم فیه مثل طبیخ وکراهیت واشتن چیزی را ندأة ندأة مثال همزة بسیاری مال مثال ندهة وندهة وآونید۔ ویقنی قوس قزح وآنرا کمان رستم نیز گویند۔

نزء۔ نزء۔ نزوء بفتحتین تباهی افگندن میان قوم یقال نزأ الشیطان بینهم ای لقی الشر والاغرا وحمله کردن یقال نزأت علیه یقال ما نزأک علی هذا ای ما حملک علیه ورجل منزر وریکذا ای مولع به۔

نسء۔ نسء۔ راندن وبانگ برزدن شتر را تنسئة کذلک وتاخیر کردن انسار کذلک یقال نسأته البیع وانسأته۔ استنسار مهلت وزمان خواستن یقال استنسأته فانسأنی۔ ونسء ایضا زمان دادن در اجل یقال نسأه الله تعالی فی اجله وانسأه نُسأة بالضم درنگ وتاخیر نسیئة علی فعیلة کذلک منسأة عصا یهمز ولا یهمز۔ نسار بالمد تاخیر در عمر وبازپس انداختن دام از کسے ومنه قولهم من سره النسأر ولا نسار فلیخفف الردار ولیباکر الغدار ولیقل غشیان النسار ونسأت فی ظمر الابل اذا زدت فی ظمئها یوما او یومین او اکثر واخرتها عن الحوض۔ ونسئت المرأة مجهولا اذا کانت عند اول حملها وذلک حین تتاخر حیضها عن وقته وهی امرأة نسیئ۔ ونسأت الماشیة نسأ وهو بدر سمنها حین نبتت وبرها بعد تساقطه۔ ویقال جری النسأ فی الدواب وهو بدر السمن فیها والاثرا نشایته۔ نسئ آمیختن شیر بآب وقوله تعالی انما النسیء زیادة فی الکفر هو فعیل بمعنی مفعول من نسأته فهو منسور ای اخرته ثم یحول منسوءا الی نسیٔ کمقتول الی قتیل۔ ورجل ناسیٔ وهم نسأة مثال فاسق وفسقه۔ ویقال انسأت سربتی ای ابعدت مذهبی وانتسأت عنه ای تاخرت عنه وتباعدت۔ وانتسأت الابل ای تباعدت فی المرعی۔

ناٴنا — مس — مل — نزء — نبء — نسء — منء — مامات۔ نت — مطاها — ماقی۔ نجء — ماء السنور — ندء

سلمه والصلوب فیه نبأة بالباء الموحدة والذال۔ ق ۱۲ سلمه نسئ وهی امرأة نسئ لا نسی۔ ق ۱۲

نشء۔ نشو۔ نشأة۔ آفریدن انشاء کذلک ویقال ان لی عنک لمنتأیٔ ای منتأی وسعة وانشا یفعل کذا ای ابتدا یفعل کذا۔ وفلان ینشئ الاحادیث ای یضعها ویخترعها۔ الناشئ الحدث الذی جاوز حد الصغر هو ناشئ وهی ناشئ ایضاً لنشأ ح۔ مثال طالب وطلب نشء کذلک مثل صاحب وصحب ایضاً اول ما ینشأ من السحاب۔ نشء نشوء بضمتین گوالیدن تنشئة انشاء پروردن وقری او من ینشؤ فی الحلیة بالتخفیف والتشدید۔ ناشئة اللیل ساعت نخستین شب ویقال ما ینشأ فی اللیل من الطاعات۔ ونشأت السحابة ای ارتفعت وانشأها الله۔ نشیئة حوض نوکنده یقال هو ذی النشیئة اذا جف عنه الماء وظهرت ارضه۔ ویقال هو حجر یجعل اسفل الحوض۔ وقوله تعالیٰ وله الجوار المنشآت قال مجاهد هی السفن التی رفع قلعها قال واذا لم یرفع قلعها فلیست بمنشأة وقال ابن السکیت الذئب یستنشئ الریح بالهمز ای یشمها قال وانما هو من نشیت الریح بلا همز ای شممتها

نصء۔ نصء۔ برداشتن وهی لغة فی نصصت وبانگ برزدن شتر را۔

نفء۔ نفاء۔ بالضم پاره از علف پراگنده رسته نفأة یکی مثال صبرة وصبر۔

نکء۔ نکء۔ پوست باز کردن از ریش یقال نکئت ولا تنکأ ای هناک الله بما نلت ولا اصابک بوجع۔ ویقال ولا تنکه بدل الهمز من الهمز مثل اراق وهراق۔

نهء۔ نهء۔ ونهاة۔ ونهوء بضمتین نیم جوش شدن گوشت (رجوع کن اف ۲) وفی المثل ما ابالی ما نهئ من ضبک وکذلک نهوء اللحم بالضم[۲] لعین

فهو نهیٌ علی فعیل وانهأته اذا لم تنضجه فهو منهاء۔

نوء۔ نوء۔ بگرانی برخاستن وافتادن هو من الاضداد یقال ناء بالحمل اذا نهض به مثقلا۔ وناء به الحمل اذا اثقله۔ واناءه الحمل مثال اناعه اذا اثقله۔ والمال کقولک ذهب به واذهبه۔ قوله تعالیٰ ما ان مفاتحه لتنوء بالعصبة ای لتنئ العصبة تثقلها۔ والنوء سقوط نجم من المنازل فی المغرب مع الفجر وطلوع رقیبه من المشرق یقابله من ساعته فی کل لیلة الی ثلثة عشر یوماً وهکذا کل نجم الی انقضاء السنة ما خلا الجبهة فان لها اربعة عشر یوماً والعرب تضیف الامطار والریاح والحر والبرد الی الساقط منها وقال الاصمعی الی الطالع منها فیقول مطرنا بنوء کذا والجمع انواء ونوآن ایضاً مثال بطن وبطنان۔ مناوأة نواء دشمنی کردن باهم وربما لم یهمز واصله الهمز لانه من ناء الیک ای نهض۔ ویقال عندی ما ساءه وناءه ای اثقله وما یسوءه وینوءه للاتباع ولا یجئ ناءه متعدیاً وجاء وابه لازدواج الکلام کقولهم انیة الغدایا والعشایا والغداة لا تجمع علی غدایا۔ وانا اللحم نیوءه اذا لم ینضجه وقد ناء اللحم ینیئ نیاً وهو لحم نیئ بالکسر مثال نیع بین النیوء والنیوأة وناء ایضاً لغة فی ناٰی ای بعد۔

نما و نماء۔ کجل وجبل شپشهای خرد۔

نیا الامر۔ استوار نکرد۔ انیا اللحم نه پخت گوشت را۔ اللحم نیئع گوشتی که عدم نضج آن ظاهر باشد۔

فصل الواو

وبء۔ وباء۔ یقصر ویمد بیماری عام که اورا مرگامرگی گویند۔ اوباء جمع المقصور منه واوبئة جمع الممدود منه ویقال وبئت الارض توباً وباءة فهی موبوءة اذا کثر مرضها۔ ووبئت توبأ وباءة فهی وبئة ووبیئة علیٰ فعلة وفعیلة۔ واوبأت الارض فهی موبئة واستوبأت الارض ای وجدتها وبئة۔ ووبأت الیه واوبأت الیه ای اشرت الیه۔

وثء۔ وثء۔ معیوب کردن دست را بی آنکه استخوان شکند یقال منه وثئت یده فهی موثوءة ووثأتها انا۔ ویقال اصابه وثء والعامة تقول وثی بالیاء

وجء۔ وجیئة۔ علیٰ فعیلة طعام از ملخ ور وغن ساخته عرب ویا از پیست وخراوج بیکار وزدن وخصی کردن وجاء بالکسر والمد نوعی از خصی کردن وهو الخصاء۔ وفی الحدیث علیکم بالباءة فمن لم یستطع فعلیه بالصوم فانه له وجاء ومنه وجأت الکبش ایضاً۔ وفی الحدیث انه ضحی بکبشین موجوأین۔ ووجأت عنقه ضربته وتوجأته بیدی۔

ودء۔ تودأت علیه ای اهلکه ووداً فلان بالقوم قال ابو عبیدة موداة ای مهلکة ومفازة قال وهی بلفظ المفعول به وودأت علیه الارض سویت علیه الارض

وذء۔ وذء۔ عیب کردن وبانگ برزدن وتحقیر کردن وباز ایستادن یقال منه وذأته فاتذأ ای زجرته فانزجر۔

وزء۔ وزء۔ خشک کردن گوشت وزاء بالتحریک استوار خلقت شدن توزئة افگندن ناقه سوار خود را وپر کردن خنور را وتوزأت ای امتلأت ریا۔

وضء۔ وضاءة۔ خوبی وپاکیزگی۔ (رجوع بضمها) فهو وضیٔ علیٰ فعیل وضوء بضمتین آبدست وآبدست کردن وضوء بالفتح آبدستی ویقال هو المصدر ایضاً مثل ولوع وقبول وذکر الاخفش فی قوله عز وجل وقودها الناس والحجارة قال بالفتح الحطب وبالضم

[۱] ذکره فی الاجوف وهم لانه یائیة حاق سے اکہ جوب بربالائے کہ از نعربی ریق خوانند ہندی ستو ۱۲

الاتقاء وقال ومثل ذلك في الوضوء بالفتح هو الماء وبالضم هو الفعل ويقال انهما لغتان بمعنى والولوع والقبول مفتوحان وهما مصدران شاذان وما سواهما من المصادر فمبني على الضم ويقال توضأت للصلاة ولا يقال توضيت وبعضهم يقوله ويقال واضأته فوضأته اضأه اذا فاخرته بالوضاءة فغلبته
وُضّاء بالضم والمد مشدد اخوب وپاکیزه روی
وَطْأ - وَطْء - سپردن زیر پای و جماع کردن یقال فیهما جمیعاً وطئ الرجل یطأ فسقوط الواو ولما سقط من یسع لتعدیهما لان فعل یفعل مما اعتل فاؤه لا یکون الا لازما فلما جاءا من اخواتهما متعدیین خولف بهما نظائرهما - وتوطأته برجلی ولا یقال توطیته وواطئة فی الحدیث سابلة سموا بذلک لوطئهم الطریق وطاءة کوفته و سپرده شدن (ع بضمها) فهو وطی اعلی تعیل - توطئة سپرانیدن واستوطأت المرکب ای وجدته وطیئاً - وشی وطی بین الوطاءة والطاءة مثال لطعة والطعة فالهاء عوض من الواو فیهما وطأة موضع قدم و فشردن وفی الحدیث اللهم اشدد وطأتک علی مضر - وطاء بالکسر و الفتح ممدود دیز خلاف غطاء وطیئة علی فعیلة شیئ کالغرارة وفی الحدیث اخرج ثلث اکل من وطیئة ای ثلث قرص من غرارة ونوعی از طعام ویقال وطأته الشیئ فوطئته ویقال من اوطاک عشوة بالفتح والکسر - مواطأة موافقت کردن وتواطؤا علیه ای توافقوا - قال الاخفش فی قوله تعالی لیواطئوا عدة ما حرم الله ای لیوافقوا قال و شدّ قری قوله تعالی هی اشد وطاء بالمد ای مواطأة وهی المواتاة ای مواتاة السمع والبصر ایاه - وقری هی اشد وطأ ای قیاما - و هذا موطئ قدمک ای موضع قدمک - ایطاء تکرار قوافی

کردن در شعر -
وَکَّ - رجل تُکَأَة - مثال همزة کثیر الاتکاء - تُکأة ایضاً تکیه جای ومتکاء مثله - اتکاء تکیه کردن ویقال طعنه حتی اتکاه ای القاه علی هیئة المتکی وتوکأت علی العصا واصل التاء فی جمیع ذلک واو واوکأت فلاناً ایکاء اذا نصبت له متکئاً -
وَمَ - اَوْمَأْتُ الیه ای اشرت الیه لا یقال اومیت ووَمَأْتُ لغة فیه ویقال وقع فی وامئة ای فی اغویة وواهیة -

وَیْء - فریاد و شغال -
وَتَأَ فی مشیته تتأ آهستگی و گرانی در رفتار کردن خواه از پیری خواه از خوی -
وَرَأَه - دفع کرد آنرا وَرَأَه من الطعام سیر خورد وراء مثلثة الآخر مبنیة والوراء مهموز لا معتل ویکون خلف و امام ضد ویونث تصغیرها وریئة و الوراء ولد الولد وکذا الفتح قد تشدد الراء آگاه فتشدم
قال ابن جنی تورأت علیه الارض تورأت -
وَصِئَ الثوب چرکین شد پارچه

فصل الهاء

هَأْ هَأْ - هَأْهَأَ خواندن شتر بعلف ونهی گفتن وجأجأة خواندن با و لا لام ای و جی و قد ذکر -
هَجَأَ - هجأ غرثی ای سکن واهجأ طعامکم غرثی فرو نشاند طعام شما گرسنگی مرا -
هَدَأَ - هدو بالضمتین آرامیدن آرام ارام دادن و دست زدن کودک تا بخواب شود و یقال ترکت فلانا علی هدیئته ای علی حالته التی کان علیها رجل اهدأ ای احدب یعنی کوژپشت و یقال اتانا فلان قد هدأت الرجل ای بعد ما سکن الناس

من المشی باللیل و بعد ما هدأت العیون - واتانا هدوء ای بعد نومه و بعد هدء من اللیل و بعد هدأة و بعد ما هدأ الناس ای ناموا و سکنوا -
هَذَأَ - هذأ - بریدن تهذات القرحة ای فسدت و تقطعت
هَرَأَ - هرء - یقال هذه قرة لها هریئة علی فعیلة ای برد و له شدة و صر - وهرأه البرد وهراه ای اشتد علیه حتی کاد یقتله واهرأه البرد وکذلک اهرانا فی الرواح ای ابردنا - هرء تهرئة نیک پختن گوشت چنانکه بیفتد یقال تهرأ اللحم فهو هری و تهرأ - وهرأ فی منطقه اذا اکثر الخطأ والقبیح و منطق هراء بالضم والمد کلام قبیح
هَزَأَ - هزء مثقل مخفف فسوس کردن یقال هزئت منه و به واستهزأت وتهزأت به وهزأت به بفتح الزای هزؤا وهزأة و رجل هزأة بالتخفیف آنکه بر وی فسوس کنند و بالتحریک هزأة بالتحریک آنکه وی برهمه فسوس خنده کند -
هَمْ - همأ - الثوب اے بلی و تقطع و یقال هماتا لثاء ایضا -
هَنَأَ - هنء - گوارا شدن طعام وشراب (ع بالفتحها و بضمها) (ع ک ف ۲) ایضا هنئ گوارنده و هناء فی الطعام هنیئ ایضا والمصدر هن وهن منه (ع ف ک ۲) و یقال هنئت الطعام ای تهنأت به ومنه قوله تعالی فکلوه هنیئا مریئا وکل امر یاتیک من غیر تعب فهو هنیئ - ویقال لک المهنأ و هنئت الماشیة اذا اصابت حظا من البقل من غیر ان تشبع منه هناء بالکسر والمد قطران و مالیدن آن بر شتر یقال منه هنأت البعیر اهنأه هناء او ان (ع بالفتحها وف ک و ک ف ۲ و ضمها ایضا) هن بالکسر عطاء و هنأته شهرا ای علته درعیال خود

داشتم او را هانی نام مردی تهنئة مبارکباد دادن خلاف تعزیت مُهنّأ نام مردے۔

هوء - یقال فلان بعید الهوء ای بعید الهمة و یقال منه هاء الرجل یهوء بنفسه ای یسمو بها الی المعالی و العامة تقول یهوی بنفسه و یقال هؤت به خیرا ای از ننته یعنی اتهمته به۔ مهوأن بضم المیم و تحریک الهمزة و تشدید النون دشت فراخ هاء یا رجل بکسر الهمزة بیا رش هات و هائی للمونث باثبات الیاء مثل هاتی و هائیا اتما و هاؤا انتم و هائین انتن تقیم الهمزة فی جمیع هذا مقام التاء فی هات و هاء یا رجل بفتح الهمزة معناه هاک هاؤما و هاؤم مثل هاکما و هاکم و هاء بالکسر بلا یاء للمرأة مثل هاک هائما هاؤن مثل هاکما و هاکن تقیم الهمزة فی هذا کله مقام الکاف و هأ یا رجل بهمزة ساکنة مثال هع ای خذ و اصله هاء حذفت الالف لاجتماع الساکنین۔ و هائی مثال هاعی للمونث هاء امثال هاعا للتثنیة هاؤا و هائن مثال هعن و اذا قیل لک هاء قلت ما اهاء ای ما آخذ و قومهم ها ای کلمة تاسف و تلهف۔

هی - هیأة - پیکرہا و یقال فلان حسن الهیأة و الهیأة۔ و یقال هئت للامر ای هیأة و تهیأت له۔ بمعنی یعنی آماده شدم قال الاخفش قرأ بعضهم و قالت هئت لک بکسر الهاء و ضم التاء بالهمزة مثال هعت بمعنی تهیأت لک و هیأت الشی اصلحته۔

هب - قبیلهٔ از عرب۔

فصل الیاء

یوء - بوء - یوء - یوء - بالضم نوعی از پرندگان شکاری یا آئی ج۔

یرنأ - یرنأ بفتحتین و تشدید النون مقصورة رنگے مانند حنا۔

باب الباء

فصل الالف

اب - اب - چراگاه قوله تعالی و فاکهة و ابا و کشش کردن بوطن خود (ع ف ض ۲) اباب آمادگی رفتن کردن یقال هو فی ابابه ای فی جهازه۔

اتب - اتب - بالکسر شاماکچه اتوب ج۔ تاتیب شاماکچه پوشانیدن یقال اتبتها فائتبت و یقال تائتب قوسه علی ظهره۔

ادب - ادب بفتحتین فرهنگ و پاس و شگفت و نگاه داشت حد هر چیز و دانش یقال منه ادب الرجل بالضم فهو ادیب و ادبته فتادب و بمهانی خواندن (ع ف ک ۲) آداب ج مؤدب بمهانے خوانندہ و یقال منه آدب لقوم یؤدبهم ایدابا مادبة بفتح الدال و ضمها مهانی مادب ج۔

ارب - ارب - بالکسر اندام و پیوند یقال السجود علی سبعة آراب و آرآب۔ ارب بکسر الهمزة و فتح الراء زیرک شدن آرابة کذلک (ع ع بضمها) مثال صغر یصغر صغرا۔ اریب خردمند ارب بالکسر و سکون الراء و فتحها اربة مأربة بضم الراء و فتحها حاجت فی المثل مأربة لا حفاوة۔ ارب بفتحتین حاجتمند شدن (ع ع ک ا ف ۲) قوله تعالی غیر اولی الاربة من الرجال۔ قال سعید بن جبیر هو المعتوه و سخت شدن روزگار یقال ارب الدهر ای اشتد و فرو افتادن اعضا یقال اربت من یدیک ای سقطت آرابک من الیدین خاصة و خشناسا شدن بکاری یقال ارب به ای درب به و صار بصیرا فهو ارب۔ اربة بالضم گره تاربیب استوار کردن گره یقال ارب عقدتک و تمام کردن یقال اعطاه الله تعالی عضوا مؤربا ای تاما و کل موفر مؤرب تارب سختی کردن در کار مؤاربة ظفر یافتن بر قوم یقال آربت علیهم ای فزت علیهم مارب موضعی و منه ملح مارب۔ اربی بضم الهمزة و فتح الراء و الباء داهی

ازب - میزاب - ناودان هو فزراب و ربما لم یهمز مآزیب ج۔

اسب - اسب - بالکسر موی کون و تحمیل ان یکون الاصل وسب بالواو و هو النبات فقلبت همزة کما قالوا ارث و ورث

اشب - اشب - بالفتح عیب و ملامت کردن و در آمیختن بعضی ابعضی اشابة بالضم مردم بهم در آمیخته اشائب ج و تاشب القوم و ائتشبوا ای اختلطوا جاء فیمن تاشب الیه ای انضم الیه و التف تاشیب سرزنش کردن اشبت الغیضة ای التفت و غیضة اشبة و عدد اشب و فلان مؤتشب ای مخلوط غیر صریح فی نسبه۔

الب - الب - گرد کردن و راندن شتر (ع ن ض ک ۲) و البتة ای جمعته و تالبوا ای تجمعوا و هم الب بالفتح و الکسر ای مجتمعون تالیب تحریض کردن حسود مؤلب۔ تالب مثال تثعلب درختی۔

انب - تانیب - سرزنش کردن و نکوهیدن مؤتنب آنکه بطعام اشتها ندارد۔

اوب - اوب - کرانه یقال جاؤا من کل اوب ای من کل ناحیة و دست و پای زود از دو انداختن ناقه در رفتار ناقة اؤوب علی فعول و باز گشتن

سله سینه بند زنان و آن پارچه که زنان پستانها بدان بندند هندی انگیا

هوء هب بوء بوء هی - یرنأ اسب اب - اشب اتب ادب - الب انب ارب - اوب ازب

اوبة اياب كذلك (ع ص ۲) آواب جمع آيبة در
آيت باز گشت و تاب آب بمعنی ـ ويقال فلان
سريع الاوبة والايبة باليا، وآبت الشمس لغة في غابت
تاويب ہمه روز رفتن و تسبيح گفتن و قوله تعالیٰ يا جبال
اوبي معه ای سبحي لانه قال انا سخرنا الجبال معه
يسبحن ـ وابت الی فلان و تاوبته اذا اتيته ليلا و
تاوبت ای جئت اول الليل فانا متاوب و متايب
اهب ـ تاهب ـ ساختگی كردن اهبة ساز
اهب ج ـ اهاب پوست ناپيراسته اهب بفتحتين جماعة
علی غير قياس مثل اكم وافق وعمد جمع اديم وافيق
وعمود وقيل اهب هو قياس ـ

المنتب ـ كمنبر المشمل يعني گليم خرد كه بخود در
گشتند ـ وزمين نرم و بهر و تل تاثب ج وايضا موضع بانام
كوهی كه صدقات پيغمبر صلی الله عليه وآله وسلم در آنجا
بود اثب درختی مخفف آثاب ـ

ما ازبت ـ الابل شتر نشخوار نكرد (ع ك ا و ۲)
ازب كوتاه و فربه بلا و ناكس و زشت روی و
باريك مفاصل لاغر بلكه زايد نشود استخوان وبلكه ازئد
نشود شكم و اسفل بدن و وازبت العقبة في (ازب ب)
ووهم من ذكره ههنا ازب راز ازيب مثلا ازيه شد
وقحط ازاب بالكسر آبی ست مرنی عنبر را ازب الماء
روان شد (ع ف ا ك ۲) ومنه الميزاب يا آن فارسی
معرب ميزاب ست ای بشاش آب را ابل ازبة
شعر لاغر تا زبوا المال بينهم قسمت كردند مال را باہم ـ
اياب ـ بروزن و معنی سقا دارية رجوع ـ

فصل الباء

ببت ـ ببة ـ احمق و لقب ددی و نام كنيزكے[1]
ويقال هم ببان واحد كما يقال هم باج واحد

قال عمر رضي الله عنه ان عشت فساجعل الناس
ببانا واحدا يريد التسوية في القسم ـ

باب ـ باب ـ در ابواب ابوبة ج ـ بواب
دربان و تبوبت بوابا ای اتخذته و هذا من بابتك
ای يصلح لك ـ ببّة نام مردے ـ

البوب من الخيل اسپ كوتاه پر گوشت فراخ گام عجيب

بردزبة ـ جد اسمعيل بخاری فارسية معنے
آن كشاورز ـ

ببستة ـ دہی ست به بخارا ـ

بشبة ـ دہی ست بمرو ـ

بانب ـ دہيست به بخارا و بسوی آن منسوب اند
جلوان بن سمرة وابراهيم بن احمد و كيع بن احمد احمد
بن سهل البانبيون المحدثون ـ

فصل التاء

تاب ـ تواب نان ـ دو سر پستان پيش
ستور قال ابن مقبل لها تو ابانيان لم يتفلفلا ای
لم تسقو ولحلما تاهما ـ

تبب ـ تباب ـ زيان و ہلاك شدن يقال
منه تبت يداه ـ وتبا له منصوب علی اضمار الفعل
ای الزمه الله خسرانا وهلاكا (ع ف ا ك ۲) تتبيب
ہلاك كردن استتب له الامر ای تهيا و استقام ـ

ترب ـ تراب ـ بالضم خاك اتربة تربان ج
توراب تورب تيرب ترب تربة بالضم او لها ايضا
خاك ترباء بالمد خاك و زمين يقال ترب الشيء
بالكسر خاك آلوده شد ترب الرجل افتقر كانه لصق
بالتراب علی الدعاء يقال تربت يداك ای لا اصبت
خيرا تتريب خاك آلوده كردن ـ اتراب خاك
براندا ختن بر چيزی و في الحديث تربوا الكتاب فانه
انجح للحاجة و بی نياز شدن اترب الرجل استغنی كانه صار
له من المال بقدر التراب ـ متربة درويشي تربة بكسر الراء
سر انگشت ترابات ج و گياهی ست ترية اذا جاءت
بالتراب ـ تربة مثال همزة نام وادی جمل تربوت و
ناقة تربوت ای ذلول يستوی فيه المذكر و المؤنث
ترب بالكسر همزاد يقال هذه ترب هذه هن اتراب
ترائب استخوان سينه ترائب ج ـ يترب بفتح الراء
موضعے نزديك يمامه ـ

تعب ـ تعب ـ مانده شدن (ع ك ا ف ۲)
اتعاب متعدی فيه هو تعب و متعب لا يقال متعوب ـ

تعنب ـ ہلاك شدن (ع ك ا ف ۲) ـ

تلب ـ تولب ـ بفتح اللام خر كره و يقال
للاتان ام تولب اتلئباب راست شدن كار
والاسم التلائبة مثال الطمانينة و دراز كشيدن
راه واتلأب الحمار ای اقام صدره و راسه ـ

توب ـ توبة ـ باز گشتن از گناه توب كذلك و
هو جمع توبة ايضا مثل عومة وعوم و توبه دادن ـ
(ع ف ا ض ۲) يقال تاب الی الله توبة و متابا و تاب الله
عليه ای وفقه لها ـ توبة الشاعر هو ابن الحمير بن حزن
ابن كعب ـ تابوت م واصله تابوة مثال ترقوة و
هو فعلوة فلما سكنت الواو انقلبت ہا التانيث تا
قال لم يختلف لغة قريش والانصار في شيء من القرآن
الا في التابوت فلغة قريش بالتاء ولغة الانصار بالها ـ

تالب ـ كفلفل درختی ست كه ازان كمان سازند ـ

تجاب ـ سنگريزہائے نقره كه يكبار گداخته شده باشد و
هنوز چيزی بقيه آن مانده باشد و قطعه آنرا تجابة گويند
تجاب خط سيم در سنگ معدن تجيب بالضم و بفتح بطني از
كنده منهم كنانة بن بشر التجيبي قاتل عثمان تجوب قبيلة از
حمير منهم ابن ملجم التجوبي قاتل علي رض و غلطي كرد جوہرے

[1] اسم جارية غلط ۱۲ ق صلعم في و آب ۱۲ ق

ثعلب تخزوب تب ترع تنب ثعب تیب ثقب ثاب ثرب ثعب ثوب

پس تحریف نمود شعر ولید بن عقبه اشعر الا ان خیر الناس بعد ثلثة قتیل التجیبی الذی جاء من مصر پس عمر انداخت بگمان آنکه از ثلثه خلفای ثلثه اراده کرده حجر این نیست که مراد از ثلثه نبی صلعم و شیخین هستند۔

تخزوب بالفتح ماده شتر صیل و چالاک

تعب و ترع - دو موضع و سبب انصراف این هردو اصالت تاست۔

تنب - دهی بشام منها محمد بن محمد بن عقیل المحدث الکاتب النائی وصالح التنبی روی عنه ایضا - تنوب درختهای بزرگ در روم که قطران از ان می چکید۔

تیب - کوهی بمدینه تابه بمعنی توبه۔

فصل الثاء

ثاب - اثابه - درخت اثاب ج - ثوب بالضم و فتح الواو والمد خمیازه فی المثل اعدی من الثوباء وتثاءبت علی تفاعلت ولا تقل تثاوبت۔

ثرب - ثرب - پیه شکنبه و روده تثریب سرزنش کردن و سخت نکوهیدن قوله تعالی لا تثریب علیکم الیوم وثربت علیه و عربت بمعنی اذا قبحت علیه فعله یثرب مدینه رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم یفصل یثربی واثربی بفتح الراء فیهما منسوب الیه۔

ثرقب - ثرقبیه - بالضم نوعی از جامهای سپید چون کتان ماننده آن ثوب ثرقبی و فرقبی ایضا نوع من ثیاب مصر۔

ثعب - ثعب - روان کردن آب ثعب بالتحریک آبراه وادی ثعبان ج و ایضا نوعی از مار و اژدها ثعابین ج ثعبة نوعی از کرپشه مثعب بالفتح ناودان و انثعب الماء والدم من الانف قال الاصمعی نوره یجری ثعابیب معا بیب هو ان یجری سنها۔

صیاف فیه تمد

ثعلب ثعلب - روباه ثعلبة مونث منه نام مردی ثعلبان بالضم روباه نر - داء الثعلب نوعی از بیاری که موی ریزاند ارض مثعلبة بکسر اللام ای ذات ثعالب - وارض مثعلة فهو من ثعالة - و یجوز ان یکون من ثعلب کما قالوا معقرة الارض کثیرة العقارب ثعلب ایضا ازانه نیزه که در سنان باشد و منفذ آب باران ثعلبان و قبیله ثعلبیة بالتشدید منسوب در راه مکه۔

ثغب ثغب - بالسکون والحرکة حوض در سایه که آب خنک دارد و آنرا سردابه گویند ثغبان بالکسر جمع متحرک منه - ثغاب اثغاب جمع ساکن منه۔

ثقب ثقب - سوراخ و سوراخ کردن ثقبة بالضم سوراخ ثقب بالسکون والحرکة ج - مثقب بالکسر اسکنه و برمه تثقیب سوراخ کردن تثقب لازم منه یقال تثقب الجلد اذا ثقبته الحلم وهو نوع من فساد الجلد - و افروختن آتش یقال ان ثقبت عود العرفج اذا مطر دلان عوده فاذا اسود شیئا قیل قد قمل فاذا ازاد قلیلا قیل قد ادبی و هو حینئذ یصلح ان یوکل فاذا امتت خوصة قیل قد اخوص مثقب لقب شاعری بکسر القاف مشدد - اثقوب افروخته شدن آتش (رع ت ص) ثقابة کذلک۔

ثلب ثلب - عیب کردن (رع ل ک) ثالب عیبها و تنقیصتها شلبة یکی - اثلب سنگ خاک ریزه یقال بغیه الاثلب و الاثلب بکسر الهمزة ایضا ثلب بالکسر شتر پیر دندان ریخته ثلبة مونث ثلبة بفتح اللام ج مثل قرد و قردة یقال منه ثلب البعیر تثلیبا - ثلب ای متثلم - وامراة ثالبة الشوی ای متشققة القدمین ثلبوت نام وادی۔

ثوب - ثوب - جامه اثواب ثیاب ج اثوب جمع قلة منه و بالهمزة ایضا لانهم استثقلوا الضمة علی الواو وکذلک فی ادور و دور و ساق و اسوق و جمیع ماجاء علی هذا المثال - ثواب جامه دار ثوب ثوبان باز گشتن بعد از آنکه رفته باشد - و گرد آمدن مردم و آب در حوض - مثاب الحوض میانه حوض که آب نخست در وی گرد آید ثبة گروه والهاء عوض عن الواو الذاهبة عن عین الفعل کما عوضوا فی قولهم اقام اقامة و اصله اقوام - مثابة جای گرد آمدن آب و باز گشتن مردم و منه قوله تعالی واذ جعلنا البیت مثابة للناس مثاب ج - و ایضا پایه دام صیاد و جای آب گرفتن از چاه ثواب پاداش مثوبة کذلک و استثابه ای ساله ان یثیبه وقوله تعالی هل ثوب الکفار ای جوزوا - تثویب الصلوة خیر من النوم گفتن در اذان فجر - ثواب ایضا نام مردی و فی المثل هو اطوع من ثواب هو رجل کان یوصف بالطواعة ثائب باد سخت که ناول باران و زد ثیب غرب بنو یقال هو ثیب و هی ثیب یستوی فیه المذکر والمونث و ذلک اذا کانت المراة مدخولة والرجل متزوجا ثم ترکا۔

ثبت - به تکلیف شد - تثبیت مثله و ثب لام کار تمام۔

ششابه بر وزن و معنی شابة یعنی زن جوان۔

ثخب - کوهی ست به نجد مرتبی کلاب او نزدیک آن کان زرو کان نقره سفید ست۔

ثنطب - کفقذ آلة الیست در قفس سازرا۔

ثغرب - بالکسر دندان های زرد۔

ثیبان ج - کنیزان نام شهری ثیب نیکه از شوی خود جدا شده باشد یا زن بمرد رسیده و مرد بزن رسیده و لا یقال للرجل لانی قولک لد اثنین و بے صیغت و قد تثیبت و ذکره فے (ث و ب) وهم۔

[1] دهن دره ای بباد کشیدن و من بیای دفع تجار طین هندی جمالی [2] چلپاسه هندی چهپکلی [3] امکنه افرار نیست در دو گران را بعربی بیرم خوانند [4] آله ایست نجاران را که بدان چوب و تخته سوراخ کنند ۱۲

فصل الجیم

جاب - جائب خرکرہ سطبر بہیز ولاد کیت کردن جائبۃ المدری آہوی شاخ برآوردہ و یقال فلان شخت الآل جاب الصبر ای دقیق الشخص غلیظ الصبر فی الامور -

جب - جبّ - بریدن و غلبہ کردن یقال فلان جبّ القوم ای غلبہم - جباب بالکسر بریدن نرہ یقال خصیٌّ مجبوبٌ و بعیرٌ اجبّ بیّن الجبب ای مقطوع السنام - جباب ایضاً جمع جُبّۃ ایضاً گشن دادن خرما - جُبّۃ ہم وکعب سنان کہ سرنیزہ دروی رود - و موی سر دست تجبیب از زانو در گذشتن سپیدی دست پائی ستور المغت فرس مجبّب الاسم الجبب درسیدن یقال جبّ فلانٌ فذہب جبتہ جاودہ را دجباب بالضم کفک شیر شتر جُبجُبۃ بالضم سکنبہ دروی روغن گوسپند و جزآن نہند - و زنبیل ج جبین جباجب ج - و تجبجب الرجل اذا اشتق اے اخذ الوشیقۃ زادگاہ وہی لحم یُغلی ثم یُقدّد فہو الیقی لایکون - جُبّ بالضم چاہ سرنابا ورده جباب بالکسر فیہا ج - جبوب بالفتح زمین درشت والجمع -

جحب - جحابۃ - احمق مثل سحابۃ وہو الذی لا خیر فیہ و یقال انہ لجحابۃ ہلباجۃ -

جخدب - جُخدَب - بالضم نوعی از ملخ و ہو لا الطویل الرجلین جخادب مثلہ - و ایضاً یقال لہ ابو جخادب و ہو اسم لہ معرفۃ کما یقال للاسد ابو الحارث و شتر ضخم جخادب ج -

جدب - جدب - تنگ سالی نقیض خصب و مکان جدبٌ و جدیبٌ بیّن الجدوبۃ و ارض جدبۃ و جدوب بالفتح خشک بی نبات و ہو جدیب الجناب ای جدیب ما حولہ - و اجدب القوم ای اصابہم الجدب و اجدبت ارضہا ای جدتہا جدبۃ و عیب کردن و فی الحدیث انہ جدب السمر بعد العشاء اے عابہ - و جادبت الابل العام اذا کان العام محلاً -

جندب - جندب - نوعی از ملخ و نام مردے و النون زائدۃ فیہ و سختی و ظلم یقال وقع فلان فی ام جندب ای فی شدۃ و داہیۃ -

جذب - جذب - کشیدن (ع ع ف اک) یقال جذبہ و جبذہ علی القلب و اجتذبہ ایضاً و از شیر باز کردن بچہ - و خشک شدن شیر پستان و آب دہن یقال جذبت الناقۃ فہی جاذب و الجمع جواذب و جذاب ایضاً - و جذب الشہر ای مضی عامتہ و یقال بینی و بین المنزل جذبۃ ای قطعۃ - و جذبۃ من غزل یک تار - تجاذب از ہمدیگر ربودن مجاذبۃ منازعۃ تجاذب تنازع - انجذاب تیز رفتن - جذب بالتحریک پیہ شحم النخل جذبۃ واحد منہ -

جرب - جرب - بفتحتین گرگین شدن (س ع ک ف ل) اجرب نعت منہ جرباء مؤنث جربی مقصوراً جماعۃ - قوم جرب اقوام جراب - اجراب خداوند شتران گرگین شدن - جرباء آسمان ارض جرباء زمین قحط رسیدہ - جراب بالفتح والکسر انبان الجربۃ ج - جُرب بالضم والسکون کذلک جراب البئر و جہہ جریب من الطعام و من الارض مقدار معلوم اجربۃ جُربان ج - مجرب بفتح الراء آزمودہ جربۃ بالکسر کشت جربیا بالکسر الدیبا و ذلہا کہ میان شمال دبور وزد جُراب بالضم آبی ہست جریۃ بفتحتین و تشدید الباء تر ہار خر - و مردم قوی جربان بفتحتین بنیام شمشیر جربان القمیص گریبان و خشک پیرہن جربان بالضم فتح الراء و قبیلۃ معروف

جورب ہم و ہو معرب جوارب جماعۃ و الہاء للعجمۃ ایضاً و یقال منہ جوربتہ فتجورب ای البستہ الجورب فلسیۃ جراجب لعظام من الابل -

جردب - جردبان - گردبان و ہو معرب ای الذی یحفظ الرغیف و ہو الذی یضع شمالہ علی شیء یکون علی الخوان کیلا یتناولہ غیرہ یقال منہ جردب فی الطعام و جردم -

جرشب - جرشب - الرجل و جرشم اذا اندمل بعد المرض و الہزال -

جسرب - جسرب - درازہ -

جشب - طعام جشب - و مجشوب ای غلیظ و خشن و یقال ہو الذی لا ادم معہ مجشاب بالکسر سطبر جشیب جامہ درشت -

جعب - جعب - نگندن و یقال جعبتہ جعباً فتجعب بزیادۃ الباء - جعبۃ تیردان جعاب بالکسر ج - جعبوب بالضم مرد حقیر -

جلعب - جلعباب - بدراز شدن و تیز رفتن مثل مجلعب ای کثیر جل جلعبی العین علی وزن قرنبی اے شدید البصر ناقۃ جلعباۃ ستوار جلعبۃ ایضاً موضع -

جلحب - شیخ جلحاب و جلحابۃ پیر فرتوت -

جلب - جلب - کشیدن (ع غ ف ا ض ک ل) جلبت الشیء الی نفسی جلبتہ بمعنی - جلوبۃ بچہ بجہت فروختن پیش کشند از گوسپند و جز آن جلیب بچہ از شہر بشہر برند بقر و غنم و من الجلاب جلبۃ بالضم پوست جراحت کہ خشک شدہ باشد یقال جلب الجرح و اجلب بمعنی - و سختی روزگار یقال اصابتنا جلبۃ الزمان و کلبۃ الزمان ایضاً اے شدۃ و پوست خام کہ بر پالان و زین در کشد جلب بالضم

جائب
جروب
جندب جند
جبب
جرشب
جذب
جسرب
جشب
جعب
جحب
جرب
جلعب
جلحب
جحب جلب
جخدب
جدب

۱؎ ای الہیمان ۱۲ ۲؎ ریسمان خام کہ مانند بیضہ بر دوک پیچیدہ شود دیگر جی ۱۲ ۳؎ پارچۂ موصلہ زیر بغل جامہ و شلوار ۱۲ ۴؎ والترتیب فی الصحاح و القاموس ہکذا جلب ثم جلحب ثم جلعب ۱۲ -

جوب
جیب
جنب
جانب
جلوب
ججب

والکسر ریختگی باران - وجوب بالالف جلب بالتحریک بانگ بر زدن اسپ را وقت دوانیدن تا درگذرد یقال جلب علی فرسه یجلب بالضم وجلب علیه مثله - واجلب قتبه ای غشاه بالجلبة واجلبه ای اعانه - واجلبوا علیه ای تجمعوا وتالبوا واجلب الرجل ای نتجت ابله ذکوراً - وبالحاء اذا نتجت اناثاً - جلباب بالکسر چادر جلابیب ج جلببة مصدر منه ولم تدغم لانها ملحقة بدحرجة جلبة جلبة بفتحتین آوازها یقال منه جلبوا بالتشدید وقال الجلب الذی جاء النهی منه وهو ان لایاتی المصدق القوم فی میاههم لاخذ الصدقات ولکن یامرهم بجلب نعمهم الیه ویقال بل هو الجلب فی الرهان وهو ان یرکب فرسه رجلاً فاذا قرب من الغایة تبع فرسه فجلب علیه وصاح به لیکون هو السابق وهو ضرب من الخدیعة - جلیب واجلاب ایضاً کسانیکه ستور از شهر بشهر کشانند بفروختن جلبان بالضم نوعی از حبوب چون ماش ویقال له الخلر - جنب جنب - پهلو یقال قعدت الی جنب فلان والی جانب فلان بمعنیً وقبیلهٔ از یمن و کرانه والصاحب بالجنب صاحبک فی السفر واما الجار الجنب فهو جارک من قوم آخرین - جانب کرانه جنبة بالتحریک کذلک - یقال فلان لایطور بجنبتنا - جانبه وتجانبه وتجنبه واجتنبه کله بمعنی اجنبی بتشدید الیاء بیگانه وکذلک اجنب وجنب وجانب کله بمعنیً - ویقال ضربه فجنبه ای کسر جنبه وجنبت الدابة اذا قدتها الی جنبک - وکذلک جنبت الاسیر جنباً بالتحریک ومنه خیل مجنبة شدد للکثرة - جنبت الشیء وجنبته بمعنیً ای نحیته عنه - قال الله تعالی واجنبنی وبنی جناب بالفتح درگاه اجنبة ج - یقال اخصب جناب القوم هو خصیب الجناب جدیب الجناب ویقال مروا یسیرون جنابیه ای ناحیته - وفرس طلوع الجناب بکسر الجیم ای سلس القیاد - ویقال لج فلان فی جناب قبیح بالکسر اذا لج فی مجانبة اهله - وجنب القوم اذا قلت البان ابلهم تجنیب ایضاً انحناء وتوتیر فی ظهر الفرس ویقال تباعد بین رجلی الفرس کذا قال فی مجمل اللغة جنیبة شتر واسب کوتل و هی دابة تقاد فی جنب راکب جنائب ج - وکل طائع منقاد جنیب اجنب الذی لاینقاد - جنیبة ایضاً هی العلیقة وهی الناقة تعطیها القوم لیمتاروا لک علیها - جنب ای غریب جنابة بغریبی آمدن وجنب شدن ویقال نعم القوم هم لجار الجنابة ای لجار الغربة جنب بضمتین تم من الجنابة یستوی فیه الواحد والجمع والمؤنث وربما قالوا فی جمعه اجناب وجنبون ومنه یقال اجنب الرجل وجنب بالضم - جنبة پوست پهلوی شتر یقال اعطنی جنبة اتخذ منها علبة وکرانه یقال نزل فلان جنبةً وهی اسم ایضاً لکل نبت یتربل فی الصیف یقال مطرنا مطراً کثرت منه الجنبة جنوب بالفتح باد دست راست جنبت الریح اذا تحولت جنوباً وسحابة مجنوبة اذا هبت بها الجنوب مجنوب آنکه بیماری ذات الجنب دارد وقد جنب الرجل یستعمل مجهولاً و اجنب القوم اذا دخلوا فی ریح الجنوب فهم مجنوبون - وکذلک القول فی الصبا والدبور والشمال - مجنب بالکسر سپر و کرانهٔ زمین عجم که بزمین عرب پیوند و مجنب بالفتح چیزی بسیار یقال ان عندنا لخیراً مجلباً ولشراً مجنباً ای کثیراً - جنب بالتحریک الذی نهی عنه وهو ان یجنب الرجل مع فرسه عند الرهان فرساً آخر لکی یتحول عنه ان خاف ان یسبق علی الاول وشکیدن ستور یقال جنب البعیر بالکسر اذا ظلع من جنبه وهو ان یلتصق رئته بجنبه من شدة العطش او ان یلتوی من العطش -

جوب - جواب - پاسخ اجابة پاسخ دادن یقال اجابه واجاب عن سؤاله بمعنیً والاسم الجابة بمنزلة الطاعة والطاقة یقال اساء سمعاً فاساء جابة ای یتکلم بهذا الحرف - اجاب مثله دعائه واستجاب بمعنیً مجاوبة تجاوب سخن گفتن باهم یقال انه لحسن الجیبة بالکسر ای الجواب -

جیب - جیب - گریبان یقال جبت القمیص اجوبه واجیبه اذا قورت جیبه - ویقال هو ناصح الجیب بالکسر ای امین - مجوب بالکسر و کارد گریبان کاو جوب دریدن و بریدن (ع ع ف ض ل) ومنه قوله تعالی وثمود الذین جابوا الصخر بالواد - ویقال جبت البلاد واجوبها جوباً واجبتها اذا قطعتها ویقال هل جاءک جائبة خبر تجوب الارض من بلد الی بلد - تجییب گریبان کردن پیراهن را اجتیاب پیراهن پوشیدن ومسافت بریدن منه اجتبت المسافة قطعتها واجتبت القمیص لبستها جوبة کشادگی ابر و کوه وایضاً موضع ینجاب فی الحرة جوب ج - جوب سپر دشا ماکچه زنان تجوب قبیلهٔ از حمیر تجیب بطنی از کنده -

جانب - کوتاه و پست از مردم و اسپ و بهائم وغیرها -

جتاوب - بالضم و بالمثناة موضعی نزدیک مکة -

ججب العدو هلاک کرد او را و ججب فی الشیء درکاری متردد شد و آمد و رفت کرد ججیب اسم است

جُحجبی قبیلہ ایست از انصار۔
جُحْدُب۔ کوتاہ قد۔
جُحْرُب۔ وبضم کوتاہ و تبندار۔ فرس جحرب ج
جحارب عظیم الخلق است جُحْرُبان دو رگ اندر
زنہ گوشش است۔
جَحْنَب۔ بالفتح و بضم کوتاہ یا کوتاہ قلیل الخیر جحانب
مثلہ و ایضاً شدید و دیگ کلان۔
جرشب۔ کجعفر او قنفذ موضعی است۔
جُرعُب۔ ظالم جرعیب مثلہ درشت و بلائے
سخت و والد جحدب لمنا یہ جرعب لما ترتبہ
جنیداً جرعوب مرد فربہ بشدت خورندہ آب
اجرعب انداختہ شد۔
جُرب۔ بالکسر بخش و بالضم بندگان بنوجربہ قبیلۂ
است مجزب کبیر نیک خصلتہای ظاہری۔
جسرب۔ دراز۔
جُعْبُب۔ کقنفذ اسمی است جعتبہ ہواوہوبن
جُعْدُبہ۔ بالضم غوزۂ آب تنیدہ و قلہ کہ نانہ
دو طرف لب بزغالہ قریب وقت ولادت
بود بلا لام رجل مدنی وبلا ہا راسم۔
جعشب۔ دراز فربہ۔
جعنب۔ کوتاہ۔
جعنب۔ ککنف تباع لشغب لا یفرد۔
اجلنخب۔ افتاد۔
جَلَدَب۔ کجعفر سخت و شدید۔
جُلہوب۔ بالضم زن بزرگ زانو جلہاب
بالکسر نام وادی۔
جنجاب۔ بالکسر بالمہملہ مرد کوتاہ سخت گوشت
جَہنب۔ چہرۂ زشت بدآیندہ مجنب کبیر مرد
کم شرم و تاہ جاہبا و جاہیاً علانیۃً

فصل الحاء

حبب۔ حبّۃ۔ دانہ حبّ حبوب جماعۃ حبۃ القلب
دانہ دل حبۃ ایضاً نصف طسوج۔ وقطعۃ من شی
حبّ انعام نخچہ حب المزن دحب قرکذلک
جابر بن حبۃ نام نر ہو اسم لہ معرفۃ حبۃ بالکسر تخمہای
دشتی کہ از وی قوت نشوو فی الحدیث فینبتون
کما تنبت الحبۃ فی حمیل السیل حبب ج
حُبّۃ بالضم دوستی یقال نعم وحبۃ و کرامۃ۔ حب
ایضاً دوستی۔ و خم معرب حباب حبۃ ج حبۃ
دوستی حب بالکسر کذلک وایضاً دوست حبیب
کذلک یقال احبہ فہو محب وحبہ یحبہ بالکسر فہو محبوب
وہذا شاذ لانہ لا یاتی فی المضاعف یفعل بالکسر
الا ویشرکہ یفعل بالضم اذا کان متعدیا ما خلا ہذا
الحرف یقال حببت بالکسر اے صرت حبیباً
وحب بفلان ای ما احبہ الی قال الفراء معناہ
حبب بفلان بضم الباء الموحدۃ ثم اسکنت
وادغمت فی الثانیۃ۔ وحبذا زید دوست ولیسے
زید یا دوست این زید محب فعل ماضی اصلہ
حبب علی ما قال الفراء وذا فاعلہ وہو اسم مبہم
جعلا شیاً واحداً فصار بمنزلۃ اسم یرفع ما بعدہ و
موضعہ رفع بالابتداء و زید خبرہ۔ تحبب دوستی نمودن
و سیراب شدن خر یقال تحبب الیہ ای تودد۔
وتحبب الحمار ای امتلأ من الماء و شربت الابل
حتی تحببت ای تملأت ریا۔ استحباب نیکو شمردن
تحابب یکدیگر را دوست گرفتن حباب محابۃ
با ہم دوستی گرفتن حباب بالضم دوستی و مار
و دیو و نام مردے حباب الماء بالفتح معظمہ وغوزۂ
آب و یقال حبابک ان تفعل کذا اے
غائتک۔ احباب فروختن شتر و ہو کالحران
فی الخیل یقال منہ احب البعیر و البعیر محب
ہو ان یصیبہ مرض او کسر و لا یبرح مکانہ حتے
یبرأ او یموت و ماندہ شدن شتر۔ و دانہ گرفتن
کشت یقال منہ احب الزرع والب حبب
بفتحتین غوزۂ آب و سیرابی دندان حباحب
بالضم نام مردی بخیل و ہو کان لا یوقد الا نارا ضعیفۃ
مخافۃ الضیفان فضرب بہا المثل حتی قالوا نار الحباحب
لما یقدحہ الخیل بحوافرہا۔ و قالوا نارا ے
ابی حباحب و ہو ذباب یطیر باللیل کانہ نار و
ربما جعلوا الحباحب اسما لتلک النار حبان نام
مردی حباب خرد ریزہ حباحب بالفتح ج
حبیب بالضم علی افعلی نام زنی۔

حجب۔ حجاب۔ بالکسر پردہ حجب باز داشتن
از عرف الصحاح محجوب نابینا حاجب باز دارندہ
و پردہ دار حجاب بالضم ج۔ و نام مردے و
ابرو حواجب جماعۃ کانہ جمع حاجبہ۔ حجبۃ بالکسر
حاجبے حجابۃ مصدر منہ استحجاب حجابت خواستن
حواجب الشمس کرانہاے آفتاب توس حاجب
خم ابرو احتجاب در پردہ شدن و ہو ملک محتجب
حجبۃ بالتحریک سرسرین۔

حدب۔ حدب۔ بالتحریک زمین بلند
حداب بالکسر جماعۃ ومنہ قولہ تعالی وہم من کل
حدب ینسلون حدبۃ بفتحتین کوزے پشت و
حدب ظہرہ واحدودب بمعنی فہو حدب واحدبہ
اللہ فہو رجل احدب۔ و ناقۃ حدباء۔ و حدب علیہ
و تحدب علیہ ای تعطف علیہ۔

حرب۔ حرب۔ کارزار مونث یقال وقعت
بینہم حرب۔ قال الخلیل تصغیرہا حریب بلاہاء

جحدب
جحرب جحنب
جحنب
جرشب
جرعب
جرب
جحب
جسرب جعبب
جعدبہ
جعشب
جعنب
جعنب حدب
اجلنخب
جلدب
جلہوب
جنجاب
جہنب حرب

ل فی بعض النسخ حبیب۔ بالکسر و قلعہ کوہا بن قدس و از بلس تا ارتفع سے حبیب القمیص مثلہ بالفتح طوق جیوب ج جیب القمیص اجبہ کا جوبہ یعنی گریبان ساختم براہی قمیص ناصح الجیب ای القلب و الصدر
یعنی مرد صاف دل و سینہ بے کینہ جیب الارض مدخلہا حمزۃ بن حسین المصری الجیاب کلکتاب لطرت محمد بن محبیب صحت ۱۷ دسلہ تلک ہند

قال المازنی لانه فی الاصل مصدر و قال المبرد الحرب قد یذکر - ویقال انا حربٌ لمن حاربنی ای عدوٌ و تحاربوا واحتربوا بمعنیً - محرب بکسر المیم و فتح الراء صاحب حروب و هم محربیۃ - حربۃ چوب دستی و تازیانہ حراب بالکسر ج - حرب بفتحتین خشمگین شدن حرب نعت منہ اسد حربٌ ایضاً تحریب بر غلانیدن و خشم گرفتن و خشم آوردن - و تیز کردن سنان را حریبۃ الرجل مالہ الذی یعیش بہ - حرب بالتحریک ایضاً گرفتن مال کسی و بی چیز ماندن قد حرب مالہ ای سلبہ فهو محروبٌ و حریبٌ - واحربۃ ای ولّیتہ علی ما یغیمہ من عدوّہ - محاریب پیشگاہ های مجالس و منہ محراب المسجد - وهو ایضاً غرفۃ - و قولہ تعالی فخرج علی قومہ من المحراب - قالوا من المسجد محارب بالضم قبیلۃ از فہر حرباء بالکسر المد آفتاب پرست یدور مع الشمس کیف دارت یتلوّن تحرّیا وهو ذکر ام حبین - حرابی ج - حرباۃ مؤنثہ منہ و یقال حرباً و تنضب کما یقال ذئب غضا ارض محربۃ زمین حرباء ناک حرباء ایضاً میخهای زرہ حرابی المتن گوشتهای پشت مازہ احرنبی ای ازباد و الیاء للالحاق بافعنلل -

حزب - حزب - بالکسر گروه یاران و نوبت آب و تحزبوا ای اجتمعوا - احزاب گروهها که بر جنگ نبیا گرد آمدہ بودند حزابی بکسر الباء بلا التشدید و رشت کوتاہ یقال رجل حزاب و حزابیۃ ایضاً اذا کان غلیظاً مائلاً الی القصر و الیاء للالحاق کالنصامیۃ و العلانیۃ من الفهم و العلن حزباء بالکسر المد زمین درشت حزباۃ اخص منہا حزابی ج -

و اصلہ مشدد کما قلنا فی الصحاری حزنات بالکسر گزر دشتی و ایضاً مثل الحزابی ای الغلیظ القصیر قسط گزر دریائی حزبۃ الغرای اصابہ - حیزبون گنده پیر -

حسب - حسب - حسبان - بالضم و الکسر حسابۃ شمردن (ع ف ا ض ۷) محسوب شمرده حسب بفتحتین مثلہ - وهو فعل بمعنی مفعول اندازہ یقال هذا بحسب ذاک ای بقدر ذاک عددہ و بزرگی مرد از روی نسب یقال حسبہ دینہ و مالہ حسابۃ مصدر منہ (ع بضمہا) حسیب نعت منہ - قال ابن السکیت الحسب و الکرم یکونان فی رجل و ان لم یکن لہ آباء اشراف الشرف و المجد لا یکونان الا بالآباء - احتساب نہی منکر کردن یقال احتسبت علیہ کذا اذا انکرتہ علیہ فهو محتسب البلد و مزد و ثواب چشم داشتن از خدای عز و جل یقال احتسب بکذا اجراً عند اللہ تعالی و الاسم الحسبۃ بالکسر وهی الاجر و الجمع حسب بکسر الحاء - وهی التدبیر ایضاً یقال فلان حسن الحسبۃ ای التدبیر - وهی من الحساب ایضاً کالرکبۃ و الجلسۃ من الرکوب و الجلوس و یقال احتسب فلان ابنا لہ او بنتا اذا مات وهو کبیر و ان مات صغیراً یقال افترطہ احساب بسند آمدن چیزی یقال احسبنی الشی ای کفانی و دادن آنچہ بدان خوشنود شود - یقال احسبتہ و حسّبتہ بالتشدید ای اعطیتہ ما یرضیہ - یقال حسبک درهم ای کفاک و شی حساب ای کاف و منہ قولہ تعالی عطاءً حساباً - و یقال اعطی فاحسب ای اکثر - و هذا رجل حسبک من رجل وهو مدح للنکرۃ کانہ قال محسب لک ای کاف لک من غیرہ یستوی فیہ الواحد و الجمع و التثنیۃ لانہ مصدر - و تقول فی المعرفۃ هذا عبد اللہ

حسبک من رجل فتنصب حسبک علی الحال و تقول اذا اردت الفعل مررت برجل حسبک من رجل و برجلین احسباک و برجال حسبوک حسب بس تقول منہ رأیت زیداً حسب فکانک قلت حسبی و حسبک و لم تنونہ لانک اردت الاضافۃ کما تقول جاءنی زید لیس غیر ترید لیس غیرہ عندی حسیبک اللہ ای انتقم اللہ تعالی منک حسبان بالضم عذاب و بلغ - و تیرهای ناوک حسبانۃ یکی و شمار و قولہ تعالی الشمس و القمر بحسبان ای بحساب قال الاخفش الحسبان جمع الحساب مثل شهاب و شهبان - حسبانۃ ایضاً بالش خرد تقول منہ حسبتہ اذا وسدتہ و یقال تحسبت الخبر ای استخبرتہ احسب هو البعیر الذی فیہ بیاض و حمرۃ احسباب سرخ موی شدن شتر و مردم احسب نعت منہ ایضاً محسبۃ بالکسر الفتح حسبان بالکسر پنداشتن (ع ک ب ۲ و ک ایضاً) و الثانی شاذ لان کل فعل کان ماضیہ مکسوراً فمستقبلہ مفتوح العین نحو علم یعلم الا اربعۃ احرف جاءت نوادر قالوا حسب یحسب و یئس ییئس و نعم ینعم فانی اصحیح من البابین و فی المعتل کلاهما بالکسر مثل ومق یمق و وفق یفق و ورث یرث و ورع یرع و ورم یرم و ورث یرث و وری یری و ولی یلی -

حشب - حوشب - پیوند سر دست ستور و ستور شکی گاہ بر آمده -

حصب - حصباء - سنگ ریزہ ارض حصبۃ و محصبۃ زمین سنگ ریزہ ناک تحصیب سنگ ریزہ گستردن بر زمین محصب جای سنگ انداختن بمنی حصب سنگ ریزہ انداختن (ع ف ا ک ۲)

حسب

حزب

حشب

حصب

يقال حصبته اى رميته بالحصباء و رفتن در زمين - و فروزينه و هيزم اندا ختن در آتش حاصب - حصبة بالكسر باد سخت كه سنگ ريزه بردارد احصاب سنگ ريزه اندا ختن اسپ بسم در وقت رفتن

حصبة آبله كه براندام مردم برآيد با تب حصب بالتحريك مصدر منه يقال حصب جلده بكسر العين (ع ك ا ف ۲) و فروزينه آتش از هرچه باشد قوله تعالى انكم وما تعبدون من دون الله حصب جهنم محصب جيى از منى محصبى بفتح الصاد منسوب بوى مثل تغلب و تغلبى

حضب - حضب - بالكسر بانگ كمان احضاب ج - و مار نر حضب بالتحريك مثل حصب و منهم قرا ابن عباس حضب جهنم بالضاد المعجمة - قال الفراء كل ما هيجت به النار فهو حضب بالمعجمة محضب بالكسر آتش كاو -

حطب - حطب - بالتحريك هيزم حطب بالسكون هيزم جمع كردن احتطاب مثله يقال حطبنى فلان اذا اتاك بالحطب - و حاطب الليل هو الذى يتكلم بالغث و السمين لانه لا يبصر بالجمع - حطابة الذين يحتطبون و احطب الكرم اذا حان ان يقطع منه الحطب و ناقة محاطبة التى تاكل الشوك اليابس - مكان حطيب جاى هيزم ناك حطب بالكسر مرد خشك لاغر احطب مثله حاطب نام مردى -

حظب - حظوب - بالمعجمة فربه شدن (ع ف اص ۲) يقال اعلل تحظب اى اشرب و كل مرة بعد مرة حتى تسمن حنظب بضم الظاء و فتحها ملخ نر و خبزدوك خنظباء كذالك حناطب بالفتح ج -

حظرب - حظرب - قوس اى شدّ توتيرها - محظرب سخت تافته - و مرد استوار خلقت -

حقب حقب - بالضم هشتاد سال و يقال اكثر من ذلك - حقاب بالكسر جماعة مثل قف و قفاف حقبة بالكسر سالها حقب ج - حقب بضمتين روزگار احقاب ج - و منه قوله تعالى او امضى حقبا و قوله تعالى لابثين فيها احقابا و حقب بفتحتين تنگ بار ان شتر يقال حقبت البعير تنگ بستم شتر را و حقب البعير بكسر العين اذا اصاب حقبه ثيله فى احتبس بوله حقب العام اى احتبس مطره - احقب خرگره حقباء مونثه - و يقال للقارة الطويلة فى السماء حقباء - حقاب ميان بند زنان و كوهى معروف حقيبة باروان حقائب ج - و احتقبه و استحقبه اى احتمل الحقيبة و يقال احتقب فلان الاثم كانه جمعه و احتقبه من خلفه محقب رديف كه سپس سوار برنشيند .

حلب حلب - بالتحريك شير دوشيده و شهر شام و خراج و باج ناعين - دو دوشيدن (ع ف اص ۲) يقال حلب الناقة و احتلبها فهو حالب و قوم حلبة - و فى المثل شتى تووب الحلبة و لا يقال الحلبة لانهم اذا اجتمعوا لحلب النوق اشتغل كل منهم بحلب ناقته ثم يووب الاول فالاول حلوب بالفتح شير دوشيدنى حلوبة كذالك استحلاب دوشيدن خواستن حليب شير دوشيده و حلبت الرجل اى حلبت له و احلبنى اى اكفنى الحلب و اعنى عليه و احلب ما حلبته لى و حلب الرجل اذا نتجت ابله اناثا و اجلب بالجيم اذا نتجت ذكورا - احلابة شير دوشيده كه از چراگاه بخانه فرستند يقال حلبت اهلى تحالب بارى گر محالبة بكديگر را يارى كردن و يقال هم يحلبون عليك اى يجتمعون و يتالبون من كل اوب محلب بالكسر گاو دوشه حب المحلب نوعى از دارو از افاويه محلبة موضعه - ناقة حلبانة اى ذات لبن - حلبان دو رگ بر دو طرف ناف تحلب العرق و انحلب اى سال - و يقال عنز تحلبة بكسر التاء و اللام مع سكون الحاء و تحلبة بضمها و فتح اللام ايضا التى تحلب قبل ان تحمل حلبة اسپان كه بجهت دوانيدن جمع كنند از هر جاى و يقال احلبوا اذا جاؤا للنصرة من كل اوب - حلاب بالتشديد نام اسپى حلبة بالضم شمليت دانه ايست معروف حلب بالضم و التشديد گياهى كه آهوان را خورد آنرا ريش بز گويند و يقال تيس حلب لان اكله و تيس ذو حلب - حلبلاب بكسرتين لبلاب سياه حلبوب بالضم تنك سياه -

حنب - تحنيب - كوزى پشت و ساقهاى اسپ و بالجيم فى الانسان محنب اسپ كه اين گونه باشد و تحنب فلان اى تقوس انحنى .

حوب - حوب - بالضم گناه و بزه حاب بظلمه حوب مصدر منه (ع ف اص ۲) يقال حبت بكذا اى اثمت حوبة حيابة مصدران منه يقال هو احوق و احوب - و يقال لى حوبة سوا لها اى ضعفة و عيال - قال ابن السكيت ان لى فى بنى فلان حوبة و حيبة وهى كل حرمة تضيع من ام او اخت او بنت او غير ذلك من كل ذات رحم قال وهى فى موضع آخر الاثم و الحاجة يقال الحق الله به الحوبة اى المسكنة و الحاجة - و يقال فلانا ... اى ليس عنده خيره لا غير حوبة ايضا مردى ضعيف حوبات ج - و هذا فى نوادر ابى زيد حوبا بالتوحيد ...

حظرب حقب حضب حطب حلب حوب حظب

سه خار و خاشاك كه بدان آتش افروزند ۱۲ ؎ بحصبى مثلثة الصاد لا بالفتح فقط - ق ۱۲ ؎ جانورك سياه بود دراز اندام زير فرش پيدا شود ۱۲ ؎ جوال ۱۲ ؎ شير دوشيده يعنى طرفه فرخ دهن تنگ بن كه شير در ان دوشند هندى دوهنى ۱۲ ؎ شمليت هندى ميتهى ۱۲

خزاب - حواب - خب - حترب. حزب - حثرب - خثلب - حردب - حصرة - حصلب - حصرب. خرعب - حظرة - حظلبة - خزب - حقطبة - حلت - حنجب. خشعب - خنطب - خذب. خشب

ج - حوب ثلث لغات بانگ زدن شتر را یقال حوبت بالابل - وتحوب فلان من کذا ای تأثم والمتحوب المتأثم والتوجع والتحزن ایضاً - وتحوب ابن آوی ای یصوت لان صوته کذلک - حوأب نام آبی درراه بصره

حوأب - کلوکب ای فراخ ودلو وسیع وهم ستور که بافراخی ومغاک باشد ونام آبخوری یا آبجور عموماً وموضعی دربصره ونام دخت کلب بن دبرة حوأبة سطبرترین دلو یا شیر دوشه -

حترب - کوتاه

حثرب الماء تیره شد حثرب البئر تیره شد آب چاه و گل آمیخته الحثربة الحثرمة تندی لب زیرین ... حثرب گیاهی که برتلیخ ... گیاهی که ... بگر تر بلین سخت - وآب غلیظ ودرگ وسوست کر ته بنگ با شد

خثلب - بالکسر زرد رو غن یا درد یمن -

حردب دانه گیاه عشرق ونام مردی حردبة خفت وسبکی واسمی - ابو حردبة یکے از دزدان عرب -

حصرة - تنگی وبخل -

حصلب - بالکسر خاک -

حصرب - حیله استوار کردیا سخت برتافت رسن را ورائکدا حصرب تره وکل مملو محصرب -

حظربة - وحظربة تنگی

حظلبة - سرعت دردویدن -

حقطبة - آواز تدروبز -

حلتب - اسم یوصف به البخیل -

حنجب - بالضم خشک از هر چیز -

حنطب - نر حجاری واسمی المطلب بن حنطب وحنطب بن حارث وصحابی حنطبة ولاوری و جنبے از حشرات ارض -

خزاب - خرهموار رشت وکوتاه زور آور یا پهنا درو سطبر و جماعت سنگ خوار حزوب مثله وخروس وگرزه دشتی وهمین ست موضع ذکر این لغت -

فصل الخاء

خب - خب - بالفتح والکسر مرد فریبنده گربز - وفریفتن (ع ک اف ۲) وخبب غلامی فلان ای خدعه - خبة ثلث لغات تور ریگ وابروسر بند خبیبة مثله وایضاً الشقة گرو وسالو ... اجود من العقیقة ... التحذر ... گوشت خرحه توب خبابت ای منقطع مثل ... من ثوبه خبة ای اخرج - خبب بفتحتین ... خب خبیب کذلک (ع مرباض) یقال منه خب الفرس واخبة صاحبه وجاؤا مخبین وخب البحر ای اضطرب واصابهم خب اذا خبت بهم البحر - خاب خویشی وخسر خواب ج یقال لی من فلان خواب ای قرابات ومصاهرة - خبخبوا عنکم ای ابردوا واصله خبوا فثلث با آت ابدلوا من الباء الوسطی خاء للفرق بین فعلل و فعّل وانما زادوا الخاء لا غیرها لان فی الکلمة خاء وهذه علة جمیع مایشبهه من الکلمات - خبخبة رخاوة الشیٔ واضطرابه - خبیب نام مردے خبیبان عبدالله بن زبیر وابنه ویقال هو واخوه مصعب -

خشعب - خشعبة - بالکسر ناقه بسیار شیر -

خذب - خذب بشمشیر زدن وشگافتن گوشت وپوست بزدن - وگزیدن مار و دروغ گفتن خذب بالتحریک گولی ودلیری بحربیقال کان بنعامة خذب وهو رجل مدرک الثار وکان اهوج - ویقال فی لسانه خذب ای طول رجل اخذب ومتخذب امرأة خذباء - وطعنة خذباء اذا هجمت علی الجوف - خذباء ایضاً ورع لینة - خیذب راه فراخ یقال اقبل علی خیذبتک ای علی امرک الاول - رجل خذب بالکسر مشدد الباء وجاریة خذبة ای ضخمة -

حرب - خرب - بالضم منقطع الجمهور من الرمل ومغاکچه سرین خربة خرابة خرّابة بالتخفیف والتشدید کذلک خربة ایضاً گوشه توشه دان وکل ثقبة مستدیرة فهی خربة - مخروب اسے مشقوق رجل اخرب مرد گوش شگافته وسوراخ کرده خراب ویران شدن (ع کا ف ۲) خرب الموضع فهو خرب ودار خربة - اخراب وتخریب ویران کردن خارب دزد وقال الاصمعی هو سارق البعران خاصة - خراب ج - خرابة بالکسر دزدی شتر (ع عض ۲) مثل کتب کتابة خرب بفتحتین شوات نر خربان ج - ومصارا خرب - خرنوب خرنوب بالضم گیاهی ولا تقل بالفتح -

خرعب - جاریة خرعوبة خرعبة بکسر العین باریک استخوان نازک اندام غصن خرعوب شاخ خمیده محمل خرعوب ای طویل فی حسن الخلق -

خزب - خزب - بالمعجمة المفتوح الزاء آماسیدن پستان ناقه وتنگ شدن سوراخهای آن و کذالک فی الشاة - لحم خزب اذا کان حصاد کل لحمة خزبة اذا کانت رخصة -

خشب - خشبة بفتحتین چوب خشب خشبان بالضم ج - خشب بالفتح آمیختن چیزے بچیزے

سله الخبیبة لیس لصوفت وانما الصوفت بالجیم والنون ... شو او وچند دآن مرغیکه العربی حباری گویند و ... سرخاب ۱۲

ودر ودون روی تیغ وجز آن چندانکه تاه الزردی ور شود ودشمن گرد خشیب شمشیر زدوده زنگ گرفته وهو من الاضداد وتیر تراش ناخستین جمل خشیب ای غلیظ - ویقال خشبت الشعر اذا قلته کما یجی ولم تتنوق فیه - اخشب کوه درشت اخشبان دو کوه مکه وفی الحدیث لا تزول مکة حتی تزول اخشباها - جبهة خشباء ای کریهة یابسة - اکمة خشباء وظلیم خشب ای خشن - واخشوشب صار خشبا ای خشنا قال ابو عمرو کل غلیظ خشن فهو خشب واخشب وتخشبت الابل اذا اکلت الیبیس من المرعی - ورجل قشب خشب اتباع ای لا خیر فیه - خشاب بالکسر اسم لبنی رزام بن مالک -

خصب - خصب - بالکسر فراخی سال نقیض جدب یقال بلد اخصاب کما قالوا رمح اقصاد وبلد سبسب وسباسب برمة اعشار وثوب اسمال واخلاق فیکون الواحد ویراد به الجمع واخصبت الارض ومکان مخصب وخصیب - واخصب القوم ای صاروا الی خصب واخصب جناب القوم وهو ما حولهم وخصیب الجناب ای خصیب الناحیة - خصاب نخل بسیار خصبة یکی

خضب - خضاب - بالکسر والمعجمة رنگ خضب رنگ کردن (ع ف ن ک ۲) اختضب کفک کف خضیب دست رنگین والکف الخضیب ستاره خضبیة مثال همزة زن بسیار خضاب معان مخضب شد للمبالغة والمخضب المرکن یعنی لگن وتغاره وخضب النخل ای اخضر - خاضب شتر مرغ نر که ساقهای وی زرد یا سرخ شده باشد از رنگ گیاه ولا یقال ذلک الا للظلیم دون النعامة -

خطب - خطب - کار یقال ما خطبک ای ما امرک - خطاب سخن در روی گفتن خطبة بالضم وقد یقال منه خطب الخطیب علی المنبر - خطبة بالکسر زن خواستن یقال خطبت واختطبت ایضا فیهما - خطب خاطب بمعنی - خطیبی بالکسر وتشدید الطاء وفتح الباء زن خواستن - خطب بالکسر مرد زن خواهنده یقال هی خطبه وخطبته وهو خطبها ایضا - خطابة خطیبی کردن (ع ع ل ب ضمهما) ویقال خطب نکح وخطب نکح وهی کلمة تتزوج العرب بها - واختطب القوم فلانا اذا دعوه الی تزویج صاحبتهم اخطب نوعی از مرغان خرسبز قال الفراء خطباء وهی التی ان علیها خطا اسود علی متنها واخطب کرشها ناقة خطباء بینة الخطب واخطبک الصید ای امکنک ودنا منک واخطب الحنظل ای صار خطبانا وهو ان یصفر ویصیر فیه خطوط خضر - خطابیة قومی از روافض -

خلب - خلابة - فریفتن بزبان (ع ع ف ا ص ن ۲) اختلاب مثله - وفی المثل اذا لم تغلب فاخلب ای فاخدع - خلبة بکسر اللام زن نیک فریبنده رجل خلاب وخلبوب ای خداع کذاب برق خلب بالضم وتشدید اللام الذی لا غیث معه وخلب ایضا ابری بی باران ویقال برق خلب بالاضافة ایضا - مخلب جامه رنگ برنگ خلب بالکسر پرده دل ویقال للرجل الذی تحبه النساء انه لخلب نساء - خلب بضمتین لای وگل ومنه یقال ماء مخلب - واخلب الماء ای صار کدرا ورسن تافته خلبة بسکون اللام وضمها کذلک مخلب بالکسر چنگال جوارح - ودااسک لی دمزانه خلب درودن گیاه (ع ع ف ا ض ۲) استخلاب کذلک وفی الحدیث نستخلب الخبیر ای نقطع النبات ونأکله - خلبن زن گول نون زائدة للالحاق ولیس من الخلابة

خنب خنبت - رجله ای وهنت اخنبتها انا - خناب بالکسر وتشدید النون مرد دراز وهذا انما جاء علی اصله شاذ الا ان کل ما جاء علی فعال من الاسماء ابدل من احد حرفی تضعیفه یاء مثل دینار وقیراط کراهیة ان یلتبس بالمصادر الا ان یکون بالهاء فیخرج علی اصله مثل دنابة وصنارة ودنامة وخنابة لانه آمن من التباسه بالمصادر - خنابتان دو سوی بینی -

خوب - خوبة - زمین خشک مانده میان دو پاره که زمین باران زده ویقال نزلنا بخوبة من الارض ای بموضع سوء لا رعی فیها واصابتنا خوبة ای مجاعة وبالحاء حاجة -

خیب - خیبة - نومیدی (ع ع ف ا ک ۲) تخیبب نومید گردانیدن وفی المثل الهیبة خیبة - ویقال وقعوا فی وادی تخیب بضم التاء والحاء غیر مصروف معناه الباطل -

خیخبة - لقب ابی سهیل دخیخبة وسم ونبع تمر بالمدینة لانه کان بنتها ابا آن لبنیع الخیخبة بدو جیم ست -

خرب - کقنفذ موضعی خرنوب سر برید وگزید آنرا -

خدرب - کجعفر اسمی ست -

خذعبة - برید آن را خذعوبة پاره از کدو یا خیار یا به -

خذعرب - کسفرجل اسمی ست -

خذلب - کزبرج شتر ماده مسن بسیده ابدلهم خذلبة رفتاری که دران سستی باشد -

خرخوب - بثائین کعصفور شتر ماده بسیار خوار فراوان شیر که شیرش زود منقطع شود -

خنب · خوب · خیب خیخب · خلب · خرب · خضب · خدرب · خذعبة · خذعرب · خذلب · خرخوب · خطلب

ط زنگ ومورچه ومورباشه ۱۲ سگه طست ۱۲ گلی هندی کوندا ۱۲ ع آلو سریج که بدان علت وغلة درود کنند بهندی هنسیا ۱۲

خَرُوب - کجعفر اسمی ست -

خرشب - عمله استوار نکرد آن کار خود را خرشب کبرقع ضابط جافی دراز و فربه و اسمی ست -

خَرْزَبَة - بهم آمیختن و تباه گفتن سخن -

خرلبة - شتاب رفتارے

الخنشربة - فی الفعل ان لا یحکمه یعنے عدم استواری در کار -

خضربة - جنبیدن آب یا خضاب متموج آبی که موج میزند بعضی آن در بعض و آن جز در غدیر یا وادی نمیشود مخضرب مرد فصیح و بلیغ -

خضعبة - سستی و زن فربه و ناتوان -

تخضعب امرهم اختلط -

تخضلب - امرهم ضعف او اختلط -

خطربة - بالخاء و الحاء تنگی در معاش رجل خُطرب و خطارب بضمها منقول یعنی مرد مفتری و دروغ گو و قد خطرب و تخظرب -

خطلبة - بسیارے کلام و اختلاط آن -

خنعابة - بالکسر مرد ناکس و فرومایه -

خُنْشُب - کبرقع و خُنْدب ځچاله دختر کیش از حیان مخنث و کوتاه -

خنشبة - بکسر الخاء شتر ماده فراوان شیر -

خنثعبة - مثلثة الخاء و بالثاء المثلثة نے خنعبة یعنے شتر ماده فراوان شیر -

خُنْدُب - کقنفذ بدخوی خندبان مرد تندار -

خُنْزُوب - بالضم - خزاب بالکسر دلیر و بدکاری خنزب شیطان -

خنضاب - بالکسر شحم المقل آمراة خنضبة بالضم زن فربه -

خنظبة - بالضم دابه ایست کوچک -

خنعب - موی دراز خنعبة نونه و پاره گوشت فروهشته میان لب بالا یا محل فصل میان دو بروت برابر پرۀ بینی -

فصل الدال

دَأَب - دَأْب - دُءُوب - رنج دیدن کار (ع بفتحها) فهو دئب - دا دابة انا - دائبان روز و شب دَأْب عادت و کار و قد یحرک -

دبّ - دبیب - نرم رفتن (ع ض) و کل ماش علی الارض دابة - و هی ایضاً ستور برنشست و دابة الارض من اشراط الساعة - و یقال هو اکذب من دبّ و درج ای اکذب الاحیاء و الاموات - و ادبت الصبی ای حملته علی الدبیب و یقال ما بالدار دُبّی بالضم و الکسر ای لیس بها من یدب - و کذلک ما بها دعوی و دوری و طوری لا یتکلم بها الا فی الجحدة و دُبّة الوجه زعمه دُبّ بالضم خرس دُبّة مونثه ارض مَدَبَّة ذات دببة مَدَبّ السیل بفتح الدال و کسرها موضع جریه و مَدَبّه الفعل ایضاً فالاسم مکسور و المصدر مفتوح و کذلک المفعل من کل ما کان علی فَعَل یَفْعِل و (ک ۲) دَبّة خنور روغن دُبّة بالضم راه یا قبة دبوب لا تکاد تمشی من کثرة لحمها و یقال فعلت کذا من شب الی دب و بالتنوین ایضاً ای من الشباب الی وقت الدبیب بالعصا - دبدبة ضرب من الصوت -

دُرْب - دُرْبة - بالضم عادت خود دلیری بر حرب و بر هر کاری و درب بالشئ و تدرّب و دَرِب ای اعتاده - و ضری به - و یقال ما زلت احنو عن فلان حتی اتخذ بها دُرْبة و فی المثل کرذب لما عضه الثقاف ای خضع و ذل و الثقاف خشبة تسوی بها الرماح - و رجل مدرب مثل محرب بالفتح و الکسر فیهما - و دربته الشدائد حتی قوی و مرن علیها و دَرّبت البازی علی الصید ای ضریته و درب دروازه و اصله المضیق فی الجبال و ادرب القوم ای دخلوا ارض العدو من بلاد الروم -

دُعَب - دُعابة - بالضم مزاح کردن قد دعب فهو دعاب - مداعبة ممازحة - دُعبوب بالضم اه کوه و مرد ضعیف -

دُلْب - دُلُب - بالضم درخت چنار و دُلْبة یکی مَدْلَبة چنارستان دولاب م دوالیب ج -

دِنَب - دِنّابة - بالکسر و دِنَبّة کوتاه -

دَجُوب - کشکور آوند و جوال یا جوال خرد که برائے طعام و غیره باز نان در سفر باشد -

دِحْجاب - بالکسر و دحجان بالضم زمین بلند همچو سنگستان -

دحب - دور کردن آن را (ع بفتحها) دحب جاریة دحبا و دحابا بالضم جامعها دحابا ندحبتها مثله دحبة بهمزة انبوه گوسفند دُحَیبة بحینة نام زنی

دحقبة - دور کرد او را از پشت و سے سخت دور کردنے -

دِحْدِبَة - بفتح الدالین و بکسرهما دختری پر گوشت

دیدب - گور خر و رقیب طلایه لشکر دیدبان مثله و هو معرب دیدبون بازی هذا موضع ذکره لا النون -

دَرْجَبة - الناقة ولدها شتر ماده مهربانی کرد بر بچه

درحابة - بالکسر و الحاء المهملة کوتاه -

دردبة - دویدن همچو دویدن ترسنده کانه یتوقع من ورائه شیئاً فیعدو و یلتفت دردب آواز طبل الدرد بی الضراب بالکوبة و امراة درد بة

خروب - خنعب - خرشب - خرزبة - خرلبة - الخنشربة - دأب - دعب - خضربة - دبب - دلب - خضعبة - دنب - تخضلب - دجوب - خطربة - دحجاب - خطلبة - دحبة - خنعابة - خنشب - دحقبة - خنشبة - خنثعبة - دحدبة - دیدب - خندب - خنزوب - درجبت - درب - درحابة - خنضاب - دردبة - خنظبة

هنگامیکه بشب آمد و رقت کند فی المثل ردب لما عضه الثقاف ای خشع و ذل۔
ادرعبت۔ الابل شتاب بروی خود رفت۔
دعتب۔ بالمثناة کجعفر موضعی۔
دعربة۔ عرامة و سختی۔
دعسبة۔ نوعی از دویدن۔
دعشب۔ کجعفر نام مردی۔
مدکوبه۔ مجروح از جنگ۔
دلب۔ بالضم درخت چنار دلبة یکی ارض مدلبة چنارستان و نوعی از سیاهان دالب اخگر یکه خاموش کرده شود دلبة بالضم سیاهی و لاب و بفتح چرخ چاه که بآن آب کشیده میشود معرب است و بالضم موضعی۔
دلعب۔ کسبحل شتر سطبر۔
دنب۔ کقنفذ نبة دنابة مرد کوتاه و احمد بن محمد بن علی بن ثابت الازجی الدنابی بالضم محدث۔
دوجبة۔ بالحاء المهملة خیانت۔
دأب۔ دوباسعی و کوشش نمود در کار دوبان بالضم دیهی بشام قریب صور۔
دهب۔ بالفتح لشکر شکست خورده۔
دهلب۔ کجعفر مرد گران و نام شاعری۔

فصل الذال

ذئب۔ **ذئب**۔ بالکسر گرگ بهمز و لا بهمز و الانثی ذئبة ج اذؤب جمع قلة ذئاب و ذؤبان جمع کثرة و منه ذؤبان العرب صعالیکها الذین یتلصصون ارض مذأبة ذات ذئاب۔ ذؤبان بقیة الشعر علی عنق البعیر و مشفره و بقیة الوبر ایضاً ذئبة کشادگی میان رحل و زین و ابو ذؤیب الشاعر هو ابن خویلد بن خالد الهذلی۔ و ذأبه ای طرده و حقره۔ و ذأبت الابل سقتها۔ و اذأب الرجل ای فزع۔ ذأبة همچو گرگ شدن در خبث و دها اربع بعضها و ذئب الرجل مجهولاً اذا وقع الذئب فی غنمه و تذأبت الریح و تذاءبت ای اختلفت و جاءت مرة کذا و مرة کذا و تذأبت للناقة ای ظأرتها علی ولدها و ذلک ان تلبس لها لباساً تتشبه بالذئب و تهول لها لتکون ارأم علیه۔ ذؤابة بالضم گیسو و ذوائب ج۔ و کان الاصل ذآئب لان الالف التی فی الذؤابة کالالف التی فی رسالة حقها ان تبدل منها همزة فی الجمع و لکنهم استثقلوا ان تقع الف الجمع بین الهمزتین فابدلوا من الاولی واواً۔ و الذؤابة ایضاً الجلدة التی تعلق علی آخرة الرحل یقال عبیط مذأب و غلام مذأب له ذؤابة۔

ذبب۔ **ذب**۔ دفع کردن و باز داشتن یقال ذب عنه و ذبباً ای اکثر الذب یقال تطعان عبیر بذبیب اذا ابولغ فیه۔ و ذبیباً لیلتنا ای اتعبنا فی السیر و لا ینالون الماء الا بالقرب۔ مذبب ای مسرع۔ و راکب مذبب ای مسرع عجل منفرد و ظم مذبب ای طویل یسار الی الماء من بعد فیعجل بالسیر۔ ذباب مگس ذبابة یکی۔ اذبة و ذبان بالکسر ج مثل غراب و اغربة و غربان۔ ارض مذبة زمین مگس ناک بعیر مذبوب شتر مگس گزیده قال فی باب امراض الابل۔ و یقال ارض مذبوبة کما یقال موحوشة من الوحش۔ مذبة بالکسر مگس ران ذباب الاسنان حدها۔ و کذلک ذباب السیف و ذباب العین انسانها ذبابة بقیة و ام و جز آن و ذبب النهار ای لم یبق منه الا بقیة۔ تذبذب جنبیدن ذبذبة تا دیدن چیزی آویخته و مکان ذبذب نیزه و فی الحدیث من وقی شر ذبذبه۔ ذباذب و بیرها هو دج۔ تذبذب دودله در کاری قوله تعالی مذبذبین بین ذلک ذب گاو دشتی و یسمی ذب الریاد لانه یرود ای یجی و یذهب لا یثبت فی موضع و ذببت شفته ای ذبلت من العطش و ذب جسمه ای هزل و ذب النبت ای ذوی۔

ذرب۔ **ذرب**۔ بکسر الوسط تیز از هر چیزی عنه ذرابة ای حدة و لسان ذرب و سیف ذرب ای حدید۔ و امرأة ذربة ای صخابة و ذربة بالکسر ایضاً ذرب بفتحتین تباه شدن معده (عع کا ف ۲) و ذرب الجرح اذا لم یقبل الدواء، و منه الذربیا بتوالی الفتحات علی فعلیا و هی الداهیة قال ابو زید فی لسانه ذرب و هو الفحش و لیس من ذرب اللسان۔ تذریب تیز کردن یقال سنان مذرب۔ مذروب کذلک۔

ذعلب۔ **ذعلب**۔ بکسر الذال و اللام فعللة ناقه تیز رو تذعلب پنهانی رفتن و عالیب پاره‌های خرقه واحدها ذعلوب ذعلباب نوعی از رفتار شتر۔

ذنب۔ **ذنب**۔ بفتحتین دُم ذنبا ذناب ج و دنبالهٔ چشم ذنابی دم مرغ۔ و سپس روندگان و آب که از بینی شتر فرود آید ذناب بالکسر پس هر چیزی ذنابة الوادی الذی ینتهی الیه سیله و کذلک ذنبة۔ و ذنابة اکثر من ذنبة۔ مذنب بالکسر کفلیز و آب راه در پستی ذنابة بالضم و الکسر کذلک ذانب سپس و مستتبع الذی یکون عند اذناب الابل۔ مذانب موضعی تذنوب غوره خرما نیم رس که از دنباله رسیدن آغاز کرده باشد و منه ذنبت البسرة فهی مذنبة و تذنب المعتم ای فنب عمامته

ادرعبت
دعتب
دعربة
دعسبة
دعشب
مدکوبه - ذرب
دلب
دلعب
ذنب
ذبب
دجنة - ذعلب
دأب
دهب - ذنب
دهلب
ذئب

له معلق دآویزان ۱۲ ۵ کفگیر ۱۲

ذُنُوب اسب دراز دم - و بهره - و گوشت پشت تازه - و دلو پر آب اذنبة و ذنائب ج مثل قلوص و قلائص بذكر و يونث ذنب گناه واذنب الرجل فهو مذنب ذُنبان بفتحتين گیاہی -

ذوب . **ذوب** . ذوبان گداختن اذابہ تذویب گداانیدن - ذابت الشمس اشتد حرّہا ذوب ایضا عسل ذواب ذوابة مسکہ در دیگ کردن بجہت روغن شدن آن آذابة ایضاً غارت کردن یقال اذاب علیہا بنو فلان ای اغاروا - و یقال ذاب لی علیہ من الحق ای وجب - و ثبت - ذاب عیب کردن مثل ذام و ذیم و ذان -

ذہب . **ذہب** - زر و ربما انث ذہبة قرا و شکالہ زر و یجمع علی اذہاب و ذہوب و ہمانہ [illegible] - اذاہب جمع الجمع و خیرہ شدن چشم از بسیار دیدن زر در کان یقال منہ ذہب الرجل بالکسر اذا برق بصرہ - مذاہب روشہا - و دوالہای زر اندود کردہ مذہب زر اندود آذہاب تذہیب زر اندود کردن کمیت مذہب الذی یعلو حمرتہ صفرة و اذا اشتدت حمرتہ فہو المدمی - ذہاب رفتن و گذشتن ذہوب کذلک (ع بفتحہا) ذہاب بردن یقال ذہب فلان مذہبا حسنا - و قولہم بہ مذہب بضم المیم یعنون الموسوسة فی الماء او کثرة استعمالہ فی الوضوء - ذہبة بالکسر باران ذہاب ج -

مذکوبة - زن پارسا -

اذلعب - زود رفت بکوشش و مذلعب بر پہلو خوابندہ -

اذہیب - کا حمر آب فراوان و خوف و نشاط ذہیب عیب -

رأب ذوب ربب ذہب مذکوبة اذلعب اذہب

فصل الراء

رأب . **رأب** - پیوند کردن کاسہ - و کفشیر کردن و درختن و منہ قولہم ارأب بینہم ای اصلح (ع بفتحہا) رؤبة بالضم کفشیر و چوب پارہ کہ پیوند کنند بر خنور شکستہ - رئاب بالکسر ج و نام مردی و رباب ایضا نام مردی و شکافہای خنور -

ربب - **رب** - پروردگار و خداوند و ہو اسم من اسماء اللہ تعالی و لا یقال فی غیرہ الا بالاضافة او بالالف و اللام یقال للصنا الرب و للاخ الکبیر قولہ تعالی یا موسی انا لن ندخلہا ابدا ما داموا فیہا فاذہب انت و ربک فقاتلا ای انت و ہارون بدلیل قولہ تعالی قال رب انی لا املک الا نفسی و اخی - و قد قالوا فی الجاہلیة للملک - پروردن (ع ف ص ۲) قال صفوان لان یربنی رجل من قریش خیر من ان یربنی رجل من ہوازن و نیکو کردن و تمام کردن یقال رب ضیعتہ ای اصلحہا ربة و تربیة بمعنی ای رباہ المربوب و مربی ربانی مرد خدائی قولہ تعالی کونوا ربانیین یقال ربیت القوم ای سستہم کنت فوقہم قال ابو نصر ہو من الربوبیة - تربب گرد آمدن ربی بضم و فتح المشد و علی فعلی میش نوزادہ جمعہا رباب بالضم و رباب بالکسر مصدرہا و ہو قرب العہد بالولادة یقال شاة ربی اعنز رباب قال ابو زید ربی من المعز و قال غیرہ من المعز و الضان جمیعا و ربما جاء فی الابل ایضا - راب شوہر مادر ابنة زن پدر ربیبة و ربیب فرزند پسر زن - و پروردہ در خانہ پروردہ و ربائب ج ربیبة ایضا حاضنة یعنی دایہ و پرورندہ یقال افعل بربابہ بضم الراء ای بجدثانہ و حدثہ بطراوتہ و منہ قیل شاة ربی و اخذہ بربانہ ای اخذہ کلہ - رب بالضم طلا و آب ہر چیز کہ آن آب خاثر باشد مربیات دارو ہای پروردہ یقال ہو مربی و مرب - و رب لیبا و ہو حرف خافض لا یقع الا علی النکرة یشد و یخفف و تدخل علیہ التاء فتقول ربت و یدخل علیہ ما لیمکن ان یتکلم بعدہ بالفعل کقولہ تعالی ربما یود الذین کفروا مشددا و مخففا - و قد تدخل علیہ الہاء فتقول ربہ رجلا قد ضربت فلما اضفتہ الی الہاء و ہی مجہولة نصبت رجلا علی التمییز و ہذہ الہاء علی لفظ واحد فی کل حال و حکی الکوفیون ربہ رجلا قد رایت و ربہما رجلین و ربہم رجالا و ربہن نساء فمن وحد قال انہ کنایة عن مجہول و من لم یوحد قال رد کلام کانہ قیل لہ مالک جوار فقال ربہن قد ملکت و رب جواب عند النحویین - ربة بالکسر نوعی از گیاہ ربب ج - ربب بفتحتین آب بسیار و خوش و فلان مرب بالفتح ای مجمع و یرب الناس ای یجمعہم و مکان مرب ای مجمع و اربت الابل بمکان کذا ای لزمتہ و اقامت فہی ابل مراب - و اربت الناقة ای لزمت الفحل و احبتہ و اربت الجنوب و السحابة ای دامت ارباب نزدیک آمدن بچیزی ربی و احد ربیین و ہم الوف من الناس قال اللہ تعالی و کاین من نبی قاتل معہ ربیون کثیر - ربرب پارہ گاو دشتی رباب بالکسر پنج قبیلہ از عرب کہ یکی شدہ اند و ہم ضبة و ثور و عکل و تیم و عدی و انما سموا بذلک لانہم غمسوا ایدیہم فی رب و تحالفوا علیہ و النسبة الیہم ربی بالضم لان الواحد منہم ربة لانک اذا نسبت الشیء الی الجمع رددتہ الی الواحد کما تقول فی المساجد مسجدی الا ان تکون سمیت

ف ۱ التیر و قطعة من الذہب ہندی چنگا ۱۲ ف ۲ الصواب کسرہا ۱۲ ق ف ۳ چیزیکہ زر و نقرہ و دیگر فلزات بدان باہم پیوند کنند ۱۲

به رجلا فلا ترده الى الواحد كما يقال فى انمار انماری
وفى كلاب كلابى - ربابة بالكسر جعبه تيرهاى قمار
وعهد و پيمان ومنه قيل للعشور رباب - اربة اهل
عهد - رباب بالفتح ابر سپيد وقد تكون اسود واحدها
ربابة و نام زنى م -

رتب - رُتبة - پايه مرتبة كذلك ايضا ج
ديدبان بر سر كوه و بلندى وقال الخليل المراتب
فى الجبل و الصحارى هى الاعلام التى ترتب فيها
العيون و الرقباء - ترتيب راست كردن درجات
هر چيزى و جز آن رتوب برجاى استادن و پايدار
بودن ويقال رتب اى ثبت - ورتب
رتوب الكعب اى انتصب انتصابه - امر راتب
اى قائم ثابت وامر ترتب على تفعل بضم التاء و
فتح العين اى ثابت - رتب بفتحتين سختى يقال
ما فى هذا الامر رتب و لا عتب اے شدة و ميانه
دو انگشت سبابه و وسطى و قد يسكن و زمين بلند و
برآمده رتبة كذلك كقولك درج و درجة -

رجب - رجب - شهر الله الحرام يقال له رجب
مضر لانهم كانوا اشد تعظيما له ارجاب ج - و شكوه
داشتن و بزرگ داشتن يقال رجبته بالكسر اى هبته
وعظمته - رجبان ماه رجب و شعبان - ترجيب تعظيم كردن
ومنه ترجيب العتيرة وهى ذبحها و يقال هذه ايام ترجيب
و تعتار - و ستون نهادن درخت پربار را قال الحباب
بن المنذر انا عذيقها المرجب - رجبة بناى للشجر و جدار
تعتمد عليه لضعفها او كثرة حملها - والاسم الرجبة بالضم
والجمع رجب مثال ركبة و ركب - رجبية من النخل منسوبة
اليها - رجبة ايضا دام گرگ - و پيوند سر دو
سر انگشت - اجبة مثله و رواجب ج - و هم البراجم تحتها
ثم الاشاجع وهى اللاتى يلين الكف - ارجاب رودكانى

ولم يعرف الاصمعى واحدها -

رحب - رحب - بالضم فراخى (ع بفضهما) رحابة
مثله - رحب بالفتح نعت منه تقول بلد رحب و ارض
رحبة - و قولهم مرحبا و اهلا اے اصبت سعة و
اهلا فاستانس و لا تستوحش - ترحيب مرحبا گفتن
قد ارحب - رحاب بالضم اى سعة - رحبى على فعلى پهن ترين
استخوانهاى پهلو - رحيب بسيار خوار و يقال هو
رحيب الصدر اى واسع الصدر - رحائب النجوم
سعة اقطار الارض - رحبت الدار و ارحبت اى اتسعت
قال الخليل قال نصر بن سيار ارحبكم الدخول فى
طاعة الكرمانى اى اوسعكم قال وهى شاذة ولم يجئ
فى الصحيح فعل بضم العين متعديا غيره و اما المعتل فقد
اختلفوا فيه قال الكسائى اصل قلته قولته - و قال
سيبويه لا يجوز ذلك لانه لا يتعدى و لا كذلك طلته الا ترى
انك تقول طويل و لا تقول طويل - و ارحابه اى وسعه - و قال فى
زجر البعير و الفرس له رحب و ارحبى اے توسعى و
تباعدى - رحبة المسجد بفتحات ساحته رحب و رحبات
رحاب ج - بنو رحب بطن من همدان - ارحب
قبيلة من همدان تنسب اليها الارحبيات
من الابل -

ردب - اردب - بالكسر مشددة الباء پيمانه
بزرگ اهل مصر ارادبة خشت پخته بزرگ -

رزب - مرزاب - بالكسر لغة فى ميزاب و ليست
بفصيحة و كشتى دراز مرازيب ج - ارزب بالكسر كوتاه
و هو ملحق بجردحل و ركب ارزب اى ضخم ارزبة كلوخ
كوب مرزبة بتخفيف الباء كذلك - مرازبة جمع مرزبان
بضم الزاء و هى معربة فارسية و منهم قولهم الاسد مرزبان
الزاره - و يقال له مرزبة كذا كما يقال له دهقنة كذا -

رسب - رسوب - بتگ نشستن چيزى در آب
و فرو رفتن چشم بمغاكى و سيف رسوب بالفتح اى
ماض فى الضريبة - بنو راسب حيى از عرب -

رضب - رضاب - بالضم آب دهن رضب
نوعى از سدر - و باران بيكبار فرو ريخته -

رطب - رطب - تر هو خلاف اليابس رطوبة
ترى (ع بضمها) رطب و رطيب لغت منه غصن
رطب و ريش رطيب اى ناعم - ترطيب تر گردانيدن
و رطب خورانيدن مرطوب صاحب رطوبت
رطب ايضا گياه تر رطبة سپست تر رطاب ج
رطب طوب سپست تر خورانيدن ستور را يقال
منه رطبت الفرس - رطب بالضم و فتح الطاء
خرماے تر ارطاب رطاب ج - رطبة يكى رطب
رطب ج - ارطاب رسيدن غوره خرما يقال منه
ارطب البسر و رطب شدن انچه بر نخل ست
يقال منه ارطب النخل - ارض مرطبة كثيرة الكلاء -

رعب - رعب - بالضم ترسانيدن يقال
منه رعبته فهو مرعوب اى افزعته و لا تقل ارعبته
ترعابة بالكسر ترسنده سنام مرعب اى مقطع و
رعيب الذى يقطر دسما - ترعيبة بالكسر پاره كوهان
كوهان رعبت الحوض اى ملأته - و سيل راعب
يملؤ الوادى - سنام رعيب اى ممتلئ سمين -
رعبوب بالضم بد دل و ترسنده رعبوبة مؤنث -
و زن سپيد را از بالا راعبى نوعى از كبوتر
راعبية مؤنث -

رغب - رغب - بالتحريك خواهانى
نمودن رغبة كذلك يقال رغبت و ارتغبت
فيه (ع ك اف ٢) - و رغبت عنه اى لم اردها
و زهدت فيه - و ارغبنى و رغبنى فيه بمعنى - رجل
رغبوت بالتحريك من الرغبة رغبة عطاء كثير

رغب

رغائب ج۔ وفراخ شکم حوض رغیب و سقام رغیب۔ و فرس رغیب الشحوۃ ای واسع الخطو رغب شرہ واز نمودن (ع بضمہا) یقال الرغب شوم فہو رغیب ای حریص و نرم شدن ہر چیزی رغاب بالفتح زمین نرم۔

رقب۔ رہب

رقب۔ رقیب۔ نگہبان و چشم دارندہ و موکل ر قوب رقبۃ رقبان بالکسر فیہما چشم داشتن (ع ف ا ض ۲) و رقیب النجم الذی یغیب بطلوعہ یا یقابلہ مثل الثریا رقیبۃ الاکلیل اذا طلعت ہی غابت تلک۔ و رقیب ایضاً تیر سوم از قمار مرقب و مرقبۃ جای دیدبان بر بلندی مراقبۃ یکدیگر را نگاہ بین کردن و راقب اللہ فی امرہ ای خافہ ترقب چشم داشتن ارتقاب کذلک ارقبتہ دارا او ارضاً و ہوان تقول ان مت قبلک فہی لک وان مت قبلی فہی لی والاسم منہ الرقبی بالضم وہی من المراقبۃ لان کل واحد منہما یرقب موت صاحبہ۔ رقبۃ بفتحتین پس گردن و ج رقبات رقاب ج۔ و بندہ ارقب سطبر گردن و ج رقبانی کذلک علی غیر القیاس و العرب تلقب العجم رقاب المزاود لانہم حمر۔ ذوالرقیبۃ لقب مردی رقوب زنی کہ او را بچہ نزید و کذلک الرجل و زنیکہ چشم بمرگ شوی دارد بجہت میراث و شتریکہ باب خورد حوض نزدیک نیاید در انبوہے مرقب پوستی کہ از جانب گردن باز کنند رقابۃ بالفتح آنکہ نگہبانی رخت و بار کاروان کند در غیبت ایشان

رکب

رکب۔ رکوب۔ بالضم برنشستن (ع ک ا ف ۲) رکب بالکسر نوعی از برنشست یقال مرّنا راکب اذا کان علی بعیر خاصۃ و اذا کان علی فرس و حمار یقال فارس او فارس علی حمار و قیل یقال لراکب الحمار فارس بل یقال حمار۔ رکب شتر سواران دہ عدد و افزون ارکب ج۔ و برالوزدن (ع ف ا ض ۲) رکبۃ بفتحتین اقل من الرکب ارکوب اکثر من الرکب رکبان جمع من الرکب۔ رکاب بالضم والتشدید جمع راکب مثل کافر و کفار و ہم رکاب السفینۃ مرکب بالفتح برنشستنی از ستور و کشتی کالسرج م۔ رکاب ایضاً شتران کہ بدان سفر کردہ شود لا واحد لہا من لفظہا والجمع رکب بضمتین مثل کتاب و کتب۔ زیت۔ رکابی لانہ یحمل من الشام علی الابل۔ رکوب رکوبۃ بالفتح فیہما برنشستنی یقال مالہ رکوبۃ ولا حمولۃ ولا حلوبۃ۔ و قرأت عائشۃ رضی اللہ عنہا فمنہا رکوبتہم و رکوبۃ ایضاً ثنیۃ بین المکۃ والمدینۃ عند العرج۔ و طریق رکوب ای مرکوب۔ و ناقۃ رکبانۃ بالفتح ای تصلح للرکوب و ارکب المہر ای حان وقت رکوبہ و ارکبت الرجل اعطیتہ رکوباً و راکب ایضاً برتہ نخل بر آید از شاخ را کوب لغۃ فیہ ارتکاب گناہ کردن رکبۃ بالضم زانو رکبات بسکون الکاف وضمہا وفتحہا ثلث لغات جمع القلۃ رکب جمع الکثرۃ منہا و کذلک کل ما کان علی فعلۃ الا فی ذوات الیاء فانہم لا یحرکون موضع العین منہ بالضم و کذلک فی المضاعف۔ ارکب بزرگ زانو یقال رکبہ یرکبہ ای ضربہ برکبتہ۔ رکب بفتحتین زہار و ہی نبت العانۃ للمرأۃ خاصۃ عند الخلیل و قال الفراء ہو لہما جمیعاً۔ ترکیب برنشاندن یقال رکبت الفص فی الخاتم والنصل فی السہم فترکب فہو مترکب و مرکب۔ والمرکب ایضاً الاصل والمنبت یقال فلان کریم المرکب ای کریم اصل منصبہ فی قومہ۔

رنب

رنب۔ ارنب۔ خرگوش ارانب ج کساء مؤرنب الذی خلط غزلہ بوبر الارانب ارض مؤرنبۃ بکسر النون ذات ارانب۔ ارنبۃ خرگوش مادہ و طرف بینی۔

رہب[1]۔ رہب بفتحتین ہیبۃ بالسکون رہب بالضم ترسیدن (ع ک ا ف ۲) رجل رہبوت بفتح الہاء مرد ترسندہ یقال رہبوت خیر من رحموت ای لان ترہب خیر من ان ترحم ارہبہ و استرہبہ اخافہ راہب پارسای ترسایان رہبان ج رہبۃ رہبانیۃ مصدر و ترہب پرستش قال السجاوندی فی عین المعانی الرہب بالضم الکم فی قولہ تعالیٰ واضمم الیک جناحک من الرہب ای من الکم و ہی لغۃ بنی حنیفۃ و حمیر قال الاصمعی رہب بالفتح و سکون الہاء ناقۃ لاغر و پیکان تنک رہاب ج۔ رہابۃ بالفتح استخوان در دمن سینہ۔

روب

روب۔ روبۃ۔ حاجت یقال فلان لا یقوم بروبۃ اہلہ ای بحاجتہم و عقل یقال انا اذ ذاک غلام لیس لی روبۃ ای عقل و روبۃ اللبن مایہ پنیر و منہ المثل شب شوبا لک روبتہ کما یقال احلب حلبا لک شطرہ و روبۃ اللیل طائفۃ منہ و روبۃ الفرس ماؤہ فی جمامہ یقال اعرنی روبۃ فرسک روب روؤب خفتن شیر جغرات شدن رائب جغرات و روبت اللبن مروب خنور جغرات خوابانیدن و راب الرجل اذا اختلط عقلہ و رایہ و رابت فلانا رائبا اعطیتہ۔ قوم روبی ای خثراء الانفس المختلطون وہم الذین اثخنہم السیر

[1] کنارہ دجلہ و امثال آن کہ مردم و جانور را از انجا آب خورند و گیرند ہندی گھاٹ ۱۲ [2] ہکذا فی الکتب الموجودۃ اما موضعہ بعد الراء کما وقع فی القاموس ۱۲

فاشتقلوا نوبا وتہربوا من الرائب فسکروا۔ رُوبان واحد رَوبیٰ قال الاصمعی واحدہ رائب مثل ہالک وہلکیٰ۔

رَیب۔ رَیب ۔ شک رِیبۃ انچہ بشک افگند وتہمت ویقال رابنی فلان اذا رأیت منہ ما یریبک وتکرہہ وہذیل تقول ارابنی فلان۔ واراب الرجل صار ذا ریبۃ فہو مریب۔ وارتاب فیہ ای شک فیہ۔ واستربت بہ اذا رائیت منہ ما بریبک۔ ریب المنون حوادث روزگار ریب حاجت

رستبی ۔ ہوا ابوشعیب صالح بن زیاد الرستبی المحدث۔

رشتہ ۔ بالضم نارجیل خالی از مغز کہ بدان آب برآوردہ شود۔ مراشب گل سرہای خم۔

رضب ۔ بالتحریک ما بین سبابہ ووسطیٰ از ہجہلے آنہا۔

رعبلیب ۔ کرنجبیل زن لطف کنندہ والذی یمزق ماقدر علیہ۔

فصل الزاء

زاب۔ زابَ الرجل وازداب اذا حمل مالطیق واسرع المشی۔ وشرب ایضا شربا شدیدا۔

زبب۔ زبّ ۔ بالضم زرہ وریش بلغت یمن زَبَب بفتحتین درازی موی وبسیاری آن بعیر اَزَبّ ورجل اَزَبّ وامراۃ زبّاء نعت منہ ونام ملکۂ جزیرہ ولایکون الاَزَبّ الانفورًا لانہ ینبت علی حاجبیہ شعیرات فاذا ضربتہ الریح نفر۔ عام ازبّ سال فراخی بسیار علف زبابۃ موش کر وفی المثل اسرق من زبابۃ زباب بالضم ج وازبّت الشمس ای دنت للغروب زویب مویز زبیبۃ یکی یقال زبّبت فلان عنہ تزبیبا۔ زبیبۃ ایضا قرحۃ تخرج فی الید زبیبتان کفک وکنج دہن یقال تکلم فلان حتی زبّب شدقاہ وذو الزبیبتین مار زبزب نوعی از کشتی۔

زخرب۔ زخزبّ ۔ بالضم وتشدید الباء سطبر وصار ولد الناقۃ زخزبّا اذا غلظ جسمہ واکتنز لحمہ۔

زرب۔ زرب ۔ زربیۃ کازۂ صیاد وانزرب الصائد اذا دخل فیہ۔ زرب بالفتح والکسر وزریبۃ آغل گوسپند یقال منہ زربت للغنم ازرب۔ زربیۃ السبع الموضع الذی یکتن فیہ۔ زرابی بالشیما زربب نوعی از ادو یہ وہو فعلل۔

زعب۔ زعبۃ ۔ بالضم پارۂ از مال زعب مصدر منہ یقال زعبۃ زعبۃ من المال ای دفعت لہ قطعۃ منہ دور کردن یقال زعبۃ عنی زعبًا اے دفعتہ وازدعبت الشیٔ اذا احملۃ یقال مر بہ فازدعبہ وجار ناسیل یزعب زعبًا ای یتدافع فے الوادی زاعبیۃ نیزہا ومنہ سنان زاعبی۔ ازلعباب السیل کثرتہ وتدافعہ سیل مزلعبّ بزیادۃ اللام زعبان بکسر الزاء نام مردے۔

زغب۔ زغب ۔ مویہای زرد چوزہ وجزآن فراخ زغب چوزہای زرد موی یقال زغب الفرخ وازغب الکرم وذلک بعد جری الماء فیہ۔ وازلغب الشعر اذا انبت بعد الحلق وازلغب الفرخ طلع ریشہ بزیادۃ اللام۔

زعزب۔ زعزب ۔ اب ابیار۔ وبول بسیار

زقب۔ زقبت ۔ الحیر ذفی حجرہ فانزقب ای دخلتہ فدخل طریق زقب بفتحتین وضمتین ای ضیق۔

زیب ازیب ۔ علی افعل نشاط ویقال مر فلان ولہ ازیب منکرۃ یوصف بالتانیث ای مر مرًا سریعًا من النشاط وپسر خواندہ۔ ودشمنی۔ ونکبا کہ میان صبا وجنوب وزود وترس یقال خذنی من فلان الازیب ای الفزع وآب بسیار۔

زائب ۔ شیئہا لا واحد لہا۔

زجبہ ۔ بالضم کلمۃ یقال سمعت

زحب الیہ۔ نزدیک شد بوی (ع ع بفتحہا) زخناء مادۂ شتر سخت بر سیر۔ مزحلب مرد استہزاء کنندہ با مردمان یقال مزحلب للفاعل اذا کان یہزاء بالناس۔

زدب ۔ بالکسر بہرہ ازداب ج۔

زدابیۃ ۔ کُہانیۃ ودومانی است پیمانہ۔

زذابہ ۔ خبہ کرداورا۔

زرغب ۔ بالغین المعجمۃ کجعفر کمخت۔

زغدب ۔ کجعفر بانگ سخت وکف بسیار زغادب بالضم مثلہ وبنیہ زغدبۃ خشم والحاح ورسوال۔ زغادب۔ ایضا مرد سطبر روی وزشت روے وبزرگ لبہا۔

زقلاب ۔ بن حلکۃ کسربال ہازل ولید بن عبد الملک

زکب ۔ انداختن زن بچہ را دفعۃ ونکاح ویدی زکبۃ بالضم نطفہ وفرزند زکیبۃ ظرفی مانند جوال لغت مصری ست۔ مزکوبۃ زن برداشتہ شدہ از راہ یقال ہو الام زکبۃ ای الام شیٔ نقطۃ شیٔ انزکب در زمین پشت درآمد یا در مغاک۔

زلب ۔ الصبی بانۃ بچہ بادر چسپید وجد انشدا از و (ع ک اف ۲) زلابیۃ حلوای م زلبۃ بالضم تیر زدلاب بالضم موضعی بخراسان از ولب ربود۔

تزلجب ۔ عنہ تغرید زلجب لغتۃ منہ۔

زلدب ۔ اللقمۃ او باریدو فرو برد نوالہ را۔

ازلعب ۔ السحاب۔ کثیف شد ابر ازلعبّ السیل یعنی بسیار شد سیلاب وباہم مدافعت نمود یقال سیل مزلعبّ

ازلغبّ ۔ الشعر۔ روئید موی بعد از ستردن وازلغب الفرخ یعنی برآمد پراو ہمین است موضع ذکر آن

زجبہ
زخرب۔ زحب الیہ
زیب زرب
زدب
زدابیۃ
زذابہ
زعب زرغب
رستبی۔ زغدب
رشتہ
رضب
زقلاب
رعبلیب۔ زکب
زغبت
زآب
زیب۔ زلب
زعزب
زقب
تزلجب
ازیب۔ زلدب اللقمۃ
ازلعب السحاب
ازلغب الشعر
زائب

سلہ محلہ زل ع ب لا زع ب ۱۲ ق سلہ محلہ زل ع ب لا زع ب ۱۲ ق

زلهب - کجعفر مرد کم ریش و کم گوشت -
زنجب - بالضم زنجبان بفتح زاء وضم جیم کمربند از تجیة العظامة یعنی بانشیحه که زنان بر سرین بندند تا کلان نماید
زنقب بالضم آبی ست مر قبیلهٔ عبس را -
زاب زوباً ای انسل هرباً زاب الماء روان شد آب زاب شهری باندلس یا ناحیه - منها محمد بن الحسن التیمی وجعفر بن عبد الله الصباح و نهر یست بموصل و نهر یست باربل و نهر یست میان سوراء و واسط و نهر یست دیگر نزدیک آن و علی کل واحد منها کورة و هما الزابان اوالاصل الزابیان والعامة تقول الزابان من احدهما عبد المحسن بن احمد البزاز المحدث و یجمع بما حوالیهما من الانهار الزوابی و زاب ملک للفرس حضرها جمیعها -
زهبة - بالضم زهب بالکسر پارهٔ از مال از وهبه برداشت آنرا -
زهدب - کجعفر اسمی ست -
رجل زهلب - کجعفر مرد کم ریش -

فصل السین

سأب - سأب - خبه کردن چندانکه بمیرد (ع ع بفتحهما) و خیک سوب ج مسأب بالکسر مثله و هو سقاء العسل - سأبت السقاء ای وسعته -
سبب - سبّ - دشنام دادن (ع ع ف ا ض ۲) و بریدن سبة روزگار یقال مارأیته منذ سبة ای زمن من الدهر کقولک منذ سنة و مضت سبة من الدهر و کون یقال سبّه ای طعنه فی السبة ای فی استه و دبره - تساب یکدیگر را دشنام دادن و بریدن از هم رجل مسبّ بالکسر بسیار دشنام سبة بالضم عار - و آنکه مردم او را دشنام دهند سبّة آنکه مردم را دشنام بسیار دهد سب بالکسر ستار - و معجر و جامهٔ کتان تنگ سبنیة مثله سبوب سبائب ج - و رسن بلغة هذیل سبوب ج - و مرد بسیار دشنام دهم دشنام مرد ابل مسبّبة شتران گزیدهٔ لانه یقال لها عند الاعجاب قاتلها الله اسبوبة بالضم دشنام یقال بینهم اسبوبة یتسابون بها سبب رسن و هر چه بدان بدیگری پیوسته شود پیوند و خویشی اسباب ج - اسباب السموات نواحهاء آسمان بسبب سبب ساختن مسبب الاسباب هو الله تعالی - سبیب موی پیشانی و دم و فش سبسب بیابان یقال بلد سبسب و بلد سباسب - یوم السباسب روز عید جاهلیت سبابة انگشت شهادت و آنرا مسبحه نیز گویند -
سحب - سحابة - ابر سحاب بضمتین سحائب ج - سحب کشیدن یقال سحبت ذیلی فانسحب ای جررته فانجر و سحت خوردن - و سحت آشامیدن رجل اسحوب بالضم ای اکول شروب تسحب ناز کردن و تسحب علیه ای ادل سحبان نام مردی در فصاحت
سخب - سخاب - بالکسر گردن بند که بی جواهر باشد سخب بضمتین ج -
سرب - سارب - بر یک جهت رونده سروب مصدره و سرب الفحل ای توجّه للرعی (ع ع ف ض ۲) و منه قوله تعالی و سارب بالنهار ای ظاهر سرب بالفتح شتران و چرندگان یقال اذهب فلان انده سربک ای لاارد ابلک تذهب حیث شاءت ای لاحاجة لی فیک - و کانوا یقولون فی الجاهلیة بالطلاق بهذا اذهبی فلا انده سربک و یقال خل له سربه ای طریقه - سرب بالکسر نفس یقال هو آمن فی سربه ای نفسه و دل هو واسع السرب ای رخی البال و گروه آهو و سنگ خوار و زنان یقال مر بی سرب من ظباء و قطاء و نساء و خیل و حمر ای قطیع منها - و مر سربة من قطا بالضم کذلک - و یقال فلان بعید السربة ای بعید المذهب - سرب بفتحتین و کسر ۲ ایضاً آب که از مشک روان شود و هو المصدر ایضاً سربت المزادة تسرب سرباً فهی سربة اذا سالت و گیاهی و یقال انسرب الوحشی فی سربه و انسرب الثعلب فی جحره و تسرب ای دخل - و سرب علی الابل ای ارسلها قطعة قطعة - و سربت القربة ای صببت فیها الماء لیبتل عیون الخرز فتنسد مسربة بضم الراء موهای ریزه میان سینه و ناف و بفتح الراء چراگاه مسارب ج سراب نمایش آب
سرحب - فرس سرحوب - اسپ دراز خانه و یوصف بها الاناث دون الذکور -
سعب - و یقال فوه یجری سعابیب ای یسیل ماؤه لزجاً -
سغب - سغب - گرسنگی (ع ع ک ا ف ۲) فهو ساغب و سغبان و هی سغبی و یتیم ذو مسغبة ای ذو مجاعة -
سقب - سقب بفتحتین نزدیکی و منه الحدیث الجار احق بسقبه - و سقبت داره تسقب ای قربت و تقرب استقبها انا - سقب بالسکون شتر کرهٔ نر - و دراز هر چیزی بافربهی - دستون خیمه صقب مثله سقبه مثله و لایقال للانثی سقبة و لکن یقال حائل سقبة ایضاً خر کرهٔ مادهٔ ناقة مسقاب بالکسر نر زانیده -
سکب - سکب - نوعی از جامها - و ریختن آب ماء مسکوب یجری علی وجه الارض من غیر حفر - سکوب ریخته شدن آب تسکاب انسکاب کذلک - ماء اسکوب بالضم ریزان و ماء اسکب ای مسکوب وصف بالمصدر کقولهم ماء صب و ماء غور و فرس سکب ای ذریع سکب بفتحتین نوعی از درخت خوشبوی سکبة یکی سکاف مثل قطام نام اسپی -
سلب - سلب - ربودن (ع ع ف ا ض ۲) استلاب کذلک - سلاب بالکسر جامه ماتم سلب بضمتین ج

له فی الصحاح فرس سرحوب طویلة علی وجه الارض و فی القاموس فرس سرحوب بالضم طویلة ا

يقال سلبت المرأة اذا احدت اى لبست السلاد ويقال الاحداد على الزوج والتسلب قد يكون على الزوج وغيره والسلبت الناقة اى اسرعت فى مشيها سلب ک اوراز شجر سلب بضمتين اى لا ورق عليه وهو جمع سليب على معنے مفعول - اسلوب بالضم گونه وروش وراه يقال هو فى اساليب من القول اى فنون منه - سلب بفتحتين ربوده وپوست درختے بيمن كه ازوى رسن تا بند سليب مثله - ومنه قولهم اسلب الثمام - سلوب بالفتح ناقه كه بچه ناتمام افگند سلب بضمتين ج - ومنه اسلبت الناقة - فرس سلب القوائم بكسر اللام اے الخفيف - ورجل سلب اليدين بالطعن مرد سبكدست وثور سلب الطعن بالقرن -

سلحب مسلحب - بتشديد الباء دراست طريق مسلحب اى ممتد وقد اسلحب اسلحبابا

سلهب سلهب - اسپ دراز تخانه و بالصاد كذلك ووصف اعرابى فرسه فقال اذا عدا اسلهب واذا قيد اجلعب واذا انتصب اتلأب

سنب سنبة - سنبة من الدهر پاره از روزگار سنبتة بزيادة الباء كذلك وهذه التاء تثبت فى التصغير يقال سنيبت وفى الجمع سنابت - وفرس سنب بكسر النون كثير الجرى سنوب ج -

سهب سهب - دشت و اسپ فراخ رونده سهبة مثاك سهبة ايضا وحفر والبئر فاسهبوا اسهب الفرس فى الجرى اى اتسع وسبق واسهب الرجل اذا اكثر من الكلام فهو مسهب بفتح الهاء ولا يقال بكسرها وهو من النوادر - واسهب الرجل مجهولا اذا ذهب عقله من لدغ الحية -

سيب سيب - وهش سيوب ج - ورفتن آب (ع ف ک ۲) سيب بالكسر روش آب وانساب اى رجع وانسابت الحية اى جرت - سيبت الدابة اى تركتها تسيب حيث شاءت - سائبة وهى ناقة كانت تسيب فى الجاهلية لنذر ونحوه وقيل هى ام البحيرة وكانت ناقة اذا ولدت عشرة ابطن كلهن اناث سيبت فلم تركب ولم يشرب لبنها الا ولدها والضيف حتى تموت فاذا ماتت اكلها الرجال والنساء جميعا وبحرت اذن بنتها الآخرة فتسمے البحيرة وهى بمنزلة امها فى انها سائبة والجمع سيب مثل نائحة ونوح - سائبة ايضا العبد الذى يقول مولاه انت سائبة فقد عتق ولا يكون ولاؤه لمعتقه يضع ماله حيث يشاء وقد ورد النهى عنه - سياب غوره خرما سيابة يكى وبها سمى الرجل فان شددته ضممته وقلت سياب وسيابة سوبان نام وادى -

سحتب - بجعفر دلير اقدام كننده واسمى ست جل

سنداب - كجرد حل شتر سخت قوى -

سذاب - تره است م عمر السيدالى محدث سنديه نظير

سرداب - بالكسر ته خانه معرب -

سرعوب - بالضم راسو -

سرنديب - شهريست معروف بهند -

امرأة سرهبة - زن فربه دراز بالا سرهب مرد گول بسيار خوار وبسيار نوش -

سيسبان - درختى سيسبى مثله وجعله رؤبة فى الشعر سيسا باساست وسيسب درختى ست كه ازان تير سازند

مساطب - سندانهاى آهنگران وآنهائے چند كه در دو دكانها كه بران نشينند مسطبة يكے ويكسر - اسطبة بالضم مشاقة الكتان يعنى آنچه از كتان بشانه افتد -

سقلبة - اندا ختن بر زمين سقلبه صرعه سقلب اسميست وجيل من الناس يعنى گروهى از مردم سقلبى منسوب بدان سقالبة ج -

مسلئب - باران بسيار -

سحلب - كجعفر گول فرزك او بالمعجمة -

اسلغب - الطائر مانند خار برآمد اوبش از سياه شدن

سنبتة - جامه دان استوار وتقنفذ بد خلق -

سنطبة - درازى پريشان - سنطاب بالكسر تيك آهنگ

سنعبة - بالضم راسو وگوشت پاره برآمده در وسط لب بالا -

سنهب - كجعفر اسميست -

سوبة - بالضم سفر دور سبابة مثله سوبان وادى ياكوهے يا زمينے -

فصل الشين

شآب - شؤبوب - يكدفعه باران شآبيب ج

شب - شباب - مرد جوان شباب شبان ج شباب ايضا جوانى شبيبة كذلك وهو خلاف شيب - ومنه شب يشب (ف ک ۲) واشبه الله وشببت الله قرنه بمعنى - والقرآن زيادة فى الكلام - وامراة شبة وشابة بمعنى - بنو شبابة قومى از طائف و اشب الرجل بنين اذا شب ولاده - واشب لى كذا مجهولا اى انتج لى كذا وشب ايضا كذلك يقال اعييتنى من شب الى دب اى من لدن شببت الى ان دببت على العصا كما قيل نهى رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم عن قيل وقال - ويقال من شب الى دب وقد مر فى باب الدال انه جعل بمنزلة الاسم بادخال من عليه والكان فى الاصل فعلا تشبيب غزل گفتن وهو ايضا شباب بالكسر نشاط الفرس وهو رفع يديه جميعا (ع ف ض ۲ ک ۲) تشبيب كذلك اشببته انا اى هيجته للنشاط - وكذلك اذا حرن يقال

مسلئب سحلب اسلغب الطائر سنبتة سطبة سنعبة سنهب سوبة سلحب شآب سحتب شب سلهب جل سنداب سرداب سنب سرعوب سرنديب امرأة سرهبة سهب سيسبان مساطب سقلبة سيب

برجب من شبابه وشبیبه عضاضه وعضیضه شَبَب بفتحتین سرگاو دشتی وہو الذی انتہی اسنانه
شبوب بالفتح کذلک یقال منه اشب الثور فہو مُشِبّ
ومشب بکسر المیم وفتح الشین ایضاً وقال ابو عبیدة
شبب الذی انتہی شباباً۔ ابو عمرو یقول مررت
برجال شببة ای شبان۔ شب نوعی از زاک۔ و
برافروختن آتش وحرب شبوب کذلک (ع
ف اض ۲) شبوب بالفتح انچه بوی آتش افروزند و
یقال ہذا شبوب الکذا ای یزید فیه ویقویه۔ یقال شعرہا
یشب لونہا ای یُظہرہ ویحسنه۔ ویقال للجمیل انه لمشبوب
شَجَب شجب بفتحتین اندوہگین شدن (ع
ک اف ۲) وہلاک شدن فہو شجب۔ شجوب ہلاک
شدن (ع ف اض ۲) وہلاک کردن لازم ومتعدی
اندوہگین کردن۔ ومشغول کردن غراب شاجب
سخت بانگ وشجبه شجاب ای سده لسداد مشجب
بالکسر دار چوب که جامه بروی اندازند شجوب
ستونہاے خانه شجب نام مردے وہو شجب
ابن یعرب بن قحطان۔
شحب شحوب۔ لاغر شدن (ع ف اض ۲)
ودیگرگون شدن وبضمہا لغة فیه حکاہا الفراء۔
شخب شخب۔ بالضم انچه بیک کشیدن لستان
فرو آید از شیر وقت دوشیدن وفی المثل شخب
فی الاناء وشخب فی الارض ای یصیب مرة ویخطی
مرة اخری شخب بالفتح مصدر منه (ع بفتحہا ض ۲)
شخوب بالضم بانگ شیر دوشیدن یقال آنہا
لاشخوب الاحالیل۔ وقولہم عروقه تشخب دماً ے
تنفجر۔ شخوب شخوبة بضم اولہما سرکوه شناخیب ج۔
شذب شذبة بفتحتین شاخہای پراگنده درخت
که آنرا ببرند شذب ج۔ یقال شذبته الشجرة خشاده
کردم جذع مشذب لغت منه وفرس مشذب اسپ
دراز خانه شوذب مثله شذب ابدن یقال شذب
عنه ای ذب۔ شاذب دور شونده از جاے خود
ویقال الشذب لمتاة یعنی بنداب شذب العروق
ظاہر العروق۔ اشذاب الکلاء وغیره بقایاه۔
شرب۔ شرب۔ بثلث لغات آشامیدن و
خوردن آب ومانند آن (ع ک اف ۲) وقرے
فشاربون شرب الہیم بثلث لغات قال ابو عبیدة
بالفتح للمصدر وبالضم والکسر للاسم تشراب خوردن شربة
یک خوردنی از آب جز آن ویک بار خوردن شرب
بالکسر ایضاً بہره آب وفی المثل آخرہا اقلہا شرباً واصله
فی سقی الابل۔ شرب بالفتح ایضاً جمع شارب مثل
صاحب وصحب ثم یجمع شرب علے شروب مشربة
بالکسر خنور آب وبالفتح یک مشت آب وبضم الراء
کذلک وآب خورد وفی الحدیث ملعون من اعاط
علی مشربة۔ مشارب آبخورہا شریب مثال فسیق
اینک شراب خوار مشرب جاے آب خوردن و
یکون ایضاً مصدراً۔ ماء شروب وشریب آب
نه شور ونه خوش شراب آشامیدنی وخوردنی
از مائعات شربة گوسپندان که آب خورده
باز گردانند ودر پے دیگرے درآید شریک
ہم آبخور نوکه ستوران ہرد وبیک نوبت آب
خورند وہو فعیل بمعنے مفاعل مثل ندیم واکیل ویقال
شرب مالی واکله اے اطعمه الناس۔ وظل مالی
یوکل ویشرب ای یرعی کیف یشاء وشربت
القربة ای جعلت فیہا ما واوطینا لیطیب طعمہا
وہی جدیدة۔ شربة بفتحات حوض ہاے
گرداگرد نخلستان شرب شربات ج۔ شارب
آب خورنده وسلت شوارب راه ہای آب
درحلق وحمار صخب الشوارب اے شدید النہیق وہو ایضاً
جمع شارب الغلام ویقال طرشارب الغلام وہما
شاربان۔ ویقال اشربت الابل حتی شربت و
اشربتنی مالم اشرب ای ادعیت علی مالم افعل۔
اشراب درخوردن رنگ درخورانیدن لازم و
متعد یقال اشرب الابیض حمرة ای علاه ذلک
فیه شربة من حمرة بالضم ای اشراب وعنده شربة
من ماء ای مقدار الری ومثله الحسوة والغرفة واللقمة
واشرب فی قلبه حبه اے خالطه ومنه قوله تعالیٰ
واشربوا فی قلوبہم العجل بکفرہم اراد حب العجل فحذف
المضاف واقام المضاف الیه مقامه۔ شاتة قومی
که بر جوی منسوب باشند که آب از وی خورند رجل
اکلة شربة مثال ہمزه بسیار خوار تشرب درخوردن
خوئی بجامه اشرباب گردن استیخ کردن در نگریستن
شرابیة مثل طمانینة اسم من اشراب شربة بتشدید الباء
موضع ویقال ما زال علی شربة واحدة ای علی امر
واحد۔ شربب بالضم موضعے وبالہاء ایضاً۔
شرجب شرعب۔ دراز شرعبت الادیم
ای قطعته طولا۔ شرعبی نوعے از جامہاے برد۔
شزب شزوب باریک شدن اسپ فرس
شازب خیل شزب ای ضوامر۔ مکان شازب
اے خشن قال ابن السکیت۔
شاسب۔ باریک خشک شاسف کذلک
شسیب کمان
شصب شصب۔ بالکسر سختی شصائب ج۔
وشصب الامر بالکسر اشتد عیش شاصب ای
شدید شصوب سخت شدن عیش (ع ف اض ۲)
ویقال اشصب الله عیشه شیصبان قبیله از پریان
شطب شطبة۔ شاخہای سبز تر شطب ج۔

وشطبت المرأة الجرید اذا شققته لتعمل منه الحصر قال
ابو عبید ثم تلقیه الشاطبة الی المنقیة - جاریة
شطبة اے طویلة شطیبة پارۂ از کوہان بدر از بریدہ
وکذلک ہی من الادیم و چوب بدر از بریدہ بجہت
کمان انشطاب رفتن آب طریق شاطب ای
مائل شطب السیف طرائقه التی فے متنه الواحدة
شطبة مثل صبرة وصبر وکذلک شطب السیف بفتحتین
سیف مشطب و ثوب مشطب ای فیه طریق شطیب کوہے
شعب شعب - قبیلۂ بزرگ و ہو ما تشعب من
قبائل العرب و العجم شعوب ج وہو ابو القبائل الذین
ینسبون الیه یجمعهم و یضمهم وحکی ابو عبید عن ابن
الکلبی الشعب اکبر من القبیلة ثم الفصیلة ثم العمارة
ثم البطن ثم الفخذ و شگاف و درز - و فراہم آوردن
درز و شگاف شعاب - کاسه در زمشعب بالکسر
آلہ آن کار شعوبیة گروہے کہ عرب را بر عجم تفضیل
نکنند شعب الرأس شانه الذی یضم قبائله و فی الراس
اربع قبائل - و یقال ہمان شعبان ای مثلان
شعب ایضاً جدا کردن از ہم و بہم پیوستن و ہو من الاضداد
قال الناس شعبهم اذا اجتمعوا بعد التفرق و تفرق شعبهم
اذا تفرقوا بعد الاجتماع و کوہے بہ یمن و آنرا ذو شعبین
خوانند شعبی نام مردے منسوب بالیشان و ہو
حسان بن عمرو الحمیری فمن کان منهم بالشام و فی الکوفة
یقال لهم شعبیون و من کان منهم بالسام یقال
لهم شعبانیون و من کان منهم بالیمن یقال لهم
آل ذی شعبین و من کان منهم بمصر و المغرب یقال
لهم الاشعوب تشعب انشعاب پراگندہ شدن
و اشعب الرجل ای مات او فارق فراقاً لا یرجع
شعیب نام پیغمبرے مرشعیب توشہ دان راویة
سطیحة مزادة کذلک تیس اشعب اذا کان
ما بین قرنیه بعیداً جداً اشعب ج شعب بالکسر راہ در
کوہ شعاب ج - و فی المثل شغلت شعابی جدوای
ای شغلت کثرة المؤنة عطائی و نشانی و درویش
بنی منقر شعب بالفتح راہ انشعاب شاخ شاخ
شدن راہ و درخت شعبة بالضم شاخ - و پیوند کاسه
و خنور یقال قصعة مشعبة ای شعب فی مواضع منها
شدد للکثرة و گروہی از ہر چیز شعب ج و شعب الفرس
ہو ما اشرف منه کالعنق و المنسج و آبراہ خرد و یقال
شعبة حافل ای ممتلئة سیلاً و جدائل یقال شعبتهم المنون
ای فرقتهم - شعوب بالفتح مرگ و ہی معرفة لا تدخلها
الالف و اللام شعبان نام ماہ شعبانات ج اشعب
نام مردے طماع یقال ہو اطمع من اشعب - شعبی
بالضم و بفتحتین موضعے شعبعب ایضاً موضعے و
شعب الامیر رسولاً ای ارسله -
شغب شغب - بالمعجمة برانگیختن فتنه و بناہے
(ع بفتحهما) و ہو شغب الجند و لا یقال التحریک و
شغبت علیهم و شغبت بهم و شغبتهم کله بمعنی و شغبت
علیهم بالکسر اشغب شغباً بالتحریک لغة فیه ضعیفة و
مشاغبة فهو شغاب مشغب شغب و شغب بالکسر کلها
نعت شغب بالتحریک نام زنے لا تنصرف فی المعرفة
شغرب شغربیة - پاے در پیچیدن در کشتی
یقال شغربته شغربة و اخذته بالشغربیة فصرعته -
شقب شقب - بالکسر شج و شگاف کوہ شقبة
شقاب بالکسر فیہا شقوب بالضم ج شقب بالفتح
و الکسر مکان مطمئن شوقب دراز -
شقحطب شقحطب - کبش شقحطب - ای ذو قرنین منکرین
شنب شنب - تیزی و خوشابی دندان
یقال امرأة شنباء قال الاصمعی الشنب الا
برد الفم و الاسنان -
شوب شوب - آمیختن (ع ف اض ۲)
شابه فهو مشوب - و یقال ما عنده شوب و لا روب
ای لا مرق و لا لبن - و فی المثل ہو یشوب
و یروب یضرب لمن یخلط فی القول و العمل شایب
نام آبی کہ بچیزے آمیختہ شود شائبة نام کوہے
بہ نجد شائبة آمیزش و آلودگی شوائب ج -
شهب شهب - بالضم سپیدی بر سیاہی غالب
آمدہ شہبة مصدر منہ (ع ک اف ۲) و اشتهب الراس
اے شاب - فرس اشهب سبز خنگ اشہیباب
اشہیباب مصدران منہ یقال منها اشهب الفرس
و اشهاب غرة شہباء و ہو ان یکون فی غرة الفرس
شعر یخالف البیاض و اشهاب الزرع اذا ہاج و
بقی فی خلاله شیء اخضر - یوم اشهب روز با باد و سرما
و لیلة شہباء کذلک کتیبة شہباء لبیاض الحدید
نصل اشهب الذی برد فذہب سوادہ یعنی زدودہ
شہاب بالکسر درخشش آتش و یقال ہو شہاب حرب اذا کان
ماضیاً فیہا شہب ج شہبان کذلک شہاب بالفتح اللبن
الضیاح یعنے شیر تنک آمیختہ شوہب خار پشت -
شهرب شهربة - مثل شهبرة گندہ پیر -
شیب شیب مشیب پیری (ع ف ا
ک) قال الاصمعی شیب ہو بیاض الشعر مشیب
دخول الرجل فی حد الشیب - اشیب سپید سر شاب
راسه شیباً و شیبة فهو اشیب علی غیر قیاس یقال
فی جاریة بکر باتت فلانة بلیلة شیباء بالاضافة
اذا اقتضت و باتت بلیلة حرة اذا لم تقتض و اشتعل
الراس شیباً نصب علی التمییز و قال الاخفش علی
المصدر لانه حین قال اشتعل الراس فکانه قال شاب
شیب جمع اشیب و ایضاً کوہای با برف
و آواز تیفوز شتر بوقت آب خوردن و قولهم شیب

شوب شهب شعب شغب شهرب شیب شغرب شقب شقحطب شنب

ثعاب کقولہم لسل لأول و موت مائت قال الکسائی شیبت الحزن رأسہ وبرأسہ وشیبہ الحزن و اشاب الحزن رأسہ وبرأسہ کلہا بمعنی۔ و اشاب الرجل ای شاب اولادہ شیبان حی از بکر دہما شیبانان شیبان ابن ثعلبۃ وشیبان بن ذہل شیبۃ نام مردے ومفتاح الکعبۃ فی ولدہ۔ شیبان و ملحان دو ماہ سرمای سخت زمستان و بکسر الشین والمیم ایضاً۔

شنخزب۔ کقنفذ دابہ است خرد از حشرات ارض

شنحزب۔ کجعفر درشت و سخت شنحازب مثلہ۔

شنخابۃ۔ کلمۃ عراقیۃ مہرہائے سفید مانند مروارید بازیور رہا کہ از لیف خرما و مہرہ سازند و قد تسمی الجاریۃ شنخابۃ بما علیہا من الخرز ولیس علے نباتہا شیئ۔

شہرب۔ دراز و اسمی ست۔

شبرخوب۔ کعصفور استخوان فقرات۔

شوسب۔ لزوم ومور و تقدم فی (شرح ب)

شصلب۔ کجعفر سخت قوی

شعصب۔ کجعفر شیخ فانی یقال شعصب الشیخ ای عسا۔

شعنبۃ۔ راست شدن شاخ ہش بیش پیچیدن آن بزسر او از جانب گوش انہ لمشعنب القرن ویکسر نونہ۔

شغربیۃ۔ پیچیدن کشتی گیر پاے خود بپاے حریف خود و انداختن او را۔

شغنوب۔ بالضم شاخ نازک تر الشغب مثلہ و اسمی ست و ابن شغب بالفتح شاعرے مرو تیس مشغنب و تکسر نونہ بمعنے المشغب۔

شقحب۔ کجعفر موضعے نزدیک دمشق۔

شکب۔ بالضم بخشش و پاداش شکابان بالضم خزارہ و آن دامی کہ کاہ آوران دران کاہ جمع کنند

احدبن اشکاب ممنوعا یعنے عن الصرف محدث۔

اشکرب۔ شہرے بجانب شرق اندلس۔

شلب۔ بالکسر شہرے بجانب غرب اندلس

شلنحب۔ کجعفر مرد گول۔

شنخوب۔ بالضم قلۂ کوہ شنخوبۃ شنخاب بالکسر مثلہ و فرع الکاہل وہو مہرۂ پشت شنخب دراز۔

شنزب۔ کجعفر سخت قوی شنزوب بالضم موضعی

شنظب۔ بالضم والمعجمۃ موضعے در دشت و مرد دراز بالا خوبصورت و کل جرف فیہ مار۔

شنعب۔ اسمی ست شنعاب بالکسر مرد دراز۔

شنغاب۔ مثل شعاب تیز رسن باد شاخہای دراز باریک شنغب و شنغوب مثلہ و الشنغب الطویل من الحیوان و الشنغوب عرق طویل من الارض دقیق

شنقب۔ کقنفذ در شنغاب بالکسر نوعی از پرندہ

شہجبۃ۔ اختلاط امر تشہب الامر دخل بعضہ فی بعض

فصل الصاد

صاب صوابۃ۔ بیضۂ شپش صواب ج۔ صئبان بالکسر کذلک یقال صئب رأسہ واصئب رأسہ رشک ناک شد وصئب الرجل اذا اکثر من شرب الماء فہو رجل مصاب بالکسرہ علے مفعل۔

صبب صب۔ ریختن آب (رع ق اص) انصباب ریختہ شدن وتصبب الماء من الجبل ای تحدر منہ وصب زیزان وہو کقولک ما و غور وسیل صب عاشق صبب بفتحتین مصدر منہ صبابۃ گرمی و سوزش عشق و تنگدلی از عشق صبابۃ بالضم باقی آب در خور تصابت الماء اذا شربت صبابتہ۔ صبۃ بالضم قطعۃ من خیل و صرمۃ من ابل۔ و ایضاً من المعز ما بین العشرۃ الی الاربعین

و باقی آب خور و پارۂ از ہر چیز یقال مضت صبۃ من اللیل ای طائفۃ منہ و فی الحدیث الشعوبی فیہا اساود صبا یضرب بعضکم رقاب بعض صبیب آب برگ کنجد و یقال عصارۃ ورق الحنا و خون و آب عصفر صبب بفتحتین نشیب زمین اصباب ج تصبصب الشیئ ای امحق و ذہب خمس صبصاب مثل بصباص

صحب صحبۃ۔ بالضم صحابۃ یاران دیار نمودن (رع ک اف ۲) ہما فی الاصل مصدران۔ صاحب یار و جمعہ صحب بالفتح مثل راکب و رکب و صحبۃ مثل فارہ و فرہۃ وصحاب مثل جائع و جیاع وصحبان مثل شاب و شبان اصحاب جمع صحب مثل فرخ و افراخ وجمع الاصحاب اصاحیب۔ ویقال فی النداء یا صاح مرخماً معناہ یا صاحبی لا یجوز ترخیم المضاف الا فی ہذا وحدہ سمع منہم ہذا مرخماً و اصحبتہ ای جعلت لہ صاحباً۔ واستصحبۃ الکتاب فی غیرہ وکل شیئ لازم شیئاً فقد استصحبہ واصطحب القوم صحب بعضہم بعضاً و اصلہ اصتحب و تاء الافتعال تتغیر عند الصاد مثل ہذا و عند الضاد مثل اضطرب و الطاء مثل اطلب و الظاء مثل اظلم و الدال مثل ادعی و الذال مثل اذخر و الزاء مثل ازدجر لان التاء لان مخرجہا ظلم توافق ہذہ الحروف لشدۃ مخارجہا فابدل منہا ما یوافقہا لیخف علے اللسان و یعذب للفظ۔ واصحب البعیر والدابۃ اذا انقاد بعد صعوبۃ واصحب الرجل اذا بلغ ابنہ واصحبت الزق اذا ترکت صوفہ وشعرہ علیہ فہو زق مصحب والحمیت ما لیس علیہ الشعر۔ واصحب الماء ای علاہ الطحلب وحمار اصحب ای اصحر یضرب لونہ الی الحمرۃ۔

صخب صخب۔ بفتحتین بانگ و فریاد (رع ک اف ۲) صخاب لغت منہ صخبان مثلہ و اصطخب افتعل منہ وما صخب الآدمی اذا کان لہ صوت

ضرب صرب - شیر ترش بالسکون و الحرکة یقال جاءنا بصربة تزوی الوجه - و هو ایضاً جمع اجمة من الطلح واحده صربة - و هی ایضاً شیء مثل راس السنور و فیها شیء کالغراء و الدبن یمضغ و یوکل مصرب بالکسر خنور که شیر در وی نهند یقال صربت اللبن فی الوطب و اصطربته اذا جمعته فیه شیئاً فشیئاً فترکه لیحمض - و صرب بوله ای حقنه منه قولهم للبحیرة صربی علی فعلی لانهم کانوا لا یحلبونها الا للضیف فیجتمع اللبن فی ضرعها و صرب الصبی و هو اذا احتبس بطنه فیمکث یوما لا یحدث و ذلک اذا اراد ان یسمن -

صعب صعب - تند نقیض ذلول امرأة صعبة لهناء صعبات بالتسکین - مصعب کشن - و نام مردے هم و هما مصعبان مصعب بن الزبیر و ابنه عیسی بن مصعب و مصعب بن عمیر صاحب لواء رسول الله علیه السلام - صعوبة دشواری (ع ابضهما) و اصعبت الامر وجدته صعباً - و اصعبت الجمل اذا ترکته حتی صار صعباً و استصعب علیه الامر ای صعب

صعنب صعنب - خرد سر یقال صعنب الثرید اذا رفع وسطها و فوتر راسها -

صقب صقبت - دارزه - بالکسر ای قربت و فی الحدیث الجار احق بصقبه - و اصقبه فصقبت ای قربه فقرب صنیب بالسکون ستون میان خانه صقوب ج وزدن بر چیزے خشک صلب (ع ف اک ۲) دو راز هر چیزے صاقب نام کوهی

صقعب صقعب - دراز -

صلب صلب - درشت و سخت و استخوان پشت و زمین پست درشت صلبة بالکسر و فتح الثانی و بفتحتین ج مثال قلب و قلبة و موضع یقال حسب صلب بفتحتین صلیب سخت - و چوبش استخوان و چلیپای ترسایان - و ستاره چهارگانه سپس نسر واقع صلابة سخت شدن (ع بضمها) و صلبته انا - و صلب الرطب اذا بلغ الیبس فهو مصلب - و صلبی ای مسنون - اصطلاب و غن بیرون کردن از استخوان صلب بر دار کردن تصلیب منه شدد للمبالغة (ع ف اض ۲) قوله تعالی و لاصلبنکم فی جذوع النخل - ثوب مصلب جامه بانقش چلیپا صالب تب گرم خلاف نافض و صلبت علیه حماه تصلب بالکسر اے دامت و اشتد فهو مصلوب علیه صلبی ختر استوار و الیاء للالحاق صلباة مونث -

صنب صناب - بالکسر نوعی از رنگ خبابی هو الفرس الذی خالط شقرته شعرة بیضاء یعنی اسب گلگون که با موهای سپید آمیخته باشد -

صوب صوب - فرود آمدن باران صیب ابر باران صابه اے نزل تصوب کذلک و صوبت الفرس اذا ارسلته فی الجری - و یقال صابه المطر ای مطره - و صاب السهم یصوب صیبوبة ای قصد و لم یجر - و صاب السهم القرطاس یصیبه صیبا لغة فی اصابه - و فی المثل مع الخواطی سهم صائب و یقال وعنی و علی خطائی و صوبی ای صوابی - صواب راست نقیض خطاء و اصابه ای وجده و اصابته مصیبة فهو مصاب - و اصاب فی قوله - و اصاب القرطاس اصابة و مصابا - و یقال فی عقله صابة ای طرف من الجنون تصویب راست گوئی داشتن و استصوب فعله استصاب بمعنی - و صوب رأسه ای خفضه صوبة خرمادن و یقال دخلت علیه فاذا الدنانیر صوبة بین یدیه ای مثالة مصبیة تعزیت و تخنی و اندوه رسنده بکسی مصائب ج مصوبة کذلک - و اجمعت العرب علی همز المصائب و اصله الواو و کانهم شبهوا الاصلی بالزائد و یجمع ایضاً علی مصاوب و هو الاصل و م صیاب ای خیار - و هم فی صیابة قومهم و صوابة قومه ای فی صمیمهم و صیابة ایضاً گزیدگان و گزیده از هر چیز صاب عصارة شجر مر - و یقال للشدة اذا نزلت صابت بقر ای صارت الشدة فی قرارها -

صهب صهبة - ای شقرة فی شعر الراس صهوبة کذلک اصهب لغت منه - و یقال للابل الذی یخالط بیاضه حمرة و ان یحمر اعلی الوبر و یبیض اجوافه جمل صهابی ای اصهب اللون هو منسوب الی صهاب اسم فحل و موضع صهباء حی قال الاصمعی یقال للاعداء صهب السبال و سود الاکباد و ان لم یکونوا کذلک و یقال صلة الروم صهبی بالضم نام اسپے و صهیب الرومی من الصحابة رضی الله تعالی عنهم

صرحبة بهشت و سکے

اصطبة - بالضم و تشدید الباء آنچه که از کتان هفتند مصطبة بکسر المیم چیزی که مثل دکان برائے نشستن بندند

صعرور - کعصفور کوتاه سر از مردم و جز آن -

صغاب - بالضم شک مصغبه گرسنگی -

صقلب - کجعفر شهرے بصقلیة صقلاب بالکسر بسیار خوار و سپید و سرخ و سر سخت و شتر بسیار خوار صقالبة گروهے از مردم متاخم بلادهم بلاد الخزر زمین بلغر و قسطنطنیه

صلقاب - بالکسر کسے که بعضے دندانهاے خود را به بعضے دیگر تیز کند -

صنخاب - بالکسر شتر فربه -

صنعة - شتر ماده سخت -

صیاب صیابة - بضمها و یخففان خالص و محض

ضرب صهب صعب صنب صوب صرحبة اصطبة صعنب صعرور صقب صغاب صقلب صقعب صلقاب صلب صنخاب صنعة صیاب

واصل ہر برگزیدہ از چیزی صیابۃ سردار صیب سیدن
(ع ف اک۲) وسہم صیوب ای مصیب مُصیب گلکتبج

فصل الضاد

ضبب

ضبب ضَبّ۔ سوسمار و بر زمین چسپیدن و
ہذا المعنی اصل فیہ۔ واحدہا صبۃ ضباب ضب ج۔
وفی المثل اعق من ضب یقال اخدع من ضب۔
وضبۃ ایضاً نام مردی۔ وآہن مسمار در ضبیب
روان شدن آب و خون اضباب متعد منہ و فلان
یضب ناقۃ ای یحلبہا بخمس اصابع و یقال لا افعلہ
حتی یحن الضب فی اثر الابل الصادرۃ۔ ولا افعلہ حتی
یرد الضب لانہ لا یشرب ماء وضبت البلد و اضب
ای کثرت ضبابہ وارض ضبۃ کثرت منہ وہذا احد
ما جاء علی اصلہ۔ و یقال وقعنا فی مضاب منکرۃ
وہی قطع من الارض کثیرۃ الضباب واحدہا مضبۃ
مضبب آنکہ در سوراخ سوسمار آب ریزد تا بیرون
آرد ضب ایضاً کینہ یقال اضب فلان علی غل
فی قلبہ ای اضمرہ۔ واضب علی ما فی نفسہ اذا اسکت
مثل ضبا واضب الی تکلم بہ واماس سیل شتر و
یقال منہ ضب البعیر یضب بالفتح بعیر اضب وناقۃ
ضباء و بیماری در لب کہ خون رود از وی و منہ
یقال ضبت لثتہ دما اذا سالت واضبتہا انا
واضبوا علیہ اذا اکثروا علیہ۔ وجاء فلان تضب
لثاتہ بالکسر اذا اشتد حرصہ علی الشیء قال ابو عبیدۃ
وہو قلب تبض ای تسیل و تقطر۔ ضب ایضاً
شگوفہ لخر باضباب ج و آگندہ و پرگوشت شدن
بغل و تضبب الصبی ای سمن وانفتقت
اباطہ وقصر عنقہ۔ رجل ضباضب بالضم مرد کوتاہ
بالا فربہ ضبیبۃ مسکہ و آنچہ از وی سازند بجہت خوردنی
کودک خرد و یقال ضبوا لضیفکم و رجل خب ضب مرد
گربز بر کار ضبابۃ میغ ضباب ج۔ یقال منہ اضب یومنا

ضرب

ضرب ضَرْب۔ زدن (ع ف اک ۲) و مثل
آوردن قولہ تعالی وضرب اللہ مثلاً ای وصف
و بیّن و باران سبک۔ و مرد سبک گوشت و گونہ
و نیک ای ہر چیز۔ و تیز رفتن و یقال ضرب فی الماء ای
سبح فیہ۔ وضرب علی اذنہ ای انامہ قال اللہ تعالی
فضربنا علی آذانہم ای انمناہم۔ و یقال درہم ضرب
وصف بالمصدر ای مضروب کقولہ ماء غور و رفتن
در زمین بطلب روزی قولہ تعالی واذا ضربتم فی الارض
مضرب بفتح الراء کذلک۔ ضراب جستن گشن بر ماده
ضربان جستن رگ۔ و جراحت پر شدن از ریم و یقال
ضرب علی یدہ اذا حجر علیہ طیر ضوارب التی تطلب
الرزق۔ و یقال ضرب البعیر فی جہازہ ای نفر و
ضربت فیہ فلانۃ بعرق ذی اشب ای التباس ضرب
بفتحتین عسل سطبر سپید ندکر و یونث واستضرب العسل
صار ضربا وہذا کقولہم استنوق الجمل واستیس العنز بمعنی
التحول من حال الی حال۔ و یقال اتت الناقۃ علی
مضربہا بالکسر الراء ای الوقت الذی ضربہا الفحل فیہ ضرابا
جعلوا الزمان کالمکان فیہ۔ و یقال ما لفلان مضرب
عسلۃ وما اعرف لہ مضرب عسلۃ ای من النسب والمال
والعرق۔ مضرب السیف زخم گاہ شمشیر وکذلک مضربۃ
السیف۔ مضرب ایضاً استخوان با مغز مضراب
زخمہ رباب۔ و مرد سخت زنندہ ضارب زنندہ و رونده
و جائی درخت ناک۔ و ناقۃ لگد زنندہ بوقت دوشیدن
و شب کہ تاریکی او ہمہ اطراف پر شود۔ و زنندہ
تیر قداح۔ ضریب قداح زنندہ ضرباء ج۔ والضریب
ایضاً النافس۔ والصقیع تقول منہ ضربت الارض
کما تقول طلت من الطل و ضریب الشیء مثلہ و شکلہ ضرائب
ای اشکال ضریب الشول لبن یحلب بعضہ علی بعض
ضریبۃ طبیعت۔ و خو یقال فلان کریم الضریبۃ ولئیم
الضریبۃ۔ وکذلک تقول فی النحیتۃ والسلیقۃ
والنحیزۃ والتوس والسوس والعزیزۃ والنحاس والخیم
و مرد غلام و دخل سرای ارز و خراج و مانند آن۔ و زدہ
شدہ بہ شمشیر وانما دخلتہ الہاء وان کان بمعنی مفعول لانہ
صار فی عداد الاسماء کالنطیحۃ والاکیلۃ ضریبۃ ایضاً
پلیتہ دستہ کردہ از پشم و با عندہ کہ بر ریسند ضرائب ج
اضراب مقیم بودن بر یک جای و سر فرو افگندن حیۃ
مضرب ای مطرق ساکنۃ لا تتحرک و برگشتن از کسی
یقال اضرب عنہ ای اعرض عنہ و بر افگندن گشن را
بر مادہ تضریب بر غلانیدن وضرب النجاد المضربۃ
اذا خاطہا۔ وضاربہ ای جالدہ۔ و تضاربا واضطربا
بمعنی۔ والموج یضطرب ای یضرب بعضہ بعضاً۔ اضطراب جنبیدن
واضطرب امرہ ای اختل۔ وہذا حدیث مضطرب
السند۔ مضلتہ انبازی کردن دو کس بمال و تن

ضغب

ضغب ضغاب۔ بالضم ضغب آواز
خرگوش (ع بفتحہما) امراۃ ضغبۃ ای مولعۃ تحب
الضغابیس وہی صغار القثاء۔

ضوب

ضوب ضوبان۔ بالضم شتر قوی ضخم واحدہ
وجمعہ سواء

ضہب

ضہب تحمیم تضہب۔ بریان نیم پختہ تضہیب
بر آتش داشتن کمان و نیزہ وقت راست کردن۔

ضئب

ضئب۔ بالکسر دابہ از دواب دریائی یا دانہ مروارید
ضئوبان شتر فربہ و سخت ضیاب آنکہ در کارہا در آید
یا آن تصحیف ضیان است۔

ضنب

ضنب۔ بہ الارض زد (ع ف اک۲) وضنب
بالشیء قبض علیہ۔

ضیب

ضیب۔ بالفتح لغۃ فی الضنب بالکسر ضموراً۔

فصل الطاء

طب ـ طبب پزشک اطبۃ المباح یقال لقد طبیت بالکسر وما کنت طبیبا ـ متطبب علم طب خواننده ـ وبرکار دارنده طب ثلث لغات پزشکی و کل حاذق عند العرب طبیب ـ ویقال فلان تستطب لوجعه ای یستوصف الدواء ایہا یصلح لدائہ ـ طب بالکسر ایضاً جادوئی کردن یقال منہ طب الرجل فهو مطبوب ای مسحور ویقال ماذاک بطبی اے بدہری وعادتی ـ طب بالفتح وانا فحل طب ای ماہر بالضراب ـ طبابة دوال کہ درزہاے مشک بوی گیرند ودوزند طباب ج ـ یقال منہ طبب السقاء اطبہ بالضم وطبتہ شدد للکثرة ونورد بردریک طبۃ کذلک و ایضاً جامہ پیش کشادہ درازدامن طبب بالکسر ج وکذلک الطبب وہی شعاع الشمس ای الطرائق التی ترىٰ فیہا اذا طلعت تطبیب آویختن مشک اندر خانہ ودوغ زدن طبطبۃ آواز آب یقال منہ تطبطب الماء وطبطاب تختہ گوئی بازی ـ

طحرب ـ طحربۃ ثلث لغات لتہ پارہ وابرپارہ یقال ماعلیہ طحربۃ ـ وما فی السماء طحربۃ اے شئ من غیم ـ

طحلب ـ طحلب ـ بالضم وضم اللام وفتحہا جغتر لادہ ومنہ یقال طحلب الماء وعین مطحلبۃ ـ

طرب ـ طرب بفتحتین سبکی نشاط شادی (ع ک ا ف ۲) واطربہ غیرہ وطربہ ایضاً ابل طراب تنزع الی اوطانہا ـ ومطارب طرق متفرقۃ واحدہا مطربۃ ومطرب ـ تطریب کشیدن وبلند کردن آواز طرب السحالب بالمغرىٰ اوازدادو تسیر دوشیدن مادہ بزان راطرب بالضم وتشدید الباء پستان درازطرطبہ زن دراز پستان قال ابوزید یقال للرجل بہزامنہ دیندین وطرطبین ـ

طلب ـ طلب بفتحتین جستن (ع ع ف ا ض ۲) اطلاب کذلک علیٰ افتعال ومنہ عبد المطلب ـ طلبۃ جویندگان ومنہ طلبۃ العلم مطالبۃ بازجست کردن تطلب بیاپی جستن طلبۃ بکسر اللام خواستہ اطلاب محتاج طلب گردانیدن وادن جستہ جوینده را وہو من الاضداد ـ اطلب الماء اذا بعد ولم ینل الابطلب یقال منہ ماء مطلب وکلاء مطلب وغیرہ مطلوب جستہ شدہ ـ ونام موضعے ـ

طنب ـ طنب بضمتین طناب خیمہ وجزآن اطناب ج ـ خباء مطنب ورواق مطنب بطناب استوار کردہ طنب ایضاً بیخ درخت وپے مطنب گردن وکتف طنب بفتحتین کثرے نیزہ وطنب بالمکان اقام بہ ـ وطنب الفرس ای طال متنہ واطنب فی الکلام ای بالغ فیہ ـ اطنابۃ سائبان ودوال کہ برقبضہ ہاے کمان بندند ابن الاطنابۃ نام شاعری واطنبت الابل ای تبع بعضہا بعضاً فی السیر واطنب الریح اذا شتدت فی غبار ـ

طیب ـ طیّب پاک وحلال خلاف خبیث طیبۃ بالکسر تطیاب مصدر منہ (ع ف اک ۲) اطابہ وطیبہ غیرہ ـ واستطابہ ای وجدہ طیباً استطابۃ پاکی جستن وپاک یافتن یقال ما اطیبہ ما اطیبہ مقلوب ـ وفعلت ذاک بطیب نفسی وبطیبۃ نفسی اذا لم یکرہک احد علیہ ـ وتقول مابہ من الطیب ای العطر ولا تقل من الطیبۃ ـ واطعمنا فلان من اطائبہ ولا تقل من مطائبہ ـ طیب ایضاً جوبی جوش طیبان الاکل والجماع مطایبۃ خوش منشی کردن باہم طاب بوی خوش طابۃ خمر وخرما یقال لہ رطب بن طاب عرق بن طاب ـ شئ طیاب بالضم والتشدید طیب جداً ـ شراب مطیبۃ للنفس ای النفس تطیب اذا شربتہ ـ طوبیٰ فعلیٰ من الطیب قلبوا الیاء واوا للضمۃ ما قبلہا یقال طوبیٰ لک وطوباک بالاضافۃ قال یعقوب ولا تقل طوبیک بالیاء وطوبیٰ نام درختے در بہشت سبی طیبۃ بکسر الطاء وفتح الیاء صحیح السباء لم یکن عن غدر ولا نقض عہد طیبۃ علیٰ وزن شیبۃ نام مدینۂ رسول علیہ السلام طوب خشت پختہ بلغت اہل مصر ویقال طبت بہ نفساً اے طابت بہ نفسی ـ

طحاب ـ بالکسر موضعے ولہ یوم معروف ـ وما علیہ طحربۃ ای شئ کما تقدم فی الحاء والقاف وزادوا ہہنا طحربۃ بالضم ـ

طرعب ـ دراز بدراز ہی زشت ـ

مطاکسب ـ آبہاے جہندہ ـ

مابہ من **الطعب** ـ شی ای مابہ من اللذۃ والطیب

طغربۃ ـ فسوس دلاغ ـ

طعبتۃ ـ عدو فی تعسف ـ

طعشب ـ کجعفر نام مردے ـ

طوغاب ـ بالضم نام شہری دربار زن روم ـ

مطلحب ـ بردن ومعنے مسلحب ـ

طہب ـ بفتحتین من اسماء درختہاے کوچک

طہلبۃ ـ الدباب فی الارض ـ بعیر طہبنی اشتر سخت

فصل الظاء

ظاب ـ ظاب ـ بالہمز سلف مرد یقال ہو ظابہ وظامہ مظاءبتہ ومظارمتہ دوخواہر رادوکس خواستن یقال منہ ظاءبنی فلان اے تزوج اخت زوجتی ظاب ایضاً بانگ وفریاد ـ

طبطب ویقال مابہ طبطاب کما یقال مابہ

طبب ـ طلب
طحاب
طنب ـ طحربۃ
طرعب
مطاکسب
الطعب
طغربۃ
طعبتۃ
طعشب
طحرب ـ طوغاب
طیب ـ مطلحب
طہب
طحلب ـ طہلبۃ
طرب
ظاب
طبطب

قلبتہ اے شئی من وجع - وظبا ظب الغنم لبا لبہا وہی اصواتہا وجلبتہا -

ظرب - ظرب - پشتہ بکسر الراء و ظراب ج و نام مردی اظراب بیخہائی دندان ظربان مثال قطران جانوری چون گربہ کہ بوی گندہ دارد و فی المثل فسا بیننا الظربان اذا انقاطع القوم - وجمعہا ظرابی بالکسر وربما جمع علی ظرابی کانہ جمع ظرباء - رجل ظرب مثال عتل مرد کوتاہ پر گوشت -

ظنب - ظنبوب - استخوان خشک ساق -

ظاب - سخن و آمیزش آواز با آوازہاے بزکوہے نر وقت گشنی -

فصل العین

عبب - عب - پر دہان خوردن آب و فی الحدیث الکباد من العب - والحمام یشرب الماء عبا کما تعب الدواب و قولہم لا عباب مثل قطام ای لا تعب فی الماء وللہ العبۃ من الماء عباب بالضم پریی آب و بسیاری آن و برآمدن آن عبب بضمتین آبہای مندفق یعنی جہجہان -

عبعب - عبعب - جامۂ صوف - و رنگ یعنے تلکہ کوہی - و تازگی جوانی و عب الثبت ای طال عبعاب بالضم مرد دراز و فیہ عبیۃ بالضم والکسر ای کبر تجبر منہ عبیۃ الجاہلیۃ ای نخوتہا - عبیۃ - شیر عرفظ و عصارۂ تر یعبوب اسپ بسیار رو و جوئی کہ آب در وے تیز رود -

عتب - عتب - معتب - خشم گرفتن یقال عتب علیہ اے وجد علیہ (ع ف اض ۲ و ک ۲) معتبۃ بفتح التاء و کسرہا خشم عتاب بالکسر ناز کردن - و خشمگینی پیدا کردن تعاتل بینہم اعتوبۃ یتعاتبون بہا و اعتبنی فلان ای عاد الی مسرتی راجعا عن الاساءۃ والاسم العتبی و فی المثل لک العتبی بان لا رضیت ہذا اذا لم ترد الاعتاب یقول اعتبک بخلاف ما تہوی - واعتب و استعتب بمعنی و یقال ایضا استعتبتہ فاعتبنی ای استرضیتہ فارضانی عتب پدرجی از زمین اعتتاب برگشتن از چیزے اعتتب الطریق اذا ترکت سہلہ واخذت فی وعرہ و اعتتب ای قصد عتب بالتحریک پایہ نردبان، و کل مرقاۃ منہ عتبۃ والجمع عتب و عتبات عتبۃ ایضا پاتنہ در والجمع عتب - وحمل فلان علی عتبۃ ای امر کریہ من البلاء - ویقال ما فی ہذا الامر رتب ولا عتب ای شدۃ عتب ایضا میان انگشت وسطی و بنصر عتبان رفتن شتر بر سہ پای - و بر یک پاے جستن مردم - (ع ع ف اض ۲ و ک ۲) عتبان بکسر العین مع السکون نام مردے -

عثلب - لوئی معثلب - ای مہدوم - وامر معثلب ای دالم یحکم - وعثلب الرجل زندہ اذا لم یدر ایوری ہذا العود ام لا یعنی اخذہ من شجر مجہول -

عجب - عجیب - کار شگفت عجاب کذلک عجاب بالتشدید ابلغ منہ اعجوبۃ کذلک - و قولہم عجب عاجب کقولہم لیل لائل یوکد بہ - تعاجیب شگفتہا لا واحد لہا من لفظہا - ولا یجمع عجب و عجیب و یقال جمع عجیب عجائب مثل افیل و افائل و تبیع و تبائع - و قولہم اعاجیب کانہ جمع اعجوبۃ مثل احدوثۃ و احادیث یقال عجبت من کذا و تعجبت و استعجبت منہ بمعنی و عجبت غیری - واعجبنی ہذا الشئی بحسنہ واعجب فلان بنفسہ فہو معجب برائہ و بنفسہ والاسم العجب بالضم یعنی خویشتن بینی و قولہم ما اعجبہ برائہ شاذ لا یقاس علیہ عجب بالفتح والسکون بن دم و پایان ریگ عجوب ج -

عدب - عداب - بالفتح ریگ تنک عدابۃ با مچہ عدابۃ بالضم نام معروفے از اوس -

عذب - عذب - آب پاکیزہ عذوبۃ مصدر منہ (ع ع بضمہا) اعذبان آب دہان و خمر و استعذاب القوم ماءہم اذا استقوہ عذبا - ویستعذب لفلان من بئر کذا اے لیستقی لہ - واستعذبہ ای عدہ عذبا - عذبۃ اللسان تیزی زبان عذبۃ السوط جابق تازیانہ عذبۃ المیزان الخیط الذی یرفع بہ - عذبۃ الشجر غصنہ - عذبۃ ایضا خاشاک و ماء ذو عذب کثیر القذی - ویقال اعذب حوضک اے انزع ما فیہ من القذے - واعذبتہ عن الامر اذا منعتہ عنہ واعذب نفسک عن کذا اے اطلقہا عنہ - عذوب ستور ایستادہ کہ آب و علف نخورد و عاذب کذلک - عذاب شکنجہ تعذیب شکنجہ کردن عذیب نام آبے مر بنی تمیم را عاذب جائے عذبی مرد کریم خلق -

عرب - عرب - مردم تازی شہر باش عربی منسوب الیہم بین العروبۃ - اعراب تازیان بیابان باش وہم سکان البادیۃ خاصۃ اعاریب کذلک والنسبۃ الیہم اعرابی ولا واحد لہ - ولیس الاعراب جمعا لعرب کما کان الانباط جمعا لنبط وانما العرب اسم جنس و العرب العاربۃ ہم الخلص منہم واخذ من لفظہ فاکد بہ کلیل لائل وربما قالوا العرب العرباء - تعرب خویشتن بعرب مانند کردن و تعرب بعد ہجرتہ ای صار اعرابیا - والعرب المستعربۃ ہم الذین لیسوا بخلص وکذلک المتعربۃ - عربیۃ لغت تازی یعرب بن قحطان مردے کہ زبان تازی از بیرون آورد و ہو ابو الیمن کلہم - عرب و عرب بالضم و سکون ۲ و بفتحتین بمعنی مثل عجم و عجم - عریب تصغیر عرب - عروبۃ تازی

عدب
ب - عذب
ظنب
ظاب
عبب
عثلب
عرب
عجب
عبعب
عتب

زبان شدن (ع ع بفتحہا) واعرب کلامہ اذا لم یلحن
فی الاعراب اعرب بحجتہ ای افصح بہا ولم یتق احدا
وفی الحدیث الثیب تعرب عن نفسہا ای تفصح
معرب خداوندا سپان تازی - واسپی کہ بد اصل
نباشد معربۃ مونثہ - واعراب الرجل ای دلدلہ
ولد عربی اللون - ابل عراب خیل عراب شتران
واسپان تازی خلاف البخاتی والبرازین - واعرب
ای تکلم بالفحش والاسم العرابۃ بالکسر واعرب سقی القوم
اذا کان مرۃ غبا ومرۃ خمسا ثم قام علی وجہ واحد
وعرب علیہ فعلہ ای قبح - وفی الحدیث عربوا علیہ
ردوا علیہ بالانکار - وعرب منطقہ ای ہذبہ من اللحن
وعربت عن القوم ای تکلمت عنہم تعریب بدن
شاخہائے خرما وہو التشذیب وسخن عجمی را عربی کردن
یقال عربتہ العرب واعربتہ ایضا - عربۃ بفتحتین جوئے
کہ دروی آب تیز رود - دہن عرب ایضا تباہ
شدن معدہ (ع ع گ ف ۲) یقال عربت معدتہ
فہی عربۃ وتازہ شدن جراحت ریش وتیان بالدار
عریب ای احد - عروب زن شوئی دوست
عرب بفتحتین ج - قولہ تعالی عربا اترابا یوم العروبۃ
روز آدینہ وابن ابی العروبۃ بالالف واللام
عرابۃ نام مردے از انصار عرب بالکسر والسکون
گیاہ خشک -

عرتب - عرتبۃ - تیزی بینی مثل عرتمۃ -

عرطب - عرطبۃ - نوعے از رود جامہا و
یقال ہو الطبل

عرقب - عرقوب - بالضم پاشنہ عرقوب الدابۃ
پی پائے ستور قال الاصمعی کل ذی اربع عرقوباہ
فی رجلیہ ورکبتاہ فی یدیہ وعرقبت الدابۃ ای
قطعت عرقوبہا - وعرقوب ایضا من الوادی

موضع فیہ انحناء شدید قال الفراء یقال ما اکثر عراقیب
ہذا الجبل وہی الطرق الضیقۃ فی متنہ تعرقبت اذا
اخذت فی تلک الطرق - عرقوب امقطا ساقہا -
وعراقیب الامور عراقیلہا عضاعہا وصعابہا -
عرقوب ایضا نام مردے از عمالقہ ضرب بہ المثل
فی الخلف ویقال مواعید عرقوب وذلک انہ اتاہ
اخ لہ یسالہ شیئا فقال عرقوب اذا اطلع نخلی فلما اطلع
قال اذا ابلح فلما ابلح قال اذا ازہی فلما ازہی قال
اذا ارطب فلما ارطب قال اذا صار تمرا فلما صار تمرا
جدہ من اللیل ولم یعطہ شیئا -

عزب - عزب - بفتحتین مرد بے زن عزبۃ
زن بے شوی عزاب بالضم جمعہا - عزوبۃ وعزبۃ
بالضم فیہما بی زنے وبے شوئی یقال تعزب فلان ثم
تاہل ودور شدن (ع ع ف اض و ک ۲) یقال عزب عنی
فلان ای بعد وغاب ودور رفتن ستور در چراگاہ یقال
عزبت الابل ای بعدت فی المرعی لا تروح - اعزاب
دور گردانیدن یقال اعزبہ اللہ واعزب القوم اے
عزبت ابلہم فی المرعی فہم معزبون - معزابۃ بالکسر دور
برندہ ستوران خود را از مردم - وبسیار عزب باشندہ
عازب آب وگیاہ دور دست واعزبناہ ای اصبناہ
ابل عزیب جمع عازب وہو الذی لا یروح علی الحی مثال غاز
وغزی - سوام معزب بالتشدید اذا عزب بہ عن الدار
وفی الحدیث من قرأ القرآن فی اربعین لیلۃ
فقد عزب اے بعد عہدہ بما ابتداہ منہ
وعزب طہر المراۃ اذ اغاب عنہا زوجہا -
وعزبت الارض اے لم یکن بہا احد مخصبۃ
کانت او مجدبۃ -

عسب - عسیب - شاخ خرما کہ برگ بنا ورد
باشد وہو فویق الکرب وما نبت علیہ الخوص فہو سعف -
عسیب الذنب بن دم وعسیب الضاً نام مردے
عسب بکرایہ دادن فحل جہت گشنی (ع ع ف اک ۲)
یقال عسب فحلہ ای اکراہ وبر جستن فحل بر مادہ عسب
ایضا آب گشن واستعسب الفرس ای استودق
یعسوب امیر زنبوران ومنہ قیل للسید کذلک ونوعی
از پرندگان بزرگ تر از ملخ الیاء فیہ زائدۃ لانہ
لیس فی کلامہم فعلول غیر صعفوق -

عشب - عشب - گیاہ تر یلد عاشب گیاہ ناک
وبعیر عاشب یرعی العشب - اعشاب گیاہ ناک
شدن یقال اعشبت الارض ای انبتت العشب و
بگیاہ رسیدن یقال اعشب القوم ای اصابوا عشبا
ارض معشبۃ عشیبۃ ومکان عشیب بین العشابۃ
واعشوشبت الارض ای کثر عشبہا وہو للمبالغۃ
کقولک خشن واخشوشن - وارض فیہا تعاشیب
ای فیہا عشب لا واحد لہا عشبۃ بالتحریک شتر
کلان سال عشمۃ کذلک - یقال سالتہ فاعشبنی اے
اعطانی ناقۃ مسنۃ ویقال شیخ عشبۃ وعجوز عشبۃ اے
ہم ہتہ - وعیال عشب ای لیس فیہم صغیر -

عصب - عصبۃ - بفتحتین پے عصب
اعصاب ج - وپسران وخویشان نرینہ از جانب
پدر عصبات ج - وپی ناک شدن گوشت (ع ع ک ا
ف ۲) وانعصب ای اشتد معصوب سخت گوشت
عصب بالسکون عصابہ بر سر بستن یقال عصب
راسہ بالعصابۃ عصبا ونوعے از بردہائے یمنی
ونوعی از ابر - وگزیدہ یقال ہو من عصب القوم
وعصب القوم بالتحریک ای من خیارہم ونورد
سخت پیچیدہ رجل معصوب الخلق وجاریۃ
معصوبۃ حسنۃ العصب ای مجدولۃ الخلق
عصابۃ بالکسر سر بند گروہے از مردم واسپ

عشب
عزب
عصب
عرتب
عرطب
عرقب
عسب

وہو ع معصوب ایضا گرسنہ بلغت ہذیل تعصیب عصابہ بستن بر ہر معصب آنکہ میان لبتہ باشد از گرسنگی قال ابو عبیدۃ ہو الذی عصبتہ السنون ای اکلت مالہ عصبۃ بالضم از دہ تا چہل عدد از مردان عصاب ریسمان بر دریسندہ و اعصوصب القوم اجتمعوا و صاروا عصائب و اعصوصب الیوم ای اشتد و منہ یوم عصیب و عصبصب ایضا شدید عصیب ایضا شش بار رودہا در پیچیدہ۔ و بریان کردہ و یقال عصبت فخذ الناقۃ لتدر ای شددت و ناقۃ معصوب لا تدر حتی تعصب واسم الحبل عصاب۔ و عصبت الشجرۃ اذا ضممت اغصانہا ثم ضربتہا لیسقط ورقہا قال الحجاج لاعصبنکم عصب السلم۔ و عصب القوم بفلان اذا استکفوا حولہ عصبت الابل بالماء اذا دارت قال الفراء عصبت الابل بالفتح والکسر اذا اجتمعت وعصب الریق بفیہ ای یبس علیہ وعصب الریق فاہ ایضا۔ و عصب الافق اذا احمر۔ و عصبت الکبش اذا شددت خصیتہ حتی تسقطا من غیر ان تنزعہا۔ عصب ایضا نوعی از تصرفات عروض وہو تسکین اللام من مفاعلتن و نقلہ الی مفاعیلن۔ عصلبی مرد سخت لام زائدۃ۔

عضب عضب۔ بریدن و ضعیف کردن و شمشیر زدن و دشنام دادن رجل عضاب بغت منہ عضوبۃ بالضم تیز زبان شدن (ع ع بضمہا) عضباء گوسفند شاخ اشکستہ عضب بفتحتین مصدر منہ (ع ع ک اف س) اعضاب شاخ شکستن کبش اعضب بین العضب۔ اعضب ایضا مردی بے یار مند معضوب ضعیف ناقۃ عضباء گوش شگافتہ و نام ناقۃ رسول علیہ السلام و لم تکن مشقوقۃ الاذن۔ اعضب ایضا نوعی از تصرفات عروض در مفاعلتن کہ آنرا خرم کنندہ فاعلتن شود و نقل کنند بہ مفتعلن۔

عطب عطب بفتحتین ہلاکی (ع ک اف ۲) اعطبہ اہلکہ معاطب جہا لک و احدہا معطب عطب بضمتین و بالسکون مثل عسر و عسر عطبۃ پارہ از وے یقال اجد ریح عطبۃ ای قطنۃ محترقۃ۔

عظب عنظب۔ بالضم والظاء المعجمۃ ملخ و فتح الظاء لغۃ فیہ۔ و قال الکسائی ہو بضم الظاء لا غیر عظاب عنظوب کذلک عنظوبۃ مونث عناظب ج۔ و عنظباء مثلہ عنظبۃ مونثی۔

عقب۔ عاقبہ۔ پایان کار۔ و فرزند یقال لیس لہ عاقبۃ ای ولد و تامل فی آخر الامر عاقب آنکہ نیابت سید دار د بعد از وے و قول النبی صلی اللہ علیہ وسلم انا العاقب یعنی آخر الانبیاء و کل شئی خلف بعد شئی فہو عاقبۃ عقب بکسر الوسط پاشنہ وہی مونثۃ۔ و عقب الرجل ایضا ولدہ و ولد ولدہ و فیہا لغتان کسر القاف و تسکینہا۔ و عقب فلان مکان ابیہ عاقبۃ ای خلفہ فہو اسم جاء بمعنی المصدر کقولہ تعالی لیس لوقعتہا کاذبۃ۔ و عقب الرجل فی اہلہ اذا بغیتہ بشر و خلفتہ۔ و عقبتہ ایضا اذا ضربت عقبہ عقب بالسکون روش ستور کہ بعد از رفتار نخستین آرد یقال لہذا الفرس عقب حسن و مصدر لما تقدم من الافعال عقب بضمتین و بالسکون پایان کار و منہ قولہ تعالی ہو خیر ثوابا و خیر عقبا۔ و یقال جئت فی عقب الشہر و عقبانہ ای بعد ما یمضی کلہ۔ و جئت فی عقبہ بکسر القاف ای اذا بقی منہ شئی حکاہ ابن السکیت عقبۃ بالضم نوبت یقال تمت عقبتک۔ وہما یتعاقبان کاللیل والنہار و بدل و عوض اسیر یقال اخذت عقبتہ ای بدلا و نوعی از خوردنی کہ در بن دیگ عاریتی بخداوند دیگ فرستند و عاقبت الرجل فی الراحلۃ اذا رکبت انت مرۃ و رکب ہو مرۃ۔ والمعاقبۃ نوع تصرف فی العروض عقبۃ الطائر مسافۃ ما بین ارتفاعہ و انحطاطہ۔ معقاب زنی کہ بعد از ہر دختری پسرے زاید عقبۃ بالکسر اثر و مبات یقال علیہ عقبۃ الجمال و یقال ما یفعل ذلک الا عقبۃ القمر اذا کان یفعلہ فی کل شہر مرۃ عقب بفتحتین پے کہ از وے زہ و ریسمان تابند عقبۃ یکے۔ و ایضا عقبات ج عقب بالسکون زہ تافتن از پے و پے پیچیدن بر چیزے یقال منہ عقبت القوس و القدح والسہم اذا لویت شیئا منہ علیہ یعقوب نام پیغمبرے علیہ السلام وہو اسرائیل اللہ وہو غیر منصرف للعجمۃ والتعریف و کبک نر وہو منصرف یعاقیب ج والیاء زائدۃ ابل معاقبۃ التی ترعی مرۃ فی حمض و مرۃ فی خلۃ والتی تشرب الماء مرۃ ثم تعود الی المعطن ثم تعود الی الماء فہی العواقب و اعقبت الرجل نوبت بر نشستم باوی والعرب تعقب و تعاقب بین الفاء والثاء مثل جدف و جدث۔ عقاب بالکسر شکنجہ کردن یقال عاقبہ بذنبہ۔ و قولہ تعالی فعاقبتم ای فغنمتم و در پے کردن فہو معاقبہ و عقبہ ایضا تعقیب مثلہ معقبات فرشتگان شب و روز و انما انث لکثرۃ ذلک منہم ای التعاقب نحو نسابۃ و علامۃ و شتران سپس یکدیگر ایستادہ بر حوض تا نوبت آب خوردن وہی الناظرات العقب۔ و عقب العرفج اذا اصفرت ثمرتہ و حان یبسہ۔ و عقب فی الامر اذا تردد فی طلبہ مجدا۔ و قولہ تعالی ولی مدبرا و لم یعقب ای لم یعقب و لم ینتظر تعقیب الصلوۃ الجلوس بعد ان تقضیہا الدعاء او مسئلۃ و فی الحدیث من عقب

فی صلوٰة فهو فی الصلوٰة۔ ویقال تصدق فلان بصدقة لیس فیها تعقیب ای استثناء۔ واعقبه بطاعته ای جازاه وعقبی الامر جزاؤه۔ واعقب الرجل اذا مات وخلف عقبا ای ولدا۔ واعقبه الطائف اذا کان الجنون یعاوده فی اوقات۔ معقب ستاره که پس ستاره برآید۔ ویقال اکل اکلة اعقبته سقما اے اورثته۔ وذهب فلان فاعقبه ابنه اذا خلفه وهو مثل عقبه۔ واعقب مستعیر القدر ای ردها فیها العقبة بالضم۔ وتعقبت الرجل اذا اخذته بذنب کان منه وتعقبت عن الخبر اذا شککت فیه وعدت للسؤال عنه۔ وتعقب فلان رأیه اے وجد عاقبته الی خیر۔ واعتقب البائع السلعة ای حبسها حتی یقبض الثمن۔ وفی الحدیث المتعقب ضامن یعنی اذا تلفت عنده۔ واعتقبت الرجل حبسته ویقال فعلت کذا واعتقب منه ندامة ای وجدت فی عاقبته ندامة۔ عقاب بالضم جمع قلتها اعقب لانها مؤنثة وافعل بناء یختص به جمع الاناث مثل عناق واعنق فی القلة وجمع الکثرة عقبان بالضم والکسر۔ وعقاب عقبناة وعنبقاة ای ذات مخالب حداد۔ وعقاب الرایة۔ عم وسنگ درمیان چاه که دلو را در راند۔ وسنگ بیرون جسته از کوه۔

عقرب ۔ عقرب ۔ کژدم عقارب ج۔ تونث عقربة مؤنث ایضا عقرباء کذلک وهی غیر مصروفة۔ عقربان بالضم وتشدید الباء وتخفیفها کژدم زمستان معقرب بکسر الراء جای کژدم ناک ارض معقربة ومعقرة کانه رد العقرب الی ثلثة احرف ثم بنی علیه صدغ معقرب ای معطوف نام برجی۔

عکب ۔ عکابة ۔ بالضم بیرجی از بکر عکاب کنند ویقال للابل عکوب علی الحوض ای ازدحام عاکب جمع انبوه عکوب بالفتح گرد عنکبوت تننده مؤنث عناکب ج۔ عنکباه مثله۔ رجل عکب مثال حجف قصیر ضخم ونام مردی زندان بان نعمان بن المنذر۔

علب ۔ **علب** ۔ نشان علوب ج۔ وجای درشت ونشان کردن (ع ف اص ۲) علبه اذا وسمه او خدشه واثرت فیه وکذلک التعلیب طریق معلوب ای لاحب۔ علباء بالفتح والکسر پے گردن وهما علباوان بینهما منبت العرف وعلباان مثله لانها همزة ملحقة۔ علابی ج وایضا نوعی از زره ویقال تشنج علباء الرجل اذا اسن علب بالتحریک نوعی از بیماری شتر بجانب گردن (ع بفتحها وک ۲) وعلبت السیف علبا اذا خرمت قائمه بعلباء البعیر سیف معلوب نحت منه وعلب اللحم اے اشتد وضب علب وتیس علب بکسر اللام اسے مسن۔ علباء بالکسر نام مردی علبة بالضم والکسر شیر دوشه از چرم علب علاب ج معاب آنکه عانبه بیسا زد اعلنباء ان یشرف الرجل ویشخص نفسه کما یفعل عند الخصومة والشتم یقال اعلنبی الدیک والکلب وغیرهما اذا انفش شعره واصله من علباء العنق وهو ملحق بافعنلل بیاء۔ علیب مثال فعیل بضم الفاء وتسکین العین نام وادی ولم یجئ علی هذا الوزن مثله۔

عنب ۔ **عنبة** ۔ بالکسر یکدانه انگور مثال تولة وحیرة وطیبة وطیرة وخیرة وهو بناء نادر لان الاغلب علی هذا البناء الجمع نحو قرد وقردة وفیل وفیلة وثور وثورة الا انه قد جاء للواحد وهو قلیل وجمعه فی القلة عنبات بالتاء وفی الکثرة عنب اعناب۔ عنباء لغة فی عنب۔ عنبة ایضا بثرة تخرج فی الانسان۔ عناب بالفتح نام مردی ار سطے عناب بالضم نحو جیلان عنابة یکے عناب بالتخفیف کلان بینی ودرازی وبستگی فرج۔ عنبان بالتحریک تکه کوہے۔

عندلب ۔ **عندلیب** ۔ هزاردستان عنادل ج۔ لانک رددته الی الرباعی ثم تبنی منه الجمع والتصغیر والبلبل یعندل اذا صوت قال سیبویه اذا کانت النون ثانیة فلا تجعل زائدة۔

عهب ۔ **عهت** ۔ مرد گران سنگ کسار عیهب بسیار پشم عهبی الشباب بکسرتین وفتح الباء وعهباؤه بالقصر والمد اسے شرخه۔

عیب ۔ **عیب** ۔ عیبة عاب آهو ننهد فرهنگ یقال عاب المتاع اسے صار ذا عیب وعلبته اما لازم ومتعد فهو معیب معیوب علی النقص والتمام ویقال ما فیه معابة ومعاب ای عیب وموضع عیب ایضا لان المفعل من المعتل العین نحو کال یکیل ان اریدبه الاسم مکسور والمصدر مفتوح او فتحها او کسرتها فیها جمیعا جاز لان العرب تقول مسار ومسیر ومعاش ومعیش ومعاب ومعیب معائب وعیوب بمعنی۔ وعیبه ای نسبه الی العیب وجعله ذا عیب ایضا۔ وتعیبه مثله۔ عیبة جامه دان و فی الحدیث الانصار کرشی وعیبتی۔ عیب ج مثال بدرة وبدر عیاب عیبات کذلک۔

عبرب ۔ عبرب سماق وآن ثمر درختی ست ترش طعم وقدر عبربیة اے سماقیة۔

عترب ۔ بالضم وبالتاء والراء المهملة سماق وقدم معتلب کعصفر نرم۔

عثرب ۔ بالضم درختے انار مراد ر شاخهاست نرم وسرخ مانند ریباس مقشر کرده میخورند عثربة یکی۔

عجرقب ۔ کسفرجل تشکی خبیث۔

عزرب ۔ کجعفر بکسر الاول وتشدید الباء صفت

عندلب
علب
عهب
عیب
عبرب
عقرب عنب
عترب
عثرب
عجرقب
علب عزرب

سطبر و شدید و ضحاک بن عبد الرحمن بن عرزب تابعی

عزلبة. نکاح -

عسرب. کجعفر شیر -

عسقبة. بستگی چشم وقت گریه و بالکسر خوشه خرد انگور جدا چسپیده به بن خوشه بزرگ عسقب عساقب ج -

عسکبة. بروزن و معنی اسقبة بالکسر و بکون فیه عشر حبات -

عشجب. کجعفر درد و درشته اندام

عشرب. کجعفر و بفتحات و تشدید را تیز گذرنده و شیر عشارب شله و سخت جاری شونده -

عشزب. و بفتحتین و تشدید الزاء المفتوحه شتر قوی -

عصلب. بالضم و بالفتح عصلوب عظیم قوی شدید الخلقة و عصلبی منسوب بعصلب - و کقنفذ درار مضطرب عصلبة سخت خشمناکی -

عظرب. بالکسر افعی خرد -

علهب. بزکوهی نر دراز شاخ و گاو وحشی و مرد دراز قد علهبة مونث آن -

معندب. بکسر الدال خشمگین -

عنزب. بالضم سماق و لیس بتصحیف عجرب و للعنزب

فصل الغین

غبب. غب روز میان آب آمدن شتر و آمدن تب (ع ف ک ۲) یقال غبت الابل و ابل غابة و غواب - اغباب یکروز در میان رفتن بجائی قال الکسائی اغببت القوم و غببت عنهم ای جئت یوما و ترکت یوما و غببت عنهم تغبیبا ای دفعت عنهم شاة مغبة التی تحلب یوما و ترک یوما - ویقال غبب فلان فی الحاجة اذا لم یبالغ فیها و الغب فی الزیادة قال الحسن ای فی کل اسبوع - ویقال زر غبا تزدد حبا - و غب کل شی عاقبة - و غبت الامور صارت الی اواخرها - و غب اللحم ای انتن - و غبب فلان عندنا ای بات و منه اللحم البائت و الخبز البائت غاب - و اغتبنا فلان ای اتانا غبا - و فی الحدیث اغبوا فی عیادة المریض و اربعوا یقول عد یوما و دع یوما او دع یومین و عد الیوم الثالث و اغببت الابل من غب الورد و اغببت الحمی و غبت بمعنی - و فلان لا یغبنا عطاؤه ای لا یاتینا یوما دون یوم بل یاتینا کل یوم غبة بالضم جوزه عقاب غبیبة شیر دوباره بر کید یکرده شیده و هی من البان الغنم ما یحلب غدوة ثم یحلب علیه من اللیل ثم یمخض من الغد غبب بفتحتین طوق زیر گلوی خروس و گاو غبغب کذلک و من الانسان ایضا و غبغب ایضا المنحر بمعنی و هو جبل -

غرب. غربة بالضم دوری از جای خود (ع ع بفتحهما) اغتراب کذلک - غرب و اغترب تغرب بمعنی فهو غریب غربا ج - و ایضا الاباعد و اغترب فلان اذا تزوج الی غیر اقاربه - مغرب سوی مغرب شونده و یقال هل جاءکم مغربة خبر یعنی الخبر الذی طرا علیهم من بلد سوی بلدهم شاذ مغرب بالکسر و الفتح ای بعید - تغریب از شهر بیرون کردن و دور کردن غرب بالضم و تشدید الراء فتحا نام کوهی غربة چشمه آبی نزدیک آن کوه اغراب چیز نو و غریب آوردن و پر کردن مشک را - و غریب شدن مغرب بفتح الراء سپید و سپید پلها و کرانها از هر چیز و منه اغرب الفرس مجهولا ای ابیضت اشفار عینیه و اغرب الرجل اذا اشتد وجعه غراب زاغ غربان بالکسر ج - اغربة جمع القلة - غراب الفاس تیزی تبر و تندی سر بن شتر و اسپ هما غرابان غربان ج رجل الغراب و هو ضرب من الصرار شدید - اسود غربیب سخت سیاه و اذا قلت غرابیب سود تجعل السود بدلا من غرابیب لان توا کید الالوان لا تتقدم غرب مغرب جای فرو شدن آفتاب و قولهم لقیته مغیربان الشمس صغروه علی غیر مکبره کانهم صغروا مغربانا و الجمع مغیربانات - و غرب ای بعد - و اغرب عنی ای تباعد - غروب فرو شدن آفتاب و ماه و جز آن و مجاری اشک چشم و تیزی های دندان و آبداری آن غرب ایضا دلو بزرگ و تیزی تیغ و زبان و تیزی هر چیزی و تیزی رفتار اسپ و اول رفتار و اسپ تیز رو و رگ آب چشم که همیشه روان باشد چون ناسور و نوی غربة دوری دور غربة النوی بعدها - غارب میان کوهان و گردن شتر و منه قولهم حبلک علی غاربک ای اذهبی حیث شئت غوارب الماء اعالی موجه شبهت بغوارب الابل - غرب بفتحتین نقره و جام از نقره و خمر و نوعی از بیماری گوسپند یقال منه غربت الشاة غرب بالکسر آب که از دلو چکد و متغیر شود بوی آن - و درخت بید - و یقال اصابه سهم غرب یضاف و لا یضاف و تسکن الراء و تحرک تیری که انداز نده وی معلوم نباشد -

غصب. غصب ستم ستدن (ع ض ا ک ۲) غصبه منه و غصبه علیه بمعنی - اغتصاب مثله و غصب و مغصوب بمعنی -

غضب. غضب بالمعجمة و بفتحتین خشم گرفتن (ع ع ک ف ۲) غضب علیه غضبة انا غضب و هو غضبان و هی غضبی - و غضبانة فی لغة بنی اسد و کذا ملانة و اشباهها و هم غضبی و غضابی مثل سکری و سکاری رجل غضبة شدید

عزلبة عسرب عسقبة عسکبة عشجب عشرب عشزب عصلب عظرب غرب علهب معندب عنزب غصب غبب غضب

اى يغضب سريعا وغضبى ايضا ماءة من الابل وهى معرفة لا تنون ولا يدخلها الالف واللام - قال الاصمعى غضب بفلان اذا كان حيا وغضب بفلان اذا كان ميتا وقول الاحمر مثله - وغاضبه آراغمه قوله تعالى وذوالنون اذ ذهب مغاضبا يعنى مراغما لقومه - امرأة غضوب اى عبوس - قال ابن السكيت غضب بالتسكين ايضا احمر شديد الحمرة يقال احمر غضب.

غلب - **غلب** - غلبة چيره شدن (ع ف ا ك ٢) قوله تعالى وهم من بعد غلبهم سيغلبون وهو من المصادر المفتوحة العين مثل طلب قال الفراء هذا يحتمل ان يكون غلبة فحذفت الهاء عند الاضافة - وغالبه مغالبة وغلابا - غلاب مثال قطام نام زنى تغلب عليه اى استولى عليه قهرا - تغليب چيره گردانيدن مغلب اى مغلوب ؛ امغلب بكسر اللام نام شاعرى غلاب بسيار غلبة تغلب پدر قبيله وهو تغلب بن وائل تو لهم تغلب بنت وائل انما يذهبون بالتانيث الى القبيلة كما قالوا تميم بنت مر تغلبى بفتح اللام منسوب اليها استيحاشا لتوالى الكسرتين مع ياء النسب ربما قالوه بالكسر - رجل اغلب مرد چيره وسطبر گردن وهضبة غلباء وعزة غلباء - واغلب نام مردے وحديقة غلباء اى ملتفة وحدائق غلب واغلولب العشب بلغ والتف - غلبة بضمتين مشددة الباء چيرگى ورجل غلبة ايضا الذى يغلب سريعا.

غهب - **غيهب** - تاريكى غياهب ج - فرس ادهم غيهب اذا اسود واشتد سواده - غهب بفتحتين - بى آگاهى (ع ع ك ا ت ٢) وفى الحديث سئل عطاء عن رجل اصاب صيدا غهبا قال عليه الجزاء يعنى غفلة من غير تعمد.

غيب - **غيب** - ناپديد شدن (ع ف ا ك ١) يقال غاب عنه غيبا وغيبة وغيابا وغيوبة ومغيبا غائب لغت منه والجمع غيب غياب غيب وتحرك الياء فيه لانه شبه بصيد وهو مصدر اصيد لانه يجوز ان ينوى به المصدر وان كان جمعا غيبة انا غيابة الجب تك جاه غيابة اوادى لذلك - ويقال دسنا فى غيبة وغيابة اى فى هبطة من الارض وقولهم غيبه غيابة اى دفن فى قبره - ويقال بنو فلان يشهدون احيانا ويتغايبون احيانا - وغابت الشمس اى غربت والمغايبة خلاف المخاطبة - واغابت المرأة اذا غاب عنها زوجها فهى مغيبة بالهاء ومشهد بلا هاء - غيب ايضا زمين پست وهو ما اطمأن من الارض - اغتياب در بد گفتن كسى شدن سپس وى غيبة بالكسر اسم فيه ان يكون صدقا وان كان كذبا سمى بهتانا غابة بيشه يقال ليث غابة - غاب ج - وغابة ايضا نام جائى بحجاز وتغيب عنى فلان وتغيبنى ايضا فى ضرورة الشعر.

غذبة - بالضم گوشت پاره سطبر زبانرم مردم غذب سطبر كوتاه كثير العضل غذباء موضع الغذبة بنے غ ن ذ ب.

غسلبة - ربودن كسے چيزے را از ديگرے كالمغتصب له.

غسنب - الماء - برانگيخت آب را.

الغشب - لغة فى الغشم وموضع وسموا غشيبا كانه منسوب اليه.

غشرب - كعلش شير غشارب مرد دلير كارگذار.

غصلب - بالضم دراز مضطرب.

غضرب - **غضارب** - جاى بسيار آب وگياه.

غطرب - افى هذا قاله الكراع وعندصاحب القاموس انه تصحيف انما هو بالعين المهملة والظاء المعجمة وقد تقدم.

غنب - كصرد خطهاے كرد درميان كنجهاے دهن پسران خوبروى غنبة بالضم مثله غنب بالفتح غنيمت فراوان.

غندوب - غندبة بضمهما گوشت پاره سخت گرداگرد كام غندبتان دو كره در بن زبان يا دو گوشت پاره كه ملازه را فرا گرفته يا همچو دو غده در بن نرمه گوش غنادب ج.

فصل الفاء

هذا الفصل من بقية الصراح

فب - بالضم موضعے بكوفه عن ياقوت يا قبيله از همدان منه معدان الفبى او سعيد او هو بالقاف

فربت - تفريبا ضيقت فرجها بالادوية - فراب كسحاب ديهى است قريب سمرقند فراب كزنار ديهى است باصفهان - فرياب شهريست به بلخ او هو فيرياب او فارياب وفيرياب لكيميا شهريست بخراسان وفاراب ناحية وراء نهر سيحون او هى بلد اتراك.

فرانب - درختے كه از ان بالانها سازند.

فرقب - كقنفذ موضعى ست منه الثياب الفرقبية وهى ثياب بيض من كتان وزهير بن ميمون الفرقبى الهمدانى قارى نحوى او هو بقافين.

فرنب - بالكسر موش يا بچه آن از موش دشتى.

فصل القاف

قاب - **قابت** - الطعام - وقابت الماء اى اكلت وشربت كلها - وقب الرجل بالكسر اذا اكثر من شرب الماء مثل صئب فهو مقاب على امفعل

غطرب
غيب
غنب
غندوب
غلب
فب
فربت
غذبة - فرانب
فرقب
غسلبة
فرنب
غسلب
الغشب
غهب - قاب
غشرب
غصلب
غضرب

قبب - قحب

قبب - قبوب - بالضم آسوده شدن گوشت
و پوست - و خرما - و خشک شدن ریش و جراحت
(رع ف اک ۲) قبب بفتحتین باریکی میان اقبّ
نعت منه قبّاء مؤنث - خیل قبّ ای ضوامر قبیب
آواز کردن دندان شیر که بر هم زند (عع ف اک ۲)
قبقبه آواز شکم اسپ و شتر و بانگ کردن شیر
قبقاب شتر غرنده قبقبت شکم قابة آواز زند یقال ما
اصابتنا العام قطرة و قابة اے صوت الرعد -
قب چوبی که در میان بکره دلو باشد یقال علیک
بالقب الاکبر ای بالرأس الاکبر و بریدن (رع ف
ض ۲) اقتیاب کذلک و پاره جب پیراهن قبّ
بالکسر استخوان بیرون آمده میان الیتین یقال
الزق قبک بالارض - و یقال للشیخ سوف القوم
و قبة الشاة بالفتح و الکسر ذات الاطباق و هو انفخت
یعنے هزار خانه شکنبه و ربما خففت - قبه بالضم
بناهی گرد برآورده قبب قباب ج بیت مقبّب الذی
فوقه قبة - قباقب العام الذی بعد العام المقبل
یقال لا آتیک العام و لا المقبل و لا القباقب
حمار قبان نوعی از ملخ گیاهی و العرب لا تصرفه و هی معرفة
عندهم لانه من فعلان و لو کان فعالا لصرف -

قتب

قتب - قتب - بالتحریک پالان خرد قتب
بالکسر ساز و ساخت آب کش و روده اقتاب ج
و هی مؤنثة عند الکسائی قال الاصمعی واحد با
قتبة بالهاء و تصغیرها قتیبة و بها سمی رجل - قتبی
منسوب الیه - و قال ابو عبید القتب ما تحوی
من البطن یعنے استدار و هی الحوایا و اما الامعاء
فهی الاقصاب - و اقتبت البعیر اے شددت علیه
قتبا - قتوبة من الابل التی تقتبها بالقتب و جاءت
بالهاء لانها اسم مما یقتب کالحلوبة و الرکوبة -

قحب - قحاب - بالضم سرفه سپ و شتر و مردم
(رع ف اض ۲) محبة کلمة مولدة - قحطبة نام مردے
و افگندن و شمشیر زدن از بالا -

قرب

قرب - قرب - بالضم نزدیکی (رع بضمهما) قریب
نعت منه قوله تعالیٰ ان رحمة الله قریب - و لم
یقل قریبة لانه اراد بالرحمة الاحسان و لان ما لا یکون
تانیثه حقیقیا جاز تذکیره - قال الفراء اذا کان القریب
بمعنی المسافة یذکر و یؤنث و اذا کان فی معنی النسب
یؤنث بلا اختلاف یقال هذه المرأة قریبتی ای ذات
قرابتی - قربان بالکسر نزدیک شدن و بعیر عن بجاع ایضا
(رع ک اف ۲) قرابة خویشی و نزدیکی و نزدیک شدن
(رع ف اض ۲) قربی نزدیکی و خویشی یقال بینی و بینه
قرابة و قربی و قرب و مقربة و قربة و قربة بضمتین و هو قربی
ذو قرابتی و هم قرابتی و اقاربی - و العامة تقول هو
قرابتی و هم قرابتی بالتاء - و یقال قربت قرابة مثل
کتبت کتابة اذا سرت الی الماء و بینک و بینه
لیلة و الاسم القرب بفتحتین و هو سیر اللیل لورد الغد
قال الاصمعی قلت لاعرابی ما القرب قال سیر اللیل
لورد الغد - و قلت ما الطلق قال سیر اللیل لورد الغب
و یقال قرب بصباص و ذلک ان القوم یسیمون
الابل و هم فی ذلک یسیرون نحو الماء فاذا بقیت
بینهم و بین الماء عشیة عجلوا نحوه فتلک اللیلة لیلة القرب
و اقرب القوم اذا کانت ابلهم قوارب و هم قاربون
و لا یقال مقربون قال ابو عبید هذا الحرف شاذ
قارب کشتی خرد که در پهلوی کشتی بزرگ دارند
بهر جهت آلاغ - و قال الخلیل قارب طالب الماء
لیلا و لا یقال ذلک لطالبه نهارا - و قربت السیف
اذا جعلته فی القراب و هو جفنه یعنی دعا و یکون السیف
فیه بغمده و حمائله و القراب بمعنی المقاربة ایضا

قربان بالضم ما یتقرب به الی الله تعالیٰ
یقال قربت لله قربانا و همنشین - و خاصه ملک
یقال فلان من قربان الملک من بعدانه - قرابین
ج - و تقرب الی الله تعالیٰ بشئ اے طلب به
القربة عنده - و قربته تقریبا اے ادنیته - قرب
بالحرکة و السکون ضد البعد و من الشاکلة ایضا
الی مراق البطن - اقراب ج - تقریب نزدیک
گردانیدن و نوعی از دویدن و هو دون الحضر و هو
ان یرفع الفرس یدیه معا و یضعهما معا فی العدو - و اقترب
و تقارب بمعنی و قاربته فی البیع مقاربة - و شئ
مقارب بالکسر اے وسط بین الجید و الردی
و کذلک اذا کان رخیصا - و تقارب ضد تباعد -
و اقربت المرأة اے قرب ولادها فهی مقرب بلا ها
و کذلک الفرس و الشاة و لا یقال للناقة - جمعها
مقاریب - و اقربت السیف جعلت له قرابا
و اقربت القدح من قولهم قدح قربان بالفتح اذا
قارب ان یمتلی و جمجمة قربی و قدحان قربانان -
قراب ج - مقرب بفتح الراء اسپے که پیوسته نزدیک
خود دارند از خیرت مقربة مؤنث قربة بالکسر مشک
قرب ج - و قربات بکسرتین و فتح ۲ و سکونها
جمع القلة منها و کذلک جمع کل ما کان علی فعلة
الا ان تفتح العین فیه و تکسر و تسکن و
یقال ما هو بقرابة من ذلک بالضم ای لا بقریب
منه قرنبی بفتحتین مع النون جانورے دراز پا
مانند خنفذ و ک -

قرشب

قرشب - قرشب - بالکسر مشددة الباء
سال خورده

قرضب

قرضب قرضبة - بالضاد المعجمة ای قطعة قرضوب
قرضاب بالکسر و الضم شمشیر بران که استخوان

بر و دور د قراضبتج و ربما سموا الفقیر قرضوباً۔ و قرضب الرجل اذا اکل شیئا یابسا فهو قرضاب حکاه ثعلب

قرطب۔ قرطبه۔ ای صرعه علی قفاه قرطبے بکسرتین و تشدید الباء نوعے از بازی۔

قرطعب۔ و یقال ما عنده قرطعبة۔ ولا قذعملة ولا صغة و لا معنة ای شیٔ۔

قرهب۔ قرهب۔ گاو کلان سال

قسب۔ قسب۔ چیزے زشت و سخت و خرمائے خشک که در دهان ریزه شود قسیّب بالکسر و فتح الیاء و تشدید الباء دراز سخت قسیب آب (ع ف اک م)

قشب۔ قشب۔ آمیختن نسر قشیب اذا خلط له فی لحم سم فاذا اکله قتله فیه خذ ریشه قشیب تیز سیف قشیب ای حدیث العهد بالجلاء۔ رجل قشب خشب بالکسر الذی لا خیر فیه۔ قشب ایضا زهر اقشاب ج۔ قشب بالفتح زهر دادن یقال اسے سقاه سما۔ و قشب طعامه اسے سمه و به بدی یاد کردن یقال قشبه بقبیح اے لطخه به و در زیدن نیکنامی و بدنامی خود را یقال اقتشب الرجل و اقتشب ای اکتسب حمداً او ذماً حکی ابو عبید عن الفراء و قشبنی ریحه بالتشدید آ اذانی کانه قال سمنی ریحه و رجل مقشب الحسب اے مختلط الحسب۔

قصب۔ قصب۔ بالتحریک کلک قصباء مثله قصبته یکی قال سیبویه قصباء واحد و جمع و کذلک الحلفاء و الطرفاء قصب ایضا شوره و هر چیز که ماننده وی باشد میانه کاواک چون استخوان و آنچه از نقره در پیچ باشد و غیر آن و آب راههائے اشک و آب در چشم و چشمه ها و رگهائے شش و کتان تنگ و پیچ هائی گره گره و هی انابیب من جوهر و فی الحدیث بشر خدیجة ببیت فی الجنة من قصب قال الاصمعی قصب البطحاء میاه تجری الی عیون الرکایا تقول اقامت بین قصب ای رکایا و ماء عذب۔ قصبة الانف عظمه قصبة القریة وسطها۔ قصبة السواد مدینتها۔ قصب بالضم و السکون رودگانی یقال هو یجر قصبه اقصاب ج۔ شعر مقصب ای مجعد۔ و قصب الزرع و ذلک بعد التفریخ۔ قصائب و هی ذوائب مقصبة تلوے لیا و لا تضفر ضفرا واحدها قصیبة۔ قصابة بالضم و التشدید نائے و پیچ نے قصاب ج۔ قصاب بالفتح نائے زن قاصب کذلک و برنده گوشت و روده و مانند آن قصابة بالکسر نای زدن قصب بریدن (ع ف اک م) قصب القصاب الشاة اقطعها عضوا عضوا و قصبت البعیر اذا قطعت علیه شربه قبل ان یروی و قصب البعیر شربه اذا امتنع منه قبل الری بعیر قاصب و ناقة قاصب ایضا لغت منه عن ابن السکیت و اقصب الرجل اذا فعلت ابله ذلک۔ و فی المثل رعی فاقصب یضرب للراعی اذا ساء فی الرعی۔ و قصبه ای عابه

قضب اقتضاب۔ بالمعجمة بریدن یقال اقتضبه ای قطعه من الشیٔ۔ و اقتضاب الکلام ارتجاله۔ و قضبه ای قطعه و انقضب القطع یقال انقضب الکوکب من مکانه تقضب و قضبته سیست مقضبة سپست زار سیف قاضب و قضیب تیغ بران قواضب ج۔ قضب بالضم کذلک رجل قضابة قطاع للامور مقتدر علیها قضیب شاخ درخت قضبان جمع دنرخر۔ و غیر آن و ناقه رام ناشده و تازیانه قضب ایضا زدن بتازیانه (ع ف اک م) تقضیب شاخ بریدن از درخت دربها قضابة بالضم شاخ ریزهای بریده افتاده و قضبت الناقة و اقتضبتها اذا رکبتها قبل ان تراض۔ قال ابن درید کل من کلفته عملا قبل ان یحسنه فهو مقتضب فیه و مقتضب ایضا نام بحرے در عروض۔

قطب۔ قطب۔ ثلث لغات ستونه آسیا و چرخ و کوکبے ساکن نزدیک فرقدان و مهتر که مدار کار بروی باشد و سپهسالار و یقال له قطب رحی الحرب و شیخ یگانه قطبة ستونه که نشانه بروے نهند و نام مردے قاطبة همه یقال جاء القوم قاطبة اسے جمیعا و هو اسم یدل علی العموم قطیبة شیر گوسپند و شتر بهم آمیخته قطب الشراب و اقطبه ای مزجه و الاسم القطاب و القطب بالضم ایضا بریدن و منه قطاب الجیب قطب بالفتح گوشه جوال بر هم افگندن و آژنگ در افگندن میان دو ابرو (ع ف اک م) قطوب لغت منه۔ تقطیب روے ترش و آژنگ ناک کردن۔

قطرب۔ قطرب۔ بالضم نام مردی۔ و مرغی۔

قعب۔ قعب۔ قدح چوبین مغاک قعبة بالکسر و بفتحتین ج۔ مثال جباء و جباة۔ حافر مقعب سم مغاک تقعیب الکلام تنگ رسانیدن سخن را بر۔

قعنب۔ نام مردے نون زائده۔

قعضب قعضبه۔ اے استاصله قعضب نام مردے که سنان ساختی۔

قیقب قیقب۔ قیقبان چوب که زین از وے سازند قال ابن درید هو آزاد درخت۔

قلب۔ قلب۔ دل و خرد قوله تعالی ان فی ذلک لذکری لمن کان له قلب ای عقل خالص

قرطب　قرطعب　قرهب　قطب　قسب　قشب　قطرب　قعب　قضب　قعنب　قصب　قعضب　قیقب　قلب

ہر چیزی یقال ہو عربی قلبٌ ای خالص مبالغہ لشکر
یستوی فیہ المذکر والمؤنث والجمع وان شئت قلت
امرأۃ عربیۃ قلبۃ وثنیت وجمعت ایضاً و برگردانیدن
منقلب کذلک و ایضاً جاے گردانیدن جامہ و جز
آن باشگونہ کردن (ع ع ف اک ۲) و قلبت
القوم کما تقول صرفت الصبیان و بردل زدن
یقال قلبتہ ای اصبت قلبہ۔ و قلب نخلہ بیرون
کشیدن و قلب النخلۃ لبہا وہو علی ثلث لغات
بالضم والکسر والفتح۔ والجمع قلبۃ بالکسر وفتح اللام
و سرخ شدن غورۂ خرما یقال قلبت البسرۃ اذا
احمرت۔ قلب بفتحتین برگشتگی لب اقلب نعت
منہ و شفۃ قلباء۔ قلاب بالضم بیماری کشندۂ شتر
بعیر مقلوبٌ و ناقۃ مقلوبۃ نعت منہ۔ و قلب البعیر
قلاباً بکسر اللام و اقلب الرجل اذا اصاب بلہ ذلک
وما بہ قلبۃ ای لیست بہ علۃ۔ و اقلبت الخبزۃ اذا حان
لہا ان تقلب قلب العقرب منزلی از منازل قمر
قلب بالضم دستیانہ و مارہ مقلاب بالکسر زہن آماج
یقال ہو حول قلب ای محتال بصیر بتقلیب الامور
قلیب مثال قسیق گرگ قلوب مثال بر و ون
مثلہ۔ قالب بفتح اللام کالبد و بکسر ہا غورۂ خرما زنگ
زدہ قلیب مثال فعیل چاہ سر کردنا گرفتہ یذکر و یؤنث
قال ابو عبید ہی البئر العادیۃ القدیمۃ اقلبۃ ج
قلب بضمتین جمع کثرۃ۔ ابو قلابۃ بالکسر مردی از
محدثان انقلاب برگشتن در روی تقلیب برگردانیدن
تقلب الشیٔ ظہر البطن کالحیۃ تتقلب علی الرمضاء۔
قنب۔ قنب۔ بالضم والسکون غلاف قضیب
اسپ و غیر آن از ستور قنیب جماعات مردم۔
مقنب بالکسر گلہ اسپ از سی تا چہل عدد و توشہ دان
صیاد و توبرہ او کہ صید در وے انداز و قنب
بالکسر والتشدید کتب و قنب الزرع تقنیباً اذا
اعصف۔ قنابۃ بالضم برگ کشت۔

قوب۔ قوب۔ مغاکی کندن (ع ع ف اض ۲)
قبت الارض فانقابت تقویب مثلہ و تقوب
ای انقلع من اصلہ۔ و قاب الطائر بیضہ ای فلقہا
فانقابت البیضۃ و تقوبت بمعنی۔ و تقوب من
راسہ مواضع ای تقشر۔ اسود متقوب مار از پوست
بیرون آمدہ قائبۃ بیضہ قوب چوزہ و فی المثل برئت
قائبۃ من قوب قال اعرابی لتاجر استخفرہ اذا بلغت
بک مکان کذا فبرئت قائبۃ من قوب ای انا بری من
خفارتک۔ قوباء بسکون الواؤ و فتحہا اور قن و ہی
داء تعالج بالریق مؤنثۃ لا تنصرف و جمعہا قوب بالتشدید
واذا اسکنت الواو منہا ذکرت و صرفت والیاء فیہ
للالحاق بقرطاس والہمزۃ منقلبۃ منہا۔ قال ابن السکیت
لیس فی الکلام فعلاء مضمومۃ الفاء ساکنۃ العین
ممدودۃ الا حرفان خشاء وہو العظم الناتی وراء الاذن
و قوباء۔ قال الاصل فیہما تحریک العین۔ قال الجوہری
رحمہ اللہ والمزاء عندی مثلہما۔ و تصغیر قوباء بالتحریک
قویباء و بالتسکین قویبی۔ و یقال بینہما قاب قوس
و قیب قوس و قاد قوس و قید قوس ای قدر قوس
والقاب ما بین المقبض والسیۃ و لکل قوس
قابان و قولہ تعالیٰ فکان قاب قوسین یقال اراد قابی
قوس فقلبہ واللہ اعلم و یقال فلان ملی قوبۃ مثال
ہمزۃ اے ثابت الدار مقیم ہذا یقال للذے
لا یبرح من المنزل۔

قہب۔ قہب۔ سپید تیرہ رنگ قہباء قہبۃ
مونث منہ و کوہ بزرگ قہبۃ بالضم لون الاقہب
قال الاصمعی غبرۃ الی سواد۔ اقہبان پیل و گاومیش
متقاتب بخششہا۔

قرتب۔ بالضم دیہی بزبید۔ مقرنب مرد بدغذا۔
قرصبۃ۔ برید آنرا۔
اقرعبٌ۔ از سردی یا غیر آن منقبض شد۔
المقرعب الملقی راسہ الی الارض غضباً۔
قرقب۔ کقنفذ و جعفر و زحزب شکم۔
قرقوب۔ شہری از مضافات کسکر و بضم القافین
پرندۂ خرد قرقبۃ گوشت صید بازکہ او را خورانند۔
قرنب۔ کقنفذ تہیگاہ قرنب کجعفر موش دشتی یا
موش یا بچہ ان از موش دشتی۔
القرب۔ النکاح الکثیر و بالکسر اللقب یعنی بازنام۔
و بالتحریک الصلابۃ والشدۃ (ع ع ک ان ۲) قازب
تاجر حریص گاہے بخشکی و گاہے بدریا۔
قسحب۔ بضم القاف والسحاء سطبر۔
قسقب۔ بروزن و معنے قسحب۔
قثلب۔ بفتحتین و بکسرتین بینہما ساکن گیاہی
قصلب۔ بالضم توانا و بسیار سخت۔
قعثب۔ کجعفر بسیار قعثبان مثلہ قعثبان بالضم
دابہ ایست خرد بچو سرگین گرداند۔
قعسبۃ۔ شتاب رویدن بترس۔ قعاثب
بالضم دراز قد۔
قعطبۃ۔ بریدآن اقرب قعطبی یعنی سخت سیرشب
قعقبۃ۔ زخم۔
قعنب و قعاب۔ بسیار سخت و شیر و قعنب ایضاً
روباہ نر و جد محمد بن مسلمۃ و بالضم بمعنی کج یقال
فیہ قعنبۃ یعنی در ان کجی ست قعنبۃ زن کوتاہ
عقاب قعنباۃ بروزن و معنی عقنباۃ است
قلطبان بروزن و معنی قرطبان۔
قلہب۔ مرد دیرینہ و فرک قلہبۃ ایر سپید قلہبان از بالا
قنعب۔ کسطبر حریص و آرزومند۔

قرتب قرصبہ قرب۔ اقرعب قرقب قرقوب قرنب القرب قسحب قسقب قثلب قصلب قعثب قعسبہ قعطبہ قعقبہ قعنب قب۔ قہب قلطبان قلہب متقاتب قنعب

قهزب بجعفر کوتاه قد۔
قهقب بجعفر وتشدید الباء وزنک سال خرد وبجعفر حریص درازو بادتنگان۔
قهنب ۔ مرد دراز کج یا دراز قد قهنبان مثله مقهنب همیشه بودنده برآب۔

فصل الکاف

کاب ۔ کابة شکستگی وبدحالی از غم (ع ک ف ۲) کآبة مثال رأفة کذلک۔ وهو کئیب وهی کئیبة وکأباء ایضًا۔ واکتاب الرجل اے کئب۔ رما ومکتئب اللون ای یضرب الے السواد کما یکون وجه الکئیب۔

کبب ۔ کب۔ بر روی در افگندن یقال کبه لوجهه فاکب هو علی وجهه۔ وهذا هو من النوادر ان یقال افعلت انا وفعلت غیرے۔ قوله تعالی افمن یمشی مکبًا علی وجهه اهدی۔ وکبت الله عدوه وکبکبه بمعنے ومنه قوله تعالی فکبکبوا فیها۔ واکب علی الامر وانکب بمعنی بروی در افتاد وجاء متکبکبًا فی ثیابه ای متزملا۔ وتکببت الابل اذا صرعت من داء او هزال۔ کبة بالضم جماعة من الخیل کبلبة مثله وگروهه ریسمان کبب بالضم والفتح ایده ج۔ یقال کببت الغزل ای جعلته کببًا۔ کبة بالفتح دفعة فی القتال والجری وکبة الشتاء شدة وبعضه کبة ایضًا نوعی کباب طباهه کبابة نوعی از دارو یا کباب بالضم ماتکبب من الرمل ای تجمع کبکب نام کوهے۔

کتب ۔ کتاب۔ نبشته ونامه کتب بضمتین وسکون ج ج۔ وفریضه وحکم واندازه کاتب دانا ومنه قوله تعالی ام عندهم الغیب فهم یکتبون۔ کتب بالفتح فراهم آوردن وگرد کردن یقال کتبت البغلة ای جمعت بین شفریها بحلقة او سیر (ع ف ا ض ۲ و ک ن) ونبشتن کتاب کتابة کذلک یقال کتبت بالقلم ودوز زمشک دوختن یقال کتبت القربة ای خرزتها فهی کتیب۔ کتبة بالضم دوز کتاب بالتشدید نویسندگان ودبیرستان کتاتیب ج وتیر خرد که نوآموزان اندازند کتیبة لشکر یقال منه کتب فلان الکتائب تکتیبا اے عبأها کتیبة کتیبة وتکتبت الخیل اے تجمعت۔ قال ابو زید کتبت الناقة تکتیبا اذا صررتها۔ واکتبنی هذه القصیدة ای املها علی۔ واکتبت القربة ای شددتها بالوکاء وکذلک کتبتها فهی مکتب وکتیب واکتتبت الکتاب ای کتبته ومنه قوله تعالی۔ واکتتبها فهی علی علیه واکتتب الرجل اذا کتب نفسه فی دیوان السلطان مکتب نوآموزنده استکتاب نبشتن فرمودن مکاتبة تکاتب سوے یکدیگر نوشته کردن وبهلے بنده بر وسے برده کردن مکاتب بنده بهابر خود بریده۔

کثب ۔ کثب۔ گرد کردن (ع ح ف ا ک ۲) کثبته وانکثب الرمل ای اجتمع وکل ما انصب فی شی فقد انکثب فیه ومنه سمی الکثیب من الرمل کثبان بالضم جمعه وهی تلال الرمل۔ کثبة بالضم یک دوشیدن از شیر کثب ج۔ وکل شئی جمعته من طعام او غیره بعد ان یکون قلیلا فهو کثبة۔ کثب بالتحریک نزدیکی یقال رماه من کثب۔ واکثبک الصید اے امکنک۔ کاثب نام کوهی کاثبة پیش کتف اسپ۔

کذب ۔ کذب مثال کتِف وکذب دروغ گفتن (ع ع ف ا ک ۳) فهو کاذب کذاب وکذبان بضم الدال وکذبان مکذبانة بفتح المیم والذال وکذبة مثال همزة وکذیب بالضمات الثلث مشدد الذال ومخففها کذب جمع کاذب تکاذب ضد تصادق کذب بضمتین جمع کذوب مثال صبور وصبر ومنه قرأ بعضهم ولا تقولوا لما تصف السنتکم الکذب فجعله نعتا للالسنة اکذوبة مثال اعجوبة دروغ واکذبت الرجل الفیته کاذبا وکذبته ای قلت له کذبت۔ وکذب لبن الناقة ای ذهب۔ قال الکسائی اکذبته اذا اخبرت انه جاء بالکذب ورواه وکذبته اذا اخبرت انه کاذب۔ قال ثعلب اکذبته وکذبته بمعنے ویکون اکذبه بمعنی بین کذبه۔ ویکون بمعنی حمله علی الکذب وبمعنی وجده کاذبا۔ وقوله تعالی وکذبوا بآیاتنا کذابا هو احد مصادر المشدد لان مصدره قد یجیٔ علی تفعیل مثل تکلیم وعلی فعال مثل کذاب وعلی تفعلة مثل توصیة وعلی مفعل مثل قوله تعالے ومزقناهم کل ممزق۔ وقوله تعالی لیس لوقعتها کاذبة هو اسم یوضع موضع المصدر کالعاقبة والعافیة والباقیة وقال الله تعالی فهل ترے لهم من باقیة ای من بقاء ویقال لیس لفلان مکذوبة ای کذب وکذب قد یکون بمعنی وجب وفیها عن عمر رضی الله تعالی عنه۔ کذب علیکم الحج ای وجب قال الاخفش فالحج مرفوع بکذب ومعناه نصب لانه یرید ان یامر بالحج کما یقال امکنک الصید یرید ارمه وعنه ایضًا رضی الله تعالی عنه ان رجلا شکی الیه النقرس فقال له کذبتک الظهائر جمع ظهیرة وهی الهاجرة ای علیک بها وهذه کلمة یقولها العرب سمعه الاعراب عن ابن عمر رضی الله تعالی عنهما ان رسول الله علیه وسلم قال الحجامة علی الریق فیها شفاء وبرکة ویزید فی العقل والحفظ فیوم الخمیس والاحد کذباک او یوم الاثنین والثلثاء وقوله علیه السلام کذباک اے علیک بهما ویقال کذبک العسل ای علیک به۔ ویقال حمل فلان ذکذب ای لم یصدق الحملة ویقال ماکذب فلان

قهزب قهقب قهنب کاب کبب کثب کتب۔کذب

ای بالبث۔ وتکذّب ای تکلف الکذب۔

کرب۔ کربۃ۔ بالضم اندوہ کہ دم باز گیرد ازوی اکرب کذلک یقال منہ کربہ الغم اذا اشتد علیہ کریۃ سختی کرائب ج۔ وکربت القید اے ضیقتہ علی المقید وکرب ان یفعل کذا اے کاد یفعل وکربت الارض ای قلبتہا للحرث۔ وفی المثل الکراب علی البقر ویقال الکلاب علی البقر برفع الباء ونصبہا یضرب فی تخلیۃ المرء وصناعتہ معناہ خل امرأ وصناعتہ۔ وکرب الشئ ای دنا۔ واناء کربان اذا کرب ان یمتلئ وکربت الشمس ای دنت للغروب۔ کربت حیوۃ النار ای دنت انطفاؤہا وکربت الناقۃ اوقرتہا۔ کرب النخل بفتحتین اصول السعف۔ وکرب الضا رسن لو یقال منہ اکربت الدلو فہی مکربۃ۔ کربۃ جاے رفتن آب کراب بالکسر ج۔ ابوکرب بکسر الراء نام مردے ومعد یکرب وہما اسمان جعلا اسما واحدا وفیہ ثلث لغات فتح الباء غیر مصروف ورفعہا ایضا غیر منون وکسرہا مصروفا منونا والیاء من معدی ساکنۃ علی کل حال والنسبۃ الیہ معدیّ وکذلک النسبۃ فی کل اسمین جعلا واحدا مثل بعلبک وخمسۃ عشر تنسب الی الاسم الاول یقال بعلیٌّ خمسیٌّ وبالطیؒ۔ ولصغر الاول ایضا۔ مکرب بضم المیم وفتح الراء التشدید الاسر من الدواب۔ ویقال مابالدار کراب اے احد۔ واکرب ای اسرع ویقال خذ رجلیک باکراب اذا امرتہ ان یسرع السعی۔ کرابۃ بالضم مایلتقط من التمر فی اصول السعف بعد مایصرم۔

کسب۔ کسب۔ ورزیدن وگرد آوردن (ع ف ا ک ۲) یقال کسبت الشئ واکتسبتہ بمعنی واصلہ الجمع۔ وفلان طیب الکسب والمکسبۃ بکسر السین مثال المغفرۃ والکسبۃ بالکسر مثال الجلسۃ وہذا مما جاء علی فعلۃ یفعل یقال کسبت اہلی خیرا وکسبتہ مالا فکسبہ والکواسب الجوارح۔ وتکسّب ای تکلف الکسب کسب بالضم کنجارۂ روغن کساب مثال قطام نام سگے

کعب۔ کعب۔ شتالنگ وپارۂ روغن کعوب الرمح تندیہا ی گرہہاے نیزہ کعاب بالفتح نار پستان کاعب کذلک۔ کعوب۔ بالضم مصدر منہ (ع ف ا ض ۲) یقال کعبت الجاریۃ وکعبت بمعنی وبرد مکعب ای فیہ وشیٌ مربع وثوب مکعب ای مطویٌّ شدید الادراج۔ کعبان کعب بن کلاب وکعب بن ربیعۃ کعبۃ مم ویقال سُمّے بذلک لتربیعہ۔ ذوالکعبات بیت کان لربیعۃ وکانوا یطوفون بہ۔ رکبٌ۔

کعثب۔ ــــ اے ضخم یعنے زہار گوشت ناک کعثب ایضا فرج زن قال الشاعر شعرا وبحث فی کعثبہا ادافا۔ مثل ذراع یمتری النطاف والاذاف الذکر واصلہ الوداف بالواو۔

کلب۔ کلب۔ سگ وربما وصف بہ یقال امرأۃ کلبۃ۔ اکلب کلاب کلیب مثال عبد عبید ج۔ وہذا الثالث جمع عزیز۔ وفی المثل الکلاب علی البقر بضم الباء وفتحہا ای ارسلہا وخلہا وقدم فے الکراب ویک دانہ جو وبند شمشیر وچنگال آہنین کہ مسافر توشہ دان ازوی در آویزد بر پالان وستارۂ ودوال دو طرف توشہ دان وحیی از قضاعہ کلاب سگبان مکلب صید آموزندۂ سگ یقال اسیر مکلب ای مکبل وہو مقلوب منہ کلب الفرس خط اثرہ پشت اسپ رجل کالب ای ذو کلاب مثل لابن وتامر۔ کلبۃ بالضم سختی سرما کلب بفتحتین کذلک یقال منہ کلب الشتاء بالکسر۔ وفعت عنک کلب فلان ای شرہ واذاہ۔ وکلب ایضا نوعی از جنون در ستور یقال منہ اکلب الرجل اذا کلبت ابلہ۔ کلب کلب سگ گزندہ ودیوانہ والفعل منہ کلب بکسر اللام ورجل کلب ورجال کلبی۔ وارض اکلبۃ اذا لم یجد نباتہا ریا فیبس۔ کلبتان انبور آہنگر۔ کلوب کلّاب بالفتح والضم ارّہ کلالیب ج۔ کلاب بالضم ایضا آہن کہ بر پاشنہ موزہ رائض باشد کہ بر تہی گاہ ستور میزند بوقت راندن۔ ویسمی المہماز ایضا کلاب بالتخفیف نام آبی مکالبۃ جنگ دبدی کردن باہم تکالب کذلک یقال ہم یتکالبون علی کذا ای یتواثبون۔ کلاب بالکسر نام مردے قبیلۂ از قریش وہو کلاب بن مرۃ۔ ومن ہوازن وہو کلاب بن ربیعۃ کلیب تصغیر کلب ونام مردی وہو کلیب بن وائل۔

کنب۔ کناب۔ بالکسر خوشۂ خرما کنب بفتحتین شوخگین شدن دست یقال اکنبت یداہ ولا یقال کنبت۔ وگیاہے م کنیت موضعی۔

کوب۔ کوب۔ کوزۂ بی دستہ اکواب ج۔ کوبۃ طبلک

کوکب۔ ستارۂ بزرگ کوکبۃ کذلک کما یقال بیاض وبیاضۃ وعجوز وعجوزۃ وبزرگ ہر چیزے۔ وگل مرغزار۔ ودرخش آہن یقال کوکب ای برق قال ابوعبیدۃ ذہب القوم تحت کل کوکب اے تفرقوا۔ کواکب بالضم کوہے معروف۔

کہب۔ کہبۃ۔ بالضم لون من الالوان مثل قہبۃ یقال بعیر اکہب۔ کہب بالتحریک مصدر منہ (ع ک ا ف ۲) قال ابوعمرو ہو لون لیس بخالص وہو فی الجمرۃ خاصۃ۔

کثعب۔ زن فربہ زہار۔ ورکب کثعب ای ضخم۔

کنثب۔ کجفر بسیار سخت وکنثب بتقدیم نون نیز آمدہ

کحب۔ غورۂ انگور کحبۃ یکی ازو بر کحب الکرم تکحیبا ظہر کحبہ

اوکنزحبہ۔کجیبر ردبردبراد (ع بفتحہا) کاحبہ بسیار و آتشی کہ بلند گرددز بانہ آن۔کوحب موضعے۔
کحلب۔کجعفر موضعے۔
کحلبۃ۔نام شخصے
کدب۔کدب کدب کدُب سپیدی در ناخنہای نوخاستگان والذال لغۃ فیہن والواحدۃ بہاءٍ کدیبا، بالضم مثلہ۔ مکدوبۃ زن سپید فام وخالص وقرأ ابن عباس بدم کذبٍ اے ضاربٍ الی البیاض کانہ دم قد اثر فی قمیصہ فلحقتہ اعسرٌ ضنہ کالنقش علیہ۔
تکرتب۔علینا ای تقلب۔
کرتسب بروزن ومعنے قرشب
کرکب۔کرکم۔گیاہے خوشبو۔
کرنب۔بالضم وکسمند چقندر یاقسمے بست از آن شیرین ترو ملائم تراز کرم والبری منہ مرد و بہمان من سحیق عروقہ المجففۃ فی شراب تریاق مجرب من نہشۃ الافعی کرنیب وکبسر خرمای تیسر آغشتہ کرنبۃ خرمای شیر آغشتہ بہ مہمان خورانیدن وخوردن خرما باشیر۔
کزب۔بالضم کنجارۂ روغن ودرختے ست سخت وبالتحریک خردی استخوان ہای کف پای و بہم کشیدگی آن وآن عیب است۔ المکزوبۃ الخلاسیۃ من الالوان وہی ما کان بین الاسود والابیض اکوزب البخیل ضیق الخلق۔
کسجبۃ۔رفتار ترسندہ نہان کنندہ خود را
کشب۔بسیار خوردن گوشت واشتال آن تکشب مثلہ وموضعے باکوہی۔کشبی کجمزی کوہی ست بیادیہ کشب بضمتین کوہے ست دیگر کشیب کامیر نیز کوہے ست مشہور۔

کظب۔کظوباً امتلاء سمناً۔
کعدب وکعدبۃ۔مرد بیمروت رذیل کعدبۃ بالضم غوزۂ آب
کعسب۔دوید وگریخت یا بزودی رفت یا باہستگی دوید یا بجو رفتار مستان رفت کعسب اسمی ست۔
کعنب۔کوتاہ وتیسر کعانب بالضم مثلہ کعانب الرأس بالفتح گرہ ہا کہ در سر مشو درجل کعنب ذو کعانب تیس مکعنب القرن ملتویۃ کانہ حلقۃ یعنی بزنر کہ شاخش پیچیدہ مانند حلقہ باشد۔
کلتب۔کجعفر وقنفذ جرب بافی در کارہا کلتبان قلتبان
کلثب۔کجعفر وعلابط بخیل کشیدہ روے۔
کلجبۃ۔آواز آتش وزبانۂ آن واسمے ست و نام شاعرے عرفی وہبیرۃ بن الکلجبۃ فارس العرادہ الکلجبۃ بالسیف ضربہ۔
کنتب۔کقنفذ وعلابط مرد کوتاہ۔
کنثب۔کجعفر وقنفذ وعلابط بسیار سخت۔
الکتاب بالمکسر الرمل المنہال۔
کنحب۔گیاہے۔
کنخبۃ۔بہم آمیختگی کلام از خطا۔
کہذب۔ثقیل ناگوار
کہکب۔کجعفر بادنجان۔

فصل اللام

لبب۔الب۔بالمکان اے اقام بہ ولزمہ ومعنے لبیک انا مقیم علی طاعتک ونصب علی المصدر کقولک حمداً للہ وشکراً وکان حقہ ان یقال لبالک وثنی علی معنی التاکید ای الباباً بک بعد الباب واقامۃ بعد اقامۃ وقال الخلیل ہو من قولہم دار فلان تلب داری ای تحاذیہا ای انا مواجہک بما تحب اجابۃ لک والیاء للتثنیۃ وفیہا دلیل علی النصب للمصدر ونحن نذکر حجتہ علی یونس فی باب المعتل۔لب بالضم خرد الباب ج۔والب ایضاً مثل بؤس وبؤس ونعم والنعم و میانۂ ہر چیز ودل وے ومغز بادام وجوز ومانند آن لبوب ج۔لبیب خردمند الباء ج۔ولب النخل قلبہا ونبات اللب عروق فی القلب تکون منہا الرقۃ وجمع اللبیب الاباء وتصغیرہ الیبب۔لبابۃ بالضم خردمند شدن (ع ک ا فنہ ۲) وحکی یونس لببت بالضم وہو نادر لانظیر لہ فی المضاعف ویقال الب الزرع اذا دخل فیہ الاکل۔ولبابحت اے صار لہ لب لبیۃ شا ما کجہ تلبیب گریبان گرفتن وکشیدن در خصومت حسب لباب ای خالص و لباب کل شئ خالصہ۔لبابۃ نام زنے لبۃ سر سینہ لبب کذالک لباب ج۔سبب ایضاً پیش بندرجل یقال منہ اللببت الدابۃ فہو ملبب ہکذا رواہ ابن السکیت وغیرہ باظہار التضعیف۔قال ابن کیسان ہو غلط وقیاسہ ملب کما یقال محب من احببتہ ومنہ قولہم فلان فی لبب رخی ای فی حال واسعۃ۔لبب ایضاً ریگ تنگ ومعظم الرمل عقنقل فاذا نقص قیل کثیب فاذا نقص قیل اوکل فاذا نقص قیل سقط فاذا نقص قیل عداب فاذا نقص قیل لبب لبلاب گیاہ پیچک لبلبۃ تنگدلی ومہربانی کردن بہ فرزند یقال لبلبت الشاۃ علی ولدہا اذا لحستہ واشبلت علیہ حین تضعہ لبالب الغنم آواز وفریاد گوسپند رجل لب ای لازم لامر۔وامرأۃ لبۃ اے قریبۃ من الناس لطیفۃ ولبیب ایضاً مثل لب۔لب ایضاً بر سر سینہ زدن وتلبب ای تحزم وتشمر۔
لتب۔لاتب۔استوار وپای برجاے لتب

کنظب
کعدب
کحلب۔کعسب
کحلبۃ
کدب۔کعنب
کلتب
تکرتب۔کلثب
کرتسب۔کلجبۃ
کرکب
کرنب
کنتب
کنثب
کنحب
کنخبۃ
کزب۔کہدب
کہکب
لبب
کسجبۃ
کشب
لتب

لوب
لجب
لعب
لهب
لحب
لزب
لخب
لغب
لسب - لذب
لوشب
لكبة
الزمة
لصب - لباب
لقب

لتوب مصدر ان منه (ع ف اض ۲) و بر جفسنده
مثل لازق - ولبتت فی منخر الناقة ای طعنت
مثل لتمت -

لجب - لجب - بانگ و فریاد (ع ک اف ۲)
جیش لجب عرمرم ای ذو جلبة وکثرة وبحر ذو لجب
اذا سمع اضطراب امواجه - لجبة ثلث لغات گوسفند یکه
چهار ماه بر نتاج وے گذشته باشد - و پستان
خشک کرده لجاب ج - لجبات ایضا وهو شاذ لان
حقه التسکین - قال ابن السکیت لجبة میش کم شیر
شده ولا یقال للعنز ویقال منه لجبت الشاة
بضم الجیم وکذالک لجبت بالتشدید -

لحب - لحب - راه فراخ لاحب مثله وهو فاعل
بمعنی مفعول ای ملحوب - یقال منه لحبه یلحبه لحبا
اذا وطئه ومر فیه ولحب ای مر مرا مستقیما - ولحبت
اللحم والعود اے قشرته - ملحب هو ما یقشر به
ویقطع - ومرد دشنام دهنده پلید زبان ملحب
پاره پاره لحیب ناقه کم گوشت پشت وے و
لحب الرجل اذا انحله الکبر ملحوب موضعے -

لزب - لازب چفسیده لزوب مصدر منه
(ع ف اض ۲) لازب ایضا ثابت یقال
صار الشیء ضربة لازب وهو افصح من لازم - و
اصابتهم لزبة اے شدة وقحط لزبات ج - ملزاب
بالکسر مرد سخت بخیل -

لسب - لسب - بالسکون لیسیدن عسل (ع
ک اف ۲) و چفسیدن بر چیزے صلته بالباء وگزیدن
کژدم - و زدن تازیانه (ع ف اک ۲) یقال
لسبه السوط ای ضربه ولسبته العقرب لسبا -

لصب - لصب - استوار شدن شمشیر در نیام
چنانکه نتوان برکشیدن (ع ک اف ۲) و به چفسیدن

پوست از لاغری با ستخوان - لصب بالکسر تنگی جاے
کوه لصاب لصوب کذالک - ویقال فلان لحز لصب
لا یکاد یعطی شیئا - ولصب الخاتم فی الاصبع وهو ضد
قلق - لواصب چاهها ے مغاک تنگ -

لعب - لعب - ولعب مثال کبد وکبد بازی
(ع ک اف ۲) ویقال تلعب مرة بعد اخری - رجل
تلعابة بالکسر کثیر اللعب تلعاب بالفتح مصدر منه و
جارية لعوب والعوبة مثال اعجوبة زن بازیگر ملعب
بازی جای لعبة بالضم بازیچه یقال اقعد حتی افرغ
من هذه اللعبة بضم اللام وفتحها قال ثعلب بفتح اللام
اجود لانه اراد المرة الواحدة من اللعب - لعبة
بالکسر نوعے از بازی مثال رکبة وجلسة - ملاعبة بازی
کردن باهم ویقال لابی براء عامر بن مالک ملاعب
الاسنة - ملاعب ظله نام مرغی وربما قیل خاطف ظله
لعاب بالضم آب دهان که روان باشد لعاب النحل
عسل لعب بفتحتین آب رفتن از دهان کودک
(ع بفتحها) یقال لعب الصبی یلعب لعبا والعب
الصبی ای صار له لعاب یسیل من فیه ثغر ملعوب
ای ذو لعاب - ولعاب الشمس ما تراه فی شدة الحر مثل
نسج العنکبوت وهو السراب - لعباء نام جاے -

لغب - لغوب - مانده شدن (ع ف اض ۲)
(و ک اف ۲) لغة ضعیفة فیه والغبته ای انصبته رجل
لغب بالتسکین ای ضعیف قال ابو عمرو سالت
اعرابیا عن اللغوب بالفتح قال الاحمق - لغب
پرهاے زرد و ریزه مرغ لغاب بالضم مثله وهو خلاف اللؤام
ریش لغیب لغت منه و تباهی افگندن میان
قوم یقال لغبت علی القوم الغب ای افسدت
علیهم - تلغب دور و دراز راندن

لقب - لقب - بفتحتین پاژنامه القاب ج -
یقال لقبته بکذا فتلقب به -

لوب - لوبة - لابه سنگستان لوب لاب لابات ج
وفی الحدیث انه حرم ما بین لابتی المدینة وهما
حرتان تکتنفانها - قال ابو عبیدة لوبة ونوبة بالضم
فیهما الحرة وهی الارض التی البستها حجارة سود ومنه
قیل للاسود لوبی ونوبی - لوب لواب لوبان بالضم
فیهن تشنه شدن لائب لغت منه لوب ج - مثل
شاهد وشهود - ویقال ترکتها لوائب علی الحوض -
ملاب نوعی از طیب تشئ ملوب ای ملطخ به - ملوب
میل سرمه علی زنة مفعول -

لهب - لهب - زبانه آتش وکنی ابو لهب بجماله
والتهاب وجهه - والتهب النار وتلهب اے
اتقدت والهبتها اوقدتها - لهبة بالتسکین تشنگی لهب
ایضا مصدر منه رجل لهبان وامراة لهبی ای عطشان
وعطشی - لهبان بالتحریک افروختن آتش وکذالک
اللهیب واللهاب بالضم - والهب الفرس اذا
اضطرم جریه - الهوب بالضم نوعے از رفتار اسپ
لهب بکسر الهاء کشادگی میان دو کوه لهوب
لهاب الهاب ج - بنو لهب قومی از ازد -

لخب - المرأة نکحها (ع بفتحها وف اوض ۲) لخب
فلانا طپانچه زد - و اللخب محرکة درخت مقل یعنی قسم
نخبة وهی است نظاهر عدن ابین - ملخب کمعظم طپانچه
خورده در خصومات ملاخبة باهم طپانچه زدن -

لذب - بالمکان لزوبا اقام لاذب مثله -

لوشب - گرگ -

لکبة - بالفتح ماده شتر فراهم گوشت -

الزمة - لهذبا واحدا ای لزازا ولزاما -

لباب - کسحاب طعام کم انه یری دهن اوقدر
لعقة منه تالک -

هذا فصل المیم من بقیة الصراح

فصل المیم

مازب ـ کمنزل شهرهاے از دے ـ
ملاب ـ کسحاب عطرے ست یا زعفران و ذکر فے ل د ب ـ
میبه ـ معرب می بهی یعنے شراب سفرجل ـ

فصل النون

نب ـ نبیب ـ بانگ کردن تکه و دویدن وے (ع ف ا ک ۲) انبوبة میان دو پیوند نی وے افعولة انبوب انابیب ج ـ
نتب ـ نتوب ـ برآمدن پستان دختر ـ
نجب ـ نجب ـ بالتحریک پوست درخت نجب بالتسکین پوست باز کردن از درخت (ع ف ا ض ۲) منجوب پوست پیراسته پوست درخت سقار منجوب و نجبی کذلک وقدح قراح یوم ذی نجب روزی از روزهای عرب که مشهور ست نجابة گرامی شدن (ع بضمها) نجیب نعت منه بین النجابة والنجبة مثال الهمزة ایضا نجباء ج ـ و یقال هو نجبة القوم ای هو النجیب منهم ـ وانجب الرجل ای ولد نجیبا وامرأة منجبة و منجاب زنی که فرزندان گرامی و گزیده بسیار زاید و نسوة مناجیب منجاب ایضا تیرے بے پر و بے پیکان و مرد ضعیف انتجاب برگزیدن نخیب ایضا شتر گزیده نجب نجائب ج ـ
نحب ـ نحب ـ نذر کردن و شتاب رفتن (ع ف ا ض ۲) یقال سار فلان علی نحب اذا سار فاجهد السیر و مدت و هنگام یقال قضی فلان نحبه ای مات نحیب آواز برداشتن در گریه (ع ف ا ک ۲) انتحاب مثله ـ نحاب بالضم سرفیدن شتر (ع ف ا ک ۲) تنخیب کوشیدن در کار و سخت راندن شتر بحجت نوبت آب و ناحبت الرجل الی فلان مثل حاکمته قال طلحة لابن عباس هل لک فی ان اناحبک و ترفع النبی صلعم ـ
نخب ـ نخب ـ بیرون کشیدن (ع بفتحها) و جماع کردن و استنخبت المراة اذا ارادته ـ انتخاب بیرون کشیدن و برگزیدن نخبة بالضم گزیده نخب ج ـ یقال جاء فی نخب اصحابه ای فی خیارهم ـ رجل نخب بکسر الخاء ای جبان لا فواد له و کذلک نخیب و منخوب و منتخب کانه منتزع الفواد ـ
نخرب ـ نخروب ـ بالضم شگاف سنگ نخاریب ج و خانهٔ زنبور کذا فی الاسامی ـ
ندب ـ ندب ـ بر مرده گریستن و بر شمردن محاسن او (ع ف ا ض ۲) ندبة بالضم اسم منه و خواندن بکارے یقال ندبه لامر فانتدب له ای دعاه فاجابه ـ مندوب نام اسپ ابی طلحه رجل ندب مرد سبک در حاجت فرس ندب اسپ روان ندبة نام زنے ندب بالتحریک گرد قمار و نشان جراحت ـ
نرب ـ نیرب ـ بدی و سخن چینی ـ
نزب ـ نزیب ـ آواز تکه بوقت گشنی یقال نزب الظبی ینزب نزیبا ـ
نسب ـ نسب ـ نژاد انساب ج نسبة بالضم والکسر کذلک ـ وانتسب الی ابیه اے اعتزے ـ وتنسب ای ادعی انه نسیبک ـ وفی المثل القریب من تقرب لا من تنسب نسابة مرد نیک دانا بانساب الهاء للمبالغة فی المدح کعلامة تقول عندی ثلثة نسابات و علامات اے ثلثة رجال ثم تصفهم نسابات تعنیهم و فلان نیاسب فلانا فهو نسیبه ای قریبه ـ و یقال بینهما مناسبة ای مشاکلة نسبة بالکسر و نسب بفتحتین نژاد کسے را یاد کردن (ع ف ا ض ۲) نسیب غزل گفتن یقال نسب بالمراة نسیبا نیسب قطاء سورچه نهوکل ـ
نشب ـ نشب ـ مال و آب و زمین نشوب ج ـ و در آویختن از چیزے یقال نشب الشیء فی الشیء اذا نشبته انا فیه اے اعلقته فانتشب وانتشب لصائد ای اعلق ـ و یقال نشبت الحرب بینهم و ناشبه الحرب ای نابذه ـ نشاب بالضم مشدد تیر نشابة یکی ناشب مرد با تیر و نام مردے و هم ناشبة ـ نشبة بالضم نام مردے ـ
نصب ـ نصب ـ بر پای کردن و دشمن داشتن انتصاب بر پای خواستن یقال نصبت لفلان ای عادیته و همه روز با هستگی رفتن (ع ف ا ک ۲) نصب بالتحریک رنج و رنج دیدن (ع ک ا ن ۲) انصاب رنج رسانیدن هم ناصب غم یا رنج هو فاعل بمعنے مفعول لانه ینصب فیه کقولک لیل نائم اے ینام فیه و یوم عاصف اے تعصف فیه الریح تیس انصب و عنز نصباء بینة النصب اذا انتصب قرناها ـ و ناقة نصباء مرتفعة الصدر ـ و تنصبت الاتن حول الحمار ـ و غناء النصب ضرب من الالحان و فی الحدیث لو نصبت لنا نصب العرب ای لو غنیت غناء العرب و هو غناء لهم یشبه الحداء الا انه ارق منه ـ نصب اعراب زبر و هو فی الاعراب کالفتح فی البناء و بت و انچه بر پای کنند بجهت پرستش و کذلک نصب بضمتین و سکون الثانی انصاب ج ـ نصب بالضم والسکون ایضا بدی و بلا و منه قوله تعالی انی مسنی الشیطان بنصب و عذاب نصیبة سنگ گرداگرد

مازب
ملاب
نخب ینشب
میبه
نب
نخرب
نتب ینصب
نجب ـ ندب
نرب
نزب
نسب
نحب

دیوار خانہ نقیب ہیرہ وحوض ودامہ بر پا سے کردہ نصیب بالتصغیر نام شاعری نصیبین نام شہرے وفیہ للعرب مذہبان منہم من یجعلہ اسما واحدا ویلزمہ الاعراب کما یلزم الاسماء المفردة التی لا تنصرف فیقول ہذہ نصیبین ومررت بنصیبین ورائیت نصیبین والنسبة الیہ نصیبیّ۔ ومنہم من یجریہ مجری الجمع فیقول ہذہ نصیبون۔ ومررت بنصیبین ورائیت نصیبین وکذلک القول فی یبرین وفلسطین وسیلحین ویاسمین وقنسرین والنسبة الیہ علی ہذا القول نصیبینیّ ویبرینیّ وکذلک اخواتہا۔

نضب

نضب۔ نضوب۔ فرو شدن آب بزمین (ع ف اض ۲) ونضوب القوم بعدہم یا نضب اے بعدوا النضبت وترا القوس مثل انبضتہ وہو مقلوب منہ تنضب بضم الضاد درختی والتاء

نوب

زائدة فیہ لانہ لیس فی الکلام فعلل تنضبة یکے قال ابن سلمة النبع شجر القسی وتنضب شجر تتخذ منہ السہام۔

نعب

نعب۔ نعیب۔ نعبان تنعاب بانگ کردن زاغ (ع بفتحہما وک ۳) ایضا یقال نعب الغراب وربما قالوا نعب الدیک علی الاستعارہ منعب

نکب

ایضا رفتار سبک فرس منعب بالکسر ای جواد وناقة نعابة ونعوب اے سریعة والجمع نعب بضمتین

نغب

نغب۔ نغبة۔ بالفتح والضم پس خوردہ قال ابن السکیت نغبت من الاناء نغبا ای جرعت منہ جرعا۔ وقولہم ما جربت علیہ نغبة قط ای فعلة قبیحة۔

نقب

نقب۔ نقب۔ راہ در کوہ منقب منقبة کذلک بالفتح فیہما وسوراخ کردن دیوار وجز آن وسوراخ ونقب البیطار سرة الدابة لیخرج منہا ماء اصفر

نہب

منقب بالکسر نشتر بیطار منقب بالفتح جاے سوراخ ناقبة ریش کہ بر پہلو بر آید نقبة بالضم آغاز کر

نقب ج۔ وردی ورنگ ومیزری نیفہ یقال منہ نقبت الثوب نقبا ای جعلتہ نقبة نقب بالتحریک تنگ شدن پیل وسم ستور (ع ک اف ۲) ودریدن موزہ وانقب الرجل اذ نقب بعیرہ۔ منقبة ہنر وستودگی مردم ضد مثلبة نقیب مہتر ودانندۂ قوم نقباء ج۔ نقابة نقیبی کردن (ع ف ا ض ۲) یقال نقب علی قومہ۔ قال الفراء اذا اردت انہ لم یکن نقیبا ففعل قلت نقب نقابة بضم العین فیہما قال سیبویہ نقابة بالکسر الاسم وبالفتح المصدر مثل الولایة والولایة۔ قال ابو عبیدة النقیبة النفس ومنہ یقال فلان میمون النقیبة اذا کان مبارک النفس۔ قال ابن السکیت اذا کان میمون الامر ینجح فیما حاول ویظفر۔ وقال ثعلب اذا کان میمون المشورة۔ وکلب نقیب نقبت غلصمتہ لیضعف صوتہ یفعلہ اللئیم لئلا یسمع صوتہ الاضیاف نقاب بالکسر روے بند ومرد نیک دانا وناگاہ دیدار کردن با کسی یقال ناقبت فلانا ای لقیتہ فجاءة۔ ولقیتہ نقابا ووردت الماء نقابا اذ ہجمت علیہ من غیر طلب تنقیب در شہرہا گشتن گریزان قولہ تعالی فنقبوا فی البلاد۔

نکب۔ نکوب۔ بالضم برگشتن از راہ (ع ف ا ض ۲) نکابة بالکسر تکیہ جاے شدن ومعتمد قوم گشتن (ع ف اض ۲) یقال نکب علی قومہ اے صار منکبا لہم یعتمدون علیہ۔ ونکبتہ الحجارة نکبا ای لثمتہ۔ ونکب کنانتہ اے کبہا نکیب دائرۂ پیل وسم تنکیب برگشتن ویکسو شدن یقال نکبہ اے عدل عنہ واعتزلہ۔ وتنکبہ ای تجنبہ وتنکب القوس ای القاہا علی منکبہ نکبة۔ بالفتح رنج ورنج رسانیدن نکبات بفتحتین ج۔ یقال اصابتہ نکبة الدہر ونکب فلان فہو منکوب۔ منکب بکسر العین منہ

بن بازو وکتف وزمین بلند مناکب ج۔ وایضا چہار پر مرغ بعد از قوادم نکباء وہی الریح الناکبة التی تنکب القوم عن مہاب الریاح نکب ج۔ وہی اربع فنکباء الصبا والجنوب تسمی الازیب ونکباء الصبا والدبور تسمی الیضابیة وتسمی النکیباء ایضا ونکباء الشمال والدبور قرة تسمی الجربیاء وہی نیحة الازیب ونکباء الجنوب والدبور حارة تسمی الہیف وہی نیحة النکیباء ان العرب تناوح من ہذہ النکب ای تقابل کما تناوح بین القوم من الریاح نکب بضمتین کرے در سر ہا خیزی ونوعی از بیماری ستور کہ در منکب پدید آید ولنگد و آنرا تیرگی قولاغو گویند یقال نکب البعیر بالکسر ینکب نکبا فہو انکب ولا یکون النکب الا فی الکتف والانکب ایضا صفة المتطاول الجائر والذی لا قوس معہ

نوب۔ نوب۔ مناب بجای کسے ایستادن یقال ناب عنہ انتیاب پیا پے آمدن یقال فلان انتاب القوم ای اتاہم مرة بعد اخری وہو افتعال من النوبة انابة بخداے تعالے باز گشتن یقال اناب الی اللہ ای اقبل وتاب۔ نوبة پاس نوب ج۔ یقال جارت نوبتک دنیا بتک وہم یتنا وبون النوبة فیما بینہم فی الماء وغیرہ۔ والنوبة الاسم من قولہم نابہ امر وانتابہ اے اصابہ نائبة مصیبت نوائب الدہر جمعہا۔ نوب نوبة بالضم فیہما گروہے از سیاہان مردم نوبی یکے از ایشان نوب ایضا زنبور وجمع نائب مثال غائط وغوطہ وفارہ وفرہ۔ نوب بالفتح نزدیکی خلاف البعد ویقال نوب ما کان منک مسیرة یوم ولیلة وقرب ما کان منک مسیرة لیلة واصلہا فی الورد والسحیّ النائبة تنوب مرة

نہب۔ نہب۔ غنیمت نہاب بالکسر ج۔ وغارت کردن انتہاب کذلک۔ ویقال نہب الرجل

بالہ فانتہبوہ ونہبوہ وناہبوہ کلہ بمعنی۔ نہبی غارتی
مناہبتہ برابری دویدن دو اسپ وجز آن
ونہب الناس فلانا اذا تناولوہ بکلامھم۔ وکذلک
الکلب اذا اخذ بعرقوب الانسان ویقال لا
تدع کلبک ینہب۔
نیب۔ ناب۔ دندان نیشتر انیاب نیوب ج
والثانی علی غیر قیاس وناب نیبتہ ای اصاب
نابہ۔ ونیب سھما اے عجم عودہ واثر فیہ بنابہ۔
ناب ایضا ھمتر ومادہ شتر کلان سال نیب ج
وفی المثل لا افعل ذلک ما حنت النیب۔ وتصغیرہ
نییب۔ ویقال سمیت لطول نابہا فھو کالصفۃ
فلذلک لم تلحقہ الہاء لان الہاء لا تلحق تصغیر الصفات
ونیبت الناقۃ ای صارت ہرمۃ۔ ولا یقال
للجمل ناب قال سیبویہ تصغیرہ نویب ایضا بالواو
لان ہذہ الالف یکثر انقلابہا من الواوات
قال ابن السراج ہذا غلط منہ۔
نخشب۔ شہرے والنسبۃ نخشبی والنسفی علی التغییر۔
نطاب۔ بالکسر سرورگ گردن منطب منطبۃ بکسر ھما
چیزیکہ بدان چیز با صاف کنند ناطب شانہ فنطبۃ
بالفتح مرد گول نطبہ ضرب اذنہ باصبعہ النواطب
خروق تجعل فیما یصفی بہ الشئ فتصفی منہ یقال
ناطبنیہ بار نشہم یعنی بر غلانیدم آنہارا

فصل الواو

واب۔ واب۔ شرمندہ شدن وسر در کشیدن
از شرم اتبہ کذلک مثال وصل وصلۃ والہاء عوض
من الواو (ع ع ف ک ۲) ویقال نکح فلان فی
اتبہ وہو العار وما یستحیا منہ وکذلک توئبۃ بالضم و
فتح الہمزۃ قال ابو عمرو قال لی اعرابی ما طعامک یا
ابا عمرو لطعام توتبہ ای لطعام یستحیا منہ واصل تاء واو

وآناب الرجل ای استحیا۔ واذا اتبہ او افعلت
بہ فعلا یستحیا منہ۔ موئبات مثال موعبات اے
مخزیات واواتبتہ ایضا ردوتہ عن حاجتہ وحافر
وآب ای مقعر۔ ویقال الوأب البعیر العظیم وابۃ
مغاکے بر صخرہ کہ آب در وے جمع شود۔
وثب۔ وثب۔ وثوب ووثبان ووثیب برجستن
(ع ع ف ک ۲) واوثبتہ انا۔ و واثبہ ای ساغرہ
وتوثب فلان فی ضیعۃ لی ای استولی علیہا
ظلما وثاب بالکسر ای مقاعد یقال ثب فی نعمۃ حمیر ای
اقعد ویقال للملک ثب اذا قعد ولم یغز موثبان توثیب
بر نہالین نشانیدن ونہالین بالش کسے افگندن
تا نشیند۔
وجب۔ وجوب۔ لازم شدن (ع ع ف
ک ۲) ایجاب متعدیہ وسزاوار شدن افتادن
ومردن و فرو شدن آفتاب ومقرر شدن بیع
یقال اوجب البیع فوجب وجبتہ مقرر بیع یقال
استوفیت وجبتک۔ استیجاب سزاوار شدن
وجیب طپیدن دل ویقال اوجب الرجل اذا
عمل عملا توجب لہ الجنۃ او النار۔ وجب بالسکون
مرد بیدل وجوبۃ بیدل شدن (ع بعضہا) وجبۃ
یکبار افتادن قولہ تعالی فاذا وجبت جنوبہا
ویقال خرج القوم الی مواجبہم ای مصارعہم
ویقال للقتیل واجب۔ توجب بر زمین زدن
ومانندہ شدن ستور بعادت دادن نفس را بیکبار
خوردن در شبا روزی یقال وجبت ای عودہا الوجبۃ
ورب۔ ورب بالتحریک تباہ شدن اصل
(ع ع ک اف ۲) یقال عرق ورب۔
وزب۔ میزاب۔ بالمعجمۃ ناودان فارسی
معرب بہمزہ ولا تا زبیج۔ ومیازب بترک الہمزہ ایضا

وسب۔ وسیبت۔ الارض وادسبت اذا
کثر عشبہا وسب بالکسر نبات انبوہ۔
وشب۔ اوشاب۔ بالمعجمۃ قلب اوباش
وہم الضروب المتفرقون۔
وصب۔ وصب۔ بفتحتین بیماری (ع ع ک ا
ف ۲) واوصبہ اللہ فھو موصب موصب لسیار
رنجوری ودرد وصوب ہمیشہ بودن (ع ع ف ا
ک ۲) وصب علی الامر واظب علیہ قولہ تعالی
ولہم عذاب واصب وقولہ تعالی ولہ الدین
واصبا اے دائما مفازۃ واصبۃ اے بعیدۃ
لا غایۃ لہا واوصب علیہ اے ثابر علیہ۔
وطب وطب۔ بالسکون مشک شیر خاصۃ
وہو جلد الجذع فما فوقہ اوطب وطاب بالکسر ج
ویقال لجلد الضبع شکوۃ ولجلد الفیلم بدرۃ ۔ و
یقال للشکوۃ التی فیہا السمن عکۃ وللبدرۃ مساق
وطب الضامر دخت حل بدعہ وطبا وزن بزرگ پستان
وظب و وظاب ۔ پیوستہ بودن بر کارے
مواظبۃ کذلک۔ ارض موظوبۃ اذا تندولت
بالرعی فلم یبق فیہا کلاء۔ ورجل موظوب اذا دلت
مالہ النوائب ۔ موظب بالفتح نام جائے۔
وعب او عب القوم اے حشد واستیعب
جملہ شدند وجاؤا موعبین یعنے بجملگی فراز آمدند
واوعب بنو فلان جلاء اے لم یبق ببلدہم احد
وجاء الفرس برکض وعیب اے بانقطے ما عندہ
ویقال جدعہ فاوعب انفہ ای استاصلہ وفی الشتم
جدعہ اللہ جدعا موعبا وفی الحدیث فی الانف
اذا استوعب جدعہ الدیۃ ای اذا لم یترک منہ شئی
استیعاب استیصال وفراز گرفتن۔
وغب۔ وغب۔ بالسکون مردم گول وستاع

وسب ۔ وشب ۔ وصب ۔ نیب ۔ وطب ۔ وجب ۔ نخشب ۔ نطاب ۔ وعب ۔ واب ۔ ورب ۔ وزب ۔ وغب

سقط و شتر ضخم و غثوبة مصدر منه (ع بفتحها)
وغاب البيت خوزهاے خانه۔
وقب وقب۔ بالسکون مغاکی بر سنگ که
آب گرد آید دروی و گول دور آمدن و فرو شدن
آفتاب و جز آن یقال وقبت الشمس اذا غابت
و دخلت موضعها و وقب الظلام ای دخل علی الناس
ومنه قوله تعالیٰ ومن شر غاسق اذا وقب و اوقبته
ای ادخلته فی الوقبة۔ و اوقب القوم ای جاعوا۔ وقیب
آواز غلاف نره اسپ وقبی بالسکون والحرکة نام آبی۔
وکب۔ موکب۔ بکسر الکاف نوعی از رفتار
و جمع سواران و اوکب البعیر اذا لزم الموکب۔
وواکبت القوم اذا رکبت معهم وکذلک اذا سابقتهم
وکب علیه و واکب ای واظب علیه۔ وکب
ایضاً بپای خاستن واکبة اے قائمة۔ وکبان
مشیة فی درجان یعنے رفتار فراخ ظبیة وکوب
بالفتح و ناقة مواکبة فراخ گام و ہی التی تعنق
فی سیرها و اوکب الطائر ای تهیا للطیران۔
ولب والبة۔ گشت دوباره بر آمده والبة
الابل نسلها۔ الوالب الذاهب فی الشئ الداخل فیه
ولوب بالضم پیوستن و رسیدن (ع ف اک ۲)
ذکر فی نوادر الفعل۔ والبة نام مردے۔
وهب۔ وهب۔ بالسکون هبة بالکسر بخشیدن
(ع بفتحها) موهب موهبة بخشش بکسر الهاء فیهما
اتهاب بخشش گرفتن استیهاب بخشیده۔
خواستن وتواهب القوم ای وهب بعضهم بعضاً
هب انکار بمعنی احسب یتعدی الی مفعولین تقول
هب زیدا منطلقا ولا یستعمل منه ماض ولا مستقبل
بهذا المعنی۔ موهبة بفتح الهاء مغاکی در کوه که آب
گرد آید و روی مواهب ج۔ موهب نام مردے

وهاب وهابة بسیار بخشنده والهاء للمبالغة واوهب
له الشئ ای دام له۔ موهب بضم المیم وفتح الهاء اماده
یقال طعام موهب۔ و فلان اصبح موهباً بکسر الهاء
اے معداً قادراً۔ وهب بالسکون نام مردے
و وهبین موضعے۔
ویب۔ ویب۔ وای مثل ویل یقال ویبک
و ویلک و ویب زید معناه الزمک الله ویلا فان
جئت اللام قلت ویب لزید فالرفع مع اللام
علی الابتداء اجود والنصب مع الاضافة اجود۔
وب۔ در جنگ برای حمله اماده شدن و تونته شله۔
وتب۔ جای گرفتن و همیشه بودن دران (ع ف اک ۲)
وجاب۔ بالضم بیاری ست که شتر را بهم رسد۔
ودب۔ بدحالی۔
وذاب۔ بالکسر شکنبه و رودها که دران شیر کرده
شود سپس پاکیزه گردانیده شود لا واحد لها و حلقه های
توشه دان۔
وانبة۔ شهری باندلس و نبه تونبیا سرزنش کرد
او را و ثابت بن طریف الونبی محرکة محدث تابعی۔

فصل الهاء

هبب۔ هب۔ بیدار شد (ع ف اض ۲)
هبوب بالضم هبیب وزیدن باد هبوب بالفتح هبوبة
هبیبة باد گرد انگیز و یقال من این هببت کانک
قلت من این جئت۔ وهبت فلان یفعل کذا کما
یقال طفق یفعل کذا۔ هباب بالکسر نشاط رفتن شتر
یقال هب البعیر فی السیر اذا نشط هبة الرمح والسیف
غیر تهما و مضاؤهما سیف ذو هبة ای مضاء فی الضریبة
ویقال عشنا هبة من الدهر ای حقبة کما یقال سبة
هبة ایضاً ساعتی که از سحر باقی ماند هبة بالکسر

شیدن کشن (ع ف اک ۲) هبیب هباب کذلک
یقال هب التیس واهتب بمعنی و هو مهباب
بالکسر۔ و هبهبة ای دعوته للنیز و۔ وتهبهب اے
ترعرع هبهبی شبان ثوب هبائب وخبائب
اذا کان منقطعا وتهبب الثوب اذا بلی۔ هبب
بفتح و کسر پارها ی جامه دریده۔
هدب۔ هدبة بالضم و سکون الدال و ضمه ایضاً
ریشه و پرزه جامه هداب الثوب و هدبة کذلک
ومقص مهدب ای ذو هداب و مژه چشم اهدب
مرد دراز مژه و بسیار مژه هدب بالتحریک برگے که
پهنا ندارد چون برگ سرو و طاق و مانند آن
هداب کذلک و هداب النخل سعفه۔ هدب بالتخفیف
دوشیدن و میوه چیدن (ع ف اک ۲) یقال
هدب الناقة و هدب الثمرة اذا احتلبها و اجتناها۔
هیدب۔ هیدب۔ گران زبان را بر دامن
فرو هشته۔
هندب۔ هندب۔ بالکسر و فتح الدال هندبا
و هندباء گندنا قال ابو زید هو بکسر الدال
یمد و یقصر۔
هذب۔ تهذیب۔ پاکیزه کردن رجل مهذب
ای مطهر الاخلاق و شتافتن در پریدن و دویدن
و سخن اهذاب کذلک۔ هیذبی نوعی از رفتار اسپ
هرب۔ هرب۔ بفتحتین گریختن (ع ف اض ۲)
تهریب گریزانیدن اهراب الرجل اذا اجد فی الذهاب
مذعورا۔ و یقال ماله هارب ولا قارب ای صادر ولا وارد
هرجب۔ هرجاب۔ بالکسر شتر دراز ضخم و نام موضعے
هردب۔ هردبة۔ بتشدید الباء گنده پیر و مرد کلان
شکم بددل۔
هزرب۔ هوزب۔ شتر قوی روان۔

وقب ۔ ویب ۔ هدب ۔ وکب ۔ وب ۔ وتب ۔ وجاب ۔ ودب ۔ وذاب ۔ هیدب ۔ وانبة ۔ هندب ۔ ولب ۔ هذب ۔ هبب ۔ وهب ۔ هرب ۔ هرجب ۔ هردب ۔ هزرب

هضب - ہضبۃ - باران بزرگ قطرہ ہضبتہم السماء ای مطرتہم ہضب ج - مثال بدرۃ وبدر وہضب بفتحتین ایضاً وہو جمع ہاضب مثال تابع وتبع وخادم وخدم وباعد وبعد - ہضاب جمع ہضب وہی جلبات القطر بعد القطر وجمعہا اہاضیب - وہضب القوم فی الحدیث ای افاضوا فیہ واتفعت اصواتہم واہضبوا یا قوم اے تکلموا - ہضب مثال ہجف اسپ بسیار خوی کنندہ -

ہلب - ہلبۃ - کا سموی وموی ہلب سطبر دم اسپ ہلب ج - اہلب اسپ انبوہ دم وہلبتہ ای نتفت ہلبہ فہو مہلوب - مُہَلَّب نام مردے عام اہلب سال فراخی مثال ازب ہو علی التشبیہ ہلبۃ الزمان سختی روزگار مثال کلبۃ وجلبۃ - ہلابۃ باد سرد باباران یوم ہلاب روز باد و باران ناک -

ہنب - ہنب - بالتحریک گولی امرأۃ ہنباء اے بلہاء - ہنب بالکسر نام مردے -

ہوب - ہوب - دوری یقال ترکتہ فی ہوب وابرو ہوب ربحیث لا یدری این ہو ومرد احمق بسیار گوی و فروغ آتش -

ہیب - ہیبۃ - مہابۃ بزرگی و ترس و ترسیدن (ع ک اف م) یقال ہابہ یہابہ - والامر ہب بفتح الہاء سقطت الالف لاجتماع الساکنین و حکایۃ النفس منہ ہبت واصلہ ہیبت فسکنت الیاء واسقطت لاجتماع الساکنین و نقلت کسرتہا اے ما قبلہا - و ہذا الشئی مہیبۃ لک و تہیبنی الشئی ای خفتہ وخوفنی وہیبت الیہ الشئی ای جعلتہ مہیبا عندہ - ورجل مہیب الذی یہابہ الناس ومہوب کذلک وکذا مکان مہوب ومہاب - ہیوب مرد بددل ترسندہ وفی الحدیث الایمان ہیوب ای ان صاحبہ یہاب المعاصی ورجل ہیوبۃ وہیابۃ وہیاب بالتشدید - وہیبان بکسر الیاء ای جبان متہیب واہاب بغنمہ اے صاح الراعی بہا لتقف او لترجع - واہاب بالبعیر کذلک - وہاب زجر للخیل وہبی اے اقبلی -

ہجب - بالفتح راندن و شتابی کردن و زدن بعصا

ہدربۃ - بسیار گوئی بازو دہی و نہدہ ہدربۃ ای عادتہ ہذربان کعنفوان مرد سبک در کلام و خدمت -

ہدلبۃ - سبکی و شتابی -

ہرشبۃ - بالکسر و التشدید الباء زن گندہ پیر -

ہزربۃ - سبکی و شتابی -

ہسب - بروزن و معنی حسب یعنی بندگی -

ہصب - گریز -

ہقب - فراخی وہقبّ فراخ حلق و فربہ و دراز از شتر مرغ وجز آن ہقبقب بسیار سخت ہقب کلمۂ زجرست برائے اسپ -

ہکب - بالفتح و بالتحریک لاغ -

ہلجاب - بالکسر دیگ بزرگ -

ہنتب - فی امرہ سستی و درنگ کرد در کار خود -

ہنقب - کوتاہ -

فصل الیاء

یبب - ارض یباب - اے خراب ولیس ہو باتباع للخراب -

یلب - یلب - بالتحریک جوشن چرمین یلبہ یکے و ہو کل ما کان من جنن الجلود ولم یکن من الحدید والیلب فی الاصل اسم ذلک الجلد -

یشب - سنگ یشم معرب -

یاطب - کبا سر سیاہ فی اجاؤ ما الیطبہ بمعنی ما اطیبہ وانبلت الشاۃ فی الطبہا اے فی شدۃ استحراجہا و تشدد الباء -

یوبب - بالمین کمہدد و جندب و الشعیب البنی یوسب بالضم جد محمد بن عبد اللہ بن عیاض المحدث -

هضب ہضب - ہقب - ہکب - ہلجاب - ہنتب - ہنقب - ہلب - یبب - یلب - ہجب - ہضب - ہدربۃ - یشب - ہوب - یاطب - ہدلبۃ - ہرشبۃ - ہیب - ہزربۃ

باب التاء

فصل الالف

ابت - ابت - یوما بالکسر سخت گرم شد یابت فہو یوم ابت و ابت بالمد و القصر و ابت بالسکون کلمۃ بمعنی

اتت - اتت - غلبہ کردن بحجت (ع ف اض) منتہ مفعلۃ منہ - قال ابو زید ما زال علی است الدہر مجنونا ای لم یزل یعرف بالجنون وہو مثل اس الدہر فابدلوا من احدی السینین تاء کما قالوا للطس طست

الت - الت - کم کردن حق کسی (ع ف اک) یقال التہ حقہ ای نقصہ و باز داشتن از انچہ روی آوردہ باشد و باز گردانیدن مثل لاتہ یقال التہ ولاتہ یلیتہ بمعنے و ہما لغتان حکاہما الیزیدی عن ابی عمرو بن العلاء قولہ تعالی لا یلتکم من اعمالکم من اللیت ولا یالتکم من الالت ویقال التہ یمینا ای احلفہ -

امت - امت - فراز قولہ تعالی لا ترے فیہا عوجا ولا امتا ای لا انخفاض فیہا ولا ارتفاع - و یقال امتلا السقاء فما بہ امت و امت الشئی ای

ابت - الت - امت - اتت

قدرته - ویقال هوالی اجل ماموت ای موقوت

انت - انیت - نالیدن (ع ع ف اک ۲) یقال انت الرجل مثل نات وحسد کردن فهوما نوتٌ اے محسود -

اُرتة - بالضم موی که برسر آفتاب پرست باشد ارتان بضم الهمزة وفتح الراء موضعی -

اشتة - لقب جماعتی ست از محدثان اہل اصفهان یقال اصتت الارض ماصت اذالم یکن فیها بقل ولا کلاء (ع ع ف اک ۲)

افت - بالفتح ماده شتر یکه از دیگران زیاده تر صبر وبقا داشته باشد وتیز رو یکه در سیر غالب آید بر شتر وشتر نجیب بکسر وبلاد شگفت وقبیله ایست از ہذیل - وبالکسر بهتان وأفته عنه صرفه -

اقت - معین کردن اوقات ناقیت مثله -

فصل الباء

بت - بت - طیلسان خز وصوف مانند آن تبات مثله وبریدن (ع ع ف اض ۳ وک ۲) وکسر المستقبل شاذ لان باب المضاعف اذا کان مکسور العین من المستقبل لایجی متعدیا الاحرف معدودة وهی بنبه ویشده ویعله ونمیه ویحبه وہذه وحدها علی لغة واحدة وانما سهل تعدی ہذه الاحرف الی المفعول اشتراک الضم والکسر فیهن - وتبته شدد للمبالغة - انبتات انقطاع رجل منبت ای منقطع به - ویقال لا افعله بتة ولا افعله البتة لکل امر لارجعة فیه ونصبه علی المصدر ویقال سکران لایبت قال الاصمعی لایقطع امرا ولا یقال یبت من الافعال وقال الفراء هما لغتان یقال ابتت علیه القضاء وتبته اے قطعته - ویقال تصدق صدقة بتا تا دبتة وبتلة ای انقطعت من صاحبها وبائنة - وطلقها ثلاثا بتة وفی الحدیث لاصیام لمن لم یبت الصیام من اللیل قال وذلک من العزم والقطع بالنیة - بات کولح الاغر تبات توشه درخت خانه ابتة ج - وفی الحدیث لایخطر علیکم البتات ولایوخذ عنکم عشر البتات یقال فلان علی تبات امر اذا اشرف علیه طحنت بالرحی بتا اذا ابتدأت الادارة عن یسارک -

بحت - بحت - ساده وخالص از ہر چیزے شراب بحت اے صرف خبز بحت ای لیس معه غیره - عربی بحت ای محض ویستوی المذکر والمؤنث والتثنیة والجمع فیه وان شئت قلت عربیة بحتة فثنیت وجمعت وبحت الشی بالضم ای صار بحتا وباحته الود ای خالصه -

بخت - بخت - م وہو معرب مبخوت بختیار بخت بالضم شتران بختی واحدها بختی مونثه بختیة - وجمعها بخاتی غیر مصروف لانه بزنة جمع الجمع ولک ان تخفف الیاء کالاثافی والمهاری واما مساجدی ومدائنی فمصروفان لان الیاء فیهما غیر ثابتة فی الواحد کما انصرفت المهالبة والمسامعة اذا ادخلت علیهما یاء النسب

برت - برت - بالضم مرد خوار وتر بیرت بفتح المیم مشدد الراء شکر طبرزد بیروت نام موضعی قال ابوزید ابرنتیت للامر ابرنتارا اذا استعددت له ملحق بافعنلل بیاء

بغت - بغت - بغتة ناگاه یقال بغته ای فاجاه مباغتة مفاجاة - ویقال لست من بغتات العدو

بکت - تبکیت - درستی وسرزنش کردن وغلبه کردن بحجت -

بلت - بلت - بالسکون بریدن (ع ع ف اک ۲) بلت بالتحریک بریده شدن (ع ع ک اف ۲) یقال بلت اے انقطع

بهت - بهت - بالسکون ناگاه گرفتن قال الله تعالی بل تاتیهم بغتة فتبهتهم ودروغ بستن برکسے بهت بالتحریک وبهتان بالضم مثله فهو بهات وذلک مبهوت بهیتة وبهتان بمعنی ویقال للبهیتة بکسر اللام وهو استغاثة وبهت الرجل بالکسر اذا دهش وتحیر وبهت بالضم مثله وافصح منها مجهولا کما قال الله تعالی فبهت الذی کفر لانه یقال رجل مبهوت ولا یقال باهت ولا بهیت قاله الکسائی -

بیت - بیت - خانه بیوت ابیات اباییت ج عن سیبویه مثال قول واقوال واقاویل بییت بضم الباء وکسرها تصغیره والعامة تقول بویت بالواو - وکذا القول فی شیخ وشیئ واشباهها وعیال وخانگیان مرد ودو مصرع از شعر ابیات ج ویقال فلان جاری بیت بیت ای ملاصقا بنیا علی الفتح لانهما اسمان جعلا اسما واحدا - بائت غاب یعنی شب مانده یقال خبز بائت بیوت غاب وکار یکه شب در اندیشه آن گذاشته شود بیتوتة شب گذاشتن (ع ع ف اک ۲) یقال اباتک الله بخیر وبات یفعل کذا اذا فعله لیلا کما یقال ظل یفعل کذا اذا فعله بالنهار - وبیت العدو اے اوقع بهم لیلا - بیات شبخون وبیّت امرا اے دبره لیلا ومنه قوله تعالی اذ یبیتون مالا یرضی من القول وبیت الشی مجهولا ای قدر ومالہ بیت لیلة بالکسر اے قوت لیلة -

بحریت - بالکسر خالص مجرد که چیزی آمیخته نشده

برہوت - کجلزون وادی وچاہی بحضرموت

بست - وادی بزمین اہل بالضم شهری بسجستان

انت - بهت
ارتة
اشتة
بحت
افت - بیت
اقت
بخت
بت
برت
بغت
بکت - بحریت
برہوت
بلت - بست

منه ابو حاتم محمد بن حبان و اسحق بن ابراهیم القاضی واحمد بن محمد الخطابی و ابوالفتح علی بن محمد و یحیی بن الحسن والخلیلان ابنا احمد القاضی والفقیه البستیون ـ بست سر از نوعی از سیر که فوق از عنق باشد عنق نوعی از رفتار ستور ست یا پیشی گرفتن در دویدن بستان باغ ـ
بشت ـ بالضم شهریست بخراسان منه اسحق بن ابراهیم الحافظ صاحب المسند والحسن بن علی بن العلاء و محمد بن مؤمل واحمد بن محمد اللغوی النحاز بحیی البشتیون محمد تون بشیت کامیر دهی بفلسطین بشان دیسی به نسف ـ
مبعوت ـ بروزن و معنی مبعوث ـ
بقت ـ لاقطلامیخت پنیور امبقت گول و لقب عبدالله بن معاویة بن سفیان و لقب بکار بن عبدالملک بن مروان ـ
بلحتة ـ بکسر الباء واللام وسکون الحاء نباتی است که بر زمین منبسط شود و بر ساق بلند نگردد و خرخره بدان زالو را بیندازد ـ
نبت ـ بالضم دهی به بلنسیه نبت عنه تنبیلا تحرد اکثر السوال عنه و نبته بکذا بکته یعنی ساکت کرد ابرا انبته الحدیث سرچه در دل داشت با او بگفت
بوت ـ بالضم درخنیست که نباتش همچو زخرد باشد بوته دهی بمرد والنسبة بوتقی منها اسلم ابن احمد البوتقی المحدث ـ
بونت ـ بضم اول و فتح ثانی و سکون نون شهریست بمغرب منه اسمعیل بن عمر و البونتی

فصل التاء

توت ـ توت ـ تود و لا تقل توث بالثاء توتیا رنگ سرمه و هو معرب ـ
تبت ـ کسکر شهرهاست بمشرق نسب الیها المسک الاذفر تبوت تابوت ـ
تحت ـ ضد فوق یکون ظرفا و یکون اسما و یبنی فی حال اسمیته علی الضم فیقال من تحت و التحت الارذال السفلة ـ
تخت ـ جامه دان ـ
ترتة ـ بالضم عیبی ست بد که از ان گرفتگی زبان باشد ـ
تمت ـ بنی ست غیر باکول الثمر ـ
تنتی ـ ای جوزی سجاک یعنی بهتر ساز باف خود را
تیت ـ بالفتح کوهی قریب مدینه ـ

فصل الثاء

ثبت ثبوت ـ ثبات برجای بودن (ع ف ا ض ۲) اثبات متعد فیه و تثبیت معنی ـ و اثبته السقم اذا لم یفارقه و قوله تعالی لیثبتوک و یقتلوک ای لیجرحوک جراحة لا تقوم معها تثبت و استثبت اجل فی الامر بمعنی ـ و رجل ثبت بالسکون ای ثابت القلب ـ و فلان ثبت الغدر اذا کان لا یزل لسانه عند الخصومات و یقال له ثبت بالتحریک عند الحملة ای ثبات ـ و لا احکم بهذا الا بثبت ای بحجة ثبیت مرد عقل برجای هبیت مرد بیدل و ترسنده ثبت بالضم ای صار ثبتیا ـ
ثنت ـ ثنت ـ اللحم و ثنت علی القلب ای انتن
ثت ـ غذبوط یعنی کسیکه وقت جماع ربد با انزال کند پیش از دخول و شگاف در سنگ ـ
بدن مثرنت ـ فراخ عیش اثرنتی کثر لحم صدره ـ
ثموت ـ کقبول غذبوط ـ
ثات ـ قصبه است در یمن منه ذو ثات الحمیری قبیل من اقیالها و ابو خزیمة ابراهیم بن یزید الثافی نسبته الی ثات بن رعین من اجداده ـ
نهت ـ خواندن و آواز کردن (ع ع ک ا ف ۲) الناهت حلقوم یا بلدم یا پوستیکه دران قلب محجوب کی و آن خلاف قلب باشد و آن را خلب گویند ـ

فصل الجیم

جبت ـ جبت ـ بالکسر بت و فال گوی و جادو و فی الحدیث الطیرة والعیافة والطرق من الجبت و هذا لیس من محض العربیة لاجتماع الجیم والتاء فی کلمة واحدة من غیر حرف ذو لقی ـ و یقال جوت جوت للابل اذا دعوتها الی الماء ـ
جیت ـ سودن گوسفند تا فربهی و لاغری آن دریافته شود ـ
جرت ـ بالضم دهی به صنعا منها یزید بن مسلم و اسمعیل بن ابراهیم بن الجرت بالکسر محدث ـ
جرفت ـ بالکسر و ضم الراء شهریست بکرمان که بعهد خلافت عمر مفتوح گشت ـ
اجتفت ـ المال همگی مال را هلاک کرد و دور بود ـ
جلتة ـ زد او را (ع ف ا ک ۲) اجلتة مثل اجلوت الالیة اخفیها اجلته همگی او را خورد یا نوشید
جلیت بروزن و معنی جلید ست جالوت نام عجمی است جلتا و تضم اللام دهی به نهروان ـ
جوت ـ جوت ـ مثلثة الآخر مبنیة کلمه است که بدان شتران را بسوی آب خوانند و قد جاوتها و جاتها یعنی خواند شتر را بسوی آب زجر ست برای شتر و الاسم الجوات کغراب و اسحق بن ابراهیم ابن جوتی الطوبی محدث ـ
جیث ـ بالکسر موضعی از مضافات نابلس

تبت
نهت
تحت
بشت تخت
ترتة جبت
تمت
تنتی
تیت
مبعوت
بقت جیت
ثبت
جرت
بلحتة
جرفت
نبت اجتفت
جلتة
بوت
ثنت جوت
بونت ثت
مثرنت
ثموت
توت ثات جیت

فصل الحا

حت ـ حتّ ـ تراشیدن منی خشک از جامہ و
برگ از درخت وحتہ ماتہ سوط ای عجلہا لہ ـ وفرس
حتٌ ای سریعٌ احتات ج ـ وتحات الشئ ای
تناثر ـ حتات بالضم تراشہ از ہر چیز و نام مردے
حتی تا دہی حرف تکون جارۃ بمنزلۃ الی فی
الانتہاء والغایۃ ـ وتکون عاطفۃ بمنزلۃ الواو ـ
وتکون حرف ابتداء یستانف بہا الکلام بعدہا ـ
فان ادخلتہا علی الفعل المستقبل نصبتہ باضمار ان
تقول سرت الی الکوفۃ حتے ادخلہا اے الی ان
ادخلہا ـ فان کنت فی حال دخول رفعت کقولہ
تعالے وزلزلوا حتی یقول الرسول فمن رفع
یقول جعلہ حالاً بمعنی حتی الرسول ہذہ حالہ ـ ومن
نصبہ جعلہ غایۃ ـ حتام تاکی وتاچند فحذفت الف
ما الاستفہام وکذا کل حرف جارۃ تضاف فی
الاستفہام الٰی ما فان الف ما تحذف فیہ کما فی
قولہ تعالیٰ فبم تبشرون وقولہ تعالیٰ وفیم کنتم ـ وقولہ
تعالے لم تؤذوننی ـ وعم بتسیار لون ـ
حرت ـ حرت ـ مالیدن سخت (ع ع ف اض ۱)
حرتہ مثال ہمزۃ مرد بسیار خوار محروت بیخ انگدان ـ
حفت ـ حفیتاً مہموز غیر ممدود مرد کوتاہ فربہ
حفت ـ بالسکون کوفتن ـ
حلت ـ حلتیت ـ بالکسر انگزہ وہو صمغ الانجدان
وحلیت بتشدید اللام کذلک ویقال حلت
رأسی ای حلقتہ وحلتُ دینی قضیتہ وحلت
الصوف مرقتہ اے امطت شعرہ وحلتُّ فلانا
اعطیتہ وحلتہ ماتہ سوط جلدتہ ـ
حمت ـ حمت ـ یوما بالضم اذا اشتد حرہ فہو یوم
حمت بالسکون ـ وغضب حمیت ای شدید
حمیت ایضاً خیک بے موی بحمت روغن و
حمیت الجوز ونحوہ اے فسد وتغیر ـ
حوت ـ حوت ـ ماہی ونام برجے حیتان
ج ـ حات الشئ یحوت ای حام حولہ ـ وحاوتے
فلان اذا راوعک ـ
حتبتہ ـ بنت الحباب فی نسب الانصار وبنت
مالک صحابیۃ من نسلہا ابو یوسف القاضی حتبون
بالکسر کوہے بموصل ـ
جبریت ـ بروزن ومعنی بجرت یعنی خالص
بے امیغ یقال کذب جبریت ـ
حذرقوت ـ یقال مایملک حذرقوتاً ای شیئاً ـ
حنبریت ـ خالص یقال کذب حنبریت وماء
حنبریت وصاو حنبریت ضعیف جداً ـ
حانوت ـ دکان می فروش ونیز گردمی فروش
وہذا موضع ذکرہ والنسبۃ حانی وحانوتی ـ

فصل الخاء

خبت ـ خبت ـ زمین پست ریگ ناک
وآب بنی کلب اخبات فروتنی کردن یقال
اخبت للہ وفیہ خبتۃ ای تواضع ـ
خت ـ واخت ـ اللہ خطہ ای اخسہ فہو ختیت
اے خسیس واخت فلان ای استحیا ـ
خرت ـ خرت ـ بالضم سوفار سوزن وتیر و مانند
آن خروت اخرات ج ـ مخروت لت گفتہ اخرات
چیز ہائے تنگ خریت بالکسر والتشدید قلاوز
ذا ماخرارت ج ـ یقال منہ خرتنا الارض ـ
خفت ـ خفوت ـ آرمیدن آواز (ع ع ف ا
ک ۲) یقال خفت المیت اذا انقطع کلامہ وسکت
فہو خافت خفات بالضم مفاجات مردن مخافتہ
تخافت پنہائی گفتن خفت مثلہ ـ
خوت ـ خات ـ البازی واختات اے
انقض علی الصید لیاخذہ خائتۃ عقاب خرد و
آئندہ خوات بالفتح آواز پر عقاب بوقت فرود
آمدن از ہوا (ع ع ف اض ۲) یقال خاتت العقاب
تخوت خواتاً ـ خوات بالتشدید مرد دلیر ونام مردے
تخوت مالہ ای تخونہ وتنقصہ والذئب یختات الشاۃ
بعد الشاۃ اے یختلہا فیسرقہا ـ وفلان یختات
حدیث القوم ویتخوت اذا اخذ منہ وتحفظہ ـ وانہم
یختانون اللیل اے یسرون ویقطعون الطریق
وخات الرجل ای اخلف وعدہ واسنّ ایضاً ـ
خجستہ ـ بضم الخاء وفتح الجیم وسکون السین نام
زنان اصفہان از راویان حدیث لفظ اعجمی
ومعنے آن مبارک ـ
خست ـ شہریست بفارس ـ
خلیت ـ کسکیت الابلق الفرد الذی بتہامۃ ـ
خمیت ـ بروزن ومعنی سمین یعنے فربہ ـ
خنوت ـ کسنور مرد چابک تیز رو کہ بر بستر نرم
نخسبید وعاجز گول ودابہ است بحری ولقب
توبہ بن مضرس الشاعر ـ
خیت ـ آواز کردن خیوت مثلہ وبالکسر دہی
بر بلخ خانہ مالہ بخلیتہ کنجوتہ ـ

فصل الدال

دشت ـ دشت ـ م وہو فارسی او اتفاق
وقع بین اللغتین ـ
درست ـ بضمتین ابن رباطۃ فقیہ شلعو وپسر او زیاد و
پسر زیاد یحییٰ ونبیرۂ او زکریا وپسر حمزہ وپسر حکیم
وپسر سہل وپسر نصر الزاہد ابراہیم پسر جعفر بن درست

حت ـ خوت ـ حوت ـ حتبتہ ـ جبریت ـ حذرقوت ـ حنبریت ـ خجستہ ـ حانوت ـ خست ـ خلیت ـ خمیت ـ خبت ـ خنوت ـ حرت ـ حفت ـ خت ـ خیت ـ حلت ـ خرت ـ دشت ـ درست ـ خفت ـ حمت

وجعفر بن درستویه محدثون -
دست - صحرا وصدر البیت و الدست من الثیاب والدست من الورق معروف وہمہ معرب ست دستوا بالقصر دیہی ست باہواز والنسبۃ دستوانی ودستوائی دوست بالضم لقب القاسم بن نصر العابد وجد جد عبد الکریم بن عثمان بن محمد بن یوسف العلاف وذویہ وابو زرعۃ محمد بن محمد بن دستویہ محدث -
دعتہ - دفع کرد اورا دفع کردنی سخت (عع بفتحہا)
دغتہ - خبہ کرد اورا چندانکہ کشت اورا (عع بفتحہا)

فصل الذال

ذات - ذات - خفہ کردن (عع بفتحہا) یقال ذأتہ ای خنقہ اشد الخنق - ذعتہ وذعطہ ذأطہ کذلک - ویقال ماکان من الامر ذیت وذیت معناہ کیت وکیت -
ذمت - متغیر شد ولاغر گردید (عع ف اک ۲)

فصل الراء

ربت - تربیت - پروردن ربت الصبی تربیتا ای ربّاہ
رت - رت - مہتر وخوک یقال ہؤلاء رتوت البلد ای رؤساؤہا - رتۃ بالضم درماندن در سخن ارت گنگلاج وفی لسانہ رتۃ - وارتہ اللہ فرتّ -
رفت - رفات - بالضم ریزہ ریزہ قولہ تعالے ائذا کنا عظاما ورفاتا - قال الاخفش یقال منہ رفت الشیٔ یرفت بالضم والکسر رفتا فہو مرفوت -
رستہ - بضم الراء لقب عبد الرحمن بن عمرو بن ابی الحسن الزہری الاصبہانی -
رات کاہ - لغت یمنیہ جمعہ روات نادر -

فصل الزاء

زت - زت - آراستن عروس (عع ف انص ۲)
یقال زتت العروس فتزتت ای تزینت -
زفت زفت - بالکسر قیر کہ در خنور وکشتی مالند تا آب نزہد ازوی جرۃ مزفتۃ ای مطلیۃ بالزفت -
زکت - قربۃ مزکوتۃ - ای مملوۃ - تزکیت پرکردن مشک و ازکتت المرأۃ بغلام ای ولدتہ -
زمت - زمیت - آہستہ زمیت مثال فسیق نیک آہستہ وفلان ازمت الناس ای اوقرہم ویقال ما اشد تزمتہ عن الفراء -
زیت - زیتون - درختی م زیتونۃ یکے زیت روغن آن درخت وزیت کردن در طعام (عع ف اک ۲) وطعام مزیت علی النقص ومزیوب علی التمام وزتّ القوم ای جعلت ادمہم الزیت وزیت القوم ای زودتہم الزیت - وہم یستزیتون ای یستوہبون الزیت -
زائہ بغیظا - ملاہ (عع بفتحہا)
زرتہ - خبہ کرد اورا (عع بفتحہا)
زناتۃ - بالکسر قبیلۃ است بمغرب منہا الزناتی المنجم -

فصل السین

سات - سات - خفہ کردن (عع بفتحہا) قال ابو عمرو ساتہ ای خنقہ حتی یموت مثل سابہ وابو زید مثلہ الا انہ لم تقل حتی یموت -
سبت - سبت - آسایش وروزگار وروز شنبہ اسبت سبوت ج وسر ستردن وموکشادہ رہا کردن ونوعی از رفتار شتر وشنبہی کردن جہودان ومنہ قولہ تعالی ویوم لا یسبتون (عع ف اک ۲) وگردن زدن یقال سبت علاوتہ ای ضرب عنقہ اسبات بشنبہ در آمدن جہودان وآرمیدن مسبت آنکہ بخسپید سبات بالضم خواب واصلہ الراحۃ ومنہ قولہ تعالے وجعلنا نومکم سباتا - ویقال منہ سبت یسبت بہذہ وحدہا بالضم وروزگار مسبوت مردہ وبیہوش وبیمارستان خفتہ وچشم فراز کردہ سبت بالکسر چرم ہای گاو بقرظ پیراستہ بجہت نعل ومنہ النعال السبتیۃ - وفی الحدیث یا صاحب السبتیتین اخلع نعلیک - رطب منسبت خرما کہ بیشتر ازوے پختہ باشد سنبتی وسنبدی مرد دلیر پیش درآیندہ در حرب والیاء للالحاق لا للتانیث الا تری ان الہاء تلحقہ یقال سنبتاۃ وسنبداۃ و پلنگ و سجوزان یسمی بذلک بجرأتہ -
سبرت - سبروت - بالضم زمین خشک بی نبات سباریت ج - وچیزے اندک ومرد درویش یقال رجل سبروت وسبریت بالضم والکسر وامرأۃ سبروتۃ سبرتیۃ وجمعہا سباریت وہم المساکین و المحتاجون
ست - ستہ - شش یقال ستہ رجال وست نسوۃ واصلہ سدس فابدل من السین الاخیرۃ تاء وادغمت الدال فیہا لانک تقول فی تصغیرہا سدیسۃ وفی الجمع اسداس قال ابن السکیت یقال عندی ستہ رجال ونسوۃ بالکسر وکذلک کل عدد یحتمل ان یفرد منہ جمعان مثل الست والسبع فلک فیہ الوجہان فاما اذا کان عدد الایحتمل ان یفرد منہ جمعان مثل الخمس والاربع والثلاث فالرفع لاغیر تقول عندی خمسۃ رجال ونسوۃ - ویقال جاء فلان سادسا وسادیا وساتا فمن قال سادسا بناہ علی السدس - ومن قال ساتا بناہ علی لفظ ستہ وست - ومن قال سادیا بالیاء ابدل السین یاء وقد یبدلون بعض الحروف یاء کقولہم فی اما ایما وفی تسنن تسنی وفی تقضض تقضی وفی تلع تلعی وفی تسرر تسری - واما است فہو من باب الہاء

دست ـ رفت / زکت / زمت / دعتہ ـ زبیت / دغتہ / سبرتت / ذات / زائہ ـ سنت / ذمت ـ زرتہ / زناتہ / ربت / رت / سات / رفت / سبت / رستہ / راتہ / زت

لان اصله سنتہ۔

سحت۔ سحت۔ بالضم وبضمتین حرام واسحت الرجل فی تجارتہ اذا اکتسب الحرام وسحتہ واسحتہ ای استاصلہ ومنہ قولہ تعالیٰ فیسحتکم بعذاب علی القراتین ومال مسحوت ومسحت ای مذہب۔ سحت بالفتح۔ گوشت از استخوان رندیدن ورجل مسحوت الجوف اذا کان لایشبع۔

سخت۔ سخت۔ م وہو الشدید یقال ہذا حجر سخت یستعمل فی کلام العرب والعجم بمعنے سختیت بالکسر مثلہ وبسیار وپست ناآمیختہ وگرد بلند رفتہ اسختیات فرونشستن اساس۔

سفت۔ سفت۔ بسیار شراب خوردن کہ تشنگی نشکند (عع ک اف ۲)

سکت۔ سکت۔ وسکوت وسکات خاموش شدن (عع ف اض ۲) یقال سالتنی فسکت و اسکتہ وسکتہ بمعنے و سکت الغضب اے سکن ومنہ قولہ تعالیٰ ولما سکت عن موسی الغضب ویقال تکلم الرجل ثم سکت بغیر الف فاذا انقطع کلام فلم یتکلم قلت اسکت۔ سکتہ بالضم آنچہ بوی باز دارند بچہ را وخاموش کنندش۔ سکیت بالکسر ہمیشہ خاموش ساکوت کذلک حیتہ مکات بالضم اذا لم یشعر بہ حتی یلدغ ویقال کنت علی سکات ہذہ الحاجۃ ای علی شرف من ادراکہا۔ وربیتہ لسکاۃ ای بما اسکتہ۔ اسکتان بکسر الہمزۃ دو کرانہ فرج زن الواحد اسکت سکیت بالضم وتخفیف الکاف وتشدید ہا اسپ باز پسین رہان وانرا فاشور وفسکل نیز خوانند۔

سلت۔ سلت۔ بالضم جو برہنہ یعنی بی پوست سلاتہ ما یوخذ من جوانب القصعۃ للتنظف سلت بالفتح آب کاسہ بانگشت پاک کردن و بینی از بن بریدن اسلت لغت منہ ونام مردی ودست بند حنا از دست دور کردن و سر ستردن وتازیانہ زدن امراۃ سلتا زنی کہ حنا نبستہ باشد راس مسلوت ومحلوت ومسبوت و محلوق سر سترده

سمت۔ سمت راه وروش نیکو وبجدس و گمان رفتن وبراستی ومیانہ راه رفتن (عع ف ا ض ۲) یقال ما احسن سمتہ اے ہدیہ۔ وسمت اے قصده تسمیت نام خدا گفتن بر چیزے ویرحمک اللہ گفتن عطسہ دہنده را وبالشین المعجمۃ ایضاً قال ثعلب الاختیار بالسین المعطلۃ لانہ ماخوذ من السمت وہو القصد والحجۃ وقال ابو عبید الشین المعجمۃ اعلیٰ فی کلامہم واکثر۔

سنت۔ اسنات۔ بقحط افتادن یقال اسنت القوم وہم مسنتون واصلہ من السنۃ قلبوا الواو تاء لیفرقوا بینہ وبین قولہم اسنی القوم اذا قاموا فی موضع سنۃ قال الفراء توہموا الہاء اصلیہ اذا وجدوہا ثالثۃ فقلبوہا تاء تقول منہ اصابہم السنتت ورجل سنت بکسر النون قلیل الخیر سنوت بالفتح والتشدید زیره یقال منہ سنت القدر اے طرحت فیہ الکمون وعسل ویقال ہو السنوت ایضاً مثل السنور۔ تسنت خواستن مرد لئیم زن کریمہ را بقوت توانگرے خود ودرویشی زن۔

سبت۔ بضم السین والباء المشددة لقب بنی عبیده

سجستان۔ وقد یفتح اولہ شہریست بہ شرق۔

سلحوت۔ کژنبور زن حیلہ ساز۔

سرت۔ بالضم شہریست بمغرب سرتہ شہریست در اندلس منہا قاسم بن ابی شجاع السرتی المحدث

سقت۔ بالفتح وبفتحتین بے برکت شدن (عع ک اف ۲) سقت لغت منہ۔

سلحوت۔ بروزن ومعنے سحلوت

سلکوت۔ کژنبور پرنده ست۔

سمنت۔ کسمند دیہی بہ صعید

سمروت۔ کژنبور مرد دراز۔

فصل الشین

شات۔ تشتیت۔ اسپ نکوخنده ولیس لہ فعل یتصرف۔

شتت۔ شت۔ شتات۔ پراگندن شت الامر وانشت وتشتت بمعنی امر شت کار پراگنده تشتیت کذلک تشتیت پراگنده کردن ثغر شتیت دندان کشاده قوم شتی واشیاء شتی وجاؤا اشتاتا ای متفرقین وقولہم الحمد للہ الذی جمعنا من شت ویقال شتان ہما وشتان ما عمرو واخوه ای بعد ما بینہما قال الاصمعی لا یقال شتان ما بینہما قال و قول الشاعر شعر شتان ما بین الیزیدین فی الندی یزید سلیم والاغر بن حاتم لیس بحجۃ انما ہو مولد والحجۃ قول الاعشی شعر شتان ما یومی علی کورہا ویوم حیان اخی جابر وشتان مصروف عن شتت فالفتحۃ التی فی النون ہی الفتحۃ التی کانت فی التاء لتدل علی انہ مصروف عن الماضی وکذلک سرعان ووشکان مصروفان من وشک وسرع تقول وشکان ذا خروجاً وسرعان ذا خروجاً ویقال فی المجلس شتوت من الناس ای لیسوا من قبیلۃ واحدة۔

شخت۔ شخت۔ باریک شخات ج۔ وقد شخت الرجل بالضم فہو شخت وشخیت۔

شمت۔ شماتہ۔ شاد شدن بغم دشمن (عع ک اف ۲) یقال شمت بہ وبات فلان بلیلۃ الشوامت اے

سحت۔ سلحوت۔ سلکوت۔ سمنت۔ سمروت۔ سمت۔ سخت۔ شات۔ شتت۔ سفت۔ سکت۔ سنت۔ سبت۔ سجستان۔ سکات۔ شخت۔ سرت۔ سلت۔ شمت۔ سقت

بلیلة تشمت التشوامت تشمیت دعای عطسه گفتن ویقال کل داع لاحد بخیر مسمت ومشمت بالسین والشین العطلة والمعجمة ویقال رجع القوم شماتا اے خائبین ـ شوامت قوائم الدواب وهی اسم لها قال ابو عمرو لاترک الله له شامتة اے قائمة ـ
شبث ـ تره است معروف هندی سویا ـ
شبرت ـ کقنفذ قلعه است باندلس ـ
شنرنتی ـ پرنده است ـ
شنکات ـ بالکسر بعله اسم بلدة واحمد بن عبد الخالق ابن الشنکاتی وکامل بن عبد الجلیل بن الشنکاتی محدثان ـ
شیتان ـ جماعت قلیل از ملخ وجز آن ـ

فصل الصاد

صت صت ـ کوفتن صتیت بانگ وفریاد وگروهی از مردم وفی الحدیث قاموا صتیتین ای جماعتین ـ صتات مخاصمت کردن یقال مازلت اصات فلانا اے اخاصمه ـ
صنتیت صنتیت ـ بالکسر مهتر گرامی صندید ـ
صفتیت ـ صفتات مرد توانا تن آور ـ
صلت صلت ـ پیشانی کشاده صلوته مصدر منه (رع بضمها) ونام مردے صلت بالضم کارد بزرگ اصلات ج سیف اصلیت بالکسر شمشیر زدوده ویجوز ان یکون فی معنی مصلت ـ صلت بالفتح والضم ایضا شمشیر زدن یقال صلته بالسیف اے ضربه به وهو مصلت وریختن آنچه در جام باشد وتاختن اسپ اصلات شمشیر آهیختن سیف مصلت آهیخته ورجل مصلت بالکسر ای ماض فی الامور وکذلک اصلتی ومنصلت ومصلات بالکسر ـ ویقال جاء فلان بلبن یصلت وعرق یصلت ای قلیل الدسم کثیر الماء وانصلت فی سیره ای مضی وسبق ـ صلتان خرسخت واستوار واسپ بانشاط هشیار ـ
صمت صمت ـ صموت صمات بالضم فیهما خاموش بودن (رع ف اض ۲) اصمات کذلک تصمیت خاموش گردانیدن وخاموش شدن رجل صمیت بالکسر ای سکیت صمتة بالضم اے سکتة ویقال رمیته بصماته وسکاته اے بما صمت به وسکت ـ وفلان علی صمات الامر بالکسر اے اشرف علی قضائه وبات من القوم علی صمات اے بمرائی ومسمع فی القرب یقال ماله صامت ولا ناطق ای الجماد والحیوان ـ او الذهب والفضة والابل والغنم ـ صامت شیر خفته صموت بالفتح زره وتام اسپے مصمت بالضم رست آصمات ست کردن چیزے را باب مصمت اے مبهم اغلاقه ـ مصمت اسپ وجامه یکرنگ ویقال تقیته بوحش اصمت بکسر الهمزه وبیلدة اصمت اے بمکان قفر لا انیس به وهو غیر مصروف ـ
صوت صوت ـ آواز آواز کردن (رع ف اض ۲) صائب لغت منه تصویت کذلک صیت سخت آواز وکذلک صات یقال رجل صات وحمار صات کما یقال رجل مال ونال اے کثیر المال والنوال وکبش صاف ویوم طان وبئر ماهته ورجل هاع لاع ورجل خاف واصل هذه الاوصاف کلها فعل بکسر العین صیت بالکسر آوازه واصله من الواو فانقلبت یاء لکسرة ما قبلها کما قالوا ریح من روح کانهم بنوه علی فعل بکسر الفاء للفرق بین الصوت المسموع وبین الذکر المعلوم وربما قالوا انتشر صوته فی الناس بمعنی الصیت ویقال دعی فانصات اے اجاب واقبل وهو انفعل من الصوت ـ منصات راست قامت وانصات الرجل اے استوت قامته ـ
تصحت ـ شرمنده شدن ـ
اصخات ـ الجرح سکن ورمه اصخات المریض برید
صعت ـ میانه قد رجل صعت الرتبه مرد پاک باطن ـ
صمعیوت ـ عنکبوت تیز سر ـ
صنوت ـ کسفوذ زنبیل خرد یا غلاف قاروره وسر پوش آن صناتیت ج اصنات استوار ومحکم کردن صنتیت صندید ولشکر صنتوت یکتای تنها ـ

فصل الضاد

هذا الفصل من بقیة الصراح

ضغت ـ خائیدن بدندانهای پیشین وپسین
ضوت ـ موضعے ـ
ضهته ـ از بسکه کوفت اورا وپایمال کرد (رع بفتحها)

فصل الطاء

طست طست ـ بالسین المطلة وهو طس بلغة طی ابدل من احدی السینین تاء للاستثقال فاذا جمعت او صغرت رددت السین لانک فصلت بینهما بالف او یاء فقلت طساس او طسیس
طالوت ـ باوشاسے از عجم ـ

فصل الظاء

هذا الفصل من بقیة الصراح

ظائة ـ خبه کرد اورا (رع بفتحها)

فصل العین

عت عت ـ سخن را دوباره باز گردانیدن

صمت تصمت
شبث اصخات
شبرت صعت
شنرنتی صمعیوت
شنکات صنوت
شیتان
ضغت
صت صوت
ضهته
صنتیت طست
صفتیت صوت
صلت
طالوت
ظائة
عت

(ع ف اض ۲) یقال عتہ بالمسالۃ اذا الح علیہ وما زلت اعات فلانا عتاتا واصاتہ صتا تا ۔ عتعتہ خواندن بزرا یعنی عت عت گفتن و تعتت فی کلامہ اذا لم یستمر فیہ۔

عرت ۔ عرت ۔ جنبیدن نیزہ و برق (ع ف ا ک ۲) برق عرات و رمح عرات ای شدید الاضطراب منہما۔

عفت ۔ عفت ۔ دست برتافتن کسی را (ع ف اک ۲) و شکستہ گفتن سخن را عفت الکلمہ سخن بدشوار تواند گفت و مرد حیہ بلغت تمیم و گول۔

عمت ۔ عمت ۔ حلقہ کردن پشم و صوف بہر رشتن عمیتہ من و برا و صوف یک حلقہ از وے کما یقال سبنحۃ من قطن وسلیلۃ من شعر ۔ عمیت مثال فسیق ہو الرقیب الظریف ۔ ویقال الجاہل الضعیف۔

عنت ۔ عنت ۔ بزہ مند شدن (ع ک ا ف ۲) ومنہ قولہ تعالی عزیز علیہ ما عنتم وقولہ تعالی ذلک لمن خشی العنت منکم یعنی الفجور والزنا و در کاری دشوار افتادن اعنات رنجانیدن و در کاری دشوار افگندن و پیوند گرفتہ را باز شکستن یقال اعنت الجبور فصار عنتا و معنتا ۔ وجاءنی فلان متعنتا اذا جاء لیطلب زلتک۔

علفوت ۔ کجرحل و کزنبور و علفتا فی مرد احمق کہ سخن بے باکانہ گوید صواب باشد یا خطا۔

رجل متعہب ۔ مرد مبالغہ کنندہ و نیک سازندہ خورد و پوش خود را

فصل الغین

غت ۔ غت ۔ غوطہ دادن در آب یقال غتہ فی الماء ای غطہ و رنجانیدن و خندہ نہان داشتن یقال غتہ بالامر ای کدہ و غت الضحک ای اخفاہ

غلت ۔ غلت ۔ و غلط بمعنی واحد قال ابو عمر غلت فی الحساب و غلط فی القول ۔ اغلنتاء بدشنام و قہر زدن و فرو گرفتن مثل اغرنداء ۔

غمت ۔ غمت ۔ گران آمدن طعام بر دل غمت الطعام ای ثقل علی قلبی۔

فصل الفاء

فأت ۔ افتئات ۔ باطل گفتن برکسی یقال افتئات علیہ وافتأت برایہ اے عمل برایہ و ہذا الحرف سمع مہموزا۔

فتہ ۔ فت ۔ ریزہ ریزہ کردن (ع ف اض ۲) یقال فتہ فہو مفتوت و فتیت و یقال فت عضدی و ہد رکنی ۔ تفتت انفتات ریزہ شدن فتات بالضم ریزہ ہر چیزی فتہ سوختہ ریزہ کہ زیر چقماق نہند تا آتش بوی در گیرد فتیت نان ریزہ ۔

فخت ۔ فخت ۔ ماہتاب فاختہ م فواخت ج۔

فرات ۔ فرات ۔ بالضم آب خوش یقال ماء فرات و میاہ فرات و جوی کوفہ فراتان فرات و دجلہ۔

فلت ۔ فلتہ ۔ کار ناگاہ بے اندیشہ یقال کان الامر فلتۃ ای بلا تدبر و تفکر و آخرین شبے از ہر ماہ و آخرین روزی کہ بعد از وی ماہ حرام باشد وافلت الشئی و تفلت و انفلت بمعنی و افلتہ غیرہ ایضا و افتلت الکلام ای ارتجلہ و افتلت جہولا ای مات فجاۃ و افتلتت نفسہ کذلک و فرس فلتان ای نشیط حدید الفواد مثل صلتان بتحریک اللام ۔ کساء فلوت لا ینضم طرفاہ علی لابسہ من صغرہ

فوت فوت ۔ در گذشتن فوات کذلک یقال فات الشئی وافاتہ غیرہ ویقال مات فلان موت الفوات اذا فوجی ویقال فی الشتم جعل اللہ رزقہ فوت فمہ ای حیث یراہ ولا یصل الیہ ویقال ہو منی فوت الرمح ای حیث لا یبلغہ ۔ فوت ایضا فرجہ میان دو انگشت افوات ج ۔ افتیات ہو السبق الی الشئی دون ائتمار من یوتمر یقال افتات علیہ بامر کذا ای فاتہ بہ و فلان لا یفتات علیہ ای لا یعمل شئی دون امرہ وفی الحدیث امثلی یفتات علیہ فی امر بناتہ و تفوت علیہ فی مالہ اے فاتہ و تفاوت شیئان ای تباعد ما بینہما تفاوتا ثبلت ثغات علی غیر قیاس لان المصدر من تفاعل بضم العین الا ما روی فی ہذا الحرف۔

فستات ۔ بروزن و معنے فسطاط یعنے خیمہ و تکسر فاؤہما۔

مفہوت ۔ بروزن و معنے مبہوت

فصل القاف

قت ۔ قت ۔ سخن چینی کردن (ع ف اض ۲) وفی الحدیث لا یدخل الجنۃ قتات ای نمام قتیتی مثال ہجری سخن چینی قت ایضا روغن در گل پروردن تقتیت کذلک و فی الحدیث انہ ادہن بزیت غیر مقتت ہو محرم و بست قتہ یکی نام مزنی

قرت ۔ قروت ۔ خشک شدن خون بر یکدیگر و فرو مردن خون در جراحت (ع ف اض ۲ و ک ۲)

قلت ۔ قلت ۔ مغاکی در کوہ کہ آب در وی گرد آید قلات ج و قلت العین نقرتہا و قلت الابہام النقرۃ التی فی اسفلہا و قلت الصدع و قلت الثریدۃ الوقبۃ قلت بالتحریک ہلاک شدن (ع ک اف ۲) یقال ما نفلتوا ولکن قلتوا ویقال ان المسافر و متاعہ لعلی قلت الا ما وقی اللہ تعالی ۔ مقلتۃ مہلکہ مقلات بالکسر ناقہ کہ یکبار زاید و دیگر بار نگیرد

وزنی کہ فرزند اونزید۔

قنت قنوت۔ فرمانبرداری کردن ہذا ہو الاصل ومنہ قولہ تعالیٰ والقانتین والقانتات وقیام نماز وفی الحدیث افضل الصلوٰۃ طول القنوت ومنہ قنوت الوتر۔

قوت۔ قوت۔ قیاتۃ۔ خورش دادن (ع ف اض ۲) یقال قات اہلہ والاسم قوت بالضم وہو ما یقوم بہ بدن الانسان من الطعام یقال ما عندہ قوت لیلۃ وقیت لیلۃ وقیتۃ لیلۃ ویقال قتہ فاقتات کما یقال رزقتہ فارتزق۔ وہو فی قائت من العیش ای فی کفایۃ۔ واستقاتہ ای سألہ القوت وفلان یتقوت بکذا۔ واقتت لنارک قیتۃ ای اطعمہا الحطب۔ واقات علیہ اے اقتدر ومقیت توانا بقوت دادن ومنہ قولہ تعالیٰ وکان اللہ علیٰ کل شیٔ مقیتاً ونگاہ دارندہ وگواہ حاضر۔

قربوت۔ السرج قربوسہ یعنی کوہۂ زین۔

اقلعت۔ الشعر اقلعتا تا اقلعدا اے سخت شد مرغولی موے۔

قلہت ۔ و قلہات نام موضع۔

رجل **قنعات**۔ بالکسر مردی کہ موی روی او بسیار باشد۔

فصل الکاف

کبت کبت۔ باز گردانیدن وخوار کردن وبر روی درافگندن یقال کبت اللہ العدو اے صرفہ واذلہ وصرعہ بوجہہ (ع ف اک ۲)

کتت۔ کتیت۔ آواز شتر جوانہ وہو فوق الکشیش یقال کت البعیر ای صاح صیاحاً لیناً وکت الرجل من الغضب۔ وکتت القدر ای غلت وکذلک الجرۃ الجدیدۃ اذا صب فیہا الماء۔ ویقال اتانا بکت ما یکت عددہ اے ما یحصٰی (ع ف اک ۲) کتکتۃ خندیدن وہو دون القہقہۃ

کرت۔ سنۃ کریت۔ اے تامہ۔

کعت۔ کعیت۔ شال تصغیر ہزار دستان کعتان بالکسر ج۔ امرأۃ کعتۃ اے قصیرۃ

کفت۔ کفت۔ بخود فراز گرفتن چیزی را (ع ف اک ۲) وفی الحدیث اکفتوا صبیانکم باللیل فان للشیطان خطفۃ وکفتہ عن وجہہ صرفہ وتیز راندن ویقال رجل کفت وکفیت اے سریع وکفت ای اسرع کفت بالکسر دیگ خرد کفات ہو الموضع الذی یکفت فیہ شیٔ ای یضم ومنہ قولہ تعالیٰ الم نجعل الارض کفاتاً۔

کمت۔ کمتۃ۔ بالضم رنگ سرخی کہ بسیاہی زند دراسپ کمیت اسپ سرخ فش و دم سیاہ یستوی فیہ المذکر والمونث قال سیبویہ سالت الخلیل عن کمیت فقال انما ہو صغر لانہ بین السواد والحمرۃ والفرق بین الکمیت والاشقر بالعرف والذنب انہما اذا کانا احمرین فہو اشقر واذا کانا اسودین فہو کمیت وکمیت الشاعر وہو زید ابن الاخنس۔ الکمتیات الکمات مصدران منہ یقال اکمات الفرس واکمت ویقال بعیر کمیت کما یقال فرس کمیت۔ والکمیت ایضاً من اسماء الخمر۔

کیت۔ کیت وکیت۔ بفتح التاء والکسر فیہما چنین وچنین والتاء فیہا فی الاصل ہاء فصارت تاء فی الوصل کوتی کوتاہ بالا

کبریت۔ گوگرد ویا قوت سرخ وزر یا جوہر است کہ کان آن پس تبت ست بوادی نمل وکبرت بعیرہ طلاہ بہ۔

الحت۔ کوتاہ۔

کست۔ بالضم قسط۔

کلتہ۔ یکلتہ جمع کرد واکلت فی الاناء ریخت آنرا در آن وکلت الفرس دوانیدن آن را وکلت التی انداخت آنرا فرس قلت کلت کسکر اسپ شتاب رو ویخففان وفلتۃ کلتۃ کفتۃ اسپے کہ بجہد بہمگی اکتلات آشامیدن کلیت کا مہر وسکین سنگی دراز کہ بدان سوراخ گفتار بند کردہ شود وکلتۃ بالضم بخشی از طعام وقدرے انکلت ریختہ شد ومنقبض گردید۔

کنت۔ فی خلقہ توانا خلقت شد کنتی الکرسی سخت وبزرگ کنتی مثلہ الکنات فروتنی وخوشنودی سقا کنیت بسیار آب گیرندہ وقد کنت درشتی کرد (ع ک ف ۱)

کنعت۔ کجعفر قسمے از ماہی

کوتی۔ بکردی کوتاہ قد وکوتی بن الرعلاء معروف۔

فصل اللام

لت۔ لت۔ درآشوردن پست واستوار کردن وجفسانیدن یقال لت السویق ای جعلہ ولتہ ای اوثقہ وکت فلان بفلان جہولا آلز تبہ وقرن معہ

لصت۔ لصت۔ دزد ولغت طی کما یقولون للطس طست لصوت ج۔

لفت۔ لفت۔ درنوشتن وپیچیدن (ع ف اک ۲) وفی حدیث حذیفۃ ان من اقرأ الناس للقرآن منافقاً لا یدع منہ واواً ولا الفاً الا یلفتہ بلسانہ کما یلفت البقرۃ الخلی بلسانہا دروے گردانیدن از کسی وازرائے بر گردانیدن کسی را یقال لفتہ عنہ لیس الفتۃ کجفار شاخ بہم در پیچیدہ وکنگلاج بلغت تمیم وگول بلغت قیس نفات

لفت لات لیت مت محت مرت مقت موت مصت موت معتہ ملت ملتہ لبت لحتہ نات لخت

بالفتح گول بدخو لفوت زنی کہ از شوی دیگر بچہ دارد
لفیتہ عصیدہ سطبر التفات برگشتہ نگریستن تلفت
الیہ منہ ۔ لفت بالکسر سلغم و نیمہ چیزی و یار یقال
لفتہ معہ ای شقہ معہ ونفتاہ ای شقاہ و یقال
لا تلتفت لفت فلان ای لا تنظر الیہ ۔
لیت ۔ لیت ۔ کاشکی و ہی کلمۃ تمنی تنصب الاسم
وترفع الخبر تقول لیت زیدا ذاہب و بعض العرب
یستعملہا بمعنی وجدت فیعدیہا الی مفعولین و یجریہا
مجری الافعال فیقول لیت زیدا شاخصا و یقال
لیتی ولیتنی کما یقال لعلی ولعلنی ۔ لیت بالکسر
یکسوی روی و ہما لیتان ۔ لیت بازداشتن و
بازگردانیدن (عع ف اض ۲ و ک) یقال لاتہ
عن وجہہ ای صرفہ و حبسہ عن وجہہ والاتہ کذلک و
منہ قولہ تعالیٰ لا یلتکم من اعمالکم شیئا و یقال
ما لاتہ من عملہ شیئا ای ما نقصہ مثل التہ ۔ وقولہ
تعالیٰ ولات حین مناص قال اخفش
شبہوا لات بلیس و اضمروا فیہا اسم الفاعل قال
ولا یکون لات الا مع حین و حذف فی الشعر و
قال بعضہم ولا حین مناص فرفع حین و اضمر
الخبر وقال ابو عبیدۃ ہی لا والتاء انما زیدت
فی حین و کذلک فی تلان و ان کتبت مفردۃ
کقول الشاعر (شعر) العاطفون تحین ما من عاطف
والمطعمون زمان ما من مطعم ۔ و یقال المؤرخ زیدت
التاء فی لات کما زیدت فی ثمت و ربت ۔
لبت ۔ یدہ پیچید دست را و لبت فلانا ز سینہ
و شکم و تہیگاہ او را بعصا ۔
لحتہ ۔ بالعصا زد او را بعصا (عع بفتحہما) لحت العصا
پوست عصا دور کرد برد سحت لحت یعنی کمال سرد
لخت ۔ مرد تندار وزرے کہ سبلین او یک

شدہ باشد و حر سخت لخت شدید ۔
لرت ۔ بالضم موضعی یا قبیلہ باندلس ۔
لات ۔ الرجل خبر او از چیزیکہ پرسیدہ نشد از و
لات الخبر پوشید آنرا و لاتہ کسحابۃ موضعی باندلس
و قبیلۂ بربر ۔

فصل المیم

مت ۔ مت کشیدن ۔ و پیوند خویشی جستن
(عع ف اض ۲) ماتۃ پیوند و وسیلت یقال فلان
یمت الیک بقرابۃ ای یتوسل مواتّ بمعنی وسائل
محت ۔ محت ۔ سخت و صلب از ہر چیز یقال ۔
یوم محت ای شدید الحر مثل حمت و محت یومنا بالضم
مرت ۔ بیابان بے علف و نبات و
مکان مرت بین المروتۃ ۔ و ہو مرت الحاجب اذا لم
یکن علی حاجبہ شعر ۔ مردت مشدد الراء نام وادیے
و منہ یوم المردت بین بنی قشیر و تمیم ۔
مقت ۔ مقت ۔ دشمن گرفتن (عع ف ا
ض ۲) یقال مقتہ فہو مقیت و ممقوت و نکاح المقت
فی الجاہلیۃ ان یتزوج الرجل امرأۃ ابیہ ۔
موت ۔ موت ۔ مرگ و مردن مات یموت و
یمات ایضا فہو میت و میت و ہم موتی و اموات
و میتون ۔ و اصل میت میوت علی فیعل فادغم ثم
یخفف فیقال میت و یستوی فیہ المذکر والمؤنث
قولہ تعالیٰ لنحیی بہ بلدۃ میتا ۔ قال الفراء یقال لمن
لم یمت ہو مائت عن قلیل و میت ۔ میتۃ مردار میتۃ
بالکسر نوعی از مردن کالرکبۃ والجلسۃ یقال مات
میتۃ حسنۃ و قولہم ما اموتہ انما یراد بہ ما اموت قلبہ
لان کل فعل لا یتزید لا یتعجب منہ ۔ موات بالضم
مرگ و بالفتح زمین بے خصم و نا منتفع ہر چہ جان
ندارد رجل موتان الفؤاد و امرأۃ موتانۃ الفؤاد

موتان بالتحریک خلاف حیوان یقال اشتر الموتان
ولا تشتر الحیوان یعنی اشتر الارضین و الدور ولا تشتر الرقیق
والدواب ۔ و فی الحدیث موتان الارض للہ ولرسولہ
فمن احیا منہا شیئا فہو لہ یعنی الموات من الارض
موتان بالضم مرگامرگی ستور یقال وقع فی المال
موتان ۔ و اماتہ اللہ و موتہ شدد للمبالغۃ اماتۃ
میرانیدن ۔ و فرزند مردہ شدن زن و ناقہ یقال
اماتت فلانۃ و اماتت الناقۃ اذا مات ولدہا و امات
فلان ایضا اذا مات لہ ابن او بنون و ہو ممیت
و ہی ممیت ۔ او ممیتۃ ہما ویتج ج ۔ متماوت مرد
پارسا مرائی و موت مائت کقولہم لیل لائل یؤخذ
من لفظہ ما یؤکد بہ ۔ و مستمیت للامر مسترسل لہ و مستقبل
فی الحرب لا یبالی من الموت ۔ موتۃ بالضم
صرع و جنسی از جنون موتۃ بالضم نام زمینی کہ مقتل
جعفر طیار ست رضی اللہ عنہ ۔
مؤتۃ ۔ بالضم موضعی بہ مشارق شام قتل فیہ
جعفر بن ابی طالب و فیہ کان تعمل السیوف ۔
مصت ۔ اسجارتہ ۔ جماع کرد او را و مصت الناقۃ
گرفت زہدان مادہ شتر پس داخل کرد دست
را و برآورد آب منی آزان ۔
معتہ ۔ مالید او را (عع بفتحہما)
ملت ۔ بالمکان اقامت نمود ۔ املکت الشئ
یعنی پر شد قرحہ از ریم ۔
ملتہ ۔ حرکت داد و جنبانید او را (عع ف اک ۲)
اما لیت شتران تیز رو و ملیت کسکیت گ درخت سرخ ۔

فصل النون

نات ۔ نیت ۔ بکسر الثانی نالیدن (عع ف ا
ک ۲) یقال نات فہو نئات مثل نہات

نبت - نبت - گیاه درستن گیاه (عع ف ا ض ۲) انبات لازم ومتعدی منه نبت وانبت بمعنیً وانبته الله فهو منبوت علی غیر قیاس - و انبت الغلام اذا نبت عانته تبنیت درخت نشاندن یقال نبت الشجر اسے غرسته و پروردن کودک را و یقال نبت اجلک بین عینیک منبت جای رستن گیاه - و یقال ما احسن نابتة فلان اے ما نبت علیه اموالهم واولادهم ونبتت لهم نابتة اے نشأ لهم نشء صغار وان بنی فلان لنابتة شر نوابت وهی من الاحداث الاغمار نبیت حی از یمن نبیوت درختے -

نحت - نحت - تراشیدن (عع ف اک ۲) نحاتة بالضم تراشه منحت بالکسر تیشه نحیتة سرشت وطبیعت ونحیت هو دخیل فی القوم - حافر نحیت سم کرا نها شوده

نصت - انصات - خاموش بودن و گوش داشتن یقال انصتوه وانصتوا له -

نعت - نعت - صفت یقال نعته وانتعته اے وصفته - ناعتون نام جائے -

نفت - نفیت - تیر کردن دیگ چشان (عع ف اک ۲) یقال القدر تنافت وتنافط مرجل نفوت و فلان نفت غضبا ونفیطا ای یغلی نفیته آشام آرد با وجز آن -

نقت - نقت مغز بیرون کردن (عع ف ا ض ۲) یقال نقت المخ ونقوته ای استخرجته کانهم بدالوا الواو تاءً -

نکت - نکت - بسر در افگندن یقال طعنه فنکته ای القاه علی راسه فانتکت هو - و مر الفرس ینکت وهو ان ینبو عن الارض نکتة نجک هی کالنقطة - رطبة منکتة اذا ابدا فیها الارطاب - ناکت وهو من نعت البعیر ما ینحرف مرفقه حتی یقع علی الجنب فیخرقه -

نوت - نوتی - بتشدید الیاء کشتی بان نواتی ج

نهت - نهیت - بانگ کردن شیر (عع ف ا ک ۲) وهو دون الزئیر - یقال نهت الاسد واسد نهات وکذا حمار نهات ای نهاق ورجل نهات ای زحار

نیت - بر وزن ومعنی کلیت ونفیت نت منخره غضبا انتفخ وتنتت یعنی پلید شد بعد پاکے وبنت البحر فسره نتة بالضم گو خرد میان سنگ هموار

نثت اللحم قلب ثنت یعنی بد بو شد (عع ک ا ف ۲)

نخت - سوراخ کردن وبر کندن واز آوند یک دو خرما گرفتن و بنهایت رسانیدن گفتار برائے شخصے

نغت - کشیدن موی (عع بفتحها)

نمت - نباتیست که میوه خوردنی دارد -

نبت - بنا دیدن از ناتوانی نوت مثله و علی بن عبد العزیز النابتی البصری المودب حدث -

فصل الواو

وکت - وکتة - نجک کالنقطة یقال فی عینه وکتة و وکتت البسرة توکیتا اذا بدا فیها من الارطاب

وقت - وقت - هنگام میقات هنگام کار و جاے آن و موضع احرام بستن بحج و عمره و یقال وقته فهو موقوت اذا بین للفعل وقتا ومنه قوله تعالے ان الصلوة کانت علی المومنین کتابا موقوتا ای مفروضا فی الاوقات - توقیت وقت پیدا کردن یقال وقته لیوم کذا مثل اجلته وقرئ اذا الرسل وقتت مشددة و مخففة واقتت لغة فی وقتت کما فی وجوه اجوه - موقت بکسر القاف مفعل من الوقت -

وهت - ایهات - بوی گرفتن گوشت یقال اوهت اللحم وایهت -

وبت - بالمکان اقامت نمود (عع ف اک ۲)

وت - وبالضم بانگ قمری نرووتة بالضم مثله و تاوت اندیشهاے بد -

ولت - زیانی و لته حقه نقصه (عع ف اک ۲) اولته مثله شی مو موت معروف مقدر -

فصل الهاء

هبت - هبیت - مرد بد دل بی عقل هبت ضده - هبت الرجل ای نخب - ورجل مهبوت الفواد و فی عقله هبتة ای ضعف و هبته ای ضربه

هت - رجل مهت - بالکسر و هتات ای خفیف کثیر الکلام قال الاصمعی یقال للرجل اذا کان جید السیاق للحدیث هو یسرده سرداً و یهته هتا -

هرت - هرت - گوشت پختن و چهرا کردن و جامه درانیدن و طعن کردن در عرض کسے یقال هرت عرضه ای طعن فیه - هریت فراخ کنج دهن و زن هر دو مخرج یکے شده هرت بالتحریک مصدر منه (عع ک ا ف ۲) اسد اهرت وهو مهروت الفم - وکلاب مهرتة الاشداق

هفت - هفت - هفات بالضم از سبکی بدن و کل شیء انخفض واتضع فقد هفت و انهفت تهافت پاره پاره افتادن و تهافت الفراش فی النار اسے تساقط و یقال وردت هفیتة من الناس الذین اقحمتهم السنة هفات گول مثل لفات

هلت - هلتی گیاهے علی وزن فعلے

هیت - هیت و هوت به ای صاح به ودعاه -

نبت - وهت
نوت - وبت
نهت - وت
ولت
نیت
نثت - هبت
نحت
نخت
نعت - هت
نمت
نصت نبت
هرت
نعت
نفت - وکت
وقت
هفت
نقت
نکت
هلت
هیت

وقولہم ہیت لک ای ہلم ولیستوی فیہ الواحد والجمع والمونث والمذکر الا ان العدد فیما بعدہ تقول ہیت لکما وہیت لکن - ہوتہ زمین پست کذلک ہوۃ بالضم - ہیت بالکسر نام شہرے بر فرات قال الاصمعی اصلہا من الہوۃ - ہات بیار وبدہ یقال ہات یا رجل بکسر التاء ای اعطنی ہاتیا یا تو التثنیۃ والجمع ہاتی للمونث ہاتین لجمعہا ویقال ہات لا ہاتیت وہات ان کانت بک مہاتاۃ - وما اہاتیک کما تقول ما اعاطیک - ولا یقال اہیت والنہی بہا قال الخلیل اصل ہات من آتی یوتی فقلبت الالف ہاء -

ہرامیت - چاہہا -

جوع ہلقت - گرسنگی شدید -

ہمت - الثرید تواری فی الدسم یعنی نان شکستہ در روغن نہان شد اہمت الکلام والضحک را اخفاہ

ہنتبۃ - فرو شکستگی و سستی -

ہوتۃ - و تفتح زمین پست ہوت ج وہوت بہ تمویہا صلح -

ہرامیت ہلقت یقیت ہمت یرت ہنتبۃ ہوتۃ ایہت

فصل الیاء

یقت - یاقوت - فارسی معرب وہو فاعول یاقوتۃ یکے یواقیت ج -

یرتٌ - بالراء جد عرف بن عیسی الفرغانے الفقیہ الشافعے -

ایہت - باللحم بو گشت گوشت -

باب الثاء

فصل الالف

ابث - ابث - بکسر الباء فربہ و بانشاط ابث بفتحتین شیر شتر خوردن تا آنگاہ کہ شکم برآرد -

اثث - اثاثۃ - انبوہ شدن موے وگیاہ (ع ف ک م) نبات اثیث وشعر اثیث نساء اثائث کثیرات اللحم اثاث بالفتح رخت خانہ قال الفراء لا واحد لہا قال ابو زید ہو المال اجمع مثل الابل والغنم والعبید والمتاع واحدہا اثاثۃ وتاثث فلان اذا اصاب ریاشا - اثاثۃ بالضم نام مردے -

ارث - ارث - بالکسر میراث م وہمزہ واو فی الاصل ویقال ہو فی ارث صدق اے فی اصل صدق وہو علی ارث من کذا ای علی امر قدیم - توارثہ الآخر عن الاول تاریث بر افروختن آتش بر افروختن ارثۃ بالضم سرگین آمادہ بجہت آتش افروختن یقال تارثت النار اذا اتقدت فی الارثۃ -

انث - انثی - مادہ اناث انث ج - اناث مادہ زادن یقال انثت فہی مؤنث و اذا کان ذلک عادتہا فہی مئناث ورجل مئناث ایضا لانہما یستویان فی مفعال - تانیث الاسم خلاف تذکیرہ وانثیۃ فتانث - انیث نرم آہن انثیان دو خصیہ و دو گوش -

فصل الباء

بث - بث - پراگندہ وفاش کردن خبر یقال بث الخبر وابثہ اے نشرہ - وبثثت الغبار ای ہیجتہ وابثثتک سری ای اظہرتہ لک وبثث شد للمبالغۃ - وانبث ای انتشر وحال اندوہ یقال ابثثتک ای اظہرت لک بثی قولہ تعالٰی قال انما اشکو بثی وحزنی الی اللہ - وتمر بث اذا لم یجد کنزہ یعنے نیکو نہ دروہ باشند خرما و جاے جاے ماندہ بود وہو کقولہم باغور قال الاصمعی تمر بث ای منثور متفرق بعضہ من بعض

بحث - بحث - کاویدن (ع بفتحہما) یقال بحثت عن الشئ وابتحثت عنہ ای فتشت عنہ وفی المثل کالباحث عن الشفرۃ - ویقال ترکتہ بمباحث البقر اے بالمکان القفر

برث - برث - زمین نرم براث ج - ابراث بروث کذلک -

برغوث - برغوث - بالضم کیک براغیث ج -

بعث - بعث - برانگیختن و فرستادن (ع بفتحہما) بعثہ وابتعثہ بمعنی اے ارسلہ فانبعث ویقال کنت فی بعث فلان ای فی جیشہ الذی بعث معہ - والبعوث الجیوش و پیدا کردن یقال بعثہ اے اہبہ - وانبعث فی السیر ای اسرع وتبعث منی الشعر ای انبعث کانہ سال ومنہ بعیث نام شاعری از تمیم یوم بعاث بالضم یوم الاوس والخزرج -

بغث - بغاث - مثلث لغات نوعی از مرغان مردار خوار وفی المثل ان البغاث بارضنا تستنسر اے من جاورنا عز بنا - وقال یونس من جعل البغاث واحدا فجمعہ بغثان مثل غزال غزلان ومن قال للذکر والانثی بغاثۃ فالجمع بغاث مثل نعامۃ ونعام وقال الفراء بغاث الطیر ما لا یصید منہا - ابغث تیرہ رنگ قریب من الاغبر وخاکرنگناک بغثاء من الغنم مثل رقطاء یعنے تو زیشیہ وہر سیختہ

برث برغوث ابث بعث اثث بث ارث بغث بحث انث

يقال مخلنا في النغشاء اي في عامة الناس وجماعتهم
بوث - بوث - كاويدن مثل بحث انتباثه
بيرون آوردن -
بهث - بهثة - بالضم بدرجي از سليم وفلان
لبهثة اي لزنية -
برعث - كجعفر موضعي برعث كقنفذ حلقه وبرباح -
بقث - امره وطعامه وحدثيه خلطه -
بليث - كاه دو ساله سياه مثل درين دو بيت
بليث اتباع بلث جد ساك بن مخرمة -
بلغثة - سستي در سطبري تن و فربهي وزن
فربه سست اندام بلغث لغت منه -
بلكوث - كرخو هرزيست بلاكث موضعي
بلكثة موش كلان -
بينيث - على فعيل ماهيي است دريائي -
بهكثة - شتابي در كار -
تركهم حيث بيث - اي نفرقهم وبددهم يعني پراگنده
ساخت انهارا

فصل التاء

تفث - تفث - تفحيين از شر الطحج كالقص
والحلق والنحر والرمي وما اشبها -
تليث - نخلستان زمين شور -
توث - تو دلغتي في المثناة حكاها ابن فارس
توثة يكي وتوث ايضا ديهي بمرو منها بحر بن عبد الله
ابن بحر التوثي الاديب وديهي باسفراين وديگري
به بوشنج توثة ايضا محله به بغداد منها محمد بن احمد
ابن قيداس و مسعود بن علي و محمد ابن احمد علي الزاهد
التوثيون محدثون وكفر توثا موضعي -

فصل الثاء

ثلث - ثلثة - سه مرد ثلاث سه زن ثلثاء روز
سه شنبه ثلاثا وا ست ج ثلث بالضم سه يك فاوهحت
الثاء ز دت يا فقلت ثليث مثل ثمين وسبيع
وسديس وخميس ونصيف انكرا بوزيد منها خميسا
وثليثا ثلث بالكسر بهر سه روز يكبار نوبت آب
مرد رخت را ولا يستعمل الثلث في ورد الابل لان
اقصر الورد الرفه وهو ان تشرب كل يوم ثم الغب
وهو ان ترد يوما وتدع يوما فاذا ارتفع من الغب
فالظمء الربع ثم الخمس وكذلك الى العشر قاله الاصمعي
وثلث بالضم ومثلث غير مصروفين لانهما عدلا من
ثلثة الى ثلاث ومثلث وهما صفتان لانك تقول
مررت بقوم مثنى وثلاث قال الله تعالى اولي
اجنحة مثنى وثلاث ورباع فوصف به وهذا قول سيبويه
وقال غيره انما لم يصرف لتكرار العدل فيه في اللفظ
والمعنى لانه عدل عن لفظ اثنين الى لفظ مثنى و
ثناء وعن معنى اثنين الى معنى اثنين اثنين تقول
جاءت الخيل مثنى اي اثنين اثنين اي جاؤا
مزدوجين وكذلك جميع معدول العدد فان صغرته
صرفته وقلت احيد وثني وثليث وربيع لانه مثال
حمير فخرج الى مثال ما ينصرف وليس كذلك
احمد واحسن لانه لا يخرج بالتصغير عن وزن الفعل
لانهم قالوا في التعجب ما اميلح زيدا وما احيسنه تليث
سه يك مال ستدن (ع ف ض ۲) وسوم قوم
شدن (ع ف ك ۲) وسه تمام كردن چيزرا
يقال منه ثلثت القوم اثلثهم وكذلك الى العشرة
الا انك تفتح ربعت القوم اربعهم واسبعهم
واتسعهم لمكان العين - وتقول كانوا تسعة وعشرين
فثلثتهم اي صرت بهم تمام ثلثين وكذلك كانوا
تسعة وثلثين فربعتهم اي المائة قاله ابو عبيدة
وثالثة الاثافي بيرون آمدگي كوه كه دو سنگ ديگر
بدو جانب وي نهند تا سه پايه گردد و ديگ بروي نهند
ويقال هذا فيمن تيقد منه نار الفتنة والداهية -
واثلث القوم اي صار واثلثة وكذلك اربع القوم
الى العشرة - ويقال هو ثالث ثلثة بالاضافة
اي العشرة ولا ينون فان اختلف العدد
ان ثلث اضفت كما مروان شئت نونت وقلت
هو رابع ثلثة ورابع ثلثة كضارب عمرو وضارب
عمرا فاذا اتفقا فالاضافة لا غير - وتقول هذا ثالث
اثنين وثالث اثنين اي صيرهما ثلثة بنفسه و
كذلك هو ثالث عشر بالرفع والنصب الى تسعة
عشر فمن رفع قال اردت ثالث ثلثة عشر فحذف
الثلثة وترك ثالثا على اعرابه ومن نصب اعطى
اعراب الثلثة المحذوفة الاول ليعلم ان ههنا شيئا
محذوفا وتقول هذا الحادي عشر والثاني عشر الى
العشرين مفتوح كله لما ذكرنا وفي المونث هذه الحادية
عشرة كذلك الى العشرين تدخل الهاء فيهما جميعا
واهل الحجاز ينصبونها على كل حال يقولون توفي
ثلثتهم واربعتهم الى العشرة وكذلك اتيتني
ثلثتهن واربعتهن وغيرهم يعربه بالحركات الثلث
يجعله مثل كلهم فاذا جاوزت العشرة لم يكن
الا النصب تقول اتوني احد عشرهم وتسعة
عشرهم وكذلك اتينني احدى عشرتهن وثمانية
عشرتهن - ثلوث ناقه كه سه خنور شيردهد وناقه
سه پستان خشك شده ويكي مانده مثلوثة توشه دان
كه از سه پوست ساخته باشند حبل مثلوث رسن
سه تاه مثلث سه گوشه وازسه يكي مانده ويقال
ثلث بناقته اذا صر منها ثلثة اخلاف فان صر خلفين
قيل شطر بناقته وان صر واحدا قيل خلف بناقته
وان صرها خلافها جميع قيل اجمع بناقته واكمش

بوث بهث برعث بقث بليث بلغثة بلكوث بينيث بهكثة حيث بيث تفث تليث توث ثلث

حرث جاث جث حدث جرث جرث جدث حفث جنث حنث جوث جریث جنبثة حوث جوث حیث جهث حنث

فصل الجیم

جاث - جاث - بر بار رفتن ملتور (ع ع بفتحها) و جئث الرجل اذا فزع فهو مجئوث اے ندعور

جث - جثة - بالضم شخص مردم ایستاده و خفته وجثه اے قلعه واجتثه اے اقتلعه جثیث نهال خرما جثیثة ای فسیلة ولا تزال جثیثة حتے تقطع ثم ہی نخلة مجثة - مجثات تیشه درخت کاوشعر جثاجث بالضم ونبت جثاجث اے ملتف بعیر جثاجث اے ضخم جث موم وموے ویر زنبور در عسل جنجاث گیاہے تلخ

جرث - جرث - بالکسر والتشدید نوعی از ماہی

جدث - جدث - بفتحتین گور اجدث اجداث ج اجتدات گور ساختن

جنث جنث - بالکسر اصل ہر چیزی یقال ہو من خلثک وجنثک ای من اصلک لغة او لثغة خلثی زره گر

جوث - جواثی - نام حصنے به بحرین

جریث - بالضم موضعے

جنبثة - بضم الجیم وفتح الباء لغت سود المراة یا زن سیاه فام

جوث - محرکة کلانی اعلای شکم یا فروہشتگی اسفل شکم اجوث نعت منه وجوثاء مونثه جوث جوثاء ہزار خانه شکنبه جوثیث کرسیر موضعی به بغداد جویث بکسر الواو المشدوة وفتح الجیم شهرے به بصره منه نصر بن بشر جوثة بالضم موضعے یا قبیله

جهث - بسیک کرد انیدا ورا ترس یا خشم یا خوشی (ع ع بفتحها)

فصل الحاء

حثث - حث - بر انگیختن یقال حثه علیه استحثه یعنی اے حضه علیه فاحتث - وحثثه وحثحثه بمعنی دولی حثیثا ای مسرعا حریصا ولا تحاثون علی طعام المسکین اے لا تحاضون - حثیثی مثال خصیصی بر انگیختن حثحوث کذلک - قرب حثحاث ای سریع لیس فیه فتور وفرس جواد المحثة ای ذا حث جاره جری بعد جری - ویقال ما اکتحلت حثاثا بالفتح والکسر اے ما نمت قال الاصمعی بالکسر وقال ابو عبیدة ہو بالفتح اصح - حث بالضم کاه ریزه وریگ درشت ونان خشک وپست ناشورانیده -

حدث - حدیث - نو نقیض قدیم یقال اخذنی ما قدم وما حدث ولا یضم حدث الا فی ہذا الموضع وذلک لمکان قدم علی الازدواج وخبر رسول الله علیه السلام وجز آن احادیث ج قال الفراء تری ان واحد الاحادیث احدوثة ثم جعلوه جمعا للحدیث - حدوث شدن چیزے که نبوده باشد یقال حدث امر اذا وقع واحدثه الله فحدث - حدث بفتحتین حدثی بالضم حادثه حدثان بفتحتین کله بمعنی - واحدث الرجل اذا نقض وضوءه - ویقال استحدثت خبرا اے وجدت جدیدا - ورجل حدث ای شاب فان ذکرت السن قلت حدیث السن بالاضافة وہولاء غلمان حدثان بالضم ای احداث - محادثة تحادث تحدث تحدیث سخن گفتن ومحادثة السیف روشن کردن وے رجل حدث بضم الدال وکسرها اے حسن الحدیث - رجل حدیث مثال فسیق کثیر الحدیث - وسمعت حدیثی حسنة مثال خطیبی - احدوثة افسانه وہو حدث ملوک بالکسر اذا کان صاحب حدیثهم وسمرهم وکذا ہو حدث نساء - ویقال النعل یحدثانه وتحداثته اے فی اوله وطراوته - محدث بفتح الدال مرد درست گمان

حرث - حرث - ورزیدن وکشاورزی کردن وفی الحدیث احرث لدنیاک کانک تعیش ابدا ابو الحارث کنیت شیر حارث سر کوه شام که اورا جولان خوانند ونام مردے حراث کشا ورز حرث واحترث مثل زرع وازدرع - ویقال بلحارث لبنی الحارث بن کعب وہذا من شواذ التخفیف لان النون واللام قریبا المخرج فلما لم یکنهم الادغام لسکون اللام حذفوا النون کما قالوا مست و ظلت وکذلک یفعلون بکل قبیلة یظهر فیها لام المعرفة مثل بلعنبر وبلهجیم فاذا لم یظهر اللام فلا یکون ذلک

حربث - حربث - بالضم گیاہے

حفث - حفث - بکسر الفاء سرگین شکنبه وہو القبة - حفاث بالضم والتشدید مار دمنده بی آزار

حنث - حنث - بالکسر بزه وگناه وخلاف کردن سوگند (ع ک اف ۲) یقال حنث فی یمینه واحنثته - وبلغ الغلام الحنث ای المعصیة والطاعة وتحنث ای تعبد واعتزل الاصنام مثل تحنف وفی الحدیث کان یاتی غار حراء فیتحنث فیه وفلان تحنث من کذا اے یتاثم منه -

حوث - حوث - لغة فی حیث وحوثاء الکبد وما یلیها - ویقال ترکهم حوث بوث وحوثا بوثا وحیث بیث بالفتح کلها وحاث باث بالکسر اذا فرقهم وبددهم - استحاثه بیرون آوردن چیزی مثل استباثه یقال استحثت الشئ اذا ضاع فی التراب فطلبته -

حیث - حیث - کجا وہی کلمة تدل علی المکان مثل حین علی الزمان وہو اسم مبنی علی الضم بنی علیه تشبیها بالغایات لانها لم تجی الا مضافة الی جملة کقولک اقوم حیث یقوم زید ولم تقل حیث

زید ومن العرب من یبنیها علی الفتح مثل کیف استقلالا للضم مع الیاء وتدخل ما علیه فتصیر للشرط تقول حیثما تجلس اجلس فی معنے اینما وقوله تعالیٰ ولا یفلح الساحر حیث اتیٰ وفی حرف ابن مسعود این اتیٰ ویقال جئت من این لاتعلم ای من حیث لاتعلم۔

حبش - کتف ماریست برید دوم۔

تحنیث - تکسّر وسستی۔

حرکثة - جنبانیدن۔

حلتیث - بروزن ومعنی حلثیث سیت یعنے انگوزہ۔

حلبث - کجعفر اسمیست۔

حنکث - کجعفر گیاہے۔

فصل الخاء

خبث - خبیث پلید وہو ضد طیب جناثۃ مصدر منہ (ع بضمها) یقال خبث الشیء الرجل خباثۃ وخبثا بالضم فہو خبیث ای ردی واخبثہ ای علمہ الخبث وافسدہ۔ واخبث ای اتخذ اصحابا خبثا فہو خبیث مخبث ومخبثان بالفتح یقال یا مخبثان ویقال فلان مخبثۃ کما یقال لزنیۃ وفی النداء یا خبث کما یقال یا لکع وللمرأۃ یا خباث مبنی علی الکسر وکذا یا لکاع - خبث الحدید ریم آہن اخبثان بول وغائط۔

خرت - خرثی رخت خانہ۔

خنث - انخناث - دوتاہ وشکستہ شدن والخنث الاسم - وہو ایضا نام زنے لایصرف وخنثت الشیء فتخنث ای عطفتہ فتعطف ومنہ سمی المخنث وتخنث فی کلامہ خنث بکسر النون سست ودوتاہ وفی المثل اخنث من دلال

خنثیٰ آنکہ او را آلت نری ومادگی باشد خناثیٰ مثل حبالیٰ ج - واخنثت السقاء واختنثتہ اذا ثنیتہ الی خارج فشربت منہ وان کسرتہ الی داخل فقد قبعتہ۔

خوث - رجل اخوث - ای مسترخی البطن خوثاء مونثہ بین الخوث۔

اخبعث - فی مشیتہ شئی مشیۃ الاسد یعنی رفت بیچو رفتار شیر

الخنفثۃ - اسم للاست

خث - بالضم غثاء السیل اذ خلفہ ونضب عنہ یعنی آب آورد کہ اثرا فرو گذاشتہ باشد سیلاب و فرو شدہ باشد از دو جغرلادہ خشک و دیرینہ خثۃ پشک نرم و گلے کہ خمیر کردہ شدہ باشد یا پشک یا سرگین بستر طلا کردہ شود بآن پستانہای مادہ شتر تا کہ در دناک نکند او را جاہای بلند وفرو رینہ یعنی مثنے از زیر پاے چوب کہ بآن آتش گیرند وبفتح تخثیث جمع کردن واصلاح نمودن اخثاث شتر نرم دانستن۔

خبث - بالضم خبیث خباث مذموم خائن

خطبث - با تجبر رفتار آمد۔

خنفثۃ - بالضم دابہ ایست خرد۔

تخنیث - کلانی وفرو ہشتگی شکم۔

فصل الدال

دأث - قال الاصمعی - دأثت الطعام ای اکلتہ داثاء کبیر فقد یحرک بحرف الحلق وہو نادر لان فعلاء بفتح العین لم یجیٔ فی الصفات وجاء حرفان فی الاسماء نقط وہما قرثاء وجنفاء وہما موضعان

دث - دث - دثاث - باران ریزہ۔

دعث - دعث - اول بیماری دعث الرجل

اذا اصابہ اقشعرار وفتور۔

دلث - ناقۃ - دلاث - بالکسر ای سریعۃ نوق دُلث بضمتین واندلث علینا فلان تیثتم ای انخرق وانصبّ - والمندلث الذی یمضی ویرکب رأسہ لاشیٔ یثنیہ - مداکث الوادی مدافع سیلہ

دلہث - دلہاث - بالکسر تیسیر رجل لہاث دلاہث بالضم ای جری مقدم۔

دمث - دمث - بکسر جائے نرم ریگ ناک دماث ج - دمث بفتح مصدر منہ ع اک ت ۲) دماثۃ بالفتح نرم خوی یقال ما کان ادمث فلانا والینہ - ادموث بالضم جائی کو باج نہادن در آتشدان تدمیث نرم کردن یقال دمث مضجعہ -

دیث - تدییث - رام ونرم کردن طریق مدیث ای مزیل - دیوث بغیرت بی حمیت وہو القنزع۔

دبیق - بالضم اولہ مقصورا وہی بواسط۔

الدحث - الرجل الجید السیاق للحدیث۔

درعث - کجعفر شتر کلان سال تنندار۔

دعبوث - بالضم بابون یعنی مرض ابنہ دا زیدہ

دلبوث - کقربوس گیاہے۔

دلعث - دلعاث کجروق وسبطر وقسیار تنتر قوی فربہ رام دلعوث یعنی کجرو خل وسنتی سطبر

دلمث - ودلاث تیز رو۔

دہکث - کوتاہ۔

دوثۃ - نہرسیت

دہشہ - دور گرد ازا (ع بفتحها) دہثۃ مردسیت

دہلاث - بروزن ومعنے دلہاث۔

الدہموث - بالضم الکریم

فصل الراء

ریث - عریث - باز داشتن حاجت رعع ناض

ربیثة کار بازدارنده ریثی مثال خصیصی کذلک وفی الحدیث اذا کان یوم الجمعة بعث ابلیس جنوده الی الناس فاخذ وعلیهم بالربائث اے ذکروہم الحوائج التی تربثہم - وتربّث فی مسیره اذا تلبث وارتبث امرہم ای ضعف والطاحتی تفرقوا -

رثث - رث - کہنہ رثاث بالکسر ج - رثاثة بالفتح کہنہ وسودہ شدن (ع ف ک ۲) یقال فلان رث الہیئة وفی ہیئتہ رثاثة اے بذاذة وارث الثوب ای اخلق رثة بالکسر کہنہ درخت خانہ رثث ج - مثال قربة وقرب ورثاث کذلک وارتثثار رثة القوم اے جمعہا بوزن گول و مردم فرومایہ ضعیف ارتثاث کسے راخستہ و مجروح برداشتن کہ ہنوز زندہ باشد یقال فلان ارتث ای حمل من المعرکة جریحا بہ رمق یستعمل مجہولا -

رعث - رعاث - بالکسر گوشوار رعثة بسکون ع وحرکتہ یکے وترعثت المرأة ای تقرطت مرعث نام شاعری رعثة الدیک تاج وغبغب خروس شاة رعثاء اذا کانت لہا تحت الاذنین زنمتان یعنی گوسپند از ہر دو کرانہ گوش کفانیدہ ومعلق ماندہ رعث بفتحتین پشم ہای رنگین کہ از ہودج علاقہ سازند

رغث - رغوث - بالفتح زن وپش باشیر وجز آن وارغثت المرأة والنعجة ولدہا ای ارضعتہ ورعثا السجدی امہ ای رضعہا رغثاء مثال عشراء رگہای شیر در پستان - قال ابن السکیت ہی زہر پستان وقولہم اکل من بررونہ رغوث فہی فعول بمعنی مفعول لانہا مرغوثة - ورغث الرجل مجہولا اے کثر علیہ السؤال حتی نفد ما عندہ -

رفث - رفث - بفتحتین جماع وفحش گفتن و سخن زنان درجماع (ع ف ن ص) ورفث بالکسر ایضا رفثا ورفاثا یقال رفث الرجل وارفث بمعنی -

رمث - رمث - بالکسر چراگاہ شتر از شورگیاہ رمث بفتحتین چوب کہ برہم بندند وعمد سازند وخوردن شتر شورگیاہ را ورنجور شدن از وے (ع ک ف ۲) فہی ابل رمثة ورماثی - قال الاصمعی رمث باقی شیر در پستان یقال رمثت وارمثت فی الضرع ای ابقیت بہا شیا - ورمث الشیء اصلحہ ومسحہ بیدی - وحبل ارماث ای ارسام

روث - روثة - سرگین روث ج - وقد راث الفرس وفی المثل اخشک وتروثنی اے اعطیک الحشیش وطرف بنی یقال فلان یضرب بلسانہ روثة انفہ -

ریث - ریث - درنگ کردن یقال راث علی خبرک ای ابطأ وفی المثل رب عجلة وہبت ریثا - وما راثک علینا ای ما ابطاک عنا - ریث ایضا پدرحیی از قیس استراثة درنگ خواستن رجل ریث ای بطی - رجل مریث العینین اذا کان بطی النظر -

فصل الزاء من بقیة الفرخ

ہذا الفصل

زغیثی - کذبیثی ہو عمرو بن عثمان الحبیثی الحمثی الزغیثی المحدث روی عن عطیة بن بقیة وضبطہ ابو الفرج البغدادی بالراء وغلط -

فصل الشین

شبث تشبث - چنگ درزدن ودر آویختن از چیزی رجل شبث بکسر لغت منہ - شبث بفتح ...نوے کہ پابسیار دارد وشبثان بالکسر ج - مثال خرب وخربان شنثبة بزیادة النون علاقة یقال شعبث الہوی قلبہ ای تعلق بہ -

شبث شبت - گیاہی خوشبوے تلخ مزہ کہ دباغت کنند بوے -

شربث شرنبث - سطبر ودرشت کف دست وپای وبما وصف بہ الاسد وکذلک شرابث بضم الشین -

شعث شعث - بفتحتین پراگندگی کار یقال لم اللہ شعثک ای جمع امرک المنتشر وژولیدہ موے شدن اشعث لغت منہ - وہو المغبر الرأس ایضا ونام مردے ومنہ الاشاعثة والہاء للنسب دخیل شعثا ای غیر مفرج یعنے اسپان پشیت ناخاریدہ ویقال شعثہ فتشعث ای فرقہ فتفرق -

شنث شنث - قلب شثن یقال شنثت مشافر الابل ای غلظت من اکل الشوک -

شحیثا کلمة سریانیة تنفتح بہا الاغالیق بلامفاتیح والشحاث للشحاذ من لحن العوام -

شرث - نعل کہنہ شرث مثل وبالتحریک سطبری ظہر کف وکفیدگی آن وقد شرثت یدہ (ع ک ا ف ہم) انشرثت ایضا وشرث السہم وشرث نلم لیسو سیف شرث لکنہ تیز -

شرفث - درختے خرد کہ نوع دارد -

شفاثی - کجالی دہی بعراق منہا موفق الدین حسین بن نصر الضریر النحوی لہ تصانیف غریبة -

شکوثی - وہو نعتان فی الکشوثا -

شلاثی - کجالی دہی بہ بصرہ شلثان بروزن ومعنے سلطان -

شنبث - شیر سنابث بالضم مثلہ وہو الغلیظ شنبث الہوی قلبہ علق بہ یعنی در آویخت عشق بدل او -

شکماث موضعی باسمی ست منہا احمد بن ابی ربیع بن نافع الشکماثی واحمد بن محمد الشنکیاسی المحدثان

شنوثی - کہ پیرے نوعے از خرما -

هذا الفصل فصل الصاد من بقیة الصراح

صبث-پاره دوختن پیرہن ورفو کردن-

فصل الضاد

ضبث ضبث-بہ پنجہ گرفتن یقال ضبثت بہ واضطبثت بہ اذا قبضت علیہ بکفک- ناقة ضبوث یشک فی سمنہا فتضبث ای تجس بالید مضابث الاسد مخالبہ- وفی الحدیث الخطایا بین اضباثہم لے فی قبضاتہم-

ضغث ضغث-دستہ گیاه در آمیختہ خشک وتر اضغاث احلام خوابہای شوریده ضغث الحدیث در آمیختن سخن ضاغث آنکہ پنہان شود در پوششے وکودکان را بآواز ترساند ضغث السنام بالیدن کوہان ناقہ ضغوث مثل ضبوث-

فصل الطاء

طث - طث- نوعی از بازیچہ کودکان مطثہ آلت آن بازی-

طرث - طرثوث- بالضم گیاہے یقال خرجوا یتطرثون اے یجتنونہ

طمث یطمث- دختری بردن (ع ف ض ۳) وک ۲ وحائض شدن زن (ع ف ض ۱) وبکسر اوفتح ۲ لغة فیہ فہی طامث قال ابو عمرو الطمث المس وذلک فی کل شیء یمس ویقال ما طمث ذا المرتع قبلنا احد وما طمث ہذه الناقة حبل قط ای مسہا عقال

طلحثة- دفع کرد آنرا بدست (ع بفتحہا)

طہمورث-بزرگ بادشاہی از پادشاہان فارس کہ ہفتصد سال بادشاہی کرد-

طرخثة-خفت وسبکی-

طرموث-بالضم ضعیف نانی کہ بر حریر پختہ شود-

طلث الماء طلوثا روان شد آب وطلث علی کذ اطلیثا زاو طلثة بالضم نادان سست خرد وضعیف تن-

طلحثة- آلوداور انجیر یکیہ بد پیدا اند آنرا-

طلخثة- بردن و معنے طلحثة واطلحثة التلطیخ بالشیٔ مطلقا-

طہثة- بالضم سست رای اگرچہ تنومند باشد-

فصل العین

عبث - عبث بفتحتین بازی (ع ک ا ف ۴) عبثة للمرة منہ عبث بالتسکین آمیختن (ع ف ا ک ۲) وپنیر ساختن یقال عبثت المرأة- ویقال اکلی واعبثی اے اجعلی بکیلہ وعبثیة وآن طعامے باشد کہ درو ہی ملخ کنند و آمیزش نسب یقال فلان عبثیة اے موتشب یعنی فی نسبہ خلط ومخر وعبثیة الناس اخلاطہم- وجاء فلان بعبثیة فی دعاء ای بر وشعیر قد خلطا- وظلت الغنم عبثیة وبکیلة واحدة وہو ان الغنم اذا لقیت غنما اخری فدخلت فیہا واختلطا وہذا مثل واصلہ من الاقط والسویق یبکل بالسمن فیوکل

عث - عثة- بالضم متہ یشم عث ج- عث متہ درافتادن در صوف (ع ف اض ۳) یقال عثت الصوف وفی المثل عثیثة تقرم جلدا املسا یضرب للرجل یجہد ان یؤثر الشیٔ فلا یقدر علیہ وربما قیل للعجوز عثة- وفلان عث مال اے متلعم کما یقال ازاء مال یقیم المال-

عثعث عثعث- بالای ریگ تودہ کہ بروے نبات نباشد عثعثة زمین نرم-

عفث- اعفث- ہو الرجل الکثیر التکشف وفی الحدیث کان الزبیر اعفث-

عنکث عنکث- گیاہے-

علث -علث- آمیختن (ع ف اک ۲) یقال علثت البر بالشعیر وفلان یاکل العلیث بالعین والغین ای خبزا من حنطة وشعیر- علاثة بالضم پنیر ومسکہ بہم آمیختہ وکل شیئین خلطتہما فہی علاثة وایضا نام مردے وعلث الزند اذا لم یوروا زندا من الشجر اخذه ولم یدرا یوری ام یصلد- وفلان یعتلث الزناد اذا لم یتخیر منکحہ- اعلاث قطع الشجر المختلط مما یقدح بہ من المرخ والیبیس علث بفتحتین سختی جنگ وہمیشہ بودن بر حرب ہو بالعین والغین

عیث - عیث- زیان وتباہی رسانیدن گرگ در رمہ یقال عاث الذئب فی الغنم تعییث چیزی جستن بدست در تاریکی-

عثلیث- بالکسر قلعہ بسواحل شام معروف بحصن احمر-

عدث- نرمی خو عدثان بالضم اسمی سبت-

عرث- برکندن ومالیدن-

عرطنیثا- کدو بسیار بیخ درخت بخور مریم-

عنثوة- بفتح العین وضمہا خشک وکہنہ نوعے از گیاہ کہ بعربی انرا حلی گویند علثة مثلہ مثلہ عثانی ج- باعثانی دیہی بہ بغداد- غوثة تغوثیا بدر سگی انداخت آنرا وغوثہ عن الامر برگردانید اورا ازان کار سچد یا تیر گشت عاثہ معاث مذہب ومسلک وزمین فراخ تعوث تیر

فصل الغین

غبث غبثیة- مسکہ وپنیر بہم آمیختہ غبث

عثعث-طہمورث
ضبث-طرخثة عفث
طرموث
طلث-عنکث
ضبث-علث
طلحثة
طلخثة
ضغث-طہثة
عبث
عیث
عثلیث
طلث-عدث
عرث
طرث-عرطنیثا
عنثوة
طمث
عث
طلحثة-غبث

له ضاغب بالباء لا بالثاء ۱۲ ق

غث قعث — غيث — قبث — غنث — قبعثى — غنث قحثت — غرث قرعث — فث تقلعث — فحث تمعوث — قنطثة — فرث قنعاث — غلث التقيث — كبث — كث — قث — غوث قرث كرث

مصدر رسنه اغبث لون الی الغبرۃ ہو قلب الغث اغثبات مصدر رسنه -

غث - غثاثة وغثوثة لاغر شدن (ع ع بفتحهما و ک ۲) والنعت غث وغثة وغث اللحم فهو غث وغثيث - وغث واغث حديثهم اى فسد و ردو ويقال اغث الرجل فی منطقه واغثت الشاة ای ہزلت - واغث الرجل اللحم لے اشتراہ غثا غثيثة الجرح ريم وخون جراحت وگوشت مردہ جراحت غث غثيث رفتن ريم وخون از جراحت (ع ع ف اک ۲) واستغثه صاحبه اذا اخرجه دوا واہ واغث الجرح ای امد وسال وفيه غثيثة ای فساد ومدۃ وفساد عقل ايضاً وفلان لا يغث عليه شئ ای لا يقول فی شئ انه ردی فيتركه -

غرث - غرث - بفتحتين گرسنگی (ع ع ک ا ف ۲) فهو غرثان وهم غرثی وغراثی وغراث وامرأۃ غرثی ونساء غراث - ويقال امرأۃ غرثی الوشاح لے دقيقة الخصر - تغريث گرسنه گردانيدن يقال غرثت كلابه ای جوعها -

غلث غلث - آميختن (ع ع ف اک ۲) غلثت البر بالشعير فهو مغلوث وغليث وہو ياكل الغليث مغلوث طعام فيه المدر والزوان يعنے خاک وہر چيزی آميختہ سقاء مغلوث ای مدبوغ بالتمر اوباليسر غلث بفتحتين سختی جنگ و كذلك بالعين (ع ع ک ا ف ۲) يقال فلان غلث بفلان ای لزمه ويقال ايضاً وہو غلث ومغالث ای شديد القتال - وغلث الذئب بغنم فلان اذا لزمها يفرسها -

غوث غوث - غواث بالفتح والضم فرياد و فريادرس - قال الفراء اجاب فقد غواثه قال ولم يات فی الاصوات شئ بالفتح غيره وانما ياتی بالضم مثل بكاء ودعاء برا وبالكسر مثل نداء وصياح تغويث واغوثاه گفتن اغاثة فرياد رسيدن استغاثة فرياد خواستن غياث بالكسر اسم فيه صارت الواو ياء لكسرۃ ماقبلها - غوث قبيلة از يمن -

غيث غيث - باران وباريدن يقال غاث الغيث الارض ای اصابها وبارانيدن يقال غاث الله البلاد وغيثت الارض تغاث فهی مغيثة ومغيوثة على النقص والتمام -

غنث - آشاميد سپس دم برآورد (ع ع ک ا ف ۲) غنثت نفس خبيث گشت ونزاع كرد تغنث لزوم وثقل غناث نيكو ادبان در ہمنشينی غنث بن آفيان بنی التيجہ بن بنی مالک -

فصل الفاء

فث - فث - گياہی كه آنرا در سال تنگی بشر بند و بخورند

فحث - فحث - بكسر الحاء لغة فی حفث وہی قبة الكرش -

فرث - فرث - سرگين درشكنبه فرو نشج قال ابن السكيت فرثت للقوم جلة افرثها بضم الراء وكسرہا ای شققتها ثم نثرتها - وفرثت كبده وفرثتها اذا ضربته وہو حی فانفرثت كبده اے انتثرت وافرثت الكرش ای شققتها والقيت ما فيها وافرثت اصحابی اذاعرضتهم للائمة الناس

فصل القاف

قث - قث - كشيدن يقال فلان يقث مالا اسے يجر -

قرث - نخل قرثياء - وبسر قرثياء خمد ودد بلا تنوين نوعی از خرمای شيرين خوش مزۃ قاله الكسائی وقال ابوالجراح تمر قرشی بلامد - قرثيا قال فسيق لغة فی جريث وہو ضرب من السمک -

قعث - اقعث الرجل فی ماله ای اسرف واقعث له العطية ای اجزلها قعيث باران بسيار وسيل بسيار وعطای بسيار وقعثت له قعثة اے حفنت له حفنة اذا اعطيته قليلا فجعله من الاضداد و يقال ضربه فانقعث ای سقط وانقعث الحائط اے سقط من اصله مثل انقعف -

قبث - به قبض كرد آنرا (ع ع ف اک ۲) قباث كسحاب ابن زرين اللخمی محدث وابن اشيم صحابی -

قبعثى - مرد كلان قدم وشتر سطبر سم قبعثاۃ مونث قبعثاۃ ايضاً فنج يعنے گوشت پارہ كه بفرج زن برآيد

قحثت الشئ ہمگی آنرا گرفتم (ع ع بفتحهما)

قرعث - اسم من التقرعث وہو التجمع -

تقلعث فی مشيه مر كانه يتقلع من وحل -

تمعوث - كز نبور قلتبان -

قنطثة - دويدن بخوف -

قنعاث - بالكسر مرد بسيار موی كه روی تن دارد

التقيث - الجمع والمنع -

فصل الكاف

كبث - كباث - بالفتح نيک پخته از ميوۂ اراک وما لم يونع منه فهو برير - كبث اللحم اذا تغير واروح

كث - كثاثة - انبوہ شدن (ع ع ف ا ض ۲) لحية كثة وكثاء ورجل كث اللحية - وقوم كث بالضم ای كثير كلثكث بفتحتين وكسرتين سنگ ريزہ وخاک يقال بفيه الكثكث -

كرث - كراث - نوعی از ترہ وگندنا وكرثه الغم يكرثه بالضم ای اشتد عليه وكذا اكرثه قال الاصمعی

یقال کرثہ بل اکرثہ۔ ویقال ماکرثت لہ ای ماابالی بہ

کشث۔ کشوث۔ بالفتح گیاہے کہ بر درخت زرد وبی بیخ

کبعثاۃ۔ بمعنے قبعثاۃ۔

کحث لہ من المال عرف لہ بیدیہ منہ (عع بفتحہما)

انکلث۔ پیشی گرفت ملکث کمبز گذرندہ بکارہا۔

کلبث۔ کجعفر وقنفذ وعلبط وعلابط بخیل زفت

کنثہ۔ بالضم نوروجہ یعنے درخت مورد وشاخہائے

بیدرا گرفتہ بران ریاحین توبرتو می بندند ومی چیند

کنبث۔ کقنفذ وحلابط زنبور سخت وبخیل سخت

وکنبث وتکنبث نقیض۔

کندث۔ کقنفذ وعلابط بسیار سخت۔

کنفث۔ کقنفذ وعلابط کوتاہ قد۔

کوث۔ کفش یعنے پاپوش وتکوبث الزرع

ان یصیر اربع ورقات او خمسا وکوثی کسطوبے

دیہی بعراق ومحلہ بمکہ مر بنی عبدالدار ولوکوثہ ازنانے

وفراخ سالی وکوث بقائطہ نکوبنیا افرجہ کزوبس

الارانب والکاث مخففۃ بمعنے المشددۃ۔

فصل اللام

لبث۔ لبث لباث۔ درنگ کردن (عع ک اف ۲) علی غیر قیاس لان المصدر من فعل بالکسر قیاسہ التحریک اذا لم یتعد مثل تعب تعبا فہو لابث ولبث وقرئ قولہ تعالی لبثین فیہا احقابا۔ تلبیث الباث درنگ فرمودن۔

لث۔ الثاث۔ ستیهدن یقال الث علیہ اے الح علیہ ومقیم بودن بجائے وفی الحدیث ولاتلثوا ابدار معجزۃ وتلث مثلہ ولثلث وتلثلث فی الامر اے تردد وتلثلثہ عن حاجۃ ای حبستہ وتلثلث فی الدقعاء ای تمرغ والث المطر ای دام

لوث۔ لوثہ۔ بالضم سستی وآہستگی و نوعی از جنون وبرانگیختن وناقہ ذات لوثہ ای کثیرۃ اللحم والشحم ویقال ذات ہوج۔ لوث بالفتح نیرو وقوت ودستار پیچیدن (عع ف اض ۲) لاث العمامۃ علی راسہ اے عصبہا وپناہ گرفتن یقال ہو یلوث بی اے یلوذ بی وگردگشتن لاث الرجل ای دار التیاث درآمیختن والتفات کردن یقال التاثت الخطوب۔ والتاث براس القلم شعرہ والتاث فی عملہ ای ابطا۔ وما لاث فلان ان احتبس تلویث آلودہ کردن وتیرہ کردن آب را لوثیۃ علی فعیلۃ جماعتی از ہر قبیلہ۔ ملیث مرد آہستہ رو ازو بہی لوث بفتحتین سستی دیمۃ لوثا و لغث منہ یعنے باران آہستہ لیث بالکسر گیاہ انبوہ ویقال للاشراف انہم لملاوث ای یطاف بہم ویلاث ملاث واحدۃ۔ ملاویث ایضا جمع ملاوثہ کذلک

لہث۔ لہثان۔ بالتحریک تشنگی وبالتسکین تشنہ لہث لہاث مصدر منہ (عع ک اف ۲) امراۃ لہثی لہاث بالضم حرارت تشنگی وزبان بیرون آوردن سگ وجز آن از تشنگی وماندگی (عع بفتحہما) لہث کذلک قولہ تعالے ان تحمل علیہ یلہث۔

لیث۔ لیث۔ شیر ونوعی عنکبوت کہ بجستن گیرد مگس را ملائیۃ خویشتن را بشیر مانند کردن و مفاخرت کردن بدلیری یقال ہو اشجع من لیث عفرین۔ قال ابو عمرو ہو الاسد وقال الاصمعی ہو دابۃ مثل الحرباء تتعرض للراکب نسب الی عفرین بالکسر وفتح الفاء مشددۃ الراء وہو اسم بلد۔

لطثہ۔ زد اورا بپہنائی دست یا بچوب پہنا و زد وکوب نمود آنرا وفراہم آورد اورا الطث بحجر انداخت سنگ را لطث الامر فلانا دشوار شد کار بروے

ملاطث جاہا ئیکہ سود ہ وکوفتہ شود از بار واز ضرب وبالضم جمع کنندہ تلاطث الموج تلاطم تلاث القوم تضاربوا بایدیہم اللطث الفساد ملطث کمنبر اسمی است۔

العث۔ سست گران وقد لعث تحقیق درنگ کرد (عع ک اف ۳)

اللغیث۔ الغلیث فی معینہ

الفث۔ گول استلفت ماعندہ استنبط واستقصے استلفث الخبر پوشید آنرا استلفث حاجتہ روا کرد حاجت اورا استلفث الرعی نگذاشت بچرا گاہ چیزی از گیاہ۔

لقث۔ آمیختن وگرفتن چیزی بسرعت واستیعاب لکث (عع ک اف ۲) تقلیث مثلہ

لکث۔ زدن لکثہ جہدتہ وحملت علیہ لکث بالتحریک نوعی از بیماری شتر کہ مانند شیر در دہانہا او پیدا شود لکاث بالضم مثلہ لکاث ایضا سنگے درخشندہ در گچ لکاثی سخت سپید لکاث کرمان گچ سنائے ان لکث الوسخ بہ چسپید چرک بوی (عع ک اف ۲) وناقۃ لکثۃ اذا کثر فرہ۔

فصل المیم

مث۔ مث۔ مالیدن دست بمندیل یا گیاہ ومث لغۃ فی مس یقال مث شاربہ یعنے سلیت مالید ومث النحی ای نتح ورشح ولا یقال فیہ نتح متمثۃ آمیختن وشورانیدن متمثت امرہم اے خلطہ۔ متمثۃ ای مزمزۃ عن الاصمعی یقال اخذہ فمثمثہ ومزمزہ اذا حرکہ واقبل بہ وادبر۔ تمات بکسر المیم المصدر وبالفتح الاسم

مرث۔ مرث۔ مالیدن وسودن چیزے در آب تا گداز د رجل ممرث اے صبور علے الخصام ممارث ج۔ ومرث الصبی اصبعہ اے لاکہا

مغث۔ مغثت الدوار ای مرثتہ ومغثوا فلانا اے ضربوہ ضربا لیس بالشدید ورجل مغث بالکسر امرس مصارع شدید العلاج ومغثوا عرض فلان اے شتموہ ومضغوہ کلا مغث ومغوث

لوث
کشث
کبعثاۃ
کحث۔ العث
انکلث
کلبث۔ اللغیث
کنثہ۔ الفث
کنبث
لقث
کندث
کنفث
کوث
لہث
مث
لبث
لیث
مرث
نمش
لث
مغث
لطثہ

مکث لفث ـ ملث ـ نفث ـ موث نکث ـ وعث ـ متوث ـ وطث ـ نأث ـ ولث ـ نبث نعثہ ـ نث نغث ـ وکاث ـ وہث ـ نجث ـ ورث ـ ہبث ـ ہث

اذا اصابہ المطر فصرعہ۔

مکث ـ مکث ـ درنگ کردن و انتظار کردن (ع ف اض ۲) و بضمہا مکث بکسر المیم وضمہا درنگ و تمکث ای تلبث ـ رجل مکیث اے رزین ـ مکیثی مثال خصیصی درنگ کردن صار متمکثا اے متلوما۔

ملث ـ ملث ـ بچرب سخنی کسی را از کاری باز داشتن و وعدۂ زبان دادن کہ وفا نکند ویقال اتیتہ ملث الظلام ای حین اختلاط الظلام عند المغرب

موث ـ موث ـ سودن چیزی در آب موثان بالتحریک کذلک (ع ف اض ۲) یقال مثت الشئ فی الماء اموثہ فانماث ہو فیہ انمیاثا ـ ومثتہ امیثہ لغۃ فیہ میثا ـ زمین نرم میثاء مثل ہیفاء وہیف و نام دختر و تمیثت الارض اذا مطرت فلانت و بردت ۔

متوث ـ کستو وقلعہ است میان واسط واہواز

فصل النون

نبث ـ نبث ـ کاویدن زمین بدست (ع ف اض ۲) مثل نبش ـ نبیثہ خاک جوے و چاہ وخبیث نبیث اتباع ـ

نث ـ نث ـ فاش کردن خبر (ع ف اض ۲) نثیث تراویدن خیک (ع ف اک ۲) وفی الحدیث دانت تنث نثیث الحمیت ـ

نجث ـ نجیثہ ـ مثل نبیثہ ونجیثہ الخبر ما ظہر من قبیحہ ویقال ہذا نجیث القوم ای ظہر سرہم ـ وفلان نجث فلانا ای یستغیث بہ ویستعویہ ویستغویہ بالغین ایضا قالہ ابو عبید ـ نجیث نشانہ خاکین نجث بالضم غلاف دل انجاشج مثل طنب

واطناب ـ استنجاث پیش آمدن بچیزے ـ

نفث ـ نفث ـ دردمیدن وہو اقل من التفل (ع ف اض ۲ وک ۲) وقولہ تعالی النفاثات فی العقد وہن السواحر ـ والحیۃ تنفث السم اذا نکزت وفی المثل لابد للمصدور ان ینفث نفاثۃ بالضم ما نفثتہ من فیک یقال لو سألتنی نفاثۃ سواک ما اعطیتکہا وہو ما بقی فی فیک فنفثتہ ـ نبو نفاثۃ قومے از عرب ودم نفیث اذا نفثہ الجرح ـ

نقث ـ نقث ـ شتافتن تنقیث انتقاث کذلک

نکث ـ نکث ـ بالکسر خاز کردن پشم کنانہ را تا دوبارہ رشتہ شود و تاب باز گردانیدن از ریسمن و شکستن عہد و نام مردے نکیثہ کار دشوار وفلان شدید التکلیثۃ ای النفس ـ وبلغ فلان نکیثتہ بعیرہ اذا اقصی مجہودہ فی السیر ویقال لانکیثۃ فی قولہ اے لاخلف وطلب فلان حاجۃ ثم انتکث لاخرے اے انصرف الیہا ـ

نأث ـ عنہ نأثا ومنأثا دور شد وکوشش نمود (ع بفتحہا) المنأث بالضم المبعد ـ

نعثہ ـ گرفت آنرا (ع بفتحہا) انتعث مثلہ انغث فی مالہ اسرف واخذ فی الجہاز للمسیر ہم فی الغاث ای دأبوا فی امرہم ـ

نغث ـ بدی شدید مستمر ـ

فصل الواو

ورث ـ میراث ـ مالی کہ از مردہ رسد بہ کسے واصلہ موراث انقلبت الواو یاء لکسرۃ ما قبلہا تراث مثلہ واصل التاء فیہ واو ـ ورث وارثۃ ارث بالالف المنقلبۃ من الواو ورثۃ بالہاء المبدلۃ من الواو ومیراث گرفتن (ع بکسرہما) تقول ورثت ابی وورثت الشئ من ابی وانما سقطت الواو من المستقبل لوقوعہا بین یاء وکسرۃ وہما متجانسان والواو مضادتہما فحذفت لاکتنافہما ایاہا ولم تسقط الواو من یوجل لوقوعہا بین یاء وفتحۃ ولم تسقط الیاء من ییعر وییسر لتقوی احدی الیائین بالاخری واما سقوطہا من یطأ ویسع فلعلۃ اخری ذکرناہا فی باب الہمز وذلک لا یوجب فساد ما قلناہ لانہ یجوز تماثل الحکمین مع اختلاف العلتین ویقال اورثہ الشئ ابوہ وہم ورثۃ فلان ـ وورثہ ای ادخلہ شریکا علی ورثتہ ـ و توارثوہ کابرا عن کابر ـ

وعث ـ وعث ـ جای نرم کہ پای فرو رود وبآسانی نتوان رفتن بردی واستخوان شکستہ گران سنگ واوعث القوم ای وقعوا فی الوعث ـ و امرأۃ وعثۃ کثیرۃ اللحم ـ ووعثاء السفر مشقتہ ـ رجل موعوث ناقص الحسب ـ واوعث فی مالہ ای اسرف

وطث ـ وطث ـ پاے بر زمین سخت زدن لغۃ فی وطس او لثغتہ ـ

ولث ـ ولث ـ باران اندک وعہد بی اختیار وقصد ونا استوار یقال ولث لہ عقدا ـ ومنہ قول عمر رضی اللہ عنہ لتالیق لولا ولث عقد لضربت عنقک وولثہ بالعصا یلثہ اے ضربہ ـ

وکاث ـ ککتاب وغراب خورش چاشتگاہی کہ جلد خوردہ شود استوکثنا خوردیم وکاث را ـ

وہث ـ فرو شدن بکاری وسخت کوفتہ شدن (ع ک اف ۲) توہث فی الامر امعن

فصل الہاء

ہبث ـ ہنبثہ ـ شوریدگی کار وسخن ـ

ہث ـ ہثہثہ ـ بشتاب باریدن باران یقال تہثہثت السحابۃ تقطر باسلتہ بسرعۃ ـ وتہثہثت الوالی ای ظلم

بلبث - بلبوث - مثال فردوس احمق و یقال قدم
هیث - هیث - هیثان چیزی اندک دادن و
جنبیدن مثل هیثش - هیثیه گروهی از مردم مثل هیشته
هبراثان - بالفتح دیهی بدهستان -

برث بالکسر پارچه کهنه و بالضم دیهی بواسط -
هلثی - هلثاء هلثاءة و بکسران و هلثة بالضم گروهی که
بلند شود و از ایشان هلاث کغراب استرخاء که باندام
مردم بهم رسد هلثاة مثله و بکسر هلثی کسکری موضعی به بصره -

هوثه - عطشه -

فصل الیاء
هذا الفصل من بقیة الصراح

یافث کصاحب ابن نوح ابوالترک و یاجوج و
ماجوج آیافث کاثارب موضعی بریمن -

باب الجیم

فصل الالف

قال ابوعمرو بن العلاء العرب تبدل الجیم من الیاء
المشددة کما فی فقیمی و مری و علی و عشی و برنی
قالوا فقیمج و مرج و علج و عشج و برنج و من الیاء المخففة
فی مثل حجتی و بے امسائت و امسلے فی اشعارہم
حجج و بج و امسجت و امسجا فهذا کله قبیح قال ابوعمر
الجرامی لو رده انسان لکان مذهبا -
اجّ - اجیج - زبانه زدن آتش (ع ف ا ض ۲)
یقال اججت النار فاججت و اتججت ایضا علی
افتعلت اجوج روشن آجّ دویدن شتر مرغ
چنانکه آواز آید از وے (ع ف ا ض ۲) یقال
منه اجّ الظلیم و یقال القوم فی اجة انی فی
اختلاط - اجة بفتحتی گرما و سوزش آن اجاج بالکسر
ج مثل جفنة و جفان یقال اجّج النهار اتجاجا
ماء اجاج بالضم آب شور اجوج بالضم مصدر منه
یاجوج و ماجوج نوعی از خلق قال الاخفش هو
یفعول و مفعول من اجیج النار عند من همزها و
جعل الالف اصلیة فیها و من لم یهمز جعل الالفین
زائدتین یقول یاجوج من یجیت و ماجوج من
مججت وهما غیر مصروفین -
ارج - ارج - اریج - دمیدن بوی خوش (ع ک ا
ن) تاریخ برغلانیدن - مورج نام مردی که
میان بکر و تغلب حرب انگیخت ارجان شهری
بفارس و هو معرب ارگان و جاء فی الشعر مخففة الراء ایضا
ازج - ازج - نوعی از بنا یا آزج آزاج ج -
امج - امج - بفتحتین گرما و تشنگی یقال صیف امج
سخت گرم -
انج - انیج - آواز تاسه که از فربهی و گرانی آید و هو
صوت یسمع مع التنفس و هو یعتری السمین
من الناس (ع ف ک ۲) و النعت انوج بالفتح
ابج - محرکة همیشگی -
افج - بالمعجمة شراب بسیار خورد (ع بفتحها) انبج
کاحمد شهری ست بگردستان -
اسج - بضمتین شتر مادهای تیز رفتار و اصله الوسج.
انبج - کز میچ دار و ئیست همچو کندر -
اوج - ضد هبوط -
ایج - بالکسر شهری بفارس -

فصل الباء

بأج - باجة - نوعی از طعامها یا جاتج و هو معرب
بج - بج - کفانیدن ریش و به نیزه در خستن
(ع ف ا ض ۲) و یقال انبجت ماشیتک من السمن
و قد بجها الکلاء - رجل ابج مرد فراخ چشم عین بجاء و
بجة نام بتی بجبجة بانگی که بوقت خوابانیدن کودک
کنند بجباج و بجباجة مرد فربه و لرزان گوشت
بجرج - بجرج - گوساله -
بذج - بذج - برد و هو من اولاد الضأن بمنزلة
العتود من اولاد المعز و جمعه بذجان بالکسر -
برج - برج - بفتحتین سپیدی سخت سپید و سیاهی
سخت سیاه شدن چشم برجاء لغت منه - برج بالضم
کوشک و یکے از دوازده بخش فلک ثوب مبرج
نوعی از حلها که صورت برج باشد بر وے تبرج
خود را آراستن زن در نظر مرد ابریج بالکسر شیر زده
بروج - بروج - برده و هو معرب -
بعج - بعج - شکم کفانیدن بکارد (ع بفتحها) فهو
مبعوج و بعیج - و رجل بعج بکسر العین سست رفتار
کانه مبعوج البطن - انبعاج لازم منه و تبعج السحاب
ای انفرج عن الودق و یقال بعج المطر الارض
باعجة فراخی وادی -
بلج - بلوج - روشن شدن صبح (ع ف ا ض ۲)
یقال بلج الصبح و ابلج و تبلج بمعنے - و تبلج ایضا
ضحک و هش - و صبح ابلج بین البلج ای مشرق مضیء
و کذلک الحق اذا اتضح و یقال الحق ابلج و الباطل
لجلج ابلیجاج گشاده و روشن شدن بلجة بالفتح و الضم
روشنی آخر شب و گشادگی میان ابروان بلج
بفتحتین مصدر منه ابلج لغت منه - و فی حدیث ام
معبد فی صفة النبی علیه ابلج الوجه اے مشرقه -
بهج - بهجة - خوبی یقال هو ذو بهجة - بهاجة مصدر منه

بلبث - بهرث - هبوثه - هیث - هلثی - یافث - هابراثان
بجرج - نبج - ازج - امج - برج - انج - ابج - بروج - افج - بعج - اسج - انبج - اوج - ایج - بلج - بأج - بج - ارج - بهج

(ع ع بضمها) بہیج نعت منہ قولہ تعالیٰ من کل زوج
بہیج دشادمانہ شدن (ع ع ک اف ۲) بہج نعت منہ
وبہیج ایضاً ویقال بہجنی وابہجنی اے سرنے و
ابہجت الارض ای بہج نباتہا - ابتہاج شادمانہ شدن

بہرج - بہرج - ناسرہ معرب یقال درہم بہرج -
بوج - بائجۃ - سختی یقال باجتہم بائجۃ ای اصابتہم
داہیۃ ویقال انباجت علیہم بوائج منکرۃ اے
انفتقت علیہم دواہ - وتبوج البرق ای لمع وانکشف

باباج - کہامان جد لمحمد بن الحسن المحدث -
انباجحت - سست وگران شدم -
البجدجۃ - فی المشی تفحج وفرججۃ یعنے کشادگی در رفتار
وبیشہاے پای نزدیک نہادن وپاشنہا دور داشتن
دران وبکر بجبج سمین متفخج بجبج اسمے ست -
ابدوج - السرج - بالضم نمد زیر زین معرب ابدود در
باذرنجبویہ - دوائی ست معروف معرب بادرنگبویہ
باذروج - بفتح الذال ترہ ایست معروف -
برنج - کفرطق بانگ شیر معربست -
بارنج - نارجیل برنج کرقل دوائیست معروف
بارنامج - فرد مجمل جامع مراحساب معرب برنامہ
تبرج - مفاخرت کرد بارج مثلہ برج علے فلان بارج
اورا برمن تبازج اتفاخر ابریج بحتین وتزنمن
بزیج جزای احسان دہندہ مبارک ابن زید
بن بزرج محرکۃ محدث بوازیج شہرے نزدیک بیت
فتحہا جریر البجلی منہ منصور بن الحسن البجلی البجری
ومحمد بن عبد الکریم البوازیجیان -
بزرج - بضم اولہ وثانیہ وتفتیح اولہ علم معرب بزرگ
بسیجی - ہو علی بن محمد الفقیہ -
بسفایج - عروق فی داخلہا شی کالفستق عفوصۃ وحلاوۃ
بوسج - معرب بوشنگ شہرے از ہرات منہ

محمد بن ابراہیم الامام واسفندیار بن الموفق و
ابوالحسن الداؤدی ودیہی بترمذ منہا ابوحامد احمد
بن محمد بن الحسین -
بطنج - کجعفر جد احمد بن محمد المحدث المتکلم الاشعری
بطباج - ہو ثمرۃ المعاش باہی جدا -
بطاج - بالکسر الظاء المعجمۃ کہ یکے از دو کنارہ
آن خواب داشتہ باشد یا میانہ آن خواب وہر دو
کنارہ آن طراز داشتہ باشد -
بتغنج - اشد من التغنج -
بنج - بالکسر اصل وبالفتح دیہی بسمرقند وگیاہے
خواب آور معروف غیر حشیش الحجر افیش محیط للعقل
مجنن نبجۃ تنبیجا بنگ خورانید او رابنجت القبجۃ صاحب
من حجر یا یعنے آواز کرد کبک از سوراخ خوداتبج
خود را النسبت کرد با صل بزرگ وتبج رجوع کرد
بسوے اصل خود (ع ع ف اض ۲)
بابونج - شکوفہ است مشہور معرب بابونہ -
بنفسج - گلے ست معروف معرب بنفشہ -
بہرامج - گیاہے است خوشبو وہو ضربان
احمر واخضر کلاہما طیب الرائحۃ -

فصل التاء

ترج - اترجۃ - بضمتین واترج ترنج وحکے ابوزید
ترنجۃ وترنج - ترج بالفتح نام موضعے وفی المثل ہو
اجرأ من الماشی ترج وہی ماسدۃ -
تتوج - تاج - افسر یقال توجۃ فتتوج ای البسہ
التاج فلبسہ ویقال العمائم تیجان العرب -
تلج - کصرد جوزہ عقاب واتلجہ فیہ ادخلہ -
تنجی - بالضم نوعے از پرندہ -

فصل الثاء

ثاج - ثؤاج - بالضم بانگ وفریاد گوسفند -
ثبج ثبج - میان کتف وپشت ومیانہ ہر چیزے
وبلندی ریگ وثبج الراعی بالعصا اذا جعلہا علے
ظہرہ وجعل یدیہ من ورائہا وثبج الکتاب والکلام
لم یبینہ - اثبج پہن پشت وایضاً بیرون آمدہ پشت
ثبج الرجل ای اقعی علے اطراف قدمیہ -
ثج ثجج - روان کردن اب وخون قربانی (ع ع
ف اض ۲) وفی الحدیث افضل الحج العج والثج
تثجیج الوادی سیلہ مطر ثجاج باران ریزان قولہ
تعالے وانزلنا من المعصرات ماء ثجاجاً -
ثلج - ثلج - برف وباریدن دی (ع ع ف اض ۲)
ارض مثلوجۃ التی اصابہا ثلج - واثلج یومنا - وثلجتنا
السماء کما یقال مطرتنا وثلجت نفسی ای اطمانت
ثلوج مصدر منہ - ثلج بفتحتین خنک شدن دل
وآرمیدن از کسے (ع ع ک اف ۲) رجل مثلوج الفؤاد
اذا کان بلیداً - وحفر حتے اثلج ای بلغ الطین -
تثجیج - کشیدن آنرا کشید فی سخت (ع ع بفتحہما)
المثجج - علے بناء المفعول الرہل اللحم -
اثرنباج - افرنباج یعنی برشتہ شدن پوست بزہ -
ثعج - محرکۃ الجماعۃ فے السفر -
ثفنج - گول شد تفاحۃ مفاحۃ کسحابۃ گول نادان
ثمج - باہم آمیختن تثمیج تمحسن گوناگون نقش کنندہ
جامہا مثمجۃ زنے کہ نقاشی کند -
ثوج - مانند جوال ساختہ شدہ از برگ خرما برای
داشتن خاک وگچ

فصل الجیم

جرج جرج - بفتحتین زمین درشت سنگناک
وجنبان شدن انگشتری در انگشت (ع ع ک اف ۲)
وشاج جرج ای جائل قلق - جبرجۃ بفتحتین جادہ ومیانۂ راہ

بہج
بطنج
بہرج - بطاج
بوج - بطباج - بنج
باباج - بتغنج
انباجحت - بنج - ثلج
البجدجۃ
ابدوج
باذرنجبویہ
باذروج - بابونج - تثجیج
برنج - بنفسج - المثجج
بارنج - بہرامج - اثرنباج
بارنامج - ثعج
برج - ثفنج
ترج - ثمج
تتوج
ثوج
بزرج - تلج
بسیجی - تنجی - جرج
بسفایج
بوسج - ثاج

جُرجُبة بالضم خرجینه جرج ج ججج معضنام مردے-

جلج - جلجة - بفتحتین سر و کاسهٔ سر یقال علی کل جلجة کذا و کذا جلج ج-

جیج - جاجة - مهره

جلاج - ایستاد از روی بددلی (عع بفتحهما)

جنج - تنومند شد بعد لاغری -

ججج - کلج لقب منصور بن نافع النجاری المحدث

جرنارج - هو ثمرة الاثل -

جشمیزج - داروئیست نافع برای درد چشم هندے چاکسو-

جوزاهنج - دوائیست هندی -

جیج - نام ست مرجی جی گفتن خوانندهٔ شتر را به آبخور

فصل الحاء

حجج - حجج - درد شکم گرفتن شتر را از خوردن عرفج (عع ک اف ۲) بعیر حجج و ابل حجّی و حَباجی اشال حمقی و حماقی حجج تیز دادن بدهان و بعل حجج الرجل ای حبق - و حجه بالعصا حجحات ای ضربه بها ضرباً

حج - حج - آهنگ کردن رجل محجوج ای مقصود وحج بنو فلان فلانا اذا اطالوا الاختلاف الیه و هذا هو الاصل ثم تعورف الاستعمال فی القصد الی مکة للنسک حج کردن عع ف اض ۲ امیقال حججت البیت فانا حاج و یجمع علی حج مثال بازل و بزل و حجاج و حجیج کذلک کما یقال للغزاة غزیے وللعادین علی قداهم عدی - حج بالکسر اسم فیه حجة بالکسر یکبار حج کردن و هو من الشواذ لان القیاس بالفتح و سال و زنه گوش حجج ج ذوالحجة ماه حج ذوات الحجة ج و ذوات القعدة کذلک و ام حاجة و نسوة حاج بیت الله بالاضافة اذا کن حججن وان لم یحججن فهن حواج بیت الله فتنصبت البیت لانک ترید التنوین فی حواج الا انه لا ینصرف کما تقول هذا ضاربٌ زیداً امس و ضاربٌ زیداً غدا فیدل بحذف التنوین علی انه قد ضرب و باثباته علی انه لم یضربه - واحججت فلانا اذا بعثته لیحج و حجة الله یمین للعرب - حجة بالضم حج غلبه کردن بحجت تقول حاجه فحجه ای غلبه بالحجة و فی المثل لجّ فحجّ فهو رجل محجاج ای جدل و میل فرو بردن بجراحت بجهت علاج فهو حجیج - محجاج بالکسر میل جراحت و مرد حجت گوی تحاج ای تخاصم - حجاج بالفتح و الکسر استخوان ابرو محجه میانه راه تحجحج سپید شدن باز رفتن یقال حملوا علیهم ثم حجحجوا و قصد سخن کردن و باز ایستادن -

حدج - حدج - بفتحتین حنظل که صلب و سخت شده باشد حدجة یکے و منه احدجت شجرة الحنظل حدج بالکسر کژابه و محفهٔ زنان و بار حدج بالضم و احداج ج و حدجت البعیر ای شددت علیه الحدج - حداجة لغة فی حدج حدائج ج - حدج چشم انداختن بر چیزے یقال حدجه ببصره ای رماه به و حدجه بسهم و حدجه بذنب غیره اے رماه به - تحدیج نگریستن حندج بالضم نام مردے -

حدرج - محدرج - تابان و روشن و یقال حدرجه اے فتله و احکمه - رجل حدرجان بکسر الراء قصیر مکان -

حرج - حرج - بفتح الراء و کسرها اے ضیق کثیر الشجر قرئ قوله تع یجعل صدره ضیقاً حرجاً بالفتح و الکسر و هو بمنزلة وحد و فرد و دنف حرج بفتحتین تنگے و تنگ شدن (عع ک اف ۲) و بزه و ناقهٔ دراز باریک و چهار چوب بسته که مرده بردی نهند و سیاه شدن چشم و سر گشتن و حرام شدن یقال حرج علیّ اے حرم - حرجة گروهی از شتران و درختان حرج حرجات ج - حراج بالکسر کذلک و یقال احرجه ای آثمه - تحریج تنگ کردن و تحرج اے تاثم - و احرجه الیه ای الجاه - حرج بالکسر بزه و گوش ماهی و مهرهٔ سگ از شکار و کلب محرج اے مقلد بالحرج - حرجوج - بالضم حرجج حراجیج ناقهٔ دراز خانه جراجیج ج -

حشرج - حشرجة - غرغرهٔ گلو وقت مردن و تردد آواز دران حال و تردد آواز خر در حلق قال ابن السکیت حشرج هو حسی یعنی آشام -

حضج - حضج - بالکسر باقی مانده آب در حوض احضاج ج و حضجت به الارض اے ضربت و حضجت النار اذا قدتها - و انحضج الرجل ای التهب غضبا و فی الحدیث من شاء ان ینحضج فلینحضج اے فلیتقد من الغیظ و لینشق -

حفلج - حفلج - بتشدید اللام لنگ زن و آنکه پاشنهاش باهم بساید -

حلج - حلج - پنبه بیرون کردن از تخم (عع ف اض ۲ و ک ۲) قطن حلیج و محلوج لغت منه حلاج پنبه بیرون کننده - محلج محلجة بالکسر تخت حلاجے محلاج آهن وی و یقال حلج القوم لیلتهم ای ساروها - و یقال بیننا و بینهم حلجة بعیدة حلیجة باقی مانده و فشاردهٔ خیک و شیر که در وی خرما ترکرده باشند -

حمج - تحمیج - تیز نگریستن و در چیزے خرد نگریستن

حملج - حملج - الحبل اے فتله فتلا شدیدا - حملاج بالکسر نائے دم زرگر -

حنج - حنجه - و احنجه ای اماله - و احنج کلامه ای لواه

حوج
بخج
خبرنج
تخجج
خدج
خبرج
خرنج
خرازج
خفنجی
خففضج
خدلج
خفنج - خرج - خرفج
خلنج
خلنج - خزرج
خنفج
خففضج
خلج

کما یلویہ المخنث - حجیج بالکسر اصل یقال عاد الحجہ و نبجہ
و دل و میانہ ہر چیز حجح اللیل دل شب و حجح الظلام کذلک
حوج - حاجہ - نیاز حاج حاجات ج - حوائج کذلک
علی غیر قیاس کانہم جمعوا حائجۃ والاصمعی ینکرہ
بخروجہ عن القیاس والا فہو کثیر الاستعمال حوجاء
حاجت یقال ما فی صدری بہ حوجاء و لا لوجاء
والاشک ولا مریۃ بمعنی واحد - ویقال لیس فی
امرک حویجاء ولا لویجاء ولا رویغۃ ویقال کلمتہ فما ردّ
علی حوجاء و لا لوجاء ای فما رد علی سوداء ولا بیضاء
ای لا قبیحۃ ولا حسنۃ - حوج نیاز مند شدن (ع ع ف
اض ۲) احتیاج کذلک - واحوجہ الیہ غیرہ واحوج
الیہ ای احتاج متعد لازم - حاج نوعی از خار -
حبرج - بالضم پرندہ است آبی حبارج و
حبارج ج حبارج زنشوات -
حبریج - وحرباج و فزک -
حرانج ابہاست مر قبیلۃ جذام را
رجل حفنجی - کعلندی - خوالاغنار عندہ -
حففضج - گزبرج و در باس و عُلابط مرد تنددار
فروہشتہ شکم حففضاج شلہ و ہو معصوب بالحففضج
بالضم ماسمن -
حفنج - کوتاہ -
جبنج - گزبرج سپش جبنج وخبابج و فزک پر گوشت
خابج مور جہای خرد خنبج آبی ست مر قبیلۃ عنبی را
خندج - کقنفذ اسمی است در ریگستان بست نیکو
گلہای زنگارنگ میر دیاند خنادیج ریگ تو دہای
دراز یا ریگ تو دہای خرد خندج خند و جُبت
یکے خادوج شتران کلان -
خففضج - گزبرج مرد سست بے خرد -
حاج - کسجح بمعنی حاج یحوج یقال احسب الارض

واحاجت اے انبتت الحاج کہ آن نوعی
از خارست و تصغیرہ حییج فویابی

فصل الخاء

بخج - بخجہ بالعصا ای ضربہ بہا و بخج بہا ای حبق
خبرنج - خبرنجہ - گوار ندگی غذا جسم خبرنج اناعم
تخجج ریح تخجوج - باد سخت در ہیجان تخجج سخت
گذشتن باد و سرکش شدن و گرفتہ حال گشتن
وانخج الجمل فی سیرہ ای اسرع مع التواء
خدج - خداج - زادن پیش از مدت وضع
(ع ع ف اک ۲) خدجت الناقۃ اذا جارت بولدہا
قبل الوقت فہی خادج والولد خدیج وان کان
تام الخلق - وفی الحدیث کل صلوۃ لا یقرأ فیہا
بام الکتاب فہی خداج ای نقصان واخدجت
الناقۃ اذا جارت بولدہا ناقص الخلق و ان
کانت ایامہ تامۃ والناقۃ مخدج بکسر الدال والولد
مخدج بفتحہا ومنہ فی حدیث علی مخدج الید اے
ناقص الید واخدجت الصیفۃ اذا قل مطرہا -
خدلج - خدلجۃ - بفتحتین و تشدید اللام زن
سطبر بازو و ساق -
خرج - خروج - مخرج بیرون شدن (ع ع ف اض ۲)
مخرج ایضا جای بیرون شدن یقال خرج مخرجا حسنا
وہذا مخرجہ اخراج مخرج متعد فیہ - والمخرج المفعول
والموضع والوقت ایضا یقال اخرجنی مخرج صدق
وہذا مخرجہ وہو مخرج استخراج از خود بیرون آوردن
و بیرون آوردن خواستن خرج خراج بفتحتین باج
اخراج اخاریج اخرجۃ ج خرج بالسکون بیرون
شدن خلاف دخل و نام جائے بیمامہ وابرکہ برگرید
یقال خرج لہ خراج حسن - تخریج بیرون آوردن

و بر ساختن یقال خرجہ فی الادب فتخرج وہو خریج
فلان مثال فسیق بمعنی مفعول ناقۃ مخترجۃ وہی
التی خرجت علی خلقۃ الجمل - خرج بالضم بار دان
ومنہ بالفارسیۃ خرجینہ خرجۃ بالکسر و فتحتین ج
مثال حجر و حجرۃ خراج بالضم ریش و میدگی بر روئے
پوست و رجل خرجۃ ولجۃ مثال ہمزۃ ای کثیر الخروج
والولوج - خارجے آنکہ بہ نفس خود مہتر شود بے
اصالت دیگی از گردہے کہ ایشان از انوا الخارجیۃ
گویند و قولہم اسرع من نکاح ام خارجۃ وہی امرأۃ ولدت
کثیرا من قبائل العرب کانوا یقولون لہا خطب
فتقول نکح و خارجۃ ابنہا و لا یعلم ابوہ - خرج بفتحتین
ایضا سیاہ سپید شدن یقال کبش اخرج و ظلیم اخرج
بین الخرج - اخریج مثل خرج - وخرجاء من الشاء
التی ابیضت رجلاہا مع الخاصرتین و تخرج الراعیۃ
المرتع ان تاکل بعضہ وتترک بعضا - ارض مخرجۃ
التی بنہا نبت فی مکان دون مکان عام فیہ
تخریج اے خصب و جدب - خریج بازیچہ وہی
لعبۃ للعرب یقال لہا خراج مبنیا علی الکسر مثال
قطام - مخارجۃ انگشتان در روے - کسے زدن
بوقت جنگ - تخارج دو گروہ رو یا روے جنگ کردن
خرفج عیش مخرفج - بکسر الفا وعیش فراخ
وفی الحدیث انہ کرہ السراویل المخرفجۃ قالوا ہی
التی تقع علی ظہر القدمین -
خزرج - خزرج - باد جنوب و قبیلۃ انصار
وہی الاوس والخزرج ابنا قیلۃ وہی امہما نسبا الیہا
خنفج - خنفج - نوعی از بیماری شتر (ع ع ک اف ۲)
بعیر اخنفج لغت منہ - خفاجۃ نام حیی از بنی عامر
غلام خلنج و خلانج بضمہا کودک باگوشت -
خلج - خلج - کشیدن و بیرون کردن (ع ع ف اک ۲)

خلجہ واختلجہ بمعنیً - خلوج خلجان چشم بریدن (رع ف اض ۲ وک ۲) یقال خلجت عینہ واختلجت ای طارت واشارت کردن بچشم وابرو ومنہ یقال خلجہ بعینہ ومشغول کردن یقال منہ خلجتہ امور الدنیا ای شغلتہ - وخلجت الناقۃ اے فطمت ولدہا فہی خلوج وہی التی اختلج عنہا ولدہا فقل لذالک لبنہا - وخلجۃ اے طعنتہ والمخلوجۃ الطعنۃ ذات الیمین وذات الشمال - والرای المصیب - خلج بفتحتین درد استخوانہا از ماندگے وکوفتگی (رع ک اف ۲) وپریدن چشم فہی علین خلجۃ بکسر اللام - وتخلج المفلوج فی مشیتہ اے تفلک وتمایل - وتخالج فی صدری منہ شئ اذا اشکلت - خلج بضمتین گروہی از عرب وکشتی ہای خرد خلیج شاخی از دریا وجوی وکرانہ جوی ورسن وکاسہ بزرگ خلج بضمتین ج -
خلنج - خلنج بالنون درختی وہی معربۃ خدنگ خلالنج
خمج - خمج بفتحتین سستی اضبح فلان خمجا ای فاترا
خنبجۃ - رفتار نزدیک گام مانند رفتار متردو -
خارزنج - شہریست منہ احمد بن محمد البستی الخارزنجی مصنف تکملۃ العین -
الخزرج - بن عامر فی نسب وحیۃ بن خلیفۃ سمی بہ لعظم جثتہ واسمہ زید مخزاج مادہ شتر کہ ہنگام فربہی ان جلدش متورم نماید -
تخزلج - نے مشہ شتاب کرد در رفتار -
خسیج - کامیر خیمہ یا کسائے بافتہ از پشم -
خیسفوج - پنبہ دانہ وچوب کہنہ عموما یا چوب درخت عشر خصوصا خیسفوجۃ سکان کشتی -
تخضجت الشاۃ لنگ شد وکج رفتار شد وانخضج خفر کج شد مونہ واخضجوا الامر نقضوہ شکستند کار

خضریج - بالکسر فالیز یعنے خربزہ زار -
خضرجۃ - نیکے غذا خضرنج نازک -
خناج - قبیلہ است خنج شہریست بفارس خونجۃ دیہی ست -
خنزجۃ - تکبر خزرج موضعے ویقال خیزج بالیاء
خوجان - بالضم قصبۃ استوانہا ابو عمر الفراتے شیخ الحنفیۃ وصاعد بن محمد الاستوئی الخوجانیان

فصل الدال

دیباج - دیباج - بالکسر دیباہ فارسی معرب ویجمع علی دیابیج اودبابیج علی ان تجعل اصلہ مشددا کما قلنا فی الدنانیر - دیباجتان دو رخسار دیباجۃ روکاہ قال ابن السکیت ما بالدار دبیج بالکسر مشددا ای احد وشک ابو عبید فی الجیم والحاء قال الجوہری سالت عنہ فی البادیۃ جماعۃ من الاعراب فقالوا ما بالدار دبی دما زادوا علی ذلک
دجج - دجۃ - بالضم تیرگی وتاریکی لیلۃ دیجوج دلیل دجوجی - وناقۃ دجوجیۃ وبعیر دجوجی ای شدید السواد - وناقۃ دجوجاۃ ای منبسطۃ علی الارض ورجل مدجج بفتح الجیم وکسرہا ای شاک فی السلاح وتدجج فے شکتہ اے دخل فی سلاحہ - ودججت السماء اے تغیمت - ودجیج دجحان نرم رفتن (رع ف ا ک ۲) یقال مر القوم یدجون علی الارض ای یدبون فی السیر قال ابن السکیت لا یقال ہذا للواحد وہم الداجۃ - وقولہم ہم الحاج والداج قالوا الداج الاعوان والمکارون - ویقال ما ترکت من حاجۃ ولا داجۃ الا اتیت اتباع للحاجۃ - ویقال ہؤلاء الداج ولیسوا بالحاج - دجاج بالفتح والکسر والاول افصح ماکیان مرغ خانگی للذکر والانثیٰ بالہاء علی انہ واحد

من جنس مثل حمامۃ وبطۃ دجاجۃ الضیاک زغوتہ ریسمان وجدجۃ تاریک شدن شب وبانگ کردن مرغان را -
دحرج - دحرجۃ - گرد گردانیدن چیز را دحراج بالکسر کذلک یقال دحرجۃ فتدحرج - مدحرج چیزے گردد حروجۃ بالضم کویک سرگین جعل -
درج - دروج - درجان رفتن (رع ف اض ۲) ودرج الرجل والضب ای مشی - ودرج ای مضی لسبیلہ - ودرج القوم واندرجوا ای انقرضوا وفی المثل اکذب من دب ودرج ای اکذب الاحیاء والاموات قال الاصمعی درج الرجل ای لم یخلف نسلا ودرجت الناقۃ وادرجت اذا جاوزت السنۃ ولم تنتج فہے مدراج بالکسر اذا کانت تلک عادتہا - وادرجت الکتاب طویتہ ودرجہ الی کذا واستدرجہ ای ادناہ منہ علی التدریج فتدرج ہو - دروج بالفتح باد تیز یقال ریح دروج وقدح دروج - مدرجۃ جای رفتن وگذشتن وقولہم خل درج الضب اے طریقہ ورجعت الی درجی ای الی الطریق الذی جئت منہ ادراج ای طرق - درجۃ پایہ درج وپایگاہ درجات ج - درجۃ بالضم لغۃ فی درجۃ وہی المرقاۃ ونوعی از سنگ خوار درج بالسکون والحرکۃ کاغذ نبشتہ ونوردنامہ یقال انفذتہ فی درج الکتاب ای فی طیہ - ویقال ذہب دمہ ادراج الریاح اے ہدرا درج بالضم دوک دان وطبلہ زنان کہ پیرایہ وجواہر درو نہند درجۃ ہی خرقۃ او شئ یدخل فی حیاء الناقۃ ثم تشمہ فتظنہ ولدہا فترامہ قال ابو زید اذا ارادوا ان ترام الناقۃ ولد غیرہا شدوا انفہا وعینیہا وحشوا حیاءہا مشاقا وخرقا فیترکونہا ایاما فیاخذہا لذلک غم مثل المخاض ثم یحلون الرباط عنہا فتخرج ذلک الحرق وہی تری

خضریج
خضرجۃ
خناج
دحرج
خنزجۃ
خوجان
درج
دیباج
خلنج
خمج
خنبجۃ
خارزنج
الخزرج
تخزلج
خسیج
خیسفوج
تخضجت

انہ ولد فاذا التقتہ حلوا عینیہا وقد ہیؤ الہا حوارا
فیدنونہ الیہا فتحسبہ ولدہا فترأمہٗ - ویقال للذی
یُشَد بہ عینا ہا الغمامۃ والذی یشد بہ انفہا الصقاع
والذی یحشی بہ الدرجۃ والجمع درج - دُرَّاج دُرَّاجۃ
نوعی از مرغان رنگین چون تدرو ومانند آن للذکر
والانثی سواء وتخص حیقطان للذکر منہا - ارض مُدرجۃ
زمین دراج ناک دراجۃ بالفتح حالت برفتن
آمدن کودک خرد دراج ایضاً نام جائے -

دعج - دعج - بالتحریک فراخ وسیاہ نیک
شدن سیاہی چشم عین دعجاء لغت منہ - ورجل
ادعج ای اسود - والعرب تسمی اول المحاق الدعجاء
وہی لیلۃ ثمانیۃ وعشرین والثانیۃ السرار والثالثۃ
الفلتۃ وہی لیلۃ الثلثین -

دعلج - دعلجۃ - رفتن وآمدن دعلج نام اسپے -

دلج - ادلاج - باول شب رفتن ادّلاج باخر
شب رفتن وہو افتعال والاسم من الاول
دلج بالتحریک ومن الثانی دلجۃ بالفتح والضم -
دالج دلو کشی کنندہ دُلوج مصدر منہ (دعع ف ا
ض) مدلج مدلجۃ موضع دلو کشی کردن چون حوض
وجز آن مدلج بالضم قبیلۂ از کنانۃ دَوْلَج خانہ وحش
وسبع مثل تولج -

دمج - دموج - در آمدن و استوار شدن بجائے
یقال دمج الشیٔ واندمج وادمج وادرج قال ابو عبید
کل ہذا اذا دخل فی الشیٔ واستتر فیہ نصل مندمج
اے مدو - وتدامجوا علیہ اے تعاونوا - و
لیل دامج اے مظلم - مدامجۃ مدارا کردن باکسی
ومنہ الصلح الدماج بالضم وہو الذی کانہ فی خفاء
ویقال ہو التام المحکم - وادمجت الشیٔ اذا لففتہ
فی ثوب والمدمج المدرج مع ملاستہ وایضاً القدح

دلج - دلوج - بالضم بازو بند دلج کذلک
المدلج المدرج الاملس -

دہج - دہجۃ - گام نزدیک وشتاب نہادن -

دہنج - دہانج - شتر دوکوہانہ فارسی معرب -
دہنج بالضم وفتح الہاء وکسر النون نوعی از جواہر
کہ آنرا دہنج خوانند -

دیجۃ - کشید او را بروی زمین (دعع بفتحہا)
دیج الجاریۃ جماع کرد او را

درج - نرم شد بعد سختی درجت الناقۃ اے مہر
کردہ شتر مادہ بربچۂ خود ونرم رفتار رفت دراج
نادان وتبختر کنندہ در رفتار -

درجۃ - مہر آوردن شتر مادہ بربچۂ خود واتفاق
دوکس در دوستی -

درواسنج - بالفتح چیزے کہ پیش قربوس باشد
از نفصلہ ونیز زین معرب دروازہ گاہ -

درمجت الناقۃ اے درجت دُرامج درامج
ادرمج ومر بغیر اذن دخل فی الشیٔ مستترا فیہ -

دُرانج - دراج -

الدیزج - من الخیل معرب دیزہ بالکسر
وللماغربوہ فتحوہ -

مدسج - محسن ومخدش دابہ است خرد کہ مانند
عنکبوت می تند انہ یسج برروے افتادہ المدسج
کالمنتسج -

دستجۃ - بند ہیزم وکاغذ وجز آن معرب دستہ
دساتج ج دستیج آوندیست کہ بدست گردانیدہ
میشود معرب دستی دستینج ابر بادرخش -

دعسج - شتاب کردن -

دعبج المال اورد باکل یوم وہم مدعبجون النفسہم
ای ہم فی النعیم والاکل مدعبج کمز غفرانا سیدہ

دغنج کجعفر موضعے نزدیک مرّان -

دعنجۃ کلانی وگرانی زن دررفتار نزدیک گام
وررجوع آوردن شتر برآب وپیش آمدن وپس رفتن

دُنّاج - بالکسر استواری امر و نج بفتحتین عقلاء
دانّاج عالم معرب دانا ولقب عبد اللہ بن
فیروز البصری وتراب دانج داریج -

ادہانج - کاحد اسم مادۂ بیش وتدعی للکلب فیقال
ادہج ادہج

دہیرج - مشدۃ الراء معرب دہ بیرہ اے
عشر رشیات -

دہرجۃ - سیر شتاب -

دوج - خدمت کردن - داجۃ بس روان لشکر
وحاجت صغیر باتباع ست برائے حاجت
دواج گرمان وغراب لحاف پوشیدنی -

دیاج - پیچ دیجا ودیجانا مشئ قلیلا دیجان محرکۃ
الحواشی الصغار وپارۂ کلان از انبوہ ملخ -

فصل الذال

ذاج - ذاج - بدم در کشیدن آب را سخت
(دعع بفتحہا) وپارہ کردن مشک ودمیدن
در وی وانذاجت القربۃ اے تخرقت -

ذج - نوشید واز سفر باز آمد ذاج لغت منہ -

ذحجہ - خراشید او را (دعع بفتحہا) ذحجت الریح فلانا
اورا از جائی بجائی کشید مذحج بفتح است کہ مادر
مالک وطی ہر دو را قریب آن زائید بنا بر آن
قبیلۂ مالک وطی مذحج نامیدہ شدند ازجت اقمت

ذعجہ - دفع شدید کرد او را (دعع بفتحہا) ذعج جاریۃ
جماع کرد او را -

ذلج - الماء ہفت ہفت نوشید آب را

دلج
دعنجۃ
دہج
دہج دُراج
دجۃ - ادہج
دعج - دہج - دہیرج
دہرجۃ
درجۃ - دوج
دعلج - درواسنج
دلج - دیاج
درمجت
درانج
الدیزج - ذاج
مدسج
دمج - ذج
ذحجہ
دستجۃ
دعسج - ذعجہ
دعبج
ذلج

ذوج - نوشيدن -
ذبج - نوشيدن ذباج باهم منادمت كردن -

فصل الراء

ربج - رباجة - بالفتح گولی وهی بلادة -
رتج - رتاج - بالكسر مثله در مرتاج كليدان -
ارتجت الباب اغلقته - وارتجت الناقة اذا
اغلقت رحمها على الماء وارتجت الدجاجة اذا
امتلاء بطنها بيضا - وارتج على القاری مجهولا اذا
لم يقدر على القراءة وكذلك ارتج عليه ولا تقل
ارتج عليه بالتشديد ورتج الرجل فی منطقه بالكسر اذا
استغلق عليه الكلام رتج بفتحتين در بزرگ وكذلك
الرتاج ومنه رتاج الكعبة مراتج راههای تنگ -
رجج - رج - جنبانیدن (رعع ف اض ۲) رجاء
ناقة بزرگ کوهان - جرجة جنبيدن ولرزيدن
وارتج البحر اے اضطرب وفی الحديث من
ركب البحر حين يرتج فلا ذمة له يعنی اذا اضطربت
امواجه - ترجرج الشئ اذا جاء وذهب رجرج ورجراج
ومترجرج جنبان ولرزان يقال كتيبة رجراجة و
امراة رجراجة التی يترجرج عليها لحمها رجرجة بالكسر الدبن
باقی آب بر روے لای وهی الثريدة و
الملبقة ايضا رجرج گياهے - رجاج بالفتح شتران
وگوسپندان لاغر ومردم ضعيف حال معجبه
رجاجة اے مهزولة
ردج - ردج - بفتحتين با الرج من بطن السخلة
اول ما يخرج قبل ان ياكل وهو بمنزلة العقی من الصبی
يرندج وارندج پوست سياه قال ابو عبيدة
اصله بالفارسية رنده -
رعج - ارتعاج - لرزيدن وهو الارتعاد
وربع البرق وارتعج اذا تتابع لمعانه - ويقال ارتعج
ماله وعدده اذا كثر - وارتعج الوادی اذا امتلاء -
رنج - رانج - گوزهندی -
روج - رواج - روائی (رعع ف اض ۲) ترويج
روائی دادن متاع ودرم را -
رهج - رهج - بفتحتين گرد وارهج الغبار ای اثاره
رهوجة بالفتح رهواری فارسی معرب -
ريدجان - شتران باربردار تجارت -
رفوج - كصبور جبن شاخهاے درخت خرما لغة
رمج - سخال كردن برنده رامج مرغی كه بدام بندند
جهت شكار كردن پرندهاے شكاری ترميج نشته
نمودن سطور بعد نوشتن آن رماج گرههای نیزه
وانبوبهاے آن -
رهبج - فراخ
رهنامج - كتابی كه بدان كشتی بانان وملاحان راه
دریا میدانند وجاهاے لشكر اندا ختن وغيره بدان
ميشناسند معرب - راه نامه -

فصل الزاء

زبرج - زبرج - بالكسر آرايش وزر وابر تنك
سرخ يقال زبرج فهو مزبرج اے مزين
زجج - زج - بالضم تيزی آهن ونيزه و آهن بن نيزه
زججة زجاج ج - وازججت الرمح فهو مزج اذا
علت له زجا - وزججت الرجل ازجه ای طعنته
بالزج مزج بالكسر نیزه كوتاه زجج باريكے ودرازی ابرو
وانزج لغت مثله - وزججت المراة حاجبها ای دققته
وطولته ظليم ازج بعيد الخطو ونعامة زجاء زجاج
آبگينه زجاج ثلث لغات ج -
زعج - ازعاج - از جای بركندن يقال ازعجه
من مكانه فانزعج - مزعاج بالكسر زنی كه هيچ جای قرار نگيرد
زلج - زلج - بالحركة والسكون جای لغزان تزليج
لغزيدن زلج سبک رفتن زليج كذلك (رعع ف
ک ۲) سهم زالج تيز رود عن القوس - عطاء مزلج
ای قليل دوح - مزلج ايضا آنكه خويشتن را بقومی
چسپانيده باشد كه نه از ايشان باشد مزلاج بالكسر
كليدان كه بے كليد كشاده شود ونزد لاعربين
وازلجت الباب اغلقته -
زمج - زمجت - القربة اے ملاتها - زمج بفتحتين
خشم گرفتن (رعع ک اف ۲) ويقال مالی اراک
مزمجا اے غضبان - زمجی زمكی بالكاف ايضا
بكسر اولهما وفتح ثانيهما مع تشديد ثالثهما منفذ مرغ
زمج مثال خرد بالضم مثله ونوعی از مرغان جارحی
القوم بزامجهم بالمزاء اے باجمعهم - واخذت الشئ
بزامجه وزامجه اے كله ولم ادع منه شيا -
زنج - زنج - زنگ زنجی زنگی وهم الزنوج قال
ابو عمرو زنج بفتح الزاء وكسرها -
زنقلج - زنقليجة - بكسر الزاء زنبيله فارسی معرب
زنفليجة بتقديم اللام على الياء وفتح الزاء ايضا كذلك
زوج - زوج - جفت خلاف فرد يقال زوج او
فرد يعنی جفت يا طاق كما يقال خسا او زكا - و
يقال هما زوج وهما زوجان كما يقال هما سواء وهما
سيان واشتريت زوجی حمام يعنی ذكرا وانثى ويعنی به
زوجا نعل - وقال الله تعالى من كل زوجين اثنين
وشوی وزن يقال هو زوجها وهی زوجه وزوجته
قال الله تعالى اسكن انت وزوجك الجنة و
يقال زوجته امراة وتزوجتها بعلا - وتزوجت امراة
تزوجت رجلا وبرجل قال الله تعالى وزوجناهم بحور عين
ای قرناهم بهن وقوله تعالى احشروا الذين ظلموا وازواجهم

ذوج
ذبج - زبج
زنخ
مرج
زيج
زبج - زبج
ريدجان
رفوج - زبج
زبج
زج - زيج
زنباج
زنج
زنقلج
زبرج - زوج
زج
مرج
زيج - زيج

اى وقرناؤہم ـ امراۃ مزواج کثیرۃ التزوج
تزاوج مزاوجۃ ازدواج جفت وقرین شدن
باہم زوج ایضاً پوششی کہ بر ہودج افگنند
زاج زاک فارسی معرب ـ
زنج ـ زنج ـ رشتۂ بنا وہو المطمر واصل حسنا نجوم
زاج ـ بیہم برانگیخت درمیان قوم (ع بفتحہما)
اخذہ بزاجہ وزاجہ ـ اخذہ کلہ ـ
زبرج ـ زبرجد
ابن زنبج ـ رواتیہ بن ہرمتہ ـ
زرجہ بالکسر خست وراینہ نیزہ الزج فی بعض
جلتہ النخیل واصواتہا زرجون درخت انگور
باشاخہاے آن دمی وآب باران مصفے
مجتمع در کوہ سنگ ـ
زرنج ـ نام قصبۂ سجستان زرنوج یا زرنوق نسہر بست
و راے اوزجند ـ
زعبج وزعبج ـ ابر سپید یا ابر تنک سبک و نیکو
از ہر چیز و زیتون ـ
زعلجۃ ـ بدخلقی ـ
زعبج ـ تمر زیتون وہو کالبنق الصغار اخضر ثم
یبیض ثم یسود فیجلوا فی مرارۃ ولہ رب یوتدم بہ
زعلجۃ ـ بروزن ومعنی زعلجۃ الاول الصواب
کلا مزعج ـ گاہ خوش آیندہ تروتازہ بسیار
زنفجۃ ـ بلا ـ
زنج ـ نقیب خبیان وعوغاى آنہا زنج ج ـ
زلج الرمح اطرد یعنے راست شد نیزہ زلجۃ مدارات

فصل السین

سبج ـ سبجۃ ـ بالضم گلیم سیاہ وتسبج الرجل اى
لبس سبجۃ سبج شبہ فارسی معرب سبیج سبیجۃ

شاما کچہ وہو نوع من اللبس ـ سبابجۃ قومی از سند
کہ در بصرہ زندان بانی کردندی والہار للعجمۃ والنسب
سبج ـ سبج ـ بلطۃ یسبج اى زلق مایجئ منہ من الغائط
وسبج الحائط اے طینہ مسبجۃ بالکسر انداوہ سبجۃ
بجۃ نام دوبت سجاج بالفتح شیر بسیار آب ارض
سجسج زمین ہموار نہ درشت ونہ نرم ویوم سجسج
روز نہ گرم ونہ سرد وفی الحدیث[1] الجنۃ سجسج ـ
سحج ـ سحج ـ خراشیدن وپوست باز کردن
یقال سحجت جلدہ فانسحج اے قشرتہ فانقشر و
یقال اصابہ شئ فسحج وجہہ ـ وسحج وہو نوع من
العلل فی الامعاء ـ وسحجہ فتسحج شدد للکثرۃ ـ حمار
مسحج اى معضض مکدح ـ بعیر سحاج یسحج الارض بخفہ
سدج ـ سداج ـ اے کذاب وتسدج
اى تکذب وتخلق ـ
سرج ـ سرج ـ زین واسرجت الدابۃ زین
نہادم سلوزرا ـ سریج نام آہنگری سریجیات
شمشیرہاے منسوب بوى سراج زین فروش
سراج بالکسر چراغ وآفتاب مسرجۃ چراغدان
سرجوجۃ بالضم سرشت وروش یقال ہم علی
سرجوجۃ واحدۃ اى اخلاق واحدۃ ـ
سفنج ـ سفنج ـ شترمرغ نر سبک رو وہو ملحق
بالخماسی بتشدید الحرف الثالث منہ ـ
سلج ـ سلج ـ سلجان ـ فرو بردن لقمہ بگلو وقولہم
الاکل سلجان والقضاء لیان یعنی اذا اخذ الرجل
الدین اکلہ فاذا طولب لواہ بہ اے ماطلہ سلج
بالضم مشدد واللام گیاہیے وسلجت الابل تسلج
بالضم اذا استطلقت بطونہا عن اکل السلج ـ
سمج ـ سماجۃ ـ زشتے وزشت شدن (ع بفتحہما)
فہو سمج وسمیج وسمج مثال ضخم وقبیح وخشن وہم

سماج بالکسر ـ واستسمجہ اے عدہ سمجا سمیج ایضاً
شیر حرب کہ مزہ آن برگشتہ باشد سمہج سملج بزیادۃ الہاء
واللام کذلک ـ
سمحج ـ سلحج ـ مادۂ خرو ماد یان دراز پشت و
لا یقال للذکر ـ
سمرج ـ سمرج ـ وسمرجۃ بالتشدید سہ پارہ خراج
گرفتن فارسی معرب ـ
سملج ـ سملج ـ سبک وہو ملحق بالخماسی وتشدید
الحرف الثالث منہ ـ
سمہج ـ سماہیج ـ جزیرۂ در بحر کہ آنرا ماش ماہی خوانند ـ
سوج ـ ساج ـ نوعے از درخت وطیلسان سیجان
ج ـ سواج بالضم جائے ـ
سہج ـ سہج ـ وسہوج بادسخت مسہج گذرگاہ
باد وسہجت الریح الارض اى قشرتہا وسہج القوم
لیلتہم اے ساروا ـ وسہجت الطیب اى سحقتہ
سیرج ـ علی الامر تعمیہ کردام راسابروج
موضعیست بہ بغداد ـ
سبنجونۃ ـ پوستین از روباہ معرب آسمانگون ـ
استاج ـ استیج ـ بکسرہما چیزیکہ پیچیدہ شود بران
رشتہ را بانگشتان تا بافتہ شود ـ
سنجاوج ـ زمینی کہ اعلام وآب نداشتہ باشد ـ
سانج ـ برگہا وشاخہاے کہ بے علاقہ بیخ
بر آب ایستادہ باشد معرب سادہ ـ
سرنج ـ قبیلۂ از اکراد منہم ابو منصور محمد بن احمد
بن مہدی سرنجی المحدث ہو دوالدہٗ ـ
سروجہ ـ فرو گذاشت ازار ـ
سرنج ـ کسمند شئ من الصنیعۃ کا لفسیفساء
ودواے معروف وقد یسمی بالیسلقون
سرہجۃ ـ سرکشی وامتناع نافتن سخت جل سرنج سرہج تافتہ

[1] وفی الحدیث ابن عباس رض فی صفۃ الجنۃ وہواؤہا السجسج لا الجنۃ سجسج ١٢ ق

سفنجة ان تعطی مالا لاخذ مال فی بلد المعطی فیوفیه ایاه ثم فیستفید امن الطریق وفعله السفنجة بالفتح باشد سفج هذه الریح ای چه سخت ست وزیدن آن
اسفیداج - بالکسر رماد الرصاص والآنک والانکی اذا شدد علیه الحریق صار اسرنجا۔
سفلج - کعلس دراز۔
اسفنج - عروق شجر فی الطب غیرها۔
سکباج - بالکسر معرب و سکبینج دوائی ست م۔
سلعوج - کقربوس شهریست۔
سلج - پیکان دراز باریک سلاجج ج۔
سلهج - دراز۔
سمنجان - بالکسر شهریست از طخارستان۔
سمج - شیر چرب شیرین
سنج - بضمتین عناب سناج اثر دود چراغ بر دیوار و کل ما تلطخه بلون غیر لونه فقد سنجته و مردیست از ابن سیدة بمعنی چراغ و سنج مثله و سلیمان بن معبد والحافظان ابو علی الحسین بن محمد بن ابی بکر و محمد بن عمر والسنجیون بالکسر محدثون سنج بالضم دیهی ست به بامیان سنج بالکسر دیهی است بمرو سنجان کعمران قصبه است بخراسان سنجة المیزان مفتوحة سنگ ترازو و بالسین افصح من الصاد سنجة شهریست بدیار مصر و لقب حفص بن عمر والرقی دباضم سیاهی یا سپیدی آمیخته سنج کجرج برد مسنج مخطط۔
سنباذج - بالضم سنگی ست که بدان زدایند شمشیرها را جلا میدهند و دندان را بدان جلا میدهند
سیج گلفت شهریست به شجر و کتاب الحائط و ما احیط به علی الشیء مثل النخل والکرم وقد سیج حائطه تسییجا یعنی احاطه کرد باغ خود را سیجان بن قدس بالکسر و وهب بن سنبته بن کامل بن سیج

بالفتح او بالکسر او بالتحریک اخو همام شیخ الیمن

فصل الشین

شج - شجة - بالفتح شکستگی شجاج بالکسر ج۔ شج سر شکستن (ع ف ض ۲ و ک ۲) شجیج مشجوج نعت منه و تدشجج و شجوج و مشجج شد للمبالغة - رجل اشج آنکه بر پیشانی اثر شکستگی دارد ویقال شجت السفینة البحر ای شقته و شجت المفازة ای قطعتها۔
شحج - شحیج - شحاج - بالضم بانگ کردن زاغ و استر مرغ و استر (ع بفتحهما) ویقال للبغال بنات شحاج و للحمار الوحشی مشحج و شحاج۔
شرج - شرج - العیبة بفتحتین گوشه جامه دان و اشرجت العیبة اذا داخلت بین اشراجها۔ شرج بفتحتین ایضا راه کهکشان و هو المجرة۔ شرج الوادی منفسحه اشراج ج - و دابة اشرج ستور که یک خصیه وی کلان باشد شرج ایضا مصدر منه (ع ک آف ۲) و کفتگی کمان و انشرجت القوس ای انشقت - شریج نوعی از چوب شریجة کملن که ازوی سازند و کجک آن بار دانست که از گیاه بافند بجهت بار خربزه و جز آن شرج بالسکون آب راه از سنگستان بزمین نرم شراج شروج ج و نام جائی و نام آبی و دخره نهادن خشت دمانند وگونه یقال هذا شرج هذا ای مثله - و هما شرج واحد ای ضرب واحد شرجان فرقان و لونان مختلفان من کل لون تشریج بخیه دور دور زدن جامه را یعنی نگنده کردن و آمیختن گوشت پخته یا خام۔
شفرج - شفارج مثال علابط پیشیاره فارسی معرب

شمج - یقال ما ذقت شماجا - بالفتح ای شیئا و اصله ما یرمی من العشب بعد ما یوکل شمج نگنده کردن جامه ناقة شمجی بفتحات ای سریعة بنو شمج دو قبیله مردم از قضاعه و فزاره۔
شمرج - شمرجة - دور دور و تباه دوختن جامه را شمرج بفتحتین و سکون الوسط جل تنگ بافته۔
شنج - شنج - در کشیدگی و ترنجیدگی (ع ک ف ۲) یقال شنج جلده و انشنج و تشنج بمعنی و شنجته انا۔ فرس شنج النسا و هو مدح له لانه اذا شنج نساه لم تسترخ رجلاه و یوصف الغراب بذلک ایضا۔
شاجه الامر اندوهگین کرد او را امر (ع بفتحها)
شهج - محرکة دروازه بلند بنا یا دروازه ها شهجة - ای اشهجه بوکرد او را۔
شطرنج - بالکسر بازی است معروف والفتح اوله و السین لغة فیه من الشطارة والتسطیر شیطرج بکسر الشین دوائی معروف چیترک بالهندیة۔
شافانج - گیاهی است معرب شابانک هو الیربوق
شلج - دیهی ست ببلاد ترک منه یوسف ابن بلیهی الشلجی المحدث۔
شهدانج - و یقال شاهدانج و هو حب القنب۔
شاهترج - گیاهی ست معروف۔
شاذنج - معروف۔
شیج کمیل محدث روی عن طاوس۔

فصل الصاد

صرج - صاروج - آهک آمیخته با خاکستر و غیر آن فارسی معرب و کذا کل کلمة فیها صاد و جیم لانهما لا یجتمعان فی کلمة واحدة من کلام العرب
صلج - صلج - بالضم والتشدید پیله الواحد صلجة

سفنجة - شمج
سفج
اسفیداج - شمرج
سفلج
اسفنج - شنج
سکباج
سلعوج
سلج - سمج
سلهج - شاجه
سمنجان - شهج
سمج - شبرج
سنج - شفارج
شافانج
شلج
شهدانج
شاهترج
شاذنج
شیج
سنباذج
سیج - صرج
سفج - صلج

ـه بنو شمجی بن جرم من قضاعة اما بنو شمخ بن فزارة فبالخاء المعجمة و سکون المیم - ق -

معرب ایضا۔
صوبج۔ صولجان چوگان معرب چوگان صولجۃ والهاء للعجمۃ
صنج۔ صنج بفتحتین قندیلہا صنجۃ یکی رومی معرب
صنج۔ صنج۔ جنگ و سنج معرب صنجۃ المیزان
سنگ ترازو ولا تقل بالسین۔
صہرج۔ صہریج۔ بالکسر حوضچہ آب صہاریج
ج برکۃ مصہرجۃ حوضچہ بصاروج برآوردہ۔
صوبج۔ ویفہم چیزیکہ بدان نان ساختہ میشود معرب
صج۔ ضرب حدید اعلیٰ حدید فصوتا صج بفتحتین
ذلک الصوت۔
صرنجان۔ ناحیۃ از نواح ترمذ معرب چرمنگان
المصبح۔ المنصوب المدملک۔
صلنبج۔ سنگ بزرگ وشتر مادہ قوی۔
صلج۔ سکعلس شدید۔
صنہاج۔ صنہاجۃ بکسر ہا عرق فی العبودیۃ
وصنہاجۃ ایضا قومی بر مغرب از اولاد صنہاجۃ حمیری
صوجان۔ ہر خشک پشت از ستور و مردم
ونخلۃ صوجانۃ یابسۃ کزۃ السعف ویقال ای
صوجان ہواہی اسے الناس ہو۔
صیہج۔ صلیج الصیہوج الاملس بیت صیہوج مملس
و بر صہابج۔ صہابی یعنی پشم کہ سخت سفید
باشد لیلۃ صیاحۃ شب روشن۔

فصل الضاد

ضج۔ ضج۔ بانگ وفریاد کردن ضجۃ بانگ
(ع ف اک ۲) واضج القوم اضجاجا اذا جلبوا
وصاحوا فاذا فزعوا من شیء وغلبوا قیل ضجوا ضجیجا
ضجیج ناقۃ فریاد ناک بوقت دوشیدن بار کردن
مضاجۃ ضجاج بانگ و فریاد کردن باہم والاسم
ضجاج بالفتح۔
ضرج۔ ضرج۔ شگافتن مزجای شقہ۔ عین
مفروجۃ ای واسعۃ الشق۔ الضراج ای الانشقاق
والتساع۔ وانضرج ما بین القوم ای تباعد
ما بینہم وتضرج بالدم تلطخ بہ۔ وتضرجت لفائف
البقل اذا انفتحت۔ وتضرج البرق اے تشقق
تضریج۔ بگ سرخ کردن جامہ را وہو دون المشبع
وفوق المورد وخون آلود کردن یقال ضرج
انفہ ای ادماہ۔ اضریج بالکسر نوعی از جامہای
زرد رنگ واسپ تیز و دندہ عدو ضریج اسے
شدید۔ مضارج بالفتح جامہاے خلقان عاریتی
مضرج بالکسر واحد ہا ضارج موضعے۔
ضمعج۔ ضمعج۔ زن تمام اندام با گوشت
وکذلک ناقۃ ضمعج۔
ضوج۔ ضوج۔ خم وادی اضواج ج۔ وضاج السہم
عن الہدف اے مال عنہ۔
ضیج۔ خود را بر زمین انداخت از سستے
یا ضرب۔
الضرجی من الدراہم یعنے ناسرہ۔
الضوبج۔ سیم والصواب بالصاد المہملۃ۔
ضبج۔ آلودن بدن بخوشبوئی تا بحدیکہ بچکید
نزدیک شود ودابہ کوچک بدبو کہ می گزد وضبج
بالتحریک ہیجان المابون وقد ضبج کفرح وافتی
کہ میرسد بآدمی و چسفیدن بزمین اضجاج شد
اضبجت الناقۃ۔ شتر مادہ بچہ انداخت۔
ضاج۔ یضبج ضیوجا وضیجانا یعنے میل کرد

فصل الطاء

طترج۔ طتروج۔ بالضم مورچہ۔
طسج۔ طسوج۔ بالفتح مشدد وا کرانہ۔ دو وجہ
معرب طسابیج ج۔
طبج۔ گول شدن (ع ک اف ۲) الطبج استحکام الحماقۃ
والضرب علی الشیٔ الاجوف کالراس و بطبج فی الکلام
تفنن وتنوع الطبیحۃ کسکینۃ الاست۔
الطباہجۃ اللحم المشرح معرب تباہہ۔
طازج الطری معرب تازہ والطازج من الحدیث
الشیٔ الجید النقی۔
طفسوج۔ شہریست بکنار دجلہ۔
طنوج۔ صنفہا وجزای صحیفہ لا واحد لہا طنجۃ
شہریست بکنار دریاے مغرب۔
طیہوج۔ تیہوے نر معرب۔

فصل الظاء

ہذا الفصل من بقیۃ الصراح

ظج۔ فریاد کرد در جنگ مانند فریاد داد خواہ
وبالضاد فی غیر الحرب۔

فصل العین

عنج۔ عنوج۔ بالفتح شتر ضخم۔
عج۔ عج۔ عجیج۔ آواز برداشتن (ع ف اض ۲)
وفی الحدیث افضل الحج العج والثج وہو انگیختن
گرد وعجیج اسے صوت مرار اعجۃ بالضم خایگینہ
عجاج بالفتح گرد دود عجاجۃ اخص منہ وایضا
شتران بسیار واعجت الریح وعجت ای اشتدت
واثارت الغبار۔ یوم معج روز گرد ناک ریاح
معاجج ضد حہاوین۔ وعجت البیت دخانا فتعج
ای املات البیت فامتلا عجاج بن رؤبۃ
نام شاعرے ہم نہر عجاج وفحل عجاج اسے
ذو صوت وصیاح وکذلک کل ذی صوت من

طسج
صوبج۔ ضرج
صنج۔ طبج
صنج
صہرج۔ الطباہجۃ
طازج
صوبج
صج۔ طفسوج
طنوج
صرنجان
المصبح۔ طیہوج
صلنبج۔ ضمعج
صلج
صنہاج۔ ضوج۔ ظج
صوجان۔ ضیج
الضرجی۔ عنج
صیہج۔ الضوبج۔ عج
صہابج۔ ضبج
ضج۔ اضبجت الناقۃ
ضاج
طترج

فرس دیج عجعجۃ بانگ و فریاد کردن دیا راحیم
کردن بلغت قضاعہ کما یقولون ہذا راعج حرج
معج ای راعی خرج معی۔ رجل عجعاج ای صیاح
عیق عاج ای متلی۔ وعاج بکسر الجیم زجر للناقۃ
عجعجت بہا۔ وفلان یلف عجاجتہ علی بنی فلان
اے بغیر علیہم۔

غدیج و غدیج فلان ولدہ ای احسن غذاءہ
معذبج ے ممتلی۔

ع ج ۔ ع و ج ۔ بر آمدن (ع ع ن اض ۲)
وعرج ای اصابہ شیء فی رجلہ فخمع ومشی مشیۃ العرجان
ولیس بخلقۃ فاذا کان خلقۃ قلت عرج بالکسر فہو اعرج
وہم عرج وعرجان ومصدرہ عرج بالتحریک وہو
ایضا دلوک الشمس من انعراجہا نحو المغرب ای
میلہا یقال ہمت الشمس بعرج ای بغیب
ویقال اعرجہ اللہ تعالی وما اشد عرجہ ولا تقل
ما اعرجہ فی التعجب لان ما کان لونا او خلقۃ فی
الجسد لا یقال منہ ما افعلہ الامع اشد عرجان
بفتحتین لنگان رفتن آمر عرج کار نا استوار
وعرج البناء ای میلہ فتعرج وعرج علیہ اے اقام
وعرج علی المنزل اے حبس مطیتہ علیہ
واقام وکذلک التعریج۔ ویقال منہ مالی علیہ
عرجۃ بالضم ولا تعریج ولا تعرج اے توقف
انعراج میل کردن منعرج الوادی منعطفہ یمنۃ
ویسرۃ معراج بالکسر نردبان ومنہ لیلۃ المعراج معاج
معاریج ج۔ معارج ایضا بر آمدن جایہا۔
قال الاخفش ان شئت جعلت واحد المعارج
معرجا بالفتح والکسر مثل مرقاۃ۔ عرجا رگفتار
قال الاصمعی العریجاء بالضم وفتح بعدہ فی الورد
ان ترد ابل یوما نصف النہار ویوما غدوۃ

عرج بالسکون منزلے برراہ مکہ عرجی نام شاعر منسوب
بدان منزل۔ وگلہ از شتر وذلک من الثمانین و
قال ابو عبیدۃ مائۃ وخمسون وفویق ذلک و
قال الاصمعی خمسمائۃ الی الالف عرج بالکسر مثلہ الجمع اعراج
ج و اعرج جنگ اے وہبتک عرجا من الابل
عریج نام حمیر بن سبا۔

عرفج ۔ عرفج ۔ درختے عرفجۃ یک بن ازوے
ونام مردے۔

عسج ۔ عسج ۔ مد العنق فی الشیء ومنہ بعیر معساج
عوسج نوعے از خار عوسجۃ یکے ونام مردے۔

عسلج ۔ عسلج ۔ بالضم ما لان واخضر من قضبان
الشجر والکرم واول ما ینبت وعسلجت الشجرۃ
اخرجت عسالیجہا۔

عفج ۔ اعفاج ۔ روده‌ہائے مردم واسپ
وسباع وہو بمنزلۃ المصارین لذوات الخف
والظلف عفج بفتحتین عفج بالکسر عفج بکسر الوسط
یکی عفج زدن عفجۃ با عصا اے ضربہا ونکحہا
بہ انفصاع عن الجماع۔ معفاج آلت زدن
سے شبیہ است۔ عفنج احمق ضخم

عفضج ۔ عفضاج ۔ بالکسر ضخم سست گوشت
عفاضج بالضم کذلک۔

علج ۔ علج ۔ بالکسر گور خر وگبر کہ ہیچ دین ندارد
علوج اعلاج معلوجاء بالکسر وفتح اللام جمعہا واو علجۃ
بالکسر وفتحتین ج۔ ویقال فلان علج مال کما
یقال ازاء مال۔ معالجۃ علاج مردشدین بیمار
وجز آن و نیز کردن علاج یقال عالجہ فعلجتہ
اے غلبتہ بالعلاج۔ واستعلج جلدہ ای
غلظ فہو مستعلج الخلق ورجل علج بکسر اللام ای
شدید۔ عالج موضعے بہ بادیہ وشتر کہ علجان
خورد و آن گیاہیست علج بفتحتین خرابان خرد
واعلنجت الارض ای طال نباتہا واعلنجت الامواج
ای التطمت علجن بزیادۃ النون ناقۃ آگندہ
گوشت معلنج بفتح الہاء اصل۔

عمج ۔ عمج ۔ شتاب رفتن وہو قلب معج (ع ن
ک ۲) تعمج بپیچ پیچان رفتن ہم عموج اے تلوی
ذہابہ وتعمجت الحیۃ اے تلوت فی مرہا۔ عموج مار
عمج بالضم والتشدید کذلک قال تطرب العمج
بفتحتین مخففا۔

عنج ۔ عنج ۔ نوعے از ریاضت شتر ومنہ
عنجت البعیر اعنجہ بالضم والاسم العنج بالتحریک
وہو ان یجذب الراکب خطامہ فیردہ علی رجلیہ عناج
بالکسر یکے از رسنہای دلو وہو حبل وبطان یشد
فی اسفلہا الی العراقی یقال منہ عنجت الدلو اعنج
عنجا عنجوج بالضم اسپ نیک عناجیج عنجج بزرگ

عوج ۔ عوج بفتحتین کژ شدن (ع ف ۲) و
کژی در بالائے چیزے ایستادہ چون دیوار
ودرخت مانند آن عوج بالکسر کژے در دین و در معیشت
اے قال ابن السکیت یقال فی دینہ عوج
بالکسر وفی عودہ عوج بالفتح اعوج نام اسپے
ما اعوجیات منسوب بوی ولیس فی العرب فحل
اشہر ولا اکثر نسلا منہ عوجاء شتر لاغر باریک و کمان
رجل اعوج مرد بدخو عوج مقیم بودن بجائے۔ مقیم
کردن کسے را (ع ع ف اض ۲) لازم متعد یقال
عجت بالمکان وعجتہ بالمکان وکشیدن مہار شتر
بہ سپای کج و خم دادن کردن شتر را بکشیدن مہار
وانعاج علیہ اے انعطف علیہ۔ عائج ایستادہ
یقال فلان ما لعوج عنہ اے ما یرجع عنہ۔ اعوجاج
کژ شدن عصا معوجۃ۔ دعوجت الشیء فتعوج

عمج غدیج عرفج عرج عسج عنج عسلج عفج عوج عفنضج علج

لہ مرایت واعتیاد واستقفال در کارے بیج بردن ۲ ۵ یعنی ہمین اے آنکہ ...

عاج استخوان پیل عاجۃ یکی عواج عاج فروش عاج بکسر الجیم زجر للناقۃ۔
عوہج ـ عوہج ـ دراز گردن از آہو و شترمرغ و شتر
عیج ـ وما اعیج من کلامہ بشئی ای ما اعبابہ وما اعوج بہ کذلک بلغۃ بنی اسد ویقال ما عجت بہ ای لم ارض بہ۔ ویقال شربت ماء فما عجت بہ ای لم ارو منہ۔ وتداویت فما عجت بہ ای لم انتفع بہ
عیجۃ ـ متحرکۃ مرد کینہ ور ناکس زبون بی فیض کہ پاس سخن خود ندارد۔
العدرج ـ کعلس السریع الخفیف واسمے ست و نابہا من عدرج احد۔
العذج ـ الشرب عذج عاذج مبالغۃ معذج کمنبر مرد صاحب غیرت بدخلق و بسیار ملامت کنندہ
عزنج ـ بالضم سگ فربہ۔
عرطوج کرغنور پادشاہی ست۔
عزج ـ دور کرد عزج الجاریۃ نکاح کرد اورا۔ اعزج الارض بالمسحاۃ برگردانید زمین را بہ قلبہ
عسنج ـ کعلس شترمرغ۔
عشنج ـ کعلس ترش روے بدخلق۔
عصنج ـ کل۔
عصلج ـ کعلس مرد کج ساق۔
عصانج ـ کعلابط و الثاء مثلثۃ بسیار قوی سطبر فربہ
عصافج ـ بمعنے عصانج۔
عضمجۃ ـ روباہ مادہ
عفنشج ـ دراز و سطبر۔
علہجۃ ـ نرم کردن پوست بآتش تا خائیدہ واو باریدہ شود۔
علہج ـ درختے ست معلہج کمزعفر گول ناکس و بے اصل۔

عمضج ـ عماضج کجعفر و علابط بسیار قوی از اسپ و شتر
عمہج ـ عماہج ـ کجعفر و علابط شیر و سطبر و تبختر و تکبر کنندہ و دراز و شتاب رو و پر گوشت و چربدار
عمہوج مثلہ و نبات سبز درہم پیچیدہ عماہج ـ ج ـ
عنبج ـ بالضم گول و سست گران بار کالعنبوج فیہما عنابج جائے۔
عنشج عناشج ـ کجعفر و علابط گشن فربہ و سطبر از گشتی بازمانده
عنفجیج ـ شتر مادہ کہ مابین فروج آن تباعد باشد یا ناقۃ تیز رو و زشت یا ناقۃ کلان سال سطبر۔
عناہج ـ دراز بالا۔

فصل الغین

غلج ـ فرس مغلج ـ بالکسر اسپ ہموار و یکسان رونده غلج مصدر منہ (ع ف اک ۲) تغلج ستم کردن
غمج ـ غمج ـ فرو خوردن آب (ع ف اک ۲) و علی العکس ایضًا لغۃ غمجۃ بالفتح والضم پس خوردہ و جرعہ۔
غنج ـ غنج ـ بضمتین و سکون کرشمہ غنجت الجاریۃ وتغنجت فہی غنجۃ غنج بالتحریک مصدر منہ۔ و شیخ فی لغۃ ہذیل یقال فلان غنج القوم ای شیخہم
غوج ـ فرس غوج اللبان ای واسع جلد الصدر۔ و غاج یغوج اے تثنی وتعطف۔
غمج الماء ـ جرعہ آب خورد (ع ک ا ف ۲) غمجۃ بالضم جرعہ۔
غسلج ـ نیک سیاہ والامر بین امرین خوردنی ونوشیدنی کہ مزہ آن نیابی غسلج کعلس مثلہ۔
الغصلجۃ فی اللحم اذا لم تلحہ لم تنضجہ ولم تطیبہ۔
غلج ـ کجعفر و عملس قندیل و زنبور و سرداب و علابط آنکہ بر حالے نپاید گاہی قاری و گاہی شاطر و گاہی سخی و گاہے بخیل و زمانی دلیر و زمانی بددل و ہی غلج و غلج و غلجۃ و غلوجۃ۔
غماہج ـ سطبر فربہ۔
غندجان ـ بالفتح شہریست بفارس دشت تشنگے آور۔

فصل الفاء

فثج ـ فاثج فاسج شتر جوانہ آبستن و یقال عدا حتی افثج اے اعیا و انبہر۔ وقو نعم مو بر لا ینفتح اے لا ینزع۔
فج ـ فج ـ راہ کشادہ میان دو کوہ فجاج بالکسر ج وفجحت ما بین رجلی افجہا بالضم فجا اذا فتحت و یقال یمشی مفاجا وقد تفاج ـ قوس فجاء وفجواء بینۃ الفجج اذا بان وترہا عن کبدہا وفججت القوس اذ رفعت وترہا عن کبدہا وکذا فجوتہا و رجل افج نعت منہ۔ وافجت النعامۃ ای القت صومہا یعنی سرگین افگند وافج الرجل اسرع۔ دعا فرخ شتر ... تعقیب وہو محمود۔ فج بالکسر خربزہ شامی یعنی ہندوانہ وکل شئی من البطیخ والفواکہ لم ینضج فہو فج رجل فجفاج کثیر الکلام۔
افحج ـ افحج ـ آنکہ پشتہاے پای نزدیک و پاشنہا دور فحج رفتار روے (ع بفتحہا) تفحج فی مشیتہ مثلہ وہو ایضًا مثل التفشج وہو ان یفرج بین رجلیہ اذا جلس تفحج کذلک ... حلوبتہ اذا فرج ما بین رجلیہا لیحلبہا۔
فرج ـ فرج ـ بفتحتین کشایش (ع و ا ن ...) یقال فرج اللہ عنک غمک وفرج اللہ بمعنے فرج بالسکون عورت و جاے ترس اک فال ابو عبیدۃ فرجان بفتحات سند و خراسان

عمضج عمہج عوہج عماہج عیج عنبج عندجان غنشج عیجۃ عنفجیج فثج العدرج عناہج فج العذج غلج عزنج عرطوج غمج عزج عسنج غنج عشنج عصنج عصلج غوج افحج عصانج عصافج غمج الماء عضمجۃ عفنشج غسلج علہجۃ فرج الغصلجۃ علہج غلج

وقال الاصمعی سجستان وخراسان فرجة بالفتح ازتنگی ودشواری بیرون آمدن - فرجة بالضم شکاف یقال بینهما فرجة ای انفراج - فرج بالکسر آنکه راز نهان ندارد و فرج بضمتین مثله وهو ایضا القوس البائنة عن الوتر فارج فرج کذلک رجل افرج الذی لایلتقی الیتاه لعظمها وهی فرجا فرج بالتحریک مصدر منه همیشه کشاده عورت بودن (ع ک اف ۴) فهو فرج لغت منه وفی الحدیث لایترک فی الاسلام مفرج فهو القتیل یوجد فی ارض لایکون عند قریة فانه یودی من بیت المال وقال ابو عبیدة هو الذی یسلم ولایوالی احدا فاذا جنی جنایة کان ذلک علی بیت المال ولاعاقلة له ویروی بالجیم والحاء - وجاجة مفرج باکیان جوزه فروجة بالفتح والتشدید جوزه فراریج - ج -
افرنج - جلد الجمل اذا شنی بیبس اعالیه
فرتاج - بالکسر یکی از بنشانهای اشتر
فشج - پایها از هم دور نهادن در رفتن (ع ف اک ۲) یقال فشج فبال وکذلک فشج و تفشج مثل تفحج و قدتقدم -
فصج - تفصج - بن موی خوی کردن -
فلج - نام موضعی وجوی خرد و پیروزی و رستگاری یافتن (ع ف اض ۲) یقال فلج علی خصمه وفی المثل من یاتی الحکم وحده یفلج وافلجه الله علیه والاسم الفلج بالضم - وافلج الله حجته ای قومها واظهرها وقسمت کردن میان کسی و دو خیم کردن یقال فلجته فلجین وهی الفلوج الواحد فلج بالفتح والکسر گزند و خراج بریده کردن وزمین شکافتن بجهت زراعت وکل ماشققته فقد فلجته فلوجة بالتشدید زمین صالح مر زراعت را فلالیج ج - ومنه سمی موضع فی الفرات فلوجة - فلج بالکسر پیمانه ثم فلج بفتحتین جوی خرد افلاج ج - وکشادگی دندانها پیش رجل افلج الاسنان وامرأة فلجاء الاسنان لغت منه قال ابن درید لابد فیه من ذکر الاسنان - سهم فالج ای فائز وفقیر فالج مثل فلج وهو المکیال وعلت بر جای ماندگی ومنه فلج الرجل مجهولا فهو مفلوج ومنه قیل لشقة البیت فلیجة - فالج اشتر ضخم دو کوهانه ونام مردی وهو فالج بن خلاوة الاشجعی ومنه قولهم انا من هذا الامر فالج ابن خلاوة ای بری فلیجة یک تخته از دامن های خیمه وتفلجت قدمه ای تشققت -
فنزج - فنزج - نوعی از رقص عجم که آنرا پنجه گویند دستهای یکدیگر گرفته رقص کنند -
فوج - فوج - گروه مردم فووج افواج ج - افاوج افاویج جمع الجمع فائجة فراخی میان دو بلندی افائج وویدن وبشتاب رفتن -
فیج - فیج - پیک فارسی معرب فیوج ج -
فیهج - فیهج - پیمانه شراب معرب وخمر -
فنجنج - معرب پونگ یعنی پودینه -
فحج - نکبر کردع تقتحها الفحج اسوار من الفحج تباینا
فودج - هودج ومرکب عروس والفود - ج - من الناقة لاارفاع یعنی بن رانهای شتر ماده فودجات موضعی ست -
فودنج - بالضم نباتی ست معرب پودینه -
فرنج - فی مشیته در رفتار بهر دو پای خود تباعد کرد والفرنجی فی المشی شبه التفرشجه -
فرنجة - گروهی ست معرب افرنگ والقیاس کسر الراء اخرجاله مخرج الاسقط علی ان فتح فانها لغة والکسر اعلی -
فالسج - الفالج وماده فتیری که بشتاب گره باشد زاو وجیده باشد هر دو پش از وقت جهیدن آن وتشنرماده تیز رو وجوان انفسج تفنشج و انفسج مفتی گذاشت مراد دور شد از سن -
فوتنج - نباتی ست منه جبلی ونهری یطول نحو ذراعین وله نوار آسمانجونی تیجده النصاری بالقدس کالیل علی رؤسهم یوم عیدهم و یجعلونه ایضا فی الماء الذی یصبونه علی رؤسهم -
فنج - بضمتین کشادگی پای زن کرانبار وفنج کیقم تابعی روی عنه وهب بن منبه وحدث
فنج کجبل معرب فنک -
فهرج - شهریست بمدینة اصطخر بر کنار دشت عبفهره
الفیج - الوهدا المطمئن من الارض -

فصل القاف

قبج - قبج - کبک فارسی معرب لان القاف والجیم لایجتمعان فی کلمة من کلام العرب - قبجة یقع علی الذکر والانثی کالحمامة ویعقوب یختص بالذکر منه کالظلیم من النعامة والیعسوب من النخلة وخیقطان من الدراج وصدی اوفیاد من البومة وخرب من الحباری ومثله کثیر -
القجقجة - بعتة یقال لما عظم وضاح -
قرنبج - دکان
مقرنبج - دراز -
قطاج - کسحاب وکتاب رسن سطبر کشتی قطج استوار نمودن جانفت آن رسن وآب کشیدن از چاه بآن رسن -
قولنج - وقد یکسر لامه اوهو مکسور اللام وتفتح القاف وتضم مرض معوی مؤلم یعسر معه خروج الثقل والریح

فالسج
فوتنج
فنج
فنزج - فهرج
الفیج
فوج
فرنج
قبج - قبج
فنجنج
فیهج
فودنج
فصج - فحج
فلج - فودج
القجقجة
قرنبج
فودنج - مفرج
قرنج - قطاج
فرنجة
قولنج

قنوج - کسنوج شہریست بہند فتحہ محمود بن سبکتگین -
قنفج - بالکسر مادۂ خر بہنا دفربہ -
احمد بن قاج - محدث -

فصل الکاف

کرج - کرج - بالضم والتشدید کرہ فارسی معرب
کرج الخبز وتکرج کرہ برآوردنان -
کسیج - کوسج - کوسہ فارسی معرب ونوعی از ماہی -
کیلج - کیلجۃ - پیمانہ کیالج کیالجۃ ج والہاء للعجمۃ
کاج - زیادہ شدحمق او (عع بفتحہما) الکئاج بالکسر
الحماقۃ والقدامۃ -
کبج - من الطعام خورد از طعام بقدر کفایت
وبرد بسیار ازان بہ شہرے (عع ف اک ۲)
الکجۃ - بالضم لعبۃ یاخذ الصبی خرقۃ فیدورہا کانہا
کرۃ کج بازی کرد طفل بآن تکجۃ لعبۃ تسمّی است
الکلبۃ وقتیبۃ بن کج بالضم بخاری محدث ویوسف
ابن احمد بن کج القاضی بالفتح
الکدج الرجل نوروشراب رابقدر کفایت خود
الکذج - محرکۃ اماوہی معرب کدہ -
الکربج - دکان یا متاع دکان بقال -
الکسبج - معرب کسب بمعنے کنجارہ -
الکستیج - بالضم رشتہ کندہ کہ ذمّی بندد او را ذقیے
بالاے جامہا سواے زنا معرب کستی الکستج
الکبج - کالحربۃ من السیف معرب -
الکشتیج وکشعطج ہر دو عربی الاصل نیست -
الکمج - محرکۃ کنارہ پیوند ران از سرین -
کندوج - مانند مخزن معرب کندو وکندوجۃ الباقی
فی الجدران والطبقان مولدۃ -
کاکنج صمغ شجرۃ منبتہا الجبال ہراۃ من الطف الصموغ

حلو فیہ برودۃ کافوریۃ عندی نوع من عب الثعلب
کناقج - بالضم بسیار از ہر چیز وفربہ پرد خوشہا پُر از دانہا -

فصل اللام

لبج - لبجت بہ الارض مثل لبطت اے جلدت
بہ الارض ولبج بہ اذا صرع وسقط وبرک لبیج ومواہل
الحی کلہم اذا قامت حول البیوت بارکۃ
کالمضروب بالارض -
لج - لجاجۃ - ستیہیدن (عع ف اک ۲ وبعکسہا)
لجاج کذلک لجوج نعت منہ وکذا لجوجۃ والہاء للمبالغۃ
ملاجۃ دراز کشیدن خصومت رجل لجۃ مثل ہمزۃ
ای لجوج - لجلجۃ گردانیدن سخن در دہان تلجلج
فی الکلام تردد ویقال الحق ابلج والباطل لجلج - و
سمعت لجتہم وضجتہم ای اصواتہم - والتجت الاصوات
اے اختلطت - لجۃ الماء بالضم معظمہ ولج کذلک
ومنہ بحر لجی - لج ایضا شمشیر - ولجت السفینۃ اے
خاضت اللجۃ - التج البحر التجاجا اے اختلطت
امواجہ - یلنجوج یلنجج النجج چوبے خوشبوی
لحج - لحج - ستوار شدن شمشیر در نیام (عع ک ا
ف ۲) مکان لحج اے ضیق - ملاحج مضائق -
ملتجج پناہ مثل ملتحد والتجہ الیہ ای الجاہ الیہ
والتحصہ الیہ ولحجت علیہ الخبر اذا خلطتہ واظہرت
غیرہ فی نفسک ولحوجت علیہ الخبر کذلک -
لزج - لزج الشی ای تمطط وتمدد فہو لزج ولزج
بہ ای غرا بہ - لزوجۃ لغزانی وچفسانی چیزی چون
سریشم وجز آن وخطمی وتلزج رأسہ اذا غسلہ فلم ینق
وسخہ - وتلزج النبات ای تلجن وتلصق -
لعج - لعجہ الضرب سوخت او را زدن ای
المہ واحرق جلدہ ومنہ ہوی لاعج - ولعج فی صدرہ
شئے مثل خلج

لفج - الفج الرجل ای افلس فہو ملفج بفتح الفاء
مثل احصن فہو محصن واسہب فہو مسہب فہذہ الثلثۃ
جاءت بالفتح نوادر -
لمج - لمج - بکنج ہای دہان خوردن (عع ف اض ۲)
ملامج گرداگرد اندرون دہان تلمج لب لیسیدن مثل
تلمظ وقولہم ماذقت شماجا ولا لماجا اے شیأ
ما تلمجت عندہ بلماج وہو ادنی ما یؤکل ونہ ولمجوا
ضیفہم بشئ اے ما لہنوا ضیفہم بشئ یعنے ناشتا
نکشکستند مہمان را بچیزے شئ سمج لمج بالکسر
والسکون سمیج لمیج اتباع -
لہج - لہج - بفتحتین شیفتگی کردن وحریصی نمودن
(عع ک اف ۲) یقال لہج بہ اے اغری بہ فثابر علیہ -
والہج الرجل اذا لہجت فصالہ برضاع امہاتہا فیعمل
عند ذلک اخلۃ یشدہا فی الاخلاف لئلا
یرتضع الفصیل لہجۃ بالتحریک والتسکین زبان
یقال فلان فصیح اللہجۃ تلہیج نہاری دادن یعنے
ناشتا شکستن الہیجاج نیم خفتہ شدن شیر و
کذلک کل مختلط - ورأیت امر فلان ملہاجا
اے مختلطا - والہاجت عینہ اے اختلط بہا
النعاس لہوجۃ ناتمام وخام کاری یقال شواء
ملہوج اذا لم ینضج - قد لہوجت اللحم وتلہوجتہ اذا لم
تنعم طبخہ ویقال لہوج امرہ ناتمام کرد کار خود را -
لخج - محرکۃ بدترین چرک گوشہ چشم عین لخجۃ
او الصواب بالمعجمتین -
لذج الماء - نوشید آب را لذج فلانا الح علیہ فی المسئلۃ -
لمہج - چرب شیرین -
لوج بہا الطریق تلویجا کج گردانید راہ را اللوجاء
واللویجاء فی (ح وج) وہما من لجۃ او جہ لوجا
اذا اورتہ فی فیک -

قنوج - قنفج - لفج - کناقج - قاج - لبج - لج - کرج - کسیج - لمج - کیلج - کاج - لہج - کبج - الکجۃ - کدج - لحج - کذج - کربج - کسبج - کستیج - لزج - لخج - کشتیج - لذج - کمج - لمہج - کندوج - لعج - لوج - کاکنج

فصل المیم

ماج - ماج آب شور و تلخ موج مصدر منبع (ع نفت بیز)
مجج - مجّ - ماش و انداختن شراب خود و از دهن (ع ع ف اض ۲) و انجت نقطة من القلم ای ترشّشت شیخ ماجّ الذی یسیل ریقه و لا یستطیع حبسه من کبره احمق ماج کذلک و ناقة ماجّ ایضاً مجاج مجاجة خدوی انداختنی و یقال مجاج المزن و مجاج النحل و مجاج العنب للمطر و العسل و الشراب - و مجاج الشیّ عصارته - مجمجة سخن ناپیدا گفتن و حروف را بے نقطه و اعراب نبشتن و امج الفرس اذا ابدا بالجری قبل ان یضطرم و امج الرجل اذا ذهب فی البلاد -
محج - محج - جنبانیدن دلو در چاه تا پر شود و جماع کردن یقال محجها اذا جامعها -
مدحج - مذحج بکسر الحاء پدر قبیلهٔ از یمن -
مرج - مرج - چراگاه و بچرا گذاشتن ستور را (ع ع ن اض ۲) و قوله تعالیٰ مرج البحرین یلتقیان ای خلاهما لا یلتبس احدهما بالآخر - و امرج و مرج بمعنے مرج الخطباء موضعے بخراسان مرج راهط موضعے بشام یوم المرج روز حرب مروان بن حکم مرج القلعة بفتح اللام منزلے در بادیه مرج بالتحریک جنبیدن خاتم در انگشت (ع ک اف ۲) یقال مرج الخاتم ای قلق - و مرج الدین و الامر ای اختلط و اضطرب و مرجت امانات الناس ای فسدت و منه الهرج و المرج و هما الاضطراب و انما سکن المرج لازدواج الهرج امر مریج ای مختلط - و امرجت الناقة ای القت ولدها بعد ما یصیر غرسا و دما - مارج من نار اے نار بلا دخان - مرجان مروارید خرد -
مزج - مزج عسل و آمیختن شراب و جز آن مزاج الشراب انچه بوی آمیزند شراب را مزاج البدن ما رکبت علیه من طبائع - موزج موزه فارسی معرب موازجة و ان شئت تحذف الهاء -
مشج - مشج - آمیختن (ع ع ف اک ۲) مشج بالکسر و مشیج آمیخته امشاج ج - مثال یتیم و ایتام نطفه امشاج آب مرد و زن بهم آمیخته -
معج - معج - بشتاب رفتن یقال معج السحاب و الریح و فرس معوج علی فعول قد معج بالفتح ای مرّ مرّا سهلا - و معج الفصیل ضرع امه اذا لهزه یعنی بسر زده پستان مادر را -
ملج - ملج - به لبها گرفتن کودک پستان را ملج الصبی امه اے رضعها - و امتلج الفصیل ای امتص املاج شیر دادن کودک را و فی الحدیث لا تحرّم الاملاجة و لا الاملاجتان و منه قیل ملجان و مصّان للرجل اللئیم الذی یرضع الابل - ملیج بفتح اللام بالنه فارسی معرب -
موج - موج - گره کردن آب (ع ع ن اض ۲) و الناس یموجون ای یضطربون -
مهج - مهجة بالضم خون و خون دل و جان ج مهج بالضم - ماهج تنک لبن ماهج امهجان شیر تنک - سیرا عقبة متوجا بعیدة مینجه کسکینه شهریست با فریقیه -
متیج - درهم آمیخت و خورانید متح البئر تمام آب از چاه بیرون کشید و متیج بالعطیة جوانمردی به بخشش نمود
مجج اللحم - خراشید گوشت را (ع ع نفتها) مجج الحبل لید رسن را تا از هم شود و جماع کرد و دروغ گفت مجج اللبن دوغ زنی کرد تا مسکه بر آید چیزے را از چیزی مسح نمود و الریح تمجج الارض تذهب بالتراب حتی تتناول من اوستهما تراسها ماتجه مماعجة و مواجا ماطله و عقبة مجوج بعیده مجاج کتاب اسپ مالک ابن عوف النضری و اسپ ابی جهل -
مدج - نوعی از ماهی دریاست و تسمی المشق -
مدلوج - بالضم و ملوج یعنے بازوبند -
تمحج - البطیخ سخت گردید خربزه تمحج الانار پر شد آوند - تمحج الشیّ منتفخ شد و فراخ گشت مدجه تمدیجا فراخ گردانید انرا -
هرج - مرد ارسنگ و لیس تصغیر مریج و الوجه ضم میم لانه معرب مرده -
مرداسنج دوائے معروف و قد تسقط الراء الثانیه معرب مردارسنگ -
مغج - دوید و سیر کرد -
مفج - گول شد رجل مفاجة کثقافة زنیة و مفجے -
المنج - التمر یجتمع منه اثنتان و ثلث یلزق بعضها ببعض و معرب فنک عب مسکر المنج بالضم الماش الاخضر منوجان شهریست منجان مثله و ایضاً دهی ست باصفهان .
مبج - در آنجحگی سیحی کمینی عبد النعمان بن مقرن الصحابی

فصل النون

ناج - نوج - جنبیدن و رفتن باد یقال ناج فی الارض اے ذهب - و ناجت الریح و لها نئیج ای مر سریع مع صوت - و ناج الی الله تعالیٰ فی الدعاء ای تضرع - ناسجات الهوام صوا الجها -
نباح - نباح - سگ سخت آواز و هو الاست ایضاً یقال کذبت نباجتک اذا حبق و ضرط - نباج بالضم الضراط - و نباج الکلب و کذلک نبیح الکلب بمعنے نباح الکلب و نبجه کلب نباجی سگ سخت آواز نباج بالکسر دهی در بادیه انبجات

ماج - مجج - مشج - مدلوج
تمحج
معج
هرج
مرداسنج
ملج
مغج
منج - مفج
المنج
مدحج
مرج
سوج
مبج
مهج
متوجا - ناج
متیج
مجج اللحم - نبج
مزج

محله دحج لان المیم زائدة لا اصلیة ق ۱۲ مزج بالکسر بمعنی العسل لا بالفتح - ق ۱۲

بکسر الباء وار وہاے پرورده بنج بکسر الباء موضعے والمنسوب بنجانی بفتح الباء عجین انبجان خمیر خاستہ ولم یات علی ہذا البناء الا حرفان یوم اردنان وعجین انبجان وفی بعض الکتب بخار انبجۃ

نتج ـ نتاج ـ بالکسر زه یقال نتجت الناقۃ نتاجا بشتغل مجہولا ونتجہا اہلہا نتجا وانتجت الفرس اذا حان نتاجہا اے استبان حملہا وکذلک الناقۃ فہی نتوج ولا یقال منتج واتت الناقۃ علی منتجہا اے الوقت الذی تنتج فیہ ـ ویقال للشاتین اذا کانتا سنا واحدۃ ہما نتیجۃ ـ ویقال غنم فلان انج ای بے فریس واحدۃ ـ

نج ـ نجج ـ نجیج ـ زه کردن ریش وجراحت (ع ع ف اک ۲) ونجنجت الرجل حرکتہ ونجنج لحمہ ای کثر واسترخی ونجنج ابلہ اذا ردہا علے الحوض ـ نجنجۃ تردد کردن در راے وعزیمت ونجنج امرہ اذا اہمہ ولم یعزم علیہ وگرو برگشتن ـ بوقت ترس

نخج ـ نخج ـ جنبانیدن یقال نخجت الدلو ومخجتہا ای حضحضتہا ونخج الرجل امرأتہ ای باضعہا نخجۃ مسکہ دو باره وبتقدیم الجیم علی الخاء ایضا ـ

نسج ـ نسج ـ بافتن جامہ (ع ع ف اض وک ۲) ناجتہ جامہ باف منسج بفتح السین وکسرہا سر کار منسج بکسر المیم کارچوب کہ بروے بافند منسج الفرس فرود سر کتف اسپ ـ ونسجت الریح الربع ای تعاورتہ ریحان طولا وعرضا ـ وفلان نسیج وحدہ اے لا نظیر لہ ولم ینسج علے منوالہ غیره ـ

نشج ـ نشج ـ بالتحریک راه گذر آب انشاج جمع نشج نشیج خاگرسیتن (ع ع ف اک ۲) یقال نشج الباکی نشیج الحمار بصوتہ ای ردده وکذلک نشیج الزق والحب والقدر اذا غلا ما فیہ حتے یسمع لہ صوت

نضج ـ نضج ـ رسیدن میوه وپختن ہر چیزے چون گوشت دریش ومادہ فہو نضیج وناضج وانضجتہ انا ـ ورجل نضیج الرأے محکمہ ـ ونضجت الناقۃ بولدہا بالتشدید اذا جاوزت السنۃ ولم تنتج فہی منضج ونوق منضجات ـ

نعج ـ نعج ـ سپیدی خالص وسپید شدن (ع ع ف اض ۲) مثل طلب یطلب طلبا ـ ناعجۃ ناقۂ سپید وزمین نرم نواعج شتران تیز رو ونعجت فی سیرہا ای سرعت ـ نعجۃ میش نعاج ونعجات ج نعاج الرمل گاؤ دشتی ولا یقال لغیر البقر من الوحش نعاج ـ نعج ایضا فربہ شدن شتر (ع ع ک اف ۲) و دل گرفتن از گوشت میش والنعج القوم ای سمنت ابلہم ـ منعج بالفتح موضعے ـ

نفج الارنب برجست خرگوش ودوان خاست وانفجتہ انا ـ ونفجت الفروجۃ من بیضتہا ای خرجت نفج برداشتن پستان نو برآمده پیراہن را رجل نفاج متکبر بازنده نافجۃ نافۂ مشک معرب ونا فجۃ بقوت دراول وزیدن نوافج ج وایضا استخوانہاے خرد پہلو الواحدۃ نافجۃ وکانت العرب تقول فی الجاہلیۃ اذا ولد لاحدہم بنت ہنیا لک النافجۃ ای المعظمۃ لمالک لانک تاخذ مہرہا فتضمہ الے مالک فینفج نفجۃ کمان وانتفج جنباه اے ارتفعا ـ

نہج ـ نہج ـ راه پیدا وکشاده منہج منہاج بالکسر کذلک وانہج الطریق اسے استبان ونہجت الطریق اذا ابنتہ واوضحتہ وسلکتہ ـ وہو یستنہج سبیل فلان ای یسلک مسلکہ ـ نہج بالتحریک دم وتاسہ (ع ع ک اف ۲) فلان ینہج فے النفس دما او ربی ما انہجہ ـ وانہجت الدابۃ اسے سرت علیہا حتی انبہرت وانہج الثوب ای بلے ـ

نبریج ـ بالکسر گوسفندیکہ خصی کرده شود پس پشم اورا گاہے نبرند معرب نبریده ـ

نہرج ـ ناسره زبون ـ

المنبشجۃ ـ الاست لانہا تنبج ای تخرج ما فی البطن خرج فلان منبجا اسے خرج وہو یسلح سلحا یعنے برآمد درحالیکہ میرید ریدنی نبج لطنہ بالسکین منبجہ پاره کردشکم اورا بکارد نبیج بالکسر بدل بی قیض بفتحتین آنات سویدرہ ویقال لاحد العدلین اذا استرخی قد استنبج ـ

نورج آہنے ست مرکشاورزان را نیرج مثلہ والتراب وما یداس بہ الا کداس من خشب کان او من حدید والنورجۃ والنیرجۃ الاختلاف اقبالا وادبارا وکذا فی الکلام وہی النمیمۃ یعنی سخن چینی یا خوی سخن چینی نیرج سخن چین وشتر ماده تیز رو ونمد اعدو اثیر جا یعنے بسرعت وترددو دید نیرجہا جامعہا النیرنج بالکسر اخذ کالسحر ولیس بہ نارنج ثمر یست معروف معرب نارنگ ـ

نرج ـ رقص کردن نرج فرج زن کہ بہن دراز حیلہ باشد

النفرج ـ النفراج ـ النفرجۃ ـ النفراجۃ ـ ونفرجاء معرفۃ بکسر الکل مرد بد دل تفریج بسیار گو نفرج سخن بسیار گفت ـ

نیلنج ـ بکسر اولہ دودیہ کہ آنرا بر دست و بدن بعد آزردن بسوزن ونقش کردن استعمال کنند تا سبز گردد ـ

نموذج ـ بفتح النون معرب نمونہ انموذج غلط است

ناج ـ نوجا ـ بکار خود ریار ادخل او النوبۃ لازدیعۃ من الریاح یعنے گرد باد ناجر بن یشکر بن عدوان قبیلۃ ینسب الیہا علماء ورواة ـ

نوبندجان ـ بفتح النون والباء والدال المہملۃ

نفج ـ بنیج نہرج المنبشجۃ نتج نعج نورج نج نفج نخج نبج النفرج نسج نیلنج نہج نموذج نشج ـ ناج نوجا نوبندجان

لہ بابالیمن لا بالنونیمن (ق) لہ بکسر العین لا بالفتح ـ ق ـ

قصبۂ شہر سابور۔
طریق نہرج۔ راہ فراخ نہر جا جامعہا۔

فصل الواو

وثج۔ وثیج۔ درشت و دفزک از ہر چیزے وثاجۃ مصدر منہ (ع ع بضمہا) فرس وثیج اے مکتنز قال ابوزید وثاجۃ بسیاری گوشت وثارۃ بسیاری پیہ وہی الضخامۃ فی الحرفین استوثج نبت الارض اے علق بعضہا ببعض وتم موثجۃ زمین علف ناک واستوثج المال ای کثر واستوثج الرجل من المال اذا استکثر منہ۔

وج۔ وج۔ فرید وہو نوع من الادویۃ و نام شہر طایف۔

ودج۔ ودج بفتحتین وداج بالکسر رگ گردن وہما ودجان۔ یقال ودج دابتک ای اقطع ودجہا وہو لہا کالفصد للانسان ۔ ودجان دو برادر ودج بالتسکین صلح افگندن میان دو قوم

وسج۔ وسیج۔ نوعی از رفتار شتر (ع ع ک اف ۲) واوسجتہ اے حملتہ علی الوسیج۔

وشج۔ وشیجۃ۔ بالمعجمۃ بیخ ہاے درخت وشجت العروق والاغصان ای اشتبکت و وشیجۃ رحم بہم در پیوستہ وشجت بک قرابۃ فلان وشجہا اللہ والاسم الوشیج وہو ایضاً شجر الرماح ولیف یفتل ثم یشد بین خشبتین ینقل بہا البر المحصود وغیرہ

ولج۔ ولوج۔ ولجۃ۔ بالتحریک در آمدن (ع ع ک ۲) واولجہ ادخلہ وقولہ تعالیٰ تولج اللیل فی النہار وتولج النہار فی اللیل ای یزید من ہذا فی ذاک و من ذاک فی ہذا۔ والیج مولج اے دخل مداخل ولجۃ بفتحتین باران گریز وبج بالسکون ج اولاج

لذالک خرجۃ ولجۃ مثال ہمزۃ کثیر الخروج والولوج ولیجۃ الرجل خاصہ وبطانہ مرد وسجۃ دروے کہ باندرون حادث شود تولج بسکون الواو وفتح جانبہا خانۂ وحش قال سیبویہ التاء مبدلۃ من الواو وہو فوعل فی الاصل لاتفعل۔

وہج۔ وہج بفتحتین سوزانی آتش وہج وہجان افروختہ شدن آتش (ع ع ف اک ۲) وتوہجت النار توقدت واوہجتہا انا ولہا وہیج ای توقد وتوہجت رائحۃ الطیب ای توقدت وتوہج الجوہر تلألأ۔

وأج۔ سخت گرسنگے۔

موتج۔ بالمثناۃ کمعظم موضعے است نزدیک یمامہ

وجح۔ محرکۃ پناہ گاہ وجح پناہ گرفت (ع ع ک اف ۲) اوجحۃ الجاءتہ محرکۃ وحجۃ جامہ تنگ اوجاج ج

اوراجۃ۔ دفتر حساب خزانہ ومانند آن۔

وتاج۔ فوج وبالحاء اصح۔

ونج۔ محرکۃ نوعے از ساز ہایا عود یا آلت لہو ودیگر یہ نیف معرب ونہ۔

ویج۔ چوب ایاج کشاورز۔

فصل الہاء

ہبج۔ ہبج۔ بالتحریک آماس پستان شتر یقال ہبجہ فتہبج اے ورمہ فتورم۔ رجل مہبج ثقیل النفس وہبجہ بالعصا مثل حبجہ اے ضربہ۔

ہجج۔ ہججت۔ علینہ ای غارت عین ہاجۃ چشم بمغاکے فرورفتہ ہجج وادی مغاک وہجج النار اججہا ابدال مثل اراق وہراق ویقال رکب فلان ہجاج بفتح الجیم وکسرہا غیر منصرفین اذا رکب راسہ ویقال ہجاجیک اذا اردت ان تکف المخاطب عن شیئ وکذا ہذاذیک علی تقدیر الاثنین

رجل ہجاجۃ ای احمق ہجہج زجر للغنم مبنی علی الفتح و ہجہجت بالسبع ای صحت بہ وزجرتہ وتہجہج الفحل فی ہدیرہ۔ والہجاج النفور ہجہ بالسکون والکسر منونا زجر للکلب کما یقال نخ نخ۔

ہدج۔ ہدجان۔ رفتار پیران (ع ع ف اک ۲) وہدج الظلیم اذا مشے فی ارتعاش فہو ہادج و ہدجدج۔ وہداج ایضاً نام اسپے ہدجۃ بالتحریک نالیدن شتر ناقۃ مہداج بالکسر وکذا الریح التی لہا صوت وحنین وتہدجت الناقۃ اے تعطفت علی ولدہا۔ تہدج الصوت تقطعہ فی ارتعاش ہودج بارگیر۔

ہرج۔ ہرج۔ آشوب وفتنہ (ع ع ف اک ۲) وفی حدیث اشراط الساعۃ قیل وما الہرج یا رسول اللہ قال القتل۔ واصل الہرج الکثرۃ فی الشیئ ومنہ قولہم فی الجماع بات یہرجہا لیلۃ جمعاء۔ فرس مہرج بالکسر وہراج کثیر الجری ومرہرج ہرج بالتحریک سرگشتگی شتر از گرما وتطران کہ مالیدہ باشد وروے (ع ع ک اف ۲) وہرجت البعیر اذا حملتہ علی السیر فی الہاجرۃ حتی سدر۔ وہرج النبیذ فلانا اذا ابلغ منہ فانہرج واتہک۔ وہرجت بالسبع اذا صحت بہ وزجرتہ

ہمرج۔ ہمرجۃ۔ ناہموار رفتن وخبر را شوریدہ کردن یقال ہمرجت علیہ الخبر اے خلطتہ۔

ہزج۔ ہزج۔ بالتحریک آواز تند ونوعی از سرود وترانہ ونام بحرے از عروض وقد ہزج وتہزج اے ترنم۔ وتہزجت القوس ای صوتت عند انباض الرامی عنہا۔ ہزامج بالضم آ و از بیابے بزیادۃ المیم۔

ہزنج۔ ہزلاج۔ بالکسر گرگ سبک۔

ہلج۔ اہلیلج ہلیلجۃ۔ بالکسر ہلیلہ معرب

نہرج
وشج۔ ہدج
وہج
وأج
موتج
وج۔ وجح۔ ہبج
ودج۔ اوراجۃ
وتاج
ونج
وسج۔ ویج
وشج
ہبج۔ ہمرج
ہزج
ہجج
وبج
ہزبج
ہلج

قال ابن الاعرابی هو بفتح اللام الاخیرة لانه لیس فی الکلام افعیلل بالکسر ولکن بالفتح نحو ابریسم واطریفل -

ہلیج - ہلیاجة - بالکسر گول گران جان -

ہمج - ہمجة - مگسک ریزہ ہمج ج وگوسپند لاغر ومردم فرومایہ گول وہمج ہامج توکید له من لفظه کلیل لائل ہمج بالسکون بیک دفعه آب خوردن شتر چیدانے که تشنگی بشکند -

ہملج - ہملجة - الفرس نیک رفتن اسپ ہملاج نیک رو ہمالیج ج -

ہوج - ہوج - بالتحریک دراز وگول وشتاب زدگی اہوج نعت منه - ہوجاء ناقہ تیز رود باد سخت که خانه را از بن برگیرد ہوج ج -

ہیج - ہیج - ہیجان - ہیاج - اہتیاج تہیج برانگیختن -

شدن وبرانگیختن ہاج بنفسه وہاجه غیره متعد لازم تہیج مہایجة برانگیختن ہائج فحل تیز شده بگشنی ہیاج بالکسر خشک شدن گیاه ارض ہائجة اتی یبس بقلہا واصفر - واہاجت الریح النبت ایبسته واہیجنا الارض ای وجدناہا ہائجة النبات - ہاج ہائجة ای ثار غضبه وہدأ ہائجه ای سکن غضبه وفورته - ہیجاء کارزار یمد ویقصر - یوم الہیاج روز کشش وتہایج الفریقان ای تواثبا القتال - ناقة مہیاج ای ترجع الی وطنہا -

ہبرج - رفتار جلد سبک وتکبر وناز کننده ودر ہم کننده رفتار خود وجامه منقش ومرد سطبر فربه وبکسر وگاو وآہوے سالخورد وہبرجة نقاشے ودر ہمی رفتار المہبرج من الاوتار الفاسد المختلف المتن

الہبرجة - کار درست وچست نکردن -

ہردجة - شتابے رفتار -

ہسنجان - بکسر الہاء والسین دیہی است بعجم

ہضج - الرجل ماله تہضیجا لم یجد رعیہا وصبیان مہضج صغار

تہنج - الفصیل تحرک واخذت الحیوة فیه -

فصل الیاء

یاجج - کینع ویضرب موضعے ست وذکر فی (اجج) وقال سیبویه ملحق بجعفر -

ایدج - کاحمد شہریست از شہرہاے اہواز ودیہی ست به سمرقند -

الیارج - القلب والسوار والہذیل بن النضر ابن یارج محدث والایارجة بالکسر وفتح الراء معجون مسہل معروف ایارج ج معرب ایاره وتفسیره الدواء الالہی -

یاج - قلعه است بصقلیة وقد تکسر الجیم -

باب الحاء

فصل الالف

اح - اح - سرفیدن (ع ف ا ض ۲) احاح بالضم تشنگی وخشم وتندی اندوه احیحة مثله احیحة بالتصغیر نام مردے -

ازح - ازوح - درکشیده وترنجیده شدن (ع ف ا ک ۲) قال ابوعمرو ازح ای تخلف ازوج علی فعول ای متخلف عن المکارم انوح مثله -

انح - انح - انیح انوح - رخیدن (ع ف ا ک ۲) فهو انح وہم انح مثل راکع ورکع قال ابوعمرو رجل آنح وانوح علی فاعل وفعول الذی اذا سئل الشیء تنحنح وذالک من البخل وکذالک انح بالتشدید -

اجاح - مثلثة الاول الستر -

اشح - خشم گرفت (ع ک ا ف ۲) اشحان نعت منه ومونثه اشحی والاشاح بالکسر والضم الوشاح یعنی حمیل -

افیح - کامیر وزبیر موضعے ست نزدیک بلاد مذحج -

امح - الجرح یامح امحانا محرکة مضرب بوجع -

آح - سپیدی بیضه که خورده شود آح حکایت آواز سرفه کننده ایحی وایحی کلمتا تعجب یقال للمقرطس ویقال لمن یکره الشیء آح وآح -

فصل الباء

بجح - بجح - بالتحریک شادمانه شدن (ع ک ا ف ۲) وبفتحہا لغة ضعیفة فیه وبجحه فتبجح ای فرحه ففرح

بحح - بحح - گلوگرفتگی (ع ک ا ف ۲) فهو ابح وفی صوته بحة بالضم دہی بحاؤ وبفتحہا لغة فیه امرأة بحة لغة منه وبح بالضم جمع ابح وبحاد وربابه صفوابه القداح بحبح جاے گرفتن بحبوحة الدار بالضم وسطہا

بدح - بدح - زدن بعصا وناگاه پیش آوردن کارے را یقال بدحه بالعصا وبدحه بامر اے بدہه - وبدح به اے باح به - وبدحت المرأة وتبدحت اے مشت مشیة حسنة - بداح بالفتح زمین فراخ بدح بضمتین ج - بدحة الدار ساحتہا بدح بالکسر کشادگی فرخ بداح بالکسر ج - وفرو ماندن ستور از گرانی بار (ع بفتحہا) یقال بدح البعیر عن الحمل یبدح بدحا ای عجز - وبدحنی الامر مثل فدحنی

بذح - بذح - شگافتن وبذحت لسان الفصیل لئلا یرتضع ای شققته ویقال فی رجله بذوح ای شقوق -

برح - برح - سختی وگزند برح بارح تاکید یقال

ہردجة ہسنجان ہضج ہلیج ہمج ہملج ہیج الیارج ہبرج ہوج ہیج الہبرجة یاج
اشح اح افیح بدح امح آح ازح انح بجح بدح بذح اجاح برح

لقیت منه بنات برح وبنی برح - والبرحین بضم الباء وکسرہا الدواہی والشدائد - ویقال ہذہ برحة من البرح بضم الباء للناقة اذا کانت من خیار الابل بارح باد گرم بوارح بادہاے شمالی گرم بارحة شب گذشتہ البارحة الاولی دی شب برحاء بالضم والمد تختی وہی برحاء الحمی سختی تپ وبرح بہ الامر ای جہدہ - وضربہ ضربا مبرحا ای مولما - تباریح الشوق سوزشہا ی آرزو وہذا ابرح منہ ای اشد منہ وابرحہ اعجبہ یقال فی التعجب ما ابرح ہذا الامر - وابرحہ اکرمہ وعظمہ براح بالفتح زمین کشادہ بے کشت ودرخت وجاء نا بالامر براحا اے بینا ودور شدن یقال برح مکانہ بالکسر ای زال عنہ وقولہم لا براح منصوب کقولہم لاریب ویجوز رفعہ فیکون لا بمنزلة لیس وروشن شدن کار یقال برح الخفاء ای وضح الامر - ولا ابرح افعلہ ای لا ازال وبراح بالکسر مثال قطام یکی از نامہاے آفتاب بروح از سوی راست بسوی چپ صیاد رفتن آہو والعرب تتطیر بالبارح وتتفاءل بالسانح لانہ لا یمکنک ان ترمیہ حتی تنحرف - وفی المثل انما ہو کبارح الاروی لانہا لا تری الا سانحة ولا بارحة الا فی الدہور مرة - ام بریح مصغر نام زاغ برحی کلمة یقال عند الخطاء فی الرمی ومرحی عند الاصابة علی زنة فعلی

بطح - بطح - بروی درافگندن یقال بطحہ فانبطح البطح آب رود سنگلاخ اباطح بطاح ج - والثانی علی غیر قیاس ویقال بطاح بطح کما یقال اعوام عوم بطیحة بطحاء مثلہ ومنہ بطحاء مکة وبطائح النبط بین العراقین وتبطح السیل ای اتسع فی البطحاء -

بلح - بلح - بالتحریک غورۂ خرما فاول التمر طلع ثم خلال ثم بلح ثم بسر ثم رطب ثم تمر الواحد بلحة وابلح النخل اذا صار ذا بلح - وبلح الرجل بلوحا ای اعیا - وبلح الثری ای یبس -

بلدح - بلدح الرجل اذا ضرب بنفسہ الارض وربما قالوا ابلطح - وبلدح اسم موضع وابلندح المکان اذا اتسع - وابلندح الحوض اذا انہدم بلندح فربہ کوتاہ -

بوح - باحة الدار ساحتہا - اباحة مباح گردانیدن خلاف محظور واستباحوہم ای استاصلوہم وباح بسرہ اظہرہ یعدی بالباء - بوح جماع وذکر ونفس یقال منہ انک ابن بوحک یشرب من صبوحک ویقال وقعوا فی دوکة وبوح ای فی اختلاط من امرہم بیاح بکسر الباء مخففا نوعی از ماہی وربما فتح وشدد برنح بکسر ہا موضع بہ قبر عمرو بن مامة عم النعمان - برقحة زشتی روی -

بلطح - بلدح وسلاطح بلاطح اتباع -

بنح - بنح اللحم بریدو قسمت کرد آنرا (ع بفتحہا) بنح بضمتین بخششہا کان اصلہ منح -

بیجان - نام بد قبیلہ ومنہ الابل البیجانیة والذکر بیوح بسرہ وبیح اللحم تقطیعہ وتقسیمہ وبیح بہ اشعرہ سرابیاحة مشددة وام ماہی -

فصل التاء

ترح - ترح - بالتحریک اندوہ ضد فرح ترحہ ای احزنہ - متراح ناقہ کہ زود شیر کم کند -

تفح - تفاح - بالضم والتشدید سیب تفاحة یکی

توح - تاح لہ الشیء وتیح لہ اے قدر لہ - رجل تیح بالکسر آنکہ پیش آید بکارے کہ نباید تیحان مشدد الیاء مکسورة مثلہ - وتاح فی مشیتہ ای تمایل فرس تیح تیحان تیاح اذا اعترض فی مشیتہ نشاطا -

تحتحة حرکت وآواز رفتار وما یتحتح من مکانہ ما یتحرک

تحتحة بالضم کوشش زنگ والاصل وشحة وید ولی وترس ودیاری دریاے خشتر دہری نفس وازنتح محرکة فی الکل مثلہ رجل تنتح نعت منہ تاح لہ الشیء یتوح تہیأ

فصل الجیم

جحح - اجحاح - آبستن شدن یقال اجحت المرأة واکثر استعمالہ للسباع وکل سبعة حملت فاقربت وعظم بطنہا فقد اجحت والنعت مجح مجاح مہمة مجاح ج جحاجحة جحاجیح جمع الجمع والہاء عوض عن الیاء المحذوفة ولا بد منہا او من الیاء ولا تجتمعان -

جدح - جدح - بہشت شورانیدن جدحة واجتدحة اے لتتہ - شراب مجدح اے مخوض یعنی آمیختہ مجدح کچہ بیست شور ونام ستارہ ویقال ہو الدبران وہو بضم المیم ایضا مجادیح السماء انواؤہا - مجدوح خون فصد کردہ -

جرح - جرح - خستہ کردن ودریدن (ع بفتحہا) جرح بالضم خستگی جروح ج - جراحة بالکسر مثلہ جراح ج - وہو وہی جریح وہم وہن جرحی وجرحہ شدد للمبالغة وجرح واجترح اے اکتسب - جوارح شکاریان از مرغ ودد واندامہاے مردم کہ بدان کار کنند استجراح عیب وفساد بیرون آوردن یقال استجرحت ہذہ الاحادیث وعظتکم فلم تزدادوا الا استجراحا -

جزح - جزح - دہش جزحت لہ من المال جزحة اے قطعت لہ منہ قطعة -

جلح - جلح - سرہاے درخت خوردن ستور و پوست بازکردن از درخت جوالح آنچہ از سرہای نی ودرخ ہوا گیرد چون ذرہ ومانند آن مجالحة باہم سختی

تتحة بلوح تاح بوح جحح برنح - جدح برقحة بلطح بنح بیجان - جرح بطح - ترح تفح توح - جزح بلح - جلح تحتحة

وترشی کردن مجالح ناقہ کہ در زمستان شیر دہد مجالیح ج وہی ایضا سال مرگامرگی ستور ناقۂ مجلاح بالکسر ناقہ کہ در قحط سال شیر دہد و شیر بماند جلح بالتحریک کم موی شدن پیش سر (عع کاف ۲) فاولہ النزع ثم الجلح ثم الصلع ۔ اجلح نعت منہ وہو دج پست جلحہ جای موے رفتگی از سر بقر جلح بالضم گاؤ کہ شاخ ندارد مجلح بکسر اللام مرد بسیار خوار و بالفتح خوردنی و درخت خوردہ شدہ تجلیح پیش آمدن و تفوت گذشتن از کاری جلاح بالضم سیل و نام مردی مجاسحۃ آشکارا کردن کار را بر کسے و جنگ رو یاروی کردن و دشمنی نمودن مجالح خصم رو یاروی جلجار ممدود موضعی نزدیک بصرہ جلح راسہای حلقہ میم زائدہ ۔

جمح ۔ جموح ۔ جماح ۔ سرکشی و توسنی کردن اسپ و زن با شوہر و شتافتن قال ابو عبیدۃ قولہ تعالے لولوا الیہ وہم یجمحون ای یسرعون جموح بالفتح علے فعول آنکہ از ہوای خود نتواند باز گشت جماح بالضم والتشدید تیر بے پیکان

جنح ۔ جنوح ۔ میل کردن و میل دادن کسی را لازم متعدی (عع بفتحہما وض ۲) جنح واجتنح بمعنی دا اجنحہ ای امالہ ۔ جنوح اللیل اقبالہ ۔ جوانح کشہا دہیلوہا نزدیک سینہ وہی بالی الصدر کالضلوع ہی بالی الظہر جانحہ یکے وجنح البعیر مجہولا ای انکسرت جوانحہ من الحمل الثقیل ۔ جناح بالفتح بال اجنحہ ج ۔ وجنحتہ اسے اصبت جناحہ جناح بالضم بزہ جنح اللیل بالضم والکسر بہرہ از شب جنح الطریق بالکسر جانبہ جنح القوم ناحیتہم وکنفہم ۔

جوح ۔ جوح ۔ از بیخ برکندن (عع ف اض ۲) و منہ الجائحۃ وہی الشدۃ التی تجتاح المال من سنۃ او فتنۃ ۔ ویقال جاحتہم الجائحۃ واجتاحتہم وجاح بالہ واجاحہ اسے اہلکہ بالجائحۃ ۔

شحشحۃ ۔ آوازیکہ نزد ملازہ گرانی دارد و قرب شحشاح شحاث یعنے سریع ۔

انبعج المطر آب باران بفراوانی روان شد و بہم بارید کہ بعضے از ان بر بعضے بر آمد ۔

جبح القوم ۔ بکعابہم رموا بہا لینظروا ایہا یخرج فائزا جبح بتثلیث خلیۃ العسل یعنے لانہ کہ کبت در ان شہد نہد اجبح واجباح ج ۔

جرح عنقہ کو یا دراز کرد گردن خود را جرواح وجرواحۃ من الارض بکسرہا وہی اکام الارض اسے پشتہا منہ غلام مجروح الراس یعنی سر و بلند شد پشتۂ زمین

جلطح ۔ بکسر ین مبنیۃ علی السکون اسے قری یعنے ثابت باش یقال للغز اذا استصعبت علے جالبہا فتقر او یقال للسخلۃ ولا یقال للغز ۔

جلنح ۔ بالکسر بلا وزن بیزرشت رو ۔

جلاوح ۔ بالضم دراز قد والجمع بالفتح کجوالق جلنبح گران بار و ناگوار و ناقۃ جلندحۃ بالضم بجیم صلبۃ شدیدۃ خاص بالاناث ۔

جناوح بن میمون صحابی شہد فتح مصر ۔

فصل الحاء

حرح ۔ حر مخفف واصلہ حرح فرج زن وجمعہ احراح وحردان ایضا کما قالوا فی المنقوص لدون فی مثوکن والنسبۃ الیہ حری وان شئت قلت حرحی فتفتح عین الفعل کما فتحوہا فی النسبۃ الے ید وغد ید وی وغدوی وان ثنیت قلت حرح کما قلت رجل ستہ ۔

امرأۃ حدحۃ کعتلۃ کوتاہ قد ۔

رحنح ۔ بالکسر زجر للغنم ۔

حاحیت ۔ حیحاء مثل بہ فی کتب التصریف لم یفسر وقال الاخفش لا نظیر لہ سوی عاعیت وہاہیت ۔

فصل الدال

دبح ۔ تدبیح ۔ سر پست فرود آوردن در رکوع وجز آن و فے الحدیث انہ نہی ان یدبح الرجل فی الرکوع کما یدبح الحمار ۔

دح ۔ دح ۔ نہان کردن چیزی در زمین و دحاح دحیدحۃ پست واندح بطنہ اندحاحا ای اتسع قال اعرابی مطرنا اللیلتین تقیتا فاندحت الارض کلاء ۔

دحرح رجل دحرحانیۃ ۔ بالکسر قصیر سمین ضخم البطن وہو فعلانیۃ ملحق بخطارۃ ۔

دردح شیخ دردح ۔ بالکسر اسے کبیر ۔

دلح ۔ دلوح راہ رفتن با بار گران بر پشت سحابۃ دلوح بالفتح کثیرۃ الماء سحائب دلح ج ۔ وسحاب دالح وسحائب دلح وتدالحا الشی فیما بینہما اذا حملاہ علی عود ۔ وفی الحدیث ان سلمان وابا الدرداء اشتریا لحما فتدالحاہ بینہما ۔ ودلح نام زنے ۔

دوح ۔ داح ۔ نقش یلوح بہ للصبیان یعللون بہ یقال الدنیا داحۃ ۔ ودوحۃ درخت بزرگ و تنہ درخت الدوحۃ ۔ السمن ۔

دربح یعنے دوید از ترس وخم و پست کرد پشت خود را و خوار گردید ۔

دلبح ۔ خم و پست کرد پشت خود را ۔

دمح تدمیحا فرود آورد سر خود را ومجح کرد مجتمع دلمحۃ ۔ دحرجۃ دلمحۃ بالضم زن فربہ فروہشتہ اعضا ۔

دنح ۔ دنوحا گرام شد (عع بفتحہما) دنح مثلہ ودنح بالکسر عید ترسایان ۔

دنبح کسنبل بدخلق ۔

دیحان ۔ کریحان ملخ ۔

شحشحۃ ۔ انبعج ۔ دبح ۔ جبح ۔ دح ۔ جرح ۔ دحرح ۔ دروح ۔ جلطح ۔ دلح ۔ جلنح ۔ جلاوح ۔ جنح ۔ دوح ۔ جناوح ۔ الدوحۃ ۔ دربح ۔ حرح ۔ دلبح ۔ دمح ۔ دلمحہ ۔ دنح ۔ جوح ۔ حدحۃ ۔ رحنح ۔ دنبح ۔ حاحیت ۔ دیحان

فصل الذال

ذبح - ذبح - شگافتن یقال ذبحت الدن ای بزلته یعنے شگافتم خم را وگلو بریدن (ع ع بفتحها) ذبح بالکسر ما یذبح قوله تعالیٰ وفدیناه بذبح عظیم - ذبیح مذبوح لغت منه ذبیحة مؤنث وانما جاءت بالهاء لغلبة الاسم علیها ذبیح ایضاً قربانی واذبحت ای اتخذت ذبیحا وتذابح القوم اے ذبح بعضهم بعضا ویقال التمادح التذابح - مذبح بالفتح شگاف در زمین و جای قربانی کردن مذابح ج - وایضاً محاریب سمیت بذلک للقرابین ویقال غادر السیل فی الارض اخاوید ومذابح - ذباح بالضم والتشدید گفتگیهای و ردن انگشتان پاے ومنه قولهم ما دونه شوکة و لا ذباح وبالتخفیف کذلک وبنت السموم ایضاً سعد الذابح منزلی از منازل قمر وهما کوکبان نیران بینهما مقدار ذراع وفی نحر واحد منهما نجم صغیر کانه یذبحه ذبح مثال هبع گیاهے که خورش نعامه باشد ذبحة درد گلو وعند العامة بتسکین الباء -

ذرح - ذراح - ذروح - بالضم فیهما والتشدید جانور زهر دار و پرنده با خالهاے سیاه وسرخ در اریج ج وقال سیبویه واحد الذراریج ذرحرح فعلعل بضم الفا وتسکین اللام مفتوح العینین ولیس عنده فی الکلام فعول بواحدة وکان یقول سبوح وقدوس بالفتح وحذفت اللام الاولیٰ فی التصغیر فقلت ذریرح لانه لیس فی کلام فعلع الاحدرد - تذریح زعفران در آب ترکردن وذرح طعامه اذا جعل فیه الذراریح وقولهم احمر ذریحی ای شدید الحمرة - ذریح نام فحلی م وذریحیات شتران منسوب بوسے ذریحة پشته وتل ذرایح ج -

ذوح - ذوح - رفتار درشت -

ذح - بکف دست زدن وجماع وشگافتن وکوفتن ذحذحة - نزدیک گذاشتن گامها بشتابی ذوذح کسے که پیش از ادخال انزال کند یا نامرد ذحذح بالضم ذحذاح کوتاه قد کلان شکم ذحذحت الریح التراب سفته یعنے باد خاک را برد -

تذقح لهشتم به گناهے کردکه او مرتکب آن نشده بود دفاعل این را ذقاحة بالضم والتشدید گویند متذقح للشر یعنے بتکلف خود را شریر نماینده -

ذلاح - شیر به آب آمیخته -

فصل الراء

ربح - ربح بفتحتین وبالکسر مع السکون سود مثل شبه وشبه - رباح بالفتح مثله ونام ساقی وجانور چون گربه که کافور از وے گیرند ویقال ربح فی تجارته ای استشف تجارة رابحة خرید وفروخت با سود ویقال اربحته علیٰ سلعته ای اعطیته ربحا - وبعت الشئ مرابحة - رباح بالضم والتشدید کنه نر ربح شتر بچه ومرغی کابه نعتة فی ربع -

رجح - رجحان - چربیدن ترازو وجزآن (ع ع بفتحهما ض ۲) رجح المیزان اے مال - وارجحت لفلان ورجحت اذا اعطیته راجحا - رجاح بالفتح زن بزرگ سرین رجح بفتحتین ج اراجیح بالضم بازیچه وترجحت الارجوحة بالغلام اے مالت وراجحته فرجحته اے کنت ارزن منه وقوم مراجیح فے الکلم -

رحح - رحح - بفتحتین فراخی سم وهو محمود لانه خلاف المصطر رجل ارح الذی لا اخمص لقدمیه کارجل الزنج وهی قدم رحاء - ارح ایضاً آهوی پهن سم وترحرحت الفرس فراخ نهادن پاے را تا بول کند شئی رحراح فیه سعة ورقة عیش رحراح واسع رخی - رحرحان نام کوهی ومنه یوم رحرحان لبنی عامر -

روح - روحة - بالضم پاره که در دامن خیمه سپس خرگاه در آرند روح مصدر منه وگرداگرد خانه را در گل گرفتن رواح بالفتح زن گران سرین کیتبه رواح ثقیلة السیر لکثرتها و کاسه بزرگ روح ج -

رزح - رازح ستر افتاده از لاغری رزوح بالضم مصدر منه - رزاح بالفتح کذلک (ع ع بفتحهما) ارزاح متعد منه ویقال ابل رزحی ورزاحی ومرازیح ورزح مرزح ای مقطع بعید - مرزیح سخت آواز - مرزح بالکسر چوب وشاخه که تاک زر را بوی بر گیرند از زمین

رسح - ارسح - لاغر سرین رسحا مؤنث منه وذئب ارسح کذلک

رشح - رشح - خوی گردن وتراویدن (ع ع بفتحهما) یقال لم یرشح له بشئ ای لم یعطه شیئا مرشح بالکسر شحنه جامه که در زیر بوشند تحت خوے یعنے تریک رشیح خوے - ترشیح اندک اندک شیر دادن مادر فرزند را با دل تا آنگاه که بر کیدن قوت یابد و پروردن یقال هو یرشح للوزارة ویؤهل له اے یربی - و ترشح الفصیل اذا قوی علی المشی قال الاصمعی اذا قوی ومشیٰ مع امه فهو راشح وامه مرشح -

رضح - رضح - ریزه کردن سفال خرما رضیح بالضم اسم فیه وهو النوی المرضوح - ویقال رضحت الحصی فرضح - مرضاح بالکسر سنگے که بر دی کوبند و نوی الرضح مانند رمنه یعنی آنچه پراگنده شود وجهد از دی -

رقح - رقاحة - بالفتح کسب کردن وبازرگانی ویقال حنناک للنضاحة ولم نات للرقاحة و هو یترقح للعیال اے یکسب - ترقیح المال تیمار داشتن یقال فلان رقاحی مال تیمار دار مال است

ذوح
ذح
فوح
روح
تذقح
رزح
ذلاح
ربح - رسح
رشح
ذرح
رجح
رضح
رقح
رحح

رکح

رکح - رکح - بالضم بنی[1] کوه وکرانهٔ وی رکوح ارکاح ج - ومیان سرای رکحة مثله وآیضا پارهٔ ثرید[2] که ورین کاسه مانده باشد جفنة مرکحة ای مکتنزة بالثرید وارکحتُ الیه ای استندت الیه - رکوح آرام گرفتن بچیزے ورکح الیه اے رکن الیه - سرج مرکاح زین که سپس رود وکذلک الرحل اذا تاخر عن ظهر البعیر -

رمح

رمح - رُمح - بالضم نیزه رماح ارماح ج - ورمحه طعنه رامح طاعن وذو رمح ایضا ولا فعل له مثل تامر ولابن وثور رامح له قرنان - سماک رامح ستارهٔ ورمحه الفرس والبغل والحمار اذا ضربه برجله - ورمح الجندب اذا ضرب الحصی برجله - رماح نیزه گر - ونام مردے رماحة بالکسر نیزه گری ویقال للبهمی اذا امتنعت من الراعیة اخذت رماحها وکذا یقال فی الابل اذا سمنت اودرت لان صاحبها یمتنع من نحرها -

رنح

رنح - ترنح - نادیدن از مستی وجزآن ویقال رنح علیه مجهولا اذا غشی علیه او اعتراه وهن فی عظامه فتمایل فهو مرنح -

روح

روح - روح - بالضم جان ارواح ج یذکر ویؤنث وقرآن قوله تعالی وکذلک اوحینا الیک روحا من امرنا وجبرئیل قوله تعالی نزل به الروح الامین وعیسی قوله تعالی وکلمته القاها الی مریم وروح منه - روحانی بالضم فرشته وپری ویقال لکل شی ذی روح ایضا روحانیون ج - مکان روحانی بالفتح اے طیب ریح بوے یقال وجدت ریحه ورائحته وباد ریاح ارباح ارواح ج - ریاح ایضا جمع ریح بوی واصلها الواو وانما جاءت بالیاء لانکسار ما قبلها فاذا رجعوا الی الفتح عادت الی الواو کقولک روح الماء ویقال ریح وریحة کما قالوا دار ودارة وریح ایضا قوت وغلبه قوله تعالی وتذهب ریحکم ویقال الریح له ای الغلبة له - مروحة بالکسر بادبیزن مراوح بالفتح ج مروحة بالفتح بیابان مراویح ج - هی المواضع التی تخترق فیها الریاح - راح خمر ریاح بالفتح مثله وشاد شدن بمعنی الارتیاح یقال فقدت راحی لمعالی ای ارتیاحی واحتیالی - وجمع الراحة وهی الکف روح آسایش ونسیم خوش یقال یوم روح ای طیب قوله تعالی فروح وریحان ای رحمة ورزق - رواح بالفتح شبانگاه وهو نظیر مساء وهو اسم للوقت من زوال الشمس الی اللیل وشبانگاه شدن وهو نقیض غدو وعو اض(؟) کما یقال غدا یغدو ویقال خرجوا برواح من العشی ورباح بمعنی - وسرحت الماشیة بالغداة وراحت بالعشی ای رجعت - ویقال افعل ذلک فی سراح ورواح ای فی سهولة - مُراح بالضم شب جای ستور وبالفتح جای شب آمد وشد کردن نقیض مغدی - ویقال ماترک فلان من ابیه مغدی ولا مراحا اذا شبهه فی احواله کلها - ویقال راح الیوم یراح اذا اشتدت ریحه ویوم راح ای شدید الریح ومکان ریح وشئ ریح ای طیب الریح - وراح الشجر ای تفطر بورق - وراح فلان للمعروف یراح راحا اذا اخذته له خفة واریحیة وهو الارتیاح بالندی - وراحت یده بکذا ای خفت له - وراح الفرس یراح راحة اذا تحصن ای صار فحلا - وراح الشئ یراحه ویریحه ای وجد ریحه ومنه الحدیث من قتل نفسا معاهدة لم یرح رائحة الجنة بالفتح والکسر من کلا البابین ولم یرح ایضا من الاراحة والمعنی واحد وقوله ماله سارحة ولا رائحة ای ماله شئ - وریح الغدیر مجهولا اذا ضربته الریح فهو مروح وریح مثل مشوب ومشیب بنی علی شیب یقال هذا روض مریح ای ممطور - تروح خوشبوی گردانیدن ومن مروح وفی الحدیث انه امر بالاثمد المروح عند النوم وبخوابگاه باز آوردن ستور را شبانگاه اراحة شبانگاه باز آوردن ستور را بخانه و بوی گرفتن گوشت وجز آن ومردن یقال منه اراح الابل ای ردها الی المراح - واراح اللحم ای انتن - واراح الرجل مات - واراح علیه حقه ای رده علیه - واراحه الله ای اعطاه الله راحة یعنے آسایش واراح الرجل ای رجعت الیه نفسه بعد الاعیاء - واراح ای تنفس - واراحوا ای دخلوا فی الریح واراح الشئ ای وجد ریحه - واراحنی الصید ای وجد ریحی وکذلک دحنی الصید علی الاصل فی ذلک کلها استراحة آسایش یافتن وآسایش جستن وبوی برداشتن استراح علی الاصل کذلک - واستروح الیه ای استنام - وللمستراح المخرج - مراوحة گاه این وگاه آن کار کردن یقال راوح بین رجلیه اذا قام علی احدیهما مرة وعلی الاخرے مرة وکذا یداه تراوحان بالمعروف - روح بالتحریک فراخی وفراخ نهادن پیشهای پاے از یک دیگر در گام زدن چنانکه پاشنها نزدیک باشد باهم بخلاف الفحج وکل نعامة روحاء والنعت منه اروح - وقصعة روحاء قریبة القعر - وطیر روح ای متفرقة - تروح دوباره برگ بیرون آوردن درخت وتروح النبت ای طال - وتروح الماء ای اخذ ریح غیره - وتروح بالمروحة - وتروح ای راح من الرواح - والارتیاح النشاط - وارتاح الله لفلان ای رحمه - اریحی فراخ خود فراخ خوے ریحان شاه سپرغم وروزی یقال خرجت ابتغی ریحان الله ای رزق الله تعالی وفی الحدیث الولد من ریحان الله - وقولهم سبحان الله وریحان الله نصبوهما علی المصدر یریدون تنزیها له واسترزاقا منه قوله تعالی والحب ذو العصف والریحان فالعصف ساق الزرع والریحان ورقه عن الفراء روحاء ممدودة شهری نسب الیه روحاوی -

رصح

رصح - حجر که نزدیکی میان دوران ارصح ورصحاء نعت منه -

ارمح - دایہ کہ ہر دو شاخ آن بجانب ہر دو گوش بر آمده باشد یا دوری میان ہر دو شاخ بر محه ترمحها قال له بالراء والنبین قلبوا الهمزة حاء -
ترمح - گردانیدن سخن

فصل الزاء

زح - زح - دور کردن زحه عن موضعه ای نحاه (ع ف اض ۲) وزحزحه عنه ای باعده عنه فتزحزح اے تنحی
زرح - زروح - مثال فعلل بنیته خرد زراوح ج
زلح - قصعة زلحلحة بالفتح ای منبسط قریبة القعر -
زمح - زمح - بالضم والتشدید فرومایه و پست بالا و زشت روے -
زیح - زیح - دور شدن (ع ف اک ۲) زاح ای بعد وذهب وازاحه غیره وازحت علته فزاحت
زیح - محرکة دہی ست بجرجان منہا ابو الحسن علی ابن ابی بکر بن محمد المحدث -
زنجه - خراشید آنرا (ع بفتحها)
زقیح - آواز بوزینه -
زلفح - مرد بدخلق
زنح - ستود و فخر نمود در معارضه کسی کردن (ع بفتحها)
زنوح بفتحتین جزا دہندگان بر کار نیک و بد ترنح آغاز کردن سخن و خوردن آب ملکه و ترنح شکم و بلند کردن نفس خود را فوق رتبه خود ز نوح و ترنح باده تیز رو ومزانحه باہم ستودن -
زوح - پراگنده کردن شتران یا فراہم آوردن آنها من الاضداد و رفتن و دوری ازاح الامر بانجام رسانید کار را ازاح الشیء چیز را از جاے دور گردانید و یکسو برد زواح رفتن و موضعیت و بضم

فصل السين

سبح - سباحة بالفتح والکسر شناوری کردن (ع بفتحها) سبح تصرف کردن در معاش قوله تعالی ان لک فی النهار سبحا طویلا ای فراغا قال ابو عبیدة متقلبا طویلا وقیل هو الفراغ والجیئة والذهاب ورفتار اسپ فرس سابح سبحة بالضم مهرہا که عدد تسبیح بوی گیرند و نماز و ذکر یقال قضیت سبحتی ای تطوعی و روے ان عمر رضی الله تعالی عنه جلد رجلین سبحا بعد العصر اے صلیا تسبیح پاکی و بپاکی یاد کردن و صفت کردن خدا را سبحان الله معناه التنزیه لله نصب علی المصدر کانه قال ابرئ الله من السوء براءة والعرب تقول سبحان من کذا اذا تعجب منه وانما لم ینون لانه معرفة عندهم وفیه شبه التانیث وقولهم سبحات وجه ربنا بضم السین والباء اے جلالته - وسبوح بالضم والتشدید من صفات الله تعالی قال ثعلب کل اسم علی فعول فهو مفتوح الاول الا السبوح والقدوس فان الضم فیهما اکثر وکذلک الذروح وقد مر الکلام فیه وقال سیبویه لیس من الکلام فعول علی الضم بواحدة سبوحة بالفتح وبتخفیف البلد الحرام هو یقال وادی بعرفات
سبج - اسجاح - آسان داشتن و در گذاشتن یقال اذا ملکت فاسجح ای سهل سجیحة سرشت و جه اسجح اے حسن معتدل - سجاح نام زنے ویقال خل له عن سجح الطریق بالضم اے عن وسطه و بنی القوم بیوتهم علی سجح واحد وعلی سجیحة واحدة ای علی قدر واحد - ومشیة سجح بضمتین ای سهلة
سح - سح - ریختن آب (ع ف اض ۲) و دراز شدن از باب لامتعد لازم یقال سح الماء اے سال من فوق - وسحة ای صبه وکذا سح المطر والدمع وسحة ماتة سوہا اے جلده - سحابة سحوح ابر ریزان وتسحیح الماء اے سال بمطر سحاح ای تصبح شدیدا وطعنة مسحسحة اے شدیدة مسیلة للدم - سحوح سحوحة فربه شدن گوسپند (ع ف اض ۲) غنم سحاح بالضم والتشدید اے سمان و لحم ساح سمین فرس سبح بالکسر کانه یصب الجری صبحا لحمه ساحت سراے -
سدح - سدح - افگندن بر روی یا بقفا یقال سدحه فانسدح فهو مسدوح وسدیح - وفلان سادح اے مخصب -
سرح - سرح - ستور چرنده و بچرا گذاشتن یقال سرحت المال سرحا و سرحت هی بنفسها سروحا و یقال سرحت بالغداة وراحت بالعشی - وسرحت فلانا ارسلته تسریح المرأة تطلیقها والاسم السراح مثل تبلیغ و بلاغ - وفی المثل السراح من النجاح وتسریح الشعر ارساله وحله قبل المشط - والتسریح التسهیل فرس سریح اے عری - وخیل سرح و ناقة سرح بضمتین ومسرحة اے سریعة - ومشیة سرح مثل سجح بضمتین اے سهلة - منسرح برہنه و نام بحرے از عروض انسرح الرجل اذا استلقی فرج بین رجلیه - سرح درختان بزرگ وبلند سرحة یکے ونام موضع سرایح ورازا ہر چیز و بلخ ام سرابح نام زنے سریحة دوال کہ نعل دوزند بوی سریح سرائح ج - سرحان بالکسر گرگ وشیر بلغت ہذیل و فی المثل سقط العشاء به علی سرحان قال سیبویه النون زائدة وهو فعلان والجمع سراحین والانثی سرحانة
سروح - سرواح - جاے نرم کہ گیاه روید بر وے و ناقة باگوشت و بزرگ -
سطح - سطح - بام و بالای ہر چیز و گستردن (ع بفتحها)

سطح اللہ الارض ای بسطہا۔ تسطیح پہن کردن
و تسطیح القبر خلاف تسنیمہ۔ انف مسطح ای منبسط
جدار سطیحہ سطیح توشہ دان سطیح ایغناستان خفتہ و
نام کاہن بنی ذئب یقال کان لاعظم فیہ انسطح الرجل
ای امتد علی قفاہ ولم یتحرک سطاح بالضم والتشدید
گیاہی سطاحۃ واحدہا مسطح بالکسر والفتح سنگ گرداگرد
برآوردہ وہی صفاۃ یحاط علیہا بالحجارۃ فیجتمع فیہ الماء
و ستون خرگاہ وجای خرما خشک کردن۔
سلطح۔ اسلنطاح۔ دراز و پہن شدن۔
سفح۔ سفح الجبل روے کوہ سفح نام جائے
و ریختن آب و خون (ع ع بفتحہما) رجل سفاح اے
قادر علی الکلام و نام اول خلیفہ از بنی العباس
واسمہ عبد اللہ بن محمد۔ سفاح بالکسر زنا مسافحۃ کذلک
سفیحان دو جوال کہ ہر دو را ہم دوزند و خسر جینہ
سازند سفیح تیر قمار کہ بے نصیب باشد۔
سلح۔ سلاح۔ بالکسر ساز حرب مذکر لا یجمع علے
اسلحۃ و ہو جمع المذکر دیجوز تانیثہ۔ و تسلح الرجل
ای لبس سلاحہ۔ و رجل سالح اے معہ سلاح۔
مسلحۃ جائے کہ در وے خوف باشد کہ سلاح باید
پوشید و جائے دیدبان و قومی سلاح ورو فی الحدیث
کان ادنی مسالح فارس لے العرب لغذیب
سلاح بالضم پلیدی ستور سلح بالفتح مصدر منہ
(ع ع بفتحہما) اسلاح متعد فیہ۔ و ناقۃ سالح التی سلحت
من البقل وغیرہ۔ اسلیح بالکسر گیاہے کہ ستور
بخوردن آن شیرناک شود قالت امراۃ من العرب
الا اسلیح رغوۃ وصریح و سنام اطریح سلیح نام قبیلۂ
از یمن سیلحون نام دہی والعامۃ تقول سالحون
و ذکر اعرابہ فی فصل النصب من باب الباء۔ سلح
بالضم والتحریک لد الحجل یعنی کبک بچہ مثل الحسلک

والسلف والجمع سلحان بالکسر۔
سمح۔ سماح۔ سماحۃ۔ جوانمردی یقال سمح بہ ای
جاد بہ و سمح لی ای اعطانی و ہو سمح بالفتح والسکون
و جوانمرد شدن (ع ع بضمتین) و ہو سمح و ہم سمحاء
و ہی سمحۃ و من سماح لا غیر مسامحۃ آسانی کردن با
کسے و تسامحوا ای تساہلوا و قولہم اسمحت قرونتہ اے
ذلت نفسہ و تابعت تسمیح راست کردن نیزہ و نرم رفتن
سنح۔ سنیح۔ سانح۔ صید کہ از سوی چپ تیر انداز
در آید سنوح از سوے چپ در آمدن صید (ع ع
بفتحہما) والعرب تتیمن بالسانح وتتشام بالبارح و
فی المثل من لی بالسانح بعد البارح۔ و سنح و سانح
بمعنی۔ قال ابو عبیدۃ سأل یونس عن رویۃ عن السانح
والبارح وانا شاہد فقال السانح ما ولاک میامنہ
والبارح ما ولاک میاسرہ۔ و سنح لی راے ای
عرض و سنحت بکذا ای عرضت و حنت۔
سیح۔ ساحۃ الدار کشادگی سرای ساحات ج
ساح کذلک مثال ساعۃ و ساعات و ساع۔ سوح
کذلک مثال بدنۃ و بدن۔
سیح۔ سیح۔ رفتن آب (ع ع ف اک ۲) و آب
روان و نوعی از برد و گلیم مخطط برد مسیح و مسیر عباء قا
مسیحۃ ای مخطط جیقطان مسیح ای ملون۔ سیاحۃ
سیوح سیح سیحان رفتن در زمین و فی الحدیث لا
سیاحۃ فی الاسلام۔ و ساح الظل ای فاء سیاح
بالکسر بسخن چینی و فتنہ روندہ و فی الحدیث لیسوا
بالمسائیح ولا بالمذائیع البذر و النساح بالالہ ای التسع
سیح نام آبی سیحان جوئے در شام ساحین جوئی بہ بصرہ
سیحون جوئے بہند و میان ماوراء النہر و خراسان
سبادح یستعمل فی قلۃ الطعام یقال اصبحنا سبادح
ولصبیانا عجاعج من الغرث یعنی صبح کردیم ما بی طعام

و برای طفلان آزار ہاست از گرسنگی۔
سرتاح۔ بالکسر نعت للناقۃ الکریمۃ وارض المنبات
السہلۃ ہم علی سرجۃ واحدۃ بالضم ای استوت اخلاقہم
سرفح۔ نام شیطان۔
سقحۃ۔ محرکۃ کمی موی در مقدم سر اسقح کل۔
سلطح۔ بالضم کوہی ست ہموار سلاطح کعلابط
چیزی پہنا ور رود بار یست و ردیار مراد سلنطح
مسلنطح فضای فراخ سلوطح موضعی لست و
جاریۃ مسلطحۃ دختر پہناور اسلنطح بر روی خود افتاد
اسلنطح الوادی فراخ گشت۔
سنطاح۔ بالکسر مادہ شتر کشادہ فرج۔

فصل الشین

شبح۔ شبح۔ بالتحریک والتسکین کالبد شبحان دراز
رجل مشبوح الذراعین ای عریضہما شبح الذراعین
مثلہ و شبح بالضم لے جبار شبح الذراعین والحرباء
یشبح علی العود ای یمتد تشبیح پہناور گردانیدن۔
شحح۔ شح۔ زفتی و حریصی (ع ع ک اف ۲) و بعکسہ
(او ض ۲ ایضاً) رجل شحیح و قوم شحاح و اشحۃ و
تشاح الرجلان علی الامر لا یریدان ان یفوتہما وہو
یشاح علے فلان ای یضن بہ۔ شحاح بالفتح بخیل
و زفت و حریص ارض شحاح لا تسیل الا من مطر
کثیر۔ زند شحاح الذی لا یوری۔ شحشح ای غیور والذی
یواظب علے الشئی۔ و یقال الماضی فیہ۔ حتے
یقال للماضی فی خطبۃ شحشحۃ کتاب بریدن
قطاۃ شحشح اے سریعۃ۔ و شحشح البعیر فی ہدیرہ
اذا لم یکن خالصا۔
شرح۔ شرح۔ کشادہ و پیدا کردن شرحت الغامض
ای فسرتہ۔ تشریح اللحم کفانیدن و پیدا کردن

سمح - سرتاج
سرفح
سقحۃ
سلطح
سنح
سلنطح
سفح
سنطاح
شبح
سلح - سیح
شحح
سیح
باوح شرح

فربہی گوشت شرحۃ پارۂ گوشت فربہ بدراز بریدہ
تشریح مثلہ وشرح اللہ صدرہ فانشرح - شراحیل
نام ویقال شراحین بالنون بدلا عن اللام
شرمح - شرمح - دراز -
شنفلح - شنفلح - بفتحتین والتشدید فراخ بینی و
بزرگ لبہا وزن فراخ سطبر لبہائے فرج -
شقح - اشقاح - تشقیح - غورہ کردن نخل ونہی
عن بیعہ قبل ان تشقح - وقولہم قبحا لہ وشقحا اتباع
وقیل معناہما واحد یقال قبح الرجل وشقح قباحۃ و
شقاحۃ فہو قبیح وشقیح - شقاح بالضم والتشدید گیاہی -
شنح - شناحی - دراز رجل شناح ای طویل
وبکر شناح جوانہ بکرۃ شناحیۃ بالتخفیف -
شیح - شیح - بالکسر گیاہے ومرد جد درکارہا شیاح
ج اشاح الرجل وشایح ای جد فی الامر وقیل
ہما بمعنی حذر ہ شیحان ای غیور ناقۃ شیحانۃ سریعۃ
واشاح بوجہہ اعرض - واشاح الفرس بذنبہ ای
ارخاہ - مشیوحاء زمینی کہ شیح رویاند والمشوحاء
ان یکون القوم فی امر یتبدر ونہ یقال ہم
فی مشیوحاء من امرہم -
شدح - فربہ شد (ع بفتحہما) ولک عنہ شدحۃ بالضم
متشدح ای سعۃ ومندوحۃ اشدح فراخ از ہر چیز
انشدح ستان خوابید وکشادہ گردانید ہر دو پاہای
خود را وناقۃ شدوح طویلۃ علی الارض کلاشادح
واسع مشدح فرج زن -
الشوذح من النوق الطویلۃ علی وجہ الارض
رجل شرواح القدم بالکسر غلیظہا عریضہا و
ہو الرجل اللحم الرخو والطویل العظیم الابل فی النساء -
المشرطح - روندہ در زمین
شرمساح - دیہی ست بہ مصر -

الشرنفح الخفیف القدمین -
شطح - بالکسر وتشدید الطاء زجر للعریض
من اولاد المعز -
المشفح - کمعظم محروم کہ بچیزے نرسد -
الشوحۃ - شبہ کتاج الباب یعنے مانند درکلان
بستہ شدہ کہ دران دروازۂ خرد باشد شوکحج
شلح بالکسر دیہی است نزدیک مکہ او منہا
آدم بن محمد شلحی المحدث شلحاء شمشیر تیز وقیصر
شلح ج التشلیح التعریۃ سوادیۃ یعنے این لغت
سوادیہ است مشلح کمعظم مسلخ الحمام -
شوح - تشویحا انکار کرد -

فصل الصاد

صبح - صبح - بالضم سپیدہ دم صباح بالفتح بامداد
شدن نقیض مسار صبیحۃ بامداد اصباح بامداد
کردن یقال اصبح الرجل وصبحہ اللہ - وصبحہ ای
قلت لہ عم صباحا واتیتہ صباحا ولا یراد بالتشدید
ہہنا التکثیر - واصبح ای صار - واتیتہ لصبح خامسۃ
کما یقال لمسی خامسۃ وبکسر الصاد ایضا لغۃ فیہ -
واتیتہ اصبوحۃ کل یوم بالضم وامسیتہ وتقیتہ
صباح وذا صباح وہو ظرف غیر متمکن - ویقال
فلان ینام الصبحۃ بالفتح والضم ای ینام حین یصبح
تقول منہ تصبح الرجل مصبح بالفتح جائے ووقت
بامدادے صبوح بالفتح شراب بامدادی خلاف غبوق
صبح اصطباح صبوحی کردن فہو صبحان ومصطبح وہی صبحی
مثال سکران وسکری فی المثل انہ لاکذب من الاخیذ
الصبحان مصباح بالکسر چراغ واستصبحت بہ ای
اسرجت والشمع مما یستصبح بہ ای یسرج وناقۃ مصباح ای
بلندتر نشود بر نخیزد بچیر بدین قال الاصمعی وہذا مما یستحب

من الابل مصابیح قدحہا کہ صبوح کنند باان یوم
الصباح روز غارت صباحۃ خوبی (ع بفتحہما) صبیح
صباح بالضم لغت منہ اصبح نور موے وہو قریب
من اصہب یقال رجل اصبح واسد اصبح بین الصبح
اصبحی تازیانہ ذو اصبح ملکے از ملوک یمن والیہ ینسب
السیاط الاصبحیۃ -
صح - صحۃ - بالکسر تندرستی خلاف سقم وصح واستصح
من علتہ بمعنی تصحیح درست کردن یقال صححہ اللہ
فہو صحیح - وصحاح بالفتح وکذلک صحیح الادیم وصحاح الادیم
ای غیر مقطوع - ویقال صح القوم فہم مصحون اذا ار تعقت
العاہۃ عن اموالہم ومواشیہم وفی الحدیث لا یوردن ذو عاہۃ
علی مصح ویقال السفر مصحۃ بالفتح صحصح - صحصاح
صحصحان جائی ہموار ترہات صحاصح ہی الباطل
وکذا ترہات بسابس وہما بالاضافۃ اجود -
صدح - صدح - بانگ کردن زاغ وخروس
صیدح اسپ سخت آواز ونام ناقۃ صدحۃ بفتحتین
مہرہ کہ افسون بدان کنند زنان مردان را -
صرح - صرح - کوشک بنای بلند صرح ج صرحۃ
زمین استوار صرحۃ الدار عرصتہا صرواح بالکسر حصنے
بیمن صرح بفتحتین گزیدہ از ہر چیز صریح شیر و عن کرفتہ
یقال جاء بنو تمیم صرحۃ اذا لم یخالطہم غیرہم ومرد پاکیزہ
وبی آمیغ نسب صرحاء ج - ونام محلی زہ ناک وکل
خالص صریح صراحۃ بالفتح صروحۃ بالضم خالص و بی آمیغ
شدن (ع بفتحہما) والصرح الحق ای بان وتشتمہ
مصارحۃ وصراحا ای کفاحا یعنی رو بیار رو والاسم الصراح
بالضم وہو الخالص من کل شئی کاس صراح ای لم تشب
بمراح - تصریح کشادہ وروشن گفتن خلاف تعریض
ویوم مصرح ای لیس فیہ سحاب - وصرح بما
فی نفسہ ای اظہرہ - وفی المثل صرح الحق عن محضہ

الشرنفح شطح شرمح المشفح شنفلح - الشوحۃ شقح شلح صح شنح - شوح شیح صبح صدح صرح شدح الشوذح شرواح المشرطح شرمساح

صلبناح

صلدح

صمح

صروح

صلطح

صفح

صوح

صلفح

صلنقح

صلمح

صیح۔ صمدح

صندح

صناح

ضبح

صرنقح

صرنقح

صلطح مصطح۔ ضح

ضقح

اسی انکشف۔ ویقال صرحت کحل اے اجدبت وصارت صرحیۃ اے خالصۃ فی الشدۃ یماح بالضم خالص از ہر چیز میم زائدہ و یروی عن ابی عمرو بالدال۔

صروح۔ صروح۔ صراح۔ بالکسر جای ہموار۔ صفح۔ صفح۔ صفحۃ۔ کرانۂ ہر چیز صفح الانسان جنبہ صفح الجبل مضطجعہ صفاح بالکسر ج۔ ونظر الیہ بصفح وجہہ بالفتح والضم اے بعرض وجہہ وضربہ بصفح السیف بالضم والعامۃ تقول بالفتح صفیحۃ الوجہ بشرۃ جلدہ۔ صفائح ابواب تختہای در صفحۃ شمشیر پہنا و روسنگ پہن وروی ہرچیہ پہن باشد صفح نام مردی و درگذشتن گناہ وروی گردانیدن یقال صفحت عن ذنبہ وضربت عنہ صفحاً اعرضت عنہ وترکتہ وصفحت الابل علی الحوض اذا مررتہا علیہ وصفحت فلاناً واصفحتہ اذا سألک فردتہ۔ و صفحتہ اے ضربتہ بالسیف مصفحاً اے بعرضہ وتصفحت الشئ اے نظرت فی صفحاتہ مصافحۃ تصافح دست یکدیگر را گرفتن۔ صفاح پہن گردانیدن ومنہ سیف مصفح وقلب مصفح ای ممال فی الحدیث قلب المؤمن مصفح علی الحق مصفح ایضاً یعنی شمشیر پہن ویقال لہ المبل ایضاً تصفیح پہن گردانیدن ومنہ مصفح الرأس اے عریض الرأس دست برہم زدن مثل تصفیق وفی الحدیث التسبیح للرجال والتصفیح للنساء ویروی بالقاف ایضاً۔ صفاح بالضم والتشدید سنگ پہنا در۔

صلح۔ صلاح۔ بالفتح نیکی ضد فساد صلوح بالضم مصدر منہ (ع ف اض ۲) وبضمہا وبفتحہا ایضاً۔ و ہذا یصلح لک ای ہو من بابتک۔ صلاح بالکسر الصلاح والاسم الصلح یذکر ویؤنث واصطلحا وتصالحا

واما بمعنی۔ صلاح بالکسر شال قطام نام مکہ وقد یصرف۔ اصلاح نیکو کردن خلاف افساد مصلحۃ واحد مصالح۔ استصلاح نیکو کردن خواستن نقیض استفساد صمح صمحمح۔ سخت و درشت وکوتاہ رأس صمحمحی اصلع غلیظ شدید وہو فعلعل کرر فیہ العین واللام الحاقاً صمحاء بالکسر والمد زمین درشت صمحارۃ اخص منہ۔

صوح تصوح۔ کفیدگی موی وتصوح البقل اذا یبس اعلاہ وفیہ ندوۃ وتصیح لغۃ فیہ وصوح الحر وصیحتہ اے ایبستہ۔ صوح بالضم دیوار روادی ولہ صوحان وروی کوہ استیح وفی الحدیث القوۃ بین الصوحین اے بین الجبلین وبنو صوحان قبیلۃ صواح بالضم کیج وخوی اسپ۔

صیح۔ صاحۃ۔ نام کوہی صحت الشئ فانصاح اے شققتہ فانشق۔ والصاح القرآء استنار صیاح بالکسر آواز صیحۃ صیح صیاح بالضم والکسر صیحان آواز کردن (ع ف اک ۲) مصایحۃ تصایح یکدیگر را آواز دادن صیحۃ عذاب۔ ویقال لقیتہ قبل کل صیح ونفر ای قبل الصیاح والتنفیر والتفرق وذلک اذا لقیتہ قبل طلوع الفجر قال ابن السکیت غضب من غیر صیح ولا نفر اے من غیر قلیل ولا کثیر صیحانی نوعی از خرما بمدینہ۔

صرنقح۔ فغان کننده۔

صرنقح۔ الشدید الشکیمۃ الذی لا ینخدع ولا یطمع فیما عندہ یعنی سرکشی و ابا کنندہ کہ فریب دادہ نشود و طمع کردہ نشود در چیزیکہ نزد وی باشد و مرد ظریف۔

مصطح۔ کمینہ دشتی کہ دران چراگاہ نباشد و مکانی کہ ہموار سازند برای خرمن کوفتن دران۔

صقح۔ بالتحریک بی موی شدن پیش سر اصقح صقحاء نعت منہ والاسم الصقحۃ محرکۃ۔

صلبناح۔ کسقنطار ماہی ست باریک و دراز۔

صلدح بجعفر سنگ پہنا جاریۃ صلدحۃ عریضۃ و ناقۃ صلدحۃ وتضم الصاد صلدحۃ خاصۃ بالاناث والصلودح الصلب الشدید۔

صلطح۔ سطح صلطحۃ زن پہنا اصلنطح البطاح فراخ شد زمین سنگریزہ ناک والمصلطح والصلاطح بالکسر پہنا علا بطح چیزی پہنا صلاطح بلاطح اتباع صلوطح موضع۔

صلفح الدراہم قلبہا والصلافح الدراہم بلا واحد المصلفح العریض من الرؤس والصلنفح النصیاح۔

صلنقح۔ سخت سرکش و مرد ظریف۔

صلمح راسہ سر تراشید وجاریۃ مصلمحۃ الرأس زعراء یعنی دختریکہ مویہای سرش کم و متفرق باشد۔

صمدح۔ یوماً سخت گرم شد روز رواو الصمیدح کسمیدح روز گرم و سخت شدید صماوحی وصماوح نجما مثلہ وایضاً خالص ہر چیز صمادح اسد والصمادح من الطریق واضحہ یعنی راہ روشن۔

صندح۔ سنگ پہنا۔

صناح۔ پدر قبیلۂ منہم صفوان بن عسال الصحابی وصناح بن الاعسر صحابی آخر۔

فصل الضاد

ضبح۔ ضبح۔ رفتار اسپ حتہ ابی عبیدۃ وقال غیرہ ہو صوت انفاس الخیل فی العدو دخاکستر یقال ضبحتہ النار اے غیرتہ ولم تبالغ فیہ والضبح لونہ اے تغیر الی السواد قلیلاً۔ ضباح بالضم آواز روباہ مضبوحۃ سنگ آتش زنہ مضبوح نام مرد۔

ضح۔ ضحضاح۔ پایاب وتضحضح السراب تضحضح ایضاً اذا ترقرق۔ ضح بالکسر آفتاب وفی الحدیث لا یقعدن احدکم بین الضح والظل فانہ مقعد الشیطان وقولہم جاء فلان بالضح والریح ای باطلعت علیہ الشمس

وما جرت عليه الريح يعنے من الكثرة والعامة تقول بالفيح والريح وليس بشئ۔

ضرح-ضرح۔ دور کردن وضرحت عنى شهادة القوم اذا جرحتها والقيتها عنک۔ شئ منفرح اے متباعد۔ ومضطرح اے مرمى فى ناحية۔ واضرحه اے ابعده۔ ضريح دور وهو الشق ايضاً مے وسط القبر واللحد شق فى جانبه وقد ضرحت ضرحا اذا حفرته۔ ضروح بالفتح اسپ دست و پاے زننده يقال منه ضرحت الدابة برجلها وفيها ضراح بالكسر۔ ضراح بالضم نام بيت المعمور عن ابن عباسؓ قوس ضروح كمان سخت جهاننده مضرحى چرغ دراز بال و مهتر۔

ضيح-ضياح۔ بالفتح شير تنک آميخته وضيحت اللبن اے مزجته حتے صار ضيحا۔ وضيحت الرجل اے سقيته ضيحاً۔

فصل الطاء

طحح-طح۔ بپاشنه پاى ماليدن وكوفتن چيزى را (عع ف اض ۲) طحطحة شكستن طحطاح كذلك و پريشان كردن يقال طحطح بهم اے فرقهم۔

طرح-طرح۔ انداختن طرحته وطرحت به وطرحته للمبالغة۔ واطرحه اے ابعده۔ طرح بالتحريك جاى دور طروح بالفتح مثله قوس طروح شديدة الدفع والحفز للسهم مثل ضروح۔ نخلة طروح اے طويلة العراجين۔ سير طراحى بالضم اى بعيد مطارحة الكلام باهم سخن در افكندن۔ سنام اطريح بالكسر اى طويل و طرح بناءه وتطريحا اذا طوله جدا وكذلك طرمح بناره بميم زائدة طرماح بكسرتين وتشديد الميم نام مردے۔

طفح-طفوح۔ لبالب شدن خنور (عع بفتحها) اطفاح تطفيح متعدفيه۔ طفاحة بالضم سر آمد هر چيزے چون كفک و مانند آن واطفحت القدر عليے افتعلت اى اتخذت طفاحتها۔ وطفح السكران فهو طافح اذا ملاه الشراب۔ وطفحت الريح القطنة اذا سطعت بها۔ ويقال اطفح عنے اى اذهب۔

طلنفح-طلنفح۔ بالفتح تهى شكم و مانده و كوفته۔

طلح-طلح-طلاح۔ بالكسر درختان بزرگ در ريگستان طلحة يكے و نام مردى ابل طلاحية شتران طلح خوار والطلح لغة فے الطلع۔ وطلح البعير اے اعيا فهو طليح۔ والطلحة وطلحة انا اى حسرته۔ ناقة طليح اسفار وابل طلح وطلائح۔ طلح بالكسر ستور مانده شده بستوے فيه الذكر والانثى اطلاح ج۔ طليح كذلک وكنه طلح بالتحريک درد شكم ستور از خوردن طلح ناقة طلحة بعت منه وابل طلاحى و تازگى و نازكى عن ابى عمرو و نام موضعے طلحة الطلحات وهو طلحة بن عبيد الله ابن خلف الخزاعى۔ وذطلوح بالضم موضعى طلاح بالفتح تباهى ضد صلاح طالح خلاف صالح وفى الحديث لولا الصالحون لهلک الطالحون طليحة بالتصغير نام مردى طليحان دو برادر وهو طليحة بن خج بلد الاسد واخوه۔

طمح-طموح۔ بلند نگريستن يقال طمح ببصره۔ وكل مرتفع فهو طامح رجل طماح اى شره۔ نام مردے طماح بالكسر سركشے كردن مثال جماح يقال فرس فيه طماح وطمحت المراة فهى طامح اى تطمح الے الرجال واطمح بصره اى رفعه۔ وطمح اى ابعد فے الطلب طمحات الدهر شدائده۔ وطمح ببوله اذا رماه فى الهواء ابو الطمحان نام شاعرے۔

طوح-طوح۔ هلاک شدن (عع ف اض ۲) وكسر طلح ايضاً۔ طاح اے هلک و تاه فے الارض و تحير۔ وطوحه اے حيره و ذهب به ههنا و هناک تطوح فى البلاد اذا ارمى بنفسه هنا و هناک تطاوحت بهم النوى اى ترامت بهم۔ مطاوح انداختن جابجا وطوحته الطوائح اى قذفته القواذف ولا يقال المطوحات وهو من النوادر كقوله تعالىٰ وارسلنا الرياح لواقح علے احد التاويلين۔

مطيح۔ فربه۔

طرشحة۔ فروهشتگى وضربه حتے طرشحه زد او را تا كه سست و نرم گردانيد او را۔

طغحت الابل ناگوار شد خوردنى شتر و فربه گشت (عع ک اف ۲) طنحاح بالفتح ديهى است بمصر۔

طيح۔ چوبيكه بر بن اماج كشاورز باشد واصابتهم طيحة اى امور فرقت بينهم طيح ثوبه رمى به فى مضيعة يعنے انداخت جامه را در جائيكه ضائع شود طيح فلانا حيران گردانيد فلان را طيح الشئ ضائع كرد آنرا اطاح ماله تلف كرد مال خود را او تيه يائيه مطيح تباه۔

فصل الفاء

فتح-فتح۔ كشايش و نصرت وآب روان از چشمه و جزان و كشادن (عع بفتحها) فتحت الباب فانفتح وفتحت الابواب لكثرة فتفتحت هى۔ وباب فتح بضمتين اى واسع مفتوح۔ وقارورة فتح واسعة الراس وليس لها صمام ولا غلاف وهو فعل بمعنى مفعول۔ واستفتح وافتتح بمعنے استفتاح ايضا باز خواستن و نصرت جستن۔ مفتاح بالكسر كليد مفاتح مفاتيح ج۔ قال الاخفش هو مثل امانى واماني بخفيف و تشديد۔ فاتحة الشئ اول چيزے فتاح داور فتاحة بالضم والتخفيف حكم يقال افتح بيننا اے احكم۔ فتوح بالفتح ناقة فراخ سوراخ پستان يقال منه فتحت الناقة وافتحت

ضرح
طلفح مطيح طلح طرشحة
طغحت
طيح
مطيح
طح فتح
طمح
طرح
طوح
طفح

فحّ فرطح فسح فلح فشح فصح فدح فرح فنح فوح فضح فيح فرشح فطح فقح - فشح الفحج تفذحت

فحّ فحيح - آواز افعی که از دہان وی آید کشیش آواز که از پوست وی آید چون بجائی بساید (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) وکل ما کان من المضاعف لازما فالمستقبل منہ یجی علی یفعل بالکسر الا سبعۃ احرف جاءت بالضم والکسر معا وہی یعل ونشح ویجد ویصد ای یفیح ویجم من الجمام ویشب الفرس ویفح الافعی وما کان متعدیا فالمستقبل منہ یجی بالضم الا خمسۃ احرف جاءت بالضم والکسر معا وہی یشدہ ویعلہ ویتبہ ونیم الحدیث ویرم الشئی - فخفاخ نام چوبی بہ بہشت

فدح - فدح - گرانبار کردن دام کسی وفی حدیث ابن جریج ان رسول اللہ صلعم قال علی المسلمین ان لا یترکوا مفدوحا فی فداء او عقل - امر فادح اذا عالہ وبہظہ -

فرح - فرح - بالتحریک شادمانی وفریدگی فرح بالکسر نعت منہ ومنہ قولہ تعالیٰ اِنَّ اللہَ لا یحبّ الفرحین ای البطرین - یقال فرح بہ اے سرّ - وافرحہ اے سرہ ویقال ما یسرنی بہذا الامر مفرح ویقال مفرح ولا یقال بغیر الباء - تفریح شادمانہ کردن - افرحہ الدین ای اثقلہ وفی الحدیث لا یترک فی الاسلام مفرح قال الزہری المفرح المفدوح یقضی عنہ دینہ من بیت المال ولا یترک مدینا - فرحۃ بالفتح والضم مژدگانی یقال لک عندی فرحۃ ان بشرتنی مفراح بالکسر الذی یفرح کلما سرہ الدہر مفرح بالکسر دارو ہی مفوح دل

فرشح - فرشاح بالکسر سم مغاک وفرشحت الناقۃ اذا تفحجت للحلب یعنی پایہا فراخ نہاد والفرشحۃ والفرشطۃ الجلسۃ المفتوحۃ ما بین الرجلین قال الکسائی فرشح الرجل فی صلوتہ وہو ان یفحج بین رجلیہ جدا وہو قائم وکان ابن عمر لا یفرشح بین رجلیہ فی الصلوۃ ولا یلصقہما ولکن بین ذلک -

فرطح - وراس مفرطح - بفتح الطاء ای عریض

فسح - فسحۃ - بالضم فراخی مکان فسیح وفسح علی فعل بضمتین ای واسع وفسح لہ فی المجالس ای وسع لہ - وانفسح صدرہ ای انشرح - وتفسحوا وتفاسحوا فی المجلس ای توسعوا - فسحم بضمتین بینہما سکون فراخ سینہ میم زائدہ -

فشح - فشحت الناقۃ اے تفاجت لتبول وانفشحت اذا القیت کذلک لوجع -

فصح رجل فصیح - ای بلیغ - ولسان فصیح ای طلق - ویقال کل ناطق فصیح وما لا ینطق فہو اعجم - فصاحۃ کشادہ سخن ودرست مخارج شدن (ع بضمہا) یقال فصح العجمی وتفصح فی کلامہ وتفاصح ای تکلف الفصاحۃ - وفصح اللبن ای اخذت عنہ الرغوۃ لبن فصیح نعت منہ - وافصح العجمی اذا تکلم بالعربیۃ - وافصحت الشاۃ اذا انقطع لباہا وخلص لبنہا - وافصح اللبن اذا ذہب اللبأ عنہ وافصح الصبح اذا بدا ضوءہ وکل واضح مفصح وفصح الرجل من کذا اذا خرج منہ فصح بالکسر عید ترسایان وافصح النصارے اے جاء فصحہم -

فضح - فضیحۃ - فضوح - رسوائی یقال فضحہ فافتضح اذا انکسف مساویہ - وفضح الصبح وافضح اذا بدا وافضح البسر اذا بدت فیہ حمرۃ افضح سپید نہ بغایت وشیر شتر کہ بدان لون باشد وقیل الفضح بالتحریک غبرۃ فیہا طحلۃ -

فطح - فطح - پہن کردن فطحہ وفطحہ بمعنی رجل افطح وراس مفطح اے عریض -

فقح - تفقحت الوردۃ اے تفتحت - وعلیہ حلۃ فقاحیۃ ای علی لون الورد - فقاح بالضم والتشدید گل اذخر فقحۃ حلقہ سوراخ دبر فقاح بالکسر ج -

وہم یتفاقحون اذا جعلوا ظہورہم الی ظہورہم کما تقول یتقابلون ویتظاہرون - تفقیح چشم باز کردن سگ بچہ وفی الحدیث فقحنا وصاصاتم -

فلح - فلاح - رستگاری وفیروزی وبقا وطعام سحری یقال خفنا ان یفوتنا الفلاح یعنی السحور - وحی علی الفلاح اے اقبل علی النجاۃ ولیس فی الدنیا فلاح ای بقاء - ویقول الرجل لامرأتہ استفلحی بامرک ای فوزی بہ - فلح بالتحریک لغۃ فی فلاح - وفلحت الارض شققتہا للحرث - فلاحۃ بالکسر کشاورزی فلاح کشاورز وقولہم الحدید بالحدید یفلح اے یشق ویقطع ویقال فی رجل فلان فلوح اے شقوق و بالجیم ایضا کذلک - افلح کفتہ لب فرو سو فلحۃ بالتحریک کفتگی لب بالا فلحاء لقب مردے لفلحۃ کانت لہ وانما ذہبوا بہ الے تانیث الشفۃ -

فنح - فنح الفرس من الماء ای شرب دون الری -

فوح - فوح - فیح - دمیدن بوی خوش (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) فوح فیحان کذلک یقال فاح الطیب وفاحت ریح المسک ولا یقال فاحت ریح خبیثۃ - وفاحت القدر اے غلت وافحتہا انا وکذلک فاحت الشجۃ اے نفحت بالدم وافاح دمہ اے ہراقہ -

فیح بحر افیح وفیاح - ای واسع وکذلک انہ جواد فیاح ای فیاض - وفاحت الغارۃ تفیح ای اتسعت - فیاح بکسر الحاء اسم للغارۃ وکان اہل الجاہلیۃ یقولون فیحی فیاح ای اتسعی - فیح بالتحریک فراخ شدن فیحاء فراخ - وایضا آشام با توابل -

فشح - بروزن ومعنی فحث انفشاح ج -

الفحج بالضم قبیلۃ ابوہم اسمہ فحج کعصفور -

تفذحت الناقۃ وانفذحت تفاجت لتبول

له صو مفلطح باللام - ق

یعنے کشادہ کرد پارا تا بول کند۔
فرساح۔ بالکسر زمین پہناد فراخ
فرفح۔ زمین ہموار۔
فرکحة۔ دوری مابین ہر دو سرین۔ والفرکاح والمفرکح کمقرصاد ومسرہد من ارتفع نہ ردہ واستہ وجخ دبرہ یعنے کسے کہ دو کنارہ سرین او بلند و دبرش بر آمدہ باشد۔
فلنح۔ درشت وو الدحضرمی المشجعی الشاعر
فلطح القرص فراخ و پہن کرد گردۂ نان را وراس فلطاح ومفلطح عریض فلطاح موضعیست
فلقح۔ مانی الاناء آشامید یا خورد ہر انچہ درآوند بود رجل فلقحی یضحک فی وجوہ الناس وتفلقح اے یستبشر الیھم۔
فنطح اسمے است۔
افیح۔ والفیوح۔ فراوانی پیسح در فراخی بلا عونا فیاحة شتر مادہ سطبر پستان بسیار شیر فیحان موضعی است بدیار بنی سعد فیحة موضعیست بدیار مزینہ فیحونة نام زنے افح عنک من الظہیرة ابرد یعنے سرد کن از خود شدت گرما را۔

فصل القاف

قبح۔ قبح۔ بالضم زشتی نقیض حسن قباحة زشتہ شدن (ع بضمہا) قبیح نعت منہ۔ وکراتہ ازبیخ وقبحہ اللہ ای نحاہ عن الخیر فہو من المقبوحین اے المبعدین۔ ویقال قبحا لہ بالضم والفتح۔ واقبح فلان ای اتی بقبیح۔ استقباح ضد استحسان یعنے زشت شمردن وقبح علیہ فعلہ۔
قح۔ قح۔ بالضم سادہ وبے آمیغ از ہر چیز یقال رجل قح وعربی قح اے محض خالص ۔ عربیة قحة اعراب اقحاح وعبد قح ای خالص قحاحة قحوحة مصدر منہ قحقح بالضم استخوان گرداگرد دبر وہو فوق القبا۔
قدح۔ قدح۔ بالکسر تیر تمام ناتراشیدہ وپیکان نانہادہ وتیر قمار قداح بالکسر اقداح اقادیح ج قدح بالتحریک ہم اقداح ج۔ مقدح بالکسر کفلیز مقدحة آہن چقماق قدّاح قداحة سنگ یا چوب آتش زنہ وقدحت المرق ای غرفتہ یعنے بکفلیز برداشتم شوربا۔ القدحة بالضم یک کفلیز از ہر چیز۔ یقال اعطانی قدحة من مرقتہ۔ قدح آتش زدن وطعن زدن در نسب کسی وخوردن کرم دندان وچوب را وآب تباہ شدہ از چشم بیرون کردن وفرو خوردن آب چشمہ وچشم وبہ کفلیز بر گرفتن خوردنی وماننداں قادحة کرم دندان وچوب خوار قادح شگاف در چوب وکبودی وخوردگی دندان قدیح آنچہ در بن دیگ ماند از خوردنی رکی قدوح چاہ کہ بدست آب از وی بر گرفتہ شود تقدیح باریک کردن اسپ را اقتداح چقماق زدن وبہ کفلیز بر گرفتن۔
قرح۔ قرح۔ قروح۔ ریش قرحة بالفتح والضم یکے وذو القروح لقب امرء القیس۔ قرح بالفتح والضم ریش کردن وخستہ کردن (ع بفتحہما) یقال قرحہ فہو قریح ای جریح وہم قرحی۔ قرح بالتحریک ریش بر آمدن (ع ک اف ۲) یقال قرح جلدہ فہو قرح واقرحہ اللہ تعالیٰ متعدیہ۔ قرح بالضم وادی قرحاة واحد قرحان یعنی نوعے از سمارو غ وبعیر قرحان اذا لم یصبہ الجرب قط۔ صبی قرحان کودک کہ او را جدری بر نیامدہ باشد ویستوی فیہ الواحد والاثنان والجمع۔ والاسم القرح بالتحریک وفی الحدیث ان اصحاب النبی علیہ السلام قدموا المدینة وہم قرحان ای لم یکن اصابہم قبل ذلک داء۔ واقرح القوم اذا اصابت مواشیہم القرح قرح بالفتح ایضاً بحق پیش آمدن یقال قرحہ بالحق اذا استقبلہ بہ و لقیتہ مقارحة ای مواجہة۔ قروح پیدا شدن حمل ناقہ (ع بفتحہا وف اض ۲) یقال قرحت الناقة فہی قارح وتمام دندان شدن ستور چون اسپ وشتر وماننداں یقال قرح الحافر ای انتہت اسنانہ وانما تنتہی اسنانہ فی خمس سنین لانہ فی السنة الاولی حولی ثم جذع ثم ثنی ثم رباع ثم قارح والجمع قرح ویقال اجذع المہر واثنی واربع وقرح ہذہ وحدہا بلا الف وفی الاسنان بعد الثنایا والرباعیات اربعة قوارح وکل ذی حافر یقرح وکل ذی خف یبزل وکل ذی ظلف یضلع۔ قراح بالفتح خالص از ہر چیز قریحة اول آبے کہ بر آید از چاہ ومنہ یقال لفلان قریحة جیدة یراد استنباط العلم بجودة الطبع واقترحت علیہ شیئا اذا سألتہ ایاہ من غیر رویة۔ واقتراح الکلام ارتجالہ۔ واقترحت الجمل اذا رکبتہ قبل ان یرکب قرواح بالکسر زمین کشادہ کہ آفتاب رویہ ناقہ قرواح دراز قوائم قال الاصمعی قلت لاعرابی ما القرواح قال التی کانہا تمشی علی ارماح۔ ونخلة قرواح ایضا قراویح ج۔
قرزح۔ قرزح۔ بالضم درختے۔
قزح۔ قزح۔ بالکسر دیگ افزار مقزحة افزار دان تقازیح افزارہا ومنہ قزحت القدر اے طرحت فیہا الابزار۔ قزح بالفتح بول انداختن سگ قزح بالضم والتحریک نام کوہی بمزدلفہ قوس قزح غیر منصرفة آدینہ یعنے انچہ پیدا شود در ہوا سرخ وسبز بشکل کمان وآنرا کمان رستم نیز خوانند۔
قلح۔ قلح۔ بالتحریک زردی دندان وزرد شدن آن (ع ک اف ۲) اقلح نعت منہ وفی المثل

فرساح
فرفح۔ قدح
فرکحة
فلنح
فلطح
فلقح
فنطح
افیح
قرح
قرزح
قزح۔ قزح
قلح۔ قلح

عود تقلیح اسنانه تقلیح پاک کردن زردی از دندان و مانند آن و هذا مثل رضت الرجل و قردت البعیر یعنی بیمار داری کردم مرد را و کنه شتر پاک کردم قلحم کلان سال از هر چیز و هو ملحق بجبر دحل بزیادة المیم -
قمح - قمح - گندم و پست خشک خوردن اقماح الکذلک سفیحة گوارش و پست و جز آن قمحة بالضم یک دهان پست و جز آن قمحان بالضم و التشدید درس یعنی رنگ زرد و سپیچه که در شراب افتد قموح سر بر آوردن شتر بعد از آب خوردن بعیر قامح نعت منه قمح ج - یقال شرب فقمح و القمح ای رفع راسه و ترک الشرب و قامحت ابله اذا وردت و لم تشرب و ترفع راسها من داء یکون بها او برد و هی ابل مقامحة و بعیر مقامح و ناقة مقامح ایضاً و الجمع قماح علی غیر قیاس - اقماح سر بر داشتن و چشم فرو خوابانیدن یقال قمحه الغل اذا ترک راسه مرفوعا من ضیقه و شهرا قماح اشد ما یکون من البرد سمیا بذلک لان الابل اذا وردت آذاها برد الماء فقامحت
قنح - قنح - خم دادن چیزے را چون چوگان و مانند آن قناحة بالضم و التشدید نوعے از کلید قنحت الباب کلید راست کردم بر در -
قیح - قیح - زرد آب و ریم و منه قاح الجرح یقیح و قیح و تقیح بمعنے - قاحة الدار ساحتها
قاذحه - شائبة تقذح له بشر به ای و شر انگیخت
قروح - بالضم و بفتح نوعے از چادر با و میوه کلان قرزوح مثله قرزح اقرار کرد به چیزی که از و طلب کرده شد و منقاد گشت القرزوحة و القروحة بفتحهما گره خشکناهی المقرنح الذی یحی بعد العاشر من خیل الحلبة
اقرنح - لے التخمی علے یعنی اتمام جنایت کرد بر من و المقرنح آماده براے بدی -

یقال قرشح - اذا وثب وثبا متقاربا -
قسح قساحة و قسوحة سخت گردید (عع بفتحهما) قسح الرجل بسیار شد نعوظ او اقسح مثله قسح الحبل تافت رسن را قسح بالتحریک خشکے یا بقیه نعوظ و انه لقساح مقسوح و قاسحه خشک گردانید آنرا ثوب قاسح جامۂ درشت -
قشاح کقطام کفار ثوب قاشح یعنے درشت القشاح کغراب خشک -
قفحه - مکروه داشت آنرا (عع بفتحهما) قفح عن الطعام باز ماند از طعام تقفح الشئ استفه کما یستف الدواء القفحة الزبدة تحلب علیها الشاة و عجاجة قفحاء و هی ان ترے شعوبا تتشعب منها -
قلفحه - تمام خورد آنرا -
قاح الجرح یقوح صارت فیه المدة تقوح مثله قاح البیت روفت خانه را قوح مثله اقاح صمم علے المنع بعد السوال القاحة الساحة یعنی صحن سرای قوح ج - و موضعیست نزدیک مدینه -

فصل الکاف

کبح - کبح - لگام باز کشیدن ستور را تا باز ایستد از رفتن یقال اکبحتها و اکفحتها و کبحتها هذه وحدها بلا الف - کبح عربی کبح و عربیه کبحة بالضم لغة فی قمح و قحة ام کبحة نام زنے کحلح گنده پیر و ناقه فرتوت -
کدح - کدح - ورزیدن و کار کردن کوشش نمودن و روی خراشیدن یقال به کدح و کدوح ای خدوش قیس [illegible] التخدش فی الحدیث فی وجهه کدوح و هو یکدح لعیاله و یکتدح اے یکسب لهم تکدیح خراشیدن حمار مکدح حر گزیده و هو الذی کدحه الحمر اے عضضة و تکدح الجلد ای تخدش -

کروح - کروحة - دویدن کوتاه بالا کرحة کرمحة کذلک و قد سقط من السطح فتکردح اے تدحرج -
کسح - کسح - خانه روفتن مکسحة بالکسر جاروب و بیل برف روب کسح ایضاً روفتن باوزن را الکتساح همه مال بغارت بردن کساحة خاک و برف روفته اکسح برجاے مانده و لنگ و فی الحدیث الصدقة مال الکسحان و العوران -
کشح - کشح - تهیگاه و طوی عنه کشحه ای قطع عنه و طویت کشحی علے الامر اذا اضمرته و سترته کشح بالتحریک درد پهلو و منه کشح الرجل مجهولا فهو مکشوح نعت منه و نام مردی کشاح بالکسر داغ پهلو کاشح دشمنی پنهان دارنده کشح بالعداوة و کاشحه بمعنے و کشح القوم عن الماء و انکشحوا اے تفرقوا عنه -
کفح - کفح - رویا روی شمشیر زدن و بوسه زدن و فی الحدیث انی لاکفحها و انا صائم اے اوجهها بالقبلة و فلان یکافح الامور اذا باشرها بنفسه و اکفحت الدابة اذا ضربت باللجام فاها کفیح همتا -
کلح - کلوح - روے ترش کردن کلاح بالضم کذلک (عع بفتحهما) و منه قوله تعالیٰ تلفح وجوههم النار و هم فیها کالحون - یقال ما اقبح کلحته یراد به الفم و ما حوالیه - کلاح ایضاً قحط سال و دهر کالح ای شدید مکالحة سختی کردن باهم و تکلح البرق ای تتابع -
کمح - اکماح - لگام کشیده داشتن ستور را تا سر راست دارد و نزدیک شدن رز برگ بیرون آوردن کومح مرد بزرگ سرین -
کیح - کلح - پهناے کوه تکویح غلبه کردن مکاوحة آشکارا دشنام دادن و جنگ کردن باهم و تکاوحا اے تمارسا و تعالجا الشر بینهما -
کتح الطعام خورد طعام را تا که سیر شد (عع بفتحهما)

قرشح - کروح
قسح
کسح
قمح
قشاح
کشح
قفحه
قلفحه
قاح الجرح - کفح
قنح - کلح
کبح
قیح
کمح
قاذحه - کیح
قروح - کدح
کیح
اقرنح
کتح

کثحت الریح فلانا یاشید باد بر وخاک را یاکشید با رچہ اوراکثح الدبی الارض ملح بخورد چیزیکہ بر زمین بودہ کثح خراش از سنگ ریزہ کم از خراس کدح - وکثح السنے بچیزے بجلد رسید واثر کرد دران -

الکثحۃ من الناس گروہ قلیل از مردم کاشحوا بالسیوف روی یاروی بشمشیر باز دند کثح عن استہ ظاہر کرد سرین خود را (ع بفتحہما) کثح مثلہ کثحت الریح علیہ التراب یعنے یاشید باد بر خاک را کثح من المال ماشاء کثح یعنے نباراج برد مال را انچہ کہ خواست کثح الشیٔ فراہم کرد یا پراگندہ گردانید من الاضداد وکثح بالحصا تضرب بہ -

کدراح - بالکسر موضعیست -

کذحۃ الریح انداخت باد سنگریزہ وخاک را برد (ع بفتحہما) -

الکرح - بالکسر خانۂ راہب اکراح ج - کارح وکارحۃ حلق ہر دم اکیرح مواضع یخرج الیہا النصاری فے اعیادہم -

کرسجۃ - انداخت اوراکرسجۃ نبدگران و دویدن کم از دویدن کردہ -

کرتحۃ - بر زمین انداخت وراکرتح فی مشیتہ مرم اکسرالعلیا

المکرفح المشوہ یعنے بدشکل

کرمحۃ - بروزن ومعنے کرتحۃ -

کلتحۃ نوعے از رفتار وکلتح اسمے ست

کلدحۃ - بروزن ومعنی کلتحۃ وکلدح سخت وگندپیر -

کلمح - بالکسر خاک -

کنح کجعفر گول -

الکنتح - الکنتح -

الکنعح - بالکسر الاصل کنسح مثلہ -

کیح - بالتحریک خشونت وسطبری اسنان کیح بالکسر وکیح اکیح درشت وسطبر کیوم ایوم وماکاح فیہ السیف وماکاح کماحاک وما احاک یعنی کشمشیر دران اثر نکرد واکاحہ ہلاک کرد اورا -

فصل اللام

لتح - لتح - بالتحریک گرسنگی (ع ک اف ۲) فہو لتحان وہے لتحی -

لجح - لجح - بالضم تنگ وپستی چاہ ووادی -

لحح - الحاح - ستیہیدن یقال الح علیہ بالمسئلۃ والح السحاب ای دام مطرہ واقام - ملحاح بالکسر پالان کہ پشت ستور را اگزو رحی ملحاح ای التی دامت علی ما تطحنہ والح الجمل اذا حرن کما تقول فی الناقۃ خلات - وتحلح القوم وتلحلحوا اذا لم یبرحوا مکانہم - ولححت عینہ اذا لصقت بالرمص ہذا احد ماجاء علی الاصل مثل ضبب البلد باظہار التضعیف ومنہ قولہم ہو ابن عمی لحا ای لاصق النسب ونصب علی الحال لان ما قبلہ معرفۃ وتقول فے النکرۃ ہو ابن عم لح بالکسر لانہ نعت للعم وکذلک المونث والاثنان والجمع فان لم یکن لحا وکان من العشیرۃ قلت ہو ابن عم الکلالۃ وابن عم کلالۃ - ومکان لاح ای ضیق

لطح - لطح - بکف دست بر پشت کسی زدن نرم نرم ومنہ یقال لطحہ - ولطح بہ الارض ای ضرب بہ الارض

لفح - لفح - سوختن گرما وآتش سموم قال الاصمعی ماکان من الریح لفح فہو حر وما کان نفح فہو برد وبہ شمشیر زدن یقال لفحہ بالسیف لفحۃ ای ضربہ بہ ضربۃ خفیفۃ لفاح بالضم والتشدید نوعی از بوئیدنے چون باذنجان کہ زرد شود -

لقح - لقح - لقاح - بالتحریک آبستن شدن (ع ک اف ۲) لاقح بغت منہ آسچہ بنحل یا بوی گشن دہند حی لقاح الذین لا یدینون للملوک او لم یصبہم فی الجاہلیۃ سباء - لقاح بالکسر شتران واحدہا لقوح - وہی الحلوب مثل قلوص وقلاص قال ابو عمرو اذا نتجت فہی لقوح شہرین او ثلاثۃ ثم ہے لبون بعد ذلک - وقولہم لقاحان اسودان کما قالوا قطیعان لانہم یقولون لقاح واحد کما یقولون قطیع واحد - لقحۃ بالکسر ہے لقوح لقح ج مثال قربۃ وقرب - القاح آبستن گردانیدن یقال القح الفحل الناقۃ والریح السحاب ورباح لواقح ولا یقال ملاقح وہی من النوادر وقیل الاصل فیہ ریح ملقحۃ ولکنہا لا تلقح الا وہی فی نفسہا لاقح کان الریاح لقحت بخیر فاذا انشات السحاب وفیہا خیر وصل ذلک الیہ - تلقیح گشن دادن خرما را یقال منہ لقح النخل والقح ولقحت النخل ولقحت مخففۃ فی واحدۃ و تلقحت الناقۃ اذا ارت انہا لاقح ولا تکون - ملاقح جمع ملقح وہو الفحل - ملاقح ایضا شتران آبستن واحدہا ملقحۃ بالفتح - وملاقیح الاناث التی فی بطونہا من الاجنۃ من لقحت کالمحموم من حم والمجنون من جن بلقوحۃ یے

لمح - لمح - نگریستن ودیدن لمحہ والمحہ اذا ابصرہ بنظر خفیف والاسم اللمحۃ و درخشیدن ستارہ وبرق یقال رأیتہ لمحۃ برق - ویقال ایضا فیہ لمحۃ من ابیہ ثم یقال فیہ ملامح من ابیہ ای مشابہ فجمعوا علی غیر لفظہ وہو من النوادر - ویقال لالمحنک باصرا ای امرا واضحا -

لوح - لوح - کتف وہر چہ پہن باشد از استخوان وچوب وتختہ - و دیدن (ع ف اض ۲) وگونہ گردانیدن سفر مردم را یقال لاحہ السفر وتشنہ شدن لواح بالضم مثلہ - التیاح تشنہ شدن و درخشیدن برق وپیدا شدن ستارہ لاح النجم والاح والتاح بمعنی قال ابن السکیت لاح سہیل اذا بدا والاح اسے تلالا والاح بحقی ای ذہب بہ - والاح منہ ای اشفق

الکثحۃ - لقح - لجح - لحح - کدراح - کذحۃ - الکرح - کرسجۃ - لمح - کرتحۃ - المکرفح - لطح - کرمحۃ - کلتحۃ - لفح - لوح - کلدحۃ - کلمح - کنح - الکنتح - الکنعح - لقح - کیح

ک باذنجان ہندی بیگن ۱۲

وحاذر والاح بسیفہ ای لمع بہ۔ والاحہ اہلکہ۔ ملواح بالکسر ستور زود تشنہ شوندہ ابل لوحی ای عطشی تلویح سوختن آفتاب رنگ روی را و برنگ[1] دادن جامہ را و گرم گردانیدن باتش آلواح السلاح مایلوح کالسیف والسنان۔ لوح بالضم ہوائے میان زمین وآسمان یقال لاافعل ذاک ولو نزوت فی اللوح ای ولو نزدت فی السکاک شی لیاح بالکسر سپید گاو دشتی تسمی لبیاضہ۔

اللبح۔ بالتحریک مردانگی ورجل لہ ذکر فی الحدیث وپیر سال خوردہ کنع والبح ولبح بمعنے لباح کغراب موضعیست

لدحہ۔ زد اورا بدست وآلود اورا (عع بفتحہما)

تلزح۔ سیلانی دہن از خوردن انار یا آلو۔

لکحہ مشت زد اورا یا زد اورا مانند مشت زدن (عع بفتحہما)

فصل المیم

متح۔ متح۔ آب کشیدن از چاہ وجز آن (عع ف اض ۲) ماتح متوح نعت منہ۔ بئر متوح چاہ کہ از وی بدست آب توان کشید بی دلو ویقال سیر اعقبہ متوحا اے بعیدۃ۔ ومتح النہار لغۃ فی متع اے ارتفع۔ لیل متاح ای طویل ومتح بہا اے جبق ومتح بسلحہ اے رحی بہ۔

مح۔ مح۔ جامہ کہنہ مح الثوب وامح ای بلے مح بالضم زردۂ بیضہ محاح آنکہ بسخن دل خوش کند کسے را وہو الکذاب

مدح۔ مدح۔ ستودن (عع بفتحہما) تمدح کذلک مدحۃ بالکسر امدوحۃ بالضم ستایش مدحہ وامتدحہ بمعنے۔ تمدح تکلف کردن در ستایش خود وامدح[2] بطنہ لغۃ فی انتح ای اتسع۔ وتمدحت خواصر ماشیۃ مثل تندحت اے اتسعت۔

ندح۔ مدح۔ بالتحریک بہم سودن ہر دو ران در رفتن (عع ک اف ۲) امذح نعت منہ۔

مرح۔ مرح۔ بالتحریک نیک شاد شدن (عع ک اف ۲) فہو مرح بالکسر ومریح بالکسر والتشدید مثلہ۔ وامرحہ غیرہ۔ مراح بالکسر شادی ومرحت عینہ مرحانا فسدت وہاجت۔ فرس ممراح بالکسر ومروح بالفتح اے نشیط۔ وامرحہ الکلاء۔ قوس مروح وعقار مروح ای کان لہا مرحا۔ عین ممراح غزیرۃ الدمع۔ ومرحت القربۃ ای سربتہا وہو ان تملاہا ماء لتنسد عیون الخرز۔ ویقال للرامی اذا اصاب مرحی واذا اخطا برحی

مزح۔ مزح۔ لاغ[3] کردن (عع بفتحہما) والاسم المزاح بالضم وبالکسر المصدر یقال منہ مازحہ وہما یتمازحان

مسح۔ مسح۔ مالیدن ومسح کردن (عع بفتحہما) یقال مسح براسہ وجماع کردن ومسح المراۃ ای جامعہا۔ ومسح بالسیف ای قطعہ وتمسح بالارض مساحۃ بالکسر زمین پیمودن الماسح البعیر الذی اصاب مرفقہ طرف کرکرتہ ولم یدمہ فاذا ادماہ قیل لہ خاز۔ مسحا زمین ہموار سنگریزہ ناک وزن لاغر سر بن مکان امسح کذلک یقال مررت بخریق من الارض بین مسحاوین ویقال علیہ مسحۃ من جمال ومسحت الابل یومہا ای سارت مسیحۃ یک گیسو مسائح ج وکمان مسیح پارۂ از زر ونقرہ شوم ونام عیسے علیہ السلام ونام دجال کذاب وخوے والماسح الماشطۃ مسح بالکسر پلاس مساح مسوح ج اسح آنکہ ران اوبہم بساید ویقال منہ مسح الرجل سحا تمساح نہنگ

مصح۔ مصوح۔ رفتن ومنقطع شدن وکہنہ شدن جامہ وپیر شدن شیر ورنگ گردانیدن شگوفہ نبات وکوتاہ شدن سایہ مصحت بہ اذہبت بہ

مضح۔ مضح۔ عیب کردن یقال مضح فلان عن فنہ وامضحہ اشانہ

ملح۔ ملح۔ بالکسر نمک وشیر خوارگی ملح بالفتح شیر خورانیدن یقال ملحنا لفلان ای ارضعناہ ونمک کردن دیگ را باندازہ وشورہ خورانیدن ستور را (عع بفتحہما) املاح تملیح شور کردن طعام را وا ملحت الابل اے وردت۔ ملوح ملوحۃ بالضم شور شدن (عع ف اض ۲ وبضمہما ایضا) مالح نعت منہ ولا یقال مالح الا فی لغۃ ردیۃ مملحۃ بالکسر نمکدان نبت ملح ومالح شور گیاہ ملوحۃ ملاحۃ نمکین شدن (عع بضمہما) ملیح نعت منہ ملاح بالضم کذلک والجمع۔ ملاح واملاح۔ قلیب ملیح چاہ شور وکذا سمک ملیح ومملوح ولا یقال مالح۔ وملحت الجزور ای سمنت قلیلا۔ وملح الشاعر اذا اتی الشئ ملیح۔ یقولون ما املح زیدا ولم یصغروا من الفعل غیرہ وغیر قولہم ما احیسنہ قال الشاعر (ع) یاما امیلح غزلانا عطون مناخالحۃ ہم شیرگی وہمسفرگی کردن ملح بالتحریک اماس پاشنہ اسپ سودون الجزذفان اشتد فہو الجرذ۔ ملحۃ بالضم سخن خوش ونمکین ملح بالضم والتحریک سج وسبزہ رنگی الملحاح مصدر منہ کبش املح فحقار کبود رنگ ملحان بالفتح بعضے از ماہہا زمستان لبیاض ثلجہ۔ والزرقۃ اذا اشتدت حتی تضرب الی البیاض قیل ہو املح العین ومنہ کتیبۃ ملحا۔ ملاحی بالضم نوعے از انگور سپید وبتشدید اللام ایضا۔ ملحا میان پشت ونام لشکری ملاح کشتی بان ملاحۃ شورستان ونمکستان ملاح بالضم والتشدید شور گیاہ ملیح بالتصغیر حی از خزاعہ ملحے منسوب بوے املاح موضعے۔

منح۔ منح۔ دادن (عع ف اض ۲ وک[4]) منحہ

مرح مفجح ملح مرح اللبح لدحہ تلزح مرح لکحہ مسح مسح متح مح مدح مصح منح

بالکسر دہش نیحہ مستور کہ بجہت تیسر العلم کنند کسی را قال ابو عبیدة وللعرب ربعة اسمار تضعها مواضع العاریة نیحة وعریة وافقار واخبال استمناح عطا طلب کردن منیح تیر قمار کہ نصیب ندارد منوح ممانح ناقہ کہ بزمستان شیر دہد مثل مجالیح-امنحت الناقة اذا دنا نتاجها فهی ممنح-

میح-میح-تنگ چاہ فروشدن بجہت آب (ع ف اک ۲) مائح لغت منہ ماتح-وفی الحدیث نزلنا ستة ماحة وخرامان رفتن ومسواک کردن و دادن یقال ماح فاہ ای استاک-مححة ای اعطیته استماحة عطا جستن ویقال محته عند السلطان ای شفعت له-واستمحته ای سالته ان تشفع لی امتیاح مثل المیح-وتمایح اے تمایل-

مجح-تکبر کرد (ع بفتحهما) مجح مثله مجاح لغت منه مجاح کتاب فرس مالک بن عوف البصری من ابی جهل بن ہشام مجحت بذکرہ بالکسر بجحت یعنی شاد شدم بذکر او

مشح-بالتحریک باہم برزدن ہر دو ران یا احتراق باطن زانو بسبب درشتی جامہ امشحت السنة قحطناک وسخت شد سال امشحت السماء ابر پراگندہ پارہ پارہ گشت-

مضرح-ومضرحی چرغ

مطح-زد او را بدست خود (ع بفتحهما) مطح المرأة جماع کرد او را ومطح الوادی بلند شد رود بارو فراوان شد آب آن

فصل النون

نبح-نباح-بالکسر والضم بانگ کردن سگ وآہو (ع بفتحهما وک ۲) وانبحت الکلب واستنبحته ای طلبت النباح-نبوح بالضم فریاد وآواز قبیلہ وسگان

ایشان ثم یوضع موضع الکثرة والعزة-

نتح-نتح-تراویدن نتوح کذلک (ع ف اک ۲) وبیرون زدن خوے منانح العرق مخارجه-نتوح شلم درختان امتیاح مثل نتح-

نجح-نجح-بالضم نجاح بالفتح پیروزی برآمدن حاجت وانجح الرجل ای صار ذا نجح فهو منجح وهم مناجح ومناجیح-ویقال ما افلح فلان وما انجح-انجحت حاجته ای قضیتها ونجحت الحاجة واستنجحتها انجزتها ونجحت ہی ونجح امر فلان ای تیسر وسهل فهو ناجح وسار فلان سیرا نجیحا اے وشیکا-ورأی نجیح اے صواب-وتناجحت احلامه ای تتابعت بصدق

نحح-نحیح-بانگ وآواز شکم (ع ف اک ۲) نحیح نحیح اتباع له تنحنح گلو روشن کردن نحنحة مثله

ندح-ندح-بالضم زمین فراخ انداح ج مناویح بیابان مندح جاے فراخ ویقال لی عنها مندوحة ومندح ای سعة-ویقال ان فی المعاریض لمندوحة عن الکذب-وتندحت الغنم من مرابضها اے تبددت-واندح بطن فلان اندحاحا وانداح بطنه اندیاحا اذا اتسع وانتفخ وتدلی من البطنة و من عمن کان او علة وفی حدیث ام سلمة انها قالت لعائشة رضی الله تع عنها قد جمع القرآن ذیلک فلا تندحیه ای لا توسعیه بالخروج الی البصرة ویروی لا تبدحیه بالباء اے لا تفتحیه من البدح وهو العلانیة-

نزح-نزح-ہمہ آب چاہ کشیدن بئر نزوح چاہ کم آب رکایا نزح ج-نزح بالتحریک چاہ کہ بیشتر آب او کشیدہ باشند ونزحت الدار ای بعدت وبلد نازح وقوم منازیح ای بعداء-ویقال نزح بفلان مجهولا اذا بعد عن دیارہ غیبة بعیدة انت بمنتزح منه ای بعد

نشح-نشح-نشوح کم از سیری خوردن آب را النشوح بالفتح آب اندک-

نصح-نصح-بالضم نصاحة بالفتح نصیحت کردن یقال نصحته ونصحت له وهو باللام افصح قال الله تعالی وانصح لکم-الاسم النصیحة-نصیح ناصح نصیحت کنندہ قوم نصحاء-ورجل ناصح الجیب ای نقی القلب قال الاصمعی ناصح عسل خالص وغیران مثل ناصع کل شئ خلص فقد نصح-انتصاح نصیحت پذیرفتن وتنصح فلان اے تشبہ بالنصحاء-واستنصحه اے عدہ نصیحا ونصحت الابل لشرب تنصح نصوحا اے صدقته وانصحتها ای ارویتها ومنه التوبة النصوح بالفتح والضم وهی الصادقة نصح جامہ دوختن وقد یقال منه التوبة النصوح اعتبارا بقوله علیه السلام من اغتاب خرق ومن استغفر فا-ناصح درزی ثوب منتصح اے مخیط بالتوکید-نصاح بالکسر رشتہ ونام مردی از قراء وهو شیبة بن نصاح-نصاحات پوستها-

نضح-نضح-آب تراشیدن (ع ف اک ۲) وکم از سیرابی خوردن یقال نضح عطشه بنضیح جوی وحوض نضح بفتحتین ج-نضح بالتحریک حوض الفضاح ج-ناضح شتر آب کش ناضحة مونثه وہی سانیة-نضاح آب کشندہ باشتر نہ نخل تنضح ای تستقی بالنضح ونضحهم بالنبال ای رماہم-ونضح عن نفسه ای دفع عنها بحجته-وهو ینضح عنه اے یذب عنه ویدفع-وهو ینتضح بما قرفت-ای ینتفی وینتصل منه نضوح بالفتح نوعے از طیب وانتضح علیه الماء ای ترشش نضح الشجر اے تفطر لیخرج ورقه-نضح تنضاح تراویدن خیک وخنور (ع بفتحهما)

نطح-نطح-سرون زدن (ع بفتحهما وک ۲) نطیحة منطوحة التی ماتت بالنطح وانما جاءت بالهاء لغلبة

الاسمیۃ علیہا وکذلک الفرسیۃ والاکیلۃ والرمیۃ لانہ لیس ہو علی نطحہا فہی منطوحۃ وانما ہو الشئ فی نفسہ مما ینطح وما یفترس ومما یوکل۔ نطیح ناطح ہر چہ از پیش آید از مرغ ووحش وہو خلاف قعید وقولہم مالہ ناطح ولا خابط یراد منہا الکبش والبعیر۔ نطیح ایضا اسپ کہ بر پیشانی او دو دائرہ باشد ویکرہ ذلک فان کانت دائرۃ واحدۃ فہی دائرۃ اللطاۃ ولیست تکرہ۔ ویقال للشرطین نطح ناطح وہما قرنا الحمل۔ واصابہ ناطح ای امر شدید نواطح الدہر شدائدہ انتطاح تناطح سر در زدن بجنگ کبش نطاح لغت منہ۔

نفح۔ نفح۔ دمیدن بوئے خوش وپایی زدن ناقہ وبشمشیر زدن ووزیدن باد ودادن نفح بشئ اعطاہ وجستن خون از رگ (ع ع بفتحہا) و یقال لہ نفحۃ طیبۃ ولفلان نفحات من المعروف قال الاصمعی ماکان من الریاح نفح فہو برد وما کان نفح فہو حر۔ ونفحۃ من العذاب ای قطعۃ منہ۔ نفوح بالفتح ناقہ کہ بے دوشیدن شیر او روان شود وقوس نفوح کمان دور اندازندہ تیر را۔ ونافحت عن فلان خاصمت عنہ ونافحوہم مثل کافحوہم۔ الانفحۃ بالکسر وفتح الفاء تسکینہ بیرہ وبزغالہ کہ ہنوز علف نخوردہ باشد عن ابی زید وکذلک منفحۃ بالکسر انافح ج

نقح۔ تنقیح۔ پاکیزہ کردن درخت از شاخ ریزہ وشعر از کلام رکیک ومغز بیرون کردن از استخوان ونقحت العظم وانتقحتہ بمعنے۔ وتنقیح شحم الناقۃ ای قل۔

نکح۔ نکاح۔ مجامعت کردن وعقد زناشوئے یقال نکحتہا ونکحت ہی ای تزوجت وہی ناکح ای ذات زوج۔ ونکحہا واستنکحہا بمعنے۔ وانکحہا اسے زوجہا رجل نکحۃ مثال ہمزۃ کثیر النکاح۔ نکح بالضم والکسر لغتان وہی کلمۃ کانت العرب تتزوج بہا وکان یقال لام خارجۃ عند الخطبۃ خطب فقالت نکح حتے قالوا اسرع من نکاح ام خارجۃ

نوح۔ تناوح۔ اے تقابل یقال الجبلان تناوحان ای یتقابلان ومنہ سمیت النوائح لان بعضہن یقابل بعضا۔ وکل ریح استطالت اثرا فہبت علیہ ریح طولا فہی نیحۃ فان اعترضتہ فہی نسیحۃ۔ نوح۔ نیاح نوحہ کردن در ماتم (ع ف ا ض ۲) نیاحۃ اسم فیہ۔ نوح نام پیغمبرے وہو شیخ المرسلین عم۔ ویقال ہو نوح وہن نوح والنواح ونوح نوائح ونائحات۔ وکنا فی مناحۃ فلان۔ وتنوح ای تحرک وہو متدل۔

النسح والنساح۔ کغراب ماتحات عن التمر من قشرہ وفتات اقماعہ ونحوہا مما یبقی اسفل الوعاء ونسح التراب ازراہ (ع ع بفتحہا) ونسح طمع (ع ک اف ۲) والمنساح سکوکہ آلۂ خاک پراگندن باشد نساح بالفتح والکسر واد بالیمامۃ ولہ یوم معروف ونسیح کمصغر نسیح واد آخر بہا۔

النطح السنبل پر مغز شد خوشہ یعنے قریب بپختگی رسید وبالضاد مثلہ۔

نیح۔ سخت شدن استخوان بعد نرمی آن از خرد وبزرگ وناد یدن شاخ نیحان مثلہ وعظم نیح استخوان سخت نیح اللہ عظمہ سخت گرداند خدا استخوان او را اور ریزہ ریزہ سازد من الاضداد ما نیحتہ بخیر نداد ہم ورا چیزے

فصل الواو

وتح۔ شئ وتح۔ بالسکون والکسر ای قلیل تافہ۔ وتاحۃ مصدر منہ (ع ع بالضم) وشئ وتح وعر اتباع لہ اسے نزر۔ تو رجل وتح بالکسر خسیس۔ واوتح فلان عطیتہ اسے اقلہا۔ ووتح کذلک۔ وتوتحت من الشراب اے شربت شیئا قلیلا۔

وجح۔ وجاح۔ ثلث لغات پردہ وپوشش اجاح بالہمزۃ علی ثلث لغات مثلہ۔ وجاح ایضا آب اندک کہ تنک حوض را پوشاند ولقیتہ ادنے وجاح لاول شئ یریٰ۔ واوجحہ البول ضیق علیہ وثوب موجح سخت تختہ بافتہ ووجیح مثلہ۔ باب وجوح ای مردود الیہ۔ واوجحت النار ای اوضحت وبدت واوجح لنا الطریق۔ ویقال حفر حتے اوجح اے بلغ الصفا۔

وحوح۔ وحوحۃ۔ آواز گلو گرفتہ ویقال وحوح الرجل اذا نفخ فی یدہ من شدۃ البرد۔ رجل وحواح اے خفیف ووحوح مثلہ۔

ودح۔ اودحت الابل سمنت وحسنت حالہا واودح الرجل اذعن وخضع واودح الکبش اذا توقف ولم ینز۔

وذح۔ وذح۔ بالتحریک سرگین وبول گوسپند بر ذنب واطراف وخفیف خشک شدن آن وذحۃ یکی وذح ج۔ یقال منہ وذحت الشاۃ توذح وذحا وتیذح ایضا

وشح۔ وشاح۔ بالضم والکسر حمیل وبالہمز مثلہ وشح واوشحۃ۔ توشیح حمایل در افگندن وتوشحت ہی اے لبستہ۔ وتوشح الرجل بثوبہ وبسیفہ وشحاء مادۂ بز گردن وسینہ سفید واتشح قبیلۂ از یمن۔

وضح۔ وضوح۔ اتضاح پیدا شدن ایضاح پیدا کردن وفرزندان سپید شدن مرد را ومنہ اوضح الرجل ویقال من این اوضحت ای اطلعت ومن این بدا وضحک واستوضحتہ الامر او الکلام اذا سألتہ ان یوضحہ لک واستوضحت الشئ اذا وضعت یدک علی عینیک تنظر شیئا ہل تراہ ومنہ یقال استوضح عنہ یا فلان۔ وتوضح ای استبان ومنہ وضح الذی یظہر فی الطریق ولا یدخل الخمر ووضح الطریق کشادگی

ومیانۂ راه وضح الحفنا بالتحریک درم سره وبیرایها
الا درم ورست وروشنی وسفیدی یقال بالفرس
وضح وکنی بہ ایضا عن البرص ومنہ قیل لجذیمۃ الابرش
الوضاح وهو الرجل الابیض اللون الحسنہ موضحۃ
شکستگی سر کہ باستخوان رسد واضحۃ دندان کہ بخندیدن پدید آید
وطح - وطح - بالتحریک پلیدی وگل کہ بر سم و
چنگال ستور ومرغ چسپیده باشد تواطح القوم
ای تداولوا الشر فیما بینهم
وقح - وقح بضمتین وسکون القاف شوخی
قحۃ بالفتح والکسر توقحۃ بالضم وقاحۃ بالفتح شوخ گرفتن

دست وپای وصلب شدن وبی شرم شدن
فهو وقح ووقاح ای قلیل الحیاء وامرأۃ وقاح الوجہ
وحافر وقاح ای صلب وقح بضمتین ج -
واوقح الحافر واستوقح ووقح کلها بمعنی - توقیح الحافر
تصلیبہ بالشحم المذاب رجل موقح مثل موقع وهو
الذی اصابتہ البلایا فصار مجربا -
وکح - استوکحت الفراخ ای غلظت
ولح - ولیحۃ - غراره ولیح وولائح ج -
ویح - ویح - وای وهی کلمۃ الترحم - ویل وهی
کلمۃ العذاب قال الیزیدی هما بمعنی یقال ویح

لزید وویل لزید ترفعهما علی الابتداء وتنصبهما ایضا باضمار
فعل تقول ویحا وویلا لزید کانک قلت الزمہ اللہ ویحا
وویلا ویقال ایضا ویحک وویح زید وویلک وویل
زید علی الاضافۃ نصبا باضمار فعل - واما قولهم فتعسا لهم
وبعدا لثمود وما اشبہ ذالک فهو منصوب ابدا لانہ لا تصح
اضافتہ بغیر لام فلا یصح اذا قلت فتعسهم وبعدهم فلذالک افترقا
الوماح - صدع فرج المرأۃ ومحۃ اثر آفتاب -
والسخۃ موالسخۃ والفقر -

فصل الیاء
هذا الفصل — من بقیۃ الصراح

یوح - یوح - بضمها من اسماء الشمس -

باب الخاء

فصل الالف

انخ - ائتلاخ - اختلاط یقال ائتلخ علیهم امرهم
ای اختلط ویقال وقعوا فی ائتلاخ -
ارخ - تاریخ - توریخ - وقت پیدا کردن وهو
تعریف الوقت یقال ارخت الکتاب وورخته
بمعنی - اراخ بالکسر گاو وحشی -
اضخ - اضاخ - بالضم موضعی یذکر ویونث
افخ - یافوخ - نرمۂ سر کودک وهو یفعول یافیخ
ج - وافخته ای ضربت یافوخه ویافوخ اللیل معظمه
السخۃ تأنیخا وسخۃ دعد لہ یعنی سرزنش وملامت کرد اورا
اخیخۃ - آرد کہ بروغن یا بزیت آمیخته آشامیده شود
واخ کلمۃ تکره وتاوه اخ پلیدی وکبر لغۃ فی واخ
واخ بالکسر صوت اناخۃ الجمل وبمعنی کخ ای اطرح قالہ
یفتح فیها آخا بالضم موضعی بہ بصره کہ دران نهرها
ومدیه ها است -
الازخ - لغۃ فی الازخ

التاوخ القصد -
ایخ - بینہ علی الکسر یقال عند اناخۃ البعیر -

فصل الباء

بخ بخ - کلمۃ یقال عند المدح والرضا بالشیء
وخه بالفارسیۃ بمنزلتہ وتکرر للمبالغۃ فیقال بخ بخ
بالسکون فان وصلت خففت ونونت فقلت
بخ بخ وربما شددت کالاسم وبخبخت الرجل اذا قلت
لہ ذالک - وتبخبخ الحر ای سکن فورتہ ویقال بخبخوا عنکم
من الظهیرۃ ای ابردوا وخبخبوا کذالک وهو مقلوب منہ بخباخ
اذا هدر وملأت شقشقتہ فمہ فهو جمل بخباخ الهدیر -
بذخ - بذخ گردن کشی کردن (ع ک اف ٤)
وتبذخ ای تکبر وعلا وشرف باذخ عال جبال
بواذخ شوامخ امرأۃ بیذخ زن تن آور
برخ - براخ - هی خزف الکنف توصل من السطح الی الارض
برزخ - برزخ - باز داشت میان دو چیز ویقال
ما بین الدنیا والآخرۃ من وقت الموت الی البعث

فمن مات فقد دخل البرزخ
برخ - برخ - بیرون آمدگی سینه رجل ابرخ وامرأۃ برخاء
وکذالک الفرس ذو اطانت قطاتہ وصنعتہ تبازخت المرأۃ
اذا خرجت عجیزتها وتبازخ فلان عن الامر ای تقاعس
براخۃ بالضم موضعی -
بطخ - بطیخ بالکسر وتشدید الطاء خربزه بطیخۃ یکی ابطخ الرجل
ای کثر لہ البطیخ مبطخۃ بالفتح خیار زار وضم الطاء لغۃ فیہ
بلخ - بلخ - بالتحریک بزرگ منشی کردن بلخ وتبلخ
ای تکبر فهو ابلخ -
بوخ - باخ الحر والنار والغضب والحمی ای
سکن وفتر - وعدا حتی باخ ای اعیا - وهم
فی بوخ ای اختلاط من امرهم -
بذخ - مرد عظیم الشان بذخ ج - وقد بذخ مثلثۃ
الذال وتبذخ تعظم وتکبر وامرأۃ بیدخۃ تارۃ یعنی
پر گوشت وبیدخ نام زنی -
بذنخ بذنخۃ وبذلاخا فهو مبذنخ وبذلاخ وهو الذی
یقول ولا یفعل -

لہ یعنی موضعیکہ از تار سر کودک می جنبد هندی تالو ١٢ ؎ جمعہ یوافیخ وهذا یدل علی ان اصلہ یفخ ففی ذکره هنا وهم ١٢ ق

برخ ۔ بالیدگی وافزونی وارزانی برخ وقہرہ شکستگی گردن وپشت وضرب شمشیر کہ بعضے گوشت را قطع کند بریخ شکستہ پشت تبریخ فروتنی کردن ۔
برمخ ۔ تکبر کرد ۔

فصل التاء

تخ ۔ تخ ۔ خمیر ترش تخوخۃ مصدر منہ ۔ وتخنہ صاحبہ ۔ تخخۃ حکایۃ صوت ۔
ترخ ۔ نشتر زدن حجام نرمی وآن نشانے خرد در پوست یقال ترخ الحجام شرطا اے لم یبالغ فی التشریط (عع بفتحہما)
تنخ بالمکان تنوخا اقام تنخ منتلہ ومنہ تنوخ قبیلۃ لانہم اجتمعوا فاقاموا فی مواضعہم وہم الجوہری تذکرہ فی ران وخ تنخ ناگوار طعام شد (عع ک اف ۲) واتنخہ الدسم ناگوار کرد اور اجرب تانخہ فی الحرب ثابتہ یعنے ثابت داشت اورا در جنگ تاخت الاصبع فی الشئ الوارم او الرخو خافت یعنی فرو رفت انگشت در چیزے آماسیدہ یا چیز نرم تاخہ بالمتیخۃ وتخہ بالمتیخۃ ضربہ بالعصا والمتیخۃ والمتیخۃ والمتیخۃ اسماء الجرید النخل او العرجون ۔

فصل الثاء

ثوخ ۔ ثوخ فرو شدن قدم در وحل وجزآن (عع ف اک ۲ وض ۲) ۔
ثلخ البقر سرگین کرد گاؤ در بہار (عع بفتحہما) ثلخ آلودہ گردید (عع ک اف ۲) وثلخۃ ثلیثا لطخۃ ۔

فصل الجیم

جخ ۔ جخ ۔ ببولہ اے رماہ وجخجت الرجل صرعتہ وجخ وتجخج اے اضطجع واسترخے ۔
جفخ ۔ جفخ ۔ مثل جخف ای تکبر وفخر جمخ کذلک فہو جفاخ وجماخ وذو جفخ وذو جمخ وجافخہ وجامخہ ۔
جلخ ۔ جلخ ۔ پر کردن سیل وادی را (عع بفتحہما) سیل جلاخ وجلاخ بالخاء والحاء فہو الجراف ۔ یعنے سیل کہ ہمہ چیز را ببرد ۔ جلواخ بالکسر وادی فراخ پر ۔
جوخ ۔ وجاخ السیل الوادی ای اقتلع اجرافہ تجوخت البئر انہارت ۔ جوخان ہو الجرین بلغۃ اہل البصرۃ جائے خرما خشک کردن ۔
الجنخ ۔ اجالتک الکعاب فی القمار یعنے جولان دادن نرد ہا را در قمار اجباخ مکانہاست کہ دران درختہائے خرماست فی قول طرفۃ الحجارۃ
جمخ ۔ کبر وفخر جامخ لغت منہ جمخ ج وجامخہ فاخرہ
جلنخ ۔ سطبر ودراز وبلند وسپشہائے گندہ جلنخۃ یکے ۔
جنذخ کقنفذ ملخ سطبر ۔
الجیخ الجوخ ۔

فصل الخاء

خوخ ۔ خوخ ۔ شفتالو خوخۃ یکے وایضا روزن بر دیوار خوبخۃ سیختی ۔
خنوخ او اخنوخ نام ادریس علیہ السلام ۔

فصل الدال

دبخ ۔ تدبیخ ۔ پشت خم دادن وسرین بر آوردن وبالحاء کذلک عن ابی عمرو وابن الاعرابی ۔
دخدخ ۔ دخدخۃ ۔ ماندہ شدن ودخدخاہم اے ذللناہم دخ بالضم لغۃ فی دخان ۔
دربخ ۔ دربخت الحمامۃ لذکرہا ای خضعت لہ وطاوعتہ ۔ ودربخ الرجل اذا طأطأ راسہ وبسط ظہرہ
ومخ ۔ ومخ ۔ نام کوہے ۔
دوخ ۔ داخ البلاد ای قہرہا واستولی علیہا و کذلک دوّخ البلاد ۔ وداخ الرجل ای ذل ودوختہ انا
دیخ ۔ قال الاصمعی دیخہ ودیثہ ای ذللہ ۔ قال العدبس الدیخ القنو والجمع دیخۃ مثال دیک ودیکہ
دلخ ۔ بالتحریک فربہی دلخ فربہ شد (عع ک اف ۲) دلخ ودلوخ لغت منہ ابل دلخ ودوالخ ورجل والخ مخصب یعنی در فراخی سال آیندہ وہم دالخون امرأۃ دلخۃ کہمزۃ وغراب زن کلان سرین ودلاخ والدلوخ کصبور درخت خرمائے پربار ۔
دنخ ۔ تدنخا فروتنی نمود ودرام گشت وسر فرود آورد ودر خانہ خود سکونت ورزید تدنخ نشیب وفراز پذیر رفتن خربزہ یقال دنخت البطیخۃ اذا انہزم بعضہا وخرج بعضہا ودنخ ذفرا اشرفت محدودتہ علیہا ودخلت ہی خلف الخششاوین یعنے بلند شد استخوان پس سر او بر ذفری یعنے استخوان پس گردن وفرو شد ذفری در پس سر دو استخوان پس گوش والمدنخ کمحدث بسیار فحش گو وکسیکہ در سر او فراز ونشیب باشد ودنخان بالتحریک گران رفتن از گرانبار
دنفخ ۔ سطبر ونام مردے ۔

فصل الذال

ذیخ ۔ ذیخ ۔ گفتار نر بسیار موی ذیخۃ مونثہا ذیوخ اذیاخ ذیخۃ بفتح الیاء رج ۔
ذوذخ ۔ لگوکب عذیوط یعنی کسی کہ گوز کند وقت جماع یا انزال کند پیش از ادخال ونام مرد والذخداخ المنقب عن کل شئ والذخذخان مرد گویا بافصاحت
ذاذیخ دیہی از مضافات حلب ۔

برخ ۔ جفخ ۔ ومخ ۔ دوخ ۔ برمخ ۔ جلخ ۔ دیخ ۔ تخ ۔ جوخ ۔ دلخ ۔ ترخ ۔ الجنخ ۔ تنخ ۔ دنخ ۔ جمخ ۔ جلنخ ۔ جنذخ ۔ تاخت ۔ الجیخ ۔ تاخہ ۔ خوخ ۔ دنفخ ۔ خنوخ ۔ ثوخ ۔ دبخ ۔ ثلخ البقر ۔ ذیخ ۔ ذوذخ ۔ دخدخ ۔ جخ ۔ دربخ

الذمخ - بالتحریک وکعنب بادرختے -

فصل الراء

ربخ - ربیخ - مرد سست ربوخ من النساء التی یغشی علیها عند الجماع وقد ربخت - ومشی حتے تربخ ای استرخی مربخ رسلة بابا وتیه -

رتخ - رتخ - تنگ شدن خمیر عجین رتخ وطین راتخ اے رقیق -

رخ ارض رخاخ - بالفتح اسے رخوة - عیش رخاخ اسے واسع - ورخخت الشراب ای مرجته رخخ بالضم نبات تازہ

رسخ - رسوخ - استوار وپاے برجا شدن وکل ثابت فهو راسخ ومنه الراسخون فی العلم -

رضخ - رضخ - مثل رضح بالحاء رضخت النوی والحصی ای کسرته - ورضخت راس الحیة بالحجارة ورضخت له رضخا ای اعطیته قلیلا وفی الحدیث امرت له برضخ - ورضخته وراضخته اذا رأیته بالحجارة وتراضخنا اسے ترامینا -

ردخ - سر شکستن وبالتحریک لردغ یعنی گلا سخت

رزخ - خستن به نیزه -

رضخ فی الامر سنخ -

رفوخ - بالضم ملاها وعیش رافخ رافغ یعنی زندگانی فراخ -

رمخ - بالکسر درختان فراهم آمده الرمخار الشاة الکلفة باکلها وکعنبة وبسرة غورهٔ خرما رمخ ومخج - ارمخت النخلة غوره آورد درخت خرما ارمخ الرجل نرم ورام شد ارمخت الدابة دندان برآورد یا فربه گردید -

ربخ سست شد ربخه تربخا خوار کرد او را تربخ به آشنبش یعنے بران چنگل زد -

تروخ فی الطین در گل افتاده

راخ - فروهشته گردید یا از هم دور شد یا بین هر دو ران تا بحدیکه عاجز شود از پیوستن آن هر دو (عع اک ۲) التریخ التوهین مریخ بالمعظم مردارسنگ واستخوانک نرم در آینده در کاوا شاخ المریخ مثله امرخه ج ریخ بالکسر موضعیست بخراسان یا ناحیه است به نیشاپور منها محمد بن القاسم بن حبیب الصفار وذریته المحدثون الریخیون

فصل الزاء

زخ - زخ - سپوختن به مغاکے وفی حدیث ابی موسی من یتبع القرآن یهبط به علی ریاض الجنة ومن تبعه القرآن زخ فی قفاه حتے یقذف به فی نار جهنم مزخة زن زخة خشم وکینه یقال زخ الرجل اذا اساط - زخیخ سخت درخشیدن آتش (عع نث اک ۲) زخ الجمر درخشید -

زلخ - زلخ - جاے لغزیدن یای مقام زلخ ای دحض وغلوة سهم ایضا - زلخة مثال قبرة زحلوقة تزلخ منها الصبیان -

زمخ - زامخ اسے شامخ - وزمخ ای تکبر وتاه - انوف زمخ اسے شمخ -

زنخ - زنخ - متغیر شدن ومزه گردانیدن روغن دهن زنخ -

زنخ القراوز توخاآویخت کنه بچیزی که علاقه گرفت بان

زرنیخ - بالکسر حجر معروف منه ابیض واحمر واصفر ودیهی ست بصعید -

زواخ بالضم موضعے ست وبصرف -

زیخ وزیحان ستم کردن ویکسو شدن (عع ف ک ۲) ازاحه یکسو کرد او را تزیخ متفرق ومنتشر گردید

فصل السین

سبخ - سبخة - شوره سباخ ج - ارض سبخة زمین شوره ناک وحفروا فاسبخوا ای بلغوا السباخ سبیخ برافتاده از مرغ وپاغنده پیچیده سبیخة یک نواله از وی وکذلک من الصوف والوبر وخواب سخت سبخ خواب وفراغ وقری قوله تعالى ان لک فی النهار سبخا طویلا بالخاء ای فراغا - ویقال سبخ الله عنک الحمی ای خففها وفی الحدیث کہ عم قال لعائشة رض حین دعت علی سارق سرقها لا تسبخی عنه بدعائک علیه ای لا تخففی علیه اثمه - وسبخ الحر افتر وخف -

سخ - سخاخ بالفتح زمین نرم سخت الجرادة تلخ دم برزمین فرو برده تا تخم نهد -

سرسخ - سربخ - زمین فراخ

سلخ - سلخ - پوست باز کردن (عع بفتحهما وض ۲) وسلخت المراة درعها ای نزعته مسلاخ بالکسر پوست برد نخله که غورهٔ وی نارسیده بریزد مسلوخ گوسفند پوست باز کرده مسلاخ الحیة پوست مار سلخ الشهر آخر ماه وسلخت الشهر اذا امضیته وصرت فی آخره - وانسلخ الشهر من سنته والرجل من ثیابه والحیة من جلدها والنهار من اللیل سالخ اسود نوعی از مار اسود سالخ غیر مضاف لانه یسلخ جلده کل عام والانثی اسودة ولا توصف بسالخة مسلخة الرمث العرفج الذلیس فیه مرعی انما هو خشب یابس

سنخ - سنخ - بالکسر بیخ اسناخ الاسنان بیخهای دندان سنوخ پای برجای شدن در علم یقال سنخ فی العلم ای رسخ فیه - وسنخ الدهن بالکسر لغة فی زنخ ای فسد وتغیر

سوخ - ساخت قوائمه تسوخ وتسیخ فی الارض ای دخلت فیها وغابت مثل تاخت وغطست حتے صارت الارض سواخی علی فعالی بفتح اللام وذلک

الذمخ - تروخ
راخ
ربخ
ربیخ
رتخ
رخ
زخ
ربخ - سخ
رضخ - سربخ
سلخ
زلخ
ردخ
رزخ - زمخ
رضخ
رفوخ - زنخ
رمخ - زنخ القراوز سنخ
زرنیخ
زواخ - سوخ
ربخ - زیخ

شبروخ ‌ الشنخ - شنخ ‌ سردوخ ‌ الشنخ ‌ اسفاناخ ‌ شمرخ ‌ سماخ ‌ شیخ ‌ سملوخ - صخ ‌ المسنبخ - صرخ ‌ سیخ ‌ شدخ ‌ شبخ - صلخ ‌ شیخ - صمخ ‌ شرخ - صلخ ‌ صوخ ‌ شاذیاخ ‌ شرباخ - صبخة ‌ شلخ ‌ صربخة ‌ شناخ - صنخ

اذا کثرت رزاع المطر اے الاوحال۔
السدخ۔ انبسط۔
سردوخ۔ بالضم خرما کہ بران آب ریزند۔
اسفاناخ۔ ترہ است معروف معرب اسپانج
ہندی پالک نامند۔
سماخ۔ بالکسر سوراخ گوش سمخہ رسید آسیبی بسماخ
او پس گران کرد گوش او را (ع بفتحہا) سمخ الزرع
شگوفہ بر آورد کشت یقال انہ لحسن السمخة بالکسر کانہ
ماخوذ من السماخ العفاص۔
سملوخ۔ بالضم الصلوخ السملاخ مثلہ و ما ینتزع
من قضبان النخل و السمانخی من اللبن و الطعام
ما لا طعم لہ۔ و لبن حقین فی السقار و حفر لہ حفرة و وضع فیہا الرخف
المسنبخ۔ کمسرہد المسرنخ و ہو الذی یمشی فی الظہیرة
سیخ۔ و سیخان۔ استوار شدن و بچیزی نرم در آمدن
(ع ف اک ۲) سیاخ بالکسر کار گل کنندگان۔

فصل الشین

شدخ۔ شدخ۔ بشکستن و ہر چہ میانہ کاواک
باشد یقال سدخت راسہ فانشدخ و شدخة للمبالغة
مشدخ و ہو بسر یغمز حتے ینشدخ۔ شادخة سپیدی
فراخ بروی و شدخت الغرة اذا اتسعت فی الوجہ
شیخ۔ شرخ۔ جوانان جمع شارخ مثل صاحب
و صحب و فی الحدیث اقتلوا شیوخ المشرکین
و استحیوا شرخہم و اول جوانی و آول کارد تاج
ہر سالہ شتر و دندان کفانیدن شتر و تیغ کہ ہنوز
بند و دستہ نکردہ باشند و آب ندادہ شروخ ج
و ایضاً جوان شدن کودک شرخان ای مثلان
شروخ امثال و ہم الاتراب۔ شرخا الفوق حرفاہ
بینہما موقع الوتر۔ و شرخا الرحل آخرتہ و واسطتہ

شمروخ۔ شمراخ القدم کلان و ہن پای
شمخ شموخ۔ بلند شدن و تکبر کردن یقال
شمخ الجبل و شمخ بانفہ ای تکبر۔ جبال شامخات و
شوامخ ای شواہق۔ انوف شمخ۔ شماخ نام مرد شاعر
شمخ۔ شمراخ۔ بالکسر شمروخ بالضم شاخ خرما
و خوشۂ انگور شمراخ ایضاً سر کوہ و سپیدی پیشانی
اسب کہ تا بہ بنقوز نرسد فرس شمراخ نعت منہ
شمراخیہ گروہی از خوارج از اصحاب عبد اللہ بن شمراخ
شیخ۔ شیخ۔ پیر و خواجہ شیوخ اشیاخ شیخة بالکسر
و فتح الیاء شیخان مشیخة مشایخ مشیوخاء ج۔ شیخة
مونث شیخ بالتحریک شیخوخة مصدر منہ و اصل الیاء
متحرکة فسکنت لانہ لیست فی الکلام فعلول ما جاء
علی ہذا من الواو مثل کینونة و قیدودة و دیمومة
و ہیعوعة فاصلہ کینونة بالتشدید مخفف و لولا ذلک
لقالوا کونونة و قوددة و لا یجب ذلک فی ذوات الیاء
مثل حیدودة و طیرورة و شیخوخة۔ تشییخ خواجہ و پیر شدن
و خواجہ و پیر خواندن کسے را شییخ تصغیر شیخ
بضم الشین و کسرہا و لا تقل شویخ۔
شبخ۔ بالفتح آواز دوشیدن از شیر۔
شخ۔ کمیز و آواز شیر بر آمدن از پستان شخیخ
فی نومہ غط یعنی آواز خرخر از گلو در خواب بر آورد۔
و شخ ببولہ شخیخاً و تشخشخ امتد کالقضیب یقال انہ
لشخشاخ بالبول شخشخة آواز سلاح و آواز کاغذ و
برداشتن شتر بادہ سینہ خود را و ہی بارکہ۔
شاذیاخ۔ نام نیشاپور و دیہی ست بمرو۔
شرباخ۔ بالکسر سماروغ تباہ و پژمردہ۔
شلخ۔ اصل و ولد مرد یا نطفۂ او و فرج زن و شلخہ
بالسیف بہ شمشیر آزا برید شالخ جد ابراہیم علم۔
شناخ۔ بالکسر بینی کوہ و المشنخ کمعظم من النخل بالفتح

عنہ سلاءہ یعنی درخت خرما کہ دور کردہ شود از ان
خارہا یقال قد شنخ علیہ نخلہ تشنیخاً
الشنذخ۔ بالضم الشدید الطویل الملکتنز و الاسد
و اسپ تیز رو و طعام بنای نو یا طعام قدوم
مسافر یا طعام برای یافتن گم شدہ شنداخ بالکسر
و الشنداخ و الشنذخة و الشنخخ و الشنداخی
بضمہن مثلہ و شنخ ای عملہ۔

فصل الصاد

صخ۔ صاخة۔ آواز سخت کہ گوش را کر کند و
قیامت صخ کر کردن آواز گوش را (ع ف اض ۲)
ضربت الصخرة فسمعت لہا صخة اے صوتا۔
صرخ۔ صراخ۔ بالضم آواز و فریاد صرخ و صرخة
مصدر منہ و صرخ و اصطرخ بمعنے۔ تصرخ تکلف کردن
در فریاد یقال التصرخ بالعطاس حمق۔ مصرخ
بالتخفیف فریادرس مستصرخ فریاد خواہ یقال
استصرخنی فاصرختہ۔ صریخ آواز فریاد خواہ
فریاد کنندہ و فریادرس و ہو من الاضداد۔
صلخ اصلخ۔ کر کہ ہیچ نشنود صلخ بالتحریک مصدر منہ۔
صمخ۔ صماخ۔ بالکسر گوش و سوراخ گوش
و بالسین لغة فیہ۔ و صمخة اے اصبت صماخہ
صملخ۔ صملاخ۔ صملوخ۔ ریم گوش صمالخ
سیر خفتہ۔
صوخ۔ اصاخة۔ گوش داشتن و اصاخ لہ
اے استمع۔
صبخة۔ زمین شورہ زہاب ناک صبیخة القطن
با غندہ یعنی پنبۂ پیچیدہ بجہت رسیدن۔
صربخة۔ سبکی و چستی۔
صنخ۔ بالکسر یخ اصناخ ج۔ و ضنخ گلتف خرجت

ل۱ الفرس ذو شمراخ لا فرس شمراخ لانہا صفة غرة الفرس لا النعت نفسہ۔ ق۔

اصناخه رجل صناخیه مرد سطبر صنخة بفتحتین چرک -

فصل الضاد

ضمخ - تضمیخ - آلوده شدن ببوی خوش تضمیخ متعدی فیه -
ضخ - اشک واستداد بول وتراوش آب والمضخة بالکسر قصبة فی جوفها خشبة یرمی بها الماء
ضرخ - بالکسر کلان از هر چیز نخلة ضراخ برگزیده وپسندیده -
ضاخ - موضعیست ببادیه ضاخة بلا -

فصل الطاء

طبخ - طبخ - پختن یقال طبخته فانطبخ مطبخ بالفتح موضع پختن الطباخ پختنی ساختن وبریان کردن ودیگ بر نهادن یقال هذه خبزة جید الطبخ وکذا الاجرة واطبخوا الناقة صادوا هذا الطبخ القوم ومشتوا اهم - طباخة بالضم سر جوش دیگ طابخة لقب مردی طبیخ شراب نیم جوشیده مطبخ بکسر الباء والتشدید بچه سوسمار فاوله حسل ثم غیداق ثم مطبخ ثم خضرم بالضم والتشدید الضاد ثم ضب طبخ الحسل ای کبر - طابخة گرمای نیم روز وطبائخ الحر سمائمه - طابخ تب گرم سخت ولیس به طباخ اے قوة وسمن - وامرأة طباخیة مثل علانیة اے مکتنزة اللحم -
طخ - طخ - دل گرفتن از چربش وطعام (ع ع ک اف ۲) وناگوار شدن -
طیخ - طاخ - ای تلطخ بالقبیح وطاخه یطیخه متعدی فیه وکذا طیخه تطیخا ای لطخه - وطاخ اسے تکبر ایضا -
طبرخ - بالکسر لقب والد علی بن ابی هاشم المحدث او هو بالمیم -
طخ - انداختن چیزی ودور کردن وجای مطخة بالکسر چوبیکه طفلان بدان بازی میکنند طخوخ بد خوئی وبدی معاشرت طخطاخ بد خلق والطخطاخ من السحاب آواز زیور وابریکه پاره از ان با پاره دیگر چسپیده باشد ونام مردی طخاطخ بالضم تاریکی متطخطخ سیاه وضعیف البصر طخطخة هموار کردن چیزے وپیوستن پاره از ان با پاره دیگر طخ طخ حکایة قول الضاحک
طرخة تشبه حوض کبیر عند مخرج القناة دجلة طرخان بالفتح والضم والکسر وان غلط المحدثون اسم للرئیس الشریف خراسانیة - طرخشقوق طرخون نباتیست معرب اصل عروقه العاقرقرحا طرخ تسکین ماهی الیست خرد که نمکسود میکنند طرخا بازدیهی بحرجان -
طرنخة - سیکے وچستی
طلخ - لای سیل آورد که دران کرک سیاه مانده باشند پس قابل نوشیدن نباشد وآلودن بدان وسیاه کردن وتباه کردن نوشته وبه پلیدی آلودن طلخا زمین گول وموضعیست به مصر بر نیل که به دمیاط میرساند اطلنخ پراگنده شدن واطلخ وسعه روان شد اشک او -
طمخ - بالفتح تکبر نمود -
الطمراخ - لقب والد علی بن ابی هاشم او هو بالباء الموحدة وقد تقدم
الطمالیخ - ابر سفید تنگ پراگنده -
طوخ - بالضم چهارده موضعیست بمصر وطاخه طوخا رماه بقبیح من قول او فعل -

فصل الظاء

هذا الفصل من بقیة الصراح

ظمخ - کنب درختیست مانند چنار ودرخت انجیر بلغت نبطی ظمخة یکے او بسکون المیم لکسرة وکسر وقد یسکن المیم فی الجمع کلبنة ولبن -

فصل العین

هذا الفصل من بقیة الصراح

عمخ - بالضم درختیست که بدان وبرگ آن مدا وا میکنند وانکرها بعضهم وقال انما هو العنخ ووقع فی کتب لبیانیین العمخ بتقدیم المیم علی الخاء وهو غلط

فصل الفاء

فتخ - فتخ - سست کردن انگشتان پاے بوقت نشستن رجل افتخ اذا کان عریض الکف والقدم مع اللین قال الاصمعی اصل الفتخ اللین عقاب فتخاء وهی اذا انخطت کسرت جناحیها وغمزتها وهذا لایکون الامن اللین فتخة بالتحریک انگشتری نقره بی نگینه فاذا کان فیه فص فهو خاتم - فتخ فتخات ج
فخ - فخ - نخاخ بالکسر معروف فخاخ ج فخیخ خرخر کردن گلو (ع ع ف اک ۲) یقال فخ النائم فخة اسم هذه النومة
فرخ - فرخ - چوزه فرخة مؤنث افرخ افراخ فراخ ج - افراخ چوزه بیرون آوردن مرغ یقال افرخ الطائر وفرخ وپیدا کردن نهانی ورا ونیدا شدن متعد لازم یقال افرخ بیضة الامر آبدی سره وافرخ ای استبان وبیرون شدن ترس وبیم از دل یقال قلت ذا لیفرخ روعک عن روعک ای لیخرج فزعک عن قلبک - وافرخ روعک ای سکن جاشک - استفراخ بچه چوزه بیرون آوردن داشتن فرخ ایضا بچو شه نزدیک شدن کشت یقال فرخ وفرخ الزرع ای تهیا للانشقاق فریخ نام مردے وتصغیر فرخ -
فرسخ - فرسخ - فرسنگ فارسی معرب فراسخ ج
فرفخ - فرفخ - خرفه ویقال لها الفرفین ایضا

ضمخ - عمخ
ضخ
ضرخ - طرخة
ضاخ - فتخ
طبخ
طرخة
طلخ
فخ
فرخ
طمخ
الطمراخ
طمخ - الطمالیخ
طوخ
طیخ
طبراخ
ظمخ - فرسخ
طخ - فرفخ

سله مصیدة ای داهم

وہما سواء یقال نضحت النفخ۔ نضاخ منا ضحۂ آب شاشیدن باہم ویقال نضخناہم بالنبل ای فرقناہا فیہم۔ وانتضخ الماء ای ترشش غیث نضاخ ای غزیرہ عین نضاخۃ ای کثیرۃ الماء قولہ تعالی فیہما عینان نضاختان قال ابو عبیدۃ اسے فوارتان نضخۃ یک بار باریدن۔

نفخ۔ نفخ۔ دمیدن نفخ فیہ ونفخہ لغۃ۔ ونفخ بہا ای جبق۔ منفاخ دمۂ آہنگر وقولہم با لدار نافخ ضرمۃ ای احد۔ وانتفخ الشیٔ ای تورم یعنی آماس برسید وانتفخ النہار ای ارتفع وہو ذو نفخ بانتفاخ وانجیم ای ذو کبر وفخر۔ ویقال اجد نفخۃ بالفتح والضم اذا انتفخ بطنہ۔ انفخ آماسیدہ خصیہ نفخا من الارض مثل نبخاء

نقخ۔ نقاخ۔ بالضم آب خوش خنک نقخ شکستن

نوخ۔ اناخۃ۔ فروخوابیدن شتر یقال انخت الجمل فاستناخ وتنوخ الجمل الناقۃ ای اناخہا لیسفد ہا وقولہم نوخ اللہ الارض طروقۃ للماء اسے جعلہا مما لطیقہ۔ تنوخ حیے از یمن۔

نخخ۔ نخ ز کر دنخ البئر چاہ کندید (ع بفتحہا) نخخ النوء بر خاست فتنخخ السیل دفع فی سند الوادی نخذفہ فی وسط الماء نخخ بالضم آواز سرفہ کنندہ ناخخ منخخ کمحدث منہ ناخخ دریای پرشور نخوخ مثلہ وآواز اضطراب آب بر کنارہ امراۃ نخاخۃ زنی کہ از فرجش وقت جماع آواز برآید یا زن رشاخہ کہ بار بار تری را پاک کند وزنیکہ آواز کند دہن رودۂ آن بجو آواز کردن دہن رودۂ دابہ وقت سواری نخنخہ مسکہ کہ بچسپد با طراف شیر تناخخ باہم نخر کردن واضطراب الموج حتی یؤثر فی الاجراف منخخ بالمحسن کوہے از ریگ۔

انذخ۔ گول کلم گو منذخ کمنبر کسیکہ پر داند اشتہ باشد از زین کہ برای وسی فحش گفتہ شد یا او بگوید منذخ چود نمود چیز یراکہ ندارد ونذخ کوفت (ع بفتحہا) یقول راکب البحر نذخنا ساحل کذا یعنی کوفتیم فلان کنار دریارا انذخنا المرکب الساحل کوفتیم کشتی را بکنار نذخ العیر سخت سیر کرد (ع بفتحہا) انذخ مثلہ نوفخ بزدل۔

ہو نطخ شتر بالکسر وبالطاء المہملۃ ای صاحب شر۔

نکخہ فی حلقہ دفع کرد اورا بمشت زدن بر حلقش (ع بفتحہا)

فصل الواو

وبخ۔ توبیخ۔ بیم وتہدید کردن وسرزنش کردن۔

وخوخ۔ وخواخ سست۔

ورخ۔ وریخۃ۔ خمیر سست ورخ بالتحریک مصدر منہ یقال ورخ العجین ای استرخی واورختہ انا۔ وورخت الکتاب بیوم کذا مثل ارختہ۔

وسخ۔ وسخ۔ ریم وریم گن شدن دست واندام وجزآن (ع ک اف ۲) وسخ الثوب وتوسخ واتسخ کلہ بمعنے واوسختہ انا۔

وضخ۔ مواضخۃ۔ برابری رفتن وبرابر آب والدن وہو تباری المستقیین ثم فی کل متباریین یستعمل ہذا اللفظ۔ واوضحت لہ اسے استقیت لہ قلیلا وضوخ بالفتح نیم دلو آب

وشخہ بالعصا بعصا زد اورا وتخۃ بفتحتین خزنگہ یعنے گل ولای وما اغنی وتخۃ شیئا یعنے نفع نداد چیزی والتیخۃ العصا وتخت منی بلغت منی۔

وتخۃ۔ بفتحتین ترے آب وتیخۃ اقسام گیاہای تازہ باہم مخلوط شدہ واستخوان رقیق مختلط بحرب وزمین غزنیدہ تنگ ناک وشیر سطبر رجل موتوخ الخلق

وموتخ الخلق مرد ضعیف خلقت۔

وشخ۔ ناکارہ سست ودوخلۃ التمر یعنی زنبیل خرما وشخۃ بفتحتین چیزیکہ از برگ خرما ساختہ شود۔

الوصخ محرکۃ الوسخ یعنے چرک۔

تواطخ القوم الشیٔ تداولوہ بینہم۔

ولیخ۔ جامۂ از کتان ارض وسخۃ ولیخۃ وموتلخۃ زمین گیاہ ناک ولیخۃ شیر سطبر وگل استوسخت الارض زمین تر شد۔

ومخنۃ۔ ملامت دل سوز وسرزنش۔

ویخ۔ ویخ وویس وویہ وویل وویب اخوات وتا لہن سلبع۔

فصل الہاء

ہبیخ۔ ہبیخۃ۔ بالفتح دختر آگندہ گوشت غلام ہبیخ بفتحتین وتشدید الثالث۔

ہخ۔ بالکسر حکایۃ لصوت المتنخم یعنے حکایت آواز بینی افشان۔

ہیخ۔ بالکسر یقال عند اناخۃ البعیر وہیخ الہریسۃ تہییخا اکثر ودکہا یعنے ہریسہ را بسیار روغن دار کرد ہیخ التیس بر انگیخت تکہ را بر گشنی والہیخ شتریکہ برگاہ گفتہ شود برائے او ہیخ آواز کند۔

فصل الیاء

ہذا الفصل من بقیۃ الصراح

تیاخ۔ بالفتح موضعے یا قبیلۂ است ومنہا احمد بن محمد بن یزید التیاخی المحدث۔

یفخہ۔ اصاب یافوخہ میفوخ نعت منہ وذکر فی (افخ)

اینخ الناقۃ خواند شتر مادہ را برای جہانیدن زبر وے فقال لہا اینخ اینخ۔

یوخ۔ ذکرہ اللیث ولم یفسرہ وقال لم یجی علی بنائہا غیرہ یوم فقط۔

انبخ وشنخ الوصخ تواطخ نبخ ولیخ نفخ نطخ نکخۃ ومخنۃ ویخ ورخ وخوخ نقخ ورخ ہبیخ نوخ ہخ وسخ ہیخ نخخ وضخ تیاخ وتخۃ یفخۃ اینخ وتخۃ یوخ

ـــــــ
۱ے محلہ ت ن خ لان وخ ۱۲ ق

باب الدال

فصل الالف

اَبدَ آبد- ہمیشہ و روزگار آباد اَبُود ج- یقال ابدا بید کما یقال دہر داہر ولا افعلہ ابد الابید- وابد الآبدین کما یقال دہر الداہرین و عوض لعاقضین اُبود مقیم بودن بجائی (ع ف ا ک ۲) و رمیدن و با آمیختن ستور با مردم (ع ف اض و ک ۲) اَوَابد رمندگان وحوش و قافیہ ہای غریب در اشعار تابید جا و دائم کردن تابدای توحش- وتابد المنزل ای اقفر والفتہ الوحوش ویقال جاء فلان بآبدۃ ای بداہیۃ یبقے ذکرہا علی الابد وابد الرجل ای غضب و توحش فہو آبد اِبِد بکسرتین کنیزک و مادہ خر بسیار زائیدہ-

اجد ناقہ اُجُد بضمتین ای قویۃ موثقۃ الخلق ولا یقال للبعیر ویقال آجدہا اللہ وہی موجدۃ القرا ای موثقۃ الظہر و بناء مُوجد ای موثق ویقال الحمد للہ الذی آجدنی بعد ضعف ای قوانی واجد بالکسر جزلا

احد- احد- یکے و کسی و یکم وہو اول العدد احد عشر للذکر واحدی عشرۃ للمؤنث- وقولہ تعالی قل ہو اللہ احد فہو بدل من اللہ لان النکرۃ تبدل من المعرفۃ کقولہ تعالی لنسفعا بالناصیۃ ناصیۃ- وتقول لا احد فی الدار ولا تقول لا احد بالرفع والتنوین ویجمع علی احاد وہو اسم لمن یصلح ان یخاطب ویستوی فیہ الواحد والجمع والمؤنث قال اللہ تعالی لستن کاحد من النساء وقولہ تع فما منکم من احد عنہ حاجزین- واستاحد الرجل ای انفرد- وجاؤا احاد احاد غیر منصرفین لانہا معدولۃ فی اللفظ والمعنی جمیعا- اُحُد بضمتین نام کوہے بمدینہ وحکی الفراء عن بعض الاعراب معی عشرۃ فاحدہن

ای صیرہن احد عشر وفی الحدیث انہ قال لرجل اشار بسبابتیہ فی التشہد احد احد ای ہل نحو احد

اد- اد- نالیدن شتر و گردانیدن آواز آد ید فریاد شدید ادید اتباع لہ- اِدّ- ادۃ بالکسر فیہما سختی کار درشت ومنہ قولہ تعالی لقد جئتم شیئا ادا وکذلک اٰد مثال فاعل- واِدَد جمع ادۃ اد بالفتح رسیدن سختی (ع ف اض ۲) یقال ادت فلانا داہیۃ ونیز داد بالضم پدر قبیلۂ از یمن وکذلک اُدَد ابو قبیلۃ-

ازد- ازد- پدر حیے از یمن و یقال ازد شنوءۃ وازد عمان وازد السراۃ-

اسد- اَسَد شیر اُسُود اُسُد بضمتین وسکون الثانی ج- اساد کذلک آسُد کذلک مثال اجبال و اجبل قال ابو زید الانثی اسدۃ و پدر قبیلۂ از مضر و قبیلۂ از ربیعہ و ترسیدن از شیر و مدہوش شدن و شیری نمودن (ع ک اف ۲) وفی الحدیث اذا دخل فہد وان خرج اسد- استاسد علیہ ای اجترا- واستاسد النبت ای قوی والتف- ارض ماسدۃ زمین شیرناک واسدت الکلب و اوسدتہ ای اغریتہ بالصید والواو منقلبۃ عن الہمزۃ واسدت بین القوم ای افسدت بینہم واسد لغۃ فی ازد یقال ہم الاسد اسد شنوءۃ اسدی نوعی از جامہا سادۃ بالکسر بالنش لغۃ فی وسادۃ-

اصد- اصد- بالضم شامالچہ ویقال صدتہ تاصیدا اصید در کاہ لغۃ فی وصید- اصیدۃ حظیرۃ لغۃ فی رصیدۃ- واصدت الباب اوصدتہ ای اغلقت وقرا ابو عمرو انہا علیہم موصدۃ بالہمزۃ- ذات الاصاد ہی موضع کانت حجر بہا داحس والغبراء من ذات الاصاد وکانت الغایۃ مائۃ غلوۃ والاصاد ہی ردہۃ بین اجبل

افد- افد- شتافتن (ع ک اف ۲) اَفِد نعت منہ و نزدیک شدن یقال فد ای دنا وازف

اکد- تاکید- توکید استوار کردن یقال اکدت الشئی ووکدتہ-

امد- امد- غایت کالمدی یقال ما امدک اے منتہی عمرک و خشم یقال آمِد علیہ ای غضب وابد علیہ کذلک بالمیم والباء- آمد شہرے

اود- اَوَد- بالتحریک کژے (ع ک اف ۲) تاوَّد ای تعوج- اود بالسکون نام مردی و گرانبار کردن (ع ف اض ۲) یقال ادنی الشئی فانا مئود مثال مقول و کژ و خمیدہ گردانیدن ادہ اے عطفہ وحناہ واصلہا واحد آد العشی والظلال ای مالا اود بالضم موضعی در بادیہ-

اید- اَیْد- توانائی و توانا شدن (ع ف ا ک ۲) اَد قوت و نیز داید تہ علی فاعلۃ فہو موائد و آیدتہ علی فعلۃ فہو مؤید آیدتہ تاییدا ای قویتہ والفاعل منہ مؤید و مصغرہ ایضا مُؤیِّد من الافعال والتفعیل و تاید ای تقوی و رجل اید ای قوی- ایاد خاک گرداگرد حوض و دیوار یہ گرد خرگاہ و جیبی از معد و میمنہ و میسرہ لشکر موئد مثال مؤمن کار بزرگ و دشواری-

اٰماد- اِتاد- ریسمانی کہ وقت دوشیدن بدان پای گاو بندند ابدۃ موضعیست-

اشداد- اشداد- موضعیست بہ عکاظ-

المتاخد- المتاخد- المتکین لمرضہ یعنی بدحال بسبب مرض- او الصواب بالذال و سرفرو کنندہ از درد چشم یا درد-

ارد- اُرد دہی ست بہ شیخ و بالضم شہریست بفارس از دستان شہریست نزدیک اصفہان و شہر پادشاہی از پادشاہان مجوس

اطد

اطد- بفتحتین چوبهاء عوسج که نوعی از درخت خاردارست اطدا اللہ ملکہ تاییدا ثبتہ-

الالدة

الالدة- بالکسر الولدة یعنی فرزندان تا الدتھیر گشت الدولد-

اُندة

اندة- شہریست باندلس منہ یوسف بن عبد العزیز الاندی الفقیہ الحافظ-

اندرورد

علیہ اندرورد اندروردیۃ لنوع من السراویل مشمر فوق التبان وہی التبان اعجمیۃ استعملوہا-

فصل الباء

بجد

بجد- بجود- مقیم بودن ویقال ہو عالم بجدة امرک بالفتح والضم وبجدة امرک بضمتین ای بدخلۃ امرک وباطنہ- وعندہ بجدة ذلک بالفتح اے علم ذلک ومنہ قیل للعالم المتقین للشی ہو ابن بجدة ہے بجاد بالکسر گلیم مخطط ذوالبجادین نام مردے-

بخند

بخند- بخنداة- خنبداة زن تمام ساق وکذلک بخندی وخنبدی والیاء للالحاق بسفرجل-

بد

بد- بدّ- پریشان کردن (ع ف اض ۲) تبدید کذلک یقال شمل مبدد وتبدد الشی تفرق بدة بالکسر توان وبہرہ وفی الحدیث ابدیہم تمرة تمرة ویقال ابد بینہم العطاء ای اعطی کل واحد منہم بدتہ ای نصیبہ- ویقال فی الحلتین ابدہما نعجتین اے اجعل لکل واحد منہما نعجۃ ترضعہ اذا لم تکفہما نعجۃ- و ابدیدہ الی الارض مدّہا واستبد فلان بکذا ای تفرد بہ واستقل بداد بالفتح یک یک بیرون آمدن بحرب یقال لو کان البداد لما اطاقونا وقولہم فی الحرب یا قوم بداد بداد ای لیأخذ کل رجل قرنہ وبنی ہذا علی الکسر لانہ اسم لفعل الامر ویقال انما کسر لاجتماع الساکنین لانہ واقع موقع الامر- ویقال تبادّ القوم تبادّون اذا اخذوا اقرانہم- ویقال لقوا ابدادہم اے اعدادہم لکل رجل رجل وجارت الخیل بداد اے متبددۃ وبنی ایضا علی الکسر لانہ معدول عن المصدر وہو البدد وتفرق القوم بداد فبنی بہذا للعدل والتانیث والصفۃ فلما منع بعلتین من الصرف بنی بثلاث لانہ لیس بعد المنع من الصرف الا منع الاعراب- وسبعان تبیدان الرجل ابتدا و اذا اتیاہ من جانبیہ- و کذلک الرضیعان تبیدان امہما ولا تقل تبیدہا انبہما ولکن تبیدہا ابنا ہا- ولقی الرجلان زیدا فابتداہ بالضرب ای اخذہ من ناحیتیہ- وبالعتۃ بدد ای معارضتہ- مبادة بدا دمعارضۃ وقولہم مالک بہ بدد وبدة بالفتح والکسر ای طاقۃ بدد ایضا دوری میان دوران از گوشت ناکی وفی ذوات الاربع تباعد ما بین الیدین ویقال منہ بددت یا رجل فانت ابد وبقرة بداء- ابد ایضا مرد نیکو بزرگ اندام وامراة بداء- بادان درون رانہا وکل من فرج بین رجلیہ فقد بدہما ومنہ اشتقاق براد السرج والقتب بالکسر وہما بداوان وبدیدان والجمع بدائد و ابدة یقال بدسر چہ بید ہی یعنی قوم ساخت زین را بد بیدان جفت خرج بدید بیابان فراخ وقولہم لا بد منہ بالضم کانہ قال لا فراق منہ بد بالضم چارہ وعوض وبت فارسی معرب- بددة بالکسر رنج- طیرا بادید وتبادید اے متفرقۃ-

برد

برد- برد- سرما نقیض حر- وسرکردن (ع ف اض ۲) فہو مبرود وخواب منہ قولہ تعالے لا یذوقون فیہا بردا ولا شرابا- برودة خنکی وسردی نقیض حرارت (ع بضمہا) وبردتہ انا ویقال ابردتہ وہی لغۃ ردیۃ- وسقیتہ شربۃ بردت فوادہ- وقولہم لا تبرد عن فلان ای لا تشتمہ ان ظلمک فینقص من اثمہ- وابتردت ای اغتسلت بالماء البارد وکذا اذ اشربتہ للتبرید وہذا مبرد بالفتح وبردة للبدن قال الاصمعی قلت لاعرابی ما یحملکم علی نومۃ الضحی قال انہا مبردة فی الصیف مسخنۃ فی الشتاء- مبرد بالکسر سوہان یقال منہ بروت الحدید بالمبرد ای حددتہ- برادة بالضم سونش آہن برود بالفتح خنک وہر چہ خنک کند چیزیرا- و دارو ے چشم یقال برد عینیہ بالبرود ای کحلہا بہ- ویقال ما برد لک علی فلان وما ذاب لک علیہ ای ما ثبت ووجب ویقال لی علیہ الف بارد ای ثابت و سموم بارد ای ثابت لا یزول وبرد اے مات البوارد السیوف- بردان عصران ابردان الغداة والمساء وظلہما- بردة بفتحتین ناگوار وفی الحدیث اصل کل داء البردة- ابردة بالکسر نوعی از بیماری کہ از سردی وتری زاید برد بفتحتین تگرگ ویقال منہ بردت الارض مجہولا وبرد بنو فلان- وسحاب برد وابرد ای ذو برد وسحابۃ بردة- ابرد بالتصغیر لقب شاعری وتقول ہو لبردة یمینی اذا کان لک معلوما وہی لک بردة نفسہا ای خالصا- برد بالضم جامۂ مخطط جمعہ برود وابراد وبرد ابراد وابرد ابراد برد العصب ویقال ملتحف بردة گلیم سیاہ چارسو کہ عرب آنرا پوشند بردة ہند برد بالفتح برج ثورا برد ای فیہ لمع بیاض وسواد بردی نوعی از خرما بردی نیکو بردی بفتح الباء شاخ وبرگ نخ بریدۃ ہر چیز بر ترتیب یقال حمل فلان علی البرید دوازدہ میل و رسول صاحب البرید فرستندۂ رسول یقال منہ ابرد صاحب البرید الی الامیر فہو مبرد- ویقال للفرانق برید یعنی پروانہ وہو الذی ینذر قدام الاسد- ویقال سقیتہ فابردت لہ ادا ای سقیتہ باردا- ویقال جئناک مبردین اذا جاؤا وقد باخ الحر- بردان بالتحریک موضعے-

برجد

برجد- برجد بضمتین والسکون بینہما گلیم سطبر

سلہ فی القاموس بالضم وفی الشمس بہما ۱۲ سلہ تبادید بالنون ۱۲ ق

بُعد - بُعد - بالضم دوری ضد قرب (ع ع بضمہما) بعید نعت منہ بُعدان بالضم ج یقال فلان من قربان الامیر ومن بُعدانہ ابعد دورترا باعد ج وہے خلاف اقارب۔ باعد وو بعد بفتحتین ج ہستان خادم وخدم۔ ویقال تنح عنا غیر باعد وغیر بعید ای غیر صاغر وتنح غیر بعید ای کن قریبا۔ وما انت منا ببعید وما انتم منا ببعید یستوی لواحد والجمع وکذلک ما انت منا بعد وما انتم منا بعد۔ وبلیا بعدۃ من الارض والقرابۃ۔ تباعد دور شدن ابعاد مباعدۃ تبعید دور کردن استبعاد دور شدن ودور شمردن ابعد خیانت یقال کب اللہ الابعد یعنیہ ای القاہ لوجہہ ولا یقال للانثی منہ شئی۔ بعد ضد قبل وہما اسمان یکونان ظرفین اذا اضیفا واصلہما الاضافۃ فمتی حذفت المضاف الیہ لعلم المخاطب بنیتہما علی الضم ویسمی رفعا علی الغایۃ ویقال رأیتہ بعیدات بین ای بعید فراق وذلک اذا کان الرجل یمسک عن اتیان صاحبہ الزمان ثم یاتیہ ثم یمسک عنہ ثم یاتیہ۔ وقولہم اما بعد فہو فصل الخطاب۔

بلد - بلادۃ سستی وکندی خاطر ضد ذکا (ع بضمہما) فہو بلید۔ وبلد بالمکان ای اقام بہ فہو بالد۔ بلدۃ بالفتح شہر بلاد بالکسر ج وزمین یقال ہذہ بلدتنا کما یقال بحرتنا ویکی از منازل ماہ وہی ستۃ انجم من القوس وسینہ یقال فلان واسع البلدۃ ای واسع الصدر وکشادگی میان دو ابرو وبلدۃ بالضم کذلک رجل ابلد نعت منہ ای ابلج۔ والبلد ایضا بزرگ خلقت بلد شہر بلدان ج ونشان ابلاوج وشتر مرغ یقال ہو اذل من بیضۃ البلد ای النعام وتبلد ای تردد متحیرا وتکلف البلادۃ۔ وبلد ای ضرب بنفسہ الارض وابلد بالارض ای لصق۔

وابلد الرجل اذا کانت دابتہ بلیدۃ۔ مبالدۃ بشمشیر زدن یکدیگر را مثل مبالطۃ۔ بلندی ہین مبلندی شتر استوار سخت۔

بند - بند - علم بزرگ فارسی معرب بنود ج

بید - بیداء - بیابان بید ج۔ بید - بیود ہلاک شدن (ع ف ک ۲) واباد ہم اللہ ای اہلکہم بیدانہ مانند غیر بید بمعنے غیر یقال ہو کثیر المال بید انہ بخیل

برخداۃ - بضم الباء وفتح الراء وسکون الخاء زن نازک پر گوشت۔

برقعید - شہریست نزدیک موصل۔

سیف برند - شمشیر یکہ بران علامت قدیم باشد اوالبرند وفتح راؤہ الفرند یعنی جوہر شمشیر والمبرندۃ زن بسیار گوشت وعزرۃ بن البرند وہاشم بن البرند محدثان۔

بزدۃ - دیہی است از اعمال نسف والنسبۃ بزدی وبزدوی منہا وتفلیسا المعون منصور بن محمد بن فرخیوا ومزنیہ وہو الصحیح آخر من حدث بالجامع عن البخاری۔

بغداد - بغداد بمہملتین ومعجمتین وتقدیم کل منہما وبغدان وبغدین ومغدان مدینۃ السلام وتبغدد انتسب الیہا اوتشبہ باہلہا۔

باغند - دیہیست معروف۔

بافد - بسکون الفاء شہریست بکرمان النقی فیہا ساکنان معرب بافت۔

بلند - بیخ خار۔

بود - بالفتح چاہ۔

بہدی - ابن سعد بن الحارث بن ثعلبۃ معروف وام بہد بنت ربیعہ بو انہ بلا بالہدی اذ وبہد موضعیست

فصل التاء

تقد تقدۃ - بالکسر کشنیز۔

تلد - تالد - مال کہنہ وستور کہ پیش تو زادہ باشد وہو نقیض طارف وکذلک تلاد بالکسر والاتلاد بطون من عبد القیس واصل التاء فیہ الواو۔ تلود کہنہ شدن وقدیم شدن مال (ع ف اص وکسر پام) واتلد الرجل اذا اتخذ مالا قدیما۔ وفی الحدیث ہن من تلادی یعنی السور التی اخذتہا من القرآن قدیما۔ تلید آنکہ در عجم زادہ باشد وبعرب پرورد شدہ ومنہ حدیث شریح فی رجل اشتری جاریۃ شرط انہا مولدۃ فوجدہا تلیدۃ فردہا والمولدۃ بمنزلۃ التلاد وہو الذی ولد عندک وتلد فلان ای اقام۔

تبرد - کز بیخ موضعیست۔

الترمذی - عمرو بن محمد شاعر ماترید بالضم دیہیست بسمرقند منہا ابو منصور المفسر المتقدم قدوۃ الائمۃ الحنفیۃ قدس اللہ سرہم

تقرد - شاہ زیرہ یا جمیع دیگ افزار۔

التود - بالضم درختی ذو التود موضع سمی بہذا الشجر

تید - ملائمت یقال تیدک یا ہذا ای اتید یعنی نرمی وملائمت کن وتیدک زیدا ای امہلہ اما مصدر والکاف مجرورۃ او اسم فعل والکاف للخطاب قال ابن مالک لا یکون الاسم فعل ویقال تید زید تید وموضعیست۔

فصل الثاء

ثاد - ثاد - نم وسرما کردن تیدا ای ندی ورجل ثئد علی فعل ای مقرور۔ ثادار کنیزک وہی مثل وثاثار علی القلب کان الفراء یقول ثاداء وثاداء بالتحریک لمکان حرف الحلق وقال ابو عبید ولم اسمع

بعد
تقد
بند - تلد
بید
برخداۃ
برقعید
برند
تبرد
الترمذی
بزدۃ
تقرد
بلد - التود
بغداد - تید
باغند
بافد
بلند - ثاد
بود
بہدی

احد الحیر کما غیره و قال ابن السکیت لیس فی الکلام فعلا دالاحرف واحدنی الصفات و هو الثادار و قد یسکن فاما الاسماء ففیه حرفان فرماء جنفاء وهما موضعان

ثرد۔ ثرد۔ نان شکستن در کاسه فهو ثرید و مثرود والاسم ثردة بالضم و ثردت الخبز و اثردته بمعنے علی افتعلت فلما اجتمع حرفان متقارب المخرج فی کلمة وجب الادغام الا ان الثاء لما کان مهموسة و التاء مجهورة لم یصح ذالک فابدلوا من الثاء تاء فادغموه فی مثله و یبدلون منهم ایضا من التاء ثاء فیقولون اثرد فیکون الحرف الاصلی هو الظاهر۔ تثرید فی الذبح هو کسر العنق قبل ان یبرد و هو منهی عنه۔ ثرد بفتحتین گفتگی لب۔

ثعد۔ ثعد۔ غوره خرما نرم شده و آب گرفته و یقال هذا البقل ثعد معد اذا کان رخصا غضا فالمعد اتباع لا یفرد و بعضهم یفرده و ثری ثعد جعد اذا کان لینا۔

ثمد۔ ثمد بالتحریک و التسکین آب اندک و اثمد الرجل و اثمد بالاظهار و الادغام ای ورد الثمد۔ مثمود اذا اکثر علیه الناس حتی نفد ماعنده۔ و ثمدته النساء اذا اکثر الجماع حتی انقطع ماؤه۔ ثامد من البهم حین قرم ای اکل۔ ثمود قبیلۂ از عرب و هم قوم صالح علیه السلام یصرف ولا۔ روضة الثمد موضعی اثمد بالکسر حجر یتکحل به۔

ثوهد۔ ثوهد۔ فوهد کودک فربه تمام خلق مراهق شده ثوهدة مونث۔

ثهمد۔ ثهمد۔ موضعی۔

ثرمد اللحم اساء عمله و لم ینضجه او لطخه بالرماد ثرمده نوعی از شور گیاه ثرمدا موضعی ست یا آبی بدیار بنی سعد ثرمدوره کوهیست در اجار۔

ثفافید۔ ابرهای سفید تو بر تو و آسترهای جامه مثافید مثله او هی ضرب من الثیاب او اشیاء خفیة توضع تحت الشیء او هی الفثافید۔ و ثفد درعه تثفید البطنها یعنی استردار کرد زره را۔

ثلمد۔ بالضم آبی ست مربنی تمیم را و بفتحتین آبی دیگر۔

ثلید الفیل۔ سرگین رقیق کرد پیل (ع ف اک ۲)

المثمعد من الوجه الظاهر البشرة الحسن السحنة یعنی چهره بی موی نیک اندام غلام ثمعد۔

المثمغد۔ من الجداء بزغاله چربدار۔

الثندوة کسنبلة و بفتح اوله پستان یا بن آن۔

الثهود۔ الثوهد یعنی کودک فربه تمام اندام۔

فصل الجیم

جحد۔ جحود۔ منکر شدن با علم یقال جحده حقه و بحقه جحد کذالک ایضا لم خیری جحد بالضم و بفتحتین مثله یقال نکدله و جحدا۔ و جحد الرجل فهو جحد اذا کان ضیقا قلیل الخیر و احجد مثله عام خشک سال و جحد النبت اذا قل و لم یطل حجادة بالضم نام مردی۔

جد۔ جد۔ پدر کلان جدود و اجداد ج و بهره و بخت جدود ج۔ یقال جددت یا فلان ای صرت ذا جد و خط فانت جدید و مجدود و دولتی و نیاری و توانگری فی الدعاء و لاینفع ذا الجد منک الجد ای لا ینفع ذا الغنی عندک غناه و انما ینفعه العمل بطاعتک و منک معناه عندک و بزرگی قوله تعالی جد ربنا ای عظمة ربنا و تعالی غناه و بزرگ شدن در چشم کسی (ع ف اک ۲) و فی حدیث انس کان الرجل منا اذا قرأ البقرة و آل عمران جد فینا ای عظم فی اعیننا و بریدن جامه و جز آن (ع ف اض ۲) ثوب جدید یعنی مجدود و دیرا دیه حین جده الحائک ای قطعه و منه ملحفة جدید بلا هاء لانه بمعنے مفعولة و ثیاب جدد مثل سریر و سرر۔ جدد بفتحتین زمین رست و فی المثل من سلک الجدد امن العثار۔ و اجد القوم ای ساروا الی الجدد و اجد الطریق ای صار جددا۔ جادة۔ شاه راه جواد ج۔ جد بالکسر درستی نقیض هزل (ع ف اک ۲) یقال جد فی الامر جدا کوشیدن در کار (ع ف اض ۲ و کسرها) و منه جد فی الامر و اجد فیه و یقال ان فلانا لجاد مجد باللغتین جمیعا۔ و قولهم اجد بها امرا ای اجد امره بها النصب الامر علی التمیز کقولک قررت به عینا ای قرت عینی به۔ و جاده فی الامر ای حاقه۔ و هو محسن جدا۔ و هو علی جد امر ای عجلة امر و فی هذا خطر جد عظیم ای عظیم جدا و قولهم اجدک بالفتح والکسر قال الاصمعی لا یتکلم به الا مضافا فاد معناه ا بجد منک هذا و نصبها علی حذف الباء و قال ابو عمرو نصبها علی المصدر یعنی مالک اجدا منک و قال ثعلب ما آتاک فی الشعر اجدک فهو بکسر الجیم و ما آتاک بالواو و جدک فهو مفتوح۔ جدة بالضم جاده درمیان علف زار جدة نام شهری و خط پشت خر که مخالف لون او باشد و راه جدد ج و منه قوله تعالی و من الجبال جدد بیض و حمر ای طرائق تخالف لون الجبل و رکب فلان جدة من الامر اذا رای فیه رایا۔ و کسا مجدد فیه خطوط مختلفة۔ جداد بالتشدید جامهای کهنه معرب کراد و کل شیء یعقد بعضه فی بعض من الخیوط و اغصان الشجر فهو جداد و یقال انه صغار الشجر۔ جد جد بالضم کرمک سیاه که شب بانگ کند مانند ملخ جداجد ج۔ جد جد بالفتح زمین رست هموار جدة بالکسر و التشدید نوی و نو شدن و هو نقیض خلق (ع ف اک ۲) جدید نعت منه و تجدد ای صار جدیدا۔ و اجده و جدده و استجده ای صیره جدیدا۔ و یقال لمن لبس الجدید ابل و اجد و احمد الکاسی۔ جدید ایضا روی زمین

ثفافید ثرد ثلمد ثلید المثمعد المثمغد الثندوة الثهود ثعد جحد ثمد جد ثوهد ثهمد ثرمد

جدیدان شب و روز جدیدة السرج قوم تنگ زین وہما جدیتان ہذا مولد والعرب تقول جدة السرج بسکون الدال وجدیّتہ - جداد بالفتح والکسر بریدن خرما از نخل مثال صرام وقطاف فکان الفعال والفعال مطردان فی کل ماکان فیہ معنی وقت الفعل مشبہان فی معاقبتہا بالاذان والاوان والمصدر من ذلک کلہ علی الفعل مثل الجد بالفتح والصرم والقطف یقال جد النخل ای صرمہ واجد النخل اے حان لہ الصرام وجدت اخلاف الناقة اذا اضربہا الصرار وقطعہا فہی ناقة مجدودة الاخلاف - وامراة جداء صغیرة الثدی وفلاة جداء لاماء بہا - وتجد والضرع ذہب لبنہ - جدود بالفتح میش کم شیر بے علتی جدائج - ویقال للغر مصور علی معناہ - وجداء ایضًا التی ذہب لبنہا من علتہ - وجدود ایضًا موضعے کہ دروی آبی است کہ آنرا گلاب خوانند -

جرد - جرد بفتحتین صحرای بے نبات فہو موضع وبلاد تمیم ارض جردة بکسر الراء وفضاء اجرداے لانبات فیہ اجارد ج - اجارد بضم الہمزة موضعی رجل اجرد بے موی فرس اجرد اسپ کوتاہ وتنک موی وہو مدح للفرس جرید درخت شاخ و پوست وبرگ دور کردہ مجرود ای مقشور - جرادة بالضم پوست وبرگ دور کردہ رجل جارود مرد شوم بدفال سنة جارود شدیدة المحل - جارود ایضًا نام مردی از صحابہ رض - جارودیة گروہی از زیدیان جریدة گروہی از اسپان جدا کردہ وبنشتہ روشن کردہ عام جرید ای تام قال الکسائی مارأیتہ مذ اجردان ومذ جریدان یعنی یومین او شہرین - جردة بالضم زمین ہموار بے گیاہ ویقال فلان حسن الجردة والمجرد والمتجرد کقولک حسن العریة والمعری وہما بمعنی رجرد بالفتح جامۂ کہنہ سودہ متجردة نام زن نعمان بن منذر تجرید برہنہ کردن زمین از نبات وجسد آن وبرکشیدن شمشیر وپیراستن درخت تجرد برہنہ شدن وتجرد للامر ای جد فیہ - وانجرد بنا السیر اے امتد وطال وانجرد الثوب ای انسحق ولان - جردان بالضم قضیب اسپ وجز آن جراد بالفتح ملخ جرادة یکے یقع علی الذکر والانثی ولیس الجراد بذکر للجرادة وانما ہو اسم جنس کالبقر والبقرة والتمر والتمرة والحمام والحمامة وما اشبہ ذلک فحق مذکرہ ان لایکون مؤنثہ من لفظہ لئلا یلتبس الواحد المذکر بالجمع یقال ما ادری ای جراد عارہ ای ای الناس ذہب بہ - جردت الارض فہی مجرودة اذا اکلتہا الجراد - وجرد الرجل مجہولا اذا اکل الجراد فاشتکی بطنہ فہو مجرود - وجرد بالکسر اذا شکی جلدہ من اکل الجراد - جرادتان نام دو مطربہ کہ در مکہ بودند بجاہلیت -

جرید - مجرید - بالضم وفتح الراء وتشدید الدال شتاب رفتار -

جسد - جسد - بالتحریک تن وخون وزعفران وآنچہ بدان رنگ باشد و برچفسیدن خون برجانی (ع ک اف م) فہو جاسد وجسد بالکسر - تجسد تن آور شدن مجسد سرخ ویقال ہو ما اشبع صبغہ من الثیاب مجاسد ج جساد بالکسر زعفران مجسد بالکسر پیراہن وجز آن کہ زیر جامہ تن بساید قال الفراء اصلہ الضم لانہ من اجسد ای الصق بالجسد وقال بعضہم فی قولہ تع عجلا جسدا لہ خوار ای احمر من ذہب -

جلسد - بزیادة اللام نام بتے -

جعد - شعر جعد - موے مرغول ورجل جعد مرد گرد اندام وامراة جعدة یقال للکریم ایضًا جعد فاما اذا قیل جعد الیدین وجعد الانامل فہو بخیل وجعدة والبوجعادة کنیت گرگ جعدة گیاہی دشتی وبید رحی از عرب جعد اللغام کفک دہان شتر شری جعد ای لیّن مثل ثعد - بعیر جعد اے جعد الوبر وکثیرہ -

جلد - جلد - بالکسر پوست جلدة اخص منہ جلود ج قال ابن الاعرابی جلد جلد لغتان مثل شبہ وشبہ ومثل ومثل قال ابن السکیت وہذا لایعرف - تجلید پوست باز کردن یقال جلد جزورہ کما قال سلخ الشاة وقلما یقال سلخ جزورہ فرس مجلد اذا کان لایجزع من الضرب جلد بالفتح تازیانہ زدن بر پوست یقال جلدہ ای ضربہ واصاب جلدہ کقولک رأسہ وبطنہ وجانب از ہر چیزی مجلد بالکسر پوست پارہ کہ زنان نوحہ برروی زنند بدان جلد بالتحریک پوست شتر کرہ کہ درکشیدہ باشند بچیزے مادہ شتران کہ بچہ ندارند جلدة ونیز زمین رست اجلاد زمین رست اجلاد اجالد ج جلدة ایضًا رستی وچابکی مردم وغیرہ ہی جلادة جلودة مجلود کذلک وہو مصدر مثل محلوف معقول (ع بفتحہما) یقال جلد فہو جلد وجلید وقوم جلد وجلاد واجلاد - تجلد جلدی نمودن مجالدة تجالد - اجتہاد بہ شمشیر زدن یکدیگر را مثل مبالطة اجلاد الرجل جسمہ وبہیہ تجالید مثلہ جلدة بالتسکین شتر حریب شیر جلاد ج - و ایضًا شتران بزرگ شاة جلدة میش بی بچہ وبی شیر جلود بالفتح نام دہی از افریقیہ جلودی منسوب بومی جلید پشک جلدت الارض فہی مجلودة زمین پشک زدہ جلندی بضم الجیم نام ملک عمان -

جلخد - مجلخد - بالثاء المکسورة وتشدید الدال مردستان ودراز خفتہ -

جلعد - جلعد - بالفتح مرد درشت استوار ونام موضعی جلاعد شتران استوار واحدہا جلاعد بالضم

جلمد - جلمد - جلمود - خرسنگ جلمد ایضًا شتران

جلد

جرد - جرید

جسد

جلخد

جلسد

جلعد - جعد

جا

ے ذکرہا غیر سدیدہ ۱۲ ق ےہ بضم الجیم واللام وفتحہا محدودة کذا فی القاموس ۲ سے یعنی آنکہ بزمین افتادہ منجمد شود ۱۲ ے سنگ بزرگ ناہموار وناتراشیدہ ۱۲

جود - جمد - جخادی - جضند - جلبدة - جلحمد - جلسد - الجلفدة - الجمعد - جند - حتد - حد - جهد - جید

بسیار ذات اجلامید نام موضعے -
جمد - جمد یخ و فسردن آب جمود کذلک (ع ف ا ض ۲) جمد الدم ای یبس - جمد بفتحتین جمع جامد مثل خادم و خدم - و جمادی الاولی و الآخرہ بالضم و فتح الدال نام دو ماہ و ہو فعالی بفتح اللام - جمد بضمتین و سکون ثانی جای بلند صلب اجماد جماد ج مثل رمح و ارماح و رماح - جماد بالفتح زمین کہ باران بوی نرسیدہ باشد و ہر چہ جان ندارد و ناقۃ جماد لا لبن لہا - و سنۃ جماد لا مطر فیہا - و یقال للبخیل جماد لہ ای لا زال جامد الحال و انما بنی علی الکسر لانہ معدول عن الجمود کقولہم فجار ای الفجرۃ و ہو نقیض قولہم حماد بالحاء فی المدح - عین جمود بالفتح بے آب -
جند - جند - بالضم خشم و یاری گران فلان جند الجنود و فی الحدیث الارواح جنود و مجندۃ - و الشام خمسۃ اجناد دمشق و حمص و قنسرین و اردن و فلسطین یقال لکل مدینۃ منہا جند - جند بالتحریک شہرے بہ یمن -
جہد[1] - جہد - بالفتح و الضم توانائی و کوشش و بہما قری و الذین لا یجدون الا جہدہم قال الفراء بالضم الطاقۃ و بالفتح من اجہد جہدک فی ہذا الامر ای ابلغ غایتک و رنج یقال جہد دابتہ و اجہدہا اذا حمل علیہا فی السیر فوق طاقتہا - و جہد فیہ اذا جد و بالغ - و جہد اللبن اذا اخرج زبدہ کلہ - و جہدت الطعام اشتہیتہ جاہد شہوان و جہد الطعام اشتہی و جہدت الطعام اکثرت من اکلہ مرعی جہید اے جہدہ المال و رجل مجہود اے متعب و قد جہد - و جہد عیشہم بالکسر ای نکد و اشتد - جہاد بالفتح زمین درشت جہاد بالکسر مجاہدۃ بمعنی اجتہاد - تجاہد توانائی و قوت را کار بستن

جود - جید - علی فیعل نیکو جیاد ج - جیائد بالہمزۃ علی غیر قیاس کذلک - جود باران نیکو - و بسیار آمدن باران (ع ف ا ض ۲) و جمع جائد مثل صاحب و صحب یقال جاد المطر فہو جائد و جیدت الارض فہی مجودۃ - جود بالضم جوانمردی کردن و اجواد اسم فیہ - و جمع جواد ایضاً مثل قذال و قذل و انما سکنت الواو فیہ لانہا حرف علۃ و اجواد و اجاود کذلک و جود ایضاً و یقال رجل جواد و امرأۃ جواد ایضاً یستوی فیہ المذکر و المؤنث و نساء جود مثل نوار و نور - یقال سرنا عقبۃ جوادا ای بعیدۃ و عقبتین جوادین و عقبا جیاداً - جودۃ بالضم نیکو رو شدن اسپ (ع ف ا ض ۲) فرس جواد للذکر و الانثی معاً من خیل جیاد و اجیاد و اجاوید و اجیاد ایضاً کوہے بمکہ سمے بذلک لموضع خیل تبع و سمے قعیقعان لموضع سلاحہ و جاد الشیٔ جودۃ بالضم و الفتح ای صار جیداً و جاد بنفسہ یجود جودا و جئودا اے مات - جواد بالضم تشنگی یقال منہ جید الرجل یجاد فہو مجود جودۃ ای عطشتہ - جودی کوہے در زمین جزیرہ و ہی التی استوت علیہ سفینۃ نوح علیہ السلام - جودی باسکان الیاء ایضاً قرأۃ الاعمش فیہ و ذلک جائز للتخفیف او یکون سمی بفعل الانثی مثل حطی ثم ادخل علیہ الالف و اللام عن الفراء اجدت الشیٔ فجاد و جودتہ و قالوا اجودت کما یقال اطال و اطول علی الاصل و الابدال - و اجدتہ النقد ای اعطیتہ جیادا - و اجاد ای صار صاحب فرس جواد و استجدت الشیٔ ای عددتہ جیدا - و جادوت الرجل من الجود کما یقال ماجدتہ من المجد -
جید - جید - بالکسر گردن اجیاد ج - جید بالتحریک درازی و نیکوئی گردن و ہو اجید و ہی جیداء و ہم

و ہن جود - جادی زعفران -
جخادی - بالضم و تشدید الیاء شتر و دشہ و شتر فربہ یا ہر چہ سطبر باشد ابو جخادب ملخ -
رجل جضند - مرد جلد بازیب بدون اللام ضاد ا
جلبدۃ - الخیل اصواتہا -
جلحمد - کسفرجل غلیظ -
جلسد - و جلسد نام بتے -
الجلفدۃ - بالفاء الجلبۃ التی لا غناء لہا یعنے آواز بے طرب -
الجمعد - الحجارۃ المجموعۃ او ہو تصحیف من ابن عباد -

فصل الحاء

حتد - حتد - بالمکان یحتد بالکسر اقام بہ و ثبت محتد اصل یقال فلان من محتد صدق و محفد صدق علین حتد بفتحتین ای لا ینقطع ماؤہا -
حد - حد - بازدارندہ و بازداشتن و نہایت ہر چیزے و اندازہ کردۂ خدای تعالےٰ و حد زدن و اندازہ کردن (ع ف ا ض ۲) و حرام کردن و تیز کردن یقال حددت الدار و حددتہا - و ہو حدید فلان اذا کان ارضہ الی جنب ارضہ - و حددت الرجل ای اقمت علیہ الحد - و حد اللہ ذلک عنا ای منعہ فنا - حداد آہنگر و دربان و زندان بان محدود حد پیدا کردہ و بازداشتہ شدہ از بخت و نیکی و حزان و ہذا امر حدد بفتحتین ای منیع - و حرام و دعوۃ حدد ای باطلۃ - و دونہ حدد ای منع - و مالی عنہ حدد ای بد - و احدت المرأۃ ای امتنعت من الزینۃ و الخضاب بعد وفات زوجہا حداد بالکسر جامہائے سوگ سیاہ و کبود و جامۂ سوگ پوشیدن فہی حاد (ع ف ا ض ۲) و لم یعرف الاصمعی الا احدت فہی محد - محادۃ مخالفت کردن و بازداشتن

[1] وجد فی الاصل ہکذا و الترتیب یقتضی تاخیر الجہد عن الجود ۱۲

حق تحاد کذلک قوله تعالیٰ اِنَّ الَّذِیْنَ یُحَآدُّوْنَ اللّٰہَ وَرَسُوْلَہٗ ای یخالفون - حدید آہن حدیدۃ اخص منه حدائد - وقد جاء فی الشعر حدائدات حدۃ بالکسر تیزی آہن وسبکی مردم از غضب تقال منه حدت علیه وتیز شدن تیغ وجز آن (ع ف ا ک ۲) حد الرجل باسه وحد الشراب - صلابته - وحد کل شیٔ شباته وحد السیف کذلک - سیف حاد وحدید لغت منه سیوف حداد والسنة حداد وحکی ابو عمرو سیف حداد بالضم والتشدید مثل امر کبار - واحدت الشفرۃ وحددتها واستحددتها بمعنی استحداد الیضاً موی زہار ستردن ویقال احددت النظر الیه تیز نگریستم بوی واحتد فلان من الغضب فهو محتد ویقال ما احد منه محتدا ولا ملتدا ای بدّا - حدان بالضم جیسے از عرب -

حدرد - حدرد - نام مردی ولم یجیٔ علیٰ فعلع بتکریر العین غیره ولو کان فعللا لکان من المضاعف لان العین واللام متغائران فیه -

حرد - حرد - آہنگ کردن (ع ف ا ک ۲) یقال حردت حردک ای قصدت قصدک وقوله تعالیٰ وغدوا علیٰ حرد قادرین ای علیٰ قصد وقیل علیٰ منع حرد دور شدن وتنہا منزل کردن (ع ف اض ۲ وک ۲) فهو حرید وہم حرداء وکوکب حرید ای منفرد معتزل عن الکواکب ورجل حرید ای فرید وحید - منحرد ای منفرد فی لغة ہذیل - حرد بحرک ولیکن خشم کردن (ع ک ا ف ۲) فهو حارد وحردان ومنه قیل اسد حارد ولیوث حوارد - وحرد البعیر حردا بالتحریک لاغیر اذا استرخی عصب احدی یدیه من عقال او یکون خلقة فهو احرد وناقة حرداء بالتحریک طاق خمانیدن بیت محرد ای مسنم وحبل محرد اذا ضفر فصارت له حرود لاعوجاجه حردی نوعی از قصب غرفة محردۃ ای فیها حرادی القصب قال الاصمعی البیت المحرد ہو المسنم الذی یقال له کوخ المحرد من کل شیٔ المعوج حرد بالکسر بعر الابل حرود - وحاردت الابل اذا قلت البانها - حرود بالفتح ناقه کم شیر وحاردت السنة ای قل مطرها

حرقد - حرقدۃ - بالفتح گره[1] خشکنا ے -

حرمد - حرمد - گل سیاه -

حسد - حسد - بدخواستن حسود بالضم مثلة (ع ف اض ۲) وہو ان تتمنی زوال نعمة المحسود الیک حاسد حسود بالفتح لغت منه قال الاخفش بعضهم یقول یحسده بالکسر والمصدر منه الحسد بالتحریک حسده علی الشیٔ وحسده الشیٔ بمعنی - وتحاسد القوم وہم حسدۃ مثل حامل وحملة -

حشد - حشد - ای جماعة وہو فی الاصل مصدر (ع ف ا ک ۲ وض ۲) وحشدوا ای اجتمعوا واحتشدوا وتحشدوا کذلک - وجاء فلان حاشدا اے حافلا او محتشدا ای محتفلا ای مستعدا متهیئا - رجل محشود ای مطاع فی الناس - ارض حشاد بالفتح لاتسیل الا عن مطر کثیر

حصد - حصد - حصاد - بالفتح درودن (ع ف اض ۲ وکسرہا) زرع محصود وحصید وحصیدۃ وحصد بالتحریک کلها بمعنی - وفی الحدیث حصائد السنتهم ہو ما قیل فی الانسان باللسان وقطع به علیهم محصد بالکسر داس احصاد بدرو رسیدن کشت احصد الزرع واستحصد ای حان له ان یحصد وہذا زمن الحصاد وسخت تافتن رسن را حبل محصد وحصد ای محکم مفتول ورجل محصد الرای - سدیده - استحصاد بدرو رسیدن کشت واستوار شدن وتافته شدن رسن ودور تافته شدن باہم وجمع آمدن قوم -

حفد - حفد - حفدان - شتاب کردن بخدمت وبشتاب رفتن شتر مرغ (ع ف ا ک ۲) ومنه فی الدعاء والیک نسعیٰ ونحفد - وبعیر حفاد ای سریع واحفدته ای حملته علی الحفد والاسراع - حفد واحفد بمعنی حفدۃ یاری گران وخدمتگاران ونبیرگان حافد یکی رجل محفود ای مخدوم - وسیف محتفد سریع القطع - محفد بالکسر پیمانه محفد بالفتح وکسر الفاء اصل وبن کوہان شتر محفد بالثوب نقش ونگار جامه محافد ج

حقد - حقد - بالکسر کینه احقاد ج - وکینه گرفتن (ع ف ا ک ۲) یقال حقد علیه وکذلک حقد علیه بالکسر ومصدره حقد بالتحریک - رجل حقود کینه ور احقده بکینه آورد او را واحقد القوم اذا طلبوا من المعدن شیئا فلم یجدوا

حقلد - حقلد - بفتحتین وتشدید اللام بخیل تنگ خوی

حمد - حمد - ستایش وستودن (ع ک ا ف ۲) محمدۃ بفتح العین کذلک حمید محمود نعت منه والتحمید ابلغ من الحمد والحمد اعم من الشکر - محمد ہو الذی کثرت خصاله المحمودۃ - محمدۃ بکسر العین خلاف مذمت احماد بستایش رسیدن واحمد الرجل ای صار امره الی الحمد واحمدته ای وجدته محمودا وفی المثل العود احمد ای اکثر حمدا وحماد له ای حمدا له وشکرا بنی علی الکسر لانه معدول عن المصدر وفلان یتحمد علی ای یمتن یقال من انفق ماله علی نفسه فلا یتحمد به علی الناس - حمدۃ مثل ہمزۃ بسیار ستاینده وغلو کننده در ستایش حمدۃ النار آواز آتش واحتمد الحر ای احتدم وہو قلبه یعنی افروخت آتش و حماداک بالضم ان تفعل کذا ای قصاراک وغایتک یحمد لطفی از نبی ازد محمود اسم الفیل المذکور فی القرآن

حید - حیود - حید - حیدودۃ - میل کردن (ع ف ا ک ۲) واصله بتحریک الیاء فسکنت لانه لیس

حفد | حرقد | حرمد | حسد حقد | حقلد | حدرد حشد حمد | حرد | حصد | حید

[1] یعنی گره نامی کلو ہندی گنٹھ ۱۲

في الكلام فعلول بالتحريک غير مصفوق يقال حاد
عنه اي مال وعدل عنه - وقولهم حيدي حياد كقولهم
فيحي فياح - محايدة حياد يكسو شدن يقال حايده اي
جانبه - حمار حيدي بفتحتين اي يحيد عن ظله لنشاطه
ويقال كثير الحيود عن الشئ ولم يجي في نعوت المذكر شئ
على فعلى غيره - حيد بالتسكين بيرون جستگي كوه حيدة
اگره شاخ گوزن وشاخ رنگ حيود حيد ج مثل بدرة
وبدر وكل نتوء في الجبل والقرن وغيرهما فهو حيد -
حيدان سنگ كه از سم ستور بيكسو جهد در رفتن
لبن حدبد - شير سطبر وحدبدي شگفت -
حرافد - كرام الابل اي شتران نجيب -
حرد - در ريدن -
حضد - بضمتين كمرد اخفض وآن عصارة
فيلمر ج است -
حفرد - دانه گوهر گيا ہے -
حفند د - صاحب شتران نيک تيار كن اينها -
حكد الي اصله يحكد رجع واحكد اليه يعني تاخير نمود
واعتماد كرد حاكد مثله محكد اصل و پناه گاه -
الحلبد - من الابل كز برج شتر كوتاه حلبدة مونث
وضان حلبدة ميش وفرنک -
حلقد - بد خلق وگران جان
ابل محاليد - ولت البانها يعنے شتر ماده كه
شير آنها رد بہ كمي نهاده باشد -
حمردة - غرغرنک -
الحند - كعيق الاحساد والواحد كقبول -
حنجود - كز بنو رناي گلو وشيشه درازكه دران سفوف
ومانند آن نهند وظرفے ہچو جامه دان كوچک الحنجد
كقنفذ الحبل من الرمل الطويل
حاد يحيد كحيد يعني ميل نمود (ع ف اض ٢) وحايدة

خمد - خد - خود - حدبد الحندبى - حرافد - خرد - حرد - حضد - خربد - مرد خضد مخرمد - خفند خويزمنداد - حكد - الخيد - الحلبد - حلقد خفند دد - محاليد - مردة - خلد - درد - الحند - حنجود - حاد

ابو قبيلة من عدان وتحاوده الاصمعي تتعده حود
بالضم موضعے -

فصل الخاء

خد - خد - رخساره وهاخدان وشگافتن زمين
را (ع ف اض ٢) يقال خد الارض - مخدة بالكسر
نازبالش وآهن كه زمين را بدان شگافند اخدود
بالضم شگاف زمين بدر از ضرب اخدود اي خدت
في الجلد - خدة بالضم كنده خداد داغ بر رخسار بعير
محدود ولغت منه - تخدد لاغر وخدد لحمه وتخدد اي تشنج
خرد - خريدة زن شرمگين خرائد ج - خرد خرد كذلک
جارية خرود اي خفرة - لؤلؤة خريدة اي غير مثقوبة
وكل عذراء خريدة قال ابن الاعرابي اخرد الرجل اذا
قل كلامه يقال مالک مخرد كذا في مجمل اللغة -
خضد - خضد - بالفتح خانيدن چوب يقال
خضدت العود فانخضد اے ثنيته فانثنى من غير
كسر وسخت خوردن وخائيدن چيز تر اتري چون
خيار وبادرنگ وجز آن وبريدن تخضيد كذلک وخار
درخت خشودن فهو خضيد ومخضود - خضد بالتحريک الخيد
از درخت تر خشوده باشند خضاد بالفتح درخت سم نجار -
خفد - اخفاد - آبستني نمودن ناقه اي حمل خفود
بالفتح ناقة كه بچه افگند پيش از انكه صورت پيدا
شود خفيد دشتر مرغ سبک -
خلد - خلد - بالضم والسكون هميشگي - ونوعي از
كلا كوش نابينا خلود هميشه بودن (ع ف اض ٢)
اخلده الله وخلده - وقيل لاثافي الصخور خوالد - واخلد
بالمكان اي اقام به - واخلدت الي فلان اي
ركنت اليه - واخلد بصاحبه اي لزمه - رجل مخلد
مرد سياه پير خلد بالتحريک دل يقال وقع ذلک في
خلدي اي في روعي وقلبي - خالدان نام دو كس
از بني اسد خالد بن نضلة وخالد بن قيس -
خمد - خمود - فرو مردن آتش (ع ف اض ٢)
خمدت النار اي سكن لهبها ولم يطفا جمرها واخمدت
اذا اطفئ جمرها واخمدت النار اطفاتها فخمدت الحمي اي
سكن فورتها - وخمد المريض اي اغمي عليه او مات - خمود
بالفتح والتشديد جائي كه آتش در وي نوا بانند -
خود - خود - زن نازک خود ج - مثل رمح لدن
ورماح لدان يخويد بشتاب رفتن -
اخنبدى البعير كلان وسخت شد وجارية خنبداة
تامة القصب وتارة ممتلئة او ثقيلة الوركين وساق
خنبداة مستديرة ممتلئة ورجل خنبدى مرد پر گوشت
خباند وخنبديات ج واخنبدى تم قصبه -
خربد - كعلبط شير سطبر ترش -
مخرمد - بكسر ميم ثاني بفيم وخاموش سرفگنده -
خويزمنداد - بضم الخاء وكسر الزا وفتح الميم وسكون
النون والدال الامام ابي بكر المالكي الاصولي -
الخيد - كميل الرطبة گياه تر عربوها وغيرها واصلها خويد

فصل الدال

دد - دد - بازي بالتخفيف وفي الحديث ما انا
من دد ولا الدد مني وفيه ثلاث لغات تقول
هذا دد ودوا مثل قفا وددن -
درد - درد - بالتحريک بي دندان شدن رجل
ادرد وامرأة درداء وفي الحديث امرت بالسواک
حتي خفت لادردن اراد بالخوف الظن - دردم
بكسرتين بنها ساكن ناقة كلان سال وهي الدواء
والميم زائدة كما قالوا للدلقاء ولقم وللدقعاء دقعم علے
مثل زعلم دردے بالضم آنچه در تنگ نشيند از مائع چون

ل يعنے تنگه كوہے اي غرغره ١٢ ۵ موش صحرائي ١٢

تصغیر او ردم خا ۔
دعد۔ دعد۔ نام زنے یصرف ولا ۔ دعود
دعدا ستج ۔
دود۔ دودۃ۔ کرم رودج ۔ دیدان جمع
الجمع دوید تصغیرہ والقیاس دویدۃ ومنہ یقال
داد الطعام یداد اذا وقع فیہ السوس واداود ودد
مثلہ۔ دودان پدر قبیلۂ از بنی اسد ابو دواد بالضم
نام شاعری داؤد نام پیغمبرے علیہ السلام وہو
اسم اعجمی لایہمز۔
داؤدۃ۔ لہو ولعب کردن۔
الددد۔ فی قول طرماح۔ واستطرفت ظعنہم لما
احزال بہم۔ آل الضحیٰ ناشطا من داعب۔ ددد
کسعہ بدال ثالثۃ لان النعت لا تمکن حتی تتم ثلثۃ
احرف اراد بالناشط الشوق النازع یعنی بالحاق
دال سوم لفظ را کامل کرد چہ نعت متمکن نمیشود
تا وقتیکہ سہ حرف کامل نشود۔
دنیاوند۔ کوہیست بکرمان والعامۃ تقول دُناوَند
وکوہیست بلند بنواحی ری کہ عثمان رض اباالحکم
را درانجا برائے مشاہدۂ نیرنجات فرستادہ بود

فصل الذال

ذرود۔ ذرود۔ بالکسر نام کوہے
ذود۔ ذود۔ من الابل وہو ما بین الثلاث
الی العشرۃ وہی مؤنثۃ لا واحد لہا من لفظہا۔
اذواد وکثیرہا فی المثل الذود الی الذود ابل ای انہا
بمعنے اسے اذا جمعت القلیل مع القلیل صار
کثیرا زیاد بالکسر راندن یقال ذدتہ عن کذا
وذدت الابل ای سقتہا وطردتہا نزدید راندن
واذدتہ ای اعنتہ علی ذیاد۔ ابلہ رجل ذائد
وذواد ای حامی الحقیقۃ دفاع۔ مذود بالکسر زبان
ذائد نام اسپے م از نسل حرون۔

فصل الراء

رأد۔ رأد۔ رؤد۔ بالضم زن جوان نیکو وبن
ریش ار آدج۔ رادۃ رؤدۃ بالہاء کذلک۔
رأد الضحیٰ غایت چاشت ترؤد شادمانی نمودن
از نعمت ترأد وارتاد بمعنے۔ رئد بالکسر ہمزاد بالہمز۔
ربد۔ ربود۔ اقامت کردن بجائی و باز داشتن
مربد بالکسر جای باز داشتن شتران وغیر آج منہ
سمی مربد البصرۃ واہل المدینۃ یسمون الموضع الذی
یجفف فیہ التمر مربد وہو المسطح والجرن فی لغۃ اہل
نجد۔ تمر ربید وہو الذی نضد فی الحب ونضح علیہ الماء
ربدۃ بالضم خاکستر گونی ومنہ ظلیم اربد۔ اربداد
خاکستر گون شدن نعامۃ ربداء ونعائم ربد۔ و
داہیۃ ربداء ای منکرۃ وعنز ربداء۔ ای سوداء
منقطۃ بحمرۃ وہی من شباب المعز خاصۃ۔ اربدین
ربیعۃ برادر لبید بن ربیعۃ الشاعر۔ وتربدت السماء
ای تغیمت وتربد وجہ فلان ای تغیر من الغضب
وتعبس۔ ربد بالضم وفتح ۲ ہمرنگ چیزے سیف
ذو ربد شمشیر با ہرنگ وربدت الشاۃ لغۃ فی ربدت
وذلک اذا ضرعت فترئی فی ضرعہا لمع سواد وبیاض
رثد۔ رثد۔ برہم نہادن رخت متاع رثید ومرثود
ای نضید ومنضود۔ رثد بالتحریک کذلک و ایضا
ضعفۃ الناس یقال ترکنا علی الماء رثدا ما لا یطیقون
تحملا وانا الذین لیس عندہم ما یحملون علیہ نہم مرتثدون
ولیسوا بتربد یقال ترکت بنی فلان مرتثدین ما تحملوا
بعد ای ناضدین متاعہم قال ابن السکیت ومنہ
اشتق مرثد اسم رجل۔ وہو ایضا اسم من اسماء الاسد
رثدہ بالکسر جماعت مردم کہ مقیم باشند بجائی قال الکسائی
ارثد القوم ای اقاموا۔ واحتفر القوم حتی ارثدوا ای
بلغوا الثریٰ
رجد۔ ارجاد۔ لرزانیدن ارجد وارعد بمعنے
رخد۔ رخود۔ بالکسر وتشدید الدال نرم استخوان
بسیار گوشت رجل رخود الشباب وامراۃ رخود
الشباب اسے ناعمۃ۔
رد۔ رد۔ ردۃ۔ بالکسر مرد باز گردانیدن ردہ
عن وجہہ ای صرفہ قولہ تعالیٰ فلا مرد لہ۔ ورد علیہ
الشیٔ ای لم یقبلہ وکذلک اذا خطاہ۔ وردہ الی
منزلہ ورد الیہ جوابا ای رجع مردودۃ زن طلاق
کردہ واسترہ سمی موسیٰ مردودۃ لانہا ترد فی نصابہا
مردود باز گردانیدن مثل المحلوف والمعقول وشیٔ
ردا ے ردے۔ وفی لسانہ رد اسے حبستہ
وفی وجہہ ردۃ ای قبح مع شیٔ من الجمال۔ تردید تردا
ددو لہ گردانیدن یقال ردہ فتردد۔ ورجل مرداسے
حائر بائر۔ ارتداد برگشتن از دین وجز آن ومنہ المرتد
استرداد طلب الرد یقال استردہ الشیٔ۔ رویدی
مثل خصیصی وہی الرد وفی الحدیث لا ردیدی فی الصدقۃ
درادہ الشیٔ ای ردہ علیہ۔ وہا تراد البیع من الرد
والفسخ۔ وہذا الامر ارد علیہ ای انفع لہ۔ وہذا الامر
لارادۃ لہ ای لا فائدۃ لہ ولا رجوع۔ ردۃ بالکسر اسم
من الارتداد وپرشدن پستان از شیر پیش از زادن
یقال اردت الشاۃ وغیرہا فہی مرد ای اضرعت یعنی
پستان کرد وجاء فلان مرد الوجہ ای غضبان ورجل
مرد ای شبق۔ وبحر مرد اسے کثیر الموج۔
رشد۔ رشد۔ لبامان وبرہ بودن خلاف غی
رشد برہ شد (ع ف ا ض ۲) رشد بفتحتین لغۃ
فیہ (ع ک ا ف ۲) ارشدہ اللہ فہو رشید۔ مراشد

دعد
دود ۔ رجد
رأد ۔ رخد
رد
ربد
داؤدۃ
الددد
دنیاوند
ذرود
ذود ۔ رثد
رشد

میان راہہا الطریق الارشد نحو الاقصد یقال ہو لرشدة
خلاف زنیة - وابن رشدة حلال زادہ ام راشد
کنیت موش بور شدان بطنی از عرب -

رکد

رصد

رصد - رصد بحرک ویسکن چشم داشتن (ع ف ا
ض ۲) الراصد للشئ الراقب لہ - ترصد ای ترقب
رصید سگ وددکہ خواہد برجہد سوی شکاری رصود
بالفتح شتر کہ منتظر نوبت آب باشد رصد بفتحتین گیاہ
و باران اندک یقال بہا رصد من حیا ارصاد ج
و گروہی چشم دارندگان یستوی فیہ الواحد والجمع والمؤنث
والمذکر وربما قالوا ارصاد بلفظ الجمع - مرصد بالفتح جای
نگاہداشت ارصدت لہ اعددت لہ - مرصاد بالکسر
راہ رصدة بالضم کازۂ صیاد و بالفتح یکدفعہ باران
رصاد بالکسر ج - ویقال رصدت الارض فہی مصودة

رفد - رمد

رعد

رعد - رعد - تندر و غریدن (ع ف ا ض ۲)
یقال رعدت السماء وبرقت - و رعدت المرأة و
برقت ای تزینت - ورعد الرجل وبرق اسے
تہدد و اوعد - ویقال صلف تحت الراعدة للرجل
یکثر الکلام ولاخیر عندہ - بنو راعدة بطنی از عرب
قال ابو عبیدة وابو عمرو ارعدت السماء وابرقت
وارعد القوم وابرقوا ای اصابہم رعد وبرق - و
ارعد الرجل وابرق ای تہدد واوعد وانکرہ الاصمعی

رند

ترسیدن یقال ارعدہ فارتعد - رعدة بالکسر
رعد وارعد ای اخذتہ الرعدة - وأرعدت فرائصہ
عند الفزع - رعدید - بالکسر ترسندہ وزن لرزان گوشت
ویقال ہو یرعد ای یلحف فی السوال - رعاد
نوعی از ماہی کہ بسودن او دست و باز و لرزان
شود چندانکہ آن ماہی زندہ باشد رجل رعاد بسیار گوی و تولہم
جاءت نبات الرعد والصلیل یعنون بہا الحرب ذات الرواعد سختی -
رغد - عیشة رغد - بالتحریک اسے واسعة طیبة و

رغد

رُغد عیشہم بضم الغین والکسر ای طاب واتسع - وارغد
القوم اخصبوا - وارغدوا مواشیہم ای ترکوہا وسوہا
رغیدة نوعی از طعام باشیر وآرد ارغیداد بریدہ شدن
شیر وتمام ناخفتن آن وبشک شدن در کاری -
و درآمیختگی رای وہر چیزی مرغاد ای شاک مختلط فی رایہ
رفد - رفد - بالکسر دہش و بالفتح مصدرہ و یاری
دادن (ع ف ا ک ۲) رفدتہ ای اعنتہ واعطیتہ -
رفد بالفتح والکسر ایضاً قدح بزرگ مرفد کذلک ایضاً
بالشحیہ زنان کہ بر سرین بندند تا کلان نماید مرافید
گوسفندان کہ شیر خشک نکنند در تابستان و زمستان
ارفاد ای اعطاء و اعانت مرافدة معاونت
ترافد تعاون استرفاد استعانت ارتفاد ورزیدن
ترفید مہتر و بزرگ گردانیدن یقال رفد فلان ای
سود وعظم - رفود بالفتح ناقہ کہ بیک دوشیدن یک
قدح شیر پر کند رفادة رگ بند جراحت بند و مالے
کہ قریش بجہت حاجیان بیرون آوردندے و
کانت الرفادة والسقایة لبنی ہاشم والسدانة واللواء
لبنی عبد الدار قال ابو زید رفدت علی البعیر ارفدہ رفدا
اذا عملت لہ رفادة وہی مثل جدیة السرج - رافدان
وجلہ و فرات روافد فدرہا[1] سقف بنو ارفدة گروہی
از حبشہ رفیدة بالضم حیی از عرب یقال لہم الرفیدات
رقد - رقاد - بالضم خواب و خواب شدن رقد
رقود کذلک - قوم رقود و رقد - رقدة فعلة منہ مرقد
بالفتح خوابگاہ ارقدہ ای انامہ وارقد بالمکان اسے
اقام بہ - مرقد بالکسر دارو کہ خواب آرد رقدان
برجستن برہ و بزغالہ از نشاط ارقداد شتافتن رجل
مرقدی بکسرتین بینہما ساکن مشددة الدال مفتوحة
مثال مرغزی الذی یرقد فی امورہ - راقود نوعی از
پیمانہ و خم قار اندود کردہ وہو معرب رواقید ج
رقد نام کوہے کہ سنگ آسیا[2] ازوی گیرند -

رکد - رکود - ایستادن آب و باد و کشتی و آفتاب
بنصف نہار و راست ایستادن روز و ترازو
وآرام گرفتن مردم و کل ثابت فی مکان فہو راکد
مراکد ایستادن جایہای مردم وغیرہ جفنة رکود بالفتح کاسیہ[3]
رمد - رماد - بالفتح خاکستر رمدا ربکسرتین بالمد
والارمداء کالاربعاء مثلہ - ویقال رماد رمدد بکسرتین
ای ہالک - ارمد خاکستر گون نعامة رمداء و تقال
للبعوض رمد بالضم والسکون - ارماد درویش شدن
و لستان کردن ناقہ و گاؤ و گوسپند ترمید در خاکستر
کردن وفی المثل شوئی اخوک حتی اذا انضج رمد مرمد
بریان کردن در خاکستر پختہ ترمید پستان کردن
میش یقال رمدت الضان فربق ربق ای ہیی الارباق
رمد بالسکون رمادة ہلاک شدن (ع ف ا ک ۲)
یقال رمدت الغنم ای ہلکت من برد وصقیع قال
ابن السکیت قد رمدنا القوم نرمدہم ای اتینا علیہم
عام الرمادة سال ہلاکی ستور و مردم وہی ایام
جدب تتابعت علی الناس فی ایام عمر بن الخطاب
رض - رمد بالتحریک درد چشم و درد آمدن فہو رمد وارمد
وارمدہ اللہ عینہ فہی رمدة - ماء رمد آب شور -
رند - رند - نوعے از درخت خوشبو و ربما
یقال[4] للعود رند -
رود - رود - آب و علف جستن (ع ف ا ض ۲)
فہو رائد یقال لا یکذب الرائد اہلہ و رفتن و آمدن
راد الشئ یرود ای جاء وذہب رائد ایضاً دستہ[5]
دستاس ارادة خواستن واصلہ الواو لقولک راودہ
الا ان الواو سکنت فنقلت حرکتہا اسے ماقبلہا
فانقلبت فی الماضی الفا وفی المستقبل یاء وسقطت
فی المصدر لمجاورتہا الالف الساکنة وعوض منہا الہاء

[1] بوریاکہ بر پرواریای سقفہا اندا ختہ گل بران اندایند فیہا خشب السقف ۱۲ [2] یعنے چوبیکہ طاحن آنرا گرفتہ آسیا بگرداند ہندی ہتھا ۱۲ [3] آسیا ہندی چکی ۱۲

فی آخرہ - راودتہ مُراودۃً ورواداً ای اردتہ اِتیاد
جستن وفی الحدیث اذا بال احدکم فلیرتد لبولہ ای
لیطلب مکاناً لیّناً او منحدراً - ریاد الابل بالکسر گشتن
شتر پیش وپس درچراگاہ مراد بالفتح موضع منہ - و
مراد الریح المکان الذی یذہب فیہ ویجیء - رادۃ
بلا ہمز زن طواف کنندہ بہمسایگان روداں مصدر
منہ تقول رادت المراۃ ترود فہی رادۃ ورجل رائد بمعنی
رائد وہو فعل بالتحریک بمعنے فاعل کالفرط بمعنے
الفارط - رائد العین عوارہا الذی یردد فیہا ورواد
وسادہ ای لم یستقر - مرود بالکسر میل سرمہ آہن
حلقہ لگام وچرخ دلو از آہن ویقال یمشی فلان
علی رود بالضم ای علی مہل وتصغیرہ روید ارواد مرود
بالفتح والضم نرم رفتن وراندن یقال رودنی السیر
رفق وقولہم الدہر ارود ذوغیر ای یعمل عملہ فی سکون
لا یشعر بہ - ویقال روید عمرا فالکاف للخطاب لا موضع
لہا من الاعراب وروید غیر مضاف الیہا وہو متعد
الی عمرو لانہ اسم سمی بہ الفعل ویعمل عمل الافعال وتفسیر
روید مہلا وتفسیر رویدک امہل لان الکاف انما تدخلہ
اذا کان بمعنی افعل دون غیرہ وحرکت الدال لالتقاء
الساکنین ونصبت نصب المصادر وہو مصغر مامور بہ
لانہ تصغیر الترخیم من ارواد وہو مصدر ارود یرود ولہ
اربعۃ اوجہ اسم للفعل کقولک روید عمرا ای ارود
عمرا بمعنی امہلہ - وصفۃ کقولک ساروا سیرا رویدا
وحال کقولک سار القوم رویدا لما اتصل بالمعرفۃ صار
حالا لہا - ومصدر نحو قولک روید عمرو علی الاضافۃ
کقولہ تعالی فضرب الرقاب -
رید - رید - کرانہ بیرون جستہ از کوہ ریود ج
ریح ریدۃ رادۃ ریدانۃ ای لینۃ الہبوب
رضد المتاع - کالا را بترتیب نہاد -

ارغلد افعلل من الرغلد
رہدہ - سخت سائیدن اورا (ع بفتحہا) رہادۃ
نازکی والرہیدۃ الشابۃ [illegible] الناعمۃ یعنی زن
جوان نازک اندام تازہ رو ونوعی از خوردنی کہ از گندم
کوفتہ وشیر سازند رہود تیز رفتن رہد ترہیداً اتی بالحماقۃ
وامر مرہود ولم یحکم وترکہم مرہودین غیر عازمین علی امر
یعنی گذاشت ایشانرا درحالیکہ عزم برکاری نداشتند -

فصل الزاء

زاد - زأد - ترسانیدن (ع بفتحہا) مزؤود ای مذعور
زبد - زبد - بالتحریک کفک آب وشیر وسیم وجز
آن زبدۃ بالضم اخص منہ - ازبد الشراب یجز فزبد ای
مالح یقذف بالزبد - وازبد السدر ای نور - زبد
بالضم کفک - وسر شیر زبدۃ مسکہ - زبد بالفتح اندک
دادن (ع ف اک م) وفی الحدیث انا لا نقبل
زبد المشرکین ای رفدہم وزبدت المراۃ سقاءہا ای
مخضتہ حتی یخرج زبدہ - وزبدتہ ازبدہ بالضم ای
اطعمتہ الزبد - تزبید پنبہ زدن وکفک برآوردن (ع
دہان زبد شدق فلان وتزبد بمعنی - وتزبد الیمین اذا
اسرع الیہا - زباد اللبن بالضم والتشدید الاخیر فیہ و
فی المثل اختلط الخاثر بالزباد - والزباد ایضاً نبت
زبادی کذلک - مزید نام مردی زبید بطنی از مذحج
زبید بفتح الزاء مدینۃ بالیمن - زبیدۃ بالضم نام معروف
زبرجد - زبرجد -
زرد - زرد - بالسکون والحرکۃ فروبردن بگلو
(ع ک اف م) وخبہ کردن (ع ف اخ م) یقال
زرد اللقمۃ فروبرد وزردہ خنقہ وزردہ یافتن دو سہم
افگندن حلقہا مزرد وخبہ کردہ ازدر او فرو خوردن
مزرد گلو وحلق زرد بالکسر ریسمان کہ بوی گلوی شتر
بندند زرد بالتحریک ایضاً زرہ بافتہ زراد زرہ گر

مرزد بالکسر نام مردی زرود بالفتح نام موضعی -
زغد - زغد - سخت بانگ کردن شتر (ع
بفتحہا) وفشردن گلو را ومشک را تا مسکہ از وی
بیرون آید زغید مسکہ بیرون گرفتہ از مشک -
زند - زند - بند دست وہما زندان وچوب
یا آہن آتش زنہ زندۃ سنگ یا چوب زیرین
چقماق وقیل ہما زندان اذا اجتمعا ولا یقال زندتان
زناد ج - ازند ازناد کذلک - وقیل لمن عاق النجدۃ
بک زنادی - مزند بخیل تنگ خوی - وثوب مزند تنگ
پہنا تزنید تنگ کردن وہو ایضاً ان تحل اشلاء الناقۃ
باخلۃ صغار ثم تشد بشعر وذلک اذا اندقت رحمہا
بعد الولادۃ عن ابن درید - وتزند فلان اذا ضاق
بالجواب وغضب -
زہد - زہد - بالضم ناخواہانی خلاف رغبت زہادۃ
ناخواہانی نمودن (ع ک اف م) یقال زہد فیہ وعنہ
وبفتحہا لغۃ فیہ - وفلان تزہد ای تعبد - تزہید
خلاف ترغیب زہد فیہ وعنہ مزہد اندک مال و
فی الحدیث افضل الناس مؤمن مزہد - زہید
اندک یقال ہو زہید الاکل ای قلیلہ وواد زہید
ای قلیل الاخذ للماء - ویقال خذ زہد ما یکفیک
بالفتح ای قدر ما یکفیک - وفلان یزہد عطاء
فلان ای یعدہ زہیداً - وارض زہاد بالفتح ای
لا تسیل الا من مطر کثیر - زہد بالسکون بریدن درخت
خرما (ع بفتحہا) زہدت النخل حرزتہ وخرصتہ -
زود - زاد - توشہ تزوید توشہ دادن
یقال زودتہ فتزود - مزود بالکسر توشہ دان
والعرب تلقب العجم برقاب المزاود زیادۃ
بالکسر ومزید بالفتح افزودنی وکذلک زوادۃ
بالضم حکاہا یعقوب عن الکسائی عن البکرے

ارغلد - رہدہ - زغد - زند - زاد - زبد - زہد - زبرجد - زرد - زود - رید - رضد

زید نام مردی و فزون شدن و کردن لازم متعدد
کذا بالکسر (ع ف اک ۲) وزادوازداد بمعنی یقال
سسد
زاده الله خیرا وزاد فیما عنده - ویقال افعل
ذلک زیادة والعامة تقول زائدة - واستزاده
ای استقصره وتزید السعر ای غلا - تزید لوئی از زر فتن
سجد
دروغ گفتن زائدة الکبد [1] یاره از جگر جدا زوائدی
لقب سعید بن عثمان یقال کان له ثلث بیضات
ذو زوائد یکی از نامهای شیر یعنی به اظفاره وانیابه
وزبیره وصولته - تزید پدر قبیلهٔ والیه تنسب البرود
الترندیة - مزادة توشه دان و آبدست دان مزاد مزائج

زغبد
زغبد - مسکه -

زغردة
زغردة - آواز شتر که در جوف خود بگرداند -

زفد
زفد الاناء پر کرد آوند را زفد فلان فرسه شعیرا
بسیار جو داد اسپ خود را -

زمرد
زمرد - زمرذ الزما ورد فی درد -

فصل السین

ساد - الاساد - همه شب رفتن قال ابو عمرو
وهو ان تسیر الابل اللیل مع النهار - وقال المبرد هو
سیر اللیل لا تعریس فیه والتادیب سیر النهار لا تعریج
فیه - سودة بالضم باقی جوانی وقوت زن ویقال
ان فیها لسودة ای بقیة - سأد سأد بالسکون و الحرکة
خبه کردن مساد و مسا وعلی مفعل وفعال خیک
روغن و عسل یهمز ولا فاذا همز فهو مفعل و اذا لم یهمز فهو فعال

سید
سبد - سبد - اندک یقال ماله سبد ولا لبد ای
قلیل و کثیر و یقال السبد من الشعر واللبد من الصوف
تسبید از بیخ بر کندن موی و چرب ناگردن سر
و فی الحدیث قدم ابن عباس مکة مسبدا راسه

سخد سرد
وسبد الشعر بعد الحلق ای نبت و اسود - وسبد الفرخ
ای بدا ریشه و شوک - سبد بالضم مرغی نرم پر ها والعرب
تشبه الفرس به اذا عرق سبدان بالکسر ج - سبد
بالکسر سختی یقال سبد سبادا اذا کان اهیا فی اللصوص صنعة
قال ابو عمرو سبندی و سبنتی بالدال والتار الجری
من کل شیئ وقال الاصمعی هما النمر -
سجد - سجود - سر بر زمین نهادن و فروتنی کردن
والاسم السجدة بالکسر - وسورة السجدة بالفتح - اسجد
ای طاطا راسه وانحنی - سجادة جای نماز و نشان
سجده در پیشانی اسجاد چشم بر یک جاے داشتن
و سست کردن چشم را دراهم الاسجاد فهی دراهم
کانت علیها صور یسجدون لها - مسجد بکسر الجیم مزگت و
بفتحها ایضا مساجد ج - قال الفراء کل ما کان
(ع ف اض ۲) فالمفعل فیه بالفتح اسما کان او مصدرا
ولا یقع فیه الفرق مثل دخل مدخلا وهذا مدخلة الا احرفا
من الاسماء الزموها کسر العین من ذلک المسجد والمطلع
والمغرب والمشرق والمسقط والمفرق والمجزر والمسکن
والمرفق من رفق یرفق والمنبت والمنسک من نسک
ینسک فجعلوا الکسر علامة للاسم وربما فتحه بعض العرب
فی الاسم قد روی مسکن وقد سمعنا المسجد والمطلع قال
والفتح فی کله جائز وان لم نسمعه - وما کان من باب
(ع ف اک ۲) فالموضع بالکسر والمصدر بالفتح للفرق بینهما
تقول نزل منزلا بالفتح ای نزولا وهذا منزله بالکسر وهو
مذهب تفرد به هذا الباب من بین اخواته والمواضع
والمصادر فی غیر هذا الباب بفتح العین ولا یقع فیها
الفروق ولم یکسر شیئ فیما سوی المکسور الا الاحرف
التی ذکرناها - والمسجدان هما مسجد مکة ومسجد المدینة
مسجد بفتح الجیم پیشانی مساجد هفتگانه کما
فی الحدیث امرت ان اسجد علی سبعة آراب -
سخد - سخد - بالضم زرد آب که با بچه از رحم بیرون آید
واصبح فلان مسخدا ای مصفرا ثقیلا مؤرما وفی الحدیث
فیصبح السخد علی وجهه -
سدد - سد - عیب چون کری و گنگی و مانند آن
اسدة ج - وهو جمع علی غیر قیاس و القیاس سدود
ومنه قولهم لا تجعلن بجنبیک الاسدة ای لا یضیقن صدرک
فتسکت عن الجواب کمن به صمم او بکم و باز داشت
و کوه میان دو موضع و بالضم کذلک و بر آوردن و
استوار کردن رخنه (ع ف اض ۲) وسد ایضا شیئ
یتخذ من قضبان له اطباق - سد بالضم و آب سنگناک
که آب در وی ایستد سدد ج مثل حجر و حجرة و ملخ
بسیار که روی هوا را بسته باشد یقال جاء نا جراد سد ای
سد الافق من کثرته و ابر سیاه سدد ج - سدة بالضم
بیماری که بینی استوار شود و نفس نتوان زد و سداد بالضم
کذلک مثل عطاس و صداع و در و درگاه یقال رأیته
قاعدا بسدة بابه و فی الحدیث الشعث الرؤس الذین
لا تفتح لهم السدد ای الابواب و منه سمی اسماعیل السدی
لانه کان یبیع المقانع والخمر فی سدة مسجد الکوفة - سداد
بالفتح درستی و راستی در کردار و گفتار و کذلک سدد
مقصور منه (ع ف اک ۲) تسدید توفیق سداد یافتن
رجل مسدد ای کان یعمل بالسداد والقصد والمسدد
المقوم و سدد رمحه وهو خلاف قولک عرضه و سد یسد
بالکسر ای صار سدیدا - وهو یسد فی القول فهو مسد
ای یصیب السداد والقصد - وامر سدید واسد ای
قاصد - واستد ای استقام واستدت عیون الخرز
والسدت بمعنی - اما سداد القارورة وسداد الثغر
فبالکسر لا غیر - واما قولهم فیه سداد من عوز و اصبت
سدادا من عیش ای ما تسد به الخلة بفتح السین و کسرها
والکسر افصح مسد بالفتح بستان بن معمر وذلک البستان [2] یا سدة
سرد - سرد - و رزد و ختن ادیم تسرید مثله

[1] فرزنیهای ناحیهٔ جگر مانند انگشتان معده را در گرفته ۱۲ [2] بستان ابن عامر لا معمر ۱۲ ق ۱۲

وزره یافتن و سوراخ کردن و الخرز مسرود و مسرود و کذلک الدرع - و المسرود ایضاً الدرع المثقوبة و السرد اسم جامع للدروع و سائر الحلق و ہو نیسر الحدیث سرداً اذا کان جید السیاق له و سردت الصوم تابعته - و قیل فی الاشہر الحرم ثلثة سرد و ہو ذو القعدة و ذو الحجة و المحرم و واحد فرد و ہو رجب سرندے سخت سرندة مؤنث مسرندی الذی یعلوک و یغلبک و اسرنداه ای اعتلاه و الاسرندار و الاغرندار واحد و الیاء للالحاق بافعلل -

سرمد - سرمد - ہمیشہ -

سرہد - سرہدة - نیکو پرورش دادن کودک را سرہد پیہ کوہان سنام مسرہد ای سمین -

سعد - سعد - نام مردے و بتے - و نیک بختی سعود مصدر منہ و جمع (رعع بفتحہا) سعودة خلاف نحوست و استسعد بہ تیمن بہ - و استسعده ای عده سعیدا - سعادت نیک بخت شدن خلاف شقاوت (رعع ک اف ۲) فہو سعید - و سعد فہو مسعود و قرار الکسائی و اما الذین سعدوا مجهولا - و اسعده اللہ فہو مسعود و لا تقول مسعد کانہم استغنوا عنہ بمسعود - اسعاد ایضاً یاری کردن مساعدة یاری نمودن بمعنی معاونت و قولہم لبیک و سعدیک ای اسعاداً لک بعد اسعاد - و سعود النجوم عشرة اربعة منہا فی برج الجدی و الدلو ینزلہا القمر و ہی سعد الذابح و سعد بلع و سعد الاخبیة و سعد السعود و اما الستة التی لیست من المنازل فسعد ناشرة و سعد الملک و سعد البہام و سعد الہمام و سعد البارع و سعد مطر - و فی العرب سعود قبائل شتی منہا سعد تمیم و سعد ہذیل و سعد قیس و سعد بکر بنو اسعد بطن من العرب و ہو تذکیر سعدی و ہی اسم امرأة

و قولہم فی المثل اسعد ام سعید مصغرا اذا سئل عن الشئ اہو مما یحب او یکره و یقال اصلہ انہما ابنا ضبة ابن اد خرجا فرجع سعد و فقد سعید فصار مما یتشائم بہ - سعیدیة نوعی از بردہای یمن - سعدان گیاہیے و ہو من افضل مراعی الابل و فی المثل مرعی ولا کالسعدان و النون زائدة لانہ لیس فی الکلام فعلال غیر خزعال و قہقار الا من المضاعف و لہذا النبت شوک یقال لہ حسک السعدان و تشبہ بہ حلمة الثدی یقال سعدانة الثندوة - سعدانہ سینۂ شتر و گرہ بند نعل و گرہ رشتۂ ترازو و سعدانات ناخنان زیر خردہ گاه شتر ساعد بازوی مردم و بال مرغ ساعدة یکے از ناحیہای شیر و نام مردے سواعد آب راہہا بسوی جوی یا دریا و جایہای رستن شیر و استخوان سعد بالضم مشک زمین سعادی بالضم مثلہ بنو ساعدة قومی از خزرج سقیفہ بنی ساعدة جای و سرائے ایشان -

سفد - سفاد بالکسر جستن نر بر مادہ (رعع ک اف ۲) و ذلک یقال فی التیس و البعیر و الثور و السباع و الطیر (رعع ف اک ۲) لغة فیہ حکاہا ابو عبیدة اسفاد بر جہانیدن و منہ تسافدت السباع ایضاً سفود بتشدید الفا سیخ مرغ بریان کن و آنرا باب زن خوانند -

سلغد - سلغد بالکسر و تشدید الدال گول و گرگ -

سمد - سمود - سر در واداشتن از تکبر (رعع ف اض ۲) و کل رافع رأسہ فہو سامد و بر شدن یقال سمدت اے علوت و کوشیدن ستور در رفتن سمدت الابل فی سیرہا اے جدت و بازے کردن سامد ای لاہ و یقال للقینة اسمدینا ای الہینا بالغناء - تسمید بار دادن زمین را و موی از بن

بر کندن اسمیداد بر آماسیدن از خشم -

سمغد - مسمغد - اماسیده و یقال اسمغدت اناملہ و اسمغداد اے امتلأ غضبا -

سند - سند - بالتحریک آنچہ پشت بدو باز نہند از بلندی و کوه و تکیہ گاه سنود پشت باز نہادن (رعع ف اض ۲) سندت الیہ و استندت بمعنی اسناد باز خواندن بہ کسی و تکیہ دادن چیزی را بچیزی بر داشتن سخن بہ گویندۂ وی و خشب مسندة شدد للکثرة - و ساندت و استندت بمعنی و خرج القوم متساندین ای علی رایات شتی و لم یکونوا تحت رایة امیر واحد مسند بالضم روزگار - و بسیر خوانده - و خطی حمیری را گفت خط مسند بالکسر شتر قوی ہیکل و اختلاف ردفین در شعر یقال منہ ساند الشاعر - و ساندت الرجل ہی عاضدتہ و کانفتہ - سنداد بالکسر نام جوئی سند بالکسر نام شہرے و مردم آن شہر واحده سندی مثل زنجی و زنج

سود - سیادة - سودد - سیدودة مہتر شدن یقال ساد قومہ فہو سید و ہم سادة و تقدیره فعلة بالتحریک لان تقدیر سید فیعل و ہو مثل سری و سراة لا یطلع لہا مثل علی ذلک انہ یجمع علی سیائد بالہمز مثل افیل و افائل و تبیع و تبائع - و قال البصریون تقدیر سید فیعل و جمع علی سادة وزن فعلة بالتحریک کانہم جمعوا سائدا مثل قائد و قادة و ذائد و ذادة و قالوا انما جمعت العرب السید و الجید علی فعائل بالہمز علی غیر قیاس لان جمع فیعل فیاعل بلا ہمز و الدال فی سودد زائدة للالحاق ببناء فعلل مثل جندب و برقع تسوید مہتر گردانیدن و سیاه کردن تقول سوده قومہ و ہو اسود من فلان ای اجل منہ - قال الفراء تقول ہذا سید قومہ الیوم فاذا اخبرت انہ عن قلیل یکون سیدہم قلت ہو سائد قومہ عن قلیل - و اساد الرجل و اسود

سمغد
سند
سرمد
سرہد
سعد
سود
سفد
سلغد
سمد

له موضوع بالای اسم ستور و جای از سینۂ شتر ناحیہ کف پای آن کہ بر زمین نہد ۱۲ ؎ طرح گیاہیست خوشبو مندی موتہ ۱۱

امی ولد غلاما سیدا وکذلک اذا ولد غلاما اسود اللون
واستاد القوم بنی فلان ای قتلوا سیدہم واسروہ
وخطبوا الیہ سواد بالفتح سیاہی الوان اسود داد اسوید
مصدر ان فیہ ویجوز فی الشعر سوادّ بتحریک الالف
لالتقاء الساکنین والامر منہ اسوادد وان شئت ادغمت
اسود سیاہ تصغیرہ اسید واسیود اسیّد بحذف الیاء
المتحرکۃ منسوب الیہ وتصغیر الترخیم سوید - ویقال
سواد الرجل کما تقول عورت عینہ - ویقال کلمت
فلانا فما رد علیّ سوداء ولا بیضاء یعنی کلمۃ لاقبیحۃ ولاحسنۃ
اسودان خرما وآب وطأۃ سوداء اے دارستہ
و وطأۃ حمراء اے جدیدۃ - اسود مار بزرگ سیاہ
اساود ج - علی انہ اسم لو کان صفۃ لجمع علے فعل -
ویقال اسود سالخ غیر مضاف لانہ یسلخ جلدہ کل
سنۃ والانثی اسودۃ ولا یوصف بسالخۃ ساودۃ
برابری کردن بزرگی وبسیاہی یقال ساودنی
فلان فسدتہ من سواد اللون والسواد جمیعا -
سودت الابل اذا دادیت من الشعر البالی ادبارہا قال الکسائی
سید بز کلان سال وفی الحدیث ثنی الضان خیر من السید
من المعز - وقولہم جاء فلان بغنمہ سود البطون جاء بہا
حمر الکلی معناہما مہازیل - سواد بالفتح سیاہی شخص
واعیان اسودۃ ج اساود جمع الجمع سواد الامیر ثقلہ
یقال لفلان سواد ای مال کثیر سواد الکوفۃ والبصرۃ
قراہما - سواد القلب حبتہ وکذلک سودہ وسوداؤہ
وسویداؤہ سواد الناس عوامہم وکل عدد کثیر سود بفتح
السین جبال قیس - سواد بالکسر نہانی گفتن وبو سرار
وسادہ ای سارّہ واصلہ ادناء سوادک من سوادہ
ای شخصک من شخصہ وقیل لابنۃ الخس لم زنیت قالت
سیدۃ نساء قومک قالت قرب الوساد وطول السواد
سید بالکسر گرگ سیدان ج سیدۃ مونث وربما سمی الاسد

بنو السید قبیلۃ از بنی ضبہ سیدان نام پشتۂ
سہد - سہاد - بالضم بیداری سہد بفتحتین بیدار
شدن (ع ک اف ۲) سہد بفتحتین کم خواب
تسہید بیدار کردن ویقال ما رأیت من فلان
سہدۃ ای امرا اعتمد علیہ من کلام او خبر -
سبرد - شعرہ - ستردا زاد سبردت الناقۃ شترمادہ
آنکہ اندۂ بے موی انداخت سبرد لغت منہ -
ساتیدا - فی قول یزید بن مفرغ - فدیر سوی
فساتیدا فبصری - فحلوان المخافۃ فالجبال اسم
جبل اصلہ ساتید ما فحذف الشاعر میمہ فینبغی ان یذکر
ہہنا ویبنیہ علی اصلہ -
ساجرد - بکسر الجیم دہی ست نزد فاشان ودہی
دیگر بسو شنج -
سحرد - سخت سرکش -
سرندی - فی (س ر د) وہذا موضعہ -
اسعرد - بالکسر شہری ست منہ المسندۃ زینب
بنت المحدث سلیمان بن متبۃ اللہ بن خطیب بیت لبیا
السغد - بالضم بساطین نزہتہ واماکن شہرہ سمرقند
منہ کامل بن مکرم وعلی بن الحسین احمد بن حاجب
المحدثون سغد جحولا اسید وفصال ساعدۃ وسغدۃ
بفتح الغین روا من اللبن سمان یعنی شتر بچگان جدا
کردہ شدہ از مادران فربہ بسیر خوردن شیر سغدان
بالضم دہی ست بنجار اسغادی بالضم والقصر گیاہی
واغضہ اللہ لسغد مغدا اے بیطاریں یعنی خدا تر و تازہ
داردا و را بباران نرم -
سقدد - اسپ مرد سانیدہ واسقد وسقدہ
تسقید آمرد سانید آنرا ولاغر گردانید والسقدۃ
بالضم والسقیدۃ کجہنیۃ الحمرۃ سقد وسقیدات ج
سکدۃ - شہری بکنار دریای افریقیہ وسکندران

دہیست بمرو سکلکند قصبۃ بہ طخارستان منہا علی
ابن الحسین السکلکندی الفقیہ
السلخد - والسلخداۃ شترمادہ قوی سلاخد ج
السلقد - اہلوہ کز برج اسپ در ریاضت
انداختہ سلقدہ صغرہ -
سمرود - بالضم دراز
اسمعداد - پرخشم شدن واسمعدت انامِلہ تورمت
سمند - اسپ فارسیۃ سمند وقلعہ است بروم
سمندرو بر کسقنقور شہری ست نزدیک ملتان -
سمہد - کجعفر چیز خشک سخت سمہد شتر تنا ور
اسمہد سنامہ کلان شد کوہان آن -
سید - بفتحتین دہیست بہ ابیورد -

فصل الشین

شد - شدۃ بالکسر سختی شدید سخت شدہ بالفتح یکبار
حملہ کردن (ع ف اض ۲) وشد علیہ ای حمل علیہ
شدو ویدان وبلند برآمدن روز را ستوار کردن
وشد عقدہ ای قواہ واشتد استوار شد و دوید
مشادۃ سختی نمودن در چیزی تشدد کذلک تشدد
مرد بخیل ، شدہ یشدہ بالضم والکسر ای اوثقہ وہو
من النوادر قال الفراء ما کان علی فعلت من ذوات
التضعیف غیر واقع فمستقبلہ مکسور العین مثل عففت
اعف وما کان واقعا مثل مددت فمضموم العین الاثلثۃ
احرف جاءت نادرۃ وہو شدہ یشدہ وعلہ یعلہ ونمہ
ینمہ واصلہ الضم قال فان جاء مثل ہذا ایضا مما لم نسمہ
فہو قلیل وقد جاء حرف واحد بالکسر من غیر ان یشرکہ
الضم شاذا وہو حبہ یحبہ - وتقول شد اللہ ملکہ وشددہ
ای قواہ - تشدید گران کردن خلاف تخفیف و
قولہ تعالی حتی یبلغ اشدہ ای قوتہ وہو ما بین ثمانی
عشرۃ الی ثلثین وہو واحد جاء علی بناء الجمع مثل

سہد ، السلخد ، السلقد ، سبرد ، سمرود ، اسمعداد ، ساتید ، اسمند ، سمندرو ، سمہد ، ساجرد ، سید ، سحرد ، شد ، سرندی ، اسعرد ، اسعد ، سقدد ، سکدۃ

آنک وہو الاسرب ولا نظیر لہما۔ ویقال ہو جمع لا واحد
لہ من لفظہ مثال آسال وابابیل وعبادید ومذاکیر
قال سیبویہ واحدہ شدۃ وہو حسن فی المعنی لانہ یقال
بلغ الغلام شدتہ ولکن لایجمع فعلۃ علی افعل واما انعم
فانما ہو جمع نعم من قولہم یوم بؤس ویوم نعم ویقال
ہو جمع الجمع تقول نعمۃ نعم وانعم۔ واما قول من قال
واحدہ شد مثل کلب واکلب او شد بالکسر مثل ذئب
واذؤب فہو قیاس کما یقال فی واحد الابابیل
ابول قیاسا علی عجول ولیس ہو شیئا سمع من العرب
قال ابو زید یقولون اصابنی شدی علی فعلی
ای شدۃ واشد الرجل اذا صار ذا دابۃ شدید۔

شرد۔ شرود۔ شراد۔ رمیدن ستور (ع ع ف ا
ک ۲) فہو شارد وشرود والجمع شرد بفتحتین شرود
وشرد بفتحتین لشارد مثل زبور وزبر و مثل خادم
وخدم وغائب وغیب۔ قافیۃ شرود ای سائرۃ
فی البلاد۔ تشرید راندن ومنہ قولہ تعالیٰ فشرد بہم
من خلفہم اے فرق وبد وجمعہم۔ شرید طرید بمعنے
ہو الشرید ابطئے از سلیم۔

شکد۔ شکد۔ بالضم عطا و بالفتح المصدر منہ
(ع ع ف ا من ۲)

شہد۔ شہادۃ۔ خبر درست وآگاہی قاطع یقال
شہد الرجل علی کذا وربما سکنوا الہاء وقالوا
اشہد الرجل عن الاخفش۔ ومعنی اشہد بکذا احلف
مشاہدہ معاینہ دیدن شہود بالضم گواہان وحاضر
شدن فہو شاہد وہم شہود ای حضور وہو فی الاصل
مصدر وشہد ایضا مثل راکع ورکع۔ وشہد لہ بکذا
شہادۃ ای ادی ما عندہ من الشہادۃ فہو شاہد
والجمع شہد مثل صاحب وصحب وبعضہم ینکرہ وجمع الشہد
شہود واشہاد۔ شہید حاضر وگواہ وکشتہ شدہ
بی قصاص ودیت والشہادۃ الاسم فیہ ایضا وقد
استشہد وہم شہداء۔ اشہاد گواہ گردانیدن و
اشہدتہ فشہد علیہ ای صار شاہدا علیہ وامراۃ مشہد
بلاہاء التی حضر زوجہا ومغیبۃ بالہاء التی غاب زوجہا۔
استشہاد گواہی خواستن واشہدنی ای احضرنی و
جعلنی شاہدا ایضا۔ مشہد ومحضر بمعنے۔ تشہد اشہد ان
لا الہ الا اللہ گفتن در نماز و نشستن تا آنجا شاہد آب
سطبر کہ با بچہ بیرون آید از رحم و زبان وفرشتہ شہود
الناقۃ آثار موضع منتجہا من دم او سلا۔ شہد بالفتح
والضم انگبین با موم شہدۃ اخص منہ والجمع شہاد۔
واشہد الرجل ای امذی والمذی عسیلۃ۔

شید۔ شید۔ بالکسر ہرچہ دیوار را بوی اندایند
چون آہک وگچ وجز آن و بالفتح مصدرہ (ع ع ف ا
ک ۲) مشید ای معمول بالشید۔ تشیید برافراشتن
اشادۃ مثلہ وایضا آواز برداشتن واشاد بذکرہ
ای رفع من قدرہ۔ قال ابو عمرو اشدت بالشئ
ای عرفتہ۔ مشید بالضم والتشدید برافراشتہ قال
الکسائی المشید بالفتح وکسر الشین للواحد من قولہ
تع وقصر مشید والمشید بالضم للجمع من قولہ تعالے
فی بروج مشیدۃ

شخدود۔ بالضم مرد بدخلق۔

شخدد۔ کجعفر نام مردے۔

الشقدۃ۔ بالکسر حشیشۃ کثیرۃ الاہالۃ واللبن۔

شمردی۔ بالقصر نباتیست یا درختے شمرداۃ
تیز بادہ تیز رو۔ شمرذاۃ بروزن ومعنے شمرداۃ۔

تشوید۔ برآمدن آفتاب وبلند شدن آن
تشود مثلہ او الصواب بالذال۔

فصل الصاد

صخد۔ صخد۔ سوختن آفتاب (ع ع بفتحہما) و
بانگ ورکاک صخد بالتحریک نیک گرم شدن روز
(ع ع ک اف ۲) یوم صخدان بالتحریک وصیخود روز نیک
گرم صخرۃ صیخود ای شدیدۃ۔ واصخد الحرباء اصطلی بحر الشمس

صدد۔ صدود۔ روی برگردانیدن (ع ع ف ا
ض ۲) صد باز داشتن وصدہ واصدہ بمعنے ای
منعہ عنہ۔ صدید زرد آب وبانگ کردن (ع ع ف ا
ض ۲ وکسرہا) صدد بفتحتین نزدیکی یقال دارے
صدد دارہ ای قبالتہا نصب علی الظرف صداد
بالضم والتشدید نوعے از کلاک موش قال ابو زید
ہو فی کلام قیس سام ابرص والجمع صدائد علی
غیر قیاس وراہ سوی آب صدار بالمد نام چاہے
خوش آب وفی المثل ماء ولا کصداء وبعضہم یقول
ہو صدا ار مثال صدعا۔ واصد الجرح اے صار
فیہ المدۃ والصدید۔ صد بالضم کوہ قال ابو عمرو
یقال لکل جبل صد وسد۔

صرد۔ صرد۔ سادہ یقال احبہ حبا صردا وسنید
صرد وکذب صرد ای خالص ۔ وقوم صرد وہو معرب
سرد صرد من البلاد خلاف جروم یعنی سردسیر گرم
سیر صرد بالتحریک سرما یافتن (ع ع ک اف ۲) فہو صرد
ومصراد وصرد قلبی عنہ ای انتہی عنہ وصرد السہم
عن الرمیۃ ای نفذ واصردہ انفذہ۔ سہم مصراد
وصارد ای نافذ۔ بنو الصارد قومی از عرب صردان
بالضم والتحریک دو رگ زیر زبان صرد طائر یعنی دکا
وسپیدی پشت اسپ بعد از ریش شدن وی
صراد ابر تنک بے باران تہ یدلہا از سیرابی آب
دادن وکم کردن عطا شراب مصرد ای مقلل وکذلک
الذی یسقی قلیلا ویعطی قلیلا۔ صمرد اسے بکسرتین
وساکن الوسطی ناقہ کم شیر میم زائدہ۔

صرخد۔ صرخد۔ موضعے۔

صدد
شرد۔ شید
صرد
شکد
شہد۔ شخدود
شخدد
الشقدۃ
شمردی
تشوید
صخد۔ صرخد

۵ المشید لیس بجمع بل مشیدۃ ۔ق ۱۰ صرد وآن مرغیست در زمہ ۱۱ ضد ونیس ہنا موضع ذکرہ ۱۲ ق

صعد۔ صمد
صرفند
صمعد۔ صنخد
صندد
اصفعند
صهد۔ صلغد
صید۔ صمخد
صمرد
صفد
صمغد
صفرد۔ صود
صلد
ضاد
ضد
صلخد

صعد۔ صعود۔ برآمدن تصعید کذلک یقال صعد فی السلم وصعد فی الجبل وعلی الجبل وا صعد فی الارض ای مضی وسار۔ واصعد فی الوادی و صعد فیہ ای انحدر۔ وتصعد فی الشیٔ ای شق علی عذاب صعد بالتحریک ای شدید قولہ تعالے یسلکہ عذابا صعدا۔ صعود بالفتح بلندی خلاف ہبوط وحدور والجمع صعائد وصعد مثل عجوز وعجائز وعجز وعقبۂ دشوار وناقہ کہ بچۂ ناقص خلعت زاید یقال اصعدت الناقۃ واصعدتہا انا کلتاہما بالالف عن الفراء۔ صعید خاک قال ثعلب وجہ الارض صعد صعدات ج۔ مثل طریق وطرق وطرقات ویقال ہذا النبات نبمی صعدا بفتحتین ای نیمی طولا صعید مصر موضعی در وی صعدۃ نیزۂ کوتاہ راست رستہ نبات صعدۃ خران گور صاعدی منسوب الیہا علی غیر قیاس۔ صعداء بالضم والمد دم سر دواز

صفد۔ صفد۔ بند کردن (عع ف ا ک۲) وبالتحریک بند وعطا وصفدہ وصفدہ ای اوثقہ وشدہ اصفاد مال وبند بخشیدن صفاد بالکسر دوال بند وغل صفادج صفرد۔ صفرد۔ بکسر تین بنیہما ساکن چکاوک وہو طائر تسمی العامۃ ابا الملیح وفی المثل اجبن من صفرد صلد۔ صلد۔ رست تابان حجر صلد وارض صلد وجبین صلد ای صلب املس۔ صلود بالضم اواز آوردن چقماق بی جستن آتش (عع ف ا ک۲) واصلد الرجل ای صار زندہ۔ اصلد بخیل صلود دیگ دیر بجوش آیندہ واسپ خوی تا کنندہ ناقۃ صلود ومصلاد کم شیر۔ صلخد۔ صلخدی۔ قوی سخت صلخدم کذلک بزیادۃ الیاء والمیم فیہما ویقال جمل صلخدی وصلخدم ای قوی طویل وناقۃ صلخداۃ وجمل صلاخد بالضم والجمع صلاخد بالفتح۔ واصلخد اسے انتصب قائما۔

صمد۔ صمد۔ جای بلند درشت مصمد ست از ہر چیز لغۃ فی مصمت وہو الذی لا جوف فیہ صماد بالکسر سر بند شیشہ صمد ایضا آہنگ کردن (عع ف ا ض۲) صمد بفتحتین جہتر آنکہ آہنگ بوے کنند در مہمات ویے نیاز بیت مصمد ای مقصود۔

صمعد۔ اصمعداد۔ بشتاب رفتن۔

صند د۔ صندید۔ بالکسر مہتر مرد دل غیث صندید باران بزرگ قطرہ صنادید مہتران وسختیہا ومنہ قول الحسن نعوذ باللہ من صنادید القدر۔

صہد۔ صہید۔ بفتحتین بنیہما ساکن نمایش آب وور از وصہدتہ الشمس لغۃ فی صخدتہ۔

صید۔ صید۔ شکاری وشکار کردن (عع ف ا ک۲) وبفتحہا یقال منہ صادہ یصیدہ ویصادہ ایضا واصطادہ کذلک۔ وفلان یتصید۔ مصید ومصیدۃ بالکسر فیہما انچہ بوی صید کنند کلب صیود وکلاب صید بضمتین وصید فی لغۃ من تخفیف ارسل بکسر الصاد لتسلم الیاء۔ صید بفتحتین سر بلند اشتن از کبر فہو اصید (عع ک اف ۲) وصید واصید بمعنے مثل عور واعور والاصل فی ہذا الباب افعل بالتشدید وانما صحت الیاء فیہ لصحتہا فی اصلہ لتدل علیہ حذفت منہ الزوائد للتخفیف ولولا ذلک لقلت صاد وعار وقلبت الیاء والواو الفا کما قلبتہا فی خاف وباع والدلیل علی انہ افعل مجیٔ اخواتہ علی ہذا فی الالوان والعیوب نحو اسود واحمر وانما قالوا اعور وعوج للتخفیف وکذلک قیاس عمی وان لم یسمع ولہذا لا یقال من ہذا الباب ما افعلہ فی التعجب لان اصلہ یزید علی الثلاثی ولا یمکن بناء الرباعی من الرباعی وانما یبنی الوزن الاکثر من الاقل۔ صادمس وروی صادی منسوب الیہ وحرفی از حروف ہجا صیدان

بالفتح دیگہاے سنگین صیداء بالفتح والمد سنگ کہ از وی دیگ سازند وزمین درشت ونام شہری بنو صیداء بطنے از بنی اسد صیدانۃ غول وزن بدخوے بسیار گوے۔

صرفند۔ شہریست بکنارۂ دریاے شام۔

صغد۔ بالضم موضعیست بہ سمرقند وموضعیست بہ بخارا صغد بیل شہریست بارمینیہ کہ او را نوشیروان بنا کردہ۔

اصفعند۔ بکسر الہمزۃ وفتح الفاء وکسر العین المہملۃ می۔

صلغد۔ کجرد حل المتقشر الانف حمرۃ یعنے کسیکہ پوست بینی او از سرخ بادہ رفتہ باشد۔

صمخد۔ بالخاء المعجمۃ کسفرجل وقد عمل خالص وانت فی صمخد قومک ای فی صمیمہم واصمخد انتفخ غضبا۔

صمرد۔ کزبرج مادہ شتر بسیار شیر وکم شیر من الاضداد صمارید زمین ہاے سخت وگوسفندان فربہ ولاغر من الاضداد

صمغد۔ کسجل بسیار سخت والمصمغد المتنفخ من شحم او مرض۔

صود الصاد تصویدا کتبہا۔

فصل الضاد

ضأد۔ ضود۔ ضؤدۃ۔ بالضم فیہما زکام ضؤاد مصدر منہ یقال ضئد الرجل فہو مضئود واضادہ اللہ ای از کمہ اللہ ضاد خصومت کردن۔

ضد۔ ضد۔ بالکسر ناہمتا اضداد ج۔ ضدید مثلہ وقد یکون الضد جماعۃ قال اللہ تعالی ویکونون علیہم ضدا وقد ضادہ وہما متضادان۔ یقال لا ضد لہ ولا ند لہ ولا ضدید لہ۔ ضد بالفتح پر کردن (عع ف ا ض۲) ضد القربۃ ای ملأہا واضد الرجل ای غضب

۱۔ حہ الدحشو ۱۲ (۲) گور خران جمع گور یعنی دشت وصحرا است ۱۲ ۔ مرغیست بقدر گنجشک ۱۲

ضرغد۔ ضرغد۔ کوہے ویقال ہو مقبرۃ یصرف من الاول ولا یصرف من الثانی

ضفندد۔ ضفندد۔ دفزک احمق وہو ملحق بالخماسی بتکریر آخرہ۔

ضمد۔ ضمد۔ تر وخشک یقال شبعت الابل من ضمد الارض ای من رطبہا ویابسہا ذربہ ولاغر برابرے کردن درچیزی ودو معشوق گرفتن زن قال ابو ذویب (شعر) تریدین کیما تضمدینی وخالدا۔ وہل یجمع السیفان ویحک فے غمد۔ ضماد بالکسر چیزی کہ بر جراحت بندند وبستن بر جراحت ضمد ایضا کذلک (ع ف اک م) ضمادۃ عصابہ کہ باضماد بندند ویقال ضمدہ بالعصا اے ضربہ بہا علے الراس ویقال انا علی ضمادۃ من الامراء اے اشرفت علیہ ضمد بالتحریک کینہ گرفتن (ع ک اف) وضمد علیہ ای احن علیہ وحق وبرینہ یقال لنا ضمد عند فلان اے غابر حق من معقلۃ او دین۔ اضماد غنچہ عہد آوردن عرفج وآن درختیست۔ وضمد راسہ اے شدہ بعصابۃ۔ وقد ضمدتہ فتضمد اے جعلت لہ ضمادا شدہ علے جرحہ۔

ضہد۔ ضہد۔ قہر کردن فہو مضہود ومضطہد ای مقہور مضطر۔ وفلان ضہدۃ للکل ای من شاء ان یقہرہ فعل۔

ضبد۔ بفتحتین خشم آشکارا ونہان و بالفتح آمیختن خرما بارسیدہ بانارسیدہ ضبدہ تضبیدا ذکرہ ما یغضبہ (ع ف اض ۲)

ضغدہ۔ خبہ کرد اورا یا گلوے او فشرد (ع بفتحہا)

ضفدہ۔ طپانچہ زد اورا والضفادی الضفادع کالثعالی فی الثعالب اضفاد اضفیدادا انتفخ غضبا

الضاد۔ حرف ہجاء للعرب خاصۃ والضواد اے ما یتعلل بہ من الکلام۔

فصل الطاء

طرد۔ طرد۔ راندن و دور کردن (ع ف ا ض ۲) طرد بفتحتین کذلک۔ وایضا مزاولۃ الصید ولا یقال منہ انفعل وافتعل الا فی لغۃ ردیۃ مطرد وترید بمعنی ومر فلان یطردہم ای یشلہم وطردت الابل طردا ای ضممتہا من نواحیہا واطردتہا ای امرت بطردہا واطردہ السلطان اے امر باخراجہ عن بلدہ قال ابن السکیت اطردتہ اذا صیرتہ طریدا وطردتہ اذا نفیتہ عنک وقلت لہ اذہب عنا۔ ویقال ہو طرید للذی ولد بعدہ فالثانی طرید الاول وطردت القوم ای اتیت علیہم وجزتہم۔ طریدۃ شکارے وکاروان شتر وچوب[۱] کہ بروے تیر فراہم سازند وتراشند مانند رندہ[۲] طرید ایضا درخت کہ شدہ وبی شاخ وبرگ ماندہ وہو العرجون۔ مطاردۃ حملہ آوردن بریکدیگر یقال ہم فرسان الطراد واستطرد لہ ذلک ضرب من المکیدۃ اطراد پے یکدیگر شدن اطرد الامر ای استقام۔ والانہار تطرد ای تجری مطرد بالکسر نیزہ کوتاہ کہ بدان صید کنند۔

طود۔ طود۔ کوہ بزرگ وطود فی الجبال اے طوف وطوح مطاود اے مطاوح۔

فصل العین

عبد۔ عبد۔ بندہ خلاف حر عبید واعبد وعباد مثل کلب وکلیب واکلب وکلاب ج وعبدان مثل تمر وتمران بالضم وعبدان بکسرتین بالتشدید وبالکسر وتسکین الباء وعبداء بکسرتین وبالمد وبالقصر مع التشدید ومعبوداء بالمد وعبد بضمتین عند الاخفش مثل سقف وسقف قال ومنہ قراء بعضہم وعبد الطاغوت وبعضہم قراء وعبد بالفتح و کلاہما بالاضافۃ والمعنی فیما یقال خدم الطاغوت قال ولیس ہذا بجمع لان فعلا لایجمع علی فعل وہو اسم بنی علی فعل مثل خدر وندس۔ ویقال عبد بین العبودۃ والعبودیۃ واصلہا الخضوع والذل۔ والتعبید التذلیل یقال منہ طریق معبد ای مذلل وکذلک البعیر المعبد وہو المہنو بالقطران المذلل۔ والمعبدۃ السفینۃ المقیرۃ والتعبید ایضا بندہ گرفتن والاستعباد والاعتباد کذلک وفے الحدیث ورجل اعتبد محررا وکذلک الاعباد والتعبد یقال تعبدہ اے اتخذہ عبدا و تعبد ای تنسک وہو لازم۔ ویقال ما عبد فلان ان فعل ذلک ای مالبث۔ وحکے ابن السکیت اعبد بفلان بمعنے ابدع بہ اذا کلت راحلتہ او عطبت۔ عبد بفتحتین خشم وعار والاسم العبدۃ مثل الانفۃ وعبد ای انف قال ابو عمرو وقولہ تعالے فانا اول العابدین من الانف والغضب۔ وناقۃ ذات عبدۃ ای ذات قوۃ وسمن والثوب عبدۃ ای قوۃ۔ عبدۃ بن الطیب بالتسکین وعلقمۃ بن عبدۃ بالتحریک سار علین۔ عبادید گروہی از مردم دوندہ بہر سو وکذلک عبابید یقال صار القوم عبادید وعبابید والنسبۃ الیہم عبادیدی قال سیبویہ لانہ لا واحد لہ و واحدہ فی القیاس علی فعلول او فعلیل او فعلال عباد[۳] بالفتح قبیلہ ہای پراگندہ والنسبۃ الیہم عبادی عبیدان بالضم نام وادیے عبید تصغیر عبد نام اسپے م ونام مردی وقولہ تعالے فادخلی فی عبادی ای فی حزبی۔ والعبدی منسوب الی عبد القیس وربما قیل عبقسی وعبدری وعبشمی منسوب الی

ضرغد۔ الضفـ
ضفند
ضمد۔ طرد
ضہد
طود
ضبد
ضغدہ۔ عبد
ضفدہ

[۱] الطریدۃ خلیشتہ تجعل فی راسہا حدیدۃ تبری بہا القداح ۱۲ ش [۲] آلہ کہ بدان چوب وتختہ ہموار کنند ۱۲ ش [۳] فی الصحاح الصحیح بالکسر قبائل شتے من بطون العرب تجمعوا علی النصرانیۃ بالحیرۃ وفی القاموس والفتح غلط ۱۲

عبد الدار و عبد الشمس ایضاً۔ والعُبدی منسوب
الی البطن یقال لھم بنو العبید کما قالوا فی النسبة الی
بنی الہذیل ہذلی۔ والعبدان فی بنی قشیر عبد اللہ
ابن قشیر وھو الاعور و عبد اللہ بن سلمة بن قشیر۔
والعبیدتان عبیدة بن معاویة بن قشیر و عبیدة
ابن عمرو بن معاویة۔ والعبادلة عبد اللہ بن
عباس و عبد اللہ بن عمر و عبد اللہ بن عمرو بن العاص
۔ لا یقال عبد اللہ بن مسعود۔

عتد۔ عتید۔ آمادہ قولہ تعالیٰ ہذا ما لدی عتید
العتید آمادہ کردن اعتاد کذلک و منہ قولہ تعالیٰ
واعتدت لہن متکأ۔ و فرس عتد بفتح التاء و کسرھا
آمادہ بجہت راندن قال ابن السکیت ھو الشدید
التام الخلق۔ عتاد بالفتح ساخت و آمادگی یقال
اخذ عدتہ و عتادہ ای اھبتہ و آلتہ و ربما سموا القدح
الضخم عتادا۔ عتود بزغالہ یکسالہ اعتدہ عدان
ج و اصلہ عتدان فادغم۔ عتود بالکسر و فتح الواو نام
وادیی و لیس فی الکلام فعول غیرہ و غیر خروع۔

عنجد۔ عنجد۔ بالضم نوعے از مویز۔

عجرد۔ عجرد۔ بالفتح سبک قال الفراء العجرد العریان
قال و کان اسم اجرد ماخوذ منہ۔ عجاردة گروہی
از خوارج عجرد وزن سلیط۔

عجلد۔ عجالد۔ عجلد۔ شیر جغرات شدہ۔

عد۔ عد۔ بالفتح شمردن (ع ف اض ۲)
عدد و عدید شمار یقال ہم عدید الحصیٰ۔ و فلان
عدید بنی فلان ای یعد فیہم۔ و عدہ فاعتد اے
صار معدودا و اعتد بہ۔ الایام المعدودات
ایام التشریق و اعدہ لامر کذا ای ہیاہ لہ۔ استعداد
آمادگی کردن و یقال ہم یتعادون و یتعدون علی
عشرة آلاف ای یزیدون علی ذلک۔ العدة عدة المراة
ایام حیض زن و قد اعتدت و نفضت عدتہا۔
و یقال انفذت عدة کتب ای جماعة کتب۔ عدة
بالضم ساز و ساخت و یقال کونوا علی عدة بر آمادگی
باشید قال الاخفش و منہ قولہ تعالیٰ جمع مالا و عددہ
و یقال جعلہ ذا عدد۔ معدان بفتحتین موضع دفنہ
زین معد پدر عرب و ھو معد بن عدنان۔ و عن سیبویہ
المیم من نفس الکلمة لقولہم تمعدد و تقلة تمفعل فی الکلام
و تمعدد الرجل ای تزیا بزیہم او تنسب الیہم او تصبر
علی عیش معد۔ و قال عمر بن الخطاب رضی اللہ تعالیٰ
عنہ اخشوشنوا و تمعددوا و قال ابو عبیدة فیہ قولان
یقال ھو بمعنی الغلظ و منہ قیل للغلام اذا شب و
غلظ قد تمعدد۔ و یقال تمعددوا ای تشبہوا بعیش
معد کانوا اہل تقشف و غلظ فی المعاش یقول کونوا
مثلہم ودعوا التنعم و زی العجم۔ و ہکذا ھو فی
حدیث آخر علیکم باللبسة المعدیة۔ قال الکسائی
و فی المثل ان تسمع بالمعیدی خیر من ان تراہ و ھو
تصغیر معدی و انما خففت الدال استثقالا للجمع بین
التشدیدین مع یاء التصغیر یضرب للذی لہ صیت
و ذکر فی الناس فاذا رأیتہ ازدریت مرأتہ۔ عد
بالکسر آبی کہ سپری نشود چون چشمہ و مانند آن اعداد
ج۔ و بسیاری از ہر چیز یقال انہ لذو عد و قبص
یعنی خداوند جمع بسیار عداد بالکسر درد مار گزیدگی
بعد از تمام مدت و العداد مقصور منہ یقال عادتہ اللسعة
اذا اتتہ لعداد۔ و فی الحدیث ما زالت اکلة خیبر تعادنی
فہذا اوان قطعت ابہری و ذلک ان کل من لدغ
اذا تمت لہ سنة ہاج بہ الالم۔ و لقیتہ عداد الثریا
مرة فی الشہر۔ و یوم العداد یوم العطاء۔ و یقال بہ
عداد ای مس من جنون۔ و یقال ھو فی عداد ہم ای
یعد معہم عداد القوس رنینہا و ھو صوت الوتر۔ و فلان
عداوة فی بنی فلان ای دیوانہ معہم و یعد منہم فی الدیوان
و قولہم کان ذلک فی عدان فلان بالفتح و الکسر
اے علی عہدہ و زمانہ۔

عرد۔ عرود۔ بر آمدن و بلند شدن نبات و
دندان (ع ف اض ۲) و تثنی عرد بالفتح اے
صلب۔ عراد بالفتح گیاہے عرادة یکی مادہ و ہو فی
عرادة خیر ای فی حال خیر عرادة ایضاً نام اسپے
عرادہ بالتشدید آلت جنگ خرد تر از منجنیق تعریہ
گریختن عند درست و ہو ملحق بسفرجل و حکی سیبویہ
و ترعوند بالضم ای غلیظ و نظیرہ من الکلام ترنج۔

عربد۔ عربدة۔ بدخوئی و جنگ جوئی فہو معربد
لغت منہ عربد مثال سلغد مار کہ در مدار نگزد۔

عسجد۔ عسجد۔ زر و ہو احد ما جاء من الرباعی
بغیر حرف ذولقی۔ عسجدیة نام موضعے و بر شتنی ملوک
و شتران کہ بجہت نعمان بن منذر بیار استندے۔

عصمد۔ عصمد۔ بجہیدن (ع ف اک ۲) عاصد
شتر کہ بوقت مردن گردن بجید عصود مردن عصیدة
تابہ و ہو نوع من الطعام۔ و قولہم وقعوا فی عصواد
بالکسر ای فی امر عظیم۔ و جارت الابل عصا و ید
اذا ارکب بعضہا بعضا۔

عضد۔ عضد۔ بازو و فیہ اربع لغات بالفتح
مع ضم الضاد و کسرہا مثال حذر و بسکون الضاد
مع الفتح و الضم مثال ضعف۔ عضد یاری دادن
(ع ف اض ۲) و بر بازو زدن و عضدت الشجر عضدہ
بالکسر ای قطعتہ بالمعضد فہو معضود و عضد معاضدة
ای معاونت و اعتضدت بہ اے استعنت بہ۔
و اعتضدت الشئ ای جعلتہ فی عضدے۔ معضد
بالکسر داس درخت بر و باد شہرہ بازو بند عاضدان
دو رستہ خرمانیان بر دولب جوی عاضد شترکہ

ھ یس سہم بن مسعود۔ ق سہ دروو وعتوداً نفیگ علے وزنہ۔ ق سہ محل ذکرہ بعد لعرود۔ سہ صوب قال رسول عمر تمعددوا اخشوشنوا۔ ق ھ مارست سیاہ رنگ کہ نر زنقہی آکافی برگی آورد

بازوی ناقه گیرد و خوابانند عضید خرما بن که دست بوی رسد جبارة آنکه دست بوی نرسد اعضد باریک بازو عضادی بالضم سطبر بازو ید عضدة دست که بازوی کوتاه دارد اعضاد الحوض سنگهای گرداگرد حوض عضادتا الباب دو بازوے در اعضاد کل شئی مایسد حوالیه من البناء وغیره - عضد بالتحریک درد بازو ستور ومنه عضد البعیر بالکسر معضد جامه که علم بر بازو دارد ابل معضدة شتران بازو داغ کرده عضاد بالکسر داغ بازو ومعضد بکسر الضاد خوره خرما که برسیدن نزدیک باشد تعضید بالیاء نقلیه که آنرا خشقوق خوانند

عطرد - عطرد - بفتحتین مشددة الراء دراز یقال یوم عطرد وشار عطرد - عطارد بالضم کوکبیست و بطنے از تمیم -

عطود - عطود - بالفتح وتشدید الواو رفتن بشتاب وهو ملحق بالخماسی -

عقد - عقد - بستن یقال عقدت البیع والعهد والنکاح والحبل فانعقد وسطبر شدن مانع یقال عقد الرب ای غلظ فهو عقید واعقدته وعقدته بمعنے قال الکسائی یقال للقطران والرب ونحوه اعقدته حتی تعقد - عقدة بالضم گره عقد ج - یقال حبرت یده علے اعقدة اے علے اعثم وآب وزمین وجای درخت ناک ونخلستان وفی المثل الق من غاب عقدة لانه لایطیر ویقال تحلل عقده اذا سکن غضبه - عقد بالکسر حمیل ورشتہ مروارید عقد بالتحریک گره گرفتن زبان (ع ع ک ف ۲) اعقد لغت منه عقد بکسر الوسط کذلک والیضا ریگ توده برهم نشسته واحدها عقدة وعند ابی عمرو عقد وعقدة کلاهما بالفتح - وتعقد الرمل والخیط وغیرهما - خیوط معقدة شدد للکثرة - کلام معقد ای مغمض - واعتقد مالا وضیعة ای اقتناهما - واعتقد الشئ ای اشتد وصلب واعتقد کذا ای تیقن تقلبه یقال لیس له معقود ای عقد رای - معاقدة معاهدة - وتعاقد القوم فیما بینهم - وتعاقدت الکلاب ای تعاظلت - معاقد جایهای بستن ویقال فلان منی معقد الازار یراد به قرب المنزلة عقید ای معاقد وفلان عقید کرم وعقید اللؤم - عقد رگوسپند که دنبه وگوی گره بسته است والعقد الکلب جعلوه اسماله معروفا لانعقاد ذنبه عقود خوشه انگور عنا قید ج - عقاد بالکسر لغة فیه - ناقة ناقه که دم خود را گره کند وآن علامت آبستنی باشد از وی وگردا گرد جاه ناقه معقودة القرا ناقه ستوارپشت جمل عقد کذلک -

عکد - عکدة بفتحتین بن زبان وعکد الضب ای سمن - ناقة عکدة اے سمینة لبن عکاد بالضم وعکلد ای خاثر بزیادة اللام -

علد - علد - اے صلب علد ایضا سے بالدال علند سطبر از سر چیز علاندج - جمل علند ے جمعهم اعلاهم کذلک - قال ابو السمیسة اعلندے الجمل اکلندی اذا غلظ وشتد - علود بالکسر بدال دراز وبزرگ یقال هو علود لعنق علمدت الصبی ای احسنت غذاءه -

عمد - عمود - ستون خانه اعمدة جمع قلة عمد بفتحتین وضمتین جمع الکثرة قوله تعالی فی عمد ممددة - یقال خبار عمد - وسطع عمود الصبح - عماد بالکسر بنا های بلند یذکر ویؤنث عمادة واحدها - وهو طویل العماد اذا کان منزله معلما لزائریه - عمد آهنگ کردن (ع ع ف اک ۲) وهو نقیض الخطا یقال عمدت له وتعمدت له وفعلت ذلک عمدا علی عین وعمد عین ای بجد ویقین وستون نهادن وعمدت الشئ فانعمد ای اقمته بعماد یعتمد علیه فقام واعمدته جعلت تحته عمدا وگران کردن بیماری کسے را یقال عمده المرض ای فدحه رجل معمود وعمید ای هده العشق ویقال انا اعمد من هذا ای اعجب ومنه قول ابی جهل اعمد من سید قتله قومه - والعرب تقول اعمد من کیل محق اے هل زاد علے هذا - وقولهم حمله علی عمود بطنه ای علے ظهره - عمید القوم سیدهم - عمدة بالضم تکیه بردی عماد کنند اعتمدت علیه ای اتکات واعتمدت علیه فی کذا اے اتکلت علیه فیه - عمد بفتحتین تر شدن خاک (ع ع ک ف ۲) وذلک اذا قبضت علی شئ من الثری تعقد واجتمع من ندوته تری عمد بکسر الوسط لغت منه وبعیر عمد وعمد البعیر اذا انفضخ داخل سنامه من الرکوب وظاهره صحیح -

عمرد - عمرد - بفتحتین مشددة الراء دراز یقال فرس عمرد وبناء عمرد -

عند - عنود - از راه برگشتن (ع ع ف اض ۲) یقال عند عن الطریق ای عدل عنه فهو عنود بالفتح وناقة عنود التی ترعی ناحیة عند بضمتین ج - عند العرق ای سال ولم یرقا وهو عرق عاند - واعند فی قیئه ای اتبع بعضه بعضا - عند بفتحتین کرانه یقال یمشی وسطا لا عندا عنود بالضم ایضا برخلاف حق کاری کردن ورد کردن حق وستیهیدن بباطل (ع ع ف اک ۲) عاند وعنید لغت منه والجمع عند وعند مثل راکع ورکع ورغیف ورغف معاندة عناد ستیهیدن وعانده ای عارضه وطعن عند بالکسر نیزه زدن از چپ وراست قال ابو عمرو اخف الطعن الولق والعاند مثله - عند بالکسر والفتح والضم ثلث لغات نزدیهی ظرف فی المکان والزمان یقال عند الحائط

وعند اللیل الا انہا ظرف غیر متمکن ولا یقال عندک
واسع بالرفع ودخل علیہ من حروف الجر من وحدہا
کما دخلت علی لدن قال اللہ تعالیٰ آتیناہ رحمۃ من عندنا
وقال اللہ تعالیٰ من لدنا ولا یقال مضیت الی
لدنک والی عندک۔ وقد یغری بہا تقول عندک
زیدا ای خذہ۔ ویقال مالی عنہ عندد و معلندد
بالضم فیہما ای بُدّ۔ وما وجدت الی کذا معلندا
اے سبیلا۔

عود۔ عود۔ عودۃ۔ بازگشتن (ع ف اض ۱)
وفی المثل العود احمد۔ یقال عاد لہ بعد ما کان اعرض عنہ۔
معاد بالفتح بازگشت۔ وآن جہان عیادۃ بالکسر
بیمارپرسی کردن (ع ف اض ۲) عادۃ م عاد
عادات ج۔ مثال ساعۃ وساع وساعات یقال
عادہ واعتادہ وتعودہ یعنی عادت کرد اورا وعود
کلبہ الصید عادت کنانید فتعودہ۔ واستعادہ الشیٔ
فاعادہ ای سالہ ان یفعلہ ثانیا وہو معید لہذا
الامر ای مطیق لہ وایضاً ہو الفحل الذی قد ضرب
مرات معاودۃ۔ بازگشتن باول کار ویقال الشجاع
معاود لانہ لا یمل المراس۔ وعاودتہ الحمیٰ وعاودہ
بالمسالۃ اے سالہ مرۃ بعد اخریٰ۔ وتعاود القوم فی الحرب
وغیرہا اذا عاد کل فریق الی صاحبہ عوادۃ بالضم
طعام یکبار خوردہ وباز آوردہ عواد بکسر الدال بمعنی
عد مثل نزال وتراک۔ ویقال عد فان لک عندنا
عوادا حسنا ای ما تحب۔ عائدۃ باز گردندہ۔ وسود
یقال ہذا اعود علیک ای انفع وفلان ذو صفح
وعائدۃ ای ذو عفو وتعطف۔ عود ایضاً راہ دیرینہ
وبہتر قدیم یقال سود وعود ای قدیم وشتر کلان
سال آنچہ از بازل ومخلف درگذشتہ باشد عِودۃ
بالکسر وفتح ۲ ج۔ وقد عود البعیر وفی المثل اِن

جرجر العود فزدہ ثقلا عودۃ مؤنث۔ عود بالضم چوب
عیدان بالکسر ج۔ ورباب۔ وبوی خوش عاد
قبیلۂ قوم ہود علیہ السلام۔ عادیٌّ ای قدیم
ویقال ما ادری اے عاد ہو ای ای الناس ہو غیر
منصرف۔ عید بالکسر ہر چہ باز آید از اندیشہ وجز آن
وجشن اہل اسلام اعیاد ج۔ جمع بالیاء واصلہ
الواو للزومہا فی الواحد ویقال للفرق بینہ وبین
اعواد الخشب۔ وقد عیدوا ای شہدوا العید۔
عادیار علی فاعلا رحمدو دشنام مردے وہو من باب
المعتل نذکر ہناک ایضاً عیدان بالفتح خرما نبان
دراز عیدانۃ یکے ہذا اذا کان فعلان واذا کان
فیعالا فہو من باب النون۔

عہد۔ عہد۔ زمان یقال کان فی عہد فلان
ای فی زمانہ۔ و زینہار و سوگند یقال علی عہد اللہ
تعالیٰ لا افعلن کذا و پیمان و امان ونگاہداشت واندرز
ومنزلے کہ ہمیشہ بوی باز گردند از ہر کجا رفتہ باشند
معہد کذلک وباران سپس باران دیگر عہاد عہود
ج۔ وقد عہدت الارض فہی معہودۃ ای مطرت
فہی ممطورۃ۔ وعہدتُ الیہ ای اوصیتہ ومنہ
اشتق العہد الذی یکتب للولاۃ عہدۃ بالضم نبشتہ
بیع وشرا ویقال العہدۃ علیہ ای ما ادرک فیہ من
درکٍ فاصلاحہ علیہ وتاوان یقال فی الامر عہدۃ
وسستی یقال فی عقلہ عہدۃ اے ضعف۔ و
یقال لا عہدۃ ای لا رجعۃ۔ وابیعک الملسی لا عہدۃ
ای تملس وتتفلت فلا ترجع الی معہود دیدہ وشناخت
وعہدتہ بمکان کذا ای لقیتہ۔ وعہدی بہ قریب
ای علمی ومعرفتی بہ۔ وفی الحدیث ان اکرم العہد
من الایمان ای رعایۃ المودۃ۔ تعہد بجای داشتن
وتازہ کردن یقال تعہدتُ فلانا وتعہدتُ ضیعتی وہو

افصح من قولک تعاہدتہ لان التعاہد انما یکون
بین اثنین۔ وفلان یتعہدہ صرع اے یجدہ۔
والعہدان بالکسر العہد۔ معاہد کزیدہ گریعنی ذمی عہید
ہم پیمان وہم زمان قریۃ عہیدۃ ای قدیمۃ اتے
علیہا العہد طویل۔ رجل عہد بکسر الوسط آنکہ تعاہد
ولایت وکارہا کند۔

عبرد۔ کقنفذ وعلبط وعلبطۃ وعلابط زن سپید فام نازک
اندام کہ از نازکی خود می لرزد عشب عبرد تیق روے
وغصن عبرود وعبارد شاخ نرم نازک وشحم عبرود پیہ جنبان۔
عجد۔ بالضم مویز و دانۂ انگور وبفتح یا میوہ است
مانند مویز وبالفتح دانۂ مویز یا روی ترین آن وبالتحریک
زاغ عجدۃ یکے منجد خشمناک وتند۔
عرجد۔ کبرقع وطرطب وزنبور شاخ کج درخت
خرما وکزنبور اول ما یخرج من العنب کا لثالیل
عرجدۃ اسمے ست۔
عرقدۃ۔ بالقاف سخت تافتن۔
عزد۔ جاریۃ جامعہا (ع ع نفعہما)
عسد۔ سیر کرد (ع ف اک ۲) عسد الحبل سخت
تافت رسن را عسد الجاریۃ جامعہا عسود کقر شب
کرلشہ نرومار وسخت توانا وبہا روبیۃ بیضاء یشبہ بہا
بنان العذارے۔ عساد وعسودات ج و
تکنی بنت النقاء
عسقد۔ بالضم دراز گول وجوان بدخلقت۔
عشدہ۔ فراہم آوردآنرا (ع ف اک ۲)
عصلد۔ کجعفر وزنبور بسیار سخت۔
عفد۔ بالفتح وعفدان بفتحتین ہر دو پای خود را
برابر کردہ جہیدن بے دویدن (ع ف اک ۲) عفد
کبوتر یا پرندہ است مانند کبوتر والاعتفاد ان یغلق
بابہ علی نفسہ ولا یسأل احدا حتی یموت جوعا وکانوا یفعلون

عبرد عود عجد عہد عرجد عرقدۃ عزد عسد عسقد عشدہ عصلد عفد

ذلک فی السجدب وتقی رجل جاریۃ تبکی فقال
مالک قالت تریدان تعتقد واعتقد کذا اعتقدہ۔
عکرد۔ فربہ و توانا شد عکردت ناقتی رجعت بی
قبل الافہا و انا کارہ و غلام عکرد کجعفر و برثع و
عابط و عصفور متقارب الحلم او سمین یعنی کودک
قریب ببلوغ یا فربہ۔
علکد۔ بالکسر پیرزال دانا و کوتاہ پر گوشت حقیر
کم خیر علکد کقرشب پیہ و کعلبط شیر سطبر و کجعفر و زبرج
و قنفذ و علبط و علابط درشت علکند بسیار سخت۔
العلادۃ۔ والعلاد بکسرہما اکیب علیہ الغزل
علادۃ و علامید ج۔
علہدت الصبی نیک کرد خورش کودک
عنجد۔ کجعفر و قنفذ و جندب مویز یا قسمے از آن
یا قسم سیاہ آن نوعی ردی آن و عنجد العنب صغار
حبہا معنجد بر خشم و تند و وہم الجوہری فی ذکرہ لا فی
الثلاثی و لا فی الرباعی و عنجد و عنجدۃ اسمان۔
عنقود۔ بالضم علم ثور عنقود العنب خوشہ (ع ق د)
عنکد۔ سخت و کول۔
عیدانۃ۔ درازدرخت خرمایا ییدانہ داونیہ عیدان
ج و کان للنبی صلعم قدح من عیدانۃ یبول فیہا
باللیل و تقدم۔

فصل الغین

غدد۔ غدۃ۔ غدد غدۃ بضمہا گرہ گوشت غدد
ج۔ غدۃ البعیر طاعون شتر و اغد البعیر فہو مغد ای
بہ غدۃ۔ و اغدای غضب مغدای غضبان
و اغد القوم ای اصابت ابلہم الغدۃ مغد کثیر الغضب
غرد۔ غرد بفتحتین گردانیدن آواز در حلق
و طرب انگیز کردن آواز (ع ک اف ۲) غرد الطائر غرد
و تغرد بمعنی۔ غرد بالکسر نوعی از سمارغ غرد بفتح الثانی
ج مثل قرد و قردۃ۔ و قال الکسائی واحد الغردۃ
غرد و قال الفراء ہو بالفتح۔ غردۃ و غرد مثل تمرۃ و تمر
بالکسر مثال تبنۃ و تبن و الجمع منہا اغراد بالکسر مثل
کلاب و ذباب۔ مغرود مثل عغرد مغارید ج۔
مغرندی بکسر الدال الذی یعلو و یغلب اغرندا بر درن
و قہر و دشنام واگفتن یقال اغرندوا علیہ
و کذا اغلنتوا۔
غرقد۔ غرقد۔ درختے بقیع الغرقد مرقدۃ بمدینۃ
غمد۔ غمد۔ بالکسر نیام شمشیر و کارد غمد بالفتح مصدر
منہ (ع ف اض ۲) و کسرہا غمدت السیف و اغمدتہ
ای جعلتہ فی غمدہ فہو مغمود و مغمد قال ابو عبیدۃ ہما
لغتان فصیحتان۔ و تغمدہ اللہ برحمتہ ای غمرہ بہا
و تغمدت فلانا ای سترت ما کان منہ و غطیتہ
غامد حی از یمن و اغتمد فلان اللیل ای دخل فیہ کانہ
صار کالغمد لہ کما یقال ادرع اللیل غمدان بالضم
کوشکے بہ یمن۔
غید۔ غید۔ بفتحتین نازکے اسے نعومت۔
یقال منہ امرأۃ غیداء و غادۃ ای ناعمۃ۔ اغید
خواب آلودہ کردن گرہ کردہ۔
غرنید۔ کحذیم سخت آواز و ہو تصحیف غرنید و بلام
از گیاہ او ہو بالراء ایضا
سم متغلد۔ زہر ہلاہل کہ نے الفور کشد۔
الغمارید۔ المغارید۔
غنجدۃ۔ کقنفذۃ اسم ام رابع بن الحارث
الصحابی و یقال فیہا غنجرہ و عنترہ۔

فصل الفاء

فاد۔ فواد۔ بالضم دل افئدۃ ج۔ فادتہ فہو
مفؤد ای اصبت فوادہ و کذلک اذا اصابہ داء
فی فوادہ۔ قال الکسائی مفؤود و فئید بمعنی فادت
الخبزۃ کو باج کردم و فادت للخبزۃ جاے کردم کو باج
را در خاکستر افعود بالضم علی افعول جای کو باج
در خاکستر گرم مفاد علی مفعل بالکسر آتش تباہ
بریان کن کہ آنرا بابزن خوانند مفادۃ کذلک
و فادت اللحم و افتادتہ ای شویتہ لحم فئید گوشت بریان
فدد۔ فدید۔ آواز کردن (ع ف اک ۲) فداد سخت
آواز و فی الحدیث ان الجفاء و القسوۃ فی الفدادین
وہم الذین تعلوا اصواتہم فی حروثہم و مواشیہم
فاما الفدادین بالتخفیف فہی البقرۃ التی تحرث
و احدہا فدان بالتشدید عن ابی عمرو فدفد زمین ہموار
فرد۔ فرد۔ تنہا و طاق افراد ج۔ فرادی کذلک
علی غیر قیاس کانہ جمع فردان۔ ثور فرد بتشکیل الوسط
و فتحہ و کسرہ بہ فارد فرید منفرد کلمات بمعنی ظبیۃ فارد
التی انقطعت عن القطیع و کذلک سدرۃ فاردۃ
فرید یگانہ و دُر و فرائد الدر کبارہا۔ افراد النجوم
ستارگان روشن و یقال جاؤا افرادا و فرادی
بالتنوین و بلا تنوین ای واحدا واحدا۔ و افردتہ
ای عزلتہ۔ و افردت الیہ رسولا و افردت الانثی
اے وضعت واحدا فہی مفرد و موحد و شذ ولا
یقال ذلک فی الناقۃ لانہا لا تلد الا واحدا۔ و
فرد و انفرد بمعنی۔ و یقال لقیت زیدا فردین
اے لم یکن معنا احد۔ و تفردت بکذا و استفردتہ
اذا انفردت بہ۔
فرند۔ فرند۔ افرند۔ بکسرتین بہ رنگ معرب
و ند ادا اسم موضع و یقال اسم رملۃ۔
فصد۔ فصاد۔ بالکسر تو دستگ۔
فرقد۔ فرقد۔ گوسالہ فرقدان دو ستارہ نزدیک قطب

عکرد — علکد — فدد — غرقد — العلادۃ — غمد — علہدت — عنجد — فرد — عنقود — عنکد — غید — عیدانۃ — غرنید — متغلد — غدد — الغمارید — غنجدۃ — فرند — غرد — فصد — فاد — فرقد

ل آلہ کہ بدان آتش تنور بجنبانند ۲ فیہا بعد الفرقد ۳ جوہر و برق شمشیر ۱۲

فرہد - فود - فسد - فہد - قترد - قشد - فحد - فید - فصد - قحدوۃ - قد - فثاثید - الفثافید - فقد - فرثد - فرشد - فزد - افلود - فند - فلہد - قتد

فرہد - فرہد - بالضم درشت شتاب زدہ فرہود حیی از یحمد وہو بطن من الازد ویقال لہم الفراہید منہم الخلیل بن احمد العروضی ویقال رجل فراہیدی ویونس یقول فرہودی -

فسد فساد - تباہے وتباہ شدن (ع ف ا ض ۲) خلاف صلاح ہو فاسد وہم فسدی کما یقال ساقط وسقطی - وفسد الشئ بالضم کذلک فہو فسید - ولاتقل انفسد - وافسدہ انا - والانفساد والاستفساد خلاف الاصلاح والاستصلاح - مفسدۃ خلاف مصلحت -

فصد - فصد - رگ زدن (ع ف ا ک ۲) فصدت وافتصدت بمعنے وانفصد الشئ وتفصد ای سال - فصید خون در رودہ بریان کردہ و آنرا از برائے مہمان اشتندی در جاہلیت وفی المثل لم یحرم من فصد لہ البعیر بسکون الصاد بمعنی مکسورہا للتخفیف وربما سکنت الصاد منہ فتقلب زاء فیقال فزد لہ وکل صاد وقعت قبل الدال فانہ یجوز ان اشمہا رائحۃ الزاء اذا تحرکت وان تقلبہا زاء محضا اذا سکنت وبعضہم یقول من قصد لہ بالقاف ای اعطی لہ قصدا ای قلیلا وکلام العرب بالفاء

فقد - فقد - فقدان - بالضم والکسر گم کردن (ع ف ا ک ۲) افتقاد کذلک - تفقد گم شدہ جستن فاقد زنے کہ شوی یا پسر گم کردہ باشد ظلبیۃ فاقد وتفاقد القوم اے فقد بعضہم بعضا -

فند - فند - بفتحتین دروغ وسستی رای از پیری افناد دروغ گفتن وخرف شدن ولا یقال عجوز مفندۃ لانہا لا راے لہا - تفنید نکوہیدن وبضعف رای نسبت کردن فند بالکسر پارہ از کوہ بدرازہ - ونام شاعری قدوم فنداوۃ وتیشہ تیز -

فود فود - الرأس دو کرانہ سر یقال بدا الشیب بفودیہ ولہ فودان اذا کان لہ ضفیرتان - وقعد بین الفودین ای بین العدلین - فود مردن (ع ف ا ض ۲ وک ۲) -

فہد - فہد - یوز فہود ج - وقد فہد ای اشبہ الفہود فی کثرۃ نومہ وتمددہ وفی الحدیث ان دخل فہد وان خرج اسد بکسر الوسط فیہما - فہدتان دو پارہ گوشت بیرون جستہ زیر سینۂ اسپ فوہد کودک فربہ مراہق فوہدۃ مؤنث منہ

فید - فید - خرامیدن (ع ف ا ک ۲) جل فیاد وفیادۃ ایضا للمبالغۃ کالعلام والعلامۃ فیاد ایضا بوم نر فائدۃ انچہ گرفتہ یا دادہ شود از دانش ومال ویقال فادت لہ فائدۃ وافدتہ اے استفدتہ - وافدت لمال اے اعطیتہ غیرے - وفاد المال یفید لفلان اے ثبت لہ وفادہ یفیدہ ای وافد بمعنے اذابہ - فید ایضا زعفران سودہ وموی دراز کہ بر تپفوز اسپ برآید وموضعے برراہ مکہ -

فثاثید - ابرہای سپید تو بر تو واستر ہاے جامہ وقد فثد ور تفثیدا استر ساخت برای درع خود -

الفثافید - الفثافید کالثفافید -

فرثد - وجہ بسیار پر گوشت شد چہرۂ او

فرشد باعد بین رجلیہ -

لم یحرم من فزد لہ اے من فصد لہ -

غلام افلود - بالضم نوجوان تمام خلقت نازک خوش قد فربہ

فلہد - فلہد - فلہود - بضمہا ومفلہد کودک دانہم فربہ قریب بلوغ -

فصل القاف

قتد - قتد - بفتحتین چوب پالان اقتاد قتود ج - قتاد درخت خارناک قتادۃ یکے ونام مردے و فی المثل ومن دونہ خرط القتاد - ابل قتدۃ وقتادے شتران کہ از خوردن قتاد باد در شکم شدہ باشند کما یقال رمثۃ ورماثی قتائدۃ بالضم نام عقبہ -

قترد رجل قترد - قتارو - مقترد - مرد بسیار گوسفند وبز وغیر آن -

قشد - قشد - خیار بادرنگ -

قحد - قحدۃ - بفتحتین بن کوہان قحاد بالکسر ج مثل ثمرۃ وثمار - ناقۃ مقحاد بزرگ کوہان اقحدت الناقۃ کوہان بر آورد و بزرگ کرد و بکرۃ قحدۃ والاصل بکسر الحاء فسکنت تخفیفا مثل عشرۃ وعشرۃ -

قمحدوۃ[1] بفتحتین وسکون الحاء وضم الدال و فتح الواو پس سر قماحد ج -

قد - قد - بدر از شگافتن (ع ف ا ض ۲) یقال قددت السیر وغیرہ - وقد المسافر المسافۃ والمفازۃ - انقداد ای انشقاق قد ایضا پالہ و تقطیع یقال قد فلان قد السیف اے جعل حسن التقطیع - پوست بزغالہ اقد جمع القلۃ قداد بالکسر جمع الکثرۃ منہ - وفی المثل ما یجعل قدک الی ادیمک معناہ ای شی یحملک علیٰ ان تجعل امرک الصغیر عظیما - قد بالکسر دوال و تیر بے پر وتیر نیز گویند قدۃ اخص منہ اقد ج - قدۃ ایضا روش وراہ و گروہی مردم کہ ہر یک بر راہی روش غیر دیگر باشند قولہ تعالیٰ کنا طرائق قددا - ویقال مالہ قد ولا قحف ای مالہ اناء من جلد ولا اناء من خشب - قدید گوشت خشک کردہ وجامۂ کہنہ و تقدد القوم ای تفرقوا - واقتد فلان الامور ای دبرہا ومیزہا - قدید بالتصغیر آبے در حجاز قداد بالضم درد شکم مقداد بالکسر نام مردے از صحابہ رض - مقد بالفتح بیابان ہموار قد بالتخفیف بدستی ہو حرف

[1] حیوانے شکاری ہندی چیتا ۱۲ [2] الصواب بالثاء المثلثۃ - ق [3] فی الصحاح لحقۃ وفی القاموس رباعیۃ بعد ق ۱۲

لایدخل الا علی الافعال وہی جواب لقولک لما یفعل وزعم الخلیل ان ہذا لمن ینتظر الخبر یقول قد مات فلان ولو اخبرہ وہو لا ینتظرہ لم یقل قد مات ولکن یقول مات۔ وتکون بمعنی ربما کما فی قول الشاعر (ع قد اترک القرن مصفرا انامله۔ وان جعلته اسما شددته[1] وقلت کتبت قدا حسنة وکذلک کی ولو لان ہذہ الحروف لا دلیل علی ما نقص منہا فیجب ان یزاد فی اواخرہا ما ہو من جنسہا فتدغم الا فی الالف فانک تہمزہا ولو سمیت رجلا بلا او ما ثم زدت فی آخرہ الفا ہمزت لانک تحرک الثانیة والالف اذا تحرکت صارت ہمزة واما قولہم قدک بمعنے حسبک فہو اسم تقول قدی و قدنی بالنون ایضا علی غیر قیاس لان ہذہ النون انما تزاد فی الافعال وقایة لہا مثل ضربنی وشتمنی۔

قرد

قرد۔ قراد۔ بالضم کنہ قردان بالکسر ج۔ یقال قرد بعیرک ای انزع منہ القردان۔ تقرید فریفتن وکنہ دور کردن واصلہ ان الرجل اذا اراد ان یاخذ البعیر الصعب قردہ اولا کانہ یلین ثم اخذہ ام القردان موضع میان ران وسم ستور قرد بفتحتین پشم برہم خفسیدہ ونمد شدہ بر ستور و برہم خفسیدن پشم (ع ک ا ف ۲) قردة پارۂ ازوی وفی المثل عکرت علی الغزل باخرة فلم تدع بنجد قردة وعکرت[2] لفت وقرد الصوف وتقرد ای تلبد۔ وسحاب قرد ابر پارۂ برہم نشستہ وقرد الادیم ای حلم۔ وقرد الرجل ای سکت من عی۔ واقرد ای سکن وتماوت۔ قردگرد کردن۔ بوغن در مشک (ع ف ا ک ۲) قرد بالکسر کپی[3] قرود قردة ج۔ مثل فیل فیول فیلة قردة مونثہ قرد ج۔ مثل قربة و قرب۔ وفی المثل انہ لازنی من قرد قال ابو عبیدة ہو رجل من ہذیل یقال لہ قرد بن معاویة۔ قردد جای درشت بلند وانما اظہر لانہ ملحق بفعلل والملحق لا یدغم قرادد وقرادید قرود بالضم مثل قرود۔ قردودة الظہر یعنے پشت[4]

فرمد

فرمد۔ فرمد۔ نوعی از سنگہا قرمود بالضم نر بچۂ کوہی قرامید ج۔ قرمید بالکسر خشت پختہ بناء مقرمد بخشت پختہ برآوردہ۔

قشد

قشد۔ قشدة۔ بالکسر دردے مسکہ۔

قصد

قصد۔ قصد۔ آہنگ کردن یقال قصدتہ و قصدت لہ و قصدت الیہ۔ ویقال قصدت قصدہ ای نحوت نحوہ و شکستن چوب یقال قصدت العود قصدة بالکسر پارۂ از شکستہ قصد ج۔ یقال ایضا قصد وقد انقصد الرمح وتقصدت الرماح ای تکسرت ورمح اقصاد قال الاخفش ہذا احد ما جاء علی بناء الجمع۔ وتقصد الکلب وغیرہ ای مات واقصد السہم ای اصاب الرمی فقتلہ مکانہ۔ واقصدتہ حیة فقتلتہ۔ قصد جمع قصیدة پارۂ از شعر مثل سفین وسفینة وگوشت خشک قاصد۔ نزدیک یقال بیننا وبین الماء لیلة قاصدة ای ہینة السیر لا تعب فیہ ولا بطوء۔ قصد ایضا میانہ رفتن در ہر چیز (ع ف ا ک ۲) اقتصاد مثلہ یقال فلان مقتصد فی النفقة لا اسراف ولا تقتیر۔ واقصد فے مشیک واقصد بذرعک ای اربع علی نفسک وراستی یقال ہو یقصد فے الحکم اے یعدل۔

قعد

قعد۔ قعود۔ مقعد نشستن (ع ف ا ض) اقعاد متعد منہ قعدة للمرة منہ قعدة بالکسر للحالة منہ کالجلسة والرکبة یعنے نوعی از نشست مقعدة نشستگاہ ذو القعدة یکی از ماہہای حرام ذوات القعدة ج قعدت الرخمة ای جثمت وقعدت الفسیلة ای صار لہا جذع۔ قاعد نخلے کہ دست بوے رسد وزنی کہ از حیض و زہ باز ایستادہ باشد قواعد ج قولہ تعالی والقواعد من النساء اللاتی لا یرجون نکاحا و گروہے از خوارج قعد بفتحتین ج مثل حارس و حرس ایضا آن جماعتی کہ دیوان نباشد ایشانرا وسستی وگرانی در پیوند دست و پای ستور قواعد البیت بنیادہای خانہ قواعد الہودج چہار چوب بر بنہای ہودج وتقعد فلان عن الامر اذا لم یطلبہ وتقاعد بہ فلان اذا لم یخرج الیہ من حقہ وتقعدتہ ای ربثتہ عن حاجتہ وعقبتہ یقال ما تقعدنی عنک الا شغل ای ما حبسنی عنک رجل قعدة ضجعة مثال ہمزة ای کثیر القعود والاضطجاع قعود بالفتح شتر جوانہ کہ نخست در بار نشست آمدہ باشد ولا یکون البکرة قعودا وتکون ہی قلوصا قال ابو عبیدة قعود ہو الذی یقتعدہ الراعی فی کل حاجة بتصغیرہ جاء المثل یقال اتخذوہ قعیدا سحاجات اذا امتہنوا الرجل فی حوائجہم ویقال للقعود ایضا قعدة بالضم یقال نعم القعدة ہذا ای نعم المقتعد۔ مقاعد جایہای نشستن مردم یقال ہو منی مقعد القابلة ای فی القرب وذلک اذا لصق بہ من بین یدیہ۔ قعیدات پالانہا وزینہا قعید ہمنشین قولہ تعالے عن الیمین وعن الشمال قعید وہما قعیدان وفعیل و فعول مما یستوی فیہ الواحد والاثنان والجمع کقولہ تعالے انا رسول رب العالمین۔ وقولہ تعالی والملائکة بعد ذلک ظہیر وبلغ کہ پر راست نکردہ باشد واز وحش آنچہ از پس پشت درآید وہو خلاف النطیح۔ قعیدة غرارہ وریگ توده کردہ وقعیدت الرجل امراتہ۔ قعادتہ بالضم کذلک وقولہم قعیدک لا آتیک وقعدک لا آتیک وقعیدک اللہ لا آتیک وقعدک اللہ لا آتیک یمین للعرب وہی مصادر استعملت منصوبة بفعل مضمر والمعنی بصاحبک الذی صاحب کل نجوی کما یقال نشدتک اللہ۔ اقعاد قعاد بالضم بیماری ستور کہ در رانہای وی پدید آید و در پای اسپ مقعد بالضم لنگ و پستان فرو نشستہ ویقال عن العرج اقعد الرجل فہو مقعد ومتی اصابک

[1] لا مطلقا بل انما یشدد، ما کان باخرہ حرف علة ۱۲ [2] ق [3] میمون سیاہ ۱۲ [4] یعنے بلندی ۱۲ [5] ولد و فرزند ۱۲۔

قند — قفد - قرزد — قهد — قود — القرصد — قلد - قرہد — قاو نداہ — القرزد — قسود — قسبند — القسبند — قفعدد — قفند — قلقشندة — اقلعد — القمحدوة — قمد - قيد — مقعد

ہذا القعادامی الہرج - قعدد بضم الدال وفتحہا الذی کان قریب الآباء الی الجد الاکبر وکان یقال لعبد الصمد ابن علی بن عبداللہ بن عباس قعدد بنی ہاشم - ویمدح بہ من وجہ لان الولاء للکبر ویذم بہ من وجہ لانہ من اولاد الہرمی وینسب الی الضعف -

قفد - افقد - آنکہ بسر انگشتان پای راہ رود وستور کہ میل بسر سم دارد در رفتن یقال فرس اقفد وہو عیب فیہ قال ابو عبیدة القفد لایکون الا فی الرجل وقال الاصمعی القفد ان یمیل خف البعیر من الید اد الرجل الی الجانب الانسی وقد قفد فہو اقفد فان مال الی الوحشی فہو اصدف - قفد ایضاً نوعی از دستار بستن یقال اعتم القفد اذا لم یسدل - قفدان بفتحتین خریطہ عطار فارسی معرب

قلد - قلادہ - بالکسر گردن بند وحمیل تقلید در گردن افگندن حمیل وغیر آن کسے را یقال قلدت المرأة انا فتقلدت ہی وکار در عہدہ کسے کردن یقال قلدہ العمل وچیزی در گردن ستور قربانی در آویختن بجہت علامت ہدی وشمشیر حمائل کردن مقلد الرجل موضع نجاد سیفہ علی منکبیہ - مقلد اسپے کہ علامت سباق در گردن وی بستہ باشند قلد تافتن رسن وجز آن (ع ف اض ۲ وک ۲) قلید مقلود رسن ودستیانہ تافتہ قلد بالکسر نوبت آب در چہار روز یکے ومنہ سمیت قوافل جدة الی مکة قلدا ویقال سقتنا السماء قلدا فی کل سبوع ای مطرتنا وقت قلدة در دہی مسکہ اقلیدة کلید تقلد مثلہ مقالید ج واقلد البحر علی خلق کثیر اسے غرقہم کانہ اغلق علیہم -

قمد - قمد بضمتین وتشدید الدال قوی واستوار قمدة مؤنث منہ - اقمہد البعیر اقمہداداً اذا رفع رأسہ بزیادة الہاء -

قند - قند - م ومنہ سویق مقند ومقنود - قندید بالکسر خمر قال الاصمعی ہو مثل اسفنط وہو عصیر یطبخ ویجعل فیہ افواہ من الطیب ولیس بخمر - قال الکسائی رجل قندأوة بالہمزة علی فعلاوة مرد سبک قال الفراء وہی ایضاً من النوق الجریة - وقال ابومالک ناقة قندأوة وجمل قندأو ای سریع - قدوم قنداوة ای حادة وغیرہ یقول قنداوة بالفاء -

قہد - قہد - مثل قہب وہو الابیض الاکدر - قہاد بالکسر نام موضعے -

قود - قود - مقادہ - قیدودة - کشیدن ستور ودجز آن (ع ف اض ۲) فرس قئود علی فعول اسپ رام شدہ بکشیدن وقادہ واقتادہ بمعنے وقودہ شدد للکثرة قود ایضاً اسپان یقال مر بنا قود وأقد خیلا تقودہا ای اعطیتک خیلا - انقیاد گردن دادن یقال قدتہ فانقاد لی واستقاد لی اے اعطانی مقادتہ - قود بالتحریک کشندہ را باز کشتن یقال اقدت القاتل بالقتیل اے قتلتہ بہ - واقادہ السلطان من اخیہ ای امرہ ان یقتل قاتل اخیہ واستقدت الحاکم اے سألتہ ان یقید القاتل بالقتیل - مقود بالکسر رسن مہار ولگام فاید کشندہ قواد وقادة ج - فرس اقود اسپ دراز پشت گردن وناقة قوداء - قود ایضاً طول العنق تثنیة قود ای الطویلة فی اسمار خیل قب قود - قیدود مادہ خر دراز پشت گردن قیادید ج - واقود من الرجال الطویل العنق سمی بذلک لقلة التفاتہ ومنہ قیل للبخیل علی الزاد اقود لانہ لایلتفت عند الاکل

قید - قید - بند قیود ج - تقیید بند کردن - و نقطہ زدن کتاب را - جمال مقائید ای مقیدات - قید الاوابد اسپے کہ وحش را بدو بدن دریابد قید نام اسپے مر تودوال کہ سرہای پالان را بہم فراز گیرد وقید الفرس داغ کہ بر گردن شتر نہند مقید جاے بند نہادن از ستور وجای پای بر نجن از زنان ویقال بینہما قید رمح وقاد رمح ای قدر رمح - قید ستور کہ بکشیدن گردن دہد قیاد رسن کہ ستور را بوی کشند -

قرزد - کبرقع وزبرج وجعفر وعلابط کالای خانہ وجعفر وعلبط وعلابط کسے کہ گوسپند وبچگان آن بسیار داشتہ باشد یا اثاث البیت بسیار داشتہ باشد متفرقو مثلہ فیہا وکزبرج گیاہ خشک دیرح نزر وانبوہی مردم قنار دکسفارج دراز دامنہای پیراہن ومثل آن وکجعفر پارہای پشمینہ وچیز لیز -

القرصد - القفری فارسیة کفہ یعنی چیزی کہ باقی ماند در غربال از سبوس -

قرہد - بالضم جوان نازک ونرم اندام - والقراہید القراہید کثیر بن قادر نداہ من اتباع التابعین -

القرزد - القصد -

قسود - فربہ کردن توانا -

قسبند - ذکرہ فی الابنیة ولم یفسرہ وعندی انہ معرب کسیند لمایشد فی الوسط او گوسپند للشاة -

القسبند - دراز بالا بزرگ گردن قسبندة مؤنث

قفعدد - کوتاہ بالا -

قفند - سخت سر یا کلان سر والقفندد العظیم اللواح مناقفاند وقفندون ج -

قلقشندة - دہی ست بہ مصر -

اقلعد - مضی علی وجہہ فی البلاد اقلعد الشعر موی سخت پیشد مرغول

القمحدوة - الہنة الناشزة فوق القفا علی القذال خلف الاذنین ومؤخر القذال قماحد ذکرنا فی (ق ح د)

مقعد - شخصیکہ بکوشش تمام گفتگو کنی با او وا او نرمی نکند با تو درام نگردد وکسے کہ شکم او از بالا کلان

باشد و از پائین فروہشتہ -

قمہد - بد نہاد زشت رو و بالضم مقیمے کہ از جاے خود نرود و اقمہد رفع راسہٗ او بالمکان اقام و ہو شبہ ارتعاد فے الفرخ اذا زق -

القنفد - القنفذ -

قمحد - بد نہاد ناکس زشت رو -

فصل الکاف

کأد - عقبۃ - کئود - پژد شوار و تکاد فی الشی و تکاءدنی اے شق علیّ -

کبد - کبد - بالفتح وکسر الوسط و بالکسر و سکون الوسط مثال کذب و کذب جگر اکباد ج - و بالفتح والسکون ایضاً للتخفیف مثل فخذ و فخذ - کبد السماء میانۂ آسمان و کبد النجم السماء ای توسطہا و تکبدت الشمس کذلک و تکبد اللبن اذا غلظ و خثر و کذا الدم - کبیدات السماء جمع کبیدۃ بالتصغیر - کبد القوس فیغتہا و کبدت الرجل ای اصبت کبدہ فہو مکبود - الکبد سطبر میان و ہو لایکون الابطئ السیر و امراۃ کبداء - و قوس کبداء سطبر قبضہ کبد بفتحتین سختی قولہ تعالیٰ لقد خلقنا الانسان فی کبد - و کابدت الامر ای قاسیت شدتہ کباد بالضم والتخفیف درد جگر و فی الحدیث الکباد من العب - و یقال للاعداء سود الاکباد کما یقال لہم صہب السبال وان لم یکونوا کذلک یقال فلان تضرب الیہ اکباد الابل ای ترحل الیہ فی طلب العلم وغیرہ -

کتد - کتد بفتح اوسط وکسرہ میان کتف و پشت و سنارہ و ہو بفتح الوسط -

کد - کد سریج و سختی کار دجہد از کہ در و سے چیزی را کوبند و اشارت کردن بانگشت (ع ف اض ۲) و کددت الشیٔ ای اتعبتہ - کدید زمین کوفتہ پُر کدود چاہ دشوار آب کدادۃ بالضم دروی روغن و انچہ در تہ دیگ ماند از طعام و جز آن کدکدۃ بانگ خایسک و سندان و جز آن و دویدن آہستہ و حکی الاصمعی قوم اکدا دای سراع - کداد بالضم نام طلبے -

کرد - کرد - گردن فارسی معرب و راندن مکاردۃ ای مطاردۃ - کرد بالضم گروہے از مردم و ہم الاکراد کرویدۃ انچہ در کرانہای حلیہ ماند از خرما کردیدج -

کسد - کساد - ناروائی متاع و جز آن کسید کاسد متاع ناروان سلعۃ کاسدۃ و سوق کاسد بلا ہاء - و اکسد الرجل ای کسدت سوقہ -

کلد - کلد بفتحتین جای رست بی سنگ کلدۃ پارۂ از زمین سخت کلندی مثلہ مکلند دای صلب - و اکلندی البعیر ای غلظ و اشتد مثل اغلندی کلدۃ بفتحتین نام مردے -

کمد - کمد - اندوہ نہانی (ع ک ا ف ۲) کمد کمید لغت منہ کمدہ بالضم برگشتگی گونہ و اکمد القصار الثوب اذا لم ینقہ - تکمید گرم کردن عضوی بہ بستن چیزی بروے کماد بالکسر کذلک فی الحدیث الکماد احب الی من الکی -

کند - کنود - ناسپاسی کردن (ع ف اض ۲) کنود بالفتح اخت منہ للمذکر والمؤنث کند بضمتین مثلہ - ارض کنود زمین کہ از وی چیزی نروید کندہ آے قطعہ کندۃ بالکسر پدر حیی از یمن -

کنعد - کنعد - نوعے از ماہی دریا

کود - کود - مکادۃ نزدیک آمدن کارے کہ بشود (ع ک اف ۲) و کاد یفعل کذا ای قارب ولم یفعل - و عن سیبویہ عن بعض العرب کدت افعل کذا بالضم قال ان ناسا من العرب یقولون کید زید یفعل کذا و ما زیل یفعل کذا و یریدون کاد و زال فنقلوا الکسرالی الکاف فی فعل کما نقلوا فی فعلت و زعم الاصمعی انہ سمع من العرب من یقول لا افعل ذلک ولا کودا فجعلہا من الواو - و قد یدخلون علیہا ان تشبیہا بعسے و قولہم عرف فلان ما یکاد منہ ای ما یُراد منہ یقال لاھمۃ لی ولا مکادۃ ای لا اہم ولا اکاد - و تقول لمن یطلب منک الشیٔ فلا ترید اعطاءہ - ولا مکادۃ و کاد وضعت لمقاربۃ الشیٔ فعل ولم یفعل فمجردہ ینبئ عن نفی الفعل و مقرونا بالجحد ینبئ عن وقوع الفعل قال اللہ تعالیٰ لم یکد یرٰہا - قال بعضہم فی قولہ تعالیٰ اکاد اخفیہا ای ارید اخفیہا قال فکما جاز ان یوضع ارید موضع اکاد فکذلک اکاد موضع ارید فی قولہ تعالیٰ فوجدا فیہا جدارا یرید ان ینقض اے یکاد -

کہد - کہدان - بالتحریک دویدن و دراز گوش (ع ک اف ۲) و اکہدتہ انا - و اکوہ الفرخ اذا ارتعد الی امہ لتزقہ -

کید - کید - مکید بد سگالیدن (ع ف اک ۱) و کاوہ و کایدہ بمعنے - و یسمے الحرب کیدا یقال غزا فلان ولم یلق کیدا و مرو سیدن یقال ہو یکید ای یعالجہ - و یکید بنفسہ ای یجود بہا و یسمے اجتہاد الغراب فی صیاحہ کیدا و کذلک القیٔ -

کربد - فی عدوہ کوشش کرد در دویدن -

کرمد - فی آثارہم دوید در پے ایشان

کرکیدۃ - بالکسر الکردیدۃ -

کزد - بالفتح موضعے است -

کشتغدی - بالضم الخطابی و ابنہ رو یار دنیا عن اصحابہا -

کشدہ - یکشدہ قطعہ باسنانہ کقطع الجزر کشد الناقۃ حلبہا بثلث اصابع والکشد حب یوکل والکشود ناقۃ تکشد فتدر والضیقۃ الاحلیل القصیرۃ الخلف

قمہد
القنفد - کرد
قمحد
کسد
کأد
کبد - کلد
کہد
کمد - کید
کند
کربد
کرمد
کرکیدۃ
کنعد - کزد
کود - کشتغدی
کتد
کشدہ
کد

۱؎ یادن سنگار و حولی ہندی کھول داد گھا ۱۲ ۲؎ تیک ہندی تھوڑی ۱۲ ۳؎ ہندی نہائی ۴؎ اندیشیدن و فکر کردن ۱۲

کاشد مرد بسیار کسب وبکوشش عیال پرور وصلۂ رحم کنندہ کشود وکشد مثلہ بفتحتین ج و اکشد اخلص الزبدة -

کعد - جوال کعدة پوشش شیشہ -

کاغد - القرطاس معرب -

ابو کلهدة - من کناهم -

کرد - دهی بہ سمرقند -

کمهد - مرد کلان حشفہ یا سر نرہ -

والمهد الفرخ اقهد -

وجہ کنابد - بالضم قبیح -

فصل اللام

لبد - لبد - بالکسر نمد لبدة اخص منہ لبود ج وقیل لزبدة الاسد لبدة وهو الشعر المتراکب بین کتفیہ والاسد ذو لبدة وفی المثل ہو امنع من لبدة الاسد والجمع لبد بکسر اللام مثل قربة وقرب لبادة بالضم بارانی نمدین و یقال ماله سبد ولا لبد بفتحتین وہما الشعر والصوف ای ماله شئ - والبدت الفرس فہو ملبد ای شددت علیہ اللبد - والبدت القربة ای جعلتها فی لبید وهو الجوالق الصغیر - والبد البعیر اذا بال فثلط فضرب علی عجزہ فیصیر لبدة من ثلطہ و بولہ - والبد بالمکان اے اقام بہ - والبدت الابل اذا اخرج الربیع الوانها واوبارها وتهیات للسمن - لبود بالضم چفسیدن بزمین (ع ف اض ۲) یقال لبد الشئ بالارض - لبد بفتحتین حلق وسینہ گرفتن شتر از بسیاری خوردن صلیان یقال منہ ابل لبادی وناقة لبدة - والتبد الورق اے تلبد بعضہ علی بعض - والتبدت الشجرة اے کثرت اوراقها وتلبد الطائر بالارض جثم علیها وتلبدت الارض بالمطر ای اشتد ولبد الندی الارض ای شدہا -

تلبید سر نشیم کردن بر موی وهو ان یجعل المحرم فی راسہ شیا من الصمغ لیتلبد شعرہ ولئلا یشعث فی الاحرام - لبد بالضم بسیار قال اللہ تعالی مالا لبدا اے جما - ویقال الناس لبد اے مجتمعون وآنکہ بہ سفر نرود از جای خود دور نشود ولبد ایضا آخر نسور لقمان وهو منصرف لانہ لیس بمعدول وتزعم العرب ان لقمان هو الذی بعثتہ عاد فی وفدہا الی الحرم یستسقی لها فلما اهلکوا خیر لقمان بین بقاء سبع بعرات سمر من اظب عفر فی جبل وعر لا یمسها القطر وبقاء سبعة انسر کلما هلک نسر خلف بعدہ نسر آخر فاختار النسور فکان آخر نسورہ لبد - البید جوال خرد ونام شاعرے -

لحد - لحد - بالتسکین شگاف در گور و شگافتن یک کرانۂ گور لحد بالضم لغة فیہ (ع بفتحہما) ولحدت للقبر والحدت لہ بمعنی الحاد از دین برگشتن یقال الحد فی دین اللہ ای حاد عنہ وعدل ولحد لغة فیہ وقری لسان الذی یلحدون الیہ وستم کردن در حرم واصلہ من قولہ تع ومن یرد فیہ بالحاد بظلم ای الحاد والباء زائدة - التحاد از دین برگشتن یلتحد بالالحد الا ای ملتحد ای ملتجأ یمیل الیہ

لدد - لدد - بفتحتین سخت خصومت شدن (ع ک اف ۲) الدغت منہ لدج والیضا موضعی بشام لد بالفتح جوال وخصومت کردن (ع ف اض ۲) ولدہ ای خصمہ فہو لاد ولدود - لدیدان دو کرانۂ وادی وکرانہای گردن جمعہ الدة ومنہ قولہم تیلدد ای یلتفت یمینا وشمالا - لدود ولدید دارو کہ در کرانۂ دہان ریزند وفی المثل جری منہ مجری اللدود وجمعہ الدة وقد لد فہو ملدود والددتہ انا والتد ہو و یقال مازلت الادعنک ای ادافع - رجل الندد و یلندد ای خصم یعنی سخت خصومت وتصغیر الندد الیندد لان اصلہ الدفزادوا فیہ النون لیلحقوہ بسفرجل فلما ذہبت النون عاد الی اصلہ و یقال مالی منہ محتد ولا ملتدا اے بد -

لسد - لسد - بالتسکین شیر مکیدن بچۂ نخجیر از مادر (ع ف اک ۲) ولسد العسل لعقہ لسد بالتحریک لغة فیہ - ویقال لسد[1] الطلا امہ بالفتح والکسر -

لغد - لغدود - لغد بالضم فیہا گوشتہای انا گردن لغادید ج - الغاد جمع الثانی - ولغدت الابل اے رودتہا الی القصد والطریق - وجاء فلان متلغدا اے متغیظا خفقا -

لکد - لکد - بفتحتین ریم چفسیدن بجائی (ع ک ا ف ۲) یقال لکد الوسخ علیہ ای لعق بہ - وتلکد الشئ اے لزم بعضہ بعضا - ملکد بالکسر کوبہ -

لهد - لهد - گرانی بار قال الاصمعی لهدا القوم دوابہم ای جهدوہا واحرثوہا - لهید ستور ماندہ شدہ لهد ایضا سپوختن بخواری فہو ملہود لہید ولہدہ بمعنی قال ابو زید المدت بہ ای ازریت بہ قال ابو عمرو والمدت بہ اذا امسکت احد الرجلین وخلیت الآخر علیہ وہو یقاتلہ ویلہدہ علی اے یعینہ علی - لبیدة عصیدہ سست -

لتدہ - لتدہ بیدہ لکزہ یعنی مشت زد اورا (ع ف اک ۲)

لثد - لثد القصعة بالثرید ثرید را فراہم آورد از اطراف کاسہ وہموار کرد آنرا (ع ف اک ۲) لثد المتاع رشتہ لثدة بالکسر الجماعة المقیمون لا یظعنون یعنی گروہ مقیمان کہ ارادۂ کوچ نداشتہ باشند -

لمد - فروتنی بخواری نمودن لمدان خوار لمدہ لدمہ یعنی طپانچہ زد اورا (ع ف اض ۲)

الود - الود - کسے کہ مائل بسوی عدل نباشد و منقاد بکارے نشود وقد لود کفرح الوادج والشدید

[1] لسد الطلی امہ رضع ما فی ضرعها - ق عله کہ بیان جیرہ ابکو نیدا ۱۲

لا یُعطے طاعۃ وگردن سطبر۔

لیاد۔ بالفتح چیزے یقال ماترکت لہ لیاداً۔

فصل المیم

مأد۔ ماد۔ گیاہ نرم ونازک ویقال وجدت تادا ماداو ناد یدن شاخ نازک وغصن یمود اے ناعم وشاب یمود وشابۃ یمودۃ اے ناعم وناعمۃ۔ و یمود ایضًا نام جاے وامتأد خیراے کسبہ۔

مجد۔ مجد۔ بزرگی مجید بزرگوار وگرامی قال ابن السکیت الشرف والمجد یکونان بالآبار یقال رجل شریف ماجد لہ آبار متقدمون فے الشرف قال والحسب والکرم یکونان فی الرجل وان لم یکن لہ آبار لہم شرف وتماجد القوم فیما بینہم۔ وماجدتہ فمجدتہ امجدہ ای غلبتہ بالمجد۔ مجود بالضم بسیرے وفراخی رسیدن شتر یقال مجدت الابل ای نالت من الخلی قریبا من الشبع ومجدتہا انا۔ قال ابوعبیدۃ اہل العالیۃ یقولون مجدت الدابۃ امجد ہا مجداً ای علفتہا ملأ بطنہا واہل نجد یقولون مجدتہا تمجیداً ای علفتہا نصف بطنہا تمجید بہ بزرگی نسبت کردن وفی المثل فی کل شجر نار واستمجد المرخ والعفار ای استکثر منہا کانہما اخذا من النار ماہو حسبہما۔ بنو مجد قبیلۃ وہم اولاد ربیعۃ بن عامر ومجد اسم امہم نسبوا الیہا۔

مدّ۔ مد۔ آب خیز[1] ویقال مد النہر ومدہ نہر آخر۔ و مد النہار ارتفاعہ۔ ومد البصر ای مدے البصر و کشیدن (ع ع ف ا ض ۲) یقال مددتہ فامتد۔ ماوۃ فزونی پیوستہ یقال مد اللّٰہ فی عمرہ ومدہ فی غیہ اے امہلہ وطول لہ۔ ورجل مدید القامۃ ای طویل القامۃ وطراف ممدد ای ممدود بالاطناب شدد للمبالغۃ۔ وتمدد الرجل ای تمطی۔ مد بالضم پیمانہ وہو رطل وثلث عند اہل الحجاز ورطلان عند اہل العراق والصاع اربعۃ امداد۔ مدۃ پارۂ از روزگار وایضًا اسم ما استمددت بہ من المداد علی القلم۔ مدۃ بالفتح اے مرۃ من قولک مددت الشئ مدۃ بالکسر ریم گرد آمدہ در جراحت مداد سیاہی یقال مددت الدداۃ وامددتہا۔ وامددت الرجل اذا اعطیتہ مدۃ بقلم۔ وامدت الجیش بمدد استمداد مدد خواستن ویقال مددنا القوم اے صرنا لہم مددا وامددناہم بغیرنا قولہ تعالیٰ وامددناہم بفاکہۃ۔ وامد الجرح ای صارت فیہ مدۃ۔ وامد العرفج اذا جری الماء فی عودہ ومدت الابل وامددتہا اذا سقیتہا مدیداو ہو الحساء من دقیق الشعیر۔ ماء امدان بکسرتین وہو افعلان آب سخت شور۔

مرد۔ مرد۔ میوۂ اراک ترو ترکردن نان را تا نرم شود یقال مرد الخبز ومرد الصبی ثدے امہ۔ رملۃ مرداء لا نبت فیہا غصن امرد لا ورق علیہ۔ فرس امرد آنکہ گرداگرد سم وی موی نباشد غلام امرد سادہ زنخ جاریۃ مرداء تابان روی قال الاصمعے یقال تمرد فلان زمانا ثم خرج وجہہ وذلک ان یبقی امرد حینا تمرید تابان ودرخشان کردن بنا را وخشودن وبرگ دور کردن از درخت مرید خرما در شیر تر نہادہ وستبہ[2] مار ومثلہ مرادۃ ستبہ شدن مرید مثال فسیق ای شدید المرادۃ مراد بالضم پدر قبیلہ از یمن مراد بالفتح گردن مارد ایضًا نام حصنے۔

مسد۔ مسد۔ لیف سخت تافتہ قولہ تعالیٰ حبل من مسد ای من لیف اوخوص وقد یکون من جلود الابل او من اوبارہا مسد مصدر منہ (ع ع ف ا ض ۲) رجل ممسود ای مجدول الخلق۔ جاریۃ حسنۃ المسد والعصب والجدل والارم وہی ممسودۃ و معصوبۃ ومجدولۃ وماروسۃ۔ مساد بالکسر علی فعال لغۃ فی مسأ وہی نحی السمن وسقاء العسل یعنے خیک روغن ومشک عسل۔

مصد۔ مصد۔ مساؤہ بالفتح بالامی کوہ امصدۃ مصدان ج۔ مصد مکیدن آب دہان وپستان شیر وجماع کردن یقال مصدہا ومصدمہا ای وطئہا وترشف من فمہا۔ وما وجدنا لہذا العام مصدۃ ای بردا قال ابن السکیت وقد تبدل الصاد زاءً فیقال مزدۃ۔

معد۔ مَعَدَ۔ فے الارض ای ذہب ومعدت الشئ وامتعدتہ اجتذبتہ بسرعۃ۔ بعیر معد سریع معد ترہ ومیوۂ تربسر ثنی معدا ای رخص ویقال ہو اتباع لا یفرد۔ معدۃ معدۃ مثال کذبۃ وکذبۃ وہو للانسان بمنزلۃ الکرش لکل مجتر۔

مغد۔ مغد۔ جایگاہ سپید بر پیشانی اسپ ونازک ونازک گردانیدن یقال شب شبابا مغدا قال ابوزید وابن الاعرابے یقال مغد الرجل عیشہ ناعم مغدہ ای نعداہ وقال الفراء معدے عیشہ ناعم مغد۔ امغاد بسیار خوردن آب مانند آن وشیر خورانیدن کودک را وشتر بچہ را تقول المرأۃ امغدت ہذا الصبی فمغدنی ای ارضعتہ فرضعنی۔ ومغدت السخلۃ امہا تمغدہا۔ ویقال وجدت صرتہ ممغدت جوفہا ای مصمصۃ وہو صمغ الطلح وتسمے الصرتۃ مغدا وکذلک صمغ سدر البادیۃ۔

مقد۔ مقد[3]۔ قریۃ بالشام مقدے شراب من العسل منسوب الیہا۔

مکد۔ مکود۔ مقیم بودن بجائے وناقۃ مکود بالفتح ومکداء ناقہ کہ شیر وی کم نشود ورکیۃ ماکدۃ ای ثابت ماؤہا علی قرن واحد لا تتغیر والقرن قرن القامۃ وہی بکرۃ الدلو۔

ملد۔ ملد۔ بالتحریک نازکی ودرخشندگی روی رجل املود وامرأۃ املودۃ۔ وشاب املد وشابۃ ملداء وغصن املود وتملید الادیم تمرینہ املید بالکسر ہو من الصحار ای مثل املیس

مہد۔ مہد۔ گاہوارہ وگستردن (ع ع بفتحہا) مہاد

لیاد - مصمد
ماد
معد
مجد
مرد - مغد
مقد
مدّ
مسد - مکد
ملد
مہد

[1] سیل وطغیان آب ضد جزر ہندی جوار ۱۲ [2] ماقی رمتکبر ودرشت وقوی ہیکل و دلیر ۱۲ [3] محلہ (ق د ۱) ق۔

امدان - مند - نادر - ند - ميد - نجد - نشد - نضد - مايد - متد - مثد - نفد - مخدة - مرند - امرخد - هرزد - نقد - المضد

بالکسر بستر یقال مهدت الفراش ای بسطته دوطاته تمهید گسترانیدن عذر و هموار و نیکو کردن کار استهاد استنابا ارتفاعه وانبساطه - تمهد ای تمکن - مهدد بالفتح نکی از نامهای زنان وهو فعلل قال سیبویه المیم من نفس الکلمة ولو کانت زائدة لادغم الحرف مثل مقر دمر فثبت ان الدال ملحقة والملحق لایدغم -
مید - میدان جنبیدن و نادیدن و ماوت الاغصان ای تمایلت و خرامیدن ماد الرجل ای تبختر و طعام داده یقال مادهم ای مارهم من المیرة ممتاد مفتعل منه وهو المستعطی المسئول ومنه المائدة وهی خوان علیه طعام یعنی خوان آراسته فاذا لم یکن علیه طعام فهی خوان قال ابو عبیدة مائدة فاعلة بمعنی مفعولة مثل عیشة راضیة ای مرضیة مائد نام کوهی میادة نام زنی میدان بالفتح معروف یقال هو بکسر المیم وهو مفعال من الودن وهنا فعلان بالفتح و عیش فراخ و خوش ... فی میدنی ... وفی الحدیث ... من قریش ونشات فی بنی سعد بن بکر فسره بعضهم من اجل انی من قریش -
مابد - شهر یست بسرات -
متد - بالمکان متودا اقام (ع ... ا ض ۲)
مثد بین الحجارة در میان سنگها پوشیده شده نظر کرد از میان آن بسوی دشمن در حالیکه دیدبانی میکند برای قوم و مشدته انا جعلته مائدا ای ربئیة -
مخدة - بفتحتین مؤنث -
مرند - شهر یست باذربایجان -
امرخد الشی - استرخی -
ما رأینا هرزدا فی هذا العام ابردا والمزد ضرب من النکاح -
المضد - ضد الراس و بفتحتین کینه -

امدان - بکسرتین و تشدید میم موضعیست -
مندد - بالضم دهیست از صنعای یمن و مندد موضعیست خویز منداوفی فصل نجار و تمیند دیهیست نزدیک فیروز آباد و دیگری بعزة منها علی بن احمد و زیر ابن سبکتگین

فصل النون

ناد - ناد - مثال فعال و نادی مثل فعالی سختی و رنج -
نجد - نجد - زمین بلند نجاد بالکسر ج نجود انجد کذلک یقال فلان طلاع انجد و طلاع الثنایا اذا کان ساما لمعالی الامور و راه بر بالا و آرایش خانه نجود بالضم ج تنجید آراستن خانه و آزمودن منجد بالدال و الذال مرد آزمایش دیده و نجده الدهر ای جربه - نجاد ذوالش آنک بستر و بالین دوزد نجد ... بلاد ... خلاف الغور والغور هو تهامة و کل ما ارتفع من تهامة الی ارض العراق فهو نجد و هو مذکر یقال ... اخذنا ... بلاد نجد - وفی المثل انجد ... ذلک ... من الغور ... نجد ... ای رفع الصوت فیها - استنجاد یاری خواستن و دلیری کردن یقال استنجدنی فانجدته ای استعان بی فاعنته و استنجد فلان ای قوی بعد ضعف و استنجد علی فلان ای اجترأ علیه بعد هیبة - ورجل نجد فی الحاجة اذا کان ناجیا فیها ای سریعا - نجدة دلیری و مردانگی ع بضمها فهو نجد بضم الوسط و کسره انجاد ج - نجید مثله نجد بضمتین و نجاد ج - ورجل ذو نجدة ای ذو باس و شجاعة - ولاقی فلان نجدة ای شدة - نجد غلبه کردن بشجاعت (ع ف ا ض ۲) انجاد یاری کردن و به نجد شدن و بلند خواندن مناجدة یاری کردن و حرب کردن مناجد اسم متقاتل - نجد بفتحتین خوی و خوی کردن از ماندگی و رنج و رنج دیدن (ع ک ا ف ۲) فهو منجود ای مکروب نجد مثله نجود خرکه بار نگیرد و یقال هی الطویلة المشرفة نجد بضمتین ج - عاصم بن ابی النجود من قراء الکوفة من السبعة - نجاد بالکسر حمائل شمشیر - ناجود کاسه بزرگ و خنور شراب نجدات گروهی از خوارج و هم اصحاب نجدة بن عامر الحنفی -
ند - ند - نوعی از بوی وهو لیس بعربی و تل بلند و زمین و رفتن ستور پراگنده نداد - ندود کذلک (ع ف اک ۲) و منه قرأ بعضهم یوم التناد بتشدید الدال ند بالکسر همتا و مانند ندید ندیدة کذلک - تندید آشکارا و فاش کردن یقال ندد به ای شهره وسمع به -
نشد - نشدة - نشدان - بالکسر گم شده جستن (ع ف اض ۲) نشد نشدتک الله گفتن کسی را ای سالتک بالله کانک ذکرته ایاه فنشد ای تذکر - انشاد تعریف کردن گمشده و شعر خواندن و قولهم نشدک ای نشدتک یعنی سل - استنشاد روایت شعر خواستن نشید هو الشعر المتناشد بین القوم
نضد - نضد - برهم نهادن رخت (ع ف اک ۲) تنضید کذلک و هو للمبالغة فی وضع متراصفا نضد بفتحتین رخت برهم نهاده منضود و کذلک انضاد ج و تخت جامه و رخت انضاد الجبال سنگهای پر یکدیگر و کذلک انضاد السحاب ما تراکب منه - و انضاد الرجل اعمامه و اخواله المتقدمون فی الشرف
نفد - نفاد - سپری شدن انفاد متعد منه و ایضا بی توشه و بی ستور شدن استنفاد کوشش و توان خود را در یافتن خصم منافد الذی یستفرغ جهده فی الخصومة وفی الحدیث ان نافدتهم نافدوک و یروی بالقاف -
نقد - نقد - آماده کردن و دادن یقال نقدته الدراهم و نقدت له فانتقدها ای قبضها و نقدت الدراهم

وانتقدتها ای اخرجت منها الزیف و الدرهم نقدا ای
وازن جید. وناقدت فلانا ای ناقشته فی الامر. نقد
بفتحتین نوعی از گوسپند کوتاه دست و پای زشت
روی نقدة یکی یقال لہ کلنک یقال هو اذل من النقد
قال الاصمعی اجود الصوف صوف النقد و پوست
زنگی سم ستور و خوردگی دندان یقال نقد اسنانه و نقدت
اسنانه. نقد بکسر الوسط کودک حقیر که از جوانی و برنائی
وروی بدید نیاید نقدة بالضم نوعے از درخت و نام
جای انقد خارپشت[1] و هی معرفة کما قیل للاسد اسامة
ومنه قیل بات فلان بلیل انقد لان القنفذ لاینام اللیل
کله. ولا یزال فلان ینقد بصره الی الشیء اذا لم یزل ینظر الیه

نکد. نکد بفتحتین سختی و ناخوشی عیش (ع ک ا ف ۲)
وکم شدن آب چاه یقال نکد عیشهم و نکدت الرکیة.
ورجل نکد ای عسر و قوم انکاد و مناکید و ناکده فلان
وهما متناکدان اذا تعاسرا. انکد شوم تا قد نکد (ای
مقلات آنکه بچه وی نزید و شیر بسیار شود آنکدان
بفتح الکاف دو قبیله و هما مازن بن مالک و یربوع بن حنظلة

نهد. نهود. بسوی دشمن برخاستن (ع ف ضما)
یقال نهد الی العدو. برآمدن پستان دختر (ع ف
ض ۲) و نهدت الجاریة ای اشرفت و کعب فهی
ناهدة و ناهد. و فرس نهد ای جسیم مشرف نهودة مصدر
منه (ع ک م) و رجل نهد کریم ینهد الی معالی
الامور. نهد ایضا قبیلة از یمن. نهدا ریگ توده
بلند مناهدة بسوی یکدیگر آهنگ کردن در حرب
و فال گرفتن بانگشتان تناهد هر کسی چیزی از نفقه
بیرون آوردن برابر یکدیگر انهاد پر کردن حوض و
جز آن حوض نهدان و قدح نهدان اذا امتلأ و لم
یفض بعد. نهیدة نوعی از خوردنی که از مغز حنظل و
آرد ترکیب کنند. زبد نهید اذا لم یکن رقیقا.

نشد. کفرح سکن در کد نشدت الکماة نبتت
(ع ف ا ک ۲)

ناحدة. عاحدة و هم نیاحد و نتا یتحد و نتا.

نرد. معروف معرب وضعه اردشیر بن بابک
ولهذا یقال نردشیر و جوالق واسع الاسفل مخروطا الی اعلی
یسف من خوص النخل ثم یخیط و یضرب بشرط
من اللیف حتی تمتن فیقوم قائما ینقل فیه الرطب
ایام الخراف و طلاء مرکب تیدا وهی به و عباس
الزدی روی عن هارون الرشید.

نقردة. اقامت نمودن بجائے و مالک منقردا
اے مقیما.

نمرود. بالضم من الجبابرة معروف.

نادنود. نواداً بالضم و نوداناً تمایل من النعاس
ونوادة بالفتح قریة بالیمن بها قبر سام بن نوح عم.
تنود الغصن تحرک ومنه نودان الیهود فی مدراسهم

نوند. بالضم و یلتقی فیها ساکنان محلة بنیشابور
منها عبد الله بن هشاذ و بابیه نوند محلة بسمرقند
منها احمد النوندی المحدث.

نهاوند. مثلثة النون الفتح و الکسر عن الصنعانی
والضم عن اللباب بلد من بلاد الجبل جنوبی همذان
اصلہ نوح آوند لانہ بناها او اصلہ انیهاوند.

فصل الواو

واد. واد. زنده بگور کردن (ع ف ا ک ۲)
یقال واد ابنته فهی موؤدة و کانت کندة تئد البنات
واد و ئید آواز سخت و یقال مشی مشیا وئیدا اے
علی تؤدة یعنی آهستگی واتاد فی مشیته و توأد فیه وهما
افتعل و تفعل من التؤدة واصل اتاد فی اتاد واد
ویقال اتئد فی امرک ای تثبت.

وبد. وبد. بفتحتین غضب کردن (ع ک ا ف ۲)
وبد علیه اے غضب علیه مثل عبد و سختی و بد حال
شدن عیش و هو مصدر یوصف به فیقال رجل وبد
ای سیئ الحال یستوی فیه الواحد و الجمع کقولک
رجل عدل ثم یجمع فیقال اوباد کما یقال عدول
علی توهم النعت الصحیح. و مستوبد مثل وبد.

وتد. وتد. بکسر الوسط میخ اوتاد ج. و بفتح التاء
لغة فیه و کذلک الود فی لغة من یدغم. وتد میخ کوفتن
(ع ف ا ک ۲) یقال وتدت الوتد و الامر منه تد و تدک
بالمیتدة یعنی بمیخ کوب وتدان دو تندے درون
گوش وهما العیران ایضا قال الاصمعی یقال وتد واتد
کما یقال شغل شاغل. و وتد الرجل ای انعظ یعنی
یعنی ذکر خود را برپاے کرد.

وجد وجود. هستی و یافتن مطلوب (ع ف ا
ک ۲) و بضمها ایضا لغة عامریة لا نظیر لها فی باب المثال
یقال وجده یجده بالکسر والضم وجدان بالکسر گم شده
یافتن موجدة وجدان خشم گرفتن بر کسی وجد بالفتح
اندوهگین شدن. وجد بالکسر والضم توانگر شدن جدة
کذلک (ع ف ا ک ۲) و اوجده الله مطلوبه اے
اظفره به. اغناه یقال الحمد لله الذی اوجدنی بعد
فقر و اجدنی بعد ضعف ای قوانی وجد اشیئ
عن عدم فهو موجود مثل حم فهو محموم واوجده الله
ایضا ولا یقال وجده کما لا یقال حمه ولو وجدت
بفلان اے حزنت له.

وحد. وحدة. یگانگی یقال رایته وحده[2] وهو
منصوب عند اهل الکوفة علی الظرف و عند اهل البصرة
علی المصدر فی کل حال کانک قلت اوحدته برویتی
ایحادا ای لم ار غیره ثم وضعت وحده هذا الموضع
وقال ابو العباس یحتمل وجها آخر وهو ان یکون الرجل

[1] قنفذ و آن جانوریست که برپشت مانند خار باد دارد و منهی سیاهی ۱۲ [2] نصبه علی الحال عند البصریین لا علی المصدر ق ۱۲

فی نفسہ منفردا کانک قلت رأیت رجلا منفردا انفرادا ثم وضعت وحدہ موضعہ ولا یضاف الا فی قولہم فلان۔ نسیج وحدہ وہو مدح وجحیش وحدہ وعییر وحدہ وہما ذم کانک قلت نسیج افراد فلما وضعت وحدہ موضع مصدر مجرور جررتہ وربما قالوا رجیل وحدہ۔ واحد یکے وہو اول العدد وحدان بالضم ج۔ احدان کذلک مثل شاب وشبان وراع ورعیان قال الفراء انتم حی واحد وحی واحدون کما یقال شرذمۃ قلیلون۔ ویقال وحدہ واحدہ کما یقال ثناہ وثلثہ ورجل وحد بفتح الوسط وکسرہ ووحید اے منفرد۔ وتوحد ای تفرد وہو الوحید لطفی از کلاب توحدہ اللہ بعصمتہ اے عصمہ ولم یکلہ الی غیرہ واوحدت الشاۃ فہی موحد ای وضعت واحدا مثل افذت۔ ہو واحد دہرہ ای لانظیر لہ۔ وفلان لا واحد لہ ای لانظیر لہ واوحدہ اللہ ای جعلہ واحد زمانہ۔ وہو اوحد اہل زمانہ والجمع احدان مثل اسود وسودان واصلہ وحدان۔ و یقال لست فی ہذا الامر باوحد ولا یقال للمؤنث وحدا۔ ویقال اعط کل واحد منہم علے حدۃ ای علے حیالہ والہاء عوض من الواو ودخلوا موحد موحد اے فرادی وقولہم احاد ووحاد وموحد غیر مصروفات کما ذکرناہ فی ثلاث سحاد من الواحد کالمعشار من العشرہ۔

وخد۔ وخد۔ نوعی از رفتار شتر وخدان کذلک (ع ف اک ۲) فہو واخد وخاد۔

ود۔ ود۔ بالضم والفتح وداد۔ ووداۃ آرزو بردن (ع ک اف ۲) یقال وددت ان تفعل کذا ووددت لو انک تفعل ذاک۔ ود بالضم والفتح والکسر مودۃ دوست داشتن یقال یودی ان یکون کذا ود بالکسر بمعنے ودید اود ج۔ مثل قدح۔ واقدح وذئب واذؤب۔ ویقال ہما یتوادان وہم اوداء وودود دوست ودداء ج یستوی فیہ المذکر والمؤنث لکونہ وصفا داخلا علے وصف للمبالغۃ۔ ود بالفتح میخ وقد مر ذکرہ ونام بت قوم نوح علیہ السلام ونام کوہی

ورد۔ ورود۔ آمدن آیرا دمتعد منہ ورد بالکسر پارۂ از خواندنی وجزآن یقال قرأت وردی باب آمدن وباب آیندگان از مردم وشتر ونوبت آب ونوبت تپ یقال وردتہ الحمی فہو مورود ویقال استوردہ ای احضرہ۔ وتوردت الخیل لبلدۃ ای وخلتہا قلیلا قلیلا قطعۃ قطعۃ وفلان وارد الارنبۃ ای فیہا طول۔ حبل الورید رگ گردن وہما وریدان ورد بالفتح گل وردۃ یکے وقیل للاسد ورد للونہ وللفرس ایضا وہو بین الکمیت والاشقر وللانثی وردۃ والجمع ورد مثل جون وجون دورادایضا وردۃ گلگون شدن (ع بفتحہما) یقال ورد الفرس یورد۔ وردۃ بالضم گلگونے مثال غبستہ وسقرۃ وزرقتہ۔ ویقال ایراد الفرس کما یقال ادہام واکمات واصلہ اوراد صارت الواو یاء لکسرۃ ما قبلہا۔ ثوب مورد ای مصبوغ علے لونہ وہو دون المفرج۔ وارد راہ وکذلک مورد یقال اصدرنا بعیرنا فی طریق وارد وصادر زماورد مرعب والعامۃ تقول بزماورد۔

وسد۔ وسادۃ۔ وساد۔ بالکسر بالین وسائد ووسد بضمتین ج۔ ووسدۃ الشی فتوسدہ و اوسدت الکلب ای اغریتہ بالصید مثل اسدتہ۔

وصد۔ وصید۔ آستان ونبات کہ بہجا ہی او نزدیک یکدیگر باشد اوصدت الباب وآصدتہ اعلقتہ۔ واوصد الباب مجہولا فہو موصد۔ وقولہ تعالیٰ انہا علیہم موصدۃ قالوا مطبقۃ۔ وصیدۃ حظیرہ از سنگ بجہت ستور وحظیرہ آنرا گویند کہ از شاخ وچوب باشد واستوصدت فی الجبل اے اتخذتہ وصیدا۔

وطد۔ وطد۔ استوار کردن وپای برجای کردن وگران سنگے دانیدن (ع ف اک) توطید مثلہ ووطدت علی باب الغار الصخر ای سدوتہ بہ ونضدتہ علیہ۔ ووطدہ علے الارض مثل وہصہ وغمزہ الی الارض وتوطد ای ثبت۔ میطدہ چوب سکنہ وطائد قواعد البنیان واطداے ثابت طاوی مقلوب منہ۔

وعد۔ وعد۔ نوید دادن یستعمل فی الخیر والشر (ع ف اک ۲) یقال وعدتہ خیرا وشرا فاذا اسقطوا الخیر والشر قالوا فی الخیر الوعد والعدۃ والموعد وفی الشر الایعاد والوعید والہاء فی العدۃ بدل من الواو والنسبۃ الیہ عدی وانی زنتہ رنی ولا ترد الواو کما تردہا فی شیۃ والفراء یقول عدوی وزنوی کما یقال شیوی۔ میعاد وعدہ جای ووعدہ گاہ ووعدہ دادن وکذلک الموعد لان ما کان فاء الفعل منہ واوا او یاء ثم سقطت فی المستقبل نحو یعد ویزن ویہب ویضع وئیل فان المفعل منہ مکسور فی الاسم والمصدر جمیعا ولا تبالی منصوبا کان یفعل منہ او مکسورا بعد ان ذہبت الواو منہ الا احرفا جاءت نوادر قالوا دخلوا موحد موحد وفلان بن مورق موکل اسم موضع او رجل ومنوہب اسم رجل وموزن موضع ہذا سماع والقیاس فیہ الکسر فان کانت الواو من یفعل فیہ ثابتۃ نحو یوجل یوجع ویوسن ففیہ الوجہان فان اردت بہ المکان والاسم کسرتہ وان اردت بہ المصدر نصبت قلت موجل فان کان مع ذلک معتل الآخر فالمفعل منہ منصوب ذہبت الواو فے یفعل او ثبتت کقولک المولی والموفی والموعی من ولی ویفے ویعی ویقال تواعد القوم ای وعد بعضہم بعضا ہذا فی الخیر واما فے الشر فیقال اتعدوا۔ والاتعاد ایضا قبول الوعد واصلہ اوتعاد قلبوا الواو تاء ثم ادغموا وناس یقولون ائتعد یأتعد فہو مؤتعد بالہمز

وطد ورد وعد وسد وخد وصد

۱؎ گوشت بختہ وترہ وخاگینہ کہ نوعی در نان جنیند فی القاموس طعام من البیض او اللحم ۱۲ ۲؎ فی الصحاح خشبۃ یمسک بہا المثقب وفی القاموس خشبۃ یوطد بہا اساس بنا ر وغیرہ لیصلب ۱۲

کما قالوا یاتُسر فی السّار الجزور- وتوعدا ے تہدد-
یوم واعدا اذاو عدا ولہ بجرا و برد- وادمن واعدة اذا
رجی خیرہا من النبت- و وعید الفحل ہدیرہ اذا ہم ان یصول
وغد- وغد- ناکس و نان جامہ و یکی از سہام
قمار کہ آنرا نصیب نباشد وخدمت کردن کسے
بحبت گلو (ع ف اک ۲) مواغدة برابرے رفتن
قال الاصمعی وقد یکون المواغدة للناقة الواحدة-
وفد- وفادة- بالکسر برسولی آمدن (ع ف ا
ک ۲) یقال وفد فلان علی الامیر فہو وافد والجمع وفد
وجمع الجمع اوفاد وفود- الیفاد برسولے فرستادن
اوفدتہ الی الامیر ای ارسلتہ الیہ- و برآمدن بر چیزے
یقال اوفد علیہ ای اشرف- ویقال للفرس ما احسن
وا وفد حارکہ ای اشرف وشتافتن وفد ایضا بالاے
کوہ وریگ افدان تندی دور خسار فاذاہرم الانسان
غاب وافداہ- واستوفد فی قعدة لغة فی استوفز-
اوفاد قومی از عرب-
وقد- وقد- بتسکین الوسط وفتحہا وقدان وقدة
بالکسر وقود بالضم افروختہ شدن آتش (ع ف اک ۲)
ایقاد استیقاد فروزانیدن اتقاد توقد افروختہ
شدن وقود بالفتح ہیزم قال یعقوب وقرئ النار
ذات الوقود بالضم- موقد جای افروختن وقدة سختی
گرما وہی عشرة ایام او نصف شہر-
وکد- توکید- استوار کردن عہد وزین و پالان
برنشست ستور وجز آن یقال وکدتہ توکیدا و اکدتہ
تاکیدا و بالواو افصح وکذلک اوکدہ وآکدہ ایضا فیہما
ای شدہ وتوکد الامر وتاکد بمعنی وتولہم وکدوکدہ ای قصد قصدہ
وکاد بالکسر رسن کہ بوقت دوشیدن بر مادہ گاو بندند-
ولد- ولد- فرزند وہو قد یکون احدا وجمعا ولد
کذلک بالضم وسکون الوسط- ومن امثال بنی اسد
ولدک من دمی عقبیک- وقد یکون الولد بالضم
جمع الولد مثل اشد واسد- ولد بالکسر لغة فی ولد- و
یقال ما اوری ای ولد الرجل ہو ای اے الناس ہو-
ولید کودک وبندہ ولدان ولدة بالکسر ج- ونام
مردی ولیدة کودک مادینہ وپرستار ولائد ج- ولاد-
ولادة بالکسر زادن (ع ف اک ۲) ولدت المرأة فہی
والدة وولد فہو مولود واولدت المرأة اے حان
ولادہا- ویقال ہم فی الامر لاینادی ولیدہ یقال اصلہ
من جری الخیل لان الفرس اذا کان جوادا اعطے
من غیر ان یصاح بہ لاستزادتہ ثم قیل ذلک فے
کل امر عظیم ولکل شئ کبیر- وتوالدوا اے کثروا- والد
پدر والدة مادر وہما الوالدان- وشاة والد ای حامل
عن ابن السکیت وتولد الشئ من الشئ- میلاد وقت
زادن مولد جای زادن ویقال ولد الرجل غنمہ تولیدا
کما یقال نتج ابلہ نتجا- عربیة مولدة ورجل مولد اذا کان
عربیا غیر محض لدة الرجل ہمزاد مرد والہاء عوض
من الواو فے اولہ لانہ من الولادة وہما لدان والجمع
لدات ولدون-
ومد- ومد- ومدة- بالتحریک سختی گرمای شب
یقال قد ومدت لیلتنا بالکسر- وومد الرجل لغة فے
وہد بالکسر اے غضب وحمی-
وہد- وہدة- زمین پست ہموار وہد وہاد بالکسر ج

فصل الہاء

ہبد- ہبید- دانہ حنظل تہبد گرفتن وشکستن
ان تہبد الظلیم واذا استخرج ذلک لیاکلہ- اہتباد-
ترنہادن دانہ حنظل تا تلخی از وی بیرون رود ہبود
بالفتح وتشدید الباء نام جائے در بلاد بنی تمیم-
ہجد- ہجود- تہجد شب خفتن وشب بیدار داشتن
وہو من الاضداد ومنہ قیل لصلوة اللیل التہجد-
تہجید ای تنویم یقال ہجدنی فقد طال السری ای نومنی قال
ابن السکیت اہجد البعیر اذا القی جرانہ بالارض-
ہد- ہد- شکستن وویران کردن (ع ف اض ۲)
وہدتہ المصیبة ای اوہنت رکنہ- قال الاصمعی قال
فلان یہد مجہولا اذا اثنی علیہ بالجلد والقوة ویقال
مررت برجل ہدک من رجل معناہ اثقلک وصف محاسنہ
وفیہ لغتان منہم من یجریہ مجرے المصدر ولا یونثہ
ولا یثنیہ ولا یجمعہ ومنہم من یجعلہ فعلا فیثنی ویجمع فی قول
مررت برجل ہدک من رجل وامرأة ہدتک وبرجلین
ہداک وبرجال ہدوک وبامرأتین ہدتاک وبنسوة
ہددنک- وانہد الجبل ای انکسر قال الاصمعی الہد الرجل
الضعیف- ویقول اذا اوعد الرجل غیرہ انی لغیر ہد اے
غیر ضعیف قال ابن الاعرابی الہد الجواد الکریم وبالکسر
فہو الجبان الضعیف- ہدة آواز دیوار فرو رفتن
ومانند آن ہدہد مصدر منہ (ع ف اک ۲) والہاد ہو
صوت یسمعہ اہل الساحل یاتیہم من قبل البحر لہ دوی
فی الارض وربما کانت منہ زلزلة ددویہ ہدیدہ- وہدہد الحمام
ددیتی ہدیرہ- والفحل یہدہد فے ہدیرہ- ہدہدة- وجمع
ہدہدة ہداہد- وہدہدت المرأة ولدہا اے حرکتہ
لینام- تہدید ترسانیدن تہدد کذلک- ہدہد بالضم
پوپک ہداہد مثلہ والجمع ہداہد بالفتح- ہداہد بالضم
حیے از یمن
ہدید- ہداہد- شیر خفتہ وجغرات شدہ ہدید مقصور
منہ- ویقال بعینہ ہدہد اے عمش-
ہرد- ہرد- گوشت پختن ومہرا کردن (ع ف اک ۲)
تہرید مثلہ شدد للمبالغة وطعن کردن در عرض کسی دننگا فتن جامہ
ہردی بالکسر علے فعلے گیاہی ثوب مہرود زرد رنگ-
ہمد- ہمود- فرو مردن آتش (ع ف اض ۲) وکہنہ
شدن جامہ والہمدة السکتة- واہمد فی المکان ای

ہد وغد وفد وقد ومد وہد وکد ہدہد ہبد ہرد ولد ہجد ہمد

سلہ ازعل الدقی الذی یخدم الطعام بطنہ ص ہندی، رتیا جاکر ۱۲ سلہ یعنی مرغ سلیمانی کہ طائریست منقط بنقاط زرد وسیاہ وبرسر آن تاجی از پر ۱۲ سلہ ضعف البصر والعشا لا العمش- ق ۱۲
سلہ یعنی نان خوردنی ۱۲

اقام۔ واہمد فی السیر ای اسرع وہذا الحرف من الاضداد ارض ہامدہ لانبات فیہا۔ نبات ہامد ای یابس۔

ہمدان قبیلۃ از یمن۔

ہند۔ ہند۔ نام زنے ینصرف ولا ہنود ہندات ج۔ ویقال ہنّدتنی فلانۃ ای تیمتنی بالمغازلۃ ونام بلاد ہندوان والنسبۃ الیہا ہندی وہنود وہنود۔ و سیف ہندوانی وان شئت ضممت الہاء اتباعا للدال۔ ہند شمشیر کہ از آہن ہندی زدہ باشند آہنیدۃ بالتصغیر صد شتر و مانند آن قال ابو عبیدۃ ہنیدۃ اسم لکل مائۃ۔

ہود۔ ہود۔ توبہ کردن وبحق بازگشتن (ع ف اض ۲) فہو ہائد وقوم ہود مثل حائل وحول و بازل وبزل۔ قال ابو عبیدۃ التہود التوبۃ والعمل الصالح وجہود شدن ومنہ ہاد وتہود یعنی ہود جہودان یہود بالیاء کذلک وارادوا الیہودیین و لکنہم حذفوا یاء الاضافۃ کما قالوا زنجی و زنج وانما عرف علی ہذا الحد فجمع علی قیاس شعیرۃ وشعیر۔

ثم عرف الجمع بالالف واللام ولولا ذلک لم یجز دخول الالف واللام علیہ لانہ معرفۃ مؤنث فجری فی کلامہم مجری القبیلۃ ولم یجعل کالحی۔ ہود ایضاً نام پیغمبرے علیہ السلام ینصرف یقال ہذہ ہود اذا اردت سورۃ ہود وان جعلت ہود اسم السورۃ لم تصرفہ وکذلک نوح ونون۔ تہوید نرم و آہستہ رفتن و اصلہ من الہوادۃ وفی الحدیث اسرعوا المشی فی الجنازۃ ولا تہودوا کما تہود الیہود والنصارے و کذلک فی المنطق وہو الساکن یقال غناء مہود وخواب شدن ومست کردن شراب جہود گردانیدن کسے را وفی الحدیث فابواہ یہودانہ وینصرانہ ہوادۃ بالفتح صلح کردن ومیل کردن وہاودای صالح و مایل۔ ہودۃ بفتحتین کوہان ہودج۔

ہید۔ ہید۔ جنبانیدن (ع ف اک ۲) و فی الحدیث ہدہ یعنون المسجد ای ہدہ ثم اصلحہ و مایہید فی ذلک ای یزعجنی۔ قال یعقوب لا یستعمل ہذا الحرف الا بحرف الجحد۔ ہیدان بدل ہید بالفتح والکسر ہاد بانگ بر زدن شتر را یقال مالہ ہید ولا ہاد ای مایقال لہ کذا ولا یمنع ولا یزجر عن یعقوب یقال منہ ہدت الرجل وہیدتہ اے زجرتہ۔

ہبردانۃ۔ ہبردانۃ مبردانۃ باردۃ مصغیۃ مسواۃ ملبۃ ثریدۃ

ہسد۔ محرکہ مشیر و مرد دلیر ہساد ج۔

ہکد۔ علے غریمہ تہکید اشد علیہ۔

ہلد۔ الوعک الناس اخذہم وعمہم۔

فصل الیاء

ہذا الفصل من تقیۃ الصراح

ابید۔ نبات زرعہ کالشعیر سمنتہ للمال۔

الید۔ لغۃ فی الیلد المخففۃ۔

یرد۔ بالفتح ابو ادریس النبی عم۔

یزد۔ اقلیم وقصبتہ کثۃ بین شیراز وخراسان والیزدیون من المحدثین جماعۃ ویزدود اخرے ویزداباد قریۃ بالری۔

نیدد۔ فی (ن دد)

یاقد۔ بالقاف کصاحب قریۃ بحلب۔

ہند۔ ہبردانۃ ہسد ہکد ہلد ابید ہود۔ الید یرد یزد ہید نیدد یاقد

باب الذال

فصل الالف

اخذ

اخذ۔ اخذ۔ گرفتن (ع ف اض ۲) اخذ بالکسر گیرائی والامر منہ خذ واصلہ اوخذ الا انہم استثقلوا الہمزتین فحذفوہما تخفیفاً وکذلک القول فی الامر من اکل وامر واشباہ ذلک۔ وقولہم خذ عنک اے خذ ما اقول ودع عنک الشک والمراء ویقال خذ الخطام وخذ بالخطام۔ نجوم الاخذ منازل ماہ لان القمر یاخذ کل لیلۃ فی منزل منہا اخذہ بذنبہ مواخذۃ والعامۃ تقول۔ واخذہ۔ ویقال ائتخذوا فی القتال

بہمزتین ای اخذ بعضہم بعضا۔ اتخاذ گرفتن وہو افتعال من الاخذ الا انہ ادغم بعد تلیین الہمزۃ فابدلت الیاء تاء ثم لما کثر استعمالہ علی لفظ الافتعال توہموا ان التاء اصلیۃ فبنوا منہ فعل یفعل قالوا تخذ یتخذ وقرئ لتخذت علیہ اجرا۔ وفی قولہم اخذت یبدلون الذال تاء فیدغمونہا فی التاء وبعضہم یظہر الذال وہو قلیل اخیذ گرفتار وبندی اخیذۃ مؤنث منہ۔ اخذۃ بالضم فسون ومہرہ کہ بدان فسون کنند زنان عرب مشتقۃ من تاخیذ یقال تؤخذ بہا النساء۔ اخذ بفتحتین ناگوار و شدن شتر گرہ از شیر یقال اخذ الفصیل ذا اتخم

من اللبن۔ ورجل اخذ بالکسر ای رمد وبعینہ اخذ بضمتین ای رمد۔ وبعضہم قال استخذ فلان ارضا اراد اتخذ فابدل من احدی التائین سینا کما ابدلوا التاء من السین فی قولہم ست ویجوز ان یکون اراد استفعل من اتخذ یتخذ فحذف احدی التائین تخفیفا کما قالوا اطلت من ظللت۔ والمستاخذ المطاطی و رأسہ من وجع او رمد۔ تاخاذ تفعال من الاخذ۔ اخاذۃ بالکسر شمر یعنے حوض والجمع اخاذ وجمع الجمع اخذ بضمتین مثل کتاب وکتب وقد تخفف فی الشعر فیصیر اخذا و فی حدیث مسروق بن الاجدع قال ما شبہت باصحاب

محمد صلے اللہ علیہ سلم الا الاخاذ تکفی الاخاذة الراکب وتکفی الاخاذة الراکبین تکفی الاخاذة القیام من الناس واخاذ واخاذة ایضًا ارض یحوزہا السلطان او الرجل لنفسہ- ویقال ذہب بنو فلان ومن اخذ اخذہم بالفتح ای ومن سار بسیرتہم- وحکی ابن السکیت ومن اخذ اخذہم برفع الذال واخذہم بکسر الہمزة مع رفع الذال ای ومن اجذه اخذہم ای سیرتہم وحکی ابوعمرو استعمل فلان علے الشام وما اخذ اخذه بالکسر ای لم یاخذ ما وجب علیہ من حسن السیرة- ویقال لو کنت منا لاخذت باخذنا اسے بخلائقنا وشکلنا-

اذ - اذ - چون وہی کلمة تدل علی ما مضی من الزمان وہو اسم مبنی علے السکون وحقہ ان یکون مضافا الی جملة تقول جئتک اذ قام زید واذ زید قائم واذ یقوم زید فاذا لم تضف نونت تقول نہیتک یا فلان عن کذا وانت اذ صحیح ارادحینئذ وہو من حروف الشرط الا انہ لا یجازی بہ الا مع ما تقول اذ ما تاتنی آتک کما تقول ان تاتنی وقتا آتک وقد تکون للشئ توافقہ فی حال انت فیہا ولا یلیہا الا الفعل الواجب تقول بینما انا کذا اذ جاء زید-

اذ - بریدن اذ و ذ بریدہ وشفرة اذوذ بلا یا کارد بران-

الازاذ - نوع من التمر وجابر بن ازذ بالتحریک وام بکر بنت ازذ من رواة الحدیث-

فصل الباء

بذ - بذ - غلبہ کردن (ع ف اض ۲) ونام شہرے ویقال حال فلان بذة ای سئیة- وقد بذذت بعدے نانت باذ الہیاة وبذ الہیاة ای رثہا بین البذاذة والبذوذة-

بغذ - بغذاذ - وبغداد بدالین وبغدان بالنون شہرے م ومدینة السلام لقبہ

البسذ - بالضم وفتح السین المشددة مرجان معرب-

بوذ - تعدی کردن بر مردم وستمند شدن وفروتنی کردن (ع ف اض ۲) وابن بوذویہ رجل روی یعنے مردی راوی حدیث وبوذ جبل نزل علیہ آدم علیہ السلام لسبزندیب-

فصل الجیم

جبذ - جبذ - کشیدن مقلوب جذب جلنذة بالضم والباء گنبذ والعامة تقول جنبذة بفتح الباء معرب-

جذ - جذ - بریدن وشکستن جذاذ بالضم والکسر پارہ وریزہ از ہر چیز والضم افصح- عطاء غیر مجذوذ اے غیر مقطوع- قال الکسائی یقال لحجارة الذہب جذاذ لانہا تکسر- جذاذات قراضہا انجذاذ انقطاع قال الفراء رحم جذاء بالجیم والحاء ممدودان وذلک اذا لم توصل ویقال ما علیہ جذة بالضم اے شئی من الثیاب جذیذة پست-

جرذ - جرذ - بفتحتین علت پی ستور چون آماس وتنبیدگی جرذ بالضم کلاک موش جرذان بالکسر ج- ارض جرذة بکسر الوسط ای ذات جرذان رجل مجرذ اے مجرب-

جلذ - جلذاء - بالکسر زمین درشت جلذارة اخص منہا- جلذان موضعے نزدیک طائف جلذی بالضم مثال کرسی شتر استوار درشت رفتار سبک وتیز ومنہ اجلوذ فی السیر اے اسرع جلذیة مؤنث منہ-

جاذ - بے دریں آشامیدن (ع ع بفتحہا) جائذ نعت منہ-

جحوذة - کبعثرة دویدن-

جربذة - از رفتار شتر واسب جربذ ومثلہ یا دویدن باگرانی وفرس مجربذة ومجربذ القوائم کلک اوعمو القریب القدر فی تنکیس الراس وشدة الاختلاط مع لطء احازة یدیہ ورجلیہ او ہو قرب السنبک من الارض وارتفاعہ والجربذ کغضنفر الغلیظ و بہار الذی لا مہ زوج-

الجنبذ - بالضم کالجلنار من الرمان وذکر باقی معانیہ فی (ج ب ذ) وہذا موضعہ-

جوذی - بالضم گلیم والجوزیاء مدرعة من صوف للملاحین-

الجہبذ - بالکسر النقاد الخبیر-

جیذة - محمد بن احمد بن جیذة الراوی عن ابن الاعرابی-

فصل الحاء

حذ - حذذ - بفتحتین کوتاہے وسبکی دم شتر بعیر احذ- وقطاة حذاء وہی التی خف ریش ذنبہا رجل احذ ای خفیف الید- ویقال الیمین الحذاء وہی التی یحلف صاحبہا بسرعة- ورحم حذاء وبالجیم ایضًا اذا لم توصل وقد مر ذکرہ- حذ فاینًا نوعی از تصرفات عروض وہو اسقاط الوتد من متفاعلن فیبقے متفا فینقل الی فعلن والقصیدة حذاء وہذا من البحر الکامل- قرب حذحاذ ای سریع شل حثحاث

حنذ - حنذ - بریان کردن گوسپند وجز آن در مغاکی تفسان (ع ف ک ۲) نہی حنیذ قولہ تعالی ان جاء بعجل حنیذ ودوانیدن اسپ یک دو تک وجل برافگندن بر اسپ در گرما تا خوی کند فرس حنیذ محنوذ نعت منہ فان لم یعرق ذلک الفرس قیل کبا ومنہ قولہم اذا سقیت فاحنذ ای عرق شرابک ای صب فیہ قلیل ماء وخوی گرما وسوزانیدن گرما چیز را یقال حنذتہ الشمس اے احرقتہ- حنذ بالتحریک نام جای نزدیک مدینہ

البسذ
بوذ
الجنبذ
جوذی
جبذ
الجہبذ
اذ- جذ جیذة
حذ
جرذ
اذ
الازاذ
جلیذ- حنذ
بذ
جاذ
جحوذة
بغذ- جربذة

حوذ۔ حوذ سخت راندن (ع ف اض ۲) حذت الابل واحوذتہا بمعنیً۔ احوذی مرد سبک فہم وتیز خاطر عن ابی عمرو۔ وقال الاصمعی ہو المشمر فی الامور القاہر لہا الذی لایشذ علیہ منہا شیٔ۔ حاذتنہ وحال متنہ ای موضع اللبد من ظہر الفرس وفے الحدیث مؤمن خفیف الحاذ ای خفیف الظہر۔ والحاذ نبت واحدہ حادۃ۔ والحاذان ما وقع علیہ الذنب من ادبار الفخذین حوذان گیاہی کہ گل زرد دارد استحواذ چیرہ شدن بر چیزے قولہ تعالیٰ استحوذ علیہم الشیطان اے غلب وہذا جاء بالواو علیٰ اصلہ کما جاء استروح واستصوب قال ابو زید ہذا الباب کلہ یجوز ان یتکلم بہ علی الاصل یقال استصاب واستصوب استجاب واستجوب وہو قیاس مطرد عندہم وقولہ تعالیٰ الم نستحوذ علیکم ای نغلب علیکم وعلی امورکم ونستول علی مودتکم۔

تحبیذ۔ حبذا گفتن یقال لاتحبذنی تحبیذا اے لاتقل لے حبذا۔

الحرفذۃ۔ الکریمۃ الضامرۃ المہزولۃ من الابل حرافج الحضفذ بضمتین الحضفض۔

الحمارذی۔ بالضم شدۃ الحر الحیذوان الورشان یعنی پرندہ است۔

فصل الخاء

خنذ۔ خنذیذ۔ بالکسر سر کوہ بلند وفحل خصی ہو من الاضداد وعن ابی عبیدۃ خناذید جیاد الخیل۔

خوذ۔ مخاوذۃ۔ امد وشد کردن یقال بنو فلان خاوذونا الی الماء۔ خواذ الحمیٰ ان تاتی لوقت غیر معلوم

خذالجرح۔ خذیذا روان شد زرد آب جراحت (ع ک اض ۲)

معروف بن خربوذ۔ محدث لغوی مکے۔

الخرداذی۔ الخمر

فصل الدال

دیبذ۔ دیابوذ۔ نوعی از جامہا کانہ جمع دیبوذ علی فیعول قال ابو عبیدۃ اصلہ فارسی دوبوذ وربما عربوہ بدال غیر منقوطۃ۔

داذی۔ شرابی است مرفاستقان را نبذ الدیباذ موضعیست بہ یمن بسیار جوزدے۔

فصل الذال من بقیۃ الصراح

ہذا الفصل

الذاذی نباتی با خوشہ دراز جار علی النسب ولیس بنسب

فصل الراء

ربذ۔ ربذۃ۔ بالکسر پشم پارہ کہ قطران بوی مالند بر شتر وہر کوی کہ زرگر پیرایہ را بوی مالد تا روشن شود ربذۃ بفتحتین لغۃ فیہا ونام جائے کہ خاک ابوذر غفاری آنجاست وپشم پارۂ رنگین کہ از گردن شتر درآویزند رنج۔ وایضاً مصدر قولہم ربذت یدہ بالقداح تربذ ربذا ای خفت عن ابی عبید زبذ بکسر الوسط خفیف القوائم فی مشیہ۔ ویقال فلان ذو ربذات اکثیر السقط فی کلامہ ویقال بین القوم رباذیۃ بالفتح اے شر۔

رذ۔ رذاذ۔ بالفتح باران نرم ریزہ وہو فوق القطقط ویقال ارذت السماء والارض مرذۃ وقال ابو عبیدۃ ارض مرذ علیہا ولایقال مرذۃ ولا مرذوذۃ قال الاموی یوم مرذاے ذو رذاذ۔

الروذۃ۔ آمد ورفت راذان موضعیست بمدینہ منہ الولید بن کثیر المحدث وکورتان بالعراق اعلیٰ واسفل منہا محمد بن الحسن الزاہد

فصل الزاء

زمرذ۔ زمرذ بضمتین زمرد وہو معرب۔

زرباذیۃ بینہم کعلانیہ اے شر والصواب بالراء

الزاذ۔ الآزاذ من التمر ومنصور بن زاذان محدث کبیر ونبات زاذان الحمیر ومحمد بن ابراہیم بن علی بن عاصم بن زاذان الزاذانی الحافظ مسند اصبہان

فصل السین من بقیۃ الصراح

ہذا الفصل

السبذۃ۔ بفتحتین آوندی مانند زنبیل معرب واحبذ کاحمد بلد بہجر والاسابذۃ ناس من الفرس ولاتجتمع السین والذال فی کلمۃ عربیۃ سنباذج سنگ فسان معرب۔

اسفیذبان دہیست باصفہان ودہیست بہ نیشاپور منہا عبداللہ بن الولید۔

السمیذ۔ السمیذ وعبداللہ بن محمد الدورقی ومحمد بن محمد ابن علی وعمہ المبارک بن علی وابو القاسم احمد بن محمد ابن علی السمذیون بکسر السین والمیم والذال محدثون

فصل الشین

شجذ۔ شجذۃ۔ باران ضعیف وہو فوق البغشۃ واشجذت السماء اے ضعف مطرہا۔

شحذ۔ شحذ۔ تیز کردن کارد ومانند آن (ع بفتحہا) مشحذ فسان شحذان بفتحتین گرسنہ۔

شذ۔ شذوذ۔ پراگندہ ویک یک شدن وپراگندگان (ع ف اض ۲ وک ۲) یقال شذ عنہ ای انفرد عن الجمہور وندر فہو شاذ واشذہ غیرہ۔ شذاذ الناس الذین یکونون فی القوم ولیسوا من قبائلہم شذان الحصے المتفرق منہ۔ شذان الناس متفرقوہم

شقذ۔ شقذ۔ بکسر الوسط آنکہ خواب نکند وچشم کنندۂ مردم وہر چیزی را شقذ بفتح الوسط مصدرہ شقذان لغۃ منہ وایضاً دور شدن ورفتن ویقال اشقذہ فشقذ ای طردہ فذہب وبعد۔ قال ابن الاعرابی یقال مابہ شقذ ولا نقذ ای مابہ حراک وہو یشاقذنی ای یعادینی۔ شقذ بالکسر لد الحرباء شقذان ج مثل

حوذ۔ الخرداذی۔ الزاذ۔ دیبذ۔ السبذۃ۔ داذی۔ الذاذی۔ اسفیذبان۔ ربذ۔ السمیذ۔ تحبیذ۔ شجذ۔ الحرفذۃ۔ شحذ۔ الحضفذ۔ الحمارذی۔ رذ۔ شذ۔ خنذ۔ الروذۃ۔ شقذ۔ خوذ۔ خذالجرح۔ زمرذ۔ خربوذ۔ زرباذیۃ

له حرقه دلته ۱۲ سه یعنی قبر ۱۲ سه لی میب الناس بالعین ۱۲ عه بفتح الخاء والراء المشددۃ وضم الباء الموحدۃ ۱۲

صنو وصنوان ـ شقذا عقاب سخت گرسنه ـ
شمذ ـ شماذ ـ بالکسر آبستن شدن ناقه ودُم در هوا داشتن او (ع ف اک ۲) قال ابو الجراح من الکباش ما یشمذ ومنها ما یغلّ فالاشماذ ان یضرب الالیة حتی ترتفع فیسفد والغلّ ان یسفد من غیر ان یفعل ذلک ـ
شوذ ـ مشوذ ـ بالکسر عمامه وفی الحدیث امرهم ان یمسحوا علی المشاوذ والتساخین وتشوذ تشاذ اذا تعمم
شبذ بفتحتین دهیست بابیورد ومنها الحافظ رشید الدین ابو بکر احمد بن ابی المجد ابراهیم الخالدی الشبذی و حفیدة العلامة شمس الدین ابراهیم بن محمد وابنه العلامة یحیی
الشبرذی ـ شتر جلد رو وهی شبرذاة ورجل من تغلب والشبرذة السرعة ـ
اشنجذ الکلب اغراه
فشرذ بهم من خلفهم بالذال المعجمة قراء الاعمش قال ابن جنی لم یمر بنا فی کتب اللغة ترکیب ذ ش ر ذ وکان الذال بدل من الدال
الشرنبذ ـ کقنفذ الغلیظ ـ
الشعوذة ـ خفة فی الید واخذ کالسحر یری الشیء بغیر ما علیه اصله فی رای العین وهو مشعوذ ومشعوذ والشعوذی رسول الامراء علی البرید وشعوذ بن عبد الرحمن وابن خلبدة محدثان وابن مالک رهط النعمان بن المنذر ـ
المشعبذ ـ المشعوذ وقد شعبذ یشعبذ ـ
الشمذی ـ کالشبرذی فی معانیها ولغة فی الشمرج التغلبی
الشمهذ الحدید والشمهذة التحدید وترقیق الحدید ومن الکلاب الخفیفة الحدیدة اطراف الانیاب ـ
محمد بن احمد بن **شنبوذ** بفتح الشین والنون محا الدعوة وعلی بن شنبوذ ـ وکلاهما من القراء واحمد بن محمد ابن شنبذ قاضی الدینور محدث ـ

فصل الصاد

هذا الفصل من بقیة الصراح

اصبهنذان ـ بالفتح شهریست ببلاد دیلم اصبهبذیة نوع من ط‍هم العراق ومدرسة ببغداد بین الدربین

فصل الطاء

طبرزذ ـ طبرزد ـ وطبرزل وطبرزن نوعی از شکر قال الاصمعی یقال سکر طبرزد علی الصفة ـ
طرمذ ـ طرمذة ـ گفتن وناکردن وهذا لیس من کلام البادیة سطرمذ لغت منه ـ
طغذ ـ قبر بحرک اطفاذج طغذه یطغذه دفن کرد و در قبر انداخت او را ـ
طلنبذ ـ کقنفذ دهیست بمصر منها مسلم بن یسار الطلنبذی رضیع عبد الملک بن مروان تابعی محدث وقال یاقوت فی المشترک طلنبذة موضعان بلدة فی الصعید وموضع فی اقلیم البحیرة بتونس ـ

فصل العین

عوذ ـ عوذ ـ عیاذ ـ معاذ ـ معاذة ـ اندخسیدن[1] (ع ف ا ض ۲) وعذت به واستعذت به ای لجأت الیه وهو عیاذی ای ملجأی وعذت بغیر به وعوذته به بمعنی وقولهم معاذ الله ای اعوذ بالله معاذا تجعله بدلا من اللفظ بالفعل لانه مصدر وان کان غیر مستعمل مثل سبحان الله ویقال ایضا معاذة الله ومعاذ وجه الله ومعاذة وجه الله ویقال عوذ بالله منک ای اعوذ بالله عوذة بالضم معاذة تعویذ کلمه بمعنی معوذ الفرش موضع القلادة ودائرة المعوذ تستحب معوذتین بکسر الواو دو سوره آخرین از قرآن عائذ نو زائیده از اسپ وشتر وگوسپند وآهو عوذ بالضم ج مثل حائل وحول وعوذان ایضا مثل راع ورعیان وحائر وحوران یقال هی عائذ بینة العوذ وذلک اذا ولدت عشرة ایام او خمسة عشر یوما ثم هی مطفل بعد ـ ویقال هی فی عیاذها ای بحدثان نتاجها ـ عوذ بالضم والتشدید گیاه در بن خار رسته یا بجای دشوار که ستور بوی نرسد وگوشت که بر استخوان چفسیده باشد یقال اطیب اللحم عوذه وهو ما لازم بالعظم وعاذ به وما ترکت فلانا الا عوذا منه بفتحتین وعواذا ای کراهة وافلت منه فلان عوذا اذا خوفه ولم یضربه او ضربه وهو یرید قتله فلم یقتله ـ عیذ الله بکسر الیاء والتشدید نام قبیلة یقال هو من بنی عیذ الله ـ ویقال للجودی ایضا عیذ ـ عائذ پدر حیی از بنی ضبه ـ
عشنجذت السماء سست شد باران آن ـ
عنذی بر بر غلا نید امراة عنذیانة بالکسر بد خلق عائذة بن رنج دگوش ـ
عیذان ـ بد خلق ـ

فصل الغین

غذ ـ غذیذة الجرح وغثیثته ریم جراحت غذ ریم کردن جراحت (ع ف اک ۲) وغذ الجرح ای سال ذلک منه ویقال للبعیر اذا کانت به دبرة قرات وهی تندی قیل به غاذ ـ وترکت جرحه یغذ مغاذ شترکه از آب کراهت دارد اغذاذ شتافتن در رفتار ـ
الغلیذ ـ الغلیظ ـ
الغنذی بر بر عنذیے بر بر غلانید [illegible] مخرج آواز ـ
غیذان ـ کسے که در ظن خود مصائب باشد المتغاذ ـ المتغاذ یعنے خشم گیرنده ـ

[1] حمایت کردن وپناه بردن وگرفتن ۱۲

فصل الفاء

فخذ - فخذ - بکسر الوسط وبسکونہ مع فتح الاول والکسر ران فخذ بالفتح وسکون الوسط مصدر منہ یقال رمیتہ ففخذتہ اسے اصبت فخذہ - والفخذ فی العشائر اقل من البطن یقال اولہا الشعب ثم القبیلۃ ثم الفصیلۃ ثم العمارۃ ثم البطن ثم الفخذ تفخیذ اسے مفاخذۃ - واما فی الحدیث بات یفخذ عشیرتہ اسے یدعوہم فخذا فخذا -

فذ - فذ - تنہا ویگانہ واول سہام قمار وہی عشرۃ اولہا الفذ ثم التوام ثم الرقیب ثم الحلس ثم النافس ثم المسبل ثم المعلی وثلثۃ لا انصباء لہا وہی السفیح والمنیح والوغد - تم فذاسے متفرق وافذت الشاۃ اسے ولدت واحدا فہی مفذ فان کان ذلک عادتہا فہی مفذاذ - ولا یقال ناقۃ مفذ لانہا لا تلد الا واحدا -

فلذ - فلذ - بالکسر جگر شتر افلاذ ج فلذۃ پارہ جگر وگوشت ومال وجز آن فلذ بفتح الوسط ج - یقال فلذت لہ من مالہ اسے قطعت لہ منہ وافتلذتہ المال ای اخذت من مالہ فلذۃ - فالوذ فالوذق پالودہ وہما معربان قال یعقوب لاتقل الفالوذج -

فرہذ - بالضم فربہ یعنے درشت شتاب زدہ فرہوذ فراہیذ مثلہ والصواب فی الکل بالدال المہملۃ -

فطذ - بازداشتن از چیزے -

فانیذ - نوعے از شیرینی معرب پانید -

فصل القاف

قذ قذۃ - بالضم پر تیر قذذ ج - ویک قذان ج قذتان دو کرانہ فرج زن - وقذذت الریش اے قطعت اطرافہا - اذن مقذوذۃ کانہا بریت بریا قذا ذات الجہ از بریدن پر اقذ وقذذت السہم قذا اے جعلت لہ القذذ - اقذ تیر بے پر قذ ج - قذاذ جمع الجمع - قال یعقوب رجل مقذوذ ومزلم اذا کان خفیف الہیأۃ وامراۃ مقذوذۃ ومزلمۃ اسے لیست بطویلۃ - مقذ بالفتح پس دو گوش مقذ الشعر پیراستہ موسے -

قنفذ - قنفذ - بالضم وفتح الفاء وضمہا خارپشت قنفذۃ مونث قنافذ ج وجاے خوے در پس دو گوش ستور وجائے کہ دروی گیاہ انبوہ روید قنفذ الدراج وہو موضع -

قباذ - بالضم پدر کسرے قباذیان موضعے بہ بلخ وحنطۃ قباذیۃ گندم کہنہ زبون -

القشذۃ - القشدۃ معاً نہا عن الازہری -

القشذین - السماء یمانیۃ -

القلذ - محرکۃ شئے کالقل یعلق بالبہم لا یفارقہ حتے یقتلہ یقال بہمۃ قلذۃ کفرحۃ -

اقیاذ - موضعیست فی قول المرار الفقعسے (شعر) کانہا والعہد من اقیاذ - اس جرامیز علے وحاذ -

فصل الکاف

کذ - کذان - بالفتح سنگ نرم -

کوذ - کاذتان گوشت بالای دو ران

الکاغذ الکاغد

کلواذ - بالکسر تابوت توریت ام کلواذ کنیت بغداد کلوذی بالفتح وقد تمد دہیست بپائین بغداد کلواذ رجلی

کنابذ - بالضم مرد ترش روی کلان چہرہ بد شکل

فصل اللام

لجذ - لجذ - خواستن چیزے بعد از آنکہ یکبار دادہ باشند یقال لجذنی فلان ای سالنی بعد ما اعطیتہ مرۃ فاکثر ولیسیدن سگ خنور را حکاہ ابوحاتم وخوردن ستور گیاہ را عن ابی عبید - وقال الاصمعی لجذہ اے لسہ کما قالہ ابوعبید -

لذ - لذۃ - مزہ - لذات ج - لذاذ لذاذۃ خوش مزہ یافتن (ع ک اف ۲) یقال لذذتہ اسے وجدتہ لذیذا - والتلذذ بہ وتلذذت بہ بمعنے - وشراب لذ ولذیذ بمعنے منہ واستلذہ اسے عدہ لذیذا - لذ ایضاً خواب الذی واللذ بسکون الذال وکسرہا لغۃ فی الذی واللذا بحذف النون التثنیۃ والذین الجمع وربما قالوا فی الرفع اللذون -

لوذ - لوذ - بالکسر پناہ گرفتن یقال لاذ بہ ای عاذ بہ - لوذ ایضاً کرانہ کوہ الواذ ج - ملاوذۃ لواذ بیکدیگر پناہ گرفتن ومنہ قولہ تعالی قد یعلم اللہ الذین یتسللون منکم لواذا ولو کان من لاذ یقال لیاذا - لوذعی بالفتح تام مردے -

لمذ - نگریست لغۃ فی لمح

فصل المیم

ملذ - ملاذ - بالفتح مع التشدید اللام ای مطرمذ یعنی دروغ گوئی کہ گوید ونکند ملذ بنیزہ زدن یقال ملذہ بالرمح ای طعنہ وخفتہ دویدن ستور ملذان بالفتح آنکہ نصیحت پیدا کند وبدی پنہان دارد -

منذ - منذ - بالضم از انگاہ باز وہو مبنی علی الضم ومذ بمعناہ وہو مبنی علے السکون وکل واحد منہما یصلح ان یکون حرف جر فتجر مابعدہما وتجریہما مجرے فی ولاتدخلہما حینئذ الا علے زمان انت فیہ وتقول ما رأیتہ مذ اللیلۃ ویصلح ان یکونا اسمین فترفع مابعدہما علے التاریخ او علے التوقیت تقول فی التاریخ

فخذ - لذ - قنفذ - فذ - قباذ - لوذ - القشذۃ - القشذین - القلذ - فلذ - لمذ - اقیاذ - ملذ - فرہذ - کذ - کوذ - فطذ - الکاغذ - منذ - فانیذ - کلواذ - کنابذ - قذ - لجذ

۱ الملذق عدو الفرس بد ضبعیہ - حین این کنایہ است از سرعت انطلاق ۱۲ -

ماراًیتہ مذ یوم الجمعۃ ای اول انقطاع الرویۃ یوم الجمعۃ وتقول فی التوقیت ماراًیتہ مذ سنۃ ای امد ذلک سنۃ ولا یقع ہہنا الا نکرۃ لانک لاتقول مذ سنۃ کذا وتقول مذ سنۃ قال سیبویہ منذ للزمان نظیر من للمکان وناس یقولون ان منذ فی الاصل کلمتان وہما من اذ جعلتا واحدۃ ولا دلیل علی صحۃ ہذا القول

موذ۔ ماذی۔ عسل سپید ماذیۃ زرہ نرم وخمر۔

مذ۔ مذ۔ کذب وہو مذ میذ ومذیذ کذاب نمّاز بسیار فغان کنندہ مذمذی خوش طبع۔

مرذ۔ الخبز نان را در آب انداختہ بالید (ع ف ن ض)

میذ۔ شہریست بزدیکے یزد۔

میذ۔ بالکسر گروہی از ہند عن ابن عباد وفیہ نظر۔

فصل النون

نبذ۔ نبذ انداختن از دست (ع ف ن ض) بنذۃ وبنذۃ بمعنے شد وللکثرۃ۔ ملبوذ کودکی بر راہ انداختہ واندک یقال ذہب مالہ وبقے نبذ منہ۔ ونابذہ الحرب ای کاشفہ۔ وجلس فلان نبذۃ بالضم والفتح ای ناحیۃ۔ وانتبذ فلان ای ذہب ناحیۃ۔ نبیذ بمعنی داب کہ از حبوب وجز آن گیرند یقال نبذ نبیذا اذا اتخذتہ والعامۃ تقول انبذت نبذان بالتحریک جنبیدن رگ یقال نبذ العرق وبمعنی بمعنے۔ نبذۃ بالکسر بالین۔

نجذ۔ ناجذ۔ دندان سپسین ہمہ للانسان اربعۃ نواجذ فی اقصے الاسنان بعد الارحاء ویسمی ضرس الحلم لانہ ینبت بعد البلوغ وکمال العقل یقال ضحک حتی بدت نواجذہ اذا استغرب فیہ۔ و تکون النواجذ للفرس ایضا وہی الانیاب من ذوات الخف وہو انعم من الطلف ورجل منجذ ای مجرب احکمتہ الامور۔

نفذ۔ نفاذ۔ بالفتح نفوذ در گذشتن تیر از جای کہ رسد ورفتن نامہ وفرمان (ع ف ن ض ۲) انفاذ تنفیذ متعد ہان منہ۔ رجل نافذ فی امرہ ای ماض وامرہ نافذ ای مطاع وقولہم آتے ینفذ ما قال ای بالمخرج منہ۔ وطعنۃ لہا نفذ ای نافذۃ۔

نقذ۔ انقاذ استنقاذ۔ تنقذ رہانیدن کسے را از کسے یقال انقذہ واستنقذہ وتنقذہ منہ ای نجاہ۔ نقذ بفتحتین رہانیدہ وہو فعل بمعنی مفعول مثل نقض وقبض۔ نقائذ اسپہ رہانیدہ باشند از اسپان از دست دشمن نقیذۃ یکے منقذ نام مردے۔

النواخذۃ۔ مالکان کشتی ہای بحر یاد کیلان آنہا معربۃ ناخذاہ یکے اشتقوا منہا الفعل وقالوا تنخذ کتراس یعنے ناخدا شد ورئیس شد۔

نذنذ۔ نذنذ آشنا شید۔ نذیذ چیز یکہ از بینی یا از دہن آید

اناہیذ۔ نام زہرہ عن ابن عباد وفارسی غیر معرب بالدال فلامد خل لہ حنیذ فی الکلام۔

فصل الواو

وجذ۔ وجذ۔ بالجیم مغاکے در کوہ کہ آب گرد آید در وے وجاذ بالکسر ج۔

وقذ۔ وقذ۔ زدن وکشتن بزدن وسست گردانیدن (ع ف اک ۲) شاۃ موقوذۃ التی تقات بالخشب وغلبہ کردن خواب کسی را وقذہ النعاس ای غلبہ۔ وقیذ نیک لاغر ورجل قیذ مابہ طرق۔ ناقۃ موقذۃ ناقہ کہ کم کیدن ودوشیدن بسیار در پستان وی اثر کند یقال وقذت الناقۃ اے درت سے لاکرہ فقل لبنہا وقال العدبس ہے التی یرغثہا الولد ولا یخرج لبنہا الا نزرا لغظم الضرع فیموذ بذاک ویاخذہ بائہ داء ودورم۔

الموبذان۔ بضم المیم وفتح الباء فقیہ الفرس وحاکم المجوس الموبذ مثلہ موابذۃ ج الہاء للعجمۃ۔

وذوذۃ شتابی رجل وذوا ذجلد وشتاب رو والذئب مریوذوذ گرگ گذشت در حالیکہ شتاب رو بود۔

ورذ فی حاجتہ درنگ کرد در حاجت خود (ع ف اک)

ولذ۔ شتاب رفتن وجنبیدن ولاذ کسیکہ بگوید ونکند۔

ومذۃ۔ سپیدے خالص۔

فصل الهاء

ہذ۔ ہذ۔ سبک بریدن وسبک خواندن (ع ف ا ض ۲) یقال یہذ القرآن والحدیث ای یسرد ہ سکین ہذاذ وہذوذ ای قطاع۔ قال الاصمعے تقول للناس اذا اردت ان یکفوا عنک ہجاجیک وہذاذیک علے تقدیر الاثنین واہتذذت الشی اے قطعتہ بسرعۃ۔

ہربذ۔ ہربذ۔ بالکسر خادم آتشکدہ مغان فارسی معرب ہرابذ ج۔ ہربذۃ سیر دون الخبب قال الاصمعے ہربذی بالکسر مشیۃ تشبہ مشی الہرابذۃ۔

ہمذ۔ ہماذی۔ بالفتح شتر سبک رفتار وکذالک الناقۃ بلا ہاء وہماذی المطر شدتہ حکاہا ابو عبید۔

ہوذ۔ ہوذۃ سنگ خوار وہے القطاۃ ومنہ سمے الرجل ہوذۃ

ہبذ۔ دویدن وشتاب رفتن وشتاب بیدن (ع ف اک ۲) اہتباذ اہباذ مہابذۃ مثلہ ہابذۃ شتر تیز رو

المہروذۃ لم تسمع الا فی قول النبی صلعم فی المسیح علیہ السلام ینزل عند المنارۃ البیضاء شرقی دمشق فی مہروذتین اے بین ممصرتین ویروے بالدال۔

ہلبذۃ کالسخت ہہابذ ج۔

نفذ۔ الموبذان
وذوذۃ
موذ۔ نقذ۔ ورذ
مذ۔ ولذ
ومذۃ
مرذ
میذ
میذ۔ النواخذۃ
نبذ۔ نذنذ
اناہیذ
ہربذ
وجذ۔ ہمذ
وقذ۔ ہوذ
نجذ۔ ہبذ
المہروذۃ
ہلبذۃ

باب الراء

فصل الالف

ابر

ابر - ابرة - بالکسر سوزن ابرج - ابار بالکسر گشن دادن خرما - ابر نخله وابره بالتشدید ملے لقحه واصلحه ومنه سکة مابورة - وتابر الفسیل ا قبل الابار - وائبرت منه ای سالته ان یابر النخل والزرع ای یصلحه وسوزن دادن سگ را در نان ومنه کلب مابور وفی الحدیث المومن کالکلب المابور ونیش زدن کژدم یقال ابرته العقرب ابرنان - تندی باشنه اسپ مآبر ای نمائم واحدہا مئبرة وہی النمیمة وافساد ذات البین -

اثر

اثر - اثر - بالفتح گوہر شمشیر والماثور السیف الذی یقال انه من عمل الجن قال الاصمعے ولیس من الاثر الذی ہوالفرند ونقل کردن سخن ومنه حدیث ماثور ای ینقله خلف عن سلف وفی الحدیث انه علیه السلام سمع عمر رض یحلف بابیه فنهاه عن ذلک قال عمر فما حلفت ذاکرا ولا آثرا ای مخبرا عن غیر انه حلف به وقوله ذاکرا ای متکلما به ابتدا اثر - اثر بضمتین وسکون الوسط نشان خستگی بعد از نیکو شدن اثرة رندیدن سپل شتر باہن ومنه اثرت البعیر فهو ماثور وتلک الحدیدة مئثرة وتو ثور ایضا علی وزن تفعول بالضم ومیثرة السرج بلاہمز یعنی میثره زین اثر بالکسر خلاصه مسکه وپے یقال خرجت فی اثره واثره - اثر بفتحتین نشان زخم وسنت رسول علیه السلام آثار ج استیثار بخودی خود بکاری پرداختن یقال استاثر به ای استبد به واستاثر الله بفلان اذا مات ویرجی له الغفران - و عن ابن السکیت رجل اثر علی فعل بضم العین آنکه اخلاق وافعال پسندیده گزیند خود را ماثرة بضم الثاء وفتحها بزرگواری ای مکرمت اثیار برگزیدن یقال آثرت فلانا علی نفسی وقولهم افعل ہذا آثرا ما واثر ذی اثیر ای اول کل شئی ویقال ہو اثیری ای خلصائے وشئی کثیر اثیر اتباع له مثل بثیر - قال ابو زید الاثیرة من الدواب العظیمة الاثر فی الارض بخفها او حافرہا وقوله تع او اثارة من علم اے بقیة منه - و یقال سمنت الابل علی اثارة ای بقیة شحم کان قبل ذلک وکذلک الاثرة وہو مقصور منه تاثیر نشان ماندن در چیزے -

اجر

اجر - اجر - پاداش وپاداش دادن (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) اجره الله واجرا آجره الله ایجارا بمعنے واجر فلان خمسة من ولده ای ماتوا فصاروا اجره اجرة بالضم مزد اجیر مزدور واستاجرته فهو یاجرنی ثمانی حجج ای یصیر اجیری وائتجر علیه بکذا من الاجرة اجر - اجور - بر پیوستن استخوان شکسته واجرت یده ای جبرت واجرہا الله ای جبرہا علی عثم وآجرت الدار مواجرة ای اکریتها والعامة تقول واجرت الدار اجار علی فعال بام خانه بلغت شام وحجاز اجاجیر ج - اجاجرة کذلک - آجر بالمد وکذا آجور خشت پخته آجر بالمد نام مادر اسماعیل علیه السلام ویالهاء کذلک

أخر

أخر - اخر - بکسر الخاء اخیر سپس وہو صفة مونثة آخرة او اخرج - تاخیر سپس گذاشتن تاخر سپس ماندن یقال اخرته فتاخر واستاخر بمعنے آخر بالمد وفتح الخاء دیگر وہو اسم علی افعل مونثه اخری - وقولهم جاء فے اخریات الناس اے فی اواخرہم وقولهم لا افعله اخری اللیالی اے ابدا واخری المنون اے آخر الدہر - ویقال فی الشتم ابعد الله الاخر بکسر الخاء وقصر الالف - ویقال لقیته اخرة ونبظرة اے بنسیته - وجاء باخرة بفتح الخاء وجاءنا اخرا بضمتین اے جاء اخیرا - وشق ثوبه اخرا بضمتین ومن اخرای من موخرة موخر العین بالتخفیف دنبال چشم مقدم العین کنج چشم موخر الرحل بفتح الخاء لغة قلیلة فی آخر الرحل وہی التی یستند الیها الراکب موخر الشئی نقیض مقدمه میخار نخلة که بردی تا آخر خرما بار گردن مانده باشد اخر بالضم وفتح الخاء جمع اخری وہی تانیث آخر وہو غیر مصروف قال الله تعالی فعدة من ایام اخر لان افعل الذی معه من لا یجمع ولا یونث ما دام نکرة تقول مررت برجل افضل منک برجال افضل منک وبامراة افضل منک فان ادخلت علیه الالف واللام او اضفته ثنیت وجمعت وانثت تقول مررت بالرجل الافضل و بالرجال الافضلین وبالمراة الفضلے وبالنساء الفضل ومررت بافضلهم وافضلیهم وبفضلاہن وبفضلهن ولا یجوز مررت برجل افضل ورجال افاضل وامراة فضلے حتے تصله بمن او تدخل علیه الالف واللام وہما یتعاقبان علیه ولیس کذلک آخر لانه یونث ویجمع بغیر من وبغیر الاضافة والالف واللام تقول مررت برجل آخر وبرجال اُخَر وآخرین وبامراة اخری وبنسوة اُخر فلما جاء معدولا وہو صفة منع الصرف وہو مع ذلک جمع فان سمیت به رجلا صرفته فی النکرة عند الاخفش ولم تصرفه عند سیبویه -

ادر

ادر - ادرة - بالضم[1] یقال رجل آدر بین الادرة

[1] فتق وقیله وتقوه منضیه یعنے وبه خایه وآکز بزرگ شدن خصیه است از حد طبیعے به اسباب مختلفه ۱۲

والاردة بفتحات

ار - ار - جماع کردن (ع ف امن۲) ورجل مئر لغت منه لکثرة

ازر - ازر - نیرو و پشت قوله تعالی اشدد به ازری ای ظهری وجای بستن ازار از دو سرین ج يقال آزرت فلانا ای عاونته والعامة تقول وآزرت بالواو - ازار مئزر شلوار و مانند آن مثل لحاف ملحف یذکر و یؤنث ازارة کذلک کوساد و وسادة ازرة جمع القلة ازر بضمتين جمع الكثرة منه مثل حمرة حمر - ويقال ازرته فتازر و اتزر ازرة حسنة مثل جلسة و رکبة و تازر النبت اشتد والتف - آزر بالمد نام پدر ابراهیم عم وهو اعجمی

اسر - اسر بستن پالان بدوال (ع ف اك۲) يقال اسر قتبه بالاسار ای شده بالقد - اسار بالکسر دوال اسیر اسارا ایضا بره کردن آسیر بره کرده و اسو کذلک والجمع اسری واساری ومنه سمی الاسیر لانهم کانوا یشدونه بالقد فسمی لذلک کل خیذ اسیرا وان لم یشد به - ويقال استاسر ای کن اسیرا لی اسرا ایضا همه يقال هذا لك باسره ای بقده یعنی بجمیعه کما يقال برمته و آفریدن يقال اسره الله ای خلقه و قوله تعالی وشددنا اسرهم ای خلقهم - اسر بالضم گمیز گرفتگی مثال حصر فی الغائط يقال اسر فهو ماسور ويقال عود اسر للذی یوضع علی بطن الماسور الذی احتبس بوله ولا تقل عود یسر - اسرة الرجل رهطه لانه یتقوی بهم -

اشر - اشر بفتحتين فیریدگی (ع ك اف۲) فهو اشر و اشران وهم اشاری مثل سکران وسکاری و منه ناقة مئشیر و جواد مئشیر یستوی فیه المذکر والمؤنث وتاشیر الاسنان تحزیزها وتحدید اطرافها مؤشر العضدین الجعل یعنی کوه[1] غلطان ويقال باسنانه اشر بضم الشین وفتحها واشور ای حدة وفی المثل اعیتنی باشر فکیف بدردر - واشرت الخشبة بالمئشار یعنی بریدم چوب را باره

اصر - اصر - بازداشت کردن (ع ف اك۲) ماصر و ماصر جای بازداشت ماصر ج - والعامة تقول معاصر و شکستن آصرة پیوند و خویشی وهو ما عطفك علی رجل من رحم او قرابة او معروف او اصر ج - يقال ما تاصرنی علی فلان آصرة ای ما تعطفنی علیه قرابة ولا منة - اصر بالکسر پیمان و گناه و گرانی اصار ایصر رسن کوتاه که بمیخ استوار کنند خرگاه را و گیاه خشك يقال لفلان محش لا یجز ایصره ای لا یقطع اصرا یاصر ج - حی متاصرون ای متجاورون - وهو جاری مواصری ای اصاره بیته الی جنب صار بیتی - والاصیر المتقارب

اطر - اطر - خم دادن کمان (ع ف اك۲) پی پیچیدن بر سوفار تیر اطرة بالضم پی که بر پیچند بر سوفار تیر و وارومی دیگ شکسته سنگین تا طرخانه نشین شدن زن و خم گرفتن نیزه اطار المنخل چنبر پرویزن و کذلك اطار السحاف و اطار الشفة و کل شیء احاط بشیء فهو اطار له - اطیر گناه يقال اخذنی باطیر غیره

افر - افر بفتحتين فربهی ستور پس از ماندگی و لاغری (ع ك اف۲) اشران افران ای بطر و هو اتباع - افور سخت دویدن آهو و سگی و جلدی نمودن در خدمت (ع ف اك۲) مئفر خادم سبك روح -

اقر - اقر بضمتين نام جائے -

اکر - اکرة - بفتحتين کشاورزان کانه جمع آکر فی التقدیر و واحدها اکار - اکرة بالضم گندگی يقال تاکرت الاکر ای حفرت الحفرة - مواکرة المزارعة

امر - امر - کار امور ج - يقال امره مستقیم و فرمان اوامر ج - و فرمودن (ع ف اض۲) يقال امرته بکذا فائتمر ومنه قوله تعالی امرنا مترفیها ای امرناهم بالطاعة فعصوا و قد یکون من الامارة ایضا - ایتمار فرمانبرداری نمودن و ائتمر به ایضا اذا هم به و مشاورت کردن مؤامرة کذلك يقال آمرته فی امری ای شاورته والعامة تقول وامرته استیمار تامر کذلك و قولهم لك علی امرة مطاعة ای امرة اطیعك فیها وهی مرة من الامر - قال ابو عبیدة آمرته بالمد افعلت لغتان بمعنی کثرته ومنه الحدیث خیر المال مهرة مامورة و سکة مابورة ای کثیرة النتاج والنسل - وامر هو ای کثر قال ابو الحسن امر ماله بالکسر ای کثر و امر القوم ای کثروا و آمر الله ماله بالمد ای کثره وانما قیل مهرة مامورة لازدواج مابورة والاصل مؤمرة کما قال للنساء ارجعن مازورات غیر ماجورات وانما هو موزورات بالواو من الوزر - امارة بالکسر فرمانی امیر نعت منه امیرة مؤنث منه امر فلان ای صار امیرا و يقال فلان امر و امر علیه اذا کان امیرا و کان سوقة ای انه مجرب فی الامور - امر بالکسر کار شگفت و سخت قوله تعالی لقد جئت شیئا امرا ای منکرا و يقال عجبا و يقال فی وجه المال تعرف امرته ای نماءه و کثرته - امر بالتحریك سخت شدن کار (ع ك اف۲) امرة بفتحتين نشان که بر راه کنند از سنگ و چوب و جز آن تامیر امارت دادن کسی را هو امیر مؤمر تامر علیهم ای تسلط علیهم قال الاصمعی امار امارة بالفتح هنگام آمر بالمد فرماینده و نام روزی از روزهای عجوز مؤتمر فرمان کننده و مشورت کننده و نام روزی از ایام عجوز رجل امر و امرة بالکسر والتشدید مرد ضعیف دل فرمانبردار مثال امع و امعة امر الیه تدبره خود امرة مؤنث منه و يقال ماله امر ولا امرة ای

امر، ار، آزر - اصر، اسر، اطر، آفر، شر - اقر، اکر

[1] یعنی بون ۱۲ [2] هندی گوبریا ۱۲ [3] الاطرة ان یؤخذ رماد و دم فیلطخ به کسر القدر ۱۲ [4] حلقه آرد بیز هندی چھلنی [5] خف فی الخدمة ای جلد و چالاك هندی پھرتیلا ۱۲

اور - اورا - بالضم گرمی آتش و آفتاب و تشنگی آورة تام آب -

اہر - اہرة بفتحتین قماش خانہ اہرا اہرات ج

ایر - ایر - نرہ ایرٌ و ایور و آیار علی افعل و فعول و افعال ج - ایارّی بالضم مشددة الاخیر نرِ بزرگ نرہ وآر آنکہ بیر باہی جامعا قال الفراء ایر ایر و ہیر ہییر بالفتح والکسر فیہا باد شمال ویقال ایر بالکسر باد گرم من الاوار صارت واوہ یاءً لکسرة ما قبلہا -

اترور - پیادۂ کوتوال و شاگرد سلطان کہ بوظیفہ ہمراہ باشند اترا القوس تا تیر آورد تر ہا یعنے کمانرا زہ کرد - اترار بالضم شہریست بترکستان -

آذار - ماہ ششم از ماہہاے رومی -

اشتر - لقب لبعض العلویة بالکوفة ویذکر فی (ش ت ر)

فصل الباء

بئر - بئر - بالکسر چاہ ابؤر آبار و آباد بقلب الہمزة ج - و بآر جمع الکثرة منہ - بار چاہ کندن و پنہان[1] نہادن بورة کندگی در چیزے وہی الارة ایضا یعنی الا وار مقلوبا بئیرہ تجوزہ بارت الشئی و ابتارتہ ادخرتہ -

بہر - بہر - نوعے از دو وہو الفرانق بہور - ج -

تبر - تبر - بریدن باز شمشیر بران انتبار لازم منہ تبر بفتحتین بریدہ دُم و بے فرزند شدن و بجری (ع ک ا ف ۲) ابتر نعت منہ و فی الحدیث ہٰذہ لتبتیر او خطبة تبراء آنچہ در وی حمد خدای عزوجل و نعت رسول علیہ السلام نباشد ابتران گو خر و بندہ وابتر بالضم مرد قطع رحم کنندہ تبریة بالضم و انیاء گروہے از زیدیان -

ثبر - ثبر - بسیار کثیر ثبیر اتباع لہ و قد یفرد و دمیدگیہا[2] اندام ثبور کذلک ثبرة یکے ثبر ایضا ریگ چسپیدہ بر زمین وہو الحسی و آبلہ دمیدن بر اندام (ع ف ا

ک ۲) و نفہما) ایضا و تبثر جلدہ اے تنفط

بجر - بجر - بالضم بدی و کار بزرگ قال الفراء کثیر بجیر اتباع لہ - قال ابو زید البجاری ہی الدواہی احدہا بجرے مثال قمری و قماری - بجر بفتحتین بیرون آمدگی ناف و سطبری بن ناف ابجر بجراء نعت منہ بجر ج - و قولہم افضیت الیک بعجرے و بجرے ای بامری کلہ - و فی المثل عیر بجیر بجرہ نسی بجیر خبرہ یعنی عیوبہ و یقال ہما اسمان للرجلین - و ابن بجرة اسم خمار کان بالطائف -

بحر - بحر - دریا و جوی بزرگ خلاف بَرّ ابحر بحار بحور ج - و اسپ فراخ گام و منہ قول النبی علیہ السلام فی مندوب فرس ابی طلحة ان وجدناہ لبحرا و تنگ رحم و کفانیدن البحیرة ناقۂ گوش کفانیدہ قال الفراء وہی ابنة السائبة و حکمہا حکم امہا - و تبحر فی العلم وغیرہ ای تعمق و توسع فیہ - ماء بحر آب شور و ابحر الماء ای ملح - و عن یعقوب ابحر فلان اسے رکب البحر بحرانی بالضم خون سرخ خالص باحر مثلہ و ایضا مرد گول حکاہ ابو عبید - بحرین نام شہری بحرانی منسوب الیہ - بحری منسوب الی البحر بنات بحر و بخر بنات[3] سحاب و انکا ابرہای تنک بیشتر از تابستان بحرة شہری یقال ہذہ بحرتنا ای ارضنا - و لقیتہ صحرة بحرة ای بارزا بلا حجاب عن الاصمعی بحر بفتحتین سراسیمہ شدن از بیم (ع ک ا ف ۲) و سیراب ناشدن از غایت تشنگی و نوعی از بیماری شتر یقال منہ بحرت الابل - بحران بالضم تغیری کہ بیمار را پیدا آید در تب مطبقہ یقال یوم بحران علی الاضافة و یوم باحوری علی غیر قیاس کانہ منسوب الی باحور و باحوراء مثل عاشور و عاشوراء وہو شدة الحر فی تموز و جمیع ذلک مولد -

بحتر - بحتر - کوتاہ گرد اندام حبتر بالفتح کذلک وہی مقلوب منہ و پدر حیے از طے[4] -

بجثر - بجثر - المتاع و بعثرہ ای بددہ قال الفراء فرقہ و قلب بعضہ علی بعض - و بجثر اللبن اے تقطع و تحبب و بجثرتہ و بعثرتہ ای استخرجتہ و کشفتہ -

بخر - بخار - بالضم تف بخور بالفتح ما یتبخر بہ بخر بفتحتین گندگی دہان و قد بخر فہو ابخر - بنات بخر ابرہاے سپید تنک و قد مر فی الحاء -

بختر - بختر - خرامیدن یقال فلان یمیس البختریة -

بدر - بدور - شتافتن سوی چیزی (ع ف ا ض ۲) یقال بدرت الیہ و بادرت بمعنے - و تبادر القوم تسارعوا - و ابتدروا الی السلاح ای تسارعوا الی اخذہ - بدر ماہ تمام لیلة البدر شب چاردہ از ماہ سمی بدرا لمبادرتہ الشمس بالطلوع کانہ یعجلہا المغیب و یقال سمی لتمامہ - و یقال ابدرنا ای طلع لنا البدر فنحن مبدرون و نام جائے یذکر و یؤنث وہو اسم ماء قال الشعبی بئر کانت لرجل یدعی بدرا و منہ یوم بدر کنسب الی ذلک الموضع او البئر بدرة ہمیان دہ ہزار درہم و پوست بزغالہ نر کہ از وی خیک سازند بجہت شیر و روغن خیک شیر را از وی شکوة گویند و خیک روغن را عکہ بالضم و چون از شیر باز شود پوست وی را اگر خیک شیر باشد بدرة خوانند و روغن - امسا و گویند وا ز پوست بزغالہ رسیدہ خیک شیر را وطب و روغن را نحی گویند بالکسر عین بدرة چشم سبک نگر و یقال تابتہ کالبدر - بادرة تیزی و شتاب زدگی و گوشت میان کتف و گردن مردم وغیرہ وہی البدریة ایضا و یقال اخشی علیک بادرتہ - و بدرت منہ بوادر غضب ای خطاء و سقطات عند ما احتد - بیدر خرمن گاہ -

بذر - بذر - تخم و کاشتن (ع ف ا ض ۲) و تفرقت

اور · بجر - بجثر · اہر · ایر · بخر · بختر · اترور - بدر · بحر · آذار · اشتر · بئر · بہر · تبر · ثبر · بحتر - بذر

[1] ذخیرہ یعنے ہر چیز کہ از مال و غلہ وغیرہ نگاہدارند ۱۲ [2] خراج صغیر لا صناد ۱۲ ق ۱۲ [3] الصواب بالخاء المعجمة فقط ۱۲ ق [4] لاپل ابن عمرو بن عنیر ۱۲ ق -

ابله تبدر بدر بالکسر والفتح معا اتباع یعنی پریشان و پراگنده مشده قال الفراء کثیر بذیر اتباع مثل بسیر نغیر اوشغته - تبذیر پریشان کردن باسراف رجل تبذارة بکسر التاء اسراف کننده بذور بالفتح فاش کننده راز و قوم بذر - بذر بتشدید الذال نام آبے -

بذعر - ابذعرار پراگنده شدن و شتاب تاختن در طلب چیزے -

بر - بر بالکسر فرمانبرداری کردن مادر و پدر را خلاف عقوق مبرة مثله یقال بررت والدی بالکسر فانا بر به بالفتح و بار وجمع البر الابرار وجمع البار البررة وفلان یبر خالقه ویتبره ای یطیعه - و بر فلان فی یمینه ای صدق و بر حجه و بر مجهولا اے یقبل و بر الله حجه برا بالکسر فی کله ویقال الام برة بولدها یعنی مهربان وتباروا ای تفاعلوا من البر وفی المثل لایعرف هرا من بر ای لایعرف من یکرهه ممن یبره ویقال الهر دعاء الغنم والبر سوقها قال فی المجمل هر گربه نجیه بر ادباه بچه ویقال البر الفؤاد بر بالفتح دشت بریة بتشدید الراء والیاء مثله برارے ج - بریت مثال فعلیت صحرائی م فلما سکنت الیاء صارت الیاء تاء مثل عفریت وعفرتیه - برة اسم معرفة بمعنی بر و اسم امراة م بر بربرة آواز کردن بخشم بربار لغت منه بربر گروهی از مردم برابرة ج - والهاء للعجمة والنسبة وبغیرها ایضا جامع - بریرة میوۂ درخت اراک و نام زنے بریر ج - برة بالضم یکدانه گندم بر جمع بر بور گندم آیه بخشک ابرار راست کردن سوگند را و ابر الله حجه لغة فی بر الله حجه اے قبله - وابر علے اقرانه اے علاهم قال ابن السکیت یقال ابر فلان اذا رکب البر -

بزر - بزر بالفتح والکسر تخم و دهن البزر بالکسر افصح بزر بالفتح ایضا بعصا زدن (ع کف اض ۲) ابزار ابازیر توابل دیگ بزر گندنک گازر بیاز رج - وایضا عصا هاے سطبر بزار بازیار و هو معرب بیازرة ج -

بسر - بسر بالضم آب باران تازه باریده و غوره خرما اول ما بدا من النخل طلع ثم خلال ثم بلح بالتحریک ثم بسر ثم رطب ثم تمر و اول ما بدا من النبات بارض ثم جمیم ثم بسرة ثم صمعاء ثم حشیش بسرة واحد بسر والجمع بسرات ایضا و آفتاب بوقت بر آمدن وتبسرته ای طلبته - بسر بالفتح حاجت نا جایگاه خواستن و خراشیده شدن سر ریش پیش از نضج و در نبیذ بسر آمیختن و فی الحدیث لاتبسروا بالضم ولاتنجزوا وکشنے کردن نخل نا خواست ماده یقال بسرها وابتسرها اے ضربها من غیر ضبعة - والبسر ایضا ظلم السقاء و هو ان یسقی اللبن قبل ان یروب فی السقاء وقیل ان یخرج زبده - بسور روی ترش کردن ابسار ایستادن کشتی میان آب و ابسر النخل ای صار ما علیه بسرا - باسور نوعی از بیماری مقعد و بینی بواسیر ج -

بشر - بشرة - بفتحتین روی پوست مردم و بشرة الارض ما ظهر من نباتها یقال ما احسن بشرتها بشر ایضا مردم بشر بالکسر نام مردے و روی مردم یقال فلان حسن البشر ای طلق الوجه و نام کوهی بجزیرۂ و نام آبی در بنی تغلب و روی پوست بر داشتن (ع ف اض ۲) مباشرة مجامعت کردن و بسودن مباشر بادیان کشن خواه ویقال فلان مودم مبشر ای مجرب کامل - بشر بالفتح خوردن ملخ گیاه را و مباشرت کردن و مژده دادن (ع ف اض ۲) بشور ابشار کذلک - ابشار ایضا شاد شدن یقال بشرته بمولود فابشر ای سر ویقال ابشر بخیر و منه قوله تعالی وابشروا بالجنة و نبات ناک شدن زمین یقال ابشرت الارض - و بشرت بکذا ابشر (ع ک ا ف ۲) ای استبشرت به و سررت به - و لبشر فی فلان الوجه حسن ای یقتضی - بشارة بالضم والکسر مژده یا بالفتح شاد شدن (ع ک ا ف ۲) و بالکسر المطلقة لاتکون الا بالخیر وانما تکون بالشر اذا کانت مقیدة کقوله تعالی فبشرهم بعذاب الیم - بشری نام مردے لاینصرف معرفة ولا نکرة للتانیث ولزوم حرف التانیث وان لم تکن صفة لان هذه الالف یبنی الاسم لها فصارت کانها من نفس الکلمة ولیست کالهاء التی تدخل فی الاسم بعد التذکیر و قوله تعالے یا بشرے هذا غلام مثل عصای وفی التثنیة یا بشرلی - تبشیر مژده دادن یستعمل فی الخیر والشر قوله تعالی یبشرهم ربهم برحمة منه و قوله تعالی فبشرهم بعذاب الیم تباشر مژده دادن یکدیگر را تباشیر مژده و اول صبح و اول هر چیزے بشیر مژده ده و خوبروے بشیرة مونث یقال امراة بشیرة اے حسناء و ناقة بشیرة ایضا - بشر بضم الاول و فتح الثانے وکسر الشین مشددا نام مرغے و یقال هو الصفاریة استبشار شاد شدن -

بصر - بصر بفتحتین بینائی و دانائی بصرت به اے علمته قوله تعالے بصرت بما لم یبصروا به - بصارة بینا دل (ع بضمها) بصیر بینا و دانا ابصار دیدن مبصرة روشن و پیدا و منه قوله تعالی فلما جاءتهم آیاتنا مبصرة اے مضیئة - مبصرة بالفتح حجت مباصرة از دور برافراشته نگریستن تبصر شناسا شدن و تامل کردن تبصیر شناسا و بینا گردانیدن و مبصرة شدن بصرة سنگ سفید و نرم و نام شهرے فاذا اسقطت منه الهاء قلت بصر بالکسر - بصرتان بصره و کوفه بصیرة حجت و استبصار در چیزے قوله تعالی بل الانسان

---

۱ حشیش آلست و گندم خوب سائیده ۱۲ ۲ آله چوبے که بدان جامه را دقاقی کننده هندی کندی ۱۲ ۳ برزیگر و حامل باز ۱۲ ۴ طلع فسیاب فجدال و سراد و خلال فبغوفیه ثم مخلم ثم موکه ثم مذنوب ثم جیسته ثم فقدة و خلع و خانقه و راهب

علی نفسہ بصیرۃ قال الاخفش جعلہ ہو البصیرۃ کما تقول للرجل انت حجۃ علے نفسک- قال ابوزید البصیرۃ من الدم ما کان علی وجہ الارض والحدیۃ ما لزق بالجسد قال الاصمعی وہو شیئ من الدم یستدل بہ علی الرمیۃ وابو عمرو مثلہ وقال وہو ما بین شقتی البیت ایضا ویعنی ابو عبیدۃ الترس والدرع فی شعر الجعفی بصائر ج- بصر بالفتح دوکرانہ جرم وغیر آن بہم باز نہادن بوقت دوختن وقولہم اریتہ لمحا باصرا اے نظرا بتحدیق شدید وہو کلابن وتامر ای ذو لبن وتمر وبصر وہو من البصرت مثل موت مائت من امت یعنی اریتہ امرا شدیدا یبصرہ- بصر بالضم کرانہ از ہر چیز وفی الحدیث بصر کل سماء مسیرۃ کذا یرید غلظہا- بصری بالضم موضعے بشام- منصر بالکسر انگشت ووحی بنا صرج-

بعثر

بکر

بغر

بطر- بطر بفتحتین سرگشتگی دوہشت و خیرگی وسخت شادی نمودن (عع ک اف ۲) و یقال ابطرہ المال ای سرہ- وابطرت فلانا درعہ اے کلفتہ- والبطرہ ای ادہشہ- بطر کفانیدن ریش وجراحت (عع ف اض ۲) ومنہ البیطار والمبیطر نعت وبیطر بکسر الباء وفتح الیاء مثال ہزبر ہو الذی یعالج المواشی والدواب بیطرۃ مصدر منہ- ویقال ذہب دمہ بطرا بالکسر اے ہدرا-

بغثر

بطر

بقر

بظر- بظر- نظارۃ- بالضم تندی میان دو لب فرج نظر بفتحتین مصدر ومنہ الظر نیظر ار نعت منہ وکذا ابظارۃ الشاۃ- ونظارۃ الشفۃ ہنتہ ناتئہ فی الشفۃ العلیا وہی الحثرمۃ ما لم تطل فاذا طالت قلیلا فالرجل حینئذ الظر ومنہ قول علی بن ابیطالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ لشریح فما تقول انت ایہا العبد الابظر

بظر

بعر- بعیر شتر رسیدہ وہو من الابل بمنزلۃ الانسان

بعر

من الناس یقال للجمل بعیر وللناقۃ بعیر ابعرۃ اباعر بعران ج- بعرۃ پشک[1] شتر وگوسپند بعر ابعار ج بعر ایضا پشک افگندن-

بعثر قال الفراء بعثر الرجل وبحثر متاعہ اذا بددہ وفرقہ- وبعثر الشئی وبحثرہ ای استخرجہ وکشفہ ومرغی بحثر قال ابو عبیدۃ فی قولہ تعالیٰ بعثر ما فی القبور ای اثیر واخرج- ویقال بعثرت حوضی ای ہدمتہ وجعلت اسفلہ اعلاہ-

بغر- بغور- افتادن پروین ودلیل باران بودن آن (عع نقہما) یقال بغر النجم- بغرۃ دفعہ از باران یقال بغرت الارض مجہولا- بغر بفتحتین بیماری تشنگی شتر کہ دران بمیرد (عع ک اف ۲) ویقال تفرقت ابلہ شغر بغر اے فی کل وجہ-

بغثر وترکت القوم فی بغثرۃ ای فی ہاہیج واختلاط وتبغثرت نفسہ ای غثت یعنے بشوریدہ دل او یقال اصبح فلان تبغثرا ای متمقسا وربما یقال بالعین ولا یردیہ الجوہری عن احد-

بقر- بقر بفتحتین گاؤ وہو اسم جنس بقرۃ یکے وہی تقع علے الذکر والانثی بیقور مثلہ وانما دخلتہ الہاء علی انہ واحد من جنس بقرات ج- باقر جماعۃ بقر مع رعاتہا- واہل الیمن یسمون البقرۃ باقورۃ وکتب النبی صلعم نے کتاب الصدقۃ لاہل الیمن فی ثلثین باقورۃ بقرۃ- بقار نام وادیے بقر بسکون الوسط شگافتن وفراخ کشادن (عع ف اض ۲) وقولہم ابقرہا عن جنینہا ای شق بطنہا عن ولدہا تبقر فراخی در مال وعلم کان محمد بن علی زین العابدین رض یسمی باقرا لتبقرہ فی العلم- بقیر بقیرۃ شاماکیہ ناقۃ بقیر التی شق بطنہا عن ولدہا- والبقیر ایضا جماعۃ بقر- بقیری مثال سمیہی بازیچہ کودکان عرب وقد

بقروا ای لعبوا بذلک- بقر بفتحتین ایضا ماندہ شدن (عع ک اف ۲) وشگفت داشتن سگ بدیدار گاؤ یقال بقر الرجل وبیقر ای حسر واعیا وبقر الکلب وبیقر ای رأی البقر فتحیر کما یقال غزل اذا رأی الغزال فلہی- وبیقر الرجل ای اقام بالحضر وترک اہلہ بالبادیۃ بیقرۃ ایضا سر جنبان وبشتاب رفتن-

بکر- بکر- بالکسر دوشیزہ وزن وناقہ کہ یک شکم بیش نزادہ باشد وبچہ نخستین کہ پس از وی ہنوز دیگر نزادہ باشد یستوی فیہ المذکر والمؤنث ابکار ج- بکارۃ بالفتح دوشیزگی بکر بالفتح شتر جوانہ بکرۃ مؤنث منہ والجمع بکار بالکسر مثل فرخ وفراخ وبکارۃ مثل فحل وفحالۃ وفی القلۃ علے ابکر- قال ابو عبیدۃ البکر من الابل بمنزلہ الفتی من الناس والبکرۃ بمنزلۃ الفتاۃ والقلوص بمنزلۃ الجاریۃ والبعیر بمنزلۃ الانسان والجمل بمنزلۃ الرجل والناقۃ بمنزلۃ المرأۃ وبدر قبیلۃ وہو بکر بن وائل واذا نسبت الیہ قلت بکری وکذا الی ابی بکر تحذف الاسم الاول وکذلک فی کل کنیتہ بکرۃ البیر چرخ چاہ وجمعہا بکر بفتحتین وہو من شواذ الجمع لان فعلۃ لا تجمع علے فعل الا حرفا مثل حلقۃ وحلق وحماۃ وحما وبکرۃ وبکر وبکرات ایضا- ویقال جاء وا علے بکرۃ ابیہم للجماعۃ اذا جاؤا معا ولم یتخلف منہم احد- بکرۃ بالضم بامدادگاہ تقول اتیتہ بکرۃ ای باکرا فان اتیتہ بکرۃ یوم بعینہ قلت بکرۃ غیر مصروف وہے من الظروف التی لا تتمکن ویقال سر علی فرسک بکرۃ وبکرا کما تقول سحرا- بکور پگاہ برخاستن و بامداد کردن و بامداد رفتن (عع ف اض ۲) یقال بکرت وابکرت وبکرت وباکرت وابتکرت کلہ بمعنے- ویقال ابکرت علی الورد- وابکرت الغدا ور وبکرت علی الحاجۃ وابکرت غیری ایضا وابکر الرجل اذا وردت

[1] ہندی مینگنی ۱۲

ابله بکرة و کل من بادر الی الشئی فقد ابکر و بکر ای
وقت کان یقال بکر دابصلوٰة المغرب ای صلوہا
عند سقوط القرص - و قوله تعالیٰ بالعشی والابکار
جعل الابکار وہو فعل یدل علی الوقت وہو البکرة
کما قال اللہ تع بالغدوّ والآصال جعل الغدو وہو مصدر
یدل علی الغداة - و رجل بکر فی حاجة بضم الکاف
وکسرہا مثال حُذر یعنی مرد بگاه خیز بحاجت خود
باکورة نوباده و ابتکرت الشئی اذا استولیت علی
باکورة - وفی حدیث الجمعة من بکر وابتکر قالوا
بکر اسرع و ابتکر ادرک الخطبة من اولها بکور بکورة
بالفتح بایدرک اول النخل وجمعه بکر ضربة بکر بالکسر اے
قاطعة وفی الحدیث کانت ضربات علی رضی بکارا
اذا اعتلی قدّ واذا اعترض قطّ -

بور - رجل **بور** - بالضم ای ہالک فاسد لاخیر فیه
قال ابو عبیدة وامرأة بور کذلک وقوم بورا ہلکی
قوله تعالیٰ وکنتم قوماً بوراً وہو جمع بائر مثل حائل وحول
وحکی الاخفش عن بعضهم انه لغة ولیس بجمع لبائر کما
یقال انت بشر وانتم بشر وبار فلان ای ہلک
وابارہ اللہ اہلکه اللہ - بوار بالفتح ہلاکی ویقال نحو
بوار علے الکفار مثل قطام وکاسد شدن متاع وزن
بیوه یقال بار المتاع اے کسد ونعوذ باللہ من
بوار الایم ای کسادہا - وبار عمله ای بطل ومنه
قوله تعالیٰ ومکر اولئک ہو یبور - بور آزمودن
(ع ف اض ۲) ابتیار مثله - ویقال برت الناقة
ای اختبرتہا وہو ان تعرضہا علی الفحل تنظر الاقح
ہی ام لا فاذا کانت لاقحا بالت فی وجه الفحل ومنه
قولهم بر لی ماعند فلان ای اعلمه وامتحن لی ما فی
نفسه وبار الفحل الناقة وابتارہا اذ شمّہا لیعرف
لقاحہا من حیالہا والبور ایضا الارض التی لم تزرع

عن ابی عبیدة - ورجل حائر بائر اذا لم یتجه لشئی وہو
- اتباع - باریا ، وبوریا ہم قال الاصمعی ہذا فارسی
وہو بالعربیة باری وبوری والباریة کذلک -

بهر - بهر - ہلاکی ونگونساری یقال بہرا له ای
تعساله وشگفت وغلبه کردن (ع بفتحہما) یقال بہر القمر
وقمر باہر اذا غلب ضوئہ ضوء النجوم - وبہر الرجل
برع - وبہرت فلانة النساء ای غلبتہن حسنا - و
یقال الازواج ثلثة زوج بہر اے یبہر العیون بحسنه
ای یغلبہا ویعجبہا وزوج دہر اے تعدّ لنوائب الدہر
وزوج بہر ای یوخذ منه المہر وتاسه بر افگندن یقال
بہره الحمل اے اوقع علیه البہر فانبہر ای تتابع
نفسه - بہر بالضم دمہ وتاسه بہرة اللیل والوادی
والفرس میانۂ آن ابہران دو رگ دل اُبہر القوس
میانۂ کمان اباہر بہرہاے مرغ واول آنرا قوادم
گویند پس مناکب پس خوافے پس اباہر پس کلی
بہراء قبیلۂ از قضاعه بہرانی منسوب مثل بحرانی علی
غیر قیاس لان قیاسه بہرواے بالواو - بہار
گلی ست که آنرا گاؤچشم[1] خوانند بہار بالضم سه صد رطل
ابتہار دعوی دروغ کردن ابہیرار ثیمه شدن شب
ویقال ابہار اللیل اے ذہب معظمه واکثره -
وابہار علینا اللیل اے طال -

بهتر - بهتر - بالضم لغة فی بحتر وہو القصیر -
بهزر - بهزرة - ناقۂ بزرگ بہازرج -
اثبعرت الخیل رکضت للمبادرة یعنی اسپان
دویدند تا پیشی گیرند -
بجدری بالضم کودک شیرزده که چون نوع آورشود -
بجنزة - تیرگی در آب ودر جامه بجنزة بدره
فرقه فتجنزیعنی پریشان وپراگنده کردان را
پس پراگنده شد -

ابذقروا - ازہم جدا وپراگنده شدند یعنی گریختند
وما ابذقر الدم فی الماء اے لم یتفرق اجزاؤه
فیمتزج به ولکنه مر فیه مجتمعا متمیزا عنه -
بردرایا - موضع یست عن سیبویه -
بردشیر - کزنجبیل شہریست بکرمان -
تبزعر علینا اذا ساء خلقه وبزعر بجعفر نامی است -
بسبر - کجعفر دہیست اغلبکه بہمدان باشد منہا
الامام صائن الدین عبد الملک بن محمد البسبری
بسکرة - بالکسر وتفتح شہریست به مغرب ...
بسکرة النخل منہا الحافظ علی بن بیارة ابو القاسم ال...
بشتبری - بالضم ہو شیخ الاسلام عبد القاهر بن
ابی صالح الجیلی کذا النسبة حفیده ابو صالح الجیلی -
بضر - نوف الجاریة قبل ان تخفض لغة فی البظر
بضرة بطلان چیزے ومنه ذہب دمه اطلرا مقدرا
بکسرہا اے ہدرا -
- بغدارة بالکسر جنبانید آنرا وبغذر فلانا فتغذر
اے لرزانید آنرا -
بعکره بالسیف قطعه -
بغبور - بالضم سنگے که بران قربان تبان ذبح
کنند وپازنامه پادشاه چین - .
بغشور - بالفتح شہریست ماہین ہرات ومرخس
والنسبة بغوی علی غیر قیاس معرب گوشور منہا علی
بن عبد العزیز وابن اخیه ابو القاسم مسند الدنیا
وابراہیم بن ہاشم ومحمد بن علی الدباس ومحی السنة
بقطریة بالضم جامہای سپید فراخ بقطر نام
مردے است -
بکبرة - بجبرة لقب عبد السلام المحدث -
بلهور - نام پادشاہیست -
بلور - کسنور وسبطر جوہریست معروف

ابذقروا
بهر بردرایا
بردشیر
تبزعر
بسبر
بسکرة
بشتبری
بضر
بور
بغدره
بعکره
بغبو
بغشور
بهتر
بهزر
اثبعرت
بقطریة
بجدری
بجنزة - بکبرة
بلهور
بلور

[1] عین البقر وآن گلیست ابیض الظاہر اصفر الباطن ۱۲

وکسنور مرد وزرک دلیر و بزرگ از شاہان ہند۔

بلنجر۔ شہریست بخزر پس باب الابواب واحمد ابن عبید بن ناصح بن بلنجر محدث نحوی۔

بلغر۔ مدینة الصقالبة ضاربة فی الشمال شدید البرد والعامة تقول بلغار۔

بلہور۔ جاے فراخ

مبنور۔ مرد آزمودہ کار۔

بندر۔ کنارہ دریا وجوے کہ جاے لنگر جہاز وجای بستن کشتی باشد البنادرة تجار یلزمون المعادن اوالذین یخزنون البضائع للغلاء جمع بندار ومحمد ابن بشار بندار محدث۔

بنصر۔ انگشت چہارم ما بین وسطے وخنصر مؤنثہ ذکرہ فی (ب ص ر) وہم۔

بہدری۔ بالضم کودک شیر دہ کہ جوان قوی نشود

بیار۔ شہریست ما بین بیہق وبسطام ودہیست بنسا

بیرة۔ بالکسر شہریست کہ درانجا قلعہ ایست نزدیکی سمیساط ودہیست ما بین قدس ونابلس ودہیست بحلب ودہیست بکفرطاب ودہیست بجزیرہ ابن عمر واحمد بن عبید بن الفضل بن سہل بن بیری کسیری امراءمن سار محدث ابیار شہریست ما بین مصر واسکندریہ۔

فصل التاء

تار۔ اتارتہ بصری ای اتبعتہ ایاہ یعنی درپے نگران ماندم۔

تبر۔ تبر۔ بالکسر زر خالص بے مہر وضرب فاذا ضرب دنانیر فہو عین۔ ویقال للفضة تبر ایضاً عند بعضہم۔ تبریة لغتے نے ہبریة یعنے سبوسہ سر تبار بالفتح ہلاکی تبرہ ای کسرہ واہلکہ قولہ تعالی ہٰؤلاء متبر ماہم فیہ ای مکسر مہلک

تجر۔ **تجارة**۔ بازرگانی کردن (ع ف اض ۲) اتجار کذلک۔ تاجر بازرگان وخمر فروش والجمع تجر مثل صاحب صحب وتجار بالکسر وتجار بالضم والتشدید ناقة تاجر وتاجرة ناقہ کہ خریدار گیر باشد کاسد ضد او متجرة سوداجاے۔

ترر۔ **ترور**۔ بیرون افتادن دانہ خرما از پوست ودور افتادن کسی از جای خود ترارة فربہ وباگوشت شدن (ع ک ا ف ۲) یقال تررت ای صرت تارا ای ممتلیا۔ اترار انداختن دست را بزخم شمشیر غوک چوب زدن کودک ودور انداختن کسے را از جای خود یقال اترہ القضاء ای ابعدہ واتر انعلام القلة بالمقلاء۔ تر بالضم نبہ معمار وزادہ ویقال عند الغضب لاقیمنک علی الترترترة جنبانیدن وفی الحدیث ترترذہ ومزمزدہ۔ تراتر کارہاے بزرگ اترور بالضم چاودش۔

تغر۔ **تغور**۔ جوشیدن دیگ یقال تغرت القدر (ع بفتحہما) وہی لغة فے نغرت القدر تغز (ع کا ف ۲) اسے غلت۔

تفر۔ **تفرة**۔ بکسر الفاء غنچہ کہ میان لب زیرین باشد

تمر۔ **تمر**۔ خرما وہو اسم جنس الواحد تمرة والجمع تمرات بالتحریک وجمع التمر تمور وتمران بالضم ویراد بہ الانواع لان الجنس لایجمع فی الحقیقة تامر خداوند خرما مثل لابن ای ذو لبن۔ ویقال تمرتہم فانا تامر ای اطعمتہم التمر۔ تمار خرما فروش مثل خمار۔ تمری خرما دوست متمر آنکہ خرما بسیار دارد یقال تمر الرجل اذا کثر عندہ تمر۔ متمور۔ آنکہ او را توشہ دادہ باشند از خرما تامورة صومعہ وغلاف دل وابریق ویشنہ شیر یقال ہو اسد فی تامورتہ ای فی عرینہ تامور کسے یقال ما بالدار تامور اسے احد وخون یقال ہرقت تامورہ ای دمہ وچیزے یقال ما بالرکیة تامور اسے شیٔ من الماء۔ واکل الذئب الشاة فما بقی منہا تامور۔ ویقال ما بالدار تومری بالضم التاء والمیم ای احد۔ وما رأیت تومریا احسن منہ ومنہا یستوی فیہ المذکر والمؤنث۔ تتمیر خشک کردن خرما وگوشت واتمار الشیٔ اے طال واشتد۔

تنر۔ **تنور**۔ م وقولہ تع وفار التنور قال علی رض ہو وجہ الارض۔

تور۔ **تور**۔ آب جامہ ومیانجی میان قوم۔

تیر۔ **تیار**۔ موج ویقال قطع عرقا تیارا اے سواجا سریع الجریة۔ تارة یکبار تارات تیرج۔ وہو مقصور تیار کما قالوا قامات وقیم فغیر لاجل حرف العلة ولولاہا لما غیر کما قالوا رحبة ورحاب ولم یقولوا رحب۔ قال ابو عمرو یقال فلان تیار بالضم علے ان یوخذ ای یدار علے ان یوخذ وتارہ ای اعادہ مرة بعد اخری۔

تیہر۔ **تیہور**۔ بالفتح ریگ تودہ تیاہیر وتیاہر ج وبزرگ کشتی یقال بہ تیہ تیہور اذا کان مائہا۔

تتر۔ بفتحتین گروہے کہ سرحد آنہا متصل سرحد ترک ست

تواثیر۔ پیادگان کہ بے روزینہ معین ہمراہ سلطان باشند۔

تخور۔ بالضم والمعجمة مرد یکہ نہ جست باشد نہ سست ومحمد بن علی بن الحسین التخارے بالضم محدث روی عن المدائنی وعنہ الدارقطنی۔

تستر۔ کجندب۔ شہری وششتر بشینین معجمتین لحن وسور ہا اول سور وضع بعد الطوفان۔

تشرین۔ بالکسر نام ماہے بروے وہما تشرنیان

سلہ چیزیکہ مثل سبوس برسر آدمی پیدا میشود ہندی، لغا ۱۲ سلہ نافقہ ای چیزیکہ زود فروختہ شود ۱۲ سلہ دو چوب یکے بقدر یک قبضہ ودیگر بقدر سہ وجب کہ بدان بازی کنند ہندی گلی ڈنڈا سلہ طناب باریک ۱۲ سلہ رازدگلکا سلہ نقیب لشکر وقافلہ ۱۲ سلہ محمہ ام رلات مرق ۱۲ سلہ جام آب یعنے ظرفیکہ بدان بنوشند ۱۲

تعار۔ بالکسر کوہیست بہ بلاد قیس و مردانند تعر فرباذ رم (ع لفصحا) وجرح تعار زخمیکہ پیوستہ روان باشد و بہ نشو و التعر محرکہ استعمال الحرب یعنی برانگیختہ شدن جنگ۔

تعکر۔ کتعلم کوہیست یا قلعۂ بریمن۔

التفتر۔ لغتہ فے الدفتر۔

التقرۃ۔ و التقر کلمۃ وکلم احدہما الکرویا و الآخر التوابل

التکتری۔ والتکتری بضم التاء وفتح الکاف المشددۃ فیما کذا فی النسخ والصواب بفتح التاء وضم الکاف المشددۃ کجبل للقریۃ التی باسفل بغداد والقائمین قوا والسند تکاکرۃ ج تکرو ربالضم شہریست معرب

فصل الثاء

ثار۔ ثار۔ ثورۃ کینہ کشیدن (ع ف اض) یقال ثارت القتیل بالقتیل ای قتلت قاتلہ والثائر الذی لایبقی علی شیٔ حتے یدرک ثارہ ویقال ہو ثارہ ای قاتل حمیمہ وقولہم یا ثارات فلان ای یا قتلۃ فلان ویقال ثار بک لکذا اے ادرکت بہ ثاری منک واثارت من فلان اے ادرکت ثاری منہ واصلہ اثتارت فادغم۔ والثار المنیم الذی اذا اصابہ الطالب رضی بہ فنام بعدہ واستثار فلان ای استغاث لیثار بمقتولہ

ثجر۔ واثجر۔ اے ارتع عند الفرعۃ۔

ثبر۔ ثبر۔ باز داشتن از حاجت (ع ف ض م) مثابرہ پیوستہ بر کارے بودن ثبرۃ زمین نرم و گندہ و نام جاے بثبر نام کوہی بمکہ یقال اشرق ثبیر کیما نغیر۔ ثبور ہلاکی و زیان شبر بکسر الباء و مثال المجلس الموضع الذی تلد فیہ المراۃ من الارض وکذلک حیث تلد الناقۃ ورہا قیل المجلس ارحل مثبر

تجر۔ ثجرۃ۔ بالضم میان وادی و فراخی آن و میانہ سینہ و رگ ثجر بالفتح اے عریض۔ وانثجر الدم لغۃ فی انفجر۔ ثجیر کنجارہ والعامۃ تقول بالتاء و فی الحدیث لاتثجروا ای لاتخلطوا الثجیر التمر مع غیرہ فے النبیذ۔

ثر۔ ثر۔ بسیار و بسیار شدن (ع ف اض ۲ و ک ۲) سحاب ثر و عین ثرۃ بسیار آب و ناقۃ ثرۃ و غنم ثرۃ فراخ سوراخ پستان ومنہ یقال طعنۃ ثرۃ۔ ناقۃ ثرور بسیار شیر والثرثرۃ کثرۃ الکلام و تردید یقال ثر ثر الرجل فہو ثرثار اے ہذار کثار۔ ثرثار ایضا نام جوئی و ثرثرت المکان تثرثرۃ اے ثرثرتہ مثل ندیتہ

ثعر۔ ثعرور۔ بالضم آژخ غلاف قضیب ستور ثعاریر ج۔ و پارہ درخت کرثوث۔

ثعجر۔ یقال ثعجرت الدم وغیرہ فاثعجر ای صببتہ فانصب وتصغیر ثعجر ثعیج و ثعیجیع۔

ثغر۔ ثغر۔ دندان پیشین و در بند میان دو حرب جای و بستن رخنہ و دندان پیش شکستن یقال ثغرتہ ای کسرت ثغرہ فاذا سقطت رواضع الصبی قیل ثغر مجہولا فاذا نبتت قیل اثغر واصلہ اثتغر قلبت التاء ثاء وادغمت وقیل اثغر باظہار الحرف الاصلی وقال فی المجمل اثغر اذا نبتت واثغر بالثاء او بالثاء اذا سقطت۔ ثغرہ بالضم مغاکے در جنبر گردن و رخنہ یقال ثغرنا ہم اے سددنا علیہم ثلم الجبل۔ وہذہ مدینۃ فیہا ثغر و ثلم۔

ثفر۔ ثفر۔ دم و دو مرغان شکاری کوربا استعیر لغیرہا۔ ثفر بالتحریک پاردم واثفرتہا اے شددت علیہا الثفر۔ مثفار ستور کہ زین سپس اندازد۔ استثفار دامن بمیان پاے گرفتن مردم

دوم در میان گرفتن سگ۔

ثمر۔ ثمرۃ۔ بالتحریک میوہ ثمر و ثمرات ج و ثمار بالکسر جمع ثمر مثال جبل و جبال و ثمر بضمتین جمع ثمار مثل کتاب و کتب و اثمار جمع ثمر مثل عنق و اعناق۔ والثمر بضمتین الفیا المال الثمر یخفف ویثقل وقرا ابو عمرو وکان لہ ثمر وفسرہ انواع الاموال اثمر الشجر ای طلع ثمرہ شجرۃ ثمراء درخت میوہ ناک شجر تام رسیدہ میوہ ثمیرۃ غورۃ مسکہ وہو ما یظہر من الزبد۔ واثمر الرجل ای کثر مالہ وثمر اللہ مالہ ای کثرہ۔ ابن ثمیر شب ماہتاب و ثمر ایساط گرہہای تازیانہ۔

ثور۔ ثور۔ نر از گاو والانثی ثورۃ والجمع ثورۃ وثیرۃ بالکسر فتح بابعدہ فیہما وثیران مثل جیران ج ثیرۃ بسکون الیاء ایضا مثل جیرۃ قال سیبویہ قلبوا الواو یاء حیث کانت بعد کسرۃ قال ولیس ہذا بمطرد وقال المبرد انما قالوا ثیرۃ لیفرقوا بینہ وبین ثورۃ الاقط وبنوہ علی فعلۃ ثم حرکوہ وبدر قبیلہ از مضر وہم رہط سفیان الثوری وکوہی بمکہ وفیہ الغار المذکور فی القرآن وہو ثور اطحل ویقال اطحل اسم ذالک الجبل و پارہ پنیر ثور ج یقال اعطاہ ثورۃ عظاما من الاقط و نام برجی از بروج واما قولہم سقط ثور الشفق فہذا انتشارہ و ثورانہ ویقال سطعت ثور الماء جعفر لادہ حکاہ ابو زید۔ ثور و ثوران برآمدن گرد و حصبہ بر اندام (ع ف اض) یقال ثارت بفلان الحصبۃ و برجستن ملخ و جز آن یقال کیف الدبا یعنی الجراد فیقال ثائر و نافر فالثائر ساعۃ مایخرج من التراب والنافر حین نفر ای وثب۔ وثار بہ الناس ای وثبوا علیہ وکذا ثاور فلان فلانا وثارت نفسہ ای جشأت۔ وثار ثائرہ ای ہاج غضبہ و درایۃ ثائر الراس ای اشعث یعنی ژولیدہ موی ثورۃ سوزش تثویر برانگیختن یقال ثور علیہم الشر ای ہیجہ وثور القرآن ای بحث عن علمہ۔ وثور البرک

لہ ثرول یعنی دانۂ سخت کہ بعد دو یا بادام بود بہندی مسا ۱۲ عـہ سوا بـہ تصحیح کرمہ من مرحوم تمام ۱۲ سـلہ ترقوہ وآن استخوان گرد از سر تا بزیر گردن و سینہ و بہندی ہنسلی ۱۲ سلہ رنیساکہ در وم جوان کنند بہندی دچیم

تعار۔ شجر۔ ثمر۔ تعکر۔ التفتریۃ۔ التقر۔ التکری۔ ثور۔ ثغر۔ ثار۔ ثعجر۔ ثغر۔ ثجر۔ ثبر۔ ثفر

جوذر جذر التشقر تنجاره تحجر جائر جر جبر جحدر جخر جلدر مدر

واستثار ہا ای ازعجہا وانہضہا یعنے برانگیخت تشتر بسیار خسبندہ را۔

التشقر۔ التردد والجزع۔

تنجارة۔ و تنجار۔ گوی کہ آب میزاب آنرا کندہ باشد

فصل الجیم

جار۔ جوار۔ بانگ گاؤ و قرا بعضہم عجلا جسدا لہ جوار بالجیم عن الاخفش۔ وجار الی اللہ تعالی ای تضرع بالدعاء غیث جور مثل نغر بسیار باران۔

جبر۔ جبر۔ بستن و نیکو کردن حال کسے را (عع ف اض ۲) یقال جبرت العظم وجبر اللہ فلانا فاجتبر ای سد مفاقرہ۔ جبور درست شدن شکستہ یقال جبر العظم بنفسہ ای انجبر وقد جمع العجاج بین متعدو لازم فی قولہ قد جبر الدین الالہ فجبر۔ جبارة بالکسر و جبیرة چوبہا کہ بر شکستہ بندند و پارہ یعنی دست برنجن جابر نام کسے و یسمی الخبز جابرا وہو جابر بن حبة وکنیتہ ابو جابر۔ اجبار بستم بر کارے داشتن و بمذہب جبر منسوب کردن۔ یقال اجبرتہ کما تقول کفرتہ اذ النسبتہ الی الجبر والکفر۔ جبار بالضم ای ہدر یقال ذہب دمہ جبارا ای ہدرا وفی الحدیث المعدن جبار ای اذا انہار علی من یعمل فیہ فہلک لم یؤخذ بہ مستاجرہ و نام روز سہ شنبہ در قدیم جبار بالفتح والتشدید درختے کہ دست بروے نرسد یقال نخلة جبارة اے عظیمة و ناقة جبارة سمینة مجبر شکستہ بند جبار ایضا اسم من اسماء اللہ تعالے یعنے شکنندہ کامہا و آنکہ بکشد بخشم تجبر تکبر کردن و رستن گیاہ بعد از خوردن و الجبر خلاف القدر قال ابو عبیدة ہو کلام مولد والجبریة بالتحریک خلاف القدریة و یقال فیہ جبریة و جبروة و جبروت و جبورة مثال فروجة ای کبر جبیر مثال فسیق سخت متکبر جبرئیل نام فرشتہ وحی۔ یقال ہو جبر اضیف الی ایل وفیہ لغات جبرئیل مثال جبرعیل و جبرئل مقصور منہ و جبریل بکسر الجیم والراء و جبرین بالفتح والکسر مع النون۔

جحر۔ جحر۔ بالضم سوراخ جحرة اجحار ج جحران شلہ و نظیرہ جبئت فی عقب الشہر وعقبانہ وفی الحدیث اذا حاضت المراة حرم الجحران جحرة بالفتح سال سخت جحرمة تنگی و بدخوئی میم زائدہ و یقال جحرت عینہ ای غارت و جحر فلان اے تاخر۔ و اجحرتہ ای الجاتہ الی ان دخل جحرة فانجحر و اجتحر لنفسہ جحرا ای اتخذہ مجاحر نہان جایہا جواحر در آیندگان بسوراخ و نہان جاے۔

جحدر۔ جحدر۔ کوتاہ و نام مردے۔

جخر۔ جخر۔ بالتحریک فراخ شدن درون چاہ (عع اک ن ۲) تجخیر متعد فیہ۔

جدر۔ جدر۔ گیاہے اجدار المکان گیاہ ناک شدہ دیوار جدران ج۔ جدار بالکسر مثلہ جدر بضمتین ج۔ جدر بالتحریک نشان گزیدگی بہ گردن خر شاة جدراء گوسپند آبلہ زدہ جدری بالضم و فتح ۲ آبلہ و کذلک بفتحہما یقال منہ جدر الرجل مجہولا فہو مجدر مجدرة زمین کہ در وے علت آبلہ باشد و یقال ہذا الامر مجدرة لذاک اے مجراة۔ وہو جدیر بکذا ای خلیق بہ یعنے سزاوار والجمع جدراء و جدیرون جدیرا ایضا چار دیوار جدیرة خطیرہ از سنگ بر آوردہ جدر بالتحریک نام دہی بالشام ینسب الیہا الخمر۔ جدرة سلعہ و خراج کہ بر اندام ظاہر شود جدر ج و قبیلہ از بنی ازد۔

جندر۔ جندرة۔ تازہ کردن نبشتہ پاک شدہ و برنگ باز آوردن جامہ را معرب۔

جوذر۔ جوذر۔ بضم الدال و فتحہا گوزن بچہ جاذر ج۔

جذر۔ جذر۔ اصل ہر چیزی بالفتح عن الاصمعی و بالکسر عن ابی عمرو وفی الحدیث ان الامانة نزلت فی جذر قلوب الرجال۔ و عشرة فی حساب الضرب جذر مائة و از بیخ بر کندن مجذر و جیذر کوتاہ جذمور بالضم جذمار بالکسر پارہ از شاخ درخت کہ بر تنہ ماندہ باشد بعد از بریدن بزیادة المیم فیہما۔ و یقال اخذت بجذامیرہ اے بکلہ عن الکسائی۔

جر۔ جرة۔ بالفتح سبوی جر جرار ج جرة بالکسر انچہ شتر از گلو بر آرد بجہت نشخوار ومنہ قولہم لا افعل ما اختلف الجرة والدرة یعنے الجرة تعلو والدرة تسفل جرة بالضم دام آہو و فے المثل ناوص الجرة ثم سالمہا و ذلک ان الظبی اذا نشب فیہا ناوصہا ساعة ثم استقر بالاضطرار کانہ سالمہا یضرب لمن خالف ثم اضطر الی الوفاق۔ جری مثال فسیق ضرب من السمک والجریة الحوصلة۔ فرس جرور یمنع القیاد بزجر در بعیدة القعر یسنے علیہا۔ والجار ور نہر السیل۔ کتیبة جرارة ای ثقیلة السیر لکثرتہا عیش جرار کذلک جرارة ایضا عقیرب یجر ذنبہا۔ والجریر حبل یجعل للبعیر بمنزلة العذار للدابة غیر الزمام وبہ سمی الرجل جریرا جرین کوہ یقال قطعت الیک وادیا و جرار کشیدن مہار و رسن و جز آن (عع ف اض ۲) و یقال جرت الناقة اذا اتت علی مضربہا ثم جاوزتہ بایام ولم تنتج۔ جریرة گناہ یقال جر علیہ جریرة ای جنے علیہ جنایة۔ والجارة الابل التی تجر بازمتہا فاعلة بمعنے مفعولة مثل راضیة و دافق بمعنی مرضیة و مدفوق وفی الحدیث لا صدقة فی الابل الجارة و سے رکائب القوم لان الصدقة فی السوائم۔ و جار جار اتباع و اکثر کلامہم جار بار بالباء۔ و یقال

لہ ادبا سحار ۱۲ اق ۵ انچہ شتر و بز داشال آن خوردہ باز از شکنبہ بدہن آوردہ بخاید و فرو برند ہندسی جگالی ۱۲

کان ذلک عام کذا وہلم جرا الی الیوم ـ من جراک
از بہر تو ولا یقال بجراک وکذلک من جرائک مخففا
ومن جرائک ممدودا ـ مجرۃ راہ ور آسمان کہ آنرا راہ
کہکشان گویند اجرار کفانیدن زبان شتر بچہ تا شیر
نخورد واجرہ اذا طعنہ وترک الرمح فیہ واجررتہ رسنہ اذا
ترکتہ یصنع ما شاء واجررتہ الدین اذا اخرتہ لہ ـ واجر
فلان اغانی اذا تابعہا ـ وفلان یجار فلانا اے
یطاولہ یعنی برابری میکند با وی اجترار کشیدن وجرہ
بر آوردن شتر از گلو وکل ذی کرش یجتر تجرجر بسیار
کشیدن ونیک کشیدن وانجر ای انجذب جرجرہ
آواز کردن گلوی شتر جرجار نعت منہ وگیاہے
خوشبوی جراجر شتران بزرگ ہیکل جرجور بالضم
کذلک ـ جرجر بکسرتین نخود جرجیرۃ ـ

جزر ـ جزور ـ بالفتح شتر کشتنی یقع علی الذکر والانثی
وہی تونث والجمع جزر بضمتین جزارۃ مزد کشندہ
شتر وآن اطراف جزور باشد چون دست وپاے
وسر وہی جزارتہ کما تقول اخذ العامل عمالتہ ـ
فرس عبل الجزارۃ اسپ کہ دستہا وپایہاش سطبر
بی باشد ولا یدخل الراس فی ہذا لان عظم الراس ہجنۃ
فی الخیل ای عیب ـ وجزر السباع اللحم الذی تاکلہ ـ
یقال ترکوہم جزرا بالتحریک اذا قتلوہم ـ جزر بالفتح
والکسر گزر وبالفتح گوسپند فربہ جزرۃ یکے قال
ابن السکیت یقال اجزرت القوم اذا اعطیتہم
شاۃ یذبحونہا نعجۃ او کبشا او عنزا قال ولا تکون
الجزرۃ الا من الغنم ولا یقال اجزرتہم ناقۃ لانہا قد
تصلح لغیر الذبح ـ جزیرہ آدا ک سمیت لانقطاعہا
من معظم الارض وموضعے میان دجلہ وفرات واما
جزیرۃ العرب قال ابو عبیدۃ ہے ما بین حفر
ابی موسی الاشعری الی اقصے الیمن فی الطول وبین
رمل یبرین الی منقطع السماوۃ فی العرض جزر میوہ
باز کردن از درخت (ع ف اک ۲) وشتر کشتن
وپوست باز کردن از وی (ع ف اض ۲) یقال
جزرت الجزور واجتزرتہا وفرو خوردن آب دریا
(ع ف اض ۲ وک ۲) وباز گشتن آب وہذا
خلاف المد اجزار رسیدہ شدن میوہ بباز کردن
وکشتنی شدن شتر یقال اجزر النخل والبعیر ـ وکان
فتیان من العرب یقولون للشیخ اجزرت یا شیخ
ای حان لک ان تموت فیقول ای بنی وتختضرون
ای تموتون شبابا ویروی اجزرت بالزاء علی المعجمتین
من اجزر البر ای حان لہ ان یجز مجزر جاے شتر
کشتن وفی حدیث عمر رضی اللہ تعالی عنہ ایاکم و
ہذا المجازر فان لہا ضراوۃ کضراوۃ الخمر قال الاصمعی
یعنی ندی القوم لان الجزور انما تنحر عند جمیع الناس ـ

جسر ـ جسر ـ بالفتح والکسر پل جسور ج ـ وبالفتح
شتر بزرگ ہیکل وغیر آن جسرۃ مونث وہی جسارۃ
دلیری کردن (ع ف اض ۲) یقال جسر وتجاسر
علیہ اے اقدم ـ جسور بالفتح دلیر ـ

جشر ـ جشور ـ دمیدن صبح (ع ف اض ۲)
جاشریۃ شراب صبوحی وقبیلۃ قال الاصمعی یقال
اصبح بنو فلان جشرا بالتحریک اذا کانوا یبیتون
بمکانہم فی الابل لا یرجعون الی بیوتہم قال وکذلک
مال جشر یرعی فی مکانہ لا یرجع الی اہلہ جشر بالتسکین
مصدر منہ ـ خیل مجشرۃ بالحمی ای مرعیۃ جشرۃ بالضم
سرفہ خشک وسرفیدن یقال جشر فہو مجشور مجہولا
مجشور ایضا شتر سرفندہ جشیر جوال سطبر وتیر دان
چرمین جشر بفتحتین درشت شدن گل وخشک شدن
آن جشر الساحل اذا خشن طینہ ویبس کالجص وآلودگی
شیر در شیر دوشہ یقال منہ وطب جشر بکسر الوسط ـ

جعر ـ جعر ـ بنجال مرغ شکاری وبنجال انداختن
(ع نفتحا) مجعر بالفتح کون مرغ جعار نام کفتار مبنی
علی الکسر انما بنیت لانہ حصل فیہا العدل والتانیث
والصفۃ الغالبۃ ومعنی الغالبۃ انہا غلبت علی الموصوف
حتی صار یعرف بہا کما یعرف باسمہ وہے معدولۃ
عن جاعرۃ فاذا منع من الصرف بعلتین وجب البناء
بثلث لانہ لیس بعد منع الصرف الا منع الاعراب
وکذلک القول فی حلاق وہو اسم للمنیۃ جاعرتان
دو کرانہ ران ستور ویقال موضع الرقمتین من است
الحمار وہو مضرب الفرس بذنبہ علی فخذیہ ـ جاعرۃ
حلقہ بن ستور جعارہ بالکسر رسن کہ آبکش بر میان
بندد بوقت چاہ فرو شدن تجعر بر میان بستن
آن جعرور بالضم خرماے خشک ریزہ ـ

جعبر ـ جعبر ـ کوتاہ سطبر جعبرۃ مونثہ ـ

جعظر ـ جعظری ـ درشت خوی جعظارۃ بالکسر
کوتاہ سطبر ـ

جعفر ـ جعفر ـ جوے خرد وپدر قبیلۂ از بنی عامر
وہم الجعافرۃ ونام مردے ـ

جفر ـ جفر ـ بزغالۂ چہار ماہ جفرۃ مونث و
چاہ نابر آوردہ فراخ جفر الہبارۃ بارگینی[1] ہم در بلاد
غطفان جفرۃ بالضم جاے فراخ گرد ومیان اسپ
فرس مجفر وناقۃ مجفرۃ اے عظیمۃ الجفرۃ وہی وسطہ ـ
جفار بالکسر آبی در بنی تمیم ومنہ قیل یوم الجفار ـ جفیر
نوعی از تیردان وہی کالکنانۃ ـ جفور بالضم از گشنی
باز آمدن فحل از بسیاری ضراب (ع ف اض ۲)
یقال جفر الفحل وربض الکبش ومنہ قیل الصوم
مجفرۃ ای مقطعۃ للنکاح وفراخ شدن تہی گاہ
بزغالہ واز شیر باز ماندن او اجفار ماندن کاری کہ
در وباشی ـ وماندن پرستش وزیارت کسے ـ

[1] خشکی میان دریا منہا ہی ثالو ۱۲ ص سوناخ وبر ۱۲ ص بارگین گوے کہ آبہاے کثیف وچرکین دران رود وفیہا مستنقع ای مجمع الماء ۱۲ ـ

جمر ـ جمرة ـ تف زمین و خذرگ آتش جمر جمرات ج ـ و ہزار سوار و ہر گروہی کہ دست یکے کنند و باگروہی دیگر بیامیزند و یک سنگ و یک بار انداختن درجج وآن سہ جمرات ست مجمر بالکسر بوی سوز مجمر بالضم بوی سوختنی یقال اجمرت النار مجمرا بالضم جمار بالضم والتشدید میانۂ درخت خرما و از اشحم النخل خوانند تجمیر بریدن جمار و انداختن جمار ـ و باز داشتن لشکر بدار الحرب و بازنا گردانیدن وگره زدن زن گیسوان را بس قفا یقال جمرت المراة شعرہا اذا عقدتہ ولم ترسلہ وفی الحدیث الضافر والملبد والمجمر علیہم الحلق ـ اجمار شتاب رفتن شتر و گرد آمدن قوم بر چیزے کہ جمیر القوم مجتمعہم ـ ابنا جمیر شب و روز ابن جمیر شب تاریک استجمار استنجا کردن بسنگ جافر مجمر سخت مجیمر نام جائے جمران کذلک کذا فی الجمل ـ

جمعر ـ جمعرة گرد آوردن خرگوش خود را وقت گزیدن ـ

جمہر ـ جمہور ـ بالضم ریگ تودۂ بلند و ہمہ مردم جماہیر جمع الجمع ـ جمہرة تو کوہ و تودہ کردن و بلند کردن وفی حدیث موسی بن طلحۃ انہ شہد دفن رجل فقال جمہروا قبرہ اے اجمعوا علیہ التراب و لاتطینوہ و خبر دادن از چیزے بیک طرف نہان داشتن مقصود از آن خبر ـ

جور ـ جور ـ میل کردن از راستی و راہ یقال جار عن الطریق و ستم کردن در حکم بر کسے یقال جار علیہ فی الحکم (ع ف اض ۲) ؛ بالضم نام شہرے مذکر و مؤنث ـ تجویر نسبت کردن بجور و افگندن کسی را بزدن جار ہمسایہ و زنہار دادہ از ظلم مجاورة جوار بالکسر والضم والکسر افصح ہمسایگی کردن تجاور اجتوار کذلک باعتکاف نشستن در مسجد وفی الحدیث کان علیہ السلام یجاور فی العشر الاواخر جارة زن وزن ہمسایہ اجارة زنہار دادن و رہانیدن و نمودن خانہ و جز آن و استجارہ من فلان فاجارہ منہ مغیث جور بالکسر و فتح الواو و تشدید الراء باران سخت رعد و بازل جور سخت بانگ ـ

جہر ـ جہرة ـ آشکارا جہر آشکارا کردن و چاہ را پاک کردن قال الاخفش یقال جہرت الرکیۃ وہی مجہورة وقولہ تعالی ارنا اللہ جہرة ای عیانا یکشف ما بیننا وبینہ و آواز بلند کردن در خواندن و نادانستہ در راہے شدن و بامداد بی آگاہی نزدیک کسی شدن و دوغ کردن در مشک و نمایندہ و دیدار ے یافتن کسے را (ع بفتحہما) یقال جہرت الرجل واجتہرتہ ای جدتہ عظیم المراة وکذالک الجیش اذا کثروا فی عینیک ـ جہیر شیر بے آب جہورة سخن بلند گفتن جہور ے الصوت بلند آواز مجہر بالکسر من کان من عادتہ ان یجہر بکلامہ ـ جہارة بالفتح بلند سخن شدن و نمایندہ شدن در چشم (ع بضمہما) رجل جہیر آنکہ و منظر بہی وامراة جہیرة و یقال ما احسن جہرہ بالضم و یقال کیف جہراؤکم ای جماعتکم ـ اجہار آشکارا کردن سخن و جز آن ـ المجاہرة بالعداوة المباداة بہا ـ جوہر گوہر واحدہا جوہرة والحروف المجہورة وہی تسعۃ عشر حرفا یجمعہا قولک ظل قو ربض اذ غزا جند مطیع ـ

جیر ـ جیر ـ بالفتح وکسر الراء سوگند ست بمعنی حقا یقال جیر لا آتیک ای حقا ـ جیار صار و فج وگرمی دل از خشم و گرسنگی جائر مثلہ

جنتمر ـ تحید رمرد کوتاہ بالا ـ

جاثر ـ بن ارم بن سام بن نوح و مکان جثر گشتن جائے کہ خاک آن باشورہ و سنگریزہ آمیختہ باشد

بجار ـ بحاب دیہی بہ بخارا منہا صالح بن محمد ابن صالح ابو شعیب البجاری المحدث العابد من ارباب الکرامات ـ

جحنبار ـ بکسر الجیم و اسحار گیاہی و مرد و فرک تنومند یا فراخ و کلان جوف یا کوتاہ کلان و فراخ شکم جحنبارة مثلہ و یقمان جحنبرة زن کوتاہ قد ـ

جحاشر ـ بالضم مرد و فرک تناور سطبر مفاصل عظیم الخلقۃ و اسپ خرد قبرغہ جحشر مثلہ در ہر دو معنی و بفتم الجحاشرة مؤنث و جحشر بالضم اسم ـ

جحدر ـ جحدری بفتحہما و جحادر بالضم سطبر ـ

جسمور ـ بالضم قوام الشئ من ظہر الانسان و جثتہ ـ

جخظر ـ کمقشعر المحدثہ کانہ منتصب یقال مالک مخظرا

جعثر المتاع فراہم کرد کالارا

جعاجر ـ چیزیکہ از خمیر آرد بصور مختلفہ سازند و در رب طبخ نمیدہند و میخورند جعجرة لطر طعبتہ یکے ـ

جعدر ـ کوتاہ الجعادرة بنو مرة بن مالک من الاوس

جعذری ـ مرد بسیار خورندہ ـ

جعمرة ـ ان یجمع الحمار نفسہ و جرامیزہ ثم یحمل علی العانۃ او غیرہا اذا اراد کدمہ ـ

الجکیرة ـ تصغیر الجکرة للحاجۃ وقد جکر کفرح جکار لکتان نام مرد ے و اجکر ستیہیدن در فروخت ـ

جلبار ـ بضمتین و تشدید الباء غلاف شمشیر یا تیر ـ آن و کبطنان محلۃ الیت باصفہان ـ

جلفار ـ کبطنان و مے بمرد جلفر مخفف آن معرب گلپر و جلنار شہر یست بنواحی عمان یجلب منہا الی جزیرة قیس نحو السمن و الجبن ـ

جلنار ـ بضم الجیم و فتح اللام المشددة گل انار معرب گلنار القیاں من انتلبع تلث جات منہ من اصغرا یکون لا یرجع نالک السنۃ

جمثورة ـ بالضم خاک تودہ ـ

جمخور ـ بالضم میان تہی و ہر استخوان کا واک میان را جمخر گویند ـ

جمر جنبار جہر جحاش جحدر جسمور جخظر جعثر جعاجر جمعر جعدر جعذری جمہر جعمرة الجکیرة جلبار جیر جلفار جنتمر جلنار جاثر جمثورة بجار جمخور

ــ ۵ شرارۂ آتش ہندی چنگاری ۱۲

جَمَزَر - بد دلی نمود و گریخت -

جَنَارَة - بالکسر دہیست مابین استرآباد و جرجان جَنُور کتنور خرمن گاه گندم و جو -

جَنْبَر - کمقعد شتر د فزک و کوتاه و جوزهٔ شوات جِنْبَار بالکسر و بکسرتین و تشدید با مثله جنبار ایضاً نام مردے و جنبر فرس جعدة بن مرداس و شبیل ابن الجنبار شاعرے -

جَنْثَر - کجعفر و قنفذ شتر د فزک فربه خباتر ج جنثورة خاک توده -

جَنْدَر - نے (ج در)

جُنْدَيسَابُور - بالضم و فتح الدال شہریست بنزدیکے تستر که دران قبر ملک یعقوب الصفار است -

جُنَاسِرِيَّة - بالضم اشد نخلة بالبصرة تاخرا یعنی نخله است در بصره که بغایت آخر موسم بار می آرد -

جَنَافِير - گور ہاے کہنہ جنفور یکے -

جُهَنْدَر - بضم الجیم و فتح الہاء والدال نوعی از خرما

فصل الحاء

حِبْر - حِبْر - بالکسر سیاہی دوات و نشان جورح و خوبی و دانشمند حبود ان قال الفراء ہو بالکسر ہو العالم و قیل کعب الحبر لمکان ہذا الحبر الذی یکتب به لانه کان صاحب کتب و قال ابو عبیدة ہو بالفتح و معناه العالم بتحبیر الکلام والعلم و تحسینه احبار ج قال الاصمعی لا ادری للعالم ہو بالفتح ام بالکسر و یقال به حبور ای آثار - مَحْبَرَة بالکسر سیاہی دان و فلان حسن الحبر والسبر اذا کان حسن الہیأة و فی الحدیث یخرج رجل من النار قد ذہب حبره و سبره قال الفراء ای لونه و ہیأته و قال الاصمعی ای الجمال والبہاء و اثر النعمة و بفتح الحاء والسین ایضاً کانه مصدر

تو لک حبرته ای حسنته و بالکسر الاسم - حبر بالفتح دانشمند قال صاحب الصحاح ہو بالکسر افصح لانه یجمع علی افعال دون فعول و آراستن سخن و جامه و جز آن سیاہی کردن در دوات (ع ع ف اض ۲) و شاد کردن (ع ع ف اض ۲ و ک ۲) حُبُور حبرة کذلک قوله تعالیٰ فہم فی روضة یحبرون ای ینعمون و یکرمون و یُسَرّون - رجل یحبور مرد شادان حبار بالفتح نشان حبر کفک دہان شتر و آبرو و جامه نوارض محبار بالکسر زمین نیکو روینده حبرة مثل عنبة برد یمانی حبر حبرات ج حبرة بکسرتین زردی دندان حبر بفتحتین زرد شدن دندان و تازه شدن جراحت (ع ک اف ۲) یقال حبر الجرح ای نکس قال الکسائی ای بریٔ و بقیت له آثار - و حبرنی بالفتح ہذا الامر حبرا بالتسکین اسرنی و جار فے شعر العجاج بالتحریک وہو قوله (ع) الحمد للہ الذی اعطی الحبر - حابور مجلس فساق یعنی خرابات حُبَارَی بالضم شوات و ہو نوع من الطیر مذکر ہا و مونثہا و واحدہا و جمعہا سواء و ان شئت قلت فے الجمع حباریات و فے المثل کل شیٔ یحب ولده حتی الحباری و انما خصوا الحباری لانه یضرب بہا المثل فے الموق فہی علی موقہا تحب ولدہا و تعلمه الطیران و لا تصرف والفہا لیست للتانیث ولا للالحاق و انما بنی الاسم لہا فصارت کانہا ہی من نفس الکلمة و یقال ما اصاب منه حبربرا و ما فے حدثیک حبربراے شئ و کذلک تبربر و حبوربور -

حَبْتَر - حَبْتَر - بالفتح کوتاه سطبر -

حَبْجَر - حَبْجَر - بکسر الحاء و فتح الباء سطبر - احبنجار و میده شدن از خشم -

حَبَوْكَر - حَبَوْكَرَ ریگستان و سختی حبوکری مثله ام حبوکری سخت ترین بلاہا و یقال جمل حبوکری والالف

زائدة بنی الاسم علیہا ولیست للتانیث لانک تقول للانثی حبوکراة و کل الف للتانیث لا یصح دخول ہاء التانیث علیہا ولیست ایضاً للالحاق لانه لیس له مثال من الاصول یلحق به -

حَتَر - حَتْر - بالکسر عطای اندک حتر بالفتح مصدر منه (ع ع ف اک ۲) قال الاصمعی فاذا قالوا اقل و احتر قالوه بالالف - احتار اندک دادن - و استوار بستن گره حتار بالکسر غلاف سر قضیب و چنبن جامه و سر خریطه و سر چیزے فراز گیر چیزے را گرد وے حتر بضمتین ج - حتر ایضاً مہمانی کردن به جہت خانه نو و پیوند در آوردن بدامن خیمه و خرگاه و چشیدن طعام و جز آن (ع ع ف اک ۲) حترة بالضم مہمانی بنای نو حترة بالفتح یکبار شیر دادن -

حَتْحَر - حَتْحَر بفتحتین سرخه بر آمدن بر چشم و بو شش بر آوردن دو شاب و بره دمیدن بر پوست (ع ک اف ۲) حوتر نر که مرد حوا ثر بطنے از قبیله عبد القیس - حتارة بالضم کاه ریزه حتار کفیدن خرما پیش از رسیدن دانه او -

حَجَر - حَجَر - بفتحتین سنگ احجار جمع القلة حجارة و حجارة جمع الکثرة و نام مردے حجران زر و نقره حجر بالسکون شہر یمامه یذکر و یونث و کنار مردم حجور ج - و باز داشتن قاضی کسے را از تصرف یقال حجر علیه القاضی (ع ع ف اض ۲ و ک ۲) حجر بالکسر حرام و بالضم و الفتح ... و قرئی بالتثلث فے قوله تعالیٰ و حرث حجر ... قوله تعالیٰ حجرا محجورا ای حراما محرما و ... ومنه قوله تعالیٰ ہل فی ذلک قسم لذی حجر ... کعبه اند و ان حطیم از سوی شمال ... و دیار احجی شام قال اللہ تعالیٰ کذب اصحاب الحجر المرسلین

جمزر
جنارة
جنبر
جنثر
جندر
جندیسابور
جناسریة
جنافیر
جہندر
حبر - حبر
حبتر
حبجر
حبوکر
حتر
حتحر
حجر - حجر

سل ۱ بالفتح لا بالکسر ۱۲ ق سل ۲ بمعنی اللغام باشتہار المعجمة ۱۲ ق سل ۳ دو نہاے سرخ که بر پلک بر آید ۱۲

وحائط وماویان حجرة ناحیه سرای یقال للرجل ذاکثر ماله انتشرت حجرته - حجر بالضم حرام وباز داشت یقال حجر اله ای دفعاله وہو استعاذة من الامر المنکر ونام مردی که اورا حجر کندی گفتندی حجر بضمتین نام مردی وہو حجر بن النعمان حجرة حطیرۂ شتر وخانه خرد والجمع حجر مثل غرفة وغرف وحجرات بضم الجیم احتجار حجره ساختن حاجر حاجور مغاکے وادی که آب از وبیرون نرود حجران بالضم ج مثل شاب وشبان محجر بالفتح وکسر الجیم بوستان وچشم خانه محجر بفتح الجیم گرداگرد وبه ومنه محاجر اقیال الیمن وہی الاحمار کان لکل واحد منهم حمی لایرعاه غیره وحرام تحجیر خرمن کردن ماه ودائع کردن گرداگرد چشم شتر تحجیر بالضم وفتح الجیم وکسرها مشددة موضعے حجار بالفتح والتشدید نام مردی حنجرة بفتح الجیم والحاء حنجورة بالضم نای گلو نون زائده -

حدر - حدر - گرد اندام شدن وپر گوشت شدن چشم خانه (ع ع بضمهما) حادر مرد گرد اندام عین حدرة بدرة چشم پرگوشت صلب ناقة حادرة العینین کذلک - حادور گوشواره حدرة بالضم گله شتر تاسی عدد حدر بفتحتین نشیب حدور بالفتح جای در نشیب حدور بالضم در نشیب فرود آمدن وآماس کردن اندام از زخم چوب وآماسیدن لازم ومتعد وبشتاب بانگ نماز گفتن وخواندن (ع ف اض ۲) حدر بالتسکین رها کردن کشتی بسوی پستی وانداختن تنگ سال کسی را به فرودستی احدار آماسانیدن اندام را بزدن ودر چیدن دامن جامه وبر تافتن پیشانه انحدار آماسیدن پوست وفرود آمدن بنشیب تحدر فرود آمدن آب از چشم حی ذو حدورة قبیله جمع وانبوه حندر حندورة بالضم فیهما سیاهی دیده یقال علی حندر عینه وحندورة عینه اذا کان یستثقله ولا یقدر ان ینظر الیه بغضا قال الفراء یقال جعلته علی حندیرة عینی وحندورة عینی اذا جعلته نصب عینک - حدراء نام زنے حیدرة شیر ونام مادر داد امیر المومنین علی بن ابی طالب کرم الله تعالی وجهه فاطمه بنت اسد که مادر او بود واو را آن نام نهاده بود بوقتیکه ابو طالب غائب بود چنانکه گفت رضی الله تع عنه انا الذی سمتنی امی حیدرة چون ابو طالب رسید آن نام را نه پسندید وعلی نام نهاد -

حدبر - حدبار - حدبیر بالکسر فیهما شتر لاغر بوت بر استخوان چفسیده -

حذر - حذر بفتحتین وبالکسر مع سکون الوسط پرہیز کردن (ع ک اف ۲) رجل حذر بضم الوسط وکسرها مرد بیدار با پرہیز حذرون حذار ج تحذیر ترسانیدن ویقال انه لابن احذار ای ابن حزم وحذر حذار مثل قطام اے احذر وقوله تعالے وانا لجمیع حاذرون ای متاہبون وبغیر الالف بضم الذال وکسرها عن الاخفش اے خائفون محذورة ترس حذریة علے فعلیة بالکسر مخففة پارۂ زمین درشت حذار ے ج - وموی گردن خروس یقال نفش الدیک حذریته رجل حذریان سخت با ترس وپرہیز -

حذفر - خذافیر الشیٔ اے اعالیه ونواحیه واعطاه الدنیا بحذافیرها اے بجمیعها الواحدة خذفار وخذفور -

حر - حر - گرما وگرم شدن حرارة وحرور گرم شدن روز (ع ف اک ۲ وبالعکس وف اض ۲) جار من ثلثة ابواب یقال حررت یا یوم بالفتح والکسر وبحر ثلث لغات - حرار بالفتح آزاد شدن بنده حریة بالضم آزادی وآزاد مردے واصلی شدن حرة بالفتح تشنه شدن فهذه الثلاث من باب (ع ک اف ۲) حرة ایضا زمین سنگلاخ سوخته حرار حرات حرون ج مثل ارضون بالواو والنون واحرون ایضا - حرة بالکسر تشنگی ومنه قولهم اشد العطش حرة علی قرة اذا عطش فی یوم بارد ویقال انما کسر والحرة لمکان القرة - حران تشنه ونام مردے ونام شهری ان کان فعلان فهو من ہذا الباب وان کان فعالا فهو من باب النون حری مونث حرار تشنگان حر بالضم آزاد وآزاده وکبوتر بچه وآہو بره وماربچه حر الرمل وحر الدار میانه دے حر الوجه رخساره حران دو برادر که حر وابی نام ایشان بود ساق حر قمری نر احرار البقول تره که خام خورده شود وما ہذا الحر منک ای بحسن وجمیل - حرة زن آزاده وناقة حرة وسحابة حرة ای عزیزة کثیرة الدر والمطر - حرة الذفری جای کشتن گوشواره از بنا گوش طین حر گل بے ریگ رملة حرة ریگ بے گل لیلة حرة بالاضافة شب زفاف که بکارت زائل نتوان کرد یقال باتت فلانة بلیلة حرة ای لم یقتضها بعلها ولیلة شیباء التی اقتضها - حریرة نوعے جامهٔ ابریشمین ونوعی از طعام بیمار حرائر ج وایضا آنکه گرمی خشم وجز آن در وے اثر کرده باشد محروری مثله - ویقال فی فمے حرورة بالفتح یعنی در دہان من سوزش است حروراء بالفتح یمد ویقصر نام دہی که بعضے از خوارج منسوب اند بوی که حروریة خوانند ایشان را حرور بالفتح باد گرم که بشب وزد چون سموم بروز احرار خداوندان شتران تشنه شدن یقال منه احر الرجل ای صارت ابله حرارا فهو محر تحریر نقش خط بر گرفتن وبنده آزاد کردن وفرزند را نام زد مسجد وطاعت خدای عز وجل گردانیدن واستحر القتل وحر اے اشتد -

حزر - حزر - اندازه کردن کشت ومیوه وزبان

۱ مادۂ اسپ ۲ خرمن ماه باله که گرد ماه بهم رسد ۱۲

گزشدن اشیر و بلند (ع ف اض و ک ۲) حازز شیر تر ش حزرة المال وحزرة النفس دوست داشته از مال و نفس حزرات بالتحریک ج - وفی الحدیث لا تاخذ من حزرات انفس الناس یعنی فی الصدقة حزورة پشتۂ خرد حزآورج - حزور کودک رسیده و زورمند شده وبتشدید الواو و کذالک والجمع الحزاورة حزیران ماہی ست ر و میان رایش از تموز -

حسر - حسر - برہنه کردن و مانده کردن حسور مانده شدن و فرو ماندن بینائی از دیدن دور (ع ف اک ۲) حاصر برہنه و مبارز بے زره و خود محسرة بالکسر جاروب انحسار برہنه شدن استحسار تحسر مانده شدن احسار مانده کردن حسیر محسور مانده و دریغ خورنده حسری ج مثل قتیل و قتلی محسور حسیر ایضاً خیرة حشم حسرة دریغ و پشیمانی حسر بالتحریک حسرة دریغ خوردن (ع ک اف ۲) تحسیر مانده کردن و دریغ خورانیدن دیگری را افتادن پر مرغ تحسیر دریغ خوردن و ریختن پشم شتر محسر مردی آزرده و حقیر بطن محسر بکسر السین جائیست در منٰے -

حشر - حشر - پر لطیف که بر تیر نهند سنان حشر و اذن حشر و آذان حشر لطیف و باریک لاتثنی و لا یجمع لانه مصدر فی الاصل مثل ماء غور و ماء سکب اذن حشرة مشرة اتباع - وعن الاخفش سهم حشر دقیق سهام حشر بالضم کما یقال جون و جون و ورد و ورد و برانگیختن و راندن و گرد کردن و منه یوم الحشر روز قیامت و باریک کردن سنان و نیزه و حزان (ع ف اض ۲) و نوک تیر و لطیف شدن گوش ستور و یستعمل مجهولا و هلاک کردن تنگ سال ستور و مال مردم را حشرة بالتحریک جانور ریزه زمینی حشرات ج - محشر بالکسر گرد آمدن جای

حاشر یکے از نام ہای رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم قال علیه السلام لے خمسة اسماء انا محمد و احمد و الماحی یمحو اللہ بی الکفر و الحاشر احشر الناس علی قدمی و العاقب - حشور بسکون الشین اسپ تہی گاه برآمده و الانثی حشورة مثال جرولة -

حصر - حصر - تنگ گرفتن بر کسے یقال حصره ای ضیق علیه و احاطه به و باز داشت کردن کسی را (ع ف اض ۲) حصر بفتحتین بسته شدن سخن و تنگ دل شدن (ع ک اف ۲) قوله تعالیٰ او جاؤکم حصرت صدورہم فاجاز الاخفش و الکوفیون ان یکون الماضی حالا و ماجوزه سیبویه الا مع قد و جعل حصرت صدورہم علی جهة الدعاء علیہم - ویقال حصر علیه ای بخل - و حصر فی القراءة و حصر عن اهله فکل من امتنع عن شئی لا یقدر علیه فقد حصر عنه حصیر تنگ دل و بخیل و بوریا - و پہلو و پادشاه لانه محجوب قال لبید لدی باب الحصیر قیام ای جماعة کثیرة من الناس و باز داشت قوله تعالیٰ وجعلنا جہنم للکافرین حصیراً حصیرة جای نہادن خرما حصار بالکسر م و نوعے از پالان شتر و منه احتصرت البعیر و کسے را حصار کردن بجنگ محاصرة مثله حصر بکسر الوسط الکتوم للسر مرد راز دار حصور باده شترکه تنگ کاشد سوراخ پستان وی و منه حصرت الناقة بالفتح و مرد یکه گرد زن نگردد و تنگ دل و بخیل حصر بالضم قبض آکو درن شکم یقال منه حصر الرجل و احصر یستعلان مجہولا - احصار باز داشتن بیماری کسی را از سفر عن ابن السکیت و منه قوله تعالیٰ فان احصرتم فما استیسر من الہدی - وقال الاخفش حصرته ای حبسته و احصرنی بولی و مرضی ای جعلنی احصر نفسی وقال ابو عمرو الشیبانی حصرنی الشئی و احصرنی ای حبسنی

حضر - حضرة - نزدیکے و درگاه یقال کلمته بحضرة فلان و بمحضر من فلان ای بمشهد منه - حضر نام شہری حضر بالتحریک شہر خلاف بدو محضر آب آمدن جای و بجل و یقال فلان حسن المحضر اذا کان ممن یذکر الغائب بخیر - حضر بالضم دویدن احضار دویدن اسپ حاضر آوردن احتضار نزدیک شدن مرگ و حاضر شدن و دویدن اسپ استحضار دوانیدن و بخود باز آمدن تحضر حاضر آمدن فرس محضیر بالکسر اسپ دونده یقال هذا فرس محضیر و ہذه محضیرة ای کثیر العدو و لا یقال محضار و ہو من النوادر حاضر قبیلۂ بزرگ از طے و ہو جمع کما یقال سامر للسمار و حاج للحجاج و فلان حاضر بموضع کذا ای مقیم به و ہو خلاف البادی - ایضاً - ویقال ہو علی الماء حاضر ای وارد و الجمع حضار اذا حضروا المیاه محاضر آب آیندگان و الحاضرة خلاف البادیة و ہے المدن و القری و الریف یقال فلان من اہل الحاضرة و من اہل البادیة و ہو حضری او بدوی - حضار مثل قطام نام ستارۂ یقال حضار و الوزن مخلفان و ہما نجمان یطلعان قبل سہیل فیخلف انہما سہیل للشبه حضیرة چہار و پنج تن که بغزو روند - و ریم جراحت و آنچه که با بچه بیرون آید از رحم محاضرة سوال و جواب کردن با ہم و نزدیک حاکم شدن با خصم و برابرے کردن بدویدن با ہم حضار بالکسر شتران نیکو یستوی فیه الواحد و الجمع و المؤنث یقال ناقة حضار اذا جمعت قوة و رحلة اے جودة سیر حضارة مقیم شدن بشہرے بالکسر عن ابے زید و بالفتح عن الاصمعی - حضور حاضر شدن نقیض الغیبة (ع ف اض ۲) یقال حضر الرجل و احضره غیره و حکے الفراء حضر بالکسر لغة فیه یقال حضرت القاضی امراة - رجل حضر مردیکه

سفر را صالح نباشد والمحضر بکسر الضاد الذی یاتی الحضر وهو خلاف البادی واللبن محضر بالفتح ومحضور یقال اللبن محتضر فغطا اناءک ای کثیر الآفة وان الجن تحضره - والکنف محضورة - وقوله تعالی واعوذ بک رب ان یحضرون ای تصیبنی الشیاطین بسوء - وقوم حضور بالضم ای حاضرون وهو مصدر فی الاصل - حضور بالفتح شهری به یمین حضرموت نام شهری و قبیله حضرمی منسوب بوی وهما اسمان جعلا واحدا و یصغر الصدر منها کقولهم حضیرموت وفلان من الحضارمة فی الجمع -

حضجر - حضاجر - کفار وهی معرفة غیر منصرفة فی المعرفة والنکرة لانه اسم لواحد علی بنیة الجمع لانهم یقولون وطب حضجر بالکسر واو طب حضاجر -

حظر - حظر باز داشتن از چیزی و حرام کردن خلاف الاباحة (صح ف اض ۲) محظور حرام حظار حظیرة جای شتر و گوسپند که از شاخ درخت و چوب سازند احتظار حظیره ساختن قوله تعالی کهشیم المحتظر ای بکسر الظاء والفتح علی الفاعل والمفعول به - ویقال انه لنکد الحظیرة ای قلیل الخیر قال ابو عبیدة اراه سمی امواله حظیرة لانه حظرها عنده ومنعها وهی فعیلة بمعنی مفعولة -

حفر - حفر - احتفار زمین کندن حفرة بالضم کنده حفر بفتح او سطح - واستحفر النهر ای حان له ان یحفر - حفر بالتحریک خاک که از کنده بیرون آید حافر سم ستور حافرة اول هر چیزی یقال رجع علی حافرته بازگشت بهمانجا که آمده بود و قوله تعالی انا لمردودون فی الحافرة ای فی اول امرنا وفی المثل النقد عند الحافرة - قال یعقوب ای عند اول کلمة - ویقال التقی القوم فاقتتلوا عند الحافرة ای عند اول ما التقوا - ویقال احفر المهر للاثناء والارباع والقروح اذا ذهبت رواضعه وطلع غیرها حفیر گور کنده حفر لاغر کردن یقال ما حامل الا والحمل یحفرها الا الناقة فانها تسمن علیه و زمین (صح ف اک ۲) و تباه شدن بن دندان قال یعقوب هو سلاق فی اصول الاسنان یقال اصبح فم فلان محفورا - حفر بالتحریک خوره گی بن دندان یقال فی اسنانه حفر وقد حفرت بالکسر وهو اردأ اللغة حفر بی بالکسر گیا ہے -

حقر - حقیر خوار و خرد حقارة مصدره (صح بفتحهما) حقر خرد شمردن احتقار استحقار کذلک تحاقر خوار نمودن نفس خود را یقال تحاقرت الیه نفسه ای تصاغرت - تحقیر خرد داشتن محقرات صغیر با محقرة بالفتح ای حقارت یقال هذا الامر محقرة بک ای حقارة

حکر - احتکار - غله نگهداشتن تا بگرانی فروشد حکرة بالضم انبار دارے -

حمر - حمرة - بالضم سرخی احمرار احمیرار سرخ شدن واحمر واحمار بمعنی فجاز ادغام احمار لانه لیس بملحق ولو کان له فی الرباعی مثال لما جاز ادغامه کما لا یجوز ادغام اقعنسس لما کان ملحقا باحرنجم احمر سرخ تر احامر ج - و سرخ مونثه حمراء وجمعها حمر و عجم احامرة قومی از عجم که بکوفه بودند احمران گوشت و می موت احمر و سنة حمراء سخت وطاة حمراء جدیدة وطاة وهمار دارسته وفی الحدیث کنا اذا احمر الباس احمر ثمود لقب مردی از ثمود واسمه قدار وهو عاقر ناقة صالح عم - حمار بالکسر خر و گور خر حمیر بفتحتین حمرات حمیر احمرة ج - حمارة مادہ خر و سنگی که گرد حوض و سنگ گرد خانه صیاد حمار قبان ملخ سرخ یحمور گور خر حماران دو سنگ بر پای کرده که عرب بروی پنیر دلو خشک کنند وفی المثل اکفر من حمار هو این مردی بود از عاد که کافر شد و هر که بروی بگذشتے او را به کفر دعوت کردی و اگر اجابت نکردی بکشتے توبة بن الحمیر بالتصغیر نام مردی ابن لسان الحمرة احد خطباء العرب - حمرة تذرو کی یخفف و یشدد حمر حمرات ج - حمار خر بنده حمارة ج مثل بغال و بغالة و جمال و جمالة - حمرة گروهی از مردم مخالف مبیضه یعنی سپید حمارة القیظ سختی گرما و قد یخفف فی الشعر والجمع حمارت علی فعالل - محمر بالکسر اسپ پالانی احامرام شهری حمیر حمیرة دوال بندزین حمر دوال پیراستن و پوست باز کردن گوسپند را (صح ف اض ۲) حمیر بالکسر و سکون المیم پدر قبیلهٔ از یمن و قولهم من دخل ظفار حمر ای تکلم بکلام حمیر فاخرج مخرج الخبر وهو امر ای فلیحمر - حمر بفتحتین ناگوار شدن ستور از جو و جز آن (صح ک اف ۲) غیث حمر بکسر میم مشددة الراء باران سخت درشت -

حنیر - حنیرة - کنگرهٔ طاق و کمانچه پنبه زدن زنان

حزقر - حزقرة بالکسر فیهما کوتاه نکوهیده قال سیبویه النون اذا کانت ثانیة ساکنة لا تجعل زائدة الا بثبت اسے بحجة

حور - حور - حئور - بالضم باز گشتن و کم شدن (صح ف اض ۲) یقال حار بعد ما کار - ویقال نعوذ بالله من الحور بعد الکور ای من النقصان بعد الزیادة - حور بالضم جمع حوراء - وفی المثل حور فی محارة ای نقصان فی نقصان یضرب للرجل اذا کان امره یدبر و ہلاکے حائر بائر ہلاک و کاسد والحور ایضا اسم من قولک طحنت الطاحنة فما احارت شیئا ای ما ردت شیئا من الدقیق - محارة صدف وحقه استخوانین - وکام ستور

حقر حضجر حظر حکر حمر - حنیر حزقر حور حفر

ا؎ طالمعی احمر لقب مرد بنکیشک ۱۲ ۵۲؎ کسے که خر الاغ بکرایه دهد ۱۲

وسومحارة الحنک وهو فویق موضع التحنیک و
بازگشت یقال محارنا للقبور ای مرجعنا وپیوند کتف
حور بفتحتین پوستها که سله را دروی گیرند حورة
یکی وسپیدی سخت سپید وسیاهی سخت سیاه شدن
چشم را حور حوراء نعت منه احول مصدر منه وسپید
شدن چیزی قال ابوعمرو الحور ان تسود العین
کلها مثل اعین الظباء والبقر ولیس فی بنی آدم
حور وانما قیل للنساء حور العین تشبیها بالظباء والبقر
تحویر سپید کردن جامه و داغ کردن گرد اگرد چشم
شتر وبرگردانیدن خمیرنان تا در خاگستر نهند حواری
گازر ویاری دهنده کما قال النبی صلی الله علیه وسلم
زبیر ابن عمتی وحواری من امتی - حواریون اصحاب
عیسے علیه السلام - وقیل للنساء الحواریات لبیاضهن
احور نام ستاره وگویند مشتری - قال ابن السکیت
قیل ما یعیش بأحور ای ما یعیش بعقل احوری سپید
نازک حوری بالضم مشددة الواو آرد سپید وهو
ایضا ما یبیض من الطعام یقال حورته فاحور ای
بیضته فابیض - والجفنة المحورة المبیضة ویقال
حور عین بعیرک ای حر حولها کیا - وحور الخبزة بالمحور
اذا اوارها وهیاها لیضعها فی الملة - محور بالکسر و
وسودده وچرخه دلو که بکره بروی گردد حوار بالضم
شتر کره که از شیر بازنشده باشد وفصیل انچه از شیر
بازشده احورة جمع القلة حیران جمع الکثرة حوران
بالفتح جائی لشام محاورة پاسخ دادن یکدیگر را احارة
جواب بازدادن یقال کلمته فما رجع الی حویرا
ولا حویرة ولا محورة ولا حوارا ای ما رد جوابا تحاور
ای تجاوب واستحارة گفتن خواستن -
حیر - حیرة سرگشته شدن (ع ک اف ۲)
یقال منه حار یحار - حیران سرگشته حیاری ج تحییر

سرگشته کردن تحیر حیر گشته شدن وگردگشتن
آب حائر گرداب حیران حوران بالکسر والفصیح
رجل حائر بائر آنکه هیچ بیرون شد کار خود نداند احاره
گواریدن شراب یقال استحیر الشراب استعمل مهولا
واستحار المکان بالماء وتحیر اذا امتلأ - والمستحیر سحاب
ثقیل متردد ولیس له ریح تسوقه - حیر مانند حظیره و
منه الحیر بکربلا - حیرة بالکسر شهری نزدیک کوفه حیری منسوب
بوی وحاری کذلک علی غیر قیاس کانهم قلبوا
الیاء الفا ، ویقال لا آتیک حیری دهر ای ابدا -
حبقر - کفعلل ذکره فی الابنیة ولم یفسره ومعناه البرد
حب الغمام یقال ابرد من حبقر ویقال عبقر واصله
حب قر والقر البرد والدلیل علی ما ذکرته ان اباعمرو
ابن العلاء یرویه ابرد من عب قر والعب اسم للبرد -
حثفر - بالضم کنجاره روغن وثفل چیزی وکشت
زبون وبلابه واخذت بحثافیر الامر ای باخره حثفرة
دردو خاشاک که بتک سبو فراهم آید -
حذمر - کوتاه واخذه بحذامیره بأسره ولم یدع
منه شیئا -
الحخربور - الحخربون -
حزفره - برکردن آنرا حزفر المتاع لبست کالازار
وحزفر القوم اماده شدند گروه برای گروه
حزفرة زمین هموار برابر که دران سنگریزها باشد
حزفرة کار دبه جای سخت -
حزمر - کجعفر پادشاه حزمرة هوشیاری ودبیری
وشگفته شدن شکوفه گندنا واخذه بحزموره و
حذامیره کحذافیره -
حطر الجاریة کحماحطر القوس وترها حطر کعنی جلد
به الارض سیف حاطورة حالوقة یعنی گذرنده -
حطمره - برکردن آنرا حطمر القوس زه کردکمان

راحمطر خشمناک -
حفتیر - کغمثیل کوتاه -
حمیترة - موضعی بدشت عیذاب -
حمطر القربة - پرکردن مشک راحمطر القوس وترها
ابل محمطرة قائمة موقرة یعنی باشان ایستاده -
حنبر - کوتاه ونام مردی - حنبرة البرد سختی سرما
حنبتر - بجرد حل سختی -
حنترة - تنگی حنتار بالکسر کوتاه خرد -
حنتفر - کوتاه قد -
حنثرة - تنگی ونام لبنی عقیل رجل حنثر وحنثری احمق
حنجره - ذبحه حنجرت العین غارت محنجر نوعی از
بیماری شکم حنجرة نی (ح ج ر)
رجل حنادر العین - مرد تیزنگاه حندورة فی
(ح د ر) حندر بالضم دیهی به عسقلان منها سلامة
ابن جعفر محمد بن احمد الحندریان المحدثان -
حنزرة - شعبة من الجبل -
حنصار - بالکسر لاغر کلان شکم -
حنظریة - بالطاء المهملة ابن یقال مافی السماء
حنظریة ای شیء من السحاب تحنظر ای تردد واستدار

فصل الخاء

خبر - خبر - توشه دان بزرگ وماده شتر شیرناک
خبر بالتحریک آگاهی اخبار تخبیر آگاه کردن استخبار
خبر پرسیدن تخبر مثله وباخبر شدن مخبر بالفتح جای
خبر دادن وهو خلاف المنظر مخبرة بضم الباء وفتحها مثله
ارض خبراء زمین هموار که دروی سدر روید خباری
ج بفتح الراء وکسرها مثل صحاری خبرات کذلک
خبر بفتحتین ایضا سدرناک شدن زمین (ع ک ا
ن ۲) خبر خبراء نعتان منه - خبار بالفتح زمین نرم

حفتیر
حمیترة
حمطر
حنبر
حنبتر
حنترة
حنتفر
حبقر حنثرة
حنجره
حنادر
حثفر
حنزرة
خذمر حنصار
حنظریة
الحخربور
حزفره
خبر
حزمر
حطر
حیر
حطمره

سله جو مکه ارد خمیر کرده ... نان بهن کنند ...

سوراخ ناک خبر بالضم دانستن (رع ک اف ۲)
یقال من این خبرت هذا الامر ای من این علمت
والاسم الخبر و آزمودن (رع ف اض ۲) خبیر آگاه
خبر
و دانا و کشاورز و منه المخابرة ای المزارعة و نبات
و کشتیم و یقال لستعلب سخبر ای تقطع النبات تاکله
خبر
و قال ابو النجم حتی اذا ما طال من خبیرها ای من
خبیرها کفک دهان خبرة بالکسر آزمایش اختبار
خبر
آزمودن یقال صدق الخبر الخبر و یقال وجدت الناس
اخبر تقلہ یعنی آزمای تا دشمن گیری خابور جائے
بشام خبیر جائی به حجاز خبرة بالضم بهره از گوشت یا
ماهی قال ابو عبید یقال تخبر و اخبرة اذا اشتروا شاة
فذبحوها و اقتسموا لحمها۔

ختر
ختر - ختر - فریفتن (رع ف اک ۲) ختار فریبنده۔
خثعر
خثعر - خثیعور - انچه بریک حال نباشد چون
خزر
سراب و جز آن و غول و گرگ و سختی۔
خثر - خنثر
خثر - خثار - بالضم باقیمانده مائده خثارة مثله
خنثر بکسر الثاء بعد النون باقیمانده رخت قوم
خثورة و فزک شدن شیر و جغرات گشتن آن و هی
نقیض الرقة یقال خثر اللبن یخثر قال الفراء خثر
بالضم لغة فیه قلیلة فی کلامهم و سمع الکسائی بالکسر
ایضا و بر انگیختن و مقیم بودن بجائی (رع ف اض ۲)
یقال خثر فلان ای اقام فی الحی و لم یخرج مع القوم
الی المیرة و یقال خثرت نفسه ای اختلطت و
قوم خثراء الانفس ای مختلطون
خثر
اخثرت الزبد فسرانیدم مسکه را یعنی ناگداخته گذاشتم
و فی المثل ما یدری ایخثر ام یذیب۔
خدر
خدر - خدر - بالکسر پرده و بیشه شیر مخدرة زن
پرده نشین لیث خادر شیر در بیشه اخدار مقیم
بودن مرد در اهل خود و شیر در بیشه خود و باز در آشیان

خود خدرة بالضم قبیله از انصار منهم ابو سعید الخدری
خداری شب تاریک و ابر سیاه و عقاب خدر
بفتحتین باران و خواب رفتگی پای و سستی اندام
(رع ک اف ۲) خادر مرد سست کاهل یوم خدر
روز نمناک و لیله خدرة کذلک و منه اخدر الیوم
ای اظلمه المطر - اخدری گورخر و خدر الظبی ای
تخلف عن القطیع۔
خرر - خریر - آواز کردن آب (رع ف اک ۲)
و جای هموار میان دو بلندی اخرة ج خرور
بروی در افتادن و آواز کردن در خواب
(رع ف اک ۲) اخرار انداختن دست به شمشیر
خرخرة آواز گلوی خفته و خبه کرده یقال خر عند النوم
و خرخر مثله و تخرخر لیطنه اذا اضطرب مع الغطم۔
خر بالضم گلوی[1] آسیا۔
خزر - خزر - بفتحتین تنگی و خردی چشم و اخزر
نعت منه و یقال هو ان یکون الانسان کانه
ینظر بمؤخرها و گروهی از مردم و تخازر الرجل اذا
ضیق جفنه لیحدد النظر - کقولک تعامی و تجاهل
خزرة بالضم درد پشت[2] مازه خزیر خزیرة نوعی از
قلیه خنزیر بالکسر خوک و نام جائی خنازیر ج - و
ایضا ریشی که بر گردن و گلو بر آید مردم را خیزران
درخت نی و بیخ نی که از وی بن نیزه سازند
خیازر ج - و الخیزرانة السکان خیزرلی خوزری
نوعی از رفتار۔
خسر - خسر - خسران - بالضم فیهما زیان کردن
و هو مثل فرق و فرقان (رع ک اف ۲) یقال
خسر فی البیع و خسره قوله تعالی قد خسر الذین
کذبوا بلقاء الله و خسرت الشیء بالفتح و اخسرته نقصته
قوله تعالی بالاخسرین اعمالا تخسیر هلاک کردن خناسیر

بالنون هلاک کهالا واحد له خسار خسارة بالفتح فیهما
هلاکی و گمراهی خیسری کذلک۔
خشر - خشارة - بالضم باقیمانده طعام بر خوان
و هر چه باند از هر چیز که آن بکار نیاید و مردم فرومایه
خشر مصدر منه (رع ف اک ۲)
خصر - خصر - میان مردم کشح مخصر میان باریک
مخصر القدمین آنکه اخمص او بزمین نرسد از باریکی
پای نعل مخصرة کذلک - خاصرة تهی گاه خصر بفتحتین
سرما و سرما یافتن و سرد شدن روز (رع
ک اف ۲) ماء خصر آب سرد خصرت یدی و خصر
یومنا ای اشتد برده خنصر انگشت خرد
خناصر ج - خناصرة بالضم نام شهری بشام مخصرة
بالکسر تازیانه و عصا و جز آن مخاصرة دو کس از دو راه
رفتن تا بهم باز پیش آیند تخاصر دستها یکدیگر گرفتن
اختصار کوتاه کردن سخن و نزدیک تر راه در آمدن
خضر - خضرة - سبزی اخضرار اخضیضار سبز
شدن تخضیر سبز کردن خضرة ایضا تیره رنگی ستور
یقال فرس اخضر و هو الدیزج و در مردم گندم
گونی و ربما سموا الاسود اخضر و قوله تع مدهامتان
ای خضراوان لانهما تضربان الی السواد من
شدة الری و سمیت قری العراق سوادا لکثرة
شجرها - خضراء آسمان کتیبة خضراء لشکری که در
آهن گرفته باشد خود را از سلاح و فی الحدیث ایاکم
و خضراء الدمن یعنی زن با جمال که بی اصل و بد نژاد
باشد که هر چه در خاک روبه بر آید از نبات و گل آن
بری ندهد خضیرة خرمابن که غوره او سبز بریزد اختضار
علف سبز درودن یقال اختضرت الکلاء و جوان
مردن یقال اختضر فلان اذا مات شابا غضا
و کان فتیان یقولون لشیخ اجزرت یا شیخ فیقول

[1] سوراخ وسط آسیا که دانه دران ریزند تا آس گردد ۱۲ [2] فقرات الظهر یعنی سلک استخوانهای میان پشت هندی ریڑھ ۱۲

ای نبی وتحتضرون ای تموتون شبابا وقد مر فی فصل الجیم - خضارة بالضم دریا وہی معرفة لاتجری تقول ہذا خضارة طامیا خضاری مرغیست کہ اورا اخیل نیز گویند خضار بالفتح شیر باآب تره نو رس مخاضرة میوہ سبز نارسیدہ بر درخت فروختن وہو منہی عنہ خضاری بالضم والتشدید کشت سبز خضر سبز وہم نام یاولی ہم خضر بالکسر وسکون الوسط کذلک مثال کبد وکبد والاول افصح وقولہ تعالے فاخرجنا منہ خضرا قال الاخفش یرادبہ الاخضر کقول العرب اربنیہا نمرة ارکہا مطرة - ویقال ذہب دمہ خضرا مضرا اے ہدرآ

خطر - خطر بفتحتین بہلاک نزدیک شدن (عع ف اک ۲) وانچہ گرو بدان بندند وہو السبق الذی یتراہن علیہ - ویقال ہذا خطر لہذا وخطیر اے مثلہ فی القدر وقدر ومنزلت مخاطرة در خطر افتادن وبر مال خود گرو بستن یقال خاطر بنفسہ وخاطر بکذا وعلی کذا - خطارة خطورة بلند قدر ومنزلت شدن (عع بفتحہا) خطر بالکسر گیاہے کہ بدان خضاب کنند وشیر باآب وشتران بسیار خطر خطران دم زدن شتر وقتیکہ مست باشد وشنیدن نیزه یقال رمح خطار واہتزاز کردن رجل خطار بالرمح اے طعان وخطران الرمح ارتفاعہ وانخفاضہ للطعن ہے وخطر الدہر خطرانہ کما یقال ضرب ضربانہ - خطور گذشتن اندیشہ بدل یقال خطر الشئی ببالی (عع ف اض ۲) اخطار اندیشہ وردل گردانیدن ومال خود را گرو درمیان نہادن خطیر مرد باقدر ومنزلت خطار ایضا نام اسپے ہم -

خفر - خفر بدرقہ ونگاہبان شدن یقال خفرتہ خفیر نعت منہ تخفیر نگاہداشتن کسے راو شرمندہ کردن تخفر شرمگین شدن وبدرقہ خواستن اخفار عہد شکستن وعذر کردن وباکسے بدرقہ فرستادن خفرة بالضم عہد وپیمان خفارة بالضم والکسر کذلک وبعہد وفا کردن خفر بالتحریک شرم وشرمگین شدن (عع ک اف ۲) خفرة متخفرة زن نیک شرمگین خاافور گیاہے -

خلر - خلر مثال سکر نخود وکشنیز -

خمر - خمر حی وخمیر کردن ومایہ کردن در خمیر نہان داشتن گواہی وشرم داشتن یقال خمرت الرجل ای استحییتہ - وخمر فلان شہادتہ اے کتمہا (عع ف اض ۲ وک ۲) خمرة صرف مے خالص خمرة وخمر وخمور مثال تمرة وتمر وتمور فے الواحد والجمع - ویقال ماعند فلان خمر ولاخل ای لاشر ولاخیر - خمیر مثال فسیق مدمن خمر خمار بالضم باقی مستی در سر وانبوہی مردم مخمور الذی بہ خمار - ورجل خمر بکسر المیم الذی خامرہ الداء - ویقال دخل فی خمار الناس بالضم والفتح اے فی غمارہم خمرة بالضم سجادہ از برگ خرما بافتہ وکلغونہ ومایہ خمیر وخنور کہ در وی خمر باجزاء آن ریزند خمار بالکسر معجر زنان اختمار معجر برافگندن زن یقال انہا لحسنة الخمرة وفی المثل ان العوان لاتعلم الخمرة - خمر بفتحتین پوشش از ہر چیز چون سقف یا کوه یا وادی وریگ تودہ ومانند آن وانبوہی مردم ونہان شدن (عع ک اف ۲) یقال خمر عنی الخبر ای خفے وخمر عنی فلان اے تواری ومکان خمر اذا کان کثیر الخمر - وفی المثل ہو یدب لہ الضراء ویمشی لہ الخمر یضرب لمن خاتل صاحبہ لغدر وخداع اخمار پنہان داشتن وپوشش ناک شدن زمین خمرة بالتحریک بوی یقال وجدت خمرة الطیب ای ریحہ تخمیر پوشانیدن چیزی شاة مخمرة گوسپند سیاه سفید سر مخامرة آمیختن باہم وپیوستہ در خانہ بودن ونہان بودن یقال للضبع خامری ام عامر اے استتری - استخمار بہ بندگی گرفتن یقال استخمر فلان فلانا ای استعبدہ ومنہ حدیث معاذ من استخمر قوما اولہم احرار اے اخذہم قہرا وتملک علیہم - ویقال اخمرنی کذا وکذا ای اعطینیہ ہبة وملکنی ایاہ یاخمری جائیست در بادیہ کہ ابراہیم بن عبد اللہ بن الحسن بن الحسن ابن علی بن ابی طالب در وی خفتہ است -

خنر - ام خنور مثال تنور گفتار وسختی -

خنجر - خنجر دشنہ کارد خنجورة ناقہ بسیار شیر خناجر ج

خور - خور زمین پست وبر رودہ ستور زدن یقال طعنہ فخارہ ای اصاب خورانہ خوران رودۂ ستور خوار بالضم بانگ گاؤ ومنہ قولہ تعالے عجلا جسدا لہ خوار - خورة شکستن گرما وضعف وشکست اور دن مرد (عع ف اض ۲) استخارة نیکوئی جستن وبانگ کنانیدن صیاد آہو برہ را تا مادر را نزدیک وی آرد وصید کند اخارة برگردانیدن ستور را از راہی کہ میرود براہ دیگر خور بفتحتین سستی رجل خوار رمح خوار ارض خوارة سست ونرم ناقة خوارة بسیار شیر خور ج

خیر - خیر نیکو ونیکوئی ونیکوتر ومال قولہ تعالی ان ترک خیرا ای مالا - رجل خیر وامرأة خیرة کلاہما یخفف ویشدد ونیکو کار خیار گزیدگان خلاف شرار وکمترین وخیار تره واین معرب خیرات جمع خیرة وہی الفاضلة من کل شئی قولہ تعالی اولئک لہم الخیرات وقال اللہ تعالی فیہن خیرات حسان وقال الاخفش لما وصف بہ وقیل فلان خیر اشبہ الصفات فادخلوا فیہ الہاء للمؤنث ولم یریدوا بہ

خلر خمر خنر خنجر خطر - خور خیر خفر

افعل فان اردت معنی التفضیل قلت فلان خیر الناس ولم تقل اخیر وفلان خیر الناس لم تقل خیرة ولا تثنی ولا تجمع لانه فی معنی افعل خیر بالکسر کرم و بزرگواری خیرة نیکوئی وهو اسم من قولک خار الله فی هذا الامر- خیرة بتحریک الیاء گزیده وهو اسم من اختاره الله ای اصطفاه- ویقال سخر الله تخیر لک ویقال محمد خیرة الله بسکون الیاء وتحریکها اخیار برگزیدن تخیر مثله- مختار گزیننده وگزیده وتصغیر او مخیر آمده بحذف تا استخارة نیکوئی جستن تخییر اختیار بکسے دادن خیری بکسرتین خیر ومعربست-

خنجر- بجعفر وعلابط مرد سست وکلان شکم

خنجر- محرکة بد بوی سرفه وبکسرتین وتشدید را بسیار خوار بد دل مخرون ج خاجر آواز آب بر زیر کوه

خدافر- بالضم جامه کهنه

خذرة- بالضم خذروف که نوعی از بازیچهٔ اطفال است خاذر روپوش از پادشاه یا قرضخواه-

خذفرة- پارهٔ از جامه خذنفرة زنے که گویا از بینی حرف میزند-

خیعرة- سبکے وخفت-

خفتار- پادشاه جزیره یا پادشاه حبش والصواب الجیقارا والجیفار بالجیم والفاء-

خمجر- بجعفر وعلبط وعلابط وخمجریر آب شور او الذی لا یبلغ الا جاج وتشربه الدواب او الخمجریر المر منهم خمجریرة اسے تهویش-

خمشتر- کغضنفر مرد ناکس وبخیل-

خمطریر- بروزن ومعنی خمجریر-

خنتار- بالکسر وختور بالضم گرسنگی سخت-

خنثر- بفتحتین وکسر ثاء مثلثة چیز کیزکه بعد برداشتن کاچال افتاده ماند خنثر بالفتح بکسرتین وبضم اول

خزره ۔ خنسر ۔ خجر ۔ خنشفیر ۔ خجر ۔ خنطیر ۔ خدافر ۔ خنافر ۔ خذرة ۔ خذفرة ۔ دبر ۔ خیعرة ۔ خفتار ۔ خمجر ۔ خمشتر ۔ خمطریر ۔ خنتار ۔ خنثر

وثالث مثله- خنابیر بلا باده چال وخنثر فی نسب تمیم وفی اسد خزیمة وفی قیس غیلان وعمرو بن خنثر من الطال الجاهلیة جد ام المومنین خدیجة لامها-

خنزره- سطبری وتبر کلان که بدان سنگها شکنند ودارة خنزر وخنزرین وخنزرین من دارا تهم والسخنزیر فی ارخ زرع

خنسر بالکسر ناکس وبخیل وبلا خناسیر هلاک مردم ناتوان وکمیز باے تکه برگیاه و درخت والخناسرة اهل الخیانة ورجل خنسر وخنسرے بفتحهما فی موضع الخنسران خناسرة ج-

خنشفیر- بفتح خا وشین بلا-

خنطیر- بالکسر زن گنده پیر فروهشته پلکها و فروهشته گوشت رو-

خنافر- بالضم وکسر فا نام مردے-

فصل الدال

دبر- دبر- گروهٔ کبت[1] انگبین لا واحد له دبور ج ویقال للزنابیر ایضا دبر ومنه قیل لعاصم بن ثابت الانصاری حمی الدبر وذلک ان المشرکین لما قتلوه ارادوا ان یمثلوا به فسلط الله علیهم الزنابیر الکبار تابر الدارع فارتدعوا عنه حتی اخذه المسلمون فدفنوه وقال جعلت کلامه دبر اذنی ای تصاممت عنه دبرة دبارة یک گرد زمین دبار ج- ذات الدبیر وادیے هم- قال ابن الاعرابی وقد صحفه الاصمعی فقال ذات الدبیر بالیاء- ودبر بضمتین وسکون الوسط ایضا سپس پشت خلاف قبل ومنه قوله تعالی ویولون الدبر ای الظهر جعله للجماعة کما قال الله تعالی لا یرتد الیهم طرفهم- دبر اللیل آخر شب دبیر قبیلهٔ از بنی اسد ودبر بالکسر مال بسیار یقال مال دبر اموال

وبر یستوی فیه الواحد والجمع والمثنی- رجل ذو دبر بسیار مال وبسیار آب وزمین دبرة خلاف قبلة و یقال لیس لهذا الامر قبلة ولا دبرة کار بے پشت ورد دبرة بفتحتین هزیمت در جنگ دبری ایضا واحدة دبر داد بار مثل شجرة وشجر واشجار- دبر پشت ریش شدن ستور یقال منه دبر البعیر بالکسر وادبره القتب- دبری بفتحتین وبضمتین سپس آینده بهر کار یقال فلان لا یصلی الصلوة الا دبریا فی آخر وقتها دبران یکی از منازل قمر وآن پنج ستاره است در ثور وابر سپس رود تیر بیرون جسته از کمان وخلاف فائز واز قداح قمار مدابر خدا وند این قداح وقطع الله دابرهم ای آخر من بقی منهم دابرة آخر ریگ توده وپاشنه مردم وپنجم انگشت که بر پای مرغان بر آید برتر از دیگر ها وناخن که بر بازوی ستور بر آید ونوعے از بندهای کشتی رجل ادابر مرد قاطع رحم وآنکه سخن کسے نشنود دبیر ریسمان که بر کشند بوقت رشتن سپس ردیه قبیل آنکه فرود آرند وقت پیچیدن برد دوک یقال فلان ما یعرف قبیلا من دبیر- وفلان مقابل مدابر اذا کان محضا من ابویه- قال الاصمعی اصله من الاقبالة والادبارة وهو شق فی الاذن ثم یفتل ذلک فاذا اقبل به فهو الاقبالة واذا ادبر به فهو الادبارة والجلدة المعلقة من الاذن هی الاقبالة والادبارة وکانها زنمة والشاة مدابرة ومقابلة وناقة ذات اقبالة وادبارة وقد دابرتها وقابلتها- دبار بالضم نام روز چهارشنبه که در قدیم میگفته اند دبار بالفتح هلاکی مثل الدبار- دبار بالکسر جمع دبارة یعنی یک کرد زمین وهی دبرة ایضا ای المشارة فی المزرعة ویقال ایضا فلان یاتی الصلوة دبارا یعنی بعد مضی الوقت- دبور بالفتح باد پس پشت دبور خواهم

[1] زنبور عسل ۱۲ سله مشاره ای قطعه زمینی که کنار ها اینها بلند کرده باشند و دران سبزی زراعت بکارند هندی کیاری ۱۲

وپیر شدن وبیرون آمدن تیر از کمان وبردن یقال دبر به ای ذهب به - ویقال هیهات ذهب کما ذهب امس الدابر وپس رفتن ع قوله تعالیٰ واللیل اذ ادبر وقری ادبر ای تبع النهار قبله - ویقال قسیح الله ما قبل منه وما دبر و روایت کردن از کسے بعد از مرگ وی یقال دبرت الحدیث عن فلان ای حدثت عنه بعد موته وپس شدن باد (ع ف ا ض ٢) اوباد دبور زده شدن کسے یقال بر القوم فهم مدبورون لیستعمل مجهولا - دبر بفتحتین موضعی همین دبری منسوب بوی ادبار پس رفتن و در دبور آمدن نقیض اقبال و ادبر الرجل اذا ادبر بعیره ای دبر لیقب حجر ابن عدی س ابرة دشمنی کردن کسے استدبار خلاف استقبال تبیر پایان کار نگریستن و بنده را از پس مرگ خود آزاد کردن و حدیث روایت کردن تدبر اندیشه کردن تدابر بریده شدن قوم از یکدیگر

دثر - **دثر** - مال بسیار لیستوی فیه الواحد والجمع یقال مال دثر واموال دثر وعکر دثر بالتحریک ای ابل کثیر دثار جامه برتن وهو ما فوق الشعار - تدثر پوشیدن دثار و بر آمدن کشن برماده و بر جستن مرد بر پشت اسپ بوقت بر نشستن دثور ناپدید شدن نشان تداثر مثله - و دثور بالفتح مردی نام وخوابناک و دثر الطائر ای اصلح عشه -

دجر - **دجران** - مرد نشاطی فیریده ویقال هو حیران - دجر بالتحریک حیران شدن (ع س ا ف ٢) قوم دجاری ای حیاری - دیجور تاریکی لیلة دیجور شب تاریک -

دحر - **دحور** - راندن و دور کردن (ع بفتحها) قوله تعالیٰ مذموما مدحورا ای مقصیے -

دخر - **دخور** - خوار شدن (ع بفتحها) ادخار خوار کردن

دخدر - **دخدار** - جامهٔ سپید در تخت بسته معرب تخت دار -

در - **در** - شیر و غنیمت و نیکوئی و کار نیکو و باریدن باران و جز آن یقال فی الذم لادر دره ای لاکثر خیره ویقال فی المدح لله دره ای عمله وخیره ولله درک من رجل - ناقة درور بالفتح و دار بسیار شیر نوق درار مثل کافر و کفار - فرس دریر اسپ تیز رو درة بالضم مروارید بزرگ در درر دا ستج کوکب دری بالضم والکسر ستارهٔ روشن درة بالکسر آلت زدن وبسیار شیر و روانی وگرمی و روانی بازار و ریزندگی باران ویقال للساق درة ای استد اره للجری والجمع درر بالکسر - سماء مدرار سحاب مدار ریزان ویقال هما علی درر واحد بالفتح ای علی قصد واحد ونحن علی درر الطریق ای علی قصده و درر الریح ایضا مهبها درء دربالضم بسیار آمدن شیر از پستان (ع ف اض ٢) و یقال درت حلوبة المسلمین اے فی بهم - ادرار روان شدن شیر یقال آدرت الناقة فهی مدرة اذا درلبنها - والریح تدر السحاب وتستدره ای تستحلبه ن ا ٢ الاموی استدرت المعزی ارادت الفحل ویقال ایضا استذرت المعزی استذرارا من المعزل بالذال المعجمة درر بضمتین تیزیهای دندان کودک در وار درختے در دور گرداب که غرق کند وقولهم ده درین وسعد القین من اسماء الکذب والباطل ویقال ان اصله کان سعد القین رجلا من العجم بدور مخالیف الیمن یعمل لهم فاذا کسد قال بالفارسیة ده بدرود کانه یودع القریة ای انا خارج غدا ویقول ذلک لیستعمل فعربته العرب وضربوا به المثل فی الکذب وقالوا اذا سمعت بسری القین فانه مصبح -

دسر - **دسار** - میخ کشتی دسرج - بالسکون و الحرکة مثال عسر قوله تعالیٰ علی ذات الواح ودسر دسر سپوختن نیزه و دور کردن ومنه رجل مدسر دوسر شتر بزرگ هیکل دوسرة مؤنث منه ونام لشکر نعمان ابن المنذر یقال جمل دوسری و دوسرانی کانه منسوب الیه

دعر - **دعر** - بفتحتین تباهی و دود کردن چوب (ع ک اف ٢) ومنه عود دعر بالفتح والکسر اے ردی کثیر الدخان وحکی الغنوی عود دعر مثال صرد زند ادعر الذی لا یوری ومنه اخذت الدعارة وهی الفسق والخبث یقال هو خبیث داعر وخبیثة داعرة داعر ایضا گشن بسیار نتاج ینسب الیه الداعریة من الابل -

دعثرة - ویران کردن مدعثر ویران شده وفی الحدیث لا تقتلوا اولادکم سرا انه لیدرک الفارس فیدعثره ای یهدمه و یطحطحه یعنی بعد ما صار رجلا دعثور بالضم حوض گرد آگند و ویران شده -

دغر - **دغرة** - ربوده گرفتن چیزے - وفی الحدیث لا قطع فی الدغرة - دغر سپوختن ومنه الحدیث علام تغذ بن اولادکن بالدغر وهو ان ترفع لهاة المعذور وقولهم دغری لا صفی ای ادغروا علیهم ولا تصافوهم ویقال دغرا لا صفا مثل عقری حلقی وعقرا حلقا -

دغمر - **دغمرة** - در آمیختن خلق دغمری و دغمری بفتحتین و ضمتین خویهای بد در آمیخته مدغمر پنهان

دفر - **دفر** - گند یقال دفرا له ای نتنا له - ام دفر نام دنیا و سختی و بلا یا دفار در دشنام کنیزک و مانند آن گویند مبنی بر کسره بمعنی یا دفرة -

دفتر - **دفتر** - م -

دقر - **دقارير** - سختی ها و دروغها واحده دقرارة

دخدر · دسر · در · دعر · دعثر · دثر · دغر · دجر - دغمر · دفر · دحر · دفتر · دخر - دقر

بالکسر و یقال فلان یفتری الدقاریر ای الاکاذیب
والفحش و رجل دقرارة ای نمام و فحاش - دقرار
دقرارة ازارکشتی¹ بانان و قرئی نام روضۂ -
دمر - دمار - ہلاکی تدمیر ہلاک کردن و ہلاکی
افگندن برکسے وتشم دود کردن صیاد در کاشہ
تا شکاری بوی او نشناسد دمور بے دستوری
بجای در آمدن (ع ف اض ۲) تدمر نام شہرے
بشام تیرہ بوع تدمری کلاکوش خرد کوتاہ -
دنر - دینار - زر واصلہ دنار بالتشدید فابدل
من احدی حرفی تضعیفہ یاء لئلا یلتبس بالمصادر
التی تجی علی فعال بالکسر کقولہ تعالی وکذبوا بآیاتنا
کذابا الا ان یکون بالہاء فیخرج علی اصلہ مثل صنارة
ودنانة لانہ امن من الالتباس مذراسب باغالھا -
دور - دار - سرائے قال اللہ و لنعم
دار المتقین وذکر علی معنی المثوی والموضع کما
قال اللہ تعالی نعم الثواب وحسنت مرتفقا فانث
علی المعنی ادؤر بالہمز جمع القلۃ - دیار ودور جمع الکثرة
والدارة م وہی اخص من الدار وایضا خرمن
ماہ و دارة القمر بالتہ دیار دوری کسے یقال بابہا
دیار ودوری ای احد واصلہ دیوار قالوا واذا وقعت
بعد یاء ساکنۃ قبلہا فتحۃ قلبت یاء وادغمت مثل
ایام وقیام - دور دوران گردیدن (ع ف اض ۱)
ادارة متعد منہ تدویر کذلک یقال دوربہ ومدور
گردانیدن چیزی را یقال دورة مداورة معالجت
کردن دواری روزگار داری بوی فروش وہو منسوب
الی دارین وہو فرضۃ بالبحرین فیہا سوق کان یحمل
الیہا مسک من ناحیۃ الہند وفی الحدیث مثل الجلیس
الصالح مثل الداری ان لم یحذک من عطرہ علقک
من ریحہ وخداوند نعمت دائرة خط کرد یقال فی الفرس
ثمانی عشرة دائرة وہزیست قولہ تعالی علیہم دائرة السوء
دوائر ج - مدارة نوعی از دلو یا دوار بالضم نام بت
وقد یفتح و گشتن بعلتی یقال دیر بالرجل ای الکیب
بالدوار دیر کلیسای ترسایان واصلہ الواو ادیار
ج - دیرانی صاحب دیر قال ابن الاعرابی یقال
للرجل اذا راس اصحابہ ہو راس الدیر -
دہر - دہر روزگار وہو ج وہمیشہ و فرود آمدن
یقال دہرہ (ع کنفعہا) دہر دہار یر روزگار سخت
و دہر داہر کقولہم لیل لائل وابد آبد وابید ویقال
لا آتیک دہر الداہرین یعنی ہمیشہ وفی الحدیث لا تسبوا
الدہر فان اللہ ہو الدہر کانہم کانوا یضیفون النوازل
الیہ فقیل لہم لا تسبوا فاعل ذلک بکم فان ذلک ہو
اللہ تعالی - ویقال ما ذاک بدہری ای عادتی وما
دہرے بکذا ای ہمتی کذا دہری بالضم سال خوردہ
دہرے بالفتح آنکہ عالم را قدیم گوید وسوره گرد
کردن یقال وہورت الشیء اذا جمعتہ ثم قذفتہ
ویقال ہو بدہور اللقم اذا کبرہا -
دحدرہ - دحرجہ فتدحدر -
دحمر - القربۃ پر کردن مشک را دحمور بالضم دابیست خرد
دخمر - القربۃ پر کردن مشک را دخمر الشیء پوشیدہ
و پنہان کرد انرا -
دزر دور کردن (ع ف اض ۲)
دزمارة - بالکسر موضعیست منہ احمد
بن کشتاسب الفقیہ الشافعی -
دستور - النسخۃ المعمولۃ للجماعات التی منہا
تحریرہا معربۃ دساتیر ج -
دسکرة - دہ وکلیسا وزمین ہموار وخانہائے اہل
عجم کہ دران می وآلات لہو فراہم باشد یا بنائے
ہمچو کوشک کہ گرد آن خانہا باشد دساکر ج ودیہی
بنہر الملک منہا منصور بن احمد بن الحسن وہی بنزدیکی
شہر ابان منہا احمد بن بکر دون شیخ الخطیب البغدادی
ودیہی بابین بغداد وواسط منہا ابان بن ابی حمزة
و دیہی بخوزستان -
دوصر - گیاہیست کہ از زراعت بلند میشود
عن ابن القطان -
دوطیرة بن کشتی یا سکان آن -
دعسرة - سکے وشتابی -
ادعنکر - علیہم بالفحش بہ بدی پیش آمد بر آنان
دعنکرو دعنکران نعتان منہ ادعنکر السیل پیش آمد
وشتابی کرد
دغشر - گول -
الدغفر - الاسد الضخم
الدکر - بالکسر الذکر لغۃ ربیعۃ قال اللیث ربیعۃ تغلط
فی الذکر فتقول دکر انما الدکر بتشدید الدال جمع ذکرة
ادغمت لام المعرفۃ فی الدال فجعلت دالا مشددة
فاذا قلت ذکر بغیر لام قلت بالذال المعجمۃ
والدکر ربیعۃ للربیع والجبش -
دماثر - بالضم زمین نرم دمثر پر گوشت دمثر کعلبط
وسجل وجعفر مثلہ دمثرة نرم دسیرہ شدن بستر -
الدہمکر - کسفرجل الاخذ بالنفس معرب دمہ گیر
دنقرة - تتبع مداق الامور وہی من عدو الدابۃ
وفیہا اذا کان دمیما وفرس ورجل ونقرے و
دنقری قصیر ودمیم -
دنیسر بضم الدال وفتح النون والسین شہری نزدیک بدین
دہدرین - بضم الدالین وفتح الراء المشددة
اسم لبطل وللباطل وللکذب کالدہدہو دہدرین
سعد القین ای لبطل سعد الحداد بان لا یستعمل
لتشاغلہم بالقحط او ان قینا ادعی ان اسمہ سعد -

دہر — دوصر — دہر دوطیرة دعسرة — دنر - ادعنکر — دغشر الدغفر — دور - الدکر — دحدرہ — دحمر - دماثر — دخمر — الدہمکر — دزر - دنقرة — دزمارة — دستور دنیسر — دہدرین — دسکرة

¹ نشان بمعنے صورت یوشتہ کشتی بانان ۱۲

ما نائم تمنین کذا فقیل له ذلک ای جعت با طلا الی
باطل یا سعد الحداد و یروی منفصلا دده انزن لهما
قدمت لامه الی موضع علیه فصار دده ثم حذفت الواو
للساکنین و دربن من در تتابع ای بالغ فی الکذب
یا سعد او کان ابجیا حدادا و رفی الیمین فلذا کسد
فی خلافت فقال بالفارسیة دده بدرود ای بالوداع
یحیٰ بهم بحیرده عند الیستقبل فعربوه وضربوا به المثل
فی الاذیب متقاله اذا اسمعت لسه پی النقد علیٰ موضع

دہشترة تنه ماده بزرگ و ان تغل بغیر رفق و
سرعة الاخذ فی الصراع والجماع -

تدہکر بر وزن و معنی تدحرج تدہکر علیه بر و جست
وشتابی کرد تدہکرت المرأة جنبید و لرزید -

مدہمرة زن کوتاه قد فراهم اندام -

فصل الذال

ذأر - اذآر - بهانگلانیدن کسے را بر کسے ذار
دلیری کردن یقال ذئرت علیه ای دلیر شد و کراهت
داشتن چیزی را و عادت کردن بچیزی یقال ذئر به
ای اعتاده (ع ف اک ۲) و فی الحدیث ذئر النساء
علی ازواجهن یعنی نفرن واجترأن و نشزن امرأة
ذائر بلا ہاء ای ناشزة - ذئرة ای کرینة ناقة مذائر
ناقة که چون بچه بزاید ازو بگریزد و نفرت آیدش -

ذبر - ذبیر نبشتن مثل زبر (ع ف اض ک ۲)

ذخر - ذخیرة یعنی ذخر بالضم یعنی نهادن (ع
بفتحها) اذخار شلیه و اذخر گیاهی است که اکثر اکومه خوانند

ذر - ذرة - مورچه خرد - و ایضا نام مردی ابوذر
کنیت صحابیه و بپراگندن (ع ف اض ۲) ذریة
بالضم فرزندان ذراری ذریات ج ذرو ذریرة
دارویی پراگندنی اذرة ج - ذرور بالضم بر آمدن
آفتاب و نبات (ع ف اض ۲) مذارة ذرار بدخو
شدن ناقه یقال ناقة مذار بلا ہاء - و یقال فی
فلان ذرار ای اعراض غضبا -

ذعر - ذعر - ترسانیدن (ع بفتحها) ذعر بالضم اسم
فیه وقد ذعر فهو مذعور - وامرأة ذعورة بالفتح زن
ترسنده از تهمت ناقة ذعور آنکه پستان او دست نینند
خویشتن را در کشد ذو الاذعار نام ملکی از ملوک یمن -

ذفر - ذفر - بوی تیز خوش و ناخوش بوی آمدن
(ع ک اف ۲) و رجل ذفر ای له صنان و خبث ریح -
مسک اذفر مشک تیز بوی روضة ذفرة مرغزار بویا
ذفری بالکسر پس کردن و پس گوش شتر که خوی
کند یقال ہذہ ذفری اصیلة بلا تنوین لان الفہا للتانیث
و بعضہم ینونہ فی النکرة و یجعل الفہ للالحاق بدرہم والجمع
ذفریات و ذفاری بفتح الراء و ہذه الالف فی
تقدیر الانقلاب عن الیاء و من ثمہ قال بعضہم ذفار
مثل صحار - قال ابو زید بعیر ذفر بالکسر مشدد الراء
ای عظیم الذفری و ناقة ذفرة و الذفر الشاب الطویل
التام الجلد - و اذفر اعشبة جیئته الرائحة لا یکاد
المائل یاکلہا عن یعقوب قال و کتیبة ذفراء
ای انہا سہکة من الحدید و صدیتہ -

ذکر - ذکر - نره ذاکیر ج علی غیر قیاس فرقا بین الفحل
والعضو و نر ذکور ذکران ذکارة ج علی غیر قیاس
مثل حجر و حجارة و آہن پولاد و پلارگ و مانند آن
خلاف الانیث - ذکور البقل تره که دراز و سطبر شود
سیف ذکر و مذکر شمشیر ابدار مذکرة ماده شتر مانند
نر در خلق و خلق ذکرة الرجل والسیف بالضم تیزی
مرد و شمشیر و فی الحدیث انه یطوف فی لیلة علی
نسائه و یغتسل من کل واحدة منهن غسلا فسئل عن
ذلک فقال انه اذکر یعنی احد - رجل ذکیر و ذکور
نیکو یاد گیرنده تذکیر بنر منسوب کردن خلاف التانیث
ذکر ذکری ذکرة یاد کردن (ع ف اض م) ذکر
ایضا آوازه و ثنا قوله تعالی ص والقرآن ذی الذکر
ای ذی الشرف - و یقال کم الذکرة من ولدک
ای الذکور - و یقال اجعله منک علی ذکر بالضم ای
لا تنسه - تذکر یاد آوردن اذکار یاد دادن و پسر زادن
مذکر زن پسر زاینده مذکار آن زن که همه پسر زاید
تذکیر یاد دادن و نیدادان اذکار یاد آوردن تذکرة
یادگار یذکر بطنے از قبیلہ ربیعہ -

ذمر - ذمر - مثال کبد و کبد ذمیر ذمر مثال
فلز دلیر و جمع ذمرا ذمار - ذمر برانگیختن بجنگ و بانگ
کردن شیر (ع ف اض ۲) تذامر یکدیگر را برانگیختن
بحرب یقال فلان حامی الذمار ای اذا ذمر غضب
حمی - ذمار بالکسر انچه سزاوار بود نگاهداشت آن بر
مرد و یقال اقبل فلان یتذمر کانه یلوم نفسه علی فائت
وظل یتذمر علی فلان اذا تنکر له و اوعده - تذمیر
دست در فرج شتر آبستن کردن تا بداند که بچه ذی
نر است یا ماده مذمر بالفتح کتف تا بن گوش -

ذبر - تذبیر - پستان شتر بسرگین آلودن تا بچه
شیر نخورد و سیاه کردن علت دندان را
یقال ذبر فوه مجہولا

ذعمور - کعصفور مرد کینه ور که کینه از دلش بدر نشود

اذمقرار اللبن بریده شدن شیر -

ذورة بالضم خاک و جانب پیشین سنگدان
مرغ که در آن آب باشد ذورج درته ادوره و
اذرته ترسانیدم او را و ما اعطاه ذوره اے
شیئا ذورة موضعی -

ذہر فوه - دندان ہائے او سیاه گردید
(ع ک اف ۲)

ذعر
ذفر
دہشترة
ذمر
تدہکر
مدہمرة
ذأر
ذبر
ذکر
ذعمور
ذبر - اذمقرار
ذخر - ذورة
ذر
ذہر

۱؎ گور گیاه سندی گند هیس و گند بل دکنوں و سور ریا ۱۲ ۵۲ منسے از مولا دحو مرد ر ۱۲

فصل الراء

ربر - ربیر - ریر - رار - مغز استخوان تباہ شدہ وگداختہ از لاغری رارۃ تنک گردانیدن مغز را - ریشہر - بکسر را و فتح شین شہری بخوزستان

فصل الزاء

زئر - زئیر - بانگ شیر وغریدن وی زأر زأر بسکون الہمزہ و تحریکہ کذلک (ع ف ک ۲) و بالعکس ایضا و النعت اسد زائر و زئر - تزئر غریدن شیر زأرۃ بسکون الہمزۃ بیشہ

زبر - زبرۃ - بالضم آہن پارہ زبر بضمتین و فتح ۲ ج - وکتف مرد وشیر و دو ستارہ روشن از برج اسد از برمرد بزرگ کتف و کذلک اسد مزبرانی زبراء نام کنیزک احنف بن قیس وفی المثل قد ہاجت زبراء وہی کلما غضبت قال الاحنف کذلک فصارت مثلا - زبر - بانگ بر رون و باز داشتن و برآوردن گرد اگرد چاہ بسنگ (ع ف ا ض ۲) و نبشتن (ع ف اض ۲ و ک ۲) و یقال مالہ زبر ای عقل - زبر بالکسر نبشتہ زبور بالضم ج - و بالفتح نبشتہ و ہو فعول بمعنی مفعول و کتاب داؤد علیہ السلام و یقال انا اعرف تزبرتی ای خطے و کتابتے زبیر نام کوہے کہ کلیم تشریف تکلیم بر وے یافت از حق عز و جل زبر بکسرتین و تشدید الراء قوی و توانا و یقال اخذت بزوبرہ و بزابرہ و بزعبرہ اسے بجمیعہ - قال ابن احمر عدت علی بزوبرا نسبت الی بکلہا و کملہا زبریۃ نوعے از کشتی زنبور زنبار کبت انگبین ارض مزبرۃ زمین زنبور ناک حذفوا الزیادات کما قالوا ارض معقرۃ و مثعلۃ ای ذات

عقارب و ثعالب - ازبئرار بپاے خاستن موے بر اندام و بیچ[1] برآوردن سگ و رستن پشم و نبات زبئر بالکسر بزرۃ جامہ -

زبطر - زبطرۃ - ثغریست از ثغور روم -

زبعر - زبعری - بدخو و آنکہ بر روی موے بسیار دارد و انبوہ ابرو و ریش جمل زبعری کذلک -

زجر - زجر - بار داشتن و نہی کردن یقال زجرہ وازدجرہ - فانزجر و ازدجر و فال گوئی کردن یقال زجرت انہ یکون کذا و کذا و راندن شتر (ع ف ا ض ۲) ازدجار باز داشتن و باز ایستادن متعد لازم - انزجار باز ایستادن - زنجرۃ انگشتک زدن زنجیر بالکسر اسم فیہ - زجور بالفتح من الابل التی تعرف بعینہا - و تنکر بانفہا -

زحر - زحیر - پیچاک شکم زحار بالضم کذلک باد سرد برآوردن (ع بفتحہا و ک ۲) زحر نام مردے -

زخر - زخیر - پر شدن رود و دریا از آب و منہ بحر زاخر - و یقال عرق زاخر اذا کان کریما و گوالیدن نبات (ع بفتحہا) یقال زخر النبات و اخذ زخاریہ بالضم اذا التف و خرج زہرہ و مکان زخاری النبات جائیکہ علف بہم پیچیدہ باشد -

زرر - زر - بالکسر گویک گریبان و جز آن ازرار ج - زرۃ فرہی شتر زرین جبیش یکے از قراء تابعین زر بالفتح گویک بستن پیراہن را بر خود (ع ف اض ۲) یقال ازرر علیک قمیصک و زرہ ثلث لغات و راندن یقال زر الکتائب بالسیف و گزیدن حمار مزر بالکسر خر گزندہ مزارۃ یکدیگر را گزیدن زریر برافروختہ و سرخ شدن چشم (ع ف ک ۲) زر زرۃ بانگ کردن مرغ زرزور نوعی از مرغان زرارۃ بالضم نام مردے -

زعر - زعر - کم موے شدن (ع ک ا ف) زعر نعت منہ و زمین کم علف زعارۃ بالفتح و تشدید الراء بدخوئی و تندی لایصرف منہ فعل - زعرور تند خو و العامۃ تقول رجل زعر و فیہ زعارۃ بالتخفیف نوعی از میوہ ہا کہ آنرا کیج گویند -

زعفر - زعفران - م زعافر ج مثل ترجمان و تراجم - زعفرۃ رنگ زعفران دادن مزعفر شیر سرخ -

زفر - زفر - بار برداشتن (ع ف ا ک ۲) ازدفار مثلہ زفر بالکسر بار و مشک زوافر کنیزگان کہ در مشک آب کشند زافرۃ الرجل یاران و خویشان مرد زافرۃ السہم نزدیک پیکان از تیر زفیر بگلو فرو رفتن آواز از سختی و ہو تردید النفس حتی تنتفخ الضلوع و اول بانگ خر و شہیق آخر آن زفرۃ بانگ کردن (ع ف ا ک ۲) زفیر ایضا سختی زفرۃ بالضم میان اسپ زفر مہتر و نام یکی از اصحاب ابو حنیفہ رح -

ذکر - زکرۃ - بالضم خنیک شراب تزکر پر شدن شکم کودک زکریا نام پیغمبر علیہ السلام مقصورۃ و ممدودۃ و یحذف الالف ایضا فان مددت او قصرت لم تصرف و ان حذفت الالف صرفت مثنی الممدود زکریاوان زکریاوین - والجمع زکریاؤن زکریاوی منسوب الیہ زکریائی مضاف زکریاوای مضاف مثنی زکریاوی مضاف مجموع یستوی فیہ الرفع والخفض و النصب و تثنیۃ المقصور زکریان زکریین حرکت الف زکریا فی الرفع و ابدلت بالیاء لاجتماع الساکنین - والجمع زکریون فحذفت ہہنا الالف لاجتماع الساکنین ولم تحرک لانک اذا حرکتہا ضممتہا و لا یکون الیاء مضمومۃ ولا مکسورۃ و ماقبلہا متحرک فلذلک خالف التثنیۃ -

زعر · ربر · زبطر · ریشہر - زبعر · زعفر · زجر · زئر · زفر · زبر · زحر · زخر · ذکر · زر

[1] تفش ای موی برافراشتن ۱۲ ۔ یعنی وسطی را بنوعی خاص بر سر ابہام زدن تا صدا بر آید ہندی چٹکی بجانا کہ زرۃ اصل ہذا اللفظ بہا زرۃ علی وزن فعالۃ ثم بالتصحیف القبیح صار زرۃ محل ذکرہ فصل الباء لا الزاء ۱۲ ق ۔ یعنی کیل و آن ثمریست شبیہ بسیب خرد صحرائے ۱۲

زمر - زمرة - بالضم گروه مردم زمر ج زمر بفتحتین کم موی وکم مروت شدن زمر بکسر الوسط لغت منه (ع ک اف ۲) زمار بالکسر بانگ کردن شترمرغ (ع ف اک ۲) یقال زمر النعام ولا یقال فی الظلیم الا عار یعار - زمر نلے زدن (ع ف اض ۲ و ک ۲) زمار لغت منه ولا یقال زامر ومؤنثه زامرة ولا یقال زمارة - مزمار بالکسر نائے مزامیر ج وفی الحدیث نهی عن کسب الزمارة قال ابو عبیدة تفسیره فی الحدیث انها الزانیة -

زمجر - زمجرة - آواز یقال سمعت لفلان زمجرة وغذمرة وفلان ذو زماجر وزماجیر -

زمخر - زمخر - تیر ازنے وکلک دراز وباریک وازمخرة الزمارة وهے الزانیة - ظلیم زمخر ستے السواعد شترمرغ باریک ساق -

زمهر - زمهریر - سختی سرما زمهره سرخ شدن چشم از غضب مزمهر مرد سخت خشم وازمهرت الکواکب اے لمعت -

زنر - زنار - آنچه ترسایان برمیان بندند زنانیر ج - والیضا سنگ ریزها ونام زمینے -

زور - زور - دروغ وهرچه بخدائی گیرند آنرا مشرکان ویقال ماله زور ولا صیور ای رأے یرجع الیه زویر تصغیر پایکار قوم زور بالفتح بر سوی سینه وزیارت کنندگان یستوی فیه المؤنث والمذکر یقال رجل زائر وقوم زوّار وزور ونسوة زوّر زور مثل نوم وزائرات ایضا - زور بالتحریک یکرویه نگریستن وازدو تندی سینهٔ اسپ یکیے بیرون ویکیے درون آمدن زورار چاه مغاک وزمین دور وقوح وکمان ودجلهٔ بغداد والزوراء اسم مال کان لاحیحة بن الجلاح الانصاری

ازورار برگشتن از چیزی ازویرار تزاور شله وقری تزاور عن کهفهم وهو مدغم تتزاور - ویقال للجیش ازور - زور زیارة زوارة زیارت کردن (ع ف اض ۲) زورة یکبار زیارت کردن ازدیار ازدوار زیارت کردن تزویر دروغ آراستن وراست ونیکو کردن چیزی وگرامی داشتن زائر را مزار جائے زیارت وزیارت کردن زیر مردی که سخن گفتن وهمنشینی بازنان دوست دارد وابریشم باریکتر ودو جامه زیار لبیشه ستور زدار رسن که میان پاردم وسینه بند ستر کشند ازدرة ج - زور مثال هجف رفتار سخت -

زهر - زهرة الدنیا تازگی وخوبی دنیا زهرة بضم اول وفتح ۲ وسکون ۲ شکوفه زهرة بسکون سپیدے وحی از قریش وابن نام زن کلاب ابن مرة است نسبت ولده الیها هم اخوال النبی علیه السلام - زهرة بتحریک الوسط ستاره - زهو روشن شدن آتش وبالا گرفتن آن (ع بفتحها) ازهر سپید روی از کرم وجوانمردی وروشن وماه وگاؤ دشتی زهرا مؤنث منه - ولغت لفاطمة رضی الله تعالی عنها لکرها وصفاتها - الازهران آفتاب وماه ازهار شکوفه بیرون آوردن بنات حو المزهر العود الذی یضرب به - ازدهار نگاهداشتن وفی الحدیث ان النبی صلی الله علیه وسلم اوصٰی اباقتادة بالانار الذی توضأ منه وقال ازدهر بهذا فان له شانا ای احتفظ به ولا تضیعه -

زنبتر - کغضنفر مرد کوتاه ومرد که درکوتاهی بدنما باشد وبلا زنبتری شله ومزبئر ترعلینا ای متکبرا -

زبغر - کدرهم لغة فی المهملة او هی الصواب

زحمر - القریة پهٔ گرد دمشک را

زنجبر - کجعفر نام مردے -

ازدرة - لغة فی صدره وجار یضرب ابی دره ای افاغا وقری بوسند یزد الناس اشتقاتا ازدران هر دو شانه

زعبری - کجعفر نوعے از تیر -

زغرة - بغضب کرد آنرا (ع بفتحها) زغرت الدجلة فراوانی وخیزانی بهم رسید دجله را زغر کل شئی کثرته وافراط وکز فریر قبیله که ترکش آنان از چرم سرخ زر اند وبود ونام دختر لوط ع ومنه زغر قریة بالشام لانها نزلت بها وبها عین غور مائها علامة خروج الدجال وزغری الوادی تمر -

زغبر - کجعفر کی هر چیز ونوعی از درخت مرد که ورق باریک داشته باشد وبکسر الزاء وزغبر الثوب وزغبرة بضم الباء بزره جامه وقد زغبر زغبور درنده -

زقر - چرغ وزقر لغة فی سقر -

زلنبور - احد اولاد ابلیس الخمسة الذین فسروا هم قوله تعالی افتتخذونه وذریته اولیاء وعمله ان یفرق بین الرجل واهله ویبصر الرجل عیوب اهله -

زمخشر - کسفرجل وهی بنواحی خوارزم اجتاز بها اعرابی فسأل عن اسمها واسم کبیرها فقیل زمخشر والرداد فقال لا خیر فی شر ورد ولم یلمم بها نها جار الله ابو القاسم محمود بن عمر وفیه یقول الامیر مکة علی بن عیسی بن وهاس الحسنی (شعر) جمیع قری الدنیا سوی القریة التی - تبوأها دارا فداء زمخشرا واحر بان تزهی زمخشر بامرئی - اذا عد فی اسد الشری زمخ الشری -

زهزر - الوعار جنبانید آوندرا بعد بر کردن آن تا نیک پر شود ولحمه زماز یر اے منقبض -

زنترة - تنگی ودشواری تزنتر تبختر در رفاعة بن زنة کجعفر صحابی وبشر بن عبد المنذر بن زنتر بدے

زمر - زنجبر ازدرة زعبری زغرة زمجر زغبر زمخر - زهر زقر زمهر زلنبور زنر - زمخشر زور زنبتر - زهزر زبغر زنترة زحمر

سله کسیکه از مردم زرد را وصول کرده بتحصیلدار دهد ۱۲ سله حلقهٔ از ریسمان که بر لب اسب وخر پر فعل نهند وپیچند ۱۲

قتل یوم مئذ و ابو زنتر جد سعید بن داؤد بن ابی زنتر الزنتری و احمد بن مسعود الزنتری محدث و اما محمد بن بشر الزنتری فوہم فیہ ابن نقطۃ والصواب بالباء الموحدۃ لانہ من آل الزبیر -

زنجار - بالکسر شہری و زنجور کعصفور نوعی از ماہی زنجیر و زنجیرۃ بکسر ہما سپیدے کہ بر ناخنہائے نوجوانان پدید آید - زنجر قرع بین ظفر ابہامہ وظفر سبابتہ -

زنجفر - بالضم رنگیست معروف -

زنخر بنخرہ دمید در سوراخ بینی -

زنقیر - بالکسر تراشۂ ناخن و پارہ از آن پوست تنکی کہ بر خستہ خرما باشد و ما رزاتہ زنقیرا ای شیئا -

زنہر الی بعینہ تیز نگریست بسوی من -

زبیر - بالکسر خم زیا رفی زور -

فصل السین

سئور - سئور پس خوردہ آسار ج - اسار بالکسر پس خوردہ گذاشتن سار نعت منہ علی غیر قیاس لان قیاسہ سسر کما یقال جبار من الاجبار -

سبر - سبر میل بجراحت فرو بردن تا غور آن معلوم شود و آزمودن (ع ف اض ۲) استبار مثلہ مسبار میل جراحت سبار بالکسر مثلہ وکل امر رزتہ فقد سبرتہ واستبرتہ - ویقال محدت سبرہ وجبرہ سبرۃ بامداد خنک وفی الحدیث اسباغ الوضوء فی السبرات سبر بالکسر نہاد وہیأت ہر دو یقال فلان حسن الحبر والسبر یعنی خوب ہیأت سابری نوعی از جامہائے گرانمایہ وفی المثل عرض سابری یقال لمن یعرض علیہ الشئ عرضا لا یبالغ فیہ لان السابری من اجود الثیاب یرغب فیہ بادنی عرض بہترین خرمایا

سبطر - اسبطرار - بر پہلو خفتہ یا زیدن[1] و بازیدن شیر و تحت جستن اسد سبطر و جمال سبطرات اے طوال والتاء لیست للتانیث وانما ہی کقولہم حمامات و رجالات فی جمع المذکر سبطر مرغے دراز گردن کہ دائم در آب باشد و ماہی گیرد و ا درا ابو العیزار کنیت گفتہ اند -

سبکر - اسبکرار - تمام بالا شدن دختر ینہ و بر پہلو خفتن و یازیدن مسبکر جوان تمام باعتدال رسیدہ و موے فروہشتہ -

ستر - ستر - بالکسر پردہ ستور استار ج - سترہ بالضم پوشش ستارہ مثلہ ستائر ج ستار نام کوہ ستر بالفتح پوشیدن (ع ف اض ۲) استتار تستر پوشیدہ شدن جاریۃ مستورۃ دختر پردگی - وقولہ تعالیٰ حجابا مستورا ای حجابا علی حجاب ویراد بذلک کثافۃ الحجاب وقیل ہو مفعول بمعنی الفاعل کقولہ تعالیٰ انہ کان وعدہ ماتیا ای اتیا - رجل مستور وستیر ای عفیف - وجاریۃ ستیرۃ عفیفۃ - استار ہم و آن دہ درم سنگ باشد و بعضی موضع شش و نیم درم سنگ دارند باختلاف مواضع اساتیر ج -

سجر - سجر - تافتن تنور و پر کردن جوی و پر شدن آب اندک بعد باران (ع ف اض ۲) یقال سجرت البحار و این آب را سجرۃ خوانند بالضم سجر ج - ومنہ البحر المسجور - سجور ہر چہ تنور را بدان بتفسانند سجیر یار دوست سجراء ج - مسجور شیر کہ آب بر وے غالب باشد ساجر جائے کہ آب سیل را و را پر کردہ باشد - ساجور نام جائے و چوب کہ بر گردن سگ بندند تا از سوراخ رزنتوانند در شدن بانگور خوردن کلب مسوجر سگ با ساجور سجور سجرنالیدن مادہ شتر

کہ از بچہ جدا شود لولو مسجور مروارید بر رشتہ کشیدہ عین سجراء چشم سرخ شدہ اسجر حوضے کہ گل او پاکیزہ باشد انسجار فروہشتہ شدن موے شعر منسجر آمستر سل و پیوستہ رفتن شتر سجار بالکسر نام جائے -

سجہر - مسجہر - مثال مسبطر سپید -

سحر - سحر بفتحتین پیشک از صبح یقال لقیتہ سحر بغیر تنوین دیدم من او را این سحر لم تصرفہ لانہ معدول عما فیہ الالف واللام وقد غلب علیہ التعریف بلا اضافۃ ولا الالف واللام کما غلب ابن الزبیر علیٰ واحد من بنیہ ویقال سر علیٰ فرسک سحر یا فتی فلا ترفعہ لانہ ظرف غیر متمکن وان اردت بسحر نکرۃ صرفتہ کما قال اللہ تعالیٰ نجیناہم بسحر وان صغرا وسمی بہ رجل انصرف ایضا لانہ لیس علیٰ وزن المعدول کاخر - سحرۃ بالضم سحر پیشین یقال اتیتہ بسحر وسحرۃ - اسحار در سحر شدن و بوقت سحر رفتن استحار بانگ کردن مرغ بسحر سحور بالفتح طعام سحری سحر بالضم والتسکین شش اسحار ج مثل برود ابراد و بالفتح والتسکین ایضا والجمع سحور مثل فلس وفلوس وقد یحرک لمکان حرف الحلق مثل نہر ونہر - ویقال للجبان قد انتفخ سحرہ والسحر ایضا ما لصق بالحلقوم والمری من اعلی البطن وعلیہ حدیث عائشۃ توفی رسول اللہ صلعم بین سحری ونحری الحدیث و یقال للارنب المقطعۃ الاسحار والسحور والنیاط و ہو علی التفاؤل ای سحرہ یقطع وبعضہم یقول المقطعۃ بکسر الطاء اے من سرعتہا وشدۃ عدوہا کانہا تقطع سحرہا ونیاطہا - سحر بالکسر فسون و جادوئے کردن وکل ما لطف مأخذہ ودق فہو سحر و دانستن و فریفتن و باعلت کردن (ع نفقہما) تسحیر مثلہ - مسحر ہو الذی خلق ذا سحر ویقال ہو من المعللین ومنہ

[1] یازیدن ممتد دراز شدن ۱۲

قوله تعالی انما انت من المسحرین -
سحفر - اسحنفار - روان وبشتاب خواندن خطبه وفراخی یافتن درسخن بلد مسحنفر شهر فراخ -
سخر - سخر بفتحتین وبضمتین وسخر فسوس کردن (ع ک اف ۲) یقال سخروا منه وبه ضحکت منه وبه - وهزئت منه وبه سخریة - سخری بالضم والکسر فسوس وقری لیتخذ بعضهم بعضا سخریا تسخیر فرمانبردار کردن دیگری را ورام کردن تسخیر مثله سخرة بالضم آنکه بروی فسوس کنند سخرة مثال همزة بتحریک الوسط آنکه او بر دیگران فسوس کند ویقال سفن سواخر اذا اطاعت وطابت لها الریح -
سجز - سجز - بفتح السین والباء نوعی از درخت ویقال رکب فلان السجز اذا غدر -
سدر - سدر - بالکسر درخت کنار سدرة یکی سدرات سدرات سدر ج - سدیر نام جوئی ونام کوشکی اسدران اصدران اردران دو کرانه دوش وگردن سادر سراسیمه وآنکه باک ندارد از چیزی وبی غم دخیره سدر بفتحتین خیرگی چشم از گرما وسرما (ع ک اف ۲) سدر لغت منه ونامی از نامهای دریا سندرة پیمانه بزرگ سندری نوعی از تیر ها ونام شاعری در عرب انسدار مثال انسدال فرو رها گردیدن موی وشتاب رفتن سمادیر سستی وخواب آلودگی چشم از مستی میم زائده اسمدرار مثله -
سر - سر - بالکسر راز اسرار ج - وفی المثل مایوم حلیمة بسر یضرب لکل امر مشهور وجماع ونره مرد سریرة راز سرائر ج - سر النسب خالص وگزیدگی نسب سرارة بالفتح مصدر منه یقال هو فی سر قومه ای فی اوسطهم سر الوادی بهترین جای در وی اسرة ج - وکذلک سرارة الوادی بالفتح سرار ج - سر بالضم سر بفتحتین وکسر الاول انچه بریده شود از ناف کودک یقال عرفت ذاک قبل ان یقطع سرک ولا تقل سرتک لان السرة لا تقطع وهی الموضع الذی قطع منه السر ویقال قطع سر الصبی وجمعه اسرة وجمع السرة سرر بالضم وسرات بالادغام سرة ناف ومیان وادی سر بالفتح بریدن ناف (ع ف اض ۲) ونیزه زدن بر ناف یقال سره ای طعنه فی سرته وچوب نهادن در میان آتش زنه وذلک ان تجعل فی طرف الزند عویدا تدخله فی قلبه لتقدح به یقال سر زندک فانه اسر ای اجوف وبعیر اسر اذا کانت بکرکرته دبرة سرر بفتحتین کاواکی اسر میان کاواک وناخوانده در آینده قناة سراء نیزه میان کاواک سرر بالکسر جائیست نزدیک مکه ودر وی درختیست که هفتاد نبی را زیر آن درخت ناف بریده اند سریة بالضم علی فعلیة کنیزک فراشی وهی منسوبة الی السر وهو الجماع وانما ضمت سینه لان الابنیة تغیرت فی النسبة کدهری وسهلی بالضم فیهما من دهر وسهل قال الاخفش انها مشتقة من السرور لانه یسر بها سراری ج - ویقال منه تسررت الجاریة وتسریتها کما یقال تظننت وتظنیت - سرور شادی مسرة شاد کردن یقال سرنی فلان وسر هو یستعمل مجهولا سریر تخت اسرة سرر بضمتین وفتح ج - ومنه قوله تعالی علی سرر متقابلین وبعضهم یستثقل اجتماع الضمتین مع التضعیف فیرد الثانیة منهما الی الفتح لخفته فیقول سرر وکذلک ما اشبهه من الجمع مثل ذلیل وذلل ونحوه - سریر ایضا ... کردن وقد یعبر به عن الملک والنعمة ایضا سرار سرار بالفتح والکسر آخرین شب از ماه مشتق من استسرار القمر ای خفی - سرر بالکسر پوست سمار وغ وگل وخاک که بروی چفسیده باشد وشکنهای کف دست وپیشانی اسرار ج اساریر جمع الجمع وفی الحدیث تبرق اساریر وجهه والسر بفتحتین السرر وجمعه اسرة مثل حمار واحمرة سرار نرمی نقیض ضرار رجل مجبار سر دینا ... نیکی کننده وشادمان کننده اسرار نهان کردن وآشکارا کردن وهو من الاضداد ودر تفسیر قوله تعالی - اسروا الندامة لما راوا العذاب هر دو معنی را گفته اند ویقال اسر الیه حدیثا ای افضی قوله تعالی واذ اسر النبی الی بعض ازواجه حدیثا واسررت الیه المودة وبالمودة مسارة تسارر راز گفتن مسرة بالکسر آلت راز وآن راشوره باشد که یک سروی در دهان گوینده ویک در گوش شنونده باشد سر سور بالضم دانای بزرگ -
سطر - سطر - رشته از هر چیز یقال بنی سطرا وغرس سطرا وخط اسطر سطور ج - سطر بفتحتین مثله اسطار ج - مثل سبب واسباب اساطیر جمع الجمع وایضا افسانها وبیهودها واحدها اسطورة بالضم واسطارة بالکسر ونبشتن (ع ف اض ۲) یقال سطر الکتاب ای کتب واستطر مثله - وسطره ایضا صرعه - مسیطر برگماشته وبالصاد ایضا کذلک ومشرف مسطار بکسر المیم وبالصاد ایضا شراب ترش -
سعر - سعر - افروختن آتش وحرب یقال سعرت النار والحرب هیجتها - والتهبها ذقری اذا الجحیم سعرت بالتخفیف والتشدید للمبالغة ویقال سعر الرجل ... اذا اصابه السموم تسعیر ... در گیرانیدن ... نهادن ویقال ... سعر وهی ... مسعار مسعر بالکسر فروزینة آتش وبه ...

حرب و درازو نام مردے وجعلہ اصحاب الحدیث
مسعرا بالفتح للتفاؤل - مساعر الابل نغلها و تنگ
جائے ہای شتران استعار برافروختہ شدن آتش
و کرور افتادن بمساعر شتران یقال استعر الحرب
فی البعیر اذا ابتدأ بمساعرہ تسعر افروختہ شدن
آتش سعیر آتش افروختہ سوزان و نام بت سعار
بالضم گرمی آتش وسختی گرسنگے وقولہ تعالیٰ فی ضلال
وسعر ای فی عناء وعذاب و دیوانگی ناقۃ مسعورۃ
ای مجنونۃ قال الاخفش قولہ تعالیٰ - وکفی بجہنم سعیراً
ہو مثل رہین وصریع ای مسعورا - وسعرت الیوم
فی حاجتی سعرۃ ای طفت - قال ابن السکیت
یقال سعرہم شرا اے اوسعہم - اسعر نام مردے
سعر بالکسر نرخ تسعیر مصدرہ سعارۃ بالکسر گرد آفتاب
یعنی درہ سعرۃ بالضم لون یضرب الی السواد -
سعتر[1] زبودہ و بالصاد ایضاً - یستعور اسم
موضع او شجر -
سفر - سفر بفتحتین بریدن مسافت اسفار ج
وسپیدی روز سفرۃ نویسندگان سفر بالکسر
نوشتہ اسفار ج - قولہ تعالیٰ کمثل الحمار یحمل اسفاراً
سفرۃ بالضم و توشہ دادن مسافر سفیر برگ از
درخت افتادہ خشک شدہ و رسول و میانجی
میان قومی سفراء ج - سفر بسکون الوسط جمع سافر
کذلک اسفار کراکب درکابہ نشستن در روے
کشادن زن وخانہ روفتن (رعع ف اک ۲) مسفرۃ
بالکسر جاروب سفارۃ بالضم خاک روبہ سفارۃ
بالکسر میانجی و صلح کردن میان قومی سافر زن
کشادہ روی سافر الوجہ آنچہ پیدا شود از روے
سفور بہ سفر بیرون شدن مسافر نعت منہ مسافرۃ
سفر کردن سفار مثلہ یقال سافر الیہ ایضاً آہن
کہ بر پشت بینی اشتر نہند - چنانکہ حکمہ مر اسپ را
سفر بفتحتین ج - ناقۃ مسفرۃ وبعیر مسفر بالکسر
اشتر قوی در سفر اسفار روشن شدن صبح و روشن
و تابان شدن روی و بروشنائی روز در آمدن
وفی الحدیث اسفروا بالفجر فانہ اعظم للاجر اے
صلوا الفجر مسفرین ویقال طولوہا الی الاسفار انسفار
برہنہ شدن از موی سفار مثل قطام نام چاہے -
سفسر - سفسیر بکسرتین سمسار و پیک و نیس رو
سقر - سقر دوزخ سقر بالسکون سوختن آفتاب
روے را یوم مسمقر مصمقر روز نیک گرم -
سکر - سکر بالضم مستی سکران مست مؤنثہ
سکرٰی وہی ایضاً جمع وفی لغۃ بنی اسد سکرانۃ للمؤنث
سکارٰی بالفتح والضم جمع سکران - سکر بفتحتین
مست شدن (رعع ک اف ۲) و نبید خرما قولہ تعالیٰ
تتخذون منہ سکرا ورزقا حسنا - اسکار مست
کردن سکیر بالکسر بسیار مست شوندہ سکیر ہمیشہ
مست تساکر مستی نمودن از خود بی مستی سکار نبیذ
فروش سکر بسکون الوسط بستن آب (رعع ف
ض ۲) سکر بالکسر بند آب - سکور ایستادن باد
(رعع ف اض ۲) لیلۃ ساکرۃ اے ساکنۃ تسکیر
خبہ کردن والبعیر یسکر آخر بذراعہ حتی یکاد یقتلہ -
مسکر مخمور وقولہ تعالیٰ انما سکرت ابصارنا ای
حبست عن النظر وحیرت او غطیت و غشیت
وقرئی بالتخفیف وتفسیرہ سحرت - سکر بالضم
والتشدید شکر معرب واحدہا سکرۃ
سمر - سمر بفتحتین افسانہ و افسانہ گفتن (رعع
ف اض ۲) سامر افسانہ گویندہ وگویندگان
چون حاج بمعنی حجاج ابنا سمیر شب و روز یقال
لا افعلہ ما سمر ابنا سمیر ای ابدا - ولا افعلہ سمیر اللیالی
ویقال سمیر ہو الدہر ابناہ اللیل والنہار ویقال
لا افعلہ السمر والقمر اے ما دام الناس یسمرون فی
لیلۃ قمراء - سمار بالفتح شیر تنک و نام جائے تسمیر
تنک کردن شیر بآب و میخ دور کردن وفی حدیث
عمر رض ما یقر رجل انہ کان یطأ جاریۃ الا الحقت
بہ ولدہا فمن شاء فلیمسکہا ومن شاء فلیسمرہا اے
فلیرسلہا قال الاصمعی اراد التشمیر بالشین المعجمۃ
فحولہ الی السین وہو الارسال - سمرۃ بالضم گندم
گونی و گندم گون شدن (رعع بضمہا وک اف ۲) اسمیرار
مثلہ اسمر و سمراء نعتان منہ للمذکر والمؤنث اسمران
گندم و آب ویقال الماء والرمح - سمرۃ بالفتح و
ضم المیم درخت طلح سمر سمرات اسمر ج - والثالث
جمع القلۃ وتصغیرہ اسیمر وفی المثل اشبہ شرج شرجا لو ان
اسیمرا و نام مردے مسمار بالکسر میخ و بند آہن
سمیریۃ نوعی از کشتیہا -
سمہر - اسمہرار سخت و صلب شدن خار
و تاریکی یقال اسمہر الشوک ای یبس وصلب و
اسمہر الظلام اشتد - واسمہر الرجل فی القتال
سمہریۃ نیزہ میان رست ویقال ہو منسوب
برجل اسمہ سمہر -
سمہدر - غلام سمہدر - کودک فربہ -
سنر - سنور بالفتح وتشدید الواو خفتان[2]
از دوال بافتہ سنور بالکسر گربہ -
سنمر - سنمار بکسرتین آنکہ خورنق[3] را بنا کردہ
نزدیک کوفہ از جہت نعمان بن امرء القیس چون
تمام شد او را از بالای کوشک در انداخت و ہلاک
کرد تا مثل آن کسے دیگر را بر نیارد و این مثل
شد در عرب یقال جزاہ جزاء سنمار -
سور - سور بالضم بارہ[4] شہر اسوار سیران ج

[1] فی بحر الجواہر سعتر او لیسہ در بودہ موالکرات فعقیہ مانیہ ۱۲ [2] قراگند نوعی از جامہ کہ بروز جنگ پوشند ۱۲ [3] معرب خورنہ و آن عمارتیست عظیم الشان ۱۲ [4] حصار یعنے شہر پناہ ۱۲

وہرودہ ازبا جمع سورۃ یعنی سورتہای قرآن مثل بسر وبسرۃ وبہا وبعر عن الشرف المنزلۃ ایضاً کقول لنابغۃ تنعز الم تران اللہ اعطاک سورۃ تری کل ملک دونہا یتذبذب + یرید شرفاً ومنزلۃ سور بفتح الوسط ج - ویجمع علی سورات بسکون الواو وحرکتہا ایضاً سوری مثل بشری نام موضعے در عراق سوار بالکسر یارہ اسورۃ ج - اساورۃ جمع الجمع وقری فلولا القی علیہ اساورۃ من ذہب وقد یکون جمع اساور من قولہ تعالیٰ یحلون فیہا من اساور من ذہب قال ابو عمرو واحدہا اسوار تسویر یارہ بردست نہادن دیگریرا تسور بردست خود نہادن و بردیوار آمدن قولہ تعالیٰ اذ تسوروا المحراب ای تسلقہ - سور بالضم سودر بضمتین بہ جستن (ع ع ف اض ۲) یقال سار الیہ سورۃ بالفتح تیزے و جستن شراب سوی دماغ و تیزی تپ و خشم سلطان سوار عربدہ گر مساورۃ بریکدیگر جستن سوار بالضم والکسر واحد من اساورۃ الفرس قال ابو عبیدۃ ہم الفرسان والہاء عوض عن الیاء و اصلہ اساویر و کذلک الزنادقۃ اصلہ زنادیق - واساورۃ ایضاً قومی از عجم کہ در بصرہ ساکن شدند چون حامرہ بکوفہ - سہر - سہر بفتحتین بیداری وبیدار بودن (ع ع ک اف ۲) اسہار بیدار داشتن سہرۃ مرد نیک بیدار ساہور سایۂ زمین ساہرۃ روے زمین ومنہ قولہ تعالیٰ فاذا ہم بالساہرۃ اسہران دو رگ در بینی ستور -

سیر - سیر - دوال و رفتن و راندن لازم و متعد (ع ف اک ۲) تسیار سیر رفتن و ہوش ذلان قیاس المصدر من (ع ف اک ۲) مفعل بفتح العین وفی المثل سر عنک ای تغافل واحتمل وفیہ اضمار کانہ قال سر ودع عنک المراء والشک - سیرۃ روش وخوار بار[1] استیار خوار بار داشتن کالامتیار مسایرۃ برابری رفتن سایرہ ای جاراہ فتسایروا بینہما مسیرۃ یوم - تسییر از شہر بیرون کردن سیرہ من بلدہ ای اخرجہ واجلاہ وجل از پشت ستور برگرفتن مسیر جامہ باخطہا سیارۃ قافلہ ابو سیارۃ کنیت مردی سیرا بالکسر والمد وفتح ۲ جامہ باخطہای زرو سائر الناس جمیعہم - وسار الشیٔ لغۃ فی سائرہ وفی المثل اسائر الیوم وقد زال الظہر یعنی ہنوز امیدواری از روز نماز پیشین گذشت واین را در نومیدی استعمال کنند -

سبادرۃ - بیکاران و دوست دارندگان بازی و بطالت -

سبعرۃ - سبعار فراوانی شادمانی شتر مادہ کہ در ہنگام مستی سر را بلند کند و دم را بجنباند -

سبعطری - مقصورۃ بسیار دراز -

اسخنطر الرجل کشید شد و پہنا و دراز گشت و برروے افتاد -

سیسنبر بالکسر نوعی از ریحان کہ آنرا نمام گویند -

سجر - سجرۃ - چاہ فراوان آب و بار سجر آب فراوان شعر سجر نرخ ارزان و سجار طعام مایخرج منہ من زوان ونحوہ یعنے دانہاے کہ غیر جنس گندم ازان برآید

سعتر گیاہیست معروف سعتری مرد چالاک و جوانمرد و دلیر و بالصاد اعلیٰ ولقب یوسف بن یعقوب البخیرمی

سغرہ - نفی کردن (ع ع بفتحہا)

سفجر - کجعفر الصغار لا واحد لہ یقال ذر سفجر -

سقطری - کزبرجی مرد زیرک دانا سقنطار و سقطری بضم السین والقاف ممدودۃ ومقصورۃ مثلہ اسقطری جزیرۃ بہ بحر الہند علی یسار الجائے من بلاد الزنج والعامۃ تقول سقوطرہ یجلب منہا الصبر ودم الاخوین -

سقعطری - دراز از مردم وشتران سقعطرے مثلہ و ونرگ سخت گیر -

اسکندر - بن فیلقوس بفتح الہمزۃ بادشاہیکہ دارا را کشت و مالک بلاد گشت والاسکندریۃ ستۃ عشر موضعا منسوبۃ الیہ منہا بلد ببلاد الہند و بلد بارض بابل و بلد بشاطی النہر الاعظم و بلد بصغد سمرقند و بلد بمرو واسم مدینۃ بلخ والثغر الاعظم ببلاد مصر و قریۃ بین حماۃ وحلب و قریۃ علی دجلۃ قرب واسط منہا الادیب احمد بن المختار بن مبشر و قریۃ بین مکۃ والمدینۃ و بلد فی مجاری الانہار بالہند و خمس من اخر

سجر اللبن - بسیار آمیخت آب با شیر -

سمادیر - ضعف بینائی یا چیزے کہ نمودار شود مردم را بسبب ضعف بینائی از سکر و غشی کہ بسبب دوران سر حاصل آید و نیکی و نام زنی و قدا سمدر بصرہ طریق مسمدر راہ راست دراز و کلام مسمدر استوار والسمدور بالضم الملک کانہ لان الابصار تسمدر عن النظر الیہ و تحیر و غشاوۃ العین لاسمندر و اسمیدانیہ

سمسار - بالکسر شخصے کہ درمیان بایع و مشتری باشد و بدلال شہرت دارد سماسرۃ ج و مالک و نگہبان چیزے و میانجی درمیان دو دوست سمسار الارض دانندۂ آن سمسارۃ مؤنثہ والمصدر سمسرۃ -

مسمقر من الایام کمقشعر سخت گرم -

سنبر - کجعفر نیک دانندہ چیز و السنبر الا بواثیئ صحابی و والد ہشام الدستوائی سیسنبر فی (س س ب ر)

سنجار - بالکسر شہرے معروف بہ مسافت سہ روز از موصل و دہے بہ مصر -

سقطری
اسکندر
سبادرۃ
سبعرۃ سجر
سمادیر
سبعطری
اسخنطر
سیسنبر
سہر - سمسار
سعتر
سیر - سغرہ مسمقر
سفجر - سنبر
سقطری
سنجار

[1] دست برنجن ہندی کنگن ۱۲ میرہ یعنے خوردنی اندک کہ از جای برای عیال ارند ۱۲

سندرۃ۔ شتابی و نوعی از پیمانہ بزرگ و درختے کہ ازان کمان و تیر سازند و زنے بود کہ گندم و پست میفروخت با یہی پیمانہ سندری مخی دلیر و سخت و دراز و اسد و پیکان سپید و نام شاعری و پیمانہ کلان و شخص بزرگ چشم و بہتر و بدتر من الاضداد و نوعی از پرندہ و سنان کبود و مرد شتابے و کمان استوار زہ۔

سنہور بکسر السین و فتح الدال و النون وضم الہاء قریتان بمصر کلتاہما بالشرقیۃ۔

سنقطار۔ بمعنے سقنطار۔

سنقر۔ کقنفذ الاشقر تسلطن بدمشق و عبداللہ ابن فتوح بن سنقر محدث و ابو عبداللہ محمد بن طیبۃ السنقری الصوفی مولے الامیر علی بن سنقر سمع ابن روزبۃ و سنقر الزینی ردینا عن اصحابہ۔

سنہور۔ بالفتح بلدتان بمصر احدہما بالبحیرۃ والاخرے بالغربیۃ واما التی بالصعید فبالشین المعجمۃ۔

سہبرۃ۔ یکے از نامہاے چاہ۔

سہجر۔ دو یدہ دویدن ترسناک۔

بلد **سہدر**۔ و سہدر اے بعید۔

سندرۃ شہجر شہر شحر شذر سند سنقطار سنقر سنہور شہر سہبرۃ سہجر سہدر شبر

فصل الشین

شبر۔ **شبر**۔ بالکسر یک بدست اشبار جمع شبر بالفتح مصدر منہ (ع ف اض ۲ و ک ۲) و بہ گز او کشین سمت کشتی را و مال بکسے دادن و شمشیر دادن قال ابن السکیت مصدرہ بالتسکین الا ان العجاج حرکہ فقال (ع) الحمد للہ الذی اعطی الشبر ای وروی الحبر کانہ قال اعطی العطیۃ و اعطیت المراۃ شبرہا ای حق النکاح شبر بفتحتین عطیۃ اشبار عطا دادن تشابر نزدیک شدن دو گروہ در حرب با یکدیگر گوئی

میان ایشان اندازہ شبری ماندہ است **شبور** بالفتح والتشدید مثل تنور بوق معرب۔

شتر۔ **شتر**۔ برگشتگی بام چشم یقال شتر فلان مجہولا و شتر ایضاً معلوماً۔ اشتران ما لاک اشتر و پیرا و اشتار متعدد فیہ انشتار لازم فیہ۔ تشتیر عیب کردن و تنقیص کردن کسی را شترۃ پارہ کردن جامہ بر خود شناتر انگشتان و گوشوارہ واحدہا شترہ بضمتین ذو شناتر نام ملکے از ملوک یمن و معناہ ذوالقرطہ۔

شجر۔ **شجر**۔ بالتحریک درخت شجرۃ یکی و ہر چہ ساق دار دار نبات و ادشجیر و ارض شجیرۃ و شجراء درخت بسیار و واحد الشجراء شجرۃ و لم یات من الجمع علی ہذا المثل الا احرف یسیرۃ شجرۃ و شجراء و قصبۃ و قصباء و طرفۃ و طرفاء و حلفۃ و حلفاء قال الاصمعی واحد الحلفاء حلفۃ بکسر اللام مخالفۃ لاخواتہا و قال سیبویہ الشجراء واحد و جمع و کذلک القصباء و الطرفاء و الحلفاء مشجرۃ درختستان و ہذہ الارض اشجر من ہذہ ای اکثر شجرا منہا مشجر بالکسر پایۂ کاز چشا جرکذا ہا شجر بالضم کذلک واحدہا شجار بالکسر شہار الضما فدرنگ و میخ پایۂ تخت و چوب چاہ و داغ اشتر شجیر مردم و اشتر بیگانہ و تیر قداح بیگانہ در آوردہ شجر بالسکون شگاف دہن و ہو ما بین اللحیین و باز گردانیدن یقال ما شجرک عنہ ای ما صرفک عنہ و قد شجرتہ عنہ الشواجر ای صرفتہ الصوارف و بہ نیزہ زدن شجرہ بالرمح ای طعنہ و خانہ را ستون نہادن یقال شجر بیتہ و خلاف افتادن میان قوم و افگندن چیزی برابر سرپایہ اشتجار تشاجر منازعت کردن دو گروہ باہم مشاجرۃ کذلک تشاجروا بالرماح ای تطاعنوا و چریدن ستور تمام گیاہ را و بجو ردن رسیدن درخت انشجار دست راستون زنخ کردن

از اندیشہ مشجر جامہ منقش بشاخ و برگ و جز آن

شحر۔ **شحر**۔ بالفتح والکسر ساحل میان عمان و عدن

شخر۔ **شخیر**۔ بانگ کردن خر از بینی (ع ع ف ا ک ۲) شخیر بالکسر نام مردے۔

شذر۔ **شذر**۔ زر سادہ شذرۃ پارۂ از وی و مروارید ریزہ و یقال تفرقوا شذر مذر بفتحتین و کسر الاول۔ تشذر دامن بمیان پای گرفتن مردم و دم در گرفتن سگ و آمادہ شدن جنگ را و اسپ را از پس بر نشستن و بیم کردن یقال تشذر القوم فی الحرب ای تطاولوا و قول سلیمان بن صرد بلغنی عن امیر المومنین ذرو من قول تشذر لی بہ من شتم و ایعاد فسرت الیہ جواداً قال ابو عبیدۃ لست اشک فیہا بالذال و قال بعضہم تشزر بالزا شوذر چادر معرب۔

شر۔ **شر**۔ بدی نقیض خیر و بد یقال ہو شر و شریر و ہم اشرار و اشراء و بدتر یقال فلان شر الناس و لا یقال اشر الناس الا فی لغۃ رویۃ و منہا قول امراۃ اعیذک باللہ من نفس حری و عین شری بالضم مثل اصغر و صغری ای عین خبیثۃ و بد شدن شر شرارۃ شرہ بالکسر مثلہ یقال شررت یا رجل و شررت بالفتح والکسر و گستردن جامہ بہ آفتاب و پنیر و گوشت تا خشک شود (ع ع ف اض ۲) و کذلک شررت الملح اشرہ شرا۔ اشرارۃ انچہ بروی پہن کنند پنیر یا گوشت گوشت پارہ قدید اشاریرجمع۔ شرۃ بالکسر حرص شرۃ الشباب ای نشاطہ۔ شرارۃ شررۃ بالفتح پارۂ آتش کہ جہید۔ شرار شرر جمع۔ شران مگس ریزہ کہ در شبانگاہ پیدا آید شر بالضم عیب یقال ما قلت ذاک لشرک ای لعیبک شریر بالکسر سخت بد تشریر آفتاب نہادن

سلہ جفن یعنی پلک چشم ہندی پپوٹا ۱۲ سلہ مترس و آن چوب گندہ کہ پس در نہند تا در باز نشود ۱۲ سلہ سادہ ضد منقش ۱۲

چیزی را تا خشک شود شتارة خصومت کردن باہم اشرار بیدی منسوب کردن وپیدا کردن نشر شرة کفانیدن و پاره کردن چوب وجزآن شوار شرشر بریان خون چکان شرا شر گرانها واحدہا شرشرة و یقال القی علیه شرا شره ای نفسه حرصا محبته شراشر الذنب ذباذبه شرشر بکسرتین وفتحتین گیاہی قیل للاسدیة باشجرة ابیک قالت الشرشر وظلب حبشر وغلام اشرـ

شفزر ـ شفزر ـ بدنبال چشم نگریستن از غضب او تکبر یقال نظر الیه شزرا ای فی لحظة شزر بالتحریک تشاز القوم ای نظر بعضهم الی البعض شزرا و باشکونه تافتن ریسمان یقال حبل مشزور و غدائر مستشزرات چپ و راست زدن نیزه و گردانیدن آسیا بسوی راست یقال طحنت بالرحی شزرا اذا ادرت یدک عن یمینک شیزر بالفتح شهرے۔

شصر ـ شصر ـ دوراد و دوختن و دوختن چشم باز و گیر (رع ف اض ۲) و آزدن کرانهای فرج ناقه بجهت علتے شصار بالکسر آزد گیهاے آن شصر بفتحتین آهو بره شاصر کذلک قال ابو عبیدة وغیره هو طلا ثم خشف ثم شادن اذا طلع قرناه ثم شصر اذا قوی و تحرک شصرة سونث منه ثم جذع ثم ثنی ولا یزال ثنیا حتی یموت۔

شطر ـ شطر ـ سوی یقال قصدت شطره ای نحوه ومنه قوله تعالیٰ فول وجهک شطر المسجد الحرام ونیمه چیز یقال احلب حلبا لک شطره ای نصفه و دو پستان پیش یا پس از چهار پستان شتر گاو اشطر ج و دوشیدن دو پستان و ماندن دو دیگر و قولهم فلان حلب الدهر اشطره اے ضروبه من خیره وشره و یقال شطر بصره یشطر شطورا کانه ینظر الیک والی آخر مشاطرة یکسنیمه پستان دوشیدن و مال

را بدو نیمه کردن باکسے تشطیر کذلک ناقه مشطور و شاة شطور آنکه یک پستان او درازتر باشد از دیگرے یا یک از وی خشک ویک باشیر بود و یقال لد فلان شطرة بالکسر یعنے نیمه و نیمه ماده سطور شوخی کردن (رع ف اض ۲) شاطر شوخ و بیباک و شطر عنی فلان ای نالے و نوعے شطر بضمتین اے بعیدة شطا بالفتح بے باک شدن (رع ف اض ۲ و بضمها) قدح شطران ای نصفان شطیر دور و غربت۔

شنظر ـ شنظر ـ شنظیر و شنظیرة ـ بالکسر فحاش بدخو امرأة شنظیرة و یقال شنذیرة بالذال المعجمة لغة فیه او لثغة۔

شعر ـ شعر ـ موے واحدہا شعرة اشعار شعور ج اشعر بسیار موی اندام و موے گرداگرد سم ستور اشاعر ج ـ و پدر قبیله از یمن و نسبت بوی شعری و یقال جاء بک الاشعرون بحذف یاء النسبة اشاعر الناقة موهاے گرداگرد فرج ناقه شعرة بالکسر بالکسر موے زہار زن خاصة ـ شعیر جو شعیرة یکدانه و دنباله کارد و شمشیر وجزآن و قربانی حج و آنچه بروی نشانی باشد از جهت حج و عبادت شعائر ج ـ و قیل واحدہا شعارة بالکسر مشاعر آنجا که قربانی کنند و پنج حواس و المشعر الحرام یکے از مشاعر حج و بکسر المیم لغة فیه شعار بالکسر جامه که برتن ساید چون پیراہن و ازار و مانند آن و نشانی اہل حرب که یکدیگر را بدان شناسند شعار بالفتح درخت ارض کثیرة الشعار زمین بسیار درخت اشعار خون آلود کردن کوہان شتر قربانی یقال اشعر الهدے و برجای جفسیدن ازاندوه یقال اشعر فلان هما اے لزق بمکان الشعار من الثیاب بالجسد شعر بالکسر م اشعار ج ـ و دانستن (رع ف اض ۲)

یقال شعرت به ای فطنت له و منه قولهم لیت شعری کلمه ایکے دانستمے شاعر شعرگوی و دریابنده و داننده شعرا ج علے غیر قیاس قال الاخفش الشاعر مثل لابن و تامر اے صاحب شعر و سمے شاعر الفطنة وما کان شاعرا و قد شعر یشعر بضمها و یقال بیاء ابیت قصیدة اشعر جعلها منها ـ متشاعر شعر فروشنده متشاعرة نبرد کردن بہ شعر باہم و باہم خفتن در یک جامه شعر چیره شدن بہ شعر بر دیگرے (رع بفتحها) یقال شاعرته فشعرته ای غلبته بالشعر و شاعرته ای نادمته فی شعار واحد ـ استشعار نہان داشتن ترس در دل اشعار دنباله ساختن کارد را ـ و آگاہانیدن ـ و جامه پوشانیدن ـ و فرو گرفتن عشق کسے را یه بیماری یقال اشعرته فشعر ای دریته فدری واشعره الحب مرضا و اشعره فلان شرا ای غشیه به و موی برآوردن بچه در شکم و فی الحدیث ذکاة الجنین ذکاة امه اذا اشعر و ہذا کقولهم انبت الغلام اذ انبتت عانته شعری بالکسر ستاره روشن که بعد از جوزا برآید شعریان یکی این ستاره که شعری عبور خوانند او را و دوم شعری غمیصاء آنکه در ذراع برآید شعرا نوعے از مگس یک واحده و جمعه سوا ـ و یقال للرجل اذا تکلم بما ینکر علیه جئت بها شعرا ذات و بر و غور مگس و یقال داہیة شعراء و داہیة دبراء ہر جیه از مردم و سبع بلا ر شعراء ایضا درختستان ـ شعران نام کوہے بموصل بسیار درخت شعورة بالضم بادرنگیے شبا ج ـ و ایضا بازیچه لا واحد لها من لفظها یقال لعبنا الشعاریر و ہذا لعب الشعاریر و یقال ذہبوا شعاریر اے تفرقوا شویعر لقب مردے۔

شغر ـ شغر ـ شغور پاے برداشتن سگ بوقت میزیدن و خالی ماندن شهر از مردم یقال

شنزر شنظر

شعر

شصر

شطر

شغر

سلہ نزیند یعنے خلانیدن سوزن و امثال آن ۱۲ سلہ نوعی از مگس نیش دار بهجوزنبور ۱۲ سلہ شاشیدن و بول کردن ہندی موتنا ۱۲

شنر شور شکر شفر شمر شقر شهبر مشمخر شمذر شهر

بلدة شاغرة برجلها وذلک اذا لم تمتنع من غارة احد و بیرون کردن کسی را از جائی (ع ع بالفتحها) یقال شغرت بنی فلان من موضع کذا ای اخرجتهم - اشتغار المنهل دور دی آبخور از راه اشتغار العدد بسیاری عدد و فراخی آن و دور شدن در بیابان یقال اشتغر فی المفازة تشغر رفتن شتر با غایت جهد و امکان شغار بکسر الشین نکاح جاهلیت و هوان یقول الرجل لاخر زوجنی ابنتک ازوجک اختی علی ان صداق کل واحدة منهما بضع الاخری و نهی عنه فی الحدیث لاشغار فی الاسلام - و تفرقوا شغر بغر پراگندیدند بهر روی و هما اسمان جعلا اسما واحدا و بنیا علی الفتح -

شفر - شفرة - کارد بزرگ و نشکرده و تیزی شمشیر و خادم و فی المثل اصغر القوم شفرتهم ای خادمهم و یقال ما بالدار شفر ای احد - شفر بالضم کرانه نیام چشم که مژه بروی روید اشفار ج - شفر شفیر کرانه وادی و جز آن شفر الرحم و شافر ها کرانهای وی یربوع شفاری موش دشتی که بر گوش موی دارد شفر بفتح شتر و فی المثل اراک بشر ما احار مشفر ای اغناک الظاهر عن سؤال الباطن و اصله فی البعیر مشافر الحبشی مستعار منه شنفری نام شاعری و فی المثل اعدی من الشنفری و هو من العدائین - اشفتر ار پراگنده شدن -

شقر - شقرة - سرخ سپیدی اشقر نعت منه و اسپ سرخ فش و دم و آنکه فش و دم سیاه باشد و دیگرها سرخ کمیت خوانند بعیر اشقر شتر سخت سرخ موی شقرا ء مادیان هم در عرب که بچه خود را کشت شقر بکسر الوسط لاله شقرة قبیله از بنی ضبه شقری بفتح القاف منسوب بوی اشاقر قبیله از یمن مشقر بفتح القاف حصاریست در بحرین

شقور بالضم حاجت و هو عند الاصمعی بالفتح قال ابو عبیدة الاول اصح لان بالضم بمعنی الامور اللاصقة بالقلب المهمة له الواحدة شقر و بالفتح بمعنی النعت شقاری بالضم والتشدید و فتح الراء گیاهیست -

شکر - شکر - بالضم سپاس داشتن و ثنا گفتن منعم را بسبب نعمت (ع ع ف ا ض ۲) یقال شکره و شکر له و باللام افصح - و قوله تعالی لانرید منکم جزاء و لا شکورا یحتمل ان یکون مصدرا و ان یکون جمعا کبرد و برود و کفر و کفور - شکران سپاس داشتن خلاف کفران تشکرت له ای شکرت له - شکور ستور باندک علف لبسنده کننده و اندک پذیر شکر فرج زن اشتکار سخت افتادن باران و اشتکرت السماء ای اشتد وقعها و پر شدن پستان از شیر شکر بالتحریک پر شیر شدن (ع ع ک ا ف ۲) ناقة شکرة نعت منه و از بن درخت بر دمیدن شاخ یقال شکرت الشجر تشکر شکرا ای خرج منه الشکیر و هو ما ینبت من اصل الشجرة یعنی شاخهای ریزه که از بن روید و موی زهار شکار خداوند و دوشنده شتران پر شیر شدن هذا زمن الشکرة وقت پر شیر شدن ستور ابل شکاری و غنم شکاری و صرة شکری اذا کانت ملای من اللبن - شیکران گیاهی -

شمر - شمر - بالفتح خرامیدن در رفتن (ع ع ف ا ض ۲) تشمیر دامن برزدن یقال شمر ازاره و شمر عن ساقه - و شمر فی امره ای خف - شمری بالفتح والکسر مرد جلد خویشتن در چیده انشمار تشمر آماده شدن کاری را و بشتاب رفتن اسپ ناقة شمیر و شمرية سریعة شاة شامر پستان بر شکم چسپیده شمر شمر بدی سخت -

مشمخر - مشمخر - کوه بلند -

شمذر - شمیذر - بالذال المعجمة اشتر تیز رو شمیذرة مؤنث منه -

شنر - شنار - بالفتح عیب و عار -

شور - اشارة - بدست باز نمودن یقال اشار الیه و فرمودن یقال اشار علیه شورة اشتیار انگبین چیدن مشار خانه زنبور که از وی انگبین گیرند مشور آلت انگبین گرفتن شوار بالفتح رخت خانه و رخت بار و فرج مرد و زن و هیأت و لباس شارة مثله تشویر خجل کردن و اشارت کردن و برهنه کردن عورت یقال ابدی شواره ای عورته - مشارة یک کرد زمین شور ایضا عرضه کردن ستور بفروختن مشوار بالکسر نخاس ستور یقال ایاک والخطب فانها مشوار کثیر العثار - قعقاع بن شور نام مردی اشتیار ایضا فربه شدن ستور یقال جاءت الابل شیارا ای سمانا - و شار الفرس ای سمن و حسن فرس شیر سمین و خیل شیار ای سمان مثل جید و جیاد - شیار نام روز شنبه مشورة بسکون الشین و ضمها شوری کنگاش کردن مشاورة کذلک استشارة کنگاش خواستن و فربه شدن شتر مستشیر گشنی که آبستن را از دیگری بداند تشور خجل شدن و یقال انه لحسن الصورة والشورة و هو صیر شیر ای حسن الصورة والشارة و هی الهیأة و فلان خیر شیر ای صالح للخیر و المشورة -

شهبر - شهبرة - شهربة گنده پیر بزرگ سال شهابر ج -

شهر - شهر یک ماه اشهار معروف کردن و یکماه

آنکه بدان معافان و کفش گران پوست برند ۱۲ ؎ لب گنده ۱۲ ؎ شکران بضم الکاف نبت و بالسین ا و الشوکران ۱۲ ق ؎ مصلحت کردن ۱۲ ؎ فی الصحاح الفحل الذی یعرف الحامل من غیرها و فی القاموس مستشار الفحل الناکر فما فتظر الیها الاقح هی ام لا ۱۲

بجائے بودن وقد اشہر نا ای اتی علینا شہر قال ثعلب اشہر نا ای دخلنا فی الشہر - مشاہرۃ ماہیانہ کردن شہر شہرۃ بالضم آشکار اکردن (ع ع نقتھا) وشمشیر برکشیدن از نیام اشتہار آشکار اکردن تشہیر مثلہ

شہدر - رجل **شہدارۃ** - بالکسر مرد پلید کار بالدال و بالذال -

شذر - کجعفر گیا ہیست مانند اسپست مگر آنکہ برگ آن کلان و بزرگ میباشد و رجل **شبذارۃ** بالکسر مرد بسیار غیرت -

شبکرۃ - معرب شبکور نہو الفعلۃ من شبکور وہو الاعشی

شتیعور - جو -

شتیغور - بالغین المعجمۃ جو عن ابن جنی -

تشتر - بالکسر کنارہ کوہ شتورج وکوہیست شتیر کامیر ریزہ چوبہا وشاخہای ریزہ کہ از بن روید وقناۃ شترۃ نیزہ کہ پار ہایش وقت شکستن بپرد تشترت عینہ سطیر شد چشم او (ع ع ک ا ث م)

مشحنزر المستعد لشتم الناس او الذی سب قلیلا

شحسار - بالفتح دراز -

مشخنظر - بالظاء المعجمۃ جاحظ العینین

شخذر - کجعفر نام مردے

شعصور - بالضم گوز بری -

شعفر - کجعفر نام زنے وگروہی از بنی ثعلبۃ یقال لہم بنو الشعلاۃ واسپ سمیر بن حارث ضبی شعفرہ شناعر من کلب ہاجاہ المرعش

شعبر - کجعفر شغال وبالزاء تصحیف تشعبرت الریح اسے التوت فی ہبوبہا -

الشغفر کجعفر زن خوبصورت وبلا لام امرأۃ ابن الطوق الاعرابی

الشفترۃ - التفرق اشفترار مثلہ اشفتر العود تکسر اشفتر الشی تفرق اشفتر السراج اتسعت نارہ والمشفتر المقشعر والمشمر والمنتصب شفنتر کغضنفر مردموی افتادہ والشفنتری المتفرق -

شمجر - بالجیم وودید ودیدن ترسناک -

شمخنتر - کسفرجل ناکس وبدبخت معرب شوم اختر

شمصر علیہ ضیق شمصیر او شماصیر جبل لہذیل -

شنبارۃ - بالفتح قریتان بمصر فی الشرقیۃ وخیار شنبر فی خ ی ر -

شنترۃ - بالضم وفتحہا ضعیف انگشت شناترج وفرجہ کہ میان دو انگشت باشد ذو الشناتر پادشاہی از پادشاہان یمن اسمہ لخنیعۃ کان ینکح والدان حمیر لئلا یملکوا لانہم لم یکونوا یملکون من نکح لقب بہ لاصبع زائدۃ لہ وشنتر ثوبہ مزقہ یعنی درید پارچہ آنرا

شنجار - بالکسر معرب شنکار وآنرا خس الحمار گویند ویسمی الکحلاء والحمیراء ورجل الحمامۃ وہو نبات لاصق بالارض مشوک لہ اصل فی غلظ اصبع احمر کالدم یصبغ الیدا ذا مس منبتہ الارضی الطیبۃ التربۃ -

رجل **شنذارۃ** بالکسر غیور یا فحش گو شنذیرۃ مثلہ

الشنزرۃ الغلظ والخشونۃ شنزر نام مردے وموضعے ولعلہ تصحیف شیزر -

الشنصرۃ الغلظ والخشونۃ والشدۃ شنصیر مثلہ وہم فی شنصیر وشنصرۃ الشنصیر المعقل یعنی پناہ جای

شنظرۃ - بالظاء المعجمۃ دشنام وشنظرہم شتمہم وشنظیر بدخلق بسیار فحش گو شنظیرۃ مثلہ وسنگے کہ شگافتہ شود از رکن کوہ پس بیفتد شنظورۃ مثلہ وبالہاء حرف الجبل وطرفہ وبنو شنظیر لبطن من العرب -

شنغیر - بالکسر وبالغین المعجمۃ بدخلق وبدزبان بدفحش گو بین الشنغرۃ والشنیغرۃ -

شنفیرۃ - بالکسر فراوانی شادمانی شنربادہ شنفارۃ مثلہ ومرد بدخلق الشنفری الازدی شاعر عداء ومنہ اعدی من الشنفری شنفار سبک -

شنہبر - کسفرجل وشنہبرۃ گندہ پیر -

شنیقور - کہذا جاء فی شعر امیۃ بن ابی الصلت ولم یفسر

الشہاجر الزحم یعنی نوعی از نرگس لا واحد لہا -

شہدر الجاریۃ والغلام ہوان تحرکان مابین ثلث سنین الی ست وہی شہدرۃ وہو شہدر شہدارۃ بالکسر فحش گو - وجعل خور کہ در میان مردم فساد انگیزد وکوتاہ وسطبر الشہدر کجعفر العظیم المترف -

الشہذارۃ الشہدارۃ والعنیف فی السیر

شہرزور - شہر آباد کردہ زور بن ضحاک

شیار بالکسر روز شنبہ اشیر وشیر وشیر بالکسر ج

فصل الصاد

صبر - صبر شکیبائی کردن وباز داشت کردن کسی را از جہت گشتن یا بجہت سوگند دادن (ع ع ف ا ک ۲) قولہ تعالی واصبر نفسک مع الذین الایۃ وقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی رجل مسک رجلا فقتلہ آخر اقتلوا القاتل واصبروا الصابر ای احبسوا الذی حبسہ للموت حتی یموت یقال قتل فلان صبرا وحلف صبرا اذا حبس علی القتل حتی یقتل وعلی الیمین حتی یحلف اصبار باز داشتن مصبورۃ سوگند وباز داشت بجہت گشتن تصبر خود را بستم باز داشتن اصطبار مثلہ صبیر بدرفتار وابر سپید برہم نشستہ کہ نبارد وصبر بالضم ج صبر صبارۃ بدرفتاری کردن وبدرفتاری دادن (ع ع ف ا ض ۲) صبر بکسر الوسط دارو تلخ یعقوب عن الفواد الاصبار السحائب البیض لا واحد صبر وصبر بالکسر والضم ویقال اخذہ

الشفترۃ - شنغیر
شنفیرۃ
شہدر - شمجر
شمخنتر - شنہبر
شذر - شمصر - شنیقور
شنبارۃ - الشہاجر
شہدر
شبکرۃ - شنترۃ
شتیعور
شتیغور - الشہذارۃ
تشتر - شہرزور
شنجار - شیار
صبر
مشحنزر
شحسار
مشخنظر - شنذارۃ
شخذر - الشنزرۃ
شعصور
شعفر - الشنصرۃ
شنظرۃ
شعبر
الشغفر

یا صبار ہا ای بجمیعها - اصبار الاناء کرانہای آب
جامہ واحد ہا صبر بالضم - ویقال اوہقت الکاس
الی اصبار ہا واصمار ہا - الاصمعی اذا لقی الرجل الشدة
یقال لقیها باصبار ہا یعنی سختی دید تا بلبہای آن - صبر
بالضم بطنی از قبیلہ غسان و کرانہ وسطبری ہر چیز و زمین
سنگریزہ ناک ام صبار بالفتح والتشدید زمین سنگ ناک
سوختہ ویقال فلان وقع فی ام صبور ای فی امر شدید
صبارة الشتاء سختی سرمای زمستان صبرة جانش صبارة
سنگہا - صنبور خرما بن تنہا گانہ پوست رفتہ وساق
باریک کردہ و مرد فرد بی برادر و فرزند و ناودان
حوض و ماشورہ کہ بر دہان نہند و بدان آب بر کشند
از خنور صنابر الشتاء سختی ہای سرما صنبر بکسرتین و
سکون الباء تشدید النون کذلک و روزی
از روز ہای عجوز وفتح النون ایضاً وہو افصح واصح

صر

صحر - صخر

صحر - صحراء - بالفتح ممدود دشت و کشادگی
وہی غیر منصرفة وان لم تکن صفة للتانیث ولزوم
حرف التانیث لہ کذلک فی بشریٰ تقول صحراء
واسعة ولا تقول صحراة فتدخل تانیثاً علی تانیث
صحاری بفتح الراء وکسر ہا ج - صحراوات کذلک
وہمچنین ہر فعلاء ممدودہ کہ مؤنث افعل نباشد چون
عذراء و خبراء و ورقاء کہ نام مردیست جمع وی
بروزن فعالی بفتح وکسر لام و فعلاوات آید وہی
فی الاصل صحاری بالتشدید لانک اذا جمعت صحراء
ادخلت بین الحاء والراء الفاً وکسرت الراء کما
تکسر ما بعد الالف فی الجمع کمساجد وجعافر وغیرہما
فتنقلب الالف الاولی التی بعد الراء یاءً
للکسرة التی قبلہا وتنقلب الالف الثانیة التی
للتانیث ایضاً یاءً فتدغم ثم حذفوا الیاء الاولی
وابدلوا الثانیة بالالف لزم منہ فتح الراء ضرورة

صدر

ابدال الیاء بالالف لتسلم الالف من الحذف
عند التنوین و باز بعضی یای دوم را حذف کنند
و راء ہمچنان مکسور ماند صحاری ماند و در حالت
رفعی و جری با تنوین را گویند ہذہ صحارٍ و مررت بصحارٍ
مثل جوار - اصحار بصحرا بیرون شدن صحرة بالضم
کشادگی زمینے میان سنگستان صحر ج - و سرخی
میانہ سر یقال حمار اصحر و اتان صحراء - اصحیرار برآمدن
نبات و یقال لقیتہ صحرة بحرة دیدم او را ایحاب و
کشادہ مصاحرہ آنکہ آشکارا حرب کند بغیب صحیرة
طعامیکہ از شیر و آرد سازند ومنہ صحرت اللبن اصحرہ
(ع بفتحہا) قال ابو الغوث ہی الصخیرة بالخاء المنقوطة
صحار بالضم شہرے بر لب عمان و نام مردے
وفی المثل بالی ذنب الاذنب صحر وہی اسم امراة
عوقبت علی الاحسان
صخر - صخر - بالفتح وبہ فتحتین ایضاً سنگ بزرگ
صخور ج - صخرة یکے صخر بن عمرو نام برادر خنساء
صاخرة آب جامہ سفالین -
صدر - صدر - سینہ صدور ج - وہو مذکر وانما
قال الاعشی (ع) کما شرقت صدر القناة من الدم
فانہ علی المعنی لان صدر القناة من القناة و
ہذا کقولہم ذہبت بعض اصابعہ لانہم یونثون الاسم
المضاف الی المؤنث و اول ہر چیزے و پیشگاہ
و گروہے از ہر چیز و طرف باریک تیر و بازگشت
بازگشتن (ع ف اض ۲) یقال صدر عنہ - صدرة
بالضم سر سینہ و شاماچہ مصدور سینہ دردمند
طریق صادر راہ بازگشت از آب صدار بالکسر
پیراہنچہ و داغ کہ بر سینہ اشتر نہند بجہت نشان و
پیش بند ستور وفی المثل کل ذات صدار خالة ای
من حق الرجل ان یغار علی کل امراة - صدر بفتحتین

بازگشت آب و ج وفی المثل ترکتہ علی مثال لیلة الصدر
یعنی حین صدر الناس من حجہم - اصدار باز گردانیدن
مصدر جاے بازگشت اسمے کہ صفات و افعال
ابد از وے مصادر ج مصادرة خون کسے را
بمال افروختن یقال صادرہ علی کذا -
تصدیر در گذشتن اسپ بدیدن از اسپان
دیگر و صدر نامہ نبشتن و در پیشگاہ نشاندن صدرہ
فی المجلس فتصدر و پیش بند ستور بستن مصدر
مرد سخت سینہ و شیر -
صر - صرة - بانگ و فریاد و جماعت مردم و
سختی اندوہ و گرما صراء بالکسر جاہای بلند و نام
کوہی و بند پستان شتر صرة بالضم ہمیان صر بستن
صرة و گوش راست کردن اسپ و بستن سر پستان
ناقہ (ع ف اض ۲) حافر مصرور سم تنگ کرد سر بالکسر
سرما کہ کشت و نبات را بسوزد صرورة آنکہ حج
نکردہ باشد و گرد زن نگردد و مذکر و مؤنث یکسان
یقال رجل صرورة و امراة صرورة والصرورة فی
شعر النابغة الذی لم یات النساء کانہ اصر علی ترکہن
وفی الحدیث لا صرورة فی الاسلام - صارورة صرارة
صروری آنکہ حج نکردہ است صراری کشتی بان صراری
مثال قاضی مثلہ صارة حاجت و تشنگی یقال
قصع الحمار صارتہ اذا شرب الماء فذہب عطشہ صرائر
ج - عن ابی عمرو وعیب ذلک علیہ وقیل صرائر
ج صریرة لا صارة وجمعہا صوار - مصارة اکراہ
کردن کسے را بر چیزے صرار اللیل ملخ سیاہ کہ
شب بانگ کند و بعضہم یسمیہ الصدی وہذا طائر اللیل
ایضاً - صریر بانگ کردن قلم و در و ملخ یقال
صر الجندب وصر صر الاخطب فقد روا فی صوت الجندب
المد وفی صوت الاخطب الترجیع فحکوہ علی ذلک

بانگ محمل و مانند آن (عع ف اک ۲) درہم صری بالفتح
والکسر درم بانگ آور کہ بر ناخن زنند و یقال واللہ
انہا منی صری مثال شعری ای عزیمۃ وجد و ہی
مشتقۃ من الاصرار ای الاقامۃ والدوام علی الشئی
قال ابو سماک الاسدی وقد ضلت ناقتہ ایمنک لئن لم
تردہا علی لاعبدنک فاصاب ناقتہ فاخذہا وقال علم
ربی انہا منی صری وحکی یعقوب صری و صری صری
بفتح الراء وکسرہا صرصرۃ بانگ کردن در کاک و باز
و چرغ و مانند آن صرصر نام جوئے بعراق ریح صرصر باد سخت
صرصرانی نوعی از شتر و ماہی صراصرۃ ترکمانان شام
صر صور اشتران بزرگ۔

صعر - صعر بفتحتین رخسار کژ کردن از کبر و ہذا
فی السخد خاصتہ تصعیر کذلک قولہ تعالیٰ ولا تصعر خدک
للناس۔ وفی الحدیث لیس فیہ الا اصعر او ابتری
لیس فیہ الا ذاہب بنفسہ او ذلیل صمعر سخت
میم زائدہ یقال رجل صمعری صمعرۃ زمین درشت
صعیر نام مردے صیعریۃ نوعے از رفتن و نشان
بر گردن شتر صعرور بالضم پارہ از صمغ صعارير فلہ
فسردہ صعررۃ مدور کردن تقعور لازم فیہ۔

صعبر - صعبر - صنعبر درختے مانند کنار۔

صعفر - اصعنفار رمیدن خر از ترس صعفرۃ رمانیدن

صغر - صغر بالکسر خردی خلاف کبر و قد صغر الشئے
فہو صغیر و صغار بالضم۔ واصغرہ وصغرہ غیرہا واصغر
القربۃ ای خرزہا صغیرۃ استصغار خرد شمردن تصاغر
خرد نمودن بخویشتن تصاغرت نفسہ الیہ صغری
بالضم مؤنث اصغر صغر بفتح الغین ج قال سیبویہ
لا یقال نسوۃ صغر ولا قوم اصاغر الا بالالف واللام
وکذا الاصغرون ایضا صغار بالفتح صغر بالضم خواری
و ستم صغر بفتحتین خوار شدن (عع ک اف ۲)

صاغر آنکہ بہ ستم راضی شود مصغور از خردان ارض
مصغرۃ زمین کوتاہ گیاہ۔

صفر - صفرۃ - بالضم زردی اصفرار اصفیرار
زرد شدن اصفر زرد فرس اصفر اسپ زرد
اصفران زر و زعفران یقال اہلک النساء الاصفران
بنو الاصفر روم و یقال انہ لفی صفرۃ للذی یعتریہ
الجنون۔ صفر بالضم والکسر روی صفر بالکسر خالے
یقال بیت صفر ای خلو و فی الحدیث ان اصفر البیوت
من الخیر البیت الصفر من کتاب اللہ تعالیٰ اصفار
تہی دست و درویش شدن مصفر نعت منہ صفریت
بالکسر کذلک تا زائدہ صفاریت ج۔ صفر بفتحتین
خالی شدن (عع ک اف ۲) یقال نعوذ باللہ من صفر الاناء
یعنون بہ ہلاک المواشی و ماہ پس از محرم صفران
نام محرم و صفر در جاہلیت والصفری فی النتاج
بعد القیظی۔ والصفریۃ نبات یکون فی اول الخریف
والصفری المطر یاتی فی ذلک الوقت۔ و یقال
فیما یزعم العرب صفر ایضا مار در شکم مردم و فی الحدیث
لا صفر ولا ہامۃ۔ و یقال لا یلتاط بصفری ای
لا یلزق بنفسی ولا یقبلہ قلبی۔ صفیر بانگ کردن
مرغان و شخولیدن (عع ف اک ۲) یقال فلان
اجبن من صافر و اصفر من بلبل۔ و یقال ما بہا
صافر ای احد و یقال فلان فی کلامہ صفار بالضم
ای صفیر صفاریۃ مرغی صفار بالفتح گیاہے خشک
صفار بالضم زرد آب شکم فلان مصفر استہ
ای ضراط مشتق من الصفیر۔ صفار زردہ و کمان
و گیاہی صفار بالفتح والتشدید روی گر صفریۃ
بالضم والکسر طائفہ از خوارج منسوب بعبد اللہ بن صفار

صقر - صقر - چرغ و شیر ترش و دوشاب و
سنگ شکستن بہ تبر و گرم تافتن آفتاب (عع
ف اض ۲) رطب صقر بکسر القاف خرما کہ از وی
دوشاب سازند مصقر رطب کہ بدوشاب در فرغار
نہند و ربما جاء بالسین لان العرب کثیرا ما یقلبون
الصاد سینا اذا کان فی الکلمۃ قاف او طاء او
خاء او غین مثل البصاق والصراط والصماخ والصدغ
صاقور تبر بزرگ و سنگ شکن

صمر - صمر بفتحتین گند و بوی گوشت یقال یدی
من السمک صمرۃ بوی ماہی گرفتہ صمارى بالضم
مخرج پس صمر بالضم لب خنور و سطبری آن اصمار
ج۔ یقال اوہقت الکاس علی اصبارہا و اصمارہا
پر کردم جام را تا لبہاش رجل صمیر مرد خشکاندام
کہ از وے بوی خوی آید۔

صنر - صنارۃ - بالکسر والتشدید
سر دوک و گوشش بلغت یمن و صنارۃ
الجفنۃ مقبضہا۔

صور - صور - بالضم شاخ و آنچہ اسرافیل
در وی دمد بجہت میرانیدن و زندہ کردن
خلق قولہ تعالیٰ یوم ینفخ فی الصور قال الکلبی
لا ادری ما الصور و یقال ہو جمع صورۃ معناہ
پیکر مثل بسرۃ و بسر ای ینفخ فی صور الموتی الارواح
و قرأ الحسن یوم ینفخ فی الصور بالتحریک والصور
بکسر الصاد لغۃ فی الصور۔ صوار بالکسر مادہ گاو
صیران ج۔ و نافہ مشک صیار بالکسر لغۃ
فیہ صور خرما بنان خرد و انبوہ صورۃ خارش سر
صارۃ نام کوہے و درختستان صور بفتحتین
کژی اصور کژ امارۃ کژ کردن صورۃ بالضم
پیکر تصویر صورت کردن و آفریدن تصور
با خود صورت کردن چیز را و صورت بستن و نزدیک
شدن بافتادن یقال تصورت الشئے ای توہمت

صفر
صمر
صعر
صنر
صور
صعبر
صعفر
صغر
صقر

۵ محل ذکرہ ص م ع و لاص ع ر ۱۲ و ق ۱۳ سمۃ فی عنق الناقۃ لا البعیر ۱۲ ق ۱۴ صفیر زدن و فریاد کردن مرغ ہندی بجہانا ۱۲ ۱۵ خیسانیدہ و آغشتہ ۱۲ ۱۶ آلہ آہنی کہ بدان سنگ تراشند و کنند ۱۲ ۱۷ کسیکہ گوشتش
بر استخوان چسپیدہ و گوشتش سخت و خشک باشد ۱۲

صورته فتصورلی وطعنه فتصوراى مال الى السقوط رجل صير شير اى حسن الصورة والشارة تصاوير صورتهاى برانگیختن از چوب و گل و جز آن صور کژ کردن و میل دادن چیزیرا و روی را جهتی گردانیدن و بریدن وجدا کردن (ع ف اض ۲ وک ۲) قوله تعالى فخذ اربعة من الطير فصرهن اليك قرى بكسر الصاد ويقال صر الى وصر وجهك الى اى اقبل على- وصرته اى قطعته وفصلته فمن قال هذا جعل فى الآية تقديما وتاخيرا كانه قال فخذ اليك اربعة من الطير فصرهن- ويقال عصفور صوار للذى يجيب اذا دعى-

صهر- صهر- بالكسر صهرة خشل اصهار اهل بيت زن چنانكه احماء اهل بيت مرد واز هر دو جهت صهر نيز گويند مصاهرة واماد خسر كردن يقال صاهر اليه- اصهار پيوستن بحرمت يا بدامادى يا بنسب يقال فلان اصهر بفلان- صهر گداختن چیزی (ع بفتحها) صهير گداخته انصهار گداخته شدن لازم فيه اصهيرار كذلك صهارة بالضم چربش و چرذه يقال ما به صهارة اى شحم صهرے بالكسر وصهريج حوض و مغاكے آب-

صير- صير- صيرورة- گشتن وميل دادن صاره يصوره ويصيره لغة فيه اے قطعه واماله وقد مر- مصير بازگشت وهو شاذ والقياس مصار مثل معاش قوله تعالى والى المصير تقيير گردانيدن صيور الامر بالتشديد آخر و بازگشت كار ماله صيور اى رائے وعقل- صير الامر بالكسر پايان و بازگشت كار صير ايضا ماهيانه وهو نوع من الطعام و شكاف در وفى الحديث من نظر من صير باب ففقئت عينه فهى هدر- صيره خطيره گوسپند و گاو صيرج مثل سيرة وسير

صعور- كجعفر موضعے صوار بالضم موضعے بمدينه

صمطر بالفتح و بفتحتين سطر و تصيطر بروزن و معنے تسيطر مصطار بالضم مى صطر بفتحتين گوسفند يكساله

صعتر- سعتر اذا فرش فى موضع طرد الهوام صعتر النخل جريد كبت بصعتر صعتر الشئ زنيه صعاتر دشوارهاى سخت صعتر وابو صعترة رجلان صعترى بيباك وجوانمرد و دلير-

صعقر- كبرقع تخم ماهى-

صعمور- بالضم دولاب يا دلو آن عصمور مثله-

صقعر- بالضم آب سرد و آب تلخ سطبر و آب مزه برگشته صقعرة بانگ برزدن بگوش ديگرے واصقعر الحجر اذا اصابته الشمس فذهب صنقعر كجردحل قروت و پارهٔ از شلم-

صلور- كسنور مار ماهى-

صمقر اللبن واصمقر- اشتدت حموضته اصمقرت الشمس روشن شد آفتاب يوم مصمقر كمقشعر روز گرم-

صنخر- كجردحل وحنصر وعلابط وعلبط شتر وذكر و مرد كلان و دراز وكزبج خرماے خشك و كجردحل مرد گول-

صنبعر- كجردحل بدخلق-

صنافر- بالضم خالص از هر چيز و ولد صنافرة كودكے كه پدرش معلوم نباشد والحقه الله تعالى بصنافرة اى منقطع الارض بالخافق

فصل الضاد

ضبر- ضبر- جار مغز و انار دشتى و گروه غازيان و گرد آوردن اسپ قوائم را تا بجهد و برهم نشاندن سنگ و جز آن يقال ضبر عليه الصخر اى نضده (ع ف اک ۲) ضبارة بالفتح نام مردے وفلان ذو ضبارة استوار خلق است ناقة مضبرة استوار هيكل فرس ضبر بكسرتين وتشديد الراء مثال طمر اسپ جهنده اضبارة پشتوارهٔ كتاب و كاغذ و جز آن يقال جاء فلان باضبارة من كتب اضابير ج ضبر ايضا پشتواره كردن كتاب را

ضبطر- ضبطر- بالكسر سخت-

ضجر- ضجر- بفتحتين تنگدلى و بيقرارى كردن از غم و بانگ كردن وطپيدن شتر (ع ک اف ۲) ضجر بكسر الوسط نعت منه ضجور بالفتح مثله اضجار متعد منه مضجر نعت منه قوم مضاجر و مضاجير-

ضر- ضر- گزند رسانيدن خلاف النفع (ع ف اص ۲) مضارة كذلك- ضرر بفتحتين گزند ضرة گوشت پستان يقال ضرة شكرى اے ملاے من اللبن و مال بسيار و گوشت بن انگشت نر و نبايج مضر زيان كار و آنكه بسيار مال در آيدش هر روز ضرتان دو سنگ آسيا ضر بالضم والكسر زن خواستن بر زن پيشين ضر بالضم سختى و گزند ولاغرى و بدحالى باساء و ضراء سختى مونثان لا مذكر لهما قال الفراء لو جمعا على ابؤس واضر كما يجمع النعماء بمعنى النعمة على انعم لجاز- مضرة خلاف منفعة ضرار مضارة گزند رسانيدن يكديگر را مكان ذو ضر جاے تنگ لا ضرر عليك ولا ضارورة ولا تضرة تنگی نيست بر تو رجل ذو ضارورة وضرورة اى ذو حاجة اضطرار بيچاره كردن كسى را يقال اضطر فلان الى كذا الجى اليه يستعمل مجهولا- ضرير نابينا و كرانه وادى و نفس و باقى و تن و صبر يقال انه لذو ضرير على الشئ اذا كان ذا صبر عليه و مقاساة له دستور صبور ساكن و رشك يقال ما اشد ضرره عليها اى غيرته والضرائر المحاويج- اضرار گزند رسانيدن

له مادر زن و مادر شوهر بهندى ساس ۱۲ سه تريزه پيه ۱۲ سه دو زن يک شوهر و هر يكے مر ديگرى را تباغ و نيايج باشد بهندى سوت ۱۲

ونیک نزدیک شدن یقال اضر فلان منی ای اقرب منی وگزیدن اسپ لگام را یقال ضر الفرس علی اللجام ای عضه ودویدن وبرسر زن دیگری خواستن رجل مضر مرد با دو زن امراة مضرة زن با انباغ ـ

ضیطر ـ ضیطر ـ ضوطر ـ ضوطری مرد سترگ بی خیر ضیاطرة ک ـ

ضفر ـ ضفر ـ دویدن وتنگ ستور وموی بافتن تضفیر مثله (ع ف ک ۲) ضفیرة گیسو بافته وریگ توده والضفرة بکسر الفاء الرمل المتعقد بعضه علی بعض والجمع ضفر وتضافروا علی الشیء ای تعاونوا علیه الضفار بهم پیچیدن دو کوه ـ

ضمر ـ ضمر ـ بفتحتین وسکون ۲ ـ لاغری وسبکی گوشت ضمور لاغر وسبک شدن (ع بضمها وفتح ا ایضا) تضمیر لاغر کردن اسپ فربه را اضمار بالکسر مدت یراغ شدن وجای یراغ شدن اسپ[1] اضطمار لاغر شدن لولو مضطمر آنکه میانه او باریک باشد ضمر بالفتح مرد هموار شکم لطیف اندام ناقة ضامرة وضامر باریک اندام اضمار در دل نهان داشتن چیزی مضمر نهان داشته وجای نهان داشتن ضمیر نهانی ضمائر ج ـ ضمار بالکسر دل نهان وفا ناامید وعده که از وی امید نتوان داشت بنو ضمرة گروهی از کنانه ضمیر بالتصغیر کوهی بشام ضومران بضم المیم نوعی از گلها ضمران بالفتح گیاهی ضمران بالضم نام ماده سگی ـ

ضور ـ ضور ـ گزند رسانیدن (ع ف ا ض ۲) تضور زیاد کردن ودر پیچیدن از گرسنگی وآزردن ضورة بالضم مرد حقیر بیقدر ـ

ضیر ـ ضیر ـ گزند کردن (ع ف ک ۲)

ضبغطری ـ کقبعثری مقصورة مرد دراز وسخت وگول کلمة یفزع بها الصبیان وما حماة علی راسک وجعلت یدک فوقه لئلا یقع واللعین المنصوب فی الزرع یفزع به الطیر والضبع اذا نشأ اولاها ضبغطران در روایت ضبغطرین ـ

ضجر القربة ضجرة ملاها واضجر السقاء انضجر اذا امتلاء

ضوطر ـ ضیطر ـ ضیطار ـ کلان یا دو فرنگ ناکس کلان سرین ضیاطر ضیاطرة ضیطارون ج ضیطار سوداگری که مکان خود را نگذارد وضیطری مقصورة والضوطار من یدخل السوق بلا راس مال فیحتال للکسب وبنو ضوطری گرسنگی وقبیله ـ

ضغادر ـ ناکیان ضغدرة بالضم یکی ـ

ضفطار ـ بالکسر سوسمار کهن سال بدخلقت ـ

ضمخر ـ متکبر ودو فرنگ فربه ـ

ضمزر ـ کجعفر زمین سخت وزن درشت خود شتر ماده واسد وبالکسر ماده زور آور وبعیر ضمازر کعلابط شتر قوی وضمزر علی البلد ای غلظ ـ

ظماطیر ذناب الاودیة یعنی منتهای سیل رودها

ضنبر ـ کجعفر اسمیست یعنی نام مردی ـ

ضور ـ بالفتح گرسنگی سخت وبالضم از سپیاده استضورت البقرة استحرمت وبنو ضور قبیله از عرب ویحیی ابن ضور صیاد ضبی یمثل به فی الصلاة والشدة وضوزی کسکری ماء ـ

ضهر ـ باضه وسر کوه ضاهر مثله وسنگی در کوه که مخالف رنگ کوه باشد وکوهی در یمن وضاهر وادی ـ

فصل الطاء

طثر ـ طثرة ـ لای وآب وفرنگ وسر جغرات وفراخی عیش لبن طاثر شیر خفته طثر بطنی از قبیله ازد وطثریة نام زنی که پسر او شاعر بود طیثار پشه وشیر

طحر ـ طحر ـ بیرون انداختن چشم وچشمه خاشاک را از خود یقال طحرت العین قذاها طحور بالفتح چشم وچشمه بیرون اندازنده خاشاک را ودشنام دهنده وکمان تیز دور انداز مطحر بالکسر تیر که دور رود وحرب مطحرة ای زبون یعنی دور کننده ودفع کننده از یکدیگر طحیر طحار بالضم رخیدن وسخت دم زدن (ع ف ک ۲) طحور بالضم ابر تنک وسحاب انحار پاره ابر تنک طحر وطحرة کذلک وقد یحرک لمکان حرف الحلق یقال ما فی السماء طحرة وطحرورة ای قطعة من سحاب وما بقیت علی الابل طحرة ای وبرة وما علی فلان طحرة ای لباس طحریة بالکسر والیاء وبالباء ایضا کذلک

طحم ـ طحمرة ـ پر کردن مشک وبنده کردن کمان طحمریرة بالسحاب وانحار ابر

طخر ـ طخرور ـ بالضم مردی که جلد نباشد وتیز گران سنگ ودرشت نباشد طخاریر مردم وگروه پراگنده

طر ـ طرة ـ بالضم موی پیشانی وکرانه جامه ووادی وکرانه هر چیز طرر ج ـ اطرار البلاد اطرافها ـ طرتان دو خط بر پشت خر وگاو دشتی جا واطر آمد نهه طرور دمیدن نبات وسبلت کودک (ع واض ۲) طار نو خط طر بالفتح تیز کردن یقال طرت السنان ای حددته فهو مطرور وطریر وکفانیدن وبریدن یقال طر کیسه ای شقه وهو الطرار یعنی کیسه بر وگل اندودن حوض را ودرانیدن شتر وگرد آوردن ستور بوقت راندن از دو جانب افتادن دست بر خمه شمشیر یقال طرت یده وضربه فاطر یده ونازکردن وبرغلانیدن فی المثل اطری فانک ناعلة قال ابن السکیت ای ادلی فان علیک نعلین یضرب للمذکر والمونث والاثنین والجمع علی لفظ التانیث لان اصل المثل خوطبت به امراة فیجری علی ذلک غضب بمطر خشم نابجا بیگاه جاء فلان مطرا ای مغترا ـ طریر مرد با منظر ودیدار طرطور بالضم دراز باریک ونوعی کلاه عرب جمبرین هیأت

ضیطر ـ ضجر
ضوطر
ضفر
طحم
ضغادر
ضهر ـ ضفطار ـ طخ
ضمخر
ضمزر ـ طر ـ
ظماطیر
ضنبر
ضور
ضهر
ضور
طثر
ضیر
صنعطری ـ طح

[1] عقیقه یعنی موی بافته ۲ اسپیکه از بسیاری سواری قابلیت آن پیدا کرده باشد که بروسوار شده بزودی روند ۳ دالکم ۴ کلب لا کلاء

طفر ـ طفرة طفور بر جستن (ع ف اک ۲)
طمر ـ طمور ـ بر جستن (ع ف اک ۲) طمار بفتح الراء و کسرہا غیر مصروف جای بلند یقال انصب علیه من طمار مثال قطام بالکسر عن الاصمعی و بالفتح و الکسر عن الکسائی طمر بالکسر جامہ کہنہ اطمار ج ـ مطمر بالکسر تنٔہ بناء و آرم طوامیر ج ـ مطمرات گناہان ہلاک کنندہ مطمورة نہان خانہ کہ در وی طعام نہند طمر پر کردن مطمورہ از طعام طامر کیک ـ طامر بن طامر کسی را گویند کہ ندانند کہ او کیست فرس طمر بکسرتین اسپ مادہ جستن و در چیدہ و گرد اندام ـ
طنبر ـ طنبور ـ بالضم طنبار بالکسر نوعے از رود جامہا معرب ـ
طور ـ طور ـ یکبار و نزدیک شدن بہ چیزی یقال طار بہ ای قرب منہ (ع ف اض ۲) اطوار بارہا قولہ تعالی خلقکم اطوارا قال الاخفش ای طورا نطفةً و طورا علقةً و طورا مضغةً ـ طوار الدار بالفتح فراخہا و درازی سرای و عدا طورہ ای جاوز حدہ و بلغ فلان فی العلم اطوریہ ای حدیہ اولہ و آخرہ و کان ابو زید یقولہ بکسر الراء آکے بلغ اقصاہ ـ طور بالضم نام کوہی طوری طورانی مردم و مرغ و کبوتر وحشی و یقال ما بہا طوری اے احد ـ
طہر ـ طہر ـ بالضم پاکی از حیض و جز آن طہارة بالفتح پاک شدن (ع ف اض ۲ و بضمہا) تطہیر متعدی منہ تطہر لازم منہ یقال تطہر بہ و ثیاب طہاری جمع علی غیر قیاس ـ امراة طاہر من الحیض طاہرة من النجاسة و العیوب ـ طہور بالفتح آبدستی و پاک کنندہ مطہرة بالفتح و الکسر و الفتح اعلی آبدست دان مطاہر ج ـ یقال السواک مطہرة للفم یعنے طہارة
طیر ـ طائر ـ پرندہ و کردار طیر ج مثل صاحب و صحب قولہ تعالی الزمناہ طائرہ فی عنقہ ای عملہ و ایضاً فال و منہ قولہم لا طیر الا طیر اللہ طیور اطیار جمع الجمع مثل فرخ و فروخ و افراخ و قد یقع الطیر علی الواحد کقولہ تعالی فیکون طیرا باذن اللہ ـ قال ابن السکیت یقال طائر اللہ لا طائرک و لا تقل طیر اللہ ـ ارض مطارة کثیرة الطیر ذو المطارة کوہی بر مطارة چاہ فراخ دہن طیران بالتحریک و طیرورة پریدن (ع ف اک ۲) اطارة تطییر مطایرة پرانیدن و فی المثل ہم فی شئی لا یطیر غرابہ یضرب فی الخصب و کثرة الخیر یقال فی فلان ـ طیرة و طیرورة ای طیش و خفة ـ تطایر پراگندہ شدن و دراز شدن و فی الحدیث خذ ما تطایر من شعرک استطارة الفجر پراگندہ شدن صبح و استطیر الشئی ای طیر ـ تطیر فال گرفتن یقال تطیر منہ و بہ ـ طیرة بالکسر و فتح ۲ فال بد و فی الحدیث انہ کان یحب الفال و یکرہ الطیرة ـ و قولہ تعالے قالوا اطیرنا بک اصلہ تطیرنا فادغمت التاء فے الطاء فاجتلبت الالف لیصح الابتداء بہا ـ مطیر چوب تر مقلوب مطری ـ
ما بالدار طوری ـ بالضم و الہمز اے احد ـ
طبر ـ بر جست و نہان شد طبر الحصان الفرس جہید اسپ بر مادہ طبر بالکسر ستون کوشک طبار کرمان درختے ست مانند درخت انجیر طبریة بفتحتین قصبة اردن و النسبة طبرانی و منہا الحافظ ابو القاسم سلیمان بن احمد و دیہی بواسط و النسبة طبری و طبرک فے الکاف ـ طابران یکے از دو شہر طوس و طبران شہری بر سر حد قومس طبرستان شہر ہاے فراخ نبات طبار بفتح الراء و کسرہا الدواہی طبر سہ یک درہم شامیة ـ
طلندر ـ کسفرجل بدی یقال بینہم طلندر اے شر
طباشیر ـ دوائے یکون فی جوف القنا الہندی او ہو رماد اصولہا و فلوسہ التی فی جوف قصبة مستدیرة کالدرہم و انما یوجد ہذا فیما احرق منہ بنفسہ لاحتکاک بعضہ ببعض و قد یغش بعظام رؤس الضأن المحرقة ـ
الطرجہارة ـ شبہ کاس یشرب فیہ ـ
طرندار ـ کزعفران خنوریکہ آب کم گیرد ـ
طزر ـ بالفتح دور کردن بہ مشت (ع ف اض ۲) و بفتحتین خانہ تابستانے معرب ترز ـ
طیسر ـ کجعفر آب فراوان طیسل مثلہ ـ
الطعر نکاح (ع بفتحہما) و اجبار القاضی الرجل علی الحکم
طغر علیہم سپوخت (ع بفتحہما) طغر کفر و پرندہ ایست معروف طغران ج ـ
اطمحر ـ کاقشعر شرب حتی امتلأ طماحر کعلابط کلان جوف طمحریر مثلہ مطمحر آوندہ پر ـ
اطمخر ـ المطمخر طمخریر کلان شکم طماخر شتر ـ
طنثر ـ چرب را خورد بحدیکہ گران شد تن او و قد طنثرة اسم

فصل الظاء

ظار ـ ظئر ـ بالکسر دایہ ظوار ظور اظار ج ـ مظاورة دایہ گرفتن اظار کذلک ـ ظار بالفتح دایہ گرفتن شتر بچہ را و دایگی کردن و مہربان شدن (ع ف اک ۲) یقال ظارت الناقة ای عطفتہا علے ولد غیرہا فہی مظئورة و ظارت ای عطفت علی البو فہی ظئور علے فعول ای عطوف متعد لازم ـ ظوار دیگ پایہ ظئار بالکسر بینی مادہ شتر بستن بغمامہ و آن خرقہ است بجہت این کار تا بوی بچہ دیگر راند اند ـ
ظرر ـ ظرر ـ سنگ تیز ظرار بالکسر ظران ج مثل رطب و رطاب و صرد و صردان ـ مظرة بفتح المیم و الظاء

زمین بسیار سنگ ظریر زمین درشت اظرة بالکسر ظران بالضم ج

ظفر - ظفر - بالضم ناخن اظفار اظفور اظافیر ج و نوک کمان برتر از سوفار و ناخنه چشم المفرور از ناخن کلیل الظفر مرد سست اظفار کنهای بزرگ ستارگان خرد ظفرة بفتحتین ناخنه ظفر بالتحریک زمین هموار علف ناک و ناخنه شدن در چشم (ع ک ا ف ۲) و پیروز شدن یقال منه ظفره و ظفر به فهو ظفر و ظفر علیه عند الاخفش بمعنی ظفر به و ما ظفرتک عینی منذ زمان ای ما رأتک - و اظفر الرجل اے اعلق ظفره و هو افتعل فادغم و اظفر ایضاً بمعنے ظفر - اطفار تظفیر پیروزی دادن رجل مظفر صاحب دولة فی الحرب تظفیر ایضاً ناخن فرو بردن بچیزے و اندازهٔ ناخن برآمدن نبات ظفار مثل قطام شهری بیمن یقال من دخل ظفار حمر - عود ظفاری منسوب الیه -

ظهر

ظهر - ظهر پشت دستوران برنشست و جانب کوتاهی موی از پر مرغ و راه دشت یقال لا تجعل حاجتی بظهر یعنے فراموش مکن و یقال هو فلان مظهرون خداوندان ستور برنشست اند اقران الظهر از پس پشت آیندگان در حرب نزل بین ظهریهم و ظهرانیهم فرود آمد پس پشت ایشان و لقیته بین الظهرانین و الظهرین ای فی الیومین او الایام ظهر بالضم پس از زوال صلوٰة الظهر نماز پیشین ظهیرة گرمگاه ظهیر هم پشت و یاری گر قوله تعالی و الملائکة بعد ذلک ظهیر و انما لم یجمعه لان فعیلا و فعولا قد یستوی فیهما المذکر و المؤنث و الجمع کما فی قوله تعالی انا رسول رب العالمین بعیر ظهیر ناقة ظهیرة قوی پشت بعیر ظهری بالکسر اشتر آماده بجهت حاجت جمعه ظهاری غیر مصروف لان یاء النسبة ثابتة فی الواحد ظهری بالکسر پس پشت انداخته و فراموش و منه قوله تعالی و اتخذتموه وراءکم ظهریاً و فلان ظهرتی علی هذا یعنے او یاری گر من ست و انا ظهرتک - ظاهر پیدا ظاهرة چشم بیرون رد شده و منهل که آب او به نیم روز خورند و یقال هذا ظاهر عنک عاره ای زائل - ظواهر الارض نبانهای زمین و بلندیها قریش الظواهر آنها که بظاهر مکه فرود آمدندی ظهرة بفتحتین رخت خانه و قوم خانه ظهر درد پشت (ع ک ا ف ۱۲) ظهر بکسر الوسط لغت منه - ظهور بالضم پیدا شدن و چیره شدن یقال ظهر علیه ای غلب علیه و ببام برآمدن اظهار پیدا کردن و چیره گردانیدن و بوقت نماز پیشین رفتن مظاهرة یارمندی کردن تظاهر یارمند شدن باهم استظهار یاری خواستن و قوی پشت شدن یقال استظهر به اے قوی و یار گرفتن و از بر خواندن تظاهر شیئ به پشت درآوردن ظهران بالضم جانب کوتاهی موی از پر مرغ بطنان جانب درازی وی یقال ریش سهمک بظهران و لا ترشه ببطنان الواحد ظهر و بطن مثل عبد و عبدان قال ابو عبیدة فی ریش السهام ظهار بالضم - ظهارة بالکسر ابرهٔ جامه مظاهرة و ظهار مرد مر زن خود را انت علی کظهر امی گفتن یعنی حرام تظهیر تظهر کذلک قوله تعالی الذین یظاهرون من نسائهم - مظهر مرد قوی پشت مظهر نام مرد که در وقت ظهیره آینده و بالتخفیف کذلک -

فصل العين

عبر - عبرة - بالکسر پند عبرة بالفتح اشک باریدن (ع ک ا ف ۲) یقال عبر الرجل فهو عابر و عبران و هی عبری و عابر ایضاً - عبر بفتحتین گرمے چشم و بالضم مثله - عبر النهر بالفتح و الضم کرانه جوی جمل عبر اسفار بالضم و الکسر شتر که پیوسته در سفر باشد کذلک جمال عبر اسفار یستوی فیه الذکر و الانثی و الجمع عبر بالضم بسیار از هر چیز عبری آنچه از سدر برآید بر لبهای جوی و بلند شود عبری عبرانی بالکسر فیهما لغت جهودان الشعری العبور بالفتح نام ستاره که بعد از جوزا برآید - بالکسر پل و کشتی و گذرگاه عبور گذشتن از آب (ع ف ا ض ۲) عابر سبیل راهگذری و عبر القوم ای ماتوا عبارة بیان و تفسیر کردن سخن را و تعبیر کردن خواب را (ع ف ا ض ۲) قوله تعالی ان کنتم للرؤیا تعبرون و صل الفعل باللام کما یقال ان کنت للمال جامعا - عبر باندیشه خواندن کتاب را بے آواز (ع ف ا ض ۲) لغة عابرة ای جائزة - اعبار یکسال فرزنا کرده ماندن گوسپند را شاة معبرة لغت منه - غلام معبر ختنه ناکرده و کذلک جاریة معبرة - سهم معبر تیر ناپیراسته تعبیر تفسیر خواب گفتن و سخن از کسی یا از دل خود گفتن یقال عبره عنه و یکبار سنجیدن درم بعد از آنکه بتفاریق سنجیده باشد استعبار خواب گزاردن برکسی بجهت تعبیر کردن وے و اشک باریدن - عبیر بوے خوش با زعفران آمیخته عن الاصمعی و هو الزعفران تنها عن ابی عبیدة و فی الحدیث اتعجز احداکن ان تتخذ تومتین ثم تلطخهما بعبیر او زعفران ففی الحدیث بیان ان العبیر غیر الزعفران -

عبشر

عبثر - عبوثران - عبیثران - بضم الثاء و فتحها اربع لغات گیاه خوش بو -

عبسر عبقر

عبسر - عبسور - بالضم ناقهٔ تیزرو -

عبقر - عبقر - زمین پریان - و عرب هر چیزے از مردم و ستور و جامه و فرس و جز آنرا که در غایت قوت و حسن و لطافت باشد بوے نسبت کنند

سله واحد لا جمع ۲ سله افزونیست عصیانی که از گوشه چشم بر لحمه پدید آید ۳ سله تراشیدن و کندن پشم ۱۲

يقال ثوب عبقري وهو واحد وجمع والانثى عبقرية يقال ثياب عبقرية وفي الحديث انه كان يسجد على عبقري وهي البسط المصبوغة المنقشة - ويقال هو عبقري القوم اي مردي قوي وفي الحديث فلم ار عبقريا يفري فريه حتى قالوا اظلم عبقري اي شديد ثم خاطبهم ان الله تعالى بما تعارفوه فقال عز وجل متكئين على رفرف خضر وعبقري حسان وقرى وعباقري على الجمع وهو خطا لان المنسوب لا يجمع على نسبته عبقرة درخشيدن سراب وقولهم ابرد من عبقر بضم القاف مشددة ويقال حبقر وهما كلمتان جعلتا واحدة مركب من عب وهو اسم للبرد بالتحريك وهو حب الغمام و قر فهو البرد فالعين مبدلة من الحاء والحار منها

عبهر

عبهر - بوستان افروز ومرد آگنده گوشت امراة عبهرة وعبهر ايضا - قوس عبهر كمان آگنده قبضه

عتر

عتر - بالكسر اصل وفي المثل عادت لعترها لميس لمن رجع الى خلق كان تركه وگياهيست ازادويه وفي الحديث لا بأس للمحرم ان يتداوى بالسنا والعتر وايضا العتيرة يعني گوسپند قرباني جاهليت كه در ماه رجب كردندے عتر قرباني كردن عتيره وجنبيدن نيزه (صح ف اك ٢) عتران بفتحتين لرزيدن نيزه عترة بالكسر درختے خرد وجميل كه بمشك تشبيه كنند وجز آن معجون كرده باشند وخويشان ونزديكان مرد وتيزي دندان وچوب كه بر سيلاب نهند تا دور شود كه بر پاي بردي نهند بوقت زمين كندن

عثر

عثر عثرة - شكوخيدن (صح ف ض ٢) عثر عثور ديده ور شدن بر چيزي يقال عثر عليه - اعثار اطلاع دادن كسي را ومنه قوله تعالے وكذلك اعثرنا عليهم - تعثر شكوخيدن زبان در سخن عاثور سختي وچاهے كه از جهت صيد شير وجز آن كنند وفي المثل وقع في عاثور شر وعافور شر بالفاء ايضا لغة او لثغة - عثير بالكسر گرد ولا تقل بفتح العين لانه ليس في كلامهم فعيل الا ضهيد وهو مصنوع معناه الصلب الشديد - عيثر بالفتح مثال غيهب نشان عثير بالقلب كذلك يقال ما رايت لهم اثرا ولا عثيرا ولا عيثرا - عثر شهرے بشام عثر بتشديد الثاء نام جاي عثرے كشت دشتي كه بر باران كارند -

عجر

عجر عجرة - بالضم گره چوب وگره رگ ونام مردے عجرة بالكسر نسبت دستار يقال فلان حسن العجرة عجر بفتحتين ستبرگي وبيرون آمدگي هر چيز رجل اعجر بزرگ شكم هميان اعجر پر فحل اعجر ضخم - وظيف عجر بكسر الجيم وضمها غليظ - عجر بفتحتين مصدر منه (صح ك افن ٢) تعجر نورد گرفتن شكم از فربهي معجر بر سر افگندني زنان اعتجار معجر افگندن بر سر و دستار بستن عجر بسكون الوسط دم بر داشتن اسب ودرد ويدن وشتاب رفتن اسب وبه شمشير آهنگ كردن بكسے يقال عجر عليه بالسيف اي شد عليه و گردن تافتن (صح ف اك ٢) عجران بالتحريك سر باز گردانيدن ستور بسوي ديگر بعد از نشستن (صح ف اك ٢) يقال عجر به بعيره كانه اراد به ان يركب وجها فرجع به قبل الافه واهله - وعنجر الرجال ذا اند شفتيه وقلبها - عجيز نامرد بالراء والزاء المعجمة ايضا - عنجورة بالضم غلاف شيشه -

عذر

عذر - عذر - بالضم والسكون بهانه ومعذور داشتن معذرة بكسر الذال وعذري وعذرة بالكسر في العذر يعني بهانه قوله تعالى ولو القى معاذيره اي دلو جادل عنها - اعتذار عذر خواستن م باعذر شدن م ناپيدا شدن اثر عمارت وجز آن وبكارت زائل كردن م تقال من عذيري من فلان يعني عذر خواه من از فلان وتعال عذيرك من فلان يعني بيا به كسي كه ترا معذور دارد وابو را ملامت كند عذرة بالضم درد گلو از غلبه خون وذلك الموضع ايضا يسمى عذرة وهو قريب من اللهاة وموي پيشاني اسپ عذر بفتح الوسط ج - قال الاصمعي هي الخصلة من الشعر يعني توك موي وقبيلة از يمن وستارگان ريزه در مجره ودوشيزگي عذرا دوشيزه عذارى بالفتح والكسر عذراوات ج - چنانكه در صحرا گفته شد يقال هو ابو عذرها وابو عذرتها اي هو الذي اقتضها دوشيزگي برنده وليست ويقال انت بذي عذر هذا الكلام تو بكارت برنده اين سخن نيستي عذرة بكسر الذال درگاه وپليدي مردم وستور وجز آن عذار بالكسر فسار ستور عذر ج - وخط ريش ونشان فسار بر روي ستور عذر بالفتح فسار نهادن يقال عذرت الفرس بالعذار اي شددت عذاره - وهو خليع العذار يعني فسار گسسته وختنه كردن كودك را وبسيار عيب شدن (صح ف اض ٢) وعذاران في قول ذي الرمة جبلان مستطيلان من الرمل ويقال طريقان اعذار فسار نهادن وختنه كردن وبسيار عيب شدن وفي الحديث لن يهلك الناس حتى يعذروا من انفسهم اي تكثر ذنوبهم وعيوبهم وباجراحت كردن ومبالغت كردن در كار وهلاك نزديك شدن يقال اعذر اي ترك به عاذرا وهو اثر الجرح - ويقال ضرب فلان واعذر اي اشرف به الى الهلاك وجهاني ختنه وهو في الاصل مصدر - عذيرة مثله وعذره ناك شدن جاي يقال اعذرت الدار اي كثرت فيها العذرة وباعذر شدن ومنه المثل عذر من انذر وصاحب عذر شدن زن معذور ختنه كرده ودرد مند گلو عاذر نشان خستگي عذيرة مثله ورگ خون استحاضه

سـ۵ گليست كه آنرا تاج خروس گويند ١٢ سـ۵ تو ليعنه سرا مدگي ١٢ سـ۵ يك دسته موي ١٢ سـ۵ چيزيكه از چرم دوخته بر سر ستور كنند ١٢

ویقال لقیت منه عاذورا ای شرا - تعذر دشوار شدن کار یقال تعذر علیه هذا ولعذره آلوده شدن عذره سجت آوردن وناپدید شدن نشان تعذیر تقصیر کردن در کار ولعذره آلودن کسی را و درشت کردن چشم شتر را عاذور روش یقال عذر عین لعیرک ای سمه بغیر سمة بعیری لیتعارف من ابلنا والجمع العواذیر - و قوله تعالی وجاء المعذرون من الاعراب یقرا بالتشدید والتخفیف فاما المشدد فقد یکون محقا وقد یکون غیر محق فاما المحق فهو فی معنی المعتذر لان له عذرا ولکن التاء قلبت ذالا فادغمت فیها وجعلت حرکتها علی ما قبلها کما قرئ یخصمون بفتح الخاء ویجوز کسر العین لاجتماع الساکنین ویجوز ضمها اتباعا للمیم - واما الذی لیس بمحق فهو المعذر لانه مرض والمقصر یعتذر بغیر عذر - وکان ابن عباس یقرا وجاء المعذرون بالتخفیف من اعذر ویقول والله لهکذا نزلت وکان یقول لعن الله المعذرون کان الامر عنده ان المعذر بالتشدید المظهر للعذر اعتلالا ولا عذر له والمعذر الذی له عذر والمعذر بفتح الذال موضع العذارین - عذیر حالتے که مرد را بران معذور دارند عذر بضمتین ج - مثل سریر وسرر - عذور بالفتحتین وتشدید الواو مرد بدخو وخر فراخ شکم -

عذفر - جمل عذافر - بالضم ناقة عذافرة شگرف استوار عذافر ایضا نام مردے وشیر -

عثر - گرد گرگین شدن (دع ف اک ۲) جمل اعر وعار نعت منه - عر بالضم گَش معروة شتر ان گش ناک عرة نوعی از جنون ولشک وسرگین گوسفند وشتر مرغ وسرگین اندا ختن (دع ف اض ۲) ویقال فلان عرة وعار وروعار ورة ای یلطخ بمکروه - استعرار بهم رسیدن گر عرار بالفتح

گیاہی خوشبوے واحد ها عرارة - عرار مثل قطام کاوی تم وفی المثل بارت عرار بکحل اے باءت هذه بهذه - عرار وکحل نام دو گاو است که یکدیگر را شاخ زدند چندان که هر دو بمردند واین مثل در میان دو حریف برابر گویند - عرارة بالفتح بدخوے ونام اسپے تم - وسختی ومهتری واصل یقال هو فی عرارة خیر ای فی اصل خیر - عرارة بالکسر بانگ کردن شتر مرغ نر (دع ف اک ۲) ونام مردے تعار راز خواب بیدار شدن با بانگ وآواز - عرعر درخت سرو ونام جائے - عرعرة بازیچه کودکان - عرعار مبنی بر کسره معدول از عرعرة چون قرقار از قرقرة بضمتین بدین لفظ کودکان بانگ کنند تا دیگران از خانه ببازی بیرون آیند - عرعرة الجبل بضمتین اعلاه و عرعرة السنام وعرعرة الانف کذلک - وعرعرت راس القارورة اذا استخرجت صمامها - عر ایضا از بیخ برکندن موی وبار افگندن زمین را العرير مثله وحاجت برداشتن به کسے یقال عرت بک حاجتے اے انزلتها بک و آلودن کسی را به بدی یقال عره بشر واندوهگین کردن (دع ف اض ۲) شغلة معرار بالکسر خرماے ریزه تباه بار آرنده والجمع فی الحدیث الغریب بعیر اعر شتر بے کوہان لقول منه اعر الله بعیرک وناقة عراء معترِ محتاج که از کسے چیزے نخواہد عراعر بالضم شتر فربه و نام جائے وجمع عراعر بالفتح ج - عراعر الاقوام مهتران قوم عراعر ایضا کرانهاے کوہان -

عزر - تعزیر - بزرگ داشتن وادب کردن وگرانبار کردن ستور را - عزار درختی ابو العیزار کنیت مرغی دراز گردن که همیشه در آب ایستاده باشد

عزیز بالضم نام مهیمرے -

عسر - عسر بضمتین والسکون شواری ودشوار شدن (دع ع بضمها) قال عیسی بن عمر وکل اسم ثلاثی اذا کان مضموم الفاء جاز السکون والضم فی عینه مثل عسر ورحم وحلم عسیر ودشوار عسر بفتحتین - در پیچان شدن کار (دع ک اف ۲) عسر بکسر الراء نعت منه عسران بفتحتین دم برداشتن شتر عسر خواستن وام از غریم بوقت دست تنگی (دع ف اض ۲ و ک ۲) ودشوار زادن بچه واز سوی چپ آمدن یقال عسرت المراة اذا عسر ولادها وعسر فی فلان ای جار علی یساری - چپ دست اعسر یسر آنکه بهر دو دست کار کند برابر عسرا ویسرة مونث ولا یقال اعسر الیسر - عقاب عسرا عقاب که پر ہاے جانب چپ او بیشتر از راست باشد حمام اعسر آنکه در بال چپ وے سپیدی باشد اعسار تنگ دست شدن معاسرة تعاسر دشواری کردن باہم معسور ضد میسور واین ہر دو مصدر یقال دعه الی میسورة والی معسورة نزدیک سیبویه صفت است وگوید مصدر بر وزن مفعول نیامده است ویتاول قولهم دعه الی میسوره والی معسوره ای الی امر یوسر فیه والی امر یعسر فیه ویتاول المعقول ایضا کذلک عسری دشواری نقیض یسری اعسرة پرہای نوک بال که سپید باشد عیسرة ناقة شتر که بسال نخست بار نگیرد - عسیر ناقة که رام نشده باشد اعتیاب برا شتر رام نشده نشستن ستم کردن قهر کردن جمل عوسرا وناقة عوسرانیة شتر که پیش از رام شدن دانگیرد

عسبر - عسبارة - بالکسر کفتار بچه از گرگ فرعل بالضم کفتار بچه ہم از کفتار -

عسجر - عسجر شتر استوار -

عسر
عذفر
عثر
عزر عسبر
عسجر

ـه زغمی که بر دست وپای شتر بهم رسد وپیوسته افتان زرد آب برآید ۳۲ ۲ اسم خرس بالدال ۳۲ بالراء ۳۲ ۳ سرگین و بار افگندن زمین کردن ۳۲

عسکر

عسکر عسکر - لشکر عسکران عرفه ومنی عسکرة سختی ولشکری شدن مرد معسکر بفتح الکاف لشکرگاه -

عشر

عشر عشر - ده زن عشرة ده مرد احدی عشرة بکسر الشین وسکونها الی تسع عشرة فالتسکین لاهل الحجاز والکسر لاهل نجد واحد عشر بالفتح لاغیر عشرون بالکسر وسکون ۲ بیست عشر بالضم عشیر عشار بالکسر ده یک وجمع العشیر اعشار اعشر بالضم ایضاً مصدر منه یعنی ده یک گرفتن (ع ع ف اض ۲) وبالفتح دهم شدن (ع ع ف اک ۲) عشار ده یک گیرنده عاشر مثله وایضاً دهم عشر بالکسر میان دو نوبت آب شتران هشت روز باشد چون روز اول ودهم آب دهند مابین الوردین هشت روز باشد وکذلک الاظماء کلها بالکسر ولیس لها بعد العشر اسم الا فی العشرین فاذا اوردت یوم العشرین قیل ظلوها عشران وهی ثمانیة عشر یوما فاذا جاوزت العشیر فلیس لها تسمیة وانما هی جوائز - اعشار خداوند شتر خورنده یک عشر شدن وده تن شدن قوم ابل عواشر شتران که یک عشر خورده باشد معاشرة آمیزش کردن باهم تعاشر مثله عشرة خوشدلی عشرة بالضم وفتح دو درخت باصمغ عشر عشرات ج - ویقال الثلاث لیال من الشهر عشر دهی بعد التسع وکان ابو عبیدة یبطل التسع والعشر الا اشیاء منه معروفة حکی ذلک عنه ابو عبید - عاشوراء عشوراء ممدودان روز دهم محرم معشر گروه مردم معاشر ج عشیرة قبیله وتبار مردم سعد العشیرة پدر قبیلة ابن عشیر شوهر وفی الحدیث انکن تکثرن اللعن وتکفرن العشیر یعنی الزوج لانه یعاشرها وتعاشره قال الله تعالی لبئس المولی ولبئس العشیر عشار بالضم معدول من عشرة یقال جاؤا اعشار آمدند ده گان ده گان

عشاری ده گزی عشراء شتر ده ماهه آبستن وهی الناقة التی اتت علیها من یوم ارسل فیها الفحل عشرة اشهر وزال عنها اسم المخاض ثم لا یزال ذلک اسمها حتی تضع حملها وبعد ما تضع ایضاً ویقال ناقتان عشراوان ونوق عشار وعشراوات یبدلون من همزة التانیث واو - تعشیر ده ماه برآمدن بر آبستنی اشتر وده آیت کردن مصحف را ده ده ۱ وآواز بانگ کردن خر یک دم بنو عشراء قومی از بنی فزاره اعشار ده تها ونصیبهای تمار وجزور وقوادم پر مرغ ویقال قدر اعشار اذا انکسرت قطعا وقلب اعشار جاء علی بناء الجمع کما قالوا رمح اقصاد وتعشار بالکسر نام جائے -

عشزر

عشزر عشزر - عشزرة سخت -

عصر

عصر عصر ثلث لغات بالفتح وسکون الثانی وبالضم کذلک وبفتحتین روزگار عصور ج عصران شب وروز وبامداد وشبانگاه عصر ایضاً نماز دیگر فشاردن انگور وجز آن وپناه گرفتن ورستن وباران زدن کسے را (ع ع ف اک ۲) قال الکسائی یقال جاء فلان عصراً ای بطیئا حکاه عنه ابو عبید عصر بفتحتین پناه جای وگرد وفی الحدیث مر امرأة متطیبة لذیلها عصر - بنو عصر گروهی ز عبد القیس منهم مرجوم العصری عصرة بالضم پناه ویقال ای عصرة اولاد مولینا عصرة ای دیة یعنی نزدیکان ما اعتصار تعصر پناه گرفتن به کسے قوله تعالی فیه یغاث الناس وفیه یعصرون وهو من العصرة وهی المنجاة وقیل یستغلون ومن عصر العنب - وقری یعصرون ای یمطرون - اعتصار بیرون کردن مال از دست کسے وباز داشتن مال از کسے ومنه الحدیث یعتصر الوالد عن ولده فی ماله ای یمنعه ایاه ویحبسه عنه وفشاردن انگور وجز آن وبر طعام که در گلو ماند اندک اندک آب خوردن ناگوار آمد وفرو برد طعام را تعصر انعصار افشارده شدن یقال عصرت العنب واعتصرته فانعصر وتعصر واعتصرت عصیراً ای اتخذته وقول ابی النجم لو عصر منه البان والمسک انعصر یرید عصر فخفف عصارة آنچه از افشاردن بیرون آید از آب ومائع وجز آن - وآنچه ماند از ثقل معصر بالکسر خرچشت ویقال فلان کریم العصر بالفتح یعنی کریم است بوقت خواستن از وی معصر بالضم وکسر الصاد دخترے که برسیدگی وحیض نزدیک باشد معاصر ج اعصار برسیده شدن دختر وهی للجاریة کالمراهقة للغلام وگردباد وبادی که ابر ورعد وبرق آرد تعصیر واعصیر در قبیله عنصر بضمتین وبفتح الصاد ایضاً اصل وحسب عناصر ج

عصفر

عصفر عصفر - رنگ سرخ معصفر معصفور گنجشک وپاره از مغز سر عصفوران دو استخوان دو طرف روے اسپ عصافیر القتب مینهای پالان شتر وهی عر صیفها علی القلب وعصفور الاکاف وعرصوفه کذلک وآن چوبی باشد که میان شمالک بندند عصافیر المنذر شتران نجیب ونیکو که نعمان بن المنذر را بود -

عطر

عطر - عطر بالکسر بوی خوش عطار بوی فروش عطر خوشبوی شدن (ع ع ک اف ۲) عطر عطرة نعت منه - تعطر خوشبوے شدن معطیر بالکسر زن ومرد بسیار عطر سوزنده معطار زن بسیار عطر ناقة عطرة ومعطار اے کریمة ابل معطرات اشتران روشن موے نیکو -

عفر

عفر عفر - بفتحتین خاک وآول آب که کشت را دهند عفر بالتسکین خاک آلوده کردن ودر خاک غلطانیدن تعفیر کذلک وایضاً پستان بگل وخاک آلوده کردن زن بابچه بجهت فطام وخشک کردن گوشت بآفتاب بر ریگ تفسان وسپید کردن

له چرخیکه انگور دران ریزند وبمالند تا شیرهٔ آن برآید ۱۲ ۲ه بادی که خاک را بشکل مناره کند بهندی بگولا ۱۲ ۳ه چیزیکه آنرا بشیم پر کرده مابین پشت ستور وتنگ بار گذارند ۱۲

وفي الحديث ان امرأة شكت اليه ان مالها لايزكو
فقال لها ما الوانها فقالت سود فقال عفّري اي استبدلي
اغناما بيضا فان البركة فيها - ويقال لقيتُ فلانا
عن عفر بالضم اي بعد شهر - اعتفار خاک آلوده شدن
وشکارے را بر خاک افگندن شیر التعفار خاک
آلوده شدن عفر گوشت بآفتاب خشک کرده
وزنے که بهمسایه چیزی ندهد وپست شود اینده بے
شیر یعنی اعفر رنگ سرخ وسپید که بسرخی باز زند شاة
عفراء گوسپندی که سپیدی پشم او بسرخی غالب
باشد وآهو بدین صفت عفر ج - عفراء ایضاً
شب سیزدهم از ماه معفورة زمین که علف او را
خورانیده باشند لعفور آهو بره وگوزن بچه یعافیر ج
تکه از آهو اسود بن یعفر بالضم نام شاعری اذا فتحته
لفتح الیاء لم تصرفه لانه علی وزن الفعل وبالضم صرفته
لانه قد زال عنه شبه الفعل - عفار بالفتح درخت که
ازوی آتش گیرند وفی المثل فی کل شجر نار واستمجد
المرخ والعفار وکش زادن وپیراستن خرما بنان
وتا آن بی نان خورش مثل لقفار عفر بالکسر ک
ومرد خبیث که با عفرة مونث - عفریت دیو سنبه و
بغایت رساننده از هر چیزے یقال فلان عفریت
نفریت اتباع وعفرية نفرية بفتح الیاء بین مخففتین
ای مبالغ فی کل شیٔ وفی الحدیث ان الله تعالی
یبغض العفرية النفرية الذی لایرزأ فی اهل ومال
ویقال عفارية واحدها مثل عفرية قال الخليل شيطان
عفريت وعفرية والشياطين العفاريت والعفارية
فاذا اسكنت الياء صيرت الهاء تاء واذا حركتها
فالتاء هاء في الوقف عفرية ایضاً سختی موے
قفاے شیر وخروس عفرة بالضم وعفراة بالکسر کذلک
ویقال جاء فلان نافشا عفريته اذا جاء غضبان

معافر بالفتح حي از همدان لاينصرف معرفة ونكرة وثوب
معافري منسوب اليها - معافر بضم الميم آنکه بکاروانان
رود ودرزیادت مانده ایشان خورد عفرنی شیر وهو
فعلنى سمي بذلک لشدته والنون والالف للالحاق -
ولبوة عفرنى ماده شیر استوار خلقت ناقة عفرناة
اے قوية ويقال وقع القوم في عافور شر وعاثور شر
يعني دربدی افتادند عفرة الحر بضمتين لغة في
اُکرة یعنی سختی گرما ویقال جاء فلان في عُفرة
الحر اے فی اوله عیفر ج بکسرتین بیشه شیر
وشیر بیشگه ویقال لکل ضابط قوی لیث عفرین
ونام شهرے -

عقر - عقر کوشک وبناے بلند ونام جاے
ببابل وبنیاد واصل هر چیز ومنه عقر الدار بالفتح والضم
وخسته کردن عقیر نعت منه وقوم عقری مثل جرحی
ومرضی - ویقال في الدعاء على الانسان عقرا
له وعقرا وحلقا وعقرى وحلقى بلا تنوين اے
عقره الله جسده واصابه بوجع في حلقه ومنه کلب
عقور ای جراح وپشت ریش کردن ستور را ومنه
سرج عقر بالضم وفتح القاف وعقرة ای معقر غیره ناقة
ولا يقال عقور بالفتح الا في ذي الروح وپے
زدن ستور را عقیر نعت منه ونخل عقری وسرد شدن
خرما بیرون وباز داشتن از رفتن رع ف اک
يقال عقرت بي اے اطلقت حبسى کانک عقرت
بعیرے فلا اقدر علی السیر تعقیر شکیب خسته کردن
عقاقیر اصول دارو ها واحدها عقار بالفتح والتشدید
معقر نام شاعرے تعاقر پے کردن اشتر ها بمباراة
معاقرة دشنام دادن وبجا کردن یکدیگر را
وپیوسته بودن وشراب ودر هر چیزے وکارے
ومنه العقار وهي الخمر لانها عاقرت الدن

اعتقار العقار پشت ریش شدن ستور عقرة
بالضم وفتح شبه که زنان باخود دارند تا آبستن
نشوند ومنه قولهم عقرة العلم النسيان عقار بالفتح
آب وزمین ودرخت خرما ودرخت واسباب
خانه عقار آمد ودة موضع عقار بالضم نوعے از
جامه سرخ رنگین عقیرة ساق پے زده وآواز
بلند یقال رفع فلان عقیرته اے صوته کان عقر
احدی رجلیه فصرخ ویقال ایضاً ما رأیت کالیوم
عقیرة وسط قوم للرجل الشریف یقتل - عقر بفتحتین
لرزیدن پایها از دهشت رع ک اف ح ومنه قول
عمر رضي الله تعالی عنه فعقرت حتی خررت الی الارض
عاقر ریگ تودهٔ بلند وزن نازاینده ومرد که او را ۶
فرزند نشود عقر بالضم کابین که بشبهه وطی واجب
شود ونازاینده شدن زن رع بضمها بیضة العقر
خایه خروس واین لفظ را در هر چه نادر بود وعطیه
وتحفه که یکبار اتفاق افتد از جاے که امید
نباشد ومانند آن استعمال کنند عقر النار
وعقر الدار میانه ومعظم آن عقر الحوض وعقره جاے
آب خوردن ستوران از حوض اعقار ج - اعقار
با آب وزمین شدن کسے ودهشت دادن
کسے را ناقه عقرة شتر که از عقر آب خورد و
یقال لقحت الناقة عن عقر یعنی پس از
نازاینده گی آبستن شد عنقر بضمتین اصل
هر چیزے یقال عنقر القضبان اصله وعنقر الرجل
اے اصله وعنصره -

عقعق - عقعقة - عنتفیر بلا وسختی هلاک کردن - عقعق
عاکر - عکر - میل کردن بجائے رع ف اک ح عکر
وباز گشتن بحرب حاله عکرة الکرة وفي الحديث
قلنا يا رسول الله نحن الفرارون فقال عليه السلام

لے یعنی تیوس الظباء ۱۲ ق

انتم العکار و ن و انا فئة المسلمین و باز گردانیدن شتر
خداوند را بدی اہل و وطن خود اعتکار در آمیختن
تاریکی یقال اعتکر الظلام ای اختلط کانہ کر بعضہ
علی البعض من بطء انجلائہ و بسیار شدن باران و
یقال تعاکر القوم ای اختلطوا - عکر بفتحتین درد
زیت و شراب و تیرگی آب کہ در تک حوض ماند
و تیره روی ناک شدن روغن و جز آن (ع ک ف ۲)
شراب عکر لعمت منہ ای کدر - تعکیر در آمیختن درد
بشراب و روغن و مانند آن عکرة بفتحتین شتر گلہ از
پنجاہ تا صد قال الاصمعی الخمسون الی الستین و السبعین
و من زبان عکر ج اعتکار و تیره روی ناک کردن خداوند
گلہ شتر شدن عکر بالکسر اصل ہر چیزے مثل
عتر یقال رجع فلان الی عکرہ ای اصلہ و باع
عکرہ ای اصل ارضہ و فی الحدیث لما نزل اقترب للناس حسابہم تناہی اہل الضلالة قلیلا
ثم عادوا الی عکرہم ای الی اصل مذہبہم الردی -
عمر عمر - بالفتح و الضم زندگانی و زیستن (ع
ک ا ف ۲) و ہما مصدران علی غیر قیاس قیاس مصدرہ
التحریک و یستعمل فی القسم احدہما و ہو المفتوح فاذا
ادخلت علیہ اللام رفعتہ بالابتداء فقلت لعمر اللہ و اللام
لتوکید الابتداء و الخبر محذوف و التقدیر لعمر اللہ قسمی
و لعمر اللہ ما اقسم بہ فان لم تات باللام نصبتہ نصب
المصادر و قلت عمر اللہ ما فعلت کذا و عمرک اللہ ما فعلت
و معنی لعمر اللہ و عمر اللہ احلف ببقاء اللہ تعالی
و دوامہ و اذا قلت عمرک اللہ فکانک قلت بتعمیرک اللہ
ای باقرارک لہ بالبقاء - و ربما جاء للدعاء کقولک
عمرک اللہ ای سألت اللہ ان یطیل عمرک - عمر ایضا
گوشت میان دو دندان عمور ج - و نام مردی و
اکثرا با واو نویسند فرقا بین عمر و عمرو حالتی الرفع و الجر

عنبر عنتر عور عمر

بغیر واو فی النصب لان الفارق ثابت بینہما و ہو
عدم الالف فی عمر و ثبوتہ فی عمرا - عمرویہ نام کسے
چون سیبویہ و نفطویہ معرفة مرکب من کلمتین مبنی علی الکسر
لان آخرہ اعجمی مضارع للاصوات فشبہ بغاق و ینون
فی النکرة یقال مررت بعمرویہ آخر و ذکر المبرد
فی تثنیتہ و جمعہ العمرویان و العمرویون و ذکر غیرہ
ان من قال ہذا عمرویہ و رایت عمرویہ فاعربہ ثناہ
و جمعہ و لم یشترط المبرد - عمرة بالضم یکی از ارکان حج
و اصلہا من الزیارة و زفاف زن ہم در خانہ زن
و اہل وی و عرس آنرا گویند کہ زن را بخانہ خویش
آرد عمر ج - و نام مردے و ہو معدول عن عامر
و لا ینصرف فی المعرفة عمارة بالکسر آبادانی و آباد کرد
(ع ت ا ض ۲) عامر آباد بمعنی معمور مثل ماء دافق ای
مدفوق - عمارة ایضا قبیلہ - معمر جای معمور و جامہ تختہ
یافتہ عومرة بانگ و فریاد یقال ترکت القوم فی
عومرة ای فی جلبة و صیاح - اعمار لعمری دادن
چیزے کسے را چون سرای یا زمین و جز آن آن
چنان باشد کہ گویند این سرای ترا باشد تا من زندہ ام
یا تو زندہ و معمور یافتن و در دعا گویند اعمر اللہ بک
منزلک و عمر اللہ بک ایضا یعنی معمور دار و خدا بتو
جای ترا بتو و نگویند اعمر الرجل منزلہ - اعتمار زیارت
کردن و عمرہ آوردن و عمامہ بستن عمارة بالفتح ہر چہ
بر سر نہند چون دستار و کلاہ و تاج و جز آن عمار
بالفتح ریحان نرین بہ مجلس شراب - عمارة بالضم
نام مردے عمار البیت باشندگان خانہ - تعمیر زندگانی
دراز دادن و بہ بقاے دراز موصوف کردن
کسی را قولہ تعالی و استعمرکم فیہا ای جعلکم عمارہا معمر
بجای فراخ آب و علف و جای کثیر بفتح المیم نام مردی
عمران ابوبکر و عمر رضی اللہ تعالی عنہما قال قتادة العمران

عمر بن الخطاب و عمر بن عبد العزیز - و زعم الاصمعی عن
ابی ہلال الراسبی عن قتادة انہ سئل عن عتق امہات
الاولاد فقال اعتق العمران فما بینہما من الخلفاء
امہات الاولاد ففی قول قتادة انہ عمر بن الخطاب
و عمر بن عبد العزیز لانہ لم یکن بین ابی بکر و عمر خلیفة
و قال الفراء لقد قیل سیرة العمرین قبل عمر بن عبد العزیز
لانہم قالوا لعثمان یوم الدار نسألک سیرة العمرین و
ہما ابوبکر و عمر رضی اللہ تعالی عنہما عمران آبادانی
عمران عمرو بن خویلد الفزاری و عمرو بن جابر بن ہلال
الفزاری لیامیر ز غانگان لعمور یکی عامر پدر قبیلہ
اہم عامر کنفقار عامران عامر بن مالک بن جعفر بن
کلاب و عامر بن الطفیل بن مالک بن جعفر بن کلاب
عنبر عنبر م - دلوی خوش و نیز قبیلہ از بنی تمیم بلعنبر
فرزندان او یعنی بنو العنبر بحذف النون چنانکہ بلحارث
عنتر عنتر - خرمگس عنترة نام مردے -
عور عورة - اندام شرم مردم و ہر چیزے از نمودن
و دیدن آن شرم آید عورات ج - و تحریک الثانی
من فعلة فی جمیع الاسماء اذا لم یکن یاء او واوا و
قرأ بعضہم علی عورات النساء بالتحریک و رخنہ
در صف لشکر و در حصار کہ از ان بیم باشد عورات
الجبال شقوقہا اعور زاغ و یک چشم و آنکہ مطلوب خود
نرسد عوران بالضم ج - و فی المثل یقال بدل اعور
للمذموم یخلف بعد المحمود بمعنی بئس البدل و ربما
قالوا خلف اعور بفتحتین یک چشم شدن
یک چشمی (ع ک اف ۲) یقال منہ عار یعار بالاعلال
و عورت عینہ بالصحیح و انما صحت الواو فیہا لصحتہا
فی اصلہا و ہو اعورت لسکون ما قبلہا ثم حذفت الزوائد
لیغنی الالف و اللام و التشدید فبقی عور و یدل علی
ان ذلک اصلہ مجی اخواتہ علی ہذا مثل سود یسود

واحمر یحمر و ابیض یبیض و لایقال فی الالوان غیره و
کذلک قیاسه فی العیوب اعرج و اعمی فی عرج و عمی
وان لم یسمع ویقال منه عرت عینه سو عاره یعوره
و یعیره اے اخذه و ذهب به۔ ویقال ما ادری
اے الجراد عاره ای ای الناس ذهب به ویقال
عنده من المال عائرة عین اے ما یحار
فیه البصر من کثرته۔ فلاة عوراء دشت خالی[1] آب عائر
تیر یا سنگ که رسد و اندازنده وی را نداند و درد
چشم و خاشاک عوائر گروه ملخ از هر گونه عوراء سخن
زشت و زن یک چشم عویر بالتصغیر نام جائی و
خصلت نکوهیده عوار بالفتح والضم عیب عوار
بالضم والتشدید فرستوک و خاشاک در چشم و بددل
عواویر ج۔ عاریة بالتشدید عارة عاریتی کانها
منسوبة الی العار لان طلبها عار و عیب عواری
ج۔ استعارة بعاریت خواستن و دشت بدست
گردانیدن اعوار با ترس شدن مکان معور جای
با ترس از دزد و قطاع ویقال اعور لک الصید
ای امکنک و اعور الفارس اذا بدا فیه موضع خلل
للضرب و یک چشم کردن تعویر یک چشم کردن
و باز کسے دروغ گفتن و باز گشتن از ان و باز
گردانیدن یقال عوره عن فلان کذب عنه و
عورته عن الامر ای صرفته عورت عین الرکیة اے
کبستها یعنی آگندم چشمهای او را معاورة عیار
پیدا کردن و سنجیدنها معائرة مثله و هرچه یکدیگری
کند با او همان کردن اعتوار دست بدست
گردانیدن چیز را تعاور تعوّر مثله۔
عهر۔ عهر بالتحریک والاسکان زنا کردن ع
نفعها عهر بالکسر زنا و فی الحدیث الولد للفراش وللعاهر الحجر
امراة عاهرة و معاهرة و عیهرة بمعنی ای زانیة۔

عیر۔ عیر گورخر و اهلی را نیز گویند عیرة مونث اعیار۔
معیوراء بالمد عیورة ج۔ و هیچ و مهتر قوم و قولهم عیر
بعیر و زیادة عشرة کان الخلیفة من بنی امیة
اذا مات و قام آخر زاد لارزاقهم عشرة دراهم و نام
کوهی بمدینه و فی الحدیث انه حرم ما بین عیر الی
ثور و تندی میان پیکان و تیزی سرکتف و تندی
پشت پای و تندی اندرون گوش مردم و خط
سپید میان بزرگ مرغی چون کبوتر و او را عیر السراة
نیز گویند و رفتن و بیک گوشه بیرون شدن
ناقه بطلب فحل و بهر سو رفتن اسپ بچرا کردن
(ع ف اک ۲) فرس عیار نعت منه۔ ویقال
للموضع الذی لاخیر فیه و هو کجوف عیر یعنی دروی
هیچ چیزے نیست لانه لا شیٔ فی جوفه ینتفع به۔ و
عیر العین جفنها و منه قولهم فعلت ذاک قبل عیر
اے قبل لحظ العین۔ قال ابو عبیدة و لا یقال
افعل ذاک۔ ویقال فلان عییر وحده للمعجب
والمتکبر الذی لا یری الا نفسه ان شئت کسرت
اوله و لا یقال عویر بالواو۔ اعارة بعلف داشتن
اسپ را فرس معار نعت منه۔ ویقال
اسد عیّار و رجل عیار لما کان کثیر التطواف
والحرکة۔ ویقال عار فی الارض یعیر اے
ذهب۔ وعار الرجل فی القوم یضربهم مثل عاث
و منه العیّار۔ تعار بکسر التاء نام کوهے تعییر
سرزنش کردن عار دشنام و عیب معائر ای
معائب معائرة راست کردن ترازو و پیمانه
تعائر یکدیگر را عیب کردن معیار بالکسر اندازه
و پیمانه و چاشنی کردن زر و سیم نبات معیر بالکسر
تحتها عیرات بالفتح اشتر تیز رو که بگورخر ماند در سرعت عیر
بالکسر کاروان شتر که غله کشانند عیرات ج۔

عنبجر۔ کسفرجل غلیظ۔
عبدری۔ منسوب الی بنی عبد الدار۔
العشمرة۔ من العنب۔ ما اشتعل ماؤه و بقی
قشره۔ و عشمر ریگستانیست به بلاد طے۔
عجهرة۔ جفا و درشتی عجهر عجهور نام زنے۔
عذر۔ دلیری و باران سخت فراوان و یضم
عذر المکان و اعتذر بسیار شد آب آن (ع ک ا
ف ۲) عادر دروغ گو عذار الکتان الملاح و کغراب
دابة تنکح الناس بالیمن و تلقحها و دو منها الوطء
من عذار و سموا عذارا و عذارا و عذر المطر اشتد
معذر نعت منه و اعتذر المکان ابتل من المطر
عیدهور۔ شتر ماده تیز رو۔
بلد عذهر کسفرجل شهر بسیار فراخ
عسجر۔ تیز نگریست عسجر الابل استمرت فی سیرها
و عسجر اللحم ای عسجره جعفر نمک و موضعے عسجرة جست
متعسقر۔ کمتدحرج الجلد الصبور۔
عصمور۔ کعصفور دولاب یا دلو آن۔
العضوبر۔ اهلوه و قال بحر بارانی یا سے
کصنوبرة تومند سطبر بزرگ و سنگیست بزرگ
که بدان سنگریزه را بشکنند و گرگ نر و هی عضوبرة
عضبار بالکسر سنگ آسیا و سنگے که کازران
پارچه را برین زنند و عضبر الکلب استاسد۔
عضر۔ حی از یمن و سمعت عضرة اے خبرا عاضر
منع کننده و عضر بکلمة ما ح بها یعنی فخر کرد بدان۔
(ع ف اص ۲)
عضمر۔ کعلس بخیل تنگ دل عضمور دولاب و لیس
لیس بتصحیف العصمور۔
عظر الشیٔ بکروه داشت آنرا (ع ک ا ف ۲) و
عظر السقاء پر کرد آنرا و اعظره الشراب کظه و

عیر۔ عنبجر
عبدری
العشمرة
عجهرة
عذر
عیدهور
عذهر
عسجر
متعسقر
عصمور
العضوبر
عضر
عضمر
عهر
عظر

[1] پرستوک ابابیل هندی سیانی۔

تقل فی جوفه یعنی شراب ناگوارائی کرد اهر او در شکمش گرانی بمود العنظوا لممتلے من ای شراب کان عنطج العطارة بالکسر الامتلاء منه عنطاری بالفتح نرهای ملخ عنظیر کارد ب قد تخفیف کوتاه و توانا ی سطبر وتند و بدخلق وعنظرة کژ نخته شتر ماده آبستن وغیر آبستن من الاضداد و قد یکون بالناقة عرق العنظر فیقطع فتلقح-

عفزر - بجعفر پیش رو جلد باز و مرد بسیار خوغا کننده در باطل و اسپ سالم بن عامر وعفزر رجل من اہل الحیرة و بابنته المغنیة الموزوتة شبب امرء القیس-

عقیعصیر - دابة یتغفز من اکلها-

عکبرة - کقنفذة زن درشت خلقت وعکبرا ر بفتح الباء ویقصر وہی والنسبة عکبراوی وعکبری و عبداللہ بن عکبر کجعفر محدث والعکبر بالکسر شی تجی بہ النحل علی افخاذہا واعضادہا فتجعلہ فی الشہد مکان العسل عکابر نرہاے موش دشتی-

عمیدر - بفتحتین کودک نازک اندام بسیار مال-

عمیطر - السفیانی الخارج بدمشق ایام محمد الامین-

عنجرة - زن دلیر عنجورة مردے بود کہ ہرگاہ او را عنجر یا عنجورة گفته یشد بخشم می درآمد و العنجورة ذکر فی (ع ج ر)

عنصر - بفتح الصاد المهملة وضمها الداہیة والہمة والحاجة وذکر فے (ع ص ر)

عنقر - بفتح القاف وضمہا لخ او بادام ابیض و بیخ نے او اول ما نبت منہ وہو غض وقلب درخت خرما و اصل مرد و اولاد لد با قین لنضارتہم • بالضم شتر مادہ ایست مشہور کہ بچہ نجیب آورد عنقرة مادہاے باشہ وتام زنے-

عنکرة - ستر مادۂ کلان

فصل الغين

غبر - غبارة بالضم غبرة بفتحتین گرد غبرة بالضم تیرگی اغبرار تیرہ رنگ شدن غبراء زمین و نوعی از نبات ونام اسپ قیس بن زہیر و غبراء درویشان وطاءہ غبراء و سوداء بے مانند غبیراء با لمد آب ارزن[1] کہ مست کند غبر بالضم باقی شیر در پستان انغباج - غبر الحیض بقایاہ ویقال غبر المرض و کذلک غبر اللیل - غبور باقی ماندن و درگذشتن وہو من الاضداد (ع ف اض ۲) والغبر بالتحریک اندمال الجرح علی فساد ثم ینتقض بعد ذلک و منہ سمی العرق الغبر لانہ لایزال ینتقض - داہیة الغبر بلای بزرگ اغبار گرد برانگیختن و جدا کردن در طلب حاجت و سخت افتادن باران بر زمین یقال اغبرت السماء تغبیر گرد انگیختن تغبر گرفتن باقی ماندہ چیزی اغبر مثل عمر نام مردے-

غثر - غثرة بالضم تیرگی کہ بسبزی ماند منہ اغثر نعت منہ وجزلادہ و مرد مایہ غثراء مونث منہ غثر بالضم ج - مثل احمر و حمراء و حمر غثیرة کذلک وفی الحدیث رعاع غثرة بفتحتین ہکذا یروی و نری اصلہ غثیرة حذفت منہا الیاء وقولہم کانت بین القوم غثیرة شدیدة قال ابن الاعرابی ہے مداوسة القوم بعضہم بعضا فی القتال مغثور بالضم لغة فی مغفور وہو شئ یسیل من العرفط والرمث مثل الصمغ حلو کالعسل یوکل ولہ ریح کریہة مغثر بالکسر لغة فیہ - مغثم جامہ درشت تباہ یافتہ-

غدر - غدر بیوفائی کردن وقد غدر بہ فہو غادر وغدر بالضم ایضاً و اکثر ما یستعمل ہذا بالنداء فی الشتم یقال یا غدر وفی الحدیث یا غدر الست اسعی فے غدرتک ویقال فی الجمع یا ال غدر - غدر بفتحتین جاے درشت سنگناک و سوراخہای گذارہ در زمین و تاریک شدن شب (ع ک اف ۲) اغدار مثلہ یقال غدرت اللیلة فہی غدرة واغدرت فہی مغدرة و پس ماندن شتر از گلہ و گوسپند از رمہ اغدار ستغدر منہ - غدیرة شتر و گوسپند پس ماندہ و گیسوے بافتہ غدائر ج - ورجل ثبت الغدر ای ثابت فی قتال او کلام یقال ما اثبت غدرہ ای ما اثبتہ فی الغدر یقال ذلک للفرس والرجل اذا کان لسانہ یثبت فی موضع الزلل والخصومة - مغاورة ماندن وگذاشتن غدیر بارکین وہو فعیل بمعنی مفعول من غادرہ السیل او مفعول من اغدرہ ویقال ہو بمعنی فاعل لانہ یغدر باہلہ ای ینقطع عند شدة الحاجة الیہ غدران غدر بضمتین ج - غندر بضم الدال وفتحہا نام مردے-

غذمر - غذمرة - بالذال المعجمة خشم و بانگ کردن و فریاد یقال سمعت لفلان غذمرة ای صخبا وصیاحا مثل زمجرة تغذمر کذلک - ویقال فلان فہو غذامیر والغذمرة ایضاً مثل الغشمرة و منہ قیل للرئیس الذی یسوس عشیرتہ بما شاء من ظلم وعدل مغذمر غذمرة وہی ایضاً لغة فی الغذرمة وہو بیع الشئ جزافا والغذام فے الغذارم وہو الکثیر من الماء حکاہا ابو عبید-

غر - غر - شکن جامہ و نورد پوست یقال طویت الثوب علی غرہ اے علی کسرہ الاول غرور بالضم ج - والیضا غر یفتن (ع ف اض ۲) یقال ما غرک بہ ای کیف اجترأت علیہ وما غرک منہ لے من اوطاک عشوة فیہ - غرور بالفتح فریبندہ و منہ قولہ تعالی ولا یغرنکم باللہ الغرور ایچہ بدان غرغرہ کنند از ادویہ و جز آن وہو مثل لعوق وسعوط - غرة بالضم سپیدی پیشانی اسپ بزرگ تر از درمی یقال

غبر
عفزر
عقیعصیر
عکبرة
غذمر
غثر
عمیدر
عمیطر
عنجرة
عنصر
عنقر
غدر
عنکرة

[1] ذخن کرنو - حبوبست ہندی کنگنی و چینیا

فرس اغر - و رجل اغر اے شریف والاغر الابیض ایضاً
و قوم غران بالضم و غر ای بیض - و ہو غرۃ قومہ اے
سیدہم و ہم غرر قومہم اے ساداتہم - غرۃ الشہر اول
ماہ غرر الشہر ثلث لیال من اولہ و غرۃ کل شیء
اولہ و اکرمہ والغرۃ ایضاً العبد والامۃ و فی الحدیث
قضی رسول اللہ صلعم فی الجنین بغرۃ و کانہ عبر عن الجسم
کلہ بالغرۃ - غر بالکسر نا آزمودہ رجل غر و غریر و جاریۃ
غرۃ و غریرۃ والجمع للغر اغرار و للغریر اغراء غرارۃ
بالفتح مصدرہ منہ (ع ف اک ۲) غرۃ کار نا آزمودگی
و غفلت یقال کان ذلک فی غرارتی و غرتی ای
فی حداثتی - اغترار بغفلت افتادن یقال اغتررت
بالرجل و بر غفلت کسے آمدن یقال اغترہ ای
آتاہ علی غرۃ منہ و فریفتہ شدن یقال اغتر بہ - غرر خوے
نیکو یقال للرجل اذا شاخ ادبر غریرہ و اقبل ہریرہ
ای ساء خلقہ و قولہم انا غریرک من فلان ای لن
یاتیک منہ ما تغتر بہ - غرر بفتحتین ای خطر و نہی رسول اللہ
صلعم عن بیع الغرر و ہو مثل بیع السمک فی الماء
والطیر فے الہواء - غرار بالکسر کمی در ہر چیز یقال
غرار اللبن و غرار النوم ای نقصانہما و قلتہما و فی الحدیث
لا غرار فی صلوۃ و ہو ان لا یتم رکوعہا و سجودہا و در مثل
یقال رمیت ثلثۃ اسہم علی غرار واحد ای علی مجری
واحد و بیک تیر یقال ضرب نصالا علی غرار واحد
لے مثال و شتاب یقال اتاہ علی غرار ای علی
عجلۃ - و تیزی شمشیر و ہر چیزے مقدار یقال فرا الیوم
غرار شہر ای طول شہر و کم شدن شیر عن الاصمعی و
قال ابن السکیت غارت الناقۃ اے نفرت
فرفعت الدرۃ و فی المثل سبق درتہ غرارہ یقال
ناقۃ مغار بالضم و نوق مغار بالفتح غیر مصروف
الوزیر غارت السوق غرارا ای کسدت و درت السوق

درۃ ای نفقت و خوردادن مرغ جوزہ را (ع ف ص ۱)
یقال غر الطائر فرخہ غرا ای زقہ - غرارۃ بالکسر تم
غرائر - واظنہ معربا - تغریر خود را در خطر افگندن
یقال غرر بنفسہ تغریرا و تغرۃ کما یقال علل تحلیلا و تحلۃ و
علل تعلیلا و تعلۃ و بر آمدن دندان کودک یقال
غررت ثنیۃ الغلام ای طلعت مغارۃ غار کاسد
شدن و کم شیر شدن غرغرۃ آمرو شد کردن آب و ماز در
گلو و جان در حلق - و یقال الراعی یغرغر بصوتہ ای
یرددہ فی حلقہ و یتغرغر ای تیرد و غرغر بالکسر مرغ و شتی
غرغرۃ یکی غرغرۃ بالضم سپیدی پیشانی اسپ رجل
نو غرۃ ایضاً شریف غرغریات منسوب الی النخل -

غزر

غزر - غزارۃ - بسیاری و بسیار شدن (ع بفتحہما)
غزر مثال ضرب بسیار و الجمع غزر بالضم مثال جون
و جون و یقال معروف غزیر ای کثیر و ناقۃ غزیرۃ
کثیرۃ اللبن و نوق غزار - اغزار خداوند شتران
بسیار شیر شدن تغزیر بہر دو نوبت یکبار
دو شیدن شیر را -

غشم

غشم - غشمۃ - بگزاف کار کردن و غشم السیل
اے اقبل - و تغشمہ اے اخذہ قہرا - ورایتہ
متغشما اے غضبان -

غضر

غضر - غضارۃ - گل خوشبوی بر جفسان غضارۃ العیش
خوشی زندگانی و بنو فلان مغضورون و ہم فے
غضارۃ و غضراء من العیش ای فی خصب و خیر و
یقال اباد اللہ غضراءہم یعنی اہلک اللہ طیب
عیشہم غضراء گل سبز یقال انبط فلان بئرہ فے
غضراء غضر بر گشتن از چیزے (ع ف اک ۲) و
باز داشتن غاضر پوست نیکو پیراستہ غاضرۃ قبیلۃ
از بنی اسد و حیی از بنی صعصعۃ و بطن از بنی ثقیف
غضور بتسکین الضاد نبات و نام آبے -

غضنفر

غضنفر - غضنفر بفتحات بینہما نون ساکنۃ شیر
و مرد درشت -

غفر

غفر - غفر پوشیدن و آمرزیدن غفران بالضم
مغفرۃ کذلک - و یقال غفرت المتاع اے جعلتہ
فی الوعاء و تازہ شدن جراحت و باز گردان
شدن بیماری (ع ف اک ۲) غفر بفتحتین لغۃ فیہ
(ع ک اف ۲) و یکی از منازل ماہ و آن سہ ستارہ
است در میزان و موی زرد ساق و پیشانی زن
و بفتحتین بشلہ و ایضاً بزہ برآوردن جامہ یقال
غفر ثوبک بالکسر و اغفار ثوبک - و یقال اصبغ ثوبک
فانہ اغفر للوسخ ای احمل لہ - غفر بالضم بز غار کوہی
و ام مغفرۃ والجمع مغفرات - غفر بالضم پوشش
چیزے یقال الغفر و ہذا الامر مغفرۃ ای اصلحوہ بما یصلح
غفار بالضم موی زرد ساق و پیشانی مغفر زرہ خود
یلبس تحت القلنسوۃ عن الاصمعی استغفار آمرزش خواستن
یقال استغفر اللہ لذنبہ و من ذنبہ بمعنی فغفر لہ ذنبہ و اغتفر
ذنبہ فہو غفور یعنی آمرزگار و الجمع غفر بضمتین و قولہم
جاؤا جما غفیرا و الجماء الغفیر ای جاؤا باجمعہم الشریف
والوضیع و فیہم کثرۃ و الجماء الغفیر نصب کما
تنصب المصادر التی فی معناہ کقولہم جاؤنی جمیعا
و قاطبۃ و ادخلوا فیہا الالف و اللام کما فی قولہم
اوردہا العراک ای اوردہا عراکا - و یقال ما فیہم
غفیرۃ اے لا یغفرون ذنبا لاحد - غفارۃ بالکسر
سراغوج کہ زیر مقنعہ افگنند بجہت وقایت مقنعہ
از ریم و چربیش - و ابر پارہ کہ گوئی بر پارہ دیگر نشستہ است
وایضاً رقعۃ تکون علی الحز الذی یجری
علیہ الوتر - و بنو غفار من کنانۃ رہط ابی ذر الغفاری -
مغفور بالضم مثل مغفور نوعے از صمغ سلم و طلح و جز
آن مغفر بالکسر و مثل ذلک عن الکسائی یقال

قد اغفر الرمث ویقال ما احسن مغافیر ہذا الرمث یقال خرجنا نتغفر مغفورا او نتغفر متغفرا اذا خرجوا یجتنونہ من شجرہ -

غمر - غمر آب بسیار و فرو گرفتن چیزی بہ بسیارے وانبوہے چیز را یقال غمرہ الماء یغمرہ ای علاہ وغمر القوم اذا علوہ شرفا و اسپ تیک و دریای بسیار آب یقال فرس غمر و بحر غمر و بحار غمار بالکسر و غمور بالضم - و رجل غمر الخلق مرد فراخ خوی جوانمرد و قوم غمار و غمور غمورۃ مصدر ہذہ الاسماء یقال ما اشد غموسۃ ہذا النہر وہذا رجل غمر بین الغمورۃ - غمرۃ سختی غمر مثال غمرج - مثل نوبۃ و نوب و ایضاً قدح خرد و تغمر ای شرب دون الری - و غمرات الموت بفتحات شدائدہ - غمرۃ ایضاً انبوہے مردم و بسیار آب غمار بالکسر ج - و یقال دخلت فی غمار الناس بالکسر والضم ای فی زحمتہم و کثرتہم غمر بضمتین و سکون ۲ گول مثل اغمار ج - غمارۃ بالفتح مصدرہ (ع بضمہا) غمرۃ زن گول و نوعی از طلاکہ زنان بر روی لند یقال منہ غمرت المرأۃ وجہہا و تغمرت اے طلت بہ لیصفو لونہا - مغامرۃ بکدیگر در آویختن بے باک ہم رجل مغامر اے مقتحم للمہالک - غمر بالکسر تشنگی و کینہ غمر بالتسکین والتحریک مصدر منہ (ع کا ف ۲) یقال غمر صدرہ علی غمر بفتحتین ایضاً بوی گوشت و چربش گرفتن دست (ع ک ا ف ۲) ومنہ منديل الغمر یعنی دست مال و یقال غمرت یدی من اللحم فہی غمرۃ اے زہمۃ - غامر زمین کہ زیر آب ماندہ باشد و ہو خلاف عامر و ہو فاعل بمعنی مفعول کما یقال سر کاتم و ماء دافق اے مکتوم و مدفوق و انما بنی علی فاعل لیقابل بہ العامر و ما لا یبلغہ الماء من الموات لا یقال لہ غامر - غمیر گیاہ سبز کہ در زیر گیاہ خشک بر آمدہ باشد تغمار فرو شدن آب -

غور - غور زمین پست و زمین تہامہ و نزدیکی یمن و آب فرو خوردہ یقال ماء غور ای غائر و صف بالمصدر کدرہم ضرب و ماء سکب تگ و بن ہر چیزی و فرو خوردن آب فرو شدن چشم بمغاکے غور بالضم مثلہ و بغور شدن فرو شدن آفتاب گرم شدن روز و منفعت سانیدن یقال غارہ یغورہ و یغیرہ بخیر ای نفعہ و یقال اللہم غرنا منک بغیث ای اغثنا بہ غار سیج مغار مغارۃ بفتحہا مثلہ و ربما سموا مکانس الظباء مغارا و تصغیرہ غویر و فی المثل عسی الغویر ابؤسا قال الاصمعی اصلہ انہ کان غار فیہ ناس فانہار علیہم فصار مثلا لکل شئ یخاف ان یاتی منہ شر و قال ابن الکلبی ہو ماء لکلب و مثل یقال التقی الغاران ای الجیشان - والغاران البطن والفرج ایضاً و نوعی از درخت و منہ دہن الغار و مشک غیرۃ مثلہ غارۃ اسپان غارت کنندہ و ہو الاسم من الاغارۃ ایضاً بمعنے غارت و یقال خیل شدید الغارۃ ای شدید الغارۃ ای شدید الغارۃ بمعنی القتال غارۃ مغار تاراج کردن یقال اغار علیہ بغیر اغارۃ و مغارا مغاورۃ غوار کذلک یقال غاورہم فہو مغوار و مغاورا مقاتل و یقال جیش مغیر و خیل مغیرۃ و رسن غار فمن یقال اغرت الحبل فہو مغار - و یقال اغار فلان اہلہ ای تزوج علیہا یعنی برشک آوردا و را و سخت و بیدن و منہ قولہم اغار اغارۃ الثعلب اذا اسرع - و یقولون اشرق ثبیر کیما نغیر ای نسرع للنحر و بغور شدن ناس یقولون غار وانجد فاذا افردوا قالوا اغار بغیر الف کما قالوا اہنانی الطعام و مرانی فاذا افردوا قالوا امرانی قال الاصمعی اغار ای اسرع وانجد ای ارتفع ولم یرد اتی الغور والنجد اولیس عندہ فی اتیان الغور الا غار بلا الف تغویر بغور شدن غورنا و غرنا بمعنی و نیم روز خفتن یقال غوروا ای انزلوا للقائلۃ قال ابو عبید یقال للقائلۃ الغائرۃ استغارۃ پیہ گرفتن و فربہ شدن و آماس گرفتن جراحت و ریش تغاور یکدیگر را غارت یدن -

غیر - غیرۃ - بالکسر بمعنی میرۃ یعنی بارکشتی غیار مصدر منہ یقال غار اہلہ و یغیرہم اے یمیرہم ودیت و منہ یقال غارنی الرجل یغیرنی و یغورنی ای دوانی بدیتی من الدیۃ غیر بالکسر و فتح الیاء ج - وقیل انہ واحد و جمعہ اغیار غیر ایضاً اسم من غیرت الشئ فتغیر غیرۃ بالفتح رشک خوردن غیر و غار کذلک یقال غار الرجل علی اہلہ یغار و ہو غیور و غیران فجمع غیور غیر بضمتین و جمع غیران غیاری بالفتح والضم رجل مغیار بالکسر و قوم مغائیر و امراۃ غیور و نسوۃ غیر بضمتین امراۃ غیری و نسوۃ غیار ای بالفتح غیر ایضاً منفعت سانیدن و باران دادن (ع ف ا ک ۲ و ض ۲) یقال غارہم اللہ بخیر یغیرہم و یغورہم و غار الغیث الارض سقاہا و یقال اللہم غرنا بخیر بالضم والکسر ارض مغیرۃ و مغیورۃ بالفتح فیہا ای مسقیۃ و غیر ایضاً بمعنی سوی یعنی جز و ہی کلمۃ یوصف بہا و یستثنی فان وصفت بہا اتبعتہا اعراب ما قبلہا و ان استثنیت بہا اعربتہا بالاعراب الذی یجب للاسم الواقع بعد الا و ہی فی الاصل للصفۃ والاستثناء عارض قال الفراء بعض بنی الاسد و قضاعۃ ینصبونہا اذا کان فی معنی الا تم الکلام قبلہا او لم یتم یقولون ما جاء فی غیرک و ما جاء فی احد غیرک و بمعنی لا نیز آید کقولہ تعالی فمن اضطر غیر باغ ولا عاد ای جائعا لا باغیا ینصب علی الحال و کذلک قولہ تعالی غیر ناظرین اناہ و قولہ تعالی غیر محلی الصید مغایرۃ غیار بمعنے مبادلۃ و بدال یعنی معارضہ کردن و بیع تغایر دیگر شدن

غباشیر - غباشیر روشنی کہ ما بین شب و روز باشد

سلہ زرفت و عمق ۱۲ سلہ یعنی خوار بارہ ۱۲

غور
غمر
غیر
غباشیر

اَلغدیرة گسفینة دقیق تحلب علیه اللبن ثم تُغلی یا از ضعف عغیده مثله و اغتدر اتخذ ما غیدا غدیرة ج۔ غیدرة بدی و زیاده گوئی و آمیختگی۔

غسر سخت گرفتن قرضدار را و گشتن کار مشتبه تحتہ و بفتحتین چیزی کہ باد او را در غدیر انداختہ باشد۔ وغسر الفحل الناقة ضربها علی غیر ضبعة و تغسر الامر التبس واختلط و تغسر الغزل التوی تغسر الغدیر دخه فیه العیدان۔

الغضبة کعلیط و علابط الشدید الغلیظ۔

غضافر کعلابط الاسد و غضفر گرانی کرد و غضفر سخت درشت غضفر بتقدیم النون مثله۔

الغطر الخطر مر ایغطر بیده یخطر غطیر بالکسر و فتح با و تشدید را و بالضم کوتاه سطبر یا پر گوشت میانه قد۔

غجار بالکسر ریشم کہ بر کمان شکستہ بپیانند تا قوی شود و قد غجر المطر الروضة ملاها و تغجر المطر الماء تابع جریه۔

غیندر کسفرجل آمیزنده اقوال و افعالی خود و کسیکہ چیزے نفهمد و نازک فربہ صاحب نعمت سیراب از جوانی و غمز غمذرة با زیادتی بمعود۔

غنجار بالضم لقب عیسی بن موسی التیمی البخاری و محمد بن احمد البخاری صاحب تاریخ بخارا۔

غنافر بالضم بجزدو کفتار نر بسیار موے۔

تغنثر بالماء بے رغبت آب نوشید و غنثرة صفائی سر و بسیاری موی و یا غنثر کجعفر و جندب و قنفذ دشنام است بلفظ نادان یا گول یا گران جان یا سبک یا ناکس۔

غلام غندر کجندب و قنفذ فربہ سطبر نازک یقال للمبرم الملح یا غندر و هو لقب محمد بن جعفر البصری لانه اکثر من السؤال فی مجلس ابن جریج فقال له ما تریدیا غندر فلزمه۔

فصل الفاء

فار۔ فارة موش فا ج۔ و بادی کہ در بازوی ستور گرد آید و ستور را لنگ کند و نافہ مشک و بوی خوش کہ از شتر آید چون گل خوشبوے خورده باشد یقال لها فارة الابل سکان فیرجای موشناک مفارة زمین موشان۔

فتر۔ فتور سستی آوردن (ع ع ف اض ۲) فترة سستی فترہ میان دو پیغامبر و فتر بکسر میان دو انگشت سبابہ و ابهام وقتیکہ تمام زنی۔

فتکر یقال لقیت منه الفتکرین۔ بالفتح و الکسر دیدم از وے سختیها و رنجہ۔

فثر۔ فاثور خوان از سنگ رخام و مانند آن یقال هم علی فاثور واحدة ای علی مائدة واحدة و منزلة واحدة و تمام جاے۔

فجر۔ فجر آب راندن یقال فجرت الماء فانفجر و فجرتہ للمبالغة فتفجر۔ فجر ایضاً سپیدی آخر شب فجرة بالضم موضع آبت رسیدن مفاجر الوادی مرافضه۔ منفجر الرمل طریق یکون فیه۔ فجور بالضم میل کردن و دروغ گفتن و بے فرمانی نمودن و تباہی کردن فجر بفتحتین جوانمردی و کرم قبا بالکسر روزہاے از روز ہاکہ میان قریش و قیس بن عیلان حرب افتاده بود فجار بالفتح اسم للفجور مبنی علی الکسر مثل قطام۔ یا فجار ای یا فاجرة۔

فخر۔ فخر بالسکون و الحرکة افتخار فخور نازیدن (ع ع ف اض ۲) تفاخر و گروه باهم نازیدن فخیر مثل ضعیم آنکہ با تو فخر کند تفخر بزرگی نمودن تفخر اے متکبر مفاخرة برابری کردن در فخر یقال فاخرت ففخرتہ افخار تفخیر فزون داشتن یکے را بر دیگرے در فخر یقال افخرتہ علیہ اے فضلتہ علیہ فی الفخر و فخرة کذلک مفخرة بفتح الخاء و ضمها فخیر بزرگی نخلة فخور بزرگ بند قال الاصمعی ناقة فخور ناقہ بزرگ پستان تنگ سوراخ فاخر گرانمایہ و فخورة خرمای بیدانہ فاخور نوعی از گل فخور نازنده فرس فخور ای عظیم الجرد ان فخار بالتشدید سفالینہ فخیر مثال فسیق بسیار نازنده۔

فدر۔ فادر فدور بالفتح نخچیر پیر و بزرگ فدر بضمتین و السکون ج۔ مفدرة موضع۔ فدو بالضم باز ایستادن نخچیر از گشنی فدر بالکسر گول فندیرة بالکسر فیهما سنگ بزرگ بیرون جستہ از سر کوه۔

فر۔ فرار بالکسر سفر گریختن (ع ع ف اک ۲) افراء ستعد منہ و دندان شیر افگندن ستور فر و زن گریزنده از مرد و پری فر دندان ستور نگریستن و باز کاویدن از کارے (ع ع ف اض ۲) قال الحجاج فررت عن ذکار۔ و جمع فار مثل راکب و رکب و گریزنده یقال رجل فر و کذلک الاثنان و الجمع و المراة و فی الحدیث ہذان فر قریش افلا اردعلی قریش فرہا تفا۔ رد گریختن دو گروه از ہم افترار لب شیرین کردن بخنده فرة الحر بالضم اول گرما و سختی وی افرة بضمتین و قد یفتح الهمزة مثلہ فر من مفر بالکسر سبب و گریز مفر جای گریز فریر فرار بالضم گوسالہ دشتی قیل فرار جمع فریر قال ابو عبیدة لم یات علی فعال بالضم شیء من الجمع الا احرف و ہذا احدها۔ و فی المثل ان الجواد عینہ فرارہ بالفتح و الضم ای یغنیک شخصہ عن ان تفر اسنانہ۔ فرفرة جنبانیدن و سبکی و نشاط فرفور بالضم مرغی۔

فزر۔ فزر بالکسر رمہ گوسپند از ده تا چہل و لقب مردے کہ پدر قبیلہ بود از بنی تمیم فزر بوسیدن و کهنہ شدن جامہ و شگافتن تفزر پاره شدن جامہ طریق فازر راه فراخ فزر بالتحریک کوژ پشت شدن (ع ع ک ف ۳) افزر مفرد و نعت منہ۔ فزارة بالفتح

له تراویدن و چکیدن ۱۲

الغدیرة، فار، غسر، فدر، فتر، الغضبة، غضافر، فتکر، فر، الغطر، فثر، غجار، فجر، غیندر، غنجار، غنافر، تغنثر، فخر، فزر، غندر

تام مردی که پدر جبی بود از غطفان فزاری منسوب وی
فسر- **فسر**- بیان کردن معنی سخن (ع ف ا ک ۲) **تفسیر** مثله و بدلیل آب نگریستن طبیب **تفسره** کذلک **استفسار**- بیان خواستن-
فطر **فطر**- بالضم سماروغ سپید بزرگ **فطرة** یکے **فطور فطوری** بالفتح روزه کشائی **افطار** روزه کشادن **فطر** اسم منه بالکسر- و یقال رجل فطر و قوم فطر ای مفطرون و هو مصدر فی الاصل و یقال رجل مفطر و قوم مفاطیر مثل موسر و میاسیر **تفطیر** روزه کشا یانیدن **فطرة** بالکسر آفرینش **فطر** بالفتح آفریدن و آغاز کردن و منه فاطر السموات والارض و شگافتن یقال فطرته فانفطر ای شققته فانشق و فطر ناب البعیر طلع فهو بعیر فاطر و تفطر ای تشقق- و سیف فطار بالضم ای فیه تشقق و شیر دوشیدن بانگشت سبابه و ابهام و فطیر کردن خمیر (ع ف ا ن ۲) یقال عندی خبز خمیر و حیس فطیر ای طری- فطیر خلاف خمیر یعنی ناخاسته و یقال ایاک والرای الفطیر و کل شی اعجلته عن ادراکه فهو فطیر
فغر- **فغر**- کشاده شدن دهان و کشادن لازم متعد یقال فغر فاه فتحه و فغر فوه انفتح **فاغرة** بیخ نیلوفر **انفغار** شگفتن غنچه **مفغرة** زمین فراخ-
فقر- **فقرة**- بالکسر استخوان پشت **فقرات** بالحرکة والسکون و **فقرات** بکسرتین و **فقر** بفتح الوسط ج **فقارة** بالفتح کذلک و جمعه فقار و سر بیت از قصیده تشبیها بفقرة الظهر- **فاقرة** سختی یقال فقرته الفاقرة ای کسرت فقار ظهره **فقر** بریدن بینی شتر تا رام شود و منه قولهم قد عمل به الفاقرة و درویشی **فقیر** درویش که اندک چیزے دارد و **مسکین** آنکه هیچ ندارد و یقال بخلافه ایضا و شکسته پشت و آب راه کاریز و جوی گرداگرد نهال خرما **تفقیر** جوی نهال کندن **فقر** سوراخ

کردن مهره و جز آن **مفقر** شمشیر درشت فقار **تفقر**- پشت داشتن صید سوی نداننده و سماج کردن پشت ستور بجهت بر نشستن دیگری و **الفقری** بالضم اسم فیه و درویش گردانیدن و قولهم فلان ما افقره و ما اغناه شاذ لانه لا یقال فی فعلهما الا افتقر و استغنی فلا یصح التعجب منه- و سد الله مفاقره ای سد وجوه فقره-
فکر- **فکر**- بالکسر اندیشه **تفکر** **افتکار** **تفکیر** اندیشه کردن یقال لیس لی فی هذا الامر فکر بالفتح والکسر والفتح افصح و هو المصدر ایضا ای لا حاجة لی فیه **فکیر** بسیار اندیشه-
فور- **فوارة**- مغاکچه سرین **فوارة** بالضم والتخفیف سرچشمه جوش دیگ **فور** **فوران** جوشیدن دیگ و چشمه و جز آن (ع ف ا ض ۲) و منه ذهبت و جئت علی الفور و من فوری ای قبل ان اسکن- **فور** بالضم آهو برگان لا واحد لها من لفظها- **فورة** الحر بالفتح سختی گرما و جوشش آن **فورة** العشاء بعد نماز خفتن **فار** **فارة** لغة فی ثار ثائرة یعنی برجوشید خشم او **فیاران** دو شاخه زبانه ترازو-
فهر- **فهر**- بالکسر کف سنگ مذکر و یونث والجمع افهار و پدر قبیله از قریش **عامر بن فهیرة** نام مردے **فهیرة** نوعے از طعام با آرد و شیر **فهر** بالضم مدرسه جهودان و اصلها بهر و هی عبرانیة فعربت **فهر** بالسکون والتحریک جماع کردن بے انزال و با دیگرے انزال کردن و فی الحدیث انه علیه السلام نهی عن الفهر **تفهیر** مانده شدن یقال اول نفعان حضر الفرس التراد ثم الفتور ثم التفهیر والتفهر فی المال اے اتسع فیه-
افتخر الکلام والراے اذا انی به من قصد نفسه ولم یتابعه علیه احد-

فربر بجل- دیهی به بخارا-
فارسکور- دهیست بزرگ به مصر-
فاشری- دوائے نافع است برای گزندگی مار و حشرات الارض و الفشار الذی تستعمله العامة بمعنی الهذیان لیس من کلام العرب-
فیصور- کقیصوم الحمار النشیط-
فعر- گیاه **فعار** بر خوردن (ع بفتحهما) او الفعر والفعار بر بمعنے-
فلاورة- صیاد معرب پیله ور یعنی فروشنده ریشم و غیره-
فنخیرة- بالکسر مرد بسیار نازنده و مانند سنگ کلان بالاے کوه جدا شده باشد و دران نرمی باشد و کذلک الصلب الباقی علی النطاح و فنقند و علابط بزرگ جثه و بهاء مونث و فنخر نفخ منخرة الواسع فناخر کعلابط نعت منه-
فزر- کجعفر خانه دیه یا نے کہ بہ چوبے دراز بقدر شصت ذراع ساخته شود-
فنقورة- کعصفورة حلقه سوراخ و بینی و فنقور مثله-
غلام فمدر- کغضنفر فربه و تازه مقلوب فربه-

فصل القاف

قبر- **قبر**- گور و در گور کردن (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) **مقبرة** بالفتح والضم گورستان و جاء فی الشعر مقبر بلا ها- **مقابر**- **مقبری** بالفتح والضم گوربان **اقبار** بگور کردن فرمودن و از اهل دفن گردانیدن قوله تعالی ثم اماته فاقبره اے جعله من یقبر و لم یجعله مما یلقی للکلاب و کان القبر مما اکرم به بنو آدم **قبرة** بالضم و فتح ۳ مشدد و احکاد ک **قنبرة** بضمتین مثله تقول العامة **قنبر** لغة فیها **قنابر** **قبری** مثل **قنبر**

بالفتح نام مردے۔

قبطر قبطریة - بالضم نوعے از جامها۔

قبعثر قبعثرة قبعثری - بزرگ خلقت قال المبرد والالف فیه لیست للتانیث وانما زیدت للتلحیق ببنات الخمسة ببنات الستة لانک تقول قبعثراة فلو کانت الالف للتانیث لما لحقه تانیث آخر فهذا وما اشبهه لاینصرف فی المعرفة وینصرف فی النکرة والجمع قباعث لان ما زاد علی اربعة احرف لایبنی منه الجمع ولا التصغیر حتی یرد الی اربعة الا ان یکون الحرف الرابع منه احد حروف المد واللین نحو اسطوانة وحانوت

قتر قترة - بفتحتین گرد قترة - قوله تعالی ترهقها قترة - قتر بالضم کرانه لغة فی قطر وکناره صیاد قتر بالکسر نوعے از پیکان تیر هو سروة - ابن قطرة مار ریزه پیرتیا قاطرای واقف لایعقر ظهر البعیر وچوب قاتر پیر نیکو اندازه تیتیر سرهاے میخ زره و پیری تقتیر آماده شدن جنگ قتار - بالضم بوے بریانی یقال قتر بالفتح والکسر ایضا اذا ارتفع قتاره وبوی قتر قتور نفقه بر عیال تنگ کردن عن ع ص ف ق ن وک ہ تقتیر اقتار کذلک و بوے بریان برانگیختن و بخور کردن نزد درویش شدن مرد۔

قحر - قحر پیر فرتوت و اشتر کلان سال قحرة مونث عند بعضهم وعند الاکثر ناب وشارف

قدر قدر الشی - اندازه چیزے قدر بالسکون و حرکة اندازه کردن خدای عزوجل بر بنده از حکم و قوله تعالی وما قدروا الله حق قدره ای ما عظموه حق تعظیمه قدرة بالضم مقدرة مثلث لغات توانستن و توانائی ع ص ف ک ۲ و منه قولهم المقدرة تذهب بالحفیظة وقادر شدن بر چیزے قدران کذلک یقال قدرت علیه وقدرت بالفتح والکسر ذو قدرة ومقدرة توانگر والمصدر بمعنی القضاء والقدر منه لیس الا بفتح الدال - قدر اندازه کردن فی الحدیث اذا غم علیکم الهلال فاقدروا له ای اتموا ثلثین یوما وقدرت علیه الثوب فانقدر ای جاء علی المقدار ویقال بین ارضک وارض فلان لیلة قادرة ای لینة السیر مثل قاصدة وافهة و در دیگ پختن چیزے را ع ص ن [illegible] ک ہ یقال قدر اللحم واقتدره ای طبخه فی القدر - قدر بکسر دیگ وهی مونث وتصغیرها قدیر بغیرها علی خلاف قیاس تقدیر توانا و پخته قوله تعالی فقدر علیه رزقه ای ضیق علیه استقدار تقدیر کردن خواستن یقال استقدر الله خیرا - وتقدر له الشی ای تهیا - والاقتدار علی الشی القدرة علیه قدار بالضم شتر کش و خوان سالار و نام مردی که ناقه صالح را پے کرد اقدر مرد کوتاه و بالا و اسپی که در رفتن پایهاے او از دست در گذرد۔

قذر - قذر بالتحریک پلیدی وهو ضد النظافة قذر بکسر الوسط نعت منه - قذر بالتحریک قذرة بالفتح کراهت داشتن ع ع ک ف ۲ تقذر استقذار مثله یقال منه قذرت الشی وتقذرته واستقذرته اے کرهته - قذور بالفتح زنے که از پلیدیها دور باشد و ناقه که بگوشه نشیند جدا از شتران ج قذر قذرة مثال همزة مرد دور از ملازمت رجال قاذورة وذو قاذورة مرد ناآمیزنده با مردم از بدخوی رجل مقذر بالفتح آنکه دور باشند از وے مردم۔

قذحر - مقذحر بالذال والدال آماده مرد دشنام و بدی را که همیشه بیچ بر باد و خشمگین باشد مقذعر مثله۔

قر قرار - آرام جاے قرار ی و زمینے قرار قرارة گوسپند خرد قرارة زمین پست هموار قر هوو و چوزه و آب سرد ریختن ومنه یقال قررت علی راسه من ماء بارد وقرار الحدیث فی اذنه یقره کانه صبه فیها - یوم القر روز یازدهم ذی الحجه قرآن بامداد و شبانگاه یوم قر وقار لیلة قرة و قارة روز و شب سرد قر بالضم سرما یقال منه قر یومنا قرارة بالضم آبے که در دیگ ریزه بعد از طعام تا دیگ نسوزد ومنه قررت القدر ای صببت فیها القرارة لئلا تحترق - قرة بضمتین و بالفتح ۲ ایضا دربن دیگ چفسیده باشد از طعام قرقور کشتی دراز قرة بالکسر سرما یقال اشد العطش حرة علی قرة - ویقال ایضا ذهبت قرتها اے الوقت الذی یاتیه فیه المرض والماء للعلة - قریة بکسر تین مشددة حوصله و نام مردی قارورة شیشه قواریج قرو بالفتح آب خنک قرقر زمین هموار تابان قرقرة نوعی از خنده و بانگ کردن کبوتر و شتر و شکم و بختن قراره و ریگ ولقب مردے بعیر قرقار الهدیر شتر روشن آواز قرقری علی فعللی نام جاے قرقار مبنی علی الکسر معدول عن قرقر ای صوت ولا یجی من الرباعی معدولا غیر هذین اللفظین بما قرقار وعرعار - قرار بالفتح قرو ربالضم آرام گرفتن ع ع ف ک ۲ ا بالعکس ایضا قرة بالضم قرور خنک شدن ع ع ک ا ف ۲ و بالعکس قریر العین نعت منه وقد قرت عینه واقر الله عینه یعنی خنک گردانا چشم او را یعنی اشک او را اشک خنک دلیل شادیست واشک گرم دلیل غم ویقال اعطاه حتی تقر فلا تطمح اے من هو فوقه متقارة آرام گرفتن باهم وقاره ای قرمعه وسکن - وفی الحدیث قاروا الصلوة وهو من القرار لا من الوقار - قوله تعالے

ط۵ : [illegible]

وقرن في بيوتكن بفتح القاف من القرار كانه يريد اقررن فتحذف الراء الاولى للتخفيف ويلقى فتحها على القاف فيستغنى عن الالف لحركة ما بعدها ويكسر القاف من الوقار من وقر يقر ويحتمل ان يكون بالكسر ايضاً من القرار من قر يقر اقررن على ما مر كما قرئ فظلتم تفكهون بالفتح والكسر وهو من شواذ التخفيف اقرار آرام دادن وبگفت برخود ثابت کردن چیزیرا
تشبر
وخنک گردانیدن یقال اقر الله فهو مقر وعلى غير
تشعر
قياس كانه بنى على قر وبقرار ورد كار را يقال اقررت هذا الامر بقرارة وتقرة - واقرت الناقة اى ثبت حملها عن ابی السکیت - تقرير باقرار آوردن
قصر
و بقرار باز بردن یقال قررت عنده الخبر حتى استقر وقرار دادن اقترار آرام گرفتن یقال اقترما الفحل في الرحم اى استقر هذا اے خورش کردن نفقه ... گرفتن قراره از بن دیگ وغسل آوردن به آب خنک وفربه شدن ستور ویقال فلان ما يتقار في مكانه اے ما يستقر۔

قسر - قسر بستم برکاری داشتن وابطنی از قبیله
قسر
اقتسار بستم برکارے داشتن قسره على الامر واقتسره بمعنى قیاسرة شتران بزرگ واحدها قيسري وهو ايضاً الشيخ الكبير ويروى اقنسری بالنون والفتح
قطر
قسور گیاہے قسور وقسورة شیر قنسرون بالکسر وتشديد النون شهریست از شام قنسرى منسوب بوے قنسیرینی مثله۔

قشر - قشر بالکسر قشره پوست درخت وجزآن
قشر
قشر بالفتح پوست باز کردن از چوب درخت (ع وض ۲ وک ۲) تقشیر مثله انقشار لازم منه تقشر كذلك القاشرة اول الشجاج لانها تقشر الجلد - ومطر قاشرة باران که سخت افتد و

زمین را تبرا شد ولباس الرجل قشرة - تمر قشر بکسر الوسط بسیار پوست اقشر بين القشر آنکه پوست وے رنگین وسرخ باشد قاشور بدفالی وشومی واسپ که در میدان از پس همه آید سنة قاشورة سال قحط قشير پدر قبیله از هوازن قاشر نام کشتی که او را بشومی مثل زدندے یقال اشأم من قاشر
قشبر - قشبار - عصائے درشت -
قشعر - اقشعرار[1] برفراخیدن مقشعر نعت منه قشاعر بحذف الميم لانها زائدة يقال اخذته قشعريرة فراخه گرفت اورا یعنی قشره[2] گرفت والقشعر القثاء -
قصر - قصر کوشک قصور ج - وقصر الظلام آمیزش تاریکی وروشنائی شبانگاه وكذلك المقصرة والجمع المقاصير - قصور شبانگاه شدن (ع ف ا ض ۲) ويقال اتيته قصراً اى عشياً - ويقال قصرك ان تفعل كذا اى قصاراك بالضم وقصاراك بالفتح يعنى غايت كار تو آنست كه چنان کنی ويقال رضي فلان بمقصر مما كان يحاول بكسر الصاد اى بدون ما كان يطلب - ويقال هو ابن عمه قصرة بالضم ومقصورة يعنى نزدیک قصرى قصيرى كوتاه ترین استخوان پهلو قصيرى ايضا افعی قوصرة بتشديد الراء وتخفيفها زنبیل خرما قصرة بفتحتين بن گردن قصر ج وبه قرأ ابن عباس انها ترمى بشرر كالقصر وقصره قصر النخل يعنى الاعناق ودرد بن گردن (ع ک ف ۲) قصارة بالضم وكذلك قصرى بالكسر ومقصوب دانه که در کفه ماند بعد از کوفتن قصر بالفتح باز داشتن ومنه مقصورة الجامع وشبانگاه کردن یقال قصرنا اى امسينا وپرده فروهشتن وکوتاه کردن وقصر کردن نماز را وباز ایستادن بر جائے که از وے درنگذرد ومنه قوله تعالى قاصرات الطرف يعنى زنان

که نظر از شوهر خود درنگذرانند وقصرت اللقحة على فرسى اذا جعلت دربارة جامه را گازری کردن ومنه القصار - گازر (ع ف ا ض ۲) ومانر قاصراى بازمعور فروماندن بعجز از چیزے یقال قصرت عن الشيء و قصر السهم عن الهدف تقصر - قصر بالكسر وفتح الوسط کوتاهی وکوتاه شدن (ع بعضها) قصير کوتاه قصار بالكسر ج - والاقاصر جمع اقصر مثل اصغر واصاغر وقصير ايضاً اسپے که پیش خود بسته دارند وبچرا نگذارند از عزیزی امرأة قصيرة وقصورة زنے که ویرا بخانه باز داشته باشند ونگذارند تا بیرون آید وفي المثل لا يطاع لقصير امر هو قصير بن سعد اللخمي صاحب جذيمة الابرش تقصير المتوب کوفتن جامه تقصير من الصلوة وا لشعر کوتاه کردن تقصير في الامر سستی کردن در کار اقتصار بسنده کردن یقال اقتصر عليه اقصار بازایستادن وبیرون کشیدن از چیزے باختیار فان عجزت عنه قلت قصرت بلا الف ودر آمدن بشبانگاه وکوتاه کردن نماز وبچگان کوتاه بالا زادن وفي الحديث ان الطويلة قد تقصر وان القصيرة قد تطيل[4] وسوده شدن دندان میش وماده بز از کلانی سالی استقصار مقصر شمردن وبکوتاهی نسبت کردن تقصار تقصارة بالكسر فيهما گردن بند تقاصير ج - قيصر ملک روم -
قطر - قطر - باران جمعها قطار واحدها قطرة و چکیدن آب وجزآن (ع ف ا ض ۲) وچکانیدن لازم ومتعد قطران الماء چکیدن آب قطران بکسر الطاء م ومنه قطرت البعير اى طليته بالقطران مقطور مقطرن بالنون شتر قطران مالیده رده بالنون الى الاصل هو القطران - اقطار الشيء اے جانبها تقطير قطار ريختن ما فع وجزآن بعیر قاطر اشتر که بول او چکان باشد قطر بالضم کرانه اقطار ج - قطر

بالسکون و بالضم چوبے کہ از وی بخور سازند مقطرة بالکسر مجمر و کندہ کہ بر پای بندی نہند قطر بالکسر مس و نوعی از جامہا کہ آنرا قطریۃ خوانند قطار بالکسر یک شتر شتر قطر قطرات ج - قطارة بالضم چکیدہ از نم و جز آن تقاطر القوم گروہ گروہ آمدند تقطر آمادہ شدن کارزار را تقطیر انداختن بگوشہ یقال طعنہ فقطرہ ای القاہ علی احد قطریہ تقطر ای سقط و قطرہ قطرہ چکانیدن و قطار کردن شتر را و فی المثل النفاض یقطر الجلب یعنی اذا انفض القوم ای فنی زادہم قطروا الابل فجلبوہا للبیع قطار اقطار - اقطیرار آمادہ شدن گیاہ خشک شدن اقطری بن فجاءۃ المازنی نام مردی زعم بعضہم ان اصل الاسم ماخوذ من قطری النعال - قنطرۃ پل بزرگ قنطر بالکسر سختی و بلا قنطار یک پوست گاو پر زر و یروی عن معاذ بن جبل انہ قال ہو الف و مائتا اوقیۃ و یقال ہو مائۃ و عشرون رطلا و غیر ذلک و منہ القناطیر المقنطرۃ -

قطمر - قطمیر بالکسر پوست تنک دانہ خرما یا نقطہ سپید بر پشت دانہ کہ خرما از وے روید -

قمطر - یوم قماطر - بالضم و قمطریر روز سخت اقمطرار سخت ناخوش شدن و تافتن گردم و دم را و گرد آوردن نفس خود را قمطرۃ سر مشک بستن قمطر و قمطرۃ آنچہ کتاب را در وے نہند و خنور شکر و نبات قماطر ج -

قعر - قعر بالفتح تک و کاویدن از بیخ انقعار لازم منہ و بقعر چیزے رسیدن و آشامیدن آنچہ در کاسہ بود و قدح قعران و مقعر قدح مغاک و کذلک قصعۃ قعیرۃ - اقعار بتگ رسانیدن تقعیر بیخ فرو شدن و لب پیچیدن در سخن تقعر دور در شدن در کارے -

قعسر قعسری - تنگرف جمل قعسری ای ضخم -

قعصر - اقعنصر الرجل اذا تقاصر الی الارض -

قفر - قفر - در پے کسے رفتن (رع ف اص ۲) تقفر اقتفار مثلہ و بیابان بی آب و گیاہ و کم شدن تن (رع ک اف ۲) یقال ارض قفر و مفازۃ قفر و قفرۃ و متقفار و یقال نزلنا بنی فلان فبتنا القفر اے لم یقرونا یعنی مہمان نداشتند ما را اقفار بالفتح نان بی نان خورش اقفار خالی شدن و بصحرا شدن و بے نان خورش شدن و فی الحدیث ما اقفر بیت فیہ خل - تقفر - بالتشدید مثال تنور گیاہی غلاف خرما سے نور سپید -

قفخر - قفاخر - قفاخری - بزرگ اندام قنفخر بالکسر مثلہ نون زائدہ -

قفندر - قفندرۃ - بالفتح زشت دیدہ

قمر - قمر - بالتحریک ماہ و ہو بعد ثلاث لیال الی آخر الشہر و قبل الثلاث ہلال سمی قمرا لبیاضہ و قمیر تصغیرہ و خیرہ شدن چشم از برق و نگریستن در سپیدی (رع ک اف ۲) و قمرت القربۃ و ہی شی یصیبہا من القمر کالاحتراق - تقمر بماہتاب بیرون آمدن یقال تقمر الاسد لیطلب الصید و غالب شدن بقمار قمار مقامرۃ تقامر گرو چیزے باختن و نبرد کردن باہم بگرو و یقال قامرتہ فقمرتہ اقمرہ بالضم اذا فاخرتہ فیہ فغلبتہ - قمر بسکون الوسط غالب شدن بقمار بر کسے (رع ف اک ۲) خود قمار بالفتح منسوب بموضعے از ہند قمری بالضم ہو منسوب الی طیر قمر و قمر اما ان یکون جمع اقمر مثل احمر و حمر و اما ان یکون جمع قمری مثل رومی و روم قمریۃ مونث منہ و یقال للمذکر منہ ساق حر و الجمع قماری غیر مصروف و اقمر سپید یقال حمار اقمر و سحاب اقمر لیلۃ قمراء شب روشن قمار روشن

شدن و بماہتاب شدن و سرما خوردن خرما پیش از رسیدگی یقال اقمر التمر اذا ضربہ البرد و فسدت حلاوتہ قبل ان ینضج -

قمجر - قمنجر - کمان گرو ہو معرب -

قنر - قنور - بفتحتین و تشدید الواو بزرگ سر و سرکش و منہ بعیر قنور

قور - تقویر اقتوار اقتیار - گرد بریدن چیزے را و منہ قوارۃ القمیص و البطیخ - دار قوراء سرائے فراخ یقال لقیت منہ الاقورین و الاقوریات بلاہا و سختیہا اقورار بیرا گرفتن اندام مقور اسپ باریک میان قارۃ پشتہ قار قار قور ج - و خرس مادہ و قبیلہ و ہم رماۃ و فی المثل انصف القارۃ من راماہا عبداللہ القاری منسوب الیہا - انقیار ویران شدن چاہ قارم و شتران یوم ذی قار و ظفر یافتن بنی شیبان بر لشکر عجم -

قہر چیرہ شدن (رع بفتحہا) اقہار ناکام یافتن کسی را و یقال اخذت فلانا قہرۃ بضم القاف اے اضطرارا قہقری نوعی از پسپائی رفتن و ہو اسم یقال رجعت القہقری یعنی بازگشتم این نوع باز گشتنی قہقر سنگ سخت قہقار مثلہ -

قیر - قیرم - تقییر قیر اندود کردن قیار بالتشدید نام شتر -

قبتر - کعصفر و علابط کوتاہ قبتور جزیرہ ایست در مغرب منہا خطیبہا سعید بن محمد الانصاری -

قبثر - کجعفر و علابط خسیس گم نام -

قبنجر - کعضنفر کلان شکم -

قبشور - بالضم زنے کہ دشتان نشود -

قبعور - کسفنقور خرمائے بلایہ -

قترۃ - بفتحتین کالای خانہ تصغیرہا قتیرۃ و اقترت الشی اتخذتہ - تماشا بستی تقترا دور رفت و ناشکیبائی -

قعسر
قعصر
قفر - قمجر
قنر
قور
قفخر
قفندرۃ - قہر
قمر
قطمر
قمطر - قیر
قبتر
قبثر - قمر - قبنجر
قبشور
قبعور
قترۃ

ـــــ

۱ محالہ بعد ق ۱۲ ق ۲ القفر التیمق ۱۲ ۳ چیدن و سکن ۱۲

قحثره من یده بدره یعنی پراگنده کرد آنرا۔
قحطر القوس زه کرد کمان را قحطر المراة جامعها۔
قحمرة چیزی خشک است یا چیزی خشک شده عن ابی عبید بفتحهما
قیدحورة بدخلق قندحر کجردحل فحش گوینده است اموم
اقذحر برای بدی و دشنام و کشش آماده شد و ذهبوا
بقدحرة و بقندحرة ای بحیث لا یقدر علیهم۔
مقذعر۔ برای بدی و دشنام و کشش آماده
شونده و اقذعر نحو هم رمی بالکلمة بعد الکلمة۔
قذمور۔ بالضم خوان سیمین۔
قذبر۔ و قذبری۔ بضمها نره سطبر دراز
و قذبرها جامعها۔
قسبری۔ بالضم نره دراز قسبار بالکسر و قسابری
بالضم مثله و قسبرها جامعها۔
قسطری۔ تنومند و زیرک قسطر و قسطار مثله و
دراهم ناسره از دراهم سره جدا کننده قساطرة
ج۔ و قسطر با انتقدها۔
قشاسار۔ بالضم شهرے در روم یا شهری
درمیان روم و شام منه الملح القشاساری۔
قصطبیر۔ کزنجبیل تره۔
قطابر۔ کعلابط موضعے در یمن۔
اقطعر۔ و اقعطر بازا ایستاد دم از دم۔
قعبری۔ کجعفر سخت و بخیل و بدخو یا سختی کننده
بر اہل و اصحاب و تبار خود و علیم بن قعبر کقنفذ
تابعی و قعیر مصغرا تصحیف۔
قعثرة۔ از بیخ برکندن چیزیرا۔
قعطرة۔ انداختن آنرا و استوار کردن آنرا و پر کردن
آنرا و اقعطر انقعطار آقطعر۔
قلارہ و قلاری بالکسر و التشدید نوعی از انجیر سپید
و یا بسته اصفر صافی کانه مدهون اذا اکل متلبدة و لبعب

علیه رب العنب فے الجباب قطبین افواهها فیمکث السنة
والسنتین و اکثر حتی یقلع بالصیاصی قلور کسنور شهرے۔
قمکور۔ کجعفر دیدار۔
قنبیر۔ کجعفر بیت سنبی قنبیر مثله و جاجة قنبرانیة بالضم
علی راسها قنبرة و هو فضل ریش قائم و قنابری تره
غملول و قنبر اسم و ذکره الجوهری فی ق ب ر
و اہما مولی لعلی کرم الله وجهه و الیه نسب المحدثان
العباس بن احمد و احمد بن بشر القنبریان۔
قنتر۔ کجعفر کوتاه۔
قنثر۔ بروزن و معنی قنتر۔
قنجور۔ کزنبور خرد و سرد و سست خرد۔
قنخر۔ کجردحل فراخ سوراخ بینی و فراخ دهن و بلند آواز
و سیر که سختی بران باقی مانده باشد از سرون زدن
و مانند سنگ کلان که از بالای کوه جدا شده باشد و
دران نرمی باشد و بزرگ تن قناخر بالضم مثله
قنخرة بالکسر سنگ کلان قنخورة بالضم مثله۔
قندفیر۔ کزنجبیل معرب گنده پیر۔
تقنسر۔ الانسان شاخ و تقبض و عسا و قنسرة
السن الشدائد شیبته قنسرة قنسری کجعفر و جعفری و قنسر
کجردحل الکبیر المسن و القدیم و قنسرین قنسرون بالکسرفیهما
کورة بالشام و تکسر نونهما و هو قنسری و قنسیری کعلابط
سخت ذکره الجوهری فے ق س ر و هما۔
قنشورة۔ کجردحل زنی که دستان نشود و قیل تصحیف قنشورة
قناصر۔ کعلابط سخت قناصرین بالضم موضعی در شام
قنصعر۔ کجردحل کوتاه گردن و خرد پشت و گران جان
قنطعر۔ کجردحل دواء مقوی للمعدة مفتح لسددها و هو خشب
متخلل الجسم یشبه الترمس اذا قشرت۔
قنعار۔ کسنجار تکه کلان و فربه۔
قنغر۔ کجندل درختیست مانند کبر لکنها اغلظ عودا

والابل تحرص علیه۔
قنفر۔ کجندل نره قنفیر بالکسر و قنافر کعلابط کوتاه۔
قنفورة۔ کزنبور حلقه سوراخ دبر۔
قنهور۔ کسمندل دراز ترنجیده پوست یا سست ناتوان
قهقور۔ کعصفور بناء من حجارة طویل یبنیه الصبیان
قهقر مشددة الراء تکه و سال خرد و سنگ سخت قهقار
مثله و بالضم پوست سرخ بز مغز درخت خرما و شلم و
کجعفر طعام بسیار توبرتو در آوند نهاده قهقری مثله و
چیزی که بدان بسایند چیزیرا قهاقر بالضم مثله و زاغ
بسیار سیاه قهقری بسپایگی رفتن تشنیته قهقران بحذف
الیاء قهقر و تقهقر رجع القهقری قهیقران کزعفران
دانه خرد قهقرة گندمے که بعد سبز شدن سیاه شود۔

فصل الکاف

کبر۔ کبر بالکسر و فتح ۲ بزرگ سال شدن دع ع کا
ف ۱۲ کبرة بزرگ سال کبر بسکون الوسط کبریا
بزرگی و بزرگ شدن دع ع بضمها کبیر کبار بالضم
بزرگ و بالتشدید بس بزرگ و فلان کبرة ولد ابویه
کلان تر فرزندان ست واحد و جمع و مونث برابرست
و یقال هو کبر قومه بالضم اے هو اقعدهم فی النسب
و فی الحدیث الولاء للکبر یعنی الولاء للا بن دون
ابن الابن و یقال هو اکبرة قومه بالکسر و تشدید الراء
ای کبر قومه یستوی فیه الواحد و الجمع و المونث
کبر بفتحتین م و هو معرب۔ اکبر بزرگ تر کبرے مونثه
کبر جمع کبری اکابر جمع اکبر اکبرون کذلک مکبوراء
بالمد بزرگان و یقال توارثوا کابرا عن کابر ای کبیرا
عن کبیر فی العز و الشرف اکبار بزرگ داشتن و
اکبر الصبی اے تغوط و هو کنایة۔ التکبیر بزرگ
شمردن و بزرگی صفت کردن تکبر استکبار بزرگی نمودن

قحثر قحطر قنفر قحمرة قنفورة قیدحورة قنبیر قنهور قهقور مقذعر قذمور قنتر قذبر قنثر قنجور قسبری قنخر قسطری کبر قشاسار قندفیر تقنسر قصطبیر قطابر اقطعر قعبری قنشورة قناصر قعثرة قنصعر قعطرة قنطعر قلارة قنعار قنغر

کشر کتر کثر-کظر کعر کعبر کز-کفر کسر کدر کر

ازغو دو گردن کشتی کردن کبریت بالکسر گوگرد و قولهم
اعز من الکبریت کقولهم اعز من بیض الانوق- ذهب
کبریت زر خالص-
کتر- کتر بالکسر کوهان و بالفتح و بفتحتین کذلک
و یقال هو بناء کالقبة شبه السنام به-
کثر- کثرة- بسیاری و بسیار شدن (ع ع بضمهما)
کثر بالضم چیره شدن به بسیاری مکاثرة نبرد کردن
به بسیاری یقال کاثرناهم فکثرناهم ای غلبناهم بالکثرة
-اکثار استکثار بسیار مال شدن و بر کردن درخت خرما
کثر بالضم ایضاً بسیار یقال الحمد لله علی القل و الکثر
کلاهما بالضم و الکسر ای علی القلیل و الکثیر- عدد کاثر ای
کثیر تکثر بسیاری نمودن مکثور علیه آنکه چیزش نمانده
باشد و بروی حقوق بسیار شده کوثر مرد بسیار
خیر و کرو بسیار و منه تکوثر الغبار ای کثر و جوی در
بهشت کثار بالضم ای کثیر کثر بفتحتین بر درخت خرما-
کدر- کدر بفتحتین تیرگی و تیره شدن (ع ع ک
ف ۲) کدورة مثله (ع ع بضمهما) کدر بکسر الوسط و سکونه
تیره مثل فخذ و فخذ- تکدر تیره شدن تکدیر تیره کردن
اکدر آنکه تیرگی دارد کدری نوعی از سنگ خوار اکدریة
مسئلة الیست در فرائض که شوی و مادر و جد و خواهر
مادری و پدری مانده باشد کدیراء بالمد و الضم شیر و خرما
کندر بفتحتین شیرهٔ درختی و کوتاه بالای درشت و
گور خر درشت کنادر مثله- کدر بضمتین و تشدید الراء جوان
گرد اندام استوار خلقت انکدار شتاب شدن و
فرو ریختن و تکاورت العین فی الشیء اذا دامت النظر الیه
کر- کر رسن که بر درخت با دبر آیند و رسن پالان
اکاریح- قال الفراء الکرار الاحساء و واحدها کر و
رسن بادبان کرور ج- کرة یکبار کرات ج کرّان
بامداد و شبانگاه کرة بالضم گوی کر پیمانهٔ خوار بار

اکاریح- فرس مکر بالکسر اسپ جنگ و حمله مکر بالفتح
حرب جای و کرار مثل قطام خرزة تؤخذ بها
نساء الاعراب تقول الساحرة یا کرار کریه- کرکرة
بکسرتین جمعی از مردم و نام مردی و الکرکرة ایضاً سینه
زور البعیر و هی احدی الثفنات الخمس یعنی نجم سپل شتر
و آن کردی سخت میان سینه اوست کر بالفتح
بازگشتن و بازگردانیدن لازم متعد کریر آواز
گلوی خبه کرده و آواز کردن آن (ع ع ف اک ۲)
تکریر تکرار بارها برگردانیدن و تفعال بالکسر اسم و
بالفتح مصدر عن ابی عمرو- تکر کرای تردد کرکرة
بالفتح خندیدن و گردانیدن باد ابر را و بانگ کردن
مرغ را دور کردن یقال کرکرته عنی ای دفعته-
کزبر- کزبرة بضمتین کشنیز و بفتح الباء ایضاً
و هو معرب-
کسر- کسر شکستن و بر فراهم آوردن مرغ وقت
فرود آمدن انکسار تکسر شکسته شدن تکسیر
بسیار شکستن کاسر عقاب کسر بالکسر سقف فرودین
خیمه و استخوان که بروی گوشت کم باشد کسور ج
و استخوان بازو و از جانب آرنج و او را کسر قبیح نیز گویند
و الفتح فی هؤلاء الثلثة لغة- مکاسرة بالضم
همسایه دامن بدامن خیمه پیوسته کسرة پارهٔ از
شکسته کسر ج مثل قطعة و قطع- عود صلب المکسر
چوب سخت و فلان طیب المکسر ستوده به آزمودن
ارض ذات کسور زمین با بلندی و پستی و رجل ذو
کسرات و هزرات اذا کان یغبن فی کل شئ
کسار الحطب بالضم هیزم ریزه کسیر شکسته کسری
بالفتح جمع کسیر مثل مریض و مرضی و لقب پادشاه
فرس و هو بالکسر ایضاً و هو معرب خسرو کسروی
بالفتح و الکسر منسوب الیه و کسری بلا واو ایضاً

و الاکاسرة الجمع بخلاف القیاس و قیاسه کسرون
مثل عیسون و موسون-
کشر- کشر دندان سپید کردن شتر و تبسم کردن
مردم یقال کشر الرجل و انکل و افتر و تبسم کله بمعنی اذا
تبدو منه الاسنان-
کظر- کظر بالضم چوبک گوشه کمان و گوشه
فرج و میان چیز گردن-
کعر- کعار- بزرگ شدن کوهان شتر کنعرة
شتر بزرگ کناعر ج-
کعبر- کعبرة- بالضم مع الباء کفه گندم و هو شئ
یخرج من الطعام اذا نقی غلیظ الرأس مجتمع و منه
سمی رؤس العظام الکعابر- کعبرة پاره کردن بشمشیر
کفر- کفر- بالضم ناگرویدن و ناسپاسی کردن
(ع ف ض ۲) کفور کفران بالضم مثله- کفر بالفتح
پوشیدن (ع ع ف ک ۲) و یقال کفرتوثا و کفر
تعقاب و هما قریتان منسوبتان الی رجلین و فی الحدیث
یخرجکم الروم منها کفرا کفرا ای قریة قریة من قری
الشام و کور و تاریکی شب و بالکسر مثله کافر شب تاریک و کشاورز
کفار مثله و جوی و دریا و آنکه جامه بالای زره پوشیده باشد
و ناگرونده و هو ضد مومن و ناسپاس کفار بالضم مشدد
و کفرة بفتحتین کفار بالکسر ج مثل جائع و جیاع
کافرة مؤنث کوافر ج- مکفور خاکستر زیر خاک
پوشیده متکفر مرد سلاح پوشیده اکفار کافر خواندن
کسی را یقال لا تکفر احدا من اهل قبلتک ای
لا تنسبهم الی الکفر تکفیر فروتنی نمودن کسی را و دست
بر سینه نهادن پیش کسی کفارة سوگند و جز آن
دادن و ناچیز کردن گناه را کفارة اسم فیه و منسوب
کردن بکفر کافور مم و شکوفهٔ درخت و یقال
هو غلاف ثمر و نام مردی کفری بالضم شکوفه

بقیة الفرس لانه اعطی فی المیراث الذهب واخوه الخیل وفی الحدیث مضر مضرها الله فی النار کان اصله من مضر اللبن وهو قرصه اللسان وحذیه له. ویقال ذهبت دمه حضرا مضرا بالکسر ای هدرا اتباع ویقال حضرا بضرا الاتباع بالبا ایضاً. مضیرة طعام از شیر ترش تمضر خویشتن بمضریان مانند کردن-

مطر- مطر بفتحتین باران امطار جمع مطر بالسکون باریدن (ع ف ا ض ۲) امطار کذلک و بارانیدن لازم متعد ممطر ممطور زمین بشدن ونشتاب رفتن اسپ یقال ذهب البعیر فما ادری من مطر به استمطار باران خواستن مطر بالکسر بارانی-

معر- معر بفتحتین افتادن موی (ع ک ا ف ۲) امعر مرد کم موی وجای کم نبات ومنه ارض معرة. تمعر افتادن موی وبرگشتن رنگ روی امعار درویش شدن-

مغر- مغرة بالتحریک والتسکین گل سرخ و باران سود منه امغر مرد سرخ موی واسپ اشقر امغار- بیرون آمدن شیر با خون از پستان گوسپند بعلتی ممغار میش که اورا این علت باشد مغر بشتاب رفتن (ع ف ا ض ۲)

مقر- مقر بسکون ۲ و کسره چیزی تلخ وصبر و کوفتن یقال مقر عنقه یمقرها عن ابن السکیت مقر بفتحتین تلخ شدن (ع ک ا ف ۲) امقار کذلک وترش شدن شیر سمک ممقور ماهی شور-

مکر- مکر حیله و بد سگالیدن و فریفتن والنعت ماکر و مکار و درخت والجمع مکور و فراخ المکر ثمره و بگل سرخ رنگ کردن یقال مکره فامتکر ای خضبه فاختضب ممکورة زن آگنده ساق گرداندام

مور- مور راه وموج وجنبیدن وگشتن ونابیدن وموج زدن (ع ف ا ض ۲) قوله تعالی یوم تمور السماء مورا قال الضحاک ای تموج موجا وقال ابوعبیده تکفا والاخفش مثله. ویقال مار الدم علی وجه الارض وامارة غیره والمائرات الدماء. تمور تاویدن مور بالضم باد با گرد موارة پشم ریخته ودرانگوش تورانجار ریختن پشم قطاة ماریة بالتشدید سنگ خوار نرم پشم تابان مار سرجنبش از ناحیه عجم ست ومار سرجیش بالیاء ایضاً-

مهر- مهر- کابین وکابین کردن (ع بفتحها) امهار کابین کردن وفی المثل کالممهورة احدی خدمتیها امهیرة زن آزاده. مهارة استادی واستادی کردن (ع بفتحها) مهرة بن حیدان پدر قبیله ابل مهریة منسوب بوی مهر بالضم عظم فی زور الفرس وکره اسپ کره امهار مهار مهارة ج- مهرة کره ماده مهر مهرات جمع فرس مهر اسپ باکره-

میر- میرة- بالکسر خوار بار میرا متیار خوار بار آوردن (ع ف ا ک ۲) مائر خوار بار آرنده سیارة ومیار ج مثال رجالة وکفار-

مسره- کیشد آنرا وبرآورد آنرا از تنگی (ع ف ض ۲) مسر الناس غمز بهم وسعی اواغراهم-

مصطار- مصطارة- می ترش-

فصل النون

نبر- نبر بر داشتن ومنه المنبر (ع ف ا ک ۲) و بهمزه کردن حرف را نبرة همزه وآواز برداشتن سرود گوی نبر بالکسر کرمی که پوست شتر برفتن وی ورم کند نبار انبار ج وجای غله ریختن انابر ج- مثل نقس وانقاس انبار ایضا نام شهری ویقال انبترت یده ای تنفطت-

نتر- نتر- سر نره مالیدن بوقت بول و کشیدن آن بدرشتی وفی الحدیث فلینتر ذکره ثلث نترات یعنی بعد البول. طعن نتر نیزه ربوده زدن قوس ناترة کمان که زه را پاره کند از سختی نتر بالتحریک تباه شدن وضائع شدن کار-

نثر- نثر پراگنده وپراگندن وبینی افشاندن (ع ف ا ض ۲) و انداختن زره از تن مرد نثار پراگنده در منثر للکثرة. نثار بالضم آنچه بریزد از هر چیزی انتثار استنثار بینی افشاندن وفی الحدیث اذا استنشقت فانثر. نثرة عطسه ستور و سرفیدن او و کشادگی میان دو بروت مردم و شیر و نام دو ستاره نزدیک بیکدیگر از منازل ماه در برج اسد و زره فراخ نثلة مثله. انثار خون آوردن بزدن نیزه از کسی-

نجر- نجر- چوب تراشیدن و گرم کردن آب بسنگ تفسان و سخت راندن (ع ف ا ض ۲) واصل و حسب و گونه و زمین مکه و مدینه منجرة بالکسر سنگ تفسان که آب بدو گرم کنند نجیرة آب گرم کرده بسنگ رجل منجر بالکسر مرد سخت رانده. نجار بالکسر والضم اصل و حسب و نون و فی المثل کل نجار ابل نجارها ای فیه کل لون من الاخلاق واین در حق کسی متلون خوی که بر یک رای نباشد استعمال کنند نجران نام شهری از یمن و چوبی که پاشنه در برو گردد و مرد تشنه نجر بفتحتین تشنگی و تشنه شدن شتر از خوردن حبوب (ع ک ا ف ۲) و منه شهر ناجر ماهی که در گرما آید بوقت تشنگی شتر-

نحر- نحر- شتر کشتن و بریدن سینه و بر سینه زدن و در سینه شدن نحر و منحر بالفتح پیش سینه منحر ایضاً قربان جای نحر النهار اول روز منحار بسیار کشنده شتران ومن کلام العرب یقال لمن یوصف بالجود

انه لنحّار یوا کمها یعنی بسیار کشنده شتران فره نحیرة باز پسین روز از ماه و باز پسین شب از وی نحریر بالکسر نیکو داننده نا حران دو رگ سینه اسپ انتحار خویشتن را کشتن و بر چیزی بخیلی کردن یقال انحر الرجل ای نحر نفسه و فی المثل سرق السارق فانتحر القوم علی الشیء ای تشاحوا علیه حرصا و تناحروا ای نحر بعضهم بعضا۔

نخر۔ نخر بوسیده و ریزه ریزه شدن (ع ی ک ف ۲) عظام نخرة بکسر الخاء استخوانهاے بوسیده و کاواک که باد بروی بر سد آواز آید از وی نخرة الریح سختی و زیدن باد نخرة ایضا و نخرة مثال همزة پیش بینی اسب و خر و خوک منخر بکسرتین اتباعا للخاء و لفتح المیم ایضا سوراخ بینی و مثله منتن بکسرتین و هما نادران لان مفعلا لیس من الابنیة تخو کذلک نخور بالفتح ماده شتر کی تا انگشت در بینی وی نکنند شیر ندهد نخوری فراخ سوراخ پستان نخیر بانگ کردن بینی (ع ف ض ۲ و ک ۲) ناخر استخوان کاواک که به وزیدن باد از وے آواز آید و یقال ما بها ناخر اے احد۔

ندر۔ ندر افتادن (ع ف ض ۲) و تنها و غریب شدن اندار از شمار افگندن یقال اندر من الحساب کذا و به شمشیر افگندن یقال ضرب یده بالسیف فاندرها۔ و لقیته فی الندرة بالسکون و الحرکة اے احیانا و لقیته فی الندری و فی الندری و فی ندری بالالف و اللام و بغیرهما مثله۔ اندر خرمن گاه اناد ریج۔ و نام دیهی بشام الاندریون منسوبون الیها و یخفف فی الشعر لاجتماع ثلث یاءات فی الجر و النصب کقول عمرو بن کلثوم (ع) و لا تبقی خمور الاندرینا

نذر۔ انذار۔ نذیر بیم کردن نذر بضمتین بیم و یقال انها جمع نذر کرهن و رهن و یقال جمع نذیر بمعنی منذر و نذر پیمان و منه نذرت لله کذا انذر

بالضم و الکسر قال الاخفش قالوا تذر علی نفسه نذرا و نذرت بالی نذرا۔ منذر و نذیر بیم رساننده ابن مناذر شاعری فمن فتح المیم لم یصرفه و یقول انه جمع منذر و من ضمها صرفه و هم المناذرة یرید آل المنذر او جماعة الحی مثل المهالبة و المسامعة و نذر القوم بالعدو بالکسر اذ علموا۔ منذر نام مردے تناذر یکدیگر را بیم کردن۔

نزر۔ نزر اندک و بیمزه نزارة اندک شدن (ع یضمها) عطاء نزیر و منزور قلیل۔ تنزیر الحاح کردن و خوار داشتن نزار بالکسر پدر قبیله و تنزر ای انتسب الیهم و دخل فیهم۔ نزور بالفتح زن کم فرزند۔

نسر۔ نسر کرگس جمع القلة انسر و الکثیر نسور و نام بت و غدود میان سم گوسپند نسور ج۔ و برکندن باز گوشت را بمنقار (ع ف ض ۲) منسر بالکسر منقار و پاره از لشکر که مقدمه لشکر بزرگ باشد منسر مثال مجلس مثله۔ ناسور بیماری و بالصاد ایضا و هو معرب نسران دو ستاره نسر طائر و نسر واقع استنسار کرگسے کردن و فی المثل ان البغاث بارضنا یستنسر و این بجائی استعمال کنند که ضعیف در وی قوی شود نسار بالکسر نام جوی بنی عامر۔

نشر۔ نشر بوے خوش و گیاه خشک دیگر بار سبز شده و دیگر باره سبز شدن و بریدن چوب باره (ع ف ض ۲) و گستردن و فاش کردن خبر نشارة نرمه ریزهای چوب که باره بریده شود منشار بالکسر اره نشر بفتحتین پراگنده و پراگندگان واحد و جمع یکسان و پراگنده شدن گوسپند بشب بجهت چرا نشوار ما تبقیه الدابة من العلف فارسی معرب پیچ نشور باد هوار نشر بضمتین ج۔ و قرئے قوله تعالے الله الذی یرسل الریاح نشرا بضمتین و باسکان الثانی ایضا۔ ناشرة رگ

باز و نواشر ج۔ و نام مردے نشور زنده شدن یوم النشور روز رستخیز انشار زنده گردانیدن یقال انشرهم الله اے احیاهم و منه قرأ ابن عباس کیف ننشرها و قرأ الحسن ننشرها ذهب الے النشر و الطی قال الفراء و الوجه ان یقول انشرهم الله فنشروا تنشیر فسون کردن و نوشتن و فی الحدیث فلعل طبا اصابه یعنی سحرا ثم نشره بقل اعوذ برب الناس اے رقاه۔ نشرة بالضم تعویذ انتشار پراگنده شدن و درواے شدن تره و بادگرفتن پے ستور از ماندگے۔

نصر۔ نصر یاری دادن (ع ف ض ۲) و یاری دهندگان واحد ها ناصر مثل صاحب و صحب و پدر قبیله از بنی اسد و باریدن باران و عطا دادن نصیر یاری گر انصار ج۔ مثل شریف و اشراف۔ استنصار یاری خواستن۔ تناصر یکدیگر را یاری کردن انتصار داد ستدن نصران نام دیهی بشام که نصاری منسوبند بوی یقال رجل نصرانی و امراة نصرانیة و نصاری جمع نصران و نصرانة مثل ندامی من ندمان و ندمانة۔ تنصر ترسا شدن تنصیر ترسا گردانیدن و فی الحدیث فابواه یهودانه و ینصرانه۔

نضر۔ نضر زر انضر ج۔ و پدر قبیله از قریش نضار بالضم زر و خالص از هر چیزی نضیر زر و پدر قبیله از یهود خیبر و چیزے تازه قدح نضار قدحے از چوب گز نضرة تازه روے و تازه و با آب شدن و کردن لازم متعد (ع ف ض ۲) یقال نضر وجهه و نضر الله وجهه۔ نضارة تازه روی شدن (ع بضمها و ک ف ۲) ایضا حکاه ابو عبید تنضیر انضار تازه روی گردانیدن و فی الحدیث نضر الله امرأ سمع مقالتی فوعاها ای نعمه الله و قولهم احمر ناضر کقولهم اصفر فاقع و ابیض ناصع و احمر قانی یعنی سرخ سیر

نطر۔ ناطر۔ ناطور۔ باغبان نواطیر ج۔

نحر نزر نصر نسر ندر نشر نضر نذر نطر

ٰ۱؎ یعنے برخاسته شدن ذکر ۱۲ ٰ۲؎ نام درختے هندی جماؤ ۱۲

نغر
نظر

ناظرون نام موضعے -

نظر - نظر بفتحتین نظران نگریستن در چیزے تامل یقال نظرت الے الشی و یقال حی حلال و نظر ای متجاورون یری بعضہم بعضا و چشم داشتن انتظار مثلہ - نظرۃ چشم زخم و زیان داشت یقال نظر الدہر الیہم فاہلکہم - ناظرۃ چشم نظران دو رگ از دو جانب بینی کراشک چشم ازوی کشاید ناظرا لسواد الاصغر الذی فیہ انسان العین و دیدبان و نگاہبان نظرۃ بکسر الوسط تاخیر کردن و زمان دادن قولہ تعالی فنظرۃ الی میسرۃ انظار مثلہ - استنظار مہلت خواستن تنظر چشم داشتن نظار اسم لامر منہ مثل نزال نزال اے انظر مناظرۃ م - منظر منظرۃ جاے نگریستن یقال منظرۃ خیر من مخبرۃ و رجل منظرانی و مخبرانی وامراۃ - سنۃ المنظر و المنظرۃ ایضاً - نظارۃ جمع نگرندگان بنو النظار قومی اہل نظارۃ منسوبۃ الیہم نظیر مانند نظر الشی بالکسر مثلہ نحو ندید و ند - و یقال فلان نظیرۃ قومہ و نظورۃ قومہ ای منظور ہم سے کل شی نظائر ج - منظور بن سیار نام مردے -

نفر

نعر - نعرۃ آواز و آواز کردن رع ف ک۲) نغیر مثلہ و فلان نعا - فی الفتن اے ساع فیہا - نعرۃ مثال ہمزۃ خورگس نعر بفتحتین درآمدن مگس بہ بینی ستور رع ک ف۲) حمار نعر و اتان نعرۃ - و نعر ایضا آنکہ بجاے آرام نگیرد و یقال للمراۃ و لکل انثی ما حملت نعرۃ قط ای ما حملت ملقوحا - و سے فی اسہ نعرۃ ای کبر - نعر بر جوشیدن خون رع بفتحہا و ک۲) عرق نعار اے فوار فعور مثلہ و رفتن در شہرہا یقال نعر فلان فی البلاد اے ذہب فیہا ناعورۃ کوزہ دولاب نواعیر ج - و فلان نعیر الہم سے لبعید الفکر - انعار بر کردن درخت اراک

نغر - نغر - پرخشم شدن رع ک ف۲) و بر جوشیدن دیگ قال ابن السکیت فلان تینغر علی فلان ای یغلی جوفہ علیہ و انغرت الشاۃ لغۃ فی امغرت و شاۃ منغار ای ممغار نغرۃ مثال ہمزۃ مرغکے ریزہ نغر نغران ج - و فی الحدیث یا ابا عمیر ما فعل النغیر

نفر - نفر - الرجل و نفرۃ گروہ مردم از سہ تا دہ و کذلک النفر و النفرۃ بالسکون و النفیر ایضاً - نفر بالسکون گروہ گروہ بازگشتن حاجیان از منی و غلبہ کردن و آماسیدن یقال نفر جلدہ ای ورم و فی الحدیث تخلل رجل بالقصب فنفر فمہ اے ورم نفار بالکسر نفور رمیدن رع ف ض ۲ و ک۲) و ہمہ یکبار پیش آمدن بکارے نفر نفرۃ قومی کہ بکار پیش روند انفار نفیر استنفار رمانیدن استنفار ایضاً رمیدن قولہ تعالی حمر مستنفرۃ اے نافرۃ مستنفرۃ بفتح الفا ترسیدہ یوم النفر روز بازگشتن حاجیان از منی و آن روز دوازدہم ذی الحجہ است یوم النفر بالتحریک یوم النفور و النفیر مثلہ - منافرۃ داوری کردن در حسب و نسب یقال نافرہ فنفرہ ینفرہ بالضم لاغیر اے غلبہ - و نفرہ علیہ ای قضی بالغلبۃ لہ و کذلک انفرہ - و قولہم نفر عنہ ای لقبہ لقبا کانہ عندہم تنفیر للجن و العین عنہ قال اعرابی لما ولدت قیل لابی نفر عنہ فسمانی قنفذا و کنانی ابا العداء - نافر اے غالب منفور اے مغلوب و لقبہ قبل کل صبح و نفر و قد مر فی باب الحاء یعنے نخست دیدم نفریت اتباع لعفریت -

نقر - نقر - دانہ چیدن مرغ و کندہ گری کردن در چوب و صور در دمیدن و عیب کردن منہ قالت امراۃ لزوجہا مر بی علی بنی نظری و لا تمر بی علی بنات نقری ای تمر بی علی الرجال الذین ینظرون و لا تمر بی علی النساء اللواتی یعبن - ستور راندن ببانگ قال الشاعر (رع) انا ابن ماویۃ اذ جد النقر - اراد النقر بالخیل فلما وقف نقل حرکۃ الراء الی القاف اذا کانت ساکنۃ لیعلم انہا حرکۃ الحرف فی الوصل کما تقول ہذا بکر و مررت ببکر و لا یکون ذلک فی النصب و ان شئت لم تنقل و وقفت علی السکون انکان قبلہ ساکنا و انگشتک زدن و یقال ما اثابہ نقرۃ یعنی پاداش نداد ترا چیزے و این را جز بہ نفی استعمال نکنند تا قریترکر برنشانہ رسد ناقور صور قولہ تعالی فاذا نقر فی الناقور اے فی الصور دعوتہم النقری ای دعوتہم خاصۃ و یقال نقرت بہ اسے دعوتہ خاصۃ من بین الجماعۃ و نقر و انتقر بمعنی نقرۃ بالضم سیم گداختہ و چاہک در زمین نقرۃ القفا مغاکچہ قفا نقیر چاہک دانہ خرما و نادہ و اصل خشبۃ ینقر فینبذ فیہ فیشتد نبیذہ و ہو الذی ورد النہی عنہ حقیر نقیر للاتباع - و ہو کریم النقیر ای کریم الاصل نقرۃ مثال ہمزۃ نوعے از بیماری گوسپند نقر بالتحریک مصدر منہ (رع ک ف۲) شاۃ نقرۃ نعت منہ - و خشمناک شدن رع ک ف۲) نقر نعت منہ - منقر بفتحتین چاہ تنگ مناقر ج - منقر بالکسر بفتحتین و بر قبیلہ از میم منقار نول مرغ و اسکنہ مناقیر ج - تنقیر باز کاویدن از چیزے و بانگ کردن مرغ انقار باز ایستادن از چیزے انقرۃ مثال افعلۃ قلعہ ایست در روم و ایضاً ج نقیر مثل رغیف و ارغفۃ و ہی حفرۃ فی الارض -

نکر - نکرۃ - بکسر الوسط ناشناسائی ضد معرفت نکر بفتحتین و سکون الوسط نکور ناشناختن انکار استنکار کذلک تنکیر دیگرگون کردن تنکر لازم منہ - منکر بفتح العین ناشناختہ و کار نکر بضمتین و سکون مثلہ و سنگفت نکیر انکار تغیر المنکر نکارۃ

نکر یری کی نکر بکسر الثانی و بضمه زیرک یقال ما اشد نکره بالضم والفتح - و نکر الامر بضم الثانی اے اشتد - مناکرة کارزار کردن قال ابو سفیان ان محمدا لم یناکر احدا الا کانت معه الاهوال - تناکر ناشناخته آوردن طریق نیکور بالیاء الذی علی غیر قصد یعنی راه نهره منکر نکیر دو فرشته پرسنده در گور -

نمر - نمر بکسر الوسط پلنگ نمور ج - نمر بضمتین کذلک و هو شاذ و لعله مقصور منه نمرة مونث و پدر قبیله نمری بفتح منسوب بوی نمر بالکسر و سکون ۲ نام مردی نمیر پدر قبیله از قیس نمر بفتحتین پلنگ رنگ شدن (ع ک ف ۲) سحاب نمر ابر پیسه و قولهم ارینها نمرة ارکها مطرة قال الاخفش هذا کقوله تعالی فاخرجنا منه خضرا یرید الاخضر - انمر ایضا اسب چپار نعم انمر التی فیها سواد و بیاض تنمر دگرگون شدن و بیم کردن و پلنگی نمودن نمرة جامه صوف و فی حدیث سعد نبطی فی حبوته اعرابی فی نمرته اسد فی ناموزته - ماء نمیر آب ساده حسب نمیر اے طاهر و خالص نمارة بالضم نام مردے -

نور - نور روشنی وا هوان رمنده و زنان و رزا تهمت هو علی فعل بضمتین مثل قذال و قذل الا انهم کرهوا الضمة علی الواو فسکنت واحد ها نوار و هی المرأة النافرة عن الرجل و عن الجن - نور بالفتح نوار بالکسر ترسیدن و گریختن و گریزانیدن لازم و متعدی (ع ن ا ص ۲) انارة تنویر روشن کردن و روشن شدن لازم و متعدی و گل کردن درخت تنویر ایضا روشن شدن صبح و دست بسوزن آزدن و نیل ریختن بروے تا نشان ماند استنارة روشن شدن نار آتش و نشان ستور مونثه و هی من الواو لان تصغیرها نویرة - نور انورة نیران ج - و یقال ما نار هذه الناقة اے ما سمتها و فی المثل نجار ها نارها نائرة دشمنایگی منور دیدن آتش یقال تنورت النار اے تبصرتها و آهک مالیدن در خود نورة بالضم آهک نور بالفتح دودی که نگار بدان سیاه کنند قلبت الواو المضمومة همزة - نور شگوفه انوار ج - نوارة بالضم مشددا مثله نوار ج - منار بالفتح نشانها که در راه برپای کنند منارة م و چراغ پایه مناور ج - بالواو علی الاصل و بالهمز ایضا منائر مثل مصائب و هی ایضا فی الاصل مصاوب - و یقال منارة مفعلة من الاستنارة و هے المیقدة - و بالکسر المیذنة - ذوالمنار ملکی از ملوک یمن که وضع مناره او کرده است منور و ذو بحار نام دو کوه است در بنی سلیم -

نهر - نهار - روز ضد لیل و لایجمع کما لایجمع العذاب والشراب فان جمعت علی القلة فانهر و علی الکثرة فنهر بضمتین و یجئ حبارے و آن نوعی از مرغست و نام شاعری هو نهار بن توسعة الیشکری من تمیم - رجل نهر بکسر ۲ بروز غارت کننده - نهر بالحرکة و السکون جوی انهار ج - و قوله تعالی فی جنات و نهر اے انهار و قد یعبر بالواحد عن الجمع کما قال تعالے و یولون الدبر و یقال فی ضیاء و سعة و رفتن آب در زمین استنهار مثله - انهار آب راندن و خون و جز آن و زخم فراخ زدن به تیره استنهار فراخ شدن انهار روز کردن نهر انتهار بانگ بر زدن قوله ۲ و اما السائل فلا تنهر ای لا تزجر - نهروان نام شهرے منهرة جای خاک روبه انداختن -

نهبر - نهابر - مواضع هلاک و فی الحدیث من جمع مالا من نهاوش اذهبه الله فی نهابر - نهابیر کوههای ازریگ واحد ها نهبرة بضمتین -

نیر - نیر علم جامه و پود جامه و نوع آلاج و نام کوهے نیران انیار ج - و یقال نرت الثوب انیره و کذلک انار الثوب و هناره مثل اراق و هراق - رجل ذوالنیرین آنکه قوت او دوچند قوت یار او باشد - نیر الطریق نشان راه نیار بالکسر نام مردے از قضاعه -

ثأرت نائرت (ع بفتحها) کمنع باجت بالجیم و الغور کصبور فی (ن ورا) -

نبذرة - کبعثرة بجای بیهوده خرج کردن مال والنون زائدة -

نستر - کجعفر زاهد فارسی مجوسی کان فی زمن کسری انوشیروان و ریحان معروف کالنسترن و کدر هم ناحیه ایست در عراق نستر و جزیره است بین دمیاط و اسکندریه منستیر بضم المیم و فتح النون موضعیست بافریقیه معبد زاهدان و تار کان دنیا و شهری دیگر با فریقیه اهله قوم من قریش بینه و بین القیروان سته مراحل و موضعی است به شرقی اندلس -

نسطوریة - بالضم و یفتح قومی از نصارے که با دیگران آن قوم مخالفت دارند و هم اصحاب نسطور الحکیم الذی ظهر فی زمن المامون و تصرف فی الانجیل بحکم رائه و قال ان الله واحد ذو اقانیم ثلثة و هو بالرومیة نسطورس -

نشتبر کجردحل و یهی -

نطثرة - خوردن پیه بحدے که بردل گرانی آرد قلب الطنثرة -

نیلوفر - و یقال النینوفر ضرب من الریاحین ینبت فی المیاه الراکدة بارد فی الثالثة رطب فی الثانیة ملین صالح للسعال و اوجاع الجنب و الریة والصدر و اذا عجن اصله و طلی به البهق مرات ازاله و اذا عجن بالزفت ازال داء الثعلب -

نفاطیر گیاه پراگنده و نخستین گیاه که بباران بهار

ثارت
نمر - نبذرة
نستر
نهر
نسطوریة
نور
نشتبة
نطثرة
نیلوفر
نهبر
نیر - نفاطیر

سله اسپیکه خالها و گلها غیر رنگ خود داشته باشد ۱۲ سله چو بیکه برگردن گاو زراعت نهند ۱۲

رویدنقطورة بالضم یکی والنون زائدة-
نہتر فلان علینا ای تحدّث بالکذب -
نہترة- نوعے از رفتار-
نہسر بجقر گرگ یا بچہ آن از کفتار و سبک و چلد و حریص بسیار خورندہ گوشت نہسر اللحم قطعہ ونہسر الطعام اکلہ-

فصل الواو

وار- وار- ترسانیدن (ع ف اک ٢) استیار در پی دیگر رسیدن الاصمعی عن ابی عبیدہ استوارت الابل ای تتابعت علی انقاد قال ابوزید ہذا اذا تفرقت فصعدت الجبل واذا کان نفارہا فی السہل قیل استاورت قال ہذا کلام بنی عقیل - ارض وئرة زمین سخت خشک وہو مقلوب من الاوار-
وبر- وبرة- جانوریست خرد ترّاز گربہ اورا بپارسی دنگ گویند وتبر کی سعورو برو بارج- و تام مردی و روزی از ایام عجوز و بارشل قطام زمین عاد وبر بفتحتین پشم شتر و پشم ناک شدن (ع ک ا ف ٢) وبر بکسر نعت منہ ایابر پشم ناک شدن و یقال ما بہا وابر ای احد- نبات الاوبر سماروغ ریزہ تو بیر رفتن خرگوش و زمین درشت و اقامت کردن بجائے-
وتر- وتر- بالکسر تنہا وطاق وتر بالفتح کینہ و این لغة اہل عالیہ است و بالکسر لاہل الحجاز فی الثانی و بالفتح فی الاول ولبنی تمیم بالکسر فیہما- وتر بفتحتین زہ کمان وتر بالسکون وترة کینہ نا ستدن و کم کردن از حق کسی (ع ف اک ٢) یقال وترہ حقہ ای نقصہ ومنہ قولہ تعالی ولن یترکم اعمالکم ای لن ینقصکم موتور آنکہ کینہ کشتۂ خویش در نیابد وترة وتیرة رگ پوست زہ وخرک بینی وحلقہ تیر اندازی وتیرہ روش ونہاد ویقال ما زال علی وتیرة واحدة ای طریقة و سستی در کار یقال لیس فی عملہ وتیرة وتیرة ای فتور- ایتار طاق کردن و بزہ کردن کمان راو تیر منثلہ- مواترة در پی یکدیگر شدن گسستہ و دور وز در میان روزہ داشتن ضد مدارکت وموا صلت -و نامہ در پی یکدیگر فرستادن یگان یگان ناقہ مواترة آنکہ یکی زانو خوا باندا نگاہ زانوی دیگر نہ ہر دو را بیکبار نہد- تتری یک یک پس یکدیگر تنون ولا تنون وہی فی الاصل وتری ان کان الفہا للتانیث لا تنون وان کانت للالحاق تنون-
وثر- وثر- بالکسر وثیر وثار بالفتح والکسر بستر نرم مراة وثیرة پر گوشت وثارة بالفتح نرم و سپردہ شدن (ع بضمہا) قال ابوزید وثارة بسیار پیہ شدن چنانکہ وثاجہ بسیار گوشت شدن وثر بالفتح آب کشن در رحم ناقہ از وی آبستن نشود و بسیار کشتی کردن (ع ف اک ٢) استثیار بسیار خواستن چیز یرا و بسیار آمدن میثرة اسپ نمزین میاثر و مواثر-
وجر- وجور- بالفتح داروی دہان وجر ایجار دار و در دہن ریختن ایجار ایضاً نیزہ در سینہ زدن میجر کچہ دارو بوی ریزند اتجار دارو کردن بہ وجور وہو افتعال منہ وجر بفتحتین ترسیدن وجر وجرة نعت منہ وجار بالفتح والکسر گلہ کفتار وجرة نام صحرائی میان مکہ و بصرہ
وحر- وحرة- بفتحتین کرمکے سرخ بزمین چفسیدہ وحج- وکینہ داشتن (ع ک ا ف ٢) وحر بالسکون کینہ وہو اسم مثل وغر-
وذر- وذرة- پارہ گوشت و یقال فی الشتم یا ابن شامة الوذرة وذرج مثل تمرة وتمر- توذیر پارہ پارہ کردن گوشت و نیش فرو بردن بجراحت و یقال ذرہ ای دعہ والاصل وذرہ یذرہ مثل وسعہ یسعہ ولا یقال منہ وذرہ ولا واذر ویقال ترکہ وہو تارک
وزر- وزر- پناہ و کوہ وزر بالکسر و سکون ٢ گرانی و بزہ و پشتوارۂ جامہ و سلاح اوزار ج- و بر داشتن بر پشت قولہ تعالی ولا تزر وازرة وزر اخری ای لا تحمل حاملة حمل اخری وقال الاخفش ای لا تاثم اثمة بإثم اخری وغلبہ کردن (ع ف اک ٢) وبالعکس ایضاً وزیر م- موازرة ہم پشتی وزیری کردن وزارة بالفتح والکسر الاسم فیہ استیزار وزارت خواستن و وزارت کردن توزر وزیرے نمودن اتزار گناہ کردن وفی الحدیث ما زورات لمکان ما جورات ولو افرد لقیل موزورات ایزار در پناہ آوردن و استوار کردن-
وشر- وشر- روشن کردن و تنک کردن دندان و بریدن چوب بارہ وفی الحدیث لعن الله الواشرة والموتشرة- میشار ارة-
وصر- وصر- بالکسر عہد و چک[1] وعہد نامہ وفی الحدیث ان ہذا اشتری منی ارضا و قبض منی وصرہا فلا ہو یرد علی الوصر ولا یعطینی الثمن وہو لغة فی اصر کقولک ارث و ورث-
وضر- وضر بفتحتین ریم و چرکش و بوی ناخوش وریمناک شدن (ع ک ا ف ٢)
وطر- وطر بفتحتین حاجت ولا یبنی منہ فعل والجمع الاوطار-
وعر- وعر- دشوار وعورة مصدر منہ (ع بضمہا) توعر مثلہ توعیر متعد منہ- استیعار دشوار یافتن و یقال فلان وعر المعروف ای قلیلہ- ایعار کم کردن یقال قلیل وعر و وتح وعر-
وغر- وغرة- سختی گرما و خشم و کینہ وغر بفتحتین رسیدن سینہ از خشم و کینہ (ع ک ا ف ٢) ایغار گرم کردن از خشم کسی را و جوشانیدن آب و شیر و تمام رسیدن

عامل خراج زمین را و یقال الایغاران یجعل الملک الارض للرجل من غیر خراج. وقد یسمی ضمان الخراج ایغارا آو هی لفظة مولدة. و غیر و غیرة شیر بسنگ تفسان گرم کرده توغیر گرم کردن شیر و آب و جز آن و غوا الجیش بانگ لشکر۔

وفر۔ وفر۔ مال بسیار و بسیار و تمام کردن وفور لازم منه (رع ف اک ۲) موفور تمام وفرة موی تا نرمهٔ گوش انگاه جمة انگاه لمة کہ بکتف فرود آید و فی المثل توفر وتحمد این مثل آنجا گویند کہ کسی بخشنده را باز و ہد بے آنکہ از وے بخشم شود وفرا زمین تمام نبات و یقال مزادة وفرا التی لم ینقص من ادیمها شئی ببقا اوفر۔ توفیر تمام کردن حق کسی را یقال وفر علیہ حقہ۔ استیفار تمام شدن یقال استوفر حقہ ای استوفاہ توفر حرمت نگاہ داشتن وتوفر علیہ ای رعے حرماتہ و ہم متوافرون اے کثیر۔

وقر۔ وقر۔ گرانی گوش و گران شدن (رع کا ف ۲) وقیاس مصدرہ بالتحریک لا انہ جاء بالتسکین یقال وقرت اذنہ توقر وقرا و گران کردن گوش را یقال وقر اللہ اذنہا و وقرت اذنہ فہو موقور۔ و یقال اللہم قراذنہ و شگافتن استخوان و قر بالکسر بار خر و اشتر چنانکہ وسق بار شتر ایقار بار کردن و گرانبار شدن امراۃ موقرۃ بفتح القاف و نخلۃ موقرۃ بالفتح والکسر و موقر بالکسر گران بار و حکی بالفتح و ہو علی غیر القیاس وقرۃ شگوخیدن یقال وقرت الدابۃ ایقار تعدمنہ یقال اوقرا اللہ و فی المثل کانت وقرۃ فی صخرۃ و این بجائے استعمال کنند کہ کسے در مصیبت صبور باشد و در وے آن مصیبت اثر نکند وقار آہستگی کردن اسم و مصدر (رع بعضہما دف اک ۲) یقال وقر یوقر وقار او قرہ یقر قرۃ۔

وقور آہستہ قال اللہ تعالی وقرن فی بیوتکن بکسر القاف من الوقار و قد مر بیانہ فی القرار۔ توقیر بزرگ داشتن و حلیم شمردن و آزمودن رجل موقر آزمودہ فیتعور قال بمعنی و ہو فی الاصل ویقور فابدلت الواو بالتاء کمافی وراث و تراث۔ و قیر و قیرۃ مغاکی در کوہ نقیر و قیر اتباع۔ و قیر قرۃ رمہ گوسپند۔

وکر۔ وکر۔ خانہ مرغ و کو او کا یج[1] بخانہ در آمدن وے (رع ف اک ۲) و دویدن اشتر و اسپ و پر کردن مشک و کری بوزن فعلی نوعی از دویدن اسپ و اشتر ناقۃ و کری ناقۂ کوتاہ توکیر پر کردن مشک و شکم و جز آن مہمانی بنای نو دادن وکیرۃ مہمانی بنائے نو ایکار پر کردن توکر پر شدن ژنج[2] مرغ۔

وذرہ۔ توذیر آادقعہ فی مہلکۃ او اغراہ حتی تکلف ماوقع منہ فی مہلکۃ و ورسولہ یبعثہ۔ و درا الشر نحاہ و بعدہ و ورا الرجل اغواہ و ورمالہ بذرہ و اسرف فیہ فتوذر و ذرت الخمر و درا سکرت حتی کاد نفشی علی و درو جہک تحی نحہ و بعدہ و توذر فی الامر تورط و قد یکون التوذر فی الصدق والکذب و ہو ایرادکہ صاحبک فی مہلکۃ۔

ورة۔ زن لاغر و سرین در مثلہ و ایضا فراختی سال و الوری کبر بری الضعیف البصر و نحوی عاصر با تمام یکنی ابا عبد اللہ در ورنظرہ احدہ و رو فی الکلام اسرع المورور المزر موزوز بالزاء مثلہ۔

وظر۔ فربہ و پر گوشت شدن (رع کا ف ۲) وزر نعت منہ او ہو الملآن انفخذین و البطن من اللحم۔

ونرة۔ تونیر اعلیہ یعنی بلند گردانیدم اورا۔

وہر۔ بفتحتین افروختہ شدن شعاع آفتاب بر زمین بجدیکہ براے او اضطراب ماند بخار نمودار شود توہر اللیل والنشاء والرمل تہور یعنی بیشتر شب در مستات بگذشت و ریک توده بشکست و ہران پدر قبیلہ و شہری باندلس منہا عبد الرحمن ابن عبد اللہ شیخ ابی عمرو بن عبد البر و موضعیست بفارس و ہرۃ کو عدہ و وہرہ او قعہ فیما لامخرج منہ و توہر زید فلانا فی الکلام اضطرہ الی مالبقی فیہ متحیرا و انا ستوہر یہ و ستیہم ستیقن و یوسف ابن ایوب بن وہرۃ محدث۔

فصل الهاء

ہبر۔ ہبر بفتحتین گوشت گرفتن شتر (رع کا ف ۲) ہبرا ہبر نعت منہ بعیر ہبر و بر شتر پر گوشت پشم ناک ہبر ہبر زمین ہموار ہبورج۔ و ایضا سنگہای بزرگ بر پشتہا ہبرۃ پارہ گوشت و پارہ کردن (رع ف اک ۲) ہبار ناقہ بسیار گوشت ہوبر کپی بسیار موے ہبار مثلہ و ایضا نام مردی از قریش ہبیرۃ بن سعد نام مردی کہ مفقود شد و فی المثل لا آتیک ہبیرۃ ابن سعد یعنی ہرگز نیایم ہبرتہ سبوس سر ہبنۃ بکسرتین بچہ کفتار و خر کرہ ام الہنبر مادہ خر۔

ہتر۔ ہتر بالکسر سخن بیفائدہ۔ و شگفت۔ و سخن ہتر باتر تو کید است و یقال انہ لہترا ہتار شگفت شگفتہا و این مرد زیرک داہی را گویند اہتار خرف شدن از پیری آہستار شیفتہ شدن بر شراب و جز آن تہاتر بر یکدیگر دعوی باطل کردن۔

ہجر۔ ہجر بضم و ہجران جدائی و جدائی کردن ہجران کذلک ہجرۃ بالکسر الاسم منہ ہجرتان ہجرۃ الحبشۃ و ہجرۃ المدینۃ۔ ہجر ایضا پریشان گفتن بیمار و تنگ بر کشیدن بر شتر (رع ف اص ۲) مہجور سخن پریشان و منہ قولہ تعالی ان قومی اتخذوا ہذا القرآن مہجورا ای قالوا فیہ غیر الحق و جدا ماندہ و کش شتر کہ گردن و را بر پای بستہ باشند ہاجر نعت الذین مجموع مہاجرۃ بریدن از جائی بدوستی

ووفر · وکر · ہبر · وذرہ · وقر · ہتر · ورة · ہجر · وظر · ونرة · وہر

[1] بخزیدن و جستن آمدن و افتادن ۱۲ [2] حوصلہ یعنی سنگدان مرغ ہندی پوٹا ۱۲

هکر - همر - هجر - هور - بیبر - هدر - هتبر - هر رہ هتیکور - هتمرہ - هدکر - هزبر - هشر - هصر - هدر - هقر

جای دیگر تهاجر بریدن هجر بالضم سخن بیهوده بکار فحش و بیهوده گفتن یقال ناه بهاجرات و هجرات ای بفضایح و فواحش و بگرمای نیم روز آمدن یقال اتینا مهجرین کما یقال موصلین ای فی وقت الهاجرة والاصیل و فزون شدن شتر بر پیه و در رفتار هاجرة گرمای نیم روز تهجیر تهجیر رفتن درین وقت و تهجر ایضا ای تشبه بالمهاجرین و فی الحدیث هاجروا و لاتهجروا - قال الفراء ناقة مهجرة و بعیر مهجر شتر یکه برفتار و فربهی فزون باشد و یقال هو الذی تتباعه الناس و یهجره ای یعتونه و یقال هذا اهجر من هذا ای اکرم منه هجر شور گیاه خشک و شکسته و گرمای نیم روز و حوض فراخ بحیر البحر نام شهری که خرما بوی نسبت کنند مذکر مصروف و فی المثل کمبضع تمرالی هجر و النسبة الیه هاجری علی غیر قیاس هاجری ایضا البنا هجیر هجیری بالکسر و التشدید فیهما خود عادت اهجری بالهمز کذالک - هجار بالکسر رسن پالان شتر ذره کمان - هدر - هدر بالسکون و الحرکة باطل شدن حق و خون و مانند آن و جوشیدن شراب تهدار کذالک (ع ف اک ۲) اهدار مباح گردانیدن خون - رجل هدرة مثال همزه مردی ساقط قوم هدرة بالتحریک ای ساقطون - و یقال ضربه فهدرت رائة تهدر هدورا ای سقطت - هدیر بانگ و بانگ کردن کبوتر و شتر و منه اهل مواد در (ع ف اک ۲) تهدیر مثله و فی المثل فالمهدر فی العنة و آن گشنی باشد که او را بسته باشند تا گشنی نکند و او فریاد میکند و این در حق کسی گویند که فریاد میکند و بر کاری نباشد ها در شیر یکه بالای وی جغرات شده باشد و زیر وی زرد آب بود جوف اهدر شکم بر آمده و یقال هدر العرفج اذا عظم نباتها - هذر - هذر بفتحتین بیهوده هذر بالسکون بیهوده

گفتن (ع ف اص ۲ و ک ۲) هذر بکسر هذرة مثال همزه هذار و هذار یا لکسر بیهوده گوی اهذار بسیار گفتن رجل هذریان بالیاء و کسر الهاء و الراء مرد شتاب سخن و سبک خدمت -

هر - هر بالکسر گربه هررة ج - مثال قرد و قردة و نام زنی و مکروه هرة مونث هرج - مثل قربة و قرب راس هر نام موضع هر کراهت داشتن (ع ف ا ک ۲) فی المثل هو لا یعرف الهر من البر ای لا یعرف من یکرهه ممن یبره و یقال الهر دعاء الغنم و البر زجره ای لا یعرف الدعاء من الزجر - هرار بالضم بیماری که پوست شتر را بریزاند و بیمار شدن شتر یقال هرت الابل فهی مهرورة و ناقة مهرورة و بعیر مهرور - هریر بانگ سگ از سرما (ع ف ا ک ۲) و نا باتین کسی را از شراب و جنگ یقال هر فلان الکاس و الحرب ای کرههما - و یقال هر الشبرق و البهمی اذا یبس و تنفس - مهارة در روی بانگ کردن هراران دو ستاره هرهرة خواندن گوسپند و هرهرت الشئ لغة فی فرفرته ای حرکته - هرهور آب بسیار که از وی بانگ هرهر آید و هو حکایة جریه

هزر - هزر بعصا زدن و درخستن مهزر بالکسر زیان زده در همه چیز ذو هزرات و ذو کسرات کذالک -

هزبر - هزبرة مثال سبطر شیر رجل هزنبران و هزنبر بالفتح فیهما مرد بدخو -

هشر - هیشر - هیشور درختی و قیل نبات -

هصر - هصر شاخ درخت شکستن هصرت الغصن و هصرت به ای املت رأسه اهتصار مثله - هیصر هصور و هصار مهصر شیر درنده -

هقر - هقور بالفتح و تشدید الواو دراز -

هکر - هکر بفتحتین و بالکسر و سکون ۲ سخت شگفت داشتن (ع ک ا ف ۲) هکر نعت منه -

همر - همر ریختن آب و اشک (ع ف اص ۲) و دوشیدن همه شیر و دادن چیزی کسی بسیار - همر مهمار بسیار گوی انهمار تیز رفتن اسب انهمار رفتن آب -

هور - هور - هور فرو دریدن و تهمت کردن هورة اسم منه (ع ف اص ۲) هائر هار علی القلب نعت منه مثل شائک و شاکی السلاح - تهویر افگندن دیوار و جز آن تهور فرو دریدن و افتادن در چیزی به بیباکی و گذشتن بیشتر شب و بیشتر زمستان و شکستن سرما اهتوار هلاک شدن تیهور ریگ توده بلند -

هیر - تهیر - تهیر مثل تهویر و تهور هیر بالکسر و الفتح شمال ایر ایر لغتان فیهما بدال الهمز تهییر بتشدید الراء جمع طلح یهیری بالالف مثله - یهیر سنگ سخت و سراب و فی المثل اکذب من الیهیر ای من السراب -

هتبر کجعفر کوتاه -

هتیکور کیسکه بشب و روز بیدار نباشد -

هتمرة - علی فعللة زیادة گوئی -

هدکر - کعلبط زنیکه وقت رفتار گوشت و استخوان خود را بجنباند هیدکر و هدکورة و هیدکور و هیدکورة زن بسیار گوشت و رجل هداکر کعلابط او الهیدکور المتدری و الشابة الضخمة الحسنة الدل کالهدکورة و اللبن الخاثر کالهدکر و لقب الحارث بن عدی بن المنذر کان شریفا و لقب رجل من کندة و تهدکر من اللبن روی حتی نام و تهدکر علی الناس

سله مجروح کردن ۱۲ سله تفسیر تا الکیس لحاد الراس لا اسمی اخلق و الصواب بزالیمن - ق ۱۲ سله صوابه هیشوم - ق ا

تمزیۃ والمتدہکر من الالبان المختلط بعضہ ببعض و
بیت ہیدکور الاساطین ثابت العمد لا یزاحم کنہ
والمتہدکرۃ من الزبد التی تخرج فی الصیف یدری
اللبن ہی ام نہ بدثم یصب علیہ الماء فربما
صلحت۔

الہذخرۃ۔ علی فعللۃ والتہذخر تبختر المرأۃ۔
التہذکر فی المشی کالتہدکر وتہذکرت
ابتہجت وسررت۔

ہزمرۃ جنبش سخت وہزمزہ مخفف ہ و قمقمہ ہزمیر
بالکسر شہرے ہ مغرب۔

الہسیرۃ۔ تصغیر الہسرۃ بالضم وہم قرابتک الاعمام
والاخوال کانہ ابدل الہمزۃ ہاء۔

ہطر۔ الکلب ہیترہ قتلہ بالخشبۃ او ہو مطلق الضرب
ہطرۃ خواری فقیر نزد غنی و قتیکہ سوال کند اورا
وہاطری نام شخصی و دیہی در ستر من رای و ہی
زمین میسان وتہطرت الئبر تہورت۔

ہیعرۃ۔ غول وخنثی یا زن سبک و سبکی و خشم
ہیعرون بلا وگندہ پیرسان خورد وہیعرت المرأۃ
وتہیعرت اذا کانت لا تستقر فی مکان۔

ہنزۃ۔ سوراخ گوش شاذۃ لانہ قلما یقع فی الاسماء
کلمۃ فیہا نون بعد ہا الیس منہا حاجز۔

ہنبر کضبر وبجل وزبرج کفتار وابو الہنبر کفتار
نر و ام الہنبر کفتار مادہ ہنبرۃ خرمادہ ام الہنبر مثلہ
ہنبر ایضا گاو وا سپ و ابنان بلا بیاک ناز ہ آن
و مختصر خر کرہ نر ہنبرۃ مؤنث والہنابیر النہابیر۔

فصل الیاء

یبرین۔ یبرین۔ نام جائے در ریگ۔
یرز۔ یرز بفتحتین صلب شدن حجارۃ سنگ صلب
فی حدیث لقمان انہ لیبصر اثر الذر فی الحجر الایرز و
یقال حائر بائر وحلان یران اتباع۔

یسر۔ یسر بضمتین وسکون ۲ آسانی نقیض عسر
تیسیر آسانی کردن وتوفیق دادن وبسیار
شیر دار شدن گوسپند ومنہ قولہم رجل یسر وہو
خلاف الجنب یسر بالفتح فرو ہ ناقص وبخش
بخش کردن شتر قمار را بجہت قسمت و سوی
چپ آمدن ویقال قعد یسرۃ اے شامۃ
تیسر استیسار آمادہ شدن۔ ایسر چپ
میسرۃ سوے چپ وتوانگرے وکذلک
بضم السین ج فراخی وقرا بعضہم فنظرۃ الی میسرہ بالاضافۃ
قال الاخفش وہو غیر جائز لانہ لیس فی الکلام
مفعل بغیر الہاء واما مکرم ومعون فہما جمع مکرمۃ
ومعونۃ۔ میسر بکسر السین قمار کردن (ع ع ف ا
ک ۲) یسر ییسر بلا حذف یاء المضارع وکذلک
ییعر وینیع بخلاف یعد ویصل واخواتہ لتقوے
احدی الیائین بالاخری فلہذا قالوا فی لغۃ
بنی اسد ییجل وہم لا یقولون یعلم لاستثقالہم الکسرۃ
علی الیاء فان قال قائل فکیف لم یحذفوہا مع التاء
والالف والنون قلنا ہذہ الثلثۃ مبدلۃ من الیاء
وہی الاصل دلیلہ ان فعلت وافعل ونفعل ونفعلنا
مبنیات علی فعل یسرۃ بفتحتین خطہا کف دست
از ہم کشادہ وداغ بر دوران الیسارح۔ یسرات
دستہا و پاہاے سبک دابۃ حسن التیسور سستور
نیکو بردارندہ قوائم را دستور فربہ یا سر یسر بالتحریک
مقامر الیسار۔ یا نقیض یا من یسر القوم الجزور
اے اجتزروہا واقتسموا اعضاءہا۔ یاسر شتر کش کہ
گوشت را بہرہ بہرہ کند ویقال یاسر باصحابک ای
خذ بہم یسارا وکذلک تیاسر وبعضہم نیکرہ۔ ویاسرہ
اے ساہلہ۔ رجل اعسر یسر آنکہ بہر دو دست برابر
عمل کند اتسار ائتسار بالہمز وبغیر الہمز بہرہ کردن
گوشت جزور را یسار بالفتح دست چپ وتوانگری
ونام مردی یسارۃ توانگری ایسار بے نیاز شدن
ویقال انظرنی حتی یسار مبنی علی الکسر لانہ معدول
من میسرۃ یسری دست چپ وبہشت تیسیر
اندک وآسان۔

یستعور۔ یستعور نام جائے ودرختے علی
فعللول۔

یعر۔ یعر۔ یعرۃ۔ بزغالہ کہ ملواح شیر سازند آنرا
وفی المثل ہو اذل من الیعرۃ۔ یعار بالضم
بانگ کردن بز مادہ (ع ع ف ا ک ۲) یعور میش کہ وقت
دوشیدن بول کند ویقال ہو بالباء من البعر والبول
یعارۃ کشش دیگرے را بر مادہ عرض کردن تا اگر
کشش را قبول کند بجا نند والا فلا و ذلک لکرمہا۔

تیاجر عنہ اے عدل عنہ۔

میجار۔ کمیزان چوگان ذکرہ ابن سیدۃ فی
(ی ج ر)۔

یدر۔ کبقم جد محمد بن یحیی البتی المحدث۔

یزر۔ کلتف دیہیست در خراسان بناحیۃ خوارزم۔

یامور۔ شتر نر۔

ینار۔ کشداد حمدان بن غارم الزندنی
البخاری المحدث۔

یہر۔ بالفتح وبفتحتین جاے فراخ وستیہیدن وقد
استیہر تمادی فی الامر واستیہر الحمر فزعت و
استیہر الرجل ذہب عقلہ واستیقن بالامر استوہر
مثلہ وذو یہر بفتحتین وقد یسکن پادشاہی از قبیلہ
حمیر والیہیر فی (ہ ا ر) واستیہر بالملک استبدل
بہا ابلا غیرہا۔

یسر
میسر
الہذخرۃ
التہذکر
یستعور
ہزمرۃ
یعر
الہسیرۃ
ہطر
تیاجر
ہیعرۃ میجار
یدر
ہنزۃ۔ یزر
یامور
ہنبر ینار
یہر
یبرین
یرز

سلہ او بکسرہ او ہو افصح وتشدد الاولی ۱۲ سلہ ابجدی بربط فی الزبیۃ لا سدعینی ہرغا اوکہ بجاے برائے صید دہ نہند ۱۲

باب الزاء

فصل الالف

ابز - ابوز - برجستن آهو بره درد ویدن اباز نعت منه ابوز بالفتح کذلک -

ارز - ارز بضمتین و فتح الاول و تشدید الآخر ارز بضمتین و سکون ۲ ارز بالضم بلا همز رنز بالنون الساکنة وهی ست لغات برنج ارزة بفتحات درخت اذرن آرزة بالتسکین درخت صنوبر آ رنج - ارو زا استوار شدن درخت و جز آن در زمین (ع ع ف ا ض ۲) و منه ناقة آرزة ای محکمة لیلة آرزة شب سرد و یقال ان فلانا اذا سئل ارزای تشنج و تقبض و اذا دعی اهتز یعنی الی الطعام ا روز بالفتح ای منقبض من البخل و فی الحدیث ان الاسلام لیأرز الی المدینة کما تارز الحیة الی حجرها ای ینضم و تجمع ما ٔرز پناه جاے -

از - ازیز - بانگ کردن رعد و آواز جوشش دیگ و جوشیدن (ع ع ف ا ض ۲) و فے الحدیث انه کان یصلی و بجوفه ازیز کازیز المرجل من البکاء - اتیز از سخت جوشیدن دیگ از برانگیختن و بر اغلانیدن و منه قوله تعالی توزهم ازا ای تغریهم علی المعاصی و در آمیختن یقال ازرت الشئ اذا ضممت بعضه الی البعض اوزة اوز بالکسر و تشدید الزاء بط و مرغابی اوزون ج بالواو والنون کجمع العقلاء -

اجز - نام شخص و استاجز علی او سادة تحنی علیها و لم یتکی -

افز - برجستن کانه مقلوب من الوفز و انا علی افاز و وفاز کاشاخ و وشاخ -

الز - فرا گرفتن چیزی را (ع ع ف ا ک ۲) یتعدی بنفسه و بالباء دوا اضطراب کردن (ع ع ک ا ف ۲)

فصل الباء

برز - بروز - بیرون آمدن ابراز بیرون کردن براز مبارزة از میان صف بیرون شدن بجنگ براز ایضا کنایة عن ثقل الغذاء و هو الغائط - مبرز حاجت جای براز بالفتح کشادگی فراخ - و جای بے درخت کشاده تبرز بحاجت گاه بیرون شدن تبریز پیدا و کشاده کردن و فزون شدن بر اقران خود رجل برز مرد پارسا و زیرک امراة برزة - و کتاب مبروز ای منشور و هو علی غیر قیاس و انکره ابو حاتم و قال لعله مزبور و لا وجد لانکاره لان الرواة کلهم علے انه لغة -

برغز - برغز - گوزن بچه -

بزز - بز - سلاح و متاع بزاز جامه و متاع فروش و ربودن (ع ع ف ا ض ۲) و فی المثل من عز بز اے من غلب اخذ السلب بزیزی الاسم منه ابتزاز کذلک بزة بالکسر هیأت و سلاح -

بغز - بغز - نشاط و بازی کردن شتر با غزیة نوعے از جامها -

بلز - بلز - بکسرتین اے ضخم قال ثعلب لم یات من الصفات علی فعل الا حرفان - امراة بلز اے ضخمة و آتان ابد -

بهز - بهز - راندن بدرشتی و نام مردے -

بیز - بازم آواز بیزان ج بازی مثال قاضی مثله بزاة ج -

بجزه - ببشت زدا و را (ع ع بفتحها) بجز عینه چشم او را کور کرد (ع ع بفتحها) بخاز گروہے از مردم -

بلاز - الرجل گریخت و دوید و شکم سیر خورد - بلاز شیطان و کوتاه و کوتاه درشت و سخت بلنز بالکسر مثله -

بلنزی - کجسلی شتر درشت و سخت -

بیز و بیوز - رفتن و منقطع شدن (ع ع ف ا ک ۲) البائز العائش و فلان لا یبیز رسیة لا تعیش و فلان لم یبهز اے لم یفلت -

فصل التاء

ترز - تروز - سخت شدن گوشت تارز هر چه سخت و صلب باشد اتراز سخت کردن خمیر را و خشک کردن و وندگی گوشت اسپ را -

تیز - تیاز - مرد کوتاه چفسیده گوشت تیز لرزیدن تیهوکه در فشانه زده باشند (ع ع ف ا ک ۲)

تاز - ابحر زخم التیام یافت (ع ع بفتحها) تاز القوم فے الحرب بهم نزدیک شدند و عیر تز گلتف گورخر نیکو خلقت -

تبریز - ذکر فی ب ر ز و ذکره ابن فارس فی الرباعی -

ترغوزی - نسبة الی ترغوز ذکر فی العین -

ترامز - کعلابط شتری که تمام شده باشد قوتش یا وقت علف خوردن سرش بلرزد -

تلیزة - لقب ابی القاسم الاصبهانی هذا ضبط السمعانی و عن غیره بالباء و قد تقدم -

توز - بالضم طبیعت و خوے و درختی و نیخ و محمد ابن مسعود التوزی محدث لعله نسب الیه و التخشبة یلعب بها بالکجه و موضعی بین سمیراء و فید الا توز الکریم

عجز　ابز بلاز　برز　بلنزی　بیزد　ترز　برغز تیز　بز　از تاز　بغز تبریز　ترغوزی　بلز ترامز　تلیزة　اجز بهز　افز بیز توز　الز بجزه

الاصل و توزون لقب محمد بن ابراہیم الطبری تورین او تیزین کورۃ بحلب تا نہ توز غلط و توزکیۃ شہرے بفارس ویقال توج بالجیم منہا الثیاب التوزیۃ و محمد بن عبد اللہ اللغوی و ابو یعلی محمد بن الصلب و ابراہیم بن موسی و احمد بن علی التوزیون المحدثون

فصل الجیم

جاز - جائز - بالتحریک آب بگلو خستن (ع ک ا ف ۲) یقال جزت بالماء ای غصصت و جاز بالتسکین اسم فیہ -

جبز - جبیز - بالکسر بخیل جبیز نان خشک یقال اخبج خبزہا جبیزا اے یابسا -

جرز - جرز بضمتین و السکون و بفتحتین و السکون اربع لغات زمین بی نبات جمع الجرز جرزۃ مثل حجر وحجرۃ و جمع الجرز اجراز مثل سبب و اسباب ارض مجروزۃ زمین کہ علف او را خورانیدہ باشند جرز بفتحتین تنگ سال و سطبری جرز بالضم گرز معرب جرزۃ ج - جرز بالفتح بریدن (ع ع ف ا ص ۲) سیف جراز بالضم و التخفیف شمشیر بران ناقۃ جراز بسیار خوار رجل جروز و امراۃ جروز آنکہ تمام خوان را بخورد و ہیچ نگذارد و جرزۃ اسم للاستیصال - جارز سرفہ سخت و زن نازاینده جارزۃ زمین خشک کہ ریگ فرو گرفتہ باشد جرز بالکسر پوستین زنانہ -

جربز - جربزۃ قربز بضمتین کربز و ہما معربان -

جرمز - جرموز بالضم حوض چہ جرامیز ج - و ایضاً اعضا یقال جمع جرامیزہ اذا تقبض لیثب ابن جرموز نام مردے کہ کشندہ زبیر بود جرمزۃ اجرنماز گرد آمدن بجائے تجرمز گذشتن شب -

جزر - جزر - فریز کردن پشم و درودن گندم و خرما و جزآن (ع ع ف ا ص ۲) مجز و اس دو کارد فریز زمن الجزاز بالفتح و الکسر وقت درود فریز اجزاز بدرو رسیدن کشت و خرما و جزآن یقال اجز الزرع ای حان جزازہ - و اجز الرجل ای صار ذا زرع و غنم مجیزۃ - استجزاز بدرو رسیدن کشت یقال استجز ابرای استحصد - اجتزاز اجتزاز بریدن یقال اجتزرت الحشیش و اجتززتہ - جزوز خشک شدن خرما - (ع ف ا ک ۲) اجزاز مثلہ - تمر قیہ جزوزای یبس - جزۃ بالکسر پشم یکسالہ جزوزۃ بالفتح گوسفند فریز کردنی مثل الحلوبۃ و الرکوبۃ و المعلوفۃ - جزازۃ بالضم ریزہای ادیم و چرم و جز آن جزیزۃ پارہ از پشم جز جزۃ بکسرتین گوی نگین اتح پشم کہ بر ہودج آویزند -

جلز - جلز - بالفتح من السنان اغلظہ و من السوط متبضہ و پے بر تیر و تازیانہ و دستہ شمشیر و جزآن پیچیدن (ع ع ف ا ک ۲) تجلیز کذلک - جلاز بالکسر پے پیچیدہ جلواز یا بکار رو و امن بردار جلا و زۃ ج - جلوز بالکسر و تشدید اللام جلغوزہ -

جلفز - جلفزیز - بالفتح گند پیر در تر تجیدہ کار بمن اوا لعجوز التی فیہا بقیۃ -

جمز - جمز - نوعے از رفتار بشتاب (ع ع ف ا ک ۲) جمازۃ جماز شتر تیز بسیار رو حمار جمزی بفتحات خر تیز و جمازۃ بالضم و التشدید دراعہ از صوف جمزۃ مخفف پارہ از خرما جمز ج - جمزان نوعے از خرما جمیز بتشدید المیم میوہ چون انجیر -

جنز - جنازہ - تخت کہ مردہ را بروی بردارند و آنچہ مردہ بروے نباشد نعش و سریر خوانند -

جہز - جہاز - بالفتح و الکسر رخت عروس و مسافر و مردہ اجہاز خستہ را کشتن یقال اجہز علیہ فرس جہیز اسپ سخت دوندہ و فی المثل ضرب سفے جہازۃ بالفتح یعنی رمیدہ و اصل آن از ستورے گرفتہ اند کہ بار او بشکم آید و بر مردہ و صحرا گیرد جہاز بالفتح و فتح زن تجہیز ساختن جہاز عروس و لشکر و مردہ و مسافر و دوانیدن اسپ بر کسی یقال جہز علیہ الفرس - تجہز آمادہ شدن کاری را یقال تجہز للامر - جہیزۃ نام زنے گول و فی المثل فلان احمق من جہیزۃ و ہی امراۃ واقعہا فحملت و تحرک الولد فی بطنہا و قالت فی بطنی شیئ ینقز -

جوز - جواز - بالفتح روائی و روا شدن و آب کہ ستور و کشت را دہند و آب دادن و گذشتن از جائے و راہے (ع ع ف ص ۲) جیاز دیریدن مسافت و پس افگندن جائے بر رفتن تر و سے و گذرانیدن و اجازت دادن بر نام کسے و صلہ دادن و دستوری دادن و در شعر مصراع دیگرے را تمام کردن و یکی رو بی وال و دیگری روے طا آوردن یقال استجزت فلانا فاجازنی اذا سقاک ماء لارضک او ماشیتک - مجاوزۃ درگذشتن از جائے بجائے تجاوز درگذشتن و درگذاشتن گناہ ذوالمجاز نام موضعی بمنی - تجویز روا داشتن جوزیہ و روا گردانیدن تجوز عفو کردن یقال اللہم تجوز عنی و تجاوز عنی و سبک گزاردن نماز و سخن لمجاز گفتن و مجاز راہ گذر و گذاشتن و رفتن و ضد حقیقت جوزۃ گوز جوزات ج - معرب و یکبار آب دادن ستور را و کشت را مجازۃ گورستان و جوز الشیئ وسطہ اجواز ج - جوزاء گوسپند میان سفید و نام برجے جائز روا و روان و گذرندہ و بالا را جوزۃ جوزان ج - جیزۃ کرانہ وادی جیز ج - جائزہ صلہ و عطا جوائز ج - و شربتی آب تجاوز نوی از بروہا و جاہہا -

الجرافز - کعلابط الضخم العظیم -

جاز
جوز
جبز
جرز - جلز
جلفز
جمز
جربز
جرمز - جنز
جہز
جز - الجرافز

سلہ شہ تیرخانہ

الجعز — جفز — جلبز — جلنجز — الجلنزیز — جلنزی۔ احزنفز — جلهزة۔ حفز۔ حرمزة — حاقزة — حجز — الحلنجز — حیز — حلز — حمز — خبز — حرز — خزز — حوز — حزز۔ خزز

اَلجعز کا بجلذ الی آخرہ وحبا جیزان گیاہے۔
جفز۔ شتابی در رفتار۔
جلبز۔ کعلیط بسیار سخت۔
جلنجز کجعفر وقرطاس تنگ دل وبخیل۔
الجلنزیز۔ من النوق الجلفزیز۔
جل جلنزی۔ شتر بسیار سخت۔
جلهزة۔ دانستہ چشم پوشی کردن از چیزے۔

فصل الحاء

حجز۔ حجز۔ بازداشتن (ع ف اض ۱۲) وبستن دست وپای شتر با نعلین او را برداز ندا انحجاز باز ایستادن وبحجاز شدن تحاجزة یکدیگر را منع کردن وفی المثل ان اردت المحاجزة فقبل المناجزة۔ ویقال کانت بین القوم رمیا ثم صارت حجیزی ای تراموا ثم تحاجزوا۔ حجازیک مثل حنانیک ای احجز بین القوم۔ حجزة بفتحتین تاریکی حجاز بالکسر بلاد عرب لانها حجزت بین نجد والغور ورسن کہ دست وپای شتران بندند احتجاز ازار برمیان بستن وبحجاز آمدن محجوز شتر دست وپای بستہ حجزة بالضم نیفہ ازار۔
حرز۔ حرز۔ بالکسر جای استوار وتعویذ حرز حریز جاے نیک استوار احتراز تحرز پرہیز کردن وخود را نگاہ داشتن حرز بفتحتین کوزکہ کودکان بوی بازی کنند وہو الجوز المحلوک یلعب بہ الصبیان۔ ومن امثالہم فمن طمع فی الربح حتی فاتہ راس المال قولہم واحرزوا ابتغی النوا فلا یزید وا حرزاہ فحذفت الہاء۔ حرمازہ۔ بالکسر قبیلہ از تمیم۔
حزز۔ حز۔ رخنہ حزة یکی حز ایضاً وقت وہنگام وبریدن ورخنہ در چوب افگندن احتزاز بریدن تحزز بریدہ شدن تحزیز تیز کردن وبرہم سودن دندان را وانداز کردن والحزاز الذی یصیب مرفقہ طرف کر کرة فا دوناہ قیل لحازفا ما اذالم یدمہ فہو الماسح حزة بالضم نیفہ ازار وپارہ گوشت بدرازا بریدہ حزاز سبوسہ سر حزازة سوزش دل از خشم وحزازن وکذلک حزاز بالفتح والضم مشددا۔ حزیز جاے درشت حزان بالکسر احزة ج۔
حفز۔ حفز۔ سپوختن از پس پشت (ع ف اک ۱۲) ویقال اللیل یحفز النہار ای یسوقہ۔ وحفزہ بالرمح ای طعنہ۔ احتفاز بر سرپاے نشستن وخود را درچیدن وفی الحدیث عن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ۔ اذا صلت المراة فلتحتفز ای تتضام اذا جلست واذا سجدت ولا تخوی کما یخوی الرجل حوفزان لقب حارث بن شریک الشیبانی۔
حلز۔ حلز تحلز دامن برزدن بکاری تہلز کذلک حلزة بکسرتین مشددة اللام زن کوتاہ وبخیل ونام مردے وکذا رجل حلز۔
حمز۔ حمز۔ زبان گز شدن شراب وگیاہ حمزة ترہ تیزک ونام عم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابو حمزة کنیت انس بن مالک رضی اللہ تعالیٰ عنہ بسبب ترہ چیدن رسول او را این کنیت فرمود حمازة بالفتح سختی وسخت شدن (ع ع) حمیز الفواد سخت دل حامز مثلہ۔ وفی حدیث ابن عباس رض افضل الاعمال احمزہا اے امتنہا واقویہا محموز البنان سخت سرہاے انگشت۔
حوز۔ حوز۔ حیازة۔ بالکسر گرد آوردن (ع ع ف اض ۱۲) احتیاز کذلک حوز جیز راندن نرم (ع ف اض ۱۲ وک ۱۲) احوزی نرم وسبک راننده احوذی بالذال کذلک۔ تحویز ترفق وسبکی راندن ستور سوے آب محاوزة سہم در آمیختن تحوز تحیز در پیچیدن یقال مالک تحوز تحوز الحیة وتحیز تحیزا و بگوشہ رفتن حیز کرانہ ہر چیز واصلہ من الواو وکذلک حیز بالتخفیف مثل ہین وہین احیاز کنارہا حوزة ناحیہ حوزة الملک بیضتہ۔ انحیاز برگشتن از چیزی واز جائی بجای دیگر رفتن تحاوز دو گروہ از ہم یکرانہ شدن۔
احزنفز۔ والا رواح اجتمعوا وا بیات تحزنفزات جیاد۔
حرمزة۔ تیزی خاطر احرمز وتحرمز اے صاد ذکیا و حرمزہ لغنہ وحرمز کز برج بدر قبیلہ وبنو الحرماز قبیلہ۔
حاقزة۔ التی تحفز برجلہا اے ترتج بہا کانہ مقلوب القاحزة۔
الحلنجز۔ الحلنجز۔
حیز۔ سخت راندن وآہستہ راندن من الاضداد وتحیزت الحیة تلوت حیزر جر للحمار وبنو حیاز لکنان بطنی از طے حیزان بالکسر شہری بدیار بکر منہ محمد بن اسمٰعیل الفقیہ الشاعر ومحمد بن ابی طالب الادیب۔

فصل الخاء

خبز۔ خبز۔ بالضم نان وبالفتح نان پختن ونان دادن (ع ف اک ۱۲) خابز ترد بانان مثل لابن وتامر۔ خبز۔ ایضاً راندن ودست بزمین زدن شتر خبزة بالضم کوماج خباز خنازی بالضم مشددة باے سنجاب وبالفتح نان پز۔
خرز۔ خرز۔ درز موزہ دوختن (ع ف اض ۱۲ وک ۱۲) خراز دوزندہ خرزة بالضم درز موزہ ومشک وجز آن مخرز بالکسر درفش خرزة بفتحتین مہرہ خرزات الملک جواہر تاجہ۔ خرز الظہر مہرہ پشت
خزم۔ خزم۔ دخار بر سر دیوار نہادن وبہ نیزہ وتیر دوختن (ع ف اض ۱۲) اختزاز کذلک خزز بالضم خرگوش نر خزان بالکسر ج مثل صرد

وصردان خزاز خزازی بالفتح فیما نام کوهی بر سر او آتش افروختندی خزخز مثال مدید توانا-
خنز- خنز- بالتحریک بوی گرفتن گوشت (ع ک اف ۲) خنز وانة بضمتین تکبر و بزرگ منشی خاز باز بنی علی الکسر مگس ریزه و بانگ مگس گیاهی و گریه و درد گلو خزباز بالکسر لغة فیه-
خوز- خوز- بالضم طائفه مردم-
خربز- بالکسر خربزه عربی صحیح واصله فارسی-
تخربز- بزرگی و ترش روئی نمود و تخربز البعیر ضرب بیده کل من لقی والخر باز ذکر فی (ب ر ز)
خامیز- شوربا با سرکه که چربش آن دور کرده باشند لغت عجمی ست-

فصل الدال

درز- درز- الثوب هم- وهو موضع خیاطت او روز پیش و بیضهٔ آن او لاد درزة فرو مایگان و مردم درزی و دوزنده-
دلز- دلامز- بالضم توانا و وبین الم مقصوره دلامز بالفتح هم
دہلز- دہلیز- بالکسر ومالیز ج-
دخز- جماع کردن (ع بفتحها) و بسیار سخت-
دعز- دور کردن و جماع کردن (ع بفتحها)
دہموز- کجعفر فوط بسیار خورنده-

فصل الذال

هذا الفصل من بقیة الصراح

ذرز- بر لذتهای دنیا قادر شد (ع ک اف ۲)
الذرمازی- هو محمد بن الفضل المحدث روی عنه ابو حفص عمرو بن شاهین السمرقندی-

فصل الراء

ربز- کبش- ربیز- بچقار آگنده گوشت تربیز پر کردن مشک و جز آن-
رجز- رجز- بالکسر پلیدی و عذاب بقوله تعالی والرجز فاهجر و قری بالضم ایضاً قال مجاهد هو الصنم- و اما قوله تعالی رجزاً من السماء بالکسر فهو العذاب- رجز بفتحتین نوعے از بحور شعر و شعر و منه رجز الراجز و ارتجز و یکی از بیماری های اشتر بعیر ارجز نعت منه و ناقة رجزاء کذلک- مرتجز نام یکی اسپ رسول علیه السلام- رجازة بالکسر مرکب اصغر من الهودج وانچه بر یک طرف بار آویزند که سبک باشد تا برابر شود-
رزز- رز- در زمین جستن و استوار کردن چیزے و زرفین بر در نهادن و دُم بزمین فرو بردن ملخ بجهت بیضه نهادن (ع ف اص ۲) ارز از مغل ترزیز آسان و بر او کردن کار را یقال رززت ذلک الامر لک ترزیرا ای وطاءته- ورزه رزة بی طعنه طعنة و ترزیر الباسض صقله و هو باسض مرزز ای مصقول- ارتزاز در نشستن تیر به نشانه و بخیلی کردن رزة الباب زمین در ریزہ بالضم برنج رز بالکسر ریزی مثال خصیصی آواز بیت آهسته منه نیزگیاهے که بدے چیزے رنگ کنند ارزیز لرزه ربخ ریزه-
رعز- مرعزی- بکسر المیم والعین مقصور امرعزاء ممدود او هیها کریزة بن لشیم اذا شددت قصرته واذا خففت مددته وان شئت فتحت المیم مرعز بحذف الالف کذلک-
رکز- رکز- در زمین زدن نیزه (ع ف اص ۲ و ک ۲) ارتکاز تکیه کردن بر کمان مرکز میانهٔ دائره و جاے باش مرد رکز بالکسر آواز نرم رکاز مال پنهان کرده در زمین و فی الحدیث فی الرکاز الخمس ارکاز یافتن مال نهانی در زمین-
رمز- رمز- بلب و ابرو اشارت کردن (ع ف اص ۲ و ک ۲) ارتماز اضطراب کردن ترمز مثله ارمیز از جنبیدن لشکر رمازة لشکر انبوه که گوئی اطراف و نواحی بجنبد بحرکت ایشان و سوراخ مقعد و زن بلایه کار را موزد یار-
رنز- رنز- بالضم لغة فی الارز برنج-
روز- روز- آزمودن (ع ف اص ۲)
رہز- رہز- جنبیدن بوقت مباضعت ہزان کذلک (ع بفتحها)
رخبز- کجعفر اسیست-
رطز- بفتحتین سست از شعر و غیره و ارطازات محففة الخزاغات-
استرغزه- سست و نرم کرد او را-
رفزه- زد او را (ع ف اک ۲) رافزرگ جهنده ای مایه فرنسه عرق ای بالضرب-
رقز- رقص کرد راقز رگ جهنده و مایرقز منه عرق اے ما الیضرب-
مرمهز نکفشو سبک و بفتح الهاء جاے طمع و هو لایرمهز بشی اے لایعطی شیاً-

فصل الزاء

زیز- زیزاء- زمین درشت و کرانه پر مرغ زیزاة پشته زیازی بالفتح ج- قد رزواریة و یک بندگ رجل زمازیة کوتاه ضخم قوم زوزاة کذلک رجل زونزی بالفتح والنون وزوزی مرد بستم زیرک و بستم ظریف زوزاة حقیر داشتن و راندن زدا زیت بها اے استحقرته و طردته-
زبازاة- وزبازاء زن کوتاه زبازیة مرد بدتر

رجز- رعز
خنز
خوز- رنز
خربز- روز
تخربز- رهز
خامیز- زرخبز
اطز
رطز
استرغزه
درز- رفزه
رقز
دلز
دہلز- مرمهز
دخز
دعز
دہموز- رعز
زیزه
ززز
الذرمازی
رکز
ربز- زبازاة

از قوم خود۔
زریز۔ سبک و پاک خرد مند استوار را ہے۔
زرز۔ اہملہ جمہور المصنفین و فی بسیط النحو زرزہ یزرز و زرزا صفعہ۔
زلزلہ بفتحتین و گلکتف رخت خانہ و راہی کہ توازان بیائی و زلز مضطرب شد (ع ک ا ف ۲) زلزلہ زن سبک کہ بخانہای ہمسایگان آمد و رفت کند جمعو ازلزاہم اے امرہم۔
زوزان۔ بالضم جد محمد بن ابراہیم الانطاکے زوزن بالفتح شہری مابین ہرات و نیشاپور و قدم زروازیہ دیگ کلان رجل و قوم زروازیہ قصار غلاظ رجل زوزی و زوزی متکائس متخذلق و زوزیت بہ زوزاۃ استحقرتہ و طردتہ۔

فصل السین

ہذا الفصل من بقیۃ الصراح

سجزی۔ بالفتح و الکسر نسبۃ الی سجستان الاقلیم المعروف منہا ابوداؤد سلیمان بن الاشعث و ابو سعید عثمان بن سعید الدارمی و ابو حاتم بن حبان و الخلیل بن احمد القاضی و دعلج و ابو نصر عبید اللہ الوائلی المجاور و مسعود بن ناصر الرکاب و یحیی بن عمار الواعظ و علی بن بشری اللیثی و عبد الکریم بن ابی حاتم و عبد اللہ بن عمر بن ماموروابو الوقت عبد الاول۔
سلغز۔ بالغین المعجمۃ نیک دوید۔
سنیز۔ دہیست بفارس منہا احمد بن عبد الکریم السنیزی المقری و علی بن المعلی المحدث و سانیز دہیست بیزد۔
سہریز۔ بالضم و بالکسر یا لنعت و بالاضافہ نوعیست معروف از خرما۔

سیازۃ۔ دہیست بہ بخارا منہا علی بن الحسن السیازی یعرف بعلیک الطویل محدث۔

فصل الشین

شأز۔ شأز درشت شدن جائی و ناآرامی (ع ک ا ف ۲) اشاز بی آرام گردانیدن۔
شخز۔ شخز۔ بی آرام کردن۔
شرز۔ شرز۔ درستی مشارزہ منازعت کردن مشارزہ بد خو۔
شمز۔ شمزازہ سخت خشک شدن شیء شمز نحت منہ۔ اشمئز انقبض و گرفتہ شدن شمازیزۃ گرفتگی
شہز۔ شہریز بالشین و السین و بالضم و الکسر نوعی از خرما عالی شئت اضفت مثل ثوب خزد ثوب خز۔
شیز۔ شیز۔ شیزی۔ چوب سیاہ کہ ازوی کاسہا سازند۔
شخز۔ صحاح شخز فروغ کردو تر سید (ع ک ا ف ۲)
شغیزۃ۔ بالغین المعجمۃ سوزن کلان جوال دوز شغز بالفتح گردن کشی کردن و در میان قوم فساد انگیختن (ع بفتحہما) و حجر الشغزی حجر کالنوار یکون منہ الدواب بقرب مکہ۔
الشغبز۔ الشغبز۔
شغفزۃ۔ رفتہ بصدر قدم یعنی بہ پیش پای زدہ (ع ف ا ک ۲)
شکز۔ انگشت خلانیدن و بزبان رنجانیدن و نیزہ زدن و جماع کردن (ع ف ا ض ۲) الشکاز من اذا حدث المرأۃ انزل قبل ان یخالطہا یعنی آنکہ ہنگام تکلم بی دواعی انزال کند لتینا و العرید عند الشراب و الشکازۃ من اذا رأی الملیح و قف تجاہہ فجلد عمیرۃ یعنی کسیکہ مقابل ملیح الوجہ ایستادہ بد استمنا کند و رجل شکز و شکز بد خلق اشکز کطرطب چیزیست سپید کہ زنہا بدان ستوار کنند
شمخز۔ بضم الشین و کسر ہا و تشدید المیم بلند نگاہ و سطبر شتر و مردم شمخزۃ گردن کشی شمخز بزۃ منظلہ
شونیز۔ و شونیز شونوز شہنیز سیاہ دانہ ہندش کلونجی خوانند شونیزیۃ مقبرہ صالحین ست در بغداد۔
شنامز۔ قلعہ ایست بحضرموت۔
اشوز۔ گردن کش و شیزہ بہ شوز اشفف بہ مشوز مضطرب۔
الشہنیز۔ الشینیز۔

فصل الضاد

ضرز۔ ضرز۔ بکسرتین مثال فلز بخیل ضرزۃ زن پست بالاناکس ناقۃ ضمرز بکسرتین کم شیر و قوی رجل ۲ فرز کام بر ہم چسپیدہ اضراز خائیدن اسپ لگام را۔
ضمز۔ ضمز۔ سخن ناگفتن و خاموش بودن (ع ف ا ض ۲ و گ ۲) و بر چسپیدن بچیزے بعیر ضامز شتر کہ و بہ از دہان بیرون نیارد ضموز ضامز خاموش
ضوز۔ ضوزہ خائیدن خرما و جور کردن در طلم (ع ف ا ض ۲)
ضیز۔ ضیز کم کردن حق کسے را (ع ف ا ک ۲) ضاز بالہمز کذلک (ع بفتحہما) و قولہ تعالے قسمۃ ضیزی اے جائرۃ و ہی فعلی مثل طوبی و حبلی و انما کسروا الضاد لیسلم فیہ الیاء لانہ لیس فی الکلام فعلی بالکسر صفۃ و انما ہو من بناء الاسماء کالشعرے والدفلے۔

ضاز - بالفتح وبفتحتین ستم کردن (ع ع بفتحهما) وضاز فلانا حقه بخسه ونقصه وقسمة ضازى وثیلث لغة فی ضیزى اے ناقصة -

ضبارز - کلالبط مرد گرد اندام واستوار خلقت -

ضبیز - گرگ سخت حیله گر ضبز سخت نگریستن بگوشهٔ چشم وذئب ضبز وضبیز متوقد اللحظ -

ضحز - عینه بالخاء المعجمة چشم او را برکند (ع ع بفتحهما) اضرهز الى کذا دب الیه مستترا یعنی نهان بسوے آن آهسته رفت -

ضغز - سخت پائمال کردن (ع ع بفتحهما)

ضغز - بالکسر شیر و بد سرشت از درندگان -

ضفز - فرو خوردن شتر نواله را مع کراهته ذلک و دور نمودن و جماع کردن و دویدن و برجستن و جهیدن و بر ست پا بپا زدن و بدهن اسپ لگام دادن ضفیز سطبر ضفیزة نواله کلان اضطفزه بکراهت نواله فرو برد فضفاز سمن جبین مشتق من الضفز محرکة للشعیر یحش لیعلف البعیر لانه یهى قول اثر و کما یهى هذا الشعیر للعلف -

ضکز - بالفتح الغمز الشدید یعنی سخت فشاردن -

ضمخز - بضم الضاد وکسر ها شتر سطبر و مردم فربه و گشن تنومند -

ضمز - کزبج و علابط شتر ماده سال خورد یا کلان جثه کم شیر و کجعفر اسد و فحل ضمارز غلیظ وضمز علیه البلد والقبر غلظ ضمز زمین بسیار سخت ضمزة سنگ لاخ درشت که بسبب راه رفتن بران دشوار باشد و زن درشت -

ضهز - سخت سپرد او را (ع ع بفتحهما) وضهز المارة نکحها و ضهز الدابة عضضت بمقدم الفم

فصل الطاء

طرز - طراز - بالکسر علم جامه تطریز علم کردن مطرز با علم مطرز بکسر الراء علم گر طراز نورد و نهاد -

طنز - طنز - فسوس کردن (ع ع ف ا من ۱۲) طناز نعت منه

طبز - بالکسر رکن کوه و شتر دو کوهان و طبز ها جامعها طبز پر کردن چیزے -

طنبزیة - کز نجبل فرج زن -

الطنز - کنایة عن الجماع -

طنجز - بالکسر دروغ -

طعز - دور کردن و جماع کردن (ع ع بفتحهما)

طوافز - گلستان نرم غری سال خورد -

فصل العین

عجز - عجز - بالفتح وضم ۲ سرین و بن هر چیزے یونث ویذکر و هو للرجل والمرأة جمیعا اعجاز ج - عجزة سرین زن عجز ناتوانى (ع ع ف ا ک ۲) و معجزة معجزة بفتح الوسط و کسرها کذلک فی الحدیث لا تلتوا بدار معجزة اى لا تقیموا ببلدة تعجزون فیها عن التعیش عجوز بالضم گنده پیر شدن (ع ع ف ا ض ۲) و بالفتح گنده پیر قال ابن السکیت العامة تقولها بالتاء یعنی العجوزة عجائز عجز ج - وفی الحدیث ان الجنة لا تدخلها العجز و ریگ توده عجزة بفتحتین عجز بالضم بزرگ شدن سرین (ع ع ک ا ف ۲) عجزاء زن بزرگ سرین و عقاب کوتاه دم و ریگ توده بلند اعجاز ناتوان گردانیدن و عاجز یافتن کسے را و در گذشتن چیزى از کسے یقال اعجزه الشیء اى فاته اعجازه بالضم کرتا نان بر سرین بندند تا کلان نماید تعجیز گنده پیر شدن و بعجز نسبت کردن کسے را و آهسته و بازنگ کردن معاجزة رفتن کسے جنانکه نتوان بوى رسیدن قوله تعالى والذین سعوا فى آیاتنا معاجزین ویقال انه لیعاجز الى ثقة اذا مال الیه معجزة الانبیاء م معجزات ج - ایام العجوز سرما هاکه پس از نهم سرما آن پنج روز ست نزدیک و سب یقال هو صن وصنبر اخیها و بر و مطفى الجمر و مکفى الظعن ویقال هى سبعة صن وصنبر و بر و آمر و مؤتمر معلل و مطفى الجمر - اعجاز النخل بنهاے خرما بن تعجز بر عجز ستور بر نشستن عجزة بالکسر آخرین فرزند یقال فلان عجزة ولد ابویه یستوى فیه المذکر والمؤنث والجمع عجیز بالراء والزاء ایضا نامرد -

عجلز - عجلزة بفتحتین وکسرتین اى قویة شدیدة و ریگ توده در بادیه -

عرز - معارزة ستیهیدن باهم و دور بودن -

عرطز - عرطزة - دور شدن -

عز - عز - بالکسر ارجمندى خلاف ذل عزیز کمیاب و ارجمند عزاز ج - قوم اعزة و اعزاء عزة عزازة عزیز شدن و گرامى شدن یقال عز علیه فلان و کمیاب شدن و دشوار شدن یقال عز على ان تفعل کذا و سخت و درست شدن یقال عز علیه ذاک حق وفی المثل اذا عز اخوک فهن و قوى کردن و غلبه کردن کذلک قوله تعالى فعززنا بثالث بالتخفیف اى قوینا و شددنا تعززنا ایضا درهم فشار زمین را مطر عز باران سخت وارض معزوزة سخت عزوز عزاز تنگ پستان شدن ناقه (ع ع ف ض ۲) عزوز بالفتح نعت منه اعزاز گرامی داشتن و بزرگ آمدن غم بر کسے یقال اعز على بما اصبت واعززت بما اصابک اى عظم على و تنگ پستان

شدن ناقہ و دشوار بر داشتن گاو بار را و بزمین سخت رسیدن عز بالفتح غلبہ کردن (ع ف اض ۲) و فی المثل من عزبز و قولہ تعالی و عزنی فی الخطاب ای عازنی و غالبنی تعزز تنگ پستان شدن ناقہ و عزیز شدن اعتزاز عزیز شدن و یعدی بالباء عزۃ عزیزی و قوت و چیرگی غزۃ بالفتح نام زنی م آہو برۂ مادہ عزاز زمین سخت عزار سال سخت استعزاء سخت شدن رنگ و غلبہ کردن بحق کسی یقال استعز فلان بحقی ای غلبنی و استعز بفلان ای غلب فی کل شئ و استعز بالعلیل ای اشتد مرضہ و غلب علی عقلہ - و فی الحدیث استعز بکلثوم - و فلان معز المرض ای شدیدہ - عزی بالضم نام بت مؤنث اعز و قد یکون الاعز بمعنی العزیز و العزی بمعنی العزیزۃ عزیزی عزیزا سر برابر سپ لقیصر و یعد تثنیۃ المقصور عزیزیان والممدود عزیزاوان بالواو -

عشز - عشزان - بالتحریک رفتار بریدہ پای (ع ف اک ۲)

عکز عکازۃ - بالضم شدۃ عصا سے با سنان عکاکیز ج -

علز - علز بے آرامی و سبکی و تنگی کردن مردم (ع ک ا ف ۲) علز بکسر الوسط نعت منہ یقال بات فلان علزا - علوز بالکسر و تشدید الواو درد و سکم -

علہز - علہز بکسرتین نوعی از طعام عرب کہ در تنگ سال خورند لحم معلہز گوشت کہ بپختن نرم نشود -

عنز - عنز مادۂ بز و آہو مادۂ و جز آن و نام اسپی و بیشہ و قبیلۂ از ہوازن و نام زنی و مادۂ عقاب عنزۃ بالتحریک نوعی از سنان و پدر حیی از ربیعہ عنیزۃ نام دختری اعتناز دور شدن از جای بجائی -

عنقز - عنقز - مرزنگوش -

عوز - معوز - معوزۃ - بالکسر جامۂ خلق معاوز ج - اعواز دشوار شدن کار و درویش شدن و حاجتمند گردانیدن معوز درویش عوز بفتحتین درویش شدن و نایافت شدن (ع ک ا ف ۲)

عجوز - بالضم خلیکہ از ہوا در رگ پدید آید عجاریز ج -

اعرنفز الرجل کاد یموت من البرد -

عضز - باز داشت و خائید (ع ف اک ۲) و لم یعرفہا البصریون و ہو بناء مستنکر -

عضمز - کلس اسد و سخت از ہر چیز و بخیل عضمزۃ مؤنث و گندہ پیر سطبر زنخ زیرک زشت رو ز رفت کوتاہ عیضموز پیرزال و شتر مادہ سطبر تن کہ بسبب پیاز بار بار ماند یا دراز و بزرگ جثہ یا بسیار گوشت گرد اندام یا فراہم گوشت درشت کہ بدیدن خشمناک نماید و سنگ دراز کلان - والعیطموز من النوق والصخرات الطویلۃ العظیمۃ او بدل من عیطموس -

عفرزان بفتحتین و تشدید الراء المفتوحۃ پیزری و دو بچہ -

عفز - چارمغز خوردنی عفاز بالفتح مثلہ و ملاعبت مرد با زن خود معافزۃ مثلہ و لشا تمران شتر خود را عفازۃ بالفتح نل و بالضم نیبہ دانہ -

عقز - با ہم نزدیکی مورچہا و امثال آن در رفتار عنقز نرۂ خرد مرزنگوش عنقزۃ تا بیت و بلاد زہر دالو العنقز رجل ردت شہادتہ عند بعض القضاۃ لکنیتہ و عمرو بن محمد العنقزی ما نبہ الحسین محدثان او دارۃ العنقز بدیار بکر بن وائل -

عکبز - بالضم سرزۂ مرد -

عکمز - و عکموز بالضم سرزۂ مرد و بالہاء فیہما زن گرد اندام پر گوشت و زۂ پر گوشت -

علکز - کزبرج و جعفر مرد سخت درشت و سخت سطبر و کلان علنکز مثلہ -

عیز - عیز مبنیتان بالفتح و یفتحان زجر للضان -

فصل الغین

غرز - غرز - رکاب چرمین کہ بر پالان نہند یقال غرزت رخلی فی الغرز و کم شدن شیر ناقہ (ع ف ض ۲) و پای در رکاب آوردن و بسوزن سپوختن (ع ف اک ۲) غارز شتر کم شیر اغتراز نزدیک آمدن سفر و رفتن غریزہ سرشت تغزیز دم فرو بردن ملخ در زمین تغاریز ہی ما حول من فسیل النخل و غیرہ -

غزز - غزۃ - بالفتح زمینی در حد و شام و بہا قبر ہاشم جد النبی صلی اللہ علیہ وسلم بالضم گروہی از ترکان -

غمز - غمز - فشاندن بزمین و دست نہادن بر دنبہ و پہلوی گوسپند تا فربہی لاغری معلوم شود و اشارت کردن بچشم تغامز کذلک منہ قولہ تعالی و اذا مروا بہم یتغامزون و غمازی کردن والمغامز المعائب یقال فعلت شیئا فاغتمزہ فلان علی ای طعن و وجد مغمز آبذلک - والغمز فی الدابۃ ان تغمز من رجلہ - غمز بفتحتین ستوران لنگ لاغر رجل غمز مرد ضعیف غمیزۃ عیب مغموز متہم اغماز عیب کردن یقال اغمز فیہ و کم حرمت کردن و در شکستن گربان ناقۃ غموز ناقۂ کہ بر کوہان وی دست نہند کہ فربہ ہست یا نی دہی مثل العروک والشکوک

غوز - قصد کردن یعدی بنفسہ اغوز باہل خود -

عکبز عکمز عنقز عوز علکز عیز عجوز غرز اعرنفز عضز عضمز عفز عشز غمز عکز عیطموز علز عفرزان عفز علہز عقز عنز غوز

سلہ - یکجا نیست، ہندی - دوتا مرد ۱۲ سلہ و نیز ترجمۂ ایلیعنی دم سلہ فیما رغلل المطل قالۃ مجرہ مشتبۃ ۱۲ سلہ یعنی بلا بہ و ناکارہ کہ ہیچ قیمت نیارد

نیکی کننده و حذیفة بن اسید بن خالد بن الاغوز و یقال الاغوس صحابی

فیزان بالکسر دیهیست بهرات منهام بن احمد ابن موسی الفیزانی المحدث -

فصل الفاء

فخز - فلان متفخز اے متعظم متکبر -

فرز - زمین هموار و جدا کردن چیزے از چیزے (ع ف اک ۲) فرزة بالکسر پارۀ جدا کرده از چیزی افراز جدا کردن و دست دادن باز داشتن مفارزة جدا شدن دو شریک از یکدیگر افرز بالکسر درزد و زنده سفر وزد و رخنه -

فز - فز پریدن و روان شدن جراحت (ع ف اک ۲) استفزاز سبک گردانیدن ترس کسی را قوله تعالی و استفزز من استطعت منهم بصوتک افزاز ترسانیدن و رمانیدن دل از کسی رجل فز مرد سبک و گوساله افزاز ج -

فلز - فلز بکسرتین و تشدید الزاء هر چه گداخته شود از جواهر کانی -

فوز - فوز رستن و پیروزی یافتن به نیکی و هلاک شدن (ع ف اض ۲) تفویز کذلک و بیابان قطع کردن با شتر یقال فوز الرجل بابله اذا رکب بها المفازة افازة پیروز کردن یقال افازه الله بکذا و قوله تعالی فلا تحسبنهم بمفازة من العذاب ای بمنجاة منه مفازة جاے رستن و هلاکی و بیابان مفاوز ج - فازة سائبان -

فخز - بالفتح گردن کشی کردن لغة فی الفخس -

فطز - مرد (ع ف اک ۲) او لغة فی فطس

فقز - مرد (ع ف اک ۲) لغة فی فقس

فصل القاف

قحز - قحز برجستن و بے آرامی قحاز بالضم بیماری گوسپند تقحیز برجهانیدن -

قربز - رجل قربز مرد کربز معرب -

قز - تقزز نیک پاک بودن از آلایش پلیدی و لغات نعت منه قز ایضا جامه از ریسمان پیله معرب قازه و زه قاروزة قدح قاقزة مثله -

قعفز - یقال فلان جلس القعفزی خویشتن در چیده نشست اقعنفاز مصدر منه

قفز - قفز قفزان برجستن قفزی نوعی از رفتار اسپ و شتر یقال جاءت الخیل تعدو القفزی و قفیز پیمانه اقفزة قفزان ج - قفاز بالضم و التشدید نکاب جانوری غلاف دست زنان قفازان ثنی منه تقفز مصدر منه و قفازه کردن دست بحنا اقفز و مقفز اسپ سپید دست -

قمز - قمز بالتحریک چیزے دون که هیچ قیمت ندارد قمزة بالضم پارۀ خرما برهم چفسیده -

قوز - قوز ریگ توده خرد اقواز قیزان ج -

قهز - قهز بالکسر جامها از ریسمان و قزینه -

قبز - بالکسر کوتاه بخیل -

قحفز - له الکلام غلط قحفز فی المشی اسرع قحفز الحقیبة حشاها بالحشو ابعا -

قحفلیز - سکر نجبیل فرج -

قحلزة - رفتار مرد کوتاه التحلزة فی الکلام التغلیظ و یقال ضربه فتقحلز اے انجدل -

قحزة - چیزے خشک را بر چیزے خشک زدن

قرز - خاک را بسر انگشتان گرفتن و پاشیدن قال وسطبری زمین و بالضم شیشه روغن حجام قرنة بالضم لتهدر قیفه

قرع - بالکسر شخصے ست از ترک و در رسته بغزنه -

قرمز - بالکسر رنگیست ارمنی یکون من عصارة دود یکون فی آجامهم قرمیز ناتوان قرماز بالکسر نان سپید -

قشنیزة - گیاهیست که برگش سبز همچو برگ خرد کاسنی میشود ملینة یا کلها الناس و بجها الغنم جدا -

قعز الاناء ما آوخورا از شراب جز آن پر کرد (ع ع) حجها و قعز ما فی الاناء شربه شرب شدیدا -

القاقز فی ق ز ز -

قلز - قلز نوعے از آشامیدن است (ع ع ف اض ۲ و ک ۲) و زدن و تیر انداختن و شادمانی کردن تقلز مثله و برجستن و لنگیدن و آشیدن بین را بعصا و مرد سبک و سست و کمس جراگاهیست در روم و کعتل و قلز مسی که اثر آهن بران نرسیده باشد و مرد درشت و قلز تة اقد احا جرعته فاقتلزه و قلزه الجراد و زد نبه فی الارض اقلزه و قلز مثله تقلز دویدن تکمه -

قلحزة - رفتار مرد کوتاه و مجوجل مرد و زنان و که گفتار او زیاده از کار او باشد -

عجوز **قلمزة** - پیر زال ناکس کوتاه قد -

قمز - کهقع و علبط مرد خرد گوشت و کوتاه قد -

قمهزیة - بالضم زن بسیار کوتاه قد -

قنز - بالکسر پیمانه خرد اقنیز مثله اقنزدان آشامید و مرد پاک از آلایش و بالضم و بالتحریک سفال و شکلد قانز همیاد متقنز و قناز مثله -

قهقزات - شتر کلان و بزرگ قهقزة یکی قهقز سیاه قهقزة مونث قهقزیة کوتاه و قامت -

قهمزة - برجستن و کوتاه خواه مرد باشد یا زن و شتر ماده کلان جثه سست رفتار قهزی مثل آنچه

قرع

قرمز

عیدان - قمز

قرنزة - قشنیزة

قرزز -

قعز - قعز

قزز

قعفز - القاقز

قلز

قفز

قز

قمز

قلحز - قوز قلحزة

قهز

قوز - قمز قلمزة

قحفز - قمز

قمهزیة

قحفلیز - قنز

قحلزة

قحزة - قهقزات

قرز - قرز

قطز - قهمزة

قفز ..

"ملاحظہ ان لوسے کہ بانرام نجوا بسعودی وصیه نشکاران بردست کشند بجهت برداشتن مثل بلند تا ہیں"

وشتابی و شادمانی-

قهندز- بضم الاولین والرابع اربعة مواضع معرب ولا یوجد فی کلامهم دال ثم زاء بلا فاصلة بینهما-

فصل الکاف

کرز- کرز- بالضم خرجینه کرزة بالکسر ج- کراز بالتشدید قجقار که خرجینه شبان بردارد کرز بالضم والتشدید ناکس یقال الحاذق وباز که بسته باشد تا پرها بریزاند و بازیکه بسال دوم درآمده باشد کرز پنیر سکارزة شتافتن بجائے و پنهان شدن دروے و گریختن از کسے-

کز- کزازة- تند مزه شدن وخشک شدن رجل کز مرد تنده قوم کز بالضم و رجل کز الیدین مرد بخیل مثل جعد الیدین بکرة کزة دلو تنگ آمد از تنگ قوس کزة اذا کان فی عودها یبس عن الانعطاف کز تنگ کردن و ترنجیدن از سرما یقال کز الرجل فهو مکزوز یستعمل مجهولا کزاز بالضم ترنجیدگی اکلیزاز درترنجیده شدن لام زائده-

کنز- کنز- گنج و گنج نهادن (ع ف اک ۲) و فی الحدیث کل مال لا تودی زکوته فهو کنز اکتناز گرد آمدن مال و پر شدن کنز کناز بالکسر والفتح ورودن خرما یقال هذا من الکناز- ناقة کناز بالکسر آگنده گوشت-

کوز- کوز- بالضم کوزه- کیزان اکوازه کوزة ج اکتیاز آب گرفتن بکوزه کوز ایضاً نام مردی کریز بالکسر خیار کلان-

کهز- فراهم آوردن چیزی با انگشتان (ع بفتحهما)

کلنزة- فراهم آوردن او (ع ف اک ۲) کلزة مثله کلاز گلنان نام تخفیف و کنجد ... مرد سخت عضله گرد اندام و کجلق وهی بین الحلب والطاکیة الکلیز کاسیر موضع علی مرحلة من الری الکو ایلز قوم یخرجون بالسلاح للماء اذا تشاحوا علیه الواحد کانور واکلاز انقبض او هو انقباض فی خفا لیس مطمئن بمنزلة الراکب ذا لم یتمکن من ظهر الدابة اکلاز الباری هم باخذ الصید یعنی آهنگ شکار گرفتن کرد-

کلنز- کجعفر گرد اندام و چهره گرد سخت عضله مکلنز مرد سخت گیر-

مکلهز- بروزن و معنی مکلنز یعنی منقبض-

کمز- فراهم آوردن چیزی تا گرد گردد کمزة بالضم یخنی از خرما وغیره فراهم آمده و توده از ریگ و خاک کمز ج-

فصل اللام

لبز- لبز- لکد زدن شتر

لجز- لجز- مقلوب لزج یعنی لغزان-

لحز- لحز- مرد بخیل تنگ خو ملاحزه تنگیها تلاحز دشواری کردن با یکدیگر در سخن-

لز- لزاز- سخت کردن بر چفسانیدن (ع ف ض ۲) کزلز اتباع سخت بخیل رجل ملز بالکسر سخت خصومت گر یقال فلان لزاز خصم یعنی سریش خصم ست لزاز الباب پشتیوان در لزاز استخوانهای سینه ملزز گرد اندام استوار خلقت تلزیز استوار کردن ملازه بر چفسیدن-

لغز- الغاز- چیستان گفتن لغز بالضم چیستان و سوراخ کلاکموش الغاز ج- یغیری مثل اللغز-

لکز- لکز- لکد زدن بر سینه و فی المثل یحمل شن ویفدی لکیز وهما انبا افصی بن عبد القیس

لمز- لمز- عیب کردن قوله تعالی و منهم من یلمزک فی الصدقات بالضم والکسر و رجل لماز و لمزة ای عیاب و اشارت کردن بچشم (ع ف اض ۲ و ک ۲) وزدن و سپوختن (ع ف اک ۲)

لهز- لهز- درآمیختن و درمیان قوم شدن و آمیختن سپیدی موے با سیاهی یقال لهزه القتیر ای خالطه الشیب فهو ملهوز ثم هو اشمط ثم هو اشیب و مشت بر سینه زدن قال لهزته هو بالجمع فی اللهازم والرقبة ملهز نعت منه و نیزه بر سینه زدن و بسر زدن شتر بچه و بره پستان مادر را بوقت مکیدن (ع بفتحها) دائرة اللاهز از دائره های اسپان بر بنا گوش و آن منحوس ست-

لوز- لوز- بادام لوزة یکی طازة بادامستان-

لتز- بالفتح لکد زدن یا مشت زدن و دور کردن (ع ف اض ۲ و ک ۲)

لخز- کارد تیز-

اللصوز اللصوص یعنی دزدان

لعز- جماع کردن او را (ع بفتحهما) لعزت الناقة فصیلها لطعته یعنی شتر ماده بچه خود را لیسید-

لقز- بمشت- بر سینه زدن یا اعم از آن یا لکد زدن یا بمشت بر گردن و سینه زدن بهر دو بازو و کوب کردن و بآرنج دفع کردن و مشت بر گردن زدن

لاز- پناه گرفت (ع ف اک ۲) ملیز پناه گاه ملاز مثله-

فصل المیم

مرز- مرز- سکنجیدن بانگشتان و پاره بر کندن از خمیر (ع ف اض ۲) امتراز بچه زدن-

مز- مز- مکیدن (ع ف اض ۲) مزة یکبار و فی الحدیث لا تحرم المزة ولا المزتان یعنی فی الرضاع تمزز مزمزان خوردن شراب او شراب مزد ربان

سله خرفی کر بدان آب از چاه کشند و بکره چوب گرد کرده میان چرخ پیدا شد فی الترجمة مساحة ۱۲ سله یعنی بر جفسنده یر شتمن ای لازم گیرنده اوراست ۱۲ سله پر سیدنی معنی ذکر صفات و مناسبات چیزے کو برذات آن مشعر باشد هندی پهیلی ۱۲ سله گرفتن عضوی بسر انگشتان هندی چٹکی لینا ۱۲ سله اندک اندک مکیدن ۱۲

مز بالضم ترش شیرین مزة می ترش مزة بالفتح ی خوش مزه مزار نوعے از شرابها وهو فعلاء بفتح العین فاو عم لان فعلاء بالسکون لیس من ابنیتهم ویقال هو فعال من المهموز ولیس کذلک لان الاشتقاق لیس یدل علے الهمز کما دل فے القراء والسلاء مز بالکسر افزونی یقال له علی هذا مزای فضل مزمزة جنبانیدن
معز- معز- بزو هو اسم جنس معز معیز معزی کذلک امعوز بالضم گلهٔ آهوار ی تا چهل و بزماعز و احد المعز مثل صاحب و صحب بزنر و پوست بزماعزة مونث وهی عنز مواعز- قال سیبویه معزی بالکسر منون مصروف الف للالحاق لا للتانیث لان الملحقة تجری مجری ما هو من نفس الکلمة- قال الفراء المعزی مونثة و بعضهم ذکرها- قال ابو عبیدان المعزی الکلم منونها فی النکرة معاز دارندهٔ بز معز بفتحتین زمین درشت امعز مکان سخت سنگناک ارض معزاء مثله-
ملز- انملاز رستن از کارے تملیز رہانیدن تملز رستن-
موز- موز موزة یکے-
میز- میز جدا کردن تمییز مثله امتیاز انمیاز تمیز استمازة جدا شدن قوله تعالی تکاد تمیز من الغیظ- اے تنقطع-
مشز- مشبلة رمی یعنی بیخ زو-
مهز- المحارزة محزا و محارزا نکاح کردن و راع بفتحهما ومحز فلانا لهزه او محزه و مکزه و نخزه و نحزه و مهزه و بهزه ولکزه و وکزه و وهزه و نقزه و نغزه اخوات بامعنی خوزنوئی انزیجا نست و یقال له ایضا مردماخوز می مردماخوز و یعود دف (رخ ریباش)
مشلوز- بالکسر و فتح لام زردآلوی شیرین مغز ذکره الازهری فی اش ل ز م و حققان هذا ما فی

مضاعف الشین لان صدر الکلمة مضاعف اما فی معتل الزاء لان عجز الکلمة اجوف واما فی رباعی الشین وهذا اولے لان الکلمة مرکبة فصارت کشقحطب و حیعل و اخواتها-
ناقة مصوز- کصبورمنة-
المطز- النکاح-
مهزه- دور کرد آنرا (ع ع بفتحهما)

فصل النون

نبز- نبز- بفتحتین بزنا سے یعنی لقب انبا ز ج نبز بالسکون لقب دادن (ع ع ف ا ک ٢) تنبیز مثله وللمبالغة ایضا- تنابز یکدیگر القب نهادن-
نجز- نجز- بالتحریک سپری شدن (ع ع ک ا ف ٢) و بالسکون روا کردن حاجت (ع ع ف ا من ٢) انجاز کذلک و فی المثل انجز حر ما وعد- مناجزة کشش کردن و فی المثل المحاجزة قبل المناجزة و انت علی نجز من حاجتک بالضم و الفتح یعنی نزدیک بروائی حاجت خودی استنجاز تنجز روائی خواستن ناجز نقد و آماده یقال ناجزا بناجز کقولک یدا بید-
نحز- نحز- سپوختن و در خستن بدست یا بپای و کوفتن در هاون و مشت بر سینه زدن منحاز بالکسر هاون نحاز بالضم سرفهٔ شتر بعیر ناحز نعت منه انحزان سرفه و ریش که در شتر پدید آید انحاز هذا و نده نشتران ناحز شدن نحیزة سرشت و نوار گرداگرد خرگاه و راه باریک که از راهها سے بزرگ منگافته شود بصحرا و ریگ-
نخز- نخز- زدن و درد ناک ساختن بسخن-
نرز- نرز- بالفتح والکسر ناآب و بالفتح ایضا

خرد تیز فهم زیرک و شترمرغ که یکجا قرار نگیرد انزاز نرزآب ناک شدن زمین تریزه بییدن آهو و بانگ کردن او (ع ع ف ا ک ٢) ناقه نزة اے خفیفة-
نشز- نشز بفتحتین جای بلند نشاز نشا نیج- نشز بالسکون مثله و بلند نشستن (ع ع ف و اض ٢ و ک ٢) قوله تعالی و اذا قیل لهم انشزوا فانشزوا قری بالضم والکسر نشوز جمع نشز و انشاز دارے کردن زن با شوی و زدن شوی مرزن را (ع ع ف ا ض ٢ و ک ٢) قوله تعالی وان امرأة خافت من بعلها نشوزا او اعراضا- انشاز بر داشتن استخوانهاے مرده را بسوے محلهاے آنها و ترکیب دادن بعضے آنرا به بعضے-
نغز- نقزه- نقزان- برجستن آهو و بزغاله (ع ع ف ا ک ٢) تنقیز برجهانیدن کودک را و برگردانیدن تیر را انقاز کذلک یقال انقزت السهم و نفزته علے ظفری اذا اودرته-
نقز- نقز- نقزان- برجستن آهو و دویدن (ع ع ف ا ص ٢) تنقیز متعدمنه- نقاز بالضم بیماری گوسپند و بالتشدید گنجشک ریزه نقز بالتحریک ستوران ریزه و لاغر نقز بالکسر مثله- نقز بالفتح و الکسر آب صافے خوش
نکز- نکز- سپری شدن آب چاه (ع ع ف ا ض ٢) و بالتحریک کذلک (ع ع ک ا ف ٢) انکاز سپری کردن آب چاه را بنز تا کرد چاه آب ناکرد جستن تیز- تیز و زدن سپوختن و گزیدن مار بسیقوم نشناسد گزیدن او بدندان (ع ع ف ا ض ٢)
نهز- نهز- سپوختن و جنبانیدن سر و جدا ستقن ستور برفتن و سر زدن گوساله و شتر بچه پستان مادر را

مضبوط- نشز
المطز
سفر- مهزه
نبز
نجز- نغز
ملز
موز- نقز
میز
نحز
نشز
نهز- نکز
مشلوز- نشز- نهز
نرز

ودلو در آب زدن تا پر شود (ع ع نغمتها) نهزة بالضم فرصت و غنیمت انتهاز فرصت یافتن و غنیمت شمردن منا هزة کذلک و نزدیک آوردن کودک بلوغ را تناهز شتافتن و دو کس با مارت برکید کر -
نزز - خود را پنهان ساختن از ترس و بهمو انززة دنارزة و موضعے نزیز کا میر دہیست با ذربیجان والیها نسب النریزی ابو محمد بن عثمان الحافظ الفرضی نیرز دیبی بفارسی نیروز نخستین روز سال است معرب نوروز قدم الی علی کرم الله وجهه شے من الحلاوی فسال عنه فقالوا اللنیروز فقال نیروزنا کل یوم وفی المهرجان قال مهرجونا کل یوم این نیروز الانماطی محدث -
نطنز - و یقال نطنزة شهریست بین قم و اصفهان -
نغز - بینهم اغری و نوهم النفائز نزعهم النزاغ نغز الصبی دغدغه -
تنویز - کم دن و نوز بالضم وسه -

فصل الواو

وجز - وجز و جیز موجز سوجز سخن کوتاه ایجاز کوتاه کردن سخن ابو وجزة نام مردے تو جز روا ئی حاجت جستن -
وخز - وخز به نیزه زدن وآمیختن چیزے و چیزے اندک -
وز - وز مرغ آبی فی الاور و زه از مرد بیک -
وشز - وشز به فتحتین جاے بلند و سختی یقال اصابتهم اوشاز الامور اے شدائدها -
وعز - ایعاز - توعیز پیش آمدن بکارے یقال اوعزت الی الامر هو کذلک -
وفز - وفز - بالتحریک والسکون شتاب و فاز

ج - نحن علی وفاز ای علی سفر استیفاز بر سر پاے و دو وا نشستن -
وکز - وکز بمشت زدن و سپوختن -
وهز - وهز بهر دست زدن یقال وهزته اذا هزته - بثقل بدیک - توهز سپردن شتر گرانبار -
توز - نوعے از درخت لغة یمانیة -
ورز - موضعے وابراهیم بن محمد بن لبشرویه بن ورز محدث وورزة لقب مقاتل بن الولید ورزة رگیست که جاری میشود از معده بسوی جگر و بلا لام رجل من غسان -
المتوقز - المتوفز -
ومز - بخشم جنبانید سربینی (ع ع ف اک ۲) التومز التنزی فی المشی سرعة و تحرک رائس الجرذان عند النزاء و هو التهیؤ للقیام -

فصل الهاء

هبنز - هبرزی - بالکسر دست بند و هر چیزے خوب و باو یدار را هبرزی گویند -
هرز - هروزة - مردن -
هز - هز - جنبانیدن (ع ع ف اف ۲) اهتزاز جنبیدن و درخشیدن ستاره بوقت فرو شدن و جنبیدن مرکب و شتر با واز حداء هزة بالکسر نشاط و شادمانی و آواز جوشیدن دیگ هزیز الریح وزیدن باد و جنبانیدن درخت هزهزة جنبانیدن هزاهز فتنها سیف هزهاز جنبان و نهر هزهز بالضم کذلک هزان بالکسر پدر قبیله -
همز - همز بچشم اشارت کردن و فشردن به پنجه و همزه آوردن در کلمه قیل لاعرابی اتهمز الفار فقال السنور یهمزها اے فشردن و سپوختن

و عیب کردن رجل همزة وامرأة همزة لغت منه یستوی فیه المذکر والمونث هامز همّاز کذلک همزات الشیاطین ای خطراتها التی تخطر بالقلب الانسان قوس همزی بفتحتین کمان سخت انداز نده تیر ا همز بالکسر مهماز میخ آهنین که بر پاشنه موزه الصق باشد که بر تهی گاه اسپ توسن میزند -
هندز - هنداز - بالکسر اندازه معرب یقال اعطاه بلاحساب لا هنداز مهندز اندازه گیرنده فرنبا و زمین فجعلوا الزاء سینا لانه ما یجیء فی کلامهم بعد الدال زاء فصار مهندسا -
هبوز - هبزان مردن یا ناگهانی مردن (ع ف اک ۲) والهبز الهبر -
الهجز - الهجس یعنی گذشتن اندیشه بدل و باجزه سازد اے خوش کرد او را -
هرهز - اللقمة در دهن نوالہ را خائید هرهزت النار طفئت هرمزة تکویدن و اندک خائیدن و سختی کردن از دو سه خود پنهان کنی هرهز بالضم شهریست بر جانب دریای هند و قلعه است مابین قدس و کرک و نامے رامهرمز شهرے بخوزستان هرمز هرمزان نام وزیر گ پادشاهے از پادشاهان عجم -
هزبز - هزبزان بسیار جهنده و آهن هزبزانی شلد -
المقز - القهزه بالوهین یروی فی بیت لبید -
تهلز - تشمز -
هامرز - بفتح المیم یکے از پادشاهان عجم -
هنبزة - رنج -
هوزة - بالضم خلق و مردم تقول ما فی الهوز مثلک و ما ادری ای الهوز هو والاهواز تسع کور بین البصرة و فارس لکل کورة منها اسم و یجمعهن الاهواز ولا تفرد واحدة منها جندیسابور و عسکر مکرم و تستر

ب - وردالفتح و اول سکون را و واو بالعف کشیده متحرک معضطر و غیر ملطق استوفرنی جلسته از الحلس جلوس غیر مطمئن

وجند لیسا بور و سوش و سرق و نہر تیری وایذج

و منافذ تہویہ مرون و ہو ثہ حروف وصفت -

بحساب الجمل -

باب السین

فصل الالف

ابس - ابس جای درشت و شکستن و خوار و حقیر کردن (ع ع ف ا ک ۲) تابیس مثلہ تابس دیگر گون شدن -

اس - اس بالضم بنیاد اساس بالکسر ج مثل عس و عساس - اساس بالفتح مثلہا اُسس ج و قذال و قذل اسس بفتحتین مثلہ اساس بالفتح والمد ج - مثل سبب و اسباب تاسیس بنیاد نہادن والف کہ در قافیہ میان او و حرف روی یک حرف باشد اس سا ذن گو سپند بمعین لفظ اس بالفتح والکسر و قولہم کان ذلک علی اس الدہر ثلث لغات اے علی قدم الدہر -

الس - الس خیانت کردن و شوریدہ شدن عقل (ع ع ف ا ک ۲) مالوس دیوانہ تالس ورد مشتبہ شدن یقال ضربتہ فما تالس ای ما توجع و یقال ما ذقت الوسا ای شیا - الیاس بالکسر نام پیغمبری علیہ السلام -

امس - امس دی و ہو مبنی علی الکسر عند بعضہم و معرفۃ و معرب عند بعضہم و معرفۃ و اذا اضیف او دخلہ الالف واللام و نکر صار معربا بالاتفاق یقال مضی امسنا و مضی الامس المبارک و کل غد صار امسا و لا یصغر کما لا یصغر العذو البارحۃ و کیف و این و متی وای و ما و عند و کما لا یصغر اسماء الشہور والاسبوع غیر جمعۃ -

انس - انس انسان بالکسر مردم انسی انسی بفتحتین یکی اناسی ج - قولہ تعالی و اناسی کثیرا انا سیۃ کثرا لک مثل صیاقلۃ - انسان العین مردم چشم اناسی ج - قیل اصلہ فعلان و زید فی تصغیرہ یاء کما زید فی تصغیر رجل فقیل رویجل و قال قوم اصلہ انسیان فحذفت الیاء تخفیفا و لہذا ردوہا فی التصغیر فقالوا انیسیان - انس بالضم بے پرشانی و آرام یا فتن بچیزے (ع ع ف ا ک ۲) قال ابن عباس انما سمی انسانا لانہ عہد الیہ فنسی والاناس لغۃ فی الناس و ہو الاصل - و یقال کیف ابن انسک و انسک یعنی نفسک اے کیف ترانی فی مصاحبتی ایاک فلان ابن انس فلان ای صفیہ و خاصتہ و ہذا حدثی و انسی و خلصی و جلسی کلہ بالکسر یعنی ہم سخن و مونس و گزیدہ و ہمنشین تست استیناس آرام یا فتن بچیزی یقال استانست بکذا و وحش یا فتن و وحشی از مردم تانس آرام یا فتن انیس مونس انس دہندہ مونس شدہ و روز پنجشنبہ ما بالدار انیس ای احد - ایناس انس اول و دیدن و دانستن یقال آنست منہ رشدا ای علمت و شنیدن تانیس انس دادن یونس بفتح النون و کسرہا و ضمہا نام پیغامبری و ہمزہ ایضا انسی ضد وحشی قال ابو زید ہو الایسر من کل شئی و قال الاصمعی ہو الایمن و قال کل اثنین من الانسان کالساعدین والزندین و القدمین فما اقبل منہما علی الانسان فہو انسی و ما ادبر عنہ فہو وحشی - انس بفتحتین مردم و قبیلہ کہ بیکجای مقیم باشند و نام خادم رسول صلی اللہ علیہ وسلم ابی یرمان شدن (ع ع ک ا ف ۲) یقال انست آنسا وانستہ -

اوس - اوس گرگ و پدر قبیلہ از یمن و عطا و ادن و عوض دادن از چیزے (ع ع ف ا ض ۲) اویس تصغیرہ و نام مردے استیاستہ عوض خواستن مستاس آنکہ از وی عطا خواہند آس رخت بو و باقی خاکستر در آتش دان و نشانہای سرای

ایس - یاس نومید شدن (ع ع ک ا ف ۲) والفعل الیست منہ آلیس یا سا لغۃ فی ئیست ایاس یائسا و مصدرہما واحد و آلیسنی منہ فلان مثل ایاسنی تایس نومید کردن -

ارس - بالکسر اصل پاک ریسی - واریس کجلیس سکیت کشا ورز ارسیون و اریسون و ارارستہ و ارارس و ارارس ج - ارس یارس ارسا و ارس تاریسا صار اریسا اریس کسکیت حاکم و ارستہ تاریسا استعملہ و استخدمہ - و ہذا اریس کامیر جیا ہیستہ کدینہ -

امیر باریس - وانبرباریس و بربایس زرشک و آن دانہ ایست معروف ترش مزہ مفتح رو میقہ -

فصل الباء

باس - باس عذاب و سختی و سخت حرب شدن مرد (ع ع لبضمہا) بئس علی فعیل ای شجاع عذاب بئیس عذاب سخت بوس بیس سخت حاجتمند شدن (ع ع ک ا ف ۲) بائس نعت منہ بئس بالکسر بروی کلمۃ الذم خلاف نعم و ہی کلمۃ المدح یقال بئس الرجل زید و بئس المراۃ ہند و ہما فعلان ماضیان لا یتصرفان لانہما از یلا عن موضعہما فنعم و بئس منقولان عن نعم و بئس اذا اصاب نعمۃ و اصاب بوسا فنقلا الی المدح والذم فشابہا الحروف فلم یتصرفا

البس
الیس
اس
ارس
اس امیر بالیس
اس ح باس
اتس
اوس

[52] الصواب بالمثناۃ التحتیہ ۱۲ ق [53] تفیذ کہ در وسط طبقہ عنبیہ ہست ہندی پتلی ۱۲ [54] وحشت بد نفرت و غمگینی ۱۲

بربسته

بدوس

مبرس

بجس

بحس بلبس بغیس

برس

بطیاس

برس بطلیوس

بلس بطلیموس

بلعس بعوس

بنس

بوس بعفس

بهنس بغس

بغراس

بیس بقس

برعس بابوس

بس

تبحلس

بلس بکس

باذغیس

ابؤس جمع بوس بعنی سختی وفی المثل عسی الغویر ابؤسا. یقال یوم بؤس ویوم نعم بالاضافة روز سختی و راحت. اباس بسختی رسیدن. ابتیاس اندوهگین شدن و کراهت داشتن قوله تعالی ولا تبتئس بما کانوا یفعلون ای لا تحزن ولا تشتکی. مبتئس اندوهگین باسا رعبی بوسی خلاف نعمی.

بجس - تبجیس - آب راندن و روان شدن آب متعدد لازم (ع ف اض ۲) انبجاس تبجس روان شدن سحاب بجس و بجس ابرهای ریزان.

بخس - بخس - کم و اندک چیزی که آب دادن بروی باران بود نعم و شره ثمن بخس ای قلیل و کم کردن حق کسی (ع یفتحهما) وفی المثل تحسبها حمقاء وهی باخس هکذا جری المثل قال ثعلب وان شئت قلت باخسة وتبخیس المخ تبخیسا ای نقص.

برس - برس - بالکسر پنبه.

برنس - برنس - بالضم کلاه که در صدر اسلام می پوشیدند تبرنس پوشیدن آن کلاه برنسا برناسا براسا ای غیر معروف مردم یقال ما ادری ای برنساء هو وای البرنساء هو وای البرناساء هو وای الناس هو.

برجیس - برجیس - بالکسر ای غریزه و نام کوکبی که او را مشتری نیز گویند یقال ناقة برجیس ای غزیرة - برجاس بالضم نشانه که در هوا نشنند.

برعس - ناقة برعس - مثل برجیس عس کلک.

بس - بس - نرم راندن و پریشان باکردن ستور را (ع ف اض ۲) و بسیسه ساختن و آن نوعی از طعام عزیز پست و سخن چینی کردن یقال بس عقارب اے ارسل نمائمه واذاه - ابساس ها کردن ستور آب بس بس گفتن مرناقه را بوقت دوشیدن ناقه لبسوس آنکه بی ابساس شیر ندهد وفی الحدیث یخرج قوم من المدینة الی الشام یبسون والمدینة خیر لهم لو کانوا یعلمون انبساس پراگندن ستور بسوس نام زنی وفی المثل اشأم من البسوس حرب البسوس منسوب بوی و سختی و شومی بسبس بیابان خشک بسابس ج - و ایضاً ترهات قال الکسائی یقال جی به من حسک و بسک ای جی به علی کل حال او من این شئت وقال ابو عمرو جی به من حسک و بسک بسباسه گیاهی است.[1]

بلس - ابلاس - نومید شدن از رحمت حق ومنه سمی ابلیس و اندوهگین و شکسته گردیدن و علت ناخوردن ناقه از غالب اشتهای گشن - بلس بالتحریک میوه مانند انجیر بلاس گلیم وهو معرب ومن قول عاصم یقال را تیک الله علی البلس بفتحتین وآن غراره باشد آگنده از کاه کسی را که عقوبت کنند بروی اشتهار کنند و ندا فرمایند.

بلعس - بلعس - ماده شتر ضخم ست گوشت.

بنس - تبنیس - بس ماندن از کسی و چیزی.

بوس - بوس - بوسه دادن معرب (ع ف اض ۲)

بهنس - بهنسة - تبهنس خرامیدن بهیس یکی از نامهای شیر بهیسة گروهی از خوارج.

بیس - بیسان - نام جایی.

بابوس - شتر بچه و کودک شیرخواره یا کودک عموماً بلغت رومی.

تبحلس - بالحاء المهملة ای جار غارها.

بدلیس - بالکسر شهریست خوش وضع نزدیک خلاط

باذغیس - بسکون الذال وکسر الغین المعجمتین دهیست بهرات یا چند شهرهاست کوچک دیبهای بسیار معرب باذخیز لکثرة الریاح بها -

بربسته - طلبیدن یعدی بنفسه برباس بالکسر چاه بسیار مغاک تبربس سبک رفتاری با رفتار سبک یا شتاب.

بردس - بالکسر مرد بدنفس و گردن کش بردیس مثله و مرد ناشناخته و کبر جبس نام شخصی.

مبرس - کسی که بکرایه شتر و خر را برای مردم آماده کرده چیزی فروبران بگیرد برطاس بالضم نام شخصی و نام چند گروهی که برای آنان شهرهای فراخست بسر حد زمین روم و دهیست بقدس -

برغیس - بالکسر شکیبا بر چیزها و بی پروا از ان براغیس شتران بهتر

برلس - بالفحات وتشدید اللام دهیست لیسوا حل مصر

بطیاس - بکسر بال دهیست بباب حلب -

بطلیوس - بفتحتین شهری باندلس -

بطلیموس - حکیمی ست یونانی -

بعوس - کصبور شتر ماده کلم شتر لاغر بعائس و بعاس ج

بعفس - داوگول و بعفس الرجل ذل بخدمته او غیرها -

بغس - سیاهی لغة یمانیة

بغراس - شهریست بین کو لکام کان لمسلمة بن عبدالملک

بقس - بالفتح ویقال بقسیس درختی که برگ وتخم مانند مورد دارد و هوا لشمشاد قال البعض بخفف یدا الاسهال و نشارته معجونه بالعسل تقوی الشعر و تعززه و تمنع الصداع و ببیاض البیض تنفع الوثی -

بکس - الخصم چیره شد برو بکسر بالضم سفالهاره کر بدان بازی کرده شود بسمی الکجة بکاس بکشاد قلعه ایست استوار نزدیک انطاکیه -

[1] عند الاطبار هی عبارة عن قشور جوز بوا فارسیتها بزباز هندی جاوتری ۱۲ سه و پوست از جوال جو دام یا فته هندی جاتی

بلقیس - بالکسر ملکہ سبا۔
بلنیسہ بفتحتین وکسر السین وفتح الیاء المخففۃ شہریست بجانب شرقی اندلس یرازہ و یہاوہ ناعہا لا یری الا میاہ تدفع ولا یسمع الا طبار تسجع بلنیاس بکسر طاء شہریست خوش آئیدہ بکنار دریای حمص
بلہستہ درر فتار شتابی کردن۔
بناقیس - نو برآمدہ از خربزہ گرو بقوس بالضم یکے و بناقیس الطرثوث شئی صغیر نیست معہ وجار۔ تیہرس - و تیہرس یعنی خرامان آمد۔
تیہلس - تہید ست برآمدن مردم از شہرے۔

فصل التاء

ترس - ترس - بالضم سپر ستۃ تراس بالکسر فیہا - تروس اتراس ج - تارس مرد با سپر تراس مرد سپر ساز و خداوند سپر ترس تریس سپر پیش داشتن - مترس بالکسر محلہ درے۔
تعس - تعس - ہلاک شدن و بروی در افتادن وہو ضد الانتعاش (دع لفتحہا) اتعاس ہلاک کردن تعسا لہ ہلاکے باد او را۔
توس - توس - طبیعت و اصل یقال ہو من توس صدق اے من اصل صدق۔
تیس - تیس - تکہ تیوس اتیاس ج - تیوساء بالمد کذلک - تیاس تکہ بان استیاس تکہ خواہ شدن بادہ بز و یقال فی فلان تیسیۃ ای تکبر و تصدر۔
تخس - کصرو خوک ماہی و آن دابہ ایست کہ غریق را میرہاند یقاد در گرد اید نفش بہ پشت خود تا یاری باید غریق بر شنا و تسمی الدلفین۔
ترمس - بالضم بار درختیست کہ دانہ آن بہیل و ارد تیز اطراف سست یا باقلاے مصریست و بیست مرہی اسد رادو بفتح ترمسان بالضم و ہیہیست بحمص ترامس بالضم مروارید و حفرہ ستہ تحت الارض ای سرداب یا ترمس تغیب عن حرب او شغب۔
تسس - بفتحتین اصول ناکارہ
تغس - اندکے از ابر تنک در آسمان۔
تفلیس - بالفتح والعامۃ تکسر شہریست از مضافات کرجستان علیہ سوران و حماماتہا تنبع ما و حارا بلا نار۔
تلمسان - بکسرتین تخت گاہ ملکتے از مضافات بملک مغرب ذات اشجار و انہار و حصون و قرمن۔
تلیستہ - کسکینۃ خصیہ وچیزیکہ از برگ خرما ساختہ شود و کیسہ حساب و لا تفتح۔
تنیس - کسکین شہریست بجزیرہ دریای روم نزدیک و میاط تنسب الیہ الثیاب الفاخرۃ - تونس کیونس تختگاہ بلاد افریقیۃ عمرت من انقاض مدینۃ قرطاجنۃ و محمد بن محمد التنیسی اسکندری الاصل۔

فصل الجیم

جبس - جبس - بالکسر بددل و کول تجبس خرامیدن۔
جحس - جحاس - زحمت دادن خصم را در حرب و کوشش نمودن و بالشین کذلک۔
جدس - جدیس - قبیلہ جادستہ زمین بے عمارت و زراعت ماندہ و فی الحدیث من کانت لہ ارض جادستہ قد عرفت لہ فی الجاہلیۃ حتی اسلم فہی لربہا۔
جرس - جرس - بالفتح خوردن زنبور گل را و ترنم کردن و سخن گفتن (دع منک ۱۲) تجرس شلہ و آواز نرم و بالکسر کذلک یقال سمعت جرس الطیر ای صوت منقارہ - اجراس آغاز کردن مرغ بوقت تیز گذشتن و سے و آواز آمدن از پیرایہ و آواز کردن حادی در حدا و آوازہ پای کسی شنیدن تقول تہد اجرسنی السبع اذا سمع جرسک - جوارس زنبوران نیقال مضی جرس من اللیل ای طائفۃ جرس بالتحریک ام و فی الحدیث لا تصحب الملائکۃ رفقۃ فیہا کلب او جرس - تجریس محکم کردن مجرس بفتح الراء مرد کار آزمودہ
جرجس - جرجس - بکسرتین پشہ ریزہ لغۃ فی قرقس جرجیس نام پیغمبرے۔
جرفس - جرفاس - سطبر و درشت۔
جس - جس - بسودن و بر رسیدن اجتساس بسودن مجستہ جاے انگشت نہادن طبیب از بیمار و فی المثل افواہہا مجاسہا لان الابل اذا احسنت الاکل اکتفی الناظر بذلک فی معرفۃ سمنہا تجسس خبر پرسیدن جاسوس م جساس نام مردے۔
جعس - جعسوس - بالسین والشین ایضا مرد کوتاہ و زشت روی جعس بالفتح جعموس بالضم و زیادۃ المیم پلیدی مردم یقال رمی بجعامیس بطنہ۔
جفس - جفاستہ - ناگوار جفس بالتحریک ناگوار شدن (دع کراف ۱۲)
جلس - جلوس - نشستن و نشینندگان (دع و طلک ۱۲) مجلس بکسر الوسط جاے نشستن و بفتحہا مصدر و کذا الموضع بالکسر و الفتح - جلسۃ مثال ہمزۃ بسیار نشینندہ جلسۃ بالکسر نوعی از نشست مجالستہ ہم نشینی کردن یقال ہو جلیسی و جلیسی ہمنشین نست و تجالس القوم جلس بالسکون زمین درشت و کذلک جمل جلس و ناقۃ جلبس ای ضخم محکم - و شجرۃ جلس و شہد جلس ای ضخم غلیظ - امراۃ جلبس آنکہ دائم بر در خانہ نشیند جلس ایضا زمین نجد و بہ نجد شدن جلسان گلستان معرب۔

بلقیس
بلنیسہ
تیس
تغس
بلہستہ تفلیس
بناقیس - جرجس
تلمسان
تیہرس - جرفس
تیہلس تلیستہ جس
تنفس
ترس
جعس
تعس
جبس جفس
توس جحس جلس
تمس - جدس
تخس
جرس
ترمس

ملہ چو بکے کہ آنرا در پیہ در نسخہ نادر روا نشود و در شکاف چوبیکہ بشگافند فرو برند و در رفاصلہ تا لب لے کفش گزارند ۱۲

جمس حدس
جنس
جوس حندس
حندلس
حرس
جرنفس
جرباس
جشنس
جعبس
جعانس
جهیس
جیسان
حس
حبس
حفس
حلس

جمس - جاموس گاومیش معرب جوامیس ج - جموس فسرون روغن و پیه و آب و جامس اے جامد جمسته بالضم غوره خرما نیم رس -

جنس - جنیس بالکسر یک گونه از هر چیزے که ورد ی گونها باشد از وے مجانسته هم جنسے کردن تجنیس جنس بجنس فراهم آوردن -

جوس - جوس درمیان سرای و جاے گشتن و برسیدن ازانچه در دست (ع ع وضا) قوله تعالی فجاسوا خلال الدیار ای تخللوها فطلبوا ما فیها اجتیاس مثله جوسان بالتحریک گشتن در شب

جرنفس - کسنده ل مرد سطبر درشت -

جرباس - بالکسر تنومند و شیر سخت درشت -

جشنس - جد ابی بکر محمد بن احمد بن جشنس المحدث

جعبس - کعصفر و عصفور مرد گول -

جعانس - جعلان قلب جعانس -

جهیس - کزبیر بن اوس النخعی صحابی او هو جهیس ابن یزید بالشین -

جیسان - نام شخصے جیسوان نوعے از بهترین درخت خرما معرب گیسوان و معناه الذوائب -

فصل الحاء

حبس - حبس - بازداشت کردن ضد تخلیت (ع ع ف ک ۲) احتباس بازایستادن و بازداشتن لازم متعد حبسته بالضم اسم منه و یقال للصمت حبسته تحبس خود را ورنه بازداشتن احباس وقف کردن چیزے را محبس حبیس نعت منه حبس بالضم با و قف حبس بالکسر سنگ یا چوب که بر آب راه نهند بجهت گرد آمدن آب تا ستور خورد احباس ج - و تسمی مصنعة الماء حبسا - حابس نام مردی

حدس - حدس - بگمان سخن گفتن (ع ع ف ک ۲) و دانستن و بے راهبر راهی رفتن و کارد در سینه شتر زدن یقال حدست فی لبة البعیر ای وجاتها و حدست بسهم ای رمیت به - و حدسته بر حلق اے وطئته - و حدستا اے فرعته و تحدست الاخبار و عن الاخبار اے استخبرت و تجسست -

حندس - حندس - بالکسر شب تاریک -

حندلس - حندلس - شتر گران رفتار -

حرس - حراسته - بالکسر نگاهبانی کردن (ع ع ف ض ۲) احتراس خود را پاس داشتن یا فی المثل محترس من مثله و هو حارس گوسپند دزدیدن در شب حارس پاسبان حرس بفتحتین نگاهبانان درگاه سلطان حراس ج - حرسی یکی از ایشان حریسته گوسپند نشب و یده حرائس ج - و منه حریسة الجبل و الحرس الدهر و الاحرس الجمیع - قال امرؤ القیس شعر - لمن طلل داثر آیه ٭ تقادم فی سالف الاحرس و یقال اشنا بذاک حرسا اے دهرا باعراس مقیم بودن بجاسئے یقال احرس فلان بالمکان اذا اقام به حرسا اے دهرا -

حس - حس - حسیس آواز نرم قوله تعالی لا یسمعون حسیسها حس ایضا دردی که بعد از ولادت عارض شود زنان را - و چیزے یقال الحق حس بالبس ای الشی بالشی معناه اذا جاءک الشی من ناحیة فافعل مثله و دانستن و آگاه شدن و یافتن و تنگ دلی در رقت نمودن بر کسے و چیزی یقال حسست له بفتح السین و کسرها ای رققت له و سرما که گیاه و نبات را بسوزاند حس بالفتح سوختن سرما نبات را (ع ع ف ض ۲) و گوشت بر آتش انداختن تا بپزد و یقال حست اللحم و حسسته بمعنے و منه حراوه محسوس و آتش بر بالای کوباج گستردن و از خانمان برکندن کسے را و حسناهم اے استاصلناهم قتلا قوله تعالی اذ تحسونهم باذنه و کشتن سرما ملخ را و منه جراد حسیس و ستور را خاریدن بشانه محسته بالکسر شانه ستور خاره و بالفتح و بر انسان و کذلک بالشین ایضا حواس خمس پنج حس سمع و بصر و شم و ذوق و لمس حاسته یکی از پنج و سرما سوزنده حواس الارض پنج آفت سرما یخچه و باد و ملخ و ستور چرنده سنة حسوس قحط سال سخت احساس یقین دانستن یقال احسست بالخبر و احسیت به بابدال الیاء و کذلک حسست بالخبر و حسیت به ای تیقنت به و ربما حذفوا احدی السینین استثقالا و هو من شواذ التخفیف و قالوا ما احست منهم من احدای ما رایت و احسست الشیء ای وجدت حسه قال الاخفش احست معناه ظننت و وجدت و منه قوله تعالی فلما احس عیسی منهم الکفر انحساس برکنده شدن دندان و جز آن تحسس خبر رسیدن حساس جوانمرد بنوالحساس گروهی از عرب حساس بالضم ماهی ریزه و بدخوی و یقال ضربه فما قال حس یا بها یعنی بزدم و چکّ نکرد و یقال انحت من حسک و بسک ای من حیث شئت بر دت غذران بجسته سودای بجال سوء - حسان نام مادح رسول الله صلعم و وزنه فعلان باشد از حس یا فعال از حسن

حفس - حیفس - مثال هزبر کوتاه سطبر خفیسا مهموز غیر ممدود پیشانی فربه و بالثاء موضع السین کتک لک -

حلس - حلس - گلیم سطبر حلس بفتحتین مثله احلاس ج - ام حلس کنیت ماتان احلاس البیوت گلیمے که زیر فرش های فاخره افگنند و فی الحدیث کن حلس بیتک ای لا تبرح و چهارم تیر قمار را حلاس گلیم بر شتر افگندن و یقال احلسته یمینا اذا امررتها

علیہ و اجلست السماء ای مطرت مطرا رقیقا دائما۔ احتلاس پوشیدن نبات زمین احلس بکسر اللام مرد حریص و دلیر حلسم بالکسر و فتح السین زیادہ ایم کذلک احلس سرخی کہ بسیاہی زند۔

حلبس۔ حلبس۔ حلابس۔ دلیر و ملازم چیزیکہ از وے جدا نشود حلبس کن اے الباری لا کرہ

حمس۔ احمس۔ جاے سخت درشت و مرد درشت در دین و دلیر در حرب انما سمی قریش و کنانۃ حمسا لتشددہم فی دینہم حمس بالتحریک مصدر منہ رع ک ا ف ۲) احمس بکسر ۲ نعت منہ حماستہ دلیری عام احمس سال سخت ارضون احامس نیز منہا سے محطناک تحمس سخت شدن حماس بالکسر نام مردی۔

حمرس۔ حمارس۔ بالضم سخت و نیز ام الحمارس نام زنے۔

حوس۔ احوس۔ آنکہ از ہیچ کس نترسد حوس گرد سرائے گشتن بطلب چیزے بشب جاسوا خلال الدیار شل جاسوا۔ و الخطوب احوس ہی الامور التی تنزل بالقوم و تغشاہم و تخلل دیارہم تحوس دلیری نمودن و بودن بجانی بر عزیمت سفر۔

حیس۔ حیس۔ درآمیختن و طعامے از خرما و روغن و ماست و ساختن آن طعام رع ف ا ک ۲) حواستہ بالضم مردم درآمیختہ حواسات شتران گرد آمدہ۔

حبرقس۔ کسفرجل برۂ نزار و مادہ شتر جوان لاغر۔

جلبس۔ کسفرجل مقیمی کہ جای خود را نگذارد۔

بلد حرباس۔ کقرطاس ہموار و ارض حرماس۔ زمین سخت و سنون حرامس سالہای بسیار قحطناک حرمس یکے۔

حسنس۔ بالضم لقب علی بن محمد بن صعدان المحدث

حفدلس۔ کسفرجل سیاہ۔

حفنس۔ کزبرج زن کم شرم بد زبان و مرد خرد جثہ حفنسا ء بالنون کوتاہ قد سطبر تن کلان شکم۔

حلفس۔ کہزبر متکبر پر گوشت و بسیار پر گوشت

حماقیس۔ سختی یا دبلا یا تحفقس بد نفس شدن۔

حندلس۔ بالفتح و کسر لام شتر مادہ سست رفتار و بسیار و فرو ہشتہ گوشت شتر مادہ نجیب و عشتر۔

حفلس۔ بفتحتین و دلیرانہ بمیان جنگ گاہ پیوستہ بودن بضمتین پارسایان و پرہیزگاران حوتس کعلس الذی لا یغیبہ احد و اذا قام فی مکان لا یحلیلہ احد و کنتو حنوس بن طارق المغربی۔

حنفس بالکسر بد زبان کم شرم حفنس مثلہ۔

فصل الخاء

خبس۔ تخبس۔ غنیمت یافتن خباس غنیمت یا بندہ اختباس بغلبہ گرفتن چیزیرا و منہ اسبد خبوس۔ خباستہ بالضم انچہ یافتہ شود از غنیمت و جاے غنیمت خنابس بالنون زرشت دیدار و منہ اسد خنابس و الانثی خنابستہ۔ و لیل خنابس سخت تاریک غرخنابس اے قدیم ثابت۔

خندرس۔ خندریس۔ مے کہنہ و حنطہ خندریس گندم کہنہ۔

خرس۔ خرس۔ بالفتح خم خراس خم گر خرس بالضم مہمانی ولادت و جمع اخرس صفتہ خرستہ طعام زن زچہ[1] تخریس طعام دادن او را یقال خرست علی المراۃ اے اطعمتہا فی ولادتہا و خرستہ ساختن خرس بالتحریک گنگے و گنگ شدن رع ک ا ف ۲) خرس نعت منہ اخراس متعدی منہ کتیبۃ خرساء لشکر آراستہ لبن اخرس شیر خفتہ سحابۃ خرساء بلا رعد و برق جبل اخرس اے بلا صدی۔ اخرنماس خاموش بودن خرسی و خراسی و خراسانی منسوب بخراسان۔ و یقال ہم خرسان کما یقال سودان و بیضان فی الجمع۔

خسس۔ خسیس۔ فرومایہ انخساس فرومایگی کردن خسیس یافتن کسے را خستہ خساستہ خسیس شدن رع ک ا ف ۲) اخس بالفتح کم کردن رع ف اض ۲) و تیرہ کہ او را کوک خوانند خس با نام مردے استخساس خسیس شمردن و یقال رفعتہ من خسیستہ بر داشتم او را از فرومایگی او خسیستہ الناقۃ دندان او یقال جاوزت الناقۃ خسیسہا و ذلک فی السنۃ السادستہ اذا القت سنیتہا و ہے التی تجوز فی الضحایا و الہدی۔

خفس۔ اخفاس۔ زرشت گفتن بی اندازہ شراب مخفس زود مست کنندہ خنفساء جانورے گندہ بوی و خبر دوک خنفسارۃ مؤنث خنفس خنفستہ لغتان فیہما کلاہما بضم الخاء و الفاء۔

خلس۔ خلس۔ اختلاس ربودن تخلس کذلک و تخالس القوم خلستہ اسم فیہ یقال الفرصۃ خلستہ اخلاس بہم آمیختن گیاہ خشک و تر و موی سیاہ و سپید خلیس گیاہ خشک و تر و موی سیاہ و سپید بہم آمیختہ۔

خلبس۔ خلابس۔ بضم الخاء سخن رقیق خلبستہ دل بردن از کسے یقال خلبس قلبہا اے فتنہ و ذہب بہ کما یقال خلبہ و لیس بیعدان یکون ہو الاصل لان السین من حروف الزیادات۔ خلابیس پراگندگان۔

خمس۔ خمس۔ پنج زن خمستہ پنج مرد خامس پنجم

حفدلس
حفنس
حلفس
حلبس حماقیس خسیس
حندلس
حمس
حنس
خنفس
حمرس
حوس خبس خفس
خلس
حیس
خندرس
خرس
حبرقس خلبس
جلبس
حرباس
حسنس خمس

[1] زنے را گویند کہ نو زائیدہ باشد و او را تا چہل روز یعنی تا ایام نفاس زچہ میتوان گفت ۱۲ [2] مشہور بہ کا ہو ۱۲

یقال جاء فلان خامسا وخامیا بالیاء. خمس بالکسر
بهر پنج روز یک نوبت آب نوعی از پروبا اخماس
پنج شدن حذا و نذ شتران خمس شدن رجل
مخمس والابل خوامس خمیس لشکر با پنج رکن مقدمه
قلب میمنه میسره ساقه وجا سی پنج گزی مخموس مثله
و روز پنجشنبه اخمساء اخمسة ج - جبل مخموس پنج تاه
شی مخمس پنج گوشه خمس پنج یک مال ستدن
(ع عف فاص ۲) و پنجم قوم شدن (ع عف ک ۲)
یقال خمست القوم ای اخذت خمس اموالهم وخمستهم اذا
کنت خامسهم او کلمتهم بنفسک خمسة - ویقال
خمسة دراهم وعندی خمسة الدراهم وتقول هذه الخمسة
الدراهم بالنصب وان شئت رفعت وتجریها
مجری النعت وکذلک الی العشرة وفی المؤنث تقول
عندی خمس القدور - وقولهم فلان یضرب اخماسا
لاسداس ای یسعی فی المکر والخدیعة واصله فی اظماء
الابل - ویقال غلام رباعی وخماسی ولا یقال
سداسی وسباعی لانه اذا بلغ ستة اشبار صار رجلا -
خنس - خنوس سپس ماندن وپس چیزے
پنهان شدن (ع عف فاص ۲ و ک ۲) اخناس
متعدیه خنس سر بینی سپس رفتگی اخنس خنساء
نعت منه خنس بالضم جمعهما والبقر کلها خنس
خنساء نام زنے شاعره خناس دیو سر در کشنده
خنس ستارگان سیاره از ان وقال الفراء
فی قوله تعالی فلا اقسم بالخنس انها النجوم الخمسة
زحل والمشتری والمریخ والزهرة وعطارد -
خیس - خیس بالکسر درخت انبوه و بیشه شیر
خیس بالفتح بوے گرفتن مردار (ع عف ک ۲)
و کاسد شدن چیزے و غدر کردن به کسے (ع عف
فاض ۲ و ک ۲) یقال خاس به ای غدر به خاس بالعهد

نکث - وخیسه اے ذلله و منه المخیس زندان
عراق اے هو موضع التذلل -
خندلیس - وخندلیس شتر ماده بسیار گوشت فربه شده
ارض خربسیس کز نجبیل زمین سخت و ما
یملک خربیسا اے شیئا -
اخرنماس - خاموشی اخرماس لغة النون مثله
اخرمس خواری وفروتنی کرد خرمس بالکسر شب تار -
خلامیس چهار شب خرانیدن سپس صبح یا
شام آب دادن و بر یک ورد متفق نه شدن
دهقنند تقول رعیت خلموسا بالضم
خنعس - کجعفر گفتار -

فصل الدال

دبس - دبس - بالکسر دوشاب ودباس
سیخ سیاه رنگ شدن طراد بس فرس ادبس
نعت منه - دبسی بالضم مرغی ودبساء بالفتح والمد
ملخ ماده - وادبست الارض اذا بدت خضرتها
من النبت وهی ارض مدبسة دبوس مشدد دام
معرب دبابیس ج -
دحس - دحس - بدی افگندن درمیان قوم
ودستها در پوست گوسپند کردن بوقت سلخ دحاس
کرمے که در ریزهاے دیوار و در خاک نرم مغاک
سازد دحاحیس ج واحس اسپی ام وهو لقیس
ابن زهیر العبسی ومنه حرب داحس وقعت الحرب
لاجله بین عبس درمیان اربعین سنة
دحمس - دحمسان - دحمسان بفتحتین فیهما
مرد گندم گون فربه -
دخس - دخس بفتحتین آماس شدن سم
ستور ودخیس پیوند دست و پاے ستور و گوشت

فربه آگنده و ریگ توده و عدد بسیار از هر چیز یقال
عدد دخاس بالکسر ونعم دخاس ای کثیر درع دخاس
ای متقاربة الحلق - دخس مثال هرد جانوریست دریائی
درس - دروس - ناپدید شدن نشان و ناپدید
کردن لازم متعد درس حائض شدن زن ابوادراس
کنیت فرج زن ودکیر شتر و راه نهانی و کهنه شدن
جامه دراس کوفتن خرمن گندم درس و راسته دراسته
تدارس تدریس اداس سبق گفتن و درس کتاب
کردن مدرسه جاے درس درداس بالکسر سطر
گردن با شکوه از مردم و سگ و شتر درس بالکسر
دریس جامه کهنه درسان ج - ادریس نام پیغمبرے -
دردبس - دردبیس سختی و بلا و پیر خرف و
گنده پیر وجهره وتدربس اے تقدم -
درفس - درفس - مثال هزبر وناقه درفسه
بزرگ درفاس مثله دروافس بالضم مثال
فعلالل استخوان میان کله و گردن -
دس - دس - قطران مالیدن شتر را بعیر مدسوس
نعت منه وفی المثل لیس الهناء بالدس زیر خاک
پنهان کردن ودسیس پوشیده داشتن مکر و حیله
(ع عف فاض ۲) و ساسه مارکه در زیر خاک
پنهان شود اندساس پنهان شدن در خاک
دسه بالضم بازیچه کودکان -
دعس - دعس - نشان نیزه زدن بجائے
و قد یکنی به عن الجماع و پکردن ختوره را طریق دعس
راه بسیار نشانه مدعاس راه نرم سپرده مداعسه
نیزه زدن با هم مدعس بالکسر نیزه مداعس نیزه هاے
میانه درست مدعس جاے کوماج پختن در بادیه
و تنور بریانے -
دعکس - دعکسه دست نبد وهو لعب للمجوس -

خندلیس
خربسیس - درس
اخرنماس
خلامیس
خنعس
دردبس
دبس - درفس
دس
خنس
دحس
دعس
خیس - دحمس
دخس
دعکس

دفس - دفنس - بالکسر زن گول و دفناس مرد احمق - دکس - دکاس - بالضم خواب که غلبه کند بر مردم داکس فالے که از عطسه و جانور مانند آن گیرند و هی لغة فی کادس - دوکس عدد بسیار و یکے از نامهاے شیر -

دلس - تدلیس - پنهان کردن عیب متاع بر خریدار مدالسته فریفتن دلس بالتحریک تاریکی و روئیدگی که در آخر گرما برگ آرد ادلاس ج - تدلس در تاریکی فرود آمدن -

دعس - دعس - شتر ضخم -

دلهمس - دلهمس - بفتحتین شیر و دلیر شب رو

دمس - دمس - سخت تاریک شدن شب و پنهان کردن چیزے در خاک و پوشیده داشتن خبر و دمست علیه الخبر ای کتمته البتة (ع ف و ص ۲ و ک ۲) لیل دامس و دموس سخت تاریک امور دمس کارهای بزرگ کانه جمع دامس مثل بازل و بزل تدمیس نهان کردن در خاک دیماس بالکسر زندان حجاج بن یوسف و گلخن و سبح دمامیس ج - مثل قیراط و قراریط و ان فتحت الدال فجمعه دیامیس مثل شیطان و شیاطین -

دمقس - دمقس - نشال حریر و ابریشم -

دنقس - دنقسة - تباهی افگندن میان قوم بالسین والشین

دنس - دنس - بالتحریک ریمناکی و ریمناک شدن (ع ک ف ۲) تدنس مثله تدنیس متعد منه -

دوس - دوس - کوفتن بپاے (ع ف ۱ ص ۲) و قبیله از یمن و روشن کردن شمشیر دیاسة کوفتن خرمن مداسته خرمن جاے مدوس چوب خرمن کوب و مصقله -

دهس - دهس - دهاس بالفتح جای نرم که نه ریگ باشد و نه خاک و دهسته بالضم لون آن زمین ادهس نعت منه - رمال دهس مثله و هساء سرخ رنگ

دهرس - دهاریس - سختیها -

دیجس - کشتمر سطبر بزرگ خلقت و شیر

دیجبس - بروزن و معنی دیکس -

دختنوس - کعفرنو طبنت لقیط بن زرارة التیمی و هی معربة اصلها دختر نوش ای بنت الهنی سماها ابو ها باسم ابنة کسری و یقال دخدنوس بالدال -

دخامس - کعلابط سیاه سطبر و خمسته مردکر یز یقال یدخمس علیک اے لایبین لک یا بریدوا مر مدخمس اے مستور -

دخلس - درشت از مردم و شتر یا شتر بسیار گوشت و درشت -

درباس - کقرطاس شیر و سگ گزنده و کعلابط شتر سطبر و تدربس تقدم -

درداقس - بالضم استخوانیست مابین سر و گردن رومی -

درعوس - کقرطعب نیکو -

درمس - کفردوس مار درمس خاموشید و درمس الشی ستره -

درانس - کعلابط سخت سطبر از مردم و شتر درناس شیر

درهوس - کفردوس درشت دراهس سختیها و بالضم بسیار گوشت از هر چیز و سخت -

دعبوس - بالضم گول -

الدعفس - کزبرج من الابل التی تنتظر حتے تشرب الابل ثم تشرب ما بقی من سور ها -

امر مدعمس - و مدعمس و مدخمس و مدهمس و منمس

اے مستور -

دفطس - الرجل ضیع ماله -

ادفس - الرجل اسود وجهه من غیر علة -

دقاریس - روباه -

دقس - فی البلاد دو قوسا به تیزی در شهر ها رفت و دقس الوند فی الارض فرو رفت در زمین و دقس خلفت العدد یس دشمن حمله کرد و دقس البرملا با و حبل مدقس کشبر یه و نوع و ابل مداقیس و دقسه بالضم دانه ایست مانند گاورس و دوابه الیست خرد و بفتح و الصواب بالفتح و مادری این دقس و دقس به ای ذهب و ذهب و دقیوس بالفتح ملک اتخذ مسجداً علی اصحاب الکهف و دقیانوس ملک هربوا منه -

دمقس - کقمطر ابریشم مدمقس مثله -

دلمس - کعلبط بلادلمس بالکسر مثله و بسیار تاریکی و لا فیها مثله و کجعفر نام شخصے ادلمس اللیل اشتدت ظلمته -

دماحس - اسد دمحسی بالضم مرد سیاه فام و فربه سخت

دمانس - کعلابط شهریست به مصر و دیگے است نفلیس -

دنحس - کجعفر تنومند سخت گوشت -

دنفاس - بروزن و معنی دفناس و کعلابط مرد بد خلق و دنفس بالکسر زن گول -

دنکس - سے فی بیته پنهان شد و براے حاجت قوم برنیامد و هو عیب -

دهمسته - باهم راز گفتن و سرگوشی کردن و دس گرفتن و امر مدهمس و منمس اے مستور -

دیس - پستان عراقیة لاعربیة دیسان بالکسر ی بهرات

فصل الذال

اذریطوس - م دوا ئیست و الکلمة رومیة فعربت

دفس دفنس، دکس دکاس، ادکس، دهرس دقاریس، دیجس دقس، دلس دیجبس، دختنوس، دعس دخامس، دلهمس، دمس، دخلس دمقس، دلمس، درباس، درداقس دماحس، دمانس، درعوس، درمس دنحس، دمقس دنفاس، دنقس درانس، دنکس، دنس درهوس، دهمسة، دوس دعبوس، الدعفس دیس، مدعمس اذریطوس

وفطس - الرجل ضیع ماله وفطس مثله

فصل الراء

راس - رأس - سر وسردار و سروران یقال هو راسهم و هم راسهم و بر سر زدن اروس رؤس ج - بیت الرأس نام دیهی بشام ریاسة سروری کردن (ع نفتحها) تمیس رئیس مهتر ترئیس مهتر کردن کسے را بر قومے رواس سر فروش وعند العامة رواس نیجه راساء میش سپید سیاه سر اراس بزرگ رواسی بالضم مثله شاة اراس کذلک - روس شتر که جز در سر او قوت و چربش نمانده باشد مرائس کذلک راس عین نام جائی ویقال هو راس الکلاب یعنی هو فی الکلاب بمنزلة الرئیس فی القوم - ویقال رمی فلان منه فی الراس اے اعرض عنه ولم یرفع به راساً کر هو واستثقله ویقال رئیت منک فی الراس اے اعرفت منی - ویقال اعد کلامک من راس از سر گوی د انت علی رئیاس امرک و راس امرک بر سر کار خویشی راس السیف سته شمشیر ربیس - ربیس - دلیر و سختی د اهیة ربساء و امور ربیس اے شدید الامر - ارتباس گوشت آگنده شدن کبش ربیس قچقار آگنده گوشت تربیس آگندن مشک و جز آن ربیس بدست زدن ارتباس ضعیف شدن کار -

رجس - رجس - بالکسر پلیدی و عقوبت و خشم قوله تعالی ویجعل الرجس علی الذین لا یعقلون قال الفراء انه العقاب والغضب - رجس بالفتح آواز بلند رعد و بانگ شتر و بلند کردن آواز (ع ف اض ۲) ارتجاس مثله سحاب رجاس بعیر رجاس نعت منه - ویقال هو فی مرجوسة من امرہ اے فی اختلاط - مرجاس سنگے که بر دو بند ند و لاے چاه را بدان بشورانند و آن آبها را بر کشند تا لایها بدان طریق بر آید نرجس بکسر الجیم نرگس معرب النون زائدة لانه لیس فی الکلام فعلل وفی الکلام نفعل -

ردس - ردس - سنگ انداختن (ع ف ا ض ۲) مرادسة کذلک - ردیس مثال فسیق سنگ انداز مرداس بالکسر سنگے که در چاه اندازند تا بدانند که آب هست در وی یا نے ونام مردی یقال ما ادری این ردس اے این ذهب -

رس - رس - الحمی ورسیسها اول تب و بعضی رس من خبر ای شیء منه - رس ایضاً چاه بسنگ آورده و نام چاه بقیه ثمود و نام وادیے و نام آبی و چاه کندن و در گور کردن مرده را و اصلاح کردن میان قومے و افساد کردن و هو من الاضداد و دانستن خبری و دیدن کسے را و یقال فلان یرس الحدیث فی نفسه اے یحدث به نفسه رسیس شیء ثابت مرتسه جنبیدن شتر تا برخیزد -

رعس - رعس - لرزیدن و فشاندن راه رفتن آهسته از ماندگی و ضعف (ع نفتحها) ناقة رعوس آنکه سر او لرزد از پیری رعسان جنبانیدن سر از کبر ارتعاس لرزیدن و بالشین المعجمة کذلک ارعاس لرزانیدن و بالشین مثله -

رغس - رغس - گوالیدن و نیکوئی و فی الحدیث ان رجلا رغسه الله تعالی مالا ای اکثر له مالا و بارک له فیه ویقال له نصاب رغس یعنی حسب انبوه و با برکت مرغوس ای مبارک و میمون یقال بالئت وجهک المرغوس اے المبارک -

رفس - رفس - بپاے زدن (ع ف ا ک ۲)

رکس - رکس - بسپساگی بر گردانیدن ارکاس کذلک قوله تعالی والله ارکسهم بما کسبوا ای ردهم الی کفرهم ارتکاس بازگشتن بچیزی که از وی خلاص یافته باشد رکس بالکسر پلیدی و مردم بسیار راکس گاو یکه در مرکز خرمن بندند بوقت کوفتن و نام وادی - رکوسیة فرقة بین النصاری والصابئین -

رمس - رمس - خاک گور و پوشیده داشتن خبر و دفن کردن مرده ارماس کذلک رمس ایضاً هموار و ناپدید کردن پشته گور و سنگ انداختن مرمس جای گور روامس بادها که راه ویرا ناپدید کند -

ریس - ریسان - خرامیدن -

رتبیس - کجعفر ابن عامر الطائی و فد و کتب له النبی صلعم -

رحامس - بالضم جرات کننده و دلیر -

ارخس - السعر نرخ را ارزان کرد و عتبة بن سعید ابن رخس محدث -

رودس - بضم الراء و کسر الذال المعجمة جزیره ایست از مضافات روم برابر اسکندریه بمسافت یک شب از آن غزا معاویه

رطس - بباطن کف زدن وارطست علیه الحجارة تطابق بعضها فوق بعض -

هرقس - کمقعد لقب شاعر طائی و اسمه عبد الرحمن احد بنی معن بن عتود -

رماحس - کعلابط دلیر جرات کننده و شیر والرماحس بن عبد العزی بن الرماحس کان علی شرطة مروان بن الحکم

رومانس - بالضم و کسر النون ام المنذر الکلبی الشاعر وام النعمان بن المنذر فهما اخوان لام -

راس - رؤساء - مشی تبختر یعنی بناز و نازان رفت (ع ف ا ض ۲) راس السیل الغثاء احتمله و راس فلان اکل کثیرا و جود وانه لروس سوء اے رجل سوء روس بالضم گروهی است سترگ بلاد آنان بسر حد صقالبه و ترک پیوسته است و روییس کزبیر لقب محمد

وفطس راس ردس رس ریس رتبیس رحامس ارخس رودس رطس رعس ربس هرقس رماحس رغس رومانس رجس راس رفس رکس

بن المتوکل القاری راوی یعقوب بن اسحق -
رہس سخت سپردن (ع بفتحہما) رہوس کبرول بسیار خورندہ وارتہس الوادی امتلا وارتہس القوم ازدحموا وارتہس رجلا الدابۃ اصطکتا ارتہس الجراد - رکب بعضہ بعضا وترہس تخفف وتحرک اضطرب - رہمستۃ باہم راز گفتن وبدی تعریض کردن وامر مرہمس ومدہمس مستور -

فصل السین

سجس - سجس بالتحریک آب رنگ گردانیدہ وگردیدن رنگ آب (ع ک ا ف ۲) ولیقال لاآتینک سجیس عجیس وسجیس الاوجس وسجیس اللیالی نیایم ہرگز -

سدس - سدس بالضم وبضمتین ششش یک سدس بالکسر بہر ششش روز یکبار نوبت آب شتر اسداس صاحب شتران سدس شدن ودندان افگندن شتر بہشت سالگی وششش شدن قوم سدیس ششش یک لاآتینک سدیس عجیس ہرگز شاۃ سدیس بشش سالگی درآمدہ سدس بالتحریک دندان ہشت سالگی شتر یستوی فیہ المذکر والمؤنث لان الاسنان کلہا بالہاد الا السدس والسدیس البازل - وجمع سدیس سدس مثال رغیف رغف وجمع سدس مثل اسدوا سد. اتار سدیس وسداسی ششش بندی سدس ششش یک مال شدن (ع ف ا ص ۲) وششم قوم شدن (ع ف ا ک ۲) سدوس بالفتح پدر قبیلہ سدوس بالضم طیلسان سبز وقال الاصمعی سدوس بالفتح الطیلسان وبالضم اسم رجل سندس دیباہ -

سرس - سریس - سرس نامرد -

سلس - سلس - نرم وآسان سلاسۃ مصدر منہ ومنہ سلس البول وسلس القیاد وسلس بالسکون رشتہ شیہ درکشیدہ سلاس بالضم بیہوشی مسلوس بے عقل -

سلعس - سلعوس - بفتح اللام نام شہرے -

سنبس - سنبس - بالکسر پدر حیی از طے -

سیس - سیاستۃ - بالکسر رعیت داری کردن (ع ف ا ص ۲) ساستہ تسویس سیاست ویرا گردن کسے افگندن سوس بالضم طبیعت واصل ویوچہ و سنہ سوس بالفتح درافتادن متہ در چیزے (ع ک ا ف ۲) ساستہ تسویس کذلک وبسیار کہنہ شدن گوسپند اساستہ کذلک سیساء بالکسر والمد کتف سار اسپ ومہرہ پشت خر بیای ح -

سابس - ککابل وہیست بو اسط ونہر سابس مضاف الیہ -

سجلاطس - بکسرتین وتشدید اللام وضم الطاء المہملۃ نمط رومے والکلمۃ رومیۃ فعربت -

سجلماسۃ - بکسرتین قاعدۃ ولادیۃ بالمغرب ذات انہار واشجار واہلہا یسمنون الکلاب ویاکلونہا -

سرخس - بفتحتین شہریست بزرگ بخراسان کہ جوئی دارد -

سعتویہ - بالضم ابو نصر محمد بن احمد بن عمر بن مشار ابن سوبہ الاصطخری المحدث -

اسفس - بالفاء کاثمد وہیست بمرو منہا خالد ابن رقاد بن ابراہیم الذہلی الاسفسی وہیست بجزیرۃ ابن عمر کہ بستانہا بسیار دارد -

سلماس - بفتحتین شہریست باذربیجان -

محمد بن سنیس - کزبیر ابو الاصبغ الصوری محدث -

سہنساہ - بکسرتین وبضم الہاء وکسر ہاء الاخری افعلہ آخر کل شیٔ یخص بالمستقبل -

فصل الشین

شاس - مکان شاس جائے درشت و بالتحریک مصدرہ (ع ک ا ف ۲) امکنۃ شوس مثل چون وجون - شاس نام مردے -

شخس - شخس - اضطراب واختلاف کردن (ع بفتحہما) تشاخس اختلاف افتادن میان قوم ویقال تشاخست اسنانہ اذا اختلفت ومال البعض وسقط البعض من الہرم -

شرس - شرس - شریس شرس بدخو شرس شراستہ مصدرہ - تشارس دشمنائگی کردن باہم مکان شرس بالسکون درست شرس بالکسر شورہ گر ارض مشرستہ نعت منہ یقال بنو فلان مشرسون اے ترعی ابلہم الشرس -

شکس - رجل شکس - بالسکون دشوارخو یقال ہم شکس بالضم مثال رجل صدق وقوم صدق شکاستہ مصدرہ (ع ک ا ف ۲) شکس نعت منہ علے القیاس -

شمس - شمس - آفتاب وتجمع علی شموس کانہم جعلوا کل ناحیۃ منہا شمسا کما قالوا للمفرق مفارق وتصغیر با شمیستہ وجیل وآفتاب ناک شدن روز اشماس کذلک شمس ایضا دشمنی پدید کردن (ع ف ا ص ۲ د ک ۲) شماس بالکسر مثلہ یقال شمس لی فلان ای ابدی لی عداوۃ فرس شموس توسن شموس شماس مصدران منہ رجل شموس بدخو شمس بآفتاب ایستادن تشمیس بآفتاب خشک کردن عبد شمس پدر قبیلہ عبشمے منسوب بدو در نسبت اسم مضاف دو وجہ گویند یا نسبت بمضاف کنند چون عبدی از عبد القیس بمضاف الیہ چون مطلبی از عبد المطلب ویا بہ بعضے از ہر یک

سرس
رہس سلس
شاس
رہمستۃ سلعس شخس
سنبس
سیس
سجس شرس
سدس
سابس شکس
سجلاطس
سجلماسۃ
شمس
سرخس
سعتویہ
اسفس
سلماس
سنیس
سہنساہ

سلہ یعنی سر یغنے کتف باشد ۱۲

چون عبشمی از عبد شمس و عبدری از عبدالدار و عبقسی از عبدالقیس - ویقال تعبشم فلان وتعبقس - واما عبشمس بن زید بن مناة بن تمیم قال ابوعمرو اصله عب شمس ای حب شمس وهو ضوءها والعین مبدلة من الحاء کما یقال عب قر وهو البرد وقال ابن الاعرابی اصله عبء شمس مهموزا بالکسر والفتح وهو العدل والنظیر -

شوس - شوس - بالتحریک نگریستن بگوشه چشم از تکبر (ع ک ا ف ۲) اشوس نعت منه شوس ج - تشاوس بگوشه چشم نگریستن و خساره کرشمه کردن دران حال -

شحس - بالفتح شجر مثل العتم الا انه اطول ولا یتخذ منه القسی لیبسه

شس - زمین سخت کانها حجر واحد شساس و شسوس و شسیس کقفان و ضئین ج شسن گیاهیست معروف شاس لاغرست و شس سوساییس -

الشطلس - زیرکی و دانائی شطلسی مرد زیرک و دانا اشناو ستبغر زیرک شطلس فی الارض ذهب فیها سلسته و شطلس بعضها خلاف لعصبور المخالف لما امر والذاهب فی ناحیة -

اشناس - بالفتح نام شخصی و ضعیست بساحل بحر فارس

فصل الصاد من بقیة الصراح

صقاقس - بالفتح وضم القاف وهیست بافریقیه علی البحر شرهم من الآبار -

فصل الضاد

ضبس - ضبس - بالتحریک پلید و دشوار خو شدن (ع ک ا ف ۲) ضبس ضبیس نعت منه

ضرس - ضرس - بالکسر دندان وهو مذکر ما دام له هذا الاسم لان الاسنان کلها اناث الا الاضراس والانیاب ضروس و اضراس ج - ضریس ایضاً پشته درشت و باران اندک ضروس ج - ضرس بالفتح گزیدن سخت بدندان آزمودن چوب را انبری و سختی وسخت شدن روزگار بر کسے ناقة ضروس گزنده و آن ماده شتر که در نوزادن بگزد ویقال هی بحن ضراسها ای بدوثان نتاجها - ضروس بالضم سنگهای گرداگرد سر چاه بر مضرّوسة و ضریس نعت منه اضراس نفسته کردن کسے را تضریس مجرب و محکم گردانیدن حرب و سعر مرد را رجل مضرّس نعت منه ای مهذب مجرب - ربط مضرس چادر موشی دندان حرة مضرسة و مضروسة آنکه درو سنگ تیز ها باشد تضارس نا هموار آمدن دندان رجل اخرس اضرس اتباع - ضرس بالتحریک کندی و کند شدن دندان از ترشی (ع ک ا ف ۲) ضرس شرس و شوار خو -

ضغبس - ضغبوس - بالضم خیار و بادرنگ ریزه و مرد ضعیف ضغابیس ج - وفی الحدیث اهدی لرسول الله صلعم ضغابیس - امراة ضغبة اے مولعة تحب الضغابیس و قد مر فی باب البار -

ضغرس - گجرول موگرسنه آزمند -

ضفس - البعیر شتر گیاه خشک را فراهم آورده تو الکرد (ع ف ا ک ۲)

ضمس - الشی باهستگے خائید (ع ف ا ض ۲)

ضنبس - گز برج سست گیرنده زود شکننده و نرم ناکس -

ضنفس - بروزن و معنے ضنبس -

ضوس - خوردن طعام -

ضهسه - بپیش دهن گزیدا ورا (ع فتحتها) و لا اطعمه الشد الا ضاهسا و لا سقاه الا قارسا دعاء علیه ای اطعمه الحزر القلیل من النبات فهو یاکله بمقدم فمه ولا یتکلف مضغه والقارس البارد ای سقاه الماء

القراح بلالبن -

ضاس - البنت بر گردید و برخاستن خواست (ع ف ا ک ۲) ضیس و ضیسن و ضائس نعت منه -

فصل الطاء

طمس - طمس - بالکسر اصل و بیخ هر چیزے -

طرس - طرس - کاغذ و صحیفه و کاغذیکه محو کرده باز وی و باز نبشته طلس مثله اطراس طروس ج - طرسوس بالتحریک نام شهری ولا تخفف الا فی الشعر لان فعلولا لیس من ابنیتهم -

طرفس - طرفسان - پاره از ریگ -

طرمس - طرمسار - ممدود تاریکی طرمسة گرفته شدن و سپسائگی رفتن طرموس بالضم کوماج -

طس - طس - طسة طست تست طساس طسوس طسات ج مطلس رونده در شهرها -

طفس - طفس - بالتحریک ریم و ریمناک شدن طفاسة کذلک (ع ک ا ف ۲) ثوب طفس و رجل طفس نعت منه - وطفس البرزون ای مات طفوس مصدره (ع ف ا ک ۲) طنفسة بالفتح والکسر پارچه گسترد نے طنافس ج -

طلس - طلس - پاک کردن نبشته (ع ف ا ک ۲) تطلس لازم منه - طلس بالکسر کهنه اطلاس ج - اطلس کذلک یقال رجل اطلس الثوب و ذئب اطلس وهو الذی فی لونه غبرة الی السواد و کل ما کان علی لونه فهو اطلس طیلسان م طیالسة ج - والهاء فیها للعجمة لانه فارسی معرب والعامة تقول بکسر اللام فلو رخمت هذا فی النداء لم یجز لانه لیس فی کلامهم فیعل بکسر العین الا معتلا نحو سید و میت

طمرس - طمرس - بالکسر طمروس بالضم دروغگوی -

ضاس / طمس / طرس / شوس / طرفس / شحس طرمس / شس ضغبس طس / طفس / الشطلس / ضغرس / ضفس / اشناس / ضمس طلس / صقاقس ضنبس / ضنفس / ضبس ضوس / ضهسه / ضرس / طمرس

سلسله یعنی با نمود گمین و مضطرب کردن یقال ضرسه اے اطلقه ۱۲ سله موش دندان نوعے از نقش است هندی لهرط

طمس - طموس - ناپدید شدن طمس متعد منه (ع ف اض ۲ و ک ۲) انطماس تطمس پاک شدن و ناپدید گشتن خط قوله تعالی ربنا اطمس علی اموالهم ای غیرها و قوله تعالی من قبل ان نطمس وجوها -

طلس - رغیف طلس - بتشدید اللام گرده خشک

طیس - طیس - آب و ریگ بسیار و جز آن طیسل مثله لام زائده -

طوس - طاس - طاوس م و مردم خوب بلغت شام تصغیره طویس - و فی المثل اشام من طویس و این مخنثے بود در مدینه و کان اسمه طاوسا فلما تخنث جعلوه طویسا و کان یقول یا اهل المدینه توقعوا خروج الدجال ما دمت بین ظهرانیکم فاذا مت فقد امنتم لانی ولدت فی اللیلة التی مات فیها رسول الله علیه السلام و فطمت فی الیوم الذی مات فیه ابوبکر و بلغت الحلم فی الیوم الذی قتل فیه عمر و تزوجت فی الیوم الذی قتل فیه عثمان وولد لی فی الیوم الذی قتل فیه علی و یسمی بعبد النعیم و قال فی نفسه (شعر) اننی عبد النعیم انا طاوس الجحیم و انا اشام من یمشی علی ظهر الحطیم - طوس بالفتح ماه و خوب روی شدن (ع ف اض ۲)

طبرس - گز برج و عفیف سخت دروغ گو -

طبس - سیاه از هر چیز و بالکسر گرگ طبس و طبسان بفتحتین شهر است بخراسان الجمیة تطبیس گلابه کردن و بجر طبیس کامیر دریا فراوان آب

طمس - الجاریة جماع کرد او را (ع بفتحها)

طرابلس - بالفتح وضم الباء و اللام شهریست بشام و شهریست بمغرب و اول اشاعیة اطرابلس بالهمزة و ویتة معنا باثلث مدن -

طردسه - استوار کرد او را -

طرطبیس - کز نجیل آب بسیار و پیر زال فرو هشته گوشت و شتر ماده خرد غنده وقت دوشیدن -

طحس - الجاریة جماع کرد او را (ع بفتحها)

طغموس - بالضم ستنه از شیطان و خبیث از غولان و جز آن -

طغرس - بالکسر نرم و سهل -

طلساء - بالکسر مینکه دران منار و نشان نباشد و تاریکی و لیلة طلسانة شب تار و ارض طلسانة زمین بے آب و طلس رو غود را ترش کرد -

طلمیس - کسفرجل لشکر بسیار طلمیس کقندیل مثله و تاریکی شب -

اطلنسی - العرق اطلناءً اے سال العرق علی الجسد کله -

طنس - بفتحتین تاریکی سخت -

طهمس - بضمتین و بیست بمصر منها اسحق بن حبه الطهمسی

طهس - فی الارض باستواری در زمین در آمد یا پنهان شد (ع بفتحها) و ما ادری این طهس و طهس به اے این ذهب و ذهب به -

طهلس - بالکسر لشکر بسیار طلهس بتقدیم اللام مثله -

فصل العین

عبس - عبوس - ترش روی کردن (ع ف اک ۲) تعبیس مبالغة فیه تعبس لازم منه - عبس سرگین و پشک خشک شده بر دم ستور و خشک شدن ریم بر دست و اندام (ع کل ف ۲) اعباس عبس تاک شدن ستور یوم عبوس اے شدید عبس بالسکون پدر قبیله از قیس عیلان عنبس شیر عنابس اولاد امیة بن عبد شمس و ایشان شش تن بودند حرب و ابو حرب و سفیان و ابو سفیان و عمرو و ابو عمرو و جز این شش را اعیاص خوانند -

عترس - عترسة - سخت گرفتن عتریس بالکسر مرد خشمناک عنتریس ناقه صلب نون زائده -

عجس - عجس - مثلث حرکات قبضه کمان معجس مثال مجلس کذلک عجس پارها از شب عجاساء کلان بزرگ از شتران و تاریکی عجنس شتر ضخم عجانس ج عجس باز داشتن از حاجت و گرفتن بنجه چیزی را (ع ف اک ۲) تعجس در پے کارے شدن و در پے یکدیگر آمدن باران سط عجوس باران پیاپے فحل عجیس مثل عجیز گشن که نتوان گشنی کردن تعجیسی تعجیساء مقصورا و ممدود نوعے از رفتار آهسته

عدس - عدس - رفتن در زمین و لغة فی الحدس و سخت سپردن و جاء فی او صف الضبع عدوس السری یعنی سخت رفتار عدس بالتحریک تر سک عدسة سرخکان که بر اندام بر آید عدس با وقف بانگ راندن اشتر و ربما سموا البغل کذلک - و عدس نام مردے -

عدلبس - عدبس - بالفتح و التشدید نام مردی و شتر محکم اندام عدابس ج -

عرس - عروس - بالفتح زن مرد و خواسته گیر را و یقال رجل عروس فی رجال عرس و امراة عروس فی نساء عرائس و فی المثل کاد العروس ان یکون امیرا - عرس بالکسر زن یا شوی و ماده شیر یا نر اعراس ج - و ربما سمی الذکر و الانثی عرسین این عرس راسو بنات عرس ج - و حکی الاخفش بنو عرس - عرس بالفتح دیواری که میان دو دیوار خانه سرائی نهند و بغایت ترسانند و سقف سازند تا آن خانه گرم تر شود و آنرا بفارسی بچه گویند بیت معرس خانه با بچه عرس بالضم مهمانے

طمس - طرطبیس عترس طعس طغموس عجس طلس طیس - طغرس طلساء طوس طلمیس اطلنسی - عدس طنس طهرس طهس عدلبس طهلس عرس طبرس طبس - عبس طمس طرابلس طردسه

عروسی اعراس عرسات ج - اعراس سور کردن و
جماع کردن عرس ایضاً بستن گردن شتر بر بازو پای
وے (رعع ق اص ۲) اعراس بالکسر سن کربندیو
عرس بالتحریک وہشت داشتن (رعع ک ا ف ۲)
و ملازم چیزے بودن یقال عرس ای لازمه
عرس نعت منها - تعریس در آخر شب فرود آمدن
مسافران اعراس مثله معرس و معرس منزل
فرود آمدن عریس عریسه بالکسر مشددا خوابگاه
شیر ذات العرائس نام جائے -

عردس - عرندس - شتر سخت با قوت ناقه
عرندسه توانا و دراز قامت -

عرطس - عرطسة - مثل عرطزة دور شدن و
یک سو رفتن از جنگ و منازعت قوم -

عرکس - اعرنکاس - گرد آمدن و سیاه شدن
موے عرکسته گرد آوردن یکدیگر -

عرمس - عرمس - بالکسر سنگ بزرگ و ناقه استوار -

عس - عس - عسس شب گشتن بپاسبانی و دیر
آمدن خبر و تنها چریدن ناقه و شیر ناوادن او
پیش کسے (رعع ق اص ۲) عاس شب گرد جمع گرد
شهر عسس ج مثل خادم و خدم - و فی المثل کلب
عس خیر من کلب ربض -

عسعس - عسعسة - شب گشتن و تاریکی در آوردن
شب قوله تعالیٰ واللیل اذا عسعس عس بالضم قدح
بزرگ عساس بالکسر ج - و یقال جی من عسک
و بسک اے من حیث شئت او من جهدک و جدک
عسوس بالفتح ناقه که تنها چرا کند و ناقه که پیش مردم
شیر ندهد و جوینده صید و گشت کننده اعتساس
بشب گشتن و وزیدن و طلب کردن معس
جائے طلب و کسب عسعس عساس عساس
گرگ عساعس ج - و ایضا خار پشتکها تعسس
بوئیدن بوی و صید جستن عسعس نام جائے در
بادیه و نام مردے -

عسطس عسطوس - درختے -

عضرس - عضرس - بچه و فی المثل ابرد من
عضرس و کذلک العضارس بالضم عضارس
بالفتح ج - مثل عوالق و جوالق و گیاہے -

عطس - عطاس - بالضم عطسه دادن (رعع
ق اص ۲ و ک ۲) و دمیدن صبح ظبی عاطس آهو
که پیش آید معطس بکسر الطاء و فتحها بینی -

عطمس عیطموس - زن تمام اندام و شتر
توی هیکل عطامیس ج - و قد جاء فی ضرورة الشعر
عطامس -

عفس عفس - باز داشتن و راندن و ترندل
بپاے بر سرین کسے معفوس مرد تندی و
ترندلی و تبندل اعتفاس کشتی گرفتن معافسة
مرو سیدن و فی الحدیث نعافسنا النساء عفاس
بالکسر و بروغ نام و وشتم -

عفقس - اعفنقاس - دشوار خو شدن
خلق عفنقس دشوار -

عکس - عکس - باشکونه کردن و مهار شتر
بر دست او بستن و شیر ریختن بر خوردنی (رعع ق
ک ۲) عکیس شیر که بر خوردنی ریزند و نوعے از
طعام که از شیر و آرد سازند و العکیس القضیب من الجبلة
یعکس تحت الارض الی موضع آخر یعنی شاخ رز که
او را بجوا بانند تا روید عکاس بالکسر رسن که بر مهار
شتر بندند و بوی دست او را بندند تا رام شود -

عکمس - عکمستة - تاریک شدن شب لیل
عکامس شب تاریک ابل عکامس شتران بسیار

علس علس - بالتحریک کنه بزرگ و نام مردے
و نوعی از گندم دو گانه در یک غلاف که آنرا گندم مکه
گویند جمل و رجل علسی استوار خلقت و سخت علوس
چیزے از طعام یقال ما ذقت علوسا و لا لوسا
اے شیا - و یقال ایضاً ما علسنا عندهم علوسا
علس آشامیدن (رعع ف اک ۲) علیس خورانیدن
و سخت شدن بیماری معلس اے مجرب علیس
بریانی با پوست پخته -

علکس - اعلنکاس - سخت سیاه شدن موے
و متردد شدن کار شعر معلنکس و معلنکک موی انبوه -

علطس - ناقه علطوس - مثال فردوس
اشتر گزیده -

علطبس جلد علطبیس - بالفتح روشن و نغزان

عمس - عماس - بالفتح حرب سخت و بلا لیل
عماس شب تاریک یوم عماس ایضا عماسة
تاریک شدن (رعع بیضها) امر عموس و عماس کارے
بے سر و پا رجل عموس ای متعسف - تعامس تغافل
کردن یقال تعامس عنه و نادانسته آوردن بر کسی
یقال تعامس علیه اے تعامی علیه و ترکه فی شبهته
من امره - عمس خویشتن را در کاری نادان ساختن
و عمس الکتاب ای درس و عفا - طاعون عمواس بالفتح
و بالکسر اول طاعون که پیدا شده در اسلام بشام -

عمرس - عمرس - بالفتح والتشدید مردی قوی
سخت علس مثله و توانا و سبک بر رفتن عمروس
بالضم بره عمارس ج - و کودک سبک روح -

عملس - عملس - ایضاً مرد جلد و گرگ و نام مردی
که ما در را بر پشت بار کرد و فی حج برد و آن مثل شد
یقال ابر من العملس -

عنس عنس - ناقه سخت دم دراز عنوس

علس
عسطس
عضرس
عطس
علکس
عردس
عطمس علیطس
عرطس
علطبیس
عرکس عفس عمس
عرمس
عس
عفقس
عکس
عسعس
عمرس
عملس
عکمس
عنس

سله منها ۲ از ۱۰ دوسی ۱۲

ویرماندن دختر درخانہ بے شوے عناس بالکسر مثلہ فہی عانس ویقال للرجل ایضاً عانس قال ابو قیس بن رفاعۃ (شعر) منا الذی ہو ما ان طرشاربہ والعانسون ومنا المردوا الشیب۔ وقال الکسائی العانس فوق المعصر عنس عنس ج۔ مثل بازل و بزل وبزل ومتغیر گردانیدن کالان سالی چہرہ مردم را (ع ف ا ض ۲) یقال فلان لم تعنس السن وجہہ ای لم تغیرہ الی الکبر تعنیس ویرماندن دختر درخانہ بے شوے۔ قال الاصمعی لا یقال عنست ولکن عنست علی مالم یسم فاعلہ وعنسہا اہلہا۔

عوس عوس - شب برگشتن گرد چیزے و گشتن گرگ در پے خوردنی ونگاہبانی مال کردن عیاستہ کذلک یقال ہو عائس مال۔ عوس نوعی از گوسپند یقال کبش عوسی عواساء بالفتح ممدود واحد دو کبابچہ

عیس عیلس - آب گشن گشنی کردن (ع ض ل ک ۲) عیس بالکسر شتران سپید سرخ موے عیس عیساء واحد ہا - عیساء ایضاً گلہ ماوہ عیسی نام پیغمبرے م عبرانی او سریانی والجمع عیسون وعیسین واجاز الکوفیون بضم السین قبل الواو وکسرہا قبل الیاء مثل عیسون وعیسین ولم یجزہ البصریون والکسائی یفتح ما قبل الواو فی الالف الاصلیۃ مثل معلون ویضم فی غیرہ الاصلیۃ مثل عیسون و کذلک القول فی موسی والنسبۃ الیہما عیسوی موسوی قلبت الیاء واوا وان شئت حذفت الیاء فقلت عیسی وموسی بکسر السین۔

عبدوس - کجر قوس ویفتح من الاعلام و یقال السین زائدۃ۔

عبنقس کجعفر وعصفور دابہ ایست خرو عبنقس بدخلق وناترک تن دراز قدانہ مردان والذی جدہ تا

من قبل ابویہ اعجمیان والعبقسی نسبۃ الی عبد قیس عبنقسار شادمان واعبا قیس لقبا یا عقب لاشیاء کالعقابیل۔

عباس - کلتمان عبد والد اس ... ابن الحسن بن علی محدث۔

عجنس - کعملس شتر سطبر وبسیار سخت عجانس جملان مقلوبۃ اعجانس۔

عدامس - کعلابط افزونی گیاہ خشک و رجانے ویقال کلا عدامس۔

عربس - بالکسر وعربیس بالفتح او بالکسر او ہو و ہما نشیبۃ ہموار از زمین نرم برای خواب آخر شب۔

عرفاس - بالکسر شتر مادہ شکیبا بر سیر شیرا والصواب فی ہذا العفراس مقدمۃ الفاء عرنیس سخت سطبر از شتران و زنان۔

عرناس - بالکسر پرندہ ایست کبوتر مانند کہ ناگاہ و بیخبر از زیر قدم تو پرواز کند و بینی کوہ وظرف پاآغندہ نہادو سف۔

عطروس - کعصفور فی شعر الخنساء فی قولہا (ع) اذا ینجالفت ظہر البیض عطروس۔ ولم یفسر قالہ ابن عباد ولم نجدہ فی دیوان شعرہا۔

عطلس - کعملس دراز۔

عفرس - بالکسر وعفریس وعفراس وعفروس وعفرنس شیر درشت وعفرسہ انداخت او را بچہرہ بر وعفرنس شتر سطبر گردن وابن العفریس کقفدیل ہو ابو سہل احمد بن محمد الزوزنی الشافعی صاحب جمع الجوامع اختصرہ من کتب الشافعی۔

عقبنس - کسمندل بدخلق عقابس بلابا۔

عقرس - کجعفر و زبرج قبیلہ ایست در یمن۔

العقنقس - کالعفنقس وما عقنقسہ ما عفنقسہ۔

علبس - کعلبط و علابط شتران بسیار یا قریب ہزار وتعلبس الشیء رکب بعضہ بعضا۔

علندس - کسمندل بسیار سخت علندسۃ مونث وشتیر توانا۔

العلطبیس - کزنجبیل دختر نازک ونیک اندام و بسیار خورندہ و سخت او بارندہ العلطبیس من النوق الشدیدۃ العالیۃ والہامۃ الضخمۃ الصلعاء۔

علموس - الشیء مارسہ بشدۃ۔

عمکوس - وعکوس وکعصوصم کسوم خمر۔

عمیانس - بالضم بہم تخوانان کانوا یقسمون لیبلغ انعامہم جروہم

عنفس - کزبرج کوتاہ قدناکس۔

عنقس - بالفتح زیرک خبیث۔

عنکس - کجعفر نام نہرے ست۔

فصل الغین

غبس غبس - لفتحتین خاکستر گون شدن و شب اغبس و در داغبس اسپ سمند ویقال لا آتیک ما غبا غبیس ہرگز و ہمیشہ و ہذا ظرف من الزمان وقال بعضہم اصلہ الذئب وغبیس تصغیر اغبس مرخماً وغبا اصلہ غبب فابدل من احدی البائین بالالف مثل تقضی من تقضض ومعناہ لا آتیک ما دام الذئب یاتی الغنم غبا۔

غرس - غرس - بالکسر آب کہ با بچہ بیرون آید از رحم و پوست کہ بر روے جنین باشد غرس بالفتح نشاندن درخت (ع ع ف ا ک ۲) اغراس بالکسر نہال و وقت نہال نشاندن غریسۃ درخت خرمای نورستہ۔

غس غس - بالضم مرد ناکس ضعیف واحد و جمع یکسان و بالشین ایضاً کذلک - غس بالفتح عیب کردن عشغشۃ مبالغہ کردن و در راندن گریہ و اورا غس غس گفتن غسان قبیلۂ از یمن

عکبس
علندس
عناس
العلطبیس
عجنس
عداس علمس
عکوس
عربس عمیانس
عوس عنفس
عرفاس عنقس
عنکس
عیس عرناس غبس
عطروس
عطلس
عفرس غرس
عبدوس غس
عقبنس
عبنقس عقرس
العقنقس

غطلس غمجس - فدکس - فردوس - غطرس - فرس - فطلس - غلس - فطس

ونام آبی ولا یدری اغملان ہو ام فعال مشتق ہو ام نونی

غطلس غطس - بآب فرو بردن رع ف ا

ب ۲) معطیس مثہ آہن ربا سے معرب -

غطرس - عطریس ستمگار و متکبر تغطرس

تکبر کردن -

غلس غلس - بالتحریک تاریکی آخر شب

تغلیس در تاریکی رفتن یقال غلسنا الماء ای وردناہ -

بغلس و کذلک اذا فعلنا الصلوٰۃ بغلس ویقال

وقع فلان فی وادی تغلس غیر مصروف بضمتین

اے فے داہیۃ و باطل -

غمس غمس - بآب فرو بردن انغماس

اغتماس لازم منہ - مغاسۃ فرو بردن بآب یکدیگر

را در میان حرب افگندن خود را امر غموس کار سخت

الیمین الغموس سوگند دروغ بگناہ فرو برندہ طعنۃ

غموس زخم گذارہ ناقۃ غموس آنکہ حمل او پیدا نشود

تا بوقت زادن غمیس گیاہ سبز کہ در زیر گیاہ خشک

برآمدہ باشد و آب راہ خرد میان ترہ زار -

غیس غیسان - جوانی -

ابو الغیداس - کنیت نرہ -

غدامس - بالضم و بالفتح شہریست بہ مغرب کہ

تا بلاد سودان میرسد منہا الجلود الغدامسیۃ -

غضس - بفتحتین گیاہیست او ہو الکرو یا میتیۃ -

غطلس - کعلس - گرگ و کیتی ابا الغطلس ایضا -

غملس - کعلس خبیث و دلیر و یوصف بہ الذئب

و شقشقۃ غملاس بالکسر - تیرہ نجمیۃ -

یوم غواس - بالفتح فیہ ہزیمۃ و تشلیح یعنی روز

ہزیمت و کشتہ شدن و اشاہ مغوس لمعنام شنذب عنہ سلاوکہ

فصل الفاء

فاس - فاس تبر فؤوس ج - و نزد ل

فحس - فدس - فرس - فدکس - فاس - فطس - فقس - فقعس - فلحس - فلس - فلقس - ابو الغیداس - غداس

و تبر فاس اللجام لگام فاس الراس تندی قفا -

فجس تجیس - بزرگ منشی کردن رع ف ا ق ۲)

فدکس - فدوکس شیر شل و وکس و گروہے

فرس - فرس - بالتحریک اسپ نر و مادہ ولایقال

فرستہ افراس ج - و تصغیر الفرس فریس ان ارد

الانثی خاصۃ لم تقل الافریسۃ بالہا - فارس سوار

فوارس ج - و ہو شاذ لان فواعل جمع فاعلۃ

او جمع فاعل اذا کان صفۃ لمونث نحو حائض و

حوائض او ما کان بغیر الآدمیین - مثل جمل بازل

و جمال بوازل و حائط و حوائط فاما مذکر یعقل

فلم یجمع علیہ الا فوارس و نواکس و ہوالک قال

ابن السکیت اذا کان الرجل علی ذی حافر

برذونا کان او فرسا او بغلا او حمارا قلت مر بنا فارس

علی بغل و فارس علی حمار فرستہ یاد کہ و گردن نشیند

فریس عنبر فریستہ شکاری فرس افگندن شیر شکاری

را رع ف اک ۲) و فرو کوفتن و شکستن استخوان

گردن افتراس کذلک اصل الفرس ہذا ثم کثر و استعمل

حتی صیر کل قتل فرسا و قد نہی عن الفرس فی النحر ہو

کسر عظم الرقبۃ قبل ان یبرد - افراس غفلت کردن

راعی تا گرگ گوسپندی از رمہ اش بردو افراس

الرجل الاسد حمارہ اذا ترکہ لیفترسہ و یخوہو و قیل

لا یقال لا فتراس الا فی الاسد و یقال اکل الذئب

الشاۃ ابو فراس کنیت شیر فارس الفرس و بلادہم فارسی

منسوب بوے فرسان بالضم جمع فارس فرسان

بالفتح قبیلۂ فراسۃ بالکسر دانائی بہ نشان و نظر تفرس

دانستن بعلامت فی الحدیث اتقوا فراسۃ المومن

رجل فارس النظر نعت منہ - فراسۃ بالفتح سوار

شدن و سواری کردن دانستن رع بضمہما) نزدستۃ

۔۔۔ سوارے و اسپ شناسی فرس بالکسر

گیاہے فرسن بالکسر سل شتر نون زائدۃ فرناس

بالکسر شیر گردن فرانس بالضم شلہ -

فردوس - فردوس - بستان و بہشت و نام

روضۃ بجای بہ فرادیس ج - و موضعے بشام -

فرطس - فرطوسۃ بالضم بینی خوک -

فطس - فطس - بالتحریک پہن بینی شدن

رع ک ا ف ۲) افطس نعت منہ فطسۃ یعنی بینی فطستہ

بالتسکین خرزۃ یوخذ بہا یقلن اخذتہ بالفطسۃ بالشوا

فطوس بالضم مردن رع ف اک ۲) فطیس بالکسر

فیسق تپک فطیسۃ الخنزیر بینی خوک فنطیسۃ مثلہ

فقس - فقوس - بالضم مردن و ملغدہ کردن

مرغ خایہ را -

فقعس - فقعس - پدر قبیلہ از بنی اسد -

فلحس - فلحس - حریص و سگ و نام مردی و

فی المثل اسال من فلحس - یعنی از و خواہندہ تر -

فلس - فلس - پیشیز افلس فلوس ج - افلاس

بے چیز شدن یا بجائے رسیدن کہ گویند فلسی ندارد

کما یقال اخقر الرجل ای صار الی حال یقیر علیہا و اذل

الرجل ای صار الی حال یذل فیہا تفلیس با فلاس

منسوب کردن و حکم کردن قاضی بر افلاس کسے -

فلقس - فلنقس - آنکہ پدرش مولی و مادرش

عربیہ یا آنکہ ہر دو مولی بودہ باشند ہجین آنکہ پدر

آزاد و مادر مولاۃ بودہ باشد مقرف آنکہ پدر مولی

و مادر حرۃ بودہ باشد -

فحس - گرفتن تنحسے آب یا جز آنرا از دست خود

بزبان یا دہان خود و مالیدن جو تا خاشاک و خاک

ازان برکندہ شود رع بفتحہما) و تفحس فی مشیتہ تبختر -

فدس - بالضم تشدید - فدستہ کفرۃ ج و فلان

الفدسی تحرکۃ لا یعرف الی ما ذا نسب فیدس سوی بزرگ

لہ ۔۔۔ آن جزو ۔۔۔ از ۔۔۔ کام اسپ ۔۔۔ شتری جھپی ۱۲ تلہ مطابق لغت ۔۔۔ وحیلکشہ ۔۔۔ تھوڑی ۱۲ ۔۔۔ یعنی بیضہ را کندہ و ضایع کردن و دیگر برنیا وردن ۱۲

کہ مسافران دریا ہمراہ برند مصریۃ وا قدس ای صات فی انائہ العناکب -

فسقاس - از لبکہ احمق و شمشیر کنندہ بنا تیست دربو قسیس سست رای یا سست اندام فس ج فسیفسا - مہرہائے زنگار رنگ کہ باندرون خانہ بر دیوار ہا چسپانند او رومیۃ فسفستہ ابست فسفسی نوعے از بازیچہ -

فطرس - بالضم نام مردے و منہ نہر فطرس و یقال ابی فطرس بالرملۃ تخرج من جبل قرب نابلس -

فاعوس - مار و شترہ و بلاؤ بکہ اکوے و کوزہ کہ بران آب خورند و کم آواز گران رفتار من سال از ہر دابہ و نوعے از بازیچہ فاعوسۃ فرج لانہا تتقعس اے تنفرج -

فلطاس - و فلطوس و فلطیس سرنرہ سطبر یا سرنرہ پہنا فلطیسۃ سربینی خوک تفلطس الفت الانسان اتسع -

فنجلیس - تخندریس سرنرہ کلان و یقال ایضاً کمرۃ فنجلیس -

فندس - الرجل اذا عدا و فندس بالقاف تاب بعد معصیۃ

فنس بفتحتین فقر در خاک انداختہ فانوس چنل عن المازری وکان فانوس الشمع منہ -

فنطیس - بالکسر نرہ و فرومایہ مادر زاد و مرد پہن بینی و بینی فراخ سوراخ و بینی پست نرمہ فناطیس ج - فنطیسۃ گرگدن سربینی خوک و موضع الفنطیسۃ من الجوزۃ حتی الانف لفنطاس بالکسر حوض السفینۃ تجتمع الیہ نشافۃ مائہا و مقایۃ لہا من العواج تحمل فیہا الماء للشرب و قدح لتقسیم بہ الماء الغرب فیہا -

فنطلیس - سرنرہ کلان -

فاس - شہرے و ذکرے در فاس

الفہرس بالکسر الکتاب الذی تجتمع فیہا الکتب معرب فہرست و قد فہرس کتابہ -

فہنس - کعلس نام شخصے -

فصل القاف

قبس قبس - بالتحریک پارۂ آتش مقباس بالکسر کذلک قبس بالسکون آتش گرفتن (رع ف اک ۲) و فائدہ گرفتن و دادن منہ اقتباس العلم یقال قد اقتبس منہ - اقباس آتش و فائدہ دادن کسے - اقتباس آتش گرفتن و دانش و فائدہ گرفتن قبیس بالفتح سبک گشنی کنندہ و فی المثل لقوۃ صادفت قبیسا و لقوۃ ناقہ زود حمل گیرندہ باشد و ہی بالفتح والکسر قبس بالتحریک نیز گشنی شدن (رع ف اک ۲) ابن قبیس بالنقص والتمام نعت منہ - ابو قبیس نام کوہے بہ مکہ ابو قابوس کنیت نعمان بن المنذر و در شعر ابو قبیس آمدہ است قابوس نام مردم - غیر منصرف

قدس ج قدس بضمتین و السکون پاک و پاک شدن حظیرۃ القدس بہشت روح القدس نام جبرئیل علیہ السلام - قدس بالسکون کوہے بزرگ بزمین نجد تقدیس پاکیزہ کردن و بپاکی منسوب کردن تقدس پاک شدن الارض المقدسۃ زمین پاک شدہ بیت المقدس بیت المقدس مثال المجلس مشدد و مخفف نام مسجد شام - مقدسی مقدسی منسوب بوے

قادسیۃ موضع م لشام قدوس بالضم والتشدید نامی از نامہائے خدائے عزوجل و ہو فعول من القدس کسبوح من التسبیح و قد یفتحان ایضا و ماسواہما غیر ہذا المثال من الاسماء مفتوح مثل سفود و سمور و تنور و اشباہہا - قدس بالتحریک سطل بلغت حجاز

قداس بالضم خوزہ نقرہ -[1]

قدحس - قداحس - شجاع -

قدموس - قدموس - مہتر پیر قدامیس ج -

قرس - قرس - سرمائے سخت و سخت شدن (رع ف اک ۲) و بالعکس فسردن آب قریس قارس فسردہ اقراس تقریس خشک کردن آب و فسرانیدن قراسیہ بالضم شتر شگرف استوار یا زائدہ کما فی رباعیۃ و ثمانیۃ - آل قراس کوہہای سرد بائد و قراس نام دو کوہ است بیمن -

قرنیس - قرنوس - بتحریک الراء کوہ نہ زین -

قرطس - قرطاس - بالضم والکسر کاغذ قرطس مثلہ - قرطاس بالکسر نشانہ -

قرقس - قرقوس - بیابان فراخ قرقس بکسرتین پشہ ریزہ قرقستہ سگ را خواندن متعد بالباء -

قرنس - قرناس - بالضم بینی کوہ -

قس - قس - بالفتح جستن چیزے و در پے آن شدن و سخن چینی کردن (رع ف ا ص ۲) و تتبع چرا کردن شتر و نام شہرے قس قسیس مہتر ترسایان قسی بالفتح نوعی از جامہ مصری قس نام حکیم عرب قسوس ناقہ کہ تنہا چرا کند قساس بالضم کوہے قساسی شمشیر منسوب بوی قسقاس رہبر و رہنما و سختی گرسنگی و سرما و قست اصحابہم اے تتبعتہا قسقسۃ شبہ رفتن و سگ را خواندن سیر قسقیس پیوستہ رفتن -

قسطس - قسطاس - قسطاس بالضم والکسر کیان ترازو

قعس - قعس - بالتحریک سینہ بیرون آمدن و در آمدن پشت ضد حدب اقعس و قعسا و متقاعس نعت از وے فرس اقعس اسپے کہ سینہ او بلند تر از پیش او باشد و جمل اقعس شترے کہ گردن و سر او سوی پشت مائل باشد لیل اقعس شب دراز تیرہ

---

[1] گوی یعنی مہرہ کہ بقدر مروارید از نقرہ ساختہ ۱۲ [2] برفرزلت و معنی قپان و آن ترازو بے باشد کہ یک پلہ دارد و بجای پلہ دیگر سنگ اندر شاہین آن آویزند ہندی تول ۱۲

قعسا رپائدار رجل اقعس سرافراز اقعس کوہی اقعسان دو برادر اقعس ہمیرہ۔ قعوس بالفتح پیر کلان سال تقعوس کلان سال شدن و ویران شدن خانہ تقاعس بازپس شدن خویشتن کشیدن از کارے اقعنساس پیساگی بازگشتن اقعاس توانگر دبسیار چیز شدن قعس خاک بدبو مقعنس سخت تصغیرہ مقیعس وان شئت عوضت من النون قلت مقیعیس وکان المبرد تخیار فی التصغیر حذف المیم والسین الاخیرۃ فیقول قعیس و الاول قول سیبویہ مقاعس بفتح المیم جمع المقعنس بعد حذف الزیادات النون و السین الاخیرۃ وانما لم تحذف المیم وان کانت زائدۃ لانہا دخلت بمعنی اسم الفاعل و انت فی التعویض بالخیار و التعویض ان تدخل یاء ساکنۃ بین الحرفین اللذین بعد الالف تقول فی مقاعس مقاعیس و انما یکون التعویض لازما اذا کانت الزیادہ رابعۃ نحو قندیل و قنادیل مقاعس بالضم بدرجیی

قنعاس - قنعاس - بالکسر شتر تنگرف قناعس بالضم مرد شگرف قناعس بالفتح ج -

قلس - قلس - رسن کشتی و انچہ از گلو برآید از طعام بیک دفعہ و ہرچہ زیادت برآید آنرا قی گویند و بکرانہ بیرون انداختن جوی آب را وجام شراب را از پری (ع ع ف ک ۲) قلنسوۃ قلنسیۃ کلاہ النون و الواو زائدتان تجمعہا اما قلانس بحذف الواو و اما قلاس بحذف النون و الواو و اما قلانیس و قلاسی بعوض الیاء فیہا او قلنس بحذف الہاء و فعل الواو و اصلہ قلنسو فرفعت الواو لانہ لیس فے الاسماء اسم آخرہ حرف علۃ وقبلہا ضمۃ فاذا ادی الی ذلک قیاس وجب ان یرفض و یبدل من الضمۃ کسرۃ فیصیر آخر الاسم یاء مکسورا ما قبلہا فیصیر منزلۃ قاض و غاز فی التنوین کذلک القول فی احق و اول جمع حقو و دلو و اشباہہا ۔ و تصغیر قلنسوۃ اما قلیسیۃ او قلینسۃ او تعوض فیہا و قلت قلینیسۃ او قلیسیۃ بتشدید الیاء الاخیرۃ ۔ و یقال قلیسیۃ فتقلسی و تقلنس و تقلس ای البستہ القلنسوۃ فلبسہا تقلیس دف زدن و استقبال کردن ملوک و ولات را بہ بازی و طرب بوقت قدوم مقلس بازیگر وقت قدوم بحر قلاس دریای کفک انداز قلیس مثل فعیل بالتشدید کلیسیا کہ ابرہہ برآوردہ بود بصنعاء۔

قمس - قمس - غوطہ خوردن در آب (ع ع ف ا ض ۲ و ک ۲) و غوطہ دادن لازم متعدد و اضطراب کردن بچہ در شکم قماس غواص اقماس غوطہ دادن انقماس لازم منہ و فرو رفتن ثریا مقامسہ با کسی شرو کردن بغواصی فلان یقامس حوتا کسی را گویند کہ باو انا تر از خود مناظرہ کند قاموس البحر میانہ دریا و فی حدیث المد و الجزر قال ملک موکل بقاموس البحر کلما وضع رجلہ فیہ فاض فاذا رفعہا غاض - بحر قلمس بتشدید المیم دریاے پُر و مہتر بزرگ۔

قنس - قنس - بالکسر اصل بزرگی قونس بالفتح و فتح النون آہن سر خود و تندی میان دو گوش اسپ۔

قوس - قوس - کمان یذکر و یؤنث فمن انث قال فی تصغیرہا قویسۃ و من ذکر قال قویس و فی المثل ہو من خیر قویس قسی اقواس قیاس ج و قوس ایضا باقی ماندہ خرما و نام برجے از بروج آسمان و کان اصل قسی قووس علی فعول فقدموا اللام و صیروہ قسوو علے فلوع ثم قلبوا الواو یاء و کسروا القاف کما کسروا عین عصی فصارت قسی علی فلیع کانت لعوفا فصارت نا قصا و انسبت الیہا الیہا قلت قسوی لانہا فلوع مغیر من فعول فتردہا الی الاصل - و ربما سموا الذراع قوسا - قوس قیاس اندازہ کردن چیزے بچیزے مانندوی و رحکم یقال قاس بہ و قاس علیہ (ع ع ف ا ض ۲ و ک ۲) مقیاس اندازہ مقایسۃ قیاس اندازہ گرفتن میان دو چیز و برابری کردن با کسے در قیاس اقتیاس کذلک و بردستی رفتن کرد دیگرے بران رفتہ باشد یقال ہو یقتاس الشئ بغیرہ ای یقیسہ بہ و یقتاس بابیہ ای یسلک سبیلہ و یقتدی بہ - قوس بالضم موضع ترسا قوسی نام موضع تقویس کوز شدن از پیری استقواس کذلک اقوس کوز پشت تقوس با کمان بودن یقال ہو متقوس ای معہ قوس مقوس بالکسر کمان وان ایضا حبل تصف علیہ الخیل عند السباق۔

قہبلس - قہبلس - سرزدہ فی الحجل قلہبس۔

قیس - قیس - لقب پدر قبیلہ از بنی مضر و نام او الناس بن مضر بالنون و او را قیس عیلان خوانند و برادر او را الیاس بن مضر بن نزار بالیاء - القیسان بالالف و اللام دو قیس یکی قیس بن عتاب ابن ابی حارثہ و یکی قیس بن ہرثمہ بن عتاب بن ابی حارثہ - عبد القیس پدر قبیلہ از بنی اسد منسوب بوی عبقسی یا عبدی تعبقس فلان او تقیس خویشتن را بعبد القیس و بقیس منسوب کرد چنانکہ گوئی تعبشم و تعبدر خویشتن را بعبد الشمس و عبد الدار منسوب کرد و یقال قست الشئ بالشئ ای قدرتہ علے مثالہ و بینہما قیس رمح و قاس رمح ای قدر رمح کما یقال قید رمح و قاد رمح -

قبرس - بالضم مس بہتر قبرس جزیرہ عظیمہ للروم بہا توفیت ام حرام بنت ملحان -

قردوس - کعصفور ابن الحارث بن مالک بن فہم بن غنم بن قردوس ابو حی من الازد و من قیس منہم

ہشام بن حسان القردوسی المحدث من اخیار اتباع التابعین او مولی لہم و سعد القردوسی قاتل قتیبۃ بن مسلم و قردوس ادثقہ و قردوس جروا لکلب وعاہ والقردوسۃ الصلابۃ والشدۃ و درب الفرادیس بالبصرۃ۔

قرعوس - کفردوس و نبود شتر دو کوہان۔

قرمس - مجفف شہریست باندلس و قرمسین بالکسر شہریست نزدیک دینور معرب کرمان شاہان۔

القسطناس - بالضم و فتح الطاء صلابۃ الطیب و درختے والاصل قسطنس فمد۔

القصطاس - بالضم والکسر لغتان فی القسطاس

قطربوس - بالفتح وقد یکسر کژدم سخت نیش زن و شتر مادہ زود رفتار با توانا۔

قنطریس - موش و شتر مادہ سخت سطبر۔

متعوس - پرندہ ایست طوق دار سوادہ فی بیاض کالحمام و جریج بن مینی القبطی وقد عدنی الصحابۃ صاحب مصر والاسکندریۃ ولقب لکل من ملکہما و تعظیم الہند عن ابن عباد وکانہ غلط و متعوس ابن صعصعۃ ابن ابی الخریف محدث۔

قلحاس - بالکسر مرد زشت روی بد شکل۔

اوقلیدس - بالضم و زیادۃ واو اسم رجل وضع کتابا فی ہذا العلم المعروف وقول ابن عباد اقلیدس اسم کتاب غلط

قلقاس - بالضم بیخ نباتیست کہ پختہ میخورند یزید فی الباءۃ و یسمن وادمانہ یولد السوداء۔

قلہبس - کشمرد دل گور خر سال خورد و قلہبستہ موش و سرنرہ مرد و مادہ قلہبستہ سر گرد۔

قلہمس - کوتاہ قد گرد اندام۔

قنبس - نام زنے۔

قندستہ - بعد گناہ توبہ کردن و قندس فی الارض ذہب علے وجہہ ضاربا فیہا۔

قہبستہ - خر مادہ دشت۔

قہوس - بجدول نام گشنی از شتر و پدر نعمان تیمی و دراز و تکہ دراز ریگستانی و سطبر برون و مرد دراز تقہوس شتابی نمودن و شتہ شلہ و چگ و مضطرب رفتن

فصل الکاف

کاس - کاس - جام با شراب مؤنث قولہ تعالیٰ بکاس من معین بیضاء کووس ج۔

کبس - کبس - بخاک انباشتن چاہ و جوے (ع ف اک ۲) و اسم ذلک التراب کبس بالکسر کبس ایضا سر گریبان فرو کشیدن رجل اکبس مرد پیشانی فرو رفتہ کباس بالضم بزرگ کباسہ بالکسر خوشہ خرما کبیس نوعے از خرما کبیستہ کم آمد سال کابوس ایجنہ بشب مردم خفتہ را فرو گیرد و آن مقدمۂ صرع ست۔

کدس - کدس - بشتاب رفتن گرانبار تکدس بار فتن اسپ چنانکہ گوئی گرانبار ست کدس بالضم خرمن اکداس ج - کداس عطسہ ستور و عطسہ دادن آن کا وش خالی کہ بعطسہ دادن گیر ند و آہو کہ از کوہ فرود آید و آنرا شوم دارند چنانکہ شوم دارند بارح را کوادس ج

کرس - کرس - بالکسر خانہای مردم و ہم پیوستہ اکراس اکاریس ج - کرس ایضا سرگین بر ہم نشستہ و اصل ہر چیز اکراس سرگین پیشدن خانہ نکراس بروے در افتادن و بروی در آمدن کرسی بالضم والکسر تخت کراسی ج - کروس بتشدید الواو بزرگ سر و نام مرد کراستہ بالضم مشدد ام - کراس کرابیس ج - کرباس بالکسر فرناق[1] برنام کرامیس ج

کربس - کرباس - بالکسر معرب - والکرباستہ اخص منہ کرابیس ج۔

کردس - کردوس - گلہ بزرگ از اسپان استخوانہائے مفاصل کہ دو گانہ باشد چون دو کتف و ران و روز انو و جز آن کرادیس گروہے از اسپان کردستہ رفتار بندی و گروہ گروہ کردن گلہ راہ بند کردن رجل مکروس مرد و ستہا و پاہا بہم چفسیدہ تکردس فراہم آمدن اندا ہما الکردوسان قیس و معاویہ پسران مالک بن حنظلہ۔

کرفس - کرفس - کرفس۔

کرکس - کرکستہ - باز گردانیدن چیزی مکرکس بفتح الکاف آنکہ مادران او مولاۃ بودہ باشند۔

کسس - کسیس - نبیذ خرما و گوشت کہ بر سنگ تفسان خشک کنند و بکوبند از جہت زاد و سفر کسس کوتاہی دندان نعت ازوی اکس۔

کلس - کلس - بالکسر آہک و آمیغ آن و آنرا صاروج گویند ذئب اکلس گرگ پیسہ پیستر

کنس - کناس - بالکسر خواب جاے آہو و پنہان شدن او در انجا (ع ف اک ۲) تکنس مثلہ کانس آہو بکناس در آیندہ کنس جناتہ روفتن (ع ف ا ض ۲) مکنستہ جاروب کناستہ بالضم خاک روبہ و خانہ روبہ و نام جائی بکوفہ کنیستہ کلیسای ترسایان کنس کواکب یا سیارہ ازان۔

کوس - تکویس - نگونسار کردن و فی الحدیث والدہ لو فعلت ذلک لکوسک اللہ تعالیٰ فی النار کوس سر زیر کردن (ع ف ا ن ۲) و بر سہ پا رفتن ستور تکاوس بیکدیگر نشستن علف عشب متکاوس گیاہ بہم نشستہ کوس بالضم طبل معرب کوسی اسپ کوتاہ دست تکوس مثال مفعل نام خرے۔

کہمس - کہمس - کوتاہ و پدر قبیلہ از عرب۔

کیس - کیس - زیرکی خلاف حمق و زیرک شدن

قہبستہ کردس
قہوس
قرعوس
قرمس
کاس
القسطناس
کبس کرس
القصطاس
کس قطربوس
قنطریس
متعوس کلس
کدس کنس
قلحاس
اوقلیدس
کرس
قلقاس
قلہبس
قلہمس
قنبس
قندستہ
کیس

[1] نوعے از کنیف و خلا جاے ۱۲

کیاسۃ مثلہ (ع ف اک ۲) کیس نعت منہ مکیس ظریف کیسی نعت المراۃ تانیس الاکیس کوسی مثلہ اکیاس پدر فرزندان زیرک شدن تکیس ظرافت نمودن مکایستہ بزیرکی باہم نبرد کردن و مکاس کردن در بیع کیسان سگالش و حیلہ کیسانیۃ گروہی از روافض اصحاب مختار بن ابی عبید کہ لقبش کیسان بود کیس بالکسر کیسہ سیم اکیاس ج -

کرناس - بالنون لغۃ فی الکرباس بالباء -

الکعس - عظام السلامی و عظام البراجم فی الاصابع وکذا من الشاۃ والبقر وغیرہما والعظام التی تلتقی فی مفاصل الیدین والرجلین کعاس جمع والکعسوم الحمار والمیم زائدۃ -

کفس بفتحتین کژی پای کفس وکفسا نعت منہ کفاس بالکسر پوشش بالائی و برتنگ کودک اکعس الرجل تلوی -

کلمس - الرجل وکلسم ذہب -

کلمس - اعشی ہیم ناک شد و ترسید از آن و برکارے سرنگون افتاد وکوشش کرد در آن و دیار وی کشش شد و بر دشمن حملہ کرد و اکلمستہ رکوبک صدرک وخفضک اسک وتقریبک بین منکبیک فی المشی -

کموس - بالضم ترش روئی الاکمس من لایکاد یبصر والکیموس الخلط سریانیۃ کامس ویبی کامسہ موضعی -

الکندس - تقدم فی (رک دس)

فصل اللام

لبس - لبس - بالضم پوشیدن جامہ (ع ک ا ف ۲) لباس بالکسر جامہ و پوشش ملبس لبس کتف لک لبس الکعبۃ والہودج پوشش کعبہ و ہودج لباس الرجل امراتہ ولباس المراۃ زوجہا قال اللہ تعالی ہن لباس لکم وانتم لباس لہن لباس التقوی شرم و جامہ درشت وسطبر لبوس زرہ و پوشش قولہ تعالی وعلمناہ صنعۃ لبوس لکم ای الدرع لبس پوشانیدن کار بر کسے متعدی بعلی (ع ف اک ۲) و آمیختن تاریکی بروشنائی قولہ تعالی وللبسنا علیہم مایلبسون ویقال فی الامر لبسۃ بالضم ای شبہۃ ملابستہ درہم آمیختن کار و دانستن آنچہ در باطن کسے ست التباس پوشیدن کار بر کسے متعدی بعلی تلبیس در آمیختن و پنہان داشتن مکر و عیب از کسے رجل لباس نعت منہ ولا تقل ملبس -

لحس لحس - لحستہ لحستہ لیسیدن بزبان (ع ک ا ف ۲) وفی المثل اسرع من لحس الکلب انفہ الحاس رویانیدن زمین نبات را ویقال ترکتہ بملاحس البقر بالمکان القفر بحیث لایدری این ہو ویقال بحیث یلحس بقر الوحش اولادہا فیہ - لاحوس شوم داشتہ -

لدس - تلدیس - نعل بستن ستور را و پارہ زدن موزہ را بحت ملدس موزہ پارہ زدہ ناقۃ لدیس ناقہ آگندہ گوشت ملدس سنگ کہ بوی انہ خرما کوبند و دانہ زرد آلو و جز آن شکنند و گشن سخت و سطے -

لس - لس - خوردن و برکندن ستور گیاہ را بہ پیش دندان (ع ف اص ۲) یقال لست الدابۃ الکلا اذا تناولتہ بجحفلہا - السس نورستن گیاہ لساس بالضم علف نورستہ -

لطس ملطس - ملطاس - بالکسر سنگ کہ دانہ خرما کوبند ملاطس ج لطس کوفتن و سپردن سخت

لعس - لعس - بالتحریک سرخی لب کہ بسیاہی زند (ع ک اف ۲) یقال شفۃ لعساء ونسوۃ لعس نبات العس گیاہ کہ بسیاہی زند از انبوہی بسیاری لعوس بسکون العین مرد سبک خوار و حریص گرگ -

لقس لقس - عیب کردن لاقس نعت از وی (ع ف اص ۲ و ک ۲) لقس بکسر القاف مردم را لقب نہندہ و فسوس کنندہ و بدی اندازہ میان مردم لقس بالتحریک شوریدن دل و تباہ شدن (ع ک اف ۲)

لمس - لمس - بسودن و جماع کردن (ع ف اص ۲ و ک ۲) ملامستہ مجامعت کردن التماس جستن چیزے تلمس درپے یکدیگر جستن متلمس نام شاعری م - لمیس نام دخترے لماستہ بالضم حاجت و بیع الملامستہ آنکہ گویند اگر دست بر بیع بسائی بچندین بہا خریدہ باشی و این منہی ست -

لوس - لوس - چشیدن لووس نعت منہ یقال مالاس لواسا بالفتح اے ماذاق ذواقا - لواستہ بالضم طعام کمتر از لقمہ -

لہس لہس - لیسیدن مثل لحس و یقال مالک عندی لہستہ بالضم اے شئی -

لیس - لیس - نیست و این فعل ماضی ست بمعنے نفی و در اصل بکسر یا بودہ است بجہت ثقل تسکین کردند و ابدال نکردند بالف لانہا لم تتصرف من جمیع وجوہ الافعال الامن الماضی وہی من عوامل الافعال نحو کان واخواتہا التی ترفع الاسم وتنصب الخبر الا ان الباء تدخل فی خبرہا دون اخواتہا تقول لیس زید بمنطلق و لایجوز تقدیم خبرہا علیہا کما جاز فی اخواتہا تقول محسنا کان زید ولا یجوز ان تقول محسنا لیس زید وقد یستثنی بہا تقول جاءنی القوم لیس زیدا کما تقول الا زیدا تضمر اسمہا فیہا کانک قلت لیس الجائی زیدا وتقول جاءنی القوم لیسک الا ان المضمر المنفصل ہہنا اجود کما قیل (ع) لیس ایای وایاک ولا نخشی رقیبا ۔ ولم یقل لیسنی ولیسک مع انہ جائز غیر ان المنفصل

احمس واحود - رجل الیس مرد شجاع - لیس ج - واشترکه هر چند بار کنند بردارد -

لغوس - گرگ و دزد فریبنده و خبیث و گیاهیکه چرا نیده شود و گیاه تنک و سبک و نهالیکه از تازگی خود بلرزد و ملغوس خام ناپخته و یقال هو لغوسهن خیر اذا لم تحقق شئی منه -

لیفس - کعملط اتباع بحیفس ای شجاع -

نکس - لکس - کلتقت سرکش و کم فرمانبر -

فصل المیم

ماس - ماس - بدی افگندن میان قوم (ع بفتحهما)

مجس - مجوسی - مع مجوس ج مجوسیة مؤنث مجس - مجوسی شدن تمجیس متعد منه و فی الحدیث فابواه یمجسانه -

مرس - مرسته - رسن مرس ج - جمع امرس امراس - مرس ایضا رسن بر آویختن از بکره و لوواز مجری بیفتادن رسن بکره (ع ک ا ف ۲) ع یقول امرست الحبل اذا اعدته الی مجراه و کذالک اذا انشبته بین البکرة و القعود هو ضد - ویقال هم علی مرس واحد بکسر الراء بریک روش و خوی مراس بالکسر مرد میدان ممارسته کذالک رجل مرس بالفتح مرد سخت مرو سنده مرس بر نهادن خرما در آب و جز آن کذالک بالتاء - و انگشت خویش بخائیدن کودک و دست بمندیل پاک کردن تمرس امتراس سوده شدن متعد بالباء یقال تمرس و امترس به ای احتک - امتراس ایضاً در راندن زبان در سخن بوقت خصومت یقال امترست الالسن فی الخصومات ای لاجت - مرمریس سختی و بلا علی فعفعیل بتکریر الفاء والعین - مریس و مرمریس چیزی نغزان تابان مارستان بفتح الراء بیمارستان معرب

مس - مس - سودن (ع ک ا ف و ف ا ن ۲) والاول افصح و کذالک مسیس و مسیسی مثال خصیصی ربما قالوا مست الشئی یحذفون منه السین الاولی و یحولون کسرتها الی المیم و منهم من ترک المیم علی حالها مفتوحة و هو مثل قوله تعالی فظلتم تفکهون بکسر الظاء و فتحها واصله ظللتم و هو من شواذ التخفیف امساس بسایانیدن ممسوس دیوانه مماسته تماس مجامعت قوله تعالی من قبل ان یتماسا - و قوله تعالی ان تقول لامساس ای لا امس و لا امس و اما قول العرب لامساس بنی علی الکسر لانه معدول عن المس - و یقال بینهما قرابته ماسته ای قریبة - و حاجة ماسته ای مهمة - مسوس آب خوش بشور مسمته شوریده شدن کار مسماس کار شوریده

معس - معس - مالیدن (ع بفتحها) و کنایه از جماع متماعس پیش آینده در حرب -

مقس - مقس - شوریدن دل (ع ک ا ف ۲)

مکس - مکس - مکاس کردن در بیع یعنی تشویش کردن عملا کستر کذالک و خراج گرفتن و فی الحدیث لا یدخل صاحب مکس فی الجنة - ماکس ده یک گیرنده مکس ایضاً خراج و عشر -

ملس - ملاسته تابانی و نرمی ضد خشونت املس نعت منه املیساس نرم تابان شدن تملیس متعد منه تملس املاس مثال انفعال تابان نرم شدن و باز گشتن از کاری فی المثل بان علی الاملس مالا فی الدبر فالاملس الصحیح الظهر ههنا والدبر الذی دبر ظهره - و یقال اتیته ملس الظلام ای حین اختلط الظلام - املیس بالکسر بیابان خشک امالیس ج - بیابان املیسی انار منسوب بوی ملسی بثلث فتحات شترکیه تیز گذرد و چیزی بوی بخفسد از سرعت مے و یقال فی البیع الملسی ای لا عهدة علی یعنی آزاد

میمی فرو شم ملس خایه تچقار کشیدن (ع ف ا ص ۲) صبی مملوس و ایضا رانده سخت ملاسته بالتشدید ماله کرزمین هموار کنند بوے -

موس - رجل ماس - مرد سبک سبک سر موسی نام پیغمبری معروف علیه السلام و هو فعلی عند الکسائی و مفعل عند ابی عمرو -

میس - میس - خرامیدن (ع ف ا ک ۲) میسان بالتحریک تمیس کذالک میاس نعت منه و درخت میسان بالسکون نام دهی بعراق -

نمس - بالفتح بیخ زدن تسه گیاه یا جز آن از ابر آوردن جنبانیدن (ع ف ا ک ۲)

محس - محس الجلد پوست را مالید و پیراسته کرد والامحس الدباغ الحاذق -

مخس - بسیار جنبانیدن -

مدس - مالیدن پوست و جز آن

مدقس - کسطبر ابریشم

مرقس - کجعفر لقب عبدالرحمن الطائی الشاعر وزنه فعلل لا مفعل لعوز (رق س) المرقسی منسوب الی حی یقال لهم بنو امرء القیس -

مسطس - العذرة - بریدن پلیدی را یکبارگی دفع کرد (ع ف ا ک ۲) و مطس و جه طپانچه بر چهره او زد

مفس - بالفتح و بفتحتین نیزه زدن و سودن (ع بفتحهما و کسرات ۲) و مفس کعنی و فرح لغة فی الصادر

تمقست - نفسی تقست خبثت و لقست -

ناموسته - زن گول بے خرد و آتش و جای آتش ناموس مثله فیهما -

نمس - بفتحتین شادمانی نمقه بالفتح هر چیز کهنه

فصل النون

نبس - نبس - سخن گفتن (ع ف ا ک ۲) و در نفی

مس
لغوس
موس
لیفس میس
نکس
تمس
ملس
مجس محس
معس
مرس مخس
مقس مدس
مکس مدقس
مرقس
ملس مسطس
مفس
تمقحت
ناموسته
نمس
نبس

استعمال کنند یقال ما نبس بکلمة اے ما تکلم و ما نبّس بالتشدید کذلک -

نبرس - نبراس - بالکسر چراغ -

نجس - نجس - پلید شدن (ع ک اف ۲) نجس بالفتح و الکسر نعت منه قوله تعالی انما المشرکون نجس انجاس تنجس تنجس متعدیست - و ارنا جس تجیس بیماری که روی بهی ندارد و تنجیس انچه بجهت دفع چشم زخم کنند از تعویذ و مهره و مانند آن -

نحس - نحس - بداختر و بداختر شدن (ع ک اف ۲) نحس بالکسر نعت منه قوله تعالی فی ایام نحسات و قوله تعالی فی یوم نحس مستمر قری علی الصفة ایضاً و الاضافة اکثر و اجود نحاس بالضم مس و دود نحاس بالکسر سرشت و اصل یقال فلان کریم النحاس تحسّس خبر پرسیدن یقال تحسسه و تحسس عنه استخباس مثله -

نخس - نخس - درخستن بچوب (ع بفتحها وض ۲) نخاس م ناخس گر شتر منخوس شتر گرگین دائرة الناخس حلقه که زیر بهر دو ران اسپ باشد تخیس بکره چاه که سوراخش فراخ باشد نخاس بالکسر چوب که در سوراخ بکره کنند تا تنگ شود نخس نخاس در آوردن چوب بکره (ع بفتحها) نخیسة شیر بز و شتر بهم آمیخته -

ندس - رجل ندس - بسکون الدال و ضمها مرد زیرک ندس بالتحریک مصدر منه (ع ک اف ۲) و نیزه زدن منداس بالکسر زن سبک منداس و سته نیزه زدن باهم رماح نوادس نعت منه - تندس پرسیدن خبر از جائے که تر اندانند صلة بالباء و بعن -

نسس - نس - راندن شتر (ع ف اض ۲) و خشک شدن (ع ف اض ۲ ک ۲) خبز ناسة نان خشک ناستیکی از نامهای مکه نسنسة بشتاب پریدن مرغ نسناس دیو مردم نسنسة نسناة عصا نسیس

بقیه جان نسائس سخن چینی انتساس بوزن تفعال سخت رفتن -

نطس - تنطس - نیک پاکیزه شدن و نیکو داشتن و باریک رفتن در دانش نطس بفتحتین کذلک (ع ک اف ۲) نطس بضم الطاء و کسرها نعت منه تنطّس ایضاً تجسس کردن از خبر ناطس نعت منه و هو الجاسوس نطیس نطاسی بالکسر و الفتح طبیب -

نعس - نعاس - بالضم خواب و بخواب شدن (ع ف اض ۲) و فی المثل مطل کنعاس الکلب اے دائم - ناعس نعت منه - ناقة نعوس شیر ناک -

نفس - نفس - جان یقال خرجت نفسه و خون و فی الحدیث مالیس له نفس سائلة و تن و چشم زخم یقال صابته نفس اے عین و عین هر چیزے یقال رایت فلانا نفسه ای عینه و انچه پوست را بدو پیرانید از بیخ درخت و برگ سلم و جز آن یقال هب لی نفسا من دباغ نافس بدچشم و نجم تیر از قداح نفس بالتحریک دم - انفاس ج - و جرعه یقال اکرع فی الاناء نفسا او نفسین ای جرعة او جرعتین انفاس ج مثل سبب و اسباب فراخی یقال انت فی نفس من امرک ای فی سعة تنفس دم زدن و دمیدن صبح قوله تعالی و الصبح اذا تنفس و شگافتن کمان و بر آمدن روز و آب دریا بموج نفیس گرانمایه انفس المال گرانمایه ترین مال انفاس ترغیب کردن در چیزے کسے را و یقال بفلان منفس و نفیس ای مال کثیر یقال ما یسرنی بهذا الامر منفس و نفیس - نفاسة گرانمایه شدن (ع بضمها) و بخیلی کردن بچیزے از عزیزی (ع ک اف ۲) یقال نفس به ای ضن به و دریغ داشتن چیزی را و حسد بردن بر کسی بسبب چیزی یقال نفست علیه الشئ ای لم اره یستاهله و نفس علی بخیر قلیل ای حسد علیه منافسة نفاس رغبت کردن در چیزے بطریق مباراة و هم نفسی کردن یقال لک فی هذا الامر نفسة اے مهلة تنفیس آسایش دادن و رهایش دادن از غم نفاس بالکسر زچگی زن و زنان زچه و زچه شدن نفاسة بالفتح کذلک (ع ک اف ۲) و النعت منه نفساء و نسوة نفاس و لیس فی الکلام فعلاء تجمع علی فعال غیر نفساء و عشراء و یجمع ایضاً علی نفساوات و امرأتان نفساوان منفوس بچه زاده و فی الحدیث ما من نفس منفوسة الا و قد کتب مکانها من الجنة او النار -

نقس - ناقوس - چوب ترسایان که بوقت نماز خویش زنند نقس مصدر منه (ع ف اض ۲) و فی الحدیث کادوا ینقسون حتے رای عبد الله ابن زید الاذان فی المنام و عیب و فسوس کردن نقس بالکسر سیاهی دوات انقس انقاس ج - تنقیس سیاهی در دوات کردن -

نقرس - نقرس - بالکسر درد پائے و مردم حاذق طبیب نقرس و نقریس اے حاذق -

نکس - نکس - نگونسار کردن تنکیس مثله (ع ف اض ۲) انتکاس نگونسار شدن ناکس سر برو فگنده منکوس بچه سرنگون آمده و نام شکلے از اشکال رمل منکس اسپ سر فرو فگنده نکس بالضم باز گردان شدن بیماری و یقال تعسا و نکسا و قد یفتح هٰهنا للازدواج - نکس بالکسر تیر سوفار شکسته که اسفل او را اعلی سازند و مرد ضعیف -

نمس - ناموس - صاحب سر و نام جبرئیل و کازه صیاد و مکر و حیله نهانی نمس پنهانی داشتن راز (ع ف اک ۲) و راز گفتن منامسة راز گفتن و بناموس در نشستن صیاد و مناس مس

نبرس نطس نجس نعس نحس نفس نقس نخس نقرس نکس ندس نسّ نمس

بناموس در آئینه انماس پوشیده شدن نمس بالکسر
جانوری که اژدها را کشد نمس بالتحریک تباه شدن
روغن (ع ک اف ۲)
نوس - نوس - جنبیدن پیرایه وگیسو و جز آن
(ع ف اض ۲) ورساندن اناسه جنبانیدن ذو
نواس بالضم نام یکی از ملوک یمن کاویشانرا اذوا دائین خوانند
بسبب آنکه هر یک بلفظ ذو موصوف اند چون ذو یزن
وذو جدن وذو نواس نواس بالفتح والتشدید انچه
اضطراب کند وسست شود الناس مردمان از
آدمی وپری اصله اُناس فخفف ولم یجعلوا الالف
واللام فیه عوضا من الهمزة المحذوفة لانه لو کان کذلک
لما اجتمع مع المعوض منه فی قول الشاعر (شعر)
ان المنایا یطلعن علی الاناس الآمنینا وایضاً
نام قیس عیلان وهو الناس بن مضر بن نزار و
اخوه الیاس بن مضر بالیاء -
نهس - نهس - بدندان پیش گزیدن (ع ع
بفتحها) انتهاس کذلک وگزیدن مار وبانیش گزیدن مگس
منهوس مرد کم گوشت نهس بضم الفاء وفتح العین
نوعی از مرغان -
النرجس - فی (ر ج س)
نرس - دهیست بعراق منها الثیاب النرسیة و
سمو نارسته نرسیان بالکسر خرمای بهتر نرسیانه یکی -
نسطاس - بالکسر نام شخصی و بالرومیة العالم
بالطب وعبید بن نسطاس البکائی محدث -
ام نهس - اسے مستور -
نیسان - ماه هفتم رومیان ست -

فصل الواو

وجس - وجس - آواز نرم وترسیدن دل
ایجاس در دل افگندن ترس ساقوله تعالی فاوجس
فی نفسه خیفةً ای اضمر - توجس پنهان داشتن ترس
وگوش داشتن بآواز نرم اوجس روزگار یقال لا
افعله سجیس الاوجس وبضم الجیم یعنی هرگز و همیشه
ویقال ما ذقت عنده اوجس اسے شیأ -
ودس - ودس - اول نبات که روید یقال
ما احسن ودسها وپوشیده شدن بر کسے و
پوشانیدن یقال ودس علی ای خفی و یقال این
ودست به اسے خباته - وما ادری این ودس
لے ذهب واودست الارض وتودست
اسے انبتت ما غطی وجهها -
ورس - ورس[1] - اسپرک ایراس اسپرک ناک
شدن جای وزرد شدن برگ یقال اورس
الرمث اذا اصفر فهو وارس نعت منه ولا یقال
مورس[2] وهذا من النوادر - توریس رنگ کردن جامه
بورس ثوب ورییس جامه رنگین بورس -
وسوس - وسوسة ووسواس بالکسر در دل
افگندن قوله تعالی فوسوس لهما الشیطان اسے
الیهما - وسواس بالفتح اندیشه بد و آواز نرم سگ و
صیاد وآواز پیرایه ونام دیو قوله تعالی من
شر الوسواس -
وطس - وطیس - تنور آهنین یقال حمی
الوطیس عبارت از سخت شدن حرب وطس
سخت زدن بموزه اوطاس نام جائے -
وعس - وعساء - زمین نرم ریگناک اوعس
میعاس مثله وایضا زمین که سپرده نشده باشد
مواعسة نوعی از رفتار شتر وبشب رفتن -
وقس - وقس - پوست باز کردن از سر ریش
(ع ف اک ۲) بعیر موقوس گرگین -
وکس - وکس - کم شدن وکم کردن لازم متعد
(ع ف اک ۲) وفی الحدیث لها مهر مثلها لا وکس
ولا شطط ای لا نقصان ولا زیادة وبرأت الشجة
علی وکس اذا بقی فی جوفها شیٔ - ووکس فلان
فی تجارته واوکس ایضاً علی مالم یسم فاعله فیهما
اسے خسر -
ولس - ولسان - نوعی از رفتن شتر
ولاس گرگ -
ومس - مومسة - زن بلا بکار -
وهس - وهس - کوفتن وسپردن وسخن چینی
کردن وراز ها مستی راز گفتن توهس رفتار
گرانبار وهیسه ملخ بریان کرده وکوفته وبروغن آمیخته
وترنیس - کندریس شهریست بنواحی افریقیة -
ویس - کلمة تستعمل فی موضع رافة واستملاح للصبی و
ذکر فی (ر و ی ح) والویس الفقر ومایریده الانسان
ضد ویقال تویسه ویسا اسے لقی ما یرید -

فصل الهاء

هجس - هجس - گذشتن اندیشه بدل (ع ف
ک ۲) وآواز نرم که شنوده شود وفهم کرده نشود -
هجرس - هجرس - بالکسر روباه ونام مردی
هجارس همه آنچه شب برگردد ندازجانوران خرد
فرو در روباه برتر از کلاکموش -
هرس - هرس - کوفتن هریسته قم - هراس
جوازکه گندم در دے کوبند هواریس ج - و
اشتران سخت هراس بالفتح درخت با خار دا اسعد
هرس اسے شدید -
هرجس - هرجس - تن آور -
هرمس - هرماس - بالکسر شیر

وکس
نوس
ودس
ولس
ومس
وهس
ورس
وترنیس
ویس
نهس
وسوس
هجس
النرجس
نرس هجرس
وطس
نسطاس
هرس
منهس - وعس
نیسان
وقس - هرجس
وجس هرمس

[1] گیاہے زرد که بدان جامه رنگ کننده بعربی زریر گویند وفی الصحاح الورس نبت اصفر یکون بالیمن تتخذ منه الغمرة للوجه وفی القاموس نبات کالسمسم لیس الا بالیمن فالظن ان اسپرک غیر الورس لاختصاصه بالیمن لکن یفهم من المنتخب انهما منشا بهان حیث قال ورس گیاهیست زرد فام مانند اسپرک فتامل ۱۲ [2] قلیل جدا اطلاقیا سب النفی مطلقا ۱۲ ق

ہمس ہمہسۃ - آواز کردن زرہ و پیرایہ
وحرکت مرد بشب ہمس شلہ سراع ہمہاس شبانی
کہ ہمہ شب پاس دارد ہماس الجن آواز جن -
ہقلس - ہقلس گرگ -
ہلس - ہلاس بالضم بیماری سل ہلس مسلول
شدن (رع ف اک ۲) ہملوس العقل ای مسلوب العقل
وقد ہلس ومہتلس العقل - ویقال السلاس فی العقل
والہلاس فی البدن - اہلاس سست خندیدن
وراز گفتن یقال الہس الیہ حدیثا اے سارہ
ہمانستہ راز گفتن ویقال ما علیہا ہلس
ہلبس ہلبسیسۃ - ولا خربصیصۃ ای شیٔ من الحلی
ولا یتکلم بہ الا بالنفی -
ہلقس ہلقس بتشدید اللام سخت ہولحق بجردحل -
ہمس - ہمس - آواز نرم قولہ تعالی فلا تسمع الا ہمسا
اسد ہموس نرم گیرندہ حروف مہموسہ دہ حرفست
مجموع درین سہ کلمہ حثہ شخص فسکت -
ہندس مہندس - اندازہ گیرندہ و ہو
مشتق من الہنداز وہی فارسیۃ فصیرت الزاء
سینا ہندستہ اسم منہ -
ہوس - ہوس - کوفتن (رع ف اض ۲) و
برگشتن بشب وسخت خوردن و نوعے از رفتار و
نرم راندن شتر ہواس شیر ہوستہ ناقہ سخت آزرومند
شدہ بنقل ہوس بالتحریک نوعے از جنون -
ہیس ہیس - رفتن وفی المثل (شعر) احدی
لیالیک فہیسی ہیسی - لا تنعمی اللیلۃ بالتعریس یضرب
لمن نزل بہ الامر الشدید الذی یحتاج الے
ان ینصب ویتعب بہ و پائمال کردن وپراگندہ
کردن یقال حل فلان علی عسکرہم فہاسہم اے
داسہم مثل جاسہم واسباب برزیگری از جفت گاو
وجز آن تمام اہیس دلیر -
تہبرس - خرامیدن وقد مر تہبرس -
ہبس - بفتحتین خبیری ویقال لہ المنثور والنام
ما بہا ہبلس - وہبلیس بکسرہا اے احد -
ہبیہبوس - کہتر بون مرد محتاج ترستمگر -
ہجنس - کہتر برگران -
ہربس - کعلس شیر بر زریا بچہ آن -
ہداریس - ودہاریس بلاہا -
ہرس - بفتحتین مور دہتہ اہل الیمن قابطۃ -
الہرنکس - نعت لکل جائحۃ مہلکۃ متاصلۃ -
تہطرس - در رفتار نازیدن وخرامیدن
ہطلس - کجعفر وعلس رہزن گرگ وتہطلس اللص
احتال فی الطلب وسطلس من علتہ افاق وابل -
ہکارس - غوکہا -
ہکلس - کعلس درشت -
ہلطوس - کفردوس شخص نہان از گرگ -
ہلکس ہلقس ومرد قوی وبایہ بدخو ہلکس کہ برج شلہ -
ہملس - کعلس مرد قوی ساقین وسخت رفتار -
اہناس - کاجناس دو شہریست خرد وکلان
در صعید از بلاد مصر کورہ بہنسی -
ہنبستہ - تہنبس حسب وجو کردن خبر -

فصل الیاء

یاس - یاس - نومید شدن (رع بکسرہما وہو
شاذ وبفتح ۲ یوس یاس نعت منہ - وقولہ تعالی
افلم ییاس الذین آمنوا اے افلم یعلم - میاستہ
نومید کردن استیاس اتیاس نومید شدن -
یبس یبس - خشک شدن یبوستہ خشکے
(رع بکسرہما وہو شاذ وبفتح ۲ یبس بالفتح خشک
وجمع یابس یقال حطب یبس یبس بالتحریک
جائے تر کہ خشک شود قولہ تعالی فاضرب لہم
طریقا فی البحر یبسا - امراۃ یبس زنی کہ ہیچ خیر نیاید
ازوی وشاۃ یبس بیش پستان بیشیر یبیس گیاہ خشک
ایباس بعلف خشک رسیدن انسان ساق بے
گوشت ایابس ج تیبیس خشک کردن اتباس
علی افتعال خشک شدن یبیس المانوسے -
یس - رفتن (رع ف اک ۲)

باب الشین

فصل الالف

ارش - ارش - دیت جراحات تاریش
بدی افگندن میان قوم وبرافروختن آتش و
برانگیختن حرب -
اشش - اشاش مثل المشاش وہو النشاط
والارتیاح وفی الحدیث ان علقمۃ بن قیس کان
اذا راۓ من اصحابہ بعض الاشاش وعظہم -
ابش - فراہم آوردن تابش مثلا باشہ بالضم
گروہ مردم ابشت کلاما تابیشا اخذتہ اخلاطا تابش
آنکہ گرداگرد سرای او در خانہ مرد را بہ طعام وشراب آراید -
اتش بفتحتین جد محمد وعلی ابی الحسن الصفانی
الانباری من المحدثین ویقال للحارض من القوم
الضعیف اتیشۃ کجہینۃ
اقیش - کزبیر قبیلۃ الیست اند عکل والحارثہ

ہمس ہلطوس
ہیس ہلکس
ہملس
ہقلس اہناس
ہلس
ہنبستہ
یاس
تہبرس
ہبس
ہلبس ہبلس
ہبیہبوس یبس
ہلقس ہجنس
ہمس ہربس
ہداریس
ہرس
ہندس الہرنکس
تہطرس
ہطلس
ہوس
ہکارس یس
ہکلس
اشش
اتش
ارش
ابش
اقیش

ابن اقیش او وقیش صحابی وجمال بنی اقیش غیر عتاق تنفر من کل شیء۔
اوش - بغمة غیر مشبعة شہریست بہ فرغانہ منہا المحدثون مسعود بن منصور ومحمد بن احمد بن علی و علی بن عثمان الشہیدی والقدوة علی بن محمد بن علے الاوشیون۔

فصل الباء

برش - برش - بالتحریک خلکہای سپید یا سیاہ بر اسپ بخلاف لون او فرس ابرش آنکہ اورا چپار گویند ولقب جذیمة بن مالک وکان ابرص فکنوا بہ عنہ ابرشاش چپار شدن اسپ و یقال دخلنا فی البرشاء ای فی جماعة الناس - و یقال ما ادری ای البرشاء ہو یعنی کیست او۔
برقش - برقشة - رنگ برنگ کردن ابو براقش مرغیست ملون براقش نام مادہ سگی و یضرب المثل علی اہلہا دلت براقش لان اعادیہم استدلوا انبا جہا علی القبیلة فاستباحوہم - برقش مرغی خرد وا ورا شیر شور نیز گویند۔
بشش - بشاشة - تازہ روی شدن (ع ک ا ف ۲) ہش بش خندان روی تبشش شادمان وکشادہ روی شدن تبشبش کذلک فابدلوا من الشین الوسطی یاء۔
بطش - بطشة - حملہ کردن وسخت گرفتن (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) مباطشة بیکدیگر حملہ آوردن و گرفتن۔
بغش - بغشة - باران نرم ضعیف باریدن (ع بفتحہما) مطر باغش نعت منہ۔
بوش - بوش - جماعتی از مردم مختلط او باش جمع منہ مقلوب - بوشی مرد درویش بسیار عیال۔
بہش - بہش - شادمان شدن بچیزی و ہزة[1] نمودن بوی متعد بالی ومقل تر و خشک او را مقل گویند وفی حدیث عمر رضی اللہ تعالی عنہ وقد بلغہ ان ابا موسی یقرأ حرفا بلغتہ قال ان ابا موسی لم یکن من اہل البہش ای من الحجاز لان المقل ینبت بالحجاز - وجوہ البہش رویہای سیاہ زشت۔
بیش - بالکسر نوعی از زہر بیشة نام جائے یقال باشتہ وزنة مہموز تان وہما ارضان۔
باشتہ - ناگاہ انداخت ورا (ع بفتحہما) مباشتة گرفتن کسی یار خود را وانداختنش واو چیزی نکند وما باشتہ لبشتی ما دفعتہ وما باش منی ما امتنع مشتقہ بالہمزة و ترک شیر ستانیست در یمن۔
باذش - کصاحب ہو ابو عبید اللہ بن الباذش من نحاة المغرب۔
بجشو ا - فراہم آمدند (ع بفتحہما) قال الالیث وخطی والصواب بجشوا۔
البرخاش - بالکسر من قولہم وقعوا فی خرباش و برخاش ای فی اختلاط وصخب۔
مبرطش - دلال و کوشش کنندہ درمیان بائع و مشتری وکان عمر فی الجاہلیة مبرطشا وہو بالسین المہملة
برغش - کجعفر پشہ دا برغش من مرضہ اذا برء و اندمل وقام ومشے۔
برنشاء - مردم یقال ما ادری ای البرنشاء ہو ای ای الناس۔
بقش - درختے یقال بالفارسیة خوش سای۔
بکش - عقال بعیرہ عقال شتر خود را او اکرد و آن رسنے است کہ بدان بازو و ساق شتر بہم بندند۔
بلاطش - بالفتح وضم الطاء والنون شہریست کوچک در شام (حصن و اشجار داین)۔
بنش - فی الاسستی کردو رکار و کذلک بنش تبنیشا و ہذہ اکثر و عبد المنعم البنشتی کسکری شامی ثقة ثقہ۔

فصل التاء

ہذا الفصل من بقیة الصراح

ترش - بالفتح و بفتحتین خفت و سبکی یا بدخوی فی فرقتی (ع ک ا ف ۲) ترش و تارش لغتان ۔ والترشاء للجبل موضعہ (رش ۱)
تالش - کصاحب شہریست از مضافات گیلان
تمشہ - فراہم آورد او را (ع ف ا ض ۲)

فصل الثاء

ہذا الفصل من بقیة الصراح

ثباش - بالضم کی از ناحہاست کانہ مقلوب شباث۔
ثش - سقاوہ وفشہ ای اخرج منہ الریح (ع ف ا ض ۲)

فصل الجیم

جاش - جائش - برآمدن دل از اضطراب و ترس یقال فلان رابط الجائش یعنی دل از جای نبرد جوشش سینہ۔
جحش - جحش - بالفتح درتر بجیدن پوست خرکرہ جحاش جحشان ج - جحشة مونث و پشم رشتنی کہ بردست پیچند و یقال فلان جحیش وحدہ وعییر وحدہ یعنی خود رای و متکبر جحاش پدر قبیلہ از غطفان محاحشة یکدیگر را سپوختن جحیش دور باشندہ جحوش کودک شیخ[2] و استوار نا شدہ۔
جحمرش - جحمرش - گندہ پیر کلان سال جحامر ج - والتصغیر جحیمر وجحیمن ہمہ اسمائے خماسی را از آخر حذف کنند در تصغیر و جمع و اگر در وے زائد باشد آن زائد را حذف کردن اولے بود و یقال افعی جحمرش ای خشناء۔

بہش بنش
اوش
ترش
بیش تالش
برش تمشہ
باشتہ
ثباش
ثش
باذش
برقش جاش
بجشوا
البرخاش جحش
بشش مبرطش
برغش
بطش برنشاء جحمرش
بقش
بغش بکش
بوش بلاطش

[1] بوی جہودان ہندی گوگل ۱۲ [2] محکم و استوار ۱۲

جرش - جرش - بعضے از شب یقال مضے جرش من اللیل ای هوی منه جرش بالضم وفتح الرا موضعی بیمن ادیم جرشی وناقة جرشیة منسوب بوی جرش ایضاً نیم کوفتہ کردن حبوب جزآن وسر بشانہ خاریدن جریش حبوب کوفتہ ملح جریش نمک جوش ناکردہ جراشة بالضم درشتیها ے حبوب کوفتہ جرشی بکسرتین مثال زبکی دم -

جرنفش - جرنفش - بزرگ پہلو جرافش بالضم مثلہ -

جبش - جبش - کوفتن وشکستن (ع ف اض ۲) وزدن بعصا وکبیدہ کردن گندم وپاک کردن چاہ جشیش پست جشیشة کبیدہ مجش دستاس اجش مرد درشت آواز یقال سحاب اجش الرعد و فرس اجش الصوت جشة بالضم جماعتی از مردم -

جعش - رجل جعشوش - وبالشینین والسینین مرد لاغر وزشت روے -

جمش - جمش - ستردن موی (ع ف اض ۲) رکب جمیش نہار ستردہ جمیش زمین بے نبات وفی الحدیث بجبت الجمیش وهی المفازة القفر سنة جموش سالے کہ نبات را بسوزاند جموش سترندہ وسوزندہ -

جوش - جوش - سینہ لغة فی الجوشوش ورزہ وهی لغة فی الجوشن ونام جائے واول شب یقال مضی اجوش من اللیل مثل جرس -

جهش - جهش - زاریدن کسے مستعد یا لی و آمادہ شدن گریستن را (ع بفتحتام) وفی الحدیث اصابنا عطش فجهشنا الی رسول اللہ علیہ السلام اجهاش کذلک -

جیش - جیش - جوشیدن دیگ وشوریدن دل وبرآب شدن رود (ع ف اک ۲) ولشکر جیوش ج - تجیش گرد آمدن لشکر استجاشة طلب کردن لشکر -

جفش - الشعر - موے را ستردن (ع ف اک ۲) جبیش بانہ ستردہ موی ومحمد بن علی بن طرخان بن جباش گلستان محدث روی عنہ ابنہ الحافظ عبد اللہ

فرس جحرش - کجعفر اسپ سطبر فراهم اندام -

جحمش - کجعفر عصفور وزن گندہ پیر سال خوردہ -

جحنش - کجعفر سطبر جحنش نام شخصی وجحنش بطن الصبی واجحنشش عظم -

جدش - آهنگ گرفتن چیزے کرد (ع ف ا ک ۲) جدش بفتحتین زمین درشت اجداش ج - حکاہ ابن القطاع -

جروش بن حرام - پدر قبیلہ -

جفشة - نرم افشردا ورا (ع ف اک ۲) او هو احلب اطراف الاصابع والجفشیش لقب ابی الخیر معدان بن الاسود بن معدیکرب الصحابی -

جنش - کشیدن آب چاہ یا پیش آمدن گروهی بسوی گروهی وسطبری وخواهش وتسیر وجاهای نزدیک جانش مثلہ وپیش از صبح یا آخر گاہ بر جنشہ فیها حصیار وجنش الکان بجنش اجدب وجنش نفسہ للموت جاشت -

فصل الحاء

حبش - حبش - بالتحریک حبشة گروهے از سیاهان غیر هند حبشان بالضم ج - مثل حمل و حملان - احباش بچہ سیاہ زادن زن تحبیش گرد آوردن حباشة احبوش احابیش جماعت مردم از هر جنس وقبیلہ تحبش گرد آمدن حبشت لہ حباشة ای جمعت لہ شیئا حبیش مرغے حبشی کو هیبت فرودکہ و منہ سمی احابیش قریش -

حترش - حترش - بالضم کوتاہ ویقال ما احسن حتارش الصبی اے حرکاتہ - وسمعت للجراد حترشة ای صوت اکلہ تحترش مثال تفعلل گرد آمدن قوم -

حرش - حرش - شکار سوسمار کردن (ع ف ا ک ۲) ونشان حراش ج - وخراشیدن بالحاء والخاء حارش نعت منہ - حیة حرشاء درشت پوست وتقبة حرشاء وهی الباثرة التی لم تطل ودینار احرش درشت مهر احرش سوسمار حرشاء نوعی از نبات تحریش برانگالانیدن قوم وسگ یکدیگر حرشون بالضم خار گوسپند حریش قبیلہ از بنی عاد ونوعی ست از مار بیشہ وکردن وآن جانوریست بزرگ هیکل -

حرفش - احرنفاش - آمادہ شدن غضب وبدی را بالحاء والخاء -

حشش - حش - فروختن آتش ودرودن حشیش وبرچفسانیدن پر تیر وشل شدن بچہ در شکم وفی الحدیث حش ولدها فی بطنها قال ابو عبید یقال بالضم ایضاً وحشیش افگندن مثل اسپ و فی المثل احشک وتروثنی ولو قیل بالسین ایضاً لم یبعد (ع ف اض ۲) ویقال للبعیر قد حش ظهرہ بجنبین واسعین فهو محشوش ای انہ محفر الجنبین حشیش گیاہ خشک حش بالفتح والضم بستان حشان ج - مثل ضعیف وضیفان وحاجت جاے حشوش ج - محشة بالفتح دبر وفی الحدیث نهی عن اتیان النساء فی محاشهن و بالسین ایضاً - محش جای بسیار حشیش ویقال انک بمحش صدق فلا تبرح اسے بموضع کثیر الخیر محش بالکسر داس علف درو - داتش کاو اهنی محششة کذلک وجای کہ روی حشیش نهند وهذا بالفتح اجود احشاش خشک شدن دست وبچہ در شکم

مادر را احتشاش جستن و گرد آوردن حشیش حشاش حشاشة بقیه جان در بیمار حشاش بالضم والتشدید گرد آرندگان -

حفش حفش - گرد آمدن سیل از هر جهت بیکجای (عع ن ک ۲) حافشة نعت منه و گرد آمدن بر کسی بهر زمان و چیزی دیگر آوردن اسپ یقال حفش علیه حفش الفرس حفش بالکسر دک ان و فی الحدیث هلا قعد فی حفشها ای فی بیتها الصغیر او عند حفشها -

حمش - احمش - باریک ساق حمش الساقین کذلک حمش بالتحریک مصدر منه (عع ک ن ۲) احماش هیزم بسیار نهادن دیگ را و بخشم آوردن کسے را تحمیش کذلک حمشة و حمشة مقلوب منه غضب جوشیدن احماش استحماش برافروختن از خشم و جنگ کردن خروس با هم -

حنش حنش - بالتحریک جانور خزنده و پرنده که او را صید کنند احناش منج - و مار و افعی و نام مرد و شکار کردن و باز گردانیدن (عع ن ک ۲)

حوش حوش - گرد اگرد صید در آمدن تا بدامگاه آید حاشته احواش کذلک و آب گرد آوردن شور را احتواش ماندن صید را و در میان گرفتن چیزی را استعمل بعلی یقال احتوش القوم الصید اذا انفره بعضهم علی بعض و احتوش القوم علیه ای جاءوه من وسطهم فظهرت فیه الواو کما ظهرت فی اجتوروا - الحوش دور شدن حالس و رختان انبوه الحیاش رمیدن از چیزی شتعد بعن و باک داشتن حواشة بالضم الحة از وی شرم آید یقال حاش لله تنزیها له و لا یقال حاش لک قیاسا علیه و انما یقال حاشاک و حاشا لک حوشی منسوب حوشی الکلام غریبه و نادره - و رجل حوشی نا آمیزگار یقال فیه حوشیة ای نفور - حوش چهار پایان وحشی و رجل حوش الفواد تیز خاطر -

حبرش - بالکسر کینه ور -

حبرقش - کسفر جل شتر کوچک -

حتش القوم - احتشدوا و حتش النظر الیه دام وحتش کالتقف موضعیست بسمرقند منها احمد بن محمد بن عبد الجلیل الحتشی و یعنی هیج بالنشاط و حتش بالضم تحتیشا نا حتش حرش فاحترش حدرش تحقیر نام شخصے -

حربش - و حربشة بکسرهما و قد تشدد ها یعنی مار یا مار بزرگ و الحفشا فی صوت مشیها و حربش بن نمیر بالکسر فی بنی اسد بن خزیمة و آخر فی بنی العنبر و عجوز حربش خشنة حربش کقندیل خشن -

حکش - فراهم آمدگی و ترنجیدگی و رجل حکش عکش کالکتف ملتو علی خصمه خوکش مردیست از مهره ینسب الیه الابل الحوکشیه حنکش نام شخصے و النون ان [illegible]

حنبش - رقص کرد و جهید و دست بهم زد و برجست و برقتار آمد و بازی کرد و خندید و گفتگو کرد و حنبشت الجواری لعبن و حنبش فلانا اتهمه بالحدیث حنبش نام شخصے -

حنفش و حنفیش - بکسرهما مار یا ماریست بزرگ سطبر سر خال دار جا گیر اذا احربتهما نفخ درید ها و انتفخت بعینه -

حاش - ترسید (عع ف ک ۲) و حاشش فلانا ترسانید او را لازم متعد و چالاکی و شتابی کرد حاش الوادی دراز گشت و تحیشت نفسه رمید و ترسید حیشان مرد بسیار ترس یا ترسان از تهمت حیشانة مونث و گلتان حیاش بن قیس جاهلی من بنی سامة بن لوی و ابو رتاو شویش بن حیاش روی عن عتبة بن غزوان خطبته ۱۱ و حیوش کتنور ابن رزق الله شیخ الطبرانی -

فصل الخاء

خدش - خدش - خراشید (عع و ن ک ۲) خداش نام مردے -

خرش خرش - خراشیدن (عع و ت ک ۲) اختراش کذلک و کشیدن شتر را سوی خود با کسی و کسب کردن و طلب رزق نمودن و یقال کلب خراش مثل هراش یعنی سگ آشفته شده ای جنگ از سنگ دیگر خراش انشادل و مخراش کمس مخرش خط کش جرم و ورز ان خرشة بالتحریک مکس و نام مردی ابو خراش بالکسر نام مردی ابو خراشة بالضم نام مردی خرشاء پوست مار و پوست بیضه که تهی باشد و هرچه تهی و رمیده باشد و بلغم یقال القی اخراشی صدر زه و تیرگی یقال طلعت الشمس فی خرشاء ای فی غبرة -

خشش خشاش - بالکسر چوب که در بینی شتر کشند هرچه از مس باشد آنرا ابرة گویند و آنچه از موی آنرا خزامه خوانند و حشرات زمین و بالفتح ایضا خشاشة یکی رجل خشاش بالفتح و الضم مرد تیز خشاء بالضم استخوانی پس گوش و اصله خششاء فاد غم و هما خشاوان و مثله القوباء و اصله بتحریک الواو فسکنت استثقالا للحرکة علی الواو لان فعلاء بالتسکین ممدودة لیس من ابنیتهم خشاء بالفتح زمین گل و سنگ ناک و خانه زنبور عسل خشخشة آواز سلاح و آواز کردن آن خش خشاش در بینی شتر کشیدن در آمدن در چیزی دشوار رجل مخش دلیر در شب جستجو کش

گوکنار و مردم با سلاح وزره -
خفش خفاش - بالضم شپره خفافیش ج خفش بالتحریک خردی چشم وضعف بصر از روی خلقت و علتی که در تیرگی بهتر بیند که بروشنائی اخفش لغت منه و نام مردی از ائمہ نحو وصرف -
خمش خموش خراشیدن (ع ض ن ک) خماشة خراشیدگی که ازو ش واجب نیاید از آن خموش بالفتح هیشة لغت بذیل خماشات بقایای کینہ -
خنش خنشوش - بقیہ مال یقال بقی لهم خنشوش ای قطعة من الابل او الغنم -
خوش خوش - تہیگاہ مردم و جز آن خوشان دو تہیگاہ -
خیش خیش[1] - کتان خشک -
خنبش - الاشیاء من ہہنا آنها را گرد کرده و فراہم آورد تخنبشها مثلہ خنبش بفتحتین قبیلة منهم عبد الله ابن شهر و خالد بن نعیم الخنبشیان خباش بالفتح خرما ستانیست بنی یشکر را در یمامه خبوشان شہریست بہ نیشاپور خباشات العیش ما یتناول من طعام و نحوه والخباشات من الناس الجماعة من قبائل شتی وقماع الاخباش موضعیست و من خباشه عدرزین خبیش و والد شریک المحدث و هو بالسین -
خرشتہ اجزاد آواز خوردن ملخ خارش الصبی حرکاتہ -
ختش - بالضم و فتح التاء المشددة جد رستم بن عبد الله الاشروسنی و ابو نصر احمد بن علی بن خناش کتان النجاری من المحدثین -
خرنبش - الکتاب افسد و الخرباش فی (ب خ ش) و الخرنباش بالضم المناجوز و هو احد اصناف المرد مزیل فساد المزاج مذهب للریاح جدا و للصدع البارد مصلح للمعدة مفتح للسدد الباردة عظیم المنافع طیب الریح

رنقعہ خرباش بالکسر عظیمة
المخرفش - بالفتح المخلط یعنی آمیختہ -
خرمش - الکتاب - افسده -
ابو خماش - بالضم خالد بن عبد العزی الصحابی -
خنبش - بالفتح و بکسر بیا جنبش و وهب بن خنبش الطائی و عبد الرحمن بن خنبش التمیمی صحابیان و خنبش بن یزید الجحصی محمد بن احمد بن ابی خنبش البعلی و عبد الصمد بن خنبش و عبد الله بن احمد بن خنبش الخنبشی محدثون -

فصل الدال

دابش - ارض مدبوشة زمین کہ ملخ خوردہ باشد نبات او را -
درش - دارش - پوست -
دنقش - دنقشہ چشمک زدن و فتنہ فگندن میان قوم و بالسین ایضاً -
دہش - دہش - بالتحریک متحیر شدن (ع ک ا ف ۲) و یقال دہش فہو مدہوش ادہاش بحیرت افگندن کسے را
دیش - دیش - نام مردی و بفتح الدال ایضاً
دحرش - کجعفر پدر قبیلہ ایست از جن
رجل دخبش کجعفر و علابط مرد کلان شکم -
دخرش - کجعفر نام شخصے و لعلہ تصحیف حرش -
دخش - پر گوشت شد (ع ک ا ف ۲) و کانہ اخذ منہ الدخشم کجعفر و عصفر للتغلیظ و کما لدخشن و المیم و النون زائدتان -
درعش - کجعفر شہریست بکورہ دو از نواح سجستان ادرعش من مرضہ از بیماری خود آرام یافت -
دش - رفتار و شیشہ ساختن و بجسو تجذ

مست بر مرضوض -
دغمش - علیهم بر آنان ہجوم آورد (ع ح بفتحہما) و دغش فی الظلام بتاریکی در آمد و اغتش مثلہ دغش بفتحتین تاریکی و دغوشوا و تداغشوا اختلطوا فی حرب و صحب درآغشتہ با ہم انبوہی آوردن و گردیدن تشنہ گرد آب و آشامیدن نتوانستن آشامیدن الارانتہ فی حرص و منع -
دغفش - کجعفر نام شخصے -
دغمش - فی المشی در رفتار شتابی کرد -
دمش - بفتحتین شوریدن دل از گرمی یا از آشامیدن دوا (ع ک ا ف ۲) المدمش کمعظم المدمج یعنی در ہم و بجائے استوار شدہ
دنفش - نظر و کسر عینیہ -
دنفش - ای دنفش و بینہم افسد یعنی درمیان آنان فساد انگیخت و کجعفر نام شخصے -
دوش - بفتحتین تاریکی بینائی و خردی چشم یا کجی آن و دوشت عینہ کفرح فسدت من داء اصابہا ادوش دوشاء لغتان منہ -
دہرش - کجعفر نام پدر قبیلہ ایست از جن
دہفشتہ - فریب و تنزد کردن مرد با زن
دہمش - کجعفر نام شخصے

فصل الراء

رشش - رش - چکیدن آب و خون و اشک ترشش کذلک آب زدن جاری و باران اندک رشاش ج باریدن آن (ع ف ا ض) ارشاش باران ریزہ باریدن رشاش بالفتح چکیدہ آب و اشک و جز آن -
رعش - بالتحریک لرزیدن (ع ک ف) ارتعاش کذلک ارعاش لرزانیدن رجل رعش مرد ترسندہ ناقة رعوش بالشین و السین سرازان از کبر مرعش بالفتح نام شہری و نوعی از کبوتر رجل

خرفش المخرفش خوش خرمش خماش خنبش خمش دغفش دغمش دمش خنفش خوش دابش دنفش خیش درش خنبش دنقش دوش دہش دہرش دہفشتہ دیش دہمش دحرش خرشتہ دخبش رشش ختش دخرش دخش خرنبش رعش درعش دش

رعش وجمل رعشن باهتزاز رونده ونون زائده
رعشاء شترمرغ شتابرو۔
رقش ـ رقش نقش کردن ترقیش سخن آراستن
وسخن چینی کردن حیة رقشاء مار سپیسه رقشاء زنی ست
که از گلو برارد مرقش بالتشدید نام شاعری ست هما مرقشان
الاکبر والاصغر رقاش نام زنی مبنی علی الکسرة همچنین هر
فعال که معدول از فاعلة باشد نزد اهل حجاز ونزدی
الف ولام در نیاید وجمع کرده نشود چون قطام و
حذام وغلاب واهل نجد آنرا حکم لا ینصرف دهند چون
عمر وزفر وهو القیاس لانه اسم علم ولیس فیه الا العدل
والتانیث غیر ان الاشعار جاءت علی لغة اهل الحجاز وان
کانت فی آخره را مثل حضار وحضار اسما صبغ وکوکب
سفار ووبار اسما بیر وارض فیوافقون اهل الحجاز فی البناء
رهش ـ ارتهاش بهم بر یکدیگر زدن ستور ومجروح
شدن آن در رفتن ویقال ارتهشت القوس فهی
مرتهشة هی التی اذا رمیت عنها اهتزت فضربت حربها
طائفها ـ راهشان نام دو رگ بازو وراهش یکی
درون بازو رهشوش ناقة شیرناک رهیش ناقه کم گوشت
او کم گوشت باشد ضعیف ومیکان وشمشیر تنک و
کمان سرها بهم درآینده بکشیدن وسست۔
ریش ـ ریش پر مرغ پوشیده یکی از ریاش ج
وجامه ریاش کذلک مثل لبس ولباس ومال ومعاش
وقولهم اعطاه مائة بریشها قال ابو عبیدة کانت الملوک
اذا حبت حباء جعلوا فی اسنمة الابل ریش النعامة
لیعرف انه حباء الملک وقال الاصمعی یعنی برحالها
وکسوتها ـ ریش پر نهادن تیر را یقال رشت السهم
فهو مریش ومنه قولهم ما له اقذ ولا مریش ای شیء ونیکو
کردن حال کسی را ارتیاش نیکو شدن حال الحارث
الرائش یکی از ملوک یمن رمح راش وناقة راشة
سست وضعیف۔
ربش بفتحتین سپیدی که در ناخن جوانان پدید آید
ارض ربشاء زمین بسیار گیاه رجل اربش وارقش و
مرد مختلف رنگ اربش الشجر اورق وتفطر۔
اسمعیل بن رخش محدث وترخش تحرک الاسم
الرخشة وارتخش اضطرب۔
مرغش ـ بکسر الغین المشددة آنکه بناز ونعمت
نفس پروری کند لغة فی السین ولا ترغش علینا
شور وشغب مکن (ع ع بفتحها) ۔
رفش بالفتح والتحریک مرفشة مثله وقولهم من الرفش
الی العرش ای جلس علی سریر الملک بعد ما کان
یعمل بالمجرفة رفش کوفتن بر غلا سیلت ونیاک
خوردن ونوشیدن در نعمت الرفاش حامل الطعام
بالمجرفة الی ید الکیال ورفش الشیء رفوشا اتسع ورفش
گوش آن کلان وبزرگ شد (ع ع ک ق ۲) وکان
سلیمان ارفش الاذنین وارفش وقع فی الافیغین
ای الرفش والتفتیش وهما الاکل والنکاح وارفش
بالسیوف لحج فلا یبرح ولا یریمه ترفیش اللحیة شانه کردن
ریش حتی تصیر کانها رفش۔
رمش دسته ریحان ومانند آن وسنگ وجز آن
انداختن وگوسفند اندک چرانیدن وبدست سودن
وبسر انگشتان گرفتن (ع ع ق ص ۲ وک ا ق ۲)
وبفتحتین سپیدی که بر ناخن نوجوانان پیدا آید و
وباقندگی در موی وسرخی در پلکها با سیلان آب
ارمش لغة منه رماش بالکسر زن آراینده چشم
خود یا آنکه وقت نگاه چشم خود را بسیار جنباند ارض
رمشاء زمین بسیار گیاه یا زمین بی سبزه من الاضداد
ورجل ارمش مرد گوناگون رنگ رجل مرمش مرد
تباه چشم که پلکش ریشو دارمش الشجر درخت برگ
برآورد وشگافته شد وارمش الرجل طرق کثیرا بضعف
وارمش فی الدمع ارسل قلیلا۔
روش ـ بسیار خوردن وکم خوردن من الاضداد و
رجل راش شتر بسیار دارنده موی گوش با سست
پشت وکذا ناقة راشة ورمح راش نیزه سست
وراشه المرض بیماری سست کرد او را رجل
رؤش وجمل راش۔

فصل الزاء

هذا الفصل من البقیة الصراح

زوش ـ بنده رفت والعامة تضم الزاء از وش
گردن کش۔

فصل الشین

شیش شیش ـ شیشاء لغة فی الشیص والشیصاء
یعنی خرما دانه سخت ناکرده۔
شوش تشویش شوریده کردن کار
تشوش لازم منه۔
شخش ـ ریزهای سنگ سپید عن ابن القطاع۔
شربش ـ کناره جامه مولّد۔
شعش ـ اللات بن رفیدة بن ثور بن کلاب
اخو تیم اللات۔
شغوش کصبور گندم بلا به بازوان آمیخته
شغوشی منسوب بآن وقد تضم الشین۔
شاش ـ شهریست باوراء النهر قد لا ینصرف و
ناقة شوشاء وشوشاة شتر ماده سبک شوش
بالضم موضعیست نزدیک جزیرة ابن عمر ومحله است
بجرجان وقلعه ایست شرقی دجله بموصل صاحب الزمان
والحجبی ابو العلاء ادریس بن محمد بن عثمان عفیف الدین
العامری الشوشی المحدث امام النظامیة ببغداد واسم
السوس التی بخوزستان عربت بقلب المعجمة مهملة۔

ربش
رقش ـ رهش
رخش
مرغش
زوش
رفش
شیش
رهشه
شوش
شخش
شربش
شعش
رمش
ریش شغوش
شاش

۱ الصواب التهویش والمتهوش ۱۲ ق (ایضاً ۱۲ ۱ دهعد ایلیا)

شوشته موضعیست بزمین بابل یقربها قبر وی الکفل عرم و آلطاف شوش شوش و بنیم شواش اختلاف والتشویش و المشوش و التشویش کلها لحن ووهم الجوهری والصواب التهویش و المهوش و التهوش والتشاوش التهاوش و مارمشاوش الی ای بعدا وقلة.

فصل الطاء

طرش طرش - بالتحریک کری طروش کر -
طرغش - اطرغشاش - نیکو شدن بیمار -
طش طشیش - باران ریزان و باریدن آن (ع ف اص ۲) اطشاش کذلک ارض مطشوشة زمین باران زده -
طمش طمش - کسی یقال ما ادری ای الطمش هو اے ای الناس هو -
طیش طیش - سبکی رجل طیاش لغت منه و خطا کردن تیر از نشانه اطاشته از هدف بیک سو انداختن تیر را -
طبش - مردم طمش مثله یقال ما فی الطبش مثله -
طخش - بالفتح و التحریک تاریک شدن چشم یقال طخشت عینه (ع ک اف ۲) -
طرطوشته - بالضم و الفتح شهریست باندلس
طرطوافش بالفتح شهریست از مضافات باجه -
طرفش - ازوحن نادید و تشبید و التفاد و رفت طرفش عینه چشمش تاریک و سست شد فطرفش ترید نظر و کسر عینیه طرافش و علابط بدخلق -
طرمش اللیل - شب تاریک شد -
طغمشته ضعیف بینائی المطغمش من ینظر الیک نظرا خفیا لضعف عینه -
المطفرش - المطغمش -
طفنش - پیش پا پهنا دارند و طفنشا ست بدل -
طلش - کارد قلب الشلط -
طنفش - طنفش - مرد سست طنفشته تیز نگریستن و طنفش عینه صغرها -
طوش - سبکی خرد طوش تطویشا مطل غریمه
الطهش - کالمنع افساد العمل و اختلاط الرجل فیما اخذ فیه من عمل و افساده ایاه و طهوش نام شخصے

فصل الظاء

هذا الفصل من البقیة الصراح

الظلش - الموضع الخشن مثل الشظف -

فصل العین

عرش - عرش - تخت و جاه یقال ثل عرشه ای وهی امره و ذهب عزه و سقف خانه عرش عریش هر پوشش که سایه افگند عرش القدم پشت پای عرش السماک چهار ستاره خرد و عرش البیر بوزردن سرچاه از چوب بعد آنکه بن او را از سنگ نوردده باشند و ذلک الخشب ایضا عرش - عروش ج - عریش داربست رز و کرابه و کازه عرش ج - قیل لبیوت مکة العرش لانها عیدان تنصب تظلیل علیها و فی الحدیث تمتعنا مع رسول اللہ علیه السلام و فلان کافر بالعرش و من قال عروش فواحدها عرش مثل فلس و فلوس و منه الحدیث ان ابن عمر کان یقطع التلبیة اذا نظر الی عروش مکة عرش ایضا بنا کردن از چوب رز را داربست (ع ف ض ع و ک ۲) تعریش کذلک یقال ایضا عرش الحمار بعانته اذا حمل علیها و رفع رأسه و شحا فاه - عرش بالضم گوشت یکسوے گردن عرشان از دو سوے اعتراش برعریش برآمدن تاک -
عشش - اعشاش بمنزل دیگران فرود آمدن تا جای برایشان تنگ شود و از آنجا کوچ کنند عشه درخت کم شاخ و باریک تنه عش مصدر منه (ع ف ا ص ع) تعشیش کذلک و زن کم گوشت عشه مذکر منه عشیش عشانه عشوشة لاغر و باریک شدن و یقال عش الرجل معروفه ای اقل خیره و یقال سقاه سجلا عشا ای قلیلا عش بالضم خانه مرغ که بر درخت باشد از کاه و کنز خانه مرغ که بر در دیوار یا در کوه باشد مخصوص او وکر خانه مرغ که در زمین باشد - عشاش اعشاش ج - اعشاش ایضا نام جائے تعشیش ایضا خانه ساختن مرغ و کرده بستن نان و خشک شدن آن و یقال هذا معشش الطیور جائے مرغان اعتشاش خوار یافته اندک آوردن عشعش نشیمن خانه مرغ زیر یک دیگر -
عطش عطش تشنگی و تشنه شدن (ع ک ا ف ۲) یقال هو عطشان و هی عطشی و هم عطشی و عطاشی و عطاش و هن عطاش - اعطاش تشنه یافتن مرد ستور انرا معاطش وقتهای تشنگی عطشان نطشان اتباع و اصل عطشان عطشا مثل صحراء و النون بدل من الف التانیث لانه جمع علی عطاشی مثل صحاری مکان عطش بضم الطاء و کسرها جای کم آب عطاش بالضم علت تشنگی -
عکش عکاش - بالضم نام آبی عکاشة خانه عنکبوت و نام صحابی و هو عکاشة بن محصن الاسدی و قد تخفف - و عکش الشعر و تعکش اے التوی و تلبد -
عکرش - عکرشة - بکسرتین خرگوش ماده عکراش نام مردے -
عمش عمش ضعیف بصرو و دیدن اشک چشم

لہ چوب هندی که تاک انگور بالای آن اندازند هندی مچان ۱۲

المطفرش
فنش عثمش
طلش
طفنش
طوش
الطمش
طرش
طرغش
طش طیش
طمش عرش
عطش
الطیش
طبش
طخش
طرطوشته
عکش
طرفش
طرمش عکرش
طغمشته
عمش

بجسم بعلتی (ع ک ف ا م) عمش عشا لغتان
حسنی و الاول نام مردی تم -
عنفش عینش - بالفتح خم دادن چیزی را معانقشته
اعنقاش گردن یکدیگر گرفتن در حرب عنقشش دراند
عیش عیش - زندگانی معاش معیشة زندگانی
وزیستن (ع ف ا ک ۲) اعاشة متعد منه عیشة
راضیة زیستنی پسندیده معایش بلاهمز جمع معیشة
تقدیرها مفعلة فالیار اصلیة متحرکة فلا تنقلب فی
الجمع همزة وکذلک مکایل ومبایع ومنهم من یجمعها علی
الفرع ویهمزها وشبهه مفعلة بفعیلة کما همزت مصائب
لان الیار ساکنة وفی النحویین من یری الهمز لحنا -
تعیش تکلف اسباب معیشت ساختن و عائشة همزة
وبنوعائش قوم من العرب -
عبش وعمش نیکی در هر چیز یقال الختان عبش
للصبی ویقال الختان صلاح للصبی فاعبشوه و
اعمشوه وکندی ذهن و بحرک و به عبشة و عیشة
اے غفلة -
عنشه - میل داد آنرا (ع ف ا ک ۲)
عیدشون - دابه ایست خرد لغة مصنوعة -
عرنش - بالکسر ابن سعد بن خولانی الخولانی -
عفنجش - کسمندل ستمگر -
عفشه - فراهم آورد آنرا (ع ف ا ک ۲) و هولار
عفاشة من الناس بالضم وهم من لاخیر فیهم عفش
بروزن ومعنی اعمش -
عفنش کعلس پیر سال خورده وآنه لعفنش اللحیة
وعقا لیشها بالضم اے ضخمها ووافرها وآنه لعفنش
العینین ضخم الحاجبین و عفنشت لحیة و عفنشت
اے ضخمت -
عقش شالعود - چوب احمانیدن عقش المال مال را

فراهم آورد عقش بالفتح وبفتحتین ثمره ایست و اطراف
شاخهای رز و ثمر اراک -
العکباش - من الطبار بالکسر آهوی نوسر دون
خر در برآورده عکبشه بند استوار تعکبش الغص فیه
نشب بشوکه -
علوش کسنور شغال وگرگ و دابه ایست
خرد ونوعی از دو سبک آنرا مند مشتق من العلش
ولیس فی کلامهم شین بعد لام غیرها واللش والشلشلة
واللشلاش -
عنجش - بالضم پیرفانی یا ترنجیده پوست -
رجل عنفش - اللحیة بالفتح و عفافش اللحیة بالضم
و عنفشیش اللحیة مرد انبوه و دراز ریش -
عنقاش - بالکسر فرزفت فرومایه و آنکه درده ها
گردیده چیزها بفروشد عنقش للغوی عنقشته آویزش چیز
تعنقش تلاوی وتشدد و عنقش کجعفر نام شخصے
عنکش - آنکه پروای روغن مالیدن وخود
آراستن ندارد و عنکبش العشب هاج وکذا عنکش
عنکش نام شخصے
المعوشة لغة فی المعیشة ازدید -

فصل الغین

غبش غبش - بالتحریک تاریکی آخر شب
اغباش ج -
غش غیش - بالکسر خیانت کردن (ع ف ا
ض ۲) مغشوش ناسره و استغشاش خائن شمردن کسی را
ویقال لقیة غشاشا بالکسر ای علی عجلة -
غطش - اغطاش - تاریک کردن شب را
وتاریک شدن متعد لازم یقال اغطش الله اللیل و
اغطش اللیل غطش بالتحریک ضعیفے بصر مثل عمش
(ع ک ا ف ۲) اغطش غطشا ر لغتان منه تغاطش

خویشتن را کور سازنده و فلاة غطشی بیابان بی راه و دروے
غطمش غطمش - بتشدید المیم ضعیف بینائی
عرش - بر درختی -
غطرش اللیل بصره - اظلم علیه فغطرش بصره لازم
متعد تغطرش چشم پوشی نمودن از چیزے -
غفش بفتحتین کم خشک چشم -
غمش - از گرسنگی یا تشنگی بچشم تاریکی آمد و بالمهملة
سوء البصر اصلی و بالمعجمة عارض ثم یذهب -
ابوغنیش - کزبیر نام شاعری احد بنی مبذول
ابن لوی و ما بقی من ابله غنشوش بقیة وما له غنشوش
اے شئی او الصواب بالعین -

فصل الفاء

فتش فتیش - کاویدن (ع ف ا ک ۲)
تفتیش مثله -
فحش فحش - بالضم از حد گذشتن بدی (ع
بضمها) تفاحش مثله یقال فحش الامر وتفاحش
فحشار فاحشة زنا فاحش بسیار بخیل وهرچه از بدی
کنار از حد درگذرد وانحاش فحش گفتن برکسی فعد
بعلی یقال الفحش علیه فی المنطق ای قال الفحش
فهو فحاش تفحش بیهوده گفتن -
فرش - فراش - بالکسر فگندنی فرش ج و بروزن
وافگندن (ع ف ا ض ۲) و کذا فراخ کردن کسی را
یقال فرشه امره ای بسطه وایاه - وفلان کریم المفارش
اذا تزوج کرام النساء - فرش بالفتح بساط فگندن و
کشت برگ گسترده و کشادگی فراخ وشتران خرد ومنه
قوله تعالی ومن الانعام حمولة وفرشا قال الفراء ولم اسمع له
بجمع ویحتمل ان یکون مصدرا سمی به من قولهم فرشها فرشا
ای ثبتها شاد وفراخ شدن پیل شتر باندازه و هموار

غطمش
عنش عکباش عکش
غطرش
عیش
علوش عفش
غمش
ابوغنیش
عنجش
عنفش
عنقاش
عبش فتش
عنکش فحش
عفشه
عیدشون المعوشة
عرنش
عفنجش غبش
عفشه فرش
غش
عفنش
غطش
عقش

قدم و پر اگندن (ع ف ا ص ع) افتراش سپردن وگسترده شدن و دو باز و برزمین گستردن و یقال افترش لسانه اذا تکلم کیف شاء تفرش سنگ گستردن بصحن خانه و برگ گسترانیدن کشت مفرش کشت گسترده مفترشة شکستگی سر که استخوان گفته باشد یعنی آنکه ریزه شود و فراشة پره قفل یقال اقفل فافرش و استخوان تنگ و پروانه چراغ و فی المثل اطیش من فراشة فراش جمع از وی هم گل خشک شده بر روی زمین و عوزهای شراب و نبیذ و قطره های عرق فرش ستون تاج گرفته فرانش ج افراش بازایستادن از چیزی تفرش بال باز کردن مرغ وگستردن -

فشش فیش - بیرون کردن باد از مشک و شتاب دوشیدن شیر و آروغ دادن و بار درخت نیبوت - ناقة فشوش پراگنده پستان انفشاش بیرون آمدن باد از خیک و سست و کاهل شدن از کار یعنی متعلق فرو نشستن آماس -

فنش فیاش مفاخرت کردن فنش فنشنة سزد کرد فحشة - شدخه و فخش الشئ وسعه -

فخش الامر - کار را ضایع کرد (ع بفتحهما)

فدش - راسه - شدخه و رجل فدش مدش احمق ای احمق -

انفطش العود - انفضخ و لا یکون الا رطبا -

فقش - البیضة - پاره کرد بیضه را یا بدست بشکست آنرا -

فنخش - تخندف فرح -

فندشه حیره شد سر و غلام فندش ضابط و فندش ابن حیان همدانی - شاه اعشی همدان -

التفنیش - در کار سستی کردن -

فصل القاف

قرش - قرش کسب کردن و گرد آوردن (ع ف ا ک) قریش قبیله و پدر قبیله النضر بن کنانة بود و من اراد به القبیلة لم یصرفه و من اراد الحی یصرفه قرشی و قریشی بالیاء و بغیر الیاء منسوب و کل من کان من ولد النضر فهو قرشی دون ولد کنانة و من فوقه - قال ابن عباس انما سمیت قریش قریشا لان فی البحر حوتا تسمی القرش یاکل الحیتان و لا یوکل و یعلوها و لا یعلی علیه سمیت بذلک قریش بشاتم استشهد بقول الشاعر (شعر) و قریش هی التی تسکن البحر بها سمیت قریش قریشا + سلطت بالعلو فی لجة البحر + علی ساکنی البحور جیوشا + تاکل الغث و السمین و لا تترک + فیها لذی الجناحین ریشا + هکذا فی الکتاب حی قریش + یاکلون البلاد اکلا کشیشا + و لهم آخر الزمان نبی + یکثر القتل فیهم و الخموشا + یملأ الارض خیلة و رجالا + یحشرون المطی حشرا کمیشا + تقرش فرا زیدن و گرد آمدن تقریش براغالانیدن مقترشة سال قحط تقارش نیزها بهم در پیچیدن در حرب قراش غیبت کردن یقال اقترش به ای سعی به و وقع فیه -

قشش قش - بعد از لاغری فربه و نیکو شدن تقشقش نیکو شدن بیمار و خشک شدن گرد ریش قال ابن السکیت یقال للقرح و الجدری اذا یبس و تقرف و للجرب فی الابل اذا قفل قد توسف جلده و تقشر و تقشقش جلده مقشقشتان سورة الکافرون و سورة الاخلاص - اقتشاش رفتن و شتافتن گرده فهم مقتشون - قشة بالکسر کپی و فی المثل الیس من قشة و کودک یزه اندام -

قفش قفش بستم گرفتن و بیرون کشیدن

قمش - قمش - گرد کردن چیزی از هر جای تقمیش کذلک - قماش بالضم متاع از هر جنس و از هر جای درخت خانه -

قنفرش قنفرش - گنده پیر کلان سال -

قوش - رجل قوش مرد خرد اندام معرب کوچک

القائش - القس - لغة عراقیة -

قبلش - سرنره -

قرنبشوش - کالای خانه -

افتحاش جستجو کردن یقال لافتحشنه فلا انظرن شحی هو دم لا و هذا احد ما جاء علی الافتعال متعدیا و هو نادر -

اقریطش - بالفتح و کسر الراء و الطاء جزیره ایست مشهور در بحر روم دور ها ثلثمائة و خمسون میلا و مسیرة خمسة عشر یوما اقریطشة شهریست که از انجا نبیذ و شهد در مصر آرند -

قرعوش - کرنبور فردوس شتر دو کوهانه و بچه اشتر -

قرنفش کسمندل سطبر -

قرمشه - تباه کردن آنرا قرمش الشئ فراهم آورد چیزی را و فی الدار قرمش من الناس کجعفر و زبرج و قندیل ای اخلاط یعنی در خانه اند هر جنس مردم اند و کعملس آنکه هر چیز بخورد و آنانکه در رخو دهایشان ندارند -

قعش - فراهم آوردن و خم دادن سر چوب بسوی خود و مرکبی است مانند هودج تعوش ج - و بنیاد و جز آن ویران کردن قعوش کجعفر سبک و شتر درشت قعشاء زن بر دارنده سر جهد و قعوشه اند خت ورا لقعوش ویران شد و پیر سال خورده شد انقعش القوم انقلعوا فذهبوا و انقعش الحائط انهدم -

ققش - نوعیست از بسیار خوردن و زیاده نکاح کردن و موزه کوتاه معرب کفش و بر ودی و شیدن و جلد بر آمدن چیزیکه در پستان چیزی را گرفته

قمش قرش قنفرش قوش القائش قبلش قرنبشوش افتحاش اقریطش فشش قرعوش قرنفش قرمشه فنش فخش قحش فدش قشقش انفطش فقش فنخش فندشه قفش التفنیش قفنش

فراہم آوردن وشاد مانی کردن وبعصا و شمشیر زدن و تفتیش و زادن ہولناک و انقفش العنکبوت وغیرہ انجحر و ضم جرامیزہ وقوائمہ۔

قلاش۔ بالفتح کوچک ترنجیدہ قلاشہ خردی و کوتاہی اقلیش بالضم شہریست باندلس منہ احمد بن معد بن عیسیٰ اقلوش کاسلوب شہریست از مضافات غرناطہ قیلوشتہ شہریست دیگر باندلس قلشانہ شہریست بافریقیہ ہو الاقلش اسم اعجمی و کذلک لقلاش۔

لم یقنش۔ بفتح القاف والنون المشددۃ ای لم یقتر ولم ینقس۔

قنفشتہ۔ بالکسر دابہ ایست خرد از حشرات ارض و ترنجیدہ پوست منقفشتہ مثلہ و بالفتح ترنجیدگی قنافش بالضم زنانیدہ بینی کم ریش و رجل مقنفش فی اللباس بد شکل بد پوشاک و تنفشہ بزمودی آنرا فراہم آورد۔

فصل الکاف

کبش کبش۔ قچقار کباش اکبش ج۔ وہم قوم

کدش۔ کدش۔ خراشیدن و برنج کسب کردن بجہت عیال (ع ع ف ا ک ۲) یقال یکدش لعیالہ ای یکدح وعطایا فتن از کسی اکتداش کذلک و سخت راندن ستور کندش بضمتین عکہ و کندر۔

کرش۔ کرش۔ مثال کبد و کبد شکنبہ ستیدہ نشخوار زنندہ چون معدہ مردم را و یقال استکرشت الانفحۃ سلان الکرش لتسمی انفحۃ مالم یاکل الجدی فاذا اکل لتسمی کرشا۔ کرش فرزندان خرد و عیال مردم یقال ہم کرش منثورۃ ای صبیان صغار و جماعت مردم ومنہ الحدیث الانصار کرشی وعیبتی۔ الکرشان القبیلتان الازد و عبد القیس۔ تکرش در ہم شدن روی کرشاء زن بزرگ شکم و مادہ خربزرگ سرین و پای

گوشت ناک و خرد انگشت۔

کشش کشیش الافعی۔ آواز پوست افعی کشکشتہ مثلہ و بانگ کردن گاؤ و آواز جوشیدن شراب و آواز چقماق وقت آتش بیرون جستن ازوی (ع ع ف ا ک ۲) و بدل کردن شین را از کاف در خطاب مؤنث بلغت بنی اسد چون علیش و بیش در علیک و بک کشیش اول ہدیر شتر بعیر یکشاش لغت منہ (ع ع ف ا ک ۲) فاذا ارتفع صوتہ قلیلا قیل کت فاذا افصح قیل ہدر فاذا صفا صوتہ و رجع قیل قرقر۔

کمش کمیش۔ مرد سبک و کافی کماشتہ مصدر منہ (ع بضمہا) کمیش لغت منہ تکمیش شتابانیدن انکماش تکمش شتاب کردن کمشتہ ناقہ خرد پستان و فرس کمش و کمیش صغیر الجردان یعنی خرد کیر انکماش ہمہ پستان ناقہ را بستن۔

کاش الطعام۔ طعام را خورد (ع بفتحہا)

کربشتہ۔ چیزی را گرفتن و بستن و رفتار بندی و فراہم آوردن جانوری پاہا را بدانچہ جست و جز آن تکربش ترنجیدگی۔

کشمش۔ بالکسر نوعی از انگور خرد کہ استنداد اللبن من العنب اقل تبضا واسہل خروجا۔

الکعبشتہ۔ یذکر فیہا جمیع ما فی مادۃ (ک ب ش)

تکعنش۔ الطائر۔ پرندہ در دام افتاد و تکعنش فی الشیٔ غرق۔

تکنبش۔ القوم اختلطوا۔

کندش۔ بالضم عکہ واما الدواء المعطس فبالسین لاغیر والشین لغۃ مرذولۃ۔

کنش۔ بافتن رشتہای گلیم و نرم کردن مسواک ورشت کنشار بالکسر مرد سخت مرغول موی زشت روی و الکناشات بالضم و الشد الاصول التی تتشعب

منہ الفروع والکنشتہ عن الامر اعجلہ۔

کوش۔ وکواشتہ بالضم سرتزہ و کاش ترسید وکاش جاریتہ جماع کرد او را و الکوشان طعام لاہل عمان من الارز والسمک۔

الثوب الاکیاش الذی اعید غزلہ مثل الخز والصوف او ہو الردی۔

فصل اللام

هذا الفصل من بقیۃ الصراح

لقش۔ دور کردن و سماق و ماش و الشلشتہ کثرۃ التردد عند الفزع و اضطراب الاحشار فی موضع بعد موضع و ہو جبان لشلاش مضطرب الاحشار۔

لقش لقش۔ کلتف مشک خشک کہنہ۔

لمش۔ بفائدہ لامش کصاحب دہیست بفرغانہ

فصل المیم

محش محیش۔ سوختن آتش پوست را و سوزش امحاش سوختن گرما و آتش چیزی را استہ محشتہ خشک سال امتحاش سوختہ شدن محاش بالضم سوختہ و بریان محاش بالفتح متاع درخت محاش بالکسر قومی کہ از ہر قبیلہ گرد آیند و نزدیک آتش بالکید یگر سوگند خورند و عہد کنند محش ایضاً تراشیدن پوست را و مجروح کردن یقال محشہ الشیٔ ای سحجہ و العرب تقول مرش بی غرارۃ فمحشتنی ای سحجتنی۔

مدش۔ مدش۔ بالتحریک سست شدن و کم گوشت شدن دست (ع ک ا ف ۲) امدش الیہ مدشا رالیہ لغتان منہ۔

مرش ہرش۔ خراشیدن و زمین کہ روی او را باران خراشیدہ باشد مردش خراشیدگیہا یقال انتہینا الی مرش من امراش۔ امتراش کشیدن

کشش۔ کوش
قلاش
الاکیاش
لقنش۔ لشن
کمش
قنفشتہ
لقش
لمش
کاش
کربشتہ
کبش۔ محش
کدش
کشمش
الکعبشتہ
کرش۔ تکعنش
تکنبش
کندش۔ مدش
کنش۔ مرش۔

چیز برا از کسی -
مردقش - مُردقوش - مرزنگوش
مشش مَشّ - دست بچیزی درمالیدن تا پاک شود (ع ف اص ۲) و دوشیدن شیر از پستان نیم کاره مشوش و ستارچه دست متشاش بهره یافتن از چیزی یقال امتش فلان من مال فلان ای اصاب منه - مشاشه بالضم سر استخوان نرم که توان خائیدن آنرا مشاش ج - و ایضاً زمین نرم و یقال فلان طیب المشاش ای کریم النفس تمشش استخوان خائیدن مشمش بکسرتین و فتح اول زرد آلو -
مَیش مَیْش - آمیختن پشم با موی و شیر میش با شیر گوسپند و پنهان داشتن بعضی از خبر و پیدا کردن بعضے را و نیمه شیر پستان دوشیدن ماتش م -
ماتشه - جنه بکذاو در کرد آنرا (ع بفتحهما) ماتش المطر الارض سحابا یعنے باران زمین را زار زار نه کند -
متشه - بانگشتان پراگنده ساخت آنرا (ع ف ا ک ۲) و متش اخلاف الناقة احتلبها احتلابا ضعیفا متش بالفتح سپیدی که بر ناخن پدید آید و نوعی از خلش ست در بینائی در حلق امتش یشق علیه النظر -
ماجشعون بضم الجیم کشتی و جامهای رنگین بارزنا معرب ماه گون منجشانیه موضعیست بمسافت چند میل از بصره منسوب الی منجش مولی قیس بن مسعود و هو من تغییرات النسب -
تمخنش - بسیاری جنبش
مرزنجوش - بالفتح مردقوش معرب مرزنگوش و عربیته السمسق نافع لعسر البول المغص لسعة العقرب و الاوجاع العارضة من البرود الماليخوليا و النفخ و اللقوة و سيلان اللعاب من الفم مدر جدا مجفف رطوبات المعدة و الامعاء -

معش - نرم مالیدن (ع بفتحهما)
مقدشو - بالفتح و کسر الدال المهملة و العامة بفتحها و ضم الشین شهریست بزرگ مابین زنگ و حبشه
ملش الشیٔ چیزی جستن کانه یطلب فیه شیا -
موش الکرم پس مانده بر یغما راخوستن ماش دانه ایست معروف معتدل فی خلط محمود نافع للمحموم المزکوم ملین و اذا طبخ بالخل نفع الجرب المتقرح و ضماده یقوی الاعضاء الواهنة ماش کالاهی خانه و آخریان و کاچال بون منه الماش خیر من لاش ای ما کان فی البیت من قماش لا قیمة له خیر من خلوه -
مهش - سوزانید و خراشید (ع بفتحهما) و امتهش سوخت و امتهشت المرأة زن چهره خود را باستره سترد و ناقة مهشاء شتر ماده که لاغری آن بزودی آید -

فصل النون

ناش تناش - تاخیر کردن کار (ع بفتحهما) تناوش سپس ماندن و دور شدن انتاش پس ماندن یقال فعله نئیشا ای اخیرا -
نبش نبیش کفن آهیختن کردن و تره برکندن (ع ف اض ۲) نباش کفن آهنج انبوش بیخ تره برکنده انابیش ج -
نتش نتیش - بیرون آوردن چیزی چون خار و مانند آن که بجائی در خسته باشد منتاش بالکسر آهنی که موی بینی وغیره آن برکند بوی و یقال ما انتشت من فلان شیا چیزی برنکندم از وی -
نجش نجیش - برانگیختن صید (ع ف اض ۲) تا آنکه برماند صید را و چیزی را که نه خری بزیادت بها خواستن تا دیگری در افتد و فی الحدیث لا تناجشوا و گرد آوردن ستور پریشان شده او شتاب رفتن (ع ف اض ۲) نجاشی بالفتح نام ملک حبشه -
نشیش نشیش - فرو خوردن آب در زمین (ع ف ا ک ۲) و آواز جوشیدن آب و غیر آن نش بیست درم سنگ و آن نیم اوقیه باشد که چهل درم را اوقیه گویند و پنج درم را النواة گویند نشنشه شتاب کردن در پوست باز کردن چیزی -
نطش و ما یقال ما به نطیش - ای حراک نطشان اتباع عطشان و لا معنی له -
نعش نعیش - برداشتن (ع بفتحهما) و جنازه با مرده و بی مرده را سر بر خوانند انتعاش بر واشدن از افتاده تنعیش دعا کردن کسی را بلفظ نعشک الله میت منعوش بر نعش نهاده بنات نعش و هی الکبری و الصغری هفت ستارگان در شمال جنوب چهار از وی را نعش و سه را بنات گویند و اتفق سیبویه و الفراء علی ترک صرف نعش للمعرفة و التانیث -
نفش نفیش - پنبه و پشم زدن (ع ف اض ۲) تنفیش مثله عهن منفوش پشم رنگین زده نفوش بشب چرا کردن شتر و گوسپند بی راعی (ع ف اض ۲ و ک ۲) و منه قوله تعالی اذ نفشت فیه غنم القوم انفاش بشب بچرا ماندن ستور را ابل نفش و نفاش و نواخش - و لا یکون النفش الا باللیل و الهمل یکون لیلا و نهارا - انتفاش تنفش موی برافراشتن گربه -
نقش نقیش - نگاشتن (ع ف اض ۲) تنقیش کذلک و خار از پای بیرون کردن انتقاش کذلک و برکندن موی بمنقاش و آن آهنی ست که موی بوی برکنند چون منتاش و بخار زدن خوشه خرما تا زه و رطب شود و یقال نقش العذق اذا ظهر به نکت من الارطاب منقوش نگاشته منقوشه سر شکستگے که استخوانهای ریزه از وی بیرون کشند مناقشه باریکی کردن در حساب و فی الحدیث من نوقش فی الحساب عذب - انتقاش ایضا دست بزمین زدن شتر که در پای وی خار در آمده باشد -
نکش نکیش - بقعر رسانیدن چاه را (ع ف ا ک ۲)

سله چیز نا تمام (اینجا مراد دوشیدن بعضے شیر در پستان گذاشتن مشتشت الناقة حلبتها و ابقیت فی الضرع بعض اللبن) ۱۲

معش
مردقش مقدشو
مشش نطش
ملش
موش نعش
مهش
میش
نفش
ماتشه ناش
تمشه
نبش
نتش نقش
ماجشعون
نجش
تمخنش
مرزنجوش
نشیش
نکش

یقال فلان بحر لا ینکش ٭ سپری کردن چیزی یقال اتوا علی عشب فنکشوه ای افنوه -

نمش نمش بفتحتین نقطه ہای سپید و سیاه ثور نمش بکسر المیم لغت منہ -

نوش - نوش - گرفتن کسی را و نیکوئی رسانیدن بکسی (ع ع ف ا ص ۲) یقال ناشه اذا تناول رجلا لیاخذ براسه ولحیته - وناشه خیرا ای اناله ٭ ومنه لمناوشة فی القتال اذا تدانی الفریقان نوش سخت گیرنده تناوش انتیاش دست با دیدن و گرفتن چیزی را قوله تعالی وانی لهم التناوش من مکان بعید ای انی لهم تناول الایمان فی الآخرة وقد کفروا به فی الدنیا و کان ان یهمز الواو کما یقال اقتت و وقتت قری بہا جمیعا -

نہش نہش - گزیدن مار و بدندان پیش گرفتن (ع ع بفتحہما) رجل منہوش مرد رنج کشیده نہش الیدین ستور سبک -

نخاشتہ - بالکسر زبان سوختہ -

جرذ نخورش بخرش تحرک خدشی وهو تخفیف لمتقل

نخش - بالفتح برانگیختن و سخت راندن و جنبانیدن ورنجانیدن و رندیدن و گزیده چیزی گرفتن و خراشیدن و قدری از مال و نخش لاغر گردیدن بفتحها مستعمل معروفا ومجہولا نخوش منخوش شعر لقمان منه نخش اثتی یا امین چیزی بوسیدن (ع ع ک ا ف ۲) وهو ینتخش الی کذا ای یتحرک الیه -

ندش - کاویدن چیزی (ع ع ت ک ۲) و تحرک و جنبیدن -

نرش - بدست گرفتن (ع ع ف ا ک ۲) عن ابن درید وعندی انه تصحیف اذ لیس فی کلامهم راء قبله نون -

نعش - بالفتح والنعشان بفتحتین اضطراب اندک وجنبیدن چیزی در جای خود (ع ع بفتحہما) انتعاش و تنعش مثله و کل طائر او هامة تحرک فی مکانه فقد تنعش وهو ینعش الیه میل و النعاشی و النعاش بضمها القصیر جدا اقصر ما یکون من الرجال نعاشتہ کنامہ پرنده ایست -

ہرش - کزبرج جد زید بن ضباث احد الرقاع -

فصل الواو

وبش - اوباش - مردم درآمیختہ مثل الاوشاب ویقال ہو جمع مقلوب من البوش ومنه الحدیث قد وبشت قریش اوباشا لها -

وتش - وتش - اندکی از ہر چیزی وانہ لمن وتشہم لے من رذالہم -

وحش - وحش - وحوش - جانور دشتی وحشی یکی ویقال حمار وحش بالاضافة وحمار وحشی بالصفة ارض موحوشة ذات وحش و جانب است راز ہر چیزی وحشی گویند ہذا قول ابی زید وابی عمرو وقال الراعی شعر فمالت علی شق وحشیہا + وقد ریع جانبہا الایسر یقال لیس من شی یفزع الامال الی جانبه الایمن لان الدابة لا توتی من جانبہا الایمن وانما توتی فی الاستلاب والرکوب من جانبہا الایسر وخوفه منه وانه یفر من موضع المخافة الی موضع الامن و عند الاصمعی الوحشی الجانب الایسر من کل شی و وحشی القوس ظهرها وانسیہا ما اقبل علیک منہا وکذلک وحشی الید والرجل وانسیہما - وحشتہ ترانی و تنہا کردن استیحاش انده گین شدن ارض وحشتہ و بلد وحش بالتسکین خشک و یقال لقیتہ بوحش اصمت ای ببلد قفر توحش ترمان شدن و خشک شدن زمین و خالی شدن شکم از طعام ایحاش ترمان و انده گین کردن و بی نبات و مردم یافتن زمین و شهرا و گرسنہ شدن یقال بات فلان وحشا ای جائعا وبتنا اوحاشا ای جیاعا - وقد اوحشنا مذ لیلتان ای نفدزادنا - توحش سلاح وجامہ از خود انداختن در گریختن وفی الحدیث فوحشوا برماحہم -

وخش - وخش - الناس رذالہم اوخاش الناس سقاطہم - وخوشة - وخاشتہ تباه و رانده شدن وخش الشی بالضم ای صار ردیا قال الراجز شعر جاءت بہ لیست من الوخش + کان مجری دمعہا المستن + قطنة من اجود القطن + اراد الوخش القطن فزاد فیہما نونا ثقیلة - ایخاش باز گردانیدن سہام بر ربابہ وآن تیرہای سہام قداح ست چون کنانہ -

ورش - ورش - ورش - گرفتن طعام (ع ع ف ا ک ۲) وارش ناخوانده بطعام کسی درآینده توریش براغالانیدن ورشتہ ستوری کہ بانتوان داشت ورا از رفتن در شتاب شتران سبک وورشان مرغی واو را ساق حر نیز گویند و فی المثل لعلة الورشان یاکل رطب المشان - وراشین وورشان ج -

ورش لقب مردی از رواة قراء -

وشوش - وشواش - سبک وشوشتہ سخن شوریده -

وطش - توطیش - آماده کردن وجہ پاسخ و راهی عمل یقال ضربوه فما وطش الیہم ای لم یدفع عن نفسه و سالوه فما وطش الیہم شیئا ای لم یعطہم شیئا - ویقال وطش لی شیئا حتی اذکره ای افتح -

وقش - وقش - نام مردی وجنبیدن (ع ع ف ا ک ۲) یقال سمعت وقشه ای حسه - بنو اقیش قومی از عرب والالف فی الاصل واو مثل اقتت توقش جنبیدن -

ودش - بالفتح تباہی -

نمش
نوش - نہرش - حیش
وبش
وتش
ورش
نہش - وحش
نخاشتہ
نخورش
نخش
وشوش
وطش
ندش
وقش
نرش
نعش - ودش

سلاہ کہنہ ۱۲

دمشتة - داغهای سفید -
توهش - برهنه پا رفتن و رفتار گرانبار -

فصل الهاء

هبش هبش - کسب کردن و گرد آوردن (عع ف اک ۲) تهبش مثله یقال هو تهبّش لعیاله فهو هباش - هباشة مثل حباشة آنچه گرد آورده شود از مال و مردم -

هرش - هراش - مُهارشة - بر اغالانیدن سگان را بر یکدیگر تهرّش کذلک هرشی وادی ست در راه مکه -

همرش همّرش - مثل جحمرش گنده پیر کلان سال و ناقه شیرناک و نام ماده سگی -

هشش هش - برگ زدن از درخت (عع ف اض ۲) قوله تعالیٰ و اهشّ بها علیٰ غنمی - هشاشة شادمانی و سبکی نمودن (عع ک ف ۲) یقال هششت به ای خففت الیه وارتحت له - رجل هشّ بش مرد شادمان سبک روح یقال للرجل اذا مدح هو هشّ المکسر ای سهل الشان فیما یطلب عنده من الحوائج - شیٔ هشّ وهشیش ای رخو لین و هش الخبز یهش بالکسر ای صار هشا فرس هش وهو خلاف الصلود شاة هشوش بسیار شیر -

همش همشة - زیر و زبر شدن ملخ و پیش و پس رفتن مردم یقال لهم همشة اذا اقبلوا و ادبروا و اختلطوا اهتماش کذلک نرم رفتن ستور و یقال امرأة همشی الحدیث بفتحتین زن بسیار سخن و بسیار بانگ -

هوش - هوشة - فتنه و برانگیختن و اضطراب و فی الحدیث ایاکم و هوشات اللیل و هوشات الاسواق - هوش در آمیخته شدن (عع ف اض ۲) تهوش مثله و یقال هوشت بطونها بالکسر ای اضطربت من الهزال - تهویش در آمیختن مردم و سخن و جز آن و فی الحدیث من اصاب مالا من مهاوش اذهبه الله فی نهابر - والمهاوش کل مال اصیب من غیر حلّه کالغصب و السرقة و نحو ذلک - هوش حد بسیار از هر چیز یا هواشات بالضم الجماعات من الناس و الابل اذا جمعوها فاختلط بعضها ببعض -

هیش هیشة - جماعتی از مردم و فتنه و اضطراب هیش جنبیدن و برانگیخته شدن (عع ف اک ۲)

هتش الکلب یعنی فاهتتش ای حرش فاحترش خاص بالکلب و بالسباع -

هجشة بر خاستن یا جشة - جماعت نوجش نرم راندن و برانگیختن و برغلانیدن و آزمند شدن -

هدش الکلب یعنی برانگیخته شد فانهدش -

هرجشة - بالکسر شتر ماده بزرگ -

هردشة - بالکسر شتر ماده سال خورده کذلک العجوز و النعجة -

هلبش - یجعفر و علابط نام دو شخص -

هنشنش - کسفرجل سبک -

فصل الیاء

هذا الفصل من بقیة الصراح

لیش و اش - شادمان شد -

باب الصاد

فصل الف

اجص - اجاص - بالکسر آلو اجاصة یکی -

اصص - اصّ - بالکسر اصل اصیص کرزه و خم و سبوی نیم شکسته که در وی گل کارند و پیش آفتاب نهند ناقة اصوص بالفتح شدیدة اصّ مصدر منه (عع ف اض ۲)

ابص - شادان و فرحان شد (عع ک ف ۲) و فرس ابوص شادان پیشی گیرنده -

الامص و الامیص - طعام یتخذ من لحم عجل بجلده او مرق السکباج المبرد المصفی من الدهن معرب خامیز -

فصل الباء

بخص بخص - گوشت بن انگشتان و گوشت پیش پای و بسل شتر و گوشت پاره که در چشم خانه روید و رستن آن (عع ک اف ۲) یقال بخص الرجل اذا اتاه ذاک اللحم منه البخص لغت منه بخص برکندن چشم (عع بفتحهما) -

برص - برص - پیسی و پیش اندام شدن (عع ک اف ۲) ابرص لغت منه - سام ابرص کربشه و هما اسمان جعلا اسما واحدا ان شئت اعربت الاول و ضفته الی الثانی و ان شئت بنیت الاول علی الفتح و اعربت الثانی باعراب ما لا ینصرف و اعلم ان کل اسمین جعلا اسما واحدا فهو علی ضربین احدهما ان یبنیا جمیعا علی الفتح نحو خمسة عشر و هو جاری بیت بیت و همزة بین بین ای بین الهمزة و حرف اللین و تفرق القوم اخول اخول و شغر بغر و شذر مذر و اشباهها و الضرب

دمشتة · توهش هیش · هبش همش هتبش · هبشة · هرش · هوش - هدش · هرش - هرجشة · هردشة · هشش · هلبش · هنشنش · لیش · الامص امیص · اجص · اصص · بخص · ابص

الثانی انه یبنی آخر الاسم الاول علی الفتح ویعرب الثانی باعراب لا ینصرف نحو حضر موت وبعلبک وسام ابرص وان شئت اضفت الاول الی الثانی فقلت ہذا حضر موت اعربتهما جمیعا وتقول ہذان ساما ابرص وہؤلاء سوام ابرص وان شئت قلت ہؤلاء السوام لاتذکر ابرص او ہؤلاء البرصة او الاباریص لاتذکر سام۔

بصص بصیص - درخش ودرخشیدن (ع ف اک ۲) بصاصة مشددة چشم تبصیص چاپلوسی کردن وچشم باز کردن سگ بچه نوزاد وتبصبص تبصبص دم جنبانیدن وچاپلوسی کردن سگ وگربه وخرآن خمس بصباص ای لیس فیه فتور۔

بعص تعصعص - اضطراب کردن بخود در پیچیدن مار زخم خورده بعصوصة بالضم جانوری۔

بلص بلصوص - بالتحریک مرغی بلنصی ج علی غیر قیاس بنون زائدة - بلاصة گریختن -

بوص بوص - پیشی گرفتن وتقدم نمودن خمس بالکسر شتران بآبخور شتابنده بوص بالضم گونه یقال حال بوصه ای تغیر لونه بوصی نوعی از زورق بوصان بطنی از بنی اسد بوص بالفتح والضم سرین زن -

بیص - ویقال وقعوا فی حیص بیص ای فی اختلاط لامحیص لهم منه وکذا حیص بیص بکسرتین ویقال جعلت الارض علیه حیص بیص ای ضیقت۔

تبخلص - بجمه سطبر وبسیار شد۔

بربص الارض - بزمین آب داد تا بهتر شود یا کاوید زمین را ونیک سیراب کرد۔

بربعیص - کز بجبیل موضعیست به حمص۔

تبرعص - اضطراب مردم زیر شخصی وجنبش مار۔

بتغرص - بروزن ومعنی تبرعص واضطراب یا اضطراب عضو مقطوع۔

بلخص - بجعفر سطبر تبلخص سطبر وبسیار شد۔

بلعص - بالضم وبالفتح جوف بانه۔

بلهص - از ترس بزودی دوید تبلهص از جامه خود برآمد۔

بهص - بفتحتین تشنگی وما اصبت منه بهصوصا بالضم ای شیأ وابهصنی منعنی۔

تبهلص - برآمدن مردم از جامه خود تبلهص مثله۔

فصل التاء

ترص ترص - محکم کردن تتریص کذلک مترص تریص لغتان منهما مثل امسخن وسخین میزان تریص ترازوے راست ومحکم تراسته مصدر سنه (ع بضمها)

تخریص تخریصة - بکسرهما تیریز جامه معرب۔

تعصوصه - بالضم دابه ایست خرد سفید درخشان وتعص از کثرت رفتار پے درد خواست (ع ک ا ف ۲) والتعص کالمعص ولیس بثبت۔

تتلیص - ہموار ونرم کردن۔

فصل الجیم

جحص جحص - بالفتح والکسر گچ جصاص گچ گر تجصیص خانه گچ اندودن وچشم باز کردن سگ بچه نوزاده۔

جاص - الماء آب را آشامید۔

جراصیة - بالضم مرد سطبر وشتر درشت۔

جابلص - بفتح الباء واللام اوسکونها شهریست بمغرب لیس وراءه انسی۔

جلبصة - گریختن والصواب بالخاء المعجمة۔

جمص - نوعے ست از رستنی۔

اجنبص - بالکسر آنکه سستی جای خود نگذارد ومرد گشگلاج که ازو نفع وضرر بکسی نرسد وترسان درنگ کننده در کارها جنبص کامیر مرده تجنبیص مردن وترس گریختن جنبص البصر تیز کرد نگاه را یا ترس چشم را بگشاد وجنبص بسلحه بریخ زد۔

ابن جوصی - محدث مشهور۔

جیص - بالکسر بازیچه ایست بهفت پشک بادیه نشینان اجاص یکسو شد ومیل کرد (ع ف اک ۲)

فصل الحاء

حرص حرص - بالکسر آز - وآزمند شدن متعد بعلی (ع ف اک ۲) حریص لغت منه حرص بالفتح کفانیدن وپاره کردن گازر جامه را یکوفتن حارصة شجه که پوست سر را شگافد حرصة مثله حریصة ابری که روے زمین را باران وی بخراشد۔

حربص ویقال ما علیها حربصیصة بالحاء والخاء ای شی من الحلی۔

حرقص حرقوص - بالضم جانوری چون کیک جهنده ورا نبت له جناحان فطار۔

حصص - احص - موے رفته از سر حصص مصدر منه یقال حصت البیضة راسه ویقال سنة حصا سال بی نفع وبے خیر حاصة علتے که موی سر بریزند انحصاص ریختن موی احصان بنده وخر حصة بالکسر بهره احصاص بهره دادن محاصة تحاص بهره بهره کردن باہم حصص بالضم سپرک وزعفران حصحص بالکسر خاک وسنگ حصحصة پیدا شدن حق از باطل قوله تعالی الان حصحص الحق وجنبانیدن چیزی در چیزی تا استوار شود وجنبیدن شتر بابار گران وقت برخاستن وشتافتن در رفتن قال الاصمعی قرب حصحاص ای

بلخص، اجنبص
بلعص
بلهص
بهص
جوصی
بصص تهما
ترص - عرص
بعص
بلص - تخریص
تعصوصه - حربص
بوص
حرقص
تتلیص
حصص
بیص
جصص
تبخلص
بربص - جاص
جراصیة
بربعیص - جابلص
تبرعص
بتغرص - جلبصة
جمص

سهریع لیس فیه فتور و الحصاص نام نوعی حصاص بالضم سخت دویدن و تیزی آن حص بشتاب و سخت دویدن (ع ف ا ض) و فی حدیث ابی هریرة ان الشیطان اذا سمع الاذان مر وله حصاص قال حماد بن سلمة قلت لعاصم بن ابی النجود ما الحصاص قال اما رأیت الحمار اذا صر باذنیه و مصع بذنبه و عدا فذلک الحصاص و قال ابو عبید هو الضراط -

حفص حفیص - زنبیل از چرم و بچه شتر و جمع کردن (ع ف ا ک ۲) ام حفصة ماکیان -

حمص حموص - فرونشستن آماس جراحت (ع ف ا ض ۲) انحماص کذلک یقال حمصت الارجوحة اذا سکنت فورتها - حِمص بالکسر نام شهری حمص بفتح المیم مشددة نخود و هو اختیار ثعلب قال المبرد هو حِمِّص بکسر المیم و لم یأت علی فِعِّل بکسر العین من الاسماء الا حِلِّز و هو القصیر و جِلِّق و هو موضع بناحیة الشام -

حوص - حوص درزی گری کردن و فراهم آوردن میان دو چیز و چشم باز دوختن (ع ف ا ض ۲) و قولهم لاطعنن فی حوصهم ای لاخرقن ما خاطوا و افسدن ما صلحوا - حوص بفتحتین تنگی دنباله چشم (ع ک ا و ۲) احوص حوصاء نعت منه - حاوصه بدنباله چشم نگریستن پنهانی و الحائص الناقة التی لا یجوز فیها قضیب الفحل و قال الفراء الحائص مثل الرتقاء فی النساء - احوصان الحوص بن جعفر و عمرو بن الاحوص -

حیص حیصة - حیوص محیص محاص حیصان برگشتن و بیکسو شدن از راه (ع ف ا ک ۲) یقال لا ما عنه محیص جای گریز نیست از وی انحیاص کذلک یقال للاولیاء حاصوا عن العدو و للاعداء انهزموا و یقال وقعوا فی حیص بیص ای فی اختلاط من امرهم مبنیان علی الفتح و قد مر ذکره فاحیص الرداغ و التخلف و البوص السبق و الفرار و اما لغت الواو و منه یاریز و جا

والمعنی وقعوا فی امر تخلیف عنه و تقدم منه و حکی ابو عمرو وقع فلان فی حیص بیص بالفتح و الکسر مبنیین معا و حیص بیص علی الصرف فیهما قال الراجز (شعر) صارت علیه الارض حیص بیص + حتی یلف عیصه بعیصی + و یقال انک لتحسب علی الارض حیصا بیصا -

حبرقص کغضنفر شتر کوچک و مرد کوتاه ناکاره حبرقصة مؤنث منه و گرد اندام و بچه حرقوص آن دابه ایست خرد -

التحرقص - التقبض -

سقنی حقصا و قبصا و شدا بمعنی -

التحکیص المرمی بالریبة یعنی مرد تهمت زده -

حنبص - جعفر نام شخصی حنبصة در جنگ پویه رفتن و ابو الحنبص بالکسر روباه -

حنقص الرجل - فرد فرد حنصا و کجروحل فرد ست -

حنفقص - بالکسر خرد اندام -

فصل الخاء

خبص خبیص - افروشه مخبصة کفچه افروشه -

خرص خرص - حزر کردن میوه بر درخت و کشت بر زمین و دروغ گفتن (ع ف ا ض ۲) خراص دروغ گوی تخرص دروغ گفتن قوله تعالی قتل الخراصون - خِرص بالکسر نصیب از حرز یقال کم خرص ارضک - خرص بالتحریک گرسنه شدن (ع ک ا ف ۲) خرص خریص لغت منه خرص مقرور گرسنه سرما خورده و یقال للجوع بلا برد خرص و یقال للبرد بلا جوع خصر - خرص بالضم و الکسر حلقه از زر و نقره و نخل پیراسته خرصان ج خرص بالحرکات الثلث سنان و نیزه خرص بالضم چوب که در سر مشک بر پهنا در خلند و بر بندند و یقال ما یملک فلان خرصا ای شیئا خریص

بستان ما آخریص آب سرو مثل ما خصر مخارص سنانها -

حصص خص - بالضم تواره و کازه خصوص خصوصیة بالفتح و الضم و الفتح افصح و خصیصی خاصة کردن یقال خصه بکذا و اختصه به - خاصة خلاف عامة خصان الناس خاصتهم - خصاصة بالفتح درویشی و سوراخ و چشمهای پرده و فرجه های میان سه پایه -

خلص خلوص - ساده شدن خالص ساده و بی آمیغ و برستن بچیزی متعدی بالی (ع ف ا ض ۲) خلاصة بالضم گزیده هر چیزی خلاص بالکسر مثله خلوص و قلدة و قشدة و کداده آنچه در تنگ ماند از ثقل خلاص بی آمیغ کردن و بی ریا و سمعة آوردن طاعت مر خدای را صلته باللام - مخالصة دوستی کردن هذا خالصتک ای خاصتک و یقال فلان خلصی و خلصانی بالکسر و الضم و هم خلصانی دوست و گزیده من و احد و جمع یکسان استخلاص خاصه کردن و رهائی جستن خلاص بالفتح رهائی و رستن تخلیص رهانیدن خلصا زمینی و رباط خلصة بالتحریک نام بت ذو الخلصة خانه آن بت -

خلبص خلبصة - گریختن -

خمص - خموص - فرونشستن آماس جراحت (ع ف ا ض ۲) اخمص پای ریکی کف پای رجل خمصان بالضم لغت خمیص الحشی باریک شکم و هی خمیصة خمصانة و هم خماص بین خمائص خمصة گرسنگی یقال لیس للبطنة خیر من خمصة تتبعها مخمصة گرسنه شدن خمص بالفتح مخمصة ایضا باریک کردن گرسنگی کسی را (ع ف ا ض ۲) خمیصة گلیم سیاه چهار سو هر دو سر علم -

خنص خنوص - بالکسر و التشدید خوک بچه خنانیص ج -

خوص - خوص - فرو رفتن چشم خانه بمغاکی (ع ک ا ف ۲) اخوص لغت منه خوص برگ خرما

وجز آن بافته مخوصة یکی خواص خوص فروش اخواص برگ بیرون آوردن نخل تخوّص گرفتن چیزی بعد از چیزے تخویص کذلک۔

خیص خیص - اندک چیزی از عطا و اندک شدن یقال نلت منه خیصا خائصا ای شیئا یسیرا۔

اخرنمّص - خاموش شد۔

خرنوص - کجرو حل بچۂ خوک۔

خنبوص - بالضم اخگر یکی از قداحه و مرده بر جهد۔

فصل الدال

دَخص - دَخَص - پای زدن گوسپند بذبوح (ع بفتحهما)۔

دخرص - دخریص - بالکسر تیریز جامه۔

درص - درص - بالکسر بچۂ موش و گربه و جز آن و فی المثل ضلّ دُرَیص نفقه ای جحره کسی را گویند که تدارک کار نداند درصة ادراص ج - اُمّ اُدراص کلاکموش۔

دعص - دعص - بالکسر ریگ توده مدور را دُعاص و دعصة ج - ادعاص کشتن گرما کسے را دعصاء زمین نرم تفسیده۔

دعمص - دعموص - بالضم کفچلیز ج دعامص و عامیص ج - دُعَیمیص الرمل نام مردے داهی یضرب به المثل یقال هو دعیمیص هذا الامر ای عالم به۔

دغص - دغص - بالتحریک امتلا آوردن شتر را چنانکه شخوار نتواند دیگر و دغصة آکنده زانو۔

دلص دلیص - دلاص - تابان و درع دلاص و ادرع دلاص احد و جمع یکسان و دلوص رخشان شدن زره و جز آن (ع ف اص ۲) تدلیص متعد منه دُلامص و دُمالص بالضم رخشان و کذلک دلامص دو ملص علی القلب اندلاص از دست فرو لغزیدن چیزے و افتادن دلوص حرکت کننده۔

دمص - دمص - بالکسر عرق یا چینهٔ دیوار هر چه برتر از عرق بنیاد باشد و عرق بنیاد را ارهص گویند اَدمص باریک دنباله ابرو و دمص خرد آهنین۔

دیص - دَیَصان - میل کردن از راه و بهر سو رفتن باعزه در زیر انگشت (ع ف ا ک ۲) رجل دیاص مردی که بروی نتوان دست یافت دائص دزد و داصة ج - مثل قائد و قادة۔ اندیاص افتادن چیزے از دست و یقال انداص علینا فلان بشره و انه لمنداص بالشر۔

دلص - تیرگی و مال مستی نمود (ع ک ا ف ۲) دلص المال شتر از فربهی پر گوشت شد۔

دخوص - بیمناک شدن و خریقال جاریة دخوص و مبیة مدخصة کمکرمة۔

دربصة - تبرس خاموشیدن۔

درافص - بالضم بزرگ و دفزک۔

دردافص - بالضم طرف زیرین گردن دردافصات ج یا استخوانیست خرد در مغز سر۔

دصدصة - غربال را بدست زدن و ض به نگهبانی خدمت کرد۔

دعفصة - بالکسر زن لاغر۔

دغفصة - فربهی و افزونی گوشت۔

دفص - همواری و نرمی فعل آن مستعمل نیست و به یسمی البصل و فصا لملاستہ۔

دکنکص - جوئیست در هند قاله ابن عباد و قال ابن عزیز دکنکوص کانه و هم لان الصادلیس فی لغة غیر العرب اصطلحوا علی ان یقولوا للمائة صد لسی تسع مائة۔

دمقص - کقمطر و قرطاس ابریشم۔

دملص - کعلبط و علابط درخشان

دنفصة - بالکسر ایة اسیت خرد و زن لاغر۔

تدریص - از بالا بشیب فرود آمدن۔

صنعة دهماص - بالکسر محکمة۔

فصل الراء

ربص - تربص چشم داشتن متربص لغت منه بمعنے محکر استعمال کنند ربصة بالضم اسم فی التربص۔

رخص - رخص - بالضم ارزانی و ارزان شدن (ع بضمها) رخیص لغت منه۔ ارتخاص ارزان خریدن و ارزان شمردن چیزیرا استرخاص کذلک رخصة آسانی و فراخی در کارے ترخیص رخصت دادن ترخص آسانی گرفتن و یعدی بفی - رخص نازک یقال هو رخص الجسد نازک اندام رخوصة رخاصة مصدران منه (ع بضمها)۔

رصص - رص - استوار کردن و بهم چفسانیدن دو چیز را (ع ف ا ض ۲) بنیان مرصوص بنیاد استوار ترصیص استوار کردن در وهی بند نهادن زن و نقابی و ارزیز در گرفتن چیزیرا تراصص بریکدیگر چفسیدن مردم در صف رصاص بالفتح ارزیز و العامة تقوله بالکسر مرصص بارزیز در گرفته۔

رعص - ارتعاص - اضطراب کردن و در پیچیدن مار زخم خورده۔

رفص - رفصة - بالضم نوبت آب مقلوب فرصة ترافص نوبت کردن آب را باهم ارتفاص گران شدن نرخ۔

رقص - پای کوفتن (ع ف ا ض ۲) رقاص لغت منه و درخشیدن سراب و جوشیدن شراب ترقیص ارقاص بر جهانیدن و بازی داشتن

دملص　دمص - دنفصة　تدریص　خیص - دهماص　دیص　اخرمص　خرنوص - ربص　خنبوص　رخص　دخص - دلص　دخرص - دخوص　درص　دربصة　درافص - رصص　دعص - دردافص　دصدصة　دعمص　دعفصة　دغفصة - رعص　دغص - دفص　رفص　دلص - دکنکص　رقص　دمقص

سله جانوری آبی ... سه‌ بهرتبه ازگل که بید دیوار گذارند ... گرهی که در اعضا بسبب آزار عضو دیگر بهم رسد ۱۲

کودک را از قاص ایضاً پویه دوانیدن شتر را قص بفتحتین پویه دویدن -

رمص - رمص - درست کردن شکسته را (ع ف اص ۱) وتسلیت دادن با مصیبت و نیکو کردن وصلح کردن میان قومی وسرگین انداختن مرغ رمص بالتحریک نم چشم که در گوشه چشم گرد آید و عمص گویند آنچه که روان باشد از وی (ع ک اف ۲) ارمص لغت منه۔

رہص - رہص - بالکسر عرق بنیاد دیوار و رهاص سنگهای برهم نشسته استوار و رهصه بالفتح پایگاه و مرتبه رهصه سودگی کف پای شتر از سنگ و جز آن رهص مصدر منه (ع ک اف ۲) ارهاص متعد منه۔ رهص بالفتح سخت فشاردن وسخت گرفتن به تقاضا۔

راص - بعد گولی دانا شد۔

فصل الشین

شخص - ناقة شخص - وشاة شخص و نوق شخص یستوی فیه الواحد والجمع آنکه از شیر باز ایستد و بالتحریک ایضا مثل نهر و نهر وقیل الشخص التی لم تنتز علیها فقطوا العائط التی اُنزی علیها فلم تحمل -

شخص - شخص - کالبد مردم وجز آن شخوص اشخاص اشخص ج - وتناور شدن (ع بضمها) شخص لغت منه شخوص بلند برآمدن وچشم باز ماندن و از شهری بشهری رفتن (ع بفتحها) اشخاص بردن و رسیدن وقت سفر وگذشتن تیر از بالای نشانه سهم شاخص لغت منه وغیبت کردن کسی اشعد بالباء یقال اشخص به اعتابه وکذلک اشخس بالسین ایضاً -

شصص - شص - بالفتح والکسر دام ماهی و دزدے که هر چه بیند بدزدد و شصوص ج ایضاً

شمص رمص شقص رہص شنبص شنص شنقصة شوص راص شیص صص شربص شخص شبص شرص صصص شخص صفصة صوص شصص شکص عرص

کم شیر شدن ناقه وگوسپند (ع ف اک ۲) اشصاص کذلک و دشوار شدن معیشت شصوص بالفتح ناقه کم شیر شصائص ج - وایضاً سختی ها ویقال شاة شصوص و شاة شصص یستوی فیه الواحد والجمع گوسپندان شیر خشک شده ویقال هم فی شصاصاء ای فی شدة وهو علی شصاصاء ای علی عجلة۔

شقص - شقص - پاره از زمین و از هر چیزے شقیص شریک یقال هو شقیصی ای شریکی فی شقص من الارض ای قطعة منها مشقص پیکان پهن دراز۔

شنص فرس شناص - و شنانی اسپ دراز۔

شوص - شوص - شستن و نیک پاکیزه کردن (ع ف اص ۲) شوصة باد که در پهلو نشیند هر دم را و درم پهلو اشوص چشم بسیار برهم زننده۔

شیص - شیص شیصاء - خرما که دانه وی سخت نشود۔

شربص - کسفرجل شتر کوچک۔

شبص - بفتحتین خشونت و در آمدن خار درخت بعضے در بعضے وقد تشبص الشجر اشتبک۔

شرص - بالکسر یکسوی پیشانی نزد بنا گوش شرصة وشراص ج - شرصتان دو سوی پیشانی و منهما تبدا النزعتان و بفتحتین تنگا تنگی برای رام و تیز کردن شتر در پیش کنند در رسن و مهار در ان نهاذند و نوعیست از بند کشتی گیران و آن چنان باشد که حریف را بر کمر برداشته بر زمین زدن و زمین سطبر شرص بالفتح نخست فشار شتر کرده و کشیدن و سختی و سطبری و شرصه بکلامه سبقه به شروص سکنجیدن و گزیدن شراص آهنیست سرکج برگردن خر نرم خلانند شرلصیه خسار شرائص ج - شرواص بالکسر هر چیز سطبر و نرم۔

شکص - کلتف و امیر بدخلق لغة فی السین شکاص

ناهموار زودیدگی دندان -

شمص الدواب - تیری یا بدرشتی دواب او دور کرد (ع ف اض ۲) شمص الدواب مثله و شمص فلانا ضربه شماص بالضم شتابی شمص بفتحتین بزودی گفتن اشمص ترسانیده شد تشمص و تشمیص انجس الدابة حتے تفعل فعل الشموص المتشمص المنقبض و شمص الفرس سنق من الرطبة وجاریة ذات شماص و ملاص ای ذات تفلت وانملاص -

شنبص - کجعفر نام شخصے

شنقصة - تمام در رسیدن مولدة - شناقصة نوعے از لشکر شناقصے بالکسر یکے -

فصل الصاد

صص - صیص - بالکسر خرمای بلایه صیصاء مثل شیصاء و دانه حنظل بی مغز صیصة عرداشه بافنده صیاصی ج صیصة الدیک شاخ که بر پای خروس باشد صیاصی شاخهای گاو و حصارها قوله تعالی وانزل الذین ظاهروهم من اهل الکتاب من صیاصیهم۔

صصص الصبی - و قققه - حدثه لم یوجد فی کلامهم ثلثة احرف من جنس فی کلمة غیرها۔

صعفصة - سکبا یعنے شوربا که در ان سرکه داخل باشد لغة یمانیة -

صوص - بالضم بخیلے که تنها ماند و تنها بما بتاب خورد لئلا یراه الضیف ومنه المثل اصوص علیها صوص والصوصی من ایام العجوز

فصل العین

عرص - عرصة - کشادگی میان سرای ع اص

له هندی چنیر ۲ سله ناکاره ۳ سله آنجوﻻهگان که از گیاه جاروب ارسند ندوبدان آب وآها بر جامه کرمی با قند پاشند ۲

عرصات ج - لحم معرّص گوشت که بمیان سرای نهند بجهت خشک شدن و بالضاد وکذلک تعرّاص ابر یا برق و رعد و نیزه لرزان و شمشیر عرّص[1] هموار بار عد و برق نمون هوا (ع ف ا ک ۲) عرص بالتحریک شادمانی نمودن و بوی نم گرفتن خانه (ع ف ا ک ۱) -

عرقص - عرقاص - تازیانه که بدان اُدب کنند -

عصعص - عصعص بضمتین استخوان مغره -

عفص - عفاص - پوست پاره که سر خنور بدان بندند عفص مصدر منه (ع ف ا ک ۲) و ایضاً الذی تتخذ منه الحبر مولّد ولیس من کلام اهل البادیة عفص بکسر الوسط تند مزه عفوصة تندی مزه اعفاص سر بند ساختن خنور را عنفص بکسرتین زن پلید زبان بے شرم -

عقص عقص - موی بافتن و تاب دادن آن عقیصة عقصیة لکسر موی بافته و تاب داده عقص عقاص ج - مثل رمة و رمم و رهام و یقال العقاص هی التی تتخذ المرأة من شعرها مثل القرامل وکل خصلة منه عقیصة والجمع عقاص و عقائص تیس اعقص آنکه شاخ او گرد گوش در آمده باشد عقص بکسر الوسط ریگ بسته و سخت و مرد بخیل بدخو عقص بدخو شدن (ع ک ا ف ۲) معقص تیر کژ -

علص - علوص - بالکسر والتشدید درد شکم مثل العلوز -

عنص - عناص - بالفتح وحذف الیاء گیاه اندک جاے جاے بر آمده و موے پراگنده و مال اندک مانده یقال ما بقی من ماله ومن النبت الا عناص - وبقیت فی رأسه عناص عنصوة بالضم احد العناصی وهی فعلوة بالضم وبعضهم یقول عنصوة وشذوة بالفتح وان کان الحرف الثانی

منها نوناً الحاقاً بعرقوة و ترقوة و قرنوة

عوص - اعتیاص دشوار شدن و در پیچان شدن کار بر کسی متعد بعلی و بار ناگرفتن میش و ناقه و جز آن اعواص در پیچان کردن کار بر خصم متعدیاً باء تعویص سخن و شعر دشوار معنی عوص بفتحتین دشوار شدن چیزی (ع ک ا ف ۲) کلمة عوصاء سخن غریب دشوار عوصاء سختی و سخت و دشوار یقال فلان یرکب العوصاء ای یرکب اصعب الامور -

عیص عیص - بالکسر درخت انبوه در هم و اصل اعیاص ج - و ایضاً پسران امیة بن عبد شمس چهار تن العاص و ابو العاص العیص و ابو العیص

عبقص - جعفر و عصفور دابه ایست خرد -

العتص - دشوار شدن کار فعلش مستعمل نیست -

عرقصة - رقص و رفتار مار -

العرقصاء - بالضم والمد العُرَیقصاء و العرقصان و العُرنقصان و العُرَقصان بفتحتین الحندقوقی او یربطور هو نبات ساقه کساق الرازیانج و جمته وافرة متکاثرة عظیم النفع فی جمیع انواع الوباء و لوجع السن المتآکل والاذن الطحال الصداع المزمن النزلات وغیرها -

عکصه - رد کرد او را (ع ف ا ک ۲) عکص بفتحتین بدخوئی عکص لغت منه در ملة عکصة شاقة المسلک و عکصت الدابة توسنی کرد (ع ک ا ف ۲) و فیها عکص تدان و تراکب فی خلقه و تعکّص به علے ضن یعنی با آن چیز بر من بخیلے کرد -

عکمص - کعلبط مرد زیرک و با پرهیز از هر چیز و ابو العکمص التمیمی رجل معروف -

العلفصة العنف فی الرأی و الامر و القسر وان تلوی من یصارعک تلویة وانت عاجز عنه -

علمص - کعلبط چیزیکه از ان شگفت آید و قرب

علمص و عملیص سخت سیر شب برای آب که رنج و ماندگی آرد -

علهاص - بالکسر سر بند شیشه و علصها عالجها لیستخرج منها صامها و علهص العین استخرجها من الرأس و علهص فلاناً عالجه علاجاً شدیداً و علهص منه نال شیئاً و علهص بالقوم عنف بهم و قسرهم و لحم معلهص لیس بنضیج

عمص - کلتف آزمند بخوردن ترشی و یوم عماص کعماس عمص نوعیست از طعام عامص به وزن و معنی آمص عاموص شهریست نزدیک بیت لحم -

قرب عملیص و علمیص - بمعنے -

عنفص - بالکسر زن بد زبان کم شرم و زن لاغر تن بسیار جنبش و خبیثی خبیثه و زن کوتاه فربیده شگفت انداز نده و بچه ماده روباه و بد خلق عنفصة زن بسیار گو و بد تو تعنفص لاف زنی و سبکی و بزرگ منشی و گردن کشی -

فصل الغین

غصص غصة - بالضم اندوه گلوگیر غصص ج - غصص بالتحریک بگلو در ماندن طعام و جز آن (ع ک ا ف ۲) غاص غصان لغت منه اغصاص متعد منه منزل غاص انبوه -

غفص - مغافصة - ناگاه فرو گرفتن -

غمص غمص - خرد شمردن و بر هیچ داشتن چیز را اغتماص کذلک و شکر نا کردن نعمت را و عیب گفتن بر کسی سخن را اصلته تبطله (ع ف ا ک ۲) یقال غمصت علیه قولاً قاله ای عبته علیه مغموص علیه کسی که مطعون باشد در دین غمص بالتحریک دان شدن چشم خشم (ع ک ا ف ۲) غمیصاء احدی الشعریین و یقال لها الغموص ایضاً و هی التی فی الذراع تزعم العرب ان الشعریین اختا سهیل فالعبور تراه اذا طلع کانها تستعبر والغمیصاء لا تراه فقد بکت حتی غمصت

عوص
علهاص
عرقص
عصعص عمص
عفص
عیص
عملیص
عنفص
عبقص
العتص
عقص عرقصة
العرقصاء
غصص
عکصه
غفص
علص غمص
عنص
عکمص
العلفصة
-
علمص

[1] مخفف هموار ۱۲

عمیصا ر الیضا نام مہاستے۔

غوص۔ غَوْص۔ در آب فرو شدن و ناگاہ بر چیزی فرود آمدن (ع ع ف اض ۲) غائص لغت منہ۔ غوّاص بدریا فروشوندہ بطلب مروارید غیاصۃ غواصی کردن (ع ع ف اض ۲)۔

غمص بفتحتین روان شدن خم چشم و غمصت عینہ خم چشم بسیار شد و فرو رفت (ع ع ک ف ۲) ومغابصۃ ناگاہ فرو گرفتن۔

غلص بریدن غلصمۃ و آن بندی سر حلقوم ست۔

غنص بفتحتین تنگی سینہ یقال قد غنص کفرح۔

فصل الفاء

فحص۔ فَحْص۔ باز کاویدن از چیزی (ع ع بفتحہا) صلۃ عن تفحص افتحاص کذلک و یقال فحص المطر التراب ای قلبہ۔ اُفحوص مفحص خانہ سنگ خوارہ و فی الحدیث فحصوا عن رؤسہم کانہم حلقوا وسطہا و ترکوہا مثل افاحیص القطا۔

فرص۔ فُرصۃ۔ بروای کار یقال جد فرصۃ ای نہزۃ و نوبت آب یقال جاءت فرصتک من الورد و بالفتح علتی کہ کوزہ آید و در پشت تفارص نوبت داشتن آب او یقال انتہز الفرصۃ ای اغتنمہا افتراص دست دادن فرصت انتہاص غنیمت شمردن فریص شریک آب فرص بریدن مِفرص مِفراص گازرہ شگافتن یقال فرصت النعل ای شققت اذنیہا للشراک (ع ع ف ک ۲) فرافصۃ الاسد و بہ سمی الرجل فُرافصۃ۔ فرصۃ بالکسر پشم و پنبہ پارہ کہ حائض خود را بدان پاک کند فریصۃ گوشت شانہ ستو و رگ و دج کہ بر گلو باشد فریص فرائص ج یقول فرصۃ ای اصبت فریصتہ یعنی او داجہ و فی الحدیث ان النبی صلے اللہ علیہ وسلم قال انی لاکرہ ان اری الرجل ثائرا فریص رقبتہ قائما علی مریتہ یضربہا قال کانہ اراد عصب الرقبۃ و عروقہا لانہا ہی التی تثور فی الغضب۔

فصص۔ فصّ۔ بالفتح نگینہ و پیوند استخوان و پیوند کار و بالکسر عند العامۃ۔ فصوص ج فصفصۃ بکسرتین سپست تر فصافص ج۔ فصیص روان شدن جراحت و جدا کردن چیزی از چیزی و بیرون کشیدن (ع ع ف ک ۲) افتصاص مثلہ۔ انفصاص جدا شدن افصاص استفصاص بیرون گرفتن چیزی را یقال افصصت الیہ من حقہ شیأ ای اخرجت و ما استفصصت منہ شیأ ای ما استخرج۔

فوص۔ مفاصۃ۔ بیان کردن سخن افاصۃ سخن گفتن بنرمی و رہانیدن سخن جز آن و باقی استعمال کنند بیشتر چون ما افاص بکلمۃ اسے ما تکلم و ما ابان و یقال قبضت علی ذنب الضب فافاص من یدی حتی خلص ذنبہ۔

فیص۔ فیص۔ رہانیدن سخن و دور شدن یقال ما فصت ای ما برحت و یقال ما عنہ محیص و لا مفیص ای محید و ما فصت و ما فیص ای ما برحت و ما حیدو قولہم فاص فی الارض ای قطر و ذہب۔

فترصۃ۔ بریدن۔

فقص البیضۃ۔ تخم مرغ را شکست (ع ع ف ک ۲) فقصۃ فقیصۃ مفقوصۃ لغت منہ فقیص مانند حلقہ آہنی ست در از از کشاورز فقوص کنتور خربزہ خام لغۃ مصریۃ و المفقاص شبہ رمانۃ تکون فی طرف جرز تفقص کل شئ ادرکتہ۔

تفلیص۔ بی آمیغ کردن افلاص و انفلاص تفلصر لازم منہ امتلاص از دست گرفتن یقال فتلصتہ من یدہ۔

فصل القاف

قبص۔ قَبْص۔ بسر انگشتان گرفتن (ع ع ف ا ک ۲) و منہ قرأ الحسن فقبصت قبصۃ من اثر الرسول قبص بالتحریک درد شکم و درد گرفتن از خوردن خرما و شادمانی نمودن (ع ع ک ا ف ۲) قبص بکسر الوسط لغت منہ و بزرگ و دراز شدن تار سر ہامۃ قبصاء ای ضخمۃ مرتفعۃ۔ قبص بالکسر عدد بسیار از مردم مقبص رسن کہ پیش اسپان ہا کشیدہ دارند تا راست ایستند باول سباق قبیصۃ آنچہ بسر انگشتان گرفتہ شود و نام مردی۔

قرص۔ قَرْص۔ شکنجیدن بانگشتان و گزیدن کیک و زوالہ برکندن نان از خمیر (ع ع ف اض ۲) قارصۃ سخن زبان کار و آزارندہ و فی الحدیث ان امرأۃ سالتہ عن دم الحیض فقال قرصیہ بماء ای اغسلیہ باطراف اصابعک فی یردی قرّصیۃ بالتشدید ای قطعیہ قرص و قرصۃ بالضم کلیچہ قرصۃ و اقراص و قرص ج۔ تقریص بعم زوالہ برکندن قرص الشمس علینہا۔ قارص شیر زبان گز و فی المثل عد القارص فحزر ای جاوز الی ان حمض و آنجا گویند کہ کار از حد در گذرد قراص بابونہ قراصۃ یکی۔

قرفص۔ قرفصۃ۔ دست و پاے کسے را باہم بستن قرفصاء بالضم نوعے از نشستن ممد و د و مقصور یقال قعد القرفصاء ای قعد قعود امخصوصا علی ہیأۃ معینۃ کما فسر دہا۔

قرمص۔ قُرموص۔ خانہ زمین قرامیص ج۔

قرنص باز مقرنص۔ باز در کریز نشاندہ و قد قرنصتہ ای اقتیتہ للاصطیاد۔

قصص۔ قص۔ قصص بر پے کسی رفتن و منہ قولہ تعالی فارتدا علی آثارہما قصصا و قال اللہ تعالی و قالت لاختہ قصیہ رقص۔ قصص سر سینہ گوسپند

سلہ یعنی فراغت ۱۲ سلہ گاز آلتی کہ بدان طلا و نقرہ و مس و غیرہ آن ببرند ۱۲ سلہ الفص المخاتم مثلثۃ و الکسر غیر لحن ۱۲ ق ۱۲ سلہ گلولہ آرد خمیر کردہ بقدر یک نان ہندی لوئی ۱۲ سلہ گوی خمد کہ زیر زمین کہ پناہ گاہ مردم باشد از سرما ۱۲ سلہ خانہ کوچک ۱۲۔

غوص قبص فقص غبص غلص غنص قرص فوص فحص فیص فرص ترفص فترصۃ فقص قرمص قرنص قصص تفلیص

وجز آن وخبر و گزاردن آن (ع ع ف ض) قصة بالکسر حال وخبر و کار و سخن قصص ج - یقال قصّ علیه قال الله تعالی وقصّ علیه القصص و بردن رسانیدن کسی را و بریدن رسیدن و بریدن موی و پشم و بر طائر مقصوص الجناح - والمقصّ المراض و هما مقصّان - والقصص بمعنی القصة و ضع موضع المصدر حتی صار اغلب علیه و بکسر القاف جمع القصة التی تکتب و تحکی - اقتصاص سخن روایت کردن سخن و در پے رفتن و در پے قصاص شدن تقصص در پی رفتن قصاص کشنده را باز کشتن و جراحت کردن عوض جراحت را اقصاص قصاص کردن امیر مر یک آوردن و بمردن نزدیک آمدن یقال ضربه حتی اقصته الموت قال الفراء اقصته الموت و اقصه بمعنی[1] و نامنه و تقصیصه رو یاندن زمین و آن گیاهی که باسماروغ روید قصیص ج - آبستنی گوسپند قصة بالفتح گچ و فی الحدیث الحائض لاتغتسل حتی تری القصة البیضاء ای حتی تخرج الخرقة التی تحتشی بها کانها قصة لایخالطها صفرة ولاتریة قصة بالضم موی پیشانی قصاص ثلث لغات مثلثه والضم اعلی قصیصة ناقه که بروی طعام و متاع خانه کند تقصیص گچ اندود کردن رحل قصقصة بالضم مرد کوتاه و درشت اندام جمل قصاقص شتر بزرگ اسد قصقاص بالفتح شیر کردن از سر هم زند چنانکه آواز آید از وی بحثه قصقاص مار تباه -

قعص - اقعاص - کسے را علی الفور کشتن برجای خود یقال ضربه فاقعصه ای قتله علی مکانه قعص مردن بر جای بی نقل و حرکت یقال مات قعصا اذا اصابته ضربة او رمیة فمات مکانه فی الحدیث من قتل قعصا فقد استوجب المآب قعاص بالضم بیماری گوسپند که در حال کشد و فی الحدیث موتان یکون فی الناس کقعاص الغنم -

قفص - قفص - تم قفص مصدر منه یقال تقفّص الطائر و دست و پای بستن آهو را -

قلص - قلوص - بر آمدن سایه و بر جستن آب و جامه بعد از شستن و بر آمدن آب در چاه (ع ع ف ا ک ۲) ماء قالص - قلاص قلیص لغت منه قلصة بفتحتین آب در چاه گرد آمده قلصات ج - تقلیص تقلص گرد آمدن با هم شفة قالصة لبیهم جستة ظل قالص کم شده اقلاص آمدن کوهان شتر بچه و فربه شدن ناقه بتابستان ناقة مقلاص لغت منه فرس مقلص اسب بلند دراز دست و پای قلوص بالفتح شتر جوانه دیر اول پا برکب من لدن ان الابل الی ان تثنی فاذا اثنت فهی ناقة - والقعود اول ما یرکب من ذکورها الی ان یثنی فاذا اثنی فهو جمل و ربما سمّوا الناقة الطویلة القوائم قلوصا و یقال القلوص من النوق بمنزلة الجاریة من النساء قلص - قلائص ج - قلاص جمع الجمع و شتر مرغ بچه ماده -

قمص - قمص - قماص - بر جستن اسب و جز آن (ع ع ف ض و ک ۲) و در کشیده شدن پی آب و بر جهانیدن دریا کشتی را المرج متعدیا بیاء قماص بالکسر جهیدگی و فی المثل بالعیر من قماص هو الحمار یضرب لمن ذل بعد العز قمیص پیراهن قمصان بالضم امصنة ج - تقمیص پیراهن پوشانیدن تقمّص پوشیدن -

قنص - قنص - شکار کردن (ع ع ف ک ۲) اقتناص مثله - قانص قناص قنیص صیاد قنیص ایضا شکار قنص بالتحریک مثله قنوقص گروهی از عرب تقنص صید جستن قانصة زوده و اندرون مرغ قوانص ج -

قیص - قیص - افتادن دندان از بن و بیخ و بالضاد ایضا - انقیاص فرو دریدن چاه قال الاموی انقاصت البرای تهارت قال الاصمعی المنقاص المنقعر من اصله بالصاد غیر معجمة و بالضاد المعجمة المنشق طولا و قال ابو عمرو و هما بمعنی واحد مقیص بن ضبابة بکسر المیم رجل من قریش قتله النبی علیه السلام یوم الفتح -

قحص - بزدی گذر کرد قحص البیت خانه را روفت و قحص بر جلبه اسب را تاخت (ع ع بفتحهما) و سبقنی قحصا بدویدن پیشی گرفت و اقحصه قحصه تقحیصا ابعده عن الشیء -

قرقوص - بچه دو قرقص بالجرو دعاه -

قمعوص - بالضم سماروغ و کلان شکم قمعص و ضع قمعوصه بمرة -

قمرص - بادام رخوز ولبن قمارص لعل ابط شیر زبان گز

قوص - بالضم قصبة الصعید لیس بالدیار المصریة بعد الفسطاط اعم منها و بیست دیگر در اشمونین یقال لها قوص قام در ربا کتب قوز قام بالزاء مقام الصاد للتفرقة -

فصل الکاف

کرص - کریص - پنیر -

کصص - کصیص - لرزه و پیچیدن بر خود کصیصة رسن دام آهو -

کاصه - رام کرد آنرا و چیره شد بر و (ع ع بفتحهما) وکاص الشیء اکله او اکثر من اکله و من شربه کاص لغت منه و کوصة بالضم صبور علی الاکل و الشرب و علی الشراب

کباص و کباصة بالضمها شتر و خر و جز آنکه توانا بر کار باشد -

قیص، قفص، قلص، قحص، قرقوص، قمعوص، قمرص، قوص، قمص، کرص، کصص، قعص - کاصه، قنص، کباص

[1] الاقط بکثیر مع الطراشیث او مع الحصیص لاکل اقط ۱۲ ق

لحص سخص محص کریص لعصص مصص

لحص - نباتیست که دانهٔ آن مشابه چشم بلبل باشد کالحص بیازنده و لحص جله بپا جست (ع ع بفتحهما) لحوص نا پدید شدن اثر یقال لحص الاثر و تلحیص البلی و لحص الظلیم مر فی الارض لا یدری و لحص الکتاب بجیا التلحص علو لحصا درسه فدرس و الطلال لحو احص و ارس۔

کریص کامیر الذخیرة و الاقط یکثر مع الطراثیث او مع المصیص لا کل اقط و ان یطبخ الحماص باللبن فیجفف فیوکل فی القیظ و ان یکرص ای یخلط الاقط بالتمر و الموضع الذی یتخذ فیه الاقط و قد کرصه قد آنرا و المکروص المتبر شیر دشته تکریص قروت خوردن و الاکتراص الجمع۔

لعص - خوردن لغة فی الکاص و لعیص لفار و الفرخ اصواتها۔

کناص - بالضم بروزن و معنی کباص و الصواب بالنون و بالباء تصحیف و کنص کنیصا حرک انفه مستهزاً و

کیص و کیصان و کیوص - باز ماندن و بد دل شدن از چیزی (ع ع ف ا ک ۲) کاص طعامه اکله وحده و کاص منه اکثر و کصنا عنده ای باشتنا اکلنا کیص مرد بخت و زفت و کوتاه فربه کیقص بالفتح بخل کال و رفتار جلد کعنت و بخت مرد سخت عضله و فلان کیصی کعیسی و تنوین و کسکری یاکل وحده و ینزل وحده و لا یهمه غیر نفسه و انه لکیاص المشی بخو الباء و مکیص شتابان بگذشت و مازال یکایصه ای یمارسه۔

فصل اللام

لحص - التحاص مضطر و بیچاره کردن کسی را بکاری صعلته بالی و منه یقال التحصه التجه الی ذلک لامر ای الجاه و اضطره لحاص علی فعال مبنی علی الکسر سختی و داهیه اندر آویختن بچیزی یقال التحصه ای انتشب فیه بسته شدن سوراخ یقال التحصت الابرة

ای السد سمهما لحیص تنگ۔

لخص - لخص - گوشت گرفتن با م چشم (ع ع ک ا ف ۲) الخص لغت منه ضرع لخص بکسر الخاء پستان بسیار گوشت که شیر از وی بدشواری بیرون آید تلخیص پیدا کردن۔

لصص - لص - بالفتح و الضم دزد لصوص ج لصوصیة باللام و بدو نهاد دزدی تلصص دزد شدن ارض ملصة زمین دزدناک الص مرد دندانها و کتف سار با هم نزدیک یقال فیه لصص لصیص استوار کردن مثل الترصیص۔

لوص - ملاوصة - نگریستن در درخت که چگونه برکند او را الاصة گردانیدن بر چیزی که میخواهد و فی الحدیث هی الکلمة التی الاص علیها النبی صلی اللہ علیہ وسلم عمه یعنی ابا طالب۔

لعص بفتحتین سختی و آزمندی در خوردن و نوشیدن تلعص فلان علینا تعسر۔

لقص - تنگ شدن (ع ک ا ف ۲) لقص نفسه غثت و خبثت لقص کتف تنگ و بسیار گوی جلد بدی کننده لقص جلده پوست آنرا سوخت (ع ع بفتحهما) و التقصه گرفت آنرا المتقص جستجو کننده کارهای نازک۔

لمص - بالفتح فالوده یا چیزیست مشابه فالوده که شیرینی نداشته باشد و کودکان با دوشاب ریزند خوش و لمص خورد آنرا و لمص الشی احذه بطرف اصبعه فلطعه کالعسل و شبهه و لمص فلانا شکنجید و را المومص گصبو و دروغ گوی فریبنده بچقل و لمص الشجر اکل ان لمیص۔

لاص - بیل کرد (ع ع ف ا ک ۲) و لصته الصیة و یقال الصته اذا ازعته او حرکته لتنتزعه و الصته عن کذا و کذا اراد و ته عنه۔

فصل المیم

محص - محص - دویدن آهو و پای زدن مذبوح و فالص کردن زر بگداز (ع ع بفتحهما) تمحیص آزمودن محوص محیص شتر استوار خلقت۔

مصص - مص - مکیدن (ع ع ک ف ۲) امتصاص کذلک تمصص یک یک مکیدن مصاص مکانیدن و یقال یا مصان و یا مصانة در دشنام و رجل مصان آنکه گوسپند را مکد از ناکسی مصمصة مثل المضمضة الا ان هذا بطرف اللسان و ذاک بالفم کله و بینهما کما بین قبصة و قیضة تفاوت۔ و مصمصة الاناء غسله ماصة بیماری کودک مصوص بالفتح و الضم طعام که با مرغ چوزه و کبوتر بچه سازند مصاص بالضم خالص هر چیزی فی نابی یقال فلان مصاص قومه و هم مصاص الاقوام یستوی فیه الواحد و الجمع فرس رد مصامص اذا کان خالصا فی ذاک مصیصة شهری بشام۔

معص - معص - بگشتن پی پای (ع ع ک ا ف ۲) و فی الحدیث شکا عمرو بن معدیکرب الی عمر رضی المعص فقال کذب علیک العسل ای علیک بسرعة المشی و هو من عسلان الذئب۔

مغص - قال ابن درید ابل امغاص بالغین المعجمة اذا کانت خیارا الا واحد لها من لفظها و قال ابن السکیت المغصة و احد المغص و هی خیار الابل مغص باسکین بستن روده و بالتحریک سست عند العامة یقال مغص الرجل مجهولا فهو ممغوص۔

ملص - ملص - بالتحریک لغزیدن چیزی از دست (ع ع ک ا ف ۲) رشا ملص سن لو کم لغزان باشد املاص با و ادغام النون فی المیم رستن بلاص بچه افگندن زن تملص رستن سیر الیمص بالکسر

رفتن بشتاب۔

موص۔ موص شستن ومنہ اصۃ بالضم ای غسالۃ۔

ماص بفتحتین شتران سپید وبہتر لغۃ فی المعص والمغص۔

المرص للثدی ونحوہ۔ بانگشتان فشردن مروص کصبور شتر بادہ تیز رو ومرص سبقت برو تمرص القشر عن السلت طار۔

مهص۔ ثوبہ تمهیصا یا رچہ را پاک وسفید کرد تمهص فی الماء بآب فرو رفت وامهاصت الارض فہیب بنتہا وورقہا امهصار لغت منہ۔

فصل النون

نحص۔ نحوص۔ مادہ خر عقیر آبستن نحص بالضم بن کوہ وفی الحدیث یالیتنی غودرت مع اصحاب نحص الجبل وہم قتلی احد۔

نخص۔ نخوص۔ لاغر شدن از پیری (ع فا ض ۲) عجوز ناخص لغت منہ۔ انتخاص بماندن گوشت۔

نشص۔ نشوص۔ دور شدن چیزی از جای وبرکندہ شدن از شہری ومسکنی ونا سازواری کردن زن باشوی ناشص بمعنی ناشز (ع فا ض ۲ و ک ۲) انتشاص برکندن از جای نشاص بالفتح ابر برآمدہ۔

نصص۔ نص۔ بنیک راندن ورفتن شتر وبرداشتن ومنہ منصۃ العروس وبنیک باریکی کردن ودر رسیدن تا غایت آنرا بدانی وبرداشتن حدیث وخبر بکسی صلتہ بالی یقال نصصت الحدیث الی فلان ای رفعتہ الیہ (ع فا ض ۲) ونہایت ہر چیزی وفی حدیث علی رضی اللہ تعالی عنہ اذا بلغ النساء نص الحقاق یعنی منتہی بلوغ العقل تنصنصۃ زانو در

زمین استوار کردن شتر تا برخیزد با بار گران وجنبانیدن چیزی وفی حدیث ابی بکرؓ حین دخل علیہ عمر رضی اللہ تعالی عنہما وہو ینضنض لسانہ ویقول ہذا اوردنی الموارد قال ابو عبید ہو بالصاد ولا غیر وبالضاد المعجمۃ کذلک لکن لیست فی الحدیث۔

نعص۔ ناعص بغیر المعجمۃ نام مردی۔

نغص۔ نغص۔ بالتحریک بمراد تمام نارسیدن وسیراب ناشدن شتر (ع ک ا ف ۴) تنغیص تیرہ گردانیدن عیش بر انتغص لازم منہ۔

نفص۔ انفاص۔ دفعہ دفعہ انداختن گوسپند بول را بعلتی نفاص بالضم نام آن علت وبسیار خندیدن یقال انفص بالضحک ای اکثر منہ نفصۃ یک لخت خون۔

نقص۔ نقص۔ کم کردن نقصان کمی وکم شدن (ع فا ض ۲) انتقاص کذلک لازم ومتعد استنقاص محابا خواستن مشتری در بہا منقصۃ نقیصۃ عیب یقال فلان ینتقص فلانا ای یقع فیہ ویثلبہ۔

نکص۔ نکوص۔ بپس پسایگی رفتن (ع فا ض ۲ و ک ۲)

نمص۔ نمص۔ موی برچیدن نامصۃ زن کہ موی فرق وپیشانی چینید تنمص خود را موی چیدن دادن تنمیص بمعنی نمص فی المبالغۃ منمص منماص آلتی کہ موی بدان چینید نمص بالکسر نوعی از نبات نمیص نباتی کہ بعد از خوردن باز روید۔

نوص۔ نوص۔ مناص باز پس شدن وگریختن وخویشتن باز کشیدن قولہ تعالی ولات حین مناص ای لیس وقت تاخر وفرار۔ مناص ایضا گریز جای نوص ایضا گور خر استناصۃ سپس ماندن ویقال ما بہ نویص ای قوۃ وحراک۔

نبص۔ قدری از ترہ وقتیکہ برویدو گفتگو کردن

(ع فا ک ۲) وما ینبص ما یتکلم وما سمعت لہ نبصۃ ای کلمۃ وتنبیص کامیر صوت شفتی الغلام اذا اراد تنزوتیج طائر باشاہ وقد نبص ینبص ومنہ النبصاء للقوض المصوتۃ ونبص الطائر والعصفور ینبص نبیصا صوت صوتا ضعیفا۔

ندصت۔ عینہ ندوصا چشم او کلان وبیرون شد وقریب دکہ ہیچو چشم خنبہ کردہ شدہ از چشم خانہ برآید مندا ص بالکسر زن لاغر سرین بی خرد بد زبان وسفلہ وسبک مرد یکہ پیوستہ برگروہی پیش آید بچیزیکہ بد انکارند آنرا وبدی آن اظاہر کند وندصت البثرۃ کفرج عزمت فخرج ما فیہا ندوص ندوص آمدن (ع فا ض ۲) وندص الشی من الشی امترق واندص حقہ منہ واستندصہ استخرجہ۔

نعص الجراد الارض ملخ نبات زمین را خورد (ع بفتحہا) وہو من ناعصتی ای من ناصرتی واسد بن ناعصۃ شاعر نصرانی قدیم مشتق من النعص محرکۃ وہو التمایل او النعص موضعی ونتعص غضب وحرود وانتعش بعد سقوط۔

نیص۔ جنبش سست واسم جنس خار پشت۔

فصل الواو

وبص۔ وبیص۔ درخشیدن ابیاص درخشیدن زمین وپیدا شدن نبات ودرخشیدن آتش توبیص چشم کشادن سگ بچہ انہ لوابص سمع یعنی وی استوار دارندہ است ہر چہ را شنود وابصۃ نام مردی۔

وحص۔ وحصۃ بسر با الحاء غیر المعجمۃ۔

وصص۔ وصوص۔ وصواص سوراخ پردہ بمقدار چشم کہ بنگرد از وی وصواص روی بند خرد وصاوص ج وسنگہا در میانہ زمین توصیص روی بند بستن زن چنانکہ جز چشم وی نتوان دید۔

وقص۔ وقص۔ گردن شکستن (ع

موص
ماص
المرص بتقدیم
نعص
نغص
مهص
نفص
نعص
نخص
نقص
نخص ینص
نشص نکص
نمص۔ وبص
نصص
نوص۔ وحص
وصص
نبص۔ وقص۔

ا ہم رجال ہم ۱۲ ق ۲ ای علی عقبیہ رجع عما کان علیہ من خیر خاص بالرجوع عن الخیر لا مطلق الرجوع ۱۲ ق ۳ محرکۃ لا بالکسر ۱۲ ق ۴ ما نقصۃ الماشیۃ با فواہہا لا ما اکل ثم نبت ملاق۔

ف ا ک ۲) موقوص لغت مفعول یقال وقصت به راحلته وهو کقولک خذ الخطام وخذ بالخطام وتقص الفرس الاکام ای تدقها - وقص بالتحریک کوتاهی گردن و کوتاه شدن آن (ع ک ا ف ۲) وقص لغت منه و جوب ریزهای شکسته ومال افزونی بر نصاب که ازان مال زکوٰة واجب نشود اوقاص ج - شنق بالنون مثله وبعضهم یستعمل الوص فی البقر و الشنق فی الابل وهما جمیعا ما بین الفریضتین - ایقاص کوتاه گردانیدن گردن را توقیص هیزم ریزه بر آتش انداختن توقص جهجهان رفتن اسپ یقال مر فلان یتوقص فرسه اذا نزا نزو القارب الخطو - وقصه منزلیست راه مکه -

وهص شکستن چیزی سست و سخت سپردن رجل وهص الخلق گوئی استخوانهاش در یکدیگر آمده است و موهص الخلق مثله - وفی الحدیث ان آدم حین اهبط من الجنة وهصه الله کانه رمی به وغمزه الی الارض -

ووأص به الارض - برزمین زد آنرا (ع ف ا ک ۲) وئیصة گروه و ما اوری ای الوئیصة هو ای ای الناس لوا اصوا تجمعوا و تزاحموا علی الماء -

وخوص جنبش و اوخص الراکب فی السراب جعل یرفعه مرة و یخفضه اخری - واوخص سے بعطیة ای اقل منها -

ودص الیه بکلام یدص ودصا القی الیه کلاما لم یستتمه ولیس بالعالی -

ورصت الدجاجة - کو عدوا ورصت و ورصت و شعت البیض مرة و امراة میراص زنیکه وقت جماع حدث کنند و درص الشیخ تو ریصا استرخی اخار خور انه وابدی او یا الضاد -

فصل الهاء

هبص هبص - شادمانی نمودن (ع ک ف ۲) هبص بکسر الوسط لغت منه -

هصص هص - درنشاندن چیزی هصیص مصغراً پدر بطنی از قریش -

هرص - بفتحتین کرم و گر خشک بر تن قد هرص کفرح و هرص تهریصا اشتغل بدنه حصفا او بهره بالضاد هرصة یا رگین -

هرنصانة - بالکسر کرمیست که سرخه نامیده میشود و هرنصة رفتار آن -

هلنقص کغضنفر کوتاه -

همص همص - خوردن آنرا و همص فلانا انداخت و برا و برو سوار شد و کشت و اهتمصه مثله رجل مهوص الفواد مصغوثه -

هنبص - بالکسر سست و خاره ناکاره و کقنفذ کلان شکم هنبصة پنهان خندنده

هیص - سختی کردن بچیزے و کوفتن گردن و الهیص من الطیر سپخال پرنده و یاص سپخال انداخت مهائص جاهای سپخال هیقس کمقعدیکی -

فصل الياء

یعص یعص الجرو - ای فقح یعنی چشم باز کرد سگ بچه و هی لغة فی جصص لان بعض العرب یجعل الجیم یاء فیقول للشجرة شیرة وللجحیات جشیات -

ینص - خار پشت مقلوب النیص واحدها تصحیف -

یوصی بفتحتین و کسر الصاد و الیاء وشدها پرنده ایست بعراق بغبت باشد دراز بال بد تر به شکار او هو الصقر -

باب الضاد

فصل الالف

ابض - ابض بالضم روزگار آباض ج - ابض بالفتح بستن سر دست شتر بر بازو (ع ف ا ک ۲) اباض بالکسر رسن که بدان سر دست شتر با بازو بندند مابض شکم و زانو مابض ج - تابض بسته شدن و بستن شتر را لازم متعدد در کشیده شدن عرق النسا اباضیة گروهی از خوارج اباض بالضم نام جاے -

ارض - ارض - زمین و هی اسم جنس مونث لا واحد لها و کان حق وحدان الارض ان یقال ارضة و لکنهم لم یقولوا و الجمع ارضات لانهم یجمعون المونث التی لیست فیها تاء التانیث بالالف و التاء کقولهم عرسات ثم قالوا ارضون فجمعوا بالواو و النون و المونث لا یجمع کذلک الا ان یکون منقوصا کثبة و ظبة وجعلوا الواو و النون عوضا من حذفهم الالف و التاء و ترکوا فتحة الراء علی حالها و ربما سکنت و قد یجمع علی اروض و زعم ابو الخطاب انهم یقولون ارض و آراض کما قالوا اهل و اهال والاراضی ایضا علی غیر قیاس کانهم جمعوا آراضا - و کل ما سفل فهو ارض و الارض النفضة و الرعدة قال ابن عباس ازلزلت الارض ام بی ارض ای رعدة و زکام و فرود قوائم ستور و یقال لا ارض لک کما یقال لا ام لک - یراض بازکام گردانیدن آروض زکوم و ایضا الذی به خبل من الجن اهل الارض و هو الذی یحرک راسه و جسده علی غیر عمد - ارض اریضة زمین پاکیزه و قد ارضت بالضم ای زکت فسیل مستارض و ودیة

ابض ارض هلنقص همص ودص هنبص ورصت هیص هبص یعص هصص ینص هرص یوصی هرنصانة

سنه پائمال شدن و پائمال کردن ۱۲

مستارضة بکسر الراء نهال که ریشه بزمین پا کرده باشد وانچه از بیخ درخت رویدآنرا ارک گویند آراض بالکسر بساط سطبر از پشم وصوف رجل اریض مرد متواضع با خیر شیء عریض اریض اتباع وبعضهم یفرده ویقول جدی اریض ای سمین ارضة کرمک چوب خوار ارض ایضا ورافتادن آن کرمک بچوب یقال ارضت الخشبة مجهولا فهی خشبة ماروضة - ارض بالتحریک تباه شدن وریم گرفتن جراحت یقال ارضت القرحة تارض ارضا مثل تعب تعبا - تارض بدو در سیدن گیاه وپیش آمدن کسی را وتکیه کردن بر زمین -

اضض - اضاض - بالکسر پناه آض مضطر کردن (عع ف اض ک ۲) صلته بالی - ایتضاض مضطر شدن مؤتض مضطر -

انض - انیض - گوشت نیم پخته ومتغیر شدن آن (عع ف اک ۲) ایتاض نیم جوش کردن گوشت را اناض بالکسر خرمای نیم رسیده (اناضة) رسیدن وپختن خرما -

ایض - ایض - بازگشتن بوطن واهل خود (عع ف اک ۲) وصلته بالی - ایضا نیز -

امض - از سرزنش باک نداشت وقصد آن درویش جای گرفت وخلاف اراده خود بر زبان آورد (عع ف اک ۲)

فصل الباء

برض - برض - بالفتح براض بالضم اندک برض بالکسر بروض وابراض ج - بروض کم بیرون آمدن آب از چشمه (عع ف اض ۲) برض ایضا اندک دادن (عع ف اض ک ۲) بارض اول گیاه که روید از زمین ابراض وبا نیدن زمین نبات بسیار بیکبار تبرض رسیدن باندک معیشت اندک اندک گرفتن چیزی - تراض بتشدید نام مردی از کنانه -

بضض - بض - ابریشم رود جامه ساز کردن تا بنواز د (عع ف اک ۲) ومرد تنک پوست آگنده گوشت بضة مؤنث منه بضوضة بضاضة مصدر منه (عع ف اک ۲) وبالعکس اندک اندک رفتن آب بضض آب اندک رکیة بضوض چاه کم آب فی المثل ما بض حجره ای ماتندی صفاته یضرب للبخیل -

بعض - بعض - بهری تبعیض بهره بهره کردن تبعض لازم فیه - بعوضة پشه بعوض جنس وی -

بغض - بغض - بالضم دشمنی ضد حب بغاضة بالفتح دشمن وی شدن (عع بغضهما) البغاض دشمن داشتن تبغیض دشمن گردانیدن کسی را بکسی یقال بغضه الیه - بغضاء بغضة بالکسر سختی دشمنانگی یقال ما ابغضه لی وهو شاذ لا یقاس علیه تباغض ضد التحاب دشمنی کردن بایکدیگر بغیض پدر قبیله از قیس -

بیض - بیاض - سفیدی بیاضة مثله تبییض سپید کردن ابیضاض ابیضیاض سپید شدن یقال باض الحر ای اشتد باضت البهمی ای سقط نضا لها و جمع الابیض بیض واصله بیض فابدلوا من الضمة کسرة لتسلیم الیاء - ویقال هذا اشد بیاضا من کذا ولا یقال ابیض منه واهل الکوفة یقولونه ویحتجون بقول الراجز (شعر) جاریة فی درعها الفضفاض ابیض من اخت بنی اباض + قال المبرد لیس البیت الشاذ بحجة علی الاصل المجمع علیه اما قول الآخر (شعر) اذا الرجال شتوا واشتد اکلهم + فانت ابیضهم سربال طباخ + فیحتمل ان لا یکون بمعنی افعل الذی تصحبه من للمفاضلة وانما هو بمنزلة قولک هو احسنهم وجها واکرمهم ابا ترید حسنهم وجها وکریمهم ابا وکانه قال فانت مبیضهم سربالا فلما اضافه انتصب ما بعده علی التمییز مبایضة بسپیدی غلبه کردن باهم یقال باینه فباضه یبیضه ای فاقه فی البیاض و لا تقل یبوضه ابیض مرد سپید وشمشیر بیض ج - البیضان من الناس خلاف السودان - ابیضان شیر وآب و دو رگ پستان شتر بیضة خود وتخم مرغ بیض ج - وایضا آماس ست اسپ آماسیدن آن وخایه نهادن مرغ دجاجة بائض لغت منه وسخت شدن گرما (عع ف اک ۲) ابتیاض خود پوشیدن بیضة ایضا خصیه میان سرای ومیانه جای قوم وشهر ومنه بیضة البلد هذا مدح اذا انفرد فی الامور وذم اذا وصف بالذل وقلة الناصر وبیضة البلد ایضا تخم شتر مرغ وفی المثل هو اذل من بیضة البلد ای بیضة النعام التی تترکها دجاجة بیوض ماکیان بسیار خایه بیض لغتین بن وبیض کذلک بسکون الیاء - ابن بیض نام مردی قال الاصمعی هو رجل کان فی الزمن الاول عقر ناقته علی ثنیة فسد بها الطریق و منع الناس من سلوکها - مبیضة بکسر الیاء سپید جامگان و ایشان اصحاب مقنع اند بیضة بکسر الباء نام شهری -

بوض - جاگرفتن و پائیدن وپس از بسنج خوش چهره شدن -

بهضنی الامر وابهضنی گران بارکرد مرا و بالظاء اکثر -

فصل التاء هذا الفصل من بقیة الصراح

ترباض - بالکسر نام زنی -

فصل الجیم

جرض - جرض - بالتحریک خدو یعنی ناشتا فرو خوردن خدو (عع ف اک ۲) یقال جرض بریقه وجرض بالکسر ایضا لغة فیه و بمردن رسیدن جریض غصة فی المثل

بضض
بعض
اضض بغض
ابض
بیض
ایض
امض - بوض
بهضنی
ترباض
برض
جرض

حال الجریض دون القریض ـ اجریاض بگلو در بهانیدن خدو و آب کسی ـ اصلته بالباء یقال جرضه بریقه ـ جریاض جرواض بالکسر ضخم بزرگ شکم قال الاصمعی قلت لاعرابی ما الجریاض قال الذی بطنه کالحیاض ـ جرائض جرنبض کذلک ـ

جهض ـ اجهاض ـ بچه افگندن ناقه مجهض لغت منه مجهاض کذلک بالمبالغه جهیض مجهض بچه افتاده جهض جیره شدن برکسی برای تخلیص دیگری و رهانیدن صید را از چنگل باز و صیاد (ع بفتحهما) اجهاض رهانیدن و شتابانیدن جاهض تیز و سبک جهوضه جاهضه تیزی ـ

حیض جیصیص ـ برگشتن از چیزی متعدی بعن (ع ف ک) جیص نوعی از رفتار شال بجهت ـ

جرافض ـ کعلابط گران و ناگوارد ـ

جرامض ـ بروزن و معنی جرافض ـ

جعض ـ رفتار جعض کرد و جعض علیه بالسیف به تیغ بروحمله کرد جعیض مثله تجعیض ایضا سخت دویدن

جلاهض ـ بروزن و معنی جرافض ـ

فصل الحاء

حبض ـ حبض ـ بالتحریک جنبیدن و آواز زده کمان و افتادن تیر پیش انداز زنده و کم شدن آب چاه و باطل شدن حق کسی و یقال ماله حبض و لا نبض ای حراک ـ احباض باطل کردن حق کسی او یا کاویدن چاه که در وی هیچ آب نماند و ناگذرانیدن تیرا از نشانه محبض بالکسر کمان نداف محابض ج ـ و چوبها که عسل بوی بیرون کنند ـ

حرض ـ حرض ـ بیمار یا بی روان و بیماری قال ابو عبیده آنکه از عشق و اندوه گداخته باشد یعنی محرض واحده و جمعه سواء (ع ک ف م) احراض گدازانیدن عشق کسی را و پدر فرزند ناخلف شدن یقال احرض الرجل اذا ولد و لد سوء تحریض آغالانیدن و گرم کردن کسی را بر چیزی صلته بعلی ـ حرض بضمتین و بسکون الوسط اشنان حرضه بالکسر اشنان و ان حراض اشنان سوزنده بجهت شخار و گچ و آنکه یخ حرضه آنکه در قمار داد او نباید احراض حرضان ضعیفان که حرب نتوان کرد احریض بالکسر گل عصفر ـ

حضض حضض ـ برانگیختن برجنگ تحضیض برآغالانیدن حضیضی اسم فیه ـ تحاض برانگیخته شدن گروهی محاضة یکدیگر را برانگیختن بر چیزی حضیض پستی زمین در دامن کوه حضض بالضم سنگ که در دامن کوه افتاده باشد و هو منسوب الی الذهب السهلی حضض بضمتین و فتح ۲ داروی تلخ که آنرا عوام خدل گویند ـ

حفض ـ حفض ـ بالتحریک قماش خانه و شتریکه قماش خانه بروی بار کنند احفاض ج حفض خم دادن چوب را و انداختن از دست تحفیض برآگندن خم را و انداختن از دست ـ

حمض ـ حموضه ـ ترشی و ترش مزه شدن (ع بضمهما) حمض کذلک ـ و فلان حامض الرئتین ای مر النفس ـ حمض الحجر تلخ و شور مزه باشد از نبات خلّة بالخاء المعجمة ضده تقول العرب الخلّة خبز الابل و الحمض فاکهتها حموض ج و منه قولهم للرجل اذا جاء متهدّدا انت مختل فتحمض ـ حمضه آرزو آمدن بچیزی و فی حدیث الزهری الاذن مجاجه و للنفس حمضه ـ حموض شور گیاه خوردن شتر (ع ف ض) هند الاصمعی ـ احماض حمض ناک شدن زمین و شوره ترش شدن و خورانیدن شتر را و مزلوح کردن

تحمیض اندک کردن چیزی اهل حامضة و حوامض شتران شور گیاه خورنده و اهل حمیضة شتران باشنده در حمض محمض بالفتح موضعی که در وی شور خورد و مستورند و حمضة بطنی از بنی کنانه حماض گیاهی است که گل سرخ دارد ـ

حوض ـ حوض ـ م احواض حیاض ج و حوض ساختن (ع ف ن) استحواض گرد آمدن آب محوض بالتشدید مغاکی گرد اگرد درخت و منه قولهم انا احوض حول ذلک الامر ای ادور حوله ـ حوضی مرنا جائی ـ

حیض محیض ـ بی نمازی و بی نمازی شدن زن (ع ف ک) حائض لغت منه حائضه ایضا حیّض حوائض ج ـ حیضه یکبار حیضه بالکسر اسم فیه حیض ج ـ حیضه ایضا لته حیض محیضه کذلک محائض ج ـ استحاضه خون که از ایام عادت فزون با کم آید و آمدن آن یقال منه استحیضت المراة مجهولا فهی مستحاضة ـ تحیّض باز ماندن از نماز در ایام حیض و فی الحدیث تحیّضی فی علم الله ستا او سبعا و یقال حاضت السمرة حیضا و هی شجرة تسیل منها شئ کالدم ـ

حرفضه ـ بالکسر شتر تا ده بهتر و اهل حرافض شتر ها ی لاغر و باریک کم و رام لا واحد لها ـ

حفرضض کسفرجل جبل من السراة یشق تهامة

فصل الخاء

خضض خضخضه ـ جنبانیدن آب تخضخض لازم منه خضاض بالفتح اندک بیرایه یقال ما علیها خضاض ای شئ من الحلی رجل خضاض خضاضة مرد گول خضاض بالفتح و الکسر داد و نقش خضخض مهره و شبه سپید مکان خضاخض جای بسیار آب درخت خضخاض نوعی

از قطران که بیشتر در مالند

حفض حفض - تن آسانی عیش خافض لغت منه وهم فی خفض من العیش مرفهین نرم منه یقال بینی وبینک لیلة خافضة ای هینة اسپر ختنه کردن دختر اختفاض خوشتن را ختنه کردن زن خافضة ای خاتنة و فرو داشتن آواز و آسان کردن کار صلة بعلی و جر کردن اعراب را در کلمه (عع ف ک ۲) انخفاض انحطاط -

خوص خوص - آب درسخن در آمدن و بکاری در شدن وجنبانیدن شمشیر در جائیکه زده باشد یقال خاضه بالسیف ای حرک سیفه فی المضروب و شراب آمیختن (عع ف اض ۱) و خوّض فی دمه شدد للمبالغة مخاضة جای در شدن و آب که از وی پیاده و سوار توانند گذشت مخاض مخاوض ج اخاضة باب دیا آوردن ستور را حوض کبچه یا چیزی که شراب را بدان زنند تا آمیزد و تخاوض سخن در پیوستن گروهی با هم -

خریضة کسفینة دختر کم عمر خوبصورت سفینه نام نانک انداد عن اللیث ولعل الصواب بالصاد -

فصل الدال

دحض - دحض - بالتحریک لغزیدن پای و در گشتن آفتاب یقال دحضت الشمس عن کبد السماء (عع بفتحهما) دحوض باطل شدن حجت ادحاض متعدیه و لغزانیدن مکان دحض بالتحریک و سکون ۲ جای لغزان -

دحرض دحرض - بالضم نام جائی و دحرضان نیز ستع دحرض و هما ماءان ثنیا بلفظ احدهما کالقمرین -

داحض بفتحتین فربهی و پری گوشت و هنگیر در جلد نقصانی نداشته باشد -

دخض - بالفتح پلیدی ود و پلیدی کودک و پلیدی انداختن آنها (عع بفتحهما)

دصض - خدمت نگهبانی کرد -

دفض - پاره کرد و شکست (عع ف ک ۲)

ادهضت الناقة - اجهزت -

مشیة **دیضی** - رفتار با تبختر -

فصل الراء

ربض - ربض - بالتحریک سن پالان و رود ده و دیوار گرد شهر و خوابگاه گوسپند و ربض الرجل امرأته و کل ما یاوی الیه من بیت و نحوه و قوت که بسنده و رسنده باشد فی المثل منک ربضک وان کان سمارا ای منک اهلک و خدمک ومن تاوی الیه وان کانوا مقصرین و هذا کقولهم انفک منک وان کان اجدع - ربض بالضم میانه چیزی ربض بفتحتین کرانهای چیزی ربوض بزانو در آمدن گوسپند و گاو و اسپ و سگ مثل بروک الابل و جثوم الطیر و باز ماندن جعار از گشنی (عع ف ک ۲) ارباض خوابانیدن ستور و سخت شدن گرمای آفتاب مرابض الغنم کمعاطن الابل واحدها مربض مثال مجلس ربیض گوسپندان به آغل گرد آورده با شبانان و شجرة ربوض بالفتح درخت بزرگ در شت با سایه ربوض ای ضخمة - و یقال فلان ما تقوم رابضته ای انه لا یصیب احدا بعینه الا قتله وهی یا بچشم کرده وی نخیزد یعنی در حال بمیرد و این لفظ در چشم کردگی بیشتر مستعمل ست و ربیضة مرد زبون و حقیر و الرابضة بقیة حملة الحجة لا تخلو منه الارض و هو فی الحدیث -

رحض - رحض - شستن دست و جامه و جز آن (عع بفتحهما) ثوب رحیض مرحوض لغت منه مرحاض بالکسر جامه کوب جای دست و روی شستن رحضاء بالضم و المد عرق که در پی تب آید رحض خوی کرده

رضض - رضّ - کوفتن و ریزه کردن (عع ف اض ۱) و خرما که بکوبند و تر نهند رضیض مرضوض ف حبوب کوفته رضراض سنگ ریزه که زیر پا کوفته شود زمین کوفته شده بسنگها رضاض بالضم ریزهای چیزی کل شیء کسرته فقد رضضته و الحجارة ترضرض علی وجه الارض ای تتکسر - امرأة رضراضة زن بسیار گوشت رجل رضراض و بعیر رضراض کذلک - ابل رضاض ستران بچر اگذاشته ارضاض بریده شدن شیر و آهسته و گران شدن ترضّه شیر بریده زرد آب جدا شده از وی -

رفض - رفض - بالتحریک التسکین ماندن چیزی را و بچرا گذاشتن ستور (عع ف اض ک ۲) رفیض مرفوض ای متروک - روافض گروهی که سر خود را ماندند و باز گشتند از وی و جماعتی از شیعیان قال الاصمعی سموا بذلک لترکهم زید بن علی بن الحسین رفوض بچرا شدن ستور بارا ای ابل رافضة و رفض بالفتح والتحریک لغت منه ارفاض ج - نعام رفض بالتحریک ای فرق یقال فی القربة رفض من ماء ای قلیل رفاض الحطب بالضم هیزم ریزه رفوض الناس فرقهم رفوض الارض ما ترک بعد ان کان حمی - رفوض من کلاء ای متفرق بعد بعضه من بعض - رجل قبضة رفضة بالضم فیهما آنکه چیزی را بگیرد و بماند و یقال للراعی قبضة رفضة آنکه گرد می آرد ستور را و باز پریشان می گذارد تا هر جا که خواهد - و ترفض باقی گذاشتن آب در مشک ارفضاض پریشان شدن سرشک و هر چه شاشیده و پریشان شو آنرا مرفض گویند مرافض الوادی جاهای پریشان شدن سیل در وی رفاض راههای پریشان رافضة مشدد قومی که رفض زمین همی چرانند

دحض
خفض
دحض - خضض
دفض
ادهضت
دیضی
خوص - ربض
رفض
خریضة
دحض
دحرض
داحض - رحض

ركض
ركض - ركض - پای جنبانیدن (ع ع ف اض ۲) واسپ تاختن ومنه قوله تعالی ارکض برجلک و فی الحدیث هی رکضة من الشیطان ای دفعة منه یقال رکض الطائر اذا حرک جناحیه فی الطیران ورکضه البعیر اذا ضربه برجله ولا یقال رحمه - ارکاض بزرگ شدن بچه در شکم مادیان ولگد زدن آن ارتکاض کذلک و هو ایضاً اضطراب کردن کسی در کاری مراکضة اسپ دوانیدن بایکدیگر تراکض دو دوانیدن اسپان را بسوی چیزی صلته بالی یقال تراکضوا الیه خیلهم مرکضتان فی القوس دو بازوی کمان قوس مرکوض ای سریعة السهم تحریکض الماء مجمة۔

رمض
رمض - رمض - بالتحریک سخت تافتن گرمای آفتاب بر ریگ وجز آن وسوختن قدمها و بگرما چریدن گوسپند وسوختن درون علت ناک شدن و حی از آن (ع ک ف ۲) ارض رمضا زمین تفسیده وفی الحدیث صلوٰة الاوابین اذا رمضت الفصال من الضحی ای اذا وجد الفصیل حر الشمس من الرمضاء یعنے فصلوٰة الضحی تلک الساعة - ارماض سوزانیدن ریگ وزمین پای را ترمض صید کردن وقت گرمگاه رمض بالتسکین باپوست پختن گوسپند اشکم کفانیده در مغاکے بر سنگریزہای تفسیده وآن نوعی از بریانی ست (ع ف اک ۲) مرمض جای آن مرموض گوشت بران شکل پخته شفرة رمیض و نصل رمیض تیز و هرچه تیز باشد آنرا رمیض خوانند عن ابن السکیت یقال رمضته ارمضه بالضم والکسر اذا جعلته بین حجرین املسین ثم دققته لیرق ارتماض اندوهگین شدن بجهت کسے متعد باللام یقال ارتمضت له ای حزنت له و تباه شدن جگر و دل تافته کردن کسے را رمضان ماه رمضانات ارمضاء ج - یقال انهم لما نقلوا اسماء الشهور عن اللغة القدیمة سموها بالازمنة التی وقعت فیها فوافق هذا الشهر ایام رمض الحر فسمے بذلک۔

روض
روض - روضة - مرغزار روض ریاض ج روض نیم مشک آب روضة آن مقدار که تگ حوض را فراز بگیرد ریاض ج - ریاض ریاضة رام کردن و ریاضت دادن (ع ف اض ۲) ناقة مروضة فرس مروض رام کرده ارتیاض رام شدن ترویض ریاضت دادن بمبالغه و مرغزار کردن زمین را قوم روّاض و راضة جمع رائض - ناقة ریّض نخست در ریاضت آمده ناقة عروض وعسیر وقضیب کلها بمعنی یستوی فیه المذکر والمؤنث وکذلک غلام ریّض واصله ریوض فقلبت الواو یاء وادغمت - اراضة مرغزار ناک شدن جای وسیراب شدن وادی وحوض مستراض سیراب جای و فراخ وخوش شدن آن مراوضة نرمی کردن بایکدیگر در کارے تا او را در کار کشد صلته بعلی یقال فلان یراوضه علیه۔

فصل الشين

شروض
شروض - جمل شمروض بالکسر الضخم شراویض ج -

شرناص
جمل **شرناص** شتر بزرگ دراز گردن -

شمصاص
شمرضاض - بکسرتین درختیست در جزیره -

فصل الضاد
هذا الفصل من بقیة الصراح

ضوضا
ضوضا - مقصورة آواز بد یا آواز مردم لغة فی المهموز رجل مضوضی مرد بانگ زن -

فصل العين

عرض
عرض - عرض - پهنا و متاع دنیا هرچه جز زر و سیم باشد عروض ج - دروی کوه و تشبیه به الجیش العظیم ویقال ما هو الا عرض من الاعراض و ابر گرداگرد افق و ملخ بسیار و پیدا شدن صلته باللام و پیدا کردن صلته بعلے و باللام ایضاً یقال عرض له ای ظهر وعرض علیه الشیء وعرض له الشیء ای اظهره وابرزه الیه ومنه قوله تعالی وعرضنا جهنم یومئذ للکافرین عرضاً قال الفراء ای ابرزناها حتی نظر الیها الکفار و پیش آمدن یقال عرضت له الغول ومر بی فلان فما عرضت له (ع ف اک ۲) وبالعکس لغتان جیدتان ویقال ما یعرضک لفلان قال یعقوب ولا تقل ما یعرضک لفلان بالتشدید و در عوض حق کسی چیزی دادن یقال عرضت له ثوباً مکان حقه و رسیدن آفتی بستور یقال عرضت لناقة ای اصابها آفة و عرضه کردن چیز برا بر کسے بفروختن ویقال فی المثل عرض سابری و هو ثوب جید یشتری بادل عرض لا یبالغ فیه و پیش داشتن نامه نبشته و عرضه داشتن سخن و جز آن و عرض دادن لشکر را یقال عرضت الجند عرض العین اذا امررتهم علیک ونظرت ما حالهم عارض الجند سالار لشکر و پیش آمدن تاخوشی و تب یقال عرضه عارض من الحمّی - وعرضتهم علی السیف قتلا و بر پهنا نهادن یقال عرض العود علی الانا و السیف علے فخذه یعرضه بالضم والکسر علی اللغتین هذه وحدها الوزیر و بمکه و مدینه رفتن یقال عرض الرجل اذا اتی العروض وهی مکة والمدینة وما حولهما - قال الشاعر (شعر) فیا راکبا اما عرضت فبلغن ندامای من نجران ان لا تلاقیا قال ابو عبیدة اراد فیا راکباه للندبة فحذف الهاء کقوله تعالے یا اسفی علی یوسف ولا یجوز یا راکبا بالتنوین لانه قصد بالنداء راکبا بعینه وانما جاز ان تقول یا رجلا اذا لم تقصد رجلا بعینه واردت واحدا ممن له هذا الاسم فان اردت رجلا بعینه قلت یا رجل کما تقول یا زید لانه یتعرف بحرف النداء

والقصدُ ایضاً نشان کردن بر سُرین ستور مُعرَض بالکسر جامہ کہ بردہ فروختنی را بدان عرضہ کنند معراض تیری پر وآنرا کژ خوانند عرض بالکسر و بفتح الراء عراضۃ بالفتح پہنا ور شدن (رع بعضہما) یقال عرض الشیٔ یَعرُض عَرضاً مثال صغر یصغر صغراً عَرِیض عُراض بالضم نعت منہ وفلان عریض البطان یعنی توانگر عَرِیض ایضاً بزغالہ یک سالہ جہت کشنی در بانگ و حرکت آمدہ عرضان بالضم والکسر ج۔ عرض بالتحریک بیماری و گزندہ و ہر چہ قائم بچیزی دیگر باشد اعراض ج و مال دنیا یقال الدنیا عرض حاضر یاکل منہا البَرّ والفاجر ولشکر یقال قد فاتہ العرض۔ ویقال اصابہ سہم عَرَضٍ علی الاضافۃ و حجر عَرَض تیر یا سنگ کہ بدیگری انداختہ باشند و بروی آید ویقال عَلِقتُہا عرضاً یعنی بی قصد بہوا و عشق او درآو یختہ شدم اعراض روے گردانیدن از چیزی و پہنا و دراز رفتن و پہنا ور گردن و خصی کردن بزغالہ را و بچہ دراز و پہن زادن زن و پیدا شدن یقال عرضتُ الشیٔ فاعرض ای اظہرتہ فظہر کما یقال کببتہ فاکبّ وہو من النوادر و دست دادن نکوئی ور است ایستادن آہو و شکاری تیر انداختن ویقال ہا معرضاً حیث شئتَ ای ضع رجلیک حیث شئتَ ولا تبال شیأ فقد امکنک ذلک۔ واعْرَضَ فلان معرضاً ای استدان ممّن امکنہ ولم یبال ما یکون من التبعۃ اعتراض پہنا ایستادن چیزی وحائل شدن پیش چیزی و سرکشی کردن استوقت کشیدن برشتر توسن سوار شدن و پیش آمدن کسی را بقصد بدی یقال اعترض لہ بسہم ای اقبل بہ قبلہ فرماہ و قتلہ و عرض دادن لشکریان خود را یقال اعترض العارض الجند واعترضہم واعترضت علی الدابۃ اذا کنت وقت العرض راکباً۔ دار میانہای ماہ آغاز کردن کار بی راو غیبت

وعیب کردن در کسی معارضہ عراض و ور شدن از کسے و برگشتن و مکافات کردن بدانچہ دیگری کند و مقابلہ کردن کتاب باکتاب بکراہتہا و نواحی شدن و پیشا پیش آمدن بکسی در راہ و پیش آوردن ناقہ را فحل از جہت گشنی یقال ضرب الفحل الناقۃ عِراضاً عراض بالکسر داغ بر پہنای سُرین ستور یقال بعیر ذو عراض تُعارض الشجر ذا الشوک بفیہ و ناقۃ عِرَضنۃ بکسر العین و فتح الراء مع النون الزائدۃ بنشاط راہ روندہ یک و یہ ویقال ہو یمشی العِرَضنۃ و یمشی العِرَضنی اذا مشی مشیۃ فی شق فیہا بغی من نشاطہ ونظرت الیہ عِرَضنۃ و العِرَضنی انگریستیم بدنبال چشم و یقال فی تصغیر العرضنۃ عُرَیضِن تثبت النون لانہا ملحقۃ وتحذف الیاء لانہا غیر ملحقۃ۔ عارض ابر برآگندہ در افق ومنہ قولہ تعالی ہذا عارِضٌ مُمطِرُنا ای مُمطِرٌ لنا لانہ معرفۃ لا یجوز ان یکون صفۃ لعارض وہو نکرۃ والعرب انما تفعل مثل ہذا فی اسماء المشتقۃ من الافعال دون غیرہا ولا یجوزان تقول ہذا رجل غلامُنا وقال اعرابیّ بعد الفطر رُبّ صائمہ لن یصومہ و قائمہ لن یقومہ فجعلہ نعتاً للنکرۃ و اضافہ الی المعرفۃ و کرانۂ رخسار مردم یقال فلان خفیف العارضین سبک موی روی و امرأۃ نقیۃ العارض ای نقیۃ عرض الفم وہی ما بعد الثنایا من الاسنان و کوہ و ملخ بسیار و عطا عارضۃ حاجت عوارض ج۔ و بالار و پشتی بان در و طبقہ عوارض ج۔ و ناقۃ کہ او را آفتی رسیدہ باشد و بسبب آن او را بکشند و یقولون بنو فلان لا یاکلون الا العوارض ای لا ینحرون الابل الا من داء یصیبہا یعیبونہم بذلک ویقال فی اللحم اعَبِیط ہذا ام عارضۃ فالعبیط الذی ینحر من غیر علۃ عوارض بالضم کوہی در دیار طی کہ گور حاتم بر آنجاست تعریض خلاف تصریح یعنی بکنایت سخن گفتن متعدی بالباء

واللام یقال عَرَضتُ بفلان و لفلان اذا قلتَ قولاً وانت تعنیہ ومنہ المعاریض فی الکلام وہی التوریۃ بالشیٔ عن الشیٔ وفی المثل انّ فی المعاریض لمندوحۃ عن الکذب ای سعۃ و پیش آوردن کسی را بہ کاری یقال عَرَّض فلان فلاناً لکذا فتعرّض ہو لہ و ہو رجل عِرّیض ای متعرض للناس بالشر و عرض الکاتب اذا کتب مثبجاً ولم یُبیّن۔ ولحم مُعرَّض گوشت نیم جوش وبالصاد غیر المعجمۃ کذلک و پہناور کردن چیزی را اعراض بالضم راہ آوردار طعام و جز آن عُراض پہناور کالکبار للکبیر و قوس عُراضۃ ای عریضۃ مُعرَّض چہار پایان تعرّض پیش آمدن کسی را و کژ شدن و چپ و راست رفتن ستور بر کوہ از دشواری عروض ناقۃ کہ ریاضت نیافتہ باشد و جزء اخیر مصرع اول از شعر اعاریض ج۔ وہو جمع علی غیر قیاس کانہ جمع اعریض اعارض کذلک و میزان شعر و او مؤنث ست و راہ در کوہ و نام مکہ و مدینہ و نواحی آن و شتر کہ خار خورد و از پی علفی و معنی سخن یقال عرفت فی عروض کلامہ ای فی فحواہ ومعناہ و کرانۂ چیزی و جائے کہ پیش آید کسی او را حاجت عُرض بالضم کرانہ از ہر سوی یقال نظر الیہ بعُرض وجہہ ای بصفح وجہہ فلان فی عرض الناس ای فیما بینہم فہو من عُرض الناس ای من العامۃ۔ وفلانۃ عُرضۃ للزوج۔ وناقۃ عُرضۃ للحجارۃ ای قویۃ علیہا۔ وفلان عُرضۃ اسفار ای قوی علیہ و عُرض ہذا البعیر السفر والحجر ای ہمۃ وفلان عرضۃ ذلک و عرضۃ لذلک ای مقرن لہ و قوی علیہ عرضتہ ایضاً ہمت یقال عُرضتی نقاؤک وہو عُرضۃ للناس ای لا یزالون یقعون فیہ وجعلتہ عرضۃ لکذا ای نصبتہ لہ۔ وقولہ تعالی ولا تجعلوا اللّٰہ عُرضۃً لایمانکم ای نصباً۔ ویقال ہو لہ عرضۃ ای قرن لہ ولہ عُرضۃ یصرع بہا الناس ای حیلۃ فی المصارعۃ ویقال خرجوا یضربون عن عرض الضیم و ضیمتین ای عن شق

وناحیة کیف ما تعنق - ویقال ضربه عرض الحائط یعنے
بر پہنای دیوار بعیر عرضی وناقه عرضیة ای فیہما صعوبة
استعراض عرضه کردن خواستن و یقال فلان یستعرض الناس
ای یقتلہم و استعرضت اعطی من اقبل و ادبر و استعرض
العرب ای سئل من شئت منہم عن کذا و کذا عرض
بالکسر بوی اندام خوش و ناخوش یقال فلان طیب العرض
و منتن العرض و اندام مردم و فی الحدیث فی صفة
اہل الجنة انما ہو عرق یسیل من اعراضہم ای اجسادہم
و نفس یقال فلان نقی العرض ای بری من ان
یشتم او یعاب و حسب مردم نام وادی بیمامه و ہر وادی
که در وی درخت باشد آنرا عرض خوانند اعراض
المدینة دیہای میان حجاز و یمن و درخت گز و اراک -
عربض - عرباض شتر درشت عربض مثال
ہزبر کذلک -
عرمض - عرمض - چغزلاوه و یسمے ایضاً
ثور الماء تا معرض آب با چغزلاوه -
عضض - عض - گزیدن (ع ع ک ا ف ۲م) و
بالعکس یقال عضه و عض به و عض علیه صلته بالہاء
و الباء و بعلی و زیرک و داہی شدن معاضة عضاض
تعاض یکدیگر را گزیدن اعضاض گزانیدن و فی الحدیث
فاعضوه بہن ابیه و شمشیر زدن و خارناک شدن بین
و خداوندان شتران خارخوار شدن عضیض ملازم
شدن کسی (ا ع ع ک ا ف ۲م) و یقال ما لنا فی ہذا الامر
معض ای مستمسک - و ما عندنا عضوض و عضاض
بالفتح چیزیکه گزیده شود و خوردنی فرس عضوض گزنده
عضاض بالکسر گزیدگی یقال بریئت الیک من العضاض
و العضیض و یقال عاض القوم العیش منذ العام
فاشتد عضاضہم ای عیشہم و یقال فلان عضاض عیش
ای صبور علی الشدة - بر عضوض بعیدة القعر ضیقة

یقال ما کانت البئر عضوضا ولقد اعضت و ما کانت
جرورا ولقد اجرت یعنی چاه مغاک نبود و شد وزمن
عضوض ای کلب تعضیض بسیار گزیدن لب از غضب
تعضوض خرمای شیرین که بہجر منسوب ست عض
بالضم نوعی از علف ستور چون دانه خرما کوفته و کنجاره
و جز آن تقول منه اعض القوم اذا اکلت ابلہم العض -
بعیر عضاضی شتر علف خورده فربه عض بالکسر مرد رسا
زیرک و درخت خار اعضاض ج - و یقال فلان
عض مال عض سفر یعنی سخت ورزنده و توانا بر سفر غلق
عض کلیدان که کشاده نشود بعیر عاض شتر که خار خورد
بنو فلان معضون خداوندان شتران عض خوارند -
عوض - عوض - بالکسر و فتح ۲م - اعواض
ج - عوض مصدر منه متعد لازم (ع ع ف اض ۲) اعاضة
تعویض معاوضة عوض دادن معوضة چیزی عوضی
اعتیاض تعوض عوض گرفتن استعاضة عوض خواستن
عوض بضم الضاد و بفتح بلا تنوین ہرگز و ہو فے
تاکید النفی للمستقبل من الزمان کما ان قط للماضی
من الزمان یقال عوض لا افارقک ہرگز جدا نشوم
از تو کما تقول قطما فارقتک ہرگز جدا نشدیم و
عوض در ماضی و قط در مستقبل استعمال نکنند و
یقال لا آتیک عوض العائضین مثل دہر الداہرین
عوض ایضاً نام بت -
عجمضی - کھجور کی نوعیست خرد از خرما -
علضه - میخ و مانند آنرا جنبانید تا بر کشد
علوض شغال -
رجل **علامض** - کعلابط مرد ثقیل گران -
علہض - رأس القارورة عالجہا لیستخرجہ
علہض العین استخرجہا من الرأس علہض الرجل
عالجہ علاجا شدیدا و علہض منه شیئا ای ناله -

فصل الغین

غرض - غرض - بالتحریک نشانہ تیر و خواست
و قصد یقال فہمت غرضک ای ارادتک و قصدک و
بستوه آمدن و تافتگی کردن (ع ع ک ا ف ۲م) صلته بالباء
اغراض متعد منه و آرزومند شدن یقال غرضت الیه ای
اشتقت علیه غرض بالکسر و فتح الراء تازه شدن چیزی
(ع ع بضمہا) غریض تازه یقال لحم غریض و ماء غریض
آب باران مغروض کذلک غریض اغریض تو باده
و شگوفه و ہر چه سپید و تازه باشد و یقال وردت الماء
غارضا ای مبکرا - غرضة بالضم پلش بند شتر غرض بالضم
و بضمتین ج - و یقال للغرضة ایضا غرض و ا لجمع
غروض و اغراض غرض مصدر منه (ع ع ف اض ۲) و
پر کردن آب جامه را از آب و پر نا کردن آن و ہو من
الاضداد (ع ع ک ا ف ۲م) و آب جامه که در وی چیزی نگرده
باشد و دوغ زدن و از شیر باز کردن بزغاله ایش از وقت
مغرض و دسیته شتر تغریض ہمه کردن خورد یقال عرض
فی سقائک ای لا تملاه - و ہو بحر لا یغرض ای لا ینزح -
غضض - غض - چشم فرو خوابانیدن و فرود داشتن
آواز متعد بمن (ع ع ف اض ۲) قوله تعالی و اغضض
من صوتک جوانی - و چیزی تازه انغضاض الطرف
انغماضة - و غض الطرف احتمال المکروه غضاضة غضوضة
تازگی و تازه شدن (ع ع ک ا ف ۲ و بفتحہما) غضیض تازه
غضاضة نقصان شدن از قدر کسی صلته بمن (ع ع
ف اض ۲) یقال غض منه ای وضع و نقص من قدره
و یقال لیس علیک فی ہذا الامر غضاضة ای ذلة و
منقصة غضغضة کم کردن آب تغضغض کم شدن -
غمض - غموض - پست و مغاک شدن جای
غموضة غماضة کذلک (ع ع ف اض ۲ و بضمہما) مکان

غرض
عوض
عربض
عرمض
عضض
عضض
عجمضی
علضه
علامض
علہض
غمض

غامض لغت منه غَمُضَ مثله غموض ج مَغْمَض سخت مغاک مغامض ج - کلام غامض سخن پوشیده دور خلاف واضح غُمُوضة مصدر منه (ع غ بضمهما) تغمیض دور و باریک معنی کردن سخن را و چشم فرو خوابانیدن و آسان داشتن از کسے در بیع و شرا صلته بعن و چشم فرو خوابانیدن ستور تشنه وقت حمله کردن بر کسی او را از آبخور براند اغماض چشم فرو خوابانیدن و محابا کردن در بیع و شرا قوله تعالیٰ ولستم باخذیه الا ان تغمضوا فیه انغماض فراز شدن چشم اغتماض غنودن یقال ما اغتمضت عینای ولا اکتحلت غماضا و غماضا و غمضا و تغمیضا و تغماضا ای مانمت - غمیضة عیب گمنامی و خواری -

غیض غیض - کم شدن آب بزمین فرو خوردن و فرو خورانیدن لازم متعد (ع ف اک) قوله تعالیٰ وغیض الماء کم بهاشدن آخریان انغیاض کم شدن و فرو خوردن آب اغاضة کم کردن قوله تعالیٰ وما تغیض الارحام ای تنقص - ویقال غاض الکرام و فاض اللئام ای هم قلوا وهؤلا کثروا ویقال اعطی غیضا من فیض ای قلیلا من کثیر غیضة بالفتح بیشه و جنگل غیاض اغیاض ج - تغییض کم کردن و باز داشتن اشک و در جنگل قرار گرفتن شیر -

التغبیض ان یرید الانسان بکاء فلا تجیبه العین یعنی هنگام گریستن خواستن مردم اشک از چشم نیامدن -

فصل الفاء

فرض فرض - فرموده خدای عزوجل و نوعی از خرما و سوفار کمان - و جای زدن از آتش زنه - و سپر و تیر قداح و عطاے مرسوم یقال ما اصبت منه فرضا ولا قرضا و مرسوم کردن و عطا دادن یقال فرضت له فی الدیوان و فریضه کردن و رخنه کردن و بریده کردن فروض پیر شدن گاو و جز آن (ع ف اک) فراضة کذلک (ع ع بضمهما) ومنه قوله تعالیٰ لا فارض ولا بکر فراض جمع فرض بمعنے سوفار کمان و آتش زنه - و دهانه جوی یقال ما علیه فراض ای شیء من لباس - مفروض فریضه کرده شده و سوفار کرده - و رخنه کرده شده از هر چیزے - و بریده کرده قوله تع لاتخذن من عبادک نصیبا مفروضا ای مقتطعا محدودا - مفرض بالکسر آهن که بوی رخنه کنند و برند فریض تیر و کمان سوفار کرده فارض پیر و هر چه ضخم باشد یقال لحیة فارضة ای کثة عظیمة - فریضة فرموده خدا تعالیٰ از نماز و روزه و زکوة مال دستور فرائض ج - و ایضا علم قسمت میراث فی الحدیث افرضکم زید - فارض فرضی عالم علم فرائض فرضة بالضم دهانه جوی و جای در آمدن بکشتی از لب دریا - و دهان دوات و سوراخ باشنه در افراض عطا دادن و بحد فریضه یعنے زکوة رسیدن مواشی در عدد افتراض فریضه کردن فریضتان جذعه از گوسفند و حقه از شتر -

فضض فض - شکستن چیزی چنانکه از هم جدا شود و شکستن مهر نامه فی الحدیث لایفضض الله فاک - مفضة بالکسر کلوخ کوب فضاض بالضم فضض بفتحتین شکسته و ریزه و فی الحدیث انت فضض من لعنة الله یعنی ما انفض من نطفة الرجل و تردد فی صلبه - انفضاض شکسته شدن فاضة سخنے فضیض آب خوش و روان افتضاض آب دادن رسیدن تفضض پراگنده شدن فضة بالکسر سیم تفضیض سیم کوفت و سیم اندود کردن فضفضة فراخی جامه و زره و عیش یقال ثوب و عیش فضفاض و درع فضفاضة -

فوض تفویض - باز گذاشتن کاری بکسی

فیض

غیض

فضض

التغبیض

فرض

فوض

و از ادن بی دستے پیمان قوم فوضی برابر که در میان ایشان رئیس و بزرگتر نباشد نعام فوضی و قوم فوضی ای مختلط بعضهم ببعض - ویقال اموالهم فوضی بینهم ای هم شرکاء فیها و کذلک فیضوضی یقصر و یمد - تفاوض انبازی کردن شرکة مفاوضة انبازی برابر - و برابری کردن در کار و سخن پیوسته باهم تفاوض القوم کذلک -

فیض فیض - رود نیل قال الاصمعی نهر البصرة و فاش شدن خبر - و بسیار شدن و لبالب رفتن رود فیضوضة کذلک و روان شدن اشک و آشکار کردن راز متعد بالبار یقال فاض صدره بالسر ای باح به و بسیار شدن مردم ناکس و مردن فیوض کذلک یقال فاض الرجل اذا مات و فاضت نفسه اے خرجت روحه عن ابی عبیدة و الفراء و ابی زید قالوا هی لغة تمیم و انکره الاصمعی و ارض فرات فیوض اذا کانت فیها میاه تفیض فاضة پر کردن خوریقال فاض اناءه ای ملاه حتی فاض و ریختن اشک و آب بر خود ریختن یقال افاض الماء علی نفسه و بیکبار روان شدن مردم از عرفات بسوے منی در حج ومنه قوله تعالیٰ فاذا افضتم من عرفات - و افاض الناس ای فعوا دکلهم دفعة افاضة - و افاضوا فی الحدیث ای اندفعوا فیه و افاض البعیر ای دفع جرته من کرشه فاخرجها - و افاض بالقداح ای ضرب بها - و درع مفاضة ای واسعة و امرأة مفاضة اذا کانت ضخمة البطن - استفاضة فاش شدن خبر و سخن و هو حدیث مستفیض ای منتشر و لا تقل مستفاض و قل مستفاض فیه و بعضهم یقول استفاضوه فهو مستفاض - و استفاض الوادی شجرا اے اتسع و کثر شجره - مستفیض آب روان کردن خواهنده نهر فیاض جوی پر آب رجل فیاض جوا المرد و بسیار بخشنده و فرس فیض اسپ بسیار رو و قولهم اعطاه

ـــــــ
ا اسباب متاع ۱۲

قعص ـ قحضة ـ قوض ـ فهضه ـ قیض ـ قبض ـ قضقض ـ قرنبضة ـ قنبض ـ کرض ـ کضکضة ـ لضلض ـ لعضه ـ لمص لکص ـ محض

محضنا من فيضا اي اعطاه قليلا من كثير ـ
قحضة شكست آنرا (ع بفتحهما) والاكثر ما يستعمل في الشئ الرطب كالقثاء والبطيخ ـ
قهضة ـ پاره كرد و شكست آنرا (ع بفتحهما)

فصل القاف

قبض ـ قبض ـ گرفتن به پنجه (ع ف ا ك ۲) و گرفتگی خلاف البسط و شتاب رفتن مرغ ومنه قوله تعالى او لم يروا الى الطير فوقهم صافات ويقبضن و شتاب راندن يقال هذا حاذق القبض و قابص و قباصة اي سريع السوق وفرس قبيض الشد اي سريع نقل القوائم و يقال صار الشئ في قبضك و في قبضتك اي في ملكك و دخل مال فلان في القبض بالتحريك وهو ما قبض من اموال الناس ـ و قبض فلان مجهولا اي مات فهو مقبوض ـ قبضة بالضم يك مشت از هر چيز و ربما جاء بالفتح ـ مقبض بالفتح و كسر الباء قبضه شمشير و كمان و جز آن اقباص قبضه ساختن شمشير و كاردرا رجل قبضة رفضة مثال همزة آنكه ميگيرد و ره ميكند (ع) قبضتا اي منقبض لا ينفسح في رعي غنمه ـ انقباض گرفته شدن تقبض در ترنجيده شدن پوست و در كشيده شدن يقال تقبض عنه اي اشمأز تقبيض فراهم آوردن و گرد كردن ـ و بصاحب قبض دادن مال را رجل قابض و قبيض اي سريع بين القباصة قنبضة بضمتين و النون زائدة زن كوتاه بالا رجل قنبض مثله ـ

قرض ـ قرض ـ وام ـ و هر چه پيش فرستاده آيد از نكي و بدي و هذا على وجه التشبيه و پاداش دادن و وام دادن و بكسر القاف لغة فيه عن الكسائي و بريدن ومنه المقراض بكسر الميم يعني گاز و دو گاز و شعر گفتن (ع ف ا ك ۲) و قريض شعر يقال حال الجريض دون القريض و نشخوار شتر كه از گلو برآرد مقروض مثله و قرض فلان اي مات ـ و انقرض القوم اذا درجوا و لم يبق منهم احد ـ و قوله تعالى ـ و اذا غربت تقرضهم ذات الشمال قال ابو عبيدة اي تخلفهم شمالا و تجاوزهم و تقطعهم و تتركهم عن شمالها و يقول الرجل لصاحبه هل مررت بمكان كذا و كذا فيقول المسئول قرضته ذات اليمين ليلا اي خرجته قراضه ريزهاي زر و سيم و جز آن اقراض وام دادن ـ و پيش فرستادن نكي و بدي و منه قوله تعالى و اقرضوا الله قرضا حسنا ـ تقريض شعر گفتن كسي را مدح يا ذم و بالظاء مثله تقارض يكديگر را مدح و ذم گفتن بشعر ـ و يكديگر نگريستن بدنبال چشم مقارضة شركت مضاربت كردن ابن مقرض بالكسر (ع) ـ

قضض ـ انقضاض ـ افتادن ديوار و فرود آمدن مرغ از هوا و ستاره و لم يستعملوا تفعل منه الا مبدلا قالوا تقضى البازي فاستثقلوا ثلاث ضادات فابدلوا من احداهن ياء كما قالوا تظني من الظن ـ قض فرو راندن اسپ بر كسي صلته بعلى (ع ف ا ض ۲) قضض سنگ ريزهاي خرد قض سنگ ريزه ناك شدن طعام و طعام قضض بكسر الضاد لغة فيه و سنگ ريزه دركاوك دندان آمدن (ع ك ا ن ۲) و بكارت زائل كردن و سوراخ كردن مروارید (ع ف ا ض ۲) قضة بالكسر و شيرگي ـ سنگ ريزها ـ و زمين سنگ ريزه ناك اقضاض خاك آلود و درشت شدن جاي خواب صلته بعلى يقال اقض عليه المضجع اي خشن و تترب و درشت كردن آن متعدلازم و در پي طمع خسيس شدن استقضاض درشت يافتن جاي خواب را (ع) تقضاض زره درشت و يقال جاؤ بقضيضهم اي باجمعهم ـ اقتضاض بكارت زائل كردن قضقضة آواز شكستن استخوان اسد قضاض شير شكننده صيد را قضاقض مثله ـ

قعص ـ قعص ـ خمانيدن چوب او چوب خم داده وصف بالمصدر كقولك ماء غور ـ

قوض ـ تقويض ـ باز كردن بنا بي ويران كردن تقوض برآگندن حلقه و برشكستن هنگامه ـ

قيض ـ انقياض ـ گفتن چاه و دندان از درازا عن الاصمعي و شكافتن ديوار بي افتادن تقيض شكافتن و افتادن ديوار ـ و شكستن بيضه ـ و مانند پدر شدن بسر ـ قاضة شكافتن چيزي را قيض پوست بيرون بيضه و القيض المثل و العوض و هما قيضان و القيض المبادلة يقال قايضني بيرو قايضني ـ مقايضة معارضه كردن متاع با يكديگر تقييض تقدير كردن صلته باللام قوله تعالى و قيضنا لهم قرناء اي قدرنا لهم ـ

قرنبضة ـ بالضم زن كوتاه قد ـ

قنبض ـ بالضم مار قنبضة زن زشت و يا كوتاه ـ

فصل الكاف

كرض ـ كراض ـ آب فحل كه ماده از رحم بيرون اندازد و جز آن ها و نوزدهاي رحم واحد ها كرضة بالضم

كضكضة ـ زود زود رفتار ـ

فصل اللام

لضلض دليل **لضلاض** ـ رهبر زيرك لضلضة بسيار نگريستن بهر جهت راست ـ

لعضه ـ بلسانه زبان گرفت آنرا (ع بفتحهما) بوحشي گفتار ـ

لكض ـ بالفتح مشت زدن ـ

فصل الميم

محض ـ محض ـ شير خالص بي آب و خوردنيدن آن ـ و خداوند شير خالص شدن رجل ماحض اي

سلے معروف قینچی ـ ہندی کترنی ۱۲ سلے جانوری باشد که آنرا قاقم گویند ۱۲

و محض کتامر ولابن فی دوستی خالص کردن (ع بفتحهما) محوضة خالص لنسب شدن (ع بضمهما) امحاض شیر خالص خورانیدن - وخالص کردن دوستی را امتحاض شیر خالص خوردن وفلان عربی محض ای خالص یستوی فیه الذکر والانثی والجمع وان شئت ثنّت وثنّیت وجمعت مثل قلب ومحت -

مخض مخیض دوغ زدن - وجنبانیدن و بودن چاه متعدیا بالباء (ع بفتح الاول مع تثلث فی الثانی) مخضة بالکسر شیرزنه مخیض دوغ برمسکه گرفته امخاض بدوغ زدن رسیدن شیر تمخض امتخاض جنبیدن شیر در مخضه وبچه در شکم مادر مخاض درد زه گرفتن (ع ک اف ۲) حامل ماخض و روزه گرفته تمخض ج - مخاض شتران آبستن لا واحد لها من لفظها و احدها خلفة ابن مخاض شتر بچه بسال دوم آمده وبنت مخاض وابنة مخاض مؤنث منه لانه فصل عن امه والحقت امه بالمخاض سواء لقحت ام لم تلقح ولا یقال فی الجمع الاانبات مخاض و بنات لبون -

مرض - مرض - بالتحریک بیماری و بیمار شدن (ع ک اف ۲) امراض بیمار کردن و خداوند مال آفت رسیده شدن یقال امرض الرجل بصواب نزدیک شدن در رای تمراض بالکسر مرد بیمار غنج تمریض بیمار داری کردن - وقصر نمودن در کار تمارض بیمار نمودن خود را ای علت شمس مریضة آنکه نیک صافی وکشاده نباشد عین مریضة چشم خمارناک -

مضض - امضاض - سوزانیدن جراحت مض کذلک وسوختن سرمه چشم را ویقال کحلة ظول مض ای حار مضض سوختن از مصیبت مضیض مضاضة کذلک (ع ک اف ۲) مضمضة آب در دهان جنبانیدن ویقال ما مضمضت عینی بنوم ای ما نمت

تمضمض در آمدن آب در دهان بوقت وضو و خواب در چشم مض بکسر المیم والضاد کلمة یستعمل بمعنی لا وهی مع ذالک مطمعة فی الاجابة قال الراجز شعر سالتها الوصل فقالت مض + ویقال ان فی مض لمطمعا -

معض معض - بالتسکین والتحریک خشمناک شدن و دشوار آمدن کارے برکسی امتعاض کذلک -

فصل النون

نبض نبض - جنبیدن رگ نبضان کذلک (ع ف ت ا ک ۲) ویقال ما به حبض ولا نبض ای حرکت انباض بانگ آوردن زه کمان وفی المثل انباض بغیر توتیر - منبض کمان نداف -

نحض نحض - نحضة - گوشت آگنده وگوشت آگنده شدن (ع بضمهما) نحیض ونحیضة لغت منه درندیدن گوشت از استخوان (ع بفتحهما) انتحاض مثله ونحض فهو منحوض گوشت رفته ولاغر سنان نحیض باریک -

نضنض نضیض - اندک اندک رفتن آب (ع ف اک ۲) وآب اندک نضاض ج - نضاضة باقی مانده آب آخرین فرزند مرد یستوی فیه المذکر والمؤنث والتثنیة والجمع مثل العجزة والکبرة نض ناض درم و دینار نقد شده یقال خذ ما نض لک من دین بکسر الخیه نقد شده قال ابو عبید انما یسمونه ناضا اذا تحول عینا بعد ان کان متاعا یقال ما نض بیدی منه شئ - استنضاض نقد کردن دین خواستن نضیضة باران اندک - وآواز گوشت بوقت بریان کردن نضائض نضة ج - ویقال ابل نزات نضیضة وذات نضائض ای ذات عطش لم ترو - انفضاض اندک اندک شیر خورانیدن بهمی ای بره وبزغاله را انتضفتة

زبان جنبانیدن مار نضناض و نضناضة لغت منه -

نغض نغض - بالضم درخت مسواک در حجاز

نغض نغض - نغوض - سر جنبانیدن و جنبیدن آن متعدد لازم وجنبیدن پالان شتر و دندان کودک که خواهد افتاد نغضان کذلک وحرکت ابرکه بر هم نشسته باشد (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) انغاض سر جنبانیدن به تعجب ومنه قوله تعالی فسینغضون الیک رؤسهم نغض شتر مرغ محال نغض جرنها جاه که بزرگ باشد ناغض گرکرانگ وهو الغرضوف

نفض نفض - فشاندن جامه و درخت تنفیض مبالغة فیه وبسیار بچه آوردن زن وناقه امراة نفوض وناقة نفوض لغت منه وفشاندن تب لرزه کسی را الحمی نافض لغت منه (ع ف ا ض ۲) نفض بالتحریک برگ ومیوه از درخت افتاده نفاض نفاضة بالضم فیها برگ میوه که بفشاندن افتد منفض با دبیزن وهرچه بوی افشانده شود منفوض تپ گرفته نفضة نفضاء لرزه تپ - وباران که بجائے رسد وبجائے نرسد انفاض محتاج دادن شتر وباران زده شدن مردم وسپری شدن توشه نفاض بالضم تشنگی و تنگدستی وفی المثل النفاض یقطر الجلب یعنی اذا جاء الجدب جلبت الابل قطارا قطارا للبیع - نفاض بالکسر آزار کودکان یقال ما علی الصبی نفاض نفضة بالتحریک جماعتی که بجهت تجسس دشمن وخوف فرستند بهر جانبی نفیضة کذلک نفض استنفاض تنفض دیدن آنچه باشد در جائی یقال نفضت المکان واستنفضته وتنفضته ای البصرت جمیع ما فیه - استنفاض ایضا نفیضة فرستادن بجائے ویقال اذا تکلمت لیلا فاخفض واذا تکلمت نهارا فانفض ای التفت یمینا وشمالا -

نقض · الوض · توغیض · تنض - وهضة · نیض · هضض · وخص · ورض · وفض هیض · نهض · هرض · ومض هلض · هنیض · نوض یفض

نقض نقض - باز کردن بنا و تاب رسن و شکستن عهد نقاضة آنچه تاب باز داده شود از رسن نقیضة باشکونه جواب گفتن شعر کسی را مناقضة سخن برخلاف یکدیگر گفتن انتقاض تاب باز دادن نقض بالکسر شتر لاغر شده از بسیاری سفر انقاض ج - و زمین که در واشده باشد بوقت برآمدن سماروغ از وی تنقض شگافتن زمین از سماروغ انقاض بانگ کردن عقاب و مرغ - و آواز علاک خاییدن دگران کردن بار پشت را و منه قوله تعالی الذی انقض ظهرک - انقاض و کتیت آواز شتران خرد سال قرقرة و هدیر آواز شتران کلان سال نقیض باشکونه چیزی و آواز محمل و پالان -

نهض نهض - نهوض - برخاستن انتهاض کذلک و راست و تمام شدن بالای گیاه و در واشدن مرغ بوقت پریدن (ع بفتحها) ناهض بچه مرغ بال تمام راست کرده و گوشت بازوی اسپ استنهاض برخاستن خواستن بکاری مناهضة مقاومت کردن باهم تناهض بسوی یکدیگر در واشدن خصم در حرب نهض میان منکب و کتف شتر انهض ج مثل فلس و افلس ناهضة الرجل برادران پدری کسانیکه بخشم و غضب کنند بر کسی و قیام نمایند در کار وی -

نوض نوض - رفتن در شهرها - و برکندن شاخ

و منبع و چیز آن (ع ف ا ض ۲) و پیوند میان سرین شتر انواض ج - انواض انا و نیض جایهای بلند افراشته -

نتض الجلد نتوضا - جوششی به پوست پیدا شدن پس اندوب را بهیجان آورد -

نیض - بر وزن و معنی نبض یعنی برجستن شریان -

فصل الواو

وخض - وخض - خستن به نیزه و خیض خسته

ورض - توریض - ایراض یکبار افگندن مردم غائط از خود و ماکیان بر خایه نشسته سرگین را -

وفض - وفض - بشتاب و شتافتن یقال لقیته علی اوفاض ای علی عجلة - ایفاض و استیفاض شتافتن و منه قوله تعالی کانهم الی نصب یوفضون استیفاض راندن و شتابیدن ناقه میفاض مید عة - و وفضة تیردان چرمین وفاض ج - اوفاض گروه گروه مردم در آمیخته از هر جا و فی الحدیث امر بصدقة ان توضع فی الاوفاض -

ومض ومض و میض و ومضان درخشیدن برق بی آنکه پراگنده شود در ابر (ع ف ک ا ۲) ایماض کذلک و در دیده نگریستن زدن - و آنچه از برق در نواحی ابر پراگنده شود آن را خفو گویند و آنچه بدراز ادرخشد -

و ابر را شگافد آن را عقیقه خوانند -

الوض الاضطرار -

توغیض - پرکردن آوند یقال وغض فی الاناء -

وهضة - زمین هموار اذا کانت مدورة دوهضة من عرفطة لغة فی الطاء -

فصل الهاء

هضض هض - کوفتن و شکستن انهضاض لازم منه اهتضاض متعد منه هضیض هضوض منهض شکسته و کوفته فحل هضاض گردن شکننده فحلان هضاء رجماعت مردم -

هیض هیض شکستن استخوان بعد از گرفتگی تهیض مهتاض مهاض لغت منه و بازگردان کردن بیماری یقال هاضنی الشئ اذا رد کنی فی مرضک ویقال لکل وجع علی وجع هیض هیضة یک آواز و افتادن طعام یقال به هیضة ای به قیاء و قیام جمیعا -

هرض بفتحتین گرمی دانه که بر تن بر آید و هرض الثوب پاره چیرا در ید هرطه مثله -

هلض الشئ - چیز را کشید (ع ف ا ص ۲)

رجل هنیض - بالضم مرد کلان شکم -

هذا الفصل **فصل الیاء** من بقیة الصراح

یفض الجرد - چشمان کشاد لغة فی الصاد -

باب الطاء

فصل الالف

ابط - ابط - بکسرتین و سکون ما بغل یذکر و یونث آباط ج - و منقطع توده ریگ تابط در بغل گرفتن چیز را در و از زیر بغل است یکبقه چپ افگندن

استیباط برکندن چاه که سرا و تنگ باشد و تنگ او فراخ تابط شرا نام ثابت بن جابر الفهمی تقول جائنی تابط شرا فی الاحوال الثلث بلاتغییر علی اللفظة و کذلک کل جملة تسمی بها مثل برق نحره و ذری حبا ان اردت ان تثنی او تجمع قلت جائنی ذوا تابط شرا و

ذوو تابط شرا و تقول کلاهما و کلهم و النسبة الیه تابطی نسب الی الصدر و هو الاصغر و لا یرخم -

ارط - ارطی - درخت ریگ و هو فعلی و الفه للالحاق لا للتانیث و واحدها ارطاة و فیه قول آخر انه افعل لانه یقال ادیم مرطی و هذا یذکر فی المعتل فان جعلت الفه

ل محله الصاد المهملة لا المعجمة کما یفهم من القاموس فی رس ۱۲

اصلیا نونته فی المعرفة والنکرة جمیعا وان جعلته للالحاق نونته فی النکرة دون المعرفة آدیم باروط پوست که آنرا بآن درخت دباغت کرده باشند بعیر ارطوی و ارطوی شتر ارطی خورده ارکیط آنکه اورا افرزند نشود۔

اطط - اطیط - آواز پالان وزین - و آواز شکم تہی و بانگ کردن شتر از گرانی بار یقال لا آتیک ما اطت الابل و نالیدن شتر کرہ۔

اقط - اَقِط - بکسر القاف و بالکسر و سکون القاف پنیر و ماست اقط ماست در طعام کردن (ع ع ف ک) ۲ طعام با قوت لغت منه - ایتقاط ماست ساختن با قط کار زار جاے۔

اجط - بالکسر زجر للغنم۔

فصل الباء

برقوط - برقطة - گام نزدیک زدن و پس نگریستن

بسط - بسط - بالسین و بالصاد ایضا گستردن و عذر پذیرفتن (ع ع ف ص ل) بسطة فراخی و دست رسا انبساط گسترده شدن چیزی و گستاخی کردن تبسط در طول و عرض شہرہا رفتن بساط بالکسر گستردنی و بالفتح زمین فراخ مکان بساط بسیط جای فراخ بسیط ایضا گسترده تام بحری از عروض یقال فرش لی فراشا لا یبسطنی ای ضیق لا یسعنی و ہذا فراش یبسطک ای واسع یسعک فلان بسیط الجسم البلاع و یقال بیننا عقبة باسطة ای بعیدة - بسط بالکسر ناقة که بچه اورا باو بگذارند و باز ندارند بساط بالضم بساط ج مثل ظئر و ظؤار و اظار - ابساط با بچه گذاشته شدن ناقه ید بسط بالکسر دست کشاده و فی قراءة عبد الله بل یداه بسطان۔

بطط - بط م - بطة یکی یستوی فیه المذکر و المؤنث لتجارته و دجاجة و لیست الهاء للتانیث و انما هی لواحد من جنس و کفانیدن ریش (ع ع ف ا ص ن ۲) بطیط شگفت و دروغ۔

بعط - ابعاط - بجراد و رفتن ستور

بعثط - بعثط - بعثوط - بالضم میانه وادی یقال ہو ابن بعثطها العالم بالشئ کما یقال ہو ابن بجدتها۔

بلط - مبالطة - بشمشیر زدن یکدیگر را تبالط با یکدیگر شمشیر کشیدن ابلاط بی چیز و درویش شدن و کردن لازم متعد لغت منها مبلط بکسر اللام و فتحها و الحاح کردن در سوال بر کسی تبلیط مانده شدن در رفتن بلاط سنگہا که در صحن سرای گسترده باشند بلوط م - بلطة بالضم و التخفیف ناگاه - و نام پشتہ۔

بهط - بهطة - بالفتح و تشدید الطاء تباب که از برنج و دوغ و برنج سازند۔

تباط - بر پہلو غلطیدن و سست دل شدن و تثاقل عنه روگردانیدن از ان۔

بثلط - شقة لیشر آماسید (ع ع ک ا ت ۲)

بذقطة - پراگنده کردن ... مردم کالا و کلام را۔

بربط - کجعفر عود معرب بربط که بمعنے ترکیبش سینه بط چه بشکل مشابه آنست برباط بالکسر وادی ست باندلس بربطانیه بالفتح شہریست در انجا بربیا بالکسر رستنی و موضعے نسبت الیه الوشی۔

برقط - فی قعوده ثبت فی بیته و لزمه و وقع فی برقوطة بالضم ای ہلکة و برقط فی الجبل صعد و قعد علے الساقین منفرجا رکبتیه۔

برشط اللحم شرشره یعنی گوشت را پاره پاره کرد۔

برقطی - کجرکی دہیست به نهر الملک در بغداد۔

بسبط - کجعفر موضع۔

بسراط - بالکسر شہریست بسیار نہنگ نزدیک دمیاط۔

بشط - فلان تبشیطا و ابشط - بمعنی عجل و اعجل لغة عراقیة مستهجنة۔

البصط - البسط فی جمیع معانیه۔

بعقوط - و بعقط بضمها و بعقوطة گوی که غلطان

بقط - کالای خانه و فراہم آوردن آن خرمای و نگہبانی آن و باغ را به حصه ثلث یا ربع بکسی دادن و جدا کردن و تفحیتن انچه وقت درو انداس فرو افتد و گروه و پاره چیزی و جماعت پراگنده بقطة بالضم مثله بقاط بالضم یکمشت قروت و گریان ثفل دانه حنظل تبقیط بر کوه بالا رفتن و بقط فی الکلام المشی اسرع بقط فلانا بالکلام به گفتگو خاموش نیدا و را ابقط الشی فرقه و منه المثل بقدایه بطبک ای فرقیه یوفقتک لا یفطن له و صلها ان رجلا اتی عشیقته فی بیتها فاخذه بطنه فاحدث و کان احمق فقال ذلک له ابنته ... بوم باحکام ... و الاحتیال فیه تفرقة و تبقط الجزاخذه قلیلا قلیلا۔

بلقوط - بالضم کوتاه بلقط بالضم مثله و پرنده ایست

بلنط - کجعفر شئ کالرخام الا انه دونه فی الهشاشة و اللین

بنیط - بالیاء و النون کسبطر یا فند د۔

بوطة - بالضم بوته زرگران بوبطه کزبیر دہیست بمصر منها یوسف بن یحیی الامام باط بعد توانگری محتاج شد و بعد از حمیدی خوار شد بواط بالضم چند کوه است مر جهینه را به مسافت چند منزل از مدینه منها غزوة بواط اعترض فیها النبی صلی الله علیه و آله و سلم لعیر قریش۔

فصل الثاء

ثأط - ثأطة لای ثاطح - و فی المثل ثأطة مدت بماء یضرب للرجل یشتد موقه و حمقه لان الثأطة اذا اصابها الماء ازدادت فسادا و رطوبة۔

ثبط تثبیط مشغول کردن از ثباط و ورناشدن بیماری

سله برنج خورد فی ہندی چاول ۱۲

ثرط-جثیلوط، جحط، ثطط-جحرط، جحرظ، جرط، ثعط، جبتی، ثلط-جلنبط-جلحط، جلحطاء، ثخرط-الجلخطاء، ثرباطة-جلعطیط، ثرعطة-جلفاط، ثرمطة، جلمط، ثلمط-حبط، ثمط، ثملطة-حقط، ثنط-حلط، حمط، جلط-حنط، جنثط

ثَرْط - ثَرِط - ریخ زدن[1] ثلط کذلک لغة او لثغة ثرط ایضا سرگین ثِرْطِئَة بکسرتین مرد احمق سست همزه زائدة ثُرْمُطة بضمتین گل ترمیم زائده -

ثَطَط - ثَطَط - کوسه شدن (ع ع ف ض ۲) ثَطَّ اَثَطَّ لغت منه وقوم ثطاط - وامرأة ثطة الحاجبین زن کوتاه ابرو -

ثَعَط - ثَعَط - بالتحریک بوی گرفتن آب گوشت (ع ک ا ف ۲)

ثَلْط - ثَلَط - مثل ثرط (ع ع ف ا ک ۲) وفی الحدیث انهم کانوا یبعرون بعرا و انتم تثلطون ثلطا -

ثُخْرُط - بالکسر رستنی ایست -

ثرباطة - بالکسر کعصفر بر قبیلة ایست از قضاعة -

ثُرْعُطة - بالضم آشام تنک ثرعطط و ثُرْعُطَطة و ثرعطیطة مثله و طین ثُرْعُطٌ و ثرعُطُطٌ لای تنک -

ثُرْمُطة - بالضم و کعلبط گل تر یا گل تنک ثرمطت الارض صارت ذات ثرمط و نبخة ثرمط بالکسر مش کلان تثرمط المضع وذلک بان تسمع لها صوتا و اثرمط السقار انتفخ و اثرمط الغضب غلب فانتفخ الرجل -

ثَلْمَط - کجعفر و عصفور لای تنک ثلمط سست شد -

ثَمْط - بالفتح لای تنک یا خمیر بسیار تنک -

ثَمْلَطة - سست شدن ثلمطة مثله -

ثَنْط - شگافتن و منه حدیث کعب بن مالک لما مد الارض مادت فثنطها بالجبال و یروی بتقدیم النون و یروی بالباء الموحدة من التثبیط -

فصل الجیم

جَلَنْط - جَلَنْط - شمشیر برکشیدن از نیام جلمطة سر ستردن میم زائده -

جنثط بعا یطه - ریخ زد (ع ع ف ا ک ۲)

جَثْیَلُوط - بالفتح شتم ختر عه النساء لم یفسروه و کان المعنی الکنایة السلاحة مرکب من جلط و جثط و ثلط -

جحجط - بکسرتین زجر بالغنم -

جحرط - بالکسر گنده پیر کلان سال -

جحرظ - بروزن و معنی جحرط -

جرط - بفتحتین اندوه گلوگیر جرط بالطعام طعام بگلو درماند جرواط بالکسر دراز -

جبتی - مجتی نهریست در بصره -

جلنبط - بفتحتین اسد -

جلحطاء - بکسر الجیم والحاء زمین بی درخت -

الجلخطاء - بالخاء لغة فیه و هی الصواب و الحزن من الارض -

جلعطیط - کخزعبیل و زنجبیل حعزات سطبر -

جلفاط - بالکسر بند کننده شگافهای کشتی نو را برسن پارها و رخنها را بروغن قیر جلنفاط بکسرتین مثله و قد جلفطها -

جلمط - رأسه - سر را سترد -

فصل الحاء

حَبْط - حَبَط - حُبُوط - باطل شدن ثواب عمل (ع ک ا ف ۲) حبط بالتحریک تازه شدن جراحت و شکم بر آمدن ستور را از خوردن حند قوق (ع ع ک ا ف ۲) یقال حبطت الشاة و فی الحدیث و ان مما ینبت الربیع ما یقتل حبطا او یلم و نام حارث بن عمرو و پسران او را حبطات خوانند در بنی تمیم و النسبة الیهم حَبَطی حنبطا حنبطی مهموز و غیر مهموز کوتاه بزرگ شکم الالف و النون للالحاق و یقال رجل حنبطی بالتنوین و امرأة حنبطات احنبطاء بزرگ شکم شدن فان صغرته فانت بالخیار ان شئت حذفت النون و ابدلت من الالف یاء و قلت حُبَیْنِط بکسر الطاء منونا لان الالف لیست للتانیث فتفتح ما قبلها کما تفتح فی تصغیر حبلی و بشری و ان شئت بقیت النون و حذفت الالف فقلت حُبَیْنِیّة کذلک کل اسم فیه زیادتان للالحاق فاحذف ایتهما شئت و ان شئت ایضا عوضت من المحذوف فی الموضعین و ان شئت لم تعوض فان عوضت فی الاول قلت حُبَیْنیط بتشدید الیاء و الطاء مکسورة و قلت فی الثانی حُبَیْنِیط و کذلک القول فی عفرنی -

حطط - حطّ - فرو گرفتن بار و زمین - و زه بر گرفتن از کمان - و فرود آمدن در منزل (ع ع ف ض ۲) و نشیب آوردن حطاط بکشیدن مهار سوی نشیب رفتن حطوط بالفتح نشیب - و شتر گزیده تیز رو و محط منزل انحطاط کم شدن بها و جز آن و نشیب رفتن غیر استحطاط از بها کم کردن خواستن حُطَیطة مقدار کم شده از بها و قوله تعالی و قولوا حطة ای حُطّ عنا اوزارنا و هی کلمة امر بها بنو اسرائیل لو قالوها لحطت اوزارهم - رجل حُطائط مرد ریزه - و نام مردی حطاط بالفتح و دمیدگیهای سرزره در روی حطاطة یکی و کفک غیر محط آهن جرم دوزی که آنرا پکال گویند و بدان خط کشند و نقش کنند حطان بالکسر نام مردی -

حقط - حیقطان - بضم القاف تذرو نر -

حلط - احتلاط - خشم گرفتن و تافتگی کردن احلاط اجتهاد کردن در سوگند -

حَمَط - حَماط - گیاهها خشک که در وی مار باشد یقال شیطان حماط کما یقال ذئب غضا و تیس حلب حماطة یکی و دانه دل یقال اصبت حماطة قلبه ای حبة قلبه و سوزش و درشتی حلق -

حِنط - حنطة - گندم حنط بکسر الحاء و فتح النون ج - حناط گندم فروش و بوی فروش حنوط پراگندنی از بوی خوش تحنیط پراگندن حنوط مرده را تحنط خوشبوئی

[1] فضله رقیق آدمی و حیوان ۱۲

شدن بخنوط حناطة گندم فروشی حنوط فروشی کردن وحنظ الادیم ای احمر حانظ پوست رنگین و حنظ الرمث ای ادراک وابیض ورقه واحنظ کذلک -

حوط - حائط - دیوار حیطان ج - صارت الواو یاء لانکسار ما قبلها - تحویط دیوار ساختن گرد اگرد زر فهو محوط و گرد اگرد چیزی برآمدن حواطة چونه انبار غله حیطة حیاطة حوط نگاه داشتن و پاسداشتن و گرد آوردن خر بار خود را (ع وص ۲) ویقال لمت فلان حیطة لک ای تحننی و تعطف احتیاط هوشکاری کردن یقال احتاط لنفسه ای اخذ بالثقة واحتاطت به الخیل ای احدقت به - احاطة فرا گرفتن چیزی را و دانستن همه امتعة یا لیا ویقال احاط به علمه واحاط به علما - واحاطت الخیل به -

الحشط - بالفتح الکشط -

حطمط - کزبج خرد از هر چیز -

حلبطة - کعلبطة صد شتر یا صد قد که بر آن آید باشد و حنان حلبطة وهو نحو المائة والمائتین -

حنبط - کجعفر نام شخصی -

الحنقط - کخندق نوعیست از پرنده وهو الدراج وحنقط بلا لام امراة یزید بن القحادیة -

حاط الفرس - پوستش آماسید و از نشانهای تازیانه منتفخ گردید (ع وف ک ۲) وطعام حائط طعامیکه ازان شکم بدبد کذا فی المحکم وعندی ان الکل تصحیف والاولی بالباء الموحدة والثانیة بالنون -

فصل الخاء

خبط - خبط - دست و پای زدن ستور ومنه قیل خبط عشواء وهی الناقة التی فی بصرها ضعف و هر جا انداختن خود را تا بخواب دود و بعصا برگ درخت زدن - والعام کردن بر کسی بی شناختگی و داغ نهادن بر سرین ستور (ع وف ک ۱) تخبط بر گزاف و بی راه رفتن - و بدیوانگی داشتن دیو مردم را ومنه قوله تعالی الذی یتخبطه الشیطان من المس ای یفسده خباط بالضم علتی مانند دیوانگی خباط بالکسر داغ سرین ستور و قولهم ما ادری ای خابط لیل هو ای الناس هو خبطة بالکسر شیر اندک خبطة نیمه حوض یا نیمه مشک از آب یقال فی القربة خبطة من ماء خبطة ایضا پاره از شب پاره از خانه و بعضی از مردم خبط بالکسر فتح من ج - اختباط انعام جستن بی سابقه معرفتی از کسی -

خرط - خرط - چوب تراشیدن (ع وف ص ۲ ک ۱) خراط لغت منه و دست فرو مالیدن بر شاخ تا برگ او فرو ریزد و منه فی المثل دونه خرط القتاد و راندن فی اروی مسهل شکم را - و دراز کردن آهن را چون عمود مخروط الوجه واللحیة کشیده روی و ریش تخریط راندن مسهل شکم را خرط بالتحریک علتی که شیر از پستان بدیده بیرون آید اخراط بدین علت شدن ناقه مخرط لغت منه مخراط ناقه که عادت شیرا و چنان بود از علت مار که هر سال پوست افگند خراط سرکشی کردن اسپ خروط لغت منه یقال فی البیع برئت الیک من الخراط ای الجماح - انخراط ستیهیدن اسپ در رفتن و در آمدن بر کسی بلاو گویا متعد یعلی و باریک و لاغر شدن تن و در کشیده شدن مهره در رشته اخریط بالکسر نوعی از شور گیاه اخترا طه شمشیر بر کشیدن از نیام خریطة م خراط بالضم التشدید گیاهی خرواط دراز کشیدن قطار متعد بالیاء یقال اخروط بهم السیر ای امتد الخراط گوشه و ختن بر خریطه -

خطط - خط - م و احد الخطوط و نام موضعی بیمامه نیزه خطی منسوب بوی - و خط کشیدن بهر یک از جهت فال و نبشتن - و شگافتن کرد (ع وف ص ۲) کسائی مخطط گلیم با خطها خطوط بالفتح گاو وحشی خطة بالکسر زمینی که بجهت بنا گرد اگرد او خط کشیده باشند و حد پیدا کرده خطط ج - ومنه خطط الکوفة والبصرة مخط چوب خط کش محطاط تخته که بروی خط کشند چیزی را خطاط سنداره آوردن کودک خطة بالضم کار و حال و یقال جاء و فی راسه خطة ای حاجة قد عزم علیها وتقول العامة خطبة وفی حدیث قیلة ایلام ابن هذه ان یفصل الخطة وینتصر من وراء الحجرة ای انه یفصل کل امر یلتبس لا یعیا به و خطة نائیة ای مقصد بعید - و خطة اسم من الخط کالنقطة من النقط و یقال خذ خطة الانتصاف ای انتصف - خطیطة زمین خشک مانده میان دو پاره زمین باران زده خطائط ج - ومنه قول ابن عباس رض حین سئل عن رجل جعل امر امرأته بیدها فطلقت زوجها ثلثا خطا الله نوأها الا طلقت نفسها ثلثا ویروی خطأ الله نوأها بالهمز ای اخطأها المطر -

خلط - خلط - آمیختن چیزی را اختلاط آمیخته شدن و تباه شدن عقل مخالطة آمیزش کردن باهم تخلیط فساد افگندن در کاری ویقال وقعوا فی الخلیطی مثال فعیلی ای اختلط امرهم - خلیط آمیزش کار و شریک هو المخالط کالندیم للمنادم والجلیس للمجالس وهو واحد و جمع خلطا، وخلط ایضا جمعه - خلطة بالضم انبازی خلط بالکسر عشرت کردن خلطی یکی از اخلاط بو یها و تیر که چوب وی کثر بوده باشد در ۹ اصل رجل مخلط بهر کاری در آمیزنده و یقال فلان مخلط مزیل کما یقال هو راتق فاتق - استخلاط نشستن فحل بر پشت ناقه خلاط قضیب فحل را در فرج ناقه نهادن خلیط کاه و گوشت بهم در آمیخته بجهت علف و نبیذ از خرما و زبیب یا انگور و رطب بهم آمیخته وقد نهی عنه - خلاط شوریدن عقل و یستعمل مجهولا

له یعنی جای غله هندی گوله ۱۲ له بالفتح و دال مهمله نیز مفتوح زمین سخت و شته ۱۲

ذقط — دحلط — ذرياطة — خمط — الذرعمط — ذرقط — اذط — ذعمطه — ذفط — خنطه - ذمطه — خوط — خيط - ذوط — دقط — دحلط — دفط - ذهوط — دلغاطان — دمياط - ربط — دهروط — ذاط — ذعط

يقال خولط الرجل فی عقله و اما الحديث لا خلاط
ولا دراط فيقال هو كقوله لا يجمع بين متفرق ولا يفرق
بين مجتمع خشية الصدقة۔

خمط۔ خمطا۔ نوعی از اراک که میوه دارد و قرسے
ذواتی اکل خمط بالاضافه و شیر ترش - و بریان کردن
گوسپند مسلوخ را (ع ف ک ۲) خمیط بریان بی پوست
سمیت بریان با پوست و ذکر ابو عبیدان اللبن اذا
ذهب عنه حلاوة الحلب لم یتغیر طعمه فهو ساسط فان
اخذ شیئا من الریح فهو خامط و خمیط فان اخذ شیئا
من طعم فهو ممحل فاذا کان فیه طعم الحلاوة فهو فوهة
تخمط بانگ کردن فحل و غضب تکبر کردن کسی - و
موج زدن دریا خمطة شراب که بوی رسید گی آید
از وی در رسیده باشد و شراب ترش -

خوط۔ خوطا۔ شاخ نازک خوطة یکی -

خیط۔ خیط۔ در کشیدن در رشته خیوط خیوطة ج۔
مثل فحل و فحول و فحولة۔ مخیط سوزن خیاط شله منه
قوله تعالی فی سم الخیاط - الخیط الابیض صبح صادق
و الخیط الاسود صبح کاذب - و تاریکی شب خیط الرقبة
حرام مغز یقال جاحش فلان عن خیط رقبته ای دافع
عن دمه خیط باطل سراب و کذلک مخاط الشیطان
کان مروان بن الحکم یلقب بذلک لانه کان طویلا مضطربا
کالسراب قال الشاعر فیه اشعر لحی الله قوما ملکوا خیط
باطل علی الناس یعطی من یشاء و یمنع - و هو
لعاب الشمس ایضا خیط بالکسر گله شتر مرغ خیطی کذلک
خیاطة و زری گری کردن (ع ف ک) مخیوط مخیط
دوخته فمن قال مخیوط اخرجه علی التمام و من قال
مخیط بناه علی النقص لنقصان الیاء فی خیطت الیاء
فی مخیط هی واو مفعول انقلبت یاء لسکونها و انکسار
ما قبلها و انما حرک ما قبلها لسکونها و سکون الواو بعد

سقوط الیاء و انما کسر لیعلم ان الساقطة یاء و هی اصلیة
و الواو مزیدة للبناء فلا ینبغی ان یحذف و الاصل
احق بالحذف لاجتماع الساکنین و لعلة توجب الحذف
و کذلک القول فی کل مفعول من المعتل العین اذا
کان من بنات الیاء فانه یجیئ بالنقصان و التمام و اما
من بنات الواو فلم یجیئ علی التمام الا حرفان مسک
مدووف و ثوب مصوون فان هذین جاءا نادرین
و فی النحویین من یقیس علی ذلک فیقول فرس مقوول
و فرس مقوود قیاسا مطردا - خیطة میخ - و رسن از
پوست درخت تخییط التخنن سپیدی موی با سیاهی
یقال خیط الشیب فی راسه مثل وخط -

خنطه۔ غمگین کرد او را (ع ف ک ۲) خناطیط
گروههای پراگنده۔

هذا الفصل فصل الدال من بقیة الصراح

دقط القرحة شگافت آن ریش ان شد آنچه درانست -
دحلط۔ در گفتگوی خود خلط ملط کرد -
دفط الطائر - برباده جست و الصواب بالذال و القاف -
دلغاطان۔ دهیست بمرو منها الفقیه فضل الله
ابن محمد بن ابراهیم الدلغاطی المعجم و اله الرشاطی -
دمیاط۔ بحربال شهریست معروف -
دهروط کعصفور شهریست بصعید مصر -

فصل الذال

ذأط۔ ذأطا۔ خبه کردن گلو را چنانکه زبان
بیرون فتد و بالتاء کذلک یقال ذأطه و ذأته ای
خنقه اشد الخنق (ع ع بفتحهما)
ذعط۔ ذعطا۔ سبک بریدن گلو (ع ع بفتحهما)
ذعمطة بزیادة المیم کذلک۔

ذقط۔ ذقطا۔ سفاد کردن مرغ ماده را (ع ع ف ک ۲)

ذحلط۔ در گفتگوی خود خلط ملط کرد۔
ارض ذریاطة۔ زمین بر یک سرشت ذرطاة
بد نوعیست از خوردن و قد ذرطیت یا فلان -
الذرعمط۔ من الالبان شیر سطبر الذرعمة من الرجال
آرزومند هر چیز -
ذرقط الکلام تقطه یعنی سخن گفت -
اذط۔ مرد کج زنخ -
ذعمطه۔ ذبح کرد آنرا ذعمطة زن بدزبان -
ذفط الطائر و التیس - برباده برجست (ع ع ف ا
ک ۲) ذفط الذباب القی ما فی بطنه ذفوط کعصفور مرد سست
ذمطه۔ ذبح کرد آنرا (ع ع ف ا ک ۲) و هو ذمطة
کهمزة یبلغ کل شئ و طعام ذمط کلتف سریع الانحدار
ذمیاط لغة فی المهملة۔
ذوط۔ خبه کردن کسی را چندانکه زبان برآورد (ع ع
ف ا ض ۲) و الاذوط الناقص الذقن من الناس
و غیرهم ذوطة تننده زرد پشت اذ و اطج -
ذهوط۔ کجرول موضعی ذهیوط کعضیوط و عصفور موضعی -

فصل الراء

ربط۔ ربطا۔ بربستن چیزی (ع ع ف ا ض ک ۲)
مربط بفتح ۲ و کسره جای بستن یقال لیس له مربط عنز
ارتباط ببستن ربیط ستور که او را ببندند و لقب مردی
و غدره خرما نهاده در آب رباط آنچه بوی ببندند
ستور را و مشک جز آنرا ربط بضمتین ج و یقال
جاء فلان و قد قرض رباطه اذا انصرف مجهودا - رباط
م - رباطات ج - و نگاه داشتن تغر دشمن و ملازمت
آن بمعنی المرابطة - رباط الخیل پنج عدد و زیادت از
اسپان بسته و یقال لفلان رباط من الخیل کما تقول

تلاد و هو اصل خبیة و فلان ابن ابلا الجاش و ربیط الجاش مرد دلیر که نگریزد و لفلان بثغر جیش رابطة یار مشتر ابط آبی که سیر نشود -

رطط - رطیط - بانگ و فریاد و احمق - رطا کطارج - ارطاط فریاد کردن -

رقط - رقطة - بالضم سیاهی سپیدی آمیخته یقال دجاجة رقطاء و الارقط من الغنم مثل الابغث یعنی نوز پیسه ارقطاط نوز پیسه شدن گوسپند ارقیطاط برگ بیرون آوردن شوره طاق رقطاء ارقیط نام مردی -

رهط - رهیط - گروه کم از ده از مردان و قوم و قبیله هم و هو جمع لیس له واحد من لفظه و الجمع ارهط و ارهاط و اراهط کانه جمع ارهط و اراهیط و پوست پاره چون میزر که زنان حائض برمیان بندند و پوست که از وی دوال کنند رهاط ارباط ج - راهطاء سوراخ کلاکموش رهطة کذلک ج رواهط و مرج راهط موضعی بشام -

ربیط - ربیطة - نام زشته دچاد رمیک لخت که زنان برسر افگنند ربیط ریاط ج -

رثوط - درنشست خود ثابت ماندن پایدار (رع ف اصن ۲) ارثاط مثله فر ثط الحسن آنکه در نشست و سواری خود سست باشد -

رساطون - می کاهنا روبیة دخلت فی کلامهم

رغاط - بالضم موضعیست -

رمطه عیب و کرد و بر وطعنه زد (رع ف اک ۲) الرمط مجمع العرفط و نحوه من العضاة و الصواب ارهطه بالهاء -

راط الوحشی بالاکمة - وحشی تبل پناه گرفت (رع ف اض وک ۲) والرود طبالضم النهر معرب رود روطة بالضم موضعیست باندلس -

فصل الزاء

زخرط - زخرط بکسرتین آب بینی شتر و گوسپند

زطط - زط - گروهی از مردم زطی یکی از ایشان -

زطاط - بالکسر بسیار شور کردن (رع لبفتحها) اد الزیاط الجلبل -

زرط و زبیط - آواز کردن بط (رع ف اک ۲) زبطانة نیزه کاواک که از آن پرنده اندازند -

زحلوط - بالضم مرد ناکس -

زخلوط - بالضم مرد ناکس و الصواب بالحاء -

زرط اللقمة - نواله را او باربد (رع ف اک ۲) والزراط لغة فی الصراط -

زعطه - خفه کرد آنرا (رع لبفتحهما) زعط الحمار خر آواز کرد و موت زاعط ذابح وحی یعنی مرگ سریع -

زلط - رفتار حلید زلیطة نواله فرزند از عصیده و جز آن لغة مولدة -

زلقطه - گنگدنیه هذا لها ثالث نره مرد زن کوتاه -

زناط - بالکسر انبوهی یقد تیز انبلوا -

زهوطه - کلان نواله خوردن زهیوط بالکسر و فتح یا موضعی و الصواب بالذال المعجمة -

زواط - بالضم موضعی و زواطی کسکاری شهریست ما بین واسط و بصره و زوطی کسلمی جد الامام ابی حنیفه رح

زووبط کلان نواله خوردن -

زبیط و زیاط - بانگ برزدن (رع ف اک ۲) زیاط هنا زعت و اختلاف آواز ها زیاط بانگ ان -

فصل السین

سبط - سبط - بالتحریک فروهشته شدن موی (رع ک اف ۲) سبط بالتسکین و الکسر لغت منه یقال سبط الجسم اذا کان حسن القد و الاستواء و گیاه سبطة یکی و آن گیاهیست که از بیخ وی غزو آشته با فندگان سازند آسباط بدرا زاده بنا گو الیلة ۲ .

وفرو افگندن سرا - و سبط ناک شدن بیش تسبیط باطل کردن ناقه آبستنی خورد را - و بره افگندن بیش سبط بالکسر فرزند فرزند اسباط ج - و فرزندان یعقوب علیه السلام و اسباط از بنی اسرائیل چون قبائل از عرب قوله تعالی و قطعناهم اثنتی عشرة اسباطا امما و انما انث لانه اراد اثنتی عشرة فرقة ثم اخبر ان الفرق اسباط و لیس الاسباط تفسیر و لکنه بدل من اثنتی عشرة لان التفسیر یکون الا واحدا کقولک اثنی عشر درهما و لا یجوز دراهم ساباط پوشش که گذرگاه سوا بطیسا باطات ج - و فی المثل افرغ من حجام ساباط - سباطة خاک روبه سباط نام ماهی برومی -

سجلاط - سجلاط بکسرتین نهالی و نوعی از گلها -

سخوط - سخوط - گلو بریدن (رع لبفتحها) -

سخط - سخط - بالضم و بفتحتین خشم گرفتن و هو خلاف الرضا (رع ک ا ف ۲) اسخاط بخشم آوردن تسخط کم شمردن و بنا جایگاه دادن -

سرط - سرط - فرو خوردن لقمه و جز آن استراط کذلک (رع ک ا ف ۲) و فی المثل لا تکن حلوا فتسترط و لا مرا فتعقی من قولهم اعقیت الشیء اذا لفظته من فیک لمرارته کما یقال اشکیت الرجل اذا ازلت له ما یشکوه و قولهم الاخذ سریطی و القضاء ضریطی ای یسترط ما یاخذ من الدین فاذا تقاضاه صاحبه اضرط به یقال سرّیطی و ضریطی ایضا بلا الف سرطراط بکسرتین یا بود سیف سراطی شمشیر برّان سراط لغة فی صراط سرطان پنج پایک و نام برجی بر فلک و ریش بد و علتی که بر بیوند سم ستور پیدا آید -

سرمط - سرمط - بفتحات مع سکون الواو شتر دراز هیکل و جز آن -

سعط - سعوط - بالفتح دارو که ببینی ریختن اسعاط

Margin catchwords: زطط - زطاط - رطط - زبیط - رقط - زحلوط - زخلوط - زرط - رهط - زعطه - زلط - سجلاط - سخوط - زلقطه - سخط - زناط - ربیط - زهوطه - سرط - رثوط - زواط - رساطون - زبیط - رغاط - رمطه - راط - سبط - سرمط - زخرط - سعط

۱ شقیقه سحت حائطه . تحتها طرق ۲ اصل یعنی یا سکه میان دو دیوار باشد و زیر آن رهگذر ۳ خرچنگ هندی کنکرا ۱۲

سلط - سرقسطة
سفط - سطط
سقلاطون
سقط
سمیساط
سمط
مسمرط
اسمعط
سمهوط
سنباط
سیوط
شبط
سنط
شحط
سوط
شرط
المسرطلة

دار و ریختن دربینی - و نیزه برسینه زدن استعاط
خود را خود ریختن دارو مسعط بضم المیم و العین
دارودان سعیط دردی خمر -
سفط سفط - جامه دان اسفاط ج - سفیط
جوامرد خوش نفس سفنط بکسرتین نوعی از شراب
سقط - سقوط - افتادن چیزی و افتادن بچه ر
ناتمام از شکم و یقال سقط فی یده یعنی پشیمان شد سقط فی
مجهولا ومنه قوله تعالی و لما سقط فی ایدیهم ای ندموا
قال الاخفش قرا بعضهم سقط معلوما کانه اضمر الندم
و جوز اسقط بالالف علی مالم یسم فاعله و قال ابوعمرو
لایقال اسقط قال الخلیل سقط الولد من بطن امه و
لایقال وقع - اسقاط بچه افگندن و جز آن و غلط
کردن در سخن یقال اسقط فی کلامه و تکلم فما اسقط حرف
مسقط بفتح القاف افتادن و هذا الفعل مسقطة
للانسان من اعین الناس - مسقط بالکسر موضع
افتادن مسقط الرأس جای زاد مساقطة افگندن ساقط
ساقطة ناکسی سقطی سقاط ج - تساقط خویشتن بر چیزی
افگندن سقطة سقاط شکوخیدن و خطا کردن
سقاط ایضا بوقت سخن گفتن یکی دیگری خاموش
بودن و سست شدن اسپ از دویدن سقط الرمل
بالتثلیث تمامی ریگ توده سقط الولد بچه ناتمام افتاده
سقط الزند آتش که بر جهد از چقماق یذکر و یونث -
سقطان و بال شترمرغ سقط السحاب گوشه از ابر که
بر زمین افتاده نماید سقط الخباء دامن خیمه گاه سقط
بفتحتین متاع بنهره - و سهو و غلط در نبشتن و حساب
سقیط برف - و یشک امراة سقیطة ای دنیئة تسقط
خطا و زلل جستن بر کسی سقاط شمشیر گذاره برنده که
بیش از مقطوع بر زمین افتد - و سقط فروش و فی
الحدیث کان لایمر بسقاط و لا صاحب بیعة الا سلم

علیه السقط من البیع کالرثة و الجلسة من الرکوب المجالس
سلط - سلاطة - دراز دستی و دراز زبانی سلوطة
کذلک و قهر تسلیط برگماشتن تسلط برگماشته شدن
سلطة بالضم برگماشتگی سلطان قهرمان یذکر و یونث
سلاطین ج - و حجت لا جمع لان مجراه مجری المصدر
سلیطة زن دراز زبان سلیط مرد فصیح یقال هو اسلطهم
لسانا ای افصحهم و روغن زیت و روغن کنجد ایضا
سلطة بالکسر تیر دراز سلاط ج مسلاط دندان
کلید مسالیط ج - و سنابک سلطات تیزها ای تیز -
سمط سمطا - رشته مروارید یا شبه و جز آن - و
دوال فتراک سموط ج - تسمیط بر فتراک بستن چیزی را
مسمط نوعی از شعر یقال قصیدة مسمطة و سمطیة و
فرستاده که باز نگردد - و حکمی که رد نشود و یقال خذ
حکمک مسمطا ای مجوزا انفذ - سماط بالکسر رسته
سماطان و رسته از درخت و مردم یقال مشی بین
السماطین سمط پاکیزه کردن موی بره و بزغاله از جهت
بریان کردن (ع ف اض ۲ ک ۳) سمیط مسموط نعت
سمیط النعل یک لخت - و ازار بی حشو اسماط ج سمط
سمیط مرد سبک حال - و درده خشت پخته ساسمط شیر که
حلاوت تازگی از وی رفته باشد و هنوز مزه بگردانیده
باشد عن الاصمعی سموط مصدر منه (ع ف اض ۲) -
سنط سناط - سنوط - سنوطی - کوسه که
هیچ ریش ندارد -
سوط - تازیانه اسواط سیاط ج - زدن بتازیانه
و آمیختن چیزی بچیزی (ع ف اض ۲) تسویط
کذلک قوله تعالی فصب علیهم ربک سوط عذاب
ای شدة و یقال نصیبه - و یقال اموالهم سویطة
بینهم ای مختلطة -
المسرطلة - من البطیخ خربزه باریک و دراز و قد

سرطت بالضم طولا -
سرقسطة بفتحتین و ضم القاف شهریست باندلس
و شهریست بنواحی خوارزم -
سطط بفتحتین ستمگاران و ظالمان السطط مرد دراز پا -
سقلاطون - شهریست بروم تنسب الیه الثیاب
سقلاط بر وزن و معنی سجلاط -
سمیساط - بالضم و فتح المیم شهریست بکنارهٔ فرات
منه الشیخ ابو القاسم علی بن محمد بن یحیی السلمی الدمشقی
السمیساطی من اکابر الرؤساء و المحدثین بدمشق و
واقفت الخانقاه بها معروف -
رجل مسمرط الراس مرد کلان سر -
اسمعط العجاج - گرد و غبار برخاست و اسمعط فلان
امتلأ غضبا اسمعط الذکر نره برخاست و راست شد -
سمهوط - بالضم دهیست رگ بجانب مغرب از نیل مصر
سنباط - بالضم شهریست از مضافات محله مصر
منه محمد بن عبد الصمد الفقیه -
سیوط او اسیوط بضمهما دهیست بصعید مصر سیاط
بالکسر سرود گونیست مشهور -

فصل الشین

شبط شبوط - بالفتح و التشدید نوعی از ماهی
شباط نام ماهیست بزبان روم -
شحط شحط - شحوط - دور شدن (ع ف بفتحهما)
اشحاط دور کردن تشحط طپیدن کشته در خون صلة
بالباء یقال تشحط المقتول بدمه - تشحیط طپانیدن در
خون شوحط نوعی از درختان کوهی که از چوب وی کمان
سازند شحوط شحموط بفتحتین کلاهما دراز میم زائده -
شرط - شرطیة - قرار و پیمان شروط شرائط
ج - و تعلیق کردن چیزی بچیزی (ع ف اض ک ۲)

اشتراط شله و نشتر زدن مبشرط مشراط نشتر شرط بالتحریک نشان و ستور ریزه - و بلایه اشراط الساعة نشانی ہای قیامت اشراط المال ردالها و اشراط القوم اشرافهم وهو من الاضداد - اشراط نشان کردن شتر و گوسپند بجهت فروختن و آماده کردن خویشتن را بکاری یقال اشرط نفسه للهلکة ای جعلها علما للهلاک منه سمّی الشرط لانهم جعلوا لانفسهم علامة یعرفون بها و قال الاصمعی واحدهم شرطة و شرطی یعنی سرہنگ سَحنه شرطج - شریط رسن از پوست خرما تافته شرطان دو ستاره از برج حمل و گویند سه ستاره است آنرا اشراط نیز گویند رجل شرواط و جمل شراواط بالکسر دراز یستوی فیه المذکر والمؤنث - شطط - شط - کرانه رود و جوی - و کرانه کوهان و دور شدن (ع ف ا ص ا ک) شطوط دور شدن و جمع شط شطوط بالفتح ناقه شگرف کوهان شطاط بالفتح والکسر دوری و راستی قامت جاریة شاطة راست قامت شطط بالتحریک از اندازه گذشتن در ہر چیزی و فی الحدیث لها مهر مثلها لا وکس و لا شطط ای لا نقصان و لا زیادة و جور کردن بر کسی متعدیعلی (ع ف ا ک) و فی حدیث تمیم الداری انک لشاطی ای جائر علی فی الحکم اشطاط جور کردن در حکم و دور رفتن ستو بجرا اشتطاط مثله و بمعنی رفتن در طلب چیزی - شمط - شمط - سپیدی موی بسیاہی آمیخته (ع ک ا ف ا) اشمط شمطا لغت منه شمط در آمیختن چیزی با چیزی (ع ف ا ک ۲) شمیط آمیخته و صبح لاختلاط بیاضه بالظلمة و گیاه خشک تر باہم آمیخته ویقال قدر تسع شاة بشمطها بالحرکة والسکون ای بتوابلها - شماطیط رمهای متفرقه شمطیط بالکسر یکے ویقال ذهب القوم شماطیط ای متفرقة و صار الثوب شماطیط اذا انشق - شمطاط کفتگی جامه -

شوط - شوط - تک شوطة یک تک و طواف بالبیت سبعة اشواط طوف کرد خانه را هفت گشت شوط براخ شکال - شوط باطل گرد آفتاب که از روزن نماید - شیط - شیط - ہلاک شدن (ع ف ا ک ا) و تمام قسمت کرده شدن شتر که بکشد در قمار و نصیبے ناماندن از وی یقال شاطت الجزور ای تفقت و آمیختن خون یقال شاط فلان الدماء ای خلطها کانه سفک دم القاتل علی دم المقتول و باطل شدن خون یقال شاط فلان ای ذهب دمه ہدرا و شتافتن و سوختن و غنج زیت بجوشانیدن و سوختن دیگ و چفسیدن آنچه در وی است بر دیگ اشاطة ہلاک کردن و صاحب سهم بیین شدن از جزور و بکشتن پیش آوردن کسی را یقال اشاطه و شاط بدمه اشاط و مه و سوزانیدن بن دیگ اشیطاط بوی پشم و پنبه سوخته تشییط سر و پاچه گوسفند سوختن و پاک کردن آن - و گوشت بر آتش انداختن تا بسوزد و گنده بوی کند استشاطة برافروختن از خشم و فربه شدن ستور ناقه مشیاط بالکسر زود فربه شونده مشائیط ج - شقیط - کاسه سبوی سفالینه یا مطلق سفالینه - شلط و شلطا - کارد شلطة بالکسر تیر دراز یا ریک شلاطج شمخط - بجعفر و سرواح و عصفور نیک دراز - شمشاط - بالکسر شهری منه ابو الربیع محمد بن زیاد الشمشاطی المحدث - اشمعط - خشمگین شد اشمعط القوم فی الطلب شتابی کردند و متفرق گشتند اشمعط الخیل برای طلب چیزی اسپ تیز دوید اشمعط الابل شتر پراگنده گشت اشمعط الذکر نره برخاست - شناط - بالکسر زن خوش اندام و خوش رنگ شناطات و شنائط ج - شنط بضمتین گوشتهای پخته مشنط کمعظم گوشت بریان -

فصل الصاد

صرط - صراط - سراط زراط راه -
صبط - دراز از آله فدان -
صعوط کصبور دارو و در بینی ریختنی صعط دارو در بینی ریخت (ع بفتحها و ف اض ۲) اصعط مثله -
الاصفنط - لغة فی الاسفنط -
صلطه تصلیطا - لغة فی سلطه تسلیطا -
رجل مصمرط الراس - مرد کلان سر -
صنط - برگ سلم که بدان پوست پیرایند لغة فی السنط -
الصوط آوازیست از آب ہوا ضافت منقعة قد امهر -
صیاط - بالکسر آواز بلند -

فصل الضاد

ضبط ضبط - نگاه داشتن چیزی را بهوش (ع ف ا ک ۲) ضابط ہشیار اضبط آنکه بهر دو دست عمل برابر کند ضبطاء مؤنث (ع ک ا ن ۲) ضبنطی قوی الالف و النون زائدتان للالحاق -
ضبغطی ضبغطی - چیزے که کودک را بدان ترسانند الالف للالحاق -
ضرط - ضراط - تیز ضرط بکسر الراء تیز دادن مثل حبق (ع ف ا ک ۲) و فی المثل اودی العیر الا ضرطا ای لم یبق من جلده وقوته الا بذه الضراط تضریط متعدفیه و بدبان حکایت آن فعل کردن صلته بالباء و یقال الاکل سرطی و القضاء ضرطی و قد مر فی فصل السین -
ضرغط - اضرغطاط - بالغین المعجمة برومیدن

لہ یعنی شغال ہندی گیدڑ ۱۲

شوط
شیط - صرط
صبط
صعوط
الاصفنط
صلطه
مصمرط
صنط
شناط - الصوط
صیاط
ضبط
شقیط
شلط - ضبغط
شمخط
شمط - شمشاط - ضرط
اشمعط
شناط - ضرغط

ضمروط۔عذط ضغط عرفط ضنط۔عرقط عضرط ضفط۔عضرفط طرط۔عطط طیط طلطین ضوط۔عفط ضیط ضنط۔ضرباطة ضبعطے۔تظرمط ضنبطے ضرعمط علط ضرفطہ۔عبط ضطط ضعطة ضفرطة۔عثلط

برخود از خشم۔

ضغط ضغط۔ فشاندن بر دیوار وجز آن (ع ع بفتحہما) و منہ ضغطة القبر ضغطة بالضم سختے وتنگی و فشار یش یقال اخذت فلانا ضغطة اذ ضیقت علیہ لتکرہہ۔ ضاغط نگاہبان مشرف بر چیزی و کشادگی بغل شتر و بسیاری گوشت آن۔ و سوسمار ضغیط چاہ کندہ در پہلوی چاہ خوش کہ آنرا ہم بوی ناک گرداند۔

ضفط ضفاطة۔ سست رای و ضعیف عقل شدن (ع ع بضمہما) ضفیت لغت منہ قال ابن عباسؓ فی ضغطة وہذا احدی ضغطاتی وشہد ابن سیرین نکاحا فقال این ضفاطتکن یعنی الدف قال ابو عبید وانما سماہ ضفاطة لہذا المعنی ای انہ لہو ولعب وہو راجع الی ضعف الرای والجہل ضفاطة بالتشدید گروہ بزرگ۔

ضوط ضویطة۔ خمیر سست و گل و لای تنگ (ع ع)

ضیط۔ ضیّاط۔ مرد درشت۔

ضنط۔ تن و تیر و دوش خم در رادر رفتار جنبانیدن (ع ک و ف)

ضبعطے الحنبطی مرد گول و کلمة یفزع بہ الصبیان۔

ضنبطے الحنبطے سخت توانا۔

ضرعمط۔ کقرعمل جعزات و شیر سطبر الضرعمط من الرجال آرزومند ہر چیز۔

ضرفطہ۔ بست و استوار کرد او را اضرفاطة و ضرفطے بکسرہما و ضرافط بالضم وفزک کلان شکم و النضرفط ان ترکب حدا و تخرج رجلیک من تحت ابطہ و تجعلہا علی عنقہ ضرنفطة کہ بہیمة بازیست مرعرب را۔

ضطط بفتحتین بسیار گل و لای ضطیط مثلہ و بضمتین بلاہا۔

ضعطة۔ ذبح کرد او را (ع ع بفتحہما)

ضفرطة۔ کلانی شکم و جمل ضفرطا کزبرج و ضفاریط الوجہ کسورہا بین النحروف والالف وعند اللحی طین ضفروط کعصفور سگے

ضمروط۔ بالضم نہفتن گاہ وتنگ جای رحل مصمرط الوجہ مرد ترنجیدہ پوست چہرہ ضمار یط بروزن و معنے ضفاریط۔

ضنط۔ تنگی و دو بار گرفتن زنی ضنوط لغت منہ بفتحتین شادمانی۔ ولاف زدن۔ و بیہ ضناطا بالکسر بسیار انبوہے مردم بر چاہ مانند آن یقال قد انضنطوا و ضنط من اللحم کفرح اکتنز۔

فصل الطار

طرط۔ اطرط۔ بی آبرو و بالضاد المعجمة کذلک۔

طیط طیوط۔ بانگ کردن شتر (ع ع ف ا ک ۲) جمل طاط طائط لغت۔ طاط مرد سخت خصومت و دراز طوط مرد دراز۔ و پنبہ۔

طلطین بالضم و فتح الطار بلا۔ و کریزی اطلط لغت منہ۔

فصل الظار

ہذا الفصل من البقیة الصراح

ارض ظرباطة واحدة زمینی کہ بر یک سرشت باشد۔

تظرمط فی الطین۔ در گل فتاد ارض منظرمطة اسے روغة۔

فصل العین

عبط عبط۔ دروغ گفتن بے سبب و بہانہ و خویشتن را در حرب انداختن بی سبب و شگافتن جامہ (ع ع ف ا ک ۲) معبوط عبیط لغت منہ عبطج ورسیدن سختی۔ و بی علت کشتن شتر را عبیطہ لغت منہ عبیط گوشت وی و خون تازہ و یقال مات فلان عبطة ای صحیحا شابا۔ اعتباط کشتن شتر را بی علت۔

عثلط لبن عثلط۔ و عجلط۔ و عکلط شیر سطبر خفقة عثالط عجالط عکالط کذلک۔

عذط۔ عذیطة۔ بوقت جماع حدث کردن عذیوط عذیوطة بالکسر و فتح الیاء نعتان۔

عرفط۔ عرفط۔ بالضم نوعی از درخت طاق۔

عرقط۔ عریقطة عریقطان۔ بالقاف جنبیدہ۔

عضرط۔ عضروط۔ بدنبال کسی دوندہ عضاریط ج۔ عضرط بفتحتین میان و خصیہ و فقحہ فلان الہلب العضرط ای کثیر الشعر بہا

عضرفط۔ عضرفوط۔ کربشہ نر عضیرف عضیرف تصغیرہ۔

عطط۔ عطّ۔ بدرازی شگافتن جامہ را (ع ع ف ک ۲) تعیط کذلک لغطاط لازم منہ عطعطة آواز کردن و عیط عیط گفتن و آن صوتیست کہ برنایان بوقت بازی باہم کنند معطوط ای مغلوب عطاط بالفتح شیر۔ و مرد دلیر۔

عفط۔ عفط۔ تیز دادن بز (ع ع ف ا ک ۲) و بمعنی فشاندن او۔ و راندن شبان گوسپند را بہمان شکل کہ او عطسہ ہد یقال ما لہ عافطة ولا نافطة یعنی نیست میش و مادہ بز وہذا کقولہم ما لہ ثاغیة ولا راغیة ای لا شاة تثغو ولا ناقة ترغو۔ عافطة عفاطة کنیز شبانی کنندہ۔

علط۔ علط۔ داغ کردن بر گردن شتر (ع ع ف ا ض ۲) و بہ بدی یاد کردن کسی را و بہ تیر زدن علاط بالکسر داغ بر پہنای گردن۔ و رسن گردن شتر علاطان و کرانہ گردن تعلیط کشادن علاط از گردن شتر ناقة علط بضمتین بے مہار و بے بند کردن شتر عن الاصمعی اعلاط ج۔ علطة بالضم گردن بند جمیل اعلوط از گردن شتر نشستن بر پشتا و بر جنبیدن کسیے تعلیط ایضا بسیار داغ کردن شتر را علیط بالکسر برگ مرخ و آن درختیست کہ بمالیدن و زدن ازوی آتش

گیرانند وفی المثل فی کل شجرۃ نار واستمجد المرخ والعفار و ذکرہ

علبط - علابط - بالضم سطبر علبط علابط علبطۃ رمہ گوسفند -

عمرط - عمروط - دزد عماریط عمارطۃ ج - و بفتحتین و تشدید الراء سبک -

عملط - عملط - بتشدید اللام سخت -

عنشط - عنشط - بدخو و دراز عشنّط کذلک یقال رجل عشنط و جمل عشنط و عشنق کذلک و الجمع عشانطۃ و عشانقۃ -

عنطط - عنطنط - دراز - عنطیان بالکسر و الیاء اول جوانی -

عوط - عوط - بارنا گرفتن ناقہ سال نخست (عع ف ض ۲) عائط نعت منہ عوط عیط عوطط ج - عایط عیط و عوط آنکہ آئندہ ہم بار نگیرد اعتیاط تعوط تعیط سالہا بارنا گرفتن ناقہ و گوسفند اعتیاط دشوار آمدن کار وفی الحدیث انہ بعث مصدقا فاتی بشاۃ شافع یعنی التی معہا ولدہا فلم یاخذہا فقال ائتنی بمعتاط -

عیط - عیط - بالتحریک درازی گردن اعیط نعت منہ عیطاء کذلک و رباق لوا قارۃ عیطاء اذا استطالت فی السماء - و القصر الاعیط المنیف -

لبن عجلط و عجالط - شیر سطبر و جغرات -

عذفوط - بالضم دابہ ایست خرد نازک و سپید فامہ یشبہ بہا اصابع الجواری -

لبن عذلط - شیر سطبر و جغرات -

عرطت الناقۃ الشجر اکلتہا حتی ذہبت اسنانہا عروط نعت منہ عرط کلکتب ج - عرط عرضہ آبروے او را بہ غیبت کاست اعترطہ مثلہ عریط کذرہم دام عریط و ام العریط کژدم -

العزط - بالفتح النکاح -

عیسطان - کطیلسان موضعیست بنجد -

عسمطہ - خلط ملط کرد آنرا -

عسلطہ - سخن بی انتظام کلام معسط ای مخلط -

عشطہ - کشیدہ جذب کرد آنرا (عع ف ک ۲)

عشنط - بفتحتین و تشدید النون المفتوحۃ مرد بسیار دراز یا مرد نازک و ظریف خوش اندام عشنطون و عشانط ج - و تعشنطت زوجہا تعلقتہ بخصومۃ -

عضط - وقت جماع حدث کرد (عع ف ک ۲) عضیوط بالکسر نعت منہ -

العضفوط - کعصفور و حیزبون العضرفوط -

عظیوط - بروزن و معنی عذیوط عظیوطۃ مادہ موش دشتی -

عفلط کزبرج و عملس زنبیل مرد گول و عفلط خلطہ -

عفنط - کعملس مرد زفت بدخلق و دابۃ الارض -

العقط - بفتحتین فی العمۃ کالقعط -

لبن عکلط - کعلبط شیر سطبر -

کلام معلسط - سخن بے انتظام -

علشط - کعملس مرد بدخلق و فی صحتہا نظر -

علفطہ - آمیخت آنرا -

عمط - عرضہ - آبروی او را عیب ناک کرد (عع ف ض ۲) اعتمط مثلہ و عمط نعمۃ اللہ ناسپاسی نعمت خدا کرد عمط کفرح مثلہ لغۃ فی الغین -

العنبط و العنبطۃ بضمہا مرد کوتاہ بسیار گوشت

عنفط - بالضم زفت بدخلق و دابہ ایست عنفطۃ مؤنث و ما بین الشاربین الی الانف -

فصل الغین

غبط - غبط - دست بر ذنب و پہی گاہ گوسپند نہادن کہ فربہ است یا لاغر (عع ف ک ۲) غبطۃ بالکسر نیکوی احوال و آرزو بردن بحال کسی بی آنکہ زوال آن خواہد ازوی (عع ف ک ۲) غبطۃ بالفتح کذلک و یقال فی الدعاء اللہم غبطا لا ہبطا ای نسألک الغبطۃ و نعوذ بک من ان نہبط عن حالنا - اغتباط آرزو آمدن یقال غبطتہ فاغتبط کقولک منعتہ فامتنع و حبستہ فاحتبس غبیط زمین ہموار - و نام وادی - و پالان شتر کہ بر وی ہودج بندند غبط ج - اغباط ہمیشہ داشتن پالان بر پشت شتر - و ہمیشہ بودن تب و پیوستہ باریدن باران

غطط - غط - غوطہ دادن بآب (عع ف ض ۲) و غریدن شتر (عع ف ک ۲) غطیط کذلک و خرخر کردن در خواب غطاط بالفتح نوعی از سنگ خوار غطاطۃ یکی غطاط بالضم اول صبح غطغطۃ آواز کردن قدر و غطغطۃ دیگ جوش ان تغطمط آواز با شادمانی غطامط بالضم آواز جوشش دیگ و دریا میم زائدہ -

غلط - غلط - غلط کردن در سخن و غلت بالتاء در حساب (عع ک ت ۲) یقال غلط فی امرہ و غلت فی الحساب و بعض العرب یجعلہما لغتین بمعنے اغلاط بغلط افگندن کسی را مغالطۃ یکدیگر را غلط دادن تغلیط بغلط منسوب کردن اغلوطۃ بضمتین سخنی کہ بدان کسی را بغلط اندازد و نہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم عن الاغلوطات - و یقال حدثتہ حدیثا لیس بالاغالیط

غمط - غمط - بالفتح خوار داشتن نعمت را (عع ک و ۲) و فیریدن (عع ف ک ۲) و فی الحدیث انما ذلک من سفہ الحق و غمط الناس یعنی ان یری الحق سفہا و جہلا و یحتقر الناس - غماط دائم بودن تب مثل الاغباط

غوط - غوط - فرو شدن در چیزی (عع ف ض ک ۲) یقال فی فلان لغائط یعنی بزمین پست و مغاکی و یکنی بہ عن العذرۃ لان الانسان عند قضاء الحاجۃ

العزط
علبط - عیسطان
عسمطہ
عمرط - عسلطۃ
عشطہ
عملط - عشنط
عنشط
عضط
عنط - غطط
العضفوط
عوط - عظیوط
عفلط
عفنط
العقط - غلط
عکلط
معلسط
عیط - علشط
علفطہ
عمط
عجلط
عذفوط - غمط
العنبط
عذلط - عنفط
عرطت
غوط
غبط

الیه غوطا اغواط غیطان ج- تغوّط غائط کردن
غوطة دمشق م-
غرناطة- شهریست باندلس و بحن الصواب
اغرناطة و معناها الرمانة بالاندلسیة
غطمطة- اضطراب موج دریا و جوش زدن دیگ
و آواز سیلاب در وادی و بحر غطامط بالضم و غطمط
و غطمطیط دریای کلان موج بسیار آب و کعلابط
و سلسبیل آواز غطماط بالکسر موج متلاطم تغطمط آواز
شکسته و آواز جوش دیگ و اضطراب موج-
غملط- کعملس دراز گردن-

فصل الفاء

فرط- فرط- درگذشتن در کاری (ع ف ض) یقال
ایاک و الفرط- و یقال لقیته فی الفرط بعد الفرط ای
الحین بعد الحین ای اتیته فرطا یوم او یومین قال ابو عبید لا یکون الفرط
اکثر من خمس عشرة لیلة و تقصیر کردن در کاری و فوت کردن آن
صلاته یعنی و شتاب کردن صلاته بعلا و منه قوله تعالیٰ ان یفرط علینا
و پیش دستی کردن در سخن یقال فرط الیه منی قول ای سبق و
پیش دستی کردن با آب مدن بر قومی (ع ف ک) فارط
لغت منه فراط ج- فراط القطا پیش روندگان سنگ خوار
بسوی وادی و آب افراط شتابانیدن- و پیش فرستادن
و پرکردن توشه دان حوض از آب غدیر مفرط بفتح الراء
حوض پر- و فراموش گذشته و منه قوله تعالیٰ انهم مفرطون
ای متروکون منسیون فی النار و از حد درگذشتن در کار
فرطة بالضم اسم للخروج و التقدم فرطة بالفتح مرة منه
مثل غرفة و غرفة و حسوة و حسوة منه قول ام سلمة لعائشة
ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهاک عن الفرطة فی
البلاد فرط بالتحریک آنکه پیش رود تا اسباب آب بخور از
دلو و رسن پاک کردن چاه و جز آن راست کند

و هو فعل بمعنی فاعل مثل تبع بمعنی تابع یقال رجل فرط
و قوم فرط ایضا یستوی فیه الواحد و الجمع- و فی الحدیث
انا فرطکم علی الحوض و منه قیل للطفل المیت اللهم اجعله لنا
فرطا ای اجرا یتقدمنا حتی ترد علیه- فارط و ستاره
مفارطة فراط پیش دستی کردن تفارط کذلک و تکلم
فلان فراطا ای سبقت منه کلمة- ما فراط بالکسر آبی
که هر که پیش آید او را بود از قبیله امر فرط بضمتین کاری
که در وی از حد گذرانیده باشند و کار گذاشته مانده و
منه قوله تعالیٰ و کان امره فرطا و پشته و بلندی افراط ج
یقال الیوم تخرج علی الافراط و اسپ تیز گذرنده از
اسپان افراط الصبح اوائل تباشیره تفریط در گذشتن
از کسی و گذاشتن و دور کردن ناباییست از کسی قلما
یستعمل الا فی الشعر و تقصیر کردن- و ضایع کردن
و فراموش کردن افتراط فوت شدن نیکی و فرط
فرستادن یعنی فرزند نارسیده مردن کسی را-
فرشط- فرشطة- پای از پای کشاده و
دور نهادن و هو مثل تفرشح-
فسط- فسطاط- بالضم شهرستان مصر فسطاط
فستاط فستاط فستات بضم الفاء و کسرها خیمه و خرگاه بزرگ
و جماعت انبوه فسیط و مجه خرما- و چیده ناخن-
فلط- فلط بفتحتین فلاط بالکسر ناگاه یقال لقیته
فلطا و فلاطا- و تکلم فلان فلاطا فاحسن اذا
فاجاء بالکلام الحسن- افلاط رهانیدن یقال
افلطنی الرجل مثل افلتنی-
فرنط- در زمین سست شد-
انقشط العود- پاره شد و لا یکون الا رطبا-
فصیط- بروزن و معنی فسیط-
افط- مرد پهن بینی فطوطی بفتحتین مرد هموار پشت
فطا فط آواز زجر و آواز جماع فطفط ریح زد یا بطرزی

حرف زد که فهمیده نشد-
فلسطون فلسطین- بکسرهما و قد یفتح فاؤهما
شهریست بشام و شهریست بعراق تقول فی
حال الرفع بالواو و فی النصب و الجر بالیاء و یلزمها
الیاء فی کل حال و النسبة فلسطی-
فلقط فی الکلام و المشی در سخن و رفتار زودی کرد-
فوط کصرد جامهاست که از سند می آرند یا ازارها
مخطط فوطة بالضم یکی او هی لغة سندیة-

فصل القاف

قبط- قبط- بالکسر اهل مصر و بنگاه آن یعنی اصل
آن قبطی منسوب قبطیة مؤنث و کتان باریک و سپید
که از مصر خیزد و قد یضم لانهم یغیرون فی النسبة کما قالوا
سهلی و دهری قباطی بالفتح ج- قباط بالضم و التشدید
حلوا اشکر قبیط قبیطی مثله قبیطا ایضا اذا خففت
مددت و ان شددت قصرت- قنبیط کرم-
قحط- قحط- خشک سال قحوط باز ایستادن باران
تری از هوا (ع بفتحهما و ک ا و ف ن) قحاط القحط رسیدن قحطوا
ایضا علی ما لم یسم فاعله قحطا قحطان نام ابو الیمن-
قرط- قرط- بالضم گوشواره قرطة قراط بالکسر ج
مثل رمح و رماح و نام مردی قراط ایضا شعله چراغ
تقریط گوشواره نهادن بر کسی و لگام در سر اسپ
افگندن و بینی چراغ پاک کردن یعنی سوختگی فتیله را
دور کردن تقرط با گوشواره شدن قیراط نیم دانگ
و اصله قراط بالتشدید لان جمعه قراریط فابدل من احد
حرفی تضعیفه یاء کما فی دینار و دنار- قرطیط و هو
یقال ما جاء فلان بقرطیطة ای بشیء یسیر- قرطاء بالضم
جل شتر که بالان بر زبر او نهند قرطان کذلک قراطج-
قرفط- اقرنفاط- فراهم آوردن ماده زیر بهای

فلسطون غرناطة غطمطة فلقط فوط غملط قبط فرط فرشط قحط فسط قرط فلط فرنط القشط فصیط افط قرفط

فرج را بوقت گشنی۔

قرمط۔ قرمطة۔ تنک نبشتن خط و نزدیک نہادن لگام اقرنماط در ترنجیدن پوست قرمطی واحد القرامطة وہم رہط من الناس۔

قسط۔ قسوط۔ بیدادی (ع ف ا ک ۲) قولہ تعالیٰ واما القاسطون فکانوا لجہنم حطبا۔ قسط بالکسر داد و عدل (ع ف ا ض ا و ک ۲) وپیمانہ کہ نیمہ صاع باشد وشش یک فرق وآن شش قسط باشد بہراقساط عدل وداد کردن قولہ تعالیٰ ان اللہ یحب المقسطین تقسط بخش گرفتن قسط بالضم نام دارو قسط بالتحریک راستی استخوانہای ساق ستور آن عیب ست ویران عیب شدن (ع ک ا ف ۲) فرس اقسط لغت منہ بعیر اقسط شترکہ پی قوائم وی خشک باشد در خلقت وناقة قسطاء۔ قاسط پدر قبیلہ۔

قطط۔ قط۔ برہنا بریدن (ع ف ا ض ۲) ومنہ قط القلم وفی الحدیث کان علی رض اذا اعتلی قد واذا اعترض قط وگران شدن نرخ (ع ف ا ک ۲) یقال وردنا ارضا قاطا ای غالیا سعرہا وہرگز یقال ما رأیتہ قط بمعنی ہرگز وکانت صلہ قطط فلما سکن الحرف الاول للادغام جعل الآخر متحرکا الی اعرابہ وقط بضمتین ایضاً للمجاورة مثل مدیا ہذا وقط مخففة ایضا فی اللغتین کقولہم لم ارہ مذ یومان وہی قلیلة وہذا اذا کانت بمعنی الدہر فاما اذا کانت بمعنی حسب فہی مفتوحة ساکنة الطاء تقول ما رأیتہ الا مرة واحدة فقط فاذا اضفت قلت قطک ہذا الشیٔ ای حسبک وربما دخلت النون لیسلم السکون الذی بنی علیہ الاسم وہذہ النون تسمی النون العماد التی تدخل فی الافعال دون الاسماء اذا دخلتہ یاء المتکلم کقولک ضربنی لوقایة الفعل من الجر وانما ادخلوہا فی اسماء مخصوصة نحو قطنی وقدنی ولدنی ومثل عنی ومنی حرفین لا یقاس علیہا ویقال قطاط مثل قطام ای حسبی۔ جعد قطط بفتحتین سخت غول وہو مصدر منہ ایضا (ع ک ا ف ۲) یقال قطط شعرہ علی الاصل باظہار التضعیف وہو قط الشعر وقطط الشعر بمعنی قط بالکسر گربہ نر۔ قطاط ج۔ ونامہ وبرات صلہ بالانعام ومنہ قولہ تعالیٰ عجل لنا قطنا۔ قطة گربہ مادہ قطقط بکسرتین ریزہ ترین قطرہ باران فراذ بزرگتر از وی باز طش وباز نغیشة وباز غبیة ومخانان حلبہ وشخذہ وخشتة وحشاکہ قطقطانة بضمتین نام جائے۔

قعط۔ قعط۔ سخت وتنگ گرفتن بر خصم قعطة یکبار (ع بفتحہما) اقتعاط عمامہ بستن بر سر بی تلحی وآن بی رنج درآوردن بود وفی الحدیث انہ علیہ السلام نہی عن الاقتعاط وامر بالتلحی۔ مقعطة دستارہ بزرگ

قفط۔ قفط۔ سفاد کردن مرغ مادہ را (ع ف ض ۲ وک ۲) ویقال لقفط لذوات الظلف۔

قمط۔ قمط۔ سفاد کردن مرغ مادہ را (ع ف ا ک ۲) وپای گوسپند بستن بجہت کشتن۔ ودست بند وپابند کودک بستن بگہوارہ (ع ف ا ض ۲) قماط رسن کہ قوائم گوسپند بند بدوی ودست بند وپابند کودک گہوارگی وقمط الاسیر اذا جمع بین یدیہ ورجلیہ بحبل۔ قمط بالکسر بندلی نوارہ وجز آن قمرنا حول قمیط ای تام۔

قنط۔ قنوط۔ نومید شدن (ع ف ا ض ۲ ک ۲) قنط قناطة کذلک (ع ک ا ف ۲) قنط بالکسر لغت منہ قری فلا تکن من القنطین واما فتح العین فیہما وکسر العین فیہما فانما ہو علی الجمع بین اللغتین قالہ الاخفش۔

قوط۔ قوط۔ رمہ گوسپند اقواط ج۔

قشط۔ پوشش بر داشتن وبرہنہ کردن بعصا زدن وتقشطت السماء وتقشطت ابر از آسمان دور شد قیشاطة بالفتح شہریست بمغرب منہ محمد بن لولیا الادیب قشاط بالکسر انکشاف۔

قعرطة۔ باز کردن بنا ووبران کردن۔

قعموط۔ کعصفور گوی درازکہ دران کودک را بپیچند قعموطة گویک گوہ غلطان۔

قفلطہ من یدہ از دست وی ربود آنرا۔

قلطی۔ کعربی مرد پستک وگربہ خرد وسگ کوچک قلاط بالضم مثلہ وفرد مدنفس کمش قلیط کسکیت بہاری وبہ خایہ قلیط لغت منہ قلاط کغراب وسماک ستور از فرزندان جن وشیاطین قلط زشت وی وہذا اقلط منہ الیس قلاط بالکسر قلعہ ایست بین قزوین وخلخال۔

اقلعط الشعر موی مرغول وسخت شد مقلعط لمقشعر گریزندہ وترسندہ واقلعط الراس سر سخت مرغول موی لا یکاد یطول شعرہ والاسم القلعطة۔

قلفاط۔ بالفتح لقب محمد بن یحیی الادیب۔

قمعوطة۔ بالضم گویک گوہ غلطان قمعط زرین شکم کلان شد زرین شکم پست شد او تداخل بعضہ فی بعض۔

القبنیط۔ بالضم وفتح النون المشددة اغلظ انواع الکرنب مغلظ ومحتملة بذرہ لا تحبل ومحمد بن الحسین القبنیطی محدث۔

قسطیط۔ بالضم وفتح السین درختیست معروف۔

فصل الکاف

کشط۔ کشط۔ برہنہ کردن۔ وجل از پشت ستور برگرفتن قشط لغة فیہ وقری واذا السماء قشطت وپوست شتر باز کردن یقال کشطت البعیر مثل جلدتہ لا یقال سلختہ۔ انکشاط رفتن بیم وترس۔

الکحط۔ لغة فی القحط فصیحة یقال قد کحط القطر وعام کحط

الکسط۔ بالضم القسط وآن دارویست کسطان بالفتح غبار

قرمط۔ قعرطة
قعموط
قسط۔ قفلطة
قلطی
قعط
اقلعط
قفط
قلفاط
قطط۔ قمط۔ قمعوطة
القبنیط
قسطیط
قنط
کشط
قوط
قشط۔ الکحط
الکسط

کلطة - دویدن هر دو لنگ یا بریده یا کلطة بفتحتین ابن الفرزدق والکلط بضمتین الرجال المتقلبون فرحا و مرحا -

فصل اللام

لبط. لبط - بر زمین زدن - و دست و پای بر زمین زدن شتر در رفتن (ع ف ک ۲) التباط کذلک لبطة بفتحتین اسم فیه و رفتار بلنگی - و نام مردی

لحط. لحط - المکان لحطا رشته -

لطط. لط - حمیل یقال رأیت عنقها لطا حسنا و کرما و عقدا حسنا کلها بمعنی لطاط ج - و چفسیدن بر چیزی و لازم بودن بکاری (ع ف ک ۲) صلة بالباء و منکر شدن حق کسی را و ربما قالوا تلطیت حقه لانهم کرهوا اجتماع ثلث طاءات فابدلوا من الاخیرة یاء و پرده فرو هشتن - و دم میان ران در آوردن شتر (ع ف اض ۲) الطاط یاری دادن بر انکار و پوشیده داشتن یقال مالک تعتنیه علی لطاطه و سختی خصومت شدن لطط افتادن دندان و خرده شدن آن و ماندن بنچهای دندان الط لغت معه و منکر شدن حق کسی را لطاط بکسرتین گند پیری دندان ناقهٔ کلان سال ملطاط بالکسر ستاس و کرانهٔ وادی و دریا و قول ابن مسعود هذا الملطاط طریق بقیة المؤمنین هرابا من الدجال یعنی به شاطی الفرات - و ملطاط البعیر حرف فی وسط راسه -

لعط. لعطاء - گوسپند گردن سیاه لعطة بالضم سیاهی گردن و سیاهی روی ج غ -

لغط. لغط بفتحتین بانگ و خروش (ع ع بفتحهما) لغط - لغاط بالکسر الغاط کذلک - لغاط بالضم کوهی -

لقط. لقط - از زمین برگرفتن (ع ف اض ۲) التقاط کذلک دانه چیدن و سخن چیدن و یقال لکل ساقطة لاقطة ای لکل ما ندر من الکلام من یسمعها و یذیعها - لاقطة الحصی سنگدان مرغ لقیط بچه ای افکنده و جز آن که بردارند او را نبوا اللقیطة قومی از عرب لقط بفتحتین آنچه بر داشته و برچیده شود و لقط المعدن ریزهای زر که یافته شود و لقط السنبل و لقاطة خوشه برچیده یقال لقطنا الیوم لقطا کثیرا بسیار خوشه چیدیم فی هذا المکان لقط من المرتع ای شیء منه قلیل - القاط مردم اندک پراگنده تلقط از جا بجا گرفتن خرما و جز آن و وردت الشیء التقاطا ای هجمت علیه بغتة -

لوط. لیط - بر چفسیدن صلة بالباء (ع ف اص ک ۲) یقال هو الوط بقلبی و الیط چفسان تر است الیاط چفسیدن یقال هذا الامر لا یلتاط بصفری ای لا یلصق بقلبی - استلاطة بر خود چفسانیدن و فی الحدیث استلاطوهم هذا الرجل ای استوجبتم لوط رد ایقال لبس لفطة لوطیه و بیگل در گرفتن و اندودن حوض او عمل قوم لوط کردن لواطة کذلک (ع ف اص ۲) لوط نام پیغمبری علیه السلام -

لهط. لهطت المرأة فرجها بالماء و الهطلة ضربته و لهطت به الارض ضربته بها -

لیط. لیطة - پوست فی لیط ج - دگونه چیزی و شیطان لیطان اتباع -

لأطه - بکاری حکم کرد پس ستهید بر آن (ع ع بفتحهما) و لأطه بسهم اصابه به و اقتضاه فالح علیه و اتبعه بصره فلم یصرفه حتی تواری و لأطه بالعصا ضربه لاط فی مروره مر فارا مستعجلا لا یلتفت و لأط علیه اشتد -

لمط. بالفتح سبک انداختن و کم زدن با کف دست بر پشت کم زدن و سبک انداختن بهانه جو -

التخاط - بر وزن و معنی اختلاط -

لعقط - گز برج زن بد زبان -

لمط - اضطراب کردن و نیزه زدن لمطة زمینی نسبت در بربر قبیله را نسبت الیها الدرق لانهم ینقعون الجلود فی الحلیب سنة فیعملونها فینبوا عنها السیف القاطع او لمط اسم امة من الامم و التمط بحقی ذهب به -

فصل المیم

مخط. مخط - کشیدن کمان و جز آن و بیرون گند شتن و انداختن آب بینی امخاط کشیدن در کمان تیر را صلة بفی و بگذرانیدن تیر از آنچه بر وی آید صلة بعن مخاط بالضم آب بینی امتخاط بینی فشاندن و از دست بیرون کشیدن چیزی را - و شمشیر بر کشیدن تمخط بینی فشاندن -

مرط. هرط. هرط - موی برکندن (ع ف اض ۲) مراطة موی افتاده امراط وقت برکندن شدن موی را مرط بالکسر گلیم از صوف و خز که بر میان بندند مروط ج - تمرط افتادن موی امرط سبک ریش - و دزد و تیر پر افتاده سهم مرط بضمتین تیری پر سهام مراط ج مثل سلب و سلاب - و مرط بالتسکین جمع امرط - مرطی بفتحتین نوعی از دویدن مریطاء میان ناف و زهار و منه قول عمر لرجل اذن و رفع صوته اما خشیت ان ینشق مریطاؤک

مسط. مسط - دست در فرج ناقه کردن و رحم او را از آب فحل لئیم پاک کردن و روده شتر را از علت (ع ف اض ۲) ماسط گیاه شور که شکم ستور براند و آب شور و هر چه شور باشد و شکم را اند - مسیطة مسیط آب تیره که بن تا که در تک حوض ماند - و سیل اندک مسیطة اندک تر از آن

مشط. مشط - شانه کردن لازم متعد (ع ف اض ۲) امتشاط کذلک لمة مشیطة ای ممشوطة - مشطة بالکسر نوعی از شانه کردن کالرکبة و الجلسة - مشاطة موی که بشانه افتد مشط بالضم شانه امشاط ج - و گیاه ریزه که از آ

کلطة. لعقط. لمط. لبط. مخط. لحط. لطط. لوط. هرط. لهط. لیط. مسط. لأطه. لعط. مشط. لغط. لقط. لمط. التخاط

مشط الذئب حتی زند و استخوانهای پشت پای و شانه کتف -

مطط - مطّ - کشیدن چون مد و برکشیدن ابرو از تکبر و جزآن (ع ف اص ن) تمطّط لازم فیه مطیطه آب ایستاده در تنگ حوض مطیطاء بالضم المد خرامیدن و دست انداختن رفتن وفی الحدیث اذا مشت امتی المطیطاء وخدمتهم فارس والروم کان بأسهم بینهم -

معط - معط - بی موی شدن اندام معط لغت منه امتعاط تمعّط ریختن موی و جزآن امعاط وهو انفعال منه ریختن موی رسن و سوده شدن آن امعط گرگ موی ریخته (ع ک اف ۲) لص امعط لصوص معط -

مغط - مغط - بالغین المعجمه کشیدن مثل مد و کشیدن کمان و جزآن امتغاط بلند شدن روز رجل ممغّط مرد کشیده قامت تمغّط بازیدن اسپ دویدن -

مقط - مقوط - لاغر شدن شتر (ع ف اص ن) ماقط شتر نزار - و فال سنگک زننده یقال فلان ساقط ابن ماقط بن لاقط فالساقط عبد الماقط و هو عبد اللاقط و هو عبد معتق ممقط بنبه گهواره مانند آن مقلوب قماط -

ملط - ملط - سبک ریش شدن (ع ک اف ۲) املط لغت منه مثل افرط - املاط افگندن ناقه بچه را بلمط بچه انداخته ملط بالکسر آنکه نسب وی معلوم نباشد غلام ملط خلط ای مختلط النسب ملاط پهلو و گل دیوار ابنا ملاط دو بازوی شتر ملطی نوعی از دویدن مثل المرطی ویقال مضی فلان الی موضع کذا فیقال جعله الله ملطی لا عهدة ای لا رجعة ملطیه نام شهری -

میط - میط - جور کردن و ظلم و دور شدن و دور کردن لازم متعد و رفتن - و دفع کردن و راندن (ع ف ک ۲) میاط دفع و زجر کردن یقال القوم فی هیاط و میاط ای فی مدافعة و مزاجرة تمایط دور شدن و بایکدیگر پیچیدن قوم اماطة دور شدن و دور کردن لازم متعد -

منط - کاستن و کیس افزونی یقال امتلأ فما یجد منطا ای مزیدا -

مشط - بدست افشردن چیزی بر زمین -

رجل مجط الخلق - کمعظم مسترخیه فی طول یعنی مرد دراز فرو هشته خلقت -

المحط - شبیه بالمخط و عام ماحط سال کم باران تحیط الوتر برای درستی و تر گذرانیدن انگشتان بران امتحاط دویدن شتر و کشیدن شمشیر و نیزه -

مرجبطة - شهریست بمغرب -

مصط - بافی الرحم - در زهدان شتر ماده دست داخل کردن آب گشن بیرون آوردن لفعیل ذا نزا علیها فحل لئیم -

مضط - بالضم شانه و تاتی فیه اللغات المتقدمة لغة لربیعة و الیمن یجعلون الشین ضادا غیر خالصة -

معلط - کعلمس مرد زشت قلب عملط مرد خبیث کریه -

مقعوطة - برون معنی معوطة یعنی گوی که غلامان -

منقلوط - شهریست بصعید مصر -

فصل النون

نبط - نبوط - برآمدن آب از زمین و چاه (ع ف ص ن ک ۲) انباط بآب رسیدن چاه کن - استنباط بیرون آوردن چیزی - و نبطی شدن قوم یقال استنبط القوم - نبط - نبیط گروهی از مردم رجل نبطی نباطی نباط مثل یمنی یمانی یمان - نباطی بالضم ایضا نبط آب که از قعر چاه برآید نبطة سپیدی بغل و شکم اسب فرس انبط لغت منه و شاة بنطاء سپید تهی گاه -

نحط - نحیط - بانگ و زفیر (ع ف ن ک ۲)

نخط - نخط انتخاط یعنی افشاندن بینی مثل مخط و امتخاط یقال لا ادری ای النخط هو بالضم ای ای الناس هو -

نشط - نشاط - بالفتح شادمانی نمودن (ع ک اف ۲) نشیط شادمان تنشط شادمانی نمودن - و تنشاط رفتن ناقه انشاط خداوند ستور با نشاط شدن و فربه کردن علف ستور را - و گره کشادن نشیطه آنچه غزاة در راه یابند از غنیمت تا گاه و دشمن قوله تعالی والناشطات نشطا یعنی النجوم تنشط من برج الی برج کالثور الناشط من بلد الی بلد نشط گزیدن مار (ع ف اص ن و ک ۲) و بردن اندوه کسی را از جای بجای و آب برکشیدن از چاه بی بکره - و گره آسان بستن (ع ف اک ۲) انشوطة بالضم گره آسان کشای چون گره از ار بند و مانند آن یقال ما عقالک بانشوطة ای ما مودتک بواهیة انتشاط کشیدن گره تا کشاده شود و برانشاط مثل لغوب اسمال و اخلاق آنکه بیک کشیدن دلو بر سر چاه آید از وی نشوط چاه که دلو از وی به بسیار کشیدن بر آید و ایضا نوعی از ماهی نشیط نام مردی بنا دفی المثل لا حتی یرجع نشیط من مرو -

نطنط - نطناط - دراز نطاط ج نطنطة بدراز کشیدن -

نعط - ناعط - حیی از همدان - و نام کوهی -

نفط - نفط بفتحتین آبله کردن دست نفیط کذلک نفطة بالکسر آبله (ع ک اف ۲) تنفّط آبله کردن نفط بالفتح و الکسر و عن الکسر افصح - نفیط تبرک زدن دیگ جوشان - و از خشم جوشیدن - و بینی فشاندن مادۀ بز (ع ف اک ۲) و یقال ماله عافطة ولا نافطة و مرذکره -

نقط - نقطة - بالضم خجک سیاهی بر سفیدی یا عکس آن نقط - نقاط ج - نقط خجک زدن حروف را (ع ف اض ۲) تنقیط کذلک نقاط لغت منه -

نمط - نمط بفتحتین نوعی از افگندنی انماط ج - و

نخط
مطط
مشط - نشط
مقط
مجط
معط
المحط
مغط - مرجبطة
مصط
مقط - مضط
معلط
مقعوطة - نطنط
منقلوط - نعط
ملط - نفط
نبط
نقط
میط
نحط - نمط

ایضاً گروه مردم که بر یک کار باشند فی الحدیث خیر هذه الامة النمط الاوسط یلحق بهم التالی ویرجع الیهم الغالی۔

نوط۔ نوط میان پشت تسرین و بهر چه از چیزی در آویخته شود و در آویختن (ع ف اض ۱۲) و آماسیدن سینۂ شتر یستعمل مجهولا و توشه دان که در وی خرما نهند و از شتر در آویزند نوطة آماس سینۂ شتر۔ و کیۂ فی المثل عاط بغیر انواط ای یتناول ما لیس یناک شیء معلق۔ انواط معلاقها ذات انواط نام درختی تنواط آرایش هودج که از وی در آویزند چون علاقها و جز آن یقال نوطة من طلح یعنی طلحستان و همچنین عیص من سدر و ایکة من اثل و فرش من عرفط و وسط من عشر و غال من سلم و سلیل من سمر و قصیمة من غضا و سق مث و صریمة من غضا و من سلم و حرجة من شجرة۔ انتیاط دور شدن یقال فلان منی مناط الثریا ای فی البعد۔ نیاط بیابان کشنده نیط نیاط رگ دل یقال رماه الله بالنیط ای بالموت و یقال للارنب مقطعة النیاط کما قالوا مقطعة اسحار سونیاط القوس معلقها۔ نا نظ رگ پشت تنوط بالضم جانوری خرد برابر گنجشک که در جنگلها خانه او از شاخ باریک آویخته باشد بر یک تار ضعیف تنوطة یکی از وی یقال اصنع من تنوط۔

ناط۔ بانگ و زفیر کرد (ع ف اک ۲) نئیط بر وزن و معنی نحیط۔

النسط۔ المسط فی المعانی الثلثة الاولی وضمتین الذین یستخرجون اولادها اذا تعسر ولادها یعنی کسانی که هنگام تعسر زادن ناقه بچه از زهدان برآرند۔

نغط بضمتین مردمان دراز قد۔

نهط بالرمح به نیزه زد آنرا (ع بفتحها)

نیط۔ مرگ یا جنازه یا مهلت نیط دور شدن (ع ف اک ۲) انتیاط مثله۔

فصل الواو

وبط۔ وبوط۔ ضعیف ای شدن (ع ف اک ۲) وبط بفتحتین کذلک (ع ک ف ۲) وابط ضعیف و بیدل و باز داشتن از حاجت کسی را۔

وخط۔ وخط۔ در آمیختن سپیدی موی۔ و نیزه گذاره زدن۔ و بشتاب رفتن۔

ورط۔ ورطة۔ بلا کی و زمین هموار بی راه و نشان اراط و توریط در بلا کت انداختن تورط لازم منه مرراط بالکسر مکر و فریفتن و فی الحدیث لا ملاطة ولا وراط۔

وسط۔ سطة۔ در میان شدن (ع ف اک ۲) و یقال فلان وسیط فی قومه آنکه در نسب میان و در محل رفیع باشد الاصبع الوسطی انگشت میانگی و الصلوة الوسطی نماز میانگی توسیط در میان آوردن چیزی و دو نیم کردن چیزی توسط در میان آوردن چیزی بدو نیم توسط میانجی کردن وساطة میانجی وسط بفتحتین میانه در آنرا ز هر چیز قوله تعالی جعلناکم امة وسطا ای عدلا شیء وسط چیزی میانه نه زشت و نه نیکو واسطة القلادة جوهر میانگی گزیده واسط نام شهری و هو مذکر مصروف لان اسماء البلدان الغالب علیها التانیث و ترک الصرف الا منی والشام والعراق و واسطا و قباء و حجر افانها تذکر و تصرف۔ واسط الکور میش پالان یقال جلست وسط القوم بالتسکین و جلست وسط الدار بالتحریک و الصواب جلست فی وسط الدار لانه اذا کان متحرکا کان محدودا فلا بد من فی۔ و کل موضع صلح فیه بین فهو وسط بالتسکین و ان لم یصلح فیه بین فهو وسط بالتحریک۔

وطوط۔ وطواط۔ فراشتوک و خشب بر وطاوط ج۔ و مرد ضعیف بددل و یقال هو ابصر فی اللیل من الوطوط یعنی الخفاش۔

وقط۔ وقیط۔ مغاکی در زمین سخت یا کوه که در وی آب گرد آید وقاط ج۔ توقیط مغاک کردن باران زمین را و آب که از بالا چکد موقوط انداخته وقط ایضاً افگندن صلته بالباء۔ یوم الوقیط کان فی الاسلام بین بنی تمیم و بکر بن وائل۔

وهط۔ وهط شکستن (ع ف اک ۱) و نام مالے که عمرو بن العاص را بود و وهطة زمین پست مغاک مثل وهدة و هط و هاط ج۔ و یقال هط من عشر یعنی عشرستان و آن درختیست عرب را از نوع طاق کما یقال عیص من سدر و قبیل ایهاط انداختن چنانکه بر نخیزد۔

و أط القوم گروه را زیارت کرد (ع ف اک ۲) الوواط الهیج الواطة من نج الماء آب فراوان الواطة من الارض جائے بلند۔

وعاط۔ بالکسر ورد سرخ یا زرد۔

لقیته علی اوفاط ای علی عجلة و بانطاء عرف۔

الوهطة۔ الصرعة من التعب۔

فصل الهاء

هبط۔ هبوط۔ فرود آمدن یقال هبط هبوطا ای نزل و هبط هبطا هبطا ای نزله لازم متعد یقال اللهم غبطا لا هبطا و مر فی فصل الغین اهباط متعد منه انهباط لازم منه۔ هبوط ایضاً کم شدن بها متاع و کم کردن آن و لاغر کردن بیماری مردم را (ع ف ا ک ۲) هبوط بالفتح نشیب هبیط شتر لاغر۔

هرط۔ هرط طعنه کردن و نقیصه گفتن (ع ف ا ک ۲) تهارط یکدیگر را دشنام دادن هرطة بالکسر میش بزرگ هرط ج۔

همط۔ همطه ستم کردن و بے اندازه گرفتن

(عع وف ک ۲) اهتماط دشنام و نقصیه گفتن کسی را-
هیط- هیاط- مهایطه- بانگ و فریاد کردن یقال وقع القوم فی هیاط و میاط- تهایط گرد آمدن و صلاح امور کردن قوم میان خود ها و هو خلاف التمایط-

هرمط- عرضه- وقع فیه یعنی پرده دری کرد-
هطط بضمتین و دم هلاک شدگان آهط شتر بسیار رفتار شکیبا هطا و مونث هطاهط کعلابط اسپ-

هطهطة- آواز اسپ زود رفتاری و شتاب کاری-
هقط- بکسرتین مبنیه علی السکون زجر للفرس هیقط بفتحتین زود رفتاری لغة یمانیة-
بالط- فروهشته شکم و زراعت باهم پیچیده و هلطة من خبر و لهطة بمعنی-
هلمطه- گرفت آنرا یا جمع کرد آنرا-
هملطه- گرفت آنرا یا فراهم آورد آنرا-

او الصلواب هلمط-
هنزلیط- کقندیل سر حد سیت بردم-

فصل الیاء

یعط- یعاط- مثال قطام زجر و بانگ گرگ راندن ایعاط بانگ زدن گرگ و یقال اعیطت بالذئب ای قلت له یعاط-

باب الظاء

فصل الالف

هذا الفصل من بقیة الصراح

احاظة- کاسامة بن سعد بن عوف ابو قبیلة من و الیه حمیر نسیب مخلاف حاظة بالیمن و المحدثون یقولون وحاظة بالواو-
اتقاظ- گرفتن و المؤتفظ اللازم-

فصل الباء

بهظ- بهظ گران شدن و گرنبار کردن کسی را (عع بفتحها) باهظ کاگران و دشوار مبهوظ گرانبار-
بظ المعنی- حرکت و تارد لیهیاها للضرب و فظ بظ درشت بظیظ فربه تن نازک اندام و ابظ فربه شد-
بنظیان- بالکسر زن بدخلق بسیار فریاد یقال امراة شبنظیان نبظیان-
باظ- بوظا- قذف اروان ابی عمیر فی المهبل یعنی منی در رحم انداخت باظ الرجل مرد سیل از لاغری فربه شد-
بیظ- آب گشنی و آب زن یا آب مرد و زهدان زن و باظ بیظ کبوظ-

فصل الجیم

جخظ- جخوظ- بیرون روشدن و بزرگ شدن

چشم (عع بفتحها) جاحظ و جحظم نعتان منه میم زائده جاحظ ایضاً نام مردی جاحظتان دو حدقه چشم-
جحمظ- جحمظة- بند کردن کسی را-
جظ- جظ- مرد فربک و فی الحدیث اهل النار کل جظ مستکبر-
جعظ- جعظ- ای ضخم جعاظ بالکسر جنعاظة بدخوی-
جفظ- اجفیظاظ- برآماسیدن مردار یقال وجفاظت الجیفة و ربما کالو یحرکون الالف لاجتماع الساکنین و قالوا اجفاظت الجیفة-
جلنظ- مجلنظی- ستان خفته و پا بها دراز کرده-
جوذ- جواذ- مرد ضخم خرامان رفتار جوظ جوظان خرامان رفتن و فی الحدیث اهل النار کل جعظری جواظ-

جلفاظ- بالکسر اصلاح کننده کشتی و فعله الجلفظة و تقدم فی الطاء-
جلماظ- بالکسر آزمند هر چیز-
الجمحظة- الفماظ کالجمظة-
جماظ- بالکسر جفاکار درشت-
جنعاظة- بالکسر آنکه وقت خوردن طعام خود را کم فهمد و بسیار خوار جنعیظ کقندیل مثله و ایضا مرد خرد پا و کژ بیخ بیر آزمند و جفاکار درشت خو و بیخرد و جنعاظ بالکسر مثله-
جیظان- ناوناوان خرامیدن (عع وف ک ۲) جیاظ لغت منه و جاظ بجمله بگیرانی بار رفتار کرد-

جائظ- من الماء- از آب گرانی شد (عع بفتحها)
جعمظ- کقنفذ بیرزفت آزمند-
جلحاظ- بالکسر جلحظ کژ بیخ مرد و فربک بر تن موی انبوه دارد جلحظاء بکسر الجیم و الحاء مثله و زمین درشت-
جلخاظ- بروزن و معنی جلحاظ و جلحظا او الصواب بالمهملة-
جلنظاء من الارض- ای الارض الغلیظة و الجلوظا بالکسر سیف عامر بن الطفیل و اجلوظ کاعلوط استمر و استقام

فصل الحاء

حظ حظ- بهره و بخت احظ حظوظ ج- آحاظ کذلک و هو علی غیر قیاس کانه جمع احظ و با بهره و دولتی شدن (عع ک ا ف ۲) هو حظ و حظیظ و محظوظ ای جدید ذو حظ من الرزق- و انت احظ من فلان تو بهره مند با روزی تری از فلانی حظظ بضمتین و فتح ۲ لغة فی الحضض و هو من الادویة حضظ ایضاً جمع بین الضاد و الظاء-

هطهطة
هیط- هقط- هنزلیط
بالط
هرمط- یعط
هطط- هلمط
هملطه
جلفاظ
احاظة- جحمظ- جلماظة-
جظ- الجحظة
جماظ
اتقاظ- جعظ- جنعاظة-
جفظ
بهظ
جاظ- جیظان
بظ- جوذ
بنظیان- جائظ
جعمظ- حظ
باظ- جلحاظ
بیظ- جلخاظ
جلنظاء
جخظ

حفظ
دلظ
دظ - شيظان
دعظ
دغمظ
عظعظ
دلغاظ
دلمظ
حنظ - المدنظی
عکظ
رعظ
المحنظی
حرباظ
عنظ
خنظ
شنظظ
حمنظة
غلظ
خظ
خنظوة - شنظ
شوظ
شقیظ
داکظ - شمظ - غنظ

حفظ - حفظ - بالکسر نگاه داشتن - و یاد گرفتن حفظة فرشتگان نگاهبان و نویسندۀ اعمال محافظة نگاهبانی کردن یقال انه لذو حفاظ و محافظة ای ذو عار و حمیة - حفیظ نگاهبان و منه قوله تعالی و ما انا علیکم بحفیظ احتفاظ خویشتن نگاه داری کردن متعدی بالباء و بخشم شدن یقال احتفظ بنفسه - و احفظته فاحتفظ تحفظ هشیار و بیدار بودن و یک یک یاد گرفتن تحفیظ یاد دادن کتاب و جز آنرا استحفاظ یاد داشت خواستن حفیظة حفظة غضب و حمیت یقال ان الحفائظ تنقض الاحقاد ای اذا رائیت حمیمک یظلم حمیت له وان کان علیه فی قلبک حقد - احفاظ بخشم آوردن -

حنظ - حنظی به - ای ندد به یعنی شنوانید او را فحش والالف للالحاق و حنظی به و عنظی به کل یقال رجل حنظیان و حنظیان و خندیان بالخاء المعجمة و عنظیان بالمعجمتین و المهملة مع المعجمة ای فحاش -

المحنظی - کالمحنظی یعنی خشمگین و ذکر فی الهمز -

حرباظ - بالکسر سخت کردن زه کمان یقال حربظ القوس -

حنظظ بضمتین و کسر دوا است یتخذ من ابوال الابل او الحضض -

حمنظة - سپید آنرا (عع ف اص ۲) -

فصل الخاء

هذا الفصل من بقیة الصراح

خظ الرجل - تن مرد سست و فروهشته شد -

خنظوة الجبل - بالضم سر کوه خنظیان مرد فحش گو و خنظی به تشهیر کرد و فاش نمود و ولاع کرد و ورغلانید و تباه کرد -

فصل الدال

داظ - داظ - خبه کردن گلو - و پر کردن مشک (رعع بفتحها)

دلظ - دلظ - زدن و سپوختن (عع ف اص ۱) دلظی صلب و سخت الالف للالحاق - و ناقة دلنظاة -

دظ - شک کردن و دور کردن (عع ف اص ۱)

دعظ - داخل کردن تمام نره در فرج (عع بفتحها) یقال دعظها به و دعظه فیها دعظایة بالکسر مرد کوتاه قد و بسیار گوشت اگرچه دراز باشد -

دغمظ - ذکره فیها تمام نرۀ خود را در فرج داخل کرد دغموظ بالضم بدخو -

دلغاظ - بکسرتین آنکه مند و عیب جوی مردم -

دلمظ - کز برج شتر ماده کلان سال -

المدنظی - سخت گوشت الدنظی فی دلظ -

فصل الراء

رعظ - رعظ - بالضم جای در نشاندن پیکان در تیر ارعاظ ج - رعظ بالتحریک شکستن سوراخ تیر که پیکان در رو کنند (عع ک ا ف ۲) سهم رعظ لغت منه -

فصل الشين

شنظاظ - شنظاظ - بالکسر چوبک گوشۀ جوال و نام وزدی و فی المثل الص من شظاظ و اسرق من الزبابة شظ گوشه بستن جوال اشظاظ چوب گوشه ساختن - و بر پای خاستن شنظشظة سنگنج شدن ذکر کودک بوقت بول -

شنظ - شناظی الجبل - کرانهای کوه شنظوظ بالضم علی فعلوة یکے -

شوظ - شواظ - بالضم و الکسر بانۀ آتش بے دو -

شقیظ - کامیر سفالینه -

شمظ - باز داشتن و آمیختن و قدری قدری از چیز گرفتن و برانگیختن و نبری جنبانیدن (عع ف اص ۲) و ان یشمظ الانسان بکلام یخلط لینا بشدة خلط کردن سخن نرم با درشت -

شیظان - کشیظان درشت خوی سخت جان و شائظت فی یدی من قناتک شظیة یعنی پارۀ از نی تو دستم خورد (عع ف ا ک ۲) تشایظا تسابا -

فصل العين

عظعظ - عظعظة - جا و جا دان رفتن تیر - و سپاگی رفتن بددل از صعف معرکه و فی المثل لا تعظینی و تعظعظی ای لا توصینی و اوصی نفسک قال الجوهری و هذا الحرف هکذا جاء عنهم فیما ذکره ابو عبید و انا اظنه تعظعظی بضم التاء یعنی تامرنی بالاستقامة و انت تتعوجین -

عکظ - عکاظ - بازار عرب در ناحیۀ مکه بوقت جاهلیت سالی یکبار آنجا گرد آمدندی و خرید و فروخت کردندی و تفاخر و تناشد اشعار باهم نمودندی و بوقت اسلام آن برافتاد ادیم عکاظی منسوب بوی -

عنظ - عنظوان - بضمتین مرد فحاش و نوعی از گیاه که درد شکم آورد ستور را عنظوانه ملخ ماده -

فصل الغين

غلظ - غلظ - سطبری و سطبر شدن (عع بضمها) غلیظ نعت منه - استغلاظ غلیظ شدن - و غلیظ شمردن چیز را و ناخریدن جامه بسبب درشتی یقال استغلظته ای ترکت شراءه لغلظه - غلظة ثلث لغات و غلاظة بالکسر ای مغالظة یعنی درشتی اغلاظ درشت گفتن و جامه درشت خریدن تغلیظ درشت کردن بر کسی چیز را و منه الدابة المغلظة و الیمین المغلظة -

غنظ - غنظ - اندوه سخت و سخت اندوهگین کردن

له بانگ کتان ۱۴۶

(ع ف ا ک ۲) وکان ابو عبیدة یقول هو ان یشرف الرجل علی الموت من الکرب ثم یفلت مغنوظ سخت اندوهگین و ذکر عمرو بن عبد العزیز الموت فقال غنظ لیس کالغنظ و کنظ لیس کالکنظ. غنظة فحش شنوانیدن فعل از وی غنظی به ابدال احدی الظائین الفاء کما مر فی فصل الحاء۔

غیظ - غیظ خشم پنهان از عجز و بخشم آوردن مغیظ نعت منه و نام مردی و هو غیظ بن مرة بن عوف۔ معایظة بخشم آوردن اغتیاظ تغیظ بخشم شدن۔

مغطغطة - دیگ سخت جوشان بکسر الغین الثانیة ایضاً۔

فصل الفاء

فظ - فظ - آب شکنبه - و مرد درشت خو فظاظة درشت خو شدن (ع ک ا و ۲) افتظاظ آب دادن شتر را و دهان او را بستن تا نشخوار نزند تا اگر خداوند شتر تشنه شود شکم او را بکافد و سرقین او را بفشارد و آن آب را بخورد۔

فیظ - فیوظ - فیضان - مردن (ع ف ا ک ۲) یقال فاظ ای مات - و فاظت نفسه ای خرجت روحه عن ابی عبیدة والکسائی و ابی زید - قال الکسائی یقال فاظت نفسه و فاظ هو نفسه ای قاءها لازم و متعد و قال الاصمعی سمعت ابا عمرو بن العلاء یقول لا یقال فاظت نفسه لکن یقال فاظ و فاظ اذا مات (ع ف ا ض ۲) و لا یقال بالضاد بتة - فوظ فواظ مصدران منه - تفیظ تقی جان دادن یقال تفیظوا انفسهم ای تقیؤها افاظة متعد فیه یقال فاظه الله و افاظه الله نفسه۔

فصل القاف

قرظ - قرظ - بفتح الراء برگ سلم که بوی پوست پیرایند آدیم مقروظ نعت منه کبش قرظی بفتح القاف و ضمه و قرظی بفتح القاف منسوب بیمن که منبت قرظ است قارظ چیننده برگ سلم فی المثل لا آتیک او یؤوب القارظ العنزی و هو من عنزة خرج فی طلب القرظ فلم یرجع و هما قارظان ایضاً من عنزة - سعد القرظ موذن رسول صلعم که در مسجد قبا بود و در عهد عمر رض بمدینه آمد و تا امروز موذن مسجد مدینه از فرزندان او ست قریظة و نضیر دو قبیله از یهود خیبر تقریظ ستودن کسی را که زنده باشد تابین ستودن مرده را و بالضاد ایضاً عن ابی زید اذا مدحه بباطل او حق - تقارظ مدح گفتن یکدیگر را۔

قیظ - قیظ - گرمای تابستان - و سخت گرم شدن روز و دیگر با مقیم بودن بجائی (ع ف ا ک ۲) تقییظ کذلک صلته بالباء یقال تقیظ بالمکان اذا اقام به فی الصیف مقیظ موضع باشش بوقت گرما اتقییظ بسند آمدن چیزی کسی را بگرما۔

اقعنظه - برو و شوار شد۔

القوظ - فی معنی القیظ۔

فصل الکاف

کظظ - کظة - بالکسر زحمت امتلای طعام کظ زحمت دادن امتلا (ع ف ا ض ۲) و رنجانیدن کار کسی را و اندوهگین کردن - کظاظ سخت مر و سیدن در حرب تکاظظ از حد گذرانیدن مردم دشمنی را با یکدیگر یقال بینهم کظاظ ای عداوة - اکتظاظ پر شدن وادی از سیل رجل کظ کظ مرد سخت دشوار خو۔

کنظ - کنظ - دشوار آمدن کار کسی (ع ف ا ض ک ۲)

کرظ - فی عرضه - بآبروی او رخنه کرد (ع ف ا ض ۲) و هو کرظ حسب بالکسر ای بکرظه - الکرظة بالضم فی السهم و القوس الکظرة

کعیظ - کامیر و معظم مرد کوتاه و فربه۔

کلاظة - بفتحتین برفتار لنگ اکلاظ لغت مصر او الصواب بالطاء

فصل اللام

لحظ - لحظ - نگریستن بدنبال چشم صلته بالهاء و بالی (ع بفتحهما) لحاظ بالفتح دنبال چشم لحاظ بالکسر نگاهداشتن بچشم چیزی را۔

لظظ - الظاظ - لازم شدن چیزی صلته بالباء و مداومت کردن بر چیزی و مقیم بودن بجائی و پیوسته باریدن باران - و الحاح کردن رجل ملظ ای ملح و ملظاظ ای ملحاح قال ابن مسعود رضی الله تعالی عنه الظوا فی الدعاء بیا ذا الجلال و الاکرام ای الزموا ذلک - رجل لظا ای عسر۔

لعمظ - لعمظة شره و آرزو - و گوشت بدندان برکندن از استخوان لعظمة کذلک مقلبه - رجل لعمظ و لعموظ و لعموظة بالضم کلاهما و هو النهم الشره قوم لعامظة و لعامیظ۔

لفظ - لفظ - بیرون افگندن از دهان (ع ف ا ک ۲) لفاظة بالضم سخن از دهان بیرون افتاده یا جهه آن لفظ سخن - و سخن گفتن تلفظ کذلک لفظة یک سخن الفاظ ج - و یقال اسمح من لافظة و هی العنز لانها تشلی للحلب و هی تجتر فتلفظ بجرتها و تقبل فرحاً منها بالحلب او الحمامة التی تزق فرخها و یقال هی الرحی و یقال هی الدیک و یقال البحر لانه یلفظ بالجواهر و العنبر و الها فیه للمبالغة۔

لمظ - لمظ - زبان گرد دهان برآوردن بعد از طعام و لب لیسیدن (ع ف ا ض ۲) لماظة بالضم آنچه بماند از طعام در دندان یا دهان تلمظ کذلک و زبان بیرون آوردن ماله و یقال ما ذقت لماظاً بالفتح ای شیئاً و شراب لماظ ای قلیل اذا اذا قه طرف لسانه التماظ خوردن لمظة نکته از

کعیظ
کلاظة
لحظ
غیظ
لظظ
مغطغطة
قیظ
فظ
لعمظ
اقعنظه
القوظ
فیظ - لفظ
کظظ
لمظ
کنظ
کرظ
قرظ

سپیدی و فی الحدیث الایمان یبدو لمظة فی القلب و
سپیدی لب زیرین اسپ فرس المظ لغت منه
المظاظ سپید شدن لب زیرین اسپ۔
لاظ - اندوهگین شدن (ع ع بفتحها) او لاظه طرده وقد مها
والاظه فی التقاضی شدّ علیه یعنی در تقاضا بر و سختی کرد
لمغظة۔ لمعظمة دختر فربه و دراز قد و تنومند۔
رجل لمعظة مرد حریص آز مند مقلوب لعظمة۔
لاظه - دور کرد آنرا (ع ع ف ض ۲) ملوظ کمنبر عصا که
بآن زده شود یا تازیانه والتاظت الحاجة تعذرت۔

فصل المیم

مشظ - مشظ - بالتحریک خار و چوب در خستن
درو ست (ع ع ک ا ف ۲) مشیظ لغت منه۔
مظظ - مظ - انار دشتی و کوهی منظة نام مردی
مماظة منظاظ بدی و منازعت کردن با یکدیگر
تماظظ کذلک ۔
مماخطة - بزور خوابانیدن گشن اشتر ماده را تا بر جهد۔

فصل النون

نعظ - نعوظ - برخاستن ذکر مرد (ع ع بفتحها)
انعاظ - خیزانیدن ذکر باز و فراز کردن ناقه فرج را
از غایت اشتهای فحل۔
نکظ - نکظ - بالتحریک شتافتن (ع ع ک ا ف ۲)
انکاظ تنکیظ شتابانیدن۔
نشظ - بالفتح بزود می بودن النشوظ بالضم نبات الشیء منا
اروسته اول ما یبدو وحین یصدع الارض والفعل کنصر

فصل الواو

وشظ - وشظ - استخوان شکستن (ع ع ف ا ک ۲)
دخانه و میخ در بن دستهٔ تیر و تیشه زدن تا استوار شود۔
والوشیظ الضعیف من الناس لیس اصلهم واحدا۔
وعظ - وعظ - پند دادن و نصیحت کردن عظة
کذلک (ع ع ف ا ک ۲) اتعاظ پند گرفتن یقال السعید
من وعظ بغیره والشقی من اتعظ به غیره۔

وکظ - وکظ دفع کردن اکظ دافع مواکظة مداومت در
برکاری قوله تعالی الا ما دمت علیه قائما قال مجاهد مواکظا۔
وحاظة - بالضم و یقال احاظة بالهمزة شهریست
یا زمینیست در یمن ینسب الیها مخلاف وحاظة۔
وقظ - سخت زدا در ا (ع ع ف ا ک ۲) و وقظ علی الامر
برکار همیشگی کرد و وقظ به فی راسه بالضم کوقظ
بالطاء والصواب بالظاء و وقظ حوض خرد
که برای آن اخاظ یعنی شمر باشد که در ان آب
بسیار مجتمع شود و قیظ برجای مانده که بر برخاستن
قادر نباشد۔

فصل الیاء

یقظ - رجل یقظ بضم القاف و کسرها مرد بیدار
و هشیار ایقاظ بیدار کردن از خواب و گرد بر انگیختن
تیقیظ کذلک تیقظ بیدار و هشیار بودن استیقاظ
کذلک هو بیدار شدن از خواب یقظان بیدار یقظة
بفتحتین بیداری و نام مردی۔

وکظ | نعظ - وحاظة | لاظ | وقظ | لمغظة - نکظ | لمعظة | لاظه - نشظ | مشظ - وشظ | یقظ | مظظ | وعظ | مماخطة

خاتمة الطبع

بعون الله الفتاح جلد اول کتاب صراح مع ضمیمهٔ لطیفه معروفه به بقیة الصراح بعد تصحیح تام از نسخ مطبوعه کلکته قدیمه و جدیده و مطبوعه
مطبع نولکشور وغیره و اضافهٔ حواشی ضروریه و فوائد جدیده بماه ذی الحجه ۱۳۲۳ سنه یکهزار و سه صد بست و سوم هجریه علی
صاحبها الصلوٰة والتحیة در مطبع قیومی واقع کانپور حسب الایما برادر مکرم معظم جناب حاجی محمد عبد القیوم
صاحب تاجر کتب کلکته ویلسلی اسکوائر نمبر ۱۶ - باهتمام کمترین محمد قمر الدین ابن
حاجی الحرمین شریفین شیخ محمد یعقوب صاحب مالک مطبع
احمدی حلیهٔ انطباع و اختتام در بر کشید و
بفضله تعالی جلد ثانی
شروع گردید
فقط

بسم الله الرحمن الرحيم

باب العين

فصل الالف

اِمّع - اِمّعۃ - بالکسر مرد ہرجائی ومنہ قول ابن مسعود رض لایکوننّ احدکم اِمّعۃ ولایقال للنساء امعۃ وقد حکی عن ابی عبید۔

ذو اثیع - کزبیر شاعر من ہمدان وزید بن اثیع ا د- ثیع تابعی روی عن علی رض

اُزَیع - کزبیر نام شخصے اصلہ وُزَیع۔

اُع اُع - مضمومتین فی حدیث السواک وہی حکایۃ صوت المتقی اصلہا ہُع فابدلت ہمزۃ۔

مالوع - دیوانہ مَاْلوع مثلہ یقال بہ اَلاُولَعُ ای الجنون

فصل الباء

بتع - بتع - دراز گردن شدن اسپ (ع ع ک ا ف ۲) فرس تَبِعٌ لغت منہ تبعۃ مؤنث - تبع بالکسر و بکسر الاول وفتح ۲ مثال رقع وقمع بنید عسل اتبع کلمہ تاکید ست بقول جاؤنی اجمعون واکتعون وابتعون ہمہ۔

بثع - شفۃ کاثعۃ ہاثعۃ لب سطبر نگین۔

بخع - بخع - کشتن خود را از خشم واندوہ ومنہ قولہ تعالیٰ فَلَعَلَّکَ بَاخِعٌ نَفْسَکَ - بخوع اقرار کردن وگردن دادن حق را صلتہ بالباء یقال بخع بالحق (ع ع لفتحہما) بخاعۃ کذلک (ع ع ک ا ف ۲) قال فی الایضاح شرح المقامات بخع الشاۃ ای بالغ فی ذبحہا وفسرہ بان لقیطع عظم رقبتہا ویبلغ بالذبح البخاع وہو العرق الذی فی الصلب والنخع بالنون دون ذلک فہو ان یبلغ بالذبح النخاع وہو الخیط الابیض الذی یجری فی الرقبۃ۔

بدع - ابداع - نو بیرون آوردن نہ بر مثالی بدیع لغت منہ ای مُبدِع وہو من صفات اللہ تعالیٰ - ابتداع مثلہ وطرز نو نہادن شاعر در شعر - واماندہ شدن ستور بر نشست یقال اُبدِعت راحلتہ ای کلّت واُبدع بالرجل اذا کلّت راحلتہ یستعمل مجہولاً - بدیع بمعنی مبتدع آید - وخیک فی الحدیث ان تہامۃ کبدیع العسل حُلوٌ اولہ حُلوٌ آخرہ - بِدع بالکسر ای مبتدع ومنہ قولہ تعالیٰ قُلْ مَا کُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ ای بدیعا - بدعۃ نو بیرون آوردن رسمی در دین بعد از اکمال دین استبداع بدیع شمردن تبدیع بہ بدعت منسوب کردن

برع - براعۃ - تمام شدن در فضل وگذشتن از اصحاب در دانش (ع ع لفتحہما وضمہما) بارع نعت منہ - وفعلت کذا متبرعا ای متطوعا - بُرُوع نام ناقہ م - ونام زنی واصحاب الحدیث یکسرون الباء والصواب الفتح لانہ لیس فی کلام العرب فعول الا خروع وعتود اسم شجرۃ وواد۔

برذع - برذعۃ - گلیم کہ زیر پالان بر پشت شتر نہند ابرنذاع آمادگی کردن کارزا۔

برشع - برشاع - بالکسر مرد گول وفرنگ بد منش

امّع + ثبع
بخجع
ذو اثیع
برع
ازیع
اع اع
مالوع
بدع
برذع
بتع
برسع

برقع - بُرقع - بضم القاف وفتحها روی بند زنان غر وستور بُرقوع کذلک - برقعه روی بند نهادن تبرقع برقع پوشیدن - مُبرقعة گوسپند سفید سر بُرقعة بکسر القاف سپیدی روی اسپ که همه روی گرفته باشد یقال غُرّة ببرقعة - برقع بکسرتین نام آسمان هفتم لاینصرف -

برکع - برکعة - بر چهار دست و پای ایستادن و انداختن تبرکع نگون افتادن -

بزع - بزیع - مرد ظریف بزاع بالضم مثله بزعة ظریف شدن (عع بضمهما) تبزع ظریف خاستن کودک و بزرگ شدن فتنه و بدی غلام بزیع ای متکلم لایستحیی و امرأة بزیعة - والبزاعة مما یحمد به الانسان بُوزَع نام ریگ توده‌ء - و نام زنی -

بشع - شیء بَشع - بدمزه حلق سوز بشاعة بمزه شدن بَشع ناخوش شدن مردم از بی مزگی طعام (عع ک اف ۲) استبشاع بمزه شمردن -

بصع - بصع - جمع کردن البصع کلمة تاکید است وقیل ایضاً بالضاد المعجمة یقال اخذت حقی اجمع ابصع والانثی جمعاء بصعاء وجاء القوم اجمعون والبصعون ورأیت النسوة جُمَع بُصَع وهو توکید مرتب لایقدم علی اجمع ویقال مضی بصع من اللیل بالکسر ای صدر منه -

بضع - بضاعة - بالکسر پارهء مال که بدست کسی به تجارت فرستند ابضاع استبضاع بضاعت کردن مالی را وفی المثل کمستبضع تمر الی هجر وهو معدن التمر باضعة شکستگی سر که پوست و گوشت کوفته باشد و خون نرود ازوی و آنرا که خون روان باشد دامیه خوانند و رمهء بزرگ از گوسپند سیف باضع شمشیر که بر هرچه برآید پارهء ازوی ببرد بضع بالکسر پارهء از عدد و بالفتح ایضاً و هو ما بین الثلث الی التسع تقول بضع سنین و بضعة عشر رجلا و بضع عشرة امرأة فاذا جاوزت العشرة ذهب البضع ولا تقول بضع و عشرون - بضعة بالفتح پارهء گوشت و اخواتها بالکسر مثل القطعة والفلذة والقدرة والکسفة واشباهها والجمع بَضع مثل تمرة وتمر و بضع مثل بدرة و بدر بضع پاره کردن گوشت و کفانیدن جراحت - و سیراب شدن وفی المثل حتی متی تکرع ولا تبضع و بستوه آمدن از کسی (عع بفتحهما) مبضع نشتر ابضاع سیراب کردن و جواب شافی دادن مسئله را بضع بالضم نکاح یقال ملک فلان بضع فلانة - مباضعة بضاع ای مجامعة و جماع وفی المثل کمعلمة امها البضاع - بضیع خوی روان شده از آدمی دستور - و جزیرهء بحر - و گوشت یقال دابة کثیر البضیع و رجل خاظی البضیع مرد آگنده گوشت تبضع خوی روان کردن از پیشانی بضیع مصغراً نام جائی بُربضاعة بالضم والکسر فی الحدیث -

بعع - بعاع - بالفتح رخت و جهاز بعاع السحاب گرانی ابر از باران -

بقع - بقعة - بالضم جای بقاع ج - باقعة سختی بقع سخت گفتن - و بهتان نهادن کسی را یقال بقع الرجل اذا رمی بکلام قبیح او بهتان یستعمل مجهولا و بجای رفتن یقال لا ادری این بقع ای این ذهب بقیع موضعی که دروی هر نوع درخت باشد بقیع الغرقد گورستان مدینه بقع بفتحتین پیسگی در مرغ و سگ بمنزله بلق در ستور (عع ک اف ۲) غراب ابقع زاغ پیسه بُقعان الشام الذی فی الحدیث خدمهم و عبیدهم لبیاضهم وسوادهم سنة بَقعاء سال قحط و یقال فیها خصب و جدب - بُقعاء نام شهری -

بکع + بکع - زدن سخت بر هر جای از اندام و بریدن و پیش آمدن کسی به بدی و ناخوشی و تمیم یقول ما ادری این بکع بمعنی این ذهب -

بلع - فرو خوردن (عع ک اف ۲) ابتلاع کذلک البلاع فرو خورانیدن چیزی را بکسی سعد بلع بالضم منزلی از منازل قمر و ایضاً سوراخ بکره تبلیغ نخست پیدا شدن سپیدی در سر بالوعة آلایش و جای دست و روی شستن بلّوعة بالتشدید کذلک بلالیع ج بلعاء نام مردی -

بلتع متبلتع - بلتعانی - آنکه ظرافت و زیرکی نماید از خود ابو بلتعة کنیت مردی -

بلقع - بلقع - بلقعة زمین خشک یقال منزل بلقع و دار بلقع بلا هاء اذا کان نعتا فان کان اسماً قلت بلقعة - و یقال الیمین الفاجرة تذر الدیار بلاقع -

بوع - باع - قولاج و عبارت از بزرگی و کرم یقال فلان طویل الباع ای ذو بسطة و کرم - بوع قولاج کردن (عع ف اض ۲) و گام فراخ نهادن ناقه و اسپ در دویدن -

بیع - بیع - خریدن و فروختن من الاضداد و مبیع کذلک و قیاسه مباع و ایضاً فروخته و مبیوع مبیع مثل مخیوط و مخیط علی التمام والنقص قال الخلیل الذی حذف من مبیع واو مفعول لانها زائدة و هی اولی بالحذف - وقال الاخفش المحذوف عین الفعل لانهم لما سکنوا الیاء القوا حرکتها علی ما قبلها فانضم ثم ابدلوا من الضمة کسرة للیاء التی بعده ثم حذف الیاء لاجتماع الساکنین وهما الیاء و واو مفعول وانقلبت الواو یاء لما انقلبت واو میزان للکسرة قال المازنی کلا القولین حسن و قول الاخفش اقیس - بیاعة اخریان بیعان خرنده و فروشنده اباعة عرضه کردن به فروختن ابتیاع خریدن و یقال بیع الشیء مجهولاً فان شئت کسرت الباء و ان شئت ضممتها و منهم من یقلب الیاء

برقع بلع برکع بلتع بزع بلقع بوع بشع بعع بصع + بیع بقع بضع بکع

ـــــــ
لـه مقدار کشادگی هر دو دست ۱۲

واداً فیقول بوع الشیٔ وکذلک القول فی کیل وقیل و
اشباهها مبایعة با یکدیگر خرید و فروخت کردن - وبیعت
کردن تبایع مثله - استباعة فروختن خواستن چیزی را
خود بیعة بالکسر کلیسای ترسایان - وخرید و فروخت از حسن البیعة

بجعة - بشمشیر برید آنرا (ع بفتحها)

بذع بفتحتین - ترس مبذوع ترسانیده بذعه ترسانید
او را (ع بفتحها) بزعه مثله وبذع الحب قطر الماء وذلک القطر
بذع وصبح بن بذیع کاسیر محدث خراسانی روے عنه
احمد بن الحواری -

برتع - کقنفذ نام شخصے -

البردعة - گلیم که زیر اکثرا به انداخته شود بروعة بلا لام
وقد تنقط والشهری به بون آذربیجان معرب برده دان
لان ملکا منهم سبی اسبیا وانزلهم هناک منه محمد بن یحیے
الشاعر وکے بن احمد المحدث ورجل مبرندع عن الشئے
منقبض وجهه -

بلخع - کجعفر موضعیست دریمن او هو بلخع کیمنع -

بالکعة - وبرکعة قطعه -

فصل التاء

تبع - تبع بفتحتین متابعة پس روی کردن (ع ک
ات ٢) اتباع در پی رفتن - ودر پی فرستادن - ورسیدن
بکسی - ودر سخن دو لفظ پی یکدیگر آوردن که به یک روے
باشد چون حسن بسن وقبیح شقیح - اِتّباع در پے رفتن
تبع بفتحتین پس رو وپس روان واحد وجمع یکسان فی له
تعالیٰ اِنّا کُنّا لکم تبعاً اتباع ج - متابعة شباع پس روی
عمل کسی کردن و در پی یکدیگر رفتن در عمل تتبع بطلب چیزی
رفتن در پی وی تبتیع کذلک تتابع بیاپی شدن متابعة
تبعة عاقبت بد تبیع آنکه ترا بروے بال باشد ولیس
رو ومنه قوله تعالیٰ ثم لا تجدوا لکم علینا به تبیعاً اے

تا ئرا وطالبا هو بمعنی تابع وگوساله تبیعة ماده تباع بالکسر
تبابع ج - تبابعة ملوک یمن - تُبّعٌ یکی از ایشان -
وسایه - ونواعی از مرغان -

ترع - ترع بفتحتین پر شدن خنور (ع ک اف ٢)
حوض ترع وکوز ترع ای ممتلی - اتراع پر کردن تترع
بیدی شتافتن کسی صلته بالی یقال تترع الیه - رجل
ترع شتابنده ببدی وغضب وسیل ترع مشدد آنکه وادے
را پر کند تراع ایضاً دربان ترعة بالضم وروفی الحدیث
ان منبری هذا علی ترعة من ترع الجنة و پایه نردبان - و
مرغزار وو دهانه جوی‌ها سیر اترع رفتار سخت تریاع بالکسر موضع

تسع - تسعة - نه مرد تسع نه زن و مدت تشنگی شتران تسع بالضم
نه یک تسیع کذلک تسع مثال صر وشب از ماه شب هفتم و
هشتم ونهم وهی ابعد التقال تا سوعا روز نهم محرم تسع بالفتح
نه یک گرفتن - ونهم شدن (ع بفتحهما) اتساع نه تن
شدن قوم وخداوند شتران نه روز یکبار نوبت آب شدن -

تعتع - تعتعة - درماندن در سخن ودرشکوخیدن ستور
وبی آرام تفتنه کردن کسی او یتاوقع القوم فی تعاتع ای فی اراجیف

تلع - تلع - درازی گردن اتلع نعت منه جید تلیع طویل
تتلع گردن ستیح کردن تا برخیزد ویقال بند فما یرفع راسه
للنهوض ولا یرید البراح - رجل تلع بکسر اللام بسیار رنگرنده
چپ وراست انار تلع بفتحها لغة فی ترع اولثغة - تلعة بالفتح
بلشیة وتشیب وهو من الاضداد تلاع آب راهها از بالا
سوی نشیب تلعة یکی تلوع بلند برآمدن روز اتلاع
گردن برافراشتن آهو از جای خود متالع بالضم کوهی

توع - توع - مسکه بافله نهان پاره برگرفتن (ع
ف اص ٢)

تیع - تیع - بیرون آمدن قی - وروان شدن مائع
بر زمین (ع ف اک ٢) تاعة قی کردن تتیع نعت منه
متاع قی کرده تتایع شتابیدن - وبروی درافتادن ر
بدی وخویشتن را سست انداختن - ونا دانیدن دم
گیاه را - وجنبانیدن شتر کتفهای خود را در رفتن تیعة بالکسر
چهل عدد از گوسپند وفی الحدیث فی التیعة شاة -

تیرع - کجعفر موضعیست -

تقع - بفتحتین گرسنگی وجوع تقع گفتن شدید -

تنعة - بالکسر وهیست نزدیک حضرموت سمیت تنعة
بن ابی - نسب الیها عیاض بن عیاض والعیزار بن
جرول وحجر بن عنبس المحدثون التنعیون -

فصل الثاء

ثطع - ثطع - الرجل - مجهولا مزکوم شد -

ثعع - ثع - قی کردن (ع ف اک ٢) انثعاع
برآمدن قی از گلو وخون از بینی وجراحت -

ثلغ - ثلغ - سر شکستن (ع بفتحهما) مثلغ غوره خرما
خسته وجز آن -

ثخطع - کجعفر نام شخصے -

ثرع - بر قوم ناخوانده رفت (ع ک آف ٢)

ثاع - الماء - آب روان شد (ع عنا اص ٢) وثیع تبع
بالضم امر بالانبساط فی البلاد فی طاعة الله تعالی والثاعة
التقذفة للقی والثوع کصرو شجر جبلی دائم الخضرة ذو ساق
غلیظ یسمو وعنا قیده کالبطم لاینتفع به -

فصل الجیم

جدع - جدع - بینی بریدن وگوش ودست ولب
بریدن اجدع جدعا نعت منه - جدعة باقی مانده بریدگی
وبزندان کردن - وحبس کردن وبالذال ایضاً المجادعة
التخاصمة تجادع کذلک - یقال ترکت البلاد تجادع
افاعیها ای یاکل بعضها بعضا جدع بالتحریک بدخوار
شدن کودک (ع ک اف ٢) اجداع بدخوار

تیرع + تیرع
بجعة + تقع
بذع + تنعة
برتع
البروعة + تسع + ثطع
ثعع
تلع
بلخع + تعتع
بالکعة + ترع
تلع + ثاع
تبع
جدع
توع
تیع

جزع+جلنفع

کردن کودک را۔ و باز داشت کردن جداع مثال
قطام سال تنگی و سختی مجدع علف کہ سراسر او ستور
خوردہ باشد کلا، جداع بالضم علف پژمردہ تجدیع جدعا
لک گفتن کسی الیعنی بریدہ باد بینی و گوش تو۔ و دو گوش
خر بریدن جنادع حشرات زمین چون ملخ و مار و سوسمار
و جز آن ویقال رأیت جنادع الشرای اوائلہ جُندُعۃ
بضمتین یکی از ہر جانوری کہ از وی گزند و زحمت رسد
ذات الجنادع سختی و بلا و فی المثل جارت جنادعۃ
عبداللہ بن جدعان نام مردی۔

جمع

جذع+جشع

جذع+جذع ۔ بالتحریک آنچہ پیش از ثنی باشد جذعان
جذاع ج۔ جذعۃ مؤنث جذعات ج وانچہ بسال دوم
درآمدہ باشد از گوسپند و بسال سوم از گاو و اسپ بسال
پنجم از شتر اجذع کذلک جذع سالی کہ در روے ستور
دندان شیر بیفگندہ برنیار وسنوزالازلم الجذع روزگار
وشیر ویقال فلان فی ہذا الامر جذع یعنی نو درآمدہ جذع
بالسکون ستور را بی علف باز داشتن (عع بفتحہا) اجذاع
بزندان کردن جذع بالکسر تنہ درخت جذوع ج۔ و نام
مردی و فی المثل خذ من جذع ما اعطاک۔ الجذعمۃ
خرد۔ و کودک و فی الحدیث اسلم ابوبکر واللہ وانا
جذعمۃ میم زائدہ۔

جعجع

جرع

جرع - جرع ۔ آشام خوردن آب (عع بفتحہا و
ک ا) جرعۃ بالتحریک ریگ ہموار کہ ہیچ نروید بروے
جرعاء کذلک جرع ج۔ و ایضاً تافتہ تر شدن یکتاہ از تابہای
رسن جرعۃ بالضم یک آشام از آب و شراب و جز آن و فی
المثل افلت فلان بجریعۃ الذقن اذا اشرف علی التکلیف
ثم نجا۔ نوق مجاریع شتران اندک شیر تجریع فرو خوانیدن
خشم و جز آن تجرع جرعہ جرعہ خوردن آب و فرو خوردن خشم۔

جلع

جرشع

جرشع - جرشع بضمتین شتر بزرگ و بزرگ سینہ و
پہلو برآمدہ۔

جزع - جزع ۔ بر پہنا بریدن وادی را (عع بفتحہا)
و شبہ پیسہ یمانی کہ چشم را بسیاہی و سپیدی بوی تشبیہ
کنند جزع بالکسر گشت و خم وادی جزع اندکی از مال
یقال جزع لہ جزعۃ من المال ای قطع لہ قطعۃ منہ و اندکی
از آب۔ و پارہ از شب اجتزاع چوب از درخت بریدن
و شکستن جزع بالتحریک ناشکیبائی کردن نقیض صبر
(عع ک ا ف ۲م) اجزاع متعدہ منہ جازع چوب وادیح
جزعۃ رمۂ گوسپند تجزیع نیم پختہ شدن و رسیدہ شدن
غورۂ خرما۔

جشع - جشع ۔ بالتحریک حرص چیرہ و سخت حریص
شدن (عع ک ا ف ۲م) تجشع کذلک۔ رجل جشعٌ و قوم
جشعون نعت منہ۔ مجاشع نام مردی۔

جعجع - جعجعۃ ۔ آواز آسیا و فی المثل اسمع جعجعۃ ولا
اری طحنا و آواز شتران تر۔ و حبس کردن۔ و تنگ
کردن کار بر کسی و کتب عبیداللہ بن زیاد الی عمرو
ابن سعد علیہما ما یستحقانہ من اللعن ج الطعن ان جعجع بحسین
یعنی احبسہ و ضیق علیہ و تنگ گرفتن بر غریم بمطالبہ
و شتر را در جاے تنگ خوابانیدن یقال جعجع بہم اے
اناخ بہم و جنبانیدن شتر را تا برخیزد یا بجنبد ویقال
جعجع القوم ای اناخوا جعجع جعجاع زمین درشت
تنگ فحل جعجاع کشن سخت بانگ تجعجع خود را بر زمین
زدن از دردی کہ رسیدہ باشد۔

جلع - جلع ۔ بی شرم و فحاش شدن (عع ک ا
ف ۲م) جلع جالع جالعۃ نعت منہ و دندانہا پیش
گشادہ بودن از لب زیرین مجالعۃ القوم گفت
و گوے کردن قوم باہم در شرب و قمار جلع جامہ بیرون
کردن بمعنی خلع۔ جلوع روی کشادہ بودن زن
بہر جاے (عع بفتحہا) جالع زن برہنہ روے
انجلاع انکشاف۔

جلنفع - جلنفعۃ ۔ ناقۂ تن آور فراخ شکم اجلنفاع
مصدر منہ۔

جمع - جمع ۔ ہمہ۔ و گروہ مردم جموع ج۔ و نخل
بسیار بار۔ و مزدلفہ۔ و گرد آوردن۔ و اسم واحد را
جمع کردن (عع بفتحہا) اجتماع گرد آمدن رجل
مجتمع مرد بکمال قوت رسیدہ و لا یقال ذلک للنساء
و یقال للجاریۃ اذا اشبت قد جمعت الثیاب اے
لبست الدرع والخمار والملحفۃ تجمع از ہر جای گرد
آمدن جماع الناس مردم درآمیختہ از ہر جایہاے
مختلف مجمع بفتح الاوسط و کسرہ جای گرد آمدن جمع
الکف بالضم والتخفیف مشت فراہم آوردہ یقال
ضربتہ بجمع کفی و جاء فلان بقبضۃ ملأ جمعہ۔ و یقال
اخذت فلانا بجمع ثیابہ۔ و امر بنی فلان بجمع اذا کان
مکتوما لم یعلم بہ احد۔ و فلانۃ من زوجہا بجمع ای لم تفتضہا
و ماتت فلانۃ بجمع ای ماتت و ولدہا فی بطنہا و کلہا بالضم
و کسرہا۔ جمعۃ من تمر یک مشت از خرما یوم الجمعۃ
بضم المیم و تسکینہا روز آدینہ و یجمع علی جمعات و جمع
المسجد الجامع مرکب آدینہ و ان شئت قلت علی
الاضافۃ مسجد الجامع علی تقدیر مسجد الیوم الجامع
کقولک الحق الیقین اے حق الشیء الیقین
لان اضافۃ الشیء الی نفسہ لا تجوز الا علی ہذا
التقدیر و عند الفراء یضاف الی نفسہ
لاختلاف اللفظین و انشد قول الشاعر شعر
فقلت انجوا عنہا نجا الجلد انہ ۔ سیرضیکما منہا سنام
و غاربہ۔ فاضاف النجا و ہو الجلد الی الجلد لما
اختلف اللفظان۔ اتان جامع اذا حملت اول
ما تحمل قدر جامعۃ ای عظیم۔ جامعۃ ایضا غل
والجوامع الاغلال۔ جمعاء ستور کہ ہیچ نقصانے
در تن او نباشد اجماع گرد آوردن۔ و ہمہ پستانہای

ناقه دوشیدن - و عزم کردن بر کاری - فراهم آوردن کار
را اجمع نعت منه و قوله تعالی فاجمعوا امرکم وشرکاءکم اے
وادعوا شرکاءکم لانه لایقال اجمعت شرکائی ویقال اجمعت
قال الکسائی یقال اجمعت الامر وعلی الامر اذا عزمت
علیه والامر مجمع - ویقال اجمع امرک ولا تدعه منتشرا
جمله کردن چیزی را مجموع گرد آورده از هر جائی فلانة
مجمعة بیابان که در وی گرد آیند قوم و پریشان نشوند تا
راه گم نکنند استجماع از هر جای گرد آمدن سیل گرد آوردن
اسپ خویشتن را در رفتن جمع جمعة وجمعا تقول رأیت
النسوة جمع بلا تنوین والف ولام لا در توکید المعرفة و تقول
الخفت حق اجمع فی توکید المذکر وهو توکید محض وکذلک
اجمعون وجمعاء وجمع واکتعون وابتعون وابصعون
لا یکون الا تاکیدا تابعا لما قبله لا یبتدأ به ولا یخبر به ولا عنه
ولا یکون فاعلا ولا مفعولا کما یکون غیره من التواکید اسما
مرة وتوکیدا اخری مثل نفسه وعینه وکله واجمعون جمع اجمع
وهو واحد بمعنی جمع ولیس له مفرد من لفظه والمؤنث جمعاء
ویقال جاء القوم باجمعهم بضم المیم وفتحها جمیع ضد متفرق
وقد یؤکد به ویقال جاؤا جمیعا یعنی همه و فراهم آمدگان
ولشکر و قبیله گرد آمده جماع الشیٔ بالکسر جمع چیزے
یقال فلان جماع فلان ای جمعه - والجماع المجامعة
ایضا وهی المباضعة - ویقال الخمر جماع الاثم وقدر جماع
دیگ بزرگ تجمیع بنماز جمعه حاضر شدن - و مال گرد کردن
مجمع لقب قصی بن کلاب لانه جمع قبائل قریش مجامعة
م - و بر کاری گرد آمدن باکسی صلته بعلی -
جوع - جَوع - بالضم نقیض شبع و بالفتح گرسنه شدن
(ع ع ف ن اض ۲) مجاعة کذلک جوعة یکی جائع نعت
منه جیاع جُوَّع ج - جوعان گرسنه جوعی مؤنث مثل
سکران سکری وعطشان وعطشی - عام مجاعة ومجوعة
بتسکین الجیم سال قحط اجاعة تجویع گرسنه داشتن
گرسنه کردن و فی المثل اجع کلبک یتبعک تجوع گرسنه
بودن - و خود را گرسنه داشتن بقصد استجاعة گرسنگی نمودن
ربیعة الجوع پدر حیی از بنی تمیم -

جبلع - کرمان کوتاه یستوی فیه المذکر والمؤنث و تیر
خرد که بدان کودکان تیر اندازی کنند جباعة کرمانه زن کوتاه
است وکرمانه درمان زن نیم عمر پدر رفتار دید پشتک و
تجمع تجمعا تغیرت استه نہرالا -
جلنجع - فی قول ابی الهمیسع ان تمنعی صوبک صوب المدمع
یجری علی الخد کضب الثعثع من طمحة صبیرها جلنجع ذکره ولم
یفسره وقالوا کان ابو الهمیسع من اعراب مدین ماکنا نکاد نفهم کلامه
جسوع - بالضم از خشش ایستادن وسفر جاسع ای
بعید و جسعت الناقة شتر ماده تحمه کرد و اجتسعت مثله
و جسع فلان قاء -
جفعه - انداختن و ارداع بفتحهم
جندعة - کقنفذة غوره آب باران جنادع ج وازدیے
چیز یکه آهسته رفتار کنند جنادع حشرات ارض او جناد ب
تکون فی حجرة الیرابیع والجنادع من الشر آغاز های
بدی و بلا ها و سخن های که برنج اندازد -
الجنع - محرکة و کامیر النبات الصغار والجنیع حب اصفر
یکون علی شجرة مثل الحبة السوداء -

فصل الخاء

خبع - خبیع - لغة فی خبء یعنی پنهان کردن آمرأة
خبعة قبعة زن پنهان شونده خنبعة نوعی از چادر زنان
خبوع دم گرفتن بچه از گریستن -
ختع - ختیعة - انگشتانه تیر انداز ویقال ختع الدلیل
بالقوم ای سار بهم فی الظلمة دلیل ختع مثال صرد رهبر
استاد خوتع مثله و بچه خرگوش و قولهم اشأم من خوتعة
وهو اسم رجل -

خدع - خدع - بالفتح والکسر فریفتن اختداع کذلک و
بسوراخ در شدن سوسمار - و خشک شدن آب دهان -
و کاسد شدن بازار و باز ایستادن از عطا یقال کان
فلان یعطی ثم خدع ای امسک - ربع بفتحهما خدیعة مکر و
فریب تخادع مکر نمودن مخادعة فریفتن انخداع فریفته
شدن و قوله تعالی یخادعون الله ای یخادعون اولیاء الله
ویقال خلق خادع اے متلون و سوق خادعة ای
کاسدة - و دینار خادع ای ناقص مخدع بالضم والکسر
گنجینه ضب خدع ای مراوغ وفی المثل اخدع من ضب
اخدع رگ پشت وهما اخدعان یقال فلان شدید
الاخدع ای شدید موضع الاخدع وکذلک شدید الابهر
عن ابی عبید قال و اما قولهم [illegible] انه لشدید النساقیر و
بذلک [illegible] ان النسا لان النسا [illegible] ان قصیرا کان
اشد له واذا کان طویلا استرخت الرجل مخدوع
آنکه اخدع او بریده باشد - رجل مخدع مثل مجرب آنکه
بارها در حرب فریب خورده باشد مجرب شده ویقال
سنون خوادع اے قلیل الزکاء والریع - ویقال الحرب
خدعة بالفتح والضم والفتح افصح وخدعة بالتحریک
ایضا - رجل خدعة مثال همزة آنکه مردم را فریبد ورجل
خدعة بالتسکین آنکه مردم او را فریبند طریق خیدع ای
مخالف للمقصد لا یفطن له - وغول خیدع فریبنده و
یقال للسراب خیدع -
خذع - خذع - بریدن و ریزه کردن گوشت ربع
بفتحهم خذیعة نوعی از طعام باگوشت ریزه مخذع پاره
پاره کرده -
خرع - خرع - بالتحریک سستی در چیزے و شکستن
و جدا شدن شاخهای نخل ابن ربع ک اف ن م خریع
منع ختر که آدمگان با غذ ویقال الخریع الفاجرة و ذکره
الاصمعی و قال هی التی تتثنی [illegible] الطین - خرع شگافتن

خدع
جباع
جلنجع
جسوع
جفعه
جندعة
الجنع
خبع + خذع
جوع
ختع - خرع

خلع + خلیع
خنمدع
خبذع
خبروع
خزع + ختیروع
ختلع
خوتلع
خدرع
خرشعة
خرفع
خشع
خسع
خضارع
خعخع
خضع
خلبعة
خمع + خلتعة
خندع
خنع
الخنذع
خنفع
خوع + خیهفعی
خفع

رعع بفتحها) انخزاع لازم منه اختراع شگافتن و نو بیرون آوردن - وآفریدن خروع بالکسر بیدانجیر و ہر چیز دو تاه شود لاد گیاه بسبب سستی ساق خزاع بالضم دیوانگی شتر ناقة مخزوعة صلغت منه - انخزاع بیرون آمدن کتف خزاعة لغة فی الخلاعة بیباکی وعیاری تنگی -

خزع - خزوع - بالفتح تخلف کردن از یاران (رعع بفتحها) صلتها عن تخزع مثله - وایضاً بخش بخش کردن چیزی را اختزاع بریدن از قوم - انخزاع بریده شدن رسن از نیمه ویقال خزعتی ظلع فی رجلی ای قطعنی عن المشی تخزیعا - رجل خزعة مثال ہمزة مرد باز ایستاده از کار ہا خزاعة حیی است از ازد خوزعة ریگ توده جدا از معظم توده ہا -

خشع - خشوع - فروتنی کردن (رعع بفتحها) وچشم فرو خوابانیدن صلته بالباء اختشاع کذلک بلدة خاشعة ومکان خاشع دگرگونه شده ومنزلی نمانده در روے خشعة بیشته ہموار وفی الحدیث کانت الارض خشعة علی الماء ثم دحیت - تخشع فروتنی نمودن -

خضع - خضوع - فروتنی کردن وسیل کردن ستاره به فرو شدن (رعع بفتحها) اختضاع کذلک - اخضاع فروتن گردانیدن حاجت کسی را کسی صلته باللام رجل خضعة مثال ہمزة آنکه ہمه کس را فروتنی کند خضیعة آواز شکم ستور یقال سمعت للسیاط خضعة وللسیوف بضعة فالخضعة صوت وقع السیاط والبضع القطع خیضعة خود عن الفراء وحکی عنه ایضاً انها الصوت فی الحرب - اخضع پست گردن یقال فرس اخضع وظلیم اخضع - وہم خضع الرقاب جمع خضوع ای خاضع -

خفع - خفع - سر برگشتن وافتادن از گرسنگی (رعع بفتحها) انخفاع سست وتنگدل شدن -

خلع - خلع - بیرون کردن جامه وموزه ونعل وخلعت دادن صلته بعلی وزن رها کردن بمالی که ستاند - ومعزول کردن از عمل یستعمل مجهولا یقال خلع الوالی فهو مخلوع وگوشت که آنرا با توابل پزند ودر خنور نهند تا بوقت حاجت خورند - وشوک بر آوردن خوشه وبزرگ شدن ذکر کودک از رسیدگی (رعع بفتحها) یقال خلع الغلام ای کبر زبه - خلعة جامه وجز آن که پوشاند کسی را بزرگ خلع بالضم فروختن زن بکابین وجز آن خلعة اسم منه وگزین مال مخالعة تخالع جدائی کردن زن وشوی از ہم بمالی اختلاع سر خریدن زن تخالع سوگند شکستن قومی میان یکدیگر تخلع فراخ رفتن تخلیع نوعی از تصرفات عروض است مخلع آن بیت که در وی این تصرف کرده باشند وایضاً منفک الالیتین - خالع رطب نیک پخته - وزن بیرون آینده از شوی بفدا که دہد - وشتر که بر نتوان جستن وتوسنی کردن چون کسے بروے نشیند خلیع صیاد وقمار که داد ونیابد - وغول - وگرگ - ومردم پریشان رو بیفرمان خلاعة ناسامانی - واز فرمان مادر وپدر بیرون شدن فرزند ویقال به خولع وخیلع اے فزع یعتری فؤاده کانه مس -

خمع - خماع - بالضم خمیدگی در رفتار خامعة کفتار جمع بالکسر گرگ ودزد -

خنع - خنوع - نرم گردنی فروتنی اخناع متعد منه خانع بدگمان وبلا به کار خنعة بدگمانی خنع ج - خناعة پدر قبیله -

خوع - خوع - کوہی سپید - وگردش وادے تخوع کم شدن تخویع کم کردن یقال خوع منه اے انتقص وجاء السیل فخوع الوادی اذا کسر جنبتیه -

خلتع - بالضم موضعی -

خنمدع - کقنفذ غوک -

خبذع - کجعفر ابو قبیلة من ہمدان وہو ابن مالک ابن ذی بارق -

خبروع - کعصفور مخل والخبرعة بالفتح فعله -

ختیروع - کحیزبون زنیکه بر یک حال قرار نگیرد -

ختلع - پدید آمد وبسوی دشت بر آمد -

خوتلع - کجوہر مرد فرومایه -

خدرع - شتابی کرد -

خرشعة - سر خر واز کوه خرشع دخراشع ج -

خرفع - کقنفذ پنبه تباه شده در غنچه وپنبه بخیده - خرفع کزبرج مثله ومایکون فی جراء العشر وہے جراق الاعراب -

خسع - عنه کذا کمنع دور کرده شد وخسیعة القوم وخاسعهم اخسهم -

خضارع - کعلابط مرد زفت ترش رو متخضرع مثله -

خعخع - کہدہد گیاہی یا درختی وخع الفہد بخع صات من حلقه اذا انبہر فی عدوه -

خلبعة - کقنفذه بر سر افگندنی زنان که خرد باشد وشگافی مابین ہر دو بروت وبر آمدگی فرو ہشته ولب زیرین وکقنفذ تمر وجز آن که پنہان باشد -

خلتعة - کقنفذه روباه ماده -

خندع - بروزن ومعنی جندب او صغار الجنادب وکقنفذ الخسیس فی نفسه -

الخنذع - بالذال کالخندع بالدال -

خنفع - کقنفذ مرد گول -

خیہفعی - بفتح الخاء والعین مقصورة ، بمد سگ بچه که از گرگ ماده بوجود آید وکنی ابو الخیہفعی اعرابی من بنی تمیم -

فصل الدال

درع + درع - بالکسر زرہ وہی مونثۃ ادرع ادراع ودروع ج - وتصغیرہا دریع علی غیر قیاس لان قیاسہ بالہاء وپیراہن زن وہو مذکر والجمع اذراع اوراع پیراہن پوشیدن زن - وزرہ وزراعت پوشیدن مرد تدریع متعدمنہ تدرع لازم منہ ویقال شمر ذیلا وادرع لیلا استعمل الحرم - مدرع بالکسر مدرعۃ دراعۃ بالضم میم - ادرع گوسپند سپید سیاہ سر درعاء مونث دارع زرہ وار درع شب شانزدہم وہفدہم و ہیزدہم از ماہ کہ اول شب سیاہ و باقی سپید باشد اندراع پیش شدن در رفتن -

درقع - درقعۃ - بشتاب گریختن فہو مدرقع ومدرنقع

دسع - دسع - دسیعۃ دفع کردن (ع بفتحہما) و برآوردن شتر نشخوار از شکم بدہان وسیعۃ عطیہ یقال فلان ضخم الدسیعۃ بزرگ عطیہ وطبیعت وخوو فی الحدیث الم اجعلک تربع وتدسع ای تاخذ المرباع وتعطے الجزیل وسیع بن گردان -

دعع - دع - سپوختن ودفع کردن قولہ تعالیٰ فَذٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ - دعۃ جنبانیدن پیمانہ تا بشتہ پرد - وپر کردن خنور - وبزرا بانگ کردن دع دع گفتن کسے را کہ افتادہ باشد یعنے برخیز دبمان و باہنگی دویدن مردم دعداع مثلہ - خفتہ مدعدعۃ کاسہ پر -

دفع - دفع - بکسی چیزی دادن صلتہ بالی ودور کردن وسپوختن اندفاع دور شدن - وبشتاب رفتن اسپ وخوض کردن درسخن مدافعۃ دارادار کردن حق کسے را - ودور کردن از کسے صلتہ یعن دفاع کذلک - استدفاع دور کردن خواستن بدی را تدافع یکدیگر را دفع کردن دفعۃ بالضم باران کہ یکبار آید دفعۃ بالفتح یکبار - مدفع درویش و مردم راندہ دافع میش یا ناقہ کہ ظلہ باز گیرد در پستان پیش از زادن مدفع بالفتح جای گرد آمدن آب مدافع ج - مدفع بالکسر وقوع دفاع بالضم والتشدید سیل بزرگ -

دقع - دقعاء - خاک دقعم بکسر العین والدال مثلہ میم زائدہ - دقع بالتحریک برخاک چسپیدن از خواری ومحنت درویشی (ع ک اف ۲) وفی الحدیث اذا جعتن دقعتن ای خضعتن ولزقتن بالتراب فقر مدقع بالکسر ای ملصق بالدقعاء مداقیع شترانیکہ علف را از روی خاک ببرند وقت خوردن داقع آنکہ مداق کسب جوید ویقال فی الدعاء رماہ اللہ بالدوقعۃ وہی الفقر والذل - جوع دیقوع گرسنگی سخت -

دکع - دکاع - بالضم بیماری سینۂ اسپ و شتر (ع بفتحہما)

دلع - دلع - بیرون آمدن زبان وبیرون کردن لازم متعد - اندلاع لازم منہ وبیرون آمدن شکم ادلاع متعدمنہ -

دمع - دمع - سرشک - وسرشک باریدن چشم (ع بفتحہما) دمع بالتحریک کذلک (ع ک اف ۲) دمعۃ قطرۂ سرشک امرأۃ دمعۃ سریعۃ الدمعۃ - وامعۃ شکستگی سر چنانکہ ازوی خون روان باشد مدامع کنجہائے چشم دماع بالضم آب چشم کہ از علتے یا از پیری باشد وآب کہ از تاک چکد بہاران دمع بضمتین نشان و اثر آب چشم بر رخسار -

دنع - دنع - بالتحریک آنچہ طرح کند قصر کشش از رشتہ وخواری رجل دنع بکسر ۲ ناکس بی خیر -

دثع - زمین نرم وسخت سپردن (ع بفتحہما)

درثع - کجعفر شتر کلان سال -

درجع - کبرقع نوعیست از غلہ کہ گاوان میخورند ش

دعبع - حکایۃ لفظ الطفل الرضیع -

دلثع - کجعفر مردیکہ بن دندانش بسیار گوشتناک باشد واز مسند ویکسر فیہما وراہ سہل در زمین نرم یا در زمین سخت لاحطوط فیہ ولا ہبوط و بالکسر مرد بدبو نجاست آلودہ ومرد برگشتہ لب -

طریق دلنع - بفتحات وتشدید نون راہ نرم دلانع ج -

دوع - بالضم ماہی ایست خرد بقدر انگشتی سرخ رنگ دوعۃ یکی دوع کصرد ج ویوم الدواع بالضم من ایامہم داع یدوع استن عادیا او سابحا یعنی با جست دوان یا شناکنان رفت -

دہاع - کقطام ودہداع کقرقار زجر المعنوق دہدع بہا الراعی کمنع ودہدع زجرہا بہا -

دہقوع - کعصفور گرسنگی سخت برزمین افگن -

فصل الذال

ذرع - ذراع - بالکسر رش[1] دست و آرنج یذکر ویونث اذرع ج - ذراع الاسد یکی از منازل قمر وذراع رش شتر - وصدر نیزہ وگز ویقال ہو منی علی حبل الذراع ای معد حاضر - ذراعان نام دو نبشتہ ذراع بالفتح زن سبک ریس ذرع گز کردن جامہ و غلبہ کردن قی (ع بفتحہما) ویقال انطرت فلانا ذرعہ ای کلفتہ اکثر من طوقہ - وضقت بالامر ذرعا اذا لم تطقہ واصل الذرع انما ہو لبسط الید فکانت ترید یدوت یدی علیہ فلم تنلہ ورباقا لواضقت بہ ذراعا - وقولہم اقصد بذرعک ای اربع الی نفسک یعنی رفق کن با تن خود ذارع خیک خرد شراب ذوارع ج - وگز کنندہ زمین خبہ کردن - ودست اندازان رفتن - وبد اشارت کردن ذوذراعان قدذرع البشیر وبوقتی

[1] رش از سر انگشت تا آرنج

درجع
ودعبع
درع + دلثع
دفع
دلنع
دوع
دہاع
درقع
دسع + دکع + دہقوع
دلع
ذراع
ودعع + دمع
دفع
دنع
دثع
درثع

که بدست اشارت کند ثور مذرع گاو که بازو و رشها سے او پر خالهای سیاه باشد ذرع بالتحریک گوسالهٔ دشتی و طمع قال الشاعر وقد لقو و المذرع و الوحشیا اذراع گوساله زادن مادهٔ گاو و پر گفتن سخن تذرع پر گفتن و اندازه کردن چیز برا برش - و ذرعت باشتن چیز برا مذرع بکسر الرا، باران که باندازهٔ رش نم او در زمین رفته باشد و بفتح الرا، و منه آنکه مادر ش شریف تر از پدر باشد مذارع دیهای گرداگرد شهر که در وی کشت و باغ باشد - و خرماستان نزدیک شهر و قوائم ستور مذراع یکی ذریعة انچه بوی بدیگری پیوند دیا براهی رسند اشتر یا اسپ و جز آن که صیاد در پس آن پنهان شود جهت زدن صید را فرس ذریع فراخ گام قوائم ذرعات ای سریعات قتل ذریع ای سریع یقال قتلوهم اذرع قتل - اذرعات نام موضعی بشام و هی معرفة منصرفة مثل عرفات و قال سیبویه من العرب من لا ینون اذرعات خمر اذرعیة منسوب بوی -

ذعذع - ذعذعة - جدا کردن - و پراگنده کردن و آشکارا کردن راز تذعذع لازم منه - ذعاع گروها پراگنده یقال ایضا تفرقوا ذعاذع -

ذیع - ذیع - ذیوع - ذیعان پراگنده شدن خبر (ع ف ا ک ۲) اذاعة فاش کردن خبر را - و همه آب حوض را خوردن تذایع آنکه راز نتوانند نگاهداشت و فی الحدیث لیسوا بالمذاییع البذور -

ذوع ذوع - هلاک کردن و از بیخ بر کندن (ع ف ا خ ۲) وقد ذعنا ماله احتبناه ای اهلکناه و اذاع الناس بما فی الحوض ای شربوه و اذاع بمتاعه ای ذهب به -

فصل الراء

ربع رَبع - رُبع - سرای محله یقال ما اوسع ربع بنی فلان ای محلتهم رباع ج - ربوع ارباع اربع ج - اربعة چهار مرد اربع چهار زن اربعون چهل ربع بالضم و تحریک الباء و تسکینها چهار یک ربع چهار تو تافتن زه و جز آن و بمربعه بار بر شتر نهادن و آن چوبیست که بار را بروی اندازند و دو کس برگیرند و بر پشت شتر نهند و باز ایستادن و خود را باز کشیدن از کاری و منه قولهم اربع علی نفسک واربع علی ظلعک ای ارفق بنفسک و کف و چهارم قوم شدن و چهار یک غنیمت ستدن و فی الحدیث الم اجعلک تربع ای تاخذ المرباع و هو الربع کالمعشار و هو العشر و لم یسمع فی غیرهما و سنگ برداشتن بجهت آزمائش قوت (ع بفتحهما) ارتباع کذلک و فی الحدیث مر بقوم یربعون حجرا او یرتبعون و ذلک الحجر یسمی ربیعة یعنی سنگ زور آزمائی ربیعة ایضا خود آهنین ربیعة الفرس پدر قبیله و هو ربیعة بن نزار اخو مضر بن نزار ربعی بالتحریک منسوب الیه - مرابعة دو کس دست بکدیگر گرفته تنک بار بر شتر نهادن چون مربعه بنا شد یقال منه ربعت الحمل اذا ادخلت المربعة تحته و رفعته مع صاحبک و بها و مر و کردن کسی را مثل المشاهرة و المضائفة یعنی بابستان مزد کردن مربع بالکسر نام مردی ربع ایضا بهر چار روز یکبار نوبت آب یافتن شتر (ع بفتحهما) فی الکل یقال جاءت الابل روابع - ربع بالکسر اسم فیه و ایضا تب که یک روز گیرد و دو روز گذارد - و نام مردی از هذیل ربیع بهار و الربیع عند العرب ربیعان ربیع الشهور و هما شهران لا یقال فیهما الا شهر ربیع الاول و شهر ربیع الآخر و ربیع الازمنة فربیعان الربیع الاول و هو الفصل الذی تاتی فیه الکماة و النور و هو ربیع الکلاء الربیع الثانی و هو الفصل الذی تدرک فیه الثمار و فی الناس من یسمیه الربیع الاول - و یقال ایضا ان العرب تجعل السنة ستة ازمنة شهران منها الربیع الاول و شهران صیف و شهران قیظ و شهران الربیع الثانی و شهران خریف و شهران شتاء - و جمع الربیع اربعاء و اربعة مثل نصیب و انصباء و انصبة او جمع ربیع الکلاء اربعة و ربیع الجداول اربعاء - ربیع ایضا باران بهاری و منه ربعت الارض فهی مربوعة و جوی خرد مربع منزل بهاری مرابع ج - ربعی بالکسر منسوب الی الربیع یعنی بهاری ربعی بن حراش نام مردی و یقال ماله ربع و لا ربع ای لا له آخر نتاج و لا اوله ربع اول نتاج بهاری رباع ارباع ج مثل رطب و رطاب و ارطاب ربعة مؤنث ربعات ج - هبع آخر نتاج هبعة مؤنث و یقال الناس علی ربعاتهم بفتح الباء و قد تکسر ایضا ای علی استقامتهم و امرهم الاول - ربعة بفتحتین سخت ترین دویدن شتر و نام حیی از بنی اسد ربعة بالتسکین گرد مرد و زن گرد یعنی میانه نه دراز و نه کوتاه و جمعها ربعات بالتحریک و هو شاذ و طبلهٔ عطار ارتباع سخت دویدن شتر یقال مر البعیر یرتبع اذا ضرب بقوائمه کلها و گرد اندام شدن و بهار بجای مقیم بودن و ارتبع البعیر ای علف بهاری چرید تربع کذلک و گرد پای نشستن و ... بهار ... کردن چیز برا - و از چار مین خانه نظر کردن کو اکب بیکدیگر رباع بالضم چهار گان و هو معدول من اربعة اربعة - و یقال مالی من یضبط رباعتی بالکسر غیر فلان ای امری و شانی الذی انا علیه - رباعة ایضا نحو من الحمالة - رباعیة بالفتح مثل الثمانیة چهار دندان که میان ثنایا و انیاب ست رباعیات ج - رباع مثل ثمان انچه دندان رباعیه افگنده باشد یقال رکبت برذونا رباعیا بالیاء فی النصب ربع ربعان ج مثل قذال و قذل و غزال و غزلان - ارباع بچهارم سال در آمدن گوسپند و پنجم گاو و اسپ و هفتم شتر و هو فرس رباع و هی ماقة رباعیة و بعلف بهاری فربه کردن ستور را - و خدا و ندان شتران ربع یعنی نوبت آب

شدن - و در پیری فرزند شدن کسی را - و چهار ربع د
شدن قوم - و مقیم بودن بمنزل بهاری و یقال من
الجمیع اربع الرجل ای ولدت ابله ربعا او ولد له فی
الشیبة وله ولد ربعی بالکسر و ربعیة القوم ایضا میرتهم
فی اول الشتاء و اربع ابله بمکان کذا ای رعاها فی
الربیع و اربع القوم ای دخلوا فی الربیع او صاروا
اربعة او اقاموا فی المربع عن الارتیاد و النجعة و
تب ربع گرفتن کسی را صلته بعلی یقال اربعت علیه
الحمی لغة فی ربعت وقد اربع لغة فی ربع فهو مربع و
منه فی الحدیث قوله علیه السلام اغبوا فی عیادة المریض
واربعوا الا ان یکون مغلوبا ای دعوه یوما واتوه یوما
او دعوه یومین واتوه الیوم الثالث وبهار در نتاج
آمدن شتر مربع نعت منه فان کان ذلک عادتها
فهی مرباع قال الاصمعی المرباع من النوق التی
تلد فی اول النتاج و ولد ربع بالضم و فتح الباء و عیث
مربع مرتع باران بهاری علف رویانیده مرابیع
ج - اربعاء چهارشنبه اربعاوات ج یربوع کلاکوش
الیاء زائدة یرابیع ج - وارض مربعة ذات یرابیع
یرابیع المتن موش گوشتها یربوع ایضا پدر حیی از تمیم
وهو یربوع بن حنظلة و پدر بطنی از مرو وهو یربوع بن
غیظ بن مرة - ربیعة ایضا نام مردی و فی عقیل ربیعتان
ربیعة بن عقیل وهو ابو الخلعاء و ربیعة بن عامر بن
عقیل و فی تمیم ربیعتان الکبری وهو ربیعة بن مالک
و یلقب ربیعة الجوع و ربیعة الوسطی وهو ربیعة بن
حنظلة بن مالک - و ربیعة الوحی من هوازن وهو
ربیعة بن عامر بن صعصعة -

رتع - رتوع - چریدن ستور (ع ع بفتحهما) و قوله تعالی
یرتع و یلعب ای ینعم و یلهو - ابل رتاع جمع راتع
مثال نائم و نیام و قوم راتعون - مرتع چراگاه
ارتاع چرانیدن و رویانیدن باران علف چریدنی را -
رتع - رتع - حرص و طمع سخت (ع ک اف ۲م)
راتع حریص و طامع -

رجع - رجوع - بازگشتن و بازگردانیدن لازم و
متعد (ع ف اک ۲م) و قوله تعالی یرجع بعضهم الی
بعض القول ای تتلاومون - رجعی بمعنی الرجوع یقال
ارسلت الیک فما جاءنی رجعی رسالتی ای مرجوعها
و کذلک المرجع و منه قوله تعالی الی ربکم مرجعکم ای رجوعکم
وهو شاذ لان المصادر من باب (ع ف اک ۲م) تکون
بالفتح - وفلان یؤمن بالرجعة ای بالرجوع الی
الدنیا بعد الموت - یقول هل جاءک رجعة کتابک ای
جوابه - وله علی امرأته رجعة بالفتح والکسر والفتح افصح و
یقال ما کان من مرجوع فلان علیک ای من مردوده
و جوابه - رجع ارتجاع ترجع فروختن ناقه و بهای
آن دیگری خریدن مثل آن راجعة رجیعة ناقه دوم
آنان راجع و ناقه راجع آنکه دم بر دارد و بول چنان
اندازد که آبستن نماید و چنان نباشد رجاع بالکسر
مصدر منه (ع ف اک ۲م) و نوق رواجع تراجع
ایضا زنی که بعد از مرگ شوی باهل خویش بازگردد
واما المطلقة فهی المردودة و مرغان که از گله خود باز
گردند رجع باران - و منفعت قوله تعالی والسماء
ذات الرجع و حوض رجعان بالضم ج - و رجعان
الکتاب جوابه - و رجع الدابة یدیها فی السیر خطوها
رجع الوشم خطها رجیع ستور که از سفری بازگردد
بسفر دیگر و هو الکال رجیعة مؤنث رجائع ج - و
غائط و سرگین سگ و جز آن - و هرچه بازگردانیده
شود و ربما سموا الجرة رجیعا - ارجاع غائط کردن
و دست سپاسائی دراز کردن بگرفتن چیزی -
و خریده را بازگردانیدن - و بار فربه شدن ستور
بعد از لاغری مراجعة بازگردانیدن سخن را و زن
را بخانه تراجع بازگشتن همسایگی استرجاع داده را
بازگرفتن و در مصیبت انا لله وانا الیه راجعون گفتن
ترجیع مثله و بانگ نماز را دو بار گفتن چنانکه مذهب
شافعی ست و آواز گردانیدن در حلق و بازگردانیدن
ستور در تهار از رفتن و نگار را دوباره تازه کردن
رجع الکتف و مرجعه زیر کتف -

ردع - ردع - بازایستانیدن از چیزی (ع ع
بفتحهما) یقال ردعته عن الشیء فارتدع ای کففته فکف
و چیزی در مالیدن بجای صلته بالباء و اثر گرفتن از
رنگ و بوی چیزی یقال به ردع من زعفران او دم
ای لطخ و اثر - و یقال للقتیل رکب ردعه اذا خر لوجهه
علی دمه - ارتداع بازایستادن و آلوده شدن بچیز
یقال ردعته بالشیء فارتدع ای لطخته فتلطخ ترداع
بالضم بازگردانکمر دن بیماری و درد و هفت اندام رداع
بیمار بازگردان شده داع بالکسر نام آبی مرتدع تیرکه
بر نشانه زند و بکفد ردیع تیر پیکان افتاده -

رسع - رسع - بالتحریک دردمندی نیام چشم (ع ع
ک اف ۲م) ارسع نعت منه - ترسیع کذلک مرسع
مرسعة نعت منه -

رصع - رصع - برچفسیدن بچیزی (ع ع ک اف ۲م)
صلته بالباء ارصع رصعاء نعت و هما نعتان فی الازیح
والرسحاء ربما سموا افراخ النخل رصعا الواحد رصعة
بالتحریک - ترصیع درفشاندن جواهر بچیزی و سخن
را بخش بخش کردن و هر کلمه مقابل خود در وزن در آورد
یکسان ارصیعة جوهری که او را نشانده باشند
رصائع ج - رصع ارصاع نیزه درنشاندن طعن
ارصع آنکه سنان او فرو رود در مطعون ترصع نشاط
و خوشدلی کردن -

ربع
رجع
ردع
رسع
رصع
رتع

رضع - رقع+ربع - رعرع - رفع - رکع - رنع - رمع - رطعما - رنوع - روع

رضع - رضاع - شیر مکیدن بچه مادر را یقال رضع الصبیّ امه یرضعها رضاعا مثل سمع یسمع سماعا رضْع بالتسکین مثله لغة اهل النجد یقولون رضع یرضع رضعا مثل ضرب یضرب ضربا - ارضاع شیر دادن مُرضع زنی که بچه شیرخواره دارد فان وضعتها بالارضاع قلت مرضعة - رضوعة میش با شیر - راضعتان دو دندان شیر کودک یقال سقطت رواضعه - لئیم راضع هو رجل کان یرضع ابله وغنمه ولا یحلبها لئلا یسمع صوت حلبه - رضیع شیرخواره - و همشیره یقال هذا رضیعی ای اخی من الرضاعة بالفتح - مراضعة با هم شیر دادن بچه را - ارتضاع شیر خود را مکیدن ماده بز -

رعرع - ترعرع - گوالیدن کودک رعرعة متعدی منه شاب رعرع رعراع حسن الاعتدال رعارع ج - رعاع مردم نودیده ناکس -

رفع - رفع - برداشتن و هو خلاف الوضع (ع بفتحهما) و برفع کردن کلمه را او در اعراب چون ضم است در بنا - و قصه برداشتن بر والی صلته بعلی رفیعه قصه که بردارند و فی الحدیث کل رافعة رفعت علینا من البلاغ و برداشتن غله و رودن و تحسین گاه آوردن و هذه ایام رفاع بالفتح بالکسر و مبالغه کردن ستور در رفتن و راندن لازم متعد صلته بفی و یقال دابة لیس لها مرفوع و هو مصدر مثل المجلود والمعقول و هو عدو دون الحضر و نزدیک گردانیدن کسی را به کسی صلته بالی و من ذلک قولهم رفعته الی السلطان و مصدره الرفعان بالضم و قوله تعالی و فرش مرفوعة ای مقربة لهم و یقال نساء مکرمات ناقه رافع آنکه غله برکشد در پستان رفاعة بالضم بالغه که زنان بر سرین بندند تا کلان و فربه نماید - و رشته که بندی بر آن زنجیر و قید خود را بسوی خود کشد و یقال نفع صوته رفاعة بالضم والفتح بلندی و بلند آواز شدن (ع بضمها) رفیع اسپ شریف - ارتفاع مرافعة بنزدیک حاکم شدن با خصم رفاعة بالکسر نام مردی -

رقع - رقعة - بالضم نبشته موجز - و در پی رقاع ج - رقع هجا کردن کسی را یقال ارئ فیه مترقعا ای موضعا للشتم والهجاء و در پی نهادن جامه را (ع بفتحهما) ترقیع در پی بسیار کردن بر جامه استرقاع در پی خواه شدن جامه رقیع آسمان دنیا و دیگر آسمانها و فی الحدیث من فوق سبعة ارقعة فجاء به علی لفظ التذکیر کانه ذهب به الی السقف و مرد احمق مرقعان مثله رقاعة مصدره (ع بضمها) و یقال ارقع ای جاء برقاعة و حمق - مراقعة پیوسته خوردن خمر و هو قلب معاقرة - ارتقاع باک داشتن و هو الاکتراث والمبالاة یستعمل فی النفی یقال ما ارتقعت له و به ای ما اکترثت له و ما بالیت به جوع یرقوع گرسنگی سخت -

رکع - رکوع - پشت خم دادن یقال رکع الشیخ ای انحنی من الکبر و منه رکوع الصلوة -

رمع - رمعان - لرزیدن سر بینی از غضب (ع بفتحهما) ترمع جنبیدن رماعة آنجا که از سر کودک میجنبد - و دُبُر مردم یقال کذبت رماعتک اذا حبق یرمع سنگهای سپید تابان -

روع - روع - ترسیدن و ترسانیدن لازم متعد و بشگفت آوردن اروع بشگفت آرنده کسی را از غایت حسن و کمال خود روعاء مؤنث منه و یقال افرخ روعه ای سکن فزعه و ذهب روع بالضم عقل و دل یقال وقع ذلک فی روعی ای فی خلدی و بالی - و فی الحدیث ان الروح الامین نفث فی روعی - ارتیاع ترسیدن تروع مثله - تروی متعد منه - و قولهم لاترع ای لاتخف ولا یلحقک خوف - روعاء ناقه تیز هش و کذا الفرس ولا یوصف به الذکر -

ریع - ریع - گوالیدن و فزون شدن یقال راعت الحنطة ای زکت - وارض مریعة ای مخصبة و بازگشتن و فزونی آستین زره و نیکو برآمدن نان از تنور و طعام از دیگ یقال راع الطعام و اراع اذا صارت له زیادة فی العجن والطبخ - و یقال ناقه مسیاع مریاع تذهب فی المرعی و ترجع بنفسها و قول الکمیت اذا احیص منه جانب راع جانب ای انخرق - اراعة گوالیدن و بسیار بچه شدن شتر ریعان کل شیء اوله و منه ریعان الشباب و ریعان السراب تریع نمودن و ناپدید شدن سراب - و درخشیدن و جنبیدن روغن بر سر طعام و فرس رائع اسپ نیک ریع بالکسر زمین بلند ریاع ج - و منه قوله تعالی اتبنون بکل ریع آیة و زاد قال الشاعر ریع یلوح کانه سحل - شبه الطریق بثوب ابیض -

هو ارنع منه - ای اجبن یعنی بددل ترست ازو -

رطعها - جماع کرد او را (ع بفتحهما) والرطع ایضاً الاکام او نحوه -

رنوع - متغیر شدن و پژمردن و کاهیدن (ع بفتحهما) یقال رنع لونه ورنعت الدابة دابه بسر خود مگس را دور کرد و رنع فلان یعنی بهمان بازی کرد و هم راتعون مرتعة کمرحلة و باغ و فراخی و آوازها بازی والمرتعة من الصید والطعام والغراب القطعة منه والمرتعة من الخصومة و نحوها الجمعة و یقال للحمقاء اذا انثرت و قعت فی مرتعة فعیشی ای خصبه

و فی المثل ان فی المرنعة لکل قوم مقنعة ای غنیً ترنیع سر جنبانیدن۔

فصل الزاء

زُبع - زَوبَعَۃ - رئیسے از پریان - و گرد باد تزبع بخشم شدن متزبع عربدہ کنندہ زیباع بالکسر نام مردے زَوبع مرد حقیر کوتاہ۔

زرع - زرع - کشت زروع ج - و کاشتن درویانیدن (ع بفتحہما) و منہ قولہ تعالیٰ أَأَنتُم تَزرَعُونَهُ أَم نَحنُ الزّٰرِعُونَ - مزرعۃ مزدرع کشت زار و تقول للصبی زرعہ اللہ ای جبرہ آزوراع کشت کردن مزارعۃ بایکدیگر کشاورزی کردن مزروعان لقب کعب بن سعد و مالک بن سعد از تمیم۔

زعزع - زعزعۃ - جنبانیدن ریح زعزعان و زعزع و زعزاع و زعازع التی تزعزع الاشیاء و سیر زعزع ای سریع۔

زلع - زلع - بالتحریک کفتگی پای و کفتن آن (ع ک اف ۲) و کذلک اذا کان فی ظاہر الکف فاما اذا کان فی باطنہا فہو الکلع و تباہ شدن جراحت تزلع کفتن دست مُزلع آنکہ پوست پای او رفتہ باشد۔

زمع - زمع - مردم فرومایہ یقال ہو من زمع الناس ای من ماخیرہم و تندی پس سم ستور زمعۃ یکی زماع ج مثل ثمرۃ و ثمار و دہشت زدہ و بیخود شدن (ع ک اف ۲) رجل زمیع زموع شتاب زدہ زمعان آہستہ رفتن (ع بفتحہما) زموع خرگوش - زماع درستی عزم - و شتاب ازماع دویدن خرگوش و جا جا بر آمدن نبات - و ثابت عزم بودن بر کاری صلتہ بعلی و عزم کردن کارے را قال الخلیل یقال ازمعت علی امرفانا مزمع علیہ اذا ثبت علیہ عزمہ و قال الکسائی یقال ازمعت الامر ولا یقال ازمعت علیہ و قال الفراء ازمعتہ و ازمعت علیہ بمعنیً مثل اجمعتہ و اجمعت علیہ - زمیع مرد مبارز دلیر - و نیکو رائے۔

زَوع - زَوع - مہار شتر جنبانیدن و عنان اسپ تا تیز رود (ع ف اض ۲)

زہنع - زہنعۃ - آرایش کردن دختر را۔

زدع - جماع کردن (ع بفتحہما) مزدع بالکسر شتاب در یابندہ کارہا۔

زربع - کجعفر ابن زید بن کثوۃ۔

زقع - الحمار زقعا و زقاعا سخت تیز واذ زقع الدیک خروس بانگ زد زقاقیع چوزہای کبک تلب الزعاقیق

الزلبناع - بکسرتین الرجل المندری بالکلام۔

زنجع - کقنفذ قبیلۃ من ذی الکلاع۔

فصل السین

سبع - سبع - ہفت و ہفتم شدن و ہفت یک شدن و دشنام دادن - و نقیصہ گفتن و افگندن گرگ گوسفند را (ع بفتحہما) و یقال فی العدد سبعۃ رجال و سبع نسوۃ - سبع بالضم ہفت یک و بالکسر نوبت آب شتر ہفت روز یکبار سبع بضم الباء و سباع ج - سبعۃ مادہ شیر و قولہم اخذہ اخذ سبعۃ اصلہا سبعۃ فخففت و نام مردی سُبَیع بالتصغیر نام مردے و ارض مَسبَعۃ بالفتح ذات سباع - اسباع صاحب درو سبع شدن - و ہفت عدد شدن قوم و صاحب رمہ گرگ درآمدہ شدن و بگرگ دادن گوسپند را - و بدایہ دادن بچہ را - و بے کار رگذاشتن بندہ را یقال اسبع عبدہ اے اہملہ و اسبع ولدہ اے دفعہ الی الظئورۃ مسبوعۃ مادہ گاؤ کہ گوسالہ او را ددہ خوردہ باشد - سباعی البدن با ہفت اندام درست تسبیع ہفت یک و ہفتی از ہدان آسبوع ہفتہ اسابیع ج - و طفت بالبیت اسبوعا ای سبع مرات و ثلثۃ اسابیع سبعان بضم الباء موضعی و لم یات علی فعلان شئے غیرہ - تسبیع ہفت عدد کردن و قولہم و زن سبعۃ یعنون بہ سبعۃ مثاقیل۔

سجع - سجع - سخن با قافیہ گفتن (ع بفتحہما) و سخن مقفی و اسجعۃ مثلہ و الجمع اسجاع و اساجیع و بانگ کردن کبوتر و نالیدن ناقہ ساجع راست رو تسجیع سخن با سجع گفتن کلام مسجع نعت منہ۔

سرع - سُرعۃ - شتاب نقیض بطوء و سرع بکسر السین و فتح الراء شتافتن (ع بضمہما) یقال سُرع سرعا مثال صغر صغرا سریع نعت منہ - و یقال عجبت من سرعۃ ذاک و سرع ذاک مثال صغر ذاک - و یقال السرع السرع مثال الوحی الوحی - اسرع شتافتن صلتہ بفی - مسارعۃ و تسارع مثلہ و سراعا ... تسرع کذلک - و ابو زید اسرع القوم اذا کانت دوابہم سراعا - و سرعان ثلث لغات ذا خروبا سرع ذاخر و جانقلت فتحۃ العین الی النون لانہ معدول من سرع فبنی علیہا و لسرعان ما صنعت کذا ای ما اسرع - و سرعان الناس بالتحریک اوائلہم و ہو معرب سرع بالتسکین شاخ تر زسرع مثلہ و جوان نرم نازک اساریع شاخہای ریزہ کہ از بن درخت انگور روید اسروع یسروع بالضم کرک سرخ کہ در ترہ باشد در پوست و چون از پوست بیرون آمد پروانہ شود والاصل یسروع بالفتح لانہ لیس فی الکلام یفعول قال سیبویہ و انما ضموا اولہ

زبع
زدع
زرع + زمع
زدع + سجع
زربع
زقع
سرع
زعزع + ازلبناع
زنجع
زلع
سبع
زمع

ط بالراء المہملۃ لا غیر ۱۲ ق

سکع
سطع+سلع
سعسع
سلفع
سلقع
سفع+سلنقع
سمع
سمع+سنع
سوع
سقع
سیع
سقرقع

اتبا عالضمة الراء وقال القتانی الاسروع دود حمرالروس بیض الجسد تکون فی الرمل تشبه بہا اصابع النساء، وایضاً اساریع القوس ہی خطوط فیہا وطرائق واحد ہا اسروع بالضم۔

سطع یسطوع - برآمدن گرد وبوی وصبح (ع بفتحہما) سطیع صبح سطع بالتحریک درازی گردن نعامة سطعاء نعت منہ۔ سطاع داغ کردن ستور بدرازا۔ ستون خانہ بعیر مسطع شتر با داغ۔

سعسع تسعسع - پیر وخرفت شدن مرد۔ وبلشتر از ماہ گذشتن وفی حدیث عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ انہ سافر فی عقب رمضان وقال ان الشہر قد تسعسع فلو صمنا بقیتہ و فرود افتادن حال کسی سعسعة راندن بز بدین لفظ کہ سُع سُع۔

سفع یسفع - موی پیشانی گرفتن (ع بفتحہما) و منہ قولہ تعالیٰ لنسفعاً بالناصیة یقال بہ سفعة من الشیطان ای مس وسوختن آتش وسموم روی را ورنگ گردانیدن سوافع وسوختگیہا سفعة بالضم سیاہی کہ بسرخی زند اسفع نعت منہ وسیاہی سرخ زن سفعاء کبوتر سبز گردن سفع ایضاً ببال زدن کبوتر ومرغ یکدیگر را مسافعة کذلک۔

سقع یسقع - بالضم ناحیہ وہی لغة فی صقع و یقال ما ادری این سقع ای ذہب۔ سقع بالفتح رفتن وبانگ کردن خروس (ع بفتحہما) وبالصاد کذلک خطیب مسقع اے بلیغ مثل مصقع۔ سقاع بالکسر روی بند و خرقہ کہ زیر معجر پوشند تا ریمناک نشود وچیزے کہ بینی ناقہ را بہ ان استوار کنند و کذلک صقاع۔

سقرقع یسقرقع - قریب سکرکہ بضمتین و سکون الراء وفتح القاف وہی نبیذ الذرة یعنی بگنی

ازرن وہی خمر الحبش۔

سکع یسکع - رفتن مثل سقع وما ادری این سقع وسکع بمعنی تسکع ای تسقع یعنی بگوشہ رفتن وبسیار بودن در کار باطل۔

سلع یسلعة - بالکسر آخر یان وآثرخ سلعة سر شکستگی سلع مصدر منہ (ع بفتحہما) ونام کوہی بمدینہ وکفتگی پای سلوع ج۔ سلع بالکسر شگاف کوہ وبالفتح ایضاً اسلاع ج۔ سلع بالتحریک درخت تلخ مزہ وکفیدن پای (ع ک اف ۲) انسلاع کذلک۔

سلفع یسلفع - مرد دلیر وزن فحاش زبان بیباک وناقہ استوار۔ ونام مادہ سگے۔

سلقع یسلقع - جای سخت واتباع بلقع یقال بلقع سلقع زمین خشک بی نبات وبلاقع سلاقع

سلنقع یسلنقع - درخش یقال للحصی اذا حمیت علیہ الشمس اسلنقع بالبریق۔

سمع یسمع - شنوائی یکون واحدا وجمعا کقولہ تعالیٰ ختم اللہ علی قلوبہم وعلی سمعہم وہو فی الاصل مصدر وقد یجمع علی اسماع وجمع الجمع اسامع وشنودن۔ (ع ک اف ۲) سماع مثلہ صلتہ بالی واللام قولہ تعالیٰ لا یسمعون الی الملأ الاعلی وقولہ تعالیٰ لاتسمعوا لہذا القرآن و یقال سمعک الی ای اسمع منی۔ وسماع ای اسمع مثل دراک ومناع بمعنی ادرک وامنع۔ یقال فعلہ ریاء وسمعة ای لیراہ الناس ولیسمعوہ استماع گوش داشتن صلتہ باللام قولہ تعالیٰ فاستمعوا لہ۔ تسمع گوش نہادن سوی کسی صلتہ بالی فاذا ادغمت قلت اسمعت وقرئ قولہ تعالیٰ لایسمعون الی الملأ بالادغام تسامع از یکدیگر شنیدن اسماع شنوانیدن سخن و دشنام دادن۔ وگوشہ ساختن دلو را۔ وسرود گفتن مسمعة زن سرود گوے وقولہ تعالیٰ واسمع

غیر مسمع ای لاسمعت وقولہ تعالیٰ ابصر بہ واسمع ای ما ابصرہ وما اسمعہ علی التعجب۔ سمع بالکسر نام نیکو یقال ذہب سمعہ فی الناس رفت نام نیک او میان مردم۔ وبچہ گرگ از کفتار وفی المثل اسمع من سمع۔ تسمیع تشہیر کردن وفی الحدیث من فعل کذا سمع اللہ بہ اسامع خلقہ یوم القیامة وتشنیع کردن و برداشتن گم نامی از کسی و منتشر کردن کروی متعد بالباء وشنوانیدن آواز کسی را سامعة سمیع گوش مسمع ایضاً گوشہ دلو سمیع شنوندہ وشنوانندہ امرأة سمعنة نظرنة بضم اولہا وثالثہا وبالکسر وفتح ثالثہا ایضاً وہی التی اذا تسمعت وتبصرت فلم تر شیئاً تظنتہ تظنیاً وکان الاحمر یکسر اولہا ویفتح ثالثہا وینشد ان لنا لکنة معنة مفنة سمعنة نظرنة کالریح حول القنة ان لاتره تظنہ الہاء فیہما للسکت وقد اجری الوصل مجری الوقف فی ترہ۔ سمسع خروسر وہو فعلعل۔

سمدع یسمیدع - بفتح السین مہتر۔

سنع یسناعة - خوب شدن (ع بفتحہما) رجل سنیع وامرأة سنیعة خوب ونیکو۔

سوع - الساعة۔ وقت کہ دروی باشی۔ و قیامت تساع ساعات ج۔ ساعة سوعاء زمان سخت مثل لیلة لیلاء مساوعة من الساعة کالمیاومة من الیوم۔ ویقال جارنا بعد سوع من اللیل وبعد سواع ای بعد ہدء منہ یعنی بعد از آرام شب سواع ایضاً نام بت قوم نوح علیہ السلام ثم صار لہذیل اسماعة مہمل گذاشتن ستور را تسوع بے کار ماندن آن (ع ف اض ۲) ومنہ ضائع سائع۔ وناقة مسیاع ورجل مضیاع مسیاع ای ہو مضیع ومسیع۔

سیع یسیع یشیوع - رفتن آب وشراب بہر سوے انسیاع مثلہ۔ سیاع کاہگل وبالکہ ایضاً مسیعة بالکسر انداوہ۔

مستع - کمنبر مرد تیز گذرنده در کار خود وچست و چابک متستع مثله -
سدع - باهم درخوردن وچیز وذبح کردن وگستردن (ع بفتحها) وتسدع کعنی سدعه شدیدة نکب نکبة شدیدة المسدع کمنبر الماضی لوجهه والدلیل الهادی وقولهم نقذاک من کل سدعة ای سلامة لک من کل نکبة -
سرطع - از ترس سخت دوید -
سرقع - کقنفذ بگنی ترش -
سفرقع - بفاء ثم قاف لغة ضعیفة فی السقرقع -
سلطوع - کعصفور کوه هموار سلنطع بفتحتین مرد دراز سلنطاع بکسرتین مثله وهیچو دیوانه بیهوده گو اسلنطع ستان خفت -
سمیفع - بفتحتین وقد تضم سینه وح تجب کسر الفاء ابن ناکور بن عمرو بن یعفر ابو شرحبیل او شراحیل الملک المطاع المطبوع اسلم فکتب الیه النبی صلی الله علیه وسلم علی ید جریر البجلی کتابا وقتل بصفین -
سملع - کهملع گرگ ویقال للخبیث انه لسملع هملع -

فصل الشین

شبع - شبع - بالکسر وفتح ۲ سیرے از طعام وسیر شدن نقیض جوع شبعت الخبز واللحم ومن خبز و لحم (ع ک اف ۲) شبع بسکون ۲ مقدار سیرے از طعام شبعان وشبعی نعتان منه وامرأة شبعی الخلخال اذا ملأته من سمنها وبستوه آمدن از چیزی یقال شبعت من هذا الامر ورویت ای سئمته وکرهته اشباع سیر گردانیدن ورنگ سیر خورانیدن جامه را وثوب مشبع الغزل بسیار ریسمان تشبع خود را آراینده بزیادت از وسع خود وتازنده بدان وفی الحدیث المتشبع بما لا یملک کلابس ثوبی زور - شبعة بالضم مقدار یکبار سیرے از طعام وقد غبعت غنمه اذا قاربت الشبع ولم تشبع -

شبدع - شبدعة - بالکسر کژدم شبادع ج -

شجع - شجاعة - مردی ودلیری نمودن در مخاوف (ع بضمها) شجاع بالضم نعت منه بالکسر ایضا قوم شجعة بفتحتین وشجعة بالفتح والکسر وشجعان مثل غلام وغلمة وغلمان ورجل شجیع وقوم شجعان مثل جریب وجربان وشجعاء مثل فقیه فقهاء وامرأة شجاعة شجع بالتحریک سبک برداشتن ستور دست وپای را در رفتن یقال جمل شجیع القوائم وناقة شجعة وشجعاء اشجع مرد دلیر ونام قبیلة - ونوعے از مار شجاع مثله وپیوند بن انگشتان اشجع بالکسر کاصبع مثله اشاجع ج ومرد سبک سرگول ونام شیر تشجیع دلیر کردن ودل دادن کسی را وشجاعت صفت کردن تشجع دلیری نمودن بتکلف

شرع - شریعة - جاے آب درآمدن وراه روشن شرع آب درآمدن - وراه پیدا کردن خدا تعالی بر بندگان در بندگی - وراست شدن نیزه سوے کسی وراست کردن متعد لازم ودر خانه سوے راه کشاده شدن - وکفانیدن پوست را - وبکارے در شدن شروع مثله (ع بفتحهما) شارع راه بزرگ وپیدا کننده آن اہل شروع شرع شتران بآب آینده تشریع بآب آوردن وفی المثل اهون السقی التشریع - ویقال شرعک هذا بسنده است ترا این وفی المثل شرعک ابلغک المحل یضرب فی التبلیغ بالسیر ومررت برجل شرعک من رجل ای حسبک والمعنی انه من نحو الذی تشرع فیه وتطلبه یستوی فیه الواحد والتثنیة والجمع - وقولهم الناس فی هذا الامر شرع سواء یحرک ویسکن یستوی فیه الواحد والمؤنث والجمع شرعة بالکسر وشریعة بمعنی ومنه قوله تعالی لکل جعلنا منکم شرعة ومنهاجا - ویقال هذا شرع هذا وهذه شرعة هذه وهما شرعان ای مثلان شرعة ایضا زه کمان شرع شرع ج شراع جمع جمعه وایضا بادبان کشتی وربما قالوا اذا رفع البعیر عنقه قد رفع شراعه - رمح شراعی نیزه دراز اشراع در کشادن خانه را سوی راه - ونیزه بر کسی راست کردن حیتان شرع ای شارعات من غمرة الماء الی الجد -

شرجع - شرجع - دراز وجنازه مطرقة مشرجعة خایسک دراز -

شسع - شسع - بالکسر دوال نعل شسوع ج شسع بند دوال کردن نعل را (ع بفتحهما) تشسیع - اشساع کذلک - شاسع شسوع مسافت دور وفلان شسع مال اذا کان حسن القیام علیه -

شع - شعاع - روشنائی آفتاب شعاعة یکی شع پراگنده کردن شتر بول را (ع ف اض ۲) اشعاع نور گسترانیدن آفتاب وخوشه بیرون آوردن کشت وشوک برآوردن خوشه وپراگنده انداختن شتر بول را - شعاع بالفتح پراگندن ورای پریشان - وهمت پراگنده نفس شعاع متفرقة الهم شعاع السنبل شوکهاے خوشه ظل شعشع سایه پراگنده تنک مشعشع کذلک شعشعة بآب آمیختن شراب را اشعشاع پریشان ومرد دراز نیکو خلقت شعشعان کذلک ویقال ناقة شعشانة شعلع دراز لازم زائده -

شفع - شفع - جفت خلاف وتر - وجفت کردن وخواهش کردن - وبچه شدن در شکم ناقه وپس بر بچه که داد (ع بفتحهما) شفیع خواهش گر وصاحب شفعه شفاعة خواهش کردن شفعة بالضم حق همسایگی

مستع
سدع
شبدع
شجع
سرطع
سرقع
سفرقع + شرجع
سلطوع + شسع
سمیفع
شع + شرع
سملع
شبع
شفع

خانه وزمین ناقة شافع ناقهٔ با بچه که درشکم او بچهٔ دیگر باشد وفی الحدیث انه بعث مصدقا فاتاه بشاة شافع فلم یاخذ ها فقال ائتنی بمعتاط - وناقة شفوع وهی التی تجمع بین محلبین فی حلبة واحدة استشفاع شفاعت کردن خواستن تشفیع شفاعت دادن کسی را - وپذیرفتن شفاعت تشفع شفاعت کردن -

شکع - شکاعی - گیاهی از دارو ها وآنرا اباب سخاب وآفتاب پرست نیز گویند قال سیبویه هو واحد وجمع وقال غیره الواحد منها شکاعة شکع بالتحریک دردمند شدن وخشم شدن (ع ک ا ف ۲) یقال بات شکعًا ای وجعًا لا ینام اشکاع بخشم آوردن وبستوه آوردن -

شمع - شمع - م وموم شمع بالتحریک کذلک وهو ما یستصبح به شمعة یکے اشماع نور گسترانیدن چراغ مشمعة بازی ومزاح کردن شمع شموع کذلک (ع بفتحهما) وفی الحدیث من تتبع المشمعة اصاره الله الی حالة یعبث به فیها ای من عبث بالناس شموع بالفتح زن بازیگر وخندنده -

شنع - شناعة - زشتی وزشت شدن (ع بضمهما) شنع نعت منه اشنع مثله شنعة بالضم زشتی تشنیع زشت گفتن برکسی صلته بعلی وخولیشتن درچیدن وبستوه آمدن - وزشت شمردن چیزے را تشنع کوشیدن ستور دررفتن - وغارت پراگنده کردن وبراسپ سوار شدن - وسلاح درپوشیدن -

شوع - شوع - درخت بان شوعة یکی ویقال هذا شوع هذا بالفتح وشُیَّع هذا بالیاء ایضًا بچهٔ دوم که درپی ایشان دیگری نزاده باشد -

شیع - شیوعة - آشکارا شدن خبر (ع ف ا ک ۲) وسهم مشاع شائع شائع بخش ناکرده اشاعت فاش کردن خبر را - وانداختن پاره پاره بول را رجل مشیاع فاش کننده ویقال حیاکم الله واشاعکم السلام ای جعله صاحبًا وتابعًا لکم واشاعکم السلام کما تقول علیکم السلام ای صحبتکم السلامة وهذا انما یقوله الرجل حین یفارق اصحابه شیع بالفتح اندازه یقال اقام فلان شهرا ای شیعه وآتیتک غدا او شیعه اے بعده بمقدار روزه وبچهٔ شیر تشییع کسیل کردن وسوختن بآتش - صلته بالباء وفروزانیدن آتش را بهیزم یقال شیعته بالنار ای احرقته وشیعت النار ای اذکیها بالحطب مشیع مرد شجاع شیعة الرجل بالکسر اتباع وانصار مرد - وهواداران اولاد فاطمه رضی الله تعالی عنهم - مشایعة درپے کسی رفتن وکسیل کردن - ودرپی رسیدن کسی را تشیع دعوی شیعت کردن وخود را شیعی نمودن تشایع کذلک وکل قوم تبع بعضهم رای بعض فهم شیع - قوله تعالی کما فعل باشیاعهم من قبل ای بامثالهم من الشیع الماضیة شیاع بالکسر هیزم ریزهٔ آتش فروزینه - وبانگ مزمار شبان - ودرپی رفتن وخواندن شبان رمه پس مانده را وآواز کردن او مشایعة مثله -

شتع - از بیماری یا گرسنگی ناشکیبائی کرد (ع ک ا ف ۲)

شطع - از بیماری یا گرسنگی ناشکیبائی کرد (ع ک ا ف ۲)

شعلع - کهلع وشعنلع بزیادة النون دراز مردم وجز آن وشجرة شعلعة درخت پراگنده شاخها

شفلع - بروزن ومعنی شعلع او هو تصحیف والصواب الشعلع -

شقع - فی الاناء - درآوند دهن انداخته آب خورد وشقع فلانا بعینه عانه یعنی بنگاه داشت او را -

فصل الصاد

صبع - اصبع - بالکسر انگشت وبالضم کذلک وبضمتین وکسرتین ایضًا وبالفتح وکسر الباء ایضًا وهو یذکر ویؤنث صبع اشارت کردن بانگشت یقال صبعت بفلان وعلی فلان ودلالت کردن کسی را بانگشت سوی کسی وناهره ساختن انگشت را بر خنور بوقت ریختن انچه دروی باشد بخنور دیگر (ع بفتحهما) ویقال للراعی علی ماشیته اصبع ای اثر حسن -

صتع - صتع بفتحتین گردش وسختی تا سر شتر مرغ صنتع بالضم شتر مرغ سخت سر -

صدع - صدع - شگافتن چیزی را - وبریدن بیابان - وپیدا کردن وبیان کردن چیزے را - وسخن حق گفتن آشکارا قوله تعالی فاصدع بما تؤمر ای فاصدع بامرک واظهر دینک (ع بفتحهما) صدوع میل کردن سوی چیزی صلته بالی وبرگردانیدن از چیزی صلته بعن ودوگرد کردن گوسفندان را - صدعة بالکسر صرمة من الابل وفرق من الغنم - رجل صدع بالتسکین والتحریک مرد سبک گوشت انصداع شگافتن تصدیع صبح - وگلهٔ شتر ورمهٔ گوسفند تصدیع جدا جدا کردن - ودردسر رسانیدن صداع بالضم دردسر تصدع پراگنده شدن -

صرع - صرع - بیماری م - وگونهٔ از گونها وهو واحد الصروع ای الفنون والضروب وافگندن (ع بفتحهما) مصرع کذلک وجای افگندن مصارعة کشتی گرفتن یقال صارعته فصرعته اصرعه صرعا بالفتح لتمیم وبالکسر لقیس عن یعقوب سرعة بالکسر نوعی افتادن وفی المثل سوء الاستمساک خیر من حسن الصرعة رجل صرعة مثال همزة نیک اندازنده صریع آنکه هم اقران خود را اندازد تصریع افگندن - وقافیه آوردن درمصراع اول از بیت صرعان بامداد وشبانگاه ودو گلهٔ شترکه یکے از ان می آید ودیگرے میرود

سله زوانند رخصت کردن ۱۲

شکع + صتع
صدع
شمع
شنع
شتع + صرع
شطع
شعلع
شفلع
شوع
شقع
شیع
صبع

صرعان بالکسر دو حریف یقال ہما سرعان و شرعان و حقتان و قتلان کلہا بمعنی - ویقال طلبت منه حاجة و ما ادری علی ای صرعی امرہ ہو ای علی الاعطا و او علی الرد - صریع افگندہ و افتادہ - و تازیانه و کمان ناتراشیده - و چوب بر درخت خشک شده -

صعصع - صعصعة - صعصاع - جنبانیدن مثل زعزعة و جدا کردن تصعصع لازم منہا - و ذہبت الابل صعاصع ای متفرقة - و صعصعة پدر قبیله از ہوازن -

صفع - صفع - سیلی زدن رجل صفعان سیلی خورنده

صقع - صقع - بالضم کرانه و گوشه زمین یقال ہو من ہذا الصقع ای الناحیة له و ما ادری این صقع ای ذہب - صقع بالتحریک فرود ریدن چاہ - و از راہ میل کردن (ع ع بفتحہما) و اندوه که تلبسه آرد صقعاء آفتاب قالت ابنة ابی الاسود الدئلی یا ابت ما اشد الحر قال اذا کانت الصقعاء من فوقک و الرمضاء من تحتک فقالت اردت ان الحر شدید فقال فقولی اذا ما اشد الحر فحینئذ و ضع باب التعجب صقاع بالکسر خرقه که زیر معجر افگنند تا ریم نگیرد - و روی بند - و انچه بینی ناقه را بدان بند ند و قد مر فی درج من باب الجیم اصقع مرغ و اسپ و جز آن که میان سر او سپید باشد عقاب صقعاء نعت منه صقعة بالضم سپیدی میان سر از جانور صوقعة جای سپیدی از سر صقع زدن بر صوقعه (ع ع بفتحہما) و بانگ کردن خروس و بالسین ایضاً و پشک افتادن بر زمین صقیع پشک که شب ہا تر ماہ افتد بر زمین ارض مصقوعة زمین پشک زده خطیب مصقع بالکسر بلیغ فصیح - و صقعة الصاعقة لغة فی صعقة الصاعقة -

صلع - صلع - بالتحریک موی ریختگی پیش سر رجل اصلع نعت منه (ع ک ا ف ۲) صلعة بالتحریک و بضم او سکون ۲ جای صلع از سر عرفطة صلعاء طاق که سرہای از شاخ وی ریخته باشد صلعاء ایضاً سختی و ریگ بی درخت و علف اصلیع باریک کردن صلاعة بالضم سنگ سخت داصخره پہن صلع صلاع ج - صلع ایضاً جائیکه بر وی نبات نروید -

صلفع - صلفعة - بالفاء و القاف ایضاً نیست کردن و گردن زدن - و مفلس شدن و کذلک بالسین والقاف -

صلمع - صلمعة - از بن بر کندن و ستردن سر را و مفلس شدن -

صمع - اصمع - خرد گوش صمعاء مؤنث منه و فی الحدیث عن ابن عباس رض کان لا یری باسا ان یضحی بالصمعاء یقال ہو اصمع القلب ہشیار دل تیز خاطر اصمعان خاطر تیز و رای پر کار صمعاء ایضاً گیاه نگوالیده پیش از شگفت غنچه او و یقال خرج السہم متصمعا تیری که خون آلوده پر ہای وی و بر چسفیده بیرون آید از خستہ کلاب صمع الکعوب ای صغار الکعوب - اتانا بثریدة مصمعة اذا دققت و حدد راسہا - و صومعة النصاری آم و ہی فوعاة من ہذا لانہا دقیقة الراس -

صنع - صنع - بالضم نیکوئی کردن بکسی صامته بالی و بدی کردن صلته بالباء (ع ع بفتحہما) یقال صنع الیه معروفا و صنع به صنیعا قبیحا ای فعل - صناعة بالکسر پیشه صنعة کار و پیشه کردن صنعة الفرس حسن القیام علیه - فرس صنیع داشت نیکو یافته سیف صنیع زدوده امرأة صناع الیدین و نسوة صنع و رجل صنع الیدین و صنیع الیدین و صنع الیدین بالکسر چرب دست در پیشه خود صانع پیشه در صناع ج صنیعة نیکوئی و ہنر اصطناع نیکوئی کردن صلته بعبد و بنفسه یقال اصطنعت عند فلان صنیعة و اصطنعت فلانا لنفسی و ہو صنیعی اذا اصطنعته و خرجته و قولہم ما صنعت و اباک تقدیره مع ابیک لان الواو بمعنی مع للاشتراک و المصاحبة فاقیمت مقامه و انما نصب لقبح العطف علی المضمر المرفوع من غیر توکید فان وکدته رفعت و قلت ما صنعت انت و ابوک تصنع روش نیکو نہادن از خود - و خویشتن آراستن زن مصانعة رشوت دادن و فی المثل من صانع بالمال لم یحتشم من طلب الحاجة مصنعة بضم النون و فتحہا جای گرد آمدن آب باران مصانع حصنہای استوار صنعاء قصبه یمن و النسبة الیہا صنعانی بالنون علی غیر قیاس -

صوع - صوع - پراگنده کردن (ع ع ف ا ض ۲) انصیاع لازم منه و میسائگی برگشتن و بشتاب گذشتن یقال انصاع القوم سراعاً ای مردا - تصوع پراگنده شدن - و خشک شدن گیاه تصیع مثله صاع زمین پست و پیمانه اصوع ج - بالہمز د بالواؤ ایضاً سواع بالضم پیمانه - و جام بزرگ که در وی شراب خورند -

صرقعة - درہم خمانیدن انگشتان و بانگ بر آوردن از آن صرقاعة المقلاعة بالکسر کناره فلاخن که آواز کند -

المصطع - کمنبر البلیغ الفصیح -

صنبعة - چین بجبین شدن بخیل وقت سوال و قدر آیته یصنبع یوما و رجل مصنبع الراس و مصغبنة الی الطول ما ہو صنیبعات مصغر صنبعة موضعی -

صنتع - کقنفذ میان تہی مضتع مثله و شتر مرغ سخت سر و کذا الحمار او الناقی الوجنتین و الحاجبین العظیم الجبہة او الرفیق الخد -

صندعة - بالکسر کناره تیر جدا از کوه -

صعصع
صلفع
صفع + سلمع
صقع
صمع
صوع
صرقعة
صنع
المصطع
صنبعة
صنتع
صلع + صندعة

فصل الضاد

ضبع ضَبُع - بازو واضباع ج - ودست دراز کردن برای زدن - وراه دوقسم کردن کسے را - ونیازیدن ستور بازوها را در رفتن (عع بفتحهما) والناقة ضابع تضبیع مثله - یقال کنا فی الضبع فلان بالضم ای فی کنفه وناحیته - ضبع بضم ۲ کفتار وسال قحط ضبعان بالکسر کفتار نر ضباعین ج - مثل سرحان وسراحین ضبعانة ماده ضبعانات ج و ضباع جمع للذکر والانثی اضطباع ردا از زیر بغل راست برکتف چپ انداختن ضبیع ضبعة بالتحریک سخت آرزومند شدن ناقه لفحل (عع ک اف ۲) اضباع کذلک ضبیعة پدر حیی از بکر بن وائل ضباعة نام زنے -

ضجع ضَجْع - بر پهلو خفتن ضجوع کذلک (عع بفتحهما) اضطجاع مثله ضاجع نعت منه وفی افتعل منه لغتان قلب التاء طاء کاضطجع والادغام کاضّجع فیظهرون الاصلی ولا یقولون اطّجع لانهم لا یدغمون الضاد فی الطاء وقال المازنی وبعضهم یکره الجمع بین حرفین مطبقین و یبدل مکان الضاد اقرب الحروف الیها وهی اللام فیقول الطجع - اضجاع بر پهلو خوابانیدن - وفتحه السوی کسره میل دادن وفلان حسن الضجعة مثل الجلسة الکرّة ضجیع هم خوابه تضجیع تقصیر کردن در کار ونزدیک شدن آفتاب بغروب شدن تضجّع فرو ایستادن از کاری ومقیم بودن برجای رجل ضجعة مثال همزة مرد بسیار خسپنده قال الفرا اذا کثرت الغنم فهی الضاجعة والضجعاء - ضجوع نام موضعی قال الاصمعی هو رحبة لبنی ابی بکر بن کلاب وبطنی از بنی کلاب ضواجع پشتها -

ضرع ضَرْع - پستان شتر وگاو وگوسپند و مانند آن اضراع شیر فرود آوردن گوسپند پیش از نتاج وخوار زار کردن وفی المثل اضرعتنی الحمی ضریع ضریعة بزرگ پستان ضریع ایضا شبرق خشک وآن گیاهیست در عرب ضراعة بالفتح خواری وزاری ضرع بالتحریک سست ضارع الجسم نزار وضعیف تضرّع نزاری کردن تضریع نزدیک شدن آفتاب بغروب - ورسیدن پختن دیگ مضارعة مانند شدن تَضرع بالفتح وضم الراء نام موضعی تضارع بضم التاء والراء نام کوهی بنجد -

ضعضع ضعضعة - پست وخراب کردن تضعضع فرونشستن بنا وافتادن وفروتنی کردن وفی الحدیث ما تضعضع امرؤ لآخر یرید به عرض الدنیا الا ذهب ثلثا دینه ضعضاع ضعضع مرد ضعیف رای سست در هر چیزی ضع ریاضت دادن شتر را قال ثعلب هو ان تقول له ضع لیتادب -

ضفدع ضِفدِع - بکسر الضاد والدال چغز ضفادع ج - ضفدعة مؤنث وبفتح الدال ایضاً قال الخلیل لیس فی الکلام فعلِل الا اربعة احرف درهم هجرع هبلع قلعم -

ضکع ضوکعة - مرد بسیار گوشت گران سنگ گول

ضلع ضِلَع - بکسر الضاد وفتح اللام استخوان پهلو وقد یسکن لامه ضلوع اضلاع ج - ضلع ایضاً کوهی خرد تنها کانه ضلع میل کردن وجور کردن (عع بفتحهما) ضالع ای مائل جائر ویقال ضلعک مع فلان ای میلک وهواک معه وفی المثل لا تنقش الشوکة بالشوکة فان ضلعها معها ای میلها - ضلع بالتحریک کژ شدن در خلقت (عع ک اف ۲) ضلع نعت منه وتوانائی - وبار گران برداشتن ضلاعة بازور وسخت اضلاع شدن (عع بضمهما) ضلیع نعت منه فرس ضلیع تمام خلقت سطبر سرین بسیار عصب بزرگ میان تضلع شکم پر وسیراب شدن اضلاع میل دادن وگران بار شدن حمل مضلع بارگران یقال فلان مضطلع بهذا الامر ای قوی علیه ولا تقل مطلع بالادغام فانه من لاطلاع وقالوا ایضاً هو مضطلع بهذا الامر ومطلع لای قوی به ومالک له وتضلیع الثوب جعل وشیه علی هیئة الاضلاع -

ضوع ضَوْع - جنبانیدن - ودمیدن بوی مشک - وبی آرام کردن - وترسانیدن (عع ف ا ض ۲) انضیاع بانگ وفریاد کردن چوزه مرغ ضوع بالضم وفتح الواو نوعی از چغد وآنرا چوگک خوانند که همه شب بانگ کند اضواع ضیعان ج ضواع بالضم بانگ چوگک تضوّع تضیع جنبیدن ناقه - ودمیدن بوی آن -

ضیع ضیعة - ضیاع - بالفتح هلاک شدن (عع ف اک ۲) ومنه قولهم فلان بدار مضیعة مثال معیشة ضیعة ایضاً آب وزمین ضیاع ضیع بالکسر ج - ضُیَیعة تصغیر ضیعة - ولا تقل ضویعة تضییع اضاعة بی تیمار گذاشتن وفی المثل الصیف ضیّعت اللبن یضرب فی امراة کانت تحت رجل موسر وکرهته لکبره فطلقها فتزوجها رجل مملق فبعثت الی زوجها الاول تستمیحه فقال لها الصیف ضیعت اللبن والصیف منصوب علی الظرف - رجل مضیاع ای مضیع - اضاعة بسیار ضعیف شدن مضیع نعت منه ویقال فلان باکل فی معی ضائع ای جائع - وقیل لابنة الخس ما احد شئ قالت ناب جائع یلقی فی معی ضائع تضییع المسک لغة فی تضوّع -

ضوتع - گوهر دابه ایست خرد یا پرنده ایست ضتع مثله ومرد گول او الصواب فیه الضوکعة -

ضرجع - گجفرپوز -

ضفع - رید و تیز داد (ع ع بالفتحتان) ضفع بالفتح سرگین
پیل ضفعانة ثمر سعدانه خار دار گرد کانها فلکة لاتراها
اذا هاج السعدان وانتثر ثمرة الاسلنقیة قد تقشرت
عن شوکها وانتصبت لعدم من یطؤها۔
الضلفع - کجعفر زن فراخ فرج ضلفعة مثله و بلا
لام موضعی ضلفع رأسه حلقه یعنی سر را استرد۔

فصل الطاء

طبع - طبع - سرشت که مردم بران آفریده شده
است و هو فی الاصل مصدر طبیعة طباع کذلک و
مهر کردن سیم را - و مهر نهادن بر نامه صلته بعلی و ساختن
شمشیر و سبو از گل (ع ع بالفتحتان) یقال طبعت من الطین
جرة - طابع بالفتح الباء انگشترین و بکسر الباء لغة فیه
طباع مهرزن و سازنده طبع بالکسر نام جوئی طبع
بالتحریک زنگ و زنگ گرفتن شمشیر و جز آن و ریمناک
شدن مرد و کاهل شدن (ع ع ک ا ف س) تطبیع پر کردن
مشک تطبع پر شدن ناقة مطبعة گران بار۔
طلع - طلوع - بر آمدن آفتاب و جز آن (ع ع
ف اص ۲) مطلع بالفتح اللام وکسرها جای بر آمدن
و بر آمدن نیز طلع بالتحریک بر آمدن بر کوه (ع ع ک)
ف ۲) اطلاع واقف شدن صلته بعلی - و یقال
اطلع علیهم ای جاءهم - وطلع عنه ای غاب بر آمدن
مطالعة چیزی بکسی نوشتن تا واقف گردد یقال طالعه
بکتبه - وطالعت الشئی ای اطلعت علیه - تطلع
پیوسته در چیزی نگریستن یقال تطلعت الی
ورود کتابک ای انتظرت - اطلاع وقوف دادن
کسی را بر سر صلته بعلی و بر آوردن چیزی را - وشگوفه
بر آوردن درخت - و از بالای نشانه گذرانیدن
تیر را - و سفیه کردن طلعاء ضناهه طلعة
بسکون دیدار طلع شگوفه نخستین بر درخت خرما طلعة یکی
نخلة مُطلعة آنکه دراز تر و بلند تر باشد از دیگرها استطلاع
بر رسیدن طِلع بالکسر اسم فی الاطلاع یقال اطلع
طلع العدو ای سرّه و یقال نحن بطلع الوادی بالفتح والکسر
مطلع جای اطلاع یافتن بر چیزی و هو من اشرف
الی انحدار فی الحدیث من هول المطّلع شبّه ما اشرف
علیه من امر الآخرة بذلک - طلیعة الجیش طلایه
لشکر و هو من یبعث لیطلع طلع العدو - طِلاع
الشئی بالکسر پُری چیزی طلاع الارض ذهبًا
پری زمین از زر امرأة مُطلعة خبأة مثال همزة زن
بسیار خویشتن نماینده و پنهان شونده و طوالع نام
آبی در بنی تمیم۔
طمع - طمع - طماعة - طماعیة - امید و امید داشتن
(ع ع ک اف ۲) طمع طامع نعت منه اطماع امیدوار
کردن یقال فی التعجب طمُعَ الرجل فلان بضم المیم
بسیار طمع شد وخرجت المرأة فلانة بسیار بیرون آینده
شد وقضو القاضی فلان وکذلک التعجب فی کل شئی
الا ما قالوا فی نعم و بئس روایة تروی عنهم غیر لازمة
لقیاس التعجب لان صور التعجب ثلاث یقال
ما احسن زید و اسمع به کبرت کلمة و قد شذ عنها نعم
بئس - طمع ایضاً رزق لشکر یقال امر لهم الامیر باطماعهم
ای بارزاقهم - وامرأة مطماع زنی که بطمع آرد
مرد را و دست ندهد۔
طوع - طوع - طاعة - فرمانبرداری کردن
(ع ع ف اص ۲) صلته باللام و فراخ علف شدن
چراگاه و هو طوع یدیک ای منقاد لک - فرس طوع
العنان ای سلس - استطاعة توانستن قوله تعالی فما
اسطاعوا ان یظهروه بحذف التاء استثقالا لها مع
الطاء و یکرهون ادغام التاء فیها فیحرک السین
و هی لا تحرک ابداً وقرأ حمزة فما اسطاعوا بالادغام
فجمع بین الساکنین وبعض العرب یحذف الطاء
استثقالا فیقول استاع یستیع - وبعض العرب یقول
اسطاع یسطیع بقطع الالف و هو یرید اطاع
یُطیع بجعل السین عوضا من ذهاب حرکة عین الفعل
تطاوع قوم گردن نمودن تطوع توانائی نمودن از خود و
انچه فریضه باشد آوردن مُطوّعة آنها که بطوع جهاد
کنند بی آنکه بر ایشان واجب باشد و منه قوله تعالی
الذین یلمزون المطوعین و اصله المتطوعین فادغم
التاء فی الطاء - تطویع آسان کردن کاری را
بر کسی - و توانا کردن کسی را بر کاری و قوله تعالی فطوعت
له نفسه قتل اخیه مثل طوقت له ای رخصت و سهلت
مطاوعة فرمانبرداری کردن و سازواری نمودن
با کسی مطواع فرمانبردار و فلان حسن الطواعیة
ای حسن الطاعة - و جاء فلان طائعا غیر
مکره خواهان و هم طُوَّع - اطاعة فرمانبرداری کردن
و میوه رسانیدن درخت یقال قد اطاع
النخل والشجر اذا ادرک ثمره و امکن ان یجتنی و علف
ناک شدن چراگاه انطیاع فرمانبردار شدن طیّع
طائع بمعنی۔
طرسعة - از ترس سخت دویدن۔
طزع - کلفت و امیر آنکه شرم و خوش آوازی
ندارد و قد طزع کفرح لغة فی طسع و طزع جماع کرد
(ع ع بالفتحتان) وطزع الجندی قعد و لم یغز۔
طسع - جماع کرد (ع ع بالفتحتان) طسع فی البلاد رفت
طیسع جای فراخ و مرد آزمند و الطسع کلفت و
امیر الطزع و قد طسع کفرح و باد مطسع کمنبر حاذق۔
طع - بزبان لیسیدن تطعطع کجعفر زمین هموار و الطعطعة
حکایة صوت اللاطع والناطع و هو ان یلصق لسانه

ضفع
الضلفع
طبع
طمع
طلع
طرسعة
طزع
طوع
طسع
طع

بالغار الاعلی ثم ینطع من طیب شئ اکلہ فیسمعک من بین الغار واللسان صوتا۔

طلع - یطلع - لغۃ ای فی طالع یطلوع۔

فصل الظار

ظلع - ظلع - خمیدن ستور وجز آن در رفتار (عع بفتحہما) ظالع نعت منہ وتہمت زدہ ظلع بالتحریک تنگ آمدن جاے وزمین بہ بسیاری مردم صلتہ بالباء (عع ک اف ۲) ویقال ارق علی ظلعک نرمی ورفق کن ماتن خود وارقا علی ظلعک دق علی ظلعک من دقیت ای الرمۃ وارتبع علیہ وکذا فی مجمل اللغۃ۔

فصل العین من بقیۃ الصراح

ہٰذا الفصل

عفرجع - کسفرجل بدخلق۔

عکوکع - کسفرجل کوتاہ عکنکع کسمندل غول ترکعنکع مثلہ۔

علع - کاین وعلعل بزیادۃ لام زجر للغنم والابل

عخع - کقنفذ۔ شجرۃ یتداوی بہا وبورقہا وسئل اعرابی عن ناقتہ فقال ترکتہا ترعی العخع وقیل انما ہو الخخع واما ما وقع فی بعض کتب المعانی ترعی العخع بتقدیم العین فغلط۔

العوعاء - الغوغاء۔

عیع - القوم تعییعاً - عیعوا عن امر قصدوہ وفی کتب التصریف عاعیت عیعاء ولم یفسرہ وقال الاخفش لا نظیر لہا سوی حاحیت وہاہیت۔

فصل الفاء

فجع - فجیعۃ - مصیبت دردناک فجائع ج - فجع دردمند کردن ومصیبت زدہ کردن (عع بفتحہما) تفجیع کذلک ویقال نزلت بفلان فاجعۃ۔ تفجع دردمند شدن صلتہ باللام۔

فدع - فدع - کژی پیوند دست وپای (عع عت ک ۲) افدع کف دست وپای درون رو بہ رفت فدعۃ آن موضع کژی از دست وپای۔

فرع - فرع - از ہر چیزی برسوی وی - وبہتر قوم وموی تمام - وشاخ درخت - وکمان کہ از شاخ درخت سازند یقال قوس فرع از شاخ ناکفانیدہ وقوس فلق از شاخ کفانیدہ - ولعصا بر سر زدن بالقاف ایضاً۔ وبرتر شدن از قوم خود ببزرگی یا بجمال - وبہ لگام زدن اسپ را تا باز ایستد - وبازداشتن میان دو کس - وبرکوہ شدن (عع بفتحہما) فرعۃ جای بلند فراع ج - جبل فارع کوہ بلند وفارع ایضاً نام حصنے فارعۃ زیر کوہ - ونام زنی ویقال انزل بفارعۃ الوادی واحذر اسفلہ۔ افراع از بالای کوہ فرود آمدن یقال افرعت فی الجبل انحدرت ولقیت فلانا فارعا مفرعا ای احدنا مصعد والآخر منحدر رو بہ کسے وبجای فرود آمدن صلتہ بالباء یقال افرعنا بفلان ای نزلنا بہ ویقال بئسما افرعت بہ ای ابتدأت بہ وآب وعلف نشتافتن بیش از قوم - وجولان کردن بہر جای وخبر باز داشتن - وذبح کردن فرع تفریع فرود آمدن از کوہ وبرآمدن برکوہ وہو من الاضداد یقال فرعت فی الجبل ای انحدرت وفرعت الجبل ای صعدت۔ فروع الجوزاء گرمای سخت ویقال لہ نجم الفروع۔ رجل مفرع الکتف مرد پہن کتف تلاع فوارع پشتہاے بلند آب راہہاے وی فرع بالتحریک اول نتیجہ ناقہ۔ ومال ومنفعت آمادہ وتمام جاے۔ وپا موی تمام شدن (عع ک اف ۲) افرع فرعاء مؤنثان منہ۔ فرعۃ بالتحریک والسکون سپش فرع فرع ج۔ فریعۃ نام زنی تفرع بسیار شدن شاخہاے درخت وسیدۂ قبیلہ را خواستن افتراع دختری ستدن فراعۃ رگوئی کہ قلم در دے پاک کنند۔

فرقع - فرقعۃ - در ہم خانیدن انگشتان وبانگ آوردن از وی تفرقع بانگ آمدن از انگشتان افرنقاع پراگندن ودور شدن از کسے صلتہ بعن یقال افرنقعوا متشعلین ای تفرقوا مسرعین۔

فزع - فزع - بالتحریک ترس افزاع ج - وترسیدن (عع ک اف ۲) وپناہ جستن بکسی یقال فزع منہ وفزع الیہ وفریاد رسیدن قال رسول اللہ صلعم للانصار انکم لتکثرون عند الفزع وتقلون عند الطمع مفزع پناہ جای یقال فلان مفزع للناس وہما مفزع وہم مفزع وہی وہن مفزع لہم سواء فیہ جمیعا۔ مفزعۃ آنچہ از وی ترسیدہ شود افزاع ترسانیدن وفریاد رسیدن تفزیع ترسانیدن وبے بیم گردانیدن وہو من الاضداد صلتہ بعن ومنہ قولہ تعالے حتی اذا فزع عن قلوبہم ای کشف عنہا الفزع۔

فصع - فصع - فشاردن رطب تا از پوست بیرون افتد وفی الحدیث نہی عن فصع الرطبۃ وغلاف سر نرہ برگردانیدن کودک (عع بفتحہما) یقال غلام افصع اجلع آنکہ کمرۂ او از غلاف بیرون آمدہ باشد تفصیع متعد منہ انفصاع لازم منہ تفصاع گرفتن ہمہ حق خود را از کسے بر جای خود وغلاف سر نرہ برگردانیدن کودک۔

فظع - فظاعۃ - برسوائی انجامیدن کار (عع بضمہما)

طلع
فدع
ظلع
فرع + فرقع
فزع
عفرجع
عکوکع
علع
عخع
فصع
العوعاء
عیع
فجع + فظع

سلہ فی الصحاح فرع کل شئ اعلاہ ۱۲ سلہ فرع بمعنی المال الطائل المعد بالفتح لا بالتحریک ۱۲ ق سلہ پارہ پارچہ ۱۲

امر فظیع ای شدید شنیع جاوز المقدار - افظاع کذلک امر مفظع ای فظیع و بزشتی رسانیدن لیستعمل مجهولا ایضاً و فظیع یافتن کار برا استفظاع مثله -
فعفع - فعفعة - راندن شبان گوسپند را برفع رفع گفتن رآع فعفاع فعفعی فعفعانی اذا کان حفیفا فی ذلک -
فقع - فقوع - سخت زرد شدن (ع ع بفتحها) وصل اصفر فاقع لغت منه - و قوله تعالیٰ صفراء فاقع لونها علی التقدیم و التاخیر ای لونها فاقع - فاقعة سختی فواقع ج - فقاع م - فقاقیع غوزهای شراب فتع تیز دادن - و نوعی از سماروغ و بالکسر مثله فقعة ج - تفقیع ازانگشتان بانگ برآوردن بجهانیدن آن -
فلع - فلع - شگافتن چیزیرا (ع ع بفتحها) تفلیع کذلک انفلاع لازم منه - تفلع ترقیدن پای فلع بالفتح والکسر کفتگی پای فلوع ج - ویقال فی الفحش لعن الله فلعتها -
فنع - فنع - بالتحریک فزونی و بسیار شدن مال (ع ع ک اف ۲) مسک ذو فنع خوشبوی تیزبوی -
فوع - فوعة - دمیدن بوی خوش و کذا بالغین -
فردوعة - کعصفورة گوشه کوه عن العزیری و قیل صوابه بالقاف -
الفرزع - کقنفذ پنبه دانه فرزعة پاره از گیاه فرزع بلالام یکی از هشت کرگسهای لقمان و تفرزع الکلاء صار فرازع -
فرنع - کزبرج و قنفذ سپش میانه -
فنشعت - الذرة - اطراف ارزن خشک شد (ع ع بفتحهام)
فضع - ریدیا تیز داد (ع ع بفتحهام)

فکع - و فکوع - باندوه یا خشم سرنگون شدن (ع ع ک اف ۲) وذهب فما یدری این فکع کمنع ای این غدا -
فنقع - کقنفذ موش و قد تقدم القاف فنقعة است و یفتح فنقع بالفتح مرگ -
الفوعة - من الطیب بوی خوش الفوعة من السم تیزی و تندی زهر الفوعة من النهار والليل اول روز و شب -
فیع - الامر - ابتدای کار فیعة الامر مثله -

فصل القاف

قبع - قبوع - سر در پوست کشیدن خارپشت و سر در گریبان کشیدن مردم (ع ع بفتحهام) و در زمین رفتن و تا سر برافتادن قل بع یا تا سر - و بینی فشاندن خوک قباع مثله یقال له قباع کقباع الخنزیر - و امرأة قبعة طلعة ای تقبع مرة و تطلع اخریٰ - قبعة ایضاً مرغکیه نزدیک سوراخهای موش باشد پیوسته چون از چیزی ترسد در وی رود قبیعة بند شمشیر و کارد - و سوراخ بینی خوک قبیعة مثله - قبنعة غلاف شگوفه قبنعة گردد غلاف غنچه شدن شگوفه درخت قباع بالضم پیمانهٔ بزرگ - و لقب مردی اقتباع از مشک آب خوردن بدهان انقباع پنهان شدن -
قدع - قدوع - عنان زدن اسپ را - و باز داشتن کسی را از کسی (ع ع بفتحهما) انقداع باز ایستادن فرس قدوع اسپ که حاجت آید او را بعنان زدن تا باز ایستد و فحل لا یقدع ای لا یضرب انفه و هو کریم - قدع بالتحریک ضعیف شدن چشم (ع ع ک اف ۲) و کم سخن و شرمگین شدن زن - و بد چشم شدن اسپ و نزدیک شدن سال یقال قدعت الی الخمسین

ای دنت - امرأة قدعة و فرس قدع - تقادع شتافتن در چیزی بریکدیگر در پی جستن - و نیزه زدن با یکدیگر و فی الحدیث یحمل الناس علی الصراط یوم القیمة فیتقادع بهم جنبتا الصراط تقادع الفراش فی النار و مردن قومی در پی یکدیگر -
قذع - قذع - فحش و پلیدی زبانی - و بفحش و بد دشنام دادن (ع ع بفتحهام) اقذاع کذلک - و فی الحدیث من قال فی الاسلام شعرا مقذعا فلسانه هدر - تقاذع سخنان زشت تقذیع دیوث و بی غیرت -
قرع - قرع - کدو قرعة یکی و فال زدن بقرعه و در کوفتن - و بعصا بر سر زدن - و تمام خوردن آنچه در کاسه بود چنانکه لب کاسه بر پیشانی زند (ع ع بفتحهام) یقال قرع بالاناء جبهته - و فی المثل ان العصا قرعت لذی الحلم ای ان الحلیم اذا نبه انتبه و اصله ان حکما من حکام العرب عاش حتی اهتر فقال لابنته اذا انکرت من فهمی شیئاً عند الحکم فاقرعی لی المجن بالعصا لارتدع - قرع قراع گشنی کردن فحل (ع ع بفتحهام) استقراع گشن بعاریت خواستن و گشن خواه شدن ماده گاو اقراع بگشنی دادن گشن را - و بهترین مال بکسی دادن قرعة بالضم گزین مال - و آنچه بفال زنند قرع بالتحریک آبلهای سفید که بر شتر بچه برآید - و بی موی شدن سر بعلتی (ع ع ک اف ۲) اقرع کل که بعلتی شده باشد قرع بالضم قرعان ج و ذلک الموضع من الرأس القرعة بالتحریک و قبول کردن مشورت را و باز ایستادن از آنچه فرمایند قرع لغت منه و خالی شدن درگاه از مردم و خدم (ع ع ک اف ۲) یقال نعوذ بالله من قرع الفناء و صفر الاناء و فی الحدیث عن عمر قرع حجکم ای خلت ایام الحج من الناس - و مراح قرع اذا لم یکن فیه ابل - و قال ثعلب نعوذ بالله من قرع الفناء

فکع
فطفع - فنقع
الفوعة + فذ
فقع
فیع
قرع
قبع
فلع
فنع
فوع
فردوعة
الفرزع + قدع
فرنع
فنشعت
فصع

قرنبع قرنفع قرصع قزع قضع قطع قفشع قصع

بالتشکین علی غیر قیاس اُقرُعان دو بیادرا قرع بن حابس وتمر شدبن حابس - حیّة اقرع نوعی از مار شجاع اقرع مثلاً ویقال سقت الیک القا قرع من الخیل وغیرها ای الغاتما وہو نعت لکل الف کما ان ہنیدة اسم لکل مأتہ - مقرعة کو پتفرلسمین مقروع ستور گزیدہ بجہت گشنی را و مہتر - ولقب مردے قراع صلب سخت اقارع ج - القارعة قیامت و سختی روزگار - قوارع الدہر سختیہای روزگار یقال قرعتہم قوارع الدہر لے اصابتہم - ونعوذ باللہ من قوارع فلان ولواذعہ وقوارص لسانہ - قارعة الدار ساحت سرای قارعة الطریق بر سوے راہ - قوارع القرآن آیتہا کہ بوقت مہمات وبجہت حرز خواندہ شود - قریع شتر کرہ آبلہ بر آمدہ قرعی ج مثل مریض ومرضی یقال استنت الفصال حتی القرعی - وگشن وجہتر یقال فلان قریع دہرہ وحریف یقال فلان قریعک اے مقارعک - قریعة البیت بہترین جای در خانہ وبہترین مال ناقہ قریعة آنکہ گشن بروی بسیار جہد وحمل کم گیرد - اقراع بر استی باز گشتن ونرم شدن یقال اقرع لی فلان ای ذل - واقرعہ انداختن میان قوم یقال اقرعت بینہم وعنان زدن ستور را تا الیستد یقال قرعت الدابة بلجامہا ای کبحتہا بہ - واقرعتہ ای کففتہ - واقرہ ای اعطاہ خیر مالہ - وفلان لا القرع ای لا یقبل المشورة والنصیحة - تقریع علاج کردن شتر بچہ قریع را - ودرشتی کردن وسرزنش کردن - مقارعة یکدیگر را کوفتن دلیران - قرعہ انداختن باہم یقال قارعتہ فقرعتہ اذا اصابتک القرعة دونہ - اقتراع گزیدن - وقرعہ زدن تقارع کذلک - تقرع برگشتن از پہلو بہ پہلو یقال بت اتقرع ای اتقلب - قریع بالتصغیر پدر بطنی از تمیم -

قرنبع - اقرنباع - در ترنجیدن از سرما -

قرنفع - قرنفع - زن کوتاہ - وآنکہ پیراہن یا چادر با شکوفہ پوشد وفلان قرنفعة مال بالکسر آنکہ مال نیکو نگاہ دارد در دست او نیکو شود -

قرصع - قرصعة - درہم شدن ونہفتہ شدن ومنہ قد اقرنصع الرجل - ومقرمط نبشتن کتاب را ورفتار بد رفتن زن در راہ -

قزع - قزوع - سبک شدن وبشتاب رفتن آہو درگریختن (ع ع بفتحہما) ومنہ قولہم قزع الدیک اذا غلب فہرب - قزع بالتحریک پارہای ابر تنک قزعة یکی - وشتران خرد - وجای جای ستردن سر کودک وقد نہی عنہ - تقزیع ستردن سر جا جا ناستردہ ماندہ - وآمادہ کردن اسپ را بدوانیدن فرس مقزع نعت منہ - وتقزع الفرس اے تہیأ للرکض - مقزع مرد تنک موی وسبک رفتار ویقال ما علیہ قزاع نیست بر وی لتہ پارہ قنزعة بالضم موی گرداگرد سر قنازع ج - وفی الحدیث غطی عنا قنازعک یا ام ایمن -

قفشع - قفشع - پوستہاے خشک قفشع یکی علی غیر قیاس لان قیاسہ قفشعة مثال بذرة وبذر الا انہ کہذا یقال وفی حدیث ابی ہریرة لو احدثکم بما اعلم لرمیتمونی بالقفشع یعنی پوست خاک آلود زبید برمن قفشع ایضاً بیت من جلد فان کان من آدم فہو الطراف - ودور کردن باد ابر را وپراگندہ کردن (ع ع بفتحہما) اقتشاع انقشاع تقشع گشادہ شدن ابر از ہوا و دل از غم وتقشعت القوم فتقشعوا وتقشعوا اے فرقتہم فتفرقوا - واقشع القوم عن الماء اقلعوا قشعة بالکسر پارۂ ابر کہ بعد از گشادن ماند -

قصع - قصعة - کاسہ بزرگ قصع قصاع ج - قصع فرو خوردن جرعۂ آب یا مردم ونشخوار را شتر ونیکو ونرم خانیدن شتر نشخوار را (ع ع بفتحہما) وفی الحدیث انہ خطبہم علی راحلتہ وانہا لتقصع بجرتہا وبیان دو ناخن سپش کشتن وتشنگی نشاندن آب کسی را - وحقیر وخوار داشتن کسے را وبرتار سر زدن بکف دست وریزہ وخرد ماندن کودک کہ نکو الد ومنہ یقال قصع اللہ شبابہ فہو مقصوع لا یشب ولا یزداد - قصاعة خرد وریزہ بر آمدن کودک کہ کلان نشود (ع ع بضمہما) قصیع نعت منہ - قاصعاء سوراخ کلاکموش والجمع قواصع شبہوا فاعلاء بفاعلة وجعلوا الفی التانیث بمنزلة الہاء قصعة مثال ہمزة مثل القاصعاء -

قضع - قضاعة - پدر حیی از یمن سگ آبی[۵۳] -

قطع - قطع - بریدن (ع ع بفتحہما) قطوع گذشتن از جوی - وبریدہ وسپری شدن آب چاہ - ورفتن مرغان از سردسیر بگرم سیر یا برعکس آن قطاع بفتح کذلک طیور قواطع نعت منہ - قطیعة بریدن خویشی فہو رجل قطع وقطعة مثال ہمزة ای قاطع الرحم ورحم قطعاء خویشی بریدہ وقولہ تعالی ثم لیقطع ای لیختنق لان المختنق یمد السبب الی السقف ثم یقطع نفسہ من الارض حتے یختنق - انقطاع بریدہ شدن وفلان منقطع القرین فی سخاء او غیرہ وفرو ماندن در راہ از قافلہ یقال قطع بفلان فہو مقطوع بہ وانقطع بہ فہو منقطع بہ اذا عجز عن سفرہ من نفقة ذہبت او قامت علیہ راحلتہ او اتاہ امر لا یقدر علی ان یتحرک وستن رسن ومنقطع الوادی والرمل والطریق منتہاہا مقطع جای برش وسپری شدن ہر چیز مقاطع ج - مقطوعة فشتان بریدگی وہجران کہ دو دوست بیکدیگر فرستند لبن قاطع شیر برندہ وترش اقطع مرد دست بریدہ قطعان بالضم ج مثل اسود وسودان قطعة

[۵۱] محلہ (ق ن ر ع) [۵۲] واق [۵۳] حیوانی آبی شبیہ بسگ اورا بیدستر وخصیۂ او را جند بیدستر وآتش بچگان خوانند ۱۲

بالتحریک جای برش از هر چیزی قطعة بالضم والسکون
مثله و ایضاً پاره از زمین جدا کرده در بخش ویقال
اصاب الناس قطع و قطعة او انقطع ما بئرهم فی
القیظ - قطع بالضم و مد و تا سه از فربهی و جزآن قطیعاً
نوعی از خرما قطع بالکسر تاریکی آخر شب ومنه قوله
تعالی فاسر باهلک بقطع من اللیل و گلیم خرد که
بر پشت شتر اندازند چون بر نشینند بردی و پیکان
خرد و پهنا که در تیر نشانند اقطع اقطاع ج -
قطعة یکپاره از هر چیز قطیعة هجران ویقال الصوم
مقطعة للنکاح مقطع بالکسر آله بریدن مقطعات
بالتشدید پاره های جامه نیکو و پارهای قصائد و
شعر و جز آن ویقال للارنب مقطعة الاسحار تقطیع
پاره پاره کردن - و درگذشتن اسپ دونده از
اسپان دیگر ویقال جاءت الخیول مقطوطعات ای
سراعا بعضها فی اثر بعض - وتقطیع الشعر وزنه باجزاء
العروض و التقطیع ایضاً مغص فی البطن عن ابی نصر
قطاع بالفتح والکسر انگور و خرما بریدن و جز آن قطیع
رمهٔ گوسپند و پارهٔ گاو اقاطیع ج - علی غیر قیاس
و اقطاع و قطعان ایضاً مثل اشراف وجربان و تازیانه
و فلان قطیع القیام آنکه بر نتواند خواست از ضعف
از فربهی قطاعة بالضم آنچه از بریدن افتد تقطع پاره
پاره و بخش بخش شدن قوله لقد تقطع بینکم بنین
قرأ بالرفع و پاره پاره و بخش بخش کردن قوله تعالی
و تقطعوا امرهم بینهم ای تقسموه لازم متعد - اقطاع
به بریدن دادن شاخهای رخت رایقال اقطعة قضبانا
من الکرم ای اذنت له فی قطعها - ویقال هذا الثوب
یقطعک قمیصاً و بریده کردن خراج زمین - و بریده
شدن حجت و جواب کسی و ساکت و ملزم شدن او
و مهور جل مقطع بالکسر نعت منه مقطع بالفتح گشتن یا
مانده از گشتی و غریب از خانمان بریده شده - و آنکه
یاران او را وادهند و اوراتی ویقال اقطعت الشیء اذا
انقطع عنک اقطع الغیث - و اقطعت الدجاجة ای
اقفت یعنی از بیضه باز ماند مقاطعة بریده کردن
چیزی تقاطع بریدن دو گروه از هم اقتطاع پاره
از چیزی جدا کردن و اقتطع فلان طائفة من مال
فلان ای انتهب -

قعقع - قعقعة - آواز سلاح و نحو آن - و رفتن در
زمین و جنبانیدن و فی المثل لا یقعقع له بالشنان
قعقعان بالکسر کرنک - قعقاع بالفتح الاسم و راه
از یمامه بکوفه و راه دشوار و منه قیل قرب قعقاع لانهم
یجدون فی السیر و خرای خشک - و تپ و لرزه و قعقاع
ابن شور نام مرد فی المثل حار قعقاع بالضم سخت
آواز مقعقع آنکه قدح را میگرداند در میسر تقعقع
آواز رعد پیاپی و مواضع از بلاد قیس تقعقع جنبیدن
ویقال تقعقعت عمدهم ای ارتحلوا و فی المثل
من یجتمع یتقعقع عمده ای یقال اذا تم امر دنا نقصه -
قیعقعان نام کوهی بمکه و اهواز قعقع بالضم مرغیست
پیسه دراز منقار قعاع بالضم ماء غلیظ مر - اقعاع
فرود آمدن قوم بدان آب -

قفع - قفعة - زنبیل خرد بی گوشه قفعا درختی
قفع و ورکشیده شدن دست و پای و جز آن رعک
اف ۲) اذن قفعاء کانها احرقت بنار قانز و ت
و رجل قفعاء پای انگشتان برگشته رجل اقفع نعت
منه و قوم قفع الاصابع و رجل مقفع الیدین - تقلع
بالکسر گل خشک شده بر زمین که بظرقه و برکنده شود -

قلع - قلع - توشه دان شبان - و برکندن رعع
بفتحها نام معدنی که از وی ارزیز خالص خیزد
قلعی منسوب الیه - و فی المثل تحتی فی قلعی اے
فی مزادتی - اقتلاع برکندن انقلاع و تقلع لازم
منه - مقلوع امیر معزول دائرة القالع دائرة تکون
تحت اللبد و بکره - اقلاع باز ایستادن قوله تعالی
و یا سماء اقلعی و باز ایستادن تب ویقال ترکت
فلانا فی قلع بالسکون والحرکة من حماه ای فی اقلاع
منها - قلعان دو برادر از بنی نمیر و اسمها صلاة و شریح
قلعة حصار و مرج القلعة بالتحریک موضعی در بادیه سیف
قلعی منسوب الیه و پارهٔ بزرگ از ابر قلع ج - و ایضاً
سست پای شدن در کشتی رعع ک اف ۲) رجل
قلع القدم نعت منه - و هذا منزل قلعة بالضم اے
لیس بمستوطن و مجلس قلعة اذا کان صاحبه یحتاج الی
ان یقوم مرة بعد مرة - و هم علی قلعة ای علی رحلة و فلان
قلعة آنکه بر زین نتواند بودن و در کشتی زود افتد قلعة
ایضاً مال عاریت و فی الحدیث بئس المال القلعة
مقلاع فلاخن قلاع سرهنگ و فی الحدیث لا یدخل
الجنة قلاع و نباش قلاع بالضم والتخفیف گل تراشیده و
خاک و روا شده که زیر او سماروغ بر آمده باشد - و نوعی
از بیماری ستور قلاعة پارهٔ از وی و صخرهٔ بزرگ در
صحرا افتاده - و هر کلوخ و سنگ که آنرا بدست
بفلاخن اندازند قلع بالکسر بادبان قلاع ج -
مقلعات کشتی های با بادبان -

قمع - قمع - بعمود زدن - و قهر کردن و خوار
گردانیدن اقماع مثله مقمعة بالکسر عمود آهنین
مقامع ج - انقماع خوار شدن قمعة بالتحریک نام
مردی - و سر کوهان شتر قمع ج - و مگس ریزه که
بر ستور نشیند قمع بالتحریک ایضاً گشن که در بن مژه
ورم و دمیدن آن رعع ک اف ۲) قمع بالکسر مع
سکون ۲ و حرکته و بالفتح ایضاً سر خنوره اسے
سر تنگ و غلاف خرما و بانگان و مانند آن

له بثرة تخرج فی اصول الاشفار ۱۲ ص ۵۲ ایصب فیه الدهن وغیره معروف قیمت ۱۲ ص

قمع مصدر منه وقمعت الوطب اي ضمت في رأسه القمع اقتماع از سوراخ مشک آب خوردن مثل الاقتباع ويقال الحمار متقمع اي يحرک رأسه-

قنع- قنوع- بالضم خواستن وخوارسندي ونياز نمودن در سوال (صح بفتحها) قانع قنع نعت منه ويقال قنوع لبسند ورضا نمودن وقانع بمعني الراضي وهذا المعنى اشهر فيه وهو من الاضداد- وفي المثل خير الغنى القنوع وشر الفقر الخضوع وميل كردن ستور سوي چراگاه (صح ک اف ٢) وسوي خوابگاه (صح بفتحهما) قناعة بالفتح خرسندي ولبسنده كاري بدانچه قسمت باشد (صح ک اف ٢) قنع قنوع لغت منه- مقنع ومقنعة بالكسر سرانگندني زنان قناع پرده وپوشش که بر بالاي مقنعه باشد- وطبق از برگ خرما- قنع بالكسر كذلک مقنع بالفتح گواه عدل يقال فلان شاهد مقنع ورجل قنعان وامرأة قنعان بالضم يستوي فيه المونث والمذكر والتثنية والجمع اي مقنع رضى- قنعان بالكسر هواري ميان دو تپته فم مقنع آنكه دندانهاش درون رويه رسته باشد رجل مقنع خود بر سر نهاده تقنيع مقنعه برافگندن زن را تقنع لازم منه و تازيانه بر سر زدن- وورداكردن خروس پرهاي گردن را بوقت فشاندن وجنگ اقناع سر وا کردن ومنه قوله تعالى مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ ودست برداشتن در دعا- وگردن دراز كردن شتر بحوض تا آب خورد- وكژ كردن آب جامه را تا آنچه دروي ست بريزد- ولبسوي آب وداشتن تا پر شود- وگردانيدن ستور را سوے چراگاه وخوشنود گردانيدن-

قوع- قوع- قياع- برجستن گشن برماده (صح ف اض ٢) اقتاع الفحل اذا هاج- قاع زمين هموار اقوع اقواع قيعان ج- قيعة ايضاً واحد مثل القاع وجمع عند البعض قاعة الدار ساحت سراي-

---

قتع- بالضم بوق وليس بتصحيف قبع ولا قنع-

قروع- كزبرج ودرهم سپش شتر وماكيان قرد عة خواري قرد عة كزبرجة گردن يقال قد اخذ بقرد عته قرووع كعصفور موريچه خرد كعصفورة گوشه كه در شگاف كوه بهم رسد-

قزدع- كجعفر زن گول قرثع مثله-

قرشع- بالكسر گرميكه در سينه وگلوي مردم بهم رسد وچيزيست سفيد همچو نمک که بر تن پديد آيد والمقرنشع المنتصب المستبشر والمتهيئ للشر واقرنشع ابرنشق ورفع رأسه وتحرک وتنشط-

قرطع- كزبرج ودرهم سپش شتر قردع مثله-

تقرفع- ترنجيد تقرعف مثله واقرنفع عليه مبنيا للمفعول اغمي عليه ثم افاق-

تقفعة- زن پستک-

قلو لع- كسفرجل بغة لهم

قلفع- كزبرج ودرهم گل تركيده وتهنگا قته وچيزي كه از آهن وقت كوفتن جدا گشته باشد وصوف متقلفع قلح يعني پشم زرد والقلفعة كزبرجة قشر الارض يرتفع عن الكماة وما يصير على جلد البعير كهيئة القشر الواسع قطعا قطعا-

قلمعة- مردم فرومايه وقلمع رأسه ضربه فاندره وقيل حلقه-

قلبع كقنفذ آوند گندم وكوهيست بديار رغني ومرد كوتاه- قبلعة زن كوتاه ورگوسے دوخته تشبيهة بالبرنس وتلبسها الصبيان وبرسر افگند ني زنان كه خرد باشد يا مانند آن وقلبع في بيته در خانه پنهان شد وخشمگين گرديد ورجل مقلبع الراس بكسر الباء ومبرطله-

رجل مقنشع اللحية- بكسر الثاء مرد دراز ريش باپراگندگي آن-

قندع- كقنفذ قلتبان-

قندع- قلتبان قندعة موي گرداگرد سر قنادع بلاها وسخن بد وفحش-

قنزعة- كقنفذة بضم القاف والزاء وفتحها وبكسرهما بلاها وموي گرداگرد سر قنازع وقنزعات ج- وپاره از موي كه بر سر اطفال گذارند يا موهاي دراز وكلان وپارهٔ زمين بي نبات وباقي ماندهٔ پر دبن دم وپر گردن خروس والقنزعة من الحجارة سنگريزه كه از گردگان كلان باشد ونبش يعني موهاي كه زنان بر سر بقدر انار پيچيده دارند قنازع بلاها والقنزعة من النصى والاسنام بقاياهما واما نهي النبي صلعم عن القنازع فهى ان يوخذ الشعر ويترک منه مواضع قنزع كوهيست مابين مكه وتهرين كه بسيار سر دارد ويقال اذا اقتتل الديكان فهرب احدهما قنزع الديک-

قنقع- كقنفذ مرد كوتاه خسيس وموش قنقع كزبرج مثله قنقعة بالضم امت وماده خار پشت-

بنو قينقاع- بفتح القاف وتثليث النون شعب من اليهود كانوا بالمدينة-

قهقاع- بالكسر خنديدن خرس يقال قهقع الدب

قاع الخنزير- خوک آواز كرد (صح ف اک ٢) و الاقياع بضم الهمزة وفتح القاف والياء المشددة موضع بالصحيح

فصل الكاف

كتع- يقال ما بالدار كتيع- اي احد كتع بالضم وفتح ٢ بچهٔ روباه ومرد لئيم كتعان بالكسر ج مثل صرد وصردان وكتع جمع كتعاء في توكيد التانيث يقال اشتريت هذه الدار

جمعاء کتعاء و بنه لک جمعا کتعا و رأیت اخواتک جمع و کتع و رأیتهم اجمعین اکتعین و لا یقدم کتع علی جمع و لا یفرد لانه اتباع له - حول کتیع سال تمام و کتع ای هرب (ع بفتحهما)

کثع - کثوع - شکم روان شدن ستور را - و سر گر شیر و جغرات (ع بفتحهما) تکثیع کذلک و کفک از سر اندختن یک کثعه بالضم کفک دیگ شفته کاثعه باثعه سطبر -

کرع - کرع - بالتحریک آب باران ایستاده کروع بدهان آب برداشتن و خوردن از جوی (ع بفتحها و کسرا) اکراع بر آب ایستاده رسیدن قوم آب دادن ستور را کارعات مکرعات خرماستان که بر آب باشد اکرع باریک پیش ساق کرع بالتحریک اسم منه و کریع مصدر منه و بدهان آب برداشتن (ع ک ا ف ۲) کراع بالضم پاچه گوسپند و گاو و جز آن و هو بمنزلة الوظیف فی الفرس و البعیر و هو مستدق الساق یذکر و یؤنث اکرع و اکارع ج - و فی المثل اعطی العبد کراعا فطلب ذراعا لان الذراع فی الید و هو افضل من الکراع فی الرجل - و یقال الکراع انف یتقدم من الحرة ممتد و قال الاصمعی و هو العنق من الحرة ممتد و الکراع ایضاً اسم لجمع الخیل -

کرسع - کرسوع - استخوان پیوند سر دست از سوی خنصر -

کسع - کسیع - سپیدی گرداگرد نشته اسپ و آن مویهای آونگان بود که بر پیوند سر دست و پای اسپ و خر باشد بالای سم - و راندن مردم را - و سپوختن در سپس بدست یا به پیش پای - و آب سرد زدن پستان ناقه را تا شیر بازگرداند یقال کسعت الناقة بغبرها ای ضربت خلفها بالماء البارد لیتراد اللبن فی ظهرها و ذلک اذا خفت علیها الجدب و رجل کشع

ای عزب و هو من ردت بقیته فی ظهره اکتساع دم بمیان پای در آوردن سگ - کسعة بالضم خران کره کسوم خریم زائده کسیع بالضم او فتح ۲ حیی از یمن و منه قولهم ندامة الکسعی و هو رجل ربی نبعة حتی اتخذ منها قوسا فرمی الوحش عنها لیلا فاصاب و ظن انه اخطأ فکسر القوس فلما اصبح رأی ما اصمی من الصید فندم -

کشع - کشع - القوم عن القتیل تفرقوا -

کع - کعکعة - باز داشتن تکعکع باز ایستادن و بددل شدن و اکعه الفرق اذا حبس عن وجهه رجل کعکع بضمتین جبان ضعیف کعوع مصدر منه (ع ف اض ۲ و ک ۲) و الکسر اجود فهو کع و کاع -

کلع - کلع - کفتگی دست و رینا کی پای (ع ک ا ف ۲) انار کلع و سقاع کلع خنور و مشک کلیح بسته کلعة رمه از گوسپند ذوالکلاع نام یکی از ملوک یمن -

کمع - کمیع - هم خوابه کمع بالکسر کذلک - مکامعة همخوابی کردن دو مرد باهم و هی التی نهی عنها -

کنع - کنوع - فراهم و منقبض شدن - و نزدیک آمدن کار - و میل غروب کردن ستاره - و نرمی و فروتنی کردن (ع بفتحهما) کنانع مثله و ایضاً پر فراهم آوردن مرغ بوقت فرود آمدن از هوا کنع بالتحریک در کشیده شدن انگشتان (ع ک ا ف ۲) تکنیع تقبض و آوردن کسی را تکنع لازم منه اکتناع گرد آمدن قوم -

کوع - کوع کاع - استخوان ساق دست از سوی انگشت ابهام و یقال احمق من الذی یمتخط بکوعه - اکوع کژ ساق کوعاء مؤنث منه - کوع برساق دست رفتن سنگ در ریگ از گرما (ع ف اض ۲)

کیع - کیع - ترسیدن از چیزی (ع ف ا ک ۲)

کبع - برید و باز داشت (ع بفتحهما) و درا هم و دنانیر

را سره کرد کبوع خواری و فروتنی کبع کصرد شتر آبی و منه یقال للمرأة الدمیمة یا وجه الکبع تکبیع بریدن -

کدعه - دور کردن آنرا (ع بفتحها) کدعة بالضم خواری -

کداع - بالکسر جد لعشر بن مالک بن عوف الذی قتل مع الحسین رض بالطف -

کربعه - انداخت آنرا و کربع الشیء بالسیف تبتیر برید آنرا و کربع قوائمه بانها یعنی پی کرد آنرا -

کرتع - کجعفر مرد کوتاه و کرتع وقع فیما لایعنیه -

کنتع - بالضم مرد کوتاه -

فصل اللام

لذع - لذع - سوختن آتش کسی را و سوزش دادن کسی را بزبان (ع بفتحهما) یقال نعوذ بالله من لواذعه التذاع سوختن جراحت و ریش لوذعی مرد تیز خاطر و ظریف -

لسع - لسع - گزیدن مار و کژدم (ع بفتحهما)

لطع - لطع - لیسیدن - و پیش پای زدن در سپس کسی (ع ک ا ف ۲) التطاع تمام آب حوض و خنور را خوردن لطع بالتحریک سپیدی درون لبها و آن بیشتر در سیاهان از مردم بود - و ریختن دندان مردم چنانکه جبها مانند رجل الطع و امرأة لطعاء نعت منه - و لطعاء ایضاً زنی که فرج او کم گوشت باشد -

لعع - لعاع - بالضم گیاهی نازک در اول رستن و منه قیل الدنیا لعاعة - الماع برد یانیدن زمین آن گیاه را تلعی برچیدن لعاع و اصلها تلعع فکرهوا ثلث عینات فابدلوا من الآخرة یاء - لعاعة عطف سبک لعلع نام کوهی و سراب لعلعة درخشیدن سراب - و شکستن استخوان تلعلع چشم سیاه شدن از گرسنگی - و شکسته شدن استخوان لعیعة نان کادرس

کدعه کدع کرتع کربعه کشع کرع+کع کنتع کلع+لذع کمع لسع کنع+لطع کرسع کسع+کوع+لع کیع کبع

لفع - تلفیع - سرپوشیدن صلته بالباء و باغشکونه کردن توشه‌دان را تلفع جامه درسرکشیدن تن و جامه درخود پیچیدن - وبرگ فروگرفتن درخت را و پیری فروگرفتن مرد را لفاع بالکسر چادر التفاع چادر درخود پیچیدن وسبزشدن زمین به نبات -

لقع - لقع - بچشم کردن کسی را (ع ع بفتحهما) و یقال لقعه ببعرة و لقعه بعینه ای عانه قال ابوعبیدة ولم یسمع اللقع الافی اصابة العین وفی البعرة لقاعة بالضم والتشدید مرد حاضرجواب التقاع برگشتن گونه ردی وجز آن ویستعمل مجهولا -

لكع - لكع - ریم برچسپیدن براندام (ع ع ک اف ۲) رجل لكع مرد لئیم وخوارشده نفس وامرأة لكاع مثل قطام - تقول فی النداء یا لكع بالضم وللاثنین یا ذوی لكع - لكاعة مصدر منه (ع ع ک اف ۲) الكع لكعاء نعت منه - ولایصرف لكع فی المعرفة لانه معدول من الكع و یقال للفرس الذکر لكع وللانثی لكعة وهذا ینصرف فی المعرفة لانه لیس ذلک معدول الذی یقال للمؤنث منه لكاع وانما هو مثل صرد ونغر - لكع ایضاً خرکره و کودک خرد و فی حدیث ابی هریرة اثم لكع یعنی الحسن اوالحسین رضی الله تعالی عنهما - لكیعة کنیزک فرومایه بنوالكیعة گروهی لكع گزیدن مار وکژدم - وبسرزدن بره پستان مادر را بوقت مکیدن (ع ع بفتحهما)

لمع - لمع - لمعان - روشن شدن ودرخشیدن (ع ع بفتحهما) یقال لمع البرق اذا اضاء یقال للسراب یلمع و به یشبه للرجل الكذاب - التماع کذلک - لماعة دشت - وعقاب لمعة پاره گیاه خشک درمیان گیاه تر - وپاره از عضو که خشک ماند در وضو یا غسل المعی مرد زیرک تیزخاطر یلمعی کذلک الماع لمعه برآوردن زمین و پستان کردن مادیان وماده خر وماده شیر وسرهای پستان سیاه شدن آبستن را و ربودن صلته بالباء - التماع مثله یقال المعت بالشیء والتمعته ای اختلسته وگونه برگشتن ویستعمل مجهولا - ملمع اسپ ابرش یعنی چهارپا که آن لقطها باشد مخالف رنگ او -

لوع - لوعة - سوزش عشق (ع ع ف اض ۲) التیاع سوختن دل از عشق ویقال اتان لاعة الفؤاد الی جحشها ای لائعة الفؤاد - رجل هاع لاع مرد بددل ترسنده - لیع مصدر منه (ع ع ف اک ۲)

لهیع - لهیعة - نام مردے -

ذهب ضبعا لبعا - اسے باطلا -

الالثع - من یرجع لسانه الی الثاء والعین واللثعة ما لازق الاسنان من الشفة -

لخع بفتحتین سستی تن وذوالشناتر لخیعة بن ینوف من حمیر یلخع کیمنع موضعیست دریمن او هو بالباء الموحدة -

لیع - بالکسر موضعی ولیعة الجوع بالفتح سوزش گرسنگی لعت بالکسر لعیا ناضجرت الملیاع بالکسر السریعة العطش او التی تقدم الابل سابقة ثم ترجع الیها وریح لیاع بالکسر شدیدة

فصل المیم

متع - متع - برآمدن روز - ودراز شدن ماتع دراز از هرچیزی - ومنفعت گرفتن بچیزی صلته بالباء و چربیدن بوزن (ع ع بفتحهما) میزان ماتع ای راجح وحبل ماتع ای جید الفتل و نبید ماتع شدید الحمرة وکل جید فهو ماتع - تمتیع دراز کردن - وبرخوردارے دادن متاع آخریان و منفعت ومنه قوله تعالی ابتغاء حلیة او متاع تمتع برخورداری یافتن استمتاع کذلک متعة بالضم برخورداری ومنه متعة النكاح ومتعة الطلاق ومتعة الحج لانه انتفاع - امتاع برخورداری دادن و یافتن صلته بالباء متعد ولازم وبی نیاز شدن از کسی صلته بعن -

مجع - مجع - بالکسر احمق مجعة بالضم مجعة مثال همزة کذلک - مجاعة بیباکی کردن (ع ع ف اک ۲) و امرأة مجعة قلیلة الحیاء - تماجع بیباکی کردن باهم مجیع نوعی از طعام که بشیر وخرما سازند -

مذع - مذع - گفتن بعضی خبر را وبعضی را نهان داشتن (ع ع بفتحهما) وبول انداختن مذاع آنکه سر نتواند نگاهداشت - ودروغگوی -

مرع - مریع - چراگاه فراخ آب وعلف امرع امراع ج - مراعة مصدر منه (ع ع بضمهما) امراع علف ناک شدن جای ممرع نعت منه وروغن بسیار برسر کردن وبفراخی آب وعلف رسیدن و فی المثل امرعت فانزل - یقال القوم ممرعون اذا کانت مواشیهم فی خصب - ارض امروعة اے خصبة مرعة مثال همزة مرغی مانند تذرو -

مزع - مزع - بشتاب رفتن آهو واسپ (ع ع بفتحها) تمزیع جدا کردن - وپنبه نرم کردن تمزع پاره پاره شدن از خشم وفی الحدیث انه غضب غضبا شدیدا حتی یخیل الی ان انفه یتمزع قال ابوعبید لیس یتمزع بشیء ولکنی احسبه یترمع وهو ان تراه کانه یرعد من الغضب ولم ینکر ابوعبید ان یکون التمزع بمعنی التقطع انما استبعد المعنی - مزعة بالضم پاره گوشت یقال ما علیه مزعة لحم - وما فیه مزعة من الماء ای جرعة - مزعة بالکسر پاره از پر و پنبه مثل المزقة من الخرق -

مسع - مسع - ونسع - بادشمال -

مشع - مشع - ورزیدن وگرد کردن - وگوسپند

دوشیدن امتساع تمام شیر پستان را دوشیدن و یقال امتشع من فلان ما مشع لک ای ذهب منه ما وجدت و ربودن چیزی را ذئب مشوع گرگ رباینده -

مصع - مَصْع - جنبانیدن ستور دم را و بشمشیر زدن و رجل مصع ای ضارب بالسیف و بآب سر زدن پستان ناقه را و بشتاب رفتن (ع ع بفتحهما) وانداختن مادر بچه را - و درخشیدن برق و جز آن شئی ماصع ای براق و بازگشتن شیر از پستان ناقة ماصعة نعت منه - و کل شئی ولّی و ذهب فقد مصع و هو ماصع ای ذاهب - و مصعت الابل اذ اذهبت البانها و مصع البرد ای ذهب - و مصع فی الارض و امتصع ای ذهب - مماصعة مقاتله کردن امصاع صاحب شتران شیر بازگشته شدن مصعة بمثال همزة مرغی - و میوهٔ درخت عوسج مُصَع ج تمصیع درخت و چوب بریده را ماندن با پوست تا آب او خشک شود -

مطع - تمظیع - العود - ماندن چوب تر با پوست تا خشک شود -

معمع - معمعة - آواز نیستان که بسوزد - و آواز دلیران در معرکه معمعان سخت گرما یقال یوم معمعان ای شدید الحر - معمعة ایضاً درگرما شدن تمعمع زن ساخته روزگار با مال امعی مردم که هرکه غالب باشد با او شود مع با دهی کلمة تدل علی المصاحبة و هو اسم لانه قد یسکن و ینون تقول جاؤا معاً -

مقع - مَقْع - دشنام دادن بفحش یستعمل مجهولا یقال مقع فلان بسوأة ای رمی بها و سخت خوردن شیر آب را امتقاع کو بروی گشتن از ترس و اندوه یقال امتقع لونه مجهولا و کذلک التقع و ابتقع بالنون والباء و بالمیم اجود -

ملع - مَلْع - رفتار تیز سبک (ع ع بفتحهما) انملاع گذشتن

تلیع ملاع بیابان بی نبات و من امثالهم قولهم اودت به عقاب ملاع و یقال ذلک فی الواحد والجمع و هو شبیه بقولهم طارت به العنقاء و حلقت به عنقاء مغرب و کذلک الملیع و هو السریع ایضاً

منع - مَنْع - باز داشتن و هو خلاف الاعطاء (ع ع بفتحهما) مانع منوع مناع نعت منه و باز داشتن کسی را از کاری و چیزی امتناع باز ایستادن ممانعة باز داشتن از یکدیگر مناعة عزیز شدن و استوار شدن جای (ع ع بضمهما) رجل منیع و مکان منیع و سدة منیعة و هو فی عز منیع فی عز و منعة بالتحریک و هو جمع مانع ایضاً مثل کافر و کفرة ای هو فی عز و من یمنعه من عشیرته تمنع - تمنع ای تحصن -

میع - مَیْع - روان و تنک شدن چیزی چون روغن و مسکه و جز آن - و گداختن (ع ع ک ۲) تمیع کذلک - میعة رفتن چیزی ریخته چون آب و روغن و جز آن و شادمانی - و اول رفتار اسپ و اول جوانی - و اول روز - و صمغ و کن خیلم است از درختی در روم و او سائله و یابسه باشد -

مدعة - بالفتح نارگیل مغز بر کرده که بدان آب دهند منیدع ماهی ست خرد در یای میدعان موضعی مرع کعنب باره ایست در یمن مدعی آنکه در نسب خود متهم باشد قیل منسوب الی المدعة او من الدعوة فی النسب علی لغة من یقول دعیت فی دعوت -

مطع - فی الارض مطعا و مطوعا - رفت و گم شد و مطع الشئی به پیش دهان و دندان پیشین چیز را خورد ماطع ناطع نعت منه و ناقة ممطعة الضرع شتر ماده که سر پستانش از شیر پر شده روان گردد -

موعة - الشباب - یعنی آغاز جوانی -

المهع - محرکة تلون الوجه من عارض فزع قیل و

مذهب المهیع للطریق الواسع الواضح والصواب انه من (ه ی ع) لانه لیس فی الکلام فعیل و اما ضهید فمصنوع -

فصل النون

نبع - نبوع - بیرون آمدن آب از چشمه و جز آن (ع ع بفتحهما و ض ک ۲) ینبوع چشمه و منه قوله تعالی حتی تفجر لنا من الارض ینبوعاً ینابیع ج - نوابع البعیر المواضع التی یسیل منها عرقه - نبع درختیست که از وی کمان سازند و از شاخهای وی تیر سازند نبعة چوبی از وی نبائع موضعی نبیع شهری بنباتة و بر یقال کذبت نباً عتک اوزادوم اسم حضرطه و بالغین المعجمة ایضاً -

نجع - نجوع - گواریدن طعام (ع ع بفتحهما) و بطلب نیکوئی و آب و علف شدن - و در خوردن رنگ و اثر کردن سخن و پند و دارو ما نجوع بالفتح ای نمیر نجوع الصبی اللبن و نجوع الدابة المدید و مدید آرد جو باشد که آنرا با آب و جز تنک کنند بمثال دوغ و ستور را خورانند تا زود فربه شود تنجیع مدید دادن ستور را نجعة بالضم آب و علف نگاه کردن انتجاع بطلب آب و علف و منفعت و نیکوئی شدن منتجع موضع جستن آن و هو لا آر تو م ناجعة و منتجعون نجیع خون که بسیاهی زند قال الاصمعی هو دم الجوف خاصة

نخع - نخاعة - بالضم آب بینی نخع آب بینی انداختن تنخع مثله و به نخاع رسانیدن کارد را در ذبح یقال ذبحه فنخعه فهی دابة منخوعة و خالص کردن دوستی و نصیحت را باکسی (ع ع بفتحهما) منخع و هو مفصل الفهقة بین العنق والراس من باطن - نخاع بالضم والفتح مغز مهرهٔ پشت که آنرا حرام مغز گویند نخع قبیلهٔ از یمن انتخاع دور شدن از زمین خود -

نزع - نزع - کشیدن چیزی از جای خود

مصع
منع + نبع
میع + نجع
مطع
معمع
مدعة
نخع
مقع + مطع
موعة
ملع + المهع + نزع

و برکندن و مانند شدن به پدر یقال نزع الی ابیه فی الشبه ای ذهب - وفی المثل لعرق نزّاع وکشیدن کمان یقال نزع فی القوس ای مدّها - وفلان فی النزع ای فی قلع الحیوة - نزاع آرزومند شدن یقال نزع الی اهله وبعیر نازع وناقة نازع آنکه آرزومند چراگاه وجای خود باشد وغنم نُزَّع حرامی تطلب الفحل - نزیع غریب نزاع الخیل اسپان که از قومی دیگر کشیده باشند وکذا نزائع البعیر - نزاع ایضاً زنان که به بیگانگان داده باشند نزوع پرداختن از کار - (عع ف اک ٢) وفی المثل صار الامر الی النزعة اذا قام باصلاحه اهل الاناة وهو جمع نازع - بر نزوع بالفتح ونزیع چاه که قعر او نزدیک باشد نزع موی رفتگی هر دو جانب پیشانی انزع نعت منه زعراء نعت المؤنث منه ولا یقال نزعاء نزعة یک موی پیشانی وآنرا بجریسه خوانند وهما نزعتان - منازعة باهم کشش کردن به خصومت وآرزومند شدن ویقال بینهم نزاعة بالفتح ای خصومة فی حق - تنازع خصومت کردن دو گروه باهم انتزاع صاحب شتران نزائع شدن ورائیة متنزعاً الی کذا ای متسرعاً الیه نازعاً - انتزاع برکندن و برکنده شدن متعد لازم یقال انتزعت الشئ فانتزع ای اقتلعته فاقتلع تمام منتزع بز برکنده شد للمبالغة منزع بکسر المیم تیر نزعة بازگشت - وپایان کار وتدبیر ویقال للتعلمین اینا اضعف منزعة وبکسر المیم ایضا - وفلان قریب المنزعة ای قریب الهمة - ویقال لم یبق فی القوس منزع کار به نهایت رسید وشراب طیب المنزعة ای طیب مقطع الشراب -

نسع - نسعة - بالکسر نوار - وتنگ ستور نسع بفتح ٢ وسکونه النسا ج - منسوع گوشتهای بن دندان و زرد شدن (عع بفتحها) نسع مسع باد شمال -

نشع - نشوع - بالفتح وبالغین المعجمة ایضاً دارو در بینی ریختنی ودرد بان افگندنی وبالضم مصدر فیه (عع بفتحها) وسخن تلقین کردن انشاع دارو در بینی چکانیدن انتشاع دارو به بینی خویش واکردن -

نصع - نصوع - خالص شدن لون وسخت سپید شدن (عع بفتحها) وپیدا و روشن شدن کار ناصع ای خالص یقال ابیض ناصع واصفر ناصع قال الاصمعی کل ثوب خالص البیاض او الصفرة او الحمرة فهو ناصع - نصع بالکسر نوعی از جامهای سپید - انصاع پیدا کردن آنچه در دل باشد - وآهنگ جنگ کردن

نطع - نطع - بالفتح والکسر مع السکون والحرکة اربع لغات گستردنی از ادیم نطوع انطاع ج نطع بالکسر مع السکون والحرکة گام دشکنهای گام نطوع ج - تنطع دور شدن در سخن - ودر گام گفتن سخن را -

نعنع - نعناع - پودینه نعنع بالضم دراز تنعنع دور شدن نعاعة بالضم مثل لعاعة وهی البقلة ناعمة

نفع - نفع - سود وسود کردن (عع بفتحها) وهو ضد الضر صلبته بالبار منفعة سود مندی - انتفاع سود یافتن

نقع - نقع - گرد نقاع ج - وتنگ جای گرد آمدن آب وآنچه در چاه گرد آمده باشد از آب وفی الحدیث انه نهی ان یمنع نقع البئر وزمین که خاک خوش وپاک دارد ودر روی آب ایستد نقاع انقع ج - وفی المثل انه لشراب بانقع ای انه معاود للامور یاتیها حتی یبلغ الی اقصی مراده - النقوعة بالضم چاهک ترید نقوع بالفتح آنچه در آب تر نهند چون مویز وخرما وجز آن منقع بالکسر خنور تر نهادنی منقعة مثله وهی ایضاً برمة صغیرة یطرح فیها اللبن ویطعمه الصبی منقع بالفتح موضعی که در روی آب گرد آید مناقع ج - نقوع گرد آمدن آب در جایی - وبلند شدن آواز در فریاد یقال نقع الصوت واستنقع ای ارتفع - ومهمانی از سفر رسیدن وگوسپند و شتر کشتن بجهت آن مهمان یقال نقعت النقیعة وانتقعت ای نحرت - وکل جزور جزرتها للضیافة فهی نقیعة - وفی کلامهم اذا لقی الرجل منهم قوما یقول میلوا ینقع لکم ای یجزر لکم کانه یدعوهم الی دعوته وسیراب شدن انتقاع کذلک یقال نقعت بالماء ای رویت وباز داشتن خبر را یقال ما نقعت بخبر فلان نقوعا ای ما عجت بکلامه ولم اصدقه - قال الاصمعی نقعت بالخبر وبالشراب اذا اشتفیت منه - نقع تشنگی نشانیدن وفی المثل الرشف انقع للعطش وانجع - ویقال سم ناقع ای بالغ - وسم منقع ای مربی ودم ناقع ای طری نقیع چاه بسیار آب وهو مذکر والجمع انقعة وآب میوها که تر نهاده باشد - وآب ایستاده - وبانگ وفریاد وشیر خالص که سرد کنند وبخورند وهو المنقع ایضاً نقیعة مهمانی مسافر که ستور بجهت آن کشند ویقال الناس نقائع الموت ای یجزرهم کما یجزر الجزار النقیعة انقاع سیراب گردانیدن - وتر نهادن میوه ودارو وجز آن یقال دواء منقع قال ابوعبید النقعت له شرا وهو استعارة وایستادن آب بجای استنقاع متلد ودر پیه آب در رفتن انتقاع کشتن شتر وگوسپند غنیمت پیش از قسمت - وگشتن گونه روی وهو لغة فی امتقاع استنقاع بغدیر فرود آمدن وغتسال کردن کانک ثبت فیه لتتبرد والموضع مستنقع وتر نهادن لیستعمل مجهولا یقال استنقع الشئ فی الماء وگرد آمدن آب وایستادن آن بجایی -

نکع - نکع - شتابانیدن از کاری - (عع بفتحها) صلابته بعن - نکعة نکعة مرد احمق نکعة الطرثوث سر او نکع بالتحریک پوست رفتگی بینی انکع نعت منه -

نوع - نوع - گونه هو اخص من الجنس تنوع گوناگون شدن نوع بالضم تشنگی نائع تشنه یقال جائع نائع

وہم جیاعٌ نیاعٌ ویقال رماہ اللہ بالجوع والنوع استنا عۃ پیش شدن ورفتن۔

نہع - نہوع - بستم قی کردن (ع ع بفتحہما) بمعنی التہوع۔

نتوع - از زخم قدری قدری خون برآمدن (ع ع ف اض ۲ و ک ۲) وکذا الماء من العین والعرق من البدن وانتع عرق کثیرا وانتع القیٔ لم ینقطع۔

انثع - قی کرد وخون از بینی برآمد پس غالب شد بر وو انثع القیٔ والدم خرجا۔

اندع - پیروی نمون فرو ماندگان کردن و النذع للستر بالغین وابدعت بہ الناقۃ بالباء الموحدۃ۔

ندع - آب وخوی برآمد (ع ع بفتحہما) ناذع نعت منہ

ناع - تا دید (ع ع ف اک ۲) النوائع من الفصول المنا

فصل الواو

وبع - وباعۃ - بالتشدید کون یقال کذبت وباعتک ونباعتک بالنون ایضا وبالغین المعجمۃ ایضا ای رَدَم وضرط۔

وجع - وجع - رنجوری ودرد مندی اوجاع وجاع ج - دردنجور ودردمند شدن (ع ع ک ع س م) وَجِع یوجع ییجع ویاجع ایضا بالیاء والاسم منہ وجعٌ وہم وجعون ووجعی ووجاعی ونسوۃ وجاعی ایضا ووجعات وبنو اسد یقولون ییجع بکسر الیاء والا یقولون لعلم استثقالا للکسرۃ علی الیاء فلما اجتمعت الیاءان قویتا واحتملتا مالم تحتملہ المفردۃ - وفلان یوجع رأسہ بنصب السین ای یوجعہ رأسہ برفعہا وانا اجع راسی و یوجعنی راسی - ایجاع دردمند کردن ضرب وجیع ای موجع مثل الیم بمعنی مولم توجع دردمندی نمودن و مرثیہ گفتن مردہ را وتجعاء کون جنۃ بالکسر نبیذ جو۔

ودع - تودیع - پدرود کردن (ع ع بفتحہما) وداع بالفتح پدرود وتودیع الفحل ذخیرہ داشتن گشن از جہت گشنی وقولہ تعالیٰ ما ودعک ربک وما قلی قالوا ما ترکک تودیع الثوب در جامہ دان نہادن جامہ را ودعۃ بالتحریک با سکون شبہ سپید کہ آنرا مور چہ خوانند ودعات ج - ودعۃ تن آسانی والہاء عوض من الواو وفیہ (ع ع بضمہما) ودیع وادع نعت منہ یقال نال فلان المکارم وادعا من غیر کلفۃ - رجل متدع ای صاحب دعۃ وراحۃ - موادعۃ مصالحت کردن توادع تصالح ویقال علیک بالمودوع ای السکینۃ والوقار ولا یقال منہ ودعہ کما لا یقال من المعسور والمیسور عسرہ ویسرہ - ودعہ امر ای وہو امر بمعنی اترک یقال دع ذا ودعہ کما یقال ذرہ ذرہم قال المؤلف سمعت عمن لہ نصاب تام ونصیب عام من العربیۃ ان کلمتی دع وذر وان فی معنی الترک الا ان دع للمخاطب بترک الشیٔ قبل العلم بہ وذر امر بترکہ بعدما علمہ وروی ان بعض الائمۃ سأل الامام فخر الدین الرازی رحمہ اللہ عن قول اللہ تعالیٰ اتدعون بعلا وتذرون احسن الخالقین لم لم یقل وتدعون احسن الخالقین وہذا اقرب الی الفصاحۃ للمجانسۃ بینہما فقال رحمہ اللہ لانہم اتخذوا الاصنام آلہۃ وترکوا اللہ بعد ما علموا ان اللہ ربہم ورب آبائہم الاولین استنکارا واستکبارا فلذلک قیل لہم وتذرون ولم یقل وتدعون واللہ اعلم وقال الجوہری ولا یقال ودعہ ولا ہو وادع وانما یقال ترکہ وہو تارک وربما جاء فی ضرورۃ الشعر ودعہ فہو مودوع علی اصلہ ودیعۃ زنہار وودائع ج - ایداع ودیعت نہادن بکسی وپذیرفتن از کسی ودیعت را وہو من الاضداد استیداع نگاہداشتن خواستن ودیعت را میدع میدعۃ جامہ کہنہ مواضع ج - اودع نامی از نامہای کالکوش ودعان نام جائے

ورع - ورع - بالتحریک ترسندہ قال ابن السکیت واصحابنا یذہبون بالورع الی الجبان ولیس کذلک انما الورع الصغیر الضعیف الذی لا غناء عندہ یقال انما مال فلان اورعٌ ای صغار - ورع بالضم وروع ورواعۃ ضعیف وبیفائدہ شدن (ع ع بضمہما) ورع رعۃ بکسر الراء پرہیزگاری (ع ع بکسرہما) ورعٌ نعت منہ و فلان سیٔ الرعۃ ای قلیل الورع تورع پرہیز نمودن توریع بازداشتن وفی حدیث عمر رض ورع اللص لا تراعہ ای اذا رأیتہ فی منزلک فادفعہ واکففہ ولا تنتظر ما یکون منہ وبازگردانیدن شتر را از آب موارعۃ باہم سخن گفتن وریعۃ نام اسپی۔

وزع - وزع - بازداشتن (ع ع بفتحہما) واول و آخر لشکر را فراہم آوردن اتزاع بازایستادن ایزاع برانگاہ داشتن بہ چیزی یقال ہو موزع بہ ای مغری بہ ذروع بالفتح اسم مصدر فیہ والہام دادن قولہ تعالیٰ رب اوزعنی ان اشکر وپارہ پارہ بول انداختن ناقہ استیزاع الہام خواستن بشکر نعمت را از خدا تعالیٰ وازع سرہنگ وسالار لشکر - وبازدارندہ - وسلطان وزعۃ بالتحریک ج قولہ تعالیٰ فہم یوزعون - والکلب ایضا یسمی وازعا لانہ یکف الذئب عن الغنم - توزیع قسمت کردن بر جمعی براہی دیگری - وپراگندہ کردن توزع بر خود دیدن قسمت را تنزع سخت اندام اوزاع من الناس جماعات وبطن من ہمدان ومنہم الاوزاعی

وسع - وسعۃ - فراخی وفراخی کردن - وگنجیدن (ع ع ک ا ف ۲ م) وتوانگری وسع بالضم کذلک ودسترس وطاقت قولہ تعالیٰ لینفق ذو سعۃ من سعتہ ای علی قدر سعتہ والہاء فیہ عوض من الواو - ایساع بادست رس وتوانگری شدن قولہ تعالیٰ وانا لموسعون ای اغنیاء قادرون وفراخ گردانیدن نعمت بر کسی صلۃ بعلی توسیع فراخ کردن

ورع نہع نتوع انثع اندع ندع ناع + وزع وبع وجع وسع ودع

خلاف التضییق اتساع فراخ شدن استیساع کذلک توسع فراخی وفراخ نشستن در مجلس فرس وساع بالفتح اسپ فراخ گام وساعة مصدر منه (ع بضمهما) وسیع دو حرض نام دو آب لیسع نام پیغمبری قد ادخل علیه الالف واللام وهما لا تدخلان علی نظائره نحو یعمر ویزید ویشکر الا فی ضرورة الشعر وقری اللیسع بلامین ایضا

وشع - وشیعة - زغوتهٔ ریسمان وماکوی با فنده یا گلوله یا غنده - وخطهای برد - وبرآمدن سپیدی موی بر سر وبرکوه شدن (ع بفتحهما) توشیع پیچیدن با غنده توشع برآمدن گوسپند برکوه بجرا الیشلاع شگوفه بیرون آوردن درخت وشوع بالفتح داروی یان مثل النشوع - وشیع شاخ ریزها وفدره که بر سقف اندازند

وصع - وصع - مرغکی خرد تر از کنجشک فی الحدیث ان اسرافیل لیتواضع الله تعالی حتی لیصیر کانه الوصع

وضع - موضع - جای - ونهادن برجای (ع بفتحهما) وکذلک وضع وموضوع مصدران فیه وهو مثل المعقول وموضع بفتح الضاد لغة فی موضع و یقال ضعه غیر هذا الوضعة بالفتح والکسر والضعة ایضا یعنی بنه جز این نهاد - ضعة ایضا گیاه شور وضعیة الثقال درخت ویقال ابن خلفوا ضا نعم وشور گیاه والو ایضا نحو دهلائع کسری کان نقل قوما من ارض فیسکنهم ارضا اخری وهم الشحن المسائح وگیاه شور خوردن شتر وخورانیدن لازم متعد (ع بفتحهما) ناقة واضعة وموضوعة ایضا نعت منه - وهولاء اصحاب الوضیعة ای اصحاب حمض مقیمین فیه - وضیع خرمای ترکه رخنوریا نهند خشک نا شده وامانت و مردم فرومایه ویقال فی حسبه ضعة فرومایگی ست در تبار وی مواضعة گرد بستن باهم وماندن خرید وفروخت باهم و بر چیزی اتفاق کردن و قرار دادن ضع نهادن زن معجر را از سر امرأة واضع لا خمار علیها و بچه آوردن و فرود افگندن لی زدر صبلته بمن (ع بفتحهما) وضع بالضم در آخر طهر حمل گرفتن زن تضع بالتاء کذلک بسکون الضاد وضمها یقال ما حملته امه وضعا وتضعا - امرأة واضع نعت منه موضوع تیز رفتن شتر بعیر حسن الموضوع شتر نیکو تیز رفتار ایضاع تیز راندن - وزیان زده شدن مردم در تجارت یقال وضع فلان فی تجارته واوضع یستعمل مجهولا ای خسر فهو موضوع فیها ضعة بالفتح والکسر فرومایه شدن (ع بضمهما) وضیع نعت منه تواضع فروتنی نرم گردی نمودن اتضاع پست کردن سر شتر را تا پای بر گردن وی نهند وبر نشینند توضیع بر دوختن جبه بعد از نهادن رجل موضع ای مطرح لیس بمستحکم الخلق -

وعوع - خطیب - وعوع - وهو نعت حسن - دعوعة آواز گرگ هذار وعواع وهو نعت قبیح - وعواع ایضا خروس - وجماعت مردم -

وفع - وفیعة - بالفاء سلهٔ جامه وخرما -

وقع - وقع - بالتسکین جای بلند وبجنگ درانداختن کسی را صابه بالبلاء یقال وقعت بالقوم فی القتال وسخن درانداختن از هر جنس صلته بعن ومن یقال وقعت من کذا وعن کذا وتیز کردن مردم را بسخن وکارد وشمشیر را به فسان وقوع افتادن (ع بفتحهما) ویقال وقع ربیع بالارض ولا یقال سقط وفرود آمدن مرغ از هوا وهما حسن الوقعة بالکسر - وقعة بالفتح آسیب کارزار واقعة مثله - والواقعة القیامة موقع جای افتادن یقال وقع الشیء موقعه - موقعة الطائر بفتح القاف جای فرود آمدن مرغ میقعة البازی کرسی باز - وچوب گازر که جامه بر وی کوبد - وفسان وسوهان وخایسک وقع بالتحریک سنگها - وقعة یکی وسوده شدن پای از سنگها واز زمین درشت - وتنک شدن سم ستور (ع ک اف ۲) وقع نعت منه وابر تنک وقیع سم تنک شده از سنگ حافر موقوع مثله وکارد وشمشیر تیز کرده بسنگ وسوهان وقیعة مغاکی بر سنگ که در وی آب ایستد - وکشش وفتنه وقایع ج - وغیبت کردن یقال وقع فیه رجل وقاع وقاعة نعت منه - وقاع کقطام داغ گردکه بر دو کرانهٔ ران ستور باشد واقع کوفیان فعل متعدی را گویند نسر واقع ستاره ایقاع به جنگ در انداختن کسی را - وانداختن کسی را در آنچه او را بد آید یقال اوقعه بالشر - مواقعة وقاع کنایة عن الجماع و با یکدیگر به جنگ درافتادن توقع استیقاع چشم داشتن بوقوع چیزی توقیع نشان کردن بر مکتوب وی و آوردن صیقل بر تیز کردن شمشیر بمیقعة وپشت ریش کردن ستور را - وگمان بردن چیزی را یقال وقع ای الق ظنک علی شیء طریق موقع راه کوفته ونرم رجل موقع وبعیر موقع مرد وشتر سختی کشیده وسفرها دیده سکین موقع کارد تیز کرده وبعیر موقع وحمار موقع ایضا پشت ریش شده مرماة موقعة ای محددة یعنی پیکان تیز کرده -

وکع - وکاعة - صلب وسخت شدن مشک وسجزآن (ع بضمهما) ایکاع متعد منه - وکیع صاحب استوار سقا و وکیع مشک که از وی آب نچکد و نام مردی فرس وکیع اسپ که خوی نکند واستوار وکع بفتحتین انگشت ابهام پای بر سبابه نشستن مرد را او کع وکعاء نعتان منه ومرد وزن فرومایه - وکول والمیکعة سکة الحراثة والجمع میاکع وهو بالفارسیة بر استیکاع سخت شدن طبیعت وکع گزیدن مار وکژدم و بدست زدن پستان را بوقت وشیدن ولبر زدن بره وگوساله پستان را بوقت مکیدن (ع بفتحهما) ومن کلام العرب قالت العنز احلب ودع فان لک ما تدع وقال النعجة احلب وکع فلیس لک ما تدع ای لنزا الفرع واحلب ما فیه

ولع - ولوع - ولع - حریص شدن به چیزی صلته

وشع　وصع + وعوع　وضع　وفع　وقع　وکع　ولع

له آلهٔ جولاهگان که بدان جامه بافند القصبة التی یجعل النساج فیها لحمة الثوب للنسج ۱۲ ص سله هر یک از پا غنده ۱۲ سله فیها خیاطة الجبة بعد وضع القطن فیها سله زنبیل وسبد که در آن چیز با گذارند ۱۲ سله سنگیکه بدان کارد وغیره تیز کنند ۱۲ سله ماله برزیگران را گویند و آن چوبی یا تخته ایست که زمین شیار کرده را بدان هموار کنند ۱۲

بالباء (ع ک ا ف ۲) ولوع بالفتح حریص النعت والمصدر کلاهما بالفتح - ایلاع حریص گردانیدن یقال مولع به بفتح اللام ای حریص مغری به - ولع بالفتح دروغ یقال ولع والع کما یقال عجب عاجب ودروغ گفتن ولعان کذلک (ع بفتحهما) والع دروغگوئی ولعة ج - ویقال ما ادری ما ولعه ای ما حبسه وما والعه بمعناه - مولع چیسه بر ذون مولع ای ملون تولیع بهر رنگی در آمیختن در ستور ولیع غنچه وشگوفه ناشگفته ولیعة تیمار کنند

وذع - الماء - آب روان شد (ع ف ک ۲) وذیع آب روان وکل ما ء جری علی صفاة -

ومعة - بالفتح باران یکباره -

الوذع بفتحتین یشار بها الی الشیء الیسیر لغة یمانیة -

فصل الهاء

هبع - هبع - بالضم وفتح ۲ شتر بچه که در آخر نتاج زاید یقال ماله هبع ولا ربع وقدم هبعة مادة هبعات ج - هبعان گردن دراز کردن شتر بچه در رفتار (ع بفتحهما)

هبلع - هبلع - بالکسر بسیار خوار -

هبنقع - هبنقعة - بر پاشنهٔ پای نشستن هبنقع احمق متکبر احمق واهبنقع الرجل اذا اجلس الهبنقعة -

هجع - هجوع - بخواب رفتن بشب - وشکستن گرسنگی نه تا حد سیری (ع بفتحهما) هجاع خواب سبک هجیع من اللیل پارهٔ از شب - تهجیع خواب کردن ویقال اتیت بعد هجعة ای بعد نومة خفیفة من اول اللیل - هجعة بالکسر کالجلسة من الجلوس رجل هجعة مثال همزة وهجع ومهجع مرد غافل وگول اهجاع تسکین دادن گرسنگی را - هجنع دراز وفرک -

هجرع - هجرع - بالکسر دراز -

هدع - هدع - بالکسر وسکون العین کلمة یسکن بها صغار الابل اذا نفرت هودع شترمرغ -

هرع - هرع - بالتحریک روان شدن خون (ع ک ا ف ۲) دم هرع خون روان رجل هرع سریع البکاء - هرعة زن که بوقت ملاعبت انزال آیدش مهروع ای مصروع - اهراع شتافتن قوله تعالی وجاءه قومه یهرعون الیه ای یستحثون الیه ولرزیدن از خشم وترس وتب یستعمل مجهولا - هیرع مرد ضعیف بددل ریح هیرع سریعة الهبوب - هیرعة نامی شبان - اهرناع بالکسر سبک رفتن وسبک فرود آمدن آب چشم در رگ میم زائده -

هزرع - هزریع - پارهٔ از شب تهزریع شکستن انهزاع شکسته وکوفته شدن تهزرع بالکسر کوبه اهتزاع جنبیدن نیزه وشمشیر اهزع آخرین تیر که در کیش باشد یقال ما فی کنانته اهزع وما فی الدار اهزع ای احد هزع شتافتن (ع بفتحهما) اهتزاع تهزع کذلک -

هطع - هطوع - چشم برنا گرفتن از چیزی (ع بفتحهما) اهطاع گردن راست دراز کردن وتیز دویدن بعیر مهطع راست گردن -

هطلع - هیطلع - مرد دراز تن آور -

هعع - هعة - قی کردن (ع بفتحهما)

هقع - هقعة - دائرهٔ پیش سینهٔ اسپ ویکره ذلک یقال ان المهقوع لا یسبق ابدا ویکی از منازل قمر وآن سه ستاره است در جوزا نزدیک بیکدیگر هقعة مثال همزة مرد بسیار تکیه کننده وبر پهلو خسپنده در میان قوم هیقعة آواز رسیدن شمشیر بر جای تهقع تشدید المیم وکسر القاف بر درخت شدن -

هکع - هکوع - آرامیدن (ع بفتحهما) هکعة احمق -

هلع - هلع - حرص وشیدن (ع ک ا ف ۲) هلع هلوع نعت - وفی الحدیث من شر ما اوتی العبد شح هالع وجبن خالع ای یجزع فیه العبد ویحزن کما یقال یوم عاصف ولیل نائم وقوله تعالی إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا - رجل هلعة مثال همزة اذا کان یهلع ویجزع ویستجیع سریعا - ویقال ما له هلع ولا هلعة بالکسر تشدید اللام ای ما له جدی ولا عناق - ناقة هلواع وهلواعة ای سریعة حدیدة مذعان - هلوعة شتافتن ذئب هلع هلع گرگ حریص فروخورنده الاول من الحرص والثانی من الابتلاع - هلع شتر سریع تیز گذرنده نعامة هلعة

همع - همع - روان شدن اشک وسرشک[1] وآنکه بر درخت افتاده باشد همع همعان کذلک (ع بفتحهما وض ۲) همو بالفتح نعت - سحاب همع ابر بارنده تهمع گریستن بدروغ همکع تشدید اللام شتر تیز رو وگرگ لام زائده -

همسع - همیسع - بالفتح مرد توانا ونام مردی -

هنع - هنعة - نشان بن گردن شتر بعیر مهنوع نعت منه ویکی از منازل ماه وآن پنج ستاره است منکب جوزا از سوی چپ هنع بفتحتین پستی گردن وپست گردن شدن (ع ک ا ف ۲) ظلیم اهنع ونعامة هنعاء - اکمة هنعاء پشتهٔ پست وهو ضد سطعاء -

هوع - هواع - بالضم هیوعة قی کردن (ع ف ا ض ۲) تهویع بقی آوردن تهوع بستم قی کردن -

هیع - هیوع - هیع هیعان - بددلی کردن وترسیدن (ع ف اک ۲ و ک ا ف ۲) هیعة رفتن آنچه بر بیزند بر زمین از آب وجز آن مثل المیعة (ع ف اک ۲) و آنچه ترساند کسی را از آواز وخروش وفاحشه ومانند آن رصاص هائع ارزیز گداخته روان انهیاع درخشیدن سراب رجل هاع لاع وهائع لائع ای جبان جزوع وامرأة هاعة لاعة - هائعة آواز سخت هیعة نام جحفه که میقات اهل شام ست در حج -

[1] سرشک هو یعنی شبنم (فی الصحاح الطل اذا سقط علی الشجر ثم همع ای سال ۱۲) ۱۲ رباعی ۱۲ ق

هرع
وذع + تی
ومعة + الوذع
الوذع
همسع
هبع + هجع
هطع
هبلع
هبنقع + هطلع
هعع + هوع
هجع + هقع
هیع
هکع
هجرع + هلع
هدع

هبرکع + هلابلع + هتع + نزع + هلمع + هنع + هندلع + همتع + الهربع + هرجع + همقع + هرمع + الیتوع + المنبع

هبرکع - کسفرجل مرد کوتاه -
هتع الیهم - بسوی ایشان شتابان بیش آمد (ع بفتحهما)
هجزع - کدرهم مرد بددل لانه من الجزع عن اللحیانی
هندلع - بضم الهاء و فتح الدال وکسر اللام تره است
الهربع - کعصفر الخفیف من اللصوص الذئاب
هرجع - کجعفر لنگ -
هرمع - کعلس مرد زود گریه و شتابی و سبکی فعلها اهرمع واهرمع فی منطقه انهمک واکثر واهرمع الیه شتابید -
هرنع - کعصفر و عصفور سپش خرد و هرنعة بالکسر سپس کلان هرنوع مثله الهرانع اصول نبات کالطرثوث -
هزلاع - بالکسر گرگ بچه از کفتار که لاغر سرین باشد و هزلعة مغنیه والنسلاله وهو اهزلاعا النزع کعلس السریع -
الهزنوع - کعصفور اصل نبات یشبه الطرثوث او الصواب بالراء و بالغین -
هسع - شتابی کرد (ع بفتحهما) و هاسع و هسع کزفر و زبیر و منبر ابناء الهمیسع بن حمیر بن سبا و سموا الهمیسوعا

هلابلع - کعلابط فرومایه تنومند خبیث هلبع کعلبط و علابط آزمند خورد ن و گرگ لحرصه و کعلابط اسم
هلمع - کعلس مرد زود گریه لغة فی الهرمع -
همتع - کعصفر بر های چیده درخت تنضب او وزنه هفعل لانه من متع ولیس بتصحیف همتع بالقاف -
همقع - کزملق و علبط مرد گول همقعة مؤنث و بر تنضب یا بر عضاة -
المنبع - کقنفذ شبه مقنعة للجواری وقد خیط مقدمها والمنبعة مشیة دون الخبلة کمشیة الضبع -

فصل الیاء

یدع + هزلاع + الیعیاع + الهزنوع + یرع + الیارع + هسع + یفع

یدع - ایدع - زعفران تیدیع بزعفران رنگ کردن ایداع واجب کردن حج را بر خود و تطیب زعفران بجهت احرام یقال ایدع الحج علی نفسه ای اوجب تیدیع ثانیه ع نام اسپ -
یرع - یراع - غوکه ازو نی تیر و قلم سازند و مگس ریزه که شبانگاه پرد و آتش که پشه نیز خوانند یراعة یکی از انها و مرد بددل -
یفع - یفاع - زمین بلند الیفاع کوه الیمن او حدب یافع نعت منه ولا یقال موفع و یقال غلام یفع و یفعة و غلمان ایفاع و یفعة ایضاً -
ینع - ینع - بالفتح والضم و ینوع رسیدن میوه (ع بفتحها و ک ۲) ایناع مثله و لم تسقط الیاء فی المستقبل منه لتقویها باختها و قرئ و ینعه بالفتح والضم ینیع یانع میوه رسیده و ینع جمع کصاحب و صحب -
الیتوع - کصبور او تنور کل نبات له لبن دارسهل مر مقطع والمشهور منه سبعة العشرق الشبرم واللاعبنه و الماذریون و العرطنیثا و الماذریون و الفنجکشت وکل الیتوعات اذا استعملت فی غیر وجهها اهلکت وتقدم فی ذرت وع ا
تیع - کزبیر و یقال اتیع والد زید التابعی و ابن بکر فی همدان و ابن الارغم فی الاشعریین و ابن زده فی لحم و تیع کیضرب ابن الهون بن خزیمة و اتیع کاحمد ابن نذیر فی بجیلة و ابن ملیح بن الهون جماع القارة -
الیعیاع - من افعال الصبیان اذا رمی احدهم الشئ الی آخر ولا یکسر اوه و لع کقدر عن تناول الشئ کقول العجم کخ -
الیارع - المذکور فی قول حصیب الهذلی یذکر قرنة من العمد و لما عرفت بنی عمرو و یازعهم ایقنت انهم فی نده قوو الزاجر لغة لمنذیل فی الوازع -

باب الغین

ابلغ + بلغ + برزغ + ارغیان + بطغ + بدغ

فصل الالف

ابلغ - عین اباغ - بالضم مع الاضافة موضع بین الکوفة والرقة ومنه یوم عین اباغ یوم قتل فیه المنذر بن ماء السماء -
ارغیان - کاصبهان ناحیه ایست به نیشاپور -

فصل الباء

بدغ - بدغ - بالتحریک آلوده شدن بنجاست - وبدی (ع ک افت ۲) بدغ نعت منه -
برزغ - شاب برزغ - برزوغ - بالضم ترازغ بالکسر اسپ ممتلی تام -
بزغ - بزوغ - برآمدن آفتاب و دندان شتر و نشتر زدن حجام و بیطار تبزغ بالکسر نشتر ابتزاغ رسیدن نوبهار -
بطغ - بطغ - لغة فی بدغ و مالیدن بر زمین چیزی را و پای بر زمین کشان رفتن (ع ک افت ۲)
بغبغ - بغبغة - نوعی از هدیر شتر تبغبیغ چاه که آب او نزدیک باشد مبغبغ شتاب زده سبک -
بلغ - بلوغ - رسیدگی و رسیدن بجائی و نزدیک شدن برسیدگی و منه قوله تعالی فاذا بلغن اجلهن ای قاربنه - ابلاغ تبلیغ رسانیدن و الاسم البلاغ بالفتح و هو ایضاً الکفایة تبلیغ ایضاً دست بهتان دراز کردن تبلغ حد رسیدن بالغ نیکو و رسیده و یقال امر الله بلغ بالفتح والسکون ای بالغ من قوله تعالی

اِنَّ اللّٰہَ بَالِغُ اَمْرِہٖ ویقال اللّٰھم سمعٌ لا بلغ بالفتح والکسر فیہما وسمعا لا بلغا معناہ یسمع بہ ولا یتم - ویقال احمق بلغ بالکسر ای ہو مع حماقتہ یبلغ ما یرید - ویقال بلغٌ ملغٌ اتباع - بلاغت چیرہ زبانی (ع ع بضمہا) بلیغ ای فصیح بلاغات کالوشایات یعنی التمائم بلغین بالضم والکسر تحتی وفی الحدیث ان عائشۃ رض قالت لعلی رض حین اُخذت بلغت منا البلغین مبالغۃ بتمامی رسیدن در کار ربگفتہ انچہ بسندہ باشد تبلیغ بسندہ کردن - وسخت شدن بیماری وعلت بلغاء بالمد پایہا وہی الاکارع -

بوغ - بوغاء - خاک سست تبوغ غلبہ کردن خون تبیغ کذلک وفی الحدیث علیکم بالحجامۃ لا یتبیغ الدم باحدکم فیقتلہ ای تہیج ویقال اصلہ من البغی فقلب مثل جذب وجبذ -

ببغاء - بالفتح وقد تشدد الباء الثانیۃ طوطی ولقب ابی الفرج عبد الواحد بن نصر المخزومی الشاعر لقب الشقۃ -

تبغ - بفتحتین درتن پدید آمدن خون (ع ع بفتحتین) -

برغ - بالفتح لعاب برغ خوشیدہ شد (ع ع ک) -

بشتیغ - بالفتح دہیست بہ نیشاپور منہا ابو محمد عبد اللہ بن شبیب وعلی ابنا احمد البشتیغیان -

بشغ - باران نرم وبشغت الارض بالضم زمین بباران نرم ترگردید وبشغۃ من المطر بغشۃ منہ والبشغ اللہ الارض ابغشہا -

بہوغ - بضمتین خواب یقال ہابغ بابغ -

بیغ - بالفتح جوشش خون باغ مرد وہلاک شد (ع ع ف ک م) بیاغ کشداد نام دلاوری بیغت بالقطعت بہ وکذا بیغ بہ مجہولا وتبیغ علیہ الامر اختلط وتبیغ الدم خون جوش زدہ غالب شد وتبیغ اللبن شیر فراوان شد بیغو بالکسر دہیست بہ مغرب منہا شیخ عیاض سلیمان وعلی بن محمد الشاعر الزاہد البیغیان -

فصل التاء

تغتغ - تغتغۃ - آواز پیرایہ -

فصل الثاء

ثغثغ مثغثغ - آنکہ سخن از میان دندانہا گوید -

ثلغ ثلغ - شکستن (ع ع بفتحہا) مثلغ رطب کہ از نخل بیفتد وبکفد -

ثمغ ثمغ - سر شکستن (ع ع بفتحہا) قال فی المغرب ثمغ ہی ارض لعمر رضی اللّٰہ تعالی عنہ ویقال مال لہ ویقال موضع بخیبر - ثمغۃ الجبل بالا ای کوہ ویقال ہو بالنون لا بالثاء ابو عمرو ثمغت الثوب صبغتہ صبغا مشبعا -

ثدغ - رأسہ سر او را شکست (ع ع بفتحہا) انثداغ لازم منہ -

ثروغ - الدلاء - ما بین العراقی الواحد ثرغ ثرغ زید ای التسع نصبت دلوہ (ع ع ف ک م) -

فصل الجیم

ہذا الفصل　من بقیۃ الصراح

جوغان - بالضم موضعی منہ ابو جعفر احمد بن الحسن الجوغانی المحدث -

فصل الدال

دبغ - دبغ - دباغ - دباغۃ - پیراستن پوست ورنگ سبز دادن جامہ را (ع ع بفتحہا وض م) وفی المحکم دباغہا طہورہا - دباغ ایضا انچہ بوی پیرایند دبغ دبغۃ کذلک - دبغۃ بالفتح یکبار اندباغ پیراستہ شدن

دغدغ - دغدغۃ - خارش درون گلو ذکر بوقت انزال -

دمغ - دماغ - مغز سر او سفتج - دمغ سر شکستن چنانکہ بدماغ رسد (ع ع بفتحہا وض م) دامغۃ نام آن شکستگی - وشجاج کہ احکام شرعی بوی متعلق ست دہ نوع است قاشرہ وآنرا حارصہ نیز گویند انکاہ باضعہ پس دامیہ پس متلاحمہ پس سمحاق پس موضحہ پس ہاشمہ پس منقلہ پس آمہ پس دامغہ وبا غیر مہملہ نیز گویند بعد الدامیہ - دامغۃ ایضا چیزیست چون شگوفہ سخت کہ از میان درخت خرما بیرون آید کہ آنرا اگر بگذارند نخل را خشک گرداند -

دفغ - کاہ ارزان انجا - بادہ اواہ بیکون جدا افتد -

دمرغ - کعلبط مردیست سرخ وابیض دمرغی بالضم وتشدید المیم المفتوحۃ سخت سفید -

دلغ - القوم - بیمار شدند وہم فی دوغۃ من المرض وداغۃ الحر گرمی او را تباہ کرد ودوغ الطعام ارزان شد وداغ القوم بعضہم بعضا کروہ آرامیدند دوغۃ سردی وگولی والدوغ بالضم جغرات لفظ فارسی -

فصل الذال

ہذا الفصل　من بقیۃ الصراح

ذغ - جاریۃ جماع کرد او را (ع ع ض م) -

ذلغت - شفتہ - لب او برگردید (ع ع ک ا ف م) وذلغہا جماع کرد او را (ع ع بفتحہا) وذلغ الطعام خورد آنرا یا جنبانید آنرا والذلغ الاکل لما لان والاذلغ والاذلغی والمذلغ کمنبر الذکر کانہ نسبۃ الی بنی اذلغ وہم قوم من بنی عامر یوصفون بالنکاح والذالغ لقب الانسان فی سوء فعالہ وامرء ذالغ ومتذلغ لیس دوشی آنذلاغ رطب آوردن خرما بن

دغدغ　دمغ　تغتغ　ثغثغ　ثلغ　بوغ + ثمغ　دفغ　دمرغ　ببغاء + دلغ　ثدغ　تبغ　برغ + ثروغ　بشتیغ　بشغ　جوغان + ذغ　ذلغت　بہوغ　بیغ　دبغ

و برکشیده شدن پوست پشت شتر از بار۔

فصل الراء

ربغ - ارباغ - گذشتن شتر را تا بوقت و بیوقت آب میخورد و یقال ترکت ابلهم هملا مربغا۔

ردغ - ردغة - بالتسکین والحرکة گلزار سخت رزغ رداغ ج - ردیغ احمق مرداغ میان گردن و تنوره وهی مردغة یکی۔

رزغ - رزغة - گلزار الارزاغ گل ناک کردن باران زمین را - وضعیف شمردن و عیب کردن کسی را و کندن زمین چند انکه بگل رسد مرزغ مرد بگل فرو شده و در دشواری افتاده۔

رسغ - رسغ بفتحتین و سکون ۲ خرده گاه دست و پای و آن باریکی پیوند سر دست بود رساغ بالکسر رسن که بر رسغ شتر بندند رسغ بفتحتین سستی دست و پای شتر ترسیغ برسغ رسیدن آب باران۔

رغرغ - رغرغة - فراخی عیش و بهم وقت آب یافتن شتر۔

رغیغ - رغیغة - طعام که بجهت زن زچه سازند۔

رفغ - رفغ - فراخی عیش و ارزانی رفاغة فراخ عیش شدن (رع بضمهما) رافغ رفیغ عیش فراخ و خوش ترفغ فراخی نمودن در عیش و یقال هو فی رفاغیة من العیش ای رفاهیة - آرفاغ بغلهای ران و دست رفغ بالضم والفتح یکی۔

روغ - روغ روغان - پویه رفتن روباه و میل کردن بدل قوله تعالیٰ فراغ الی اهله و روی آوردن بر کسی ببهانه قوله تعالیٰ فراغ علیهم ضربا بالیمین ای اقبل (رع ف اض ۲) و فی المثل روغی جعار و انظری این المفر روغ پویه اراغة ارتیاغ جستن صید و خواستن یقال اریغونی اراغکم ای اطلبونی طلبتکم مراوغة حب[۱] دادن. درکار و کشتی گرفتن تریاغة کشتی گاه و اصله رواغة صارت الواو منه یا للکسرة ما قبلها تراوغ بایکدیگر دستان آوردن۔

الرثغ - محرکة لغة فی اللثغ۔

رصغ - بالضم بند دست رصاغ بالکسر بر وزن و معنی رساغ که رسن باشد و بالضم موضعی لغة فی السین

رماغ - بالضم موضعی در مغه پهو انبان از دست خود و مالید آنرا (رع بفتحهما) ترمیغ الکلام تلفیفه و ترمیغ الراس تدهینه و ترویته و ترمیغ الطعام ترویته بالادم۔

ریغ - بالکسر غبار و گرد و خاک و رمیدگی و ابو محمد عبد الله بن ابراهیم الریغی قاضی الاسکندریة و ذریته بعده و ریغ الثرید ترو چرب کرد الشکنه ترلیغت لازم منه والمریغ معظم چیز خاک آلوده۔

فصل الزاء

زغزغ - یقال کلمة بالزغزغیة - و هی لغة لبعض العجم۔

زیغ - زیغ - میل کردن - و کند شدن بینائی و میل کردن آفتاب بسبیل ازاغة کشانیدن کسی را از راه[۳] تزایغ سوی یکدیگر کشانیدن زایغة ای زائغون - تزیغ خود را آراستن زن۔

اخذه - بزغة - محرکة ای بجملته و حدثانه یعنی همگی و نو پیدا شده آن چیز را گرفت۔

مزدغ - کمنبر بالشیح رخساره لغة فی المصدغ و تزدیغ بها بعنی باستعمال آوردن آنرا۔

زلوغ - الشمس برآمدن آفتاب (رع ف اض ۲) زلغت النار آتش بلند شد و تزلغت رجله پای او کفید او الصواب بالعین المهملة فی الکل ازدغ الجلد اصابته النار فاحترق۔

زلغ - زوغا - بالفتح و زوغانا بالتحریک خمید از راه خمید و خم داد و مائل گردانید و زاغ الناقة کشید آنرا بمهار و زاغ فی المنطق زوغانا ستم کرد در سخن از حد در گذشت (رع ف اض ۲)

فصل السین

سبغ - سبوغ - تمام و فراخ شدن نعمت (رع ف اض ۲) اسباغ تمام گردانیدن نعمت را بر کسی و تمام آوردن وضو تسبیغ بچه افگندن شتر که نزدیک آمده باشد - و نوعی از تصرفات عروض سابغة زره فراخ ذنب سابغ ای وافر - مسبغ آنکه بروی زره فراخ باشد تسبغة البیضة و امن خود که بر زره نشینند و یقال بیضة لها سابغ - فحل سابغ دراز قضیب و ضده الکمش۔

سغسغ - سغسغة - در خاک پنهان کردن - و روغن بهر روی طعام کردن و بر سر مالیدن تا فرو خورد تسغسغ در خاک آمدن و اصل سغسغ سغغ بثلث غینات فابدلوا من الوسطی سینا فرقا بین فعلل و فعل و انما زادوا السین دون سائر الحروف لان فیه سینا و کذلک القول فی جمیع ما اشبهه من المضاعف مثل تغلق و تخشت۔

سلغ - سلوغ - دندان ششم سالگی افگندن گاو و گوسپند (رع بفتحهما) فهو سالغ و صالغ بالصاد و ایضا و کذلک الانثی بغیر الهاء و هو فی ذوات الاظلاف کالبزول فی ذوات الاخفاف و هو اقصی الاسنان منها لان ولد البقرة اول سنة عجل ثم تبیع ثم جذع ثم ثنی ثم رباع ثم سدیس ثم سالغ سنة و سنتین الی ما زاد و ولد الشاة اول سنة حمل ا

۱ فریب دادن ۱۲ ۲ مکر و حیله ۱۲ ۳ یعنی کشیدن ازاغة عن الطریق اماله ۱۲ ۴ این لغت قاموس در اصل ضمیمه متروک ست ۱۲

زاغ ربغ الرثغ ردغ + رصغ رماغ رزغ + سبغ ریغ رسغ رغرغ + سغسغ زغزغ رغیغ رفغ + زیغ سلغ روغ مزدغ زلوغ

او جدی ثم جذع ثم ثنی ثم رباع ثم سدیس ثم سالغ
لحم اسلغ گوشت کر ز و د پز و سلغ لغۃ فی ثلغ۔
سَوْغ - سُوْغ - آسان لگلو فرو شدن شراب و
فرو بردن لازم متعد و روا شدن چیزی مر کسے را
(ع ف اض ہ ک ۲) یقال ساغ لہ ای جاز لہ تسویغ
روا داشتن و روا کردن عطا اساغۃ گوارانیدن شراب
را یقال اسغ لی غصتی ای امہلنی ولا تعجلنی قولہ تعالے
یتجرعہ و لا یکاد یسیغہ سواغ بالکسر آنچہ فرو برد چیزے
در گلو ماندہ را یقال الماء سواغ الغصص و یقال ہذا
سوغ ہذا و سیغ ہذا این لفظ در و بچہ گویند کہ میان ہر دو
دیگری نزادہ باشد یقال اختہ سوغۃ و سوغتہ ایضاً۔
السدغ - بالضم لغۃ فی الصدغ۔
السرغ - شاخ رز سروغ ج - اسرغ بلا لام موضعیست
نزدیک شام ما بین مغیثہ و تبوک سرغی مرحلی الکسکری
دیہیست بجزیرہ و یا رمضر سرغ بریع را بابجا خورد
(ع ک اف ۲)
سامغان - دو سوی دہان زیر دو طرف بروت
از چپ و راست لغۃ فی الصاد۔
ہذا سیغ ہذا - ای سوغۃ یعنی بچہ کہ بعد بچہ بلا فاصلہ دیگر
پیدا شود و سغت الشراب اسغیہ ای سغتہ اسوغہ
سیغ بر وزن و معنی صیغ کہ ناحیہ ایست بخراسان
منہا الامام ابو بکر محمد بن عمر الصیغی المفسر مصنف
کتاب التلخیص فی اللغۃ۔

فصل الشین

شغشغ - شغشغۃ - جنبانیدن نیزہ در مطعون و نوعی
از ہدیر شتر۔
شنغہ - پائمال و خوار کرد او را (ع ف اک ۲)
مشانغ جائہاے ہلاک و اشتغہ اتلفہ۔

الشجغ - نقل القوائم بسرعۃ و جمل اشجغ مقدم عن العزیزی
والصواب بالعین۔
شرغ - غوک خردہ بالکسر افصح و یحرک و دیہیست
بہ بخارا منہا شداد بن سعید ابو حکیم و ابو الفضل احمد
بن علی و علی بن الحسن بن سلام و ابو صالح شعیب
و سعید بن سلیمان الشرغیون۔
شرنوغ - کزبنو رغوک۔
شلغ - را سر او را شکست (ع ف اض ۲)
شمغون - بن زید بالفتح صحابی او الصواب بالعین۔

فصل الصاد

صُبغ صِبغ - بالکسر صبغۃ رنگ اصباغ ج و نان
خورش و منہ قولہ تعالیٰ و صبغ للآکلین صبلغ ج۔
صبغ رنگ کردن جامہ (ع بفتحہما و ض ۲ ک ۲)
تصبیغ مبالغۃ فیہ و از دنبالہ رنگ در آوردن رطب
ثیاب مصبغۃ رنگین صبیغ نام مردی صبغۃ اللہ دین
خدائتعالیٰ اصبغ اسپ سپید فش یا دم و مرغ سپید
دم غاۃ صبغا سپید دنبہ۔
صُدغ - صُدُغ - میان چشم و گوش از مردم و موی
پیچہ صدغ معقرب پیچ یافتہ و بالسین ایضاً یقال
ان قوما من بنی تمیم یقال لہم بالعنبر یقلبون السین
صادا عند اربعۃ احرف الطاء والقاف والغین
والخاء اذا کن بعد السین ولا یقال الثانیۃ کن ام ثالثۃ
ام رابعۃ بعد ان یکن بعد ہا یقولون سراط و صراط
و سیقل و صیقل و سرقت و صرقت و مسغبۃ و مصغبۃ و سخر
لکم و صخر لکم ۔ مصدغۃ نازبالش صدغ و دش بادوش
برابر رفتن باکسی (ع بفتحہما) صداغ بالکسر نشانے
بر صدغ و یقال فلان ما یصدغ نملۃ من ضعفہ ای
ما یقتل صداغۃ ضعیف شدن (ع بضمہما) صدیغ ضعیف
و بچہ ہفت روزہ و یقال ما صدغک عن ہذا الامر اے
ما صرفک و اتبع فلان بعیرہ فما صدغہ ای ما ثناہ و ذلک اذا
صلغ - صلوغ - فی ذوات الاظلاف مثل السلوغ
یعنی دندان شش سالگی افگندن گاؤ و گوسپند۔
صمغ - صمغ - غلم درخت صموغ ج - و انواعہ کثیرۃ و
اما الذی یقال لہ الصمغ العربی فصمغ الطلح صمغۃ پارۂ
از وے و فی المثل ترکتہ علی مثل مقرف الصمغ و ذلک
اذا لم تترک لہ شیأ جہر مصمغ سیاہی با صمغ صماغان
دو کرانہ دہان استصماغ در جستن درخت صلب را
تا از وی شیرۂ تلخ بیرون آید چون صبر۔
صَوغ - صِیَغ - در کالبد ریختن چیزی گداختہ را
(ع ف اض ۳) صائغ صواغ صیاغ نعت منہ و
آفریدن یقال صاغہ اللہ صیغۃ حسنۃ ای خلقہ صیاغۃ
زرگری کردن صائغ زرگر سہام صیغۃ ای من عمل
رجل واحد - و ہذا صوغ ہذا برابر و ہما صوغان و یقال
فلان یصوغ الکذب و ہو استعارۃ و فی الحدیث
کذبۃ کذبہا الصواغون۔
الصروغۃ - بالضم من الشاء کاللبادۃ من الانسان
ولیست لہا بادرۃ انما مکانہا صروغۃ و ہما الاولیان
تحت صلیفی العنق الاعظم فیہما عن امالی الہجری۔
صغ - بسیار خورد صغصغ شعرہ مور اشانہ کرد صغصغ
الثرید ۃ ثرید را جنبانید۔
صفغ بدست قمح کردن (ع بفتحہما) و اصفغ غیرہ الشئے
اے اقمحہ ایاہ۔
الصقغ - بالضم لغۃ فی الصقع۔
الصنغ - کرکع فی قول رؤبۃ (شعر) فلا تسمع للنغی
الصنغ - یمارس الاعضال بالتلغ تصحیف وقع فی
غالب نسخ ارا جیزہ بخطوط الاثبات و قیل الصواب
الصیغ فعل من صاغ یصوغ و ہو الکذاب اصلہ

الشجغ
سوغ + شرغ + صلغ
صمغ
شرنوغ
شلغ
شمغون
صوغ
السدغ + صبغ
السرغ
سامغان
الصروغۃ
سیغ + صدغ
صغ
صفغ
الصقغ
شغشغ + الصنغ
شنغہ

ل الصبغ و یحرک غذا الفرط و ہو الصبغ　مطلق الطلح ۱۲ ق

کراغ صیغ لثغ ضغغ لدغ لتغہ طغ + لصغ الطلغان فشغ لغلغ طمغت لوغ ظربغانہ فتغہ + الیغ غاغ فدغ فضغ فغۃ فدغ + فلغ + مرغ فوغ فرغ

صبوغ کسید وصتیب۔

صیغ۔ طعامہ تصییغا۔ طعام را در نان خورش ترکرد و چرب نمود۔

فصل الضاد

ضغغ۔ ضغیغۃ۔ گیاہ وترہ سبز وتازہ۔ وخمیر تنک۔ واقمنا عند فلان فی ضغیغ اسے خصب ضغضغۃ خائیدن مردم بی دندان چیزی را۔

فصل الطاء

ہذا الفصل من بقیۃ الصراح

طغ۔ بالفتح وطغیا بالضم گاو۔

الطلغان۔ بفتحتین ان یعی فیمل علی الکلال و یقال ہو یطلغ المنۃ یمنع ای عجز۔

طمغت۔ علینہ خم چشم بسیار شد (ع ک ف ۲)

فصل الظاء

ہذا الفصل من بقیۃ الصراح

ظربغانۃ۔ بالفتح وکسر الباء مار۔

فصل الغین

ہذا الفصل من بقیۃ الصراح

غاغ۔ پودینہ غوغاء ملخ بال برآوردہ واول النسلخ من الالوان وصار الی الحمرۃ وشئ شبہ البعوض و لا یعض لضعفہ وبہ سمی الغوغاء من الناس۔

فصل الفاء

فدغ۔ فدغ۔ کفانیدن چیزے کاواک را (ع بفتحہا)۔

فرغ۔ فروغ۔ فراغ۔ پرداختن از کاری (ع ف اض ۲) تفرغ فراغت کردن خود را بجہت کاری ستفراغ توانائی خود را بدل کردن در کاری وتہی کردن معدہ را افراغ فروریختن آب افراغ ریختہ شدن آب (ع ک اف ۲) افراغ ریختن حلقۃ مفرغۃ ای مصمتۃ الجوانب یعنی ریختہ کہ پیوندی پیدا نباشد و ریختن خون تفریغ ریختن آب وجز آن خالی کردن ظرف را از انچہ در وی باشد افتراغ آب ریختن بر خود در بزرین مفرغ نام مردی شاعر فرغ مخرج آب از دلو فرغان فرغ الدلو المقدم وفرغ الدلو المؤخر وہما من منازل القمر کل واحد منہما کوکبان نیران بین کل کوکبین قدر خمس اذرع فی رای العین فراغۃ بالضم آب نطفہ مرد فرس فریغ اسپ فراخ گام ضربۃ فریغۃ وطعنۃ فریغۃ فراغ ویقال ذہب دمہ فرغا بالفتح والکسر ای ہدرا لم یطلب بہ۔

فشغ۔ فشغ۔ از زبر چیزی فرو گرفتن (ع بفتحہا) ناصیۃ فشغاء موی پیشانی فرو گرفتہ ابرو را۔ وبر بر تازیانہ آوردن کسی را افشاغ کذلک تفشغ پراگندہ شدن سپیدی موی در سر صلۃ لغی وغلبہ کردن خون وزفتن آن در بدن۔ و در میان خانہ در آمدن بسیان پای نتر درآمدن وبکارت زائل کردن فشاغ بالضم مخففا و مشددا گیاہیست کہ بر درخت پیچد۔

فتغہ۔ پامال کرد آنرا تاریزہ ریزہ گردیدہ (ع بفتحہا) وتفتغ تحت الفرس تشدخ۔

فدغ۔ رأسہ۔ سرا و راشکست (ع بفتحہا)

فضغ العود۔ چوب راشکست (ع بفتحہا) مفضغ کبکسی کہ فصاحت نماید بسخن و نادرست گوید کانہ یفضغ الکلام

فغغ۔ پراگندہ شدن بوی یقال فغمتنی الرائحۃ۔

فلغ رأسہ۔ سرا و راشکست (ع بفتحہا)۔

فوغ۔ بفتحتین سطبری دہن افوغ نعت منہ وفاغت الرائحۃ بوی خوش دمید وفوغۃ الطیب پراگندگی بوی خوش فاغیۃ بوی ست کنندہ فاغ دیمیست ہمچنین

فصل الکاف

ہذا الفصل من بقیۃ الصراح

کراغ۔ بالفتح نہریست بہ ہرات۔

فصل اللام

لثغ۔ لثغۃ۔ بالضم شکستگی زبان یعنی حرف را را لام یا غین وسین را ثا گفتن لثغ مصدر منہ (ع ک ث) لعنۃ الثغ لثغاء۔

لدغ۔ لدغ۔ تلداغ۔ گزیدن مار وکژدم (ع بفتحہا) ملدوغ لدیغ مار گزیدہ ویقال لدغہ بکلمۃ ای طعنہ زد او را۔

لتغہ بیدہ۔ زد آنرا وگزید (ع بفتحہا)۔

لصغ الجلد۔ از لاغری چرم بر استخوان خشک شد (ع بفتحہا)۔

لغلغ۔ پرندہ ایست غیر لکلک و طلغ ثرید رواد یعنی اشکنہ را ترکرد و فی کلامہ لغلغۃ یعنی در سخن او عجمیت وغیر فصاحت ست۔

لوغ۔ چیزی را در دہن گرد انیدہ انداختن (ع ف اض ۲) الاغ فلانا ترمہ سالغ لاغ نعت منہ وسیف لیغ کہلتین مثلہ۔

الیغ۔ مرد گول ومن لایبین الکلام او یرجع کلامہ الی الیاء لیاغۃ بالکسر مثلہ لیغ بفتحتین سخت گولی ونادانی ولبتہ الغی آن چیز را از وی خواستم (ع ف اک ۲) تلیغ احمق شد۔

فصل المیم

مرغ۔ مرغ۔ غلطیدن ستور در علف (ع بفتحہا) تمریغ در خاک غلطانیدن تمرغ لازم منہ۔ مراغ مراغۃ متمرغ جای غلطیدن مراغۃ لقب مادر جریر۔ و نام موضعی مرغۃ رودہ کہ اورا عورخوانند مرغ بالتحریک آب دہان امراغ روان شدن لعاب ناصواب بسیار گفتن۔

وشست کردن خمیر را وتنک کردن از بسیاری آب
تمزغ انداختن لعاب از دہان -
مشغ مشغ - نوعی از خوردن چیزی چون خیار
وماننده آن (ع بفتحہما)
مضغ مضغ - خائیدن (ع بفتحہما وض ۲)
مضاغ بالفتح انچہ خائید آنرا چون علک و مانند آن
وخائیدن یقال ہذہ کسرۃ لینۃ المضاغ نرم بخائیدن
مضاغۃ بالضم خائیدہ مضغۃ بالضم گوشت پارہ
یقال قلب الانسان مضغۃ من جسدہ ماضغان
بن ہر دو زنخ -
مغمغ مغمغۃ - آمیزش نکردن -
ملغ ملغ - بالکسر احمق فحش گوینده یقال ملغ
ملغ بالازدواج وقد یفرد -
امسغ - یکسو شدا تسغ مثلہ -
منغ بفتحتین ناحیہ ایست بحلب وکانت قدیما
بالعین المہملۃ فغیرت منوغان شہر ایست بکرمان -
مواغ - بالضم آواز کردن گربہ یقال ماغت الہرۃ -

فصل النون

نبغ نبغ نبوغ - ظاہر شدن - وپے آنکہ در
اصل شاعر بودہ باشد شعر گفتن ونیکو گفتن (ع
بفتحہما وض ۲) نوابغ از شعرا چون نابغۂ جعدی
ونابغۂ ذبیانی وغیر ایشان والہاء فیہ للمبالغۃ -
ندغ - ندغ - درخستن بانگشت - ونیزہ زدن
وخستن بسخن (ع بفتحہما) مندغ بالکسر آنکہ اورا
درخستن عادت باشد منادغۃ عشق بازی کردن
باہم ندغ بالفتح والکسر سعتر دشتی -
نزغ - نزغ - تباہی افگندن وبرا غالانیدن
میان مردم (ع بفتحہما) قولہ تعالیٰ من بعد ان نزغ
الشیطان بینی وبین اخوتی وطعن کردن بزبان -
نسغ نسغ - درخستن بتازیانہ (ع بفتحہما) وطعنہ
کردن - وسوزن زدن بر دست بجہت نشان و
نقش را انساغ بتازیانہ درخستن - وباز بر زدن دم
از بن بعد از بریدن منسغۃ بالکسر پر کلیچہ نان کہ از
پرہاے مرغ و آہن باشد -
نشغ نشغ - نعرہ زدن چنانکہ بیہوش خواہد کہ شود
وتلقین کردن وسخن آموزانیدن فی ہو علی التشبیہ
(ع بفتحہما) نشوغ بالفتح داروی ہا ان (؟) بینی بالغین
والعین جمیعا وبالضم مصدر ومنہ نشغۃ دار و دان -
نغنغ - نغنغ - بالضم گوشت بن کام نغانغ ج -
نمغ - نمغۃ - الراس ونمغۃ الجبل - زبر آن و
نمغۃ الناس خیارہم -
ملتغ - کنبر بسیار عیب کنندہ وسخن ساز در حق
کسے نتغہ نتغا بالفتح عیب کرد اورا وگفت در حق او
انچہ در وی نبود (ع ف اض ۲ و ک ۲) انباغ
خندیدن بفسوس برکسی یا پنہان خندیدن بروشی
کہ ضبط نتواند کرد وبعض آن آشکارا گردد -
نفغ بفتحتین سودن وشوخ بستن دست از بسیاری
کار نفوغ مثلہ یقال نفغت یدہ وتنفغت -
نہبوغ - کعصفور پرندہ ایست وکشتی دراز وود یو
یقال لہا الدونیج معرب دوانی -

فصل الواو

وبغ - وباغۃ - بالفتح والتشدید وبالغین والعین
جمیعا کودن یقال کذبت وباغتک ای ضرط -
وتغ - وتغ - بالتحریک ہلاک شدن - وبزہ مند
شدن (ع ک اف ۲) ایتاغ ہلاک کردن - و
بزیان آوردن دین خود را از بزہ وگناہ -
وثغ - وثیغۃ - رگوئی کہ در فرج ناقہ کنند وقتی کہ خواہند
تا بچۂ دیگری مہر آرد وآنرا بچۂ خود پندارد وقد مر فی
درجۃ من باب الجیم - وثغ وثیغۃ ساختن ناقہ را
(ع ف اک ۲)
وزغ - وزغۃ - جانوری چون کربشہ وزغ اوزاغ
وزغان بالکسر ج - توزیغ صورت کردن کودک
را در شکم یستعمل مجہولا یقال وزغ الجنین - ایزاغ دفعہ
دفعہ انداختن ناقہ بول را وآن بوقت آبستن باشد
ویقال الحوامل توزغ بالبول والطعنۃ توزغ بالدم -
وشغ شئ - وشغ - بالتسکین چیزی اندک
ایشاغ کم کردن عطا را -
ولغ - ولوغ - آب خوردن سگ از خنور یقال
ولغ الکلب بشرابنا وفی شرابنا ومن شرابنا (ع
بفتحہما) ایلاغ خورانیدن سگ را یقال اولغ الکلب
میلغ خنور کہ در وی خورد ویقال لیس شئ من الطیور
یلغ غیر الذباب - استیلاغ باک نا داشتن مردم
از نکوہش وعار وتغۃ بالسکون دلوخرد -
ومغۃ - موے دراز -

فصل الہاء

ہبغ - ہبوغ - بخواب شدن (ع بفتحہما) -
ہمغ - ہمیغ - موت سبک وشتاب وبالعین کذلک
عند الخلیل -
ہیغ - ویقال انہم لفی ہیغۃ ای فی الخصب
وحسن الحال - عام اہیغ سال فراخی از علوفہ وعلف
تہییغ روغن بسیار کردن بر ثرید -
ہلبنغ بفتحتین مرد گول -
ہدغہ - کفانید آنرا (ع بفتحہما) وانہدغ بعد خشکی نرم شد
وانہدغت الرطبۃ انفضخت والمنہدغ الحسو اللین

وثغ
نسغ
مشغ
مضغ - وزغ
نشغ
وشغ
مغمغ + لغمغ
ملغ + نمغ + ولغ
امسغ + ملتغ
منغ
مواغ
ومغۃ
نفغ
نبغ
نہبوغ + ہبغ
ہمغ
ندغ + ہیغ
وبغ
وتغ + ہلبنغ
نزغ + ہدغہ

سلہ الاضبارۃ من ذنب الطائر ینسغ بہا الجناز خبزہ وکذلک اذا کان من حدید صحیح - اضبارۃ من ذنب طائرہ نحوہ نزغ بہا الجناز خبز ۱۲ اق سلہ این لغت در اصل ضمیمہ متروک ست ۱۲

من الطعام-
هدلوغة - کهرگولة وبضم مرد بدخلق گول-
هذلوغ - کعصفور مرد سطبر لب-
الهربوغ - کعصفور شئ کالطرثوث یؤکل-
هقوغ - ناتوانی از گرسنگی یا بیماری (ع بفتحها)

هلیاغ - بالکسر درنده ایست خرد-
همیغ - بالکسر وفتح تحتیه مرگ زد رسنده همغ رأسه سراو را شکست (ع بفتحها) تمیغ بالفتح بادیا درخت بادنجان وانهمغت الرطبة انشدخت وانهمغت القرحة ابتلت-
هنبغ - کقنفذ سخت گرسنه شدن گرسنگی سخت هنباغ-

مثله وخاکی که بادنی حرکت بیرد واسد وزن سست گیر وزن گول و هنبغ گرسنه شد وهنبغ العجاج کثر وثار-
هینغ - بالفتح خشنی وزنی که بهرکس راز خود آشکارا کند وزن بسیار خنده زن وهاتغها غازلها-
هلوغ - بالفتح چیز بسیار-

هلیاغ
هدلوغة - همیغ
هذلوغ - هینغ
الهربوغ
هقوغ - هنبغ - هلوغ

باب الفاء

فصل الالف

اثف - تاثیف - بر سه پایه نهادن دیگ را او هولغة فی التثفیة - تاثف بریک جا بودن - ودیهان خانه ساختن جای را اثف لیس روی کردن اثف بالمد نعت منه (ع ف اک ۲م)
ارف - اُرفة - حد چیزی اُرَف ج - مثل غرفة وغرف - وفی الحدیث الارف تقطع کل شفعة - ویقال ای مال اقتسم واُرف علیه فلا شفعة فیه-
ازف - ازوف - بالتحریک نزدیک آمدن کوچ وشتافتن (ع ک اف ۲م) ومنه قوله تعا ازفت الآزفة یعنی دنت القیامة آزف نعت منه - متازف کوتاه وهو المتدانی قال ابوزید قلت لاعرابی ما المحبنطی قال المتکاکی قلت ما المتکاکی قال المتازف قلت ما المتازف قال انت احمق وترکنی ومر-
اسف - اسف - بالتحریک اندوه سخت و اندوهگین شدن (ع ک اف ۲م) وخشمناک شدن صلته یعلی تاسف دریغ ودرد خوردن ایساف بخشم آوردن اسیف اسوف مرد زود اندوهگین شونده وتنگدل اسیف ایضا خشمناک و اندوهگین و بنده اسفاء ج - ارض اسیفة زمین تنک که چیزی نرویاند یوسف ثلث لغات نام پیغمبر ع وبالهمزه ایضا - اساف ونائلة نام دو بت-

اشف - اِشفی - بالکسر درفش اشافی ج -
اصف - اَصَف - کبر بصف خیار کبر-
افف - افالة - واُفة رہ بالضم ای قذراله والتنوین للتنکیر وتفة کذلک - تافیف اف گفتن و قوله تعالی ولا تقل لهما اف ثلث بلا تنوین وثلث بالتنوین لغات ست - افّا وتفّا اتباع ویقال ذلک علی افه وافانه بالکسر ای حینه واوانه - وجاء علی تففة ذاک مثال تعفة ذاک وهی تفعلة منه-
اکف اکاف الحمار ووکافه - بالکسر پالان خر اُکُف ج - ایکاف پالان نهادن یقال آکفت الحمار وواکفته اے شددت علیه الاکاف-
الف - الف - هزار وهزار دادن (ع ف اک ۲م) وهو مذکر یقال هذا الف واحد ولا یقال واحدة وهذا الف اقرع هزار تمام ولا یقال قرعاء ولو قلت هذه الف باضمار الدراهم جاز ای هذه الدراهم الف الوف آلاف ج - ایلاف هزار تمام کردن و شدن و خوگر فتن بجای و باکسے و چیزی و الف دادن قوله تعالی لایلاف قریش ایلافهم رحلة الشتاء والصیف یقول اهلکت اصحاب الفیل لاولف قریشا مکة ولتؤلف قریش رحلة الشتاء والصیف اے تجمع بینهما اذا فرغوا من ذه اخذوا فی ذه کما تقول ضربته لکذا لکذا بحذف الواو آلف خوگر فتن و دوستی گرفتن بکسے و بجای (ع ک اف ۲م) الف بالکسر دوستی و یار و دوست

آلیف مثله وهم خود الآلف جمع الیف مثال تبیع و تبائع آلف خوگیرنده - و هزار دهنده الاف ج - مثل کافر و کفار مؤالفة الاف الف دادن کسی را کسی یا بجای یقال آلفته اولفه ایلافا وآلفته الموضع اد الفه مؤالفة صار صورة افعل و فاعل و احد فیه - الفة بالضم خوگر فتگی تالیف سازداری دادن دو چیز را با هم و منه المؤلفة قلوبهم و هزار تمام کردن یقال الف مؤلفة ای مکملة تالف ایتلاف سازوار آمدن با هم تآلف ایضا سازواری یافتن کسی را بر چیزی صلته یعلی-
انف - انف - بینی - و اول هر چیزی و بیرون آمدگی کوه آنف انوف آناف ج - الف البر و سختی سرما انف الناب طرفه حین یطلع ویقال فلان یعدو انف الشد ای اشد العدو - اُنافی کلان بینی آنوف زن خوش نفس الی بینی انف بر بینی زدن و تا بینی رسیدن آب در حوض و جوی و مرغزار ناخورانیده را سپردن ستور روضة انف مرغزار ستور نارسیده کاس انف جام ناخورده ویقال انا آتیک من ذی انف ای من ذی قبل ای فیما یستقبل ایناف بمرغزار ستور نارسیده رسانیدن ستور را - و دردمند کردن بینی ستور را ارض انیفة النبت زمین زود رویانده ویقال تلک ارض آنف بلاد الله - انف بالتحریک انفة ننگ داشتن (ع ک اف ۲م) یقال ما رأیت احمی انفا ولا آنف من فلان یعنی با ننگ تر از وے

اشف
اصف
اثف - افف
ارف
اکف
ازف - انف
الف
اسف

دوردمند شدن بینی شتر از چوب مهار اَنِف نعت منه وهو شاذ والقیاس مانوف کالمصدور للذی یشتکی صدره والمبطون للذی یشتکی بطنه وجمیع ما فی الجسد علی هذا. وفی الحدیث المؤمن کالجمل الانف ان قید انقاد وان اُنیخ علی صخرة استناخ. استیناف از سر گرفتن کار و آغاز کردن ایتناف کذلک آنفا اکنون یقال کذا آنفا وسالفا چنین بود اکنون و پیشین تانیف تیز کردن کرانهٔ چیزی.

اوف - آفة. آگفت[1] ویقال ایف الزرع ومجهولا آفت رسیده شد کشت زرع مؤوف نعت منه.

اخیف - کزبیر او کاحمد وحِ فموضعه الخاء اسم جعفر ابن کعب بن العنبر.

اداف - بالضم نره وگوش وآدفة جبل لبنی قشیر وآدفو بضم الهمزة وفتحها وقد تبدل الدال تاء دیهیست نزدیک اسکندریه وشهریست کوچک در صعید منه الامام محمد بن علی الادفوی النحوی المفسر بتفسیره فی اربعین مجلدا وجعفر ویدعی عبد الله بن ثعلب بن جعفر الفقیه.

اذاف - بالضم نره وتازف کتضرب موضع علی برید من حلب.

فصل الباء

هذا الفصل من بقیة الصراح

برسف - بالضم دیهیست بسواد منها احمد بن الحسن المقرئ ومحمد بن بقاء البرسفیان العزیزان المحدثان.

البرنوف کعصفور نبات معروف کثیر بمصر مسح عصارته فی محلول النبلیخ علی مفاصل الصبیان نافع من صرع یعرض لهم جدا وکذا سقی درهم بلبن امه وسعط دهنه نافع للزکام وسدد الدماغ وامغاص الاطفال من الریاح الباردة وقطع سیلان لعابهم.

باف - دیهیست بخوارزم منها عبد الله بن محمد الحجاجی

ابو محمد البافی شیخ الشافعیة ببغداد فقها وادبا.

فصل التاء

تحف - تحفه - بالضم وتسکین الحاء وتحریکها تحف ج. اتحاف تحفه دادن.

ترف - ترفة - بالضم تندی میانهٔ لب برین تازگی از نعمت وآسایش اتراف به نعمت پروردن و بی راه گردانیدن نعمت کسی را.

تلف - تلف بفتحتین هلاک شدن (ع ک ا ف ۲م) اتلاف هلاک کردن متلف بیابان یقال ذهبت نفس فلان تلفا وطلفا ای هدرا. متلاف بسیار تلف کننده.

تنف - تنوفة - بیابان تنوفیة کذلک مثال دوّ ودوّیة وبرّ وبرّیة.

تف - بالضم چرک ناخن او اتباع لاف تففة کغبتة ج. تفة بالضم زغن خوار وسیاه گوش واستغنت التفة عن الرفة ویخففان یضرب للئیم اذا شبع تففة کهمزة کرمکیست که در جلد اثر کند والتفاتف شبه المقطعات من الشعر والتفتاف من یلقط احادیث النساء کالمتفقف تفتافون وتفاتف ج وآتیتک بتفانه وعلی تفانه بالکسر حینه واوانه وتفقه تتفیفا قال له تفا.

تاف - بصره - سرگشته شد (ع ف اض ۲م) وما فیه توفة بالضم ولا تافة ای عیب او مزید او حاجة او الطاء وطلب علی توفة بالفتح عثرة ذنبا توفات ج.

فصل الثاء

ثقف - ثقافة - زیرک شدن وسبک شدن (ع بضمها) یقال ثقف فهو ثقف مثال ضخم فهو ضخم. ثقاف بالکسر انچه نیزه را بوی راست کنند. تثقیف راست کردن نیزه. ثقف یافتن (ع ک اف ۲م) یقال ثقفته ثقفا بالسکون مثال بلعته بلعا ای صادفته فهو ثقف بضم القاف وکسرها مثال عذر. وثقف ثقفا بالتحریک مثال تعب تعبا لغة فی ثقف ای صار حاذقا فطنا. ثقیف پدر قبیلهٔ از هوازن ثقفی منسوب بوی. خل ثقیف سرکهٔ نیک تیز.

شحف - بالکسر والکتف شکنبه تو بر تو کانها اطباق الغرث اشحاف ج.

ثطف بفتحتین افزونی در طعام و در شراب و در خواب و در ارزانی و در فراخی.

فصل الجیم

جاف - جاف - افگندن وترسانیدن (ع بفتحها) جاف لغة فی جعفه مجوف ترسنده وگرسنه وقد جئف یستعمل مجهولا.

جحف اجحاف - بردن یقال اجحف به ای ذهب به. واجحف به ای قاربه ودنا منه حتی صلته بالمباهرة مجاحفة انبوهی کردن. ونزدیک شدن یقال جاحفه ای زاحمه. ویقال مر الشئ مضرا ومجحفا ای مقاربا. سیل جحاف بالضم سیل که زمین را بکاود وببرد وهرچه هست جحاف ایضا روان شدن شکم از هیضه رجل مجحوف نعت منه. ویقال موت جحاف ای یذهب بکل شئ. جحاف بالکسر ریختن آب دلو که بسر چاه رسیده باشد. ودریدن دلو. جحوف بالفتح دلو با آب جحفة جای میان مکه ومدینه که میقات اهل شام ست ونام آن جای مهیعة بوده است فاجحف السیل باهلها فسمیت جحفة.

جخف جخیف - تکبر کردن (ع ف اک ۲م) جخاف مثل جناح نعت منه جخیف فخر کردن یادت

تحف - ترف - شحف - اوف - تلف - ثطف - اخیف - اداف - تنف - جاف - تف - جحف - اذاف - برسف - تاف - البرنوف - ثقف - جخف - باف

[1] مصیبت مرنج وآفت ۱۲

از حد خویش و فی الحدیث عن ابن عمرؓ انه نام وهو جالس حتی سمع غطیطه ای غطیطه۔

جدف۔ جدوف۔ پریدن مرغ بال بریده لع ف اک ۲) مجداف بالکسر بیل کشتی و بال مرغ وهو بالدال والذال معاً۔ جدف بالتحریک کوره هوا بدال جدث و شراب که سر کشاده باشد خنور هی و نباتی که در یمن باشد که خوردنی آن تشنگی شکند تجدیف ناسپاسی کردن نعمت را و کم شمردن آن اجداف کذلک و فی الحدیث لا تجدفوا نعمة الله جنادف بالضم کوتاه سطبر جنادفة مونث

جذف۔ جذف۔ بریدن لع ف اک ۲) مجذاف مثل مجداف و شتافتن در رفتن۔ و بریدن مرغ بال بریده

جرف۔ جرف۔ کاویدن زمین را۔ و به بیل خاک و گل برکندن از زمین لع بفتحهما و قد جرفت الشیٔ ای ذهبت به کله۔ مجرفة بیل جرف بضمتین و سکون آب کنده و منه قوله تعالی علی شفا جرف هار ج جرفة ج۔ تجریف کاویدن سیل زمین را انجرف کذلک جارف مرگا مرگی ستور که آنرا یوت خوانند تره کان و طاعون جرف بالفتح داغ سرین شتر سیل جراف بالضم سیل که همه چیز را ببرد رجل جراف مردی که همه طعام را خورد جرف بالضم والکسر پیمانه۔

جزف۔ جزف۔ آسان گرفتن کاری را جزاف گزاف وهو معرب۔

جعف۔ جعف افگندن و بر زمین زدن کسی را و برکندن انجعاف لازم منه جعفی بالضم پدر قبیله از یمن

جفف۔ جفة۔ بالفتح جماعتی از مردم یقال و عیت فی جفة الناس و جاء القوم جفة واحدة قال ابن عباس لا نفل فی غنیمة حتی تقسم جفة ای کلها جف بالضم کذلک و غلاف شگوفه۔ و مشک کنانه که پاره از وی ببرند و دلو سازند جفان دو قبیله بکر و تمیم جفافة بالضم ریزهای سپست جفاف الطیر نام جای جفیف علف خشک یقال للابل فیما شارت من جفیف و قفیف یعنی نیم خشک و تمام خشک از علف جفجف زمین بلند و نرم جفاف خفوف خشک شدن لع ف اک ۲) تجفیف خشک شدن جامه که هنوز نمناک باشد یقال جف الثوب و هرچه نیکو خشک شود گویند قف الثوب و اصلها تجففت فابدلوا من الفاء الوسطی جیما کما قالوا تشبش من بشش تجفیف خشک کردن و برپشت اسپ انداختن تجفاف یعنی اسپ‌پوش نمد و آنچه خوی اسپ را بوی خشک کنند تا زیاده۔

جلف۔ جلف۔ برندن گل و جز آن۔ و بریدن و برکندن لع ف اض ۲) جالفة شکستگی سر که پوست و گوشت سر رفته باشد طعنة جالفة آنکه باندرون نگذرد وهو خلاف الجائفة و سال تنگی و قحط و یوت ستور یقال اصابتهم جلیفة عظیمة ای اصابهم موتان و هم قوم مجتلفون یوت رسیدگان اجتلاف از بن برکندن تجلیف هلاک کردن مال کسی مجلف آنکه از کنارهای وی رفته باشد۔ و آنکه چیزی از وی مانده۔ و آنکه تنک سالی بروی گذشته باشد و مالها تلف شده جلف بالکسر خم تهی و مسلوخ شکم کفانیده و تهی کرده۔ و هرچه میانه تهی باشد از خنور و یقال اعرابی جلف ای جاف و اصله من اجلاف الشاة وهی المسلوخة بلا رأس و لا قوائم و لا البطن۔

جنف۔ جنف۔ بالتحریک میل کردن لع ف ۲) قوله تعالی فمن خاف من موص جنفا۔ اجناف میل آوردن بچیزی و یقال اجنف ای جار بالجنف کما یقال لام ای اتی بما یلام علیه و اخس ای اتی بالخسیس و یقال تجانف فلان لاثم ای مال قوله تعالی غیر متجانف لاثم اجنف کوز پشت جنفی بالضم و فتح ۲ نام جائی۔

جوف۔ جوف۔ زمین پست و شکم و درون هر چیزی و درگذرانیدن طعنه باندرون صلته بالباء۔ اجافة کذلک و در بغیل کردن یقال اجفت الباب و جفته الطعنة و جفته بها عن الکسائی۔ اجوفان شکم و فرج جائفة طعنه که باندرون گذرد تجوف یا برگیر شکم کلان استجافه استجواف فراخ شدن جواف بالضم نوعی از ماهی جوفی مثله۔ جوف بالتحریک فراخ و درون کاواک شدن شیٔ اجوف چیزی کاواک و لائ جوف ای واسعة۔ شجرة جوفاء کاواک تجویف میان تهی۔ کاواک کردن مجوف ستور که پیسگی در شکم وارد اجتیاف تجوف باندرون چیزی شدن شیٔ جوفی فراخ اندرون و قولهم اخلی من جوف حمار هو اسم واد فی ارض عاد فیه ماء و جرة حماها رجل یقال له حمار کانت بنوه فکفر کفرا عظیما و قتل کل من مر به من المسلمین فاقبلت نار من اسفل الجوف فاحرقته و من فیه و غاض ماءه فضربت العرب به المثل فقالوا الکفر حمار و واد کجوف الحمار و کجوف العیر و اخرب من جوف حمار۔

جیف۔ جیفة۔ بالکسر مردار بو گرفته جیف اجیاف ج۔ تجییف بوی گرفتن مردار و مردار شدن۔

جحذف۔ جحنفر نجیب فربه۔

طعام۔ **جلنفاة۔** طعام بی نانخورش۔

جنادف۔ بالضم درشت تومند از مردم و شتر و آنکه هنگام رفتار بهر دو دوش خود را جنباند و سطبر کوتاه و ناقة جنادف و جنادفة بضمها سمینة ظهیرة و کذلک امة جنادفة و لا یوصف بها الحرة۔

جهافة۔ بالضم نام شخصی۔ و اجتهف الشیٔ اخذه اخذا کثیرا۔

فصل الحاء

حتف۔ حتف۔ مرگ حتوف ج۔ یقال مات فلان حتف انفه اذا مات من غیر قتل و لا ضرب و لا یبنی منه فعل حتفان دو برادر حتف بن اوس

ﻠﮧ هندی ڈانڈ ۱۲ ﻠﮧ آله الیست آهنی که بدان زمین کنند ۱۲ ﻠﮧ زمینی را گویند که آب آنرا کنده باشد ۱۲ ﻠﮧ مرگ عام ستوران ۱۲ ﻠﮧ برگستوان پوششی ست که در جنگ بر اسپ پوشانند ۱۲
ﻠﮧ الرجل الضخم الجوف قال الاعشی لیصف ناقته آه ۱۲

وسیف بن اوس۔

جحف۔ جحفة۔ بالتحریک سپرکه دروی چوب وپے نباشد واز پوست وچرم بود۔ جحف ج۔ محاجف مبارز صاحب سپر مجاجفة معارضت ومدافعت کردن احتجاف خودرا بازداشتن از کاری۔

حذف۔ حذف۔ انداختن چیزی۔ واز موی ودم ستور گرفتن۔ وبعصا انداختن چیزی را۔ وپاره از سر بیرون انداختن بزخم شمشیر۔ وانداختن حرفی از کلمه (عع ف اک ۲م) حذافة بالضم چیزی که از پوست وجز آن انداخته شود ویقال مافی حله حذافة ای شیٔ من الطعام۔ واکل الطعام فماترک منه حذافة حذفه نام اسپی تحذیف آماده کردن ونیکو کردن حذف بالتحریک گوسپندان سیاه ریزه از گوسپندان حجاز حذفة یکی وفی الحدیث کانها بنات حذف۔

حرف۔ حرف۔ کرانه وتیزی هر چیزی ویکی از حروف هجا۔ وناقهٔ باریک میان استوار و تاقه لاغر قوله تعالیٰ ومن النّاس من یعبد اللّٰہ علی حرف ای علی وجه واحد ای فی السراء دون الضراء احراف لاغر کردن ستور را۔ ونیکو زیادت شدن مال کسی فلان محرف نعت منه۔ ویقال جاء فلان بالحلق والاحراف اذا جاء بالمال الکثیر۔ رجل محارف بفتح الراء مرد بے بخت ومحروم وهو خلاف مبارک ویقال حورف کسب وفلان اذا شدد فی معاشه کانه میل برزقه عنه۔ وفی الحدیث عن ابن مسعود موت المؤمن عرق الجبین یبقی علیه البقیة من الذنوب فیحارف بها عند الموت ای یشدد علیه لتمحص عنه ذنوبه حرف بالضم تخم سپندان ومنه غنی حریف بالکسر والتشدید چیزی تند زبان گز یقال بصل حریف وبی بختی حرفة بالکسر مثله وایضاً پیشه محترف پیشه ور وفلان حریفی هم کار من ویار من حرف بالفتح ایضاً کسب کردن وخراشیدن (عع ف اک ۲م) مثل القرف تحراف بالکسر میل که بجراحت فرو برند تا غور آن معلوم شود تحریف گردانیدن سخن از موضع خود وبریدن قلم را محرف تحرف انحراف احریراف میل کردن وبرگشتن ویقال مالی عن هذا الامر محرف ومالی عنه مصرف بمعنی واحد ای متنحی۔

حرجف۔ حرجف۔ باد سرد۔

حرشف۔ حرشف۔ پشیز ماهی۔ پشیزهٔ کارد وشمشیر وگیاهی که آنرا کنگر خوانند به بعضے از زبانها حرشفة زمین درشت۔

حرقف۔ حرقفة۔ استخوان سر سرین یقال للمریض اذا طالت ضجعته دبرت حراقفه۔ حرقوف بالضم ستور لاغر

حسف۔ حسافة۔ بالضم انچه فرو ریزد از خرما تباه شده از درخت حسف پاکیزه کردن خرما از ان خرمای تباه (عع ف اک ۲م) انحساف ریزه ریزه شدن حسف بفتحتین چیزیکه بدست پاک کنی آنرا وقولهم فی صدره علی حسیفة وحسافة ای غیظ وعداوة۔

حشف۔ حشف۔ بالتحریک بدترین خرما وفی المثل احشفاً وسوء کیلة وایضاً الضرع البالی احشاف حشف بار آوردن نخله حشفة بالتحریک سر نره تا ختنه جای حشیف جامهٔ کهنه متحشف مرد کهنه جامه۔

حصف۔ حصف۔ بالتحریک گر خشک وبا گر خشک شدن پوست (عع ک اف ۲م) حصیف در خرد واستوار حصافة مصدر منه (عع بضمها) احصاف استوار کردن کار را۔ واستوار تافتن رسن را وبشتاب گذشتن فرس محصف وناقة محصاف نعت منه استحصاف استوار شدن۔ وسخت شدن وزنگار بر کسے صلته بعلے وتنگ شدن فرج یقال فرج مستحصف۔

حفف۔ حفة۔ نوردن بافکار حفة شانه وتیغ معجر بافی حفان چوزهٔ شتر مرغ حفّان ج۔ یستوی فیه المذکر والمؤنث وخدمتگاران حفّان ایضاً پیمانه تالبها پر شده حف حفاف برهنه وساده کردن تن روی را از موی (عع ف اک ۲م) یقال منه حفت المرأة وجهها واحتفت ایضاً وگرداگرد آمدن چیزی را قوله تعالےٰ وتری الملائکة حافین من حول العرش وخدمت کردن (عع ف اض ۲) یقال من حفنا اورفنا فلیقتصد ای من خدمنا وتعطف علینا واحاطنا وقیل نهٔ الخدمة یقال مالفلان حاف ولا راف ونیک ساده کردن لب را از موی وبرهنه وبی موی کردن سر را (عع ف اک ۲م) حفف بالتحریک بدی عیش وکمی مال ویقال حفتهم الحاجة تحفهم وهم قوم محفوفون اذا کانوا محاویج۔ حفوف بی روغن ماندن سر (عع ف اک ۲م) احفاف بی روغن گذاشتن سر را مدتی وآواز آوردن از اسپ بدوانیدن حفیف آواز آمدن از وے در دویدن۔ وآواز کردن بال مرغ در پریدن حفاف بالکسر سوی گرداگرد سر احفة ج۔ حفافان دو کرانهٔ هر چیزی تحفیف گرد چیزی در آوردن احتفاف خوردن انچه در دیگ باشد از طعام استفاف خوردن انچه در جام باشد از شراب محفة بارگیر بے قبه هودج بارگیر با قبه۔

حقف۔ حقف۔ بالکسر ریگ تودهٔ کژ حقاف احقاف ج۔ احقیقاف خم گرفتن ریگ توده وماه نو یقال احقوقف الهلال ای اعوج۔ فی الحدیث انه مر بظبی حاقف فی ظل شجرة ای منحن وهو الذے انحنی وتثنی فی نومه۔ احقاف دیار عاد قوله تعالیٰ واذکر اخا عاد اذ انذر قومه بالاحقاف۔

حلف۔ حلف۔ بسکون اللام وکسرها سوگند

حفف جحف حذف حرجف حرشف حرقف حسف حرف حشف حصف حقف حلف

خوردن (ع ف اک ۲) محلوف کذلک وہو احد ما جاءُ من المصادر علی مفعول مثل المجلود و المعقول و المعسور احلاف سوگند دادن تحلیف استحلاف کذلک حلف بالسکون سوگند و عہد محالفۃ عہد کردن باہم تحالف ای تعاہد - وفی الحدیث انہ حالف بین قریش و الانصار یعنی آخی بینہم لانہ لا حلف فی اسلام الاحلاف ہم قوم من ثقیف ویقال ہم اسد و غطفان لانہم تحالفوا علی التناصر حلیف ہم سوگند و ہم عہد حلیفان بنو اسد و طی و ایضاً فزارہ و اسد حلیف اللسان تیز زبان و فصیح حلفاء بالفتح و المد عیشۃ حلفۃ بفتح اللام یک بن ازوی قال ابو زید مثل طرفاء و طرفۃ و قصباء و قصبۃ و قال الاصمعی حلفۃ بکسر اللام ذو الحلیفۃ میقات اہل مدینہ۔

حنف ۔ حنف ۔ بالتحریک کژی پای چنانکہ سرہای پای سوی یکدیگر سپرد احنف نعت منہ و نام مردی کہ او را ضجر سیخوانند ویقال ضربت فلانا علی رجلہ فحنفتہا حنیف مسلمان و راست دین تحنف مسلمانی کردن یقال تحنف الرجل اذا عمل عمل الحنفیۃ ویقال اختتن ویقال اعتزل الاصنام و تعبد حنفاء نام اسپی و نام آبے ۔ حنیفۃ پدر حیے از عرب ابو حنیفۃ کنیۃ نعمان بن ثابت الکوفے و ہو الامام الاعظم رحمہ اللہ تعالے۔

حوف ۔ حوف ۔ ازار از پوست کہ زنان حائض و کودکان پوشند حافۃ کرانہ حافتا الوادی دو کرانہ وادی تحوف از کرانہ چیزی کم کردن۔

حیف ۔ حیف ۔ جور و ستم کردن (ع ک ا ض ۲) صلتہ بعلی ۔ تحیف مثل تحوف۔

حبروف کعصفور مرد رنج کشندہ بر عیال خود۔

حترفۃ ۔ خشونت و سرخی کہ در چشم پدید آید و حترفہ عن موضعہ آنرا از جایش جنبانید و تحترف من یدی متفرق و پریشان شد۔

حثف ۔ بالکسر و کتف لغتان فی الحفت و الغث

حجروف ۔ کعصفور دابہ ایست خرد دراز پا ہا بزرگ تر از مور۔

المحذرف ۔ بفتح الراء آوند پر و الشئ المسوی تحذرف والطلف دآم حذرف کزبرج کفتار حذرفوت بالفتح تراشۂ ناخن و منہ یقال ما لہ حذرفوت ای قسیط۔

حزنقفۃ ۔ بالضم زن کوتاہ تصحیف و الصواب بالراء المہملۃ۔

حصف ۔ بالکسر بار۔

حنظف ۔ کجندل کلان شکم۔

حکوف بضمتین سستی در کار۔

ختنف ۔ کجعفر ملخ صاف و پاک کردہ برائے تخیتن و ابن السجف بن سعد الیافعی و الختنفان ختنف و اخوہ سیف او الحارث ابنا اوس بن حمیری و کزبرج ابو بنیہ یزید بن حنتف المازنی و فیہ اختلاف و کزنبور من تنتف لحیتہ من ہیجان المرارۃ۔

حنجف ۔ کجعفر و زبرج و قنفذ راس الورک مما یلی الحجبۃ کالحنجفۃ بالضم حنجوف کزنبور سر قبرغہ کہ با مہرہائے پشت پیوندد حناجف ج۔

فصل الخاء

خندف ۔ خندفۃ ۔ نوعے از رفتار خندف بکسرتین قبیلہ۔

خذف ۔ خذف ۔ سنگ ریزہ انداختن با انگشتان (ع ض اک ۲) مخذفۃ فلاخن خذوف مادۂ خر تیز رو

خذرف ۔ خذروف ۔ بالضم بازیچۂ کودکان کہ چرم پارہ گرد را ریسمان در کشند و او را میگردانند و از وی آوازی می آید خذاریف ج - ویقال ترکت السیوف راسہ خذاریف ای قطعاً خذراف بالکسر نوعی از شورگیاہ خذرافۃ یکے۔

خرف ۔ خرف ۔ میوہ چیدن (ع ف ا ض ۲) یقال خرفت الثمار و اخترفتہا ای جنیتہا خرفۃ بالضم آنچہ چیدہ شود از میوہ ویقال التمر خرفۃ الصائم مخرفۃ بستان و راہ مخرف مثلہ - وفی حدیث عمر رض ترکتکم علی مخرفۃ النعم مخرف بالکسر میوہ دان خروف بالفتح برہ و اسپ کرہ شش ماہہ خرائف نخلہا کہ خرما ازوی باز کردہ باشند خریف تیرماہ خرفی بسکون ۲ و حرکتہ تیرماہی خریف ایضاً باران تیرماہ یقال قد خرفنا و خرفت الارض فہی مخروفۃ باران تیرماہ رسیدہ مخارفۃ معاملۂ تیرماہ کالمشاہرۃ من الشہر - اخراف برہ تیرماہی زادن گوسپند یقال منہ شاۃ مخرف و تیرماہ درآمدن قوم خرافۃ بالضم نام مردی پری زدہ کہ ہر چیزی کہ میگفت از پریان آنرا بدروغ میداشتند و ہر سخن کہ آنرا باور نداشتندے گفتندی ہذا حدیث خرافۃ - وفی الحدیث عن النبی صلعم قال و خرافۃ حق ولا تدخلہ الالف و اللام لانہ معرفۃ الا ان ترید بہ الخرافات الموضوعۃ من حدیث اللیل الخرافات حکایت ہائے شب خرف بالتحریک باز گشتن عقل از کلان سالی (ع ک ا ف ۲) خرف بالکسر نعت منہ - خارف و یام دو قبیلہ از یمن۔

خزف ۔ خزف ۔ دست انداز ان رفتن (ع ف اک ۲) خزف بالتحریک سفال۔

خسف ۔ خسوف ۔ بزمین فرو شدن متعد بالباء (ع ف اک ۲) قولہ تعالی فخسفنا بہ و بدارہ الارض و یستعمل مجہولا ایضاً قولہ تعالی لخسف بنا وفی حرف عبد اللہ لانخسف بنا کما یقال انطلق بنا و بچشم خانہ فرو شدن دیدہ و خسوف القمر کسوفہ قال ثعلب کسفت الشمس و خسف القمر

حلف
تحلوف ۔ خرف
المحذرف
حزنقفۃ
حصف
حنظف
حکوف
حنف ۔ حنتف
حنجف
حوف ۔ خزف
خندف
خسف
حیف ۔ خذف
حبروف ۔ خذرف
حترفۃ

ہذا اجود الکلام خسف کمی یقال فلان رضی بالخسف
ای بالنقیصۃ - وبات فلان الخسف ای جائعا وسامہ
الخسف وسامہ خسفا بالضم والفتح ای کلّفہ واولاہ
الذل والمشقۃ خسف الرکیۃ جای آب برآمدن از
چاہ خاسف لاغر خسیف چاہ کہ آب وی منقطع نشود
خسف بضمتین ج - یقال ان العباس رض بن عبد المطلب
سال عمر عن الشعراء فقال امرؤ القیس سابقہم خسف
لہم عین الشعر فافتقر عن معان عور اصح بصر یقال خسف
لہم من الخسیف وہی البئر الغزیرۃ الماء ومنہ قول
الحجاج للذی امرہ ان یحفر لہ بئرا فقعل اخسفت ام اوشلت
یرید انبطت ماء غزیرا ام قلیلا وشلا قولہ افتقر ای فتح وہو من
الفقیر وہو فم القناۃ یعنی دہانہ کاریز وقولہ عن معان عور
یرید ان امرأ القیس من الیمن وان الیمن لیست لہم فصاحۃ
فجعلہم معانی عورا لقول فتح امرأ القیس من معان عور
صح بصر اخاسیف الارض نرمہای زمین -
خشف خشفۃ - جنبیدن - ودر یافتن - وآواز
آمدن از برف کہ بروی ہا روند - وبانگ کوفتن رع ف
اک ۲م خشیف برف خشوف مرد شتابندہ - وشتر شب رو
خاشف خاشفۃ کذلک - مخشف آنکہ بہ شب روی دلیر
باشد خشاف بالضم والتشدید شب پرہ وہو الخفاش
ویقال الخطاف خشاف بالفتح نام مردی خشوف
رفتن در زمین رع ف اض ۲م
خصف خصف - نعل پارہ زدہ ونعل دوختن
رع ف اک ۲م نعل خصیف نعت منہ - وقولہ تعالیٰ
وطفقا یخصفان علیہما من ورق الجنۃ ای یلزقان بعضہ
ببعض لیستر ابہ عورتہما خصفۃ بخت نعل اختصاف نعل
دوتاہ دوختن ومنہ قرأ الحسن قولہ تعالیٰ یخصفان علیہما من
ورق الجنۃ الا انہ ادغم التاء فی الصاد وحرک الخاء بالکسر
لاجتماع الساکنین وبعضہم حوّل علیہما حرکۃ التاء فنقحہا
مخصف بالکسر درفش نعل دوزی خصفہ بالتحریک زنبیل خرما
خصف خصاف ج - وپد رحبی از عرب اخصف اسپ و
گوسپند کہ تہی گاہ سپید دارد ولون کلون الرماد فیہ سواد
وبیاض جبل اخصف وظلیم اخصف فیہ سواد وبیاض
کتیبۃ خصیفۃ لشکر آہن رنگ ویقال خصفت من
ورائہا الخیل ای اردفت فلہذا لم تدخلہا الہاء لانہا
بمعنی مفعولۃ ولو کانت لکون الحدید لقالوا خصیفۃ لانہا
بمعنی فاعلۃ وکل لونین اجتمعا فہو خصیف - والخصیف
ایضا شیر با ماست آمیختہ خصاف بالکسر بچہ نہ ماہ فگندن
شتر رع اف اک ۲م خصوف بالفتح نعت منہ وایضا
ناقہ کہ بعد از مدت حمل یکماہ زائد یعنی بسیزدہ ماہ خصاف
مثل قتام نام اسپی وفی المثل ہو اجرء من خاصی خصاف
وذلک ان بعض الملوک طلبہ من صاحبہ لیستفحلہ
فمنعہ اباہ وخصاہ -
خضف خضف - تیز دادن رع ف اک ۲م
ومنہ قیل للامۃ یا خضاف -
خطف خطف - ربودن رع ک اف ۲م
وبالعکس والاولی لغۃ جیدۃ فصیحۃ قولہ تعالیٰ یخطف
ابصارہم وقرئ بالکسر ایضا - اختطاف تخطف
ربودن وقرأ الحسن الا من خطف الخطفۃ بالتشدید
یرید اختطف فادغم علی مانفسرہ فی باب اللام فی
قتل ان شاء اللہ تعالیٰ خطاف بالضم والتشدید فراشتوک
وآہن کژ کہ محور بکرۂ چاہ بروی گردد وہرچہ کژ وسر تیز
باشد خطاطیف ج ومخالیب السباع خطاطیفہا خطاف
بالفتح دیو خاطف ظلہ مرغیست کہ او را رافراف خوانند
خاطف گرگ برق خاطف درخش کہ چشم را خیرہ
کند اخطاف خطا کردن تیر نشانہ را اخطاف الحشی
انطوا دہ خطیفۃ طعام از آرد وشیر کہ عرب را باشد
جمل خیطف شتر شتاب رو خطفی بفتحات آن نوع از
رفتار شتر ولقب مردی -
خظرف خظرفۃ - بالظاء المعجمۃ بشتاب رفتن شتر و
گام فراخ نہادن وہی لغۃ فی خذرفۃ -
خفف خف - بالضم موزہ خفاف ج - وپی
شتر اخفاف ج - خف بالکسر خفیف سبک ویقال
خرج فلان فی خف من صحابہ ای فی جماعۃ قلیلۃ خفۃ
بالکسر سبکی رع ف اک ۲م خفوف اندک شدن و
بزودی رفتن تخفیف سبک کردن استخفاف سبک
شمردن - وخوار داشتن خفاف بالضم سبک و نام مردی
اخفاف سبک حال شدن مرد وفی الحدیث ان بین
ایدینا عقبۃ کوودا لا یجوزہا الا المخف و باستوران سبک رو
شدن خفان جائیست کہ در وی شیر بسیار باشد -
خلف خلف - سپس وقرنی بعد از قرنی یقال
ہؤلاء خلف سوء بالاضافۃ وسخن تباہ وخطا یقال سکت
الفا ونطق خلفا ای سکت عن الف کلمۃ ثم تکلم
بالخطاء - قیل کان اعرابی مع قوم فحبق حبقۃ فتشور
فاشار بخواستہ وقال انہا خلف نطقت خلفا وآب
برکشیدن - وکوتاہ ترین استخوان پہلو وانچہ
خلوف وجای ستور بستن - وفرزند وہو بالتحریک حسن
وبالسکون سیئ یقال ہو خلف سوء من ابیہ بالتسکین
وخلف صدق من ابیہ بالتحریک وآنکہ سپس کسے
آید وکل ما استخلفتہ من شیئ بعیر اخلف شتر بکرانہ میل
کنندہ فاس ذات خلفین تبر تیشہ خلف بالضم
ودروغ کردن وعدہ را یعنی خلاف کردن آن وہی
فی المستقبل کالکذب فی الماضی - خلف بالکسر
پستان ستور ومردم ویقال مشیین خلفۃ ای تذہب
ہذہ وتجئ ہذہ - خلفۃ ایضا آمد وشد روز وشب و منہ
قولہ تعالیٰ وہو الذی جعل اللیل والنہار خلفۃ ویقال
ایضا القوم خلفۃ ای مختلفون - ویقال ہو فلان

خظرف
خفف
خلف
خضف
خشف
خطف

خلفة ای شطرة نصف ذکور و نصف اناث - و یقال اخذته خلفة گاهی که بحاجت گاه رود و یقال من این خلفتکم ای من این تستقون خلفة علف که بعد از علف خورده شده روید - علف که بتابستان روید خلفة الشجر میوه که دیره خلف بکسر اللام شتران آبستن خلفة یکی مخلف شتر که از نه سالگی در گذشته باشد یستوی فیه الذکر و الانثی یقال مخلف عام و مخلف عامین مخلفة ناقه که آبستن نماید و نباشد رجل مخلاف مرد بسیار خلاف کننده وعده را و مخلاف ایضا یکی از مخالیف یمن یعنی دیه ها و قصبه ها رجل خالفة مرد بسیار خلاف و یقال لا ادری ای خالفة هو ای الناس هو غیر مصروف للتانیث و التعریف - و فلان خالفة اهل بیته و خالفت اهل بیته اذا کان لاخیر فیه - خالفة ایضا ستون خیمه و ستون گاه خوابگاه - و قوله تعالی رضوا بان یکونوا مع الخوالف ای مع النساء و الخالف آب بر گشته خلیفی بالکسر و تشدید اللام خلافت قال عمر رضی لو اطقت الاذان مع الخلیفی لاذنت خلیفت راه میان دو کوه خلیفان دو بغل ناقه خلیفة هم و قد یونث خلائف خلفاء ج جمعوه علی اسقاط الهاء فصار مثل ظریف و ظرفاء لان فعیلة بالهاء لا تجمع علی فعلاء ای انهم جمعوه من اجل انه لا یقع الا علی مذکر خلافة بالکسر بجای کسی بودن در کاری - و بجای کسی خلیفه کردن کسی را و منه قوله تعالی هارون اخلفنی فی قومی متعدد زم و پس کسی آمدن (ع ف اص ۲) خلوف بوی گشتن دهان و مزه و بوی گردانیدن شیر و طعام - و تباه شدن کسی و کهنگی جامه بیرون کردن و نو در آوردن بجای آن و یقال حی خلوف ای غیب و قبیله که از ایشان هیچ کسی نمانده باشد خلوف ایضا حاضرین و پس ماندگان حاضر و هو من الاضداد

اخلاف متغیر شدن بوی دهان - و نیکو کردن جامه کهنه را اخلف الله علیک گفتن کسی را که مالی از وی رفته باشد ای رد علیک مثل ما ذهب منک فان هلک له والد او اخ او غیرهما قلت خلف الله علیک بغیر الف ای کان الله خلیفة من فقدته علیک وعده را خلاف کردن - و خلاف یافتن وعده را و دست بشمشیر بردن تا بر کشد - و بر آوردن خلفه و اخلفت البعیر ای حولت حقبه عن ثیله مما یلی الخصیة کیلا تحتبس بوله و آب بر کشیدن و یقال اخلفت النجوم اذا امحلت و لم یکن فیها مطر - و اخلف فلان لنفسه اذا کان قد ذهب منه شیء فجعل مکانه آخر - استخلاف آب بر کشیدن و خلیفه کردن کسی را بجای خود و یقال جلست خلفه ای بعده - خلاف مخالفة خلاف کردن خلاف بالکسر درخت بید مخلفة بیدستان اختلاف آمد و شد داشتن و یقال هو یخالف الی امرأة فلان ای یاتیها اذا غاب عنها زوجها تخلیف یکی پستان ناقه را تمام دوشیدن صلته بالباء یقال خلف بناقته و پس ماندن بمراتب تخلف پس ماندن از کسی یقال خلفته و رائی فتخلف عنی ای تاخر و یقال فی خلق فلان خلفنة بکسر الخاء و سکون الفاء مع نون زائدة ای الخلاف.

خنف خناف - بالکسر سستی رسغ شتر (ع ک ۲) ناقة خنوف نعت منه و سر پیچیدن شتر از مهار خانف یعنی بر گشته از تکبر یقال رایته خانفا عنی بانفه خنیف کتان سطبر سپید و فی الحدیث تخرقت عنا الخنف - ابو مخنف کنیت مردی.

خوف - خیفة - مخافة - ترسیدن (ع ک ۲) ف ۲م فهو خائف و قوم خوف علی الاصل و خیف علی اللفظ و الامر منه خف - و رجل خاف ای شدید الخوف کما یقال رجل صات ای شدید الصوت علی

فعل فانقلبت الواو الفا لتحرک ما قبلها - مخاوفة ترسانیدن یقال خاوفه فخافه ای غلبه بالخوف ای کان اشد خوفا منه اخافة تخویف ترسانیدن یقال وجع مخیف طریق مخوف تخوف ترسیدن کم کردن خافه خریطة الادیم که در وی عسل چینند -

خیف خیف - جای بلند تر از آب راه و فرو تر از کوه - و پوست پستان - و نام جائی بمکه مسجد الخیف در منی اخافة بمسجد خیف شدن ناقة خیفاء ناقه که پوست پستان او فراخ باشد بعیر اخیف آنکه غلاف قضیب او فراخ باشد خیف بالتحریک یک چشم سپید و دیگری سیاه شدن اسب فرس اخیف - و یقال الناس اخیاف ای مختلفون اخوة اخیاف برادران مادری و بنو الاخیاف در بیان خیفان ملخ رنگ برنگ خیفانة یکی.

خترفه - زود بر ید آنرا.

خنتف - کعنفد سداب.

خجف و خجیف - خفت و سبکی عقل خجیف ایضا لاغر تجیفة مونث منه خجاف بالکسر ج و الصواب تقدیم الجیم.

خدف - زودی رفتار و نزدیک انداختن گام و دنبال گشتی خدف خوش عیش شدن (ع ف ک ۲م) خدفت السماء بالثلج یعنی آسمان برف انداخت اختدفه ربوده آنرا خدف الثوب پارچه را بریدن (ع ف ک ۲م) اختداف الثوب مثله خدف کعنب پاره ای کرته خدفه یکی.

خرشفه - جنبیدن آمیختن سخن زمین درشت سنگریزه ناک با تیره که رفتن بر آن دشوار باشد خرشاف بالکسر مثله و خرشاف شهریست بریگستان نرم بر ساحل بحرین.

خرنف - کز برج پنبه و الخرنف من النوق شتر ماده بسیار شیر خرنفة بار درخت عضاة خرانف ج - خرنوف بالضم فرج زن خرانف بالضم دراز و خرنفه بالسیف ضربه.

خزاف - بالکسر آنکه در مجلس نیکو نشستن نداند یا مرد بسیار گوی سبک نرم و الخزفة فی المشی التخطران

خصلفة - النخل - کم آوردن درخت خرما بار را عن ابن عباد رح والصواب بالضاد المعجمة -

خضرفة - پیری گنده پیر وفضول پوست او وخنضرف زن فربه پر گوشت کلان پستان -

خضلاف - بالکسر درخت مقل خضلفة کمی بار درخت خرما -

خنظرف - گنده پیر فانیه والصواب بالمهملة وجمیع ما فی المهملة فالمعجمة لغة فیه -

خنجف - بالفتح شتر ماده فراوان شیر -

خندوف - کز نیور خرامنده بکبر ونشاط وولد الیاس ابن مضر عمرا وهو مدرکة وعامرا وهو طابخة وعمیرا وهو قمعة وامهم خندف کزبرج وهی لیلی بنت علوان بن عمران وکان الیاس خرج فی نجعة فنفرت ابله من ارنب فخرج الیها عمرو فادرکها وخرج عامر فتصیدها وطبخها وانقمع عمیر فی الخباء وخرجت امهم تسرع فقال لها الیاس این تخندفین فقالت ما زلت اخندف فی اثرکم فلقبوا مدرکة وطابخة وقمعة وخندف وحسین بن میمون الخندفی محدث ومحمد بن عبد الغنی الخندفی لہ ذکر خندفة کشاده رفتن یا گردانیده انداختن کانہ یغترف بہما وهو من التبختر -

خنضرف - زن فربه پر گوشت کلان پستان -

خنطرف - گنده پیر فانیه -

خنظرف - بر وزن ومعنی خنطرف آونده الثانیة بمعنی

فصل الدال

دفف - دَفّ - پهلو دفّا البعیر دو پهلوی شتر دف بالضم انچه در سورها زنند وبالفتح ایضاً سنام مدفف کوهان فرو دافتاده بر پهلوی شتر دفیف نرم رفتن (ع ف اک ۲) دافة لشکر ودفیف الطائر مرة فویق الارض یقال عقاب دفوف للذی یدنو من الارض فی طیرانه اذا انقض ودافقت الرجل مدافقة ودفافا اجهزت علیه - ندافّ بر یکدیگر نشستن ویقال خذ ما استدفّ لک ای ما امکن وتسهّل - واستدفّ امرهم ای استتب واستقام -

دلف - دلیف - آهسته رفتن ورفتار تیز (ع ف اک ۲) وپیش آمدن لشکر در حرب والف تیر که نزدیک نشانه افتد وازجای که افتاده باشد دور شود - وگام نزدیک نهنده بسبب بار گران که برداشته باشد دلف ج - مثل راکع ورکع - تدلف رفتن ونزدیک شدن صلته بالی - ابو دلف بضم الدال وفتح اللام ودلفین جانوریست دریائی که غریق را نجات دهد در دریا از شعر

دنف - دنف - بالتحریک بیماری ملازم (ع ک افع ۲) وبیمار یستوی فیه الذکر والانثی والتثنیة والجمع یقال رجل دَنَفٌ وامرأة دَنَف وهما وهم وهن دنف فان قلت رجل دَنِفٌ بالکسر قلت امرأة دنفة انثت وثنیت وجمعت ونزدیک شدن آفتاب بفرو شدن آدناف مثله وبیمار گران شدن وبیمار کردن لازم متعد فهو مدنَف بالفتح والکسر

دوف - دَوْف - تر کردن دارو را بآب - وسودن وتر کردن مشک را (ع ف اض سم) فهو مدووف ومدوف ناقصا وتاما وکذلک مسک مدوف اے مبلول ومسحوق ولم یأت مفعول من المعتل العین من بنات الواو بالتمام الا حرفان مسک مدووف ای مسحوق او مبلول وثوب مصوون وهذان نادران وقد حذفت احدی الواوین لثقل الضمة علی الواو والیاء اقوی علی احتمالها منها فلهذا جاء ما کان من بنات الیاء بالتمام والنقصان نحو ثوب مخیط ومخیوط -

دیف - دیاف - جائی بجزیرہ جبل ویائی منسوب الیه وهو الضخم الجلیل -

اذرعفت - الابل شتر بطو خود رفت وشتابی کرد ودبالذال مثله واذرعفت الرجل فی القتال یعنی در جنگ از صف بر آمده پیش روی کرد وناس مذرعفون متقلصون سیر هم -

هو تحت درف - فلان یعنی آنکس در پناه ودر سایه بهانست او من ناحیته فی خیر او شر

درنوف - کز نبور شتر کلان وفربه -

الدسفان - کعثمان شبه الرسول لطلب الشئ او رسول سور بین الرجل والمرأة ج کسکاری وسکسرج - دسافین دسفة ودسفان بضمها قلتبانی کردن آدساف پیشه قلتبانی کردن -

دعف - بسیار گرفتن (ع ع یفتحهما) واذا حمقوا انسانا قالوا یا ابا دعفاء ولدها فقارا ای شیئا لا رأس له ولا ذنب والمعنی کلفها ما لا تطیق ولا یکون -

دقفانة - بالضم هیزگونی وقف قوف قاستن شهوت اه

ادلغف - برای دزدی کردن پنهان بر آمد -

دهقه - بسیار گرفت (ع ع یفتحهما) دالهقه مرد مسافر پشتر مانده از بسیاری رفتار -

دیاف - بالکسر دیست بشام او بجزیرة واهلها نبط الشام ینسب الیها الابل والسیوف ادیا وها منقلبة عن واو -

فصل الذال

ذرف - ذرفان - رفتن اشک از چشم (ع ف اک ۲) مذارف مجاری الدمع ذرفان ایضاً رفتار سست تذریف فرود آمدن بر صد یقال ذرف علی الماتة ای زاد -

ذرعف - اذرعفت[1] الابل - بالدال والذال جمیعا ای مضت علی وجوهها - واذرعف الرجل فی القتال اذا استقل من الصف ای تقدم -

[1] وعلیه ان یذکر فی الدال ایضاً ۱۲ ق

خصلفة عفت
خضرفة
دلف
خضلاف درف
خنظرف
درنوف
خنجف - الدسفان
خندوف
دنف
دعف
دقفانة
ادلغف
دهقه
دوف
خنضرف یا
خنطرف
خنظرف
ذرف
دفف
ذرعف
دلیف

ذعف - ذعاف - بالضم زہر یقال ذعفت الرجل فهو مذعوف ومذؤف ایضاً ای سقیته السم - موت ذعاف وذؤاف ای سریع -

ذفف - ذفیف - سبک وسبک شدن (ع ف اک ۲) خفیف ذفیف سبک، وزود ذفف تذفیف آهسته راکشتن ذفاف بالکسر کذلک - وایضاً آب اندک ذفافه بالضم نام مردے -

ذلف - ذلف - بفتحتین خردی وراستی بینی (ع ک اف ۲) اذلف ذلفاء نعت از وی -

ذیف - ذیفان - زہر کشنده -

ذأف - بالفتح وذؤاف بالضم شتابی مرگ ذؤفان مثلثة الذال وذیفان بالفتح والکسر وبفتحتین ذوفان وذؤاف بضمها زہر ہلاہل وزہر کشنده ذؤفان مرگ وموت ذؤاف بالضم مجهز بسرعة ذؤفان مردن (ع بفتحهما) وانذأف انقطع فواده -

ذعلفة - طوح بیو ابلکه -

ذوفان - بالضم زہر ذافی وفاشی فی تقارب وتفحج -

ذاهفة - ختم لسبوه آمده از سیر لفة فی الدال -

فصل الراء

رأف - رأفة - رأفة سخت بخشودن ومهربان شدن (ع بضمها وبفتحهما) رأف کذلک (ع ک اف ۲) فهو رؤوف ورؤف تاما وناقصاً -

رجف - رجفة - لرزه رجف جنبیدن زمین (ع ف اض ۲) رجفان سخت جنبیدن رجاف دریا ارجاف در شدن بکارے آرجاف بالفتح واحد اراجیف الاخبار -

رخف - رخفة - رخفة مسکه تنک ویقال صار الماء رخفة ای ملیئا رقیقا وقد یحرک لاجل حرف الحلق رخفت خمیر تنک وسست رخف بالتحریک مصدر منه (ع ک اف ۲) ارخاف متعد منه رخف ایضاً نوعی از رنگ -

ردف - ردف - بالکسر پس سوار نشیننده - وهرچه در پس چیزی ملازم باشد - ویکی از حروف علت که پیش از حرف روی آرند در شعر ارداف برفشاندن در پس ردفان روز وشب ردافة بالکسر ردف بودن ملک را ودر جاهلیت چنان بودے که یکی را ردف خویش کردندی ملوک در کل مصالح تاشست وخاست وخوردن وآشامیدن همراه ملک بودم ملک در هر کاری آن ردف بودی وچون ملک بجنگ رفتی تا بازگشت بجایش نشستی واز غنیمت چهار یک نصیب او بودی ارداف بالکسر جای نشستن ردف از ستور ترادف ایضاً سرین آرندان پس سوار برنشستن ترتدف نعت منه ردیف مثله رواف ج - وایضاً ستاره نزدیک نسر واقع والیضاً النجم الذی ینوء من المشرق اذا غاب رقیبه فی المغرب - ویقال ردفه امر واردفه ای تبعه واتبعه ویقال کان نزل بهم امر فردف لهم آخر اعظم منه ومنه قوله تعالی تتبعها الرادفة - روادف شاخهای فروتر که از تنه نخل برآمده باشد تردافی بالضم علی فعالے حداء کنندگان - ویاران آرداف در پی یکدیگر برآمدن ستاره مراد فة الحجر انشستن بر باده وسومی بر هر دو ویقال هذه دابة لاتردف ای لاتحمل ردیفا استرداف درخواستن تا ردیف کنند تزادف پیاپی شدن

رسف - رسیفان - رفتار بابند بر پای (ع ف اض ۲ وک ۲) رسف کذلک - ارساف راندن باقید ستور را -

رشف - رشف - مکیدن ارتشاف کذلک (ع ف اض ۲ وک ۲) وفی المثل الرشف انقع ای اسکن للعطش - رشوف زن خوش مزه دهن -

رصف - رصفة - بالتحریک سنگ برسنگ برہم نهاده - رصف ج - یقال مزج هذا الشراب من ماء رصف بالکسر ای ماء الرصف لانه اصفی له وارق ای سیله من رصف الی رصف منازعة منه ایاه - رصاف بالکسر پیهای که بر تیر وکمان پیچند رصفة یکی رصف سنگ برہم نهادن در بنا - وپی بر تیر زدن (ع ف اض ۲) وپای بر پای پیچیدن یقال هذا امر لایرصف بک ای لایلیق ترا صف بایکدیگر نزدیک ایستادن قوم در صف رصوف زن تنگ فرج عمل رصیف وجواب رصیف ای محکم رصین - رصافة بالضم موضعے -

رضف - رضف - سنگهای تفسیده که شیر را بوی در جوش آرند رضفة یکی وفی المثل خذ من الرضفة ما علیها وداغ کردن بسنگ تفسان (ع ف اک ۲) رضیف شیر سنگ تاب کرده شوا مرضوف برسنگ بریان کردن قدر مرضوفة دیگ بسنگریزهای تفسان پخته -

رعف - رعاف - بالضم خون بینی - ورفتن آن (ع بفتحها وض ۲) رعف بالضم لغة فیه ضعیفة - رماح رواعف نیزهای خون چکان رعف درگذشتن وپیش شدن اسپ (ع بفتحها وض ۲) راعف نعت منه وتیزی بینی - وبینی کوه استرعاف کذلک وایضاً خون آلود کردن سنگریزه سم ستور را ویقال فعلت علی الرغم من مراعفة مثل مراغمه - ارعاف شتابانیدن وپر کردن مشک را راعوفة البیر صخره که در تگ چاه اندازند یا بر سر چاه نهند که مستقی بر وی باشد وفی الحدیث انه علیه السلام حین سحر جعل سحره فی جف طلعة ودفن تحت راعوفة البیر آرعوفة مثال اعجوبة لغة فیه -

رغف - رغیف - نان گرده ارغفة رغف رغفان ج -

رفف - رقوف - زرف

رفف - رفّ - بردآرهٔ خادر فوف ج - و رمه ازمیش - ومکیدن رع فتاض ۲) وگرد فراز گرفتن وفی المثل من حفنا او رفنا فلیقتصد - و ماله عافٌ ولا رافٌ و قدم - رفّ رفیف درخشیدن رع ف ك ۳) ثوب رفیف جامهٔ تنک وشجر رفیف درخت ترجنبا رفرف جامهای سبز - ودامن هاے خرگاه وکرانها زره که آونگان باشد رفرفتگی وایضاً بال جنبانیدن مرغ وقتی که خواهد تا فرود آید رفراف مرغے که آنرا خاطف ظلہ نیز گویند وشتر مرغ نر -

رنف - الرانف - بهراج البر رانفهٔ فرود کفل مردم دفرو دسینه ارناف سست کردن ستور گوش را از ماندگی و فی الحدیث وکان اذا نزل علیه الوحی وهو علی القصواء تذرف عیناها و ترنف باذنیها من ثقل الوحی -

رهف - ارهاف - تنگ کردن شمشیر را سیف مرهف نعت منه -

ریف - ریف - بالکسر زمین بآکشت وعلف آریاف ج - ریف چریدن ستوردران زمین اریاف بزمین علف ناک وفراخی رسیدن - وعلف ناک شدن زمین وهی ریّفة -

ارحاف - تیز کردن کارد و مانند آن کان احار مسبد له من الحار -

رزیف الجمل - آواز کردن شتر رع ف اک ۲) ارزاف مثله رزفت الناقة اسرعت وخبت ازرفتها متعد منه ورزف الامر دنا ورزف الیه تقدم ازرف ورزف مثله وناقة رزوف کلان پایها و فراخ گام رزیف از ترس شتابی کردن وارزفه ارجفه واستوش واسرع فرعا وارزفوا بالضم اعجلوا فی هزیمة ونحوها ورزفا بلد کذا ادنا منه وتقدیم الزاء لغة فی الکل -

رقوف - بالضم بروزن ومعنی رفوف دراثیه رقف من البرد ای یرعد وقد وقف بالضم ارقافا والقرقفة للرعدة ماخوذة منه کررت القاف فی اوله واوله وزنها عفعل وترقف کتنصر نام زنی یا شهری ومنه العباس ابن الولید -

ارتکف الثلج - وقع فثبت فی الارض -

روف - ساکن شدن ولیس من الرأفة روفة بخشودن ورآف یراف لغة فی رأف یرأف -

فصل الزاء

زحف - زحف - لشکر رونده سوی دشمن و رفتن وعنیریدن کودک وتیرکه فرود نشانه افتاده باشد تا نشانه وسپل کشان رفتن شتر مانده شده (ع بفتحها) سهم زاحف وابل زاحفة وزواحف - ازحاف سپل کشان رفتن شتر از ماندگی - وخداوند چنان شتران شدن مزحف شتر مانده شده مزحاف بالکسر شتر که رفتار را وچنان باشد مزاحف الحیات جایهاے غنیریدن ماران تزحف تکلف رفتن صلته بالے زحوف بالفتح ناقه سپل کشان نار الزحفتین آتش که از شیخ والاد افروزند که بدین دو چیز زود درگیرد وقیل لامرأة من العرب مالنا نراکن رسحا قالت ارشحتنا ناو الزحفتین -

زحلف - زحلوفة - بالضم جای لغزان از بالا بنشیب که کودکان بروی بلغزند وهی لغة اهل العالیة وتمیم یقولونه بالقاف زحالف زحالیف ج - زحلفة سپوختن وغلطانیدن تزحلف لازم فیه -

زخرف - زخرف - بالضم زر - وهرچه آراسته وآبدار باشد مزخرف آراسته زخارف الدنیا آرایشها وهی زخارف الماء راه روهاے آب -

زرف - زرف - شتاب رفتن ازراف کذلک ناقة زروف مزراف ای سریعة ویقال زرفت الناقة وازرفتها انا ای حثثتها - زرف بالتحریک تازه شدن جراحت رع ک اف ۲) زرافة بالفتح جماعت مردم ولیشد فاده زرافات ای جماعات - زرافة بالفتح والضم جانوریست که آنرا اشترگاو پلنگ خوانند -

زعف - زعف - برجای کشتن رع بفتحها) ازعاف کذلک سم زعاف وموت زعاف وزوا بالهمز ایضاً -

زعنف - زعنفة - بکسرتین کوتاه دست وسا قها -

زغف - زغفة - ایکن وبحرک زره فراخ زغف زغف ج - ویقال زغف فی حدیثه اذا زاد مزغف مرد با رغبت وتهمت -

زف - زف - بالکسر پرهاے ریزهٔ مرغ وشتر مرغ یقال هیق ازف ای بین الزفف یعنی شتر مرغ نر بسیار زف زف زفاف عروس بخانهٔ شوی فرستادن رع ف اض ۲) ازفاف ازدفاف کذلک - مزفة محفه که عروس را در وی برند - زفیف شتاب - وبشتاب رفتن رع ف اک ۲) قوله تعالی فاقبلوا الیه یزفون ازفاف بشتاب راندن ویقال للطائش الحلم قد زف رالہ والریح تزف هو هبوب لیس بالشدید ولکنه فی ذ ماض زفزفة آواز باد از درخت ریح - زفزافة زفزف -

زلف - زلفة - بالتحریک حوض پرآب زلف ج - مزالف ده هاے نزدیک بشهر مزلفة یکی آزلاف نزدیک گردانیدن زلفة زلفی نزدیکی ومنزلت ومنه قوله تعالی بالتی تقربکم عندنا زلفی وهی اسم المصدر ایضاً ای تقربکم عندنا ازدلافا و پارهٔ از اول شب زلف زلفات ج - قوله تعالی وزلفا من اللیل - زلف پیش شدن تزلف ازدلاف تقدم کردن مزدلفة نام جای بمکه -

ارتکف

روف - زعف

رنف - زعنف

زحف - زغف

زف

رهف

ریف

ارحاف

زریف - زحلف - زلف

زخرف

له بالاخانه وحجره و بالای حجره فی الصحاح الرف شبه الطاق ۱۲ ۞ بچهار دست وپا وزانو نشسته رفتن کودک و مردم مثل ومثل آن والصبی یزحف قبل ان یمشی ۱۲ ق

زہف - زہف - سبکی - وجستن از دہ باف - شتافتن وشتابانیدن وبعنف درشدن ازباف سخن دروغ آوردن یقال ازہفت لہ حدیثا ای آتیتہ بالکذب وافگندن ستور کسی را وازہف الشئ ای ذہب بہ فہو مزہف - وازہفہ فلان وازدہفہ اے ذہب بہ واہلکہ -

زیف - زیف - خرامیدن شتر در رفتن (ع ف ک ۴) ودم در زمین کشیدن کبوتر نزد ماده بوقت بانگ کردن - ونا روان شدن درہم صلتہ بعلے یقال زافت علیہ الدراہم - تزییف متعد منہ -

زأفہ - شتابانیدا درا (ع بفتحہا) زؤاف بالضم اسم منہ وموت زؤاف مرگ زود وازأف علیہ اجہز وازأف فلانا بطنہ اثقلہ فلم یقدر ان یتحرک

زحقف - کسفرجل برسرین خود رونده والقیاس من جہۃ الاشتقاق ان یکون بغاءین وتقدم -

زخف وزخیف - فخر وتکبر کردن (ع بفتحہا) زاخف ومزخف نعتان منہ والتزخیف فی الکلام یاوہ گوئی وبانگشتان گرفتن چیزی از کسی وبتکلف فصاحت نمودن وتزخف تحسن وتزین -

ازدف اللیل شب تاریک شد اسدف مثلہ -

زرقفہ شتابی کردن آزرنقاف مثلہ -

بحر زعرف - کجعفر دریای فراوان آب وہو بالغین

بحر زغرف - دریاے فراوان آب ویقال بالعین المہملۃ -

زقفہ - بالضم نوالہ وما ازدقفتہا بیدک اے اخذتہا زقیف بسرعت ربودن ازدقاف مثلہ زقف بسیار ربایندہ طعام تزقف مثلہ زاقفیہ دہیست بسواد منہا ابوعبداللہ بن ابی الفتح ومحمود بن علی الزاقفیان المحدثان -

ازلحف - وتزلحف - یکسو شد از حلقہ وتزحلف مثلہ وزحلفہ وزحلفہ یکسو کرد آنرا -

الزنحفۃ - بالنون والحاء المہملۃ من السماء والدواہی -

زنف - خشم گرفت (ع ک اف ۴) تزنف مثلہ زنف بالفتح نام شخصے -

زافت الحمامۃ - کبوتر بال ودم درواکرد ودم کشان برزمین رفت وزاف فلان بافروہشتگی اندام رفتار کرد وزوف الحبشانی روی عن الاکدر وزدف ابن عدی بن زدف عن ابیہ عن جدہ وابن الزاہر وازہر ابن عامر بن عوثبان ابوقبیلۃ زوفی الطوفی نبات بجبال قدس طبیخہ بالسکنجبین یسہل کیموسا غلیظا وبخل سفمضتہ لوجع الاسنان وبخر الوجع الآذان وزوفی الیضا چربش صوف الغنسل بمار سطر وینون مرات حتی یصفو الدسم عن الوسخ فیحلل الاورام الصلبۃ وینفع برودۃ الکبد والکلی وموت زؤاف بالضم مرگ مادہ شدہ زود کشندہ والغلمان تیزاو فون وہو ان یجی احدہم الی رکن الدکان فیضع یدہ علی حرفہ ثم یزوف زوفۃ فینتقل من موضعہ ویدور حوالی ذلک الدکان فی الہواء حتی یعود الی مکانہ یتعلمون بذلک الخفۃ للفروسیۃ -

زہرف الکلام - نفذہ - وزہرف الشئ زیفہ -

زہلف الشئ - نفذہ وجوزہ -

فصل السین

ساف - ساف - ترقیدن دست وریشہ شدن بن ہای ناخن (ع ف ک ۲)

سجف سجف - بالفتح والکسر پردہ اسجاف پردہ فروہشتن - وتاریک شدن شب -

سحف سحف - فربہی پشت مازہ برداشتن از پشت وسر ستردن (ع بفتحہا) سحفۃ فربہی پشت مازہ کہ برداشتہ باشد سحیفۃ فربہی پشت مازہ کہ برداشتہ باشند وباران درشت کہ زمین را ببرند وشاۃ سحوف وناقۃ سحوف آنکہ پشت مازہ فربہ دارد ویقال سمعت سحیف الرحی وسحیفہا اے صوتہا سحاف بیماری سل مسحوف مسلول -

سخف سخفۃ - تنگی ولاغری از گرسنگی یقال سخفۃ من جوع سخف بالضم سبکی عقل سخافۃ مصدر منہ (ع بضمہا) فہو سخیف کم عقل تساخفہ مجامعۃ -

سدف - سدفۃ - بالفتح والضم بلغت نجد تاریکی وبلغۃ غیرہم روشنائی وہو من الاضداد سدف بالتحریک کذلک والیضا شب - ایضا صبح وبرآمدن وی باللغتین وایضا سدفہ روشنائی باریکی درآمیختہ چنانکہ میان صبح واسفار باشد آسداف تاریک شدن شب - ومقنعہ فروہشتن زن وروشن شدن صبح ویقال اسدف الباب ای افتحہ حتی الضیئ البیت ویقال اسدفوا انی اسرجوا من السراج - سدیف کوہان -

سرف - سرف - بالتحریک ضد القصد یعنی فزونے کردن در خرج مال وجاہ - وخیرگی عقل - وماندن چیزی بغفلت وخطا کردن (ع ک اف ۴) وخوکردگی وحیعیی سرف بکسر ۲ نام جائے ویقال رجل سرف الفواد ای مخطی الفواد وغافلہ - وفی الحدیث ان للحم سرفا کسرف الخمر ای ضراوۃ ویقال ہو من الاسراف الاسراف بی اندازہ وبرگزاف خرج کردن مسرف نعت منہ ونام مردے سرفۃ بالضم سپید مور کہ از ریزہای چوب خانہ سازد چون زنبور وفی المثل ہو اصنع من سرفۃ - سرف بالفتح برگ درخت خوردن سرفہ (ع ف اض ۲) ارض سرفۃ زمین بسیار سرفہ اسرافیل معروف وہو اسم اعجمی

زہف / ازہف / الزنحفۃ / زنف / زیف - زافت - تخیف / سدف / زأفہ / زحقف / زخف / سرف / ازدف - زہرف / زرقفہ - زہلف / زعرف / زغرف / ساف / زقفہ / سجف / سحف

وفی لغة اسرافین کما قالوا جبرین فی اسماعین واسرائین -

سرعف سرعوف - بالضم نازک وسبک گوشت سرعوفة مؤنث وزن راز بالا - ومنه سرعفته سرهفته بالعین والهاء پرورش نیکو دادن کودک را -

سعف سعفة - شگوفه سر کودک که آنرا تیرشه گویند سعفة بالتحریک شاخ نخل سعف ج - وایضاً ریشه شدن بن ناخن دست (ع ک اف ۲) وشیریته که بر تیغ وز شتر وسر وروے دی بیرون آید وموے خرۂ او را بریزاند چنانکه غرب در گوسپند آسعف و سعفاء نعت منه - اسعف ایضاً اسپ موے پیشانی سپید فاذا ابیضت کلها فهو الاصبغ اسعاف حاجت روا کردن صلته بالباء یقال اسعفه بحاجته مساعفة دست دادن وسازداری کردن -

سفف سفیف - تنگ پالان شتر سفیفة بوریا از برگ خرما بافته سف مصدر منه (ع ف اض ۲) اسفاف کذلک - سفوف بالفتح داروی کوفته پخته سجون ناکرده سف مصدر منه (ع ک ان ۲) استفاف کذلک - سفة من السویق بالضم ای حبة منه وقبضة ویقال اسف وجهه النور ای ذرعلیه وفی الحدیث کانما اسف وجهه ای تغیر وکانه ذر علیه شئی غیره - اسفاف تیز نگریستن وفی الحدیث ان الشعبی کره ان یسف الرجل النظر الی امه وابنته واخته ونزدیک شدن ابر از زمین ونیست پریدن مرغ وباریک گرفتن کار - سفساف بالفتح کار حقیر وبلایه از هر چیز وفی الحدیث ان الله تعالی یحب معالی الامور ویبغض سفسافها وخاک نرم تنک مسفسف مردم کم عطا ولئیم مسفسفة بادی که خاک نرم را برانگیزد وبالفتح سین دوم گرد آرد بیخته و جزآن والسفسفة انتخال الدقیق ونحوه -

سقف سقف - آسمان خانه وآسمان سقوف وسقف ج - مثال رهن ورهن - وقرئ سقفا من فضة بضمتین وخانه پوشیدن (ع ف اض ۲) ویقال للجمل سقف ای طویل مسترخ - سقائف تختهای کشتی سقیفة یکی تخته - وصفه پوشیده ومنها سقیفة بنی ساعدة سقف بالتحریک دراز وکوته شدن (ع ک اف ۲) اسقف نعت منه - اسقف بالضم وتشدید الفاء پیشوای ترسایان -

سکف - اسکاف - بکسر الهمزة کفش گر اساکفة ج - اسکوف بالضم لغة فیه اسکفة الباب آستانه در -

سلف سلف - هموار کردن زمین را بماله (ع ف اض ۲) مسلفة بالکسر ماله وفی حدیث عبید بن عمیر ارض الجنة مسلوفة ای مستویة او مسواة - سلف بالتحریک درگذشته وپدران درگذشته (ع ف اض ۲) اسلاف سلاف ج - ونوعی از بیع که بها پیشی دهند چون سلم اسلاف بیع سلف کردن استیلاف بها پیشی گرفتن تسلف کذلک - سلف بالتسکین اینان دو غرک سلفة بالضم ناشتا شکن تسلیف ناشتا شکن دادن - وپیش فرستادن سلف بکسر اللام سلف بالکسر وسکون ۲ شویان دو خواهر باهم مسلف زن چهل وپنجساله وهو وصف خص به الاناث سالفة کرانه گردن سوالف سلیف پیش رفتن سلوف ستور پیش بآب رونده سلاف بالضم انچه چکد از انگور پیش از فشاردن - وخمر وشراب وسلافة هرچه فشارده شود سلفان بالکسر کبک بچگان سلف بالضم یکی مثال صرد وصردان سلفة مؤنث -

سلحف سلحفاة - بالضم باخه یعنی کشف سلاحف ج -

سنف سنف - بالکسر برگ مرخ وآن درخت آتش زنه است سناف بالکسر پیش سینه شتر ورسن که بر سینه شتر بندند سنف سناف بستن بر شتر (ع ف اض ۲ وک ۲) اسناف شتر کردن سبیل انداز وبر وے سناف بندند یعنی پیش بند اسناف پیش شدن اسپ از اسپان ومحکم کردن کار وفی المثل لمن تحیر فی امره یقال عی بالاسناف واسنف الفرس ای تقدم الخیل فاذا سمعت فی الشعر مسنفة بکسر النون فهی من هذا وهی الفرس تتقدم الخیل فی سیرها واذا سمعت مسنفة بفتح النون فهی الناقة التی شد علیها السناف -

سوف سوف - بوے کردن چیزی را وهلاک شدن (ع ف اض ۲) استیاف بوئیدن مسافة دوری واصلها من الشم وکان الدلیل فی فلاة اخذ التراب فشمه لیعلم علی قصد هو ام علی جور ثم کثر استعمالهم لهذه الکلمة حتی سموا البعد مسافة مساف هر عرقی از دیوار مسافة زمین میان ریگ ودرشتی سائفة ریگ تنک آسواف جائیست بمدینه سواف بالفتح هلاک شدن - وبیماری ستور یقال وقع فی ماله سواف ای موتان یقال بالضم ایضاً کما یقال الادواء کلها بالضم مثل النحاز والدکاع والقلاب - سوف سرانجام درزود باشد واین کلمه ایست که بر فعل مستقبل درآید تسویف در تاخیر افگندن ویقال فلان یقتات السوف ای یعیش بالامانی - تسوف دار دوار کردن اسافة هلاک شدن مال یقال اساف الرجل اذا هلک ماله ویقال اساف حتی ما یشتکی السواف هذا اذا تعودا الحوادث ویقال سوفت الرجل امره اذا ملکته امرک وحکمته فیه یصنع مایشاء -

سیف سیف - شمشیر آسیاف سیوف ج - رجل سیفان ای طویل ممشوق ضامر البطن والمرأة سیفانة سیف ایضاً زدن به شمشیر (ع ف اک ۲) سائف مرد با شمشیر - وزننده به شمشیر سیاف شمشیر گر

سرعف　سعف　سکف　سوف　سلف　سفف　سلحف سیف　سنف　سقف

سله سندری گنجا ۱۲ سله پوست که از گو بلند درست سلوته کنند وبدلو غ سازند ۱۲ سله یعنی منگ لپت هندی کهو ۱۲ سله وبه یابیدن او جدت فیها ۱۲

شرسف — شذف شسف — شرف — سرنوف — سرسفت شنظف — السلغف — سلعف — شعف — سلغف — سندفا — سنعف — سهف — شغف — شفف — شأف

سيا فتح سيف مرد با شمشير مسايفة باهم شمشير زدن وتسايفوا اي تضاربوا بالسيف - واسَفت الخرز اي خرمته - سِيف بالكسر ساحل البحر اسياف ج -

وانچه در بن شاخهاي درخت چفسيده باشد و كالليف وليس به -

سرنوف كعصفور باشم - سرناف بالكسر دراز -

سرهفت - الصبي احسنت غذاءه ونعمته

السلغف - كجروجل المضطرب الخلق -

سلعف - كجروجل وجعفر مضطرب خلقت وسلعفه او باريد آنرا والصواب بالغين مسلعف درشت والسلعاف عود محدد وينصب حول الشجرة للسباع يقتلونها به -

سلغف - كجروجل مرد مضطرب خلقت وكجعفر تمام خلقت گرد اندام وبقرة سلغف وسلغفة بالفتح فيهما گاو فربه وسلغفه او باريد آنرا والسلغاف السلغاف -

سندفا - بالفتح دو ده است بمصر احدهما من البهنسا والاخرى من السمنودية -

سنعف - كجروجل مضطرب خلقت -

سهف[1] - بالفتح در خون طپيدن كشته واضطراب نمودن آن در حالت نزع وجان دادن وطپيدن ماهي سهف بالتحريك تشنگي سخت وسخت تشنه شدن (ع ك اف ۲) ساهف نعت منه وهلاك شونده وتشنه يا آنكه اورا وقت جان كندن تشنگي غالب باشد و ساهف الوجه گونه بر گرديدن روي تسهاف كغراب تشنگي رجل مسهوف آنكه بسيار آب خورد وسير نشود طعام مسهفة بفتح الهاء طعام كه تشنگي آرد وآب بسيار خوراند استهفه استهافا سبك داشت آنرا -

فصل الشين

شأف - شأفة - ريش سوختني كه زير قدم برآيد وبچشم آوردن ويقال استاصل الله شأفته اي اذهبه الله كما اذهب تلك القرحة بالكي - شأف بالتحريك سوختني برآمدن بر اندام (ع ك اف ۲)

شدف - شدف - بالتحريك شخص شدوف ج -

شرف - شرف - بالتحريك بلندي وجاي بلند وبزرگي وبزرگ وبلند قدر شدن (ع بضمهما) جبل مشرف كوه بلند رجل شريف مرد بزرگ قدر شرفاء اشراف ج - تشريف بزرگ داشتن كسي را وبزرگ گردانيدن شرف بالتسكين چيره شدن ببزرگي (ع ف اض ۲) مشروف مغلوب به - اشرف بلندتر - وبلند يقال منكب اشرف اي عال - واذن شرفاء اي طويلة - شرفة بالضم كنگره شرف ج شرفة المال گزيده تر مال شارف ناقه كلان سال وفي المثل احن من شارف لانها اشد حنينا على ولدها شرف ج مثل بازل وبزل سهم شارف تير كهنه وديرينه وتشرف بكذا اي عده شرفا - وتشرفت المربا وأشرفته اي علوته - اشراف اطلاع يافتن بر چيزي - واز بالا زير نگريستن مشرف منظر بر بلندي مشارف الارض بلندي هاي زمين مشرفية شمشيرهاي منسوب بمشارف وآن ديه هاست از ديار عرب يقال سيف مشرفي ولا يقال مشارفي لان الجمع لا ينسب اليه اذا كان على هذا الوزن و يقال مهالبي ولا جعافري ولا عباقري مشارفة مفاخرت كردن با يكديگر تشرق برآمدن ومطلع شدن بر چيزي اشتراف بر پاي خاستن فرس مشترف اي مشرف الخلق - استشراف چشم برداشتن تا در چيزي نگرد و دست بر بالاي چشم داشتن چنانكه عادت نگريستن است از دور وبلند چشم كردن ستور و مال كسي را تشرياف برگ كشت كه دراز وانبوه شود چنانكه ببرد آنرا يقال شريفت الزرع اذا قطعت شريافه شريف آبي در بني نمير شاروف نام كوهي ومعرب جاروب -

شرسف - شراسيف - سرهاي استخوانهاي پهلو كه سوي شكم باشد شرسوف كركرانك -

شسف - شاسف - خشك از لاغري شسوف مصدر منه (ع بضمها) لحم شسيف گوشت نزديك بخشك شدن -

شنظف - شنظف بفتحتين تنگي وسختي شنظاف بالفتح كذلك شنظيف درخت خشك از بي آبي يقال شنظف بالضم بعير شنظف المخالطة اي يخالط الابل مخالطة شديدة وشنظف السهم بالكسر اذا دخل بين الجلد واللحم

شعف - شعف بالتحريك سر كوه شعفة شعوف شعاف شعفات ج - ويقال رجل اصهب الشعاف يراد به شعر راسه - وما على راسه الا شعيفات اي شعيرات من الزوائد شعفة گيسوي غلام شعاف بالكسر سر كوه ومرد بلند نون زائده وكذلك شعوف شعف بيمار وشيفته گردانيدن دوستي دل را (ع بفتحهما) ويقال شعف فلان بكذا فهو مشعوف به - وقرا الحسن قد شعفها حبا بالعين المهملة اي بطنها حبا ومشغول كردن ستوران بقطران (ع بفتحهما) شعفين جائي وفي المثل لكن بشعفين جدود قيل في امرأ تقول لا تراها وهي تمشي على اربع احلبوني فاني خلفة -

شغف - شغاف - بالفتح بيماري زير تهي گاه از جانب راست وهو غلاف القلب ايضا يقال شغفه الحب اي بلغ شغافه وقرا ابن عباس قد شغفها حبا قال دخل حبه تحت الشغاف -

شفف - شف - بالفتح پرده تنك - ونزار كردن غم تن را (ع ف اض ۲) شفشفة الهم كذلك شف بالكسر فزوني وسود كردن (ع ف اك ۲) وكم شدن وهو من الاضداد شفوف شفيف تنگ شدن جامه

[1] اين لغت دراصل ضميمه متروك ست ۱۲

ثوب شَفٌّ وشِفٌّ ای رقیق شفوف لاغر شدن تن اشفاف بعضے را بر بعضے گزیدن شفیف گزیدن سرما یقال فلان یجد فی اسنانه شفیفا اے بردا شفان سرو باد که با نم باشد - وہذه غداة ذات شفان شفشاف باد خنک شفافة باقی آب در خنور تشاف خوردنی باقی آب بتمامه که پس خورده نماند وفی المثل لیس الری عن التشاف واستقصا کردن در کارہا اشتفاف مثله -

شنف شنف - گوشوار بر بن شنوف ج - تشنیف گوشوار نهادن زن را التشنف لازم منه شنف بالتحریک دشمنی و ناپسند داشتن رع ک ا ف ۲ م شنف بالکسر دشمن دارد شنفت الی الشئی بالفتح مثل شنفنت وہو نظر من اعتراض -

شنخف شنخف - مثل جردحل راز وفی الحدیث انک من قوم شنخفین -

شنوف شنوف - زدودن دینار مشنوف ای مجلو تشنوف خود را آراستن دختر - و بر آمدن بر چیزی تا بنگرد النساء تشنفن من السطوح ای ینظرن وشیفت الجاریة تشاف شوفا ای زینت اشتیاف گردن دراز کردن و نگریستن در چیزی شیفة القوم دیدبان قوم اشافة اطلاع یافتن بر چیزی -

شخدوف - کعصفور تیز و تند از ہر چیز -

شحف - رندیدن پوست از چیزی رع بفتحها لغة یمانیة -

شخاف - بالکسر شیر لغة حمیریة شخف بالفتح آواز دوشیدن -

الشحذوف - لغة فی الشحذوف -

ما اشنذفت منک شیئا - اے ما اصبت -

اشرحف له - برای جنگ او آماده شد و شتابے دستکی کرد شرحوف بالضم آنکه برای حمله کردن بر دشمن آماده باشد شرحاف بالکسر پیکان پهنا و آنکه پشت پاپیش پهنا ور باشد -

شرعوف - بالضم نبات یا ثمر نباتے شرعاف بالکسر و بالضم پوست شگوفه خرما بنان خر -

شرغوف - بر وزن و معنی شرعوف و غوک خرد -

شرناف - بالکسر برگ دراز از زراعت شرنف الزرع قطع شرنافه -

شرہفة - نیک کردن غذای کودک و غلام مشرہف کمقشعر ای حاف الراس شرہفت فشہف -

شطف - رفت و دور شد و شتافت رع ف ا ض ۲) وہذه سوادیة دنیة شطوف بعیدة دریة شاطفة زلت عن المقتل -

شطنوف - بفتحتین دیہیست بمصر -

شقف - بفتحتین سفال یا سفال پاره ودرب الشقاف او درب الشقافین دو موضع ست به مصر و شقیف کامیر اربعة مواضع -

شقدف - کقنفذ مرکبی ست معروف در حجاز واما الشقنداف فلیس من کلامهم -

الشلحف - کجردحل مضطرب خلقت و قدم سطبر -

الشلخف - کجردحل لغة فی السلعف -

شلافة - کشدادة زن زانیه شلف گشتف دیہیست نزدیک تغر که تختگاه یمن ست و دران دو مسجدیست قدیم بنا کرده یکی از اصحاب نبی صلعم -

شنخف - کجعفر و جردحل دراز -

فرس شندف - کقنفذ اسپ بلند یا خمیده رخسار -

شنطف - کجندب کلمة عامیة ذکرها ابن درید و لم یفسرها -

شنطوف - بالضم فرع ہر چیز -

شنعوف - کعصفور و قرطاس سرہای کوه او کقرطاس کوه بلند و مرد دراز و سست و در مانده شنعفت درازی والشنعف کجردحل مرد مضطرب خلقت -

شنغف - کجردحل مرد مضطرب خلقت -

شیف - بالکسر خار که بپائین شاخ خرما باشد -

فصل الصاد

صحف صحفة - کاسۂ بزرگ صحاف ج - قال الکسائی اعظم القصاع الجفنة ثم القصعة تلیها تشبع العشرة ثم الصحفة تشبع الخمسة ثم المیکلة تشبع الرجلین والثلاثة ثم الصحیفة تشبع الرجل صحیفة نامه صحف صحائف ج مصحف بالکسر والضم کراسه قال الفراء وقد استثقلت العرب الضمة فی حروف فکسروا میمها واصلها الضم من ذلک مصحف ومخدع ومطرف ومغزل ومجسد لانها فی المعنی ماخوذة من اصحف ای جمعت فیه الصحف واجسد ای الصق بالجسد واطرف ای جعل فی طرفیه علمان وکذلک مغزل انما ہو من أدیر وفتل التصحیف خطا در نبشته -

صدف - صدف - روی گردانیدن رع ف ا ک ۲ م امرأة صدوف زنی که روی کی رد وباز گرداند اصداف میل دادن کسی ایجا ئی صدف بالتحریک غلاف مروارید صدفة یکی - ورانها نزدیک و شمها دورد در نهادن اسپ - وبیرون روی میل کردن ہم ستور فرس اصدف نعت منه وبریدگی کوه صدف بضمتین کذلک قوله تعالی حتی اذا ساوی بین الصدفین بضمتین وفتحتین - صدف ایضا ہر چیزی که بلند نهاده باشد مصادفة یافتن صواوف شتران که یاران خود را در آب خور یابند و منتظر باشند در پس ایشان نوبت آب را واحد ہا صادفة -

صرف - صرف - توبه ومنه قوله تعالی لا یقبل منه

شنعوف
شرعوف شنغف
شیف
شرغوف
شرناف صحف
شنف شرہفة
شطف
شنخف شطنوف
شقف
شوف
شقدف - صدف
الشلحف
الشلخف
شحدوف شلافة
شحف
شخاف شنخف
شندف
شنطف
الشحذوف
شنذفت
اشرحف شنطوف صرف

له دراصل ضمیمه متروک ست ۱۲

صَرفٌ ولا عدلٌ وحیلہ ومنہ قولہم انہ لیتصرف فی الامور و
قولہ تعالیٰ فما یستطیعون صَرفاً ولا نصراً - وصرف الدہر
حدثانہ صرفان روز شب صَرفۃ یکے از منازل قمر - وشبہ
صرف بالکسر سرخی کہ شراک نعل را بدان رنگ کنند
وخالص ہر چیزی صَریف البکرۃ آواز چرخ ولو ازع
ف اک ۲م و بانگ در - و بانگ دندان شتر ناقۃٌ
صَرِف ای بینۃ الصریف - صریف ایضاً سیم یقال
ما اُنتم ذہباً ولا صریفاً ولکن انتم الخزف وشیر گرم
دوشیدہ صریفون نام جائی بعراق خمر صریفیۃ منسوب
بوی صَرفان ارزیز - وجنسے از خرما صیرف مرد محتال
تصرف کنندہ در کارہا - صیرفی مثلہ وصَرّاف یعنے
سیم سرہ کنندہ قوم صیارفۃ والہاء للنسبۃ صیاریف
کذلک یقال صرفت الدراہم بالدنانیر وبین الدرہمین
صَرفٌ ای فضل - وفی الحدیث من طلب صرف الحدیث
وہو تزئینہ بالزیادۃ فیہ صَرف ایضاً گردانیدن (ع
ف اک ۲م) و باشگونہ کردن انصراف برگشتن منصرف
کذلک وایضاً جائی برگشتن صُروف گردشہائے
روزگار و خوش شدن مادہ سگ صِراف بالکسر کذلک
(ع ف اک ۲م) تصریف برگردانیدن چیزی شراب
سادہ خوردن - وتصرف دادن کسے را تصرف
دست در کارے کردن اصطراف برگشتن در کسب
چیزے استصراف برگردانیدن خواستن یقال
استصرفتُ اللہ المکارہ -
صعف صعف - نوعی از شراب اہل یمن -
صفف صف - رستہ ولصف ایستادن صففت
القوم فاصطفوا اذا قمتم فی الحرب صفا - وصافوہم
فی القتال - والمصف الموقف فی الحرب والجمع
المصاف وگوشت در سیخ کشیدن و بصف کشیدن
شتران پاہا را یقال صفّت الابل قوائمہا فہی صافۃ

صیف صلف صنف صوف صحف صعف صفف - صرف صقف صلقف

وصواف وصفۃ ساختن زین را ود رد ومجلبہ یا بلشتر
درپے یکدیگر دوشیدن ناقہ را (ع ف اض ۲م) صُفّۃ
معروف وزین کوہہ ناقہ صفوف ناقہ کہ چند قدح
شیر دہد بیک دوشیدن صفیف گوشت بسیخ درکشیدہ
بجہت بریانی صفصف زمین ہموار صفصاف درخت بید
صلف صلفاء - زمین سخت تصلیف یک
کرانہ گردن صلیفان دو کرانہ وہر دو چوب کہ بر دو
جانب پالان باشد کہ محمل را بر وی نہند صلف بالتحریک
لاف زدن - وبے بہرہ شدن زن از شوہی (ع
ک اف ۲م) یقال امراۃ صَلِفۃ ومن صلائف - و
یقال للمراۃ اصلف اللہ رفعک اسے بغضک الی
زوجک - ومن امثالہم فی التمسک بالدین من
سیخ فی الدین یَصلَف ای لا یحظ عند الناس ولا یرزق
منہم المحبۃ صلف بالکسر طعام بے مزہ وخور کہ آب
کم برد سحاب صلف ابر بسیار رعد کم باران وفی المثل
رُبَّ صَلِفٍ تحت الراعدۃ یضرب للرجل یتوعد
ثم لا یقوم بہ - تصلف لاف زدن رجل صَلِفٌ
متصلف مرد لافی -
صِنف صِنف - بالکسر گونہ وبالفتح لغۃ فیہ و
موضعی عود صَنفی منسوب بوی صنفۃ الازار بکسر ۲
طرہ میزر تصنیف گونہ گونہ کردن چیزے را وجدا
کردن بعضے از بعضے -
صُوف صُوف - پشم گوسپند صوفۃ اخص منہ و
پدر حی از مضر ویقال اخذتُ بصوف رقبتہ وبطو
رقبتہ وبصاف رقبتہ وبطاف رقبتہ وبقوف
رقبتہ وبقاف رقبتہ کلہا بمعنی ای بجلد رقبتہ وقیل
بشعرہ المتدلی فی نقرۃ القفا کبش صافٌ بسیار
پشم صَوِت صَوف بسیار پشم شدن (ع ف
اض ۲) یقال صاف الکبش بعد ما زمر فہو صافٌ

آصوف صائف نعت منہ وکذلک صَوِفَ الکبش
بالکسر کبش اصوف بیّن الصوف وبیک سو رفتن
تیر از نشانہ (ع ف اض ۲ وک ۲م) وبیکسو شدن
بدی از کسے اصافۃ بیک سو کردن -
صَیف صَیف - تابستان وگرما - وباران تابستانی
وتابستان بجائی اقامت کردن اصطیاف کذلک -
مَصیف مصاف موضع تابستانی صَیفیّ صائف
تابستان گرم تصییف آب را ہم کرد یوم صائف ولیلۃ
صائفۃ اے حارۃ ویوم صاف مثلہ مصائفۃ معاملہ
تابستانی مثل المشاہرۃ والمیاومۃ والمعاومۃ صائفۃ
خوار بارتابستانی وغزوۂ روم در آن تابستان بودے
ہمیشہ ویقال صفنا اسے اصابنا مطر الصیف وصیفت
الارض فہی مصیفۃ ومصیوفۃ اذا اصابہا مطر الصیف
صَیّف وصیفوفۃ بیک سو افتادن تیر از ہدف
(ع ف اک ۲م) اصافۃ بکلان سالی بچہ شدن
مرد را صیفی بچہ کہ در پیری شدہ باشد ونام مردے
وبتابستان در آمدن - ودور کردن بدی از کسے
یقال اصاف اللہ عنی شر فلان ای صرفہ وعدل بہ
ویقال صیفنی ہذا الشیٔ ای کفانی بصیبے ویقال ہذا
مقیظی ومصیفی ومشتی ای ما یکفینی فی القیظ والصیف
والشتاء صیفۃ باران تابستان یقال اصابتنا صیفۃ
غزیرۃ تصیّف تابستانی کردن -

صخف - بہ بیل زمین کندیدن (ع بفتحہا) مِصخفۃ
بالکسر بیل مصاخف ج -
صردف - بجعفر شہریست بجانب شرق جند منہ اسحٰق
بن یعقوب الفرضی الصردفی -
صقوف - با چہار سایہ بانہا والاصل السین
صلقف - بجعفر علی نرۂ چہار پایہ ونرۂ مرد وقصۃ
صلقفۃ اسے قطعۃ ریگ بلیغۃ -

سلہ کلمۃ صارف اذا صوّتت الفحل ۱۲ ص

فصل الضاد

ضعف۔ ضعف۔ بالفتح والضم سستی و ناتوانی خلاف القوة یقال ضعف فهو ضعیف (ع بضمها) اضعاف ضعیف گردانیدن۔ و دو چند کردن چیزیرا اضعفت الشیٔ فهو مضعوف علی غیر القیاس و خداوند ستوران ضعیف شدن قوم ضعاف و ضعفا و ضعفة استضعاف ضعیف یافتن تضعیف یک چیز را دو چندان کردن یا زیادت مضاعفة کذلک ضعف الشیٔ بالکسر مثل چیزی ضعفا و تثناه اضعافه جمعا و قوله تعالی اذا لاذقناک ضعف الحیوة و ضعف الممات ای ضعف العذاب حیا و میتا۔ و یقال وقع فی اضعاف الکتاب ای فی تبیانه بیان خطأ و یقال هو ضعیف مضعف الاول فی بدنه والثانی فی دابته کما یقال قوی مقو تضعیف ایضا ناتوان گردانیدن و بناتوانی منسوب کردن مضاعفة زره دوگان حلقه یافته۔

ضفف۔ ضفف بفتحتین بسیاری عیال یقال لا ضفف یشغله ولا ثقل ای لا یشغله من نسکه تحجب عیال ولا متاع۔ و فی الحدیث ما شبع رسول الله صلعم من خبز و لحم الا علی ضفف ای کثرة الایدی علی الطعام و تنگی و سختی حال۔ و حاجت و شتاب یقال لقیته علی ضفف ای عجلة و انبوهی کردن مردم بر آب رجل ضف الحال و هو ان یکون المال قلیلا و من یاکله کثیرا۔ و تضافوا علی الماء اذا کثروا علیه ماء مضفوف اذا کثر علیه الناس مثل مشفوه۔ و یقال فلان مضفوف مثل مشفوه اذا نفد ما عنده ضفة الناقة دوشیدن ناقه بهمه کف دست ضفة بالکسر کرانه جوی ضفتاه جانبا د۔

ضیف۔ ضیف۔ مهمان یکون واحدا و جمعا و قد یجمع علی اضیاف و ضیوف و ضیفان۔ و امرأة ضیفة و ضیف لغتان لها و نزدیک شدن آفتاب بفرو شدن و بیک سو رفتن تیر از نشانه۔ و فرود آمدن غم بر کسی ضیافت مهمان شدن نزدیک کسے (ع ف ا ک ۲) تضیّف کذلک و ایضا بفرو شدن نزدیک شدن آفتاب تضییف کذلک۔ اضافة مهمان داشتن کسے را تضییف کذلک و میل دادن چیزے را بچیزے و ترسیدن و حذر کردن از کاری و ملجا کردن کسے را بکارے صلته بالی و منه المضاف فی الحرب و هو الذی احیط به و اضافت کردن اسمی را باسمی کقولک غلام زید فالغلام مضاف و زید مضاف الیه و الغرض بالاضافة التخصیص والتعریف فلهذا لا یجوز اضافة الشیٔ الی نفسه لانه لا یعرف نفسه۔ مضوفة کارے که از وی ترسیده شود مضاف باز خوانده بدیگرے تضاعف الوادی اے تضایق ضیف بالکسر پهلو ضیفن طفیلے نون زائده و هو فعلن دلیس یفتعل۔

ضرافة۔ بالضم موضعی ست نزدیک لعلع و هو فی ضرفة خیراے کثرة و ضروف گلتف درخت انجیر ضرفة یکے؛ و من شجر الجبال یشبه الاعناب فی عظمه و ورقه و له تین ابیض مدور مفلطح کتین الحماط الصغار (س) یفیر یاکله الناس والطیر والقرود۔

ضغیفة۔ من بقل۔ و ذلک اذا کانت الروضة ناضرة متخیلة۔

مضوفة۔ قصد و حاجت۔

فصل الطاء

طخف۔ طخاف۔ بالفتح ابر تنک طخف غم کدل را فرو گیرد طخفة بالکسر نام جائے ضرب طلحف مثال زبرج بزیادة اللام زدن سخت۔

طرف۔ طرف۔ چشم یکون واحدا و جمعا لانه مصدر قوله تعالی لا یرتد الیهم طرفهم و نگریستن و دو ستاره که آنرا عین الاسد خوانند از منازل قمر و باز گردانیدن صلته بعن و چشم بر هم زدن طرفة یکبار یقال اسرع من طرفة عین و چیزی بر چشم زدن که آب روان شود از چشم مطروفة چشم آب روان از زخم رسیدگی طرفة ایضا نقطه سرخی که در چشم حادث شود از زخم و قولهم لا تراه الطوارف ای العیون طرف بالکسر اسپ گرامی یقال فرس طرف طروف ج۔ و هو نعت الذکور خاصة و جوانمرد و کریم طرف بالتحریک کرانه و گروهی از چیزی۔ و بر کرانه چرا کردن ستور (ع ک ا ف ۲) ناقة طرفة التی لا تثبت علی مرعی واحد و رجل طرف الذی لا یثبت علی امرأة واحدة ولا صاحب واحد۔ طرف ایضا نقیض القعد و کریم الطرفین ای من جهتی ابویه۔ اطراف الرجل ابواه و اخوته و اعمامه و کل قریب له محرم۔ و یقال لا یدری ای طرفیه اطول ای ذکره ام لسانه و یقال لا یملک طرفیه ای فمه واسته ناقة مطراف بالکسر ناقه که جا بجا چرا کند طرفا گذ طرفة یکی۔ و نام مردی و یقال طرفا واحد و جمع مطروفة زنی که در مردان می نگرد و در شوی خود نی یقال امرأة مطروفة بالرجال و هی التی طمحت عینها الیهم و صرفت بصرها عن بعلها الی سواه۔ و یقال مطروف العین آنکه چشم بر یک کس ندارد مطرف بالضم والکسر و ای خز باعلم و اصله الضم۔ اطراف نو خریدن و هو افتعال منه۔ استطراف نو شمردن چیزے را یقال فعلت ذاک فی مستطرف الایام و مطرف الایام ای مستانف الایام۔ طارف طریف مال نو خلاف تالد

ضیف ضعف۔ طرف ضفف ضرافة ضغیفة مضوفة طخف

؎ اللام اصلیة ۱۲ ق

الطعفه — طنف - طغفة — طقفة — طوف — طلحفا — طلخف — طلنفی — طرهف — طفف — ظرف — طمف — ظلف — طیف — طرف — طلف - طحاف — طرخف

وتلید طرفه بالضم نو وشگفت طرافة مصدر منه (عع بضمها) اطراف نو آوردن - و اطلاع یافتن بر چیزی طریف در نسب آنرا گویند که پدران بسیار گذشته باشند میان او و جد بزرگ و (عع بضمها) وهو خلاف قعدد و قد یمدح به طریفه گیاهی که آنرا النصی خوانند چون رسیده وسپید شود یقال اطرف البلد ای کثرت طریفته وارض مطروفة زمین طریفه ناک طراف بالکسر خیمه از ادیم ویقال جاء فلان بطارفة عین ای بمال کثیر طوارف خرگاه وخیمه دامنها و رواکرده تطریف بر کرانه لشکر زدن و باز گردانیدن خصم را در حرب مطرف نعت منه مطرف بالفتح اسپ سپید سر و دم وهر اسپ که سر و دم او دیگر رنگ باشد بر خلاف سائر اعضاے او۔

طرهف - مطرهف - مثال مطمئن تمام خلقت نیکو اندام۔

طفف - طفیف - اندک طفاف المکوک بالفتح والکسر پری پیمانه وکذلک طفه وطففه - و فی الحدیث کلکم بنو آدم طف الصاع لم تملؤه وهو ان یقرب ان یمتلی فلا یفعل - طفاف طفافة بالضم آنچه زیادت آید از پیمانه وهو ما فوق المکیال اطفاف باطفافه پر کردن پیمانه را تطفیف کم پیمودن ہوان تملأه الی اصباره ای جوانبه - وفی الحدیث طفف بی الفرس مسجد بنی زریق حتی کاد یساوی المسجد یعنی وثب بی وقیل قارب ولم یبلغ هناک - اِنا طفان خنور که بر تر از لبها پر شده طفطفة تهی گاه طفطاف کرانهاے درخت ویقال خذ ما طف لک و اطف واستطف ای خذ ما ارتفع لک وامکن۔

طلف - طلف - ای هدر و باطل یقال ذهب دمه طلفا ای هدرا و دهش بخشش یقال اطلفنی و اسلفنی والسلف بالقیضے - اطلاف بمعنی اطلاف و هدر کردن۔

طنف - طنف - بالتحریک بالفتح والضم کرانهای دیوار که بخشت فرو گرفته باشند - و پیشش در سرای وهو السیور ایضا و مرکوه مطنف بر آینده سرکوه -

طوف - طوف - طواف - طوفان - گرد چیزی گشتن (عع ف ص ۲) تطواف استطافة کذلک رجل طائف مرد بسیار طواف طوف ایضا نشاح و آن خیک باشد که بوی از آب گذرند - و غائط وغائط کردن اطیاف بحاجت گاه شدن طائف عمس و نام شهری - و خانه کمان - طائفه گروهی از هر چیز قوله تعالی ولیشهد عذابهما طائفة من المؤمنین قال ابن عباس رض الواحد فما فوقه - طوفان بالضم باران و آب که از زمین بر آید و همه چیز را غرق کند قوله تعالی فاخذهم الطوفان ویقال اخذه بطوف رقبته و بطاف رقبته وقد مر فی فصل الصاد - تطوف طواف کردن تطویف مبالغة فیه - اطافة فرود آمدن بچیزی و نزدیک شدن۔

طهف - طهف - نان زغارة[1] طهفة صلیان بلند و آن گیاهیست که آنرا بپارسی زبوده گویند طهافة بالضم سرشیر طهاف بالفتح ابر بر آمده -

طیف - طیف - خیال - و آمدن خیال در خواب (عع ف اک ۲) مطاف کذلک و وسوسه دفری وقوله تعالی واذا مسهم طیف من الشیطان وطائف من الشیطان وهما بمعنی۔

طرف وطرفة - بکسر هما مسکه تنک و ابر سبک و حسا ارقیق دون العصیدة۔

طحاف - بالفتح ابر بلند لغة فی الخاء عن ابن عدیس

طرخف وطرخفة - بکسر هما مسکه تنک او هو الثتر الرقیقة

الطعسفة لغة مرغوب عنها یعنے متروک ست یقال مر یطعسف فی الارض اذا مر یخبطها۔

طغفة - بن قیس الغفاری صحابی والصوب طهفة وطقفة وسیاتی۔

طقفة - بن قیس الغفاری صحابی او الصواب طخفة بالخاء او طغفة بالغین او قیس بن طخفة او یعیش ابن طخفة او عبد الله بن طخفة و طهفة بن ابی ذر۔

ضربه ضربا طلحیفا - کبرطیل وسمند و جردحل وسجل وجبرکی وقرطاس ای ضربا شدیدا وجوع طلحف کسجل وجردحل سخت گرسنگی واللام اصلیة لذکرهم الطلحفے فی باب فعلی مع جبرکی ووهم الجوهری۔

ضرب طلخیف - بالخاء کالحاء فی لغاته۔

طلنفی - کجرکی و بالمد مرد بسیار گو وجمل مطلنفی السنام شتر چسفیده کوهان واطلنفات لزقت بالارض۔

فصل الظاء

ظرف - ظرف - خنور ومنه ظروف المکان والزمان و زیرکی ظریف زیرک ظرفا و ظراف ظروف ج ظرافة زیرک شدن (عع بضمها) اظراف پدر پسران ظریف شدن تظرف به تکلف ظرافت نمودن۔

ظلف - ظلف - بالکسر سم شگافته چون سم گاو و گوسپند وامثال آن ظلوف ظلف ای شداد وهو توکید لها - ظلف بالفتح بر سم زدن (عع ف اک ۲) ظبی مظلوف نعت منه - رجل ظلیف سیئ الحال - مکان ظلیف ای خشن - شر ظلیف ای شدید - اظلوفة مثال اعجوبة زمین که در وی سنگهای تیز باشد اظالیف ج - ویقال ذهب فلان بغلاء ظلیفا ای بغیر ثمن - ویقال اخذا الشیء بظلفه وظلیفته ای کله و ذهب دمه ظلفا بالتسکین والتحریک ای هدرا و باطلا

و بالطار کذلک ایضاً - و یقال ذهب به ظلیفا اے مجانا اخذه بغیر ثمن و یقال ظلفت نفسه عن الشئ ای منعها من ان تفعله او تاتیه - و یقال ظلفت اثری و اظلفته یعنی نا پدید کردم یعنی بر زمین درشت رفتم که اثر نکند ظلف بالتحریک باز ایستادن (ع ع ک ا ف ۲) و سختی معیشت امراة ظلیفة النفس اے عزیزة عند نفسها - ارض ظلفة زمین سخت که اثر نگیرد و ظلفة ایضاً یکے از چهار چوب که بر پالان شتر بندند ظلفات الرجل ج -

ظوف - یقال اخذه بظوف رقبته و بظاف رقبته لغة فی صوف رقبته و قدمه -

جاء **یظافه و یظوفه** - آنرا دگرگنان آمد (ع ع ف بفتحها و ضم)

ظلف - قوائم البعیر همگی پایهای شتر را فراهم آورده بست ظلف زندگانی نا خوش و گرانی هموار و ظلف و مظلوف بروزن و معنی ضفف و مضفوف - ظلف آثارهم تبتعها -

فصل العين

عترف - رجل عتریف - بالکسر عتروف بالضم مرد دلیر بدکار کارگزار عترفان بضمتین خروس -

عجف - عجف - بالتحریک لاغری (ع ع ک ف ۴) اعجف عجفاء نعت منه عجاف ج علی غیر قیاس لان افعل و فعلاء لم تجمع علی فعال و لکنهم بنوه علی سمان والعرب قد تبنی الشئ علی قصده کما قالوا عدوة بناء علی صدیقة و فعول اذا کان بمعنی فاعل لا یدخلها الهاء اعجاف لاغر کردن و یقال عجف المال بالضم والکسر نصل اعجف ای رقیق - و عجف نفسه بالفتح علی فلان اذا آثره بالطعام علی نفسه - تعجیف کمتر از سیری خوردن -

عجرف - عجرفة - عجرفیة - تعجرف - شتاب زدگی و بیباکی یقال جمل فیه عجرفة و عجرفیة و تعجرف ای لا مبالاة فیه - و فلان یتعجرف علی فلان اذا کان یرکبه بما یکره و لا یهاب شیأ عجروف بالضم مورچه دراز پاے تیز رو و عجارف الدهر و عجاریفه ای حوادثه -

عدف - عدف - خوردن چیزی (ع ع ف ا ک ۳) و یقال ما ذقت عدفا و عدوفا و لا عدوفة و لا عدافا ای شیأ - و باتت الدابة علی غیر عدوف ای علی غیر علف و هذه لغة مضر - عدف بالتحریک خاشاک عدفة بالکسر ازده تا پنجاه و یقال اعطاه عدفة من لمال و مر عدفة من اللیل ای قطع - عدفة ایضاً طره جامه یعنی ملک کرپاس و جز آن کالصنفة -

عذف - عذف - خوردن (ع ع ف ا ک ۲) هذه لغة ربیعة یقال ما ذقت عذفا و لا عذوفا و لا عذافا اے شیأ - و باتت الدابة علی غیر عذوف اسے بلا علف -

عرف - معرفة - عرفان - شناختن (ع ع ف ا ک ۲) و یقال ما اعرف لاحد یصرعنی ای ما اعترف عرف بالفتح خوش اسپ بریدن و ایضاً بوی خوش و ناخوش یقال ما اطیب عرفه و فی المثل لا یعجز مسک السوء عن عرف السوء عرفه ریش کف دست یقال عرف الرجل اذا خرج به تلک القرحة فهو معروف اے و قرحة معروف مرد شناخته و نیکوئی عارفه مثله عرف بالضم شناختگی و هو ضد النکر و نیکوئی یقال اولا عرفا و مقر آمدن یقال له علی الف عرفا ای اعترافا و هو توکید و فش اسپ قوله تع والمرسلات عرفا و تاج خروس و ریگ توده و بضم الراء کذلک عرفه مثله عرف اعراف ج - معرفة جای فش و تاج خروس و یقال الاعراف الذی فی القرآن سور بین الجنة والنار شئ اعرف بافش آعراف دراز شدن فش آعریراف بافش شدن اسپ - و آماده شدن مرد بدی را - و موج برآوردن دریا عرفا گفتار عرف بالکسر من قولهم ما عرف عرفی الا باخرة ای ما عرفنی الا اخیرا - عرفة روز نهم از ذی الحجه یقال هذا یوم عرفة غیر منون و لا تدخله الالف واللام - عرفات[1] جای وقوف آمدن بمنی و هو اسم فی لفظ الجمع فلا یجمع قال الفراء و لا واحد له بصحة و هی معرفة و ان کان جمعا لان الاماکن لا تزول فصار کالشئ الواحد و خالف الزیدین یقول هؤلاء عرفات حسنة ینصب النعت لانه نکرة و هی مصروفة و قوله تعالی فاذا افضتم من عرفات قال الاخفش انما صرفت لان التاء صارت بمنزلة الیاء والواو فی مسلمین و مسلمون لانه تذکیره و صار التنوین بمنزلة النون فلما سمی به ترک علی حاله کما یترک مسلمون اذا سمی به علی حاله و کذلک فی اذرعات و عانات و عرمنیات عارف مرد شکیبا یقال اصیب فلان فوجد عارفا ای صبورا عروف مثله - رجل عروفة مرد نیک کارشناس و الهاء للمبالغة - عریف عارف بمعنی علیم و عالم - عریف شناسنده و کارگذار قوم و هو دون الرئیس عرفاء ج - عرافة مصدر منه یعنی عریف شدن (ع ع بضمها) عرافة بالکسر عریفی کردن یقال عرف فلان علینا سنین یعرف بالضم عرافة - تعریف شناسا کردن و آگاهانیدن و گم شده جستن و خوشبوی گردانیدن و منه قوله تعالی عرفها لهم ای طیبها و اسم نکره را معرفه کردن و وقوف آوردن بعرفات عراف فال گوی و طبیب تعرف موقف در عرفات اعتراف اقرار کردن - و پرسیدن خبر - و شناختن تعرف معرفت جستن و یقال ائت فلانا فاستعرف الیه حتی یعرفک - تعارف شناختن یکدیگر را ... قوم معارف مردمان شناخته امراة حسنة المعارف ...

[1] عرفات موقف الحاج ذلک الیوم علی اثنی عشر میلا من مکة و غلط الجوهری فقال موضع بمنی سمیت لان آدم و حوا تعارفا بها او لقول جبرئیل لابراهیم علیهما السلام ... معظمة کانها عرفت الخ ۱۲ ق

عجرف　عدف　ظوف　یظافه　ظلف - عذف　عرف　عترف　عجف

عرصف عقف عطف عزف عكف عسف علف عسقف عصف عنف عفف عوف

اى الوجه و ما يظهر منها واحدها معرف بفتح الراء -

عرصف - **عرصاف** - بالكسر ميخ رحل قتب عراصيف ج - عرصاف الاكاف و عرصوفه و عصفوره كذلك -

عزف - **عزوف** - روى برتافتن از چيزے صلته بعن (ع ف ك ۲) عزيف آواز پرى و بانگ كردن آن (ع ف ك ۲) يقال عزفت الجن سحاب عزّاف ابر كه آواز آيد از وى عزّاف ايضاً نام ريگى در بنى اسد معازف آلت هاى لهو - و جمع معزف يعنى چغانه عازف چغانه زننده و آن نوعى از رود جامهاست و ستر و دگو ى عزف الرياح اصواتها -

عَسف - **عَسف** - بى راه رفتن (ع ف ك ۲) و قدح بزرگ تعسف اعتساف بى راه رفتن عسوف بى راه و ستمگار ناقه عاسف نزديك مرده باشد بردن و دم سخت تيز زند عساف بالضم لرزيدن گلو از نفس بشتاب وقت مردن عسيف مزدور عسفاء ج - عسفان بالضم جاى -

عسقف - **عسقفة** سخت شدن چشم بوقت گريه و بے آب شدن آن -

عَصف - **عُصف** - برگ كشت قوله تعالى كعصف مأكول اى كزرع قد اكل حبّه و بقى تبنه و نارسيده درو دن كشت و سخت وزيدن باد (ع ف ك ۲) ريح عاصف و عصوف - و يوم عاصف اى تعصف فيه الريح و هو فاعل بمعنى مفعول فيه مثل قولهم ليل نائم و هم ناصب و كسب كردن عصاف كذلك و بشتاب رفتن متعد بالباء - نعامة عصوف و ناقة عصوف اى سريعة و يقال الحرب تعصف بالقوم اى تذهب بهم و تهلكهم - اعصاف سخت وزيدن باد ريح معصف و معصفة و با برگ شدن كشت و مكان معصف اى كثير الزرع و بشتاب رفتن اسپ يقال اعصف الرجل اى هلك تعصيفة برگ كشت كه درميان او خوشه باشد عصافة بالضم آنچه از خوشه بريزد از برگ و كاه -

عَطف - **عُطف** - ميل كردن و خم دادن چوب را - و دو كوتاه كردن بالش را - و سخن را بسخن بازگردانيدن الاول معطوف اليه و الثانى معطوف و مهربانى كردن صلته بعلى و بازگشتن بر چيزى و حمله كردن صلته بعلى (ع ف ك ۲) ظبية عاطف اى تعطف جيدها اذا ربضت عاطف ايضاً اسپ ششم رهان عاطفة مهر خويشى و طعا طفوا اى عطف بعضهم على بعض و الناقة العطوف التى تعطف على البوّ فترأمه و استعطفه عليه فعطف - عطفة فسون يا مهره كه زنان فسون كنند بدان مهره مردان را معطف بكسر الميم ردا عطاف كذلك تعطف ردا برافگندن برخود و مهربانى كردن صلته بعلى و قد تعطفت بالعطاف اى ارتديت بالرداء و منه سمّى السيف عطافاً - و قسى معطفة و انعاج معطفة - و ربما عطفوا اعدة زود على الفصيل فى احد فاحتلبوا البانهن على ذلك ليدر دن - و قوس معطوفة تخطفت العيدان شدد للكثرة عطفا الرجل جانباه و كذا اعطفا كل شئ - و يقال ثنى فلان عنى عطفه اذا اعرض عنك منعطف الوادى بفتح الطاء خم وادى انعطاف خم گرفتن

عفف - **عفت** - **عفة** - **عفاف** - **عفافة** - پارسائى و بازايستادن از حرام (ع ف ك ۲) عف عفيف پارسا عفة بالفتح عفيفة نعت منه لمؤنث اعفافه متعد منه - استعفاف بازايستادن - و بازايستادن خواستن تعفف پارسائى نمودن بتكلف و باقى شير كه در پستان مانده باشد دوشيدن و خوردن و يقال تعافت بانذا ما فكك اى احلبها بعد الحلبة الاولى عفة عفافة بالضم باقى شير در پستان و يقال جاء فلان على عفان ذلك بالكسر مثل افان ذلك اى على حينه و اوانه -

عُقف - **عَقف** - خم دادن چيزيرا (ع ف ا ك ۲) انعقاف خم گرفتن عقاف بالضم بيمارى كه قوائم ستور را كژ كند تعقيف كژ كردن چيزے را و يقال اعرابى اعقف اى جاف -

عكف - **عكف** - بازداشتن (ع ف ا ض ۲ و ك ۲) قوله تعالى والهدى معكوفاً - و يقال ما عكفك عن هذا اى ما منعك - الاعتكاف فى المسجد بازداشتن خود را در مسجد عكوف بر چيزى مقيم بودن و روى آوردن صلته بعلى قوله تعالى يعكفون على اصنام لهم و يقال فلان عكف على فرج حرام و گرد چيزے برگشتن و يقال عكف الجوهر فى النظم -

علف - **علف** - بفتحتين خورش ستور و جز آن علاف ج - علف خورش دادن (ع ف ك ۲) معلف جاى علف علّف بالضم و التشديد ميوه درخت طلح كه آنرا اشتر خورد علفة يكى اعلاف علفه برآوردن طلح عليفة علوفة شتر طلح خوار علّاف فيات بالكسر رحلها ى منسوب بكسى كه نام او علاف بوده است از قضاعه علفوف بالضم مرد جافى كلان سال -

عنف - **عنف** - بالضم درشتى ضد الرفق و درشتى نمودن (ع بضمها) صلته بعلى و بالباء - عنيف نعت منه - عنف ج - اعتناف درشت گرفتن كاره و كراهت داشتن چيزيرا و ابل معتنفة اذا كانت فى بلد لا يوافقها تعنيف سرزنش كردن و ملامت كردن عنفوان الشباب و الامر اول آن و كذلك عنفوان كل شئ -

عوف - **عوف** - حال يقال نعم عوفك اى نعم بالك و شانك قال ابو عبيد و كان لبعض الناس

تناول المعروف الفرج فذکرته لابی عمر و فانکره - عوفان نام دو مرد از بنی سعد - ام عوف ملخ عوافة بالضم نام مردے -

عیف - عیافة - بالکسر تنگ داشتن و کراهت داشتن طعام را و منه عاف یعاف عائف نعت منه و فال گرفتن بمرغ عائف ای متکهن یعنی فال گوی و گرد آب بر مردار برگشتن مرغ و فرود آمدن خواستن بر آن طیر عائف نعت منه عیفة اسم فیه - عیوف بالفتح ستور تشنه که آب را بوی کند و نخورد -

عتف - موی برکندن لعع ف اض (۲) و مضی عتف من اللیل یعنی پارهٔ از شب بگذشت عدف بالکسر مثله -

عیجلوف - کجز بودن اسم النملة المذکورة فی التنزیل -

عرجوف - بالضم شتر مادهٔ درشت و دفزک -

العسقفة نقیض البکاء او ان یرید البکاء فلا یقدر و عسقف فی الخیر آهنگ نیکی کرد و نکرد -

عشوف - بالضم درخت خشک والمعشف محسن من عرض علیه مالم یکن یأکل فلم یأکله او البعیر اول ما یجاء به من البر لا یاکل القت والنوی والشعیر و اکلته فاعشفت عنه ای مرضت ولم یوافق و انا اعشف ذا اقذره و اکرهه و ما یعشف لی امر قبیح ما یعرف وقد رکبت مرا ما کان یعشف لک یعرف -

عنجف - کفنفذ و زنبور خشکانج و کوتاه فراهم گوشت رہ بہا وصفت بہ العجوز و قیل النون زائدة -

فصل الغین

غدف - غداف - بالضم زاغ سیاه - و کرکس بسیار پر کسیر غدفان ج - و بال و موی سیاه دراز اغداف فرو رها کردن زن پرده را بر روی خویش و فرو هشتن شب تاریکی را و صیاد دام را بر صید و فی الحدیث ان قلب المومن اشد ارتکاضا من الذنب یصیبه من العصفور حین یغدف به -

غرف - غرف - بالفتح و قد یحرک درخت که پوست را بوی پیرانید سقاء غرفی ای مدبوغ به - غرف بالتحریک رنجور شدن شتر از خوردن غرف لعع ک اف (۲) غریف درخت انبوه و درهم از هر جنسی که باشد غریفة دوال پاره که از قضبهٔ شمشیر آویزان باشد - و فعل غریف بالکسر نوعی از درخت غرف بریدن انغراف لازم منه و پوست پیراستن بغرف - و مشت آب برگرفتن اغتراف کذلک غرفة یکبار آب بر داشتن بدست غرفة بالضم یک مشت آب غراف ج - و بر دارهٔ غرفات تلث بالضم و سکون الثانی و فتحها و بضمتین ج - غرف کذلک غراف ایضاً پیمانهٔ بزرگ مثل الجراف مغرفة کفلیز -

غرضف - غرضوف - بالضم کرکرانک مثل غضروف غضف غضف شکستن چوب و گوش سست انداختن سگ لعع ف اک (۲) غضف بالتحریک کذلک و تاریک شدن شب لعع ک اف (۲) کلب اغضف ولیل اغضف نعت منه عیش اغضف ای ناعم یقال هم اغضف عیشنا الریش و هو خلاف الاصح - اغضاف تاریک شدن شب غاضف نیکو حال غضف بالضم سنگ خوار سیاه تغضف میل کردن صلة بعلی و کژ شدن و شکستن و فرو دریدن چاه انغضاف گرد شدن مردم -

غطف - غطف بفتحتین فراخی عیش یقال عیش اغطف مثل اغضف - غطفان پدر قبیله -

غطرف - غطریف - بالکسر مهتر و بچهٔ باز غطرفة تغطرف تغترف بالتاء ایضاً تکبر کردن -

غفف - غفة - بالضم آن قدر که بوی معیشت توان کرد از علوفه و جز آن اغتفاف خوردن ستور علف روزگذار به بهاران - و اندک فربه شدن ستور -

غلف - غلاف - پوشش شیشه و شمشیر و جز آن یقال غلفت القارورة اغلاف غلاف ساختن و در غلاف کردن چیز را غلف بالفتح غالیه کردن موے و ریش را تغلف کذلک - غلفاء لقب مردی قلب اغلف الذی لا یعی شیئاً کانه اغشی غلافا قوله تعالی وقالوا قلوبنا غلف رجل اغلف ای اقلف بی ختنه عیش اغلف و قوس غلفا و کذلک کل شیٔ فی غلاف عیش اغلف فراخ سنة غلفاء سال فراخ غلف ایضاً درختی مثل غرف -

غیف - غیفان - ناویدن درخت از چپ و راست تغیف کذلک و میل کردن اسپ بجائی در رفتن ویقال حمل فلان فی الحرب فغیف ای کذب و جبن غاف نوعی از درخت -

غترفة - و غطرفة - و تغترف و تغطرف - فیریدن -

غرنف - کزبرج گل یاسمین و لیس تصحیف غریف -

بالکسر و هو البردی و بالوجهین روی بیت حاتم -

غسف بفتحتین تاریکی و اغسفوا ای اظلموا -

غضروف - بر وزن و معنی غرضوف -

غطیف - کزبیر فرس عبدالعزیز بن حاتم من نسل البحرین

مغلندف سخت تاریک مغلنطف مثله -

غنضف - کجعفر نام شخصے -

غنطف - کجعفر نام شخصے -

غنیف - کزنبر گاه چاه هاو جستنها و منه بجز و غنیف -

فصل الفاء

فوف - فوف - بالضم سپیدی که بر ناخن پیدا آید و سپیدی منفرد انتحرما برد مفوف برد تنک و باخطها و یقال ما اغنی اعنی فلان فوفا ای شیئاً - فو فوفی یکی -

---

[1] دراصل ضمیمہ متروک ست ۱۲

قرف فیف قصف فولف قحف قضف قطف قذف قرطف قرقف قشف

وپوست سرخ دانۂ خرما بر داغوات بالا مضافة وہی جمع فوف۔

فیف۔ فیف۔ بالفتح جای ہموار افیاف و فیوف ج۔ فیفا صحرا کشادہ فیافی ج۔ وفیف الریح یوم من ایام العرب۔

فولف۔ بالفتح پوشش ستوران کہ از برگ خرما سازند وپوشش ہر چیز وغلاف آن یا پوششیست کہ بدان یار چہار اپوشند۔

فصل القاف

قحف۔ قحف۔ بالکسر کاسہ سر۔ وقدح چوبین اقحاف قحوف ج۔ وفی المثل رماہ باقحاف راسہ اذا اسکتہ بداہیۃ اوردہا علیہ۔ ویقال مالہ قدٌ ولا قحفٌ ای مالہ قدح من جلد ولا خشب قحف بالفتح بر کاسہ سر زدن۔ وخوردن انچہ در قحف باشد (ع ع بفتحہا) ویقال شربت بالقحف وسنہ قولہم الیوم قحافٌ وغدًا انقافٌ یعنی الیوم خمر وغدا امر سیل قحاف بالضم و قعاف سیل کہ ہمہ را برد مثال جحاف۔ اقتحاف برخوردن از قحف قاحف باران سخت۔

قذف۔ تیہ قذفٌ۔ وفلاۃ قذف بفتحتین وضمتین دور دور انداز ندہ مردم را قذفۃ بالضم کنگرہ وسر کوہ قذاف قذف قذفات ج۔ رجل مقذف مرد بسیار گوشت قذف بالفتح سنگ انداختن صلتہ بالباء (ع ف ک ۲) یقال ہم بین حاذفٍ و قاذفٍ الحاذف بالعصا والقاذف بالحجارۃ وقی کردن۔ ودشنام دادن بفاحشہ نسبت کردن کسی۔ تقاذف یکدیگر را انداختن ودشنام دادن فرس متقاذف اسپ شتاب رو قذاف بالکسر تیزی رفتار بلدۃ قذوف ای طروح لبعدہا منزل تذیف وتذوفٌ ای بعید۔ قذیفۃ انداختہ۔

قرف۔ قرف۔ بالکسر پوست ہر چیزی منہ قرف الرمانۃ قرف الخزتان سوختہ بر تنور ماند قرفۃ یکی ونوعی از داروہا یقال فلان قرفتی ای ہو الذی اتہمہ وبنو فلان قرفتی ای الذین عندہم اظن طلبتی و یقال سل بنی فلان عن ناقتک فانہم قرفۃ ای تجد خبرہا عندہم۔ وفی المثل امنع من ام قرفۃ وہی اسم امرأۃ قرف بالفتح خنور از پوست شتر گاؤ کہ آنرا بیرانید ودر وی قلیہ تو ابل پختہ بخنی بنہند ویقال ما ابصرت عینی ولا اقرفت یدی ای ما دنت منہ۔ اقرف لہ اسے دنا ہ۔ مقرف بد نزاد وآنکہ پدرش اصیل نباشد ہمچنین آنکہ مادرش اصیل نباشد قرف ایضاً سر ریش تازہ کردن تقرف لازم منہ وکسب دن وعیب کردن (ع ف ک ۲) یقال ہو یقرف بکذا ای یرمی بہ ویتہم فہو مقروف۔ یقال ترکتہ علی مثل مقرف الصمغۃ وہو موضع القرف ای القشر وہو شبیہ بقولہم ترکتہ علی مثل لیلۃ الصدر۔ اقتراف ورزیدن ومتہم شدن بعیر مقترف شتر نو خریدہ قرف بالتحریک نزدیک آمدن بیماری (ع ک ف ۴) وفی الحدیث ان قوما شکوا الیہ علیہ السلام وبا ارضہم فقال تحولو فان من القرف التلف ویقال ہو قرف من ثوبی للذی تتہمہ۔ مقارفۃ آمیزش کردن بگناہ۔ ومجامعت کردن تقارف امرأتہ ای جامعہا ومنہ حدیث عائشہ رض ان النبی کان یصبح جنبا من قراف غیر احتلام ثم یصوم۔

قرطف۔ قرطف۔ بالفتح چیزی در پیچیدہ وفی قطیفۃ

قرقف۔ قرقف۔ مے۔

قشف۔ قشف بفتحتین سوختن روی از آفتاب ومتغیر شدن چہرہ از درویشی (ع ک ۴ علم) رجل قشف بالکسر نعت منہ یقال اصابہم من العیش قشفٌ ای ضیق متقشف مرد تنگ عیش قلنع بروز گذار وخرقۃ قتشیف مثلہ۔

قصف۔ قصف شکستن باد کشتی را (ع ف ک ۲) یقال ریح قاصف وبازی کردن۔ وسخت غریدن رعد قصیف کذلک وایضاً انچہ بریزد از درخت قصف بالتحریک بوسیدہ وزود شکن شدن درخت وہیزم شتر (ع ک اف ۲) رجل قصفٌ مرد زود شکن تقصف شکستہ شدن قصفۃ بالتحریک ہدیہ شتر انقصف دندان پیش نیم شکستہ قصفۃ بسکون ۲ ریگ تودہ فرو دریدہ قصف قصفان بالضم ج و پایۂ نردبان قصفۃ القوم ایضاً انبوہی۔ ویکدیگر را پیوختن قوم وفی الحدیث انا والنبیون فراط القاصفین فی ذلک علی باب الجنۃ۔ انقصاف منقطع شدن یقال انقصفوا عنہ ای ترکوہ ومروا۔

قضف۔ قضف۔ بفتحتین نیکی وباریکی قضافۃ مصدر منہ (ع بضمہا) قضیف نحیف قضاف ج۔

قطف۔ قطف۔ بریدن خوشۂ انگور ومانند آن و گام تنگ زدن ستور قطاف بالکسر گام تنگ قطف بالکسر خوشۂ انگور قطوف ج۔ قولہ تعالیٰ قطوفہا دانیۃ قطاف بالکسر والفتح ایضاً وقت دروون انگور قطافۃ بالضم بقیۃ غرشم افتادہ از خوشہ مثل جرامۃ التمر۔ اقطاف بوقت درو رسیدن انگور یقال قطف الکرم واقطف المقدم ای حان وقت قطاف کرومہم۔ وایضاً اذا کانت دابتہم قطوفاً قطوف ستور تنگ گام وآہستہ رو قطیفۃ چادر در پیچیدہ قطائف قطف ج مثل صحیفۃ وصحائف وصحف کانہا جمع قطیف وصحیف قطائف ایضاً نان کوزینہ ولوزینہ قطوف خراشیدہ گیہا قطف خراشیدن (ع ف ک ۲) وگیاہ پہن برگ ماہی وی کہ آنرا شترک خوانند قطفۃ یکی قطعف نام جائے

لہ فیف الریح یوم غلط (اق جلد ۱۰۰۰ - ۸ گیرتا ۱۲۵)

قعف مقلهف

قعف - قعاف - بالضم سیل درشت مثل قحاف قاعف باران درشت مثل قاحف - قعف از بن برکندن درخت (رع بفتحہما) وخوردن انچہ درقحف باشد مثل قحف - انقعاف از بیخ - در افتادن دیوار -

قفة - قفّ - تره وسبزی خشک قفوف خشک شدن جامہ شستہ وعلف - ودرواشدن موی ہای اندام از ترس وجز آن (رع ف اک ۲) وسیم دزدی کردن بمیان انگشتان (رع ف اک ۲) قفاف سیم دزد قفیف گیاه خشک یقال للابل فیہا شارت من قفیف وجفیف - قف بالضم وقفة زمین بلند قفاف بالکسر ج قفة درخت خشک پوسیده وکدوی خشک میان تہی کرده کہ دروی زنان پنبہ نہند یقال کبر فلان حتی صار کالقفة - اقفاف بازایستادن ماکیان از بیضه استقفاف در ترنجیدن وخشک شدن از پیری تقفقف لرزیدن از سرما -

قلف - قلف - بالتحریک بی ختنہ ماندن (رع ک اف ۲) قلف بی ختنہ قلفة بالضم وبحرکت غلاف سر نره قلف بالتسکین بریدن قلفه - وخشودن درخت وگل سرخم برداشتن ودوختن تختہای کشتی برہم ودر قیر گرفتن درزہای وی (رع ف اک ۲) قلیف غلاف خرما -

قنف - اقنف - اسپ سپید گردن ومردم خردگوش قنفاء مؤنث منه قنیف گروه مردم وابر بسیار باران وپارهٔ از شب قنف بالتحریک خردی گوش ودرشتی آن قناف بالضم کلان بینی -

قوف - قوف الاذن بالای گوش ویقال اخذه بقوف رقبته وبقاف قفیه وقد مر فی فصل الصاد

قاف یکی از حروف ہجیہ وکوه گرداگرد زمین قائف پی شناس قافة ج - یقال قفت اثره ای اتبعته مثل قفوت اثره قوف مصدر منه اقتیاف کذلک -
ویقال ہو اقوف الناس -

قدف - زہیدن وریختن آب وبہشت آب از حوض برگرفتن یا از چیزی کہ بریزی آنرا - وبیخ شاخہای خرمابن وہو الذی قطع عنہ الجرید وبقیت اطراف طوال قداف بالضم کاسہ سبز رگ و سبوی گلین -

قذروف - بالضم عیب والقذاریف فی قول ابی حزام (شعر) زیرز ورعن القذاریف نوراً یلایں جلن ان یصون العسوسا - العیوب ای لوافر لا یصادفن ان اجبن الادنیاء -

قرصوف - بالضم پرنده قرصافة بالکسر چیزیست مدور کہ طفلان دران ریسمانی کرده میگردانند تا آوازی دہد وزن یا شتر ماده کہ مانند گوی بگردد وابو قرصافة جندره بن خیشنه صحابی وقرصافة بلا لام امرأة مجہولة روت عن عائشة وقاصة قرصافة لعبة لہم سقر نصفت شتاب کننده وشیر -

قرضوف - بالضم سرخ مرد ومرد بسیار خوار -

تقرعف الرجل - مرد در ہم کشید ومنقبض گشت اقرعف مثلہ -

قلطف - کز برج ابن صعتر الطائی احد حکام العرب وکہا نہم قلطفة سبکی باخردی جثہ -

اقلعف - الجلد - پوست ترنجیده شد اقلعفت انا ملہ سرانگشتان او از سردی یا پیری ترنجید اقلعف البعیر انضم الی الناقة حین الضراب وصار علی عرقوبیہ معتمدا علیہا وہو فی ضرابہ والتقلیعف سوار دابہ غیر مرد سیده -

شتر مقلہف - موی انبوه وبلند وبالا والقلہف المرتفع الجسم -

قنصف - بالکسر پنبہ نخ -

ذوقیفان - علقمة بن علس او ذوقیفان ابن مالک بن زبید بن ولیعة -

قنصف
ذوقیفان
قدف
قفة

فصل الکاف

کتف - کتف - بالکسر کتف بالفتح وکسر شانہ گاو مثل کذب وکذب وکبد وکبد اکتاف ج اکتف فرخ کتف والفرس الذی فی اعالی غرا ضیف کتفیه انفراج - کتیفة کینہ - وبند ور - کتفان بالضم ملخ کہ در پریدن آماده باشد کتفانة یکی ویقال ہے الجراد بعد الغوغاء اولہا السروة ثم الدبا ثم الغوغاء ثم الکتفان - کتف بالسکون آہستہ رفتن ودو کرانہ رحل را بریکدیگر بستن ودو دست اسپ سائگی بستن وکتف جہان رفتن (رع عف اک ۲) وند کتف الخیل وکتفت اذا ارتفعت فروع اکتافہا فی المشی - کتاف رسن کہ دست را سپسائگی بوی بندند کتف بالتحریک لنگی ستور از کتف جمل اکتف ناقة کتفاء لغتان منه -

کثف - کثافة - سطبری (رع بضہام) کثیف سطبر تکاثف سطبر شدن -

کرف - کرف - بوئیدن خرکمیز ماده را وسر درہوا کردن ولبہا برگردانیدن وی دران حال (رع ف اک ۲ وض ۲) کرناف کرنافة بالکسر بیخ درخت بریده کرانیف ج -

کرسف - کرسف - بالضم پنبہ ولیقہ دوات

کسف - کسفة - پارهٔ از ہر چیز کسف کسف بالسکون والحرکت ج - ویقال کسفٌ وکسفة واحد قال الاخفش

کتف
قذروف
قرصوف
قلف
قرضوف
تقرعف کثف
قلطف - کرف
قنف
اقلعف
کرسف
قوف کسف

من قزع کسفا من السماء جعله واحدا ومن قرأ کِسَفا بالتحریک جعله جمعا۔ کَسْف بالفتح بریدن عرقوب شتر و پاره کردن جامه (رعع ف اک ۲) تکسیف پاره پاره کردن کسوف گرفتن آفتاب کسف متعد منه یقال کسفت الشمس تکسف کسوفا وکسفها الله کسفا و گرفتن ماه ایضا۔ و بدحال شدن۔ و ترش روی شدن یقال رجل کاسف البال ای سیء الحال و کاسف الوجه ای عابس۔ وفی المثل اکسفا وامساکا ای اعبوسا مع بخل۔

کشف۔ کشف ۔ گشاده و برهنه کردن (رعع ف اک ۲) انکشاف تکشف لازم منه تکشف البرق ای ملأ السماء۔ مکاشفة پیدا کردن دشمنی کشوف بالفتح ناقه آبستن در هر سال کشاف بالکسر مصدر منه اکشاف صاحب شتران آبستن شدن کشف بالتحریک موهای پیشانی بالا رسته و پیچیدگی و معزه اسب اکشف نعت منه وذلک الموضع کشفة و مرد بی سپر در حرب۔

کفف۔ کف ۔ پنجه اکف ج۔ و باز ایستادن و باز ایستانیدن لازم متعد (رعع ف اض ۲) و دوباره دوختن جامه را بر یک دیگر و عیبة مکفوفة ای مشرجة مشدودة کفوف تمام سوده و کوتاه شدن دندان شتر از پیری یقال بعیر کافّ و ناقة کافّ ایضا و یقال لقیته کفة کفة بفتح الکاف ای کفاحا وذلک اذا استقبلته مواجهة و هما اسمان جعلا اسما واحدا و بنیا علی الفتح مثل خمسة عشر۔ کفة القمیص بالضم نورد دامن و قیل کل ما استطال فهو کفة بالضم نحو کفة الثوب وکفة الرمل وجمعه کفاف و کل ما استدار فهو کفة بالکسر نحو کفة المیزان۔ وکفة الصائد وهی حبالته۔ و کفة اللثة وهی ما انحدر منها۔ کفة المیزان بالفتح والکسر پاله ترازو وکفف ج وایضا دائره های نگار که بر دست عروس نهند کفاف الشیء فراز گرفتن هر چیزی کافة همه مکفوف نابینا مکافیف ج یقال کف بصره فهو مکفوف وکف بصره ایضا۔ کفاف بالفتح اندازه و مانند و روزگذار وفی الحدیث اللهم ارزق آل محمد کفافا۔ استکفاف دست پیش چشم داشتن بوقت نگریستن از دور و دست پیش کسی داشتن بخواهش قال الفراء استکف القوم حول الشیء اذا احاطوا به ینظرون الیه تکفف مثله یقال فلان تیکفف الناس ای یسألهم شیئا کفکفت الرجل ای کففته۔

کلف۔ کلف ۔ بالتحریک گنجده روی و رنگ روی میان سیاهی و سرخی یقال منه رجل اکلف وکمیت اکلف وبعیر اکلف وناقة کلفاء کلفة بالضم اسم فیه و رنج و سختی یقال کلفت بهذا الامر اولعت به تکلیف زیاده از اندازه طاقت کار فرمودن کسی را تکلف بخود گرفتن کار بی رای فرمودن کسی و رنج بر خود نهادن متکلف پیش آینده بکاری که فزونی باشد از حاجت ویقال کلفت الشیء تکلفة اذا لم تطقه الا تکلفا وهی تفعلة۔

کنف۔ کنف ۔ فراز گرفتن چیزی را و نگاه داشتن (رعع ف اض ۲) اکناف یاری دادن مکالفة یکدیگر را یاری کردن کنف بالتحریک کرانه کنفاء الطائر جناحاه۔ کنفة الابل ناحیتها وناقة کنوف التی تبرک فی کنفة الابل۔ شاة کنفاء ای حدباء۔ وتکنفوه واکتنفوه ای احاطوا به تکنیف مثله۔ کنف بالکسر دعاء یکون فیه اداة الراعی وتصغیره جاء الحدیث کنیف ملئ علما۔ کنیف نهان خانه و پوشنده و سپر و غلاجای و حظیره شتر که از درخت و شاخ سازند ویقال کنفت الابل کنیفا اکنف بضم العین و کسرها اکتناف کنیف ساختن وکنفت عن الشیء ای عدلت عنه

کوف۔ کوفة ۔ ریگ توده سرخ۔ و نام شهری کوفان مثله۔ تکویف بکوفه رفتن ویقال انه لفی کوفان ای فی عز ومنعة۔ وترکتهم فی کوفان ای فی امر مستدیر ویقال فی عناء ومشقة ودوران۔ تکوف گرد گشتن و بکوفیان مانند کردن خود را و نسبت کردن بایشان کاف یکی از حروف معجمه تذکر وتؤنث وکذلک سائر حروف الهجاء وهی حرف تشبیه وقد تقع موقع اسم فتدخل علیها حرف الجر کما یقال فی وصف فرس (رع) ورحنا بکابن الماء یجنب وسطنا وقد یکون ضمیر المخاطب المجرور والمنصوب کقولک غلامک و ضربک تفتح للمذکر وتکسر للمؤنث فرقا بینهما وتکون حرف الخطاب ولا موضع لها من الاعراب کقولک ذاک وتلک واولئک ورویدک وهی للخطاب ههنا فقط ولیست باسم۔

کهف۔ کهف ۔ غار و پناه کهوف ج۔

کیف۔ کیف ۔ چگونه وهو اسم مبهم غیر متمکن مبنی علی الفتح وانما حرک آخره لالتقاء الساکنین وهو للاستفهام عن الاحوال وقد یقع بمعنی التعجب کقوله تعالی کیف تکفرون بالله واذا ضممت الیه ما صح ان یجازی به کقولک کیفما تفعل افعل۔

لحوف ۔ بالضم اندام ها۔

کدف ۔ بفتحتین آواز رفتار یا آوازیکه بی معاینه شنیده شود الکدفة الداة تسمع نحوا فرها صوت۔

کرشفة ۔ بالفتح و بالکسر وکرشافة بالکسر زمین سطبر۔

مکرهف ۔ مقشعر ابر سطبر تو بر تو و موی نبوه و بلند و تره بر جا

کنهف ۔ کجندل موضعی وکنهف عنا مضی او اسرع او النون زائدة۔

کوفت
کشف
کلف
کهف
کفف - کیف
کنف
لحوف
کدف
کرشفة
مکرهف
کنهف

فصل اللام

لجف - لجف - بالتحریک میانه وادی - ومغاکی برکرانهٔ چاه تلجیف مغاکی کردن گرداگرد چاه تلجفت البیر اذا انخسفت -

لحف - التحاف - جامه درخود پیچیدن لحاف بالکسر قزآگند لحفته قزاگند پوشیدم اورا (ع بفتحها) ملاحفة یاری کردن باکسی مثل مکانفه - الحاف ستیهیدن قوله تعالیٰ لا یَسْئَلُوْنَ النَّاسَ اِلْحَافًا و یقال لیس للملحف مثل الرّد ملحفة بالکسر چادر ملاحف ج -

لخف - الخاف - سنگهای سپید تنک لخفة یکی لخف سنگ تنک زدن سخت (ع بفتحها)

لصف - لصف - خیار کبر ونوعی از خرما لصاف مثل قطام موضعی از بنی تمیم -

لطف - لطافة - ریزه وخرد شدن چیزی (ع بضمهما) لطف بالضم نرمی درکار وکردار - اللطیف من الله تعالیٰ التوفیق والعصمة - ویقال الطف بکذا ای برّه به والاسم اللطف بالتحریک - ویقال جاءتنا لطفة من فلان ای هدیة - ملاطفة نیکوئی نمودن تلطف نرمی کردن الطاف تغییب فحل را درفرج ناقه کردن چون فحل نتواند استطلاف اذخال فحل قضیب خودرا -

لفف - لف - درپیچیدن (ع ن اض ۲) تلفیف مبالغة فیه لفه حقه ای منعه تلفف التفاف جامه درخود پیچیدن یقال تَلَفَّفَ والتفّ فی ثوبه بمعنی والتفّ به ایضاً التفاف النبت کثرته لفافة جامهٔ بیرونی که برپا ومرده وجزآن پیچند لفائف ج - ویقال جاؤا ومن لفّ لفهم ای ومن عدّ فیهم - لفیف گروه مردم پراگنده ازهرجائی له لغة وجئنا بکم لفیفا ای مجتمعین مختلطین - طعام لفیف اذا کان مخلوطا من جنسین فصاعدا - وفلان لفیف فلان ای صدیقه ولفیف ایضا کلمهٔ را گویند که از سه حرف اصلی وی دو حرف علت باشد الفاف درختان بهم درپیچیده قوله تعالیٰ وجنات الفافاً واحدها لِفّ بالکسر - ویقال کنا لفا ای مجتمعین فی موضع رجل الفّ بین اللفف ای عیی بطئ الکلام ومرد گران سنگ آهسته - وجای انبوه بسیار مردم امرأة لفاء زن کلان سرین آگنده گوشت ومنه فخذان لفاوان - الفاف سر در بال کشیدن مرغ تلافیف من عشب ای نبات ملتف -

لقف - لقف - سبک گرفتن چیزی را (ع ک ا ت ۲) لقف بالتحریک افتادن دیوار - وفرو دریدن حوض وفراخ شدن کرانهای وی حوض لقف ولقیف نعت منه - ویقال رجل ثقف لقف بالسکون ای خفیف حاذق - القاف کرانهای حوض وچاه مثل التجاف لقف تجفف یکی -

لهف - لهف - بالتحریک دریغ خوردن واندوهگین شدن (ع ک ا ت ۲) تلهف کذلک صلته علیٰ ویقال یالهف فلان ای دریغ فلان وا لهفا علیه دریغ بروی الملهوف مظلوم فریاد خواه لهیف بیچاره لهفان دریغ خورنده -

لیف - لیف - بالکسر پوست درخت خرما لیفة یکی

لأف الطعام - نیک خورد طعام را (ع بفتحهما)

لعف الاسد والبعیر - شیر یا شتر خون را لیسید یا قصد کرد برای بر جستن آماده شد تلعف مثله یا تلعف دیدن چشم بند کرده یس دیده -

لغفة - بالضم لقمه لغیف کاسه لیسی آنکه هم طعام دزدان باشد وجامهٔ ایشان را نگهدارد ودزدی با ایشان نکند ونیر حاصل مروت ومهانی دلغفاء جمع لغیفة کسفیفة تباهه که حلوائیست ملغفة کمقعدة گروه دزدان بی ننگ وبی شرم وبی حمیت لغف الادام لغفا محرکة فرو برد نان خورش را ولقمه ساخت (ع ک ا ت ۲) الغاف بزبان خون لیسدن شیر وآماده شدن آن بگرفتن سرکسی وشتافتن وبدسعاملگی کردن وستم نمودن ولقمه فرو خورانیدن ولغیف دزدان گردیدن ملاغفة دریافتن ورسیدن کسی را وبوسه دادن زن را تلغف آماده شدن شیر وشتر بگرفتن سرکسی -

لکاف - بالکسر اکاف یعنی پالان لکفو گروهی از زنگیان -

لوف - لوف - بالضم دهی وفیل گوش وهو نبات له ساق کالعنصل ویسمی الصراخة لان له فی یوم المهرجان صوتا یزعمون ان من سمعه یموت فی سنته وشم زهر الزابل یسقط الجنین واکل اصله تدر ونفع الطلا مسحوقا بدهن یوقف الجذام واحدته بها ولفت الطعام لوفا خوردم یا خائیدم طعام را (ع ن اض ۴) واللوف من الکلأ والطعام گیاه وطعام نامرغوب وخوردن شتر گیاه خشک را وکلأ ملوف گیاه بباران شسته لواف کشند ادبساط سازلو کطوبی نبات یشبه حی العالم او نوع منه مجرب فی الاسهال المزمن -

فصل النون

نأف - نأف - خوردن طعام (ع ک ا ت ۲) وایضاً سیراب شدن -

نتف - نتف - برکندن موی (ع ض ن ک ۲) تنتیف مبالغة فیه انتتاف تناتف برکنده شدن

له دقول الجوهری والصواب لغیف بالغین ۱۲ ق ۵۲ دراصل ضمیمه متروک ست ۱۲

لجف
لحف
لخف - لکاف
لقف
لصف - لوف
لطف
لهف
لفف - لیف
لأف -
العف
نأف
لغفة نتف

نتاف آلت برکندن نُتافۃ موی برکندہ وافتادہ۔ نتفۃ بالضم گیاہ برچیدہ بدست وجزآن نتف ج۔ ویقال رجل نتفۃ مثل ہمزۃ للذی نتیف من العلم شیأ ولا یستقصیہ۔

نجف۔نسف

نجف۔نجف۔نجفۃ۔ بالتحریک جای بلند نجاف ج۔ وایضاً باشنۂ در نجفت الکثیب لبغل ریگ تودہ نجیف تیر پہن پیکان نجف ج۔ غار منجوف اے موسع نجاف التیس لستن قضیب تکہ راتا گشتی نکند رعع ف اک ۲) تیس منجوف لغت منہ۔ انتجاف بیرون آوردن چیز برا ویقال انتجفت ای استخرجت اقصی ما فی الضرع من اللبن وانتجفت الریح السحاب ای استفرغتہ۔

نحف

نحف۔نحافۃ۔ لاغری ونزاری لرعع بضمہا نحیف نعت منہ۔ انحاف نزار کردن۔

ندف

ندف۔ندف۔ پنبہ زدن رعع ف اک ۲) نداف نعت منہ مندف کمان حلجی ویقال ندفت السماء ای رست بہ۔ والدابۃ تندف فی سیرہا ندفا وہو سرعۃ رجع یدیہا۔ ندیف مندوف پنبہ زدن۔

نزف

نزف۔نزف۔ ہمہ آب چاہ را برکشیدن وہمہ آب چاہ خشک شدن رعع ف اک ۲) لازم ومتعد یقال نزفت ماء البئر کلہ ونزفت البئر ونزف البئر مستعمل مجہولا ایضاً وآیستادن اشک رعع ک اف ۲) و انزفت البئر ای ذہب ماؤہا وانزف العبرۃ صاحبہا منعہا ایضاً وقولہ تعالی لا یصدعون عنہا ولا ینزفون بالکسر اے لا یسکرون رعع ک اف ۲) وبالفتح ایضاً ومنزف بالفتح والکسر مثل منزوف ونزیف یعنی مست وبیہوش شدہ نزفۃ بالضم آب وشراب اندک نزف ج۔ نزفۃ الدم اذا خرج منہ الدم الکثیر حتی یضعف فہو نزیف ومنزوف۔ وفی المثل اجبن من المنزوف ضرطا۔ ویقال نزف الرجل فی الخصومۃ اذا انقطعت حجتہ۔ وانزف القوم اذا انقطع شرابہم او ماء بئرہم وقرئ قولہ تعالی لا ینزفون بالکسر لہذا المعنی۔

نسف۔نسف۔ برکندن بنا وعلف رعع ف اک ۲) انتساف برکندن وتمام ناکردن سخن را وآہستہ گفتن از خوف ویقال انتسف لونہ للمفعول اے انتقع۔ ویقال ہما یتناسفان یتسارّان نسیف نشان خرگزیدگی ولگد بر اندام ستور نسف ایضاً باد بردادن خرمن وجزآن منسف سکو نسافۃ بالضم انچہ افتد از باد بردادن گندم یقال اعزل النسافۃ وکل الخالص۔ منسفۃ آلت برکندن بنا بعیر نسوف ابل مناسیف شتران کہ علف را از بیخ برکنند ویقال للفرس انہ لنسوف السنبک اذا ادناہ من الارض فی عدوہ۔

نشف۔نضف

نشف۔نشف۔ بخود کشیدن جامہ خوی را وکاغذ سیاہی را وحوض آب را رعع ک اف ۲) منتشف کذلک آرض نشفۃ نعت منہ نشف بالتحریک اسم فیہ وسنگہای سیاہ سوختہ نشفۃ بالتسکین سنگ پای خار نشف ج۔ نشافۃ بالضم سرشیر وقت دوشیدن انتشاف سرشیر خوردن انشاف سرشیر خورانیدن ویقال است ابلکم تنشف وترغی ای لہا نشافۃ ورغوۃ من التنشیف والترغیۃ۔

نصف

نصف۔نصف۔ بالکسر نیمہ۔ وداد وہو من الانصاف وبضم النون لغۃ فیہ وقرأ زید بن ثابت فلہا النصف بالضم۔ انا ونصفان بالفتح ضنو رغیہ پر نصف بالتحریک زن میانہ سال وجمع ناصف وہو الخادم نصیف تصغیرہ بلا ہاء لانہا صفۃ یقال امرأۃ نصف ورجل نصف ونساء انصاف وقوم انصاف ونصفون ایضاً ناصفۃ آب رو نواصف ج۔ نصیف معجر۔ ونیمہ چیزے۔ وپیمانہ وفی الحدیث ما بلغتم مد احدہم ولا نصیفہ۔ نصف بہ نیمہ رسیدن ہر چیزے را رعع ف اض ۲) یقال نصف القرآن ونصف عمرہ۔ ونصف الشیب رأسہ۔ ونصف الازار ساقہ ونصف النہار وانتصف بمعنیً۔ ونصفہم نصافا ونصافۃ ای خدمہم۔ منصف بالفتح نیمہ راہ منصف چاکر مناصف ج۔ نصفۃ بالتحریک داد انصاف واو دادن وراستی کردن۔ وبہ نیمہ رسیدن انتصاف داد ستدن وبہ نیمہ رسیدن ومعجر بر افگندن زن تنصف خدمت کردن۔ ومعجر پوشیدن تناصف یکدیگر را انصاف دادن و تنصیف دو نیم کردن۔ ومعجر بر سر کسے افگندن مناصفۃ دو بخش کردن مال را۔

نضف۔نضف۔ ہمہ پستان را مکیدن شتر بچہ رعع ک اف ۲) انتضاف مثلہ۔

نطف

نطف۔نطفۃ۔ بالضم آب صافی نطاف ج وآب مرد نطف ج۔ ناطف شکرینہ ناطفی فروشندہ آن نطفان رفتن آب رعع ف اض ۲) وک ۲) نطوف شبی کہ تا بامداد وی باران بارد نطفۃ بالتحریک گوشوار نطف ج۔ تنطف گوشوار در گوش نہادن وآلودہ شدن بعیب تنطیف گوشوار کردن دیگری را ومنہ وجیفۃ منطفۃ اے مقرطۃ۔ نطف بالتحریک آلودگی بعیب یقال ہم اہل الریب والنطف نطف الرجل بالکسر اے اتہم بریبۃ۔ و نطف الشیٔ اے فسد۔ ویقال النطف اشراف الشجۃ علی الدماغ والدبرۃ علی الجوف وقد نطف البعیر۔ انطاف متہم کردن کسے را نطف

ل چیزیست چہار شاخہ وپنج شاخہ باندام کفدست ودستہ ہم دارد کہ دہقانان غلہ کوفتہ را بآن بباد دہند تا از کاہ جدا شود ۱۲

بکسر الطاء نام مردی۔

نظف۔ نظافة۔ بالفتح پاکیزگی (ع ع بضمہا) نظیف نعت منہ۔ تنظیف پاک کردن تنظف پاکی نمودن و پاکی جستن استنظاف تمام گرفتن چیزی را یقال استنظف الخراج ای اخذہ تماماً۔

نعف۔ نعف۔ جای بلند وہموار کہ فرود از کوہ باشد ہمزہ و خیف کلاہما بمعناہ ایضاً نعاف ج۔ انتعاف ماندن چیزے بدیگرے ناعفۃ الطریق اسے عارضتہ۔ نعفۃ بالتحریک پوستے کہ بپس رحل آویزند۔

نغف۔ نغف۔ بالتحریک کرم کہ در بینی شتر و گوسپند باشد نغفۃ یکی۔ و کرم دانہ خرما و فی الحدیث ان یاجوج و ماجوج یسلط علیہم النغف فیاخذ فی رقابہم۔

نفنف۔ نفنف۔ ہوائے میان دو کوہ۔

نقف۔ نقف شکستن ما رسر۔ و کفانیدن حنظل را۔ و نزدیک د ماغ رسیدن شکستگی۔ و باندرون رسیدن جراحت و ریش ستور (ع ع ف اض ۲) مناقفۃ نقاف یکدیگر را سر شکستن یقال الیوم قحاف و غدا نقاف ای الیوم خمر و غدا امر۔ و انقفتک المخ ای اعطیتک العظم لتستخرج۔ مخہ۔ و قولہم لا تکونوا کا بجراد رعی وادیا و انقف وادیا ای اکثر بیضہ فیہ۔ انتقاف بیرون آوردن چیزی منقاف منقار طائر و شبہ سپید کہ آنرا مورچہ خوانند منقوف مرد سبک کم گوشت

نکف۔ نکف۔ بالتحریک غدودہا کہ در پس گوش باشد نکفۃ یکی و ننگ داشتن از کاری (ع ع ک اف ۲) استنکاف مثلہ۔ و یقال نکفت الابل فہی منکفۃ اذا ظہرت نکفاتہا۔ نکاف بالضم آماس بناگوش نکفتان دو اصل استخوان زنخ ذات نکیف

نام موضعی یوم نکیف روز واقعہ میان قریش و کنانہ و نکفت الغیث و انتکفتہ ای اقطعتہ و ذلک اذا انقطع عنک و ہذا غیث لا ینکف و فلان بحر لا ینکف ای لا ینقطع و لا ینزح۔ نکف آب چشم پاک کردن از روی بانگشت و پی گم کردن (ع ع ف اض ۲) انتکاف کذلک و میل کردن و عدول نمودن از چیزی یقال نکفت عنہ ای عدلت عنہ مثل کنفت و یقال ضرب ہذا فا انتکف فضرب ہذا۔ و الانتکاف ایضاً لغۃ فی الانتکاث۔

نوف۔ نوف۔ کوہان انواف ج۔ و فرج زن و بلند و دراز شدن (ع ع ف اض ۲) نوف نام پشتۂ عبد مناف ہوا بو ہاشم و عبد الشمس و النسبۃ الیہ منافی و کان القیاس عبدی الا انہم عدلوا عن القیاس لازالۃ اللبس۔

نیف۔ نیف افزونی تخفف و لیشدد و اصلہ من الواو یقال عشرۃ و نیف و کل ما زاد علی العقد فہو نیف حتی یبلغ العقد الثانی و نیف علی السبعین ای زاد قصر نیاف و جمل نیاف و ناقۃ نیاف ای طویل فی ارتفاع۔ اناف علی الشئی ای اشرف و انافت الدراہم علی المأتہ ای زادت۔

نخفت۔ الغز۔ بزاز دہن ہوا بر آورد و یا بمچو شنوشہ آواز کردیا آواز بینی افشاندن بر آورد یا دم بلند کشید (ع بفتحہا و ض ۲) نخیف کا میر مانند گریہ و خندہ در بینی نخاف بالکسر موزہ انخفۃ ج۔ نخفۃ گوی بر سرکوہ و انخف کثر صوت نخیفہ۔

نفف الارض بذرہا یعنی تخم افشانی کرد و نففت السویق بر وزن و معنی سففت تفیف تنک پالان ستر نفی سفرۂ کہ بران پست بیزند نفافی ج نفیۃ سفرۂ گرد کہ از برگ خرما سازند و یقال لہا نفیۃ و نفی و جمعہا المعتل

نہف۔ بحیرت افتادن و سرگشتہ شدن۔

فصل الواوٗ

وجف۔ وجف۔ وجیف۔ طپیدن و نوعی از رفتار شتر (ع ع ف اک ۲) ایجاف راندن شتر بآن رفتار یقال اوجف فاعجف قولہ تعالیٰ فما اوجفتم علیہ من خیل و لا رکاب ای ما عملتم۔

وحف۔ وحف۔ گیاہ انبوہ۔ و بال بسیار پر۔ و موی نیکو یقال شعر وحف بالسکون و الحرکۃ و عشب وحف و واحف۔ و حوفۃ و حافۃ مصدر منہ (ع ع بضمہا) و حفاء زمین کہ در وی سنگہای سیاہ باشد و حفۃ صخرۂ سیاہ و حاف ج و ہماف القہر باکسر موضعی و حف الرجل اذا ضرب بنفسہ الارض و کذلک البعیر (ع ع ف اک ۲) و وحف مثلہ ہواحف الابل خوابگاہ شتر موحف شتر نزار توحیف بعصا زدن و آحف نام موضعی۔

وخف۔ وخف۔ زدن خطمی چندانکہ لعاب بیرون دہد (ع ع ف اک ۲) ایخاف مثلہ۔ و خیفہ لعاب آن موخف احمق۔

ودف۔ ودف الاناء۔ ای قطر (ع ع ف اک ۲) استیداف قطرہ قطرہ چکانیدن پیہ را و دفۃ و دیفۃ مرغزار سبز علف ناک۔

وذف۔ توذف۔ نزدیک نہادن گام و خرامان رفتن۔ و شتافتن یقال مر فلان یتوذف۔

ورف۔ ورف۔ وریف۔ فراخ افتادن سایہ گوالیدن نبات (ع ع ف اک ۲) ظل وارف و نبت وارف ناضر شدید الخضرۃ۔

وزف۔ وزف۔ ای اسرع و قرئ قولہ تعالیٰ فاقبلوا الیہ یزفون بالتخفیف۔ وزیف شتافتن در رفتن مثل الزفیف۔

لہ افزادہ بالیائیۃ و ہم لان الکل واوی ۱۲ق

نظف
نعف
نغف
نفنف
نقف۔ وخف
نکف۔ نف
وجف
وحف
نوف
نیف
ودف
نخفت
وذف
ورف
وزف
نہف

وسف ـ توسّف ـ پوست از سر ریش باز شدن توسّف جلدہ و تقشّر و تقشقش بمعنیً۔

وَصَفَ ـ وَصْف ـ صِفَۃ ـ صفت کردن تواصف باہم صفت کردن اتّصاف صفت گرفتن بیع المواصفۃ ان تبیع الشیٔ بصفۃ من غیر رؤیۃ ـ وصیف خدمتگار غلام یا کنیزک وُصَفاء ج ـ وصافۃ خدمتگار (ع بضمہا) وربما قالوا للجاریۃ وصیفۃ والجمع وصائف استیصاف علاج پرسیدن از طبیب و الصفۃ کالعلم والسواد عند النحویین النعت وہو اسم الفاعل والمفعول نحو ضارب ومضروب او ما یرجع الیہما من طریق المعنی نحو مثل وشبہ وما یجری مجرے ذلک یقولون رأیت اخاک الظریف فالاخ الموصوف والظریف صفۃ لہ ولایجوزان یضاف الشیٔ الی صفۃ کما لایجوزان یضاف الی نفسہ لان الصفۃ ہو الموصوف عندہم۔

وطف ـ وطف ـ بالتحریک بسیار رشرہ وابرو شدن او طف نعت منہ سحابۃ وطفاء ابر وامنہا فرو ہشتہ و باران ناک عَیْشٌ اوطف عیش نرم خوش۔

وظف ـ وظیف ـ باریکی ساق و ذراع از ستور اوظفۃ ج ـ ویقال وظفت البعیر اذا قصرت قیدہ ویقال مرّ یظفہم ای یتبعہم ـ وظیفۃ روزمرہ از طعام وخدمت وکار وذکر ومانند آن توظیف وظیفہ کردن۔

وخف ـ وغف ـ ضعف بینائی وچیزیکہ بر شکم قچقار بندند تا گشتی نتواند کرد ایغاف بشتاب دویدن۔

وقف ـ وقف ـ دستیانہ از عاج وایستادن و وقوف کذلک وایستانیدن لازم ومتعد (ع ف ا ک ۲) وطلع کردن بر چیزی و وقف کردن بر مساکین چیزی را ایقاف کذلک ولکنہا لغۃ ردیۃ ولیس فی الکلام اوقفت الاحرف واحد ـ اوقفت عن الامر الذی کنت فیہ ای اقلعت وذکر الاصمعی والیزیدی عن ابی عمرو العلاء انہ قال لو مررت برجل واقف فقلت لہ ما اوقفک ہہنا لرأیتہ حسنا موقف جای ایستادن موقفا الفرس شکن ہا ـ دوتہی گاہ اسپ موقفا المرأۃ الوجہ والقدم ویقال عین المرأۃ ویدہا ولا بد من اظہارہ لہا موقفہا توقیف وقوف آوردن در حج ـ و واقف گردانیدن کسی را برچیزی ویقال وقفت المرأۃ ای جعلت فی یدیہا الوقف یعنی القلب ـ وفرس موقّف اذا کان فی اوظفتہ البیاض کالوقف ـ تواقف دو گروہ باہم بجنگ ایستادن توقف درنگ کردن و چشم داشتن مواقفۃ وقاف باکسی درکاری فرو ایستادن استیقاف ایستادن خواستن وقیفۃ بز کوہی کہ در پناہ صخرہ ایستادہ باشد از بیم سگ واقف بطئ از انصار۔

وکف ـ وکف ـ وکیف ـ توکاف ـ چکیدن سقف خانہ از باران یعنی دردہ کردن (ع ف ا ک ۲) یکاف لغۃ فیہ ـ ناقۃ وکوف شیرناک وکف ایضاً نطع توکّف توقع یقال ما زلت اتوکفہ حتی لقیتہ و کَفَ بالتحریک بزہ ـ وبزہ مند شدن (ع ک ا ف ۲) وعیب یقال لیس علیک فی ہذا وکفٌ ای عیب وکرانہ کوہ و کاف اکاف پشتاکند و یقال اکفتُ البغل واوکفتہ۔

ولف ـ ولاف ـ باکسی الف گرفتن مثل الاف وہو الموافقۃ ونوعی از دویدن ولیف مثلہ وباہم آمدن قوم برابر برق ولیف ای متتابع۔

وہف ـ وہف ـ وہیف ـ برگ بردن آوردن نبات وگوالیدن (ع ف ا ک ۲) و یقال ما یوہف لہ شیٔ الا اخذہ ای ما یرتفع۔

وثف القدر ـ برای دیگ پایہ ساختن (ع ف ا ک ۲) اوثفہا ووثفہا مثلہ۔

وضف البعیر شتر شتابی کرد اوضف مثلہ ـ و اوضفتہ وجفتہ فی الرکض۔

وعف ـ ہر موضع درشت از زمین کہ در آن آب فراہم شود وعاف ج ـ وعوف بالضم ضعف بینائی۔

فصل الہاء

ہتف ـ ہتف ـ آواز آواز کردن (ع ف ا ک ۲) یقال ہتف الطائر یہتف ہتفا وہتف بہ ہتافا ای صاح بہ ـ قوس ہتافۃ وہتفی۔

ہجف ـ ہجفّ ـ مثال ہزبر مردم وشتر مرغ جافی گران سنگ۔

ہدف ـ ہدف ـ بالتحریک چیزی بلند و برافراشتہ از بنا وریگ تودہ و پشتہ و مانند آن و نشانہ تیر و مرد بزرگ واہدف علی التل ای اشرف وامرأۃ مہدفۃ ای لحیمۃ ـ واہدف الیہ ای لجأ ـ واہدف لک الشیٔ واستہدف ای انتصب ورکن مستہدف ای عریض ہدفۃ بالکسر گروہی از مردم وخانہا مثل خبطۃ۔

ہرف ـ ہرف ـ اطناب کردن در مدح وثنا (ع ف ا ک ۲) یقال لاتہرف بما لاتعرف وزود رسانیدن نخل بر خود را واہرف الرجل مثل اخرف ای نما مالہ۔

ہرشف ـ ہرشفۃ ـ بالکسر وتشدید الفاء خرقہ کہ آب باران بوی بردارند از زمین و بدو فشارند بخشک سال یقال (شعر) طوبیٰ لمن کانت لہ ہرشفۃ ـ ونشفۃ یملأ منہا کفۃ ـ وگندہ پیر کلان سال۔

ہزف ـ ہزف ـ مثال ہجف شتر مرغ گران سنگ۔

ہفف ـ ہفّ ـ بالکسر ابر تنک بی آب وگشت

وسف وثف وصف وضف وعف ہتف ہجف ہدف وطف وکف وظف ہرف وغف ہرشف ولف وقف وہف ہزف ہفف

از وقت درود درگذشته که دانها از وی ریخته باشد و نوعی از ماهی ریزه و شهدهٔ هِفّ لا عسل فیها عسل و الهفاف البراق و الخفیف ایضاً و قد هف هفیفاً ظل هفاف و ریح هفافة سایه تنک و باد آرمیده و خوشش قمیص هفّاف و هفهاف اے رقیق شفاف و ریش هفهاف ـ تهفیف بشاب رفتن رع ف ا ک ۲) امرأة مهفهفة و مُهفّفة باریک میان سبک روح یهفوف بدول وتیز خاطر۔

هلف ـ هِلَوْفٌ ـ مثال عِذْلَوْطٌ گران جان جافی کلان ریش۔

هنف ـ اهناف ـ بفسوس خندیدن مُهانفة تهانُف کذالک۔

هوف ـ هوف ـ بالضم باد گرم۔

هیف ـ هیف ـ کذالک و آن بادی باشد که از جانب یمن وزد و یقال ذهبت هیفٌ لادیانها۔ ای لعادانها۔ و تهیف الرجل من الهیف یعنی سموم زده شد کما یقال تشتّی من الشتاء ـ هافت ناقة زود تشنه شوند و مهیاف کذالک ۔ و اهتاف ای عطش رجل هیفان ای عطشان ۔ و اهاف القوم ای صار ذا ابل عطاش ۔ هیف بالتحریک باریکی میان رجل اهیف و امرأة هیفاء فرس هیفاء ایضاً۔

هجنف ـ بالتحرکات و تشدید النون دراز پهنا۔

هذوف ـ بفتحتین شتابی کردن رع ف ا ک ۲) هذاف کشداد و محسن و مجل شتابنده تیز رو۔

هذروف ـ بالضم شتابنده هذاریف ج هذرفة شتابی

هرجف ـ کفرشب مرد ناتوان۔

هرشفیف ـ بالکسر نام شخصی۔

هرنفة ـ سست خندید هرنفة زن سست آواز و سست آواز دا۔

هرزوف ـ کزنبور و علابط و قرطاس بزدون شترمرغ سبک و شتاب و هزرف شتابی کرد و هزرفة بالکسر و هزروفة کفردوسة شتر بادهٔ کلان سال و زن گنده پیر

هطلف الراعی ـ دوشید رع ف ا ک ۲) هطلفت السماء ای مطرت هطلف کم غیر و هطلف گشت باران فراوان و بنو المطلف من بنی کنانة و من اسد و هم اول من سخت هذه الجفان و کز بیر حصن با ليمن بجبل وافرة۔

هقعف ـ بفتحتین کمی اشتهای طعام۔

هکف ـ بفتحتین شتاب در دویدن یا رفتن و هنکف کجندل و صیقل موضعی والنون زائدة۔

هلغف ـ کجردحل مضطرب خلقت۔

هلقف ـ کجردحل گنگلاج و فرک۔

فصل الیاء من بقیة الصراح

یسف ـ بفتحتین مکس هلال بن یساف بالکسر و قد یفتح تابعی کوفی مولی اشجع ادرک علیا امیر المؤمنین کرم الله وجهه

هطلف

هجنف هقعف
هذوف هکف
هلف
هذروف هلغف
هنف هرجف هلقف
هرشفیف
هوف هرنف
هیف یسف
هرزوف

باب القاف

فصل الالف

ابق ـ اباق ـ گریختن بنده رع ف اض ۲ و ک ۲) اوّل ف ۲) ایضاً ـ تابق پنهان شدن ابق بالتحریک کنب۔

ارق ـ ارق ـ بیداری رع ک اف ۲) ارق نعت منه آتیراق کذالک ـ تاریق بیدار کردن ارقان لغة فی یرقان و آن بیماری زردی است که در مردم و در کشت زار افتد یقال زرع مأروق و میروق یقال جارنا بام الدبیق علی اریق یعنی جد الداهیة آراق بالضم نام موضعی۔

ازق ـ ازق ـ تنگی مازق تنگی جا وحرب گاه و تازق صدره ای ضاق۔

افق ـ افق بضمتین و سکون ۲ کرانهٔ آفاق ج رجل افقی آفاقی بمعنی و بعضهم یقول افقی بفتحتین و فرس افق اسپ نیک و کذالک الانثی منه ـ آفق آنکه در غایت کرم باشد افق مصدر منه رع ک اف ۲) فرس افق قوبل من آفق و آفقة اذا کان کریم الطرفین افیق پوست نیم پیراسته افق ج مثل ادیم و آدم افق بسکون ۲ پیراستن پوست رع ف ا ک ۲) افیق پیراسته آفقة ج مثل ادیم و آدمة و رغیف و ارغفة و یقال افق فلان اذا ذهب فی الارض و افق فی العطاء ای فضل و اعطی بعضاً اکثر من بعض

الق ـ تالق ـ درخشیدن ابتلاق کذالک الق بالکسر گرگ آلقة مؤنثه و جمعها الق و ربما قالوا للقردة القة و لا یقال للذکر الق و لکن قرد و رباح ۔ اولق مثال فوعل دیوانگی مألوق مجنون و ان شئت جعلت اولق علی مثال افعل لانه یقال الق الرجل فهو مالوق و امرأة القی بالتحریک زن سبک خیز القیٔ ای متالق وهو علی وزن انبع ۔ الوقة طعام از مسکه۔

انق ـ آنق ـ شادی و شادمانه شدن رع ک اف ۲) شئ انیق ای حسن معجب و انقنی الشئ ای اعجبنی و تانق فی الامر اذا عمله نیقاً ای تنوق فی الامر یعنی ریزه کاری نمود از خود یقال له اناقة و اناقة بالکسر و الفتح ریزه کاریست او راد تانق فلان فی الروضة اذا وقع فیها معجباً بها الانق علی فعول مردار خوار

افق
ابق

ارق
اوق

ازق ـ الق

وفی المثل اعز من بیض الانوق لانها تحرزه واوکارها فی رؤس الجبال والاماکن الصعبة وهی تحمق مع ذلک

اوق - اوق - گرانی یقال القی علیه اوقه واوقته تاویقا ای حملته المشقة والمکروه۔

اهق - ایهقان - جرجیر دشتی واو را اند آی گویند بپارسی۔

اشق - کسکر ویقال وشق واشج شلم رستنی ہیچو خیار بشکل وغلط من جملہ صمغ الطرثوث ملین مدر مسخن محلل تریاق للمثانة والمفاصل ووجع الورکین شربا مثقالا

امق العین - گوشۂ چشم۔

ایق - استخوان وظیف او هو المربط او الایقان من الوظفین موضعا القید۔

فصل الباء

بثق - بثق - بالفتح والکسر درانیدن سیل جوی را وجای را (عع ف اض ۲) انبثاق دریدن بند آب۔

بخق - بخق - یک چشمہ کردن (عع بفتحہما) بخق بالتحریک ای عور - بخق بفتحتین خرقۂ کہ زیر معجر افگنند تا معجر چرب نشود۔

برق - بروق - درخشیدن برق (عع ف اض ۲) برق بریق درخش بروق ج - یقال برق خلب بالاضافة وبرق خلب بالصفة وهو الذی لیس فیه مطر ویقال رعدت السماء وبرقت برقانا ای لمعت۔ ورعد الرجل وبرق ای تهدد - ورعدت المرأة وبرقت ای تزینت وقد مر فی باب الدال فی ارعد ابرق القوم ای اصابهم البرق - وابرق الرجل اذا لمع بسیفه - وابرقت الناقة وبرقت اذا اشالت بذنبها وتلقحت ولیست بلاقح فهی بروق ومبرق ونوق مباریق بریقة اللبن یصب علیه اهالة او سمن قلیل براثق ج ویقال ابرقوا الماء بزیت ای صبوا علیه زیتا قلیلا - وبرق لنا فلان طعاما بزیت او سمن برقا۔ براق بالضم نام ستور کہ رسول علیه السلام در شب معراج بروی نشست برق بالتحریک خیرہ شدن چشم (عع ک اف ۲) ومنه قوله تعالی فاذا برق البصر ای تحیر فلم یطرف ودرد کردن شکم گوسفند از خوردن بروقه وآن گیاہیست وفی المثل اشکر من بروقة لانه تخضر اذا رأت السحاب - تبریق چشم نیکو کشادن وتیز نگریستن ابریق بالکسر معروف اباریق ج - و هو معرب وشمشیر نیک درخشنده ابرق خاک باسنگ وریگ وگل درآمیختہ - وکذلک برقة بالضم وبرقاء رسن کہ دو رنگ دارد وکل شئ اجتمع فیه سواد وبیاض فهو ابرق حتی انهم یسمون العین برقاء - بارق ابر با درخش ونام قبیلۂ از یمن - وجائے نزدیک کوفہ بارقة شمشیر برق بالتحریک معرب برہ - برقان بالکسر والضم ج - استبرق دیباه سطبر وهو معرب و تصغیرہ ابیرق۔

برزق - براذیق - رابع حروفه بالزاء المعجمة جماعات مردم واسپ۔

برشق - مبرنشق - شادمان وابرنشق الشجر ای ازهر

بزق - بزاق - بالضم وبصاق خدو بزق مصدر منه (عع ف اض ۲) بساق کذلک تبسق مصدرہ۔

بسق - بسوق - بالیدن درخت ومنه قوله تعالے والنخل باسقات وزبردست شدن کسے بر اقران خود (عع ف اض ۲) ابساق شیر درآمدن در پستان پیش از نتاج ناقة مبسق نعت منه ونوق مباسیق۔

بصق - بصاق - بزاق وایضا نوعی از درخت خرما تبصق خدو انداختن (عع ف اض ۲) بصاقة ایضا بالضم سنگ سپید رخشان۔

بطق - بطاقة - بالکسر رقیعة توضع فی الثوب فیها رقم الثمن بلغة اهل مصر۔

بطرق - بطریق - بالکسر سرهنگ و مرد مبارز معرب بطارقة ج۔

بعق - بعاق - بالضم ابر فرو ریزندہ لسیجی انبعاق تبعق سخت فرو ریختن ابر باران را و ناگاہ فرود آمدن چیزی بر کسی وفی الحدیث ان الله تعالی یکره الانبعاق فی الکلام ورحم الله عبدا اوجز فی کلامه - تبعیق شگافتن خیک وفی الحدیث یبعقون لقاحنا ای ینحرون ابلنا و یسیلون دماءها - ویقال عقاب بعنقاة مثل عبنقاة۔

بقق - بقة - پشہ بق ج - ونام جائے رجل بقاق وبقاقة مرد بسیار گوی والهاء للمبالغة لقباق مثله۔ وابق الرجل ای کثر کلامه - بقبقة بانگ کوزہ و منه بقبق الکوز - وبقت المرأة وابقت ای کثر ولدها وبقت السماء ای جاءت بمطر شدید۔

بلق - بلق - بالتحریک سیاهی و سپیدی بلقة بالضم پیسگی ستور ابلق بلقاء نعتان منه - ابلقاق ابلک شدن اسپ وفی المثل یجری بلیق و یذم وهو اسم فرس کان لیسبق الخیل ومع ذلک یعاب - ابلق نام حصاری وفی المثل تمرد مارد وعز الابلق وهما حصنان قصدتهما زباء ملکة الجزیرة فلما لم تقدر علیهما قالت ذلک بلق نام شهر مصر - دخانۂ از پشم و نمد - و جماعت انبوہ بلقاء شهری بشام بلق تمام کشادن در را (عع ف اض ۲) ابلاق کذلک - انبلاق کشادہ شدن بلوقة بالفتح والتشدید بیابان بلالیق ج۔

بلثق - بلاثق - آبهای گرد آمدہ در جائے۔

بلعق - بلعق - نوعی از خرما۔

نبق - نبقة - خشک پیراهن بنیقتان دو دائرہ

اوق اهق بطرق بطق بعق اشق امق ایق بقق ثبق بخق بلق برزق برق برشق بزق بسق بلثق بصق بلعق نبق

ہلہ ترہ تیز کہ وآن سبزی خوردنی ۱۲

سینہ اسپ۔

بندق - بندق بضمتین گوی گلین کہ اندازند بُندُقۃ یکی اُن بنادق ج و فی المثل جاءُ اُوراک بُندُقۃ بُندُقۃ ایضا پدر قبیلہ از یمن۔

بوق - بوق - بالضم معروف یعنی نای بزرگ وچیزی باطل یقال اصابتہم بوقۃ منکرۃ وہی دفعۃ من المطر انجست صنجۃ۔ بائقۃ سختی یقال باقتہم البائقۃ بوائق ج۔ وفی الحدیث لا یدخل الجنۃ من لا یامن جارہ بوائقہ ای ظلمہ وغشمہ وغوائلہ وشرہ بوق مصدر منہ لرع ن اص ۲) بوق سختی اناباقت علیہم بائقۃ مثل مثل انباجت ای انفتقت وانباق علیہم الدہر اے ہجم علیہم بالداہیۃ کما یخرج الصوت من البوق باقتہ بندہ۔

بہق - بہق - بالتحریک اسپیی ولیس من البرص۔

بُوق - کصبور رسیدن بلا ع ف اض ۲) یقال باقتہم الداہیۃ وانباق علیہم الدہر ای ہجم علیہم بالداہیۃ

بخذق - کعصفر اسپغول۔

باخریق - وہی منہا الفقیہ الورع عبد الرحیم بن عمرو بن عثمان الباخریقی وکان لہ ولد یرمی البقائح محکم بالرقۃ ومہ۔

بخنق - کجندب وعصفور گوی کہ دختران زیر معجر کنند وسر دو طرف آنرا زیر زنخ بند ند تا واسمنی از روغن آلودہ نشود وبر دشن ہم گرد نیسد وبر قع خرد و کلاہ کوچک وچادر مانندی کہ بر گردن ملیح باشد

بدرقۃ - بالدال والذال رہبری تہذ برق رہنما۔

باذق - بکسر الدال وفتحہا شیرۂ انگور اندک طبخ یافتہ وتیز گشتہ معرب بادہ وحاذق باذق اتباع بیاذقۃ پیادگان بیدق یکے بذق رہ نما ورسفر کوچک سبک بُدُوق ج۔ السبذقۃ کمحدثۃ من کلامہ

افضل من نعلہ۔

برنیق - کزبیل لانے نہر نوعی از سما روغ کہ دراز وسرخ باشد یا خرد سیاہ وبنو برنیق لبطن من العرب او برنیق رجل من بنی سعد۔

بستق - کجعفر خدمتگار بستقان صاحب باغ یا باغبان بستوقۃ بالضم مرطبانچہ سفالینہ معرب بستو۔

بشقۃ بالعصا - بعصا زد وراع ع ک اف ۲ و ت اک ۳) وبشق فلان تیز نگریست وفی لاستسقاء من البخاری بشق المسافر ای تاخر ولم یتقدم او حبس اوملّ او عجز عن السفر لکثرۃ المطر کعجز الباشق عن الطیران فی المطر وکعجزہ عن صیدہ فانہ ینفر بالصید او الصواب بَسِق او لثق باللام ومشق باشق کہاجرہ باشہ وآن پرندہ ایست شکاری وانبشق وہیست بحرجان الشاذ بہیست بصر وصعید۔

بعثقۃ - برآمدن آب از کنارۂ شکستہ حوض یا خم ویقال تبعثق الماء من الحوض اذا انکسرت منہ ناحیۃ فخرج منہا الماء۔

بغرق الشی - پراگندہ کرد آنرا۔

تبلصق - بپنہانی ومکر طلبیدن چیزی ونزدیکی جستن بمردم۔

بلہق - کجعفر موضعی وبالکسر زن بسیار گو وسخت سرخ بہلق مثلہ۔

بنارق - دہیست از سواد نہات نہر ملازی وبنیرقان دہی بمرو۔

بہلق - کزبرج وجعفر وعصفر زن سخت سرخ یا بسیار گوی بی خرد وقبیلہ از عرب وبالکسر مرد فریاد کن دل تنگ بیقرار وجاء بالکلمۃ بہلقا بالکسر وبالفتح یعنی روبرو وبی پردہ حرف زد وآبہا لیق الاباطیل وکجعفر بلا تبہلقۃ تکبر کردن ولا فیدن د

حرف زدن ودروغ گفتن تبہلق مثلہ جامع بہیلق مسجدیست جامع بجانب مغرب بغداد۔

بیقیۃ - بالکسر نباتیست دراز از عدس درکشت زار ہا روید وقوۃ کقوۃ حید للمفاصل والقبل والنقش بیقیقۃ بالکسر دانہ ایست سبز کلان از کرسنہ واز نان ساختہ وجوش دادہ بیخ بزند وعلت گاؤ وہم میشود۔

فصل التاء

تأق - تأق - پرشدن مشک از آب رع ک ا ف ۲) اتاق متعد منہ وبرخشم شدن وفی المثل انت تئق وانا مئق فکیف نتفق تئق شتابندہ ببدی ناقۃ بالتحریک سختی غضب وشتافتن ببدی یقال بہ تأقۃ۔

ترق - تریاق - بکسر التاء تریاک یعنی پازہر ودرقیت وتسمی الخمر تریاقا - ترقوۃ بالفتح چنبر گردن یقال ترقیت الرجل ترقاۃ ای اصبت ترقوتہ۔

توق - توق - توقان - آرزومند شدن (رع ت اض ۲) یقال المراء تواق الی مالم ینل۔

تیفاق الکعبۃ برابر وبرو کعبہ موضعی فی (دو ف ق)

تفروق - بالضم دنبالۂ خرما۔

قرب تقتاق - سیر شب برای آب کہ بجلد باشد وتقاتق وتقتق مثلہ تقتقۃ جنبش وسخت سیر تقتق من الجبل از کوہ افتاد وتقتقت عینہ یعنے چشم بہ مغاک فرو شد۔

تقلق - کزبرج پرندہ ایست آبی۔

فصل الثاء

ثدق - ثدق المطر - ای جلہ سحاب ثادق دوادٍ ثادق اسے سائل۔ وثادق ایضا اسم فرس۔

بندق - برنیق
بیقیۃ
بوق بستق
بشقۃ
تأق
ترق
بہق
بوق بعثقۃ
توق
بخذق
باخریق بغرق تیفاق
تبلصق
تفروق
بخنق بلہق تقتاق
بنارق
بدرقۃ بہلق تقلق
باذق
ثدق

ثفرق - ثفروق - بالضم قمع خرما ثفاریق ج - وہی اقماع البسر وغیرہ -

ثبق العین - اشک چشم زود آمد رع ف ا ک ۲) ثبق النهر ثبقا وثبقانا شتاب شد و آب آن فراوان شد -

ثروق - بجعفر دہیست بزرگ مر قبیلہ دوس را -

ثقثق - بسخن بیہودی گفتار کرد -

فصل الجیم

الجیم والقاف لا تجتمعان فی کلمة واحدة من کلام العرب الا ان تکون معربا او حکایة صوت -

جردق - نحو الجردقة - معرب گردہ -

جرمق - جرموق - بالضم سرموزہ جرامقة گروہی از عجم کہ بموصل ساکن بودند -

جسق - جوسق - کوشک -

جلق - جلق - بکسرتین وتشدید اللام موضعی در شام جوالق جوال جوالق بالفتح وجوالیق ج -

جلهق - جلاهق - کمان گروہہ وجولاہ یعنی بافندہ دیک دوک ریسمان دپارسی آنرا کلہ گویند -

جلبق - جلنبق - بانگ در کہ باز وفراز شود -

جنق - منجنیق - معروف وہو معرب من چہ نیک یعنی فلاخن بزرگ وہی مؤنثة وزنہ منفعیل من قولهم کنا نجنق مرة ونرشق اخرى والجمع منجنیقات وقیل ہی فنعلیل المیم من نفس الکلمة لان جمعها مجانیق وتصغیرها مجینیق ولانها لو کانت النون زائدة لاجتمعت زائدتان فی اول الاسم وہذا لا یکون فی الاسماء ولا فی الصفات التی لیست علی الافعال المزیدة ولو جعلت النون من نفس الحرف صار الاسم رباعیا والزیادات لا تلحق ببنات الاربعة اوّلا الا الاسماء الجاریة علی افعالها نحو مدحرج -

جوق - جوقة - گروہ مردم -

جوبق - کجوہر وبضم اولہ دہیست بنواحی نسف در ما وراء النہر منها احمد بن علی بن طاہر الجوبقی الادیب وموضعیست بمرو وشاہجان منہ ابوبکر تمیم بن علی الجوبقی وجوبقة موضعیست بنیشاپور منہ محمد بن احمد بن ایوب الجوبقی -

جنبثقة - بالضم وفتح الباء زن بد -

جابلق - شہریست بمشرق وتقدم فی جابلص -

جاثلیق - بفتح الثاء رئیس للنصاری فی بلاد الاسلام بمدینة السلام ویکون تحت ید بطریق انطاکیة ثم المطران تحت یدہ ثم الاسقف یکون فی کل بلد من تحت المطران ثم القسیس ثم الشماس -

جرذقة - بالفتح نان گروہ معرب -

جورق - بالفتح شترمرغ نر رجل جراقة بالضم مرد لاغر وما علیہ جراقة لحم شئ منہ -

جوزق القطن غوزہ پنبہ معرب وناحیہ ایست بنیشاپور منها محمد بن عبد اللہ صاحب المتفق والمختلف ودہیست بہرات منها اسحٰق بن احمد المحدث وجوزفان دہیست بہمدان ودیگر دہیست از گردان -

جعتق - بجعفر نام شخصے -

جعفلیق - بالفتح زن بزرگ -

عجوز جعلق - بجعفر زن گندہ پیر بسیار گوشت والجعلقة فی الکلام والمشی المرأة -

جفقة - بکسر شتر مادہ پیر وجفق الطائر پرندہ پنجال کرد -

جلوبق - کسفرجل دزدیست از بنی مہرہ ومرد فریاد کنندہ جلبقة بالفتح بانگ وفریاد -

جلفق - بجعفر داراں بزین وآن تکیہ گاہ ودکانست کہ پیش درو جز آن سازند -

جلماق - بالکسر پلے کہ بدان کمان پیچیدہ شود[1] جلقها عصب علیها الجلماق والجلامق من الاقبیة الیلامق یعنی قباہا -

جنبقة - بالضم زن بدخلق -

جنفلیق - بالفتح جعفلیق یعنی زن بزرگ -

جیهبوق - بالفتح پنجال موش -

فصل الحاء

حبق - حبق - بالتحریک پودینہ حبق بکسر تیز دادن رع ف اک ۲) یقال حبق حبقا - عذق الحبیق نوعی از خرمای تباہ وفی الحدیث انہ نہی عن لونین من التمر الجعرور ولون الحبیق یعنی فی الصدقة - حبلق بتشدید اللام گوسپند ریزہ -

حدق - حدقة - سیاہی چشم حدق حداق ج - تحدیق تیز نگریستن حدیقة مرغزار با درخت قولہ تعالی وحدائق غلبا وبوستان با دیوار وحدقوا بالرجل واحدقوا بہ ای احاطوا بہ - حندقوق نیست دشتی حدلقة بزیادة اللام مثل التحدیق -

حدلق - حدلقة - مثل ہذہ حدقة بزرگ چشم خانہ یقال اکل الذئب من الشاة الحدلقة قال ابو عبیدہ ہو شئ من جسدہا وما ادری ما ہو وقال ابو الحسن اللحیانی ہو العین -

حذق - حذق - بالکسر حذاقة بالفتح زیرکی حذق حذاق زیرک شدن ونیکو دریافتن کودک رع ف اک ۲) وحذق بالکسر لغة فیہ یقال حذق الصبی القرآن ای مہر فیہ - ویقال للیوم الذی یختم فیہ القرآن ہذا یوم حذاقة - وفلان فی صنعتہ حاذق باذق اتباع حذق بریدن - وگزیدن تیزی وترشی زبان حذوق ترش شدن رع ف اک ۲) حذیق مقطوع - حذاقی بالضم مرد تیز زبان کشادہ کام حذلقة تحذلق

ثفرق - جلماق - جوق - ثبق - جوبق - جنبقة - جنفلیق - ثروق - جیهبوق - ثقثق - جنبثقة - جابلق - حبق - جردق - جاثلیق - جردق - جرمق - جرذقة - حدق - جسق - جورق - جلق - جوزق - جلهق - حدلق - جلبق - جنق - جعتق - جعفلیق - حذق - جعلق - جفقة - جلوبق - جلفق

[1] یعنی کمان گلولہ انداختن ۱۲

دعوی زیرکی کردن۔

حرق

حرق۔ حرق۔ بالتحریک آتش یقال فی حرق
اللہ وسحق ای فی نار اللہ وسوختگی جامہ از کوفتن گازر حرق
سوختن رع ف اک ۲) وبسائیدن دندان برہم
از خشم رع ف اض ۲ وک ۲) یقال یحرق نابہ ای
یسحقہ حتی سُمع لہ صوتٌ ویحرق علیک الارّم غیظاً احراق
تحریق نیک سوزانیدن مُحَرِّق لقب مردی وہو ملک
من العرب یقال لہ عمرو بن ہند فسموہ لتحریقہ مأتہ نفر
من بنی تمیم کانوا اعادیہ۔ تحرق احتراق سوختہ شدن
حرقة بالضم سوزش حریق سوختہ۔ وسوزش وحرر
شعرہ بالکسر ای تقطع ونسل فہو حرق الشعر والجناح
وسحاب حَرِقٌ ای شدید البرق۔ وماءٌ حراقٌ بالضم
آب سخت شور وفرس حراق العدو وایضاً اذا کان
یحترق فی عدوہ۔ حُراق حُراقة بالضم سوختہ چقماق
والعامة تقولہ بالتشدید حُرّوقاء لغة فیہ۔ حراقة۔
بالفتح والتشدید نوعی از کشتی ہا کہ نفط انداز ان
آلت نفط اندازی دروے دارند حارقتان دو سر
سرین محروق سر سرین گستہ مُحَرِّقتان نام دو معروف
تیم بن قیس وسعد بن قیس حریقة آرشام گرم یقال
وجدت بنی فلان مالہم عیش الا الحرائق۔ حارقة
من النساء الضیقة الفرج وفی حدیث علی رض خیر النساء
الحارقة خرقان بالضم بایکدیگر سودن کان محارقة مجامعت۔

حزق

حزق۔ حزق۔ حزقة۔ بالکسر گروہ مردم ومرغان
وزنبور وجز آن وفی الحدیث کانہما خرقان من طیر
صواف وحزق ج۔ مثل فرقة وفرق حازقة حزیق
خریقة کذلک۔ حزق بضمتین وتشدید القاف آنکہ
گام تنگ نہد در رفتن وفی کلامہم حزقة خزقة ترق
عین بقة ترق امر من الترقی۔ حزق برسن بستن
رع ف اک ۲) متحرق مرد سخت بخیل حازق آنکہ
موزہ بروی تنگ آمدہ باشد یقال لا رای لحاقن
ولا لحازق۔ حازوق نام مردی از خوارج حزاق
بالکسر مثلہ۔

حزرق

حزرق۔ حزرقة۔ تنگی وتنگ کردن بند بر کسے
محزرق در تنگ وبند ماندہ ویقال بتقدیم الراء
علی الزاء ایضاً۔

حقق

حقق۔ حق۔ خلاف باطل۔ وسزاوار۔ ودرست
وراست۔ وواجب حقوق ج۔ حقة اخص منہ
یقال ہذہ حقتی ای حقی وحقیقت چیزی یقال لما
عرف الحقة منی ہرب وقولہم لحق لا آتیک ہو یمین
للعرب یرفعونہا بغیر تنوین اذا جاءت بعد اللام واذا
ازالوا عنہ اللام قالوا حقاً لا آتیک۔ ویقال کان
ذلک عند حَقّ لقاحہا وحِق لقاحہا بالکسر ایضاً ای
حین ثبت ذلک فیہا۔ حقة بالضم معروف حق حقق
حقاق ج۔ حق بالکسر شتر بسال چہارم در آمدہ حقة
ہو حق ایضاً مؤنث وی والجمع حقاق وحقق جمع
الحقاق حُقق مثل کتاب وکتب وحقائق جمع الجمع
ایضاً۔ وقیل جاوزت الناقة الحق اذا جاوزت السنة
ولم تلد واتت الناقة علی حِقہا ای الوقت الذی
ضربت فیہ عام اول۔ ویقال سقط فلان علی حاق
راسہ ای وسط راسہ وجئتہ فی حاق الشتاء ای
فی وسطہ الحاقة قیامت وحاقہ ای خاصمہ وادعی کل
واحد منہما الحق فاذا غلبہ قیل حقہ۔ ویقال ما لہ فیہ
حق ولا حقاق بالکسر ای خصومة تحاق خصومت
کردن احتقاق خصومت کردن دو کس باہم یقال احتق
فلان وفلان ولا یقال للواحد کما لا یقال اختصم للواحد
واحتق الفرس ای ضمر وطعنة محتقة ای لا زیغ فیہا وقد
نفذت۔ ویقال رمی فلان الصید فاحتق بعضاً و
شرم بعضاً ای قتل بعضاً وافلت بعض جریحاً۔ حق
راست کردن سخن ووعدہ ودرست کردن حق بر کسے
رع ف اض ۲) یقال حققت حذرہ واحققتہ اذا فعلت
ما کان تحذرہ۔ وحققت الرجل واحققتہ اذا اتیتہ۔ و
حققت الامر واحققتہ اذا تحققتہ ای صرت منہ علی یقین
ویقال حق لہ ان یفعل کذا وحقیق ان یفعل کذا۔ و
حق لک وحققت ان تفعل ہذا ای انت حقیق بہ و
محقوق بہ ای خلیق لہ تو سزاواری بدان والجمع احقاء
ومحقوقون حق ایضاً واجب شدن رع ف اک ۲)
احقاق متعدد فیہ استحقاق استیجاب وتحقق عندہ ای
صح تحقیق درست وراست کردن کلام محقق ای رصین
وثوب محقق ای محکم النسج حقیقة الشیء خلاف مجازہ وآنچہ
واجب شود بر کسی حمایت آن یقال منہ فلان حامی الحقیقة
وعلم احق اسپی کہ خوی نکند واسپ کہ سمہای پای
بر جای سم ہا درست نہد در رفتن حقق معصد رمنہ۔
حقحقة بلند برداشتن اسپ دست پای را وجنبان
رفتن وی ویقال شر السیر الحقحقة ویقال ہو السیر فی
اول اللیل نہی عن ذلک۔

حلق

حلق۔ حلقة۔ بالفتح معروف ومنہ حلقة الباب
وحلقة القوم وجمعہ حلق بالفتحتین علی غیر قیاس ویقال
حلق مثل بدرة وبدر ویقال الواحد حلقة بالتحریک
والجمع حلق وحلقات۔ وجمع حالق حلقة یقال قوم حلقة
للذین یحلقون الشعر۔ حلق بسکون الثانی خشک نای
گلو حلقوم کذلک حلوق ج۔ وموی ستردن
وبر حلق زدن رع ف اک ۲) حلق بالکسر خاتم
ملک ومال بسیار تحلیق مبالغة فی الحلق وبلند تر
رفتن مرغ در ہوا۔ ولتبکل حلقہ داغ کردن ستور را
محلق نام مردی محلق بکسر المیم گلیم درشت حالق پستان
پر شیر حلق حوالق ج۔ وناک نر رفتہ بر درخت
وکوہ بلند۔ وجای بلند یقال جاء من حالق ای من

مکان مُشرف - وقولہم لاتفعل ذاک امک حالق ای اثکلها الله حتی تحلق شعرہا - ولیقال عند الامر یعجب منه عقری حلقی کانه من الحلق والعقر والخمش وہو الخدش وفی الحدیث انه صلعم حین قیل له ان صفیة بنت حیی حائض فقال عقری حلقی ما اراہا الاحابستنا قال ابو عبید ہو عقرا حلقا بالتنوین ای اصابها الله بالعقر ووجع فی حلقها - احلاق موی سترون یقال حلق معزہ ولا یقال حزہ الا فی الضأن - شعر حلیق و لحیة حلیق ولا یقال حلیقة - حلاق مرگ مثل قطام بنیت علی الکسرة لانه حصل فیها العدل والتانیث والصفة الغالبة وہی معدولة من حالقة - حلاقة المعزے بالضم ما حلق من شعرہ عنز محلوقة - حلاق ورد حلیق حلاق بالکسر اسم فی حلق یقال ان راسه یجید الحلاق تحلق حلقه نشستن مردم حلق بالتحریک پوست رفتن وسرخ شدن قضیب اسپ وخر از گشنی کردن (ع ک اف ۳) یوم تحلاق اللمم یوم لتغلب علی بکر بن وائل - حلقان بالضم خرمای نیم رسیده محلقن کذلک حلقانه محلقته یکی حولقة لاحول ولا قوۃ الا بالله گفتن

حمق - حمق - بالضم وبضمتین بی عقلی وگولے (ع ک اف ۲) حمق نعت منه حماقة ایضاً مصدر منه (ع بضمها) احمق نعت منه وکاسد شدن بازار عمر بن الحمق نام مردی وامراۃ حمقاء وقوم حمق وحمقی و حماقی ونسوۃ کذلک - البقلة الحمقاء درخت خرفہ ویے الرجلة احماق احمق یافتن کسی را - وبچگان احمق زادن یقال احمقت المراۃ فہی محمق ومحمقة - محماق بالکسر زن بسیار احمق زائیدہ تحمیق بحماقت نسبت کردن محامقة بگولی یاری دادن استحماق احمق شمردن تحامق خویشتن را گول ساختن - انحماق کاسد شدن بازار واحمق الثوب اخلق - حماق بالضم آبله

که براندام برآید تحموق آبله زدہ -

حملق - حملاق العین - بالکسر باطن اجفانها الذی یسود بالکحل او ما غطته الاجفان من بیاض المقلة حملق الرجل ای فتح عینیه ونظر نظراً شدیداً -

حنق - حنق - بالتحریک خشم حناق ج - وخشم گرفتن (ع ک اف ۲) حنق نعت منه احناق بخشم آوردن - وباریک شدن کوہان شتر حمار محنق خر بار ولاغر شده از بسیاری گشنی محانیق شتران لاغر -

حوق - حوق - روفتن خانه (ع ف اض ۲) حواقة بالضم خاکروبه محوقة جاروب حوق بالضم گرداگرد سرزہ

حیق - حیق - فرا گرفتن صلته بالباء (ع ف ا ک ۳) قوله تع ولا یحیق المکر السیئ الا باهله وقوله تعالی وحاق بهم العذاب ای احاطه بهم ونزل -

حبقة - بالفتح تنگی نفس از زفتی یا دل تنگی -

حبلق - کعلس نوعیست کوچک از گوسفند یا بزہائے خرد و بد -

حدبق - کعصفر کوتاہ گرد اندام -

حذرقة - بضم الحاء والراء وشد القاف خزیرہ که نوعیست از قلیه -

حذیق - اظہر الحذق او ادعی اکثر مما عنده تحذیق مثله -

حرزقة - تنگ کردن وحبس نمودن -

حزولق بفتحتین کوتاہ فراہم اندام -

حفلق - کعلس وجعفر مرد ناتوان گول -

حلفق - کعصفر دارا بزین جلفق مثله وتقدم -

حمرقة - بالکسر پشم یقال ما علی الشاۃ حمرقة -

حندقوق - دیوا سپست وآن تره ایست یقال لها الذرق حندقوقی بضم القاف وفتحها مثله وقد تکسر الحاء فی الکل وایضاً مرد دراز ومضطرب وگول -

فصل الخاء

خبق - رجل خبق - مثل ہجف دراز وان شدت کسرت الباء واتباعا اللخاء وفرس اشق خبق ای طویل سریع خبقی نوعی از دویدن -

خدرق - خدرنق - عنکبوت والجمع خدارق بحذف القاف -

خذق - خذق - سرگین - وسرگین افگندن مرغ - (ع ف اض ۲ وک ۲) مخذقة کون مرغ -

خرق - خرق - درانیدن تخریق کذلک انخراق تخرق اخرہراق دریدن ویقال فی ثوبه خرق و ہو فی الاصل مصدر - خرق ایضاً زمین فراخ خروق ج - وبریدن مسافت خریق زمین پست علفناک خرق ج - وباد سردسخت وزندہ وقیاسه خریقة بالتاء - اختراق الریح گذشتن باد مخترق باد گذر مخترق کذلک - خرق بالکسر جوانمرد تخرق فراخ دستی کردن درکرم - ودروغ گفتن از خود خریق مثالی فسیق نیک کریم خرقة پارہ وجامة پارہ زدہ ذوالخرق نام مردے شاعر مخراق بالکسر ثوب یلف لیضرب به - ودرہ وفی حدیث البرق مخاریق الملائکة وفلان مخراق حرب اے صاحب حروب یخف فیها مخرقة دروغ گفتن خرق بالتحریک سرگشته شدن از بیم یا از حیا (ع ک اف ۲) خرق نعت منه - واخرقته ای ادہشته خرق ایضاً گول شدن خرق بالضم گولی اخرق خرقاء نعتان منه وفی المثل لاتعدم الخرقاء علة - ومعناه ان العلل کثیرۃ موجودۃ تحسنها الخرقاء فضلا عن الکیس - خرقاء ایضاً نام زنی معروف ومیش که در گوش او شگاف کردہ باشد ریح خرقاء باد سخت -

خربق - خربقت - الثوب - وخرقته - ای شققته وقطعته - ویقال حبذ فلان فی خرباقه ای فی ضرطه - خرباق بالکسر ایضاً نام مردی از صحابه و خربق عمله ای افسده خربق نوعی از ادویه مخزبق مرد سر فرو افگنده و خاموش و فی المثل مخزنبق لینباع اے لیثب اذا اصاب فرصته فمعناه انه سکت لداهیته یریدها -

خرنق - خرنق - بکسرتین بچه خرگوش و نام زنی شاعره ارض مخرنقة زمین خرگوش بچه ناک خورنق نام کوشکی بعراق که آنرا النعمان الاکبر نهاده بود -

خزق - خزق - نیزه زدن و بهدف رسیدن تیر رع ف اک ۲) خازق سنان یقال هو امضے من خازق و تیر بهدف رسیده و خزقتهم بالنبل ای اصبتهم بها -

خسق - خاسق - لغة فی خازق -

خفق - خفق - خفقان - جنبیدن علم رع ف اک ۲) و طپیدن دل و سراب و برق و باد خفیق الریح دویها و اما قول رؤبة لماع الخفق فانما حرکه للضرورة خفق سر جنبانیدن از خواب و غنودن رع ف اک ۲) و فی الحدیث کانت رؤسهم تخفق خفقة و به نعل زدن زمین را - و بدره زدن کسی را مخفقة دره و پهنای شمشیر زدن تخفق شمشیر و مانند هر چیزی که پهن باشد زدن - و پریدن مرغ اخفاق رفتن آوردن ستاره بفرو شدن - و بے غنیمت و صید بازگشتن غازی و صیاد و بی مراد بازگشتن جنبیده و بال زدن مرغ در پریدن و اخفق الرجل شبو برای لمع به خفوق فرو شدن ستاره یقال وردت خفوق النجم ای وقت غیبوبة الثریا خافقان مشرق و مغرب تخفاق پهن پیش قدم پای امراة خفافة الحشا

ای خمیصة - فلاة خیفق ای واسعة - فرس خیفق سریعة جدا ظلیم خیفق کذلک خنفقیق سختی - وزن دلیر سبک نون زائده یقال واهیة خنفقیق -

خقق - خقوق - ماده خرکه از فرج او آواز آید از لاغری خقیق آواز کردن فرج و غلاف قضیب اسپ رع ف اک ۲) خقخقة آواز فرج و قضیب اسپ و اخقت البکرة اذا اتسع خرقها - اخقوق و خقوق بالضم کفتگی زمین و فی الحدیث فوقصت به ناقته فی اخاقیق جرذان وهی شقوق فی الارض - خق بالضم حوض خشک -

خلق - خلق - اندازه کردن پیش از بریدن قال الحجاج ما خلقت الا فریت و ما وعدت الا وفیت و آفریدن و آفریده - و آفریدگان و دروغ بربافتن رع ف اض ۲) و منه قوله تعالی و تخلقون افکا - و یقال هذه قصیدة مخلوقة ای منحولة خلیقة خو - و آفریدگان خلائق ج - یقال هم خلیقة الله و خلق الله ایضاً و هو فی الاصل مصدر خلقه بالکسر آفرینش خلیق تمام خلقت و سزاوار - و خوگیر خلاقة سزا و ارکردن و قد خلق لذلک بالضم - مخلقة لذلک ای مجدرة له و مختلق تمام خلقت سحابة خلقة خلیقة ای فیها اثر المطر مضغة مخلقة ای تامة الخلق - و المخلق القدح اذا لین اختلاق دروغ بربافتن قوله تعالی ان هذا الا اختلاق تخلق کذلک - و ایضاً خوی گرفتن - و خوشبوی شدن خلق بالضم و بضمتین خوی یقال خالص المؤمن و خالق الفاجر - مخالقة خوی نیکو ورزیدن خلاق بالفتح بهره یقال لا خلاق له فی الآخرة - اخلق ای املس مصمت صخرة خلقاء ای لیس فیها وصم و لا کسر و خلقاء ایضاً زن بسته فرج ای رتقاء - خلق بالتحریک کهنه ثوب خلق و ملحفة خلق یستوی فیه المذکر و المؤنث

لانه فی الاصل مصدر خلقان بالضم ج کلمة خلیق تصغیر بلا هاء لانه صفة و الهاء لا تلحق تصغیر الصفات کما تقول نصیف فی تصغیر امراة نصف - خلوقة کهنه شدن رع بضمها) اخلاق کهنه شدن و کردن لازم و متعد و کهنه پوشانیدن یقال اخلقته ثوبا ای کسوته ثوبا خلقاً - ثوب اخلاق بالفتح اذا کانت الخلوقة فیه کله کما یقال برمة اعشار و ارض سباسب خلوق بالفتح بوی خوش تخلیق طلا کردن به بوی خوش - و زعفران و تمام خلق گردانیدن تخلیقا من الفرس کالعزین من الانسان - و اخلولق السحاب ای استوی یقال صار خلیقا للمطر و اخلولق الرسم ای استوی بالارض

خنق - خنق - بکسر النون خبه کردن رع ف اض ۲) تخنیق کذلک - اختناق انخناق خبه شدن مخنق بالتشدید به خبه مرده و جای خبه کردن از گلو خناق بالضم مثله و بیماری خبه خناق بالکسر رسن که بدان خبه کنند مخنقة گردن بند و حمیل خانق کوچه باریک مختنق تنگی جای -

خوق - خوق - حلقه خوق بالتحریک گره - و فراخ شدن مفازة خوقاء و بئر خوقاء ای واسعة بعیر اخوق و ناقة خوقاء ای جربار - خاق باق اسم الفرج لسعتها و هو مبنی علی الکسر مثل خازباز -

خبراق - بالکسر تیز دو خبرق الشیء شگافت آنرا -

خذنق - عنکبوت تنده یا تنده کلان خذرنق مثله -

خذراق - بالکسر مخذرق مرد بسیار ریخ زننده خذراق بالضم آبی ست شور مر عرب را که آشامیدنش موجب ریخ زدن میشود -

خردق - بالفتح شوربا خرندق نام شخصی -

خرفق - بالفتح خردل لغة شامیة و بمصر یعرف بحشیشة السلطان و هو نوع من الحرف عریض الورق

خربق خنق خرنق خزق خلق خنق خسق خفق خوق خبراق خذنق خذراق خردق خرفق

خرنفقۃ خموشیدن اخرنفاق مثلہ۔

خزرانق - بالضم پارچہ یا پارچہای سفید خزرنق کسفرجل تننده۔

خشتق - کجعفر کتان یا ابریشم یا پارچہ پارۂ کہ زیر بغل باشد معرب خشتیچہ۔

خنبق - کقنفذ مرد زفت تنگ دل۔

خندق - کجعفر کنده وآن ہیغاری کہ گرداگرد شہر پناه باشد ومحلۂ ایست بجرجان منہا کامل بن ابراہیم الخندقی ودہیست بباب قاہره منہا موسیٰ بن عبدالرحمن وحفیر لسابور الملک ببریۃ الکوفۃ وابن ایاد الدیبری را جز وخندقہ کنده راکندید۔

فصل الدال

دبق - دبق - بالکسر سریشم کہ بدان گنجشک و مانندآن گیرند وبوقار عذره دابق نام شہری والاغلب علیہ التذکیر والصرف۔

دحق - وحیق - ودرد قد دحقہ الناس ای لاتیبانی بہ (رعہ بفتحہا) ویقال ایضاً ادحقہ اللہ واسحقہ ودحقت الرحم ای رمت بالماء فلم تقبلہ۔ ویقال قبح اللہ اماً دحقت بہ ای ولدتہ۔ دحوق۔ ناقۂ کہ رحم وی بیرون آمده باشد بعد از ولادت اندحاق بیرون افتادن رحم۔

درق - درقۃ بفتحتین سپر درق ج۔ درباق لغۃ فی تریاق۔ دروق کودکان یقال ولدانٌ دروقٌ ودرادق ویقال لصغار الابل ایضاً دروق وہو الصغار ایضاً من کل شئی۔

دورق - پیمانۂ شراب وہو معرب من الفارسی۔

درنفق - مُدرنفق - المسرع فی السیر۔ ویقال ادرنفق مُزمعلا ای امضی راشدا۔

دسق - دَسَیق - سپیدی سراب وحوض پرآب یقال ملأت الحوض حتیٰ دسق ای ساح مادۂ دیسق ایضاً طشت خوان وہو معرب۔

دمشق - ناقۃ دمشق - ای سریعۃ جدا وکذلک ناقۃ دمشق مثال حضجر وہو ایضاً اسم بلدۃ الشام۔

دعق - دعق - سپردن وکوفتہ کردن راه۔ و برانگیختن ورمانیدن (رعہ بفتحہا) یقال دعق الطریق فہو مدعوق ویقال دعقت الابل الحوض ای ثلمتہ من جوانبہ دعقۃ جماعۃ من الابل۔ خیلٌ مداعیق اسپان کہ مردم را فروکوبند در جنگ۔

دعشق - دُعشوقۃ - جانوری۔

دغفق - عیشٌ دغفق - بالفتح ای واسع۔ و عامٌ دغفق مخصب۔

دفق - دفق - ریختن آب (رعہ ف اض ۲ و ک ۲) ماءٌ دافق ای مدفوق آب جہیده کقولہم سرٌّ کاتم ای مکتوم وہو من قولک دفق الماء مجہولا۔ ویقال دفق اللہ روحہ اذا دُعی علیہ بالموت دفقت کفاه الندیٰ ای صبتاه شدید للکثرۃ۔ اندفاق ریختہ شدن تدفق کذلک سَیلٌ دفاق بالضم سیل کہ پرکند ردو بار را ناقۃ دفاق بالکسر جہمان رفتار دفق مثال ہجف شتر تیزرو ویقال مشی فلان الدفقیٰ اذا اسرع۔ سیر ادفق رفتن بشتاب دفق بالتحریک بیرون آمدگی دندان شتر بعیر ادفق نعت منہ۔ ویقال جاء القوم دفقۃ واحدۃ بالضم ای بمرۃ واحدۃ۔

دقق - دقیق - باریک وہو خلاف الغلیظ۔ دقاق بالضم کذلک۔ دق مثلہ ومنہ حمی الدق خدث دقہ وجلہ ای قلیلہ وکثیره۔ دقۃ باریکی و باریک شدن (رعہ ف اک ۲) استدقاق کذلک دقاق تدقیق باریک کردن۔ ونیکو کوفتن۔ وآرد نرم کردن دقیق ایضاً آرد دقۃ ایضاً بالضم خاک نرم کہ بباد برد وفتہ شود از زمین دقق ج۔ ویقال اتیتہ فما ادقنی ولا اجلنی ای ما اعطانی دقیقا ولا جلیلا۔ مداقہ باہم باریکی کردن دق کوفتن وآرد کردن مدق مدقۃ کوبہ مدق بضمتین کذلک مداق بالفتح ج۔ دقدقۃ آواز سم اسپ۔

دلق - اندلاق - پیش شدن واندلق السیف ای خرج من غیر سل۔ وکل ما ندر خارجا فقد اندلق دلق لغزانیدن یقال دلقت السیف من غمده ای ازلقتہ سیف دالق ودلوق سلس الخروج من غمده۔ دالق نام مردی ویقال طعنۃ فاندلقت اقتاب بطنہ ای خرجت امعاؤه۔ واندلق السیل والغارۃ علی القوم ای ہجم۔ غارۃ دلوق وخیل دلق بضمتین ای مندلقۃ شدیدۃ الدفعۃ۔ دلوق ناقۂ دندان شکستہ از پیری دلقاء کذلک۔ ولقم بالکسر مثلہ میم زائده ویقال للناقۃ بعد البزول شارف ثم عوزم ثم لطلط ثم کحکح ثم جحمار ثم دلقم اذا سقطت اضراسہا ہرما۔ دلق بالتحریک دلہ وہی معرب۔

دمق - دموق - درآمدن برکسی بناگاه بی ستوری (رعہ ف اض ۲) ودرآمدن صیاد در کازه ودمقت فاه ای کسرت اسنانہ۔ واندمق علیہم بغتۃ اذا دخل بغیر اذن۔ واندمق الصائد فی قترتہ ایضاً۔ دمق بالتحریک دمہ معرب۔

دملق - مدملق - بفتح اللام سنگ تاباں وسم لغزان کرده۔

دنق - دانق - بفتح النون وکسرہا دانگی وستور لاغر افتاده وربما قالوا للدانق داناق وللدرہم درہام تدنیق نیک نگریستن درکار ہی۔ واستقصا کردن یقال لا تدنقوا فیدنق علیکم۔ ونزدیک شدن آفتاب

دمق
خزرانق
خشتق - دمشق
خنبق - دعق
خندق - دلق
دعشق
دغفق
دبق - دفق
دحق
دمق
درق
دملق
دقق
دنق
دورق
درنفق

بفرو شدن و بمغاکی فرو شدن چشم و سست نگریستن

دوق - دوق - بالضم گولی یقال احمق مائق دائق وقد داق یدوق ذوقا و دوقا و دواقة -

دهق - دهق - بالتحریک شکنجه کردن و شکستن و بریدن رع بفتحهما کاس دهاق بالکسر جام پر ادهاق پر کردن جام را - و بر ریختن آب را دهدقة شکستن و بریدن دهمقة مثله و ایضا تنگی و نرمی طعام و هر چه نرم باشد و منه حدیث عمر رض لو شئت ان یدهمق لی لفعلت و لکن الله عاب قوما فقال تعالی اذهبتم طیبٰتکم فی حیٰوتکم الدنیا -

دثق - بالفتح ریختن آب -

دحموق - کعصفور بزرگ شکم یا کلان خلقت -

درجق - کسفرجل دوده ست در مرد -

درمق - کجعفر آرد نیک سفید -

دزق - کعنب دهیست بمرو و لیس تصحیف دزق القریة المعروفة بها فیما حکاه الذهبی منها ابو جعفر الدزقی شیخ السمعانی و هذا وهم و الصواب دزق قریة بمرو منها علی بن خشرم و دهیست بربخ ده منها ابو جعفر محمد بن علی و دهیست بسمرقند منها ابو بکر احمد بن خلف و ثلث قری اخر بمرو و دزق العلیا دهیست بمرو رود منها الحسن بن محمد بن جعفر -

دوشق - بالفتح خانۀ میانه که نه خرد باشد و نه کلان یا شتر و فرک -

وصق - بالفتح شکستن آبگینه و جز آن رع ف اض ۲م

دعسق علیهم - بر آنان حمله کرد و دعسق الابل الحوض شتر حوض را پایمال کرد و شکست آنرا و دعسق ابجمال راست شد رویهای شتران و الدعسقة فی المشی کالدوب و الاقبال و الادبار و الطرد جمیعا دلیلة دعسقة شب دراز و دعسوقة بالضم دابۀ ایست خرد -

دعفقة - گولی -

دعلق - فی الوادی - در رفت دعلقة دعلقة گولی و سستی چیزی مدعلق بکار رهاد رآینده و فرو شونده -

طریق دلفق - کجعفر و قرطاس راه روشن و مر دلفقا ای سریعا در لفقا مثله -

دمحق - کجعفر شیر شب مانده و کقنفذ السعط یعنی نرفیکه دارو در بینی ریختنی دران نهند و محوق بالضم کلان شکم و دمحق الثوب تر کرد پارچه باب سبوس -

دمخق فی مشیه - در رفتار گرانی کرد -

دندانقان - شهریست بنواحی مرو -

دهدقة - شکست آنرا دهدق اللحم دهدقة و دهداقا و بکسر گوشت را ببرید و استخوانهای آنرا شکست - و دهدقت البضعة دارت فی القدر اذا غلت دهداق جوشش آن و خندۀ بد و رفتار بالا ترا از عنق -

دهلقة - ستردن موی جلد چهارپایه تا صاف شود -

الدهنقة - الدهمقة فی معانیها -

دیق - برای کشیدن جنبانیدن چیزی رع ف اک ۲م

فصل الذال

ذرق - ذرق - بضم و فتح ۲ سپیست و شتی ذرق بالفتح سرگین مرغ و سرگین افگندن ان رع ف اض ۲ و ک ۲م یقال ذرق الطائر و زرق بمعنی اذراق رویانیدن زمین سپیست را اللبن مذرق ای مذیق -

ذعلق - ذعلوق - بالضم گیاهی -

ذلق - ذلق - بالتحریک بی آرامی - و بی آرام شدن و تیز زبان شدن رع ک اف ۲م اذلاق بی آرام کردن و آب ریختن در سوراخ سوسمار تا بیرون آید تذلیق تیز کردن طرف هر چیزی ذلق مجرای محور در بکره - و تیزی زبان - و تیزی سنان و تیزی هر چیز و تیز شدن زبان رع بضمهما لسان ذلیق و ذلق و اذلق نعت منه و یقال ایضا لسان ذلق طلق ذلیق طلیق ذلوق طلوق بضمتین ذلق طلق بالضم و فتح اللام فیهما اربع لغات و کذلک ذوالق اللسان و السنان ای طرفهما حروف ذلق حرفهائی که از کرانهای زبان و لب بیرون آید و هی ستة ثلثة منها ذولقیة و هی الراء و اللام و النون و ثلثة منها شفویة و هی الفاء و الباء و المیم خطیب ذلیق و ذلق بکسر اللام فصیح زبان ذولقة و ذلیقة مؤنث ذلاقة تیز زبانی و فصاحت

ذوق - ذوق - ذواق - مذاق - مذاقة چشیدن رع ف اض ۲م و یقال ما ذقت ذواقا ای شیئا - و ذقت ما عنده ای خبرته - و ذقت القوس ای جذبت وترها و علمت ما شدتها - اذاقة چشانیدن اذاقه الله و بال امره تذوق پاره پاره چشیدن امر مستذاق ای مجرب معلوم ذواق مرد ملول -

ذعقه - بانگ زد برو و ترسانید او را رع بفتحهما ماء ذعاق بالضم آب تلخ سطبر که خورده نشود و دوا ذعاق دارو کشنده -

ذفروق - بروزن و معنی تفروق -

ذقذاق - تیز زبان که دران زودی باشد -

ذملق - کعلس مرد چاپلوس و مرد سبک و تیز زبان و شمشیر تیز و رجل ذملقانی مرد جلد گو ذملقی مرد گویا ذملقة چاپلوسی و نرمی کردن -

فصل الراء

ربق - ربق - بالکسر رسن باگوشها که بره و بزغاله بندند ربقة یکی گوشه ازان و فی الحدیث خلع ربقة الاسلام من عنقه و الجمع ربق و ارباق و رباق

دعفقة
دوق - دعلق
دهق - دلفق
دمحق
دمخق
دندانقان
دثق - دهدقة - ذوق
دحموق
درجق
درمق
دزق - دهلقة
الدهنقة
دیق - ذعقة
ذفروق
ذرق - ذقذاق
دوشق - ذملق
وصق
دعسق
ذعلق
ذلق - ربق

دفی الحدیث لکم العهد مالم تاکلوا الرباق ربق بالفتح
در ربقه کشیدن رع ف اض ک ۲) ارتباق در ربقه
درآمدن - و در دام بسته شدن گردن آهو ربیقه
صید بدام افتاده و بره و بزغاله گردن بسته و
قولهم ارمدت الضان فربق ربق ای هیئ الارباق
فانها تلد عن قریب لانها تضرع علی راس الولد لهس
کذلک المعزی فلذلک قالوا فیها ارنق ربق بالنون
ای هیئ التربیق الداهیة -

رتق - رتق - بستن و هو ضد الفتق و بسته رع
ف اض ۲) و منه قوله تعالی کانتا رتقا ففتقناهما -
ارتتاق بسته شدن رتق بالتحریک بسته شدن ک رتقا
زائل نشده و امراءة رتقاء التی لایستطاع جماعها
... رتناق ... الموضع منها - رتاق بالکسر دو پائه
گریبان ... -

رحق - رحیق - شراب خالص -

رزق - رزق - بالکسر روزی - و روزی که ادر
و هر سوم رع ف اض ۳) و یاران و منه قوله تعالی
و ما انزل الله من السماء من رزق - رزقه یکبار
دادن رزقه ... ارتزاق
رسوم گرفتن لشکر روزی یافتن و قوله تعالی وتجعلون
رزقکم انکم تکذبون ای شکر رزقکم - و قال الله تعالی
و فی السماء رزقکم و هو اتساع فی اللغة کما یقال التمر فی
قعر القلیب یعنی سقی النخل - رجل مرزوق ای مجدود
یعنی بابخت رازقیة جامهای کتان سپید -

رزدق - رزداق - بالضم روستا و هو معرب
رزدق رسته از هر چیز و هو معرب -

رستق - رستاق - رسداق - روستا - والجمع
رساتیق و هو السواد -

رشق - رشق - تیر انداختن رع ف اض ۲) رشق
بالکسر هو الوجه من الرمی فاذا رمی القوم باجمعهم فی جهة
واحدة قالوا رمینا رشقا - ارشاق تیز نگریستن و گردن
دراز کردن آهو رشاقة باریک و نیکو قد شدن رع
بضمهما در جل رشیق ای حسن القد لطیفه رشانیق
لطیفه از قبائل سیاه حان -

رفق - رفق - بالکسر نرمی و نرمی کردن ضد العنف
رع ف اض ۲) بصلته بالباء - و سود و نفع آرفاق نرمی
کردن و سود داشتن ... رفق نرمی کردن صلته
بالباء - رفقة بالضم و بالکسر گروه هم سفر رفاق ج -
یقال رافقته و ترافقنا فی السفر - رفیق مرافق - یعنی
رفقاء ج - فاذا انصرفوا ذهب اسم الرفقة ولایذهب
اسم الرفیق و هو واحد و جمع مثل الصدیق قوله تعالی
و حسن اولئک رفیقا ... مرفق ...
گول در شتر ... بازوی شتر تا آهسته رود
رع ف اض ۲) ... آن چه آن ... مرفق
بکسر المیم و فتح الفاء و بالعکس آرنج و آنچه بدو نفع باشد
از کاری و منه قرئ قوله تعالی و یهیئ لکم من امرکم مرفقا
جعله مثل مقطع و من ... جعله اسما مثل مسجد
و یجوز مرفقا بفتح الفاء ای رفقا مثل مطلع ولم یقرا به
و مرافق الدار رجای آب و برف انداختن و مانند
آن مرفقة بکسر المیم نازبالش وقد ترفق ای اتخذ
مرفقة و بات فلان مرتفقا ای متکئا علی مرفق یده
رفق بالتحریک برتافتگی آرنج جمل ارفق و ناقة رفقاء
نعت منه - ما رفق و مرتع رفق ای سهل المطلب
رافقه نام شهری -

رق - رق - بالکسر بندگی و چیزی تنک - و
زمین حرم رقیق بنده و تنک و نرم واحد و جمع رق
بالفتح پوست آهو که بروی نویسند قوله تعالی فی رق
منشور و سنگ پشت ... بزرگ رقوق
ج - رقة نام شهری - و هر زمین که ... و دو باشد
که آب برآید از وی بوقت مد رقاق بالفتح زمین
هموار که روی او نرم باشد و زیر وی سخت رق کذلک
و ایضا تشتی و کمی یقال فی عظمه رق ای ضعف
رقی ... الرقة ای قلة - رقاق بالضم نان تنک
یقال عندی غلام یخبز الخبز رقیق و الرقاق یعنی گروه
و نان تنک رقة بالکسر تنکی رع ف اک ۲) ارقاق
تنگ کردن و بنده کردن ترقیق ایضا تنگ کردن
و نیکو کردن سخن را ترقق تنگ دل شدن استرقاق
تنگ شدن - و بنده گرفتن مراق البطن تنگ جایها
لفظهم ولا واحد له - ترقرق درخشیدن و هو فتن آب
چشم رقراق السراب درخشش سراب و هر چیزی ترقرقه
جنبانیدن کوزه آب و بگشتن آب در چشم -

رمق - رمق - نگریستن رع ف اض ۲) ترمیق
پیوسته نگریستن رمق بالتحریک باقی جان و رمه و
هو معرب - و یقال بنده الخلة ترامق بعرق ولا تحیی
ولا تموت مرامق آنکه اندک اندک دوستی تو در دل
او مانده باشد و قائل عیشه الارمقة و رماق ای بلغة -
حبل ارماق ای ضعیف کما یقال ثوب اخلاق و
استعمال ارمقاق ارمیقاق سست شدن کار یقال
ارمق الحبل ارمقاقا و ارماق ارمیقاقا ای ضعف و
عیش مرمق ای دون و عیش رمق الذی یمسک الرمق
ترمق آشامیدن مرامقة محکم ناکردن کار -

رنق - رنق - بالتحریک تیره شدن آب و جز آن
رع ک اف ۲) ماء رنق بالتسکین و عیش رنق بکسر
۲ آرناق تیره کردن ترنیق مثله و ایضا درآمیختن خواب
با چشم و سست شدن در کار و ایستادن و بینائی
و پیوسته نگریستن در چیزی و انتظار مثل ترمیق و
تدنیق یقال رنقت المعزی فرنق رنق اسے

انتظر الولادة لانها ترمی ولا تضع الا بعد مدة و ربما قالوا بالمیم و بالدال ایضاً ای رمق و دلق و مقیم بودن قوم بریک جای - و احتباس کردن - ویقال رنق الطائر اذا خفق بجناحیه فی الهواء وثبت ولم یطر ولقیت فلانا مرنقة عیناه ای منکسر الطرف من جوع وغیره - رونق آب کار رونق السیف آب تیغ رونق الامر و رنق الضحی منه ایضاً - و رنوق بضمتین الطین الذی فی الانهار والمسیل -

روق - روق - شاخ ارواق ج - و پارهٔ از شب و اول هر چیزی - و کاشانه رواق بالکسر مثلثه و ایضاً پردهٔ که درکشیده باشند از سقف یقال بیت مروق ویقال ثلثة اروقة والکثیر روق بالضم و روق الشباب و ریقه و ریقه بالتشدید اول و ریق کل شئ افضله - ویقال اکل فلان روقه اذا طال عمره حتی تحاتت اسنانه - اوراق خیمه بایقال ضرب فلان روقه بموضع کذا ای فسطاطه - وفی الحدیث حین ضرب الشیطان روقه و مد اطنابه یقال القی فلان علیک ارواقه و شراشره و هو ان تجبه حبا شدیدا - و ایضاً القی ارواقه اذا عدا و اشتد عدوه - والقی ارواقه اذا اقام بالمکان واطمان به - والقت السحابة ارواقها ای مطرها و دبلها - ترویق فروهشتن شب تاریکی را - و پالودن شراب ارواق ایضاً خوش آمدن و بشگفت آوردن کسے را (ع ف اض ۲) و صافی شدن شراب راوق پالونهٔ شراب غلمان روقة بالضم و جوار روقة ای حسان و هو جمع رائق مثل فاره و فرهة و صاحب و صحبة و غلمان روق ایضاً مثل بازل و بزل اروق بالتحریک دندان پیش ترین دراز شدن از فرود اروق نعت منه - اراقة ریختن آب و خون و مانند آن

رهق - رهق - بالتحریک بر نشستن گرد بر چیزی و فرو پوشیدن (ع ک اف ۲) قوله تعالی و لا یرهق وجوههم قتر و لا ذلة - وفی الحدیث اذا صلی احدکم الی الشئ فلیرهقه ای فلیغشه و لا یبعد منه و خود را بر حرام و تباهی داشتن یقال فیه رهق ای غشیان للمحارم من شرب الخمر و نحوه و ستم کردن قوله تعالی فلا یخاف بخسا و لا رهقا ای ظلما و سفاهت و طغیان قوله تعالی فزادوهم رهقا ای سفها و طغیانا و نزدیک آمدن و دریافتن چیزی را یقال طلبته حتی رهقته ای دنوت منه و ادرکته - ارهاق تکلیف کردن و تاخیر کردن نماز را تا بوقت نماز دیگر - و دشوار کردن یقال لا ترهقنی لا ارهقک الله ای لا تعسرنی لا اعسرک الله و قوله تعالی لا ترهقنی من امری عسرا ای لا تکلفنی - و یقال ارهقه طغیانا ای اغشاه ایاه و ارهقنی اثما و فرهقته ای حملنی فحملته مرهق آنکه بگشتنے رسیده باشد مراهقت نزدیک رسیدن کودک ببلوغ ترهیق متهم داشتن کسے را وفی الحدیث انه صلی علی امراة ترهق ای تتهم و تؤبن بشر - رجل مرهق اے متغشی بالناس والضیفان - و قیل (شعر) خیر الرجال المرهقون کما - خیر تلاع البلاد اکلؤها + و یقال القوم رهاق مائة بالضم والکسر بالاضافة ای زهاء مائة یعنے نزدیک صد رهیقان زعفران -

ریق - ریق - بالکسر آب دهان ریقة اخص منه ارياق ج ریق کل شئ افضله و اوله و قد یخفف و منه ریق الشباب و المطر - مار رائق آب ناشتا خورده ریوق جان دادن یقال هو یریق بنفسه ای یجود بها عند الموت - ریق بالفتح درخشیدن سراب تریق مثله -

ربرق - بجعفر سگ انگور -

ردق بفتحتین مج و آن چیزیکه شتر بچه یا اسپ کره بعد تولد پیش از خوردن رید -

روذق - بجوهر پوست کشیده و بز غاله موی برکنده و گوشت پزانیده و با دیگ افزار و غیره آمیخته رواذق ج -

ریرق و ریزق - سگ انگور -

ارتصاق - چسپیدن جوز مرتصق و مرتصق گردگانیکه برآوردن مغزش دشوار باشد -

رعیق - کامیر و غراب آواز شکم دابه که وقت دویدن شنیده شود یا آواز زهره آن وقتیکه در غلافش بجنبد و قد رعق چنین آواز کرد (س ع بفتحهما) -

فصل الزاء

زبق - زبق - برکندن موی (ع ف اض ۲) انزبق ای دخل و هو مقلوب انزقب - زنبق روغن یاسمین زیبق بالکسر سیماب و هو معرب و قد اعرب بالهمز و بکسر الباء مثل زئبر و درهم مزأبق درم سیماب اندود و العامة تقول مزبق -

زبرق - زبرقان - بکسرتین ماه - و نام مردی زبرقت الثوب ای صفرته -

زحلق - زحلوقة مثل زحلوفة جای لغزیدن کودکان زحالیق ج زحلقه ای دحرجه و قد تزحلق ای تدحرج -

زندق - زندیق - بالکسر یکی از بد مذهبان و هو معرب زناد قة ج و الهاء عوض من الیاء المحذوفة و اصله الزنادیق و قد تزندق والاسم زندقة عرب من الزند و هو کتاب لهم -

زرق - زرق - بالتحریک گربه چشم شدن (ع ک اف ۲) زرقة گربه چشمی آزرق زرقاء النعتان منه

رہق - ردق · روذق · ریرق · ارتصاق · ردق - رعیق · زبق · زبرق · زحلق · ریق · زندق · زرق · ربرق

زلق زہرق زبعبق الزدق زلق-زرنوقان زرمق زعق زوق زعفق زقق-زہق زعبق زعلوق زمق

يقال نصل ازرق وماء ازرق-ازرقاق ازريقاق كذلك-زُرقۃ بالضم سخت كبو دچشم وللمؤنث كذلك زُرقٌ جمع ازرق وزرقاء وايضاً سنا نہای نيزہ-وزرنگ تودہا زرق الطائر يزرق ای زرق وزرقت عينہ نحوی اذا انقلبت وظہر بياضہا-زرق بالسكون زدن بمزراق وہو رمح قصير ورحل سپيں فگندن شتر زرنوقان دو ديوارچہ دو طرف چاہ كہ نعامہ را بروی نہند وآن چوبی باشد كہ بكرہ را ازوی درآويزند فان كانتا من خشب فہماد عامتان وقيل نعامتان والمعترضۃ عليہما ہی العجلۃ والغرب معلق بالعجلۃ زورق كشتی خرد زُرّق بالضم والتشديد بازجرہ معرب وآن باز سپيد باشد زراريق ج-

زرمق-زُرمانقۃ-جبۃ صوف وفی الحديث ان موسیٰ عم اتی فرعون وعليہ زرمانقۃ-

زَعق-زعق-فرياد وبانگ كردن (عع بفتحہما) زعق بالتحريك ترسيدن در حالت نشاط (عع ك اف ۴م زعِقٌ نعت منہ ويقال ازعقہ الخوف حتی زعق وانزعق-ويقال ازعقتہ فہو مزعوق ويقال زعقتہ فہو مزعوق-ماءٌ زعاق بالضم آب شور طعام مزعوق طعام شور-

زعفق-زُعفوق-بالضم بدخوے-

زقق-زق-بالكسر مشك ازقاق ج و زقاق وزقان ايضاً مثل ذياب وذوبان زقيق الجلد سلخہ من قبل راسہ-زقاق بالضم كوچہ يذكر ويؤنث قال الاخفش اہل الحجاز يؤنثون الطريق والصراط والسبيل والسوق والزقاق وبنوتميم يذكرون ہذا كلہ زُقان از فتح مثل حُوار وحوران واحورۃ زق خورش دادن مرغ چوزہ را بدہان زقزقۃ ترقيص كودك-

زلق-زلق-بالتحريك جای لغزان-ولغزيدن (عع ك اف ۲م) ازلاق متعد منہ وبچہ افگندن ناقہ وموی ستردن مزلق مزلقۃ جای لغزان وكذلك الزلاقۃ-وقولہ تعالیٰ فتصبح صعيداً زلقاً ای ارضاً ملساً ليس بہا شیٔ-مزلاق ای مزلاج وہو الذی يغلق بہ الباب ويفتح بلا مفتاح-وفرس مزلاق كثيرۃ الازلاق-زليق بچہ افگندہ زلق سرستردن (عع ف اك ۲م) تزليق كذلك-رجل زلقٌ زُملقٌ مثال ہدبد وزمالق وزملق بتشديد الميم آنكہ پيش از مجامعت انزال افتدش زُليّق بالضم والتشديد شفتالو ك وآن نوعی از شفتالو ست بی پشم-

زلق-زناق-حلقۃ توضع تحت حنك الدابۃ ثم يجعل فيہا خيط يشد براسہ تمتنع جامحہ وگلوبند زنان از زيور يقال زنقت الفرس-زنق بالتحريك جاے زناق واظنہ معرباً من زنخ-زنقۃ كوچۂ باريك تنگ مزنوق نام اسپے-

زوق-زؤق-سيماب فی لغۃ اہل المدينۃ وقيل لكل منقش مزوّق وان لم يكن فيہ زئبق-تزويق آراستن ودرست كردن كتاب وسخن را زيق القميص بالكسر زہ پيراہن زيق نام مردی تزيّق سرمہ كردن وآراستن زن خود را-

زہق-زہوق-مغز آگندہ شدن استخوان وپُر شدن مغز وبرآمدن جان قولہ تعالیٰ وتزہق انفسہم وہم كافرون-وحكی البعضہم زہقت نفسہ بالكسر تزہق زہوقاً لغۃ فی زہقت وپيش شدن اسپ از اسپان ديگر-ونيست شدن قولہ تعالیٰ وزہق الباطل-زہوق بالفتح نعت منہ-وايضاً بئر بعيدۃ القعر وفج الجبل المشرف وازنشانہ درگذشتن تير (عع بفتحہما) زاہق مغز آگندہ-وستور فربہ پر مغز ومرد فربہ شدہ جمعہ زہق-زہق بالتحريك زمين پست زہق ای نزق-ازہاق كشتن ونيست گردانيدن ودرگذرانيدن تير از نشانہ وپُر كردن ستور را-وبرگردن آوردن ستور زين را در حل را ويقال رأيت فلاناً مزہقاً اے مغذاً فی سيرہ وفرس ذات ازاہيق ای ذات جری سريع-انزہاق برجستن ورميدن ستور بزدن زہلوق بالضم فربہ لام زائدہ يقال حُمُرٌ زہالق-

زہزق-زہزقۃ-سخت خنديدن-

زبعبق-كسفرجل وسمرطاط بدخلق-

الزدق-بالكسر لغۃ فی الصدق يقال انا ازدق منہ

زرنوقان-بالضم ويفتح منارتان تبنيان علی جانبی راس البئر زرنوق نہر خرد ودير الزرنوق علی جبل مطل علی دجلۃ بالجزيرۃ زرنيق بالكسر زرنيخ معرب وتزرنق متغير شد وبرزرنوق باجرت آب كشيد وتزرنق فی الثياب پارچہ را پوشيد ودران پنہان گشت وزرنقۃ انا متعد منہ زرنقۃ دين كانہ معرب زرنہ ای الذہب ليس وفزونی وكمال حسن وبزرنوق آب دادن وبرپا كردنش برچاہ وچيز را بمدت فروختن وانزرق فی الجحر درسوراخ درآمد وبكمين گاہ نشست وانزرق الرمح نيزہ بگذشت-

زعبق القوم والشیٔ-گروہ وچيز را پراگندہ كرد بعزقۃ مثلہ-

زعلوق-كعصفور شادان ونباتی او الصواب بالذال فيہا-

زمق لحيتہ-ريش اورا بركند (عع ف اك ۲ و ض ۲م) واللحيۃ زميقۃ ومزموقۃ وزمق القفل قفل را واكرد وما اغنی عنی زمقۃ ای شيئاً-

لہ گريبان ۱۲

الزندوق - بالضم لغة فی الصندوق -
زهمق - بالفتح کوتاه فراهم اندام زهمقة بدبوئے تن از گندہ بغلی یا جز آن -

فصل السین

سَبْق سَبَق - درگذشتن (ع ف اض ۲ و ک ۲) یقال سابقته فسبقته - واستبقنا فی العدو ای تسابقنا وقیل فی قوله تعالیٰ ذهبنا نستبق ای نتنضل - و یقال له سابقة فی هذا الامر اذا سبق الناس الیه - سبق بالتحریک آنچه گرد ببندند بدان دراسپ دوانیدن و تیر انداختن و مانند آن سباقا البازی قیدا او من سیر وغیرہ -
ستق - درہم ستوق - بالتشدید درم نبهرہ وکل ما کان علی هذا المثال فهو مفتوح الاول الا اربعة احرف جاءت نوادر وهی سبوح وقدوس و ذروح وستوق فانها تضم وتفتح - مستقة پوستین دراز آستین مساتق ج -
سحق سحق - سودن و جامه کهنه ولوبیه رفتن (ع بفتحهما) انسحاق سوده شدن سحق بالضم وبضمتین دورے (ع بضمهما) یقال سحقا له سحیق دور و اسحاق دور گردانیدن - و کهنه شدن جامه سوده شدن سپل شتر - و خشک شدن پستان باشیر و برسینه و شکم چسپیدن آن سحوق بالفتح نخل دراز سحق ج اتان سحوق وحمار سحوق ایضا ای طویل - سوحق دراز اسحاق نام پیغمبری معروف فان اردت به الاسم لم تصرفه وان اردت به المصدر صرفته - سحوق بالضم نخل دراز میم زائدہ - سحاق بالکسر پوست تنک - و تنکئے که بدان پوست رسد سماحیق السماء پارہائے ابرو پارہ ہائے پیه بر رودہ -

سذق یسوذق - بالفتح والذال المعجمة و ستیانه و چرغ سوذنیق سیذنوق سوذانق کذلک معرب سذق شب آتش افروختن مغان معرب سدہ -
سرق یسرق - بالتحریک شقهای حریر سپید سرقة یکے وهو معرب سره مثل برق معرب برہ و دزدی کردن (ع ف اک ۲) سرقة بکسر الراء ازدزدی یقال سرق مالا منه وربما قالوا سرقه مالا وفی المثل سرق السارق فانتحر - تسریق بدزدی نسبت کردن وقری فی قوله تعالیٰ ان ابنک سُرِّق - استراق گوش داشتن پنهانی سخن کسے را ویقال یسارق النظر الیه مُسَرَّق و مُشرقان دو موضع سراقة بن جعشم بالضم نام مردی از صحابه استبرق دیبای گنده -
سردق - سرادق - سراپرده سرادقات ج ویقال بیت مسردق خانه با سرا پردہ -
سرمق - سرمق - شورگیاہ -
سفق یسفق - در باز کردن آنسفاق لازم منه ثوب سفیق ای تسفیق جامه سخت بافته سفاقة شوخ دیدگی وقد سفق بالضم - وهو سفیق الوجه ای وقح - سفاسق السیف پرنگ شمشیر معرب -
سلق سلق - بالتحریک دشت هموار سلقان بالضم ج مثل خلق و خُلقان سَلَق بزیاده المیم کذلک سماليق ج سلق بالسکون ستان افگندن وربما قالوا سلقیته سلقا و بزیدون فیه الیاء کما قالوا جعبیته ای صرعته - ویقال سلقها وسلقا بها اذا بسطها ثم جامعها - واستلقی اذا نام علی ظهرہ وهو انتعال ویقال اسلنقی وهو افتعلی وسلق لغة فی صلق ای صاح - سلق ایضا سخن سخت گفتن آزردن بزبان قوله تعالیٰ سلقوکم بالسنة حداد -

مسلاق بالکسر خطیب بلند آواز مسلاق کذلک ویقال اخطیب مسقع مسلق مصقع و روغن دادن مشک ومزادہ را - ونیم پخته کردن سبزی و بیضه را در دیگ وگوشته جوال درہم افگندن - ونشان ریش پشت ستور که نیکو شدہ باشد و جاے آن سپید ماندہ - سلق بالکسر گرگ - و چکند سلقة مادہ گرگ - وزن دراز زبان سلیقة نشان نواروتنگ بر پهلوے ستور و سرشت یقال فلان یتکلم بالسلیقة ای بطبعه لاعن تعلم سلاق بالضم دمیدگی دہان وبن ہاے دندان و دمیدگی بر اندام تسلق بدیوار بر شدن سلیق آنچه از درخت فرو ریزد سلوق بالفتح نام دیہی بیمن دروع سلوقیة و کلاب سلوقیة منسوب بوے -
سمق یسموق - بلند شدن و دراز شدن (ع ف اض ۲) سماق بالضم والتشدید تخم آن که از بر درخت ست ترش کذب سماق بالتخفیف دروغ سادہ سمیقان دو چوب یوغ که بر گردن گاو نشینند -
سنق یسنق - بالتحریک ناگوار شدن (ع ک اف ۲)
سوق - ساق - معروف سوق بالضم ج - نحو اسد و اسد سیقان اسوق کذلک سوق بالتحریک خوب ساق شدن اسوق سوقا و نعتان منه - اسوق ایضا دراز ساق ویقال ولدت فلانة ثلثة بنین علی ساق واحد ای بعضهم علی اثر بعض لیست بینهم جارية - ساق الشجر تنه درخت ساق حر قمری نر قوله تعالیٰ یوم یکشف عن ساق ای عن شدة مساوقة مفاخرت کردن ساقة الجیش مؤخرہ - سوق بالضم بازار یذکر و یؤنث سوق الحرب

الزندوق یسنق زهمق سرق سبق ستق سردق یسمق سرمق سفق سحق سنفق سلق یسوق

ف۵ وقول الجوهری ابن جعشم وهم وانما هو جده ۱۲ ق -

حومۃ القتال۔ سوق بالفتح راندن۔ و دست پیمان راندن از ستور و جز آن بعروس و بر ساق زدن (ع ف اص ۲) تسوق خود را بازاری کردن بخرید و فروخت سوقۃ بالضم مردم فرومایہ سوق بتحریک الواو ج۔ استیاق راندن انسیاق لازم منہ۔ سیقۃ بالفتح والتشدید ستور بغارت راندہ مثل وسیقۃ۔ سیّق ابر بے باران کہ باد او را ہمے راند۔ و یقال استقنک ابلا ای اعطیتک نسوقہا تساوق جان کندن یقال رأیت فلانا یسوق ای ینزع عند الموت سیاقۃ بریکدیگر پیش راندن سوّیق پست۔

سہوق سہوق۔ مرد دراز و باد سخت۔

السباق۔ لغۃ فی الساق سوق ج۔

سیداق۔ درختیست قوی یک ساق ازقشرہ حراق ورما و حریق خشبہ یبیض بہ غزل الکتان۔

سودق۔ بجوہر جرغ منقول عن الباہر۔

السعلق۔ بالفتح ام السعالی۔

سعفوق۔ کعصفور ابن طریف بن تمیم و لقب والدہ

سنعبق بفتحتین و ضم الباء و فتحہا گیاہیست بدبو۔

سقق بفتحتین غیبت کنندگان مردم وسق الطائر پرندہ بچال انداخت سقسق مثلہ والسقسق من بعید فی ذکرہ و آخر فی اخری و نیشد کل منہما بیتا بالنوبۃ مولدۃ وسق سق و بکسران زجر للثور۔

سمسق۔ بجعفر و زبرج و قنفذ و جندب گل یاسمین و مرزنگوش۔

سنبوق۔ کعصفور کشتی خرد۔

سندوق۔ بالضم بر وزن و معنی صندوق۔

سنسق۔ بالفتح نوعی ست خرد از مورد۔

سنعبق۔ کسفرجل تقدم۔

فصل الشین

شبق شبق۔ بالتحریک آرزومند شدن بجماع (ع ک اف ۴م)۔

شبرق۔ شبرقۃ۔ جامہ پارہ کردن شبراق کذلک و گوشت پارہ کردن شرقۃ کذلک شبرق بکسرتین گیاہی شباریق پارہای جامہ شبارق شلوار وہو معرب۔

شدق۔ شدق۔ بالکسر کنج دہن اشداق ج۔ شدق بالتحریک فراخی شدق خطیب اشدق کام کشادہ متشدق فصاحت نمایندہ۔

شرق۔ شرق۔ آفتاب یقال طلع الشرق شارق مثلہ و جاہی برآمدن آفتاب۔ و برآمدن شروق مثلہ و شگافتن گوش گوسپند و جز آن (ع ف اص ۲) مشرقان یعنی مشرق تابستانی و زمستانی مشرقۃ بفتح الراء و ضمہا و شرقۃ و مشراق آفتاب گاہ تشرق بآفتاب گاہ نشستن اشراق روشن و تابان شدن شرق بالتحریک گوش شگافتہ شدن ستور (ع ک اف ۴م) شرقا نعت منہ۔ و اندوہ و غضبناک شدن و یقال شرق بریقہ و بالماء ای غص یعنی آب در حلق بگلوش فرو ماندہ و فی الحدیث یؤخرون الصلوۃ الی شرق الموتی ای الی ان یبقی من الشمس مقدار ما یبقی من حیوۃ من شرق بریقۃ عند الموت تحم تشرق بالفتح او کسرہ ای لا دسم علیہ تشریق رفتن سوی مشرق یقال شتان ما بین مشرق و مغرب و قدید کردن گوشت ایام التشریق سہ روز بعد از نحر مشرق بفتح الراء نمازگاہ۔ و مسجد خیف شریق نام مردی۔

شفق شفق بفتحتین سرخی افق بعد از غروب تا نماز خفتن۔ و تباہ از ہر چیزی شفقۃ مہربانی شفق کذلک اشفاق ترسیدن بر کسی یا چیزے از مہربانی بروی صلتہ بعلی یقال اشفق علیہ فہو مشفق و شفیق علیہ۔ و عطاء مشفق ای مقلل و ترسیدن از کسے یقال اشفق منہ ای خاف قال ابن درید شفقت و اشفقت بمعنی و انکرہ اہل اللغۃ۔

شقق شق۔ کفتگی شقوق ج۔ و یقال بید فلان و برجلہ شقوق و صبح۔ و کفانیدن۔ و برآمدن دندان۔ و دشوار آمدن کار بر کسے صلتہ بعلی۔ و چشم باز ماندن مردہ یقال شق علیہ الامر و شق بصر المیت اذا نظر الی شئ لا یرتد الیہ طرفہ و ہو الذی حضرہ الموت (ع ف اص ۲) و یقال شق فلان العصا ای فارق الجماعۃ۔ و انشقت العصا ای تفرق الامر شقاق بالضم کفتگی رسغ ستور شق بالکسر نیمہ چیزی و کرانہ کوہ و برادر و دوست یقال ہو اخی و شق نفسے و نام کاہنی معروف و سختی و منہ قولہ تعالی لم تکونوا بالغیہ الا بشق الانفس و ہذا قد یفتح شقۃ بالکسر پارہ از چوب و تختہ۔ و نیمہ چیز شقۃ بالضم جامہ پیش شگافتہ خلاف جبہ۔ و سفر دور قولہ تعالی ولکن بعدت علیہم الشقۃ۔ و یقال شقۃ شاقۃ و ربما قالوہ بالکسر و ہذا شقیق ہذا اذا انشق الشئ بنصفین و کل واحد منہما شقیق الآخر شقیق ایضا برادر شقیقۃ درد نیم سر۔ و نام جدہ نعمان بن المنذر و کشادگی میان دو کوہ از ریگ کہ در روے علف باشد شقائق ج۔ شقائق النعمان لالہ واحدہ و جمعہ سواء۔ فرس اشق اے طویل والانثی شقاء مشاقۃ شقاق خلاف و دشمنائگی کردن اشتقاق گرفتن نیمہ چیزے۔ و گرفتن حرفے از حرفے و سخن را در خصومت بچپ و راست

شبق
شبرق
شفق
شدق
سہوق۔ شرق
السباق
سیداق
سودق
السعلق
سعفوق
سنعبق
سقق
سمسق
سنبوق
سندوق
سنسق
سنعبق۔ شفق

بردن بی قصد - وبچپ وراست رفتن در اشغال تشقیق سخن را نیکو بیرون آوردن وهیزم وجز آن کفانیدن تشقق شگافته شدن انشقاق کذلک شقشقة بانگ کردن شتر فحل وگنجشک شقشقة بالکسر ریه شتر که بوقت بانگ ومستی از دهان بیرون آرد ویقال للخطیب ذو شقشقة تشبیها بالفحل -

شقرق شقراق - بکسرتین وبالفتح مشدد الراء مرغی که آنرا ابقال بد دارند شرقراق کذلک -

شمقمق شمقمق - دراز ونام مردے -

شنق شنق - بالتحریک میان دو نصاب زکوٰة وفی الحدیث لاشناق ای لایؤخذ من الشنق حتی یتم وکم از دیت - ودرازی سر شناق بالفتح دراز و بالکسر بند سر مشک شنیق پسر خوانده اشناق سر مشک بستن - وسر واکردن شتر - وایستادن وایستانیدن شتر لازم ومتعدی شنق بالسکون باز ایستانیدن شتر را بکشیدن مهار بوقتیکه بروی نشسته باشی (عع ف اص ۲ وک ۲) لحم مشنق ای مقطع وهو ماخوذ من اشناق الدیة وذلک ان یسوق ذو الحمالة الدیة کاملة فاذا کانت معها دیات جراحات فتلک هی الاشناق کانها متعلقة بالدیة العظمی ویقال ایضاً للعجین الذے یقطع ویعمل بالزیت مشنق -

شوق شوق - آرزومند گردانیدن (عع ف اص ۲) شائق هو المعشوق ومشوق العاشق اشتیاق آرزومند چیزی شدن تشوق آرزومندی نمودن تشویق بارزو آوردن -

شیق شیق - بالکسر نام کوهی شیاق لبستن طناب (عع ف اک ۲)

شهق شهیق الحمار - آخر صوته تشهاق مثله وزفیره اوله - ویقال الشهیق رد النفس والزفیر اخراجه (عع لغتهما وک ۲) شهوق بلند شدن شاهق کوه بلند وفلان ذو شاهق اذا کان یشتد غضبه شهقة نعره زدن یقال شهق فلان شهقة فمات - ویقال ضحک تشهاق -

شبرق - کجعفر شخصے که چشم زخم دیو باد رسیده باشد ونصر الله بن موسیٰ بن شبرق الموصلی محدث -

شوذق - بجوهر دست برنجن شیذق وشیذقان وشیذاق وشوذانق چرغ یا شاهین وضبط لغاتہ فی السین شوذقه چو چرغ به پنجه چیزی گرفتن -

شبرق - الثوب - ای شبرقه یعنی پارچه را برید -

شرشق - کز برج باز -

شرنق - برید شرانق پوست مار والشرانق من الثوب پارچه پاره گشته -

شفشلیق - کزنجبیل پیر زال فروهشته اندام -

شفلقة - کعلسته بازیبت وآن چنان باشد که از پس بر سرین کسے دست زده برزمین زنند آنرا -

شلق - بتازیانه وجز آن زدن وجماع کردن پاره کے گوشت بدراز و بالکسر گکتف ماهی ست خرد یا مار ماهی شولقی مرد شیرینی جو دکمندیل شخصے که وقت خنده دهن بکشاید وکشید او زنبیل فقرا وگدایان شلقة بفتحتین کو به شلقار بالکسر کارد مشلقة بالکسر بضیه های سوسمار شلقان بفتحتین دو دیست بمصر -

شلمق - کجعفر گنده پیر کلان سال -

ثوب شمارق وشماریق وشمرق - پارچه بریده

الشمشقة - بالکسر الشقشقة -

شمشلیق - کزنجبیل گنده پیر فروهشته اندام وتیز رفتار

شملق - کجعفر زن گنده پیر -

شنشقة - کقنفذة غرارهٔ پنبه -

شهبیدق - شهرے وتصحف علی بن القطاع

فقال شهشدق بالشینین مثال فعفلل

فصل الصاد

صدق - صدق - راستی خلاف الکذب و راست گفتن وراست کردن - وثنا ونام نیکو ومنه قوله تعالیٰ واجعل لی لسان صدق فی الآخرین یعنی زبان ثناگوی گردان از بهر من در پس آیندگان ویقال صدق فی الحدیث وصدقه الحدیث - وفی المثل صدقنی سن بکره وذلک انه لما نفر قال له هع وهی کلمة تسکن بها صغار الابل اذا نفرت - وصدقوهم القتال تصادق بایکدیگر راست شدن در دوستی وسخن تصدیق راست گوے داشتن - وصدقات گرفتن مصدق نعت منه - تصدق صدقه کردن ومنه قوله تعالیٰ ان المصدقین والمصدقات بتشدید الصاد اصله المتصدقین فقلبت التاء صاداً و ادغمت فی مثلها - صداقة بالفتح دوستی مصادقة صداق باهم دوستی کردن صدیق دوست صدیقة مؤنث اصدقاء ج - وقد یقال للواحد والجمع والمؤنث صدیق - ویقال فلان صدیقے ای اخص اصدقائی وانما یصغر علی جهة المدح صدیق بالکسر والتشدید الذے هو دائم الصدق ویکون الذی یصدق قوله بالعمل صدق بالفتح نیزه راست ودرست رجل صدق اللقاء وصدق النظر بالفتح وقوم صدق بالضم - ویقال هذا مصداق هذا اے مایصدقه ویقال للشجاع والفرس الجواد انه لذو مصدق اے صادق الحملة والجری کانه ذو صدق فیما یعدک من ذلک - صدقة بالتحریک انچه بدرویش داده شود صداق بالفتح والکسر دست پیمان زن کابین زن صدقة بضم الدال کذلک ومنه قوله تعالیٰ

صدق
شبرق
شقرق شوذق
شمقمق
شنق شبرق
شرشق
شرنق
شفشلیق
شفلقة
شلق
شوق شلمق
شمارق
الشمشقة
شمشلیق
شیق شملق
شنشقة
شهق شهبیدق

له این نعت در اصل ضمیمه متروک ست ۱۲

وآتوا النساء صدقاتهن نحلة صدقة بالضم وسکون الدال کذلک۔ اصداق دست پیمان نامیدن صندوق بالضم معروف صناديق ج۔

صعق۔ صاعقة۔ آتش کہ از آسمان افتد در رعد شدید یقال صعقتهم الصاعقة وصعقهم السماء ای ألقت علیهم الصاعقة (ع بفتحهما) و بانگ عذاب صعقة تصعاق بیہوش شدن (ع ک اف ۲) اصعاق متعد فیہ۔ وقولہ تعالیٰ فصعق من فی السموات ومن فی الارض ای مات۔ حمار صعق الصوت سخت آواز الصعق نام مردی بالالف واللام اللازمتان لہ کالنجم للثریا۔

صعفق۔ صعفوق۔ بالفتح خول بالیمامة وهو غیر منصرف للعجمة والتعریف ولم یجئ علی فعلول شئ غیره واما الخرنوب فان الفصحاء یضمونه او یشددونه مع حذف النون والعامة یفتحونها۔ ویقال الصعافقة قوم یحضرون السوق للتجارة ولا نقد معهم ولیست لهم رؤس اموال فاذا اشتری التجار شیئا دخلوا معهم فیه قال الاصمعی الواحد منهم صعفقی وقال غیره صعفوق وجمعه صعافقة وصعافیق۔

صفق صفق۔ دست برہم زدن کہ آواز آید (ع ف اک ۲) و دست بر دست دیگری زدن و ربیع وبیعت و بازگردانیدن یقال صفقه فانصفق و در فراز کردن صفقت الباب ای رددته و صفق عینه ای ردّہا و ابریشم رباب را جنبانیدن تصفیق دست برہم زدن۔ و جنبانیدن باد درخت را۔ و شراب از خنور بخنور دیگر گردانیدن دستور را از چراگاہ گردانیدن صفقة یکبار دست زدن و ربیع یقال ربحت صفقتک۔ و صفقة رابحة وخاسرة توصف بها۔ وتصافق عند البیعة۔ الصفاق بازگشتن اصفاق در فراز کردن۔ و گرد آمدن مردم بر کاری یقال اصفق علیہ و در خوردن دست بکاری و گوسپند را روزی یکبار دوشیدن اصطفاق جنبیدن درخت از باد و ابریشم از زخمہ صفاقة بالفتح شوخ روئی و سختگی جامہ ثوب صفیق ووجه صفیق بین الصفاقة۔ صفاق بالکسر پوست تنک از زیر پوست کہ بروی موی روید صفق بالفتح والضم کرانہ وصفق الجبل صفحہ صفق بالتحریک آب کہ در مشک تو بوی گرفتہ و زرد شدہ باشد یقال و ردنا مارکانہ صفق۔

صلق صلق۔ آواز سخت وفی الحدیث لیس منا من صلق او حلق و بعصا زدن (ع ف اض ۲) و اصلق لغة فی صلق۔ ویقال الفحل یصطلق بنابه و ذلک صریفه وصلقات الابل اینابها التی تصلق تصلق بانگ و فریاد کردن زن بوقت وضع قال الفراء سلقوکم بالسنة وصلقوکم لغتان صلق بالتحریک مثل سلق وهو القاع الصفصف صلائق نانهای تنک بنو المصطلق حی از خزاعہ صهصلق گندہ پیر با فریاد و بانگ سخت صهصلیق مثلہ۔

صیق۔ صیقة۔ بالکسر گرد صیق ج مثل جیفة وجیف۔

صرق بفتحتین ہر چیز تنک صریقة نان تنک صریق وصرق وصرائق ج۔

صفرق۔ بالضمات وتشدید الراء فالودہ و رستنی

صق الحرباء۔ کرنشہ بانگ زد (ع ف اک ۲) صق بیخی کہ بر کوفتن آن کوشش کردہ شود۔

صمقة بفتحتین شیر بی مزہ و زمین سنگلاخ اصمق الباب در را بند کرد یا رد کرد یا استوار کرد و اصمق اللبن او الماء شیر و آب مزہ گردانید و تباہ شد

وما زال صامقا یعنی فلان ہمیشہ گرسنہ است یا تشنہ و لحدث سرگشتہ کہ خورد و نوش نکند۔

صنق بضمتین گندہ بغلان و بفتحتین سخت گندہ بغلی و گشتن استوار و بسیار سخت صانق مثلہ و رجل صنق مرد دفزک بزرگ وجمل صنقة شتر سطبر کلان والصنقة من الحرة سنگلاخ درشت و نیک خدمت گذاران شتر صنقین مثلہ صناق بالکسر شتریکہ بانگ ہیر ش دور رود صانقان دہ بیست بمرو واصنق علیہ ستیہید بر وی واصنق فی مالہ احسن القیام علیہ۔

صوق۔ بالفتح راندن (ع ف اض ۲) یقال قد صاق الدابة و بالضم بازار و موضعیست نزدیک غیقة المدینة ویقال صوقی کطوبی وفی شعر کثیر صوقاوات جمعہ بالاجزاء، والصاق الساق صویق پست و تصوق بغدرتہ بہ پلیدی او آلودہ شد۔

فصل الضاد

ضیق ضیق۔ تنگ۔ و تنگی۔ و تنگ شدن (ع ف اک ۲) ضیق بالکسر تنگی ضیقة تنگدستی و درویشی ضیق ج ضیق تنگ و ضاق عنہ الشئ ای لا یسعه۔ و ضاق الرجل ای بخل واضاق ای ذهب مالہ تضییق تنگ کردن و تنگ گرفتن برکسی وقولهم ضقت بہ ذرعا ای ضاق ذرعی بہ تضایق القوم اذا لم یتسعوا فی خلق او مکان ضوقی و ضیقی تانیث اضیق صارت الیاء واوا لسکونها وضمة ما قبلها۔

ضفق۔ وضع داء بطنه بمرة یعنی پلیدی را یکبارگی انداخت۔

ضق۔ آواز کرد (ع ف اک ۲) طق مثلہ۔

صنق
صعق
صلق صوق
صعفق
ضیق
صفق صیق
صرق
صفرق
صق
صمقة ضفق
ضق

فصل الطاء

طبق

طبق - طبق - بالتحریک تاه چیزی الطباق ج - وقولهم وافق شن طبقه وهما قبیلتان تقابلا فتساویا فقیل فیه وافق شن طبقة وافقة فاعتنقه و پاره از شب و روز یقال مضی طبق من اللیل وطبق من النهار ای معظم منها واستخوان تنک که میان دو پیوند استخوان پشت باشد - وگروه مردم و ملخ ویقال اتانا طبق من الناس وطبق من الجراد ای جماعة و پس یکدیگر زاده از بره و بچه یقال ولدتها طبقا و طبقة و باران عام یقال مطر طبق و حال مردم و منه قوله تعالی لترکبن طبقا عن طبق ای حالا عن حال یوم القیمة بنت طبق سنگ پشت ویقال للداهیة احدی بنات طبق - وطبقات الناس فی مراتبهم والسموات طباق ای بعضها فوق بعض - وطباق الارض ما علاها - طباق درختی ویقال جمل طباقاء للذی لا یضرب ومن الرجال الاحمق یعنی ناتوان وطبقت یده بالکسر طبقا اذا کانت لا تنبسط ید طبقة نعت منه تطبیق دست میان دو ران نهادن در رکوع - و بر پیوند رسیدن شمشیر بوقت زدن و جدا شدن آن ویقال انه لیطبق المفصل للرجل اذا اصاب الحجة و سم بر سم نهادن اسپ در رفتن و دویدن - و همه زمین فرو گرفتن آب باران سحابة مطبقة نعت منه - مطابقة موافقت و برابر کردن - و چفسانیدن - و رفتن با بند بر پای و سم پای بر جای سم دست نهادن اسپ در رفتن و دویدن و طابق فلان اذا مرن علی العمل تطابق اتفاق کردن اطباق قرار آمدن بر کاری صلته بعلی و بر هم نهادن چیزی بر پوشیدن تو بر تو تطبیق تو بر تو پوشیدن واسحے المطبقة بالکسر تپ که شب و روز خنک نشود الحروف المطبقة بفتح الباء چهار حرف صاد ضاد طا ظا - طابق معرب تابه -

طرق

طرق - طریق - راه یذکر و یؤنث اطرقة طرق ج - طریقة نخل نیک بلند طوایق ج و نهالین دراز که از پشم و جز آن بافته باشد - و گزیدگان قوم یقال هذا رجل طریقة قومهم و طرائق قومهم ایضا للاشراف و منه قوله تعالی کنا طرائق قددا ای کنا فرقا مختلفة اهواءنا و روش و مذهب یقال ما زال فلان علی طریقة واحدة ای حالة واحدة - طرق مطروق آب باران که در وی ستور بول انداخته باشد و منه قول احد الوضوء بالطرق احب الی من التیمم و آب گشتن و فال سنگک زدن طراق ای متکهنون طوارق متکهنات و پشم زدن مطرقة چوب که بدان پشم زنند و ایضا خایسک آهنگران ویقال اختضبت المرأة یوما طرقة او طرقتین ای مرة او مرتین طرقة بالضم خط که بر کمان باشد طرق ج و عادت و خو یقال ما زال ذلک طرقتک ای دأبک و هذه طرقة رجل واحد ای صنعة رجل - طرق بالکسر پیه و قوت و اصله الشحم طرقة بالتحریک رسته و دام صیاد - و پی شتران یقال جاءت الابل علی طرقة واحدة و علی خف واحد ای علی اثر واحد و جمعها طرق - طرق ایضا ثنی القربة یعنی نورد مشک و مناقع المیاه و سستی زانوی شتر رعع ک اف ۲۴ یقال بعیر اطرق و ناقة طرقاء و پر بر هم نشسته ویقال منه اطرق جناح الطیر ای التف و رجل مطروق ای فیه رخوة و ضعف والمصدر منه طریقة بالکسر والتشدید یقال ان تحت طریقته لعندأوة ای فی لینه وانقیاده بعض العسر - ویقال هذا مطراق هذا ای تلوه و نظیره مطاریق ج - ویقال جاءت الابل مطاریق در پی یکدیگر طرق ایضا بول انداختن ستور در آب ایستاده طروق بشب آمدن رعع ف اض ۲۴ طرقة مثال همزة سبالغة فیه طارق بشب آینده و ستاره روز طارقة الرجل فخذه و عشیرته و گشنی کردن فحل رعع ف اض ۲) طروقة الفحل انثاه التی بلغت ان یضربها الفحل اطراق سر فرو افگندن و خاموش بودن و فی المثل اطرق کرا اطرق کرا ان النعام فی القری یضرب للمعجب بنفسه و فحل بعاریت دادن بجهت گشنی را در رفتن شتران بر پی یکدیگر و اطرقا علی لفظ امر الاثنین اسم بلد - مطرق آنکه سست چشم باشد در خلقت استطراق بعاریت خواستن فحل ویقال اطرقت بالجلد والعصب ای البست و ترس مطرق و مجان مطرقة التی یطرق بعضها فوق بعض کالنعل المخصوفة طراق النعل پاره نعل که بر موزه زنند ریش طراق پر بر هم نشسته مطارقة نعل بر یکدیگر زدن بر موزه یقال طارق الرجل بین نعلین و بین ثوبین نعل مطارقة ای مخصوفة و کل خصفة منه طراق تطریق وقت کفانیدن شدن سنگ خوار بیضه را و لا یقال ذلک فی غیر القطاة و یقال طرقت القطاة و طرقت الناقة بولدها و کذلک المرأة اذا لم یسهل خروج الولد عنها - و طرق فلان بحقی اذا جحده ثم اقر به بعد ذلک - و طرقت الابل اذا حبستها عن کلأ او غیره و طرقت له من الطریق -

طسق

طسق - طسق - خراج زمین کتب عمر رضی الله تعالی عنه الی عامل له فی رجلین اسلما ارفع الجزیة عن رؤسهما و خذ الطسق من ارضیهما -

طفق - ویقال طفق یفعل کذا طفقاً - ای جعل یفعل (ع ع ک اف ۲) ومنه قوله تعالی وطفقا یخصفان علیهما من ورق الجنة بر دوختن گرفتند از برگ و یقال طفق یطفق طفوقا من باب (ع ع ف اک ۲)

طقطق طقطقة - آواز سم اسپ مثل قرقرة -

طلق - طلاقة - کشاده روئی (ع ع بضمهما) رجل طلق الوجه وطلیق الوجه وطلق الیدین اے سمح وطلق اللسان وطلیق اللسان - ولسان طلق ذلق اربع لغات فیه وقد مر فی فصل الذال یوم طلق ولیلة طلق ایضاً اذا لم یکن فیهما قر ولاشئ یوذی وطلق معروف ودروزه وقد طلقت المرأة تطلق طلقا یستعمل مجهولا ودست کشادن بنیکی (ع ع ف اض ۲) طلق بالتحریک تگ اسپ یقال عدا الفرس طلقاً او طلقین ج بیک تگ یا دو تگ وبندا ز پوست خام وسیر الابل لورد الغب وهو ان یکون بین الابل وبین الماء لیلتان فاللیلة الاولی الطلق والابل بعد التجویز طوالق وفی اللیلة الثانیة قوارب - طلق طلوق مصدر منه (ع ع ف اض ۲) یقال طلقت الابل واطلقتها - واطلق القوم اذا طلقت ابلهم - اطلاق رها کردن بندی - ودست کشادن بنیکی طلیق از بند رسته در ها کرده یقال منه بعیر طلق وناقة طلق بضم الطاء واللام اطلاق ج ویقال حبس فلان فی السجن طلقا ای بغیر قید و یقال ایضاً فرس طلق احدی القوائم اذا کانت احدی قوائمها لا تحجیل فیها طلق بالکسر حلال یقال هو لک طلقا - وانت طلق من هذا الامر ای خارج منه - انطلاق رفتن وتصغیره نطیلیق وتصغیر منطلق مطیلیق ومطیلیق - استطلاق رفتن شکم تصغیره تطلیق تطیلیق سلاست یا فتن سلیم یعنی مار گزیده وآرمیدن درد آن یستعمل مجهولا یقال طلق السلیم فهو مطلق وطلاق دادن زن را طلاق رها شدن زن از قید نکاح (ع ع ف اض ۲) فهی طالق و طالقة ایضاً - رجل مطلاق کثیر الطلاق للنساء طلقة مثال همزة مثله - ناقة طالق ونعجة طالق ای مرسلة ترعی حیث شاءت - والطالق من الابل التی یترکها الراعی لنفسه ویقال استطلق الراعی ناقة لنفسه اذا اخذها لنفسه تطلق رفتن آهو که روے نگرداند ویقال ما تطلق نفسی لهذا الامر ای لا تنشرح ولا تنبسط وهو تفتعل وتصغیر الاطلاق طتیلیق بقلب الطاء تاء لتحرک الطاء الاولی کما فی تصغیر الاضطراب ضتیریب بقلب الطاء تاء لتحرک الضاد -

طوق - طوق - گردن بند اطواق ج - و توانائی طاقة مثله - یقال هو فی طوقی ای وسعی تطویق طوق بستن برکسی تطوق لازم منه مطوقة کبوتر که در گردن او طوق باشد اطاقة توانستن و طوقتک الشئ ای کلفتکه وطوقنی الله اداء حقک اے قوانی - وطوقت له نفسه لغة فی طوعت ای رخصت وسهلت - طاق معروف طاقات طیقان ج - وهو معرب تاک وقوعی از جامه ویقال طاق نعل وطاقة ریحان - طائق هر دن آمدگی کوه وچاه میان هر دو چوبی از کشتی -

طرموق - کصفور سیر -

طهق - زودی رفتار (ع ع بفتحهما) -

فصل العین

عبق عبق - بالتحریک خوشبوی شدن (ع ع ک اف ۲) صلته بالباء عباقیة بالتخفیف کذلک وایضاً سختی اعنبقی الرجل ای صار داهیة عقاب عنبقاة وعقنباة ای ذات مخالب حداد بتقدیم القاف والنون وتاخیره مثل جذب وجبذ - ویقال ایضاً به شیئ عباقیة وهو اثر جراحة یبقی فی جره وجهه عقبة چه بیش سکه در مشک یقال ما فی النحی عبقة ای شئ من سمن

عتق عتق - بالکسر آزادی وآزاد مردی - و جمال - ونیکو شدن مال - ودر گذشتن اسپ از دیگران - وآزاد شدن عتاق عتاقة کذلک (ع ع ف اک ۲) عتیق عاتق نعت منه - ویقال فلان مولی العتاقة ومولی عتیق ومولاة عتیقة وموالی عتقاء ونساء عتائق وذلک اذا اعتقن وعتق فلان بعد استعلاج لعتیق صار عتیقا ای رقت لبشرته بعد الجفاء والغلظ - عتاقة دیرینه شدن (ع ع بضمهما) عتیق نعت منه و (ع ع ف اض ۲) عاتق نعت منه - ودوانه معتق - وعاتق ایضاً خمر کهنه وانچه مهر او شکسته باشند از خم - وزن جوان یقال جاریة عاتق اے شابة اول ما ادرکت ولم تبن الی زوج وکمان کهنه سرخ رنگ - وچوزه مرغ که به پریدن نزدیک باشد - وکتف مرد ویقال عتقت علیه یمین تعتق وعتقت ایضاً بالضم اے قدمت علیه یمین ووجبت کانه حفظها فلم یحنث اعتاق آزاد کردن - ونیکو کردن مال را ودر گذرانیدن اسپ را پر دانیدن ویقال فلان معتاق الوسیقة ای اذا طرد طریدة انجاها وسبق بها معتق آزاد کرده عتیق مثله ودیرینه از هر چیز - وگرامی وآزاده - وگزیده یقال رجل عتیق وماء وتمر وباز وشحم کل واحد منها عتیق وکذلک فرس عتیق اے رائع والجمع عتاق وعتاق الطیر الجوارح منها - ولا ارجلیات

العقاق النجائب منها۔ والبیت العتیق الکعبۃ ۔ و یقال لابی بکر الصدیق عتیق بجمالہ او لقول النبی علیہ السلام انت عتیق من النار۔ وقیل قنطرۃ عتیقۃ بالتار وقنطرۃ جدید بلاتار لان العتیقۃ بمعنی الفاعلۃ والجدید بمعنی المفعول لیفرق بین مالہ الفعل وبین ماالفعل واقع علیہ۔ تعتیق کہنہ و دیرینہ کردن معتقۃ شراب کہنہ۔

عذق - عذق - بالفتح درخت خرما با بر و منہ قول الحباب بن المنذر انا عذیقہا المرجب وتبریدن شاخہای خرما لرع ف اک ۲) تعذیق کذلک و بخلاف رنگ گوسپند پشمے بروی ابستن بجہت علامت لرع ف اض ۲) عذاق مثلہ۔ عذفۃ آن پشم نشان عذق بالکسر خوشہ خرما وعذق الاذخر واعذق اذا ظہرت ثمرتہ۔ وعذقت الرجل اذا رمیتہ بالقبیح ووسمتہ بہ۔

عرق - عرق - بالتحریک خوی ورستہ بنا وصف اسپان ومرغان وہرچہ صفت زدہ باشد وزنبیل از برگ خرما بافتہ وتنگ اسپ یقال جری الفرس عرقا او عرقین ای طلقا او طلقین عرق الخلال ما یرشح لک الرجل بہ ای یعطیک للمودۃ وخوی کردن لرع ک اف ۲) یقال تجشمت لک عرق القربۃ اذا حمل رجل کریم قربۃ بنفسہ۔ ویقال لقیت من فلان عرق القربۃ ای الشدۃ والنجالۃ واصلہ ان القرب انما تحملہا الاماء الزوافر ومن لامعین لہ وربما افتقر الرجل الکریم واحتاج الی حملہا بنفسہ فیعرق لما یلحقہ من المشقۃ والحیاء من الناس۔ ورجل عرقۃ مثال ہمزۃ اذا کان کثیر العرق۔ وقولہم ما اکثر عرق ابلہ اے نتاجہا اللبن عرق بلسن ز نیر مزہ گردانیدہ وہو الذے یجعل فی سقاء ویشد علی البعیر لیس بنیہ وبین جنب البعیر وقایۃ فاذا اصابہ عرق البعیر افسد طعمہ وتغیرت رائحتہ عرقۃ نوار گرد اگرد خیمہ۔ وچوب میان دیوار نہادہ۔ ویک رستہ از مرغ واسپ وماننداں عروق بضمتین گیاہیست زرد کہ بوی رنگ کنند عرق بالکسر بیخ عروق ج۔ وفی الحدیث لیس لعرق ظالم حق والعرق الظالم ان یغرس الرجل فی ارض غیرہ او یزرع فیہا لیستوجب بہ الارض ورگ یقال فی الشراب عرق من الماء یعنی رگ دار[1] ذات عرق جای احرام اہل عراق وہیچ عرق بالفتح گوشت از استخوان باز کردن وبخوردن لرع ف اض ۲) معرق تعرق کذلک واستخوان گوشت از وی رندیدہ وعراق بالضم ج۔ قال ابن السکیت لم یجئ شئ من الجمع علی فعال بضم الفاء الا احرف منہا توام جمع توام وشاۃ ربی وغنم رباب وظئر وظوار وعرق وعراق ورخل ورخال وفریر وفرار قال ولا نظیر لہا معروق ومعترق مردم کم گوشت عراق بالکسر شہرہاے معروف تذکر وتؤنث ودو دال کہ بدان درزہای مشک را فراگیرند ودوزند عرق بضمتین ج۔ عراقین کوفہ وبصرہ اعراق بعراق رفتن۔ وبیخ ریا کردن درخت ورگ دار شدن شراب وعروق رفتن درزمین لرع ف اک ۲) ویقال اعرق الرجل ای صار عریقا وہو الذی لہ عرق فی الکرم وکذلک الفرس فہو معرق فی الکرم واللؤم جمیعا۔ واعرق فیہ اعمامہ واخوالہ۔ عارق نام شاعر۔ تعریق ممزوج کردن شراب ومنہ طلاء معرق ویقال ایضا رجل معرق الخدین اذا کان قلیل لحم الخدین وچنبر ناکردن دلو ومشک را از آب عرقوۃ بفتح العین وضم القاف چوب چیز دلو ولا تقل بضم العین وانما یضم فعلوۃ اذا کان ثانیہ نون مثل عنصوۃ والجمع العراقی او عرق بحذف التاء والواو وہو جمع عرقو وعرقیت الدلو عرقاۃ اذا شددتہا علیہا۔ ذات العراقی سختی عرقوتان الخشبتان اللتان تعرضان علے الدلو کالصلیب والخشبتان اللتان تضمان ما بین واسط الرجل والمؤخرۃ۔

عزق

عزق - عزق - زمین شگافتن لرع ف اک ۲) ارض معزوقۃ نعت منہ ولا یقال لغیر الارض معزقۃ معزق آلت زمین کاویدن چون تیشہ وجز آن۔

عسق

عسق عسق - بالتحریک حریص شدن وچفسیدن صلتہ بالباء لرع ک اف ۲) تعسق کذلک۔

عشق

عشق عشق - بالکسر از حد درگذشتن دوستی لرع ک اف ۲) عشق بالتحریک مثلہ۔ عشیق مثال فسیق بسیار عشق آرندہ تعشق عاشقے نمودن عاشق نعت منہ سواء المذکر والمؤنث فیہ عشنق دراز سبک عشنقۃ مؤنث عشانقۃ ج۔

عشرق

عشرق عشرق - بکسرتین گیاہی۔

عفق

عفق عفق - بسیار گشتی کردن خر۔ وغائب شدن لرع ف اک ۲) یقال منہ لا یزال فلان یعفق العفقۃ ای یغیب الغیبۃ۔ وانہ لیعفق الغنم بعضہا علے بعض تعفیقا اے یردہا عن وجہہا۔ منعفق اے منعطف وقال المنصرف عن الماء عفق بہا اے حبق عفاقۃ وبرد لعفق سرعۃ الایراد وکثرتہ۔ عفق رجوع کردن شتران ہر روز بسوے آب لرع ف اک ۲) وکل راجع مختلف عافق یقال انہ لتعفق اے تکثر الرجوع۔ والعفق القوم فی حاجتہم اسے

[1] یعنی شرابیکہ دران اندک آب باشد ۱۲

مضوا فيها واسرعوا عنفقة خفة الشئ ومنه العنفقة لشعيرات بين الشفة السفلى والذقن رجل سفاق الزيارة اے لايزال يجئ ويذهب زائرا۔ عفاق بالكسر نام مردے كه او را در قحط خوردند عفلق چيزے سست وپر گوشت۔ وفرج فراخ وزن گول بد سخن لام زائده۔

عقق علق

عقق۔ عقيقة پشم شتر بچه۔ وموى همزاد سر كودك وموى غنمى هرچه از ستور بچگان باشد عقيق عقة بالكسر كذلك۔ ويقال العقة فى الناس والحُمُر ولم يسمع فى غيرهما عقيقة ايضا برق كه درميان ابر درخشد وتيركه سوى آسمان پرتاب كنند والعرب يفعلونه فى الجاهلية فان رجع السهم ملطخا بالدم لم يرضوا الا بالقود وان رجع نقيا مسحوا الحاهم وصالحوا على الدية وكان مسح اللحى علامة للصلح قال ابن الاعرابى لم يرجع ذلك السهم الا نقيا وگوسپند وجزآن كه در هفته نخست مولود قربان كردندى بجهت آن مولود انعقاق شگافتن عق هو الشق عقيق ايضا نگين سرخ ونام وادى نزديك مدينه۔ وهرچه سيل بشگافد از زمين اعقة ج۔ عق ايضا قربان كردن روز هفته نخست مولود وصلته بعن وموى نخستين بچه ستردن وتير سوے آسمان انداختن رعع ف اض ۲م عقوق معقة بفتحتين پدر و مادر آزردن فهو عاق وعُقَق مثال عامر وعمر عققة ج مثال كفرة۔ وفى الحديث ذق عُقق اى جزاء فعلك يا عاق۔ ويقال اعق فلان اذا جاء بالعقوق ره اعقت الابل اذا حملت فهى عقوق والجمع عُقُق وقولهم طلب الابلق العقوق يضرب لما لايكون وذلك ان الابلق ذكر ولايكون الذكر حاملا۔ ونوى العقوق نوى رخو تعلفه الابل العقوق وربما سموا تلك النواة عقيقة والعقاق بالكسر الحوامل من كل حافر وهو جمع عَقق مثال قلص وقلاص۔ عقاق بالفتح بار شكم يقال اظهرت الاتان عقاقا وكذلك عققا عقعق۔ عكه عقعقة بانگ وى عقعقة بطنى ازعرب ما اعق مثل قع واعقه الله اے امره الله مثل اقعه عقان النخيل بالكسر آنچه از بن خرما و درخت برزند يقال اعقت النخلة والكرمة۔

علق علق۔ بالتحريك خون بسته علقة پاره از وى وكرمك سياه آبى كه او را زلوك خوانند علق ج وعلق القربة لغة فى عرق القربة يقال جشمت اليك علق القربة وقد مر وعلق نام كوهى وعلق ايضا گوشته كه بكره چاه را بوى درآويزند از قامت يقال هو فى علاقها اى اداة بكرتك وعشق يقال علقها بالكسر وعلق بها علوقا وعليق حبها بقلبى اى هويتها ويقال علق يفعل كذا اى طفق۔ وفى المثل علقت معالقها وصر الجندب اى جاء الحر ولايمكننى الرحيل وباز گرفتن زن۔ ودر آويختن آهو در دام وخوردن شتر سرهاى عضاة را۔ ودر دهان چفسيدن زلوك ستور را بوقت آب خوردن يقال علقت الدابة اے علقت بها العلقة فى شرب الماء وآويزش وآنقدر از علف كه روزگار باشد ستور را علقة بالضم آويزش۔ وقوت روزگذار ويقال لم يبق لى علقة عنده اے شئ۔ وراصاب ثوبه علوق بالفتح وهو ما يعلقه فجذبه علق بالكسر گرانمايه از هرچيز ويقال هذا علق مضنة اى مايضن به اعلاق ج علقة بالكسر جامه طفل نوزاده علوق بالفتح مرگ علاقة بالفتح مثله وآنچه درآويزد وبمردم۔ وناقه كه بچه ديگر را بوے كند وشير ندهد ويقال ما بالناقة علوق اى شئ من اللبن وآنچه آنرا شتر چرا كند چون علف وجزآن علق خوردن شتر سرهاے عضاة را رعع ف اض ۲م عالق نعت منه عوالق ج۔ وفى الحديث ارواح الشهداء فى حواصل طير خضر تعلق من ورق الجنة عليق سست عليقه ستور كه جهت ميرهمراه سياره فرستند يقال علقت مع فلان عليقة وارسلت معه عليقة معلاق معلوق هرچه از وى چيزے در آويزند معالق سوسماران خرد معلق يكى علاقة بالكسر علاقه كمان وتازيانه ومثل آن علاقة بالفتح آويزش خصومت ودوستى۔ وانچه بدان روز گذارانند از قوت ومنه قولهم ما بها من علاق اى شئ من مرتع۔ رجل علاقية مثل ثمانية آنكه چنگ درزند بچيزى كه از وى دست باز ندارد وذو معلاق سخت خصومت عليق مثال قبيط گياهى كه در آويزد بر درخت عليقى مثله عولق غول وماده سگ حريص وهذا الكلام طويل العولق اى طويل الذنب۔ اعلاق زلوك افگندن اندام تا بمكد۔ وچنگال زردن بچيزے وفى الحديث اللذود احب الى من الاعلاق وبرداشتن زن بچه را از جاجنگاه واعلقت القوس اى جعلت لها علاقة۔ ويقال اعلقت واتلقت اى جئت بعلق فلق وهى الداهية لايصرف مثل عمر ويقال العلق الجمع الكثير۔ ويقال للصائد اعلقت فادرك اى علق الصيد بحبالتك تعليق درآويختن ونوعى از خط معلقة۔ زن شوى گم شده قوله تعالى فتذروها كالمعلقة وتعلقه وتعلق بمعنى وتعلقه بمعنى علقه وقولهم ليس المتعلق كالمتانق اے ليس من يتبلغ بالشئ اليسير كمن يتانق باكل مايشاء وعلقه اے احبه۔ علقے گياهى ويكون واحدة وجمعا والفه للتانيث فلانيون لبعيره عالق الذى يرعى العلقى۔

له مرغيست از جنس كلاغ ابلق دم دراز دانه خوار ۱۲

عمق - عمق - بالفتح والضم مغ چاه ووادی و کوه - وکرانه و دراز وديوار اعماق ج - عماقة بالفتح ژرف شدن (ع بضمها) تعميق مغاک کردن اعما مثله ودرانديشيدن درکار تعمق فی کلامه ای تنطع يعنی برنج سخن رسيد عمق (ص اف ۲) منزلی براه مکه والعامة تقول عمق بکسره عمق بکسر العين ازدرخت درزمين حجاز وتهامه تعبير عاسق تشرکردن درخت را خوردا عامق بالضم موضعے۔

عملق - عماليق - وعمالقة - گروهی از مردم

عنق - عنق - بسکون ۲ وضمة گردن اعناق ج اعنق دراز گردن عنقاء مؤنث منه ولقب مردی وسختی يقال حلقت به عنقاء مغرب وطارت به العنقاء وهو طائر معروف الاسم مجهول الجسم - و يقال هم عنق اليک ای مائلون اليک - معنقة بالکسر گردن بند اعناق گردن بند ساختن عناق معانقة دست درگردن يک ديگر افکندن تعانق واعتناق کذلک عنيق نعت منه عنق بالتحريک نوعی از رفتار ستور وقد اعنق الفرس وفرس معناق ای جيد العنق - عناق بالفتح بزغاله ماده والجمع اعنق وعنوق وسختی وجانوريست از دواب وناامیدے

عوق - عوق - باز داشتن (ع عف اض ۲) اعتياق کذلک - عوائق الدهر سوالعه - تعوق مشغول شدن تعويق متعديه - والمعوق الثبط رجل عوق عوقة مثال همزة ای ذو تعويق يثبط الاصحاب لان الاسو تحبسه عن حاجته - ويقال ما عاقت المرأة عند زوجها ولا لاقت ای لم تلصق بقلبه عيوق ستاره داصله فيعول فلما التقی الياء الساکنة والواو صارتا ياء مشددة يعوق نام بت قوم نوح پيغمبر عليه السلام

عهق - عوهق - دراز - ونام شتر که بوی نسبت کنند شتران نيکو را - وفرستوک کوهی - وزاغ سياه و گاؤ سياه وکبود رنگ - وشتر سياه رنگ رت قال صاحب الصحاح قلت لاعرابی من بنی سليم العوهق فقال الطويل من الرجال يعنی النعائم الربد والنشد رشعر کانی ضمنت بعقلا عوهقا اقتاد رحلی او کدر محنقا -

عيق - عيقة - بالفتح والکسر کرانه دريا -

عتق - عتق - بفتحين درستی عتقة کی والعتق من الطريق راه فراخ والمست الارض عتقها ای خفيته وعتقت الارض خفيت وسحاب منعتق ومنتق واختلاط بعضه ببعض

عسوق - عسوق - دابه ايست خرد -

عدق - عدقة فراهم آوردن ازاع ع ف اک ۲ عدق بظنه کاری بگمان کرد که يقين آن ندانست عدق به تعديقا مثله وتعدق يده دست را باطراف عوض مانند جوينده که چيزی داخل کرده تعدق کفرع واعدق و عودق مثله فيهما والعودقة والعودق حديدة ذات شعب يستخرج بها الدلو عدوقة وعدقة مثله عدق بفتحتين جمع الاول وبفتحتين جمع الثانی رجل عادق الرای کسيکه قوت مدبره ندارد تعودقة آهنی که دران گوشت کرده براے بندکردن گرگ برپا کنند تاوقتا او باريدن گوشت آهن در گلوے آن آويزد -

تعذلق - فی مشيته - جنبان رفت عذلوق بالضم کودک سبک الفتی الزعلوق -

عسبق - کز برن درختی ست تلخ که بداروی دهها بکار آيد -

عسلق - بجعفر زبرج وعلابط وعملس نمائش آب وگرگ وشير وشتر مرغ نر وهر درنده تشکاری و بدسرشت وسبک ودراز گردن دروباه وانثی الکل بها عساليق ج -

عسلق - کقنفذ نيک خوبصورت -

عصاقية - عصاقيار - بانگ وفرياد -

عطرق - کجعفر نام شخصے -

عندقة - بالضم پائين شکم نزديک ناف کانها ثغرة النحر -

عنفق - سکی چيز ومنه العنفقة لشعيرات بين الشفة السفلی والذقن -

فصل الغين

غبق - غبوق - بالفتح شراب شبانگاهی خوردن وخورانيدن آن (ع عف اض ۲) اغتباق لازم منه

غدق - غدق بفتحتين آب بسيار وقد غدقت عين الماء بالکسر ای غزرت شاب غيدق وغيداق ای ناعم - غيداق اينا مرد کريم - وبچه سوسمار قال ابو زيد اوله حسل ثم غيداق ثم مطبخ ثم کبون ضبا مدرکا غيادق ابی

غرق - غرق - آب از سرگذشتن (ع عف کاک ۲) يقال غرق فی الماء فهو غارق وغرق ج - اغراق غرق کردن وسخت کشيدن کمان را وسبالغت کردن درمدح وذم وجزآن تغريق ايضا غرق کردن فهو مغرق وغريق - بجام مغرق بالفضة ای محلی بها وکشتن استغراق فراگرفتن همه را اغتراق درآمدن اسپ با اسپان ديگر ودر گذشتن از ايشان آغرورق چشم پر آب شدن غرقة بالضم مثل الشربة من اللبن وغيره والجمع غرق - غرنيق بالضم وفتح النون مرغی از مرغان آبی درازگردن وازو وصف بها الرجال فواحدهم غرنيق وغرنوق بکسر الغين وفتح النون فيهما وغرنوق بالضم وغرانق جوان نازک اندام ونام بت غرانق بالفتح غرانيق وغرانقة ج -

غسق - غسق - بالتحريک تاريکی اول شب غاسق تاريکی بعد از غروب شفق قوله تعالی ومن شر غاسق

سے او ما له فی غ ر ق ۲ و ام ۲ و اق

فتق غوق غبرقة غفق - الغردقة غزق غلق - غشق الغصلقة غفلقة عق فرق غلفق غهق غمق

اذا وقب قال الحسن الليل اذا دخل ويقال انه القمر - وغسق الليل يغسق (ع ف ک ۲) اے اظلم غسق بسکون الثانی تاریک شدن چشم (ع ف ک ۲) غسقان زرد آب رفتن از جراحت (ع ف ک ۲) اغسق المؤذن ای اخر المغرب الی غسق الليل غساق بشدد و بخفف سرد گننده وقوله تعالیٰ الا حميماً وغساقاً قرئ بقرائتين جميعا -

غفق يغفق - ہمہ روز شراب خوردن غفق ہر ساعت باب آمدن شتر (ع ف ک ۲) مغفق بکسر الفاء جای باز گشتن منغفق مثله -

غلق غلق - دربستن وہی لغة ردية متروكة اغلاق کذلک - وغلقت الابواب شدد لکثرة و ربما قالوا اغلقت الابواب وباب غلق بضمتين ای مغلق وہو فعل بمعنی مفعول مثل قارورة فتح وخذع قطل غلق بالتحریک کلید مغلاق بالکسر مغلوق بالضم کذلک - مغالق تیر ہای قمار مغلق بالکسر یکے غلق الرہن غلقاً ای استحقہ المرتہن وذلک اذا لم يفتكک فی الوقت المشروط - وفی الحدیث لا يغلق الرہن (ع ک اف ۲) ويقال احتد فلان فنشب فی حدته وغلق وغلق ظہر البعير لكثرة الدبر غلقاً لا يبرء - استغلاق بستہ شدن سخن کلام غلق سخن مشکل غلاق نام مردی از بنی تمیم اباب مغلوق پوست غلقة داده وآن درختی ست کہ اہل طائف ادیم بوی پیرانید -

غلفق غلفق - چغزلاوہ وسبزی کہ بر سر آب باشد وگیاہی کہ برگہای بر روی آب گستردہ شود وعیش غلفق ای رخی - قوس غلفق ای رخوة يقال واللام فی ہذه الحروف زائدة -

غمق غمق - بالتحریک نم بر آمدن از زمین (ع ک اف ۲) ارض غمقة ای ذات ندی وثقل ولیلة غمقة ای لثقة ونبات غمق اذا وجدت لریحہ خمة وفساداً من کثرة الانداء علیہ -

غوق - غاق - حکایة صوت الغراب فان نكرته نونت تغنيق مختلط رای شدن -

امراة غبرقة العينين - بالضم زن فراخ چشم کہ سپیدی چشمانش نیک سیاہ باشد -

الغردقة - فرو ہشتن پردہ وجز آن والباس الغبار الناس او الباس الليل کل شئ -

غزق بفتحتين دیہیست بمرو دلیس تصحیف غرق بالفتح

غشق - بالفتح ہر چیز نرم ہمچو گوشت زدن -

الغصلقة فی اللحم - اذا لم يملح ولم ينضج ولم يطيب -

غفلقة - بروزن ومعنی غفلقة یعنے زن گول و بد زبان وبالمهملة افصح -

غق الماء - بالفتح آواز آب چون از جای کشادہ در تنگ جای آید وغق غق بالکسر وسکون ۲ حکایت بانگ جوشش منہ الحدیث ان الشمس لتقرب من الناس یوم القيامة حتی ان بطونہم تقول غق غق غقغقة محرکة فرستوک کوہی غقيق کامیر بانگ آب وقتیکہ در تنگ جای درآید امراة غقوق کصبور زن کہ از گشن وی آواز بر آید وقت جماع امراة غفاق کشداد ومثلہ غق القار غقا وغقيقا بالفتح جوشید قیر وآواز بر آورد (ع ف ک ۲) وغق الصقر بانگ کرد چرخ ونیز غق حکایت آواز زاغ چون گران گردد وآواز آن غقغقة بانگ کردن چرغ -

غهق - گلتف وصیقل غشتر درازه وکصیقل شادمانی ودیوانگی غوہق مثلہ وتوصف بہ العظم والنزارة تغيهق الظلام عينہ یعنی تاریکی چشم او را خیرہ کرد وتغيهقت عينہ لازم منہ والغوہق الغراب لغة فی العين

فصل الفاء

فتق فتق - شگافتن وگشادن نافہ مشک را و حرب افتادن میان مردم - وفتق ذو ورم کہ نزد خصیہ پیدا آید (ع ف اض ۲) فتق بالتحریک کشادہ فرج شدن زن فتقاء لعت منہ خلاف رتقاء وصبح و فراخی سال وقد فتق العام بالکسر ويقال افتق القوم اذا انفتق عنہم الغيم - وافتق قرن الشمس اذا اصاب فتقا فی السحاب فبدأ منہ - وقد افتقنا ای صادفنا فتقا وہو الموضع الذی لم يمطر وقد مطر ما حولہ - وعام ذو فتوق ای قليل المطر - وامراة فتق بضمتين ای متفتقة بالكلام - ورجل فتيق اللسان ای حديد اللسان جمل فتيق ای تفتق سمنا - صبح فتيق ای مشرق فتيق درد دگید وہو فعيل منہ تفتيق کشادن وشگافتن انفتاق تفتق کشادہ وشگافتہ شدن -

فرق - فرق - فرقان - جدا کردن (ع ف ا ض ۲) وفرقت الشئ تفريقا وتفرقة فانفرق وافترق وتفرق بمعنى ويقال اخذت حقی منہ بالتفاريق وفی المثل اجدى من تفاريق العصا قال ابن الاعرابی العصا تكسر فيتخذ منها ساجور فاذا اكسر الساجور اتخذت منه الاوتاد واذا اكسر الوتد اتخذ منه عران البخاتی فاذا فرض راسه اتخذت منه التوادی تفز بها الاخلاف وقوله تعالیٰ وقرآنا فرقناه فمن قرا مخففا قال بيناه من فرق يفرق ومن شدده قال انزلناه مفرقا فی ايام - فرق بسکون الراء وتحريكه پیمانہ اہل مدینہ وآن شانزدہ رطل ست جمعہا فرقان مثل بطن وبطنان وحمل وحملان فرقان ايضا قرآن وانچہ فرق کنند بوے درمیان حق و باطل والفرق بالضم کذلک مثل خسر وخسر ان منہ قولہ تعا

ولقد آتینا موسیٰ وہرون الفرقان۔ قال الراجز (ع)
ومشرکی کافر بالفرق۔ مفارقۃ فراق از ہم جدا شدن
فُرقۃ بالضم جدائی اسم منہ۔ فاروق اسمی و لقبے
است کہ عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ را بآن ملقب میکردند فرق
ومفرق بفتح الراء وکسرہا تارسر وکذلک مفرق
الطریق سر دوراہہ ویقال للمفرق مفارق کانہم
جعلوا کل موضع منہ مفرقا فجمعوہ علی ذلک۔ وفرق
لہ الطریق ای اتجہ لہ طریقان۔ فروق بالضم رمیدن
و برجستن ناقہ و مادہ خر از درد زہ (ع ف ا
ص ۲) اتان فارق وامرأۃ فارق وایضاً
والجمع فوارق وفرق وابر جدا شدہ از ابرہا فرق
بالتحریک ترسیدن (ع ک اف ۲) یقال فرقت
منک ولا فرقنک امرأۃ فروقۃ بالفتح ورجل فروقۃ ایضاً
ولا جمع لہ وفی المثل رب عجلۃ تھب ریثا ورب فروقۃ
یدعی لیثا و دوری میان دو پشتہ و میان دو سبل
شتر و برآمدگی یکی ران اسپ فرو بن تر از دیگرے
فرس افرق نعت منہ و شاخ شاخ جدا شدن
تاج خروس۔ ودیک افرق نعت منہ ورجل افرق
الذی ناصیتہ کانہا فرقۃ ولحیتہ ایضاً وجمع الفرق
افراق والفرق ایضاً من قولہم ہذہ ارض فرقۃ و
فی نبتہا فرق اذا کان متفرقا ولم یکن متصلا۔ و
یقال ہو ابین من فرق الصبح لغۃ فی فلق الصبح۔
فرق بالکسر رمہ از گوسپند و پارہ از چیزی ومنہ قولہ
تعالیٰ فکان کل فرق کالطود العظیم۔ ذات فرقین
پشتہ میان بصرہ و کوفہ فرقۃ بالکسر گروہ مردم فریق
گروہ بیشتر از وی وفی الحدیث افاریق العرب ہو
جمع افراق وہو جمع فرق۔ افراق از بیماری بہ شدن
قیل لاعرابی ما امارۃ افراق المورود فقال الرحضاء
یقول ما علامۃ برء المحموم فقال العرق ناقۃ مفرق آنکہ

فارقہا ولدہا بموت فریقۃ خرماکہ بحلبہ پزند بجہت زنان
زاج۔ و چند گوسپند جدا شدہ از گوسپندان دیگر شب
مفرق النعم جانوریست گندہ کہ آنرا خنفسا گویند
فرانق بالضم برید وہو الذی ینذر قدام الاسد وہو
معرب پرداناک وربما سموا دلیل الجیش فرانقا۔ افریقیۃ
بالکسر نام شہرہا۔
فرزدق - فرزدقۃ - زوالہ فرزدق جماعۃ وہو
معرب واصلہ بالفارسیۃ پرازدہ وایضاً لقب شاعری
کہ او را ہمام گویند فاذا جمعت قلت فرازق لان
الاسم اذا کان علی خمسۃ احرف اصلیۃ حذف آخر
حرف منہ فی الجمع والتصغیر وانما حذفت الدال من
ہذا الاسم لانہا من مخرج التاء وہی من حروف
المزیدات وکانت بالحذف اولی کقولک فی تصغیر جحجح
وجحنفل جحیرج وجحیفل والجمع جحاجح وجحافل والا فالقیاس
فرازد وکذلک التصغیر فریزق وفریزد۔
فسق فیسق - فسوق - بیرون آمدن رطب
از پوست و بندہ از فرمان (ع ف ا ص ۲) قولہ تعالیٰ
ففسق عن امر ربہ ای خرج فسیق دائم الفسق۔ فویسقۃ
موش وتقول فی النداء یا فسق ویا خبث ترید یا ایہا الفاسق
ویا ایہا الخبیث وہو معرفۃ یدل علی ذلک انہم یقولون
یا فسق الخبیث فینعتونہ بالالف واللام۔ وتقول
للمرأۃ یا فساق مثل یا قطام۔
فشق فشق - بالتحریک نشاط۔ و حرص خوشدلی
وقد فشق بالکسر فاشتقہ ای باعدہ۔
فقفق - فقفقۃ - بانگ کردن سگ با ترس
رجل فقفاقۃ ای احمق ہذرۃ وکذلک فقفاقۃ و
فقفاق۔ انفقاق کشادہ شدن چیزی۔
فلق - فلق - شگافتن (ع ف ا ک ۲) فلق
شلہ فلقتہ فانفلق وتفلق وفی رجلہ فلوق ای

شقوق ویقال کلمنی من فلق فیہ از شگاف دہان
فلق بالتحریک سپیدہ دم واما قولہ تعالیٰ قل اعوذ
برب الفلق یقال ہو الصبح ویقال الخلق کلہ زمین
پست میان دو پشتہ وجمعہ فلقان مثال خلق و
خلقان۔ وربما قالوا کان ذلک بفالق کذا ای
بفلق کذا و کندہ زندان کہ بر پای زندانی نہند و
شگاف ہر چیزی یقال مررت بحرۃ فیہا فلوق ای
شقوق وصار البیض فلاقا بالضم والکسر ای صار
افلاقا۔ فلق بالکسر سختی۔ و کار شگفت یقال افلق
الرجل وافتلق۔ وہو شاعر مفلق ای جاء بالفلق
ای بالعجب و چوب کہ او را کفانند بجہت کمان کہ
واحد منہا فلق۔ فلقۃ پارہ چیزی یقال اعطنی فلقۃ الجفنۃ
وہی نصفہا۔ وقولہم جاء بعلق فلق وہی الداہیۃ
ویقال اعلقت افلقت ای جئت بعلق فلق
ویقال مر یفتلق فی عدوہ ای یاتی بالعجب من
شدتہ فلیقۃ سختی والعرب یقول بالفلیقۃ فلیق مغاکی
پیش حلقوم شتر فلیق بالضم والتشدید شفتالو دانہ کفیدہ
مفلق کشتہ داخل بیرون کردہ فیلق لشکر فیالق ج۔
فنق - تفنق الرجل - ای تنعم وفنقہ غیرہ وفانقہ ایضاً
ای نعمہ یقال عیش مفانق۔ ویقال للمرأۃ فانق
ای ناعم۔ ناقۃ فنق بضمتین جوان فربہ وامرأۃ فنق
متنعمۃ فنیق فحل نیکو فنق افناق ج۔ ویقال ہو
اسم من اسماء الفحول۔
فہق یقال فلان یتفیہق فی کلامہ۔ ای یتوسع
فیہ ویتنطع واصلہ فہق وہو الامتلاء کانہ ملأ بہ فمہ منفہق
فراخ فہق بالسکون والحرکۃ پر شدن خنور چنانکہ
از سر بیرون شود (ع ک اف ۲) انفہاق پر کردن
فاحقۃ جراحت کہ خون از وی روان باشد فہقۃ
استخوان گردن وہو اول الفقار فہقت الرجل

ا شفتالوی خشک کردہ ۱۲

ای اصبتُ فقتہ۔

فوق[1] **۔ فوق** ۔ زبر وہو نقیض تحت و برتر از یاران شدن در مرتبہ (ع ف اض ۲) وقولہ تعو اِنَّ اللّٰہَ لَا یَسْتَحْیٖۤ اَنْ یَّضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوْضَۃً فَمَا فَوْقَہَا قال ابو عبیدۃ فما دونہا وقال الفراء اعظم منہا یعنی الذباب والعنکبوت۔ فواق بالضم ہکہ وہکہ شدن مردم را (ع ف اض ۲) ویقال فلان یفوق بنفسہ فوقاً اذا کانت نفسہ علی الخروج فوق بالضم سوفار تیر افواق فوق ج یقال فقت السہم فقاً ای کسرتُ فوقہ فانکسر۔ وفوقتہٗ ای جعلتُ لہ فوقاً۔ افوق تیر شکستہ سوفار یقال رجع فلانٌ بافوق ناصل ای بسہم منکسر لانصل فیہ ای رجع بخط لیس بتمام وافقت السہم ای وضعتہ فوقہ علی الوتر لارمی بہ وا وفقتہٗ ایضاً ولا یقال افوقتہ وہی من النوادر فواق بالفتح والضم میان دو دوشیدن شیر کہ ساعتی مکانند بچہ را تا تشیر فرود آرد وباز بدو شند یقال ما اقام عندہ الا فواقاً وفی الحدیث العیادۃ قدر فواق ناقۃ۔ وقولہ تعالیٰ مالہا من فواقٍ قری بالفتح والضم ای مالہا من نظرۃ وراحۃ وافاقۃ فیقہ بالکسر آن شیر کہ میان دو دوشیدن جمع شود در پستان صارت الواو یاء لکسرۃ ماقبلہا والجمع فیق ثم افواق مثل شبر واشبار ثم افاویق وہی ایضاً ما اجتمع فی السحاب من ماء فہو یمطر ساعۃ بعد ساعۃ افاقۃ گرد آوردن ناقہ شیر را در پستان میان دو دوشیدن ناقۃ مفیقۃ ومفیق والجمع مفاویق فو الفصیل ای سقیتہ فواقاً فواقاً۔ وتفوق الفصیل اذا شرب اللبن کذلک ومنہ حدیث ابی موسیٰ انہ تذاکر ہو ومعاذ قراءۃ القرآن قال ابو موسیٰ اما انا فاتفوقہ تفوق اللقوح ای لا اقرء جزئ بمرۃ ولکنی اقرء منہ شیئا بعد شیئ فی آناء اللیل والنہار۔ فاقۃ درویشی و حاجت افتیاق حاجتمند شدن یقال افتاق الرجل ولا یقال فاق۔ فائق پیوند سر با گردن و استفاق من مرضہ ومن سکرہ وافاق بمعنی۔

فواق ۔ بالضم ہکہ وہکہ کردن (ع ع بفتحہما) لغۃ فی الفواق بالواو والفواق بالہمز الوجع۔

فیحق ۔ بین رجلیہ ہر دو پای خود را دور کردو ارض فیحق زمین فراخ والتفیحق التفیہق وانفحق الفتق۔

فرسق ۔ بر وزن ومعنی فرسک آن نوعیست از شفتالو۔

فستق ۔ کقنفذ وجندب معرب پستہ نافع للکبد وفم المعدۃ والمغص والنہکۃ فستقان بالضم وبہ یا است بمرو فستقۃ لقب محدث۔

فنتق ۔ کقنفذ دکان راہ۔

فندق ۔ کقنفذ بار درختیست وہو البندق و تقدم و دکان راہ وموضعے نزدیک مصیصۃ و لقب محدث وفندق الحسین موضعی وفنیدق موضعیست بحلب فنداق بالضم فرد حساب۔

الفیق ۔ آواز ماکیان وبالکسر کوہیست محیط بر دنیا ومرد دراز وفیق بالالام موضعی وفاق مرو (ع ف اک ۲) وافیق الشاعر انفلق وعقبۃ افیق کامیر پائی ودای۔

فصل القاف

قرق ۔ **قرق** ۔ بکسر الراء جاے ہموار وبند قاع قرق۔

قربق ۔ **قربق** ۔ بالضم وفتح الباء نام جاے کربق کذلک قال ابو عبیدۃ ہو البصرۃ وقال النضر ابن شمیل ہو الحانوت معرب کلبہ۔

قلق **قلق** ۔ بالتحریک بی آرامی یقال بات فلان قلقاً اقلاق متعد منہ۔

قوق ۔ **قوق** ۔ **قاق** ۔ مرد نیک دراز۔

قیق ۔ **قیقاءۃ** ۔ زمین درشت والہمزۃ مبدلۃ من الیاء والیاء الاولیٰ مبدلۃ من الواو ولان جمعہا قواقی وہو فعلاء ملحق بسرداح وقد یجمع ایضاً علی اللفظ فیقال قیاقی وقیل جمعہا قیق یرید جمع قیقاً کانہ اخرجہ علی جمع قیقۃ۔

قرطق ۔ کجندب معرب کرتہ وآن پارچہ الیست پوشیدنی وقرطقتہ فتقرطق البستہ ایاہ فلبسہ۔

قققۃ ۔ زاغہای خانگی وپلیدی کودک قققۃ بالفتح والکسر مشددۃ مثلہ وقع فی قققۃ ای رأی سوداء و حدث الصبی قققۃ کبقبقۃ او قققہ کنقنقۃ آواز کودک یا آوازیکہ بدان کودک را ترسانند۔

قہقاء ۔ کصحراء وہی قہقوۃ شہریست بمصر۔

فصل اللام

لبق ۔ **لبیق** ۔ مرد زیرک وہوشیار وچرب سخن۔ لباقۃ مصدر منہ وقد لبق بالکسر ولبق بہ الثوب ای لاق بہ۔ والثرید الملبق الملین بالدسم یقال ثریدۃ ملبقۃ۔

لثق ۔ **لثق** ۔ بالتحریک تری وتر شدن (ع ک اف ۲) التثاق کذلک۔ الثاق تر کردن۔ طائر لثق ای مبتل۔

سحق ۔ **سحاق** ۔ بالفتح دررسیدن صلتہ بالباء وبنفسہ (ع ک اف ۲) یقال لحقہ ولحق بہ الحاق متعد منہ ولازم وفی الدعاء اِنَّ عذابک بالکفار ملحق بکسر الحاء وبفتح الحاء صوابیہا لحوق بایک میان شدن ملحق خواندہ

قلق - فوق - قوق - قیق - فواق - فیحق - فرسق - قرطق - فستق - قققۃ - فنتق - فندق - قہقاء - لبق - الفیق - لثق - قرق - سحق - قربق

---

[1] الترتیب یقتضی تقدیمہ علی مافوقہ ۱۲ ۵۳ ہندی ایچکی ۱۲

برچفسانیده استلحاق خواندن تا باہم شوند و تلاحقت المطایا ای لحق بعضها بعضا - لحق بالتحریک آنچہ بادل خود ملحق شود - و انجیر و خرما کہ بعد از اول در رسد لاحق نام اسپ معاویہ رضی بن ابی سفیان -

لحق - لحقوق - بالضم شگافی در زمین مثل سوراخ کلاکموش و جز آن و فی الحدیث ان رجلا کان فی اقفا مع النبی علیہ السلام فوقصت بہ ناقتہ فی اخاقیق جرذان قال الاصمعی انما ہی لخاقیق واحدہا لخقوق وہی شقوق فی الارض -

لزق - لزوق - برچفسیدن لسوق و لصوق کذلک (ع ک ف ۲) صلتہ بالباء کذلک التزاق والتساق والتصاق - الزاق متعدمنہ و کذلک بالسین والصاد ویقال فلان لزقی بالکسر و بلزقی و لزیقی و بالسین و الصاد فی جمیعہا ای بجنبی - لازوق مرہمی کہ تا بہ شدن جراحت چسپان ماند ملزق چیزی نا استوار -

لسق - لسق - بالتحریک و لصق کذلک برچفسیدن شش بر تہی گاہ دو پہلو از تشنگی (ع ک ف ۲) ملصق بالضم پسر خواندہ -

لعق - لعق - لیسیدن (ع ک ف ۱) و لعق فلان اصبعہ ای مات وہو کنایۃ - ملعقۃ کفچہ و آنچہ بوے لیسند ملاعق ج - لعقۃ بالضم لیسیدنی لعقۃ بالفتح یکبار لیسیدن لعوق بالفتح داروے لیسیدنی رجل ولعق لعق ای حریص -

لفق - لفق - درہم آوردن درز جامہ بدوختن (ع ف ک ۲) لفق بالکسر یک کرانہ درز تلفیق و درز و یا دو سخن را ہم آوردن تلافق القوم ای تلاءمت امورہم - احادیث ملفقۃ ای اکاذیب مزخرفۃ -

لقق - لق - برچشم زدن لقلق زبان و فی الحدیث من وقی شر لقلقہ و لکلک لقالق ج - لقلاق مثلہ دآواز لقلقہ بانگ لکلک - و ہر بانگی کہ با ضطراب و حرکت باشد - و ہمچنین آواز تلقلق مثل تقلقل مقلوب منہ کذلک تقلقت الشی اذا قلقلتہ طرف ملقلق چشم تیز سبک حرکت -

لمق - لمق - پاک کردن یقال لمقہ بعد ما نمقہ و چشم مالیدن لمقتہ ببصرے مثل رمقتہ - و ما ذقت لماقا ای شیئا - ہذا لا یصلح فی الاکل والشرب - و ما لمق الشی ای ما لمج -

لوق - لوقۃ - بالضم مسکہ یقال لوق ما ما مہ اسے اصلحہ بالزبد و یقال لا آکل الا ما لوق لی ای لین لی حتی یصیر کالزبد فی لینہ - و یقال ہی طعام بالزبد و الرطب الوقۃ مثلہ و یقال ما ذقت لواقا ای شیئا -

لہق - لہق - بالتحریک سپید و سپید شدن (ع ک ف ۲) لہق بفتح ۲ و کسرہ نعت منہ لہاق مثلہ و ایضا گاو سفید لہق بالسکون سپید شدن (ع بفتحہا) لہوقۃ آنچہ درو ی مبالغہ نکردہ شود از سخن و کار - و نیکو نمودن خود را مثل ان یتظہر الرجل من السخاء بما لیس علیہ سجیتہ و قد لہوقہ و تلہوق فیہ -

لیق - لیق - برچفسیدن سیاہی بر دوات و برچفسانیدن و نیکو کردن لازم متعدی یقال لاقت الدواۃ ای لصقت و لقتہا انا ای اصلحت مدادہا لیقۃ لیقۃ آنچہ در دوات نہند چون لاس و موی و جز آن والقتہا الاقۃ ای جعلت فیہا لیقۃ و یقال ما عاقت المرأۃ عند زوجہا و لا لاقت ای ما لصقت بقلبہ - و لاق بہ فلان اذا لاذ بہ - و لاق بہ الثوب ای لیق بہ و ہذا الامر لا یلیق بک ای لا یعلق بک یعنی در نمیخورد بتو لائق بک ای موافق - و فلان ما یلیق درہما من جودہ ای ما یمسکہ و لا یلصق بہ - و ما بالارض لیاق بالفتح ای مرتع الاقوہ بالقسم ای لزقوہ واستلاطوہ

لاذقیۃ - شہریست کہ اینک از مضافات حلب گشتہ -

لرقہ - بالضم پارہ الیست بمغرب -

ملصقہ - لکرمہ زن تنگ فرج والصق بعرقوب بعیرہ او بساقہ ای عقرہ -

فصل المیم

مأق - مأقۃ - بالتحریک ہکہ بر افتادن از گریستن (ع ک ف ۲) مئق الصبی وامتاق مثلہ - و فی المثل انت تئق و انا مئق فکیف نتفق و امأق الرجل اذا دخل فی المأقۃ و فی الحدیث ما لم تضمروا الاماق یعنی الغیظ و البکاء بما یلزمکم من الصدقۃ و یقال اراد بہ الغدر و النکث مؤق بالضم کنج چشم آماق اماق ج - ماق العین لغۃ فی مؤق العین فہو فعلی والیاء فی آخرہ للالحاق و فعلی بکسر اللام نادر لا اخت لہا فالحق بمفعل قال ابن السکیت لیس فی ذوات الاربعۃ مفعل بکسر العین الا حرفان ماقی العین و ماوی الابل قال الفراء سمعتہما بالکسر والکلام کلہ مفعل بالفتح نحو رمیتہ مرمی و دعوتہ مدعی و غزوتہ مغزی و ظاہر ہذا القول ان لم یتاول علی ما ذکرناہ غلط -

محق - محق - باطل کردن و پاک کردن و کاہانیدن و سوختن گرما چیزی را (ع بفتحہما) محق انمحاق و امتحاق لازم منہ محاق بالضم سہ شب آخر ماہ لانمحاق و محیق ای ممحوق محدد - یوم ماحق شدید الحر - جاء فی ماحق الصیف ای فی شدۃ حرہ و محقہ اللہ ای ذہب ببرکتہ و امحقہ لغۃ فیہ ردیۃ و قولہ تعالی یمحق اللہ الربوا و یربی الصدقات - امحاق کاہیدن -

مذق - مذق - آمیختن شیر با آب (ع ن ض ۲) ممذوق مذیق نعت منہ و آمیختن دوستی باطمع یقال

لاذقیۃ
لرقہ
ملصقہ
لحقق - لمق
مأق
لوق
لزق
لعق
لسوق
لعق - لیق
محق
لفق
لقق - مذق

ف۱ ریشم گندہ ہندی گو ذر ۲ ۱ سلمہ ۵ ظلم تی ر لام وق ۱۲ ق

فلان مَذاق و ماذق ای غیر مخلص فی الوداد-

مرق - مرقہ شوربا مرق ج - وایضاً تیر بیرون کردن گشتن و بالیزافتد مرق شوربا کردن در دیگ و پوست بوی گرفتہ - و مردہ کنیزکان و فرو مایگان و موی از پوست باز کردن (ع ف اض ۲) مراقہ بالضم موی پشم از پوست برکندہ و علت برکندہ بہمت ستور امراق بسیار کردن شوربا مُروق بیرون گذشتن تیر از نشانہ (ع ف اض ۲) مارقہ گروہ خوارج سمّوا بذلک لقولہ علیہ السلام یمرقون من الدین کما یمرق السہم من الرمیۃ و فی المثل رویدا فرد یمرق ای اہل الغزو حتی یخرج الولد و اصلہ قول امراۃ کانت تغزو فحبلت فذکر لہا الغزو فقالت کذلک تمرّق سرود گوی و قد مرق تمریقا - امرق الجلد ای حان لہ ان ینتف شعرہ و صوفہ-

مزق - مزق - جامہ پارہ کردن (ع ف اک ۲) تمزیق مبالغۃ فیہ تمزق لازم فیہ - ممزق لقب مردی شاعری ویقال بفتح الزاء - و مفتوح الزاء ایضاً مصدر منہ کالتمزیق و منہ قولہ تعالی و مزقناہم کل ممزق مزق (ع ک اف ۲) پارہ ہای جامہ دریدہ مزقہ یکی پارہ مزق الطائر یمزق بضم الزاء و کسرہا - رمی بذرقہ - ناقۃ مزاق بالکسر و نزاق ایضاً بالنون تیز رو مزیقیا نام ملکے از ملوک یمن-

مشق - مشق - بشتاب زدن و خستن - و بشتاب خوردن - و نوشتن - و موی را شانہ کردن - و کشیدن دوال تا بیاز د و جذب ہر چیز برای درازی و طول - و پارہ کردن جامہ (ع ف اض ۲) مشاقہ بالضم آنچہ از موی و کتان و مثل آن بشانہ افتد امتشاق ربودن - و بریدن مشق بالتحریک سیدن ابران دیگر (ع ک اوف ۲) مشق الرجل فہو امشق والمراۃ مشقاء مشق بالکسر گل سرخ ثوب ممشق جامہ رنگ دادہ بدان گل والمشبق من الثیاب البیس و فرس مشیق و ممشوق اسپ باریک میان جاریۃ ممشوقۃ حسینۃ کشیدہ بالا-

مطق - تمطق - چشیدن و بکام و زبان آواز برآوردن -

معق - معق - قلب العمق یقال من بعد معق معقا ای من بعد بعد و قد یحرک مثل نہر و نہر ویقال نہر معق ای عمیق والامعاق مثل اعماق وہو ما بعد من اطراف المفاوز امعق ای عمیق جمع الجمع

مقق - مق - کفانیدن شکوفہ درخت خرما تا گشن دہند آنرا (ع ف اض ۲) امتقاق ہمہ شیر پستان مادر را مکیدن کرہ تمقق اندک اندک خوردن شراب ویقال اصابہ جرح فما تمققہ ای لم یضرہ دم سبالہ - وفرس امق ای طویل مقامق آنکہ سخن را از اقصای حلق گوید و تقدیرہ فعافل بتکریر الفاء ولا یقال مفاق ویقال فیہ مقمقۃ و لقاعات-

ملق - ملق - محو کردن و شستن جامہ - و مکیدن شیر - و زدن بعصا - و بشتاب رفتن و بسیار سیر نمودن (ع ف اض ۲) متملق شتاب زدہ ملق چاپلوسی کردن تملاق بکسرتین والتشدید کذلک یقال تملقہ و تملق لہ ای تودد الیہ و تلطف لہ - ملق بالتحریک دوستی و نرمی بسیار کردن و اصلہ التلیین (ع ک اف ۲) رجل ملق الذی یعطی بلسانہ ما لیس فی قلبہ و ملق ایضاً زمین ہموار ملقۃ یکی و املق الشی واملق بالادغام ای صار املیس - واملق منی اے افلت ملقہ فتحتین سنگ لخشان املاق درویش شدن و درویشی قولہ تعالی ولا تقتلوا اولادکم خشیۃ املاق-

موق - موق - بالضم گولی و بیہوشی یقال احمق مائق والجمع موقی مثل حمقی و نوکی - مواقہ موق موق مصادر فیہ (ع ف اض ۲) موق ایضاً سر موزہ معرب موق بالفتح از زبان آمدن بیع -

مہق - امہق - سخت سپید کہ ہیچ رنگی آمیزش ندارد و براق نباشد مہق بالتحریک سبزی آب یقال منہ عین مہقاء و تمہقت الشراب اذا شربتہ ساعۃ بعد ساعۃ و منہ قولہم فلان یتمہق شکوہ -

مدق الصخرۃ - سنگ را شکست (ع ف اض ۲)

مذرق - بہ ای رمی بہ یعنی انداخت آنرا-

فصل النون

نبق - نبق - نوشتن مثل النمق و بر درخت سدرہ نبق (ع ف اک ۲) مثلہ نبقۃ یکے نبقات ج مثل کلم و کلمۃ و کلمات نخل منبق ای مصطف علے سطر واحد و کذلک کل شئ مستو مہذب - نبق ای کتب ونبق بہا ای حبق حبقا غیر شدید و کذلک انبق الرجل ویقال انباق علینا بالکلام ای انبعث مثل انباع-

نتق - نتق - فشاندن و جنبانیدن (ع ف اض ۲) قولہ تعالی و اذ نتقنا الجبل ای زعزعناہ و کشیدن دلو از چاہ و پوست باز کردن و بسیار بچہ شدن زن فہی ناتق و منتاق - ناقۃ ناتق اے اسرعت الحمل - و زند ناتق ای دار - فرس ناتق سخت فشانندہ برفتار-

نزق - نزق - بالتحریک سبکی (ع ک اف ۲) نزاق بالکسر مثل مزاق - نزق بالفتح نزوق بالضم برسیکزیدن اسپ (ع ف اض ۲) انزاق و تنزیق متعد فیہ-

نسق - گوہر نسق - بالتحریک رستہ دندان راست

موق مرق مطق-مہق معق مدق مذرق مقق نبق مزق ملق نتق مشق نزق نسق

وغيره نسق علقمه در رشته كشيده ونسق ايضاً سخن ترتيب داده و بالسكون سخن را بريك سياقت راندن رعع ف اض ۲) تنسيق نظم و ترتيب دادن۔

نشق - نشوق - بالفتح داروى بينى انتشاق داروكردن در بينى استنشاق آب وجز آن در بينى كردن و بوى كردن چيزى را و نشقت منه ريحا طيبة اى شممت - وهذه ريح مكروهة النشق اى الشم نشقة بالضم حلقه رسن كه در گردن بهائم در افگنند در گردن بند ستور و نشق الظبي في الحبالة اى علق فيها رجل نشق الذى يدخل في امور لا يكاد يتخلص منها۔

نطق - منطق - سخن نطق بالضم سخن گفتن رعع ف اك ۲) انطاق سخن درآوردن مناطقة استنطاق با هم سخن كردن منطيق نيك گويا و بليغ و يقال ماله ناطق ولا صامت اى حيوان و ماسواه نطاق بالكسر ميان بند مردان - وايضاً پارچه كه زنان آنرا پوشند و در ميانش بسته جانب بالائش بر جانب زيرينش فرو هشته تا بزانو ميگذارند و جانب زيرينش تا بزمين مى رسد و ليس لها حجزة ولا نيفق ولا ساقان والجمع نطق - انتطاق نطاق پوشيدن و ميان بستن مرد بمنطقه و انچه بآن ميانرا بندند و فى المثل من يطل هن ابيه ينتطق به اى من كثر بنوا بيه يتقوى بهم منطقة بالكسر كمر بند تنطيق بستن منطقة بركسى تنطق لازم منه - و يقال جبل اشم منطق اى لا يبلغ السحاب اعلاه - وجاء فلان منتطقا فرسه اذا جنبه ولم يركبه ناطقه ميان - وسخن گوى۔

نعق - نعيق - بانگ كردن شبان گوسپندان خود را نعقان بالتحريك نعاق بالضم كذلك۔ رعع ف اك ۲) ناعقان دو ستاره نزديك جوزا

نغق - نغيق - بالمعجمة والمهملة ايضاً بانگ زاغ و ناقة نغيق التى تنغم بصيدات بين اى مرة بعد اخرى

نفق - نفوق - مردن ستور رعع ف اض ۲) نفاق بالفتح رائج و روان شدن بيع يقال نفق البيع نفاقا اى راج - نفاق بالكسر فعل منافق يعنى دو روئى كردن منافق نعت منه - نفقة هزينه نفاق بالكسر ج يقال نفقت بالكسر نفاق القوم اى فنيت نفقاتهم نفق بالتحريك سپرى شدن هزينه رعع ك اف ۲) يقال نفق الزاد ينفق نفقا اى نفد و فنى و راه باريك و فى المثل ضل دريص نفقه اى جحره - وفرس نفق الجرى اذا كان سريع انقطاع الجرى انفاق هزينه كردن - وبرواج بازار رسيدن مردم و درويش شدن و سپرى شدن مال و منه قوله تعالى اذا لامسكتم خشية الانفاق منفاق مرد بسيار نفقه نافقاء يكى از سوراخهاى نهانى كلاكموش يقال فيه اذا اتى من قبل القاصعاء ضرب النافقاء برأسه فانتفق اى خرج نوافق ج و يقال نفق اليربوع و نافق اى اخذ فى نافقائه و منه اشتقاق المنافق فى الدين نيفق نيفه ازار و بكسر النون عند العامة منتفق نام مردى۔

نقق - نقيق - بانگ كردن چغز كژدم و ماكيان وجز آن رعع ف اك ۲) نقاقة چغز و فى المثل اروى من النقاقة - نقنقة بانگ چغز و مرغ يقال تنقنق الدجاجة للبيض وكذلك النعامة نقنق بكسرتين شترمرغ نر نقانق ج۔

نمق - نمق - نبشتن رعع ف اض ۲) تنميق آراستن بكتابت۔

نمرق - نمرقة - بكسرتين و ضمتين بالش خرد و نهالين زين۔

نوق - ناقة - ماده شتر وزنه فعلة بتحريك العين واصله نوقة بالواو فاعلت وجمعها انوق مثل بدنة و بدن و فعلة بالتسكين لا يجمع على ذلك وجمع القلة منه على انوق فاستثقلوا الضمة على الواو فقدموها فقالوا اونق ثم عوضوا من الواو ياء فقالوا اينق ثم جمعوا على ايانق ويجمع ناقة على نياق مثال ثمرة و ثمار الا ان الواو صارت ياء لكسرة ما قبلها - بعير منوق و ناقة منوقة اى مذللة مروضة - نواق رائض شتر و فى المثل استنوق الجمل اى صار ناقة يضرب لمن يخلط حديثه بحديث آخر - نيق بلند تر جائى در كوه نياق ج تنوق آراستگى نمودن در كار و الاسم منه نيقة و فى المثل خرقاء ذات نيقة يضرب للجاهل بالامر و هو مع جهله يدعى المعرفة و تيانق فى الارادة انتياق مثل الانتقاء۔

نهق - نهيق - نهاق - بالضم بانگ خر رعع ف (بفتحها) وك ۲) ناهقان دو تندى رخسار اسپ و خر و يقال لهما النواهق ايضاً - و نواهق الحمار مخارج نهاقه۔

نخنوق - بالضم هيچو ديوار سر چاه الا آنه صغير نخانيق ج - والنخاقة قوم من بنى عامر بن عوف من كلب۔

انداق - بالفتح دهيست به سمرقند منها الحسين ابن على بن سباع المعروف بابن ابى الحسن و دهيست بمرد۔

نزمق - نرم و نازك معرب نرمه۔

نستق - بالضم خدمتگار را در رومية نستقوا بها۔

نغبق - كقنفذ مرد گول و عصفور پرنده ايست و موضعيست نغيقة آواز شكم دابه پاك وا ز چنين نره در غلافش نغبوقة مثله۔

نفرقة - بالضم يكدسته موى بافته۔

فصل الواوٗ

وبق - وبوق - هلاك شدن رعع ف اك ۲)

نفق
نشق
نطق
نهق
نخنوق
انداق
نقق
نزمق
نستق
نغبق
نمق
نعق - نمرق
نوق
نغق - وبق

سله روزينه وظيفه خواران ۱۲ سله غوك سندى مينڈك ۱۲

موبق جای ہلاکی قولہ تعالیٰ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا وَبَق بالتحریک ہلاک شدن رع بکسرہما وف ۲) یقال وبق یوبق وبق یبق ایباق ہلاک کردن۔
وثق۔ ثقة۔ اعتماد کردن و استوار داشتن رع بکسرہما) میثاق عہد و استوارے موثق مواثیق مواثق ج۔ علی الاصل و میاثیق و میاثق ایضاً مواثقة عہد کردن باہم و منہ قولہ تعالےٰ و مِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُم بِهِ۔ اثیاق بند کردن وثاق بالکسر والفتح بند و منہ قولہ تعالیٰ فشدوا الوثاق وثیق استوار وثاق ج - وثاقة استوار شدن رع بضمہما) ویقال اخذہ بالوثیقة ای مایوثق بہ توثیق استوار کردن - و معتمد داشتن توثق استوار کارے استیثاق وثیقت گرفتن از کسی۔
ودق - ودق - باران و باریدن رع ف اک ۲) و نزدیک شدن متعد بالی - و فی المثل ودق العَیر الی الماء ای دنا منہ یضرب لمن خشع للشیٔ لحرصہ علیہ - مودق جای دآرام یافتن بچیزے صلتہ بالباء و گشن خواہ شدن مادیان و مادہ خر ایداق استیداق مثلہ فرس داتان و دوق و دویق نعتان منہا والاسم وداق بالکسر یقال للاتان بہا وداق - ذات ودقین الداہیة ای ذات وجہین کانہا جاءت من وجہین ودیقة سختی گرما و آدق تیز۔
وَرِق - وَرِق - سیم مضروب ورق بسکون لوسط مثلہ ثلث لغات مثل کبد و کبد و کِبد و کَلِمة و کلمة و کلمة ینقل کسرة الراء الی الواو و یترک علی حالہا ایضاً رقة کذلک والہاء عوض عن الواو و فی الحدیث فی الرقة ربع العُشر و یجمع علی رقین مثل ارة و ارین و منہ قولہم ان الرقین تغطی افن الافین ویقال فے الرفع ہذہ الرقون - وَرّاق کاغذ برندہ و نویسندہ

و مرد بسیار سیم ورق بفتحتین برگ و کاغذ بریدہ ورقة یکی شجرة ورقة و ورقیة بسیار برگ وراق بالفتح گیاہ و سبزی زمین ورق بالسکون برگ گرفتن از درخت و برگ بیرون آوردن درخت ایراق برگ بیرون آوردن درخت توریق مثلہ وارقة درخت سبز ویقال اورق الرجل ای کثر مالہ - و اورق الصائد اذالم یصد و اورق الغازی اذالم یغنم - و اورق الطالب اذالم ینل - ورق بالتحریک ایضاً ما استدار من الدم علی الارض - قال ابو عبیدة اولہ ورق و ہو مثل الدرش والبصیرة مثل فرسن البعیر والجدیة اعظم من ذلک والاسباءة فی طول الرمح والجمع الاسابی - ورق القوم احداثہم - و ایضاً ہوالمال من دراہم و ابل و غیر ذلک - ویقال فی القوس ورقة ای عیب - اورق شتر خاکستر گون - و خاکستر ورقاء گرگ و کبوتر و فاختہ و قولہم جاءنا بام الربیق علی اریق کانہ اراد ورَیقا تصغیر اورق فقلب الواو الفا - عام اورق ای لا مطر فیہ ورق ج - ورقاء ایضاً نام مردی والجمع وراقی بفتح القاف و کسرہا مثل صحاری والنسبة الیہ ورقاوی بدلوا من ہمزة التانیث واوا و فلان بن مورق بالفتح و ہو شاذ مثل موحد۔
وسق - وسق - گرد کردن - و بار کردن قولہ تعم واللیل وما وسق ای جمع اذا جلل اللیل الجبال والاشجار والبحار والارض فاجتمعت لہ فقد وسقہا و راندن و منہ سمیت الوسیقة و ہی من الابل کالرفقة من الناس و بار شتر - و شصت صاع - و بر داشتن یقال لا افعلہ ما وسقت عینی الماء و بار گرفتن ناقہ و جز آن رع ف اک ۲) فہی ناقة واسق و نوق وساق مثل نائم و نیام و مواسق و مواسیق

و ہو جمع علی غیر قیاس - اتساق ترتیب دادن توسیق تنگ تنگ کردن بار را استیساق گرد آمدن شتر ایساق بار کردن شتر را و بسیار بار آوردن درخت میساق مرغی کہ بال برہم زند در پریدن میاسیق ج
وشق - وشق - وشیقة - گوشت یک جوش قدید کردہ بجہت توشہ و فی الحدیث انہ اتی بوشیقة یابستہ من لحم صید فقال انی حرام ای محرم یقال وشقت اللحم واتشقت بمعنے - واشق نام سگے و نام مردے۔
وعق - وعاق - آواز کہ از شکم ستور آید وقت رفتار و عیق کذلک رع ف اک ۲) رجل وعق بکسر العین اذا عسر و بہ وعقة بالفتح و ہی الشراسة بتندہ الخلق توعیق بہ بدخوئی و دشواری نسبت کردن کسی را۔
وفق - وفاق - موافقت و سازواری کردن توافق اتفاق باہم یکی شدن و ہم پشتی کردن وافقتہ ای صادفتہ توفیق دست دادن کسی را بکارے استیفاق توفیق جستن ویقال وفقت امرک تفق بالکسر فیہما ای صادفتہ وفقا و ہو من التوفیق وفق سازوار و بسندہ یقال حلوبتہ وفق عیالہ ای لہا لبن قدر کفایتہم لافضل فیہ - ویقال اتیتک لوفق الامر و توفاق الامر و تیفاقہ ویقال کان ذلک بمیفاق الہلال و تیفاقہ و توفاقہ ای حین اہل الہلال ایفاق سوفار تیر بر زہ کمان نہادن یقال اوفقت السہم و اوفقت بہ ولا یقال افوقت۔
وقوق - وقوقة - بانگ سگ نزدیک خوف وقواق مثل وکواک و ہو الجبان و نام درختے و بلاد الوقواق فوق بلاد الصین۔
ولق - وَلَق - شتافتن رع ف اک ۲) و ہمیشہ رفتن و دروغ گفتن و منہ قراءة عائشة رض قولہ تعالےٰ

وثق
وشق
وعق
ودق - وفق
وسق
ورق
وقوق
ولق

اوتلفوه باستکم وزدن یقال دَلَق بالسیف لقات ای ضربات دلیقة طعامی از مسکه وآرد وتوسے لقا ایضاً ای سریعة اولق نوعی از رفتار ناقه ولقے ایضاً ای سریعة اولق نوعی از دیوانگی وہوافعل لانہم قالوا اُلِق الرجل فہو مالوق علے مفعول - ویقال ایضاً مولق علے سعُولق فان جعلته من ہذا فہو فوعل -

ومق - مقة - دوست داشتن والہاء عوض من الواو لرعع بکسرہما وامق نعت منه ونام معروفے

وہق - وہق - بالتحریک والتسکین کمند مواہقة مثل مواعدة ومواضحة وگردن دراز کردن شتر در رفتن ویقال تواہقت الرکاب ای تسایرت -

وحیق - کامیر کوہے ستا کہ پاشنش ازان کنانه است -

وغیق - آواز شکم دابه یا آواز جنبش نرع در غلافش

فصل الہاء

ہنبق ہنبق - بالکسر چاکر وخادم ہنبقة لقب مردی ویضرب به المثل فی الحمق -

ہبرق - ہبرقی - بالکسر آہنگر وزرگر -

ہرق مُہْرق - مہره درو‌ی کاغذ فارسی معرب مہارق ج - ہراقة بالکسر ریختن آب وخون وجز آن ومنه ہراق الماء یہریقه بفتح الہاء واصله اراق یریق وہی فی الاصل ایضاً اریق یریق واصل مضارعه یأریق فابدلوا الحرکة والسکون بین الراء والیاء فصار یاریق واستثقلوا الہمزتین فی قولہم انا أُریقه فقالوا اہریقه مبدلة بالہاء - وفیه لغة اخرے یقال اَہرق الماء یُہرق اہراقاً قال سیبویہ ابدلہ من الہمزة الہاء ثم الزمت فصارت کانہا من نفس الکلمة ثم أُدخلت الالف بعد علی الہاء وترکت الہاء عوضاً من حذفہم العین لان اصل اَہرق اریق - وفیه لغة ثالثة اہراق یُہریق اہریاقاً فہو مُہریق وذاک مُہراق بالتسکین والتحریک وہذا شاذ ونظیره اَسطاع یَسطیع اسطیاعاً بفتح الالف فی الماضی وضمة الیاء فی المستقبل لغة فی اطاع یطیع فجعلوا السین عوضاً من ذہاب حرکة عین الفعل فکذلک حکم الہاء فی یہریق ومثال یُہریق یُہفعل ومُہراق مُہفعل واما مثال یہریق بالتسکین لایمکن ان ینطق به لان الہاء والفاء جمیعاً ساکنتان وکذلک مُہراق ویقال مطر مُہرورق ایضاً من باب افیعال -

ہزق - ہزق - رعع ف اک ۲م رعد سخت آواز اہزاق بسیار خندیدن ہَہزاق زن بسیار خنده -

ہقق - ہقہقة - مثل حقحقة رفتار سخت وسیر شدید -

ہمق - ہمق - ر ف اک ۲م گیاہ تازه ومشی الہمقی اذا مشی علی جانب مرة وعلی جانب مرة -

ہیق - ہیق - شتر مرغ نر سیتم لذلک والمیم زائدة -

ہبلق - کعملس کوتاه -

ہدلق - کزبرج پرویزن وفروہشته والہدلق من الابل شتر فراخ دہان ہدلقة پشم پائین گلوی شتر -

ہزروقی - بالضم مقصورة جند وہو اسم للحبس ہزرق مجوس -

ہزرقة - خنده ایست بد - ہزرقی الحبس لغة فی ہزروقی لاالتصحیف والمزرق المہرق -

ہطلق بفتحتین زودی رفتار -

ہفتق - بالفتح ہفته معرب -

ہلق - شتابی کردن رعع ف اک ۲م تہلق مثله ہلقی کجمزی نوعیست از دویدن ولقی مثله -

ہلقة - شتابی کردن -

ہنق بفتحتین دل تنگی وتاسه که مردم را عارض شود -

ہندلیق - کزنجبیل مرد بسیار گو -

ہلوقة - بروزن ومعنی اوقة یعنے جماعت -

فصل الیاء

یرق - یَرقان - زردی که در کشت افتد و بیماری زرده یقال زرع ماروق ومیروق حرفی الہمزة یارق معرب یاره یعنی دستیانه -

یقق - ابیض یقق بفتح قاف اول وکسران سخت سپید -

یلق - یلق - بالتحریک سپید از ہر چیز یلقة ماده بز سپید

یلمق - یلمق - قبا معرب یلمه یلامق ج -

یناق - بالفتح نام یکی از مہتران نصاری است که کشته شد وسرش بحضور صدیق اکبر آورده شده کشنده او صحابی جد الحسن بن مسلم بن نیاق -

باب الکاف

فصل الالف

ارک - اراک - بالفتح درخت شور اراکة یکے ارکة والجمع آدارک وقیل ارکة الابل بمکان کذا ارکة والجمع آدارک اروک ہمیشه در اراکستان بودن شتر وبجای مقیم بودن رعع ف اض ۲ وک ۲م یقال ارکت الابل ای رعت الاراک وقیل اذا اقامت فی الاراک فہی ارکة والجمع اوارک وقیل ارکت الابل بمکان کذا اذا لزمته فلم تبرح - وارک الرجل بالمکان ای اقام به - اُروک ایضاً فرو نشستن آماس جراحت

ہرزوقی
ہزرقة
ہطلق
ومق ہفتق
ہلق
وہق
ہلقة
ہنق
وحیق ہندلیق
ہلوقة
وغیق
ہزرق - یرق
ہنبق
ہقق
ہبرق ہیق یقق
ہرق - یلق
ہمق - یلمق
ہبلق - یناق
ہدلق
ارک

ویقال ظہرت اریکة الجرح اذا ذہبت غثیثتہ وظہر لحمہ صحیحا احمر ولم یعلہ الجلد۔ ارک بالتحریک بیماری شتر از خوردن اراک (ع ک اف ۲) ارکة اراکی نعت منہ مثل طلحة وطلاحی۔ اریکة تخت آراستہ آرائک ج۔ اریک نام یک وادی ارک بضمتین موضعی۔

اسک۔ اسکتان۔ دو کرانۂ فرج آلماسوکة التی اخطات خافظتہا ای خاتنتہا فاصابت غیر موضع الخفض۔

افک۔ افک۔ بالکسر دروغ آفیکة کذلک افائک ج۔ افاک دروغگوی افک بالفتح مصدرہ منہ و باز گردانیدن از چیزی و برگردانیدن چیزی (ع ف اک ۲) قولہ تعالی قالوا اجئتنا لتافکنا عن آلہتنا ای لتصرفنا۔ وائتفکت البلدة باہلہا ای انقلبت مؤتفکات شہرہای قوم لوط کہ برگردانیدہ شدہ است و بادہائی کہ مختلف وزد از ہر جہتی مافوک ضعیف عقل و رای مثل مافون قولہ تعا یوفک عنہ من افک قال مجاہد ای یوفن عنہ من افن۔ ارض مافوکة التی لم تصبہا مطر ولیس بہا نبات ورجل مافوک ای لا یصیب خیرا

الک۔ اکة سختی گرما مثل لاجة الا ان الاکة الحر المحتدم الذی لا ریح فیہ والاجة التوہج۔ وائتک یومنا من فتعل وہو یوم اکٌ واکیک وسختی روزگار۔

الک۔ الوک پیغام مالک مالکة بضم اللام فیہما کذلک۔

انک۔ آنک بضم النون سرب وفی الحدیث من استمع الی قینة صب فی اذنیہ الآنک ولم یجئ علی افعل واحد الا آنک واشد لانہ من ابنیة الجمع۔

ایک۔ ایکة۔ درختان ایک ج۔ ومن قرا اصحاب الایکة فہی الغیضة ومن قرا لیکة فہی اسم القریة ویقال ہما مثل بکة ومکة۔

آبک۔ کا تحر موضعی۔

ابک۔ گوشتش فراوان شد (ع ک اف ۲) ویقال للاخرق انک لعفاک آبک ومعفاک معبک۔

اوکة۔ بالفتح خشم و بدی۔

فصل الباء

بتک۔ بتک۔ بریدن (ع ف اض ۲) سیف باتک ای صارم وگرفتن چیزی را وکشیدن آن بتکة بالکسر آنچہ برکشیدہ شود چون موی و پر مرغ و شبہ و مانند آن بتک ج تبکة ایضا جہمة من اللیل تاریکی شب وتبک اذان الانعام ای قطعہا شد للکثرة قولہ تعا فلیبتکن اذان الانعام۔

برک۔ بروک۔ خفتن شتر (ع ف اض ۲) ابراک فرو خوابانیدن وہو قلیل والاکثر الاناخة یقال انخته فاستناخ۔ ویقال مالہ مبرک جمل۔ وکل شئی ثبت واقام فقد برک۔ برک شتر بسیار بروک ج۔ وسینہ شتر برکة بالکسر کذلک وحوض برک ج۔ ویقال ما احسن برکة ہذہ الناقة وہو اسم للبروک کالرکبة والجلسة ابتراک سینہ بر زمین نہادن وبشتاب دویدن و بزیر سینہ گرفتن کسی را براکاء بالفتح پای داشتن وثبات ورزیدن در کارزار۔ وکوشش نمودن ویقال فی الحرب براک براک ای ابرکوا برکة بفتحات گوالیدن وافزون شدن تبریک دعا کردن کسی را ببرکت وطعام بریک کالمبارک۔ ویقال بارک اللہ فیک ولک وعلیک وبارکک قولہ تعا ان بورک من فی النار ومن حولہا۔ وتبارک اللہ ای بارک مثل قاتل وتقاتل الا ان فاعل یتعدی وتفاعل لا یتعدی وتبرکت بہ ای تیمنت۔ برکة بالضم مرغیست سپید از مرغان آبی برک ج۔ براکیة نوعی از کشتی ہا بریکان مثل زعفران نوعی از جامہا بروک بالفتح زنی کہ شوہری خواہد واورا پسرے رسیدہ جوان بودہ باشد برک بالکسر نام موضعی از نواحی یمن تبراک بکسرتا نام موضعی۔

بشک۔ بشاک۔ شتافتن و دوختن جامہ دور از دور۔ و دروغ گفتن (ع ف اض ۲ وک ۲) ویقال ہو یبشک الکذب ای یخلقہ۔ بشاک بسیار دروغ گوی ناقة بشکی سبک رفتار و سبک روح۔

بکک۔ بکة۔ باز داشتن و مزاحم شدن (ع ف اض ۲) ویقال تباک القوم ای ازدحموا۔ وبک عنقہ ای دقہا۔ بکة ایضا نام بطن مکة ایک نام موضعی بعلبک نام شہری وہما کلمتان جعلتا واحدة فبعل اسم صنم وبک اسم رجل اخترع بناء تلک البلدة وسماہا باسمہ واسم صنم فان شئت بنیت الاسم الاول علی الفتح واعربت الثانی باعراب ما لا ینصرف وان شئت اضفت الاول الی الثانی واعربت الاول وخفضت الثانی والنسبة الیہ بعلی وان شئت بکی علی ما ذکرناہ فی عبد شمس۔

بعکک۔ بعکوکة۔ الناس مجتمعہم۔

بلعک۔ بلعک۔ خرما بسیار کلان سال ونوعی از خرما وہی لغة فی بلعق۔

بنک۔ بنک۔ بن ہر چیزی معرب۔ ویقال ہو لا من بنک الارض ای من اصلہا تبنک مقیم شدن بجائی ویقال تبنکوا فیہ ای اقاموا بہ۔ وکالتناءة وہی اسم من تنا بالبلد ای اقام بہا قال ابن درید البنک من ہذا الطیب عربی۔

بندک۔ بنادک۔ مثل بنائق۔

بوک۔ بوک۔ برجستن خر نر بر مادہ (ع ف اض ۲)

آبک
ابک
اوکة
اسک۔ بشک
بتک
افک
بکک
برک
الک
بعکک
لعک
الک
بنک
انک
ایک
بندک
بوک

تبوک وہی تفعل من البوک وہو موضع وداءی النبی صلعم قوما من اصحابہ بیوکون حسی تبوک اے یدخلون فیہا القدح ویحرکونہ لیخرج الماء فقال مازلتم تبوکونہا فسمیت تلک الغزوۃ غزوۃ تبوک قال ابوزید لقیتہ اول بوک ای اول شی ویقال بالت الناقۃ تبوک بوکا ای سمنت وحکی ابن السکیت ناقۃ بائک ای فتیۃ حسنۃ لوانکک ج۔

بابک - کہا جرداک الخرمی الذی کاد لیستولی علی الممالک ثم قتل فی زمن المعتصم وعبداللہ ابن بابک شاعر مفلق۔

بجنک - بروزن ومعنی بجنق۔

بتوذک - مذکور فی الفصل بعدہ۔

بزرک - کقنفذ ابن النعمان من اسامۃ بن لوی۔

برتکہ - پارہ کردن وریزہ ریزہ نمودن بریان براہک تلہاے خرد لم اسمع بواحدہا۔

برشنک الخبز وغیرہ - فصلہا دابان بعضہا عن بعض۔

برشتوک کسنقور ماہی ست دریائی۔

برمک - جد یحیی بن خالد البرمکی وہم البرامکۃ۔

برنکان - فی (ب ر ک م)۔

بزرک بضمتین کلان لغۃ اعجمیۃ لقب بہا الوزیر نظام الملک۔

بزرکی - بجمزی زودی سیر۔

الباضک - البضوک من السیف القاطع ولا یضنک الشدیدہ لا یقطعہا۔

بطرک کقمطر وجعفر مہتر ترسایا سردار مجوسیان وذکر فی (ب ط ر ق)۔

ابلندک - فراخ شد آبلندک الحوض اے استوی بالارض۔

بلسک - کجعفر وزبرج گیاہیست کہ در پارچہ آویزد وجہ النشود۔

بلکہ - آمیخت دشوار اینہ آنرا (ع ف اض ۲م) والبلک بضمتین اصوات الاشداق اذا حرکتہا الاصابع من الولع وبالک کہاجر قریۃ ابی عمر الفقیہ۔

فصل التاء

ترک - ترک - گذاشتن (ع ف اض ۲م) وتارکت البیع متارکۃ - وتراک بمعنی اترک وہو اسم الفعل الامر - ولیقال ما اترک شیا وہو افتعل - ترکۃ المیت بکسر او تراثہ یعنی مالیکہ از مردہ ماندہ باشد ترکیۃ زنیکہ ماندہ باشد واو راکسی نخواہد - وبیضہ شترمرغ کہ گذاشتہ باشد ومرغ اریکہ ناچیدہ ماندہ باشد ترکۃ خود آہنین ترک ج - ترک بالضم طائفۃ مردم از اولاد یافث بن نوح علیہ السلام اتراک ج۔

تکک - تکۃ - بالکسر ازار بند تکک ج - ویقال احمق فاک تاک اتباع لہ وقد یفرد ایضا ویقال احمق تاک وتکلکت بالفتح تکوکا - ویقال ابیت الا ان تحمق وتتک - وتکہ الشیء ای بکہ وہرجہ اذا بلغ منہ وتکتکت الشیء ای وطئتہ حتی شد خشۃ۔

تمک - تمک - دراز شدن کوہان شتر (ع ف اض ۲م) سنام تامک نعت منہ۔

تبوذک - موضعیست والوسلمۃ موسی بن اسمٰعیل المنقری قیل لہ التبوذکے لان قوما من اہل تبوذک نزلوا فے دارہ اولانہ اشتری دارا بہا والتبوذک من یبیع ما فے بطون الدجاج من القلب والفواد والقانصۃ۔

تبرک بالمکان - اقامت کرد تبراک بالکسر موضعی۔

ترنوک - بالضم مرد خوار ولاغر۔

تایک - کہاجر جد محمد بن یوسف السمرقندی المحدث احمق تایک سخت احمق تاک سخت احمق شد (ع ف ک ۲م) تاکۃ بر کندن کہ

فصل الثاء

ہذا الفصل من بقیۃ الصراح

ثنک فی الارض - سیاحی کرد ثمکمک گول گردید وجنگ جست تکتکہ زن گول خود آرا۔

فصل الجیم

ہذا الفصل من بقیۃ الصراح

جرکان - دہیست باصبہان منہا ابوالرجا محمد بن احمد المحدث۔

جرعکیک وجرعکوک - شیر سطبر۔

جلجکۃ - آواز آہن از در خوردن بعضے بر بعضے۔

جنک - بالفتح نام مردی۔

جیکان - بالکسر موضعیست بفارس ومحمد بن منصور بن جیکان محدث کذاب۔

فصل الحاء

حباک - حباک - بالکسر حبیکۃ راہ در ریگ تودہ وشکن آب وزرہ وموی وجمع الحباک حبک وجمع الحبیکۃ حبائک وفی حدیث الدجال ان شعرہ حبک حبک نیکو بافتن جامہ را (ع ف ک ۲م) احتباک استوار - ونیکو کردن ہر چیزی وفی الحدیث ان عائشۃ رضی اللہ تعالی عنہا کانت تحتبک تحت الدرع فی الصلوۃ ای تشد الازار وتحکمہ وگرد پاشی مثل لاحتبار - محبوک سخت راست واندام حبکۃ بالتحریک مثل عبکۃ بست گولہ کردہ۔

حبرک - حبرکی - کہ حبرکاۃ للتانیث وربما شبہ بہ الرجل الغلیظ الطویل الظہر القصیر الرجلین فیقال حبرکی وتصغیرہ حبیرک لان الالف المقصورۃ تحذف فی التصغیر اذا کان خماسیا سواء کانت للتانیث اولا

بلکہ
تنک
ترک
بابک - جرکان
جرعکیک
بجنک - جلجکہ
تبوذک - جنک
بزرک - جیکان
برتکہ
تالک
برشنک
برشتوک - حباک
برمک
برنکان
بزرک - تمک
بزکی - تبوذک
الباضک
بطرک
حبرک
ابلندک - تبرک
ترنوک
بلسک - تایک

حلک حتک حوک حرک حیک حزک۔ حلک حبتک حرتک حسک حیقلکی حفنکی حمک۔ خبک حشک حنک۔ خرک خسک خشک درک

تقول فی قرقری قریقرو فی عجیجی عجیجب و فی حولایا حولی وتثبت الالف فیہ اذا کانت ممدودۃ۔

حتک۔ حتک۔ حتکان۔ شتاب رفتن وگام خرد نہادن ویقال لا ادری علی ای وجہ حتکوا وربما قالوا عتکوا۔ حوتک حوتکی کوتاہ لاغر حوا تک شترمرغ بچگان۔

حرک۔ حرکۃ بفتحتین جنبش وہو ضد السکون تحریک جنبانیدن تحرک جنبیدن یقال ما احسن بہ حراک بالفتح ای حرکۃ۔ محراک آتش کاو غلام حرک خفیف ذکی۔ حارک سرکتف اسپ حرک حارک زدن اسپ را (عع ف اض ۲م) حرکۃ سرسرین مثل حرقفۃ حراکک ج۔ حراکیک کذلک۔

حزک۔ احتزاک۔ بالزاء المعجمۃ جامہ بخود در کشیدن (عع ف اک ۲م) ویقال حزکتہ اخرکتہ بالخیل بالکسر لغۃ فی خرقتہ ای شددتہ۔

حسک حسک۔ بالتحریک خار مغیلان حسکۃ یکی وانچہ از آہن سازد چون خار مغیلان و برراہ لشکر خصم اندازند۔ وکینہ ور شدن (عع ک اض ۲م) یقال فی صدرہ علی حسکۃ وحساکۃ ای عداوۃ وضغن۔ حسیکۃ ایضاً خار پشت۔

حشک حشک۔ پر شدن شیر خشوک کذلک (عع ف اک ۲م) ناقۃ حشوک وحشود التی یجتمع اللبن فی ضرعہا سریعا۔ وحشکت النخلۃ ای کثر حملہا ونخلۃ حاشک۔ وحشکت الناقۃ ای ترکتہا ولم احلبہا حتی یجتمع لبنہا۔ حشاک بالکسر چوب دہان بند گوسالہ وحشکت القوم احتشدوا۔ واجتمعوا۔ وحشکت الریح ای ضعفت واختلفت مہابہا ورباح حواشک مختلفات المہاب حشکۃ باران ریزہ وحشکت السماء حشکا۔ حشاک نام جوئی۔

حکک۔ حکک یسودن (عع ف اض ۲م) یقال ما حک فی صدری ای ما تخالج۔ ویقال ما حاک فی صدری کذا اذا لم ینشرح لہ صدرک۔ احتکاک خویشتن را بچیزے در مالیدن صلتہ بالباء۔ تحکک مر دسیدن صلتہ بالباء وکاویدن باکسی محاکۃ برابری کردن وباہم پہلو سودن حکۃ بالکسر خارش گرد یقال ما بقیت فی فیہ حاکۃ ای سن۔ حکک بالتحریک سنگہاے سپید نرم وانما ظہر فیہ التضعیف للفرق بین فعل وفعل۔ حکیک سم سودہ حکاکۃ بالضم سونش ہر چیز جذل محکک چوب کہ در عطن نہادہ باشند تا شتر گرگین خود را بوی در مالد یقال انا جذیلہا المحکک وعذیقہا المرجب اراد انہ یستشفی برایہ وتدبیرہ۔

حلک۔ حلوکۃ۔ احلیلاک۔ سخت سیاہ شدن (عع ف اض ۲م) احلنکاک تاریک وسیاہ شدن حلک سیاہی آسود حالک وحانک ایضاً۔ واسود مثل حلک الغراب وحنک الغراب وہو سوادہ ومنقارہ۔ حلکوک بالتحریک سخت سیاہ حلکۃ مثال ہمزۃ نوعی از پوشتش۔ وکرمکی کہ در ریگ باشد حلکاء مثال عنقاء کذلک۔

حمک۔ حمکۃ سپش حمک ج۔ ومورچہ وہر چہ ریزہ باشد از ہر جنس۔

حنک۔ حنک۔ لبیشہ کردن ستور را (عع ف اض ۲ وک ۲م) احتناک کذلک۔ وایضاً خوردن ملخ گیاہ زمین را وقولہ تعالیٰ لاحتنکن ذریتہ قال الفراء یرید لاستولین علیہم واستوار شدن وآزمودہ شدن حنکۃ بالضم آزمایش وتجربہ۔ ودوال کہ میخہاے پالان بوے استوار کنند حناک ج۔ مثال برمۃ وبرام وحنکت الشیء ای فہمتہ واحکمتہ حنک بالتحریک زیر زنخ وتیفوز از مردم وجز آن حنکت الصبی وحنکتہ اذا مضغت تمرا وغیرہ ثم دلکتہ بحنکہ والصبی محنوک ومحنک۔ ویقال حنکتہ السن واحتنکتہ ای احکمتہ التجارب والامور فہو محنک ومحتنک وہذا البعیر احنک الابل ای اشدہا اکلا وہو شاذ لان الخلقۃ لا یقال فیہا ما افعلہ تحنک عمامہ از زیر زنخ بر آوردن

حوک۔ حیاکۃ۔ بافتن فہو حائک وہم حاکۃ وحوکۃ وہن حوائک۔ محاکۃ جای بافندگے حوک ایضاً بادروج[1]۔

حیک۔ حیکان۔ رفتن کوتاہ بالا (عع ف ک ۲م) وقد حاک یحیک حیکانا اذا حرک منکبیہ وفحج بین رجلیہ فی المشی۔ وضبعۃ حیکانۃ ای ضخمۃ یحیک اذا سعت ویقال ما حاک فیہ السیف واحاک بمعنی ای ما اثر دعمل حیک کار کردن سخن در دل وشمشیر در زخم گاہ۔

حبتک۔ بجعفر وعلابط خرد تن۔

حرتک۔ بجعفر خرد تن۔

حیقلکی۔ کجرکی ناتوان۔

حفنکی۔ مثلہ۔

فصل الخاء

ہذا الفصل من بقیۃ الصراح

خبک۔ بفتحتین جد وثیر بن المنذر المحدث وخبنک کسمند دیہیست بہ بلخ۔

خرک۔ ستیہید (عع ک اف ۲م) وخارک کہاجر جزیرہ ایست بدریای فارس خرکان بفتحتین محلہ ایست بہ بخارا

خسک۔ بالضم والد عبد الملک المحدث۔

خشک۔ بالضم لقب اسحق بن عبد اللہ النیشاپوری ووالد داؤد المفسر وابراہیم بن الحسن بن خشکان بالضم واعظ وخانشک بالتقاء الساکنین شہریست بمکران۔

فصل الدال

درک۔ درک۔ تک دوزخ والنار درکات ای

منازل واجبة دُرجات ـ درک بالتحریک رسن پارہ کہ در گوشہ دلو بندند ـ وانچہ در پی پدید آید از عوارض یقال علیہ ضمان الدرک ویسکن ایضاً ـ ادراک دررسیدن یقال ادرکتہ وادرکتُ زمانہ وادرکتہ ببصری ای رأیتہُ وادرک الغلام وادرک التمر ای بلغ ونیع ـ وادرک الدقیق ای فنی ـ واستدرکت و تدارکت ما فات ـ وتدارک القوم ای تلاحقوا ومنہ قولہ تعٰ حتی اذا ادّارکوا فیہا جمیعاً واصلہ تدارکوا فا دغمت التاء فی الدال واجتلبت الالف لیسلم السکونُ ـ وتدارَ الثّریان ای ادرک ثری المطر ثری الارضِ قولہم دراکِ ای اَدرک وہو اسم لفعل الامر وکسرت الکاف لاجتماع الساکنین دریکۃ رانده ای طریدہ ودراک مدارکۃ پیاپی شدن ودر پی آواز رفتن ونام سگی ویقال لا بارک اللہ ولا تارکَ لا دارکَ کلہ بمعنًی مدرکۃ لقب مردی دراک نیک دریابندہ ـ

دَرَّماک ـ دَرْمَک ـ آرد سپید بشستہ ـ

درنک ـ درنوک ـ بالضم نوعی از گلندنی ـ

دُعْمُک ـ دَعْک ـ مالیدن ونرم کردن (ع بفتحہما) یقال دَعکتُ الادیم والخصم ـ وتداعکَ الرجلان فی الحرب ای تمرسا ـ ورجل دعکٌ ای مِحَکٌ ـ دعکۃ لغۃ فی دعقۃ وہی جماعۃ من الابل ـ

دَکّ ـ دَکّ ـ کوفتن وریزہ کردن وہموار کردن (ع ف اض ۲) قولہ تعٰ فدُکّتا دکّۃ واحدۃً ارض دکٌّ زمین کوفتہ وہموار کردہ دکوک ج و قولہ تعالی جعلہ دکّاً یحتمل ان یکون مصدراً ای دکّۃ اواراد جعلہ ذادک وقد قری بالمد ای جعلہ دکّاء فحذف لان الجبل مذکر ـ رجل مدکوک ای دکّتہ الحمّی ـ ودکت الیہ کی ای دقّنتہ بالتراب ـ وتدکدکت الجبال ای صارت دکّاوات وہی رواب من طین واحدتہا

دکاء ـ ناقۃ دکاء ولا سنام لہا والجمع دُکّ بالضم ودکاوات مثل حُمرٍ وحمراوات ـ دکّ بالضم کوہ نرم دکّکۃ ج مثل جُحر وجِحرۃ ـ فرس ادکّ اذا کان متدانیا عریض الظہر وخیل دُکّ ـ رجل مِدکّ بالکسر اے قوی الوطء للارض والامۃ مدکّۃ قویۃ علی العمل وکداک ریگ بر زمین چفسیدہ وفی الحدیث انّہٗ صلعم سال جریر بن عبد اللہ عن منزلہ فقال سہلٌ ودکداک وسلم واراک وکاوک وکاویک ج ـ حول وکیک ای تام ـ دکۃ بالفتح دکان بالضم وکانجہ کہ بروی نشینند ـ

دلک ـ دلک ـ مالیدن بدست (ع ن اض ۲) دلوک برگشتن آفتاب (ع ف اض ۲) قولہ تعالی اَقم الصّلوٰۃ لدلوک الشمس ویقال دَلَوکُہا غروبہا ـ مدالکۃ مماطلۃ ـ دلوک بالفتح بوی خوش کہ بخود در مالند دلیک خاک کہ بادبیختہ باشد ـ وطعام از خرما ومسکہ تدلّک خویشتن بالیدن بوقت بشستن اندام وفرس مدلوک الحجبۃ اذا لم یکن لحجبتہ اشراف ـ

دلعاب ـ دلعک ـ مثل دلعس وہی الناقۃ الضخمۃ مع استرخاء فیہا ـ

دمک ـ دموک ـ بالفتح چرخ دلو سباک گرد وہرچہ تیز رو باشد دمک بشتاب دویدن خرگوش (ع ف اض ۲) رحی دموک آسیای زود آس کنندہ دَموک ایضاً اسپی دُموک بالضم تابان شدن (ع ف اض ۲) یقال اصابتہم وامکۃ من دُوامک الدہر ای داہیۃ من دواہیۃ ـ مدماک بالکسر چوب نان بازکن یعنی لغر ورج[1] وہی المطماۃ ایضاً ـ مدماک مو الساف من البناء دمکمک سخت رحگی دمکمکٌ ای شدید الطحن دمکک یفصل مُدمکمک ـ اسے املس مدّور ـ

تقول منہ دَمکمکتُ الشئی فتدمکمک ـ وحافر مدملک مثل مدملق ومدملج ـ وملوک بالضم الحجر المدور ـ

دَوک ـ مداک ـ مالیدن وساشیدن دارو و بوے خوش (ع ف اض ۲) مداک ایضاً سنگ صلایہ پدوک بالکسر سنگ بوی سای بات القوم یدوکون دوکاای باتوافی اختلاط ودوران وتحوا فی دوکۃ بالفتح ودوکۃ بالضم ای فی خصومۃ وشر (ع ف اض ۲) وتداوک القوم ای تضایقوا فی حرب وشر

دہک ـ دہک ـ دست آس کردن وشکستن (ع بفتحہما) دہک بضمتین جمع دہوک بالفتح ـ

دیک ـ دیک ـ بالکسر خروس دیکۃ ودیوک ج ـ

دباکۃ ـ بالضم کرنا فہ یعنی بیخ نخل بریدہ ـ

دوسک بجوہر اسد دلیسکی گلہ بزرگ از شتر مرغ وگوسفند ـ

دونک ـ بجوہر موضعی وتیمنی وبجمع قال ابن مقبل یصف بخیس بشدۃ العدو (شعر) یکادان بین الدونین والوۃ ـ وذات القنا والسّمر ینسلخان ـ ای ینسلخان من جلودہما وقال کثیر (شعر) اقول وقد جاوزن اعلام ذی دم ـ وذی وجمی او دونہن الدوانک والدناک بالضم قچھار یکہ وقت رفتار گوشتش از فربہی بجنبد ـ

دہلک ـ بجعفر جزیرہ الیست مابین برمین وحبشہ دہالک تلہاست سیاہ رنگ در زمین عرب ـ

فصل الذال

ہذا الفصل من لقیۃ الصراح

ذکذکۃ ـ بالفتح زندگی دل ـ

فصل الراء

ربک ـ ربک ـ درآمیختن چیزہا (ع ف اض ۲)

دوک
دہک
دلک ـ دیک
دباکۃ
دوسک
دونک
درمک
درنک
دعک
دلعک
دمک
دک ـ دمک
ذکذکۃ
ربک

[1] چوبیکہ خمیر نان بدان پہن سازند ہندی بیلن ۱۲

یقال رکبت الشئ فارتبک ای خلطتہ فاختلط وارتبک الرجل فی الامرای نشب فیہ و لم یکد یتخلص منہ ربیکۃ ایضاً اصلاح الثرید ربیکۃ طعامیکہ از خرما ومسکہ وماست سازند وفی المثل عرثان فاربکوالہ۔

رتک۔ رتیک۔ رتکان۔ بالتحریک پویہ دویدن شتر ولایقال ہذا الالبعیر خاصۃ لعع ف اص ۲) ارتاک متعد قبیہ۔

رکک۔ رک۔ دست را باگردن بہم غل کردن وگناہ را برگردن کسی لازم کردن۔ و جزوی برجزوی از چیزی برافگندن لعع ف اص ۲) یقال رککت الشئ بعضہ علی بعض ای طرحتہ رکت بالکسر باران نرم ریزہ رکاک ج۔ یقال ارکت السماء ای جارت بالرک وارکت الارض مجہولا ورک الشئ اذا رق وضعف رکیک ای ضعیف۔ واسترکہ ای استضعفہ۔ وفی الحدیث انہ صلعم لعن الرکاکۃ وہو الذی لایغار علی اہلہ رکک بالتحریک نام آبی رک ایضاً مثلہ۔ وسکران مرتک اذالم یبین کلامہ رکاکۃ زن کلان سرین ورانہا وفی المثل فصحۃ الرکی علی فعلی ہو الذی یذوب سریعا یضرب لمن لایغنیک فی الحاجات وسقاء مرکوک قدعوج واصلح۔

رمک۔ رموک۔ اقامت کردن بجائی لعع ف اص ۲) ارماک مقیم کردن دیگری رمکۃ بالتحریک مادیان برذون رماک ج۔ رمکات ارماک کذلک رامک بفتح المیم وکسرہا شئی اسود یخلط بالمسک رمکۃ بالضم نوعی از رنگہای شتر جمل ارمک وناقۃ رمکاء رمکاک بدان رنگ شدن شتر یرموک بالیاء موضع وقعتہ یوم الیرموک۔

ریک۔ یقال مرفلان تیر ہوک کانہ یموج فی مشیتہ۔

ردک بفتحتین افعال این غیر مستعمل ست جابتہ رودکۃ ومرودکۃ دختر نوجوان خوبصورت و غلام رودک کودک نوجوان خوش شکل وتفح ہمہا گوئ و رباعیۃ و رودکۃ آراستہ کرو آنرا ۔۔ رودک کاقعد نام شخصے۔

روذکۃ۔ بزبچہ خرد روازک ج۔ راذکان بفتح الذال دہیست بطوس منہا احمد بن حامد الفقیہ۔

رنبک۔ کقبیلۃ ہو والد الملک الصالح طلائع ابن رزیک وزیر مصر۔

رشک۔ بالکسر مرد کلان ریش والذی یعد علی الرماۃ فی السبق واصلہ القاف ولقب یزید ابن ابی یزید الضبعی احسب اہل زمانہ۔

ارضک عینیہ۔ چشمان خود رابست وکشاد۔

رانک۔ کصاحب قبیلہ ایست۔

روکۃ۔ آواز بوم نرروکا مثلہ وموج لغۃ فی ادجۃ۔

الریکتان۔ بکسر الراء وفتح الیاء من الفرس زنمتان خارجتہ اطرافہما عن طرف الکبرا و لہما منبتتہ فی اعلاہ کل منہما ریکۃ۔

فصل الزاء

زحاک۔ زحاک۔ بعیرہ۔ ماندہ شد شتر او لعع بفتحہما) وازحک الرجل اذا اعییت واتعب۔

زعک۔ ازعکی۔ کوتاہ بالای ناکس زعکوک بالضم کذلک وایضاً شتر فربہ زعاکک زعاکیک ج

زکک مشی زکیک۔ ای متقرمطا متقارباً کالتنک یقال زکت الدراجۃ کما یقال زافت الحمامۃ والزکت المہزول۔ رجل زکازک مرد زشت وی خوار

زمک۔ زمکی۔ دمغزۂ جانور پرندہ۔

زنک۔ زونک بفتحتین مشدد کوتاہ بالا زشت ردی زونزک کذلک۔

زاکان بفتحتین فریدن تزاوک نترم دواشتن۔

زبعبک۔ وزبعبکی بخیل بی ننگ وعار۔

الزحلوکۃ۔ بروزن ومعنی زحلوقۃ والتزحلک الترجلق

زحموک۔ بالضم کشنوتار زحامیک ج۔

زرک۔ بدخوگردیدن لعع ف اک ۲) وکذبیر زریک ابن ابی زریک البصری محدث۔

زرنوک۔ بالضم دستۂ آسیا وعبدالرحمن بن زرنوک کسمند وابنہ ابوبکر محمد وخصیدۃ الحسن بن محمد محدثان۔

زوزکت المرأۃ۔ زن سرین وپہلو ہای خود را در رفتار جنبانید۔ زوزک کوتاہ خرامندہ بناز۔

زملکان۔ بالکسر دہیست بدمشق منہا شیخنا ابوالمعالی سیرگاہیست بلخ۔

زوک۔ رفتار زاغ وجنبانیدن دوشہا در رفتار وغیر بدن زوکان مثل قیل ومنہ الزونک مرد وزوکۃ زن خفتا بندہ کہ پیشی گرفتہ باشد زوک بالضم دہی ست بہ یمن۔

زہکۃ۔ مابین دو سنگ آنرا کوفت لعع بفتحہما) زہکت الریح الارض باد خاک را پراشید۔

زیکان بفتحتین فریدن بسکون دہیست بنسف

فصل السین

سبک۔ سبک۔ گداختن زر ونقرہ لعع ف ا ک ۲) سبیکۃ پارۂ نقرۂ گداختہ سبائک ج سنبک پیش سم ستور رسنابک ج۔ وفی الحدیث تخرجکم الروم منہا کفراً کفراً الی سنبک من الارض فنتبہ الارض التی یخرجون الیہا بالسنبک فی الغلظۃ وقلۃ خیرہ۔

سحک۔ اسحنکاک۔ تاریک وسیاہ شدن شب وموی شعر سحنکک شدید السواد۔

ردک زاکان زبعبک الزحلوکة رتک - زحموک روذکة - زرک رکک - رزیک - زرنوک رشک - زوزکت زملکان ارضک رانک - زوک روکة الریکتان زہکة زیکان رمک - زحاک زعک - سبک زکک ریک - زیک - سحک زنک

سدک یسدک بہ - بالکسر ای لزمہ -
سفک یسفک - ریختن خون (ع ف اک ۲)
سفاک بسیار خونریز و السفاح اے القادر
علے الکلام -
سکک یسکت - بند آہن و مسمار سکی مثلہ
سکاک ج - درزہ تنگ حلقہ - و بیخ دوز کردن
در بہ آہن ہوا زبن بر کندن گوش - و رفتن شکم (ع
ف اض ۴) سکک بفتحتین خردی گوش اذن سکاء
نعت منہ - یقال کل سکاء تبیض و کل شرفاء تلد یعنے
السکاء التی لااذن لہا والشرفاء التی لہا اذن مشقوقۃ
استکاک کر شدن و تنگ شدن سوراخ گوش -
و انبوہ شدن گیاہ سکۃ بالکسر آہن آماج درستہ
خرما بنان نشاندہ و منہ قولہم خیر المال مہرۃ ماموزۃ
او سکۃ مابورۃ قال و معنی ہذا الکلام خیر المال نتاج
د کوچہ خرد و مہرہ درم و دینار سک بالضم چاہ
تنگ - و سوراخ کژدم و لوعے از بوی اغوش
سکاک و سکاکۃ ہوای میان زمین و آسمان
یقال واللہ لااجئک ولو نزوت فی السکاک ای
فیما بین السماء والارض سکاسک پدر قبیلہ از یمن
سکسکے منسوب الیہ -
سلک یسلک - بالکسر رشتہ و بالفتح در کشیدن
چیزی در چیزی (ع ف اض ۴) انسلاک لازم
فیہ - اسلاک در کشیدن سلک بالضم و فتح لو کبک
بچہ سلکۃ مونثہ سلکان ج - مثل صرد و صردان سلیک
نام مردی و طعنۃ سلکی ای مستقیمۃ تلقاء وجہہ و فی
المثل سلکی و لیست بمخلوجۃ ای مستقیمۃ لامعوجۃ -
سمک یسمک - بر داشتن و سقف خانہ (ع
ف اض ۴) یقال سمک اللہ السماء سمکا سموک
بلند شدن یقال سنام سامک ای عال مرتفع سموکا

اسماءہا - و یقال اسمک فی الریم ای اصعد فی الدرجۃ
مسماک چوب دو شاخہ کہ خرگاہ را بوی در وا کنند
سماکان دو ستارہ سماک الاعزل و سماک رامح سمک
بالتحریک ماہی سمکۃ یکی سماک سموک ج سمیکا ماہی بزہ
کہ خشک کنند آنرا -
سہک یسہک - باد سخت مثل
سہج و سہوج یقال سہکت الریح الارض اذا طارت
ترابہا و ذلک التراب سہیک سہک مر الریح سہوک
سہک رفتن ستور (ع ف اض ۲) فرس مسہک
بالکسر سریع الجری و بسودن (ع ع بفتحہا) سہک
بالتحریک بوی ماہی و زنگ آہن یقال یدے
من السمک و من صدا الحدید سہکۃ کما یقال یدی من
اللبن وضرۃ و من اللحم غمرۃ - و یقال بعینہ ساہک
ای رمد و حکۃ و سہوکۃ فتسہوک ای ادبر و ہلک -
سوک یسواک - چوب دندان مال مسواک
مثلہ سوک جمع سواک مثل کتب و کتاب - و یقال
سوک فاہ و استاک و تسوک و لم یذکر الفم فیہما - و جاءت
الابل تساوک ای تمایل من الضعف فی مشیہا -

سبنک یسمند جد ابی القاسم عمر بن محمد و ہو جد
محمد بن اسمعیل بن عمر محدثان یعرفان ابن
سبنک -
ستیک - مذکور فی باب التاء -
سرک - تن او بعد توانائی ناتوان گردید سرکۃ
والسروک بد رفتاری و بسبب لاغری یا ماندگی
در رفتار درنگے کردن و تعبیر سرکوک شتر لاغر -
سکرکۃ - بالضم کبنی ارزن -
سملک - اللقۃ طولہا فی لہمۃ و تدویر -
سنک - بفتحتین راہہاے روشن
و کشادہ -

فصل الشین

شبک - الشبک - در آمیختن و بیکدیگر در آوردن
چیزی و منہ تشبیک الاصابع شباک واحدۃ الشبابیک
وہی المشبکۃ من الحدید رحم مشتبکۃ و بینہما شبکۃ نسب
ای قرابۃ شبکۃ بالتحریک دام شباک ج - و ربما سموا
الابار شباکا اذا کثرت فی الارض و تقاربت و تشبک
الظلام ای اختلط -
شرک یشریک - انباز شرکاء ج - اشراک
کذلک مثل شریف و شرفاء و اشراف شریکۃ مونث
شرائک ج - مشارکۃ انبازی کردن اشتراک تشارک
کذلک - و یقال رأت فلانا مشترکا اذا کان یحدث
نفسہ کالمہموم - و یقال شرکۃ بالکسر فی البیع والمیراث
اشرکہ بالفتح شرکۃ والاسم الشرک و ہو الکفر ایضا اشراک
ج - یقال اشرک باللہ فہو مشرک و مشرکی - و قولہ تعالی
و اشرکہ فی امری ای اجعلہ شریکی فیہ - شراک بالکسر بند
نعل از دوال شرک اشرک ج - و اشرکت نعلی اے
جعلت لہا شراکا و شرکتہا کذلک - شرک بالتحریک
دام شرکۃ یکی - و ایضا شاہراہ و میانہ راہ و قولہم
الکلاء فی بنی فلان شرک بضمتین ای طرائق عن ابی
نصر الواحد شراک و یقال لطم لطماً شرکیا (ع ع ض ا
ن ۴) ای سریعا متتابعا -
شک یشک - گمان و ہو خلاف الیقین
یقال شککت فی کذا و تشککت فی کذا فیہ - و
شککنی فیہ فلان و لنگیدن ستور - و بر چسپیدن شک بہ
لزق - (ع ف اض ۴) شکوک بالفتح ناقہ بسیار مودی
کہ لاغری و فربہی وی پیدا نباشد شکۃ بالکسر سلاح و چوب
کہ دستہ تیر را بوی خانہ کنند و یقال رجل شاک
السلاح و شاک فی السلاح والشاک السلاح

مرد باسلاح تمام و قوم شکاک فی الحدید ویقال شکّکته بالرمح ای خرقته وان شظیّة شکیکة گروهی از مردم شکائک ج
شوک شوکة - خار وتیزی وقوت شوک ج -
وایضاً قوت وتیزی نمودن یقال شاک الرجل یشاک شوکا مثل خاف یخاف فهو شائک السلاح وشاکی السلاح ایضاً مقلوب منه و پیدا آمدن پستان دختر یقال شاک ثدی الجاریة و دندان نشتر برآمدن شتر را یقال شاک لحیا البعیر ای طلعت انیابه شجر شائک درخت خار ناک شجرة شاکة بسیار خار شوک بخار روز خستن و خار در آمدن متعد لازم (ع ف ا ص ۲) شاکة بخارستان در افتادن کسی (ع ک اف ۲) یقال شکت الرجل ای ادخلت فی بدنه شوکة وشاکتنی الشوکة ای دخلت فی جسدی وقد شکت شاکة وشیکة ای وقعت فیها - تشویک پستان دختر برآمدن و دندان نشتر و موی برآمدن بعد از ستردن - سیخ پرشدن پاره و امثال آن - دیوار برسر دیوار خار نهادن برده شوکاء برد ریشت با نمد اشتواک بسیار خار شدن درخت ارض مشوکة وشجرة مشوکة ونعت منه یشوکة العقرب نیش کژدم شوکاء الشاک گزنده یا نکارکه روئی جامه بوی همواره کنند وهی الهیمصة ایضاً -

شحاک - بالکسر چوبی که پینا در دهن بزغاله کنند تا شیر نمکد شحاک بالفتح چوب شحاک در دهن بزغاله کردن (ع ف بفتحهما)
شود کان - دام اصیاف والات سلاح -
شاذک - کاجز الدیوسف السجستانی المحدث -
شنبک - کجعفر والد عبدالله وجد عثمان بن احمد بن شنبک وجد عبدالله بن احمد الفهاوندی المحدثین -
شنئوکة - کلکوکة کوه هست وجهه کثیر علے شنابک

باعتبار اجزاء -

فصل الصاد

صاک - صاک - بالتحریک بوی خوی زدن از مردم (ع ک اف ۲)
صعلک - صعلوک - بالضم درویش صعالیک العرب دو بانها تصعلک درویشی وتصعلکت الابل ای طرحت اوبارها -
صکک - صاک - کوفتن وزدن و منه قوله فصکت وجهها و در آوازکردن (ع ف ا ص ۲) وچاک اصک صکاک صکوک ج - رجل اصک ظلیم اصک آنکه زانوی وی برهم زند جمل مصک وحمار مصک ای قوی شدید تصکک سوختنه صکة سخنی گرما میان روز یقال لقیته صکة عمی وهواوّل الهاجرة ویقال لقیته صکة اعمی
صمک صکوک - صمکیک - مرد سخت جوان ابن صکوک صمکیک ای لزج صمکک قوی واصماک اللبن بالهوای خثر جدا حتی یصیر کالجبن و اصماک الرجل ای غضب -
صوک - بالقیتہ ادل صوک وبوک ای اول شئ صوک بوی خوش گرفتن جامه واندام و جز آن (ع ف اص ۲) صیکلہ بالباء -
صیک - صیک - کذالک (ع ف اک ۲) یقال صاک الطیب بجلده -
صلک - کعنب - پیش از غلہ چیزیکه از پستان بزبریزد تصلیک برپستان شتر بند نهادند -
صملک - کعلس سخت توانا و سخت اندام صمالک ج

فصل الضاد

ضبرک - ضبراک - بالکسر ضبارک بالضم مرد شیر ضخم ضبارک بالفتح ج -
ضحک - ضحک - بکسرتین وسکون ضحک (ع ف اک ۲) وسکونه اربع لغات خندیدن (ع ف اک ۲) ضحکة یکبار خنده متعد بالباء وبمن تضاحک استضحاک بمعنیٰ اضحاک خندانیدن رجل ضحکة مثال همزة بسیار خنده وضحکة بالسکون آنکه بروی خندند اضحوکة آنچه از وے خنده آید امراة مضحاک بالکسر زن بسیار خند ضاحک برابرق ضاحکة دندان که در خنده پیدا شود ضحوک بالفتح راه فراخ بالسکون شگوفه وضحک القرد ای صوت -
ضرک - ضریک - نابینا و درویش ضراک ضرکاء ج -
ضکضک - ضکضکة - نوعی از رفتار که آنرا بشکنجه گویند رجل ضکضاک ای قصیر وامراة ضکضاکة ای کثیرة اللحم -
ضمک - اضمکاک - سپید شدن زمین بر نبات -
ضنک - ضنک - تنگ ضناک بالفتح زن آگنده گوشت ضناک بالضم زکام مضنوک مزکوم -

رجل مضئووک - مرد مبتلا بزکام و در ضبک کعنی ضئبوک الارض - پدید آمدن راه با وخطابز زمین از باد وضئبوک النبت برای بار یدن آماده شدن ابر اضنابکت الارض روئیدگی زمین بر آمد -
ضناک الفرس الجہراسپ بزرگ جسد ضووکة وضوکیکة گرد یقال رایت ضنراکة وضوکیکة وتضوک فی رجیعه بسرگین خود آلوده شد وا ضمضو کو اعلیہ تبانزحوا

ضناکت - الناقة شتر ماده از سختی گرما پاها جدا نهاد و هر دو ران بر پستانها پیوسته کردن نتوانست ضنائک نعت منه ضنیک کرکتیج - وفلان ضناک علی غیظاً یعنی مهمان بر من خشمگین شد -

فصل الطاء

هذا الفصل من بقیة الصراح

طبرک - بفتحتین باره ایست بری باره ایست دیگر باصبهان -

طحاک - کقبر شتر که هنوز دندان نیش بر نیاورده باشد -

طرکونة بفتحتین وتشدید الراء شهریست باندلس ونیز موضعیست دیگر باندلس -

طسک - بر وزن ومعنی طسق آن پیمانه ایست

فصل العین

عبک - یقال ما ذقت عبکة ولا لبکة فالعبکة مثل الحبکة وهی الحبة من السویق واللبکة قطعة من ثرید وما فی النحی عبکة ای شیء من السمن مثل عبقة ومنه قولهم ما بالبیت عبکة -

عتک - عتک به الطیب - ای لزق به - وعتک البول علی فخذ الناقة ای یبس ربع نصر الکسر عاتکة کبان زنیکه سرخ - ونام زنی - قال النبی علیه الصلوة والسلام انا ابن العواتک من سلیم یعنی جدات - ومن نسب عواتک عاتکة بنت هلال ام جد هاشم - وعاتکة بنت مرة بن هلال ام هاشم وعاتکة بنت الاوقص بنت مرة بن هلال ام وهب ابن عبد مناف بن زهرة جد جد رسول الله صلعم من قبل امه آمنة بنت وهب وسائر العواتک امهات النبی من غیر بنی سلیم - عتیک قبیله از عرب بنی منسوب الیها

عرک - عرک - بالیدن ربع نصر اصل ۴۲ و گوشمالی دادن ویقال عرکت السنام اذا لمسته تنظر ابه طرق ام لا - معارکة کارزار کردن معرک معرکة معروک حرب جای معرکة بضم الراء کذلک - اعتراک انبوهی معرکه یقال اورد ابله العراک اذا اوردها جمیعاً الماء ونصب نصب المصادر ای معتركة ثم ادخل علیه الالف واللام کما قالوا مررت بهم الجماء الغفیر والحمد لله فیمن نصب ولم یغیر الالف واللام المصدر عن حاله - عریکة طبیعت فلان لین العریکة ای سلس - ولانت عریکته ای انکسرت نخوته - عروک بالفتح من النوق مثل الشکوک - ما معروک وارض معروکة ای مزدحم علیه والتی عرکتها السائمة حتی اجدبت عروک بالضم حائض شدن عرک بالتحریک ماهی گیران کشتی بانان - واحد و بکسر الراء رشلیة عرکی مثل عرب و عربی - رجل عرک ای صریع وقوم عرکون ای اشداء صراع ویقال لقیته عرکة بالسکون ای مرة وعرکات مرات - عرکرکة زن باگوشت عرکرک شتر قوی درشت -

عسک - عسک - چسپیدن و لازم شدن ربع ک اف ۴۲

عفک - اعفک - گول عفک گولی عفاک باز داشتن از حاجت - ومماطلت کردن حق کسی را

عکک - ابل معکوکة - ای محبوسة علکة الحدیث دوبار گفتن خواستم سخن را عکة بالضم خنور سسکه عکاک عکاک ج - وریگ تودهٔ گرم وعکة العشار لون یعلو النوق عند لقاحها - واعکت الناقة اذا تبدلت لون غیر لونها - عکة عکیک عکاک تیزی گرما یوم عک عکیک شدید الحر وعکت یومنا یعک ای رحمی - ورجل عک ای صلب شدید - وعک بالسوط ای ضربه - فرس عکوک اسپ تازیانه خوار عکت بالفتح دائم شدن وگرم شدن تپ وعک بن عدنان نام مردی ویقال انزر فلان عذرة عکت وعکت ازرة علی وهو ان یسبل طرفی ازاره ویضمه باشره - عکا نام شهری ویقال هذا الرجل عکة والانثی عکة تضاف ولا تضاف ای جائزة - عکوک فربه کوتاه درشت وهو فعلیع یتکرر العین ولیس من المضاعف وجای درشت سخت -

علک - علک - بالکسر وبالفتح خائیدن علک براء اسپ لگام را ربع نصر اصل ۴۲ شئی علک ای لزج عولک رگ رحم والک ج ورگ پنهان در گوشت فرج اسپ وخر وگوسپند اعلنکک الشعر ای احلنکک واجتمع -

عنک - عنک - خفتن شیر وسطبر شدن شی ربع نصر اصل ۴۲ عانک ریگ تودهٔ بسته سخت شده وسرخ دم عانک خون سرخ اعتناک خجریدن شتر بر ریگ فسرده عنک بالکسر سه یک آخر شب وور معنک کلیدان -

رجل **عبنک** - کعلس مرد سخت درشت

عتنک - بفتحتین وکسر دو عنق وکتف ریشهای خرما بن خاصة اعتناک مرد چپه عتنک بفتحتین جای سخت گلناک -

عدک - پشم زدن بمعدکه وآن چوبکی ستبرک بدان پشم زنند -

عضنک - کعلس سخت درشت وفرج کلان پر گوشت وزن لاغر که جای پیوستگی هر دو ران فش سطبر وتنگ باشد عضنکة زن پر گوشت مضطرب وزن کلان باسن عضنک مثله -

عنفک - گول یستوی فیه المذکر والمؤنث

ضناکت - عرک
طبرک
طحاک - علک
طرکونة
طسک
عنک
عبک
عسک - عبنک
عتک - عتنک
عفک
عکک - عدک
عضنک
عنفک

سله وعک بن عدنان بالکاف المشناة ابن عبد الله بن الازد ولیس بن عدنان اخا معد وهم الجوهری ۱۲ ق سله واما العاتک الخالص والدم العاتک فهما بالمثناة فوق وهم الجوهری ۱۲ ق

ومردگران وناگوار۔

عاک علیہ۔ ناوید وحملہ کرد وپیش آمد وعاکت المرأۃ زن بسوی خانہ بازگشت وآنجا ہرچہ میسر آمد خورد و منہ المثل عوکی علی تبیک اذا اعیاک بیت جارتک وعاک معاشہ عوکا وعاکا یعنی کسب کرد معاش خود را وعاک بہ پناہ گرفت وعاک علی مالہ اولا ابربال خود اسید وار کرد معاک مذہب وپناہ گاہ واحتمال واول عوک بیوک ای اول شیئ وما بہ عوک ای حیلۃ اعتوا از وحام وتعاوکوا باہم جنگیدند وترکتہم فی معوکۃ و عویکۃ ای فی قتال۔

عیہکۃ۔ وعوہکۃ۔ جنگیدن عیہکۃ انداختن جزو خشیدن

عیکان بفتحتین ہر دو دوش خود را جنبان رفتن ر ع ف ک ۳م عیکۃ بروزن ومعنی ایکۃ یعنی انبوہ عیکتان نام دو کوہ ویقال لہما العیکان ایضاً۔

فصل الغین

ہذا الفصل من بقیۃ الصراح

غسک بفتحتین بروزن ومعنی غسق۔

غانکۃ۔ زن گول۔

فصل الفاء

فتک۔ فتاک۔ ثلث لغات ناگاہ گرفتن و ناگاہ کشتن ر ع ف اض ۲ وک ۳م فاتک لیر فتاک ج۔ وفی الحدیث قید الایمان الفتک لا یفتک مؤمن۔

فدک۔ فدک بفتحتین نام دہی از خیبر ابو فدک نام مردے۔

فرک۔ فرک۔ مالیدن جامہ وخوشہ وسپلش ر ع ف اض ۳م افراک وقت مالیدن خوشہ را ویقال للنبت اول مایطلع نجم ثم فرخ وقصب ثم اخصف ثم سنبل ثم احب والب ثم اسفی ثم افرک ثم اخصد۔ فرک بالکسر دشمن داشتن زن شوی را ر ع ک اف ۲م امرأۃ فروک وفارک نعت منہ وفرکہا زوجہا ایضاً ولم یسمع ہذا الحرف غیر الزوجین رجل مفرک مردی کہ زنان او را دشمن دارند انفراک سست شدن منکب فرک بالتحریک سستی بن گوش ر ع ک اف ۲م یقال اذن فرکا، وفرکۃ۔

فرسک۔ فرسک۔ بکسرتین نوعی از شفتالو۔

فکک۔ فکت۔ جدا کردن دو چیز بہم در شدہ از یکدیگر وخلاص کردن وکذلک التفکیک ووا رہا کردن کودک را۔ وازگرد بیرون آوردن گردنی وآزاد کردن بندہ را ر ع ف اض ۲م ویکی از دو زنخ یقال مقتل الرجل بین فکیہ۔ شیخ فاک پیر فرتوت فکاک الرہن بالفتح والکسر آنچہ گرد رابوی بیرون آرند انفکاک گردی را از گرد بیرون آوردن انفکاک ازہم جدا شدن۔ وآزاد شدن۔ یقال انفکت رقبۃ فلان من الرق۔ وما انفک فلان قائما ای مازال ہو انفکت قدمہ او اصبعہ ای انفرجت وزالت فکۃ گولی وسستی۔ وگول شدن ر ع ک اف ۲م وستارگان گرد آمدہ سپس سماک رامح قال الاصمعی یسمیہا الصبیان قصعۃ المساکین۔ وہو فاک تاک ای احمق۔ وفلان یتفکک اذا لم یکن بہ تماسک من حمق۔ افک کشادہ پیوند کتف از ضعف وسستی فکک مصدر منہ وایضاً انفساخ القدم وقال الاصمعی انما ہو لفک من قولک فکہ یفکہ فکاً فظہر التضعیف ضرورۃ۔

فلک۔ فلکۃ۔ چرخہ ریسمان۔ وپارہ زمین گرد۔ وریگ تودہ گرد فلاک ج۔ تفلیک گرد شدن پستان دختر تفلک کذلک ودہان بند ساختن از موی وپشم شتر بچہ را تا شیر نخورد فلک کشتی واحد وجمع ومؤنث ومذکر یکسان قولہ تعالیٰ فی الفلک المشحون جاء بہ مذکرا وواحدا وقولہ تعالیٰ والفلک تجری فی البحر مؤنثا وقولہ تعالیٰ حتی اذا کنتم فی الفلک وجرین بہم جمعا فکانہ یذہب بہا اذا کانت واحدۃ الی المرکب فیذکر والی السفینۃ فتؤنث وعند سیبویہ فلک جمع تکسیر فلک الذی ہو واحد ولیست مثل الجنب الذی ہو واحد وجمع لان فعلاً وفعلاً یشترکان فی الشیئ الواحد مثل العرب والعرب والعجم والعجم وجاز ان یجمع فعل علی فعل مثل اسد واسد فلم یمنع ان یجمع فعل بالضم والتسکین ایضاً علی فعل۔ فلک بالتحریک چرخ وگردون وسپہر افلاک ج۔ ویجوز ان یجمع علی فلک مثل اسد واسد وخشب وخشب فیلکون بردی۔

فنک۔ فنوک۔ ستیہیدن صلتہ یعنی ر ع ف ا ض ۲م ومقیم بودن بجاے۔ وپیوستہ خوردن طعام وفنک فی الطعام بالکسر فنوکا لغۃ فیہ فنک بفتحتین ولخنیک کرانہ لحی نخ افنیک مثلہ وفی الحدیث اذا توضأت فلا تنس الفنیکین یعنی جانبی العنفقۃ من عن یمین وشمال وہما المغفلۃ۔

فذلک۔ حساب بنہایت رسانید آنرا وفراغت کرد از ان مخترعۃ من قولہ اذا اجمل حسابہ فذلک کذا وکذا۔

فرتکہ۔ ریزہ ریزہ کرد آنرا۔ وفرتک عملہ کار خود را تباہ کرد وبرفتار نزدیک گام رفت وفرتک ورأس الفرتک سر کوہیست بکنار بحر سند بسوئیمن

فیہک۔ تحید رزن گول۔

فصل الکاف

کرک۔ کرکی۔ بالضم کلنگ کراکی ج

کعک۔ کعک۔ کاک۔

عاک
فرسک
فکک
عیہکۃ
عیکان
فنک
غسک
غانکۃ
فذلک
فتک
فرتکۃ
فدک
فیہک
فرک۔ فلک
کرک
کعک

کستک ـ بالفتح آب جو ـ

کرمازک تخم گز فارسیه ـ

کوکوه ـ در رفتار خود جنبیدن و شنافتن او هو عدد القصیر کوکته بالضم و کوکاه پستک مکوکی مرد بے فیض ـ

کیکه ـ بالفتح بیضه اصلها کیکیه کیاکی ج و تصغیرها کییکته و کییکیته کیکا ر آنکه نیکی ندارد ـ

فصل اللام

لبک ـ لبک ـ آمیختن کار رعع ف اض (۲) امر لبکٌ ای مختلط و آمیختن پست با انگبین جز آن التباک در آمیخته شدن کار لبیکة من غنم و هو مثل البکیکة ـ لبکة بالتحریک پاره از ثرید یقال ما ذقت عنده عبکة و لا لبکة ـ

لحک ـ لحاک ـ در آوردن چیزی چیزے و چفسیدن بهم رعع بفتحهما یقال لوحکت فقلوذهره ای دخل بعضها فی بعض ـ وشئ ملاحک ای متداخل ـ متلاحکة ناقه استوا خلق لحاکة مثل همزه کرسکے کبود دم دراز مانند کربشه ـ

لکک ـ لکت ـ زدن رعع ف اض (۲) مثل صک و چیزی که لوی رنگ سرخ کنند لک بالضم دردان التکاک انبوهی کردن لکیک پر گوشت لکاک ج جمل لکالک ای ضخم ـ

لمک ـ ماذقت لماکا ای شیئا کما یقال ما ذقت لماجا ـ وتلمک عنده بلماک ای تلمج بلماج ـ تلمک ای تلمظ وتلمک البعیر اذا لوی لحیه ـ

لوک ـ لوک ـ خائیدن رعع ف اض (۲) و بلوک اعرافل لما ان دقیقته یقال الکنی الی فلان ای کن رسولی الیه و تحمل رسالتے ـ

اکثروا من هذا اللفظ فی اشعارهم و قیاسه ان یقال الالکة بالیکة الاکة و هذا وان کان من الالوک فی المعنی و هو الرسالة فلیس منه فی اللفظ ـ

ملاک ملائکه پیغام بری والکنی الی فلان پیغام من بسوی همان برسان آصله الئکنی حذفت الهمزة والقیت حرکتها علی ما قبلها و ملاک فرشته لانه یبلغ عن الله تعالے وزنه مفعل والعین محذوفة الزمت التخفیف الا شاذا ـ

لدک ـ بالفتح وبفتحتین چسپیدن رعع ک اف (۲) یعدی بالباء ـ

لزک الجرح ـ برآمدگی گوشت زخم هموار شده و هنوز بر نشده رعع ک اف (۲) او الصواب لدک ـ

الفک ـ مرد چپه و گول غبیک مثله ـ

لالکائی ـ بیاء النسبة بعد الهمزة هو ابو القاسم هبة الله ابن الحسن بن منصور الرازی الطبری ـ

لیکه ـ بالفتح نام ده اصحاب حجر و بها قرأ نافع و ابن کثیر و ابن عامر و انکار الزمخشری کونها اسم القریة غیر جید ـ

فصل المیم

متکه ـ متک ـ باقی مانده ختنه زن ـ وز ناداده و تر شح متکاء زن ختنه ناکرده ـ

محک ـ محک ـ ستیهیدن رعع بفتحهما رجل محک و مماحک بمعنی ـ مماحکة ای ملاجة تماحک کذلک ـ

مسک ـ امساک ـ چنگ در زدن تمسک استمساک امتساک مثله صلته بالباء تمسیک کذلک و قرئ فلا تمسکوا بعصم الکوافر ـ وامسکت عن الکلام سکت تماسک خویشتن داشتن مسیک و بخیل سک بضمتین کذلک ویقال فیه امساک و مساکة ای بخل مساک ایضا جای که آب ایستد در وی مسکة بالضم بقیه از هر چیز و من الآبار الصلبة التی لا تحتاج الی طی ـ مسک بالکسر مشک و هو فارسی معرب و کانت العرب تسمیه المشموم و ثوب ممسک مصبوغ به مسک بالفتح پوست مسک بالتحریک دستیانه از عاج مسکة بفتحتین مثله رجل مسکة مثال همزة بخیل ویقال هو الذی لا یعلق بشئ فیتخلص منه والجمع مسک ـ

معک ـ معک ـ ای مطل رجل معک ای مطول و ماعک مماطل و مالیدن رعع بفتحهما معکت الادیم ای دلکته ـ وتمعکت الدابة تمرغت ومعکتها انا تمعیکا ویقال وقع فی معکوکاء ای فی شر ـ

مکک ـ مکت ـ مکیدن رجل مکان ای مصان و ملجان و هو الذی یرضع الغنم من لومه ولا یحلب تمکک مغز استخوان بیرون آوردن مکاکة بالضم مغز استخوان و فی الحدیث لا تمکلوا علی غرمائکم ای لا تستقصوا امتکاک همه شیر پستان مکیدن کره مکه معروف ـ مکوک پیمانه و هو ثلاث کیلجات و کیلجة منا و سبعة اثمان منا والمنا رطلان والرطل اثنا عشر اوقیة والاوقیة استار و ثلثا استار والاستار اربعة مثاقیل و نصف والمثقال درهم و ثلثة اسباع درهم والدرهم ستة دوانیق والدانق قیراطان والقیراط طسوجان والطسوج حبتان والحبة سدس ثمن درهم و هو جزء من ثمانیة و اربعین جزء من درهم مکاکیک ج ـ

ملک ـ ملک ـ بالکسر معروف و ملک کردن رعع ف اک (۲) و میان ره راه ملاک بالفتح خمیر سخت کردن و هذا الشئ ملک یمینی و ملک یمینی والفتح افصح ـ وملکت المرأة تزوجتها مملوک بنده تملیک مالک گردانیدن چیزے کسی را فهو مملک و مال تملک و خشک

کستک
کرمازک
کوکوه
ملاک
کیکه
لدک ـ معک
لبک
لزک
الفک ـ مکک
لالکائی
لحک
لیکه
لکک
متک
محک
لمک
مسک ـ ملک
لوک

گرداشیدن وسخت کردن چوب را بآفتاب یقال منہ ملک النبعة املاک خمیر سخت کردن وزن ادن یقال ہمنا من املاک فلان ولا یقال من ملاک فلان و ملکوت من الملک کالرہبوت من الرہبة یقال لہ ملکوت العراق وملکوة العراق ایضاً مثل الترقوة - ملک بالضم والتخفیف پادشاہی فہو ملک وملک وملیک کان الملک مخفف من ملک والملک مقصور منہ مالک اوملیک ملوک املاک ج - مملکة مواضع کہ در ملک آید تملکہ ای تملکہ قہرا - ملیک النحل شاہ زنبوران یقال کنا عبید مملکة ولم نکن عبید قن قال الکسائی القن ان یکون ملک ہو وابواہ و المملکة بفتح اللام وضمہا ان یغلب علیہم فیستعبدہم وہم فی الاصل احرار وقن ہو المشتری یقال ما فی ملکہ شئی بالفتح والکسر وما فی ملکة بفتحتین ایضاً ای لا یملک شیأ - ویقال فلان حسن الملکة اذا کان حسن الصنع الی ممالیکہ - و فی الحدیث لا یدخل الجنة سیئ الملکة اذا کان سیئ الصنع ویقال لأذہبن فاما ملکت امالک بضمہا وبفتحہا ایضاً ملاک الامر بالفتح والکسر ما یقوم بہ - ویقال القلب ملاک الجسد - و بالفلان مولے ملاکة دون اللہ ای لم یملکہ الا اللہ تعالے - و مالہ ملاک بالفتح ای تماسک وما تمالک ای ما تماسک - ملکة الدابة بضمتین قوائمہا - و ہادیہا - ملک بفتحتین فرشتہ واحد وجمع قال الکسائی اصلہ مالک بتقدیم الہمزہ من الالوک وہی الرسالة ثم قلبت وقدمت اللام فقیل ملأک ثم ترکت ہمزتہ لکثرة الاستعمال فلما جمعوہا ردوہا الیہ فقالوا ملائکة وملائک - ویقال ایضاً الماء ملک امر ای یقوم بہ الامر - مالک الحزین نام مرغی از مرغان آبی مالکان دو مالک یعنی مالک بن زید و مالک بن حنظلہ -

مراک - بالفتح موضعی ست بیمن بر منزلی از عدن آو مرکنہ بلد بالزنجبار و مرک گلتعا کونی -

مشکان - بالضم نام شخصے و دہی ست باصطخر و دہی ست بقیر وزآباد فارس و شہر یست از مضافات ہمدان و مشکان الحمال التابعی و معروف بن مشکان المقری و عطیان بن مشکان التابعی و محمد بن مشکان محمد بن مشکان لقب بہ عبد اللہ بن طاہر المحدث لطیب رائحتہ -

المصطکا - بالفتح بالضم ویمد فی الفتح فقط علک رومی ابیضہ نافع للمعدة والمقعدة والامعاء والکبد والسعال المزمن شربا والنہکة واللثة وتفتیق الشہوة وتفتیح السدد و دواء ممصطک خلط بہ -

مہکہ - نیک سائیدآنرا مہکة مثلہ ومہک فی المشی در رفتار زودی کرد ومہک المراة زن را بجماع در رنج وتعب انداخت ونرم وہموار کردن چیز را مہکة الشباب بالضم ویفتح بکمال رسیدن جوانی وشاب ممتہک ومُمہک جوان کامل والممہک کز ملق دراز مضطرب والممہک من الخیل اسپ فراخ گام ومہوک کصبور کبادہ ویوسف بن ماہک کہاجر محدث تمہک نیک کار کردن وانگار کردن مرد از دست خود ممہوک مرد بسیار خطا در سخن ومہیک کامیر گشتی کہ وقت گشتی مادہ را بار دار کردن نتیج اند وتمہک صلبہ کسمع وعنی وتماہکو باہم خصومت وبد خلقی نمودند -

فصل النون

نبک - **نبکة** - پشتہ تنک سر نبک بالتحریک ج - نباک تلہاے خرد مکان نابک مرتفع نوابک ج -

نزک - **نیزک** - بالکسر نیزہ سوار نیزک نیزۂ کوتاہ نیازک ج - نزکہ ای طعنہ وکذلک اذا نزعہ وطعن فیہ بالقول رعع ف اک ۲) رجل نزاک ای عیاب -

نسک - **نسکت** - الشئی غسلتہ بالماء وطہرتہ فہو نسوک - نسک بالضم عبادت کردن رعع ف ا ض ۲) ناسک ای عابد نسک ونسک ای تعبد نساکة پارسا شدن رعع بضمہا النسیکة قربانی نسک بضمتین و نسائک ج - منسک بالفتح والکسر قربان جای -

نوک - **نوک** - بالضم گولی نواکة ای حماقة رعع ک ا ف ۲) انوک نعت منہ مستنوک مثلہ وقوم نوکی ونوک وانوکتہ ای وجدتہ انوک قالوا ما انوکہ ولم یقولوا انوک بہ -

نہک - **نہک** - جامہ پوشیدن تا کہنہ شود رعع بفتحہا یقال نہکت الثوب ای لبستہ حتی خلق ومبالغہ کردن در خوردن طعام یقال انہک من ہذا الطعام وانہک عرضہ ای بالغ فی شتمہ نہکتہ الحمی ای جہدتہ وانقصتہ ونہکتہ الحمی بالکسر تنہکہ نہکا ونہکة لغة فیہ وقد نہک ای اوی دنف وضنی فہو منہوک یقال بانت علیہ نہکة المرض - ونہکہ السلطان عقوبة ینہکہ نہکا ونہکة ای بالغ فی عقوبتہ - وفی الحدیث انہکوا الاعقاب اولتنہکنہا النار ای بالغوا فی غسلہا وتنظیفہا فی الوضوء وکذلک یقال فی الحث علی القتال انہکوا وجوہ القوم یعنی اجہدوہم ای ابلغوا جہدہم - ورجل نہیک ای شجاع - وسیف نہیک ای قاطع والنہیک الاسد - نہاکة بالفتح دلیر شدن رعع بضمہا انتہاک الحرمة تناولہا بما لا یحل -

نیک - **نیک** - جماع کردن رجل نائک نعت منہ ونیاک للمبالغة - وفی المثل من نیک العیر نیک نیاکا -

نتک - ذکرہ - بعد میزیدن نرہ را پاک کردن وافشاندن

وتلک الشعر موی را برکند و آلنتک جذب شی تقبض علیه ثم تکسره الیک بجفوة۔

اندکان - بالفتح وضم الدال بهیست بفرغانه منها عمرو بن محمد بن طاہر الصوفی و بهیست بنجرس بها قبر الزاہد احمد الحادی۔

نشاک - کشداد جد خالد بن المبارک المحدث۔

الظالکیه - بالفتح والکسر وکسر الکاف وفتح الیاء المخففة پای تخت شہرہای عواصم ست وہی ذات اعین وسور عظیم من صخر داخله خمسته اجبل دورہا اثنا عشر میلا۔

نفکة بفتحتین بروزن ومعنی نکفة یعنی استخوان زیر بن گوش

نکنکة - بر فرزند ارخود سختی کردن و اصلاح کار کردن

تلک - بالضم وبکسر درخت چنار یا درخت زعرور تلکة یکے۔

ننک کبقم نام شخصے ونانک کہاجر لقب احمد ابن داؤد الخراسانی المحدث۔

فصل الواو

ودک - ودک بالتحریک چربش گوشت ودجاجة ودکة ای سمنته۔ ویقال ما ادری ای اودک ہو ای ای الناس ہو۔ ودکاء ریگ تودہ یا جائے۔

ورک - ورک بر سوی ران وہی مؤنثة وقد یخفف مثل فخذ وفخذ ورک بر پہلو خفتن (ع ن اک ۲) تورک علی الیمنی ای وضع الورک فی الصلوٰۃ علی الرجل الیمنی ومنہ الحدیث نہی ان یسجد الرجل متورکا وتورک علی الدابة ای ثنی رجلة ووضع احدی ورکیه فی السرج وکذلک التوریک و تورکت المرأة الصبی اذا حملته علی ورکہا۔ ورکت الجبل ای جاورته۔ وورکته ورکا ای جعلته حیال ورکی ویقال ورکت ای عدلت۔ وورکت فلان ذنبه علی غیرہ ای قرفه به وانه لمتورک فی ہذا الامر لیس له ذنب فیه۔ ویقال نعل مورک ومورکة نعل بیرون یعنی نعل موزہ قال ابو عبیدة المورک والمورکة الموضع الذی تثنی الراکب رجله علیه قدام واسط الرحل اذا مل من الرکوب۔ وراک بالکسر بالشحیه پیش رحل۔

وشک - وشک - شتافتن (ع بضمهما) یقال وشک ذا خروجا بالضم یوشک ای سرع وعجبت من وشک ذلک الامر ووشکان ذلک الامر و یضم فیهما ای من سرعته۔ وشکان ذا خروجا اے عجلان۔ وشک البین سرعة الفراق۔ خرج وشیکا ای سریعا۔ وامرأة وشیک ای سریعة۔ ایشاک شتافتن ومنه قولهم یوشک ان یکون کذا والعامة تقول یوشک ان یکون بالفتح وہی لغة ردیة۔ مواشک مستعجل ای مسارع ہذا یقال بہذا اللفظ ولا یقال منه واشک۔

وعک - الوعک - تیزی تب وقد وعکته الحمی فہو موعوک۔ ایعاک غلطانیدن سگ صید را درخاک۔ وانبوہی کردن شتران بآب خوردن وعکة اسم منه وسخت افتادن درد ویدن ورفتن وکارزار دلیران چنانکه درہم آویزند۔

وکوک - وکواک - بددل و ترسنده۔

اوتک - واوتکی - خرمای شہر یزیا سوادی۔

وزکت المرأة - زن زودی کرد یا بدرفتاری کرد و زکت المرأة عند النکاح - زن ہنگام جماع نرمی وسستی کرد۔

وکة - نرخے۔

وتک - فی قومه - در قوم خود جا گرفت وانک بعنی وانکن یعنی بیضه خود را در آشیانه پاسبانی کنند۔

فصل الهاء

هتک - ہتک - پردہ دریدن (ع ف اک ۲) انہتاک لازم منه۔ وہتک الاستار شدد للمبالغة۔ ہتکة بالضم پردہ دریدگی تہتک رسوا شدن۔

هندک - ہنا دکة - ہندوان۔

هک - انهکاک - کشادہ شدن پیوندہای زن وقت ولادت ویقال ہک فلانا النبیذ اے بلغ منه یعنی در یافت اورا فانہک ای سکر ہک فرو دریدن چاہ - وزدن بشمشیر (ع ف اض ۲)

هلک - ہلاک - ہلوک - تہلکة - ثلث لغات تہلکة نیست شدن قوله تعالی ولا تلقوا بایدیکم الی التهلکة۔ ہلک بالضم نیستی اہلاک استہلاک ہلاک کردن مہلکة بکسر اللام وفتحها بیابان ہلک متعدمنه مثل اہلاک ہالک نعت منه متعد ولازم ہلکی ہلاک ج وفی المثل فلان ہالک فی الہوالک شاذ کما ذکرنا فی الفوارس۔ وقولهم افعل کذا اما ہلکت۔ ہلک بضم الهاء واللام غیر مصروف ای علی کل حال کما یقال افعل ہذا ولو خربت الدنیا تہالکت علی الفراش ای سقط واہتلکت القطاة خوف البازی اے رمت بنفسها فی المهالک۔ ہلوک زن بردی رافتندہ بر مرد وبلابه کار ولا یقال رجل ہلوک ہلک بالتحریک ہرچه فرو افتد ہلکة نیستی یقال ہی الہلکة الہلکاء توکیدا لها بالکی آہنگرچست اے الہالک بن عمرو قال الکسائی یقال وقع فی وادی تہلک بضم التاء والهاء وکسر اللام مشددة وہو غیر مصروف مثل تخیب ومعناهما الباطل۔

هک - انهاک - جدا کردن و ستیهیدن تہمک لک

اندکان ہتک نشاک الظالکیة ہندک ونشک۔ہلک نفکة نکنکة۔ہلک تلک ننک وعک ودک ورک وکوک اوتک وزکت وکة وتک۔ہمک

هوک - ہبنک - تہبک - ہبیکۃ - ہترک - ہک - ہیک - ہبرکۃ - ہیفک

ہوک - تہوک - متحیر شدن و فی الحدیث امتہوکون انتم کما تہوک الیہود والنصاری ای متحیرون انتم و ہو ایضاً مثل تہور و ہو الوقوع فی الشئی بقلۃ مبالاۃ -

ہبیکۃ - کمزۃ مرد گول و زمینی کہ دران پایہا ے چار پایگان فرو رود و ہبکات کلب آبیست معرب او و آنبکت بہ الارض یعنی زمین آنرا فرو برد -

ہبرکۃ - دختر نازک اندام و غیرہا - ہبرک جوانی کامل و یقال شاب ہبرک و ہبارک -

ہبنک - کعلس مرد گول ناتوان و سخن چین ہبنکۃ مؤنث منہا و ہبنکۃ ایضاً مرد کسلمند -

ہترک - کجعفر اسد -

ہک - شکست رعع ف اک ۳) و تہدک بالکلام سخن را بشکست ہوک کجوہر فرہ ہنا وکۃ مردمان ی

ہیفک - بالفتح زن گول منہفک مضطرب -

وشست در رفتار و مرد سخت خطا کار دلبسیا ر بہم آمیزندہ تہفک مثلہ -

تہیک - شتابی کردن و کندیدن لغۃ فی ہوک -

ہذا الفصل **فصل الیاء** من بقیۃ الصراح

یک - بختین عدد ست بفارسی و ہذا اللفظ قد وقع فی شعر رو بجہ (شعر) وقد اقاسی نخجۃ الخصم المحک تحدی الرومی بکیت بیک ای واحد لواحد و شہریست بمغرب یکک بفتحتین و ضعیفست

باب اللام

فصل الالف

ابل - اثل - ابل - اجل - اتل

ابل - ابل - بکسرتین و سکون ۲ شتر لا واحد لہا من لفظہا و ہی مؤنثۃ لان اسماء الجموع التی لا واحد لہا من لفظہا اذا کانت لغیر الآدمیین فالتانیث لہا لازم و اذا صغرتہا ادخلتہا الہاء فقلت ابیلۃ و غنیمۃ آبال ج - ابلان و غنمان ای قطیعان منہما - مابلۃ زمین شترناک والنسبۃ الیہا ابلی بفتح الباء استیحاشا لتوالی الکسرات ابل ابل مثال قبر ای ہملۃ فان کانت للقنیۃ فہی ابل موبلۃ وان کانت کثیرۃ فہی ابل اوابل و یقال جاءت ابلکم ابابیل ای فرقا و کذا طیرا ابابیل قال و ہکذا یجیء فی معنی التکثیر و ہو من الجمع الذی لا واحد لہ و قال بعضہم واحدہ ابول مثل عجول و قال بعضہم ابیل قال و لم اجد العرب تعرف لہ واحدا آبول بسبزہ و علف بسندہ کردن شتر از آب رعع ف اض ۲ و ک ۳) آبل نعت منہ أبال ج مثل کافر وکفار ابل بالفتح باز بودن از مجامعت رعع ف ا ک ۲) تابل کذلک - و فی الحدیث لقد تابل آدم علیہ السلام علی ابنہ المقتول کذا و کذا عاما لا یصیب حواء - ابالۃ بالفتح ... شدن بکار شتر رعع ک اف ۲)

فہو آبل و ابل بالمد والقصر ای حاذق بمصلحۃ الابل و آبل مثل افعل للتفضیل یقال فلان آبل الناس ای اشدہم تانقا فی رعیۃ الابل و اعلمہم بہا رجل ابلی بفتح الباء ای صاحب الابل تابیل شتر گرد آوردن بجہت شیر و بچہ و ابلت الابل ای اقتنیت فہی مابولۃ و فلان لا یاتبل ای لا یثبت علی الابل اذا رکبہا و کذلک اذا لم یقم علیہا فیما یصلحہا عن ابی عبیدۃ ابلۃ بالتحریک ناگواری و گرانی از طعام و فی الحدیث کل مال ادیت زکوتہ فقد ذہبت ابلتہ و اصلہ وبلۃ عن الوبال فابدل الواو بالالف لقولہم احد و اصلہ وحد - ابالۃ بالکسر بند ہیزم و فی المثل ضغث علی ابالۃ ای بلیۃ علی اخری کانت قبلہا ولا یقال ایبالۃ لان الاسم اذا کانت علی فعالۃ بالہاء لا یبدل من احد حرفی تضعیفہ یاء مثل ضنارۃ و دنامۃ و انما یبدل اذا کان بلا ہاء مثل دینار و قیراط و بعضہم یقول ابالۃ مخففا ابیلۃ و بیلۃ ایضاً مثلہ ابلکۃ بضمتین پارہ خرما - و نام شہری ابیل زاہد ترسایان و کان یسمی عیسی ع ابیل الابیلین -

اتل - أتلان - گام نزدیک نہادن چنانکہ رفتار خشمگین باشد رعع ف اک ۲)

اثل - اثل - شورہ گز اثلۃ یکی اثلات بالتحریک ج - و قیل للاصل اصلۃ یقال فلان نحت اثلتنا اذا قال فیہ قبیحا - تاثیل با اصل و استوار کردن یقال مجد مؤثل و اثیل - تاثل گرفتن اصل مال و فی الحدیث فی الوصی لیتیم انہ کان یاکل من مالہ غیر متاثل مالا رجاہ کنندن اثال بالفتح بزرگی آثال بالضم اسم جبل و نام مردے -

اجل - اجل بفتحتین مہلت و بسکون اللام آری مثل نعم قال الاخفش اجل احسن من نعم فی التصدیق و نعم احسن منہ فی الاستفہام فاذا قال سوف تذہب قلت اجل و ہو احسن من نعم و اذا قال اتذہب قلت نعم و ہو احسن منہ - اجل بسکون ۲ از بہر من اجلک از بہر تو بفتح الہمزہ و کسرہا - اجل ایضاً بالکسر مادہ گاو وحشی آجال ج - و تاجلت البہائم ای سارت آجالا - اجل ایضاً درد گردن و درد گرفتن گردن از ناہمواری بالین - رعع ک اف ۲) یقال اجل الرجل اذا نام علی عنقہ فاشتکاہا تاجیل مہلت دادن - و علاج کردن درد گردن یقال لی اجل فاجلونی اے دادونی - اجل بالکسر مشدد الجیم فتح اللغۃ فی ابل و ہو الذکر من الاوعال و یقال

ہو الذی یسمی بالفارسیۃ گوزن قال ابو عمرو وبعض العرب
یجعل الیاء المشددۃ جیما وان کانت غیر طرف -
آجل اجالۃ آن جیان وہرچہ بامہلت باشد ضد عاجل
وعاجلۃ اجل بشور انگیختن (ع ف اض ۲ و ک ۲)
اجل علیہم شرا ای جناہ وہیجہ علیہم - ماجل کول آب
ماجل ج - وقد تاجل الماء وماء متاجل واجیل ای
مجتمع - اجلی علی فعلی موضعی -

ادل - ادل - بالکسر درد کردن وشیر خفتہ و
ترش شدہ یقال جارنا بادلۃ ما تطاق حمضا ای
من حموضتہا -

ازل - آزل - تنگی وآزل الرجل یازل ای
صار فی ضیق وجدب - ازل بالکسر دروغ یقال
ما فی جبی ازل وکذب - ازل بالفتح باز داشت
(ع ف اک ۲) یقال ازلوا مالہم اذا حبسوہ عن المرعی
من خوف ماازل مضیق مثل مازق - وتازل صدرہ
وتازق ای ضاق - ازل بفتحتین بی تنگی وہمیشگی یقال
ہو ازلی ذکر بعض اہل العلم ان اصل ہذہ الکلمۃ قولہم
للقدیم لم یزل ثم نسب الی ہذا فلم یستقم الا باختصار
فقالوا یزلی ثم ابدلت الیاء الفا لانہا اخف فقالوا
ازلی کما یقال فی الرمح المنسوب الی ذی یزن
ازنی ونصل اثربی منسوب الی یثرب -

اسل - اسل بفتحتین درخت بلند با خار - و
نیزہ وکل شوک طویل اسلۃ اللسان باریکی وتیزی
زبان ورش اسیل کشیدہ یقال ہو اسیل الخد
اسالۃ مصدر منہ (ع بضمہا) ویقال ہو آسال
بالمد من ابیہ مثل آسان ای علی شبہ من ابیہ و
علامات واخلاق - ماسل نام ریگے -

اصل - اصل - بیخ وبن زنراو اصول ج
اصل موصل استیصال از بیخ برکندن یقال
جاؤا باصیلتہم ای باجمعہم واخذت الشیء باصیلتہ ای
کلہ باصلہ - ویقال لیس لہم اصل ولا فصل الاصل الحسب
والفصل اللسان - اصیل شبانگاہ ویقال قد اصلنا
ونحن موصلون ای داخلون فی الاصیل وجمعہ اصل
واصال واصائل ویجمع علی اصلان مثل بعیر وبعران
ثم صغروا الجمع فقالوا اصیلان ثم ابدلوا من النون
لاما فقالوا اصیلالا ویقال لقیتہ اصیلالا بالتشدید ایضا
اصالۃ محکم وبا اصل شدن (ع بضمہا) مجد اصیل ای
محکم وباصل اصلۃ بفتحتین نوعے از مار وفی
الحدیث فی ذکر الدجال کان راسہ اصلۃ
والجمع اصل -

اصطبل - اصطبل - بالکسر آخر جای ستور والف
اصلیۃ لان الزیادۃ لا تلحق الرباعیات من اولہا
الا الاسماء الجاریۃ علی افعالہا وہی من الخماسیات
ابعد وقال ابو عمرو بنخت وانہ لیس من کلام العرب -

اطل - ایطل - تہی گاہ وکذلک الاطل بالسکون
والحرکۃ آطال ج - وایاطل جمع ایطل -

افل - افول - ناپدید شدن (ع ف اض
وک ۲) افال افائل شتران خرد افیل یکی افیلۃ مونث
مافول ابدال المافون وہو الناقص العقل -

اکل - اکل - خوردن ماکل کذلک (ع ف ا
ض ۲) اکلۃ یکبار خوردن تاسیری اکلۃ بالضم لقمۃ
گروہ یقال اکلت اکلۃ واحدۃ ای لقمۃ او قرصۃ و
ہذا اکلۃ لک ای طعمۃ لک - وفلان ذو اکل اے
ذو حظ من الدنیا ورزق - واکل بالضم والسکون
میوہ نخل وہرچہ ازاں خورند ومنہ قولہ تعالی اکلہا
دائم - وانقطع اکلہ ای مات - ورجل ذو اکل ای
ذو عقل ومال ورای - وثوب ذو اکل اذا کان
کثیر الغزل صفیقا وقرطاس ذو اکل - اکلۃ بالضم
والکسر غیبت یقال انہ لذو اکلۃ اذا کان یغتاب الناس
کانہ من قولہ تعالی ایحب احدکم ان یاکل لحم اخیہ میتا
اکلۃ بالکسر خارش آکال ج - یقال انی لاجد فی
جسدی اکلۃ من الاکال ای حکۃ ونوعی از خوردن
مثل الجلسۃ والرکبۃ یقال انہ لحسن الاکلۃ وقولہم ہم
اکلۃ راس ای قلیل یشبعہا راس واحد وہو جمع آکل
ویقال اکلتنی واکلتنی بالمد اکل ای ادعیتہ علی
واکلتک فلانا اذا امکنتہ منہ - ایکال خورانیدن یقال
اکلت النار الحطب واکلت النخل الزرع وسخن چینی
کردن میان مردم مواکلۃ باہم خوردن یقال اکلتہ ای
اطعمتہ او اکلت معہ فصار افعلت وفاعلت علی صورۃ
واحدۃ ولا یقال واکلتہ بالواو - آکال مہتران قبیلہا
وزیدن باکلۃ بالفتح والضم موضعی کہ ازوی خوردہ شود یقال
اتخذت فلانا ماکلۃ مئکلۃ بالکسر تابہ وجز آن کہ دروی گوشت
پزند ویقال ماذقت اکالا بالفتح ای طعاما - اکولۃ گوسپند
کہ بجہت خوردن فربہ کنند اکیلۃ خوردنی وخوردہ شدہ
یقال ہی اکیلۃ السبع وانما دخلتہ الہاء وان کان
بمعنی مفعولۃ لغلبۃ الاسم علیہ اکیل ہم کاسہ - وخورندہ
آکال موی برآوردن شتر بچہ در شکم وزحمت دادن
آن رحم مادر را بخارش (ع ک اف ۲) فہی ناقۃ آکلۃ
اکال بالضم اسم منہ وخارش وخوردہ شدن دندان
اکل بالتحریک اسم منہ ائتکال تاکل کذلک - وفلان
یاتکل من الغضب ای یحترق ویتوہج - وفلان یستاکل
الضعفاء ای یاخذ اموالہم ویقال ظل مالی یوکل و
یشرب ای یرعی کیف یشاء - واکل مالہ وشربہ ای
اطعمہ الناس وتاکل السیف ای توہج من الحدۃ -
آکل خورندہ - وسلطان آکل خورہ - ماکول خوردہ
شدہ ورعیت -

الل - ال - نالیدن (ع ف اک ۲) الل الالیل

اول ازل اصطبل اطل افل اکل اسل اصل الل

سلہ یعنی آبگیر کہ آب اندک دران ایستادہ باشد ۱۲ سلہ ذو الآکال لا الاکال ودرہم الجوہری ۱۲ ق سلہ ہو الذی یبلغ من تقریحہ وتحلیلہ الی ان ینقص من جوہر اللحم ۱۲

مثله وو درخستن بحر بر (ع ف اض ۲) الّ ایضاً جمع الة وهی الحربة الال ایضاً ج - و درشتن وتابان شدن - وشتافتن فرس مِئَلّ ای سریع - الیل نالہ الیل الماء صوته - اَلِلُ السقاءِ بالکسر تغیر ریحه اللت اسنانه ای فسدت - اِلّ بالکسر هو الله تعالی و ایضاً عهد وخویشی آلال بالفتح نام کوهی در عرفات تالیل تیز کردن وستیخ کردن گوش — شتن

امل - امل - بالتحریک امید وبالفتح امید داشتن (ع ف اض ۲) تامیل کذلک مُوَمّل اسپ هشتم رهان ویقال ما اطولَ اِملته بالکسر ای امله وهو کالجلسة والرکبة - تامل اندیشه ونظر کردن در چیزی امیل پشته ریگ که یک میل عرض او باشد وموضعی -

اول - تاویل - تاوّل - بیان کردن انچه سخن بوی باز گردد آل بالمد اهل وعیال وپس روان ونمایش سراب آلة دست افزار آلات ج - وچوب خیمه آل آلات ج - وجنازه وحالت یقال هو بآلة سوءٍ ای بحالة سوءٍ - ایالت سیاست راندن - (ع ف اض ۲) یقال آل الامیر رعیته وآل فلان ماله ای ساسه واصلحه - وقد اُلنا وایل علینا وبا تشدین یقال طبخت السراب فآل الی قدر کذا وکذا ای رجع وسطبر شدن عسل وقطران اَیِّل نعت منه وایّل بالضم ج - وایضاً الذکر من الاوعال ویقال هو الذی یسمی بالفارسیة گوزن اَیِّل بالکسر کذلک ائتیال نیکو کردن وسیاست راندن اوّل سنذکره فی فصل وال -

اهل - اهل - کسان وکسان سرای وجای اهلة کذلک آهلات اهلال ج - وقد جاء فی الشعر اهال مثل فرخ وافراخ - منزل آهل جای باکسان آهالة جهلش مستاهل آنکه چه لبش خرد وخورد وفلان اهل لکذا ولا تقل مستاهل والعامة تقوله اهول زن خواستن وباهل شدن (ع ف اض اوک) تاهل کذلک قال الکسائی اهلتُ بالرجل اذا انست به - وقولهم مرحباً واهلاً ای اتیت سعة واصبت اهلا فاستانس ولا تستوحش - قال ابو زید اهلک الله فی الجنة ای ادخلکها وزوجک فیها واهلک الله للخیر اسے جعلک اهلاله -

ایل - ایلة - نام جای آیل نام خدای تعالی بعبرانی یا سریانی وقولهم جبرئیل ومیکائیل انما هو کقولهم عبد الله وتیم الله -

اردخل - کفر طعب پر گوشت فربه -

ارل بضمتین کوهیست وموضعیست بدیار فزاره وحوضیست بدیار طی که آب باران دران فراهم می آید ایلیه باره الیست باندلس وکنیز ابن والیة بن الحارث آرلة بالضم خروسه که پوست ختنه گاهست -

اشل - بالفتح گزلیست که در بصره شهرت اردانتول بضمتین رسنهای پیمایش لغة نبطلیة -

اصطفلین - گزر خورد فی اصطفلیة یکی وفی کتاب معاویة الی قیصر لانزعنک من الملک انتزاع الاصطفلینة ولاردنک اریسا من الارارحة ترعی للدوابل -

الو بمعنی ذو ولا یفرد له واحد ولا یکون الا مضافا کانّ واحده آل مخففة الا تری انه فی الرفع داود فی النصب والجر یا روا ولو الامر اصحاب النبی صلعم ومن تبعهم من اهل العلم ومن الامراء اذا کانوا اولی علم ودین

فصل الباء

باول - باولة - گوشت میان لغل وبن پستان باول ج -

بابل - بابل - نام جای که سحر وشراب را بوی نسبت کنند -

بتل - تبتل - بریدن وجدا کردن (ع ف ک ۲) یقال طلقها بتة بتلة - بتول هی العذراء المنقطعة عن الازواج ویقال هی المنقطعة الی الله تعالی عن الدنیا وهی نعت فاطمة بنت النبی رضی الله عنها وسلم علیه - بتول ایضاً نهالی که از بن درخت بر آمده باشد وازان درخت مستغنی شده تبیلة کذلک وایضاً هر یک از اعضا با گوشت وی بتائل ج - مبتل آن درخت اصل لیستوی فیه الواحد والجمع - امراة مبتلة بتشدید التاء رفتحا تمام خلقت لم یرکب لحمها بعضه بعضا ولا یوصف به الرجل تبتل از دنیا بریدن بجهت خدای تعالی تبتیل کذلک قوله تعالی وتبتل الیه تبتیلا ابتال انقطاع -

بجل - بجیلة - قبیلة از یمن بجلی بالتحریک منسوب الیه بجالة بطنی از قبیلة سلیم بجلی بالسکون منسوب الیه - اَبجل رگ دست ستور چون اکحل از مردم باجل مرد وشتر بسیار پیه شیخ بجال وبجیل ای جسیم - بجال ایضاً مرد بزرگ مهتر ابجلة الشیء ای کفاه تبجیل تعظیم کردن بجل بالسکون بس وبسنده - قال الاخفش هی ساکنة اللام ابدا یقولون بجلک کما یقولون قطک ولا یقولون بجلنی کما یقولون قطنی ویقال بجلی بسکون الجیم وحرکتها ای حسبی -

بجدل - بجدل - نام مردی بسکون اللام -

بخظل - بخظلة - بر جستن بالظاء المعجمة

بخل - بخل - بالضم وبالفتح وبالتحریک ثلاث لغات زفتی کردن (ع ک ا ف ۲ وبضمها ۲) باخل بخیل نعت منه - ابخال بخیل یافتن تبخیل نسبت کردن

بابل
تبل
امل - ایل
اردخل
ارل
اول
بجل
اشل
اصطفلین
الو
بجدل
اہل بخظل
بخل
باول

بخل ویقال الولد مبخلة مجبنة بخال سخت بخیل۔

بدل - یبدل - بدل - بدل - ہرچہ بجای دیگری بود مثل شِبہ وشبہ ومثل ومِثل ونکل ونکل قال ابو عبیدة لم یسمع فی فِعل وفَعل غیر ہذہ الاربعة الاحرف - بدل بالتحریک درد دستہا وپایہا (رعع ک ا ت ۲) ابدال بدل کردن تبدیل مثلہ ودیگر گون کردن یقال بدله الله من الخوف امناً استبدال تبدل عوض کردن این آن قوله تعالیٰ ومن یتبدل الکفر بالایمان - مبادلة تبادل باہم معاوضہ کردن ابدال قوم من الصالحین لاتخلو الدنیا منہم اذا مات واحد بدل الله تعالیٰ مکانہ بآخر واحدہ بدیل۔

بذل - یبذل - دادن (رعع ن ا ض ۲م) ودر باختن مبذلة بذلة بالکسر فیہما جامۂ ترندہ یقال جاءنا فلان فی مباذله ای فی ثیاب بذلته - ابتذال تبذل در باختن ونگاہ نداشتن چیزی را۔

براِل - برائل - بالضم مویہای گردن خروس براِلة مویہاے گردن وردا کردن وی بوقت جنگ۔

برطل - برطیل - بالکسر سنگ دراز براطیل ج - برطل بالضم کلاہ وقد یشدد اللام۔

برغل - برغیل - واحد البراغیل وہی البلاد التی بین الریف والبر مثل انبار والقادسیة۔

بزل - بزول - دندان نشتر برآوردن شتر (رعع ف ا ض ۲م) فہو بازل ذکرا کان او انثی وذلک فی السنة التاسعة والثامنة ایضاً بزل بُزّل بوازل ج - بازل ایضاً دندان بزدل کہ برآید وبزلت الغرا صفیت انارہ واستخرجتہ شجة بازلة شکستگی کہ خون ازوی روان باشد تبزل ای تشقق - انبزال شگفتن غنچہ وقولهم مابقیت لهم بازلة کما یقال مابقیت لہم ثاغیة ولاراغیة ای واحدة - ویقال ماعندہ بازلة ای لیس عندہ شئ من مال وماترک الله عندہ بازلة ولم یعطہم بازلة ای شیئاً - امرد وبزل ای زود شدہ - مبزل بالکسر آنچہ شراب را بوی پالایند بزلت الشراب ای صفیتہ - بزلاء راے نیکو وفلان نہاض ببزلاء ای قوام بالامور العظام۔

بسل - یبسل - حرام البسال حرام کردن بسلة بالضم مزد افسون گر بسالة دلیری نمودن (رعع بضمہما) فہو باسل بسل ج - مثل بازل وبزل مباسلة حملہ کردن در حرب بسیل زشت روی وباقی ماندہ شراب ابسال بہلاک سپردن کسے را ومنہ قولہ تعالیٰ ان تبسل نفس بما کسبت قال ابو عبیدة ای ان تسلم استبسال خویشتن را در حرب افگندن ودل نہادن برآنکہ کشتہ شود یا بکشد۔

بسمل یبسمل - بسم الله گفتن۔

بصل یبصل - بفتحتین پیاز بصلة یکے وفی المثل ہو اکسے من بصل۔

بطل - باطل - ناچیز ضد حق اباطیل ج - کانہم جمعوا ابطیلا - بطل یبطول بطلان بالضم او البطن مصدر منہ (رعع ف ا ض ۲م) ابطال متعدی فیہ - ویقال ذہب دمہ بطلا ای ہدرا - بطل بالتحریک دلیر بطلة مؤنث بطول بطالة مصدر منہ لازم (رعع بضمہما) بطالة ایضاً بالفتح معطل وبیکار شدن بطال نعت منہ۔

بعل یبعل - جفت وشوہر بعولة ج - ویقال للمرأة بعل وبعلة ایضاً ونام بت قوم الیاس ودرخت کہ از بیخ آب خورد بے آنکہ اوراجوئے باشد وفی الحدیث ما شرب بعلا ففیہ العشر وبعل الرجل اے صار بعلا (رعع بفتحہما) ویقال من بعل ہذہ الناقة اے صاحبہا - بعلبک نام شہرے بعال مباعلة زناشوی کردن وفی الحدیث ایام اکل وشرب وبعال - والمرأة تتباعل زوجہا ای تلاعبہ - وبعل الرجل بالکسر ای دہش - وامرأة بعلة۔

بغل یبغل - استر بغلة مؤنث بغال ج مبغولاء جمع الجمع بغال استربان تبغیل نوعی از رفتار۔

بقل یبقل - ترہ وسبزی بقلة یکی وخرفہ مبقلة ترہ زار ویقال کل نبات اخضرت لہ الارض فہو بقل بقول جمع بقل - وریش برآوردن کودک ودندان نشتر برآمدن ستور ابقال سبز شدن شورگیاہ یقال ابقل الرمث فہو باقل ولم یقولوا مبقل کما قالوا اورس فہو وارس ولم یقولوا مورس وہو من النوادر وسبز شدن زمین بگیاہ ابتقال چریدن ستور سبزہ را تبقل کذلک - باقلی بتشدید اللام فتحا وباقلاء بالقصر والمد معروف اذا شددت اللام قصرت وان خففت مددت باقلاة یکی وفی المثل اعیا من باقل وہو اسم رجل من العرب اشتری ظبیا باحد عشر درہما فقیل لہ بکم اشتریتہ ففتح کفیہ وفرق اصابعہ واخرج لسانہ یشیر بذلک الی احد عشر فانفلت الظبی فضربوا بہ المثل من العی۔

بکل - بکیلة - آرد وپست بار وغن سرشتہ بکل مصدر منہ (رعع ف ا ض ۲) وآمیختن آرد وپست وآمیختن سخن تبکل سخن درہم آمیختن - وبزدن و دشنام فروگرفتن کسی را - وغنیمت گرفتن ویقال تبلت الغنم بکیلة واحدة وعبیثة واحدة اذا اختلط بعضہا ببعض بکیل حیی از ہمدان۔

بلل - بلة - تری بلل ج - ویقال جاء فلان ولم یاتنا بہلة ولا بلة قال ابن السکیت الہلة من الفرح والبلة من البلل والخیر وما اصاب ہلة ولا بلة ای شیا بلة بالضم ترے رطب بلة بالکسر ترے ونم بل مباح ویقال ہو لک حل وبل قال الاصمعی

بدل
بغل
بقل
بسل
بذل
بسمل
بصل
براِل
بطل
برطل - بکل
برغل
بزل
بعل
بلل

کنت اری ان بلا اتباع حتی زعم المعتمر بن سلیمان ان بلا فی لغة حمیر مباح وقال ابو عبیدة شفاء من قولهم بلّ الرجل من مرضه وابل اذا برأ ویقال ع بذی بلی ای بعد ولا یعرف موضعه ویستعمل ہذا فے کل من بعد ولا یعرف این ہو ویقال ذہب بذی بلیان بکسرتین- بلال بن حمامة مؤذن رسول اللہ علیہ الصلوٰة والسلام من الحبشة- ویقال ما فی سقائک بلال ای ماء وکل ما بل به الحلق من الماء واللبن منه قولهم انضحوا الرحم ببلالها ای صلوہا بصلتها وندوہا ویقال لا تبلک عندی بالة ای لا یصیبک عندی ندی ولا خیر- ویقال ایضاً لا تبالک عندی بلال مثل قطام ویقال طوینا فلانا علی بلته بالضم وبلاته وبلوله وبللته وبلولته کذکر و وطویته علی بلالته احتملته علی ما فیه من الاساءة والعیب ومداریته وفیه بقیة من الود وجمعه بلال وطویت السقاء علی بللته اطویته وہو ندیٌ بلیل بلیلة باد نمناک بلبلة بلبال اندوہ بلبل بلبلین ہزار دستان- ومرد سبک تبلیل دراز نجتن زبان- وپاکیزہ چریدن ستور علف رابل به شدن از بیماری (ع ف اض ۲) ابلال استبلال کذلک وترکردن وبلة شد وللمبالغة فابل درحم پیوستن (ع ف اض ۲) وفی الحدیث بلّوا ارحامکم ولو بالسلام ای ندوہا بالصلة ویقال فے الدعاء بلک اللہ بابن ای رزقکه اللہ- وبلت به ای ظفرت به- ویقال لئن بلت بک یدے لا تفارقنی او تودی حقی- رجل ابلّ مرد ستمگار سوگند خوار ابلال چیرہ شدن مرو قال الکسائی رجل ابلّ وامرأة بلاء ہو الذی لا یدرک ما عنده من اللوم وصفاة بلاء ای طهار- بل مخفف لسکون اللام یکی از حروف عطف بمعنی نه چنان ست وبجاے

رب نیز آمده است در شعر کقول الشاعر (ع) بل مہمہ قطعت بعد مہمہ- ای رب مہمہ- وقوله تعالیٰ ص والقرآن ذی الذکر بل الذین کفروا قال الاخفش عن بعضهم ان بل ہہنا بمعنی ان فلذلک صارت القسم علیها- قال وربما استعملت العرب بل فی قطع کلام واستیناف آخر فینشد شعر (ع) بل ما ہاج احزانا وشجو قد شجا قوله بل لیست من البیت ولا تعد فی وزنه ولکن جعلت علامة لانقطاع ما قبله ومثل ہذا یسمی خزما بالزاء المعجمة فے الزیادة وخرما بغیر المعجمة فی النقصان قال وبل حرف ناقص ونقصانه مجهول وکذلک بل وقد وان شئت جعلته نقصانها واو اقلت بلو وہلو وقدو وان شئت جعلته یاء ومنهم من یجعل نقصانها مثل آخر حرف فیها فیدغم فیقول بلّ وہلّ وقدّ بالتشدید-

بوّل- بوّل- کمیز انداختن- وکمیز (ع ف ا ض ۲) ابوال ج- والاسم البیلة کالجلسة- ویقال اخذه البوال بالضم ای یعتریه البول کثیرا- ویقال کثرة الشراب مبولة بالفتح مبولة بالکسر کمیز دان ویقال فے التهدید لنبیلن الخیل فی عرصاتکم استبالة بول فرا گندن بولان حیی از طے بال دل ودل آسانی وحال- وماہی بزرگ یقال خطر ببالی ای بقلبی- وفلان رخی البال ای فی سعة من العیش وما بالک ای حالک- وقولهم لیس ہذا من بالی ای مما أبالیه بالة بوی دان واصله بالفارسیة بیله-

بہل یبہل- اندک وآسان- ونفرین- وگذاشتن بمراد (ع بفتحهما) یقال علیه بہلة اللہ بالفتح والضم ای لعنة اللہ- باہلة قبیلة از قیس غیلان ناقة باہل التی لا سمة علیها ولا عران ولا صرار ترعی حیث تشاء بہل ج- ابہال مصدر منه ناقة مبہلة ومباہلة بہما

مباہلة یکدیگر را لعنت کردن ابتہال زاری کردن قوله تعالیٰ ثم نبتہل ای نخلص فی الدعاء بہلول مرد خندنده ونام معروف اہل تخم سرو یقال ہو الضلال بن بہلل غیر مصروف معناه باطل-

بہدل- بہدلة- نام مردی از تمیم عاصم بن بہدلة سید قراء الکوفة وہو ابن ابی النجود وبہدلة اسم امه-

بہصل بہصل- بالضم تن آور وبہصلة زن کوتاہ بالا

بازلة- رفتاریست بزودی وباہم دشنام دادن ورد وبدل کردن-

بآلة وبؤولة- نزار وناتوان شدن (ع بضمها) بئیل کامیر نعت منه یقال اتباعا ضئیل بئیل-

البثلة- بالضم الشہرة-

بجل- بالفتح سخت دور کردن (ع ف ا ض ۲)

بحثلة- بپاکوبی زنگیان رقصیدن بحثل لجعفر لقب احمد بن عبد الرحمن المحدث المصری-

بخصل- کجعفر مرد درخست بسیار گوشت وبخصل لحمه غلط وکثر-

برجلان- بالضم دہیست بواسط برجلانیه محله ایست در بغداد-

برزل- کقنفذ مرد و فرک-

برعل- کقنفذ کفتار بچه یا دنک بچه که از شغال متولد شود-

برقلة- دروغ گفتن برقیل بالکسر کمان گروہه یعنی کمانیکه بدان گلوله اندازند-

بسکل- بالضم بروزن ومعنی فسکل وآن اسپ پسین ست از اسپہاے رہان-

بسیل الرومی- بچواکی ست از لشکران ہارون رشید وخاطت بن بسیل من علماء الاندلس-

بنیل- بضم الباء وکسر النون جد محمد بن مسلم الشاعر

بہدل　بہصل　بازلة　آبالة　البثلة　بجل　بحثلة　بول　بخصل　برجلان　برزل　برعل　برقلة　بہل یبکل　بسیل　بنیل

الاندلسی و الاصح انہ ممال ولکنہم یکتبونہ بالیاء اصطلاحاً -

بہکلۃ - زن پرگوشت نازک اندام بہکنۃ مثلہ -

بیل - بالکسر ناحیہ ایست بہ ری منہا عبد اللہ ابن حسن و دہییست بسرخس منہا عصام بن الوضاح ومحمد بن احمد بن عمرویہ ومحمد بن حمدون بن خالد وخلق کثیر و دہییست ببسند -

فصل التاء

تبل - **تبل** - کینہ یقال اصبت بتبل تبول ج وتبلہ الدہر واتبلہ ای افناہ - وتبلہ الحب واتبلہ افسدہ واسقمہ - تابل بفتح الباء وکسرہا حوائج دیگ ابزار توابل ج - یقال منہ توبلت القدر - تبالۃ شہری بہ یمن وفی المثل اہون من تبالۃ علی الحجاج وکان عبد الملک ولاہ ایاہا فلما اتاہا استحقرہا فلم یدخلہا -

تفل - **تفل** - از دہان افگندن چیزی را مثل البزق واولہ البزق ثم التفل اقل منہ ثم النفث ثم النفخ (عع ف اض ۲ وک ۲) ومنہ تفل الراقی ورجل تفل ای غیر متطیب النفس بین التفل والمراۃ متفال - اتفال بوی ناک کردن - تتفل بضم التاء وفتحہا بچۂ روباہ بزیادۃ التاء -

تلل - **تل** - تودہ تلال ج - رجل صفاتال و جاء نا بالضلالۃ والتلالۃ وہو الضلال بن التلال کل ذلک اتباع مثل (عع ک اف ۲) سخت لقا رمح متل تیل بہ ای یصرع بہ - ویقال ذہب تبال ای یطلب لفرسہ فحلا فہو یقاعل - تلیل کردن تلتلۃ کوزہ وجنبانیدن آن تلال ای زلازل و سختیہا وتلہ للجبین ای صرعہ کما یقال کبہ علی وجہہ ویقال ہو تبلۃ سوء اے بحالۃ سوء -

تمہل - **اتمہلال** - دراز شدن - وراست شدن وکذلک اتمال واتمار ای طال واشتد -

تول - **تولۃ** - دولۃ مثال ہمزۃ مخی یقال جاء نا بتولاتہ ودولاتہ وہی الدواہی - تولۃ بالضم والکسر نوعی از جادوئی وتعویذ وفسونی دوستی -

تألان بفتحتین آنکہ بحو باردار سرفرو دآوردہ براہ رود والصواب بالنون لا بالتاء -

تتل - بالفتح نوعیست از خوشبوئے -

توزلی بمقصورۃ وممدودۃ بلا -

تربل - کزبرج وجعفر موضعی -

تعل - بفتحتین سوزش گلو -

تکل - علیہ کفرح لغۃ فی اتکل ای فی (وک ل م) ذکر تذ سطے اللفظ -

متمعل - کمشمعل مرد دراز بالا معتدل اندام یا دراز راست قد واتمال طال واشتد تملول بالضم برغست وآن گیاہیست کہ در نبطی آنرا انتا ہری گویند وبا ول فصل بہار نوبادہ آرد انفع شئی للبہق والوضح اکلا وضمادا اطلق للبطن صالح للمعدۃ والکبد ملائم للمحرور والمبرود وکبوسہ مشتہ تامول تانبول یعنی برگ پان وآن نوعیست از بیارہ مانند بیارۂ لوبیا کہ مزہ برگ آن ہیچو میخک ساست وآنرا اہل ہند با فوفل وآہک میخا شید وہو سشتہ مطرب باہی مقو للثۃ والمعدۃ والکبد وہو خمر الہند بمازج العقل قلیلا تمیلۃ گہینتہ جانوریست حجازی ہیچو گربہ باسیاہ گوش تملان تمیلات ج - وابو تمیلۃ یحیٰ بن واضح محدث -

تنبل - کدرہم وقرطاس وقرطاسہ وزنبور کوتاہ تنبل کتنضب وتانبول لغتان فی التامول للیقطین الہندی وتقدم فی (ت م ل)

تنتل - کدرہم کوتاہ تنتالۃ بالکسر مثلہ -

فصل الثاء

ثأل - **ثؤلول** - بالضم آژخ ثآلیل ج -

ثیتل - **ثیتل** - رنگ کلان سال - ونام کوہی -

ثجل - **ثجلۃ** - بالضم کلانی وفراخی شکم (عع ک اف ۲) اثجل نعت منہ ثجلاء مؤنثہ - مزادۃ ثجلاء واسعۃ - وشئ متثجل ای ضخم - وقولہم طعن فلان فلانا الا ثجلین ای رماہ بداہیۃ من الکلام -

ثرمل - **ثرملۃ** - تباہ خوردن چنانکہ سر ریش بیالاید ثرملۃ بالضم روباہ مادہ - ونام مردی -

ثعل - **ثعل** - بالضم پستان افزونی بی شیر بُدو گوسپند ثعول ج - ثعل بفتحتین دندان زیادہ وکژ و راست بر آمدگی آن (عع ک اف ۲) رجل اثعل وامراۃ ثعلاء - اثعال مخالفت کردن ثعالۃ نام روباہی معرفۃ - ارض ثعلۃ بالفتح ای کثیرۃ الثعالب کما قالوا معقرۃ للارض الکثیرۃ العقارب ثعل (ص اف ۲) بدرحیی ازطی -

ثفل - **ثفل** - بالضم انچہ بہ تگ نشیند از ہر چیزے ویقال ترکت بنی فلان متثافلین ای یاکلون الثفل ای الحب وذلک اشد حال البدوی اذا لم یکن لہم لبن و یعیشون بالحب - جمل ثفال بالفتح شتر گران رو ثفال بالکسر سفرۂ آرد - وسنگ زیرین دستاس -

ثقل - **ثقل** - بالکسر گرانی وبار اثقال ج - مثل حمل واحمال قولہ تعالیٰ واخرجت الارض اثقالہا ای اجساد بنی آدم - ثقلۃ گرانی یقال وجدت ثقلۃ فی جسدی ای فتورا وثقلا - ویقال احتملوا اثقالہم بکسر القاف ای بامتعتہم کلہا ثقل (ک اف ۲) گرانی

لہ چرمی کہ زیر آسیا وقت طحن اندازند - جلد یبسط فتوضع فوقہ الرحی فیطحن بالید لیسقط علیہ الدقیق ۱۲ ص

تمہل تنتل بہکلۃ بیل تول ثأل ثیتل تألان ثجل تتل تبل توزلی تربل ثرمل تعل ثعل تکل متمعل تفل ثفل تلل ثقل تنبل

ثقیل
ثرثال
ثرطلة
ثمل - ثرعلة
ثرعل
ثنتل
جال
ثکل
جبل
ثول
ثلل
ثہل
جثل
ثیل

وگران شدن (ع ع بضمہما) مثال صغر صغرا ثقیل نعت منہ ثقل بفتحتین رخت مسافر وحشم وہی ثقلان دمیان و پریان ثقل بسکون چربیدن چیزی بر چیزی ر روزن و ورداکردن گوسفند را بجہت برسنجیدن گوشت وی (ع ع ف اض ۲) مرأة ثقال بالفتح ای رزان یعنی زن گران سرین تثقیل گران سنگ گردانیدن اثقال گران بار کردن و شدن لازم ومتعدی یقال اثقلہ الحمل واثقلت المرأة فہی مثقل ای ثقل حملہا فی بطنہا وقیل ای صارت ذات ثقل کما یقال اثمرت ای صارت ذات ثمر۔ مثقال بالکسر سنگ زر و دینار ثاقل اذا کان لا ینقص ودنانیر ثواقل۔ مثقال الشئی ہم سنگ چیزے ویقال القی علیہ مثاقیلہ اے مؤنتہ۔

ثکل ثکل۔ بالضم بے فرزند شدن زن ثکل بفتحتین کذلک (ع ع ک اف ۲) امرأة ثاکل وثکلی نعت منہ یقال ثکلتہ امہ گم کناد او را مادر وے واثکلہ اللہ امہ ثکول بالفتح زن فرزند گم کردہ ویقال الحرب للولدات مثکلة کما یقال الولد مبخلة مجبنة اثکال اثکول لغة فی عثکال وعثکول یعنی خوشہ خرما۔

ثلل ثلة۔ رمہ بسیار از گوسپند وبز و ر آمیختہ ویقال ہی للضأن خاصة وللمعزی یقال حثیلة خاصة ثلل بالکسر ج۔ مثال بدرة و بدر وپشم کساء جید الثلة ای الصوف حبل ثلة رسن از پشم ولا یقال للشعر ولا للوبر ثلة فاذا اجتمع الصوف والشعر والوبر قیل عند فلان ثلة کثیرة واثل الرجل فہو مثل ای کثیر الثلة۔ وثلة البعیر ما اخرج من ترابہا ثلة بالضم گروہ ثل سرگین انداختن ستور وخاک در انباشتن بچاہ۔ و ویران کردن خانہ۔ وہو ان تحفر اصل الحائط ثم تدفع فینقاض وفرو ریختن ہیم (ع ع ف اض ۲) ویقال ثل اللہ عرشہم ای ہدم ملکہم وثل عرشہم ای ذہب عزہم۔ اثلال رخنہ برآوردن ثملة ایضاً رخنہ ثلل بفتحتین ہلاک شدن وہلاک کردن لازم متعد۔

ثمل ثمیلة۔ باقی ماندہ آب در رمغاکی ثمیل ج و باقی ماندہ آب وعلف در شکم ستور۔ و باقی ماندہ ہر چیزی ویقال ما ثملت شرابی لشئی من طعام و معناہ ما اکلت قبل ان اشرب طعاما وذلک یسمی الثمیلة ثملة بفتحتین باقی آب و زنگ خنور ثملة کذلک ولتیم پارہ کہ با وی قطران روغن بر شتر مالند مثملة بالکسر کذلک۔ ثمال بالضم زہر کشندہ مثمل بالتشدید مثلہ و جمع ثمالة بالضم بمعنی باقی آب در تگ حوض و خنور و سر شیر اثمال بسیار سر شیر بستن یقال اثمل اللبن اذا کثرت ثمالتہ و باقی گذاشتن چیزے را تثمیل کذلک۔ ثمال لہ حیی از عرب ثمال بالکسر پناہ یقال فلان ثمال قومہ ای غیاث وعیاذ لہم مثمل پناہ جائے ثمل بفتحتین شراب در یافتن کسے را (ع ع ک اف ۲) ثمل بکسر ۲ نعت منہ۔

ثول ثول۔ گروہ زنبور لا واحد لہ من لفظہ۔ ثوبلة من الناس جماعة منہم جارت من بیوت متفرقة ثول بہ شنام وزدن فرو گرفتن کسے را صلة ثیلا ثول بالتحریک دیوانگی گوسپند (ع ع ک ا ف ۲) شاة ثولاء وتیس اثول نعت منہ۔ انثیال فرو ریختہ شدن خاک را۔ وفرو گرفتن مردم از ہر جانب

ثہل ثہلان۔ کوہی ویقال ہو الضلال ابن ثہلل مثل بہلل غیر مصروف قال ابو عبیدة وہو من اسماء الباطل۔

ثیل ثیل۔ بالکسر غلاف قضیب شتر و گیاہی بعیر اثیل شتر بزرگ قضیب۔

ثبل۔ بالضم وبفتحتین ورد۔

ثرثال۔ بالفتح جد والد المحدث احمد بن عبد العزیز ابن احمد البغدادی لہ جزء مشہور۔

ثرطلة۔ سستی وفرو ہشتگی دامن شترطلا جامہ کشان گذشت

ثرعلة۔ بالضم موی گردن خروس۔

ثرعل۔ کفنفذ روباہ مادہ ثرعول کز نبور گیاہی۔

ثنتل۔ بالکسر کوتاہ ثنتلة بالفتح بیفنہ گندہ ثنتل آنکہ پس از یا کی پلید شود۔

فصل الجیم

جال جیال۔ علی فیعل اسم علم کفتار وہی معرفة بلا الف ولام جیالة مؤنث وربما قالوا جیل بحذف الہمزة للتخفیف وتیر کون الیاء صحیحة لان الہمزة وان کانت ملقاة فی اللفظ فہی مبقاة فی النیة۔

جبل جبل۔ بفتحتین کوہ جبال ج۔ جبلان دو کوہ طی وآن اجا وسلمی ست جبلہ اللہ ای خلقہ اجبال بکوہ شدن مردم۔ وبسختی زمین رسیدن چاہ جبلة بن الایہم آخر ملوک غسان۔ جبلة بالکسر خلقت یعنی آفرینش یقال انہ لذو جبلة اسے عظیم الخلقة مال جبل مال بسیار حی جبل ایضاً۔ امرأة مجبال عظیمة الخلق شئی جبل بکسر ۲ غلیظ جاف۔ جبلة بالضم کوہان جبل بضمتین ج۔ ومردم وفیہ لغات قرئ بہ قولہ تعالی ولقد اضل منکم جبلا کثیرا بالضم وجبلا بضمتین وجبلا بالفتح وجبلا بکسرتین مشددا وجبلا بضمتین مشددا جبلة بالتشدید آفرینش۔ وآفریدگان قولہ تعالی والجبلة الاولین قرأہا الحسن بالضم جبلات ج۔ جنبل بضمتین قدح چوبین۔

جثل جثل۔ موے انبوہ ویقال الستب فی نواصی الخیل الجثلة وہی المعتدلة فی الکثرة والطول

جثولة جثالة مصدر منه (ع ع بضمها) جثلة مورچہ سیاہ شجرۃ جثلة درخت بسیار برگ و دوفرک ویقال اجثال الطیر اذا انتفش ریشہ واجثال الرجل اذا غضب وتہیأ للقتال - واجثال النبت اذا اہتز واکمن لان یقبض علیہ مجثئل مثال مضمحل برپاسے ایستادہ -

جحل - جحال - بالضم زہر جحل زنبور و بلخ بزرگ جحل ایضاً مشک بزرگ و آفتاب پرست کہ آنرا بہ پارسی نیز گویند و جعل یعنی کوہ غلطان - وافگندن تجحیل مبالغہ فیہ یقال جحلہ ای صرعہ و جحلمہ بزیادۃ المیم کذلک -

جحدل - جحدل - فربہ وگرد اندام جحدلہ ای صرعہ -

جحفل - جحفل - لشکر و رجل جحفل ای عظیم القدر جحفلۃ تیغوز اسپ جحفلہ وجعفلہ ای رماہ وصرعہ - و تجحفل القوم اجتمعوا - جحنفل کلان لب و النون زائدۃ -

جدل - جدل - اندام جدول بضمتین ج اجدال جرنع جدل بالکسر کوشک جدالۃ بالفتح غورہ خرما سفال سخت ناکردہ جدال ج - و زمین یقال ترکتہ بالجدالۃ - وطعنہ فجدلہ ای رماہ بالارض فانجدل ای سقط - مجادلۃ جدال بالکسر خصومت کردن تجادل اسم فیہ - جدل بسکون دوم محکم تافتن رسن را (ع ع ف اص ۲ و ک ۳) جاریۃ مجدولۃ الخلق ای حسنۃ الجدل - مجدول برپیچان نہ از لاغری غلام جادل ای مشتد - والجادل من ولد الناقۃ فوق الراشح وہو الذی قوی ومشی مع امہ - و جدل الحب فی سنبلہ ای قوی - جدیل مہار ناقہ از پوست - و حمیل جدیل وشدقم فحلان من الابل کانا للنعمان بن المنذر - جدیلۃ نحو - وقبیلہ - وکرانہ - و نام زنے کرام قبیلہ است جدلی مثال ثقفی منسوب الیہ - جدلاء زرہ تافتہ مجدولۃ کذلک - جندل سنگ

و نام مردی جندل بفتحتین وکسر الدال نام جاے سنگ ناک - جدول جوبچہ -

جذل - جذل - بالکسر بیخ و تنہ درخت ومنہ قول الحباب بن المنذر انا جذیلہا المحکک ویقال فلان جذل مال اذا کان رفیقا بسیاستہ جاذل برجای ایستادہ چون ستون جذل بالتحریک شادی وشادمانی کردن (ع ع ک اف ۲) جذلان نعت منہ اجذال متعد منہ اجتذال لازم منہ -

جرل - جرل بفتحتین سنگ جرول کذلک و نام درندہ - ولقب مردی ارض جرلۃ و مکان جرل سنگ ناک اجرال ج - وایضاً جمع جرل مثل جبل و اجبال جریال بالکسر رنگ سرخ و خمر جریال الذہب گونہ زر جریال الخمر گونہ شراب -

جردحل - جردحل - شتر سطبر -

جزل - جزل - ہیزم سطبر وخشک جزیل بزرگ وبسیار عطاء جزل و جزیل ای کثیر جزال ج اجزال بسیار دادن یقال اجزلت لہ من العطاء ای اکثرت لہ و فلان جزل الرای ای صلب مستقیم وامراۃ جزلۃ بینۃ الجزالۃ اذا کانت ذات رای ولفظ جزل اے سلب صحیح وہو خلاف رکیک - جزل ایضاً بریدن (ع ع ف اک ۲) یقال جذلت الشئ جزلتین ای قطعتہ قطعتین - جزلۃ بالکسر ای قطعۃ عظیمۃ من التمر وہذا زمن اجزال ای زمن صرام النخل جزل بفتحتین ریش کوہان (ع ع ک اف ۲) بعیر اجزل نعت منہ - جوزل کبوتر بچہ - وجوزان - وزہر -

جعل - جعل - خرمانیان کوتاہ جعلۃ یکی - وکردن مجعل کذلک (ع ع بفتحہا) و قولہ تعالیٰ وجعلنی نبیاً اے صیرنی وجعلوا الملئکۃ الذین ہم عباد الرحمن اناثا ای سموہم - جعل بالضم مزد جعالۃ بالکسر کذلک جعیلۃ

مثلہ جعل (ص اف ۲) کوہ غلطان - ونوعی از جانوران آبی سیاہ جعلان ج - وجعل الماء بالکسر جعلا اذا کثر فیہ الجعلان جعال بالکسر دست مال دیگ وخنور جعل بضمتین ج مثال کتاب وکتب واجعلت القدر ای انزلتہا بالجعال و پای مزد دادن و گشنی آمدن مادہ سگ وسباع اجتعال کردن -

جفل - جفل - ابری آب جفال بالضم صوف بسیار و آب آورد - و سر جوش دیگ - و ہر چہ بہ بسیار وصف کنند آنرا جفلۃ من صوف ای جزۃ منہ وہو اسم مفعول مثل قولہ تعالیٰ الا من اغترف غرفۃ - ویقال دعوتہم الجفلی والاجفلی وہو ان تدعوا الناس الی طعامک عامۃ - ویقال دعی فلان فی النقری لا فی الجفلی والاجفلی ای دعی فی الخاصۃ لا فی العامۃ - وجاء القوم اجفلۃ وازفلۃ - وجاؤا باجفلتہم وازفلتہم ای جماعتہم وقال بعضہم الاجفلی والافلی الجماعۃ من کل شئ جفل ای اسرع - جافل ای منزعج - اجفیل ترسندہ و بددل اجفال گریختن و شتافتن جفالۃ گروہ مردم گریزان ریح مجفل وجافلۃ ای سریع - واجفلت الریح بالتراب اذہبتہ وطیرتہ انجفال برکندہ شدن -

جلل - جلل - بالفتح بادبان جلول ج - جل بالضم پوشش ستوران جلال ج - اجلۃ جمع الجمع وایضاً جل ہمہ ومعرب کل وجل الشئ معظمہ جلے کار بزرگ جلل ج - جلۃ بالضم خنور خرما جل بالکسر نامی کشت و رودہ ویقال مالہ دق ولا جل اے دقیق وجلیل - جلۃ شتران کلان سال وہی جمع جلیل مثل صبی وصبیۃ وشیخۃ جلۃ ای مسان - مجلۃ بالفتح کتاب حکمت و ادب - و ہر چہ باشد از کتاب بزرگ وجلال اللہ ای عظمۃ اللہ - ویقال

جذل جحل جفل جرل جحدل جحفل جردحل جدل - جذل جلل جعل

فعلته من جلالک ای من اجلک جلالة بزرگی و
بزرگ شدن۔ و مسن شدن (عع ف ک ۲) و جلت
الماجنۃ عن الولد ای صغرت۔ جلالة بالتشدید
مادہ گاو پلید خوار و فی الحدیث نہی عن لبن الجلالة
جلال بالضم بزرگ جلالة ناقہ بزرگ جلل بفتحتین کار
بزرگ و کار آسان و ہو من الاضداد۔ و فعلت
ذاک من جللک ای من اجلک جلیل بزرگ و مسن
و بزرگ از وی انداز خرگاہ ساز ند جلیلۃ بزین جلائل
ج۔ جلجل واحد جلاجل و ہو معروف و ہو اسم موضع
ایضاً جلجلۃ بانگ جلجل و بانگ رعد و جنبانیدن
چیزی بدست تجلجل ابر بار رعد و تجلجل فی الارض
ای ساخ فیہا و دخل۔ و تجلجلت قواعد البیت ای
تضعضعت۔ و فی الحدیث ان قارون خرج علی
قومہ یتبختر فی حلۃ لہ فامر اللہ الارض فاخذتہ فہو یتجلجل
فیہا الی یوم القیامۃ حمارٌ جلاجل بالضم خر روشن آواز
جلجلان کنجد و یقال ہو السمسم فی قشرہ قبل ان
یحصد۔ و ہو ایضاً حبۃ القلب یقال اصبت جلجلان
قلبہ۔ جلول بیرون شدن از شہرے بشہرے
دیگر (عع ف ک ۲) و ہم قوم جالۃ جل بالفتح
پشک ستور برچیدن (عع ف اض ۲) و منہ سمیت
الدابۃ التی تاکل العذرۃ جلالۃ اجتلال کذلک جالۃ
پشک گوسپند و شتر یقال ان بنی فلان وقودہم الجلۃ
والوالۃ و ہم یجتلبون الجلۃ ای یلتقطون البعرۃ۔ اجلال
بزرگ قدر گردانیدن و فلان ما اجلنی و لا احشانی
ای ما اعطانی جلیلۃ و لا حاشیۃ فالجلیلۃ التی نتجت
بطنا واحدا و الحاشیۃ صغار الابل۔ و یقال ما اجلنی
و لا ادقنی ای اعطانی کثیرا و لا قلیلا و یقال ما لہ جلیلۃ
و لا دقیقۃ ای مالہ ناقۃ و لا شاۃ تجلیل فراز گرفتن
و جل براسپ افگندن مجلل ابر فراز گیرندہ ہمہ زمین
را بباران تجلل زبر چیزی شدن تجللہ ای اخذ جلالہ۔
تجال بزرگی نمودن فلان یتجال عن ذلک ای
یترفع عنہ۔ جلولاء بالمد نام دیہی بفارس جلولی
منسوب بوے۔

جمل۔ جمل بفتحتین شتر نر جمال و اجمال و جمالات
و جمائل ج۔ د پدر حیی از مذحج جامل شتر گلہ با شتربان
و اسباب آن قال ابن السکیت یقال للابل اذا
کانت ذکورۃ و لم تکن فیہا انثی ہذہ جمالۃ بنی فلان
و قرء کانہ جمالۃ صفر۔ و استجمل البعیر ای صار جملا اذا
اربع۔ جمالۃ شتربان مثل الحمالۃ و الحمارۃ۔ جمال
خوبی و خوب شدن (عع بضمہا) جمیل نعت منہ
و ایضاً پیہ گداختہ جمیلۃ جملاء نعت منہ مؤنثہ جمال
بالضم و التشدید اجمل من الجمیل جمیل بالتصغیر مرغے
جملان بالکسر ج۔ مثال کعیت و کعتان۔ جمل بالضم
و سکون ۲ نام زنی جملۃ ہمہ جمل ج۔ اجمال جملہ کردن
حساب۔ و نیکوئی کردن کسے را۔ و نیکو کردن
کار و پیہ گداختن۔ و بسیار شدن شتر جمل بالفتح پیہ
گداختن (عع ف اض ۲) اجتمال کذلک۔ مجاملۃ
نیکوئی و خوبی کردن باکسے رجل جمالی بالضم مشدد
الیاء عظیم الخلق۔ ناقۃ جمالیۃ تشبہ بالفحل من الابل فی
عظم الخلق۔ حساب الجمل بالضم و التشدید نوعی
از حساب جمل ایضاً رسن کشتی کہ آنرا قاس نیز خوانند
و قرء ابن العباس حتی یلج الجمل بالضم و التشدید
تجمیل آراستن تجمل خوبی نمودن۔ و پیہ گداختہ خوردن
و منہ قیل للمرأۃ تجملی و تعففی ای کلی الشحم و اشربی العفافۃ
و ہی ما بقی فی الضرع من اللبن۔

جول۔ جولان۔ گرد بر آمدن (عع ف ا
ض ۲) اجتیال انجیال کذلک جولان المال
ستوران خرد جولان بالتسکین کوہی بشام اجالۃ
برگردانیدن یقال فی المیسر اجل السہام تجوال برگشتن
تجویل مثلہ جلت ہذا من ہذا ای اخترتہ منہ و اجتلت منہ
کذلک و تجاولوا فی الحرب ای جال بعضہم علی بعض و کانت
بینہم مجاولات۔ مجول بالکسر شاماکچہ۔ و سپر جول بالضم
دیوار سر چاہ جال مثلہ اجوال ج۔ یقال مالہ جول
ای عقل و عزیمۃ تمنعہ مثل جول البئر۔

جہل۔ جہل۔ نادانی خلاف العلم و نادانستن
جہالۃ کذلک (عع ک اف ۲) تجاہل نادانستہ آوردن
استجہال نادان شمردن و سبک داشتن تجہیل بنادانی
منسوب کردن مجہلۃ کاری کہ بر جہل دارد کسے را مجہل
بالفتح بیابان بی کوہ و نشان و یقال کان ذلک
فی الجاہلیۃ الجہلاء تاکید اللاول یشتق لہ من اسمہ ما یؤکد
کما یقال وتد واتد و لیلۃ لیلاء و یوم ایوم۔

جیل۔ جیل۔ ترک و روم و جیل من الناس
ای صنف جیلان بالکسر قومی در بحرین ترتیب دادہ
کسری جیلان بالفتح حیی از عبد القیس جیلان الحصی
ما اجالتہ الریح منہ۔

جنبل۔ بجعفر موضعیست در یمن از دیار ہند۔
جیہل۔ کسمعل مرد جفا کار۔
جحشل۔ بجعفر و کقنفذ و علابط سبک جلد۔
جخدل۔ بجعفر و قنفذ نوجوان گرد اندام فربہ۔
جرتل۔ التراب سفاہ بیدہ از دست خاک را پرانید
جردبیل۔ کزنجبیل گردبان و آن کسیکہ دست
بر سر طعام نہد تا کسے نخورد۔

جردلۃ۔ بافتادن نزدیک شدن و وقع فی
صحیح البخاری فمنہم الموبق بعملہ و منہم من یجردل فی
روایۃ فمنہم المجردل کلاہما بالجیم فیما ضبط الاصیلی و
فسرہ بالاشراف علی السقوط و حکی ابن الصابونی
المجزدل بالزاء و الجیم و ہو وہم و روایۃ الجمہور

جمل
جہل
جیل
جنبل
جیہل
جحشل
جخدل
جرتل
جردبیل
جردلۃ
جول

بالخاء والراء۔

جرعبیل - کزنجبیل غلیظ۔

الجخظلاء - من النوق شترمادہ سست وناتوان وشترمادہ کہ بیک روش نخاید۔

جعبلۃ - شتابی کردن۔

جعثل - بن عاہان کقنفذ قاضی افریقیہ۔

جعدل - کجعفر سخت درشت جنعدل کقنبل وجنعثن مثلہ۔

جعفلیل - کزنجبیل مرد کشتہ آماسیدہ وطعنہ فجعفلہ ای قلبہ عن السرج فصرعہ یعنے نیزہ زد وبرگردانید اورا از زین وبرزمین انداخت۔

جُحَل - کقنفذ احتشاے صدف۔

جمعلیل - کخزعبیل فراہم آرندہ ہر چیز جمعلیلۃ کقفشلیلۃ شترمادہ سال خوردہ یا درشت استوار یا شترمادہ کہ بسبب لاغری ایستادن نمیتوانست یا سپس خاست جمعلۃ من العسل والسمن بقدر گردگان از شہد یا روغن امرأۃ مجعلۃ اللحم زن فراہم گوشت جماعیل وقد تشدد والمیم دہیست بقدس۔

جنثل - کجعفر نام شخصے۔

جنجل - کقنفذ ترہ ایست مانند مارچوبہ جوش دادہ خورندش۔

جنعدل - کسفرجل وقزعمل مرد فربہ درشت۔

جہبل - کجعفر تکۂ کلان یا کلان سر یا سال خوردہ جہبلۃ زن زشت وجہبل بن سیف آنکہ خبر وفات نبی صلی اللہ علیہ وسلم باہل حضرموت رسانید وبنو جہبل فقہاء بالشام

فصل الحاء

حُبْل حَبْل - رسن حبال احبل ج - وعہد وامان - وپیوستگی - ورگ توده دراز کشیده - ورگی ورگ گردن - ورگ بازو وفی المثل ہو علی حبل ذراعک ای فی القرب منک - حبلۃ بالضم میوہ درخت مانند خاردار ورد فی الحدیث وقد رأیتنا مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما لنا طعام الا الحبلۃ وورق السمر ونوعے از پیرایہ کہ در حمیل باشد ضب حابل سوسمار حبلۃ خواب حبل بالکسر سختی حبول ج - ویقال للواقف مکانہ کالاسد لا یفر جلیس براح حبل بفتحتین بارشکم وحبلت المرأۃ وہی حبلی ونسوۃ حبالی وحبالیات لانہ لیس لہا افعل ففارق جمع الصغری والاصل حبالی بکسر اللام لان کل جمع ثالثہ الف انکسر الحرف الذی بعدہا کمساجد وجعافر ثم ابدلوا من الیاء المنقلبۃ من الف التانیث الفا فقالوا حبالی بفتح اللام للفرق بین الالفین کما قلنا فی صحاری ولیکون حبالی کحبلی فی ترک صرفہا لانہم لو لم یبدلوا لسقطت الیاء لدخول التنوین کما تسقط فی جوار حبلی حُبلوی حبلاوی منسوب الیہ قال ابو زید یقال حُبَلی فی کل ذات ظفر ویقال کان فی محبل فلان ای وقت حَبَل امہ بہ - وحَبَل الحبلۃ نتاج النتاج وولد الجنین وفی الحدیث نہی عن بیع حبل الحبلۃ - حبلۃ بسکون الثانی وحرکتہ شاخ رز حبالۃ بالکسر دام حابل دام گسترندہ وتار وفی المثل اختلط الحابل بالنابل یعنے آمیخت تار وپود احبال آبستن کردن محبول صید در آویختہ بدام حابول رسنے کہ بوے بر درخت خرما بالا روند احتبال صید کردن بدام محتبلی الفرس پیوند سم اسپ حبال بالکسر نام مردے حنبل نام مردے ومرد کوتاہ بالا وپوستین۔

حتل - یقال مالی عنہ حُتتال وحنتال بالضم بلین وحموزاے ید۔

حثل حثیل - نوعی از درخت کوہ ومرد کوتاہ حثالۃ بالضم پوست خود وبرنج وخرماے کوفتہ وکنجارہ احتثال سبوس آب دادن کودک را۔

حجل حِجل - بالفتح والکسر بند وپاے برنجن یحجیل سپیدی دست وپای ستور فرس محجل اسپی کہ چہار دست وپای او سفید باشد محجل الرجلین مطلق الیدین آنکہ پایہا سفید باشد ولا یکون التحجیل واقعا بالید وبالیدین مالم یکن معہا او معہما رجل او رجلان فان کان محجل ید ورجل من شق فہو ممسک الایامن مطلق الایاسر او علی العکس وان کان من خلاف قل او کثر فہو مشکول حجلان رفتار بندی ومرغ - وجہان زفتن رعع ف اض ۲ وک ۲) حاجلات الابل الصغار التی ضربت سوقہا فمشت علی بعض قوائمہا - واحجلت البعیر اذا اطلقت قیدہ من یدہ الیسری شددتہ فی یمنی حجلۃ بالتحریک خانۂ عروسی حجال ج - وکبک حجل بفتحتین حجال ج - حجلی بالکسر جمع حجل ولم یجیٔ الجمع علی افعلی بالکسر الاحرفان ظربی جمع ظربان وحجلی جمع حجل یعنی کبک - وشتر کرہ ریزہ حجلۃ یکی حجلاء گوسپند سپید ہمہا حوجلۃ شیشہ سر فراخ وحجلت عینہ ای غارت تحجل[1] نام اسپی است۔

حَدَل - حَدَل میل کردن لبستم رعع ف اک ۲) صلتہ بعلے یقال رجل حَدِل ای غیر عدل - احدل مرد کژ میان - وکتف وگردن لبوے سینہ بیرون آمدہ قوس حدلاء کمان سینہ بیرون آمدہ۔

حذل - حذل - بالضم کرانۂ پیراہن وازار حذل بالتحریک افتادن مژہ رعع ک اف ۳) یقال حذلت عینہ اذا سقطت ہدبہا ونوعی از چوب کہ نان سازند حذال بالفتح شلم کہ از بن درخت بیرون آید۔

حُزجُل - بزیدُحُل پشمین دراز۔

جرعبیل - الجخظلاء - حجل - جعبلۃ - جعثل - جعدل - جعفلیل - جحجل - جمعلیل - جنثل - حدا - جنجل - جنعدل - جہبل - حذل - حتل - حبل - حثل - حرجل

[1] وقول الجوہری تحجل اسم فرس تصحیف والصواب آبجلی ۱۲ ق

حرمل حزل حفل حزبل حسل حسکل حصل حقل حکل حظل حلل

حَرمل - حَرمل - سپند -
حزل - اِحزال - ای ارتفع -
حزبل - حزنبل - کوتاه استوار خلقت -
حسل - حِسل - بالکسر بچه سوسمار که از بیضه بیرون آمده باشد حسول ج - ابو الحسل سوسمار و فی المثل لا آتیک سن الحسل ای ابدا لان سنها لا تسقط ابدا حتی تموت - حسیل گوساله حیسه مونثه حسالة بالضم مثل حثالة سبوس محسول بالحاء و الخاء بکار نا آمدنی از هر چیز حسلا ای رذله و حسیل به ای اخس حظه - فلان یحسیل نفسا ای یقصر و یرکب بها الدناءة حسیلة خرمای خشک تباه که شیرین نشود -
حِسکل - حِسکل - بکسرتین بچه سوسمار و از هر جانور حساکل ج -
حصل - تحصیل - آماده کردن حاصل الشئ و محصوله - ای بقیته و نقده - حصائل بقایا حصیلة یکی محصلة زنی که خاک معدن گرد آرد تحصیل الکلام رده الی محصوله - حصیل گیاهی حصل الفرس اذا اشتکی بطنه من اکل التراب الذی علی النبت حصل بالتحریک - غوره خرما سخت نا شده حصلة یکی احصل النخل غوره کرد حصالة بالضم انچه مانده باشد در خرمن از حبوب حوصلة سنگدان مرغ حواصل ج و حوصل الطیر ای ملأ حوصلته یقال منه حوصله وطیرے -
حظل - حظل - باز داشتن از تصرف و حرکت (ع ن اض ۲) صلته بعلے رجل حظل و حظال مرد سخت تنگ گیر در خانه حظلان بکسر الحاء اسم فیه حظلان بفتحتین رفتار خشمگین حنظل درخت تلخ حنظلة یکی و حظل البعیر بالکسر اذا اکثر من اکل الحنظلة فهو حظل و ابل حظالی حنظلة ایضا قبیلهٔ بزرگ از بنی تمیم و یقال لهم حنظلة الاکرمون -
حفل - حفل - باک داشتن - و گرد آمدن (ع ف اک ۲) احتفال کذلک و عنده حفل من الناس ای جمع محفل محتفل جای گرد آمدن ضرع حافل پستان پر شیر و شعبة حافل و واد حافل ای کثیر السیل و حفلت السماء حفلا ای جد وقعها - و حفلته ای جلوته فتحفل و احتفل لا تحفل به باک مدار بوی و حفلت به ای بالیت به حفالة بالضم سبوسه هر چیز یقال هو من حفالتهم و حثالتهم ای ممن لا خیر فیهم - رجل ذو حفلة مبالغه کننده در هر چیزی و اخذ للامر حفلته اذا جد فیه احتفل الوادی بالسیل ای امتلأ به تحفیل چند گاه نا دوشیدن ناقه را بجهت فروختن تا بزرگ پستان و پر شیر نماید شاة محفلة مصراة کذلک و نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن التصریة و التحفیل
حقل - حقل - کشت برگ بیرون آورده هنوز پایه سطبر نا شده - و زمین خوش پاکیزه حقلة یکی و فی المثل لا تنبت البقلة الا الحقلة حقلة ایضا درد شکم از تره خاک آلوده خوردن و قد حقلت الابل حقلة احقال ج - حقیلة آب تره در شکم حقیل نام موضعے محاقلة فروختن کشت سبز یا کشت نا درو ده بگندم و قد نهی عنه حیقال باز ماندن از جماع بسبب سستی نره حوقل الشیخ باز ماندن پیر از جماع حوقلة نره سست بیکار -
حکل - حکل - بالضم انچه پیدا نشود صوت و معنی آواز سخن و یقال فی لسانه حکلة ای عجمة لا یبین الکلام - و احکل علی الامر ای اشکل - و احتکل اشتکل حکل کوتاه ناکس -
حلل - حل - کشادن گره (ع ف اض ۲) انحلال لازم منه و روغن کنجد - و فرو آمدن حلول محل کذلک محل ایضا جاے فرود آمدن و یقال حللت بالقوم و حللت القوم بمعنی - حلال بالفتح حلال شدن حل بالکسر کذلک (ع ف اک ۲) و واجب شدن یقال حل العذاب علیهم یحل بالکسر اے وجب و یحل علیهم بالضم ای نزل و قری بهما قوله تعالی فیحل علیکم غضبی و بیرون آمدن زن از عدت یقال حلت المرأة ای خرجت من عدتها - و حل الدین یحل بالکسر ای انقضی اجله حلولا و بیرون آمدن حاجی از احرام احلال کذلک - حل بالکسر حلال ضد حرام - و لقب مروی رجل حل حلال از احرام بیرون آمده یقال انت حل و انت حرم بالضم و الکسر - و الحل ایضا ما جاوز الحرم و یقال یا حالف اذکر حلا ای استثن قوم حلة ای نزول و فیهم کثرة و حی حلال بالکسر حلة حلة ایضا و حلول محله رسیدن قربانی و هی موضع النحر قوله تعالی حتی یبلغ الهدی محله - و یقال هو فی حلة صدق ای بمحلة صدق محلة بفتحتین جای باش و جاے فرود آمدن مکان محلال جائی که در وی بسیار فرود آیند محل الدین مهلت و ام حلل (ع ض ا ت ۲) برده هاے یمانی حلة یکی و ایضا ازار و ردا و لا یسمی حلة حتی یصیرا ثوبین حلیل شوی حلیلة زن - و مرد و زن فرود آینده بجاے احلیل بکسرتین سوراخ نره و سوراخ پستان و یجمع علی احالیل و منه انها لا تخوب الاحالیل احلال فرود آوردن و حلاله کردن زن را - و بمعنے حلال در آمدن و بجاے حلال یعنے غیر محرم محلتان بالضم دیگ و دستاس محلات دیگ و دستاس و دلو و کارد و تبراے من کانت عنده هذه الالات حل حیث شاء - و یقال احلت الشاة ای نزل اللبن فی ضرعها بلا نتاج محلل فی النکاح حلال کننده سه طلاقه را محلل فی السبق در آینده در رهان بشرط آنکه اگر سبق یابد بگیرد و اگر مسبوق

شود ومنہ احل نفسہ ای استحق العقوبۃ ـ مکان محلل اذا اکثر
الناس بہ الحلول ـ احتلال فرود آمدن تحلل استثنا کردن
در سوگند استحلال حلال شمردن تحلحل از جای جنبانیدن
کسی او را یدن شتر را یقال حلحلت بالناقۃ اذا قلت
لہا حل بالتسکین وہو زجر للناقۃ وحوب زجر البعیر وحل
ایضاً بالتنوین فی الوصل تحلحل دور شدن از جائے
تحلیل حلال گردانیدن وہو ضد التحریم یقال حللتہ
تحلیلا وتحلۃ ـ ویقال فعلتہ تحلۃ القسم ای فعلت ما حلفت
بہ یمینی ولم ابالغ ومنہ قولہ تعالیٰ قد فرض اللہ لکم تحلۃ ایمانکم
وفی الحدیث لا یموت لمومن ثلثۃ اولاد فتمسہ النار الا
تحلۃ القسم ای قدر ما یبر اللہ تعالیٰ قسمہ فیہ لقولہ تعالیٰ و
ان منکم الا وارد ہا کان علیٰ ربک حتما مقضیا ثم قیل لکل
شئی لم یبالغ فیہ تحلیل یقال ضربتہ تحلیلا حلیل التقتین
شستے بدستور فہو احل بین الحلل محلا احل بالضم مہتر
بزرگ محلا احل بالفتح ج ـ

حِمل ـ حَمل ـ بالکسر بار پشت وبسر بر داشتن ربع
ف اک ۲) ومنہ قولہ تعالیٰ وساء لہم یوم القیٰمۃ حملا ای وزرا ـ
حمل بالفتح بار شکم وبار درخت وبار گردن قال ابو درید فی
حمل الشجر لغتان الفتح والکسر ـ ویقال حملت المراۃ الشجرۃ
حملا ومنہ قولہ تعالیٰ حملت حملا خفیفا ویقال امراۃ حاملۃ
حامل اذا کانت حبلیٰ فمن قال حامل قال ہذا نعت لا یکون
الا للاناث ومن قال حاملۃ بناہ علیٰ حملت فہی حاملۃ وہذا اذا
حملت علیٰ ظہرہا او علیٰ راسہا شیئا فہی حاملۃ لا غیر لان الہاء
انما تلحق للفرق فما لا یکون للمذکر فقد استغنی فیہ عن
علامۃ التانیث فان اتی بہا فہو علی الاصل ہذا قول الکوفیین
واما قول البصریین فانہم یقولون ہذا غیر مستمر لان العرب تقول
رجل ایم وامراۃ ایم ورجل عانس وامراۃ عانس مع الاشتراک
وقالوا امراۃ مصبیۃ وکلبۃ مجریۃ مع غیر الاشتراک فالصواب
ان یقال قولہم حامل وطالق وحائض اشباہ ذلک

من الصفات التی لا علامۃ فیہا للتانیث فہی اوصاف
مذکرۃ وصفت بہا الاناث کما ان الراویۃ والربعۃ والحجاءۃ
اوصاف مؤنثۃ وصفت بہا الذکران ـ حملۃ بفتحات جمع
حامل یقال ہم حملۃ العرش وحملۃ القرآن ـ حملۃ بسکون ۲
آہنگ کردن بجنگ متعدد بعلیٰ وحرب برانگیختن ومی
وحمل علیٰ نفسہ ای جہد ہا فی السیر ـ وحملت بہ حمالۃ ای کفلت
حملت اولا لہ واحتملت بمعنی قال الشاعر اوات فلم احمل
قالت فلم اجب بعم ابیہا انی لظلوم حمل القتین ـ حملان
بالضم ج ـ واول برج احمال یاری دادن بر برداشتن
واحملت الناقۃ فہی محمل اذا نزل لبنہا من غیر حبل وکذلک
المراۃ واستحملتہ ای سالتہ ان یحملنی ـ وحملتہ الرسالۃ ای کلفتہ
حملہا وتحمل الحمالۃ ای حملہا ـ وتحملوا واحتملوا بمعنی ارتحلوا
وتحامل علیہ ای مال ـ تحاملت علیٰ نفسی ای تکلفت الشئی
علیٰ مشقۃ متحامل بفتح المیم قد یکون موضعا ومصدرا تقول
فی المکان ہذا متحاملنا وفی المصدر مافی فلان متحامل ای
تحامل ـ وما علیٰ فلان محمل مثل مجلس ای متعمد محمل بارگیر محامل
ج ـ محمل ع ک ف ۲) دوال شمشیر حمالۃ بالفتح انچہ برداشتہ شود
از دیت وتاوان وجز آن حمالۃ بالکسر نام اسپی دوال شمشیر
حمائل ج قیل حمائل السیف لا واحد لہا من لفظہا وواحدہا
محمل ع ک ف ۲ حمولۃ بالفتح بارگی فعول تدخلہ الہاء اذا
کان بمعنی مفعول بہا حمولۃ بالضم بارہا حمول بلا ہا بار الابل
التی علیہا الہودج کانت فیہا نساء او لم تکن حمیل الذی
یحمل من بلدہ صغیرا ولم یولد فی الاسلام ـ وآب آورد
وبد رفتار ـ ولپسر خواندہ حومل موضعے ـ

حَول ـ حُول ـ توانائی وحیلت ـ وسال وگذشتن
صلتہ بعلیٰ ویکسالہ شدن کودک سرای یقال حالت الدار
وحال الغلام فہو حولی وبرگشتن کمان از حالت ودل وگشتہ
شدن ومی رعع ف اض ۲) وکل ذی حافر اول سنتہ
حولی والانثیٰ حولیۃ والجمع حولیات تحول برجستن بر اسپ و

برنشستن واز عہد برگشتن ـ وگشتن گونہ روی ـ ومانع شدن
میان دو چیز وبجای دیگر گشتن وجنبیدن حیال بالکسر بستن
نا شدن ناقہ وخل بعد از گشتن وادن وہی بابل حیال ویقال
قعد حولہ وحوالہ وحوالیہ وحولیہ ولا تقل حوالیہ بالکسر وقعد
حیالہ وبحیالہ ای بازائہ واصلہ الواو ـ والحول بالضم الحیال و
ایضاً جمع حائل من النوق یقال حائل حول وحولل قال الکسائی
اذا لم یحمل الناقۃ اول السنۃ یحمل علیہا فہی حائط وحائل و
جمعہا عیط وعوط وعوطط وحول وحولل فاذا لم تحمل السنۃ المقبلۃ
ایضاً فہی عائط عیط وعائط عوط وعوطط وحائل حول وحولل
وبعضہم یجعل عوطط مصدرا ولا یجعلہ جمعا وکذلک حول ویقال ہو
حولۃ من الحول ای داہیۃ من الدواہی ـ حولاء بالضم والکسر پوست
کہ با بچہ بیرون آید از شکم وآب کہ بر سر کودک بیرون آید
بوقت زادن وہی قال الخلیل لیس فی الکلام فعلاء بضم فاء وفتح عین
مع المد الا حولاء وعنباء وسیراء ـ حالۃ گشت ہر چیز حال
حالات واحوال ج ـ حال ایضاً گل سیاہ وفی الحدیث
ان جبرئیل قال اخذت من حال البحر فحشوت فمہ یعنی فم فرعون
حین اغرق وگردون بچہ کودک ـ وپشتوارہ وحال متن
الفرس وسط ظہرہ موضع اللبد حائل شتر باز آیندہ وشتر
بچہ مادہ لانہ اذا نتج وقع علیہ اسم تذکیر وتانیث فان
الذکر سقب والانثیٰ حائل یقال نتجت الناقۃ حائلا حسنۃ
ولا افعل ذلک ما ارزمت ام حائل ـ تحول برگشتن از جائے
بجائے والاسم الحول ومنہ قولہ تعالیٰ لا یبغون عنہا حولا و
پشتوارہ برداشتن ـ وحیلت کردن احالۃ محال
گفتن ـ وبر جستن بر پشت اسپ واحال الرجل
اذا حالت ابلہ فلم تحمل وروی آوردن بر کاری یقال
احال علیہ بالسوط یضربہ ای اقبل ـ وفی المثل تجنب روضۃ و
احال یعدو ـ وبرگشتن سال ـ وسال گشت شدن سرای
وطعام وجز آن فہو محیل ومحول حوالت کردن والاسم یقال
احال علیہ بدینہ والاسم الحوالۃ ویکسالہ بجائے بودن

حمل

حول

[1] المحجلۃ التی یدب علیہا الصبی ۱۲ منہ بار بردشتن بر پشت ۱۲

يقال حال الرجل بالمكان و احول و ریختن آب از دلو۔ ونگونسار کردن دلو را۔ محاوله خواستن چیزی کاری والاسم الحویل۔ تحویل گشتن و برگردانیدن لازم متعد محاله بالفتح چاره یقال للمرء العجز لا المحالة ویقال الموت آت لا محالة یعنے ناچاره رجل حوله مثال همزة محتال یعنے حیله گر ویقال هو احول منک ای اکثر حیلة منک وما احوله فی التعجب و رجل حول حول بالضم والتشدید ای بصیر بتحویل الامور وهو حول قلب۔ واحتال من الحیلة واحتال علیه لدین من الحوالة احول کان احول بفتحتین مصدر منه (عع ک ف ۲) یقال حولت عینه فهو احول و احولت بتشدید اللام کذلک واحولتها انا استحالة محال شمردن و شدن یقال استحلت الشیٔ ای نظرت هل یتحرک۔ ارض مستحیلة ای لیست مستویة لانها استحالت عن الاستواء الی العوج وکذلک قوس مستحیلة

حیل۔ حیلة۔ بالفتح بزان لبسیار حیلة بالکسر ستان و چاره وهو من الواو ویقال لا حیل و لا قوة لغة فی لا حول ولا قوة۔ وهو احیل منک ای احول منک ای اکان اکثر حیلة و ما احیله لغة فی ما احوله ویقال ما له حیلة ولا محالة ولا احتیال ولا محال بمعنے واحد۔

حبتل۔ کجعفر و علابط نزار و لاغر۔

حباجل۔ کعلابط کوتاه فراهم اندام۔

حبرجل۔ کسفرجل مرد لیچو یعنی مضطرب۔

حبوکل۔ بروزن و معنی حبوکر و کجعفر و قنفذ کوتاه

حتل۔ بخشش و بلا به از هر چیز و تتل و مانند و کینه حاتل مثله حوتل کجوهر کودک که نزدیک برسیدن رسیده باشد و بچه سنگ خوار و ناتوان حوتلة کوتاه۔

حثفل۔ کقنفذ لیس مانده شوربا یا لیس مانده ثرید و ریته شوربا و دردروغن و شتر بلا به دهد بوی و رینا کے زبدان و مردم فرومایه و ریزه های گوشت تبه دیگ مانده

حثفل بفتح حثفل فی معانیه حثفل شراب الحثفل من القدر

حدقلة۔ هنگام دیدن چشم گردانیدن۔

حرقلة۔ نوعیست از رفتار حرکلة مثله۔

حرکلة۔ پیادگان و حرکل الصائد شکاری تهی دست از شکار رماند۔

حرالة۔ مشددة اللام شهریست بمغرب یا قبیله ایست بربر منه الحسن بن علی بن احمد بن الحسن الحرالی فی والتصانیف المشهورة

حرجل۔ کجعفر نام شهریست۔

حزقل۔ کزبرج و زنبیل اسم نبی من الانبیاء علیهم السلام وحزاقلة الناس مردم کمینه و کزبرج مرد بد خو۔

حزوکل۔ بفتحتین کوتاه۔

حزمل۔ کزبرج زن فرومایه۔

الحسبلة۔ حکایة قول حسبی الله۔

حسدل۔ کجعفر کنه جار حسدلی همسایه که همسایه خود را بچشم و دل نگاه دارد و به بیند۔

حسفل۔ کزبرج بلا به از هر چیز و کودکان خرد و بفتح حسفل کجعفر فراخ شکم۔

حسقل۔ کزبرج بچه خرد هر چیز۔

حشل۔ چیز بلا به و حشله خوار کرد آن را (عع ف اض ۲) و کسفینة عیال حشابة مثله و احدها الصحیف۔

حضلت النخلة بجنهای شاخ خرما تباه شد و صلاحها ان تشعل النار فی کربها حتی یحترق ما فسد من لیفها و سعفها ثم یجود۔

حطل۔ بالکسر گرگ احطال ج۔

الحمدلة۔ حکایة قولک الحمد لله۔

حمظل۔ بروزن و معنی حنظل یعنی خربزه ابوجهل و حمظل بمعنے الحنظل۔

خنثل۔ کجعفر ناتوان خنثل بالخاء مثله۔

حنجل۔ بالکسر زن وفرک خروشنده و کقنفذ و زنده ایست و کعلابط کوتاه فراهم اندام۔

حندل۔ کجعفر کوتاه۔

حنصال۔ وحنصالة بکسرها کلان شکم و قد یهزان۔

حنفلة۔ آب سنگ و کوردان و الحنفل الغدیر الصغیر۔

حنکل۔ کجعفر و علابط مرد فرومایه و کوتاه و جفا کار درشت حنکلة زن درشت روی سیاه فام و جفا کار و حنکل فے المشی تثاقل و تباطأ۔

الحوقلة۔ الحولقة و سائر معانیها فی (ح ق ل)

حیعلة۔ حکایة قولک حی علی الصلوٰة حی علی الفلاح۔

الحیهل۔ کحیدر و الحیهل مشددة الیاء و قد تکسر الیاء شجرة قصیرة من دق الحمض لا ورق لها واحدته بهاء و قول حمید ابن ثور دمیت به الرمث والحیهل نقل حرکة اللام الی الهاء وحیهل و حیهل و حیهلن و حیهلاً منون و غیر منون کلمات یستحث بها وله حکم آخر یاتی ان شاء الله تعالی فی (ح ی ی)

فصل الخاء

خبل۔ خبل۔ بالسکون تباهی خبول ج۔ و ایضاً قطع الایدی و الارجل۔ خبل بفتحتین دیوانگی یقال به خبل ای شیٔ من اهل الارض قد خبله و خبّله و اختبله اذا افسد عقله او عضوه رجل مخبل کانه قطعت اطرافه۔ و مخبل ایضاً نام شاعری معروف و دهر خبل ای ملتو علی اهله۔ مخبل بکسر الباء روزگار یقال فلان خبال علی اهله ای عناء۔ خبال ایضاً تباهی و منه قوله تعالی لو خرجوا فیکم ما زادوکم الا خبالاً و نام اسپی و اما الذی فی الحدیث من قفا مومنا بما لیس فیه وقفه الله فی روغة الخبال حتی یجی بالمخرج منه فیقال هو صدید اهل النار قوله قفا ای قذف و الروغة الطینة آخبال ستور بعاریت دادن تا شیر او را بخورد یا بر نشیند۔

ختل۔ ختل۔ فریفتن (عع ف اض ۲ و ک ۲) مخاتلة کذلک تخاتل فریفته شدن۔

خثل۔ خثلة۔ بالسکون والحرکة فروهشت تا زهار

خجل۔ خجل۔ بفتحتین سرگشتگی و بیخودی از شرم (عع ک ا ف ۲) و فیریدن از نعمت و فی الحدیث

حدقلة - حنصال حرقلة - حنفلة حرکلة - حنکل حرالة الحوقلة حرجل - حیعلة حزقل - الحیهل حزوکل حزمل الحسبلة حسدل حیل حسفل خبل حسقل حشل حبتل - حضلت حباجل حبرجل حبوکل - حطل حتل - الحمدلة حمظل ختل خنفل - خنشل حنجل - ختل خجل خثفل - حندل

امکن اذا شعفن مخلبتن ای اشرتن وبطرتن اخجال متعد منه مخجل مرد شرمگین وبه خجلة بالفتح ای حیاء تخجل بکسر ۲ جاے بسیار آب وعلف وفی حدیث ابی ہریرة رضی ان رجلا ضلت له انیق فاتی علے واد خجل معشب فوجدا نیقه فیه۔

خدل - **خدل** - **خدالة** - پرے وآگندگے ساق وبازو امرأة خدلاء نعت منه خدلم بکسرتین کذلک والمیم زائدة ویقال خلخالها خدل ای ضخم۔

خذل - **خذلان** - بالکسر فرو گذاشتن - وباز ماندن آہو از رمه خود (عع ف اض ۲) ویقال خذلت الوحشیة اذا اقامت علے ولدها ویقال ہو مقلوب لانها ہی المتروکة وتخاذلت مثله - وتخاذلت رجلاه ای ضعفتا - خذل عنه اصحابه ای حملهم علی خذلانه تخاذل یکدیگر را فرو گذاشتن رجل خذلة مثال ہمزة ای خاذل لایزال یخذل۔

خذعل - **خذعل** - بکسرتین زن گول۔

خردل - **خردل** - سپندان خردلة یکے از وے وبریدن گوشت وبالذال المعجمة ایضاً۔

خرمل - **خرمل** - بکسرتین زن گول۔

خزل - **انخزال** - بریده شدن اختزال - بریدن یقال اختزله عن القوم مثل اختزعه - خوزلی وخیزلی نوعے از رفتار۔

خزعل - **خزعل** - فی مشیته ای عرج - ناقة بها خزعال ای ظلع قال الفراء لیس فی الکلام فعلال مفتوح الفاء من غیر ذوات التضعیف الاحرف واحد وہی خزعال وزاد ثعلب فیها قهقار قیل ہو قهقر وزاد ابو مالک قسطال وہو الغبار واما فی المضاعف ففعلال فیها کثیر نحو زلزال وقلقال۔

خزعبل - **خزعبیل** - (ض اف ۲) چیز ہاے باطل خزعبلة سخنہاے خنداننده یقال ہات بعض خزعبلاتک۔

خسل - **مخسول** - بالخاء والحاء چیزی بکار ناآینده رجل مخسل ورجال مخسل وخسال ای ضعفاء۔

خشل - **خشل** - بحرکة ۲ وسکونه مقل خشک ۔ ودانه مقل خشلة یکے - وسرہاے دست برنجن وخلخال خشل بلا یه از ہر چیز وقد تخشل اے ذل خنشلیل روان۔

خصل - **خصل** - انچه بوے پیمان بندند در نضال وجز آن وتخاصل القوم اے تراہنوا فی الرمی - یقال احرز فلان خصله واصاب خصله اذا غلب ۔ وخصلت القوم خصلا اے فضلتهم (عع ف اض ۲) خصلة خوصلة بالضم یک دسته موی ولیشم وجز آن خصل (ض اف ۲) کرانه ہای درخت سرہا فرو دا فگنده خصیلة گوشت ران وبازو مخصل بالکسر شمشیر بران لغة فی مفصل۔

خضل - **اخضال** - تر کردن خضل تر - ونبات نازک خضیلة مرغزار سبز اخضلال اخضیضال تر شدن اخضیلال بسیار شاخ وبرگ شدن درخت خضلة بفتحتین مشدد اللام الخصب ونضارة العیش

خطل - **خطل** - بفتحتین سستی وسخن سست وتباه گفتن (عع ک اف ۲) اذن خطلاء گوش سست ثلة خطل بالضم رمه گوسپندان گوشہاے سست افتاده از گرما وکذلک الکلاب اخطل نام مردی ونعت - رمح خطل اے مضطرب رجل جواد خطل اے سریع الاعطاء ۔ واخطل فی کلامه اے افحش خطل گربه نر خنطول بالضم مع النون تره وشاخ دراز خناطیل گلہاے گاو وشتر خنطولة بالضم یکے۔

خعل - **خیعل** - پیراہن بے آستین خیعلة باد شانیدن آن تخیعل پوشیدن آن لازم۔

خلل - **خل** - سرکه ومرد ضعیف باخلل وراه در ریگ یقال حیة خل کما یقال افعی اصریة وجامه کهنه ویقال ماہو بخل ولاخمر ای لاخیر فیه ولا شر وشکافتن زبان شتر بچه را تا شیر نه مکد (عع ف اض ۲) وسیخ در گلیم خستن ودرویش شدن خلة بالفتح خود حاجت ودرویشی وشتر بچه - ودرخنه ومی ترش - خلة بالضم علف شیرین یقال الخلة خبز الابل والحمض فاکهتها واذا نسبت الیها قلت بعیر خلی وابل خلیة - وارض مخلة کثیرة الخلة لیس بها حمض ودوست - ودوستی یستوی فیه المذکر والمؤنث لانه مصدر وقد جمع علی خلال - خلة بالکسر پوشش نیام شمشیر وپوشش کمان - وانچه درمیان دندان ماند خل دوست خلل بفتحتین کشادگے - درخنه خلال ج درخنہاے بها قوله تعالے فتری الودق یخرج من خلاله ومن خلله وہی فرج فی السحاب یخرج منها المطر وتباہی کار خلال بالکسر دندان گاو اخلة ج - ودوستے کردن باہم خلال بالفتح غوره خرما خلیل دوست ودرویش بدحال خلیلة مؤنث خلالة بالضم انچه از دندان کاوی افتد واز میان انگشتان بیرون آید یقال فلان یاکل خلالته وخلته اے ما یخرج من بین اسنانه اذا تخلل وہو مثل خلالة ثلاث لغات ودوستی خل خلول لاغر وکم گوشت شدن (عع ف اض ۲) یقال خل لحمه ویقال فصیل مخلول اے مہزول وفی الحدیث ان مصدقا اتاه بفصیل مخلول ویقال عم فی دعائه وخل ای خص - اخلال درویش کردن یقال خل به ای افتقر وحاجتمند

خزعبل
خعل
خسل خلل
خدل خشل
خذل
خصل
خذعل
خردل
خضل
خرمل
خزل
خطل
خزعل

خیل خمل خول خبتل خبرجل ختعلة خدافل خربیل

گردانیدن یقال ما اخلک الی ہذا ای ما احوجک و چرانیدن شتر در علف شیرین - و تباہ بار آوردن نخل و ماندن مردم جاے خود را یقال اخل فلان بمرکزہ ای ترکہ - اختلال حاجتمند شدن صعلتہ بالہ و منہ قول ابن مسعود علیکم بالعلم فان احدکم لایدری متی یختل الیہ ای متی یحتاج الناس الی ما عندہ و لاغر شدن و بہ تیر دوختن تخلل خلال کردن دندان و سپرے شدن چیزے - و باران بہ یکے جای مخصوص باریدن - و درمیان قوم شدن خلخال بالفتح پای برنجن خلاخیل ج خلخل لغة فیہ او مقصور منہ تخلیل سرکہ کردن و انگشتان درمیان یکدیگر آوردن و در محاسن بوقت وضو تخلل چنان کردن در وضو

خمل خمل - ریشہ و پرزہ جامہ و نہالین گرد خمیلة درخت انبوہ - وریگ تودہ با درختان خمال بالضم لنگ ستور خامل گم نام دبلے قدر خمول مصدر منہ (صع ف ح ض ۴) اخمال متعد منہ -

خول - خائل - نگاہ دارندہ چیزی ایقال فلان یخول علی اہلہ ای یرعی علیہم تخویل دادن و ملک گردانیدن چیزی را بہ کسے یقال خولہ اللہ الشیٔ ای ملکہ ایاہ و قد خلت المال اخولہ اے احسنت القیام علیہ یقال ہو خال و مال خائل مال و خولی مال ای حسن القیام علیہ تخول تیمار داشتن و فی الحدیث کان النبی علیہ السلام یتخولنا بالموعظة مخافة السآمة و الاصمعی یقول یتخوننا بالنون ای یتعہدنا - و تخولت فی فلان خالا من الخیر ای خلت و توسمت خول الرجل حشمہ خائل واحدہ و ہو اسم یقع علی العبد و الامة - خال برادر مادر اخوال ج و علم لشکر - و نوعی از جامہ یا خالة خواہر مادر خال ایضاً چمیدگی ستور در رفتار و گیاہی خولة خویشے از جہت مادر یقال بینہا خولة استخالة استخوال بخال گرفتن کسے را و خال خواندن - و بعاریت خواستن ستور تا از وی انتفاع گیرد خولة نام زنی خولان قبیلہ از یمن و یقال تطایر الشرر اخول اخول ای متفرقا و ہو الشرر الذی یتطایر من الحدید الحار اذا ضرب - و ذہب القوم اخول اخول اذا تفرقوا اشتی - و ہما اسمان جعلا اسما واحدا و بنیا علی الفتح بمعنی تفرقوا اشتی -

خیل - خیال - بالفتح خیالة الشخص - و آنچہ دیدہ شود بخواب از صور و جزو آن خیال علمی کہ بجہت رمانیدن مرغان برپای کنند و ملیتی مربنی تغلب را خیل اسپان - و سواران منہ قولہ تعالی و الخیل و البغال و قولہ تعالی و استفزز من استطعت منہم بصوتک و اجلب علیہم بخیلک و رجلک خیالة گلہ بانان خال ایضاً نقطۂ سیاہ کہ بر اندام باشد و نشان خیلان ج - رجل اخیل مرد خالناک و کذلک مخیل و مخیول مثل مکیل و مکیول و یقال مخول مثل مقول و تصغیرہ خییل فیمن قالہ بالیاء و خویل بالواو و کبر و بزرگ منشی خیلاء (ض ا ف ۲) ممدود و بالکسر مثلہ ایضاً یقال ہو ذو خال و خیلاء و ذو مخیلة اے ذو کبر و نام کوہے - و ابر یقال ما احسن خالہا و مخیلتہا ای خلافتہا للمطر و اخالت السحاب و اخیلت و خائلت ای ترجی المطر و تخیلت السماء ای تغیمت - و یقال اخلت فیہ خالا من الخیر ای توسمت و رأیت فیہ مخیلة و تخولت فیہ خالا کذلک و الخال ایضاً ثوب من ثیاب الجمال قد خال الرجل فہو خائل ای یتبختر خالة ج مثل بائع و باعة و کذلک رجل خال بالضم ای مختال مثل قولک رجل بلة و ادا برای قاطع الرحم - و یقال فلان مخیل للخیل ای خلیق لہ - ارض مخیلة و متخایلة التی بلغ نبتہا المدی و خرج زہرہا خیل خیلة خیلولة مخیلة گمان بردن (ع ک ا ف ۴) و فی المثل من یسمع یخل و ہو من باب ظننت و اخواتہا التی تدخل المبتدا و الخبر فان ابتدأت بہا اعملت و ان وسطتہا او اخرت فانت بالخیار بین الاعمال و الالغاء و تقول فی مستقبلہ حاکیا عن نفسک اخال بکسر الہمزة و ہو الافصح و بنو اسد یفتحونہا علی القیاس - اخالة مشتبہ شدن یقال ہذا امر لایخیل اے لایشتبہ و خیلت الناقة و اخیلتہا اذا وضعت قرب ولدہا خیالا لئیلا یقربہا الذئب و خیل الیہ یستعمل مجہولا ای شبہ و خیلت علیہ ای وجہت التہمة الیہ - و خیلت علینا السماء اذا رعدت و برقت و تہیأت للمطر تخیلت علیہ ای اخترتہ و تفرست فیہ الخیر و تخیل لہ انہ کذا ای تشبہ و تخایل مثلہ و یقال ایضاً تخیلتہ فتخیل کما یقال تصورتہ فتصور لازم متعد - مخایلة برابری کردن اخیل نام مرغے کہ آنرا لفال بد دارند و نام مردی و ہو منصرف فی النکرة و بعضہم لا یصرفہ فی المعرفة و لا فی النکرة و یجعلہ فی الاصل صفة و بنو الاخیر خیل حیی از بنی عقیل رہط لیلی الاخیلیة -

خبتل - کجعفر زن کوتاہ قد و کقنفذ بجز و پیش آیندہ بر یری مردم خنبلة مصدر منہ -

خبرجل - کسفرجل کلنگ -

ختعلة - در رفتار درنگ کردن -

خدافل - جامہ ہاے کہنہ واحدہا غیر مستعمل و عن ابی بردة سمعت من خدافلی نیضہا من ضیع شیبیة شیعا فی شیٔ خیرہ قالت امرأة رأت علی رجل بردین متزرا طامعة فی یسارہ فالفتہ معسرا و بکسر الکاف قال رجل استعار من امرأة بردیہا فلبسہا و رمی بخلقان کانت علیہ فجاءت تسترجع بردیہا و خذافل لبس قمیص خلقا -

خربیل - کقندیل اسم مؤمن آل یاسین خربیل

زن گول یا زن گنده پیر فانیه خرابل ج -
خرقول اللحم - لغة فی خردلة -
خرطال - گندم دانه ایست معروف او ہو الہ طمان و موضعیست -
خرقل - نے رمیہ - نیک تیر انداخت یا آہستگے گذاشت آنرا یا گذرانید تیر را از نشانہ -
خشبل - بالفتح و تشدید اللام تل سخت -
خشنفل - بفتحتین فرج زن -
خفشل - بجعفر و علابط مرد سست راے ناتوان خفاشل ج -
خافل - گریزنده -
خفاجل - کعلابط گنگلاج خفنجل کسمندل گران جان ناگوار و آنکه دران زشت روی و فنج باعد و فنج رفتارے ست که دران پیش پا نزد یک نهد و پاشنه دور -
خفنشل - بروزن و معنی خفنجل -
خنجلیلة - میان گروه فتنه بر پا کردن -
خنتل - بالفتح نام مردے یکقنفذ موضعیست بدیار کلاب -
خنشل - بالفتح ناتوان وزن کلان شکم و فروهشته و نام وادیست -
خنجل - بالکسر زن گول و فزک بسیار فریاد خنجل بجنین زن عقد نکاح بست -
خندلة - پر شدن تن -
خنشلة - اذ گردن کشی و پیرے لرزان شدن خنشل خلتایل شتر جلد و فزک درشت -
خنطلیلة - گلهٔ شتر و رمهٔ گاؤ پارهٔ از ابر خنطولة مثله و آبل خناطیل شتر ہاے پراگنده و کعاب خناطیل ملتزج معترض بها -

فصل الدال

دأل - دالان بفتحتین نوعے از رفتار (ع بفتحها) دؤل بالضم سختی و آلیل ت - یقال وقع القوم فی دوال ای اختلاط من امرهم ق ئلالض اک ۲) جانوری چون راسو - وحیی از کنانه قال احمد بن یحیی لا نعلم اسما جاء علی فعل غیر هٰذا قال الاخفش و الی المسمی بهٰذا النسب ابوالاسود الدئلی الا انهم فتحوا الهمزة علی مذهبهم فی النسبة استثقالا لتوالی الکسرتین مع یاء النسبة کما ینسب الی نمر نمری و ربما قلبوا الهمزة واوًا وقالوا دولی لان الهمزة اذا انفتحت و قبلها ضمة فتخفیفها ان تقلبها واوًا محضة کما قالوا فی جؤن جون و فی مؤن مون قال ابن الکلبی و هو ابو الاسود الدیلی فقلبت الهمزة یاء حین انکسرت و کسرت الدال لتجیٔ ورة لتسلم الیاء کما فی قیل و بیع -

دبل - دبل - گرد آوردن و پیچیدن لقمه (ع ن ا ض ۲ و ک ۳) و بلة بالضم یک دسته از هر چیز و بول نیرو دادن زمین را بسرگین و جز آن و پیراستن هر چیزے و کل شیٔ اصلحته فقد دبلته و دملته دبول ایضاً جوض ہاے خرد و بل بالکسر سختی یقال دبلا و بیلا کما یقال ثکلا ثاکلا و بیلة بالتصغیر ریش عز بیلک - د نوعے از بیماری و سختی یقال دلبتہ الدبیلة اے اصابته الداهیة - دوابل خرخطائی خرد اندام - و لقب مردے -

دجل - دجال - نام مسیح کذاب - و گروه بزرگ دجالة مثله - دجلة بالکسر جوے بغداد بغیر الف و لام بعیر مدجل قطران مالیده ترجیل همه اندام شتر بقطران اندودن و اذا جعلته علی المساعر فذلک الدس -

دُخل - دُخل - مغاکی در زمین و داوی دخول و دخال و ادخال و دخلان ج - و مرد شمر ستار خبیث و دخلت فیه ای دخلت فی الدخل (ع بفتحها) دخول چاه فراخ اطراف و دخلت البئر ای حفرت فی جوانبها داحول بائی دام صیاد رجل دخل بکسر ۲ مرد فربه کوتاه

دخل - دخول - در آمدن (ع ف ا ض ۲) دخال بالتشدید اندک ادخال بالتخفیف در آوردن مدخل کذلک و ایضاً در آورده قوله تعالیٰ رب ادخلنی مدخل صدق و تدخل الشیٔ ای دخل قلیلا قلیلا - و تدا منه شئ دخل بالسکون در آمد چیزے و هو خلاف الخرج و عیب و تهمت یقال تری الفتیان کالنخل و ما یدریک ما الدخل و کذلک دخل بالتحریک یقال هٰذا الامر فیه دخل و دخل - و قوله تعالیٰ ولا تتخذوا ایمانکم دخلا بینکم ای مکرا و خدیعة - و هم دخل فی بنی آدم اذا انتسبوا معهم و لیسوا منهم - مدخل در آمدن و جاے در آمدن یقال دخلت مدخل صدق و مدخلا حسنا و قری قوله تعالیٰ رب ادخلنی مدخل صدق بالفتح ایضاً داخلة الازار طرفے که به تن رسد و داخلة الرجل نهانی مرد دخلة بالضم کذلک یقال هو عالم بدخلته - دخیل دخلل آنکه در کار کسے مداخلت کند دخل مرغیست خرد دخاخیل ج - و علف که از بیخ درخت رسته باشد دخال شتر آب خورده را بمیان دو شتر تشنه در آوردن در آب خوره دخل فلان فهو مدخول ای فی عقله دخل بالتحریک - و دخلة مشدده و مخففة زنبیل خرما و نخلة مدخولة ای عفنة الجوف یعنے میان پوسیده و زن شوهر دیده مدخول الا غر دخول بالفتح موضعے

دابل - دربلة - نوعے از رفتار -

درقل - درقل - مثال بعل نوعے جامه -

درکل - درکلة بکسرتین نوعے از لعبت و بازیچه

لـه کل موضع داخلی تنصب فیه الماد؛ فتقلب مدة ۱۲ ۵ دامیکه باطراف آن سرینها بندند و مدد بدیله ۱۲

دُخل خردل خرطال - دأل خرقل دخل خشبل خشنفل خفشل خافل خفاجل خفنشل - دبل خنجلیلة خنتل خنشل خنجل خندلة خنشلة - دجل خنطلیلة - دربل درقل درکل

دعبل - دکبل - دمل - دغل - دحقلة - دحل - دغفل - دول - دفل - درجلة - دقل - درجنبیل - درخمیل - دکل - درولیه - دوشلة - دعل - دلل - دعکلة - دمحلة - دانال - دنبل - دہل - دہبلة

دعبل - دِعْبِل - بکسرتین شتر بلند و نام شاعرے م -

دغل - دَغَل بفتحتین تباہی - و درخت انبوہ ادغال فساد و تباہی درآوردن در کارے - و درخت ناک شدن زمین دَغاول سختیہا و بلاہا -

دغفل - دَغْفَل بفتحتین بچہ پیل و نام مردے عیشٌ دغفل فراخ عام و غفل سال فراخی -

دفل - دِفْلی - بالکسر گیاہیست تلخ واحد و جمع نیون ولا من جعل الفہ للالحاق نونہ فے النکرۃ و من جعلہا للتانیث لانیونہ -

دقل - دَقَل بفتحتین نخلہ بے بار و ہی خصاب جمع خصبتہ و قلتہ یکے - و تیر کشتی - و خرماے بلا بہ یقال ادقل النخل - و دقل فلان اذا اختص بشئی من ماکول -

دکل - دکلۃ بفتحتین گل تنگ و گروہی کہ بسلطان گردن نہ نہند تدکل خود را بر داشتن و بزرگ کردن یقال ہم یتدکلون علی اے تید للون -

دلل - دَلیل - راہ و راہ نمائی دلالۃ بالفتح والکسر دلولۃ رہنمونی کردن و بالفتح اعلے رع ف ا ض ۲ م دِلّیلی بالکسر و تشدید اللام راہ بر دل ناز کردن رع ف اک ۲ م یقال دلت المرأۃ و دلال بالفتح اسم منہ یعنی ناز تدلل ناز کردن و یقال اَدَلّ فاَمَلّ والاسم الدالۃ و فلان یدل علے اقرانہ کالبازے یدل علے صیدہٗ و ہو یذل بہ اے تیق بہ قال ابو عبیدۃ الدل قریب المعنی من الہدی و ہما من السکینۃ والوقار فے الہیئۃ والمنظر والشمائل و غیر ذالک فی الحدیث کان اصحاب عبد اللہ یرحلون الی عمر فینظرون الی سمتہ و ہدیہ و دلہٖ فیتشبہون بہ و تدلدل الشئی ای تحرک متدلیا و دلدال اضطراب کردن و دُلدُل بضمتین خار پشت بزرگ و نوعی از جانوران و نام استر امیر المومنین علی ابن ابی طالب

دمل - دمال - بالفتح سرگین - و خرما ای بوی گرفتہ دمل نیرو دادن زمین را و اصلاح کردن چیز یرا آملتہ مدارا کردن با کسی اندمال نیکو شدن ریش و جراحت دُمّل بالضم و تشدید المیم فتحا نوعی از ریشہا دمامیل ج

دول - دولۃ - بالفتح گردش نیکی و ظفر بسوے کسے یقال لنا علیہ الدولۃ دول رع ک ا ف ۲ م ج دولۃ بالضم نوبت غنیمت یقال صار الفئی دولۃ بینہم تکون مرۃ لہذا و مرۃ لذاک دولات دول ج - دولۃ ایضاً اسم الشئی الذی یتداول بہ بعینہ و بالفتح الفعل و قیل ہما لغتان بمعنے و قال محمد بن سلام سالت یونس عن قول اللہ عز و جل کیلا یکون دولۃ بین الاغنیاء منکم فقال قال ابو عمرو بن العلاء الدولۃ بالضم فی المال و بالفتح فی الحرب و قال عیسیٰ بن عمر و کلنا ہما تکون فی المال والحرب سواء - اوالتہ چیرہ گردانیدن صلتہ بعلیٰ و دولت و غنیمت دادن صلتہ بمن یقال ادلنی علیہ ای انصرنی علیہ و ادلنی منہ - و دالت الایام ای دارت واللہ یداولہا کما قال اللہ تعالے و تلک الایام نداولہا بین الناس و تداولتہ الایدے ای اخذتہ ہذہ مرۃ و ہذہ مرۃ - و قولہم دوالیک ای تداولا بعد تداول و دال الثوب اے بلی - و اندال البطن ای استرخی - و اندال القوم تحولوا من مکان الی مکان قال ابن سکیت الدول فی بنی حنیفۃ ینسب الیہ دولی والدیل فی عبد القیس ینسب الیہ دیلی و ہما دیلان احدہما دیل بن شن والآخر دیل بن عمرو واما دئل بہمزۃ مکسورۃ فحی من کنانۃ و مر ذکرہ - دویل گیاہ سال خوردہ و ہو فعیل دولۃ لغتہ فے تولۃ یقال جاء بدولاتہ اے بدواہیہ -

دبکل المال شتران پراگندہ را از اطراف فراہم آورد دبکل کجعفر درشت پوست بدشکل ام دبکل کفتار و ابن ابی دباکل بالضم شاعر خزاعی -

دحقلۃ - دمیدہ شدن شکم -

دحل بہ آنرا بر زمین غلطانید و دحل القوم ترکہم مسوین بالارض مصرعین یوطئون دحملۃ زن لاغر فروہشتہ پوست و زن و فنرک نازک تن من الاضداد - و دحامل کعلابط درشت پر گوشت -

درجلۃ - رفتار لیست یا بی کہ در حمائل نہند و بر کمان پیچند و درجل قوسہ فعل بہا ذلک -

درجنبیل - کشر جبیل بلا -

درخمیل - بلا و مرد سست رفتار گران سر درخمایہ شگفت آرندہ و خندانندہ -

درولیہ بفتحتین شہریست بروم والعامۃ تقول دولو -

دوشلۃ - بالفتح سرنرہ -

دعل بفتحتین فریب داعل گریزندہ مداعلۃ با ہم فریب دادن -

دعکلۃ - نرم کردن زمین بپا کوبی -

دمحلۃ - غلطانیدن والدماحل بالضم المکتنز التداخل دمحلۃ کعلبطۃ زن فربہ یا زن خوبصورت دمحال بالکسر بیزار شدن و لم یفسرہ -

دانال - اسم اعجمی -

دنبل - کقنفذ قبیلہ ایست از کردان بنواحے موصل منہم احمد بن نصر الفقیہ الشافعی و علی بن ابی بکر بن سلیمان المحدث الدنبلیان -

دہل - بالفتح ساعت و چیز اندک و آہل سرگشتہ دہلی بالکسر کلان شہریست از شہرہای ہند -

دہبلۃ - کلان نوالہ خوردن تا در خوردن سبقت

لہ یعنی الدلیل سہوا د مصدر رواق

بروذہبل پرندہ ایست وجد لشریک القاضی وذہبل بن کارہ مردیست معروف کہ کلان لوالہ میخورد وابو ذہبل وشاعراند یکے جُمحی ودیگرذ ہیرے۔

الدہقلۃ۔ اخذ جلد الدابۃ بحلقۃ حتی تیلص وکجعفر حدبیعۃ وہیل الصحابیین۔

دہکل۔ بلاء سختی زمانہ دہکلۃ ہپا سپردن زمین وشبہ الدمدمۃ فی الفرسان۔

دیل۔ بالکسر قبیلہ ایست از بنی تغلب وقبیلہ ایست از عبدالقیس وقبیلہ ایست از ایاد وجزآن فی تدیل کتمیل ابن جشم فی جذام۔

فصل الذال

ذال۔ ذالان۔ نرم رفتن (ع ع بفتحہا) ذُوالۃ بالضم گرگ وہی معرفۃ غیر منصرف یقال ختل ذوالۃ بالحبالۃ ذالان الذیب پویۂ گرگ وہو یجمع ذآلیل۔

ذبل۔ ذبل۔ گوشت ماہی ذبالۃ بالضم پلیتہ ذُبال ج۔ ذبل ایضا ذبول پژمردن (ع ع ف ا ض ۲ وبضمہا) وباریک شدن اسپ آذبال پژمرانیدن یذبل نام کوہی ست۔

ذحل۔ ذحل۔ کینہ ودشمناگی ذحول ج۔ یقال طلب بذحلہ کین خواست ازوی۔

ذلل۔ ذُل۔ بالضم خواری ضد عز ذلۃ کذلک ذَلۃ مذلۃ خوار شدن ذلیل نعت منہ (ع ع ف اک ۲) قوم اذلاء واذلۃ۔ ذل بالکسر ایضا نرمی رام شدن وہو ضد الصعوبۃ وابۃ ذلول ستور رام شدہ ذُلل ج وقولہم بعض الذل ابقی للاہل والمال عیر المذلۃ مستیخ ذلاذل القمیص عطف دامن ذلذل بفتحتین سپکے ذلذل القمیص کذلک وہو مقصور ذلاذل اذلال تذلیل استذلال نرم گردانیدن وقولہ تعالیٰ وذللت قطوفہا تذلیلا ای سویت عنا قیدہا ودلیت۔ تذلل فروتنی وزاری نمودن واذل الرجل ای صار اصحابہ اذلاء ویقال جاء علی اذلالہ ای علی وجہہ ویقال دعہ علی اذلالہ ای علی حالہ۔

ذمل۔ ذمیل۔ نوعی از رفتار شتر (ع ف ا ض ۲ وک ۲)

ذہل۔ ذہل۔ فراموش کردن (ع ع بفتحہما) آذہال غافل گردانیدن ذُہول غافل شدن وفراموش کردن (ع ع ک ف ۳) ذہل بالضم حی از بنی بکر وہما ذہلان ذہل بن شیبان وذہل بن ثعلبۃ وکلاہما من ربیعۃ ویقال جاء فلان بعد ذہل من اللیل بالضم والفتح ای بعد ہدء۔

ذیل۔ ذیل۔ دامن ذیول اذیال ج۔ ذیل الریح آنچہ زمین را از وجد از باد۔ ودامن کشیدن (ع ع ف ا ک ۲) ملاء مذیل چادر دراز دامن اذالۃ فروہشتن دامن وریشہ وجز آن وخوار ورام کردن۔ وفی الحدیث نہی عن اذالۃ الخیل ہو فہما نہا بالعمل وحمل علیہا۔ وفی المثل اخیل من مذالۃ وہی الامۃ لانہا تہان وہی تنجتر۔ فرس ذائل اسپ دم دراز ذیال کذلک ذائلۃ مونث منہ زرہ دامن دراز ویقال ذیل ذائل وہو الہوان والخزی۔ وجاء اذیال من الناس ای اواخر منہم۔

ذجل۔ بالفتح ستم کردن (ع ع ف ا ض ۲) ذاجل نعت منہ یقال ہو ذاجل جائر۔

ذحملۃ۔ غلطانیدن ذحملۃ مثلہ۔

ذرمل۔ ریخ زدو نان خاکستر آلود برآوردتا جلد بپیش مہمان آرد۔

ذعل بفتحتین بعد انکار اقرار کردن (ع ع ف ا ض ۲)

ذفل۔ بالکسر والفتح قطران تنک۔

ذحملۃ۔ غلطانیدن ذحملۃ مثلہ۔

الذال۔ حرف ہجاء وتصغیرہا ذویلۃ وذولت ذالا کتبتہا ذویل کامیر خشک از نبات وجز آن۔

فصل الراء

رأل۔ رأل۔ بچہ شترمرغ رألۃ مونث رئال ریلان بالکسر ج۔ ذات الرئال مرغزارے م رئال ستارگان استرال بزرگ شدن شترمرغ بچہ۔ ودراز گوالیدن نبات ومرفلان مرألا ای مسرعا۔

ربل۔ ربل۔ نوعی از درخت کہ بعد از گذشتن تابستان برگ وبار بیرون آرد ربول ج۔ ربلۃ درون ران تیکن ویحرک ربلات ج۔ ربال بالکسر شیر وہو مہموز رآبیل ج۔ ذئب ربال وبعض رئبال ای خبیث۔ وفلان تیرابل غیرے یبنا یدو بجوز فیہ ترک الہمزۃ۔ ویقال ربل القوم یربلون ای نموا وکثروا۔ وتربلت الارض اذا اخضرت بعد الیبس عند اقبال الخریف۔ وتربلت المرأۃ کثر لحمہا۔ رجل ربل بالکسر کثیر اللحم ربالۃ بالفتح اسم فیہ۔ ربیلۃ فربہی۔

ربحل۔ ربحلۃ۔ دختران خشکرف اندام مثل سبحلۃ۔

رتل۔ ترتیل۔ ہموار خواندن وآرمیدہ وپیدا خواندن قولہ تعالیٰ ورتل القرآن ترتیلا۔ کلام رتل بفتحتین سخن ہموار ثغر رتل رستہ دندان ہموار رجل رتل بکسر کشادہ میانہای دندان۔

رجل۔ رجل۔ بالکسر پاے ارجل ج۔ وعہد وزمان یقال کان فی رجل فلان ای فی عہدہ وزمانہ وگروہ ملخ انبوہ وہو جمع علی غیر لفظ الواحد ومثلہ کثیر فی کلامہم کصوار لجماعۃ البقور وخیط لجماعۃ النعام وعانۃ لجماعۃ الحمیر۔ رجل القوس گوشۂ زیرین کمان رجل الطائر ناخن داغ رجل الغراب نوعے از بندبستان ناقہ رجلۃ خرفہ وہی البقلۃ الحمقاء وفی المثل

الذال
الدہقلۃ
ذبل۔ رأل
دہکل۔ ذہل
دیل
ربل
ذیل
ذال
ذبل
ربحل
رتل
ذحل
ذلل۔ ذجل۔
رجل
ذحملۃ
ذرمل
ذعل
ذفل
ذحملۃ

ہو احمق من رجلۃ لانہا لاتنبتُ الافی مسیل وآب راہ
رجل (رک اف ۲) ج رجل بفتحتین پیادہ شدن (دعع
ک اف ۲م) وگذاشتن ستور را با بچہ بچراگاہ ویقال بہمۃ
رجیلٌ وبہم ارجال۔ ارجال پیادہ کردن وفروگذاشتن
رجل بالفتح براد خودپستان مکیدن شتر بچہ (دعع ف
اض ۲م) ورجلتُ الشاۃ عقلتہا برجلہا ارجل مرد
کلان پاے واسپ یکسا پاے سپید شاۃ رجلاء
کذالک۔ مرجل بالکسر دیگ مسین راجل پیادہ
خلاف فارس رجل ج۔ رجالۃ رجال بالضم کذالک
رجلان مثال عطشان ایضاً پیادہ رجلی ورجال
ج کعجلان وعجلی وعجال وایضاً رجلٌ ورجالی مثل
عجل وعجالی وامرأۃ رجلی ونسوۃ رجال ورجالے
رجل ف اض ۲م مرد خلاف المرأۃ رجال رجالات
اراجل ج۔ ویقال المرأۃ رجلۃ کما یقال المترجل مرد
وامرد ویقال کانت عائشۃ رضی اللہ عنہا رجلۃ الرأی
تصغیرہ رجیل ورویجل ایضاً علے غیر قیاس کانہ
تصغیر راجل رجلۃ رجولیۃ بالضم جمیعا مردی۔ و
قوت در رفتار۔ وسپیدی یک پای اسپ رجیلٌ
اسپے کہ سودہ نشود پاے او رجل رجیلٌ اے
قوے علی المشی۔ حرۃ رجلاء سنگستان ہموار سنگ
ناک شعر رجلٌ بفتح الجیم وکسرہا موے فروہشتہ
ویقال رجل شعرہ ترجیلا۔ ارتجال پاے گرفتن
و بہ بدیہہ شعر وخطبہ گفتن۔ وگاہ رہوار وگاہ گام
رفتن اسپ۔ وگرد کردن ملخ بجہت بریان
کردن۔ ترجل پیادہ رفتن وبچاہ فرو شدن
وبرآمدن روز۔

رحل - رحل - رخت وجای باش مرد وپالان
شتر رحال ج۔ ویقال فی القذف یا ابن ملقی
الرحال وملقی ارحل الرکبان۔ والرحال ایضاً
الطنافس الحیریۃ وپالان برنہادن (دعع بفتحہا) وکوچ
کردن رحیل کوچ ارتحال ترحل کذالک ویقال
رحلت لفنسی ای صبرت علی اذاہ۔ استرحال
کوچ کردن خواستن وتمر طامر مثل زار خز فیہ علم رحلۃ
بالضم مقصد ویقال انتم رحلتی ای الذین ارتحل الیہم۔
رحلۃ بالکسر کوچ کردن یقال دنت رحلتنا ارحال
فربہ شدن ستور پس از لاغری وراحلہ دادن کسی را
راحلۃ ستور بارکش رحول بالفتح کذالک وقیل مرکب
من الابل ذکرا کان او انثی مراحلۃ یاری کردن
بکوچ۔ ترحیل کوچ فرمودن مرحل مرد بسیار راحلہ
جمل رحیل وناقۃ رحیلۃ ای قویۃ علی السیر۔ ارحل اسپ
پشت سپید وگوسپند پشت سیاہ شاۃ رحلاء گوسپند
کہ پشت او سپید باشد ودیگرہا سیاہ وعلی العکس
ایضاً رحالۃ بالکسر زین چرمین کہ بجہت تاختن آنرا
نہند ودروی چوب نباشد رحائل ج۔ واذا عجل
الرجل الی صاحبہ بالشر قیل استقدمت رحالتک
مرحلۃ۔ فرود آمدن جای مراحل ج۔

رخل - رخل (ف اک ۲) برۂ مادہ رخال بالضم
والکسر ج۔

رذل - رذل - ناکس وفرومایہ رذالۃ مصدر
منہ رذولۃ کذالک (دعع بضمہا) رذال بالضم فرومایہ
وبلا بہرچیز قوم رذول وارذال رذلاء۔ ارذلہ
ورذلہ غیرہ فہو مرذول۔

رسل شعر رسلٌ - موی فروہشتہ بعیر رسلٌ وناقۃ
رسلۃ نرم رسل بفتحتین پارۂ از شتر وگوسپند ارسال
ج۔ یقال جاءت الخیل ارسالا اے قطیعا قطیعا
رسل بالکسر روش نرم۔ وشیر ارسل القوم باشیر
شدند ویقال افعل کذا وکذا علے رسلک اے
اتئد فیہ کما یقال علے ہینتک منہ الحدیث
فی الصدقۃ الامن اعطی فی نجدتہا ورسلہا یرید الشدۃ
والرخاء۔ مراسلۃ نامہ وپیغام کردن باہم فہو مراسلٌ
وسیل۔ وامرأۃ مراسلٌ وہی التی یموت زوجہا
او احسنت انہ یطلقہا فہی تزین لآخر وترا سلہ ارسال
فرستادن پیغام رسالۃ پیغام مرسل رسول فرستادہ
پیغامبر رسل بضمتین وسکون دوم ج۔ مرسلات
بادہا وفرشتگان رسول ایضاً پیغام وقولہ تعالے
انا رسول رب العالمین ولم یقل رسل رب العالمین
لان فعولا وفعیلا یستوی فیہما المذکر والمؤنث والواحد
والجمع مثل عدو وصدیق مرسال بالکسر تیر کوتاہ و
شتر نرم مراسیل ج۔ رسیل الرجل الذی یراسلہ
فی نضال وغیرہ۔ رسال بالکسر قوائم ستور استرسال
فروہشتہ شدن موے وگستاخی کردن
وموانست جستن صلتہ بالے۔ ترسل آہستگی کردن
ونامہ ورسالت ساختن از خود۔

رطل - رطل - نیم من۔ ومرد سست رطل بالکسر
ایضاً نیم من ترطیل موے چرب کردن۔

رعل - رعلۃ - گلۂ از اسپ رعیل کذالک وتخلہ
بلند رعال ج۔ استرعال درپی یکدیگر رفتن گوسپند
وپیش روگلہ شدن ارعیل الریاح اوائلہا رعلۃ
رعل بریدگی گوش گوسپند کہ آویزان باشد شاۃ
رعلاء وناقۃ کذالک رعل ج۔ رعلاء ایضاً گوسپند
گوش دراز ارعال سبک وسخت زدن نیزہ وارعلت
العوسجۃ خرجت رعلتہا۔ ویقال مرفلان یجر رعلہ ای
ثیابہ۔ وترکت عیالا رعلۃ اے کثیرا۔ ویقال لما
تہدل من النبات ارعل۔ والرعل محال الدقل
مرعل گزین مال رعلول بالفتح والضم ترہ وقیل
ہو الطرخون۔ رعل وذکوان دو قبیلہ۔

رعبل - رعبلۃ - پارہ پارہ کردن ومرعبل پارہ

رطل　رخل - رعل　رذل　رسل　رحل　رعبل

لہ نوا بالجیم وبالحاء المہملۃ وقیہ تصا ویر رحل ۱۲ ق

پارہ وجار فلان فی رعابیل ای فی اطمار واخلاق رعبل نام مردے ۔

رغل ۔ رغل ۔ بالضم نوعی از علف و ترشی و قیل ھوالسرمق ارغال ج ارغال رو یا نیدن رغل ۔ وشیر دادن زن بچہ را و بالزاء المعجمۃ کذلک وگم شدن شتر از چراگاہ عیش ارغل واغرل اے واسع ۔ غلام ارغل ختنہ ناکردہ آبو رغال بالکسر نام مردے رغلۃ بخوردن بز غالہ شیر را ور رابی آنکہ رہا کردہ باشند رعع بفتحھما) رغ رغول الذی اغتنم کل شئی واکلہ ۔

رفل ۔ رفل ۔ خرامیدن و دامن کشان رفتن (رع ف اض ۲) فھو رفل و ہی رفلۃ بکسر ۲ و ہی ترفل فی شیتھا وان لم تحسن المشی فی ثیابھا قیل رفلا وارفل فی ثیابہ کذلک ۔ رفل ایضاً گول معیشۃ رفلا اے واسعۃ ۔ ثوب رفل مثال سہمت وفرس رفل الذیل والذنب وکذلک البعیر ترفیل بزرگ داشتن و پر کردن چاہ را از آب ۔

رقل ۔ رقلۃ ۔ نخلہ بلند رقال ج ۔ مثل رعلۃ ورعال ۔ ارقال پو یہ رفتن ناقہ مرقل و مرقال کثیرۃ الارقال ۔ مرقال ایضاً لقب مردے راقول رسن کہ بر درخت بوی برآیند ۔

رکل ۔ رکل ۔ بیک پای لگد زدن رع ف اض ۲) تراکل القوم جنگ لگد کردند بایکدیگر مرکل بالفتح راہ مراکل الدابۃ دو پہلوے ستور کہ بروے لگد رسد ور راندن و تاختن مرکلۃ زمین کوفتہ بسمہائے اسپان وترکل الرجل بمساتہ اذا ضربھا برجلہ لتدخل فی الارض ۔

رمل ۔ رمل ۔ ریگ رمال ج ۔ رملۃ اخص منہ وشہری بشام آمر رمال گفتا ۔ رمل بفتحتین پو یہ دویدن رملان کذلک رع ف اض ۲) و نام بحر از عروض ۔ و باران اندک ارمال ج ۔ وخطہائے پاے گاو وشتی مخالف رنگ اور ارمل گوسپند قوائم سیاہ ۔ و مرد بی زن آرملہ زن بی شوی آرملا عیش قوائم سیاہ آرامل بیوگان درویشان ارملت المرأۃ ای مات عنہا زوجہا ۔ ارملۃ بفتح المیم درویشان و محتاجان از مرد و زن رملت الحصیر وارملتہ ای سففتہ ارمال بی زاد شدن قوم ویقال قد رمل سریرہ وارملہ اذا رمل شریطا او غیرہ فجعلہ ظہرالہ ۔ وعام ارمل وسنۃ رملا ۔ سال بے باران ترمیل آلودن بخون ترمل ارتمال لازم منہ ۔

رمعل ۔ ارمعلال ۔ بالعین والغین پیاپے افتادن قطرہ ہائے اشک از چشم و بالعین فقط آب رفتن از دہان کودک ۔ و پیاپے افتادن قطرہ ہای اشک از چشم ۔ وچکیدن روغن از بریان کرم و فرایازہ و غیرہ زدن وقولہم اورنفق مرمعلا اے امضی راشدا ۔

رول ۔ ترویل ۔ سخت مالیدن مسکہ در نان و پاے برنہادن اسپ تا بمیرد روال بالضم آب دہان را دول کذاک وفلان لیسیل روالہ اے لعابہ ۔ ترویل ایضاً فرو گذاشتن اسپ آب دہن در توبرہ یقال یروّل فی مخلاتہ ۔ قال ابن السکیت روال و مرغ ولعاب وبصاق کلہ بمعنی ۔ راوول ایضاً سن زائد فی الانسان والفرس الاصمعی انکرہ ۔

رہل ۔ رہل ۔ سست وجنبان شدن گوشت اندام اسپ رعع ک اف ۲) فرس رہل الصدر بکسر ۲) ورہل اللحم ترہیلا ۔

رہبل ۔ رہبلۃ ۔ نوعی از رفتار یقال جاءَ یترہبل ۔

رابلۃ ۔ تکیسو خمیدہ بچو دردناک راہ رفتن وفعل ذلک من رابلۃ ای دہاہ وخبثہ ریبال بالکسر شیر و گرگ و من ہلدہ امہ واحدۃ رباعی و قد لا یہمز رئبال ورآبیل ج ۔ ترأبل دزدی نمودند یا بطور خود بے سردار جنگیدند ۔

رتبل ۔ کجعفر کوتاہ و نام شخصے وصالح بن رتبیل بالضم محدث ۔

اردخل ۔ مرد نازک و فربہ ۔

ردعل ۔ بکسر را وفتح دال بچگان خرد ۔

رہدل ۔ کجعفر گول و ناتوان وکجعفر دزبرج و قنفذ پرندہ ایست لغات فی الرہدن ۔

ریال ۔ بالکسر آب دہن و قد رال الصبی کودک آب دہن انداخت رع ف اک ۲)

فصل الزاء

زبل ۔ زبل ۔ بالکسر سرگین مزبلۃ بضم الباء و فتحہا جای سرگین زبلت الارض نیز دادم زمین را رعع ف اک ۲) زابل بفتح الباء و کسرہا کوتاہ زبیل زنبیل فاذا کثرت الزاء شددتہا قلت زبّیل او زنبیل بالنون لانہ لیس فی کلامہم فعلیل جا بالفتح زبالۃ بالضم موضعی و ما فی الاناء زبالۃ ای شئی زبال ما تحملہ النملۃ بفیہا ۔

زجل ۔ زجالۃ ۔ بالضم گروہی از مردم زجل ج ۔ زجل انداختن یقال لعن اللہ اما زجلت بہ و فرستادن کبوتر نامہ[1] در رع ف اض ۲) مزجل بالکسر نیزہ کوتاہ و زاجل چوب سربند مشک زاجل ج ۔ زاجل بفتح الجیم بالہمزہ و غیرہ منی شتر مرغ نر زجل بفتحتین آواز رعع ک اف ۲) سحاب مزجل رفتا ک ۲) ای ذو رعد ۔ زنجبیل م وخمر زنجبیل بالکسر والہمزہ ضعیف اندام وقیل ہو زنجبیل بالنون ۔

زحل ۔ زحول ۔ دور شدن از جای رعع بفتحھما

رغل ۔ رتبل ۔ اردخل ۔ ردعل ۔ رہدل ۔ رفل ۔ ریال ۔ رمعل ۔ زبل ۔ رقل ۔ رول ۔ رکل ۔ زجل ۔ رہل ۔ رمل ۔ رہبل ۔ رابلۃ ۔ زحل

[1] فی الصحاح ارسال الحمام الہادی و فی القاموس زجل الحمام ارسلہا علی بعد وہی حمام الزجال ۱۲

زحل - زرقل - زعل - زعجلة - زعبل - زغفل - زغل - زفقلة - زقل - زال زمجيل - زفل - ازمهلال - زونكل - زنديل - زلل - زنفل - زهل - زنقل - زبل - زهل - سؤول

تزحل كذلك فهو زحلٌ وزحليل بالكسر مزحل بالفتح جاى كه آنجا روند چون دور شوند از جاى يعنى مقصد وقد يكون مصدر يقال ان لى عنك لمزحلاً اى منتدحا زحل ستاره معروف يعنى كيوان وهو من الخنس ولا ينصرف مثل عمر.

زعل - زعل بفتحتين نشاط رعع ك اف ٢م فهو زعلٌ وايضا گرسنه آزعال بنشاط آوردن.

زعبل - زعبل - نام زنى گول - وكودك كه هرچه خورد نگوارد وا ورا شكم كلان شود وگردن باريك.

زغل - زغلة - بالضم دفعه از كميز وغير آن ازغال بول انداختن شتر دفعه دفعه - وخون بيرون جهانيدن زخم از جراحت - ودانه دادن كبوتر ومرغ بچه را آو يقال ازغل لى زغلة من سقائك اى صب لى شيأ من لبن - زغلول مرد سبك وكودك.

زفل - ازفلة - جماعت يقال جاؤا بازفلتهم اى بجماعتهم ازفلة بالكسر وتشديد اللام سبكى عقل والازفلى مثل الاجفلى.

زونكل - زونكل - بالنون كوتاه.

زلل - زليل - لغزيدن پاى در گل وزبان در سخن رعع ف اك ٢م والاسم الزلة زلل بالتحريك كذلك رعع ك اف ٢م زليلى بكسرتين ايضا اسم فيه استزلال لغزانيدن زحلوفةٌ زلٌ جاى لغزيدن لغزان زحلوفة زلل كذلك زلول كم شدن درم در وزن درهم زالٌ ناقص زلزلة زلزال نيك جنبانيدن تزلزل لازم منه زلزال بالفتح اسم فيه زلازل سختى ها زلزل بفتحتين وكسر الثالث متاع درخت مزلة بفتح م وكسره جاى لغزيدن ازلّ مرد سبك سرين وامرأة زلاء - وفى المثل ما اسمع

من الذئب الازل وهذه الصفة لازمة للذئب - ماءٌ زلال بالضم آب خوش ازلال نعمت دادن و فى الحديث من أُزلت اليه نعمة فليشكرها وازللتُ اليه شيأ من حقه اى عطيت - والزلة واحدة الزلالے

زمل - ازمل - آواز جمعت لها ازملا اى صوتا ويقال اخذت الشئ بازمله اے بكله - عيالات ازملة اى كثيرة اُزمول بالضم آهو وگوزن بانگ كننده وقيل هو ازمول وازمولة ك اف ٢م ازميل بالكسر نشكره زمل زميل زمال بالضم كلها مشددا مرد ضعيف ترسنده زميلة مؤنث زاملة شتر كه رخت وتوشه بر وى نهند مزاملة عديلى كردن بر يك زاملة تزميل در پيچيدن بجامه وتزمل ثيابه اى تدثر وازدمله احتمله ومنه قوله تعالى يا ايها المزمل زميل رديف.

زول - زول شگفت آزوال ج - ومرد سبك ظريف كه شگفتها نمايد بظرافت زولة مؤنث زوال نيك متحرك در رفتن زوائلة جنبنده دونده وآينده ازديال ازالة دور كردن از جاى - مزاولة ورزيدن بكارے وتزاولوا اے تعالجوا - زوال بالفتح در گشتن ودور شدن از جائے رعع ف اصن ٢م ويقال زوله فاتزل - وما زال وما زيل لفعل كذا وقد ذكر فى كاد.

زهل - زهلول - بالضم لغزان ونام كوهى.

زيل - زيل - دور كردن از جاى - وپاره پاره كردن وجدا كردن رعع ف اك ٢م ويقال زال الله زواله وازال الله زواله اذا دعى عليه بالبلاء والهلاك - ويقال ايضا زيل زويله - و يقال زل ضانك من معزاك ويقال زلته فلم ينزل ومزته فلم ينمز - وزيلته فتزيل اى فرقته فتفرق

ومنه قوله تعالے فزيلنا بينهم - مزايلة وزيال اے مفارقت وفراق تزايل بتباين - زيل بفتحتين دورے ران از يكديگر.

زتبل - بجعفر كوتاه قد.

زرقل - لى بجقى زرقلة - حق مرا بمن وا دزرقل الشعر بپشم ازو.

زعجلة - بدخلقى كردن.

زغفل - بجعفر درختى وزغفلة همه آن درخت آتش افروختن ودروغ گفتن.

زغمل - كينه ودشمنى دلى.

زفقلة - شتابى كردن.

زقل - بالضم وزواقيل دزدان زقيلة - كسفينة كوچه تنگ وزدقل عمامة هر دو طرف آنرا فرو هشت وزواقيل العمامة ان تخرج الشعور من تحتها.

زمجيل - بالكسر يوز.

ازمهلال - باريدن ابر ازمهل الثلج برف پس انگداخته شدن روان شد والزمهل آب صاف وراست ايستاده.

زنديل - پيل كلان معرب.

زنفل فى مشيته - در رفتار خود بچو گران بار جنبيد وزودى كه دوزنفل العرفى احد فقها ، مكة غير ثقة وام زنفل بلا.

زنقل - فى مشيته اى زنفل.

زهمل المتاع بعضى كالارا بر بعضى ديگر تو بر تو نهاد

فصل السين

سؤول - سؤول - بالضم خواسته قد اوتيت سؤلك يا موسى بالهمز ولتليين سؤال مسئلة خواستن رعع بفتحهما يقال سال عنه وبه وقد يخفف

ہمزتہ فیقال سال یسال والامر منہ سل من المخفف واسال من المہموز رجل سؤلۃ مثال ہمزۃ کثیر السؤال ہوتسا،لوا ای سال بعضہم بعضا و آسالتہ سؤلہ و مسالتہ ای قضیت حاجتہ۔

سبل - سبل بفتحتین باران - وخوشہ ونام اسپے نیکو در عرب، ورگ سرخ کہ درچشم پدید آید اسبال خوشہ بیرون آوردن - وباریدن اشک وباران وپشت کردن بندار ازسبیل راہ یذکر و یؤنث قولہ تعالیٰ قل ہذہ سبیلی وقولہ تعالیٰ وان یَرَوا سبیل الرشاد لایتخذوہ سبیلا - تسبیل درراہ خدا تعالیٰ درباختن چیزے را وقولہ تعالیٰ یالیتنی اتخذت مع الرسول سبیلا ای نبیا وصلۃ سابلۃ وابن السبیل رونندہ وآیندہ اسبال الدلو دہانہای ولو سبل شستم تیر قمار وہو المصحف ایضاً سبلۃ بفتحتین بروت سبال ج سنبلۃ بالضم والنون خوشہ سنابل ج - ونام برجی وسنبل الزرع اذا اخرج سنبلہ سلسبیل نام چشمہ دربہشت قولہ تعالیٰ عینا فیہا تسمی سلسبیلا قال الاخفش ہی معرفۃ ولکن لما کان علیہ الوقف للآیۃ زیدت فیہ الالف کما قال کانت قواریرا قواریر من فضۃ

سبجل - سبجل مثال سبز برد بعث زن و دختر و شتر و سوسمار وخیک ضخم سبحلۃ مونث یقال سقار سبحل وسجلل سبحلۃ سبحان اللہ گفتن

سبغل - اسبغلال دراز لغلال ترشدن جامہ

سبہل - یقال جاء فلان یمشی سبہللا اے باطلا فی غیر شئی - وقیل ہو الضلال بن السبہل یعنی الباطل وقال عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ انی لاکرہ ان اری احدکم سبہللا لافی عمل الدنیا ولافی الآخرۃ - وجاءنا فلان سبہللا اے لیس معہ شئی -

سجل - سجل ولو با آب وہو مذکر سجال ج و یقال سجلت الماء فانسجل ای صببتہ فانصب سجیلۃ دلو ضخم اسجال پر کردن حوض از آب سجیل بالفتح پستان دراز ناقۃ سجلاء نعت منہ سجل بکسرتین والتشدید چک باعہد تسجیل سجل کردن سجیل بشد الجیم سنگ گل و قالوا ہی حجارۃ من طین طبخت بنار جہنم مکتوب فیہا اسماء القوم بقولہ تعالیٰ لنرسل علیہم حجارۃ من طین - مساجلۃ مفاخرت کردن باہم درراندن وآب خورانیدن وجزآن واصلہ من الدلو ومنہ قولہم الحرب سجال - تساجلوا ای تفاخروا مسجل آبے مباح قال محمد بن الحنفیۃ فی قولہ تعالیٰ ہل جزاء الاحسان الا الاحسان ہی مسجلۃ للبر والفاجر - وقال الاصمعی ہی مرسلۃ لم یشترط فیہا بر دون فاجر - واسجلت الکلام ارسلتہ سجنجل آئینہ وہی رومی معرب

سحل - سحل - جامہ سپید از پنبہ - وسیم نقد سپید اسحال سحول ج - سحل بضمتین کذلک مثال سقف وسقف - وقیل کفن رسول اللہ علیہ السلام فی ثلثۃ اثواب سحولیۃ کرسف ویقال سحول بالضم موضع بالیمن وہی تنسب الیہ وقدروے فیہا الفتح ایضاً وقولہ کرسف وصف لسحولیۃ کقولہم مررت بجبتہ ذراع سحلۃ مثال ہمزۃ خرگوش بچہ مسحل بالکسر سوہان - وزبان گویا - ونام مرد - وخرکرۃ مسحلان دو حلقہ لگام سحیل رشتہ ناتافتہ ورسن یکتاب دادہ وجامہ از ریسمان یکتاہ بافتہ مبرم دوتاہ باتافتہ مثنام النجہ تار وپود دوتاہ باشد سحل ایضاً دشنام دادن ورسن تافتن - وبسودن درم یقال سحلت الدراہم فانسحلت ای املاست ونقد کردن یقال سحلت الدراہم ای عجلت لہ نقدا وزدن چنانکہ پوست بسر خیزد - وکشادن باد روی زمین راز خاک وساک ویقال انسحل الخطیب فی الکلام اذا جری بہ ورکب مسحلا اذا مضی فی خطبتہ سحیل سحال بالضم آواز کہ درسینہ خر برگرد و بوقت بانگ کردن رجع فی الک ۲ یقال سحل الحمار ومنہ سمی العیر مسحلا سحالۃ بالضم سونش زر ونقرۃ ساحل کرانہ دریا قال ابن درید ہو مقلوب وانما الماء سحلہ ساحل القوم بکرانہ دریا شدند اسحل بکسرتین درخت مسواک

سحبل - سحبل - وادی م - ووادی فراخ ومشک وسوسمار ضخم -

سخل - سخلۃ - برہ وبزغالہ نوزادہ ذکرا کان اوانثی سخل ج سخال بالکسر کذلک وایضاً نام موضعی سخل مردان ضعیف - ونوعے از خرما تسخیل بارآوردن نخلہ بدان موضع - وبعیب وضعت نسبت کردن کواکب مسخولۃ اسے مجہولۃ -

سدل - سدل - فروہشتن جامہ اجمع مت اخی ۲ سدل بفتحتین سدیل پردہ کہ پیش ہودج درکشند سدول اسدال سدائل ج شعر منسدل موے فروہشتہ سندل بالکسر رشتہ جواہر سندل ج - سدلی بکسرتین وتشدید اللام فتحاتہ دلہ و فارسی معرب کانہ ثلثہ بیوت فی بیت واحد سندل بفتحتین مرغے -

سربل - سربال - بالکسر پیراہن یقال سربلتہ فتسربل اے البستہ السربال فلبسہ -

سرول - سراویل - ازار یذکر ویؤنث وہو واحد سراویلات وقیل انہا جمع سروال وسروالۃ والاول اقوی ویقال سرولتہ فتسرول حمامۃ مسرولۃ کبوتر بر پاے فرس مسرول اسپ کہ سپیدی قوائم او از بازو بادرانہا درگذشتہ باشد

سطل - سطل - پنگان[1] بادستہ سیطل مثلہ -

سعل - سعال - بالضم سرفہ وسرفیدن

[1] پنگان، تاس خرد کہ بہ سوراخ کہ از او آب نغند و ساعات شمارند (طیسہ لہا عروۃ او السیطل الطست لا السطل المعروف) ۱۲

سبل سجل سخل سحل سدل سحل سربل سبغل سرول سبہل سطل سجل سعل

اعع ت اض ۲) سَعَل حلق سعلاة بالکسر غول سِعلاة
کذلک یمد ویقصر سعالی ج - وسعلت المرأة آی
صارت سعلاة اذا صارت صخّابة بذیّة

سَغِل سَغَل ـ رت اک ۲) مرد بے آرام بدخو و
بدخوار صبی سغل وسغلة بزیادة الہیم ناقة طویلة -

سغبل سغبلة ـ چرب کردن سر را
و بروغن تر کردن طعام را

سفل سفل ـ بالضم والکسر وسفول وسفالة بضمہا
والسفال بالفتح فرو دی و پستی نقیض علو و علو بالضم
والکسر و علو و علاوة بضمہا والعلاء بالفتح یقال تعدت
لسفالة الریح و علاوتہا و علاوة الریح حیث تہب
وسفالتہا بازاء ذلک ـ سافل فرود و پست نقیض
عالی سفالة بالفتح ناکسے (رعع بضمہا) سافلة بن
مردم سَفِلة (ت اک ۲) قوائم ستور و مردم فرومایہ یقال
ہو من السفلة ولا یقال ہو سفلة لانہا جمع والعامة
تقول رجل سفلة من قوم سفل وبخفیف ایضاً
فیقال ہو من سفلة الناس تسفیل بہ نشیب
فرو آوردن تسفل بہ نشیب آمدن و فرو شدن
اسافل شتران ریزہ -

سفرجل سفرجل ـ آبے سفارج ج -

سلل سَلّ ـ بر کشیدن شمشیر و کارد و جز
آن (رعع ت اض ۲) استلال کذلک ویقال اتقیة
عند السَّلة وقت بر کشیدن شمشیر سلة ذرہی یقال
فی بنی فلان سلة اے سرقة و دنگ اسپ یقال فرس
شدید السّلة وخرجت سلة علی الخیل فی السباق
ای دفعة و خنور کہ طعام و جامہ و بار وار دہی شند
سال بتشدید اللام آب راہ تنگ در وادی سُلّان
بالضم ج مِسلة بالکسر سوزن کلان مَسَالّ ج
سلول بالفتح قبیلة از ہوازن وہو اسم امہم سلیل

بچہ و شتر بچہ نو زادہ - و وادی فراخ درخت ناک
ویقال السلیل بن سمر کما یقال غال بن سلم سلیلة مونث
و بلیة کہ بپنبہ و پشم غاز کردہ در وے پیچیدہ و ریسند
سلال بالضم بیماری سل یقال اسلہ اللہ فہو مسلول
سلالة آنچہ بیرون کشیدہ شود از چیزی و آب
پشت مردم اسلال دزدی کردن ـ در شوت
دادن وفی الحدیث لا اغلال ولا اسلال ای لا خیانة ولا الرشوة
والسرقة جمیعاً انسلال بیرون آمدن از میان چیزے
وفی المثل رمتنی بدائہا وانسلت تسلل مثلہ تسلسل
الماء فی الحلق جری و سلسلتہ انا ای صببتہ انا فیہ
ماء سلسل و سلسال آب روشن خوش کہ بگلو روان
و فرو شود و سلاسل بالضم مثلہ ـ شی مسلسل چیزی
در ہم پیوستہ سلسلة بکسرتین زنجیر و سلسلة الحدیث
اسناد پیوستہ سلسلة البرق آنچہ در پہناے ابر پیدا
آید سلاسل بالفتح جمع سلسلة وایضا ریگ بر یکدیگر
بخفیدہ و سخت شدہ -

سمل سَمَل بفتحتین کہنہ جامہ یقال ثوب اسمال
کما قالوا رمح اقصاد سملة بہ فتحتین وضم او سکون
اندک آب در بن خنور ماندہ سمل بفتحتین سمول اسمال
ج - الوسمال مشدد کنیت مردی سمل بالسکون چشم
بیرون کردن (رعع ت اض ۲) یقال سملت عینہ
فی الدعار علیہ وصلح کردن میان کسے اسمال کذلک
و پاک کردن حوض از گل و لای سامل سعی کنندہ در صلاح
کار سمول کہنہ شدن جامہ (رعع ت اض ۲ و بضمہا)
اسمال کذلک سَمولة بہ کانچہ واسمال اسملا لا بالہمز
ای ضم سموال بن عادیا بفتحتین مع فتح الہمزہ نام مردے -

سہل سَہل ـ زمین نرم نقیض الجبل و ارض
سہلة سہلی بالضم منسوب علی غیر قیاس ـ اسہال
بزمین نرم رسیدن ـ و شکم راندن دارو و رجل

سہل لسہل نرم خو سہلة بالکسر ریگ نہ سہل جوی
ریگ ناک سہولة نرمی (رعع بضمہا) تسہیل آسان
کردن تساہل مساحت کردن استسہال سہل
داشتن سہیل ستارہ -

سول سول بفتحتین سستی زیر ناف (رعع ان ۲)
اسول سولاء لنعت منہ وہم دہن سُول تسویل آراستن
کارے قولہ تعالی سولت لہ نفسہ اے زینت
لہ اسباب اسول لے سترخ بین السول -

سیل سیل ـ توجبہ سیول ج ـ و رفتن آب
و خون و جز آن سیلان کذلک (رعع ض اک ۲)
اسالة راندن آب تسییل کذلک مسیل آب رو
مسیل بفتحتین مثلہ مسائل ج مسل بالضم مسلة
مسلان جمع علی غیر قیاس ـ سائلة سپیدی پیشانی
و قصبہ بینی و سالت الغرة ای استطالت وعرضت
فان وقعت فی الشمراخ ـ تسائل روان شدن
اشک از جہت سلان بالکسر و نبالہ شمشیر و کارد
سلاء الرجل دو کرانہ ریش مرد سال کی و سالاة
ایضاً عطفاہ سیال بفتحتین نوعی از درخت باخار -

سیتل ـ کعصفر تخمیست از تخم ہاے ترہ

رجل سبعلل - بر وزن و معنے سجلل است
یعنے مرد و فرزک

سائل القوم واستتلوا وتسائلوا ـ پے در پے یکے
بعد دیگرے بر آمدند سائل ہر چیزے کہ ہمچو اشک و
مروارید قطرہ قطرہ روان شود مستل کمقعد راہ تنگ
سال بفتحتین عقاب یا پرندہ ایست شبیہ بدان
یا بکرس سلان بالضم والکسر وا یضا پس روان
سائل پس روے کر دستالة بالضم ملا بہ چیز
مستول مسلوت مرد کو فتہ تن -

سجلة ـ مالیدن چیزے در دو دن آن -

ؕ بفتح جیم و بای ابجد سیلاب ۱۲

سحادل - کعلابط نزه وهو لا یعرف سحادلیة من عنادلیة شی لمکان عنادلیه وهما الخصیان و سحدل کجعفر نام شخصے۔

سرطلة - درازی با اضطراب سرطل کجعفر نعت منه۔

اسرافیل - بالکسر نام فرشته وقیل همزة اصلیة۔

سعائل - شتران دراز۔

سقل - بالفتح بروزن ومعنی صقل که زدودن باشد وبالضم لغة فی الصاد والسیقل الصیقل اسقیل اسقال بکسرهما پیازدشتی ولکتف مردلاغر میان والسقل من الخیل اسپ نزار پشت۔

سکل - بالکسر پارہ سست سیاه رنگ دفترک آسکال وسکلة کقردة ج۔

سمرطل - وسمرطول - دراز مضطرب۔

اسماعیل - بالکسر ابن ابراهیم الخلیل علیهما السلام ومعناه مطیع الله وهو الذبیح علی الصحیح۔

مسمعل - کمشمعل شتر دراز۔

مسمهل - کمشمعل لاغر۔

سمندل - مرغیست هندکه در آتش نسوزد۔

سنجال - بالکسر موضعی۔

سنطلة - دراز شدن سنطلیل دراز والمسنطل بفتح الطاء الضعیف الشی یکاد یسقط اذا مشی او من یحدو رأسه ویرتفع اوالمتمائل لا یملک نفسه والعظیم البطن المضطرب الخلق سنطالة بالضم رفتار بالسکون وزن فرودآرنده۔

سنطل - کوهیست خر نیطاهر عمان۔

سهبل - کجعفر دلاور۔

فصل الشین

شبل شبل - بالکسر شیر بچه اشبل واشبال ج لبوة مشبل ماده شیر با بچگان اشبال مهربانی کردن صلته لبعلی وبچگان پروردن زن بیوه شبول گوالیدن کودک رعع ف اض ۲)

ششل ششل - الاصابع - درشت انگشتان رعع ف اک ۲) وبضمها) وهو ابدال من شثن۔

شرحل - شراحیل - نام مردے لا ینصرف نکرة ومعرفة لانه علی زنة جمع الجمع۔

شعل شعلة - بالضم زبانه و درخش آتش شعل رض اف ۲) ج شعیلة پلیته سوزان شعل بضمتین ج مشعلة م مشاعل ج مشعل بالکسر خنور از چرم که در روے بنید کنند شاعل اے ذو اشعال اشعال پراگنده شدن غارت وجز آن یقال اشعلت الغارة - وکتیبة مشعلة وجراد مشعل پراگنده و بهر جهتے - و بقطران درگرفتن شتر را یقال اشعل ابله بالقطران و آب چکیدن از مشک از هر جاے - واشعلت الطفة اے خرج منه الدم متفرقا - اشتعال درافروختن آتش وسر بموی سپید شعل بفتحتین سپیدی در دم اسپ وجز آن پیدا شدن شعلة بالضم اسم فیه فرس اشعل بغلة شعلاء وقد شعل شعلا اذا ابیض بعض الذنب فان ابیض کله فهو اصبغ - شعل نام مردے و ذهب القوم شعالیل اے متفرقین۔

شغل شغل شغل شغل - کلاهما بالسکون والحرکة کار وناپروائی اشغال ج - یقال شغلت فلانا فانا شاغل وهو مشغول ولا یقال اشغلته شغل شاغل توکید له مثل لیل لائل - ویقال شغلت عنک بکذا او اشتغلت وقد قالوا اما اشتغل لانه لا یعجب مالم یسم فاعله۔

شکل شکل - مانند اشکال شکول ج - یقال هذا اشکل بکذا ای اشبه شکل بالکسر ناز امرأة ذات شکل رعع ک ات ۲) اشکل شکلا، گوسپند تهیگاه سپید شکل بالتحریک مصدره شکلا، ایضاً حاجت اشکلة مثله یقال لنا قبلک اشکلة ای حاجة شکلة بالضم سرخی سپیدی چشم کالشهلة فی سواد ها شکل بالتحریک مصدره رعین شکلا، ودم اشکل ورجل اشکل اذا کان فیه بیاض وحمرة - اشکل ایضا سدر کوهی شاکلة تهیگاه - دروش - وسوی - وخرد وقوله تعالی قل کل یعمل علی شاکلته ای علی جدیلته وطریقته وجهته شاکل سپیدی بناگوش شکال بالکسر پای بند شکل بضمتین ج - ورسن پالان شتر که بندند تا پالان سپس نرود - وشکال اسپ - واسپے که سه قوائم سپید بود ش ویکے لون دیگر یا عکس آن اشکال پوشیده شدن کار یقال اشکل الامر اشتبه اشتکال مثله واشکل النخل ای طاب رطبه وادرک ولشکل العنب ای ادرک بعضه دارنع وشکلت الفرس بالشکال وشکلت عن البعیر شددت شکالا بین التصدیر والحقب - وشکلت الکتاب ای قیدته بالاعراب رعع ف اض ۲) وشکلت الکتاب ای ازلت عنه الاشکال مشاکلة موافقت تشاکل مثله شکل بفتحتین بطنے از عرب۔

شلل شلل - راندن رعع ف اض ۲) الاسم الشلل و دوختن جامه شلال بالکسر پراگندگان یقال جاؤا شلالا اذا جاؤا یطرد ون الابل شلل بفتحتین ایضا داغ جامه که بشستن نرود - وتباه شدن دست رعع ک ات ۲) واشلها الله دعاء علیه یقال لا تشلل ولا تکلل شلل شلا لغت منه ویقال لمن اجاد الرمی او الطعن لا شللا ولا عمی ولا شلل

سحادل اشبل شکل
سرطلة
ششل
اسرافیل
شرحل
سعائل
سقل شعل
شکلا
سمرطل
اسماعیل
مسمعل
مسمهل
سمندل
سنجال
سنطلة
شلل
شغل
سنطل
سهبل

شحول شحلة شمردل شخل شمل شمعل شول شادل شاذل شرحبیل الشروال الشسلة شمل ششقلة

عشرک ای اصابک شلشلة چکانیدان آب و مار ذو شلشل وشلشال ای ذو قطران تَشلشل لاغر گوشت رجل شلشل بفتحتین سبک گوشت شلیل پیرهنچه که در زیر زره پوشند - و زره کوتاه اشلة ج - و پلاس که بر کیمخت شتر پوشند و میان وادی شلة بالضم نیت و کار دور -

شمل شمول - فرا گرفتن چیزیرا و به همه رسیدن وسوی دست چپ برگشتن باد و وزیدن او بروی (رع ف اض ۲) امر شامل لعت منه - ویقال جمع الله شملة - ای ما تشتت من امره و فرق الله شمله اے ما اجتمع من امره کانه من الاضداد - شمل بفتحتین فرا گرفتن (رع ک اف ۲) و ابستن شدن ناقه از گشن دیگرے یقال شملت ناقتنا لقاحا من فحل فلان شملة گلیم خرد که بخود در کشند ویقال اصابنا شمل من مطر و اخطأنا صوبه و وابله اے اصابنا منه شئے قلیل - ورایت شملا من الناس و الابل اے قلیلا و ما علی النخلة الا شمل وشملة و شمالیل اے شئے قلیل من حملها شمالیل ایضاً شاخهائے پراگنده درنوک و وهبوا شمالیل ای متفرقین ثوب شمالیل مثل شماطیط مشمل شمشیر کوتاه و گلیم خرد شملة کذلک شمال بالفتح بادی که از طرف قطب شمالی وزد و فیها خمس لغات شمل بفتحتین و سکون ۲ شمال و شمال بالهمز و شمائل بالقلب ر و شمال بتشدید اللام ایضاً شمالات ج - و شمائل ایضاً علی غیر قیاس مشمول آب و شراب شمال وزیده و منه خمر مشمولة و نار مشمولة - شمول بالفتح خمر شمال بالکسر دست چپ اشمل ج و شمائل ایضاً علی غیر قیاس قوله تعالی عن الیمین و الشمائل شملال بالکسر شتاب و خود عادت شمائل ج - و غلاف پستان گوسپند و غلاف نخله نورس شمل در غلاف کردن

(رع ف اص ۲) ناقة شملة بکسرتین و التشدید اے خفیفة شملال شملیل شتاب - و شملل ای اسرع - اشمال سوی باد شمال شدن و یک نیمه یا بیشتر از ماندگان را آبستن کردن گشن و میوه و خرما بازکردن از درخت و شمل اشتمال جامه در خود پیچیدن و فرا گرفتن - شمردل شُمردل - شتر سبک رو شمردلة ناقة نیکو خوبصورت -

شمعل - اشمعلال - شتاب کردن و پراگنده شدن شمعل تیز رو شمعلة الیهود قراءتهم -

شول شُول - برداشتن سبوے را و شتر دنبال را اصلته بالباء شتیال اشالة کذلک و درواشدن دم شتر لازم متعد (رع ف اض ۲) و برآمدن پله ترازو - و ماده شتران که شیر کم کرده باشند و هشت ماه از نتاج ایشان گذشته باشد و احدها شائلة - ویقال شولت الابل اے سارت شائلة و آب باقی مانده در بن مشک و الجمع اشوال تشاول به نیزه بسوی یکدیگر حمله کردن در حرب مشاولة مثله - شائل ماده شتر دم برداشته بجهت آبستن شُوّل ج شولة دم گژدم که در هوا باشد و منه تسمی العقرب شوالة و دو ستاره که از منازل قمر ست یقال لها حمة العقرب و نام زنی گول و فیها المثل للانسان حین ینصح الناس انا انت شولة الناصحة قال ابن السکیت هی امة لعدوان وکانت تنصح لمولیها فتعود نصیحتها وبالاً علیهم لحمقها - شوّال نام ماهی هم شوالات شواویل ج - رجل شُوُل مرد سبک خدمت سبک کار شول بالکسر داس خرد -

شهل شُهلة - بالضم میش چشمی شهل بفتحتین مصدر (رع ک اف ۲) اشهل شهلاء نعتان منه شهلال ایضاً حاجت امراة شهلة زن میانه تمام

عقل و هو اسم لها خاصة لا یوصف بها الرجال شهل نام مردی مشاهلة شمر گفتن با هم و سخن گردانیدن -

شحول - بالفتح مردم دراز پا و ثابت بن شحمل کنیت تابعی -

اعطنی شحلة - من کذا اے نتفة منه -

شخل - الشراب شراب را پالود (رع لفتحها) شخل الناقة شتر ماده را دوشید شخل بالفتح دوست یا کودک نوجوان آنکه دوستی کند یا توشخیل مثله و شاخله صافاه شخل وشخلة بکسرها پالونه

شادل - کصاحب نام شخصے و محمد بن شادل بن علی النیسابوری صاحب اسحق بن راهویه شادلة بیست بمغرب او هی بالذال و منها السید ابو الحسن الشاذلی استاذ الطائفة الشاذلیة من قریة الاسکندریة و فیهم یقول ابو العباس بن عطار شعرا تمسک بحب الشاذلیة تلق ما + تروم فحقق ذاک منهم وحصل + ولا تعدون عیناک عنهم فانهم + شموس هدی فی اعین المتامل +

شاذل - کصاحب نام شخصے و شهران بن شادل من اجداد مکحول و شیذلة لقب عزیزی ابن عبد الملک الفقیه الشافعی -

شرحبیل - کخزعبیل الحنظلے و الجعفی او هو شراحیل و ابن غیلان و ابن السمط و ابن حسنة و ابن اوس او هو اوس بن شرحبیل صحابیون و ابن سعد و ابن سعید و ابن شریک و ابن مسلم و ابن یزید و ابن الحکم محدثون -

الشروال - لغة فی السروال -

الشسلة - من الاقدام لغلیظة لغة فی الشثلة -

ششقلة - تغیر دادن دینار یقال ششقل الدینار ششقالا وششقالا و اشقاقل بیخ رستنی است هندی بربی فیلین و بیخ البار ة

ف ۵ پوست کفل و فی الصحاح الشلیل الحلس الذی یکون علی عجز البعیر - ح من صوف او شعر یجعل علی عجز البعیر ۱۲ ق

شاصُلّی - بضم الصاد و فتح اللام المشددة مقصورة فاذا خففت مدت بنائیست و شتر صل اکله -

مشفلة - بالکسر کیارچه و شکنبه مشافل ج -

شفصلی - بکسر الشین و صاد و تشدید اللام مقصورة بیاره الیست که بر درخت می پیچید یا بار آن موجب کالسمسم و شفصل اکله و اکل الشاصلی -

شقفل - کجعفر نام شخصی و ابو شفقل راویة الفرزدق

شاقول - چوبیست که باکشاورزان بصره میباشد و بر سر آن آهن نوکدار میشود - و نزد شقاها جا معدها شقل الدنیا روزنه و تشوقص بر بردباری استوار شد والشقاقل فی ش ق ل م و اشتقالیة شهریست باندلس و میمونه بنت شاقولة زنی ست از پرستندگان خدا

الشمذل - لغة فی شمرل -

شمرطل - و شمرطول - مردم دراز و مضطرب -

شمطالة - بالضم پاره از گوشت با پیه آمیخته -

شمسل - کزبرج فیل -

شنبلة - بوسه دادن و عبد الله بن شنبل محدث و ابو شنبل حمل بن خزرج شاعر -

شنفلة - بسیار نبهره را هم بر آوردن -

شهبلة - زن گنده پیر شهبیل بالکسر پدر قبیله -

فصل الصاد

صحل - صحل بفتحتین گلوگرفتگی دعع ک ا ف ۲ م یقال هو صحل الصوت و اصحل نعت منه -

صندل - صندل - شتر بزرگ سر و چوب خوشبو معرب چندن صندلانی بالنون و الیاء سلو پیلو روی لغة فی صیدنانی -

صعل - صعل - مردم و شترمرغ خرد سر و خرد شیم یا ریخته صعلاء مونث صعلة مثله و ایضا نخله کژ دراز گ

صعل بفتحتین باریکی -

صفصل - صفصل بکسرتین گیاهی -

صقل - صیقل - بالضم تهی گاه و صقلة مثله فرس صقل اسب دراز تهی گاه و میان تهی صقال بالکسر زدودن شمشیر و آئینه و جز آن و بالسین کذلک دعع ف اعن ۲ م صاقل نعت منه صقلة ج صیقل زداینده صیاقلة ج صیقل زدوده و شمشیر صقلة بالکسر آلت زدودن و بالفتح نام مردی و یقال الفرس فی صقاله ای فی سمانه و صنعته -

صقعل - صیقعل - مثال شعل خرماي خشک -

صلل - صلة - زمین خشک و پوست یقال جف جید الصلة و باران که یک بار افتد صلال ج و ایضا علت صل باکا مار خرد که فسون نپذیرد و یقال انها صل صفا اذا کانت منکرة مثل الافعی یقال للرجل اذا کان داهیا منکرا انه صل اصلال ای حیة من الحیات و گیاهی صلیان بر وزن هو فعیان صلیانة یکی و یقال للرجل اذا اسرع فی الحلف و لم یتعتع جذها جذ العیر الصلیانة و ذلک ان العیر اقتلعها من اصلها اذا اتاها بیخ الصل شدن شناخته - و موی ببینایی امسپ صلصلة باقی مانده آب در تگ حوض صلصال بالفتح گل با ریگ آمیخته لیلی زیرین سفال و اذا طبخ بالنار یقال الفخار صلصلة اللجام صوته تصلصل الحلی اذا صوت صلول گنده و بو شدن گوشت پخته باشد یا خام دعع ف اک ۲ م و اصل مثله و صلصلت اللجام ایضا شد دلالکثرة - و صل المسمار و غیره یصل صلیلا آواز کرد - و طین صلصال و صلال و مصلال آواز کننده مصوت کما یصوت الخزف الجدید و یقال جاءت الخیل تصل عطشا ای فی جوفها صلیل و صوت

و یقال صلتهم الصالة ای اصابتهم الداهیة -

صمل - صمول - سخت و درشت شدن دعع ف اعن ۲ م رجل صمل بضمتین مشدد اللام شدید الخلق و صمل الشجر یبسها و خشونتها - صامل خشک اصمئلال بالمهملة سخت شدن و انبوه شدن نبات مصمئلة ای داهیة -

صول - صول - زیادتی کردن و برجستن - و حمله کردن صلته بعلے - و یقال رب قول اشد من صول مصاولة صیال بیکدیگر حمله آوردن و الفحلان یتصاولان ای یتواثبان صالة بتحریک الهمزة حمله - و کشنده شدن شتر دعع بضمها ۲ م جمل صؤول و یقال صیل لهم کذا ای اتیح لهم یعنی آن تقدیر کرده شده مصول خنور که در وی حنظل تر نهند تا تلخی از وی رود و صیلة گره جابق تازیانه صول بالضم نام موضعی -

صهل - صهیل - صهال - بانگ اسپ و بانگ کردن آن دعع بفتحها ک ۲ م مثل نهیق و نهاق للحمار فرس صهال نعت منه -

صالة - حمله کردن بر مردم دعع بضمها ۲ م یقال صول البعیر اذا واثب الناس و صار یقتلهم و یعدو علیهم جمل صؤول و صیل نعت منه و صهلیل الفرس آواز اسپ

صهبل - کزبرج و تضم الباء بلا -

صیدلان - شهریست یا موضعیست والنسبة صیدلانی و صندلانی و صیدنانی صیاولة ج - و محمد بن داود الفقیه الصیدلانی و حضیدة السلیمان منسوبان الی بیع العطر و هو الصیدلة -

صاصل - کعالم چاه و صلا کگر بلا رستنی -

مصعل - الراس - ... از سر -

صغل - کتف سغل یعنی مرد بی آرام و زشت خود بد خوار و صیغل کجردحل خرمای فربه که لعضی لعضی چسبیده باشد پس هنگامیکه جدا کرده شود دران خطوط نظر آید و قلما

شاصلی شفصل صقل مشفلة صقل شفصلی صول شقفل شاقول صقعل صلل الشمذل شمرطل صاهل شمطالة شمسل شنبلة صالة شنفلة شهبلة صهبل صیدلان صحل صندل صاصل مصعل صغل صعل

سله ۔ چندن پیلو ... آن کسیکه ابریشم و سوزن ... دیگر چیز را فروشد ... صاحب ۱۲ ... گل ... ۱۲ عقدة الهدایة ۱۲ اصل ۱۲

یکون فی غیر البرنی ویقال طین صنعبل ایضاً ولیس علے فیعل غیرہ۔

صغبل ۔ الطعام ۔ طعام بروغن چرب کرد۔

صنبل ۔ کقنفذ و جندب بلای بد و کنخذف نام شخصی از بنی تغلب۔

مصنطل ۔ بکسر الطاء آنکہ سر خود را فرود آرد۔

صهطلة ۔ نرمی چیزے۔

صال یصیل ۔ لغة فی یصول وصیل لہ بکذا بالکسر ویران کردہ شد و میرانیدہ شد۔

فصل الضاد

ضال ضئیل ۔ نزار ضآلة مصدر منہ (ع بضمہا) وضعیف شدن رای متضائل باریک ضئولة مثال ہمزة نیک نزار آریجة ضئیلة اے دقیقة۔

ضئبل ضئبل ۔ بکسرتین والہمز مثال زبر سختی وربما جاء بضم الباء فیہما وہو من النوادر۔

ضحل ضحل ۔ آب اندک ویقال اتان الضحل لا دہ تعزہا الغلتة۔

ضمحل ۔ **اضمحلال** نیست شدن ع تقدیم المیم کذلک عن ابی زید وکشادہ شدن ابر۔

ضکل ضیکل ۔ برہنہ از فقر ضیاکلة ج۔

ضلل ضلال ۔ بالفتح ضائع شدن ۔ وگم شدن ع مغلوب شدن یقال ضل الماء فی اللبن ای غلب بحیث لا یظہر اثرہ فی اللبن ومنہ قولہ تعالیٰ حکایة عن اخوة یوسف انّ ابانا لفی ضلال مبین ای ہو مغلوب فی محبتہما یعنی فی محبة یوسف واخیہ وقولہ تعالیٰ حکایة عن موسیٰ قال فعلتہا اذاً وانا من الضالین ای من المغلوبین فی عصبیة الدین ع ہلاک شدن آلاسم ہو الضل بالضم ۔ ویقال ہو الضل ابن ضل اذا کان لا یعرف ولا یعرف ابوہ وہو الضلال ابن التلال ایضاً ضالة گم شدہ یستوی فیہ الذکر الانثی ۔ ارض مضلة بفتح ۲ وکسرہ زمین کہ در وی راہ گم شود ضلیل ومضلل بسیار در پی ضلالت روندہ وکان یقال لامرئ القیس الملک الضلیل ضلاضل ضلضلة بفتحتین وکسر ۲ زمین زشت ضلضلة ارض اف ۲م سنگ بزرگ چنانکہ او را توان برگرفت ضلال بالفتح ضلالة گمراہی ضد الرشاد وع ف ک ۲م قولہ تعالیٰ قل ان ضللت فانما اضل علی نفسی فہذہ لغة نجد وہی الفصیحة واہل العالیة یقولون ضللت اضل ک اف ۲م وہو ضال تال وہی الضلالة والتلالة اضلال ضائع گردانیدن وہلاک کردن ویقال اضل المیت ای دفن وضللت المسجد بفتح اللام وکسرہا اذا لم تعرف موضعہ کذلک کل شیٔ مقیم لا یہتدی لہ وفی الحدیث عن الرجل قال لعلی اضل اللہ اے اضل عنہ یرید اخفی علیہ واغیب عنہ من قولہ تعالیٰ ائذا ضللنا فی الارض ای خفینا تقول انک لا تہتدی الضلال ولا تہتدی للتفال تضلیل منسوب کردن بضلالت و قولہ تعالیٰ ان المجرمین فی ضلال وسعر ای فی ہلاک ۔ ویقال وقع فی وادی تضلل بضمتین وکسر اللام معناہ الباطل مثال تخیب وتہلک کلہ لا ینصرف ۔ ویقال للباطل ضل بتضلال مضلل نام مردی استضلال طلب ضلالت کردن۔

ضهل ضہل ۔ آب اندک ۔ وباز گشتن بسوے کسے نہ بوجہ مقابلہ ومقالبہ صہلتہ بالی تو آندک اندک دادن ۔ واندک وتنک شدن شراب ویقال ہل ضہل الیکم خبراے رفع وعطیة ضہلة ای نزرة قلیلة بئر ضہول وشاة ضہول کم آب وکم شیر (ع بفتحہما) وجمة ضاہلة قلیلة الماء ۔ اضہلت النخلة ای ارطبت وضہل البسر اذا بدا فیہ الارطاب۔

ضیل ۔ **ضال** ۔ سدر وحشی ضالة یکی اضیلت الارض واضالت ضالہ ناک شد۔

ضرزل ۔ کزبرج مرد بخیل ۔ حریص۔

ضاعل ۔ ستر توانا والضعل محرکة دقة البدن من تقارب النسب۔

ضغیل ۔ کامہر آواز دہن حجام وقت مکیدن محجمہ۔

ضمیلة ۔ کسفینة زن جا ماندہ یا زن لنگ۔

ضندل ۔ گندہ سر صندل مثلہ وصوابہ بالصاد۔

فصل الطاء

طبل طبل ۔ بالفتح دہل وغولک[1] سیم ویقال ما ادری ای الطبل ہو ای ای الانسان ہو ۔ طوبالة میش طوبالات ج ۔ ولا یقال للکبش طوبال۔

طحل طحلة ۔ بالضم سبز رنگی آبہا والطحل وشراب الطحل نیرہ ونہ روشن فرس الطحل الذی یعلو خضرتہ قلیل صفرة ۔ الطحل ایضاً نام کوہی بمکہ یضاف الیہ ثور بن عبد مناة ویقال ثور الطحل ۔ طحال بالکسر سپرز ویقال ان الفرس لا طحال لہ وہو مثل لسرعتہ وجریہ کما یقال البعیر لا مرارة لہ اے لا جسارة لہ ۔ طحل بالفتح بر سپرز زدن (ع بفتحہما) یقال طحلتہ ای اصبت طحالہ فہو مطحول ۔ طحل بالتحریک دردمند شدن از سپرز ۔ وتباہ شدن وبوے گرفتن آب (ع ک اف ۲م) طحل بالما ومثلہ۔

طربل ۔ **طربال** ۔ بالکسر پارۂ[2] برین دیوار وصخرہ بلند بزرگ در کوہ طرابیل الشام صومعہ ہای شام ویقال طربل بولہ بالا انداخت گمیز را۔

طرجہل ۔ طرجہالہ پیالہ معرب طرجہارہ کذلک۔

طسل طیسل ۔ بسیار وگرد ویقال مالہ طیسل وتم طیسل ای کثیر طسل درخشیدن سراب در صحرا۔

---

[1] کوزہ کہ سر آنرا پیچم سوراخ دار گیرند وراہداران وقماربازان وغیرہ سیم وزر دران اندوزند ۱۲ [2] پارۂ دیوار بلند ۱۲

ضیل ۔ صغبل ۔ ضرزل ۔ صنبل ۔ ضاعل ۔ مصنطل ۔ ضغیل ۔ صهطلة ۔ ضمیلة ۔ صال ۔ ضندل ۔ طبل ۔ ضال ۔ طحل ۔ ضئبل ۔ ضحل ۔ ضمحل ۔ ضکل ۔ ضلل ۔ ضہل ۔ طربل ۔ طرجہل ۔ طسل

طفل طِفل - بالکسر نوزادہ مردم وجانوران وحشی وہو واحد وجمع مثل الجنب قال اللہ تعا او الطفل الذین لم یظہروا۔ اطفال ج۔ ویقال اطفلت المرأة مطفل آہوی باچہ وناقہ باکرہ نوزادہ مطافل مطافیل ج طفل بالفتح نازک جاریۃ طفلة وبنان طفل وانما جاز ان یوصف البنان وہو جمع بالطفل وہو واحد لان کل جمع لیس بینہ وبین واحدہ الا الہاء فانہ یوحد ویذکر۔ وتطفیل الشمس میلہا الی الغروب یقال طفلت الشمس الی الغروب وطفل اللیل اذا اقبل ظلامہ طفل بفتحتین بعد از نماز دیگر یقال اتیتہ طفلا آمدم شبانگاہ وباران یقال لزہر جادہ طفل الثریا تطفیل اشتر را با بچگان نرم راندن تا از مادر جدا نشوند طفیل بالفتح نام کوہی طفیلے بالضم ناخواند مہمان آینده تطفل مصدر فیہ۔

طلل طل - باران ریزه طلال ج۔ یقال طلت الارض وطلہا الندی فہی مطلولة۔ وطلة بفتحتین[1] اثر سرا ے وجا ے خراب شده اطلال الرجل امرأتہ وطلة ای لذیذة طلل بفتحتین طلول ج۔ ویقال حیا اللہ طللک وطلالتک ای شخصک ویقال ما بالناقة طل بالضم ای لبن ویقال رماہ اللہ بالطلاطلة وہو الداء العضال والداہیة وطل دمہ فہو مطلول واطلہ اللہ واطلہ اللہ ای اہدره قال ابو عبیدة فیہ ثلاث لغات طل دمہ بالفتح وطل اطل بالضم واطل علیہ اے اشرف وہذا امر مطل ای لیس بمستقر وتطال ای اشرأب یعنی گردن دراز کرد تا دور نگرد۔

طمل طملة بفتحتین والسکون لاے تک حوض ویقال صار الماء طملة کما یقال وکلة ویقال الطمل ما فے الحوض وہو افتعل طمل بالکسر دزد مطملة بالکسر نغروج نان بازکن طمل نان بازکردن وراندن ودستور را (ع ف اض ۲)

طول طول - بالضم درازی خلاف العرض ودرازشدن (ع بضمہا) یقال طال الشیئ وطلت انا واصلہ من طولت بضم الواو لان نعتہ طویل فنقلت الضمة الے الطاء وسقطت الواو لاجتماع الساکنین ولایجوز ان تقول منہ طلتہ لان فعلت لا یتعدے فان اردت تعدیتہ قلت طولتہ واطلتہ واما قولک طاولنی فلان فطلتہ فانما تعنے بذلک کنت اطول منہ من الطول والطول جمیعا۔ طول بالفتح منت نہادن وفزونی کردن برکسے۔ وغالب آمدن در فضل ومنت (ع ف اض ۲) صلتہ بعلے۔ ویقال طال طولک بالکسر والضم وطیلک ای عمرک وغیبتک ایضا ویقال طال طولک وطیلک بالسکون فیہما وطوالک بالفتح فی ہذا المعنے طول (ک ف ۲) رسن دراز کہ ستور را بعلف بندند یقال ارخ الفرس من طولہ طویلتہ کذلک ومنہ طویلة الدراسة سعطرہ - و یقال ایضا طول فرسک ای ارخ طویلتہ فی المرعی طویل طوال بالضم دراز طوال طیال بالکسر ج - طوال بالضم والتشدید نیک دراز ویقال لا آتیک طوال الدہر بالفتح وطول الدہر بالضم ویقال طالما انتظرتک دیرست کہ چشم میدارم ترا ادخلوا علیہ ما لیصح ترکیب الفعلین بلا واسطة والا لما صح ان یقال طال انتظرتک فلما دخلت ما صیرت الفعل مصدرا ای طال انتظاری یک۔ اطول درازتر وہی طولی وہم اطاول وہن طول۔ طویل نام بحری از عروض حمل اطول انچہ بفتح بر بین او دراز بود مطاولة تغیر کردن بدرازی وطاولتہ بمعنے ماطلتہ ایضا۔ طائل فائده ولا یستعمل الا فی النفے یقال امر لا طائل فیہ اذا لم یکن فیہ غنی ومزیة ویقال بینہم طائلة ای عداوة تطول منت نہادن وفضل کردن برکسے اطالة اطوال دراز کردن۔ وبچگان دراز بالا زادن زن وفی الحدیث ان القصیرة قد تطیل۔ تطویل مہلت دادن صلتہ باللام۔ استطالة تکبر کردن۔ ودراز شدن یقال استطالوا علیہم ای قتلوا منہم اکثر مما کانوا قتلوا تطاول گردن کشے وتکبر کردن۔ وگردن دراز کردن بوقت نگریستن طول بالضم والتشدید مرغے طبلة الریح اے مقابلتہا فے الحبوب طولا۔

طہل طہلئة - بکسرتین وفتح الہمزة ابر وتیرگی یقال ما علی السماء طہلئة ای شئی من غیم وہمزتہ زائدة۔

طہمل طہمل - بالفتح زشت خلقت طہملة مؤنث طہامل ج۔

طخمیل - کقندیل خروس۔

الاطرغلات - بضم الہمزة والراء والغین وتشدید اللام الدباسے والقارے والصلاصل ذوات الاطواق۔

طعل - در نسب مردم رخنہ کردن (ع بفتحہما) طاعل تیر راست کرده شده۔

طفیشل کسمیدع نوعیست از شوربا طفنش مرد ناتوان

طمسل عن المرأة - از زن عاجز شد طمسل بالضم وزرد طماسلة ج - وہو مشتق من الطسل بمعنی ای الضراء۔

طنبلة - پس از دانائی نادان شدن طنبول بالفتح دو دبیست بمصر

طہبلة - بزمین رفتن۔

طہلفة - نان ارزن خورد ون وبران ہمیشگی کردن۔

فصل الظاء

ظلل ظِلل - بالکسر سایہ وپناه ظلال ج ظلل

[1] بفتحتین اثر سرا ے وجا ے خراب شده اطلال ج ۱۲

اللیل تاریکی شب ظلال سایہ ابر و فی المثل ترک الظبی ظلہ یضرب فی النفور عن الشئ ظل ظلیل سایہ دائم و مکان ظلیل ہمیشہ باسایہ و فلان یعیش فی ظل فلان ای کنفہ ظلۃ بالضم سایہ پوش و قری قولہ تعالٰی فی ظلل علی الارائک متکؤن و اول ابرکہ سایہ افگند و قولہ تعالٰی عذاب یوم الظلۃ قالوا غیم تحتہ سموم مظلۃ بالکسر سایہ بان الظل در دن پل تحتہ اظلال سایہ ناک شدن روز یقال اظل یومنا اذا کان ذا ظل و سایہ افگندن درخت و جز آن - و نزدیک آمدن کسے یعنی سایہ افگندن یقال اظلک شہر کذا ای دنا منک استظلال پناہ جستن بسایہ چنانچہ بالبار و یقال ظللت اعمل کذا ظلول اذا عملتہ بالنہار دون اللیل و منہ قولہ تعالٰی فظلتم تفکہون و من تقول اذا تخفیف و قد ذکرناہ فی مس ر

فصل العین

عبل - عبل - الذراعین سطبر باز و امراۃ عبلۃ تامۃ الخلق عبلات عبال ج - فرس عبل الشوے ای غلیظ القوائم عبالۃ بالفتح مصدر منہ (ع بضمہا) عبلۃ ایضاً اسم جاریۃ ذات میۃ الصغری و ہم حے من قریش یقال لہم العبلات والنسبۃ الیہم عبلی ترو الی الواحد ای الی اسم امہم و ہی عبلۃ عبل تافتن رسن (ع ف ا ض ۲م) و برگ درخت فرو تراشیدن - و پیکان در تیر کردن (ع ف ا ک ۲) عبل بفتحتین بقیۃ تا بنتہ و کل ورق مفتول مثل ورق الاثل والارطی والطرفا و یقال اعبل الارطی اذا غلظ ہدبہ و اخضر و صلح ان یدبغ بہ الاصمعی اعبلت الشجرۃ سقط ورقہا و فی الحدیث فی شجرۃ سیر تحتہا سبعون نبیا فہی لا تسرف و لا تعبل و لا تجرد ای لا تقع فیہا سرفۃ و لا تسقط و رقہا و لا یاکلہا الجراد اعبل سنگ سپید و صخرۃ عبلاء نعت عبال بالکسر ج - مثل بطحا و بطاح معبلۃ بالکسر پیکان پہن دراز عبال بالفتح نوعی از گلہا کوہی و یقال القی علیہ عبالتہ ای ثقلہ بتشدید اللام - عنبل عنبلۃ بالضم کند و فی السامی عنبل و عنبلۃ انچہ بگذارد و ختنہ ناکردہ از زن عباہل سطبر -

عبہل - عبہلۃ - بے کار گذاشتن ستور را والعین مبدلۃ من الہمزۃ یقال عبہل الابل اذا اہملہا اے اہملہا ابل عباہل لا راعی لہا عباہلۃ ملوک یمن

عتل - عتلۃ بفتحات بیرم النجار والجمات یعنی سوراخ کن و چوب کاو - و کمان فارسی و چوب و متی در شتی - و ناقہ کہ ہرگز آبستن نشود عتیل مزدور عتلاء ج - عتل سخت کشیدن چیزے را (ع ف ن ک ۲م) رجل معتل بالکسر نعت و یقال عتلہ و عتنہ باللام والنون جمیعا عتل بضمتین والتشدید مرد درشت آزار دہندہ و سخت گوے قولہ تعالٰی عتل بعد ذلک زنیم و نیز سطبر جسل عتل (ف ا ک ۲م) بہدی شتابندہ (ع ک ا ف ۲م) یقال لا انعتل معک ای ابرح مکانی -

عثل - رجل عثول - (ک ا ف ۲م) مشدد اللام مردے سست فرو فرمایہ مثل العثول عثوثل مثلہ ام ثقیل گفتار -

عثجل عثجل ایضا بزرگ شکم مثل اثجل -

عثکل - عثکول - بالضم عثکال بالکسر خوشہ خرما و تعثکل العذق ای کثرت شماریخہ ای عثاکلہ تعثکل الہودج ای زین بامثال العثاکل -

عجل - عجل - بالکسر گوسالہ عجول (ک ا ف ۲م) مشدد و امثلہ عجاجیل ج - عجلۃ مؤنث و مثلک عجل ج - مثل قرجہ و قرب و عجال کذلک مثال رہمۃ و رہام عجلۃ ایضاً نوعی از گیاہ و بقرۃ معجل مادہ گاو باگوسالہ عجل ایضاً قبیلہ عجلۃ بفتحتین گردون عجل اعجال ج - و دولاب عجل ج - و چوب بر پہنای سر چاہ - و شتافتن عجل بفتحتین کذلک (ع ک ا ف ۲م) عجل بضم و کسرہ عجلان نعتان منہ و امراۃ عجلی مثال رجلی و نسوۃ عجالی مثل جالی و عجال کما یقال رجال - عاجل عاجلۃ این جہان - و بے مہلت نقیض آجل و آجلۃ و یقال عاجلہ بدینہ و اعجلہ ای اخذہ و لم یمہلہ - و قولہ تعالٰی اعجلتم امر ربکم اے استبقتم عجول نیک شتابندہ و ناقہ بچہ گم کردہ عجالۃ بالضم ہر چہ بشتاب حاضر آوردہ شود و یقال التمر عجالۃ الراکب یعنی ما حضر و یقال عجالتم کما یقال لہنتم و فی المثل ایضاً الثیب عجالۃ الراکب عجلان ایضاً نام مردے ام عجلان مرغے اعجال تعجیل برانگیختن و یقال تعجلت لہ من الکراء کذا و تعجلت لہ من الثمن یعنی کرا و بہا دادم و تعجلت اللحم اے طبختہ علی عجلۃ - اعجالۃ ما تعجلہ الراعی من اللبن الی اہلہ قبل الحلب یعنی ناشتا شکن معجل متعجل اعجالۃ آرندہ استعجال شتابانیدن و پیش شدن -

عدل - عدل - داد - و داد دہندہ - و شایستہ گواہی و داد دادن معدلۃ بکسر الدال و فتحہ مثلہ و ہو خلاف الجور (ع ف ا ک ۲م) و برابر کردن چیزے را بچیزے نہ از جنس وے یقال عدلت فلانا بفلان اے سویت بینہما - و رجل عدل و قوم عدل و عدول ایضاً عدالۃ پسندہ گواہے شدن (ع بضمہا) عدل بالکسر مانند و تنگبار اعدال ج - قال الفراء عدل بالفتح ما عادل الشئ من غیر جنسہ و بالکسر من جنسہ و مثلہ و یقال عندی

ــــــــ

[1] الصحیح اترکہ ترک الظبی ظلہ ترک بسکون الراء لا بفتحہا ۱۲ ق

عدل غلامک اذا کان غلاما یعدل غلاما فاذا اردت قیمته من غیر جنسه فتحت العين و ربما کسر ها بعضهم و کانه منهم غلط ـ عدیل هم تنگ و هم سنگ معادلة اندازه کردن میان دو چیز و توقف کردن تعدیل راست کردن و شایسته گواهی گردانیدن عدول برگشتن از راه (عع ف اک ۲) صلته لعن انعدال کذلک و از گشتنی باز ماندن فحل و قوله فی الحدیث لایقبل منه صرف ولا عدل فالصرف التوبة والعدل الفدیة ومنه قوله تعالی وان تعدل کل عدل ای تفد کل فداء و قوله تعالی او عدل ذلک صیاما ای فداء ذلک ـ عادل داد دهنده و مشرک وهو الذی یعدل بربه غیره ای لیشرک به ـ وفی المثل وضع فلان علی ایدی عدل وهو اسم رجل قتال یضرب فی کل ما کان نیس منه عدولیة بفتحتین و سکون ۲ کشتی منسوب بعدولی وهی قریة بالبحرین ـ عدونی کشتی بان ـ

عدمل ـ عدمول ـ عدمل ـ بالضم فیهما درخت کهنه ـ

عندل عندل بفتحتین شتر ضخم الراس یستوی فیه المذکر والمؤنث و دراز عندلة مؤنث منه ویقال البلبل یعندل ای یصوت عندلیب هزار دستان عنادل ج ـ

عذل ـ عذل ـ نکوهیدن (عع ف اص ۲) عذل بفتحتین نکوهش یقال عذلنا فلانا فاعتذل ای لام نفسه واعتب عذلة مثال همزة بسیار ملامت کننده عاذل رگ خون استحاضه وسئل ابن عباس عن دم الاستحاضة فقال ذلک العاذل یغذو فلتستثفر ولتصل قوله یغذو ای یسیل ـ ایام معتذلات روزهای سخت گرم رجل معذل الذی یعذل لافراط فی الجود ـ

عرجل ـ عرجلة ـ جماعت پیاده روان ـ و گروه اسپان عجلة بالحاء مثله لغة تمیم ـ

عرزل ـ عرزال ـ بالکسر جای خفتن پالیزبان در پالیز بر سر درخت و جز آن از خوف سباع ـ و گرد کورده صیاد و رکازه از صید قدید و جز آن ـ

عرطل ـ عرطل ـ بالفتح دف و دفزک ـ

عرقل ـ عراقیل ـ عراقیب سختی ها و دشوار بها ـ

عزل ـ اعتزال ـ تعزل ـ بیکسو شدن و اعتزله و تعزله بمعنی والاسم العزلة بالضم ـ اعزل بی سلاح و یکی از دو سماک ـ و اسپ کژ دم ـ و ابر بی باران و قوم عزل عزلان عزل ج ـ اعزلة نام موضعی عزلاء دهان زیرین توشه دان عزالی بکسر اللام ج ـ و بالفتح ایضا مثل صحاری ـ عزل بیکار کردن و جدا کردن و دور شدن از کنیزک وزن (عع ف اک ۲) یقال عزل عنها ـ وانا بمعزل عن هذا معزال آنکه ستوران بگوشه برد و بچراند و مرد سست و گول و آنکه از اهل قمار دور باشد از خساست و ایضا قومی بی نیزه معازیل ج ـ

عزهل ـ عزهول ـ بالضم شتر بچه بگذاشته عزاهیل ج ـ عزهل کبوتر نر ـ

عسل عسیل بفتحتین انگبین یذکر و یؤنث عسل طعام ساختن به انگبین (عع ف اض ۲ و ک ۲) تعسیل معسل معجون معسل بانگبین سرشته ـ عاسل انگبین گیرنده عسالة کبت انگبین یعنی زنبور عسل ـ و جای شهد ویقال مالفلان مضرب عسلة یعنی من النسب و ما اعرف له مضرب عسلة یعنی اعراقه عسلی علامت جهودان والعسیلة فی الجماع شبهت تلک اللذة بالعسل وصغرت بالهاء لان الغالب علی العسل التانیث ویقال ارید به العسلة وهی القطعة منه کما قیل للقطعة من الذهب ذهیبة عسیل جاروب عطار ـ و نزه فیل استعمال عسل جنبیدن تعسیل عسل توشه دادن کسی را عسل عسلان پوییه دویدن گرگ و مردم و جنبیدن نیزه (عع ف اک ۲) یقال ذئب عاسل والجمع عسل و عواسل و رمح عسال عسل (ک ۲) سخت زننده و سبک دست عنسل بالنون ناقه شتابرو ـ

عسقل عسقلة ـ درخشیدن سراب عساقیل سراب و نوعی از سماروغ سپید کلان ویقال لها شحمة الارض ایضا عسقول بالضم یکی عسقلان شهری وهی عروس الشام ـ

عصل عصل بفتحتین رووه اعصال ج و کژی بن دم ـ و درختی که بخوردن آن شتر را شکم روان شود و کژی دندان و ساق عصل نعت منه شجرة عصلة درخت کژ و سهام عصل معوج ناب اعصل دندان کژ معصل تیر که پیچ پیچان رود در هوا عنصل بضمتین پیاز کوهی عنصلاء مثله عناصل ج ـ وموضعی ویقال للذی ضل اخذ فی طریق العنصلین وطریق العنصل طریق من البصرة الی الیمامة ـ

عضل عضل ـ بالضم سختی یقال انه لضلة من العضل ای داهیة من الدواهی عضل (ص اف ۲) کلانکوش عضلان بالکسر ج ـ عضل بفتحتین قبیلة وهو عضل بن الهون اخو القریش وهما القارة و گوشتهای ساق وکل لحمة مجتمعة مکتنزة فی عصبة فهی عضلة ـ وعضله ناک شدن (عع ک اف ۲) عضل (ک ۲) نعت منه ـ وامر عضال وامر عضال بالضم بیماری و کار سخت اعضال سخت شدن و درمانده کردن امر معضل کار بی بیرون شو معضلات سختی ها عضل بسکون ۲ باز داشتن بیوه را از شوی کردن (عع ف اض و ک ۲) تعضیل کار بر کسی تنگ گرفتن صلته بعلی و دشوار بیرون آمدن

کوفک وبره از رحم شاه معضلة وعفصل بلاباء نجهوا
زاینده وغم معاضیل - وانبوه شدن وتنگ آمدن
زمین بمردم وعضلال بسیار شاخ وبرگ شدن درخت
ومنه عضون معضلة -

عفشل

عطل عطل بفتحتین شخص یقال ما احسن عطلة
ای شطاطه وقامته وتمامه وخوشه خرما وبی پیرایه
ماندن زن رعح ک ات ۲ تعطل کذلک فهی عطل
بضمتین وبسکون ۲ ایضاً وعاطل ومعطال
کذلک وقد تستعمل العطل فی الخلو من الشئ وان
کان اصله فی الحلی - ویقال عطل من المال والادب
فهو عطل بضمتین وسکون ۲ وقوس عطل لا وتر علیها
اعطال شتران بی رسن ومهار بی سلاح ناقة
عطلة ونوق عطلات ای حسان - وتعطل الرجل
ای بقی بلا عمل له والاسم العطلة یعنی بیکاری تعطیل
خالی گذاشتن بئر معطلة ای خالیة عن اهلها وفی الحدیث
عن عائشة رض فی امرأة توفیت فقالت عطلوها
ای انزعوا حلیها معطل زمین موات ابل معطلة
لاراعی لها عطالة بالفتح کوهی در بنی تمیم عیطل زن و
اسپ وشتر دراز گردن -

عطل
عقل

عطبل عطبول - بالضم زن تمام خلقت
نیکو اندام عطابل عطابیل رج -

عطبل

عظل عظال معاظلة تعاظل -
در پئے ماده سگ بر زبر یکدیگر رفتن سگان نر گشنی
ومنع عظال وعظلی الملح ... رعح ف
رض ۲ وک اف ۲ یوم العظالی بالضم یوم للعرب
رکب فیه بعضهم بعضا ویقال رکب الاثنان والثلاثة
الدابة الواحدة تعظل گرد آمدن قوم بر چیزے
عظال نوعے از تصرف در قوافی شعر -

عظل

عقل عقل - جائے دست زدن بیان

عقل

پائے گوسپند بجهت دانستن گرانی وسبکی وی عفل عفلة
بالتحریک فتح باو ناقة عفلاء النعت منه -

عفشل عفشلیل - مرد گران جان - وزن
سست گوشت کند پیر والعفشلیل ایضاً
الکساء الجافی -

عقل عقل - جامۂ سرخ - وخرد ودانش و
دریافتن رعح ن اک ۲ یقال عقل یعقل عقلا و
معقولا ایضاً وهو مصدر وقال سیبویه هو صفة
لان المصدر لا یاتی علی مفعول البتة ویتاول المعقول
فیقول کانه عقل له شئ ای حبس وایّد وشدد و
قال ویستغنی بهذا عن المفعول الذی یکون مصدرا
عاقل عقول نعت ودیت دادن کشته را
یقال عقلت القتیل ای اعطیت دیته قال الاصمعی
سمیت الدیة بذلک لان الابل کانت تعقل بفناء
ولی المقتول ثم کثر استعمالهم لقولهم عقلت المقتول
حتی سمیت الدیة بذلک وان کانت ملک دراهم
ودنانیر وماندن قصاص را بدیت یقال عقلت
له دم فلان ای ترکت قصاصه للدیة وواجبت کسے
دیت وتاوان بذیرفتن یقال عقلت عنه اے
غرمت عنه جنایة فادیتها عنه فهذا هو الفرق بین
عقلته وعقلت عنه وعقلت له وفی الحدیث
لاتعقل العاقلة عمدا ولا عبدا قال ابوحنیفة رحمه الله
هو ان یجنی العبد قال ابن ابی لیلی هو ان یجنی الحر
علی عبد قال الاصمعی کلمت ابا یوسف القاضی
فی ذلک بحضرة الرشید فلم یفرق بین عقلته وعقلت
عنه حتی فهمته دبناه عقول رج - وایضاً کوه بلند
پناه جستن یقال عقل الوعل عقولا ای امتنع فی الجبل
العالی عاقل نعت منه ونام کوهی وعقل الظل ای
قام قائم الظهیرة ولستن وظیف وساق شتر بهم

وذلک الحبل عقال بالکسر جمعه عقل بضمتین ولستن
دارو شکم را عقول بالفتح دارویی قابض وعاقلته
فعقلته اعقله بالضم ای غلبته بالعقل عقلة بالضم بند
وشکلے از اشکال رمل ویقال لفلان عقلة یعتقل
بها الناس اذا صارع یعنی بند کشتی وبه عقلة من
السحر معقل بکسر القاف پناه جائے ونام مردی
وجائے معقلة بضم القاف موضعی ودیت یقال
لنا عند فلان صدر من معقلة ای بقیة من دیة کانت
علیه وتاوان یقال صار دم فلان معقلة علے
قوم ای غرما علیهم ومنه قیل القوم علی معاقلهم
الاولی ای علی ما کانوا یتعاقلون فی الجاهلیة فکذا
فی الاسلام عاقلة الرجل خویشان کشنده که دیت
بر ایشان قسمت کنند عقال بالضم والتشدید لنگے
ستور ذو عقال نام اسپے عاقول جوے دریگ
توده ووادی کژ معاقیل الامور کارهای پوشیده
ودرهم عقیل بالتصغیر قبیلة عقیل بالفتح نام مردے
عقیلة زن گرامی قبیلة وشتر گرامی - وگرامے
از هر چیزے ویقال الدرة عقیلة البحر عقال
بالکسر صدقه یکساله یقال علی بنی فلان عقالان ای
صدقة سنتین عقل بفتحتین تافتگی پاے شتر اعتقال
لسانیه شدن مردم ودرنیرو وتعقیل بستن زانوے
شتر و شد وللکثرة اعتقال پاے گوسپند درمیان
پاے گرفتن بوقت دوشیدن ونیزه درمیان
پا ورکاب گرفتن وبند کردن اعتقل الرجل ای
حبس - واعتقل لسانه ای لم یقدر علی الکلام ویقال
صارعه فاعتقله الشغربیة وهو ان یلوی رجله علے
رجله تعقل هش بخود آوردن تعاقل عاقلے
نمودن که نباشد وعقلت المرأة شعرها مشتقة عاقلة
ماشطة - وقوم ما اعقله[1] عنک شیا ای دع عنک

[1] الصحیح ما اعفله بالغین والفاء ۱۲ ق

الشک عقنقل ریگ تودہ برہم نشستہ ورودۂ سوسمار عقاقل ج۔

عقبل عقبولۃ۔ عقبول۔ بالضم تخالہ عقابیل ج۔

عکل عکل۔ رخت برہم نہادن رعع ف اض ۲) وبازداشتن۔ وبرزمین زدن۔ وکوشش کردن درکارے۔ ومرون۔ وراندن ولبستن زانوے شتر یقال عکلت البعیر اعکلہ عکال بالکسر مثل عقل واعکل علی الخبر واعتکل اے اشتکل عتکل والثوران تناطحا یعنی سرون زوند باہم وعکل برایہ اے حدس بریعنے دریافت وعکلت المسرج اے احتجج فیہا الدردی۔ عکل بالضم قبیلہ۔ ونام شہرے عوکل زن گول وریگ تودہ بزرگ کم از عقنقل عوکلۃ مثلہ۔

علل عل۔ کنہ لاغر۔ ومرد پیر ریزہ اندام بنو العلات ہم اولاد الرجل من لنسوۃ شتی سُمّیت بذلک لان الذی تزوجہا علی اولی قد کان قبلہا ناہلاً ثم عل من ہذہ۔ علل بفتحتین دوبارہ خوردن آب یقال علل یعد نہل رعع ف اض ن ک ۲) ودوبارہ خورانیدن لازم متعد۔ اعلال خدا وندشتران دوبارہ خوردہ شدن وبازگردانیدن شتر را سیراب ناشدہ ویقال انہ بالغین المعجمۃ کانہ من العطش والاول ہو المسموع۔ وعل الضارب المضروب اذا تابع علیہ الضرب۔ وفی المثل عرض علی سوم عالۃ ای لم یبالغ لان العالۃ لایعرض علیہا الشرب عرضا یبالغ فیہ کالعرض علی الناہلۃ بالکسر بیماری علیل لغت منہ۔ اعتلال بیمار شدن وبہانہ جستن برکسے۔ وبازداشتن کسے را از کارے ویقال اعتلہ ای تجنی علیہ۔ وقولہم علی علاتہ اے علی کل حال تعلیل سیراب کردن بعد سیرابی۔ وميوہ چیدن مرۃ بعد اخری ومشغول کردن کسے را بچیزے یقال فلان یعلل نفسہ بتعلۃ۔ وتعلل بہ اسے تلہی بہ وتجزأ۔ وعل الشیٔ فہو معلول معلل بکسر الثالث یوم من ایام العجوز۔ علالۃ بالضم آنچہ بوے بہانہ کنند وبقیۂ شیر وباقی ہر چیزی ویقال تعاللت الناقۃ تا غایت رفتار او راندم علۃ بالکسر بیماری علل ج۔ عل ولعل مگر یقال لعلک تفعل وعلی افعل ولعلی افعل وربما قالوا علنی ولعلنی واصلہ لعل بغیر اللام الاولی وانما زیدت توکیدا ومعناہ التوقع لمرجو او مخوف وفیہ طمع واشفاق وہو حرف مثل ان وأن وکان ولکن ولیت الا انہا تعمل عمل الفعل لشبہہا بہ فتنصب الاسم وترفع الخبر وبعضہم تخفیض مالبعدہا فیقول لعل زید قایم وعل زید قایم۔ علعل بالضمتین استخوانی کہ برآید بر شکم مثل زبان۔ وچکاوک نر وعلعل بفتحتین اندام مرد یعالیل ابرہاے برہم نشستہ یعلول بالضم یکے وعوز ہاے آب۔

عمل عمل بفتحتین نام مردی وکار کردن رعع ک اف ۲) اعمال کار فرمودن۔ وورکار آوردن استعمال بکار داشتن۔ وکار کرد جستن اعتمال اضطراب کردن ورعمل عمل رک ۲) مرد کارکن عمول بالفتح مثلہ یعملہ ناقۂ استوار طریق معمل بفتح ۳) راہ رفتہ ومسلوک عامل الرمح نزدیک سنان عاملۃ قبیلۂ از یمن وتعمل فلان لکذا کارے گرفت از خود وتعمیل عمل دادن عمالۃ بالضم مرد کارکن۔

عمثل عمیثل بفتحتین دم کشان ودامن فرو انداز ندہ۔ وشیر عمثیلۃ ناقۂ شگرف۔

عول عولۃ۔ عولۃ۔ آواز برداشتن درگریہ عویل کذلک۔ ویقال اعول فی البکاء۔ وفی الحدیث المعول علیہ یعذب۔ واعولت القوس ای صوتت تعویل نازکردن برکسے ودیار برکسے نہادن ودیارے خواستن ویقال عولت لفلان دعالۃ اذا استغنت بہ عول علی بماشئت ای استعن بی کانہ یقول احمل علی ماشئت۔ ویقال مالہ معول اے مستعان والاسم عول بکسر۔ وفتح ۲ عالۃ باران گریز عولت عالۃ ای بنیتہا عول عیالۃ عیال داری کردن۔ ونفقہ وقوت دادن رعع ف اض ۲) عال الرجل عالہ ای قاتہم۔ وعال المیزان فہو عائل ای مائل ومنہ قولہ تعالی ذلک ادنی ان لاتعولوا قال مجاہد ان لاتمیلوا ولا تجوروا۔ وعال فی الحکم ای جار ومال۔ وعالنی الشیٔ ای غلبنی۔ وعال الامر ای اشتد وتفاقم وعیل صبری اے غلب وقولہم عیل ماہو عائلہ یضرب للرجل الذی یعجب من کلامہ اوغیر ذلک وہو علی مذہب الدعاء۔ وماقیل فی الشعر۔ عالت البیقور ای معنی ان السنۃ الجدبۃ اثقلت البقر بما حملت علیہ من السلع والعشر عول ایضاً زیادت کردن وبرآوردن سہام فرائض وقد عالت ای ارتفعت۔ عوال بالضم حیی از عرب معول رک اف ۲) تیتین معاول ج۔ وایضاً حیی از بنی از دوہما حیان ہداد ومعاول۔ عول ایضاً کلمۃ مثل ویب یقال عولک وعول زید وعول لزید وقد ذکر فی ویب۔

عہل عیہل۔ بالفتح ناقۂ تیز رو ولایقال جمل عیہل عیہلۃ کذلک وربما قالوا عیہل بتشدید اللام للضرورۃ فی الشعر۔ وامرأۃ عیہل وعیہلۃ ایضا التی لاتستقر نزقا۔ وریح عیہل شدیدۃ۔ عاہل پادشاہ بزرگ۔ وزنی کہ شوہی ندارد۔

عیل عیل۔ خرامان رفتن اسپ رعع ف اک ۲) فرس عیال نعت منہ۔ رجل عیال متبختر۔

ؔ۱ یعنی حباب کہ بر آب آبلہ وار پدید آید ہندی بلّا و ببلا ۱۲ ؔ۲ وفی الصحاح واستعلہ ایضاً ای طلب الیہ العمل ۱۲

تنبیل بدخوارگی۔ وگذاشتن اسپ دربیابان قیس بن عیلان نام مردے عیلان کفتار زعیلۃ عالۃ درویشی عیول کذلک رعع ف اک ۲ قولہ تعالے وان خفتم عیلۃ یقال ہو عائل وہم عیلۃ۔ وترک اولادہ یتامی وعیلی اے فقراء۔ عیال الرجل زن و فرزند وہرکہ درنفقہ ومؤنت او باشد عیل واحد العیال عیال ج۔ مثل جید وجیائد وجیاد۔ اعالۃ بسیار عیال شدن معیل مرد بسیار عیال معیلۃ مؤنث یقال علت الضالۃ عیلا وعیلانا فانا عائل اذالم یدر أ وجہتہ بنیہا۔ وعالنی الشئی اے عجزنی ومنہ قد عقل صبری۔ اعوال حریص شدن اعال و اعول اے عرص۔

عبدل بن حنظلۃ المعروف بالنہاس کان شریفا ومرشد البجاربی والحکم الکوفی ابنا عبدل شعراں و العبادلۃ من الصحابۃ مائتان وعشرون واذا اطلقوا اراد وا اربعۃ عبداللہ ابن عباس وابن عمر وابن الزبیر وابن عمرو بن العاص ولیس منہم ابن مسعود کما توہم الجوہری۔

عباقیل۔ لقیہ بیماری وبقیہ دوستی۔

عندبیل۔ پرندہ ایست خرد تر از ابن تمرۃ۔ او لغۃ فی العندلیب۔

عرول۔ بسیار سخت برپا شدہ عردلۃ سستی در رفتار عرندل دراز وسخت درشت عردل شلہ۔

عرکل۔ دف وطبل ونام شخصے۔

عرہل۔ کار وب شتر درشت عراہل کعلالبط اسپ کل خلقت والعراہیل البجاعۃ المہملۃ والزاء لغۃ فی الکل۔

عسبلۃ۔ اختلاف وآمد ورفت کردن بعضے مردم بسوے بعضے۔

عسجل۔ کجعفر موضعیست بجرۂ بنی سلیم۔

عسطلۃ۔ سخن بے انتظام وکلام معطل معلسط۔

عصقول۔ بالضم ملغ زعصاقیل اعامیر یعنے گردباد ہا۔

عضبل۔ کجعفر سخت۔

عضہل۔ القارورۃ۔ وہن شیشہ رانید ساخت

عضنجل۔ کسمندل مرد گران جان وبسیار یاوہ و درہر چیز۔

عفطلۃ۔ باہم آمیختن چیزے بچیزے۔

عفقل۔ کجعفر مرد کلان چہرہ۔

عفکل۔ کجعفر مرد گول۔

عقرطل۔ کسفرجل وقد تکسر العین وانقاف والطاء مادہ فیل۔

عکائیل۔ چنگال شیر۔

عنتل۔ کقنفذ بسیار سخت وجملۃ لغۃ فی العنبل وعنتل الشئی درید وپارہ کرد والضباع العنائل التی تقطع الاکیلۃ قطعا۔

ام عنثل۔ کجندل کفتار لغۃ فی ام عذیل۔

عنجل۔ کقنفذ خشکانچ یعنی پیری کہ گوشت او تمکیل یابد واستخوان ہایش پدید آید عنجول دابہ ایست خرد۔

عنظل۔ کجندل الفست عنظلۃ دویدن۔

عنکل۔ کجندل سخت۔

عینیل۔ بن ناجیۃ بن جاہر فی الاشعرین۔

فصل الغین

غزل۔ غزلۃ۔ بالضم غلاف سر نرہ غلام غزل بے ختنہ عایش اغزل فراخ رجل غزل اے مسترخ غزبل عزبین بالکسر مع اللام والنون آب کہ درتگ غنور وحوض ماندہ باشد۔ ولاے سیل آور دکہ بر روے زمین ومنماک ہا ماندہ باشد وخشک شدہ۔

غربل۔ غرابل۔ غربیل۔ غربلۃ۔ مصدر منہ وبریدن مغربل کشتہ بر آماسیدہ۔

غرقل۔ غرقلت۔ البیضۃ پلغدہ شد۔

غرمل۔ غرمول۔ بالضم نرہ۔

غزل۔ غزال۔ بالفتح آہو برہ کہ در حرکت و رفتار آمدہ باشد غزلۃ غزلان بالکسر فیہاج۔ واغزلت الظبیۃ اے صارت ذات غزال مغازلۃ سخن گفتن بازنان وعشق بازی کردن الاسم الغزل بفتحتین وہو مصدر ایضا رعع ک اف ۲ غزل رک ۲ م لغت منہ ویقال فی المثل ہو اغزل من امرئ القیس وتغزل اے تکلف الغزل وتغازلوا اے تحادثوا بالنفس غزالۃ آفتاب وآہو برہ مادہ غزالۃ الضحی اول چاشت غزل رشتن اغزال کذلک رعع ف اک ۲ ورشتہ بمعنی المغزول ایضا۔ مغزل رضاوک اف ۲ دوک وفی المثل ہو اعری من المغزل قال الفراء واصلہ الضم وانما ہو من اغزل اے فتل داد برو۔ واغزلت المرأۃ اذا ادارت المغزل۔ غزل الکلب رک ۲ اے فتر وہو ان یطلب الغزال حتی اذا ادرکہ وتغاص من فرقہ الضرف عنہ ولہی۔

غسل۔ غسل۔ شستن رعع ف اک ۲ غسل بفتحتین وسکون ۲۔ اسم فیہ۔ غسل بالکسر سرشستنی چون خطمی وگل ومانند آن ومنہ غسلین وہو ما انغسل من لحوم اہل النار ودائم غتسال غسل آوردن غسول آب غسل مغتسل کذلک و جاے غسل قولہ تعالی مغتسل بارد وشراب مغسل بکسر السین وفتحہا جاے مردہ شستن مغاسل ج۔ غسالۃ بالضم آب دست وروی شستہ یعنی

مستعمل غسیل مغسول شسته فهل غسله مثل همزه الذی یکثر الغراب ولا ینقح ویقال لحنظلة بن الراهب غسیل الملائکة لانه استشهد یوم أحد فغسلته الملائکة۔

غضل ۔ اغضالت الشجرة لغة فی اخضالت

غطل غیطلة ۔ درخت انبوه غیاطل ج ۔ وآهو وماده گاو با شیر غیاطل ج ۔ وانبوهے وابر آمدگی تاریکی شب ۔

غفل غفلة غفول ۔ بے خبری (ع ف اض ۲) اغفال متعد فیه وبیاد داشت ماندن چیزے را ۔ وبے داغ کردن ستور را تغافل تغفل بقصد غافل شدن از چیزے ارض غفل بالضم زمین مانده که در وے اثر عمارت نباشد اغفال ای موات ۔ دابة غفل بے داغ رجل غفل بے تجربه والمغفلة التی فی الحدیث جانبا العنفقة ۔

غلل غلة ۔ م یعنی درآمد هر چیزے از حبوب ولقو د وجز آن غلات ج ۔ غلل آب در میان درختان اغلال ج ۔ وآب که بروئے ریگ گاه پیدا د گاه ناپیدا شود وپالوند ۔ وتشنگی یقال غل الرجل مجهولا یغل غللا فهو مغلول ای عطشان غلیل سوزش تشنگی وکینه ودانه خرما با سپست کوفته بجهت ستور غلغلة شتاب رفتن مغلغلة پیغام که از شهر بشهر برند غال زمین پست درخت ناک ۔ ونبت سلم وطلح وگیاهی غلان بالضم ج ۔ بعیر غلان بالفتح سخت تشنه متغل کذلک ۔ ویقال نعم غلول الشیخ هذا ای الطعام الذی یدخل جوفه غلالة ۔ بالکسر شاما کچه که در زیر جامه وزره پوشند غل بالکسر کینه وکینه داشتن (ع ض ف اک ۴) یقال غل صدره اذا کان ذا غش وحقد ۔ غل بالضم گردن بند اغلال ج ۔ قمل للمرأة السیئة الخلق غل قمل ۔ مغلول غل نهاده ویقال ماله آل وغل ای شیء من الیبل وقید ۔ فلة غل ایضاً سوزش تشنگی غل بالفتح درآوردن و درآمدن یقال غله فانغل متعد لازم یقال غل الکبش قضیبه من غیران یرفع الالیة ۔ ویقال غل فلان المفاوز ۔ غلول بالضم خیانت کردن در غنیمت (ع ف اض ۲) قوله تعالی وما کان لنبی ان یغل و یغل ایضاً قرئ معلوما ومجهولا فالاول ان یخون والثانی یحتمل ان یکون بمعنی یخان ای یؤخذ من غنیمته وبمعنی ان یخون ای ینسب الی الغلول قال ابو عبیدة الغلول من المغنم خاصة یقال غل من المغنم ای خان واغل مثله ورفتن آب میان درختان تغلغل کذلک وغل البعیر اذا لم یرو ۔ وفی الحدیث لا اغلال ولا اسلال ای لا خیانة ولا سرقة ۔ وغلب الضیاع غله کرد آب در زمین اغلال ایضاً تشنه داشتن وغله قوم فرا رسیدن ۔ وخوار بار کشانیدن و رویانیدن زمین گیاهے را که غال خوانند وتیز نگریستن یقال اغل بصره اے شدد النظر استغلال غله گرفتن ۔ وغله آوردن خواستن وبر کشانیدن غله داشتن ۔

غمل غمل ۔ موضعے وپوست خورش داده بپیچیده بجائے نهادن تا خام شود غمیل نعت منه غنین بالنون مثله وخرما ومیوه نیم رس را خوابانیدن تا تمام رسد مغمول آنکه بر وے چیزے در پوشند تا خوے کند ۔ ونبات که برهم نشسته باشد و یکدیگر را پوشیده غملول وادی با درخت و علف وکذلک کل ما اجتمع من شجر او غمام او ظلمة حتی تسمی الرادیة غملولا ۔

غول غول ۔ ناگاه گرفتن وهلاک کردن وخاک ۔ وموضعی ۔ ودوری بیابان ۔ وکشیدگی قوله تعالی لا فیها غول ای لیس فیها غائلة الصداع وربودن ناگاه غول بالضم م ۔ وهر چه ناگاه فرو گیرد وهلاک کند اغوال غیلان بالکسر ج ۔ و یقال غالته غول ای وقع فی مهلکة ۔ والغضب غول الحلم لانه یغتاله ویذهب به وارض تغتال المشی ای لا یستبین المشی فیها من بعدها وسعتها تغول گوناگون شدن وتغولت المرأة ای تلونت مغاولة شتافتن اغتیال ناگاه گشتن غیلة بالکسر اسم منه والاصل الواو ۔ مغول بالکسر سیخ کارد که در میان عصا وتازیانه دارند ۔ ونام مردی غولان بالفتح گیاهے از شوره بار ۔

غیل غیل ۔ بالکسر بیشه شیر لا یدخلها الا ارغیول ج ۔ وجنگل ومنه تغیل الشجر ۔ غیلة زن فربه واغتال الغلام ای غلظ وسمن ۔ غیلة بالکسر الجماع مع الرضاع وفی الحدیث لقد هممت ان انهی عن الغیلة ۔ ویقال اضرت الغیلة بولد فلان اذا اتیت امه وترضعه ۔ غیل بالفتح اسم ذلک اللبن ۔ واغالت المرأة ولدها واغیلت اذا سقته الغیل ۔ فهی مغیل ۔ واغال فلان ولده ای غشی امه وهی ترضعه غیل ایضاً آب روان که در کشتها رود وفی الحدیث ماسقی بالغیل ففیه العشر وماسقی بالدلو ففیه نصف العشر وبازوی سطبر پر گوشت غائلة بدی مغائلة بالفتح کذلک ۔ غول بلا ها وسختیها ام غیلان میوه درخت سمر ۔ غیلان نام مردی وهو ذو الرمة بن عقبة الشاعر ۔

غتل المکان ۔ جای فراوان درخت شده (ع ک اف ۲) غتل لغت منه ونخل غتل خرما بنان پیچان ۔

غیدل کجندل زندگانی با فراخی وفراوانی ۔

غذفل کسجل مرد دراز بالا وشتر تمام خلقت

غضل غطل غفل غیل غلل غل غتل غیدل غول غذفل

۱؎ معصفات یعنی چیزے که بدان شیرجات وترشی وغیره صاف کنند هندی چهنا ۱۲ ۲؎ واستغل عبده ای کلفه ان یغل علیه ۱۲ ض

كلان جثه و زندگانى فراخ و جامهٔ كهنه غدافل ج
ومنه عزى بر واك من غدافلى قاله رجل سأل رجلا
ان يكسوه فوعده فالفى خلقانه فلم يكسه رحمة غذافلة
كسجلة مهربانى فراخ وملاءة غدفلة چادر وسيع كيش
غدافل كعلابط قچقار بسيار موى دم تعبير غدافل
كذلك غدفل اى وقع فى الاسبغين -

غزرحلة - كجردحلة چوب دستى -

غسول - الماء - آب را برانگيخت

عشقل - كجعفر روباه -

غنبول - كزنبور پرنده ايست -

رجل غنتل - كجندل گم نام ام غنتل كفتار -

غنجل - كقنفذ سياه گوش غناجل ج غنجول بالضم
دابه ايست غير معلوم الحقيقة -

غندلاى - بالضم گنده سر -

فصل الفاء

فال - فال م يعنى شگون افول ج - تفؤل فال
گرفتن وفى الحديث انه كان يحب الفال ويكره
الطيرة افتئال كذلك - فال نوعى از بازى
كودكان مفائلة مصدر منه -

فتل فتيلة - پليته فتيل رشته دانهٔ خرما ريم ميان
انگشتان فتل تافتن و سپاسگى بر گردانيدن
ويقال مازال فلان يفتل من فلان فى الذروة
والغارب اى يدور من وراء خديعته - فتل
بفتحتين دورى ميان آرنج وپهلوى شتر مرفق
افتل وقوم فتل الايدى اى بين الفتل -

فجل - مجل - بالضم ترب فجالة يكى فجلة رختار پيران

فحل فحل - گشن و ستارهٔ سهيل - و نام
مردى - وحصيرة فى الحديث انه عليه السلام
دخل على رجل من الانصار وفى ناحية البيت فحل من
تلك الفحول فامر بناحية منه فرش ثم صلى عليه فحول بالضم
فحال فحالة بالكسر ج - فحلة بالكسر مصدر منه افحال
فحل بجاريت دادن - وفحلت ابلى ارسلت فيها
فحلا - فحيل گشن با اصل نيكو از شتر يقال فحل فحيل -
فحال النخل بالضم والتشديد خرما بان نر يعنى بى
بر فحاحيل ج - وقد يقال فيها فحل وفحول ولا
يقال فحال الا فى النخل - استفحال بزرگ شدن
كار تفحل بنحل مانستن امرأة فحلة بالفتح اى سليطة -

فرعل - فرعل بفتحتين بچه كفتار وفى المثل اغزل
من فرعل وهو من الغزل والمعاشقة -

فسل فسيل - مرد ناكس فسول شلة فسلاء فسال
فسال فسول ج - فسالة بالفتح مصدر منه فسولة
بالضم كذلك رعع بعضها) فسالة الحديد بالضم
سوده آهن مفسلة زنى كه بوقت نشاط مرد گرد نگشتى
وبهانه كند فسيل فسيلة نهال خرما فسلان ج -

فسكل فسكل - بكسرتين اسپ كه در ميدان سپس
همه آيد رجل فسكل مرد كاهل ناكس والعامة تقول
فسكل بالضم قال ابو الغوث خيل الرهان عشرة اولها
المجلى وهو السابق ثم المصلى ثم المسلى ثم التالى ثم
العاطف ثم المرتاح ثم المؤمل ثم الحظى ثم اللطيم ثم
السكيت وهو الفسكل والقاشور ايضا -

فشل فشل - بالفتح چيزے از ساختگى هودج و
مرد ترسنده بد دل افشال ج - فشل بفتحتين مصدر
منه رعع ك اف ۲) تفشل روان شدن
آب فيشلة سر نره -

فصل فصل - يك بخش از چهار بخش سال واز
سخن وجز آن فصول ج - وجدا كردن وجدا
شدن متعد ولازم صلته بمن - انفصال جدا شدن
فصال از شير باز كردن كودك را افتصال كذلك مفاصلة
جدائى كردن دو شريك مفصل بكسر ۳ پيوند اندام
ومفصل الجبل من الرملة يكون بينهما رضراض وحصا
صغار كصيفوارة مفصل (ك اف ۲) زبان فاصلة
تمامى آيت قرآن - ويكے از ادوات عروض وآن
دو فاصله است صغرى وكبرى وفى الحديث ان
من انفق نفقة فاصلة فله من الاجر كذا التفسيره هى
التى فصلت بين ايمانه وكفره - فصيل ديوار درون
حصار وشتر بچه از مادر جدا شده فصلان فصال
ج - فصيلة الرجل گروه نزديكان مرد يقال جاؤا
بفصيلتهم اى باجمعهم - عقد مفصل رشته مرواريد
كه ميان هر دو لولوے وى شذره كشيده باشند
تفصيل پيدا كردن وجدا جدا كردن وفصل
فصل ساختن كتاب وسخن را - و اندام اندام
كردن قصاب گوسپند را فيصل حاكم وحكم كه ميان
حق وباطل جدا كند -

فضل فضيلة - فزونى خلاف النقص و
نقيصة - افضال نيكوئى كردن صلته بعلے - ورجل
مفضال وامرأة مفضالة على قومها اذا كانت ذات
فضل سمحة متفضل نيكوئى كننده وفزونى جوينده
بر اقران خود ومنه قوله تعالى يريد ان يتفضل عليكم
وافزون آوردن از چيزى صلته من استفضال
مثله و نيكوئى جستن تفضيل برگزيدن كسى را بر كسى وحكم
كردن بر فضل كسى مفاضلة بزرگ كردن بفضل يقال
فاضلة ففضلة اى غلبته بالفضل فضلة فضالة
زياده مانده وفضل منه شئ (ف ۲) يفضل (ض ۲) و
فضل يفضل (ك اف ۲) لغة فيه واخرى ايضا مركبة
من بابين وهو فضل يفضل (ك اض ۲) وهو شاذ لانظير له
قال سيبويه هذا عند اصحابنا انما يجئ على اللغتين

غزرحلة غسول عشقل غنبول فرعل غنتل غنجل فسل غندلاى فال فسكل فضل فتل فشل فصل فجل فحل

قال وكذلك نعم نعيم ومت تموت وكدت تكود ويقال تفضلت المرأة في بيتها اي لبست المفضل وذلك ثوب واحد لا كمي له كالخيل ونحوه والمرأة فضل بضمتين مثال جنب وكذلك الرجل وانما سقطت النون من كمي له لا ضافة لان اللام كالمقحمة لا اعتد بها في مثل هذا الموضع كقولك لا ابالك والاصل انه لا اباك ولا عبدي لك وهو بمنزلة لا عبديك ولا يحذف النون في مثل هذا الا عند اللام دون سائر حروف الخفض - ويقال انه لحسن الفضلة مثال الركبة والجلسة -

فطحل فطحل - مثال هزبر من زمن الازمان لم تخلق فيه الناس - فطحل بالفتح نام مردى -

فعل فعل - كردن فعل رحع لغتها ، وقرئ قوله تعالى واوحينا اليهم فعل الخيرات بالفتح فعل بالكسر كردار ايم فيه فعال ج - مثال قدح وقداح فعال بالفتح كرم ونيكوئى ومصدر ايضاً مثل ذباب ويقال كانت منه فعلة حسنة او قبيحة - افتعال بهتان و دروغ بافتن بر كسے صلته لعلى - انفعال شدن كار يقال فعلته فانفعل كقولك كسرته فانكسر -

فكل - افكل - لرزه ولا يبنى منه فعل يقال اخذه افكل اذا ارتعد من برد او خوف -

فلل فل - رخنه روى كارد و تيغ فلول ج - سيف افل لغت منه وهزيمت كردن لشكر را رحع ف اض ۲) وشكستن فلل مصدر منه ايضاً يقال فله فانفل اي كسره فانكسر - تفلل رخنه شدن وخفتن روى تيغ ونصل مفلل اذا اصاب الحجارة فكسرة - ويقال جاء فل القوم اي منهزموهم يستوي فيه الواحد والجمع يقال رجل فل وقوم فل وفلول وفلال بالكسر ايضاً ويقال من فل ذل ومن امر

فل - فل بالكسر زمين خشك بے نبات وترى افلال بخبان زمين رسيدن وبے ستور ومال ماندن فليل فليلة موسے انبوه - و دندان نشتر شركه رخنه شده باشد فلفل بالضم پلپل شراب مفلفل شراب زبان گز دتفلفل قادمتا الضرع اذا اسودت حلمتاه - يا فل بالتخفيف هو مذا رمحذوف من يا فلان لا على سبيل الترخيم ولو كان ترخيما لقالوا يا فلا وربما قيل ذلك في غير النداء للضرورة -

فهلل فهلل - اسم من اسماء الباطل يقال هو الضلال بن فهلل غير مصروف -

فول - فول - باقلى ونحو ايضاً -

فيل فيل - پيل افيال فيول فيلة رك اف ۲) ج - فيال پيلبان رجل فيل الراے بالكسر اے ضعيف الراى فال الراے كذلك - فيلولة سست راى شدن رحع فاك ۲) تفييل ضعيف راے كردن - ولضعف راى نسبت كردن فيل رف اك ۲) شد واضعيف راى فائل رگ ران وگوشت تندى ورگ -

فتكلين - كدر خمين بلا -

فنجل - كجعفر ذكرالنجاة وفسره بالافجح وعندي انه وهم وانما الافجح هو الفنجل الممنهم لما ذكره اوردته -

تفنخل - آهستگى وبردبارى پديدار كرد وآماده شد وپارچه بهتر پوشيد -

فداكل كارهاے بزرگ -

فرجلة - پاها ودر نهادن وشتابى كردن فرجول بروزن ومعنى فرجون يعنى پشت خار ستور -

فرزال - بالكسر قيد وگاز آهنگران فرزله قيدّه ورجل فرزل كقنفذ مرد و فرك -

الفرافل - كعلابط سويق ينهوب عمان -

الفيزلة من الارض - زمين نزه وبيلا ب

فصعل - كزبرج وقنفذ كژدم يا بچه خرد كژدم ومرد ناكس -

فعمل - بمعنى فعم ست واللام زائدة -

فوفل - بالضم والفتح درختيست بچو درخت نارجيل كه خوشه آن بچو خرما باريگير وجيد للادرام الحارة الغليظة وللالتهاب العين وسمواقو فلة

فقل - بالفتح غله را باد دادن رحع ف اض ۲) وربع الدق بالمفقاب وارض كثيرة الفقل زمين بسيار غلاده قد افقلت فقل بالضم ماهى ست خرد بقدر انگشتى زهر دار ناخوردنى -

فقحلة - بجاز و وخشم گرفتن فقحل بالضم نعت منه فقحل بالفتح قبيله ايست از شيبان -

فنبل - كزبرج زن پستك وگردن بيل -

فنجل - كقنفذ سياه گوش وكجعفر مرد كه پيش پاها نزديك نهد وپاشنه ها دور -

فنجلة - دورى ساقها وقدم ها ونوعيست از رفتار سست فنجلى مثله -

فندلة - والد الوزير الكاتب ابى بكر بن ابى محمد -

مفنشل - پراگنده كننده يقال اتانا مفنشلا لحاجته اي مفنشلا -

فصل القاف

قبل قبل - پيش وهو نقيض بعد - قبل بضمتين وسكون ۲ اندام پيش نقيض دبر - ووقع السهم بقبل الهدف وبدبره اي من مقدمه ومؤخره - ويقال انزل في قبل الجبل اي بسفحه - وذلك في قبل الشتاء والصيف اي في اوله - ويقال اقبل قبلك اے اتو جه نحوك - قبلة بالضم بوسه وبالكسر

الفيزلة فصعل فعمل فوفل فقل فهلل فطحل فعل فيل فقحلة فعل فنبل فنجل فنجلة فتكلين فندلة فكل فنجل مفنشل فلل تفنخل فداكل قبل فرجلة فرزال الفرافل

سجتے کہ روی بوی آرند در نماز ویقال مالہ قبلۃ ولا
دبرۃ ای لاجھۃ لامرہ۔ ومن این قبلتک ای جہتک و
جلست قبالتہ بالضم لسے تجاہہ یعنی رویاروی باو
قبال النعل بالکسر دوال پیش نعل کہمیان انگشتان
باشد وقابلت النعل واقبلتہا ای جعلت لہا قبالین
واخذت الامر بقوابلہ ای باوائلہ۔ قبالۃ بالکسر نام
نافی رعع ک اف ۲) قابلۃ شب آیندہ ونام ناف قبیل
تبول مثلہ قبول۔ بالضم پیش آمدن۔ دوزیدن بادصبا
رعع ف امن ۲) و دلو را از ساقی گرفتن رعع
ک اف ۲) عام قابل مقبل سال آیندہ ویقال
قبح اللہ ما قبل وما دبر وبعضہم لا یقول فیہ فعل قبول
بالفتح پذیرفتن وہو مصدر شاذ تقبل کذلک رعع
ک اف ۲) وباد پیش ضد دبور قبل بفتحتین بلندی مین
کہ پیش آید یقال رایت بذلک القبل شخصا ودر
آمدنی پیش سرو پاسے وبیرون آمدگی پاشنہ
ویقال رأینا الہلال قبلا اذا لم یکن رئی قبل ذلک
والقبل ایضاً اقبال السواد فی العین علی الالف
یقال قبلت عینہ واقبلتہا انا ورجل اقبل النعت منہ
شاۃ قبلاء التی اقبل قرناہا علی وجہہا وبی اندیشہ
واستحضار سخن گفتن یقال تکلم فلان قبلاً فاجاد
ورجز تہ قبلا اذا انشدتہ رجزالم تک اعددتہ ومہرہ
کہ بر گردن اسپ بندند بجہت چشم زخم وبجہت افسون
والقبل ایضاً ان تشرب الابل الماء وہو یعیب
علی رؤسہا وجمع قبلۃ وہی الفلکۃ۔ ویقال رأیتہ
قبلاً اے مقابلہ وعیاناً وقبلا بضمتین وقبلا رک اف ۲)
قولہ تعالیٰ او یاتیہم العذاب قبلاً قری علی القرائتین
ای عیانا قبل ایضاً رک اف ۲) نزد۔ وطاقت یقال
لی قبل فلان حق ای عندہ ومالی بہ قبل ای طاقۃ کلمۃ ولا
الی عشیر من ذی قبل کجبل وعنب ای فیما استانف

قبیل پذرفتار۔ وجماعت مردم زیادہ از سہ گروہ چون
روم وزنج وعرب قبل بضمتین بج۔ قولہ تعالیٰ وحشرنا
علیہم کل شی قبلا ای قبیلا قبیلا وقیل عیانا قبیل
آنچہ پیش رویہ فرود آرد ریسمان را ریسندہ وبیر آنچہ
سپس رویہ بر آرد بوقت رشتن۔ وپاکار وعریف
قوم قبالۃ بالفتح پذیرفتاری کردن رعع ف اض ک ۲)
حملتہ بالباء۔ ونحن فی قبالتہ ای فی عرافتہ وبکسر القاف
ایضاً قبیلۃ مر قبائل ج۔ وپارہ ہائے کلہ سر ایضاً
اقبال پیش آمدن در روے آوردن بر چیزے
نقیض ادبار یقال اقبل مقبلا بفتح الباء مثال ادخلنی
مدخل صدق وچیزے پیش کسے داشتن یقال
اقبلنا الرماح نحو القوم۔ واقبلتہ الشی اے
جعلتہ یلی قبالتہ۔ مقابلۃ دو کتاب را باہم راست
کردن۔ در دیاری شدن تقابل مثلہ رجل مقابل
بفتح الباء ای کریم النسب من قبل ابویہ قتبال بر گرفتن
کار را اقتبل امرہ ای استانفہ مقتبل الشباب جوان نر
واقتبل الخطبۃ ای ارتجلہا استقبال پیش آمدن ضد
استدبار شاۃ مقابلۃ گوسپند پارہ گوش بریدہ واز
پیش اونکان شدہ مدابرۃ پس آونکان گذاشتہ۔

قتل۔ قتل ۔کشتن تقتال قتلۃ کذلک رعع ف
اض ۲) مقاتل الانسان جایہا کہ بزدن برانجا مردم
کشتہ شود ویقال مقتل الرجل بین فکیہ ونیکو دانستن
چیز برا قولہ تعالیٰ وما قتلوہ یقینا ای لم یحیطوا بہ علما و
یقال قتلتہ خبرا وآمیختن شراب باب قتال بالکسر
کشتن کردن قتیال بالیاء کذلک۔ مقاتلۃ بکسر التاء
کشش کنندگان قتل بالکسر دشمن اقتال ج۔ و
یقال ہما قتلان ای مثلان۔ اقتال بکشتن دادن
تقتیل بسیار گشتن قولہ تعالیٰ وقتلوا تقتیلا شدد للکثرۃ
رجل مقتل مجرب قلب مقتل مذلل قتلہ العشق۔

استقتال کشتن خواستن رجل قتیل وامرأۃ قتیل کشتہ
رجال ونسوۃ قتلی فان لم تذکر المرأۃ قلت ہذہ قتیلۃ
فلان۔ ومررت بقتیلۃ لانک تسلک بہ طریقۃ الاسم
امرأۃ قتول ای قاتلۃ۔ قتال بالفتح نفس وتن ناقہ
ذات قتال استوار وتناور ویقال قتلہ یعنی پر چرب
اور اکما یقال صدرہ ورأسہ وفادہ ویقال قتل الرجل
فہو مقتول فان کان قتلہ العشق او الجن قیل اقتتل لا
یقال فی ہذین الا کذا تقتل بحاجت آمدن۔ وبرگشتن
ودر پیچیدن در رفتار یقال فیہ تقتل الرجل لحاجتہ ای
تأنی لہا۔ وتقتلت المرأۃ فی مشیہا اذا انقلبت وتثنت
وتکسرت۔ تقاتل اقتتال کشش کردن یقال تقاتلوا
واقتتلوا ولم یدغم لان التاء غیر لازمۃ ومنہم من یدغم
ویقول قتلوا یقتلون بحذف الالف من اقتتلوا
ونقل حرکۃ التاء الی القاف وتصدیق ذلک
قراءۃ الحسن الا من خطف الخطفۃ ومنہم من یکسر القاف
فیہما لالتقاء الساکنین فالفاعل من الاول مقتتل بفتح
القاف ومن الثانی مقتل بکسرہا واہل مکۃ یقولون
مقتل تبیعون الضمۃ الضمۃ۔

قثل۔ قثول ۔بالکسر وتشدید اللام مرد فرو ماندہ
سست مثل عثول۔

قحل۔ قحول ۔بالضم خشک شدن رعع بفتحہا
متقحل مرد خشک اندام بدحال قحل بفتحتین ایضاً مصدرہ
رعع ک اف ۲) شیخ قحل بالکسر والسکون پیر پوست
بر استخوان خشک شدہ انقحل بکسر الہمزہ پیر سال خوردہ
اقحال خشک کردن قحال بالضم بیماری گوسپند۔

قذل۔ قذال ۔بالفتح پس سر دہا قذالان
اقذلۃ ج۔ قذل بضمتین کذلک۔ قذل جور کردن
ودر پس سر زدن رعع ف اض ۲)

قذعل۔ قذعل ۔مثال سجل مرد خوار بیقدر

قتل
قثل
قحل
قذل
قذعل

اقذعلال دشوار شدن - یقال ما عنده قذعملة ای شئی

قذعمل - قذعملة - ایضاً زن پست خسیس تصغیر لے قذیعم و شتر تنگرف اندام قذعمل کدلک -

قذفل - قنذفیل ستور شگرف سطبر و نعن از معرب -

قرزل - قرزل - بالضم نام اسپی - مرد فرومایہ

قرطل - قرطالة - تنگ بار خر قرطال ج -

قرعبل - قرعبلانة بفتحتین جانوری -

قرقل - قراقل - پیراہن زنان قرقل بفتحتین یکے وتسمیہ العامة قرقر -

قرمل - قرمل - بالفتح درخت بے خار دے الّتی ذلیلٌ عاد بقرملة - قرمل بکسرتین اشتر کرۂ بختی قرامل اشتران دو کوہانہ وموی بندزنان -

قزل - قزل - بفتحتین لنگی زشت رع ک ا ف ۲م اقزل انت منہ - قزلان لنگان رفتن -

قسطل قصطل - گرد قسطال نیز بمعنیه سکانہ ممدود و بمنع فعلة فعلال فی غیر المضاعف قسطلی قوس قزح و سرخی شفق -

قصل قصل - بریدن تعیف قصل بالکسر و قصال ای قطاع قصیل ما قطع من الزرع و هو اخضر لها قصلت الدابة علقتها القصیل قصل بالکسر ضعیف و فرومایہ قصالة بالضم کفۂ گندم قصل فی الطعام مثل الزوان قصلة بالکسر یکے کلہ اشتر -

قصمل - قصملہ ای قطعة مقصمل شبان سخت عصا

قصعل قصعل بضمتین ناکس مثل قرزل -

قطل - قطل - بریدن رع ف اک ۲م مقطوع قطیل نعت منہ - نخلة قطیل اذا قطعت من اصلها فسقطت و نام مردی جذع قطل بضمتین اے مقطوع - مقطلة بالکسر انچہ بوی برند مقاطل ج

قطیلة پارۂ از گلیم و جامہ خود را بوسے خشک کنند قاطول موضعی ست -

قطربل - قطربل بضمتین و تشدید الیاء موضعے بعراق -

قعل - قعال - بالضم گل انگور یقال اقعل الکرم گل کرد رز قاعلة کوہ بلند قواعل ج - قعولة نوعی از رفتار -

قعثل - قعثلة - مثلہ معقثل تیرے کہ نیکو نہ تراشیدہ باشند -

قفل قفل - بالضم م قفل بالفتح انچہ خشک شود از درخت قفیل مثلہ وگیاہ و تاز یانہ درہم قفلة درہم باسنگ قفول از سفر باز گشتن رع ف اض ۲م قافلة گروہ از سفر باز گردیدہ قفول الضیاء خشک شدن رع ف اک ۲م خیل قوافل اسپان باریک شدہ اقفال خشک کردن - و باز داشتن لشکر را از رفتن و قفل کردن در را تقفیل مثلہ مقفل الیدین بخیل - قیفال بالکسر رگ سر رومی معرب -

قفعل - اقفعلال - بر اگرفتن دست -

قفشل قفشلیل - کفلیز معرب -

قفل - قواقل - بالفتح قومی از خزرج -

قلل - قلیل - اندک قلل ج - مثال سرير و سرر قوم قلیلون و قلیل ایضاً قولہ تعالیٰ واذکروا اذ انتم قلیل - قلة کمی و کم شدن رع ف اک ۲م اقلال کم کردن - و بی چیز و درویش شدن - و برداشتن تقلیل کم کردن و کم نمودن قل بالضم کمی یقال الحمد للہ علی القل و الکثر بالضم و الکسر جمیعا - و یقال ما لہ قل و لا کثر نیست او را کم و بیش و فی الحدیث الربوا و ان کثر فهو الی قل و یقال للمجهول ہو قل بن قل - و قولهم لم یترک قلیلا و لا کثیرا قال ابو عبیدة فانهم یبدؤن بالادون کقولهم القران و العمران قلة بالضم سر کوہ - و بالاے ہر چیزے - و تارک مردم قلل بفتح اللام ج - و خنور بزرگ قلال ج - و شتره یقال اخذه قل ای رعدة - استقلال کم شمردن - و بلند بر آمدن - و کوچ کردن - درخت بر گرفتن قلال بالضم اندک رجل قلقل و فرس قلقل بضمتین سبک قلقلانی مرغی چون فاختہ قلقلان گیاہے قلقل بکسرتین گیاہے کہ تخم سیاہ دارد قلقلة بانگ کردن و جنبانیدن قلقال بالکسر مصدر و بالفتح اسم بمعنی جنبش مثال زلزال و زلزال تقلقل اضطراب کردن -

قمل - قمل سپش قملة یکے قمل بفتحتین با سپش شدن - و شکم کلان شدن رع ک اف ۲م قملے مرد حقیر قمل بالضم و التشدید کنه و اما قملة الزرع فدویبة اخری تطیر کالجراد - و یقال اقمل العرفج و الرمث اذا بدا ورقہ صغارا اولا ما ینفطر -

قمثل - قمثل - زشت رفتار -

قنبل - قنبلة - گلہ اسپ از سی تا چہل و گروہ مردم قنابل ج -

قندل - قندل - کلان سر قال ابو عمرو ہو قندل و عندل کلان سر و در راز سر قندیل بالکسر م -

قنقل - قنقل - پیمانۂ بزرگ و نام تاج کسری

قول - قول - قولہ مقال - مقالة گفتن رع ف اض ۲م ویقال کثر القیل و القال و ہما اسمان فیهما وقری قولہ تعالیٰ ذلک عیسی بن مریم قال الحق الذی فیہ یمترون و کذلک قالة یقال کثرت قالة الناس رجل قول و قوم قول بضم و تسکینہ مثال صبور و صبر رجل مقول و مقوال بالکسر فیهما و قولہ و قوال و تقوالة مرد زبان آور بسیار سخن متقول رک اف ۲م ایضاً زبان و مہتر بلغت اہل یمن مقاول ج - قیل بالفتح ملک

قذعمل
قطربل
قذفل
قعل
قرزل
قرطل
قرعبل قعثل
قرقل
قفقل
قرمل - قفل
قزل
قسطل - قمثل
قنبل
قفعل
قصل قفشل قندل
قفل
قلس قنقل
قول
قصمل
قصعل
قطل

لے وقول الجوہری المقعثل من السہام وہم و موضعہ ق ش ع ل ۱۲ تقدم ۱۲ ق

حمیر قیلۃ ملک و اصلہ قیّل بالتشدید کانہ الذے لہ قول نافذ والجمع اقیال واقوال - و قول بالضم جمع قائل مثال راکع ورکع قال چوب کہ بر قلہ زنند اقوال تقویل بر کسے سخنی دعوی کردن یقال قولنی مالم اقل واقولتنی ای ادعیتہ علی وتقول علیہ وکذب علیہ - واقتال علیہ ای تحکم - مقاولۃ تقاول باکسے قول کردن - وگفت وشنید کردن والعرب تجری تقول وحدہا فی الاستفہام مجری الظن فی العمل کقولہم متی تقول الدار تجمعنا و علام تقول الرمح یثقل ساعدی ای متی تظن و علام تظن فنصب الدار والرمح کما ینصب بالظن وبنو سلیم یجرون منصرف قلت فی غیر الاستفہام ایضاً مجری الظن فیعدونہ الے مفعولین فعلے مذاہبہم یجوز فتح ان بعد القول -

قہل یقہل - زندہ حیات شدن - وگلہ کردن حاجت رجل متقہل مرد پوست بر استخوان خشک شدہ و بدحال مثل متقحل - قہل ناسپاسی نعمت ونیکوئی (ع بفتحہام) اقہال بنا بایست مشغول شدن ونفس خود را آلودن انقہال ضعیف شدن وافتادن -

قیل - قائلۃ - میان روزی قیلولۃ نیم روزان خفتن قیل مقیل کذلک وہو شاذ (ع ف ا ک ۲م) فہو قائل وقوم قیل مثل صاحب وصحب وقیل بالضم والتشدید ایضاً قیل ایضاً نام مردی ومہتر بلغت یمن واقیال الیمن ملوکہا ونیم روز شراب خوردن تقیل مثلہ تقییل متعد منہ یقال قیلہ فتقیل ای سقاہ نصف النہار فشرب قیلۃ مادراوس وخرزج اقالۃ بر انداختن بیع یقال اقلتہ البیع وقلتہ وہی لغۃ قلیلۃ و در گذاشتن گناہ ولم یات ہذا المعنی فی الصحاح والمجمل والدیوان وذکرہ الزوزنے فی المصادر استقالۃ اقالہ خواستن یقال استقلتہ البیع فاقالنی ایاہ - وتقیل فلان اباہ ای اشبہہ قیال بالکسر نام کوہی بلند در بادیہ

قبعلۃ - وقعبلۃ - باہم نزدیک شدن پیش پاہا با دوری ہر دو پاشنہ لنگ ویا رفتاریست سست یا رفتار کسے کہ گو یا خاک را بپا جویان میرود -

مقثعل - کمقشعر تیریکہ درست تراشیدہ نشدہ باشد او ہو تصحیف مقتعل -

قحزلہ - زود انداخت آنرا قحزلۃ چوب دستی -

قندویل - کلان سر -

قندعل - کجروحل مرد گول -

قذامل - کعلابط فراخ -

قرلی - کزمکی پرندہ ایست ہوشیار لا یری الا فرقا علی وجہ الماء علی جانب یہوی باحدی عینیہ الی قعر الماء طمعا ویرفع الاخری فی الہواء حذرا ومنہ المثل احزم من قرلی او احذر ان رای خیرا تدلی وان رای شرا تولی -

قرثل - کجعفر مرد خوار لیستک قرثلۃ مؤنث منہ -

قرزحلۃ - کجرزحلۃ زن لیستک واز مہرہاسے کودکان ولاغران وخشبۃ طولہا ذراع نحو العصا -

قرنفل - وقرنفول - میخک وآن بار درختیست بپا ئین ہند افضل الا فادیۃ الحارۃ واذکاہا ومنہ زہر ویسمی الذکر ومنہ ثمر ویسمی الانثی وزہرہ از کے کلا ہا لطیف خواص مصف للقلب والدماغ مقولہا نافع للخفقان والبصر والغشاوۃ والنکمۃ با ضوم وطعام مقرفل ومقرنف مطیب بہ -

قرحلۃ - بالفتح کمان -

مقرعل - کمقشعر آنکہ بر بلندی غیر مطمئن باشد وشتاب از ہر چیز -

قزمل - کجعفر مرد کوتاہ بد چہرہ قزمیلۃ نرہ -

قسطبیلۃ - بالضم نرہ لغۃ فی القسطبینۃ -

قسمل - کز برج شتر بچہ وقبیلہ ایست از ازد قسمیل بالکسر پدر قبیلہ قساملۃ وقسامیل چند گروہ ست از اعراب وقسملۃ لقب عائذ بن عمرو واخو جذیمۃ الابرش لقب لجہالہ -

قصبل الطعام - ہمگی آنرا خورد -

قصدال - بالفتح موضعیست کہ از آنجا عنبر آورند -

قصفل - الطعام ہمگی آنرا خورد قصبلۃ مثلہ -

قعبل - کجعفر وزبرج فطر ونوعیست از سمارو غ و نباتیست دیگر سپید رنگ و کانسہ کہ در ان شیر نہند قعبول بالضم مثلہ فیہما و نام مردیست و برکندہ شدہ درشت و رجل مقعبل القدمین مرد بسیار و در گذارندہ پاہا وقعبلۃ بر وزن ومعنی قبعلۃ -

قعطلۃ - انداخت آنرا و قرض خواہ خود را الطلب قرض تنگ ساخت وقعطل فی الکلام اکثر منہ وجواس بن القعطل شاعر اسمہ ثابت ولقب بالقعطل یقول لجل من بنی یدبن تمامۃ (شعر) قعطل یمنینی لاما فی خالیاہ وقعطل حتی قدمت مکانیا -

قفثلۃ - بزودی تمام بدر بردن چیزے -

قفرجل - کسفرجل نام شخصے -

قفصل - بالضم اسد -

قفطلہ - من بین یدی - ربود آن چیز را از رو بروی من

قمعل - کقنفذ کاسۂ بزرگ قمعول مثلہ یا کاسۂ خرد و دیگ تنگ کردن و پرندۂ خرد کوتاہ گردن و کوچک تول و چلہ و تفتح عینہ وفی راسہ قماعیل یعنی بر سر آن گرہ ہاست قمعولۃ یکی قمعال بالکسر مہتر گروہ و سردار شبانان وقد تقمعل یعنی مہتری شبانان کرد قمعالۃ سرہ

قزمل - قسطبیلۃ - قسمل - قبعلۃ - مقثعل - قصبل - قصدال - قحزلہ - قصفل - قندویل - قعبل - قندعل - قذامل - قرلی - قہل - قعطلۃ - قرثل - قرزحلہ - قیل - قفثلۃ - قرنفل - قفرجل - قفصل - قفطلۃ - قمعل - قمعل - قرحلۃ - مقرعل

کلان تر قماعیل غنچہ ہای ناشگفتہ یقال قمعل النبت ای خرجت براعمہ۔

قنئل - کژ بہر ج گردن بیل و زن کوتاہ قد۔

قنثلۃ - پریدن خاک وقت رفتار بقنثلہ مثلہ۔

قنجل - کقنفذ بندہ۔

قنحل - کقنفذ بندہ یا بندۂ بد۔

قندفیل - دفزک یا ناقہ سطبر سر معرب گندہ پیل تشبیہ لہا بالفیل۔

قندعل - کجر دحل مرد گول قندعل مثلہ۔

قنصل - کقنفذ کوتاہ۔

قنعدل - کسفرجل مرد گول۔

قنفلۃ - رفتار باگرانی وکقنفذ نام شخصے و بزمادہ وفزک۔

قہبلۃ - گور خر درشت ونوعیست از رفتار قہبل چہرہ یقال حیا اللہ قہبلک وقہبلہ قال لہ ذلک او حیاہ تحیۃ حسنۃ۔

فصل الکاف

کأل - کوألل - بوزن فعلل کوتاہ اکوألال مصدر منہ مکوئل نعت منہ۔

کبل - کبل - بند سطبر کبلت الاسیر وکبلتہ ای قیدتہ فہو مکبول ومکبل رعع ف اک ۲) و در نوشتگی لب ولو فر و کبل بفتحتین پوستین کوتاہ مکابلۃ باز داشتن وتاخیر کردن در خریدن خانۂ ہمسایہ تا چیز دیگر خواہد بخرد او شفعہ طلب کند وقد کرہ ذلک ویقال کبلتک دینک ای اخرتہ۔

کتل - کتلۃ - بالضم یک سخت از خرما وجز آن مکتل بالکسر زنبیل پانزدہ صاع مکتل کوتاہ کتیلۃ نخلۂ کہ دست بوی نرسد تکتل نوعی از رفتار کتال کوتاہ بزیادۃ النون۔

کثل - کوثل - بن کشتی وبتشدید اللام ایضاً۔

کحل - کحل - سال قحط وہی معرفۃ لا یدخلہا الالف واللام ینصرف ولا یقال کحلتہم السنون ای اصابتہم رعع بفتحہما وآسمان ویقال صرحت کحل اذا لم یکن فی السماء غیم۔ وفی المثل بارت عرار بکحل کحل بالضم سرمہ۔ ومال بسیار الکحل رگ میانگی دست کہ آنرا رگ ہفت اندام گویند ولا یقال عرق الاکحل ومرد سرمہ گون چشم کحل بفتحتین مصدر منہ رعع ک اف ۲) ویقال رعع) لیس التکحل فی العینین کالکحل عین کحیل وامرأۃ کحلاء۔ مکحل مکحال بالکسر فیہما سرمہ کش مکحول نام مردی مکحلۃ بضمتین سرمہ دان مکحلان دو استخوان بازوی اسپ وتکحل الرجل ای اخذ مکحلۃ۔ کحل ایضاً سرمہ در کشیدن رعع بفتحہما تکحل اکتحال کذلک۔ کحیل مصغر انقط کہ در شتر مالند۔

کربل - کربلۃ - سستی پای یقال ہو یمشی مکربلا کانہ یمشی فی الطین۔ وپاک کردن گندم کربال بالکسر مندف کہ بدان پنبہ وپشم زنند کربلا مقتل حسین بن علی رضی اللہ تعالی عنہما۔

کسل - کسل - بفتحتین کاہلی رعع ف اک ۲) کسلان نعت منہ کسالی بالضم والفتح ج۔ وان شئت کسرت اللام مثل صحاری۔ امرأۃ مکسال بالکسر لا تکاد تبرح مجلسہا وہو مدح لہا مثل نوم الضحی۔ اکسل الرجل فی الجماع اذا خالط اہلہ ولم ینزل واکسل الفحل ایضاً۔

کفل - کفل - بالکسر بہرہ وہم چند چیزی قولہ تعالی یؤتکم کفلین من رحمتہ وآنکہ بر ستور نتواند قرار گرفتن اکفال ج۔ وگلیم کہ گرد کوہان شتر در پیچند تا بر نشینند ذوالکفل نام پیغمبری علیہ السلام کفیل پذرفتار کفالۃ بالفتح پذرفتاری رعع ف اض ۲) یقال کفلت عنہ بالمال لغریمہ وکفلت بنفسہ کفل پیوستہ روزہ داشتن تکفیل بہ پذرفتاری دادن یقال کفلتہ المال۔ واکفلتہ ایضاً ای ضمنتہ ایاہ تکفل ہو بہ کفلا وکفولا وتکفل قولہ تعالی فقال اکفلنیہا وعزنی فی الخطاب پس گفت بہرۂ من کن آنرا وغلبہ کرد مرا سخن روباورے کافل پذیرندۂ تعہد کسے وقری قولہ تعالی وکفلہا زکریا وبکسر الفاء مخففا ایضاً کفل بفتحتین سرین ویقال الکتفلت بکذا اذا ولیتہ کفلاک کنفلیلہ۔ ریش بزرگ۔

کلل - کل - بالفتح عیال مرد۔ وگرانی قولہ تعالی وہو کل علی مولاہ کلول ج۔ ویتیم۔ وآنکہ او را نہ پدر باشد ونہ فرزند کلالۃ مصدر منہ وپسران عم دورتر والعرب تقول ہو ابن عمی کلالۃ وابن عم الکلالۃ اذا لم یکن لحا ون رجلا من العشیرۃ۔ کلال کلالۃ ماندہ شدن کل ایضاً کلۃ بالکسر کلالۃ کلول کند شدن شمشیر وزبان وچشم رعع ف اک ۲) کلیل نعت منہ۔ کلۃ بالکسر ایضاً پردۂ تنک وپشہ خانہ کل بالضم ہمہ لفظہ واحد ومعناہ جمع یقال کل حضر وحضر وعلی اللفظ والمعنی وکل وبعض معرفتان بلا الف ولام وفیہما معنی الاضافۃ اضفت او لم تضف۔ اکلیل بکسرتین تاج مرصع۔ ویکی از منازل قمر۔ وابر۔ اکلیل الملک گیاہی از دارو ہا کلکل بفتحتین کلکال سینہ رجل کلکل وکلاکل مرد کوتاہ درشت سخت گوشت اکلال ماندہ کردن وخداوند شتران ماندہ شدن۔ وصاحب عیال وخویشان محتاج شدن سحاب مکلل اے ملمع بالبرق۔ واکتل الغمام بالبرق اے لمع تکلیل تاج پوشانیدن روضۃ مکللۃ مرغزار باگلہاے شگفتہ رجل مکلل مرد کوشا وجد کنندہ در کار ویقال حمل فکلل ای مضی قدما لم یحجم وقدیکون کلل ایضاً بمعنی جبن یقال حمل فما کلل ای ما جبن کانہ من الاضداد

قتل - قنبل - کحل - قنثلۃ - قنجل - قنحل - قندفیل - قندعل - کلل - قنصل - قنعدل - قنفلۃ - قہبلۃ - کربل - کأل - کسل - کبل - کفل - کتل

لہ ذکرہا ہہنا فی غیر محلہ بل محلہ رکب دل) ۱۲ ق

انکلال تبسم کردن یقال کشر وافتر وانکل بمعنیً ای تبدو منہ الاسنان وبروشنائی برق نمودن تاریکی ابر۔

کمل۔ کمال ۔ بالفتح تمام۔ وتمام شدن کمل بالفتح والضم والکسر آخر ذکرہا۔ تکامل ای تم۔ اکمال تکمیل تمام گردانیدن کامل تمام ونام اسپے وہم کملۃ ویقال اعطہ ہذا المال کملاً ای کلاً۔ استکمال تمام کردن خواستن کملول بالضم بیابان وگیاہے کہ آنرا برغست خوانند۔

کہل کہل۔ مرد میانہ سال کہلۃ مؤنث و فی الحدیث ہل فی اہلک من کاہل۔ قال ابو عبیدۃ من کاہل ای من اسن وصار کہلاً۔ کاہل میان دو کتف ستور وفی الحدیث تمیم کاہل مضر وعلیہا المحمل وہو قبیلۃ اذا اسد اکتہال دمویہ شدن وتمام رسیدن نبات یقال اکتہل النبات ای تم طولہ وظہر نورہٗ کنہل بکسرتین نام جائے یا آبے۔

کہبل کنہبل۔ بفتحات وبضم بائیہ ایضاً نوعی از درخت نون زائدہ۔

کول۔ کولان۔ بالفتح بروی وعلف تکول گرد آمدن۔

کیل۔ کیل۔ پیمانہ۔ وپیمودن رعع ن ک۱۲ مکال مکیل بالفتح کذلک وہو شاذ لان المصدر من ہذا الباب مفعل بفتح العین۔ مکیال بالکسر پیمانہ والاسم کیلۃ۔ ویقال انہ لحسن الکیلۃ مثل الجلسۃ والرکبۃ وفی المثل احشفاً وسوء کیلۃ ای اتجمع ان تعطینی حشفاً وان تسیٔ لی الکیل۔ وکلتہ بمعنی کلت لہ منہ قولہ تعالی واذا کالوہم او وزنوہم۔ واکتلت علیہ ای اخذت منہ یقال کال المعطی واکتال الآخذ مکیل مکیول مثل مخیط ومخیوط بالنقص والتمام پیمودہ و یقال کیل الطعام وکیل الطعام ویقال کول ایضاً وبوع واصطوع والصید واستوق مالہ القلب لیاء واواً حین ضم ما قبلہا لان الیاء الساکنۃ لا تکون بعد مضموم۔ مکایلۃ تکایل بیکدیگر پیمودن فہو مکایل و متکایل بلا ہمز کال الزند ای لم یخرج نارا۔ کیول بالفتح والتشدید آخر صف فی الحرب۔ وفی الحدیث ان رجلا اتی رسول اللہ علیہ السلام وہو یقاتل العدو فسالہ سیفاً یقاتل بہ فقال لہ لعلک ان اعطیتک تقوم فی الکیول فقال لا فاعطاہ سیفا ویقال تکلی الرجل ای قام فی الکیول والاصل تکیل وہو مقلوب۔

کبرتل۔ کسفرجل خیزدوک نر وبچۂ گوہ گرد یا گوہ گرداننک۔

کبوتل۔ کسمول ملخ عن ابن خالویہ رض۔

کحتلۃ۔ کلان شدن شکم۔

مکدل کمعظم تیرہ وکندلی دیہ ریستی الیست کہ آب دریا روید۔

کدمل کصفرق کوہیست درمیان بحر یمن برابر قریۂ وصم۔

کرمل۔ کزبرج آہیست میان دوکوہ طی وقلعہ الیست بکنار دریای شام ودہیست بفلسطین۔

کسطل۔ وکسطال۔ غبار لغۃ فی القاف۔

کسملۃ۔ نزدیک گام رفتار کردن۔

کوشلۃ۔ وکوشالۃ۔ نرۂ کلان۔

کضل۔ بالفتح دور کردن رعع ف اض ۱۲

کعل۔ بالفتح سرگین ہر حیوان وقتیکہ آید و جرکے کہ بجایہا ی ےقچقار چسپیدہ باشد ومرد کوتاہ سیاہ جردہ کعل کصرد مثلہ وشبان بدو خرمای چسپیدہ وتوانگر زفت۔ وتکعل اشتد الترابۃ کعل کعدث سخت خشمگین وآنکہ سرین خود را بجنباند۔

کعطلۃ۔ سخت دویدن یا آہستہ رفتن ضد کعطل بیدہ بدست خود خمیازہ کرد و یا زید ومنہ اسد کعطل ومکعطل۔

کعظل۔ لغۃ فی کعطل فی جمیع معانیہ۔

کمتل۔ کجعفر وعلابط بسیار سخت وناقۃ کمتلۃ الخلق متداخلۃ مجتمعۃ۔

کمیثل بفتحتین کوتاہ۔

کمہل۔ پارچہ ہاے خود را فراہم آورد وبرای سفر بست آنرا وکمہل علینا ای منعنا حقنا وکمہل الحدیث ای اخفاہ وعماہ وکمول المال جمعہ والمکمل منقبض شد ونشست واز سرما ترنجیدہ شد وکمہل فراہم آمد والمکمہل کمزعفر نیبۂ نافلخنیدہ۔

کنبل۔ کقنفذ وعلابط سخت ودرشت کنابل بالضم موضعیست۔

کنتال۔ کجردحل کوتاہ۔

کنبدلی۔ وبہد نباتیست کہ آب دریا روید ویعرف بالشنورۃ قشرۃ الایدع یدبغ بہ وصمغہ جید للبارۃ۔

رجل **کنفلیل اللحیۃ**۔ مرد انبوہ ریش ولحیۃ کنفلیلۃ ریش انبوہ۔

کنہدل۔ کسفرجل دفرک سطبر وبسیار سخت۔

کہبل۔ کوتاہ ودرختہای بزرگ کنہبل مثلہ۔

کہدل۔ کجعفر زن جوان فربہ وپیرزال من الاضداد وغنندہ ودختر نوجوان ونام شخصے وشاعرے۔

کہل۔ گران جان ناگوار واخذ الامر کہلاً یعنی ہمگی آن کار را گرفت۔

فصل اللام

لعل۔ لعل۔ مگر وہی کلمۃ شک واصلہا عل

ل کذا وجد ہنا والصناً فی القاموس لکن الترتیب یقتضی تقدیمہ علی اک ل ۱۲

کعطلۃ کمل کعظل کمتل کمیثل کمہل کہل کبرتل کبوتل کنبل کحتلۃ مکدل کنتال کہبل کندلی کدمل کول کنفلیل کرمل کیل کسطل کنہدل کسملۃ کہبل کوشلۃ کہدل کضل کعل کہل لعل

والّلام زائدة کقولک افعل ولعلنی افعل۔

لیل ۔ لیل ۔ شب وہو واحد بمعنی جمع واحدہا لیلۃ مثل تمرة وتمر وقد جمع علی لیال فزادوا فیہا الیاء علی غیر قیاس کاہل واہال ویقال کان الاصل لیلاة فحذفت لان تصغیرہا لییلیۃ لیل لیل ولیلۃ لیلاء ولیل لائل شب تاریک مبالغۃ شب مزد کردن مثل میاومۃ من الیوم ۔ لیلیٰ نام زنی لیالی جمع لیل ایضاً وہو الکروان والنہار ولد الحباری وہا طائران

لثلثۃ ۔ بالفتح موضعیست ۔

لمال ۔ بالفتح سرمہ وبضمّ لمس بکفہ تلمظ ۔

لال ۔ جد والد احمد بن علی بن احمد الفقیہ ومعناہ بالفارسیۃ گنگ والسعدی والمازنی والغفاری

لولاء ۔ سختی وگزند ۔

فصل المیم

مثل ۔ مِثل ۔ بالکسر مانند یقال ہذا مثلہ ومثلہ بفتحتین والعرب تقول ہو مثیل ہذا بالتصغیر وہم امثالہم یریدون ان المشبہ بہ حقیر کما ان ہذا حقیر مثل بفتحتین داستان امثال جمع ۔ وصفت مثال بالکسر مانند ۔ وکالبد وبستر مثل بفتحتین وسکون ۲ ج ۔ مثال ایضاً فرمان امثلۃ مثل ج تمثیل نگاشتن پیکر نگاشتہ مانند پیکری تمثال بالکسر پیکر نگاشتہ تماثیل ج ۔ مثول بالضم بخدمت پیش ایستادن وبرزمین چفسیدن وہو من الاضداد ۔ مائل چراغ پایہ ماثل رسوم مثل گوش وبینی بریدن رع ف اض ۲ والاسم المثلۃ بالضم ومانند شدن بچیزی صلۃ بالباء مثلۃ رض ۲ عقوبت مثلات ج ۔ امثال مثلہ کردن کشتہ را وقصاص کردن یقال للحاکم امثلنی واقصنی واقدنی ۔ وفلان امثل القوم

ای ادناہم الی الخیر ۔ وہم اماثل القوم ای خیارہم مثلیٰ تانیث الامثل ۔ مثالۃ بالفتح گرامی وافزون شدن رع ۲ بضمہا تماثل از بیماری بہ شدن وہو الیوم امثل نعت منہ تمثل بہذا البیت وتمثل ہذا البیت بمعنی امتثال فرمانبرداری نمودن ۔

مجل ۔ مجل ۔ آبلہ افتادن وشوخ شستن دست از کار رع ف اض ۲ ویقال ایضاً مجلت یدہ بالکسر مجلاً امجال متعدمنہ ۔ وجارت الابل کانہا المجل ای ممتلئۃ کامتلاء المجل ۔

محل ۔ محل ۔ خشک سال وتنگی یقال بلد ماحل وزمان ماحل وارض محل وارض محول کما قالوا بلد سبسب وسباسب یریدون بالواحد الجمع ۔ امحال خشک شدن شہر فہو ماحل ولایقال محل وربما جاء فی الشعر وبغماز سیدن مردم محل ایضاً مکر وبدے یقال محل بہ الی السلطان ای سعی بہ فہو ماحل ومحول وفی الدعاء ولا تجعلہ ماحلاً مصدقا ۔ کما حلۃ مماکرة تمحل مکر نمودن متماحل دراز سبسب متماحل بیابان درازبی پایان وفی الحدیث آمور متماحلۃ ای فتن یطول امرہا محال محالۃ چرخ دلو بزرگ محالۃ ایضاً فقارة محل شیر ترہ گردانیدہ ۔

بذل ۔ بذل ۔ بالکسر مرد خرد اندام کم گوشت وبالذال المعجمۃ کذلک ۔ تمندل دستار برسر مندیل برتن در پیچیدن لغۃ فی تندل ۔

نذل ۔ نذل ۔ بکسر ۲ دہندہ ۔ وآنکہ خود را بانتوانددانشت نذل بفتحتین لسبتوہ آمدن از نگاہداشت سرکسے ۔ وخواب شدن پاے رع ک ف ۲ ویقال ایضاً نذلت رجلی نذل بالضم نذلاً ای قلقت وضجرت حتی افشیتہ ۔ والاندلال الاسترخاء والفتور والمندل مثلہ ۔ ندیل بیمارے کہ آرام

نیا بدوضعیف ۔

مرجل ۔ مرجل ۔ بالضم نوعی از جامہ ہاے منقش قال سیبویہ مراجل میمہا من نفس الکلمۃ وہی ثیاب الوشی ۔

مرطل ویقال مرطلہ ۔ بالطین ای لطخہ ۔

مسل ۔ مسل ۔ بفتحتین آب راہ ای مسیل ۔

مصل ۔ مصل ۔ ترف مصالۃ آب کہ از ماست بعنی سوز مصہ بیرون تراید وانچہ از زخم وجراحت برزد یقال مصل الجرح ا م اسال منہ شئی لیسیر ومصلت استہ اذا قطرت قلیلاً عطاء ماصل ای قلیل امصال تباہ کردن بہ ناباست خرج کردن مال را وبچہ افگندن زن کہ ہنوز مضغہ باشد ۔ ودوشیدن تباہ گوسپند را شاۃ ممصل وممصال وہی التے یصیر لبنہا متزائلاً فی العلبۃ قبل ان یحقن ۔

مطل ۔ مطل ۔ دراز کشیدن آہن را رع ف اض ۲ ممطول ای ممدود ودیر داشتن دام را یقال مطلہ وماطلہ بحقہ ۔

معل ۔ معل ۔ ربودن وشتاب زفتن وتمعلنی عن حاجتی واستعلنی ای اعجلنی وخصی کردن خر را حمار معمول وشتاب کردن درکار ۔ وبریدن وتباہ کردن یقال لاتمعلوا کاہم ای لاتقطعوا بعضہا من بعض ۔

مغل ۔ مغل ۔ بفتحتین درد شکم ستور را از علت باخاک خوردن رع ک اف ۲ یقال بہ مغلۃ شدیدۃ امغال خدا وند ستور با درد شکم شدن وغمازی کردن یقال امغل بہ مغلۃ میش وبزکہ بسالی دو بار نتاج دہد امغلت غنم فلان وہی غنم مغال بالکسر مغیل زنی کہ بچہ را شیر باز نکردہ بدیگری آبستن شود وہر سال بزاید مغل بگفتن کسے را پیش کسی رع بفتحہا یقال انہ لصاحب مغالۃ بالفتح ۔

لیل ۔ مرجل ۔ مرطل ۔ مجل ۔ مسل ۔ مصل ۔ لثلثۃ ۔ لمال ۔ محل ۔ لال ۔ لولاء ۔ مطل ۔ مثل ۔ معل ۔ بدل ۔ مغل ۔ نذل

لہ شمائل من علائلہ ای قلیل ص تماثل العلیل قارب البرء الامثل الافضل ۱۲ ت لہ وفی کلام علی کرم اللہ وجہہ ان من ورائکم امورا متماحلۃ ای فتن یطول امرہا والیس بحدیث کما توہم الجوہری ۱۲ ق لہ نوعی زکشک کرسیاہ باشد ۱۲

مقل مقل - بالضم نوعی از دارو ہامقلة پیہ درون چشم مقل بالفتح نگریستن دعع ف اض ۲ یقال مقلتہ ای نظرت الیہ بمقلتی وفرو بردن آب وجز آن وفی الحدیث اذا وقع الذباب فی طعام احدکم فامقلوہ ثم انقلوہ فان فی احد جناحیہ سمّا وفی الآخر شفاء وانہ یقدم السم ویوخر الشفاء مقلة سنگے کہ بدان آب بخش کنند تماقل یکدیگر را بآب فرو بردن -

مکل مکلة - بالفتح والضم آب کہ در تگ چاہ اندک اندک گرد آید مکلت البئر ای قل ماؤھا واجتمع فی وسطھا - ویقال اعطنی مکلة رکیتک ای جمتہ رکیتک والبئر مکول والجمع مکل -

ملل - ملة - ملالة - ملل بستوہ آمدن دعع ک اف ۲ یقال مللتہ ومللت منہ استملال کذلک یقال رجل مال ملّ ملول ملولة وذو ملة وامرأة ملولة کلہا نعت منہ - املال بستوہ آوردن یقال ملہ وامل علیہ ای اسأمہ - ویقال اذلّ فاملّ واملّ علیہ بمعنی املیٰ علیہ ایضاً یقال امللت علیہ الکتاب وامللتہ بمعنی - ومللت الثوب بالفتح اذا خطتہ الخیاطة الاولیٰ قبل الکف - ملة خاکستر وریگ گرم مللت الخبزة ملاً کوماج کردم امتلال کذلک ملیل مملول کوماج یقال اطعمنا خبز ملة وخبزاً ملیلا ولا تقل اطعمنا ملة قال ابوعبیدة الملة الحفرة نفسہا - ملیلة حرارة یجدھا الرجل وھی حمی فی العظم یقال بہ ملیلة وملال بالضم وھو یتململ علی فراشہ ویتملل اذا لم یستقر من الوجع کانہ علی ملة - ملل بفتحتین نام جای طریق مل کشادہ ومسلوک فلان یمل اذا مر مراسریعا - امتلال کذلک - ملة بالکسر کیش وشریعت ملول بضمتین میل سرمہ -

مول - مال - خواستہ اموال ج - مویل تصغیرہ والعامة تقول مویل بالتشدید - رجل مال ای کثیر المال - مؤل مؤول بالضم با مال شدن تمول مثلہ دعع ف اض ۲ وعع ک اف ۲ مثل خاف یخاف تمویل مال دار گردانیدن مُؤل بالضم عنکبوت مولة یکے -

مہل مہل بفتحتین آہستگی - وزمان امہال تمہیل زمان دادن مہلة بالضم اسم فیہ استمہال مہلت خواستن تمہل درنگ کردن امتہال معتدل وراست ایستادن - وآرمیدن وسستی وقولہم مہلا یا رجل ویا رجلان ویا رجال ویا امرأة سواء اے امہل فاذا قیل لک مہلا قلت لا مہل واللہ ولا تقل لا مہلا واللہ وتقول ما مہل واللہ بمغنیة عنک شیئاً مہل بالضم مس گداختہ قولہ تعالیٰ بماءٍ کالمہل ودردی زیت - وریم وزرداب وفی حدیث ابی بکر رض ادفنونی فی ثوبی ہذین فانما ہما للمہل والتراب

میل میل - میلان - ممیل - ممال مثل معیب معاب فی الاسم والمصدر خمیدن وازراہ چمیدن صلة بعن وجور کردن صلة بعلی - امالة خم دادن میل بفتحتین کژی وخم در خلقت یقال رجل امیل العاتق وفی عنقہ میَل - امیل ایضاً آنکہ شمشیر نباشد باوی - وآنکہ بر زین راست نتواند نشست میلاء ریگ تودہ وفرسنگ ودرخت بسیار شاخ تمایل پیچ پیچان رفتن استمالة سوی خود خنبانیدن کسی را بسخن خویش ونیکوئی تمییل متردد بودن میان دو چیز میل بالکسر منتہای درازے بصر از زمین - وچوب سرمہ کش وآہن جراح وکحال وسہ یک فرسنگ وقلم تختہ خاک -

مؤولة - وماألة - فربہ وفربک شدن مرد دعع بفتحہما دوک اف ۲ مأل بالفتح وکتف نعت منہ مألة مؤنث منہ وجاء امر ما مألٔ لہ مألا وما مأل مألہ آے لم یستعد لہ ولم یشعر بہ مألة باغ وکریسا امیال ج -

متلہ - جنبانید وحرکت داد آنرا دعع ف اض ۲

ماخل - گریزندہ مالخ مثلہ -

مرولة - کار خود را استوار نکردن -

امزہل - السحاب - ابر پاشید امزہل الثلج برف گداخت قلبٔ ازمہل -

مشل - کم دوشیدن ممشل کنبر بزمی دو شندہ تمشیل کم شیر فرود آوردن شتر مادہ یا پراگندہ شدن شیر آن یقال مشلت الناقة وامتشل السیف شمشیر را برکشید مشلة مثلہ موشیل بالضم دہیست منہا غانم بن حسین الفقیہ ابو الغنایم الموشیلی ومنسوب الی موشیلی وہو کتاب للنصاری وجدہ کان نصرانیا مشول کم شدن گوشت وفخذ ناشلة ران کم گوشت ورجل ممشول الفخذ -

امضحل - بروزن ومعنی اضمحل -

میکائیل - ومیکائین - بکسرہما نام فرشتہ ایست معروف عم -

حمار مہصل - بالضم خر درشت -

فصل النون

نأل - نألان - نوعی از رفتار کہ گوئی بر پشت بار دارد رجل نؤل وضبع نؤل نعت منہ -

نبل نبل - تیر وہی مؤنثة ولا واحد لہا من لفظہا وقیل ہو واحد وجمعہا نبال وانبال - نبّال تیر دار - وبا خفتان نابل مثل لابن وتامر - نابل ایضاً تیر گر وکان حقہ ان یکون بالتشدید مثل جمّال وقواس نبالة مصدرہ وایضاً زیرک در کار وانبل القوم اعطیتہم النبل ویقال ما انتبل نبلہ الا بآخرۃ اے ما انتبہ لہ وما بالی بہ وفیہا اربع لغات یقال ما انتبل

مقل
متلہ
ماخل
مرولة
مہل - امزہل
مشل
مکل
ملل
امضحل
بل - میکائیل
مہصل
نأل
نبل
مؤولہ
مول

نُبْلٌ ونَبالة ونُبالة ونُبالة - نُبلة بالضم عطيه نبل ج نبل آگاهی وفضل نَبالة مصدر منه رعع بضمها م نبیل نعت منه نُبَل بفتحتین ج - مثل کریم وکرم و ایضاً کبار القوم وصغارهم وهو من الاضداد نبلة تنگرف - ومردار نبل رض اوف ۲) سنگ استنجا وفی الحدیث اتقوا الملاعن واعدوا النبل والمحدثون یقولون بالتحریک - منابلة نبرد کردن بتیر انداختن یقال نابلته فنبلته ای کنت اجود منه نبلا ویکون ذلک فی النبل ایضاً نبل بالفتح تیر انداختن وغالب آمدن به تیر اندازی وفضل - ومصلحت شتر قیام نمودن - وراندن سخت ستور را رعع ف ض م استنبال تیر خواستن آنبال تیر دادن تنبیل دادن یقال نبلنی حجارة الاستنجا ای اعطنی ونبلت فلانا بطعامی ای ناولته شیا بعد شیئ تنبل تیز دستی نمودن و تیر با خود داشتن - وفضل نمودن از خود ومردن شتر ومردم وجز آن تنبال بالکسر کوتاه -

نتل - نتیل - کشیدن به پیشانگی - وبیضه شترمرغ که درو آب پرکنند و در بیابان دفن کنند نتل بالتحریک مثله استنتال پیش از صف شدن یقال استنتل من الصف ای تقدم اصحابه و آمادگی کردن کار را صلته باللام تناتل انبوه شدن علف ناتل بفتح التاء نام مردے از عرب -

نثل - نثلة - زره فراخ مثل نثرة یقال نثل درعه ای القاها عنه ولا یقال نثرها نثیلة خاک چاه نثل خاک از چاه بیرون آوردن رعع ف ض م انتثال کذلک - ویقال حفر تک نثل بفتحتین ای محفورة نثیل سرگین یقال لکل حافر نثیل ونثل اذ اراث ونثلت کنانتی اذا استخرجت ما فیها من النبل وکذلک اذا نفضت ما فی الجراب من الزاد و تناثل الناس الیه ای انصبوا -

نجل - نجل - نسل - وفرزند - وزه ویقال نجله ابوه ای ولده - فرس ناجل ای کریم النجل و انداختن چیزی را رعع ف ض م یقال تنجل الناقة الحصے بمناسمها و به نیزه زخم فراخ زدن یقال نجله ای طعنه واوسع شقه و شگافتن پوست را و باز کردن اهاب منجول ونجلت الارض اخضرت ای اهتزت سبفے ز هاب ناک شد زمین - وبپیش پای زدن کسی را چنانکه در غلطد ویقال من نجل الناس نجلوه ای من شاتم شاتم وه وبرون آوردن استنجال بسیار زه شدن زمین تنجیل شکستهای برگ هرم وآن نوعی از درختان شوره است نواجل شتران که آن برگ را بخورند منجل بالکسر داس نجل بفتحتین فراخ چشم شدن رعع ا ف ۲) رجل انجل بین نجلا و طعنة نجلاء نعت منه نجل ج - وسنان منجل ای واسعة الطعنة انجیل بالکسر کتاب عیسی علیه السلام یذکر ویونث فمن انث اراد الصحیفة ومن ذکر اراد الکتاب -

نحل - نحل - زنبور نحلة یکی یقع علی الذکر والانثی حتی تقول یعسوب وهو ذکره منه و لاغر - وزن بستن بر کسے که او نگفته باشد منحول شعر و سخن بر بسته بر خود که دیگری گفته باشد نحل بالضم عطیه دادن رعع بفتحها) نحلی علی فعلی بالضم عطیه نحلة بالکسر کابین زن دادن بی عوضی و بے طلبی و پیدا کردن و نامیدن کابین را و دعوی کردن نحول لاغری لاغر شدن رعع بفتحها) انحال متعد منه ونحل جسمه بالکسر ایضاً و بالفتح افصح - جمل ناحل ای مهزول سیوف نواحل شمشیرها باریک و تنک شده انتحال شعر دیگر را بر خود بستن تنحل مثله وایضاً خود را بمذهبی بستن

نخل - نخیل - درخت خرما نخلة یکی نخل ایضاً نوعی از زیور - وبیختن نخالة بالضم سبوس منخل بضمتین پرویزن وهو احد ما جاء من الادوات علی مفعل بضمتین وبفتح الخاء ایضاً لغة - انتخال استقصا کردن وبهتر را گزیدن تنخل گزیدن ناخل الصدر ای ناصح - بطن نخلة نام موضعے میان مکه وطائف منخل بفتح الخاء مشددا نام شاعری متنخل بکسر الخاء نام شاعرے از هذیل -

ندل - ندل - از جائے بجائے بردن - و ربودن وندلت الدلو اخرجتها من البئر رجل مندل رک اف ۲) نعت منه مندیل بکسرتین ج ستارخوان و دستار که بر میان بندند یقال تندلت بالمندیل و تمندلت ایضاً مندلی بوی خوش مندل شهرے از هند که آن عطر بوے منسوب ست بندلان بضم الدال وفتحها فدرنجک یعنی آنکه بشب ها چنان نماید که مردم را فرو میگیرد وهو مقدمة الصرع - نودلان دو پستان منودل بکسر الدال پیر جنبان از غایت پیری ویقال تودلت خصیاه اے استرختا و الرجل منودلا اے مشی مسترخیا - اندوال روان شدن شکم -

نذل - نذالة - فرومایه شدن رعع بضمهما فهو نذل ونذیل نعت منه -

نزل - نزل - بالضم آنچه پیش مهمان فرود آینده نهند از طعام وجز آن آنزال ج - وفزونی و برکت نزل بفتحتین مثله یقال طعام کثیر النزل والنزل - نزالة صلب و صاف شدن زمین چنانکه باندک باران سیل از وے روان شود رعع ک اف ۲م ارض نزلة رک ۲) ومکان نزل نعت منه - خط نزل اے مجتمع ویقال وجدت القوم علی نزلاتهم ای منازلهم

له وبالفتح مکان جوشیدن وبرآمدن آب فی الصحاح تنجل الموضع ای کثر به النجل وهو ما ینبع من الارض ۱۲ سے موضعه رددل، لا۔ رن دل، ۱۲ ق

وعلی استقامتہم - نزول فرود آمدن منزل بفتحتین کذلک (ع عع ت اک ۲ م منزل رف اک ۲م) جائے فرود آمدن - وسرای - وآب خورد ومنزلہ مثلہ وایضاً مرتبہ ودرجت وہی لا تجمع - نزول ایضاً فرود آمدن بمعنی استنزال از مرتبہ فرود افتادن - وفرود فرستادن منزل بفتح الزا کذلک وفرو فرستادہ قولہ تعالے انزلنی منزلاً مبارکاً - تنزیل فرو فرستادن ترتیب دادن تنزل بدرنگ فرود آمدن انزال فرود آوردن نزالہ بالضم آب مرد نزال مثل قطام بمعنے انزل وہو معدول عن النازلۃ نزال بالکسر فرود آمدن دو گروہ باہم در حرب تا زلہ بمعنی نزلہ زکام یقال بہ نزلۃ وقد نزل مستعمل مجہولا و یکبار فرود آمدن ومنہ قولہ تعالی ولقد رآہ نزلۃ اخری ای مرۃ تنزیل نہما فرود آیندہ وقولہ تعالی جنات الفردوس نزلاً قال الاخفش ہو نزول الناس بعضہم علی بعض -

نصل نغل

نسل ینسل - فرزند - ونسل - وزادن (ع عع اض ۲) وپر انداختن مرغ وافتادن آن - و ریختن پشم متعدد لازم انسال کذلک و وقت پشم ریختن شدن ستور را - وبیشی کردن بہ قوم یقال انسلت القوم ای تقدمتہم تناسل از یکدیگر زادن نسولۃ بالفتح ناقہ کہ بجہت زہ نگاہ دارند نسیل بفتحتین شیر کہ از پستان بے دوشیدان بیرون آید نسیل عسل گداختہ و از موم جدا شدہ - وانچہ افتد از پر و پشم وجز آن نسال بالضم کذلک نسیل نسلان جامہ از کہنہ افتادن وشتاب دویدن (ع عع ف ۲ م) قولہ تعالی الی ربہم ینسلون -

نسل نفل نضل

نشل ینشل - گوشت برکشیدن از دیگ (ع عع ف ۲ م) انتشال کذلک منشال بالکسر آلہ گوشت برکشیدن از دیگ نخفہ ناشلہ ران کم گوشت

نطل نقل نشل نعل

نشیل گوشت بے توابل پختہ نشلہ بفتحتین جائے خاتم از خنصر -

نصل ینصل - پیکان وتیغ وکارد ونیزہ نصول نصال ج منصل بفتحتین (ع ض اف ۲ م) تیغ نصول زائل شدن رنگ حنا از دست و بیرون افتادن پیکان از تیر وموی از خضاب یقال لحیتہ ناصل بلا ہا (ع عع ف ض ۲ م) و در آمدن پیکان در جائی ہو من الاضداد تنصیل پیکان از تیر بیرون کشیدن یقال انصلت السہم ہو کقولہم قردت البعیر و قذیت العین اذا انزعت منہ القراد والقذی و پیکان در نشاندن در تیر وہو من الاضداد انصال سنان از نیزہ بیرون کردن وکان یقال رجب فی الجاہلیۃ منصل الاسنۃ ومنصل والال لانہم کانوا ینزعونہا فیہ ولا یغزون نصیص پیوند میان گردن و سر من تحت اللحیین تنصل بیزار شدن از گناہ و بیرون کشیدن خود را استنصال بیرون کشیدن یقال استنصل السیف السفا یعنی فگند با دگرم خاک را -

نضل - مناضلۃ - نضال - تیر اندازی باہم کردن یقال ناضلتہ فنضلتہ ای غلبتہ فی النضال انتضال تناضل کذلک وسخن وشعر بر دیگر دون یقال انتضلوا بالکلام والاشعار - وفلان یناضل عن فلان اذا تکلم عنہ بعذر ودفع - انتضال ایضاً دست انداختن شتر در رفتن - وبرگزیدن نضلۃ نام مردے ابو نضلۃ کنیت ہاشم بن عبد مناف -

نطل - ناطل - کوزہ کہ شراب پیمایند بوے نیاطل ج نیطل دلو - وسختی نطول بالضم آب جوشانیدہ بدارو با بجای ریختن (ع عع ف ض ۲ م) نطول بالفتح آن آب -

نعل - نعل - م - وہی مؤنثۃ نعیلۃ تصغیر ہا و زمین درشت کہ سنگ ریزہا از وے درخشد وپیے کہ بر گوشۂ کمان زنند یقال نعلت وانتعلت نعل پوشیدم (ع عع لفتحہا) ناعل بالنعل ویقال لحمار الوحش ناعل لصلابۃ حافرہ - انعال نعل بستن یقال منہ انعلت خفی ودابتی ولا یقال نعلت نعل السیف آہن وغیرہ بن نیام شمشیر فرس منعل یدہ ورجل اسپ کہ میان سم ورسغ وے سپید باشد واز آن بر تر نگذرد وچون از رسغ برگذرد آن را محجم گویند ودیۃ منعلۃ نہال از بیخ برکندہ

نعثل - نعثل - کفتار نر - ونام مردی دراز ریش نعثلۃ رفتار پیران سست -

نغل نغل بفتحتین تباہ شدن پوست فلان نغل ای فاسد النسب والعامۃ تقول نغل بالسکون وکینہ ور شدن (ع ک اف ۲ م) یقال نغل قلبہ علے وسخن چینی وتباہی کردن میان مردم -

نفل نفل - نافلۃ - عطیہ وعبادتی کہ واجب نبود ومنہ نافلۃ الصلوٰۃ وغیرہ وانتفال ورشدن وبیزار شدن از چیزے نفل بفتحتین غنیمت انفال ج تنفیل غنیمت دادن تنفل تطوع گذاردن نفل ایضاً گیا ہے نفل (ض اف ۲) بعد از غرہ ماہ سہ شب دیگر نوفل دریا - ومرد بسیار عطا - ونام معروف نوفلۃ نمکدان -

نقل نقل - از جائے بجائے بردن (ع ف اض ۲) وموزہ - ونعل کہن شود در پے کردہ ودرپی کردن نقل بالکسر مثلہ یقال جاء فی نقلین انتقال ج منقل بفتحتین کذلک وفی حدیث ابن مسعود رض ما من مصلی لامرأۃ افضل من اشد مکان فی بیتہا ظلمۃ الا امرأۃ قد یئست من البعولۃ

سلہ بضم المیم لا بفتحہا کما توہمہ الجوہری ۱۲ق

فهی فی منقلیها قال ابو عبید لولان الروایة اتفقت فی الحدیث والشعر ماکان ، جرا الکلام عندی الاکسر منقل ایضاً راه درکوه منقلة مرحلة نُقل بالضم وهو ما تنقل به علی الشراب ونُقلة اسم من الانتقال من موضع الی موضع نَقَل بفتحتین پرکه از تیرے برتیرے دیگر نهند وسنگستان با درخت نِقال مکان نِقل بالکسر وسنگ وبیاری شتر در سپل و حاضر جوابی در سخن رجل نقل رک ۲م نعت منه مناقلة ـ بایکدیگر سخن گفتن نَقیل راه ونوعے از رفتار نقیلة زن غریبه ـ وپاره که بر نعل وخف شتر زنند نقائل ج ـ انقال نیکو کردن موزه تنقیل کذلک وایضاً بسیار نقل وحرکت کردن منقلة بکسر القاف شکستگی که استخوان از وے شکسته باشد تنقّل برگشتن ـ وچیزے را نقل کردن مناقلة الفرس ان یضع یده ورجله علی غیر حجر بحسن نقله فی الحجارة ـ نِقال بالکسر یکباره ودو باره آب علف خوردن شتر بے چرانیدن کسے یقال منه فرس منقل ـ ناقلة مردم از جاے بجاے رونده خلاف قطان ـ انقلاء نوعے از خرما بشام ـ

نقشل نقشلة ـ رفتار پیر گرد انگیزان ـ

نکل نِکل ـ بالکسر بند وآهن لگام ـ ولگام مرد راهبر ورجل نِکل ونکل بالکسر وبفتحتین مثل شِبه وشَبه مردے که از وے دهند شوند دشمنان وی ویقال رماه الله بنکلة ای بما ینکله تنکیل عقوبت کردن وعبرت دیگران گردانیدن نکال بالفتح عقوبت منکل بالفتح الذی ینکل به الانسان نکول باز ایستادن از دشمن واز سوگند رعع ف وا ضرم ناکل ترسنده ضعیف دل رعع ک ف ۲م لغة فیه نَکَل بفتحتین مرد دلیر ـ واسپ قوی فی الحدیث

ان الله تعالی یحب النکل علی النکل ای الرجل القوی المجرب علی الفرس القوی المجرب ـ

نمل نمل ـ مورچه نملة یکی آرض نملة ذات نمل ـ طعام منمول اصابه النمل ودمید کے اندام که آنرا اطباء باب خوانند نملة ایضاً گیکے سم اسپ وهو عیب وفرس نمل الانامل اذا کان لایقر وفلان ذو نملة بالضم ای کثیر الحرکة ـ نملة ایضاً نام چینی نمل رک ۲م تمام انمال کذلک ـ انملة بضم المیم سر انگشت انامل ج ـ

نول منوال ـ آنرد بافنده نول کذلک انوال ج ـ نول ایضاً آزردیدن رعع ف وا ضرم وعطا دادن یقال نُلت له بالعطیة ونلته العطیة ویقال هم علی منوال واحد ای علی طبیعة واحدة نوردانند وقولهم لولک ان تفعل کذا ای ینبغی لک واصله من التناول ـ نوال بالفتح عطا نائل مثله ـ نوال ایضاً صواب تنویل دادن رجل نال بسیار عطا وهما نالان وهم انوال ـ وناولته الشیء فتناوله ای اعطیته فاخذه ـ

نهل منهل ـ آب خور ـ ومنزل ناهلة آینده وزونده ناهل تشنه وسیراب وهو من الاضداد نهل بفتحتین ج مثل طالب وطلب وجمع نهل نهال مثل جمل وجمال نهل بالسکون والحرکة نخست خوردن وتشنه وسیراب شدن رعع ک ف ۲م انهال ج ـ متعدی منه ـ منهال نام مردے ـ

نهشل نهشل ـ گرگ وچرغ ـ ونام مردے ابونهشل کنیت مردے ـ

نیل نیل ـ یافتن رعع ک اف ۲م مثل خاف یخاف ـ انالة دادن نیل بالکسر رود مصر نائلة نام زنی وبت ـ

نشدل ـ کنبرج بلا والنشدلان وبضم داله النشدلان فی النبدلان ـ

النارجیل ـ بالهر لغة فی النارجیل ـ

نئطل ـ کنبرج بلا ـ بدمرد گمینر ـ

نأملة ـ رفتار بندی وقد نامل یعنی چنین رفتار کرد

نبتل ـ کجعفر بسیار سخت وموضعی ونام شخصے و عبدالله بن نبتل کان منافقا ـ

نارجیل ـ جوز هندی نارجیلة یکی وقد یهمز ویکون فی القدیم الکریم منها تکون نارجیلة واما لبن نسمی الطلاق ذکر فی القاف وخاصیة النیخ منها اسهال الدیدان والطرحی باهی جدا ـ

النعابل [illegible] طارق بن وسیق ـ

نغظلة [illegible] درنیان وچپ وراست نادوداں خرامیدن ـ

نغبول ـ کزنبور پرنده ایست ونبا تیست ـ

رجل منغدل الراس ـ فرو هشته سر بازنگی وسطبری بدوون

نغفل ـ کجعفر گران ـ

نکیعل ـ کجعفر اعرابی ـ

نلنل ـ کهدهد مرد ناتوان ـ

نهبلة ـ کهنه سال شدن یقال شیخ نهبل وعجوز نهبلة نهبلة ایضاً رفتاریست باگرانی وشتر ماده وفی الترمذی فی حدیث الدجال فیطرحهم بالنهبل وهو تصحیف والصواب بالمیم ـ

نهشل ـ کجعفر مرد سال خورده کلان از کرگس و باز ـ

فصل الواؤ

وَأل ـ وَأل ـ وُؤول ـ پناه گرفتن رعع ف وا ک ۲م موئل پناه موألة کذلک مثل مهلکة موا

نشدل ـ نهل ـ النارجیل ـ نئطل ـ نأملة ـ نبتل ـ نارجیل ـ نول ـ النعابل ـ نغظلة ـ نغبول ـ منغدل ـ نغفل ـ نکیعل ـ نهل ـ نلنل ـ نقشل ـ نهبلة ـ نکل ـ نهشل ـ نیل ـ وأل

له چوبی مدوره طولانی انجکل اسطوانی که بر تدریا رچه بافته شود بران پیچند ۱۲

رہایش جستن و آلہ موئل و غلہ سرگین و مزبلہ یقال ان وقودہم الوألۃ۔ او ألت الماشیۃ فی المکان ای اثرت فیہ بابوالہا وابعارہا۔ استئوال گرد آمدن شتران اوّل نخست نقیض آخر واصلہ اوأل علے افعل مہموز الاوسط فقلبت الہمزۃ واوا و اُدغمت یدل علی ذلک قولہم ہذا اول منک والجمع الاوائل والاولی ایضاً علی القلب والاولون ایضاً وقیل اصلہ وول علی فوعل قلبت الواو الاولی ہمزۃ ولم یجمع علی اواول لاستثقالہم اجتماع الواوین بینہما الف الجمع وہو اذا جعلتہ صفۃ لم تصرفہ تقول لقیتہ عاما اوّل ولا تقل عام الاول وتقول ما رأیتہ مذ عامٌ اول بالرفع للصفۃ کانک قلت اول من عامنا وبالنصب للظرف کانک قلت مذ عامٌ قبل عامنا وضممتہ علی الغایۃ فی قولک ابدأ بہذا اولُ ای قبلُ و ان اظہرت المحذوف نصبت کما تقول اول فعلک و ان لم ترشیأ یوما قبل امس قلت ما رأیتہ مذ اول من امس فان لم ترہ مذ یومین قبل امس قلت ما رأیتہ مذ اول من اول من امس لم تجاوز ذلک۔ ویقال ہذا اول بین الاولیۃ۔ اولی مؤنث اول ج مثل اخری واخر وائل پدر قبیلہ۔

وبل۔ وبلۃ بفتحتین گرانی و ناگواریدگی و جل وبال گران و ناگوار شدن رعع بضمہا و وبیل نعت منہ وایضاً عصاے سطبر موبل مثلہ وایضاً بند ہیزم و وبیل مثلہ ویقال بالشاۃ وبلۃ ای شہوۃ بالفحل وقد استوبلت الغنم۔ واستوبلت البلد ای استوخمتہ وذلک اذا لم یوافقک فی بدنک وان کنت تحبہ و وابل باران بزرگ قطرہ و وبل مصدر منہ رعع ف ا ک ۲م ومنہ ارض موبولۃ۔ وقولہ تعالی فاخذناہ اخذا وبیلاً ای شدیدا۔ ضرب وبیل وعذاب وبیل شدید۔

وابلۃ کرانہ کتف از سر بازو و وبال بالفتح نام آبی۔

وثل۔ وثل بفتحتین رسن از لیف و ثیل لیف و نام مردے و اثلہ نام مردے۔

وجل۔ وَجَل بفتحتین ترسیدن رعع ک ا ف ۲م موجل کذلک و بکسر الجیم جاہی ترس و فی المضارع اربع لغات یوجل و یاجل و ییجل و یجل کذلک فیما اشبہہ من باب المثال اذا کان لازما فمن قال یاجل جعل الواو الفا لفتحۃ ما قبلہا۔ ومن قال ییجل بکسر الیاء رہی لغۃ بنی اسد فانہم یکسرون یاء المستقبل اذا کان بعدہا یاء اخری لتقوی احد الیائین لاخری ویقولون انا ایجل و نحن نیجل و انت تیجل و لایکسرون الیاء فی یعلم والامر منہ ایجل صارت الواو یاء لکسرۃ ما قبلہا و تقول انی منہ لاوجل ولایقال فی المؤنث وجلاء ولکن یقال وجلۃ و رجل وجل۔

وحل۔ وحل بفتحتین گل تنک موحل بالفتح مصدر منہ و بالکسر المکان والاسم۔ وحل بسکون ۲ لغۃ ردیۃ فیہ۔ واستوحل المکان۔ وحل الرجل بالکسر ای وقع فی الوحل واوحلہ غیرہ۔ وواحلہ فوحلہ اے غلبہ فیہ۔

وذل۔ وذیلۃ۔ آئینہ و پارہ نقرہ و ذائل ج وذالۃ بالکسر پارہ گوشت یقال قد توذلوا منہ اذا اقتطعوا بغیر قسم۔

ورل۔ ورل بفتحتین جانورے چون سوسمار ورلان بالکسر و اورال ارؤل ج۔

وسل۔ وسیلۃ۔ سبب و دستاویز وسیل و سائل ج۔ توسیل توسل نزدیکی جستن بچیزے یقال وسل الی اللہ تعالی وسیلۃ و توسل الیہ بوسیلۃ اذا تقرب الیہ بعمل۔ توسل ایضاً دزدی یقال اخذ فلان ابلی توسلا ای سرقۃ۔ الواسل الراغب الی اللہ تعالی۔ موسل نام آبی۔

وشل۔ وشل بفتحتین آب اندک و فی المثل وبل بالرمل اوشال و نام کوہی بہ تہامہ و شلان چکیدن آب رعع ف اک ۲م جبل واشل یقطر منہ الماء و جاء القوم اوشالا ای یتبع بعضہم بعضا و شول بالعنم یکی بہرہ۔ و شمستی یقال فلان و اشل الخطاء اے ناقصہ۔ ناقۃ وشول بالفتح بسیار شیر۔

وصل۔ وصل۔ پیوند و صال ج و منہ الجر و پیوند کردن جامہ و یقال ہذا وصل ہذا اے مثلہ وصول رسیدن رعع ف اک ۲م یقال وصلتہ و وصلت الیہ۔ وصلۃ بالضم پیوستگی و بینہما وصلۃ ای اتصال وصل ج۔ وصل۔ صلۃ پیوستن و پیوستہ شدن و عطا دادن او صال مفاصل والوصیلۃ الشاۃ التی تلد سبعۃ ابطن عناقین عناقین فان ولدت فی الثامنۃ جدیا ذبحوہا لالہتہم وان ولدت جدیا و عناقا قالوا وصلت اخاہا فلا یذبحون اخاہا من اجلہا ولا تشرب لبنہا النساء۔ اتصال رسیدن و پیوستن و صیلۃ ایضاً عمارت۔ و فراخی۔ و زمین فراخ و صائل جامہ ہای مخططہ یمانی واصلۃ موی پیوند کنندہ مستوصلۃ آن زن کہ بر موی او پیوند کنند و فی الحدیث لعن اللہ الواصلۃ والمستوصلۃ توصل پیوستگی جستن بلطف تواصل پیوستگی کردن ایصال رسانیدن و پیوندانیدن توصیل مبالغۃ فی الوصل۔ مواصلۃ و صال پیوستہ داشتن و منہ المواصلۃ فی الصوم موصل بکسر ۲ نام شہری۔ و پیوند رسن۔ و میان ران و سرین شتر واصل نام مردی او اصل ج۔

وعل۔ وَعِل۔ رک ۲م بز کوہی وعول اوعال ج۔ و فی الحدیث یظہر التحوت علی الوعول ای یغلب الضعفاء الاقویاء۔ وعل بسکون ۲ پناہ۔ و چارہ یقال مالی عن ذلک وَعْلٌ و وعیٌ ای مالی منہ

بد - توغل بر آمدن بزکوہی وجز آن برکوہ وعلہ نام شاعرے

وغل - وغول - در درخت رفتن و نہان شدن وغل بسکون ۲ بر مجلس شراب کسی ناخوانده در آمدن واغل نعت منہ رعع ف اک ۲) وشرابی کہ واغل خورد - ومرد فرومایہ وچارہ یقال مالی عن ہذا الامر وغل ای بد - وغل رک ۲) بد خوار آیغال تیز رفتن توغل دور در شدن ورفتن -

وقل - وقل - درخت مقل - وبر آمدن بکوہ رعع ف اک ۲) توقل بکوہ بر آمدن یقال منہ وعل وقل بضم القاف وکسرہا مثل ندس - وفی المثل اوقل من غفر وہو ولد الاروية ای الوعل وفرس وقل اذا احسن الدخول بین الجبال -

وکل - رجل **وکل** بفتحتین ووکلہ مثال ہمزہ وتکلہ ای عاجز یکل امرہ الی غیرہ ویتکل علیہ موکل بفتحتین نام جای وواکلت الدابۃ ای اسارت السیر - فرس واکل یتکل علی صاحبہ فی العدو ویحتاج الی الضرب - ویقال دابۃ فیہا وکال بالفتح والکسر ای کسل - وکیل م - توکیل وکیل گردانیدن و گذاشتن کار را بکسے وکالۃ بالفتح والکسر اسم فیہ توکل اعتراف بعجز واعتماد بر غیر خود کردن تکلان بالضم اسم فیہ واتکلت علی فلان فی امری ای اعتمدتہ واصلہ اوتکلت قلبت الواو یاء لانکسار ما قبلہا وابدلت منہا التاء فادغمت فی تاء الافتعال ثم نبیت علی ہذا الادغام اسماء من المثال وان لم تکن فیہا تلک العلۃ توہمان التاء اصلیۃ لان ہذا الادغام لا یجوز اظہارہ فی حال فمن تلک الاسماء تکلۃ تکلان تخمۃ - تہمۃ - تجاہ - تراث تقوی فاذا صغرت قلت تکیلۃ وتخیمۃ لاتعید الواو لان ہذہ حروف الزمت البدل فتثبت فی التصغیر والجمع - وکل ووکول کار بکسے گذاشتن رعع ف اک ۲) یقال وکلہ الی نفسہ وامر موکول الی رائک - مواکلۃ بر یکدیگر اعتماد کردن -

ولول - ولولۃ - ولوال - بانگ وفریاد کردن زن -

وہل - وہلۃ - ترس ولقیتہ اول وہلۃ اسے اول شیء - وہل بفتحتین ترسیدن رعع ک اف ۲) وہل نعت منہ مستوہل مثلہ - وہل ایضاً غلط وسہو کردن در چیزی یقال وہل فیہ وعنہ - وہل بالسکون ول بجای رفتن کہ مراد آن نباشد رعع ف اک ۲)

ویل - ویل - وائے - وسختی - ونام وادی در جہنم یقال ویلہ وویل لہ وفی الندبۃ ویلاہ وتدخل علیہا الہاء فتقول ویلۃ ویقال ویل لہ وویلا لہ الرفع علی الابتداء والنصب علی اضمار فعل فاذا اضفتہ لم یکن الا النصب -

وتل بفتحتین کسانے کہ از شراب شکم سیر شوند اوتل یکے -

ودل - السقاء یدلہ ودلا مخضہ یعنے مشک شیر را غنبانید -

ورنتل کسمندل بلا وکار بزرگ ورنتلی مثلہ وموضعے -

وفل - چیز اندک ووفلۃ افلہ ای قشرتہ وقصبہ وافل بالغ اوافر ووفلۃ توفیلا فراوان کردم اورا توفیل نوعے از ریحان ست کہ بفارسے اردشیران گویند -

وہیل - بن سعد بن مالک بن النخع ابوبطن منہم علی بن مدرک الوہیلی المحدث -

اول - ہذا موضعہ وذکر فی (وال) قال النحاۃ الاوائل بالہمز اصلہ اداول لکن لما اکتنفت الالف واوان وولیت الاخیرۃ الطرف ضعفت وکانت الکلمۃ جمعاً والجمع مستثقل قلبت الاخیرۃ ہمزۃ وقد یقلبون فیقولون الاوالی -

فصل الہاء

ہبل - ہبل بفتحتین بے فرزند شدن یقال ہبلتہ امہ اے ثکلتہ - اہبال ای اثکال ہبول بالفتح ثکول ہبل بالفتح راہ رحم ہبالۃ نام شتری مہبل مثال مجلس مردم وشتران گران سنگ سال خوردہ تہبیل اہبال ایضاً گران کردن گوشت کسے را رجل ہبیل نعت منہ اہتبال غنیمت شمردن وحیلت کردن یقال اہتبلت غفلتہ ای اغتنمت مہتبل کذاب ہتبال صیاد فریبندہ وذیب ہبل ای محتال ہبل رض اف ۲) نام بتے کہ در کعبہ بود ہنبلۃ رفتار کفتار لنگ نون زائدہ -

ہتل - تہتال - مثل تہتان نیک باریدن ابر رعع ف اک ۲) ہتل ہتلان کذلک سحاب ہتل رف اک ۲) نعت منہ -

ہتمل - ہتملۃ - سخن پوشیدہ گفتن -

ہجل - ہجل - زمین پست میان کوہ تہجیل فحش شنوانیدن ودشنام دادن - وبچوب وتازیانہ انداختن مہو حل شتر تیز رو - ومرد احمق - ودشت بے نشان وزمین ناہموار -

ہدل - ہدیل - کبوتر نر وبانگ کردن وی رضع ف اک ۲) یقال الہدیل فرخ کان علی عہد نوح النبی علیہ السلام فصاد جارح من جوارح الطیر قالوا فلیس من حمامۃ الا وہے تبکی علیہ ہدل فرو رہا کردن چیزے را رعع ف اک ۲) وبیخ آونگان کردن شتر فصیل ہادل در از بیخ وذلک مدیح بہ ہدل بفتحتین مصدر

وغل
وال
وہل
وقل
ویل
وکل
وتل - ہتل
ودل - ہتمل
ورنتل - ہجل
وفل
ہدل
وہیل
اول -

سلہ فی الصحاح قد ہبلہ اللحم اذا کثر علیہ ورکب بعضہ بعضا واہبلہ ۱۲

منه رعع ک افه ۲ م آهدل هدل نفتان سنه تهدّل سست شدن لبها - وفرد افتادن شاخهاے درخت هدال بالفتح شاخ سرفرود آورده -

هدمل - هدمل - بکسرتین جامهٔ کهنه هدملهٔ مثال سجله ریگ بسیار و درخت -

هذل - هذلول - بالضم مرد سبک - وتیر سبک وتل خرد هذالیل ج - هوذاة جنبان بیرون آمدن بول شتر - واضطراب کردن در دویدن وجنبیدن دلو وهو ذل السقاء اذا تمخض - [illegible] ونام مردی هذلی منسوب -

هدمل - هدملة نوعی [illegible] رفتار -

هرجل - هرجلة - رفتار [illegible] [illegible] تیز رفتن [illegible] [illegible] [illegible] -

هرطل - هرطال - بالکسر دراز -

هرقل - هرقل - بکسرتین علی وزن خندف ملک روم ویقال هرقل بوزن دمشق -

هرکل - هرکولة - علی وزن برذونة دختر شگرف اندام لرزان سرین هراکلة جا — موج دریا -

هرمل - هرملة - برکندن موے شعر هراميل موهاے افتاده -

هرول - هرولة - نوعی از رفتار و دویدن -

هزل - هزل - بیهوده ضد جد رعع ف اک ۲ هزال بالضم لاغری یقال هزلت الدابة هزالا استعمل مجهولا و هزلته هزلا فهو مهزول واهل عماء هل [illegible] هزل القوم اذا اصابت مواشیهم سنة - [illegible] هزلت -

هزبل - ویقال مافیه هزبلیلة ای شیٔ -

هشل - هشیلة - الاغ شتر که بے دستوری خصم برند و باز گردانند -

هضل - هضیلة - زن ضخم میانه سال - وناقهٔ بسیار شیر - وآوازهای مردم هضل لشکر بسیار -

هطل - هطل - پیاپے شدن باران واشک و رفتن آن رعع ف اک ۲ م هطلان تهطال کذلک سحاب هطل ومطر هطل نعت منه هطل جمع هاطل ودیمة هطلاء ولا یقال سحاب اهطل کقولهم امرأة حسناء ولا یقال رجل احسن - هطل بالکسر شتر مانده کننده ناقة هطلی آهسته رود کاهل هطال نام کوهے و [illegible] بارنده [illegible] طائفه گروه از مردم ترک [illegible] واهل طبرستان هیطل روباه وگروهی [illegible] [illegible] -

هقل - هقل - بالکسر شترمرغ جوان -

هیکل - هیکل - نیکو و کالبد و پیکر - واسپ دراز ضخم - وبناے بلند و نمازگاه ترسایان -

هلل - هلال - بالکسر ماه نو تا سه شب ثم هو قمر و جمع اهلة ج - ونام قبیله از هوازن - وآب اندک در تک چاه وسنان دو شاخ - وگوشهٔ سنگ آسیا که شکسته بود تهلل درخشیدن برق و روے از شادی یقال تهلل وجهه واستهل ایضا و روان شدن اشک انهلال ریخته شدن باران و ابر تهلیل لا اله الا الله گفتن یقال قد اکثرت من الهیللة ای من قول لا اله الا الله و باز پس گشتن یقال حمل فما هلل ای فما جبن - هلل بفتحتین ترس یقال هلل فلان هلالا ای رجع فرقا و اول باران استهلت السماء وذلک فی اول مطرها یقال هو صوت وقعه - و استهل الصبی ای صاح عند الولادة - واهل المعتمر اذا رفع صوته فی التلبیة - واهل بالتسمیة علی الذبیحة

قوله تعالی وما اهل لغیر الله به ای نودی علیه بغیر اسم الله واصله رفع الصوت - واهل الهلال واستهل مجهولا واستهل معلوما ای تبین ولا یقال اهل - ویقال اهللنا عن لیلة کذا ماه نو دیدیم ولا یقال اهللناه فهل کما یقال ادخلناه فدخل وهو قیاسه - هلهل بفتحتین زهر و هو معرب ثوب هلهل جامهٔ تنک بافته هلهلة تنک بافتن جامه وشعر هلهل اے رقیق مهلهل اسم امرء القیس بن ربیعة لانه اول من ارق الشعر ویقال هلهلت ادرکه ای کدت - هلاهل آب بسیار و صافی ویقال ذهب بذی هلیان بکسرتین و تشدید اللام اذا ذهب بحیث لا یدری - هلا راندن اسپ یال هلا ای اقرب - هل مخففا هو حرف استفهام فاذا جعلته اسما شددته - قال الخلیل قلت لابی الدقیش هل فی ثریدة کان ودکها عیون الضیاون فقال اشد الهل قال ابن السکیت اذا قیل لک هل لک فی کذا ای هل لک فی حاجة قل لی فیه او بالی فیه وان لی فیه ولا تقل ان لی فیه هلا - ویقال ما اصابت عنده هلة ولا بلة ای شیٔا وقد ذکر فی بلل و هل ایضا بمعنی قد قوله تعالی هل اتی علی الانسان ای قد اتی وبمعنی ما یقال هل هی الا کذا وکذا ای ما هی قوله تعالی هل من اله غیر الله - ویقال هلا قلت چرا نگفتی و هلا استعجال وحث یقال حی هلا الثرید ومعناه هلم الی الثرید بمعنی بشتابید وبشتاب یستوی فیه الجمع والواحد والمؤنث فتحت یاء حی لالتقاء الساکنین و تبینت مع هل علی الفتح وجعلتها اسما واحدا مثل خمسة عشر واذا وقفت علیه قلت حی هلا والالف لبیان الحرکة کالهاء فی کتابیه وحسابیه لان الالف من مخرج الهاء وفی الحدیث اذا ذکر الصالحون فحی هلا بعمر معناه علیک بعمر ای انه من اهل هذه الصفة ویجوز التنوین فی فحی هلا فیجعل نکرة وبلا تنوین مع الوقف قد یقولون حی من غیر هل کقولهم

فی الاذان حی علے الصلوٰۃ حیّ علی الفلاح وانما هو دعاء الی الصلوٰۃ والفلاح وحکی ان بعض العرب یقول حی هل الصلوٰۃ یصل بهل کما یصل بعلیٰ ومعناه ائتوا الصلوٰۃ واقربوا منها وهلموا الیها وقد جعل المؤذن کما یقال حولق وتعبشم مرکبا من کلمتین وربما الحقوا بها الکاف فقالوا حی هلک کما یقال رویدک والکاف للخطاب فقط ولا موضع لها من الاعراب۔

همل۔ هَمَل۔ روان شدن اشک (ع ف ا ض ۲ ک ۲) هملان کذلک یقال هملت عیناه ای فاضت وانهملت مثله۔ همل بفتحتین شتران بچرا گذاشته بے شتربان مثل نفش الا ان النفش لا یکون الا لیلا والهمل یکون لیلا ونهارا یقال ابل همل ها ملة هُمّال هوامل کما نعت وترکتها هملًا ای سُدی بلا راع وفی المثل اختلط المرعی بالهمل۔ وهمل ایضاً آب کہ او را باز دارنده نباشد اہمال فرو گذاشتن چیزے را بخود وهمل سخن کہ آنرا استعمال نکنند۔

هول۔ هَوْل۔ ترسانیدن (ع ف ا ض ۲) مکان مهیل ای مخوف هال بالفتح کذلک اہتیال ترسیدن تهویل ترسانیدن تهاویل کارہاے ترسانندہ ورنگہاے گوناگون تهول سوگند بآتش خورندہ تهولة آتش کہ بوی سوگند خورند وآن در جاہلیت بود داست تهویل ایضاً خود را بہ پیرایہ ولباس آراستن تهول ترسانیدن شتر بد انچه خود را در صورت گرگ نمائی بوے ہالة بالتخفیف خرمن ماه هولول علے فعلول مرد سبک۔

هیل۔ هَیْل۔ فرو ریختن آرد و را بنان وریگ وخاک وجز آن (ع ع ف ا ک ۲) انهال ریختہ شدن وفی المثل محسنةٌ فهیلی یضرب لمن عمل وهو فیه مصیب تهیل روان شدن آہالة ریختن فهو مُهال ومَهیل ویقال جاء بالهیل والهیلمان ای بالمال الکثیر وقیل بالرمل والریح۔ هیلان نام قبیلہ ونام جائے۔

هبرکل۔ کسفرجل جوان خوش اندام۔

هشلة۔ تباہی وآمیختگی۔

قوس هیجفل۔ کجحمرش کمان سبک تیر۔

هدبل۔ کسبحل مرد بسیار موے وژولیدہ موے کہ سر خود را شانہ نکند وگران جان۔

هراعلة۔ فرو مایگان۔

هزاعل۔ آواز ہا واصلها الازاعل۔

هنبل۔ الرجل۔ برآمد بچو دور فتار کرد۔

هنتل۔ بالفتح موضعے۔

هنجل۔ کقنفذ گران۔

هندویل۔ کزنجبیل دفزک ومرد گول وسست وناتوان۔

هدبل — هراعلة — هزاعل — هنبل — هنتل — هنجل — هندویل — همل۔ هیل

فصل الیاء

یلل۔ یَلَل بفتحتین کوتاہی دندان بالا وکژی آن رجل ایل بتشدید اللام وامرأة یلّاء والفنان یلیل نام موضعے۔

یسل۔ قبیلہ ایست از قریش ظواہر وبالسباء الموحدہ قبیلہ ایست دیگر اسےنے بنی عامر بن لوے۔

یولة۔ بالضم جد احمد بن محمد الیمنی۔

یلل — هبرکل۔ یسیل — هشلة — هیجفل — هول۔ یولة

باب الیم

فصل الالف

اتم۔ اَتُوم۔ بالفتح زنی کہ ہر دو فرج وے یکے شدہ واصلہ فی السقاء تنفتق خرزتان فیصیران واحدة مأتم شیون۔ وزنان گرد آمدہ بجاے بغم یا بشادی ویقال شقفقت جیوب وخدہ وبایدی مأتم ای نسار وعند العامة المصیبة یقولون کنا فی مأتم فلان والصواب ان یقال فی مناحة فلان مآتم ج۔ اتم نام وادی۔

اثم۔ اِثْم۔ بالکسر بزہ۔ وخمر باثم بزہ کار شدن (ع ع ک ا ف ۲) آثم اثیم اثوم نعت منه۔ واثمه الله یأثمه (ع ک ا ف ۲) اے عدہ علیه اثما فهو مأثوم۔ اثیام در بزہ افگندن تاثیم بزہ نسبت کردن تأثم خود را بزہ کار دیدن۔ وباز ایستادن از بزہ اثام پاداش بزہ قوله تعالیٰ یلق اثاما۔ ناقة اثمة نوق آثمات آہستہ۔

اجم۔ اجمة۔ غلیشہ اجمات اجم اجام أُجُم آجام ج۔ کما قلنا فی ثمرة۔ اجم بفتحتین ایضاً بستوہ آمدن از یک نوع طعام (ع ک ا ف ۲) اجم نعت منه علے فاعل ونام موضعی بالشام آجم بفتحتین ایضاً نام حصنی از سنگ در مدینہ۔ وہر خانہ کہ چہارسو مسطح باشد قال الاصمعی ہو مخفف ویثقل آجام ج۔ تاجم النار اے اشتد حرہ۔ وتاجمت النار مثل تاججت وان لها لاجیما واجیجا۔ وفلان تیاجم علے فلان اے اشتد غضبه علیه وتلهب۔

ادم۔ ادیم۔ روے پوست آدم آدمة ج۔ مثل رغیف وارغفة وروی زمین ادمة درون پوست از جانب گوشت بشرة بیرون پوست

اتم — اجم — ادم — اثم

لہ بابای عجول

آدمۃ ایضاً گزیدۂ قوم یقال جعلتُ فلاناً ادمۃ اہلی ای
الم
اسوتہم یعنی روکاہ اہل خود و فلان مودم مبشر اے
جمع لین الادمۃ وخشونۃ البشرۃ - ادمۃ بالضم گندم
گونی - و وسیلت پیوزی - وسخت سپیدی شتر یقال
ازم
بعیر آدم وناقۃ ادماء و الجمع اُدم ویقال ہو الابیض
اہم
الاسود المقلتین من الابل - آدم مرد گندم گون
ادمان بالضم ج - و پدر آدمیان وہو ابو البشر
علیہ الصلوٰۃ والسلام واصلہ بہمزتین لانہ افعل
الا انہم لینوا الثانیۃ فاذا حرکتہا جعلتہا واواً وقلت
اوادم فی الجمع لان الغالب علیہا الواؤ ولیس
لہا اصل فی الیاء معروف عن الاخفش اُدُم
بالضم آہوان سپید باخطہا یقال ظبیۃ ادماء وجاء
فی الشعر اُدمانۃ ایضاً - آدم بالضم ادام بالکسر نان
خورش ادم بالفتح نان خورش کردن و ساز داری
اسم
کردن رعع ف اک ۲م یقال آدم الخبز باللحم وادام
اللّٰہ بینہما وکذٰلک ادم اللّٰہ بینہما و فی الحدیث ونظرتُ
اضم
الیہا فانہ احریٰ ان یؤدم بینکما یعنے ان یکون بینکما
الوفاق والمحبۃ - ادمی رض اف ۲م موضع ادیم
اطم
متون الارض لا واحد لہا -
اِرَم - اِرم - نشان و علم کہ در بیابان بجہت
راہ برپای کنند ارام اُروم ج - و قولہ تعالٰے
اِرَم ذات العماد فمن لم یضف جعل ارم اسمہ ولم
یصرفہ لانہ جعل عاداً اسم ابیہم وارم اسم القبیلۃ وجعلہ
بدلا منہ ومن قرأہ بالاضافۃ ولم یصرفہ جعلہ اسم امہم
واسم بلدۃ - آروم بالفتح بیخ درخت و بیخ سر دن
ویقال ما بالدار ارم واریم ای احد - وارم علی الشیٔ
اکم
یارم بالکسر ای عض علیہ وارمہ بالفتح ای اکلہ رعع ف
ک ۲م ویقال ارمت السنۃ باموالنا ای اکلت کل
شیٔ ومنہ سنۃ ارمۃ ای مستاصلۃ ارم سحت تافتن

رسن را رعع ف اک ۲م و بالزاء المعجمۃ ایضاً - اُرّم
بالضم والتشدید دندان ہا یقال فلان یحرق علیہ الارم
دندان می خاید بروے و سنگ و جارتیہ کاروم اذا
کانت مجد ولۃ الخلق -
ازم - ازمۃ - سختی و قحط ازم سخت شدن سال
رعع ف اک ۲م یقال ازم علینا الدہر ویقال اصابتہم
سنۃ ازمتہم ازماً ای استاصلتہم و ملازمت کردن یقال
ازم لصاحبہ ای لزمہ وگزیدن و باز ایستادن از چیزی
و پرہیز کردن و فی الحدیث ان عمرؓ سأل الحرث
ابن کلدۃ ما الدواء فقال الازم یعنی الحمیۃ وکان طبیب
العرب و رشتہ سخت تافتن و بغیر المعجمۃ ایضاً و مرذکرہ
و نوعی از گیسوی تافتہ آزم رک ۲م آنکہ لبہا فراہم دارد
تآزم بسیار مقیم بودن بجای مأزم تنگی جای و راہ
تنگ و حرب جای مآزمین جای میان مشعر و میان عرفہ
اسم - اسامۃ - بالضم اسم علم شعر یقال ہذا
اسامۃ عادیا و نام مردے -
اضم - اضم بفتحتین خشم اضمات ج - و خشم
گرفتن رعع ک اف ۲م اضم نام کوہی -
اطم - اطم مثل اُجُم حصون لاہل مدینۃ والجمع
آطام الواحد اطمۃ مثل اکمۃ - اطم الا ضبط بالضم و
بضمتین نام حصنے در یمن آطام بالضم قبض شکم
یقال اُطِمَ وتطم علے الرجل - و بعیر ماطوم و اطم البعیر اذا
لم یبل من داء - اطیمۃ جای آتش افروختن اطوم
بالفتح سنگ پشت و فلان تیاطم علیہ اسے تیاجّم
اسے شد غضبہ علیہ - و تاطم السیل سترک کرد
یعنے موج -
اکم اکمۃ بفتحات پشتہ والجمع اکمات واکم بفتحتین
وجمع اکم اکام بالکسر مثل جبل و جبال وجمع اکام
اکم بضمتین مثل کتاب و کتب و جمع اُکم آکام

مثل عنق و اعناق - مأکم ماکمۃ سرین مآکم جمع -
الم - الم - درد و درد کردن رعع ک اف ۲م و
قولہم المت البطنک درد شکم شدی کقولہم رشدت امرک
ای الم بطنک و رشد امرک - تالم درد یافتن ایلام درد
رسانیدن الیم دردگین -
امم - اُمّ - بالضم اصل ہر چیزی و مادر امّات ج
واصل الام امّہۃ و یجمع علی امہات ویقال الامہات
للناس و الامات للبہائم وتصغیر ہا امیمۃ وہی ایضاً اسم
امرأۃ - ویقال یاامت لاتفعلی و یاابت افعل یجعلون
التاء من یاء الاضافۃ ویوقف علیہا بالہاء - ام الحبیش
علم لشکر ام التنائف بیابان دور دست ام المثوی
زن ام القریٰ مکہ ام البیض شتر مرغ ام القوم
رئیسہم - ام النجوم المجرۃ - ام الطریق راہ بزرگ
ویقال ہو الضبع - ام الدماغ پوست مغز سر ام
الراس ایضاً ام الخبائث خمر ام الکتاب لوح
محفوظ و سورۂ فاتحہ قولہ تعالٰی ہن ام الکتاب ولم
یقل امہات لانہ علی الحکایۃ وہو کما یقول الرجل لیس لی
معین فتقول نحن معینک فتحکیہ وکذٰلک قولہ تعالٰے
واجعلنا للمتقین اماماً - اُمّۃ گروہ از ہر جنس حیوان امم
ج - و فی الحدیث لولا ان الکلاب امۃ من الامم
لامرت بقتلہا وہو فی اللفظ واحد و فی المعنی جمع کالقوم
و بالامی مردم یقال ہم حسان الوجوہ طوال الامم
و راہ و دین و شریعت یقال فلان لا امۃ لہ اے
لا دین ولا نحلۃ قولہ تعالٰی کنتم خیر امۃ ای خیر اہل دین
و ہنگام قولہ تعالٰی وادکر بعد امۃ و قولہ تعالٰی ولئن
اخرنا عنہم العذاب الی امۃ معدودۃ - امّۃ بالکسر
نعمت و طریقت و دین وہی لغۃ فی امۃ و قولہم ویلمہ
ای ویل لامہ فحذف لکثرتہ فی الکلام ویقال فی الشعر
رعشنہ ام زید ترید عندی ام زید فلما حذفت الالف

لہ جمع الابدامۃ ففی قولہ لا واحد لہا وہم حاق

سقطت الیاء من عندی - ویقال لا أثم لک ہوذوم ودعاء علیه وربما وضع موضع المدح - آثم بالفتح آسنگ کردن یقال آمته وأممه وتأممه بمعنے ای قصده ومشکستن آمة بالمد شکستگے سرکه بپوست دماغ رسیده باشد آمیم مرد دماغ تباه شده مأموم مثله وامیم ایضا حجر لیشدخ به الراس آمائم ج - ویقال للبعیر العمد المتأکل لسنام مأموم آمامة بالکسر پیش نمازی کردن رعع ف اض ۲) یقال ام القوم سے الصلوٰة ایتمام اقتدا کردن وامت المرأة ای صارت أمّا - امام بالکسر پیش روائمة ج - والاصل ارمة علے افعلة مثل اناء وآنیة فادغمت المیم ونقل حرکتها الی ماقبلها فلما حرکوها جعلوها یاء استثقالا للهمزتین ومنهم من جمع بین همزتین وتصغیرها ویمة نقلبت واوا لضمة ماقبلها وقیل ایئمة بالیاء بلا قلب وکتاب قوله تعالیٰ وکل شیٔ احصیناه فے امام مبین ای فی کتاب عن الحسن وسطر چوب ورشته دراز که بدان زمین کراشه راه قوله تعالیٰ وانهما لبامام مبین ای طریق- آمام بالفتح پیش یقال کنت امامه ای قدامه - آمامة بالضم نام زنے امم بفتحتین نزدور نزدیک وچیزے اندک یقال اخذته من امم ای من قرب وماسألته الا امما ای یسیرا وداری امم داره ای مقابلتها - مؤامّ بالتشدید والمد مقارب - تأمّم مادر خواندن آم بالتخفیف معنی ایا فہی حرف عطف فی الاستفهام ولها موضعان احدهما ان یقع معادلة لالف الاستفهام بمعنی ای تقول زید عندک ام عمرو والمعنی ایهما عندک والثانی ان تکون منقطعة مما قبلها خبرا کان او استفهاما تقول فی الخبر انها لابل ام شاء یا فتی وذلک اذا توهمته ابلا ثم ادرکک الظن انه شاء فانصرفت عن الاول

فقلت ام شاء بمعنی بل الا ان ما یقع بعد بل یقین وبعد ام مظنون وتقول فی الاستفهام بل زید منطلق ام عمرو فاضربت عن سؤالک عن الطلاق زید وجعلته عن عمرو فام معها ظن استفهام واضراب وقال الله تعالیٰ لا ریب فیه من الرب العالمین ام یقولون افتراه ونهالم یکن اصله استفهاما لانه لیس قولهم ام یقولون افتراه شکا ولکنه قال هذا التقبیح صنیعهم ثم قال بل هو الحق من ربک کانه اراد ان ینبه علے ما قالوا نحو قولک للرجل الخیر احب الیک ام الشر وانت تعلم انه یقول الخیر ولکن اردت ان تقبح عنده ما صنع - وتدخل ام علی هل هل علی ام لقولک ام هل عندک عمرو وهل تأتینی ام عمرو - و لا یدخل ام علی الالف لان الاصل ما وضع للاستفهام حرفان احدهما الالف فلا تقع الا اول الکلام والثانی ام فلا تقع الا فی وسط الکلام وبل انما تقیم مقام الالف فی الاستفهام فقط فلذلک لم تقع فی کل مواقع الاصل وآم قد تقع زائدة فی الشعر کما فی قوله (ع)
یا هند ام ما کان مشی رقصا یعنی ما کان-

اوم - تأویم - فربه وکلان خلقت گردانیدن علف ستور را آوم بزرگ خلقت وبزرگ سر اوام بالضم حرارت تشنگی-

ایّم - أیم - بیوه رجل ایم سواء کان تزوج من قبل اولم تیزوج وامرأة ایم ایضا بکرا کانت وثیبا ایامی ج- واصلها ایایم فقلبت- ایم ایمة ایوم بیوه شدن رعع ف الک ۲) یقال امت المرأة من زوجها وفی الحدیث انه کان تیعوذ من الایمة تأییم بیوه کردن یقال ایمه الله تاییما - وتأیمت المرأة وتایم الرجل زمانا اذا مکث لا تیزوج - ویقال کل امرئی ستعیم منه العرس اومنها یئیم قال الشاعر

(شعر) بجوت لیقوت نفسک غیرانی. اخال بان سیتیم او تئیم - ای سییتم ابنک وتئیم امرأتک - وقولهم ماله آم وعام ای هلکت امرأته وماشیته حتی یئیم ویعیم فیمان الی اللبن وایمان الی النساء - ویقال الحرب مایمة ای تقتل الرجال فتدع النساء ایامی - ویقال الایمتها وائمها مثل اعمتها واعیمها - الایم مخففا ماء قال ابن السکیت اصله ائم بالتشدید فخفف مثل لیّن ولین وهیّن وهین ایوم ج - ایام دود ایم ج - ودد کردن - زنبور خانه را یقال منه آم الرجل ای دخن علے النحل-

أباام - کوأبیم بعضها ویقال ابیة دوراه است به نخله یا بینه ودر میان آن هر دوراه کوهیست واباتة بالضم ابن غطفان سفے جذام وابن سلمة وابن ربیعة فی السکون وابن وهب الله سے خثعم وابن جشم فی بنی قضاعة وماسواهم فاساقة بالسین

اذیم الثعلبی - کنیز صحابی-

اشم بی علی فلان - دردناک شدا رعع ک اف ۲) لغة فی ازم اشموم بالضم دودهست بیطر-

اصطلمة - بالکسر وفتح الطاء رتان خنزیر-

اثام - کسحاب وساباط وامیر آفریده با پری ومردم او جمیع ما علی وجه الارض-

فصل الباء

بجرم - بجارم - بالفتح سختی ها-

بذم - ثوب ذو بذم - بسیار ریسمان رجل ذو بذم بسیار گوشت وقیل صاحب رای وحزم وقیل متحمل عاقل وقت الغضب-

برم - برم بفتحتین ستوه وستوده آمدن رعع ک اف ۲) یقال برم به ای سئمه وتبرم مثله

آبام
اذیم
اشم
اوم - ا؟
اتام
ایم
بجرم
بذم
برم

بکم بلم برزم برجم بلدم برسم بسم بلعم بسطم برشم-بشم بلغم برطم-بہم بصم-بوم برعم بہم برہم بطم بغم بقم

وایضاً برم الذی لا یدخل مع القوم فی المیسر لبخلہ والجمع ابرام وفی المثل ابرماً قروناً ومیوۃ عضاۃ واحدہا برمۃ آبرم بستوہ آوردن - واستوار کردن وجامہ را ریسمان دوتاہ تافتن مبرم رسن دوتاہ برہم تافتہ وجامۂ تار و پود برہم نشاندہ بریم ایضاً رسن بیسہ - ولشکر برمۃ دیگ برام ج - برام بالضم کرہ بیرم سوراخ کن وآن نوعی از تیغہا ست معروف -

برجم - برجمۃ بضمتین پیوند انگشت براجم ج - وایضاً قومی از بنی تمیم وفی المثل ان الشقی وافد البراجم

برسم - برسام - بالکسر بیماری معروف وقد برسم الرجل فہو مبرسم - ابریسم بالفتح والکسر مع فتح السین ابریسم بالکسرات ایضاً ثلث لغات ابریشم معرب قال ابن الاعرابی لیس فی الکلام افعیلل تتوالی الکسرات ولکن افعیلل بفتح اللام مثل اہلیلج وہو ینصرف فی المعرفۃ والنکرۃ وان سمیت بہ -

برشم - برشمۃ - سخت اندوہگین شدن وپیوستہ نگریستن بچیزے برشام بالکسر تیزی نظر -

برطم - برطام - بالکسر مرد سطبر لب برطمۃ بر آماسیدن از خشم تبرطم الرجل ای تغضب -

برعم - برعوم - برعم غنچۂ ناشگفتہ وبرعمت الشجر اذا اخرجت براعیمہا -

برہم - برہمۃ - پیوستہ نگریستن ومژہ برہم نازدن ابراہیم خلیل اللہ علیہ السلام وہو اسم اعجمی وفیہ ثلث لغات ابراہام ابراہم بفتح الہاء وکسرہا مع حذف الیاء وتصغیرہ أبیرۃ لان الالف من الاصل لان بعدہا اربعۃ احرف اصول والہمزۃ لا تلحق بنات الاربعۃ زائدۃ فی اولہا وذلک یوجب حذف آخرہ کما فی سفرجل فیقال سفیرج - وکذا القول فی اسماعیل واسرافیل وہذا قول المبرد وبعضہم یتوہم ان الہمزۃ زائدۃ اذا کان الاسم اعجمیا فلا یعلم اشتقاقہ فیصغر علی بُریہیم وسُمیعیل وسُریفیل وہذا قول سیبویہ وہو حسن والاول قیاس ومنہم من یقول بریہ بطرح الہمزۃ والمیم - براہمۃ گروہی از حکما وہم الذین لا یجوزون علی اللہ تعالیٰ بعثۃ الرسل -

بزم - بزم - بدندان پیش گزیدن لعع ف اک ۲ ض ۲م یقال بزم علیہ ای عض وبانگشت سبابہ وابہام دوشیدن شیر را یقال بزمت الناقۃ وبزمۃ یکبار خوردن وکذلک وُزمۃ - ابزیم بکسرتین کمر سار را ابازیم ج - بزیم رشتہ حمیل -

بسم - بسم - لب شیرین کردن لعع ف اک ۲م باسم لغت منہ ابتسام تبسم کذلک مبسم بکسر السین دندان تبسام بسام مرد بسیار تبسم -

بسطم - بسطام - بالکسر نام مردے وبالفتح نام شہر ابو یزید بسطامی رحمہ اللہ تعالیٰ -

بشم - بشم بفتحتین ناگوارشدن لعع ک اف ۲م وبستوہ آمدن یقال بشم منہ ابشام متعد منہ بشام درخت خوشبوی کہ از وی مسواک سازند -

بصم - بصم - بالضم میان انگشت خنصر و بنصر یعنی چالک و دوم عتب بفتحتین میان بنصر و وسطی ورتب میان وسطی وسبابہ و فتر بالکسر میان سبابہ وابہام وشبر ابہام میان وخنصر و فوت بدرا از میان ہر دو انگشتے

بطم - بطم - بالضم درختے -

بغم - بغام - بالضم بانگ آہو و شتر لعع ف ک ۲م طبیۃ بغوم لغت منہ وکشادہ ناگفتن سخن مبالغہ سخن نم گفتن

بقم - بقم - چوب بقم معرب ولیس فی کلامہم اسم علی فعل الّا بکم بکعین الا خستہ خضم نام مردی وبقم وشلم موضعی بشام وتبذر نام آبی در عرب وعثر موضعے -

بکم - بکم بفتحتین گنگے لعع ف اک ۲م ابکم بکیم گنگ

بلم - ابلام - آماسیدن فرج ناقہ و آماسیدن لب یقال بہا بلمۃ شدیدۃ ورأیت شفیتہ بلمتین - مبلام بالکسر ناقہ کہ بانگ نکند از غایت آرزوی گشن تبلیم زشت نمودن کار را بر کسی یقال لا تبلم علیہ امرہ ای لا تقبح - ابلم بکسرتین وضمتین وفتحتین پوست مقل آبلمۃ یکے ویقال المال بینی وبینک شق الابلمۃ اے نصفان - بیلم آہن سوراخ کاؤ مثل بیرم -

بلدم - بلدم - الرجل اذا فرق فسکت بدال غیر معجمۃ - بلدم بالمعجمۃ والمہملۃ آنکہ جنبان باشد از حلقوم وسینۂ اسپ بلندم مرد گران سنگ مضطرب -

بلعم - بلعم - بلعوم - بالضم فیہما مجرے الطعام فی الحلق یعنے راہ گذر طعام در حلق وآن گلوے سرخ ست بلعمۃ فرو بردن لقمہ بلعم مرد بسیار خوار سخت فرو برندہ میم زائدہ -

بلغم - بلغم - یکے از چہار خلط -

بہم - بم - ابریشم سطبر رود جامہ -

بوم - بومۃ - چغد یقع علے الذکر والانثی حتی تقول صدی او فیاد فتختص بالذکر -

بہم - بہمۃ - ستور ریزہ چون برہ و بزغالہ نر و مادہ بہم بالسکون والحرکۃ ج - مثل تمرۃ وتمر وشعرۃ وشعر وجمع بہم بہام - ابہام پوشیدہ گفتن تبہیم جدا کردن برہ از مادرش بہرا بہمۃ بالضم سوار دلیر بہم لرض اف ۲م ج - ولشکر یقال فلان فارس بہمۃ ولیث غابۃ - ابہام انگشت نر اباہیم ج - در فروبستن وروکار امر مبہم کار فرو بستہ الاسماء المبہمۃ ہے اسماء الاشارۃ نحو ہذا وذاک وہؤلاء واولئک استبہم علیہ الکلام

ل الذی فی راس المنطقۃ ۱۲ صحاح

ای استغلق وتہم ایضاً اذا ارتج - وفی الحدیث یحشر الناس عراة حفاة بہاما ای لیس معہم شئی ویقال اصما بہیمة مستوٰ بہائم ج - فرس بہیم یکرنگ بہم ج - بہمی بالضم گیاہی قال سیبویہ تکون واحدة وجمعا والفہا للتانیث فلا تنون وقیل الفہا للالحاق والوحدة بہماة قال المبرد لا یکون الف فعلی بالضم لغیر التانیث ویقال اہمت الارض کثر بہماہا -

انبیم - بفتحتین موضعیست نزدیک تلثیث بینہم مثلہ -

تہم - بالضم وبفتحتین وکرنج ناحیہ ایست یا قلعہ ایست یا کوہیست لبفرغانہ -

بجم وبجوم - از درماندگی یا ترس یا ہم خموشیدن و درنگ کردن و ترنجیدن (صع ق اک ۱۲) تجبیم مثلہ فیہما والتجبیم ایضاً التحدیق فی النظر -

غدیر بجوم بجعفر آبگیر بسیار آب -

بنجزم - بجعفر نام شخصے -

برثم - کقنفذ والد عبد الرحمن المحدث ونام کوہے ست -

برصوم - بالضم سربند شیشہ و مانند آن -

ابو البرہسم - کسفرجل عمران بن عثمان الزبیدی الشامی ذو القرآات الشواذ -

بضم - بالضم نفس وخوشہ و قتے کہ از دانہ بر آید والبضم الزرع دانہ زراعت سطبر و اندک سخت شدہ (صع ق اص ۱۲)

بنظرم - بجعفر انگشتری وتبظرم اذا کان احمق وعلیہ خاتم فیتکلم ویشیر بہ فی وجوہ الناس -

بعیم - کامیر بتے وپیکر چوبے یا تصویر رنگ و منحجم کہ شعر نگوید -

بغثم - بالضم والد عیان صاحب مسجد البحیرة -

بغثم - کجعفر نام شخصے -

بلتم - بجعفر مردم و مرد درماندہ گران زبان وگران اندام

بلجم - البیطار الدابة عصب قوائم الدابة من داء یصیبہا -

بلسمة - از ترس خموشیدن و چین ابرو شدن تبلسم مثلہ بلسام بالکسر برسام لنبسم کسمندل قطران -

بلصم - قر یعنی گریخت - و وجد فی النسخة غر یعنی فریفت -

بنام - سر انگشتان وہذا انہم ای این والمیم زائدة فی (ربن ی)

بہرم - بجعفر گل کافشہ بہرمان مثلہ و حنا تبہرم بالگل کافشہ رنگ کردہ شدہ بہرم لحیتہ ریش را بحنا سیاہ رنگ کرد تبہرم الراس سر سخت سرخ گردید بہرام نام شخصی و فرس النعمان بن علقمة العتکی بہرمة شگوفہ و پرستش اہل ہند -

بہصم - کقنفذ بسیار سخت -

فصل التاء

تائم - اتامت - المراة دوگانہ زاد فہی متئم متام دوگانہ زایندہ توأمان دو ہمزاد یقال ہذا توأم ہذا بے علے فوعل وہذا توأمة ہذہ توائم ج - توأم بالضم علی فعال ایضاً ولا یمتنع ان یجمع ہذا بالواو والنون فی الآدمیین کما ان مؤنثہ یجمع بالتاء توام ایضاً دوم تیر قمار دیقال اصلہ وءام فابدلت التاء من احدی الواوین و تام شہری برلب عمان فرس متائم اسپ کہ روشے بعد از روشے آرد متأمة دوگانہ تار پود بافتن جامہ را و ثوب متائم و اتأمہا اسے افضاہا -

تحیم - اتحمی - نوعے از بردہا -

تخم - تخم - نہایت ہر زمینی و شہری یقال فلان علی تخم من الارض تخوم ج - وقیل الارض بالفتح والجمع تخم بضمتین مثل صبور و صبر - تخمة وادی فنذکر فی موضعہا -

ترم - تریم - بالکسر نام جائے -

تلم - تلام - تلامی ای تلامیذ اسقطت الذال -

تمم - اتمام - تمامی و تمام شدن (صع ق اک ۱۲) یقال تم الشئی تتمیم اتمام استتمام تمام کردن متمم نام شاعری ویقال اتمت الحبلی فہی متم اذا تمت ایام حملہا - ویقال ولدت لتمام بالفتح والکسر وولد المولود لتمام وقمر تمام ماہ شب چہاردہم لیل التمام بالکسر لا غیر درازترین شبہا در سال ویقال ابی قالہا الا تماثلث لغات ای تما ما والکسر افصح - تمیمة سخت و قبیلہ تمیمة طومار و تعویذ و فی الحدیث من علق تمیمة فلا اتم اللہ لہ ویقال ہی خرزة واما المعاذات اذا کتب فیہا القرآن واسماء اللہ تعالی فلا باس بہا - تمتام سخن تاتا[1] کنندہ گویندہ ویقال تتاموا اسے جاؤا کلہم وتموا ایضاً - مستتم ایضاً الذی یطلب الصوف والوبر والموہوب تمة -

تنم - تنوم - بتشدید النون درخت بادیة تنومة یکی -

توم - تومة - بالضم غوزة نقرہ توم ج -

تہم - تہامة - بالکسر شہری والنسبة الیہا تہامی و تہام اذا فتحت التاء لم تشدد نحو یمان وشآم الا ان الالف فی تہام من لفظہا وفیہا عوض من یاء النسبة وقولہم تہامون بالفتح کما قالوا یمانون ویقولون تہامی ویمانی وشآمی بالفتح مع التشدید - تہمة بالفتح یستعمل سے موضع تہامة کانہا المرة فی قیاس قول الاصمعی والتہم بالتحریک مصدر من تہامة - اتہام بہ تہامہ شدن متہام بالکسر بسیار بہ تہامہ شوندہ التہمة وادی فنذکر ہناک -

بلتم
بلجم
ترم
بلسمة - تلم
تمم
بلصم
انبیم - بنام
تہم
بہرم
بجم
بجوم
بجزم - بہصم
برثم
برصوم - تائم
البرہسم - تحیم
توم
بضم - تنم
بنظرم
بعیم
بغثم - تخم
بغثم - تخم

[1] التلامیذ حذف ذالہ ولم یذکرالجوہری غیرہا ولیس من ہذہ المادة وانما ہو من باب الذال ۱۲ ق [2] کسیکہ در گفتن بسا تا آرد بہندی توتلا ۱۲

تیم - تیم - الله قبیلة منه عبد الله و اصله من قولهم تیمه الحب ای عبده و ذلله فهو متیم ای مذلل یقال تامته فلانة ای عبدته - تیم قریش قبیله گروه ابو بکر الصدیق رض - تیمه بالکسر گوسپند باشد که درخانه دارند اورا وفی الحدیث التیمة لاهلها تییم تعبید و تذلیل - اتیام ذبح کردن تیمه تیمار دشت موضعی -

ترجمان - کعنفوان و زعفران و دیهقان بیواک یعنی بیان کننده زبانی بزبانی دیگر و قد ترجمه و ترجم عنه والفعل یدل علی اصالة التاء والترجمان بن هریم بن ابی طلحة معروف -

تغلم - کجعفر موضعی و کوهی او اسم الجبل تغلمان -

تغمی - بالضم قبیلة من مهرة بن حیدان وطعام متغمیة طعام ناگوار او التغمه ای التخمه

تکمة - بالضم نبت مرام عطفان او سلیم -

فصل الثاء

ثتم ثتمت - خرز ها افسدته (رع ف اض ۲)

ثجم - الثجم المطر ای کثر و دام و یقال الحبت السماء ایاما ثجم اجبت

ثرم - ثرم بفتحتین افتادن دندان پیش (رع ک اف ۲) اثرم نعت منه - ثرم شکستن دندان پیش به زدن (رع ف ک ۲) یقال ثرمت ثنیته فانثرمت اثرام کذلک -

ثرتم - ثرتم بفتحتین زیادت مانده طعام در خنور

ثعم ثعمت - الشئی نزعته (رع بفتحها) ثعمتنی ارض فلان ای اعجبتنی -

ثغم - ثغام - بالفتح گیاهی که آنرا در منه سپید گویند ثغامه یکی و فی المجمل الثغامة بالضم شجرة بیضاء الثمر والزهر یشبه به الشیب اثغم رکب سگ گزنده -

ثکم - ثکم - الطریق میانه راه و ثکمت الطریق ای لزمته -

ثلم - ثلمة - بالضم رخنه ثلم بالفتح رخنه کردن (رع ف اک ۲) یقال ثلم السیف و ثلم الاناء - و ثلم الوادی بالتحریک هو ثلام جرفه و رخنه شدن (رع ک اف ۲) اثلم نعت منه تثلیم متعد منه للمبالغة انثلام تثلم لازم منه ثلم نام جای -

ثمم - ثمام - بالضم نیز ثمامه یک یزین و نام جای و مردی ثم نیکو کردن چیزی را و مرمت کردن به تمام و منه قولهم کنا اهل ثمه و رمه - و یقال جحجح الدهری عن ثمه و رمه ای عن قلیله و کثیره و برکندن گوسفند علف را از زمین شاة ثموم نعت منه و گرد کردن چیزی را (رع ف اض ۲) یقال هو ثمته و قمیته ای یکنسه و یجمع الردی و الجید رجل مثم مقم بالکسر نعت منه مثمة مقمة بالها ایضا للمبالغة و دست به علف بر مالیدن ثممت یدی اے مسحت بذلک الحشیش انثمام ریخته شدن و گداختن تن ثمة یک مشت گیاه و یقال ما لهم ثم و لا رم فالثم قماش الناس و الرم مرمة البیت ثم باز و هو حرف عطف یدل علی الترتیب و التراخی و ربما ادخلوا علیها الهاء - ثم بالفتح آنجا و هو للتبعید بمنزلة هنا للتقریب و کذلک ثمة - ثمم الفرس جای بریدگی ناف اسپ مثمة مثله ثمثام آنکه هرچه را گیرو و بشکند تثمیم العظم ابانته -

ثوم - ثوم - بالضم سیر ثومة بند تیغ

ثدم - ثدم - گنگلاج و درمانده بسخن و حجت با گرانی و سستی یا مرد فربه گول جفا کار ثدمة مؤنث منه ثدام بالکسر پالونه آبریق مثدم وضع علیه الثدام -

ثدقم - کزبرج گنگلاج و نام مردے -

ثرطم - بفتح خشم و گردن کشی سرفرود آوردن مثرطم نیک فربه او خاص بالدواب کما یقال قد ثرطم الکبش -

ثرغامة - بالکسر زوجه یا زن -

اثنعثمة - پچر بزبانی و تعوق در سخن یقال تثطم علی اصحابه ای علاهم بکلام

فصل الجیم

جثم - جثوم - سینه بر زمین نهادن مرغ و مردم و بعیر عن الهلاک قال الله تعالی فاخذتهم الرجفة فاصبحوا فی دارهم جاثمین (رع ف اض ۲ ک ۲) جثمة مثال همزة جثامة خواب ناک مجثمة بتشدید الثاء ای مصبورة الا انها فی الطیر خاصة و الارانب و اشباه ذلک تجثم ترمی حتی التقتل و قد نهی عن ذلک - جثمان بالضم تن مثل جسمان یقال ما احسن جثمانه و جسمانه ای جسده قال الاصمعی الجثمان الشخص و الجسمان الجسم یقال سنام الجسمان البنیة ای الکعبة و هو شخص و لیس بجسد -

جحم - جحیم - یکی از نامهای دوزخ - و آتش و هر آتش بزرگ که در مغاکے افروخته باشد من قوله تعالی قال ابنوا له بنیانا فالقوه فی الجحیم جاحم جای سخت گرم و قال الاعشی الموت جاحم جحمة چشم بلغت حمیر جحم الرجل ای فتح عینیه کالشاخص (رع بفتحها) و عین جاحمة تجحیم تیز نگریستن اجحم مرد سرخ چشم و فراخ چشم جحمار مؤنث جحام بالضم بیماری که چشم را آماسانند اجحام باز ایستادن از چیزی مثل احجام -

جحرم - جحرمة - نیک خوی جحرم لغت منه -

جحشم - جحشم - شتر تہی گاه بر آمده -

جحظم - جحظم - بزرگ چشم

جحلم - جحلمه - اے صرعه -

جدم - جدمة - بالتحریک مرد کوتاه جدم ج - و گوسپند بلایه -

جذم - جذم - بالکسر اصل و بن هر چیزے و قد یفتح - جذمة بالکسر پاره از رسن و تازیانه جذم ج - جذم بالفتح بریدن (رع ف اض ۲ و ک ۲)

تیم تلم ثطعثمه
جثم
ثمم
ترجمان
تغلم
تغمی
جحم
تکمة
ثتم
ثجم
ثرم
ثوم جحرم
ثدم جحشم
ثرتم جحظم
ثعم جحلم
ثدقم جدم
ثغم ثرطمة
جذم
ثکم ثرغامة

جذیم لغت منه وجذم الرجل بالکسر ای صار اجذم
وهو المقطوع الید وفی الحدیث من تعلم القران ثم
نسیه لقی الله تعالیٰ وهو اجذم جذمی جمع اجذم مثل
حمقی ولوکی انجذام بریده شدن جذام بالضم بیماری
و قد جذم الرجل فهو مجذوم ولا یقال فهو اجذم وقبیلهٔ
ازیمن جذامة ما بقی بعد الحصد - جذیمة قبیلهٔ جذمی
بالفتح و قد یضم منسوب بوے رجل مجذامة
بالکسر دوستی زو و برنده اجذام تیز رفتن شتر
و برکندن از چیزے جذیمة الابرش ملک حیرهٔ
صاحب زبار -

جرم - جرم - بالضم گناه جریمة مثله جرم واجترم
واجرم بمعنی جرم بالسکون معرب گرم وهو الحار -
والجروم من البلاد خلاف الصرود و دو بطن ست
در عرب - و بریدن جرم النخل واجترمه ای جرمه
جارم لغت منه وقوم جرم بالضم مشددا جرام مثله
و بنو جارم قوم من العرب - و هذا من الجرام بالکسر
والفتح و فرزکردن پشم گوسپند و کسب کردن
چیزی (ع ع ف اک ۲) یقال فلان جریمة اهله ای کاسبهم
و قد جرمت منه ای اخذت وقوله تعالیٰ ولا یجرمنکم شنآن
قوم ای لا یحملنکم ولا یکسبنکم - جرم بالکسر تن و کوه
و آواز قال ابو حاتم قد اولعت العامة بقولهم فلان
صافی الجرم بالکسر اے الصوت او الحلق وهو
خطاء جرمة بالکسر خرما و انگور درودگان جرامة
بالضم انچه ریخته شود از انگور و خرما در بریدن جریم
بریده ازین دو میوه جریم جرام ایضا دانه خرما جرام
بالکسر جمع جریم - ویقال جلة بالکسر جریم شتران کلان
سال بزرگ تن حول مجرم وسنة مجرمة تمام تجرم گذشتن
وسپری شدن - و دعوی گناه کردن بر کسے که نکرده
باشد یقال تجرم علیه - لاجرم قال الفراء ہے

کلمة فی الاصل بمعنی لابد و لا محالة فجرت علیٰ ذلک و
کثرت حتی تحولت الی معنی القسم و صارت بمنزلة حقا
فلذلک یجاب عنها باللام یقولون لاجرم لآتینک
ولاجرم لافعلن کذا ای حقا -

جرثم - جرثومة - بالضم اصل - و خانهٔ مورچه و
تجرثم الشئی واجرنثم اذا اجتمع -

جرجم - جراجمة - گروہے از عجم باشندگان جزیره
وشام و تجرجم الوحشی فی وجاره تقبض او سکن -

جردم - جردمة - فی الطعام مثل جردبة
و بسیار گفتن -

جرسم - جرسام - علت برسام -

جرشم - جرشم - وجرشب ای اندمل بعد المرض
والهزال - وجرشم مثل برشم ای احد النظر - و ایضا
کره وجهه -

جرضم - جرضم بفتحتین وجراضم بسیار خوار -

جرهم - جرهم حی ازیمن ویقال جمل جراهم و ناقة
جراهمة اے ضخمة -

جزم - جزم - بریدن و منه جزم الحرف وهو فی الاعراب
کالسکون فے البناء یقال جزمت الحرف فانجزم
وجزمت القربة ملأتها تجزیم مثله جزمت النخل وجزمته
بالراء والزاء ای خرصته وجزرته جزمة یکبار خوردن
وجزم القوم ای عجزوا استلم جزم راست بریده جزم ایضا
شئی یدخل فی حیاء الناقة تحسبه ولدها فترامه کالدرجة
جزمة بالکسر یک گله از شتر و یک رمه از گوسپند -

جسم - جسم - بالکسر تن جسمان بالضم کذلک جثمان
مثله و قد ذکره - جسامة بالفتح تن آور شدن
(ع ع یضمها) وهو جسیم وجسام بالضم و بالکسر جمع
جسیم تجسم برگزیدن کسی از میان قومی یقال تجسمته
من بین القوم ای اخترته کانک قصدت جسمه و

تجسمت الارض ای اخذت نحوها ارید ها و تن آور
شدن و بر کارے بزرگ شدن - و بر بلند ی
ریگ و کوه بر شدن اجسم تن آور جاسم
نام دیہے بشام -

جشم - جشم - تکلف کارے کردن (ع ع ک ا
ف ۲) تجشم کذلک تجشیم تکلیف کردن بر کسی اجشام
کذلک - ویقال القی علی فلان جشمه بالتحریک
(و فی اف ۲) ای ثقله جشم البعیر (ض اف ۲) سینهٔ شتر
جشم ایضا حیی از الضار و ثقیف و تغلب و هوازن -

جعم - جعم - بفتحتین طمع داشتن و سخت آرزومند
گوشت گردیدن مردم و شتر بشور گیاه (ع ع ک ا
ف ۲) و بے اشتہا شدن به طعام جعامه ناقهٔ
کلان سال ولا یقال اجعم للذکر -

جعشم - جعشم - بفتحتین و (ف ۲) مرد کوتاه و سطبر
وفتح الجیم والشین افصح -

جلم - جلم - بریدن (ع ع ف اک ۲) ویقال
جلمت الجزور ای اخذت ما علی عظامها من اللحم
ویقال اخذت الشئی بجلمته ای باجمعه - وهذه جلمة
الجزور بالتحریک ای لحمها اجمع - جلمة الشاة مسلوخ
گوسپند بلا حشو و قوائم جلم کارو فرینه بها جلمان
جلام بالکسر الجداء -

جلخم - اجلخمام - گرد آمدن قوم و سرکشی
کردن -

جلهم - جلهمة - بفتحتین نام مردی و قولهم فی حدیث
ابی سفیان جلهمتین قال ابو عبید اراد جانبی الوادی
والمعروف جلهمتان بالفتح -

جمم - جمم - بسیار قوله تعالیٰ تحبون المال حبا جما و آب
گرد آمده در چاه و نام پادشاهے جموم بالضم
بسیار شدن آب در چاه (ع ع ف اض ۲)

جرثم جشم جرجم جردم جعم جرسم جرشم جعشم جرضم جرهم اجلم جزم جلخم جلهم جسم جمم

ک ۲) ونزدیک آمدن وقت کار یقال جم قدوم فلان اے دنا وحان۔ جموم بالفتح چاہ بسیار آب واسپ کہ ہر زمان رفتار دیگر آرد جمۃ موضع جمع شدن آب جمام بالکسر ج۔ وجا عتے انبوہ یقال جاء فی جمۃ عظیمۃ بالضم والفتح۔ جمۃ بالضم ایضاً تمامی موی سر وانبوہی آن جمانی بالتشدید لغت منہ جمام المکوک علی ثلث حرکات وجمتہ ما علا راسہ بعد الامتلاء۔ جممت المکیال واجمتہ فہو جمان اذا بلغ جمامہ قال الفراء جمام القدح ماء بالکسر ملوہ وجمام المکوک دقیقا بالضم وجمام الفرس بالفتح لاغیر یعنے آسودگی اسپ بعد از ماندگی یقال جم الفرس جما وجاما اذا ذہب اعیاءہ۔ وجم الفحل اذا ترک الضراب اجمام آسایش دادن ستور را بجبت برنشست یقال اجم الفرس وجم ایضاً مجہولا واجم نفسک یوما اویومین ونزدیک شدن کار ویقال اجم الفراق اذا حان۔ بنیان اجم بے کنگرہ رجل اجم مرد بے نیزہ در حرب شاۃ جماء بی شاخ وامراۃ جماء المرافق والجماء الغفیر جماعۃ الناس جمم بالتحریک مصدر بنہ استجمام ماندگی افگندن۔ وپر آب شدن چاہ ویقال انی لاستجم قلبی بشیٔ من اللہو لا قوی بہ علی الحق جمجمۃ تجمجم سخن را ناپیدا گفتن جمجمۃ بضمتین کاسہ سر وقدح چوبین۔ وچاہ در شورستان ودیر الجماجم موضعے جماجم العرب قبائلہم جمیم گیاہ بے نیم رسیدہ۔ جہم جہامۃ جہومۃ بالفتح والضم ترش روی شدن (ع ع بضمہا) وہو جہم الوجہ تجہم ترش روی ترش کردن بروی کسے (ع ع ک اف ۲) وبفتحہا جہمۃ تجہمتہ بمعنی رجل جہوم بالفتح ای عاجز جہمۃ بالفتح والضم اول آخر اللیل جہام بالفتح ابر بی آب جہیم موضعی۔

جہضم جہضم۔ مرد شگرف بزرگ سر اگردروے۔ وشیر تجہضم بزرگی نمودن۔

جہنم جہنم۔ دوزخ رکیۃ جہنام بکسر الجیم والہاء والتشدید چاہ مناک۔ ولقب مردے۔

جحدمۃ۔ زود دویدن تجدم کجعفر ابن فضالۃ وآخر غیر منسوب صحابیان۔

جحذمۃ۔ زودی کردن در کار ودوش ورفتار۔

جرذم۔ بالذال شتابی کرد جردم بالدال مثلہ۔

جرزم۔ کجعفر وزبرج نان تہی خشک۔

جحضم۔ بضمتین بسیار خورندہ وکجندب سطبر پہلو وکمر تحضم بدہن گرفتن۔

جعشم۔ کزبرج بیخ صلیان جعشوم نرہ سطبر جعثمہ بالضم قبیلہ ایست از ہذیل یا قبیلہ ایست از ازد سراۃ جعثمیات کمان ہا تجعثم ترنجیدہ شدن چیزے ودر آمدن بعضے ازان در بعضے۔

جلشم۔ کجعفر نام شخصے

جلحم۔ الجبل۔ رسن را تاب داد اجلحموا اجتمعوا۔

جلسام۔ بالکسر الذی تسمیہ العامۃ البرسام۔

جلاعم۔ قبیلہ ایست از بنی تمیمہ ما بین یمامہ وبحرین۔

جنمۃ۔ بالفتح وبفتحتین جماعت چیز واخذہ بجنمتہ یعنے ہمگی آنرا فرا گرفت۔

جوم۔ شبانان کہ کار آنہا یک باشد جام آوند سیمین اجوم واجوام وجامات وجوم ج جام موضعیست از مضافات نیشاپور ومنہ العارف ابو نصر احمد بن الحسن وابنہ شیخ الاسلام اسمٰعیل وسلیمان بن حمزۃ ویوسف بن عمر المحدثان الجامیون جوم چیز نیک یا بدرا طلبیدن (ع ع ف اص ۲) جویم کزبیر شہریست بفارس والعامۃ تضم الیاء۔

جہدمۃ۔ کمرحلۃ امراۃ بشیر بن الخصاصیۃ رأت النبی صلی اللہ علیہ وسلم۔

جہرم۔ کجعفر شہریست بفارس والجہرمیۃ ثیاب منسوبۃ من نحو البسط او ہی من الکتان۔

جیم۔ بالکسر شتران تیز شہوت ودیبا سمعتہ من بعض العلماء نقلا من ابی عمرو مؤلف کتاب الجیم ونام حرفیست ویونث وجیم جیم کتبتہا۔

فصل الحاء

حتم۔ حتم۔ استوار کردن کار۔ وحکم کردن۔ وواجب کردن کار بر کسی (ع ف ا ک ۲) حتم ایضاً قضاء حتوم ج۔ حاتم قاضی وزاغ سیاہ حاتم الطائی مردی کہ مثل ست بجوانمردی حتامہ بالضم باقی ماندہ طعام بر خوان تحتم خوردن نان ریزہ وجز آن از خوان ویقال ہو ذو تحتم ای ہشاش۔

حثم حثم۔ سپردن۔ ونرم ورام کردن (ع ع ف ا ک ۲) یقال حثمتہ ای دلکتہ حثمۃ پشتہ از خاک سرخ۔ ونام زنے۔

حثرم۔ حثرمۃ۔ تندی لب برین مردم۔

حجم حجم۔ برون آمدگی ہر چیز۔ وحجامت کردن (ع ف اص ۲) یقال حجمہ فہو محجوم والاسم الحجامۃ بالکسر محجم محجمۃ بالکسر شیشہ حجامت حجام لغت منہ احتجام حجامت کردن تحجیم ایضاً مکیدن یقال ما حجم الصبی ثدی امہ ای ما مص وباز داشتن از چیزی یقال حجمہ عن الشیٔ فاحجم اے کففتہ فکف وہو من الشواذ۔ حجام بالکسر چیزیست کہ بر دہان شتر بندند وبستن آن تا نگزد (ع ع ف اص ۲) وفی الحدیث کالجمل المحجوم۔ وقولہم افرغ من حجام ساباط وانہ کان یمر بہ الجیوش فیحجمہم من الکساد حتے یرجعوا فضرب بہ المثل۔ حوجمۃ گل سرخ حوجم ج۔

جہضم جہدمۃ جہرم جہم جیم جحدمۃ جحذمۃ جرذم جرزم حتم جحضم جعشم حثم جلشم جلحم جلسام حثرم جلاعم حجم جنمۃ جوم

حدم - احتدام - افروخته شدن آتش و روے از غضب - و سخت سرخ شدن خون یوم محتدم روز سخت گرم حدمة بفتحتین آوازآتش افروخته قدر حدمة مثال همزة دیگ زود جوش آینده -

حذم - حذم - بریدن رعع ف اک ۲) سیف حذیم نعت منه و سبک رفتن - و سبک خواندن یقال اذا اذنت فترسل واذا اقمت فاحذم - حذمة رض اف ۲) زن لیست الا حذیمة نام مردے حذام مثل قطام نام زنے -

خذلم - خذلم - نام مردے خذلمة مثل ہذلمة شتافتن یقال مر یخذلم کانه یتدحرج -

حرم - حرم - بالضم احرام گرفتن قالت عائشة رضی الله تعالے عنها کنت اطیبه لحله و حرمه ای عند احرامه و حرام شدن رعع بضمهما حرمة بالضم کذلک و آنچه شکستن او روا نباشد محرمة بفتح الراء وضمها کذلک حرمة ایضاً ناشایستگی و حرمة الرجل حرمه و اہله رجل حرام بالفتح ای محرم حرم بفتحتین ج مثل قذال و قذل - و من الشهور اربعة حرم ذوالقعدة و ذوالحجة والمحرم و رجب ثلثه سرد و واحد فرد - حرام ایضاً ناپایست ضد حلال حرم بالکسر کذلک - و قرئ و حرم علی قریة اہلکناها قال الکسائی معناه واجب حرمة بالکسر غلبه شهوت جماع و فی الحدیث الذین تدرکهم الساعة تبعث علیهم حرمة ویسلبون الحیاء و نومیدے حرم بفتحتین گرد اگرد کعبه یقال مکة حرم الله تعالے حرمان مکه و مدینه والحرم الحرام ایضاً مثال زمن و زمان حرمی بالکسر منسوب الی الحرم حرمیة مؤنث و ایضاً مسماة منسب الی الحرم احرام الحج م و حرام کردن و بماه ہاے حرام درآمدن - و بحرمت شدن محرم نعت منه. تحریم حرام کردن تحرم حرمت جستن بصحبت کسے حریم البیت والبیر گرداگرد وی حریم ایضاً جامهٔ محرم - و نام مردی محرم بالفتح ناشایست و محرم آنکه نکاح وے روا نباشد محارم اللیل مخاوفه محرم اول دوازده ماه عرب و سر سال جلد محرم پوست که تمام پیراسته نشده باشد ناقة محرمة التی لم تتم ریاضتها بعد - سوط محرم لم یلین بعد - حرمة بفتحتین گشن خواه شدن میش رعع ک اف ۲) وہی کالضبعة فی النوق والحناء فی النعاج شاة حرمی شیاه حرام و حرامی - و استحرمت الشاة و کل انثی من ذوات الظلف والذیبة والکلبة ایضاً اذا ارادت الفحل - و قولهم حرام الله لا افعل کقولهم یمین الله لا افعل - حرمة بالکسر حریمة - و ان حرم نومید کردن کسے را از چیزے احرام کذلک رعع ض اک ۲) و حرم الرجل بالکسر اذا قمر و احرمته ای قمرته یعنی بردم و چیره شدم بقمار بروی و حرمت الصلوٰة لغة فی حرمت و قوله تعالی للسائل والمحروم قال ابن عباس رضی الله تعالی عنهما ہو المحارف محیر مادهٔ گاؤ حیرم ج -

حرجم - احرنجام - انبوہے کردن و بر یکدیگر افتادن شتر در بازگشتن محرنجم عدد لبسیار حرجمتہ بریکدیگر افتادن بازگردانیدن شتر یقال حرجمت الابل فاحرنجمت -

حزم - حزم - استواری - و استوار کردن تنگ بر ستور رعع ف اک ۲) و زمین درراه ہشیاری و آگاہی در کار و فراہم آوردن درکار خویشتن را رعع بضمهما حزامة مثله حازم نعت منه - احتزام تحزم میان دربستن حزمة بالضم بند ہیزم و کاغذ و علف و جز آن - و نام اسپے ابن حزام نام مردے حزام بالکسر تنگ ستور و دوال بند گهواره و فی المثل جاوز الحزام الطبیین یضرب فیما جاوز حده - حزم بفتحتین کالغصص فی الصدر رعع ک اف ۲) و تہی گاه درآمدگی اسپ یقال منه فرس احزم و ہو خلاف الاہضم - حزیم مبالغة ایضه که موضع تنگ بستن بود حیزوم مثله و نام اسپی -

حسم - حسم - بریدن یقال حسمته فانحسم و باز ایستادن رعع ف اک ۲) و فی الحدیث انه اتی بسارق فقال اقطعوه ثم احسموه ای اکووه بالنار لینقطع الدم و فے حدیث آخر علیکم بالصوم فانه محسمة للعرق و مذہبة للاشر محسوم بچۂ بد غذا و قوله تعالی سبع لیال و ثمانیة ایام حسوماً ای متتابعة - والحسوم الشوم ایضاً یقال اللیالی الحسوم لانها تحسم الخیر عن اہلها - حسام بالضم شمشیر بران و تیزی شمشیر حسم بضمتین موضع حسمی بالکسر نام زمینی در بادیه -

حشم - حشم - بخشم آوردن کسے را رعع ض اک ۲) والاسم الحشمة و ہو الاستحیاء والغضب ایضاً قال الاصمعی انما ہو بمعنی الغضب لا بمعنی الاستحیاء - و یقال ذاک مما یحشم فلانا ای یغضبه - احتشام حشمت داشتن یعنی شرم داشتن و بخشم آوردن یقال احتشمته و احتشمت منه بمعنی و رجل محتشم و حشم بمعنے حشم الرجل چاکران مرد و کسانی که بخشم وے غضب کنند بر دیگران و یقال حشمت الدواب اسے صلحت -

حصم - حصم - بها - اسے جبق رعع ض اک ۲) والحصم العود المکسر -

حصرم - حصرم - بکسرتین غورهٔ انگور - و مرد ترش تنگ خوے بخیل محصرم کذلک حصرم قوسه زه بر کمان استوار کرد -

حدم
خذم
حسم
خذلم
حرم
خشم
حرجم
حزم
حصم
حصرم

حضرم
حطم - حلم
حقم
حکم
حلقم
حمم

حضرم - حضرم - الرجل حضرمة اذا لحن وخالف الاعراب فی کلامه-

حطم - حطم شکستن رعع ف اک ۲م یقال حطمه فانحطم والتحطیم مبالغة فی الحطم حطمة قحط سال یقال اصابتهم حطمة ای سنة وجدبٌ وحطمة السیل دفعته حطم اسپ شکسته حال از پیری حطم بالفتح کلان سال شدن ستور رعع ک اف ۲م حطمته السن شکست واو دراسال حطمة مثال همزة دورخ رجل حطمة بسیار خوار وآنکه بر ستور رحم نکند حُطم مثله وفی المثل شرالرعاء الحطمة ویقال للعکرة من الابل الحطمة یعنی شتر گله لانها تحطم کل شئی حطیم دیواره بیرون کعبه از سوی مغرب حطام بالضم ریزه و شکسته هر چیزی واندک مال دنیاوی-

حقم - حقم - نوعی از مرغان وکبوتر-

حکم - حکم - بالضم فرمودن یقال حکم علیه وحکم کردن میان کسے قوله تعالی یحکم بینهم یوم القیمة رعع ف اض ۲م ودانش وحکمت حکمة بالکسر دانش حقیقت هر چیزی حکیم دانا - وراست کار واستوار کار - وخداوند حکمت ویقال حکم فلان بالضم صار حکیما - احکام استوار کردن کار را استحکام لازم منه وباز داشتن سفیه را از سفاهت یقال احکمتُ السفیه وحکمته ایضاً - حکم بفتحتین وحاکم بمعنی حاکم ایضاً بدر یعی از زمین حکمة بفتحتین زنخ گوسپند وکام لگام حکم مصدر منه ومنع کردن از بدی کسے را یقال حکمتُ الدابة واحکمتها - تحکیم باز داشتن ستور را از انچه خواهد - وحاکم گردانیدن کسے را در مال خویش احتکام حکم کردن صلة بعلی ونزدیک حاکم شدن صلة بالی تحاکم کذلک محاکمة باخصم بنزدیک حاکم شدن محکم نام مردی محکمة قوم خوارج محکم بالفتح پیر کار آزموده با حکمت واما الذی فی الحدیث ان الجنة للمحکمین فهم قوم من اصحاب الاخدود-

حلم - حلم - بالضم خواب که دیده شود وخواب دیدن رعع ف اض ۲م احتلام کذلک یقال حلمتُ بکذا وحلمتهُ واحتلمتُ به - حلم بالکسر آهستگی وبردبارے رعع بضمهام تحلم بردباری کردن بتکلف - وفربه شدن سوسمار وجز آن بعیر حلیم ای سمین تحالم حلم نمودن از خود که نباشد حلم بالتحریک تباه شدن پوست و کرم دراُفتادن دروی رعع ک اف ۲م حلمة سر پستان وهما حلمتان ونوعی از نبات - وکنهٔ بزرگ وکرم حلم ج - حلیمات نام موضعی محلم نام جوی ونام مردے تحلیم بردبار گردانیدن - وبحلم منسوب کردن کسی را حلام بالضم والتشدید بزغاله که از شکم مادرش بیرون آرند - وگوسپندان ریزه حلان بالنون کذلک حالوم شیر سطبر شده-

حلقم - حلقوم - بالضم خشک نامی گلو یقال حلقمه اے قطع حلقومه-

حمم - حمم - دنبهٔ گداخته - وچرو هٔ آن حمة یکے وایضاً چشمهٔ گرم ویقال حممتُ الالیة ای اذبتها وحممت حمک ای قصدت قصدک - وحممت ارتحال البعیر ای عجلته - وحممت الماء ای سخنته رعع ف اض ۲م وحم الماء ای صار حاراً - وحممت الجمرة تحم ای صارت حمة رعع ک اف ۲م وحُم الشئی واحم ای قدر فهو محموم وحم الرجل من الحمی ایضاً وهی الحرارة العارضة فی البدن - محم بالکسر ظرفی که دران آب گرم کنند احمام نزدیک آمدن کار - ومهم شدن کار یقال احم الامر واجم بالجیم ایضاً اذا حان وقته وتپ دادن یقال احمه الله فهو محموم وهو من الشواذ وتپ زده وبیمار غم شدن مردم وجای ومنه احم الرجل واحمت الارض ای صارت ذات حمے وآب را گرم کردن - وبآب گرم شستن - وسیاه گردانیدن حمیم آب گرم - وباران که در گرما بارد - وخوے وخویشاوند - وگرما حمیمة آب گرم - ومال وستور گزیده استحمام بآب گرم غسل آوردن - وبگرما یه شدن وخوی کردن تحمیم متعه دادن زن مطلقه را وپر برآوردن چوزه - وبرآمدن موی ستردهٔ دروی یا بانگشت سیاه کردن یقال حمم امرأته ای متعها بعد الطلاق وحمم الفرخ ای طلع ریشه وحمم رأسه ای اسود بعد الحلق وحممته ای سخمتُ وجهه بالفحم حممم بکسرتین سخت سیاه احم سیاه کمیت احم بین الحمة قال الاصمعی فی الکمیة لونان یکون الفرس کمیتا مدمی وکمیتا احم واشد الخیل جلوداً وحوافراً الکمیت الاحم حمم رعض اف ۲م خاکستر و انگشت وهرچه سوخته باشد حممة یکے حممة تحمحم بانگ کردن اسپ بجهت علف یحموم نام اسپے ودود حمار علی فعلاء بن مردم حُمم ج - والحمیمة واحد الحمائم وهی کرائم المال یقال اخذ المصدق حمام الابل اے کرائمها - ویقال ماله سم ولا حم غیرک ای هم وقد یضاً ایضاً ویقال مالی منه حم بالفتح والضم ای بُد - احتمام مثل اهتمام حاممة ای طالبة حمام بالکسر تقدیر مرگ حمة بالضم سیاهی حمة الحر معظمه حُمة الفراق ما قدر وقضی - واما حمة العقرب فبالتخفیف والهاء فیه عوض وقد نذکر فی المعتل اللام - حمام بالفتح کبوتر واے عند العرب ذوات الاطواق من نحو الفواخت والقماری وساق حر والقطا والوراشین واشباه ذلک یقع علی الذکر والانثی والهاء فیه علی انه واحد من جنس لا للتانیث وعند العامة انها الدواجن فقط الواحدة حمامة وجمعها حمام وحمامات وحمائم وربما قالوا حمام للواحد - حمام بالتشدید گرمابه حمامات ج - واما الیمام

فهو الحمام الوحشی وعند الکسائی الحمام البری منه والیمام الذی یالف البیوت - حمام بالضم تب شتر وفتر تپ گرفته وفی الحدیث یزفون کما یزف الحمام ای الجمل المحمی ارض محمة ذات حمی - والحامة الخاصة یقال کیف الحامة والعامة وهؤلاء حامة الرجل ای اقرباؤه اهل حامة شتران گزیده وآل حم سورتهای هفتگانه از قرآن قال الفراء انما هو کقولک آل فلان کانه نسب السور کلها الی حم واما حوامیم لیس من کلام العرب فهو قول العامة حمان بالفتح نام مردے -

حنتم حنتم - بالنون والتاء کوزهٔ سبز حناتم ج - وایضا ابرهاے سیاه -

حنذم - حنذمان - بکسرتین گروه مردم -

حوم - حوم - حومان - گرد چیزی برگشتن مرغ وجزآن (ع ف اض ۲) حوم گلهٔ انبوه از شتر حومة القتال معظمه وکذلک من الماء والرمل وغیره - حومان بالسکون موضعی حام یکی از پسران نوح نبی علیه السلام وهو ابو السودان یقال غلام حامی وعبد حامی -

مجہرم - کجعفر شوربا‌ے دانهٔ انار جر سه شوربا‌ے دانهٔ انار ساختن -

حتلم - کزبرج وجعفر موضعیست -

حثلم - کزبرج دردرد روغن ودردر روغن زرد -

حذرمة - زیاده گوئی حذارمة بالضم بسیار گو -

حرذمة - در کار ستیهیدن -

حرذمة - الله - خدای تعالی او را نفرین کند حرذم الاناء آوندرا پر کرد وکجعفر ومہیست نزدیک ماروین ونام شتریست اسم والد الاغلب الکلبی الشاعر

حرسم - کزبرج وضفدع زهر ومرگ وکجعفر گوشه -

حرقم - کجعفر موضعی حراقم گندم گونی وشراب سرخ

بی آمیغ -

حررم - کجعفر کوهیست معروف -

حصلم - کزبرج خاک -

حضجم - کزبرج وعلابط جانی سطبر گوشت -

حلسم - کجعفر حریص آزمند -

حالکم - کقنفذ وجعفر هر چیز سیاه رنگ یقال فیه حلکمة ای سواد -

حنمة - بفتحتین خواب -

حندم - کجعفر درختیست که بیخ ها سرخ دارد حندمة یکے ونام شخصے -

حیمة - دهیست از دیه‌های جند محیم کمکیل کودک تیز هوش خردمند -

فصل الخاء

ختم - ختم - مهر کردن (ع ف اک ۲) یقال ختمت الشئ فهو مختوم ومختم شدد للمبالغة وتمام گردانیدن یقال ختم الله له بالخیر وتمام خواندن قرآن را اختتام بپایان بردن نقیض الافتتاح خاتم بفتح التاء وکسرها ختیام بالیاء خاتام بالالف انگشتری خواتیم ج - تختم انگشتری در انگشت کردن خاتمة الشئ آخره ومحمد خاتم الانبیاء بالفتح صلوات الله علیه وعلیهم اجمعین - ختام گل وموم که بروی مهر کنند وقوله تعالی ختامه مسک ای آخره لان آخر ما یجد ونه رائحة المسک - ویقال علیها ختم بالتحریک ای طینة مختومة مثل نقض وقبض بمعنی منفوض ومقبوض -

خثم - خثم - بالتحریک پهنای بینی یقال هو اخثم نعت منه خثم النعل رخنه شد روی کلند نعل مخثمة پهنا ورخشه نام مردے -

خثرم - خثارم - مردی فال گیرنده ونام مردے

خثعم - خثعم - پدر قبیلهٔ از یمن -

خدم - خدمة - بالکسر چاکری کردن (ع ف اض ۲ وک ۲) خادم چاکر خدام ج - خدم بفتحتین چاکران غلامان او جاریة - اخدام خادم دادن کسے را خدمة بالتحریک دوال که بر دست وپاے شتر بندند - وپای برنجن خدام بالکسر ج - وحلقهٔ مو وفی الحدیث الحمد لله الذی فض خدمتکم اے فرق جمعکم - مخدم مخدمة جای خلخال از ساق تخدیم سپیدے زیر خرده گاه پای اسب فرس مخدم واخدم ایضا نعت منه - قوم مخدمون یراد به کثرة الخدم والحشم رجل مخدوم آنکه او را خادم بوی باشد خدما ر گوسپند سم هاے سپید -

خذم - خذم - بریدن (ع ف اک ۲) تخذیم پاره پاره کردن مخذم بالکسر تیغ بران فرس خذم (ک ۲) اسب تیز رو ورجل خذم جوانمرد خذماء ماده بز گوش از پهنا کفانیده خذم بالتحریک رفتار تیز ظلم خذوم نعت منه - ابن خذام بالکسر مردی از شعرا -

خرم - خرم - بینی سارکوه و درز باز کردن موزه را وکم کردن وبریدن وبرگشتن (ع ف اک ۲) اخرم بینی بریده - وگوش سوراخ وقد انخرم تقبه ای انشق فاذا لم ینشق فهو اخرم وذلک الموضع منه الخرمة - واخرم الکتف طرف غیره - مخرم بکسر الراء بریدگی بینی سارکوه مخارم ج - یعنی دهان هاے راه کوه عین ذات مخارم ای ذات مخارج - مخرمة بالفتح نام مردی اخترام تخرم بریدن وازین برکندن یقال اخترمهم الدهر وتخرمهم ای قتطعهم واستاصلهم - وتخرم زید فلان اے سکن غضبه - وتخرم ای دان بدین الخرمیة وهم اصحاب التناسخ والاباحة خرمان بالضم دروغ یقال جاء فلان بالخرمان

خثعم
حزرم - خدم
حصلم
حضجم
حلسم
حلکم
حنمة
حندم
حنتم
حیمة
حنذم
حوم - خذم
ختم
خرم
مجہرم
حتلم
حثلم
حذرمة
حرذمة
حرذمة
خثم
حرسم
حرقم - خثرم

خورم صخرهٔ بادرند یا خورمة کرانه بینی مردم۔

خرشم - مخرنشم - بالضم وکسر الشین بزرگ منش وکوتہ کشتہ لاغر۔

خرطم - خرطوم - بالضم بینی - وخم خراطیم القوم مهتران قوم مخرنطم مرد متکبر خشم ناک سر در واکرده ویقال بجشم بن الخزرج وعوف بن الخزرج خرطومان

خزم - خزم - بالتحریک درخت کہ از پوست وی رسن سازند۔ خزمة یکی سوق الخزامین بازاری ر مدینہ آخزم مار نر و نام مردی خزامة بالکسر حلقۂ موئین کہ در بینی شتر کشند ومهار بروی بندند یقال خزمت البعیر بالخزامة رع ف اک ۲م ویقال لکل مثقوب مخزوم والطیر کلها مخزومة لان وترات انوفها مثقوبة وخزمت الجراد فی العود بسیخ درکشیدم ملخ را تخازمة دوکس از دو راه مخالفت رفتن تا بیک جا پیش آیند خزومة ماده گاو بہ لغت جبریل ہذا می حیرود دشتی مخزوم پدر حیی از قریش لبشر بن ابی خازم شاعرے از بنی اسد۔

خشم - خیشوم - بن بینی یقال خشمه خشما ای کسرت خیشومه رع ف اک ۲م خیاشیم الجبال انوفها رجل خشام بالضم سطبر بینی وکذالک الجبل رجل اخشم با علت بینی خشم بالتحریک مصدر منہ رع ک اف ۲م خشم ست بے خبر خشم اللحم بالکسر ای تغیر۔

خشرم - خشرم - جماعت زنبور انگبین لا واحد لہ من لفظہ وخانۂ زنبور ایضاً - وسنگ گچ - ونام مردی خشارم بالضم آوازہا۔

خصم - خصم - تم یستوی فیه الجمع والمؤنث لانہ فی الاصل مصدر ومن العرب من یثنیه ویجمعه فیقول خصمان وخصوم خصیم مثلہ خصام ج۔ مخاصمة خصام پیکار کردن باہم والاسم الخصومة یقال خاصمت فلانا فخصمتہ اخصمہ بالکسر ولا یقال بالضم وہو شاذ ومنه قراءة حمزة تاخذہم وہم یخصمون لان ما کان من قولک فاعلتہ ففعلتہ فان یفعل منہ یرد الی الضم اذا لم یکن عینہ حرف من حروف الحلق من ای باب کان من الصحیح تقول عالمتہ فعلمتہ اعلمه بالضم وفاخرتہ ففخرتہ افخره بالفتح لاجل حرف الحلق واما ما کان من المعتل مثل وجدت وبعت ورمیت وخشیت وسعیت فان جمیع ذلک یرد الی الکسر الا ذوات الواو فانها ترد الی الضم تقول راضیتہ فرضوتہ ارضوه وخاوفنی فخفتہ اخوفہ ولیس فی کل شیٔ یکون ہذا لا یقال نازعتہ فنزعتہ لانہم استغنوا عنہ بغلبتہ فامن قرأ وہم یخصمون یرید یختصمون فیقلب التاء صادا فیدغمہ وینقل حرکتہ الی الخاء ومنہم من لا ینقل ویکسر الخاء لاجتماع الساکنین خصم رک ۲م سخت خصومت خصم بالضم گوشۂ جوالہا وجامہ دان وجز آن یقال وقع المتاع فی خصم الوعاء ای فی زاویة الوعاء۔ وخصم کل شیٔ ناحیتہ وجانبہ اخصام العین ما ضمت علیه الاشفار۔ اختصام تخاصم بمعنی - والسیف یختصم جفنہ اذا اکلہ من حدتہ۔

خضم - خضم - بہمہ دہان خوردن رع ک اف ۲م تخضمہ تخضمین والتشدید سطبر بازو - ومعظم ہر چیز خضم مثال ہجف مرد بسیار عطا وجماعۂ کثیر - وسنگ فسان خضیمة کشکینہ خضم بالفتح والتشدید نام مردے ونام آبے۔

خضرم - بحر مخضرم - بفتح الراء لا یدری امن ذکر ہو ام من انثی مخضرم ایضاً شاعری کہ جاہلیت واسلام را دریافتہ باشد چون لبید وپدر آن وہو مخضرم النسب ای دعی۔ ناقة مخضرمة گوشہ از گوش بریده امرأة مخضرمة ختنہ کرده خضرم بکسرتین بسیار عطا بحر خضرم بسیار آب - وہر چہ فراخ وبسیار باشد خضارم ج۔ خضارمة قومی بشام وذلک ان قوما من العجم خرجوا فی اول الاسلام فتفرقوا فی بلاد العرب فمن اقام منہم بالبصرة فہم الاساورة ومن اقام منہم بالکوفة فہم الاحامرة ومن اقام منہم بالشام فہم الخضارمة والجراجمة وکذلک من اقام منہم بالجزیرة فہم الجراجمة والخضارمة ومن اقام منہم بالیمن فہم الابناء ومن اقام منہم بالموصل فہم الجرامقة۔ خضرم مثال ہدہد بچۂ سوسمار واولہ حسل ثم مطبخ ثم خضرم ثم ضب۔

خطم - خطم - تیفوز وہو من کل طائر منقاره ومن کل دابہ مقدم انفہ وفمہ۔ والمخاطم الانوف مخطم بکسر الطاء واحدہا۔ اخطم دراز بینی خطام بالکسر مہار خطم ایضاً مہار کردن شتر را رع ف اک ۲م ناقة مخطومة ونوق مخطمة شد وللمبالغة مخطم غوره خرما کہ بروے خطہاے سپید پیدا آید خطیم نام مردی خطمة نام مردے از انصار خطمة بالضم بلندی کوه خطمی بالکسر خیرو۔

خلم - خلم - بالکسر دوست - وخانۂ آہو مخالمة دوستی کردن اخلام یاران ودوستان۔

خلجم - خلجم - دراز۔

خمم - لحم خامم ومخمم - گوشت گنده خم گنده شدن گوشت پختہ یا خام رع ف اک ۲م اخمام مثلہ وفی المثل ہو الثمن لا یخم یضرب للرجل اذا ذکر بخیر واثنی علیه ورفتن وپاک کردن چاه وخانہ رع ف اص ۲م اختمام مثلہ۔ قلب مخموم نقی من الغل والحسد۔ خمامة بالضم خاک روبہ وخاک چاه ویقال ہو من خمان الناس بالضم وبالفتح ای من رذالہم۔ خمان ایضاً نیزۂ سست مخمخة مثل خنخنة وہو ان یتکلم الرجل کانہ مخنون اونوع

من الاکل قبیح خخم بکسرتین گیاہی کہ دا نۂ او برا علت ختر ساز ند و بالحاء ایضاً - غدیر خم جاے میان مکہ و مدینہ بحجفہ خخام بالفتح نام مردے -

خوم - خامتہ - گیاہی تازہ و تر و فی الحدیث مثل المومن مثل الخامتہ من الزرع تمیلها الریح مرۃ ہکذا و مرۃ ہکذا -

خیم - خیمتہ - م خیم مثلہ خیام بالکسر ج - وعند العرب ہو بیت من عیدان الشجر خیمات خیم ج تخییم خیمہ ساختن و بجای مقیم بودن و تخیم بمکان ضرب خیمتہ بہ خیم بالکسر خو و طبیعت لا واحد لہ من لفظہ - خیم دک (ف ۲) نام کوہی خیومتہ ترسیدن بددلے کردن دعع ف اک (۲) خیم پای برداشتن -

خترمتہ - از ورماندگی یا ترس خموشیدن -

ختلم - الشئی - بہ پنہانی چیز را گرفت -

ختلمتہ - آمیختن و بہ پنہانی چیز را گرفتن و لجعفر نام شخصے -

خجام - کلتاب و صبور زن فراخ فرج -

ثوب خذارم - جامہ پارے کنہ -

خذلمتہ - شتابی کردن و بالحاء المہملۃ لغتہ -

خرثمتہ - النعل - و بکسر خاؤ ہا سر نعل فاذالم یکن لہا خرثمتہ فہی لسنتہ -

اخسوم - بالضم گوشۂ جوال -

خشسبرم - بفتحتین و سکون السین ثم فتحتین نوعیست از ریحان بری -

خشنام - بالضم نام شخصے معرب خوشنام یعنے نیک نام -

خوعم - مرد گول و الخیعامتہ نعت سوء الرجل السوء و المأبون -

خیقم - حکایتہ صوت خیقمانہ چاہیست کہنہ بدیار بنی تمیم -

خندمہ - کوہیست بمکہ -

خندمان - بالکسر قبیلہ -

خثمتہ - بفتحتین تنگی نفس وقت بدر کردن چیزے از سینہ یا بینی تخثم کتضرب موضعی یا کوہیست بدینہ -

ارض خامتہ - زمین ناموافق و قد خامت تخوم خوماً نا خامہ ترب خام ج - اخامتہ الفرس سہ پای و کنارۂ سم چہارم ایستادن اسپ و الخامتہ للزرع یائیتہ و وہم الجوہری -

فصل الدال

دأم - تدام - الماء الشئی - بوزن تفعل ای غمرہ و تدام الفحل الناقتہ ای تجللها - و تدأمہ الامر ای تراکم علیہ و تراجمہ ایضاً و آنا ء علی فعلاء و بریا دامت الحائط ای رفعتہ -

دحم - دحم - سخت سپوختن و دحمان دحیم اسم -

دحسم - دحسمان - بفتحتین قلب دحمسان یعنے مرد گندم گون فربہ -

دخشم - دخشم - بالفتح نام مردی -

درم - درم - درمان نزدیک نہادن خرگوش گام را و نرم رفتن ستور دعع ف اک (۲) دارم بن مالک نام مردی درم بفتحتین پوشیدن گوشت شتالنگ پای را دعع ک اف (۲) کعب ادرم و امرأۃ درماء لعت منہ درم ج - وسودہ شدن دندان جبل درم - ودرع درمتہ ای لینتہ متسعتہ - والادرم من الارنب الذی عظمتہ ابرتہ بنو الادرم قبیلۂ درماء گیاہی از شوریہا - و خرگوش و ادرمت الابل للاجذاع اذا ذہبت رواضعها و طلع غیرہا - دردم ناقۂ مسنتہ - درآمتہ بالفتح زن کوتاہ بالا ادرم دک (۲) نام مردی -

درخم - درخمین - مثال شرحبیل سختی -

درہم - درہم - بالکسر دراہم درم و ہو فارسی معرب و بکسر الہاء لغتہ فیہ دجمعہا دراہم و دراہیم آدرہام افتادن از پیری بر جا شیخ مدرہم پیر بر جای ماندہ -

دسم - دسم بفتحتین چربش و چرب شدن دعع ک اف (۲) تدسیم روغن ترکردن دسمہا المطر ای بلہا - دسمتہ بالضم مرد فرومایہ ثیاب دسم ریم ناک سام بالکسر آنچہ گوش اوان استوار کنند و جراحت را - و سرپوش شیشہ و مانند آن مصدرہ دسم دعع ف اض (۲) دلسیم بچۂ خرگوش - و گیاہی دسیمتہ مورچۂ دسم الاثر ای ملس طسم ایضاً -

دعم - دعم - بالفتح ستون فرانہادن دعع بفتحہا دعامتہ بالکسر ستون خانہ - و مہتر قومی کہ تکیہ بروے کنند در کارہا ادعام تکیہ کردن بر چیزی عامتان دو چوب بکرہ و یقال لا دعم بفلان اذا لم تکن لہ قوۃ و لا سمن دعمی بالضم قبیلہ -

دغم - دغم - بالفتح فرو گرفتن دعع بفتحہا و ک ا ف (۲) ادغام کذلک یقال دغمہم الحر و ادغمہم ای غشیہم ادغم اسپ دیزہ دغماء[1] مونث شاۃ دغماء و فی المثل الذئب ادغم - دغمان بالضم مرد سیاہ چہرہ ادغام لگام در دہن اسپ کردن - و حرفی را بحرفی در آوردن ادغام کذلک و ہو افتعال منہ - دغم شکستن بینی -

دقم - دقم - دندان شکستن بشت دعع ف ا ک (۲) و ض (۲) یقال دقم فاہ بمثل دمق و ہو علی القلب -

دلم - ادلم - مرد سیاہ و خر سیاہ دلم بفتحتین مصدر منہ دعع ف اک (۲) ادلیمام کذلک - دیلم گروہے و داہیہ و سختی دشمنان - و جماعت مورچہ و کنہ - و دراج نر -

دلقم - دلقم - بکسرتین ناقۂ دندان شکستہ از پیرے میم زائدہ و قدمر فی القاف -

دلہم - ادلہام - تاریک شدن لیلۃ مدلہمتہ شب تاریک دلہم بالفتح نام مردے -

[1] اسپیکہ از کاکل تا دم خط سیاہ مخالف رنگ بدن دارد ۱۲

درہم
خندمہ
خندمان
خوم خثمتہ دسم
خامتہ
خیم
دعم
دام
خترمتہ
ختلم
ختلمتہ - دحم - دغم
دحسم
خجام
خذارم - دخشم
خذلمتہ - درم
خرثمتہ
دقم
اخسوم
خشسبرم - دلم
خشنام
دلقم
خوعم
دلہم
خیقم - درخم

دمم - دمام - بالکسر داروکہ برچشم خانہ وپیشانی کودک مالند وجز آن دمم طلا کردن رعع ف اض ۲) مدموم سرخ رنگ وپیہ آگندہ از شتر وجز آن قدم بالضم ای اوقر - قدر مدمومۃ ودیہم دیگ سپر ز وجز آن طلا کردہ بروی دمامۃ زشت روی رعع بفتحہا دمامۃ ک ۲) دمیم نعت منہ - ودمۃ بالضم بازیچہ وروش دمۃ بالکسر لشپک وآثار مثال راطا ریکی از سوراخہای کلاکموش دوامّ ج - علی فواعل وکذلک دُمّۃ ودُممۃ - ودم الیربوع حجرہ ای کبسہ دمادم پشتہ ہای نرم خاکین ودمدمۃ بزربان جنسا نیدن خبر وانند وکہین وہلاک کردن یقال دمدم اللہ علیہم ای اہلکہم دمیومۃ دشت بے آب والمدمم المطوی من الکرار -

دنم - دنامۃ - ودنمۃ - بالکسر والتشدید فیہا کوتاہ شکل دنابۃ ودنبۃ -

دوم - دوم - دوام - دیمومۃ ہمیشگی رعع ف اض ۲ وک اف ۲) دوم ایضاً درخت مقل ومقیم بودن وفی الحدیث نہی علیہ السلام ان یبال فی الماء الدائم ای الساکن - ویقال ظل دائم ودوّم بمعنی ادامۃ ہمیشہ داشتن - وجوش دیگ فرونشاندن تدویم ہمیشہ بودن برجای یقال دومت الشمس فی کبد السماء کانہا لاتمضی ودومت کردن خمر وسر برگشتن از مستی دوام بالضم گردش سر یقال اخذہ دوام ای دوار - تدویم ایضاً جوش دیگ فرونشاندن وترکردن چیزی - وسودن زعفران زبان آمدن درگوردن - ونیک برآمدن کبوتر وجز آن در ہوا وگرد برگشتن ویقال دوّم فی الارض وفی الہواء ایضاً وانکرہ الاصمعی ویقول دوّی فی الارض ودوّم فی السماء ومنہ اشتقت الدوامۃ وہی فلکۃ ترمیہا الصبی علی الارض

فتدوم ای تدور وتصوت ویقال ہی مشتقۃ من دومت القدر ای سکنتہا من غلیانہا ودوّم الکلب ای بعد وبعیدا - ودومۃ الجندل بالضم نام حصنی واہل الحدیث یفتحون دالہا - مدام مدامۃ خمر مدیم آنکہ از بینی وی خون آید استدامۃ بدرنگ انداختن کار را - ودوام خواستن مداومت پیوستہ برکاری بودن تداوم گرد برگشتن دودم مثال ہدبد آب سرخ کہ از درخت سمرہ بیرون آید یقال حاضت السمرۃ اذا خرج منہا ذلک -

دہم - دہم - عدد بسیار از ہر چیز ودہوم ج - وفرو گرفتن ناگاہ بنوہی رعع ک اف ۲) یقال دہمہم الامر ودہمتہم الخیل - ودہمۃ سواد فرس ادہم بعیر ادہم ناقۃ دہماء لیل ادہم - ادہام ادہم شدن ادہیمام سیاہ شدن قولہ تعالی مدہامتان ای سوداوان من شدۃ الخضرۃ والری والعرب تقول لکل اخضر اسود ومنہ سواد القری لکثرۃ خضرتہا - دہماء دیگ وطاۃ دہماء دیرینہ وطاۃ حمراء نو دہماء ایضاً ہیأت مردہا قدہما سرخ خالص دہماء الناس جماعت مردم دہیا تصغیر دہماء وہی الداہیۃ - ادہم ایضاً بند - قال الشاعر رع ۲) اوعدنی بالسجن والاداہم - دہیم وام الدہیم سختی وداہیہ ونام ناقۃ عمرو بن الریان الذہلی کہ اورا وبرادران ورا کشتند وسرہای شان بر دہیم بارکردند ومثل شدہ است کہ اثقل من حمل الدہیم واشأم من الدہیم -

دہشم - ارض دہشمۃ - بالفتح زمین نرم رجل دہشم مرد نرم خوے -

دہکم - تدہکم - بنا خواست درآمدن در چیزے دہکم بالفتح پیر سال خوردہ -

دیم - دیمۃ - بالکسر باران پیوستہ بی برق ورعد دیم ج - وفی الحدیث کان عملہ دیمۃ - تدییم پیوستہ باریدن یقال دیمت السماء مفازۃ دیمومۃ ای دائمۃ البعد ودیامیم ج - ارض مدیمۃ زمین باران زدہ -

دثمۃ - بالمثلثۃ کسفینۃ موش -

دجم کسمع وعنی اندوہگین گردید ودجم اللیل تاریک شد شب رعع ف اض ۲) والدجم من الشیء الضرب منہ دجم العشق کصرد شدائد عشق وہجوم آن جمع دجمۃ وقیل دجمۃ دجم کعنب دوستان ومعشوقان وعادات دجمۃ بالکسر یکے دجمۃ بالضم والفتح کلمۃ ومنہ ما سمعت لہ دجمۃ ای کلمۃ -

دحقوم کعصفور مرد کلان جثہ ومحقوق مثلہ -

دحلمۃ - انداختن کسے چیزے را از بالاے کوہ یا اندرون چاہ -

دخمہ - بزور دورکردن آنرا رعع بفتحہا) ودخم المرأۃ جامعہا

دودم - کعلبط وعلابط چیزے ست کہ مانند خون از درخت مغیلان یا از درخت عضاۃ برآید یستعمل فیما یستعمل فیہ المومیا مجرب والاکثر ما یکون بجبل بیروت من الشام وذکرہ فی (دوم) دہم -

دردم - بالکسر زنے کہ بشب آمد ورفت کند وشتر مادہ کلان سال -

درعم - کزبرج ناکارہ بدزبان -

درقم - کزبرج ساقط وناپسند مرد جاہل را -

دشمۃ - بالضم مرد بے فیض -

دعرم - کزبرج زشت روی کوتاہ قد ناکارہ وشترے کہ آب بس خوردہ شتران خوردہ دعرمۃ کوتاہ انداختن گام بزودی -

دعسم - کجعفر بالسین المہملۃ نام شخصے -

دعلم - کجعفر نام شخصے -

دعانیم - ما لبنی اطلبس من خثعم -

دکم فی صدرہ - دست بر سینہ زدہ دور کردن

ـــــــــــــــ

[1] قدر مدمومۃ ودیہم ای مطلیۃ بالطحال ۱۲ صحاح

وَدَکمَ الشیٔ یعنی چیزرا بر بعضے کوفت تداکموا باہم دور کردند آندکم داخل گردید دَکمۃ شہرے ست بمغرب تدکیم درآوردن چیزے بچیزی وَدَکم فلانا براسہ بسر خود بہ خشک ناے فلان زد (عع ف اض ۲) وکزبیر نام مردے۔

دلثم - کجعفر و علبط و علابط زود دی کننده -

دلخم - کجردحل شترو فرک بزرگ و بیمار یست سخت او شکر خوابی یا خواب دراز وہر چیز گران -

دلظم - کجعفر و زبرج وسبجل وجردحل و اردب شتر مادۂ پیر فانیہ و سبجل شتر توانا و مرد درشت -

دندم - کز برج رستنی کہنہ سخت سیاه -

دہدمۃ - شکستن و برگردانیدن بعضے بر بعضے وتدہدم سقط -

دہسم - الشیٔ - پنہان کرد آنرا -

دہشم - کجعفر نام شخصے -

فصل الذال

ذَأم - ذأم - بالفتح عیب کردن (عع بفتحہا) ولایقال ذَأمۃ وذامہ فہو مذؤم - ویقال ذأمتنی علی کذا ای اکرہتنی علیہ -

ذمم - ذم - نکوہیدن (عع ف اض ۲) ذمیم نکوہیده قال ابن السکیت یقال افعل کذا وکذا و خلاک ذم یعنی خلامتک ذم ای لاتذم بئر ذَمّۃ ای قلیلۃ الماء ذمام بالکسر ج - مار ذمیم ای مکروه وآب بینی - وبول ذمیم ایضاً چیزے چون بیضۂ مور کہ از مسام زمۂ بینی بیرون آید ذمام بالکسر حرمت اہل ذمہ جہود و ترسا و ذمۃ بالکسر ایضاً امان وعہد و زینہار - اذمام زینہار دادن - ونکوہیده یافتن یقال اتیتہ فاذممتہ ای وجدتہ مذموما وتذاموا نکوہش شدن - وخوارمندی نمودن صلتہ بالبار وسپس ماندن مرکب سوار را از کاہلے و ماندگی یقال اذم بہ بعیرہ واذمت رکاب القوم ای اعیت وتاخرت عن جماعۃ الابل ولم تلحق بہا - ویقال اخذتنی منہ مذمۃ بفتح الذال وکسرہا ای رقۃ وعار من ترک الحرمۃ یقال اذہب مذمتہم بشیٔ اے اعطہم شیأ فان لہم ذماما - وفی الحدیث ما یذہب عنی مذمۃ الرضاع فقال غرۃ عبد او امۃ یعنی بمذمۃ الرضاع ونام المرضعۃ قیل فی تفسیره کانوا یستحبون عند فصال الصبی ان یأمروا للظئر بشیٔ سوے الاجر کانہ سأل اے شیٔ یسقط عنی حق التی ارضعتنی حتی اکون قد ادیتہ کاملا - مذمۃ بالفتح لاغیر وہی التجل خلاف المحمدة استذم الرجل الی الناس اے اتی بما یذم علیہ - وتذمم اے استنکف یقال لولم اترک الکذب تأثما لترکتہ تذمما - رجل مذمم اے مذموم جدا ورجل مذم الذی لاحراک بہ - وشیٔ مذم اے معیب -

ذیم - ذیم - ذأم - عیب وفی المثل لاتعدم الحسناء ذأما یقال ذمتہ اذیمہ وذأمتہ وذممتہ کلہ بمعنی عن الاخفش وہو مذیم ومذیوم ومذوم ومذؤوم -

ذجمہ - غیبت کرد او را وحقیر پنداشت وراند ورسوا نمود وذجمۃ بالفتح مثل وجمۃ یک سخن یقال ما سمعت لہ ذجمۃ اے کلمۃ -

ذحلمۃ - ذبح کردن وانداختن با لابہ نشیب تدحلم لازم من معنی الاخیر -

ذرمت المرأۃ بولدہا - زن طفل خود را انداخت آذرمتہ دیست بازن -

ذلم بفتحتین بفیض مصب الوادے -

ذو ذنم بفتحتین لقب سعد بن قیس الہمدانی -

فصل الراء

رأم - رأم - بچہ شتر و پوست خربچہ آگنده کہ آنرا بو گویند رئمان بالکسر مہر آوردن ناقہ بر بچہ و بران پوست آگنده (عع ک اف ۲) ناقۃ روم رائمۃ نعت منہ و نیکو شدن و فراہم آمدن سر جراحت رؤم گوسپند کہ جامہ وہر چیزے رالیسد ومہربانی نماید قال الشیبانی راءمت شعب القدح اذا اصلحتہ - رائم تشعیر کردن - و بسرتشم استوار کردن (عع بفتحہا) ارآم آہوان سپید خالص الواحد رئم رؤمۃ بالضم سرتشم ارآم مہربان گردانیدن ناقہ را بر بو - و دارو کردن جراحت را تا سر فراہم آرد -

رتم - رتیمۃ - رشتہ کہ بر انگشت بندند بجہت یاد کردن چیزے کہ گفتہ باشند رتمۃ کذلک رتمۃ بفتحتین نوعے از درخت رتم ج - ارتام رتیمۃ بستن رتم شکستن (عع ف اک ۲) یقال رتم الفہ بالتاء والثاء - رتم ایضاً بمعنی مرتوم ویقال مارتم فلان بکلمۃ اسے ماتکلم بہا -

رثم - رثم شکستن بینی وخون آلود کردن (عع ف اک ۲) وطلا کردن بوے خوش بر بینی و آلودن (عع ف اض ۲) رثم بالتحریک سپیدے لب برین اسپ ارثام مصدر منہ ارثم نعت منہ رثمۃ بالضم سپیدی حفت مرثوم مثل ملثوم سپل شتر کہ بر سنگ آید وخون آلود شود -

رجم - رجم - سنگسار کردن (عع ف اض ۲) فہو رجیم ومرجوم اسے مقتول رجمۃ واحدة الرجم

ذلم　ذو ذنم　رأم　دلثم　دلخم　دلظم　دندم　دہدمۃ　دہسم　دہشم　رتم　ذأم　ذیم　ذمم　رثم　ذجمۃ　ذحلمۃ　ذرمت - رجم

والرجام وآن سنگهاے کلان باشد کہ برگور نهند تا خر پشته شود وقیل فی وصیة لا ترجموا قبرے

رذم

اے لا تجعلوا علیه الرجم اراد ان لا ینسّم قبره والمحدثون یقولون لا ترجموا قبرے والصحیح انه مشدد رجم ایضاً بگمان سخن گفتن قوله تعالے رجماً بالغیب یقال

رزم

صار رجماً لا یوقف علی حقیقة امره - رجم بفتحتین گور رجام ایضاً مرجاس رجل مرجم بالکسر اے شدید کانه یرجم به معادیه وفرس مرجم یرجم الارض حوافره - وتراجموا بالحجارة اے ترامو بها وراجم فلان عن قومه اذا

رخم

ناضل عنهم - رجام بالکسر ایضاً موضعی رجامان خشتبان تنصبان علی راس البئر علیها القعو - رجمة بالضم وجار الضبع یعنے خانۂ کفتار ویقال ترجم کلامه اے فسره بلسان آخر - ترجمان بفتحتین تیلاچے تراجم ج مثل زعفران وزعافر ویقال ترجمان بضم الجیم وترجمان بضمتین لاتباع الجیم مثل یسروع ویسروع -

رحم

رحم - رحمة - بخشودن و مهربانی کردن مرحمة کذلک رحم بالضم کذلک قوله تعالے واقرب رحماً وقد یحرک الحاء بالضم ایضاً (رعع ک اف ۲) ترحم کذلک یقال رحمته وترحمت علیه - وتراحم القوم اے رحم بعضهم بعضاً - رحموت من الرحمة

ردم

یقال رهبوت خیر من رحموت ای لان ترهب خیر من ان ترحم رجل مرحوم ومرحّم شد دللمبالغة رحمان رحیم بخشاینده وهما اسمان مشتقان من الرحمة ونظیرهما ندمان وندیم وهما بمعنے ویجوز تکریر الاسمین اذا اختلف اشتقاقهما علی طریق التوکید کما یقال فلان جادّ مجدّ الا ان الرحمن مختص بالله تعالے لا یجوزان

یسمے به غیره الا ترے انه تعالے قال قل ادعوا الله او ادعوا الرحمن فعادل به الاسم الذے لا یشرکه فیه غیره - ویقال لمسیلمة الکذاب رحمان الیمامة ورحیم ایضاً بمعنے مرحوم - ام رحم بالضم نام مکه رحم (ک ۴) زهدان وهی مؤنثة وخویشے رحم بالکسر مثله - رحوم بالفتح ناقة رحم دردمند بعد از نتاج رحامت مصدر فیه (رعع بضمها) رحم بفتحتین کذلک (رعع ک اف ۲) -

رخم - رخمة بفتحتین مرغ مردار خوار والرحمة ایضاً قریب من الرحمة یقال وقعت علیه رخمته اے محبته ولینه ویقال رخمه رخمة ورحمه رحمة وهما سواء شاة رخماء سپید سر محمرة کذلک ولا یقال مرخمة وفرس ارخم - وکلام رخیم اے رقیق - رخامة نرمی آواز (رعع بضمها) ترخیم نرم گردانیدن و انداختن حرف از آخر کلمه در ندا ارخام بیضه زیر بال گرفتن ماکیان فهی مرخمة ومرخم ایضاً - ویقال ما ادری ای ترخم هو اے ای الناس هو بفتح الخاء وضمها مثل جندب وطلب ترخم ایضاً چیے از حمیر رخام بالضم سنگ سپید ونام موضعے رخامے درختی ست -

ردم - ردم - رخنه برآوردن و درپی کردن جامه (رعع ف اک ۴) وسد برآورده ردام بالضم تیز دادن (رعع ف اض ۳) رویم جامهٔ کهنه ثوب مردّم مثله - وتردّم الثوب اے اخلق واسترقع فهو متردّم بالکسر و بالفتح موضع دربے کردن تردّم دربے کردن جامه را وهو متعد لازم - اردام ساکن بودن برجاے

وبرقرار بودن تپ ومنه ورد مردم و سحاب مرزم -

رذم - رذم - از سر بیرون شدن آب از خنو (رعع ف اض ۲) جفنة رذوم وجفان رُذُم ورُذَم ویقال - ارذم علی الخمسین ای زاد -

رزم - رازم - شتر بر زمین مانده از لاغری رزوم رزام بالضم فیهما مصدران منه (رعع ف اض ۲ وک ۲) فهی رازم ویقال للثابت القائم علی الارض - رزم (رض اف ۲) مرازمة اقامت دراز کردن برجاے وپی یکدیگر خوردن دو چیز را - وجمع کردن میان دو چیز بخوردن چون نان وانگور و مانند آن یقال رازمت الابل اذا خلطت بین مرعیین و فی الحدیث اذا اکلتم فرازموا یرید موالاة الحمد ویقال رزم الرجل مجهولا اذا ضربه المرض - رزمة بفتحتین آواز ناقه پیش بچه که دهان باز نکند بر مثال ناله و هو اخفی من الحنین وفے المثل رزمة ولا درة یضرب لمن یعد ولا یفی - ویقال ارزمت الناقة اذا انت عند ولدها وارزم الرعد ایضاً رزمة السباع اصواتها - رزیم بانگ شیر بمعنی زئیر مرزمان بالکسر دو ستاره ام مرزم باد شمال رزم بالفتح گرد کردن (رعع ف اض ۳ وک ۲) رزمة بالفتح والکسر پشتواره جامه وجز آن ترزیم پشتواره بستن ارزیام خشم شدن رزام بالکسر پدر حیی از تمیم -

رسم - رسم - نشان وآئین رسوم کذلک و ایضاً تمغا یعنی مهر که بر چوب کنده باشند بجهت انبار وجز آن وهو ایضاً بالشین المعجمة وشیٔ تجلے به الدنانیر نوشتن یقال رسم علی کذا وکذا اے کتب وکار فرمودن رواسیم کتابهاے

سله والفصل یدل سطے اصالة التاء ۲ راق

وقت جاہلیت رسم الدار نشان سرای بازمین ہموا شده ترسم نشان سرای جستن راسم آب روان ناقة رسوم آنکه اثر سپل وی بر زمین ماند از سختی رسیم مصدر رسمه رعع ف اض ۲) ونوعی از رفتار شتر رعع ف اک ۲) والرسوم الذی یبقی علی السیر یوما ولیلة ـ ارتسام فرمان بردن ـ وتکبر آوردن ودعا کردن بر چیزے وثوب مرسم مخطط ـ

رشم ـ رشم ـ مهر کردن انبار را رعع ف اض ۲) روشم مهر چوبین رشم بالتحریک علف که نخستین برآید وبوی بردن طعام وحریص شدن بران رعع ک اف ۲) ارشم نعت منه وهر چه بروی خطها ونگار باشد وچیزے اندک نکو هیده غیث ارشم ای قلیل مذموم ـ وارشم البرق ای لمع مثل اوشم ـ

رضم ـ رضم ـ رضام ـ سنگهای بزرگ که در عمارت بر هم نهند رضمة یکی یقال رضم علیه الصخر یرضم بالکسر رضما ورضم فلان بیته بالحجارة ـ والرضیم البناء بالصخر ـ ورضمت الارض امرتها ملزرع ـ ورضم به الارض ای جلد به الارض ورضم البعیر بنفسه ای رمی بها الارض ـ برذون مرضوم العصب کانه قد تشنج عصبه ـ

رطم ـ رطم ـ درگل افگندن رعع ف اض ۲) ارتطام درگل افتادن ودر کاری که نتوان ازوی بیرون شدن یقال ارتطم علیه امر ـ رطوم بالفتح مرد احمق وزن فراخ فرج ورطم الرجل یرطم بالضم ای نکح ـ والراطم اللازم للشیء ـ

رعم ـ رعام ـ بالضم آب که از بینی گوسپند رود به علتی رعع بفتحها) رعمت الشاة وارعمت بمعنی شاة رعوم نعت منه ـ رعامی مثل غفالی فزونی جگر و بالغین المعجمة کذلک ـ ورعمت الشمس ای رقبت غیبوبتها ـ

رغم ـ رغام ـ بالفتح خاک ویقال ارغم الله انفه ای الصقه بالرغام ومنه حدیث عائشة رضی الله تعالی عنها فی اختضاب اسلتیه وارغمیه ـ رغامی ذکر فی الغین وهی ایضاً قصبة الرئة ـ مراغمة خشم کردن باهم ترغم غضب نمودن رغم ثلث لغات خاک آلود شدن رعع بفتحها) مرغمة مثله قال النبی علیه السلام بعثت مرغمة ـ ویقال فعلت ذلک علی الرغم من انفه ـ ویقال رغم فلان بالفتح اذا لم یقدر علی الانتصاف ویقال رغم انفی لله رغما بالفتح والضم ـ مراغم بالضم وفتح الغین گریز جای ورفتن جای قوله تعالی یجد فی الارض مراغما کثیرا وسعة ـ

رقم ـ رقم ـ نبشتن ومهر کردن رعع ف اض ۲) قوله تعالی کتاب مرقوم ونوعی از برد ها و کتابه ـ وکتابه کردن ترقیم کذلک ـ رقمة کرانه وادی ـ ومرغزار ومرقومة زمین کم نبات رقمتان دو نشان که در دو بازوی ستور رقمیات تیرهای منسوب بموضعی در مدینه یوم الرقم روزی از روزهای عرب رقم رک ۲) تختی بنت الرقم الداهیة ـ ویقال وقع فی الرقم والرقماء ـ اذا وقع فیما لا یقوم به ارقم مار پیشه اراقم ج ـ وایضاً حیی از تغلب رقیم نبشته ـ ولوح که نامها وقصه اصحاب الکهف بر آنجا نبشته است ـ

رکم ـ رکم ـ بر هم نشاندن رعع ف اض ۲) ارتکام ترا کم لازم فیه دگر آمدن رکمة بالضم گل گرد آمده رکام ریگ توده ـ وابر بر هم نشسته مرتکم الطریق جادهٔ راه ـ

رمم ـ رمم ـ مرمة نیکو کردن چیزے با خلل را رعع ف اض ۲ وک ۲) وخوردن فی الحدیث البقر ترم من کل شجر ـ ویقال کنا اهل ثمه ورمه ثلث لغات فالثم من الاصلاح والرم من الاکل ـ واسترم الحائط درست خواه شد مرمة بالکسر لب گاو وهر چه بامسم باشد وبالفتح لغة فیه ـ ارتمام خوردن ومالی منه حم ولا رم ای بد بالفتح والضم فیهما ویقال ماله حم ولا رم ای شیء ـ رمة بالضم رسن پارهٔ بوسیده رمم رمام ج ـ وبها سمی ذو الرمة ویقال دفع الی برمته ای بجملته ـ رمة بالکسر استخوان بوسیده رمم رمام ج ـ وبوسیدن رعع ف اک ۲) رمیم نعت منه قوله تعالی قال من یحیی العظام وهی رمیم ـ رمة بالکسر خاک نمناک ـ ومغز استخوان یقال ارم العظم وناقة مرم ـ ویقال جاء بالطم والرم بکسرهما ای بالمال الکثیر ـ ونعجة رمّا ای بیضا ـ ویقال للشاة اذا کانت مهزولة مایرم منها مضرب ای کسر من عظامها لم یصب فیه مخ ـ وارم القوم ای سکتوا ـ ترمرم جنبانیدن لب با جهت سخن رمرام بالفتح نوعی از درختان وگیاه ارمام بالفتح موضعی یرمرم کوهی ورها قالوا یلملم باللام ـ

رنم ـ رنم ـ بفتحتین آواز وسرائیدن رعع کا ف ۲) ترنم آواز گردانیدن ترمیم مثله یقال ترنم الطائر وترنم القوس ـ ترنموت ترنم کردن زادوا فیه الواو والتاء کما فی ملکوت ـ

روم ـ روم ـ جستن رعع ف اض ۲) وروم الحرکة الذی ذکره سیبویه هی حرکة مختلسة مختفاة لضرب

رمم　رغم　رشم　رضم　رقم　رطم　رنم　رعم　رکم

من التخفیف وہی اکثر من الاشمام لانہا تسمع وہی بزنۃ الحرکۃ وان کانت مختلسۃ مثل ہمزۃ بین بین فی قول الشاعر (ع) تو این زرتم اجمالُ فارق جیرۃً قوله وان زم تقطیعہ فعولن لایجوز تسکین العین قولہ تعالی شہر رمضان فیمن اخفے انما ہو بحرکۃ مختلسۃ ولا یجوز ان تکون الراء الاولے ساکنۃ لان الہاء قبلہا ساکن وکذلک قولہ تعالے اِنَّا نَحنُ نَزَّلنا الذکر واَمَّن لا یَہِدِّے وَیَخِصِّمُونَ واشباہ ذلک ولا یعتبر بقول القراء ان ہذا ونحوہ مدغم لانہم لایحصّلون ہذا الباب ومن جمع بین الساکنین فے موضع لایصح فیہ اختلاس الحرکۃ فہو مخطئ کقراءۃ حمزۃ فے قولہ تعالے فما اسطاعوا لان سین الاستفعال لایجوز تحریکہا بوجہ من الوجوہ۔ ویقال رومتُ فلانا ورومت بفلان اذا جعلتہ یطلب الشئ مرام موضع جستن رامۃ موضعے وریاد یہ یقال فی المثل تسالنی برامتین شلجما والنسبۃ الیہ رامے علی غیر قیاس وکذلک النسبۃ الی رام ہرمز وہو بلد وان شئت ہرمزی رآم نوعے از درخت روبان بالضم نام مردے روم ہم من ولد روم بن عیص ویقال رومے وروم مثل زنجے وزنج فلیس بین الواحد والجمع الا الیاء المشددۃ کما بین تمرۃ وتمر لم تکن الا الہاء۔

رِہم۔ رِہمۃ۔ بالکسر باران نرم دائم رِہَم ورِہام ج۔ روضۃ مرہومۃ نعت منہ وارہمت السحابۃ اے اتت برہام ویقال کما فی الرہم جانبی فلان ای فی اخصبہا۔ رہم بالضم نام زنے مرہم ملحم انچہ بر جراحت نہند معرب۔

رِیم۔ تریم۔ دور شدن رعع ف ک ۲ یقال لا ارِیمُہ اے لا ابرحہ۔ ویقال رمت فلانا ورمت من عند فلان بمعنے واستخوان کہ بعد از قسمت جزور ماند۔ وگور۔ وپایہ نردبان۔ وفزونے وفضل۔ یقال لہذا علے ذاک رَیم ویک ساعت دراز یقال قد بقے ریم من النہار قال فی الجمہرۃ ابن درید عن الاصمعی قال قال ابو عمرو بن العلاء کنت بالیمن فاتیت دار رجل اسال عنہ فقال رجل من الدار اسمک فی الریم ای اصعد الدرجۃ قال فے الجمہرۃ وفے السامے رِیم بالکسر آہو سپید تیز ولا والجمع ارآم۔ ویقال ریم بالرجل وبالساقی اذا قطع بہ۔ تریم مقیم بودن بجائے۔ وتیرہ بودن ومقیم بودن ابر بے باران تریم بالکسر وفتح الیاء موضعے ومَرِیم مفعل من رام یریم۔

رہم بفتحتین گیاہ باہم پیوستہ۔

رستم۔ بالضم وفتح التاء وقد تضم اسم جماعۃ محدثین والرستمیون جماعۃ۔

رصم۔ محرکۃ در شعب تنگ درآمدن۔

فصل الزاء

زأم۔ زأمۃ۔ آواز سخت۔ وسخت خوردن چیزے را یقال زئم بہ بالکسر اے صاح بہ وزئم مجہولا اذا ذعر۔ زام لی فلان بالفتح زأمۃ اذا طرح کلمۃ لایدرے احق ہی ام باطل۔ وزأم اے مات۔ موتٌ زؤام بالضم کریہ وازأمتہ علے الامر اے اکرہتہ علیہ مثل اذأمتہ۔

زجم۔ زجمۃ۔ وہی بمنزلۃ بناۃ یقال ما تکلم بزجمۃ اے بنبسۃ۔ وسکت فما زجم بحرف ای ما نبس ویقال ما یعیبہ زجمۃ ای شیئا زجوم کمان سست آواز۔

زحم۔ زحمۃ۔ انبوہے یقال زحمتہ وزاحمتہ وازدحم القوم علے کذا وتزاحموا علیہ۔

زرم۔ زَرِم۔ البول (ک ۴) اذا انقطع وکذلک کل شئ وبلے وازرمہ غیرہ قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لاتزرموا ابنی یعنے الحسن بن علی رضے اللہ تعالے عنہما اے لاتقطعوا علیہ بولہ۔ وزرم الکلب اذا یبس جعرہ فی جاعرتہ اے فی استہ۔ زرم (ک ۴) مرد تنگ خوے وبخیل۔ تزریم تنگ کردن وبخیل کردن ویقال زرمت بہ ام اذا ولدتہ مزرم مروگرفتہ آز رُمام مصدر منہ۔

زدرم۔ ازدرام۔ فرو خوردن۔

زردم۔ زردمۃ۔ موضع الازدرام وفشردن گلو برا۔

زعم۔ زعم۔ ثلث لغات گفتن رعع ف ن ض (۲) قال فے المجمل الزعم القول من غیر صحۃ ولا اعتماد قولہ تعالے زعم الذین کفروا ان لن یبعثوا۔ زعم بالفتح زعامۃ پذرفتارے زعیم پذرفتار وفے الحدیث الزعیم غارم۔ زعامۃ ایضاً مہترے زعیم القوم رئیسہم زعامۃ ایضاً سلاح زعم بفتحتین طمع داشتن رعع ک ف (۲) ازعام متعد فیہ۔ مزعم کارے کہ بران اعتماد نباشد ویقال فے قول فلان مزاعم تزعم دروغ بربافتن ناقۃ زعوم وشاۃ زعوم اذا کان یشک فیہا ابہا طرق ام لا تخفبط بالایدی۔

زغم۔ زغموم۔ فرو ماندگی در سخن تزغم بالمجمۃ خشمگین شدن در سخن گفتن وتزغم الفصیل ای حن حنینا خفیفا۔

لہ ذکر الجوہری لہ فی رہم ورہم والمیم اصلیۃ لقولہم مرہمت الجرح ولو کانت زائدۃ لقالوا رہمت ۱۲ ق

زقم - زقوم - بالفتح والتشدید طعام کہ در وی خرما وسکہ باشد زقم خوردن آن رعع ف اض ۲) قال ابن عباس لما نزل قولہ تعالیٰ ان شجرة الزقوم طعام الاثیم قال ابوجہل التمر بالزبد نتزقمہ فانزل اللہ تعالیٰ انہا شجرة تخرج فی الجحیم طلعہا کانہ رؤس الشیاطین ازقام فرو خورانیدن ازدقام فرو خوردن تزقم لقمہ کردن وافراط کردن در خوردن قال ابن درید الزلقوم بالضم واللام الحلقوم -

زکم - زکام - بالضم بیماری سرو دماغ زکم الرجل یستعمل مجہولا - وازکمہ اللہ فہو مزکوم - ویقال فلان زکمة ابویہ اذا کان آخر ولدہما -

زلم - زلم - بالتحریک رض اف ۲) تیر قمار ازلام ج - وہو ایضاً الذی یکون خلف الظلف زلم ایضاً واحد الوبار والجمع الازلام - والازلم الجذع روزگار وزلمت الحوض ملأتہ رعع ف اض ۲) ویقال ہو العبد زلمة بالضم والفتح مع سکون الثانی وحرکتہ وزلما بالفتح ای حقا وقدا وحذوا وکذالک یقال فی الامة - ویقال امرأة مزلمة زنے کہ دراز نباشد رجل مزلم اے مخفف الہیئة - وقدح مزلم وزلیم الذی اجید قدہ وصنعتہ وکذا اعصا مزلمة وما احسن سہمہ - مزلم ایضاً بدغذا ازلمة بالتحریک نشان و دروش بزکہ برگلو باشد ونشان کہ برگوش باشد آنرا زنمة گویند بالنون ازلم ازنم نقصان منہا زلما، زنما، مؤنث - زلمت عطاءہ اے قللتہ - ازلیام زود برگشتن وکوچ کردن - وبرپا شدن چیزے - وبلند برآمدن چاشت یقال ازلام النہار ای ارتفع ضحاح -

زحم - زمام - بالکسر مہار و رشتہ کہ در چوب بینی شتر بندند و بروی مہار بندند زمام النعل بنچہ دوال بروی بندند یقال زممت النعل والبعیر رعع ف اض ۲) زم پیش شدن در رفتن وزم بانفہ ای تکبر فہو زام قوم زمم ای شمخ بانوفہم من الکبر وزمم الجمال شد دللکثرة - ویقال اخذ الذئب سخلة فذہب بہا زاما راسہ ای رافعا وزمہا الذئب وازدمہا بمعنی زمزمة بفتحتین آواز رعد وکلام المجوس عند اکلہم زمزم بفتحتین چاہی بمکہ وزمزم وعطیل اسمان للناقة زمزمة بکسرتین جماعتی از مردم - زمزم الجلة من الابل زمزیم کذلک - ویقال داری من دارہ زمم بفتحتین اے قریب - ویقال لا والذی وجہی زمم بیتہ ما کان کذا وکذا ای تجاہہ وتلقاءہ وامر بنی فلان زمم ای قصد مثل امم - زمم بالضم موضعی -

زنم ویقال ہو العبد زنمة - بالفتح والضم مع سکون الوسط وحرکتہ ای قنّ قد العبید قال الکسائی ای حقا کما مر فی زلمة - زنمة دروش گوش بز بقطع فی الاذن فیترک معلقا ویفعل ذلک بالکرام من الابل وغیرہا یقال لبعیر زنم وازنم ومزنم وناقة زنمة وزنماء ومزنمة وانما الذی فی الحدیث الضائنة الزنمة فہی الکریمة لان الضان لا زنمة لہا وانما یکون ذلک فی المعز زنیم ومزنم مردیکہ بقومے ملحق شدہ باشد کہ نہ از ایشان بود قولہ تعالیٰ عتل بعد ذلک زنیم ویقال ہو اللئیم الذی یعرف بلومہ کما تعرف الشاة بزنمتہا - مزنم ایضا شتران ریزہ و نام فحلی ازنم بطنی از یربوع -

زہم - زہم - بالضم پیہ زہمان نام سگے زہمة بادگندہ زہومة بوی ریم وچربش زہم بالتحریک چرب شدن دست وریم گرفتن رعع ک اف ۳) زہم ک ۲) لغت منہ و فربہ مزاحمة نزدیکی یقال زاہم الخمسین ای دانا ہا -

زہدم - زہدم - نام اسپی - ونام مردی وچرغ وبچہ باز زہدمان دو برادر از بنی عبس -

زریم - لحم زریم - رک اف ۲) گوشت متفرق بہر موضع زریم ایضاً نام اسپے - وموضعے -

زہمتہ - کمر حلة گردون -

زخم - موضعی وزخمہ سخت دور کردن آنرا رعع بفتحہما زخم اللحم گوشت بوسید وگندید رعع ک اف ۲) زخم مثلہ زخم لغت منہ وفیہ زخمة محرکة خاص بلحم السبع او ہو ان یکون دسما کثیر الدسم والزہومة زخار زن بدبو وازخم الحمل بار را برداشت -

الزراہمتہ - کعلابطة الغلیظة والعتیقة -

زغلمہ - وبضم گمان ووہم وکینہ ودشمنی -

زلقوم - بالضم خشک نائے گلو -

مزلہم کمشمعل سبک -

زام - من النہار ربع روز وزامان من النہار دو ربع یعنی نیمہ روز زام ربع ہر چیز وشہریست نیشاپور والعامة تقول جام زوم بالفتح خوردنیست لذیذ اہل یمن آنرا از تیر سازند وبالضم موضعیست در حجاز دناحیہ ایست بارمینیہ زومان بالضم گروہیست از کردان زویم فراہم آمدہ از ہر چیز زامات فرقہا زامة یکے -

فصل السین

سأم رسأم - سامة سآم - سآمة لبستوہ آمدن رعع ک اف ۲) رجل سئوم نعت منہ سئیم کذلک ستہم ستہم بفتحتین کلان سرین میم زائدہ -

سجم سجوم - سجام - روان شدن اشک رعع ف اض ۲) انسجام کذلک سجم متعد منہ رعع اض ۲) وک ۲) عین سجوم نعت منہ - ارض مسجومة اے ممطورة واسجمت السماء مثل انجمت - اسجم وہو الجمل الذی لا یرغو -

سحم - سحمة - بالضم سیاہی اسحم نعت منہ وعبارت

زقم - زریم | زہمتہ | زخم | زکم - الزراہمتہ | زغلمہ | زلقوم | زلم - مزلہم | زعم - زام | سام | ستہم | زہم - سجم | زحم - زہدم

له الزغوم ا لعی اللسان ۲ اق ۳ له فی الصحاح ازلمة یکون للمعز فی حلقہا متعلقة کالقرط ونہا زلمتان فان کانت فی الاذن فہی زنمة ۱۲

ازگیسو وابرو شب سحام بالضم نام سگے سحم بفتحتین رشتے
سحام مثلہ - اسحان بکسرتین کوہے -
سخم سخمۃ - سیاہی اسخم نعت منہ سخام سیاہی دیگ
تسخیم سیاہ گردانیدن ثوب سخام المس بالضم جامۂ
ابریشمیہ چون خز وتخرد وماننداں ریش سخام قطن سخام
لین المس لان بن السواد سخام سخامیۃ خمر نرم خوار تیرہ گینہ
سدم - سدم بفتحتین پشیمانی واندوہ رع ک ا
ف ۲ نادم سادم ندمان سدمان نعت ویقال
ہوا تباع - ویقال مالہ ہم ولاسدم الاؤاک - رکیۃ سدم
بضمتین وسکون ۲ - اذا دفنت یعنی آگندہ شد سدم
دک ۲ فحل غالب شہوت ورجل سدم خشمگین تفنیق
مسدم فحل دہن بستہ سدوم بالفتح شہر قوم لوط -
سرم - سرم - بالضم دبان رودہ کہ مخرج خواتخیہ ثفل ست
سرجم - سرجم - دراز مثل سلجم -
ساسم - ساسم - درختیست سیاہ -
سرطم - سرطم - دراز -
سطم - یقال فلان فی اسطمۃ قومہ - اے
وسطہم واشرفہم وبالصاد کذلک الطمۃ مثلہ علی القلب
اساطم ج - دسع البحر ایضاً یعنی اساتم لغۃ تمیم اسطم
بفتحتین میانۂ دریا اسطام بالکسر تیزی تیغ وفی الحدیث
العرب سطام الناس ای حدہم -
سعم - سعم بفتحتین نوعے از رفتار شتر رع بفتحہا
ناقۃ سعوم بالفتح نعت -
سقم - سقام - بالفتح بیماری سقم بالضم سقم بفتحتین
کذلک مثل حزن وحزن رع ک اف ۲ فہو سقیم
واسقمہ اللہ مسقام بیماری غنج سقام نام وادی -
سلم - سلم - دلو کہ یک گوشہ دارد - ونام مردے
سلمی نام زنے ویکی از دو کوہ طی - وحی از دارم
سلمۃ بفتحتین نام مردی از بنی قشیر وہما سلمتان سلمۃ الشر

وسلمۃ الخیر - سلمۃ بکسر اللام ایضاً نام مردی وسنگ سلام
ج سلیم بالتصغیر قبیلۂ - ونام مردی ابوسلمی نام مردے
سلمان نام کوہے ونام مردی سلم بفتحتین پیش دادن
بہا ومنہ بیع السلم وگردن نہادن استسلام مثلہ
ودرخت عضاۃ سلمۃ یکی سلم بالضم والتشدید نردبان
سلالیم ج - وربما سمی الغرز بذلک تسلام سلامۃ
بالتشدید فیہما نام مردان سلم بالکسر آشتی وصلح ویذکر
بفتح وبکسر ویذکر ویؤنث تسلام کردن واسلام و
منہ قولہ ادخلوا فی السلم کافۃ یذہب بمعناہا الی
الاسلام وصلح کنندہ یقال انا سلم لمن سالمنی -
سلام بالفتح تحیت وبے گزندگی - وگردن نہادن
ونامی از نامہای خدا تعالی - ودرختی وہو بالکسر ایضاً
سلامۃ یکی - وپاکی از عیب سلامان درخت سلامیات
بالضم وفتح المیم استخوانہای انگشتان سلامی علی فعالی
استخوان کہ در سبل شتر باشد سالم پوست میان بینی
وچشم - ونام مردی سلیم مارگزیدہ کانہم تفاءلوا لہ
بالسلامۃ ودرست - ونام مردی قلب سلیم ای سالم
قال ابن السکیت یقال لا بذی تسلم ما کان کذا وکذا
ولا بذی تسلمان ولا بذی تسلمون ولا بذی تسلمین ولا بذی
تسلمن قال معناہ لا واللہ الذی یسلمک ما کان کذا
وکذا - ویقال لا وسلامتک ما کان کذا ویقال اذہب
بذی تسلم یا فتی وتثنی وتجمع ایضاً ای اذہب بسلامتک
قال الاخفش قولہ ذی مضاف الی تسلم وہو نادر لانہ
لیس شئ من الاسماء یضاف الی الفعل غیر اسماء الزمان
کقولہ تعالی ہذا یوم ینفع الصادقین صدقہم ومثلہ
قول الشاعر (شعر) بآیۃ تقدمون الخیل زورا کان
علی سنابکہا مدانا - اضاف آیۃ الی تقدمون سلامۃ
بے گزند وبے عیب شدن ورہائش یافتن رع
ک اف ۲ یقال سلم فلان من الآفات سلامۃ تسلیم رہانیدن

یقال سلمہ اللہ منہا وبے گزند داشتن یقال سلمہ اللہ
وسپردن یقال سلم الیہ الشئ فتسلمہ اے اخذہ وگردن
دادن بحکم وقضا - وسلام کردن یقال سلم علیہ السلام
بیع سلم کردن - وکار بکسے سپردن یقال اسلم امرہ
الی اللہ ومنہ قولہ تعالی بلی من اسلم وجہہ للہ وصلح در گردن واسلام
آوردن - وفرو گذاشتن تسالم تصالح مسالمۃ مصالحۃ
استلام بسودن سنگ را بلب یا بدست استسلام
گردن دادن ویقال سلمت الجلد اسلمہ بالکسر اذا دبغتہ بالسلم
اسیلم عرق بین الخنصر والبنصر سلام بالکسر نام آبی -
سلتم - سلتم - بکسرتین والتاء غول - وسختے
وقحط سال -
سلجم - سلجم - بالفتح دراز تسلاجم تیرہای دراز پیکان
ویقال جمل سلجم وسلاجم بالضم دراز والجمع فیہما
سلاجم بالفتح -
سلہم - سلہم - بالکسر نام مرد سلہم بالفتح نام قبیلۂ
از مذحج مسلہم گونہ برگشتہ اسلہام گونہ برگشتن -
سمم - سم - بالفتح سوراخ - وزہر وہما بالضم ایضاً
سموم سمام ج - وزہر دادن وزہر در طعام کردن
وقصد کردن یقال سممت سمک ای قصدت قصدک
وصلح کردن درمیان وکس - وسر قارورہ را استوار
کردن رع ف اض ۲ سم الخیاط سوفار سوزن
سموم الانسان سامہ سوراخہای گوش وبینی ودہان
مسام یکی بالفتح والضم مسام الجسد سوراخہای تن
ہر موی السم ایضاً بالفتح کل شئ یخرج من البحر کالودعۃ - و
یقال مالہ سم ولا حم غیرک یعنی ہمان سمان دورگ بینی اسپ
وسمت النعمۃ ای خصت سامۃ خاصۃ یقال کیف السامۃ
والعامۃ وجانور زہردار سام ابرص کربسۂ اہل المسمۃ
خاصہ وخویشان اہل المنحاۃ آنہا کہ خویش نباشند
فلان لیستم ذلک الامر بالضم ای یسبرہ وینظر باغورہ -

سموم بالفتح باد گرم و تؤنث یقال منه سُم یومنا بالضم فهو یوم مسموم سمائم ج - قال ابوعبیدة السموم بالنهار وقد تکون باللیل والحرور باللیل وقد تکون للنهار سمامة بالفتح نوعی از مرغان سمام ج - وایضاً ناقة سریعة سمسم بالفتح روباه و نام موضعی رجل سمسام ای خفیف سریع سمسانی بالضم ایضاً سمسم بکسرتین کنجد سمسمة بکسرتین مورچه سرخ سماسم ج -

سنم سنام - بالفتح کوهان اسنمة ج سنام الارض نحرها دوسطها - اسنمة بالفتح وضم النون لشیئه نبت سنم بکسر ۲ گیاه بلند بعیر سنم بزرگ کوهان یقال مار سنم علی وجه الارض اسم الدنمان ای ارتفع تسنم برآمدن بر چیزی تسنیم آبی در بهشت - وتسنیم القبطلانت قسطیحه یعنی غرپشته کردن گور را -

سوم سومة - بالضم نشان گوسپند ونشان مرد حرب تسوم نشان حرب بستن برخود وفی الحدیث تسوموا فان الملائکة قد تسومت - تسویم گذاشتن بر کسے در مال تا هر چه باید کند در باکردن ستور را بچرا وانخیل المسومة المرعیة المسومة ایضاً المعلمة قوله تعالی من الملائکة مسومین - قال الاخفش معلّمین ویکون مرسلین جعلهم من قولهم سومت الخیل اے ارسلتها ومنه السائمة وانما جاء بالیاء والنون لان الخیل سومت وعلیها رکبانها و غارت کردن یقال سومت علیهم ای اغرت علیهم وعثت فیهم قوله تعالے حجارة من طین مسومة ای علیها امثال الخواتیم سام رگ های زر در کان ساعتی یکی ونام مردی و مرگ ومنه قولهم علیک السام ونام پسر نوح علیه و هو ابو العرب سوام سائم چرنده سوم چریدن لازم ومتعدی ضرب ۲م سائم سائمة نعت سوائم ج - اسامة علفت بردن آن وردن ستور را قوله تعالے فیه تسیمون السوم فی المبایعة الکاس یقال ساوسته سواماً ای مکسته مکاسنة و استام سے علے کرد و تساومنا کذلک - وسمنک بعیرک سیمةً حسنة وانه لغالی السیمة - وسمته خسفاً ای ادلیته ایاه یعنی خواری و ذلت دادم او را وساه ای کلفه وسام ای مر دمنه سامت الریح سیما مقصور علامت ونشان دررو سے قوله تعالی سیماهم فی وجوههم وقد یجئے سیماء وسیمیاء ممدودین -

سهم سهم - تیر سهام ج وبهره سهمان بالضم ج - سهم البیت گرداگرد خانه سهم برد مخطط سهمة بالضم خویشی ونصیب سهام بالفتح گرمی سموم یقال سهم الرجل مجهولاً اذا اصابه حر السموم سهام بالضم باریکی وتغیر روی یقال منه سهم وجهه بفتح الهاء وضمها یسهم بالضم والفتح سهوما وبهاری شتر بعیر مسهوم نعت منه وبه سهام وابل مسهمة سایمة ناقة باریک ابل سواهم التی غیرها السفر مساهمه تیر قرعه زدن باهم یقال ساهمته فسهمته اسهم بینهم اے اقرع استهام اقترع تساهم تقارع سهم قبیلة در قریش وباهلة -

سدوم - وهی مدینة قاضی سدوم بحکم شهریست بحمص -

بنوسعدم بجعفر من بنی مالک بن حنظلة والمیم زائدة -

سغم - جاریة سغم کردا ورادعه بقتحها او هوان لایحب ان یترل فیدخل ثم یخرج وگفت مرد بدخوراک وسغم کمعظم ونکوم مرد نیک غذا وکودک فربه بنازو نعمت پرورده وقد اسغم وسغم بعضهم ورغاد وغما سغا لوگید ان غرا باداد واسغم ابلغ الی قلبه الاذی والتسغیم التجریع -

سیغم کضیغم نام شهرے -

سقطم کزه برج موش -

سکم - گام نزدیک انداختن بسبب سستی دعوف ا ضن ۲۷ سیکم کحیدر نعت منه وایضاً نام مردے -

مسلخم - کمقشعر گردن کش -

سلعام - بالکسر فراخ حلق کلان شکم ودراز بینی وگرگ باریک و دراز پوزه وابوسلعامة کنیته -

سلقم - کجعفر اسد سلاقم کعلابط مثله وشتر سخت جانه ودراز بینی سلقمة سائیدن دندان بردندان وتسمت سلقامة بالکسر گرگ ماده -

سلمو - رود واست بمصر -

غالسیلعما - اتباع او هو بالشین -

فصل الشین

شام - الشام - شهر های یذکر و یؤنث رجل شامی وشآم علی فعال وشآمی منسوب ولایقال شآم وما جاء فے الشعر ضرورة محمول علی اقتضا النسبة علی ذکر البلد وامراة شآمیة بالتخفیف فیهما مشامة سوی دست چپ وکذلک شآمة یقال قعد فلان شآمة ویقال یا فلان شائم باصحابک اے خذبهم شآمة ویقال نظرت یمنة وشآمة شوم بالضم بدفال نقیض یمن رجل مشوم ومشئوم اشأم نقیض ایامن ویقال شأم فلان علی قومه یشأمهم فهو شائم اذا جر علیهم الشوم وشئم علیهم فهو مشئوم قوم مشائیم والعامة تقول فهو میشوم - وتشاءم به فال بد زدی بوی تشؤم خویشتن را بشام نسبت کردن اشتآم بشام رفتن -

شبم - شبم بفتحتین سرما - وسرد شدن رجع ک اف ۲م یقال غداة شبمة ک ۲م وماء شبم شبام بالکسر چوب بپوز بند بزغاله - وحیی از عرب شبانان دو رشته بند برقع -

شبرم - شبرم - بالضم دانه مانند نخود و مرد کوتاه و بخیل

سکم / مسلخم / سلعام / سلقم / سم سهم / سلمو / سلغما / شام / سوم / سدوم / سعدم / سغم / شبم / سیغم / سقطم / شبرم

و نام مردی قسبران نام جائے۔
شتم شتم۔ دشنام دادن لرع ف اض ۲و ک ۲م
شتیمة دشنام تشاتم تشاتب مشاتمة بسا بہ۔
شتیم مرد ناخوش روی شتامة مصدر منه لرع بضمهما

وشیر
شحم شحم۔ پیہ شحمة اخص منه شحمة الارض سمارغ
سپید شحمة الاذن نرمہ گوش مشحم پیہ بسیار خورندہ
و دارندہ شحیم فربہ شحامة مصدر منه لرع بضمهما و یقال
شحم فلان اصحابہ ای اطعمهم الشحم لرع بفتحهما فهو شاحم
تشحم پیہ فروش شحم ذک ۲م پیہ خوار شحم بفتحتین مصدر
منه لرع ک اف ۲م
شخم۔ اشخام۔ بوی گردانیدن شیر و یقال
شخم الطعام و شخم اے فسد بالفتح والکسر و شخمه غیرہ
شدقم۔ شدقم۔ نام فحل نعمان بن المنذر شدقمیا
شتران منسوب بدان فحل و ایضاً فراخ گوشہ دہان

میم زائدہ۔
شذم۔ شبذمان بضم الذال گرگ۔
شرم۔ شرم و شریم۔ زن مفضاة یعنی پردہ
فرجش یکی شدہ شرم ساخا ۂ از دریا۔ و شگافتن و آک
مال دادن لرع ف اک ۲م صلته باللام عشب شرم
گیاہ بلند کہ سرہا ی وی خوردہ شود شارم نیز گویند
تشارم انشگافتن تشریم شستہ باز گشتن صید۔ و شگافتن
وفی حدیث ابن عمر رض انہ اشتری ناقة فرای بها تشریم
الظئار فردّہا و تشرم ای تمزق و تشقق۔ شرمة بالضم
نام کوہے شرم گفتہ بینی شدن لرع ک اف ۲م
اشرم نعت منه۔
شرذم۔ شرذمة۔ بکسرتین گروہی از مردم و پارہ
از ہر چیز ثوب شراذم ای قطع یعنی پارہ پارہ۔
شغلم شیغلم سخت مرد و شیغلمة مؤنث شیغلمی جوان

تن آور و اسپ خوش آیندہ۔
شغم۔ رجل شغموم۔ و جمل شغموم بالضم دراز شغامیم
درازان نیکو صورت۔
شکم شکیم۔ بالضم پاداش شکم پاداش دادن
لرع ف اض ۲م اشکام کذلک فاذا کان العطاء
ابتداء فهو شکد بالدال یقال منه شکمته ای جزیته وفی
الحدیث انه صلی اللہ علیہ وسلم احتجم فقال اشکموه ای اعطوه
اجرہ شکیم دہانہ لگام شکیمة کذلک و گوشہ دیگ شکائم
ج۔ و فلان شدید الشکیمة اذا کان انفا ابیا ذی التمثل
ذو شکیمة لا ینقاد۔ و شکمت الوالی ای رشوته شکم شکیم
ایضاً گزیدن مشکم بالکسر نام مردے۔
شلم شلم۔ بالفتح والتشدید نام موضعی بشام و
یقال هو اسم مدینة بیت المقدس بالعبرانیة و هو
لا ینصرف للعجمة و وزن الفعل۔
شلجم شلجم شلغم۔
شمم شمم۔ بوئیدن شمیم کذلک لرع ک ف ۲م
قال ابو عبید لرع ف اض ۲م لغة و قولهم یا ابن
شامة الوذرة کلمة معناها القذف۔ اشمام بویانیدن
اشتمام تشمم بوئیدن مشامة مفاعلة منه و ایضاً الدنو
من العدو حتی یترأی الفریقان۔ و یقال شامم فلاناً
ای انظر ما عندہ۔ و شاممت الرجل ای قاربته و دنوت
منه تشام تقارب شمام بالفتح نام کوہی بکسر المیم ایضاً
وله رأسان یسمیان ابنی شمام شمم بفتحتین بلندی بینی
اشم نعت منه جبل اشم و هو الاشم و هی الشماء۔ اشمام
ایضاً سر شیخ رفتن و چپ و راست بر گشتن قال الخلیل
یقال للوالی اشمم یدک و هو احسن من ناولنی یدک
و یقال عرضت علیه کذا فاذا هو مشمئز ای لا یریدہ۔ اشمام
الحرف هو ان تشمه الضمة او الکسرة و هو اقل من روم الحرکة
لانه لا یسمع و انما تبین بحرکة الشفة و لا یعتد بها حرکة

لضعفها والحرف الذی فیه الاشمام ساکن او کالساکن
مثل قول الشاعر لرع متی انام لا یؤرقنی الکری
قال سیبویه العرب تشم القاف شیأ من الضمة والبیت
من الرجز فلو اعتدت القاف بحرکة الاشمام لانکسر البیت
و لصار من الکامل لان تقطیع یؤرقنی الکری متفاعلن و
ذلک من ارکان الکامل تنب و شمیم ای مرتفع مشموم مشک۔
شهم۔ یقال شهمه ای افزعه مشهوم مذعور شهامة
تیز خاطر و چالاک شدن لرع بضمهما فهو شهم نعت منه
ای جلد ذکی الفؤاد و شیهم خار پشتک نر شهام غول۔
شیم شامة۔ خال شام ج مشیم مشیوم اشیم با خال
شیم ج۔ و هی ایضاً ضرب من السمک۔ و ماله شامة و
لا زہرا ای ناقة سوداء و لا بیضاء شیوم بالضم سیاہان
یقال بنات المخاض شومها و حضارها ای سودها و
بیضها و رواہ ابو عمرو شیمها شیمة پوستی کہ بچہ در وی باشد
در رحم مشائم ج۔ شیم در نیام کردن و بر کشیدن شمشیر و هو
من الاضداد و مردی انگریستن بامید باران بر برق
و جز آن لرع ف اک ۲م و تشیم الضرام ای دخله۔ و انشام
الشی ای صار منظور الیه۔ انشیام در آمدن در چیزی
شیمة بالکسر خوی و خاک بر کندہ از زمین شیم ج۔ اشیان
نام دو موضع اشیم نام مردے۔
شجم بضمتین بلا ہاے بد و کلان و بفتحتین ہلاک۔
شجعم بجعفر شیر دراز و تن مردم یا گردن او۔
شسطم۔ امراة جماع کردا نزار لرع ف اض ۲م۔
شعم۔ بالفتح میان مردم آشتی کنانیدن شعموم
بالضم دراز۔
شعشم۔ بن حیان شہد فتح مصر ابن اصیل محدث
و ذو حیب بن شعشم و شعشن بالنون صحابی و قول مهلهل
یوم الشعشمین لم یفسرہ و ظاہر انہ موضع کانت به وقعة
شقم بفتحتین نوعیست از خرما و هو البرشوم شقمة یکے۔

لہ السلجم کجعفر نبت و لا تقل شلجم و لا شلغم او لغة ۱۲

شتم شتم شحم شخم شلم شدقم شلجم شمم شذم شرم شجم شجعم شسطم شعم شعشم شرذم شغلم شقم

شنتم - خراشیدن رعع ف اض ۲م وتشتیمن گوشها بریده و در آمی فشتم یک سوی پوست پاره شد و میطایر شتمه کشلمة زنته و معنی یعنی انگره های ادمی برد -

شنتم - کجندل ابو عاصم او ابو سعید السهمی صحابی و هو بالیاء

شنخم - کجر دعل فربه -

شنعم - کجر دعل دراز -

رغما شنعما - کجر دعل اتباع او هو بالسین -

شنعم - کجر دعل اندک -

شاهسبرم - نوعیست از ریحان ویقال بالفاء

فصل الصاد

صتم صتم - درشت عبد صتم جمل صتم رجل صتم بسکون التاء و تحریکها والجمع صُتم - ناقة صتمة - ویقال الف صتم بالتسکین ای تام - ومال صتم واموال صتم بالضم ای تام والحروف الصتم ما عدا الذلق تصتیم تام گردانیدن یقال الف مُصتم ای مکمل - وشئ مصتم ای محکم

صحم - اصحم - سیاه که بزردی زند اضحمة نام مرد صحما اثر ه از تره ها بلدة صحما ءگرد ناک اصحیام زرد رنگ شدن و زرد شدن تره -

صخم - یقال اصطخمت - فانا مصطخم ای قائم منتصب

صدم - صدم - کوفتن رعع ف اک ۲م مصادمة تصادم اصطدام باهم کوفتن و بر هم زدن صدمتان بکسر الدال و کرانه پیشانی وفی الحدیث الصبر عند الصدمة الاولی ای الصبر یحمد عند اول الرزیة صدام بالکسر بیماری که در ستور باشد و نعتی تصنه و هو الشیاس -

صرم - صرم - چرم معرب و بریدن رعع ف اک ۲م و سخن را قطع کردن یقال صرمته کلامی ای قطعته والاسم الصرم بالضم و بریدن درخت خرما از بن اصرام وقت بریدن درخت شدن - و درویش شدن یقال اصرم الرجل اذا افتقر - اصطرام بریدن انصرام تصرم بریده شدن و تصرم ای تجلد - تصارم ای تقاطع تصریم پاره پاره کردن کوه را و بریدن درخت را ناقة مُصرّمة شتر پستان بریده بی شیر صرم بالکسر خانهای مردم جمع بیکجا اصرام اصارم ج - صرمة بالکسر یک گله شتر مقدار سی عدد - و یک پاره ابر صرم رک اف ۲م ج - اصرمان گرگ و زاغ صرماء دشت بی آب صرام بالفتح والکسر ریزه های درخت بریده صرام بالضم باقیمانده شیر که باره دیگر دوشیده شود - و نامی از نامهای حرب و سختی منصرم بالکسر داس خشاده صارم تیغ بران و جلد صارم مرد پر جلد صرامة مصدر منه رعع بضمهما صریم شب تاریک - و صبح و هو من الاضداد و بریده و قوله تعالی فاصبحت کالصریم ای احترقت فاسودت - صریمة عزیمت بر کاری و پاره ریگ توده جدا یقال افعی صریمة و پاره از تافستان و سلستان - و زمین رووده کشت صیرم و در شبانروزی یکبار خوردن یقال فلان یاکل الصیرم -

صکم - یقال صکمته - ای ضربته و دفعته صکمة کوفتن سخت یقال صکمته صوائم الدهر و یقال الفرس یصکم اذا عض علی لجامه و مد راسه -

صلم صلم - گوش از بن برکندن رعع ف اک ۲م رجل اصلم لغت منه مصلم گوش از بن بریده و یقال للظلیم مُصلم الاذنین و انه کذلک خلقة - صلامة بالکسر گروهی از مردم صلامات ج - صیلم داهیه و شمشیر اصطلام از بن برکندن -

صلخم - اصلخمام - برپای ایستادن -

صلخدم صلخدم - شتر استوار میم زائده -

صلدم - فرس صلدم - بکسرتین سپ استوار صلدمة مؤنث - راس صلادم بالضم سر سخت صلادم بالفتح ج -

صلقم صلقمة - بر هم زدن دندان ها ویقال فیه میم زائدة -

صمم - صمام - بالکسر سر بند قاروره تقول صممت القارورة ای سدد تها رعع ف اض ۲م واصممت القارورة ای جعلت لها صماما صمم بفتحتین کری رعع ک اف ۲م اصم لغت منه صم ج - حجر اصم ای صلب مصمت صم ناشنودن اصمام کر کردن و کر شدن و کر یافتن کسی اتصام خویشتن را کر ساختن یقال اصمه الله فصم واصم ایضا بمعنی یقال صمت حصاة بدم ای الدماء کثرت حتی لو القیت حصاة لم یسمع لها وقع لانها لا تقع علی الارض و یقال صمام صمام ای تصام فی السکوت جثما فتنه و داهیة و یقال للداهیة صمی صمام مثل قطام ای زیدی و قول امرئ القیس صمی ابنة الجبل لهذا المعنی شهر الله الاصم ماه رجب قال الخلیل انما سمی بذلک لانه لا یسمع فیه صوت مستغیث و لا حرکة قتال و لا قعقعة سلاح لانه من الاشهر الحرم - و یقال صمه بالعصا ای ضربه بها - و صمم صداه ای ملک رعع ف اض ۲م و قولهم اشتمل الصماء ای اشتمل الشملة التی تعرف بهذا الاسم لان اسما ضرب من الاشتمال و هو ان یرد الکساء عن یمینه علی یده الیسری و عاتقه الایسر ثم یرده ثانیة من خلفه علی یده الیمنی و عاتقه الایمن فیغطیهما جمیعا و عند الفقهاء هو ان یشتمل بثوب ثم یرفعه من احد جانبیه فیضعه علی منکبیه فیبدو منه فرجه - صمم بالکسر نام شیر و داهیه صمة مرد دلیر و مار نیم ج - در بدین الصمة نام مردی صمیم الشئ خالصه ولبه یقال هو فی صمیم قومه - و صمیم الحر و البرد شدتهما صمان بالفتح زمین درشت - و نام جایی صمصام صمصامة تیغ بران که باز نگردد - و نام شمشیری تصمیم گذشتن در کار و در عزیمت - و گذشتن شمشیر از ان چه بروی آید

استوان وآہن وجزآن فانا اذا اصاب السیف المفصل
یقال طبق ولا یقال صمم وگزیدن ودندان فروبردن
رجل صمصم۔ بالکسر مرد درشت گذارہ یا بیرون شود۔
صنم صنم۔ بفتحتین بت اصنام ج ویقال انہ
معرب شمن۔
صمیم صمیم۔ خالص ہر چیزی از نیکی وبدے
ویقال العارفیہ زائدۃ صمیم ایضاً شتر بدخوے
والذی لایثنی عن مرادہ۔
صوم صوم۔ روزہ۔ ودرخت بلغت ہذیل
واحد ہا صومۃ وکلیسای ترسایان وسرگین شترمرغ
در روزہ داشتن صیام مثلہ وایستادن بی کار یقال
صام الفرس ای قام بلا اعتلاف وسیان روز
راسط ایستادن یقال صام النہار وایستادن باد
وخاموش بودن ومنہ قولہ تعالی انی نذرت للرحمن
صوماً قال ابن عباس رضی اللہ عنہما ای صمتاً وقال
ابو عبیدۃ کل ممسک عن طعام او کلام او سیر فہو صائم
وقوم صوم وصیم بالتشدید ورجل صومان ایضاً وخیل
صائمۃ وصیام ایضاً۔ ومصام الفرس و
مصامۃ موقفہ۔
صیم۔ بسیار آب نوشیدہ (ع ک اف ۲) صائم
تشنہ وصام الحبش علیہم لشکر را براتان راہ نمونی
کرد (ع بفتحہما)
صندوم۔ لغۃ فی سندوم یقال ہذا قضاء صندوم
وسندوم ولا یقال لداء المملۃ۔
الاصطمۃ۔ والاسطمۃ معظم الشئی ومجتمعہ او وسطہ
اصطکمۃ۔ بالضم نان خوبر۔
صیقم۔ بالقاف کحیدر بدبو۔
صلہام۔ بالکسر اسد ودلیر آصلم صلب۔
صیم۔ کنف بسیار سنت فراہم اندام۔

فصل الضاد

ضبرم - ضبارم۔ شیر سخت خلقت۔
ضثم ضیثم۔ شیر مثل ضیغم بالثاء المثلثۃ تاروہم
من یقول ضبثم بالباء من الضبث وہو القبض
والمیم زائدۃ۔
ضجم ضجم۔ بفتحتین کژی (ع ک اف ۲) وان
یمیل الانف الی احدی جانبی الوجہ واعوجاج
احد الشکلین تضاجم الامر بینہم ای اختلف۔ اضجم
کژبینی کژکتف تضاجم کژدہان ضبیعۃ اضجم قومی از عرب۔
ضخم ضخم۔ سطبر از ہر چیزی ضخمۃ مؤنث ضخمات
بالتسکین لج لانہ صفۃ وانما یحرک اذا کان اسماً مثل
جفنات وتمرات ضخامۃ ضخم (ک اف ۲) مصدر ان
منہ (ع بضمہما) فہو ضخم وضخام بالضم وہم ضخام بالکسر
وہذا اضخم منہ وقد شدد آخرہ فی الشعر کقول رؤبۃ شعر
ثمت جئت حیۃ اصما ضخما یحب الخلق الاضخما۔ لانہم
اذا وقفوا علی اسم شددوا آخرہ اذا کان ماقبلہ متحرکا
یقولون ہذا محمد وعامر وجعفر اضخومۃ عظامۃ المرأۃ یعنی
بالشچہ سرین کہ زنان بندند تاکلان نماید۔
ضرم - ضرام۔ بالکسر فروغ آتش وہیزم ریزہ
ضرمۃ بفتحتین ہیم سوختہ یقال ما بہا نافخ ضرمۃ ای احد
ضرم ج ضریم سوختہ یقال ضرم الشئی ای اشتد حرہ
وضرم الرجل اشتد جوعہ وضرمت لنار واضطرمت
وتضرمت ای التہبت اضرام تضریم فروختن
وتضرم علیہ تخشم شدبروی فرس ضرم (ک ۲) شدید
العدو وضرم ایضاً گرسنہ وچوزہ عقاب۔
ضرزم - ضرزمۃ۔ سخت گزیدن ودندان
فروبردن افعی ضرزم بکسرتین نعت منہ ناقۃ
ضرزم اندک شیر کلان سال۔

ضرغم۔ ضرغامۃ۔ شیر ضرغام کذلک۔ وضرغم
الابطال شیری نمودند دلیران۔
ضغم ضغم۔ گزیدن (ع بفتحہما) ضغامۃ بالضم گزیدہ
وانداختہ ضیغم گزندہ وشیر۔
ضمم ضم۔ فراہم آوردن چیزیرا بچیزی انضمام فراہم
شدن یقال ضمہ الیہ فانضم ضمامہ وتضام القوم۔
واضطمت علیہ الضلوع ای اشتملت اضمامۃ من الکتب
اضبارۃ یعنی پشتوارہ یقال جاء فلان باضمامۃ من
کتب والاضمامۃ الجماعۃ ویقال للفرس سباق
الاضامیم ای الجماعات ضمام بالکسر آلت فراہم آوردن
آسد ضماضم بالضم ای یضم کل شئی ضمضم مثلہ وایضاً
غضبان ونام مردے۔
ضیم ضیم۔ ستم کردن (ع ع ف اک ۲) فہو مضیم و
مستضام ای مظلوم وقد ضمت ای ظلمت مجہولا
وفیہ ثلث لغات ضیم وضیم وصوم کما قیل فی بیع
ضیم بالکسر کرانہ کوہ۔
ضبثم۔ کجعفر علابط اسد وضبثم بن ابی یعقوب تابعی۔
ضجعم۔ کقنفذ وجعفر پدر قبیلہ وہم الضجاعم والضجاعمۃ
کانوا الملوکا بالشام زادوہا والنسبۃ۔
ضرسام۔ بالکسر آبیست معروف ضرسامہ بالکسر
مرد سست فرومایہ وناکس۔
ضرصم۔ کجعفر اسد ودرندہ نر۔
ضرطم۔ کزبرج کلان شکم والضراطمی بالضم من
الارکاب یا نہ سطبر برآمدہ۔
ضام۔ یضوم ضوما۔ لغۃ فی ضام یضیم ضیما
ضہزم۔ کزبرج ناکس۔

فصل الطاء

طحم۔ طحمۃ السیل معظمہ طحمۃ اللیل کذلک ویقال

لہ فی الصحاح رجل صمصم بالکسر ای غلیظ ویمال ہو الجری الماضی وفی القاموس الغلیظ القصیر والجری الماضی ۱۲ اضمام کغراب ماضم بہ شئی الی شئی ۱۲ ق

امنا طحمة من الناس ای جماعة طحما رنوعے از گیاه ورجل طحمة مثال ہمزة شدید العراک۔
طحرم - طحرمة السقاء - وطحرتہ ای ملأتہ وکذلک القوس انواوترتہا۔
طخم - طخمة - بالضم سیاہی نوک بینی کبش اطخم وفرس اطخم لغة فی ادغم۔
طرم - طرم - بالکسر مسکہ وعسل طریم بفتح الیاء ابر سطبر طرامة بالضم کبودی دندان یقال طرمت سناتہ واطرمت ایضاً - طارمة خانہ از چوب معرب طارم
طرخم - اطرخم - ای شمخ بانفہ وتعظم - وشاب مطرخم ای حسن تام۔
طرسم - طرسم - سرفرو بردو طلسم مثلہ۔
طرہم - اطرہمام - باعتدال گوالیدن شاب مطرہم نعت منہ۔
طسم - طسم - قبیلۂ از عاد وناپدید شدن براه رعع ف اک ۲ م طواسیم طواسین یعنی از سور تہامی قرآن جمعت علی غیر قیاس والصواب ان تجمع بذوات فیقال ذوات طسم وذوات حم۔
طعم - طعام - بالفتح خوردنی وگندم طعم بالضم خوردنے وفی الحدیث کنا نخرج صدقة الفطر علی عہد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صاعا من طعام وصاعا من شعیر۔
طعم بالفتح مزه واشتہای طعام یقال لیس لہ طعم وماہو بذی طعم وخورد ولطعمة بالضم چشیدن رعع ک ان ۲ م طاعم لغت من لعنتہا قولہ تعالی فاذا طعمتم ای اکلتم وقولہ تعالی ومن لم یطعمہ ای لم یذقہ ویقال قل طعمہ ای اکلہ طعمة بالضم خورش یقال جعلت ضیعتی طعمة لہ ووجہ کسب یقال فلان عفیف الطعمة وخبیث الطعمة ای الکسب یقال فلان حسن الطعمة بالکسر والشربة ایضاً۔ استطعام طعام خواستن وتلقین خواستن امام در قرات وفی الحدیث ان استطعمکم الامام فاطعموه ای اذا استفتح فافتحوا علیہ اطعام خورانیدن۔ ورسانیدن درخت میوه را یقال اطعمت النخلة اذا ادرک ثمرہا - اطعام وہو افتعال مزه گرفتن غوره یقال اطعمت بالبسرة مستطعم الفرس بفتح العین جحافلہ - ورجل مطعم بکسر المیم شدید الاکل و بالضم مرزوق مطعمہ بفتح العین وکسرہا کمان قال الشاعر وفی الشمال من الشریان مطعمة کبداء فی عجسہا عطف وتقویم - مطعام بالکسر بسیار طعام دہنده قال الفراء یقال جزور طعوم وطعیم اذا کانت بین الغثة والسمینة - وہم تطعم تطعم ای ذق حتی تشتہی وتاکل مطعمتان دو انگشت ابہام مرغے۔
طغم - طغام - بالفتح فرومایہ واحده وجمعہ سواء وفرومایۂ مرغان طغامة واحد للمذکر والمؤنث سواء مثل نعامة ولا یعرف لہ اشتقاق۔
طلم - طلمة - بالضم کوماج وفی الحدیث انہ علیہ السلام مربرجل یعالج طلمة لاصحابہ فی سفر قد عرق فقال لا یصیبہ حر جہنم ابدا۔
طلخم - اطلخم - ای شمخ بانفہ مثل اطرخم واطلخم اللیل ای احلولک - طلخام بالکسر موضعیست وبالحاء ایضاً و ماده نیل طلخوم بالضم آب بے مزه۔
طمم - طم - در انباشتن رعع ف اص ۲ م یقال فوق کل ذی طامة طامة وبرپدن موی طموم گرد کردن موی را الطامة روز قیامت اطمام وقت بر پدن موی و لیئیم شدن استطمام کذلک تطمیم بر شاخ درخت فرود آمدن مرغ تمیم نرم نرم رفتن دویدن رعع ف اک ۲) رجل طمطم بکسرتین کنکلاج طمطانی بالضم مثلہ طم بالکسر دریا یقال جاء فلان بالطم والرم ای بالمال الکثیر۔
طہم - فرس مطہم ورجل مطہم - تام الخلق - وہو التام من کل شئی - وجہ مطہم ای مدور تام ومنہ الحدیث فی وصف النبی صلی اللہ علیہ وسلم لم یکن بالمطہم ولا بالمکلثم ای لم یکن بالمدور الوجہ ولا بالموجن ولکنہ مسنون الوجہ ویقال تطہمت الطعام اذا کرہتہ - وما ادری ای الطہم ہو ای الناس - طہمان بالفتح نام مردی۔
طیم - طامہ اللہ علی الخیر یطیمہ ای جبلہ مثل طانہ -
طحلمة - بالکسر ابر یقال ما فی السماء طحلمة ای غیم۔
طخارم - کعلابط مرد خشمگین۔
طرثمة - از خشم یا گردن کشی سر فرود آوردن۔
طرحوم - بالضم دراز وآب مزه برگشتہ۔
طرشمة - تاریک شدن یقال طرشم اللیل۔
اطرغم - گردن کشی کرد۔
طلحام - بالکسر موضعیست طلحوم بالضم آب مزه برگشتہ
طومة - بالضم مرگ و بلاد ماده باخہ۔

فصل الظاء

ظأم - ظأم مثل ظأب وہو الکلام والجلبة۔
ظلم - ظلم مظلمة ستم کردن رعع ض لک ۲) واصلہ وضع الشئ فی غیر موضعہ قولہ تعالی ولم تظلم منہ شیئا ای لم تنقص ویقال من اشبہ اباه فما ظلم - وفی المثل من استرعی الذئب فقد ظلم ظلامة ظلیمة مظلمة بکسر اللام داد خواہی تظلمنی فلان ای ظلمنی مالی - وتظلم منہ ای فریاد کرده شد از وی تظالم القوم تظلیم بظلم نسبت کردن انظلام اظلام ستم کشیدن واحتمال کردن فی الافتعال منہ ثلث لغات منہم من یقلب التاء طاء فیظہر الظاء والطاء جمیعا فیقول اظطلم ومنہم من یدغم الظاء فی الطاء فیقول اطلم وہو اکثر اللغات ومنہم من یکره ادغام الاصلی فی الزائد فیقول اظلم ظلیم مثال فسیق بسیار ستم ظلمة بالضم تاریکی خلاف النور وبضم اللام لغة فیہ ظلم ظلمات ج ظلمات بفتح اللام وسکونہا کذلک اظلام تاریک شدن قالوا ما اظلمہ وما اضوأه

طحرم
طخم - طیم
طحلمة
طرم - طخارم
طرثمة
طرحوم
طرخم - طرشمة
اطرغم
طرسم - طعم - طلحام
طرہم - طومة
طسم - طلمة
ظأم
ظلم
طلخم
طعم
طم

وہو شاذ و اظلم و ظلم بالکسر بمعنی - دو در تاریکی شدن قولہ تعالیٰ فاذا ہم مظلمون - ظلام بالفتح تاریکی اول شب ظلماء شب تاریک و تاریکی و یقال لقیتہ ادنیٰ ظلم بالتحریک ای اول کل شیء او اقرب و قیل اول ذی ظلمۃ بفتحتین ای اول شیء یصد بصرک فی الرؤیۃ - و قیل ثلث من لیالی الشہر اللاتی تلین لیلۃ ع ظلم لاظلامہا علی غیر قیاس لان قیاسہ ظلم بالسکون لان واحدتہا ظلماء مظلوم شیر که پیش از جغرات شدن خوردہ شود ظلیم ظلمۃ کذلک یقال منہ ظلم و طبہ ظلما اذا سقی منہ قبل ان یروب و یخرج زبدہ و ظلمت البعیر ای نحرتہ من غیر داء - و ظلم الوادی اذا جاوز المار حدہ - و ارض مظلومۃ ای لم تحفر قط ثم حفرت و ذلک التراب ظلیم و ہو ایضاً شتر مرغ نر ظلمان بالکسر والضم ج ظلم بالفتح آبداری دندان و درخشندگی آن ظلوم بالضم ج - اظلم جا نگا ہے -

ظعام - بالکسر رسن کہ پالان بدان بندند -
ظلمۃ بفتحتین آشامی از شیر ی کہ مسکہ آن را نکشیدہ باشند -

فصل العین

عبم - عبام - درماندہ -
عتم - عتمۃ - وقت نماز خفتن و بعد از غیبت شفق تا ثلث اول شب - و باقی شیر که بعد از دوشیدن فرود آرد ستور بہ پستان یقال حلبنا عتمۃ عتوم ہی ناقۃ لا تدر الا عتمۃ - و یقال عتم اللیل یعتم و عتمتہ ظلامہ - عتم درنگ و تاخیر کردن رع ض اک ۲) یقال جاء نا ضیف عاتم و قری عاتم ای ممسں بطیء - و عتم قراہ و اعتم و عتم ای ابطأ و عتم عن الامر ای کف - و ما عتم ان فعل کذا ای ما لبث - و ضربہ و حمل علیہ فما عتم ای فما احتبس فی ضربہ المعاقۃ تقول فما عتب یقال عتمنا من العتمۃ کما یقال صبحنا من الصبح تعتیم بوقت عتمہ رفتن عتم بالضم و بفتحتین زیتون دشتی

عشم - عشم - کژ بستہ شدن استخوان شکستہ رع ف ک ۲) و کژ بستن لازم متعدو سست دوختن تعشہ دان را اعتشام کذلک عشمۃ ناقۃ استوار عشم مذکر و شیر و فی المثل الا اکن صنعا فانی اعتشم ای ان لم اکن حاذقا فانی اعمل علی قدر معرفتی و یقال خذ ہذا فاعتشم بہ ای استعن بہ حیل علیثوم شتر بزرگ و پیل مادہ - و گفتار یعتشام درختے عثمان نام مردی و بچہ شتوات -

عجم - عجم - بن مغزہ مثل عجب و ہو العصعص شتران خرد سال عجوم ج - و دندان فرو بردن بر چوب جز آن بجہت دانستن سختی و سستی آن رع ف اض ۲) و یقال عجمت عودہ ای بلوت امرہ - عواجم دندان ہا و یقال ہو صلب المعجم اذا کان عزیز النفس - والثور یعجم قرنہ اذا ضرب بہ الشجرۃ یبلوہ و جنبانیدن شمشیر بجہت تجربہ - و نقطہ نہادن بر حرف و یقال اعجمت الحرف و عجمتہ و لا یقال عجمت الحرف و منہ حروف المعجم و معناہ حروف الخط المعجم کما تقول مسجد الجامع و صلوۃ الاولیٰ ای مسجد الیوم الجامع و صلوۃ الساعۃ الاولیٰ - والمعجم ایضاً بمعنی الاعجام مثل المخرج والمدخل - و یقال عجمت الکلام ای صیرتہ عجمیا خلاف اعربتہ عجم بفتحتین فراخ خرما و نکسک[2] انگور و مانند آن عجمۃ یکی - و غیر عرب از مردم عجمی یکی عجم بالضم خلاف عرب - و یقال فی لسانہ عجمۃ بالضم یعنی عجمت عجمۃ ایضاً آخر ریگ تودہ عجمۃ بالتحریک ایضاً درخت خرما که از تخم رستہ باشد عجمات ج - و صخرہ ہای سخت ابل عجم ای معلفۃ التشدید شتران کہ بخوردن خار از شور و خرسند شوند عجماء چہار پای و فی الحدیث جرح العجماء جبار و سمیت بذلک لانہا لا تتکلم فکل من لا یقدر علی الکلام اصلا فہو اعجم و مستعجم و الاعجم ایضاً آنکہ سخن پیدا و فصیح نتواند گفتن اگر چہ از عرب باشد عجماء مونث منہ اعجمان مثنی اعجمون اعاجم ج - و قولہ تعالیٰ و لو جعلناہ قرآنا اعجمیا ای منسوبا الیہم بلسانہم و قولہ تعالیٰ و لو نزلناہ علی بعض الاعجمین - و یقال لسان اعجمی و کتاب اعجمی و لا یقال رجل اعجمی فتنسبہ الی نفسہ الا ان یکون اعجم و اعجمی بمعنی واحد مثل حجل و قعسر و قعسری ہذا اذا - ردو رددا لایمکن ردہ اعجم ایضاً موجی که آواز و شنودہ نشود و منہ یقال صلوۃ النہار عجماء لانہ لا یجہر فیہا القراءۃ ناقۃ عجمۃ ای مسمنۃ و قویۃ علی السیر و ما عجمتک عینی منذ کذا ای ما اخذتک و یقال رأیتہ فجعلت عینی تعجمہ کانہا تعرفہ و باب معجم ای مقفل - و استعجم علیہ الکلام ای استبہم عجمجمۃ ناقۃ استوار

عجرم - عجرم - بالکسر کوتاہ سخت اندام عجارم بالضم مرد سخت استوار و ربما کنی عن الذکر بذلک - عجرمۃ درختی عجرمۃ بالفتح شتافتن -

عدم - عدم بفتحتین نیستی و کم کردن رع ک ا ف ۲) و درویشی عدم بالضم مثلہ اذا ضممت اولہ خففت و اذا فتحت ثقلت و کذلک الجحد والجحد والصلب والصلب والرشد والرشد والحزن والحزن - اعدام نیست گردانیدن و درویش شدن فہو معدم و عدیم - و یقال ما یعدمنی ہذا الامر ای ما یعدو - عدائم بالفتح نوعے از رطب کہ در مدینہ باشد عدامۃ نام آبی عندم چوب بقم و یقال دم الاخوین و آن نوعیست از رنگہا - و دارو ہا -

عذم - عذم - گزیدن و خوردن بسختی رع ف ا ک ۲) فرس عذم رک ۲) لعنت و ملامت کردن والاسم العذیمۃ عذائم ج - و منع کردن از خود و یقال عذمہ عن نفسہ اے دفعہ -

عرم - عرم - رف اک ۲) بند ہای آب لا واحد لہ من لفظہ و قیل واحدہ عرمۃ عرم گوشت از استخوان باز کردن و درخت خائیدن ستور رع ف اض ۲ ک ۲) عرام بالضم استخوان گوشت ازوی باز کردہ و درخت خائیدہ و شوخی عرامۃ مصدر منہ یقال

[1] و قول الجوہری فی نفی قولہ عجمت درہم واق [2] نکسک بالفتح اول و ثانی و سکون ثالث تخم و استخوان انگور ۱۲

صبیٌ عارم بین العرام عرم (ک ۳) مثلہ تعرّم اسے تعرق یعنی گوشت از استخوان باز کرد آعرم آنکہ در وے سیاہی وسپیدی باشد عُرم بالضم ج - وبیضہ ہای سنگ خوار چینۃ مار سیاہ وسفید قطیع اعرم رمہ کہ در وی بز وگوسپند آمیختہ باشد عُرمۃ بالضم سفیدی لب گوسفند عرَمۃ بفتحتین ریگ تودہ - وخرمن کوفتہ گرد کردہ عرمۃ مصفوٰ ریگ تودہ تم - عرمرم لشکر بسیار عُرام الجیش بالضم بسیار سے لشکر -

عرتم - عرتمۃ - نوک بینی یقال کان ذلک علی رغم عرتمۃ و عرتبۃ بالباء وعرثمۃ بالثاء ایضاً ای علے رغم انفہ -

عردم - عردام - بالکسر شاخ کہ بروئی خمہا باشد

عرزم - عرزم بفتحتین چیزے گرد سخت اعرزام گرد آمدن -

عرہم - جمل عراہم مثل جراہم وناقۃ عراہمۃ اسے ضخمۃ -

عزم - عزم - بالفتح والضم عزیمت وآہنگ کردن (ع ف اک ۴) و دل نہادن بر چیزی قولہ تعالیٰ ولم نجد لہ عزماً ای صریمۃ امر اعتزام قصد کردن اعزمت علی کذا وعزمت بمعنی فج بر جادہ راہ رفتن وعزمت علیک بمعنی اقسمت علیک عزائم افسونہا - عوزکم ناقۂ کلان سال وگندہ پیر -

عسم - عسم بفتحتین خشک شدن کف وقدم و کژ شدن آن (ع ک اف ۳) اعسم عساً لغت منہ عسم بالسکون طمع داشتن (ع ف اک ۳) یقال ہذا الامر لا یعسم فیہ ای لا یُطمع وانی فیہ معسم ای مطمع و در آمدن در میان جنگ وصف حرب بیباک ونسب کردن - یقال فلان یعسم اسے یجتہد و یعمل نفسہ فیہ - اعسام وادن انچہ مطموع باشد والاعتسام ان تضع الشاء ویاتی الراعی فیلقی اے کل واحدۃ ولدہا - عاسم نام موضعے -

عشم - عشمۃ بفتحتین بمثل عشبۃ پیری وخرفی یقال شیخ عشمۃ وعجوز عشمۃ ای ہم وہیتہ عشم بفتحتین نان خشک عشمۃ پارۂ نان خشک عاشم ریگ تودۂ عیشوم شور گیاہ خشک شدہ عیشومۃ یکے -

عصم - عصیم - باقی ماندۂ اثر حنا و قطران و مانند آن بردست اعصم بالضم مثلہ عصمۃ بالکسر باز داشتن یقال عصمہ الطعام ای منعہ من الجوع ونگاہداشتن از گناہ وخوف کسی را یقال عصمۃ فانعصم عصم درزیدن (ع ف اک ۳) اعتصام چنگ درزدن قولہ تعالی واعتصموا بحبل اللہ جمیعاً ای تمسکوا - وقولہ تعالی لا عاصم الیوم من امر اللہ یجوز ان یراد لا معصوم اسے لا ذا عصمۃ ابو عاصم کنیت پست عیصوم بسیار خوار و بالضاد المعجمۃ ایضا عصمۃ بالضم حمیل وسپیدی بازوے آہو و مانند آن اعصام ج - معصم بالکسر جای دست برنجن غراب اعصم زاغ کہ نوک بال او سپید باشد اعصم ایضاً آہو و رنگ کہ بازو یا سپید دارد عصماء مؤنث عصام بالکسر بند مشک ودوال کہ بوے بردارند مشک را - ونام حاجب نعمان بن المنذر و فی المثل کن عصامیا ولا تکن عظامیا - اعصام بند ساختن مشک را - و بر رحل یا زین چیزی ساختن کہ راکب دست بروی زند تا نیفتد - ودست دران چیز زدن از خوف افتادن اعتصام استعصام کذلک وملازم یار و رفیق خود بودن تواصم دیہا ی انتظا کید -

عضم - عضم - سرآماج - وبیل گندم پاک کن - و قبضہ کمان و مغزہ شتر اعضمۃ ج -

عظم - عظم - استخوان عظام ج - وچوب بجل عظامۃ بزرگ شدن یعظم (ک اف ۳) مثلہ (ع بعظما) فہو عظیم وعظام بالضم - وعظم الشئی بالضم بزرگی وبیشتری چیزے ویقال فی التعجب عظم البطن بطنک بمعنے عظم انما ہو مخفف منقول وانما یکون ذلک فیما کان مدحا او ذما وکل ما حسن ان یکون علی نعم وبئس صح تخفیفہ ونقل حرکتہ اوسط الے اولہ وما لا یحسن لم ینقل وان جاز تخفیفہ تقول حُسن الوجہ وجہک وحسن الوجہ وجہک بلا نقل و حسن الوجہ وجہک منقولا ولا یجوز ان تقول قد حسن وجہک کما تقول نعم الوجہ لانہ لا یصلح فیہ نعم ویجوز ان تخففہ فتقول قد حسن وجہک فقس علیہ - اعظام تعظیم بزرگ کردن و بزرگ داشتن تعظم بزرگی نمودن استعظام بزرگ شمردن و بزرگی نمودن ویقال تعاظمہ امر کذا - و اصابنا مطر لا یتعاظمہ شئی ای لا یعظم عندہ شئی عظیمۃ معظمۃ نازلہ شدید تو اعضاۃ عضامۃ بالشچہ کہ بر سر سرین بندند زنان تا کلان نماید عظامۃ بالضم عظامۃ بالتشدید کذلک عظمۃ بفتحتین بزرگی قدر عظمۃ الذراع سطبر ے بازو -

عظلم - عظلم - بکسرتین نیل ووسمہ وشب تاریک

عقم - عقم - عقمۃ - بالفتح والکسر نوعی برنگ و نگار عقام بالفتح پاینده - وحرب سخت - و بدخو - و بیماری دشوار وقیاسہ بالمعنی الاخیر الضم الا ان المسموع ہو الفتح معاقم پیوند با معقم یکی - وگرہ گاہ عقم بالضم والفتح نازاییدہ (ع ف اک ۴ وک اعت ۳) کلام عقمی بالفتح والضم ناقص رجل عقیم وامرأۃ عقیم ونسوۃ عقم بالضم بضمتین وریح عقیم لا تلقح شجرا ولا سحابا - وقیل الملک عقیم لان الرجل یقتل ابنہ واخاہ مخافۃ الملک ویوم القیامۃ عقیم لانہ لا یوم بعدہ والجمع عقم بفتحتین والسکون وعقمت مفاصلہ ای یبست وفی الحدیث تعقم اصلاب المشرکین - اعقم اللہ رحمہا فعقمت مجہولا اذا لم تقبل الولد - رحم معقومۃ ای مسدودۃ لا تلد - اعتقام وہو ان تحفر البئر فاذا قربت من الماء احتفرت بئرا صغیرۃ

سلہ فی المصباح بعض المعطا عرم - وفی القاموس العرم محرکۃ والعرمۃ بعض القطار وجمع عرم عرم بالضم ۱۲ جدید

عکلم - عوم - عکم - عمم - عکرم - علم - عہم - عیم - عبلشم - عثلمہ - عجہمۃ - عجالم - عجہوم - عرجوم - عرصم - علجم - عسجمۃ - علقم - عنم - عشرم

بقدر ما تجد تعم الماء فان کان عندہا حضرت بقیتہا دعاعمت فلانا اذا خاصمتہ۔

عکم ـ عکم ـ بالکسر تنگ بار عکمان دو تنگ و جامہ دان وعکمت المتاع شدد تہ ـ عکام بالکسر بار بند عکم تنگ بار بر ستور بستن ـ و برای کسے تنگ بار بستن وانتظار کردن وعع ف اک ۲م اعکام یاری دادن در بار کردن یقال عکم فلان عنا مجہولا اذا صرف عن بار تکسا تعکیم فر بہ شدن شتر رجل معکم بالکسر مرد آگندہ گوشت۔

عکرم ـ عکرمۃ ـ بکسرتین کبوتر مادہ ـ ونام مردی و پدر قبیلۃ۔

علم ـ علم ـ بالکسر دانستن رعع ک اف ۲م ویقال عالمت الرجل فعلمتہ اعلمہ بالضم ای غالبتہ بالعلم ـ علم بالفتح کفا شیدن لب ولعع ف اک ۲م علم بفتحتین نشان و درفش ـ وکوہ ـ ورو کا برجامہ ـ ونام شعر لوے سعر دف باشد وعلم الرجل یعلم علما اذا صار اعلم وہو مشقوق الشفۃ العلیا والمرأۃ علماء ـ علامۃ بالتشدید نیک دانا استعلام پرسیدن زچیزی آعلام آگاہ گردانیدن ـ ونشان کردن گازر جامہ را ونشان لشکریان برخود بستن یقال منہ اعلم الفارس تعلیم آموزانیدن تعلم آموختن یقال تعلم بمعنی علم واذا قیل لک اعلم ان زیدا خارج قلت علمت واذا قیل تعلم لا تقل تعلمت وتعالمہ الجمیع ای علموہ ـ ایام معلومات دہہ ذی الحجۃ وقولہم علماء بنو فلان یریدون علی الماء تخفیفا معلم بالفتح نشان کہ بر راہ نہند علامۃ کذلک ـ علام بالتشدید حنا علیم چاہ بسیار آب ـ وفربہ نازک اندام عیلام کفتار نر عالم بالفتح یک گونہ خلق عالمون عوالم ج ـ

علجم ـ علجوم ـ بالضم چغز نر ـ وآب بسیار وتاریکی شب وشتر استوار علاجیم ج ـ

علقم ـ علقم ـ درخت تلخ مزہ وہر چہ تلخ باشد علقمۃ نام مردے ۔

علکم ـ علکوم ـ بالضم شتر سخت استوار یستوی فیہ المذکر والمؤنث والعلاکم العظام من الابل ـ

عمم ـ عم ـ برادر پدر اعمام عمومۃ ج ـ والنسبۃ الیہ اعم عموی وگروہی از مردم عمومۃ مثل بوۃ وخوولۃ یقال عممت عمومۃ وبینی وبینہ عمومۃ ـ ویقال یا ابن عمی و یا ابن عم بلا یاء و یا ابن عم و یا ابن عماہ بالہاء للندبۃ و بحذف الہاء ایضا ویقال یا ابن عما قولہ یا ابنۃ عما لا تلومی واہجعی عمۃ خواہر پدر و قولہ تعالی عم یتساءلون اصلہ عن ما بادغام النون حذف الالف وہو للاستفہام معم مخول بالفتح والکسر مرد بسیار عم وخال یقال ہما ابنا عم ولا یقال ہما ابنا خال ویقال ہما ابنا خالۃ ولا یقال ہما ابنا عمۃ استعمام بمعنی گرفتن تعمم عم خواندن وعمامہ بر سر بستن عمامہ بالکسر دستار سر عمائم ج تعمیم عمامہ پوشانیدن کسی را و روغن بر سر آوردن شتر و یقال عمم الرجل ای سود یعنی مہتر کردہ شد لان العمائم تیجان العرب کما قیل توج فی العجم ـ اعتمام عمامہ بستن و فلان حسن العمۃ ای حسن الاعتمام و بہ تمام رسیدن نبات و بالا کشیدن کودک رسیدہ عمیم تمام عمم بفتحتین ج یشمل بسر بیدہ و سر بدہ علف خشک شدہ ویقال ہو من عمیمہم ای من صمیمہم وجسم عمم ای تام یستم نام مردے ویقال استوی علی عممہ بفتحتین یریدون بہ تمام جسمہ وشبابہ ومالہ ـ ویقال نخلۃ عمیمۃ وامرأۃ عمیمۃ ای طویلۃ ونخیل عم ای طوال ـ عامۃ خلاف خاصۃ ـ عموم فرا گرفتن ہمہ را لعع ف اض ۲م عمیۃ بالضم والتشدید بزرگ منشی مثل عبیۃ عمائم جماعات پراگندہ معمم اسپ کہ گوش وموی پیشانی وگردا گرد آن سپید شدہ باشد وکذلک شاۃ معممۃ ـ

عنم ـ عنم بفتحتین درختی گیاہی بنان معنم انگشت رنگ کردہ ـ

عوم ـ عوم ـ شناہ کردن در آب رعع ف اض ۲م وسیر الابل والسفینۃ عوم ایضا ـ عومۃ کرمکے سیاہ کہ بر روی آب شناہ کند عوم بتحریک الوسط ج ـ عام سال یقال سنون عوم بالضم والتشدید وہو توکید للاول کما یقال شغل شاغل ـ بنت عامی گیاہ خشک یکسالہ عاوم بت معاومۃ سال بسال بر شدن درخت وسالیانہ کردن عوام بالتشدید نام مردی ـ واسپ راہوار وقولہم لقیتہ ذات العویم اذا لقیتہ بین الاعوام ـ عامۃ یک جند گندم یا علف دروہ ـ و پیچ دستار ـ و شناح[1] کہ بر شکم بندند واز آب گذرند تعویم دستہ دستہ نہادن کشت دردہ

عہم ـ عیہم ـ ناقۂ تیز رو ـ واستوار ہر چیزی ونام موضعے عیہان مردی کہ شب راہ نرود ودر خواب شود ـ

عیم ـ عیمۃ ـ آرزوی شیر آمدن کسے را یقال منہ عام یعیم ویعام عیمۃ فہو عیمان امرأۃ عیمی ویقال عامہ اللہ ای ترکہ بلا لبن عیمۃ بالکسر گزیدہ از مال اعتیام عیمۃ گرفتن از مال ویقال رجل عیمان ایمان الذی ذہبت ابلہ وماتت امرأتہ ـ

عبلشم ـ بجعفر نام شخصے ـ

عثلمہ ـ موضعے ـ

عجہمۃ ـ سبکے وشتابے ـ

عجالم ـ گروہیست از اہل یمن والنسبۃ عجلے ـ

عجہوم ـ بالضم نوعیست از مرغ آبے ـ

عرجوم ـ بالضم شتر مادہ درشت واعرنجم فسد ـ

عرصم ـ بجعفر بسیار خورندہ وشادمان وکلفرشب لاغر تن وتوانائی سخت تن من الاضداد وشیر عرصام وعراصم مثلہ عرصوم مرد بخیل ـ

عسجمۃ ـ سبکی وشتابی ـ

عشرم ـ بجعفر سخت ناہموار وکسفنج دلیر رسا در کارہا

[1] دران خیک باشد کہ بدان از آب گذرند (فیہا الطوف الذی یرکب فی الماء) ولفظ شناح بایں معنی یافتہ نشد ۱۲

وشبر عشاریم مثله و نام شخصے ۔
عطم - بالضم پشم زده و نام موضعی عطم بضمتین مردم هلاک شدگان عاطم و عطیم یکے ۔
عصرام - کز برج سرلین اشتر ۔
عفاهم - کعلابط شتر ماده استوار و چابک وفراخی عیش و سخت دویدن ۔
عقرماء - موضعیست به یمن ۔
علشم - کجعفر نام شخصے ۔
علندمی - بالفتح حریصی که هرچه بیابد بخورد ۔
علهم - کقمر شب وجرد حل شتر و فرک کلان علاهم بالضم مثله ۔

فصل الغین

غتم غتمة - گرمای دم گیر سخت غتمة بالضم تعجمیت اغتم آنکه سخن پیدا نتوا اند گفت غتم ج ۔
غثم غثمة اغثم - موئی که بر سیاهی او سپیدی غالب باشد اغثمة بالضم شبیه بالورقة غثم بیکبار مال بیکو دادن کسے را (صح ف اک ۲) غثیمة طعامی که درو ملخ اندازند عرب ۔
غذم - غذم مثل غثم (صح ف اک ۲) یقال غذمت من المال و خوردن بدشواری و سختی (صح ک اف ۲) تغذم بسیار خوردن اغتذام همه شیر بیکبار خوردن غذامة بالضم چیزی از شیر غذم بفتحتین گیاهی غذمة زمین رویانندهٔ آن گیاه ۔
غذرم - غذرمة - وغذمرة - بگزاف فروختن چیز الکیل غذارم اسے جزاف - غذارم ایضا آب بسیار مثل غذامر ۔
غرم - غرام - بالفتح بدی پیوسته و عذاب قوله تعالی ان عذابها کان غراما ای هلاکا ولزاما الهم معزم بالحب وبالدین بفتح الراء ای معذب ملزم وبالغرم ایضا غرام ایضا شیفتگے یقال اغرم بالشیء ای اولع به غریم هو الذی له الدین والذی علیه الدین ایضا وفی المثل خذ من غریم السوء ما تیسر اغرام تغریم تاوان زده - و وام دار کردن غرامة مغرم غرم بالضم تاوان وقد غرم الرجل یغرم الدیة (صح ک اف ۲)
غسم غسم - بفتحتین تاریکی شب یقال منه غسم اللیل ۔
غشم غشم - ستم یقال الحرب غشوم مغشم بالکسر غشمشم بفتحتین خودرای و دلیر ۔
غطم غطام - (ک اف ۲) مشدد المیم دریای بزرگ بسیار آب ومرد فراخ خو ۔
غلم - غلام - بالضم کودک تصغیره غلیم غلمة غلمان بالکسر اغلمة ج - غلومة غلومیة بالضم کودکی غلامة مونث غلمة تیزی شهوت جماع (صح ک اف ۲) یقال غلم البعیر غلمة واغتلم بمعنے غیلم بفتحتین دختر بشهوت رسیده و سنگ پشت نر و موضعی غلیم مثال فسیق غالب شهوت ۔
غلصم غلصمة - سر حلقوم و تندی آن و غلصمه ای قطعه ۔
غمم غمة - اندوه غموم ج - و اندوهگین کردن وتیغور خر را لغامه بستن - و فرو پوشیدن - و ابرناک شدن هوا (صح ف اص ۲) اغتمام اندوهگین شدن غمة بالضم اندوه و امر غمة کار پوشیده قوله تعالی ثم لا یکن امرکم علیکم غمة وتنگ دریا یوم غم بالفتح روز تیره ودم گیر از گرما وغم یومنا بالفتح واغم اذا کان یاخذ بالنفس من شدة الحر - ولیلة غم ایضا ای غامة کما تقول ماء غور وصف بالمصدر ولیلة غمی وغمة کذلک غمامة بالکسر تیغور بند غمائم ج - وغم علیه الخبر مجهولا ای استعجم مثل غمی - وغم الهلال اذا استتر بتغییم فلم یر - ویقال صمنا للغمی بالفتح والضم ولا نمار بالفتح ممدودة غمام بالفتح ابر غمامة یکی اغمام ابرناک شدن غمم بفتحتین فرو گرفتن موی پیشانی و قفا (صح ک ف ۲) رجل اغم وجبهة غماء غمیت منه تغمیم علف تر زیر خشک ماندن و شیر گرم سطبر شده کر لغیم موضعی تغمیم پوشانیدن انغمام پوشیده شدن غمغمة بانگ گاوان - و بانگ دلیران در کارزار تغمغم سخن ناپیدا گفتن ۔
غنم غنم - بفتحتین گوسپند وهو مونث موضوع للجنس یقع علی الذکور والاناث وعلیهما جمیعا یقال خمس من الغنم ذکور فتونث العدد وان عنیت الکباش وقلت من الغنم وان عنیت الکباش و الابل کالغنم فی جمیع ما ذکرنا فاذا صغرتها ادخلتها الهاء وقلت غنیمة غنیمة بالفتح مال که از حرب کفار حاصل شود مغنم کذلک غنم بالضم غنیمت گرفتن (صح ک اف ۲) ویقال غنامک ان تفعل کذا ای غایتک تغنیم غنیمت دادن اغتنام تغنم غنیمت شمردن غنام نام شخصے غنم بالسکون پدر حیی از تغلب ۔
غیم غیم - ابر غامت السماء و اغامت واغیمت و تغیمت وغیمت کله بمعنی - اغنم القوم اصابهم غیم و تشنگی و گرمی درون (صح ف اک ۲) اغیان غیمی لغتان منه ۔
الغجوم - بالضم الغموج متفاوتة حجم الجح و هو فی شعر حنظلة بن مصبح ۔
اغرنشم الرجل - مردی که لاغر شد و نزار گردید شکم آن ۔
غرطامی - بالضم جوان خوش چهره ۔
غرقم - کجعفر سمره ۔
غوزم - بالضم دهی ست بهرات ۔
غضرم - کجعفر وزنبج جائیکه در آن گل چسپنده سطبر باشد وانچه که از گل تراشه سرخ برآمده بنهد یا جائی که

عطم عطرم عفاهم عقرباء غسم علشم علندمی غشم غنم علهم غطم غلم غثم غشم غیم غلصم غذم غم الغجوم اغرنشم غذرم غرطامی غرقم غوزم غضرم

مانند سنگ نرم و گچ باشد۔
غذنم ۔ کقنفذ ابن ثواتة الطائی محدث
غیهم ۔ کحیدر تاریکی۔

فصل الفاء

فأم افآم ۔ تفئیم ۔ فراخ تر کردن رحل و پالان از آنچه بوده باشد رحل مفأم و مقآم و لبعیر کذلک پیه آگنده و فأم البعیر ای ملأفاه من العشب (ع ع بفتحهما) فئام بالکسر گروه مردم لا واحد له من لفظه والعامة تقول فیام بلا همز ۔ و گلیم که بر هودج در کشند فئوم جمع۔
فحم ۔ فحم ۔ انگشت فحمة یکی و قد یحرک فحیم مثله فحمة العشاء ظلمته یقال افحموا من اللیل ای لا تسیروا فی اول فحمته و فحموا کذلک تفحیم ایضاً سیاه کردن شعر فاحم ای اسود فحوم فحام بضمهما گریستن کودک چندانکه آواز ش بسر رسد شود فحوم ایضاً سیاه رنگ شدن (ع ع بفتحهما) و یقال ثغا الکبش حتی فحم ای صار فی صوته بحوحة ۔ افحام خاموش گردانیدن بحجت و خصومت ۔ و مفحم یافتن کسے را یعنی فرو ماند و از سخن و حجت۔
فخم ۔ فخامة ۔ بالفتح سطبر و پر شدن (ع ع بضمهما) رجل فخم ای عظیم القدر تفخیم بزرگ داشتن ۔ و حرف را بی اماله خواندن منطق فخم ای جزل۔
فدم ۔ فدام ۔ بالکسر سر پوش ابریق فدام بالفتح والتشدید مثله و ایضاً دهان بند مجوس افدام جامه را رنگ سرخ سیر کردن ثوب مفدم و صبغ مفدم ای خاثر مشبع ۔ مفدمات خنورهای سر پوشیده تقدیم سر پوش ساختن خنور را فدم دهان بند نهادن (ع ع ف ک ۲) رجل فدم گنگلاج فدامة مصدر منه۔
فدغم ۔ فدغم ۔ مرد نیکو صورت بزرگ هیأت
فرم ۔ فرمة ۔ فرم ۔ آنچه زنان فرج را بدان تنگ کنند استفرام تنگ کردن فرج را کتب عبد الملک الی الحجاج یا ابن المستفرمة بعجم الذبیب ۔ افرام پر کردن خنور بلغت هذیل فرما بالتحریک موضعی قال ثعلب لیس فی الکلام فعلاء بالتحریک الا ثأداء و فرماء و ذکر الفراء نحناء ایضاً قال ابن کیسان اما ثأداء و نحناء فانما حرکتا لمکان حرف الحلق کما یسوغ التحریک فی مثل نهر و شعر و فرماء لیست فیه هذه العلة و احسبها مقصورة مدها الشاعر ضرورة و نظیره الجمزی فی باب القصر۔
فرزم فرزوم ۔ بضمتین کنده موزه دوز۔
فرطم ۔ فرطوم ۔ بالضم بینی موزه خفاف مفرطمة۔
فسحم ۔ فسحم ۔ بالضم فراخ سینه میم زائده۔
فصم افصم ۔ شکستن بی جدائی (ع ع ن ا ک ۲) یقال فصمته فانفصم و تفصم قوله تعالی لا انفصام لها افصم المطر ای اقلع یعنی ایستاد و افصمت الحمی کذلک۔
فطم ۔ فطام ۔ بالکسر از شیر باز کردن کودک را (ع ع ف ک ۲) فطیم کودک از شیر باز شده فطم بضمتین ج و باز ایستانیدن از عادت یقال فطمت الرجل عن عادته ناقة فاطم ناقه که سر یک سال بچه از وی باز کنند فاطمة مؤنث منه ۔ و لقب بتول بنت رسول الله صلی الله علیه و سلم فطم بریدن رسن را۔
فعم ۔ فعم ۔ آگنده یقال ساعد فعم ۔ فعامة فعومة مصدر منه (ع ع بضمهما) افعام پر کردن خنور را افعم المسک والعود البیت بریحه ۔ و افعمت الرجل ملاته غضبا۔
فغم ۔ یقال وجدت فغمة الطیب ای ریحه ۔ و فغمنی الطیب اذا سد خیاشیمک (ع ع بفتحها) و فغم الورد و تفغم ای تفتح ۔ و فغمه ای قبله و فاغمه کذلک فغم بالتحریک الحرص ۔ یقال فغم بکذا ای اولع به و حرص علیه کلب فغم ای حریص۔
فقم ۔ فقم ۔ بالضم زنخ و فی الحدیث من حفظ ما بین فقمیه ای ما بین لحییه ۔ فقم بالتحریک دندانهای پیش زیرین بیرون آمدن (ع ع ک ا ن ۲) افقم لغة منه فقماء مؤنث افقم ایضاً کار کثر تفاقم کلان شدن کار مفاقمة مجامعت کردن فقیم بالتصغیر حیی از بنی کنانة والنسبة الیهم فقمی کهذلی۔
فلم فیلم ۔ بزرگ بر فیلم ای و سعة فیلم ایضاً شانه۔
فلقم فلقم ۔ فراخ
فلهم افلهم ۔ اندام پیش زن و ماکوی بافندگان۔
فم ۔ فم ۔ و هان و اصله فوه نقصت منه الهاء و لم تحتمل الواو الاعراب لسکونها و عوض منها المیم فاذا صغرته او جمعته رددته الی الاصل و قلت فویه و افواه و فمی فموی منسوب الیه و فی التثنیة فموان ۔ و هذا فم مخففا و رایت فما و مررت بفم و منهم من یضم الفاء علی کل حال و منهم من یکسرها و منهم من یعربها علی و فق آخرها فتقول هذا فم و رایت فما و مررت بفم و قد یشدد المیم فی الشعر۔
فوم ۔ فوم ۔ بالضم سیر مثل ثوم و نخود ۔ و گندم فومة خوشه فامی سیر فروش فوم ایضاً نان یقال فوموا لنا ای اختبزوا ۔ قیوم بالفتح والتشدید زمینی از مصر۔
فهم ۔ افهم ۔ قبیله ۔ و دانستن فهامیة کذلک (ع ع ک ا ف ۲) فلان فهم لغة منه و استفهمنی الشیء فافهمته و فهمته تفهیما تفهم اندک اندک دریافتن۔
افقحم ۔ مردی که کج و بالش سطبر باشد۔
افنجم اللحم ۔ گوشتی که از بالا سوخت و بریان نشد
فصم ۔ شکست و برید و هو فی شعر رؤبة۔
فرضم ۔ گریج بزرگ کلان سال خورد یا شکسته سر و نهایتی دندان ها و البطن من جهة بن حیدان الفرضوم و بالقاف تصحیف و الذین بن الصیحانی و بعیر فرضمی بالکسر شتر بزرگ سخت بر جهنده بر ماده۔
فرقم ۔ کجعفر سر بزه مرد مفرقم بفتح القاف دیر سیر شونده بد خوراک۔
فلهم ۔ کجعفر فرج زن و چاه فراخ۔

غذنم غیهم فأم فلقم فلهم فم فرزم فرطم فسحم فحم فصم فطم فوم فهم فخم فعم افنجم فدم افرصم فغم فرضم فرقم فدغم فرم فقم فلهم

له بالقاف لا بالفاء ۱۲ ق

فیم - گکیس مرد درشت فیوم ج - فیمان پیمان معرب -

فصل القاف

قتم - قتام - بالفتح گرد وقتمۃ بالضم نوعی از رنگہا اقتم چیزی بدان رنگ اقتمام بدان رنگ شدن وباز قتم الریش - واسود قاتم وقاتن ایضاً بالنون وقاتم الاعماق ای مغبر النواحی -

قثم - قثم - لہ من المال - ای اعطاہ دفعہ من المال جیدۃ (رع ف ک ۲) مثل قذم وغذم وغثم قثم (نحو ف ۲) نام مردی معدول عن قاثم وہو المعطی ایضاً ویکے از نام ہائے کفتار قثام مثل قطام مونث منہ - ویقال للامۃ قثام کما یقال لہا رمائح قثم بسیار عطا وبسیار خیر قثوم مثلہ - ویقال ایضاً فے الشر قثم وقثم -

قحم - شیخ قحم - پیر فرتوت مثل قحل - قحوم خویشتن را درکاری افکندن بے اندیشہ (رع ف ض ۲) قحمۃ بالضم ہلاکت جای - وتنگ سال سخت قحم الطریق (رض ات ۲) دشوارہی ہای راہ واقحم اہل البادیۃ ای اجدبوا فید خلوا البلاد الریف - اقحام درافکندن بستختی یقال اقحم فرسہ النہر فانقحم واقتحم النہر ایضاً دخلہ قولہ تعالی فلا اقتحم العقبۃ - والمقحم بفتح الحاء البعیر الذی یربع ویثنی فی سنۃ واحدۃ فیقتحم سنا علی سن - تقحیم درآوردن چیزی درچیزی بی اندیشہ - واندا ختن اسپ سوار را وتقحمۃ عینی ای ازدرتہ مقحام فحل کہ بسوی مادہ رود بی آنکہ رہا کنند اورا -

قدم - قدوم - مقدم - از سفر آمدن (رع ک ات ۲) ویقال وردت مقدم الحاج تجعلہ ظرفا وہو مصدر ای وقت مقدم الحاج - قدم بالضم پیش شدن (رع ف ض ۲) قولہ تعالی یقدم قومہ یوم القیمۃ قدم (رک ات ۲) ودیرینہ شدن (رع بضمہا) قدیم النعت منہ تقادم مثلہ - ویقال قدما کان کذا بالسکون وہو اسم من القدم جعل اسما من اسماء الزمان - ومضی قدما بالضمتین ای تقدم ولم ینثن اقدام پیش درآمدن وشجاعت نمودن ویقال اقدم وہو زجر للفرس واقدمہ وقدمہ پیش فرستاد اورا وقدم بین یدیہ ای تقدم یعنی پیش درآمد قولہ تعالی لاتقدموا بین یدی اللہ ورسولہ - قدم بفتحتین پیش پای اقدام ج - وپی واثر یقال لفلان قدم صدق ای اثرۃ حسنۃ وکذلک القدمۃ بالضم ویقال مشی القدمیۃ - ای تقدم - رجل قدم (رت ک ۲) ای متقدم مقدم مقدامۃ بالکسر نیک مبارز ویقال ضرب فرکب مقادیمہ ای وقع علی وجہہ - واستقدم وتقدم بمعنی - ویقال ہو جری المقدم بالضم ای جری عند الاقدام مقدم العین بکسر الدال ما یلی الانف یعنی کنج چشم کونزہا مایلی الصدغ یعنی دنبالۂ چشم ویقال شسطتہا المقدمۃ وہی مشسطۃ - قوادم الطیر مقادیم ریشہ یعنی پرہای راز بال (مع) وہی عشر فی کل جناح الواحدۃ قادمۃ وہی القدامی ایضاً - قادم الانسان رأسہ - قیدوم الجبل انفہ ومن کل شئی صدرہ ووجہہ مقدمۃ نقیض موخرہ مقدمۃ الجیش بکسر الدال یزک لشکر تقدمیۃ بضم التاء والدال مشددۃ الیاء اسم فے التقدم پیش شدن یقال مضی القوم التقدمیۃ - یقدم بالیاء نام مردی قدام بالضم والتشدید پیش قدیدیمۃ وقدیدۃ مصغرۃ وہما شاذان ویاز آیندگان از سفر قادمان قادمتان دو پستان پیش قادمتی الرحل وفیہ ست لغات مقدم ومقدمۃ بکسر الدال مخففۃ ومقدم ومقدمۃ بفتح الدال مشددۃ وقادم وقادمۃ وکذلک ہذہ اللغات کلہا فے آخرۃ الرحل - قدوم بالفتح تیشہ قدم بضمتین ج - وجمع القدم قدائم ونام جائے -

قذم - قذم - مثال ہجف سخت - وتیز رو - انقذم ای اسرع - وقذمت لہ من المال مثل قثمت ورجل قذم مثل قثم ورجل قذم مثال الہمزا کان سیدا یعطی الکثیر من المال ویاخذ الکثیر -

قرم - مقرم - بفتح الراء اشتر گرامی کہ بروی بار نکنند وبجہت گشنی بدارند اورا بجہت آنکہ فریہ شود وکشند اورا یقال اقرمتہ فہو مقرم قرم مثلہ ومنہ قیل لسید القوم قرم مقرم تشبیہا بذلک - قرمۃ قرامۃ بالضم پارہ چرم بریدہ کہ از بینی شتر آویختگان مانند بجہت نشان یقال قرمت البعیر وہو مقرم - قرم وقروم نخست بخوردن آمدن کودک وبچہ ستور (رع ف ض ۲) تقرم مثلہ - قرامۃ بالضم نان سوختہ بر تنور ماندہ - وعیب قرم بالتحریک آرزوی گوشت آمدن مردم را (رع ک ات ۲) حلقۃ یالی قرام بالکسر پردہ بانقش مقرم مقرمۃ مثلہ - ویقال استقرم بکر فلان قبل اناہ ای صار قرما -

قردم - قردمانی بضمتین واروی قردمانی قبای آکندہ بخیہ آکندہ بجہت حرب -

قردحم - ویقال ذہبوا شعالیل بقردحمۃ بکسر القاف وسکون الحاء ای تفرقوا -

قیرزم - قیرزوم - بضمتین تختۂ کفشگر وزان -

قرشم - قرشوم - بالضم کنۂ بزرگ -

قرطم - قرطم - تخم عصفر قرطم مثلہ -

قرقم - مقرقم - بفتح القاف کودک شیرزدہ -

قزم - قزم - بالتحریک فرومایگی وفرومایگان یستوی فیہ الواحد والجمع والذکر والانثی لانہ فی الاصل مصدر

قذم　قثم　قرم　قشم　قحم　قردم　قردحم　قیرزم　قرشم　قرطم　قدم - قرقم　قزم

والقرم ارد اُلال وشاة قرمة قرام بالکسر فرومایگان ـ
قسم قسم بخش کردن رعع ف اک ۱۲ مقسم موضع
ان یقال قسمت الشی فانقسم واندازه کردن ـ ونوبت
میان زنان نگاه داشتن مِقسم بالکسر نام مردے
قِسم بالکسر بهره قسم لفتحتین سوگند مُقسم بالضم مثله ـ وایضاً
موضع القسم ـ اقسمت ای حلفت یقال صله من القسامة
وهی الایمان تقسم علی الاولیاء فی الدم قسمة بفتحتین وکسر
روی قسام بالفتح خوبی رعع بعضها یقال هو قسیم الوجه
ومقسم الوجه بالتشدید ـ قسام ایضاً شدت گرما
ووشی مقسم ای محسن ـ ویقال قاسمه ای حلفت له
قوله تعالی وقاسمهما انی لکما لمن الناصحین ـ وقاسمه
المال وتقاسماه واقتسماه بخش کردند والاسم القسمة ـ
وقسّم الدهر ای فرقهم فتقسّموا ای تفرقوا متعد لازم التقسیم
التفریق ـ واستقسم ای طلب القسم بالازلام قوله تعالی وان
تستقسموا بالازلام قسامی بالفتح آنکه جامه را در نوردد
قشم قشم ـ خوردن وکفانیدن نے بجهت باقتن
رعع ف اک ۱۲ وقشمت الطعام اذا لقت منه الردی ـ
وما اصابت الابل منه مقتشما بالفتح ای لم تصب ما ترعاه
قشم بالکسر تن وگوشت یقال ربته قد ذهب قشمه
ای ناحلاً قشم بفتحتین غوره ورادچه[۱] وجز آن که بدان
مزه گیرند ویقال اصاب النخل قشام بالضم اذا انتقض
ما علیه لبسر اقشام قشامة باقے مائدهٔ خوان قشام
ایضا نام مردے ـ
قشعم قشعم ـ بالفتح کرگس پیر ومرد پیر ام قشعم مرگ
وبلا قشعمان بضمتین کرگس نرهٔ بزرگ ـ
قصم قصم ـ شکستن بجدائی رعع ف اک ۱۲ انقصام
لازم منه تقصم کذلک ـ اقصم ثنیه دندان شکسته قصمار
بر شاخ شکسته قصمة بالکسر پاره شکسته وجدا شده قصمة
بالفتح پایهٔ نردبان رجل قصم رک ۱۲ سریع الانکسار ـ
قصم رمن اف ۱۲ امثال قیثم آنکه هرچه بیند پاره پاره کند
قیصم ریگ توده یا درخت قیعسم تیج قیصوم گیا ہے ـ
قضم قضم ـ خوردن ستور علف را ـ وخائیدن
وخوردن چیزی خرد وریزه که بکرانهای دندان کفانیده
شود رعع ک اف ۱۲ ویقال ما ذقت قضاما بالفتح ای
شیأ ـ قال اعرابی ان هذه بلاد مقضم ولیست ببلاد
مخضم والخضم اکل بجمیع الفم والقضم دون ذلک وقولهم
یبلغ الخضم بالقضم ای ان الغایة البعیدة تدرک بالرفق
قضم بفتحتین اجمیع قضیم وهو الجلد الابیض الذی یکتب فیه ـ
قضیم ایضاً علف ستور وجو اقضمت الدابة ای علفتها
القضیم قضم رک ۱۲ تیغ که روزگار برآمده باشد ورو بے ہا
فرو ریخته وفی مضاربه قضم بالتحریک ای تکسر ـ
قطم قطم ـ گزیدن ـ وچشیدن اعع ف اک ۱۲ قطم
بالتحریک تیزی شهوت وآرزوی گوشت رجل قطم
رک ۱۲ ای شهوان اللحم والجماع ـ ویقال قطم الفحل الی
الضراب وقطم الصقر الی اللحم قطامی بالضم لقب شاعری
وچرغ وبالفتح ایضا کذلک قطام بفتح الطاء کوهی بهجهر
قطام نام زنی واهل الحجاز یبنونه علی الکسر فی کل حال
واهل نجد یجرونه مجری ما لا ینصرف وقد ذکرنا فے
رقاش فی باب الشین ـ
قعم ـ القعمة ـ الحیة ای الغشیة ـ واقعم الرجل ای
اصیب بداء یقتله قعم بفتحتین کژی بینی ـ
قلم ـ قلم ـ ناخن چیدن اعع ف اک ۱۲ التقلیم کذلک
للمبالغة ـ قلامة بالضم چیدگی ناخن مقلوم الظفر ضعیف الکلیل
اقلم مثله قلم بالتحریک خامهٔ تراشیده وتیر قمار ـ وکاره وفریه
گوسفند وجز آن قلیم بالکسر اقالیم ج قلام بالضم
والتشدید نوعی از شور گیاه متعلم بالکسر غلاف قضیب شتر مقلمة
قلمدان مقالم الرمح کعب های نیزه یقال لون بفتحتین لونهی
از جامها که در روم خیزد وتیلون الوانا للعیون ـ
قلحم قلحم ـ بالکسر کلان سال میم زائده وذکرنا فے
باب الحاء ـ
قلذم قلیذم ـ بفتحات چاه بسیار آب ـ
قلهذم اقلهذم ـ دریای بزرگ ـ وایضاً سبک ـ
قمم ـ قمة ـ بالکسر بالای مرد یقال فلان حسن القمة والقامة
والشوکیة بمعنی وگروهی از مردم قمامة کذلک وتار سر
وبالائی هر چیز مقمة لبهائی گاؤ وگوسفند ومانند آن و
بالفتح لته وجاروب قممت البیت ای کنسته رعع ف
اض ۱۲ قمامة بالضم خاک روبه قمام ج قمیم تره خشک
وقممت الشاة من الارض واقتممت ای اکلت من المقمة
ثم یستعار فیقال اقتم الرجل ما علی الخوان وقمه ای
اکله کله فهو رجل مقم واقتم الفحل الابل ضربها کلها حتی
قممت ـ ویقال شد الفرس علی الحجر فتقممها یعنی سخت
کرد بر مادیان وبرآمد وتقمم ای تتبع القمامات وتقمقم الله
عصبه ای حمیه وقبضه قمقمة ـ بضمتین کما سه[۱] وفی المثل
علی هذا دار القمقم ای الی هذا صار معنی الخبر یضرب
للرجل اذا کان خبیراً بالامر وکذلک قولهم علی یدی
دار الحدیث والجمع قماقم ـ ویقال سید قماقم بالضم
مهتر با خیر قمقام دریا ـ ومهتر ـ وکار بزرگ ـ وعدد بسیار
قمقان بالضم مثله وکنه ریزه ونوعی از کیس قمقامة یکی
قنم ـ قنمة ـ بفتحتین بوی روغن وچربش وزیت یقال
ما هذه الی قنمة یریدی من الزیت قنمة ـ وقنم لستقاء ای تره
بوی گرفت رعع ک اف ۱۲ وقنم الجوز تباه شد فهو قانم
ای فاسد والاقانیم الاصول واحدها اقنوم ـ
قوم ـ قوم ـ گروه از مردان نه زنان قوله تعالی
لا یسخر قوم من قوم وقوله تعالی ولا نساء من نساء وربما دخلت
النساء فیه للتبعیة اقوام ج ـ اقاوم جمع الجمع وهو یذکر
ویؤنث لان اسماء الجموع التی لا واحد لها من لفظها اذا
کانت للآدمیین یذکر ویؤنث مثل رهط ونفر وقوم قوله تعالی

[۱] نوعی از انگور ـ فی الصحاح القشم بالتحریک البسر الابیض الذی یؤکل قبل ان یدرک وهو حلو کذا فی القاموس وتحکن ۱۲ [۱] کاسه چوبین (نی) ا ـ ر القمقم کهدهد الجرة وآنیة معروفة وفی بحر الجواهر القمقم کقنفذ آفتابه ۱۲

وکذب به قومک وقال الله تعالی کذبت قبلهم قوم نوح ذکر وآنث ولم یدخل الهاء فی تصغیره یقال قویم ورهیط ونفیر ویدخل الهاء فیما یکون بغیر الآدمیین مثل الابل والغنم لان التانیث لازم له وقد مر الکلام فی غنم - قیام بالکسر برخاستن رعع فت اض ۲) قومة یکبار برخاستن ودر و اشدن میان رکوع وسجود قام بامر کذا - وقام الماء راسے جمد - وقامت الدابة ای وقفت من الکلال وقامت السوق ای کسدت وقال الفراء قامت السوق نفقت وقاومه فی المصارعة وغیرها برابری کرد باو وتقاوموا فی الحرب ای قام بعضهم لبعض - اقامة آرام کردن بجای والهاء عوض من عین الفعل لان اصله اقوام وبرخیزانیدن وپیوسته برپای داشتن قوله تعالی یقیمون الصلوة ای یواظبون علیها - مقامة بالضم مثله وبالفتح مجلس و گروهی از مردم مقام بالفتح والضم قد یکون کل واحد منها بمعنی الاقامة وبمعنی موضع القیام لانک اذا جعلته من قام یقوم فمفتوح وان جعلته من اقام یقیم فمضموم لان الفعل اذا جاوز الثلثة فالموضع مضموم المیم لانه مشبه ببنات الاربع نحو دحرج یقال هذا مدحرجنا - وقوله تعالی لا مقام لکم بالضم ای لا اقامة لکم وبالفتح ای لا موضع لکم - وقوله تعالی حسنت مستقرا ومقاما ای موضعا - قیمة بالکسر ارزش چیزی قیم رک اف ۲) ج - واصله الواو لانه یقوم مقام الشیء قومت السلعة واستقمتها قیمت کردم رخت را استقامة راست ایستادن قوله تعالی فاستقیموا الیه ای فی التوجه الی الله تعالی دون الآلهة - وقومت الشیء فهو قویم ای مستقیم - وما اقومه شاذ - وقوله تعالی وذلک الدین القیمة انما انثه لانه اراد به الملة الحنفیة قوام بالفتح راستی قوله تعالی وکان بین ذلک قواما وبالای مردم قومیة مثله - قوام الامر بالکسر نظام وامداد یقال فلان قوام اهله وقیامهم وهو الذی یقیم شانهم ومنه قوله تعالی

ولا تؤتوا السفهاء اموالکم التی جعل الله لکم قیاما - وقوام الامر بالکسر ایضا ملاکه الذی یقوم به ویفتح ایضا - قامة بکره دلو با تمام ساخت وی قیم رک اف ۲) ج - مثل تاره وتیر - قامة الانسان بالای مردم وتجمع علی قامات وقیم مثل تارات وتیر - قائم السیف وقائمته قبضهٔ تیغ قائمة ایضا یکی از چهار دست وپای ستور قوائم ج ستقوم بالکسر چوبی که آنرا گیرند ودر سر آماج قوام بالضم بیماری در قوائم ستور قیوم نامی از نامها عزوجل - وقرا عمر رضی الله تعالی عنه الحی القیام وهو لغة فیه - یوم القیمة روز رستخیز -

قهم - اقهام - ناپالیستن از طعام وانکسے وقهمت السماء اذا انقشع الغیم عنها -

قحذم - بجعفر نام شخصے -

قحزم - بجعفر نام شخصے وتقحزمه بازگردانید آنرا تقحزم فی امره بکار خود فرورفت ودرآویخت -

قیخم - بحیدر بلند وبالا برآمده قیخمان مرد بزرگ که اناک در کار خطا نکند -

القذحمة کقمطرة فی قولهم صرحت بقذحمة ای وضحت القصة بعد التباس وتقدم فی (ج ود)

قردم - بجعفر درمانده قردمانی شاه زیره یا زیره بری نخرمیة قردمانی بالضم منسو بخفتان وقزاگند کانت الاکاسرة تدخرها فی خزائنهم درزهای درشت مانند جامه کرد والی یا زره خود یا خود مغفر دار -

صرحت بقذحمة وقذحمة - بکسرها فیهما یعنے بعد التباس واضح گردید -

قرصمة شکستن وبریدن -

قرضمة - بریدن قرضم کز برج پدر قبیلہ الیست از عمرو بن جیدان او هو بالفاء وهو یقرضم کل شیء ای یاخذه قراضم موضعیست بدینه -

قرعامة - بالکسر درخت وجز آن که سخت گنده باشد -

قسحم - کقنفذ والحاء مهملة ابن حذام بن الصدف ولیس بتصحیف -

قصلام - بالکسر فحل گزنده که هر چیز را قطع کند وبشکند -

قضعم - بجعفر پیر سال خورده وکز برج شتر ماده پیر -

قعضم - بجعفر وزبرج ناتوان باساکور ددندان ریخته

قلخم - کجردحل شتر دفرنگ کلان کوهان -

قلذم - بجعفر کس فراخ بسیار آب قلیذم کسمیدع چاه بسیار آب

قرهمة - از حلق فرو بردن وملامت کردن وبانگ کردن - وکقنفذ نام شمشیر عمرو بن معدیکرب شهریست میان مصر ومکه نزدیک کوه طور سوی آن مضاف است بحر القلزم بدان جهت که بر طرف آن واقعست یا آنکه فرو میبرد هر که در او سوار شود وکزبرج فرومایه ناکس تقلزم فرو بردن وبخیل وناکسی مردن -

قلعم - کاروب پیر سال خورده وبجعفر گنده پیر وکدرهم نام شخصے

قلهمة شتابی کردن وبجعفر نام شخصے -

قلهزم - کسفرجل مرد میانه قد یا مرد سطبر یا سطبر درد استخوان بناگوش وکوتاه قد واسپ خوش اندام -

قمطم - کزبرج مرد ناکس خروشنده ونام شخصی -

قمقم - کاردب او بازنده هرچیز -

فصل الکاف

کتم کتم - کتمان پنهان داشتن رعع فت اض ۲) اکتتام کذلک تکتیم مبالغة فیه - استکتام نهان داشتن خواستن مکاتمة سر خود را نهان داشتن از کسی یقال کاتمنی سره - سر اکاتم ای مکتوم وسحاب مکتتم بالکسر ای لا رعد فیه رجل کتمة مثال همزة نیک نگاه دارنده ویقال للفرس اذا ضاق منخره عن نفسه قد کتم الربو ویقال منخره واسع لا یکتم الربو - کتوم بالفتح کمان سوفار نا کرده ناقة کتوم آنکه وقت برنشست بانگ نکند خرز کتیم وسقاء کتیم در رفه که آب ازو وی بیرون نیاید کتم بفتحتین گیاهی کتمان بالضم

قرعامة
قسحم
قصلام
قضعم
قعضم
قلخم
قلذم
قرهمة
قهم
قحذم - قلعم
قحزم - قلهمة
قلهزم
قیخم
قمطم
القذحمة - قمقم
قردم
کتم
بقذحمة
قرصمة
قرضمة

سله این لغت در اصل ضمیمہ متروک ست ۱۲

کثم - کرکم - کزم - کدم - کسم - کرم - کشم - کلثم - کظم - کم - کعم - کردم - کلم - کرزم

نام کوہی کتامۃ قبیلہ۔

کثم - اکثام - پر کردن مشک اکثم فراخ شکم وسیر شکم کثم باز داشتن از کاری رع ف اض ۲) اکثم ایضاً نام مردے۔

کدم - کدم - گزیدن رع ف اض ۲ وک ۲) و درخستن آ بہن مکدم گزیدہ کدامۃ باقی ہر چیز کہ خوردہ باشند ویقال للبعیر کدمۃ اذا لم یکن بہ اثرۃ ولا وسم۔

کرم - کرم - بالتحریک جوانمردی ومردمی وعزیزے نقیض لوم رع بضمہا) فہو کریم وہم کرام وکرماء وہن کرائم ویقال رجل کرم وہم وہی وہن کرم ایضاً علی المصدر وکرام بالضم مثل کریم فاذا افرط فی الکرم یقال کرام بالتشدید کرامون ج۔ والکریم الصفوح۔ وکرم السحاب اذا جاء بالغیث ویقال فی التعجب ما اکرمہ وہو شاذ ویا مکرمان بفتح الراء نقیض ملامان کارمتہ فکرمتہ اکرمہ ای فاخرتہ فی الکرم فغلبتہ فیہ۔ وقرے قولہ تعالیٰ ومن یہن اللہ فما لہ من مکرم بفتح الراء ای اکرام وہو مصدر مثل مخرج ومدخل کرم رز وجمیل یقال رأیت فی عنقہا کرماً حسناً من لؤلؤ کرمتہ تندی سرین مکرمۃ بضم الراء بزرگی مکارم ج۔ ارض مکرمۃ زمین صالح مرنبات را شتم کذالک قال الکسائی لم یجی مفعل للمذکر الا حرفان نادران لا یقاس علیہما مکرم ومعون قال الفراء ہو جمع مکرمۃ ومعونۃ۔ اکرومۃ من کرم کاعجوبۃ من عجب۔ تکرم کرم نمودن بتکلف اکرام گرامی کردن تکریم مثلہ وفرزندان کریم آوردن فی الاسم الکرامۃ وہی ایضاً سرپوش خم آستکرام بزرگوارے بدست آوردن وچیزی نفیس گرامی پیدا کردن فی المثل استکرمت فاربط۔

کردم - کردم - کوتاہ سطبر کردمۃ دویدن کوتاہ ودویدن خر کردحۃ مثلہ۔

کرزم - کرزم - کرزن - تبر کرزنیم کرزین بکسرتین فیہا مثلہ۔

کرکم - کرکم - بالضم زعفران کرکمۃ قطعۃ منہ۔

کزم - کزم - بدندان پیش شکستن رع ف اک ۲) اکزم بفتحتین کوتاہی وسطبری لب۔ وکوتاہی بینی وانگشتان یقال فرس اکزم وانف اکزم وید کزماء کزوم بالفتح ناقہ کہ ہیچ دندانش نماند از پیرے۔

کسم - کسم - بدست مالیدن و پاک کردن چیزی خشک را رع ف اک ۲) کیسوم علف خشک بسیار تحیل اکاسم تکادیرکب بعضہا بعضاً من الکثرۃ۔ ابو یکسوم الحبشی صاحب الفیل۔

کشم - کشم بفتحتین نقصان در خلقت وحسب رجل اکشم نعت منہ یقال احد جانبیہ وافٍ وآخرہا کشم اذا کان ابوہ حراً وامہ امۃ کشم از بن بینے بریدن رع ف اک ۲)۔

کظم - کظم - خشم فرو خوردن رجل کظیم فرو خورندہ غیظ مکظوم فرو خوردہ کظیم ایضاً کلیدان کظوم بالضم خاموش بودن رع ف اک ۲) واز نشخوار باز ایستادن شتر یقال اری الابل کظوماً لا تجتر۔ وقوم کظم اے ساکتون۔ ویقال اخذت بکظمہ اے بمخرج نفسہ کظام ج۔ کاظمۃ موضع کظامۃ بالکسر چاہے بہلو چاہی کہ آب راہ ہر دو یکے باشد۔ وحلقۂ سر عمود تراز وکر رشتہ بروی بندند۔ ویل کہ بر سرہاے تیر زنند۔ ودوال کہ بر کمان بندند۔

کعم - کعام - بالکسر تبفوز بند شتر یقال کعمت البعیر فہو مکعوم۔ وکعمت الوعاء اذا شددت رأسہ۔ وکعمۃ الجوت فلایرجع۔ مکاعمۃ بوسہ دادن یقال کعمہا وکاعمہا اذا التقم فاہا فی التقبیل۔

کلم - کلام - سخن بافائدہ یقع علی القلیل والکثیر وقیل فی حد الکلام انہ صفۃ یتمکن بہا الحی من الاعلام فی نفسہ تارۃ بواسطۃ الاصوات المقطعۃ وتارۃ بواسطۃ الکتابۃ وتارۃ بواسطۃ الاشارۃ کلمۃ رف اک ۲) یک سخن کلم کلمات ج۔ کلمۃ بالفتح والکسر وسکون ۲ لکنہ ثلث لغات مثال کبد وکبد وکبد ویک قصیدہ تمام کلیم ہم سخن تکلیم کلام بالکسر والتشدید سخن گفتن مثال کذبتہ تکذیباً وکذاباً۔ ویقال تکلمت کلمۃ وبکلمۃ وکالمتہ ای جاوبتہ۔ ویقال کانا متصارمین فاصبحا یتکالمان ولا تقل یتکلمان۔ وما اجد متکلماً بفتح اللام ای موضع کلام کلمانی بالفتح والکسر سخن گوہی وفصیح کلم بالفتح خستگی وخستہ کردن کلوم کلام خستگی ہا یقال کلمتہ کلماً۔ وقری قولہ تعالیٰ اخرجنا لہم دابۃ من الارض تکلمہم ای تجرحہم تکلیم ایضاً جراحت کردن کلمۃ اللہ نام عیسیٰ علیہ السلام۔

کلثم - کلثوم - بالضم پر گوشت روے ورخسار کلثمۃ گوشت گرد آوردن روی امرأۃ مکلثمۃ لغت منہ۔ ام کلثوم نام زنے۔

کمم - کم - بالضم آستین اکمام کممۃ ج۔ کمۃ بالضم کلاہ گرد کم کمامۃ بالکسر غلاف شگوفہ کمام اکمۃ اکمام ج۔ وکامیم جمع الجمع کمت النخلۃ فہی مکمومۃ وکم الفسیل اذا استر بشئی فہو مکموم۔ ویقال اکمت النخلۃ وکممت ای اخرجت کمامہا۔ کمام کمامۃ بکسرہما ایضاً ما یکم بہ فم البعیر لئلا یعض۔ کممت الحب پوشیدم سر خم را واکممت القمیص جعلت لہ کمّاً کمکام بالفتح گرد اندام کم چند وہو اسم ناقص مبنی علی السکون ولہ موضعان الاستفہام والخبر تقول فی الاستفہام کم رجلاً عندک نصبت ما بعدہ علی التمییز وفی الخبر کم درہم انفقت ترید التکثیر خفضت ما بعدہ کما تخفض برُبَّ الا انہ للتقلیل وہذا للتکثیر وان شئت نصبت ما بعدہ وان جعلتہ اسماً تاماً شددت آخرہ وصرفتہ فقلت اکثرت

من الكم وهو الكمة -

كوم - كوم - كومه جستن اسپ و مانند آن بر ماديان (رعع ف اض ٢) كومة بالضم من تراب مثل صبرة من طعام يقال كومت كومة اذا جمعت قطعة من تراب و رفعت راسها - كوما ناقه بزرگ كوهان كوم بالضم گله از شتر كيميا - بالكسر اصل زر و سيم -

كهم - سيف كهام - بالفتح كند تيسان كهام كذلك فرس كهام كاهل رجل كهام و كهيم مرد كلان سال قوم كهام ايضا - اكمه بصره اى كل ورق -

كحمه - من ذرين - بالضم اى حطام من يبيس ليفيه ريزه از گياه خشك تحية كتحمة ريشى كه انبوه و كوتاه و مرغول باشد و منه رجل كثم اللحية -

كثعم - بجعفر سطبر بانه و پلنگ و يوز -

كحمة - چشم لغة يمانية -

كحمه - انزاز جا ايش بدر كرد (رعع بفتحها) الكيهم كحيد . يوصف به الملك والسلطان يقال ملك كيحم اى عظيم -

كرتم - بالكسر تبر كرتوم بالضم سنگ بختان و زمين بلند و دراز و نام حره بنى عذره -

كرثمة - بن جابر بن تراب بالفتح من بنى سامة بن لوى -

كرسمة - خموشيدن و سرنگون شدن -

كرشمة - چهره كرشوم بالضم زشت رو -

كرضمه - رو يا روى كشش گشت و بر دشمن حمله كرد -

كسعوم - كر تبور خر لغة حميرية والميم زائدة -

كشاجم - كعلابط نام شخصى -

كصوم - رو گردانيدن و پشت دادن از پى نيل مقصود بجاى بازگشتن كه از انجا آمده بود (رعع ف اض ٢) و كصم فلانا اى دفعه بشدة -

كعسم - بجعفر گورخر كالكعسوم لا اهلى كعاسم و كعاسيم ج - و كعسم ادبر بار يعنى گريزان پشت داد -

كلحم - كزبرج خاك -

كلدم - بجعفر سخت كلدوم كزنبور كوتاه -

كلسمة - سستى از ادائى حقوق و درنگ كردن و بزودى رفتن و كلسم اليه قصد -

كلشمة - بالفتح گنده پير -

كلصمة - گريزان رفتن -

كنمة - بالفتح زخم كانم كصاحب نوعيست از سودان كانمى شاعريست مشهور از سودان -

كهكم - بجعفر بانگان و سال خورده كلان و مرد ترسناك كهكامة مثله -

كيم - بالكسر يار لغة حميرية -

فصل اللام

لأم لئيم - ناكس و بخيل لؤم بالضم مصدر منه (رعع بضمها) ملامة و لامة على مفعلة و فعالة كذلك يقال للرجل يا ملأمان خلاف يا مكرمان - ملأم لام بالقصر والمد آنكه عذر ناكسان خواهد الأم كارى كردن كه آن ناكس خواهند لومة بالضم ساختگى آماج - و آنچه از متاع خانه بعاريت ندهند از قيرى آن لأمة زره لأم ج و ليلمن ايضا لؤم كذلك - استلام پوشيدن زره ملأم بالتشديد زره ور اسى مدرع لأم نام مردى لؤام بالضم پر باى راست كرده تير و منه لأمت السهم الأم و سهم لأم اى عليه ريش - و يقال لأمت الجرح والصدع استوار كردم جراحت را و كفشير كردم كشتگى را التئام كفشير گرفتن - و استوار كردن جراحت ملتئم لغت منه ملائمة ساز وارى و صلح كردن ميان قوم والتأم الشيئان اى اتفقا طعام ملائم ساز وار و فى الحديث ليتزوج الرجل لمته بالضم والتخفيف اى مثله و شكله والهاء عوض عن الهمزة - الكم بالكسر صلح و اتفاق ميان دو كس و بالتليين ايضا -

لثم لثم - زدن بر سوراخ بينى (رعع ف اض و ك ٢) لثم لثم - بوسه دادن (رعع ك ات ٢) و بالعكس ايضا يقال لثمت فاها اى قبلتها و دهان بند نهادن (رعع ف ا ك ٢) يقال لثمت المرأة بلثم لثاما و تلثمت و تلثمت اذا شدت اللثام و هى حسنة اللثمة و كفتن خفش سنگ را السبيل خف ملثم الذى يصيب الحجارة و شكستن و خون آلود كردن سنگ سپل خفتر الثوم لغت منه لثم بالضم جمع لاثم لثام بالكسر دهان بند -

لجم - لجام - بالكسر لگام فارسى معرب و آنچه بوقت حيض بندند زنان و فى الحديث تلجمى اى شدى لجاما يقال جاء فلان قد لفظ لجامه اذا انصرف من حاجته مجهودا من الاعياء والعطش لجم نام مردى -

لحم - لحم - گوشت لحمة اخص منه لحام لحوم لحمان بالضم ج - لحمة بالضم خويشى - و پود كرباس هو بالضم و بالفتح مكر صيد باز كه ورا خورانند لحمة مفتنه و حرب بزرگ استلحم الرجل اى حرشه العدو فى القتال ملحمه بالضم نوعى از جامها مثل الحمة شجر يعنى سنگى كه گوشت رسيده باشد لحم اى مرزوق من الصيد - ملاحمة بر چسپانيدن چيزى با هم ملحم الطعام مشدود القتل - لحم بالقوم اى لصق بهم لحمته و تلحم اى قتل گوشت ناك منه لحم الرجل بالضم فهو لحيم - و لحم بالكسر اى اشتهى اللحم فهو لحم و لحمت القوم الحمهم اى اطعمته اللحم اللحام كذلك لاحم لغت منه و ايضا و لحم مثل تامر و لابن لحام گوشت فروش و لحمة العظم الحمة بالضم اذا عرقته - الحام ساكن شدن ستور - و كسے را بعوض كسے و دشنام دادن - و پود كردن جامه و آوردن

المثل الحم ما اسدیت ای تمم ما ابتدأته و باگوشت بسیار شدن مردم و دادگنده شدن خوشه - و کشش کردن بحرب یقال الحمت الحرب فالتحمت و سر استوار کردن جراحت -

لخم - لخم - جیی از یمن لخم بالضم نوعے از ماهی یقال را الکوسج -

لدم - لدم - آواز سنگ و جز آن که بر زمین افتد و درپی کردن جامه را تلدیم مثله ثوب ملدم و لدیم ای مرقع و بر زدن رعع عت ک ۲) و فی الحدیث واللہ لا اکون مثل الضبع تسمع اللدم حتی تخرج فتصاد فهو لادم و قوم لدم لغت منه مثال خادم و خدم و روی برزدن و کمساج با کف زدن تا بهم شود التدام اضطراب کردن - و بر سینه زدن زنان در نوحه لدام بالکسر پاره های درپی کردن بر جامه و موزه تلدم کهنه شدن جامه و موزه - و درپی کردن بر جامه و پاره زدن بر موزه لازم متعد - الدست علیه الحمی ای دامت ام ملدم بالکسر کنیت تپ ملدم ایضاً مرد احمق گران استخوان - و سنگ که دانه خرما بوے کوبند بجهت علف ستور - ملدام مثله - لدم بالتحریک حرمتهای خویشان - و تقول العرب اللدم اللدم اذا ارادوا اتوکید المخالفة ای حرمتنا حرمتکم و بیتنا بیتکم لا فرق بیننا -

لذم - لذم - لازم بودن بجائی رعع ک عت ۲) و شگفت نمودن چیزی کسی را یقال لذم به الشیٔ ای اعجبه الذام ترغیب کردن کسی را یقال الذم برای او لع به فهو ملذم به و لازم گردانیدن -

لزم - لزوم - بالضم لازم بودن چیزیرا رعع کس اف ۳) یقال لزمت الشیٔ و لزمت به و لازمته لزاما و ملازمة التزام ایضاً ملازمه - و یقال صار کذا

و کذا ضربة لازم لغة فی ضربة لازب - الزام در گردن کسے کردن کاری را التزام دست گردن زدن و یقال الزمه الشیٔ فالتزمه - و یقال سبهة سبة تکون لزام مثل قطام ملزم بالکسر نوعے از دست افزار سوزن گر و صیقلے -

لطم - لطم - طپانچه زدن رعع ت ک ۲) و فی المثل لو ذات سوار لطمتنی قالته امرأة لطمتها من لیست لها بکفو - لطیم اسپ سپید روی و ایضاً یک روی سپید و منه یقال لطم الفرس مجهولاً فهو لطیم و خد ملطم شدد للکثرة و آنکه پدر و مادر او مرده باشد - و شتر بچه سهیل دیده یقال انه فصیل اذا طلع سهیل خذه الراعی و قال له اتری سهیلا واللہ لا تذوق عندی قطرة ثم لطمه و نحاه و نیز اسپان هان لطیمة ستور که بار و رخت عطر و بزازی برداشته باشد - و بازار عطاران لطیمة المسک طبله مشک و یقال بالتاء لطیّه - ولاطمه فتلاطما و التطام بر هم زدن موج -

لعثم - تلعثم الرجل فی الامر اذا تمکث و تانی و قال الخلیل نکل عنه و تبصره -

لغم - لغام - بالضم کف دهان شتر ملاغم گرداگرد درون دهان و تلغمت بالطیب اذا جعلته فی الملاغم و یقال فی جواب قولک متی المسیر تلغموا بیومهم اسبت یعنی ذکر ده و اشتقاقه من انهم حرکوا ملاغمهم به - قال الکسائی لغمت الغم اذا اخبرت صاحبک بشیٔ لا تستیقنه نعم مصدر منه رعع بفتحها) -

لفم - لفام - بالکسر روی بند یقال لفمت المرأة وجهها لفما مها ای نقبته - ولفمت و تلغمت و التفمت ای شددت اللفام قال الاصمعی اذا کان النقاب علی الفم فهو اللفام و اللثام و قال ابو زید تلفمت تلفما اذا اخذت عمامتک علی فیک شبه النقاب لم تبلغ بها ارنبة الانف

ولا مارنه قال و بنو تمیم تقول فی هذا المعنی تلثمت تلثما فاذا انتهی الی الانف و غشیه فهو النقاب -

لقم - لقم - بفتحتین میانه راه لقم بالتسکین باز راه بستن رعع ف اض ۳) التقام فرو خوردن لقمه و لقمتها بالکسر لقما و تلقمتها اذا ابتلعتها فی مهلة و لقمت غیری تلقیما و القمته و رجل تلقامة ای کثیر اللقم لقمان نام حکیمی -

لکم - لکم - مشت زدن رعع ف اض ۲) ملکمة کلیچه بدست باز برده لکام بالضم والتشدید کوهے ملکوم نام آبے بمکه -

لمم - لمّ - جمع آوردن - و نیکو کردن یقال لم اللہ شعثه ای اصلح و جمع ما تفرق من اموره و منه قولهم ان دارکم لمومة ای تلم الناس و تربهم و خوردن بخش خود و یاران خود و منه قوله تعالیٰ تاکلون التراث اکلا لما ای نصیبکم و نصیب صاحبکم - قال ابو عبیدة یقال لممته اجمع حتی اتیت علی آخره - المام فرود آمدن یقال الم به ای نزل به - غلام ملم نزدیک ببلوغ و فی الحدیث وان مما ینبت الربیع ما یقتل حبطا او یلم ای یقرب من ذلک - و گناه صغیره کردن و منه قول من قال (شعر) ان تغفر اللهم فاغفر جما - وای عبد لک لا الما بفتحتین زلت - و نزدیکی بگناه قوله تعالیٰ الذین یجتنبون کبائر الاثم والفواحش الا اللمم و نوعے از جنون رجل ملموم ای به لمم ای جنون - لمة ایضاً الجنون یقال اصابته من الجن لمة و هو المس و چیزی اندک یقال اعیذه من حادثات اللمة فیقال هی الدهر و الشدة و انشد الفراء (شعر) علی صروف الدهر او دولاتها - یدلننا اللمة من لماتها لمة واقعة و نازلة کلها بمعنی لمات ج - عین لامة چشم زخم یقال اعیذه من کل هامة و لامة لمة بالکسر موی پیچه لمم ج - لمام کذلک و یقال زرته لماما یعنی گاه گاه ململمة فیل خرطومه و کتیبة ململمة و ملمومة مجتمعة مضمومة بعضها الی بعض صخرة ململمة

وململمة مستديرة صلبة يلملم والململم ميقات اهل يمن ورج
لم وهي حرف نفي للماضي وهي جازمة تقول لم يفعل ذلك
تريد انه لم يكن ذلك الفعل منه فيما مضى من الزمان
وكذلك لا ولن حرفان للنفي الا ان لم نفي لقولك
فعل ولا نفي لقولك يفعل ولم يقع الفعل منه وما نفي
لقولك هو يفعل اذا كان في حال الفعل ولن نفي لقولك
سيفعل ولما ايضا حرف جزم والم والما كذلك ولما اصله
لم ما وهي نفي لقولك قد فعل تقول للرجل قد مات فلان فيقول
لما يمت وهو يقع موقع لم يقال اتيتك ولما اصل اليك
اي لم اصل اليك قد يتغير معناه عن معنى لم فيكون جوابا
وسببا لما وقع ولما لم يقع تقول ضربته لما ذهب ولما لم يذهب
وقد يختزل الفعل بعده تقول قاربت المكان ولما تريد ولما
ادخله ولا يجوز ان يختزل الفعل بعد لم واما قوله تعالى
وان كلٌّ لمّا ليوفينهم بالتشديد قال الفراء اصله لمن
ما فلما كثرت فيه الميمات حذفت منها واحدة وقرأ
الزهري لمًّا بالتنوين اي جميعا ويحتمل ان يكون
اصله لمن من فحذفت منها احدى الميمات وقوما من
قال لما بمعنى الا فليس يعرف في اللغة - لم چرا و بچه.
حرف يستفهم به تقول لم ذهبت والاصل لما فحذفت
الالف قوله تعالى عفا الله عنك لم اذنت لهم وتدخل
الهاء عليه في الوقف فتقول لِمَه -

لوم - لوم - نكوهيدن (ع ن ا ض ۲) لومة
كذلك ملامة نكوهش ملاوم ج - يقال لامه ولومه
ايضا للمبالغة فهو ملوم وذلك لائم لوّم ج لائمة [illegible]
نكوهش لائمة كاري ملامت ناك [illegible] الامة سزاوار
ملامت شدن وملامت كردن و في المثل رب لائم
مليم - ويقال استلام الرجل الى الناس اي استذم
ملاومة يكديگر را نكوهيدن تلاوم كذلك تلوم انتظار
و درنگ كردن رجل لومة بالضم اي يلوم ولومة مثال همزة
نكوهنده مثال همزة وهمزة الاول مفعول والثاني
لام الانسان شخصه - واللام حرف من حروف الزيادة
وهي على ضربين متحركة وساكنة فاللامات المتحركة ثلث
لام الامر للغائب كقولهم ليقم زيد بالكسر وربما ادوا
بها المخاطب وقرئ فبذلك فلتفرحوا بالتاء خطابا وقد
يجوز حذف لام الامر في الشعر كقوله (ع) لك الويل
حر الوجه او يبك من بكى - اراد ليبك كذلك لام المواجهة
كقوله شعر قلت لبواب لديه دارها + تأذن فاني حموها و
جارها اراد لتأذن فحذف اللام وكسر التاء على لغة من
يقول انت تعلم - ولام التوكيد فهو على خمسة اضرب
منها لام الابتداء كقولك لزيد افضل من عمرو ومنها
التي تدخل في خبر ان المشددة والمخففة كقوله تعالى
انّ ربك لبالمرصاد وان كانت لكبيرة - ومنها التي
تكون جوابا للو ولولا كقوله تعالى لو تزيلوا لعذبنا الذين
كفروا - ولولا انتم لكنا مؤمنين ومنها التي تكون
في الفعل المستقبل المؤكد بالنون كقوله تعالى
ليسجنن وليكونا من الصاغرين ومنها لام جواب
القسم وجميع لامات التوكيد يصلح ان تكون جوابا للقسم
كقوله تعالى وان منكم لمن ليبطئن فاللام الاولى
للتوكيد والثانية جواب لان القسم جملة توصل باخرى
وهي المقسم عليه لتوكيد الثانية بالاولى ويربطون بين الجملتين
بحرف ان المكسورة المشددة واللام المعترض وهما
بمعنى واحد كقولك والله ان زيدا خير منك ووالله
لزيد خير منك وقولك والله ليقومن زيد اذا ادخلوا اللام
القسم على فعل مستقبل ادخلوا في آخره النون شديدة
او خفيفة لتأكيد الاستقبال واخراجه عن الحال لابد
من ذلك وبحرف ان الخفيفة المكسورة وما وهما
بمعنى كقولك والله ان فعلت و والله ما فعلت
وبحرف لا كقولك والله لا افعل ولا يتصل بها
يا للملوك الا باحد هذه الحروف الخمسة وقد تحذف و
هي مرادة - والثالث لام الاضافة وهي على ثمانية
اضرب منها لام الملك كقولك المال لزيد - ومنها
لام الاختصاص كقولك اخ لزيد ومنها لام الاستغاثة
كقول الشاعر شعر يا للرجال ليوم الاربعاء اما
ينفك يحدث لي بعد النهى طربا + واللامان جميعا للجر
ولكنهم فتحوا الاولى وكسروا الثانية للفرق بين المستغاث
به والمستغاث له وقد يحذفون المستغاث به يقولون
يا للماء بالكسر اي يا قوم للماء ادعوكم فان عطفت على
المستغاث به بلام اخرى كسرتها لانك قد امنت اللبس
بالعطف كقول الشاعر (ع) يا للكهول وللشبان للعجب
وكقول الآخر (ع) يا لبكر انشروا لي كليبا + وقال
بعضهم اصله يا آل بكر فخفف فحذفت الهمزة - ومنها
لام التعجب مفتوحة كقولهم يا للعجب اي يا عجب احضر
فهذا اوانك - ومنها لام العلة بمعنى كي كقوله تعالى
لتكونوا شهداء على الناس اي لكي تكونوا وضربته ليتأدب
اي لكي يتأدب - ومنها لام العاقبة كقول الشاعر
(ع) فللموت تغذو الوالدات سخالها + اي عاقبته ذلك
ومنها لام الجحد ولا تصحب الا النفي كقوله تعالى وما كان
الله ليعذبهم اي لان يعذبهم - ومنها لام التاريخ كقولهم
كتبت لثلث خلون اي بعد ثلث من الشهر - واما
اللامات الساكنة فعلى ضربين احدها لام التعريف ولسكونها
ادخلت عليها الف الوصل ليصح الابتداء بها واذا سقطت
الالف بالوصل كقولك هو الرجل والثاني لام الامر اذا ابتدأتها
كانت مكسورة وان ادخلت عليها حرفا من حروف العطف
جاز فيه الكسر والتسكين كقوله تعالى وليحكم اهل الانجيل -

لهم - لهم - فرو خوردن (ع [illegible] ك [illegible] ت ۲) لهوم بالفتح
با قوت شير ناك او مرد [illegible] - و اسپ نيكو لهام [illegible] بسيار
لهيم سخت الم اللهيم كذلك - فرس لهم مثال ضخم [illegible]

گذرنده از اسپان وشگرف - ومرد بسیار عطا وقول الشاعر (ع) لاہم لا ادری وانت الداری ویرید اللہم ای یا خدا والمیم المشددة فیہ عوض من یاء النداء لان معناه یا اللہ - لمّم بالفتح موصعی الہام در دل افگندن والجہ در دل افگند خدای تعالی یقال المہ اللہ تسلیمہ ات اللہ - التقام ہمہ شیر پستان را خوردن بچہ -

لہجم - طریق لہجم - بالفتح راه فراخ کوفتہ - وقدح بزرگ - تلہجم تیقو نہ ذرہ کردن بچیزے -

لہذم - لہذمة - بریدن لہذم سنان برنده روان لہاذم ج

لہزم لہزمة - در آمیختن سپیدی با سیاہی موے یقال لہزم الشیب خدیہ ای خالطہا لہزمتان بکسرتین دو تندی زیر بن گوش لہزمة یکی لہازم ج -

لہم بفتحتین ناہمواری دوش -

لجاہم - رہگذرہای وادی تنگ لجسم بالضم ج -

لجہم لجعفر شتر فراخ شکم و راه روشن وزن سر و فرج -

لسم بفتحتین از ور ماندگی خموشیدن نہ از ورنانی (ع ف اض ۲) والسمة حجتہ ای لقنہ والسم الشی ای طلبہ استلسمہ مثلہ والسمہ الطریق ای الزمہ ایاہا فلسمہ بالکسر لزمہ وما لسم لساما ای ماذاق شیا وما السمتہ اے ماذقتہ -

لضم سختی کردن وتہیدن (ع ف اک ۲)

لعم بفتحتین لعاب -

لغدمہ - درنگ کردن لغدمی حریص وما لغدمنا شیا ای ما اکلناه -

تلعثم - فی امره در کار خود درنگ کرد -

لغذمی - ومتغلذم - بسیار خورنده -

لہاسم - رہگذرہاے وادی ہای تنگ لہسم کقنفذ یکے -

لیم - بالکسر آشتی و مانند شدن کسی کسی را ودر قد

وشکل وخلقت لیمة بالکسر وہی ست بساحل بحر عمان لیمون بالفتح ثمری ست معروف وقد تسقط نونہ وفیہ باد زہریة تقاوم بہا السموم کلہا کثیرة النافع خطیمتہا -

فصل المیم

موم - موم - بالضم شمع و روغن عسل - برسام یقال میم الرجل فہو مموم ای مبرسم - مامة نام مردے میم یکے از حروف ہجا -

میم میہم - بسکون الآخر کلمة استفہام یعنی چیست حال تو و کار تو -

مرہم - دوا مرکب للجراحات وذکر الجوہری لہ فی ردم کہ ہم والمیم اصلیة لقولہم مرہمت الجرح ولوکانت زائدة لقالوا ...

ملہم بفتحتین مرد فرومایہ -

سیمہ - بالکسر ناحیہ ایست باصفہان والمیم من حروف المعجم -

فصل النون

نام - نامة - آواز یقال اسکت اللہ نامتہ ونامّة بالتشدید ایضا ای نغمتہ وصوتہ نئیم نالہ نرم (ع ف اک ۲) وآواز داون کمان وشیر -

نجم - نجوم - ستارگان - ویرآمدن نبات وستاره ودندان وشاخ (ع ف اض ۱) وپدید شدن بدمذہب وخارجی ویقال نجمت ناجمة بموضع کذا ای نبغت وفلان منجم للباطل والضلالة بفتح المیم والجیم ای معدنہ منجم بالکسر آہنی کہ در وی زبانہ ترازو باشد - نجم ستاره و نبات بی ساق قولہ تعالی والنجم والشجر یسجدان واسم علم پروین ودر وے الف ولام لازم باشد قولہ تعالی وبالنجم ہم یہتدون ویقال طلع النجم والاصل یقال الیس لہذا الحدیث نجم اے اصل ووقت معین ومنہ سمی النجم - یعنی وقت شناس وستاره شناس

ایضا انجام واشدن آسمان از ابر یقال انجمت السماء ایاما ثم انجمت وتر رفتن سرما وباران تنجیم وقت وستاره شناسی کردن - وپاره پاره گزاردن وام راانجمة نوعی از گیاه -

نحم - نحیم - زحیدن وتنحنح کردن (ع ف اک ۲) فہو نحام لغت منہ والیضا مرغابی سرخ ونام اسپے -

نخم - نخامة - بالضم آب بینی ودماغ تنخم اے تنخع -

ندم - ندم - ندامة - بالتحریک پشیمانی (ع ک اف ۱) تندم مثلہ وفی الحدیث الندم توبة - انذام پشیمانی دادن ندمان بالفتح پشیمان نادم کذلک ندیم حریف شراب - وہمنشین بزرگان ندمان مثلہ وجمع الندیم ندام وجمع الندمان ندامی والمراة ندمانة منادمة مصدر منہ وہو مقلوب مدامنة کانہ یقسے من القوس وجذب وجہد ومااطیبہ واطلبہ واواحدہ جاذبی وما اشبہہا کثیر من کلامہم -

نسم نسیم - باد نرم (ع ف اک ۲) یقال نسمت الریح انسیما ونسما نسم اول بادی کہ وزیدن گیرد وفی الحدیث بعثت فی نسم الساعة ای حین ابتدأت واقبلت اوائلہا - نسمة بفتحتین دم وتناسہ نسم ج - وفی الحدیث تنکبوا الغبار فمنہ تکون النسمة ومردم تنسّم نفس زدن ودم بخود کشیدن وفی الحدیث لما تنسموا روح الحیواة ای وجدوا نسیمہا - وناسمہ اے شامہ - منسم بکسر السین سپل شتر وسپل شتر مرغ ویقال من این منسمک ای وجہتک -

نشم نشیم - کونہ گردانیدن وبوی گرفتن گوشت ویقال بدای نشمہ (ک ۲) بوی تاک ست از چربش وجز آن - ودر کار بد شدن مردم ومنہ قولہم نشم الناس فی عثمان رضی اللہ تعالی عنہ - نشم بفتحتین درخت کہ از وی کمان سازند - وخال خال شدن پوست گاو

وجزآن (ع ک ا ت ۲) و هو قلب نمش - ثور نشم (ک ۲) ای فیه نقط بیض و سود و منشم نام زنی عطاره وفی المثل اشام من عطر منشم و دانه بلسان -

نظم - نظم - شعر و رشته مروارید و گروه بسیار از ملخ و ستاره و سه گانه از جوزا و در کشیدن جواهر بر رشته و سخن در وزن و ترتیب دادن (ع ن ا ک ۲) تنظیم مثله نظام بالکسر رشته جواهر انتظام در کشیده و درست شدن ویقال طعنه فانتظمه ای اختله و انتظمت الدجاجة اذا صار فی بطنها بیض -

نعم - نعمة - بالکسر دست و دسترس و نیکی و ناز و مال و منت و آنچه کرده شود از نیکوئی در حق کسے نعمی بالضم والقصر کذلک و ان فتحت مددت فقلت نعماء نعیم کذلک ویقال ان فعلت ذاک فبها و نعمت ای نعمت الخصلة نعم و بئس یعنی نیک ست و بد ست و هما فعلان ماضیان لا یتصرفان تصرف سائر الافعال لانهما استعملا للحال بمعنی الماضی و فی نعم اربع لغات نعم بالفتح والکسر مع سکون ۲ نعم بکسرتین و فتح الاولی تقول نعم الرجل زید و نعمت المراة هند و نعم المراة هندة فالرجل فاعل نعم و زید مرفوع اما بان یکون مبتدا قدم علیه خبره او بان یکون خبر مبتدا محذوف کانک قلت نعم الرجل قیل لک من هو فقلت هو زید و اذا قلت نعم رجلا کانک قلت نعم الرجل رجلا لان فاعل نعم و بئس لا یکون الا معرفة بالالف واللام او ما یضاف الی ما فیه الالف واللام و یدخل ما علیه فتجمع بین الساکنین کقوله تعالی فنعما هی و ان شئت حرکت العین بالکسر و ان شئت فتحت النون مع کسر العین تقول غسلت غسلا نعما تکتفی بما مع نعم عن صلته ای نعم ما غسله نعم بالضم نام زنی و نازکی و نرمی و نیکوئی خلاف بوس یقال یوم نعم و یوم بؤس والجمع انعم و ابؤس نعومة نرم و نازک شدن (ع بضمها و ع ک ا ت ۱ و ع ک ا ض ۲) مرکبة من بابین مثال فضل یفضل و (ع بکسرهما) و هو شاذ و نعمة بالفتح ای تنعم ویقال نعمه و ناعمه فتنعم رجل منعام بالکسر ای مفضال ویقال اتیت ارض فلان فتنعمتنی اذا وافقته ویقال انعم الله علیک من النعمة و انعم الله صباحک من النعومة وانعم له ای قال له نعم و انعم ای زاد و انعم الله بک عینا ای اقر الله عینک و کذلک نعم الله بک عینا و نعمة بالضم مثل علم علمة و نزه نزهة و نعمک عینا نعمان ایضاً نام مردی و هو نعمان بن المنذر ملک العرب و نسب الیه شقائق النعمان لانه حماه نعم بالتحریک چهارپایه و احد الانعام و هی المال الراعیة و اکثر ما یقع هذا الاسم علی الابل قال الفراء هو ذکر لا یؤنث یقولون هذا نعم وارد و یجمع علی نعمان مثل حمل و حملان و الانعام تذکر و تؤنث قال الله تعالی فی موضع مما فی بطونه و فی موضع مما فی بطونها و جمع الجمع اناعیم و یراد به التکثیر فقط لان جمع الجمع اما ان یراد به التکثیر او الضروب نعم بفتحتین و سکون الآخر آری و هو عدة و تصدیق و جواب الاستفهام و ربما ناقض بلی اذا قال لیس لی عندک ودیعة فقولک نعم تصدیق لما قبله و بلی تکذیب و بکسر العین لغة فیه لغاء بالفتح شتر مرغ و هو اسم جنس مثل حمام نعامة یکے و هو یذکر و یؤنث و ایضاً چوب بر پهنائے سر چاه و یقال شالت نعامتهم و زیر قدم و نشان که در راه ها نصب کنند نعام کذلک و ایضاً موضعی نعائم منزلے از منازل قمر نعامة نام مردی و اسپے ابو نعامة کنیت مردی نعمة العین قرتها و یقال نعمة عین و نعم عین بالضم فیهما و نعام عین و نعامة عین بالفتح فیهما و نعمی عین کلها بمعنی ای افعل ذلک کرامة لک و انعام العین کله نعامی بالضم باد دست راست و یقال نعاما که بمعنی قصاراک نعمان الاراک بالفتح نام وادی و یقال حم صباحا کلمة تحیة کانه من نعم ینعم بکسر العین فیهما تنعیمة درختے تنعیم موضعی بمکة انعم بالضم موضعی -

نغم
نظم
نقم

نغم - نغم - بالفتح سخن آهسته (ع بفتحها و ن ا ک ۲) یقال سکت فما نغم بحرف و ما تنغم نغمة آواز -

نقم - نقم - عتاب کردن بر کسے (ع ن ا ک ۲) و یقال ما نقمت منه الا الاحسان و نقمت بالکسر لغة فیه و ناپسند داشتن کار انتقام کینه کشیدن نقمة (ک ۲) اسم فیه نقمات نقم جمع مثال کلمات و کلم نقمة بالکسر مثال کلمة کذلک والجمع نقم (ک ا ف ۲) مثال نعمة و نعم ویقال فلان میمون النقیبة و هو ابدال النقیبة ناقم نام مردی ناقمة زنی -

نعم
نمم

نمم - نم - سخن چینی کردن (ع ع ن ا ض ۲ و ک ۲) والاسم النمیمة و ایضاً نفس و حرکت یقال اسکت الله نامته ای ما ینم علیه من حرکته و نفسه و قد یهمز فیجعل من النئیم ثم نمام نمت منه نمام ایضاً گیاهی خوشبو نمنمة نقش کردن و آراستن جامه ثوب منمنم نمنمة بکسرتین سپیدی که بر ناخن افتد نمی پشیز والدرهم الذی فیه رصاص او نحاس و یقال ما بها نمی ای احد -

نوم

نوم - نوم - خواب و خواب شدن (ع ک ا ف ۲) علی الاصل و تصریفه نام ینام فهو نائم والجمع نیام و جمع نائمة نوم علی الاصل و نیم علی اللفظ و یقال نمت و اصله نومت بکسر الواو فلما سقطت لاستثقال الحرکة علیها نقلت حرکتها الی ما قبلها و کان حق النون ان تضم لتدل علی الواو الساقطة کما ضمت القاف فی قلت الا انهم کسروها فرقا بین الساقط المضموم والمکسور و المفتوح و اما کلت فکسرها لتدل علی الیاء الساقطة و علی مذهب الکسائی القیاس مستمر لانه یقول اصل قال قول بضم الواو و اصل کال کیل بکسر الیاء والامر منه نم مثل خاف یخاف خف و یقال یا نومان لکثیر النوم و لا یقال رجل نومان لانه یختص بالنداء انامة تنویم بخواب کردن

دخوابانیدن ویقال اخذه نوامها بالضم خواب گرفتش
تناوم خویشتن خوابیده نمودن ویقال نامت نمنمه ای
غلیته ونامت السوق ای کسدت ونام الثوب اے
اخلق واستنام الیه ای سکن واطمان الیه رجل نومة
بالضم مرد بے اعتبار مغفل ورجل نومة مثال همزة
بسیار خواب منامة جای خواب وجامهٔ خواب و
بستره دکان وفلان حسن النیمة مثل الجلسة لیل نائم
شب آرامیده وهو فاعل بمعنے مفعول فیه
کیوم عاصف ـ
نهم ـ نهمة ـ رسیدن همت در چیزے وحرص
نمودن یقال نهم بکذا بجهولا فهو منهوم ای مولع به و
فی الحدیث منهومان لا یشبعان منهوم بالمال ومنهوم
بالعلم والنهم نهم (ع ف ا ک ۲) نهم فی الحمم نحیم ای زجرنهم
بفتحتین نیک اشتها آمدن بطعام (ع ک ف ۲)
نهم نهیم راندن وزجر نمودن ودر راه شتور را (ع بفتحها)
واز ای ک ۲) منهام شتور نیک راندن جلد رو والنهم ایضا
الحذف بالحصی ونحوه نهیم ایضا مثل نحیم ونئیم وهو
صوت الاسد والفیل (ع بفتحها) یقال نهم الفیل ینهم
نهما ونهیما نهامے بالفتح آهنگر نهام بالضم نوعے
از مرغان ـ
نیم ـ نیم ـ بالکسر توده ای ریگ که از وزیدن
باد شود وپوستین کهنه و درختے ـ
انهتم ـ فلان انهتم سو یعنی بهان بد زبانی
گویا شد کانه انتقل من نهم ـ
نهتم ـ بهدی گویا شد (ع ف ا ک ۱۱) انهتم مثله ـ
نهکیم ـ محلة السعیت بیصره خرج منها علما ـ
نهم بهان ـ نام شخصے نهرآن وهی ستة بهدان ـ
نزهم ـ سخت گزیدن (ع ف ا ض ۲) منزم بالکسر
دندان نزیم کامبرو دسته تره تا که ابن عباد ولیصو ایت

فی الکل بالباء الموحدة ـ
نصمه ـ پیکر که پرستیده شود ـ
نغضم ـ گندم کلان دانه نغضمه یکے
نکمة ـ بالفتح رنج وسخت مصیبت ـ

فصل الواو

وأم ـ مواءمة ـ ای موافقت ومباهات وفی
المثل لولا الوآم لهلک الانام ـ
وثم ـ وثم ـ کوفتن وشکستن ودویدن (ع
ف ا ک ۲) عنف میثم شدید الوطء کانه یثیم الارض ای
یدقها وثیمة علف وطعام گرد کرده وسنگ یقال ثم
لها ای اجمع وثامة بالفتح گوشت آگنده شدن
(ع بضمها) وثیم لغة منه ـ
وجم ـ وجوم ـ خاموش شدن از اندوه وخشم
(ع ف ا ک ۲) یقال مالی اراک واجما ویقال لم اجم
عنه فزعا ای لم اسکت عنه یوم وجیم اے شدید الحر
بالحاء ایضا وجمة بالتحریک غار و بالتسکین بروی
در افتادن در خوردن وجم بالتحریک نشان در
راه های صحرا واجام ج ـ
وحم ـ وحام ـ بالکسر من الدواب ان تستعصب
عند الحمل وقد وحمت بالکسر وگرایش شدن زن آبستن
وحام بالفتح کذلک وحم بفتحتین مصدره (ع ک ا
ف ۲) وهی امراة وحمی ونسوة وحامی وفی المثل وحمی
ولا حبل ویقال وحمت وحمه ای قصدت قصده
توحیم آرزوانه زن آبستن دادن از طعام
وذبح کردن ـ
وخم ـ وخم ـ بالتسکین (ک ۲) وخیم ای ثقیل وخام
بالکسر وخم ج ـ وخامة وخومة گران سنگ ناگوار
شدن (ع بضمها) یقال واخمنی فوخمته شئے وخیم

ای وبی او بلده وخمة ووخیمة اذا لم توافق ساکنها اتخمه
گران وناگوار شدن طعام وجز آن توخم کذلک تخمه
(ع ض ا ت ۲) علی ما ذکر فی وکلة ناگوار وتخم تخمات ج ـ
وتخم الرجل واتخم من الطعام واتخمه الطعام واصله
اوخمه سے افعله وطعام متخمة بالفتح واصله موخمة
وتقول العامة تخمه بالسکون ایضا ـ
وذم ـ وذم ـ دوالها ای گوشه دلو وذمة یکے
وذمت الدلو ای انقطع وذمها (ع ک ا ف ۲) وگوشتها
وآدخها ای رحم شتر که از ولادت باز دارد توذیم علاج
کردن آن وگردن بند ساختن سگ را وافزون
شدن یقال وذمت علی الخمسین ای زدت علیها وذآم
بالکسر شکمینه وروده وذمة یکی مثل ثمرة وثمار وفی حدیث
علی رضی الله تعالی عنه لئن ولیت بنی امیة لانفضنهم
نفض القصاب الوذام التربة ایذام واجب کردن حج
برخویشتن وذیمة هدیه بیت الحرام کعبه وذائم هدایا ـ
ورم ـ ورم ـ بفتحتین آماس (ع بکسرها)
وهو شاذ تورم مثله اورآم ج تورم متعدفیه وبنی
بر باد کردن از تکبر وورم انفه ای غضب واورمت
الناقة ای ورم ضرعها ـ
وزم ـ وزمة ـ بردی در افتادن درخوردن
وزیم وزیمة گوشت خشک سوسمار وملخ وجز آن وزیم
ایضا توده وسبزی گرد کرده رجل وزیم مرد بسیار گوشت
رجل متوزم ای شدید الوطء ـ
وسم ـ وسم ـ سمة نشان کردن وداغ کردن
(ع ف ا ک ۲) والهاء عوض عن الواو وسمة (ک ۲)
وسکونه یعنی رنگ ابروی وسوی واذا امرت به قلت
توسم وسمی باران نخستین بهار ارض موسومة زمین
وسمی باریده توسم علف وسمی جستن موسم بکسر السین
جای گرد آمدن هنگام حج وغیر حج توسیم بموسم حاضر شدن

یقال وسموا او عرفوا کما یقال عیدوا فی العید وسیم بالکسر آہن داغ وجمال وزیبائی یقال مرأۃ ذات میسم میاسم ج - علی اللفظ ومواسم علی الاصل وفلان وسیم ای حسن الوجہ والسیما وقوم وسام وامرأۃ وسیمۃ ونسوۃ وسام وسام وسامۃ بالفتح فیہما مصدران منہ رعع بضمہا) وواسمت فلانا فوسمتہ ای غلبتہ بالحسن اتسام خود را بہ نشانی مخصوص کردن وفلان موسوم بالخیر وقد توسمت فیہ الخیر ای تفرست۔

وشم - وشم - نقش ونگار وشام بالکسر ج ونام شہری یقال لہ وشم الیمامۃ ووشمہا بسوزن آثردن ونقش کردن رعع ف اک ۲) واستوشمہ ای سألہ ان یشمہ وفی الحدیث لعن اللہ الواشمۃ والمستوشمۃ ویقال ما عصیتہ وشمۃ ای کلمۃ وما اصابتنا العام وشمۃ ای قطرۃ وبینہما وشیمۃ ای عداوۃ واوشم البرق لمع واوشمت الارض ظہر نباتہا واوشمت فیہ ای نظرت فیہ۔

وصم - وصم - شگاف وشگاف چوب بی جدائی یقال بہذہ القناۃ وصم ویقال وصمت الشئ اذا شددتہ بسرعۃ وعار وعیب یقال ما فیہ وصمۃ توصیم شکستن اندامہا وگرانی وکاہلی ویقال وصمتہ الحمی۔

وضم - وضم - بالتحریک تختہ کہ بروی گوشت نہند یا بوریا ومانند آن وضم مصدر منہ رعع ف اک ۲) یقال وضمت اللحم اضمہ ای صنعتہ علی الوضم - واوضمتہ ای جعلت لہ وضما - واوضمتہ ای وضعتہ - ویقال الحی وضمۃ واحدۃ ای جماعۃ متقاربۃ وضمۃ وضیمۃ یک گروہ مردم از دویست تا سہ صد عدد - وگروہی اند کہ بر گروہی نزول کنند یقال وضم بنو فلان علی بنی فلان اذا حلوا علیہم - وضیمۃ من الطعام مثل وشیمۃ من الکلام وطعام ماتم واستوضمت الرجل ای ظلمتہ - وتوضم الرجل المرأۃ اذا وقع علیہا۔

وغم - وغم - کینہ اوغام ج - وخبر غیر یقین دادن کسے را رعع ف اک ۲) وغم علیہ بالکسر ای حقد - وتوغم ای اغتاظ۔

وقم - وقم - کشیدن عنان - وباز داشتن کسی را از حاجت وباز گردانیدن رعع ف اک ۲) وقمہ اے ردہ وقہرہ وشکستن وخوار کردن یقال وقم اللہ العدو ای اذلہ - موقوم نیک اندوہگین وشکستہ حال وقمت الارض ای وطئت واکل نباتہا فہی موقوتۃ وربما قالوا وکمت بالکاف وکذلک الموکوم - وتوقمت الصید قتلتہ - وفلان یتوقم کلامی ای یتحفظ ویعیہ - واتم حصنی در مدینہ۔

وکم - موکوم - مثل موقوم ووکمہ الامر ای حزنہ ووکمت الارض مثل وقمت ای وطئت۔

ولم - ولیمۃ - طعام عروسی وقد اولمت وفی الحدیث اولم ولو بشاۃ۔

ونم - ونیم[له] الذباب - گوہ مگس ورید ن وے رعع ف اک ۲)

وہم - وہم - بالتحریک غلط کردن بحساب رعع ف اک ۲) وہم بالتسکین رفتن دل بسوی چیزی بی قصد آن رعع ف اک ۲) توہم گمان بردن ایہام توہیم بگمان افگندن ویقال اوہم من الحساب مأتہ ای اسقط - واوہم من صلوتہ رکعۃ اے ترک واوہمت الشئ اذا ترکتہ کلہ - اتہام تہمت نہادن کسی را تہمۃ رعض اف ۲) اسم فیہ واصل التاء فیہ واو علے ما ذکر فی وکل - ویقال اتہمت اتہاما مثل اذدأت اودار - اتہام مثلہ یقال قد اتہم الرجل اذا صارت بہ الریبۃ وہم ایضا اشتر ضخم نرم وہمۃ مؤنث وراہ فراخ و یقال لا وہم من کذا ای لابد منہ۔

ودہم - بالفتح نام شخصے وبطن من کلب فی تغلب وجشم بن ودہم بن سلے فی قضاعۃ۔

وطم - بپا سپردن رعع ف اک ۲) ووطم الستر ارخاہ - الوطمۃ - بالفتح التہمۃ۔

وعم - خطی کہ در کوہ مخالف ہمگی رنگ آن باشد وعام ج - ووعم الدیار کو عدو ورث قال لہا انعمی ومنہ عم صباحا ومسارہ ظلاما۔

ویمۃ - بالفتح تہمت وسخن چینی وشہریست بہ طبرستان وکورہ ایست باندلس اوہی ویمۃ۔

فصل الہاء

ہتم - ہتم - بالفتح شکستن دندان از بن رعع ف اک ۲) یقال ضربہ فہتم فاہ تہتم لازم منہ ہتم بالتحریک شکستہ شدن دندان پیشین رعع ک اف ۲) اہتم نعت منہ ونام مردی ہتامۃ بالضم شکستہ وافتادہ ہر چیز۔

ہثم - ہیثم لہ من مالہ - کما یقال ثم رعع ف اک ۲) ہیثم چوزۂ عقاب - وریگ تودہ سرخ ونام مردی۔

ہجم - ہجوم - درآمدن برکسی یا چیزی بناگاہ رعع ف اض ۲) ویقال ہجم الصباح وہجم الشتاء - وہجمت بیتہ ای غارت ہجم قدح بزرگ وہجمہ شیر پستان دوشیدن وویران کردن خانہ را ریح ہجوم باد کہ خانہا ویران کند وانہجمت عینہ ای دمعت ہجمۃ گلہ شتر از چہل تا بیشتر دہنیدۃ صد شتر ہجمۃ الشتاء والصیف سختی سرما وگرما ہجیمۃ شیر کہ در مشک نو ریزند ثم تشربہ ولا تمخضہ وقیل ما لم یرب ہجانتہ بالبار وضم الجیم مروارید بزرگ - ونام زنے

ہدم - ہدم ویران کردن رعع ف اک ۲) تہدیم مبالغۃ فیہ - انہدام تہدم ویران شدم وتہدم علیہ من الغضب ای اشتد غضبہ - ہدم بالکسر جامۂ خلق اہدام ج - مہدوم شیر خفتہ وسطبر شدہ ہدم بالتحریک آنچہ از کرانۂ چاہ فرو دریدہ باشد ویقال ما وہم بینہم ہدم آے ہدر وہدم بالسکون ایضا ہدمۃ یک دفعۂ باران ناقۃ ہدمۃ

وغم - وطم
الواطمۃ
وعم
وقم
ویمۃ
وشم
ہتم
وکم
ولم
ہثم
ونم
وصم - ہجم
وہم
وضم
ہدم
ودہم

[له] بخال مگس ۱۲

(ک ۲) سخت گشن خواہ وقد ہدمت الناقۃ بالکسر محمندیم باندام واندازہ وہو معرب۔

ہذم ہضم

ہذم - ہذم - بریدن و بشتاب خوردن (ع ف اک ۲) سیف مہذم بالکسر تیغ بران ہذام کذلک ہیذام بالیاء دلیر۔

ہذرم تہشم

ہذرم - ہذرمۃ - بشتاب خواندن یقال ہذرم وردہ وکذلک ہذرم فی الکلام۔

ہرم

ہرم - ہرم - بالتسکین گیاہی از شور ہا ہرمۃ یکی بعیر ہارم شتر یکہ آن گیاہ خوردہ وابل ہوارم ابن ہرمۃ شاعری ہرم بالتحریک کلان سالی (ع ک ف ۲) اہرام متعد منہ فہو ہرم وقوم ہرمی۔ ہرم ایضاً نام مردی ویقال بم یجوع ہرمک ای نفسک وعقالک ہرمان بالضم ہوش وعقل یقال مالہ ہرمان۔ وفلان تیہارم خود را خرف و پیر بنماید ہرمان بفتحتین بنائی در مصر یقال بنی الہرمان والنسر فی السرطان۔ وترک العشاء مہرمۃ۔

ہلقم ہمم

ہرثم

ہرثم - ہرثمۃ - شیر و نام مردے۔

ہرشم

ہرشم - ہرشم - بالکسر مشدد المیم سنگ نرم وکوہ نرم ہرشمۃ گوسپند شیرناک۔

ہزم

ہزم - ہزمۃ - مغاکچہ سینہ وسیب ہزم الضریع ما تکسر منہ یعنی ریزہ ہای شبروق آن گیا ہیست تہزم شکستہ شدن یقال تہزم السقاء اذا یبس فتکسر ہزم ہزیمۃ شکستن لشکر را (ع ف اک ۳) انہزام لازم منہ۔ ہزیمۃ چاہ اہتزام آواز رفتار اسپ وکاہ بریدن گوسپند ہزیم الرعد آواز رعد ومنہ تہزم الرعد غیث ہزم (ک ۲) باران کہ نہ ایستد مہزام نوعی از لعب۔

ہقم

ہشم ہکم

ہشم - ہشم - شکستن نان خشک (ع ف اک ۲) یقال ہشم الثرید ومنہ سمی ہاشم بن عبد مناف واسمہ عمرو وقال فیہ الشاعر (شعر) عمرو العلا ہشم الثرید لقومہ ورجال مکۃ مسنتون عجاف ہشیم گیاہ خشک و خست

ہلم - ہنم

بوسیدہ رجل ہشیم ای ضعیف البدن۔ وتہشم علیہ اے تعطف۔ اہتشام ہمہ شیر پستان دوشیدن ہاشمۃ الشجۃ التی تہشم العظم۔

ہضم ہضم - شکستن (ع ف اک ۲) ہیضم شیر - ومرد دلیر قوی۔ ونوعے از سنگ املس۔

ہضم ہضم - شکستن طعام در معدہ - وچیزی از حق کسے باز شکستن اہتضام مثلہ وماندن بعضے از حق بر کسی تہضم ستم کردن ومنقاد شدن وکم آمدن از خصم تہضم متضم ای مظلوم ہضیمۃ ستم اہتضام دندان شیر افگندن ودیگری بر آوردن شتر کرہ وگوسپند یقال اہضمت الابل للاجذاع والاسداس جمیعا اذا ذہبت رواضعہا۔ ہاضوم گوارش طعام سریع الانہضام زود گوار وکذا بطئ الانہضام ہضیم ایضاً غنچہ ناشگفتہ وزن نازک تہیگاہ وکشح مہضم ہضم بالکسر زمین پست اہضام ہضوم ج۔ یقال فی التحذیر الناس۔ واہضام الوادی ای احذر ہا ہضم بالتحریک پہلو باہم درآمدن (ع ک ف ۲) اہضم اسپ تہیگاہ درآمدہ والانثی ہضماء ورجل اہضم بین الہضم۔ ویقال لم یسبق فی الحلبۃ اہضم قط۔ ہضم بالتحریک نوعی از طیب اہضام ج۔

ہقم ہقم - (ک ۲) مرد سخت گرسنہ ہقم بفتحتین مصدر منہ (ع ک اف ۲) ہقم مثال ہجف مرد بسیار خوار ودریا ہیقم شتر مرغ در انزد المیم زائدۃ وآواز موج دریا۔ وآواز لقمہ بگلو بردن وفلان تہیقم الطعام اذا اتبلعہ لقما عظاما۔

ہکم تہکمت البیر۔ ای تہدمت۔ وتہکم علیہ اے اشتد غضبہ۔ وتہلکم کہ ای تہزا بہ متہکم ای متکبر تہکمت وتنعمت وتزمت تہکیم متعد منہ۔

ہلم ہلم - بیا قولہ تعالی ہلم الینا قال الخلیل اصلہ لم من قولہم لم اللہ شعثہ ای جمعہ اراد لم نفسک الینا ای اقرب وہا للتنبیہ وحذفت الفہا وجعلا اسما واحدا یستوی فیہ الواحد والجمع والتانیث فی لغۃ اہل الحجاز واہل نجد یصرفونہا فیقولون للاثنین ہلما وللجمع ہلموا وللمرأۃ ہلمی وللنساء ہلممن والاول افصح وقد یوصل باللام فیقال ہلم لک وہلم لکما الی کذا کما قالوا ہیت لک۔ وہلممن یا رجال وہلممن بکسر المیم یا امرأۃ وہلمان للاثنین وہلممن للجمع وہلممان یا نسوۃ اذا دخلت علیہ النون الثقیلۃ واذا قیل لک ہلم الی کذا قلت الام اہلم مفتوحۃ الالف والہاء کانک قلت الی ما الم ولا اہلمہ ای لا اعطیکہ ویقال جاء بالہیل والہیلمان بضم اللام وفتحہا ای بالمال الکثیر۔

ہلقم - ہلقام بالکسر سطبر دراز۔ وشیر۔ ونام مردے۔

ہمم - ہم - اندوہ ہموم ج۔ وگداختن بیماری تن را یقال ہمنی المرض وقصد (ع ف اض ۲) یقال ہممت بالشیء قولہ تعالی ولقد ہمت بہ وہم بہا۔ ویقال لا مہمۃ لی بالفتح ولا ہمام ای لا اہم بذلک ولا افعلہ وہو مبنی علی الکسر مثل قطام۔ اہمام بی آرام کردن کار کسی را واندوہگین کردن یقال ہمک ما اہمک مہم کار سخت اہتمام غمخوارگی کردن یقال اہتم لہ بامرہ انہمام گداختہ شدن قال الشاعر (ع) یضحکن عن کالبرد المنہم ہاموم شتر گداختہ کوہان ہمۃ بالکسر قصد دل یقال فلان بعید الہمۃ بالکسر والفتح ہمم ج۔ ہمیم نرم رفتن (ع ف اک ۲) ہم بالکسر پیر فانی ہمۃ گندم پیر ہمام بالضم مرد بزرگ ہمت ہموم بالفتح چاہ بسیار آب اذا قیل لنا ابقی عندکم شیء تقول ہمہام ای لم یبق شیء ہامۃ خزندہ وگزندہ ویقال للداۃ ایضاً نعم الہامۃ ہذا ہمہمۃ باران نرم ہمہمۃ گردانیدن آواز در سینہ حار ہمہیم بکسرتین ہمہم فی صوتہ وہمہمت المرأۃ فی راس الصبی در خواب کرد کودک را بآواز ویقال ذہبت التہمۃ اطلبہ۔

ہنم - ہینمۃ - آواز نرم ہنمۃ مثال ہلعۃ شبہ از شبہہای

بزنان کہ بجہت فسون دارند -

ہوم - تہویم - سرفرود افگندن از خواب -

ہیم - ہامتہ - سر ہام ج - وچند و ہامتہ القوم رئیسہم ہیم ہیمان سرگشتگی از عشق (ع ف ک ۲) ہائم مستہام سرگشتہ ہیام بالضم تشنگی سخت و نوعی از جنون وعشق و نوعی از بیماری ستور قیہوم شتر بیمار ناقہ ہیماء مؤنث ہیماء ایضاً دشت بی آب ہیام بالفتح ریگ روان ہیم بضمتین ج - ہیام بالکسر شتران تشنہ ہیمان لغت مذکر ہیمی مؤنث و قوم ہیم وابل ہیم قولہ تعالیٰ فشاربون شرب الہیم وہی الابل العطاش یہیم رفتار نیکو ہیماء بمد و بقصر قومی -

ہبرمتہ - بسیار خوردن وبسیار گفتن -

ہثرمتہ - بسیار گفتن

ہجدم - کدرہم لغتہ فی اجدم وہو زجر للفرس عند اقدامہ یقال اول من رکبہ ابن آدم القاتل حمل علی اخیہ فزجر الفرس وقال ہج الدم فخفف -

ہجمتہ - دلیری واقدام -

ہذلمتہ - بزودی رفتار کردن -

الہرطمان - بالضم حب متوسط بین الشعیر والحنطتہ نافع للاسہال والسعال -

ہسم شکستن لغتہ فی الہشم وبضمتین داغ کنندگان لغتہ فی الحسم ہوسم شہریست در پس طبرستان -

ہلدم - کژ بمج چادر پارہ دوختہ و نمد سطبر جافی -

فصل الیاء

یتم - یتیم - مرد بی پدر وستور بی مادر وجوہر بی نظیر ایتام یتامی ج - یتم بالضم وبفتح مصدرہ (ع ک ف ۲) ایتمت المرأۃ فہی موتم یتیم دار شد زن تیتیم یتیم گردانیدن ویقال فی سیرۃ یتم بالتحریک ای ابطاء -

یسم - یاسمین - گلے م وہو معرب وبعضہم یجرونہ مجری الجمع تقول شممت الیاسمین وہذا یاسمون وقد جاء فی الشعر یاسم -

یلملم - یلملم - میقات اہل الیمن لغتہ فی الملم -

یمم - تیممتہ - ای قصدتہ تیمم قصد کردن - وبخاک دست دروی مالیدن بہ نیت عبادت قولہ تعالیٰ فتیمموا صعیداً طیباً ای اقصدوا صعیدا - ویممتہ بالرمح ای توخیتہ وقصدتہ دون من سواہ تیمیم تہمم دادن نماز وعبادت را یمام کبوتر وحشی یمامتہ یکی و نام کنیزکی کبود چشم کہ از سہ روزہ راہ سوار را مید ید یقال ابصر من زرقاء الیمامتہ ویقال الیمامتہ بلاد کان اسمہا الجو فسمیت باسم ہذہ المرأۃ لکثرۃ ما اضیفت الیہا وقیل جو الیمامتہ والنسبۃ الی الیمامتہ یمامی یم دریا وقد یم الرجل فہو میموم اذا طرح فی البحر -

ینم - ینم - بالتحریک نوعی از نبات ینمتہ یکی -

یوم - یوم - روز ایام ج - واصلہ ایوام فادغم قال الاخفش فی قولہ تعالیٰ اسس علی التقوی من اول یوم ای من اول الایام کما تقول لقیت کل رجل ای کل الرجال - میاومتہ روز مزد کردن ویقال یوم ایوم کما یقال لیل الیل ولیلتہ لیلاء وعبروا عن الشدۃ ہ ایام قبیلۂ از یمن و نام پسر نوح علیہ السلام -

یہم - قال ابن السکیت الیہمان سیل وسوختن ویقال السیل والجمل الصئول الہائج یتعوذ منہما یہما ودشت بی پایان ایہم مثلہ وایضاً مرد کر - و دلیر - وکوہ بلند - و نام مردے یعنی جبلتہ بن الایہم آخر ملوک غسان -

یرم - بفتحتین دہیست باصفہان وموضعیست دیگر ذکرہ ابوتمام -

ایلمتہ - جنبش وما سمعت لہ ایلمتہ ای صوتا ووزنہ افعلتہ لا فیعلتہ ویلملم فی (ل م م) -

باب النون

فصل الالف

ابن - ابنتہ - بالضم گرہ چوب ابن ج - ویقال ایضاً بینہم ابن ای عداوۃ ویقال اثیہ یابنہ (ع ف ض ۲ و ک ۲) ای اتہمہ وفلان یوبن بکذا ای یذکر بقبیح وفی ذکر مجلس رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا تؤبن فیہ الحرم ای لا تذکر - تابین دربی -

چیزے شدن - وچشم داشتن - وبر مردہ گریستن و مرثیہ گفتن آبان بالکسر والتشدید وقت و ہنگام آبانان دو کوہ -

اتن - اتان - مادہ خر و ثلث آتن مثل اعنق اُتن ج - بالحرکۃ والسکون مالتونا ومثلہ - واستاتن الرجل ای اشتری اتانا وفی المثل کان حمارا فاستاتن ای صار اتانا و آبخور سر چاہ - وصخرۂ بزرگ آتن اتون بجائی مقیم بودن آتنان گام نزدیک نہادن (ع ف ک ۲) اتون بالتشدید آتشدان آہنین والعامتہ تخففہ اتاتین ج - ویقال ہو متولد -

اجن - آجن - آب مزہ برگشتہ اجن اجون مصدر ان منہ (ع ف ض ۲ ک ۲) اجن بالتحریک کذلک (ع ک ف ۲) آجن نعت منہ - اجانتہ بالکسر والتشدید تغار اجاجین ج - اجنتہ بالضم رخسار لغتہ فی وجنتہ -

واجن القصار الثوب ای دقه۔

احن - احنة - بالکسر کینہ آحن وک اعت ۲) ج وقد احنت علیه بالکسر۔ مواحنة دشمنی کردن باہم۔

اذن - اذن - بالکسر دستوری رعع ک ف ۲م) یقال اذن له ویقال ائذن لی علی الامیر وقول الشاعر رشعر قلت لبواب لدیه دارها + تاذن فانی حموها و جارها + ای لتأذن بحذف اللام وکسر التاء علی لغة من یقول تعلم بالکسر و دانستن ومنه قوله تعالی فأذنوا بحرب من الله ورسوله۔ وأذن له اذانا ای استمع اذان آگاہی دادن۔ اذان الصلوٰة بانگ نماز آذین مثله وقد اذن اذانا۔ میذنة بالکسر جای اذان آذین پذرفتار و جائی که از هر جهتی بانگ نماز در وے شنوده شود آذن بالضم وبضمتین گوش وهی مؤنثة آذان ج۔ ویقال اذنته ای ضربت اذنه۔ رجل اذن بضمتین مرد سخن شنو بیستوی فیه الواحد والجمع۔ اذانی بالضم کلان گوش نعجة اذناء وکبش آذن لغت منه۔ تاذین گوشه ساختن نعل را۔ وگوش مالیدن کودک را۔ و دستوری دادن کسی را بر کاری آذن حاجب آیذان تاذن آگاهانیدن یقال تاذن الامیر فی الناس اذا نادی فیهم ویکون ذلک فی التهدد و قوله تعالی واذ تاذن ربک ای اعلم۔ اذن بالکسر آنگاه وهی حرف مکافاة وجواب ان قدمتها علی الفعل المستقبل نصبت بها لا غیر اذا قیل لک انه ورک الیوم قلت اذن اکرمک وان اخرتها الغیت وقلت اکرمک اذن وان وسطتها وجعلت الفعل بعدها معتمدا علی ما قبلها الغیت ایضا کقولک انا اذن اکرمک ان ادخلت علیها حرف عطف کالواو والفاء فانت بالخیار ان شئت الغیت و ان شئت اعملت ای تعملت علی اذن قلت اذا۔

ارن - ارن - بالتحریک شادمانی ونشاط نمودن رعع ک اف ۲م) یقال ارن البعیر فهو آرن اران بالکسر تابوت مرده وخانه وحش ارن ج۔ میران مثله مآرن ج۔ ارنة الحرباء بالضم جاے که بیشه از چوب که درانجا بماند۔

اربن - اربون - اربان[1] - بالضم فیها لغة فی عربون وعربان وهو ان یساوم الرجل فی السلعة ثم یدفع الی صاحبها دینارا او درهما عربونا علی انه ان اشتری السلعة کان الدینار والدرهم من الثمن وان لم یشترها کان لصاحب السلعة یعنی بیعانه وهو منهی عنه فی البیع والعامة تقول ربون۔

اسن - اسون - مزه و بوی گردانیدن آب رعع ف اض ۲ وک ۲م) آسن نعت منه مثل آجن آسن کذلک رعع ک اف ۲م) اسن الماء فهو اسن واسن الرجل ایضا یعنی بوی بدچاه گرفت مرد تاسن کذلک و درنگ کردن۔ وبهانه جستن برکسی یقال منه تاسن علی وخوی و روش پدر گرفتن پسر یقال تاسن اباه وهو علی آسان من ابیه ای علی شمائل واخلاق منه واحدها اسن بضمتین مثل خلق واخلاق۔ اسن ایضا تاره رسن آسان ج۔ وباقی پیه در ستور یقال سمنت الناقة علی اسن قدیم ای عن شحم۔

افن - افن - بالتحریک ضعف رای رعع ک ا ف ۲) افن الرجل و افن فهو مافون و افین فی المثل ان الرقین تغطی افن الافین۔ وافنه الله۔ فهو مافون رعع ف اک ۲) جوز مافون تباه شده افن بالفتح کمی متافن تنقص و همه شیر پستان راخوردن و دوشیدن و بیوقت و باوقت دوشیدن ستور را رعع ف اک ۲م) و کم شدن شیر ستور رعع ک ا ف ۲) یقال افنت الناقة ای قل لبنها فهی افنة ویقال جاء نا علی افان ذلک بالکسر اے علی ابان ذلک۔

اقن - اقنة - بالضم خانه از سنگ بر آورده اقن ج

امن - امان - امانة - زینهاری بی بیمی یقال امنت فانا آمن۔ ایمان گرویدن و بی بیم گردانیدن مؤمن یکی از نامهای خدای عزوجل۔ و آمن کننده و گرونده بخدا تعالی واصل آمن اامن بهمزتین لینت الثانیة و منه المهیمن واصله مأامن لینت الثانیة وقلبت یاء و قلبت الاولی هاء آمن امنة ضد خوف بی بیم شدن ج منه قوله تعالیٰ امنة نعاسا وقوله تعالیٰ اذ یغشیکم النعاس امنة منه۔ امنة بتحتین بالضم ایضا مثال همزة آنکه بر هر کس اعتماد کند وامنته علی کذا اعتماد کردم او را بر وی ائتمنته کذلک۔ و قرئ قوله تعالیٰ مالک لا تأمنا بین الادغام والاظهار قال الاخفش الادغام احسن۔ ویقال اؤتمن فلان مجهولا۔ ویقال استامن الیه ای دخل فی امانه و هذا البلد الامین قال الاخفش یرید الآمن وهو من الامن۔ امین امانت دار و اعتماد کرده بمعنی مامون امان بالضم والتشدید کذلک امون بالفتح شتر استوار آمین فی الدعاء اجابت کن و چنین باد ایمد ویقصر مبنیا علی الفتح۔ تامین آمین گفتن

انن - انین - ناله و نالیدن رعع ف اک ۲م) انان بالضم کذلک تانان بالتاء کذلک۔ ویقال ماله حانة ولا آنة ای ناقة وشاة۔ ویقال لا افعله ما ان فی السماء نجم ای ما کان لغة فی عنا وما ان فی الفرات قطرة ای وما کانت۔ ولا افعله ما ان السماء سماء ای ما کان۔ آن وان بالکسر والفتح مشددتین معناهما براستی و درستی وهما حرفان تنصبان الاسم وترفعان الخبر والمکسورة منهما یؤکد بها الخبر ولها صدر الکلام وتجیٔ بعد القسم والقول۔ والمفتوحة وما بعدها فی تاویل المصدر وقد تجیٔ بمعنی لعل کقوله تعالیٰ وما یشعرکم انها اذا جاءت لمن قرأها مفتوحة ای لعلها وفی قراءة ابی لعلها اذا جاءت وتزاد علی المکسورة منها هاء ساکنة وتسمی هاء السکوت

[1] والعربان والعربون بضمها والعربون محرکة وتبدل عینهن همزة ما عقد به المبایعة من الثمن ۱۲ ق

كمافي قول قيس لرقيات (شعر) بكرت علي عواذلے
يلحينني والومهنه ويقلن شيب قد علاک وقد كبرت
فقلت انه، اي انه قد كان كما يقلن قال ابوعبيدة
وهذا اختصار من كلام العرب يكتفي منه بالضمير لانه قد علم
معناه وقال الاخفش انه ههنا بمعني نعم يريد تاويلا لا وضعه
في اللغة لذلک الهاء للسكوت مثنة كمغنة فشانے وهي
مفعلة من ان المسكورة المشددة كما يقال مخلقة
ومجراة قال ابن مسعود رضي الله تعالی عنه ان طول الصلوة
وقصر الخطبة مئنة من فقه الرجل معناه ان الذي يقصر الخطبة
ويطيل الصلوة فقيه اي يقال فيه اذ سئل فقيه هو انه بهاء
السكت اي نعم وانه فقيه علي التحقيق الهاء للضمير اختصار الجواب
كما قال ابوعبيدة وتزاد علي المفتوحة كاف التشبيه تقول كانه
شمس وقد تخفف مع الكاف فلا تعمل شيا كقوله كان
ثدياه حقان ويروي ثدييه علي الاعمال والرفع اجود وقد
يخففان كلاهما واذا خففتا فان شئت اعملت وان شئت
لم تعمل - اما المكسورة المخففة معناها اگر فهي حرف
الجزاء يوقع الثاني لاجل وقوع الاول كقولک
ان تاتني آتک وان جئتني اكرمتک وتكون بمعنے
ما في النفي مع الا بعدها - كقوله تعالی ان الكافرون
الا في غرور قد تكون في جواب القسم تقول والله
ان فعلت اي ما فعلت وربما جمع بينهما للتاكيد قال
(شعر) ما ان رانيا ملكا اغارا + اكثر منه قرة وقارا + وقد
تكون زائدة مع ما كقولک ما ان يقوم زيد اي يقوم وقد
تكون مخففة من المشددة فهذه لابد من ان تدخل اللام
في خبرها عوضا مما حذف من التشديد كقوله تعالی ان كل
نفس لما عليها حافظ وان زيدا لاخوک لان لا يلتبس
بان التي بمعني النفي واما المفتوحة المخففة معناها كه
قد تكون مع الفعل الماضي والمستقبل في معني مصدر
فتنصب المستقبل تقول اعجبني ان قمت اي قيامک الذي

مضی وارید ان تقوم اي قيامک وتكون مخففة
عن المشددة فلا تعمل تقول بلغني ان زيد خارج وقوله تعالی
ونودوا ان تلكم الجنة وتكون بمعني اي كقوله تعالی وانطلق
الملاء منهم ان امشوا وتكون صلة للما كقوله تعالے
ولما ان جاء البشير وتكون زائدة كقوله تعالی وما لهم
ان لا يعذبهم الله اي لا يعذبهم - وقد تزاد علي المكسورة
المشددة ما فصار للتعيين كقوله تعالی انما الصدقات للفقراء
وتوجب اثبات الحكم للمذكور ونفيه عما عداه وتزاد عليهما ياء
المتكلم الواحد كقولک اني وانني بالكسر والفتح فيهما
ونون الجمع كقولک انا واننا بالكسر والفتح فيهما حذفت
احدي النونين تخفيفا لكثرة استعمالهم وكذلک كانے
وكانني بالفتح ولكني ولكنني كذلک لعلي ولعلني لان
اللام قريبة من النون انا مفتوحة مخففة معناها من
فهو اسم مكني وهو للمتكلم الواحد وانما بني علي الفتح فرقا بينه
وبين ان التي هي ناصبة للمستقبل والالف الاخيرة
انما هي لبيان الحركة في الوقف فان توسطت سقطت
كقول علي عليه السلام انا الذي سمتني امي حيدرة الا في
لغة ردية كقول الشاعر (ع) انا سيف العشيرة فاعرفوني
وقد توصل بها تاء الخطاب فتصيران كالشئ الواحد من غير
ان تكون مضافة اليه تقول انت لفتح التاء للمذكر ومعناها
تو وبكسرها للمؤنث وانتما للتثنية منهما وانتم للرجال
وانتن للنساء وتدخل عليه كاف التشبيه تقول انت كانا
وانا كانت وقيل لا يتصل الكاف الا بالمظهر تقول انت
كزيد ولا تقول انت كي الا ان الضمير المنفصل عندهم
كان بمنزلة المظهر فلذلک حسن وفارق المتصل -

اون - اَوْن - تن آساني وآرام (ع ف ا ض ل) رجل آئن اي رافه وادع ورفتار آهسته ويقال اون علي نفسک اي ارفق في السير ويک گوشه خرجينه يقال خرج ذو اونين وهما كالعدلين يقال بيننا وبين مكة ثلث ليال ذوائن اي روافه وعشر ليال آئنات اي وادعات تاوين علف آب خوردن شكم درآگندن خران هنگام آونة ج مثل زمان وازمنة ويقال فلان يفعل ذلک آونة اذا كان يصنع ذلک مرارا ويدعه مرارا - ايوان اوان بالكسر فيهما صفه بزرگ ومنه ايوان كسري اُوُن بالضم جمع اوان مثل خوان وخون وايوانات جمع ايوان - اواوين كذلک مثل ديوان ودواوين واصله اوان فابدل من احدي الواوين ياء -

اہن

اهن - اهان - تنه درخت بريده شاخها وبالاے وے -

این

اين - آين - ماندگي لا يبني منه فعل وقد مر ويقال آن اينک وآن انک اي حان حينک (ع ف ا ک ۲) وان لک ان تفعل كذا اے حان لک مثل اني لک وهو مقلوب منه اين كجا وهو سوال عن مكان مبني علي الفتح اذا قلت اين زيد فانما تسال عن مكانه ايان كي وهو سوال عن زمان مثل متي ومعناه اي حين وقوله تعالی ايان مرسها وبكسر الهمزة لغة سليم وبه قرا السلمي قوله تعالی ايان يبعثون الآن الكنون وهو اسم للوقت الذي انت فيه وهو معرفة ولم تدخل عليه الالف واللام للتعريف لانه ليس له ما يشركه وربما فتحوا اللام وحذفوا الهمزتين -

اثين

اثين - كامير ستوار بن اثان بالفتح ابن نعيم تابعے اثنة من طلح بالضم درختان مونزابنوه وبهم پيچان اثن ج - وجمعوا اثن بالضم وثنا بضمتين ثم همز وافقالوا اثن وقرا جماعات ان يدعون من دونه الا اثنا -

اخنی

اخني - كعاجنی جامه ايست مخطط وكتان بلا اخنية كما انها

مؤدن

مؤدن - بالضم وفتح الدال كوتاه لغة في المودن -

اون

آذريون

آذريون - نوعيست از رياحين معروف معرب زهرة اصفر في وسطه خمل اسود حار رطب الفرس تعظمه بالنظر اليه وتنشره في المنزل وليس بطيب الرائحة

اشنة + برشن

اشنة - بالضم ودوالہ وآن چیزیست مانند رگ خوشبو کہ بر درخت بلوط وصنوبر روید جزء آن می پیچد اشنی بالضم الحسنی وبہیست بر صعید مصر وہی غیر اسنی اشنونة بالضم قلعہ ایست باندلس اشنان بالضم والکسر وآنیست معروف نافع للجرب والحکة جلاء منق مدر للطمث مسقط للاجنة ونسب الی بیعة المحدثون وتانیث غسل ید، بدہ ج

اُصَیّان - لغة فی الاصیلان یقال لقیتہ صیانا یعنی با او در اندک آخر روز ملاقات کردم -

اظان - بالکسر والظاء معجمة موضعی

اکنتة - بالضم وکنة واکنتة کجہنیة ابن ثرید التمیمی التابعی

الین - کامیر دہیست بکرو -

فصل الباء

بثن - بثنة - بالفتح زمین نرم بثینة تصغیر او بہیسة بہا بثینة گندم منسوب بموضعی در شام وہر گندمی کہ در زمین نرم روید خلاف الجلبیة -

بجن - بجنة - بالفتح نام زنی بجونة مثال قسورة مشک فراخ واوزانده بجون کلان شکم -

بدن - بدن - بالتحریک تن قولہ تعالی فالیوم ننجیک ببدنک قالوا بالجسد بلا روح فیہ قال الاخفش قول من قال بدرعک لیس بشیٔ - رجل بدن ای مسن وعیل بدن مثلہ وزرہ کوتاہ بدنة شتر گاو وقربانی کہ بمکہ قربان کنند بدن بالضم ج ایضا فربہی وگوشت آگندگی مثل عسر وعسر (ع ع ف ا ص ۱ م) بدانة کذلک (ع بضمہما) بادن لغت منہ وامراة بادن ودرین ایضا - وبدن ای اسن وفی الحدیث انی قد بدنت فلا تبادرونی بالرکوع والسجود - بادنة نام زنی …

برن - برنی - نوعی از خرما برنیة خنور سفالی … بیرین موضعی در ریگ -

برشن - براشن - بال وچنگال دده - ومرغان شکاری برشن بضمتین یکی و ایضا ماہی از بنی اسد -

برذون - براذون - بالکسر وفتح الذال ستور ونوعی از اسپان برذونة مونث منہ -

برزن - برازین - کوزہ از پوست طلع -

برہن - برہان - بالضم حجت وبرہن علیہ ای اقام الحجة -

بشن - بشنون - بالضم دیباہ -

بسن - حسن بسن - اتباع - بیسان موضعی در نواحی شام -

بطن - بطون - شکم خلاف ظہر وگروہ کمتر از قبیلہ وزمین مغاک وجانب درازی پر بطنان بالضم ج وبطنان الجنة وسطہا وبر شکم زدن (ع ع ف ا ہ م ا) بطنہ وبطن لہ در درون وادی درآمدن وازورد کار شناختن یقال بطنت الامر ای عرفت باطنہ ودرونی وخاصہ کسی شدن یقال بطنت بہ ای صرت من خواصہ الباطن نامی از نامہای خدای عزوجل ونہان یقال بطن الرجل مجہولا فہو مبطون شکم دردمند بطن بفتحتین کلان شکم شدن (ع ع ک ا ف ۳) بطان بالکسر تنگ ستور وفی المثل التقت حلقتا البطان یقال اذا اشتد الامر وضاق ابطان تنگ برکشیدن ستور را - ودرونی وخاصہ کردن کسی را و شمشیر زیر کش گرفتن - وجامہ را استر کردن تبطین مثلہ - بطانة استر ہر چیز خلاف ظہارة ودوست درونی وخاصة البطن رگ بازوی است بطنتہا الکسر وبری شکم از طعام یقال لیس للبطنة خیر من خمصة تتبعہا بطن (ک ۲ م) شکم پرست مبطان بسیار خوار وکلان شکم مبطن … شکم بطین بزرگ شکم ودور یقال شاوٌ بطین ای بعید بطین منزلی از منازل قمر وہو بطن الحمل استبطان ونہان شدن بطن کسی را در زیر خود گرفتن تبطنت الکلاء جولت فیہ - وابطنت الناقة عشرة البطن ای نتجتہا عشر مرات -

بلسن - بلسن - بضمتین حبہ مانند عدس -

بلہن - یقال ہو فی بلہنیة من العیش ای فی سعة ورفاہیة -

بنن - نبتة - بوی خوش وناخوش بنان رج ء ابن وبنن بالمکان ای اقام بہ واحتبس فیہ - بنانة سر انگشت بنان ج - یقال بنان مخضب بلا ہاء لان کل جمع لیس بینہ وبین واحدہ الا الہاء فانہ یوحد ویذکر بنانة بالضم نام زنی ثابت البنانی منسوب الیہا -

بون - بوانة - بالضم نام جائی بوان بحذف الہاء مثلہ شعب بوان بالفتح والتشدید موضعی در فارس بوان بالکسر ستون خیمہ بون ج - بان نوعی از درخت بانة یکی

بہن - بہنانة - زن خوش بوی خوش نفس بہان نام زنی مثل قطام -

بہکن - بہکنة - تازہ وتر ورہا قالوا بہکل وامرأة بہکنة ای غضة -

بین - بین - جدائی وپیوستن وہو من الاضداد (ع ف ا ک ۲) بینونة کذلک قری قولہ تعالی لقد تقطع بینکم بالرفع والنصب فالرفع علی الفعل ای تقطع وصلکم والنصب علی الحذف ای ما بینکم - بون فضل ومزونی یقال بانہ بینہ وبونہ وبینہما بین بعید وبون بعید والواو افصح فاما فی البعد فیقال ان بینہما لبینا لا غیر - بیان سخن پیدا وکشادہ گفتن وفصاحت وفی الحدیث ان من البیان لسحرا ویقال فلان ابین من فلان ای افصح منہ واوضح کلاما - ابین ایضا نام مردی کہ عدن منسوب بادست یقال عدن ابین ویقال بان الشیٔ بیانا ای اتضح فہو بین پیدا ابیناء ج مثل

ہین و اہنیاء و کذلک ابان الشئ فہو مبین ابانۃ پیدا و کشادہ کردن و شدن متعدی لازم و جدا کردن یقال ضربہ فابان راسہ من جسدہ ای فصلہ فہو مبین و ذاک میان مُبین ایضًا نام آبی و استبان الشئ ای ظہر و تبیّن مثلہ و استبنتہ انا عرفتہ و تبنیتہ انا کذلک و بنیتہ ای اظہرتہ و ہو ایضًا لازم متعد تبیین پیدا شدن و کردن و فی المثل قد بیّن الصبح لذی عینین ے تبیین - تبیان بالکسر مصدر فیہ و ہو شاذ لان المصدر انما یجی علی تفعال بفتح التاء مثل تذکار و تکرار و توکاف و لم یجی بالکسر الاحرفان و ہما تبیان و تلقاء مباینۃ جدا شدن از ہم مباین بریدن از یکدیگر باین آنکہ از خیے آید بدو شیدن شتر معلی آنکہ از راست در آید و تطلیقۃ بائنۃ و ہی فاعلۃ بمعنی مفعولۃ بائنۃ ایضًا کمانی کہ دیہ باز نیے بودہ باشد بائن کذلک و چاہ مع فراخ بیون بالفتح کذلک غراب البین زاغ پیسہ بین میان یقال جلست بین القوم کما یقال وسط القوم و ہو ظرف و تقول لقیتہ بُعیدات بینٍ اذا لقیتہ بعد حین ثم امسکت عنہ ثم اتیتہ - و ہذا بین بین ای بین الجید و الردی و ہما اسمان جعلا اسما واحدا و بنیا علی الفتح و الہمزۃ المخففۃ تسمی ہمزۃ بین بین - و بینا علی فعلی من البین اشبعت الفتحۃ فصارت الفا یقال فبینا نحن نرقبہ اتانا ای بین اوقات رقبتنا ایاہ و الجمل حما یضاف الیہا اسماء الزمان کقولک اتیتک زمن الحجاج امیر ثم حذف المضاف الیہ ہو اوقات و وُلی الظرف الذی ہو بین الجملۃ التی اقیمت مقام المضاف الیہا کقولہ تعالیٰ وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ و کان الاصمعی یخفض ما بعد بینا اذا صلح فی موضعہ بین و ینشد قول ابی ذویب (شعر) بینا تعنقہ الکماۃ و روغہ + یوما اتیح لہ جری سلفع و غیرہ یرفع ما بعد بینا و بینما علی الابتداء و الخبر و قد

زبدت علیہ ما یقال بینما نحن فیہ و معناہما واحد بین بالکسر پارۂ از زمین مقدار مد بصر بیون ج و کرانہ

تبانت الطریق و الاثر بمعنی تابنتہا یعنی دیہ پی راہ و نشان قدم شدم -

باذنہ - فروتنی نمودن و اقرار کردن و شناختن و باذان الفارسی من الابناء اسلم فی حیوٰۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم -

البہنی - ہو محمد بن بشر بن بکر البہنی محدث -

بثان - بالضم دیہیست از مضافات طریثیث منہا ابو الفضل البثانی الفقیہ الزاہد و بالکسر و بالفتح و الشد دیہیست بحران منہا احمد بن جابر البتانی المنجم و محمد بن المہنا بن لبانی بکسر التاء و شد النون لہ سماع

بخشنہ - درکار درنگ کردن یقال بخشن فی الامر ای تراخی فیہ -

بجن - مردم دراز بالا انجان کا قشعر داد ہام ای مات و انجن کا سود ای نام و انتصب من الاضداد و انجنت الناقۃ تمردت للحالب انجانت مثلہ -

بخذن - بجعفر دختر نازک تن و نام زنے

براشن - کعلابط تیز نگاہ و پیوستہ بین برشان شہرے یا قبیلہ -

برطنۃ - نوعیست از بازی برطمۃ مثلہ -

بستان - بالضم معرب بوستان بساتین و بساتون ج - و یوسف بن عبد الخالق البستانی محدث و بستان ابن عامر قرب مکۃ مجتمع النخلتین الیمانیۃ و الشامیۃ و بستان ابراہیم ہذا و اسد و بستان المسناۃ بدار الخلافۃ من بغداد

باشان - دیہیست بہرات -

باشتان - دیہیست بہ نیشاپور - و ابن البشتنی ہشام بن محمد من قریۃ بقرطبۃ -

بصان - بالضم او بالشد شہر ربیع الآخر بصانات

و البصنۃ ج لبصنی الفتحتین مشددۃ النون دیہیست منہا المستور البصنیۃ -

رملۃ **بعکنۃ** - ریگ دشوار گذار -

بغدان - لغۃ شائعۃ فی بغداد و تبغدن دخل فی البغداد -

ابقان - بسیار خیر شدن یقال ابقن الرجل ای اخصب جنابہ و احمد بن بقنۃ محرکۃ بشد النون وزیر العلویین من بنی حمود بالاندلس -

مبکونۃ - زن خوار -

بلان - کشدادگرمابہ و ذکر فی (ب ل ل) -

بلفین - بالضم و فتح الفاء دیہیست بمصر -

بلقنیہ - بالضم و کسر القاف دیہیست بمصر منہا علامۃ الدنیا صاحبنا عمرو بن رسلان -

بہمن - بیخ گیاہیست ہمچو ترب سطبر گرہ دار نا ہموار و ہو احمر و ابیض و یقطع و یخفف نافع للخفقان البارد مقو للقلب جدا باہی و بہمن نام شخصے و بہمن ماہ نام ماہ یازدہم ست از ماہہای فارس -

فصل التاء

تبن - **تبن** - بالکسر کاہ تبنۃ یکی برگ کاہ تبن ایضا قدح بزرگ اندازہ بیست کس انگاہ صحن نزدیک بے انگاہ عس اندازہ سہ یا چہار تن انگاہ قدح اندازہ دو تن انگاہ قعب یا مرد انگاہ غمر فرو تر از ان تبن بالفتح کاہ دادن ستور را (ع ف ک ۲) تبانۃ زیرکی (ع ک اف ۲) فہو تبن لغت منہ ای فطن دقیق النظر فی الامور تبتین ریزہ کاری و باریک بینی کردن و فی حدیث سالم بن عبد اللہ کنا نقول فی الحامل المتوفی عنہا زوجہا انہ ینفق علیہا من جمیع المال حتی تبنتم ما تبنتم ای دققتم النظر فقلتم غیر ذلک - تبان کاہ فروش تبان

تبانت + بعکنۃ
بغدان
باذنۃ
ابقان
البہنی
بثان + مبکونۃ
بلان
بلفین
بلقنیہ
بخشنۃ
بہمن
بجن
بخذن
براشن
تبن
برطنۃ
بستان
باشان
باشتان
بصان

ثمن تقن تهن تلن ثبن ثمن تين ثتن ثخن تتاون ترن ثدن ثفن ثمن تفن تاكرني التناءن تون ثجن ثرن ثكن ثونيا

بالضم عورت پوش کشتی بانان۔

تقن - اتقان - استوار کردن کار را جبل تقن بالکسر ای حاذق - ابن تقن نام مردی تیرانداز یقال ہو ارمی من ابن تقن - تقن ایضاً طبع و اصل یقال الفصاحۃ من تقنہ سوسہ و طبعہ۔

تلن - تلنۃ - بضمتین و بفتح الاول حاجت و درنگ یقال لی قبلک تلنۃ ای حاجۃ و فیہم تلنۃ ای لبث و تلان بمعنی الآن ۔

تنن - تن - بالکسر حریف یقال فلان تن فلان و ہما تنان ای عتنان و حریفان و اتن المرض الصبی ای قصعہ یعنی کلان نمیشود تنین بکسر تین اژدہا و جائے در آسمان ۔

تین - تین - انجیر تینۃ یکے قولہ تعالیٰ والتین والزیتون قال ابن عباس ہو تینکم و زیتونکم ہذا و یقال ہما جبلان بالشام۔

تتاون - حیلہ جستن و فریب دادن تتاون مثلہ قد تتارن و تتاون جاءہ من ہنا مرۃ و من ہنا مرۃ ۔

ترن - کنز فر موضعیست در یمن ترنی بالضم و بالفتح کنیز و خشنی و ابن ترنی بالضم خشنی بچہ و یجوزان یکون ترنی من رنیت اذا ادیم النظر الیہا۔

تفن - بالفتح چرک ۔

تاکرنی - بضمتین و شد النون مقصورۃ شہرے است باندلس۔

تون - بالضم خرقہ کہ بدان بکجہ بازی کنند و شہرے است بخراسان نزدیک قائن منہ اسمعیل بن ابی سعد و احمد بن محمد بن احمد تونہ بالضم جزیرہ ایست نزدیک دمیاط و اینک تنا بست منہا عمر بن احمد و محمد بن علی و سالم بن عبداللہ و عبد المؤمن بن خلف

تتاون تتارن یعنی حیلہ جستن و ہو تبناون للصید اذا جاءہ مرۃ عن یمینہ و مرۃ عن شمالہ - و اتون الحمام گلخن گرمابہ فی لات ن ۲)

تہن - خوابید (عع ک اف ۲) تہن گکتف لغۃ منہ ۔

فصل الثاء

ثبن - ثبن - ثبان - در نوشتن عطف جامہ و دوختن (عع ف اک ۲) ثبان بالکسران تعطف ذیل قمیصک فتجعل فیہ شیئاً تقول منہ تثبنت الشی اذا جعلتہ و حملتہ بین یدیک تثبن ایضاً و امن بر چیزے در پیچیدن ۔

ثتن - ثتن بفتحتین گندہ شدن گوشت و بن ہائے دندان و بوے گرفتن آن (عع ک اف ۲)

ثخن - ثخانۃ - سطبر شدن (عع بضمہا ثخین لغت منہ - رجل ثخین مرد باسلاح اثخان سست کردن جراحت کسے را - و بسیار گشتن قولہ تعالیٰ حتی اثخن فی الأرض ۔

ثدن - ثدن اللحم تغیرت رائحتہ ثدن (ک ۲) مثدن مرد بسیار گوشت ۔

ثفن - ثفنۃ - (ف اک ۲) انچہ بر زمین رسد از شتر چون بنشیند چون زانوہا و سینہ و جز آن ثفنات ج - ذو الثفنات نام رئیس خوارج مثافنۃ ہم زانو نشستن و یاری کردن ثفن المراءۃ گرد اگرد سفرہ و توشہ دان ثفن زدن شتر کسی را بہ ثفنات (عع ف اک ۲) ثفن بالتحریک شوخ بستن دستہا (عع اک اف ۲) اثفان متعد منہ ۔

ثکن - ثکنۃ - بالضم گروہے از کبوتران ثکن ج ثکن بفتحتین کوہے ۔

ثمن - ثمانیۃ - رجال ہشت مرد ثمانی نسوۃ ہشت زن و ثمانی مائۃ کما تقول قاضی عبد اللہ و تسقط الیاء مع التنوین عند الرفع و الجر و تثبت عند النصب لانہ لیس بجمع فیجری مجری جوار فی ترک الصرف و ما جاء فی الشعر غیر مصروف فہو علی التوہم انہ جمع - ثمینیۃ تصغیر ثمانیۃ بحذف الالف و ان شئت حذفت الیاء فقلت ثمینۃ قلبت الالف یاء و ادغمت فیہا یاء التصغیر والاول احسن ثمن بالضم ہشت یک ثمن بالکسر تشنگی ہشت روزہ شتر ثمن بالفتح ہشت یک گرفتن (عع ف اض ۲) یقال ثمنت القوم اخذت ثمن اموالہم و ہشتم قوم شدن (عع ف اک ۲) اثمان ہشت عدد شدن - و خداوند شتران ثمن شدن یعنی آنکہ در ہشت روز یکبار نوبت آب یا بند - و بہا کردن متاع را یقال اثمنت الرجل متاعہ و اثمنت لہ - ثمن بفتحتین بہا اثمن ہشت ثمانون ثمانین ہشتاد و فی المثل ہو احمق من صاحب ضان ثمانین و ذلک ان اعرابیا بشر کسری بشبری ثمر بہا فقال سلنی ما شئت فقال أسالک ضانا ثمانین ثمین ہشت یک - و گران ثمنیۃ نام جائی مثمنۃ بالکسر توبرہ ۔

ثنن - ثنۃ - بالضم مو ہای دراز کہ بر تندی پا بشنہ اسپ باشد ثنن ج - و میان ناف و زہار ثن بالکسر علف خشک ۔

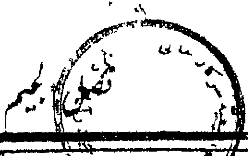
التثاءن - والتثاون والتثادن بمعنی ۔

ثجن - بالفتح و بفتحتین راہ در زمین درشت سنگستان

ثرن - دوست و ہمسایہ خود را رنجانید (عع ک اف ۲) ۔

ثوینا - آرو خشک کہ زیر زوالہ ہنگام پہن کردنش افشانند تتاون حیلہ جستن و فریب دادن تتاون للصید

سلہ فی نوہ ۱۱ المعنی وہم ۱۲ اق

اذا خادعه - جا، ہ مرۃ عن یمینہ و مرۃ عن شمالہ

اثشین - بالکسر مستخرج الدرۃ من البحر و مثقب اللؤلؤ۔

فصل الجیم

جُبن جبین - بالضم پنیر جبنۃ اخص منہ و بضمتین بتشدید النون وضم الباء ایضا - بد دلی و ترسندگے جبان بالفتح بد دل و قد جبن الرجل فہو جبان (ع ف اص ۲) و جُبن بالضم ایضا فہو جبین و امراۃ جبان ایضا کما قالوا حصان در زان - و اجبنتہ اے وجدتہ جبانا - و جبّنتہ ای نسبتہ الے الجبن و فے الحدیث الولد مجبنۃ مبخلۃ - جبان جبانۃ بالتشدید فیہما صحرا و تجبن ای غلظ - جبین[1] بجز لیسہ و ہما جبینان عن یمین الجبہۃ و شمالہا۔

جحن جحن - بفتحتین ناگوار و شدن کودک صبی جَحِن لغت منہ (ع ک اف ۲) اجحان متقدّ فیہ جحن ایضا البطئ الشباب مجحن گیاہ کوتاہ بے آب۔

جیحون رود میان ماوراء النہر و خراسان جیحان نام جوئے بشام۔

جدن - ذو جدن - بفتحتین مہترے از مہتران حمیر۔

حبرن - جیرون - بالضم نرم شدن و عادت کردن ستور بر کاری (ع ف اض ۲) و سودہ و نرم شدن جامہ و رزہ جارن بچہ مار - و راہ ناپیدا شدہ جَرَن زمین درشت جرن جرین جاے خرما خشک کردن جران البعیر بالکسر پیش گردن شتر از مذبح تا منحر جُرُن بضمتین ج جران العود لقب شاعری جبریان لغۃ فے الجریال یعنی خمر جیرون بالفتح دروازۂ از دمشق۔

جشن - جوشن - بالفتح سینہ و زرہ و نام مردی و میانۂ شب و اول شب یقال جوشن من اللیل اے صدرہ۔

جعثن جعثن - بکسرتین بیخ صلیان - و نام خواہر فرزدق۔

جفن جفن - پلک چشم - و نیام تیغ و نام جاے و زغالہ[2] تاک انگور جفنۃ یکی از وی - و ایضا کاسہ بزرگ جفان بالکسر جفنات بفتحات ج - و ایضا قبیلۂ از یمن و یقال عند جفینۃ الخبر الیقین بالفاء قال ابن السکیت ہو اسم خمار ولا تقل جہینۃ بالہاء قال ابو عبیدۃ فی کتاب الامثال ہذا قول الاصمعی و اما قول ہشام بن الکلبی انہ جہینۃ بالہاء و کان من حدیثہ ان حصین بن عمرو بن معاویۃ بن عمرو بن کلاب خرج و معہ رجل من جہینۃ یقال لہ الاخنس فنزلا منزلا فقام الجہنی الے الکلابی فقتلہ و اخذ مالہ و کانت عمتہ صخرۃ بنت معاویۃ تبکیہ فی المواسم و تسالہ فقال الاخنس (شعر) تسائل عن حصین کل رکب و عند جہینۃ الخبر الیقین - قال و کان ابن الکلبی بہذا النوع من العلم اکبر من الاصمعی۔

جمن جمانۃ - غوزہ نقرہ جمان جمع۔

جنن جنون - پوشیدن (ع ف اض ۲) یقال جنّ علیہ اللیل و جنہ و اجنہ بمعنی - جن بالکسر پری و ہو خلاف الانس الواحد منہ جنی بکسرتین جن الرجل جنونا دیوانہ شد و اجنہ اللہ فہو مجنون لا تقل مُجنّ - و اما اجنہ فی المجنون شاذ لا یقاس علیہ لانہ لا یقال فی المضروب ما اضربہ نخلۃ مجنونۃ اے طویلۃ و جن النبت جنونا اے طال و التف و خرج زہرہ و جن الذباب ای کثر صوتہ یستعمل کلہا مجہولا یقال کان ذلک فی جن شبابہ اسی فی اول شبابہ و یقال

افعل الامر بجنہ ای بحدثانہ - اجنان دفن کردن مردہ یقال اجننت المیت ای وارتیہ و جننتہ کذلک و پنہان داشتن چیزے او دل و کودک افگندن زن جنین بالفتح کودک در شکم و مردہ در گور اجنۃ ج - جنن بفتحتین گور جنن بضمتین مقصور جنون - جنۃ بالضم سپر - و بیرد جننت (ص ات ۲) ج - یقال استجن بجنۃ ای استتر بسترۃ - مجن بالکسر سپر مجان بالفتح ج جنۃ بالفتح بہشت و بستان جنان بالکسر جنات ج - و جنان الناس بالفتح دہماؤہم یعنی جماعۂ مردم و جنات عدن ای اقامۃ و جنان بالفتح دل و یقال بالعلے - جنان ای ثوب تواریہ - و جنان اللیل تاریک شدن شب جنۃ بالکسر پریان قولہ تعالی من الجنۃ و الناس دیوانگی قولہ تعالی ام بہ جنۃ فالاسم و المصدر علی صورۃ واحدۃ - جان پدر پریان جنان بالکسر ج - و مار سپید تجنن علیہ و تجانن ای اری من نفسہ انہ مجنون مجنۃ بالفتح جاے پریان و دیوانگی - و نام جائی نزدیک مکہ - و جای نہان شدن اجتنان پوشیدہ شدن استجنان استطراب - و قولہم اجنک کذا ای من اجل انک فحذفوا اللام والالف اختصارا و نقلوا کسرۃ اللام الی الجیم جناجن استخوانہای سینہ واحدہا جنجن و جنجنۃ بکسرتین فیہما و قد یفتح - منجنون بالفتح دولاب منجنین کذلک۔

جون - جون - سپید - و نام اسپی - و سیاہ و ہو من الاضداد جون بالضم ج - مثل رجل صنم بالفتح و قوم صنم بالضم جون ایضا سخت سیاہ از شتر و اسپ جونۃ بالضم مثال نمابستہ و دردہ جونۃ العطار طبلۂ عطار جون بتحریک الواو ج - و ربما ہمز و یقال لا افعلہ حتی تبیض جونۃ القار ای سواد جوتی نوعی از سنگ خوار جونۃ بالفتح چشمۂ آفتاب و خم تار اندود

جہن جہینۃ - قبیلۂ

جوُنۃ بالضم طبلۂ پوست پیچیدہ مر عطاران را کہ دران

جشن

الثشین

جعثن

جبن جحن

جحن

جدن جمن

جنن

حبرن - جون

جہن

جونۃ

[1] فی الصحاح الجبین فوق الصدغ یعنی یک جانب پیشانی - و فی بحر الجواہر استقیۃ - [2] زغالۂ شاخ درخت انگور ۱۲

خوشبوئی بانهند جون کصرد ج اصله الهمز ویلین قال له ابن قرقول ۔

بجنة ۔ بضمتین مشددة النون زن بدجماع ۔

جذن ۔ بالکسر تنه وبیخ درخت جوذنة مولاة ابی الطفیل ادہی جوذنة وجوذان او ابن جوذان صحابی ۔

احبرعن ۔ قلب ارجعن وبمعناه ۔

جاذان ۔ داو ییست دریمن وحطب جزن ای جزل یعنی ہیزم خشک وسطبراحزن ج ۔

جُسنة ۔ بالضم ماہییست گردکه دوزبانیه دارد جسان کرمان دف زندگان واجسان ای صلب ۔

جعن ترنجیدگی وسستی وفرو ہشتگی پوست وتن فعله غیر مستعمل ومنه اشتقاق جعونة ورجل جعونة مرد کوتاه فربه واجعن تعلیج لحمه واشتد ۔

جعاشن قبیله ایست دریمن ۔

جلن ۔ حکایة صوت باب ذی مصراعین یرد احدہما فیقول جلن ویرد الآخر فیقول بلق ۔

جلجن وجلجان ۔ بکسرہما مردتنگ دل بخیل ۔

جمهان ۔ کعثمان محدث من التابعین ۔

جیان ۔ کشداد شہریست باندلس منه ابن مالک وابوجیان اماما العربیة وقد نسب الثانی الی جدابیه حیان بالمہملة وبهیست باصفهان منہا طلحة بن الاعلم الحنفی وموسی بن محمد بن جیان ومحمد بن خلف بن جیان محدثان ۔

فصل الحاء

حبن حبن ۔ بفتحتین مرض تشنگی (عع ک اف ۲) احبن حبنا بالعت منه یعنی استسقا گرفته وحبن ای استسقا حبن حبنة بالکسر دمل ام حبین جانور کی ویقال لها ایضا حُبینة وہی معرفة مثل ابن عرس واسامة

الا انه تعریف جنس وربما ادخل علیه الالف واللام ثم لایکون بحذف الالف واللام نکرة وهو شاذ ۔

حتن حتن ۔ بالفتح والکسر قرین وحریف ویقال ہما ختنان ای سیان اذا تساویا فی الرمی اوغیر ذلک وتحاتنوا ای تساووا ۔ وکل اثنین لا تختلفان فهما متحاتنان ودفعت النبل حتنی ای متساویة ۔ وحتن الحر ای اشتد ۔ یوم حاتن ای مستو اوله وآخره فی الحر ۔ والمحتتن المستوی الذی لایخالف بعضه بعضا ۔ وحوتنان طیر ۔

حجن حجن ۔ بفتحتین کژی یقال صقر احجن المخالب ای معوجها محجن بالکسر چوگان ومانند آن وآکس یقال حجنت الشئی احجنه وحجنته ای جذبته بالمحجن ۔ حجنة المغزل بالضم کژی سرِ دوک لیشم واحجت الثمام اذا اخرجت حُجنة وہی خوصة حجون بالفتح کوہے بمکه دروے مقبرة ودور ۔

حذن ۔ حذنة ۔ بضمتین وتشدید النون گوش و ہما حذنتان ۔

حرن ۔ حرون ۔ بالفتح توسن[1] ۔ ونام اسپے ۔ و لقب مردے وبالضم توسنی کردن (عع ف اض ۲) حران بالکسر توسنی وتوسن شدن (عع بضمہا) محارین زنبور که برانگبین چفسیده باشد ویقال حرن فی البیع اذا لم یزد ولم ینقص حران بالفتح والتشدید نام شہرے والنسبة الیه حرنانی علی غیر قیاس ۔

حرذن ۔ حرذون ۔ مثال برذون سوسمار نر ۔

حزن حزن ۔ بالضم حزن بفتحتین اندوه خلاف السرور (عع ک اف ۲) حزن حزین لغتان منه حزنه واحزنه اندوہگین کرد فهو محزون ۔ حزن زمین درشت ۔ و شہرہای عرب ۔ وحیی از غسان احتزن وتحزن بمعنی حزن ونة بالضم درشتی لیعبر حزنی یرعی فی الحزن من الارض حُزنة بالضم کوه درشت حُزن ج ۔ حزون بالفتح گوسپند بدخو حزانة بالضم عیال مرد که بجہت ایشان اندوه

خورد ویقال فلان یقرأ بالتحزین اذا ارق صوته ۔

حسن حسین ۔ بالضم خوبی ونیکوئی نقیض قبیح محاسن ج علی غیر قیاس وقد حسن الشئی وان شئت خففت الضمة فقلت حسن الشئی ولا یجوز ان ینقل الضمة الی الحاء لانه خبر وانما یجوز النقل اذا کان بمعنی المدح او الذم ۔ ورجل حسن بسن اتباع وامراة حسنة و حسناء ولا یقال رجل احسن لانه اسم انث من غیر تذکیر کما یقال غلام امرد ولا یقال جاریة مرداء فهو تذکیر من غیر تانیث ۔ حاسن ماه تحسین آراستن ونیکو کردن و به نکوئی نسبت کردن ۔ احسان نکوئی کردن ۔ یقال احسن الیه قوله تعالی واحسن کما احسن الله الیک واحسن به کقوله تعالی وقد احسن بی وهو یحسن الشئی ای یعلمه استحسان نیکو شمردن ونیکو داشتن حسنة نیکی خلاف سیئة محاسن خلاف المساوی حسنی خلاف سوای احسان بالضم والتشدید احسن من الحسن حسانة مؤنث ویقال انی احاسن بک الناس وہذا طعام محسنة للجسم بالفتح ۔ حسان بالفتح نام مادح حضرت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فان جعلته فعالا من الحسن اجریته وان جعلته فعلان من الحسن لم تجره وتصغیر فعال منه حسیسین و فعلان منه حسیسان حسن حسین پسران فاطمة زہرا علیہم السلام ونام وریگ توده وقال المبرد ہما جبلان وذکرا لکلبی انہما فی طرف لطنین ۔

حشن ۔ حشنة ۔ بالکسر کینه وحشن السقاء اے انتن ۔

حصن حصن ۔ بالکسر بنا ء حصون ج یقال حصن حصین ۔ حصانة استواری واستوار شدن (عع بضمہا) تحصین گرد اگرد شہر را برآوردن تحصن در حصن شدن احصان زن استن مرد فهو محصن بفتح الصاد

حسن
بجنة جذن
جذن
جاذن
جسنة جحن
جعن
جعاسن حذن
جلن
حرن
جلجن
جمهان
جیان
حرذن
حزن
حشن
حبن حصین

وهو احد ماجاء علی افعل فهو مفعل بالفتح واحصنت المرأة ای عفت واحصنها زوجها فهی محصنة بالفتح والکسر فکل متزوجة محصنة بالفتح لاغیر وقری قوله تعالی فاذا احصن مجهولا ای زوجن حصن بالضم پارسائی زن رع لضمها فهی حاصن وحصان بالفتح وحصناء ایضا بینة الحصانة . وفرس حصان بالکسر بینة التحصین والتحصن حصنان شهرے حصنی منسوب الیه ونسب البحرانی الی البحرین قال الیزیدی سألنی والکسائی المهدی عن النسبة الی البحرین والی حصنین لم قالوا حصنی وبحرانی فقال الکسائی کرهوا اجتماع النونین فی حصنانی وقلت انا کرهوا ان یشتبه النسبة الی البحر لم یقولوا بحری ابو الحصین کنیت روباه حصین نام مردے ست .

حضن حضن . بالکسر کنار محتضن کذلک حضنا الشئ ودو کرانه چیزے احضان کرانه ها وحضن الضبع وجاره حضن حضانة بالکسر در کنار گرفتن ماد بچه را وزیر بال گرفتن ماکیان جوزه را وبیضه را (رع ف اص ۲) حاضنة دایه وآنکه بجاے او باشد در تعهد بچه ویقال حضنت الرجل عن کذا اذا نحیته عنه واستبددت به دونه . وحضنته عن حاجته احضنه بالضم ای حبسته عنها واحضنته عن کذا مثله . واحتضنت الشئ جعلته فی حضنی حضون بالفتح گوسپند که یکی از دو سر پستان وے دراز تر از دیگر باشد (رع بضمها) حضن بفتحتین کوہے در نجد یقال انجد من رأے حضنا اے من رآه لا یحتاج الی ان یسأل عن انجد هل بلغه ام لا وعاج ویقال احضنت بالرجل اے ازریت به .

حفن حفنة . دو مشت از طعام وجز آن ومنه یقال نحن حفنة من حفنات الله تعالی اے یسیر بالاضافة الی رحمته وملکه . حفن به دو دست رندیدن چیزے را واندک چیزے دادن (رع ف اص ۲) احتفان گرفتن وبرکندن درخت از بیخ حفنة بالضم سوراخ وکندگے حفن (رع ص اف ۲ م ج . حفان وهو فعلان من باب الفاء بچگان شترمرغ وشتران ریزه حفانة یکے للذکر والانثے جمیعا .

حقن حقن . ریختن شیر در مشک . وریختن شیر دوشیده بر شیر خفته (رع ف اک ۲ وص ۲) حقین نام جنین شیر محقن بالکسر مشک آن وفی المثل ابی الحقین العذرة ای العذر وباز داشتن خون از ریختن ونگاه داشتن بول ومانند آن حاقن آنکه ادرار المیز نشتاب گرفته باشد یقال لا رای لحاقن حاقنة سغاکی میان چنبر گردن وکتف وهما حاقنتان وفی المثل لالحقن حواقنک بذو اقنک ذاقنة طرف الحلقوم ومنه قول عائشة رضی الله تعالی عنها توفی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بین سحری ونحری وبین حاقنتی وذاقنتی ویروی شجری وهو ما بین اللحیین ویقال الحاقنة هی ما سفل من البطن حقنة بالضم دارو رکختنی احتقان مصدر منه محقان بالکسر کمیز نگاهدارنده وبسیار میزنده .

حلن حلان حلام . بره از شکم مادر گرفته وهما جمیعا صغار الغنم ایضا وسوسمار .

حلزن حلزون بفتحتین کرم که در رشت اوفتد

حلقن حلقنة نیم رس شدن غوره خرما بسر محلقن لغت منه .

حمن حمنة . بالفتح نام زنی حمنانة کنة قال الاصمعی اوله قمقامة صغیر جدا ثم حمنانة ثم قراد ثم حلمة ثم علّ ثم طلح . حومانة جا درشت کوفته حوامین جمع .

حنن حنین آرزومندی (رع ف اک ۲) فهو حان ونالہ ناقہ که از بچہ جدا شود وحنة کذلک حانة ناقة مستحن مثله حنان بالفتح بخشودن (رع ف اک ۲) ومنه قوله تعالی حنانا من لدنا . حنان بالتشدید بخشاینده طریق حنان راه پیدا ابرق الحنان نام موضعی قوس حنانة کمان بانگ آرند تحنن مهربانی نمودن ویقال حنانیک یارب وحنانک یارب بمعنی ای رحمتک حنانة نام شبانی حنة الرجل زن وی ویقال حن عنی ویحن بالضم ای صد وماتحنی شیئا من شرک ای ماتصرفه عنی حنون بالفتح بادی که آواز حنین شتر آید آزوے حنین علی التصغیر موضعی یذکر اذا اردت به الموضع والبلد ویصرف قال الله تعالی ویوم حنین ویؤنث اذا اردت به البلدة والبقعة ولا یصرف نام مردی فی المثل رجع بخفی حنین یقال کان حنین اسم اسکاف من اهل الحیرة ساومه اعرابی بخفین فلم یشتره فغاظه ذلک وعلق احد الخفین فی طریقه وتقدم فطرح الآخر وکمن فجاء الاعرابی فرأی احد الخفین فقال ما اشبه ذلک بخف حنین لو کان معه آخر لاخذته فتقدم فرأی الخف الثانی مطروحا فی الطریق فنزل وعقل بعیره فرجع الی الاول فذهب الاسکاف براحلته وجاء الی الحی بخفی حنین حن بالکسر قبیلهٔ از پریان رجل محنون اے مجنون وبه حنة بالکسر ای جنة ویقال الحن خلق بین الجن والانس حن بالضم نام مردی .

حین حین بالکسر هنگام ومنه حینئذ انگاه وربما اوخلوا التاء علیه کقول الشاعر (ع) العاطفون تحین ما من عاطف . ومدت وزمان ومنه قوله تعالی هل اتی علی الانسان حین من الدهر وهنگام آمدن (رع ف اک ۲) یقال حان حینه ای قرب وقته واحینت بالمکان اذا اقمت به حینا . وحینت الناقة اذا جعلت لها فی کل یوم وقتا تحلبها فیه . وفلان یأکل الحینة والحینة بالفتح والکسر المرة الواحدة فی الیوم واللیلة . ویفعله احیانا وفی الاحایین وتحینت الوارش

حقن
حضن
حلن
حین
حلزن
حلقن
حمن
حفن حنن

لے در لمعان کشف اوفی الغا، ۱۲ ف

اذا انتظر وقت الاکل حین بالفتح ہلاکی وحان ای ہلک وحانہ اللہ. حانیّۃ بالتشدید خمر منسوبۃ الی الحانۃ وہی حانوت الخمار. حانات وکانہا خمر فروشی یعنی خرابات حانۃ یکی حانوت ایضًا وکان واصلہ حانُوۃ مثل ترقوۃ فلما سکنت الواو انقلبت الہاء تاء حوانیت ج.

حثن بضمتین موضعیست ببلاد ہذیل.

حجشنۃ جدیحیی بن الفضل الموصلی.

حردون بالدال لغۃ فی الحرذون بالذال وآن سوسمار نرست یاد ابہ الیست دیگر.

حراسن. نوعیست از ماہی حراسین شتران لاغر لا واحد لہا وخشک سالی ہا.

حشتن. کجندب جد والد یعقوب بن اسحٰق بن محمد ابن حشتن الخراسانی.

حفتین. کسمیدع نام زنیست.

حمدونۃ. دختر ہارون رشید ولسیر ابی لیلی محدّث.

تحون. خواری وہلاک وحونۃ لقیع دمیۃ نبت سابط.

فصل الخاء

خبن. خبن خبان در نوشتن جامہ وخبز آن ودوختن تاکوتاہ شود وپنہان کردن وبنہادن طعام روز سختی را (ع ف اک ۲) خبن ایضًا نوعے از تصرفات عروض خبنۃ بالضم آنچہ زیر کش گرفتہ شود وفی الحدیث ولا یتخذ خُبنۃ وآنہ لذو خبنات وخُنبات وہوالذی یُصلح مرۃ ویفسد اخری.

خبعثن. خبعثنۃ بالضم وکسر الثاء شگرف سخت.

ختن. ختن بفتحتین داماد وعند العرب کل من کان من قبل المرأۃ مثل الاب والاخ فہم الاختان واما عند العامۃ فختنُ الرجل زوج ابنتہ. ختن ختنہ کردن (ع ف اک ۲) ختان ختانۃ بالکسر فیہما الاسم فیہ وجای ختنہ از نرہ ومنہ اذا التقی الختانان.

خذن. خِذن خدین دوست ومعشوق ومنہ قولہ تعالی ولا متخذات اخدان. مخادنۃ دوستی کردن خُدنۃ مثال ہمزۃ بسیار دوست گیرندہ.

خزن. خزن بگنجینہ نہادن مال را (ع ف اص ۲) اختزان کہ لک اختزان مثلہ. وخزنت السّر واختزنتہ ای کتمتہ. مخزن خزانۃ بالکسر گنجینہ خزائن ج. وخزن اللحم بالکسر ای انتن وہو مقلوب خنز.

خشن. خشونۃ خشنۃ بالضم فیہما درشتی وہو ضد لین (ع ع لضمہا) فہو خشِنٌ لغت منہ اخشن مثلہ خشن ج. اخشیشان نیک درست شدن جامہ وعادت کردن بہ درشت پوشیدن وفی الحدیث اُخشیشنُ فی ذات اللہ لغۃ کتیبۃ خشناء لشکر بسیار سلاح ومعشر خُشن دیجو رتحریکہ وخاشنتُہ خلاف لاینتہ وخشّنتُ صدرہ اوغرتہ.

خضن. مخاضنۃ عشقبازی کردن.

خمن. تخمین. بہ گمان وقیاس سخن گفتن خمّان ضعیف یقال رمح خمّان وقناۃ خمّانۃ. وخمّانُ الناس خُشّارتہم ورذالتہم.

خنن. خنۃ. بالضم منکیدن کما الغنۃ اخنّ اغنّ لغت منہ خُنّ ج مَخَنّۃ بالفتح بینی وفلان مخنۃ لفلان ای ماکلۃ لہ تخنّۃ القوم حریمہم. خنین خندیدن وگریستن دربینی (ع ف اک ۲) وخننت الحلبۃ اذا استخرجت منہا شیئًا بعد شیء خنخنۃ دربینی سخن گفتن خنان بالضم بیماری بینی وبیماری مرغ درگلو.

خون. خون. خیانۃ. خانۃ. مخانۃ. ناراستی (ع ف اص ۲) خانہ واختانہ بمعنی وقولہ تعالی تختانون انفسکم ای یعضکم بعضا. رجل خائن وخائنۃ ایضًا والتاء للمبالغۃ مثل علامۃ قوم خونۃ کما قالوا حوکۃ تخوین بخیانت منسوب کردن خوّان شیر تخوّان تماشتن ونظم کردن حق کسے خوان بالکسر مخففا ہرچہ بروے طعام نہند معرب خوان اخونۃ خُوُن ج. خان تیم.

خدعونۃ. بالفتح قاشے از کدو.

خذنتان بضمتین وفتح النون المشددۃ دوکرانہ کش. یاد وخایہ یاد وگوش لغۃ فی الخاء وجمل خذانیۃ بالضم شتر دزک جابک.

خربان. کسبحان ابن عبید اللہ والسری بن سہل بن خربان والقاضی احمد بن اسحٰق بن خربان محدثون والکلمۃ عجمیۃ یعنی نگہبان خر.

خرشنۃ. کخزولۃ شہریست بردم.

خراطین. کرمہاست کہ در زمین نمناک بہم رسد مدر محلل مفتت للحصی نافع للیرقان.

اخسن الرجل مرد پس از ارجمندی خوار شد.

خصین. کامیر تبر خرد ویذکر خصن واخصن ج.

خفن. فروہشتگی شکم خیفان ملخ خفان بردزن ونغیے خفان یعنی بچگان شترمرغ.

خاقان. نام شخصے واسم لکل ملک خقنۃ الترک علی انفسہم ای ملکوہ ورأسوہ یعنی پادشاہ کہ ترکان اورا برخود رئیس گردانند.

خنین. وہیست لطوس منہا مظفر بن منصور.

فصل الدال

وثن. وثنیۃ. بالفتح موضعے یا آبی.

وجن. وجن. فروپوشیدن ابر آسمان را (ع ف ض ۲) ویقال وجن یومنا دجنا ودجونا دُجنۃ ابر برہم نشستہ وابر تاریک بی باران یقال یوم دجن بالاضافۃ ویوم دجن بالصفۃ ویوم دجنۃ بضمتین ویوم دجنۃ وکذلک اللیلۃ علی الوجہین بالوصف والاضافۃ. داجنۃ ابر بارندہ برہم نشستہ دجن ایضًا باران بسیار سحابۃ داجنۃ

خذن. خدعونۃ. خذنتان. خزن. حثن. حجشنۃ خربان. حردون. خشن. حراسن خرشنۃ. خراطین. حشتن. اخسن. حفتین خصین. حمدونۃ خبن خفن. تحون خمن. خاقان. خبن خنن. خنین. وثن. وجن. خبعثن خون. ختن.

ﮯ آہستہ آہستہ زیرلب سخن گفتن وازبینی حرف زدن ۱۲ ﮯ بروزن میہم کارد السرا ے بزرگ ۱۲

ودمخبتہ ای دائمۃ المطر و ادخت السماء دام مطرہا ودخبتہ بالضم تاریکی دُجن ودجنات ج ورنگ تیرہ وہی فی الابل اقبح السواد بعیر ادجن ناقۃ دجناء وچون مقیم بودن بجائے (ع ف اض ۲) ادجان کذلک شاۃ داجن وراجن بالراء ایضًا اذا الفت واستالست بمکان وکذلک غیر الشاۃ ویا لہا ایضًا مداجنۃ مداہنۃ ابودجانۃ کنیت مردی از صحابہ رض

دحن - دحن - مرد خاموش بدا اندرون دحن (ک) قریب پشت کلان شکم ودحونۃ بالکسر وتشدید النون مثلہ ودحن بفتحتین مصدر منہ (ع ک اف ۲)۔

دخن - دخن بفتحتین دخان بالضم دود ودواخن ج - علی غیر قیاس - وانباد خان غنی وباہلۃ - ونہیۃ علی دخن محرکۃ ای سکون لعلۃ لا لصلح - ودخن دود برآمدن (ع لفتحہا دخن ۲) ادخان مثلہ ودخنت النار بالکسر اذا القیت علیہا حطبا وافسدتہا حتی یہیج لذلک دخان - ودخن الطبیخ اذا تدخنت القدر رجل دخن الخلق مرد تلخ خو دخون بالضم ارزن ودخنۃ بالضم چیزی خوشبو کہ خانہ ہا را بدان دود کنند وتیرہ گی (ع ک اف ۲) دخن بالتحریک مثلہ کبش ادخن وشاۃ دخناء ولیلۃ دخنانۃ۔

ددن - ددن بفتحتین بازی و آن مرد بیفایدہ دشمشیر کند ولم یوجد الفاء والعین فی کلمۃ من جنس واحد بلا فاصلۃ بینہما وہما متحرکان الا فی ہاتین الکلمتین - ودیدن بفتحتین ددیان بالفتح خود عادت ودیدبون بازی -

درن - درن بفتحتین ریم ودرن الثوب بالکسر فہو درن وادرنہ صاحبہ - دارین نام جائی ینسب الیہ العطر والمسک یقال مسک دارین والنسبۃ الیہا داری - درین حلف خشک ریزہ اہم درین شین

تنگی وتحط ناک - درنئ بالضم موضعی دری ودرنیۃ منسوب الیہ -

درین - درابنۃ - دربانان فارسی معرب

درخمن - درخمین - بالضم وفتح ۶ سختی -

دفن - دفن - درخاک نہان کردن (ع ف اک ۲) دفین مدفون بمعنی - وادفن الشی علی افتعل و اندفن بمعنی - داء دفین بیماری کہ معلوم نباشد رکیۃ دفین ودفان بالکسر چاہ کہ بعضے از وی انباشتہ باشد درکایا دُفن - ادفان گریختن بندہ عبد دفون وناقۃ دفون اذا کان من عادتہا ان تکون فی وسط الابل تدافن نہان شدن یقال لو تکاشفتم لما تدافنتم ای لتکشف عیب بعضکم لبعض - لقرۃ وافنۃ الجذیم دندان سودہ از پیری مدفان بالکسر مشاک کہنہ - وفنی لفتحتین مستد الیا دنوعے از جاہای محفظ -

دکن - دکنۃ بالضم رنگ کہ بسیاہی زند وقد دکن الثوب بالکسر یدکن دکنا وشئی ادکن - دکان فارسی معرب وہو فلان لا فعال بدلیل قوام الدکنۃ فی معناہ دکاکین ج -

دمن - دمن - بالکسر سرگین ومنہ سواد مردم و آثار پاشش مردم دوکینہ وقد دمنت قلوبہم بالکسر دمن (ک اف ۲) ج ویقال دمن القوم الدار و دمن الشاۃ المار ہذا من البعر ومار مثہ من آب سرگین ناک ویقال دمنت علی فلان ای ضغنت ودمنت الارض مثل ولمتہا (ع ف اک ۲) ادمان پیوستہ شراب خوردن وپیوستہ کاری کردن ودمان بالفتح عفونتی کہ بخرما رسد دموت مشد دا موضعی

دنن - فرس ادن کوتاہ دستہا دنن بفتحتین مصدر منہ وہو دنو الصدر من الارض وہو من سوال العنق رجل ادن کوژ پشت وبیت ادن لپست وہ دنن خم ودنا

بالکسر ج - ودندنۃ بآوازی سخن گفتن کہ فہم نشود و فی الحدیث حولہا ندندن - ودندن ملف سیاہ خشک شد

دون - دون - فرود - وہو نقیض فوق ومعناہ تقصیر عن الغایۃ ویکون ظرفا وحقیرو اندک لا یشتق منہ فعل وبعضہم یقول منہ دان یدون دونا وادون ادانۃ - ویقال ہذا دون ذلک ای اقرب منہ ویقال فی الاغراء بالشئی دونک یعنی بگیر اورا دیوان اصلہ [illegible] ان فعوض من احدی الواوین یاء لانہ یجمع علی دواوین ولو کانت الیاء اصلیۃ لقالوا دیادین - ویقال دونت الدواوین -

دہن - دہن - بالضم روغن - وباران ضعیف دہان ج - دہی از مین - دہان بالکسر الضیا و ادیم سرخ - ومنہ قولہ تعالی فکانت وردۃ کالدہان ادہان تدہن چرب شدن وطلی کردن بروغن بخود دہن چرب کردن بروغن (ع ف اض ۲) یقال دہنتہ بالدہان ادہنتہ دہونا یقال دہنتہ بالعصا ای ضربتہ بہا وتر کردن باران زمین را اندکے فہی مدہونۃ - قوم مدہنون علیہم آثار النعم - مدہن بفتحتین شیشۂ روغن - ومغاکی در کوہ کہ آب در وے گرد آید وہو احد ما جاء علی مفعل مما یستعمل من الادوات وتمدہن الرجل اخذ مدہنا مداہن ج - مداہنۃ چیزی نہا و دہصا لغت نمودن ادہان صنعت کردن قولہ تعالی ودوا لو تدہن فیدہنون - وقال قوم داہنت بمعنی واریت وادہنت بمعنی اغتشبت - ناقۃ دہین قلیلۃ اللبن ودہنت مصدر منہ (ع لفظہا) دہنا موضعی وتمیم سیدو لقیصر ونام زنے -

دہقن - دہقان - بالکسر وبالضم کشاورز معرب یقال تدہقن الرجل ولہ دہقنۃ بموضع کذا -

درن دون
درخمن
دفن
دحن
دخن + درن
دکن
دمن
دون
دنن - دہقن

سلہ ذکر منہا وہا جما البار ۱۲ ق

دُہدُن ۔ دُہدُنّ بضمتین وتشدید النون باطل وربما قالوا دُہدُر بالراء فی المثل دُہدُر دین سعد القین یضرب للکذاب ۔

دین ۔ دین ۔ دام دیون ج ۔ و دام وادن (ع ع ف اک ۲) فهو مدین ومدیون وام دارد و دام خواستن فهو دائن ۔ مدیون ایضًا مرد بسیار وام مدیان بالکسر کسیکه عادت بدین گرفتن دارد وادائم بمهلت چیزے خریدن بہار دام وار شدن یقال منه ادنی عشرة دراہم ۔ وادان ای استقرض فهو مدین وفی الحدیث ادان معرضًا وهو الذی یعترض الناس فیستدین ممن امکنه ۔ تداین بنسیه دوام خرید وفروخت کردن استدانة دام خواستن مداینة معاملة به نسیه کردن ۔ و دام دادن دین بالکسر کیش ۔ وعادت وکار و نرم شدن وگردن دادن ۔ ونرم کردن و رام گردانیدن لازم ومتعد یقال دان له ای انقاد له واطاعه ۔ ودانه ای اذله واستعبده ویقال دِنتُه فدان وفی الحدیث الکیّس من دان نفسه وعمل لما بعد الموت وپاداشن ۔ و پاداش دادن یقال دانه اے جازاه ۔ ویقال کما تدین تدان اے کما تجازی تجازی بفعلک وقوله تعالی اِنّا لمدینون ای مجزیون محاسبون ومنه الدیان فی صفة الله تعالی وقوم دین ای دائنون ۔ مدین بالفتح بنده ۔ مدینة کنیزک ۔ وشہرستان وشہر ہجرت رسول الله صلے الله علیه وسلم قال الفراء دنته ای ملکته ودیانة بالکسر راستی ودینداری وتدین به فهو متدین ۔ تدیین کسے را بر دین خود ماندن ۔

دنبة ۔ بالضم نوالہ بزرگ ۔ دین بالکسر آغل گوسفندان

دخشن ۔ کجعفر کوزی ومرد درشت وگفته اند نام شخصے ۔

ورجنت ۔ الناقة علی ولدہا ۔ ای رئمته بعد نفار یعنی شتر مادہ بر بچہ بعد نفرت مہربان شد ۔

ورخمین کشترحبیل بلا دآہسته ورخمین مثله فیهما ۔

وراقین ۔ کعلابط ولیشد وزرد آلو وشفتالو لغة شامیة ۔

وشن ۔ بجنبید (ع ع ف اص ۲) تدشن گرفت داستان شہر یست وآلداشن معرب الدشن ۔ یعنون به الثوب الجدید لم یلبس والدار الجدیدة لم تسکن دشتی کسکری شہر یست بمصر علی منه الفقیه الورع احمد بن عبد الرحمن الدشنادی ۔

دعن ۔ شاخہاے خرما که بعضے ازان به بعضے دیگر بستہ برسن پوست خرما نہند وبرآن خرما گسترند وگفت بدخود بدغذا دعن کمکرم مثله دعن کجذب مرد بیباک ودعنة کج دعانة بالفتح بیباک شدن (ع ع ف اص ۲) دمااعنه للتعجب دعان بالفتح وادئیست مابین مدینه وینبع ۔

دعکن ۔ کجعفر نرم ونیک خو واسپ رام وعکنة بالفتح وبکسر شتر ماده فربه ودرشت ۔ وکاروئیکس سطر

دغن ۔ ابرناک شد روز یقال دغن یومنا دغنة ابر وزن دمنی دجنه یعنے ابر بی باران وام ربیعة ابن رفیع الذی اجار ابابکر رضی الله عنه اوہی کلمة او کخرقة والصحیح الاول والحدثون ملحنون دغانین چند گروہ ہاست ہلا دعمر دبن کلاب ودغان سہیست مرانس علین دغنة کجہینة نام احمقیست یانام زنی ست گول که مشہور بود وعبد الله بن محمد شیخ ابی النعیم وابراہیم ابن احمد الداغونیان محدثان ۔

دقن فی لحی الرجل ۔ ای ضرب فیه وکذ لک اذا منعه وعزمه ۔

ادہنان ۔ پیر وکلان سال شدن لغة فے اولہام ۔

دہمن ۔ لقب پادشاہان فارس مانند قیل یمن را ۔

فصل الذال

ذاتن ۔ ذولون بفتحتین والہمزة لغة یقال خرج الناس تیذار تون ای یاخذون الذآنین ۔

ذعن ۔ اذعان ۔ گردن دادن ۔

ذقن ۔ ذقن زنخ وفی المثل شقل استعان بذقنه یضرب للرجل ذلیل یستعین بآخر مثله ۔ ذقن بر زنخ زدن (ع ع ف اص ۲) ذاقنة تندے حلقوم ذواقن فرود ہا گلو وشکم ناقة ذقون سست زنخ بود ذقون وقد ذقنت بالکسر اذا خرزتها لجارست شفتها مائلة ۔

ذنن ۔ ذنین ۔ آب بینی روان ذنان بالضم مثله ذن یذن ذنینا اذا سال ۔ ذنن بفتحتین بدان صفت شدن (ع ع ک اف ۲) اذن نعت منه ذنا مؤنث وایضًا زنے که حیض او نه ایستد ذنانة بالضم باقیمانده چیزی ہلاک شده وباقی مانده وام ووعده ویقال ان فلانا لیذن اذا کان ضعیفًا ہالکا ہرما او مرضًا ۔ وفلان یذان فلانا علی حاجة ای یطلبها منه ویسأله ایاها ۔ ذناذن القمیص مثل ذلاذله ذنذن بضمتین وکسرتین یکے ۔

ذون ۔ ذان ۔ عیب ۔

ذہن ۔ ذہن ۔ تیزی خاطر ۔ ویاد داشتن وقوت ذہن بفتحتین مثله اذہان ج ۔

ذہبة ۔ بالضم خوشیدن ہر دو لب از تشنگی لغة فی الذبلة

ذمون ۔ بالفتح دہیست بمسافت دو دیم فرسنگ از بخارا منہا الفقیه ابو محمد حکیم بن محمد الذمونی

ذہمین ۔ کجعفر ابن قرضم صحابی ۔

الذین ۔ بالکسر العیب ۔

دہمن حذف دہمن ۔ خبین ۔ دین ۔ دراقین ۔ ذاتن ۔ دشن ۔ ذعن ۔ ذقن ۔ دعن ۔ ذنن ۔ دعکن ۔ دغن ۔ دون ۔ ذہن ۔ ذنبة ۔ دقن ۔ ذمون ۔ دنبة ۔ دخشن ۔ ادہنان ۔ ذہمین ۔ الذین

فصل الراء

رتن ۔ رتن ۔ آمیختن مرتنۃ نان روغنی ۔
رثن ۔ رثان ۔ باران پیاپی ارض مرثنۃ ۔
رثغن ۔ ارثغنان سستی مرثغن ابر فرو افگندہ داہنہا ۔

رجن ۔ رجون ۔ اقامت کردن بجای (ع ع ف اض ۲) راجن خو کردہ والف گرفتہ بجاے یقال رجنت الابل ورجنت ایضاً بالکسر وارجنتہا اے حبستہا للعلف ۔ رجن باز داشتن ستور را از چرا و با آخور علف دادن و باز ایستادن ستور از چرا متعد لازم ۔ ارتجان آمیختہ و شوریدہ شدن کار بر کسے و صافے ناشدن وتباہ شدن مسکہ بجوشانیدن ۔

رجحن ۔ ارجحنان ۔ گرائیدن ۔ و میل کردن و جنبیدن ۔ و یکبار افتادن وجیش مرجحن و حی مرجحنۃ اے ثقیلۃ ۔

ردن ۔ ردن ۔ بالضم ترنیہ ۔ دمن آستین اردان آن ج ۔ تردین اردان پیراہن را ردن ساختن واردنت الحمی اشتل ردمت لے وامت بمردن بکسر الدال تاریک ردن بفتحتین پیرا گرفتن و کشیدہ شدن پوست بر اندام (ع ع ک ف ۲) ذخز در لیسمان ۔ مردن بالکسر ک دن ایضاً آب تنگ از رحم با بچہ بیرون آمیدن بر ہم تافتن و ریسم لشاندن (ع ع ف اض ۲) یقال ردن المتاع روماے افکندہ وآواز کوفتن سلاح بریکدیگر اردن بفتحتین ولتشدید النون خواب و نام جوی و شہرے بشام اردن خز سرخ وقناۃ ردینیۃ ورمح ردینی منسوب بردینۃ نام زنے ویقال خطیۃ ردن درماح ردن رادن زعفران ویقال لبعیر رادنی وناقۃ رادنیۃ اذا خالطت صفرتہ حمرۃ کالورس ۔

رزن ۔ رزن ۔ جای بلند وہموار کآب ایستد بروی رزون بالضم رزان بالکسر ج قال ابو عبیدۃ الرزان مناقع الماء و احد ہما رزنۃ بالکسر ۔ رزانۃ بالفتح آہستگے (ع ع لضمہا) فہو رزین اے وقور و امرأۃ رزان بالفتح اذا کانت رزینۃ فی مجلسہا رزن بدست گرفتن چیزے تا گرانی وسبکی وی معلوم شود (ع ع ف اض ۲) شیٔ رزین گرانمایہ و باسنگ ارزن درختے سخت چوب کہ از وے عصا سازند روزنۃ بالفتح روزن خانہ و ہی معربۃ ۔

رسن ۔ رسن بفتحتین مم ارسان آ رسن ج ۔ ورسنت الفرس ارسنہ فہو مرسون و ارسنتہ شد دتہ بالرسن ۔ مرسن جاے رسن لستن از بینی ستور ثم کثر استعمالہ حتی قیل مرسن الانسان یقال فعلت ذالک علی رغم مرسنہ اے انفہ ۔

رشن ۔ رشن ۔ ناخواندہ مہمان آمیدہ وہو الطفیلی واما الذی یجیٔ وقت الطعام فیدخل علی القوم وہم یاکلون فہو الوارش یقال رشن فلان اذا تطفل و دخل بغیر اذن ۔ ورشن الکلب فی الاناء یرشن رشنا ورشونا اذا ادخل راسہ فیہ روشن روزن ۔

رصن ۔ رصن ۔ تمام کردن ۔ و دشنام دادن یقال رصنتہ بلسانے و غالب آمدن لشناخت چیزے (ع ع ف اض ۲) ارصان استوار کردن ۔ رصین استوار رصانۃ مصدر منہ (ع ع لضمہا) والرصینان فی رکبۃ الفرس اطراف القصب المرکب فی الرصفۃ وفلان رصین بحاجتک اے حفی بہا ۔ وہو رصین الجوف اے موجع الجوف ۔

رطن ۔ رطانۃ سخن جز بزبان عربی گفتن (ع ع ف اض ۲) یقال رطنت لہ وراطنتہ وتراطن القوم قال الفراء الابل اذا کانت رفاقاً ومعہا اہلہا فہی الرطانۃ والرطون بفتحہا ۔

رعن ۔ رعن بفتحتین سستی رعونۃ گولی وسستی (ع ع لضمہا) ارعن رعنا ولغت منہ وما ارعنہ ۔ ورعنتہ الشمس فہو مرعون اے مسترخ ۔ ذو رعین بالتصغیر نام یکی از ملوک حمیر رعین نام حصنے رعن بینی سارہ کوہ رعون بالضم رعان بالکسر ج ۔ ولشبہ بہ الجیش فیقال جیش ارعن ۔ ویقال الجیش الارعن ہو المضطرب لکثرۃ وسمیت البصرۃ برعناء ۔

رغن ۔ رغن ۔ گوش داشتن وقبول کردن سخن ارغان مثلہ ۔ ولا ترغنن لہ فی ذالک اے لا تطمئن ورغن اے الصلح رکن الیہ ۔

رفن ۔ فرس ۔ رفن (ک اف ۲) مشدد النون اسپ دم دراز رفل کذالک ہذا ہو الاصل ارفنان رمیدن و باز آرامیدن ۔

رفہن ۔ رفہنیۃ (ص اف ۲) فراخی تن آسانی

رقن ۔ رقون ۔ بالفتح رقان بالکسر حنا یقال ترقنت المرأۃ اذا اختضبت بالحناء وارقنت لحیتہ ورقن اے اختضب ۔ مرقون ۔ مرقوم ۔ ترقین در کتاب الحساب لتسوید الموضع لئلا یتوہم انہ ابیض ترکیب فیہ حساب ۔

رکن ۔ رکون میل کردن بچیزے یقال رکن الیہ وساکن شدن (ع ع ک ف ۲ و ف اض ۲) قولہ تعالی ولا ترکنوا الی الذین ظلموا ۔ ورکن یرکن بفتحہا ایضاً علی الجمع بین اللغتین ۔ رکن الشیٔ بالضم کرانہ قوتر چیزے قولہ تعالی او اوی الی رکن شدید ۔ وجبل رکین اے لہ ارکان عالیۃ ۔ مرکن پستان بزرگ وناقۃ مرکنۃ الضرع مرکن بالکسر لگن وتغارکہ در وی جامہ شویند رکین مرد آہستہ آرمیدہ رکانۃ بالفتح مصدرہ (ع ع لضمہا) رکانۃ بالضم نام مردے ۔

رزن رعن رثن رفن رفن رجن رغن رسن رفن رجحن رشن ۔ رفہن رقن ردن رصن رکن رطن

رمن ـ رمان ـ بالضم والتشدید انار رمانی رمّانی بالفتح کوہے در طی از منیتیہ بالکسر شہرے از روم ارمنی لفتح المیم منسوب وے ـ

رنن رنۃ ـ آواز و آواز کردن (ع ع ف اک ۲) ارنان فریاد کردن و آواز کردن قوس رنتہا انا ترنینا ـ ولیقال شجر اؤہ نغنیۃ و اطیارہ مرنۃ مرنۃ ایضا کمان مرنان بالکسر مثلہ ـ رتن بفتحتین جانوریکہ بتابستان بانگ کند در آب ـ

رون ـ ارونان ـ بفتح الہمزۃ والواو آواز یوم ارونان ولیلہ ارونانۃ ای صعبۃ شدیدۃ

رہن ـ رہن ـ گروی و گرو دادن (ع ع بفتحہا) رہان بالکسر ج ـ رہن بفتحتین جمع الجمع لیقال رہنت الشی عندہ و رہنتہ الشی و ارہنتہ بمعنی ولم یجز الاصمعی رہنتہ و رہن ایضا دام و ثبت ـ راہن ای ثابت و مہزول من الابل والناس و قال ابو زید ارہنت فی السلعۃ ای غالیت بہا و ہو من الغلاء خاصۃ و قال ابن السکیت ارہنت فیہا بمعنی اسلفت ـ مرتہن گرو گیرندہ مرہون رہین رہینۃ گروی مراہنۃ رہان گرد بستن تا باختن یقال راہنت فلانا علی کذا و ارہنت بہ ولدی و ارہنت لہم الشراب و الطعام ای ادمتہ لہم وہو طعام راہن اسے دائم ـ

رہدن ـ رہادن ـ بالفتح طیر یکہ امثال العصافیر رہدن یکی و الزیدن و الرہدنۃ طائر یشبہ الحمرۃ الا انہ ادلس وہو اکبر من الحمرۃ ـ

رین ـ رین ـ ریم و زنگ گرفتن و منہ قولہ تعالیٰ کلا بل ران علی قلوبہم ای غلب و قیل ہو الذنب علی الذنب حتی یسود القلب ـ رین کذلک (ع ع ف ک ۲) و قیل کل ما غلبک فقد ران بک و ران علیک ولیقال ـ رین بہ اذا وقع فیما لا یستطیع الخروج منہ و رین بہ ای انقطع بہ و ران النعاس و ران الخمر غلبتہ ـ و ران نفسہ ای خبث ـ و ران القوم ای ہلکت ماشیتہم وہم مرینون ـ

رانۃ بمعنی ـ رغنۃ عن النضر بن شمیل عن الخلیل

زبون ـ بالفتح و اربان و اربون بضمہا بیعانہ لیقال ارنبتہ ای اعطیتہ ربوبا ـ المربین المرتفع فوق مکان زبان کرمان رکنی ست از کوہ اجا و کشتیبان ولیقال قد ترین ربانیۃ آبی ست مر بنی کلیب بن یربوع را و کلتاب نام شخصی ست از جرم ولیس فی العرب ابان بالراء غیرہ و من سواہ بالزاء و علی بن ربن الطبری مجوسی کا مولف کتاب الامثال و غیرہ اربونۃ بالضم شہر بمغرب موضع الراء بن منک ہو موضع الران ـ

ترا لقین ـ دہیست ببلاد عجم و ہی قصبۃ کردن

ارجعن ـ لغۃ فی ارجحن بمعانیہ ای مال و اہتزو دفع بمرۃ یعنی نا دیر جنبید و یکبارگی افتاد ـ

رخان ـ بالفتح منہا الحسن بن قاسم الرخانی

رذان ـ بالفتح دہیست بنیشاپور راذان نام جائی و ابن راذان من القراء عبد اللہ بن محمد فرودونا روذن را ذنات روستاہا ـ

رستن ـ کجعفر شہریست ما بین حماۃ و حمص منہ عیسی بن سلیم الرستنی ـ

مرصون ـ ردہ تو بر تو نہادہ از سنگ و جز آن بضم بعضہا الی البعض فی بناء و غیرہ ـ

رعشن ـ کجعفر و النون زائدۃ بدولیل الرعش من الظلمان و الجمال السریع رعشنۃ مونث منہ و فرس المراد رعشنۃ آبی ست مر بنی عمرو بن قرط من بنی ابی بکر بن کلاب سمیت رعشن ملک حمیر کان بہ ارتعاش ـ

ارمعن ـ و معہ ـ یعنی اشک او روان شد ـ

رنجان ـ شہری ست بمغرب و ذکر فی باب الجیم ـ

فصل الزاء

زان ـ کلب زبنی ـ بالہمز ہو القصیر والقلل صبی زؤان الذی یجی لط الکبر ـ

زبن ـ زبن ـ سپوختن (ع ع ف ک ۲) دیر انوزدن شتر کسے را زبنت الناقۃ اذا ضربت بثفنات رجلہا عند الحلب و الزبن بالثفنات و الرکض بالرجل و الخبط بالید و منہ ناقۃ زبون و حرب زبون تزبن الناس ای تدفعہم و تصدمہم ـ زبانیۃ عند العرب الشرط یعنی چاؤش ـ و ہو زنخ بانان الواحد زبان و زابن و زبنیۃ بالکسر و رجل فیہ زبونۃ بالفتح و تشدید الباء اسے کبر و رجل ذو زبونۃ ای مالع جانبہ ـ زبانیا العقرب بالضم قرنا ہا ـ زبانیا دو ستارہ در برج عقرب از منازل قمر زبان نام مردی مزابنۃ بیع رطب بر درخت بخرما و قد نہی عن ذلک ـ زبون بالفتح گول و نادان ـ

زحن ـ زحن ـ درنگ کردن (ع ع بفتحہا) تزحن بفلان تزحن علی الشی اذا تغطر مع کراہیتہ لہ ـ

زرجن ـ زرجون ـ بفتحتین خمر و زر و قیل ہو معرب زرگون و یقال صبغ احمر ـ

زرفن ـ زرفین ـ فارسی معرب یعنی زنجیر در و قد زرفن صدغہ اسے جعدہ ـ

زفن ـ زفن ـ پاے کوفتن (ع ع ف اک ۲) زفن مثال ہزبر سخت ـ

زقن ـ زقنت ـ الحمل ارقنہ اذا حملتہ ـ و ازقنت فلانا اسے اعنتہ علی الحمل ـ

زکن ـ زکن ـ بفتحتین دانستن (ع ع ک ا ف ۲) و گمان بردن یقال زکنتہ صالحا ای ظننتہ و تفرستہ و ازکنتہ شیئا بمعنی اعلمتہ ایاہ و افہمتہ حتی زکنہ ـ تزکین تشبیہ کردن یقال زکن علیہم و زکم ای شبہ علیہم و لبس ـ

زمن - زمان - زمن - روزگار وھو اسم لقلیل الوقت وکثیرہ ازمان اَزمنۃ ازمن ج - د لقیتہ ذات الزمین یرید بذلک تراخی الوقت کما یقال لقیتہ ذات العُویم یعنی ربانگی وسالگی اے بین الازمان وبین الاعوام - وعاملہ مزامنۃ کما یقال مشاہرۃ زمانۃ بالفتح برجای ماندگے (ع ک ف ۲) رجل زمِنٌ لغت منہ وَاَفتی درحیوانات زمان بالکسر ولتیغ یدالمیم بدرجی از بکر۔

زمن - ویقال ازمنۃ بہ ای اتھمتہ بہ وہو بزین بکذا - ابوزمنۃ کنی یعنی حمدونہ۔

زدن - زون - بالضم بت زوّن مثال جہت کوتاہ بالازونۃ مونث - زون وزنی بفتحتین کوتاہ زدان بالضم والکسر داشتلخ کہ باگندم آمیزد وہوا یضاً دقد مر

زین - زینۃ بالکسر آرایش یوم الزینۃ روز عید زین آراستن نقیض الشین زانہ وزنیۃ بمعنیٰ مزین (ف ا) مقذذ الشعر بالکسر آئینہ دار وازدان وتزین بمعنٰی والاول انتقل من الزینۃ الاان التاء لم توافق الزاء لشدتہا ابدلو امنہا الاقہو مزدان دان اُدغمت قلت مُزّان - وتصغیر مزدان مزین مثل مخیر تصغیر مختار ومزیین منشئا اذا عوضت کما تقول فی الجمع مزاین ومزائین - ویقال زینت الارض بعشبہا وازینت مثلہ واصلہ تزینت فسکنت التاء واُدغمت فی الزاء واجتلبت الالف لیصح الابتداء بہا۔

زبران - مذکور فے باب الراء۔

زخنۃ - سخن یقال ما سمعت لہ زخنۃ ای کلمۃ ونبستہ

زرین - مشددۃ الراء لقب احمد الرطبی المحدث و عبداللہ بن زرین الدوینی شیخ ابن ابی لقمۃ معرب معنی آن از زر ساختہ وتعداۃ مزینۃ بیگاہ خنگ

الرطبی - بفتحتین ہو عبداللہ بن محمد بن الفرج الرطبی المکی المحدث -

ابوزعنۃ عامر بن کعب او عبداللہ بن عمر وصحابی بدری شاعر۔

زاغونی - علی بن عبداللہ محدث حنبلی و محمد بن عبدالعزیز الزعینی کحوبنی الفقیہ مؤلف احکام القضاۃ

زندنۃ بالفتح وہی منہا محمد بن احمد بن تمازم وہو من زندامن زندنۃ وابوحامد احمد بن موسے و محمد بن سعید المحدثان ومحمد بن محمد مقری ماوراء النہر

فصل السین

سنن - استن - بالفتح بیخ درخت پوسیدہ سَتَنۃ یکے۔

سجن - سجین - بالکسر زندان وبازداشت دبالفتح مصدرہ (ع ن اص ۲) ضرب سجین ای شدید و سِجّین موضعی کہ دروی نامہای فجار وکفار بود قولہ تعالیٰ کلا ان کتاب الفجار لفی سجین۔

سحن - سحنۃ - (ن او سکون ۲) ہیأت وہناور وئے مردم یقال ہولاء قوم حسن سحنتھم سحناء کذلک ہو حسن السحناء بالسکون والحرکۃ وانما حرک لمکان حرف الحلق۔ مساحنۃ نیکوئی معاشرت فرس مُسحنۃ حسن المنظر - و سحنت الحجر کسرتہ مِسحنۃ بالکسر تیشۂ سنگ شکن۔

سخن - سخن - بالضم گرم سخونۃ مصدر منہ (ع ضمہا) و فتح الاول - اسخان تسخین گرم کردن ما سخن و سخین آب گرم وما سخاخین بالضم کذلک علے فعاعیل ولیس فی الکلام غیرہ مسخنۃ بالکسر دیگ آب گرم کن ایم سخن بالضم وساخن وسخنان روز گرم ولیلۃ سخنۃ وساخنۃ وسخنانۃ - وانی لا جد فے نفسی سخنۃ بفتحتین وہی فضل حرارۃ - وسخنۃ العین نقیض قرتہا ویقال سخنت عینہ (ک ۲) فہو سخین العین وسخن اللہ عینہ ای ابکاہ - سخون بالفتح شوربای گرم کردہ سخینۃ آرد پالودنی او ماج سخنین ای مسحاۃ یعنی بیل برگشتہ لب لسناخین موزہا لا واحد لہا من لفظہا وفی الحدیث انہ امرہم ان یمسحوا علی المشاوذ و التساخین مثل التعاشیب۔

سدن - سادن - خادم کعبہ وبتخانہ سدنۃ ج - سدن سدانۃ بالفتح مصدر منہ (ع ف اص ۲) و کانت السدانۃ واللواء لبنی عبدالدار فے الجاہلیۃ فاقرہا النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لہم فے الاسلام - اسدان لغۃ فی الاسدال وہو سدل الہوادج یعنی پردہ ہای بارگیر وسدن الرحل ثوبہ وسدن الستراذا ارسلہ۔

سرجن - سرجین - بالکسر سرگین لانہ لیس فی الکلام فعلیل بالفتح ویقال سرقین ایضاً۔

سطن - اسطوانۃ - بالضم ستون والنون اصلیۃ وہو افوالۃ مثل اقحوانۃ لانہ یقال اساطین مسطنۃ و قیل ہو فعاوانۃ وقیل افعلانۃ - وجمل اسطوان ای مرتفع۔

سعن سعن - بالضم خیک ومشک وہی التی تقطع من نصفہا وتنبذ فیہا وربما استقے بہا کالدلو و جعلت المرأۃ فیہا غزلہا وقطنہا سعنۃ ج - ویقال مالہ سَعْنَۃ ولا مَعْنَۃ بالفتح فیہما ای شئی۔

سفن - سفن - بفتحتین تیشۂ چوب تراشی مسفن بالکسر مثلہ وپوست درشت مثل پوست نہنگ کہ قبضۂ شمشیر نہند - سفن پوست باز کردن از درخت وخران (ع ف اک ۲) وخاک رفتن باد از زمین (ع ف اص ۲) سوافن بادہای خاکروب واحدہا سافنۃ - سفینۃ کشتی سفین ج سفن سفائن کذلک سفان خداوند کشتی سفانۃ نام دختر حاتم طائی۔

سکن - سکون - بالضم آرمیدن (ع ف اص ۲)

زمن
ابوزعنہ
زاغونی
زندنۃ سدن
زنن
زدن ستن
سرجن
سجن
زین سطن
سحن
سعن
سخن سفن
زبران
زخنۃ
زرین
الرطبی سکن

لتسکین آرام دادن سکینۃ آرمش و آہستگے سکنت الدار
واسکنتہا غیری یسکنی بالضم باشش وہو اسم
من الاسکان۔ سکان بالضم والتشدید باشندگان و
دُم کشتی مسکن بکسر الکاف موضعی از کوفہ۔ والیضا جای
باشش۔ وخانہ وبالفتح عند اہل الحجاز سکن لبسکون
سنن
کاف باشندگان خانہ وفی الحدیث حتی ان الرمانۃ
لتشبع السکن سکن بفتحتین آتش وہرچہ بوی آرام
گیرد مرد چون زن وفرزند وجز آن۔ ونام مردے
سُکین مصغر احی از عرب مِسکین بالکسر درویش۔ و
ضعیف وبیچارہ ویقال تسکن الرجل وتمسکن کما قالوا
تمدرع وتمندل من المدرعۃ والمندیل فی الحدیث
سین
لیس المسکین الذی تردّہ اللقمۃ واللقمتان وانما المسکین
الذی لا یسال ولا یفطن لہ فیعطے مسکینۃ مسکین ایضا
مونث ومفعال ومفعیل یستوی فیہا المذکر والمونث
ویقال مسکینۃ تشبیہا بالفقیر والفقیرۃ مساکین مسکینون
ج۔ ومسکینات للاناث۔ سکنۃ (ف اک ۲) جاے
قرار گردن وفی الحدیث استقروا علی سکناتکم فقد
انقطعت الہجرۃ ای علی مواضعکم ومساکنکم ویقال الناس
علی سکناتہم ای علی استقاماتہم۔ سکین مثال فسیق
کارد یذکر ویونث والغالب علیہ التذکیر۔ سکون
بالفتح حی از یمن سکینۃ دختر حسین بن علی رضی اللہ تعالیٰ
عنہم طرۃ سکینیۃ منسوبۃ الیہا۔
سمن
سبن
سَمن سَمَن۔ روغن ومسکہ سُمنان ج۔ و
روغن کردن بر طعام (ع ف اص ۲) سمنت لہم
الطعام سمان روغن فروش تسمین روغن توشہ دادن
و فربہ کردن وفی المثل سمن کلبک یاکلک وخنک
کردن بلغۃ اہل الطائف والیمن وحکی انہ اتی الحجاج
بسمکۃ فقال للطباخ سمنہا ای بردہا۔ سمین فربہ سمن
(ک اف ۲) مصدر منہ (ع ک اف ۲) تسمن شلہ سمنۃ
بالضم دارو فربہی زنان اسمان خداوند ستور فربہ
شدن یقال اسمن الرجل ملک شیا سمینا واعطاہ
غیرہ استسمان فربہ شمردن۔ وروغن خواستن خویشتن
را سمانی بالضم مرغی سماناۃ یکے سمانیات ج سمنیۃ
وہم فرقۃ من عبدۃ الاصنام واہل التناسخ۔
سنن سنن بفتحتین روش یقال امض علی
سننک وبالضم ایضا ای علی وجہک واستقام علے
سنن واحد ویقال تنح عن سنن الطریق بالفتح والضم
وبضمتین ایضا۔ وجاءت الریح سنائن اذا جاءت
علی طریقۃ واحدۃ لا تختلف۔ سنۃ بالضم روش۔ و
نوعی از خرماے مدینہ ویقال سن الرجل ابلہ اذا احسن
رعیتہا والقیام علیہا۔ وسنوا المال ای ارسلوہ
فی المرعی۔ حما مسنون غریدن بوی ناک وسنۃ الوجہ صورت
روی مسنون صورت کردہ وروشن وتابان کردہ
سن مصدر منہ (ع ف اص ۲) وقد سننتہ اسنہ
سنا اذا صورتہ۔ ورجل مسنون الوجہ ایضا اذا کان فی
وجہہ وانفہ طول۔ وتیز کردن کارد با فسان مِسن بالکسر
فسان سنان مثلہ وایضا سر نیزہ وعصا وتیزی ہر چیزے
اسنۃ ج سنین بالفتح سولیش سنگ وآہن وجز آن
سنون بالفتح داروکہ بر دندان مالند استنان بر جستن
وتوسنی کردن ستور۔ ومسواک کردن دندانرا وفی المثل
استنت الفصال حتی القرعی۔ مسانۃ سنانہ اندن
وخوابانیدن فحل ناقہ را بجہت گشنی سن بالکسر دندان
اسنان ج۔ ویجمع الاسنان علی اسنۃ مثل قن وقنان
واقنۃ وفی الحدیث اذا سافرتم فی الخصب فاعطوا الرکب
اسنتہا ای امکنوہا من المرعی۔ والتصغیر سنینۃ وسال
وعمر وقولہم لا آتیک سن الحسل اے لا آتیک ابدا
لان الحسل لا تسقط لہ سن۔ ویقال کم سنک یعنی
سال تو سن القلم زبان قلم وہو موضع البری منہ یقال
اطل وسن قلمک سمنہا وحرفت قطک وایمنہا سنۃ
مہر درم۔ ویک دانہ سیر یقال اعطنی سنۃ من ثومک
ویقال اسن الرجل ای کبر واسن سدیس الناقۃ
ای نبت وذلک فی السنۃ الثامنۃ واسنہا اللہ ای
انبتہا۔ سناسن مہرہای چرخ دلو۔ وتیزی ہای مہرہ
پشت سن بکسرتین یکی سنینۃ ریگ تودہ بلند سنائن
ج۔ سن ایضا ریختن خاک بر زمین وبلند کردن (ع ف
اص ۲) وآب بر روے ریختن یقال سننت الماء علی وجہی اذا
ارسلتہا ارسالا من غیر تفریق فاذا فرقتہا فی الصب
قلت بالشین المعجمۃ وسحنت راندن ستور را مسان
بالفتح شتران کلان سال۔
سین سین۔ حرفی از حروف ہجا وہی من حروف
الزیادات وقد تخلص الفعل للاستقبال تقول سیفعل
قال ابو زید من العرب من یجعل السین تاءً فی روی الشعر
ومن العرب من یجعلہ کافا۔ وقولہم فلان لا یحسن سنیہ
ای شعبۃ من شعبہ الثلاث۔ ویس کقولہ تعالے
الم وحم فی اوائل السور ومعناہ قال عکرمۃ یا انسان
لانہ قال انک لمن المرسلین۔ طور سیناء بالفتح والکسر ہی
بالشام طور سینین کذلک والفتح اجود فی الاولی لانہ بنی
علی فعلاء وغیرہ وکذلک سینین واحدتہا سینینۃ و
لیس فی الکلام فعلاء بالکسر والمد وکان ابو عمرو بن
العلاء یختار الکسر فیہا ویعتبرہ بطور سینین وہو اکثر القراۃ
والکسائی یختار الفتح وہو اصح فی النحو۔
سبن بفتحتین وہی ست بہ بغداد ومنہا الثیاب
السبنیۃ وہی از رسو وللنساء وقول اللیث ثیاب
من کتان بیض سہو وقال ابو بردۃ الثیاب السبنیۃ ہی المشبعۃ
وہی من حریر فیہا امثال الاترج اسبن وام علی السبنیۃ
وابو جعفر واحمد بن اسمعیل السبنیان محدثان وسنبتہ
بالکسر وفتح الباء والنون المشددۃ لغۃ فی سیفنۃ سبان

بالفتح رو پوشہائے تنک۔

ساربان - بسکون الراء جد والد علی بن ایوب ابن الحسین الشیعی القمی راوی شعر المتنبی۔

سوسن - گلیست معروف ومنہ بری و البستانی صنفان الآزاد وہو الابیض و الاہر سار وہو الآسما نجونی نافع من الاستسقاء ملطف للمواد الغلیظۃ والآزاد لطیف نافع من العلل الباردۃ فی الدماغ محلل للریاح الغلیظۃ المجتمعۃ فیہ واصلہ جلاء محلل وورقہ نافع من حرق الماء الحار ومن لسع الہوام والعقرب خاصۃ الواحدۃ سوسنۃ وابو القاسم الحسن بن محمد بن الحسن بن سسنویہ کعمرویہ محدث۔

سستان - فی نسب ملوک بنی بویہ۔

اسغان - خورشہائے ردی وبلایہ۔

اسفراین - بکسر الہمزۃ والیاء شہریست بخراسان

اسقان - شمشیر رانیک زدودن اسقان کمرہای لاغر

سلعن - فی عددہ - عدا عدوا شدیدا۔

السلتین - من النخل ما یحفر فی اصولہا حفرا یجذب الماء الیہا اذا کانت لا یصل الیہا الماء۔

سمجون - محرکۃ جد والد ابی القاسم احمد بن عبد الودود ابن علی بن سمجون الہلالی الاندلسی الشاعر۔

سمحون - کصعفوق نادر والد ابی بکر الاندلسی الادیب النحوی۔

تسون - فروہشتگے شکم و الفضل بن محمد بن سون کزفر محدث نسوان بالضم موضعی و اسوان بالضم و بالفتح او غلط السمعانی فی فتحہ شہریست بصعید مصر منہ فقیر بن موسی المحدث وسونا یا بالضم و سے ست بہ بغداد او خلت فی البلد۔

اسہان - بالفتح ریگہائے نرم۔

فصل الشین

شأن - **شأن** - کار وحال - و درز - وآب ایہ سر شئون ج - و یقال لا شأنن شانہم ای لا فسدن امرہم شانان و درگ کہ از سرتا قرد ہا دستیہا قرود آید شانت شانہ ای قصدت قصدہ وما شانت شانہ ای لم اکترث لہ۔

شثن **شثن** - بفتحتین درشت شدن و شوخ بستن دست (ع ک اف ۲) رجل شثن الاصابع بالسکون وکذلک العضو - و شثنت مشافر الابل من اکل الشوک۔

شجن **شجن** - بفتحتین حاجت شجون ج - واندوہ اشجان ج واندوہگین شدن (ع ک اف ۲) شاجن لغت منہ - اشجان اندوہگین کردن شجن بازوا شتن حاجت کسی را از کار - و اندوہگین کردن (ع ف اض ۲) و راہ وادی شجون ج - یقال الحدیث ذو شجون ای یدخل بعضہ فی بعض - شاجنۃ وادی بسیار درخت شجنۃ بالکسر نام مردی و رگہا و بیخہا سے درخت درہم شدہ وبضم الشین کذلک - و یقال بینی و بینہ شجنۃ رحم ای قرابۃ مشتبکۃ و فی الحدیث الرحم شجنۃ من اللہ ای الرحم مشتقۃ من الرحمن والمعنی انہا قرابۃ من اللہ مشتبکۃ کاشتباک العروق۔

شحن **شحن** - پر کردن (ع بفتحہا) قولہ تعالی فی الفلک المشحون - و شحنت البلد بالخیل ای ملاتہ وبالبلد شحنۃ بالکسر من الخیل ای رابطۃ و راندن یقال مر یشحنہم شحنا ای یطردہم شحنا، و دشمنی شحنۃ بالکسر کذلک ومنہ عدو مشاحن - و اشحن الصبی اذا تہیا للبکاء۔

شدن **شدون** - قوت گرفتن - و شاخ برآوردن آہو برہ (ع ف اض ۲) شادن آہو برہ و شدن المہر ای قوی - و اشدنت الظبیۃ فہی مشدن اذا شدن ولدہا مشادن مشادین ج - شدنیات شتران منسوب بموضعی از یمن۔

شزن - **شزن** - بفتحتین درشتی زمین و ماندہ شدن و شتالنگ کہ بوی بازی کنند - شنزن بضمتین کرانہ[1]۔

شطن **شطن** - بفتحتین رسن دراز اشطان ج - و وصف اعرابی فرسا فقال کانہ شیطان فی اشطان شطن برسن بستن - و مخالفت کردن از قصد (ع ف ض ۲) شطون دور شدن اشطان متعد منہ - بئر شطون و نوی شطون - و درنگ و بے پایان شیطان دیو وکل عات متمرد من الجن والانس والدواب فہو شیطان ومارد قولہ تعالی طلعہا کانہ رءوس الشیاطین قال الفراء شبہ طلعہا برءوس الشیاطین فی القبح لانہا موصوفۃ بہ او برءوس الحیات وہی ایضا موصوفۃ بہ او نبت قبیح یسمے برءوس الشیاطین و نونہ اصلیۃ اذا کان فیعالا من قولہم تشیطن الرجل منصرفا و زائدۃ اذا کان فعلان من شاط و شیط غیر منصرف۔

شعن - **شعنان** - ژولیدہ موے شدن۔

شفن **شفن** - زیرک و دانا شفون بکنج چشم نگریستن (ع ف اک ۲) فہو شافن و شفون بالفتح و یقال شفنت الیہ و شنفت بمعنی وہو نظر فی اعتراض قال ابو عبیدۃ ہو ان یرفع الانسان طرفہ ناظرا الی الشئی کالمتعجب منہ او کالکارہ لہ۔

شقن - یقال قلیل شقن - اتباع لہ مثل وتح و وعر - شقونہ کمے (ع بضمہا) یقال شقنت عطیتہ اے قلت - اشقان کم کردن و کم دادن یقال شقنتہا و اشقنتہا (ع ف اض ۲)

شأن ساربان شزن سوسن شثن شطن شجن سستان اسغان اسفراین اسقان سلعن السلتین سمجون شعن شفن سمحون شحن تسون شقن شدن سقنت اسہان

[1] فی الصحاح الشنزن الکعب یلعب بہ - الشنزن بالفتح و بضمتین الکعب یلعب بہ وذکرا حدہما الجوہری غیر مقید ۱۲ ق

شَنَّن شَنّ - شاشیدن آب و پراگنده کردن - (ع ف اص ۲) ومنه قیل شن علیهم الغارة و اشن اذا فرقها علیهم من کل وجه و مشک کهنه دریده شنة مثله شنان بالکسر ج - وهی از عبد القیس ومنه المثل وافق شن طبقة شنین چکیدن آب و اشک تار شنان متفرق شنانة بالضم آب که از مشک و از درخت چکد شنان بالفتح بلا همز لغة فی شنآن تشنن کهنه شدن مشک و پراگرفتن و خشک شدن اندامها بر استخوان از پیری و تشانت القربة ای اخلقت و تشان الجلد ای یبس - شنون بالفتح شتر میانه گوشت - و گرسنه شنشنة خو و طبیعت و اشتن الرجل اے هزل

شَيْن شَيّن - عیب و زشتی هو خلاف الزین (ع ف اک ۲) مشائن معائب مقابح شین حرفی از حروف معجم هجا -

شَابَن - کودک نازک اندام فربه قد شبن الغلام (ع ف اص ۲) شبانة نام شخصے و بالضم احمد بن الفضل ابن شبانة الهمدانی الکاتب و عبد الرحمن بن محمد شبانة له جزء و علی بن عبد الملک بن شبانة محدثون و ابن شبان کشداد عبد العزیز بن محمد العطار و بالضم شبان بن جسر بن فرقد و اسمه جعفر و هذا لقبه و احمد ابن الحسین البغدادی یعرف بشبان و اشبونة بالضم شهریست به مغرب و شبن نزدیک شد شبانی و اشبانی بالضم مرد سرخ چهره و میگون بروت -

شَتَن - بالفتح بافتن جامه (ع ف اص ۲) شاتن و شتون فعتان منه یعنی جولاهه اشتون بالضم قلعه ایست باندلس و موضعیست نزدیک الطاکیه شتان بالفتح کوهیست بمکه ما بین کدی و کدا و اشتون بالضم پارچه های نرم رجل شثن الکف مرد درشت کف و محمد بن ابی المظفر بن شتانة کربانة محدث فرد شتنی

بالفتحات دهی ست بمصر -

اشتیخن - بکسر الالف والتاء روستائی ست بسمرقند منه محمد بن احمد بن مت المحدث -

شیخون - شیخ یعنی پیر و المشیخن لغة فی المشیخن -

شذونة - بالفتح شهریست باندلس منه ابو عبد الله ابن حاجة النحوے -

شاذکونة - بفتح الذال پارچه های گنده سوزنی تعمل بالیمن و الی بیعها النسب ابو ایوب الحافظ لان اباه کان یبیعها -

شَرَن - شگاف سنگ و قد شرن شگافت و سنگ شد (ع ک اف ۲) و بفتحتین شهریست بطبرستان شعران بالضم کاجیره و گل کافشه و محمد بن عبد الله بن الشبار نان محمد

شستان - بالکسر علی بن ابی سعید بن شستان المحدث -

ششانة - عمل من اعمال بطلیوس -

شاصونة - او ندهاے سفالے بر نیه ستوا صن رج و نام مرے -

شعثن - کجعفر و الدابی روح ذویب الصحابی -

شغنتة - بالضم لیشتواره جامه و شاخ تر شغن کصرح -

شغرنه - بالراء والنون بر وزن و معنے شغربه بالزاء والباء و ذلک فی الصراع یعنی آن بیداز کشتی

شفتنة - جماع کردن -

مشکدانه - بالضم عبد الله بن عامر المحدث

شلوبین - او شلوبنیة - شهریست بمغرب منه ابو علی الشلوبینی النحوی -

شمن - بفتحتین دهیست باستر آباد منها ابو علی حسین ابن جعفر الشمنی شمونة شهریست باندلس اشمونین بالضم بلفظ التثنیة شهریست بصعید اوسط و شمون

جرلیس بالضم و هیست بمصر نیز شطنوف -

شونة - بالفتح زن گول و جاے غله لغة مصریة و سواری دریا که برای جهاد آماده باشد تشون سبکی رای و هو یشون الرؤس ای یفرج شونها -

شاهین - پرنده ایست مشهور و عمود ترازو -

فصل الصاد

صَبَن صَبْن - باز داشتن نیکی و هدیه از کسے (ع ف اک ۲) و اذا اسوی المقامر الکعبتین فی الکف ثم یضرب بها قیل صبن و یقال له اجل و لا تصبن صابون م -

صَحَن صَحْن - نیکو کردن و صلح کردن میان دو قوم - و زدن و ناقة صحون ناقه لگد زننده و طبق بزرگ و دادن چیزی در طبق (ع بفتحها) و صنج و هما صحنان یضرب احدهما علی الآخر صحنا بالکسر نان خورش ماهی و القیصر صحناة ماهیانه -

صُدْن - صید نانی - پیلور - و جانورے که در زمین خانه سازد و آن را ناپدید کند صیدن مثله و پادشاه

صعن صعون - بالکسر و تشدید النون شتر مرغ نر -

صَفَن صَفْن - بفتحتین پوست خایه مردم صفنان بالضم ج - صفن بالضم سفره خنوراز چرم وادیم که در وی آب کنند و توبره شبان و شتربان که زاد و اسباب خود در وی نهد - تصافن بخش کردن آب صافن اسپ برسه پای استاده و سم چهارم بر زمین نهاده و ایضا القائم الذی یصف قدمیه صفون بالضم مصدر منه (ع ف اک ۲) و منه قوله تعالی الصافنات الجیاد و فی الحدیث کنا اذا اصلینا خلفه

لـه نوعے از جلاجل هندی چهانجه ۱۲ سـه ماهیانه دان نان خورش که از ماهی سازند ۱۲

شنن اشتیخن شونة شیخون شذونة شاهین شاذکونة صبن شرن شین صحن ششتان شابن ششانة شاصونة صدن شعثن شغنتة صعن شغرنه صفن شفتنة شتن مشکدانه شلوبین شمن

ر نعم ... من الركوع قمنا صفوفا فاذا سجد تبعناه اى قمنا صافين اقدامنا - صافن الصفا رگ ساق صفين بالكسر موضعے -

صنن - صنن بالكسر كمير دبر و ہو منتن جدا و روزى از ايام عجوز وسلۂ سير پوشيدہ كہ در وى نان تند صنان بالضم گند بغل و قد اصن الرجل اے صار له صنان - و اصن اذا شمخ بانفه تكبرا - و اصنت الناقة اذا حملت فاستكبرت على الفحل - و فلان مصن غضبا اے ممتلے -

صون - صون صيانة نگاہ داشتن ہو مصون و مصوون بالنقص والتمام و قد فسے (ردو - ا) صوان بالضم والكسر صيان بالكسر جامه دان و تخت جامه - و صان الفرس اذا قام على طرف حافرة من حفى او حفا صوان بالفتح والتشديد لوكى از سنگها صوانة يكے -

صين - صين بالكسر چين و ہے بلاد الترك صوانى چينى بار ہے الاواني المنسوبة اليها -

اصبهان - شہريست در پارس قد ذكر فے (اص ص)

صوتن - كعلبط زمنت زبيحة ناود النظير له فے الكلام -

صغانه - بالفتح معرب چغانه و آن نام سازيست صغانية شہريست بزرگ بما وراء النهر و نسب اليها الامام الحافظ فى اللغة الحسن بن محمد بن الحسن الصغانى و النسبة صغانى و صاغانى معرب چغانيان و اسحق ابن ابراهيم بن صيغوان الصيغونى زاہد محدث

فصل الضاد

ضان - ضائن - ليس نر خلاف عنز والجمع ضان خلاف معز مثل راكب و ركب و ضأن بالتحريك ايضا مثل حارس و حرس و قد يجمع على ضئين و ہو فعيل مثل غاز و غزى - ضائنة مونث ضوان و ضئان الرجل اے كثر ضانه -

ضبن - ضبن - بالكسر كش و ہو ما بين الكشح والابط و اول الجنب الابط ثم الضبن ثم الحضن - ضبنت آنكى و اضطبنته زير كش گرفتم - ضبنة الرجل بالكسر ضبنة بفتح الضاد وكسر الباء عيال مرد مكان ضبن اے ضيق و المضبون الزمن -

ضحن - ضحن - بفتحتين كوہے مر ضحيان بالسكون كوہے در ناحيه مكه -

ضرن - ضيزن - دشمن زحمت ... و آنكه با زن پدر يكے باشد - و آنكه بر سے زحمت ... و نام بت -

ضغن - ضغن - بالكسر كينه ضغينة مثله ضغن بفتحتين مصدر منه (ع ك ا ف ۲) وميل كردن و آرا ميدن يقال ضغن فلان الى الدنيا اى ركن اليها - و تضاغنوا و اضطغنوا اى انطووا على الاحقاد - و اضطغن الشئى اذا اخذه تحت حضنه يقال كانه مضطغن صبيا اى حامله فے حجره - فرس ضاغن اسب كه تا نزنى نيكو تر نرود و قناة ضغنة اى معوجاء و ضغنى الى فلان اى ميلى اليه -

ضفن - ضفن - دست انداختن شتر - و نا بكار افكندن (ع ف ا ك ۲) و بار كردن بر شتر يقال ضفن البعير برجله - و ضفن للغائط اى رى به و ضفن على الناقة اى حمل عليها - و ضغنت القيم اى اتيتهم - و ضفنة اى ضربته برجلى على عجزه - و اضطفن ہو اذا ضرب لقدمه مؤخر نفسه - و ضفنت بالانسان الارض اے ضربتها به ضيفن مثال ہيف گول درشت خلقت ضيفن طفيلى و ذكر فے الضيف -

ضمن - ضمان - بالفتح پذيرفتن (ع ك ا ف ۲) و انا ضامن و ضمين تضمين - پذيرانيدن - و در پناه و جائى آوردن - و در آوردن بيتے مفرد ديگران در شعر خويش مضمن شعر بالتضمين بيتے كه موقوف بيت دوم باشد در معنى التضمين و بيتى و پيوستن و فراہم گرفتن مكتوب و لفظ معنى - ضمن الكتاب بالكسر طيه يقال كان فى ضمنه - ضمنة بر جا ماندگى بمرض يقال تضمنه اى زمانة - ضمانة مثله و ہو ضمن اے زمن و الاسم الضمن ضمن بفتحتين ايضا مصدر منه (ع ك ا ف ۲) و فى الحديث من اكتتب ضمنا بعثه الله ضمنا اے من كتب نفسه فى ديوان الزمنى و الضمنى - ... خرما بن كه در شهر باشد و فى الحديث ... و سلم كتب ان لنا الضاحية من البعل و لكم الضامنة ... الظاهرة التى فے ... من النخل ... الذى يشرب ... و الضامنة ما تضمنها امصارهم و قراهم من النخل مضامين فى صلاب الفحول و نهى عن بيع المضامين و الملاقيح -

ضنن - ضن - بالكسر ضنانة بالفتح بخيلے كردن (ع ك ا ف ۱) و ہو ضنين و (ع ف ا ك ۲) لغة فيه و فلان ضنتى اى خاصتى و فى الحديث ان الله تعالى ضنائن من خلقه يحييهم فے عافية و يميتهم فى عافية و ہذا علق مضنة بكسر الضاد و فتحها اى نفيس مما يضن به - ضنة بالكسر قبيلۂ مضنون غاليه كه بر سر و ريش در مالند -

ضون - ضيون - بالفتح گربه نر ضيون ...

ضحن - بفتحتين شهريست ... ابن سيدة و التشديد ابن مقيل الذى ... التشدد الجواهرے فے (ص ح ن) ... مصحف -

ضمد ... نيك كرد آنرا و آسان كرد آنرا (ع ف ا ك ۲)

صمن ضبن
ضحن
ضون
ضرن
ضغن
ضبب
اصبهان صفن
صوتن
صنانه ...
... ان
...
ضائن
ضمن ضمنه

الغيزان الذى يراحم اباه فى امرأته قال اوس (ع) كلهم لابيه ضيزن سلف ۱۲ ص ۲ نفس قائل لا قبيلة ۱۲ ق

طیسانیة ضیطنة طمان طعثنة ضنین طفن طبن طنن طوانة ظعن طین طجن طحن طش ظن طرن طعن طرکونة

صدیق کسکری موضعی صدوان و صدیان نام دو کوه
والنون زائدة فتعاد فی الیاء

ضیطنة ـ وضیطان بفتحتین راه رفتن مردم فربه
با جنبش سر و دوش و تن ضیطن وضیطان لغتان لمنه

ضنین ـ بالکسر کوهیست بزرگ بصنعاء ـ

فصل الطاء

طبن طبن بفتحتین زیرک (ع ک اف ۲)
طبانة طبانیة طبونة بالفتح فهیدن کذلک (ع ف اک)
فهو طابن و طبن ای حاذق و آتش خوابانیدن
(ع ف اک ۲) طابون جای آتش خوابانیدن و
یقال طابن هذه الحفیرة کأنها و کأطئها مطبئن مثال
مطمئن و اطبأن مثال اطمأن و بمعناه ـ و ما ادری
ای الطبن هو ای الناس هو ـ طبنة بالضم
بازیچه طبن ج ـ

طجن طیجن ـ طاجن ـ بالفتح الجیم تابه معرب لان
الطاء والجیم لا یجتمعان فی اصل کلام العرب ـ

طحن طحن ـ آرد کردن (ع بفتحها) طحنت الرحی
وطحنت البر ـ طحن بالکسر آرد و طحنت الافعی ترحیت
واستدارت فهی مطحان بالکسر ـ طاحونة آسیا طواحن
دندان های بزرگ طحانة طحون بالفتح اشتران بسیار
طحون ایضا لشکر طحن (ض اف ۲) جانوری ـ
طحان آسیابان ـ

طعن طعن ـ زدن بنیزه (ع ف اض ۲) و
بفتحها) و طعن کردن در کسی طعنان مثله و در بیابان
رفتن ـ و گام زدن اسب چون عنانرا بکشی و نیک
رفتن یقال تطعن الفرس فی العنان مطعان
بالکسر بسیار نیزه زننده و طعن کننده مطاعین ج
وتطاعنوا و اطعنوا فی الحدیث لا یکون المؤمن
طعانا یعنی فی اعراض الناس ـ طاعون مرگ و با
طواعین ج ـ

طمان ـ اطمینان ـ طمأنینة ـ بالضم آرامیدن و هو
مطمئن و تصغیره مطیمن بحذف المیم من اوله و احدی
النونین من آخره و طمینة تصغیر طمانینة ـ بحذف
احدی النونین لانها زائدة ـ و طأمن ظهره و طامن بمعنی
علی القلب ـ و طأمنت منه سکنت ـ

طنن طنین ـ بالفتح آواز مگس ـ و بانگ طشت
و پیکان و لبط و مانند آن ـ و مرد را یقال طن فلان
ای مات ـ اطنان بانگ آوردن طشت و خوان
طن بالضم بندی از نی طنة یکی و یقال ضربه فاطن ساقه
ای قطعها ـ

طین طین ـ بالکسر گل طینة اخص منه و سرشت
و خو تطیین اندودن و بعضهم لا یشیده و لا یقول طنت السطح
فهو مطیین ـ و طان فلان کتابه ختمه بالطین و یقال
طانه الله علی الخیر و طامه ای جبله علیه ـ یوم طان و
مکان طان و ارض طانة گل ناک فلسطین (ک ا
ف ۲) شهری ـ

طش ـ شادمان و خوش عیش شدن (ع ف
اض ۲)

طرن ـ بالضم والشیم طار و نی نوعی از آن طرین
الشرب ای اختلطوا من السکر یعنی شراب خورندگان
باهم از مستی اختلاط نمودند همه طرین کد بسیم لامی ننک
و انی بالطرین والغرین ای بغضب طرینانة بالکسر
شهریست بمغرب اطرون بالضم شهریست فلسطین
طرون کصبور موضعیست بارمینیه طورین بالضم
دهیست به ری ـ

طرکونة ـ بالفتح و شد الراء و ضم الکاف شهریست
باندلس و موضعیست دیگر بمغرب ـ

طیسانیة ـ بالفتح شهریست باشبیلیة و طس لا یجمع
الا علی ذوات طس و لا یقال طواسین یعنی جمع طس
ذوات طس ست نه طواسین ـ

طعثنة ـ بالفتح زن بدخو و غنم طعثنة گوسفند بسیار ـ

طفن ـ مرگ و حبس طفانیة کعلانیة و دشنام ست
برای مردان و زنان طفانین دروغ و سخن بیهوده
و حبس و خلاف جستن و اطفئن اطبئن و اطفئن خلقه
خوی او نیک شد ـ

طوانة ـ کثمامة نام موضعیست ـ

فصل الظاء

ظعن ظعن ـ بالسکون والحرکة رفتن و کوچ
کردن (ع بفتحها) اظعان بردن ـ و راندن ظعینة
هودج و زن که در هودج باشد ظعن بضمتین و سکون
الثانی ظعائن اظعان ج ـ قال ابو زید و لا یقال
حمول و لا ظعن الا للابل التی علیها الهوادج ـ و
هذا البعیر تظعنه المرأة ای ترکبه من الافتعال ـ ظعون
بالفتح شتر هودج کش ظعان بالکسر رسن که بار بوی بندند

ظن ظن ـ گمان ـ و گمان بردن ـ و دانستن
تقول ظننتک زیدا و ظننت زیدا ایاک و قوله تعالی
وظن داود ای علم و ایقن داود و ظنین مرد متهم
کرده شده ظنة بالکسر تهمت ظنن (ک اف ۲) ج یقال
اظنه و اطنه بالظاء والطاء ای اتهمه علی فعله فی حدیث
ابن سیرین لم یکن علی یظن فی قتل عثمان و هو یفتعل
من الظن فادغم قال الشاعر (شعر) و لا کل من یظنني
انا معتب ـ و لا کل مایروی علی اقول و تظنی گمان
بردن و اصله تظنن فابدل من احدی النونات یا
مظنة الشئ بکسر ـ موضعه و مالفه الذی یظن کونه فیه
مظان ج ظنون بالفتح صرف گمان و چاه که در

آب بسیت یا نہ معلوم نباشد وکم آب و دام کہ گزارده شده یا نہ معلوم نباشد۔

ظران۔ بالفتح نام موضعیست۔

فصل العین

عبن۔ بسر عبنّ۔ مشدد النون کرگس ضخم وکذلک الجمل دعنبی مثلہ لحق بفعلی بیاء ازاو صلتہ نونت عنباة مونث عنبیات ج۔

عثن۔ عثان۔ بالضم دود۔ وگرد عثن کذلک عواثن ج۔ یقال عثنت النار تعثن بالضم اذا دخنت تعثین بوے دود دادن جامہ را عثنون بالضم موے ہای دراز زیر زنخ شتر۔ واول باد و باران عثانین ج۔

عجن۔ عجین۔ بالفتح خمیر عجین خمیر کردن وشرشتن بر چیزے۔ دوست زدن شتر برزمین در رفتن و برزمین تکیہ کردن بوقت برخاستن از ضعف و پیری (ع ف اک ۲) عجان خمیر گرفتن عجن بالفتحتین فربہ شدن (ع ک ا ف ۲) تعجین ناقۃ عجناء وعجینۃ لغت منہ آماس میان فرج و دبر ناقہ یقال ناقۃ عجناء عجان بالکسر میان خصیہ و دبر عجّان بالتشدید گول علجن زن گول لام زائد۔

عجہن۔ عجاہین۔ بالضم خادم وخوان سالار عجاہنۃ بالفتح ج۔ و بالضم لغت مونث منہ و قد تعجہن۔

عدن۔ عدن۔ اقامت کردن و بر جاے ہمیشہ بودن (ع ف اک ۲ وض ۲) ومنہ جنات عدن ای جنات اقامۃ۔ معدن جای باشش تابستان و زمستان و مرکز ہر چیزی عادن ناقہ بر یک جای ایستاده از علف عدن بفتحتین شہرے

عدان البحر کرانہ دریا عُیدان خرمابنان دراز وقدم فی الدال عدنان نام مردی عدنیۃ پارہ کہن لو عدات ج یقال غرب معدن اذا قطع اسفلہ ثم خرز برقعۃ۔ عداناگروہہاے مردم۔

عرن۔ عرنین۔ بالکسر اول ہر چیزی و مہتر قوم یقال ہم عرانین القوم وبن بینی نزدیک ابرو عرانیۃ بالضم آنچہ موج از تنگ آب بر آرد عران بالکسر چوب بینی شتر عرن مصدر منہ (ع ف اض ۲) عرات البکرة چوب بکره رمح معرّن نیزه کسان میخ دوز کرده بر عران وی یعنی چوب دی عرآن ایضا و رسی یقال دارہم عارن ای بعیدة عرن بفتحتین کفتگے پای ستور (ع ک ا ف ۲) دریش کردن ستور عرنیۃ بالضم قبیلہ۔ وگروہی کہ ارتداد آوردند در عہد رسول علیہ السلام وہم العرنیون عرین عرنیۃ جای شیر یعنی بیشہ و خستان یقال لیث عرنیۃ ولیث غابۃ۔ عرین ایضا گوشت و طینی از تمیم عرینۃ مصغرة قبیلہ از بجیلہ عرنۃ بالکسر افتاده از بیطاقتی و بیخ درخت کہ بوی خوش دہند پوست راعرنان بالکسر کوہے سقار معروف مشک پیراستہ از عرنہ۔

عربن۔ عربون۔ عربان بالضم فیہما عربون بفتحتین ربون تقول منہ عربنتہ اذا اعطیتہ ذلک

اعرثن۔ عرثن۔ گیا ہے کہ بوی دباغت کنند واصلہ عرنتن مثل قلقل حذفت منہ النون وترک علی حالہ ادیم معرتن ای مدبوغ بالعرتن عرتنات موضعی

عرجن۔ عرجون۔ بالضم درخت کثر شده شاخہا بریده از وی ومنہ قولہ تعالی حتی عاد کالعرجون القدیم وعرجنہ ای ضربہ بالعرجون۔

عرہن۔ عراہن۔ بالضم شگرف۔

عسن۔ عسن بفتحتین گوار یدن آب علف در خوردن آن در ستور (ع ک ا ف ۲) عسنت الابل ای یجمع فیہا الکلأ وسمنت ودابۃ عسین ای شکور عسن بفتحتین پیہ و فربہی دیرینہ اعسان الشئ آثاره ومکانہ وتعسن فلان اباه ای نزع الیہ الشبہ۔ وتعسنت الشئ ای طلبت اثره ومکانہ۔

عشن۔ وعشّن ای قال برأیہ یعنی بخواست خود گفت عشانۃ بالضم تنہ درخت ابو عشانہ کنیت مرد۔

عشزن۔ عشوزن مرد درشت سخت عشوزنۃ مونث

عطن۔ عطن۔ پوست را در شوره نہادن بجہت دباغت تا موی از وی بریزد (ع ف اض ۲ وک ۲) معطون لغت منہ عطن بفتحتین گنده شدن پوست در پیراستن معطون شدن وی (ع ک ا ف ۲) عطان گنہ کشہ خوابگاه شتر و غنم گوسپند نزدیک آب معطن بکسر الطاء کذلک اعطان معاطن ج عطون بالضم سیراب شدن و فرو خفتن (ع ف اض وک ۲) ابل عاطنۃ عطون عواطن ج۔ اعطان خوابانیدن شتر وخداوند شتران عاطنہ شدن عطن الرجل بعیره اذا لم تشرب فرده الی العطن ینتظر بہ فلان رحب العطن المباد اذا کان رحب الذراع

عفن۔ عفونۃ۔ وگیری ہوا پوسیدگے عفن بفتحتین مصدر منہ (ع ک ا ف ۲) عفن لغت منہ عفن الحبل ای بلی

عکن۔ عکنۃ۔ بالضم نورد شکم از فربہی عکن اعکان ج وتعکن البطن صار ذا عکن نعم عکنان کثیرة بالتحریک والتسکین

علن۔ علانیۃ۔ آشکارگی خلاف سر علون بالضم مصدر منہ (ع ف اض ۲) علن بفتحتین کذلک (ع ک ا ف ۲) اعلان متعد منہ۔ علان بالکسر آشکار اکردن باہم و پیدا کردن علنہ مثال ہمزة رازہا نہاں دارنده علوان الکتاب عنوانہ وعلونۃ وعنونۃ بمعنی۔

علجن۔ علجن۔ ناقہ آگنده گوشت یقال نونہ زائده والعلجن المرأة الماجنۃ۔

عمن۔ عمن۔ بالمکان لعمن۔ ای اقام بہ عمان

لہ بیانہ فی الصحاح الذی یسمیہ العامۃ الربون وفی القاموس ما ینعقد۔ البیع ۱۲

بالضم مخففا شهری بیمین واما الذی بالشام فهو عمّان
بالفتح والتشدید وأعمن الرجل اذا صار الی عمان -

عنن عین

عنن - عنن - بفتحتین پیش آمدن چیزے - وپیش
گرفتن کسی را (ع ع ن اض ۲ وک ۲) رجل معن ذکاۃ
ای عریض و ایضًا خطیب وامرأۃ معنۃ - عنین بکسرتین
نامرد عنینۃ زن که اورا از مرد نباید و فعیل بمعنی مفعول
وعنن الرجل عن امرأته اذا حکم القاضی علیه بذلک و
منع عنها بالسحر وغیره والاسم العنۃ بالضم وهی ایضًا
حظیرۃ الابل - عنان بالکسر لگام اعنۃ ج - ومعارضه
کردن عنانا المتن دو رگ پشت ویقال ارخ طرق العنان
یعنی سبک ستور است العنان وهوان یشترک فی شیء یخاص
تودن سائرا من المالکانہ عن لهاشی فاشتریاه مشترکین
فیه - وعنانک بالضم ان تفعل کذا ای جهدک غایتک
کانه من المعانۃ ای المعارضۃ من عن یعن اے
اعترض - وعننت الفرس حبسته بعنانه - عننت اللجام
ای جعلت له عنانا یعنین مثله عنونت الکتاب وعننته
کذا ای عرضته له وصرفته الیه - عنوان الکتاب بالضم
وهی اللغۃ الفصیحۃ وقد یکسر یقال عنیان بالضم والکسر
وعنونت الکتاب وعننته وعنیته بمعنے - اعتنان
پیش گرفتن وهو الاعتراض - عنون بالفتح - ستور
پیش رونده ویقال اعطیته عین عنۃ اے خاصۃ
من بین اصحابه ورأیته عین عنۃ اے الساعۃ من
غیران طلبته واعننت لحیته لا اوری ما هی ای اعرضت
الشیء لا اعرفه ولقیته عین عنۃ اذا رأیته عیانا ولم یرک
عنان بالفتح ابر عنانۃ واحد ها عنانۃ مثله - واعنان السماء
صفائحها وما اعترض من اقطارها کانه جمع عنن والعامۃ
تقول عنان السماء بالکسر - عنعنۃ همزہ را عین گردانیدن
در لفظ چنانکه لغت تمیم ست تقول عن فی موضع ان
عن مخففۃ از وهی کلمۃ البعد والمجاوزۃ تقول رمیت
عن القوس لانه بها قذفت سهمه عنها و عدها - واطعمته
عن جوع جعل الجوع منصرفا به تارکاله وقد جاوزه و
قد تقع من موقعها الافعی عن قد یکون اسما یدخله حرف
جرلانک تقول جلست من عن یمینه ای من ناحیۃ یمینه
وقد یوضع عن موضع بعد کما یقال لقحت عن حیال ای
بعد حیال - وقد تقع عن موضع علی یقال لا افعلت
فی حسب عنی ای علیّ -

عون

عون - عوان - بالفتح میانه سال از هر چیزے عون
بالضم ج - وفی المثل لا تعلم العوان الخمرۃ - تعوین
عون میانه سال شدن یقال عونت المرأۃ وعانت
ایضًا - حرب عوان وهی التی قوتل فیها مرۃ کانهم جعلوا
الاولی بکرا - البقرۃ عوان لا فارض ولا بکر کقوله تعالی
انها بقرۃ لا فارض ولا بکر عوان - عون یاری گر
اعوان ج معونۃ اعانت یاری دادن یقال رب
رشنی ولا تعن علی - ویقال ما عندک معونۃ ولا معانۃ
ولا عون رجل معوان بالکسر کثیرا لمعونۃ للناس
استعانۃ یاری خواستن - وموی زهار ستردن - معاونۃ
یاری کردن تعاون یکدیگر را یارے کردن -
اعتوان مثله والمتعاونۃ من النساء التی طعنت فی
السن ولا تکون الا مع کثرۃ اللحم - عانۃ گله خر کره عون
ج - وموے زهار - ونام وهی قریۃ بالفرات ینسب
الیها الخمر فیقال عانیۃ وربما قالوا اعانات وهی من اسمائها

عهن

عهن - عاهن - شاخ درخت خرما که نزدیک
تنه باشد عواهن ج - وایضًا اعضای جوارح سرودم
ورگهای رحم ناقه ویقال بنت عواهن النخل العهن
بالضم ای بیبست ورمی فلان بالکلام علی عواهنه اذا
لم یبال اصاب ام اخطأ عهن بالکسر پشم عهنۃ پاره
از وی عهون ج - وفلان عهن مال اذا کان حسن القیام
علیه ویقال اعطاه فلان من عاهن ماله وآهنه ای
من تلاده - عاهن حاضر ومقیم ثابت وعهن
بالمکان یعهن ای اقام به -

عين

عین - عین - چشم مونث اعین عیون اعیان
ج - عیینۃ تصغیرها - ومنه قیل ذو العیینتین للجاسوس
واسم رجل وچشمه - وچشم زانو وچشمه آفتاب - وزر دره
دمال پیدا - ودیدبان - وجاسوس - گزیده هر چیزے
وشخص - ونفس هر چیز اقال هو هو عینا و هو هو بعینه
وقول الحجاج لعینک اکبر انک یعنی منظر کبیرت
نشنک وسرورم یقال بلد قلیل العین ای قلیل الناس
وچشمه ترازو ویقال فی المیزان عین اذا لم یکن مستویا
وباران چند روزه که نه ایستد - وحرفی حلقیه از حروف
هجا ویقال فعلته عمدا عین اذا تعمدته بجد ویقین وکذلک
عمدا علی عین - ویقال لقیته اول عین واول عائنۃ
ادنی عائنۃ ای قبل کل شیء وفی المثل الجواد عینه فراره
ویقال لا اطلب اثرا بعد عین ای بعد معاینۃ - وعاینه
بنی فلان اموالهم ورعیانهم وما بها عائن وکذلک ما بها
عین اے احد - اسود العین کوهے راس عین شهرے
عیون البقر نوعی از انگور اعیان القوم اشرافهم
اعیان برادران مادر پدر رے - معاینۃ برادر مادر
پدر رے بودن ویقال هو عبد عین ای هو کالعبد لک
ما دمت تراه واذا غبت فلا - ویقال انت علی
عینی فی الاکرام والحفظ جمیعا قال الله تعالی
ولتصنع علی عینی - ویقال بالجلد عین وهی دوائر
رقیقۃ وذلک عیب فیه تقول منه تعین الجلد وسقاء
عین ومتعین - وتعین الرجل المال بچشم کردن وتعین
علیه الشیء لازم شد بر وی بعینه وحضرت حتی عنت
ای بلغت العیون - واعینت الماء مثله سماء عین
معیون علی النقص والتمام آب روان روشن عنیان
بالتحریک روان شدن آب اشک یقال شرب من عائن

ای من مارسائل - وعنت الرجل بالکسر چشم کردم فانا عائن و ہو معین ومعیون تعیین مخصوص کردن چیزی از جملہ - وآب در مشک نو ریختن تا چشمہ ہای وی بگیرد ومروارید سوراخ کردن - ودر روی کسی بدی ہای وی اور انگفتن متعین بالفتح محل گاو و بالترکیۃ بوقا معاینۃ عیان دیدن بچشم ابتاعیان و دخط کہ بجہت فال قمار بر زمین کشند عیان بالکسر ایضاً آہن آماج عین ج عین بالتحریک اہل سرای - وجماعت یقال جاء فلان فی عین ای فی جماعۃ - اعین فراخ چشم عنیاء مؤنثۃ عین جمعہا واصلہ فعل بالضم ومنہ قیل لبقر الوحش عین والثور اعین والبقرۃ عیناء - عینۃ بالکسر بیشی یقال اعتان الرجل ذا اشتری الشئی بنسیئۃ ویقال ہذا عینۃ المال ای خیارہ مثل عمیۃ وثوب عینۃ اذا کانت حسناً فی مرآۃ العین - اعتیان بنسیہ خریدن چیزے وگزیدہ گرفتن - ودیدہبان شدن یقال اعتان لنا فلان ای صار اعینا - ویقال ایضاً عان علینا فلان یعین عیانۃ ای صار لنا عینا - ویقال اذہب واعتن لنا منزلا ای ارتدہ -

عتن - بضمتین سختی کنندگان عتون وعاتن یکے وعتنہ الی السجن یسوی قیدخانہ سخت راند اورا (ع ت اک بوف اص ۲) واعتن علی غریمہ رنجانید قرضدار خود را ودر سختی کرد عتان بالکسر آبی ست محاذی خیبر -

عدانۃ - بالفتح است یعنی سرین -

اعزن - فلانا - ای قاسمہ فی النصیب فاخذ کل نصیبہ

اعصن - الامر - کار کجی خورد دشوار شد -

عفاہن - کعلابط شتر مادہ توانا وچالاک -

عقفنۃ - بالفتح قلعہ ایست باران عقیون بالکسر وفتح الیاء بحر من الریح تحت العرش فیہ ملائکۃ من ریح معہم رماح من ریح ناظرین الی العرش لتسبیحہم سبحان ربنا الاعلی والعقیان فی الیاء -

فصل الغین

غبن غبن - نقصان آوردن در بیع (ع ع ف اک ۲) یقال غبنہ فی البیع ای خدعہ وغبن فہو مغبون غبن بالتحریک نقصان در رای (ع ع ک اف ۲) و غبن رایہ اذ انقصہ فہو غبین ای ضعیف الرای وفیہ غبانۃ - والغبینۃ من الغبن کالشتیمۃ من الشتم تغابن یکدیگر را در زیان افگندن یوم التغابن روز قیامت - مغابن بن ہاے ران غبنت الثوب والطعام مثل خبنت وقد ذکر -

غدن - اغدیدان - تمام رسیدن ودراز شدن موی وگیاہ والشباب الغدانی الغض - غدن بفتحتین سستی غدانۃ بالضم عیبی از نبی یربوع -

غرن - غرین - مثال درہم لای سیل آورد ر طیبا کان او یابسا غرییل کذلک -

غسن غسن - (ص اف ۲) دستہاے موے پیشانی وفش اسپ وگیسو ومانند آن غسنۃ بالضم غسناۃ یکی غیسان بالفتح تیزی جوانی وہو فیعال منہ غسان نام آبی وقبیلہ -

غصن غصن - بالضم شاخ درخت اغصان غصون ج غصنۃ بالکسر کذلک مثل قرط وقرطۃ وغصنتہ اغصنہ ای قطعتہ ابو الغصن کنیۃ جحی -

غضن غضن - بازداشتن (ع ع ف اک ۲ وص ۲) یقال ما غضنک عنا ای ما عاقک عنا - اغضان دائم باریدن تغضین آژنگ وی گردانیدن التغضن لازم منہ - غضن بفتحتین والسکون آژنگ ست بو وشکن زرہ وغضن العین جلدتہا الظاہرۃ - مغاضنۃ شکنہاے چشم نمودن ویقال للجدر اذا البس الجدری جلدہ اصبح جلدہ غضنۃ واحدۃ ویقال بالیاء ایضاً

غمن - غمن - پوست تر را ورزیر چیزے نہادن تا بشمہای وی ریزد (ع ف اض ۲) فہو غمین کغسیل وخوابانیدن میوہ وخرمای نارسیدہ تا رسد -

غنن - غنۃ - بالضم آواز در بینی اغن از بینی سخن گویندہ یقال طیر اغن - وواد اغن بسیار علف کہ در وی مگس وآواز وی بسیار باشد قریۃ غناء دہ بسیار مردم واغن السقاء الی امتلاء - واغن الوادی فہو مغن -

غین غین - تشنگی یقال منہ غنت اغین و غانت الابل مثل غامت وابر وتیرگی ویقال غین علی کذا ای غطی ومنہ الحدیث وانہ لیغان علی قلبی - واغان الغین السماء ای البسہا وحرف حلقیہ از حروف معجمہ غنیۃ بالکسر انچہ از مردار بالاید چون ریم وخون وخیر آن وغانت نفسہ تغین - اغین سبز شجرۃ غیناء کثیرۃ الورق غینۃ بالفتح درختستانے بے آب وغیفۃ ودرختستان با آب -

غذفن - کسجل تمام وکامل لغۃ فی الغذفل -

غرن - بفتحتین پرندہ است یا عقاب یا مانند آن اغران ج وخرچنگ غران بالضم موضعی غرن کلکف ناتوان وغرن العجین علی الفرد یعنی خمیر برپوستین خشک شد (ع ک اف ۲)

غزنۃ - شہریست از فراخ ترین وپاکیزہ ترین بلاد غزنیان وہیست بماوراء النہر -

غشن - بچوب دستی وشمشیر زدن (ع ع ف اص ۲) غشانۃ بالضم لس ازبریدن زراعت انچہ باقی ماند وتغشن الماء رکبہ البعر فی غدیر ونحوہ -

غمن غبن غنن غین غدن غرن غسن عتن غذفن غرن غصن عدانۃ اعزن غضن غزنۃ اعصن عفاہن غشن عقفنۃ

ابو الغصن وجبین بن ثابت ولیس بجحی ۱۲ ق طیر اغن غلط والصحیح ظبی اغن ۱۲ ق

غلن - الشباب - جوانی جوش زد (ع ف اص ۲) غلوان الشباب ابتداؤه وعلوان الامر کذلک
تغون - برگذاشته ستیهیدن به جنگ اقدام مودن

فصل الفاء

فتن - فتنة - بالکسر آزمایش وفتنت الذهب ادخلته النار - دینار مفتون بآتش درآورده - فتان زرگر و دیو - فتن سوختن (ع ف اص ۲) قوله تعالیٰ یوم ہم علی النار یفتنون - ورق فتین ای فضة محرقة - فتین ایضا زمین سنگ ناک افتتان وفتنة افتادن - در مال وعقل رفتن یقال افتتن الرجل وفتن فهو مفتون ع به فتنه افگندن کسے را فتون آزمودن و به فتنه افگندن و به فتنه شدن متعد لازم قلب فاتن ای مفتتن فتنته المرأة وافتتنه لے ولهته فاتجها - فاتن گمراه کننده قال الفراء اهل الحجاز یقولون ما انتم علیه بفاتنین واهل نجد یقولون بمفتنین وقوله تعالیٰ بایکم المفتون الباء زائدة کالباء فی وکفی باللّٰه والمفتون الفتنة وهو مصدر کالمعقول والمجلود وبایکم الابتداء والمفتون خبره وقیل المفتون رفع بالابتداء وما قبله خبره کقولک بمن مرورک وعلی ایهم نزولک لان الاول فی معنی انظر فیقدم تفتین درفتنه انگندن مفتتن ای مفتون جدا - فتان بالکسر غلاف از پوست که در پائے کنند -
فجن - فیجن - بالفتح سداب -
فدن - فدن - بفتحتین کوشک فدان بالتشدید ساخت اماج کشاورز - وگاو قلبه راج هو فعال فدادین مخففاج -
فرن - فرن - بالضم فرنی که بروی نان پزند فرنی بالضم نان فرنی پخت
فرتن - فرتنی مقصور نام زنی وکوشکے وکنیزکے
فرجن - فرجون مثال فرعون لشپت خار ستون ومنه فرجنت الدابة -
فرسن - فرسن - بکسرتین سپل شتر وشم گوسپند والنون زائدة وقد ذکر -
فرعن - فرعون - لقب کافرے م واسمه ولید ابن مصعب وستمگار فراعنة ستمگاران وقد تفرعن وهو ذو فرعنة ای دہاء ونکر -
فطن - فطنة - بالکسر زیرکی وتیزی خاطر دانستن (ع ف اص ۲) فطن (ک ۲ وص ۲) لغت منه فطنة ایضا وفطانة وفطانیة بالفتح فیها وانا وزیرک شدن (ع ک اف ۲ ولضمها) مفاطنة باہم زیرکی نمودن
فکن تفکن - پشیمانی بر گذشته وقری قوله تعالیٰ فظلتم تفکنون بالنون -
فنن - فن - گونه فنون ج - افانین روشهای سخن وراهہای رجل متفنن ذو فنون - وافتتن ای جاء بالافانین - فن ایضا راندن (ع ف اص ۲) فنن بفتحتین شاخ افنان افانین ج شجرة فناء ذات افنان وفنواء کذلک علی غیر قیاس تفنین درآمیختن وثوب فیه تفنین اذا کان فیه طرائق رجل مفن (ک ا ف ۲) الذی یاتی بالعجائب وامرأة مفننة - فنان الحمار الوحشی الذی یاتی بالعجائب یفنون من العدو
فلن فلان - بالضم کنایت از کسے که سخن وی گفته شود یقال فی النداء یا فل بحذف الالف والنون لغیر ترخیم ولو کان ترخیما لقالوا یا فلا وربما جاء ذلک فی غیر النداء
فلکن فیلکون - بروی وهی فیعلول -
فین - فینات - ساعت ہا یقال لقیته الفینة بعد الفینة ای الحین بعد الحین ولقیته فینة بلا الف ولام کما قالوا لقیته الندری وفی الندری - ورجل فینان حسن الشعر طویله وهو فعلان - (فیعال)
الفرفیون - دواء ملطف نافع لعرق النساء وبرودة الکلی والقولنج ولسع الهوام وعضة الکلب الکلب ویسقط الجنین ویسهل البلغم اللزج -
فرزان - الشطرنج - معرب فرزین فرازین ج
فرغانة - شهریست به مغرب -
فار فاران - دهیست باصبهان منها جماعة محدثون
فیسکن - کز برج دهیست نزدیک اسعرد -
فشن - بالفتح دهیست به مصر فشنه دهیست به بخارا فاشان دهیست بمرو فیشون جوئیست افشین نامیست عجمی -
فطراسالیون بالضم شگوفه کرفس کوهی لغة یونانیة
فعن - بفتحتین دهیست به یمن از قطعه ہای بنی زبید
فلسن - دهیست در اصبهان از دست جماعتی از محدثین -
فندین - بالضم وکسر الدال المهملة دهیست بمرو منها الفقیه محمد بن سلیمان الفندینی -
تفون - برکت ونیک بالمیدن فاو انیا عود صلیب حار ملطف محلل مدر قاطع نزف الدم نافع من النقرس والصرع ولو تعلیقا -

فصل القاف

قبن قبون - رفتن در زمین (ع ف اک ۲) حمار قبان وهو فعال والوجه ان یکون فعلان وهو دویبة وقد ذکر فی الباء قبان کپان معرب وقد یخفف ایضا - وفلان قبان علی فلان ای امین علیه واقبان ای تقبض -

غلن
فرتن
تغون - فرجن
الفرفیون
فرسن
فتن
فرعن فرزان
فرغانة
فار فاران
فطن فیسکن
فشن
لن فطراسالیون
فعن
فنن فلسن
فندین
تفون
فجن فلن
فجن قبن
فدن
فلکن
فرن فین

۱ه هندی کهربا ۲ه الترتیب تقیضی تقدمه طے (ف ن ن) ۱۲ ۳ه این لغت در اصل ضمیمه متروک ست ۱۲

قتن - قتانۃ - کم خوار و اندک طعام شدن (ع ضمہا) رجل وامرأۃ قتین سوار قتین ایضاً کنہ -

قحزن - قحزنۃ - بالفتح چوب دستی - و افگندن بزدن یقال ضربہ فقحزنہ ای صرعہ وضربہ حتے تقحزن ای سقط و وقع -

قرن - قرن - شاخ و گیسو ولہ قرنان ای صفیرتان و کوہی خرد تنہا - و یک تگ اسپ یقال حلبنا الفرس قرنا او قرنین و ہشتاد سال وقیل سی سال - و ہم سال مرد یقال ہم علی قرن ای علی سنی و اہل یک روزگار از مردم یقال مضی قرن بعد قرن و قیح زن و آن چیزے باشد کہ از فرج بیرون آید چون غدہ و آن عیبی بزرگ است قیل اختصم الی شریح فی جاریۃ بہا قرن قال اقعدوہا فان اصاب الارض فہو عیب وان لم یصب فلیس بعیب و یک سوی ہودج - و یک سوی سر و منہ سمی ذو القرنین لانہ دعاہم الی اللہ تعالٰی فضرب علی قرنیہ وہو لقب اسکندر الرومی - و ایضاً اسم رجل من عرب ولہ قرنان سے صفیرتان - و قرنان ایضاً منارتان علی راس البئر یوضع فوقہا خشب تعلق البکرۃ منہ - قرن الشمس اعلیہ نخست پیدا شود از آفتاب قرن بفتحتین کیش از چرم و شمشیر و تیر با پیکان و رجل قارن معہ سیف و نبل و رسن کہ دو شتر بہم بندند - و شتر بستہ با دیگر و موضعی کہ میقات اہل نجد ست بجہت احرام حج و منہ اویس القرنی و پیوستہ ابرو شدن (ع ک ف ن ۲) اقرن نعت منہ - قرن بالکسر حریف و ہم دست در شجاعت و کشتی قرنۃ بالضم یک سو برون آمدہ از ہر چیزے یقال قرنۃ الجبل و قرنۃ النصل و قرنۃ الرحم وہی حدہ شعبتیہ - قران بالکسر بہم آوردن حج و عمرہ و ہم آمدن دو ستارہ در برجے - و دو خرما بہم خوردن و یک جفت تیر برابر و تیر ہا یکہ تراشیدہ یک کس باشد و رسنی کہ دو ستور بوی بستہ باشند باہم قرن بالفتح ایضا بستن دو ستور را باہم (ع ف ض ۲) و سم پای اسپ جای دست اختادن در رفتن - و پیوستن چیزے بچیزے و قرنت الاساری فی الحبال شدد للکثرۃ قال اللہ تعالٰی مقرنین فی الاصفاد - اقران یار شدن بدیگرے مقارنۃ یار کردن دو چیزے را باہم اقران بر داشتن نیزہ و نزدیک آمدن آنکہ دمل سر کند و بسیار شدن خون در رگ یقال اقرن الدم فی العرق و استقرن اے کثر و توانائی و قوت دادن قولہ تعالٰی و ما کنا لہ مقرنین ای مطیقین - مقرن بکسر الراء آنکہ او را یاری گر نباشد و ستور را ندن و کشادہ زنی قرین یار قرینان ابوبکر و طلحۃ لان عثمان بن عبید اللہ اخا طلحۃ اخذہما فقرنہما فی حبل فلذلک سمیا القرینین قرینۃ الرجل امرأتہ یقال اذا جاذبتہ قرینتہ بہرہا ای اقرنت بہ اشتدیدۃ اطاقہا وغلبہا - دور قرائن اذا کان یستقبل بعضہا بعضا و یقال سمحت قرونتہ و قرینتہ بالفتح و قرونہ و قرینہ ای ذلت نفسہ و تابعتہ علی الامر - قرون بالفتح ناقۃ کہ شیر گرد آرد در پستان میان دو دوشیدن - و ستور خوی کنندہ و سم پای بر جای دست نہندہ در رفتن و شتر کہ زانو ہا باہم نہد چون بخسپد - و ناقہ و دو پستان پیش و دو پس را باہم نزدیک آرندہ - و دو خرما باہم خورندہ و یقال لہا ابدا ما قرونا - قارون آنکہ بزمین فرو شدہ در عہد حضرت موسیٰ علیہ السلام و مثل شدہ بتوانگری غیر منصرف و قرنوۃ سقاء قرنوی و مقرنی مشک کہ بقرنوہ دباغت کنند ش و آن گیاہیست کہ در ریگ بر آید و لم یجی علی ہذا المثال الا ترقوۃ و عرقوۃ و عنصوۃ و ثندوۃ

قسن - اقسنان - کلان سال و دو تا شدن قسانینۃ مثال طمانینۃ خشک و سخت شدن چوب و سخت تاریک شدن شب -

قطن - قطون - اقامت کردن بجائی (ع ف ص ۲) فہو قاطن قطان قاطنۃ ج - قطین کذلک قطین ایضاً چاکران قطینۃ باشندگان خانہ یقال جاؤ القطینتہم - قطان بالکسر چوب فدنگ - و شکوفہ ہود ج قطن بفتحتین میان دو ران - و معزہ مرغ و کوے قطنۃ (ف ک ۲) ہزار خانہ شکنبہ و تقولہا العامۃ رمانۃ قطنۃ بالکسر و السکون کذلک و الاول اصح قطنۃ بالضم لقب مردی و ہو ثابت قطنۃ العتکی و الاسماء المعارف یضاف الی القابہا و تکون الالقاب معارف و تعرف بہا الاسماء کما قیل قیس قفۃ و زید بطۃ و سعید کرز قطن بضمتین و سکون و منہ قطنۃ اخص منہ مقطنۃ منہ ا قطنیۃ بکسرتین یکی احبوب مثل عدس یقطین گیاہ بی ساق چون درخت کدو و مانند آن یقطینۃ کدوی تر قیطون گنجینہ بلغت اہل مصر و یقال للکرم اذا بدت معاتہ قد قطن تقطینا -

قعن - قعین - (ص ف ۲) بطنی از بنی اسد قیعون بالفتح گیاہے -

قفن - قفینۃ - گوسپند از قفا ذبح کردہ قفن مصدر منہ (ع ف ک ۲) وہو منہی عنہ قفن بفتحتین و تشدید النون موضع قفا فی اذ فیہ نون مشددہ - و قول عمر رضی اللہ تعالٰی عنہ انی استعمل الرجل الفاجر لاستعین بقوتہ ثم اکون علی قفانہ یعنی علے قفاہ و النون زائدۃ و قال ابو عبیدۃ ہو معرب قبان الذی یوزن بہ یعنی کپان -

قمن - یقال انت قمن - ان تفعل کذا ای خلیق و جدیر لا تثنی و لا تجمع و لا تونث فان کسرت المیم او قلت قمین ثنیت و جمعت - و ہذا امر مقمنۃ لک ای مخلقۃ لک و مجدرۃ - تقمن موافقت جستن -

قنن - قن - بالکسر بندہ کہ از پدر و مادر بندہ زادہ باشد

[1] غرا بالضم دیۂ خایہ ۱۲ [2] غلط الجوہری فی تحریکہ و نسبۃ اویس القرنی الیہا لانہ منسوب الی قرن بن ردمان بن ناجیۃ بن مراد صراح اہما ۱۲ منہ

یستوی فیہ التثنیۃ والجمع والمؤنث وربما قالوا عبید اقنان ثم یجمع علی اقنۃ قِنّ القمیص وقُنانہ آستین قنان العنا بوی لغل قنۃ بالکسر تاہ رسن فِتن ج و نوعی از دارو یقال لہ بیرزد بالفارسیۃ - قنۃ بالضم بالای کوہ مثل قلۃ قُنَن قنان ج - قُنَن قُنات کذلک - اقتنان برقنہ برشدن بزکوہی قنان بالفتح کوہی ورینی اسد قنقن بکسرتین نوعی ازموش دشتی وراہ نمای وآب شناس درصحرا قناقن بالضم کذلک وبالفتح ج قِنینۃ بالکسر شیشہ قنانی ج - قانون اصل ہرچیزی قوانین ج - ولیس ہو لعربی -

قین - قین - آہنگر قُیون اقیان ج - وآہنگری ونیکو کردن چیزے - وفراہم آوردن تنگا تنگی خنور (ع ف اک ۲) یقال سنہ قینت الشئی ای لممتہ واصلحتہ وقین انا رک ہذا عند القین وفی المثل اذا اسمعت لسری القین فاعلم انہ مُصبح وہو سُعد القین صار مثلا فی الکذب والباطل یقال لہ دُوہ وریں وسعد القین نبات قَین نام جائے ویقال لبنی القین من بنی اسد بلقین کما قالوا الْبلحارث وہو من شواذ التخفیف واذا نسبت الیہم قلت قینی ولا تقل بلقینی - والقینان موضع القید من وظیفی ید البعیر - اقتیات نیکو شدن نبات - و لغابت سبزی سیدن منعو ارمقینۃ مشاطہ عروس تقیین آراستن تقین آراستہ شدن قینۃ کنیزک مطروگوی قیان بالکسر ج - قال ابو عمرو کل عبد عند العرب قین والامۃ قینۃ -

قدن - بالفتح لیس شدن (ع ف اص ۲) قدوین موضعی ست ببلاد روم -

اقذان - بسیار عیب کردن -

قرصانۃ شویکۃ ابراہیم وہی انواع منہ نوع طویل سبط لونہ کالسوسن الیری لعلق علی الایول لمنع الذباب

ونوع ابیض کثیر الورق حاد الشوک کانہ حرشفۃ طویلہ کثیر بالیباء مجرب لوجع الظہر -

قرطعن - گجرہ حل مردگول وما علیہ قرطعنۃ یعنی نیست بران چیزے

اقرزان - ساقہ - کسرہا قرزین بکسر الواو وہی ست از بلاد جبل بکنارہ ویلم قرز ونیک وہی ست بد نمود

قسطبینۃ - بالفتح سرنرہ -

قسطنطینیۃ - بزیادۃ یار مشددۃ وقد لضم الطاء الاولی منہا دار ملک الروم وفتحہا من اشراط الساعۃ وآنرا در زبان رومی بوزنطیا گویند ارتفاع سورہ احد عشرون ذراعا وکنیستہا مستطیلۃ وبجانبہا عمود حال فی دور اربعۃ اذرع تقریبا وفی راسہ فرس من نحاس وعلیہ فارس وفی احدی یدیہ کرۃ من ذہب وقد فتح اصابع یدہ الاخری مشیرا بہا وہو صورۃ قسطنطین بانیہا

قشوان بالضم مرد لاغر القشوانیۃ من الابل شتر تنک پوست وتنگ دہان قشن بالکسر وہی ست بکنارہ دریای مین قاشان شہرلیست نزدیک قم وحکی صاحب اللباب اہمال السین لغۃ -

اقطعن - کاقشعر انقطع نفسہ من بہر -

قلنۃ بفتحتین وتشدید نون شہرلیست باندلس قلونیۃ بفتح القاف وبضم اللام شہرلیست بروم قالون لقب راوی نافع رومیۃ معناہا الجید -

قونۃ بالضم پارۂ آہن یا پارۂ روی یرفع بہا الاناء تقوین نزبان لعدی کردن وستودن خوب قونیۃ بالضم وکسر النون وتخفف الیاء شہرلیست کلان بروم قیوان شہرلیست بیمن لجمع لاان قون وقوین کزبیر وقلوین مواضع قونیۃ بالفتح شہرلیست

فصل الکاف

کبن - کبن - درنوشتگی لب دلو - ودرنوشتن (ع ف اک ۲) وبازگشتن از چیزی وناپیدا کردن چیزیرا وکبن فلان ای سمن - کُبنۃ بضمتین والتشدید مرد گرفتہ بخیل واکبان ای التقبض - ورجل مکبون الاصابع وہو مثل الشثن - ویقال کبن الظبی اذا الطے بالارض - کبان بالضم بیماری شتر ولعیر مکبون -

کتن - کتان - بالفتح والتشدید م کتن بفتحتین ریم - ودود گرفتگی خانہ (ع ک اف ۲) وکتنت جحافل البعیر من اکل العشب اذا لزق بہ اثر خضرتہ سقاء کتن ریمناک -

کدن - کدن - بالکسر نہالین کہ در ہودج زیر خود نہد زن - وپالان حریمین کدون ج - کدنۃ بالکسر پیہ وگوشت یقال للرجل انہ لحسن الکدنۃ لعیبہ ذو کدنۃ ورجل کدن وامراۃ کدنۃ ای ذات لحم وشحم کودن بالفتح ستور پالانی - ومرد کاہل گول یقال ما ابین الکدانۃ فیہ ای الہجنۃ - کدیون مثال الفرجون دقاق التراب علیہ دردی الزیت تجلی بہ الدروع -

کرن - کران - بالکسر رباب وقیل چنگ کرنیۃ زن مطربہ -

کرزن - کرزن - کرزین - (ف اک ۲) تبر -

کفن - کفن صوف رشتن (ع ف اک ۲) کفنۃ بالضم ورختے کفن بفتحتین جامہ مردہ تکفین کفن ساختن مردہ را -

کمن - کمون - نہان شدن (ع ف اص ۲) ومنہ الکمین فی الحرب - ناقۃ کمون انچہ آبستنی خود نہان دارد حزن مکتمن اندوہ نہان کمون بالفتح والتشدید زیرہ -

کنن بالکسر پوشش اکنان ج قولہ تعالی وجعل لکم من الجبال اکنانا - اکنۃ پردہ ہا قولہ تعالی

قرطعن اقرزن کتن قسطبینۃ قسطنطینیۃ کدن قین قشوان کرن اقطعن قلنۃ کرزن کفن قونۃ مکن قدن اقذان قرصانۃ کبن کنن

۱؎ پارزہ وآن صمغ نباتیست تندبوی ہندی بر یجاد کندہ بیرزہ ۱۲ ۲؎ کفنۃ بالفتح شجر لا بالضم ۱۲ ق

وَجَعَلْنَا عَلٰی قُلُوْبِهِمْ اَکِنَّةً واحدہا کنان بالکسر یقال کننت الشیٔ سترته وصنته من الشمس ۔ واکننته فی نفسی اسررته وہما ایضاً بمعنیً فی الکن وفی النفس جمیعا وکننت العلم واکننته فهو مکنون ومکن وکننت الجاریة واکننتها فهی مکنونة ومکنة ۔ کنة بالضم پوشش زبر در خانه یعنی بچہ کنات ج ۔ بنوکنة قومی از عرب کنة بالفتح زن پسر ویجمع علی کنائن کانه جمع کنینة قال الزبرقان ابغض کنائنی الی القبعة الطلعة ۔ کنانة بالکسر تیردان وقبیلۂ از مضر بنوکنانة قبیلۂ از تغلب اکتن واستکن ای استتر مستکنة کنیة کانون کانونة آتشدان ۔ ومرد گران سنگ کانون الاول کانون الآخر نام دو ماه از ماہہای رومی

کون ۔ کون ۔ کینونة ۔ بودن وہست شدن (ع ف اص ۲) شبهوه بالحیدودة والطیرورة من ذوات الیاء ولم یجیٔ من الواو علی ہذا الاحرف کینونة وہیعوعة ودیمومة وقیدودة والاصل کینونة بتشدید الیاء فحذفوا کما حذفوا من ہین ومیت ولولا ذلک لقالوا کونونة ولعا الحیدودة فاصله فعلولة بفتح العین فسکنت للتخفیف لانه لیس فی الکلام فعلول وکان اذا جعلته عبارة عن ما مضی من الزمان احتاج الی خبر لانه دل علی الزمان فقط تقول کان زید عالما واذا جعلته عبارة عن حدوث الشیٔ ووقوعه استغنی عن الخبر لانه دل علی معنی وزمان تقول کان الامر انا عرفته مذ کان ای خلق ۔ وقد تقع زائدة للتوکید کقوله تعالی وکان اللّٰہ غفوراً رحیما وکان زید منطلقا ای اللّٰہ غفور رحیم وزید منطلق وقولهم لم یک اصله یکون فلما دخلت علیها لم جزمتها وحذفت الواو لالتقاء الساکنین فبقی لم یکن فحذفوا النون ایضاً لکثرة استعمالها واذا تحرکت اثبتوها وقالوا لم یکن الرجل واجاز یونس حذفها مع الحرکة وقال (شعر) اذا لم تک الحاجات من ہمم الفتی ✦ فلیس بمغن عنک عقد الرتائم ۔ وتقول جاؤنی لا یکون زیداً تعنی به الاستثناء کانک قلت لا یکون الآتی زیدا ۔ تکوین ہست کردن تکون ہست شدن وبودن کیانة بالکسر پذیرفتاری یقال کنت علی فلان اکون کونا وکیانا ای تکفلت به واکتنت به اکتیانا مثله ۔ ویقال کنتک وکنت ایاک کما تقول ظننتک زیدا وظننت زیدا ایاک ۔ کون واحد الاکوان سمع الکیان نام کتابے مر حکیم را ۔ استکانة ۔ فروتنی کردن مکانة پایگاه ومنزلت وفلان امکن عند فلان من المکانة مکان ۔ مکانة ۔ جایگاه قوله تعالی ولو نشاء لمسخناہم علی مکانتهم ولما کثر لزوم المیم توہمت اصلیة فقیل تمکن کما قالوا تمسکن من المسکین ویقال للرجل اذا شاخ ہو کنتی کانه نسب الی قوله کنت فی شبابی کذا وکذا ۔

کهن ۔ کاہن ۔ فال گوی کہان بالضم والتشدید کہنة بفتحات ج ۔ کہانة بالکسر فال گوئی کردن (ع ف اص ۲) کہانة بالفتح کاہن شدن (ع ع بضمہما) کاہنان دو قبیله ۔

کین ۔ کین لحمة داخل الفرج للمرأة والجمع کیون وہے کالغدد ۔ وبات فلان بکینة سوء بالکسر اے بحالة سوء کائن کاین مثال کاعن وکعین بسکون النون چند وہما بمعنیٰ کم فی الخبر والاستفهام یقال کاین لعدا ای کم لعد فی الاستفهام وتقول کاین من رجل لقیته تریدبها التکثیر فتخفض النکرة بعدہا بمن او خال من بعدہا اکثر من النصب بها واجود ۔

کانت ۔ اشتدت (ع ع بفتحہما) ۔

کتنة ۔ بالضم شیٔ تتخذ من آس واغصان خلاف قبسط وتنضم علیها الریاحین اصله کتنا او ہی لوزحة من القصب والاغصان الرطبة الوریقة تخرم ویجعل جوفها النور ۔

الکرسنة ۔ شجرة صغیرة لها ثمر فی غلف مصدع مسهل مبول للدم مسمن للدواب نافع للسعال عجمیته بالشتر بیرئی من عضة الکلب الکلب والافعی والانسان وینبت وہو الکشنی ۔

کرکدن ۔ بالفتح مشددة الدال والعامة تشدد النون دابه ایست بزرگ که پیل را بر سر دن خود بردارد ۔

کرزنة ۔ بالفتح لقب محمد بن داؤد الرازی المحدث ۔

کشنی ۔ کشنی کشن وآن نوعیست از حبوب

کشانیه بالضم شہریست الکشونیة شہریست بمغرب ۔

کشخان ۔ قلتبان کشخنه قال له یا کشخان کشخنة مثله

کشمیهنة ۔ بالضم وفتح الہاء وکسر المیم وقد تفتح وہی ست بمرو منها محمد بن مکی بن زراع وکریمة بنت احمد ۔

اکعال ۔ سست شدن خوشی وذو کعان من ملوک الیمن کان طوله عشرة اذرع کعانة بالضم نام زنے ۔

کلان ۔ بالفتح ریگستانی ست مر غطفان را کلین کلا ہیم وہی ست بری منها محمد بن یعقوب الکلینی من فقهاء الشیعة ۔

فصل اللام

لبن ۔ لبن بفتحتین شیر وہو اسم جنس البان ج ۔ ودردگردن از بالش (ع ک اف ۲) وشیرناک شدن میش یقال لبنت الشاة بالکسر وناقة لبنة اے غزیرة ۔ لبون بالفتح شیردار لبن بالضم والکسر ج ۔ یقال کم لبن غنمک ولبن غنمک ای ذوات الدر منها وقال الکسائی کم لبن غنمک ای رسل غنمک ابن اللبون بچه دو ساله به سوم درآمده بنت لبون مؤنث ۔ لبن شیرخورانیدن (ع ف اص ۲ وک ۲) فانا لابن وزدت لعصا (ع ف اک ۲) رجل لابن

کرکدن
کرزنة
کشنی
کشخان
کشمیهنة
کون کهن
اکعال
کین کلان
لبن
کانت
کتنة
الکرسنة

اى ذو لبن كتامر البان باشير شدن مردم ـ وكشير فرود آمدن بلبستان ناقة هى ملبن و فرس ملبون لبين پرورده شده از شير مثل عليف من العلف

لعن

ويقال قوم ملبونون اذا ظهر منهم سفه يصيبهم من البان الابل ما يصيب اصحاب النبيذ ـ ويقال هذه عشب ملبنة بالفتح علف شيرناك كننده ستور را استلبان شير

لحن

حستن لبنة ك خشت لبن ج ـ مثل كلمة و كلم ـ لبنة و ـ لبن بالكسر فيهما كذلك ـ تلبين خشت زدن ملبن بالكسر كالبد خشت ـ وشير دوشه لبنة القميص

لدن

خشتك پيراهن تلبن درنگ كردن ملبن بالتشديد فلانة لبان بالفتح سينه لبان بالكسر شير دادن يقال هو اخوه بلبان امه ولا يقال بلبن امه وانما اللبن

لغن

الذى يشرب ـ لبان بالضم كندر لبانة حاجت لبان كوسه م ـ لبنى درختى باشير چون عسل ـ ونام زنے لبينى مثله بلبن موضعى ـ

لجن لقن

لجن ـ تلجن ـ بر چفسيدن و پاك ناشدن ريم از سر بشستن ـ و برگ را بانواة خرما كوفتن بجهت علف ستور تلجين زدن خطمى و گل تا سطبر شود لجين برگ

لزن لكن

افتاده ناقة لجون گران رفتار لجون بالضم مصدر امنه (عع ف اص ٢) لجين بالضم نقره ـ

لحن
لسن

لحن ـ لحن ـ خطا كردن در اعراب (عع لفتحهما) يقال فلان لحان ولحانة اى يخطى تلحين بخطا النسبت كردن لحن ايضاً آواز الحان لحون ج وآواز گردانيدن وفى الحديث اقرؤا القرآن بلحون العرب ولحن فے قرائته اذا طرب بها وغرد ـ وهو الحن الناس اى احسنهم قرائة وغناءً ولحن اليه اى مال ولحن فى كلامه اى اخطاء ـ لحن بالتحريك زيركے ـ (عع ك ف ٢) فى الحديث ولعل احدكم الحن بحجته اى افطن لها ـ ولحنت له بالفتح لحنا اذا قلت له قولا يفهمه عنك ويخفى على غيره (عع لفتحهما) ولحنه عنى بالكسر يلحنه لحناً اے فهمه والحنته انا اياه افهمته ـ ولاحنتهم اى فاطنتهم ـ ويقال خير الحديث ما كان لحنا اى ما يتكلم بشئے ويراد غيره ـ وقوله تعالى ولتعرفنهم فى لحن القول اى فى فحواه ومعناه ـ وكان اللحن فے العربية العدول عما يتكلم معنىً و عن الصواب ايضاً ـ

لخن لخين ـ بفتحتين گنده شدن مشك (عع ك ف ٢) ومنه امة لخناء ، وقيل هى التى لم تختتن ورجل الخن لغنت منه ـ

لدن ـ رمح لدن ـ اى لين ورمح لدن بالضم تلدن درنگ كردن يقال تلدن عليه اذا تلكأ عليه لدن نزد و هو ظرف غير متمكن بمنزلة عند و دخل عليها من وحدها قوله تعالى من لدنا وجارت مضافة تخفض ما بعدها و فيه ثلث لغات لدن ولدى ولد و قال الراجز من لد لحييه الى منحوره وقال ذو الرمة لدن غدوة حتى تنصب غدوة لانه توهم ان هذه النون زائدة تقوم مقام التنوين فنصب كما تقول ضارب زيدا ولم يعملوا لدن الا فى غدوة خاصة ـ

لزن ـ لزن ـ سختى عيش و تنگى و بالتحريك گرد آمدن قوم بر سر چاه بجهت آب ـ وانبوهى كردن و رهر كارے (عع ك ف ٢)

لسن ـ لسان ـ بالكسر زبان و مكنى بها ايضاً عن الكلمة فتؤنث حينئذ فمن ذكره قال فى الجمع ثلثة السنة مثل حمار واحمرة ومن انثه قال ثلث السن مثل ذراع واذرع لان ذلك قياس ما جاء على فعال من المذكر والمؤنث وزبانه ترازو لسن بفتحتين زبان آورى و فصاحت (عع ك ف ٢) فهو لسن والسن وقوم لسن بالضم ـ وفلان لسان القوم يعنى تيلماجى و سخن گزار لسن بزبان گرفتن (عع ف اص ٢) يقال لسنته اذا اخذته بلسانك ملسون دروغ گوى لسن بالكسر لغة يقال لكل قوم لسن يتكلمون بها ملسن بالضم والتشديد نعل باريك و لطيف وكذلك امرأة ملسنة القدمين ـ

لعن ـ لعن ـ راندن و دور كردن از نيكى و رحمت (عع لفتحها) لعنة اسم لعان بالكسر لعنات ج لعين لعنت كرده شده و رانده از رحمت بمعنى ملعون يستوى فيه الذكر والانثى و مسخ كرده رجل لعين و خوسه يعنى صورت كه در باليزها برپا سے كنند بجهت گريختن سباع و وحوش و آنرا مترس نيز گويند ملاعنة لعان بر يكديگر لعنت كردن التلاعن علامنة را گوفتن ـ و منزل مردم و فى الحديث اتقوا الملاعن يعنے عند الحدث ـ رجل لعنة مثال همزة بسيار لعنت كننده بر مردم لعنة بالسكون بسيار لعنت كرده شده بر وے

لغن ـ لغنون ـ بضمتين لغة فى لغدود يعنے گوشت كرانه كردن لغانين ج ـ وبعض بنى تميم يقول لغنك بمعنى لعلك ـ

لقن ـ لقنت ـ الكلام ـ بالكسر اى فهمته تلقنته اى اخذته لقانية ـ تلقين تفهيم كردن غلام لقن (ك ٢) سريع الفهم لقانة اسم فيه ـ

لكن ـ لكن ـ بالتحريك لكنة بالضم درماندگے لسخن (عع ك ف ٢) رجل الكن لغت منه ـ وقد تلاكن الرجل اذا ارى من نفسه اللكنة ليضحك الناس لكن بسكون النون حرف آنكه وے خفيفه و ثقيله حرف عطف للاستدراك التحقيق يوجب بها بعد نفى والثقيلة منهما تعمل عمل ان فى النصب والرفع ليستدرك بها بعد النفى والايجاب تقول ما جاءنى زيد لكن عمرا قد جاء والخفيفة لا تعمل لانها تقع على الاسماء والافعال وتقع ايضاً بعد النفى اذا ابتدء بما بعدها تقول جاءنى القوم لكن عمرو لم يجيء فترفع وما جاءنى القوم لكن زيد جاء ، ولا يجوز ان تقول لكن عمرو وتسكت حتى تاتى بجملة تامة فاما ان كانت عاطفة اسما مفردا على اسم

لہ مرادف گاو دوشه ۱۲ ـ سلہ نوعے از حلوا ست كہ آنرا با شير گوسپند مى پزند و در فارس آنرا اميده خوانند ۱۲

الم یجز ان تقع الا بعد نفی وتلزم الثانی مثل اعراب الاول تقول ما رایت زیدا لکن عمرا وما جاءنی زید لکن عمرو وقد یحذف نونہ للضرورۃ وہو قبیح وبعض النحویین یقول اصلہ ان والکاف واللام زائدۃ وقولہ تعالی لکنا ہو اللہ ربی یقال اصلہ لکن انا فحذفت الالف فالتقت النونان فجاء التشدید لذلک ۔

لن ۔ لن ۔ حرف تنفی الاستقبال ومعناہ ہرگز نہ وہی تنصب الفعل المستقبل تقول لن یقوم ۔

لون ۔ لون ۔ گونہ چون زردی وسرخی ومانند آن ونوعے ولونے از خرما واحدتہا لینۃ انقلبت الواو یاء لکسرۃ ما قبلہا ومنہ قولہ تعالی ما قطعتم من لینۃ وتمر یا یسمی العجوۃ والجمع لین وجمع اللین لیان ۔ تلوین گوناگون کردن تلون لازم منہ ویقال فلان متلون آنکہ ہر یک خو نبا شد ولون البسر تلوینا اذا ابدا فیہ اثر النضج ۔

لہن ۔ لہنۃ ۔ بالضم ناشتا شکن تلہین ناشتا شکستن کسے را تلہن لازم منہ یقال لہنۃ فتلہن اے سلفتہ ۔ الہان ہدیہ دادن از سفر آیندہ را وقولہم لہنک ۱ (ف ک ۲) کلمۃ التوکید مبدلۃ من لانک کما ابدلت الہمزۃ ہاء فی ایاک ہیاک ۔

لین ۔ لین ۔ بالکسر نرے ضد خشونت لینۃ مصدر منہ (ع ف ک ۲) لین ولین بالتخفیف والتشدید لغت منہ الکیار لینون ج ۔ ویقال ہو فے لیان من العیش بالفتح ای فی نعیم وخفض تلیین الانۃ لتعدیان منہ لینۃ واللنۃ واللینۃ علی التمام ایضاً لیان بالکسر نرمی کردن باہم ویقال فلان ذو ملینۃ ای لین الجانب استلانۃ نرم شمردن تلین لہ ای تلق لہ

لن ۔ گگتف شیرین لنۃ بضمتین وشد النون بیشت یقال منہ لم تقص التلنۃ اخذتہا للنۃ والتلنۃ الحاجۃ ۔

اللاذن ۔ رطوبۃ تتعلق لشعر المعزی ولحاہا اذا رعت نبا تا یعرف بقلبیس ادقستوس وما علق لشعر باجید سخن ملین مفتح للسدد وافواہ العروق مدر نافع للنزلات والسعال ووجع الاذن وما علق باظلافہا ردی ۔

لعثون ۔ بالضم ثن بنی لعا ثین ج ۔ او تصحیف لعتون

فصل المیم

مأن ۔ مؤنۃ ۔ بار وگرانی بہمزہ ولا بہمزہ سہے فعولۃ قال الفراء وہی مفعلۃ من الاین وہو التعب والشدۃ ویقال ہی من الاون وہو الخرج والعدل لانہ ثقل علی الانسان ۔ ومأنت القوم امأنہم مأنا ای احتملت مؤنتہم ومن ترک الہمزۃ قال منتہم امونہم ۔ وما مأنت مأن فلان ای لم اکترث لہ ویقال ما تہیأت لہ ویقال ای ما علمت بذلک وہو یمأنہ ای یعلمہ ۔ ومأنت فلانا تمئنۃ ای اعلمتہ اعلاما ۔ کمئنۃ لتأنی وقال الجوہری رحمۃ اللہ تعالی عنہ حقہ عندی ان یقال مئنۃ مثال معنیۃ علی فعلیۃ لان المیم اصلیۃ الا ان یکون اصل ہذا الحرف من غیر ہذا الباب فیکون مئنۃ علی مفعلۃ من ان المسکورۃ المشددۃ وہو ذکرہ فی بابہ وکان ابو زید یقول مئنۃ بالتاء ای مخلقۃ ومجدرۃ وہی مفعلۃ من اتہ یؤتہ اتا اذا غلبہ بالحجۃ ممازنہ باندیشہ کاری کردن ویقال امأن مأنک واشأن شأنک ای اعمل ما تحسنہ امان مأنۃ تہی گاہ مأنات ج مؤن کذلک ویر تہی گاہ زدن ۔ وچوب ویا آہن کہ زمین شیار کنند بوسے

متن ۔ متن ۔ زمین سخت وبلند متان بالکسر ج متانۃ مصدر منہ (ع بضمہا) متین لغت منہ ۔ متنا الظہر دو تندی رگ پشت از دو جانب مذکر ومؤنث وبر پشت زدن وہمہ روز بردن کسے را (ع ف اض ۲) وکفانیدن خایہ قچقار وبیرون آوردن خصیہ وی متن السہم فرود پر از تیر تا درمیان ورجل متن ای صلب ۔ ومتن بہ تنا سار بہ یوما اجمع مماتنۃ مبا عدۃ فے الغایۃ سار سیرا مماتنا ای شدیدا او ماتنہ سلے ما طلہ ۔ تمتین استوار کردن کمان بپے واصلاح السقاء بالرب ۔

مثن ۔ مثانۃ ۔ آبدان مثن بر آب وان زون (ع ف اض ۲) فہو ممثون ۔ مثن بالتحریک جکمیز ک سلہ شدن (ع ف ک ۲) امثن لغت منہ مثنا ر نمو ثنا ۔ ویقال رجل مثن وممثون للذی لینشتکے مثانتہ ۔

مجن ۔ مجون ۔ بیباکی (ع ف اض ۲) مجانۃ کذ فہو ماجن وہم مجان بالضم والتشدید ۔ مجان بالفتح رایگان ماجن ناقۃ کہ گشن بسیار جہد بر وی وبار نگیرد وطریق مجن اسے ممدود ۔ منجنون دولاب مناجین ج ۔ وہی رومی منجنین ۔

محن ۔ محن ۔ گل وخاک چاہ بیرون آوردن ۔ وپاک کردن (ع بفتحہا) محنۃ بالکسر آزمایش بلا محن ج ۔ یقال محنتہ وامتحنتہ ای اختبرتہ ۔ ومحنہ عشرین سوطا اے ضربہ ۔ وما محنتی شیئا ای ما منعنی علی القلب ای ما اعطانی ۔

مخن مخن ۔ مرد دراز بالا ۔ وگریستن وکشیدن از چاہ (ع ف اض ۲) بلع

مدن ۔ مدون ۔ ہمیشہ بودن بر جاے مدینۃ شہر وشہر رسول علیہ السلام مدائن بالہمزۃ ومدن بضمتین والسکون ج ۔ وہی فعیلۃ ۔ وقیل انہ مفعلۃ من دنت اسے ملکت ۔ وفلان مدن المداین کما یقال مصر الامصار ۔ قیل مدائن ہی مہموزۃ اذا کانت فعیلۃ من مدن بالمکان سلے اقام وغیر مہموزۃ اذا کانت مفعلۃ

اللاذن　لعثون　لن یثن　لون مأن　لہن　محن　لین　محن　مدن　متن　لقن

ا بست کہ بول آدمی وحیوانات دیگر قطرہ قطرہ می چکد یعنی تقطیر البول خواہند ۱۲ ؎ المسن الضرب بالسوط وہو بالشین ا غ ۔ ق ۱۲

مدن من قولک دین أی ملک کما لایھمز معایش ۔ اذا نسبت اے مدینۃ الرسول قلت مدنی والی مدینۃ المنصور مدینی والی مدائن کسرے قلت مدائنی ۔ مدین بالفتح قریۃ شعیب النبی علیہ السلام ۔

مرن مرن ۔ مُرُون ۔ نرم شدن و عادت کردن بر چیزے (ع ف اص ۲) یقال مرن علیہ مرانۃ مثلہ ویقال مَرَنت یدہ علی العمل ای صلبت ۔ ومرن وجہہ علی ہذا الامر وانہ لممرّن الوجہ ای صلب الوجہ ۔ مرن (فا ک ۲) حال وخو مرن بسکون ۲ پوستین ۔ وچرب کردن پای ستور بسبب سودگی (ع ف اص ۲) امران الذراع پی بازو و دوشس مرانۃ نرمی ۔ وموضعی ۔ ونام ناقۃ تمرین نرم کردن مارن نرمہ بینی ۔ وذیرہ نرم ممارن مثل محاجن ۔ ممارنۃ بگشن رسید ناقہ و آبستن ناشدن وی مرّان بالضم والتشدید نیزہا مرانۃ یکے مران بالفتح موضعے ۔

مزن مزن مزنۃ ۔ بالضم باران و ابر سپید مُزن ج حب المزن تگرگ ابن مزنۃ ماہ نو مازن بیضہ مور و مدیرہ قبیلہ از تمیم مُزدن نام عمان مزینۃ مصغر اقبیلۂ از مضر منسوب بوے ۔

مشن مشن مَشْنًا[1] ۔ نوعی از تازیانہ زدن (ع ف اص ۲) امتشان بریدن و ربودن ۔ وشمشیر برکشیدن مشنۃ پوست باز رفتگی از اندام بزدن یقال مشنہ بالسیف اذا ضربہ فقشر الجلد ۔ تمشین بکراہت شیر دادن ناقہ مشان بالضم نوعی از خرما وفے المثل لعلۃ الورشان یاکل رطب المشان بالاضافۃ ۔ ویقال امتشن د منہ ما مشن لک ای خذ ما وجدت ۔

معن معن معین ۔ چیزے اندک و آسان رجل معن سے فے حاجتہ ۔ ونام جوانمردی معروف عرب وقال الشاعر (ع) فان ہلاک مالک غیر معن ای لیس بیسیر وقولہم حدث عن معن ولا حرج ۔ ویقال مالہ سعنۃ و لا معنۃ ای شی ۔ ماعون قماش خانہ و آب و طاعت و فرمانبرداری قولہ تعالیٰ ویمنعون الماعون قال ابو عبیدۃ الماعون فی الجاہلیۃ کل منفعۃ وعطیۃ وفی الاسلام الطاعۃ والزکوۃ ۔ ویقال اصل الماعون معونۃ والالف عوض عن الہاء ۔ امعان دور و دور رشدن اسپ در دویدن ۔ وحق کسے را ابردن و سیراب شدن زمین ماء معین آب روان ویقال ہو مفعول من عنت الماء اے استنبطتہ ۔ کلاء ممعون جری فیہ الماء معنان بالضم روش ہاے آب در وادی معان بالفتح منزل وجای باش ۔ وموضعی بالشام ۔

مکن مکن ۔ مکن ۔ بیضہ سوسمار تمکین پای برجائی کردن یقال مکنہ اللہ من الشیٔ وامکنہ منہ بمعنے ۔ واستمکن من الشیٔ وتمکن منہ بمعنی ۔ امکان دست دادن ۔ وزیر بال گرفتن سوسمار بیضہ را یقال امکنت الضبۃ والجرادۃ ایضاً فہی ممکن ۔ وقال الکسائی فہی مکون وقولہم ما امکنہ عند الامیر شاذ ۔ مکنۃ (ک ۲) واحدۃ المکن والمکنات یعنی خانہای مرغ ۔ وفی الحدیث اقرّوا الطیر علی مکناتہا بالضم الکاف وکسرہا دلیل وکنات تنبیہ للطیر ومکنات للضب قال ابو عبیدۃ یجوز فی الکلام ان المکن وان کان للضباب ان یجعل للطیر تشبیہا بذلک کقولہم مشافر الحبشی وانما ہی للابل ۔ ویقال الناس علی مکناتہم ای علی استقامتہم ۔ مکنان بالفتح گیاہی متمکن جا گیرو اسمی کہ در آخر وی اعراب پیدا آید فاذا انصرف مع ذلک فہو المتمکن الامکن وغیر المتمکن ہو المبنی ومعنی قولہم فی الظرف انہ متمکن انہ یستعمل مرۃ ظرفا ومرۃ اسما فینصب دیرفع وغیر المتمکن ہو الذی لا یستعمل فے موضع الا ظرفا فینصب ولا یجوز الرفع ہذا اذا کان معرفۃ واما اذا کان نکرۃ او دخلت علیہا الالف واللام تحکمت رفعا ونصبا وجرا ۔

منن مُنّۃ ۔ بالضم قوت یقال ہو ضعیف المنۃ ومنّۃ السیر اضعفہ واعیاہ ۔ ومنّنت الناقۃ حسرتہا یعنی ماندہ کردم متین ای ضعیف وقوی ضد و منن سست وگرد سست متن بریدن ۔ وکم کردن قولہ تعالیٰ لہم اجر غیر ممنون ولغت وادن ومنت نہادن (ع ف اص ۲) صلتہا لعلی منان اسمی ست از اسماے الٰہی بمعنی بسیار نعمت وہندہ منیٰ تخصیصی بالقصر یعنی منۃ یقال المنۃ تہدم الصنیعۃ و ترانگبین منّ و مناء و رطل امنان امنار ج ۔ منۃ بالکسر نعمت وادن امتنان مثلہ و بیان کردن نیکی خویش بر کسے منون بالفتح بسیار منت وہندہ ۔ وروزگار ۔ ومرگ وہی مونثۃ وتکون واحدۃ وجمعا ۔ من مخففۃ معناہ کسی وہو اسم لمن یصلح ان یخاطب مبہم غیر متمکن وہو فی اللفظ واحد ویکون فی معنی الجماعۃ کقولہ تعالیٰ ومن الشیاطین من یغوصون لہ وکیست وبذا للاستفہام نحو من عندک والکہ وہو للخبر نحو رأیت من عندک وبمعنی للشرط والجزا نحو من یکرمنی اکرمہ ویکون نکرۃ نحو مررت بمن محسن ای بانسان محسن ۔ ویحکی بہا الاعلام والکنی والنکرات اذا قال رأیت زیدا قلت من زیدا وفی النکرۃ اذا قال رأیت رجلا قلت منا وفی جاءنی رجل قلت منو ومررت برجل قلت منی وفی جاءنی رجلان قلت منان وفی رجلین قلت منین بتسکین النونات فی الجمیع وکذا قلت منون ومنین فی الجمع وتقول فی المرأۃ منۃ منتان منات وان وصلت قلت منۃ یا ہذا بالتنوین ومنات ان قال رأیت رجلا وحمارا قلت من ایا وفی مررت بحمار ورجل قلت ای ومنی نقس علیہ وہذا کلہ لغۃ اہل الحجاز وغیر اہل الحجاز لا یرون الحکایۃ فی شی منہ ویرفعون المعرفۃ بعد من اسما کان او کنیۃ او لقبا وذلک اذا احملت من اسما متمکنا شددتہ من بالکسر مخففا معناہ از

[1] المسن المضرب بالسوط وہو بالشین الخ ۱۲ ق

هو حرف خافض وهو لابتداء الغاية كقولك خرجت من بغداد الى الكوفة وللتبعيض كقولك هذا الدرهم من الدراهم وللبيان - والتفسير كقولك لله درك من رجل وفي قوله تعالى - وينزل من السماء من جبال فيها من برد فالاولى لابتداء الغاية والثانية للتبعيض والثالثة للتفسير والبيان - وجاء للتوكيد ايضا لغوا كقولك ماجاءني من احد اي احد وويحه من رجل اكدتهما بمن وكقوله تعالى فاجتنبوا الرجس من الاوثان اي الرجس الذي هو الاوثان وقوله تعالى ما جعل الله لرجل من قلبين في جوفه - ويقال ايضا ما رأيته من سنة اي منذ سنة قال الله تعالى اسس على التقوى من اول يوم وجاء بمعنى على كقوله تعالى ونصرناه من القوم الذين كذبوا بآياتنا اي على القوم - وقولهم في القسم من ربي ما فعلت وضعت موضع الباء هنا لان حروف الجر ينوب بعضها عن بعض اذا لم يلتبس المعنى - وقد يحذف نونه عند الالف واللام ويقال ملكذب -

مون - مون - مؤنة - بر داشتن (ع غ ف ۹ ص ۲) فهو رجل ممون -

مهن - مهنة - بالفتح والكسر خدمت کردن (ع ف اص ۲) ماهن خادم - وو وشیدن شتر لوتت بازگشتن امتهان بذل کردن چیزی - وخوار وضعیف داشتن مهانة بالفتح سستی وخواری (ع ضمیما) مهین نعت منه -

مين - مين - دروغ ميون ج - يقال اكثر الظنون ميون و ... دروغ گفتن (ع ف اک ۲) مائن ميون للمبالغة نعت منه - وهو متمائن ووه مغشوشه

ماجشون - بضم الجيم وكسرها نام محدثی ست معرب ماه گون يعنی بر رنگ ماه و ماجشونيه موضعی ست بمدينه -

شکدانه - بالكسر لقب به الحافظ عبد الله بن عمر بن ابان المحدث لطيب ريحه واخلاقه لغة فارسية يعنی جای شک -

فصل النون

نتن - نتن - بوی ناخوش (ع ف اک ۲ د بضمهما) نتن وانتن بمعنی فهو منتن ومنتن بكسر الميم اتباعا - ونتنه غيره - وقوم مناتين - ويقال ما انتنه في التعجب -

نحن - نحن - ما وهو جمع انا من لفظها وحرك آخره بالضم لالتقاء الساكنين لان الضمة من جنس الواو التي هي علامة الجمع -

نون - نون - ماهی انوان نينان ج - وتيزی تيغ - ونام شمشيری - ودوات ودر بعضی از تفاسير والقلم آورده اند وحرفی از حروف معجمه وهو من حروف الزيادات - وذو النون لقب يونس عليه السلام وتكون للتاكيد مشددة ومخففة في الفعل المستقبل بعد لام القسم كقولك في المشددة والله لاضربن زيدا وتلحق الامر والنهي تقول اضربن ولا تضربن وتلحق في الاستفهام تقول هل تضربن وبعد الشرط اذا زدت على ان ما كقولك اما تضربن زيدا اضربه قال الله تعالى فاما تثقفنهم في الحرب فشرد بهم وفي التثنية اضربان وفي الجمع اضربن بضم الباء والمونث بكسرها وجمعها اضربنان اصله اضربنن ثلاث نونات ففصل بينهن بالف وتكسر نونها واما المخففة اذا استقبلها ساكن سقطت واذا وقفت عليها وقبلها فتحة ابدلتها الفا كقول الاعشى (ع) ولا تعبد الشيطان والله فاعبدا - وربما حذفت في الوصل كقول الشاعر (شعر) اضرب عنك الهموم طارقها ضربك بالسوط قونس الفرس + تقديره اضربن عنك - والمخففة تصلح مكان المشددة الا في موضعين في فعل الاثنين كقولك اضربان وفي جماعة المؤنث اضربنان فلا تصلح فيهما الا المشددة لئلا يلتبس بنون التثنية - ويقال نونت الاسم تنوينا والتنوين لا يكون الا في الاسماء -

عنتو ومنبن - كعلم بغليه بعض انگوران خورده شود

نقنقة - بفتح النون والقاف والنون المشددة والدال ابي جعفر احمد وزير الدولة العلويين من بني حمونه بالاندلس نوقان بالضم شهريست منه الفقيه محمد بن ابي علي بن ابي النصر وابو المكارم فضل الله بن الحافظ ابي سعيد وناصر بن اسمعيل ومحمد بن المنتصر وعلي ابن ناصر بن محمد الفقهاء النوقانيون -

ئن - نن - موی کم زور ومحمد بن عبد الله بن النن روينا عنه عن اجازة -

فصل الواو

وتن - وتين - رگ دل وقد وتنت - آتنه اي اصبت وتينه - وشيء واتن اي ثابت - وتون وتنة دائم بودن (ع ف اک ۲) واتن آب روان دائم مواتنة ملازمت کردن -

وثن - وثن - بالفتحتين بت وثن واثان ج واستوثن من المال اي استكثر منه واستوثن الابل الينا - واثن واتن بمعنی -

وجن - وجين - زمين درشت هموار وبلند ناقة وجناء سخت واستوار وقيل هي العظيمة الوجنتين وكرانه وادي ووجنه ثلث حركات رخسار اجنة بالهمز مضموما كذلك ففيها اربع لغات رجل موجن عظيم الوجنات ويقال ما ادري اي من وجن الجلد هو اي

توحن
ودن
وخنة
وطن
توذن
تورن
وشن
وزن
وعن ـ وعثة
وغنة
وكن ـ وفنة
توقن
تولن
وهن تومن
دن
وسن
وين
وان متن
ونيه
وضن

ای الناس ہو۔ وحن کوفتن گاذر جامہ را (ع ف ک ۲) میحنۃ کوتنک گازر سواحن بالفتح ج ۔

و دن ۔ ودن ۔ بالفتح ودان بالکسر تر نہادن چیزے را (ع ف ک ۲) مودون و دین تر نہادہ و در کار عروس اہتمام و ایستادگی کردن ۔ و فرزند لاغر زادن (ع ک ف ۲) ایدان مثلہ ولد مودون و مودن بمعنی ۔ و اتدن الشئ ای ابتل اندنہ ایضاً لازم متعد مو دن ایضاً نام اسپی و جاز ان یکون میدان بالکسر مشتقا من ہذا المعنی کالمضمار لما فیہ من معنے التضمیر و الاعجاف للفرس فے الرہان ۔

وزن ۔ میزان ۔ بالکسر ترازو و اصلہ موزان انقلبت الواو یاء لکسرۃ ما قبلہا ۔ قام میزان النہار اے انتصف ۔ وزن زنۃ سنجیدن (ع ف ک ۲) یقال وزنت فلانا و لفلان بمعنی قولہ تعالیٰ و اذا کالوہم او وزنوہم ۔ درہم وازن پاسنگ موازنۃ برابر کردن میان دو چیز و یقال وزن المعطی و اتزن الآخذ کما یقال نقد المعطے و انتقد الآخذ ۔ وزین حنظل آس کردہ و فلان وزین الرای ای رزین الرای و قولہم ہو وزن الجبل بالنصب علی الظرف ای ناحیۃ منہ ۔ و ہو زنۃ الجبل ای حذاءہ ۔ وزن و حضار دو ستارہ کہ نزدیک سہیل برآیند متوزن بفتحتین موضعی و ہو شاذ مثل موحد و موہب ۔

وسن ۔ وسن ۔ بفتحتین خواب سنۃ مثلہ (ع ک ف ۲) وسن وسنان لغت منہ دوسن و استوسن بمعنی دوسن الرجل ایضاً ہی غشی علیہ من نتن البئر مثل اسن و اوسنتہ البئر و ہی رکیۃ موسنۃ توسن الفحل ای اتاہا و ہی نائمۃ ۔ و امرأۃ میسان بالکسر کان بہا سنۃ من رزانتہا میسان بالفتح موضعی ۔

وضن ۔ وضین ۔ لوار ہودج و ہو بمنزلۃ البطان للقتب و التصدیر للرحل و الحزام للسرج وضن بضمتین ج ۔ وضن لوار بافتن (ع ف ک ۲) موضونۃ زرہ در بافتہ و جامہ ۔ و تخت مرصع قولہ تعالیٰ علی سرر موضونۃ ۔

وطن ۔ وطن ۔ بفتحتین جاے باش مردم و قد تخفف اوطان ج ۔ و اوطان الغنم مرابضہا ۔ توطین جای باش ساختن استیطان اتطان کذلک ۔ توطین النفس علی الشئ دل نہادن بر چیزی و یقال من این میطانک ای غایتک ۔ میطان اول غایت حلبۂ رہان کہ اسپ از انجا دوانند میتا ہیدالی غایت آن موطن بکسر الطاء حرب جای قال اللہ تعالیٰ و لقد نصرکم اللہ فی مواطن کثیرۃ ۔

وعن ۔ وعثۃ ۔ زمین درشت سخت توعنت الناقۃ ای سمنت غایۃ السمن ۔

وکن ۔ وکن ۔ خانہ مرغ موکن مثلہ و بیضہ در زیر گرفتن مرغ (ع ف ک ۲) و توکن ای تمکن و اکن نشستہ قال الاصمعی الوکن ماوی الطائر فے غیر عش و الوکر بالراء ما کان فی عش قال ابو عمرو الوکنۃ و الاکنۃ بالضم فیہما مواقع الطیر حیثما وقعت وکنات بضمتین و سکون ۲ و فتحہ وکن ج ۔

وہن ۔ وہن ۔ سستی و سست شدن و کردن (ع ف ک ۲) یقال وہن و وہنہ لازم متعدد شتر انبوہ ۔ و نزدیک نیم شب موہن بکسر الہاء مثلہ و ہن بفتحتین (ع ک ف ۲) واوہنتہ و وہنتہ انا ۔ و اوہنا ای صرنا فی تلک الساعۃ ۔ و اہنۃ استخوان کوتاہ پہلو و امرأۃ وہنانۃ فیہا فتور و اناۃ ۔

وان ۔ مرد ہیتا و ریا ہر چیز ہینا وانۃ مونث منہ

ونیہ ۔ بالفتح رنج و گرسنگی و ما فی الدار و ابن کصاحب ای احد ۔

توحن ۔ کلانے شکم و خواری و بلا کی وحنۃ گل لغزاندہ وحن علیہ کوحل سے و قع سفے الوحل (ع ک ف ۲)

وخنة ۔ تباہی توخن آہنگ نیکی یا بدی کردن ۔

توذن ۔ حیلہ جستن و گردن کشی کردن و اذتان بکسر الذال و ہے ست باصفہان ۔

تورن ۔ بسیار روغن مالیدن و نعمت دادن و آران و ہیست بہ تبریز درا مینہ سرین و زنۃ نام ماہ ذی القعدہ ۔

وشن ۔ بالفتح زمین بلند و شتر درشت و الاوشن الذی یاتی الرجل و لیقعد معہ و یاکل طعامہ وشنان مثلثۃ اشنان توشن کمی آب ۔

وکنۃ ۔ رگوی خرد ۔

وغنة ۔ دوستی فراخ توغن بجنگ اقدام کردن ۔

وفنة ۔ کمی در ہر چیز توفن کاستن در ہر چیز ۔ ضفنہا

توقن ۔ برکوہ رفتن توقن اصطا و الحمام من محا موقونۃ زن نوجوان پردہ نشین و قنۃ بالضم آشیانہ و گوی در زمین یا گو مانندی بر تنبہ اقنۃ بالضم مثلہ فیہا وقنات و اقنات ج ۔

تولن ۔ ہنگام آفتہا شور و فغان کردن ۔

تومن ۔ بسیاری اولاد ۔

دن ۔ سستی و چنگ کہ بانگشتان نوازند و نام ولایت منہا الحسین الفرضی الونی ۔

وین ۔ بالفتح انگور سیاہ و تنی کسکری مونعی ۔

فصل الهاء

ہتن ۔ تہتان ۔ باران یک ساعت ۔ و باریدن و چکیدن ہتن ہتون کذلک (ع ف ک ۲) سحاب ہتون و ہاتن ہتنت منہ سبتن ہتن ج ۔

له مدقہ یعنی تنک و آن چوبی کہ گازر ان بدان جامہ کوبند و دقاقی کنند ۱۲

هجن- هجان- بالکسر شتران سپید موے تستوی فیہا لمذکر والمونث والجمع یقال ناقۃ هجان وابل هجان وهجائن ایضاً- وارض هجان طیبۃ التراب مرب- وامرأۃ هجان ای کریمۃ وقول علی رضی اللہ تعالی عنہ ہذا جنای وهجانہ فیہ وکل جان یدہ الی فیہ یعنی خیارہ- هجانۃ گرامی گی ونیکوئی هجنۃ بالضم ناکسی وفرومایگی- ویدر آزاد ومادر بندہ بودن (ع ضها) هجین لغت منہ- هاجن دختر نارسیدہ کہ اورا شوہر دہند وکذلک الصغیرۃ من البہائم- وفی المثل جلبت الہاجن عن الولد وجلبت الہاجن عن الرفد وہو القدح الضخم وقال ابن الاعرابی جلبت العلبۃ عن الہاجن ای کبرت قال ہی بنت لبون یحمل علیہا فتلقح ثم تنتج وہی حقۃ- تهجین هجین ساختن- وزشت وباعیب کردن اهتجان نارسیدہ را وطی کردن مهتجنۃ بالکسر نخلۂ کہ اول بار آرد وتو بادہ نماید-

هدن- هدون- آرامیدن وآرام دادن لازم ومتعدد (ع ف ک ۲) مهادنۃ مصالحۃ هدنۃ بالضم آشتی وصلح یقال هدنۃ علی دخن ای سکون علی غل- وتهادنت الامور ای استقامت- هدان بالکسر گول گران سنگ هدن بفتحتین ج- تهدین آرام دادن زن کودک را بسخن وآہستگی-

هزن- هوازن- قبیلہ از قیس-

هلن- هلیون- مثل ہر زون گیاہے-

همن- مهیمن- گواہ وآنکہ امین کند دیگرے را از خوف واصلہ مآمن وقد ذکر فی فصل الالف من ہذا الباب وہو من صفات اللہ تعالی-

هنن- هنین- نالیدن- (ع ف ا ک ۲) وگریستن ویقال ما بالبعیر هنانۃ بالضم ای ما بہ طرق واهنہ اللہ فهو مهنون هنتہ (ک ف ۲) نوعی از خار سفیت-

هون- هون- آرام وآہستگی کردن (ع ف ص ۲) ومنہ قولہ تعالی یمشون علی الارض هونا وسبک شدن یقال هان علیہ ای خف- تهوین آسان وسبک کردن بر کسی شئی هین ای سہل وهین بالتخفیف اهونا ج قوم هینون لینون هون بالضم خواری- ونام مردی اہانۃ سبک داشتن- هوان مہانۃ بالفتح خواری وسبک داشت حل فیہ مہانۃ ای ذل وضعف- واستهان بہ وتہاون بہ استحقرہ وقولہ لا تہین الفقیر علک آن ترکع یوما والدہر قد رفعہ اراد لا تہینن بنون التاکید المخففۃ فحذفت عند الوصل ویقال امش علی هینتک ای علے رسلک- اهون روز دو شنبہ هاون هم معرب وکان اصلہ هاوون لان جمعہ هواوین مثل قانون وقوانین فحذفوا منہ الواو الثانیۃ استثقالا وفتحوا الاولی لانہ لیس فی کلامہم فاعل بالضم-

هیون- کعبوتر تندہ-

هشمنۃ- بسیار گوی-

هیرون- کنز بتون نوعیست از خرما هارون نام شخصے هارون بن تارخ اخو ابراہیم والولوط علیہما السلام والهرونی والهرنوۃ او الہرنوۃ بنتۃ ہو القرنوۃ او لغۃ فیہا جید لو جع الخلق ولیبن البطن-

هرشن- کنز برج فراخ کنج دہان-

تهکن- پشیمان شدن-

هنزمن- گبر وحل جماعت معرب هنجمن او انجمن یعنی جماعت مردم-

فصل الیاء

یتن- میتن- نخست پاہا بیرون آمدن کودک از رحم یقال ایتنت المرأۃ والناقۃ-

یرن- یرون- (ف ا ص ۲) آب گشتن وہو سم

یزن- ذو یزن- بفتحتین نام ملکی از ملوک حمیر رماح یزنیۃ منسوب الیہ یقال رمح یزنی وازنی ویزانی وازانی-

یفن- یفن- بفتحتین پیر فرتوت-

یقن- یقن- یگان یقین مصدر منہ- (ع ک ف ۲) وتیقنت والقیت واستیقنت وتقنت کلہ بمعنی وانا علی یقین منہ- وربما عبروا عن الظن بالیقین وبالظن عن الیقین-

یمن- یمن- بفتحتین بعضی از شہرہا یمنی ویمان بتخفیف الیاء منسوب لوہی والالف عوض من یاء النسبۃ فلا یجتمعان وقیل مشددۃ قوم یمانیۃ ویمانون مثل ثمانیۃ وثمانون- وامرأۃ یمانیۃ ایضاً- وایمن الرجل ویمن ویامن اذا اتی الیمن وکذلک اذا سار یمینا ویقال یامن باصحابک ای خذبہم یمنۃ ولا تقل تیامن بہم والعامۃ تقول- تیمن خویشتن را بہ یمن منسوب کردن وبترک کردن تیمنی کرانہ یمن یمن بالضم برکت یقال یمن علی قومہ مجہولا ویمنہم معلوما ای صار مبارکا علیہم فہو میمون ویامن یمین خلاف یسار- ایامن خلاف اشائم یمنۃ سوی راست خلاف یسرۃ یقال قعد فلان یمنۃ- ایمن میمنۃ خلاف الیسر ومیسرۃ یمین قوۃ وفلان عندنا بالیمین ای بمنزلۃ حسنۃ- وقدم فلان علی ایمن الیمین ای علی الیمن وسوگند ایمن ایمان ج- یقال سمی بذلک لانہم اذا تحالفوا ضرب کل امرئ منہم یمینہ علی یمین صاحبہ وسوے دست راست ولا یجمع لانہ ظرف والظروف لا تکاد تجمع لانہا جہات واقطار مختلفۃ الالفاظ ودست راست وتصغیر یمین یمین بالتشدید بلا ہاء واما الذی فی حدیث عمر رضی اللہ تعالی عنہ

هجن
هون- هیرن
یزن
یفن
یقن
یمن
هدن
هیون
هشمنۃ
هیرون
هزن
هلن
همن هرشن
تهکن
هنزمن
هنن
یتن

زدّو ثنا بیتقیتہما من الہبید فاہنا لقغیر یمنی فابدل من
الیاء الاولی تاء اذا کانت للتانیث - یمنۃ بالضم
نوعی از بردہا یمنی ام ایمن نام دایۂ فرزندان رسول
علیہ السلام ایمن اللہ اسم وضع للقسم مکذ بضم المیم
والنون والفہ الف وصل ولم یجئ فی الاسماء الف
الوصل مفتوحۃ غیرہا وقد تدخل علیہا لام الابتداء للتاکید
یقال لیمین اللہ فتذہب الالف فی الوصل وہو
مرفوع بالابتداء وخبرہ محذوف والتقدیر لیمین اللہ قسمی
ولیمین اللہ ما اقسم بہ وتدخل فیہا کاف الخطاب کما فی
حدیث عروۃ بن الزبیر لیمنک لئن کنت ابتلیت لقد
عافیت وربما حذفوا منہ النون فقالوا ایم اللہ بالفتح
والکسر وربما حذفوا منہ الیاء وقالوا ام اللہ وربما القوا
المیم وحدہا مضمومۃ وقالوا ام اللہ ثم یکسرونہا لانہا
صارت حرفا واحدا فیشبہونہا بالباء فیقولون م اللہ
وربما قالوا من اللہ بضم المیم والنون ومن اللہ
بفتحہا ومن اللہ بکسرہا قال ابو عبیدۃ کانوا یحلفون
بالیمین ایضا ویقولون یمین اللہ لا افعل کذا ثم یجمع
الیمین علی ایمن وحلفوا بہ فقالوا ایمن اللہ لا افعلن
کذا قال فہذا ہو الاصل فی ایمن اللہ وقیل الفہ الف
قطع وہو جمع یمین وانما خففت ہمزتہا وطرحت فی
الوصل لکثرۃ استعمالہم لہا -

یسن - بفتحتین متغیر شدن آب چاہ (ع ک ف ۲)
یاسین نام وذکر فی (س ی ن)

ینہ - ابو عبد الرحمن الحمراوی شہد فتح مصر
الیہ ینسب حمام ینۃ بمصر وعبد العزیز بن
ابراہیم بن ہبۃ اللہ بن ینۃ روی -

یون - بفتحتین وہمیست بہ یمن یوان دہے
ست بباب اصبہان یونان بالضم دہے
ست بہ بعلبک ودہے ست دیگر ما بین
برذعہ وبیلقان والیونانیون جیل
انقرضوا -

یین - بفتحتین چشمہ ایست یا وادی ست ما بین
ضاحک وضویحک -

باب الہاء

فصل الالف

ابہ - ابہ - فراموش کردن وباز یاد آوردن
کاری یقال ما ابہت للامر آبہ ابہا - وما ابہت لہ بالکسر
مثل نبہت آبہ ابہا - ابہۃ بالضم والتشدید بزرگی
وبزرگواری وتابہ الرجل ای تکبر -

اتہ - تاتہ - مبدل من لقتہ -

اقہ - اقہ - فرمانبرداری وطاعت کا نہ
مقلوب قاہ -

الہ - الہ بالکسر علی فعال پرستیدہ شدہ بمعنی مفعول
مثل امام بمعنی ماموم ومؤتم بہ - ومنہ اللہ واصلہ
الالہ لانہ مالوہ ای معبود فادخلت علیہ الالف
واللام وحذفت الہمزۃ تخفیفا لکثرۃ فی الکلام ولوکانتا
عوضا منہا لما اجتمع مع المعوض منہ فی قولنا الالہ وقطعت
الہمزۃ فی الندا للزوم ہما تفخیما لہذا الاسم
وقیل الالف واللام عوض منہا ویدل علی ذلک
استجارتہم لقطع الہمزۃ الموصولۃ الداخلۃ علی لام التعریف
فی القسم والندا کقولہم افاللہ لافعلن ویا اللہ اغفرلی
الا تری انہا لوکانت غیر عوض لم تثبت کما لم تثبت
فی غیر ہذا الاسم والہ آلہۃ ای عبد عبادۃ وقری قولہ تعالی
ویذرک والہتک ای وعبادتک وآلہۃ ایضا نام
موضعی بجزیرہ - ونام آفتاب غیر مصروف بلا الف و
لام وربما صرفوہ وادخلوا علیہ الالف واللام - آلہۃ
بتان تالیہ پرستش فرمودن تالہ ای تعبد وتنسک -
الہ بفتحتین سرگشتہ شدن (ع ک اف ۲) واصلہ ولہ
یولہ - ویقال الہت علی فلان ای اشتد جزعی علیہ -

امہ - امہ - بفتحتین فراموشی - وفراموش کردن -
(ع ک اف ۲) وقری وادکر بعد امہ امہۃ آنکہ بر
گوسپند برآید کالحصبۃ والجدری یقال امہت الغنم تومہ
امہا فہی ماموہۃ ویقال فی الدعاء علی الانسان آہہ
وامیہۃ - امہۃ بالضم مادر امہات ج -

انہ - انہ آنیہ - الوہ رخیدن از گرانی بار (ع
ف اک ۲) قوم انہ مثل انج -

اوہ - وقولہم عند الشکایۃ اوہ من کذا ساکنۃ الواو
وانما ہو توجع وربما قلبوا الواو الفا وقالوا آہ من کذا
واوہ من کذا بالتشدید وبحذف الہاء ایضا او من کذا
یقال اوہ بالمد والتشدید وفتح الواو - یقال اوتاہ
ایضا بادخال التاء ممدودا - تاوہ تاوہ آہ گفتن الاسم
آہۃ ویروی آہۃ مشددۃ من اہ اذا توجع - ویقال
فی الدعاء علیہ آہۃ لک واوۃ لک بحذف الہاء مشددۃ الواو

ایہ - ایہ - بالکسر اسم للامر بمعنی دیگر گوی وایہ حدیثا
بالتنوین اذا وصلت - قیل اذا قلت ایہ بلا تنوین فانما
تامرہ بان یزیدک من الحدیث المعہود بینکما کانک قلت
ہات الحدیث وان نونتہا کانت قلت ہات حدیثا
ما لان التنوین تنکیر فاذا اسکتہ وکففتہ قلت ایہا عنا
فاذا اردت التبعید قلت ایہا بفتح الہمزۃ بمعنی ہیہات وایہات
بمعنی ہیہات وایہان بالنون مکسورۃ کالتثنیۃ - کذلک
تاییہ خواندن شتر را یقال ایہت الجمل وایہت بالجمل

اذا صحت بہا۔

اده ـ بفتحتین فراہم آمدن کار قوم (ع ت ا ض ۲)

انز ہوۃ کقندادۃ گردن کشی دخود ستائی۔

آہہ ـ اندوہ ـ آہ آہاً و اہۃ و اہتہ اندوہگین شد تاوہ توجع تو جع الکئیب فقال اہ او اوہ۔

فصل الباء

بده ـ بداہۃ ـ بالضم اول رفتار اسپ بدۀ ناگاہ وناندلیشیدہ آمدن (ع لفتحہا) وبدہہ بامر اذا استقبلہ بہ وبادہہ فاجأہ والاسم البداہۃ والبدیہۃ بالفتح فیہما دہما بتیا وہان بالشعر ـ ورجل مبدہ بالکسر۔

برہ ـ برہۃ ـ بالضم والفتح مدتی دراز از روزگار ابرہہ یکی از ملوک یمن وہم ثلثۃ ابرہۃ بن الحارث ویقال لہ ذوالمنار ـ وابرہۃ بن الصباح ایضا من الیمن وکان جوادا عالما ـ وابرہۃ الاشرم الحبشی ایضا من ملوک الیمن وہو ابو یکسوم صاحب الفیل برہرہۃ زن باگوشت لرزان اندام برہوت بفتحتین چاہیے بحضرموت وفی الحدیث خیر بئر فی الارض زمزم وشر بئر فی الارض برہوت لیقال فیہ ارواح الکفار ویقال برہوت بالضم والتخفیف مثل سبروت۔

بلہ ـ بلہ ـ بلاہۃ ـ بالتحریک نادان وسلیم دل شدن (ع ک ا ف ۲) تبالہ مثلہ ابلہ بلہاء لغتان منہ بلہ بالضم ج ـ وفی الحدیث اکثر اہل الجنۃ البلہ یعنی البلہ فی امر الدنیا لقلۃ اہتمامہم لہا وہم اکیاس فی امر الآخرۃ شباب ابلہ وعیش ابلہ بسلوہ ـ وتلۃ عموہہ ـ تبالہ ابلہی نمودن ـ کہ نباشد وہو بلہنیۃ من العیش ای فی سعۃ ـ بلہ کلمۃ مبنیۃ علی الفتح معناہا دع یعنی بمان ـ وفی الحدیث اعددت لعبادی الصالحین ما لا عین رأت ولا اذن سمعت ولا خطر علی قلب بشر بلہ ما اطلعتم علیہ۔

بوه ـ بوه ـ بالضم مرغی مانند بوم بوہۃ مونث ویشبہ بہ الرجل الاحمق ـ وتوہم صوتہ فی بوہۃ یراد بہا الہباء المنثور الذی یری فی الکوۃ ـ ویقال ما بہت لہ وما بہت لہ بالضم والکسر ای ما فطنت لہ باہ لغۃ فی الباءۃ وہو الجماع۔

بہہ ـ الابحہ ـ الابح یعنی گلو گرفتہ بہبہی تن اور بہباہ فی الہدیر مثل بخباخ۔

ما باہت لہ ـ یعنی ندریافتم ـ (ع لفتحہا)

بجیہ ـ کزبیر ابن علی بن بجیہ الطبری محدث۔

ابرقوہ ـ کسقنقور معرب برکوہ ای کنارۂ کوہ شہریست بفارس منہ ابو القاسم احمد بن علی الوزیر وہیست بر شش مرحلہ از نیشاپور۔

بنہا ـ بالکسر والقصر وہیست بر شش فرسنگ از فسطاط مصر شہد آنجا خوب میشود۔

بویہ ـ کزبیر ویقال بسکون الواو وفتح الیاء والدملوک العجم۔

بیہ ـ بالفتح دانستن وآگاہ شدن (ع ک ا ف ۴) یعدی باللام آین بابیہ او بابا ہ محدث۔

فصل التاء

تره ـ ترہات ـ بالضم والتشدید راہہائے کہ از راہ بزرگ بیرون رود ترہۃ یکے فارسی معرب ثم استعیر فی الباطل وناس یقولون ترہ ای باطل والجمع ترارہ۔

تفہ ـ تافہ ـ چیز حقیر واندک (ع ک ا ف ۲) یقال قد تفہ وفی الحدیث فی ذکر القرآن لا یتفہ ولا یتشان تفہ بالکسر تافی بے مزہ۔

تمہ ـ تمہ ـ بفتحتین تباہ شدن طعام وگوشت تماہۃ کذلک (ع ک ا ف ۲) وتباہ شدن شیر وبو گرفتہ

شاۃ متاہۃ بالکسر التی تمہ لبنہا اذا حلب۔

تہتہ ـ تہتہۃ درماندگی زبان بسخن مثل لکنت تہاتہ ترہات واباطیل۔

تیہ ـ تیہ ـ بالکسر وبفتح تکبر کردن ـ ورفتن بہر جا سرگردان تیہان مثلہ (ع ت ا ک ۲) وہو اتیہ الناس ویقال تیہ نفسہ وتوہ ای حیرہا وطوحہا وما اتیہہ وما اتوہہ بمعنی ـ تیہ بالکسر ایضا بیابان اتیاہ واتاویہ ج ـ وفلاۃ تیہاء وارض متیہۃ واصلہ مفعلۃ۔

تجہ لہ ـ لغۃ فی اتجہ ذکرہہا علی اللفظ۔

تلہ ـ بفتحتین تلف وبیخودی وسرگشتگی (ع ک ا ف ۲) وتلہ کذا وتلہ عنہ فراموش کرد آنرا واتلہہ المرض بیماری ہلاک کرد آنرا ومتلوہ العقل وتالہہ ذاہبہ یعنی مرد ہوش رفتہ۔

توه ـ بالفتح والضم ہلاک شدن ورفتن ومتکبر شدن وشوریدہ عقل گردیدن (ع ت ا ض ۲) توہیہ بلا کردن ویقال فلان توہ توہ بالضم والتواہ واتاویہ ج ـ وما اتوہہ ما اتیہہ۔

فصل الثاء

هذا الفصل من لقیۃ الصراح

ثاہۃ ـ ملازہ یا بین دندان۔

ثہثہۃ الثلج ـ یعنی برف گداختہ شد۔

فصل الجیم

جبہ جبہۃ پیشانی رجل اجبہ بزرگ پیشانی جبہاء مونث ـ وتصغیرہ سمی جبیہاء الاشجعی ـ جبہۃ الاسد یکے از منازل قمر واست فی الحدیث لیس فی الجبہۃ صدقۃ ای الخیل وجماعت مردم جبہ بر پیشانی زدن وبکروہ پیش آمدن ـ وثابالیست بروی کشتی وروان وبی ولو دخنور بآب آمدن (ع لفتحہا) یقال جبہنا

بوه
اده ـ تہتہ
انزہوۃ
اہہ ـ تیہ
بہہ
بده ـ ما باہت لہ
بجیہ ـ تجہ لہ
ابرقوہ ـ تلہ
برہ
بنہا
توه
بویہ
بیہ
ثاہۃ
بلہ ـ ترہ ـ ثہثہۃ
جبہ
تفہ
تمہ

دہرہ - جبرہ - جلہ - رفہ - دبہ - جنہ - جوہ - تدجیہ - دافہ - دکہ - جہجہ - دمہ - مجدوہ - رجیہ - تدوہ - رہرہتہ - الحیہ - درہ - ردہ - ذمہ الحر - دلہ - ذہ - زلہ - روہ - زمہ

اذا وردناہ ولیست علیہ اداۃ الاستفہام -

جبرہ - یقال سمعت جراہیۃ القوم بالفتح والتخفیف ای جلبتہم وکلامہم علانیۃ -

جلہ جلہتہ - کرانہ وادی جلاہ بالکسر ج - وجلہت الحصی عن المکان ای نحیتہ عنہ وذلک الموضع جلیہتہ (ع ع لفتحہا) جلہ بفتحتین برہنہ شدن پیش سر از موے (ع ع ک اف ۲) وقد جلہ فہو اجلہ - ثور اجلہ ای شاخ مثل اجلح -

جنہ جنہی - بتشدید الیاء شاخ باریک ورختی -

جوہ - جاہ - بزرگی ومنزلت وفلان ذو جاہ - و جاہ زجر للبعیر دون الناقۃ وہو مبنی علی الکسر بالتنوین ایضاً - جوہ بنا خوشی بروی کسے آمدن یقال جابہہ بالمکروہ جوہاے جبہہ -

جہجہ جہجہتہ - وددہ را بانگ برزدن یقال جہجہت بالسبع اذا صحت بہ لیکف - ویقال تجہجہ عنی ای انتہ

مجدودہ - بیخود وترسندہ -

ہذا الفصل فصل الحاء من لقبۃ الصراح

الحیہ - بکسر الہاء زجر للضأن وحیہ بسکون الہاء زجر للحمار -

فصل الدال

درہ - درہت عن القوم (ع ع لفتحہا) ای دفعت عنہم مثل درأت وہو مبدل منہ نحو ہراق الماء واراق - مدرہ بالکسر زبیں ویاکار قوم مدارۃ ج -

دلہ - یقال ذہب دمہ ولہ بالتسکین ای ہدرا - تدلیہ بیخودی ورفتن عقل از عشق یقال دلہہ الحب ای حیرہ وادہشہ فدلہ وتدلہ - ولوہ بالفتح ناقہ نالان وولہت بالکسر عن الفہا دلہا تدلہ دلوہا -

دہدہ - دہدہتہ غلطانیدن سنگ تدہدہ لازم منہ قد یبدل الیاء من الہاء فیقال تدہدی الحجر وغیرہ تدہیا ودہدہتہ دہداۃ دہداہ - دہدان بفتحتین ہدان بفتحتین شتران بسیار دہداہ شتران ریزہ ویقال ما ادری ای الدہداء ہو ای الناس ج - وقولہم الادہ فلادہ معناہ ان لم یکن ہذا الامر الآن فلا یکون بعد الآن -

دبہ - بفتحتین ریگستان تدبہ در ریگستان افتادن ولزم الدبہ یعنی راہ نیک اختیار کرد وبابہتہ دیگر است لسواد -

تدجیہ - بکارہ صیاد خفتن

دافہ - مسافر باد وف مثلہ -

دکہ - فی دجہ - ای نکہ لفظاً ومعنی -

دمہ - بفتحتین سخت گرم شدن ریگستان (ع ع ف ا ص ۲) ودبازیچہ البیت مرکودکان را دموشہ دیگر بودکہ از سختی گرما جوشش زند ادمومہ فلان اے غشی علیہ -

تدوہ متغیر شدن وسطبر گردیدن دوہ بالفتح والضم دعاء للربع یعنی شتر را برائے آب جہا ر روزہ خواندن تدویہ شتر را بسوی بچہ خواندن بہ لفظ واہ واہ بالکسر وبالسکین یا دہدہ یا نضم

ہذا الفصل فصل الذال من لقبۃ الصراح

ذمہ الحر - گرما سخت شد (ع ع ک اف ۲) وذمہ الکرب بالحر گرما بر مرد سخت شد والمعجمۃ لغۃ فی جمیع معانی المہملۃ

ذہ - تیزی خاطر وسخت دانائی -

فصل الراء

روہ - ردہتہ مغاکی در سنگ کہ آب دروی گرد آید

آرۃ ج ردہ بالکسر کذلک - قال الخلیل ردہتہ شبہ کتۃ کغیرہ الحجارۃ وفی الحدیث انہ علیہ السلام ذکر المقتول بنہروان فقال شیطان الردہتہ -

رفہ - رفہ - رفوہ - سیر علف وآب شدن شتر وتن آسانی (ع ع لفتحہا) والاسم فیہ رفہ بالکسر والسکون ارفاہ تن آسان وسیر ماندن شتر باب وعلف وبر سر روغن کردن وموی شانہ زدن ہر روز وقد نہی عنہ رجل رافہ ای وادع - وہو فی رفاہتہ من العیش ورفاہیتہ ورفہنیتہ بالضم والنون الزائدۃ - ویقال بینی وبینک لیلۃ رافہتہ وثلث لیال روافہ اذا کان السیار فیہن سیراً لینا - ورفہ عن غریمک ای نفس عنہ وفی المثل اغنی من التفہ عن الرفہ التفہ السبع والرفہ التبن -

ترہ - تریہ السراب ای تریع - سراب مترہ ای مریع یعنی رخشندہ نا پدید شوندہ -

رجہ - بمردم چنگل زدن وگو الیدن کودک (ع ع ف ا ص ۲) وارجہ آخر الامر عن وقتہ -

رہرہتہ - درخشندگی وبشاشت چہرہ وخبر آن رہرہ حسیمتہ تن او از نعمت سرخ سپید شدہ ورہرہ آبگر درخشندگی آن بے در پے ظاہر شدہ وجسم رہراہ ورہرہ تن نازک سپید وطست رہرہ ورہرہ ورہراہ طشت فراخ کم مغاک ورہرہ مائدۃ وسعہا کرماً -

روہ - بالفتح ورواہ بالضم لرزیدن آب بر روئے زمین (ع ع ف ا ص ۲)

ہذا الفصل فصل الزاء من لقبۃ الصراح

زلہ - بالفتح شگوفہ ریحان وخوبی آن وسنگی کہ بر آن الکش ایستادہ شود ومتحیر شدن بفتحتین غم واندوہ

زمہ - بفتحتین لغۃ فی الذمۃ زمہ الحر گرما سخت شد

۱؎ شانہ کردن ۱۲

وزمه الرجل بالحر گرما بمرد سخت شد (عع ک ات ۲) ورمهته الشمس کمنع کل ذلک لغة فی الذال والذال
زراه گجاه دہی ست نزدیک نیشاپور ـ
الزبزاه ـ المختال فی غیر مرآة ـ

فصل السین

سبه سبه ـ بفتحتین رفتن عقل از پیری مسبوه پیر خرفت مسبه کذلک ـ

سته است ـ حلقه الدبر ـ سته بفتحتین اصل فی الاست استاه ج ـ بحذف التاء قلت سه وفی الحدیث العین وکاء السته ویروی وکاء الست بحذف لام الفعل ـ استه کلان سرین ستهم بضمتین ستاہی کذلک ـ وامراة ستهاء وستهم ـ سته الیس کسے رفتن ـ وزدن برکون (عع بفتحها) واذا نسبت الیها قلت ستهی وان شئت قلت استی ترکته علی حاله وسته ایضاً بکسر التاء کما قالوا احح ـ وقولهم باست فلان شتم للعرب ـ ومازال فلان علی است الدهر مجنونا ای لم یزل یعرف بالجنون ـ

سفه سفه بفتحتین بے خردی وسبکی وهو ضد الحلم ویقال تسفهت الریح الشجر ای مالت به ـ وتسفهته عن ماله ای خدعته عنه ـ وتسفهت علیه والیه اذا اسمعته وسفهته ای نسبته الی السفه وسافهه سافهة یقال سفیه لم یجد مسافها ویقال سفه نفسه وغبن رایه وبطر عیشه والم بطنه ووفق امره ورشد امره کان الاصل سفهت نفس زید ورشد امره فلما حول الفعل الی الرجل انتصب ما بعده بوقوع الفعل علیه لانه صار فی معنی سفه نفسه بالتشدید هذا قول البصریین والکسائی ویجوز عندهم تقدیم هذا المنصوب کما یجوز غلامه ضرب زید وقال الفراء لما حول الفعل من النفس الی صاحبها خرج ما بعده مفسرا لیدل علی ان السفه فیه وکان حکمه ان یکون سفه زید نفسا لان المفسر لا یکون الا نکرة ولکنه ترک علی اضافته ونصب کنصب النکرة تشبیها بها ولا یجوز عنده تقدیمه ومثله قولهم ضقت به ذرعا وطبت به نفسا والمعنی ضاق ذرعی به وطابت نفسی به سفاة سفاهة بالفتح فیهما بیخرد وسبک شدن (عع بضمها) سفه بفتحتین کذلک (عع ک ات ۲) سفیه لغت منه وسیرنا شدن از آب بہ بسیاری خوردن یقال سفهت الشراب بالکسر اذا اکثرت منه فلم ترو فاسفهک الله الشراب ـ وسافهت الدن او الوطب اذا قاعدته فشربت منه ساعة بعد ساعة ـ

سمه سموه ـ رفتن اسپ چنانکه مانده نشود (عع بفتحها) فهو سامه سمه ج ـ وسمه فهو سامه ای دهش وجری فلان السمهی اذا اجری الی غیر معرفه سمهی بالضم والتشدید دروغ و باطل وذهبت ابله السمهی اے ذهبت متفرقة ـ وسمهی هوا بین السماء والارض ـ

سنه سنه بفتحتین واحد السنین سال وقحط و اصلها سنوة جمعها سنوات او سنهة من سنهت النخلة و تسنهت اذا اتت علیها السنون ـ ونخلة سنهاء سال برائے تحمل سنة ولا تحمل اخرٰی ـ ویقال ارض بنی فلان سنة اذا کانت مجدبة یعنی قحط ناک ویقال تسنیت عنده وتسنهت عنده سال کردم بانگ سالے کشیدم واستاجرته مسانأة ومسانهة فاذا جمعت بالواو والنون قلت سنون بالکسر والضم وسنین بکسرتین واما من قال سنین ومئین برفع النون ففیه قولان احدهما انه فعلین مثل غسلین محذوفة وهو جمع شاذ والثانی انه فعیل وکسرت فاؤه لکسرة ما بعده وقد جاء علی فعیل جمع نحو کلیب وعبید الا ان صاحب هذا القول یجعل النون فی آخره بدلا من الواو وفی المائة بدلا من الیاء وقوله تعالیٰ لم یتسنه ای لم یتغیره السنون والتسنه التکرج الذی یقع علی الخبز والشراب وغیرها یعنی گره بستن شراب ونان وجز آن ـ

سنهساه ـ وسهنساه ـ بالکسر فیهما وضم الهاء وکسرها آخر کل شیئے ـ

سوهای ـ بالضم وہیست باخمیم از زمین مصر

فصل الشین

شبه شبه بکسر الاول وسکون الثانی وفتحه ایضا مانند شبیه مثله شبهاء شبه بفتحتین ـ مشابه مشابهه جمع علی غیر قیاس کمحاسن مذاکیر ـ شبهة بالضم پوشیدگے کار اشتباه پوشیده ومانند شدن مشتبهات کارہائے مانندہ ومشکل تشابهات مثله ـ تشبیه مانند کردن تشبیه مانستن اشتباه مشابهت تشابه مانند شدن شبه بفتحتین برنج ـ کوز شبه بفتحتین وشبه بالکسر کوزه برنجین شبهان بفتحتین نوعی از طاق وشور گیاه ہا ـ

شده شده ـ بیخودی ودہشت والاسم الشده بالضم وشده بفتحتین مثل بخل وبخل یقال شده الرجل ای دهش وشغل فهو مشدوه ـ

شره ـ شره ـ آزناک وحریص شدن (عع ک ات ۲) شره آزمند ـ

شفه شفة ـ بفتحتین لب واصلها شفهة لان تصغیرها شفیهة شفاة ج ـ شفی وشفهی منسوب بوے رجل شفاهی بالضم بیجیر یعنی سطر لب اشفی آنکه لبهاش فراهم نیاید وزعم قوم ان الناقص من الشفة واو لانه یقال فی الجمع شفوات ولا دلیل علے صحته ـ ویقال فلان خفیف الشفة ای قلیل السؤال للناس ویقال له فی الناس شفة ای ثناء حسن ـ بت الشفة سخن شفه مشغول کردن ـ والحاح کردن در سؤال (عع بفتحها)

زراه ـ الزبزه ـ سوهای ـ سبه ـ سته ـ شبه ـ سمه ـ سنه ـ شده ـ سفه ـ شره ـ شفه

یقال شفہنی عن کذا ای شغلنی ۔ وقولہم نحن نشفہ علیک المرتع ای نشغلہ عنک ای ہو قدرنا لا فضل فیہ ۔ رجل مشفوہ اذا کثر سؤال الناس ایاہ ۔ ماء مشفوہ ہو الذی کثر علیہ الناس مشافہۃ رویا روی سخن گفتن ۔ والحروف الشفہیۃ الباء والفاء والمیم ولا تقل شفویۃ ۔

شکہ ۔ یقال شاکہتہ مشاکہۃ وشکاہا ۔ ے شابہہ وقاربہ واشکہ الامر ای اشکل ۔

شوہ شوہ ۔ وشوہۃ ۔ زشت شدن روے (عع ف اص ۲) تشویہ متعدمنہ ۔ فرس شوہاء صفۃ محمودۃ فیہا ویقال یراد بہا سعۃ اشداقہا ولا یقال للمذکر اشوہ ۔ شوہاء ایضا قبیحہ ونیک ضد ۔ رجل شوہ ای سریع الاصابۃ بالعین یعنی چشم رساننده ولا یقال لا تشوہ علی ای لا تقل ما احسنک فتصیبنی بعین ۔ وتشوہ لہ ای تنکر لہ وتغول ورجل شاۂ البصری حدید البصر ۔ شاۃ ۔ گوسپند ۔ گاؤ وحشی یذکر ویؤنث وہو فی معنی الجمع واصل الشاۃ شاہۃ لان التصغیر شویہۃ والجمع شیاہ بالہاء فی العدد تقول ثلث شیاہ الی العشر فاذا جاوزت فبالتاء تقول احدی عشرۃ شاۃ ۔ واذا کثرت قیل ہذہ شاء کثیرۃ وجمع الشاء شوی ۔ وتشوہت شاۃ ای اصطدتہ ۔ ارض مشاہۃ بالفتح ای ذات شاء ۔ شاوی منسوب الی الشاء ونسبۃ الشاۃ شاہی ۔

تشقیہ ۔ غورہ کردن خرمابنان یقال شقہ النخل ۔

اشتہ ۔ کقنفذ دہی ست نزدیک اصفہان ۔

شاہہ ۔ عیب ناک کردن آنرا (عع ف اک ۲) وہو شنوہ ای عیوب من اشنیہ الناس ۔

فصل الصاد

صہ ۔ صہ ۔ خاموش باش وہو اسم فعل بنی علی السکون فان وصلت نونتہ وقلت صہ صہ فان قلت صہٍ یا رجل فانما ترید الفرق بین التعریف والتنکیر لان التنوین تنکیر ۔

اصبہان ۔ مذکور شد فی (اص ص)

صتہہ ۔ خوارکرد اورا (عع لفتحہا) صتہہ مثلہ ۔

فصل الضاد

ہذا الفصل من لقیۃ الصراح

ضہہ ۔ ہم شکل ومانند آن شدن لغۃ فی ضاہاہ ۔

فصل الطاء

ہذا الفصل من بقیۃ الصراح

طلہ ۔ فی البلاد رفت وبارنج آہستہ رفت (عع لفتحہا) ومافی السماء طلہ کصرد ای مارق من السحاب وطلہۃ من المال بالضم لقیۃ منہ وداد اطلہ اطلس طلح ج واطلہ اطلع ۔

طمہ ۔ کمعظم دراز ۔

طہطاہ ۔ اسپ جوان خوش منظر کامل سرشت طہ کبل ای اطمئن اومعناہ یارجل بالحبشیۃ ومن قرأ طہ باشباع الفتحتین فحرفان من الہجاء وطہطاہ الخیل اصواتہا ۔

فصل العین

عتہ ۔ معتوہ ۔ دل شدہ وبی عقل وہو من عتہ مجہولا وبہ عتہ بالفتح والضم ۔ تعتہ دل شدگی وبیعقلی رجل عتاہیۃ ای احمق ۔ ابو العتاہیۃ[1] کنیت مردے ۔

عنجہ عنجہی ۔ بالضم مرد گول کالیوہ[2] ۔ ونادان ۔ ومتکبر وفیہ عنجہیۃ وعنجہانیۃ ویخفف وہی الکبر والعظمۃ والجہل ۔

عدہ عیدہ ۔ بدخوانشتر وجزء آن وفیہ عیدہ وعیدہیۃ ای سوء خلق وکبر فہو عیدہ وعیداہ ۔

عزہ عزہاۃ بالکسر والقصر عزہاءۃ بالکسر والمد نرغی منوان الذی لا یطرب للہو ویبعد عنہ یعنی آنکہ طرب وجماع دوست ندارد والجمع عزاہ وعزہون وقد عزہو ۃ بالنون ای کبر ۔

عضہ عضاہ ۔ درختان بلند باخار عضاہۃ وعضہۃ وعضۃ بالکسر فیہن ویحذف الہاء الاصلیۃ الاینا کما تحذف من الشفۃ یکی بعیر عضہی الذی یرعی العضاہ وعضاہی وابل عضاہیۃ ۔ وبعضہم یقول نقصانہا الواو لانہا تجمع علی عضوات یعیر عضوی وابل عضویۃ بفتح العین علی غیر قیاس ۔ وعضہت الابل تعضہ عضہا ای رعت العضاہ فہو بعیر عاضہ وعضہ وجمال عواضہ وناقۃ عاضہ ایضا ۔ واعضہ القوم ای رعت ابلہم العضاہ ۔ ارض معضہۃ بکسر الضاد کثیرۃ العضاہ ۔ عضہۃ دروغ وبہتان یقال یاللعضیۃ بکسر اللام وہی استغاثۃ ۔ تعضیہ بریدن عضاہ ۔ عضہ بالفتح بہتان نہادن برکسی (عع لفتحہا) عضاہۃ بہتان آوردن عضہۃ دروغ وبہتان عضون ج ۔ قولہ تعالی جعلوا القرآن عضین یقال نقصانہ الواو وہو من عضوتہ ای فرقتہ لان المشرکین فرقوا اقاویلہم فیہ فجعلوہ کذبا وسحرا وکہانۃ وشعرا ویقال نقصانہ الہاء واصلہ عضہۃ ویقولون للساحر عاضہ حیۃ عاضہ وعاضہۃ التی تقتل من ساعتہا اذا نہشت

علہ علہ ۔ بفتحتین سرگشتگی ودہشت (عع ک ف ۲) وتیزی ۔ وحد ۔ وحرص ۔ وپلیدے نفس ۔ ودبت خمار رجل علہان وامرأۃ علہی مثل غرثان وغرثی ای شدید الجوع ۔ وفرس علہی نشیطۃ فی اللجام ۔ علہان شترمرغ نرغالہ شترمرغ علہاء ۔ وثوبان ینبذ فیہا وبرالابل یکپسان تحت الدرع ۔

عمہ عمہ ۔ بفتحتین سرگشتگی ودل بودن (عع ک ف ۲) فہو عمہ وعامہ عمہ بالضم ج ۔ قولہ تعالی فی طغیانہم یعمہون ۔ ارض عمہاء زمین کہ درو نشان کوہ نباشد

اصبہان — صتہہ — عضہ — شکہ — ضہہ — شوہ — طلہ — طمہ — طہطاہ — طہ — عتہ — علہ — تشقیہ — اشتہ — شاہہ — عنجہ — عدہ — عمہ — صہ — عزہ

[1] لقب ابی اسحق اسمعیل بن ابی القاسم سوید لا کنیۃ ۱۲ [2] نادان واحمق وسرگشتہ ودیوانہ ۱۲

د ذهبت اليه الغنى بالضم والتشديد والعيمى ليلاً اذا لم يدر اين ذهبت -

عوه - عاهة - آفت عاهة الزرع والعيت مهو لآفت رسيده ارض معيوهة - واعاه القوم رسيد آفت اصابت ماشيتهم العاهة واعوه مثله - تعويه باخرشب فرو د آمدن وكل من احتبس في مكان فقد عوه -

عرهون - كز نبور گياهے عزاهين ج - وذكر في النون

عفوة - بفتحتين برابر گردانيدن چيزے باچيزے (ع لفتحها) عفاهية بالضم سطبر -

عه - مردم كم شرم ستيزنده عه عه زجر الابل عند الحبس يقال عهعه بالابل اي زجر بالعيه عه للتحبس -

فصل الفاء

فره - فاره - مرد زيرك فراهة مصدر منه (ع لضمها) فهو فاره وهو نادر وقياسه فريه - ويقال للبرذون والبغل والحمار فاره بين الفروهة والفراهة - والفراهية وبراذين فرهة مثل صاحب وصحبة وفُرُه ولا يقال للفرس فاره لكن رائع وجواد - وافرهت الناقة فهي مفره ومفرهة اذا كانت تنتج الفره ومفرهة ايضاً - ويقال فره بكسر الثاني اي اشر وبطر ومنه قوله تعالى وتنحتون من الجبال بيوتاً فرهين ومن قراه فارهين فهو من فره بالضم -

فقه - فقه - بالكسر دانستن (ع ك ا ف ٢) فقه لغة منه يقال فلان لا يفقه ولا ينقه وافقهته اي علمته ثم خص به علم الشريعة والعالم به فقيه - فقاهة فقيه شدن (ع لضمها) فقهه الله والفقه حو منفسه مفاقهة مباحثة في الفقه

فكه - فاكهة - ميوه فواكه اجناس ميوه ها فاكهاني ميوه فروش فكاهة بالضم خوش منشي وبالفتح مصدره (ع ك ا ف ٢) رجل فكه اي طيب النفس مزاح وايضاً الاشر البطر وقرئ قوله تعالى ونعمة كانوا فيها فكهين اي اشرين وفاكهين اي ناعمين - مفاكهة ممازحت يقال لا تفاكهن امة ولا تبل على اكمة - وتفكه اي تعجب وتندم ايضاً قوله تعالى فظلتم تفكهون اي تندمون - و تفكهت بالشيء تمتعت به - افكهت الناقة اذا حدث في لبنها خثورة عند اكل الربيع قبل ان تضع فهي مفكه فاكه بن المغيرة نام مردے -

فوه - فوه - بالفتح اصل للفم لان الجمع افواه فاستثقلوا اجتماع الهائين في قولك فوهه فحذفوا الهاء فقالوا فوه فو زيد فازيد وفي زيد في الاعراب الثلاثة وكذا في الاضافة الى نفسك هذا في وليستوي فيه الاعراب الثلاثة فاذا افردوه لم يحتمل الواو التنوين فحذفوها وابدلوا الميم من الهاء وقالوا هذا فم وفمان وفموان - وقيل لو كان الميم عوضا من الواو لما اجتمعا - ويقال كلمته فاه الى فيّ اي مشافهة وتقدب فوه على الحال ويقال فاها لفيك اي الخيبة لك اي جعل الله لفيك الارض والتراب كما يقال بفيك الحجر ولفيك الاثلب - فوه بالتحريك فراخ دهن شدن (ع ك ا ف ٢) افوه بيّن الفوه نعتان منه وبرآمدن ثنيه عليا دور از شدن آن وحاله فوهاء التي كانت اسنانها التي تجري الرشاء بينها طوالا فوهة بالضم والتشديد دهانه كوى ودهانه جوى افواه ج - وايضاً بوى افزار وهو ما يعالج به الطيب كما ان التوابل ما يعالج به - لا تطعه يقال فوه وافواه وافاويه افوه نام شاعري ويقال ان رد الفوهة لشديد اے القالة ومن قمت بالكلام وتخفيف الواو ايضا ينقل عن الثقل ان رد الفوهة - ويقال فوهه الله اي جعله افوه - وفاه بالكلام يفوه اي لفظ به - ويقال ما فهت بكلمة وما تفوهت بمعنى اي مافتحت فمي بها مفوه فرخ سخن گوى واستفاه الرجل فهو مستفيه اذا اشتد اكله بعد قلة

فيه - فيه - بسيار خوار و صله فيه وهو المنطيق ايضاً فيهة مونث -

فهه - فهة - فهاهة - درماندگی به سخن (ع ع ا ف ٢) رجل فه وامراة فهة نعتان منه ويقال فههت فهها اذا عييت ويقال سفيه فهيه - وافهه الله وفهة و يقال خرجت لحاجة فافهني فلان حتى فههت اي انسانيها يعني نسيت - وفي الحديث ما سمعت منك فهة في الاسلام قبلها يعني السقطة والجهلة ونحوها -

فطة - بفتحتين فراخ شدن پشت (ع ف اص ٢)

فصل القاف

قمه - قامه - قامح - اي شتر سر بر داشته وارنده قمه بالضم ج

قوه - قوهة - بالضم شير مزه گردانيده قوهي نوعی از پارچه ہاے سپید -

قهقه - قهقهة - خنده سخت باآواز يقال قه وقهقه بعجلے ونوعے از رفتار وهو مقلوب هقهقة -

قيه - قاه - فرمانبرداری وطاعت يقال مالك علي قاه اي سلطان - واقيه الرجل واستيقه اي طاع واقيه اي فهم يقال القيه لهذا الامر اے افهم -

القره في الجسد - محركة كالقلح في الاسنان قره كفرح والنعت اقره وقرهاء ومتقره وتقوب الجلد من كثرة الجرب وامثاله البدن اوتقشر من شدة الضرب -

القله - القره في معانيها علي الجزري وكسر الفي منسوب نزديك مدينه شريفه قلهيا محركة مشددة الياء كمرميا ومرديا اوقلهي بكسر الهاء المشددة حفيرة لسعد بن ابي وقاص وقلهات شهريست بكناره درياے عمان

فصل الكاف

كده - كده - كدوه خراشيدن كردن (ع لفتحها)

فيه - عوه - فهه - عرهون - عفوة - فوه - فطة - عه - قمه - قوه - فره - قهقهه - قيه - القره - فقه - القله - فكه - كده

يقال به كده وكدوه - وكده الحجر اذا صكه وا ثر فيه اثرا شديدا

كره - كراهة - كراهية - ناپسند داشتن (ع ع ک ا ف ۲) فهو كره وكروه كريهة سختی حرب في الكرية شمشير تبران كره بالضم سختی يقال قمت على كره اے مشقة كره بالفتح ناخواست ويقال بهما بمعنی - اكراه بناخواست وستم بركاسے واشتن كره ناخواست وناپسند نمودن كاسے بكسے صلہ باالی - استكراه ناخوش شمردن كره ايضاً شتر سخت سر -

كمه - كمه بفتحتين نابينائی مادر زادی (ع ع ک ا ف ۲) اكمه نعت منه - كامه سرگشته يقال خرج يتكمه فے الارض ای لا يدرے اين يتوجه -

كنه - كنه - الشئی - بالضم نهاية ووقته ولا يشتق منه فعل - ولا يكتنهه الوصف ای لا يبلغ كنهه كلام مولد -

كهكه - كهكه - الاسد فے زيره كانه حكاية صوته - كهكاهه ترسنده وكه السكران يكه اذا استنكهة فنكه فے وجهک -

كافه - كصاحب سردار لشكر -

كوه - سرگشته شد (ع ع ک ا ف ۲) وتكوهت عليه اموره كارهای او برا گنده گشت وبرپيشيد وكهته استنكهته يعنی بوی دهنش گرفتم (ع ع ف ا ص ۲)

كيه - كسی بخيل حيله جو كه كسے بطرف او متوجه نشود يا آنكه كسے برای او خرج نكند وكهته استنكهته يعنی بوے دهنش گرفتم (ع ع ف ا ک ۲)

فصل اللام

لهله - لهله - بضمتين زمين فراخ كه دروے سراب بسيار باشد لهاله ج - لهله بفتحتين جامه سست با فته وسخن وشعر ركيک وبلا به يقال لهله ولهلهل النساج الثوب بمعنے

لية - لية - پوشيده شدن (ع ع ف ا ک ۲) وجوز سيبويه ان يكون لاه اصل اسم الله تعالیٰ ادخلت عليه الالف واللام فجری مجری الاسم العلم كالعباس والحسن الا انه يخالف الاعلام من حيث كان صفة - وقولهم يا الله بقطع الهمزة انما جاز لانه ينوی به الوقف على حرف النداء تفخيما للاسم - وقولهم لاهم واللهم فالميم بدل من حرف النداء وربما جمع بين البدل والمبدل منه فی ضرورة الشعر كقول الراجز (ع) عفرت او عذبت يا اللهما لان للشاعران يرد الشئی الی اصله وقول لشاعر (ع) لاه ابن عمک لا افضلت فی حسب انی زاد لله ابن عمک فحذف لام الجر واللام التی لعدها واما الالف فهی منقلبة عن الياء بدلالة قولهم لهی ابوک الا تری كيف ظهرت الياء لما قلبت الی موضع اللام واما لاهوت فان صح انه من كلام العرب فاشتقاقه من لاه ووزنه - فعلوت مثل رغبوت ورحموت - لات نام بت فبعضهم يقف عليها بالتاء وبعضهم بالهاء قال الاخفش سمعنا من العرب من يقول افرأيتم اللات والعزی ويقول وهے اللات فی السكوت وهی اللات فاعلم انه جر فی موضع الرفع فهذا مثل امس مكسور على كل حال وهو اجود منه لان الالف واللام التی فی اللات لا تسقطان وان كانتا زائدتين -

لثاه - ملازه -

لظه - طپانچه زدن (ع ع ف ا ص ۲) -

لوه - سراب تلوه برلقية لوه لوهان لرزيدن ودرخشيدن (ع ع ف ا ص ۲) تلوه مثله والاسم اللوهة ولاه الله الخلق يعنے خدا تعالیٰ آفريد خلق را الاهة مارقيل اللات للصنم منها سمی بها ثم حذفت الهاء -

فصل الميم

مده - تمدة ای تمدح - مدة مثل مدح جمع مادة -

مره - مره بفتحتين تباه شدن چشم از بے سرمگے (ع ع ک ا ف ۲) عين مرهاء وامرأة مرهاء ورجل امره مرهة بالضم سپيدی خالص -

مقه - مقه بفتحتين كبودی بچشم وخيره آن امرأة مقهاء وسراب امقه وهو ايضاً مثل المره -

مهه - مهاه - طراوت وخوبی وهذه الهاء لم تصر تاء اذا انفصلت بالكلام وانما تصير تاء اذا اراد وابا لمهاء البقرة الوحشية - وفی المثل كل شئی مهه ومهاه ما خلا النساء وذكرهن ويقال كل شئی مهه ومهاه ای يسير حسن - مهه بلبان ودرست مهامه ج - مه بازايست وهو اسم فعل فان وصلت نونت وقلت مه مه - ويقال فمهت به سلے زجرته -

موه - ماء - آب مائی منسوب بوی ماوی كذلک والهمزة فيه مبدلة من الهاء واصله موه بالتحريک ويجمع على امواه فی القلة ومياه فی الكثرة وتصغيره مويه تانيثه ماءة مثل ماعة موه موده آب برآمدن از چاه وبسيار شدن آن (ع ع ف ا ص ۲ وف ا ک ۲ وک ا ف ۲) ماهت الركية تموه وتميه وتماه - وماهت السفينة اذا دخل فيها الماء - ومهت الرجل ومهته بالكسر والضم اذا سقيته الماء - ورجل ماء ای كثير ماء القلب - وبئر ماهة ومتيهة ای كثيرة الماء - واماه الحافر ای انبط الماء يعنے چاه كن بآب رسيده واماهت الارض اظهر فيها النز يعنی نم رسيد زمين وامهت الرجل السكين اسقيتها - وامهت الدواة صببت فيها الماء - واماه الفحل اذا القی ماءه فی رحم الانثی تمويه سيم وزر اندود كردن چيز برا وآب نمودن چيز برا وتلبيس كردن ماويه آئينه - ونام زنی ماه موضع يذكر ويونث ماء السماء لقب مردے وزنی -

مته - الدلو - دلو را كشيد (ع ع بفتحهما) تماته دو كس تمته تشالش خواه شدن بچيزی كه دران نمود وآزموده شدن فريدن ومبالغه در چيزی كردن ولطالت وگمراهی متة بفتحتين مثله -

مازهة - مازحه يعنے لاغ كرداد را والمزة المزح -

كره - مقه

مهه

كمه

موه

كنه

كهكه

كافه

كوه

لثاه

لظه

كيه لوه

لهله

مته

مده

لية - مره

مازهه

منظه - فی الارض ذهب فیها ممظه کمعظم ستوده شده

الملبه - الملیح وا ملهت ای اعذرت و بالغت ممتلم العقل

ذاهبه یعنی مرد بهوش رفته -

میه - شمشیر و جز آن بآب زرنگار کردن ماهت الرکیة

تمیه کماهت تموه -

فصل النون

نبه - نبی - نبه - بالتحریک (دک ۲) ای مشهور و گم شده

بے طلب یافته یقال وجدت الضالة نبهاً ای وجدتها

لاعن طلب - نباهة نام آور و بزرگ شدن (ع بضمها)

فهو نبیه و نابه وهو خلاف خامل - ونبهته اے رفعته

من الخمول یقال اشبعوا بالکنی فانها منبهة - انتباه

بیدار شدن انباه بیدار کردن - و فراموش کردن حاجت

کسے را فهے منبهه بفتح الباء تبنیه بیدار کردن و واقف

گردانیدن بر چیزی تنبه بیدار و هوشیار شدن و

نبهت للامر بالکسر نبه نبها یاد آور دم کار یرا که فراموش

بود و نبهان بدر چیزے از طے -

نجه - نجه - راندن و باز داشتن (ع بفتحها) یقال

ما نجهت الرجل وما انتجهته و ما تنجهته - ناجه آنکه بشهرے

در آید و ناخوش آید یش -

ندهٔ - ندهٔ - راندن شتر را یقال ندهت البعیر اذا

زجرته عن الحوض وغیره - وندهت الابل ای سقتها

مجتمعة (ع ف اض ۲ و بفتحها) ویقال کان طلاق الجاهلیة

قولهم اذهبی فلا اندهٔ سربک ای لا اردٔ ابلک لتذهب

حیث شاءت - ندهة بالفتح والضم بسیاری مال از

صامت و ناطق -

نزه - نزهة - بالضم دوری از ناخوشی و تیرمانی

(ع ک اف ۲) یقال نزهت الارض و مکان نزه

و اصله من البعد - قال ابن السکیت و مما یضعه الناس

فی غیر موضعه قولهم خرجنا نتنزه فی الریاض اذا خرجوا الی

البساتین وانما التنزه التباعد عن المیاه والاریاف -

ویقال منه فلان یتنزه عن الاقذار و ینزه نفسه عنها

ای یباعدها عنها - والنزاهة البعد من السوء - و

نزه الفلات ما تباعد منها عن المیاه - ویقال سقت

الابل ثم نزهتها نزها ای باعدتها عن الماء (ع و بفتحها

و فلان کریم نزیه ای لبعید عن اللوم وهو نزیه الخلق

و مکان نزیه ای خلاء لبعید من الناس -

نفه - یقال نفهت نفسه ای اعیت وکلت (ع

ک اف ۲) ناقه مانده شده نفه ج - انفاه تنفیه

متعدیان فیه - رجل منفه و ناقة منفهة - منفوه مرد ضعیف

دل ترسنده (ع بفتحها) -

نقه - نقه بفتحتین برخاستن از بیماری (ع ک ا

ف ۲) نقوه بالضم کذلک (ع بفتحها) ناقه لغت منه

نقه ج - انقاه متعدمنه - ونقه الکلام ونقهه

نقها ای فهمه و فلان لا الفقه ولا انقه - استنقاه پرسیدن

انقه لی سمعک ای ارعنیه یعنی گوش بمن دار -

نکه - نکهة - بوی دهان نکه بالفتح شمیدن بوے

دهان یقال نکهته ای تشممت ریحه و نکه کردن تا بوے

دهان او معلوم کنند استنکاه فرمودن ناکه کند یقال

استنکهت الرجل فنکه فے وجهی ینکه نکها (ع ف ک ۲

و بفتحها) نکه بالضم والتشدید شتران آواز فرو رفته از

ضعیفے وهی لغة تمیم فی النقه ونکه الرجل مجهولا اے

تغیرت نکهته من التخمة و یقال منه فے الدعاء للانسان

هنئت ولا تنکه ای اصبت خیرا ولا اصابک ضر

نه - نهنهة - باز داشتن از چیزے تنهنه لازم منه

ونهنهت السبع اذا صحت به لتکفه - نهنه جامۀ تنک بافته

مثل اللهله و الهلهل - والاصل فے نهنه نهنه بثلاث

هاءات فابدلوا الوسطے نوناً للفرق بین فعلل و فعل

وزاد والنون لان فی الکلمة نوناً -

نوه - نناه - الشئ ینوه - ای ارتفع فهو نائه و نوهته

تنویها اذا رفعته و نوهت باسمه اذا رفعت ذکره بلند

نام کردمش و ناهت نفسه اے قویت - وناه

النبات ای ارتفع فهو نائه -

النمه بفتحتین شبه الحیرة (ع ک اف ۲)

نهیه - بالکسر شهریست مابین سجستان و اسفرائن

النائه الرفیع المشرف وناه تیاه ارتفع و اعجب

ونفس ناهیة منتهیة عن الشئے -

فصل الواو

وبه - وبه - یقال فلان لا یوبه به وله یعنی باک

نیست بوی ای لایبالی به - و ما وبهت له وما وبهت له

اے ما فطنت له بذا لشتم اورا (ع ک اف ۲ و بفتحها)

وانت تبیه بالکسر مثل تحل اے تبالے -

وجه - وجه - روے وجوه ج - ویقلب الواو همزة

فیقال اجوه وسوے جهة مثله والهاء عوض من الواو

وهذا وجه الرائے ای هو الرای نفسه الاسم الوجهة

بالضم والکسر مواجهة رو یاروی کردن وقعدت

وجاهک بالکسر والضم ای قبالتک - واتجه له رای

ای سنح له یعنی روی داد و راه هو افتعل صارت الواو

یاء لکسرة ماقبلها والیاء تاء و ادغمت ثم بنی علیه

قولک قعدت تجاهک بالضم والکسر و تجهت الیک

اتجه اے توجهت الیک - و وجهة سفے حاجة

و وجهت وجهی لله - وتوجهت نحوک والیک توجه

الشیخ اذا ولے وکبر - وفے المثل احمق ما یتوجه ای

لا یحسن ان یاتی الغائط - شئ موجه اے علے

جهة لا یختلف وجاهة روی شناخته و باقدر شدن

(ع بضمها) وجیه باقدر و جاه - دیجیه که نخست سهالیق

ل استعمال المتنزه فی الخروج الی البساتین والخضر والریاض غلط قبیح ۱۲ ق

منظه
الملبه - لوه
میه
النمه
نبه
نبه
نفه
وبه
نقه
وجه
نجه - نکه
نده
نه
نزه

بیردن آمیا نیشگم یا در وقت زادن و نام اسپی او وجہہ تعند ای صیرہ وجہا و اوجہہ ای صادفتہ وجیہا۔ و جوہ البلد اشرافہ۔ وجہتہ مہرہ توجیہ قال الخلیل ہو الحرف الذی بین الف التاسیس والروی وقیل حرکتہ ما قبل الروی المقید القافیۃ فلک ان تغیرہ بای حرف و حرکتہ شئت کقول امرئ القیس فے قصیدتہ الرائیۃ الی افر۔ ثم تواضیہ والیوم قر۔ ولذلک قیل لہ توجیہ وقیل التوجیہ اسم الحرکۃ اذا کان الروی مقیدا واما نفس الحرف فسمی الدخیل وحرکتہ اشباع۔

وده۔ استیداہ۔ گرد آمدن و رفتن شتر۔ و منقاد و مغلوب شدن خصم یقال استودہت الابل واستیدہت اذا اجتمعت والساقت۔ واستودہ الخصم واستیدہ ای انقاد و غلب۔

ورہ۔ ورہ۔ بفتحتین گولی و نادستادی در کار رجل اورہ وامراۃ ورہا یقال ورہت تورہ ورہا (ع ک ف ۲) وریح ورہاء التی فی ہبوبہا خرق و عجرفۃ

وفہ۔ وافہ۔ خادم کلیسیا وفی الحدیث ولا یغیر واقہ وہیتہ ولا قسیس عن قسیستیہ

وقہ۔ وقہ۔ فرمان برداری و طاعت مقلوب۔

من قاہ وقہت والقہت واستیقہت ای اطعت۔

ولہ۔ ولہ بفتحتین بیخودی و سرگشتگی از عشق رجل والہ وامراۃ والہ و والہتہ ایضا وقد ولہ یولہ ولہا و ولہانا (ع ک ف ۲) وتولہ واتلہ۔ تولیہ جدا کردن بچہ مادر وفی الحدیث لا تولہ والدۃ بولدہا ای لا تجعل والہا ولہانا وذلک فی السباء۔ میلاہ بالکسر آنکہ سخت والہ شود بجہت فرزند وناقۃ میلاہ اذا اشتد وجدہا علی ولدہا صارت الواو یاء لکسرۃ ما قبلہا۔ ماء مولہ و مولہ ارسل فذہب فے الصحراء موہ بالتخفیف ایضا عنکبوت

واہ۔ وا اہا لہا طیبہ۔ اذا تعجبت من طیب الشئ ای شگفتی چہ خوش ست۔

ویہ۔ ویقال ویہا یا فلان وہو تحریض کما یقال ونک و یا فلان یعنی ہاہین ای فلان سیبویہ نام استاد نحو ولغت فہو اسم بنی مع صوت فجعلا اسما واحدا وکسر آخرہ وکذا عمرویہ وسعدویہ ونفطویہ ومنہم من اعربہ کا عراب ما لا ینصرف ویقول ہذا سیبویہ ورایت سیبویہ وثناہ وجمعہ فقال سیبویہان وسیبویہون ومن لم یعربہ یقول فی التثنیۃ ذوا سیبویہ وکلاہما سیبویہ والجمع ذو وا کلہم سیبویہ۔

وہوہ۔ وہوہ الاسد فی زئیرہ فہو وہواہ۔ و وہوہ الحمار حول اتنہ اشفاقا علیہا۔

ومہ۔ النہار سخت شد گرمی روز (ع ک ف ۲) ومہتہ خلاصہ و برگزیدۂ ہر چیز۔

فصل الہاء

ہوہ۔ رجل ہوہۃ۔ بالضم مرد بد دل۔

ہیہ۔ ہیہات ودرست والتاء مفتوحۃ مثل کیف واصلہا ہاء۔ و یکسر و بنا ایضا علی کل حال بمنزلۃ نون التثنیۃ وقد تبدل الہاء ہمزۃ فیقال ایہات والوقف علیہا بالتاء لمن نصبہا وبالہاء لمن کسرہا فیقال ہیہات وہیہاۃ قال الاخفش یجوز فی ہیہات ان تکون التاء التی فیہا تاء الجمع التی للتانیث ولا یجوز ذلک فی اللات لان اللات وکیت لا یکون مثلہا جماعۃ لان التاء لا تزاد فی الجماعۃ الا مع الالف وان جعلت الالف والتاء زائدتین لقی الاسم علی حرف واحد

فصل الیاء

یاہ۔ یاہ۔ یاہ علی التکرار وکسر الہاء ای اقبل وہو دعاء الراعی صاحبہ و یہیہت بالابل اذا قلت یاہ یاہ

باب الواو والیاء

قال صاحب الصحاح ابو نصر الجوہری رحمۃ اللہ علیہ جمیع ما فی ہذا الباب من الالف اما ان تکون منقلبۃ عن واو مثل دعا او من یاء مثل رمے وکل ما فیہ من الہمزۃ فہی مبدلۃ من الیاء او من الواو نحو القضاء واصلہ قضای لانہ من قضیت ونحو العزاء واصلہ عزاو لانہ من عزوت ونحن نشیر فے الواو و الیاء الے اصولہما انشاء اللہ عز وجل

فصل الالف

ابی۔ اباء۔ بالفتح والمد نے آبارۃ کی دیقال نیستان و بوستان ابا بالکسر سر باز زدن (ع ک فتحہا) مع خلوہ عن حرف الحلق وہو شاذ فہو آب وابی وابیان بفتحتین تصدق منہ۔ وتابی علیہ ای امتنع۔ وابی فلان الماء وابیۃ الماء۔ تعذر الماء وقد ابیت تابی ابی بالفتح و تیس آبی بین الابی اذا شم بول الاروی فمرض منہ۔ یقال اخذہ اباء علی فعال بالضم اذا جعل یابی الطعام وقولہم فی تحیۃ الملوک فی الجاہلیۃ ابیت اللعن یعنی ابیت ان تاتی من الامر ما تلعن علیہ اب اصلہ ابو بفتحتین لان جمعہ آباء مثل قفا واقفاء والذاہب الواو فتقول فی التثنیۃ ابوان وبعضہم یقول بان علی النقص وفی الاضافۃ ابیک۔ والنسبۃ ابوی واذا جمعت بالواو والنون قلت ابون کذلک اخون وحمون وہنون وعلی ہذا قرأ بعضہم والہ آبیک ابراہیم واسمعیل واسحق یرید جمع اب فحذف النون للاضافۃ۔ ویقال مالہ اب یا بوہ ای یغذوہ و یربیہ ابوان پدر و مادر

وہوہ، ولہ، ومہ، ہوہ، ہیہ، ودہ - واہ، ویہ، ورہ، وفہ، یاہ، وقہ، ابی

ویقال بنی وبین فلان ابوۃ یعنے پدری ست والابوۃ ایضا پدران مثل العمومۃ والخؤولۃ یعنی عمان وخالان وقولہم یا ابت افعل یجعلون التاء عوضا عن یاء الاضافۃ کقولہم فی الام یا امت ۔ ویا ابت بالفتح والکسر لغتان فمن فتح ارا والندبۃ فحذف ویقال لاب لک ولا اباک وہو مدح وربما قالوا لا اباک لان اللام کالمقحمۃ ۔ ویقال فلان بحر لا یوبی بکسر الباء وفتحہا وکذلک کلأ یوبی ای لا ینقطع من کثرتہ ۔ الواء بالمد والفتح موضعے ۔

اتی ۔ اتیان ۔ بالکسر آمدن (ع ف ک ۲) اتی کذلک و اتوۃ اتوتۃ لغۃ فیہ ۔ وقولہ تعالے انہ کان وعدہ ماتیا ای آتیا کما قال حجابا مستورا ای ساترا واتیت الامر من ماتاتہ ای ماتاہ من جہۃ الذی یؤتی منہ کما یقال ما احسن معناہ ہذا الکلام ای معناہ ۔ و قرہی یوم یات بحذف الیاء کما قالوا لا ادر وہی لغۃ ہذیل دتقول آتیتہ علے ذلک الامر مواتاۃ اذا وافقتہ وطاوعتہ والعامۃ تقول واتیتہ ۔ ایتاء ۔ دادن و اوردن ومنہ قولہ تعالے آتنا غداءنا ای ایتنا بہ اتاوۃ بالکسر خراج اتاوی بکسر الواو وفتحہا ج ۔ یقال منہ اتوتہ اتوا واتاوۃ انو عطا ویقال للسقاء اذ مخض وجاء الزبد جاء اتوۃ ۔ ویقال ما احسن اتو یدے ہذہ الناقۃ واتی یدیہا ایضا ای رجع یدیہا فی السیر وتاتی لی الشئی ای مہیا وتاتی لہ ای ترفق واتاہ من وجہہ ۔ وجاء فلان یتاتی لمعروفک ای یتعرض ۔ واتیت الماء تاتیۃ وتاتیا ای سہلت سبیلہ لیخرج الی موضع اتی جوئے ویقال جاء ناسیل اتی واتاوی اذا جاءک ولم یصبک مطرہ راتی واتاوی ایضا مرد غریب ونسوۃ اتاویات ۔ استیتار گشن خواہ شدن ناقہ اتاء بالکسر والفتح ۔ تشنگی در نخل ویقال

انت النخلۃ تاتوا اتاء بتاء میداء ممدودان پایان میدان اسپ تاختن وراہ شہر ومجمع راہ ہا ویقال بنی القوم بیوتہم علی میتاء واحد ومیداء واحد و داری میتاء دار فلان ومیداء ہا اے تلقاء دارہ ومحاذیۃ لہا ۔

اثا ۔ اثاوۃ ۔ اثایۃ ۔ غمازی کردن یقال اثا بہ وعلیہ یاثو ویاثی بضم الثاء وکسرہا ای وشی بہ ۔

اخو ۔ اخ ۔ برادر اصلہ اخو بالتحریک لانہ جمع علی آخاء مثل اباء والذاہب منہ واو لان تثنیۃ اخوان وبعضہم یقول اخان علے النقص ۔ ویجمع علی اخوان ایضا وعلے اخوۃ بضم الہمزۃ وکسرہا وقد یتسع فیہ فیراد بہ الاثنان کقولہ تعالی فان کان لہ اخوۃ وہذا کقولک انا فعلنا ونحن فعلنا وانتما اثنان ویستعمل الاخوان ایضا فی الاصدقاء والاخوۃ فی الولادۃ وقد جمع بالواو والنون ایضا وقد مر فی اب لا یقال اخو وابو الامضافا اخوۃ برادری کردن (ع ف ض ۲) اخت خواہر اخوات ج ۔ والنسبۃ الی الاخ اخوی وکذلک الاخت وقیل اختی ۔ مواخاۃ ۔ اخاء برادری کردن ودوستی یقال آخاہ والعامۃ تقول واخاہ ۔ وتقول لا اخا لک بفلان ای لیس ہو لک باخ ۔ تاخی برادرے کردن دو گروہ باہم تاخی برادر گرفتن ۔ وصواب حبستن آخیہ بالمد والتشدید میخ وگوشہ دوال کہ اسپ را در آخور بروی بندند واخی ج ۔ واخیت للدابۃ ای جعلت لہا آخیۃ ۔ وحرمت وعہد تقول لفلان اواخی واسباب ترعی ۔

ادا ۔ اداۃ ۔ دست افزار وادوات ج ایداء قوت دادن ۔ وقوت گرفتن بسلاح ۔ ویاری مندے کردن بر چیزی یقال من یودینی علیہ اے من یعیننی فہو مودٍ بالہمزۃ ای شاک فی السلاح ومودٍ بلا ہمزۃ ای ہالک فمن اودی ۔ واستادیت الامیر علے فلان فاداانی علیہ یعنے استعدیتہ فاعدانی ۔ واستاد اموالا ای صادرہ واستخرج منہ وادیت للسفر فانا مود علیہ اذا کنت متہیا لہ ۔ وتادی ای اخذ للدہر اداتہ آدی سلاح وآمادگی یقال نحن علی ادی للصلوۃ ای تہیوہا ۔ غنم ادیۃ ای قلیلۃ ۔ واودت لہ وادیت ای ختلتہ یعنے فریفتم اورا یقال الذئب یادو للغزال ای یختلہ ۔ وادی اللبن یادی اودے ای خثر یعنے سطبر شد ویقال قطع اللہ ادیہ ای یدیہ توب ادی یدی ای واسع تادیہ وام گزاردن والاسم الاداء ویقال ہو آدی منک للامانۃ علے التفضیل یعنے امانت گزارندہ تر وتادی الیہ الخبر ای انتہی یعنے خبر رسید بوی اداوۃ مطہرہ یعنے آبدستان اداوی ج ۔

اذی ۔ اذی ۔ ایذاء ۔ رنجانیدن اذی واذاۃ و اذیۃ رنجش اسم منہ ۔ وتاذیت بہ آزردہ شدم بوے آذی بالمد موج دریا واذی ج ۔ بعیر اذو ناقۃ اذیۃ انکہ بر یک جای آرام نگیرد بے آنکہ دردے بودش وذلک خلقۃ لہا ۔

اری ۔ اری ۔ عسل اری السحاب باران وعسل کردن زنبور یقال ارت النحل تاری اریا ای عملت العسل وسوختن بن دیگ بر چفسیدن طعام بروے یقال ارت القدر ای التزق باسفلہا شئی من الاحتراق مثل شاطت ۔ واری صدرہ بالکسر ای وغر یعنے پر شد از کینہ وخشم ۔ تاریت بالمکان ای اقمت بہ ۔ وتاری اے تحری ۔ آری بالمد آخور وعلف دان اواری ج ۔ وقد تسمی الاخیۃ ایضا اریا ۔ تاریۃ آری ساختن ویقال تاریٰ لدابۃ الی الدابۃ ای انضمت الیہا والفت معہا معلفا

ا معلف یعنی جاے علف خوردن دواب ۱۲

اشی + امو — ازی — اصی — اضو — الا — اسو — انا

واحدا - واینها انا - تاریۃ ایضاً آتش تیز کردن یقال ارنارک - ارۃ آتش دان واصلہ اری بالکسر فالہاء عوض عن الیاء والجمع اردن - وبہ سمی اروان نام جاہی بفتح الہمزۃ -
ازی - ازاء - بالکسر جای ریختن آب در حوض وآن سنگی باشد کہ بروی ریزد یقال ازیت الحوض تازیۃ وتوزیا وآزیتہ انزاء جعلت لہ ازاء - ناقۃ ازیۃ التی تشرب من ذلک الموضع - ویقال للقیم بالامر ہو ازاءہ وازاء مالہ - ویقال ہو بازائہ ای بحذائہ یعنی برابر وی وآزیتہ ای حاذیتہ - ازی ازی بالضم والتشدید گرفتہ شدن (ع ف اک ۲) ازی ای تقبض وآزیت علی صنیعتہ ایزاء اذا اضعفت علیہ وافضلت منہ -
اسو - تاسیۃ - تعزیت کردن واندوہ نمودن مواساۃ بمال وتن باکسے غمخوارگی کردن یقال آسیتہ بمالی وواسیتہ لغۃ ضعیفۃ فیہ - اسوۃ بالضم والکسر پیشوا درمہمات وما یاتسی بہ الحزین للتعزے بہ اسی بالکسر ج - واسی بالضم ایضاً وصیہ اہتساء اقتدا کردن یقال لاتاتس بمن لیس لک باسوۃ ای لاتقتد بمن لیس لک بقدوۃ وتاسی بہ ای تعزے وتاسوا ای اسی بعضہم بعضا - اسی بالقصر والفتح دارو وعلاج نمودن اساء ممدود امفتوحا دوا وبالمد والکسر بجشکان وآسی مثال فاعل بجشک وہم اساء مثل راعی ورعاء واساۃ بالضم مثل رعاۃ - اسو مثال فعول بالفتح مرہم اسو مرہم نہادن (ع ف ا ص ۲) فہو ماسو واسی علی فعیل ایضاً واسوت بینہم ای اصلحت - آسیۃ زنی ختنہ کنندہ - وخانہ محکم - وا نام زنی - دستون اواسی ج - اسی اندوہ واندوہگین شدن (ع ک اف ۲) یقال اسی علی مصیبتہ ای حزن واسیت لفلان ای حزنت لہ -
اشی - اشاء - بالفتح والمد خرما بنان (زیرہ اشارۃ یکی والہمزۃ فیہ منقلبۃ عن الیاء لان تصغیرہا اشی ولوکانت اصلیۃ لکانت اشیئ - وہو ایضاً واد بالیمامۃ فیہ نخیل - والتشی العظم اذا برأ من کسر کان بہ روے ابوعمرو - والفراء انتشی بالنون -
اصی - آصیۃ - آشامے از خرما -
اضو - اضاۃ - بالفتح بارکین[1] اضاج مثل قناۃ وقنا اضاء کذلک مثل اکمۃ واکم واکام -
الا - الو - تقصیر کردن ودرنگ نمودن (ع ف اص ۲) یقال فلان لایألوک نصحا فہو آل آلیۃ مؤنث آوال ج - وتوانستن یقال الاہ مالوہ الوا ای استطاعہ وفی المثل الاحظیۃ فلاآلیۃ تالیۃ تقصیر ودرنگ کردن ویقال لادریت ولا ائتلیت علی فتعلت ای لااستطعت ویقال لاآتلیت تزویجا للکلام - الی بالفتح والکسر نعمت آلاء بالمد ج ویکتب بالیاء مثالہ معی وامعاء - ایلاء سوگند خوردن آلی وتالی وائتلی بمعنے ای حلف - وائتلی فی الامر قصر - الیۃ علے فعلیۃ سوگند الایا ج - وکذلک الوۃ بثلاث حرکات الوۃ بضمتین والتشدید وبالفتح وبالضم ایضاً چوب عود ملاۃ بالکسر خرقۃ کہ زن بوقت نوحہ برمیان بندد مآلی ج الاء درخت نیکو منظر تلخ بر الیۃ بالفتح ذمب والاتقل الیۃ دلالیۃ الیان بلاتاء تثنیۃ الاء علے فعال ونب غروش کمبش آلی ولعجۃ الیاء علے افعل وفعلاء ونبہ ناک آلی علے فعل ج - یقال ایضاً کبش الیان بالتحریک وکباش الیانات - رحل آلے بزرگ سرین وامرأۃ عجزاء ولا یقال الیاء وبعضہم یقولہ واسلے بالکسر یالی الی فعل منہ - الیۃ الحی فر موخرہ الیۃ ایضاً گوشت انگشت بزرگ -
امو - امۃ - کنیزک اماو آم ج - قال الشاعر شعر
محلۃ سوء اہلک الدہر اہلہا - فلم یبق فیہا غیر ام خوالف
اموان بالکسر کذلک مثل اخوان واصلہا اموۃ بالتحریک یقال ماکنت امۃ ولقد اموت اموۃ کنیزکی کردے اموی منسوب الیہا آمیۃ تصغیرہا ونام زنے - وقبیلہ از قریش اموی بالضم والفتح وامیتی یجمع اربع اوات منسوب الیہ وہو فی الاصل اخوان یقال لہا امتیان اعیا عبد شمس ابن عبد مناف - ویقال استام امۃ غیر امتک ای اتخذ - وتامیت امۃ اتخذتہا - وامت السنور تاموا ای صاحت وکذلک مارت تموء مواء - اما بالکسر والتشدید یاء وہو حرف عطف بمنزلۃ او فی جمیع احکامہا الا فی واحد وہو ان تبتدی فی او متیقنا ثم یدرکک الشک واما تبتدی بہا شاکا ولا بد من تکریرہا تقول جاءنی اما زید واما عمرو - وللشرط والجزاء ایضاً تقول اما تاتنی اکرمک قولہ تعالے فاما ترین من البشر احدا فقولی انی نذرت للرحمن صوما - اما بالفتح فہو لافتتاح الکلام ولابد من الفاء فی جوابہ لانہ فیہ تاویل الشرط والجزاء تقول اما عبداللہ فقائم کانک قلت مہما یکن من شی فعبداللہ قائم وقولہم (ع) ایما الی جنۃ - ایما الی نار فہو اما یدلت من احدی میمیہا یاء وقد یکسر - واما تحقیق للکلام الذی یتلوہ تقول اما ان زید عاقل یعنے انہ علی الحقیقۃ عاقل لا علی المجاز وتقول اما واللہ قد ضرب زید عمرا -
انا - انی - بالکسر وقت شدن (ع ف اک ۲) یقال انی یانی انی ای حان وادرک قولہ تعالی غیر ناظرین اناہ - وانی الحمیم اے انتہی حرہ ومنہ قولہ تعالی بین حمیم ان - واناہ یونیہ ایناء ای اخرہ وحبسہ والبطاہ والاسم منہ اناء علی فعال بالفتح - اناء الیل

[1] بجشک یکم اول وثانی حکیم وطبیب [2] عذیرہ آبگیر وتالاب ۱۲

ساعات واحدہا انی مثل معی وامعاء وانیٌ وانوٌ ایضا یقال مضے انوان وانیان من اللیل وتانی فے الامر توقف وتنظر واستانی بہ ای انتظر بہ والاسم اناۃ مثل قناۃ یعنی درنگ یقال تاریتک حتی لا اناۃ بی ۔ وزن کہ بگرانی خیر واز جای واصلہ وناۃ مثل احد ووحد من الونی ۔ رجل آن علی فاعل مرو باسنگ وحلم اناء بالکسر خنور آنیۃ ج اوانی جمع الجمع

اوی ۔ اُوِی ۔ بضم اول وکسر ثانی اواء بالکسر پناہ گرفتن (ع ف اک ۲) ماوی پناہ جاے ۔ وجائے کہ شب وروز باشش دروی کنند قولہ تعالی سآوِی الی جبل ۔ ایواء جای دادن واَوَیتہ وآویتہ بمعنی وماوی الابل بکسر الواو لغۃ فے ماوی الابل خاصۃ وہو شاذ وقد فسر فے مارقی العین من باب القاف وتاوت الطیر تاوّیا تجمعت وہن اوی بالضم جمع اوٍ مثال باکٍ وبُکی ومتاویات ایضا ویقال آویت لفلان فانا اوی اَویۃ وآیۃ تقلب الواو یاء لالتقائہما وسکون اولہما وتدغم وماویۃ مخففۃ ومأواۃ ایضا ای رِقَّیْ لہ وارِقّ ۔ ابن آوا ے شغال وبنات آوی ج ۔ او حرف معناہ یا وہو مع الخبر دل علی الشک والابہام کقولک رائیت زیدا او عمرا للشک وکقولہ تعالی وَاِنَّا اَو اِیّاکُم لَعَلٰے ہُدًی ۔ او فی ضلال مبین للابہام ومع الامر والنہی دل علی التخییر والاباحۃ کقولک کل السمک او اشرب اللبن للتخییر وکقولک جالس الحسن او ابن سیرین للاباحۃ ۔ ویکون بمعنی الی ان کقولک لا ضربنہ او یتوب ویکون بمعنی بل فے توسع الکلام قولہ تعالے وارسلناہ الی مائۃ الف او یزیدون بمعنی بل یزیدون ویقال معناہ الی مائۃ الف عند الناس ویزیدون لان اللہ تعالی لا یشک اَحرف یمد ولقصر فاذا مدت نونت وکذلک سائر حروف الہجاء والالف ینادی بہا القریب دون البعید تقول ازید اقبل بالالف المقصورۃ ۔ والالف من حروف المد واللین فاللینۃ تسمے الالف والمتحرکۃ تسمے الہمزۃ وہما جمیعا من حروف الزیادات وقد تکون الالف ضمیر الاثنین فی الافعال نحو فعلا ولفعلان وعلامۃ التثنیۃ فی الاسماء نحو زیدان ورجلان آیۃ نشان ۔ ویک سخن تمام از قرآن وجماعت حروف ازوی واصلہ اویۃ بالتحریک آی وآیاء وایات ج ۔ آیۃ الرجل شخصہ یقال تاییتہ علے تفاعلتہ وتاییتہ علی تفعلتہ اذا قصدت آیتہ وتعمدتہ وخرج القوم بآیتہم ای بجماعتہم ۔ وتآیا ای توقف وتمکث تقدیرہ تعیا ۔ ویقال لیس ہذا منزل تایۃ اے منزل تلبث وتحبس ای کدام وہو اسم معرب یستفہم بہ ویشترط ویجازی فیمن یعقل وفیمن لا یعقل تقول ایہم اخوک وایہم یکرمنی اکرمہ وہو معرفۃ للاضافۃ وقد تترک الاضافۃ وفیہ معناہا ویکون بمعنے الذے تقول ایہم فی الدار اخوک ویکون نعتا تقول مررت برجل ای رجل وایما رجل ومررت بامراۃ آیۃ امراۃ وایتما امراۃ بامرئتین ایتما امراتین ومازائدۃ وتقول ای امراۃ جاءتک جاءک وآیۃ امراۃ جاءتک ومررت بجاریۃ ای جاریۃ وجئتک بملاءۃ ای ملاءۃ وآیۃ ملاءۃ کل جائز قال اللہ تعالے بایِّ ارضٍ تموت وتقول فی المعرفۃ ہذا زید اَیَّما رجل فتنصب ایما وایا علے الحال وہذہ امۃ اللہ ایتما جاریۃ وتعجب بہ قال الفراء العمل فی ای مابعدہ ولا یعمل فیہ ماقبلہ کقولہ تعالی لنعلم ای الحزبین احصی فرفع وقولہ تعالی وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون فنصبہ بما بعدہ ۔ قال الکسائی تقول لاضربن ایہم فی الدار ولا یقال ضربت ایہم فے الدار فرقا بین الواقع والمنتظر ۔ وتدخل علیہ یاء التنبیہ فے نداء الاسم المعرف باللام فقلت یا ایہا الرجل ویا ایتہا المراۃ فای اسم مفرد مبہم معرفۃ بالنداء مبنی علی الضم وہا حرف تنبیہ عوض من المضاف الیہ ترفع الرجل لانہ صفۃ ای وقد یحکی بای النکرات ویستفہم بہا فاذا استفہمت بہا عن النکرۃ اعربتہا باعراب الاسم الذی ہو استثبات منہ فاذا قیل لک مر بی رجل قلت ای یا فتی ورایت رجلا قلت ایا یا فتی وایا فی الوقف ومررت برجل قلت ای یا فتی وفے التثنیۃ والجمع والتانیث کما قلناہ فی من اذا قیل جاءنی رجلان قلت ایان ورجال قلت ایون ورجلین قلت ایین فی النصب والجر وایۃ یا ہذہ للمونث وایۃ فی الوصل علی الاعراب الثلث وکذا ایات فی الاحوال الثلث للجمع ۔ ولیس فی ای مع المعرفۃ الا الرفع ۔ وان استثبت عن معرفۃ رفعت ایا لا غیر علے کل حال وتدخل علیہ الکاف فتنقل اے تکثیر العدد بمعنے کم فی الخبر ویکتب تنوینہ نونا وفیہ لغتان کاین مثل کاعن وکائن مثل کعین تقول کاین رجلا لقیت تنصب مابعد کاین علی التمییز ۔ ویقال ایضا کاین من رجل لقیت ۔ وادخال من بعد کاین اکثر من النصب بہا واجود ۔ ویقال بکاین تبیع ہذا الثوب اے بکم تبیع ۔ ایا بالتخفیف حرف من حروف النداء ینادی بہا القریب والبعید تقول ایا زید اقبل ۔ واے مثال کی حرف نداء ینادی بہا القریب دون البعید تقول ای زید اقبل وای زید اقبل بحذف الیاء ایضا للاقرب المخاطب فی النداء ۔ وہی ایضا کلمۃ تتقدم التفسیر تقول اے کذا یعنی یرید کما ان اے بالکسرۃ کلمۃ تتقدم القسم معناہا بلے تقول اے وربے واے واللہ ۔

اجا ۔ اَجا اَجا ۔ دعاء للنعجۃ یعنے کلمہ السیت کہ بدان میش را

خوانند لغة یابیة -

ازاء - الظل - سایه بآمد (ع ف اض ۲)

الاعاء - بالکسر خنور لغة فی الوعاء بالکسر -

آغیة - کصاحبة - راه آب از رباعت او انی نج

افا - کعصا گله گوسپند عموماً آفاة یکی او الافا من السحاب الذی یفرغ ماءه و یذهب یعنی ابریکه ببارد و بر و د

اُفی بالضم وکسر الفاء موضعی داقی اوقی -

اقی - بر داشت خوردن بسبب بیماری ع ف ک ۲ و الاقاء الوقاء -

اکی - از قرضدار خود بگواهی وثیقه گرفتن (ع ف ک ۲ والاکاء والوکاء -

الو - من اللیل - بالکسر ساعة -

اُدة - بالضم والشد بلا داو دکسر وج -

اهی - قهقه خندید (ع ف اک ۲)

فصل الباء

باو - باو - فخر و تکبر کردن (ع بفتحهما) یقال بات علی القوم -

بثو - بثاء - زمین نرم و زمین بنی سلیم -

بجی - بجاء - بالضم قبیله بجادیات شتران منسوب بدان قبیله -

بجو - بجو - بالفتح رطب بلا بجوة یکی -

بدو - بدو - بضمتین - پیدا شدن (ع ف اض ۲) ابدا رستعد منه - بدو و بادیه شدن و بادیه بدوی منسوب بوی و فی الحدیث من بدا جفا ای من نزل البادیة صار فیه جفاء الاعراب - بداوة بالفتح و الکسر بادیه مقیم شدن خلاف حضارة بالفتح و الکسر و بدا له فی هذا الامر بداء بالمد ای نشأ له فیه رأی هو ذو بدوات - مبدا خلاف محضر و بادی فلان و تبادی بالعداوة ای جاهر بها - و تبدی ای اقام بالبادیة - و تبادی ای تشبه باهل البادیة بدی نام وادی - یقال لهدیت فی منطقک ای عادیت و منه قولهم السلطان ذو عدوات و ذو بدوات بفتحتین فیهما - و بدیت بمعنی بدأت و بادی بدی بدی اسم للداهیة و هما اسمان جعلا واحدا مثل سعدی کرب -

بذو - بذاء - بالمد بیهوده گفتن (ع بضمهما) و اصل بذاءة فحذفت الهاء لان مصادر المضموم انما تأتی بالها مثل خطب خطابة و صلب صلابة - و هو بذی اللسان و المرأة بذیة - و منه بذیت و ابذیت و بذوت علی القوم بذو تمام است -

برو - بری - خاک بریة آفریدگان و اصله الهمز برایا بریات ج - قال الفراء ان اخذت البریة من البری و هو التراب فهی غیر مهموزة لقول برأه الله یبروه برا ای خلقه - مباراة برابر کردن و معارضه کردن و هما یتباریان - انبرا پیش آمدن و تبریت لمعروفه ای تعرضت له - براية بالضم تراشه برا له کذلک و یقال للبعیر اذا کان باقیا علی السیر انه لذو برایة و هو الشحم و اللحم - مبراة بالکسر رنده تیز تراشیدن قلم - و مانده و لاغر کردن شتر (ع ف اک ۲) برة (ع ف ات ۲) حلقه بینی شتر از مس و موی و هر حلقه که بآن چون دستبانه و خلخال و گوشواره و اصلها بروة بالضم لانها جمعت علی برى مثل عروة و عرى برات برین ج - و ابریت الناقة ای جعلت فی انفها برة فهی ناقة مبراة -

برا - یقال برا علیه یبرا - تطاول بازی باز براة بالضم ج - برزان بفتحتین برحسین بالتسکین نام مردی و اخذت منه برو کذا ای عدله و نحوه - بزی بالقصر برون آمدگی سینه و در آمدگی پشت (ع ک ات ۲) رجل ابزی و امرأة بزواء ابزی الرجل اذا رفع عجزه و تبازی مثله و ابزی فلان بفلان اذا غلبه قهره - و هو مبزیه بهذا الامر قوی علیه ضابط له -

بطو - باطیه - پاتیل معرب -

بطی - بطاء - تحمه ببطو - ای کثر یعنی آگنده گوشت شد و یقال لحمه خظا بظا -

بعو - بعو - گناه و خطا (ع ف اض ۲ و بفتحهما)

بغی - بغاء - ستم و فزونی کردن (ع ف اک ۲) ستم بازیدن باران یقال بغت السماء و آماس و ستم کردن ریش و بغی الوادی ای جاء و زحده و یقال بر اجرحه علی بغی و هو ان یبرا و فیه شئ من نغل یعنی چیزی از پوست رنگی بغیة بالضم و الکسر حاجت قال الاصمعی البغیة بالکسر الحال التی تبغیها و بالضم الحاجة نفسها - و بغی ضالته ای طلب - بغاء بالضم و المد بغایة جستن بغاء بالکسر و المد زنا و فاحشه کردن قوله تعالی و لا تکرهوا فتیاتکم علی البغاء - بغی بغی و هن بغایا قوله تعالی و ما کانت امک بغیا و بیع تباغی ای ترانی - و یقال للامة البضنا بغی و لا یراد به الشتم و البغایا الصبایا الطلائع التی تکون قبل ورود الجیش بغی الیصنا خرامیدن و خوش منشی اسب (ع ف اک ۲) و لا یقال فرس باغ و جستن یقال بغیت المال من مبغاته - و بغیتک الشئ طلبته لک - و ینبغی لک ان تفعل کذا من افعال المطاوعة یقال بغیته فانبغی کما تقول کسرته فانکسر ابتغاء طلب داشتن و یاری دادن در طلب و بغیت الشئ و ابتغیته و تبغیته ای طلبته - و تباغوا ای بغی بعضهم

ازأ　الاعاء　اغنیة　افا　بطو　بطی　اقی - بذو　بعو　اکی - بغی　الو　اوة - برو　اهی　باو　بثو　بجی　بجو　بدو　برا

[1] بجادة کرغادة و قارص الموبه منها البرق البجادیات ای[2] بذوة فرس لابی سواح[3] اقی سیم بکسر اول و سکون تحتانی مجهول خون دچرک و ریم باشد که در جراحت جمع شود و تا مشتر نشود بیم نیاید ۱۲

علی بعض۔

بقی۔ بقاء۔ زیستن وزندگانی وماندن چیزے درجہان (ع ک اف ۲) بقیۃ ماندہ یقال بقی الشیٔ بقاء وبقی من الشیٔ بقیۃ۔ باقیۃ تو ضع موضع المصدر منہ قولہ تعالیٰ فہل تری لہم من باقیۃ ای بقاء۔

الابقاء باقی گذاشتن یقال ابقاہ اللہ۔ وابقیت علیک از ارعیت علیہ ورحمتہ والاسم البقیا بالضم والقصر البقوی کذلک۔ وبقیتہ ای نظرت الیہ وترقبتہ (ع ن ک ۲) وفی الحدیث بقینا رسول اللہ علیہ وآلہ السلام ای انتظرناہ۔ والتبقیۃ وتبقیۃ وبقیتہ کلہ بمعنی۔ واستبقیت من الشیٔ اے ترکت بعضہ۔ واستبقاہ ای استحیاہ من الحیاء۔ وطی یقول بقت وبقی بالفتح مکان بقی وبقیت وکذلک اخواتہا من المعتل۔

بکی۔ بکاء بالضم والمد گریہ بآواز وبالقصر آب چشم باریدن (ع ن ک ۲) ویقال بکیتہ وبکیت علیہ وبکیت بالتشدید کذلک۔ الابکاء گریانیدن۔ التباکی باہم گریستن الابکیۃ والاستبکیۃ بمعنیً۔ تباکی گریہ دروغ نمودن بکی بالفتح بسیار گریہ کنندہ بکی علی فعول بالضم گریندگان مثل جالس وجلوس قلبت الواو یاء وکسرا وربہا۔

بلا۔ ناقۃ بلو سفر وبلی سفر۔ بالکسر فیہا سفر آزمودہ وکہن گشتہ دردی ابلاء ج۔ بلوۃ بالکسر بلوی بلیۃ بلاء آزمائش وسختی بلایاج۔ بلیۃ ایضاً ناقۃ کہ بر سر گور خداوندش می بستند یا حفرہ می کنند ودردی می انداختند تا بمیرد در جاہلیت ومنہ یقال البلیت وبلیت۔ بلے علی فعیل قبیلۂ از قضاعہ منسوب بوی بلوی بلاء آزمودن (ع ف اض ۲) ابلاء ہتلاء ہتالی کذلک مبالاۃ باک داشتن یقال لا ابالیہ ولا ابالی منہ ای لااکترث لہ یعنی التفات نمی کنم وباک نمیدارم ویقال لم ابل حذفوا الالف لالتقاء الساکنین مع حذف الیاء اولاً تخفیفاً کقولہم لا ادر من لا ادری وکذلک یفعلون فی المصدر فیقولون ما ابالیہ بالۃ والاصل بالیۃ۔ بلی بالکسر کہنہ گشتے (ع ک ا ف ۲) بلی الثواب یبلی بلی فان فتحت الباء مددتہا۔ ابلاء ایضاً متعدمنہ یقال للمجد ابل ویخلف اللہ یعنی نو بپوشندہ را گویند کہنہ کن خدای خلعت دہد ویقال ابلیت فلانا حینا ای اعطیتہ اذا طیبت نفسہ بہا۔ والبلیۃ معروفاً ای اعطیتہ۔ ویقال نزلت بلاء علی الکفار مثال قطام بلی آری ویے حرف نقیض لا وہی جواب للتحقیق بمعنی نعم الاان بلی یجاب بہا بعد النفی فی السؤال ونعم یجاب بہا بعد الاثبات قال سیبویہ وہما حرفان۔

بنی۔ بناء۔ بالکسر والمد برآوردن خانہ یقال بنی بتیاً وزن خواستن وزفاف کردن (ع ب ا ک ۲) یقال بنی علی اہلہ والعامۃ تقول بنی باہلہ وہو خطاء وکان الاصل فیہ ان الداخل باہلہ کان یضرب علیہا قبۃ لیلۃ دخولہ بہا فقیل لکل داخل باہلہ بان وبنی قصورا شد وللکثرۃ بنی وابتنی دارا بمعنیً۔ بنیان بالضم دیوار گرد برآوردہ وقوس بانیۃ نبت علی وترہا اذا الصقت بہ حتی یکاد ینقطع بنیۃ علی فعیلۃ کعبہ یقال لا ورب ہذہ البنیۃ ما کان کذا وکذا۔ بنی بالقصر والضم والکسر بنیۃ کذلک نہاد وآفرینش چیزے یقال فلان صحیح البنیۃ ای الفطرۃ بناہ بالکسر جامہ دان۔ ونطع واثبت فلانا لے جعلتہ یبنی بناءً۔ وفی المثل المعزی تبہی ولا تبنی لے لا تجعل منہا الابنیۃ لان ابنیۃ العرب طراف واخبیۃ فالطراف من ادیم والخباء من صوف او وبر لا یکون من شعر ابن سیر واصلہ بنو بفتحتین والذاہب منہ الواو کما ذہب من اب واخ لانک تقول فی المونث بنت واخت وجمعہ ابناء مثل جبل واجبال ولا تلحق ہذہ الہاء مؤنثاً الا ومذکرہ محذوف الواو ویدلک علی ذلک اخوات وہنوات فیمن رد وورنہ فعل بفتحتین لا یجوزان یکون وزنہ فعل او فعل بالکسر والضم اللذین جمعہما افعال مثل جزع وقفل لانک تقول فی جمعہ بنون بفتح باء ولا یجوزان یکون فعل بسکون العین لان جمع ہذا البناء علی افعل نحو کلب واکلب وفعول مثل فلس وفلوس وحکی الفراء عن العرب من ابناوات الشعب ہم حی من بنی کلب یقال ابن بین البنوۃ یعنی پسری وتصغیرہ بنی قال الفراء یابنی بالفتح والکسر لغتان فیہ مثل یا ابت۔ وتصغیر ابناء ابیناء وابینون۔ والنسبۃ الی ابن بنوی وبعضہم یقول ابنی واما قولہم ابناوی فہو منسوب الی ابناء سعد للحے او القبیلۃ کما بعی للبلد وکذلک اذا نسبت الی بنت والی بنیات والی بنیات الطریق قلت بنوی لان الف الوصل عوض من الواو فاذا حذفتہا فلا بد من ردہا ویقال بنی۔ ویقال رایت بناتک بفتح التاء ویجروبنہ مجری التاء الاصلیۃ وبنیات الطریق راہ ہای خرد کہ از راہ بزرگ جدا شود وبنات لعبت ہا کہ دختران باوے بازی کنند وفی الحدیث عن عائشۃ رضی اللہ عنہا کنت العب مع الجواری بالبنات نبت الارض وابن الارض نوعے از ترہا وہذہ ابنۃ فلان وبنت فلان بتاء ثابتۃ فی الوقف والوصل والجمع بنات لاغیر۔ ابنم پسر زیادۃ المیم وہو معرب من مکانین یقال ہذا ابنم ورایت ابنما ومررت بابنم تتبع النون المیم فی الاعراب کما تتبع الراء الہمزۃ فی امرء والالف مکسورۃ علی کل حال۔ وتبنیہ ای اتخذتہ ابنا

بقی

بکی + بلی

بلا

بو - بو - پوست شتر بچه که آگنده بوند بو الاثافی خاکستر بُوُباة بیابان مثل موماة موضعی -

بهو - بها - خوبی یقال منه بهی الرجل وبهو - (ع لفتحها ک ا ت ۲) فهو بهی بهی ناقه که باد و شنده انس گرفته و آمیخته باشد فهی من باب الهمزة و بهی البیت ایضاً ای تخرق وعطل وابهاه غیره و ابهیت الاناء فرغته - وبیتٌ باهٍ ای خال لاشیَٔ فیه - بهو خانهٔ در پیش سرای جداگانه مباهاة مفاخرت وتباهوا تفاخروا - وفی الحدیث انه علیه السلام سمع رجلاً حین فتحت مکة یقول ابهوا الخیل ای عطلوها من الغزو فقد وضعت الحرب اوزارها فقال علیه السلام لاتزالون تقاتلون الکفار حتی یقاتل بقیتکم الدجال -

بی - الباء - فهی حرف من حروف المعجم فالمکسورة منها حرف جر وهی لالصاق الفعل بالمفعول به یقال مررت بزید وللاستعانة تقول کتبت بالقلم وتجی زائدة کقوله تعالی وکفی بالله شهیداً وحسبک بزید وهی الاصل فی حروف القسم تشتمل علی المظهر والمضمر تقول بالله لافعلن کذا وبه لافعلن - وقولهم حیاک الله وبیاک معنی حیاک ملکک وبیاک اعتمدک بالتحیة عند الاصمعی وجاء بک عند ابن الاعرابی وبوک منزلاً عند خلف الاحمر ترکت همزها وحولت واوها یاءً لازدواج حیاک وهذا احسن واوفق - وفی الحدیث ان آدم علیه السلام لما قتل ابنه مکث مائة سنة لایضحک ثم قیل له حیاک الله وبیاک فقال ومابیاک قال اضحکک وقیل اتباع قال ابو عبیدة لیس باتباع لان الاتباع لایکاد یکون بالواو وهذا بالواو - وقولهم ما ادری ای هی بن بی هو ای ای الناس هو - وهیان بن بیان

اذا لم یعرف هو ولا ابوه -

تبا - بالمکان - اقامت کرد (ع ف اض ۲) تبار کقبا زمین نرم یا نام موضعی -

بثنة - خاکستر بثنی کالی ج بثنی کعلی مرد بسیار مدح کنندهٔ مردمان ومرد بسیار حشمت دارنده تباکیا خوی آورد (ع ف اض ۲)

ابجار - بریده شدن ومنه قد ابجت علی واتی -

بسیان - بالضم کوهی ست -

بشا - خوی نیک شد (ع ف اض ۲) -

بصا - برقرضدار خود سختی کرد (ع ف اض ۲) وا بالکسر استقصاء الخصاء وخصاه الله وبصاه وقصاه یعنی خصی گردانید او را خدای وازبیخ برد ویقال خصی بصی دمافی الرماد بصوة ای شررة ولاجمرة وبصوة نام موضعی -

بضی - کربلی وبدهی وهی ست ببلاد بجیله یا نام قوم آدست

فصل التاء

تغی تغت - الجاریة تغیاً سترت ضحکها فغالبها والانسان بلک -

تلو - تلو - الشی بالکسر پس روچیزی وتلو الناقة بچه او تلوة من الغنم التی تنتج قبل الصفریة - تلاء بالفتح والمد عهد و زنهار تلیة باقی مانده وام تلاوة بالضم کذلک یقال تلیت لی من حقی تلیة وتلاوة ای بقیت بقیة - تلاوة بالکسر خواندن قرآن (ع ف اض ۲) تلو بضمتین در پی رفتن (ع ف اض ۲) یقال ما زلت اتلوه حتی اتلیته ای تقدمته وصار خلفی - ویقال ایضاً تلوته ای خزلته وترکته - تالی اسپ چهارم رهان متالی الذی یراسل المغنی بصوت رفیع واتلت الناقة اذا اتلاها ولدها - ومنه الدعاء علی الانسان لادریت ولا اتلیت دعاء علیه بان لاتتلی ابلک لاتکون لها اولاد - ومنه المتلیات وهی النوق التی تلتها اتلاء وهای اولادها و اتلیت حقی عنده اذا ابقیت منه بقیة - واتلاه الله اطفالاً ای اتبعه اولاداً - واتلیته ای سبقته - واتلیته ای احلته من الحوالة - واتلیة ذمة ای اعطیته ایاها تلی الرجل بالتشدید اذا کان باخر رمق - وتتلیت حقی حتی استوفیته ای تتبعته - وجاءت الخیل متتالیا ای متتابعا -

تو - تو - تنها وطاق وفی الحدیث الطواف تو والاستجمار تو - ووجه فلان من خیله بالف تو ای بالف واحد - وجاء الرجل توا اذا جاء وحده توی بالقصر هلاکت (ع ک اف ۲) والتواء غیره وهذا مال تو علی فعل -

تاری - بیشتی گرفت (ع لفتحها)

تبا - جنگید وغنیمت کرد (ع ف اض ۲)

تحوا - القلنسوة ذو ابتاها یعنی هردو گیسوی کلاه -

تتی - کطلی پست مقل ولپوست خرما تتاة مثله -

تاحی - باغبان -

تری - درنگ کرد (ع ف اک ۲) اتری بمهلت کارها پیدرپی نمود -

تاساه - رنجانید وسبک گردانید او را -

تطا - ستم کرد (ع ف اض ۲)

تعا - دوید (ع لفتحها)

التفه - مذکور فی (ت ف ف)

تناوة - بالکسر ترک مذاکره گفتن واز سبق گفتن رمیدن تناية مثله -

تها - غافل شد (ع ف اض ۲) تهواء بالکسر پاره از شب یقال مضی تهواء من اللیل تهیة کسمیت

نبت الجون ردت ـ

فصل الثاء

ثای ـ ثاى ـ بازشدن درز (ع بفتحها) یقال ثای الخرز واثایته انا اذا اخرمته ـ وثایت فی القوم جرحت فیهم ـ

ثبی ـ تثبیۃ ـ دائم بودن بر چیزے و ثنا گفتن بر مرد در زندگی ثبۃ بالتخفیف جماعت وگروہ واصلہا ثبی ثبات ثبون ج اثبیۃ مثلہ اثابی ج کذلک میانۂ حوض فالہا رعوض من الواو لان اصلہ ثوب ـ

ثدی ـ ثدی ـ پستان مذکر ویونث وہے للرجل والمرأۃ ایضاو الجمع اثد وثدی علے فعول وثدی بکسرتین لاتباع الکسرۃ ـ امراۃ ثدیاء بزرگ پستان ولایقال رجل اثدی ـ ثندوۃ بالضم والمد مثال ہکاء کیاہی ذوالثدیۃ لقب مردی ثندوۃ بالنون فعلوۃ بن پستان فاذاضممت ہمزت ـ

ثری ـ ثرا ـ خاک نمناک ارض ثریا زمین نمناک ویقال التقے الثریان وذلک ان یجیٔ المطر فیرسخ فی الارض حتی یلتقی ہو وندی الارض قال الاصمعی یقول العرب شہر ثری وشہر تری وشہر مرعی ای یمطر اولا ثم یطلع النبات فتراہ ثم یطول فترعاہ ثراء بسیاری مال وتوانگری (ع ک اف ۲) مال ثری علی فعیل بسیار مال رجل ثروان وامراۃ ثروی بسیار مال وتصغیر ہا ثریا وہے ایضا نام زنی وپروین ثروۃ بسیارے عدد یقال انہ لذو ثروۃ وذو ثراء یراد بہ لذو عدد وکثرۃ مال ویقال ثری اومثراۃ للمال ای مکثرۃ ثریت بک ای کثرت بک ثریت بفلان فانا ثر بہ ای غنی بہ ـ وثرے بہ ثرے اذا سر وفرح ـ وثرا المال ثرو وثرا القوم اذا کثروا

وثرا اللہ القوم کثرہم ـ ثرونا القوم اذا کنا اکثر منہم واثری اذا کثرت اموالہ ـ واثرت الارض اے کثر ثراہا ـ واثری المطر بل الثری ـ وفی المثل ما بینی وبینک مثر ای انہ لم ینقطع ولم ییبس الثری بینی وبینک کما قال علیہ السلام بلوا ارحامکم ولو بالسلام ثریۃ آب زدن وپست در آشوردن باب بوثروان نام مردے ـ

ثغو ـ ثغاء ـ بالضم والمد بانگ گوسفند و بز وگاو وجز آن ثاغیۃ گوسپند وقد ثغت تثغو ثغاء ای صاحت ویقال مالہ ثاغیۃ ولا راغیۃ وہما الشاۃ والبعیر ـ وما بالدار ثاغ ـ ولا راغ ای احد ـ

ثفو ـ اثفیۃ ـ بالضم والتشدید علی افعولۃ دیگپایہ اثافی ج ـ وبالتخفیف ایضا ـ ویقال بقیت من بنی فلان اثفیۃ خشناء یعنے عدد بسیار درست ماندہ است ویقال ہو ثالثۃ الاثافی فیمن لایہیج الفتنۃ الا بہ یعنے سرفتنہ وبدی اوست مثفاۃ زنے کہ دو نابخ دارد ـ ودانع سہ گوشہ دستور مثفیۃ زنے کہ او راسہ شوہر مردہ باشد مثف مردے چنین تثفیۃ برسہ پایہ نہادن دیگ را اثفاء سہ پایہ ساختن دیگ را قال الراجز (ع) وصالیات ککما یؤثفین ـ اراد یثفین فاخرجہ علی الاصل ـ

ثنی ـ ثنایۃ ـ بالکسر رسن ازموی وپشم بر تافتہ ثنا بالمد شکال شتر دوتاہ بر تافتہ ـ وہر تاہی از رسن ثنی بالکسر یکتاہ از تاہا ـ ونوردنامہ ـ وکشت ادکا وکوہ اثناء ج ـ ولایقال ثلث ولافوق ذلک و ناقۃ وزنے کہ بار دوم زاید ـ وبچہ دوم ثنی بالکسر والقصر کار دوبارہ فے الحدیث لاثنی فی الصدقۃ ای لاتوخذ فی السنۃ مرتین ـ ثنیا بالضم وثنوی بالفتح اسم من الاستثناء ـ ویقال جاؤا مثنی ای اثنین

اثنین وثناء بالضم کذلک وہما غیر مصروفین کما قلنا ہ فی ثلاث من باب الثاء ـ تثنے الایادو سے بخش ہا زیادت آمدہ از جزور قمار وقیل بخش دوبارہ گرفتن وفی الحدیث من اشراط الساعۃ ان توضع الاخیار وترفع الاشرار وان تقرأ المثناۃ علے رؤس الناس یقال ہے التی تسمے بالفارسیۃ دوبیتی وہو الغناء ویقال ایضا ترانہ وابو عبید یذہب فی تاویلہ الی غیر ہذا ـ ثنی دوتاہ کردن (ع بفتحہا) ودر شکستن لبہائے دامن وآستین وباز گردانیدن یقال جاء ثانیا من عنانہ وباز داشتن از حاجت یقال ثنیتہ ای صرفتہ عن حاجتہ ودوم شدن وکرا اثنیۃ دو کردن وباز دو کردن ـ ودوم گردانیدن ثنیان بالضم الذی یکون دون السید فی المرتبۃ ثنیۃ بالکسر ج ثنی بالضم والکسر مثل ثنیان ـ وفلان ثنیۃ اہل بیتہ ای اراذلہم ثنیۃ دو دندان پیش ثنایا ج ـ ولثنیۃ ومنہ قولہم فلان طلاع الثنایا اذا کان سامیا لمعالی الامور کما یقال طلاع انجد ـ ثنی علی فعیل دندان پیش افگندہ ویکون ذلک فے الظلف والحافر فے السنۃ الثالثۃ ـ وفی الخف فے السنۃ السادسۃ ثنیان وثناء ج ـ ثنیۃ مونث ثنیات ج اثنان وہو اثنتان وزن ثنتان مثلہ بحذف الالف ـ یوم الاثنین روز دوشنبہ وہو لایثنے ولایجمع لانہ مثنے وان احببت ان تجمعہ کانہ لفظ مبنی للواحد قلت اثانین ـ وقولہم ہذا ثانی اثنین ای ہو احد الاثنین وکذلک ثالث ثلثۃ یضاف الی العشرۃ ولاینون ـ والعدد منصوب ما بین احد عشر الے تسعۃ عشر فے الرفع والنصب والخفض الا اثنے عشر فانک تعربہ وتقول للمونث اثنتان وان شئت ثنتان ـ

ثای ـ
ثغی
ثغو
ثدی
ثفو
ثری
ثنی

لان الالف انما اجتلبت لسکون الثاء فلما تحرکت سقطت - واما قول الشاعر (شعر) کان خصیبہ من التدلدل + ظرف عجوز فیہ ثنتا حنظل + اراد ان یقول فیہ حنظلتان فاخرج الاثنین مخرج سائر الاعداد للضرورة واضافہ الی ما بعدہ واراد ثنتان من حنظل کما یقال ثلثة دراہم واربعة دراہم وکان حقہ فی الاصل ان یقال اثنا دراہم واثنتا نسوة الا انہم اقتصروا لقولہم درہمان وامراتان عن اضافتہما الی ما بعدہما ولو سمے رجل باثنین او باثنے عشر قلت فی النسبة الیہ ثنوی کما یقال فی ابن بنوی واثنی کما یقال ابنی - اثناء دوتاہ شدن وبازگشتن یقال اثنی واثنونی علی افعوعل ثناء ستائش گفتن یقال اثنی علیہ خیرا والاسم الثناء واثنے ای القے سنیة - وتثنے فی مشیتہ ای اتخی مثانی من القرآن ما کان اقل من المائتین وتسمی سورة فاتحة الکتاب مثانی لانہا تثنی فی کل رکعتین ویسمے ایضا جمیع القرآن مثانی لاقتران آیة الرحمة بآیة العذاب -

ثوری - ثواء - بالفتح والمد ثوی بالضم بودن بجائے (ع ف اک ۲) یقال ثویت البصرة وثویت بہا واثویت بہا لغة فی ثویت بہا - واثویت غیری ایضا لازم ومتعد وتثویة مقیم کردن کسے را بجائی ثوی علی فعیل مہمان ابو مثوی میزبان ام مثوی زن میزبان ثویة آغل گوسپند ثایة بالفتح کذلک سنگ تودہ کہ در صحرا باشد بجہت نشان ثویة نام جائے -

ثنتی - کنڑی وکلپی پوستہائے خرما یا خرماے بلا بہ وردی یا ریزہ کاہ وہر چیز ریزہ کہ بدان عز اہا کنند -

شجو - خموشیدن (ع ف اص ۲) شجاہ غیرہ خاموش نمید

آنرا واتجی متاعہ کالاے خود را پراگندہ وتہ و بالاساخت -

تدوار - نام موضعے -

ثطا - خطا کردن (ع ف اص ۲) ثطا السلحہ ریخ زد ثطاة وابہ الست حُرد ثطی بالفتح سخت گول شدن (ع ف اک ۲) ثط لغت منہ وبالضم تنندہ ہا انتظار سست وفرو ہشتہ شدن -

ثعو - بالفتح نوعی از خرما یا خرماے بزرگ او مالان من البسر لغة فی المعو -

ثاعی - دشنام دہندہ وکسے را بہ بدی نسبت کنندہ

ثغیة - گرسنگی وخالی شدن قبیلہ -

ثقوة - بالضم سکورہ ثقوات ج -

ثہا - گول گردید (ع ف اص ۲) ثہا ہاہ باہم گفتگو کردن یقال ثاہاہ -

ثیة - بالکسر آغل گوسفندان -

فصل الجیم

جائی - جای - گزیدن (ع غ لفتحہا) یقال جای علیہ ای عضہ - جؤوة بالضم رنگی از رنگہاے اسپ وآن سرخی ست کہ بسیاہے زند فرس اجائی لغت منہ جاوا مونث وقد جئے الفرس وکتیبة جاواء ہی التے یعلوہا السواد لکثرة الدروع - و قولہم احمق لا یجائی مرغہ ای یحبس لعابہ آنکہ آب دہان نتواند باز داشت وسقار لا یجائی شیا ای لا یمسک - جئاوة بالکسر غلاف دیگ جئا ج - ویقال جیار وجوار واحد ولیس بجمع وفی حدیث علی رضی اللہ تعالی عنہ لان اطلی بجوار قدر احب الی من ان اطلی بالزعفران -

جبی - جبا - بالفتح والقصر خاک گرد اگرد چاہ امراة جبائے زن درد زہ جبا بالکسر والقصر آب گرد آوردہ بجہت شتر وکذلک الجبوة والجبادة جبیت الماء فی الحوض وجبوتہ ای جمعتہ - جابیة حوض وجای گرد آمدن آب جوابی ج - ومنہ قولہ تعالی وجفان کالجواب وشہرے بشام جبایة گرد کردن خراج جباوة کذلک جبیت الخراج وجبوتہ بمعنی واصلہ الہمز لکن لا یہمز (ع ف اک ۲) اجبار فروختن کشت نا رسیدہ وفی الحدیث من اجبے فقد اربی واصلہ الہمز - تجبیة پشت خم کردہ ایستادن وفی حدیث ابن مسعود رضی اللہ عنہ وفی ذکر القیامة حین ینفخ فی الصور قال فیقومون فیجبون تجبیة رجل واحد قیاما لرب العالمین - قال ابو عبیدہ التجبیة ہی ان یکون الانسان واضعا یدیہ علی رکبتیہ قائما او یکون منکبا علی وجہہ بارکا وہو السجود اجتباء اصطفاہ -

جثو - جثوة - بالحرکات الثلث سنگ تودہ وجثوة الجرم بالضم والکسر ما اجتمع فیہ من حجارة الجمار جثو وجثی لضمتین وکسرتین بزانو نشستن (ع ف اص ۲ وک ۲) واجثاہ غیرہ - وقوم جثی ومنہ قولہ تعالی ونذر الظالمین فیہا جثیا بالضم والکسر - وجاثیت رکبتی الی رکبتہ زانو بزانو نشستم وتجاثوا علی الرکب سورة الجاثیة نام سورتے از قرآن -

جحو - اجتحاہ قلب اجتاحہ - ای استاصلہ اہلکہ جحوان بالفتح نام مردے جحی بالضم لقب مردی قال الاخفش ہو لا ینصرف لانہ مثل عمر -

جخو تجخیة - میل کردن ومنہ قول حذیفة کالکوز مجخیا لانہ اذا مال انصب ما فیہ وپشت خم کردن پیر وفی الحدیث انہ جخی فی سجودہ ای اوی ومد ضبعیہ وتجافی عن الارض -

تدوار ثطا ثعو ثاعی ثغیة ثقوة ثہا ثیة + جثو جاسی ثوری جحو ثنتی جخو شجو جبی

ل‍ہ وعار القدر اوستی ایو عنع علیہ من جلد ونحوہ ۱۲ ‍ل‍ہ او الانصاب تذبح علیہا الذبائح ۱۲ ق ‍ل‍ہ ومنہ الحدیث کالکوز مجخیا ۱۲ ق -

جدی - جدیة قوم زین ورحل وہما جدیتان جدی
جدایات بالتحریک جماعت وجدیة علے فعیلة مثلہ
جدایا ج - وہے ایضاً خون خشک بر پوست
بقسیدہ جُدی نرغالہ اَجْدِی وجداء ج - ونام
برجی وستارۂ نزدیک قطب کہ قبلہ را بوسے
توان شناخت ویقال انہ جَدَیّ علے التصغیر جدا
بالفتح والقصر عطا جَدْوی مثلہ - ومطر جدًا اے
عام یقال اللہم اسقنا غیثا غدقا وجدا طبقا - ویقال
جدا الدہر اے مدا الدہر ای ابدا - وفلان قلیل الجداء
بالمدای قلیل النفع - جدایة بالفتح والکسر آہو بچہ
وجدوة واجتدیتہ واستجدیتہ ای طلبت جدواہ
کلہ بمعنی جادی خواہندہ اجدا عطا دادن وبعطا
رسیدن ومایجدی ہذا عنک ای مایغنیک -

جذو - جذوة - بالتلث خذرک آتش جُذی
بالضم والکسر ج جذاء مثلہ قال المجاہد فی قولہ تعالی
اَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ النَّارِ ای قطعة من الجمر وہے لغة
جمیع العرب وقال ابو عبیدة الجذوة مثل الجذمة
وہے القطعة الغلیظة من الخشب کان فے طرفہا
نارا ولم تکن - جاذی بر سر پای نشینندہ وبر سر
انگشتان ایستادہ وقال ابن الاعرابی الجاذے
علی قدمیہ والجاثی علی رکبتیہ جذاء بالکسر والمد
ج مثل نائم ونیام - وقال ابوعمرو جذا وجثا
لغتان بمعنی - واجذی وجذا بمعنی اذا ثبت قائما و
فے الحدیث مثل الارزة المجذیة علی الارض ای
الثابتة وکل من ثبت علی شی فقد جذا علیہ جذوًا
د ع ف اص ۲) ، التجاذی فی اشالة الحجر مثل
التجاثی رجل جاذی قصیر الباع وامرأة جاذیة
مجذ وذی الذی یلازم الرحل والمنزل لایفارقہ
قال الکسائی فصیل مجذ اذا حمل فی سنامہ شحما

جرو - جری - جریان - جریة - رفتن آب (ع ع
ف اک ۲) اجراء راندن ویقال ما اشد جریة ہذا الماء
بالکسر - وقولہ تعالی بسم اللہ مجریہا ومرسٰہا ہما
مصدران من اجریت السفینة وارسیت وبالفتح
فیہما من جرت السفینة ورست - جرایة بالکسر وظیفہ
روان جرو بالتلث بچہ سباع چون سگ وگرگ و
خرس جراء واجمع اجرو اصلہا اجرو علی افعل
وجراء بالکسر اجریة جمع الجمع وخیار خرد نورسیدہ
جرو الحنظل والرمان مثلہ - وفے الحدیث اتی النبی
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم باجرز غب - بنو جروة
بطنی از عرب وکان ربیعة بن عبد العزی بن عبد
شمس بن عبد مناف یقال لہ جرو البطحاء - واتقے
جروتہ اذا صبر علی الامر - وضرب علیہ جروتہ ای وطن
علیہ نفسہ - وکلبة مجر ومجریة ای معہا جراؤہا - جاریة
بنیة الجراء بالفتح والکسر والجرایة بالفتح والجرائیة
دختر خرد وجاریة ایضا آفتاب وکشتی جواری ج -
مجاراة جراء باہم رفتن وجاراہ فی الحدیث وتجاروا
فیہ - جری وکیل ورسول والجمع اجریاء - جرایة
بالفتح والکسر وکیلے تجریة استجراء وکیل گرفتن وفی
الحدیث قولوا القولکم ولا یستجرینکم الشیطان ای لا
یتخذنکم وکلاء - وسمی الوکیل جریًا لانہ یجری مجری موکلہ
ویقال فعلت کذا من جراک ومن جرائک ای
من اجلک ویخففان الضاجریة بکسرتین وتشدید
ہی الحوصلة - اجریا بالکسر والقصر مشد دروش
وعادت -

جزی - جزاء - بالفتح پاداش جزیتہ وجازیتہ
بمعنی - ویقال جازیتہ فجزیتہ ای غلبتہ - وجزے
عنی - ہذا الامر ای قضی ومنہ قولہ تعالی لا تجزی
نفس عن نفس شیا - ویقال جزت عنک شاة
وبنو تمیم یقولون اجزأت عنک شاة بالہمزة - و
تجازیت دینی علی فلان ای تقاضیتہ - متجازی
متقاضی وہذا رجل جازیک من رجل ای حسبک
جزیة بالکسر مایوخذ من اہل الذمة -
جزے - ج -

جفو - جفاء - بالمد بدی وستم (ع ع ف اص ۲)
یقال جفوتہ فہو مجفو ولاتقل جفیت - وفلان ظاہر
الجفوة بالکسر ای ظاہر الجفاء جفا السرج واجفیتہ
انا عن ظہر الفرس ای رفعتہ عنہ - وجافاہ عنہ
فتجافی - تجافے جنبہ عن الفراش ای نبا - واستجفاہ
اے عدہ جافیا - او اجفیت الماشیة فہی مجفاة اذا
اتعبتہا ولم تدعہا تاکل -

جلی - جلا - آشکارا نقیض خفی جلیة خبر یقین جالیة
از خانمان رفتگان جالة کذالک - یقال استعمل
فلان علے الجالیة اے علی جزیة اہل الذمة -
جلاء بالفتح والمد امر جلی ومنہ جلا لی الامر اے
وضح واقرار کردن واز خان ومان رفتن وبیرون
کردن لازم ومتعد (ع ع ف اص ۲) یقال جلوا
عن اوطانہم وجلوتہم وکذالک اجلوا عن البلد
واجلیتہم - اجلوا عن القتیل لاغیر اے انفرجوا
وجلوت ای اوضحت وکشفت - جلا نام مردے
سمی بالماضی - وجلوت بصری بالکحل - وجلوت
ہمی عنی ای اذہبتہ - وجلوت السیف جلاء بالکسر
صقلتہ - وجلوت العروس جلاء وجلوة بالکسر
فیہما واجتلیتہا اذا نظرت الیہا مجلوة - وجلاہا زوجہا
وصیفا ای اعطاہا - ویقال ما جلوتہا بالکسر
فیقال کذا وکذا - وما جلاء فلان اے بای شئے
یخاطب من الاسماء والالقاب فیعظم بہ جلاء بالکسر
والمد ایضاً سرمہ - جلا بالفتح والقصر برہنہ

جنوار شدن پیش سر از موی مثل جلہ (ع ک ف ۲)
رجل اجلی نعت منہ جلواء مونث ۔ مجالی پیشہا ے
سر موی زدہ مجلی واحد تہا واشتقاقہ من الجلاء وہو ابتداء
جبا الصلع ۔ واجلیت العمامۃ عن راسی اذا رفعتہا
جہی مع طیہا عن جبینک ۔ سماء جلواء مصحیۃ مثل
جہواء اجلی مع مصغر البطنی از عرب تجلیۃ روشن کردن ۔
وجنیتم انما ختن یقال منہ جلی ببصرہ وہو تجلی عن نفسہ
ای یعبر عن ضمیرہ ۔ مجلی اسپ اول رہان انجلی انکشف
تجلی تکشف ۔ ویقال جالیتہ بالامر وجالحتہ اذا جاہر
بہ وتجالینا ای انکشف حال کل منا لصاحبہ
جلوی نام اسپے ۔
جمی جمو جمی ۔ جمار ۔ جمارۃ ۔ بالفتح والمد فیہما شخص ہر چیز ۔
جنی جنی ۔ جنی ۔ بالفتح میوہ چیدن (ع ف ک ۲) اجتناء
کذلک ۔ جنی مقصورۃ میوہ چیدہ یقال اتانا بجناۃ
حذیۃ طیبۃ ۔ ثمر جنی خرما ے تازہ چیدہ جنایۃ گناہ کردن
تجنی گناہ جستن بر کسے یقال جنی علیہ وتجنی علیہ
حتا ایضاً ۔ وفی المثل اجناؤہا ابناؤہا ای الذی جنوا
علی ہذا الدار بالہدم ہم الذین نبوہا قال الجوہری
حثا حکاہ ابو عبیدۃ وانا اظن ان اصل المثل جناتہا
بناتہا لان فاعلا لایجمع علی افعال واما الاشہاد
جشو والاصحاب فانما ہما جمع شہد وصحب الا ان یکون
ہذا من النوادر لانہ یجی فی الامثال مالایجی فی غیرہا
جعو جحو واجنی الشجر ادرک ثمرہ ۔ واجنت الارض کثر جناہا
وہو الکلاء والکماۃ ونحو ذلک ۔
جو جفیتہ جو ۔ جوۃ ۔ بالضم ربے مشک ومغاکچہ ونوعے
از لونہا وقطعۃ من الارض فیہا غلظ ۔ تجویۃ دریے
جلی کردن مشک را وجز آن جوار بالکسر وادی فراخ
وموضعی وغلاف دیگ جیار مثلہ ۔ جو میان آسمان
وزمین ۔ وکشادگی وادی ۔ ونام شہری جوی

سوزش اندوہ ۔ واندوہ عشق (ع ک ف ۲) یقال
جوئی فہو جو وآب بو گرفتہ وگندہ یقال ماء جو ۔ و
جویت نفسی اذا لم یوافقک البلد ۔ واجتویت البلد
اذا کرہت المقام فیہ وان کنت فی نعمۃ ۔
جہی ۔ جہی ۔ البیت ۔ ای خرب فہو جاہ ۔ جہار مجہہ
لاستر علیہ ۔ است جہوی کون برہنہ ومن کلامہم
عن السن البہائم قالوا یا عنز جاء القر قالت
یا ویلی ذنب الوی واست جہوی ۔ بیت اجہاء
لاسقف لہ ۔ سماء جہواء ای مصحیۃ ۔ اجہاء کشادہ
شدن ہوا وہوا ای کشادہ رسیدن یقال اجہت
لنا السماء ای انقشع عنہا الغیم واجہینا ۔
جیو ۔ جیا ۔ بالکسر غلاف دیگ وہی الجیادۃ
جیۃ لیشید ونخفف آب الیستادہ جی نام شہرے
از سپاہان ومعرب وی اصفہان ۔

جذیتہ ۔ عنہ ۔ بازو اشتم اورا (ع ف ک ۲) جذیتہ
مثلہ جذیتہ بالکسر بن درخت جذی الشئ بالکسر
اصلہ ۔ وتجاذی التسل والحمام تجذی بالحامۃ وہو
ان یمسح الارض بذنبہ اذا ہدر ۔
جسو بالفتح درشت شدن (ع ف ض ۲)
جاساہ عاواہ ۔
جشو ۔ بالفتح کمان سبک لغۃ فی الجش ۔
جشوات ۔ ج ۔
جعو ۔ بالفتح پشک وماننہ آن فراہم آوردن و
تودہ کردن جعۃ کہبۃ بکنی جوین جاعیۃ زن گول
جفیتہ ۔ انداختم اورا (ع ف ک ۲) جفاتہ بالضم
کشتی تہی المجفی المجفو ۔
جلی ۔ بالکسر تابدان از طرف بام وجلیت الفقۃ
ای جلوتہا واللہ یجلی الساعۃ ای یظہرہا وتجلی کذا ۔
ای علاہ وتجلی الشئ نظر الیہ والمجلی السابق فی الحلبۃ

جنوار ۔ کوزی پشت رجل اجنا نعت منہ لغۃ فی المہموز

فصل الحاء

حبا ۔ احتباء دستہا گرد زانو حلقہ کردہ نشستن ۔
یقال یحتبی بیدیہ اے تشبک بہا علے ساقیہ ۔
واحتبی الرجل اذا جمع ظہرہ وساقیہ لعمامۃ والاسم
الحبوۃ بالضم والکسر یقال حل حبوتہ اے عقدتہ
والجمع حبی ۔ وانہ لحابی الشراسیف ای مشرف
الجنبین حبی ابر بر کوہ نشستہ حبا کعصا مثلہ حبو غیر یدن
کودک (ع ف ض ۲) ونزدیک شدن نقول حبوت
للخمسین ای دلوت لہا ۔ وکل دان فہو حاب پلیند
بر آمدن ریگ ۔ وبر زمین خیزان رسیدن تیر بنشانہ
حبوۃ بالفتح وادن حباء بالکسر وہش (ع ف ض ۲)
ویقال فلان یحبو ما حولہ ای یحمیہ ویمنعہ کذلک حبی
ما حولہ ۔ محاباۃ محابا کردن در
بیع ۔
حتا ۔ حتی ۔ علی فعیل لیست مقل وحتوت ہدب
الکساء حتوا ای کففتہ بہمز ولا ۔
حثا حثو حثی ۔ خاک زدن بر روی کسی (ع
ف ض ۲ وک ۲) تحتاء مثلہ وحثیری اندک وادن
یقال منہ حثوت لہ ۔ ارض حثواء بسیار خاک حثا
بالقصر کاہ ریزہ ۔
حجو حجوت ۔ بالمکان ۔ اقمت بہ وکذلک تحجیت
بہ وحجیت الشی لعمدتہ ۔ وحجوت بالشی ضننت بہ و
بہ سمی الرجل حجوۃ ۔ وحجیت بالشی اولعت بہ ولزمتہ
یہمز ولا وکذلک تحجیت بہ حجاۃ قبہ آب کہ از باران
وجز آن پدید آید حجا ۔ ج ۔ وایضاً گرانہ جیری حجاء
ج ۔ وتحجیت بہذا المکان اے سبقتکم الیہ ولزمتہ
قبلکم ۔ وحجت الریح السفینۃ اے ساقتہا ۔

ل عیشران بمعنی الغوان ۔ د فی الصحاح حبا السہم اذا زلج علی الارض ثم اصاب الہدف ۱۲

احجیہ حجیا بالضم چیستان وبینہم احجیۃ یتحاجون بہا - و حاجیتہ فحجوتہ ای غلبتہ اذا داعیتہ - ویقال ماحجیاک وہی یعتمد اغلوطۃ - قال ابوعبید ہو نحو قولہم اخرج ما فی یدیے ولک کذا - ویقال ایضا انا حجیاک فی ہذا ای من یحاجیک - تحجی (ک ات ۲) خرد احجاج - ویقال ہو حجی بذلک وحج وحجی بذلک ای خلیق کلہ بمعنی الا انک اذا فتحت الجیم لم تونث ولم تثن ولم تجمع کما قلناہ فی قمن - وکذلک یقال انہ لمحجاۃ ان یفعل کذا ای مقمنۃ وانہا لمحجاۃ وانہم لمحجاۃ وما احجاہ لذلک ای ما اخلقہ واحج بہ ای اخلق بہ فی التعجب یعنی چہ سزاوار است بآن ای احجو بہ خیرا ای اظن بہ - وحجا القوم اے حبزاہم -

حدا - حدو - راندن شتر بسرود وآواز (ع ف اص ۲) حداء بالضم والکسر کذلک - حدواء - باد شمال ولا یقال للمذکر احدی - حادی سرود گوی وربما قیل للحمار اذا اقدم اتانہ حاد - تحدی برابری کردن در کاری - وپیش خواندن خصم را وغلبہ جستن یقال تحدیت فلانا ای باریتہ فی فعل ونازعتہ للغلبۃ - ویقال انا حدیاک ابرز لی وحدک - وحادی عشر مقلوب من واحد فاخر الفاء وہو الواو فقلبت یاء لانکسار ماقبلہا وقدم العین فصار فاعل علی تقدیر عالف -

حذو - حذاء - راست کردن باہم دو چیز را و منہ حذوت النعل بالنعل وحذو القذۃ بالقذۃ و براستای چیزی بودن یقال حذوتہ ای قعدت بحذائہ (ع ف اص ۲) حذی بالفتح زبان گزیدن تیزی سرکہ وجزآن و دست بریدن بہ کارد (ع ف اک ۲) یقال حذی الخل فاہ یحذیہ حذیا اذا قرصہ حذیت یدہ بالسکین وحذیت الشفرۃ النعل - حذی بالقصر در دشکم شدن گوسپند را از انقطاع سلا در شکم (ع س ات ۲) حذاء بالکسر نعل - ونیل شتر و سم اسپ وجزآن احتذاء نعل دربای کردن واحذیتہ نعلا ای اعطیتہ - واستحذیتہ فاحذانی - واحذیتہ من الغنیمۃ اعطیتہ منہا - حذیا علی فعلی بالضم وہبے القسمۃ من الغنیمۃ - حذاء ایضا برابر درجہت حاذاہ ای صار بحذاہ واحتذی مثالہ اقتدی بہ - حذیۃ علی فعیلۃ مثل حذیا من الغنیمۃ حذوۃ بالکسر کذلک ویقال دارہ حذوۃ دارہ - وحذوۃ دارہ بالضم وحذۃ دارہ ای حذاؤہا - وحذیۃ بالکسر قطعۃ من قطع اللحم قطعت طولا -

حرا - حروۃ حراوۃ - گرمی مثل حرارۃ وذلک من حرافۃ شیء یوکل یعنے گرمیے کہ از تیزی چیزے پیدا شود در حال چون از خوردن سیر وپلپل مانند آن حراۃ کشادگی - وناحیہ موضع حری بالقصر کذلک و بانگ و آواز سوختن آتش ورفتن آب ووزیدن باد بر درخت - وجای نہادن بیضہ نعامہ - ویقال لاتطر حرانا ای لاتقرب ماحولنا ویقال فی الکلام بالحری ان یکون کذلک یعنے لبسزا است وہذا الامر محراۃ لذلک ای مقمنۃ مثل محجاۃ - وما احراہ واحر بہ فی التعجب یعنے چہ سزاوار است مثل ما احجاہ واحج بہ ویقال ہو حری ان یفعل ذلک ای خلیق لایثنی ولا یجمع - وہو حر وحری علی فعل وفعیل سزاوار وہما حریان وہم حریون واحریاء وہے حریۃ وہن حریات وحرایا یثنی ویجمع ویونث وانتم احراء جمع حر - ومنہ اشتق التحری وہو طلب ما احری بالاستعمال فی غالب الظن یقال فلان یتحری الامر اے یتوخاہ ولقصدہ - ویتحری فلان بالمکان ای تمکث - و قولہ تعالی فاولئک تحروا رشدا اے توخوا وعمدوا - وحری الشیء حریا ای نقص (ع ف اک ۲) یقال یحری کما یحری القمر واحراہ الزمان - حاریۃ افعی پیر ناقص تن وذلک اخبث مایکون یقال رماک اللہ بافعی حاریۃ حراء بالکسر والمد کوہے بمکہ یذکر ویونث ویمنع -

حزی

حزی یقال حزی الشیء یحزیہ ویحزوہ - اذا قدر وخرص یعنی اندازہ کرد یقال حزیت النخل وحزی السراب الشخص اذا رفعہ (ع ف اض ۲ وک ۲) حازی آنکہ بنگر یستن بخال وکف دست فال گوید حزوی بالضم ریگ تودہ ام حزاوے منسوب بوے -

حرا

حدا، حسو

حسو - حسا - آشامیدن (ع ف اض ۲) ویوم کحسو الطیر ای یوم قصیر حسو علی فعول آشام حساء بالفتح والمد القصر ایضا مثلہ رجل حسو کثیر الحسو - قال ابوذبیان ان ابغض الشیوخ ای الحسو الفسو - وقد حسوت حسوۃ واحدۃ - وفی الاناء حسوۃ بالضم ای قدر ما یحسی مرۃ اندازہ یک آشام وحسیۃ المرق تحساہ واحتساہ بمعنی وتحساہ کذلک فی مہلۃ حسی بالکسر ما تنشفہ الارض من الرمل فاذا صار الی صلابۃ امسکتہ فتحفر عنہ الرمل فتستخرجہ وہو الاحتساء وجمعہ احساء وہے الکرار - حساء بالکسر والمد موضعے حسیت الخبر بالکسر واحسیتہ مثل حسستہ واحستہ

حذا

حشا

حشا - حشو - آگندہ واگندن (ع ف اض ۲) و شتران ریزہ - ومردم خرد حاشیۃ کذلک - احتشاء بنیہ در خود گرفتن حائض حشا بالقصر درون تن اخشاء ج - وناحیۃ حشوۃ البطن بالضم والکسر و دگانہا وفلان من حشوۃ بنی فلان اے من رذالہم

حشو

حاشیة کرانه حواشی ج عیش رقیق الحواشی ای رغد
حاشیتان ابن المخاض وابن اللبون ومنه یقال
قد شبعت حاشیتاه ای فلان من الکلاء حشیة فرش
آگنده واحدة الحشایا - محشی بالکسر بالشتچه که زنان
بر سرین بندند تا کلان نمایند محاشی ج - قال
الاصمعی المحاشی اکسیة خشنة واحدها محشاة - حشی
تاسه بر افتادن (ع ک اف ۲) فهو رجل حش وحشیان
ایضا ویقال ارنب محشیة الکلاب خرگوش تاسه
بر انگن سگان ست بدو ویدن حشی علی نفیل بالهاء
والنار گیاه خشک وحاشاک وحاشالک بمعنی یعنی
دور باد ویقال حاشا لله وحاش لله بلا الف ای
معاذ الله والاصل بالالف وهی کلمة یستثنی بها
وقد تکون حرفا فخفضت بها وقد تکون فعلا فنصبت
بها قال سیبویه لاتکون حاشا الاحرف جر لانها
لو کانت فعلا لجاز ان تکون صلة لما کما یجوز ذلک
فی خلا فلما امتنع ان یقال جاء فی القوم
ما حاشا زیدا دل علی انها لیست بفعل - وقال
المبرد حاشا فعل لانه یقال حاشا لزید فحرف الجر
لا یجوز دخوله علی حرف الجر ولان الحذف یدخلها
کقولهم حاش لزید - والحذف یقع فی الاسماء و
الافعال دون الحروف ویستدل ایضا بقول
النابغة (ع) وما احاشی من الاقوام من احد
تنصرفه یدل علی انه فعل -

حصا

حصا - حصاة - سنگ ریزه حصی حصیات ج -
حصاة المسک قطعة صلبة توجد فی فارة المسک
وخرد و موش یقال فلان ذو حصاة ای ذو عقل
ولب - ارض محصاة ای ذات حصی - احصاه شمردن
یقال نحن اکثر منه حصی ای عددا وهو اکثر من ان
یحصی ای یعد - حضو بازداشتن (ع ف ا
ص ۲) یقال حصوته حفی ای منعت -
حضو حضوا فروختن آتش (ع ف ص ۲) و
حضوت النار سعرتها - محضاء بالکسر علی
مفعال آتش کاو محضا علی مفعل مهموز
کذلک

حظو

حظو حظوة - بالضم والکسر بهره مند و دوستی
شدن زن از شوی حظة کذلک (ع ک اف ۲)
یقال هی حظیتی واحدی حظایای - وفی المثل الحظیة
فلا الیة تقول ان اخطاک الحظوة فیما تطلب فلا
تال ان تتودد الی الناس فلعلک تدرک بعض ما
ترید - رجل حظی مرد باقدر دوستی و اسپ هشتم
رهان ویقال حظی فلان عند الامیر واحتظی بمعنی
و احظیته علی فلان ای فضلته علیه - حظوة بالفتح تیر
کوتاه و اذا لم یکن فیه نصل فهی حظیة بالتصغیر -
وفی المثل احدی حظیات لقمان وهو لقمان
بن عاد وحظیانه سهامه ومرامیه یضرب لمن یعرف
بالشرارة ثم جاءت منه هنة - حظوات
جمع حظوة بالفتح حظاء بالکسر والمد کذلک
حنظی به لغة فی عنظی به اذانده وبه واسمعه
المکروه -

حفو

حفو حفوة حفیة حفایة - بالکسر فیما حفاء
بالمد والفتح پای برهنه رفتن (ع ک ف ۲) حاف
نعت منه حفا بالفتح والقصر سودگی پای وسم (ع
ک اف ۲) فهو حف واحفاه غیره - وحفی الفرس
انسحج حافره - واحفی الرجل ای حفیت دابته
حفاوة بالفتح مهربانی (ع ک اف ۲) حفی لغة
منه ومبالغة کردن درسوال حال کسی و
فی المثل مارة لاحفاوة یقال منه حفیت به و
تحفیت به ای بالغت فی اکرامه والطافه
وحفیت الیه بالوصیة ای بالغت - والحفی العالم الذی
یتعلم الشیء باستقصاء وایضا المستقصی فی السوال
واحفی الرجل استقصی فی المنازعة والکلام - واحفی
الشارب یعنی بیشت برداشت موی لب را و فی
الحدیث انه امر ان تحفی الشوارب وتعفی اللحی ای
تکثر - وحافیت الرجل ای ماریته فی
الکلام - حفو منع کردن از خیر (ع ف ا
ص ۲) -

حقو

حقو - حقوة - در شکم یقال حقی الرجل فهو محقو
ومحقو السهم باریکی تیر نزدیک پر وازار - وجای
ازار بستن ازمیان یقال ثلثة احق واصله احقو
علی افعل فحذفت الواو لانه لیس فی الاسماء اسم
آخره حرف علة وقبلها ضمة فاذا ادی قیاس الی
ذلک رفض فابدلت من الضمة کسرة فصار
الآخر یاء مکسورا ما قبلها - وصار بمنزلة القاضی
والغازی فی سقوط الیاء لاجتماع الساکنین و
جمع الکثرة منه حقی علی فعول فقلبت الواوان
یاء لتدغم فی التی بعدها -

حکی

حکی - حکایة - باز گفتن از چیزی (ع ف ا ص ۲)
یقال حکیت عنه - وحکوت عنه لغة فیه والمحاکات
محاکاة کذلک یقال فلان یحکی الشمس حسنا و
یحاکیها - وحکیت فعلته وحاکیته اذا فعلت مثل
فعله واحکیت العقدة لغة فی احکاتها ای شددتها
وقویتها -

حلو

حلو - حلا - بالضم شیرین نقیض مر حلاوة مصدر
منه (ع ف ص ۲) وحلاء واحلولی المعنی ولم یجئ علی
افعوعل متعدیا الا هذا الحرف وحرف آخر وهو
اعروریت الفرس - واحلیت الشیء جعلته حلوا
ووجدته حلوا - وحایة طایبة - ویقال ما امر

وما اعلی ای لم یقل شیئاً - حلوی بالضم نقیض مُرّی یقال
خذ الحلوی واعطه المری - وتحالت المراۃ ای اظهرت
حلاوۃ وعجبا - حلو حلوان بالضم فیهما چیزے دادن
کسی مزد وررا بخوش آمد کاروی (ع ف اص ۲)
وفی الحدیث نهی علیه السلام عن حلوان الکاهن -
حلوان ایضاً ازکابین دختر خود ستدن چیزے بجہت
خویش ونام شہری حَلْی پیرایہ حُلِیّ بالضم والتشدید
ج - مثل ثدی وثدی وهو فعول بضم الفاء وبکسر
الحاء بهما لمکان الیاء قوله تعالی من حلیهم عجلا جسدا
یقرؤ لبعضهم بالکسر حلیۃ - السیف آرایش شمشیر
حلی بالضم والکسر ج مثل لحیۃ ولحی حلیۃ الرجل ہیکل
وصفت مرد حلیۃ بالفتح نام جائے شیرناک ودلوا حے
یمن تحلی علی فعیل خشک شدہ گیا ہے کہ آنرا
نصی خوانند احلیۃ ج علی ایضاً پیرایہ کردن زن را -
(ع ف اک) حلیت المراۃ احلیها حلیا وحلوتها اذا جعلت
لها حلیا - حلاوۃ خوش آمدن بچشم یقال ہو
حلی بعینی وفی عینی اذا اعجبک وکذلک حلا
فلان بعینی وفی عینی یحلو حلاوۃ - وقال الاصمعی
حل فی عینی بالکسر وحلا فی فمی بالفتح وبا پیرایہ شدن
زن (ع ک اف ۲) فهی حلیۃ وحالیۃ ونسوۃ حوال
تحلیۃ آراستن یقال منه سیف محلی وحلیۃ مرور اصفت
کردن - وبہ چشم کسے خوش نمودن چیزے را
وشیرین کردن طعام را وقیل حلات السویق مهموزا
واحتلاء شیرین شمردن او را وتحلی پیرایہ بست بر خود
وآراستہ شد ویقال لم یحل منه بطائل اے لم
یستفد منه کثیر فائدۃ ولا یتکلم به الا مع الجحد - حلواء
بالمد والقصر - حلاوی بالضم علی فعالی گیا ہے
ویقال وقع فلان علی حلاوۃ القفا اے
علی وسط القفا وکذلک علی حلاوی القفا

وحلاوء القفا اذا فتحت مددت واذا ضممت قصرت

حما حمایۃ بالکسر نگاہ داشتن کسے را از بدے
(ع ف اک ۲) یقال حمیۃ ای دفعت عنه - وهذا
شیء حمی بکسر الحاء علی فعل ای محظور لا یقرب احماء
قورق کردن جائے را یقال احمیت المکان
اذا جعلته حمی وفی الحدیث لا حمی الا للّٰہ ولرسوله حمی
سوزان شدن وسخت گرم شدن روز وتنور را
وغضب کردن (ع ک اف ۲) یقال حمیت علیه
حمو الشمس وحمیها ای حرها حماۃ المراۃ خشا من
زن ولا لغۃ فیها غیر هذه - وکل شیء من قبل الزوج
مثل الاب والاخ ففیه اربع لغات حما مثل قفا
وحمو مثل ابو وحم مثل اب واصله حمو بالتحریک وحم
بسکون المیم مهموزۃ وکل شیء من قبل المراۃ فهم
الاختان والصهر یجمع هذا کله حماۃ موشک گوشت
وفی ساق الفرس حماتان هما اللحمتان اللتان فی
عرض الساق تریان کالعصبتین من ظاهر و
باطن حموات ج - حامی فحل دیرینہ کہ چون
بنبیرہ وے در نتاج آید او را آزاد کنند و
برنه نشینند وموے وپشم وے نگیرند وگویند
حمی ظهرہ وهو بر علی حیث ستاء سه حامیان
راست وچپ سم اسپ ویقال فلان حامی
الحقیقۃ وحامی الذمار وحامی الحمیا اے یحمی
حوزته وما یلیه والجمع حماۃ وحامیۃ حمۃ العقرب
بالضم نیش کژدم وزہر وے واصلها حموٌ
او حمی والهاء عوض عن الواو وعن الیاء واما
حمۃ الحر اے معظمه فبالتشدید - حمیا سورت
شراب وقوت او وحموۃ الالم سخنی وتیزے درد
حمیۃ حموۃ بالکسر فیهما پرہیز فرمودن یقال
حمیت المریض الطعام - احتماء پرہیز کردن

حمیۃ بالتشدید ومحمیۃ بالتخفیف ننگ وعار داشتن
از چیزے (ع ک اف ۲) یقال حمیت
عنه وفلان احمی انفا وامنع ذمارا من
فلان - محاماۃ از کسے دفع کردن
چیزے را ونگاہ داشتن یقال حامیت
عنه محاماۃ وحمار - وحامیت علی ضیفی فلان
اذا احتفلت له - ویقال الفرس تحامی
عن ولدها - ویقال حمارک بالمد فی
معنی فداءک - احمیت الحدید فی النار
فهو محمی ولا یقال حمیته - وتحاماہ الناس اے
توقوه واجتنبوا یعنی خویشتن را از وے
نگاہ داشتند -

حنا حنوۃ بالفتح گیاہے خوشبوے حنو
بالکسر کوهه زین پالان احناء ج - وحنو کل
شیء اعوجاجه ومنه حنو الجبل - حنو ایضاً موضعی
وجانب چیزے حنیۃ کمان حنی ج - حناء
بالکسر والتشدید ممدود ودام در فی الهمزۃ
حنیت ظهری وحنوته ایضاً گوژ کردم پشت را
وکذا حنیت العود - ورجل احنی الظهر وامراۃ
حنیاء وحنواء التی فی ظهرها احدیداب - وحنوت
علیه (ع ف اص ۲) اے عطفت علیه یعنی شفقت
کردم بروی وهو احنی الناس ضلوعا علیک
اے اشفقهم علیک - وامراۃ حانیۃ اذا
اقامت علی ولدها ولم تتزوج بعد ابیهم
ومنه یقال حنت علیهم تحنو حنوا - وحنت النعجۃ
اذا اشتهت الفحل فهی حانٍ وبها حناء بالکسر
وکذلک البقرۃ الوحشیۃ لانها عند العرب نعجۃ -
وتحنی علیه اے تعطف مثل تحنن - وانحنی الشیء
ای انعطف ماں شے خمیدہ وادی محنیت

حما

حنا

کیے ۔

حوا + حیو

حوا ۔ حویّہ گلیم گرد اگرد کوہان شتر مثل سویّۃ و ہو بالفارسیہ جوبہ شتر یقال حویّۃ لاتکون الا للجمال وسویّۃ تکون لہا ولغیرہا وچرب رود ہ حوایاج وحادیاء البطن وحادیۃ البطن ایضاً حوادی ج ۔ حواء بالکسر خانہ ہاے مردم بریکجا از حرگاہ وجز آن احویۃ ج ۔ حُوّۃ نام موضعے وسُمرۃ الشفۃ (ع ک ف ۲) احوٰی لغت حوّاء مؤنث منہ ومادر آدمیان حُوّۃ العیناء سرخی سیاہ رنگ حوٰا مصدر منہ یقال احوٰی الفرس یحوٰی ۔ احویواء کذلک تقول منہ احواویٰ یحواوی ۔ ویقال حوٰی الفرس یحوٰی حوۃ ۔ حی گرد کردن (ع ف ک ۲) احتوا کذلک ۔ واحتوٰی علیہ ای المار علیہ یعنی فراز آمد بروے وتحوٰی علیہ ای تجمع واستدار یعنی حلقہ شد یقال منہ تحوّت الحیّۃ ۔ ولبیر احوی اذا خالط خضرتہ سواداً وسفرۃ ولتصغیر احوی احیو کما یقال اسیود واختلفوا فی لغۃ من ادغم قال عیسے بن عمر واحی فصرف وقال سیبویہ ہو اخطأ ولو جاز ہذا لصرف اسم لانہ اخف من احوی ولقالوا اصیم فصرفوا ۔ وقال ابو عمرو احیّ کما قالوا احیو قال سیبویہ ولو جاز ہذا لقلت فے عطاے عطے ۔ وقال یونس احیّ قال سیبویہ ہذا ہو القیاس والصواب

حطو

وتقول فی تصغیر یحیٰی یحییّ لان کل اسم اجتمع فیہ ثلث یاءات اولاہن یاء التصغیر فانک تحذف منہن واحدۃ وان لم یکن اولاہن یاء التصغیر

حظی

اثبتہن ثلثہن تقول فے تصغیر حیّۃ حییّۃ وفے تصغیر ایوب اییب باربع یاءات وانما ثبت ذلک لانہا فی وسط الاسم ولو کان طرفا

حکوت

دیجمع منہن ۔ حوار بالضم والتشدید والمد

کیا ہے حوا، تمیکے ۔

حیو ۔ حیوٰۃ زندگانی ۔ وزلیستن ضد موت (ع ک ف ۲) حی زندہ ۔ وقبیلہ احیاء ج ۔ محیا مَفعل من الحیٰوۃ تقول محیاے ومماتی محایاج ۔ احیاء زندہ کردن یقال احیاہ اللہ فحی وحیی بالادغام والاظہار والادغام اکثر لان الحرکۃ لازمۃ واذا لم تکن الحرکۃ لازمۃ لم تدغم کقولہ تعالیٰ الیس ذلک بقادر علی ان یحیی الموتی ولقرء ویحیی من حیی عن بینۃ ۔ وتقول فی الجمع حیوا کما تقول خشوا قال سیبویہ ذہبت الیاء لالتقاء الساکنین لان الواو ساکنۃ وحرکۃ الیاء قد زالت کما زالت فی ضربوا الی الضم ولم تحرک الیاء بالضم لثقلہا علیہ فحذفت الیاء وضمت الیاء الباقیۃ لاجل الواو وقیل حیوا بالتشدید ایضاً ترکہ علی ما کانت علیہ للادغام ۔ واحیا القوم اذا حسنت حال مواشیہم ۔ واذا اردت انفسہم قلت حیوا ۔ واحییت الناقۃ اذا حی ولدہا فہی محی ومحییۃ لایکاد یموت لہا ولد ۔ واحیا القوم ای صار وافی الحیاء وہو الخصب والمطر ۔ حیا بالقصر باران وفراخی سال ونال وتثنیۃ حییان فتبین الیاء لان الحرکۃ غیر لازمۃ ۔ ویقال احییت الارض فاحییتہا اے وجدتہا خصبۃ ۔ والحیاء بالمد شرم ۔ وشرم داشتن (ع ک ف ۲) وفرج ورحم ناقہ احییۃ ج ۔ استحیاء شرم داشتن یقال استحییۃ واستحییت منہ کذلک واستحیت بیاء واحدۃ ایضاً واصلہ استحییت فاعلوا الیاء الاولی والقوا حرکتہا علی الحاء قال سیبویہ حذفت الیاء لالتقاء الساکنین لان الیاء الاولیٰ تقلب الفا لتحرکہا وقال انما فعلوا ذلک حین کثر فی کلامہم وقال مازنے لم تحذف لالتقاء الساکنین لانہا لو حذفت لذلک لردوہا اذا قالوا ہو یستحی ولقالوا

یستحی کما قالوا یستبیع ۔ قال الاخفش استحی یستحی بیاء واحدۃ لغۃ تمیم وبیائین لغۃ اہل الحجاز وہو الاصل لان ما کان لامہ معتلا لم یعلوا عینہ الا تری انہم قالوا احییت وحویت ویقولون قلت وبعت فیعلون العین لما لم تعتل اللام ۔ وزندہ گذاشتن قولہ تعالیٰ یستحیون نساءکم حذفت الیاء الاولیٰ استثقالا وقولہ تعالیٰ ان اللہ لایستحیی ای لایستبقی حیۃ مار ویکون للذکر والانثیٰ ودخلتہ الہاء لانہ واحد من جنس مثل بطۃ ودجاجۃ علی انہ روے عن العرب رایت حیا علی حیۃ ای ذکرا علی انثیٰ وہو حیّۃ ذکر حیوی منسوب الیہ ۔ حیوت مار نر حاد مارگیر ارض محیاۃ ومحواۃ زمین مارناک حیوان جانور خلاف موتان ۔ حیوۃ بسکون الیاء نام مردے تحیار وسے تحیۃ ملک ۔ التحیات للہ قال یعقوب اے الملک للہ ۔ وحیاک اللہ ای ملّکک ۔ ویقال امراۃ محیۃ تبین لان الہاء غیر لازمۃ ورجل محی وکل اسم اجتمع فیہ ثلث یاءات فینظر فان کان غیر مبنی علے فعل حذفت منہ اللام نحو تصغیر عطاء عطے وفی احوی احی وان کان مبنیا علے فعل ثبتت نحو قولک محی من حیا یحیی وقولہم حی علی الصلوٰۃ اے ہلم واقبل وقد ذکرے ہلا فی باب اللام ۔

حطو ۔ سخت جنبانیدن چیزے (ع ن ص ۲) حطا سیشہاے بزرگ والحطوا من الغنم گوسفند سرخ واحطوطی انتفخ ۔

حُظی ۔ کسیے نام شخصے حظی کعلی سیش حظاۃ کیے وکالی الحظ کالحظوا حظ ج ۔ احاظ جمع الجمع ۔

حکوت ۔ الحدیث احکوہ کملیتہ ۔

خنز قو کمجروح عل مرد لیستک خنز قوہ مثلہ ۔

فصل الخاء

خبا ۔ خابیۃ خم وہو مہموز لانہ من خبات ولکنہم ترکوا ہمزتہا ۔ خباء بالکسر والمد خرگاہ وخیمہ ایضا اخبیۃ ج وہو یکون من وبر او صوف ولا یکون من شعر وہو علی عمودین او ثلثۃ وما فوق ذلک فہو بیت ۔ واستخبینا الخباء ای نصبناہ ودخلنا فیہ ۔ وخبیت الخباء وتخبیتہ اذا عملتہ وخبیتہ ایضا ۔ خبو ۔ فرو مردن آتش (ع ف اض ۲) اخباء متعد فیہ ۔

خثی ۔ خثی بالکسر سرگین گاو اخثاء ۔ ج ۔ خثی بالفتح مصدر منہ (ع ف اک ۲) ۔

خجو ۔ خجوجی ۔ مرد دراز پاے وہو فعوعل والانثی خجوجات ۔

خدی ۔ خدت الناقۃ تخدی ای اسرعت مثل وخدت وخودت کلہ بمعنی ۔

خذو ۔ خذو سست شدن (ع ف اض ۲) وخذی بالکسر لغۃ فیہ ۔ ویقال اذن خذواء بینۃ الخذاء ۔ ویقال للاتان خذواء ای مسترخیۃ الاذن وہمیۃ خذواء لے لنیۃ دستے لقبہ ۔ واستخذیت ای خضعت وہمزہ ایضا ویقال استخذات ۔

خرو ۔ خرء سرگین افگندن مرغ والاسم الخرء بالکسر

خزو ۔ خزا قہر وسیاست (ع ف اض ۲) قال الکسائی خزانی خزیۃ اخزیہ وکرہت ان اخزیہ خزی بالکسر خواری ورسوائی ودر بلا افتادن (ع ک اف ۲) واخزاہ اللہ متعد منہ ۔ خزایۃ بالفتح شرمستن (ع ک د ۲) فہو خزیان وہم خزایا دہے ۔ خزایا خزائر بالمد گیاہے

خسو ۔ یقال خسا او زکا ۔ ای فرد او زوج

یعنی طاق وجفت ۔

خشا ۔ خشیۃ ترسیدن (ع ک اف ۲) فہو خشیان وہی خشیا ۔ وخاشانی فخشیتہ اخشیہ ای کنت اشد خشیۃ منہ ۔ وہذا المکان اخشی ای اہیب اشد خوفا وقولہ تعالی فخشینا ان یرہقہما طغیانا وکفرا قال الاخفش کرہنا ۔ تخشیۃ ترسانیدن ویقال خشی وتہ بالحبالۃ یعنی الذئب ۔ خشے علے فعیل خشک

خشو خرمای تباہ ریزہ خشت النخلۃ تخشو اذا یعنے خرمای ریزہ تباہ بار آورد ۔

خصی ۔ خصیۃ بالضم خایۃ خصی ج ۔ وبالکسر کذلک وقال ابو عبیدۃ لم اسمعہا بالکسر ویقال خصیاہ ولا یفرد ۔ قال ابو عمرو الخصیتان البیضتان والخصیتان الجلدتان اللتان ہما فیہما وتثنیتہما خصیان بلا تاء وکذلک الیۃ والیان وہما نادران خصاء بالکسر والمد خایہ کشیدن (ع ف اک ۲) خصی لغت منہ خصیان ج خصیۃ بالکسر کذلک مخصی موضع بریدن خصیہ ۔

خطو ۔ خطوۃ ۔ بالضم گام خطوات بالسکون والتحریک جمع القلۃ وخطی جمع الکثرۃ منہ خطوۃ بالفتح گام وگام زدن (ع ف اض ۲) خطوات بالتحریک خطاء بالکسر والمد ۔ وفی الدعاء یقال خطی عنہ السوء ای دفع ومیط ۔ وخطوت واختطیت بمعنی ۔ واخطیتہ ای حملتہ علے ان یخطو ۔ وتخطیتہ وتخطیت رقاب الناس ای تجاوزتہ ۔

خظو ۔ خظا لحمہ یخظو خظوا ۔ ای اکتنز ۔ ویقال لحمہ خظا بظا ای مکتنز ۔ خظوان بالتحریک آگندہ گوشت در حل خظیان بکسر فاحش وخظی ازاندوبہ واسمعہ المکروہ ۔

خفا ۔ خفیت الشئی خفیا ۔ نہان کردم وآشکارا کردم وہو من الاضداد (ع ف اک ۲) خفی بیرون آوردن باران موش را از سوراخ (ع ف اک ۲) یقال خفی المطر الفار من انفاقہن ای من حجرتہن اخفاء پوشیدن ونہان داشتن خافی لغت وپری خافیۃ ما یخفی فی البدن من الجن ۔ ویقال بہ خفیۃ ای الممسوس ۔ واسود خفیۃ کقولہم اسود حلیۃ وہما ماسدتان ۔ خفاء بالفتح والمد پوشیدگی اثر ۔ ونہان شدن (ع ک اف ۲) شی خفی ای خاف ویجمع علی خفایا ویقال ایضا برح الخفاء ای وضح الامر ۔ خفیۃ جاء ابن السکیت وکل رکیۃ کانت حفرت ثم ترکت حتی اندفنت ثم احتفروہا ونثلوہا فہی خفیۃ ۔ ویقال اذا حسن من المرأۃ خفیاہا حسن سائرہا یعنے صوتہا واثر وطیہا فی الارض ۔ خوافے پرہاے بال مرغ نزدیک بغل وآن دہ پرباشد وشاخہاے نوک درخت وہی فی لغۃ اہل الحجاز العواہن ۔ ویقال استخفیت منہ ای تواریت ولا تقل اختفیت

خفو ضعیف ودرخشیدن برق دراہر (ع ف اض ۲) خفی کذلک (ع ف اک ۲) فان لمع قلیلا ثم سکن ولیس لہ اعتراض فہو الومیض وان شق الغیم واستطال فی الجو الی وسط السماء من غیر ان یاخذ یمینا وشمالا فہو العقیقۃ ۔ واختفیت الشئی ای استخرجتہ ۔ مختفے لغت منہ وکفن آہنج اخفیۃ پوششہا کہ برشکم داب جامہ پوشند خفار بالکسر والمد کے قولہ تعالی ان الساعۃ آتیۃ اکاد اخفیہا بالضم والفتح ومعنے الضم ازیل عنہا خفاءہا ای غطاءہا وہو کقولہم اشکیتہ اے ازلتہ عما یشکوہ ۔

خلو ۔ خلاء ۔ تہی شدن (ع ف اض ۲) خلوۃ خلاء بالفتح تنہائی ساختن ۔ وتسویں واشتن صلتہا بالبار وگرد آمدن در خلوت باکسے صلتہ بالی قال

لہ لغت ج رو ۲) بمعنی مذکور ہد قاموس درصراح مطبوع متروک ۱۲ منہ نسخ قلمی موجود ہذا ایرادش مناسب نمود ۱۲ لہ الخزار اللبنت بالسلۃ ۱۲ ق

خضا۔ احقاء۔ خما۔ خنی۔ دای۔ خوی۔ دبی۔ ختا۔ دجی۔ خانیۃ۔ خشو۔ خردۃ

اللہ تعالیٰ واذا خلوا الی شیاطینھم ویقال الی بمعنے مع کما قال عزوجل من انصاری الی اللہ قولہ تعالیٰ وان من امۃ الا خلا فیہا نذیر ای مضیٰ وارسل۔ و یقال انا منک خلاء ای براء ہذا الاثنیے ولا یجمع لانہ مصدر۔ و انا منک خلی علی فعیل ای بری شنیہ وجمع وانث۔ وفی المثل خلاک اقفی الحیا لک خلاء بالفتح والمد ایضا آبدست جای۔ وجای خالی خلیۃ ستور رہا کردہ۔ وناقہ کہ بچہ دیگری ہمراہ آرد وشیر دہد۔ و کنایہ از طلاق یقال انت خلیۃ وکشتی بزرگ۔ وخانہ زنبور کہ در وے عسل نہد ویقال انا خلاء من کذا ای خال خلا بالفتح والقصر حرفے ہے کلمہ استثنے بہا وینصب ما بعدہا علی ان فعل کما تقول جاءنی خلا زیدا وتضمر فیہا الفاعل کانک قلت خلا من جاءنی من زید وتجر ما بعدہا بالحرفیۃ تقول جاءنی القوم خلا زید وہے عند البعض حرف جر بمنزلۃ حاشا وعند بعضھم مصدر مضاف واما ما خلا فلا یکون فیما بعدہا الا النصب لان خلا لا تکون بعد ما الا صلۃ لہا وہے مع ما مصدر کانک قلت جاءنی خلو زید ای خالین من زید۔ ویقال افعل کذا وخلاک ذم ای اعذرت وسقط عنک الذم۔ خلاوۃ بالفتح بے زنی خلی بے غم خلاف شجی۔ خالی مرد بے زن وزن بے شوی خالیۃ ہمہا گذشتہ خلی بالقصر گیاہ تر خلاۃ یکی وجائے فی المثل عبد وخلانی یدیہ ای انہ مع عبودیتہ غنے۔ قال العقوب یقال خلیت الخلی واختلیتہ درودم گیاہ تر را فانخلی ایں درود شد (ع ف اک ۲) مخلی بالکسر داس علف درو مخلاۃ بالفتح توبرہ وعلف دان خلیت الخلی اجزیت لہا الخلی۔ والسیف یختلی ای یقطع مختلون وخالون گیاہ دروندگان خلاء بسیار علف شدن زمین یقال اخلت الارض ای کثر خلاہا وخالی شدن یقال خلا لک الشئ واخلی بمعنی وخالی کردن۔ وخالی یافتن۔ وخلوت کردن متعد ولازم وتہی شدن شکم از طعام استعمالا خلوت جستن خالیت الرجل تارکتہ وتخلیت تفرغت وخلیت عنہ سبیلہ رہا کردم فہو مخلی۔

خنی۔ خنی۔ سخن بیہودہ گفتن (ع ک ف ۲) کلام خن وکلمہ خنیۃ۔ واخنی علیہ فی منطقہ اذا افحش واخنی علیہ الدہر ای اتی علیہ اہلکہ واخنیت علیہ ای افحشت۔

خوی۔ خوی۔ بے باران شدن (ع ف اک ۲) یقال خوت النجوم تخوی خیا اذا امحلت وذلک اذا سقطت ولم تمطر فی نوءہا واخوت مثلہ۔ خواء بالفتح والمد فشک ماندن۔ وخالی شدن۔ وبیفتادن (ع ف اک ۲ وک اف ۲) ومنہ قولہ تعالیٰ فتلک بیوتہم خاویۃ ای خالیۃ ویقال ساقط کما قال اللہ تعالیٰ فہی خاویۃ علی عروشہا ای ساقطۃ علی سقوفہا۔ خوی تہی شدن شکم حاملہ بزادن بچہ خرسۃ نوعی از طعام تخویۃ ساختن این طعام۔ وازہم دور داشتن شکم شتر چون خسپد مرد چون سجدہ کند ومرغ چون پرہا فرو ہلد۔ ومیل کردن ستارہ بفرو شدن وغروب نمودن۔ خوی زمین نرم۔

ختا۔ اندوہ یا ترس یا بیماری نگونسار کرد پس فروتنی نمود (ع ف اض ۲) اختتی مثلہ ختا الثوب پرزہای جامہ را برتافت تختو کفت منہ ختا فلانا یعنے سپہان را از کار باز داشت واختتی ای باع متاعہ بکسر توبا توبا متفرقا تختہ ناقص۔

خانیۃ۔ عقاب اختتی از خوف بادشاہ یا جز آن رنگش زرد گشت۔

خشو۔ پایین شکم فرو ہشتہ یقال امرأۃ خشواء ولا یقال ذلک للرجل۔

خردۃ۔ الفارس۔ بالضم سوراخ مہتر خرات ج خراتان

بالفتح نام دوستار وخرات ہیکے۔

خضا۔ ریزہ ریزہ شدن چیزے (ع ف اض ۲)

احقاء۔ زن فراخ کس را جماع کردن۔

خما۔ اللبن خموا۔ ای اشتد (ع ف اض ۲)

فصل الدال

دای۔ دای۔ از شتران جائی کہ چون چوب رحل بوی رسد ریش کند ومنہ قیل للغراب ابن دایۃ وفرقتین (ع بفتحہا) یقال دایت للشئ اذا دایت لختہ فیہ۔ ویقال الذئب یدای للغزال لیاخذہ ای یختلہ مثل یادو۔ ابن دایۃ زاغ وآیات بالتحریک ج۔ جمع دای وی مثل ضان وضئین۔

دبی۔ دبی۔ بالفتح والقصر لجراد قبل ان لطیر یعنی ملخ پیادہ دباۃ یکے ارض مدبیۃ زمین ملخ خوردہ وارض مدبیۃ مدباۃ زمین ملخ ناک ادبی الکرم اذا ابتدا ان یخرج من ورقہ الدبی یعنے برگ نشوہ گیا چندان شود کہ ملخ مانند گرد دبار بالضم والتشدید والمد کدو دباۃ یکی ویقال جاء فلان بدبی دبی ذا جاء بمال کالدبی فی الکثرۃ یعنے چون ملخ۔

دجی۔ دجا۔ بالضم تاریکی دجو بضمتین تاریک شدن (ع ف اض ۲) لیلۃ داجیۃ لغت منہ۔ و دجا اللیل وادجی وتدجی بمعنی۔ ودیاجی تاریکیہا کانہ جمع دیجاۃ قال الاصمعی دجا اللیل اذا ہو البس کل شئ ولیس ہو من الظلمۃ ومنہ دجا الاسلام ای قوی والبس کل شئ۔ دجیۃ بالضم کازہ صیاد دوتار یکی دجی ج۔ ویقال انہ لفی عیش داج کانہ یرید الخفض والسعۃ۔ مداجاۃ مدارا کردن مداجیۃ داریتہ کانک ساترتہ العداوۃ۔ والمداجاۃ ایضا المنع بین الشدۃ والرخاء۔

ـــــــ

[1] الدباء محلہ البار مہملۃ ذکرہما ۱۲ ق ۔ وجاء ببادلی دبہ یاد ہمین بال کثیر غلط الجوہری ۱۲ ق

دحو - دحا - گستردن (ع ف اض ۲) قوله تعالیٰ وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰهَا ای بسطها - ودحا المطر الحصی عن وجه الارض - ویقال للاعب ماجوزا بعد لمدی وادحه ای ارم الجوز ودست ویا انداز ان رفتن اسپ (ع ف اض ۲) دحیة بالکسر نام مردی وهو الذی کان یأتی جبرئیل علیه السلام علی صورته وکان من اجمل الناس دحیة دحوة بالفتح فیهما نام پسر معاویه بن بکر بن هوازن مدحی النعامة جای بیضه نهادن وی اُدحیّ النعامة جای جوزه بیرون آوردن وی وهو افعول

ددو - ددا - بازی یقال هذا ددا مثل عصا ودد مثل دم وددن مثل حزن وقد ذکر فی النون -

دری - دری - بالفتح دریة بالفتح والکسر درایة بالکسر دانستن (ع ف اک ۲) دریة ودریت به ای علمت به ولا ادری ای لا اعلم ویقال بحذف الیاء لکثرة استعمالهم وقالوا لا ادر کما قالوا لم اُبل ولم یک ادرار اگاهانیدن وقری ولا ادراکم به بالفتح الزاء - مداراة بایکدیگر نرمی کردن تهمز ولا - دریة علی فعلیة بالهمز وبغیر الهمز وهی دابة یستتر بها الصائد فاذا امکنه رمی - مِدرٰے مدراة سیخ وشاخ باریک که زنان بوی موی سر راست کنند وتدرت المرأة ای سرحت شعرها - وقولهم ادروا مکانا کانهم اعتمدوه بالغزو والغارة - وتدراه وادراه بمعنی ای ختله

دسی - تدسیة پوشانیدن دسّها ای اخفاها وهو فی الاصل دسّسها فابدل من احدی السینین یاء -

دعو - دعوة - بالفتح به طعام خواندن (ف اض ۲) یقال کنا فی دعوة فلان ومدعاة فلان و بالکسر به پسرے خواندن ودعوے نسب کردن یقال فلان دعی بین الدعوة والدعوی هذا کلام اکثر العرب وبعضهم یفتحون الدال فی النسب ویکسرونها فی الطعام - دعی پسر خوانده - قوله تعالیٰ وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَاءَكُمْ ای ابناءکم دعوی م ادّعاء دعوی کردن بر کسے ونسب ونام خویش گفتن در حرب پیش خصم وتداعت الحیطان وللخراب ای تهاوت - ادعیة بالضم والتشدید چیستان مداعاة چیستان گفتن دعاء بالضم والمد م ادعیة ج وخواندن - دعوته واستدعیته بمعنے - ودعوت الله له بالخیر وعلیه بالشر - واصله دعاوٌ لانه من دعوت الا ان الواو لما جاءت بعد الالف همزت ویقال للمرأة انت تدعین انت تدعوین علی الاصل وانت تدعین باشمام العین الضمة وللجماعة انتن تدعون کما للرجال الا ان هذا الفعلن کما تقول تنصرن بلا اعلال وذاک تفعلون کما تقول تنصرن بالاعلال - داعیة اللبن ما یترک فی الضرع لیدعو ما بعده وفی الحدیث دع داعی اللبن - ودواعی الدهر صروفه - یقال ما بالدار دُعوِیّ بالضم ای احد ولا یستعمل الا مع الجحد - ویقال فی بعض العرب لو دعونا لاندعینا ای لاجبنا کما تقول لو بعثونا لانبعثنا -

دغا - دغوة - دغیة - خوی بد یقال فلان ذو دغوات ودغیات اے اخلاق ردیة - دُغة لقب زنے گول یقال احمق من دُغة واصلها دُغوا ودُغی والهاء عوض -

دفو - دفو - خسته را کشتن (ع ف ح ۲) دفوت الجریح ودافیته وادفیته وفی الحدیث انه علیه السلام اتی باسیر فقال لقوم منهم اذهبوا به فادفوه یرید الدفاء من البرد یعنی گرم کردن فذهبوا به فقتلوه فوداه رسول الله علیه السلام یعنی دیت داد اورا رسول صلعم دفا بالقصر خمیدن (ع ک اف ۲) ادفی کوژ وعل ادفی هو الذی طال قرنه جدا او ذهب قبل اذنیه یعنی دراز شده شاخهاے وسوی گوشها خمیده وعنز دفواء - وطائر ادفی طویل الجناح - دفواء عقاب بسبب لعوج منقارها ودرخت بزرگ تدافی در یا رفتن وکشاده رفتن شتر وفوار شتر نیکو دراز کردن -

دقا - دقی لتفصیل - بالکسر یدقی دقی اذا اکثر من شرب اللبن حتی یتشم یعنی چندان خورد که ناگوارد گردش فهو دق ودقیة مونث وقیل دقوان ودقوی -

دلو - دلوم - دَلاة مثله ودلا بالفتح دلاء بالکسر دُلیّ کذالک ادل جمع قله منه قلبت الواو یاء لوقوعها طرفا بعد ضمة ویکی از بروج - ودلاع شتر - وتختی یقال جاء بالدلواے بالداهیه - دالیة دولاب دلو برکشیدن دلو از چاه (ع ف امن ۲) یقال دلوت الدلو بجاه فرو رها کردن آنرا ادلاء مثله ونرم راندن ستور را ونرمی کردن باکسے یقال منه دلوته ودالیته ای داریته - وشفیع گرفتن کسی را یقال دلوت بفلان الیک ای استشفعته الیک - ادلو لی الے اسرع وهو افعوعل یقال دلاه بغرور ای وقعه قوله تعالیٰ فَدَلّٰهُمَا بِغُرُوْرٍ - وتدلّے من الشجرة - وقوله تعالیٰ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ای تدلل کقوله تعالیٰ ثُمَّ ذَهَبَ اِلٰٓى اَهْلِهٖ يَتَمَطّٰى ای یتمطط - وادلی بحجته ای احتج بها وهو یدلی برحمه ای یمت بها وادلی بماله الے الحاکم دفعه الیه ومنه قوله تعالیٰ - وَتُدْلُوْا بِهَآ اِلَى الْحُكَّامِ یعنی الرشوة -

دما - دم - خون والدمة اخص من الدم کما قالوا بیاض وبیاضة واصله دموبالتحریک وانما قالوا دمی یدمی لحال الکسرة التے قبل الیاء کما قالوا رضی یرضی وهو من الرضوان وقال سیبویه اصله دمی بسکون المیم لانه یجمع علے دماء ودمی مثل ظبا وظبی لظبی ولو کان مثل قفا وعصا لما جمع علے ذلک وقال المبرد اصله فعل بالتحریک وان جاء جمعه مخالفا لنظائره والذاهب

دحو دقا دلو ددو دری دغا دسی - دفوه، دعو -

منه الیاء ودل علیها قولهم فی التثنیة دمیان الا ترے ان الشاعر لما اضطر اخرجه علی اصله فقال (شعر) فلسنا علی الاعقاب تدمی کلومنا ۔ ولکن علی اقدامنا یقطر الدمی فاخرجه علی الاصل ۔ وتصغیره دمی والنسبة الیه دمے او دموی والمصدر منه الیضا دمی (ع ک ف ۲) دمی کذلک یقال دمی الشئے فهو دم علی فعل فمصدره متحرک بالاتفاق وانما اختلفوا فی الاسم دمیة بالضم بت وصورت ودمی ج ۔ ساتید ما نام کو ہے یقال کانها اسمان جعلا واحدا ۔ مدمی تیری که بروی خون خشک شده باشد ۔ واسپ نیک سرخ وبرجه بغایت سرخ باشد مستدمی آنکه برفق ومدارا از غریم حق خود گیرد وخون آرنده از بینی خود ادماء تدمیة خون آوردن ۔ وخون آلوده کردن دامیة شجه که خون پیدا آید ازوی ونر مدوم الاخوین نوعی از لو وبیا

دنو ۔ دنو ۔ نزدیک آمدن صلته بمن (ع ف اص ۲) ادنا و متعد منه ۔ دنیا این جهان نزدیک ومؤنث ادنی ازدنوا بمعنی اقرب ونزدیک تر دنی ج مثل کبرے وکبر ۔ دنیاوی دنیوی دنیی منسوب بوے ادنت الناقة نزدیک شد نتاج وی ودانیت بین الامرین ای قاربت ۔ وبینهما دناوة ای قرابة ولی نزدیک بلا همزه التهر ناکس وفرومایه ولقیته ادنی دنی وادنی دنی لے اول شئ ۔ ویدنے فلان فی الامور یتتبع خسیسها ۔ واصاغرها ۔ وفی الحدیث اذا اکلتم فدنوا ای کلوا مما یلیکم ۔ مدنی مرد ضعیف وتدنی ای دنا قلیلا قلیلا ۔ وتدانوا ای دنا بعضهم من بعض ۔ دنا موضع ادنیان دو موضع ویقال هو ابن عم دنیے بالکسر بالکسر والضم اذا ضممت لم یجز الاجراء وفی الکسر جاز الاجراء والسکون ۔ واذا اضفت العم الی معرفة لم یجز التخفیف فی نحو قولک هو ابن عمه دنیا ودنیة لان دنیا نکرة لایکون نعتا لمعرفة ۔

دوا ۔ دواء ۔ بالمد دارو ۔ ودار وی فربهی زن ولاغری وباریکی اسپ وآن شیرست که مید هند اسپ راکه میخو ۔ دو باریک میشود ۔ لاغرادویة ج ۔ وبالکسر لغة فیه یعنی دواء یقال بالکسر هو مصدر مثل مداواة دوار جل ودوا امرأة ودویة ای فاسد الجوف من داء ورجل وامرأة دوی یستوی فیه المذکر والمؤنث ارجل دوی بالفتح ای احمق ویقال ترکت فلانا دوی لے ما اری به حیوة ۔ ارض دویة دواناک دوی بالقصر بیماری (ع ک ف ۲) ودوی ای مرض ودوی صدره ای ضغن ۔ وادواه امرضه وداواه ای عالجه ۔ ویقال هو یدوی ویداوی ای یمرض ویعالج ۔ وتداوی به لے تعالج به ودوی الشئے لے عولج ولا یدغم فرقا بین فوعل وفعل ۔ دوایة بالضم والکسر سرشیر وجغرات وشور با تدویة سربستن جغرات وشیر وادا خوردن سرشیر دوی الریح وزیدن وآواز باد وکذلک دوی النحل ۔ ودوی الفحل اذا کان لهدیره دوی ۔ مدوی ۔ سرشیر خورنده ۔ وابر بار عد ودوی الکلب فی الارض اذا دار وتحول کما دوم الطیر فی السماء اذا دار فی طیرانه ویقال التدویم فی الهواء والتدویة فی الارض وقیل هما لغتان بمعنی ومنه اشتقت دوامة الصبی وذلک لایکون الا فی الارض ۔ دواة بالفتح م دوی ج مثل نواة ونوی ودوی علی فعول جمع الجمع ۔ دو بیابان دوی ودویة کذلک لانها مفازة مثلها فنسبت الیها وهو کقولهم قعسر وقعسری ودهر ودواری ۔ دوار ی وبا قالوا داویة قلبوا الواو الاولی الساکنة الفا لانفتاح ما قبلها ولا یقاس علیه دواء ضیائی ویقال ما بها دوی ای احد ۔

دها ۔ داهیة کار سخت دشوار ۔ وسختی دواهی ج ۔ ویقال دهته ای اصابته داهیة ودهواء ودهیاء توکید لها ۔ دهی بالسکون زیرکی وکاروانی رجل داهیة بین الدهی ۔ الدهاء بالمد والهمزة منقلبة من الیاء دهاه ودهیا ودهوان ۔ ویقال ما دهاک ای ما اصابک (ع ف اص)

دخا ۔ تاریکی منه لیلة دخیا یعنے شب تار ۔

دروان ۔ بچهٔ گفتار از ماده گرگ ۔

دسوة ۔ نا بالیدن خلاف زکو (ع ف اص ۱) داس لغت منه وپنهان شدن (ع ف ف)

دسی ۔ نا بالیدن خلاف زکا دساه تدسیة یراغا لانه اورا تباه کرد دستی عنه حدیثا یعنی بر داشت آنرا

دستوی ۔ شهری ست معروف در عجم ۔

دشا ۔ در جنگ نیک در آمد (ع ف اص ۲)

دلی ۔ سرگشته شد (ع ک ف ۲) تدلی ای قرب وتواضع دالیته اسے داویته یعنی چاره کردم من دراه

دهواء ۔ دهویه بالضم ازبسکه سخت ولوم دهو بالفتح بین ایاهم ۔

دی ۔ دمی ۔ آوازی ست که ازان حدے برآورده اند والاصل انه ما کان للناس حداء فضرب اعرابی غلامه وعض اصابعه فمشی وهو یقول دی دی اراد یا یدی فسارت الابل علی صوته فقال له الزمه وخلع علیه

فصل الذال

ذاو ۔ ذاو ۔ راندن ستور (ع بفتحها دف اص ۳) وپژمرده شدن تره ۔

ذبی ۔ ذبیان ۔ بالضم والکسر پدر قبیله ۔

ذرو ۔ ذرا ۔ پناه وپوشش ویقال انا فی ذراک اے فی کنفک وسترک وانچه بر باد شود ۔ وسرشک ریخته از چشم ذری بالضم بالای هر چیز ۔ وبالای کوهان ذروه وذروة بالضم والکسر یکے تذری بر آمدن بر بالاے کوه وکوهان ۔ وزن از برتران قبیله خواستن ویقال

ذریا الشئ ای سقط - وذ روته ای طیرته واذہبته ذاریات باد ہا خرد بشتاب رفتن (ع ف اص ۲) یقال مر فلان یذرو وذروا ای یمر مرا سریعا - وذرو من القول ای طرف منه ولم یتکامل و برداشتن باد گاه را خاک را برباد کردن خرمن را ذری مثله (ع ف اک ۲) یقال ذرت الریح التراب وغیره تذروه وتذریه ذروا وذریا ای سفته ومنه قولهم ذری الناس الحنطة - اذراء انداختن تخم در زمین - واشک ریختن چشم ویقال طعنه فاذراه عن ظهر دابته ای القاه - استذراء گشتن خواه شدن میش و بز - وبسایه درخت شدن وپناه گرفتن بچیزے صلته بالباء - تذریه برباد کردن خرمن وستودن حسب خود را و برداشتن خود را و برباد کردن خاک کان را به طلب زر - و فربه کردن گوسپند را و مانند آن - وماندن پارهٔ از پشم بر گوسپند بجہت نشان مذری بالکسر سکو ذره بالضم والتخفیف ارزن واصله ذرو او ذری والهاء عوض - مذروان دو کرانهٔ سرین لا واحد لهما او ہو مذری کما قیل دو سرہاے کمان آنجا کہ زہ بروے نشیند وجاء فلان ینفض مذرویه اذا جاء باغیا متہدد -

ذکو - ذکاء - بالمد تیزی خاطر یقال منه ذکی الرجل فہو ذکی (ع ک اف ۲) وعمر دتند گانی یقال بلغت الدابة الذکاء ذکاء بالضم غیر مصروف آفتاب معرفة لا یدخلها الالف واللام یقال ہذه ذکاء طالعة - ابن ذکاء صبح تذکیة گلو بریدن گوسپند را و برافروختن و تیز کردن آتش و بسال برآمدن مردم مذاکی اسپان از میانہ سال برگذشته مذکی یکی وفی المثل جری المذکیات غلاء ذکا بالقصر تیز شدن آتش (ع ف اص ۲) اذکاء متعدّ منه و دیدبان برگماشتن یقال اذکیت علیه العیون ذکوان قبیلة ذکیة بالفتح وبالضم آنچه آتش بوی تیز شود از فروزینه

ذلو - اذلیلاء - نہان رفتن -

ذمی - ذماء - بالمد باقی جان مذبوح یقال لیس اطول شئ ذماء وجنبیدن مذبوح (ع ک ا ف ۲) وبالعکس ایضا لغة فیه - ذمیان شتافتن (ع ف اک ۲) ونا خوش کردن بوکسے را یقال ذمتنی ریح کذا ای آذتنی واستذمیت ما عند فلان ای تتبعته واخذته - ویقال خذ من فلان ما ذمی لک ای ما ارتفع لک -

ذوی - ذوی - بالضم پژمردن (ع ف ا ک ۲) وبالعکس ایضا لغة فیه ذاوی لغت منه - واذواه غم ای ازبله -

ذحا - الابل سخت راند شتر را یا دفع کرد (ع بفتحهما و ف اص ۲) ذحا المرأة جامعها -

ذحی - بالفتح به مطرقه پشم را واخیدن (ع ف اک ۲) ذحی شتابی کردن ذحتهم الریح ذحیا اصابتهم ولیس لهم منها ستر مذحاة زمین بے درخت -

ذاغیة - زن گول خویشتن آرا -

فرس **اذئی** - اسپ فرو ہشته گوش سست یعنی ذقوار مونث منه

ذہو - فریدن (ع ف اص ۲)

فصل الراء

رای - رؤیة - دیدن بچشم متعدی الی مفعول ودانستن متعد لے بمفعولین یقال راہ ای ابصره ورآه عالما ای علمه دراه مثل راع کذلک - رای دیدن بدل - وبینائی دل رآه دراء ج - ورئی علی فعیل ایضا مثل صائن وصئین - ویقال به رئے من الجن ای مس یقال رائی فی الفقه رایا وقد ترکوا الہمزة فی مستقبله لکثرته فی کلامهم وربما احتاجوا الیها فہمزوه ایضا وربما جاء ماضیه بلا ہمز ایضا یقال ہل ریت وہل سمعت وفی ارایت وارایتک اریت واریتک والالف من الاصل ومن الحذف یقال اریته الشئ فراه واصله اراءیته وارایاه وہو منقل من الرأی الیه وارات الشاة اذا عظم ضرعها فہو مری ومریة - ریاء بالکسر والمد خویشتن را بہ نیکی بخلق نمودن یقال فعل ذلک ریاء وسمعة وہو مراء وہم مراؤن - وقوم رئاء وہو تہم رئاء ای یقابل بعضهم بعضا - ترائی الجمعان ای رائی بعضهم بعضا - وترائی ای نظر الی وجہه فی المرأة او السیف وترائی له من الجن شئ ویقال - فلان یتراءے من الریاء کما تقول یتحمق ویستقل ویقال للعین ما ارتک ای اعمل وکن کانی انظر الیک - رئة - بالکسر شش والهاء عوض من الیاء رئات رئین ج - ورایته ای اصبت رئته - تریه اندک زردی وتیرگی کہ حائض بعد از غسل بیند وقوله تعالے ہم احسن اثاثا ورئیا اذا قرئ بالہمزة فہو من حسن المنظر من الرؤیة وہو ما رأته العین من حال حسنة وکسوة ظاہرة ومن لم یہمز فاما ان یکون علی تخفیف الہمز او یکون من رویت الوانہم وجلودہم ریا ای امتلأت وحسنت وتقول فی خطاب المؤنث منه انت ترین فی جمعها انتن ترین سواء الا ان النون التی فی الواحدة علامة الرفع والتی فی الجمع للجماعة فلم تسقط بحال وتقول انت ترینني وان شئت قلت تریني لتشدید النون کما یقال تضربني سامرا ممدود او مقصورا شہریست بنا کرده معتصم وفیها لغات یقال سر من رای وسر من رآی وسامرا مرآة بالکسر آئینه مرائی مرایا ج - مرأة علی مفعلة بالفتح دیدار خواب وامرأة حسنة المرآة والمرأی خوب دیدار

ذلو
ذمی
ذوی
ذحا
ذحی
داغیة
اذئی
ذکو+ذہو
رای

دقی المثل تخبر عن مجهوله مرآته ای ظاهره احاله یخبرک
رتو / رحی
عما غاب عنک ای ظاهره یدل علی باطنه - ترئیة
آئینه پیش کسے داشتن رُءُو ا بالضم نیکوئی و خوبی
دیدار رُؤیا علی فعلی خواب که دیده شود بلا تنوین رُؤًی
بالتنوین مثل رُعًی ج - و فلان منی بمرأی و مسمع ای
بحیث اراه و اسمع -

ربو
ربو - ربا - فزونی - و فزون شدن و برآمدن
بر بلندی - و تاسه بر افتادن و ربا الفرس اے
رثی
اخذه الربو فی العدو یعنے تاسه (ع ف اص ۲) رابیة
بلندی و تثنیه رَبوة ثلث لغات و رَباوة مثله
قوله تعالی فاخذهم اخذة رابیة اے زائدة و ربوت
رخو
فی بنی فلان و ربیت ای نشأت فیهم - و یقال اربیت
اذا اخذت اکثر مما اعطیت و منه الربوا بالکسر و القصر
و آن زیادتی گرفتن ست در وام و بیع قوله تعالی
و احل الله البیع و حرم الربوا - ربوان ربیان
تثنیه و قد ربی الرجل - ربیة لغة فی الربوا و نوعی
از حشرات رُبی ج - و فی الحدیث فی صلح اهل نجران
رجو
لیس علیهم ربیة و لا دم قال الفراء ربیة بالضم و التخفیف
سماع من العرب و القیاس ربوة بالواو و کذا حبیة
من الاحتباء ، و معنی الحدیث انهم اسقط عنهم کل دم
کانوا یطلبون به و کل ربوا کان علیهم الا رؤس اموالهم
فانهم یردونها - تربیة پروردن ربیته و تربیته بمعنی
ای غذوته هذا لکل ما ینمی کالولد و الزرع و نحوه زنجبیل
مربی و مرب ای معمول بالرب یقال له علی رباء
ربی
بالفتح و المد ای طول - اربیة بالضم و التشدید بن
ران و اصله اربوة فاستثقلوا التشدید علی الواو
اربیتان - و یقال جاء فلان فی اربیة قومه ای
فی اهل بیته و عشیرته من بنی الاعمام و نحوهم و لا تکون
الاربیة من غیرهم - اربیان بکسرتین و التخفیف نوعے

از ماهیے -
رتو - رتوة - گام زدن (ع ف اص ۲) و فی
الحدیث فی معاذ انه یتقدم العلماء یوم القیامة
برتوة ای بخطوة و یقال بدرجة - و سست کردن
و سخت کردن و هو من الاضداد - و فی الحدیث
ان الحریرة ترتو فؤاد المریض اے تشده و تقویه
و آن نوعے از قلیه و طعام بیمارست - و کشیدن
چیزے را نرمے و کسیر اشارت کردن -
رثی - رثیة - درد زانو و مفاصل رثیات ج
مرثیه بر مرده ستایش گفتن و گریستن (ع ف اک ۲)
یقال رثیته و رثوته ایضا و رثی له ای رق له - و
بالهمزة ایضا فیقال رثأت المیت و لبأت بالحج و
حلات السویق تحلئة و انما هو من الحلاوة و امرأة
رثاءة فی رثایة و نحوها مما لیس بمهموز لان الیاء اذا
وقعت بعد الالف الساکنة همزت و کذلک
القول فی سقاءة و سقایة و ما اشبهها - و ترثیت عنه
حدیثا اذا ذکرته عنه و ارثی رثایة مثل روی روایة -
رجو - رجو - رجاء - بالمد امید داشتن و ترسیدن
(ع ف اص ۲) قوله تعالی ما لکم لا ترجون لله وقارا
ای لا تخافون عظمة الله - رجاوة کذلک ما اتیتک
الا رجاوة الخیر و ارجیت الامر آخرته یهمز و لا - و قری
قوله تعالی و آخرون مرجون لامر الله بالهمز و بلا همز
ترجیة ترجی ارتجاء امید داشتن رجیته امید داشته
یقال ما لی فی فلان رجیة ای ما ارجوه - رجا بالفتح
و القصر کرانه چاه و کل ناحیة رجا و منه ارجیت البئر
رجوان دو کرانه و یقال رمی به الرجوان ای طرح
فی المهالک - ارجاء کرانه ها قوله تعالی و الملک
علی ارجائها - و ارجت الناقة اذا دنا نتاجها بهمز و بلا
ارجوان بضمتین رنگی ست سخت سرخ - و درختی ست

که شگوفه آن سرخ میباشد معرب ارغوان ارجوانی
منسوب بوے -
رحی - رحی - بالقصر سنگ آسیا و بهار رحیان و هی
مونث و یقال ثلث ارح و ارحاء کثیرة فی الجمع و
کل من مد قال رحاء و رحاآن و ارحیة مثل عطاء و
عطاآن و اعطیة و زمین بلند گرد و دندان - و بزرگ
قوم و سینه شتر - و نام جائے و شتران که به انبوهے
گرد بر گردند و القبیلة التی تستقل بنفسها و تستغنی
عن غیرها - و رحی الحرب حومتها - و رحی السحاب
مستدارها و رحیت الرحی و رحوتها اذا ادرتها - و
رحت الحیة ترحو و ترحت اذا استدارت -
رخو - رخو - بالفتح و الکسر سست رخو بالکسر و
بالضم سستی رخوة بالکسر رخاء بالفتح و المد رخاوة
بالفتح سست شدن (ع ک اف ۲) و بضمها ایضا
فرس رخوة سهلة مسترسلة - ارخاء پرده فرو گذاشتن
یقال ارخیت الستر و غیره اذا ارسلته و ارخت الناقة
اذا استرخا صلاها - استرخاء سست شدن و
فروهشتن هر چیز یقال استرخی اللحم یعنی فروهشت و
سست شد گوشت و یقال هذا ارخیة هر چه فرو
انداخته شود چون پرده مانند آن تراخی درنگ
کردن ارخاء ایضا نوعے از دویدن بمراد و منه فرس
مرخاء و خیل مراخ و اتان مرخاء کثیرة الارخاء -
رجل رخی البال ای واسع الحال - رخاء بالضم باد نرم قوله
تعالی فسخرنا له الریح تجری بامره رخاء ای [illegible]
ردی - ردی - ردیان - نوعے از دویدن
اسپ و خر و فزون شدن سال یقال متی ردیت
علی خمسین ای ردت و اردیت مثله کوفتن و شکستن
چیزے را (ع ف اک ۲) مردی بالکسر سنگ [illegible]
و منه یقال للشجاع انه لمردی حرب

وہم مراوی الحروب وکذلک المرواۃ - وفی المثل کل صب عنده مرداتہ وتشبیہ بہا الناقۃ فی الصلابۃ فیقال ناقۃ مرواۃ - رواۃ صخرہ روی ج - مرئے بالضم والتشدید خلہ[1] چوب کشتی بانان مرادی ج - روّی ایضاً سنگ انداختن وبیک پای برجستن کودک وافتادن درچاه وفرو افتادن ازکوه (عع ف اک ۲) تروی مثلہ - یقال روی فی البیر وتردی اذا سقط فی بیر او تہور من جبل ورفتن یقال ما ادری این روی ای این ذہب - ردار بالکسر والمد پوشش رداءان رداوان تثنیہ وکل اسم ممدود فلا تخلوا ما ان تکون ہمزۃ اصلیۃ فترکت فی التثنیۃ علے حالہا وما قلبت یقال خزاءآن وخطاءآن واما للتانیث فقلبت فی التثنیۃ واوالا غیر یقال صفراوان وسوداوان واما ان تکون منقلبۃ من واو او یاء مثل کساء ورداء او ملحقۃ مثل علباء وحرباء ملحقۃ بسرداح وشملال فضہا وجہان قلبت واو مثل التانیث ویقال کساوان وردا وان وعلباوان وحرباوان او ترکت علے حالہا مہموزۃ ویقال کساءان وحرباءان ورداءان وعلباءان مثل الاصلیۃ وہو اجود - تردی ردا بر افگندن ارتداء مثلہ ردیۃ بالکسر منہ کالرکبۃ والجلسۃ یقال منہ حسن الردیۃ وردیتہ تردیۃ - وراویت عن القوم مراواۃ اذا رامیت بالحجارۃ - وراویت فلانا ای راوأتہ وہو مطلوب - وراداه ایضاً بمعنے وارداه - ردی بالقصر ہلاکی وہلاک شدن (عع ک اف ۲) ارداء متعد فیہ - رجل ردٍ ای ہالک وامراۃ ردیۃ

رذی

رذی - رذیۃ - ناقۂ لاغر شده از رفتن - وناقہ فرو مانده بر راه رذایا ج - رذی مذکر منہ - ارذاء نزار ولاغر کردن وانداختن برداه المرزی المنبوذ

رزی

رزی - ارزاء - پناه گرفتن بکسی یقال ارزیت ظہری الی فلان ای النجات الیہ -

رسو

رسو - رسو - رسو - بالضم والفتح مشدد واو مخففا ایستادن برجای - واستواء ستدن (عع ف اص ۲) وبرجا ماندی پای درحوب وبرجای ایستادن کشتی دربحر یقال رست اقدامہم فی الحرب ای ثبت وجبال راسیات وقولہ تعالی بسم اللہ مجریہا ومرسہا وقدمر فی فصل الجیم واصلاح کردن میان دوکس - وسخن گفتن بر چیزی از کسے رسوۃ نوعے از شبہ ومہرہ کہ در رشتہ درکشند مرساۃ بالکسر لنگر کشتی والقت السحابۃ مراسیہا اے دامت - رواسی من الجبال کوہہاے محکم واحد بار اسیۃ - ویقال رسا الفحل بالشول وذلک اذا اقعا علیہا - ویقال تمرۃ رسیانۃ بکسر النون نوعے از خرما -

رشو - رعی

رشو - رشاء - بالکسر والمد رسن ولو ارشیۃ ج رشوۃ بالضم والکسر پاره رشی ج - رشو پاره دادن (عع ف اص ۲) ارتشاء پاره گرفتن استرشاء پاره خواستن برحکم - وشیر جستن کرہ از مادر - ارشاء رشوت دادن - ورسن بردلو بستن ویقال ترشیت الرجل نرمی کردم باکسے ورشیۃ سلے ظاہرۃ وارشی الحنظل اذا امتدت اغصانہ شبہ بالارشیۃ رشا ستارگان خرد وبرج حوت وہی من المنازل -

رضا

رضا - رضوان - بالکسر والضم خوشنودی مرضاۃ کذلک وپسندیدن (عع ک اف ۲) رضی بالکسر مصدر محض یقال رضیت عنہ واصلہ رضوت ویقال رضیت الشی وارتضیتہ فہو مرضی ومرضو علی الاصل والاسم الرضاء بالمد عن الکسائی رضوان وحمولان فی تثنیۃ الرضا والحمی والوجہ حمیان ورضیان وجمیع ذلک من الواو تسمیۃ راضیۃ اے مرضیۃ لانہ یقال رضیت معیشتہ علی مالم یسم فاعلہ ولا یقال رضیت بالفتح ویقال رضیت بہ صاحبا علیہ فی معنی رضیت بہ وعنہ ایضا - ارضاء ترضیۃ خوشنود کردن وترضیۃ اذا ارضیتہ بعد جہد - واسترضیتہ فارضانی وراضانی فلان فرضوتہ ارضوه بالضم اذا غلبتہ فیہ - رضوی کوہے بمدینہ رضوی منسوب بوے -

رطا

رطا - ارطی - درختے از درختان ریگ ارطاۃ یکے وہو افعل من وجہ وفعلی من وجہ لانہ یقال ادیم مارو طای مدبوغ بورقہ وادیم مرطی ایضاً ولحوق تاء التانیث فی واحدہا یدل علی ان الالف لیست للتانیث وانما ہی للالحاق او بنی الاسم علیہا وارطت الارض اذا انبتت الارطی - راطیۃ موضعے اراط بالضم کذلک -

رعی - رعی - بالکسر علف وگیاه ارعاء ج - رعی بالفتح چریدن - وچرانیدن - وچشم داشتن (عع ف ۲) یقال منہ ارعی النجوم - ورعی البعیر الکلأ وارتعاه ورعیت الابل ارعاہا رعیا - مرعی گیاه وچراگاه وچریدن وفی المثل مرعی ولا کالسعدان - راعی چراننده - وگاه دارنده ولقب مروی رعاۃ ورعیان ورعاء بالکسر والمد مثل قاض وقضاۃ وشاب وشبان وجائع وجیاع قولہ تعالی حتے یصدر الرعاء وفلان یرعی علی ابیہ ای یرعی غنمہ - ویقال رجل ترعیۃ بکسر التاء وضمہا والیاء مشددۃ فیہا الذی یجید رعیۃ الابل - ترعایۃ بالکسر مثلہ - رعاوی بالضم والفتح شتران گرداگرد قوم چراکننده مرعاۃ چشم داشتن ونگریستن - ونگاه داشتن حق کسے را ویا ہم چیرا کردن ستور - وگوش داشتن بکسے منہ قولہ تعالے لا تقولوا راعنا قال الاخفش یقرء راعنا بالتنوین

[1] چوبکہ بدان ملاحان کشتی رانندہندی ڈانڈ - وفی الصحاح المردی خشبۃ ترفع بہا السفینۃ یکون فی ید الملاح ۱۲

ملی اعمال اقول فیہ کانہ قال لاتقولوا خیرا وہو مت المثل غوثہ
استرعاء نگاہ داشتن خواستن وسے المثل من
استرعی الذئب فقد ظلم - رعایۃ بالکسر پاسبانی وپاس
رعیت داشتن امیر - وحرمت کسی نگاہ داشتن یقال
رعیت علیہ حرمتہ راعی والی رعیۃ عامہ مردم ویقال
لیس المرعی کالراعی - رعوۃ بالفتح والکسر باز ایستادن
(زہری (عع ف اض ۲) ارعوا مثلہ یقال فلان
حسن الرعوۃ وقد ارعوی عن القبیح رعیا بالضم والقصر
رعوی بالفتح الاسم مثل بقیا وبقوی - ارعاء بخشودن
برکسے یقال ارعیت علیہ اذا رحمتہ ویقال منہ
ارعی اللہ الماشیۃ ای انبت لہا ماترعاہ - وارعیتہ
سمعی ای اصغیت الیہ -

رغو - رغاء بالضم والمد بانگ کردن شتر (عع
ف اض ۲) وفی المثل کفی برغائہا منادیا - ترغیۃ کفک
برآوردن شیر ومنہ قولہم کلام مرغ اذا لم یفصح عن
معناہ - ویقال ایضا امست ابلہم ترغی وتثشف ای
لہا نشافۃ ورغوۃ - رغوۃ ثلث لغات کفک وسر
شیر رغی ج - وکذلک رغاوۃ اللبن ورغاوۃ بالضم
مع الیاء وبالکسر مع الواو وعلی العکس ایضا
مرغاۃ بالکسر کفک گیر ارتغاء سرشیر خوردن و فے
المثل لیسر حسوا فے ارتغاء یضرب لمن یظہر امرا ویرید
غیرہ ناقۃ رغو علے فعول ای کثیرۃ الرغاء ای الصوت
وارغیتہ ای حملتہ علے الرغاء وترغوا ای رغی کل
واحد ہہنا وواحد ہنا - ومالہ ثاغیۃ ولا راغیۃ ای لا
شاۃ ولا ناقۃ وقد مرفیہ - واتیتہ فما اثغی ولا ارغی
ای لم یعط شاۃ ولا ناقۃ -

رفو - رفوت - الثوب ارفوہ - بالتلیین والہمزۃ
ورفوت الرجل ای سکنتہ من الرعب - مرافاۃ
سازواری رفاء بالفتح والمد کفشیر گرفتن - وحفیسانت

شدن وسازواری ومنہ بالرفاء والبنین دعاء
للمتزوج ترفیۃ این دعا گفتن -

رقی - رقا - برآمدن بر نردبان (عع ک اف
۲) یقال رقیت فی السلم رقی ورقیا ارتقاء مثلہ - مرقاۃ
بالفتح پایۂ نردبان وبالکسر آلۃ یفعل بہا ومن فتح قال ہذا
موضع یفعل فیہ - ورقی علیہ کلاما ترقیۃ اذا رفع وترقی
فی العلم ای رقی فیہ درجۃ درجۃ - رقوۃ ریگ تودہ گرد
یقال ارق علی ظلعک ای امش واصعد بقدر ما تطیق - رقیۃ
بالضم افسون رقی ج - تقول منہ استرقیتہ فرقانی رقیۃ
فہوراق - ورقیۃ نام زنی قیس الرقیات نام مردی منسوب
بزنانی کہ بدین نام بودہ اند وہو عبد اللہ بن قیس الرقیات
رقی بالضم والکسر الثانی موضع -

رکو - رکیۃ - چاہ رکی رکایا ج - رکوۃ کوزۂ آب
خوردنی ومشک آب رکاء رکوات ج وفی المثل
صارت القوس رکوۃ یضرب فی الادبار وانقلاب
الامور رکاء بالکسر والمد موضعی مرکو حوض بزرگ و
خر موز کوچک رکو بار برافزودن بر ستور - ویصلاح
آوردن واستوار کردن خلل - وباقی روز باشیدن
یقال منہ رکوت نقبیۃ یومی ای اقمت وگناہ بر کسی نہادن
یقال رکوت علی فلان الذنب - ارکاء بنیا گرفتن یقال
ارکیت الیہ وتاخیر کردن ومہلت دادن یقال منہ ارکنی
الی کذا وساختہ وآمادہ کردن لشکر - وگناہ بر کسی نہادن
ویقال ما مرتکی علی کذا ای معول معتمد ومالی مرتکی الا علیک ای

رمی - رمی - انداختن (عع ف اک ۲) یقال
رمیت الشیٔ من یدی فارتمی وتیر انداختن رمایۃ بالکسر
کذلک قال ابن السکیت یقال رمیت عن القوس
ورمیت علیہا ولا یقال رمیت بہا - وفزون
شدن یقال رمیت علے الخمسین وارمیت وشنام
دادن بہا حسنۃ قولہ تعالی والذین یرمون المحصنات

والرمی السقی وہے السحابۃ العظیمۃ القطر الشدیدۃ
الواقع من سحائب الحمیم والخریف والجمع ارمیۃ واسقیۃ
ویقال خرجت اترمی اذا خرجت ترمی فی الاعراض
وفی اصول الشجر - وخرجت ارتمی اذا رمیت القنص
ویقال للمرأۃ ترمین فی الخطاب للواحدۃ والجمع سوا
وراعیتہ مراماۃ ورماء اوارتمینا - وترامینا - وکانت
بینہم ہینا ثم صاروا الی حجیزی قال ابو عبیدۃ رمی اللہ
لک ای نصرک وصنع لک - رماء بالفتح والمد ربا و
افزونی وارمی فلان ای اربی قال عمر رضی اللہ عنہ
لا تشتروا الذہب بالفضۃ الا یدا بید ہاؤ وہاء انی اخاف علیکم
الرماء ارماء انداختن ارمیت الحجر من یدی ای القیت و
یقال سابہ فارمی علیہ ای زاد - وترامی الجرح الی الفساد
ویقال طعنہ فارماہ عن فرسہ ای القاہ عن ظہر دابتہ کما
یقال اذراہ - رمیۃ شکار بہ تیر افگندہ یقال بئس الرمیۃ
الارنب - مرماۃ بالکسر پیکان گرد وپایچہ ستور وفی الحدیث
لو ان احدکم دعی الی مرماتین لاجاب وہو لا یجیب الی الصلوۃ

رنو - رنو - پیوستہ نگریستن (عع ف اض ۲) ارنا
متعدٍ منہ یقال ارنانی حسن ما رأیت - کاس رنوناۃ
علی فعلعلۃ ای دائمۃ ساکنۃ - ویقال فلان رنو فلانۃ علے
فعول بالفتح ای دائمۃ النظر علیہا ورجل رناء کذلک
رناء بالضم والمد آواز رنا بالفتح والقصر چیزی کہ در وے
نگرند - وقولہم یا ابن ترنی کنایۃ عن اللئیم -

روی - اروی - بالضم والتشدید بز کوہی مادہ
ونام زنے اراوی ج - واروی علے افعل کذلک
وہذا لغیر قیاس - اروی ایضا نام زنی زبان سیر است
ریا مونث ولم یبدل من الیاء واو لانہا صفۃ وانما
یبدلون الیاء فی فعلی اذا کانت اسما والیاء موضع
اللام کقولک شروی من شریت وتقوی من تقیت و
ان کانت صفۃ ترکوہا علے اصلہا یقال امرأۃ خزیا وریا ولو

کانت ریا اسمار کانت رد الانک کنت تبدل الیاء واوا موضع اللام وتترک الواو التی ہی عین فعلی علی الاصل ریا بوی خوش ویقال ریا ریح طیبۃ من نفحۃ ریحان اوغیرہ۔ ریان ایضًا نام کوہی ردیۃ حاجت واندیشہ در کار روبا دام ردار بالکسر والمد رسن پارہ کہ بآن بار بر شتر بندار قوج۔ یقال منہ رویۃ علی الرحل ای شددتہ علی البعیر وروبیت علی اہلی ولاہلی اذا اتیتہم بالماء۔ ویقال من این ریتکم بالفتح ای من این ترتودن الماء ری بالفتح والکسر وروی بالکسر والتخفیف سیراب شدن (ع ک ا ف ۲) رویت وارتویت وترویت بمعنی۔ روایۃ بالکسر باز گفتن سخن وشعر از کسی (ع ف اک ۲) فہو راو فی الماء والشعر من قوم رواۃ۔ ورویت القوم اروبہم ریا اذا استقیت لہم الماء۔ ترویۃ بروایت شعر واشتن کسی را وسیراب گردانیدن رواکذلک وروز ہشتم از ماہ ذی الحجہ۔ واندیشہ کردن در کار رایۃ راویۃ شتر آب کش وتوشہ دان عند العامۃ علی الاستعارۃ ماء رواء بالفتح والمد عذب۔ وما ہدی کذلک بالکسر والقصر۔ رواء بالضم والمد دیدار ورجل راویۃ للشعر الہاء للمبالغۃ وقوم رواء من الماء بالکسر والمد علی ریہا بالکسر بسیار آب روی حرف قافیہ شعر۔ وا بہ بزرگ سخت بارندہ ویقال شربت شربا رویا وارتوی الحبل ای غلظت قواہ۔ وارتوت مفاصل الرجل غلظت وعندلت ر

رہو۔ رہو۔ میان ہر دو پای کشادہ رفتن ونرم رفتن (ع ف اص ۲) ومنہ قولہ تعالی واترک البحر رہوا ای ساکنا علی ہنیہ وزن فراخ فرج۔ ونوعی از مرغابی ویقال ہو الکرکی۔ رہو رہوۃ جای بلند وپست وہو من الاضداد وآب راہ میان محلہ وفی الحدیث انہ علیہ السلام قضی ان لا شفعۃ فی فناء ولا طریق ولا منقبۃ ولا رکح ولا رہو رہاء ج۔ وارہیت لہم

الطعام والشراب اذا ادمتہ لہم مثل از ہنت وہو طعام راہن وراہ ای دائم۔ دارہ علی نفسک ای ارفق بہا۔ عیش راہ ای ساکن راغد وربما البحر ای سکن رہا زمین فراخ رہا بالضم والفتح حی از مذحج رہاوی منسوب الیہ

رزا۔ کعلی جد ابی الخیر محمد بن احمد امام جامع صبہان

رصاہ۔ محکم۔ واستوار کرد آنرا (ع ف اض ۲) ارصی بالمکان درجای پاید ذکذا اثبت آنرا

فصل الزاء

زبی۔ زبی بار کردن (ع ف اک ۲) از دباء مثلہ یقال زبیت الشئ وازدبیۃ ای حملتہ۔ زبیۃ بالضم بشتہ زبی ج۔ وفی المثل قد بلغ السیل الزبی ہو مغاکی بجہت صید شیر دو دہ یقال تزبیت زبیۃ۔ انبی شتاب زدگی۔ ولتشا ط وسبکی علی افعول رفتار مختلف وشہ کاری بزرگ از الی ج۔

زجو۔ تزجیۃ بنزی راندن کار یقال کیف تزجی الایام ای کیف تدافعہا۔ رجل مزجی ای مزجع وتزجیت بکذا اکتفیت بہ۔ ازجار راندن مزجی چیزی اندک مزجاۃ مونث منہ قولہ تعالی وجئنا ببضاعۃ مزجاۃ ای قلیلۃ والریح تزجی السحاب البقر تزجی ولدہا ای تسوقہ زجاء بالفتح والمد آسانی گردآمدن خراج مدوانی کار یقال فلان ازجی بہذا الامر من فلان ای اشد نفاذا فیہ منہ ویقال عطاء قلیل یزجو خیر من کثیر لا یزجو۔ ویقال ضحکت حتی زجاء ای انقطع ضحکہ۔

زدو۔ زدو۔ کوز باختن کودک وانداختن آن در مغاک (ع ف اص ۲) مزداۃ بالکسر مغاک کوز انداختن واین راخانج گویند یقال جد المدی وازدہ ویقال عد ولغۃ فی سدد وہو مد الیہ نحو الشئ

زری۔ زرایۃ۔ بالکسر خشم وعتاب کردن وعیب کردن (ع ف اک ۲) یقال منہ زریت علیہ تزریۃ علیہ بمعنی وقال ابو عمرو الزاری علی الانسان الذی لا یعدہ شیئا۔ وینکر علیہ فعلہ ازراء خوارمندی نمودن وتقصیر کردن یقال ازریت بہ اذا قصرت بہ وازدریتہ ای حقرتہ

زفی۔ زفیان سخت وزیدن باد وزفتہ الریح ای طردتہ ونام مردی شاعر ناقۃ زفیان سریعۃ قوس زفیان سریعۃ الارسال للسہم۔ زفی بال بر داشتن شترمرغ۔ وبرداشتن سراب چیزیرا درہوا۔

زقو۔ زقی۔ زقاء۔ بانگ کردن (ع ف ا ص ۲ وک ۲) زقاء بالمد والضم صوت وکل صائح زاق۔ زقیۃ بالفتح ای صیحۃ یقال فی المثل وہو اثقل من الزواقی ہی الدیوک لانہم کانوا یسمرون فاذا صاحت الدیک تفرقوا

زکو۔ زکوۃ۔ م تزکیۃ زکوۃ دادن از مال۔ وپاکیزہ کردن وستودن خود را وزکوۃ از کسی گرفتن قولہ تعالی وتزکیہم ای تطہرہم۔ زکا بالقصر ای شفع یقال خسا او زکا یعنی طاق یا جفت۔ زکاء بالفتح والمد والیدن (ع ف اص ۲) ولائق آمدن ونعم کردن کو کذلک یقال ہذا الامر لا یزکو بفلان ای لا یلیق بہ۔ ازکاء رکو الانیدن غلام زکی زاکی والمصدر منہ زکو بفتحتین۔ وتزکی تصدق۔

زنی۔ زنا۔ مقصور عند اہل الحجاز ممدود عند اہل نجد بالزن حرام جمع آمدن (ع ف اک ۲) نوی لنسبت الیہ مقصور زنوی از ممدود تزنیۃ بزنا منسوب کردن مزانی خواندن کسی را زنارۃ بالتشدید ممدود منہ مادہ وقولہم ہو لزنیۃ بالفتح والکسر نقیض قولہم لرشدۃ۔ والمراۃ تزانی مزاناۃ وزناء ای تباغی۔

زوا۔ زاویۃ۔ کنج ومنقولہ زدا یا ج زویت الشئ جمعتہ وقبضتہ (ع ف اک ۲) وفی الحدیث زویت فی الارض فازیت مشارقہا ومغاربہا۔ وانزوت

زری۔ رنا۔ رصاہ۔ زفی۔ زبی۔ رتو۔ زکو۔ زجو۔ زنی۔ رہو۔ زرو۔ زوا۔

الجلدة انقبضت یعنی درکشیده شد زری بالکسر پوشش
وهیأت وأصله زدی یقال سنه زیته والقیاس تردیت
زدی الرجل مابین عینیه یعنی آژنگ درافگند سرد
زدی المال عن وارثه زیاای صرفه زدو نام کوهے -
و قضاو قدر یقال حم وزدی ای قضی و قدر - قدار زوزیۃ
زوازیۃ دیگ بزرگ که یک شتر گوشت بپزد زای
حرفی از حروف معجمه بمد و بقصر ولا یکتب الا بیا بعد الالف
قال زید بن ثابت فی قوله تعالی ثم ننشزها بے زای
قرءها یعنی اقراه بالزای - زدراة لیثت ستیخ کرده
رفتن دگام نزدیک نهادن یقال منه زدرنے
الرجل بپروزی دراندن -
زہو - زہو - بالفتح والضم لغة الحجاز غوره خرمای
زرد وسرخ - ورنگ گرفتن غورهٔ خرما یقال
اذا ظهرت الحمرة والصفرة فی النخل ظهر فیه الزہو وزہا
النخل زہوا ازہاء مثله ودیدار نماینده خوب یقال زہا
الشی لعینیک - وبرداشتن سراب چیزی را یقال
زہا السراب الشئ ای رفعه وہذا بالالف لاغیر وربما
قالوا زہت الریح الشجر تزہاإذا ہزته و وزیدن باد
وسبک وسهل داشتن یقال زہاه وازدہاه ورفتن
ناقه بعد از ورد یک شبا روز وراندن متعد ولازم و
کار باطل ودروغ - وجنبانیدن باد درخت را - و
لپستان کردن پیش نزدیک زادن (عع ف اض ۲)
وکبر ونازکردن یقال زہی الرجل فهو مزہو مجهولا و ازدہی
فهو مزدہی - وللعرب احرف لایتکلمون بذلک الا علی
سبیل المفعول به وان کان بمعنی الفاعل مثل قولهم
زہی الرجل وعنی بالامر ونتجت الناقة واشباهها
اذا امرت به قلت لتزه وکذلک الامر من کل فعل لم
لیسم فاعله وامر الغائب لایکون الا باللام کقولک
لیقم زید وفیه لغة اخری زہا یزہو زہوا ای تکبر ومنه

ستو - ائی ا - زخی سجو - زنا - زغا سحا - زغا - زہو - زکی - زلیۃ - ساؤ - سخی - سبی

قولهم ما ازہاه ولیس ہذا من زہے لانه لا یتعجب من فعل
مجهول ابل زاہیة اذا کانت لا ترعی الحمض ویقال
ہم زہاء مائة ای قدر مائة -

زای - تکبر کرد (عع بفتحها) ازآه لطنه اذا امتلاء
فلم یتحرک -

زخی - کسی عنبری من ولد فرط بن عبد مناف صحابی
برک علیه النبی صلی اللہ علیه وسلم ومسح راسه -

زرا - اسم جد جد محمد بن محمود بن ابراہیم بن بنا
الفارقانی و والد ابی الخیر بن زرا المحدثین -

زغا - عدل وقسط (عع ف اض ۲)

زغا الصبی - کودک گریست (عع ف اض ۲)
ازاغیة خشتی که خود را برمردان اندازد زغے بالضم
بوی جبشیان زغاوة بالضم نوعے از جبشیان
زغوان بالفتح نام کوہے -

زکی - بالید وافزود (عع ک اف ۲) تزکی مثله و
تشنه گردید زکیه دہی ست مابین بصره و واسط -

زلیہ - زیلو که آن شطرنجه وگلیم وپلاس باشد زلالی ج -

فصل السین

ساؤ - ساو - نیت - ونورد خاطر - وجایگاه باتش
ودوری قصد وہمت وکشش به چیزی یقال منه انت
ذو ساؤ ای لعبید الہم وساه بمعنی ساء مقلوب منه

سبی سبی - سباء - برده کردن (عع ف اک ۲)
استباء مثله ودل بردن معشوق عاشق را وخمر از
شہری بشہری بردن فاما اذا اشتریتها
فبالہمز سبیة آن خمر وبالہمز الکیا وزن برده وغریب
کردن و دور گردانیدن یقال سباه اللہ ویقال
ذہبوا ایدی سبا وایادی سبا ای متفرقین وہما اسمان
جعلا واحدا سابیاء بالمد مشیمه که با بچه بیرون آید از

رحم ونتاج وگوسپند کثیر النسل سوابی ج - اسابی
الدماء راه ہای خون اسبارة بالکسر یکے -

ستو - ستاء - لغة فی سدی الثوب یعنی تار وستیت
الثوب مثل اسدیته - واستاتت الناقة استیاء و
استرخت من الضبعة -

سجو - سجیة - خو - وطبیعت سجو بضمتین آرام گرفتن
ودائم شدن (عع ف اض ۲) قوله تعالی واللیل اذا
سجی ای ظلم وسکن ومنه البحر الساجی - وطرف ساج
ای ساکن تسجیة پوشانیدن مرده را -

سحا - سحا - شب پره سحاة یکے وہمان مفتوحان
مقصوران - وسحاة کل شئ قشرته سحاج - وساحت
خانه وماننده آن سحاء الکتاب بالکسر والمد مهر نامه
سحارة یکی اسحیة ج - وگیاہے که زنبور عسل آنرا خورد
ضنبسلح خورنده آن گیاه و آسحی الرجل اے
نزت عنده الاسحیة وما فے السماء سحارة من سحاب ای
قطعة - وسحوت القرطاس وسحیة ای قشرته (عع بفتحها
ض ۲ وک ۲) ثلث لغات وسحوت الطین عن وجه الارض
وسحیة ای جرفته یعنی رنده ہم وسحوت الکتاب وسحیته
ای شددته بالسحا یعنی مهر کردم رجل سحوان بضمتین مرد
بسیار خوار ساحیة باران سخت بارنده مسحاة بیل آہنین وکلند

سخی - سخاوة - سخاء جوانمردے (عع ف اض ۲
وک اف ۱) و بازماندن از چیزی یقال سخیت نفسی عنه
اذا ترکته وجوانمرشدن (عع بضمها) سخو فروزانیدن
آتش وبیرون آوردن خاکستر وآتش از دیگران
(عع ف اض ۲) سخی مثله (عع ک اف ۲) ویقال اسخ
نارک ای اجعل لها مکانا توقد علیه - سخی بالقصر لنگی
شتر وشتر بچه یقال منه سخی یسخی سخی فهو سخ مثل عم و
فلان یتسخی ای یتکلف السخاء - مکان سخاوی جای
نرم و ارض سخاویة سخوا زمین نرم وفراخ سخاوی

سله الز وسفینة عملها التوکل لاجیل ۱۲ سه ۵ قدر زوزیة فی الہمز ۱۲ سه الزای اذا کتب بہمز بعد الالف فو ہمز ۱۲ ق

بفتح الواو وکسرہا ج مثل صحاری -

سدو - سدا - دست دراز کردن بہ چیزے یقال سدت الناقة تسدو وہو تذرعہا فی المشی و گام فراخ نہادن ستور - (ع ف اص ۲) یقال ما احسن سدو رجلیہا واتوییہا ونوق سوادی - وفلان یسدو فلان ای ینحو نحوہ - لسرة سدیة و البسر سد غورہ تر سداة تری شب - وتار جامہ اسدیة ج - سدی کذلک یقال سدیت الارض بالکسر تسدی سدیة نمناک شد واسدی النخل ای سدی لبسرہ وذلک اذا استرخت ثفاریقہ - اسداء بافتن یقال اسدیت الثوب واسدیتہ درسیدن یقال طلبت الشئ فاسدیتہ ای اصبتہ فان لم تصبہ قلت اعمستہ ومہمل گذاشتن یقال ابل سدی بالضم مہمل گذاشتہ قولہ تعالیٰ ایحسب الانسان ان یترک سدی وبفتح السین ایضاً - وتسداہ ای علاہ لسادی ای سادس یعنی ششم ابدلت من السین یاء کما فسر فی ست -

سرو - سرو - م سروة یکے دجانے بلند تر از آب راہ وفرد تر از کوہ - دمحلۂ حمیر - وجوانمردی و مردمی وہو سخاء فی مروة (ع ف اص ۲ و ک اف ۲) سری لغت منہ سراة ج - سروات جمع الجمع سری ایضاً جوی خرد واسریة سریان ج - سراوة سری شدن (ع لضمہا) تسری بتکلف مردمی نمودن و وسریت گرفتن کنیزک را قال یعقوب اصل تسررت من السرور فابدلت من احدی الراآت یاء کما یقال تقضی من تقضض - سریة بالضم والتشدید کنیزک بجہت فراش سراری ج - سریة بالفتح و تخفیف الراء پارہ از لشکر سرایا ج - یقال خیر السرایا اربع مائة رجل - سروة الثوب وسریتہ عنی ای القیتہ وسروت عنی الدرع بالواو لاغیر - ویقال السری حمیتہ ایم انکشف وسری عنہ مثلہ - سروة بالکسر تیر خرد سری ج - والجرادة اول ماتکون دبے ودوة واصلہا الہمزة وسرتة لغة فیہا - ارض سروة ذات سروة سراة کل شئ ظہرہ ووسطہ والجمع سروات وفی الحدیث لیس للنساء سروات الطریق ای یمشین فی الجوانب سراة النہار وسطہ سراء بالمد والفتح درخت کہ از وے کمان سازند استرا و برگزیدن مردم وشتر وگوسپند وہی سری ابلہ وسراة مالہ - واستری الموت بنی فلان ای اختار سراتہم - ساریة ستون - وابرشت سواری ج - ونام مردی سری بالضم سرے بہ شب رفتن (ع ف اک ۲) سریت واسریت بمعنی سریة سری بالضم فیہا اسم فیہ وبالالف لغة اہل الحجاز وجاء القرآن بہما جمیعاً ویقال اسراہ واسری بہ قولہ تعالیٰ سبحان الذی اسری بعبدہ لیلا وان کان السری لایکون الا باللیل ذکرہ للتاکید کما یقال سرت امس نہاراً والبارحة لیلا - سرایة بالکسر درگذشتن از چیزے بچیزے والسرایة سری اللیل وہو مصدر یقال فی المصادر ان یجئ علی ہذا البناء لانہ من ابنیة الجمع وبعض العرب یؤنث السرے والہدی توہما انہا جمع سریة وہدیة - اسرائیل نام مردے یقال ہو مضاف الی ایل یہمز ولا واسرائین بالنون کما یقال جبرئین واسماعین -

سطو - سطو - دست در رحم ناقہ کردن راعی تا آب فحل را بیرون کند و دور نہادن اسپ گام را و بسیار شدن آب - وسخت گرفتن و حملہ کردن (ع ف اص ۲) یقال سطا بہ - سطوة یکبار سطوات ج - والفحل یسطو علی طروقتہ ساطی آنکہ نغلبہ شہوت از شبان بشتر ان بیرون آید از یکے بر دیگری اسپ گام دور نہندہ وفرس ساطی الذی یسطو علی سائر الخیل ویقال ہو الذی یرفع ذنبہ فی حضرہ -

سعی - سعی - دویدن وشتاب کردن - وکسب وکار کردن - وخراج وباج گرفتن (ع لفتحہا) ساعی خراج وباج ستان وآنکہ کاری بر کسی افگند و کثیراً ما یقال ذلک فی ولاة الصدقة سعاة ج مسعاة واحدة المساعی فی الکرم والجود - سعو بالکسر یکساعت از شب یقال مضی من اللیل سعو وسعواء مثلہ یقال ساعانی فسعیتہ اسعیہ اذا غلبتہ فیہ - سعایة بالکسر غمازی وبدی کردن یقال سعی بہ الی الوالی اذا وشی بہ - سعایة ایضاً پارۂ از بہای خود دادن مکاتب بجہت ازادی واستسعیت العبد فی قیمتہ ولا یقال زنی بحرة وامة وساعی فلان بامة ویکون المساعاة فی الاماء خاصة -

سفی - سفا - باد خاک را بردن (ع ف اک ۲) سفی نعت دابة سفی بالقصر خار گیاہ وخاک سفاة اخص منہ وکم موی شدن پیشانی اسپ فرس اسفی نعت منہ لیغل اسفی استر بسکو ولا یقال لشئ اسفی لخفتہ ناصیتہ الا للفرس تغلة بسفوا سریعة سفو شتاب رفتن سفا ای اسرع فی المشی والطیران اسفی الزرع اذا خشن اطراف سنبلہ سفیان نام مردی بفتح ولیضم - ویکسر سفوان بالتحریک موضعے نزدیک بصرہ مسافات مسافہت -

سقی - سقاء - بالکسر والمد مشک شیر وآب اسقیة اسقیات اساقی ج - وطب مشک شیر خاصة نحے خیک روغن خاصة قربة مشک آب خاصة سقی آب دادن وسقیا لک گفتن (ع ف اک ۲) یقال سقیت فلانا واسقیتہ آب خورانیدم وسقیا لک گفتم وسقاہ اللہ الغیث واسقاہ آب دہاد والاسم السقیا بالضم - ویقال سقیتہ تسقیة

سدو+سعی

سفی

سرو

سطو+سقی

و اسقیته لماشیته وارضه و الاسم السقی بالکسر اسقیة
ج یساقیه جوی نهر و سواقی ج یسقی علی فعیل بر بر بر
قطرہ اسقیة ج علی خلاف القیاس و بروی سقیة
ای ازدی وحزما بن رجل سقار وامراۃ سقارۃ وسقاۃ
و فی المثل اسق رقاس انها سقایة لضرب للمحسن ای احسن
الیه لاحسانه یسقوی کشت آبی عذی بالکسر کشت دشتی که
از باران آب خورد مسقاۃ بالفتح جای آب خوردن
و بالکسر آلت آب خوردن سقی بالکسر زرد آب یقال
منه سقی بطنه و تسقی ای اجتمع فیه ماء اصفر فهو مستسق
و بهرہ آب یقال کم سقی ارضک اسقیة ج - استقاء
عیب و غیبت کردن تسقیة آب دادن تشدد و للکثرۃ
و سقاک اللہ گفتن استقاء کذلک مساقاۃ تیمار و تعهد
کردن درخت بشرکت وخل وی تساقی یکدیگر را
خورانیدن استقاء آب خواستن و بر کشیدن از چاه
و استقیت فی القربة وسقیت فیها بمعنی سقایة بالکسر
پیمانه شراب ومنه قوله تعالی جعل السقایة فی رحل
اخیه وهو الصواع الذی کان الملک یشرب منه -

سلو سلو - سلی - سلا - بالضم فیها خرسندی و بی غمی
(ع ف ا ص ۲ و ک ا ف ۲) یقال سلوت وسلیت
عنه - سلوی بودنیج وعسل قال الاخفش لم اسمع له
بواحدۃ ویحتمل ان یکون جمعه و واحده سوا و کما فی
و قلی - ویقال هو فی سلوۃ من العیش ای فی رغد سلی
بالفتح پوست که بر روی شتر بچه در کشیده زاید و آنرا
بپارسی پارک خوانند ناقة سلیاء آنکه سلی در شکم وی
مانده باشد و آن مهلک است تسلیة خرسندی و بی غمی
و اذن تسلی تسلیهم بهان و نعست منه و بیرون
کشیدن سلی از شکم ناقه و فی المثل وقع القوم فی سلی
جمل ای فی امر صعب و ان لم یکن فی الجمل سلی - و
یقال فی المثل انقطع السلی فی البطن اذا ذهبت الحیلة

کما یقال بلغ السکین العظم - اسلاء بی غم کردن التسلی
لازم منه - و السلی اعنی الهم و تسلی بمعنی ای انکشفت
سلوانة بالضم خرزۃ کانو یقولون اذا صب علیها ماء
المطر نشربه العاشق التسلی - سلوان بالضم نام آب
دبی غمی ودارو که آنرا مفرح خوانند -

سما سما - سماء - آسمان بذکر و یونث اسمیة سماوات
ج - وسقف وسایه بان - و باران یقال مازلنا
نطأ السماء حتی اتیناکم اسمیة سمی علی فعول ج و پشت
اسپ سمو بلندی و بر آمدن یقال سموت و سمیت
مثل علوت و علیت (ع ف ا ص ۲ و ک ا ف ۲) و
تسامو ای تواروا - وسمالی شخص - تقع حتی استبنته
وسما بصره ای علا - قروم سوامی ای فحول رافعة رؤسها
ویقال روت من سامی طرفه اذا ازلت نخوته وسما
الفحل سماوۃ اذا سطا علی شوله سماوۃ ایضاً شخص هر
چیز و موضعی در بادیه و سماوۃ البیت سقفه و اما
قول الشاعر (ع) اسماء الاله فوق سبع سمائیا فجمعه
فعائل کما یجمع سحاب علی سحائب ثم رده الی الاصل و
لم ینون کما ینون جوار ثم نصب الیاء الاخیرۃ لانه جعله
بمنزلة الصحیح الذی لا ینصرف کما تقول مررت بصحائف
اسم نام اسماء ج - تقدیره افعل والذاهب منه الواو
لان جمعه اسماء وتصغیره سمی و هو مشتق من سموت لانه تنویه
و رفعة و اختلف فی تقدیر اصله قال بعضهم فعل بالکسر
قال بعضهم بالضم و افعال جمع لهذین مثل جذع و اجذاع
و قفل و اقفال ولا یدرک صیغته الا بالسمع وفیه اربع
لغات - اسم بالکسر والضم وسم بها والالف للوصل
و قطع لضرورۃ الشعر ایضاً کقول الاحوص (شعر) و ما
انا بالمحسوس فی جذم مالک - ولا من تسمی ثم یلتزم الاسماء
سموی منسوب و اسمی ایضاً علی حاله - و جمع الاسماء
الاسامی - و حکی الفراء عنک باسماوات الله التسمیة

نامیدن - و بنام خواندن و نام نهادن یقال سمیت
فلاناً زیداً و بزید و اسمیته مثله فتسمی - به سمی علی فعیل
هم نام و نام زد یقال هو سمیه کما یقال هو کنیه و قوله تعالی
هل تعلم له سمیاً ای نظیراً یستحق مثل اسمه و یقال مسامیه
الیسامیه - و اسمی فلان ای اخذ ناحیة السماوۃ سماۃ
بالضم صیادان مثل رماۃ - و سموا و استموا ای خرجوا للصید

سنی سنی - سنا - بالقصر روشنائی برق و جز آن و گیاهی
از ادویه منسوب بمکه و بالمد بلندی یعنی بلند داشتن او
ای رفعه - و سناه ای فتحه و سهله و سانیت الرجل اذا
راضیته و داریته و احسنت معاشرته و تسنی ای
تغیر و اصله تسنن فابدلت من احدی النونات یاء
مثل تقضی من تقضض - مسناۃ بند آب سانیة شتر آب
کش و فی المثل سیر السوانی سفر لا ینقطع یقال الناقة
تسنو ای سقت الارض - و سحابة تسنو الارض و قوم
یسنون لانفسهم اذا استقوا ارض مسنوۃ و مسنیة قلبوا
الواو یاء - و یقال اخذه بسانیته و صنایته ای اخذه کله
سنة سال سنون سنوات سنهات ج اذا جعلت
نقصانه الواو فهو من هذا الباب یقال منه اسنے
القوم یسنون اسناء اذا لبثوا فی موضع سنة و استنوا
اذا اصابتهم الجدوبة تقلب الواو تاء للفرق بینهما

سوی سوی - سواء - برابری - و راستا راست قوله
فانبذ الیهم علی سواء و میانه چیزی قوله تعالی فی سواء
الجحیم و جز یقال ما عدلت عنک سوائک سوی
بغیرک سوی بالضم والکسر والقصر راست سواء بالفتح
والمد کذلک بمکان سوی و سواء ای عدل وسط فیما
بین الفریقین و تقول مررت برجل سواء و العدم سواء
ای غیرک - و هما سواء و سواءان و هم سواء و اسواء
و سواسیة ای اشباه علی غیر قیاس قال الاخفش فعلعلة
ذهب عنه الحرف الثالث قال فاما سواسیة فان سواء

لہ درنیج پرندہ ایست کہ در کنار آبہا پیدا شود شبیہ بیتھو لیکن کوچک تر از ان ہندی لوا ۱۲ اسلہ و مرتع بین الکوفة و الشام و لیست من العواصم و وہم الجوہری ۱۲ ق

فعال وسیة یجوز ان یکون فعة ادفلة الا ان فعة قلیس الا ان اکثر مایلقون موضع الام والقلبت الواو یا گ لکسرة ماقبلها لان اصلها سوبة - لیلة السوار شب سبزو درہم از ماہ آسوی ای اسقط واغفل یقال سوبت الشی اذا ترکتہ واغفلتہ - ولا لسیاوی ہذا لذا ولا لسوی ایضا ولا لسیادیہ ای لا یعادلہ - لستویۃ راست و برابر کردن یقال سویۃ فاستوی ای اعتدل - وہما علی سونۃ ای علی سواء وقسمتہ بینہما بالسویۃ - ورجل سوی الخلق ای مستو - ویقال استوی من اعوجاج - واستوی علی ظہر دابتہ ای استقر وحاذیت بینہما ای سویت و استوی الی السماء ای قصد - واستوی علیہ ای یقیل استوی علیہ ای استول علیہ وظہر - واستوی ای انتہی شبابہ - وتقصدت سوی فلان ای قصدت قصدہ سویۃ کساء محشو بثمام ونحوہ کالبرذعۃ والجمع سوایا ج - ویقال کیف صلحہم فیقال ہم سوون صالحون ای اولادنا وما اشبہا سویۃ صالحۃ - وفی الحدیث اذا الشاء رابلکوا وقولہ تعالی لو تسوی بہم الارض ای تستوی بہم - سوی بالضم نام آبی -

سہوی - ستارۂ ریزہ فی بنات النعش الکبری والناس یمتحنون بہ ابصارہم - وفی المثل اریہا السہی وتریني القمر - سہوۃ مانند صفہ وخانۂ خرد وگنجینہ و ناقۃ نرم رفتار - سہا بالکسر والمد - سہو آرام ونرمے سہا ج مثل دلو ودلاء و غفلت (ع ف اص) یقال سہا عنہ سہیا و سہوان ویقال علیہ من المال مالا سہی ولا نہی ای لا یبلغ غایتہ - وجلت المرأۃ سہوا ای اذا حملت علی حیض - والمساہاۃ فی العشرۃ ترک الاستقصاء - سہوا ساعۃ ازاول شب وفی المثل ان الموصین بنو سہوان معناہ انک لا تحتاج الی ان توصی بہا وانما یوصی من کان غافلا ساہیا -

سوی - سیۃ - القوس - سرہای برگشتہ کمان سیات ج - والہاء عوض من الواو و النسبۃ الیہا سیوے یہمز ولا قال الفراء یقال ہوفی سی راسہ وفی سواء رأسہ اذا کان فی النعمۃ وقد لیفسر سی فی عد وشعرہ من الخیر سی بالفتح زمینی از دیار عرب - وبیابان و قولہم لا سیما ہمتا - وخاصتہ - وخود ہی کلمۃ یستثنی بہا وہی سی معناہ ہمتا وبرابر ونثنیۃ تسیان ضم الیاء والاسم الذی بعدہ لک فیہ وجہان الجر علی ان تجعل ما زائدۃ وتجر الاسم بسی لان معنی سی معنی مثل وینشد قول امرء القیس (شعر) الارب یوم لک منہن صالح ولا سیما یوم بدارۃ جلجل مجرورا ومرفوعا تقول ضربن القوم ولا سیما اخیک ای لا مثل ضربۃ اخیک والرفع کقولک ولا سیما اخوک ای لا مثل الذی ہو اخوک فتجعل ما بمعنی الذی وتضمر ہو وتجعلہ ابتداء واخوک خبرہ فاعلم - قال الاخفش یقال ان فلانا کریم ولا سیما ان اتیتہ قاعدا فان ما ہہنا زائدۃ لا تکون من الاصل وحذف ہہنا الاضمار وصار ما عوضا من المضمر کانہ قال ولا مثلہ ان اتیتہ قاعدا -

ساساہ - سرزنش دتوبیخ کرد آنرا

ساغیۃ - شربت خوش مزہ -

ساکاہ - در مطالبہ بروتنگی کرد -

سمی - بالضم وادی ست یا شہری است ابن الاعرابی (س م ی) غیرہ -

فصل الشین

شاؤ - شاو - غایت ہر چیز وتگ و در گذشتن (ع ف ا ص ۲) وخاک چاہ - مشاۃ مثل مشعاۃ زنبیل در آن خاک بر آرند - مسانی ج - وشاوت من البیر اذا انزعت منہا التراب - وتشاء بینہما مثل تشاعا ای تباعد وتشاء القوم ای تفرقوا - وقد شاشاوا ای طلقوا وشاوت القوم شاؤا اذا سبقتہم - وشاء اہ علی فاعلہ ای سبقہ وشاہ مثل شعاہ وشارہ مثل شاعہ علی القلب ای سبقہ قال ابو عبیدۃ اشتاہ ای استبع وقیل سبق -

شبو - شباۃ - تیزی ہر چیز شبا شبوات ج - شبوۃ العقرب یعنی دم کژدم شبوات ج - واشبی الرجل ای ولدلہ ولد ذکی - واشبی فلانا ولدہ ای اشبہہ - واشبیت الرجل ای رفعتہ واکرمتہ وشبت الشجرۃ ای ارتفعت -

شتو - شتاء - بالکسر المد زمستان قال المبرد ہو جمع شتوۃ وجمع الشتاء اشتیۃ - شتوی بالتحریک والتسکین منسوب - وشتوت - وشتیت - وتشتیت بموضع کذا ای اقمت بہ الشتاء واشتی القوم دخلوا فی الشتاء ومشاتاۃ معاملۃ فی الشتاء شتی شتوی باران زمستان وہذا الشی یشتینی ای یکفینی لشتائی -

شجو - شجو - اندوہ - اندوہگین کردن (ع ن ا ص ۲) واشجاہ ای اغصہ - شجا غصہ مندانہ ویگیر شدن واستخوان وجز آن در گلو ماندن (ع ک ب ت ۲) شجی غمگین وہی شجیۃ شجوی منسوب الی شجو ویقال ویل للشجی من الخلی مشددۃ ویاء الشجی مخففۃ وقد شدد فی الشعر (شعر) نام الخلیون عن لیل الشجیا شان السلاۃ سوی شان المحبینا - وان جعل شجی علی فعل من شجاہ الحزن ای شجوہ شجی بالتشدید لاغیر - مفازۃ شجواء وصعبۃ المسالک - رجل شجوجی دراز پای والنسبۃ الی شجی شجوی بفتح الجیم کما نسبت نمیر نمری فانقلبت الیاء الفا ثم قلبتہا واوا -

شحو - شحو - دہان باز کردن - وباز شدن (ع ف ص ۲) فرس بعید الشحوۃ ای الخطوۃ وجاءت الخیل شواحی ای فاتحات افواہہا -

سوی
شبو
شتو
شجو
سہو+ساسا:
ساغیۃ
ساگاہ
سمی
شاد
شجو -

ــــــــ
[a] چہار چوب مانند نردبان دو پایہ کہ آنرا بر پشتان بالوار یا حرم بانند وازخاک وامثال آن پر کردہ وکس از جای بجای برند ۱۲

شدو

شدو - شدو - راندن وشعر خواندن درچیزے (ع ف اص ۲) شادی راننده - وآنکہ بعضے از ادب تعلم کرده باشد - وبآواز خواننده -

شذو وشصو

شذو - شذا - بالقصر گزند ورنج یقال تشذیت ای آذیت ومگس سگ احدہا شذاۃ ولقبۂ قوت وشدت ونمک - وتیزی بوی - ونوعی از کشتی ہا - ودرخت - وپاره ہای چوب - درسنگی یقال منہم شذا ه ای اشتد جوعہ -

شری

شری - شرار - بالکسر خریدن وفروختن وہو من الاضداد ویمد ویقصر (ع ف اک ۲) قولہ تعالے ومن الناس من یشری نفسہ ای یبیعہا وشروہ بثمن بخس ای باعوه وقولہ تعالی اشتروا الضلالۃ بالہدے اصلہ اشتریوا فاستثقلت الضمۃ علے الیاء فحذفت واجتمع الساکنان الیاء والواو فحذفت الیاء وحرکت الواو بحرکتہا لما استقبلہا ساکن وتجمع شری علی شریۃ وہو شاذ لان فعلا لایجمع علے افعلۃ - شری بتسکین حنظل ودرخت وی یقال لفلان طعمان اری وشری شریۃ یکی - ونخلہ کہ از دانہ رستہ باشد شری فرومایہ ستوران وآبلہ ریزه برانداز کہ آنرا خراج گویند وبہ یقال منہ شری جلده فہو شر علی فعل وراه ودکوه سلمی وہو جبل کثیر الاسد وسگ شدن از غضب (ع ک اف ۲) وبسیار درخشیدن درخش وبسیار جنبیدن وہار اسپ ودر رفتار فرس شری علے فعیل شری الرجل واستشری ای لجّ فے الامر - اشتراء الحرم نواحیہ واحدہا شری - اشتراء برکردن کاسہ وحوض - شریان بالفتح والکسر - رخنی کہ از وکمان سازند وبالکسر منہ رگ جہندہ شرائین ج - شروی بالفتح مانند شرورے علے فعول اسم جبل - شراۃ بالضم لعضے از خوارج شاری سموا بذلک لقولہم انا شرینا انفسنا فے طاعۃ

شصو

الله ای بعناہا بالجنۃ حین فارقنا الائمۃ الجائرۃ ومنہ یقال تشری الرجل آشترا خریدن مشتری خرنده وکوکبے کہ سعد اکبر است -

شصو - شصو - بالضم بازماندن چشم (ع ف اص ۲) شصا البصر ای شخص واشصاه صاحبہ رفعہ - وفی المثل اذا ازحمن شاصیا فارفع یدا ای اذا سقط ورفع رجلیہ فاکفف عنہ وبرآمدن آبر - وسست وپای ورداشتن از مرده - ومردارکہ اماسیده باشد شصے کذ فہو شاص - شاصیۃ خیک در آگنده کہ پایچہ ہاے وے ورداشتہ باشد شواصی ج - شاصلی مثل باقلی گیاہی اذا شدد قصر واذا خفف مدو -

شطو

شطو - شطا - نام دیہی در نواحی مصر شطوی منسوب بوے

شظی

شظی - شظیۃ - پاره از عصا شظایا ج وتشظی الشئے اذا تطائر شظایا ه شظی استخوان سک کہ بباز و چسپیده است - ولنگیدن اسپ بسبب جنبیدن آن استخوان ومنہ قیل شظی الفرس بالکسر وگفتن فی شظا القوم اتباع ولحوق شوندگان بیرونی برالشیان وہو خلاف صمیم القوم -

شعو

شعو - غارۃ شعواء - اے متفرقۃ فاشیۃ ومنہ اشعی القوم الغارۃ - وجاءت الخیل شواعے وشوائع ای متفرقۃ -

شغو

شغو - شاغیۃ - ای زائدۃ ومنہ رجل اشغی ومراۃ شغواء وقوم شغو شغا مصدر منہ (ع ف اص ۲ وک اف ۲) شغواء ایضا عقاب -

شفا

شفا - شفا - کرانہ وگوشہ - ویقال للرجل عند موتہ وللقمر عند امحاقہ وللشمس عند غروبہا ما بقی منہ الا شفا ای قلیل - وشفا کل شیٔ حرفہ قولہ تعالے وکنتم علے شفا حفرۃ من النار - وتثنیتہ شفوان قال الاخفش لمّا الالف فیہ مبدل منہ الواو ولانہ لم یحی فیہ الامالۃ والا من الیاء - شفاء بالکسر دالمد تن درستی - وتن درستی دادن (ع ف اک ۲) یقال شفاه الله من مرضہ واشفی علی الشئی اشرف علیہ یقال اشفے المریض علی الموت واستشفے ای طلب الشفاء وخففتک الشئے اعطیتکہ تستشفے بہ واشتفیت بکذا وتشفیت من غیظے ای استشفی بہ واشتفیت اشفاء الله عسلا اذا جعلہ لہ شفاء - اشفی بالکسر والقصر درفش -

شقا

شقا - شقا - شقاوۃ - بالفتح بدبختی نقیض سعادت وقرء شقاوۃ شقاوتنا بالکسر وہے لغۃ - وہے واوی یقال شقی الرجل انقلبت یاء لکسرۃ ما قبلہا ونشفی فقلبت لفا لفتحۃ ما قبلہا - واشقاه الله فہو شقے بین الشقوۃ بالکسر وفتحہ لغۃ - مشاقاۃ - سختی کشیدن وبسختی مرد وسیدن وشاقی فشقوتہ اشقوه ای غلبتہ فیہ -

شکو

شکو - شکو - شکا - شکایۃ - شکیۃ - شکاۃ گلہ کردن (ع ف اص ۲) شکوی گلہ اشکاء گلہ آوردن وگلہ دور کردن از کسے وہو من الاضداد یقال اشکیتہ اے جعلتہ شاکیا وایضا ازلت عنہ الشکایۃ والشکیۃ مثل شکوۃ واشتکی وتشکے عضوا من اعضاۃ واشتکی ای اتخذ شکوۃ مشکاۃ بالکسر سوراخ ناقب ناگذاره کہ چراغ دروی نہند رجل شاکی السلاح اذا کان ذا شوکۃ وحد فی سلاحہ وہو مقلوب شائک شکی گلہ کننده وگلہ کرده شده - ووزناک شکوۃ بالفتح پوست بره شیرخواره کہ در وی شیر کنند -

شلو

شلو - شلو - بالکسر اندام باگوشت اشلاء ج وفے الحدیث ائتنی بشلوہا الایمن - واشلاء الانسان اندامہای جدا شده ازہم - وبقایای مردم یقال بنو فلان اشلاء فی بنی فلان ای بقایا فیہم وقول الناس اشلیت الکلب علی الصید خطا قال ابوزید اشلیت الکلب دعوتہ - وقال ابن السکیت وسد الکلب بالصید

ـــــــ

ےا شری کعلی نوال المال خیاره کالشراۃ صدرہ ق ۲ے متنسوبون الی نیہ غضب وبج ۱۲ق ۳ے محلہ الاسم ۱۲ق ۴ے شظاۃ فصیبہ ۱۲ق ۵ے تشکی تشدید الکاف ذسرن (ش ک ک) وہم الجوہری ق

وآسدته اذا اغريته به ولا يقال اشليته وانما الاشلاء ان يقال اشليت الشاة او الناقة اذا دعوتها باسمائها لتحلبها وقيل الاشلاء انما هو الدعاء لتغريها على الصيد وغيره - استشلاه واشتلاه اى استنقذه وكل من دعوته حتے تخرجه وتنحيه من موضع او مكان فقد استشليته واشليته - ويقال ذهبت ماشية فلان وبقيت له شلية وجمعها شلايا ولا يقال الا فى المال -

شوى - شى - بريان كردن (ع ف اك ٢) شواء بالكسر پارهٔ از بريان شواء بالمد بريانے واشتويت اى اتخذت شواء - وقد انشوى اللحم ولا يقال انشوى - شاوى خداوند گوسپند و آشوية الطعمة شواء ويقضے فلان فاشوى من عشائه اى ابقى منه بقية شواة بالفتح پوست سر شوى ج - وايضاً دستها و پايها و سر مردم ويقال لكل ما ليس مقتلا شوى ويقال رماه فاشواه اذا لم يصب المقتل ويقال لا تشوى ولكن تقتل - شوى الضيار رذال المال يعنے ستور ريزه و نونده و بهر چيزے سهل اندك شوية بقايا اى مردم شوايا ج - شواية بالضم شئ صغير من كبير كالقطعة من الشاة يقال ما بقے من الشاة الا شواية - وشواية الخبز القرص بنه شيان دم الاخوين و آن نوعى از دار و هاست و سرود و بنگرنده شوشاة مثل موماة ناقهٔ سبك رو عى شئ اتباع له وبعضهم يقول شوى - وما اعياه و ما اشواه واشياه وجاء بالعے والشئ -

شهو - شهوة - خواهانى تن و آرزو طعام شهى اى مشتهى ورجل شهوان ويقال منه شهيت الشئ اشهى شهوة واشتهيته - وتشهيت علے فلان كذا - وهذا شئ يشهى الطعام اى يحمل على اشتهائه - رجل شاهى البصر اى حديد البصر قلب شائه البصر -

شتا - ميانهٔ وادى و زمين شعيف بل نعستان -

شحى - كرضى شحيا لغة فى شحا شحو -

شنخا - كعصا زمين شور

شنزا - بلند شد (ع ف اض ٢)

شنظو - بالفتح جانب وناحيه -

شنكيت - لغت فى شنكوت والشنكية البقية -

شمو - ترقى كردن كار (ع ف اض ٢) والشما مقصورة الشمع -

شانيا - ناحيا ليست بكوفه والشوانى مذكور فى الهمز

شنوة لغة فى شنواة وهو شنوى ورجل مشنو ومشنئ مشنوء -

شيا - دهى ست به بخارا منها ابو نعيم بن عبد الصمد ابن على الشيائى والقياس شوى -

فصل الصاد

صاى - صئى - سے علے افعيل آواز جوزه (ع ف اك ٢) يقال صائى الفرخ يصئى صئيا اذا صاح مثل صى دا و از خوك و موش و پيل و كلاكموش و يقال فى المثل جاء بما صأى وصمت اى بالمال الناطق والصامت ويقال ايضا جاء بما صاء وصمت وهو مقلوب منه وفى المثل تلدغ العقرب وتصئى

صبو - صبى - كودك صلبية صبيان ج - تصغيره صبية وقد جاء اصبية وهى صبية - صبايا ج مثل مطية ومطايا - وصبى بين الصبا والصباء مقصور بالكسر ممدود بالفتح صبيان و طرف زنخ صبا بالكسر والقصر كودكى ويقال منه تصابى من الشوق - صبوة صبو بضمتين ميل كردن بكودكى وجوانى ونادانى (ع ف اض ٢) صباء بالفتح والمد بازى كردن باكودكان (ع ك ف ٢) اصباء دل بردن از كسے يقال منه اصبته و صبته الجارية و بچه ناك شدن زن فهى مصبية اى ذات صبية - صبا بالقصر باد برين صبود زيدن باد برين (ع ف اض) صابية باد ميان صبا وشمال وصابيت السيف الرمح اذا ادخلتها فى غمدها مقلوبا وصابيت الرمح اى هيأته للطعن

صحو - مصحاة - بالكسر خنور صحو هشيارى و هشيار شدن از مستى (ع ف اض ٢ وك اف ٢) و دور شدن ابر يوم صاح روز گشاده وصحت السماء اى انكشف عنها الغيم فهى مصحية وصحو - واصحينا اى سرنا فى يوم صحو -

صدى - صدى - بوم نر - و آواز كوه و سرا و مانند آن ويقال صم صداه واصم الله صداه اے اهلكه - وقد اصدى الجبل - تصدية دست زدن و صادت فلانا اذا داجيته وساترته وداريته وعارضته ايضا - تصدى پيش آمدن ويقال انه لصدى ابل اى عالم بها وبمصلحتها صدى تشنگى - (ع ك ف ٢) فهو صاد و صد وصديان وهى صديا - صوادى خرما بنان درازى آب نديده

صرى - صرى - بالفتح والكسر آب ايستاده و دو رنگ و بوى گردانيده وقد صرى الماء بالكسر وهذه نطفة صراة وصرى الماء فى ظهره زمانا اے احتبسه بالامتناع عن النكاح - صرى بريدن (ع ف اك ٢) يقال صرى بوله اى قطعه و دفع كردن بدى از كسے يقال صرى الله شره و باز داشتن وصريت الماء اذا استقيته ثم قطعت و جدا كردن دو خصم را از هم يقال اختصمنا الى الحاكم فصرى ما بيننا وفصل و محبوس ماندن در دست كسى بگرو يقال صرى فلان فى يد فلان اذا بقے فى يده محبوسا رهنا - صراة نهرى بالعراق وهى العظمى والصغرى - صراء بالمد حنظل و فتيكه زرد شود و صرية يكے تصرية ناد و شيدن گوسپند تا شير جمع شود در پستان صارى كشتى بان صراء ج - مثال قارى وقراء -

صعو - صعوة - گنجشك[1] خرد صعو صعاء بالكسر ج -

صغو - صغو - ميل كردن (ع ف اض ٢) صغى

شحى
شنخا
شنزا
شنظو صحو
شنكيت
شمو
شوى شانيا صدى
شنوة
شيا
صاى صرى
صبو
شهو
صعو
شتا صغو

[1] پرنده ايست كوچك ١٢

صغی کذلک (ع ک اف ۲) یقال صغت النجوم اذا مالت للغروب - ویقال صغوہ بالفتح والکسر وصغاہ معک ای میلہ الیک - یقال اکرموا فلانا فی صاغیتہ وہم الذین یمیلون الیہ - اصغاء گوش داشتن لسخن کسی ویقال اصغی الیہ اذا مال لسمعہ نحوہ وکثر کردن غرور راالوقت رنجیدن یقال اصغیت الاناء اے املتہ ویقال ہو مصغی اناءہ اذا انتقص حقہ - د صغت الناقۃ ذا مالت راسہا الی الرجل -

صفو صفاء - بالمد روشنی خلاف کدر (ع ف اص ۲) تصفیہ ستھرا کردن وصفوۃ الشئی خالصہ - ومحمد علیہ السلام صفوۃ اللہ من خلقہ ومصطفاہ صفوۃ مالی بالضم والفتح والکسر وصفو مالی بالفتح لا غیر اذا کان بلا ہاء وصفوت القدر اخذت صفوتہا - صفاۃ سنگ روشن یقال فی المثل ماتندی صفاتہ صفا بالقصر ج - اصفاء وصفی کذلک - صفواء بالمد سنگہا صفوان کذلک - الواحد صفوانۃ - دیوم صفوان اذا کان صافی الشمس شدید البرد - صفا مقصور موضع بمکہ ونام جوئی معصفاۃ بالکسر پالونہ صفی ناقۃ بسیار شیر صفایا ج - دکذلک الشاۃ ولقد صفت تصفو دوست خالص وگزیدہ از غنیمت وہو صفیۃ ایضا صفایاج - ونام زنی واصفیتہ الود اخلصتہ لہ د صافیتہ - ولقا فیما تخالصنا - واصطفیتہ اخترتہ - واصفیتہ بالشئی اذا اثرتہ بہ - واصفی ولد الرجل من المال والادب ای خلا - واصفی الامیر دار فلان - واستصفے مالہ اذا اخذ کلہ - واصفت الدجاجۃ اذا انقطع بیضہا واصفی الشاعر اذا انقطع شعرہ -

صلا صلوۃ - نماز ودعا از بندہ - ورحمت از خدا و درود بر رسول و فرشتگان وہو اسم یوضع موضع المصدر تقول منہ صلیت صلوۃ ولا یقال تصلیۃ تصلیۃ نماز گزاردن - درود وگفتن ودرست کردن عصا وچوب بآتش مصلی نماز گزار - ودومین اسپ رہان وصلی الفرس اذا جاء مصلیا وہو الذی یتلو السابق لان راسہ عند صلاہ - صلاۃ بالفتح سنگ پہن صلاءۃ کذلک و آنیغا نام مردی صلی بریان کردن گوشت (ع ت اک ۲) وفی الحدیث انہ اتی بشاۃ مصلیۃ بریانیدن وبہلاک افگندن کسی را ومنہ المصالی جمع مصلاۃ وہی الشرک یعنی دام وفی الحدیث ان للشیطان فخوخا ومصالی وبآتش درآوردن صلی بالضم والکسر سوختن آتش (ع ک اف ۲) قولہ تعالی ہم اولی بہا صلیا وکشیدن گرمی وسختی کاری اصلاء تصلیۃ بآتش درانداختن قولہ تعالی فسوف نصلیہ نارا - وقری قولہ تعالی ویصلی سعیرا ومن خففہ فہو من صلی النار بالکسر ای احترق ویقال تصلیت بالنار واصطلیت بہا - وفلان لا یصطلے بنارہ اذا کان شجاعا ای لا یطاق - صلا بالقصر طرف سرین وصلوان - وصلت الفرس اذا استرخی صلواہا وذلک اذا قرب نتاجہا - صلا بالکسر والمد بریانی صلاء النار بالمد کسرا وصلا النار بالقصر فتحا - وقولہ تعالی وبیع وصلوات قال ابن عباس رضی ہی کنائس الیہود ای مواضع الصلوات صلیان نباتی دشتی -

صمی - صمیان - برگشتن وجستن رجل صمیان ای شجاع - ویقال سمی الصید یصمی اذا مات وانت تراہ - اصماء رسانیدن تیر بصید وکشتن معاینۃ وفی الحدیث کل ما اصمیت ودع ما انمیت ولگام را استوار گرفتن اسپ بدہان وگزیدن بروی وانصمے علیہ انصب

صنو - صنو - بالکسر یکے از چند تنہ درخت کہ ہمہ از یک بیخ رستہ باشد - وبرادر و پدر سے ومادر صنوان تثنیۃ صنوان ج - وفی الحدیث عم الرجل صنو ابیہ صنوان و چاہ نزدیک کہ آب ہر دو از یک موضع باشد صنی تصغیر صنو مثالچہ کہ آب دردی گرد آید ویقال ہو شقیق فی الجبل - ویقال اخذتہ بصنایتہ ای بجملہ -

صوا - صوۃ - بالضم سنگ تودہ براہ بجہت نشان صوی والصوی ما غلظ من الارض وارتفع ولم یبلغ ان یکون جبلا وباد راندہ صادی خشک صوے مصدر منہ یقال صوت النخلۃ تصوی - تصویۃ بار نا کردن شتر او برادا گذاشتن تا گشن شود ویقال منہ صوبیت الابل تحلی اذا اخترتہ وربیتہ للفحلۃ وخشک گردانیدن شیر گوسپند وناقہ نافرہ شود ویقال منہ سویت الشاۃ تصویت

صہو - صہوۃ - میان پشت اسپ - وبالای کوہ وبالای ہر چیزی وجای گرد آمدن آب صہاء بالکسر والمد برج وبرج بر بالای تودہ ولشیہ صہی زہیدن آب وسائل شدن جراحت (ع ع لفتحہا وک اف ۲)

صتو - بالفتح نہان رفتن (ع ف اص ۲)

صحا - النار - فتح - غلیظا (ع ت اص ۲) صحا برگین دورنہاک نشدن یارچہ (ع ک اف ۲) یقال صحی الثوب صحیح لغت منہ صحاۃ چرک ونام تره ایست -

صرا - نگاہ کرد (ع ف اص ۲) صرۃ بالکسر ستی

صغی - نادیدن وشنیدن (ع ک اف ۲)

صکاہ - لازم گرفت آنرا (ع ف اص ۲)

فصل الضاد

ضبو - ضبو - تغییر کردن وبریان کردن آتش چیزی را (ع ف اص ۲) مضباۃ بالفتح مغالی کوماج پختن واضبیت علی الشئی اشرفت علیہ ان اظفر بہ ضابی خاکستر گرم -

ضنو ضحوۃ - ہیم چاشت ضحی بالضم والقصر چاشتگاہ بکر ولونت فمن انث قال انہ جمع ضحوۃ ومن ذکر قال انہ اسم علی فعل مثال صرد وظرف غیر متمکن مثل سحر یقال لقیتہ ضحی وضحی بلا تنوین اذا اردت ضحی یومک تم لعد

لہ ہوای مختلف فے الصحاح والصوۃ مختلف الریح وقال وجہت دریح مختلفۃ الصوی - فے القاموس الصوۃ مختلف الریح ۱۲

ضحاء بالمد والفتح چاشت فراخ یقال اقمت بالمکان حتے اضحیت کما تقول صبحت من الصباح وطعام چاشت یقال ہم یتضحون ای یتغدون - لیلۃ ضحیاء بالمد ای مضیئۃ لاغیم فیہا ولیلۃ اضحیانۃ کذلک - اضحے اسپ سفید اشہب ضحیاء بالمد مونث و نام اسپے ضحیان نام مردی و ضاحیۃ کل شئ ناحیتہ البارزۃ کرانہ کہ ظاہر است چیزے یقال ہم ینزلون الضواحے و لسان ضاحی ای بارز و قالہ ضحیانۃ بارزۃ للشمس فعل ذلک الامر ضاحیۃ ای علانیۃ ضواحی آسمانہا ضحو پیدا و کشادہ شدن (ع ف اص ۲) یقال اضحت الطریق ضحی خوی کردن (ع ک ات ۲) ضحیت بالکسر ضحی عرقت وضحیت بالفتح ایضا ضحا اذا ابرزت للشمس (ع بفتحہا ک ۲) ومنہ قولہ تعالی لا تظما فیہا ولا تضحی اضح امر بالبروز الی الشمس ویقال اضحے فلان یفعل کذا کما تقول ظل یفعل کذا وضحی فلان غنمہ ای رعاہا بالضحی وضحی بشاۃ من الاضحیۃ وہی شاۃ تذبح یوم الاضحے وفیہا اربع لغات اضحیۃ بالضم والکسر اضاحی ج - وضحیۃ علے فعیلۃ ضحایا ج و اضحاۃ واضحے ج - کما تقول ارطاۃ وارطے وبہا سمی یوم الاضحی قال الفراء الاضحی یذکر و یونث وضحیت عن الشئے رفقت بہ وضح رویدا ای لا تعجل -

ضرو ضراء - بیرون جستن خون از رگ (ع ف اص ۲) عرق ضری الذی لا ینقطع ومنہ ضار کذلک ضرو بالکسر ضنع یمنی وآنرا الکام نیز خوانند - وسگ بچہ درندہ ضروۃ مونث اضر ضراء ج مثال ذئب و اذوب و ذئاب - ضراوۃ بالفتح دلیری صید و درندہ شدن سگ (ع ک ات ۲) کلب ضار کلبۃ ضاریۃ و اضراہ صاحبہ ای عودہ و اضراہ بہ ایضا - اے اغراہ وضراہ کذلک ومنہ یقال ضریت بہذا لک الامر اضری ضراوۃ تعودت ومنہ قول عمر رضی اللہ عنہ ایاکم وہذہ المجازر فان لہا ضراوۃ کضراوۃ الخمر اضر بر آمدن شکم از طعام و امتلاء شدن ضرا بالفتح والمد درختان انبوہ وادی یقال تواری الصید منی فی ضراء الوادی وہو یمشی الضراء اذا مشے مستخفیا فیما یواری من الشجرۃ ویقال للرجل اذا ختل صاحبہ ہو یدب لہ الضراء ویمشی لہ الخمر واستضریت للصید اذا ختلتہ من حیث لا یعلم - ضریۃ دیہی بر راہ بصرہ و بسوے مکہ -

ضعو - ضعۃ - درختی والہاء عوض الواو ضعوات ج - ضعوی منسوب بوی وایضا مصدر من وضع یضع وقد ذکر فی باب العین -

ضغو - ضغو - ضغاء - بالضم والمد بانگ روباہ وگربہ (ع ف اص ۲) وآواز ہر مقہوری و ہر خواری

ضفو - ضفو - تمام شدن و رسان شدن (ع ف اص ۲) ثوب ضاف ای سابغ و بسیار شدن مال و یقال فلان فی ضفوۃ من عیشہ - ضافی الراس بسیار موے -

ضنا - ضناء - بالفتح والمد بسیار بچہ شدن زن (ع ف اک ۲) بہمز ولا - ضنو بالفتح والکسر بلا ہمز فرزند ضنی بالقصر بیماری (ع ک ات ۲) فہو رجل ضنی و ضن مثل حری و حر یقال ترکتہ ضنی وضنیا و فی ضنی یستوی المذکر والمونث والجمع لانہ فی الاصل مصدر واذا کسرت النون ثنیت وجمعت واضناہ المرض ای اثقلہ - مضاناۃ معاناۃ -

ضوی ضوۃ - ضواۃ - آواز و فریاد یقال سمعت ضوۃ القوم وضواۃ اصوات الناس یقال ضو ضوا بلا ہمز و ضویت - وضویت الیہ اضوی ضویا اذا آویت الیہ و انضممت - واضویت الامر ضعفتہ و لم تحکمہ و بالتصغیر ضواۃ ای سلعۃ ضوی لاغری (ع ک ات ۲) غلام ضاوی علی فاعول باریک اندام وجاریۃ ضاویۃ - و فی الحدیث اغتربوا لا تضووا ای تزوجوا فی الاجنبیات ولا تتزوجوا فی العمومۃ وذلک ان العرب تزعم ان ولد الرجل من قرابتہ یجی ضاویا نحیفا غیر انہ یجئ کریما علے طبع قومہ -

ضہی - ضہیا - بالمد درستی وزنے کہ او را حیض نباشد امراۃ ضہیاۃ وضہیاء بالتاء والہاء وہذا یقتضے ان یکون الضہیا مقصورا مضاہاۃ مانستن بہمز ولا - وقری بہما بلا ہمز وہذا اضہی ہذا ای شبیہہ -

ضاہی - لاغر شدن او (ع بفتحہا) -

ضاخیۃ بلا

ضدی - خشمگین شدن (ع ک ا ف ۲) ضو ادی سخن ہاے بد او ما یتعلل بہ ولا تحقیق لہ فعل و اضدے ملاء اناء فاترعہ وضناوا ضنادہ وانہ لصاحب ضدی کقفا -

ضدوان - بفتحین نام دو کوہ است

ضلی - ہلاک شدن (ع ف اک ۲) و تضلے لزم الضلال واختارہم -

ضمی - ستم کردن (ع ف اک ۲)

ضہوۃ - حوض آب اضہاء ج ضہواء (درختی) کہ ہنوز زنار پستان نشدہ باشد -

فصل الطاء

طاو - طاۃ - مثال طعاۃ لاتی وما بالدار طوئی مثال طوعی احد -

ضہی ضعو ضغو ضاہی ضاخیۃ ضفو ضاضدوان ضلی ضو ضمی ضہوۃ ضوی طاد

۱ شجرۃ الکلام لاصمعی ۲۱ ق ۲ نظر وری باللفاء ۲۱ ق

طبو - طبی - بالضم و الکسر پستان ماده یان سباع و خر و اسپ و قد تکون لذوات الخف ایضاً و فی المثل جاوز الحزام الطبیین اطباء ج - طبی خواندن (ع ف اض ۲ و ک ۲) و باز گردانیدن از کاری (ع ف اک ۲) صلته بعن - الطباه ای دعاه - و طبی بنو فلان فلاناً اذا خالوه و قتلوه - و خلف طبی ای محبب

طحو - طحی - گستردن - و بدر انداز کشیدن و رفتن و بر پهلوی چپ خفتن (ع ف ض ۲ و فتحهما) یقال طحا الرجل و ما ادری این طحا ای ذهب - و طحا بقلبه ای ذهب بہ فی کل شیٔ - طحا بالقصر زمین گسترده طاحی کشیده ای ممتد یقال ضربه ضربة طحا منها ای امتد - طواحی کرگسان براہو گرد مردار گرد مدح

طخی - طخار - بالمد ابر بر آمده و دل تنگی و یقال ما فی السماء طخیة بالضم ای شیٔ من سحاب - لیلة طخیا شب تاریک کلمه طخیاء سخن باریک نا مفهوم ظلام طاخ مثل لیل داج -

طدو - طادی - ای ثابت قدیم مقلوب واطد

طرو - طری - تازه طراوة طراءة تازگی (ع بضمها و ک اف ۲) اطراء ستودن و بر دردن وارد و غسل و جز آن غسلة مطراة ای مرباة بالافاویه یغسل بہا الراس والید والوجه و کذلک العود المطری ای المربی منه بخیرہ مثل المطیر - تطریة نم کردن جامه را اطریة بکسر تین مثال ہبریة از کرا و ہو نوع من طعام -

طغو - طغیان - و طغوان - بالضم طغوی بالفتح از حد در گذشتن (ع بفتحها و ف اض ۲) طاغی لغت منه یقال طغی یطغی و یطغو طغیاناً ای جاوز الحد و کل مجاوز حده فی العصیان طاغ و طغی یطغی مثله د موج زدن دریا - و جوشیدن خون و طغا السیل اذا جا بماء کثیر - و اطغاه المال ای جعله طاغیا طغیة بالا کوه و مکان بلند - و نہدی از ہر چیز طغوة مثله - طغیا بالفتح و الضم مقصور اصغیر من البقر الوحش طاغیة ملک روم - و صاعقه و قوله تعالی فاہلکوا بالطاغیة ای بصیحة العذاب - طاغوت جادو - و دیو - و ہر چه بدی را سر شاید - و ہو واحد و جمع قوله تعالی یریدون ان یتحاکموا الی الطاغوت و قد امروا ان یکفروا به و قوله تعالی فی الجمع اولیاءہم الطاغوت یخرجونہم طواغیت ج - و طاغوت وان جاء علی وزن لاہوت فہو مقلوب لانه من طغی و لاہوت غیر مقلوب لانه من لاه بمنزلة الرغبوت -

طفا - طفی - بالضم برگ مقل طفیة یکی - و مار و سمی الحیة طفیة لمجاورتہا - طفاوة بالضم خرمن آفتاب - و حیی از قیس غیلان و یقال اصبنا طفاوة من الربیع ای شیئاً منه - طفو طفو بر سر آب آمدن چیزی (ع ف اض) و الطبی یطفو اذا خف علی الارض و اشتد عدوه -

طلا - طلا - بالقصر شخص یقال انه لجمیل الطلا و بچه آہو و گاؤ و گوسپند یعنی ذوات ظلف اطلاء ج و لقیطران اندوده -

طلو - طلو - پای بچه چہار پایان بستن (ع ف اض ۲) طلی مثله (ع ف اک ۲) یقال طلوت الطلاء طلیة اذا ربطته و حبسته فہو طلی و مطلی - طلیان بالضم جمع طلی للصغیر من اولاد الغنم و یقال باسنانه طلی و طلیان مثل صبی و صبیان ای قلح تقول منه طلی فوه بالکسر یطلی طلی - طلیة بالضم طلا کردن طلا بالضم ج - اطلاء کثر شدن گردن بمردن و نحو آن طلادة بالفتح و الضم خوبی و پذیرائی دل - یقال ما علیه طلادة طلاء بالمد و الکسر سیکی و آنرا می پخته خوانند اطباء یعنی می پخته - و قطران و ہر چه آنرا در مالند بر جای که درست کرده باشند و بهره بند نند - و طلیة بالدہن و غیره طلیاً و تطلیت به و اطلیت به علی افتعلت - تطلیة بیمار کردن کسی را اطلاء بالضم خون مطلاء علی مفعال زمین نرم ریگ یا عنده مطالی زمین که آہوان بچه را در دی چرانند -

طمو - طما - بر آمدن رود و پر شدن آن (ع ف اض ۲) طمی مثله (ع ف اک ۲) و منه طمت المرأة بزوجها اذا ارتفعت به - و طمی یطمی مثل طم یطم ای مر مسرعاً -

طنی - طنی - بر چفسیدن سپرز بر پهلو از تشنگی (ع ک اف ۲) یقال منه طنی البعیر و بعیر طن لغت منه - تطنیة معالجه طنی کردن -

طوی - طی - نوردیدن و نوشتن (ع ف ا ک ۲) یقال طویته فانطوی و گرسنه داشتن خود را (ع ف اک ۲) طیة بالکسر نورد - و نیت - و موضعی که قصد بدان دارد و یقال مضی لطیته ای لنیته و لطیته التی انتواہا - و بعدت عنا طیته ای مقصده و منزله الذی انتواه - طوی گرسنگی (ع ک اف ۲) طاو لغت منه طیان ایضاً و طوی کشحه اذا عرض بوده طوی البطن باریک شکم - و تطوت الحیة ای تحوت یعنی حلقه شد طوی بالضم نام موضعی بشام و قری بالضم و الکسر یصرف و لا یصرف فمن صرفه جعله اسم واد و مکان منکراً و من لم یصرفه جعله بلدة و بقعة معرفة و قال بعضہم ہو الشیٔ المثنی و قالوا فی تفسیر قوله تعالی بالواد المقدس طوی طوی مرتین ای قدس و قال الحسن ثنیت فیه البرکة و التقدیس مرتین - ذو طوی بالضم موضعی بمکة طویة نہانی دل طوی چاه بر آورده طاية - بام و توده خرما اطواء الناقة طرائق شحمہا -

طہو - طہا - گوشت پختن (ع ف اض ۲) طہی کذلک (ع بفتحہا) و فی الحدیث فما طہوی اذاً اما علی ر

در زمین طاہی طباخ طہار بالمد ابر برآمده یقال ما علی السماء طہارة ای قزعة یعنی یک پاره ابر طہیة حیی از بنی تمیم طہوی بالتحریک والتسکین منسوب بوی۔

طتا۔ رفت (عع ف اض ۲)

طثا۔ لغوک چوب بازی کرد یعنی چوبہای ریزه

طخوة۔ بالفتح ابر تنک۔

طری۔ پیش آمد یا بگذشت (عع ک اف ۲) طرایہ دیے مست بہمین۔

طسا چربش بر دل مردم غالب آمدن و بدان سبب تخمہ عارض گردیدن (عع ک ات ۲ و ف اض ۲)

طاعیة زنے کہ بیماری جگر داشتہ باشد۔

طقو۔ شتافتن (عع ف اض ۲)

فصل الظاء

ظبا ظبی۔ آہو و داد فی ثلاثة اظب جمع قلة ظباء ظبی ظبیات بالفتحات جمع کثرة ظبیة فرزنخ زن قال الاصمعی یہ لکل ذات حافر وقال الفراء یہ الکلبة و آہو ماده ومن دعا ئہم عند الشماتة بہ لا بظبی ای جعل اللہ ما اصابہ لازما لہ۔ ظبة السیف طرفہ و اصلہا ظبو اظب جمع القلة ظبات ظبون جمع الکثرة ظبیان نام مردے۔

ظمی۔ ظمی۔ سیاه فام شدن لب (عع کاف ۲) شفة ظمیاء لثة ظمیاء قلیلة الدم عین ظمیاء رقیقة الجفن۔ وساق ظمیاء قلیلة اللحم ظل اظمی اسود۔ ورمح اظمی اسمر۔ منظمی منسوب گشت ذمتی کہ از باران آب می یابد وقیل منلمے علی مفعل والاول الصواب وہو خلاف مسقوی یعنی کشتی کہ آنرا آب پاشی کنند۔

ظنی۔ تظنی سن الظن فابدل من احدی النونات

یائے مثل تقضے من تقضض۔

ظمی۔ ظیان۔ یاسمین دشتی

ظاری۔ بدندان گزنده ظری روان گشت (عع ف اک ۲) ظری لبطنہ شکم او ات جریان و نرم بازنہ السیتا ذظری زیرک شد (عع کاف ۲) ظروری لغت منافر دری انتفخ لبطنہ او صار ذا البطنة ذغلب علی قلبہ الدسم۔

ظاغیة۔ دایہ شیرده وزن پرورنده۔

تظلی۔ سایہ وخوش عیشے لازم گرفت۔

اظوار۔ گول شدن۔

فصل العین

عبی۔ عبارة۔ عباتة۔ نوعے از گلیم عبا دات ح۔ تعبیة یعنی آراستن لشکر بالہمز والیاء

عتو عتو۔ عتی بالضم والکسر از حد درگذشتن (عع ف اض ۲) اصلہ عتوو فابدلوا احدی الضمتین کسرة فانقلبت الواو یاء صار عتیا ثم اتبعوا الکسرة بالکسرة صار عتیا فہو عات وہم عتے قلبوا الواو یاء و فعول اذا کان جمعا تحقہا القلب واذا کان مصدرا فحقہا التصحیح لان الجمع عندہم اثقل من الواحد۔ عتے عتی لغایت پیری رسیدن (عع ف اض ۲) وتعتیت مثل عتوت۔ وعتی لغة فی حتی لہذیل وثقیف وقری عتے حین۔

عثو۔ عثا۔ یعثو فی الارض۔ ای افسد وہو عات ای مفسد وکذلک عثی بالکسر یعثی قولہ تعالیٰ ولا تعثوا فی الارض مفسدین یعثوا رگفتار و تدبیر اعثے مرد بسیار موے۔ و مرد احمق گران جان۔ و گفتار زعثیان بالکسر ضبعان۔

عجو۔ عجا۔ شیر خورانیدن کودک را (عع ف اض ۲)

عجی کودک کہ بشیر بیگانہ پرورده شود عجیة مونث عجوة خرمائی نیکو مدینة لینة درخت وی عاجیت ای غذیتہ بالطعام ومنعتہ اللبن او ارضعتہ بلبن غیر امہ ویقال لقاه اللہ ما عجاه وعظاه ای ما ساءه یعنی آنچہ بد آید او را داند و تگین کندش (عع ف اض ۲) عجی بالضم والقصر پوستہای خشک شده کہ آنرا پزند و خورند عجیة یکے عجایات بالضم و پے دست اسپ از درون عجایة عجاوة لغتان وہما قدر مضغة من لحم موصول بعصبة تحذر من رکبة البعیر الی الفرسن۔

عدو۔ عدا۔ دشمن ضد صدیق اعداء ج۔ وہو وصف ولکنہ ضارع الاسم وہو عدو وہے عدوة قال ابن السکیت فعول اذا کان بتاویل فاعل کان مونثہ بغیر ہاء نحو رجل صبور وامرأة صبور الا عدوة وہی نادرة وقال الفراء انما دخلوا فیہا الہاء تشبیہا بصدیقة لان الشئ قد یبنی علی ضده۔ عدی بالکسر دشمنان وہو جمع لا نظیر لہ قال ابن السکیت لم یات فعل فی النعوت الا حرف واحد یقال ہولاء قوم عدی ای غرباء و قوم عدی ای اعداء و قوم عدی بالضم والکسر ای اعداء مثال سوی وان ادخلت الہاء فیہ قلت عداة بالضم وہو جمع عاد وہو العدو یقال (ع) اشمت رب العالمین عادیک + تعادی من العداوة وتعادی ما بینہم ای فسد وتباعد عداء بالکسر والمد وصید را ور پی یکدیگر زدن و افتادن عداء بالفتح والمد درازی وپہنائی ہر چیز۔ و ستم کردن واز حد درگذشتن۔ و باز گردانیدن از کار (عع ف اض ۲) عدوان بالضم ستم آشکارا یقال عدا علیہ عدوا وعدوا وعدا ء قولہ تعالی فیسبوا اللہ عدوا بغیر علم و عدا فعل الاستثناء ینصب ما بعدہا

ظمی
ظاری
طتا
طثا
طخوة
طری
ظاغیة
طسا+تظلی
اظوار
طاعیة+عدو
طقو
عبی
ظبا+عتو
ظمی
عثو
ظنی+عجو

تقول جاؤنی عدا زیداً وذہب تقول جاؤنی ما عدا زیداً ولفاعل مضمر
فیہا و عداہ اے جاوزہ وباے عنہ
عدیا ای لا تجاوز الی غیرہ التعدی گذشتن چیزے
از یکی بدیگری یقال عدیتہ فتعدی و ستم کردن بر کسے
یقال منہ تعدی علیہ ۔ و عدعنہ ای اصرف
لبصرک عنہ ۔ وتعادی القوم من العدوی اے
یموت بعضہم فی اثر بعض ۔ واعتدی علیہ اے ظلم ۔
عوادی باز دارندگان عدوۃ بالضم والکسر کرانۂ
وادی وجای بلند قولہ تعالیٰ اذ انتم بالعدوۃ الدنیا عدا
بالکسر عدیات ج مثل بریۃ وبرام ۔ استعدا یاری
خواستن بر کاری یقال استعدیت الامیر علی فلان
فاعدانی ای استعنت بہ علیہ فاعاننی علیہ الاسم العدوی
وہی المعونۃ والیضاً ما یعدی من جرب او غیرہ وہو
مجاوزتہ من صاحبہ الی غیرہ یقال اعدی فلان فلانا
من خلقہ او من علۃ بہ او جرب وفی الحدیث لا عدوی
ای لا یعدی شئی شیئاً ۔ عدو دویدن خواستن اعدیت
الفرس استعدیتہ ای استحضرتہ ۔ اعداء دلیری کردن
در سخن وگذشتن چیزی از یکے بدیگرے وہو معدی
علیہ ای معدو ابدلت الیاء من الواو استثقالا ۔
عدواء مثل غلواء جائی کہ نشینندۂ وی جنبان و
بی آرام باشد وبروی آرام نتوان یافت یقال
جئت علی مرکب ذی عدواء ای لیس بمطمئن ویقال
اقمت علی مکان متعاد اذا کان متفاوتا لیس بمستو
ارض متعادیۃ زمین مختلف باسنگ ذہوخ و عدواء
الشغل موانع ۔ وو دوری جای عدو عدوان سخت
دویدن ذئب ذو عدوان لیعدو علی الناس ومنہ
قولہم السلطان ذو عدوان وذو بدوان ۔ عدوان
بالتسکین قبیلۃ عادیۃ عادیات شتران ماندہ در
طاغستان کہ بشور گیاہ میل نکنند ۔ وشتران سخت
دوندہ عادیۃ ایضاً ظلم یقال دفعت عنک عادیۃ
فلان ای ظلمہ وشرہ ۔ عدی الذین لید ولکن اقدامہم
جمع عاد مثل غزی وغاز وقبیلۂ از قریش گروہ عمر
ابن الخطاب رضی اللہ عنہ ۔ عدوی منسوب بوی
بنو العدویۃ قومی از تمیم واز حنظلہ عدویۃ گیاہ وعلف
تابستانی سموال بن عادیاء بالمد نام مردے ۔

عذا ۔ عذی ۔ بالکسر کشت دشتی و نام جای
عذاۃ زمین خوش خاک عذیۃ کذلک عذوات ج

عرا ۔ عرا ۔ مقصور درگاہ ۔ وساحت سرای عراۃ
کذلک والیضاً سختی سرما عراء بالمد کشادگی بیحجاب قولہ تعالیٰ
لنبذ بالعراء ۔ عروی پشتہ ۔ عروۃ بالضم گوشہ قولہ تعالیٰ
فقد استمسک بالعروۃ الوثقی عری ج ۔ وگروہ مردم
ودرخت استوار ۔ وشیر و نام مردی ویقال ہو عرو منہ
بالکسر ای خلو عرانی الامر اعترانی فرو گرفت مرا کار
عرو فرود آمدن چیزی بکسی وفرو گرفتن مہمان میزبان
را (ع ف ض ۲) عریۃ درخت کہ میوۂ آن بمحتاجی دہند
وہی فعیلۃ بمعنی مفعولۃ وفی الحدیث انہ رخص فی العرایا
بعد نہیہ عن المزابنۃ وباد سرد یقال ان عشیتنا ہذہ
لعریۃ ویقال اہلک فقد اعریت ای غابت الشمس
وبردت العریۃ عرواء مثل غلواء فسرہ اول تب و
منہ عری الرجل فہو معرو ۔ اعراء عریت دادن ۔ و
دور شدن از کسے یقال اعراہ صدیقہ اے تباعد منہ
ولم ینصرہ ۔ واستعری الناس ای اکلوا الرطب وہو
من العریۃ عری بالضم والقصر برہنگی عری عریۃ بالضم
فیہما مصدر منہ (ع ک ف ۲) عار عریان برہنہ عاریۃ
عریانۃ مونث وما کان علی فعلان بالضم فمونثہ بالہاء
اعراء التعریۃ برہنہ کردن تعری لازم منہ ۔ ویقال ما
احسن معاری ہذہ المرأۃ وہے یداہا ورجلاہا ووجہہا
فرس عری بالضم اسپ بی زین اعراء ج ۔ ویقال اعرو
الفرس ای رکبتہ عریانا بلا سرج ۔ واعروریت منہ امرا
قبیحا ای رکبت ۔ عاریۃ ہی بتشدید الیاء کانہا منسوبۃ الی
العار لان طلبہا واخذہا عیب ۔ وعار وقیل منسوبۃ الی
العارۃ من الاعارۃ کالغارۃ من الاغارۃ قیل ہی
من العری بمعنی الخطاء وقیل من عار یعیر اذا جاء وذہب
فسمیت عاریۃ لتحولہا من ید الی ید وقیل من التعاور
وہو تداول القوم الشئی بینہم وقد تخفف ایضاً ۔

عزا ۔ عزاء ۔ بالمد خویشتن را یا دیگری را بکسی
یا بچیزی باز خواندن ونسبت کردن (ع ع ف ض ۲
ک ۲) یقال عزوتہ وعزیتہ الی ابیہ ای نسبتہ الیہ
فاعتزی وتعزی ہو ای انتمی وانتسب یعنی باز بست
خود را والاسم العزوی وفی الحدیث من تعزی بعزاء الجاہلیۃ
فاعضوہ بہن ابیہ ولا تکنوا یعنی بنسب الجاہلیۃ ۔ عزاء
ایضاً شکیبائی وصبر (ع ک ف ۲) تعزیۃ بصبر فرمودن
مصیبت زدہ را یقال عزیتہ تعزیۃ فتعزی عزۃ گروہی
از مردم والہاء عوض من الیاء عزے بالکسر والتنوین
عزون بالکسر ج ولم یقولوا عزات کما قالوا ثبات
فی جمع ثبۃ ومنہ قولہ تعالیٰ عن الیمین وعن الشمال
عزین ۔

عسو ۔ عساء ۔ وعساء ۔ بالمد خشک ودرشت شدن
(ع ع ف ض ۲) وسخت پیر شدن عسی مثلہ ودرشت
شدن دست از کار ویقال للنبات اذا غلظ قد
عسا وفیہ لغۃ اخری عسے بالکسر ایضاً اذا غلظ ۔ عاسے[1]
غورۂ خرما عسی بالقصر شاخ خرما وہو ایضاً فعل
من افعال المقاربۃ معناہ باشد کہ وفیہ طمع و
اشفاق ویاتی منہ وجوہ الماضی لا المستقبل تقول
عسی زید ان یخرج وعسیت فلانہ ان تخرج فزید
فاعل عسی وان تخرج مفعولہ بمعنی الخروج الا ان
خبرہ لا یکون اسما ولا یجوز ان تقول عسی زید منطلقا

[1] عسا اللیل بالغین المعجمۃ ۱۲

عدا
عزا
عرا
و

ماقولہم عسی الغویر ابؤسا فشاذ نادر وقد یاتی فی الامثال مالا یاتی فی غیرہا۔ وربما شبہ عسی بکاد واستعمل فعلہ بغیر ان یقال عسی زید یخرج۔ ویقال عسیت ان افعل ذلک بفتح السین وکسرہا وللمرأۃ عسیت ان تفعلی ذلک ولا یأتی منہ فاعل ولا یفعل۔ وعسی من اللہ سبحانہ وتعالی واجبۃ فی جمیع القرآن الا قولہ تعالی عسی ربہ ان طلقکن۔ قال ابو عبیدۃ عسی من اللہ سبحانہ وتعالی ایجاب فجارت علی احدی لغتی العرب لان عسی رجاء ویقین یقال ظنی بہم عسی ای ظنی بہم یقین

عشا
عشا۔ عشی۔ عشیۃ۔ عشاء بالکسر والمد شبانگاہ وہی ما بین المغرب والعتمۃ وزعم قوم ان العشاء من زوال الشمس الی طلوع الفجر عشیان تصغیر عشی والجمع عشیانات وقیل ایضاً فی تصغیرہ عشیشیان والجمع عشیشیانات وعشیشیۃ تصغیر عشیۃ۔ عشاءان مغرب وعتمہ عشاء بالفتح والمد طعام شبانگاہ عشوت وتعشیت بمعنی یعنی طعام شبانگاہی خوردم وعشیانی المتعشی وعشوتہ فتعشی ای اطعمتہ عشاء وکذلک عشیتہ تعشیۃ ویقال عش ولا تغتر۔ ولذا قیل لک تعش قلت مابی تعش ولا اقول مابی عشاء وعشیت الابل تعشی عشا اذا تعشت فہی عاشیۃ وہذا عشیہا۔ وفی المثل العاشیۃ تہیج الآبیۃ ای اذا رأت التی تابی العشاء التی تتعشی تبعتہا فتعشت معہا۔ عواشی شتران شب چرا کنندہ عشا بالقصر شب کوری (ع ک ف ۲) عشی لغت منہ عشواء مونثۃ وامرأتان عشواوان واعشاہ اللہ فعشی وہما یعشیان ولا یقال یعشوان لان الواو لما صارت فی الواحد یاء لکسرۃ ما قبلہا ترکت فی التثنیۃ علی حالہا۔ تعاشی شب کوری نمودن از خود والنسبۃ الی الاعشی اعشوی والی العشیۃ عشوی وعشواء ایضاً ہی الناقۃ التی لا تبصر امامہا فہی تخبط بیدیہا کل شیء یقال رکب عشواء اذا خبط امرہ علی غیر بصیرۃ وفلان خابط خبط عشواء۔ عشوۃ کار نا پیدا نمودن وکردن یقال اوطانی عشوۃ لمت لغات ای امراً ملتبساً۔ ویقال مضی من اللیل عشوۃ بالفتح وہو ما بین اولہ الی ربعہ۔ وعشوۃ اللیل ایضاً سوادہ وظلمتہ۔ عشوۃ بالضم ایضاً شعلۃ من نار وعشوتہ ای قصدتہ لیلاً ہذا ہو الاصل ثم صار کل قاصد عاشیاً وعشوت الی النار ای استدللت علیہا ببصر ضعیف وعشوت عنہ ای صدرت عنہ الی غیرہ ومنہ قولہ تعالی ومن یعش عن ذکر الرحمن۔ وعشیت عنہ ایضاً ای رفقت بہ مثل ضحیت عنہ۔

عصا
عصا۔ عصا۔ مونث قولہ تعالی ہی عصای اتوکؤ علیہا عصوان تثنیتہ عصی بالضم والکسر ج۔ اعص کذلک فی القلۃ مثل زمن وازمن وعصی ہو فعول کسرت العین لمجاورۃ ما بعدہا۔ وفی المثل العصا من العصیۃ ای بعض الامر من بعض۔ والعصا ایضاً نام اسپے معروف لجزیمۃ الابرش وفی المثل رکب العصا قصیر۔ وقولہم انہ لضعیف العصا ای ترعیۃ یعنی نیکو چرانندہ ستور را ویقال القی عصاہ اذا اقام وترک السفر وہو مثل ویقال فی الخوارج شقوا عصا المسلمین ای اجتماعہم وائتلافہم۔ وانشقت العصا ای وقع الخلاف۔ وہو لین العصا ای رفیق حسن السیاسۃ لما ولی وقولہم لا ترفع عصاک عن اہلک یراد بہ الادب عصی بکسر تین استخوانہا مال وعصوتہ بالعصا ای ضربتہ بہا۔ وعصوت الجرح ای شددتہ عصاً بالقصر زدن بہ شمشیر (ع ع ک ف ۲) اعتصاء تکیہ کردن بر عصا۔ وتعصی بالسیف ای یجعلہ عصا۔ عصیان بالکسر بے فرمانی کردن خلاف طاعت عصی معصیۃ کذلک (ع ع ف ک ۲) عاصی عصی لغت منہ وعصاہ وعاصاہ بمعنی واستعصی علیہ ای تجنی علیہ یعنی گناہ جست بر وی واعتصت النواۃ اذا اشتدت۔ واعصی الکرم اذا خرج عیدانہ عاصی رگ خون کہ نا ایستد عصیہ بطنی از تسلیم وفی الحدیث عصیۃ عصت اللہ ورسولہ عضوۃ بالضم یک توکہ از موسی ویقال فی ارض فلان عناص من النبت وہو القلیل المتفرق۔ وما بقی من مال فلان الاعناص ای قلیل یسیر۔

عضو
عضو۔ عضو۔ بالضم والکسر اندام اعضاء ج التعضیۃ اندام اندام کردن۔ وجدا کردن۔ وفی الحدیث لا تعضیۃ فی میراث الا فیما حمل القسم ای لا تجزئۃ فی شیء کالجبۃ من الجوہر فی عینہ وان طلبوا القسم ولکنہ یباع فیقسم ثمنہ۔ وقولہ تعالی الذین جعلوا القرآن عضین واحدہا عضۃ۔ ونقصانہا الواو والہاء وقد ذکر فی باب الہاء ویقال فی الدار فرق وعزون وعضون واصناف من الناس کلہا بمعنی۔

عطو
عطو۔ اعطاء دادن والاسم العطاء یعنی وبخش واصلہ عطاو بالواو لانہ من عطوت الا ان العرب تہمز الواو والیاء اذا جاءتا بعد الالف لان الہمزۃ احمل للحرکات منہا ولذا الحقوہا ہاء فمنہم من یہمزہا بناء علی الواحد فیقول عطاءۃ۔ ومنہم من یردہا الی الاصل فیقول عطاوۃ وفی التثنیۃ عطاءان وعطاوان۔ واستعطی وتعطی ای سائل والتمس العطاء رجل معطاء بالکسر کثیر العطاء وامرأۃ معطاء ایضاً ومفعال یستوی فیہ المذکر والمونث۔ قوم معاطی ومعاط قال الاخفش ہذا مثل قولہم مفاتیح ومفاتح واثافی واثاف والعطیۃ الشیء المعطی یعنی داد دہشہ عطایا ج۔ ویقال ما اعطاہ للمال کما یقال ما اولاہ

للمعروف وما اکرمہ لی فی التعجب وہذا شاذ لا یطرد۔ و
اعطی البعیر انقاد ولم یستصعب ۔ قوس عطوی علی
فعلی مواتیۃ سہلۃ وعطوت الشئے تناولتہ بالید۔
معاطاۃ مناولۃ۔ وفی المثل عاط بغیر انواط اسے
تیناول مالا مطمع فیہ ولا تناول وہو یعطینی بالتشدید
ویعاطینی اذا کان یخدمک ۔ وتعاطاہ تناولہ ۔ و
تعاطی کذا ای یخوض فیہ ۔ وتعاطینا فعطوتہ اذا غلبتہ
فیہ وقیل فی قولہ تعالی فتعاطی فعقر ای قام علے
اطراف اصابع رجلیہ ثم رفع یدیہ فضربہا ۔ وقیل
فی السوال عمن اردت ان یعطیک ہل انت معطیۃ
بیاء مشددۃ مفتوحۃ یعنے ہستی تو دہندہ مرمن آنرا
وہل انتم معطیہ ایضاً للجماعۃ لان النون سقطت من
معطون للاضافۃ وقلبت الواو یاء وادغمت وفتحت
یاء ک لان قبلہا ساکنا وہل انتما معطیایہ بفتح الیاء
فقس علے ذلک واذا صغرت عطاء حذفت اللام
فقلت عطی وکذلک کل اسم اجتمعت فیہ ثلاث یاءات
مثل عدی وعلے اذا لم یکن مبنیا علی فعل فان کان
مبنیاً علے فعل نحو محیا من حیا یحیی تحیۃ لم تحذف ۔

عظا ۔ عظاء ۔ بالفتح والمد کرلسۃ عظاءۃ و
عظایۃ یکے ۔ ویقال لقی فلان ما عظاہ وما عجاہ ای
شدۃ ولقاہ اللہ ما عظاہ ای ما شاءہ ۔

عفو ۔ عفاء ۔ بالفتح والمد خاک وناپدید شدن
ونیست شدن یقال علیہ العفاء اذا دعا علیہ و
خرکرہ عفا بالکسر والفتح والقصر مثلہ ۔ وبالکسر والمد
انبوہی پشم شتر وپر مرغ یقال ناقۃ ذات عفاء
عفو زمین غفل کہ بروی پی کسے نیامدہ باشد عفو
تثلیث لغات خرکرہ عفوۃ مونث عفو المال زیادتی
مال از نفقہ واعطیۃ عفو المال یعنے بغیر مسئلۃ
عفوۃ بالکسر گزیدہ ہر چیزی یقال ذہبت عفوۃ ہذا
البیت ای لبنہ وخیرہ ۔ واکلت عفوۃ الطعام ای
خیارہ ومن الشراب کذلک ۔ ویقال اعفنی من الخروج
معک ای دعنی منہ واستعفاہ سالہ الاعفاء وعافاہ
اللہ واعفاہ بمعنی والاسم العافیۃ وہی دفاع اللہ
عن العبد وتوضع موضع المصدر یقال عفاہ اللہ عافیۃ
عافی خواہندہ رزق از مردم وستور ومرغ وباقی طعام
دیگ ودرازمنہ عفاۃ بالضم ج ۔ وعافیۃ الماء آب
آیندہ عفاوۃ بالکسر مایرفع من المرق اولا ویخص بہ
من یکرم یعنی سر دیگ خوردی از روغن ومانند آن
وقیل اول المرق واجودہ ۔ عفاوۃ ۔ بالضم باقی ماندہ
خوردی در بن دیگ یقال عفوت لہ من المرق اذا
غرفت لہ اولا ۔ وعفوت القدر اذا ترکت فی اسفلہا شیئاً
وعفا المنزل وتعفی ای درس ۔ وعفت الریح المنزل
وعفتہ ای درستہ لازم ومتعد ۔ وعفی علے ما کان منہ اذا
اصلح بعد الفساد عفی بالضم جمع عاف وہو الدارس
عفو بالفتح درگذشتن از گناہ (ع ع ف اض ۲) عفو علے
فعول بسیار عفو کنندہ ۔ ورستن ماندن آب ۔ وانبوہ
شدن موی وعلف ومانند آن ومنہ قولہ تعالی حتے
عفوا ای کثروا وانبوہ گردانیدن لازم ومتعد عفوتہ
واعفیتہ بمعنی وفی الحدیث امر ان تحفی الشوارب
وتعفی اللحی ۔ وعفوتہ واعتفیتہ ای اتیتہ اطلب معروفہ
ومنہ فلان تعفو الاضیاف ای تنزلہ وتعتفیہ الاضیاف
ایضاً وہو کثیر العفاۃ وکثیر العافیۃ وکثیر العفی

عقا ۔ عقاۃ ۔ عقوۃ پیرامن وگرد اگرد سرائے
یقال اذہب فلا اربنک بعقوتی ۔ ویقال ما یطور
بعقوتہ احد ۔ عقی بالکسر نخستین انچہ از کودک نوزادہ
آید از بول وغائط عقے حدث کردن کودک خرد (ع ع
ف اک ۲) ومنہ احرص من کلب علے عقی صبی وہو الروج
فی السخلۃ ۔ ومہر وبازداشتن (ع ع ف اض ۲) یقال
منہ عقاہ قلب عاقہ اعتقاء واعتباس ہو قلب احتیاق
یعنی بازالیسادن ۔ وازجیب درراست کردن خاۃ بحہت
آب وپیش وپس وفراز گرفتن سخن عقیان بالکسر زر
خالص اعقاء سخت تلخ شدن چیزی وانداختن از
دہان بسبب تلخی یقال اعقیت الشئ اذا ازلت من
فیک کما تقول اشکیت اذا ازلت شکایتہ وفی
المثل لا تکن حلوا فتسترط ولا مرا فتعقی ۔ وعقی بسہمہ اذا
رمی بہ فی الہواء لغۃ فی عقہ وذکر فی باب القاف وعقی
الطائر اذا ارتفع فی طیرانہ ۔

عکو ۔ عکوۃ ۔ بالضم بیخ دم ستور عکی ج ۔ عکو گرہ
زدن دم ستور (ع ع ف اض ۲) علی شیر گوسپند
بر کلید بگرد وشیدہ وفرک شدہ وعکت الناقۃ ای
سمنت وغلظت ۔ ویقال ماءۃ معکار بالکسر ای سمان
غلاظ عکواء گوسپند سپید دنبہ سیاہ جملا عضاء وعکت المرأۃ
شعرہا اذا لم ترسلہ ۔ وعکا فلان علی قومہم ای عطف علیہم ۔

علو ۔ علو ۔ بلندی وبلند شدن جای وبر بلند برآمدن
(ع ع ف اض ۲) علاء بالفتح والمد بلندے
در قدر ومنزلت (ع ع ک اف ۲ د بفتحہما) علی بالضم
والقصر معلاۃ بالفتح کذلک معالی ج ۔ ویقال ہو من
علیۃ الناس وہو جمع علے ای شریف رفیع القدر مثال
صبی وصبیۃ ۔ وعلوت الرجل ای غلبتہ ۔ وعلوتہ بالسیف
ضربتہ ۔ وعلا فی الارض ای تکبر والمصدر علو فی ہذا کلہ ۔
علو الدار بالضم والکسر نقیض سفلہا واتیتہ من عل الدار
بکسر اللام ای من عال واتیتہ من علا ومن عل بالضم علے
ثلث احوال واتیتہ من عال ایضا ومن معال بالضم ایضا
ومن علو بتثلیث حرکات الواو ایضاً ۔ ویقال عال عنی
واعل عنی ای تنح واعل عنی الوسادۃ وعال علے
ای احمل ۔ علاوۃ الدار بالضم وعلاوۃ الریح و
سفالتہا ای جہۃ فوقہا وتحتہا ۔ علیاء بالفتح والمد جای

عکو علو عظا عفو عقا

بلند و بالضم والقصر تانیث اعلیٰ علاۃ بالفتح سنگ کہ بر وے پنیر خشک کنند و سندان آہنگر علا بالقصر ح - و ناقۃ استوار خلقت رجل علیان و امرأۃ علیان شل عطشان دراز تن آور لیستو یان فیہ - والعالیۃ ما فوق نجد الی ارض تہامۃ والی ما وراء مکۃ و ہے الحجاز وما والاہا والنسبۃ الیہا عالیّ ولیقال علوی بالضم علی غیر قیاس و عالی بل علی اذا اتی عالیۃ نجد علیۃ بالضم والتشدید غرفۃ یعنی برواره علالی ح - وہو فعیلۃ وصلہ علیوۃ فابدلت الواو یاءً وادغمت وقیل ہی علیۃ بکسرتین علی فعیلۃ وہو من المضاعف لانہ لیس فی الکلام فعلیۃ بالضم وتجمع علی علیون وعلیین قولہ تعالیٰ کلا ان کتاب الابرار لفی علیین وانما جمع علی السلامۃ وہو مختص باولی العلم جبر الکسر حقہ وہو الاعلال من جہۃ القلب والادغام او تعویضا من حذف التاء المقدرۃ علی تاویل ان فیہ معنی الرفعۃ کما او لوذلک فی فلسطین واخواتہ قال الزجاج اعراب ہذا الاسم کاعراب الجمع کما تقول ہذہ قنسرون ورأیت قنسرین ومنہم من یجعل النون حرف اعراب فتقول علیین فی قنسرین وفلسطین و رأیت قنسرین ومررت بقنسرین بانبات الیاء فی الاحوال الثلث عالیۃ الرمح ما دخل السنان الی ثلثہ - معلی بالفتح اللام ہفتم تیر قمار - و نام اسپے و بکسر اللام الذی یاتی الحلوبۃ من قبل یمینہا - علوی مثال فعلی نام اسپے یعنے مصغر یعلی و ہا اسمار جلین - و استعلی الرجل ای علا واستعلاء ای علاہ لازم و متعد و اعتلاہ مثلہ - و تعلی ای علا فی مہلۃ - و تعلت المرأۃ من نفاسہا ای سلمت و تعلی الرجل من علتہ - والعلی الرفیع - و اعلاہ اللہ و علاہ ای رفعہ - و علیت الحبل ای رفعتہ الی موضعہ من البکرۃ - تعالیٰ بلند شد و بر آمدن تعالی

بالفتح اللام ای جی یعنی بیا و تعالی للمرأۃ و تعالیا انتما و تعالوا انتم و تعالین انتن - ولا یجوز ان یقال منہ تعالیت ولا ینہی عنہ وتقول قد تعالیت اے الی ای شیء اتعالی - و یقال علیک زیدا ای خذہ والزمہ لما کثر استعمالہ صار بمنزلۃ ہلم وان کان اصلہ من الارتفاع و علا بالامر اطلع بہ و استقل و علی معناہ بروہاثلثۃ مواضع قال المبرد و لفظہ مشترکۃ للاسم والفعل والحرف اسم فی قولک اتیتہ من علاہ ای من علاالدار ویدخل علیہ حرف جر کقول الشاعر (شعر) غدت من علیہ بعد ما تم ظمؤہا ✻ تصل وعن قیض بزیزاء مجہل

تنقض الطل بعدما ✻ رأت حاجب الشمس استوی فترفعا ✻ ای غدت من فوقہ - و فعل فی قولک علا زید الثوب - و حرف فی قولک علی زید ثوب وہو حرف جر وقد یوضع موضع یقال کان کذا علی عہد فلان ای فی عہدہ و موضع من کقولہ تعالیٰ اذا اکتالوا علی الناس یستوفون ای من الناس و یقال علی زید او علی بزید ای ائتنی بہ و اعطنی زیدا و الفہا منقلبۃ من الواو الا انہا تقلب مع المضمر یاءً تقول علیک و بعض العرب یترکہا علی حالہا کقول الشاعر (ع) طاروا علاہن فطر علاہا ✻ اے علیہا و سے لغۃ لبحارث ابن کعب

و الوان الکتاب بالضم عنوانہ - و علونت الکتاب عنونتہ - علاوۃ بالکسر سربار ی علاوی ج - و سر مردم و داد ام کہ بر گردن باشد یقال ضرب علاوتہ اے راسہ -

عمی عمی - نابینائی (ع ک ا ف ۲) فہو اعمی وہی عمیاء وہم عمی وہن عمی فاعماہ اللہ - و تعامی اے اری من نفسہ العمی - و پوشیدہ شدن کار بر کسے ومنہ قولہ تعالیٰ فعمیت علیہم الانباء - و رجل عمی القلب علی فعل ای جاہل - و امرأۃ عمیۃ عن الصواب و عمیۃ القلب وہم عمون و یقال فیہم عمیتہم ای جہلہم

اعموی منسوب الی عمی و الی عم عموی کما قلنا فی شجوی اعمیان سیل و شتر مست و عمی الموج بالفتح یعمی عمیا اذا رمی القذی والزبد - تعمیۃ پوشانیدن سخن یقال عمیت معنی البیت ومنہ المعمی من الشعر - و قرئ فعمیت علیہم الانباء بالتشدید و یقال ترکناہم عمی اذا اشرفوا علی الموت - عماء بالمد ابر یکو دشتہ مانند و دو عمایۃ بالفتح کوہے معامی زمین ہاے بے عمارت و بی مردم اعما کذلک - و عمیت الشیء ای اختبرتہ وہو مقلوب اعتیام - و قولہم ما اعماہ یریدون ما اعمی قلبہ لان ذلک ینسب الیہ الکثیر الضلال ولا یقال فی عمی العیون ذلک لان ما لا تزید لا یتعجب منہ - و یقال اتیتہ ظہر اصکۃ عمی ای وقت الہاجرۃ وہو تصغیر اعمی مرخما و یقال ہو اسم رجل من العمالقۃ اغار علی قوم ظہرا فاستاصلہم فنسب الوقت الیہ -

عنو عنو - فروتنی و خواری نمودن (ع ع ف ا ع ن ۲) یقال عنا لہ واعناہ غیرہ ومنہ قولہ تعالیٰ وعنت الوجوہ للحی القیوم - و یقال عنا فیہم اسیرا ای قام فیہم علی اسار تعنیۃ باز داشتن و رنجانیدن یعنی رنجانیدن و رنجیدن لازم و متعد - عانی اسیر و بندی بہم عناۃ وہن عوان - و عنت بہم امور ای نزلت و عنوت الشیء اخرجتہ و اظہرتہ - و عنت الارض بالنبات تعنو و تعنی اذا اظہرتہ یقال لم تعن بلادنا بشیء بالضم والکسر اذا لم تنبت شیئا و ما عنت الارض شیئا ای ما انبتت - و عنیت بالقول کذا ای اردت بہ - و معنی الکلام و معناتہ و معنیہ واحد - عنیۃ علی فعیلۃ بول شتر کہ بر ما لند یقال عنیت البعیر العنیۃ اذا طلیتہ بہ و فی المثل العنیۃ تشفی الجرب - عناء بالفتح والمد رنج دیدن (ع ع ک ا ف ۲) عنایۃ رنج دیدن بہ بت کسے یقال عنیت بحاجتک اعنی بہا ... فانا معنی بہا ...

عنو

عمی

ے بار خرد کہ بار بر بزرگ بند العلاوۃ ما علیت بہ علی البعیر بعد تمام الوقر و ملقتہ علیہ نحو السقاء والسفود ۱۲ صراح

داذا امرت بها قلت لتعن بحاجتي وفي الحديث

غدو من حسن اسلام المرء ترکه ما لا یعنیه ای لا یهمه - وم عان

خو لن روان اعنسار کرانه ها - دقومی پراگنده

ازقبائل شتی - عنو بالکسر کرانه عنا بالقصر کذلک

عنونت الکتاب وعلونته والاسم العنوان والعلوان

بالضم - معنی فحل بیکار ویقال هو من العنة فابدل من

احدی النونین یاء ونام مردی معاناة سختی کشیدن

عبا یقال عاناه وتعناه فتعنی وهم ما یعانون ما لهم ای

ما یقومون علیه -

عوعکی عوا عی - تافتن موی ورسن - وکژ کردن سر ناقه را

(ع ف اک ۲) یقال عویت راس الناقة

فانعوت والناقة تعوی برتها فی سیرها اذا لوتها

بخطامها - تعویة تافتن رسن - ودر دغ داشتن سخن

کسی را - استعواء رسن تافتن خواستن واستعوی

عمو فلان جماعة ای نعق بهم الی الفتنة - عواء بالضم والمد

عهو بانگ گرگ وسگ وجز آن وبانگ کردن آنها

(ع ف اک ۲) وهو لعیادی الکلاب ای لصیاحها

عواء بالمد والتشدید سگ بانگ کننده - وبن مردم

غدو وهو مقصور ایضا ونزلی از منازل قمر عوة

غبا آواز - وفریاد یقال سمعت عوة القوم وضوتهم ای صوتهم

وجلبتهم وتصغیر معاویة معیة هذا قول اهل البصرة لان کل

اسم فیه ثلث یاءات اولاهن یاء التصغیر حذفت واحدة

منهن فان لم یکن اولاهن یاء التصغیر لم تحذف شیا تقول

فی تصغیر میة میة واهل الکوفة لا یحذفون منه شیا یقولون

معیة علی قول من یقول اسید ومعیو یة علی قول من یقول اسیود

عی عی عی - بالکسر درماندگی به سخن وهو خلاف البیان

غثا یقال عی فی منطقه وعی - ایضا فهو عیی علی فعیل

وعی ایضا علی فعل وهم اعیاء واعییاء وفی المثل

اعیامن باقل - وعی بامره وعیی اذا لم یهتد والادغام

اکثر وتقول فی الجمع عیوا مخففا کما قالوا حیوا وبالتشدید

ایضا - اعیا بمانده کردن وشدن لازم ومتعد ودشوار

شدن کار برکسی یقال منه اعیا علیه الامر وتعیا وتعایا

علیه بمعنی - اعیی بالفتح والقصر پلنی از عرب والنسبة

الیه اعیوی - داء عیاء ای صعب کانه اعیا الاطباء

والمعایاة ان تاتی بشیء لا تهتدی به - جمل عیایاء اذا لم

یهتد للضراب - ورجل عیایاء اذا عی بالامر والمنطق

عبا - جهره او تابان شد (ع ع ف اض ۲) عابیه

زن خوبصورت وعبوا المتاع آماده کردن کالا -

عکی - بستن گره ازار را درشت ساختن (ع ع ف

ک ۲) یقال عکی ازاره ای اغلظ معقده وعکی زیدا

مات عکی زید واعکی زید مثله عکوة بالضم بیست

مقل عکی ج - عاکی فروشنده کشت مقل وپیا

آز مندا آشنا میدن آن ومرده اعکاء استوار کردن

عمو - بالفتح گمراهی وخواری وفروتنی اعماج

عهو - بالکسر خر کره نر وشتر شکرف شانه ونازک

لیشت وهو مع ذلک شدید اعهی در شتر او فت رسید

فصل الغین

غبا غبیة - باران اندک اغبا اندک باریدن

یقال اغبت السماء فهی مغبیة وربما شبه بها الجری

الذی یجی بعد الجری الاول وقال ابو عبیدة الغبیة

الوثبة فی السیر - غبا وه گولی وگول شدن یقال

غبیت عن الشیء وغبیته ایضا (ع ع ک ان ۲) بالکسر

وتقول غبی علی الشیء اذا لم تعرفه - غبی علی فعیل گول وهو

من الواو - وتغابی ای تغافل -

غثا غثاء - بالضم والمد آب آورد وتشدید الثاء

کذلک اغثاء ج غثو در شور انیدن سیل جراگاه را

(ع ع ف اض ۲) اغثاء مثله غثیان بفتحتین شوریدن

دل غثی مثله (ع ع ف اک ۲)

غدو - غد - فردا اصله غدو حذفت الواو بلا عوض

وقد جاء علی الاصل والنسبة الیه غدی وان شئت

غدوی - غدوة بالضم میان طلوع فجر وشمس -

یقال اتیته غدوة بلا تنوین لانها معرفة مثل سحر

الا انها من الظروف المتمکنة - ویقال آتیک

غداة والجمع غدوات ویقال انی لاتیه الغدایا والعشایا

لازدواج الکلام - غدو بضمتین بامداد کردن نقیض

رواح (ع ع ف اض ۲) قوله تعالی بالغدو والاصال

ای بالغدوات فعبر بالمصدر عن الوقت کما یقال

آتیک طلوع الشمس ای وقت طلوع الشمس - غداء

بالفتح والمد طعام چاشت خلاف عشاء واذا قیل لک

ادن فتغد قلت ما بی تغد ولا تعش ولا تقل ما بی

غداء ولا عشاء لانه الطعام بعینه وکذلک اذا قیل

ادن وکل قلت ما بی اکل بالفتح - وغاداه ای

غدا علیه - غادیة ابر بامدادی اغتداء بامداد کردن

غدیان متغدی تقول منه امرأة غدیا علی فعلی وغدیة

تغدی چاشت خوراندن پس چاشت خوردن

غدو - غذی - بز غاله غذاء بالکسر ج - مثل

فصیل وفصال - غذی المال وغذویه ای صغاره

کالسخال ونحوها - ویقال الغذی ان یباع الشیء

بنتاج ما نزا به الکبش ذلک العام ویروی بالدال

المهملة منسوب الی الغد - غذاء بالمد والکسر خورش ورزش

وغذوت الصبی باللبن ربیته فاغتذی به وغذیته

بالیاء کذلک - غذا الماء سال والعرق یغذو غذوا

ای یسیل دما وتغذی تغذیة مثله - وغذ البول ای

انقطع - وغذا ای اسرع - غذوان بالتحریک

اسب سبک تیز رو تغذیة پروردن - وبریدن

شتر بول را -

غرو ـ غراء ـ بالکسر والمد سریشم یابی اذا فتحت الغین
قصرت واذا کسرت مددت ـ وغروت الجلد غروہ
الصقتہ بالغراء ـ وقوس مغروۃ ومغری ایضاً وفی
المثل ادرکنی ولو باحد المغروین ای باحد السہمین او السہم
تیرے ـ غربان ہاطر بالان لعنی دو صنحرہ یاد و غربتیہ لقیا
ہما قبر امالک وعقیل ندیمی جذیمۃ الابرش وسمیا غریین
لان النعمان بن المنذر کان لیغریہما بدم من لقیاہ
اذا خرج فی یوم بوسہ ـ اغراء برانگیختن سگ را
بر صید ـ ویرا غالانیدن میان دو کس ـ غراۃ اسم فیہ
غری بہ ای اولع بہ والاسم الغراء بالفتح والمد ویقال
تغاریت بین الشیئین غراء اذا والیت ـ وغری فلان
ای تمادی فی غضبہ وہو من الواو ـ غرا بالقصر خوبی
رحل غرا نعت ـ غرو شگفت وشگفت داشتن (ع ع
ف اض ۲) یقال لا غرو ای لا عجب ـ
غزو ـ غزاء ـ با دشمن دین جنگ کردن (ع ع ف
ض ۲) والغزاۃ بالفتح الاسم فیہ وہو غاز وہم غزاۃ
بالضم وغزی بالتشدید والتنوین وغزی علی فعیل و
غزاء بالضم والمد والتشدید مثل قضاۃ ـ وسبق وحجیج
وفساق ومنہ قولہ تعالیٰ او کانوا غزی لو کانوا عندنا
غزوی منسوب الی الغزو ـ واغزیت فلانا ای جہزتہ
للغزو وامرأۃ مغزیۃ غزا زوجہا والناقۃ التی جازت
السنۃ ولم تلد ـ واتان مغزیۃ ای متاخرۃ النتاج ـ واغزت
الناقۃ ای عسر لقاحہا ـ واغزیت الرجل جہلتہ واخرت
ما لی علیہ من الدین ـ مغزی مقصد یقال عرفت مغزا
ما یغزی من ہذا الکلام ای ما یراد ـ غزیۃ قبیلہ
غزوان نام مردے ـ
غسو ـ غسا ـ بضمتین تاریک شدن (ع ع ف ا
ض ۲ و ک ا ف ۲) اغساء کذلک ـ
غشی ـ غشاء ـ بالمد والکسر پوشش وعلی بصرہ
غشاوۃ وغشوۃ ست لغات ای غطاء ومنہ
قولہ تعالیٰ فاغشیناہم ـ الغاشیۃ ای قیامت
قولہ تعالیٰ ہل اتاک حدیث الغاشیۃ ای القیامۃ
و درد و بیماری شکم یقال رماہ اللہ بالغاشیۃ وآہن
پیس کوہ رحل وزین ـ پوشش وزین غشی اسپ
سپید سر غشواء مونث ـ تغشیۃ فرو پوشیدن وتبار یا
فرو گرفتن ـ غشیان بالکسر بہ مجامعت فرو گرفتن
وامدن اغشاء بر آوردن ـ ویر پوشانیدن وکور
کردن وبالتحریک بیہوش شدن (ع ع ک ا ف ۲) غشیۃ
غشی کذلک یقال غشی علیہ فہو مغشی علیہ استغشے
بثوبہ وتغشی ای تغطی بہ ـ
غضی ـ غضا ـ بالقصر درخت طاق ومنہ قولہم
ذئب غضا ـ وارض غضاء کثیرۃ الغضا ـ وبعیر غاض
وابل غاضیۃ وغواض التی تاکل الغضا یعنی طاق خوار
فاذا اشتکت بطونہا من اکل الغضا قلت بعیر غض
وابل غضیۃ وغضایا ـ وقد غضیت غضی ـ بعیر
غضوی ـ منسوب ـ اغضاء چشم فرو خوابانیدن و
تاریک شدن ولیل مغض لغۃ قلیلۃ والاکثر ما یقال
لیل غاض ولیلۃ غاضیۃ ای مظلمۃ ـ ونار غاضیۃ ای
مضیئۃ وہو من الاضداد ـ
غطا ـ غطاء ـ بالکسر والمد پوشش غطی وتغطیۃ
پوشانیدن (ع ع ف اض ۲ و ک ۲) وغطا اللیل یغطو
ویغطی ای ظلم ومنہ الغاطیۃ وہی الکرمۃ لستر ہا
وجہ الارض ـ وغطا الماء وکل شئ ارتفع وطال
علی شئ فقد غطا علیہ ـ وغطی یغطی غطیا بالضم والفتح
اذا امتلأ شبابا ـ
غفا ـ اغفاء ـ خواب شدن غفا بالقصر ما یخرج من
الطعام کالزوان فیرمی بہ یعنی دانہ کہ آنرا تلخہ
خوانند کہ در گندم بیرون آید وایضاً آفۃ تصیب
النخل وہو شبہ الغبار یقع علی البسر فیمنعہ عن الادراک
والنضج فیسمخ طعمہ ـ
غلی ـ غلاء ـ غلیان ـ جوشیدن دیگ (ع ع ف ا
ک ۲) غلو از حد بر گذشتن در ہر چیز (ع ع ف اض)
یقال منہ غلا فی الامر ای جاوز فیہ الحد ـ غلاء بالفتح
گران شدن نرخ ـ غلو دور انداختن تیر بغایت
قدرت غلوۃ یک تیر پرتاب مسافت والتثنیۃ غلاتان
ج ـ وفی المثل جری المذکیات غلاء ـ اغلاء
جوشانیدن وگران کردن نرخ را وگران خریدن چیزی
یقال منہ اغلی باللحم وغالی بہ ـ وتعالی لحم الناقۃ ای
ارتفع وذہب ـ غالیۃ سیاہے خوشبو کہ موے را بوے
حضاب کنند ومنہ تغلیت بالغالیۃ ـ وناقۃ مغلاۃ
الوہق تغتلی اذا تواہقت اخفافہا ـ اغتلاء شتافتن غلو
مثال علاء از حد در گذشتن لشباب وگذشتن جوانی
واول آن ـ
غمی ـ غماء ـ بالفتح والقصر بیہوش یقال ترکت فلانا
غمی اے مغشیا علیہ وترکتہا وترکتہم وترکتہما غمی
سواء لانہ مصدر وان شئت قلت غمیان وہم اغماء
اغماء بیہوشی یقال اغمی علیہ فہو مغمی علیہ وغمی علیہ
فہو مغمی یستعمل کلاہما مجہولین ـ واغمی علیہ الخبر ای
استعجم مثل غم ـ غمی البیت ما فوق السقف من القصب
والتراب ونحوہ فان کسرت مددت وقلت الغماء
وقد غمیت البیت
غنی ـ غنیۃ ـ بالضم بے نیازی یقال غنی بہ
عنہ غنیۃ ـ غنیت المرأۃ بزوجہا غنیانا بالضم اے
استغنت وغنی بالمکان اقام بہ ومغنی ای عاش بہ
کلہا بالکسر ـ غناء بالمد وبالفتح فائدہ وسود غناء بالکسر
والمد سرود وغنی بالقصر توانگری ودستگاہ وتقول منہ
غنی فہو غنی وہو الغناء من غطفان اغناء

غرو غلی غضی غزو غمی غطا غنی غسو غشی

فحو — غانیة — غذیة — الغنوة — فاو. فدی — غوی. فتی — فرو — غی — فجو

بے نیاز کردن ویقال اغنیت عنک مغناة فلان ومغنی فلان بالضم والفتح فیہما ای اجزأت عنک مجزاة فلان۔ ویقال ما یغنی عنک ہذا ای ما یجدی عنک وما ینفعک قولہ تعالیٰ وما یغنی عنہ مالہ اذا تردی۔ غانیة زنی کہ بے نیاز باشد بخوبی خود از پیرایہ یا بشوی خود از سرمایہ غوانی ج۔ وقد غنیت کرضی اغنیة بالضم والتشدید سرود اغانی ج تغنیة سرود گفتن تغنی کذلک وتغنی الرجل ای استغنی وتغانوا استغنی بعضہم عن بعض۔ مغنی بالفتح جای باش اہل وباشندگان مغانی ج۔

غوی غی۔ بالفتح گمراہی۔ ونومیدی غوایة بالفتح مثلہ (ع ف ک ۲) غاوٍ وغوٍ لغت منہ۔ واغواہ غیرہ فہو غوی۔ تغادی بر بدی وبی راہی گرد آمدن ویارمندی کردن یقال تغادوا علی عثمان فقتلوہ غوی بالفتح والقصر سیر ناشدن برہ وبزغالہ از شیر مادر ولاغر ماندن آن وناگوار وکردن شیر وہلاک شدن ازان (ع ک ا ن ۲ ون ا ک ۲) غوغاء بالفتح والمد ملخ انبوہ وبانبوہی در افتادن بہ جنگ جماعة مردم انبوہ درآمیختہ۔ وملخ نوبال برآوردہ ومگس ریزہ غادة تام کوہے اغویة بالضم والتشدید سختی مغواة مغاکے وکندہ مغویات بتشدید الواو مفتوحاً ج وفی المثل من حفر مغواة وقع فیہا۔

غی غیایة۔ بالفتح روشنائی تابش آفتاب وتنگ چاہ مثل غیابة وسایہ بان وہر چہ بر بالای سر سایہ کند چون ابر وتاریکی وجز آن وفی الحدیث تجیٔ البقرة وآل عمران یوم القیمة کانہما غمامتان او غیایتان۔ وغایا القوم فوق رأس فلان بالسیف کانہم اظلوہ بہ غایة پایان ہر چیز از زمان ومکان غای ج۔ مثل آیة وآی وعلم۔ ودکان خمار دبنا و

یقال غییت غایة واغییت اذا نصبتہا۔ وفلان لغیة نقیض قولک لرشدة۔

غانیة۔ زن بے خرد۔

غذیة۔ غذوة ولم یعرفہ الجوہری فانکرہ

الغنوة۔ بالضم توانگری تقول لی عنہ غنوة

فصل الفاء

فاو وفای۔ شکافتن سر بزخم شمشیر (ع لفتحہا) یقال منہ فاوت راسہ وفائت راسہ فانفاء ای انشق۔ فاو ایضاً میان دو کوہ فئة بالکسر گروہ فئون ج۔ والہاء عوض من الیاء۔

فتی فتی۔ جوان وجوانمرد فتاة مونث فتاء بالفتح والمصدر منہ (ع ک ا ف ۲) فہو فتی السن وقد ولدلہ فی فتاء سنہ اولاد۔ افتاء ستوران جوانہ خلاف مسان واحدہا فتی علی فعیل۔ ویقال لفلان بنت تفتت ای تشبہت بالفتیات فتیت الجاریة اذا خدرت ومنعت اللعب مع الصبیان فتوة بالضم جوانمردی یقال ہو فتی وہم فتیان وفتیة وفتو وفتی مثل عصی وقد تفتی وتفاتی ویقال لا افعلہ ما اختلف الفتیان یعنی اللیل والنہار کما یقال الجدیدان والاجدان استفتا جواب فتوی خواستن افتا جواب دادن بر فتوی والاسم الفتوی والفتیا مقصورین وتفاتوا الی الفقیہ ای ارتفعوا الیہ فی الفتیا۔

فجو فجوة۔ شگافت میان دو کوہ وجز آن قولہ تعالیٰ فی قصة اصحاب الکہف وہم فی فجوة منہ۔ وتفاجی الشیٔ ای صار لہ فجوة۔ وفجوة الدار ساحتہا۔ فجا بالقصر دوری میان دو پاشنہ (ع ک ا ف ۲) قوس فجواء کمان کہ زہ از وی دور باشد فجو دور کردن آن (ع ف ا ض ۲) فجا کشادہ سینہ شدن کمان ما نندہ (ع ک ف ۲)

فحو فحا۔ بالقصر دیگ افزار وبالکسر کذلک والفتح اکثر افحاء ج۔ وفی الحدیث من اکل فحا ارض لم یضرہ ماؤہا یعنی البصل ویقال فح قدرک تفحیة فحوی الکلام معنی سخن یقال عرفت ذلک فی فحوی کلامہ وفحواء کلامہ بالمد۔ وانہ لیفحی بکلامہ الی کذا وکذا ای یذہب۔

فدی۔ فداء بالکسر بالمد والقصر وبالفتح والقصر وفدیة بالکسر سربہا وسر خرید یقال فدی لک ابی یعنی سربہای تو باد وہر من وفداء لک بالمد وکسر الہمزة منونا اذا جاور لام الجر خاصة لانہ نکرة یریدون بہ معنی الدعاء۔ ویقال فاداہ وفداہ اذا اعطی فداء فانقذہ وفداہ بنفسہ سربہا داد وخود را وفداہ تفدیة اذا قال لہ جعلت فداک یعنی گوید سربہای تو باد بہاے من وتفادوا ای فدی بعضہم بعضا۔ وافتدی منہ بکذا قولہ تعالیٰ فلن یقبل من احدہم ملأ الارض ذہبا ولو افتدی بہ وقولہ تعالیٰ لو یفتدی من عذاب یومئذ ببنیہ۔ وتفادی فلان من کذا ای تحاماہ وانزوی عنہ۔ فداء بالفتح والمد انبار طعام

فرو۔ فراء۔ پوستین فراء بالکسر والمد ج۔ افتریت الفرو ای لبستہ فروة پوست سر ونام مردے وتوانگری وہو مبدل من ثروة قال الفراء انہ لذو فروة من المال وثروة بمعنی وپارہ علف خشک فری بریدن موزہ وتوشہ دان ومانند آن جہت اصلاح آن۔ وبریدن مسافت۔ ورفتن ودروغ بربافتن (ع ف ا ک ۲) یقال فری فلان کذبا ای خلقہ وافتراہ ای اختلقہ والاسم الفریة بالکسر۔ فری بالقصر متحیر شدن ومدہوش گشتن (ع ک ا ف ۲) وفری فلان ای تحیر ودہش۔ یقال فلان یفری الفری اذا اتی بالعجب فی عملہ۔ وقولہ تعالیٰ لقد جئت شیأ فریا۔ ای مصنوعا مختلقا ویقال عظیما۔ وافریت الاوداج

قطعتها - وافریت الشئ شققته فانفری وتفری اے انشق یقال تفری اللیل عن صبحه - وافری الذئب بطن الشاة ای شقها - وافریت الادیم قطعته علی جهة الافساد - وفریته وقطعته علی جهة الاصلاح - وتفرت الارض بالعیون ای انبجست -

فسو فسو - گند کردن (ع ع ف اص ۲) وقبیله از عرب فسوی منسوب الیه - فساء بالضم والمد کفك ولقاست الخنفساء کون برآورد خبزدوک تاگند کند وفی المثل افحش من فاسیة وهی الخنفساء فسو علی فعول لبسیار گند کننده وفی المثل ما اقرب محساه من مفساه ای فمه من استه -

فشو فشو - بضمتین پراگنده شدن خبر (ع ع ف اص ۲) افشاء متعد منه یعنی فاش کردن وتفشی ای اتسع فواشی گوسپندان بچراگاه پراگنده شده وفی الحدیث ضموا فواشیکم حتی تذهب فحمة العشاء

فصی فصیة - رهائش وتفصی فلان ای تخلص من البلیة - وتفصیت من الدیون ای خرجت وتخلصت منها - وفصی اللحم العظم ای خلص ونصیته منه فصیة منه ای خلصته - ویقال افصی عنک الحر ای خرج ولا یقال فصی عنک البرد وافصی المطر ای اقلع - افصی نام مردے -

فضو - فضاء - بالفتح والمد کشادگی وفراخی زمین وجای فراخ - وکشاده شدن وافضیت ای خرجت الی الفضاء - وافضیت الی فلان بسری وافضی الی امرأة ای باشرها وجامعها وافضاها ای جعلها مفضاة وهی التی جعلت مسلکاها واحدة ویقال لها شریم - وافضی بیده الی الارض اذا مسها بباطن راحته فی سجوده - فضا بالقصر چیزے آمیخته یقال امرهم فضے بینهم اے لا امیر علیهم

فعو - افعی - مار بزرگ وهو افعل وینون کذلک اژدری افاع ج - افعوان بضمتین اژدهاے تراعن مفعاة زمین افعی ناک مقعاة ناقه داغ کرده بشکل افعی وتفعی الرجل صار کالافعی فی الشر -

فغو - فغو - فاغیة - گل حنا افغی النبات گل بیرون آورد وفغا بالفتح والقصر غوره تباه شدن ومنه فغت النخلة -

فقو - فقوة - السهم - سوفار تیر ای فوقه فقے بالقصر ج

فلا - فلاة - دشت وبیابان فلا فلوات ج - فلی علی فعول کذلک . افلاء بدشت شدن فلو فلوة مونث افلاء ج - فلاوی کذلک فاذا فتحت الفاء فی الواحد شددت الواو واذا کسرت خففت وقلت فلو مثال جرو - فلوا بالفتح والتخفیف از شیر باز کردن کره را وپروردن - وبرسر زدن شمشیر (ع ع ف اص ۲) فلی بالیاء کذلک (ع ع ف اک ۲) وایضا سپش جستن در سر ومعانی شعر وغرائب آن برآوردن تقول فلوته بالسیف وفلیته وفلیت راسه من القمل - وفلیت الشعر اے تدبرته واستخرجت معانیه - افلاء از شیر باز کردن - وپروردن فرس مقل ومفلیة ذات فلو - استفلاء سپس جستن در سر خواستن -

فنا - فناء - بالفتح والمد نیست شدن (ع ع ک ا ف ۲ وبفتحهما) وافناه غیره - وتفانوا ای افنی بعضهم بعضا فی الحرب - فناء بالکسر والمد گرد اگرد ومنه فناء الدار افنیة ج - ویقال هو من افناء الناس اذا لم یعلم ممن هو شجرة فنواء ذات افنان وهو علی غیر قیاس - وقیاسه فنیاء - فنا بالفتح والقصر انگور سگ فناة یکی وایضا برزه گاو وفنوات ج - افانیة گیاه تر افانی ج - ویقال هو ایضا عنب الثعلب - وفانیة

ای دارینة وسکنته -

فو - فوة - روئین ثوب مفوی ای مصبوغ بها -

فی - فی - بالکسر حرف جر ومعناه در وهو للوعاء والظرف وما قدر تقدیر الوعاء تقول الماء فی الاناء وزید فی الدار والشک فی الخبر ویکون بمعنی علی کقوله تعالی ولاصلبنکم فی جذوع النخل وربما استعمل بمعنی الباء -

افتاء - مانده گردانیدن -

قطو - بالفتح سخت راندن (ع ع ف اص ۲) -

افظی - بدخو شد فظی زهدان -

فقی - وادی ست به یمامه فقی کسی کشت زاری است ونخلستانی مرنبی عنبر را -

فامیة - او افامیة شهرے بشام ودهے است بواسطه -

فهوت - عنه بسهوت وافهی سست شد رای او -

فصل القاف

قبو - قباء - بالمد اقبیة ج تقبی پوشیدن قبا قبو ضم کردن حرف رابترة مقبوة اے مضمومة قبة الشاة مخففة هزارخانه گوسپند والهاء عوض من الواو قباء بالضم والمد موضعے بحجاز بینذکر ویونث

قتو - قتو - خدمت کردن (ع ع ف اص ۲) مقتی کذلک یقال قتوت قتوا ومقتی کما یقال غزوت غزوا ومغزی مقتوی خادم قال ابو عبیدة هذا رجل مقتوین وهما مقتوین وهم مقتوین وهی مقتوین وهم الذین یعملون للناس لطعام بطونهم ویقال بالفارسیة نان جامه قال سیبویه سالوا الخلیل عن مقتوی ومقتوین فقال هو بمنزلة الاشعری والاشعرین -

فعو فو فی فغو فسو فقو - افتا فلا - قطو افظی فقی فشو فامیة فهوت فصی قبو قفو + فنا - قتو

سله بارگیا هیست مانند گرهی کوچک ۱۲ سله کشت وزراعت ۱۲ سله تیغ گیا هیست سرخ که بدان رنگ کنند مهندی مجیشه ۱۲

قحو - قرو

قحو - اقحوان — بالضم بابونہ علی افعلان ویجمع علی اقاحی بحذف الالف والنون واقاح وتصغیر علی اُقیحی مقحو داروی کہ دران اقحوان باشد اقحوانۃ نام موضعے

قدو

قدا - قدوۃ - بالکسر پیشوا یقال فلان قدوۃ یقتدی بہ بالکسر والضم وقدۃ ایضاً - قدو خوشبو و بامزہ شدن گوشت (عع ف اص ۲) قدی مثلہ (عع ف اک ۲) قدی بالقصر کذلک (عع ک اف ۲) یقال قدا اللحم والطعام یقدو وقدا وقدی یقدی قدا وقدی بالکسر یقدی قدی اذا شممت لہ رائحۃ طیبۃ وشممت قداۃ القدر فہی قدیۃ علے فعلۃ ای طیبۃ الریح - ویقال ما اقدی طعام فلان ای ما اطیب طعمہ ورائحتہ - قدیان شتافتن (عع ف اک ۲) یقال مر فلان یقدو بہ فرسہ - وہذا اقدی رمح بالکسر ای قدر رمح - ویقال خذ فی ہدنیک وقدتیک بالکسر فیہما ای فیما کنت فیہ - واتتنا قادیۃ من الناس ای جماعۃ قلیلون وجمعہا قواد ویقال ہی بالذال المعجمۃ ایضاً عند ابی عمرو وہم اول من یطرا علیک یقال منہ قدت قادیۃ تقدی قدیا -

قذی

قذی - قذی - خاشاک یقال منہ قذیت عینہ بالکسر قذی فہو قذ العین علے فعل اذا سقطت فی عینہ قذاۃ قذاۃ وہی واحدۃ القذی - قذی بیرون انداختن خاشاک (عع ف اک ۲) یقال منہ قذت عینہ ای رمت بالقذی - وقذت الشاۃ ای القت من رحمہا بیاضا یقال کل ذکر یمذی وکل انثے تقذی - اقذار خاشاک انداختن در چشم تقذیۃ خاشاک بیرون کردن از چشم یقال قذیت عینہ فقذیتہ ای سقط فے عینہ قذاۃ فاخرجتہا - وقاذیتہ لے جازیتہ واما القاذیۃ من الناس فذکر ابو عمرو انہا بالذال المعجمۃ فیکون من ہذا الباب -

قرو - قرو - قدح چوبین وکاسۂ سنگ وبن درخت کہ آنرا کاوک کنند ودروی نبیذ ریزند - وبزرگ شدن پوست خصیہ - رجل قرو ای لغت منہ - قروۃ مونث وناوی بزرگ دراز کہ دروی ستور آب خوردو یقال ترکت الارض قروا واحدا اذا طبقہا المطر ویقال رایتہم علے قرو واحد ای علی طریقۃ واحدۃ - قری پشت قریۃ دیہ قری بالضم ج علی غیر قیاس لان ما کان علی فعلۃ بفتح الفاء من المعتل جمع علے فعال مثل رکوۃ ورکاء - وظبیۃ وظباء ویقال قریۃ بکسر القاف مثل لحیۃ جمعت علے ذلک مثل ذروۃ وذری ولحیۃ ولحی - قروی منسوب - وقولہ تعالی علے رجل من القریتین عظیم وہی مکۃ وطائف - قری[1] علے فعیل مجری الماء فے الروض اقریۃ قریان ج - قریۃ علے فعیلۃ خشبیات فیہا فرض یجعل فیہا راس العمود من البیت مقری بالقصر کاسۂ بزرگ مقراۃ یکے وبالفتح جای گرد آمدن آب باران قاریۃ بالتخفیف یکی از مرغان کہ عرب بدان تیمن کنند ویشبہون الرجل الکریم بہ والعامۃ یشددونہ قواری ج - ویقال للناس قواری اللّٰہ فی الارض ای شہداء اللّٰہ - قاریۃ ایضاً تیزی ونوک سنان - وتیزی شمشیر وجز آن وقروت البلاد وقریتہا واقتریتہا واستقریتہا ای تتبعتہا وخرجت من ارض الی ارض ویقال جار لی کل قار وباد لے من ینزل القریۃ والبادیۃ - واقریت الجل علے ظہر الفرس ای الزمتہ ایاہ - وقریت الضیف قری بالکسر وقرار بالفتح والمد میزبانی کردم ونیکوئی کردم اورا اذا کسرت القاف قصرت وان فتحت مددت وتقریت المیاہ ای تتبعتہا - قریت الماء فے الحوض جمعتہ قری بالکسر آب گرد آمدہ در حوض ومہمانی قری بالضم والتشدید آبے در بادیہ والبعیر لقری بالعلف فی شدقہ ای یجمعہ - ناقۃ قرواء طویلۃ السنام شدیدۃ الظہر بینۃ القری ولا یقال جمل اقری قروری موضعی قیروان علی فیعلان بفتح الفاء وضم العین معرب کاروان وفے الحدیث یغدوا لشیطان بقیروانہ الی السوق وبمعنی لشکر -

قسو

قسو - قسوۃ قساوۃ قساء - بالفتح والمد سختی دل (عع ف اص ۲) یقال قسا قلبہ واقساہ الذنب یقال الذنب مقساۃ للقلب حجر قاس ای صلب وقاساہ ای کابدہ قسا موضعے درہم قسی درم ناسرہ قسیان ج - مثال صبی وصبیان ودراہم قسیۃ قسیات کذلک وقست الدراہم تقسو - یوم قسی شدید الحر والشر لیلۃ قسیۃ باردۃ قسے ایضا لقب ہروی

قشو

قشو قیشو - پوست باز کردن از چیزی (عع ف اص ۲) مقشو ای مقشور یقال قشوت وجہ وقشیتہ فہو مقشی ای مقشر -

قصو

قصو قصو - بضمتین دور شدن (عع ف اص ۲) قصا المکان فہو قصی وارض قاصیۃ قصیۃ - وتقصوت عنہ ای تباعدت قصا بالقصر والمد دوری وکرانہ (عع ک اف ۲) قصی عن جوارنا واقصیتہ انا فہو مقصے ولا یقال مقصے - وذہبت قصا فلان ای ناحیتہ وکنت منہ فی قاصیۃ ای ناحیۃ - وہلم اقاصیک ای اینا ابعد من الشر - وقصوت البعیر اذا قطعت من طرف اذنہ فہو مقصو وشاۃ قصواء - وکذا ناقۃ ولا یقال جمل اقصے وانما یقال مقصو مقصے ترکوا القیاس فیہ ومثلہ امراۃ حسناء ولا یقال رجل احسن وکان لرسول اللّٰہ صلی اللّٰہ علیہ وآلہ وسلم ناقۃ تسمی قصواء ولم تکن مقطوعۃ الاذن - قصیۃ ودرشتر آسودہ نیکو کہ بروی بار نکنند وندوشند واو الجہت وا...

[1] جوی آب ۱۲ ۵ فی الصحاح مجری الماء فی الروض وفی القاموس قری کا لماء مسیلۃ من التلاع او موقعہ من الربو الی الروضۃ ۱۲

قعو قضی قلی قفا قنا قطا

ذخیرہ بدارند وقصیت اظفاری بمعنی تقصصت مکان
اقصے دور ناحیۃ قصوی وقصیا بالضم فیہما۔ ویقال
نزلنا مکانا لا یقعیہ البصر ای لا یبلغ اقصاہ و استقصے
وتقصے بمعنی قصی بالتصغیر نام مردی از اجداد رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قصوی منسوب بوی۔

قضی۔ قضاء۔ بالمد حکم۔ وحکم کردن (ع ف ا
ک ۲) واصلہ قضای من قضیت الا ان الیاء لما جاءت
بعد الالف ہمزت اقضیۃ ج۔ قضیۃ مثلہ قضایا ج
علی فعال۔ واصلہ فعائل۔ قولہ تعالی
قضے ربک ای حکم وامر بک وبپرداختن یقال
قضیت حاجتی۔ وضربہ فقضی علیہ ای قتلہ کانہ فرغ
منہ قولہ تعالی فوکزہ موسی فقضے علیہ ومردن یقال
فلان قضی نحبہ ای مات وسم قاض ای قاتل وگزاردن
وام۔ ورسانیدن وواکردن حاجت وآگاہیدن
یقال قضیت دینی وقولہ تعالی وقضینا الی بنی اسرائیل
فے الکتاب وقولہ تعالی ثم اقضوا الے وقضے
فلان ای مات ومضی وقضاہ اے صنعہ وقدرہ
قولہ تعالی فقضٰہن سبع سموات فی یومین ومنہ القضاء
والقدر واستقضے فلان ای صیر قاضیا۔ وقضاہ
الامیر ای جعلہ قاضیا وانقضے سپری شد وا تقضے
دینہ وتقاضاہ بمعنی وتقضوا بینہم منایا بالتشدید اے
نفذوہا۔ وقضی اللبانۃ ایضا بالتشدید وقضاہا
بالتخفیف بمعنی تقضاء بالتشدید والمدرہ محکم وتقضے
البازی ای انقض واصلہ تقضض فلما کثرت
الضادات ابدلت من احدٰہن یاء۔ قضۃ بالکسر
گیاہیست وموضع قضات قضین ج۔

قطا۔ قطا۔ بالقصر سنگ خوار قطاۃ یکی۔ و
ایضا جای نشستن ردیف از ستور قطوات قطیات
ج۔ وفی المثل لیس قطا مثل قطی ای لیس الاکابر
کالاصاغر ریاض القطا موضعی قطو گام نزدیک
نہادن از نشاط (ع ف ا ص ۲) قطا فے مشیتہ و
اقطوطی بمعنی فہو قطوان بالتحریک وقطوطی علے فعوعل
قطوان بالتحریک موضعی بکوفہ کساء قطوانی۔

قعو۔ اقعاء۔ بر کون نشستن سگ وقد نہے
عن الاقعاء فے الصلوۃ وہو ان یضع الیتیہ علے عقبیہ
بین السجدتین علی تفسیر الفقہاء وفی اللغۃ ہو ان
یلصق الیتیہ بالارض وینصب ساقیہ ویتساند
الی ظہرہ۔ وفی الحدیث انہ علیہ السلام۔ اکل مقعیا
قعو قعو برجستن گشن برمادہ (ع ف ا ص ۲) یقال
منہ قعا الفحل مثل قاع وقعا الظلیم ایضا قعو ازن
باریک ساق قعود وچوب مکرہ کوکہ محور بروی باشد

قفا۔ قفا۔ بالقصر پس سر بدکر دویدن۔ تقفے ج
علے فعول مثل عصا وعصی اقفاء ایضا علے القلۃ و
اقفیۃ ایضا علی غیر قیاس لانہ جمع الممدود مثل سماء
واسمیۃ۔ قفی بر تقفازون۔ واز قفا بریدن گلوے
گوسپند (ع ف ا ک ۲) یقال شاۃ قفیۃ ای مذبوحۃ
من قفاہا ہذا عن ابی زید وقال غیرہ قفینہ بالنون
الزائدۃ تقفیۃ در پی فرستادن یقال قفیت علی اثرہ
بفلان ای اتبعتہ ایاہ قولہ تعالی ثم قفینا علے آثارہم
برسلنا ومنہ الکلام المقفے وسمیت قوافی الشعر لان
بعضہا یتبع اثر بعض۔ دعولیت القوافی نام شاعری
وہو ابن معاویۃ بن عقبۃ۔ والقافیۃ القفا ایضا
وفے الحدیث یعقد الشیطان علی قافیۃ راس
احدہم ثلث عقد۔ قفو در پی رفتن قفو بالضم مثلہ
(ع ف ا ص ۲) ودشنام دادن بفحش دیدی صریح
وفے الحدیث لاحد الا فی القفو البین وبکاری تباہ
انداختن کسی را والاسم القفوۃ بالکسر ونوالہ بخشش
نہادن بحبت مہمان تقفیۃ تقفاوۃ انچہ مہمان را
بدان گرامی کنند یقال منہ قفوتہ۔ واقتفیتہ بہ ایضا
ای اثرتہ فہو مقتفے بہا ومؤثر مکرم والاسم القفوۃ بالکسر
یقال فلان قفوتی ای خیرتی او تہمتی کانہ من الاضداد و
قیل بمعنی قرفتی واقتفاہ ای اختارہ وا قتفے اثرہ
وتقفاہ ای اتبعہ۔ ولا افعلہ قفا الدہر اے ابدا۔

قلی۔ قلا۔ بریان کردن گوشت ودیست وجز
آن (ع ف ا ک ۲) فہو مقلی قلو کذلک (ع ف ا ص ۲)
فہو مقلو وقلا لغت ذلک۔ قلیۃ علی فعیلۃ اسم منہ
وہو لون من الطعام قلایا ج۔ مقلاۃ مقلی بالکسر
فیہما تابہ کہ قلیہ بریان کنند در وی مقلیان تثنی
مقال ج۔ وقلا العیر اتنہ یقلوہا قلوا ای ساقہا وطردہا
قلی بالکسر والقصر قلاء بالفتح والمد دشمنی۔ ودشمن
داشتن (ع ف ا ک ۲) ویقلی بالفتح ایضا وہی لغۃ
طی۔ وتقلی ای تبغض۔ مقلاء بالکسر علے مفعال
وقلۃ بالتخفیف عود ان یلعب بہا الصبیان یعنے
غوک چوب قلی قلوا باختن غوک چوب (ع ف ا
ص وک ۲) واصل القلۃ قلو لانہا من قلوت یقال
قلوت القلۃ وقلیتہا ای سقت والہاء عوض کان الفراء
یقول انما ضم اولہا لیدل علی الواو وقلات قلون بالضم
والکسر ج قلو بالکسر خر سبک قلی بالکسر آب اشنان قلوی
قاز قلیلاء بلند بر آمدن بر ہوا یقال اقلولی الطائر۔
واقلولی الرجل فی امرہ اذا انکمش واقلوت الحمر فے
سیرہا۔ وقلت الناقۃ براکبہا قلوا اذا تقدمت بہ
وقالی قلا موضعی وہما اسمان جعلا واحدا۔

قنا۔ قنوۃ۔ قنیۃ۔ بالضم والکسر فیہما جمع کردن
گوسپند وجز آن بحبت خوردن خود (ع ف ا ص ا
وک ۲) قنیۃ بالکسر مال نہادہ بختی مال قنیان بالضم
والکسر الذی تتخذ قنیۃ وبردگی وخانہ نشین کردن دختر را
یقال قنیت الجاریۃ ای منعت من اللعب دستر

اقی البیت - اقتناء ذخیره کردن وفی المثل لاتقتن من کلب سوء جروا - قنی بالکسر والقصر خوشنود شدن وبی نیاز شدن (ع ک ا ف ۲) اقناء ذخیره نهادن بدا قناه الله ای اعطاه مایقتنی من القنیة والنشب وخوشنود کردن واقناه ای ارضاه واعطاه مایسکن الیه - ویقال من اعطی مائة من المعز فقد اعطی القنی ومن اعطی مائة من الضان فقد اعطی الغنی ومن اعطی مائة من الابل فقد اعطی المنی - قنو بالکسر خوشه خرما قنوان اقناء ج - قنا مقصورا بالفتح ایضا خوشه خرما - ونیزه قناة یکی قنوات قنی علی فعول قناء علی فعال ج - وکاریز ومهره های پشت مقناة جای که آفتاب نتابد بغیر ولاتقبض مضحاة وکذلک مقنوة ویقال لاقنوتک قناوتک بالکسر ای لاجزینک جزاءک ویقال مایقانینی هذا ای مایوافقنی مقاناة آمیختن چیزی باهم ودائم شدن یقال منه قانی له الشیء ای دام - احمر قانی وقان سخت سرخ یهمز ولا قنا کژی خرک بینی ولیست یقال هو اقنی وهی قنواء قنیان بالضم لازم شدن باچیزی یقال قنیت الحیاء بالکسر ای لزمته -

قو - قوة - توانائی خلاف ضعف - وتاه رسن قوی ج - وتوانا شدن (ع ک ا ف ۲) یقال منه قوی الضعیف فهو قوی وتقوی وبازایستادن باران تقویة توانائی دادن - وتوانا کردن ویقال قاویته فقویته ای غلبته شدید القوی یعنی استوار خلقت اقواء بدشت وخشکی فرود آمدن - وسپری شدن توشه ومنه قوله تعالی ومتاعا للمقوین وخالی وخشک شدن منزل از مردم یقال اقوت الدار وقویت ای خلت - واقوی القوم صاروا بالقواء وفی المثل انقطع قوی من قاویة وخداوند ستور توانا شدن یقال فلان قوی فی نفسه والمقوی فی دابته - ومخالف شدن حرکت روی در شعر واقوی الشاعر فی - قوا قواء بالقصر والمد دشت وبیابان خشک وخالی منزل قواء خالی وبات القواء ای بات جائعا علی غیر طعم وتوموضعی قواتیه بالفتح زمین خشک مانده درمیان دو قطعه زمین باران زده ویقال اقتری شیرکاریشیا ثم اقتوه ای تزایدوه حتی یبلغ غایة ثمنه وقوقیت مثل ضوضیت ای صحت - والدجاجة تقوقی ای تصیح قوقاة قیقاء مصدران منه - قیقاة بالکسر زمین درشت مرفی باب القاف -

قهی - اقهی حجل من الطعام - آرزو ناکردن طعام مثل اقهم

قهوه - قهوة - خمر یقال سمیت بذلک لانها تقهی ای تذهب بشهوة الطعام - قاهی تیز خاطر

قاهی - بحق خصم اقرار کرد -

قثو - بالفتح شتران وجز آن فراهم آوردن (ع ف ا ض ۲) اقتثاء مثله وخیار خوردن وکشنیز قثوی کسکری فراهم آمدن قثا خوردن چیزی که وقت خائیدنش آواز برآید

اقتثی - القثو -

تقحیة بروش بدآب بینی انداختن -

قزو - بالفتح از پلیدی پاک شدن (ع ف ض ۲) وقزالعصاة الارض زمین را العصا زدچنانکه اثرش باقی مانده واقزی طلخ بعیب لعبد استوار قزة کشتیة ماریا ماردم بریده کج رفتار قزاة ج وبازیچه الیست وقزالعبها -

قزی - بالکسر با تمام تقزیة انداختن وکشتن -

المقاماة - الموافقة مایقامینی الشیء مایوافقنی عن ابی عبید

قیوان - موضعی ست به یمن به بلاد خولان.

فصل الکاف

کبو - کبو - افتادن بر روی (ع ف ا ض ۲) فهو کاب واذا حنذت الفرس فلم یعرق قیل کبا الفرس وکذلک اذا کتم الربو ولی آتش شدن سنگ آتش زنه - وروفتن - وریختن انچه در کوزه باشد از آب اکباء رد وکردن یقال اکباه اذا دخن ولم یورو وکبی توبه ای بخره وتکبی واکتبی ای تبخر - کبا بالکسر والقصر خاک روبه اکباء ج کبة مثل کبوت ج کباء بالمد نوعی از چوب خوشبوی کبوة مثل دفعه باز ایستادن بکراهت ویقال خبت النار ای سکن لهبها وکبت ای غطاها الرماد والجمر تحته وهمدت اذا طفیت ولم یبق منها شیء البتة - وفلان کالی الربا دای عظیم الرماد تنهیا

کتو - اکتوتی - الرجل - اذا بلغ فی صفة نفسه من غیر عمل - وتقمع - ایضا -

کثو - کثوة - نام شاعری -

کدی - کدیة - بالضم زمین سخت یقال ضرب کدیة وجمعها کدی - واکدی الحافر ای بلغ الکدیة فلا یمکنه ان یحفر - ویقال حفر فاکدی اذا بلغ الی الصلب کدو درنگ برآمدن نبات زمین یقال کدت الارض تکدو فهی کادیة - کدی نوعی از بیماری سگ بچه - وتباه شدن معدة شتر بچه از ناگوار دو کند شدن ناخن انگشتان از کندن زمین (ع ک ف ۲) اکداء کم خیر شدن ومنه قوله تعالی واعطی قلیلا واکدی ای قطع القلیل - واکدیت الرجل عن الشیء ای رددته عنه

کذو - کذا - چنین یقال فعلت کذا وکذا وچنین وهو کنایة عن العدد فتنصب ما بعدها علی التمییز یقال لی عنده کذا درهما کما تقول عندی عشرون درهما.

کبو · قهی · قهوة · کتو · قاهی - · قثو - کثو · کدی · قو - اقتثی · تقحیة · قزو · کذو · قزی · المقاماة · قیوان

---

۱ قنا الظهر التی تنظم الفقار یعنی الالیف ارتفاع اعلاه واحدیداب وسطه وسنوح طرفه او نتو وسط القصبة وضیق المنخرین ۱۲ ق ۲ صوابه بالهمز ۱۲ ق

کری - کرا - خواب (ع ک ف ۲) فهو کرو وهی کریة وهو کریان ایضاً - کری کندن جوی (ع ک ا و ن ن ک ۲) کرو بر آوردن چاه و دست انداختن اسپ در رفتن - ونوعی از خرامان رفتن وآمرأة کروا ای دقیقة الساقین وگوی باختن (ع ف ص ۲) کرة بالضم گوی واصلها کرو وکرین بالضم والکسر وکرات ج - اکرار تاخیر کردن یقال منه اکریت العشاء ای اخرته ودراز کشیدن سخن یقال اکرینا الحدیث اللیلة ای اطلناه وافزودن وکم شدن وهو من الاضداد وبکرا دادن ستور وخانه - اکترا بکرایه گرفتن استکراء وکاری مثله - کرار بالکسر والمد مزد - ومزد دادن ستور وجز آن مکاراة مثله فهو مکار وهم مکارون وذهبت الی المکارین والتقل المکاریین بالتشدید وفی الاضافة الی نفسک قلت مکاری مفتوحة الیاء مشددة - و هؤلاء مکاری سقطت نون الجمع للاضافة وقلبت الواو یاء وفتحت یاء یک وادغمت وهذان مکاریای بفتح یاء وکذلک القول فی قاضی ورامی ونحوهما - کری خرنده - وبکرایه دهنده - وبکرایه گیرنده کریة گیاهی ودرخت ریگ مکری شتر نرم آهسته رفتار کرار بالمد والفتح موضعی کروان بفتحتین طائری ویقال له الحباری وآنرا چوبینه وشوات نیز گویند کری نردی ویقال له اذا صید اطرق کری ان النعام فی القری کروین ج - کروان بالکسر ایضاً ج - علی غیر قیاس -

کسو - کسوة - بالکسر والضم جامه ولوشیدنی (ع ک ف ۲) کسی بالضم ج - وکسوته ثوبا اکسوه فاکتسی اکساء بالکسر والمد کلیم اکسیة - ج - واصله کساو جاءت الواو بعد الالف فهمزت - وتکسیت بالمکسار لبسته - ولکاسی بمعنی المکسو -

کشی - کشیة - بالضم پیہ سوسمار کشی بالضم ج -

کنظو - کنظا لحمه یکنظوا ای کثر واکتنز وخظا و بظا کذلک -

کفی - کفایة - کارگزاری کردن (ع ف ا ک ۲) یقال کفاه مؤنته وبس آمدن چیزی یقال کفاک الشئ اکتفاء بسنده کردن استکفاء کفایت خواستن یقال استکفیته فکفانیه - مکافاة پاداش کردن - ویقال رجوت مکافاتک ای کفایتک - وهو کاف وکفی مثل سالم وسلیم وهذا رجل کافیک من رجل ورجلان کافیک من رجلین ورجال کافیک من رجال وکفیک تسکین الفاء ای حسبک کفیة بالضم روز گزار از قوت کفی ج -

کلا - کلیة - بالضم گرده وکلوة لغة فیه کلیات وکلی ج - وپشتیره که بر توشه دان وجز آن دوزند کلیتان من القوس دو تندی نزدیک قبضه وی از دو طرف وهما عن یمین المقبض وشماله ایضاً - کلیة السحاب فرود وی کلی ج - یقال اعجبت کلاه کلی بر گرده زدن اکتلاء بر گرده رسیدن یقال کلیة فلان اذا اصبت کلیته - کلب مکلی سگ که گاو بهنگام وی سرون زده باشد یقال جاء فلان بغنمه حمر الکلی ای مهازیل - کلا بالکسر هر دو وهو تاکید اثنین نظیر کل فی المجموع وهو اسم مفرد غیر مثنی وقال الفراء هو مثنی وهو ماخوذ من کل فخففت اللام وزیدت الالف للتثنیة وکذلک کلتا للمؤنث ولا یکونان الا مضافین ولا یتکلم منهما بواحد ولو تکلم لقیل کل وکلت وکلان وکلتان احتج بقول الشاعر (شعر) فی کلت رجلیها سلامی واحدة + کلتاهما مقرونة بزائدة اراد فی احدی رجلیها فافرد وهذا القول ضعیف عند البصریین لانه لو کان مثنی لوجب ان تنقلب الفه فی النصب والجر یاء مع المظهر ولان معنی کلا مخالف لمعنی کل لان کلا للاحاطة وکلا یدل علی شئ مخصوص واما هذا الشاعر حذف الالف للضرورة وقدر انها زائدة وما یکون ضرورة لا یکون حجة فثبت انه اسم مفرد کمعی الا انه وضع لیدل علی التثنیة کقولک نحن اسم مفرد یدل علی الاثنین فما عدا ویدل علی ذلک قول جریر (شعر) کلا یومی امامة یوم صد + وان لم تأتها الا لماما - فان قیل لم صار کلا بالیاء فی الجر والنصب مع المضمر ولزمت الالف مع المظهر کما لزمت فی الرفع مع المضمر قیل له کان من حقها ان تکون بالالف علی کل حال مثل عصا ومعا الا انها لما کانت لا تنفک عن الاضافة شبهت بعلی ولدی للزومها الاضافة فجعلت بالیاء مع المضمر فی النصب والجر لان علی لا تقع الا منصوبة او مجرورة ولا تستعمل مرفوعة فبقیت کلا فی الرفع علی اصلها مع المضمر لانها لم تشبه بعلی فی هذه الحالة واما الف کلتا التی فی التانیث فان سیبویه یقول هی للتانیث والتاء بدل من لام الفعل وهی واو والاصل کلوا وانما ابدلت تاء لان التاء علم التانیث وهذا الالف قد تصیر یاء مع المضمر فتخرج عن علم التانیث فصار فی ابدال الواو تاء تاکید للتانیث وقال ابو عمر والجرمی التاء ملحقة والالف لام الفعل وتقدیرها عنده فعتل ولنسبتها کلتوی علی هذا القول فلما قالوا کلوی واسقطوا التاء دل علی انهم اجروها مجری التاء فی اخت التی لنسبتها اخوی

کمی - کمی - نهان داشتن گواهی (ع ن ک ۲) یقال کمی شهادته - اکماء مثله انکماء نهان شدن

الکمی پوشیدن و تکمت الفتنة للناس اذا تغشتهم کمی مرد دلاور - وسلاح پوشیده شده کماة ج - کیمیاء بالکسر والمد اصل زر وسیم - ونام صناعتی دیگر -

کنا - کنایة - بالکسر سخن که بر غیر موضوع له خود دلالت کند یقال منه کنوت وکنیت بکذا عن کذا - وهو کان وسیم کانون - والکنیة بالضم والکسر واحدة الکنی - واکتنی فلان بکذا - وفلان یکنی بابی عبدالله ولا یقال یکنی بعبدالله وکنیته ابا زید وبابی زید تکنیة - وهو کنیه کما یقال سمیه - وکنا الرؤیا هی الامثال التی یضربها ملک الرؤیا یکنی بها عن اعیان الامور -

کوا - کی - داغ کردن (ع ف اک ۲) ویقال آخر الدواء الکی واکتوی هو - وکواه بعینه ای حد النظر الیه - وکوته العقرب ای لدغته - وکاویته ای شاتمته مثل کاوحته مکواة آهن داغ و فی المثل العیر یضرط والمکواة فی النار - کوة روزن خانه کوی بالمد والقصر ج کوی بالضم لغة فیها واحدها کوة بالضم - کی مخففة معناه تا و هو للتعلیل والعاقبة کاللام وهو جواب لم نحو لم فعلت کذا فتقول کی یکون کذا وتنصب الفعل المستقبل وتدخل علیه اللام ایضا فتقول لکی وتتصل بلا النفی کقوله تعالی لکیلا تأسوا - کیت وکیت معناه چنین وچنین بفتح التاء وکسرها واصل التاء فیها ها فصارت تاء فی الوصل وحکی ابو عبیدة کان من الامر کیه کیه بالوصل ایضا وکیه کیه فی الوقف کما یقال لمه -

کهی - کهاة - ناقه بزرگ صخرة کهی نام کوهی است -

کاهی - لسخن درد ناک ساخت (ع ع بفتحها) اکاهی عنه

کهی - تباه کرد (ع ف اک ۲)

کزهی - افضل علی معتقیه -

کسی - بالضم یائین سرین و یائین هر چیز اکساء ج وکب اکساء ای سقط علی قفاه -

کشو - بدندان گزیدن و بدهان کشیدن (ع عت ض ۲) -

کشیة - بالضم پیه شکم سوسمار یا مغز آن و توهم الطعام فاک کشیته نصب حث علی المواساة وقیل بل یزلجه

کصی - بس - از بزرگی خوار شد (ع ف اک ۲)

کعا - بد دل شد (ع ف اض ۲) اکعاء بددلان کاعی منهزم -

کاعی - بر وزن و معنی کاعی -

الکفو - والکفی - کهدی الکفو -

کموی - شب ماه روشن -

فصل اللام

لای - لأی - سختی وآهستگی (ع ع بفتحها) التیاء مثله لاواء بالمد سختی و فی الحدیث من کان له ثلاث بنات فصبر علی لاوائهن کن له حجابا من النار - و یقال فعل بعد لأی ای بشدة ولأی الیفا ای البطاء والتأمر حیل ای افلس - لأی بوزن لعی گاو وحشی الارج - لآة علی لعاة مؤنث لأی نام مردی تصغیره منه لوی بن غالب - لای ایضا سختی در عیش -

لبی - تلبیة - لبیک گفتن در حج یقال لبیت بالحج ولبأته مهموزا ایضا واصله ترک الهمزة وجواب دادن خواننده را قال یونس بن حبیب ان لبیک لیس بمثنی وهو مثل علیک والیک وحکی ابو عبید عن الخلیل ان اصله الاقامة بالمکان یقال البیت بالمکان والبیت به اذا اقمت به ثم قلبوا الباء الثانیة یاء کما قالوا تظنیت واصلها تظننت ویقال وهو مثنی کما ذکر فی باب الیاء ویقال هنیهم الملتبیه نحو مهزاء متفادمین لا یکتم بعضهم بعضا انکارا -

لتی - التی - آن زن وهو اسم مبهم للمؤنث کالذی للمذکر وهی معرفة ولا یقال بغیر الالف واللام للتنکیر ولا یتم الا بصلة وفیه ثلث لغات التی والت بغیر یاء والت بالاسکان وکذلک فی تثنیتها ثلاث لغات اللتان مخففة النون ومشددتها وبحذفها وفی جمعها خمس لغات اللاتی واللات بلا یاء واللواتی واللوات واللوا باسقاط التاء - وتصغیرها اللتیا بفتح الیاء وتشدیدها وفی تثنیة المصغر وجمعه حذفت الالف یقال اللتیان واللتیات وبعض الشعراء ادخل علی التی حرف النداء وحروف النداء لا تدخل علی ما فیه الالف واللام الا فی قولنا یا الله وحده فکانه شبهها به حیث کانت الالف واللام غیر مفارقتین لها قال الشاعر (شعر) من اجلک یا التی تیمت قلبی + وانت بخیلة بالود عنی + ویقال وقع فلان بعد اللتیا والتی وهی من اسماء الداهیة -

لثی - یلثی نمناک شدن جامه و جز آن (ع ع ک اف ۲) فهو لث علی فعل ولثی الثوب ونحوه - ولثی الشجر ما یسیل منه کالصمغ فاذا جمد فهو صمغ ولثت الشجرة ما حولها اذا کانت تقطر منها ماء - لثة بالکسر بن دندان واصلها لثی والهاء عوض من الیاء وجمعها لثات ولثی -

لحی - لحا - بالفتح جای ریش لحی منسوب بها لحیان وثلثة الح علی افعل الا انهم کسروا الحاء لتسلم الیاء ولحی بالضم جمع کثرة علی فعول مثل ثدی وظبی ودلی - لحیة بالکسر ریش لحی بالضم والکسر مع القصر ج - لحیان بالکسر پدر قبیله رجل لحیانی بزرگ ریش والتحی الغلام ریش بر آورد وتلحی العمامة ای طوقها تحت الحنک - وفی الحدیث نهی عن الاقتعاط وامر بالتلحی - لحاء بالکسر والمد پوست درخت وفی المثل

بین العصا ولحائہا - لحو پوست از چوب باز کردن (ع ف اص ۲) لحی مثلہ (ع بفتحہا) یقال لحوت العصا ولحیتہا و ایضاً ملامت کردن فہو لحی ای ملوم - و لحاہ اللہ ای لعنہ وقبحہ ولاحیتہ ملاحاۃ ولحاء ای نازعتہ وفی المثل من لاحاک فقد عاداک - وتلاحوا اذا تنازعوا

لخی - لخا - بیہودہ بسیار گفتن الخی لغت منہ وہے لخوا (ع ک اف ۲) ولعیر لخ والخی وناقۃ لخواء اذا کانت احدی رکبتیہ اعظم من الاخری - الخی کج وعقاب لخواء لخی بالفتح والقصر داروے ان ملخی مثلہ یقال منہ لخوتہ ولخیتہ الخیتہ بمعنی ای اسعطتہ (ع ف اص ۲ و ک ۲) لخی ایضاً فرج آبناک ویقال الخیتہ مالا ای اعطیتہ لخا بالکسر والمدنان تر نہادہ ومنہ یلتخی الصبی اذا اکل تجز امبلولا -

لدی - لدی نزد لغۃ فی لدن قولہ تعالے والفیا سیدہا لدی الباب والفنا لہ بالمعزات کالقتال علے -

لذی - الذی - آنکہ وآن مردکہ وہو اسم مبہم للمذکر ومبنی معرفۃ ولا یتم الا بصلۃ و اصلہ لذی ادخل علیہ الالف واللام ولا تنزعان منہ للتنکیر وفیہ اربع لغات الذی والذ بلا یاء والذ بسکون الآخر والذی بتشدید الیاء - وفی تثنیتہ ثلث لغات الذان مشدد النون ومخففہا والذا - وفی جمعہا لغتان الذین بالنون فی الرفع والنصب والجر ویحذف النون کلفظ الواحد قال الشاعر (شعر) وان الذی حانت بفلج دماؤہم ہم القوم کل القوم یام خالد ؎ یعنی الذین ومنہم من یقول فی الرفع الذون وزعم بعضہم ان اصلہ ذا لانک تقول ماذا رأیت بمعنی ما الذی رأیت وہذا بعید لان الکلمۃ ثلاثیۃ - وتصغیر الذی لذیا بالفتح الذال وتشدید الیاء والذیان والذیون -

لطی - لطاۃ - پیشانی ودائرۃ اللطاۃ گردش موی کہ بر پیشانی اسپ وجز آن باشد وگرانی یقال القی بلطاتہ ای بثقلہ - ملطاۃ ملطے بالکسر فیہما نوعی از سر شکستگی -

لظی - لظی - زبانہ آتش - ونام دوزخ تلظت النار وتلظت النار زبانہ زد -

لعا - لعو - لعی - تیز شہوت یقال رجل لعو وکلبۃ لعوۃ ای حریصۃ - لعوۃ قومے از عرب ولعوۃ الجوع حدتہ ویقال للعاثر لعالک دعاء لہ بان ینتعش - و لعوۃ ایضاً سیاہی سر پستان وبہ سمی ذو لعوۃ وہو قیل من اقیال حمیر ویقال ما بہا لاعی قرو ای ما بہا من یلحس عسا معناہ ما بہا احد - ویقال خرجنا نتلعی ای ناخذ اللعاع وہو اول نبت خرج واصلہ نتلعع ابدلت من احدی العینات یاء والعت الارض اخرجت اللعاع وتلعی العسل ای تعقد -

لغو - لغا - بیہودہ گفتن (ع ف اص ۲) لاغیۃ مثلہ وقولہ تعالی لا تسمع فیہا لاغیۃ ای کلمۃ ذات لغو وہو مثل لابن وتامر - واللغو فی الایمان مالا یعقد علیہ القلب قولہ تعالی لا یؤاخذکم اللہ باللغو فی ایمانکم وہو کقولک بلی واللہ ولا واللہ وانچہ در حساب وشمار نیاید از شتر بچہ کہ در دیت واد و شود بسبب حقارت وخردی وی - وبانگ کردن سگ (ع ف اص ۲) لغی مثلہ (ع ک اف ۲) وآواز کردن ولغی بہ ای لہج بہ ولغی بالشراب ای اکثر منہ الغاء باطل کردن - وازشمار افگندن لغۃ بالضم نوع سخن واصلہا لغو او لغی والہاء عوض وجمعہا لغے ولغات وقال بعضہم سمعت لغاتہم بالنصب تشبیہا بالتاء التی توقفت علیہا بالہاء - لغوی بالتحریک منسوب

لفو - لفاء - بالفتح والمد چیزے اندک وخسیس یقال رضی من الوفاء باللفاء ای من حقہ الوافی بالقلیل - ولفاہ حقہ ای بخسہ - الفاء یافتن الفیتہ وجدتہ وتلافیتہ ای تدارکتہ -

لقا - لقاء - بالکسر والمد لقی بالضم والقصر لقے بالتشدید لقیان بالضم والکسر ودیدار کردن (ع ک اف ۲) لقیانۃ یکبار ولا تقل لقاءۃ فانہا مولدۃ ولیست من کلام العرب القاء افگندن یقال القہ من یدک والق بہ من یدک والقیت الیہ المودۃ وبالمودۃ والقیت علیہ القیۃ کقولک احجیتہ کل ذلک یقال - التقاء تلاقی دیدار کردن لقیۃ اسم فیہ - تلقی پیش آمدن استلقاء بر قفا خفتن وقولہ تعالی اذ تلقونہ بالسنتکم اے یاخذہ بعض عن بعض - تلقاء سوی - وبرابر - ودو دیدار کردن لقی اندا خنۃ القادح - شقی لقی اتباع - لقوۃ کجے دہان وروے از علت یقال منہ لقی الرجل فہو ملقو مجہولا وناقۃ سبک بار گیرندہ - وعقاب مادہ وبکسر اللام مثلہ -

لکی - لکی حریص شدن (ع ک اف ۲) ویقال لکیت بفلان اذا لہجت بہ

لمی - سیاہی دام لب وہو من الحسن والملاحۃ (ع ک اف ۲) وہو المی وہی لمیاء - ظل المی کثیف اسود - شجر المی الظلال من الخضرۃ والتمی لونہ مثل التمع وربما یہمز - ولمۃ الرجل بالضم تربہ وشکلہ یعنی ہمزاد و مانند مرد والہاء عوض وفی الحدیث لیتزوج الرجل لمتہ وگروہ یاران از سہ تا دہ -

لوی - لی - تافتن رسن وجز آن (ع ف اک ۲) یقال لویت الحبل ای فتلتہ - ولوے راسہ والوی راسہ ای مال واعرض قولہ تعالے وان تلووا وتعرضوا قال ابن عباس رضی اللہ عنہما ہو القاضی یکون لیہ واعراضہ لاحد الخصمین علی الآخر وقد قری بواو واحدۃ مضمومۃ اللام من ولیت قال مجاہد ان تلوو

لطی
لقا
لظی
لخی
لعا
لدی
لغو - لذی لکی
لمی
لوی
لقو

له اللدۃ کعدۃ الترب ج لدات ہنا یذکر لا فی (دل و) دوہم الجوہری والدین کثرت لدا انہ - ق - ۲ه وقول الجوہری لنباح الکلب لغو طل ۱۲ ق

الشهادة فيقيموها او تعرضوا عنها فتتركوها - ولوت الناقة ذنبها والوت بذنبها اذا حركتها - وذنب الوى تافته لی لیان بالفتح فيهما وام ناگزار دن و وار دار کردن ولویت اعناق الرجال فی الخصومة شدد للكثرة والمبالغة قال الله تعالى لووا رؤسهم - والتوى وتلوى بمعنى اعرض ولويته عليه اى آثرته عليه - ولوى عليه اى عطف و لوى الرمل بالكسر والقصر منقطعه - والوى القوم اى صاروا الى لوى الرمل ويقال الويتم فانزلوا هالويان والجمع الوية - لواء بالمد والكسر اى الراية التى لا يمسكها الا صاحب الجيش الوية ج - وعلمها خرد لوى بالفتح والقصر پیچش شکم ويقال منه لوى بطنه بالكسر - لوى على فعيل گیاه پژمرده وقد الوى البقل اى ذبل لويته طعام بنهاده بخش کسی والتوت المراة لويته والوت بحقى اى ذهبت به الوى بثوبه اذا لمع و اشاره - والوت به عنقاء مغرب ذهبت به الوى مرد تنها گوشه گرفته وذنب الوى معطوف خلقة مثل ذنب العنز و اللاؤن جمع الذى من غير لفظه بمعنى الذين واللائى في النصب والجر واللاء بلا نون واللاى همه مردان و زنان بستويان فيها واللا بلا ياء واللاتى كذلك لكن هذه للنساء خاصة -

لها - لهاة - کام هاج - لهوات لهيات بفتحتين فيها البقاج - لهوة بالضم خورش دستاس یعنی یک مشت از حبوب يقال منه اللهيت فى الرحى لهى ج - وعطاه ويقال انه لمعطاء اللهى اى جود ويعطى الكثير لهى لهيان بالضم فيها شکیفتن از چیزے درو گردانیدن از دی (ع ک ا ف ۲) الهاء مشتغل کردن الهاه به ولهاه به اى علله - لهو بازی کردن (ع ف ص ۲) تلهى كذلك - وتلاهوا اى لهى بعضهم ببعض و جماع کردن ومنه قوله تعالى لو اردنا ان نتخذ لهوا قالوا امراة ويقال ولد ا - ويقال اله عنه اتركه وفى الحديث فى البلل بعد الوضوء اله عنه قال الاصمعى اله عنه ومنه بمعنى وفلان لهو على الخير على فعول - الهية بازیچه كما يقال احجية وهى افعولة - ويقال هم لهاء مائة مثل زهاء مائة -

لى - لياء بالكسر والمد نوعى از حبوب سپید مانند نخود واذا وصفت المراة بالبياض قلت كانها لياءة لياء بالقصر زمین که از آب دور باشد -

لبى - من الطعام - اى اكثر منه (ع ک ا ف ۲) اللباية بالضم شجر الامطى ولبى مصغرا كسى ابن لبا كعلى ولابى بن ثور صحابيان سے لبے کحتی وتثلیث نام جائی -

لبو - كعدو ابن عبد القيس قد يهمز لبوان نام کوهی لبوة كعنوة وتكسر وكسمرة وقناة ولب ولبة مخففين ماده شير -

التجى - الى غير قومه اى ادعے -

لسا - اکل اکلا شديدا یعنی بسیار خورد (ع ف ص ۲) -

لشا - بعد بزرگی خوار شد (ع ف ص ۲) لشى كغنى بسيار ردو شستنده -

لصاه - واليه - اى انضم اليه لريبة ولصا المراة زن را دشنام داد - لصى اليه انضم اليه لريبة (ع ف ا ک ۲ و ک ا ف ۲) لصى لصى اتباع -

لضا - بزیرکی راه نمائی کرد (ع ف ص ۲)

لظا - بسنگے یا بغارے پناه گرفت (ع ف ص ۲)

فصل المیم

مأو - مأى ما - فراخ کردن پوست را بکشیدن (ع بفتحها) وتماى الجلد اى اتسع - مائة صدد اصلها مأى مثل معى والهاء عوض من الياء مئون مئون بالضم والكسر ومئات مثل معات ج - قال سيبويه يقال ثلثمائة وكان حقه ان يقال ثلثمائين او مئات كما تقول ثلثة آلاف على الجمع ونحو ثلثة رجال وعشرة رجال ولكنهم شبهوه باحد عشر وثلثة عشر ومن قال مائين بالتنوين مرفوعة النون ففى تقديره قولان احدهما فعلين مثال غسلين وهو قول الاخفش وهو شاذ والآخر فعيل كسر الفاء منه لكسر ما بعدها واصله مئى مثال معى فابدل من الياء نونا - وامأى القوم اى صاروا مائة وامأيتهم انا وامأت غنم فلان اذا صارت مائة - وامأيتها لك اى جعلتها لك مائة - مواء بانگ کردن گربه (ع ف ص ۲) مأى تباهی کردن میان قوم (ع بفتحها) يقال مأى بينهم اى افسد وتمأى اى فسد -

متا - متوت الشئ - مددته - بمعنى کشیدن کمان -

محو - محا - پاک کردن نبشته ونقش از لوح (ع ف ا ص ۲ وبفتحها) محى كذلك (ع ف ا ک ۲) فهو محو ومحى صارت الواو ياء لكسرة ما قبلها فادغمت فى الياء التى هى لام الفعل انمحاء سوده شدن و پاک شدن وامحى وامتحى بمعنى والثانى لغة ضعيفة محوة باد شمال وهى معرفة بلا الف ولام غير منصرف ويقال تركت الارض محوة واحدة اذا طبقها المطر - محاة بالكسر خرقه پاک کردنی محو ايضا نام موضعی -

مخى - تمخيت - من الشئ وامخيت منه اذا تبرأت منه وتحرجت -

مدى - مدى - غايت يقال قطعته ارض قدر مدى البصر وقدر مد البصر ايضا بالتشديد - مدى على فعيل حوض که گرد اگرد وی سنگ نه نهاده باشند امدية ج - مدية بالضم والكسر دشنه مديات مدى ج مدى بالضم پیمانه اهل شام امداء ج -

مذى - مذى - آب مرد که بوقت ملاعبت

لی
لبی
لبو
متا
التجی - محو
لسا
لشا
لصاه
لها
لضا - مخی
لظا
مدی
مأو
مذی

آید یقال مذی الرجل وامذی ویقال کل ذکر یمذی وکل انثی تقذی (ع ک ت ۲) مذار بالکسر والمد لاعبت کردن با یکدیگر که مذی آرد و فے الحدیث الغیرة من الایمان والمذار من النفاق قال ابو عبیدة ہو ان یجمع الرجل بین رجال ونساء یخلیهم یماذی بعضهم بعضا وقال الاموی مذی وودی ومنی ثلاثتهن مشددات۔ ومذیت فرسی وامذیته ای ارسلته فے المرعی۔ ماذی عسل سفید ماذیة زره سفید و نرم خمر آسان خوار۔

مرو - مرا۔ جمع مروة وہی حجرة بیضاء براقة تقدح منها النار و نوعے از ریاحین مروان نام مروی مرو ایضاً نام شہرے از خراسان مروزی منسوب الیه علی غیر قیاس دہم مراوزة وثوب مروی علی القیاس مرورات بیابان مرورات مراری ج۔ مروة ایضاً نام جائے بمکہ مری سودن سر پستان را (ع ف ا کسا) امرا بسیار شدن شیر ناقه مری علی فعیل غیر مہموز ناقه بسیار شیر مرایا ج۔ مریت الفرس اذا استخرجت من الفرس ما عنده من الجری بسوط او غیره۔ مریة بالکسر اسم فیه شک وقد تضم وقری بها قوله تعالے فلا تک فی مریة منه ومری الفرس بیده اذا حرکها علی الارض۔ والریح تمری السحاب وتمتریه ای تستدره۔ ومراه حقه ای جحده وقری قوله تعالی افتمرونه علی ما یری۔ وماریت الرجل مرارا اذا جادلته امترار فرو دوشیدن شیر و بشک شدن تماری کذلک ماریة نام زنی۔ ونام مادر ابراہیم فرزند رسول الله صلعم ماریة بالتشدید سنگ خوار وفی المثل خذه ولو بقرطی ماریة

مرزو - مرزیة - فرزدلی مزایا ج۔ یقال له علیک مزیة ای فضیلة ولا یبنی منه فعل۔

مسا - مسار - بالمد شبانگاه خلاف صباح امسار شبانگاه کردن قال الشاعر (شعر) الحمد لله ممسانا ومصبحنا بالخیر صبحنا ربی ومسانا ✽ وہما مصدران موضعان ایضا والاسم فیہما مسی وصبح۔ ویقال اتیته لمسی خامسة بالضم والکسر لغة فیه۔ واتیته مسیانا وہو تصغیر مساء واتیته اصبوحة کل یوم وامسیة کل یوم واتیته مسی امس ای عند المساء من امس کل ذلک بالضم۔ مسی بالفتح بیرون آوردن نطفہ از رحم علے ما فسر فے المسط یقال مساه بمیسه (ع ف اک ۲) ومسیت الناقة ومسوت علیها اذا سطوت علیها واخرجت ولدها

مشا - مشی - تمشیة - رفتن و راندن لازم ومتعد (ع ف اک ۲) مشار راندن با مواشی بسیار شدن ماشیة ستور۔ وستور بسیار زه موا شے ج۔ مشاء بالفتح والمد بسیار فرزند شدن زن (ع ف اک ۲) وتمشت فیه حمیا الکاس اے ذہبت وجرت مشو ومشی داروی مسہل ومنه استمشیت وامشانی الدوار۔

مصو - مصوار زن لاغر سرین۔

مضا - مضی - بالضم رفتن۔ وگذشتن یقال منها مضی الشئی ای ذہب۔ ومضی فی الامر مضاء ای نفذ۔ ویقال مضیت علی الامر مضیا ومضوت علی امر مضوا بالضم والفتح مثل وقود وصعود۔ وہذا امر ممضو علیه۔ ماضی قاطع امضار در گذرانیدن تمضی در گذشتن تمضوا مثال صعدار تقدم کردن (ع ف اک ۲) قال الشاعر (شعر) فاذا خنس مضی علی مضوائه ✽ —

مطو - مطا - بالقصر پشت امطاء ج - مطیة بارگی یذکر ویؤنث مطی واحد و جمع ایضاً مطایا ج تمطے خرامیدن وبازیدن ویقال ہو ماخوذ من المطیطة وہو الماء الخاثر فے اسفل الحوض لانه یتمطط ای یتمدد وہو مثل تظنیت من الظن وتقضیت من التقضض مطوار مثال صعدار وہو التمطے۔ مطو کشیدن یقال منه مطوت بالقوم اذا مددت بہم فی السیر امطاء۔ استطاء بارگی گرفتن یقال امتطینا ہا ای جعلناہا مطایانا۔ مطو بالکسر خوشہ خرما مطار ج مثل جرد وجراد۔ ونظیر ہر چیزے ویاروی یقال نادیت مطوی ای صاحبی ومطوای ای صاحبای۔

معا - معی - بالکسر والقصر روده امعاء ج۔ وفے الحدیث ان المومن یاکل فی معی واحد والکافر یاکل فی سبعة امعاء یعنی ان المومن یاکل من وجه واحد وہو الحلال والکافر یاکل من وجوه ولا یبالی ما اکل ومن این اکل وآب تنگ یعنی جای ایستادن آب در قعر۔ معورطب رسیده معوة یکی یقال منه امعت النخلة رسانیدن نخل رطب را معوة ایضاً رطب نیم خشک۔

مقو - مقو - روشن کردن شمشیر وطشت وآئینه ودندان۔ ونگاہداشتن (ع ف اض ۲) یقال امق ہذا مقوک مالک ای صن ہذا صیانتک مالک

مکو - مکار - بالضم والمد شخولیدن مکو۔ کذلک (ع ف اض ۲) قوله تعالی وما کان صلوتہم عند البیت الا مکاء وتصدیة ومکت استه ای ضرطت مکاء بالضم والتشدید مرغی مکاکی ج مکا بالقصر والفتح سوراخ خرگوش ور وباه ومانند آن مکو کذلک امکاء ج ومکی الفرس اذا حک عینه برکبته۔ مکا ایضاً شوخ گرفتن دست از کار (ع ک اف ۲) میکائیل فرشته روزی وہما اسمان اضیف احدہما الی الآخر میکائین لغة فیه مہموزا وغیر مہموز میکال لغة فیه ایضاً۔

ملو - یقال ملاک الله حبیبک ای متعک به دائما شک معه طویلا وتملیت عمری ای تمتعت به

معا
مرو + مشی
مقو
مصو
مضا - مکو
مطو
مرزو
ملو
مسا

ویقال لمن لبس الجدید ابلیت جدیدا وتملیت حبیبا
مقیت
ای عشت معه ملاوة من دهرک وتمتعت به - اقمت
عنده ملاوة من الدهر بتثلیث لغات ای حینًا وبرهة
مهی
وکذلک ملوة بتثلیث لغات - ملیّ پاره از دهر یقال
اقام ملیا من الدهر قوله تعالے واهجرنی ملیا ای طویلا ومضی
ملیّ من النهار ای ساعة طویلة - ملا بالقصر
صحرا ملوان روز وشب واحدها ملا - املاء زمان دادن
یقال املاه الله روزگار روز از گذاشتن یقال
ناءی
املیت له فی غیه ای اطلت قوله تعالیٰ واملی لهم و
درازمن گذاشتن ستور را یقال املیت للبعیر ای
مها
وسعت له فی قیده وکتاب املا کردن یقال
املیت الکتاب واملاء املیة واملهٔ فلان جید تا ان
جار بها القرآن استملاء املا خواستن -
منا
منا - منا - بالقصر یک من منوان ودومن امناء
ج - وهو افصح من المن بالتشدید واندازه یقال
منی له المانی ای قدر القادر - ویقال داری منا دا
فلان ای مقابلتها - منی آب مرد وهو مشدد و بخلاف
مذی وودی وهما مخففان منی مناء منی انداختن قوله تعالے
نبو
من منی یمنیٰ قری بالتاء علی النطفة تاویلاً بالیاء علی المنی -
ظاهر استمناء منی بیرون آوردن خواستن منیة
ای الموت والاجل لانها مقدرة منایا ج - منیة بالضم
می
آرزو منی ج و منیة الناقة الایام التی یعرف فیها
مزی
لقاحها من حبالها یقال هی فی منیتها وقد امتنی للفحل منی
بالکسر والقصر موضعی بمکه که قربان در آنجا کنند وهو مذکر
یصرف - وامتنی القوم اذا اتوا منیً وامنی القوم کذلک
مغا
امنیة آرزو امانی ج تمنی آرزو بردن - وخواندن
المغی
نبشته قوله تعالیٰ ومنهم امیون لایعلمون الکتاب
الا امانی ویقال هذا شیئ ویته ام تمنیته وفلان
تمنی الاحادیث اے یفتعلها وهو مقلوب

من المین وهو الکذب - ویقال منوته ومنیته اذا
ابتلیته - ویقال لا اشیک مناوتک ای لا اجزیک
جزاءک - تمنیة بآرزو آوردن وآرزو در دل افکندن
قوله تعالیٰ اولامنینهم ولامرنهم - ممناة دراز کشیدن
وانتظار کردن - ومکافات کردن یقال ما نیتک
بلا همزای کافاتک - مناة نام بتی متوهی منسوب
الیه عبد مناة وزید بن مناة وهے تمد ونقصر
موه - موماة - دشت موامی ج - واصلها
موهوة وهو مضاعف علی فعللة فقلبت واوها
الفا لتحرکها وانفتاح ماقبلها
مها - مهاة - گاو دشتی مها بالقصر ج - مهاة بالضم
کذلک - مهاة بلور مهیات مهوات ج - مهاة بالضم
آب فحل در رحم ناقه وهو من الیاء مهی ج - مثل
رطبة ورطب وعشرة وعشر - مهو شمشیر تنک باآب
وشمشیر تنک روی - وبدرحی از عبد القیس فی المثل
اکذب صفقة من شیخ مهو - مهاوة آب ناک شدن
شیر (ع لفهما) یقال مهو اللبن وامهیت اللبن
ونا قهما رقیقة اللبن نطفة مهوة اے رقیقة
مهاء بالمد کرمی وعیب امهاء تیز کردن آهن را
وآب دادن تیغ را وگرم کردن اسپ را بتاختن
ویقال حفر البئر حتی امهی لغة فی اماه علی القلب
می میة - ومی - نام زنے
مزی - گردن کشی کرد (ع ف اک ۲) مزاة جبر
کنندگان مزی کفنی مرد انا تمزیة ستودن قد عنی
مازیا وتمازیا - ای مخالفا بعیدا -
مغا السنور گربه بانگ زد (ع ف اض ۲) -
المغی - فی الادیم - نرمی در ابنان وقد تمغی تمغیا
المغی فی الانسان ان تقول فیه مالیس فیه اما بارلا
او حادا والماغیة المربیة ومغیت کسعیت تغیت

یعنی سخن واضح گفتم -
مقیت - اسانی - مقوتها ومقی الطست مقیا واقمقی
مقیتک مالک ای صنه ماقة گوشه چشم -
مهی - تیز کردن کارد (ع ف اک ۲) امهاء وامتهاء
مثله ممهی آبی ست مربنی عبس را وهم لیستهون فی المهم
ای یخرقون الصفوف فی الحروب فلا یقاد علیهم -

فصل النون

ناءی - ناءی - دور شدن یقال نائیة ونامیة
عنه ای بعدت (ع لفتهما) وانائیة فاناءی ای بعدة
فبعد تناءی ای تباعد - منتای موضع دور نوی
بالضم جو بچه گرد اگرد خرگاه منتای ایضا مثله نوی
علے فعول ج نئی کذلک انآء الیضا تقدیم الهمزة
ایضا علی القلب انار مثل ابار وآبار یقال منه
نامت نؤیا وانتایت نؤیا بمعنی نوی الفتح الهمزة
فی لؤنی ویقال ان نوبک ای اصلحه واذا وقفت
علیه قلت نه مثال رزیدا واذا وقفت علیه قلت ره
زیدا - ویقال ایضا انا نویک مثال انع نعیک
نبو - نبو - نبو آرام نا یافتن ودور شدن از جائی
(ع ف اض ۲) یقال نبا عنه ورنبیته انا دفعته
عن نفسی وموافق نا آمدن جاے کسے را یقال
نبا به المنزل والفراش ای لم یوافقه وباز جستن تیغ
از زخم گاه وکار نکردن آن یقال نبا السیف
اذا لم یعمل فی الضریبة - ونبا البصر عن الشئ -
نابیة کمان که از زه وردا دور باشد نبوه نباوه
برآمدن وبلند شدن - وزمین بلند نبی پیغامبر و
سائغ ان یکون ماخوذا منه غیر مهموز وهو فعیل
بمعنی مفعول اے انه شرف علی الخلق کله تصغیره
نبی انبیاء ج - ناب بشته نبی ج مثل غاز وغزی

نتی - نوتی کشتی بان نواتی ج -

نثو - نثا - بالقصر خبر نثو فاش کردن خبر (ع ف ا ص ۲) وتناثوا الشئ ای تذاکروہ -

نجو - نجاء - بالمد ونجاۃ رستن (ع ف ا ص ۲) یقال الصدق منجاۃ - انجاء تنجیۃ رہانیدن وقری بہا قولہ تعالی فالیوم ننجیک ببدنک المعنی لا نفعل بل نہلکک فاضمر قولہ لا نفعل وقال بعضہم ننجیک ای نلقیک علی نجوۃ من الارض فنظہرک لانہ قال ببدنک ولم یقل بروحک - نجاء بالمد ایضاً شتافتن وگذشتن ناجیۃ نجاۃ ناقۃ تیز رو وبعیر ناج نجاو استنجے ای اسرع وفی الحدیث اذا سافرتم فی الجدب فاستنجوا - بنو ناجیۃ قومی از عرب ناجی منسوب بوی بحذف یا رد ہاء - و نجوت فلانا اذا استنکہتہ - نجو سرگین ددہ - وہرچہ از شکم بیرون آید وانجی ای احدث - ویقال شرب دوا فما انجاہ ای ما اقامہ - وتجا الغائط ینجو نفسہ ای خرج - نجو ایضاً ابری کہ باران از وی رفتہ باشد نجاء بالکسر والمد ج - وبریدن درخت را یقال نجوت غصون الشجرۃ ای قطعتہا در از - وراز گفتن باہم یقال نجوتہ نجوا ای ساررتہ - نجا بالقصر پوست - و پوست باز کردن یقال نجوت جلدہ والجبۃ ای سلختہ ویقال النجو عنہا نجا الجلد اضاف النجا الی الجلد لان العرب تضیف الشئ الی نفسہ اذا اختلف اللفظان کقولہم حق الیقین وحبہا ای ہودج وفلان فے ارض نجاۃ یستنجے من شجرہا العصے والقسے انجاء بریدن فرمودن درخت را - وبریدن یقال انجنی غصنا ای قطع لی وباز گشتن ابر نجاۃ شاخ درخت نجاج - نجوۃ نجاۃ زمین وجای بلند تنجیۃ انباشتن زمین را وبلند کردن آن نجو اثر مثال علو او باز بدن ویقال بینے وبینہ نجاوۃ من الارض ای سعۃ - استنجا رہانیدن موضع نجو وشستن آن واستنجی الوتر اے مد القوس ورطب برچیدن - وبریدن درخت از بیخ واستنجی الناس فی کل وجہ اذا اصابوا الرطب - مناجاۃ باہم راز گفتن انتجاء کذلک وفی الحدیث لا تنجیۃ دون اللہ انتجاء ای اللہ امرنی ان انا جیہ - وانتجی القوم وتناجوا ای تساروا - والنجیۃ ایضاً اذا خصصتہ بمناجاتک والاسم النجوی - وقولہ تعالی واذ ہم نجوی فجعلہم ہم النجوی وانما النجوی فعلہم کما تقول قوم رضے وانما الرضی فعلہم - نجی علی فعیل ہمراز انجیۃ ج قال الاخفش قد یکون النجی جماعۃ مثل الصدیق قال اللہ تعالی خلصوا نجیا وقال الفراء وقد یکون النجی والنجوی اسما ومصدرا -

نحو - نحا سوی - وراہ انحاء نحو ج - وآہنگ کردن (ع ف ا ص ۲ وبفتحہا) یقال نحوت نحوک ای قصدت قصدک - وبرگردانیدن یقال نحوت بصری الیہ ای صرفت - واعراب سخن عرب یقال ما احسن نحوک فی الکلام ہو نحو قومی از عرب وانحیت عنہ بصری ای عدلتہ - وانحی فی سیرہ ای اعتمد علے الجانب الایسر والانتحاء مثلہ ہذا ہو الاصل ثم صار الانتحاء الاعتماد والمیل فی کل وجہ - انتحیت لفلان ای عرضت لہ - وانتحیت علی حلقہ السکین ای عرضت - ونحیتہ عن موضعہ تنحیۃ فتنحی نحی بالکسر مشک روغن انحاء ج وفے المثل اشغل من ذات النحیین یقال ہی امراۃ من تیم اللہ بن ثعلبۃ تبیع السمن فی الجاہلیۃ فجاءت بنحیین من سمن فاتاہا رجل من الانصار اسمہ خوات بن جبیر فساومہا فحلت نحیا مملوا فقال امسکیہ حتے انظر الی غیرہ ثم حل آخر وقال لہا امسکیہ فلما شغل یدیہا ساورہا فقضے منہا ما اراد وہرب ثم اسلم الانصاری وشہد بدرا فقال لہ رسول اللہ صلعم یا خوات کیف کان شراؤک وتبسم رسول اللہ صلعم فقال یا رسول اللہ صلعم قد رزق اللہ خیرا واعوذ باللہ من الحور بعد الکور - ابل المنحاۃ بیگانگان منحاۃ راہ آب کشن ناحیۃ کرانہ نواحی ج

نخو - نخوۃ - تازہ وتکبر یقال انتخی علینا اے افتخر وتعظم -

ندا - ندا و - بالکسر والمد آواز دادن وخواندن وقد یضم ایضا مثل دعاء ورغاء مناداۃ مثلہ وتنادوا ای نادی بعضہم بعضا والیضا تجالسوا فے النادی - وناداہ ای دعاہ وجالسہ فے النادی ایضا - ندی ندوۃ نادو منتدی انجمن ومنہ سمیت دار الندوۃ التی بمکۃ بناہا قصی لانہم کانوا یندون فیہا للمشاورۃ اے یجتمعون - وقولہ تعالے فلیدع نادیہ یرید عشیرتہ وہم اہل النادی وہو المکان والمجلس فسماہ بہ کما تقول تقوض المجلس یعنے تفرق ندو با انجمن حاضر شدن (ع ف ا ص ۲) انتداء مثلہ و حاضر آوردن مردم را الازم ومتعدی جوا نمردی کردن ودادن والندی اسم منہ یقال فلان اندی من الناس الندی ای العطاء وہو ندی الکف اے سخی جواد وتر کردن ستور بیان نہل وعلل یعنی بیان دو نوبت آب یقال منہ ندت الناقۃ والابل وتندت فہی نادیۃ وندیتہا واندیتہا انا والموضع مندے وکشش کردن ناقہ باصل خود یقال ہذہ الناقۃ تندو الی نوق کرام اے تنزع الیہا فی النسب مندیات بالضم آنخور مندیات ای مخزیات - ویقال ما ندیت الشی لکربہ ندی بالقصر عطا یقال ہو اندے منہ اے اسخی منہ وہو ندی ای سخی وتندی اے تسخے - والقیال یندی علی اصحابہ نمایت ہر چیز مثل مدی - ولبید ذہاب الصوت یقال ہو اندی صوتا ای بعید الصوت ...... ندوۃ

مثله وباران اندارج اندیة مثله وہو شاذ ولم یقال
ارض ندیة علی فعلة وشجر ندیان وملعت ونم وتری
روز وسدی نم وتری شب وہما یضربان مثلا للجود
مدی الشئی اذا ابتل فہو ند وا ندیة وندیة انا العینا ۔
نزو ۔ نزو ۔ نزوان ۔ برجستن وگشن کردن
بچیزے (ع ف امن ۲) نزاء بالکسر والمد جستن نر
برماده و ذلک فی الحافر والظلف والسباع وانزاه
غیره ونزاه غیره نزاء بالضم والمد نوعے از بیماری
گوسپند وقلبی نیزو الی کذا ای نیازع الیه ۔ تنزی
ای توثب وتسرع ۔ نازیة کاسه پہن
نسا ۔ نسوة ۔ بالضم والکسر نساء ونسوان بالکسر
فیہا زنان وہن جمع امرأة لامن لفظہا کما یقال خلفة
مخاض وذلک واولئک ۔ نسیة تصغیر نسوة نسیات
تصغیر جمع الجمع ۔ نسیان بالکسر فراموشی وفراموش
کردن (ع ک اف ۲) وماندن قوله تعالی نسوا
الله فنسیہم ای ترکہم ۔ نسیان بالفتح آنکہ فراموشے
بروی غالب باشد تنسیة النسا وفراموش گردانیدن
چیزے مرکسے را یقال انسانیہ الله ونسانیہ وقوله
تعالی وما انسانیہ الا الشیطان ۔ تناسی فراموشی
نمودن قوله تعالی ولاتنسوا الفضل واجاز بعضہم الہمز
فیہ قال المبرد کل واو مضمومة لک ان تہمزہا الا
واحدة فانہم اختلفوا فیہا وہی قوله تعالی ولاتنسوا
الفضل بینکم وما اشبہہا من واو الجمع والاختیار
ترک الہمزة فی الجمیع واصله تنسیوا فسکنت الیاء
واسقطت لاجتماع الساکنین فلما احتیج الے
تحریک الواو ردت فیہا ضمة الیاء ۔ نسا بالفتح والقصر
رگ ران تا پاشنه ویقال له عرق النساء ولا یقال
عرق الاکحل ۔ وہما النسیان والنسوان والجمع
النساء ومنه نسئ الرجل فہو نسی اذا اشتکی نساه

ونسیة فہو منسی اذا اصبت نساه ۔ نسی بالفتح والکسر
رگوک حیض وانچه ماند به فراموشی یا انداز ندش در
منزلے که کوچ کرده باشد از دی یقال تتبعوا انساکم
وقری وقوله تعالی بالفتح وکنت نسیا منسیا
نشو ۔ نشا ۔ بالقصر بوی خوش ونشاسته فارسے
معرب غدفت شطره کما قالوا للمنازل منا ۔ نشوة
بالکسر بوی خوش زدن وبوئیدن استنشاء مثله و
خبر رسیدن ودانستن خبر یقال نشیت ہذا الجزا ای
نظرت من این جاء ۔ ویقال من این نشیت ہذا
الجزا ای من این علمته (ع ک اف ۲) رجل نشیان
للاخبار ای متفحص واصله داوی الا انه قلبت الواو یاء
فیه فرقا بینه وبین نشوان ۔ نشوة بالفتح مستی ۔
نشوان مست وانتشی ای سکر ۔
نصا ۔ ناصیة ۔ موی پیشانی نواصی ج ناصاة
مثله بلغة طی ۔ نصوته ای قبضته علی ناصیته (ع ف
ص ۲) قالت عائشة رضی الله عنہا مالکم تنصون میتکم
ای تمدون ناصیته کانہا کرہت تسریح رأس
المیت ونواصی الناس اشرافہم ۔ نصیة گزیدگان
مردم دستور وجزآن یقال بده ونصیتے وانتصیته
ای اخترته ۔ وتذریت بنی فلان وتنصیتہم اذا تزوجت
فی الذروة والناصیة منہم ۔ وتنصت المرأة ای حلبت
شعرہا ۔ وانتصی الشعر ای طال ۔ نصی گیاہے
وہو ما دام رطبا یسمی نصیا فاذا ابیض فہو طریقة
واذا ضخم ویبس فہو الحلی ۔ ویقال انصت الارض
بسیار نصی شد وہذه فلاة تناصی فلاة ای تتصل بہا
مناصاة موی پیشانی یکدیگر را گرفتن ۔
نضا ۔ نضو ۔ بالکسر ستور لاغر انضاء ج نضوة
مونثه وقد انضتہا الاسفار فہی منضاة وجامه کہنه
انضاء لاغر کردن انضاه وتنضاه بمعنے دستور

لاغر دادن کسے را وکہنه کردن جامه را انتضا کہنه
کردن جامه ۔ وبرکشیدن شمشیر تنضی درگذشتن اسپ از
اسپان ودر رفتن ودرگذشتن تیر وبیرون کردن
جامه از کسے ۔ وبرکشیدن شمشیر وبریدن شہرہا ومنازل
رفتن ودور شدن رنگ حنا وجزآن نضو السہم
بالکسر تنه تیر یعنے از پیکان تا بر نصف کذلک ۔ انضاء
اللجام آہن ہائے لگام نضی علے فعیل تیر فما رپیکار نادا شتہ
وپیکان تیر ومیانه کتف وگردن ۔
نطو ۔ نطو دوری ارض نطیة ومکان نطے لغت
منه ۔ وتناطیت الرجال ای تحرست بہم ۔ و
یقال بلدة نیاطہا نطی ای طریقہا بعید ۔ انطاء وہو
الاعطاء بلغة الیمن ۔ نطاة نام حصاری یہ خیبر
لغار ۔ نعی ۔ خبر مرگ ۔ وخبر مرگ دادن نعیان بالضم
کذلک ۔ یقال منه نعاه له (ع بفتحہما) نعی علی فعیل
خبر مرگ وخبر آرنده وبد خبر دہنده ناعی کذلک ناعیة
مونث ویقال نعاء فلانا ای انعه واظہر خبر وفاته مبنیة
علے الکسر مثل دراک ونزال وفی الحدیث یا نعاء العرب
ای انعہم ۔ منعاة ایضا خبر مرگ یقال ما کان منعاة
واحدة ولکنه کان مناعی ۔ وتناعی بنو فلان اذا نعوا قتلاہم
واستنعی ای تقدم ۔ استنعیت الشاة اذا تقدمتہا ودعوتہا
لتتبعک واستنعی بفلان الشر اذا تتابع به الشر واستنعی
به حب الخمر ای تمادی به ۔ استنعی کره ای شاع ۔ واستنعی
الابل والقوم اذا تفرقوا من شئ وانتشروا وعوشق وگفتگی نعم نغی
نغی ۔ ویقال سکت فلان فما نغی بحرف اے
ما نبس ۔ نغیة آواز ۔ وسخن خوش ۔ وخبر نخست از
ہر چیز مناغاة باکسے بفریب سخن نرم گفتن والمرأة
تناغی صبیہا ای تکلمه بما یعجبه ویسره ۔ وہذا الجبل
یناغی السماء ای یدانیہا لطوله ۔
نفی ۔ نفی راندن ودور شدن ۔ ودور کردن

تزو نشو ۔ نطو ۔ نسا ۔ نعاء ۔ نصا ۔ نغی ۔ نضا ۔ نفی

لازم ومتعد (ع ف اک ۲) یقال نفاه فانتفی و نفی ایضًا ویقال ہذا نفیا فی ذلک ہما تینا خیان۔ نفوة نفیہ بالکسر فیماندہ ودو کردہ نفایة بالضم چیزی بلا بہ وزندہ نفی المطر علی الفعیل ما ینفیہ و بیرشہ و انچہ از دلو چکدو شاشد از آب نفی الریح خاک گرد آمدہ از باد در بن ہای درخت نفیان مثلہ۔ ویشبہ بہ ما یتطرف من معظم الجیش ویقال اتانی نفیکم اے وعید کم الذی توعد دنی۔

نقا۔ نقاوة الشیٔ۔ بالضم خیارہ نقایة مثلہ کانہ بنی علی ضدہ وہو النقایة لان فعالة یاتی کثیرا فیما یسقط من فضلة الشیٔ نقاوة بالفتح پاکیزگی (ع ک ف ۲) فہو نقی ای نظیف نقاء بالمد مثلہ نقا بالقصر ریگ تودہ وہما نقوان ونقیان۔ نقاة بالفتح ما یرمی من الطعام اذا نقی۔ وقال بعضہم نقاوة کل شیٔ ردیة ما خلا التمر فان نقاتہ خیارہ تنقیة پاک کردن انتقاء برگزیدن منقی لذنک۔ نقو بالکسر مغز با استخوان نقاء ج نقی مغز استخوان و پیہ چشم از فربہی نقو نقی بیرون کردن آن یقال نقوت العظم النقوہ و نقیتہ انقیہ بمعنی ای استخرجت نقیہ و انقیتہ مثلہ۔ وانقت الابل ای سمنت وسارت ذوات نقی نقاوی بالضم نوعی از شو گیاہ۔

نکی۔ نکایة۔ جراحت کردن۔ و بدسگالیدن وکشتن دشمن را (ع ف اک ۲) یقال نکیت فی العدو نکایة اذا قتلت فیہم وجرحت۔

نمو۔ نما بضمتین گوالیدن (ع ف اض ۲) نماء بالمد مثلہ (ع ف اک ۲) انماء متعد فمہ۔ وفی الحدیث لا تمثلوا بنامیة اللہ یعنی الخلق لانہ ینمی ونمی برداشتن حدیث وخبر بکسی یقال منہ نمیتہ ونمیتہ الیہ الحدیث برآمدن نرخ درنگ وگران شدن یقال نمی الخضاب والسعر اذا ارتفع وغلا فہو ینمی ونسبت کردن بکسی یقال منہ نما الیہ وانتمی الیہ ونمو الیہ ونمی الیہ۔ ونمیت الشیٔ علی الشیٔ رفعتہ علیہ وسخن رسانیدن بوجہ اصلاح ونیکوئی یقال نمیت الحدیث الی غیرہ نمیا اذا اسندتہ ورفعتہ ونمیت الرجل الی ابیہ نمیا نسبتہ الیہ وانتمی ہو لے انتسب تنمیة سخن رسانیدن بہ بدی۔ وسخن چینی کردن وہیزم بر آتش نہادن و در گیرانیدن و یقال رمیت الصید فانمیتہ اذا غاب عنک ثم مات وفی الحدیث کل ما اصمیت ودع ما انمیت نامے ستگار وتنمی لے ارتفع۔

نوی۔ نیتہ۔ نواة۔ آہنگ کردن (ع ک ا ف ۲) انتواء کذلک۔ ویقال نواہ بنواتہ ای ردہ بحاجتہ وقضاہا لہ قال الشاعر (شعر) صرفت امیمة خلتی وصلاتی ونوت ولما تنتوی بنواتی ای لم تقض حاجتی فنواک اللہ ای صحبک فی سفرک وحفظک وتوتیہ ای وکلتہ الی نیتہ۔ نوی ہم نیت وہم قصد نیتہ ایضا حاجت۔ وجہت کہ مسافر بوی روی آرد نوی مثلہ وہی مؤنثة لا غیر۔ وایضًا جمع نواة التمر وہے تذکر وتؤنث وایضا دوری وجدائی ویقال انوی القوم منزلا بموضع کذا وکذا واستقرت نواہم ای اقاموا۔ نواة ایضا وانہ خرما یقال اکلت التمرة ونویت النواة وانویتہا اے رمیت بہا والجمع نوی وجمع النوی انواء عن ابن کیسان و پنج درم کما یقال للعشرین نش۔ مناواة دشمنی کردن باہم واصلہ الہمزة من النوء وہو النہوض۔ نوایة ای فربہ شدن تنویہ (ع ف اک ۲) جمل ناو ونوق نواء ای جمال سمان جمال ناو وجیاع وانی نوو تہ اذا کانت تاکل الندی۔ فی بیتہ واصلہ نوی نیاں موضعی۔

نہی۔ نہی۔ باز داشتن از کار وگفت وجز آن (ع بفتحہما ۲) وہو خلاف الامر یقال نہیتہ عن کذا انتہا باز ایستادن۔ وبغایت رسیدن نہایة بالکسر غایت و پایان ہر چیز یقال انتہی وتناہی عنہ لے کف وتناہوا عن المنکر ای نہی بعضہم بعضا وقول الفرزدق فنہاک عنہا منکر ونکیر انما شدد للمبالغة ویقال ہو امور بالمعروف ونہو عن المنکر علی فعول وما آکرنا ہیة ای نہی ویقال ہذا رجل ناہیک من رجل ونہاک من رجل ای یکفیک من طلب غیرہ وہذہ امرأة ناہیتک من امرأة یذکر ویؤنث ویجمع ویثنی واذ اقلت نہیک من رجل کما تقول حسبک لا یؤنث ولا یجمع لانہ مصدر وتقول فی المعرفة ہذا عبد اللہ ناہیک فتنصب ناہیک علی الحال جزور نہیة علی فعیلة لے ضخمة سمینة ویقال طلب الحاجة حتی نہی عنہا بالکسر ای ترکہا ظفر بہا او لم یظفر نہیة بالضم خرد نہی ج وغایت چیزی نہی بالکسر والفتح حوض بزرگ وتناہی الماء اذا وقف فی الغدیر وسکن۔ تہنیة الوادی حیث ینتہی الیہ الماء من حروفہ تناہی ج نہاء الماء بالضم والکسر ارتفاعہ وہی القواریر والزجاج ایضا ویقال ہم نہاء مائة بالضم والکسر ای قدر مائة مثل زہاء مائة انہار نہمار ن ہیغام وجز آن یقال نمیت الیہ الخبر فانتہی وتناہی ای بلغ۔

ناوت۔ لغة فی نأیت یعنی دور شدم۔

نتو۔ آماسیدن اندام (ع ف اض ۲) نابعت منہ نوتاة بستک نواتی ج۔ انتی تاخر وکسر العف الانسان نوریہ وانتی فلانا وافق شکلہ وخلقہ۔ وتنتی تنزہی و استنتی الدمل استقرن یعنی دنبل نزدیک بسر گردن رسید۔

نثیت۔ الخبر نثوة انثی غیبت کرد وننگ داشت

نہی
نقا
نوی
نکی
ناوت
نتو
نمو
نثیت

نروة+وحی — نفنیت — وذی — نغوة — نفاه+وری — نقیة — ننا — وخی — وامی — ودی — وجی — وزمی — وسی

نروة۔ سنگی ست سپید و تنک و بتازی کی بہ۔

نفنیت السیف۔ نفوتہ نفنیت الثوب جامہ را کہنہ گردانیدم النفیتہ والنقیتہ مثلہ نفتفی نام جائے۔

نغوة۔ نغیتہ۔ یعنی آواز لغوت نغیت۔

نفاه۔ نیفوہ۔ لغتہ فی نیفیہ۔

نقیتہ۔ سخن ونقی کفنی آرد سپید منقی راہ ومونعی است ما بین احد و مدینہ نقیا بالکسر دیہی ست بانبار منہا یحیی بن معین با نقیا دہے است بکوفہ و نقیتہ نقیتہ۔

ننا۔ مخففتہ۔ والدابی بکر محمد بن محمود الاصفہانی الفقیہ المحدث۔

فصل الواو

وامی۔ وامی۔ وعدہ کردن (ع ف ک ۲) وامی بتحریک الہمزة حمار وحشی و اسپ جزآن ویئتہ جوال سطبر کلان وکذلک قدر وئیتہ۔ وناقتہ وئیتہ ای ضخمتہ البطن قال سیبویہ سالت الخلیل عن فعل من وأیت فقال وی فقلت فیمن خفف ولین۔ فقال اوی ابدل من الواو ہمزة فقال لا یلتقی واوان فی اول الحرف وقال المازنی والذی قالہ خطاء لان کل واو مضمومتہ فی اول الکلمۃ فانت بالخیار ان شئت ترکتہا علی حالہا وان شئت قلبتہا ہمزة فقلت وعد واعد ووجوہ واجوہ وورے واری وودی واوری لالاجتماع الواوین ولکن لضمتہ الاولی۔

وجی۔ وجی۔ سودہ شدن سم ستور (ع ک ا ف ۲) فہو وجی وجیا ایجا منعدفیہ ویقال انہ لیتوجی۔ ویقال ترکتہ ومافی قلبی منہ اوجی ای یئست منہ۔ وسالتہ فاوجی علی ای بخل۔

وحی۔ وحی۔ نامہ وحی ج مثل حلی وحلی واشارت وپیغام و در دل افگندن وسخن پوشیدہ و بدیگرے فرستی واندازی یقال وحیت الیہ واوحیت الیہ۔ ووحیت لہ واوحیت بحجر کذا ای انترت وصوت برویدا۔ ووحی بالقصر مثل وغی آواز ووحاة کذلک یقال سمعت وحاة الرعد ای صوتہ الممدود الخفی والرعد یحی وحاة وستوحینا ہم ای استصرخنا ہم وشتاب وہو یمد ویقصر ویقال الوحی الوحی یعنی البدار البدار۔ وتوحی یا ہذا ای سرع ووحاہ توحیتہ ای عجلہ۔ ووحی علی فعیل ای سریع ومنہ موت وحی۔

وخی۔ وخی۔ میانہ رفتن یعنی نہ آہستہ ونہ شتاب (ع ف ک ۲) ویقال ہذا وخی اہلک ای سمت اہلک حیث ساروا۔ ووخیت وخیک ای قصدت قصدک وآین وخی فلان ای این توجہ۔ توخی صواب جستن وواخاہ لغتہ ضعیفتہ فی آخاہ۔ ویقال استوخ لنا بنی فلان ماخبرہم ای استخبرہم۔

ودی۔ ودی۔ بالتسکین آبی کہ بعد از بول بیرون آید از مرد وتبشدید الیاء وکسر الدال مثلہ تقول منہ ودی تغیر الف وتردہ فرو ہاکردن اسپ تا بول کند یا گشنی نماید (ع ف ک ۲) ودیتہ خون بہا ودیات ج۔ والہاء عوض من الواو الذاہبتہ ودیت وادن (ع ف ک ۲) یقال ودیت القتیل ای اعطیت دیتہ واتدیت ای اخذت دیتہ واذا امرت منہ قلت د فلانا وللاثنین دیا وللجماعتہ دوا فلانا۔ وودی فلان ای ہلک فہو مودٍ۔ ودی علی فعیل نہال درخت ودیتہ یکی وآدی رودہ وربما اکتفوا بالکسرہ عن الیاء کما قال قرقرقمر الواد بالشاہق۔ آئدہ تجمع علی غیر قیاس کانہ جمع ودی

تو ادی چوبہا کہ بر پستان ناقہ بندند تا شیر جمع شود تودیتہ یکے۔

وذی۔ وذیتہ۔ عیب یقال ما بہ وذیتہ۔ ویقال اصبحت ولیس بہا وخصتہ ولیس بہا وذیتہ یعنی الایام والبلاد۔

وری۔ وری۔ بالفتح آتش جستن از آتش زنہ (ع ف ک ۲) وبکسرہما ایضا وآگندہ شدن مغز در استخوان (ع بکسرہما) ناقتہ واریتہ ای سمینتہ ولحم وری ای سمین وخانہ کردن ریم درون پوست (ع ف ک ۲) وفی الحدیث لان یمتلی جوف احدکم قیحا حتے یریتہ خیر لہ من ان یمتلی شعرا۔ تقول منہ یا رجل ور وللاثنین ریا وللجماعتہ روا وللمرأة ری وللمراتین ریا وللنساء رین وری بفتحتین والقصر اسم منہ یقال سلط اللہ علیہ الوری وحمی خیبرا وایضا قریتہ کان ایرا۔ آتش برآوردن از آتش زنہ توریتہ مثلہ وایضا پوشیدن حقیقت خبری وظاہر کردن غیر آن۔ و آند وہگین کردن رشتی جراحت دار وکنندہ را مواراة پوشیدن چیزی را التواری پوشیدہ شدن وفلان لیستوری زنا والضلالہ ای یطلب ایراہما۔ وراء بالمد پس وپیش وہو من الاضداد قال الاخفش لقیتہ من وراء علی الرفع للغایتہ اذا کان غیر مضاف وجعلہ اسما وہو غیر متمکن کقولک من قبل ومن بعد وقولہم وراءک اوسع لک نصب بالفعل المقدر وہو تاخر۔ وقولہ تعالے وکان وراءہم ملک ای امامہم وتصغیرہا وریئتہ بالہاء وہی شاذة۔ ووراء ایضا فرزند فرزند۔

وزی۔ وزی۔ کوتاہ سخت مستوزی استیخ بانند۔

وسی۔ یقال اوسی راسہ ای حلق۔ وسی استرہ ونام حضرت کلیم اللہ قال الفراء ہی فعلی مونثہ وقال

عبد اللہ الاموی وہو فصل من اوصیت وہو ذکرا لا غیر قال ابو عمرو وہو مفعل ویدل علیہ انہ یصرف فی النکرۃ و فعلی لا تنصرف علی حال والنسبۃ الیہ موسوی و موسی نیمن قال فعلی وقد ذکر فی عیسی واساہ تعفیہ سیخہ آساہ ۔ واستوسیتہ ای قلت لہ اسی ۔

وشی شیۃ ۔ بالتخفیف نشان و نوعی مخالف کل اعضاء اسپ جز آن وانہا عوض من الواو مثل عدۃ والجمع شیات ویقال ثور اشیۃ کما یقال فرس ابلق وقولہ تعالیٰ لا شیۃ فیھا ای لیس فیھا لون مخالف سائر لونھا وشی شیۃ نگار کردن جامہ را (ع ض ک ۲) توشیۃ کذا ایں شد ولغت بالغتہ ثوب موشی وموشی وشوی منسوب الیہ والامر منہ شہ بالہاء لانہم لا ینطقون بحرف واحد واقل ما یحتاج الیہ البناء حرفان حرف یبتدأ بہ وحرف یوقف علیہ فاذا وصلتہ بشئ ذہبت الہاء استغناء عنھا لو عی از جا وشاء بالکسر والمد سخن دروغ گفتن و آراستن سخن بدروغ و بسیار شدن نتاج قبیلہ و فرزند ایشان و اوشت ثمرہ الماشیۃ عندی لشئ بما ولدت و شایۃ سعایت کردن نزدیک والی یعنی بہ بدی سگالید و سخن دروغ آراستن واستیۃ زن بسیار فرزند الرجل واشی شد بسیار بچہ ویقال استیشہ فلان فرسہ ای یعقبہ ای یطلب ما عندہ لیزیدہ یعنی بہ پاشنہ زد اسپ را تا تیزرود و اوشاہ برانگیخت او را بہ محجن یا بکلاب ۔

وصی ۔ وصیۃ ۔ اندرز ایصاء توصیۃ اندرز کردن والاسم الوصاۃ والوصایۃ ۔ ویقال اوصیت لہ بشئ و اوصیت الیہ ای جعلتہ وصیک والاسم الوصایۃ بالفتح والکسر وتواصی القوم ای اوصی بعضھم بعضا وفی الحدیث استوصوا بالنساء خیرا فانھن عوان عندکم ۔ ووصیتہ بکذا اذا وصلتہ بہ وارض واصیۃ ای متصلۃ النبات ووصت الارض اذا اتصل نبتھا و تواصی النبت کذلک بنت واصی آکو اصل ۔

وعی ۔ وعاء ۔ بالکسر المد خنور آوعیۃ ج ۔ ایعاء در وعاء نہادن چیزے را وعی بالفتح نگاہداشتن ویاد گرفتن (ع ض ک ۲) یقال منہ وعیت الحدیث اذن واعیۃ ای حافظۃ وریم کردن جراحت و گرد آمدن ریم ۔ وگرفتن استخوان شکستہ قولہ تعالیٰ واللہ اعلم بما یوعون ای یضمرون فی قلوبھم من التکذیب ویقال لا وعی عن ذلک الامر ای لا تماسک دونہ ۔ ومالی عنہ وعی ای بد وعی بتحتین آواز و فریاد کردن واعیۃ فتنہ یاد شنیع و غیرہ کنند ۔

وغی وغی ۔ بانگ و فریاد ومنہ قیل للحرب وغی لما فیھا من الصوت والجلبۃ ۔ اوغی شیرے کہ در کشت زار افتد ۔

وفی ۔ وفاء ۔ بالفتح والمد بسر بردن دوستی (ع ض ک ۲) وعہد وسخن وہو ضد الغدر یقال وفی بعہدہ و اوفی بمعنی ۔ ووفی علی فعول بالضم تمام شدن و بسیار شدن وفی بالفتح تمام و رسان واوفی علیہ ای اشرف و عیر سیفا علی الاکام گور خر بر پشتہا بسیار بر آیندہ ایفاء گزاردن حق کسے بہ تمام ویقال منہ اوفاہ حقہ و وفاہ ۔ استیفاء توفی تمام گرفتن حق و توفاہ اللہ ای قبض روحہ ۔ وفاۃ مردن موافاۃ رسیدن ۔ و آمدن و توافی القوم ای تتاموا ۔ اوفی نام مردے ۔

وقی ۔ اتقاء پرہیز کردن اتقی اصلہ اوتقی قلبت الواو یاء لانکسار ما قبلھا وابدلت منھا التاء فادغمت فلما کثر استعمالہ علی لفظ الافتعال توہموا ان التاء من نفس الحرف فجعلوہ اتقی یتقی بفتح التاء والتخفیف فیھما ثم لم یجدوا لہا مثلا فی کلامہم یلحقونہ بہ فقالوا تقی یتقی مثل قضے یقضی ویقال فی الامر تق وللمرأۃ تقی وبنی الامر علی التخفیف واستغنی عن الالف بحرکۃ الحرف الثانی فی المستقبل تقی بالضم وتقوی بالفتح پرہیز والواو مبدلۃ من الیاء علی ما ذکرناہ فی ریا تقاۃ تقیۃ پرہیزگاری یقال اتقی تقاۃ وتقیۃ مثل اتخم تخمۃ ۔ تقی متقی پرہیزگار ویقال ما اتقاہ للہ فی التعجب ۔ ویقال ق علی ظلعک ای الزمہ واربع علیہ ۔ وسرج واق ای زینی کہ پشت ریش نکند ستور را و فرس واق اذا کان یہاب الشئ من وجع یجدہ فی حافرہ ای سم بجایگاہ نہندہ و قد وقے یقی ویقال الشجاع موقی ای موقی جدا ۔ وتوقی واتقی بمعنی ۔ وقایۃ بالکسر معجر زنان ۔ وہر چیز بآن چیزی را نگاہ دارند وپناہ دہند وبالفتح کذلک وقاء بالفتح والکسر ممدود امثلہ ۔ وقایۃ بالکسر ایضا نگاہداشتن (ع ض ک ۲) اوقیۃ چہل درم قال الجوہری وکذلک کان فیما مضی فاما الیوم فیما یتعارفہ الناس ویقدر علیہ الاطباء فالاوقیۃ استار وثلثا استار اواقی ج بتشدید الیاء وتخفیفھا ۔ والفا جمع واقیۃ واصلہا وواقے علی فواعل فکرہوا اجتماع الواوین فقلبوا الاولے الفا ۔ واقی ورکاک ویقال ہو واق بلایا رسمی بذلک لحکایۃ صوتہ ۔

وکی ۔ وکاء ۔ بالکسر والمد بند سر مشک وفی الحدیث احفظ عفاصہا ووکاءہا ۔ ویقال اوکی علی ما فی سقائہ ای شدہ بالوکاء ۔ وان فلانا لوکاء ای

وعی وشی وغی وفی وصی وکی وقی

ما یعض بشیٔ۔ ویقال سالته فاوکی علیّ اے نجل و
فی الحدیث انه کان یوکی بین الصفا والمروة ای
یملأما بینهما سعیًا کما یوکی السقاء بعد الملاء ویقال
معناه انه کان یسکت فلا یتکلم کان یوکی فمه ومنه
یقال اوک حلقک ای اسکت و استوکت الناقة
ای امتلأت شحما۔

ولی
وہی

ولی۔ ولی۔ نزدیک شدن (ع بکسرہما و
ہو شاذ یقال تباعدنا بعد ولی۔ وکل مما یلیک
ای مما یقاربک و اولیت الشیٔ ای قربته فولیه
ولایة بالکسر تصرف کردن۔ ودست یافتن (ع

وتا
وثی

ف اک ۲) یقال ولی الوالی البلد وولی الرجل البیع
وفلان ولی وولی علیه کما یقال ساس علیه وسیس
علیه وولاء بالکسر والمد ولایة بالکسر پادشاہی ولایة
بالفتح پادشاہی راندن ویاری کردن ویقال ہم
علیٰ ولایة ای مجتمعون فی النصرة وقال سیبویه ہو
بالفتح المصدر وبالکسر الاسم کالامارة وولی باران

الواو

دوم وتسکین اللام وتخفیف الیاء مثله علیٰ فعیل
وفعل اولیة ج۔ ویقال منه ولیت الارض
وَلیا والنسبة الیه وَلَوِیّ کقولہم علوی ودوست

ونی

ومتصرف برکسی وکل من ولی امر واحد فہو ولیه
مولی خداوند وآزاد کننده۔ وآزاد کرده۔ وپسر

ہبو

عم۔ ویاری کننده۔ ودوست وہمسایه وہم سوگند
والنسبة الیه مولوی۔ ایلاء دادن یقال اولیته
معروفا۔ وفی التعجب با اولاه للمعروف وہو شاذ
تولیة کار در گردن کسے کردن یقال ولاہ الامیر
عمل کذا وولاه بیع الشیٔ وروی آوردن بہ جہتی وکارے

وہی ہتی

قوله تعالیٰ فَوَلِّ وَجْہَکَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وقوله تعالیٰ
لِکُلٍّ وِجْہَةٌ ہُوَ مُوَلِّیہَا اے مستقبلہا بوجہه
وروے گردانیدن قوله تعالیٰ وَلّیٰ مُدْبِرًا و

بر گردانیدن قوله تعالیٰ مَا وَلّٰہُمْ عَنْ قِبْلَتِہِمُ الَّتِی۔ تولّی
بخود گرفتن کارے را وبگردن کردن یقال تولی العمل
وروی گردانیدن قوله تعالیٰ وَتَوَلّیٰ عَنْہُمْ ودوستی
با کسے کردن استیلاء تمام دست یافتن بہ چیزے
واستولی علی الامر ای بلغ الغایة فیه موالاة دوستی
وپیوستگی باہم نمودن۔ وپیاپی کارے کردن ولاء
ایضًا پیوست یک دیگر کردن یقال افعل علی الولاء
ای علی التتابع و توالی ای تتابع۔ ویقال بینہما
ولاء بالفتح اے قرابة وایضا ولاء العتق وفی الحدیث
نہی عن بیع الولاء وعن ہبته ویقال ہم ولاء فلانٍ
ای موالون له یعنی دوستداران ولیة پیشما گنند ولایا ج۔
وقوله کالبلایا رؤسہا فی الولایا یعنی الناقة
التی کانت تعکس علی قبر صاحبہا ثم تطرح الولیة علی عجزها
الیٰ ان تموت وقولہم اولیٰ لک تہدد ووعید قال الاصمعی
معناه قاربک ما یہلکک اوْلیٰ سزاوار تر یقال ہو اولی
براے حری وہما الاولیان وہم الاوالی والاولون مثل
الاعالی والاعلون وہی الولیا وہما الولییان وہن الولی
والولییات مثل الکبری والکبریان والکبر والکبریات
ونی۔ ونی سستی وماندگی ونی کذلک
(ع ف اک ۲) ویقال ونیت فی الامر ونا ونیًا
وناقة وانیة واونیتہا ای اتعبتہا واضعفتہا۔ وہو
لاینی یفعل کذا ای لایزال۔ وافعل بلا ونیة اے
بلا توانی۔ وامرأة وناة وأناة بقلب الواو ہمزة
فیہا فتور وتوانی فی حاجتہا ای قصر۔ میناء بالکسر
والمد جاے بلب آمدن کشتی وہو مکلاء السفن
ومرفؤہا وہو مفعال من الونی۔
وہی۔ وہی۔ دریدن وکفیدن مشک
(ع ف اک ۲) وفی السقاء وہی وہیة للتصغیر
وہو خرق قلیل وفی المثل خل سبیل من وہی سقاؤه

ومن ہریق بالفلاة ماؤه یضرب لمن لایستقیم امره
وضعیف شدن ونزدیک شدن دیوار با فتادن
ویقال ضربه فاوہی یده ای اصابہا کسر او ما اشبه
ذلک ووہت عزالی السماء بمائہا۔ وکذا کل شیٔ
استرخی رباطه۔ واوہیت السقاء فوہی وہو ان
تہیأ للخرق وفی قولہم غادر وہیة لاترقع اے فتقا
لا یقدر علیٰ رتقه۔
وی۔ وی۔ کلمه تعجب یقال ویک ووے
لعبد الله وتدخل علیٰ کأن المشددة والمخففة قوله تعالیٰ
وَیْکَأَنَّ اللہَ ووَیکأن۔

وتا۔ جاے فراہم آمدن آب۔
وثی۔ آسیب رسانیدن بدست بی آنکه استخوان
شکند (ع ف اک ۲) یقال وثیت یده مجہولا مثیة
نعت منه ای موثوءة وثی کہدی ودیا وثنے
الرجل انکسر به مرکبه من حیوان او سفینة میثاء
عصا می خزد آہنی۔
الواو۔ حرف ہجاء یقال و وثنائیته والواو
مؤلفة من واو ویاء وواؤ۔

فصل الہاء

ہبو۔ ہباء بالمد گرد ہوا که از روزن پیدا آید
در آفتاب وایضًا دقاق التراب ویقال منه اذا
ارتفع ہبا یہبو ہبوًا (ع ف اض ۲) واہبیته
انا۔ ہبوة گرد ہابی خاک گور ہبارة زمینی ومنه یوم الہباوة
ہبی ہبیة دختر خرد ہبی بسکون الیاء نوعی از آواز
که اسپ را بدان برانند۔
ہتی۔ یقال ہات یا رجل بکسر التاء بیاور وہاتی
یا امرأة۔ مہاتاة مفاعلة منه یقال ما اہاتیک
اے ما انا بمعطیک۔

هجو - هجا - بالکسر والمد نکوهیدن خلاف المدح (ع ف اض ۲) هجوته هجا وکذلک والمراة تهجو زوجها ای تذم صحبته - ویقال بینهما اهجوة بضمتین واهجیة ومهاجاة یتهاجون بہا و حروف مقطعات خواندن یقال هجوت الحروف وهجیتها وتهجیتها بمعنیً -

هدی - هدی - راه راست - ونمودن راه یذکر ویؤنث (ع ف اک ۲) یقال هداه الله للدین هدًی هدایة راه راست نمودن وپیدا وآشکارا کردن آگاهانیدن یقال هدیت الطریق والبیت هدایة ای عرفته وقوله تعالی اَوَ لَمْ یَهْدِ لَهُمْ قال ابو عمرو اولم یبین لهم - وهدیته الی الطریق فهدی واهتدی راه راست یافت بمعنی هداء بالکسر والمد عروس را بخانه آوردن وفرستادن عروس را یقال هدیت المراة الی زوجها وهدیت المراة فہی مهدیة وهدیّ علی فعیل - هَدْی قربانی که بحرم فرستند هَدِیّ مثله وایضا اسیر وقوله تعالی حتی یبلغ الهدی محله بالتخفیف والتشدید هدیة بالتخفیف والتشدید یکی هِدیة بالکسر روش - وکار - وجہت یقال خذ فی هدیتک بالکسر ای فیما کنت من الحدیث والعمل - ونظر هدیة امره ای جهة امره - وما احسن هدیته بالفتح والکسر ای سیرته والجمع هُدًی ویقال هدی هَدْی فلان ای سار سیرته - وفی الحدیث واهدوا هدی عمار وهداه ای تقدمه - هادی راه نمای - وگاوے که در مرکز خرمن بند ند او را وهو الثور الذی فی وسط البیدر تدور علیه الثیران فی الدیاسة وگردن - وپیکان تیر هوادی الخیل اعناقها ویقال اول رعیل منها - هدایا ج - اهداء هدیه فرستادن ودادن یقال اهدی له واهدی الیه - مهدی بالکسر آنچه بدو هدیه در آن نهند چون طبق وجز آن که با هدیه باشد مهداء بالکسر والمد بسیار هدیه آرنده تهادی هدیه فرستادن یکدیگر را هدیه دادن وفی الحدیث تهادوا تحابوا ویقال جاء فلان یهادی بین اثنین اذا کان یمشی بینهما معتمدا علیهما من ضعف او سکر وکذلک المراة اذا تمایلت فی مشیتها من غیر ان یماشیها احد قیل تهادی - ویقال لک عندی هُدَیّاها ای مثلها - ورمیت بسهم ثم رمیت بسهم آخر هُدَیّاه ای قصده -

هذی - هذا - هذیان - بیهوده گفتن (ع ف ا ک ۲ وض ۲) وهذوت بالسیف مثل هذذت -

هرا - هراوة - بالکسر چوبدستی گنده هراوی مثل مطایا ج - هروته بالهراوة وتهریته بہا بمعنی اسے تهریة - وتهریت العمامة ای صفرتها یعنی زرد گردانیدم هراة شهرے از خراسان فان وقفت علیها وقفت بالهاء هروی بالتحریک منسوب بوے -

هفو - هفوة - لغزیدن (ع ف اض ۲) وبال زدن مرغ وپریدن وجنبیدن وی یقال هفا الطائر بجناحیه ای خفق وطار - وهفا الشی فی الهواء اذا ذهب کالصوفة ونحوها - ویقال مر الظبی یهفو مثل یطفو - هفا فی النعم مثل هوا ای هفو گرسنگی هافٍ جائع - هفاة بالفتح باران -

همی - همی - همیان - روان شدن آب واشک وسپاگندن ستور بچراگاه (ع ف اک ۲) هوامی الابل ضوالها یعنی گم شدگان در چراگاه همیان بالکسر معرب نام مردی وبضم ایضا -

هنو - هن - مثال فم کلمة کنایة معناه شیٔ واصله هَنَوٌ یقال هذا هنک وهنوک ای شیئک وهما هنوان والجمع هنون وربما جاء مشددا فی الشعر کما شدد والوا - وفی الحدیث من تعزی بعزاء الجاهلیة فاعضوه بهن ابیه ولا تکنوا - وفی المثل من یطل هن ابیه ینتطق به ای یتقوی باخوته - ویقال هنة للمؤنث وهَنْتٌ بسکون النون - والتصغیر هُنَیّة وهنیهة ایضا ابدلت الیاء الثانیة بالهاء والجمع هنات وهنوات علی الاصل - ویقال فی فلان هنات ای خصلات شر ولا یقال ذلک فی الخیر - ویقال هذا هنوک ورائیت هناک ومررت بهنیک قد مر فی اخ - وفی النداء یا هن اقبل ویا هنان اقبلا ویا هنون اقبلوا ولک ان تدخل فیه الهاء لبیان الحرکة فتقول یا هنه کما تقول لمه ومالیه وسلطانیه وقد تشبع النون منه فتقول یا هناه اقبل وهذه اللفظة تختص بالنداء والهاء مضمومة ویا هنانا ه اقبلا ویا هنونا ه اقبلوا وحرکة الهاء فیهن منکرة لکن هکذا رواه الاخفش وتقول فی الاضافة یا هنی اقبل ویا هنیّ اقبلا ویا هنیّ اقبلوا وللمراة یا هنتِ اقبلی بتسکین النون کما تقول اخت وبنت ویا هنتان اقبلا ویا هنات اقبلن ویا هنتاه اقبلی ویا هنتانیه اقبلا ویا هنانوه اقبلن - ویقال ذهبت وهنیت کنایة عن فعلت -

هو - هواء - میان آسمان وزمین اهویة ج - وخالی قوله تعالی وافئدتهم هواء ای خالیة لا عقول فیها - هوی بالقصر خواست اهواء ج - وفی الامثال هواک الی نفسک قلت هوای - وهذیل تقول هوی کقفی وعصی - وهذا اهوی الی ای احب الی دوست داشتن (ع ک ا ف ۲) هوی فرود افتادن بمغاکی (ع ف اک ۲) ودر گذشتن وهوی وانهوی بمعنی ووا شدن دهان کشادن جراحت واهوی الیه بیده لیاخذه واهویت به ای اومات به - واهویت له بالسیف یعنی فرود آوردم شمشیر را بروی - مهواة بالضم مغاکی آهویة علی افعولة مثلها - هوے مهواة بالفتح مغاکی میان دو کوه ومانند آن وتهاوی القوم فی المهواة اذا سقط بعضهم فی اثر بعضهم - والمهاواة الملاجة

هجو - هدی - هذی - هرا - هفو - هو - همی - هنو

هقا — اهکار — هالاه — هما — هنیت — هتوته + یدی — هتیان — هجی — هزا — اهسار — هاشاه — هصو — هاصاه — هیا — هطو + یوی — هاغیه

وشدة السیر ومضٰی هوی من اللیل ای نهر یع منه یعنی پارۂ از شب و استهواه الشیطان ای استهامه یعنی سرگشته گردش قوله تعالیٰ کالذی استهوته الشیاطین فی الارض حیران - هوهارة بالمداحمق ویقال ما ادری ای هی بن بی هو ای الخلق هو - ویقال لمن لا یعرف ولا یعرف ابوه هیان بن بیان - هاویة دوزخ وهی معرفة بلا الف ولام قوله تعالیٰ فامه هاویة اے مستقره النار ومغاکے ویقال هوت امه اے ثکلت فهی هاویة ای ثاکلة هوآهی سخن باطل ولغو یقال هی مالی ای عجبا مالی وباهی اے یاعجبا -

هتوته آنرا بیا مالی شکستم ہاتی بخشید وتصریفه لتصریف عاطی -

هتیان بفتحتین شتران ریزه -

هجی - بالفتح منکشف شدن (ع ک اف ۲) یقال هجی البیت وهجی عین البعیر ای غارت -

هزا - رفت (ع ف اض ۲) وابو هزوان الغنطی من حاشیة هشام بن عبدالملک -

اهسار - مردمان سرگشته -

هاشاه - باهم لاغ کردند -

هصو - پیر وکلان سال شدن (ع ف اض ۲) الاهصاء الاشداء هاصاه پشت آنرا شکست -

هاصاه - استحمقه واستخف به اهصار گردهاے مردم هصاه بالکسر گیسو وماده شتر -

هطو - انداختن (ع ف اض ۲) هطا کهده الصراع والضرب الشدید -

هاغیه - زن خود آرا -

هقا - بیهوده گفت (ع ف اض ۲) هقا فلانا یعنی بهانه ابیدی گرفت وهقا قلبه هقے یعنے تباه کرد (ع ف اض ۲) اهقی مثله -

اهکار - سرگشتگان هاکاه استصغر عقله -

هالاه - ادراترسانید قلبٌ هاوله هلا از جر للخیل و ذهب بذسے هلیان وذی بلیان بکسرتین وشد لامهما وقد یصرفان اے حیث لا یدری -

هما الدمع - اشک روان شد (ع ف اض ۲) -

هنیت - کنایة عن فعلت -

فصل الیاء

یدی - ید - دست اصلها یدی بسکون الوسط لان جمعها اید علیٰ افعل ویدی علے فعول وهذا جمع فعل مثل فلس وافلس وفلوس ولا یجمع فعل علی افعل الا فی حروف معدودة مثل زمن وازمن وجبل واجبل و عصا واعص وقد جمعت اید فی الشعر علے ایاد - والتصغیر یدیة - وبعض العرب تقول للید یدا مثل رحا ویدیان مثل رحیان وتوانائی ودسترس وایدہ ای قواه - ومالی به یدان ای طاقة قوله تعالیٰ والسماء بنیناها باید - وقوله تعالے حتی یعطوا الجزیة عن ید ای عن ذلة واستسلام ویقال عن نقد لا نسیئة ونعمت ونیکوئی تجمع علے یدی ویدی بالضم والکسر مثل عُصی وعِصی وعلے اید ایضا یقال یدی فلان من یده ای ذهبت یده ویبست وهو دعاء علیه کما یقال تربت یداه - ویدیت الرجل اے اصبت یده فهو مید ی - وایدیت عنده صیدا ای اصطنعت الیه فانا مود وهو مودے

الید ویدیت الخ فیه - ویقال فی السؤال عن وقوع النطبی فی الحبالة امید هی ام فرجول یعنی اوقعت یده اور جله فی الحبالة - ویادیة اے جاریة یدا بید - واعطیته میاداة ای من یدی الی یده - واعطیته مالا عن ظهر ید یعنی تفضلا لا من بیع ولا من قرض ولا مکافاة - واتبعت الغنم بالیدین یعنی بثمنین مختلفین بعضها بثمن وبعضها بثمن آخر - بین یدے پیش روی وهذا ما قدمت یداک للتاکید اے ما قدمت کما یقال هذا ما جنت یداک اے جنیته - وستقیة اول ذات یدین معناه اول شیئے و یقال سقط فی یدیه واسقط یستعملان مجهولین اے ندم قوله تع ولما سقط فی ایدیهم ای ندموا ویقال ذهبوا ایدی سبا وایادی سبا ای متفرقین وهما اسمان جعلا اسما واحدا - ویقال لا افعله ید الدهر اے ابدا وهذا شیئ یدی ای فی ملکی و تصرفی - وام النعته یدی ویدی - وامراۃ یدیة ای صناع ورجل یدی ایضا وما اید ی فلانة فی التعجب وثوب یدی اے واسع - وید الثوب افضل منه اذا التعطفت والتحفت ویقال ثوب قصیر الید وقال الفراء بعضهم یقول لذی الثدیة والیدیة وهو المقتول بنهروان ذوالیدین یکی از اصحاب رسول سمی بذلک لانه کان یعمل بیدیه جمیعا -

یهیا - من کلام الرعاء -

یوی - کسمی کانه اسم والیه نسب الیویون من اهل ساوة منهم نصر بن احمد الیوی کتب عنه السلفی -

باب الالف اللینیة

اعلم ان الالف علی ضربین لینة وتسمی الف ... متحرکة تسمی همزة وقد ذکرنا الهمزة وذکرنا ما کانت الالف منقلبة من الواو والیاء وهذا الباب مبنی

على الفاتٍ غير منقلبات من شيءٍ فلهذا افردناه۔

آ۔ آ ۔ حرف هجاء مقصورة موقوفة فان جعلتها اسما مددتها وهي تؤنث ما لم تسم حرفا ابيّة تصغير يا وذلك اذا كانت صغيرة في الخط او خفيّة وكذلك القول فيها اشتبهها من الحروف۔ والالف من حروف المد واللين والزيادات وحروف الزيادات عشرة يجمعها قولك اليوم تنساه۔ وقد تكون في الافعال ضمير الاثنين نحو فعلا ويفعلان۔ وفي الاسماء علامة للاثنين ودليلا على الرفع نحو رجلان فاذا تحركت فهي همزة وقد تزاد في الكلام للاستفهام تقول أزيد عندك ام عمرو۔ فان اجتمعت همزتان فصلت بينهما بالف مثل آأنت في آانت وينادى بها ايضا الا انها للقريب دون البعيد والف وصل وهي كل ما سقط في الوصل ولا تكون الا زائدة والف قطع وهي كل ما ثبت في الاصل وقد تكون زائدة مثل الف الاستفهام واصلية مثل اخذ وامر۔

اذا۔ اذا ۔ چون وهو اسم يدل على زمان مستقبل لم يستعمل الا مضافا الى جملة تقول اجيئك اذا احمرّ البسر فوقوعها موقع قولك اجيئك يوم يقدم فلان دليل اسميتها وهي ظرف وتجيء في الشرط والجزاء كقوله تعالى واذا علم من آياتنا شيئا اتخذها هزوا او قوله تعالى وان تصبهم سيئة بما قدمت ايديهم اذا هم يقنطون۔ وتكون للمفاجاة معك في حال كقولك خرجت فاذا زيد قائم اي خرجت ففاجأني زيد في الوقت بقيام۔

اذ۔ اذ ۔ چون هي لما مضى من الزمان وتكون للمفاجاة مثل اذا ولا يليها الا الفعل الواجب نحو قولك بينما انا كذا اذ جاء زيد۔ وقد تزاد وان جميعا في الكلام كقوله تعالى واذ واعدنا موسى اي وواعدنا

وقوله تعالى حتى اذا اتوا على واد النمل اي حتى اتوا۔

الى۔ الى ۔ سوى وهو حرف خافض وهي منتهى لابتداء الغاية كقولك خرجت من الكوفة الى مكة۔ ويجيء بمعنى عند ويجيء بمعنى مع كقوله تعالى ولا تاكلوا اموالهم الى اموالكم اي مع اموالكم۔ قوله تعالى من انصاري الى الله اي عند الله او مع الله وقال سيبويه الف الى وعلى منقلبتان من واو لان الالفات لا تكون فيها الامالة ولو سمي به رجل قيل في تثنيته الوان وعلوان۔ واذا اتصل به المضمر قلبت ياء نحو اليك وعليك وبعض العرب تتركه على حاله وتقول الاك وعلاك۔

آلا۔ آلا ۔ بدان وآگاه باش وهو حرف يفتتح به الكلام للتنبيه كقولك الا ان زيدا خارج كما تقول اعلم ان زيدا خارج۔

اولو۔ اولو ۔ بضمتين خداوندان وهو جمع لا واحد له من لفظه وواحده ذو۔ واولات للاناث واحدها ذات۔

اولاء۔ اولاء ۔ اين ها فهو ايضا جمع لا واحد له من لفظه واحده ذا للمذكر وذه للمؤنث يمد ويقصر ومقصوره يكتب بالياء نحو الى وواحده الذي وممدوده مبني على الكسر يستوي فيه المذكر والمؤنث وتصغيره أُلَيّاء بضم الهمزة مشدد الياء بالمد والقصر ويدخل عليه هاء التنبيه كقولك هؤلاء بالكسر على البناء ومن العرب من ينون الهمزة مكسورة ويقول هؤلاءٍ قومك۔ ويلحق الكاف للخطاب تقول اولئك واولاك قال الكسائي واحد اولئك ذلك وواحد اولاك ذاك واذا الاسم مثل اولئك فربما قالوا اولئك في غير العقلاء

قوله تعالى ان السمع والبصر والفؤاد كل اولئك واما الى بوزن العلى فهو ايضا جمع لا واحد له من لفظه وواحده الذي واما قولهم ذهبت العرب الالى فهو مقلوب من الاول لانه جمع اولى مثل اخر جمع اخرى۔

إلّا۔ إلّا ۔ مگر وهي حرف استثناء يستثنى بها وجاءت بمعنى غير اذا وصفت بها كقولك جاءني القوم الا زيد وكقوله تعالى لو كان فيهما آلهة الا الله لفسدتا واصل الا الاستثناء والصفة عارضة واصل غير صفة والاستثناء عارض۔ وجاءت بمنزلة واو العطف ايضا كقول الشاعر شعر وأرى لها دارا باغدرة السيدان لم يدرس لها رسم الا رمادا هامدا دفعت عنه الرياح خوالد سحم۔ يريد ارى لها دارا ورمادا وابا ملاء۔

آنى۔ آنى ۔ از كجا وچگونه تقول انى لك هذا اي من اين لك هذا وهي من الظروف التي يجازى بها تقول انى تأتني آتك اي من اي جهة تأتني آتك وقد تكون بمعنى كيف تقول انى لك ان تفتح الحصن اي كيف لك ذلك وقوله تعالى قال يا مريم انى لك هذا اي كيف لك۔

ايّا۔ إيّا ۔ وهو اسم مبهم ويتصل بجميع المضمرات المتصلة المنصوبة تقول اياك واياه واياي وايانا فالكاف والهاء والياء والنون جعلت بيانا عن المقصود ولا موضع لها من الاعراب فهي كالكاف في ذلك وارايتك وكالالف والنون التي في انت فتكون ايّا الاسم وما بعدها للخطاب۔ وقد صار كالشيء الواحد لان الاسماء المبهمة وسائر المكنيات لا تضاف لانها معارف۔ وقال بعض النحويين ان ايّا مضاف الى ما بعده واستدل على ذلك بقولهم اذا بلغ الرجل الستين فاياه وايّا الشواب فاضافوه الى الشواب

آ الى إلّا آلا آنى اولو اذا اولاء ايّا اذ

وخففوها وقال ابن كيسان الكاف والياء والهاء والنون هن الاسماء واياعماد لها لانها لا تقوم بانفسها ولا يصح ان تقول ضربتني بل تقول ضربت اياي ولا تقول ضربت اياک لانک انما تحتاج الی ايا اذا لم يمكنک اللفظ بالكاف فاذا وصلت الی الكاف تركتها ويجوز ان تقول ضربتک اياک لان الكاف اعتمد بها علی الفعل - وقد تكون للتحذير تقول اياک والاسد وهو بدل من فعل كانک تقول باعد ويقال هياک بالهاء مثل اراق وهراق و تقول اياک ان تفعل كذا بالواو ولا يقال بلا واو -

ايايا

ايايا - ومعنی ايايا - بانگ راندن باشد اياة الشمس بالفتح والكسر روشنائی آفتاب ويقال الاياة للشمس كالهالة للقمر -

با

با - با حرف من حروف الشفة بنيت علی الكسر لاستحالة الابتداء بالموقوف وهي من عوامل الجر في الاسماء - وهي الالصاق بالمفعول به تقول مررت بزيد كانک الصقت المرور به و للتعدية فكل فعل لازم يتعدی بالباء والالف والتشديد تقول طار به واطاره وطيره - وتزاد في الكلام كقولک بحسبک قول السوء وقوله تعالی وكفی بربک هاديا ونصيرا و قد تجيء بمعنی من اجل كقول لبيد (مصرع) تغلب تشذر بالدخول كانهم اي من اجل الدخول و توضع موضع علی كقوله تعالی ومنهم من ان تامنه بدينار اي علی دينار كما توضع علی موضعها كما في قول الشاعر (مصرع) اذا رضيت علی بنو قشير اراد رضيت بی -

تا

تا - تا - اسم يشار به الی المؤنث مثل ذا للمذكر وته مثل ذه وتان للتثنية - واولاء للجمع - وتصغيره تيا بالفتح والتشديد ويدخل عليها هاء التنبيه تقول هاتا هند وهاتان وهؤلاء وهاتيا تصغيره - وبكاف

خا

الخطاب قلت تيک وتلک بالكسر وتلک بالفتح وهي لغة رديئة وتاک - وتثنيته تانک بالتشديد والتخفيف وفي الجمع اولئک واولاک واولالک فالكاف لمن تخاطبه في التذكير والتانيث والتثنية والجمع وما قبل الكاف لمن تشير اليه فيهن جميعا و تدخل ها علی تيک تقول هاتيک هند وهاتاک و لا تدخل ها علی تلک وتالک لغة في تلک - وهي ايضا حرف من حروف الزيادات وتزاد في المستقبل في قولک تفعل لمخاطبة المذكر ومغائبة المؤنث وفي امر المواجهة للحاضر كما قرئ قوله تعالی فلتفرحوا وفي آخر الماضي مفتوحة لخطاب المذكر ومكسورة لخطاب المؤنث وموقوفة لمغايبتها فان تاخرت عن الاسم كانت ضميرا وان تقدمت كانت علامة ومضمومة للحكاية عن نفسک وتاء القسم بدل من واوه كما ابدلوا منها في تتری وتراث وتخمة وتجاه والواو بدل من التاء وتقول تالله لقد كان كذا ولا تدخل في غير هذا الاسم و قد تزاد التاء في هنت فتصير مع الاسم كالشئ الواحد من غير ان تكون مضافة و تنسب القصيدة التی قوافيها علی التاء تائية

حا

حا - حا - حرف هجاء حلقية تمد وتقصر وتنون في التنكير - واسم حی من العرب - حاء بني علی الكسر و قد يقصر زجر للابل ويقال منه حاحيت بالمعزاة حيحاء وحيحاة اذا دعوتها وذلک ان تقول لها حاء قال سيبويه ابدلوا الالف بالياء في قولهم حاحيت بالمعز حيحاء وانما هو صوت بنيت منه فعلا كما ان رجلا لو اكثر من قوله لا لجاز ان تقول لاليت فاجري حاحيت وهاهيت وعاعيت مجری دعدعت اذا كن للتصويت - وقال ابو عمرو حاح لغنا بک وحاء اي ادعها -

خا - خا - حرف هجاء حلقية قال ابوزيد خاء بک معناه اعجل جعله صوتا مبنيا علی الكسر يستوي فيه التثنية والجمع والمذكر والمؤنث -

ذا

ذا - ذا - اين مرد وهو اسم اشارة الی المذكر وذي بكسر الذال للمؤنث تقول ذي امة الله في الوصل وذه في الوقف بهاء موقوفة - وهي بدل من الياء وليست للتانيث وانما هي صلة و تدخل عليها هاء التنبيه يقال هذا زيد - وهذي وهذه تجريک الهاء هند وتصغير ذا ذيا وذيان في التثنية وتصغير هذا هذيا - و لا تصغير ذي للمؤنث وانما تصغر للمؤنث تا وقد اكتفوا به عنه و تثنية ذا ذان بسقوط احدی الالفين اعني الف ذا والف التثنية لسكونهما فمن اسقط الف ذا قرا قوله تعالی ان هذين لساحران اعرب ومن اسقط الف التثنية قرا ان هذان لساحران لان الالف لا يقع فيها اعراب و قيل انها علی لغة ابی الحارث بن كعب و الجمع اولاء من غير لفظه و يدخل عليها كاف الخطاب تقول ذاک و ذلک واللام زائدة و تدخل ها علی ذاک تقول هذاک زيد ولا تدخل علی ذلک ولا علی اولئک كما لم تدخل علی تلک ولا تدخل كاف الخطاب علی ذي للمؤنث وتدخل علی تا تقول تيک وتلک ولا تقل ذيک و تقول في التثنية جاءني ذانک الرجلان بالتشديد والتخفيف ورايت ذينک الرجلين وفي المؤنث تانک بالتشديد والتخفيف شددوا تاكيدا وتكثيرا للاسم لانه بقي علی حرف واحد كما ادخلوا اللام علی ذلک تكثيرا له وانما يفعلون مثل هذا في الاسماء المبهمة لنقصانها وتصغير ذاک ذياک وتاک تياک وتصغير ذلک ذيالک والجمع اولئک و اما ذو بمعنی صاحب يعني خداوند فهو لازم الاضافة فان وصفت به نكرة اضفته الی نكرة وان وصفت به معرفة اضفته الی المعرف بالالف واللام ولا يجوز ان تضيفه الی المضمر ولا الی زيد وما اشبهه في العلمية تقول جاءني رجل ذو مال وهذه امراة ذات

مال ومررت برجل ذي مال وبامرأة ذات مال ومررت برجلين ذوي مال بفتح الواو وكذا في النصب قوله تعالى واشهدوا ذوي عدل منكم وفي الرفع ذوا مال وبرجال ذوي مال بكسر الواو وفي النصب مثله وفي الرفع ذوو مال ونسوة ذوات مال في الحالة الثلث - واصل ذو ذوي مثل عصو يدل على ذلك قوله تعالى ذواتا افنان في التثنية ويرى ان الالف منقلبة من واو ثم حذفت من ذوا عين الفعل لكراهتهم اجتماع الواوين في التثنية لانه كان يلزم حينئذ ذووان مثل عصوان فبقي ذا منونا ثم ذهب التنوين منه للاضافة كما تقول رايت رجلا ذا مال - ولو سميت رجلا ذو لقلت هذا ذوا قد اقبل فترد ما ذهب لانه لا يكون اسم على حرفين احدهما حرف لين لان التنوين يذهبه فيبقى على حرف واحد ولو نسبت اليه قلت ذووي وكذلك النسبة الى ذات لان التاء تحذف في النسبة فاذا حذفت فوال قلت هؤلاء ذوون دفي الاضافة ذوو مال - والذو بمعنى الذي فهو لغة طي فحقها ان توصف بها المعارف تقول انا ذو عرفت وانا ذو سمعت وهذه امرأة ذو قالت كذا لتستوي فيه الجمع والتثنية والتذكير والتانيث قال سيبويه ان ذا وحدها بمعنى الذي كقولهم ماذا رايت فتقول متاع حسن وهي مع ما بمنزلة اسم واحد كقولهم ماذا رايت فتقول خيرا بالنصب كانه قال ما رايت ولو كان ههنا بمنزلة الذي لكان الجواب خير بالرفع كقوله تعالى واذا قيل لهم ماذا انزل ربكم قالوا اساطير الاولين بالرفع وكقوله تعالى وقيل للذين اتقوا ماذا انزل ربكم قالوا خيرا بالنصب نظرا الى الاول واما قولهم ذات مرة وذا صباح فهو من ظروف الزمان التي لا تتمكن تقول لقيته ذات مرة وذات يوم وليلة وغداة وعشاء وذات الزمين والعويم وذا صباح مساء وصبوح وغبوق وانما سمع في هذه الاوقات ولم يسمع ذات شهر ولا ذات سنة وقال الاخفش في قوله تعالى واصلحوا ذات بينكم انث ذات لان بعض الاشياء قد يوضع له اسم مؤنث ولبعضها اسم مذكر كما قالوا دار وحائط انثوا الدار وذكروا الحائط ويقال ذيت وذيت يعني ابن وابن مثل كيت وكيت واصله ذيو على فعل ساكنة العين فحذفت الواو وشددت الياء للحذف ثم عوض من التشديد التاء - وان حذفت التاء وجئت بالهاء تركت التشديد وتقول كان ذية وذية - وان نسبت اليه قلت ذيوي كما تقول بنوي في النسبة الى البنت -

فا - فا - وهي حرف من حروف المعجم وهي للعطف ولها ثلثة مواضع وهي ان تعطف بها وتدل على الترتيب والتعقيب مع الاشتراك كقولك ضربت زيدا فعمرا وان تكون ما قبلها علة لما بعدها على العطف والتعقيب دون الاشتراك كقولك ضربته فبكى وان تكون للابتداء وذلك في جواب الشرط نحو يكون ما بعد الفاء كلاما مستانفا يعمل بعضه في بعض كقولك ان تزرني فانت محسن الان قولك انت ابتداء ومحسن خبره وصارت الجملة جوابا بالفاء وكذلك يدخل الفاء في جواب الامر والنهي والاستفهام والنفي والعرض والتمني الا انك تنصب ما بعد الفاء في هذه الاشياء الستة باضمار ان تقول زرني فاحسن اليك وكذا البواقي لم تجعل الزيارة علة للاحسان لكنك قلت ذاك من شاني ابدا ان احسن اليك على كل حال -

كذا - كذا - چنین وچندین وهو اسم مبهم تقول فعلت كذا وقد يجري مجرى كم فتنصب ما بعده على التمييز تقول عندي كذا درهما -

كلا - كلا - نه چنین ست وهي كلمة زجر وردع ومعناه انته ولا تفعل قوله تعالى ايطمع كل امرئ منهم ان يدخل جنة نعيم كلا اي لا يطمع وقد يكون بمعنى حقا كقوله تعالى كلا لئن لم ينته لنسفعا بالناصية -

لا - لا - نه وهي حرف نفي للفعل كقولك لا تفعل غدا في الاخبار - وللاسم كقولك لا رجل في الدار ولا اله الا الله وقد تكون للنهي نحو لا تقم ولا يقم للغائب وقد تكون ضد البلى ونعم وقد تزاد نحو قوله تعالى وما منعك ان لا تسجد اي ما منعك ان تسجد - وقد تكون للعطف بمعنى اخراج الثاني مما دخل فيه الاول كقولك رايت زيدا لا عمرا فان ادخلت عليها الواو خرجت من ان تكون حرف عطف كقولك لم يقم زيد ولا عمرو لان حرفي النسق لا يدخل بعضها على بعض فالواو للعطف ولا لتاكيد النفي وقد تزاد فيه التاء فيقال لات وقد ذكرناه في باب التاء - وقولهم اما لي فافعل كذا بالامالة [illegible] لا وما صلة ومعناه ان لا يكن [illegible]

لو - لو - اگر حرف تمن وهي لامتناع الثاني من اجل امتناع الاول تقول لو جئتني لاكرمتك وهو بخلاف ان الشرطية لانها توقع الثاني من اجل وقوع الاول واما لولا فمعناه انه مركبة من معنى ان ولو وذلك ان لولا يمنع الثاني من اجل وجود الاول تقول لولا زيد لهلكنا اي امتنع وقوع الهلاك من اجل وجود زيد وقد تكون لولا بمعنى هلا وهو كثير في القرآن اذا جعلت لو اسما شددته وقلت اكثرت من اللو لان حروف المعاني والاسماء الناقصة اذا صيرت اسماء تامة بادخال الالف واللام عليها او باعرابها شدد ما هو منها على حرفين بان يزاد في آخره حرف من جنسه فيدغم وينصرف كقولك اكثرت من اللاءات وقد مدت فيه الالف كقولك كتبت لاء جيدة -

ما - ما - چه وچیست. وہر چه - وانچه - وچیزی - ونه ونیست - وآنکه - وچندانکه - وآن کلمه الیست وال بر معانی مختلفه بعضی اسم وبعضی حرف ما ی تعجب کقوله تعالیٰ فَمَآ اَصْبَرَهُمْ عَلَی النَّارِ یعنی چه صبور عر لشیان ند ما ی استفهام کقوله تعالیٰ وَمَا تِلْكَ بِیَمِیْنِكَ یَا مُوْسٰی یعنی چیست وما ی خبر کقوله تعالیٰ مَا عِنْدَكُمْ یَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ یعنی انچه نزد شماست - وما شرط کقوله تعالیٰ وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَیْرٍ یَّعْلَمْهُ اللّٰهُ یعنی ہر چه کنید وما ی نکره کقولک مررت بما معجب ای بشیٔ معجب یعنی گذشتم بچیزے شگفت وقوله تعالیٰ اَیًّا مَّا تَدْعُوْا فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰی - وما ی نافیه وآن بر سه وجه است بمعنی لا وبمعنی لم وبمعنی لیس الاول کقوله تعالیٰ وَمَا یَنْظُرُ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا صَیْحَةً وَّاحِدَةً وقوله تعالیٰ مَا تَوَادُّوا فَیَلُوا والثانی کقوله تعالیٰ مَا فَعَلُوْهُ اِلَّا قَلِیْلٌ مِّنْهُمْ - والثالث کقوله تعالیٰ مَا هٰذَا بَشَرًا وقوله تعالیٰ وَمَا هُمْ بِضَآرِّیْنَ بِهٖ مِنْ اَحَدٍ - وما بمعنی من کقوله تعالیٰ وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰهَا ای من بناها یعنی آنکه بنا کرد آسمان را وما ی مصدریه والله خلقکم وما تعملون ای وعملکم یعنی خدا آفرید شمارا وکردار شمارا وما ی زایده واو را معنی نیست وآن بر دو وجه آید کافه یعنے مانع از عمل کقوله تعالیٰ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ وغیر کافه کقوله تعالیٰ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وما ی تابید کقوله تعالیٰ مَا دَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ یعنی چندانکه بپاید آسمانها وزمینها وما ی تفخیم کقوله تعالیٰ اَلْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ یعنی قیامت وچه قیامت وقد تحذف منها الالف اذا دخلت علیها حرفا نحو لِمَ وبِمَ وعَمَّ ومِمَّ وعلامَ وحتّامَ والامَ - وینسب القصیدة الیها فیقال ماویة - وقد تجیٔ ما زائدة بعد ان الشرطیة فتدغمها فتصیر امّا وقد تجیٔ بعدہا النون الثقیلة والخفیفة نحو قولک اما تقومن اقم وکقوله تعالیٰ وَاِمَّا تَخَافَنَّ - وکذلک مهما فی معنی الشرط وزعم الخلیل ان اصلها ما ضمت الیها ما لغوًا فابدلت من الالف الاولی ہاء - وقال سیبویه یجوز ان یکون کاذ ضم الیها ما - ما ی حمال بنی علی الکسر حکایة صوت الشاء

متی - متی - کی وہو ظرف فی معنی السوال عن زمان وہو للشرط والجزاء ایضاً قال الاصمعی ہو بمعنے من فی لغة ہذیل وبمعنی وسط ایضاً قال ابو عبیدة سمعت بعضہم یقول وضعته متی کمی ای وسط کمی

وا - وا - حرف الندبة تقول وازیداه ویقال ایضاً یا زیداه - والواو من حروف العطف للجمع لا للترتیب ویدخل علیها الف الاستفهام کقوله تعالیٰ اَوَعَجِبْتُمْ اَنْ جَآءَكُمْ کما تقول افعجبتم وتکون بمعنی مع لما بینهما من المناسبة فی الجمع بین الشیئین فصاعدا کقول النبی علیه وآله الصلوٰة والسلام بعثت انا والساعة کہاتین واشار الی السبابة والابہام ای مع الساعة وتکون للحال کقولہم قمت والناس قعود وقمت واوعوله ای قمت واعیاله - وتکون للقسم تقول والله لقد کان کذا وہی بدل من الباء فیه لتقربہا فی المخرج اذا کانتا من حروف الشفة ولا تتجاوز الاسماء المظهرة نحو والله وحیاتک وابیک - وتکون ضمیر جماعة المذکر فی نحو فعلوا ویفعلون وعلامة الرفع فی نحو ابوه مسلمون - وتکون زائدة کقول الرجل لآخر یعنی ہذا الثوب فیقول وہو لک وقوله تعالیٰ حَتّٰٓی اِذَا جَآءُوْهَا وَفُتِحَتْ اَبْوَابُهَا یجوز ان تکون الواو ہہنا زائدة -

ویک - ویک - کلمة مثل ویب وویح والکاف للخطاب - وویکان مرکبة منها قال الکسائی ہو ویک وادخل علیه ان المشددة والمخففة ومعناه الم تر وقال الخلیل ہی وی مفصولة ثم تبتدی فتقول کان

ہا - ہا - حرف معجمة حلقیة من حروف الزیادات وہی بالقصر حرف تنبیه کقوله تعالیٰ هٰٓاَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ جمعا بین التنبیہین للتوکید ومثله الا یا ہؤلاء - وہی غیر مفارق لای فی النداء تقول یا ایہا الرجل وقد تکون جواب النداء بالمد والقصر نحو قولک ہا وہاء فی جواب من دعاک بل سمعت ہا للتنبیه - وقد یقسم بہا فیقال لاہا الله ما فعلت ای لا والله ابدلت ہاء من واو القسم وان شئت حذفت الالف التی بعد الہاء وان شئت اثبت وقولہم لاہا الله ذا اصله لا والله ہذا ففرقت بین ہا وذا وجعلت الاسم بینہما وجررته بحرف التنبیه التقدیر لا والله ما فعلت ہذا فحذف الکلام واختصر لکثرة استعمالہم ہذا فی کلامہم وقدم ہا کما قدم ہا ہو ذا وہا انا ذا - وتکون کنایة عن الغائب والغائبة نحو قولک ضربه وضربہا وغلامه وغلامہا - وہو للمذکر وہی للمؤنث وانما بنوا الواو فی ہو والیاء فی ہی علی الفتحة فرقا بین ہذه الواو والیاء اللتین ہما من نفس الاسم المکنی وبین الواو والیاء اللتین تکونان صلة فی قولک رأیتہو ومررت بہی لان کل مبنی فحقه ان یبنی علی السکون الا ان یعرض ما یوجب له الحرکة وہو اما اجتماع الساکنین کما فی نحو کیف واین وحیث او کونه علی حرف احد مثل الباء الزائدة او للفرق بینه وبین غیره کالفعل الماضی بنی علی الفتح لانه ضارع الاسم بعض المضارعة ففرق بالحرکة بینه وبین ما لم یضارع وہو فعل الامر المخاطب نحو افعل - وربما حذفت من ہو وہی الواو والیاء فی ضرورة الشعر کما قال - (ع) فبیناه یشری رحله قال قائل + وقال (ع) دار لسعدی اذہ من ہواکا + وربما حذفت الواو مع الحرکة کما قال الشاعر فی قوله (ع) وہ مطواه مشتاقان له ارقان + قال الاخفش وہذا فی لغة ازد شنوأة کثیر - وقال الفراء العرب تقف علی کل ہاء مؤنث بالہاء الا طیئا فانہم یقفون علیہا بالتاء فیقولون ہذه امت وجاریت وطلحت واذا انثت لہا

فی الندبة اثبتها فی الوقف وحذفتها فی الوصل ربما ثبتت فی الضرورة الشعر فتضم کالحرف الاصلی وتکسر ایضا لالتقاء الساکنین ہذا عند الکوفیین و انشد الفراء (شعر) یارب یاربا ایاک اسل + عفراء یاربا من قبل الاجل + وہو کثیر فی الشعر ولیس شئ منہ بحجۃ عند البصریین - و قد تزاد الهاء فی الوقف لبیان الحرکۃ فی نحو لمہ وسلطانیہ و مالیہ و ماہیہ وثم مہ یعنی ثم ماذا - و قد اتت ہذہ فی ضرورۃ الشعر کما قال (شعر) ہم القائلون الخیر والآمرونہ اذا ما خشوا من محدث الامر معظما + فاجراہا مجرا ے ہاء الاضمار و قد تکون الهاء بدلا من الهمزۃ مثل ہراق واراق - وہاء بالمد والکسر زجر الابل وقد تقصر تقول ہاہیت بالابل اذا دعوتہا کما قلناہ فی حاحیت - وہا بالقصر للتقریب اذا قیل لک این انت قلت ہا انا ذا یعنی انکم من والمراۃ تقول ہا انا ذہ وہا ہو ذا اذا کان قریبا وہا ہو ذلک اذا کان بعیدا وہا ہی ذہ للقریبۃ وہا ہی تلک للبعیدۃ - والهاء تزاد فی کلام العرب علی سبعۃ اضرب احدہا للفرق بین فاعل و فاعلۃ کضارب وضاربۃ وکریم وکریمۃ - والثانی للفرق بین مذکر و مؤنث فی الجنس نحو امرء وامراۃ والثالث للفرق بین واحد وجمع فی نحو بقرۃ و بقر و تمرۃ وتمر - والرابع للتانیث اللفظیۃ وان لم تکن تحتہا حقیقۃ تانیث نحو قریۃ وغرفۃ والخامس للمبالغۃ مثل علامۃ ونسابۃ ہذا مدح وہلباجۃ و فقاقۃ ہذا ذم فما کان منہ مدحا یذہبون بتانیثہ الے تانیث الغایۃ و النہایۃ والداہیۃ وما کان ذما فیذہبون بہ الے تانیث البہیمۃ ومنہ ما یستوی فیہ المذکر والمؤنث نحو رجل ملولۃ وامراۃ ملولۃ والسادس ما کان واحدا من جنس لیقع علی الذکر والانثی نحو بطۃ وحیۃ والسابع تدخل فی الجمع لثلثۃ اوجہ احدہا ان تدل علی النسب نحو المہالبۃ والثانی تدل علی العجمۃ نحو الموازجۃ والجواربۃ وربما لا تدخل علیہا الهاء کقولک کیالج والثالث ان تکون عوضا من حرف محذوف نحو المرازبۃ والزنادقۃ والعبادلۃ وہم عبد اللہ بن عباس رض وعبد اللہ بن عمر رض وعبد اللہ بن الزبیر رض وتکون الهاء عوضا من الواو الذاہبۃ من فاء الفعل نحو عدۃ وصفۃ وعوضا عن الواو والیاء الذاہبۃ من عین الفعل نحو ثبۃ من ثاب الماء واقامۃ وعوضا عن الیاء الذاہبۃ من لام الفعل نحو مائۃ ورئۃ وبرۃ

ہلا - ہلا - زجر للخیل و للناقۃ ایضا اے تنحی و قد تسکن بہا الاناث عند دنو الفحل منہا ای توسعی و تنحی وہلا بالتشدید معناہا حرانہ فاصلہا لابنیت مع ہل فصار فیہا معنے التخصیص کما بنوا لولا والا وجعلوا کل واحدۃ مع لا بمنزلۃ حرف واحد فاخلصوہن للفعل -

ہنا - ہنا - وہہنا - بالضم اینجا وہا للتقریب اذا اشرت الی مکان - ہناک وہنالک آنجا وہا للبعید واللام زائدۃ والکاف للخطاب وفیہا دلیل علے التبعید یفتح للمذکر ویکسر للمؤنث قال الفراء اجلس ہہنا ای قریبا وتنح ہہنا ای تباعد - وہنا ایضاً اللعب واللہو وانشد الاصمعے لامرئ القیس (شعر) وحدیث الرکب یوم ہنا + وحدیث ما علے قصرہ + وہنا بالفتح والتشدید ای ہہنا وہناک ای ہناک ومنہ قولہم تجمعوا من ہنا وہنا ای من ہہنا و ہہنا ویقال فی النداء خاصۃ یا ہنا و بزیادۃ ہاء فی آخرہ لتصیر تاء فی الوصل معناہ یا فلان وہی بدل من الواو التی فی ہنوک وہنوات -

ہیا - ہیا - من حروف النداء واصلہا ایا مثل ہراق واراق -

یا - یا - حرف معجمۃ من حروف المد واللین وہی من حروف الزیادات ایضا وقد یکنی بہا عن المتکلم المجرور ذکرا کان او انثی کقولک ثوبی وغلامی ان شئت سکنتہا وان شئت فتحت ولک ان تحذفہا فی النداء خاصۃ تقول یا قوم ویا عباد وبالکسر فان جاءت بعد الف مقصورۃ فتحتہا لا غیر نحو عصای ورحای و کذلک بعد یاء الجمع کقولہ تعالی وما انتم بمصرخی واصلہ بمصرخینی سقطت النون للاضافۃ فاجتمع الساکنان فحرکت الثانیۃ بالفتح لانہا یاء المتکلم وردت الی اصلہا وکسرہا بعض القراء توہما ان الساکن اذا حرک حرک بالکسر ولیس بوجہ - وقد یکنی بہا عن المتکلم المنصوب لانہ لا بد لہ من ان تزاد قبلہا نون وقایۃ للفعل لیسلم من الجر کقولک ضربنی وقد زیدت فی المجرور فی اسماء مخصوصۃ لا یقاس علیہا فی نحو منی وعنی ولدنی وقطنی وانما فعلوا ذلک لیسلم السکون الذی بنی الاسم والحرف علیہ وقد تکون علامۃ للتانیث فی نحو قولک افعلی وتفعلین وتنسب القصیدۃ منہا یائیۃ - وہی حرف النداء للقریب والبعید تقول یا زید اقبل - وقول الراجز (ع) یا لک من قبرۃ بمعمر - کلمۃ تعجب - واما قولہ تعالی الا یا اسجدوا بالتخفیف فالمعنی الا یا ہؤلاء اسجدوا فحذف المنادی اکتفاء بحرف النداء کما حذف حرف النداء اکتفاء بالمنادی فی قولہ تع یوسف اعرض عن ہذا اذا کان المراد معلوما وقال بعضہم ان یا فی ہذا الموضع انما ہو للتنبیہ کانہ قال الا اسجدوا فلما ادخل علیہ یا للتنبیہ سقطت الالف التی فی اسجدوا لانہا الف وصل وذہبت الالف التی فی یا لاجتماع الساکنین لانہا والسین ساکنتان قال ذو الرمۃ (شعر) الا یا اسلمی یا دارمی علی البلی - ولا زال منہلا بجرعائک القطر - فقط -

سلہ

سلہ - تم الکتاب بعون اللہ تحمد حمد الا یحویہ العدد والحساب علی تتمیم ہذہ النسخۃ انتساخا فضحوۃ الاثنین لثلث والعشرین من ذی القعدۃ لسنۃ سبعمائۃ ہجریۃ واتفق الفراغ من تالیفہ وتسویدہ بیمن توفیق اللہ وتائیدہ ظہیرۃ الثلثاء السادس عشر من صفر سنۃ احدی وثمانین بعد ستمائۃ بکاشغر حرسہا اللہ بلطفہ العمیم وعمر ١٢ -

ہلا

ہنا

ہیا

یا

تکملہ ضمیمہ لطیفہ از مؤلف

ہذہ الالفاظ ایضاً وجدت فی القاموس القلمی ان تصحیح بالحمرۃ

حی حی - بالکسر کلمہ ایست کہ بدان خر را البسوی آب خوانند حاحا یا لتیس خوانند تحقار را -

زنب - فربہ شدہ (ع ع ک ا ف ۲) ازنب لغت منہ وبہ سمیت المرأۃ زنیب او من زنا بی العقرب لزنا باہا او من الزنیب لشجر حسن المنظر طیب الرائحۃ او اصلہا زین اب زنبۃ نام زنے زنیب بدول زنیابہ بالکسر نام آتیت آنک و آبوزنیبۃ کجہینۃ من کنا ہم وعمرو بن زنیب کزبیر تابعی زرنبی کقہقری رفتار ایست سست وزنب بنت ام سلمۃ کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یدعوہا زناب بالضم -

سنتب - رفتار ایست بالائے عنق -

زعجۃ - او را خستہ کرد (ش ع بفتحہا) -

طرموح - بالضم دراز طرماح بکسرتین وتشدید میم مرد مشہور عالی نسب و حریص در کارہا وابن الجہم الشاعر و آخر وطرح دور انداز ندہ گام طرمانیۃ تکبر وطرح بناہاء دراے طولہ -

طنجیر - بالکسر پاتیلہ معرب -

فندیر - بالکسر وفندیرۃ تودۂ کلان از خرما وسنگ بزرگ کہ از کنارہ کوہ جدا شدہ باشد -

کاخرہ - پائین سرین کنجاران موضعیست بمین منہ عطاء بن یعقوب الکیخارانی -

بازہ - بازی آبوز دبوز وبزان مج -

فیز - کہجف مرد سخت عضلہ الفیاز تنہا شدن -

لطزہا - او را جماع کرد (ع ع بفتحہا) لطزت الناقۃ فصیلہا شتر مادہ بچہ خود را البسید -

بلبیس - کغرنیق وقد یفتح اولہ شہریست بمصر -

دفشہ - بالفتح وابہ آیست بیسہ خرد تراز سنگخوار یا پرندہ ایست نقطہ دار کالدفش کالنفش وسال یولس ابا الدفیش ما الدفیش فقال لا ادری انما ہی اسماء نسمعہا فنسمی بہا -

فش - الرجل یعنی مرد رفت لغۃ فی وش -

طفس - جماع ونجاست لطفس شلہ طفاشا زن نزار والطفشا فی الہز -

بعقوط - بالضم کوتاہ لعقط بالضم مثلہ -

نشط - افشردن چیزے برزمین تا قرار گیرد وہموار شود وشگافتن رستنی زمین را و قرار گرفتن چیزے (ع ع ف ا ض ۲) نشوط بالضم مثلہ و بارہا و برآمدن سماروغ از زمین و انتشیط التسکین -

اذلعی - نرہ سطبر دراز ولیس بتصحیف -

قمع - خلیۃ النخل فی غار غیر ذی غور وقمع بفتحتین کرمیست سرخ رنگ ہمچو اریاد یوک قمعۃ یکی متقالتہ مقاتلہ قمعہ بفتحتین ہوا قموع خوار شدن (ع ع بفتحہما) اقمع لغت منہ

مشع - بفتحتین روہ رمیت بدمرزنان رامشعای مثلہ آو ہذہ سقطۃ لابن فارس فی الصواب المشع لاغیر وا لفعل کفرح ومنع ونصر شعای گفتار بدبو -

تجاع - کعلس مرد فراخ خلقت کہ بعد از سنہک سپردن سخت پامال کند وگرگ وگرنزید نفس مرد بی وفا کہ بر برادر خود کمی نپاید وشتر تیز رو -

جلع - بعضہم بعضا بالسیف ای ہمز باب جلغا و دندان خندہ مجالغۃ بدندان خندیدن وبشمشیر و یاروی جنگ کردن -

دلعۃ - بفتحتین مرد نان ہیچ وکمینہ دلغ گفتگو یکی -

زوغ - نادیدن وخم کردن وزاغ الناقۃ شتر الہما گشید وزاغ فی المنطق زوغانا جائز -

شلافۃ - شلاف زن زنا کنندہ شلف گفتگو ایست نزدیک ثغر دیا مسجد شجافی قدیم -

صدوق - کصنوبر کوتاہ فراہم اندام حادقہ صدوقہ بزرگ یا چیزے از تن کہ حقیقت آن دریافتہ نشود وچشم -

زنبق - کجعفر روغن یاسمین وگلیست و نای ام زنبق می زنبانی نرہ ایست گرم وتیز فرہ در دسبر آرند و بنوابی زنبقۃ الواسطیون منہم ابوالفضل محمد بن محمد بن عبد الکریم بن محمد بن ابی زنبقۃ وولدہ الحسین و حفیدہ یحیی زرتون -

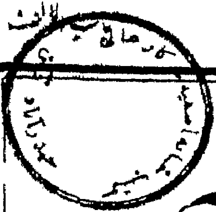
شغلقہ - بازی ایست ہوان بکیسع الانسان من خلفہ فیعصر

قلزمۃ - او بار بدن تقلزم مثلہ وسرزنش کردن بانگ زدن وقلزم سیف عمرو بن معدیکرب وشہریست بین مصر ومکہ نزدیک کوہ طور والیہ یضاف بحر القلزم لانہ علی طرفہ او لانہ یبتلع من رکبہ وکنز بیرج مرد ناکس قد تقلزم مات بخلا -

خاتمہ ضمیمہ لطیفہ از مؤلف

بعد حمد ونعت احقر العباد عبد المجید جعل اللہ عقباہ خیرا من اسمہ میگوید کہ صراح باعتبار تصریح اصول مجردہ وتعیین فروع مزیدہ واشعار بر تکریر والحاق وصنائع اشتقاق و احتوا بر احادیث و استعمالات رضیہ وامثال ومحاورات عربیہ وجز آن از حذف وتعلیل وقلب وتبدیل گوی سبقت از کتب لغت بردہ لیکن چون صاحب صراح در ذکر مواد تابع جوہریست فقط مواد صحاح نوشتہ وبندہ ہیچمدان چند ہزار لفظ از قاموس وغیرہ برآوردہ بطرز صراح درست کردہ با حذف ثمین ہمچنین التقاتفسیر حرکات عینین بحرفین تا خر صراح مسمی الضمیمۃ اللطیفۃ ملحق ساخت کما وعدت فی عنوان الصراح فقط

حی حی بالزناء لطع - بلبیس - زنب - دفشہ - جلغ - دلغۃ - زوغ - فش - طفش - شلافۃ - سنتب - زعجۃ - بعقوط - صدوق - طرموح - نشط - زنبق - طنجیر - اذلعی - فندیر - قمع - شغلقۃ - کاخرہ - قلزمۃ - مشع - بازہ - فیز

قراح فرہنگ صراح

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ رب العالمین - والصلوٰۃ والسلام علی خیر خلقہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین ۔ اما بعد پس این لغاتی ست چند فارسی غیر متعارف کہ در کتاب صراح ترجمۂ صحاح واقع ست وحکیم عبدالمجید خان مرحوم معانے آن رابفارسی سلیس وہندی بعلامت رقوم ہندسی زیر خط عرضی بپایئن ہر صفحہ نگاشتہ واکثر جا باتحاد معنی برسم خط ذکر اکتفا نمودہ اند چون در تفحص آن احتیاج تصفح بسیار می افتاد ونیز بخفاے رقوم وقتی رومی داد نظر بران لغات مذکورہ را چیدہ ویکجا نمودہ بطریق فرہنگ بہ ترتیب ابواب ورعایت حرف اول وثانی کہ قلت الفاظ مقتضی ہمین بود مرتب وبموجز قراح در فرہنگ صراح مسمیٰ نمود واکثر جا معانی آن را از برہان قاطع وشمس وکشف وبحر الجواہر وغیر ذلک تحقیق نمودہ تغیر دادہ شد ودر بعضے مقام تصرف را جائز نداشتہ بحال خودش درگذاشتہ اگرچہ تاگمید آن ازین کتابہا یافتہ نشد وہو حسبی ونعم الوکیل

باب الالف

اب آورد - کفک آب (ہندی پانی کا جھین)

اب جامہ - بروزن کارنامہ جام آبخوری وظرف آب را گویند -

اب خور - مشربہ وکنار وجلہ وامثال آن باشد کہ مردمان وجانوران از انجا آب بردارند وخورند (ہندی گھاٹ)

اب خیز - سیل وطغیان آب ضد جزر (ہندی جوار)

اب کامہ - نان خورشی ست کہ از پودینہ وشیر وابازیرہ وغیرہ وغیرہ بتراکیب مختلفہ ترتیب دہند -

اب گند - زمینی را گویند کہ آب آنرا گندہ باشد وچاکہا وجرہا دران اگنند -

اتش کاو - چوبی کہ بدان آتش را برہم زنند -

اخریان - بسکون ثالث وکسر رابع اسباب ومتاع دکالا را گویند -

اخور - بضم ثالث وسکون واو معدولہ جای علف خوردن ودواب را بود (عربی معلف)

اردہالہ - آشی باشد مانند کاچی یعنی حلواے روانی کہ از آرد پزند وبیشتر مرحوم درویش خورند بعربی (سخینہ) گویند -

ارنج - بندگاہ ساعد عربی مرفق (ہندی کہنی)

اروغ - بادی را گویند کہ از گلو با صدا برآید (ہندی ڈکار)

اژدن - بروزن آمدن خلانیدن سوزن وامثال آن -

اژخ - بروزن ومعنی آزخ کہ ثولول باشد یعنی دانۂ سخت بی درد کہ براندام پدید آید (ہندی مسا)

اشام - آش یعنی خوردنی تنک مثل حریرہ کہ توان آشامید -

اغل - بکسر ثالث بمعنی آغال ست آن جایی باشد کہ در کوہساران بجہت حفظ بانبیدن گوسپندان سازند -

اگفت - بفتح کاف فارسی وکسر آن آزار ورنج ومحنت وآفت -

اماج - آلتی را گویند از آہن کہ برزیگران زمین را بدان شیار کنند -

امیغ - آمیختن وآمیزش وچیزی باشد باہم -

اواک - خشکی میان دریا (ہندی ٹاپو)

اوژگان - بروزن نافرمان آویختہ وآویزان را گویند

ائینۂ زانو - کاسۂ زانو -

ادرقن - بروزن قلمزن نام علتی ست کہ در پوست بدن آدمی بہم میرسد وآنرا (داد) می گویند -

ارزن - بالفتح نام غلہ ایست کہ بہندی (چینا) گویند

ازار - یعنی تنبان ولنگی ولنگ باشد -

اسپ درازخانہ - درازخانہ صفت اسپی است کہ دراز خلقت باشد -

اسپرگ - باکاف فارسی گیاہی ست زرد کہ بدان چیزہا رنگ کنند -

اسپانخه - بفتح نون و میم برگستوان را گویند و آن پوششی ست که در جنگ بر اسپ پوشانند -
استیخ - بالکسر و بیای مجهول ستیخ راست و بلند و استیخ کردن گردن یعنی بلند کردن گردن باشد -
اسکنه - اسکنک که افزاری ست مر درودگران را -
افروشه - نام حلوائی ست که از آرد و روغن پزند -
الاغ - بضم اول قاصد و پیک را گویند -
انج - بفتح اول و ثانی میوه ایست صحرائی یعنے کیل -
انبان - انبانه و آن پوستی دباغت کرده که درست از گوسپند برآرند -
انداو - تره تیزک باشد و آن سبزیی ست خوردنی -
انداوه - بفتح واو افزاری ست که بدان گل و گچ بر بام و دیوار مالند -
اندخسیدن - یعنی حمایت کردن و پشتی کردن و پناه دادن و گرفتن باشد -
اندرز - بفتح اول و ثالث پند و نصیحت -
انگدان - انگدان و آن درختی ست که صمغ آن را بعربی حلتیت خوانند یعنے انگزه -
انگژد - انگژه مخفف انگوژه صمغ درخت انگدان باشد (ہندی ہینگ) -
انگشتک زدن - یعنی انگشت زدن باشد یعنے در هنگام خوشحالی انگشتان را برهم زنند چنانچه صدائے از آن ظاهر گردد (ہندی چٹکی) -
انگورسگک - گیاهی ست که بار و میوهٔ آن گرهی ست کوچک پر خار که در جامه آویزد و انگور سگک بار آن گیاه ست -
اوماج - بروزن محتاج نوعی از آش آرد باشد -

باب الباء العربیة

باب سنجاب - گیاهی ست آفتاب پرست -

باخه - سنگ پشت (ہندی کچھوا) -
بادرد - بادروج که ریحان کوهی ست (ہندی بابری) -
بادمهره - مهره مارست سیاه رنگ که آن را از قفای سرافعی برمی آورند که گزندگی مار را نافع باشد و چون برجای که مار گزیده باشد بگذارند فی الحال بچسپد -
بار - انبار سرگین حیوانات را گویند که بجهت قوت زراعت بر زمین کم زور ریزند -
باران گریز - پناه گاه و سرد وان از باران وغیره -
باروان - خرقه تنک بجوال و هر ظرفی که در آن چیزے کنند -
بارشکنی - خوار بار یعنی خوراک اندک که قوت لایموت باشد -
باره - دیوار و حصار قلعه و شهر را گویند -
بازیار - برزیگر و زراعت کننده و میر شکار صیاد و عامل باز را گویند -
بازیچ - بروزن بازیچ ریسمانی باشد که در ایام عید و جشن از جاے آویزند و زنان و دختران بر آن نشسته در هوا آیند و روند -
باشگونه - بروزن و معنے وازگونه -
باع - مقدار کشادگی هر دو دست یا سینه را گویند و نیز قولاج یعنی جست بر جست رفتن اسپ باشد -
باغره - بسکون ثالث گرهی را گویند که در اعضا بسبب آزار و درد مندی عضو دیگر بهم رسد -
باغنده - بضم غین نقطه دار پنبهٔ حلاجی کرده را گویند که بجهت رشتن گلوله کرده باشند -
بالار - شهتیر خانه و آن چوب بزرگ را گویند که هر دو سر آن بر بالاے دیوار عمارت باشد و سر چوبهای دیگر را بر بالاے آن گذارند -
بالشتچه - بالش خرد -
بام چشم - جفن یعنے پلک چشم (بہ ہندی پپوٹا) -

باجچه - زهار و آما در کتب موجوده یافته نشد و در منتهی الارب معنی عدا به زهدان و زهار نوشته و ظاهراً باجچه کنایه از زهار بوده باشد -
بچشم کننده مردم - آنکه چشم زخم رساند مردم وغیره را -
بذره گاو - گاو زراعت را گویند و آن گاوی است که زمین را بدان شیار کنند -
برمه - مثقب درود گرے باشد که بدان چوب و تخته سوراخ کنند -
برواره - بروزن همواره بالاخانه و حجره بالاے حجره باشد -
برغاله - بضم بچهٔ بز را گویند و بز گوسپند دگی باشد -
برزن - بفتحتین ماله برزیگران و آن چوبے یا تخته است که زمین شیار کرده را بدان هموار کنند -
بسباسه - گیاهی و فارسی آن بزباز ست که بعضی پوست جوز ازاهم گفته اند یعنے (جاوتری) -
بطانه مرد - دوست رازدار او باشد -
بگنی - بفتح اول و سکون کاف فارسی شرابی باشد که از برنج و ارزن و جو و امثال آن سازند -
بلایه - بکسر اول یعنی هرزه گوی و نابکار و فاسق بدکاره فحاش باشد و این لفظ را بر زنان بیشتر اطلاق کنند و بتضرع و چاپلوسی سخن کردن را نیز گویند -
بلایه - بفتح اول تباه و ناکاره را گویند و بکسر اول هم آمده است -
بلغده - بفتح اول و ثالث بمعنی گنده و ضائع گردیده چه هرگاه گویند مرغ بیضه را بلغده کرد مراد آن باشد که گنده و ضائع کرد و بچه بر نیاورد -
بناخ - بفتح اول بمعنی بناغ ست که آن دو زن باشند که یک شوهر دارند هر یکے مر دیگری را بناخ باشد و بعضے مردی را نیز گویند که دو زن داشته باشد

بن ستور - کنایه از سوراخ دبر ستور ست -
بنه - بفتحتین طناب باریک را گویند -
بوستان افروز - گلی ست که آنرا تاج خروس گویند بسبب آنکه شباهتی بدان دارد -
بی اصل - کنایه از شخصی باشد که پدر آزاد و مادر کنیز دارد -
بیرزد - بفتح رابع صمغی باشد مانند مصطگی سبک و خشک و بوے تیز دارد -
بیل - بیای مجهول آلتی باشد آهنی که باغبانان و امثال ایشان زمین را بدان کنند و پاروے را نیز گویند که کشتی بانان بجهت راندن غراب سازند و بیل کشتی (هندی ڈانڈ) -
بینی کوه - قلهٔ کوه را گویند که از کوه بلند برآمده باشد -

باب الباء الفارسیة

پاخسه - پارهٔ دیوار بلند اما در کتب لغت موجود یافته نشد -
پاردم - بضم دال و سکون میم چرمی باشد که بر پس زین اسپ بندند و بزیر دم اسپ اندازند -
پارگین - باکاف فارسی گوی را گویند که آب های کثیف در پارگین بدان جاری رود -
پاژنامه - بمعنی باج نامه است یعنی نامی که بر مت یا ذم دال باشد -
پاغنده - بروزن و معنے باغنده -
پالونه - پلوانه و آن آلتی ست حلوائیان را مانند کفگیر که بسیار سوراخ دارد و روغن و جلاب بدان صاف کنند -
پای دام - نوعی از دام ست و آن چنان باشد که چنج های باریک از چوب یا مقدار یک وجب تراشند و بر سر هر یک دامی بندند و سر دیگر آنرا بر زمین فرو برند و صیاد در پناه گاوے یا خری درآمده پیش رود و جانوران را دم داده بجانب دام آورد تا پاهاے ایشان در میان دام بند شود -
پایکار - پاکار ست و آن مردی باشد که چون تحصیلدار بجاے آید او زر از مردم تحصیل کرده به تحصیلدار دهد و کناس را نیز گویند -
پتفوز - پتفوز بمعنی گرداگرد دهان و منقار مرغان هم باشد -
پتک - بالضم خایسک و چکش آهنگری و زرگری عربی مطراق (هندی هتهوڑی) -
پچشک - بضمتین طبیب وارو فروش پچشکان جمع -
پخچ - بفتح اول و سکون ثانی و جیم پارسی بمعنی پخت که پخش و پهن باشد و پخچی بمعنی پهناوری آن -
پده - بفتحتین نام درختی ست که هرگز بار و میوه ندهد -
پرکار - بالضم زیرک و عیار -
پرنک - بکسر اول و فتح ثانی فروغ و برق شمشیر و تیغ جوهردار را نیز گویند -
پروا - فراغت و ترس و بیم و باک وغیرها باشد -
پرویزن - آلتی باشد که بدان آرد و شکر و ادویه ها را کوفته و امثال آن بیزند (هندی چهلنی) -
پژ - بالفتح زمین پست و بلند و کوه کتل را گویند بضم اول برف ریزها که از شدت هواے سرد مانند رزک از آسمان بریزد -
پژمانی - بکسر اول بمعنی افسردگی و غمناکی و اندوهگینی باشد و بفتح و بضم نیز آمده است -
پست - بکسر اول هر آردی را گویند عموماً و آردی که گندم و جو و نخود که آنرا بریان کرده باشند خصوصاً و آن را بعربی سویق خوانند -
پستک - تصغیر پست یعنی قصیر و کوتاه -
پش - بالفتح موی گردن و کاکل اسپ را گویند و طره که بر سر دستار و کمر گذارند و فش معرب آنست -
پشت خار ستور - آلتی ست موضوع برائے خاریدن پشت ستور (هندی کهرهرا) -
پشتواره - بالضم مقداری از هر چیز باشد که آنرا بر پشت توان برداشت -
پشک - بفتحتین شبنم و بسکون ثانی سرگین آهو و گوسپند و بز و شتر و امثال آنرا گویند -
پشماگند - بفتح اول باکاف فارسی مفتوح چیزے باشد که آنرا پر پشم کنند و مابین پشت ستور و تنگبار گذارند و پالان الاغ را نیز گفته اند -
پلارک - بالفتح جنسے از فولاد جوهردار باشد و شمشیر و جوهر شمشیر را نیز گویند -
پناغ - بروزن چراغ بضیه مانندی باشد که از ریسمان خام که در دوک پیچیده شود (هندی کوکڑی) -
پنج پایک - خرچنگ (هندی کیکڑا) -
پنگان - بالکسر که معرب آن فنجان ست طاس مس ته سوراخ کرده باشد که آنرا در میان آب انداز گذارند و ساعات شبا روزی را از آن معلوم کنند -
پوپک - بروزن کوچک بمعنی هدهد -
پوست پیراسته - جلد مدبوغ -
پوشش ره گذر - صفه که در دو دیوار باشد و در شیب آن راه بود -
پیراهنچه - پیراهن خرد -
پیسه - بیای مجهول بمعنی سیاه و سفید بهم آمیخته عرف ابلق -
پیشیاره - بیای مجهول خوانچه و طبقی را گویند که تنقلات و گل دران کنند و بمجلس آرند -
پیلور - بفتح واو مخفف پیله ور شخصی که دارو و جنابهای عطاری و سوزن ابریشم و مهره و امثال آن بخانه ها

گردانند و فروشد۔

پیلہ۔ باثانی معروف غوزۂ ابریشم کہ کرم تنیدہ باشد و کرم ابریشم را نیز گویند۔

باب التاء

تاسہ۔ صدای تنفس دم فرشتہ فشردن گلو بسبب سیری ملال بمعنے اندوہ و ملالت باشد۔

تاناک۔ تا حرفی از حروف تہجی و ناک بمعنی خداوند و صاحب و سخن تاناک کنایہ از سخنی ست کہ دران بسیار تا گفتہ شود۔

تتاہ۔ زنگی باشد کہ بر روی شمشیر و امثال آن نشیند۔

تجح۔ تنفش لے موی برافراشتن۔

ترف۔ نوعی از کشک کہ سیاہ باشد و کشک دوغ خشک شدہ را گویند۔

ترنجیدہ۔ بضم اول و ثانی درہم کشیدہ شدہ۔

ترید۔ بروزن و معنی ثرید کہ ریزۂ نان در شیر و دوغ وغیرہ باشد۔

تغارہ۔ طشت گلی را گویند۔

تفسان۔ بمعنے تفتہ و گرم۔

تفسہ۔ بالضم اندوہگین و بے آرام و بے قراری ل

تکسک۔ بفتح اول و ثانی و سکون ثالث بمعنے تکس ست کہ تخم و استخوان انگور باشد۔

تکہ۔ بفتح اول بروزن عکہ بزی را گویند کہ سرگروہ و پیشرو گلۂ گوسفندان باشد و بز نر را نیز گویند عام از بز کوہی وغیر کوہی۔

تگ۔ بفتح اول بمعنی تہ و بن و پائین باشد۔

تل۔ بفتح اول پشتۂ بلند و کوہ پست (ہندی ٹیلا)

تمام اندام۔ فربہ و پرگوشت۔

تمندر۔ بضم اول و سکون ثانی و فتح ثالث بمعنی غرندہ و رعد کہ آواز ہائل از سحاب برآید۔

تنگ۔ بفتح اول و سکون ثانی با کاف فارسی نواری کہ بر زین اسپ مضبوط کنند و دوالی کہ بدان بار بر پشت باروار محکم سازند۔

توارہ۔ بفتح اول نشیمن و خانہ و دیواری را گویند کہ از نی و علف سازند۔

توجبہ۔ بالضم و فتح جیم سیلاب۔

توسن۔ بروزن کودن وحشی و رام نشوندہ و اسپ سرکش و جہندہ را گویند۔

توسنی کردن۔ سرکشی و حرونے کردن۔

توک۔ بالضم باثانی مجہول یک دستہ موی پشم را گویند

تیرک۔ بروزن زیرک آبلہ ہای کہ در دیگ جوشان بسبب پختہ شدن گوشت یا در میان روغن جوشان بہم میرسد و بخاری کہ از پارہ شدن آبلۂ دیگ شلغم و حلیم و مانند آن مے جہد۔

تیر۔ بکسر اول و سکون ثانی معروف صدای خزین کہ از پائین برآید و تیر دادن از دہان و بغل مراد از برآوردن آوازے مانند آن ازان۔

تیغی پشت۔ بلندی پشت چون تیغ بمعنے بلند آمدہ است۔

تیم۔ بروزن میم کاروان سرای بزرگ۔

باب الجیم العربیة

جاشں۔ انبار غلہ پاک کردہ در خرمن را گویند۔

جواز۔ بضم اول ہاون سنگین و چوبین را گویند۔ (ہندی کھرل و اکھلی)۔

جوال۔ بضم اول ظرفے باشد از پشم بافتہ کہ چیزہا دران کنند۔

جوبہ۔ بضم اول باثانی مجہول جائی را گویند در شہر کہ اسباب و امتعہ و غلہ و آنچہ از اطراف و جوانب از جہت فروختن آورند آنجا فروختہ شود۔

جوشن۔ بروزن کودن سلاحی باشد غیر زرہ کہ حلقہ و تنگۂ آہن باہم باشد۔

جہجہان۔ جہندہ۔

باب الجیم الفارسیة

چاہ و چاوان۔ بانگ و فریاد کنان مصدر آن چاویدن بمعنے فریاد کردن ست۔

چاوش۔ بروزن پاپوش نقیب لشکر و قافلہ۔

چاپک ترید۔ مغاکی خرد در ترید کہ دران چربش باشد۔

چپار۔ بروزن قطار اسپی کہ نقطہ ہا و گلہاے سیاہ یا غیر رنگ خودش در بدن داشتہ باشد۔

چپ و اون۔ کنایہ از فریب دادن و دغا دادن۔

چپہ۔ بفتح و ثانی مشدد کسے را گویند کہ کارہا بدست چپ کند۔

چرخشت۔ بضم ثالث و سکون رابع بمعنی چرخ ست و آن چرخی و حوضی باشد کہ انگور دران ریزند و بمالند تا شیرۂ آن برآید۔

چرزدہ۔ بفتح اول و ثالث بمعنی چرز درہ است کہ بز غالہ باشد یعنے دنبہ و پیہ ریزہ کردہ بریان شدہ۔

چشم ہاے پردہ۔ مراد سوراخ ہا و شگافہاے پردہ باشد۔

چغز۔ بالضم وزق و غوک (ہندی مینڈک)

چغزلاوہ۔ چغزوارہ بمعنی جل وزق و جامۂ غوک و سبزے کہ برآب جمع شود۔

چک۔ بالفتح بمعنی برات و وظیفہ و مواجب و بیعانہ و حجت و منشور و قبالۂ خانہ و باغ و امثال آن باشد و معرب آن صک ست و آواز زخم

تیغ و صدائی کہ از چیزے برآید ہمچو شکستن چوب
و نیز خوردن چیزے بر چیزے۔

چکاوک۔ مرغیست بقدر کنجشک۔

چکمیزک۔ بالفتح مرضیست کہ بول آدمی و حیوانات
دیگر قطرہ قطرہ می چکد و بعربی تقطیر البول خوانند۔

چنبر۔ حلقہ و قید و گرفتار بودن را نیز گویند و چنبر
حلقہ گردن باشد چہ چنبر گردن مطلقاً محیط دائرہ را
گویند عام از چنبر دف و چنبر گردن اما بمعنی ترقوہ
پس کتب لغت مساعد آن نمی شود۔

چوزہ۔ بروزن کوزہ بچہ ماکیان وغیرہ پرندگان۔

چینہ۔ ہر مرتبہ از گل باشد کہ بر دیوار گذارند۔

باب الحاء

حرونی کردن۔ توسنی و سرکشی کردن (ہندی اڑنا)

باب الخاء

خات۔ زغن را گویند کہ غلیواز باشد۔

خارپشت۔ جانوریست معروف کہ بر پشت
مانند خارہا دارد (ہندی ساہی)

خاک۔ معروف و قبر و مزار را نیز گویند۔

خامیازہ۔ یعنی جامیازہ است کہ خمیازہ دہان
درہ باشد یعنی باز کشادن دہان برائے دفع
بخار فلکین (ہندی جمہائی)۔

خالیسک۔ تپک و چکش زرگری مس وغیرہ باشد

خبزدوک۔ بروزن پرستوک جعل و سرگین
گردانک باشد و ہزار پا را نیز گویند۔

خبہ۔ بفتحتین بمعنی گلو فشردن باشد۔

خجخج۔ بفتح اول و سکون ثانی ورم و آماسی را گویند
کہ در گلو بہم رسد و درد نکند ہر چند باندازہ بزرگ تر شود

(ہندی گھینگا)۔

خجک۔ بالفتح نقطہ و نشانی باشد و خال سفید را
نیز گویند کہ در چشم افتد۔

خدرک۔ بالضم شرارہ خرد آتش ست چہ خدرہ
بروزن مہرہ شرارہ آتش را گویند و کاف تصغیر ست

خدو۔ بفتحتین آب دہن را گویند کہ از اثر مزہ چیزے
بہم رسد۔

خران گور۔ ای گور خران چہ گور بمعنی دشت
و صحراست۔

خرندہ۔ کسی را گویند کہ خرالاغ بکرایہ دہد و نوعے
از بازی ہم ست۔

خرجینہ۔ خرجین یعنے باردان و جوال۔

خردہ گاہ۔ بندگاہ سر دست و پای اسپ و اشتر
و خر و امثال آن باشد کہ چہار ابران بندند و ریسمان
بران بندند و جای را نیز گویند از سینہ شتر کہ در وقت
خوابیدن بر زمین نہد و آن مانند کف پاے او
شدہ باشد۔

خرسنگ۔ بالفتح سنگ بزرگ ناہموار ناتراشیدہ
را گویند کہ درمیان راہ افتادہ مانع عبور و آمد و شد
مردم گردیدہ باشد۔

خرک۔ بفتحتین حجاب بین المنخرین یعنی پردہ کہ میان
ہر دو پردہ بینی باشد۔

خرمگس۔ مگس بزرگ را گویند مطلقاً و مگس سبز ہم ست
کہ چون بر گوشت و زخم نشیند کرم دران افتد۔

خرمن کردن ماہ۔ ہالہ پیدا کردن ماہ چہ خرمن
ماہ کنایہ از ہالہ است کہ بر دور ماہ بہم میرسد۔

خرہ۔ بفتحتین پہلوے پیچیدہ شدہ۔

خریدارگیر۔ نافقہ یعنی چیزے ست کہ آنرا رواجی
باشد و زود فروختہ شود نقیض آنرا کاسدہ گویند

خستن۔ بالفتح بمعنی مجروح کردن و شدن ست۔

خش۔ بالضم مادر زن و مادر شوہر ہم باشد۔

خشادہ۔ بالکسر خشارہ و آن پیراستن ست کہ
بریدن شاخہاے زیادتی درخت باشد۔

خشتک۔ بالکسر پارچہ مربع زیر بغل جامہ و میان
تنبان و شلوار را نیز گویند۔

خشکانج۔ کسی کہ پوستش بر استخوان چسپیدہ باشد
یعنی گوشت بدنش سخت و خشک باشد و از وبوی
عرق آید۔

خشکنامی۔ نای گلو را گویند (عربی حلقوم)۔

خشودن۔ بضم اول بمعنی پیراستن و شاخہای
زیادتی درخت را بریدن باشد۔

خشودہ۔ اسم مفعول خشودن ست۔

خفتان۔ نوعی از جبہ و جامۂ روز جنگ باشد
کہ آن را قزآگند گویند۔

خلہ چوب۔ بفتح چوبی باشد کہ ملاحان بان کشتی رانند۔

خم چشم۔ بالکسر چرک چشم (ہندی چیپڑا)

خنگ۔ بالکسر اسپ موے سفید را گویند و سبز
خنگ اسپ سبز رنگ موے سفید۔

خنور۔ بالفتح بروزن تنور آلات و ضروریات
خانہ و ضروریات و اوانی و کاسہ و کوزہ و خم
و امثال آن باشد و بضم اول ہم آمدہ است
و بالتشدید ثانی ہم درست ست۔

خواربار۔ بروزن کارزار خوراک اندک
است کہ قوت لایموت باشد۔

خورنق۔ بروزن فرزدق معرب خورنہ است و
آن عمارتی بود بسیار عالی کہ نعمان بن منذر بجہت
بہرام گور ساختہ بود۔

خیک۔ یعنی زق پوست گوسپند کہ درست کندہ باشد

بودران آب و روغن و غیره نهند اما لفظ خیک در کتب لغت یافته نشد و آنچه یافته شد خنبگ بالکسر با کاف فارسی شراب و ان خمار و مشک بزرگ است هندش (پکهال) گویند. کشف۔

باب الدال

دار دار کردن ۔ کنایه از دیر پائیدن و ثبات داشتن و مدار کردن و بسیار ماندن۔

داروی دیگ شکسته ۔ یعنی خاکستر مخلوط بخون که بدان دیگ شکسته را بپالایند۔

داس ۔ افزاری ست که بدان غله درو کنند و بعربی منجل هم خوانند (هندی هنسوا)۔

درفش ۔ بکسر اول و فتح ثانی و سکون فا افزاری ست کفش دوزان و امثال ایشان را که بدان چرم را سوراخ کنند۔

دروا ۔ بفتح اول بمعنی سرگشته و سرگردان و حیران باشد۔

دروش ۔ بضم اول با واو معروف داغ و نشان۔

دروای ۔ بمعنے دروا۔

دست آس ۔ آسیائی باشد که آنرا بدست گردانند۔

دستان ۔ بالفتح مکر و حیله و تزویر و گذاف و هرزه۔

دست بند حنا ۔ دست بند لعل و مروارید و امثال آنرا گویند که زنان برشته کشند و بر دست بندند اما دست بند حنا بمعنی بقیه اثر حنا در کتب لغت موجوده اثر آن یافته نشد۔

دسته ۔ قبضه آسیا که بدست گرفته آسیا بگردانند۔

دستیانه ۔ بمعنی دستینه که حلقه طلا و نقره و امثال آن باشد یعنے دست برنجن (هندی کنگن)۔

دسوروده ۔ بفتح اول بروزن پرورده چوبے باشد که بدان گلوله خمیر را پهن کنند (هندی بیلن)۔

دفزک ۔ بمعنی سطبر و گنده و سطبر باشد۔

دلق ۔ بالضم جمع و تقاء و بالفتح بمعنے ناقه دندان شکسته از پیرے۔

دله ۔ بفتحتین جانوری باشد که آنرا قاقم گویند و گربه صحرائی را هم گفته اند۔

دمغزه ۔ بالضم بروزن خمکده بیخ دم و استخوان میان دم حیوانات که بعربی (عسیب) گویند۔

دمه ۔ پی در پی دم زدن هندی هانپنا۔

دنبه ۔ بالضم بمعنے دم باشد۔

دوکارد ۔ بروزن گذار معروف (قینچی)۔

دوکارد گریبان کاو ۔ مقراض کج پیکان در زیان و دوکارد بروزن گذار د مطلق مقراض را گویند۔

دیدبان ۔ بروزن ریسمان مخفف دیده بان شخصی را گویند که بر جاے بلند مانند سر کوه و بالاے تیر کشتی نشیند و هر چه از دور بیند خبر دهد۔

دیزه ۔ بروزن ریزه بمعنی دیز ست که رنگ و لون سیاه باشد و اسپ و شتر و خرے را نیز گویند که از کاکل تا دمش خط سیاهی کشیده شده باشد۔

دیگ افزار ۔ افزار دیگ را گویند یعنی آنچه در دیگ طعام ریزند از نخود و بادام و کشمش و فلفل و دارچینی و قرنفل و زیره و مانند آن (عربی تابل) و جمع آن توابل است۔

دیگ پایه ۔ بمعنی دیگدان و سه پایهٔ آهنی باشد۔

باب الراء

راسو ۔ جانوری ست معروف که آن را موش خرما گویند (هندی نیول)

رافه ۔ گیاهے ست مانند سیر برادر پیاز۔

راوچه ۔ نوعے از انگور۔

رخیدن ۔ بروزن رسیدن بمعنی نفس کشیدن باشد بسبب برداشتن و کشیدن بار گران و مشقت دیگر۔

رست ۔ بالضم سخت و محکم۔

رش ۔ بالفتح مخفف ارش ست و آن از آرنج تا سر انگشتان دست باشد و گز۔

رشک ۔ بالکسر تخم سپش (هندی لیکھ)۔

رگ دار شدن شراب ۔ شراب رگدار شرابے باشد که باندا ختن اندک آب در آن مانند رگها پیدا آید و رگدار شدن شراب موصوف باین وصف شدن باشد۔

رگوی ۔ بکسر اول و سکون ثانی و فتح ثالث بمعنی لته کهنه و کرباس از هم رفته باشد۔

رنده ۔ بفتح اول افزاری باشد که درودگران چوب و تخته را بآن هموار کنند۔

رندیدن ۔ بروزن خندیدن بمعنے تراشیدن

رنگ ۔ بروزن سنگ بز کوهی و گاو دشتی۔

رود ۔ بالضم با واو مجهول نام سازی ست معروف که نوازند۔

رودگانی ۔ رودگان که جمع روده باشد و بمعنی مفرد روده هم گفته اند۔

روز کشش ۔ بضم کاف و کسر شین اول کنایه از روز جنگ و جدال باشد۔

رویاروی ۔ بمعنی مقابله و رو برو ست۔

روین ۔ بروزن سوزن گیاهیست که بدان جامه و ابریشم و امثال آن رنگ کنند۔

ریخ ۔ بکسر اول فضله انسان و حیوانات دیگر که روان و آبگی باشد۔

ریش خند ۔ کنایه از سخریه و استهزا است۔

باب الزاء العربیة

زاگ - باکاف فارسی گوہری ست کانی کہ نمک بہ ماند معرب آن زاج ست (ہندی پھٹکری)-

زاو - اُستاد بنا وگلکار را گویند-

زائدة الکبد - جگر گوشہ کذا فی بحر الجواہر-

زبوده - بروزن نبوده گندنا اما در بحر الجواہر معنی سعتر آولیشہ یعنی پودینۂ کوہی نوشتہ است-

زچہ - بفتحتین زنے را گویند کہ زائیدہ باشد و اورا تا چہل روز زچہ میتوان گفت-

زرساو - بکسر ثانی زر خالص تمام عیار را گویند کہ ریزه وکوچک باشد و برادۂ زرگری رانیز گویند-

زرقین - بضم اول بروزن خرچین حلقہ باشد کہ بر چار چوب در نصب کنند و زنجیر در بر آن اندازند-

زغاره - گاورس و ارزن و نان آنرا نیز گویند-

زغاک - بالفتح شاخ درخت انگور-

زغوتہ - بفتح گروہہ ریسمان خام کہ بر دوک پیچیده شود-

زفت - بالضم بخیل وممسک-

زفتی - بالضم بخیلی وممسکی-

زماورد - گوشت پختہ وترہ وخاگینہ کہ بنوعے در نان بپیچند و فی القاموس طعام من البیض واللحم-

زمین کند - گوی خرو زیر زمین کہ پناہ گاہ مردم باشد از سرما-

زنبیر - بروزن چنبر چہار چوب باشد مانند نردبان دو پایہ کہ میان آن را بر ریسمان یا نوار یا چرم بافند و از خاک وخشت و امثال آن پر کنند و دو کس برداشتہ از جائے بجائے برند-

زواله - بالفتح گلولۂ آب خمیر کرده را گویند کہ بمقدار یک تہ نان ساختہ باشد-

زه - بکسر اول وسکون ثانی بمعنی پاداش نیکی وکلمۂ باشد کہ در محل تحسین گویند بمعنی آفرین وبارک اللہ وبمعنی خوب وخوش وزائیدن آدمی وحیوانات دیگر باشد و باین معنی بفتح اول ہم آمده است وبمعنی نطفہ وبچہ و فرزند ہم گفتہ اند وزه چلۂ کمان و ابریشم در روده تابیده وکنارۂ ہر چیز ہمچو زه گریبان وزه حوض وزه ستور نتاج یعنی بچۂ آن وزه پیراہن یعنی گریبان پیراہن وبفتح اول بمعنی مکان جوشیدن و برآمدن آب-

زہاب - بفتح اول تراویدن آب باشد از کنار رودخانہ وچشمہ وتالاب وامثال آن-

زه کردن ریش وجراحت - روان شدن ریم آن باشد-

زہیدن - بالکسر زائیدن وبالفتح افتادن و چکیدن-

باب الزاء الفارسیة

ژنده - بروزن خنده کہنہ وپاره وخرقہ-

ژورک - بفتح اول وسکون ثانی پرنده ایست سرخ رنگ ببزرگی گنجشک وبعضے گویند پرنده ایست کہ سر وگردن او سرخ میباشد واہل اسر خاب نامند-

باب السین

ساود - مضارع از ساویدن بمعنی سودن وپست شدن ست-

سبک روح - کنایہ از مردم بی تکلف وخندان وشگفتہ وظریف وبی کبر وعنا باشد-

سبوسہ - بفتح اول با واو مجہول خشکیے باشد مانند سبوس کہ بسبب یبوست مزاج در سر آدمی پیدا مے شود-

سپردن - بکسر اول وضم ثانی پائمال کردن وشدن ہم ہست-

سپسائگی - بکسر اول بازگشتن وپس یافتن-

سپست - بفتح اول وکسر ثانی وسکون ثالث گیاہے باشد بغایت نرم املس کہ چاروا را خوردن آن فربہ سازد-

سپش - بضمتین بادم پارسی خزندۂ سیاه کہ در سر آدمی باشد وسفید در جامۂ آدمی باشد-

سپل - بروزن اجل سم ستور وناخن پیل را گویند-

سپوختن - بکسر اول بواو مجہول بوزن فروختن بمعنی چیزے را در چیزے بعنف وتعدی وزور فرو بردن و برآوردن باشد این لغت از اضداد ست-

سپیچہ - بضم اول وتحتانی مجہول کفک شراب وجز آن کہ بر روی خم شراب وسرکہ ومانند آن بستہ شود-

ستان خفتہ - ستان بروزن نشان بر پشت خوابیده ستان خفتہ کذلک-

ستنبہ - بکسر اول بروزن شکنبہ مردم درشت وقوی ہیکل ودلیر را گویند وشخص سخن ناشناس وستیہنده وستیزه کننده نیز باشد-

ستونہ - میخ آہنی وچوبی را گویند وستونۂ آسیا میخے کہ بر وآسیا وچرخ گردد-

ستیم - بکسر اول وثانی وسکون تحتانی مجہول خون وچرک وریمی باشد کہ در جراحت جمع شود تا نشتر نزنند بر نیاید-

سباری - بابر بستہ کوچکی را گویند کہ بر بالا آبدستہ نرگس بندند-

سرجوش - بروزن سرپوش شوربائی را گویند کہ در اول جوش از دیگ برآرند ونمک چشی خورند

سرخه - دانه هاے سرخ که بر پلک بر آید -
سرخگان - بالضم دانه ها مهو عدس که از چشم بر آید ازجنس طاعون ست غالباً مهلک می باشد
سرشک - بهو اشک نم -
سرکار - کارگاه و کارخانهٔ جامه بافان -
سردن - بالفتح شاخ گاو و گوسپند و امثال آن سری - قیف -
سفال - بالضم بمعنی تخم ست و پوست گردگان و پسته و بادام و امثال آن را نیز گویند -
سفره آرو - چرمی که زیر آسیا وقت طحن پهن ارند تا آرد بران افتد -
سگالیدن - بکسر اول اندیشیدن و فکر کردن و دشمنی و خصومت کردن و سخن گفتن باشد -
سگنجیدن - بکسر اول و ثانی تراشیدن و گزیدن و بفتح ثانی هم آمده است -
سکو - بکسر اول و ضم ثانی چیزی ست چهار شاخه و پنج شاخه باندام کف دست و دسته هم دارد که دهقانان غله کوفته شده را ازان بباد دهند تا از کاه جدا شود -
سگیزیدن - بالفتح جست و خیز کردن -
سگلابی - سگ لاب و آن بیدستر باشد یعنی حیوانی ست بحری که هم در آب و هم در خشکی زندگانی تواند نمود و خصیهٔ او را آش بچگان گویند -
سماله - بروزن نخاله زنبیلی را گویند که چیزها دران گذارند -
سماروغ - بروزن و معنی سماروغ ست و آن رستنی باشد که در دیوار هاے حمام و زمین هاے نمناک و زیر پاے خم سرکه و امثال آن روید - (هندی کهمبی چهتر کهنبی) -
سمج - بضم اول و سکون ثانی و جیم جاے را گویند که در زیر زمین یا در کوه بجهت درویشان و فقیران یا گوسپندان بکنند و نقب و زندان را نیز گویند -
سنج - بالکسر [illegible] دو دایره -
سندان - بروزن زندان افزاری باشد مسگران و زرگران و آهنگران را (هندی نهائی) -
سنگ خوار - نام مرغی ست کوچک و سیاه رنگ و کاکل دار که سنگ ریزه میخورد و بعربی قطاة خوانند -
سنگانه - پرنده ایست کوچک -
سور - بالضم هنگامه و جشن و مهمانی و عروسی و بزم ایام عید باشد -
سوسمار - بروزن هوشیار جانوری ست مانند راسو لیکن از وسطبرتر باشد (هندی گوه) -
سونش - بکسر نون ریزگی فلزات را گویند که از دم سوهان ریزد -

باب الشین

شاباشیدن - بروزن و معنی پاشیدن و بول کردن -
شاپانچه - بروزن و معنی شانچه که سینه بند زنان باشد (هندی انگیا) -
شانه دستو خار - شانه معروف ست و آن چیزے باشد که از چوب وغیره سازند اما شانهٔ دستو خار آن شانهٔ آهنی وغیره خار دار باشد که ازان ستور را بخارند (هندی کهریرا) -
شاندن - بمعنی شانه کردن -
شتالنگ - بکسر اول و فتح لام استخوان بلندے که در میان بندگاه پا و ساق واقع ست شتالنگ که ازان بازی کنند کعب گوسپند و گاو باشد -
شخ - بالفتح چیز محکم -
شخار - بالفتح قلیا را گویند که صابون پزان بکار برند (هندی سجی) -
شخولیدن - بمعنی صفیر زدن و فریاد و بانگ و نعره کردن باشد -
شگال - بالفتح بروزن و معنی شغال -
شکاله - البتر و قطعة من الذهب -
شکنبه - بالکسر روده گان (هندی اوجهری) -
شکوخیدن - بروزن خروشیدن بمعنی لغزیدن و بسر درآمدن و افتادن اسپ و آدم و شکوخنده فاعل آن -
شگرف - بکسر اول و فتح ثانی سطبر و بزرگ و محتشم -
شگوفهٔ سرکودک - علتی ست که موی سر آدمی و موی مژه را بریزاند و اکثر کودکان را عارض میشود -
شلم - بکسر اول و ثانی بمعنی صمغ ست -
شملیت - شملیز (هندی میتهی) -
شناخ - بالفتح خیک یعنی مشک پر باد که زیر شکم داشته بر آب گذاره کنند -
شوات - شوار - بالفتح و بضم نیز نام پرنده ایست از جنس مرغابی و آنرا سرخاب گویند و بعضی بوقلمون را نیز گفته اند -
شوخ - پوست دست و اعضا که بسبب کار کردن سخت شده و پیوسته باشد (هندی گهٹا) و شوخگین بروزن پوستین پیه ور -
شوره - بضم اول خاک شور و شوره که ازان باروت سازند -
شیردوشه - ظرفی باشد که دران شیر دوشند -
شیرزنه - چوبی را گویند که بدان ماست را بشورند و برهم زنند تا مسکه از دوغ جدا شود -
شیرینه - بروزن دیرینه بمعنی شیرینک که بعربی سعفه گویند و آن نوعی از جوشش روی و بدن اطفال بکذا فی البرهان و در منتهی الارب سعفه بیماری ست

گه موی را بر بیزه اند (هندی گنجا)۔

باب الطاء

طبابه۔ طباهچه و تباهای گوشت پخته نرم و نازک

باب العین

علکه۔ بفتح و ثانی مشدد و نام مرغی ست از جنس کلاغ که ابلق و سیاه و سفید میباشد۔

باب الغین

غاژ کردن۔ پشم راز دن و مهیا ساختن باشد از برای رشتن۔
غر۔ بالضم مردم و به خایه یعنی شخصی که خصیه اش بزرگ شده باشد۔
غواره۔ بکسر اول جوالی را گویند که مانند دام از ریسمان بافته باشند و پنبه و پشم و کاه و سرگین و مانند آن دران کنند و از جائی بجائی برند۔
غرواشه۔ بالفتح غرواش ست که لیف جولاهگان و کفش دوزان را گویند و آن گیاهی ست که آنرا مانند جاروب بندند که بدان آب و آهار بر جامه که می بافند بپاشند۔
غزسیرن۔ بالفتح غزیرنگ ست یعنی گل ولای سیاه که در بن حوضها و ته تالاب و جویها میباشد۔
غژم۔ بالضم بمعنی غژب ست که دانهٔ انگور از خوشه جدا شده شیره دار تازه باشد۔
غورنگس۔ نوعی از نرگس سرخ بسبزی مائل و بعضے گویند نوعی از زنبورست که کوچک باشد مانند نرگس چشم کبود و سبز رنگ ست۔
غوزه۔ بروزن موزه گوی نقره را گویند۔
غوزه آب۔ کنایه از حباب ست و آن شیشه مانندی باشد بیشتر بوقت باریدن باران بر روے آب بهم میرسد غوزهاے آب جمع۔
غوک چوب۔ دو چوب باشد یکے کوتاه بقدر یک قبضه و دیگرے دراز بمقدار رسه وجب که اطفال و جوانان بدان بازی کنند و هر دو سر چوب کوتاه تیز مے باشد۔
غولک۔ بضم اول و ثانی مجهول بمعنی غلک ست و آن کوزه باشد که سر آنرا بچرم گیرند و سوراخی دران چرم کنند و تمغاچیان در اهراران و قماربازان و امثال ایشان سیم و زری که از مردم گیرند دران ریزند۔
غژان۔ لغزان از غیژیدن بمعنی لغزیدن ست
غیژیدن۔ باثانی مجهول بروزن و معنی خیزیدن بمعنے لغزیدن ست که بچهار دست و پا و زانو نشسته براه رفتن طفلان و مردمان شل باشد۔
غیشه۔ بروزن و معنی بیشه که جنگل باشد و نیستان نیز۔
غیو۔ بروزن دیو آواز و صدای بلند و سار را گویند۔

باب الفاء

فام۔ بروزن و معنی وام ست۔
فاناک۔ فا حرفے ست از حروف تهجی و ناک بروزن خاک لفظی ست که بجهت بیان اتصاف موصوف بصفتے در آخر کلمات می آورند بچو طربناک و غمناک و مانند آن و بمعنی آلوده و آغشته هم آمده است و سخن فاناک کنایه از سخنی ست که دران فا بسیار آید۔
فخ۔ مشدد و فخ باسکون ست یعنے تله و آن آلتی ست که بدان جانور گیرند۔
فدره۔ بفتح اول بوریائی باشد که از برگ خرما وغیره بافند و بر بر بوارهای سقف خانه اندازند و خاک و گل بر بالای آن ریخته بندایند۔
فدرنگ۔ بروزن خرچنگ چوبی باشد گنده و سطبر و قوی که در پس در کوچه اندازند تا در گشوده نگردد۔
فراخیدن۔ موی در بدن برخاستن و راست ایستادن باشد و بمعنی از هم جدا کردن هم ست۔
فرستوک۔ بفتح اول بروزن و معنی پرستوک ست که خطاف باشد و آن مرغی ست سیاه رنگ۔
فرغار۔ بروزن سرشار بمعنے خیسانیده و نیک تر شده و سرشته گردیده و آغشته باشد۔
فرناق۔ خلاجاے و طهارت خانه که بالای خانه حجره سازند۔
فروزینه۔ خاک و خاشاک که بدان آتش افروزند۔
فریز۔ بروزن مویز بمعنی کندن و ستردن موی و پشم باشد خواه از سر و خواه از عضو دیگر۔
فرشیه۔ بیخی ست گره دار (هندی نیچ) و بدین معنی در برهان فریخ یافته شد۔
فسار۔ بالفتح بمعنے افسار و آن چیزے باشد که از چرم دوزند و بر سر اسپان کنند۔
فسان۔ بالفتح سنگی باشد که کارد و شمشیر بدان تیز کنند۔
فسره۔ بکسر اول و فتح ثانی و ثالث لرزه خواه از سرما باشد خواه از ترس و بیم۔
فسوس۔ بکسر اول با واو مجهول بازی و ظرافت و سخره و لاغ باشد۔
فش۔ بالفتح کاکل اسپ و آنچه از سر و ستار بمقدار یک وجب بطریق طره و علاقه گذارند و بضم اول یال و دم اسپ را گویند۔
فلاته۔ بکسر اول و فتح تا نوعی از حلوا ست که آنرا

باشیر گوسپند پزند و در فارس (میده) خوانندش۔

فلہ۔ بفتح اول و ثانی مشدد و بعضی مشدد بمعنی آغوز است کہ شیر اول حیوان نوزائیدہ باشد (ہندی پیوسی) تا فلہ در ترجمہ مترس غلطی چھاپہ است و مافنہ صحیح و معنی در محل آن باید دید۔

فنج۔ بفتح اول و سکون ثانی و ثبہ خایہ راگویند یعنی بیماریست کہ بسبب شگافتہ شدن پوست تنک زیر پوستی کہ بران موی زہار است کودہا در آوند خایہ افتادہ باشد (عربے قیلہ و فتق)۔

فور۔ بروزن مور رنگ سرخ کم رنگ۔

فیرندہ۔ فاعل فیریدن بمعنی خرامیدن و پیچست شدن باشد۔

فریدگی۔ تبختر و مال مستی۔

باب القاف

قچقار۔ بضم اول بروزن کہسار گوسپند کشتی راگویند۔

قلاوز۔ بروزن بتاوز قلاوز ست آن سواران راگویند کہ بجہت محافظت لشکر بیرون لشکر باشند و بمعنی رہبر نیز آمدہ است۔

قوز۔ گوسپند شاخدار جنگی آمادر برہان وغیرہ بامعنی قوچ یافتہ شد۔

قولاج۔ جہیدن اسپ و تیل جست بر جست رفتن اسپ باشد کشف۔

باب الکاف العربی

کارکرد جستن۔ مخفف کار کردن جستن ست۔

کاریز۔ بتحتانی مجہول جوی آبی راگویند کہ در زیر زمین بکنند تا آب ازان روان شود۔

کاژ۔ لوچ یعنی کج چشم۔

کازہ۔ بفتح زای نقطہ دار مطلق منزل و خانہ باشد و علامتی راگویند کہ صیادان در کنار دام از شاخہاے درخت سازند و چیزہا ازان آویزند تا صید ازان رسیدہ بطرف دام و دانہ آید یا خود در عقب آن پنہان شدہ دام رابکشند۔

کاژہ۔ خانہ و منزل و کمین گاہ صیاد راگویند۔

کاسموی۔ موی سبلت روباہ و موی خوک نر کہ بدان خرز کنند۔

کالیوہ۔ بمعنی کالیو کہ نادان و احمق و سرگشتہ و دیوانہ مزاج و کر باشد یعنی اصم۔

کام لگام۔ جزو لگام راگویند کہ بوقت کشیدن لگام بکام اسپ میرسد (ہندی جلیبی لگام)۔

کاواک۔ میان خالی و بمغز راگویند (ہندی کھوکھلا)

کبت۔ بالکسر و الفتح و سکون ثانی زنبور عسل راگویند۔

کبیجہ۔ چوبی باشد کہ بدان آرد گندم بریان کردہ شدہ را کہ با چیزے آغشتہ کنند برہم زنند و بشورانند (عربی محبدح)۔

کبی۔ بروزن صبی میمون سیاہ راگویند۔

کپان۔ بروزن و معنی قپان ست و آن ترازوی است کہ یک پلہ دارد و بجاے پلہ دیگر سنگ شاہین آن آویزند

کپچہ۔ بروزن و معنی کفچہ است۔

کنب۔ بفتحتین تخم بنگ و بنگ (ہندی بھنگ)۔

کتف سارہ۔ موضعی راگویند از پشت اسپ کہ پیش زین بران باشد۔

کذنگ۔ بروزن تفنگ چوبی باشد کہ گازران و دقاقان جامہ را بدان دقاقی کنند۔

کربشہ۔ بروزن اقمشہ و کربسہ بمعنے چلپاسہ باشد (ہندی چھپکلی)۔

کرد۔ بالضم قطعۂ زمینی راگویند کہ کنارہای آنرا بلند کردہ باشند و درمیان آن سبزے بکارند یا زراعت دیگر کنند۔

کرکرانک۔ استخوان نرم کہ آنرا بالعربی (غضروف) خوانند۔

کرندہ۔ بالضم و الفتح لیف جولاہگان کہ بدان آہار بر تار جامہ مالند۔

کرہ۔ بفتحتین زنگار مانندی راگویند کہ بر روی نان و میوہ و امثال آن نشیند۔

کرہ۔ بضم اول و فتح مشدد بچہ اسپ دستور و خر الاغ راگویند و با غیر مشدد گوئے راگویند کہ با چوگان بازند و بچہ اسپ و خر را نیز گویند۔

کریز۔ بالضم خانۂ کوچک و خانۂ علفی باشد و پر ریختن پرندگان را نیز گویند۔

کرابہ۔ بروزن و معنی کجاوہ۔

کسیل۔ بتحتانی مجہول بمعنی روانہ و رخصت کردن و دفع نمودن ہم است۔

کش۔ بفتح اول سینہ و بغل و تہیگاہ راگویند و زخم و ریش را نیز گویند کہ بر دست و پاے شتر ہم میرسد و ازان پیوستہ زرد آب بیرون می آید۔

کشاورز۔ بفتح اول بمعنی دہقان و برزیگر و زراعت کنندہ باشد۔

کشاورزی۔ برزیگرے۔

کشتہ۔ بالکسر شفتالو و آلو و امرود و زرد آلو و امثال آنہا کہ دانہ آنہارا برآوردہ و خشک کردہ باشند۔

کفچلیز۔ بروزن رستخیز جانورکی باشد آبی کہ سر دے تنہ مدور و دمکی باریک دارد گویند بچہ وزغ ست و بعضی گویند کہ نوعے از ماہی باشد کہ آن را سنگ ماہی خوانند۔

کف سنگ۔ مقدار یک مشت کہ بآن دارو سایند

کفشیر۔ و آن اروئی باشد مانند نمک کہ طلا

و نقره و فلزات دیگر السبب آن بالجیم پیوند کنند و بعضے گویند که قلعی دار زیرست وبدان شکستگی ہای ظروف مس و برنج را لحیم کنند۔

کفک ۔ بفتح اول و ثانی بمعنی کف باشد و آن چیزے غلیظ که برروی آب و شیر و امثال آن می نشیند و از جوش غلیان دیگ ہم میرسد۔

کفلیز ۔ با تحتانی معروف بروزن دہلیز بمعنی کفگیر باشد که کچھچہ سوراخ دارست۔

کفه ۔ بفتحتین خوشه ہای گندم و جو ی را گویند که در وقت خرمن کوفتن آنہا کوفته نشده باشند بعد از پاک کردن آنہا را بکوبند۔

کلاکموش نابینا ۔ کورموش صحرائی و دشتی باشد چه کلاک دشت و صحرا را گویند و کورموش نوعی از موش باشد بغایت گنده و بدبوے و کریه منظر و بروزہا بیرون نیاید (ہندی چھچھوندر)۔

کلنج ۔ بالفتح با جیم فارسی چرک که بدست و پا و اندام نشیند (عربی وسخ)۔

کلو ۔ بضم اول و ثانی با مجہول نان بزرگ و روغنی را گویند۔

کلیدان ۔ بالکسر آلت بست و کشاد در باغ و در کوچه و امثال آنرا گویند۔

کماسه ۔ بالفتح کاسهٔ چوبین۔

کمرسار ۔ مرکب ست از کمر که بمعنی منطقه و از سار که بمعنی سر باشد یعنے سر کمربند۔

کمیز ۔ بروزن گریز شاش را گویند و بعربی (بول) خوانند۔

کنانه ۔ بروزن زمانه بمعنی کہنه باشد۔

کنجاره ۔ بروزن رخساره بمعنی کنجارست که نخاله و ثفل تخم کنجد و ہر تخمے که روغن را کشیده باشد (ہندی کھلی)۔

کنبانیدن ۔ بالفتح کشانیدن و برجہانیدن ہم ہست۔

کنده ۔ بروزن بنده گوی را گویند که گرد حصار و قلعه و لشکرگاه کنند و گوے که بزیر زمین بدر از ا کنده باشند۔

کنگاش ۔ بکسر اول و سکون ثانی بروزن و معنی کنگاج ست که صلاح و مشورت باشد۔

کنه ۔ بفتح اول و ثانی جانوری ست که بر بدن گوسپند و گاؤ وغیره می چسپد و مانند سپش خون خورد (ہندی کلنی)۔

کوبه ۔ با واو مجہول چیزے را گویند که بدان چیزے کوبند۔

کوتنگ گازر ۔ چوبے ست که گازران بدان جامه را کوبند یعنی دقاقی کنند۔

کوک ۔ بالضم و ثانی مجہول کاہو و آن تره ایست که خوردن آن خواب آورد۔

کول ۔ بضم اول با ثانی مجہول بمعنی تالاب و آبگیر بود که آب کند لک۔

کوم ۔ بضم اول گیاہی باشد خوشبوی۔

کوملج ۔ بمعنی کملج و آن نانی ست معروف که بر روی اخگر و زغال پزند۔

کیک ۔ بفتح اول و سکون ثانی مجہول ست که برادر سپش باشد (ہندی پسو)۔

کیمخت ۔ بکسر اول با ثانی معروف و ضم ثالث پوست کفل۔

باب الکاف الفارسی

گاز ۔ آلتی که بدان طلا و نقره و مس و غیر آن ببرند و مقراض را ہم گفته اند۔

گاوچشم ۔ نام گلے ست که آنرا درشت بوی باشد و در روز بناشد و ہم گلے را گویند که بیرونش سفید و درونش زرد میباشد و بعربی عین البقر نامند۔

گاؤدوشه ۔ بمعنی گاؤدوش ست و آن ظرفی باشد که دران شیر دوشند۔

گران جان ۔ کنایه از مردم سخت جان و مردم بسیار پیر و سال خورده رعشه ناک و مردم فقیر و بیمار و از جان سیر آمده را نیز گویند۔

گربز ۔ بضم اول و ثالث مکار و محیل را گویند و بمعنی دلیر و زیرک و دانا و بزرگ ہم آمده است۔

گردباد ۔ بکسر اول بادی باشد که خاک را بشکل مناره بر آسمان برد۔

گردونچه کودک ۔ العجلة التے یدب علیہا الصبی۔

گرنج ۔ بضم اول و کسر ثانی برنج خوردنی۔

گروهه ۔ بضم اول با واو مجہول بروزن و معنی گلوله است مطلقاً خواه گلولهٔ ریسمان خواه گلولهٔ توپ و تفنگ و گلولهٔ کمان و گلولهٔ خمیر نان و پنبه و امثال آن باشد۔

گز ۔ بفتح اول درختی باشد که بیشتر در کنارہاے آب و رودخانه روید و آنرا بعربی (طرفاء) خوانند۔

گشن ۔ بضم اول و سکون ثانی بمعنی نر باشد که بمقابل ماده است و درخت خرمای نر که بعربی (فحل) گویند۔

گشنی ۔ بضم اول و سکون ثانی و ثالث تحتانی رسیدن جانور نر باشد بر بالاے ماده یعنی جفت شدن حیوانات یا ہم و گشنی درخت خرما یعنی خیری آن از خوشه ہای نر بدرخت ماده ادن۔

گلخن ۔ بالضم آتش خانه و آتش گاه حمام را گویند۔

گلغونه ۔ بروزن و معنی گلگونه است که غازه باشد و آن سرخی را گویند که زنان بر روی مالند۔

گلوی آسیا ۔ سوراخ وسط آسیا را گویند که دانه

ازان راه ریزند تا آس گردد۔

گندم مایه۔ کبیده، بروزن کلیچه یعنی آردی را گویند که گندم آنرا بریان کرده باشند۔

گندنا۔ کاسنی۔

گنگلاج۔ بالضم شخصے را گویند که در زبانش گرفتگی باشد (ہندی گوتلا)۔

گوالیدن۔ نمو کردن بالیدن نبات وحیوان۔

گوز ہندی۔ بالفتح نارجیل (ہندی ناریل) نه اخروٹ یا اکھروٹ که در منتهی الارب حاشیه صراح در ترجمه رائج واقع شده۔

گوش ماہی۔ از جمله حیوانات صدفی (ہندی گھونگا) اما در برہان بمعنی صدف آمده۔

گوشوار۔ زیوری که در گوش آویزند (عربی قرط)

گوه غلطان۔ گوگارد گوگال یعنی جانوری ست که سرگین را گلوله کند وبگرداند وغلطان غلطان بسوراخ برد وبعربی خنفسا نیز گویند (ہندی گبریلا)

گوی۔ بروزن موی بمعنی تکیه باشد که گوی گریبان است ومطلق گلوله را نیز گویند وگویک تصغیر آن۔

باب اللام

لاس۔ ابریشم فرومایه باشد (ہندی گودڑم) وجنسی از ابریشم نیز ہست۔

لاغ۔ ہزل وظرافت وخوش طبعی باشد۔

لانه۔ خانهٔ زنبور۔

لبیشه۔ بروزن ہمیشه ولبیش بمعنی لواشه است که بر لب اسپان خران بدبغل گذارند وبپیچند وبغل کنند۔

لخ۔ بضم اول وسکون ثانی بمعنی لخ وآن علفی باشد که در آب روید وتیزی دارد وازان حصیر بافند وبر سر آن مانند پشم جمع شود ومانند ذرات پنبه بر ہوا رود۔

لخشان۔ از لخشیدن بمعنی لغزیدن باشد۔

لفج۔ بالفتح بمعنی لب گنده وستبر باشد۔

باب المیم

مادیان۔ مادهٔ اسپ۔

مازه۔ استخوان میان پشت را گویند وپشت مازه یعنی مازهٔ پشت (ہندی ریڑھ)۔

ماشوره۔ با واو مجهول نی ولوله۔

مافه۔ چوبے را گویند که در پس درخانه نهند تا در کشوده نگردد۔

ماکو۔ سست افزار جولاہگان باشد که بدان جامه بافند۔

ماله۔ افزاری که گلکاران بدان کاه وگل وگچ وآہک بر دیوار مالند۔

ماہیابه۔ ماہیابه بفتح بای موحده نان خورشی است که از ماہی سازند۔

مته۔ بفتح اول مشدد کرمی که در پشمینه افتد (عربی سوس)۔

مردم چشم۔ نقشه که در وسط طبقهٔ عنبیه است (ہندش پتلی) گویند۔

مرزنگوش۔ بالفتح بمعنی گوش موش وآن نوعی از ریحان ست در غایت سبزی وخوشبوی وگل کبودے دارد وبرگ آن شبیه بگوش موش ست۔

مرگامرگی۔ بفتح ہر دو میم بایای مصدری بلاے عام ومرگ عام که بعربی (طاعون) گویند۔

مروسیدن۔ با واو مجهول عادت کردن بچیزے ورنج بردن درکاری بوقت بی چیزی ومفلسی۔

مزمزان خوردن۔ اندک اندک مکیده خوردن۔

مژدگانی۔ بمعنی نوید وبشارت مژده باشد که خبر خوش ست۔

مشت آب۔ یک کف دست آب۔

مشک زمین۔ بیخ گیاہی باشد بغایت خوشبو (ہندی موتھا)۔

مغ۔ بالفتح بمعنے ژرف باشد۔

مغندگی۔ بضمتین وسکون ثالث مصدر مغنده وآن گرہی وگنده را گویند که بر اندام مردم از گوشت مانند گردگان بر می آید وبعضی گره وگنده کے کوچک را گفته اند که در میان گوشت وگاہی زرزیر پوست مانند آبشیل ماہی میباشد وبعربی (غده) گویند مراد بلند بر آمدن چیزے بصورت آن۔

مقل۔ بالضم بوی جہودان وآن صمغ درختے است بقدر درخت کندر (ہندی گوگل)۔

منگیدن۔ بفتح اول آہسته آہسته در زیر لب سخن گفتن از روی قہر وغضب ونیز بمعنی حرف زدن۔

موش دندان۔ چیزے که در آن نقش ونگار مانند دندان موش باشد۔

موز۔ بالفتح میوه ایست معروف (ہندش کیلا) گویند۔

میتین۔ بروزن پیشین میل آہنی باشد که بدان سنگ تراشند وشگافند وبکنند۔

میزیدن۔ با ثانی مجهول بمعنی شاشیدن وبول کردن باشد۔

باب النون

ناخنه۔ مرضی ست از امراض چشم وآن گوشتی باشد که در گوشهٔ چشم بہم میرسد وبتدریج تمام چشم را میگیرد۔

نان جامه۔ الرجل الذی یخدم لطعام بطنه۔

ناو وناودان۔ ناو بروزن گاو جوی آب را گویند

وبمعنی خرام ہم آمدہ است کہ رفتاری از روی ناز باشد و ناوان امر ناوانیدن ست بمعنی خم کردن و خم دادن و مانده گردانیدن باشد و ناو و ناوان رفتن کنایہ از خرامان رفتن ست۔

ناویدن بمعنی خرامیدن و بناز رفتن و خم شدن باشد

ناوه۔ دانۂ گندم و خستۂ خرما۔

نرسک۔ بفتحتین و سکون ثالث نام غلہ ایست معروف (ہندی مسور)۔

نرمۂ سر کودک۔ یعنی موضعے کہ از تارک سر کودک مے جنبد۔

نره۔ آلۂ تناسل۔

نشتر۔ بروزن مہتر مخفف نیشتر ست کہ آلت فصد کردن حجام باشد و نشتر شتر کنایہ از ناب آنست

نشخور۔ بالضم باواو معدولہ نشخوار بالضم ست یعنی انچہ شتر و گاؤ و گوسپند و امثال آن خوردہ باشند و باز از معدہ بدہن آرند و بخایند و فرو برند (ہندی جگالی)

نشگرده۔ بکسر اول وکاف فارسی افزاری ست صحافان و کفشدوزان و سراجان را کہ بدان پوست را ببرند و تبراشند۔

نغروچ۔ بالضم چوبی باشد کہ خمیر نان را بدان پہن سازند (ہندی بیلن)۔

نکاب۔ بالکسر سلہ کہ باندام پنجۂ دست دوزند و میر شکاران بر دست کشند بجہت برداشتن باز و شاہین و امثال آن۔

نکنده۔ بروزن فگندہ بخیہ دور دور و کشادہ

نوالۂ باغنده۔ بالکسر یک باغندہ کہ گلولۂ پنبۂ حلاجی کردہ باشد۔

نورد۔ بفتحتین و سکون ثالث پیچ و تاب و پیچی کہ در چیزے افتد و نام افزاری ست جولاہگان را و آن چوبی باشد مدور و طولانی یعنی اسطوانی کہ ہر قدر کہ از پارچہ بافتہ باشد بران چوب پیچند۔

نہالین۔ نوعے از بستر۔

نیم کاره۔ ہر چیز ناتمام را گویند و دوشیدن شیر نیم کارہ کنایہ از دوشیدن بعضے شیر و باقی واشتن بعضے در پستان باشد۔

باب الواو

وادیج۔ بروزن و معنی باديج چوب بندی را گویند کہ تاک انگور را بالای آن اندازند (ہندی مچان)۔

ورتیج۔ بروزن تدریج پرندہ ایست شبیہ بہ تیہو لیکن از تیہو کوچک ترست۔

ورکاک۔ بروزن افلاک مرغی ست درندہ وان را شیر گنجشک خوانند و بعضے گویند مرغ مردار خوار ست۔

باب الہاء

ہزار خانہ۔ چیزے ست کہ باشکنبۂ گوسپند باشد و شکنبہ را نیز گویند۔

ہزینہ۔ بروزن و معنی خزینہ کہ نفقۂ عیال یعنی روزمرہ کہ بجہت زن و فرزند مقرر کنند باشد۔

ہکہ۔ بضم اول و فتح ثانی مشدد حستین گلو و قواق باشد (ہندی ہچکی)۔

ہماره۔ مخفف ہموارہ ہمیشہ و دائم۔

باب الیاء

یاره۔ دست برنجن (ہندی کنگن)۔

یازیدن۔ بروزن و معنی بالیدن ست کہ نمو کردن باشد و بمعنی قصد و آہنگ و بلند شدن ہم ست۔

یخچہ۔ تگرگ (ہندی اولا)۔

یخنی۔ بفتح اول و سکون ثانی بمعنی پختہ باشد و بمعنے ذخیرہ ہم آمدہ است و آن ہر چیزے باشد از مال و زر و اسباب و غلہ و حبوبات وغیرہا کہ آنرا نگاہ دارند تا بوقت حاجت بکار آید۔

یرا۔ بفتح اول چین و شکنجے را گویند کہ در اندام آدمی و چیزہاے دیگر ہم رسد۔

یراغ۔ بفتح اول اسپی را گویند کہ از بسیاری سواری قابلیت آن پیدا کردہ باشد کہ بر و سوار شدہ از جائے بجائے ایلغار کنند یعنی بزودی برند۔

یزہ۔ بروزن گزگیاہی باشد پر خار کہ باطراف خیمہ و جایگاہے نہند کہ مردم و جانور نتوانند آمد۔

یوت۔ بالضم مرگ عام ستوران را گویند ہمچنانکہ مرگ عام مردمان را وبا خوانند۔

یوز۔ بالضم حیوانی ست شکاری کوچک تر از پلنگ (ہندی چیتا)۔

یوغ۔ بضم اول با واو مجہول چوبے باشد کہ بر گردن گاؤ زراعت و گاؤ گردون گزارند۔ فقط۔

خاتمة الطبع۔ حمد و شکر بیحد منعمی را سزاست کہ انسان را بنطق لغات مختلفہ سرافراز فرمودہ و لغت عربی را برہمہ لغات ممتاز نمودہ و صلوٰۃ و سلام لاتعد محسنی را بجاست کہ بکلام معجز التیام بر فصحاے عرب و عجم ممتاز شدہ و بجوامع الکلم سرافراز اما بعد این رسالہ موسوم بہ شرح فرہنگ صراح بماہ ربیع الاول ۲۴ سنہ ۱۳ یکہزار و بست و چہار ہجریہ نبویہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والتحیہ در مطبع قیومی واقع کانپور برادرم معظم منشی محمد عبد القیوم صاحب سلمہ اللہ الواہب باہتمام نیازمند بارگاہ خالق احد محمد قمر الدین عفی عنہ حلیۂ انطباع در بر کشید و خلعت اختتام پوشید

نور الصباح فی اغلاط الصراح

بسم اللہ الرحمن الرحیم

صراح ہمہ لغات حمد خالق الکائناتیست کہ بحر الجواہر مضامین الحکم قطرہ ایست از قاموس نوال او جل شانہ عن اللسان والقلم وصحاح تمامہ کائنات لغت فائق الموجوداتیست کہ برہان قاطع جوامع الکلم ذرہ ایست از آفتاب کمال او صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم اما بعد بیچمیز سراپا گناہ محمد سعد اللہ عفا اللہ عنہ ما جناہ ووفقہ لما یحبہ ویرضاہ بخدمت جوہریان گوہر معانی وبصیران جوہر نکتہ دانی عرض میدارد کہ کتاب کامل النصاب صراح ترجمۂ صحاح جوہری تالیف ابو الفضل جمال قرشی محمد بن خالد ادیب لغوی کہ تالیفش در سن ششصد وہشتاد ویک ہجری قدم براہ اختتام گذاشتہ در افادۂ معانی لغویہ وتراجم عبارات عربیہ بلغات فارسیہ نظیر خود نداشتہ است ومزید اعتبار واشتہارش بحدی رسیدہ کہ معتمد ومعول علیہ جمہور انام از خاص وعام گردیدہ بل کمتر کسے از مؤلفین بودہ باشد کہ در تالیفات خود باوجود تیسر آن استناد نفرمودہ و آن ہیچمدان در زمانیکہ بتالیف تاج اللغات از سرکار شاہ اودہ مامور بود ہنگام تفحص بعض معانی برچندی از مسامحات آن اطلاع یافتہ مکنون خاطر میداشت واظہارش را بنظر اساءت ادب وفقدان مخاطب حیف می پنداشت تا آنکہ بعضے از دوستان سلیم الطبع کہ طی کشیح از فرمایش ایشان ممکن نبود باستماع بعضے از آنہا دل خوش فرمودہ بغایت پسندیدہ مبالغہ و اصرار بضبط وتحریر آنہا از حد نمود لہذا حرفے چند از آنہا حوالۂ سینۂ قرطاس کردہ شد وغرض اصلی آنست تا ناظرین انصاف پرست پی بتحقیقت حالش بردہ از استناد معانی غیر صحیحہ باز مانند ونشود کہ از اشتہار اعتبارش تعمقی نکردہ قدم در راہ غلط گذارند نہ استعلای نفس امارۂ خویش وتخطیۂ مصنف فضائل کیش کہ کتابش من حیث الافادہ استاد وہادی ناظر ست مع ان المصنفین قلما ینجون عن الخطیات وبقدر خبرنا بانما الاعمال بالنیات وسمیتہا بنور الصباح فی اغلاط الصراح ورتبتہا علی مقدمۃ ومقالۃ مستعینا باللہ ذی الجلالۃ اما المقدمۃ ففیہا عشرۃ فوائد **فائدہ اول** نام این کتاب الصراح من الصحاح ست صراح بالضم بمعنی خالص از ہر چیز باشد ومراد از صحاح کتاب جوہریست کہ بکسر صاد شہرت دارد وآن جمع صحیح ست یعنی لغات صحیحہ از انجا کہ مؤلفش بایراد لغات صحیحہ التزام کردہ است لہذا نامش صحاح گذاشتہ ہمچنانکہ در خطبہ اش میگوید

اودعت فی ہذا الکتاب ما صح عندی من ہذہ اللغۃ

و دلالت میکند بران قول نور الدین علی بن محمد بن العلیف المکی کہ در مدح قاموس گفتہ

قد مد مجد الدین فی ایامہ ٭ من بعض ابحر علمہ قاموسا

ذہبت صحاح الجوہری کانہا ٭ سحر المدائن حین القی موسی

چہ تای ذہبت وہای کانہا دلیل ست بر جمع بودن صحاح مکسور بجمعیت دلالت میکند بران قول صاحب صراح در خطبہ اش فی اربع مجلدات ضخام صحاح کاسمہا غیر سقام زیرا کہ صحاح بالکسر جمع صحیح درین عبارت صفت مجلدات واقع شدہ وقولہ کاسمہا دلالت میکند برین معنی کہ اسمش نیز بالکسر ست وبعضی آنرا بالفتح بمعنے صحیح خواندہ اند خطیب تبریزی گوید

کتاب الصحاح بالکسر وہو المشہور وہو جمع صحیح کظریف وظراف ویقال الصحاح بالفتح وہو مفرد نعت کصحیح

انتہی نقلہ العلامۃ السیوطی فی مزہر اللغۃ وبعضے فتحش را بدین جہت ترجیح میدہند کہ ضمیر مفرد بجانبش راجع میکنند چنانچہ درین شعر کہ در وصف صحاح گفتہ اند

ہذا کتاب الصحاح وحاز فی ترتیبہ ٭ قصب السباق لما بہ لم یسبق

اما یحتمل کہ ضمیر ترتیبہ باعتبار کتاب راجع بصحاح باشد ودرین صورت استدلال نتوانند شد بالجملہ بالکسر اظہر ست پس آنچہ صاحب منتخب گوید بالفتح اصح ست وجہش غیر ظاہر ومخفی نماند کہ تالیف صراح مقدم ست بر تالیف قاموس چہ صراح چنانکہ

گذشت ودرسن هشتصد وهشتاد ویک هجری اتمام یافته وصاحب قاموس قدم در عالم وجود بسن هفتصد و نوزده گذاشته وبسن هشتصد وهفده عالم فانی را درگذاشته آری چون تالیف صحاح قریب سه صد سال مقدم بر تالیف صراح ست چه تاریخ کتابت صحاح از دست جوهری سن سه صد ونود وشش در نسخهٔ ملک معظم یافته ام وتا زمان صاحب صراح بسیاری از حواشی صحاح تالیف یافته بودند پس عجب نیست که بعضے از انها بنظر مصنف علام در آمده باشد **فائده دوم** این کتاب بر ترتیب صحاح جوهریست که موجد این طرز خاص در بیان ابواب لغت او بوده است یعنی حرف آخر را باب و اولش را فصل قرار داده مجرد ومزید را در یک ماده می آرد ولهذا در خطبه اش فرمود علی ترتیب لم اسبق علیه وتهذیب لم اغلب علیه آری در بعض جاها رباعی مجرد راهم در ثلاثی مجرد نقل میکند مثل آنکه عنصر را در عصر آورده بخلاف صاحب قاموس که جداگانه ذکر نماید وهمچنانکه ترتیب اول وآخر پرداخته ترتیب اوساط را نیز از دست نداده الا ما شاء الله وهمچنین صاحب صراح بعض جاها بمقتضای بشریت از قلمش بر خلاف اصل نسخه چنانکه حلبب را بر جلبب مقدم آورده حالانکه در صحاح ترتیبش بر عکس بوده است وهو القیاس وهمچنین قمطر را که جوهری بعد قمر آورده است صاحب صراح قبل قعر بعد قمطیر آورده کما هو فی کثیر من نسخ الصحاح والصراح اما از کلام صاحب قاموس معلوم میشود که ترتیبش مطابق ترتیب صحاح جوهری نیست زیرا که در قمطر میگوید وذکر الجوهری هذه اللفظة بعد قمطر وهم یعنے ذکر کردن جوهری قمطر را بعد قمطر بلا فصل غلط است وحق ذکرش بعد قمر است ودر قمطیر میگوید وذکر الجوهری قمطر بعد هذا الترکیب غیر جید والصواب بعد (ق م ر) پس شاید در نسخه که بنظر صاحب قاموس رسیده همچنین بوده باشد **فائده سوم** در حل عبارت مشکلهٔ صاحب صراح که در اول کتاب آورده **قوله** وترجمت بالفارسیة مفردات اللغة من انواعها الثلث ای الاسم والفعل والحرف **قوله** وحذفت عن الاسم والمصدر حالة التحریف آلة التعریف یعنی دور کردم از اسم جامد ومصدر که اهل لغت در عربی معرف باللام نقل میکنند در حالت نقل از عربی بفارسی آله تعریف را که عبارت از الف ولام ست یعنے در صحاح مثلاً الضرب والاسد بالف ولام مذکور است درین کتاب ضرب واسد بدون الف ولام مذکور میشود پس مراد از تحریف دریجا نقل کردنست وبعضی گفته اند معنیش بحرف آوردن ست فافهم **قوله** ورسمت عن اختلاف ابواب ثلاثیات المصادر بعینین عنیت بهما عینی فعل الماضی والمضارع اذا الاختلاف بینهما واقع ورمزت اختلاف حرکاتهما اولاً ثم فسرت انواع تلک الحرکة بحسب حالاتهما ثانیاً لان مجرد الرقم ربما یترک فی الکتابة ویبهم یعنی نوشتم برائے تمیز کردن بابهاے مختلفهٔ ثلاثی مجرد دو عین بدین شکل (عع) که اراده کردم از عین اول عین کلمهٔ فعل ماضی واز عین ثانی عین فعل مضارع زیرا که اختلاف درین هر دو واقع میشود ونوشتم زیر وبالای هر دو عین مذکور حرکات مختلفهٔ آنها اولاً باز تفسیر کردم انواع حرکات مذکوره را بحسب حالات ماضی ومضارع بار دیگر زیرا که صرف رقم گاهی متروک میشود در کتابت ومبهم ومشتبه میگردد یعنی اولاً حرکت خاص عین هر دو از زیر وزبر وپیش نوشتم بعده بسبب عدم اعتماد بر مجرد کتابت تصریح وتفسیر انواع حرکات پرداختم از حروف (ف ک ض) پس هرچه از ینها اول مذکور شده از ان فتحه و کسره وضمهٔ عین ماضی مراد داشته شد وهرچه بعد آن ذکر یافته حرکت مضارع قصد کرده آمد **قوله** واصطلحت ایضاً رقمین هندسین موضع الاولی والثانیة بین العینین یعنی همچنانکه از (عع) دو عین ماضی ومضارع واز (ک ف ض) حرکات ثلثهٔ اصطلاحی مقرر کرده شد همچنین دو رقم هندسی یعنی ۱ و ۲ چنانکه نزد اهل حساب متعارفست بعد حروف مذکوره افزودم تا دلالت کند اولی بر حرکت عین ماضی وثانی بر حرکت عین مضارع مثالش عبث بفتحتین بازی (عع ک۱ ف۲) باید دانست که قیاس آنست که تحریر هندسهٔ ۱ و ۲ بعد حرف اول وثانی مذکور جداگانه باشد همچنانکه در نسخ مطبوعه درست کرده اند لیکن در نسخهای مکتوبهٔ عتیقه وجدیده بدین شکل دیده شد (کا ف۲ فاضه فاکه) یعنی الف را با آخر حرف اول وصل کرده اند وهمچنین هندسهٔ ۲ را با آخر حرف ثانی اما اتصال الف با قبلش موافق قیاس کتابتست بخلاف انضمام علامت ثانی با قبلش که بر حسب قیاس نیست مگر در یک نسخهٔ عتیقهٔ مکتوبه منجملهٔ کتب شاه قطب اعظم مودودی که تا نصف کتاب بحسب قیاس دیده شد ونصف دیگرش موافق نسخهاے متعارف بود **قوله** مع بیان ان المصدر من باب احد او بابین ترجمه اش ظاهرست ومراد از بابین تعدد بابست خواه دو باشد یا زائد و این بیان را بدو قسم می آرد یکی آنکه هر دو باب اشارت بحروف مینماید مثالش اللغوب مانده شدن (عع ف۱ ض۲ وک۱ ف۲) والنسج بافتن جامه (عع ف۱ ض۲ وک۲) دوم آنکه جانب دوم بلفظ عکس اشاره میکند مثل آنکه میگوید التحاج ستیهیدن (عع ف۱ ک۲) وبعکسها الحاج کذلک وگاهی هر دو را در بیان ابواب جمع میکند مثل الشخ رفتن وحریصے (عع ک۱ ف۲) وبعکسه (ض۲) ایضاً **فائده چهارم** کتاب صراح اگرچه بنظر ظاهر خلاصهٔ صحاح ست وبس وظاهر از کلام مصنف آنست که از معانیش چیزے نگذاشته الا الاستغناء سند احذف کرده چنانچه میگوید تحریت الایجاز فیه لا الانتخاب

وتجنبت الاطالة والاطناب معرضاً عن الاستشهادات بالاشعار دون الامثال والآیات والآثار مگر ترجمهٔ لغت التاء وهو زاللام که در صحاح موجود ست از مصنف علّام بکلّی ساقط شده و همچنین ترجمهٔ لغت لزاؤ هتاه و تیز بسا ست که از غیر صحاح نیز می آرد و بمعنی اشعار میکند چنانکه در معنی اقاله میگوید در گذاشتن گناه و لم یات هذا المعنی فی الصحاح والمجمل والدیوان و ذکره الزوزنی فی المصادر و هم ازین قبیل ست انچه در ورع آورده که شنیده ام از کسیکه نصاب تام در عربیت دارد که ورع و وزر هر دو ام ست بمعنی ترک کن لیکن ورع تبرک شئی قبل علم و وزر تبرک آن بعد علم و در روایت ست که بعض ائمه امام فخر رازی را پرسیدند در آیهٔ اتدعون بعلا و تذرون احسن الخالقین چرا وتدعون احسن الخالقین نفرمود حالانکه بنظر حصول مجانست اقرب الی الفصاحة بود جواب داد زیرا که مشرکین با وجود علم آنکه خدا رب ایشان و رب پدران ایشان ست او را ترک کرده عبادت اصنام اختیار کردند و این معنی از تذرون حاصل میشود نه از تدعون و گاهی بدون اشعار ذکر میکند مثل تکفیر بمعنی منسوب کردن بکفر و عصیر لیف تصغیر عصفر فوط و دبغ و دباغ و دباغت بمعنی رنگ سبز دادن جامه و عرق بمعنی دسته بنا و سفاک بمعنی بسیار خونریز و نوف بمعنی فرج زن که در صحاح نیست آری صاحب قاموس نوف را بمعنی گوشت پاره مانند فرج زن که آنرا ختنه کنند آورده لیکن چون زمان مصنف علّام مقدم بر زمان صاحب قاموس ست لا محاله از کتابی دیگر آورده باشد **فائده پنجم** گاهی لفظی را از بابی نقل میکند که اثرش در صحاح و تاج المصادر و غیرهما از مشهورات یافته نمیشود مثل دنو را بمعنی فرومایه شدن در فعل که از نصر آورده چنانکه گفته (ع لعنها)

و (فتح الاول) حالانکه در معتبرات مشهوره از کرم دیده شد و بس **فائده ششم** مصنف علّام گاهی در بیان حلیهٔ لغات لفظ موهم غیر مراد میگوید مثل الکلوب والکلاب بالفتح والضم و همچنین النقص والنقصان بالفتح والضم که فتح کلمهٔ اول و ضم کلمهٔ ثانی مراد میدارد حالانکه ظاهراً فتح و ضم حرف اول از هر دو کلمه متوهم میشود و مثل حوب ثلث لغات بانگ بر زدن شتر را که مراد از ثلث لغات مثلثة الباء ست صرح به صاحب القاموس و هذا ظاهراً با حرکات سه گانه اول متوهم میشود و همچنانکه در حضرة و دلالة و امثالهما گویند **فائده هفتم** گاهی در ترجمه لفظ موهم غیر مراد می آرد مثل روغة بالتسکین والحرکة گلزار سخت که مرادش گلزار بکسر کاف عجمی بمعنی گل و لای شدید ست حالانکه وهم جانب گلزار بالضم کاف هم میرود و بل این لفظ اشهر ست **فائده هشتم** مصنف علّام بیشتر ترجمه بالفاظ غیر مانوس این زمان میکند و لهذا صاحبان طبع شکر الله سعیهم در نسخهای مطبوعه تراجم آنها بالفاظ مستعمله کرده اند لیکن باینهمه بسیاری از الفاظ غیر مانوس باقیمانده که مترجم نشده اند مثل نبی بضم نون و کسر با در ترجمهٔ قرآن چنانکه میگوید قرآن جمع کردن و نبی انتهی و آن کلام خداست خسرو گوید ع ایکه نبی گفته او گفته[12]* و امثال آن چنانکه بر متتبع مخفی نیست **فائده نهم** عادت لغویان آنست که از بالفتح و بالضم و بالکسر فتح و ضم و کسر حرف اول و سکون ثانی مراد میدارند مگر جائیکه بعد ثانی الف باشد مثل نشافه بالضم و کتاب بالکسر و ذهاب بالفتح یا آنکه صیغهٔ ظرف یا آله بود یا فاعل یا مفعول مزید ثلاثی یا رباعی باشد مثل مسجد و مرجع و محسن و مکرم بالکسر یا بالفتح که درینحالات فقط حرکت بر اول یا فقط حرکت بر غیر اول مقصود دارند و از بالتحریک و محرکه بفتحتین و سکون ثانی[12] مراد میدارند **فائده** دهم صاحب صراح جائیکه عبارت صحاح را مشکل و دشوار میداند بمزید احتیاط عبارتش را بعینها بدون ترجمه نقل میکند و همین ست علت خلط فارسی و عربی درین کتاب کما لا یخفی علی ناظر الصحاح والصراح اما با اینهمه احتیاط قلمش در بسیاری از تراجم از جادهٔ راستی برکران افتاده و بر تصدیق این مقاله انچه درین رساله مذکور خواهد شد شاهد عدل ست و از ینجاست که صاحب کشف الظنون می نگارد صاحب الصراح لم یامن من الخبط والخطاء اگرچه بعضی از انها بمحض اتفاقی جوهری بغیر تعمق نظر سر زده مثل آنکه عرفات را جای وقوف آوردن بمنی آورده چنانکه خواهی دانست و جوهری اگرچه امام فن و محقق زمن ست لیکن بسیاری از ناظرین مثل مدقق تبریزی هر دو محقق فیروزآبادی و غیرهم بتخطیه اش پرداخته اند و بعضی مثل ابو الحسن بن یوسف و غیره همت به اصلاح غلطهایش برگماشته اما حق آنست که بقول امام احمد بن حنبل کیست که عاری باشد که از خطا و تصحیف کتابی از سقطی خالی نمیباشد خصوصاً مجلدات ضخیمه اما وجه مسامحاتش را چنین گویند که جوهری بعد تالیف صحاح تا باب ضاد نظر ثانی انداخته و بتهذیبش پرداخته بود که وسوسه اش در گرفت تا آنکه بالای مسجد نیشاپور برآمده آواز داد ایها الناس انی عملت فی الدنیا شیئاً لم اسبق علیه فساعمل للآخرة امراً لم اسبق علیه پس هر دو مصراع باب با دو دفتی کلان ساخته در بر گرفته محکم بست و بزعم طیران خود را از بالای بام بر زمین انداخته هلاک کرد لهذا باقی کتابش مسوده غیر منقح ماند که شاگردش ابراهیم بن صالح وراق از خیر سواد بر صفحهٔ بیاض کشید و خطاها نمود کذا فی کشف الظنون و مدینة العلوم و غیرهما و مقتضی این توجیه آنست که از اول کتاب تا باب ضاد از عیوب سالم باشد و هو کما تری اما المقالة فمنطوقیة

علی عشرین بابا۔

الاول باب الهمزة

قوله باء بحقه بیوء بوءا ای اقر وذا یکون ابدا بما علیه لا له اقول مصدر فعل مذکور در معنی مسطور بواء بالف آید اما بوء بمعنی برجوع باشد بیهقی در تاج المصادر می آرد البوء والبواء بازگشتن والبوء قرار دادن وهمتا بودن در قصاص جوهری در صحاح نیز بوء را بمعنی نیاورده چه عبارتش اینست قال الاخفش وباؤا بغضب من الله رجعوا به ای صار علیهم قال وکذلک باء باثمه یبوء بوءا و یقول باء بحقه اقر وذا یکون ابدا بما علیه لا له انتهی پس قوله اقر بمعنی باء بحقه است که مصدرش مذکور نشده وتعلق بمعنی سابق ندارد که مصدرش بوء مذکور شده واما آنچه صاحب قاموس آورده باء بذنبه بوءا وبواء احتمله او اعترف به نیز دلالت بر قولش ندارد چه اعتراف بالذنب چیزی دیگر ست و اعتراف بحق دیگر ولهذا صاحب شمس العلوم هر دو معنی جداگانه بیان کرده قوله حلوء علی فعول الحجر للتمیز سودن سنگ بر سنگ اقول ترجمه صحیح اینست سودن سنگ بر سنگ پس آنچه از سائیدن ساقط شود آنرا بر کف برداشته بر آئینه مالش کرده وجلا داده سرمه در چشم کشیدن زیرا که ترجمه این عبارت جوهریست حلاءت له حلوءا علی فعول اذا حککت له حجرا علی حجر ثم جعلت الحکاکة علی کفک وصدأت به المراۃ ثم کحلته بها قوله حمان بفتحتین لای ناک شدن چاه اقول صحیح حمأ بفتحتین وبهمزه بغیر الف ونون ست جوهری در صحاح می آرد حمئت البئر حمأ کثرت حمأتها ای بسیار لای دار شد چاه صاحب قاموس گوید حمی الماء کفرح حمأ وحماء خالطته الحمأ ای لای ناک شد آب پس مصنف علام درینجا مسامحت فرموده که نون تنوین را جزو کلمه پنداشته در کتابت داخل کرده آمدنیکه بالای همزه در نسخ یافته میشود محتمل که از تصرف ناسخین و طابعین بوده باشد قوله خراءة بالفتح والمد کراهیت داشتن اقول معنی خراءة براز کردن ست صاحب قاموس گوید خری کسمع خرءا وخراءة ویکسر خرءاءة سلح والخرء بالضم العذرة یعنی رید و براز کرد و خرء بالضم بمعنی پلید ست و در خبر سلمان ست که او را مشرکان گفتند قد علمکم نبیکم کل شیء حتی الخراءة صاحب نهایه گوید الخراءة بالکسر والمد التخلی والقعود للحاجة واکثر الرواة یفتحون الخاء ویحتمل ان یکون بالفتح المصدر وبالکسر الاسم یعنی اسم مصدر بمعنی هیئت نشستن برای قضای حاجت زمخشری در اساس می آرد گویند فلان اعرف بالخراءة منه بالقراءة یعنی فلان شناسا ترست بآداب ریدن از آداب قراءت ظاهر انشاء غلط اتحاد وزن است که کسی از لغویان نوشته باشد الخراءة کالقراءة که مصنف علام آنرا محمول بر اتحاد معنوی فرموده قوله شنئة خواستن (ع بفتحها) اقول این لفظ از باب علم است کذا فی تاج المصادر وغیره و در صحاح نیز از فتح نیاورده چه عبارتش اینست شنئت الشیء اشناؤه و در قاموس چنین ست شنئه اشناؤه شنئا وشنئة وازین هر دو عبارت تو دانش از علم ظاهر پس بودنش از فتح چنانکه از قوله بفتحها پیدا است از حلیه صحت عاریست

الثانی باب الباء الموحدة

قوله تجنیب ایضا انحناء وتوتیر فی ظهر الفرس اقول الصحیح فی رجل الفرس زیرا که جوهری در صحاح می آرد التجنیب ایضا انحناء وتوتیر فی رجل الفرس وهو مستحب یعنی تجنیب نیز بمعنی انحنا و کجی ست مانند کمان در پای اسپ وآن محبوب میباشد وکذا فی القاموس مگو چه میتوان گفت که مصنف علام رجل بالکسر را چگونه بظهر بدل ساخته مگر منشاء اشتباه چنان معلوم میشود که تجنیب بجیم را تحنیب بحای مهمله خوانده که بمعنی انحنای پشت اسپ است قوله محقب ردیف که پس سوار نشیند اقول محقب بکسر قاف آنکه دیگری را پس خود بر سواری نشاند نه آنکه خود پس سوار نشیند چنانکه مصنف فرموده زیرا که عبارت جوهری در صحاح چنین ست المحقب المردف وهکذا فی القاموس و در مشارق الانوار میگوید حقبها خلفه اردفها وراءه وجعلها مکان الحقیبة و ابن اثیر در نهایه می آرد در حدیث عائشة رضی الله عنها فاحقبها عبد الرحمن علی ناقة ای اردفها خلفه علی حقیبة الرحل بیهقی در تاج المصادر آورده الاحقاب در حقیبه نهادن ومنه الحدیث فاحقبها علی ناقة ای اردفها علی حقیبة الرحل اگر گفته شود محقب مردف در صحاح بصیغه اسم مفعول ست پس ماحصل ردیف مردف واحد باشد گوئیم آری لیکن مراد لغویان درین لفظ صیغه اسم فاعل ست ولهذا صاحب قاموس میگوید المحقب المردف وبفتح القاف الثعلب قوله تحنیب کوزی پشت وبا قهای اسپ و بالجیم فی الانسان اقول صحیح اینست تحنیب در فرس بحای مهمله کجی که در پشت و هر دو دست اسپ باشد وتجنیب بجیم انحنا ایست در پای اسپ زیرا که جوهری در صحاح میگوید التحنیب فی الفرس انحناء وتوتیر فی الصلب والیدین فاذا کان فی الرجل فهو تجنیب بالجیم پس مصنف علام رجل بالکسر را که بمعنی پای ست جل بر فرد ابن عضو یعنی انسان زعم کرده معهذا رجل بمعنی مردست نه بمعنی مطلق انسان وصاحب قاموس گوید التحنیب احدیداب فی وظیفی الفرس وصلبها وبالجیم فی الرجلین او بعد ما بین الرجلین بلا فحج او اعوجاج فی الساقین انتهی یعنی تحنیب کجی در هر دو دست و پشت اسپ وتجنیب بجیم کجی در هر دو پای آن باشد یا دوری میان هر دو پای اسپ بدون تباعد یا شبیه آن یا کجی در ساقین اسپ قوله حوب ثلث لغات بانگ بر زدن

شتر را اقول صحیح چنین ست حوب جر بسیت برای شتران نیعنی بانگ زدن مطلق که معنی مصدریست و مراد از لغات ثلثه با حرکات سه گانه آخر کلمه است که حرف با باشد نه با حرکات حرف اول زیرا که عبارت صحاح انیست وحوب جر للابل فیه ثلث لغات حوبُ وحوبَ وحوبِ واین عبارت دلالت بر مدعای مذکور می دارد چه نکره در اصطلاح لغویان معرفه میباشد ومعرفه نکره یعنی اگر در بیان معانی گویند الجبل مراد کوه مطلق میباشد واگر گویند جبل مراد کوه خاص میباشد وبناء علی ہذا چون جوہری زجرا آورده نه الزجر پس مرادش زجر خاص خواہد بود نه زجر مطلق صاحب قاموس گوید این لفظ در اصل بمعنی ابل بود بعده در زجرش استعمال یافته ودر تاج اللغات از جزری نقل کرده اند حوب زجر شتر نر ہمچنانکه زحل زجر ناقه قوله خبة ثلث لغات نوردریگ وابر و سربند اقول عبارت صحاح چنین ست الخبة والخبة والخبة طریقة من رمل وسحاب او خرقة کالعصابة یعنے نوردریگ یا ابر یا پارچه مانند سربندای در عرض پس قول مصنف وسربند مخالف ست اصل خودش را وعبارت قاموس نیز مطابق کلام جوہریست پس مصنف علام ترجمه خرقة کالعصابة که صرف بلفظ سربند ساخته ہیچگونه صحیح نیست قوله سخاب بالکسر گردن بند که بی جواہر باشد اقول صحیح چنین ست گردن بندیکه از سک وقرنفل بدون جواہر سازند چه عبارت صحاح انیست السخاب ما یتخذ من سک وقرنفل لیس فیہا من الجواہر شیئ ودر بعض نسخ چنین دیده شد قلادة تتخذ من سک وغیره لیس فیہا من الجواہر شیئ وصاحب قاموس گوید سخاب ککتاب قلادة من سک وقرنفل ومحلب بلا جوہر یعنی گردن بند یکه جواہر

که از سک وقرنفل وحب المحلب سازند اما ازہری گوید سخاب نزد عرب ہر قلاده را گویند خواه جوہر دران باشد یا نه ونزد بعضے سخاب از قسم تعویذ ست ونزد بعضے رشته ایست که از مہرہا منظوم ساخته در گلو اندازند کذا فی حاشیة القاموس قوله مکتب نو آموزنده اقول صحیح چنین ست آموزنده کتابت زیرا که عبارت جوہری چنین ست المکتب الذی یعلم الکتابة قال الحسن وکان الحجاج مکتبا فی الطائف یعنی معلم ای مکتب شخصیکه تعلیم کتابت کند حسن گفته است بود حجاج بن یوسف تعلیم کننده کتابت در طائف قوله کلوب کلاب بالفتح والضم اره کلالیب جمع کلاب بالضم آہن که بر پاشنه موزه رائض باشد که بر تہیگاه ستور میزنند بوقت راندن ونیز المہماز ایضا اقول صحیح درینمقام انیست کلوب بالفتح وتشدید لام مضموم وکلاب بالضم ولام مشدد مہماز وآن اره کوچک مدور باشد بر پاشنه موزه سواران که بر شکم وتہیگاه ستوران وقت اندن میزنند زیرا که جوہری در صحاح مے آرد الکلوب المنشار وکذلک الکلاب والجمع الکلالیب ویسمی المہماز یعنے الحدیدة التی علی خف الرائض پس مراد جوہری از منشار ہمین اره مدور کوچک ست بقرینه قولش ویسمے المہماز وانچه در بعض نسخ صحاح بعد خف الرائض لفظ کلابا واقع شده از طغیان قلم ناسخین ست و شاید ہمین نسخه منشاء لغزش مصنف علام واقع شده وصاحب قاموس گوید الکلوب المہماز کالکلاب بالضم پس مصنف علام درینمقام دو مسامحت فرموده یکے ترجمه کلوب وکلاب باره مطلقا دوم جدا کردن کلاب بمعنی مہماز که از کلام جوہرے اصلا مفہوم نمیشود

الثالث باب التاء المثناة الفوقانیة

قوله برت بالضم مرد خوار اقول سفیش مرد راه نما است جوہری گوید البرت بالضم الرجل الدلیل وصاحب قاموس گوید البرت بالضم الرجل الدلیل الماہر ودر تاج اللغات مذکور ست برت بتثلیث با ودرت مثل سکیت مرد راہبر ماہر انتہی پس مصنف علام دلیل دال مہمله را دلیل بذال معجمه خوانده ترجمه اش بمرد خوار نمود

الرابع باب الثاء المثلثة

قوله حدث بفتحتین حدثی بالضم حادثه حدثان بفتحتین کله بمعنے اقول یعنے حدث حدثے حدثان ہمه بیک معنی ست که حادثه باشد لیکن حدثان بالکسر ست نه بفتحتین صاحب قاموس گوید حدثان الامر بالکسر اوله وابتداؤه کحداثته ومن الدہر نوبه کحوادثه واحداثه انتہی ودر تاج اللغات مسطور ست حدثان الدہر بالکسر واحداث حوادث زمانه وجوہری در صحاح بضبط حرکات نفظا نیز واضح چه عبارتش انیست والحدثی والحدثان کله بمعنی انتہی پس مصنف علام فتحتین را خود افزوده در غلط افتاد قوله مث شاربه یعنے سبلت مالید اقول ترجمه صحیح انیست سبلت را چیزے چرب مالید چه عبارت صحاح چنین ست مث شاربه اذا اطعم شیئا دسما وہکذا فی القاموس

الخامس باب الجیم

قوله حشرج ہو حسی یعنی آشام اقول مصنف علام مراد از آشام آش معروف داشته وآن معنی حسو بر وزن صبور ست نه معنے حسی بل معنی حسی ریگ توده خشک شده وبسته در زمین سنگ ریزها که آنرا کنده آب بر آرند جوہرے در صحاح می آرد الحشرج حسی یکون فی حصی والشد جمیل ؎ فلثمت فاہا آخذا بقرونہا ✤ شرب النزیف ببرد ماء الحشرج ✤ وہمدرین

کتاب میگوید الحسی بالکسر ما تنشفه الارض من الرمل فاذا صار الی صلابة امسکته فتحفر عنه الرمل فتستخرجه وہو الاحتساء یعنی حسی بالکسر چیزیست که خشک کند آنرا زمین از ریگ پس ہرگاه سخت شود امساک کند آنرا پس بکنی از ان آن ریگ پس برآری آنرا و این فعل را احتسا گویند و در ترجمۂ قاموس مسطورست حسی زمین پست در سنگریزہا که آب در جمع شود یا زمین سخت که بالایش ریگ باشد و چون آن ریگ را کنند آب برآید و منقطع نشود انتہی **قوله** مخارجة انگشتان در ری و کسی زدن بوقت جنگ **اقول** معنی آن مساہمت و مقارعت باصابع ست که عبارت ست از قرعه زدن بانگشتان بایکدیگر جوہری گوید المخارجة المناہدة بالاصابع والمناہدة المساہمة بالاصابع و بیہقی در تاج المصادر میگوید المساہمة باکسے قرعه زدن و در قاموس مسطورست المخارجة ان یخرج ہذا من اصابعه والآخر مثله انتہی ظاہر انشاء اشتباه آنست که چون جوہری تفسیر مخارجة بمناہدہ کرده و آن بمعنی برجستن باہم بجنگ نیز آید لہذا این ترجمه مذکور پرداخته حالانکه مناہدہ باینمعنی بدون تقیید اصابع مذکور میشود و بمعنی قرعه زدن باصابع مذکور می نماید بہچنانکه جوہری آورده لہذا صاحب قاموس گوید المناہدة المناہضة فی الحرب والمساہمة بالاصابع **قوله** تخارج دو گروه رویاروی جنگ کردن **اقول** معنے تخارج برآوردن ہریکی از رفیقان مثل نفقۂ دیگر است جوہری در صحاح می آرد التخارج التناہد والتناہد اخراج کل واحد من الرفقة نفقة علی قدر نفقة صاحبه و صاحب قاموس گوید التخارج ان یاخذ بعض الشرکاء الدار و بعضہم الارض و منشاء اشتباه ہمان معنی مخارجه است کما سبق —

السادس باب الدال

قوله صید شکاری و شکار کردن (ع ع ف ا ک ۲ و بفتحہما) **اقول** صحیح و صواب آن بود که بجاے بفتحہما (ک اف ۲) میگفت چه این لفظ از ضرب و سمع آمده است نه از فتح و لہذا بیہقی در تاج المصادر این لفظ را از ضرب آورده میگوید سمع یسمع نیز لغتی ست و ران و نبودن حرف حلق در عین و لامش نیز دلیلی ست بر نبودن آن از فتح ظاہر امنشاء اشتباه عبارت جوہریست در صحاح صاده یصیده و یصاده پس مصنف علام زعم کرده که یصاده مضارع صاده مفتوح العین ماضی ست ہمچنانکه یصیده مضارع آن بوده است حالانکه جوہری با مضارع یصاده از صاده ماضی مکسور العین مراد داشته اما چون لفظ صاده از ضرب و سمع بعد تعلیل صورت واحد دارد لہذا جوہری بنظر اختصار صاده دیگر نیاورده و بالفرض اگر می آورد تاہم بنظر ظاہر بنیان موہم وہم مذکور می شد —

السابع باب الراء

قوله بمزد دادن خانه و جز آن که در جملۂ معانی اجاره در مادۂ جور آورده **اقول** اجاره بمعنی مذکور از اجر ست نه از جور و اجاره از ان بمعنی خلاص کردن از ظلم و زنہار دادن ست بحکم خاصه سلب یا اعطا ماخذ که آن جوار بمعنی پناه ست جوہری در صحاح مے آرد الجار الذی اجرته من ان یظلمه ظالم و استجاره من فلان فاجاره منه اجاره الله من العذاب انقذه یعنے جار کسی ست که پناه وہی ورا از ظلم ظالمی و طلب پناه کرد او را از فلانی پس زنہار داد از ظلم او و در پناه دارد و را خدا از عذاب و ہکذا فی غیره من اللغات فما لہذا صاحب صحاح اجاره بمعنی بمزد دادن خانه را در اجر

آورده بل مصنف نیز درین مادّه بتحقیق پرداخته **قوله** حترة بالفتح یکبار شیر دادن **اقول** معنیش یکبار مکیدن شیر از پستان ست جوہری در صحاح گوید الحترة الرضعة الواحدة و ہکذا فی القاموس و نیز صاحب قاموس در ترجمۂ رضع امه میگوید امتص ثدیہا یعنی مکید پستان مادر را و بیہقی در تاج مے آرد الرضع والرضاع والرضاعة شیر خوردن بل خود مصنف در ترجمۂ رضاع میگوید شیر مکیدن بچه مادر را **قوله** حائر گرداب **اقول** حائر حقیقة بمعنے جائیکه دران آب جمع شود جوہری در صحاح گوید الحائر مجتمع الماء و ہکذا فی القاموس و گرداب عبارتست از آب گردش کننده اما احتمال اطلاق حائل بر محل در بیان معانی لغویه مستبعد ست **قوله** عشرة بالضم و فتح ۲ درخت باصمغ **اقول** حق لفظ و ترجمه آنیست عشر بالضم و فتح ۲ درختیست صمغ دار از نوع عضاة چه عبارت صحاح آنیست العشر شجر له صمغ و ہو من العضاة و ثمرته تفاحة کتفاحة القتاد الاصغر و جبش در جوب گذشت اما التحقیق آنست که صاحب قاموس گوید شجر فیه حراق لم تقتدح الناس فی اجود منه و یحشی فی المخاد و یخرج من زہره و شعبه سکر یعنے درختیست که دران حراق باشد یعنی چیزیکه دران آتش گیرند از آتش زنه که بہتر از ان حراق نیافته اند و آنرا در تکیه ہا پر میسازند و از شگوفه و شاخہا لیش شکرے برآید که دران تلخی باشد و از مخزن الادویه معلوم میشود که آن درختیست که ہندے آنرا مدار و آگ میگویند و حراق مذکور از درون ثمرش برمی آید که مانند پنبه باشد و نہایت نرم بود —

الثامن باب الزاء المعجمة

قوله حجزة بفتحتین تاریکی **اقول** حجزة بروزن طلبة جمع حاجز ست بمعنی ظالم مانع از حق جوہری در صحاح می آرد الحجزة الظلمة و فی حدیث قیلة ایعجز ابن ہذه

ان ینتقصن من مرائهم الحجزة وهم الذین یحجزون عن حقه ودر قاموس مسطور ست الحجزة الظلمة الذین یمنعون بعض الناس من بعض ویفصلون بینهم بالحق یعنی حجزه ظالمانند که باز میدارند بعض کسانرا از بعض وجدائی می افگنند میان شان بحق یعنی حق شان را جدا میدارند پس مصنف علام لفظ ظلمه را که جمع ظالم است مثل طلبه جمع طالب ظلمة بالضم مصدر بمعنے تاریکی زعم کرده وتفسیرش که در صحاح ودیگر کتب مسطور ست اصلا خیال نفرموده **قوله** تحزیز تیز کردن وبرهم سودن دندان را واندازه کردن **اقول** ترجمه صحیح انیست تیزے دندان وتیز کردن آنها جوهری گوید فی اسنانه تحزیز ای اشر وقد حزز اسنانه والحز الفرض فی الشئ یعنی در دندان او تیزیست وتحقیق تیز کرد دندانهاے اورا وحز تحزیز واندازه کردن در چیزے ودر قاموس مذکورست اشر الاسنان واشرها التحزیز الذی فیها یکون خلقة ومستعملا یعنی اشر بضمتین وبضم اول وفتح ثانی تیزی دندان خلقی وعملی بالجمله تحزیز بمعنے تیزے دندانها وتیز کردن آنهاست نه برهم سودن دندان واندازه کردن آری اندازه کردن معنی حز مجردست چنانکه از کلام جوهری معلوم شد ودر قاموس نیز موافق آنست۔

التاسع باب السین المهملة

قوله جباسه بالضم آنچه یافته شود از غنیمت وجاے غنیمت **اقول** معنیش غنیمت ست وبس جوهری در صحاح میگوید الجباسة بالضم المغنم ودر غنم گوید المغنم والغنیمة بمعنے ای بمعنی واحد یعنی مغنم وغنیمت هردو بیک معنی ست ودر قاموس می آرد الجباسة والجباسا الغنیمة ومنشاء این قول چنان معلوم میشود که مصنف مغنم را که در عبارت صحاح واقع ست بمعنے غنیمت وجاے غنیمت هردو معنا دانسته وهو بعید عن مثله چه مغنم اگرچه بمعنی جای غنیمت هم می تواند لیکن در ترجمه جباسه بمعنی غنیمت ست وبس ولهذا در لغات متعارف دیگر از معنے ظرفی اثرے نیست **قوله** طنفه بالفتح والکسر خبزدوک **اقول** معنی طنفه پارچه گستردنیست وخبزدوک ترجمه خنفسا بالضم ست وآن جانوریست کوچک سیاه که در پاے دیوارها واخاکروبها وسرگینها بهم میرسد وچند اصناف از پردار وبے پر وبزرگ وکوچک وبری واهلی میباشد وآنرا جعل ولفارسی خبزدوک وبهندی گبرولا گویند پس طنفه با خنفسا بر مصنف مشتبه شد صاحب قاموس گوید الطنفسة مثلثة الطا والفا وبکسر الطا وفتح الفا وبالعکس واحدة الطنافس للبسط والثیاب اما این ترجمه در نسخ مکتوبه دیده شد ودر نسخه مطبوع شاید طابع بعض باصلاحش پرداخته است که بمعنی پارچه گستردنے نوشته یا در کذا فی نسخه چنین یافته باشد۔

العاشر باب الشین المعجمة

قوله جرشے بکسرتین مثال زمکی دم **اقول** جرشی بمعنے ذاتست قال ابو الطیب المتنبی ع کریم الجرشی شریف النسب * یعنی ممدوح کریم النفس وشریف النسب ست ومنشاء اشتباه لفظ نفس ست که صاحب صحاح بترجمه اش آورده ومرادش نفس بفتح نون وسکون فا بوده است که بمعنی ذات ست ومصنف آنرا نفس بفتحتین زعم کرده بمعنے دم آورده **قوله** محش بالکسر داس علف درو وآتش کاو آهنین محشه کذلک جائیکه درد جشیش نهند وهذا بالفتح اجود **اقول** عبارت صحاح چنین ست واما الذی فیه الحشیش ففیه لغتان محش ومحش والفتح اجود یعنے واما چیزیکه در وے گذارند دران دو لغت ست محش بالفتح والکسر مگر بالفتح افصح ست ومراد آنچیز گلیم ست نه جاے چنانکه مصنف علام آورده زیراکه ابن اثیر در نهایه مے آرد المحش بالفتح والکسر الکساء الذی یوضع فیه الحشیش اذا اخذ ومراد از فتحه وکسره بر میم محش ست صاحب قاموس گوید المحش حدیدة تحش بها النار اے تحرک کالمحشة والمشجاع وما یحمل فیه الحشیش کالمحشة وفتح میمه افصح ومنجل سافج یحش به وکسره افصح **قوله** تحشم آوردن کسے را در معانی احماش **اقول** عبارت جوهرے انیست احمشت القدر اشبعت وقودها واحمشت الرجل ایضا اغضبته پس حسب قولش تحشم آوردن ترجمه حمش باید نه احماش آرے صاحب قاموس احماش را نیز درین معنی آورده پس یحتمل که مصنف علام ترجمه مذکور از مثل قاموس آورده باشد چه گاهے از کتابے دیگر نیز مے افزاید لیکن چون مصنف التزام ایراد معانی بر سبیل ایجاز دون الانتخاب کرده است کما سبق فی الفائدة الرابعة پس ترک ما فی الصحاح وذکر آنچه در غیرش محتمل باشد از قبیل قلب موضوع توان شمرد بالجمله درین صورت مسامحة من حیث اللغة مرتفع میگردد لیکن من حیث الترجمة والالتزام باقی می ماند وبرهمین امر قیاس باید کرد در ما بعد بجاهائیکه اشارت نقصان تراجم کرده شد **قوله** حوش تاب گرد آوردن ستور را **اقول** معنے حوش گرد آوردن وراندن ست جوهرے در صحاح میگوید حشت الابل جمعتها وسقتها یعنے جمع کردم شتران را وراندم آنهارا وصاحب قاموس گوید جمعها وساقها اے گرد آورد وراند شتران را پس شاید مصنف علام سقتها را که در عبارت جوهرے از سوق بمعنے راندن ست

ازسقی بمعنی آب دادن زعم کرده —

الحادی عشر باب الطاء المهملة

قوله مِرط بالکسر گلیم از صوف و خز که بر میان بندند اقول معنیش گلیمی از پشم یا خز که ازارش سازند جوهری درصحاح می آرد المِرط بالکسر واحد المُروط وهی اکسیة من صوف او خز کان یوتزر بها یعنی مرط مفرد مروط و آن چادرها باشد از پشم یا خز که ازارش می سازند واگرچه ازار را هم بر کمر می بندند لیکن از بستن چیزی بر کمر بستن ازار مفهوم نمی شود بل ظاهر از بستن بر کمر آنست که مثل منطقه بندند —

الثانی عشر باب العین المهملة

قوله جزیعه رمه گوسپند اقول ارباب طبع اعرابش را مثل قطیعه ضبط کرده اند و ظاهر آنست که این لفظ مثل جهینه تصغیر جزعه بالکسر بمعنے قطعه پاره شی است درحواشی صحاح دیده شد الجزیعة تصغیر جزعة ای القلیل من الشئ و در قاموس می آرد الجزعة بالکسر القلیل من المال ومن الماء وبضم والقطعة من الغنم واین مسامحه جانب مصنف علام منسوب نتوان کرد بل از صاحبان طبع که ضبط اعرابش کرده اند سرزده و ایرادش درین رساله برای آنست که ناظرین کتب مطبوعه اطلاع یافته محفوظ مانند قوله غلام افصع اَخلَع آنکه کمره او از غلاف بیرون آمده باشد تفصیع متعدمنه انفصاع لازم منه اقول کلام مصنف علام دلالت برینمعنی دارد که معنی تفصیع برآوردن سر ذکر کودک از غلاف و انفصاع برآمدن از غلافش باشد حالانکه از عبارت صحاح معنی تفصیع خارج کردن چیزی و انفصاع خارج شدن چیزی علی الاطلاق مفهوم می شود چنانچه میگوید فصّعته من کذا تفصیعا ای خرجته فانفصع ظاهر منشا اشتباه آنست که جوهری درصحاح قبل ازعبارت مذکوره آورده است غلام افصع ای اخلع بادی القلفة من کرته پس مصنف علام تفصیع را متعدی و انفصاع را لازم ازینمعنی دانسته لفظ منه بعد متعدی و لازم ازطرف خود افزوده حالانکه مرادش مطلق معلوم میشود واخلع درکلام مصنف بجای مجمه است که صاحبان طبع بتصحیفش بحیم کرده اند قوله قبعه الضیا مرغکی که نزدیک سوراخهای موش باشد پیوسته چون از چیزی بترسد و روی رود اقول جوهری درصحاح چنین گوید القبعة طویر ابقع مثل العصفور یکون عند جحرة الجرذان فاذا فزع او رمی بنجحر القتبع فیها یعنے قبعه پرنده کوچک ابلق ست مانند گنجشک که می باشد نزد سوراخهای موش های صحرائی چون ترسانیده شود یا سنگریزه بروزنند در سوراخ در رود و ظاهر است که تفسیر و ترجمه مصنف موافقت و مطابقت تامه با کلام جوهری ندارد قوله الماع لمعه برآوردن زمین و پستان کردن مادیان و ماده خر و ماده شیر و سرهای پستان سیاه شدن آبستن را اقول صاحب صحاح چنین گوید اَلمَعَ الفرس والاتان واطبأ واللبوة اذا اشرقت للحمل واسودت حلمتها پس ترجمه صحیح آنست الماع تابنده شدن ماده اسپ و خر و سر پستانهای ماده شیر از حمل یعنے رنگ آن ۱۲ و سیاه گردیدن سر پستانهای آنها از قرب زائیدن و در قاموس می گوید المع الفرس والاتان واطباء اللبوة اذا اشرق للحمل واسودت الحلمتان و در تاج المصادر می آرد المع الفرس و المعت الاتان طلوع بزائیدن کرد بچه ماده اسپ و بچه ماده خر قوله نبع درختیست که از وے کمان سازند و از شاخهای وی تیر سازند نبعه جدا از وی اقول درصحاح این عبارت مسطور ست النبع شجر تتخذ منه القسی واحدة نبعة یعنی نبع نوع درختیست که از ان کمانها سازند نبعه یک درخت از نوع مذکور پس ترجمه نبعه به چوبی از وی صحیح نباشد کما لایخفی قوله وکع بفتحتین انگشت ابهام پا بر سبابه نشستن مرد را اقول معنیش آنست راجع ومتوجه گردیدن انگشت ابهام پا جانب سبابه تا آنکه بیخش گره وار بیرون آمده نماید جوهری درصحاح میگوید الوکع بالتحریک اقبال الابهام علی السبابة من الرجل حتی یری اصلها خارجا کالعقدة یقال رجل اوکع وامرأة وکعاء وهکذا فی القاموس وازین کلام معلوم شد که زن و مرد درین وصف برابرند پس تخصیص مصنف بمرد از مخترعات اوست شاید که رجل بالکسر را که در کلام جوهری بمعنی پاست رجل بفتح را و ضم جیم بمعنے مرد زعم کرده اما عجب آنست که ترجمه اش بیاء هم ساخته و با وصف تخصیص مرد وکعا صفت مونث هم آورده قوله المیکعه سکة الحراثة والجمع میکع وهو بالفارسیة بزن اقول سکة الحراثة عبارت است از آهن شیار کردن که آنرا مقلب نیز گویند صاحب قاموس گوید السکة حدیدة الفدان یعنی آهن مزارع و آن غیر بزن ست چه بزن تخته یا چوبیست که زمین شیار کرده را بدان هموار کنند کذا فی البرهان وغیره مگر درین ترجمه مصنف و جوهری هر دو برابرند قوله ولوع و لع حریص شدن بچیزے صلة با لباء (ع ک اف ۲) ولوع حریص النعت و المصدر کلاهما بالفتح اقول صحیح چنین ست ولع بالتحریک مصدر است بمعنی حریص شدن (ع ک اف ۲) و ولوع بالفتح اسم مصدر آنست جوهری درصحاح می گوید الولوع الاسم من ولعت به اولع ولعا وولوعا المصدر والاسم

جمیعا بالفتح یعنی ولوع اسم مصدرست از ولعت به اَوْلع وَلعاً وَوَلوعاً که اول ازین مصدر وثانی اسم مصدرست وهردو بفتح واوست پس مراد از جمیعا جمیعت در فتح واوست واز مصدر واسم بترتیب لف ونشر مصدر واسم مصدر مرادست مؤید این معنی ست قول صاحب قاموس وَلَع به کوجَل وَلعاً محرکة وولوعا بالفتح وقول بیهقی در تاج الوَلوع والوَلوع بالفتح سخت حریص شدن انتهی بالجملة ولوع اسم مصدر بمعنی حریص شدن ست وهمین ست مراد جوهری از اسم نه نعت بمعنی حریص چنانچه مصنف زعم کرده **قوله** مهروع ای مصروع **اقول** ترجمهٔ کاملش مجنون افگنده برزمین ست چه جوهری در صحاح میگوید المهروع المجنون الذی یصرع وهکذا فی القاموس ودر قاموس اگرچه بمعنی مصروع من الجهد نیز آورده لیکن مصروع از انهم عام ست ولزوم قلب موضوع مزیدی بران۔

الثالث عشر باب الفاء

قوله اِشْفی بالکسر درفش **اقول** معنیش کفش گر یا موزه دوزست جوهری در صحاح می آرد الاشفی الاسکاف وهکذا فی القاموس ومعنی اسکاف خود مصنف کفش گر نوشته وصاحب قاموس گوید الاسکاف الخفاف یعنی موزه دوز واما درفش آله چرم دوز آنست که بدان چرم را سوراخ کنند وآنرا در عربی مخرز گویند **قوله** جرف کاویدن زمین را وبه بیل خاک وگل برکندن اززمین (ع ع بفتحهما) **اقول** صحیح چنین ست (ع ع ف ض ن) یعنی از نصر جوهری در صحاح می آرد جرفت الشئ اجرفه بالضم جرفاً ای ذهبت به کلّه او جلّه وجرفت الطین کسحته یعنی بردم آنرا تمام یا اکثر وفرا گرفتم گل را از زمین پس مراد از قوله بالضم ضمه عین مضارع ست که اشارت به بودنش از نصر ولهذا بیهقی از باب نصر در تاج المصادر میگوید الجرف جمله چیزی به بردن وگل از زمین فراگرفتن اما از فتح در کتابی از معتبرات لغت دیده نشد وکیف لا که حرف حلق در عین یا لامش که از لوازم اوست دران واقع نشده وشاید منشاء اشتباه عبارت مثل قاموس ست که می گوید جرفه جرفاً وجرفة بفتحهما که مراد از قوله بفتحهما فتح جرف وجرفه است شاید مصنف علام ازان فتح عین ماضی ومضارع زعم کرده **قوله** تخلیف یکی پستان ناقه را تمام دوشیدن صلة بالباء یقال خلف بناقته **اقول** معنی صحیح آنست بستن یکسر پستان ناقه را جوهری در صحاح میگوید خلف بناقته تخلیفاً ای صرّ منها خلفاً واحداً وهم درین کتاب گوید صرت الناقة شددت علیه الصرار وهو خیط یشدّ فوق الخلف **قوله** زلیف دم در زمین کشید کبوتر نزدیک ماده بوقت بانگ کردن **اقول** ترجمهٔ صحیح مطابق صحاح چنین ست دم در کشیدن کبوتر وسر را جانب دم مائل کردن گرد ماده برگردیدن زیرا که جوهری در صحاح آورده است زاف الحمام عند الحمامة اذا جرّ الذنابی ودفع مقدمه بمؤخره واستدار علیها وهکذا فی القاموس بعینه پس ترجمه وتفسیر مصنف نقصانی دارد **قوله** عرفات جای وقوف آوردن حجاج **اقول** عرفات نام مقامیست بفاصلهٔ دوازده میل از مکهٔ معظمه که حاجیان به نهم ذی الحجه درانجا وقوف مینمایند کذا فی القاموس مگر درین زمان مشتهر میان حجاج آنست که بعد نه کرده از مکه دارد درین نمط که سه کرده از مکه بازار منی است وسه کرده از منی مزدلفه وسه کرده ازان عرفات اما این مسامحه نه از مصنف تنها واقع شده بل جوهری نیز در صحاح همچنین آورده لیکن هذا السراب من عجب العجاب **قوله** تعریف شناسا کردن وآگاه بانیدن وگم شده جستن **اقول** معنی اخیر چنین باید تعریف کردن گم شده چوهری در صحاح می گوید التعریف الاعلام والتعریف ایضاً انشاد الضالة پس معنی انشاد وضاله یعنی گم شده آنست که یابنده اش بمواقع ازدحام وجاهائیکه بودن مالکش از مجامع محتمل باشد بآواز بلند گوید اگر این چیز از کسی گم شده باشد از من بگیرد وجستن گم شده معنی نشد لست نه انشاد پس مصنف علام در مجرد ومزید فرقی نشناخته حالانکه فرق بینهما از صحاح وکتب دیگر ثابت در مجمع البحار ندکوست نشدت الضالة فانا ناشد اذا طلبتها وانشدتها عرفتها یعنی گم شده را جستم پس من جوینده آنم واین جمله وقتی گوی که طلب گم گشته کنی ومعنی انشدتها شناسا کردم گم گشته را اما عجب آنست که معنی انشاد در مادهٔ خودش صحیح نوشته **قوله** غریفه دال پاره که از قبضهٔ شمشیر آویزان باشد **اقول** معنیش نیست آنست والسیف مشبک مزین قدر یک جب که آویزان باشد از قراب السیف وآن عبارت ست از غلافیکه دران شمشیر را مع نیام وحمائل نهند جوهری در صحاح می آرد الغریفة جلدة من ادم نحو من شبر فارغة فی اسفل قراب السیف تذبذب تکون مفرضة مزینة وهکذا فی القاموس یعنی پارهٔ پوستیست بقدر یک وجب تخمیناً آویزان در اسفل غلاف شمشیر که متحرک ومشبک ومزین باشد **قوله** عفف شکستن چوب **اقول** در ترجمهٔ عبارت صحاح نقصانی باقیمانده چه عبارت صحاح آنست عفصت العود اذا کسرته فلم تتمم کسره یعنی میگوئی عفصت العود هرگاه بشکنی چوب را وخوب تشکنی آنرا **قوله** قطف خراشیدن (ع ع ف ض ن) وگیاه چین برگهاهی وری که آنرا سرنگ خوانند **اقول** قطف بمعنی اول بالفتح ست وبمعنی ثانی بالتحریک یعنی بفتح قاف وطا جوهری گوید القطوف بالضم الخدوش الواحد قطف والقطف بنات نعص عریض الورق

الواحد قطفة یقال بالفارسیة سرمک و صاحب قاموس می آرد و به قطوف بالضم خدوش الواحد قطف و القطف محرکة و بهاء الاثر و القلة یقال لها سرمق انتهی و در منتخب اللغات مذکور ست قطف بالفتح بریدن خوشهٔ انگور چیدن میوه و خراشیدن و بفتحتین گیاهی ست که برگهای او پهن باشد و در مخزن الادویه می نویسد قطف بفتح قاف و طا لغت عربیست و نیز سرمق نامند معرب از سلمه و یا سرمه و یا سرمه فارسی ست و بفارسی اسفناخ رومی و هندی پالک و بقول دیگر لکرو هن و نزد بعضی بتهوا گویند با لجمله ظاهر از کلام مصنف آنست که هر دو معنی مذکور بالفتح است همچنانکه عادتش و عادت صاحب قاموس ست که لفظ بالفتح را بدون ضبط حرکات می آرند و قطع نظر ازین بودن لفظ واحد بهر دو معنی لامحاله از کلامش ظاهر معهذا بمعنی اول بالفتح ست و بمعنی ثانی بفتحتین اما سرنگ بنون چنانکه در نسخهای مطبوعه و مکتوبه صراح بل در نسخهای صحاح نیز دیده شد ظاهر از طغیان ناسخین ست که سرمک بمیم را بانون نوشته اند قوله ناقة کنوف التی تبرک فی کنفة الابل اقول یعنی ناقه که بیکجانب شتر نشیند مگر جوهری بعد عبارت مذکوره چیزی دیگر هم گفته بود مصنف آنرا حذف ساخته و آن اینست مثل القذور الا انها تستبعد کما تستبعد القذور پس ترجمه کامل اینست که بیکجانب نشیند مگر دوری او مثل ناقهٔ قذور نباشد که دور تر نشیند قوله لخف لخفة بالتحریک جای بلند اقول ترجمه تام صحاح اینست جای دراز و نرم و بلند که آب بران نرسد یعنی در میان رود که بهندیش ٹاپو گویند جوهری در صحاح می آرد اللخف و اللخفة بالتحریک مکان لا یعلوه الماء مستطیل منقاد و صاحب قاموس بعد عبارت منقوله صحاح میگوید یکون فی بطن الوادی و قد یکون فی بطن من الارض یعنی میباشد آن مکان در میان رود و گاهی در میان زمین

باشد قوله نسف نسفا باد بر دادن خرمن و جز آن منسف سکو اقول معنی صحیح نسف غله افشاندن ست و معنی منسف غله افشان که بهندیش چهاج نامند جوهری گوید نسف الطعام نفضه و المنسف ما ینسف به الطعام و هو شیء طویل منصوب الصدر واعلاه مرتفع یعنی افشاندن غله را و منسف غله افشان و آن چیزیست دراز بلند سینه و جانب اعلای آن بلند بود و صاحب قاموس درین ماده یعنی منسف میگوید کمنبر ما ینفض به الحب انتهی و یدل علیه قول الجوهری اتانا فلان کأن لحیته منسف اما سکو بکسر اول و ضم ثانی و سکون واو چیزی باشد چهار شاخه و پنج شاخه که دهقانان غله کوفته را بآن بباد میدهند تا از کاه جدا شود و آنرا در خراسان چهار شاخ گویند کذا فی البرهان و عربی آن مذری باشد قوله نکف پی گم کردن اقول معنی صحیح اینست آوردن ستور از زمین سخت در زمینی که نشان پا پیدا گردد جوهری گوید نکفت اثره و انتکفته و ذلک اذا علا ظلفا من الارض لا یؤدی اثرا فاعترضته فی مکان سهل یعنی میگویند نکفت اثره و انتکفته و این قول وقتی گویند که چون ستور بر آید بالای زمین سخت که نشان قدم بران نیفتد پس بیاری او را در زمین نرم و هکذا فی القاموس و تاج المصادر قوله نوف کوهان الخ و فرج زن اقول نوف بمعنی فرج زن نیست چنانکه مصنف علام زعم کرده بل بمعنی گوشت پارهٔ بلند فرج زن ست که ختانه آنرا قطع میکند فیروزآبادی در قاموس در معنیش می آرد بظارة المرأة و ما تقطعه الخافضة منهن یعنی گوشت پارهٔ فرج زن و آنچه آنرا ختانه قطع می کند پس قوله ما تقطعه عطف تفسیر نیست برای بظارة المرأة اما جوهری اینمعنی نیاورده قوله وجف وجیف طپیدن و نوعی از رفتار شتر اقول معنی صحیح آن نوعی از رفتار شتران و اسپان جوهری گوید الوجیف ضرب من سیر الابل والخیل و هکذا فی القاموس و بیهقی در تاج می آرد الوجیف

والوجیف والوجفان پوییدن ستور پس تخصیص بشتر خلاف اصل و مخالف قول لغویان دیگر ست قوله وحفاء زمین که در وی سنگهای سیاه باشد اقول ترجمهٔ صحیح اینست زمینی که در وی سنگهای سیاه باشد اما زمین سوخته نباشد جوهری در صحاح می آرد والوحفاء ارض فیها حجارة سود لیست بحرة و هکذا فی القاموس پس فی الجمله در ترجمهٔ مصنف نقصانی باقیمانده

الرابع عشر باب القاف

قوله ونمقة تنگی و نرمی طعام اقول ترجمه صحیح اینست نرمی و خوشبوئی و رقت طعام جوهری گوید قال الاصمعی الدمقة لین الطعام و طیبه و رقته و فیروزآبادی در قاموس می آرد و دمق الطعام طیبه و رققه و لینه یعنی مطیب و رقیق و نرم کرد طعام را قوله زقاق بالضم کوچه مذکر و مؤنث قال الاخفش اهل الحجاز یؤنثون الطریق و الصراط والسبیل و السوق و الزقاق و بنو تمیم یذکرون هذا کله اقول این قول مصنف خالی از مسامحه نیست زیرا که در نسخ معتمدهٔ صحاح چنین ست الزقاق السکة الضیقة یذکر و یؤنث قال الاخفش اهل الحجاز یؤنثون الطریق و الصراط و السبیل و السوق و الزقاق و الکلاء و هو سوق البصرة و بنو تمیم یذکرون هذا کله بنابرین عبارت ترجمهٔ ضیقة و لفظ کلاء مع ترجمه اش از قلم مصنف ساقط شده مگر اینکه در نسخهٔ صحاحش عبارت منقوله همچنین بوده باشد که آورده قوله بنالیق دراز که از پشم و جز آن بافته باشد در معنی طرلقیه اقول ترجمه صحیح طرلقیه اینست پارچه بافته از صوف یا موی بقدر پهنای دست یا کمتر
(این عبارت رساله است نه صراح ۱۲)
از آن و بقدر طول قدر خانه بادیه نشینان که دوخته باشد کناره اش با کناره دیگری مانند آن زیرا که جوهری در صحاح چنین آورده الطریقة نسیجة من صوف او شعر فی عرض الذراع او اقل و طولها علی قدر البیت فتخیط فی ملتقی الشقاق

سن الکسر ای الکسر وکذا فی القاموس مراد ازان چیزیست که در هندی آنرا پٹی گویند **قوله** مطروق آب باران که دروی ستور بول انداخته باشد **اقول** ترجمه کامل صحاح نیست آب باران که درو شتران بول و پشک انداخته باشند زیرا که جوهری در صحاح چنین آورده المطروق ماء السماء الذی یبول فیه ویبعر فاقهم **قوله** ستاره روز در معنی طارق **اقول** ترجمه صحیح ستاره صبح ست زیرا که جوهری میگوید الطارق النجم الذی یقال له کوکب الصبح **قوله** وزنبیل از برگ خرما بافته در معنی لفظ عرق **اقول** ترجمه صحیح آنست بوریایی بافته از برگ خرما وغیر آن که ازان زنبیل سازند مگر هنوز آنرا زنبیل نساخته باشند و از همین جهت زنبیل را عرق نامند زیرا که جوهری در صحاح می آرد العرق السفیفة المنسوجة من الخوص وغیره قبل ان یجعل منه الزنبیل ومنه قیل للزنبیل عرق بالجمله ازین کلام پیداست که اصل معنی عرق بوریاییست که ازان زنبیل سازند و چون زنبیل ازان ساخته میشود بر آن هم اطلاق می کنند و مصنف علام که اصل معنیش را نیاورده اکتفا بر منقول الیه فرموده ترجمه اش خالی از مسامحه نیست **قوله** معالق سوسماران خرد[1] **اقول** معنی صحیح ظروف شیر دوشی که از چرم و چوب سازند که سر آنها فراخ و اندرون تنگ باشد جوهری در صحاح میگوید المعالق العلاب الصغار واحدها معلق قال الفرزدق شعر

وانا لنمتقی بالاکف رماحنا ※ اذا ارعشت ایدیکم بالمعالق

و خود مصنف در ماده علب میگوید علبه ظرف شیر دوشه از چرم علب علاب جمع منشاء اشتباه اشتراک لفظ علاب جمع علبه بمعنی ظرف مذکور و جمع علب مثل کتف بمعنی سوسمارست **قوله** عناق معانقه دست در گردن یکدیگر افگندن **اقول** ترجمه تام مطابق صحاح نیست دست در گردن یکدیگر افگنده بخود چسپانیدن چنانچه جوهری در صحاح چنین آورده العناق المعانقة قد عانقه اذا جعل یدیه علی عنقه وضمه الی نفسه **قوله** فسق فسوق بیرون آمدن رطب از پوست و بنده از فرمان (ع ح ف ا ص ۲) **اقول** معنی صحیح نیست بیرون آمدن است پیوست از پوست و بنده از فرمان (ع ف ا ص ۲ و ک ۲) زیرا که جوهری در صحاح میگوید فسقت الرطبة اذا خرجت عن قشرها وفسق الرجل یفسق ویفسق ایضا عن الاخفش فسقا وفسوقا ای فجر و رطبه نوعی از تره است که دواب را میخورانند و بفارسی آنرا اسپیست نامند پس مصنف علام میان آن و رطب بروزن صرد بمعنی خرمای تر یا رطب بالفتح بمعنی تر که هر دو در ینجا فرق نکرده و بودن فعل مذکور از ضرب که جوهری از اخفش نقل کرده مذکور نساخته و صاحب قاموس از نصر و ضرب و کرم نیز آورده **قوله** مرقه شوربا مرق ج **اقول** ترجمه مطابق عبارت صحاح نیست مرق شوربا مرقه یکی زیرا که عبارت صحاح چنین ست المرق معروف والمرقة اخص منه وکذا فی القاموس **قوله** ثقه اعتماد کردن و استوار داشتن **اقول** ثقه لازم است بمعنی استوار شدن و تعدیه اش بحرف با باشد بهیقی در تاج المصادر میگوید الثقة والموثوق استوار شدن و لیقدی بالباء و جوهری می آورد وثقت بفلان اثق بالکسر فیهما اذا ائتمنته و صاحب قاموس می نگارد وثق به کورث ثقة وموثقة ائتمنه پس ترجمه اش بمتعدی از جهت تعدیه اش بحرف باست که مصنف علام خیالش نکرده خودش را متعدی فهمیده

الخامس عشر باب الکاف

قوله حسک بالتحریک خار مغیلان **اقول** ترجمه حسک خار خسک ست که در هندی آنرا گوکهرو نامند و حسک بجای مهمله معرب خسک بجای معجمه ست کذا فی البرهان و جوهری گوید الحسک حسک السعدان و در معنی آن هیچ نویسد نفل مرعی الابل و صاحب قاموس گوید الحسک محرکة نبات تعلق ثمرة بصوف الغنم ورقه کورق الرجلة او ادق وعند ورقه شوک ملزز صلب ذو ثلث شعب وله ثمر شربه یفتت حصی الکلیتین والمثانة ثم قال ویعمل علی مثال شوکه اداة للحرب من حدید او من قصب فیلقی حول العسکر ویسمی باسمه یعنی حسک بفتحتین روئیدگی ست که بارش به پشم گوسفندان بیاویزد و برگش مانند برگ خرفه باشد یا ازو باریکتر و نزد برگش خاری چسپیده سخت سه شاخه باشد و شیره بارش سنگ کلیه و مثانه را پاره پاره میسازد باز گفت و مانند خارش برای جنگ ز آهن و قصب چیزی ساخته گرد لشکرے اندازند تا پای لشکر مخالف را مجروح سازد و نامش هم بر نام خار مذکور نهند و در هندی نیز آنرا گوکهرو گویند **قوله** تدلک خویشتن مالیدن بوقت شستن اندام **اقول** ترجمه صحیح مطابق صحاح نیست مالیدن بدن خود وقت غسل کردن چه عبارت صحاح نیست تدلک الرجل ای دلک جسده عند الاغتسال پس مصنف علام در اغتسال و غسل بالفتح فرق نساخته و نشان بینهما مگر آنکه شستن اندام اصطلاح داشته باشد از اغتسال یعنی شستن تمام بدن **قوله** لبیکه من غنم و هو مثل البکیلة **اقول** در نسخ صراح البکیلة بدو کاف دیده شد اما در نسخ معتمده صحاح و قاموس بکاف اول و لام ثانی بنظر آمده و عبارت صحاح اینست لبیکه من غنم وقد لبکوا بین الشاء ای خلطوا بینه و هو مثل البکیلة و در قاموس میگوید اللبیکة البکیلة بالجمله لبیکه و بکیله هر دو بمعنی جماعت مختلطه گوسپند است پس مراد از مثل بکیله مماثلت در معنی ست بل در لفظ

[1] وسوسمار را در هندی ضعب گویند ۱۲ منه

نیز بین تکیلہ بکاف اول و لام ثانی را مصنف علام
تکیلہ بہر دو کاف زعم کردہ اما در تکل و رنعینی بلام
ثانی آوردہ پس غالباً مرکز کاف از طغیان قلم ناسخین باشد

السادس عشر باب اللام

قولہ نمایش سراب منجملہ معانی لفظ آل اقول ترجمہ
صحیح مطابق صحاح آنست چیزیکہ بینی آنرا در اول
روز یا آخر روز گویا بر میدارد کالبد ہاے او آن غیر
سراب ست جوہرے در صحاح میگوید الآل الذی تراہ
فی اول النہار وآخرہ کانہ یرفع الشخوص ولیس
ہو السراب و در معنی سراب میگوید الآل الذی تراہ نصف
النہار کانہ ماء یعنی سراب مخصوص ست بانچہ در نیمروز
مثل آب محسوس شود آری بعضے از لغویان عین سراب
را نیز آل میگویند ہمچنانکہ صاحب قاموس گوید الآل ما
اشرف من البعیر والسراب وخاص بما فی اول النہار
پس شاید مصنف علام بہ تبعیت ایشان پرداختہ و ترجمہ
عبارت جوہری قصداً ترک کردہ باشد اما از قبیل قلب
موضوع و خلاف التزامش توان شمرد کما سبق الیہ الاشارۃ
قولہ ثلۃ رمہ بسیار از گوسپند و بز و آمیختہ اقول ترجمہ
مطابق قول جوہری آنست رمہ بسیار از میش و بز آمیختہ
زیرا کہ عبارت جوہرے چنین ست یقال للضان الکثیرۃ
ثلۃ قال ابو یوسف و لا یقال للمعزی الکثیرۃ ثلۃ و لکن
حبلۃ فاذا اجتمعت الضان و المعزی فکثرتا قیل لہما ثلۃ
یعنی میگویند میش بسیار را ثلہ و ابو یوسف گفتہ است
بز ہای بسیار را ثلہ نمیگویند بل حبلہ پس ہرگاہ میش و بز
بسیار جمع شوند آنہا را ثلہ گویند بالجملہ ترجمہ ضان میش باشد
و ترجمہ معزی بز اما گوسپند شامل ست ہر دو قسم را کہ در عربی آنرا
شاۃ و غنم گویند کہ جنس ضان و معزی باشد قولہ سر شیر منجملہ معانی
ثمالہ اثمال بسیار سر شیر بستن اقول ترجمہ صحیح ثمالہ کف شیر
است ثمال بسیار کفدار شدن شیر زیرا کہ عبارت جوہرے
در صحاح چنین ست الثمال ایضاً جمع ثمالۃ و ہی الرغوۃ
وقد اثمل اللبن ای کثرت ثمالتہ و صاحب قاموس
گوید ثمالۃ للرغوۃ اما سر شیر عبارت ست از دہنیتی کہ مانند
پوست باریک بر شیر مجتمع گردد و آنرا در عربی ذوابہ
و خرشاد و قشطہ و بہندی ملائی گویند مگر آنکہ مصنف علام
از سر شیر باعتبار معنی لغوی کف مراد داشتہ باشد
قولہ الاجمال بسیار شدن شتر اقول ترجمہ صحیح
مطابق صحاح آنست بسیار شدن شتران قوم
جوہری گوید اجمل القوم کثرت جمالہم و جمال جمع
جمل بمعنی شتر نر ست جوہری از فرا نقل میکند اجمل زوج
الناقۃ والجمع جمال اگرچہ در فارسے لفظ شتر مذکر و مونث
ہر دو را شامل ست لیکن عدم تطابق ترجمہ با اصلش
ظاہر قولہ ذبل گوش ماہی اقول ترجمہ صحیح مطابق
صحاح آنست ذبل چیزیست مثل دندان فیل و آن پشت
سنگ پشت بحرے باشد کہ از ان دست برنجنہا سازند
جوہرے در صحاح می آرد الذبل شئی کالعاج وہو ظہر السلحفاۃ
البحریۃ یتخذ منہ السوار و در قاموس مسطور ست الذبل جلد
السلحفاۃ البحریۃ او البریۃ او عظام ظہر دابۃ بحریۃ اما گوش
ماہی عبارت ست از صدف و آن چیز دیگر ست از انچہ مذکور شد

السابع عشر باب المیم

قولہ سام سامۃ سآم سآمۃ بستوہ آمدن اقول
مصدر این باب مطابق صحاح سام بالفتح و سآم سآمۃ
بہ ہمزہ بمعنی ملعون شدن ست و صاحب قاموس مصدر ش
سآم بفتحتین نیز آوردہ عبارت صحاح آنست سامت
من الشئی اسام سأما و سأمۃ و سآماً اذا مللتہ و عبارت
قاموس انیکہ سئم الشئی و منہ کفرح بہ سأما و سآما و سآمۃ
و سآما مل و بیہقی در تاج المصادر می آرد السآمۃ سیر آمدن
پس زیادہ کردن مصنف لفظ سامۃ کہ غالباً بالفتح مراد
داشتہ باشد و ترجمہ این مصدر بستوہ آمدن مخالف اصل و
دیگر معتبرات فن ست قولہ لقال ہو المجم اذا کان عزیز النفس
اقول عبارت صحاح آنست رجل صلب المجم اذا کان
عزیز النفس و در قاموس مسطور ست رجل صلب المجم
کمقعد عزیز النفس بالجملہ عزیز النفس معنی صلب المجم
است نہ معنی مجم فقط چنانکہ مصنف آوردہ

الثامن عشر باب النون

قولہ خوان بالکسر مخصوصاً ہر چہ برو سے طعام نہند معرب
خوان اخونۃ خون ج اقول این ترجمہ فی الجملہ
تخالف با صحاح دارد چہ عبارت صحاح آنست الخوان
بالکسر الذی یؤکل علیہ معرب ثلثۃ اخونۃ والکثیر خون و
ترجمہ اش آنست خوان بکسر خا چیزیست کہ بر و طعام
خورند معرب خوان فارسی ست سہ خوان را اخونہ و
زائد را خون گویند قولہ سال و عمر منجملہ معانی سن اقول
ذکر سال درینجا از قسم اشتباہ ست چہ آن ترجمہ سنۃ بالفتح
و تباست کہ ناقص یائیست ولہٰذا اخودش در معنی آوردہ
است سنۃ سال و سنین سنوات سنہات ج معہذا از معنی
در صحاح و قاموس و امثال آنہا اثری نیست جوہری
گوید قد یعبر بالسن عن العمر و صاحب قاموس گوید السن
مقدار العمر مؤنثۃ و متوہم نشود کہ واو عطف میان سال
و عمر برای تفسیر ست زیرا کہ سال عبارت از دوازدہ
ماہ است و عمر عبارت از مدت حیات فشان بینہا آرے
سن در فارسی بمعنی سال مستعمل ست و آل ہرکے گوید

توقف تو درین سن بکام خواہش باشد ✤
دعاے آنکہ شوے پیر با صواب برآید ✤ کذا فی بہار
عجم قولہ و یقال کم سنک یعنے سال تو اقول ترجمہ
صحیح آنست چہ قدر ست عمر تو

التاسع عشر باب الواو والیاء

قوله حجا القوم ای جزاهم اقول در نسخ مطبوعه وغیر آن جزاهم بجیم دیده شد اما صحیح مطابق نسخ صحاح بحای مهمله است بمعنی تخمین و تقدیر کرد جوهری گوید حجا الرجل القوم کذا وکذا ای حزاهم وظنهم اما محتمل که این مسامحه از قلم ناسخین باشد نه از مصنف علام قوله رغوة ثلث لغات کفک و سرشیر اقول رغوة بمعنی کف شیرست نه بمعنی سرشیر که عبارتست از رونیتی که مانند پوست بر سر شیر منجمد گردد و آن غیر کف ست که بعربی آنرا ذوایه و خرشا گویند جوهری گوید رغی اللبن ترغیة اذا ازبد و یقال ایضا مست الهم ترغی و تنشف ای لها نشافة درغوة و هو زبد اللبن و در نشف میگوید النشافة الرغوة التی تعلو اللبن اذا احلب یقال مست الهم تنشف و ترغی ای لها نشافة و رغوة مگر آنکه مراد مصنف از سرشیر هم کف شیر باشد باعتبار معنی لغوی که آنهم بر سر شیر میباشد قوله ان نوی کی اصلحه و اذا وقفت علیه قلت مثال زیداو اذا وقفت علیه ره زیدا اقول یعنی اصلاح کن خندق گرد خیمهٔ خود را و هرگاه وقف کنی بر لفظ آن گوئی نه مثل زیدا بمعنی به بین زید را و هرگاه وقف کنی بر آن گوئی ره زیدا و این کلامش خالی از مسامحه نیست که لفظ زیدا بعد ره از طرف خود افزوده حالانکه عبارت صحاح همین قدرست و اذا وقفت علیه قلت ره و قطع نظر از نیکه در اصلش نیست درین صورت احتمال وقف را گنجایش نیست که وقف در آخر میباشد نه در وسط کلام ـ

العشرون باب التاء والتغلیط

یعنی در ذکر چیزهائیکه بعضی از حضرات بزعم تخطئهٔ مصنف آورده اند و جواب از آن امکان دارد قوله حدأة نعتجات تبر تیشه قیل صحیح در ترجمه اش تبر دو سرست زیراکه جوهری در صحاح میگوید الحدأة الفاس ذات الرأسین اقول تبر تیشه عبارت از همین تبر دو سرست و وجه تسمیه اش آنست که اگرچه هر دو سرش بر شکل تبر میباشد لیکن یکجانبش نسبت دست حاملش مانند تبر در طول و جانب دیگرش مثل تیشه در عرض بود صاحب ار الافاضل گوید تبر تیشه آلتی ست آهنی و درونیه فانقدر صحیح و درست است اما آنچه بعدش گفته که عرب آنرا علاة گویند غلط مینماید چه علاة عبارت ست از سندان آهنگران که آهن را بران همی میسازند و آن مصداق تبر تیشه نمی تواند شد قوله ربیجة گام نزدیک و شتاب نهادن قیل این ترجمه غلط ست چه در صحاح چنین ست الدیجة مشی الکبیر کانه فی قید یعنی رفتار مرد پیر گویا بر زنجیرست اقول در صحاح بعد عبارت منقوله مسطور ست قال الاصمعی یقال للبعیر اذا قارب الخطو واسرع قد دبج یدبج و ترجمه مسطور مطابق این عبارت اصمعی ست پس غلط نباشد نهایت کار آنست که مصنف ترجمهٔ عبارت منقولهٔ معترض نپرداخته و لا باس که مصنف بسیاری از عبارات را ترجمه نمیکند قوله قرطاة بالضم جل شتر که پالان بر زبر او نهند قیل این ترجمه مخالف کلام جوهری ست چه عبارتش اینست هی الحلس الذی یلقی تحت الرحل یعنی گلیمی که انداخته میشود زیر پالان اقول مخالفت درصورتیست که لفظ زبر را بیای مثناه تحتانیه بعد زای معجمه خوانند و اگر بباء موحده خوانند عدم تخالف بل توافق ظاهر و مسامحه تقاطر را منسوب بجانب مصنفین کردن بعید از انصاف ست قوله حلق بر حلق زدن (ع فاکه) قیل در صحاح همین قدرست حلقه اذا اصاب حلقه یعنی میگویند حلقه وقتیکه چیزی بر حلق او رسد پس گفتن مصنف (ع فاکه) یعنی از باب ضرب معنی ندارد اقول مصنف التزام آن نکرده است که چیزی از غیر صحاح نگوید کما تقدم فی المقدمة آری بودنش از ضرب در تاج المصادر موجود پس آنچه زائد گفته فی نفسه صحیح ست اگرچه در صحاح نیست قوله ظبیة ماه گوسپندسپید قیل این ترجمه مخالف کلام جوهری ست چه عبارتش اینست الحذبماء الشاة تبیض اظلفتها یعنی گوسپند سپید پاها زیراکه اظلفه جمع ظلیف ست که بمعنی بازیکی ساق و ذراع از ستور باشد کذا فی الصراح اقول گاهی سم را بر پا نیز اطلاق کنند و همین ست مراد مصنف درینمقام بقرینه آنکه نفس سم که بمنزلهٔ ناخن ست سپید نمیباشد صاحب برهان قاطع گوید سم بضم اول و سکون ثانی معروفست که سم اسپ و استر و خر و گاو و گوسپند و مثال آن باشد و این بمنزلهٔ ناخن ست انهار او بمعنی پا هم آمده است که بعربی رجل خوانند انتهی قوله غربان هما طرباالان یعنی دو صخره و دو خر پشته قیل عبارت صحاح چنین ست هما بناءان طویلان پس مصنف طویلان را طرباالان خوانده اقول اگرچه در بعض نسخ صحاح عبارت چنین ست اما در بعضی از نسخ عتیقهٔ معتبره که پیش بعضی از دوستان موجود ست مطابق عبارت مصنف بدین نهج مسطورست من شاء فلیرجع الیها معنا اجون بالان لان بمعنی دو صخره یاد و لپشته است پس چندان منافات معنوی بالفظ مسطور صحاح هم ندارد و از نیجاست که صاحب قاموس در معانی غری میگوید الغبار الجید و منه الغریان بناءان مشهوران بالکوفة هذا و لعل الله یحدث بعد ذلک امرا و هو الذی قد جعل لکل شئی قدرا تمت

خاتمة الطبع ای خدا قربان احسانت شوم * این چه احسانست قربانت شوم که این مجموعهٔ جواهر خمسهٔ لغویه سرآمد تحقیق لغات عربیه مجموعهٔ خمسهٔ ضروریه یعنی صراح و ضمیمهٔ لطیفه معروف به بقیة الصراح و تکمله ضمیمه قراح فرهنگ صراح و نور الصباح فی اغلاط الصراح بتصحیح و تنقیح جناب مصحح صاحب مطبع بماه ربیع الثانی سنه ۱۳۲۴ بار چهارم در مطبع قیومی واقع کانپور حسب الایماء برادر معظم جناب منشی حاجی محمد عبد القیوم صاحب تاجر کتب کلکته و بلیلی سکوائر نمبر ۱۶ باهتمام کمترین محمد قمر الدین حلیه در بر کشیده مرغوب طبائع قدرشناسان گردید فالحمد لله المفضل المنعام حمدا کثیرا جمیلا و الصلوة و السلام علی رسوله سید الانام محمد و آله الکرام و اصحابه العظام بکرة و اصیلاه